

Livingston.

2° Philad. 40

J. v. R.

4

No 416

2761
XX L.

<36626471490011

S

<36626471490011

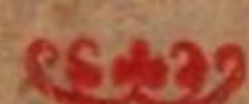
Bayer. Staatsbibliothek

33

+

ANDREÆ
TIRAQVELLI
REGII IN CVRIA
PARISIENSI

SENATORIS,

SEMESTRIA
IN GENIALIVM DIERVM

Alexandri ab Alexandro Iurispe-
riti Neapolitani,

LIB. VI.

Cum Indice Capitum, Rerumque & Verborum locupletissimo.

LVGDVNI,

Apud Hæredes Gulielmi Rouillij,

SVB SCVTO VENETO.

M. DC. XIII.

WU/63/1085

ANDRE

THE

REGIUM CVRIA

NOTAR

1771

NOBILISSIMO, CLARISSIMOQVE

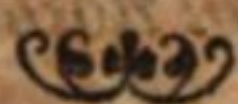
PHILIPPO HVRALTO CHEVERNIO, FRANCIAE

CANCELLARIO, TORQVATÆ VTRIVSQVE REGIS

militiæ Nomophylaci, Prouinciarum, Aure-

lianen. Carnut. Blesen. Ambaciac.

Iuliodun. Rectori.

GVLIELMVS ROVILLIVS SALVTEM.

AGNO omnium seculorum consensu, Vir amplissime, apud veteres receptum accepimus, ut quibus singulare quoddam studium sapientiæ nomen dedit, quique illorum proximè sunt ingressi vestigijs Poëta & Oratores, alique qui illustriore ingenij aut doctrinæ laude aliqua claruerunt, ij si quid aut ipso perfectum ingenio, aut industria elaboratum, quodque dignum posteritatis memoria videretur elucubrassent, id non ut aliter venire in publicum sinerent quàm si potentioris alicuius aut Principis, aut eruditione civilique prudentia insignis viri nomine munissent. Quorum enim vel familiæ splendore, vel imperij iure, vel virtute & dignitate primæ forent in republica partes, eorum & auctoritate defendi, & fauore gratiora esse in vulgus sua scripta posse, verè & sapienter providebant. Siquidem ita à natura est comparatum, multò ut se ad ea libentiùs applicent homines, impetique adeò sapius quàm consilio amplectantur, quæ à summis & laudatis viris, quorumque iam magnis exemplis publicè testata est virtus, probata & accepta fuisse intelligant, quàm quæ hoc patrocínio destituta nudum auctorum suorum nomen, hocque quasi præiudicio oneratum, æmulorum calumnijs aut imperitorum contemptui expositum ferant. Hoc verò Andream Tiraquellum, quæ fuit omnis vir moris, callentissimus prudentia, etiam hinc facturum fuisse, hæcque in Alexandri ab Alexandro Geniales dies Semestria sua, quàm multæ illa & iucundæ, Dij boni, quàm variæ & multiplicis lectionis! non sine auctoramento, dignoque aliquo huius laudis parario publicaturum, si vita ipsi suppetisset, nec dubium est. Sed fecit illi vel iusta ætate, mors properata iniuriam, quæ pulcherrimum laudis cursum tenentem virum ad studia natum esse inter homines ampliùs non est passa: magnaque forensis disciplina iactura eum nobis ademit Iurisconsultum, qui si diutius vixisset, quam cum paucis ordinis sui communem quæsierat, singularem scriptis suis sibi gloriam reliquisset. Illa itaque cum penes me manum & fidem expectarent meam, iamque in eo forent ut tandem excusa mox ederentur, quod iam olim consensu utentium comprobatum ius faceret, omniumque & superiorum & nostræ ætatis exempla cogitans, officij esse mei quoque existimaui, si & ipse parente orbatæ eiusmodi quid providerem, quo uti ea melius esset qualiacunque, quàm carere: & caput non liberum modò, sed ingenuum, quod per ætatem temporumque & iudiciorum iniquitatem seipsum defendere satis nequiret, meo iudicio in eius viri tutelam traderem, qui & lubenter patrociniū pietatis admitteret, neque pupilli iniuriam sustineret. Quæ me variè cogitatio dum exercet, cuique tutò satis & pro dignitate, grauius nescio fidei meæ, an parentis sui charius pignus credere & committere possem, diu multumque cum animo ipse meo reputarem, in omnes me versanti partes, nemo hodie occurrit quisquam, qui vel incredibili in summo gradu humanitate benigniùs vellet, vel pari auctoritati coniuncta doctrina & equitate meliùs posset, quàm tu, Vir præstantissime, optimi dum in viuis fuit, clarissimique Iurisconsulti, in hoc eius superstite fœtu necessariam defensionem suscipere. Nec enim poterit, si te auspice tanto & assertore ex illius viri Museo profectus intelligatur, non stare, omnibusque post te probari, à quo quemquam, qui modò os habeat, pudeat dissentire. Qui quam tibi in Gallorum Republica meritis & virtute gloriam quantam nemo ante hac peperisti, nil pensi ha-

bes, ni melioribus illam in dies artibus, præclarisque prudentiæ civilis exemplis bono publico propagatam, ad posteritatem transmittas: nobilissimamque & semper laudatam HVRALT. familiam maiorū in- sistens vestigijs, magis magisque immortalitati commendes. Ergo & quo omnes, nec eos modò qui in lite- ris librisque nomine aliquo viuunt, sed & qui literas magno libròsque opere procudunt, sereno placi- dòque vultu spectare soles, eodem te, Vir humanissime, (hanc tu enim iacentem antehac, ut videbatur, & in medio positam virtutis commendationem, nobilitatis quasi propriam effecisti) in necessarium classicumque auctorem viri hocce doctissimi interpretationis lumen de tuo aliquid fœnerari, tuòque in nomine passurum equo animo apparere, ne dubitarem, effecerunt in excelsò posita illæ tuæ præ- clare ingenij & animi dotes, quæ te ignorari non sinunt. Quò iam maiore cū confiden- tia, quod tibi iure quodam tuo vel me tacente debebatur, hoc & defuncti priuato & publico literarum nomine, nostramque simul quæ- cunque hîc fuit aut erit operam studiūque dono, do, dico, consecròque. Vale. Lugdu- no, octauo Idus Maij:

1586.

LECTO

LECTORI.

QVIDEM iam nunc quasi fore praeuideo, Lector beneuole, ut in multorum reprehensionem incurram, qui quas iam olim editas oportuit studij haece, laboris, & operæ plenas Andreae Tiraquelli viri clariss. Regiūque in summo Parisiensi foro Consiliarij prudentissimi, in Alexandri ab Alexandro Genialium dierum libros Annotationes, quæ ipse Semestria appellari voluit, tamdiu publicare distulerim: cum non anni illam, aut biennij, sed longissimi ipsorum iudicio hanc temporis moram nonnisi magno harum literarum studiosis stare potuisse certissimum sit. Quod ut aliqua ratione dictum & ipse fatear, qui præclaris dum viueret legalis doctrinæ & ingenij monumentis, nec paucis illis nec in postremis, rem literariam publicam magno omnium bonorum consensu iuuerit, eius extare quicquam iam obiri, quod quibus cætera eiusdem auctoris non quamprimùm communicaretur, sine malo publico nequaquam potuisse: quin & ipsum cum defuncti iniuria videri quodammodo posse coniunctum: sic dolo quicquam in eo, aut culpa factum mea, non adeò cuiquam concesserim, ut siquam ex cæterorum eius operum melioris notæ editione gloriolæ (quam non sectamur) venisse in possessionem intelligentibus visi antehac sumus, ex hoc eiusdem quasi posthumo fœtu, per nos propè abest, ab interitu vindicato, solidam veræ laudis cernere posse hæreditatem videamur. Possem, ea quidem si esset mens, bella nostra plusquam ciuilia peccatis nostris nullo usque sine subnascencia, possem recidiuas publicæ luis calamitates, quibûsque studiorum bonarumque artium intercipi omnes rationes solent, id genus alias ex aliis pestes hic imputare: sed ambitioso in communibus præsertim malis esse non libet. Quod meminisse potius iuuat, fuisse mihi cum clariss. optimoque viro quandiu in humanis egit, amicitia nec vulgarem necessitudinem, non tam præ me fero, quàm mihi rei quæ cuius bono id fuit publicæ gratulor. Is cum in clarissima hominum luce, maximisque rerum momentis & actionibus viueret, quicquid à fori strepitu & iudiciorum contentionibus otij supererat, iis lubenter studiis impertiebat, quibus à prima adolescentia liberaliter erat innutritus: nec diem sibi modò, sed & horam perire omnem existimabat, quæ à literis procul aut studiis ageretur. Atque ex hoc eius laudatissimo vitæ instituto, dignaque nobili homine opera, cum cætera pridem in vulgus nota Musis fauentibus prodierunt, tum hæc quæ damus assidue multiplicisque lectionis in Alexandrum ab Alexandro regeſta nunc prodeunt. Hunc enim sibi illum seu consilio seu voluntate auctorem delegisse accipio, in quo obseruando otij sibi, ut & negotij in seriis, constare debere rationem putaret. Egregium oppidò facinus suo vnus annorum multorum, omnis ætatis leuare laborem. At verò quod multo longoque usu expertus in aliis sum, idem illi quod summis ferè quibusque viris solitum, euenisse hîc etiam deprehendi, ut dum sibi indulgens animus suauissima rerum contemplatione pascitur, in eaque præsertim conquiescit, manus in describendo tardior, negligentiorque, ne ineruditam dicam, perpetuo fuerit. Quod nos malum in quot quantasque difficultates coniecerit, atque hæc difficultates quantis sumptibus mihi emptæ fuerint, nisi vereretur ut hæc commemoratio exprobrationi propior videretur, non tam fortè disertè hîc equidem, quàm verè demonstrare possem. Sed nihil quicquam molestum, damnosum nihil ei potest videri, qui nullam rem vnquam suam, diuitias esse alias nullas duxerit, quàm quæ cum Reipublicæ utilitate coniunctæ sint. Hoc vnum doleo, & his impedimentis, & quorum nobis hîc opera omnino neces-

saria erat, sed quorum impendio rarior semper prouentus doctorum virorum qui hoc præstare satis aut possent aut vellent, inopia factum, ut nostrum in his retineri impetum diutius quam cupissemus senserimus. Id tamen Deo fauente & adiuuante, omnem assidue mouendo lapidem, vix id quidem, sed tandem tamen consecuti sumus, ut quæ alioquin peritura videbantur, *εἰς τὴν ἑλλάδα* descripta hæc viri clarissimi aduersaria, repetito ex intervallo prælo subiecta fuerint, finemque nos simul huius laboris optatum aliquando inuenimus. Quo in opere adornando quamlibet magnam & fidem & diligentiam adhibuerimus, non dubitamus tamen multa ut hominibus contigisse, & in venusto alioquin corpore næuum etiamnum aliquem tollendum superesse. Nam quis tot fugientis scripturæ vitia, tot liturarum capita, inoffenso pede ita se præteruictum speret, ut non ὑπερβολὴν aliquid vel omnes solertiæ & ingenij machinas adhibentem fugerit? Sed febris per nos curata, recidiuæ medicinam facere non erit, opinor, difficile. De Alexandro verò ipso nihil dicimus, non magis quia id onus nostrum non est, quam quia in his præsertim studiis suum cuique liberum debere esse iudicium existimamus. Alia alios delectant. Huius certè lectionem & iucundissimam voluptatem & certissimam vtilitatem secum coniunctam habere nemo vnquam dubitauit: multoque minùs posthac adiecto hoc interpretationis lumine dubitabitur. Nos si tibi studium in his nostrum probari senserimus, operam nostram bene collocatam & præclarè existimabimus: neque nos vnquam viri optimi doctissimique Manes vindicasse pœnitebit: aliæque nec pauca, quæ nostræ fidei commissa penes nos sunt clarorum virorum ingenij monumenta, quæ aut nulla fuisse vnquam, aut omnino periisse creduntur, procurare qua cœpimus diligentia in dies pergemus: subindèque ea in lucem emitteremus quæ Deo gloriæ, suis auctoribus laudi, tibi vsui, nobis bene nauatæ Reipubl. operæ testimonio honestoque nomini esse possit. Vale.

QVÆ DE AVTORIS VITA EX HISCE

Commentarijs colligere licuit.

DE ALEXANDRO hoc, nihil à recentioribus βιογράφοις scriptum comperitur: cum tamen eorum tempore vixerit, quorum vitæ à diuersis conscriptæ sunt, nimirum Fran. Philelphi, Geor. Trapezuntij, Iohan. Platina, Iouiani Pontani, Theodori Gaza, Nico. Perotti, Do. Calderini, Hermolai Barbari, Pauli Cortesij, Raphaelis Volaterrani, quos partim Romæ prælegentes audiuit, partim officio sibi deuinxit, partim etiam questionibus propositis (ut fieri solet inter doctos) exercuit. Philelphum iuuenis senem obseruauit, illumque Romæ M. T. Ciceronis Tusculanas quæstiones summo artificio prælegentem audiuit. Nicolaum Perottum & Do. Calderinum scribit sua ætate Martialis apophoreta magna æmulatione Romæ in scholis eodem tempore prælegisse. Professione fuit iuriconsultus, in qua eò usque progressus est, ut & in agro Neapolitano, & Romæ causas sæpe defenderit: vbi & ædes ostentis umbrarumque illusionibus infames se aliquando incoluisse scribit, ac in agro Vaticano prædiolum habuisse. Tandem vbi in iudicijs gratia & corruptionibus omnia transigi videret, patronisque contra vim potentiorum nihil amplius præsidij esse: relicto foro, & causarum actionibus, in mitioribus studiis ætatem consumpsit: satius esse dicens, ut ipse de se inquit, modico ciuilique cultu contentum viuere, quam bona animi turpi quæstu pessimo exemplo fœdare.

AD ILLV

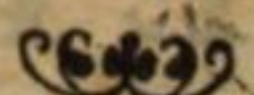

AD ILLVSTREM ANDREAM

AQVAEVIAM, DVCEM ADRIAE,

VIRVM ELOQVENT. ALEXANDRI

ab Alexandro, Iurisperiti Neapolitani,
in suos Geniales dies,

P R A E F A T I O.

GENIALES meos, & à seueris studijs lucubrationunculas, succisuis temporibus excogitatas, an dicarem tibi, Dux inclyte, diu ancipiti cogitatione & dubia mente in utramque partem distractus sum. Cum enim etate nostra te ingenio & facundia propè singulari videamus, quid dignum eruditione tua, aut satis exploratum probatumque homo ego tumultuarius, in litibus & foro versatus, apud te asferre possem, haesitabam. Nunquid ex agro ieiuno & exili, poma Alcinoos (ut aiunt) aut Florae farta dare tentarem, ut quod Phormioni Hannibal, id tu mihi aliquando obiectares? Rursus commentatiunculas meas qualescunque forent, cuius patrociniò tutò committerem potius quam tuo, habebam neminem. Solus tu mihi occurrebas, cuius ingenij præstantem vim, & dicendi facundiam noscibamus: cuiusque, præter familiae genus inclytum, præterque auitam gloriam, fortuneque & animi dotes, etiam acre iudicium examussum de studijs bonarum artium, & omni antiquitate, sæpenumero factum audieramus. Accipias ergo opusculum & iocos meos, quibus quando à foro & negotijs otium & quies erat, quandoque ab incursum calamitatum, & saeuientis fortune procellis respirare potuimus, cum amicis interdum ludere solebamus: quibusque mores & exempla omnis vetustatis, veterumque illa institutio auorum, tam circa honores & magistratus, senatusque consulta, remque bellicam & militarem, quam circa sacra, caeremonias, cultusque deorum: quantumque à nostra religione, qua rectè imbuti sumus, quaque nobis sanctissima & providentissima constituta est, illa discrepent, liquidò tibi innotescere possit: opus sanè operosum: non quò iudicium censuramque tuam, quæ pensiculata nimis & acris est, quam nos subire formidamus, experiar: sed quò patrociniò mihi aduersus cauillantes, si qui fortasse sunt, paratum inueniam. Siquidem hæc aliquibus non probari, & fortasse non nimis docta aut exulta visum iri, haud dubito. Id tamen qualecunque sit, tu boni æquique consules. Nam & si tuo graui & firmo iudicio dignum opus non sit, rudibus saltem ad capiendum maioris operis incrementum, & quandam vetustatis imaginem, vitandumque inquirendi laborem, cum omnia ex pluribus studijs collecta, complecti memoria non sit, fortasse proderit. Legentes tantum quaeso meminerint, homini in foro versato, & tumultuarijs iudicijs ferè pessundato, qui nec curis, nec negotio vacat, animo etiam tam varijs actionibus occupato & impedito, quæ maxime à quiete doctrinarum auocant: ut quid dignum auribus, diligenterque exploratum, aut satis grauius pensitatum, in medium adferre possit, non facile dari. Adde quòd antiquitatis omnis ratio cognitioque, & si quod est vetustatis exemplar apud authores multiuagos, Græcos & Latinos, quos vndique conquisitos, quoad facere potui, euoluimus, sparsim & intercisè detrusa, nec in promptu exposita sunt. Adde causarum & negotiorum, priuatarum publicarumque rerum sollicitam curam, quæ sapientis quoque animum in diuersum trahit. Sed qualecunque hoc munusculum futurum sit, id à te peto, ut meum erga te sincerum animum, fidemque, & sedulum in omni fortuna obsequium, saltem testari videatur: quod ita acceptum iri à te, etiam atque etiam postulo. Vale.

I N D E X
CAPITVM LIBRI PRIMI
GENIALIVM DIERVM:

*Vbi prior numerus caput, posterior verò
paginam designat.*

Locus ex Tranquillo de testamento Cæsaris in natali Iouiani Pontani inuicem discus-
sus. cap. i. pag. i
Qui reges vel principes apud varias gentes cognomenta ex suo nomine posteris reli-
querint. 2.3
Quæ potestas, quantumque ius aduersus reliquos magi-
stratus tribunis plebis Romæ fuerit. 3.7
Quid verbum sino cum negandi aduerbio apud iurecon-
sultos designet, & quam vim habeat in edictis. 4.10
Ex quot militibus decuria, centuria, manipulus, vexillum,
turma, cohors, & legio, à Romanis scribi consueuerint. 5.10
Ex quibus causis dictator apud Roman. olim, & quare fieri
consuevit. 6.15
Locus ex Terentij Phormione elucidatus, & vetus senatus-
consultum à Græcis ad Romanos deductum. 7.17
Spero te amaturum fore, vel amadum fore, veterum autho-
ritatibus Latine dici licere, contra opinionem quorun-
dam grammaticorum. 8.20
Pleraque veterum Romanorum cognomenta, quibus de
causis indita & denominata fuerint. 9.21
Quare partus ancillæ, cuius fructus legatus fuit, in fructu
non sit, cum reliquorum animalium contrà fuerit. 10.31
Miracula de somniis apud nonnullos cognita & comperta,
& quæ ipse expertus fuit. 11.32
Quæ forma castrorum, qualisque disciplina olim fuit, &
quot portæ in Romanis castris esse consuevere. 12.33
Quot cognominibus Fortuna dea apud Romanos cogno-
minata, & quibus templis donata fuerit. 13.37
Quoties opima spolia, cæsis hostium ducibus, Romæ relata
fuerint, & quoties Iani templum clausum sit. 14.42
Verbum liberorum & parentum in edictis prætorum quos
comprehendat, & an ad omnes in infinitum extendatur. 15.46
Quæ & quot curiæ Romæ fuerint, & verbum curia sine ad-
fectione nominis, quam curiam designauit. 16. ibidem.
Quæ fuerint Romanarum tribuum nomina, & vnde dictæ
denominatæque sint, & quæ apud externos celebrentur. 17.48
Historia de Scipione Asiatico, & morte Æmiliani Scipio-
nis, quæ incerto auctore fuit. 18.52
Quanta & quam varia iurisconsultorum opinio fuerit de
supellectili, & quæ supellectilis nomine comprehendan-
tur. 19.53
In qua ætate milites à Romanis legi cōsuevere, & quæ fue-
rit disciplina militaris, quodve iusiurandum. 20.54
Dissensio inter duos ludi professores; super verbo inuenio
& reperio, contra obseruationes grammatici cuiuspiam. 21.62

Ex quibus victoriis olim C o s s. deinde sequuti duces triū-
phare consueuerint. 22.63
Disceptatio Francisci Philelphi cum grammatico, an Cice-
ro aliquando ludum aperuerit. 23.68
In quo gradu cognationis apud plerasque gentes matrimo-
nia licuerint, & quam diuersi mores in contrahendis nu-
ptiis fuerint. 24.69
Quid sit artemon apud iureconsultos: & quod dicatur
plumbum in ripa positum, de quo ambigitur apud mul-
tos. 25.73
Quod esset collegium fratrum Arualium Romæ institu-
tum, quive Salij sacerdotes, & quot societatum genera
fuerunt. 26.74
Quot lictores apparitoresque habebat dictator, quot Coss.
aut prætores, quæstorésve, quive secures habebāt. 27.77
Quod regium diadema tam apud Romanos, quam apud
exterarum nationes gentesque fuerit, & quæ insignia. 28.81
Quæ fuerint auspicia quæ è pullis emissis è cauea captaren-
tur, & quæ secundos euentus, quæve infortunia affe-
runt. 29.85
Pythagoras, Parmenides & Zeno philosophi, tum Ennius
& Neuius, Pacuuius, Accius poetæ, vnde originem du-
xere. 30.87

LIBRI SECVNDI.

Locus ex Propertio ab Acio Syncero Neapolitano in
conuiuio familiari commode emendatus. c. i. 89
Qui quæstores Romæ, quorūque fuerint, qualisque potestas
& munus erat, aut iurisdictio. 2.90
Quid responderit super controuerso iure testamenti, in
quo fundus seu ædes filiæ legatæ fuerant. 3.96
Quæ deorum ædes extra vrbis pomerium sitæ fuerint, &
ex his quæ in urbem postea receptæ. 4.97
Quæ solennes cæremoniæ more Romano in sponsalibus
olim & nuptiis esse consuevere, & quæ apud externos. 5.101
Immane exemplum Tulliæ supra corpus patris ambulantis,
& filij Eucratidis idem facinus admittentis. 6.107
Tria errata interpretis epistolarum familiarium Ciceronis
commode explanantur. 7.108
Quot Romæ pōtiffices, quodve officium, & quæ fuerint in-
signia, quibusque legibus maximus pontifex astrictus
erat, & quid apud externos. 8.110
Mira exempla à compluribus experta de vmbrarum figuris,
& falsis imaginibus, & quæ ipse didicit atque expertus
fuit. 9.118
Quæ sint pedamenta apud iureconsultos, cuiusve generis,
& quid buprestis, & pityocampa. 10.119
Qui Romani duces ex oppidis & prouinciis vi subactis
cogno

Index Capitul.

cognomena desumpſere, & de Scipionum familia, & quid apud exteros. 11.120
 Quid ſit triplex forum, de quo in Martiale ſit mentio, quæve ſola olim Romæ fuerint, quæve apud exteros præcipua. 12.125
 Quæ multa militares maiores, & quæ minores militib, & ob quæ delicta inferri ſolebant. 13.129
 Quæ ſolennia in Herculis ſacro ad aram maximam ſervabantur, & quæ apud exteros, quæve aræ Herculis Romæ fuerint. 14.135
 Quo tempore primum prætores creati cœperent, & quod ius quæve illorum poteſtas fuerit. 15.139
 Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non conſummata, ac ſi perfectæ fuiſſent, puniri debeant. 16.144
 Quod Theophrastus ſenſit, quibuſdam viperarum morſibus tibicines mederi, probatum experimentum. 17.145
 Qui vici, viæ, vel cliui præcipui Romæ fuerint, & unde nomina originis ſumpſerint. 18.146
 In quibus membris in homine inſit religio quædam, propter quam illa ſanctè coli debeant & obſervari. 19.150
 Quibus ſinibus, quæque meſura, iter, actus, aut via conſtent, & quid pes, cubitus, palmus, iugum, diplostrum, ſtadiumve ſit. 20.161
 Miraculum de homine, qui plus in mari quàm in terris degebat, maximæque æquora velociſſimè tranſibat. 21.164
 In quibus deorum ſacrificiis victimas aut hoſtias antiquo more cædere non licebat. 22.166
 Nunquid quod lege Falcidia cautum eſt de quarta bonorum hæredi debita, poſſit voluntate teſtatoris comminui vel tolli. 23.172
 Loci ex Iuvenale parum ab interpretibus diligenter habiti, contra nonnullorum opinionem explanantur. 24.173.
 Variæ apud diuerſas gentes puerorum institutiones & infantibus Romanis quæ documenta fuerint. cap. 25.174
 An inter auguria ſternutamenta ſint, & offenſiones pedum, & quæ illorum prædictio fuerit. 26.183
 Quæ poteſtas proconſulis foret, quæve erant proconſules, & an idem iuris quod conſules haberent. 27.184
 Licere uti accuſatio caſu nonnunquam in verbis localib. contra regulas grammaticorum. 28.188
 Equeſter ordo quando primum cœptus fuit, quæque ipſius ordinis poteſtas & officium atque inſignia fuerint. 29.189
 Quid ſit charta opithographa apud iureconſultos, de qua Vlpianus mentionem fecit, & quot chartarum genera fuerint, & quid ciſtarius apud eundem Vlpianum. 30.191
 Solere magnos ſucceſſus ex infima fortuna, & futuras calamitates plerunque ſignis præmonſtrari. 31.197
 Pat exemplum Tarquinij Superbi & Thraſibuli Mileſiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij & Zopyri Aſſyrij. 32.198

LIBRI TERTII.

Quid dicatur idem apud philoſophos, & quid idem à iureconſultis, diſcuſſum cum Hermolao in convivio familiari. 1.200
 Gentium diuerſarum mores in condendis humaniſque corporibus defunctorum, & qui Romanorum uſus fuerit. 2.201
 Conſularia comitia per quos fiebant, quæve poteſtas conſulis, quantumque ius & quæ dignitas foret. 3.207
 Quæ ſint ſigillaria, verbum ſæpius repetitum apud Scæuolam iureconſultum, tertio de legatis. 4.212
 Quæ delictorum pœnæ maiorum criminum apud diuerſas gentes more & legibus fuerint conſtitutæ, & quæ minorum. 5.213
 Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur, & quæ regiæ, quæque atria Romæ fuerint. 6.217
 Quo apparatu, quibuſque cæremoniis apud veteres defuncta corpora igni tradebantur, qualiſque pompa exequiarum foret. 7.220

Miraculum Tritonum & Nereidum, quæ variis in locis tempeſtate noſtra comperta fuere. 8.237
 Qui xyſtici, quæve thimelici apud iureconſultos dicti ſint, quodve officium, & quid nomina designarint. Item qui intelligantur per aquæ aſperſores in ſacris certaminibus apud iureconſul. & quid pancratiaſtes & pancratium. 9.238
 Locus ex Iuvenale de trulla quid designet, ex autoritate iuriſconſ. & aliorum teſtimonio explanatur. cap. 10.240
 Exempla frugalitatis priſcorum, & quàm parco victu contenti fuerint, & quando luxus urbem inuaſerit. cap. 11.243
 Quæ ſint puræ & lectæ hoſtiæ in deorum ſacrificiis, & quæ victimæ quibus diis dicatæ fuerint. 12.249
 Quæ origo cenſorum, quæve poteſtas, & ex quàm parvis initiis in quantum magnitudinis deuenerit. cap. 13.260
 Quid ſit apud iureconſultos cœnaculariam exercere, quid catadromus, quid cloaca, ſphæriſterium, & quid hypocausta. 14.266
 Solere futuras calamitates multò ante ſignis præmonſtrari, & miraculum quo vaſtitas regni Neapolitani prædicta fuit. 15.268
 Qui duumviri, triumviri, quinqueviri, ſeptemviri, decemviri, quindecimviri, & centumviri fuerint. 16.269
 Quoties contra ambitum illorum qui appetunt magiſtratus, pluribus legibus à Romanis obuiam itum ſit. 17.277
 Idus cuiuſque menſis apud veteres Romanorum maximè feſtas & feriatas fuiſſe, & quid apud exteros. cap. 18.278
 Deſenſio Vlpiani deſinientis inſtratum quid eſſet, & quid differt pulſare à verberare, contra grammaticum illum falſo accuſantem. 19.281
 Quibus legibus Romano cui data immunitas fuerit, ne vapularet: & quæ iura competant dominis in ſeruos, & patronis in libertos. Item in exilium mittendi ratio apud diuerſos. 20.282
 Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud exteros, quæve ſint nuces ocellatæ apud Tranquillum. 21.290
 Quæ vota olim ſolennia fuere apud Romanos, & quæ apud exteros, quæve vota concipere, & quomodo ſoliti ſint. 22.295.
 Conſueuiſſe Romanos illorum bona quos maximis criminibus damnarant, publicare, & quæ porticus Romæ inſignes fuerint. 23.301
 Quàm multiplex annus apud diuerſas gentes fuerit, & qui annus Romanis, quodve principium anni ſit. cap. 24.303
 Qui topiarij apud iureconſultos dicti ſint, & legato fundo inſtructo an veniant topiarij, & quæ ſeruorum ſpecies apud eoſdem. 25.308
 Trium ſummorum virorum ſomnia pares exitus habuiſſe, quæve ſomnia qualia viderant, vera fuiſſe experti ſunt. 26.309
 Qui rex ſacrificulus olim apud Romanos foret, quodve illi nomen, & quæ ſacra obiret. 27.311
 Thuſci unde duxerint originem, quæve duodecim urbes fuerint quarum conſilio bella gerebantur. 28.312

LIBRI QUARTI.

Locus ex Martiale cum Ioanne Veneto diſcuſſus dum caloris incommoda ſub ymbra fraxini propulſat èt. 1.315
 Quæ apud Romanos fuerint militaria ſigna, quæ apud exteros, quæve pacto educi conſueuerint, & quid teſſera, quid vexillum ſit. 2.318
 Quæ fuerint Romanis comitia cæturiata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata. 3.327
 Quando primum ædilitas cœperit, & quot fuerint ædiles, & qui curules, & qui plebei. 4.333
 Iudicium ignaui iudicis ſuper controuerſo iure perperam iudicantis, hauſtum aquæ per fundum alienum non deberi. 5.337
 Quanta ſeueritate à Romanis contra licentiam magiſtratum, & quoties occurſum ſit. 6.338

Qui

Index Capitulorum.

Qui ordo in disponendis aciebus, & quæ norma militiæ apud Romanos olim seruari solita fuerit, & quæ apud externos. 7.341
An sapienti vxor ducenda sit, & quæ ad propagandam sobolem indulta commoda à Romanis fuerint. 8.348
Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Britannia tam ex vitibus quàm fluctu maris proueniunt. capit. 9.353.
Locus ex Iuuenale declaratur, & quoruplex apud veteres libertatis genus fuerit, qualiterque ciuitas amittebatur vel dabatur. 10.354
Qui fuerit modus consulendi senatus, & vbi haberi, & quo pacto suffragia ferri solerent, & quid apud externos. 11.363
Quæ origo sacrorum Lupercalium sit, & quomodo celebrari, quandoque coli solerent, & quàm variæ deorum effigies fuerint. 12.375
Quæ vitia ex loci natura, aut cæli climate, quibusdam gentibus ita innata sint, vt illa habeant propria & perpetua. 13.379
An sit idem deprecari quod recusare, contra quorundam grammaticorum opinionem. 14.384
Triplex quæsitum super nonnullis verbis iurisperitorum subobscuris, quis sit illorum significatus, quæue pecuniæ olim fuerint. 15.385
Quæ portæ vrbis Romæ præcipuæ fuerint, & vnde nomina sumperint, & ex quibus causis cognomen. 16.390
Quo ritu, quibusque cæremoniis hostia apud præcos diis immolabatur, & quomodo fiebant sacra, & quid apud externos. 17.397
Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari solita fuerint. capit. 18.414
Delusiones dæmonum malorum à multis expertas fuisse, qui diuersis imaginibus homines deluserunt. 19.419
Quando dies tam apud Romanos quàm externas gentes incipiat, & qui dies atri, quæue fausti sint. 20.421
Locus Martialis in distichis elucidatus, in quo plerique interpretes grammatici lapsi sunt. 21.429
Exempla legis Iuliæ & Papiæ, quibus quæ lege Iulia indulta erant, lege Papiæ fuisse prohibita. 22. ibid.
Quod ius quæue potestas dictatoris Romæ & exteris fuerit, & à quibus dici & quanto tempore debuerit. 23.431
Quid mina, quid drachma, quid assis, denarius, sestertium & talentum apud gentes diuersas valuerit. cap. 24.438
Quæ theatra Romæ fuerint, & qui circi, quorumque extant vestigia, & quæ penitus conciderint. 25.441
Qui fuerit medius vnghis, & infamis digitus, quibusque digitis quæ fuerint qualitates & nomina. 26.444

LIBRI QVINTI.

Locus ex Martiale, apud Gabrielem Attilium in conuiuio familiari inuicem discussus. 1.448
Quot plebis tribuni à primordio vrbis fuerint, quæue potestas, & qui consulari potestate, & qui tribuni æriarum. 2.450
Quoniam modo per faciales inirentur fœdera, aut bella indicerentur, & quid ab exteris seruatum sit. cap. 3.454
Pleraque veterum prænomina vnde deducta fuerint, & denominata, & de Nouis Caprotinis quæ tradantur. 4.461
Quid sit apud iureconsultos heliocaminus, quid zeta, & vnde deductum nomen & denominatum. 5.463
Quando primum interregnum cœptum fuerit, & quibus de causis interreges Romæ creari cōsueuerint. cap. 6.464
Sacrificium Latinarum quomodo in Albano fiebat, & quæ erant feriæ, quæue populi ad sacrum conuenirent. 7.465
Qui ludi Olympici, qui Pytiji, qui Isthmij, & qui Nemei olim apud Græcos, & qui Circenses Romæ fuerint. 8.468
Mira exempla quæ in montibus & lapidibus hodie visuntur, vnde originem & causas duxerint. 9.477.
Quàm varium & multiplex insurandū apud diuersas gentes fuerit, & per quos deos iurare consueuerint. 10.478
Quid sit exedra, quid menianum, de quibus apud iurecon-

sultos mentio frequens, & quid embamma. cap. 11.485
Quot virgines vestales, quæue illarum disciplina & institutio fuerit, quæue afficiatur pœna incesti dānata. 12. ibid.
Ex quibus veteres captare auspicia solerent, & auspicio- rum quæ prospera, quæue piacularia sint. 13.491
Quid senserit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice, quibusque modis litigantes frustretur & deludat. 14.505
Quæ in sermonibus quotidianis vulgata proverbia apud Romanos in vsu fuerint, & quæ apud externos frequentia. 15.506
Qui primus legem theatralē Romæ tulit, & quot leges plebem ab optimatibus postea distinxerint. cap. 16.513
Qui apud Scæpola iureconsultum sit hierosiarthus, & quid sit calix diatretus. 17.518
In quo discretus ordo plebeius à patritio fuerit, & in quo patritius à senatorio, quodve discrimen in vestibus apud diuersas gentes. 18.520
Qui numerus augurum, quæue potestas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur. cap. 19.546
Qui essent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio. 20.551
Qui fuerit apud veteres canendi vsus, quæue hora prandij & cœnæ, quotque singulis lectis cœnitabant, & quid apud externos. 21. & 22.552
Quæ ipse dictu admirabilia de vmbrarum figuris noctibus ferè singulis Romæ expertus fui. 23.571
Qui cultus domorum quondam fuerint, & quare maiorum imagines in postibus, & arma in atrijs & vestibulis haberent, & quid de exteris. 24.572
In extis inspiciendis quæ prospera, quæue dira sint, & quæ boni, quæue mali prænuucia. 25.581
Consualia, æquitia, & ludi Apollinares quando à Romanis fierent, quodve modo Diti sacra fiant, & quo tempore. 26.586
Quæ sacra expiationis causa à Romanis seruabantur, & quibus ex causis fierent, quæue apud externos. cap. 27.590
Quæ affinitas cum Sex. Tarquinio superbi filio, & quæ Collatino cum Bruto, & Lucretiæ cum vtroque fuerit. 28.599.

SEXTI LIBRI.

Locus ex tertio Ciceronis de officiis, quid venditor emptori præstare teneatur, cum Sigismundo in Suburbano discussus. 1.601
Quæ maxima fuerint oracula, quæue templa celebria apud plerasque gentes in magna religione & cultu. 2.603
Qui fuerint legati consulum vel prætorum, quæue iurisdic- tio aut illorum potestas sit. 3.615
Qui magni dij, qui communes, aut indigetes dicti, quæue deorum cognomen, & Iunonis Romæ templa fuerint. 4.618
Ex quibus oppidis quibusque regionibus aut terrarum oris, ingenio clari & præcipua doctrina viri plures euasere. 5.634
Quo apparatu, & qua pompa, quantoque omnium studio olim Romani triumphos agerent, quis ordo seruari, & quæ in triumpho ferri consueuerint. cap. 6.636
Responsum Raphaëli Volaterrano, quare legum & causarum studio intermisso, in his mitioribus studiis oblectaremur. 7.647
Quæ sit bona dea, & quæ à veteribus illi sacra fierent, quidve Rubigalia, Floralia & Vinalia forent. 8.648
Tantum & quantum comparatio nonnunquam coniungi, ædémque pro domo sæpe apud authores inueniri. 9.652
Quæ lege duodecim tabularum vtiliter & commodè quæue parum consultè, & nimis seuerè scripta videbantur. 10.653
Sacrum septimontium in quibus locis vrbis fieret, quæue septem colles vrbis sint, quæue in illis præcipuæ dignationis loca forent. 11.665
Qui flamines primi Romæ fuerint, quodve flaminis officium, quibusque essent cæremoniis addicti. cap. 12.675
In quot

Index Capitem.

In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriasque phalanx diuidatur, & quæ illius descriptio fuerit. 13.681
 Res sacræ, religiosæ & sanctæ, quæ censerentur apud veteres, quibusque sacrum aut sanctum facere licuit. 14.683
 Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Voconia quæ esset, & quæ Furia & Falcidia, explanatur. 15.691
 Quid responderim Hieronymo Massiano, cur in eodem forem statu semper, cum ad honores admitterentur alij. 16.692
 Quibus ex causis ouare ducibus licebat, & in quibus ouatio differt à triumpho. 17.693
 Qui erant tribuni militum in Romanis castris, quæue potestas & officium foret, aut iurisdictio. 18.695
 Qui ludi scenici, qui Megalenses, qui taurij, compitalitij, iuuenales & honorarij fuerint. 19.697
 Quis esset vrbis præfectus, quodue officium, quarumque

rerum cognitionem animaduersionemque haberet. 20.712
 Miraculum de homine qui extrusus è carcere, rursusque in eum intrusus, inferna se loca adiuisse enarrauit. 21.715
 Quot militum ordines, cuiusve generis milites in Romana militia olim militare consueuerant, & qui apud exteros. 22.716
 Quid sit lex, quid plebiscitum, senatusve consultum, quid prætorum edicta, vel responsa prudentum. 23.736
 Qui primi de plebe ad dictaturam, consulatum, & præturam, aliosque magistratus euecti fuerint, & de ephoris quæ tradantur. 24.739
 Quas acies, quosve exercitus, qui duces parua manu profligarint, quæue flumina Xerxis exercitus epotarit. 25.741
 Quid variæ gentes de diis senserint, & quam impia, & detestanda sacra apud exteras gentes fuerint. 26.743

FINIS INDICIS CAPITVM.

IN REDVCTIONEM LOCORVM

ALEXANDRI AB ALEXANDRO AD

suos fontes per D. Andr. Tiraquel-
lum, Octostichon,

I. F. P.

Dædalon ut fecit Labyrinthi fama celebrem,

Cuius ab anfractu nemo redire quijt,

Donec cæca regens filo vestigia Theseus

Inde Ariadnea saluus abiuit ope:

Sic & Alexandri monumentum hoc Dædalea arte

Conflatum unde siet, dicere nemo quijt,

Donec ope adiutus Tiraquellus ubique Minervæ

Tessellas arti quasque suæ retulit.

IO. VICTORII IN EFFIGIEM ANDREÆ

TIRAQUELLI, REGII IN CVRIA

Parisiensi Senatoris, Hexastichon.

Jam nihil est, venerande senex, quòd pulla sororum

Stamina, vel Stygias quòd verearis aquas.

Subtrahet hæc vultus morti pictura: perennem

Ingenio vitam tot tua scripta dabunt.

Ergo ubi fatalem Lachesis tibi neuerit horam;

Magna tamen fugiet pars Acheronta tui.

ALEXANDRI AB

ALEXANDRO, IVRISPERITI

NEAPOLITANI, GENIALIVM

DIERVM LIBER PRIMVS.

Cum Annotationibus Andr. Tiraquelli.

Locus ex Tranquillo de testamento Caesaris, in natali Iouiani Pontani inuicem discussus.

CAPVT I.

ACCERSEBAT plerunque nos in hortos amcenissimos, vbi ædiculas habebat, Iouianus Pontanus in nostra Parthenope, vir memoria quidem nostra omnibus bonis artibus, atque omni doctrina præditus: qui præter ingenij mansuetudinem, quæ plurima in homine fuit, munditia verborum, & compositus ille sermo, ad omnem ingenuitatem plurimum accessionis faciebant. Illoque conueniebamus complusculi, quibus bonarum artium studia, eademque disciplinæ, atque non absimilis discendi facultas erat. Detinebat demulcebatque nos vir ille fandi dulcissimus, egregia quadam & illustri oratione, sermonisque perquam lepidus & venustus, totos plerunque dies: tanta in eo comitas, tantusque lepos erat. Fortè autem, cum natalis sui diem annum Decembrio mense, ut solebat, cum amicis celebrare vult, euenit ut & nos vnà cum reliquis mihi coniunctissimis, primis ab eo tenebris acciti, apud eum conueniremus. Quò cum venimus, benignè quidem & comiter accepti, ad focum consedimus, festiuissimisque colloquiis noctis particulam cum mira suauitate traduximus: cum interim Iouianum florenti quadam facundia, & sermone quàm castissimo de literarum disciplinis differentem, animo serio & aure attenta exciperemus: quo sermone desito, cum iam mensas & cœnam instrui iuberet, cæterisque nimis intempestiuum cœnandi tempus esse videretur: Quin ergo, inquit, optimi iuuenes, dum cœna apparatus, dumque obsonia esui matura fiunt, aliquid per hoc otium legimus? Iussitque mox adferri sibi Suetonij Tranquilli Cæsarum vitas. Aderat inibi adolescens tunc quispiam latæ indolis, atque à literarum cultu non abhorrentis: huic mandat, ut diui Iulij vitam, donec maturum cœnandi tempus foret, nec turbidè, nec ambiguè legat. Accepit ille cupidus & libens, atque disertè admodum legere incipit: cum nos interea ea lectione demulsi, legentis verba, & compositam illam dicendi breuitatem, summa cum attentione captaremus: cumque ad calcem lectionis ventum foret, ancipiti sententia, & operta verborum significatione, de testamento Cæsaris in hæc verba ipsum loquutum offendimus: Sed nouissimo testamento tres instituit hæredes, sororum nepotes, C. Octauium ex dodrante, L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cera, C. Octauium etiam in familiam noménque adoptauit: plerosque percussorum in tutoribus filij, si quis sibi nasceretur, nominauit, D. Brutum etiam in secundis hæredibus. Populo hortos circa Tyberim publicè, & viritim trecentos sestertios legauit. Quibus perlectis, puerum subsistere Iouianus iubet, & ad Dentatum conuersus, iuuenem, qui, ut mihi videbatur, in cognoscendis rebus lectione multa exercitus erat: Quid tu, inquit, Dentate sentis de hoc quadrante & dodrante, in quibus hos hæredes scriptos author hic memorat? Cumque ille hæreditatis quotam esse partem asseueraret, in qua illos institutos à Cæsare arbitraretur: Proba, inquit Iouianus, hæc & vera sententia est, sed inops admodum & ieiuna: plus ego desidero. Et me intuitus, rogat, nunquid nostro iure ciuili (in quo multum operæ per id temporis impendere videbamus) aliquid de istiusmodi partibus tradatur. Tum ego: Memini, inquam, traditum memoratumque apud nonnullos veteris disciplinæ authores, præcipuè apud nostros Iurecōsultos fuisse, omnem hæreditatem, quantacunque esset, si morientis supremo iudicio non esset diuisa, tum ab ipso iure in duodecim partes omne illud patrimonium partiri: quas quidem partes omnes in vnum collatas, Assēm plerūque antiquitas dixit: singulas verò disiunctim diuisas, Vncias appellauit. Itaque si te hæredem in vncia instituerō, in duodecim partes diuiso prius toto assē, hoc est, omni patrimonio & fortunis meis, vnica tantum pars tibi institutionis iure debebitur: cum verò te hæredem in assēm effecero, solidam hæreditatem & integrum patrimonium, nullis diminutis partibus, transferri volo. Hæ autem duodecim vnciæ, quæ assis appellatione continentur, propria nomina à veteribus Iurecōsultis singulæ nactæ sunt: nam præter vnciam & assēm ea pars, quæ sextans appellatur, duas totius assis partes, hoc est, duas vncias habet, quadrans verò tres. Cum ergo hic in quadrante hæredes in-

Iouianus Pontanus.

Hæreditas
omnis in 12.
partes diuisa.

As.

Sextans.
Quadrans.

Astitutos

Triens,
Quincunx.
Semis.
Septunx.
Bes.
Dodrans.

Dextans.
Deunx.
Iuuenalis lo-
cus Satyra 1.

stitutos L. Pinarium & Q. Pedium videamus, quin ex duodecim vnciis integro Cæsaris patrimonio diuiso, tres tantum vnciæ, hoc est, quarta totius hæreditatis pars, his duobus debeat, in dubium non venit. Deinceps est triens, id est, tertia pars totius assis: quatuor enim hæc continet vncias, quincunx verò quinque. Semis autem dimidium illius habet, quod asse continetur. quæ quidem pars, sex vncias ex toto asse vendicauit: quippe cum totus as in duodecim vncias diuidatur, quod dimidium illius est, sex vncias, id est, semissem efficiet. Septunx autem septem consequitur vncias, bes octo, dodrans verò nouem. Cum igitur in dodrante (vt Tranquillus hic refert) C. Octauium Cæsar testamento hæredem fecerit, ex duodecim vnciis in quas Cæsaris hæreditas diuisa fuit, hic in dodrante institutus, nouem consequetur: reliqui verò duo, L. scilicet Pinarius & Q. Pedius, quadrantem, id est, tres vncias ex integro asse, & quartam totius hæreditatis vendicabunt. Inter hos ergo & illum duodecim vnciæ, & tota Cæsaris hæreditas diuisa fuit. Dextans autem decem signat vncias, deunx verò vndecim. Quod à Iuuenale non insecit, vt arbitror, dictum est:

Vnciolam Procleius habet, sed Gillo deuncem.

Ima cera.

Tranquilli
law.

Legata.

Vetus testan-
tium mos.

Legatarij.

Totum enim assem diuisit, cum ex duodecim vnciis alteri vnicam, alteri vndecim vncias patrimoni tribuit. Est quidem, inquit Iouinianus, ita vt dicis, satisque de quadrante & dodrante deque vncia & asse, vt à iuris studioso explicatum accepimus: sed vnum illud etiam me angit, in quo ancipitem cogitationem iam diu duxi, sæpiusque in hoc quærendo fui. Nam cum tres hæredes institutos auctor hic dicat, plures postea nominauit, Caium scilicet Octauium, Quintum Pedium, & Lucium Pinarium: demum adiicit, reliquos in ima cera, hoc est, vltima testamēti parte scriptos fuisse. Etenim si totus as, inter eos quos modò nominasti, absumptus est: quid reliqui sit quod istis debeat, non equidem video: totus enim as, vt modò dixisti, totam absomit hæreditatem, & dodrans cum nouem signet vncias, quadrans verò tres, duodecim vncias & totum efficiunt assem. Neque est præterea quod ex defuncti bonis amplius asse hæredi scripto debeat. Ergo aut frustabuntur peculio Cæsaris isti reliqui in ima cera adiecti, aut alia quædam hæreditas obuenienda est, vt istis etiam satisfiat: quorum alterum si asseueras, profecto perperam & absurdè dixeris. Neque ego Tranquillum vel synce-
rissimum scriptorem tam inconsideratè loquutum arbitror, vt plusquam oporteat aliquid in scribendo addiderit: siquidem tam circumsus in explicandis adnotandisque rebus fuit, vt arguta breuitate pleraque potius perstrinxisse, quàm aliquid plus iusto addidisse videatur. Tum ego, Est, inquam, quod dubitetur: neque abnuerim, quin locus hic perobscurus, forsan videatur plerisque: qui tamen, probabili ratione reddita, clarus & expositus fiet. Tres enim Cæsar testamento suo hæredes fecit, ex toto videlicet asse. Si quidem dodrans & quadrans, duodecim vncias & totum efficiunt assem. Et quod asse distributo, reliquos in ima cera instituit, equidem denotat, non in noua quadam hæreditate hos admittendos fore, sed postquam in vniuersum bona sua inter hæredes partiti sunt, in ima cera illos qui in singulas partes iure legati admittendi fuerant, nominasse: quæ quidem legata, quamuis toto asse distributo, non extra hæreditatem sunt, sed à scriptis hæredibus atque ipso asse debentur. Etenim scriptus hæres, qui assem assequitur pro quantitate bonorum in quibus institutus est, legata quoque distribuet. Vetus enim est testantium mos (quod ipsum apud Iureconsultos lege sancitur) vt primo testamenti capite, hæredis fiat institutio, siue vnus, siue plures sint, qui in vniuersum bona ex defuncti voluntate capiant: sequenti capite & in ima cera, secundi hæredes, legata, & reliqua testatoris voluntas, & dispositio ponantur: siue aliquos onere grauat, aut si quibus dari fierique oportere, testator pro sua voluntate arbitratus est, qui non hæredes, sed legatarij dicti. Siquidem non bona in vniuersum, sed legata & res singulares capiunt. Idque ex integro asse, atque ex toto patrimonio deducitur. Et hoc Tranquillum nunc dicere arbitror. Nam cum primo capite testamenti Cæsar tres fecisset hæredes ex asse, in ima cera & vltimo capite reliqua posuisse, quæ ascriptis hæredibus debentur, Caiumque Octauium in familiam nomenque adoptasse, secundos hæredes & tutores nominasse, populo hortos publicè, & viritim trecentos sestertios legasse. Quibus verbis vltro citroque ad multam noctem habitis,

ANNOTATIONES IN CAP. I.

Hoc primum caput nihil aliud interpretatur, quàm locum Suetonij in Cæsare cap. 83. Eamque interpretationem Alexander bona ex parte accepit ex Varrone illo togatorum doctissimo lib. 1. aut vt alij computant, 4. de lingua latina, haud multò ante finem, vbi disertè declarat assem & eius partes, vt etiam noster Iustinianus in §. hæreditas. Instit. de hæred. instit. & vt nouissimè ita scientissimè Budæus Gallia nostræ huiusque seculi decus perpetuum, in libris de Asse & partibus eius, ad quos te, amantissime Lector relego, ne in re iam satis ab alijs tractata tempus frustra teramus. Vnum tamen aut alterum tantum non intantum prætereundum duximus, videlicet imam ceram quam hic vocat Suetonius, extremam ceram appellatam fuisse à Tullio in 3. in Verrem actio. vbi Asconius illius interpres

doctissimus interpretatur vltimam tabulam, vltimam partem tabulæ. Martialis autem lib. 4. Epigram. 26. plurali numero vltimas ceras vocauit.

*Nihil Amiano, præter aridam vestem,
Moriens reliquit vltimis pater ceris.*

Plures verò ceras fuisse in testamentis, præter ea loca, satis probat Horat. lib. Sermo. 2. Satyr. 5.

Qui testamentum tradet tibi cunque legendum:

Abnuere, & tabulas à te remouere memento:

Sic tamen vt limis rapias, quid prima secundo

Cera velit versu, solus multisne coheres.

Veloci percurrere oculo.

Quo in loco Acron. Prima, inquit, cera secundo versu hæredis continet nomen. Porphyrio autem alter interpretes, bene ait hoc, & iuxta ordinem, quia prius testatoris nomen,

secundò

animaduersum est, obsonia iam præmatura & præcocta esse. Mox in aliud tempus dilatis sermonibus, ad natalem Iouiani diem celebrandum, cuius causa veneramus, ab ipso admoniti diuertimus.

ANNOTATIONES IN CAP. I.

secundò hæredis. Et ipse Suetonius in Nerone, cap. 17. Cautum ut in testamentis primæ duæ ceræ testatorum modo nomine inscripto vacuæ signaturis ostenderentur. Ex quibus intelligi potest, non duas tantum fuisse ceras in testamentis, sed & aliam tertiam quæ ima, siue extrema, aut vltima dicebatur, in qua legata, & cæteræ testatorum dispositiones continebantur. Quod autem postea dictum est, ve-

terem testamentorum morem fuisse, ut primo testamenti capite hæredis fiat institutio, id depromptum est ex l. 1. ff. de hæred. instit. vbi ita scribitur, eum qui testatur, ab hæredis institutione debere initium facere testamenti. Quod quemadmodum sit intelligendum, discas ex interpretibus eius loci. Cætera verò huius cap. notiora sunt, quam ut aliorum testimoniis, vel auctoritatibus fulciri debeant.

Qui reges vel principes apud varias gentes cognomenta ex suo nomine posteris reliquerint.

CAPUT II.

ON apud Romanos solum, sed apud exteros quoque obseruatum accepimus, ut ab eo qui de sua republ. bene meritus fuit, posterius duces cognomenta accipere operæ precium ducerent. Nam de Romanis principibus, nemo ambigit, quin à diuo Iulio & Octauio reliqui imperatores, Cæsares & Augusti^a dicti cognominatique sint. Credo equidem, quod desiderio illorum post funera tenerentur, & tanquam in posteris eadem indoles futuræ virtutis eniteret, ita eodem sibi nomine adoptato, ipsi quoque ad præclara facinora obeunda inuitarentur. Mansitque sequutis imperatoribus cognomen Cæsaris & Augusti. Quod non ipsis modò, sed vxoribus^b, sororibus & filiabus commune fuit. Siquidem Liua^c postquam nupsit Octauio, Augustæ nomen tulit: & Agrippina^d postquam Claudio coniugata fuit. Senatus quoque frequenti curia vxori sororique^e Traiani cognomen Augustarum dedit: & Vitellius matri^f, & Faustinae vxori^g Antoninus: sic^h Iuliani vxor & filia, Augustæ appellatae sunt: quibus hoc etiam honoris tributum est, ut illas quandoque sacerⁱ ignis præiret: quem mox sequuti Cæsares^k pro maiestate imperij, more Persarum^l regum & Indorum, sibi vendicarunt: tametsi Vitellius^m oblatum sibi Cæsaris cognomen recusarit, Augusti vero distu-

Cæsares Augusti.

Augusta mulieres.

Ignis sacer præcedebat.

ANNOTATIONES IN CAP. II.

^a *Cæsares & Augusti.* De his Cæsaris & Augusti appellationibus, & quid inter eas differat, satis superque diximus in nostris Comment. de iure Primigeniorum in 17. q. 4. opin. na. 22. incip. Atqui licet videre, & multis seq.

^b *Sed vxoribus, sororibus, & filiabus.* De vxoribus constabit ex iis quæ mox subduntur: sed quibus addes eò tandem decursum fuisse, ut omnes passim vxores Augustæ vocarentur, ut patet ex l. princeps. ff. de legib. vbi Augusta, licet non sit legibus soluta, princeps tamen eadem illi priuilegia tribuit, quæ & ipse habet. & l. si Augustæ. ff. de leg. 3. loquente de Faustina, quam Augustam vocat. & l. quoties. C. vbi Senat. vel clariss. & l. cum hæredes. in princ. C. qui testat. facere poss. vbi ita scribitur, cum hæredes Imperatores, siue Augustæ. & iterum postea: & sicut priscis legibus cautum est, Imperatori quoque & Augustæ testamentum facere liceat, & mutare. & l. bene à Zenone. vers. eodemque modo. C. de quadri. præscr. vbi hæc verba sunt, eodemque modo si à serenissima Augusta aliquid alienetur, quare & nò eadem vtatur prærogatiua. Iulius autem Capitolinus in Pertinace, tradit eadem die, qua ipse Pertinax Augustus est appellatus, & Flauia Titianam vxorē eius Augustā quoque fuisse appellatā: qui paulò post scribit, hæc vxoris Augustæ appellationē ipsum Pertinacē non recepisse. De sororibus autē, vide infra in verbo, Vxori, sororique. De filiabus verò Cornelius Tacitus lib. 15. scribit Neronē filiam suam, quam ex Poppea susceperat, & ipsam quoque Poppeam Augustas appellasse. Et Suetonius in ipso Nerone c. 35. scribit ex Poppea filiam tulisse Claudiam Augustam, eamque amisisse admodum infantem. Et Iulius Capitolinus in vita Antonini Philosophi, scribit filiam ipsius Antonini fuisse Augustam vocatam. Et de aliis quoque inferius dicitur.

^c *Siquidem Liua.* Plinius lib. 15. cap. 30. eodemque vlti. Namque, inquit, Liuiae Drusillæ, quæ postea Augusta matrimonij nomen accepit, cum pacta esset illa Cæsari, &c. Nam alibi eadem Augustam vocat ipse Plinius, scilicet lib. 37. eodemque vlt. cap. 2. Et Dion in Augusto, ad fi. Cum autem (ait Græce quidem, sed in hunc sensum) Augusto populus Romanus æternitatem immortalitatemque donauit-

set, ei Liuiam, quæ tum Augusta nominabatur, Sacerdotem creauit. Cornelius autem Tacitus lib. 1. Historiæ Augustæ, scribit in testamento Augusti Liuiam ipsam in familiā Iuliam nomēque Augustæ fuisse assumptam. At Suetonius in Claudio, cap. 13. tradit, eandem Liuiam id cognominis sibi oblatum recusasse.

^d *Et Agrippina.* Tacitus lib. 12. Augetur, ait, & Agrippina cognomine Augustæ.

^e *Vxori sororique Traiani.* Plinius in Panegyrico scribit Senatum obtulisse cognomen Augustarum vxori sororique Traiani, quod certatim deprecatae sunt, iudicantes plus esse in eo, si vxor & soror Traiani Imperatoris, quam si Augustæ dicerentur.

^f *Et Vitellius matri.* scilicet Sextiliæ ex eodem Tacito lib. 18. Sic Capitolium, inquit, ingressus, atque ibi matrē complexus, Augustæ nomine honorauit. Sed & Claudius (quod addendum est) Antonia matri apud Suetonium in vita illius, cap. 11. Et Alexander Seuerus matri quoque Mammeæ apud Herodianum lib. 5. post princ.

^g *Et Faustina vxori Antoninus.* Vterque & Pius & Philosophus ex Iulio Capitolino in vita vtriusque. Nā & vtriusque vxores Faustina vocabantur, ut ibi videre licet. Et de alterutra loquitur l. si Augustæ ff. de lega. 2. à nobis supra citata.

^h *Sic Iuliani vxor & filia.* Ex Ælio Spartiano in vita illius. ⁱ *Sacer ignis præiret.* Id enim tributum fuisse Lucillæ Antonini Philosophi Imperatoris filia, vxori primū Veri & ipsius Imperatoris, & deinde Pompeia tradit Herodianus lib. 1. Et Martia quoque ex concubinis Commodi, & quam prope vxoris loco habuit, idem eod. lib. 1.

^k *Quem mox sequuti Cæsares.* Ut videre licet ex Herodiano eo. li. 1. non semel, vbi de Lucio Vero, & Commodi: & lib. 2. vbi de Pertinace, & de Macrino: & libr. 7. vbi de nece Alexandri Seueri, & iterum vbi de inauguratione Gordiani.

^l *More Persarum.* Quorum reges sacer quoque ignis præit, ut scriptum reliquit Q. Curt. lib. 3. non semel.

^m *Tametsi Vitellius, &c.* Suetonius in vita illius cap. 8. in fi. Cognomen, inquit, Germanici delatum ab vniuersis cupide recepit, Augusti distulit, Cæsaris in perpetuum recusauit.

Antonini.

Ataulphi.
Imperator.Imperatores
qui vocati.

lerit : quod postea deploratis rebus, quum hostilibus armis premeretur, dimissum reuocauit, & Cæsarem se dici voluit : donec post seriem annorum ⁿ, haud longo interuallo, Romani principes Antonini cognomēta sumpserunt. Namque à Pio Antonino, Antoninus Philosophus, vir omni laude dignus : deinde Commodus, Caracalla, Geta, Heliogabalus, & alij ex Cæsaribus fama illustres, Antonini nomen sibi adoptarunt : voluitque Seuerus ^o Imperator, vt Romani Imperatores, sicut Cæsaris, sic in posterum Antonini nomen ferrent, hoc suæ posteritati longè clarissimum fore arbitratus. Mox succedenti auo, collapsa re militari, Ataulphus Gothorum rex ^p, Roma debellata eo vesaniæ processit, vt quemadmodum Cæsares, sic in posterum Romanos principes Ataulphos cognominari destinaret : à quo instituto, sicut à pluribus aliis, postea desitum est. Nomen vero imperatoris ^q, prætoribus olim magnarum laudum titulus fuit : quippe hoc honore velut insigni munere, milites summos duces honestabant : isque præcipuus honos habebatur semper. Postea nisi illos, quorum ductu & auspicio conflatum fuisset bellū, & sub quibus decem hominum millia ^r vno prælio cecidissent, aut saltem duo ^s millia, quæ postea consuetudo increbuit, vel denique mille occubuissent, aut præcipua victoria potiti essent nullos imperatoris nomine dignos putarunt. Propterea Marco ^t Crasso, quod urbem Zenodotium trans Euphratem, imbelli certamine & incruento Marte vicit, & ob id imperatoris nomen sibi arrogauit, magnæ inuidiæ fuit, quod non multo negotio tantum nomen vendicasset. Pompeius ^u, quod in Aphrica Domitium superasset, quodque ex viginti milibus hostium, vix tria millia effugissent, toto conspirante exercitu, imperatoris nomine fuit honestatus : qui licet se Imperatorem salutari permiserit, nunquam tamen epistolis aut chirographis hoc nomen vsurpauit. Iulius Cæsar ^x C. Cæsaris pater, quod Syllanis temporibus, multa Samnitum & Lucanorum millia ad Eferniam interfecisset, ab exercitu Imperator fuit appellatus. Mox diuus ^y Cæsar, post pericula depulsa, prænomen Imperatoris sibi arrogauit. Deinde Augustus ^z Tiberium & Claudium Drusum ^a priuignos hoc nomine nobilitauit. Bello quoque Germanico fuis fugatisque hostibus, Tiberio Cæsari ^b & Tito ^c expugnatis Hierosolymis, miles victor imperatoris nomen dedit, & trophæum posuit. Cicero quoque ^d, quod Parthos ad Amanum profligasset, & Metellus ^e quod Sertorinum vicisset, imperatoris nomina tulere. Fertur tamen Curio ^f ad Vticam, quod eius opera conductis com meatibus, omnium rerum

A N N O T A T I O N E S.

Tacitus lib. 17. nomen Germanici Vitellio statim additum Cæsarem se appellari etiā victor prohibuit. Et lib. 18. Præmisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. Et lib. 19. nec de erat ipse vultu, voce, lachrymis misericordiam elicere, largus promissis, & quæ natura trepidantium est, immodicus. Quin & Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea, sed tunc superstitione nominis, &c.

ⁿ *Donec post seriem annorum.* Id videre licet ex Iulio Capitolino, Aelio Lampridio, Aelio Spartiano, Herodiano & aliis vitarum horum Imperatorum scriptoribus, præsertim verò ipso Spartiano in vita Septimij Seueri.

^o *Voluitq. Seuerus.* scilicet Septimius ex Herodoto qui id tradit lib. 3. De qua re etiam loquens Aelius Spartianus in vita illius scribit, Antonini Bassiano & Getæ filius imposuisse, quod Seuerus ipse in Marci Antonini familiam transire voluisset.

^p *Ataulphus Gothorum rex.* Id relatum est à Paulo Orosio lib. Historiarum ad D. Augustum, 7. cap. 29. eodémque vlti. & alio Paulo Diacono de Gestis Romanorum, lib. 13. vbi & illud tradunt Placidia, aut vt alij vocant, Placidæ vxoris suafu incepto destitisse : quod & nos retulimus in nostris legibus connubialibus. l. 11. num. 12. incipiente Ataulphus.

^q *Nomen vero Imperatoris.* Appianus Alexandrinus lib. 2. de bellis Civilibus, loquens de Attilio Varo, tradit illum Imperatorem, se nominari voluisse. Hanc enim appellationem Prætoribus mediocris apud milites authoritatis : quasi ipsis testificatibus eundem Imperatoris nomine non indignum esse. Hunc quippe honorem Prætores iam pridem in maximis belli operibus sibi vendicasse, obseruarunt post veteres, Alciatus & Ferretus ad Corn. Tacit. lib. 12.

^r *Et sub quibus x. millia hominum.* Ipse Appianus iis, quæ clausula præced. ex eo diximus, hæc subiecit : Nunc autem sub quibus decem millia in bello concidissent, hac appellatione dignos haberi audio.

^s *Aut saltem duo millia, &c.* Cicero Philip. 14. At si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine quæ increbuit, Imperatorem appellaret Senatus : tot legionibus cæ-

sis, tanta multitudine hostium interfecta, Imperatorium nomen adimemus?

^t *Propterea Marco Crasso.* Aliter Plutarchus in vita illius, vt ibi videre poteris. At illum Imperatorem vocat Cæsar lib. 3. belli Ciuilis. Qui, (inquit, de Parthis loquens) paulo ante M. Crassum Imperatorem interfecerant.

^v *Pompeius.* Cæsar lib. 3. belli ciuilis, Pompeius, inquit, eo prælio Imperator est appellatus, hoc nomen obtinuit, atque ita se postea salutari passus est, sed neque in litteris, quas scribere est solitus, neque in fascibus insignia laureæ prætulit. Et Plutarchus id dicit in vita illius. At Plinius id illi testimonium præbuit. lib. 7. c. 26. Toties Imperator antequam miles.

^x *Iulius Cæsar C. Cæsaris pater.* Paulus Orosius Historiarum lib. 5. cap. 17.

^y *Mox diuus Cæsar.* Apud Suetonium in vita illius, cap. 76. Sed & ante quoque in Hispania apud Hircium in bello Hispaniensi.

^z *Deinde Augustus Tiberi.* Tradit tamen Suetonius in vita Tiberij, c. 26. eum hoc Imperatoris prænomē recusasse. Nec alicubi legi eū sic appellatū ab Augusto. Vide sequ. annot.

^a *Et Claudium Drusum.* Vereor ne hîc & in præcedenti annot. Alexander fuerit deceptus, & vtrumque scilicet Tiberium & Drusum filios Liuiæ ex Nerone priore marito acceperit, pro Caio & Lucio eiusdem Augusti nepotibus ex Iulia filia, quæ illos Agrippæ pepererat. quos ipse Imperatores appellarat & suos successores designarat, vt tradit Dion in vita illius.

^b *Tiberio Cæsari.* Germanico, vt credo, voluit & certè debuit dicere, quæ vt scribit Tacitus lib. 1. victis Germanis Imperatoris nomen, authore Tiberio accepit.

^c *Et Tito.* Suetonius in vita illius, cau. 5.

^d *Cicero quoque.* Plutarchus in vita illius, & ipsemet Cicero lib. 2. Epist. famil. epist. eiusdem lib. 9. totius autem voluminis 20. cuius initi uest, Tu vide, vbi dicit se apud Isum deuictis Amanēsis Imperatorem appellatū. Ideoque & in capite illius epist. & multarum seq. se Imperatorem nūcupat.

^e *Et Metellus.* Plutarchus in vita Sertorij.

^f *Fertur tamen Curio.* Ex Cæsare lib. 2. de Bello ciuili : cuius

copia abundaret exercitus, imperatoris sibi nomen asciuisse. Et Scipio g bello ciuili inter Pompeium & Cæsarem, vt pecuniam à prouincialibus cogeret, se imperatorem dixisse. Demum^h Cæsares, ne in crimen inuidiamque inciderent, imperatoris nomen tanquam titulum mitem & honestiorem, abrogato regis vocabulo, iterum & sæpe desumpserunt. Quare Augustusⁱ semel & vices fuit Imperator dictus, & sequuti principes hoc cognomento persæpe nobilitati sunt. Quod etiam apud Græcos^k fuit vsurpatum: quippe Phocion^l vigesimum Imperator dictus est: Aratus^m decimum & septimum imperatorem gessit, Pelopidasⁿ ter & decies, Philopœmenes^o octauum, quem apud Achæos intra annum bis gerere non licebat, sicut apud Spartanos^p bis eundem classis præfectum fieri lege vetabatur. Sola mulier Zenobia^q Palmyrensum regina, quum orientis regnum tueretur, armata in virili veste exercitui præfuisse, & Imperatoris nomen tulisse dicitur, cuius aspiciis pleraque egregie gesta in hostes fuere: sed non solum Romanos, verum eos qui Albæ regnarunt, qui ante Romulum per annos trecentos fuere, idem obseruasse proditum est. Constat enim à Syluius Ascanij filio, qui secundus ab Ascanio suscepit Albæ regnum, reliquos Albanorum Reges per ordinem successionis, Syluios cognominatos^r fuisse. Siquidem Æneas Albanorum rex, & Latinus, & Capis, & Capenus, & Tiberinus, ac reliqui deinceps, quandiu regnum Albæ stetit, Syluij cognomen ab illo meruere. Sicut Latinis regibus à Maurano, qui in Latio regnavit, Maurani cognomen inditum ferunt. Quæ quidem res^s ancipitem mihi animum sæpe agit, cogitatioque subit, cur non exemplo Albanorum & Latinorum, idem quod in imperatoribus, etiam in regibus veteres Romani factitarunt, vt à conditore vrbis Romulo, reliqui post illum reges, felix faustumque nomen acciperent, cum præsertim ipse vrbis conditor, bonis artibus partum firmatumque regnum, inter omnia inimica

Cæsares tandem imperatoris nomē sibi assumpserunt.

Achæorum & Spartanorum mos. Zenobia.

Syluij. Maurani.

A N N O T A T I O N E S.

cuius hæc verba sunt, His rebus gestis Curio se in castra ad Bagradam recepit, atque vniuersi exercitus conclamatione Imperator appellatur.

g *Et Scipio.* Ex Cæsare lib. 3. Belli Ciuilis, His, inquit, temporibus Scipio detrimentis quibusdā circa montem Amanum acceptis, Imperatorem sese appellauerat: quo facto ciuitatibus Tyrannisque magnas imperauerat pecunias. Item à publicanis suæ prouinciæ debitam biennij pecuniam exegerat, & ab eisdem insequentis anni mutuam acceperat, &c. Quibus adde, & alium Scipionem antiquiorem, nempe eum, cui Africani cognomen fuit, ita quoque appellatum ex Liuius 3. deca. lib. 7. Et Tiberium Iunio Bleso tribuisse vt imperator à legionibus salutareretur, deuicto Tacfarinate, vt tradit Tacitus lib. 3. non multo ante fi. Idque prisco erga duces honore, vt ille dicit. De quo etiā Velleius Paterculus lib. 2. Syllam quoque Imperatoris nomen adeptum fuisse ob multas victorias aduersus hostes adeptas, vt scriptum reliquit Plut. in vita illius. Et Brutum item & Cassium ab exercitu Imperatores vocatos fuisse testis est idem Plutarchus in vita Bruti. Et Q. Cassium Longinum, quod in Lusitania Medobregam oppidum, montemque Herminum expugnasset, Imperatorem appellatum tradit Hircius aut Oppius in bello Alexandrino.

h *Demum Cæsares.* Dion in Iulio Cæsare, & ceteri vitam Imperatorum scriptores. Ipse autem Dion tradit Augusto Cæsari decretum fuisse nomen Imperatoris, nō tanquam maxime alicuius pugne victori, neque summa dignitate prædito, sed veluti omnium rerum domino, à quo ceteri Imperatores nomen traxere, & ab illo Imperatores Romanos connumerandos. Vide ibi cetera.

i *Quare Augustus.* Ex Tacito lib. 1. vbi describens Pompam funeris ipsius Augusti, inter titulos honorum eiusdem hunc ponit, nomen Imperatoris semel atque vices partum.

k *Apud Græcos.* Adde & Carthaginenses ex Liuius 3. deca. lib. 1. nō multo post princ. In Asdrubalis locum haud dubia res fuit, quin prerogatiuam militarem, qua extemplo iuuenis Annibal intra prætorij delatus, Imperator ingenti omnium clamore atque assensu appellatus erat, fauor etiam plebis sequeretur.

l *Phocion.* Plutarchus in vita illius vno in loco, sed in alio tradit illum quintum supra quadragesimum imperium gessisse, quamuis nunquam ipse comitiis interuenisset.

m *Aratus.* Id ex Plutarcho est in vita illius, ad finem.

n *Pelopidas.* Et id quoque ex eodem Plutarcho in vita illius, etiam ad fi.

o *Philopœmenes.* Satis constat ex Plutarcho in eius vita & Liuius 4. deca. lib. 5. & alibi, hunc sæpius Imperatorem Achæorum fuisse, sed numerum certum non adscribunt. At Pausanias lib. 8. dicit octauo illum fuisse Ducem Achæorum designatum, cum septuagesimum iam annum esset egressus.

p *Apud Spartanos.* Ex Plutarcho in Lysandro. Alibi tamen idem Plutarchus, scilicet, in Apophetheg. Laconicis inter instituta Lacedæmoniorum scribit illis interdictum fuisse nautis esse, & nauali pugna decertare. Verum posterius & in mari eos pugnasse, & cum mari potiti essent, rursus destitisse, cum mores ciuium corrumpi animaduertissent. Sed iterum quoque super hoc mutatos fuisse, quemadmodum & in omnibus aliis.

q *Zenobia.* Apud Trebellium, aut vt alij vocant, Treuellium Pollionem tum in vita illius, tum & in vita Aureliani. Sed his omnibus addes & Reges quoque qui Duces exercitus deligebantur, Imperatores quoque vocatos. Sic enim Antiochus Ætolis Dux delectus aduersus Romanos, Imperator vocatus est apud Liuium quartæ deca. lib. 5.

r *Syluios cognominatos fuisse.* Dionysius Halicar. lib. 1. Liuius 1. deca. lib. 1. non multo post prin. Siluius deinde regnat Ascanij filius, casu quodam in syluis natus. Is Æneam Syluium creatis deinde Latinum Syluium, ab eo coloniarum aliquot deductæ Prisci Latini appellati. Mansit Syluius postea omnibus cognomen, qui Albæ regnarunt. Latino Alba ortus, Alba Atys, Aty Capys, Capi Capetus, Capeto Tyberinus, &c. Seruius enarras eum locum lib. 6. Æneidos:

Ille (vides) pura iuuenis qui nititur hasta.

Albani, inquit, Reges dicti sunt Syluij ab huius nomine, sicut hodieque Romani Imperatores Augusti vocantur: Ægyptij, Ptolemæi; Persæ, Arsacidæ; Latini, Murrhani: citatque illud eiusdem Virgilij lib. 12. eiusdem operis,

Murrhanum hic atanos, & auorum antiqua sonantem

Nomina, per regesque actum genus omne Latinos.

Quo etiam in loco idem Seruius, hoc est, ait, cuius nomine maiores omnes Murrhani dicti sunt & Reges fuerunt. Scimus enim plerūque solere fieri, vt primi Regis reliqui nomen etiam possideant, vt apud Romanos Augusti vocantur, apud Albanos Syluij, apud Persas Arsacidæ, apud Ægyptios Ptolemæi, apud Athenienses Cecropidæ. Sed quantum ad Persas vide infra in verbo, Etenim Arsaces, ex quo intelliges Seruium lapsum fuisse, & pro Persis Parthos debuisse dicere. Sed & illud de Syluiis voluit Festus Pompeius lib. 17.

s *Quæ quidem res.* Totus hic locus Alexandri est.

infestaque longe illud maius, auctiusque reliquerit. Sed hanc quaestiuunculam relinquamus, quibus huiusmodi indagare, ingenij abunde & negotium est. Parthos quoque idem obseruasse, ut regum cognomenta ferrent, multi prodidere. Etenim Arsaces, ^t Scythia vir fortis & strenuus, quum premente inopia, latrociniis obnoxiam iuuentam ageret, coacta exulum manu, quos Parthos nuncupant, deuicto Seleuco & Mandragora, in regem Parthorum assumptus, illud ita instituit, formauitque, ut diem victoriae tanquam natalem libertatis, multis post tempestatibus solemnem celebrarent: qui postquam fato functus est, tanto honori ipsius memoria fuit, ut celebre ad posteros ^u reges cognomen Arsacis ex suo nomine reliquerit. Nam & Parapatus, & Mithridates, & Pharnaces, & qui post illum regnarunt Parthorum reges, cognomen Arsacis sibi posterisque illustri titulo propagatum adoptauerunt. Quorum posteros parum legitime regnare dixerunt, nisi ex matris incesto & filij concubitu editi forent. Quinetiam apud Indos ^x hunc aliquando morem inoleuisse accepimus. Nam quo Indorum Reges, alios Palibrotos, alios Sandracottos, nonnullos Taxiles, sequente nomine in quemcunque imperium transfret, ob eximiam in bello virtutem denominatos ferunt. Bithynos ^y quoque ob prioris Nicomedis claritatem, qui militiae & domus clarus fuit, Nicomedis cognomen regibus indidisse putant: sicut à Cecrope, qui Athenis regnauit primus, Reges Atheniensium Cecropidas nuncupari. Hic enim omnem multitudinem ^z in oppida duodecim digestam, partitus fuit quam Theseus obuiam eundo periculis, ne hostium praeda forent, velut vnus corporis alumnos, in vnam urbem postea sociauit & coegit. Et Paphlagonum Philomenes, ^a Thessalorum Hellenes ab Hellena, ^b & Assyriorum Reges ^c Tigranes dicti cognominatique sunt. Cum enim Seleucidarum imperium ab Alexandro ad septuaginta supra ducentos annos prouectum fuerit, Tigranis cognomen à primo illo, qui Assyriis praefuit summæ iustitiæ temperamento, posterius desumpsere, ita ut per ea tempora quatuor supra decem Tigranes Reges denominati ferantur. Quin etiam à Neoptolemo ^d Achillis filio, qui Pyrrhus dictus est, Reges Molossorum Pyrrhidæ, cum ea loca tenuissent & Ponti, Mithridatis ^e nomina sumpsere. Is enim cum quo populus Romanus multiplex bellum gessit, à primo Mithridate sextus adnumeratur, quem Eupatorem vocitarunt. ^f Fuitque literis proditum, reges Fersarum, qui spadones in regnum asciti fuere, Bagoios nuncupari. ^g Et in Meroe, quod

A N N O T A T I O N E S.

^t Etenim Arsaces.] De hoc Iustinus libr. 41. à quo etiam hic locus sumptus est, nisi quod is Andragorā vocat, quem hic Mandragoram appellat. Sed & de hoc Arsace quædam Strabo libr. 15. non semel, & Dion in Pompeio, qui addunt Reges Parthorum ita esse dictos. Et Eusebius in Chronicis Olympiade 133. Et vide quæ diximus in verbo, Syluios cognominatos fuisse.

^u Quorum posteros.] Multi tradunt apud Parthos matrimonia parentum & filiorum esse legitima, & inter cæteros Bardefanes in libro de Fato, & D. Clemens lib. Recognitionum 9. & Eusebius lib. præparationis Euangelicæ 3. & iterum 6. cap. 8. & è Poëtis Lucanus lib. 4.

Parthorum dominus quoties sic sanguine mixto

Nascitur Arsacides, cui fas implere parentem.

Et nos quoque diximus in nostris ll. connubialibus, l. 7. nu. 33.

^x Quinetiam apud Indos.] De his tribus Regum Indorum appellationibus Strabo libr. 15. & præterea de tertia, Plutarchus in Apophthegmatis Alexandri: & Q. Curtius lib. 8. Sed de Palibrotis alij aliter, nempe hos gētem esse Indorum: & inter hos Pomponius Mela lib. 1. vbi de India loquitur: & Plinius lib. 6. cap. 19. & Solinus cap. 63. aut aliorum computatione, 55. & Iustinus lib. 40. & Plutarchus in Lucullo, & in Pompeio. Maluit autem hic Alexander sequi Strabonem. Cæterum Arrianus de gestis Alexandri lib. 8. post princ. meminit Palimbothræ Indorum urbis maximæ. Et postea quoque eodem lib. tradit Palimbothram amplissimam Indicarum urbium esse in Ædroforum finibus iuxta Erranoboæ & Gangis fluminum concursum. Sed & idem, illo ipso lib. scribit Sandrocottum maximum esse regnum Indiæ: & vide infra lib. 2. cap. 31.

^y Bithynos.] Strabo lib. 12. Nicomedia, inquit, dicta de nomine regis cuiusdam Bithyni, qui eam codidit: multi enim eodem nomine vocati fuerunt, veluti Ptolemæi, propter prioris claritatem.

^z Hic enim omnem multitudinem.] Plutarchus in vita Thefei.

^a Et Paphlagonum Philomenes.] Iustinus lib. 37. in fi. Nicomenes, ait, quoniam se tueri iure non poterat, iusto regi

redditurum respondit: atque ita filium suum mutato nomine Philomenem Paphlagonum nomine appellat, & quasi stirpi regiae reddidisset regnum, falso nomine tenet.

^b Thessalorum Hellenes ab Hellena.] Corrige ex Hellene, nam hic Hellem vocabatur ex Solino, cuius verba hæc sunt cap. 13. aut, ut alij computant, 14.

^c Et Assyriorum Reges, Tigranes dicti.] Armeniorum dicere, ut opinor, voluit, quorum multos Tigranes reges fuisse legimus, ut videre licet apud Xenophontem Padiæ Cyri lib. 3. non multo post princ. Valerium maximum lib. 9. cap. 11. Plutarchum in Lucullo, & in Pompeio; Iustinum lib. 40. Luc. Florum lib. Epitome Liuij 97. & 98. Dionem in Pompeio, statim post princ. Nullum autem Assyriorum præter vnum & ipsum Armeniæ regem qui Syriæ regno mutuis fratrum odiis & bello inexpiabili consumpto, à populo ascitus per 18. annos illo tranquillissime potitus est, sed tandem illo à Lucullo victo, rex Syriæ Antiochus Cyreneni filius appellatur, ut ait Iustinus d. lib. 40. Vide an alibi reperiens quod Alex. ab Alex. hic dicit.

^d A Neoptolemo.] Plutarchus in Pyrrho, in princ.

^e Ponti Mithridatis.] Plutarchus in Demetrio scribit Mithridatem Ariobarzanis filium genus regum qui deinde Ponto imperitarunt, post octauam successionem, à Romanis destructam posteris suis reliquisse. Huius quoque primi Mithridatis meminit & Probus Æmylius in Datami.

^f Quem Eupatorem vocitarunt.] De quo Strabo lib. 1. & lib. 6. ad fi. & lib. 7. & lib. 10. & 12. non semel.

^g Bagoios nuncupari.] Plinius lib. 13. cap. 4. Clarissimæ, inquit, omnium quas regias appellauere ab honore, quoniam regibus tantum Persidis seruabantur, Babylone natæ vno in horto Bagou, aut ut alij legunt Bagu: & subdit, ita enim vocant spadones qui apud eos etiam regnauere. De Bagoa quoque Eunuchio rege Ægyptio Ælianus libr. 6. de varia historia, vbi de Artaxerxis cognomento Ochi occidione loquitur. Et Plutarchus in lib. 2. de fortuna Alexandri: Bagoas, inquit, eunuchus Orsæ & Doris Persarum Imperium quasi humeris sublatum imposuit. Et Q. Curtius libr. 8. de gestis Alexandri mentionem facit Bagoæ Eunuchi ipsius Alexandri. Et Diodorus lib. 17. eum mille militum præfectum

Candaces^h præcipua mulier regnum retinisset, reginas in posterum Candaces cognominari: eaque obseruatio constans & per diu mansit. Nec me præterit, Ægyptios quoque Reges eandem consuetudinem usurpasse, ut in pleraque historia est. Siquidem cum antea Pharaonesⁱ dicerentur, Ptolemæus^k Lagus gregarij militis filius, qui Ægyptum armis sibi vendicarat, post res cum Antigono compositas, cum quo multiplici bello & immodica simultate conflictatus est, Ægypti regnum quandiu vixit, moribus & disciplinis marificè instruxit ornavitque. Is igitur iam grandis natu, morbo absumptus est, magno de se, ut de tam bene merito principe, desiderio relicto: cuius memoriam Alexandrini tanta charitate prosequuti fuere, ut Philadelpho qui post eum regnavit, & reliquis Ægypti regibus ab illius nomine, Ptolemæi cognomenta^l indiderint. Nam & Evergetes, qui Philadelpho successit, & Philopator, qui Tryphon^m, & Epiphanes, & Philomator, & alter Evergetes Phiton appellatus, & Lagus, & Auletes Ægyptiorum reges, ab illo Ptolemæi dicti cognominati que sunt. Hic enim Philadelphus Stratonis discipulus fuit, omni doctrinæ genere clarus, qui cum viribusⁿ attenuatis, infirma valetudine laboraret, miro discendi studio affectus, nobilem illam omnium sermonibus^o celebratam bibliothecam, conquisitis vndique exemplaribus, omniumque linguarum voluminibus construxit, pulcherrimum sanè regis opulentis monimentum, quæ uel primum Alexandrinum duravit bellum. Quem Philadelphum, Philomato^prem, & Philopato^qrem ob neces parentibus & germanis fratribus illatas, per antiphrasin & irrisiōem vocitarunt: sicut Evergeten^r quod deorum simulacra à Cambyse dissecta restituerat, quasi beneficum: & Auleten^s diffamatissimum, quod super cætera flagitia & dedecora, choraulam & tibias exerceret. Hunc enim Auleten ob simultatem Ægyptij regno exegere: qui Romam exul cum venisset, à senatu populoque Romano benignè exceptus, in Ægypti regnum ab Aul. Gabinio reductus & restitutus fuit. Post quem Alexandrini^t Cleopatram & Ptolemæum puerum regno præfecere, sed mota seditione, à factione alterius partis, Cleopatra in Syria exulauit, atque ex illo Ægypti regnum penes puerum stetit. Hic est enim Ptolemæus^u ille puer, qui Pompeium Magnum ex Pharsalo fugientem, ministro Achilla & Photino miseranda nece affecit: exindeque Alexandrinorum res, urgente fato, in peius magis ac magis ruere visæ sunt: donec^x Augustus terra marique victor, Actiaco prælio superatis Alexandrinis, Antonioque & Cleopatra, quam matrimonio sibi deuinxerat, victis necatisque, Ægyptum omnem stipendio superimposito prouinciam effecit, quam primus Romanorum Cornelius^y Gallus præses administrauit. Tunc primum sub præsidibus haberi cœpta est, atque ex illo finis regum Ægyptiorum fuit.

Candaces.

Pharaones.
Ptolemæi.Ptolemæi
Philadelphii
bibliotheca.Ptol. Philomator & Philopator unde dicti.
Ptol. Evergetes.
Ptol. Auletes.
Ptol. Auletes exul restitutus ab A. Gabinio.
Ptol. puer.

ANNOTATIONES.

præfectum ait. Ouid autem libro 2. Amor, Elegia 2. seruum puellæ custodem Bagoum vocat.

Quem penes est dominam seruandi cura Bagoë,

Dum perago tecum pauca, sed apta, vaca.

^h Candaces.] Strabo li. 17. Plinius li. 6. cap. 29. ad fi. Eusebius historia Ecclesiasticæ lib. 2. cap. 1. D. Lucas in Actis Apostolorum cap. 8.

ⁱ Pharaones.] Ex sacris Bibliorum libris.

^k Ptolemæus.] Hanc Ptolemæorum seriem latè descripserunt Strabo lib. 17. & Pausanias lib. 1.

^l Ptolemæi cognomenta indiderint.] Id quod nos ex Seruio & Strabone diximus suprà in verbo, Syluios, cognominatos fuisse.

^m Tryphon.] Ultra eos quos suprà citauimus in verbo, Ptolemæus. Plinius lib. 7. cap. 56.

ⁿ Qui cum viribus attenuatis &c.] Strabo lib. 17.

^o Omnium sermonibus celebratam bibliothecam.] Et inter cæteros Plinij lib. 35. cap. 1. Gellij lib. 6. cap. 17. eodemque ult. Et Plutarchi in Cæsare, & Athenæi lib. Dipnosophistarum, 1. cap. 1. vbi & alias celeberrimas bibliothecas commemorat.

^p Philomato^prem.] Iustinus lib. 29.

^q Philopato^qrem.] Aliter Pausanias lib. 1.

^r Evergete.] Ex Plutarcho in Coroliano, non multò post princ. Et in lib. de fortuna Alexandri, 2.

^s Auleten diffamatissimum.] Strabo lib. 17. Sed omnes, inquit, Ptolemæi post tertium malè vixerunt, delitiis corrupti: omnium verò pessimè quartus, septimus & vltimus Auletes, qui præter alia flagitia etiam choraulam exercuit, & adeò in ea gloriabatur, ut non cunctaretur certamina in regia celebrare, ad quæ & ipse cum aliis certaturus prodibat. Hicque est quem Alexandrini exegerunt. Et post pauca, Interea Auleten Romam profectus Pompeius suscipit, & Senatui commendat ac de reductione eius agit: & quibusdam interiectis, dicit illum fuisse à Gabinio reductum.

^t Post quem Alexandrini.] Strabo d. lib. 17.

^v Hic est enim Ptolemæus.] Plutarchus in vita Pompeij, ad fi. & Appianus Alexandrinus bellorum ciuiliū lib. 2.

^x Donec Augustus.] Strabo lib. 17. Eusebius in Chronicis Olympiade 187. Suetonius in Augusto, cap. 18.

^y Primus Romanorum Cornel. Gallus.] Idem Euseb. vbi suprà, Ægesippus lib. 2. & Dion in Augusto.

Que potestas, quantumque ius aduersus reliquos magistratus, tribunis plebis Romæ fuerit,

CAPVT III.

T RIBVNOS^a plebis, quos plebe à patribus discedente, & ad sacrum montem secedente, sacrosanctos sibi plebs creauit, nec iuri dicundo, nec postulatis ciuium noscendis, sicut alios magistratus, sed ut auxilij latio aduersus consules esset, & illos qui insolenter in plebem insultarēt, utque præsidēs libertatis custodesque forent, creatos accepimus: b Ideò nec in

Tribuni plebis
quando creati
primū.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

^a Tribunos plebis.] Hæc sunt ex Liuiō, 1. decadis lib. 2. & Plutarcho in vita Coriolani.

^b Ideo nec in sella &c.] Plutarchus Problem. c. 81. Quid est, inquit, quòd Tribuū purpuram non portat, cum ceteri magistratus

*Tribunus ple-
bis viatorem
habebat.
Tribun. plebis
potestas.*

sella curuli sedere, nec purpuratos incedere, nec lictorem ut consules prætoresque, ^c sed viatorem habere illos satis constat. Causa autem hæc est, quod tribunus plebis, populi Romani ^d magistratus non est: ^e propterea cum consulum, prætorum, & ædilium, reliquorumque magistratuum, creato dictatore, iurisdictio cesset & conniueat, solos tribunos plebis in potestate esse liquet. ^f Ex reliquis præterea magistratibus, cum multi vocationem & cognitionem habeant, apud tribunos tantum prehensionem esse absque vocatione, memoriæ datum est. Prehendere enim tribuno plebis licet, & in carcerem mittere, ^g iure sacrosanctæ potestatis, ^h etiam consulem, prætorem, censo-remque, M. ⁱ Drusi exemplo, qui tribunus plebis, Philippum consulem, quia concionantem interpellarat, præcipitem egit in carcerem, ita ut non modica vis sanguinis è naribus efflueret. Etiam ab iniuria quæ coram fieret inhibere, ^k multamque indicere Consuli, Dictatori; & ^l reliquis Magistratibus Tribunus pro imperio poterat. ^m Intercessionem quoque aduersus reliquorum potentiam magistratuum, apud Tribunos plebis tantummodo sunt. Contra verò Dictatoris imperium, à ⁿ quo non est prouocatio, Tribunis intercedendi facultas non est, quamuis plerique contra Dictatoris iussum, Tribuni intercessionem valuisse contendunt, ^o Q. Fabij exemplo, qui cum Magister equitum esset, & in eum, quod contra vetitum pugnasset, L. Papyrius Dictator animaduertere vellet, M. Fabius pater, qui ter Consul Dictatorque fuerat, Tribunos plebis & populum appellauit, qui intercessione sua & si precariam præstitissent opem, reum tamen supplicio exemere. ^p Ego autem cum id aliter comper- tum non habeam, Tribunitiam potestatem semper Dictatoris imperio cessisse ausim asseuerare. ^q Ab vno quoque Tribunorum ad reliquos Tribunos prouocare licere, ipsosque intercedere posse, non est controuersia. Neque enim levis est vnius Tribuni in prohibendo potestas. ^r Siquidem vno

*Tribuni in
prohibendo po-
testas.*

ANNOTATIONES.

magistratus purpurati incedant? An quod Tribunus omni- no magistratus non est? Nam nec lictores habet, nec in sel- la curuli, sed sedens ius dicit &c. Nam postea alias rationes affert, quæ & huc pertinent, quas ibi videre poteris. Cicero autem Philipp. 2. inuehit in Antonium, quod Tribunus li- ctiores laureatos habuisset qui illum antecedeabant.

^c *Sed viatorem habere.*] Liuius 1. Decadis lib. 2. Ardens, in- quit, ira Tribunus viatorem mittit ad Consulem: & A. Gel- lius lib. 13. cap. 12.

^d *Magistratus non est.*] Sunt propria verba Liuij 1. Decad. libr. 2. Consul, inquit, negare ius esse Tribuno in quæquam nisi in plebeium: non enim populi, sed plebis eum magistra- tum esse. Plutarchus autem d. cap. 81. Proble. omnino magi- stratum non esse ut supra ex eo diximus.

^e *Propterea cum consulum, &c.*] Plutarchus vbi supra, scribit nec creato quidem Dictatore Tribunos potestatem depo- nere, sed cum omnis potestas & imperium ad Dictatorem redeat, soli omnium magistratum retinent, quasi imperium nullum gerentes, & alium quendam in republica locum obtinentes. Et idem propemodum tradit idem Plutarchus tum in vita Fabij maximi, tum & Antonij. Ante hos Poly- bius li. 3. Dictatoris, inquit, summum liberumque imperium, sub quo mox cæteri magistratus cessant, exceptis Tribunis.

^f *Ex reliquis præterea &c.*] Gellius lib. 13. cap. 12. authorita- te Atteij Capitonis & Varronis, & aliorum, multis ostendit Tribunos plebis prehensionem non etiam vocationem habere.

^g *Iure sacrosanctæ potestatis.*] Verba sunt Liuij 3. Decad. lib. 9. Quem, inquit, comprehendere Tribuni iuberent, ac iure sacrosanctæ potestatis reducerent.

^h *Etiam Consulem, Prætorem, Censorem.*] De Consulibus mox subiicit exemplum, cui & alia addam. De Censore habes testimonium ex Liuiio 1. Decad. li. 9. vbi P. Sempronius Cō- sul Appium Claudium Censorem in vincula duci iussit. Sed & de Tribunis militum consulari potestate, testimoniū habes Liuij 1. Decad. lib. 5.

ⁱ *M. Drusi exemplo.*] Id ex Valerio maximo est, libro no- no, cap. 5. Verum & huic exemplo adde & aliud, Lucium Licinium Lucullum, & Aulum Posthumium Albinū Con- sules, cum delectum seuerè agerent, nec quenquam gratia dimitterent, à Tribunis plebis qui pro amicis suis vocatio- nem impetrare non potuerāt, in carcerem fuisse coniectos, ut tradit L. Florus Epitome Liuij lib. 48. Qui & ipse lib. 55. scribit Tribunos plebis, quia non impetrarant, ut sibi denos quos vellent milites eximere liceret, Consules in carcerem

mitti iussisse. Tiberius autem Gracchus in oratione quam habuit post abrogationem Octauij sui collegæ à populo fa- ctā, inter cætera hæc dicebat, Esse vero pergrauē si Consul à Tribuno plebis in carcerē duci possit, ipse autem Tribu- nus à plebe deponi & abrogari non possit, ut scribit Plutar- chus in vita illius. Apud Liuium autem 1. Decad. lib. 4. Tri- buni plebis pronunciauerunt placere Consules Senatui di- cto audientes esse: si aduersus consensum amplissimi ordi- nis vltra tendant, in vincula se duci eos iussuros, idque ipsum fecerunt. Apud Ciceronem in Oratione in Vatinius, ipse Vatinius Trib. plebis M. Bibulum Consulem in vincula duxit. Appianus libr. 4. bellorum ciuiliū scribit nonnul- los ex Consulibus à Tribunis plebis fuisse custodiae inclu- sos.

^k *Multamque indicere Consuli Dictatori.*] Habebant enim summam coercendi potestatem. d. c. 12. li. 3. A. Gellij. Ideoque de Tribunis & L. Menenio ex consule, Liuius Decad. 1. lib. 2. inquit, In multa temperarunt Tribuni: cum capitis anqui- sissent, duo millia æris damnato multam edixerunt.

^l *Et reliquis magistratibus.*] Ut Censoribus ex Liuiio 1. De- cad. li. 9. vbi P. Sempronius Trib. plebis Appium Claudium Censorem, nisi Æmilie legi paruerit, in vincula illum duci iubere se minatur. Et 5. Decad. lib. 3. vbi Rutilius Tribunus plebis C. Claudium Pulchrum, & Tiberium Sempronium Gracchum Censores multauit.

^m *Intercessionem quoque.*] Etiam aduersus Senatusconsulta Cornelius Tacitus li. 16. Aderat consilio Rusticus Arulenus flagrans iuuenis, & cupidine laudis efferebat se intercessu- rum Senatusconsulto: nam Plebistribunus erat.

ⁿ *A quo non est prouocatio.*] Ut videre licet ex Liuiio 1. De- cad. libr. 2. in duobus locis & iterum libr. 3. in Oratione L. Quintij: & ex nostro Pomponio in l. 2. §. populo. ff. de ori- gine iuris.

^o *Q. Fabij exemplo.*] Ex Valerio Maximo lib. 2. cap. item 2. & Liuiio, qui hanc rem elegantissimè tractat 1. Decadis lib. 8.

^p *Ego autem.*] Id authoris est: sed vide tamen quod Plutar- chus scripsit in Camillo. Nempe eum Dictatorem ius in foro dicentem lictores Tribunorum plebis nixos fuisse in- uitum ducere ad ipsos Tribunos.

^q *Ab vno quoque.*] Id enim videre licet ex Gellio libr. 7. cap. 19.

^r *Siquidem vno.*] Dionysius Halicar. lib. 9. statim post prin. Et id quidem Plutarchus etiam aperte declarat, tum in Gracchis, tum in Catone Uticensi. Inò verò Polybius li. 6.

aliquid fieri negante, nihil ceteri, etiam si plures numero sint, decernere valent. Id tamen lege cautum erat^s, ne ultra mille passus ab vrbe ad Tribunos prouocatio foret. Ideo siquid sublata intercessione Tribunorum, per populum agi vellent, extra urbem ultra mille passus comitiis indictis, & senatu euocato, decernebant. Tunc enim sine imperio Tribunus censebatur. Capitis etiam diem dicere Dictatori^t vel Consulibus^u, postquam abiire magistratu, & reliquis magistratibus^x dum in honore sunt, Tribunorum potestatis est. Illud certe satis constat^y, neque Tribuno plebis diem integrum ab vrbe abesse liceret, ne auxilij latio cum opus fuerit, ciuibz desit: sicut Heduis^z in more fuit, vt qui summum gerit imperium, finibus excedere non posset. Neque eum^a qui parentem superstitem habeat, Tribunalis plebis esse oportere. Propterea Seruilius, qui Tribunalis gesserat, falso Tribunus esse creditus est: quod patrem, quem obiisse mortem opinio inualuerat, viuere constabat. Quin & illud^b animaduertimus, Tribunis quoties oportere visum fuit, habendi & dissoluendi senatus, nonnunquam, ne consularia comitia fiant^c, intercedendi ius potestatemque fuisse. Ipsi tamen cum frequens habetur senatus, intra limites curiae^d adesse non licebat: sed positis ante curiae fores subselliis, quae ad populum pertinerent, senatusconsulta excipere: quae si probarent, T, litera subscribere solebant. Si autem minime rata esset vellent, poterat senatusconsultum per intercessionem Tribunitias impediri. Tametsi a quo posteriore, Tribunalis frequenti curia, de his quae ad populum pertinerent, senatum saepe consuluisse, ibique subsellia habuisse^e, inter exempla inueniamus: donec Atinio plebiscito^f Tribuni plebis senatores effici meruere. Possent etiam plebem consulere^g, & rogationes ad populum ferre, ac super his leges promulgare, quae plebiscita dicta sunt, Tribunitiae potestatis esse nemo dubitauit: quod quidem concilium in aede Vulcani frequentes habuere, ibique siqua turbulenta confusio esset, in qua consulto opus foret, plebeios aduocare, & concionem frequentissimo concilio habere assueuerant. In quo templo canes pro aedituis esse, & sacrilegis tantum adlatrare, fama ferebat: sicut apud Aetnam^h in Vulcani templo canes lucum & templum asseruare dicunt: & in Dauniaⁱ, Achaiae Mineruae delubro, atque in Creta Dictae matris aede canes enutrirı traduntur, qui Graecis subblandiuntur, barbaros vero insectantur. In sinu quoque Adriatico^k Diomedae aues Graecis mites, Barbaris vero insectae sunt. Hoc etiam notatum est^l, tribuni plebis domum cuius patere, foresque illius per diem perque no-

Canes in templis pro aedituis.

Diomedae aues.

ANNOTATIONES.

Si (inquit) ex Tribunis vnus duntaxat resistat, non poterit Senatus aliquid ad effectum perducere, imo ne consistere quidem, aut omnino aliquod proficisci.

^s *Id tamen lege cautum erat.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. Neque enim, inquit, prouocationem esse longius ab vrbe mille passuum, & Tribunos si eo veniant, in alia turba Quiritium subiectos fore consulari imperio.

^t *Dictatori.*] Liuius Decad. 1. lib. 7. de L. Manlio postquam dictatura abiit, sic habet, dies Manlio dicitur a M. Pomponio Tribuno plebis.

^v *Consulibus.*] Idem 1. Decad. lib. 2. Confidius & Genucius Trib. plebis diem dixere T. Menenio anni praecedentis Consuli, illumque condemnarunt. Et paulo post alij Trib. plebis diem quoque dixere Sp. Seruilio, mox quam Consulatu abiit. Et lib. 3. alij Trib. diem quoque dixere Sp. Tarpeio & Aulo Aeternio, & aliis quibusdam Consulibus postquam magistratu abiire: & aliis saepe.

^x *Et reliquis magistratibus.*] Valerius Maximus lib. 6. cap. 5. tradit Tiberio Graccho & C. Claudio ob nimis seueram gestam Censuram diem M. Popilium Trib. perduellionis ad populum dixisse: nec tamen aperit an tum etiamnum Censuram gererent, an vero ea decessissent. Sed & idem lib. 7. c. 2. scribit Claudium Neronem & L. Salinatorem reos actos a Cn. Bebio Trib. ple. ob nimis etiam asperam actam censuram.

^y *Illud certe satis constat.*] Ex Dionysio Halicarnasense, lib. 8. Gellio, lib. 3. cap. 2. Macrobio, libro Satur. 1. cap. 3. & Seruio enarrante eum locum Virgilij lib. 5. Aeneid.

Et me sentis equis Oriens afflantis anhelis.

^z *Sicut Heduis.*] Caesar lib. Commentariorum belli Gallici. 7. Legibus, inquit, Hedui quoniam summum magistratum obtinerent, excedere ex finibus non liceret.

^a *Neque eum &c.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. Seruilius, inquit, negabant iure aut Trib. plebis fuisse, aut Aedilem esse, quod patrem eius, quem Triumvrum agrarium occisum a Boiis circa Mutinam esse, opinio per decem annos fuerat viuere, atque in hostium potestate esse satis constabat. Et eiusdem Decad. lib. 10. de eadem re loquens, Latum ait, ad populum ne Cn. Seruilio fraudi esset, quod patre, qui

sellia Curuli, sedisset, viuo, cum id ignoraret, Tribunus plebis atque Aedilis plebis fuisset, contra quam legibus sancitum erat.

^b *Quin & illud.*] Appianus Alexandrinus libro 2. bellorum civilium, de Curione Tribuno plebis loquens, cum nihil peregisset imperfectis adhuc rebus Senatus dissoluit. id enim Tribuno facere licebat. Idque etiam videri potest ex Liuius, 1. Decad. lib. 4. non multo post princ.

^c *Nonnunquam ne comitia consularia fiant.*] Liuius 1. Decad. lib. 3.

^d *Intra limites Curiae.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. quo tractat de institutis antiquis: cuius haec verba sunt, Illud quoque memoria repetendum est, quod Tribunis pleb. intrare Curiam, non licebat, ante valuas autem positos subselliis decreta patrum diligentissima cura examinabant, vt si qua ex eis improbassent, rata esse non sinerent. Itaque veteribus Senatusconsultis, T, litera subscribi solebat, eaque nota significabatur illa Trib. quoque censuisse.

^e *Ibiq. subsellia habuisse.*] Nam & subsellia Tribunorum, Triumvirorum, & Quaestorum sunt propria, vt scribit Afconius Pedianus in 1. acti. in Verrem. Legitimus autem apud Dionysium Halicarnasense lib. 10. non longe a princ. Tribunos plebis Senatui interfuisse.

^f *Donec Atinio Plebiscito.*] Sane scio duos Patritios & Consulares viros Sp. Tarpeium & A. Aeternium, Tribunos plebis, fuisse cooptatos apud Liuium 1. Decad. lib. 3.

^g *Possent etiam plebem consulere.*] Vide infra lib. 6. cap. 23.

^h *Sicut apud Aetnam.*] Idem Gyrardus de diis genium, & Caelius Rhodiginus lib. 23. cap. 29. nullo ab illis citato authore. Simile autem quippiam refert Plutarchus Aratum Sicyonium in vita illius fecisse: nempe quinquaginta canes cum quibusdam militibus, Acrocorinthi custodia commisisse.

ⁱ *Et in Daunia.*] Aristoteles, si is est, de Daunia in 2. de animalibus, id est, de mirabilibus auscultationibus. c. 106.

^k *In sinu quoque Adriatico.*] Aristoteles in illo eodem libro cap. 73. & Seruius lib. 11. Aeneid. in eum locum,

Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur.

^l *Hoc etiam notatum est.*] Plutarchus Probl. cap. 81. scribit, C. Curio

Item reclusas esse oportere. Cuius rei causam quærentibus nobis, illud probabile visum, quod congressus faciles ad se præbere, & neminem aditu arcere debet. Nam soli tribuno, noctu pariter & die cuius opem imploranti præsto esse, & ius auxilij sui expedire, atque à cuiusque magistratus nimia potentia plebem tueri fas est.

A N N O T A T I O N E S.

C. Curionem dicere solitum, Tribunum plebis abiectum esse, nec aspectu grauem, nec aditu difficilem, sed facilem ac multitudini commodum & tractabilem. Vnde nec domus

Tribunitiæ ianuam claudi mos erat, sed noctu & interdiu semper tãquam portus quidam & profugium, quibus optulandum esset, patebat.

Quid verbum sino, cum negandi aduerbio apud iureconsultos designet, & quam vim habeat in edictis.

C A P V T IIII.

Rguebat quispiam negligentia colonum suum, quem partiarium habebat, quod cum fundum suburbanum in agro Neapolitano, vt vetus illius regionis mos est, colendum locauisset, in lege locationis ita scriptum fuit: Vt colonus fundum bene coleret, bene irrigaret, bene stercoret, neque quempiam iniussu domini in fundum ingredi sineret. Cum postea dominus poma & fructus arborum clam sublato, & ex his nihil ad iustam magnitudinem crescere, quin furto subtractum foret, reperisset: coloni negligentiam incuriamque acerbè atque acriter apud iudices criminatus est: quantique sua interesset, tanti litem æstimari poscebat. Cumque colonus secundum locationis legem, se neminem admisisse, aut in fundum ingredi fuisse contenderet, contra stabat fundi dominus, vehementique obiurgatione colonum incessabat, cum non modo non admittere quempiam, sed etiam euigilare atque attendere ne quis ingrederetur, debuisset. Quibus iurgiis ad multam diem protractis, tandem secundum domini postulata iudices litem dedere, quantique domini interesset, tanti litem contra colonum æstimarunt. Sed cum post immodicas altercationes sedata res & composita viderentur, amboque & colonus & dominus discessissent: percontatus ego sum iudices, quibus rationibus adducti, contra colonum litem æstimassent: nam pacto stetisse videbatur, si neminem permissu suo in fundum ingredi sciuisset: atque ideo secundum pacti legem potius absoluendus quam condemnandus fuit. Tum ex his vnus literis homo multis præditus, comprobata quæstione: Verbum, inquit, sino, in conuentione positum, si cum negandi aduerbio ponatur, non solum hanc habet vim, vt quis contra facientem prohibere debeat: sed vt impense operam det, ne ob secordiam negligentiamque secus fiat: quod nisi factum fuerit, culpa commissa est: debuit ergo colonus iuxta conuentionem deductam in chirographo, non solum ingredi volentem prohibere: sed enixè dare operam, & fundum ita custodire, ne quid ob secordiam furti damne dominus pateretur: quod quia molliter fecit atque neglexit, iure mulctandus fuit. Et ne, inquit, me hoc tantum asseuerare putes, poterit apud te multum fidei fecisse Alphenus iuris publici priuatique peritus, qui de hac quæstione, de qua tu modo quæris, consultus, ita respondit: (tum ibi libellum mirandæ vetustatis è sinu depromit, corrosis iam & senio labentibus literis. In eo ita scriptum fuit) Redemptor syluam ne cædito, neque findito, neque deurito: neque quem findere, cædere, vrere finito. Respondit Alphenus, locatorem potius id videri voluisse, vt redemptor non solum si quem casu vidisset syluam cædere, prohiberet: sed vt curaret dare operam, ne quis cæderet. Quod cum legissemus, tum planè animaduertimus, grauiter simul & verè litem æstimatam & iudicatam fuisse.

Sino cum negatione.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. IIII.

Hoc caput nulla adnotatione indiget, quippe quod tantum vim & naturam verbi sinendi declarat ex Al-

pheno Iurisconsulto, in l. locationis. ff. locat.

Ex quot militibus decuria, centuria, ordo, manipulus, vexillum, turma, cohors & legio, à Romanis scribi consueuerint.

C A P V T V.

N antiquis annalibus illorum qui in re militari docti Romani moris & iuris fuerint, inter cetera scriptum inuenimus, militum ordines in acie instruenda, alios minores, nonnullos maiores descriptos fuisse: quod facilius cuius ordinis quisque miles, cuiusque manipuli esset, & sub quo duce militaret, dignosci animaduerti que posset. Ideo imperatores singulas centurias ex centum peditibus, decurias verò ex decem equitibus scribere solitauerunt, vt hac militum descriptione distinctior acies & instructior fieret. Ordo autem, minor centuria maiorque decuria, ex sexa-

Centuria, Decuria.

Ordo.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. V.

Pincipium huius cap. fere totum est ex Liuiio l. Decad. lib. 8. Sed quod paulò post dicitur, centurias peditum esse, decurias equitum: Cicero tamen in 7. Philippica lo-

quitur de centuriis equitum: vti etiam facit Liuius l. Decad. lib. 1. in regno Tarquinij Prisci. Et quod non omittendum ducimus, Asconius Pædianus in 3. actione in Verrem ad fi.

ginta militibus constat, cui præerat vexillarius plerunque centurio, aut ordinis ductor. ^a Manipulus levis ex viginti militibus & turba scutorum fit, Persis ex vigintiquatuor, militesque manipulares appellati. Huic etiam centurio præerat, quem manipulem vocitarunt. Manipulos vero quindecim suis interuallis distinctos, in prima acie velut fortissimum robur plerunque imperatores locarunt. Levisque manipulus dictus, quod hastis miles gæsisque, non armis grauioribus muniretur. ^b Turma quasi terma, triginta equites, hoc est, tres decurias, & decuriones tres vetusto more recipit, qui honore præstant & ordine. ^c Ex tribus enim centuriis, Ramnensi, Titienfi, & Luceri, (quas à prima origine ad belli pacisque munia Romulus instituerat) triginta equites singulis conficiendis turmis scribere solitus fuit, exque ea lectione turma constituta. ^d Sed turma ex equitibus, centuria fit ex peditibus. Has quoque tribus veteres nuncuparunt, & qui his præfunt, ^e tribuni vocati, ^f Primipilus ex tribus vexillis constat, qui centurionem habet, ^g cui primipili nomen, qui ordine primus erat: siquidem centurio primus, & primipilus, ac primi ordinis ductor, idem fuit: post quem ductor popularium, in Romanis castris sæpe meruit, & ordines duxit. ^h Vexillum ex centum octogintatribus hominibus fit. Horum primum ⁱ triarios habet veteranos, & summæ virtutis milites: secundum rorarios, fiduciæ paulo minoris: tertium verò ^k accensos, qui minimi roboris, vel in fronte locati, primos congressus excipiebant, vel in postremam aciem reiciebantur. ^l Cohors alia milliaria, ea mille quingentos pedites, equites verò centum triginta duos habet. Cuius generis cohortes, quod ex lecto milite constabant: ad subita belli, quò lapsam aciem repararent, seruare soliti sunt. ^m Aliæ quingentariæ, quas ex quingentis quinquaginta peditibus, equitibus verò sexaginta sex plerunque describere. Ex quibus nonnullæ consulares, ⁿ aliæ prætoriaræ, ^o aliæ urbanæ, ^p multæ legionariæ, ^q pleræque auxiliares dictæ. ^r Cuius generis

Manipulus levis.

Turma.

Centuria. Tribus. Tribuni. Primipilus. Vexillum.

Triarij. Rorarij. Accensi.

Cohors milliaria.

Quingentaria cohors. Consulares.

ANNOTATIONES.

ad si. scribit, decurias honestiorum esse, ceteras inferiorum. ^a Manipulus levis.] Et hæc Liuij eodem loco: sed quod is dicit manipulum leuem esse 20. militum, Xenophon Pædiæ Ciri lib. 6. simpliciter dicit manipulum esse 24. Cæterum Donatus enarrans eum locum lib. 11. Æneid.

Tu Voluse armari Volsorum edice manipulis.

Aiunt, inquit, Manipulum dici ducentorum militum numerum sub vno rectore constitutum.

^b Turma quasi terma.] Ex Varrone lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina: Sexto Pompeio in verbo, turmam: & Vegetio lib. 2. Rei militaris, cap. 14.

^c Ex tribus enim, &c.] Liuius, 1. Decad. lib. 1. Asconius Pædianus in 3. actione in Verrem: & Seruius in li. 5. Æneidos Virgilij, ibi.

Tres equitum turma. --

^d Sed turma ex equitibus, &c.] Hanc differentiam etiam posuit Vegetius d. lib. 2. cap. 14. & Seruius in eum locum, lib. 9. Æneidos,

Cætera dum legio campis instructa moratur.

Hinc autem equitum turmæ Virgilio, lib. 5. Æneidos, eo loco quem nuper citauimus. Cæterum Liuius 3. Decad. lib. 10. vt turmas etiam equitibus attribuit vt cæteri, ita peditibus cohortes: Equites, inquit, in turmas, pedites in cohortes, sicut quondam à Romanis Centurionatus didicerat, distribuit. Iam autem diximus centuriam quoque de equitibus dici Tullio & Liuiio.

^e Tribuni vocati.] Asconius vbi supra & Modestus in libro de vocabulis rei militaris.

^f Primipilus ex tribus vexillis.] Liuius d. lib. 8. Decad. 1.

^g Cui primipili.] Idem Liuius eiusdem 1. Decad. lib. 7. paulo ante si. Qui, inquit, alterius propè anni, & Tribunus militum, & primus Centurio erat, quem nunc primipili appellant. Sed & adde & hunc principem primum centurionem, ex eodem 3. Decad. lib. 5. T. inquit, Pedanius princeps primus centurio, cum signifero signum ademisset, &c. Cæsar autem belli Ciuilibis lib. 1. L. inquit, Puppius primipili centurio adducitur. & alibi eodem libr. Ex Afranianis interficiuntur T. Cecilius primipili centurio.

^h Vexillum ex centum.] Liuius 1. Decad. lib. 8. Primum, ait, vexillum Triarios habebat, veteranum militem spectatæ virtutis: secundum Rorarios minus roboris etate factisque: tertium Accensos minimæ fiduciæ manum, eò & in postriorem aciem reiciebantur.

ⁱ Triarios.] Liuius iis quæ supra diximus subiungit Triarij sub vexillis confidebant, sinistro crure prorecto, scuta in-

nixa humeris, hastas sub erecta cuspide in terra fixas, haud secus quàm vallo septa inhorreret acies, tenentes. Si apud principes quoque haud satis prosperè esset pugnatum, à prima acie ad Triarios sensim referebantur. Inde rem ad Triarios rediisse, cum laboratur, prouerbio increbuit. Et Dionysius Halicarnassæus lib. 8. Triarij, inquit, sunt veterani spectatæ virtutis quibus tempore pugnae credunt castrorum custodiam: & non nisi necessitate coacti ad horum extremum subsidium refugiunt. Varro lib. 4. de lingua Latina, vbi dicit hos ita dictos esse, quod in acie tertio ordine extremis subsidio ponerentur. Vegetius lib. 1. cap. 20. & lib. 2. cap. 2. vbi scribit & hos post omnes acies solere collocari, omni armorum genere instructos, qui genu posito subsidebant, vt si primam aciem vinci cõtigisset, ab iis integrato prælio victoria repararetur. Modestus in libello de vocabulis rei militaris; Sextus ordo post omnes à firmissimis & scutatis, & omni genere armorum munitis bellatores tenebat, quos antiqui Triarios appellabāt. Hi vt requieti & integri acrius inuaderent hostes, post vltimas acies sedere consueuerunt: & si quid in primis ordinibus accidisset, de eorum viribus reparaturis spes tota pendebat. Hæc ibi. Ex quibus satis intelligitur vnde exiit illud prouerbium, Res ad Triarios rediit, quod & à Liuiio vbi supra dictum est.

^k Accensos.] Et tu de his etiam præter Liuium & in hac & in alia significatione vide Nonium Marcellum in doctorum indagine, Varronis autoritate de vita populi Romani, lib. 3. Asconium Pædianum in 3. actione in Verrem. Vegetium lib. 2. cap. 19. & lib. 3. cap. 14. & quæ diximus in nostris Commentariis Retractum, lib. 1. §. 1. in glos.

^l Cohors alia milliaria.] Modestus dicto libro dicit pedites 1105. Tu vide quæ scribentur infra lib. 6. cap. 13.

^m Aliæ quingentariæ.] Vide dict. cap. 13. & præterea Plutarchum in vita Pelopidæ.

ⁿ Aliæ prætoriaræ.] Apud Ciceronem in 2. Orat. aduersus Catilianam, & in Epist. ad Quintum fratrem. Tacitum libr. 3. & iterum libr. 11. Et Plinium, qui prætorianas vocat, libr. cap. 6.

^o Aliæ urbanæ.] Ex Corneliano Tacito lib. 19.

^p Multa legionaria.] Ex Liuiio 4. Decad. lib. 4. & iterum 10.

^q Pleræque auxiliares dictæ.] Cæsari li. 1. belli Ciuilibis: & Modesto vbi supra. Sed & tu his adde tumultuarias ex Cornelio Tacito lib. 20. vt tamen super illis videas infra lib. 4. cap. 1. lib. 6. cap. 22. Adde, inquam, cohortes vigilum ex ipso Tacito lib. 19.

^r Cuius generis.] Ex Modesto vbi supra.

s Flernicos.

Prætoria.
Vrbana.
Legionaria.
Auxiliaries.
Quadrage-
na-
ria.

Turma qua-
drata.

Pitaneta or-
bis.

Legio.

In legionibus
describendis
variatur.

cohortes numero decem, iustam efficiunt legionem. Tamen si cohortes quinquagenarias apud Lati-
nos, Samnites & ^s Hernicos, & ^t apud Camertes sexcentorum militum quandoque descriptas lega-
mus, ^u quas in centurias, centurias verò in ^x contubernia, nonnunquam duces diuisere, vt decem
militibus vno tabernaculo degentibus præflet vnus, qui contubernij caput foret, ipsaque coha-
bitatio contubernium dicta. ^y Cyrus tamen contubernia pro numero centurionum diuisisse fer-
tur, singulisque tabernaculis centum milites cohabitare iussisse, qui vno conuictu viuerent, & sub
eodem Centurione militarent. ^z Lycurgus verò ad maximos conatus, turmam quadratam ex quin-
quaginta equitibus fecit, quam *ἑλαμὸν* vocitauit: ^a qui etiam equites ac pedites in sex tribus di-
uisit, quarum quælibet tribunum militum, & quatuor præfectos manipulares habuit, quinquage-
narios octo, duces turmarum sedecim. Ex quibus tribubus aliquando tres, nonnunquam sex
turmae pro necessitate constituebantur. Inter cæteras fuit ^b Spartæ cohors ^c Pitaneia præcipui
roboris, quæ vltimo discrimini, & ad extremos casus seruabatur. Et tamen si centuriæ, decu-
riæ, turmae, cohortes, equitatus, pro voluntate, pròque arbitrio sæpe auctæ & imminutæ, nonnun-
quam duplicatæ fuerint: idem tamen nominis, quanuis mutato militum numero, fortitæ fuere.
Legio autem non vno semper eodemque ex numero fit: sed pro robore, pròque militari multitu-
dine, modo maior ampliòrque, modo exilior esse consuevit: sæpiùsque numero & genere varia-
uit. ^d Romulo primùm regnante, legio ex peditum tribus milibus, equitibus verò trecentis fieri cœ-
pta est: quam quod ex lectis militibus confederat, ^e legionem appellari maluit. Aucta mox ci-
uitate aduentu Sabinorum, & crescente imperio, sex millium peditum, equitum sexcentorum,
legiones fieri cœptum ^f, Plutarchus author est: cuius testimonio amplissimo moueretur, nisi quod à
C. Mario primum, cum aduersus Cimbro moliretur arma, sex millium & ducentorum peditum,
equitum verò trecentorum descriptas fuisse T. ^g Liuius memorat. ^h Scipio deinde, cui Aphrica-
no fuit cognomen, cum in Aphricam traiceret, duas Cannensis exercitus legiones ita supple-
uit, vt singulæ, sex millia & ducentos pedites, trecentos haberent equites. ⁱ sæpiùsque in describen-
dis legionibus variatum fuit, vt modo quatuor millium peditum, equitum verò recentorum legiones

ANNOTATIONES.

^s *Hernicos.*] Horum quadringenariæ octo cohortes apud
Liuium Decad. 1. lib. 7.

^t *Apud Camertes.*] Id videre licet apud eundem 3. Deca-
dis. lib. 8. non multò ante fin.

^u *Quas in centurias, &c.*] Vegetius lib. 2. c. 13.

^x *Contubernium dicta est.*] Festo Pompeio lib. 3.

^y *Cyrus tamen.*] Vide Xenophontem.

^z *Lycurgus vero.*] Plutarchus in Lycurgo autoritate Phi-
lostephani cuius in eam rem hæc verba sunt, *φασὶ τὸν ὕλαμον
ἔχειν πέντε καὶ πενήκοντα πλῆθος ἐν τετραγώνῳ σχήματι τεταγμένον.*

^a *Qui etiam equites.*] Scilicet Cyrus, Pædiæ Syri lib. 2. &
expeditione Cyri iunioris: vide tamen num sit Lycurgus
quem intelligit Alexander.

^b *Spartæ cohors.*] De Lacedæmoniorum cohortibus hæc
comperimus. Ephorus eam dicit fuisse quingentorum viro-
rum; Callisthenes septingentorum; Polybius nongentorum,
vti eos refert Plutarchus in Pelopida.

^c *Pitaneia.*] De qua Herodotus lib. 9. & Thucydides belli
Peloponnesiaci lib. 1. in præfatione.

^d *Romulo primum regnante.*] Ex Plutarcho in Romulo. Ser-
uius autem enarrans illud Virgilij lib. 7. *Æneidos*,

Hæc effectus eques numero pater eligit omni.

In legione, inquit, non nisi trecenti equites erant, quæ
habebat sex millia virorum.

^e *Legionem appellari maluit.*] Varro lib. 3. de vita populi Ro-
mani, apud Nonium Marcellum in verbo, legionum pro-
prietatem: & iterum lib. 4. de lingua Latina. & Plutarchus
in Romulo. Modestus in lib. de vocabulis rei militaris, post
princ. & Vegetius lib. 2. cap. 1.

^f *Plutarchus author est.*] Prædicto loco.

^g *Liuius memorat.*] Id nullibi (quod meminere) scribit
T. Liuius, nec qui eius Epitomen scripsit, L. Florus. Sed id
quod hic dicit Alexander Festi Pompeij est lib. 17. Verum
Festus Pompeius lib. 17. Sex millium, inquit, & ducento-
rum hominum primus C. Marius descripsit legionem, cum
antea quatuor millium fuisset: vnde etiam appellabatur
quadrata, de qua Plutarchus in vita Marij, Cæterum ipse
Liuius 5. Decad. lib. 3. tradit in bello Macædonico aduersus
Perseum statutum fuisse, ne plus sena millia peditum &
300. equites in singulas Romanas legiones essent, Et paucis

interiectis scribit, duas legiones scriptas, quæ quina millia
peditum & ducentos haberent, & equites trecentos. Rur-
sumque paulò post subiungit, in Hispania finitum fuisse in
legiones numerum, peditum quina nullia, trecentos & 30.
equites.

^h *Scipio deinde.*] Non deinde fuit, quia Scipio hic Africa-
nus longo antè tempore præcessit C. Marium. Sed quod de
eo hic tradit, Liuij est 3. Decadis lib. 9.

ⁱ *Sæpiùsque in describendis legionibus.*] Legiones non vno eo-
demque numero semper fuisse peditum & equitum, sed
plerumque variasse iam satis liquet ex his quæ dicta sunt:
& præterea ex Liuij 1. Decad. lib. 6. quatuor legionibus
quaternum millium scriptis. Et lib. 7. Decem legiones scri-
ptæ dicuntur quaternum millium & ducentorum pedi-
tum, equitumque trecentorum. Et lib. 8. 3. Decad. lib. 1. Sem-
pronio datæ legiones duæ: eæ quaterna millia erant pedi-
tum, & trecenti equites. lib. 2. Quantæ autem, inquit, pedi-
tum equitumque additæ sunt copiæ, adeo & numero &
genere copiarum variant authores, vt vix quicquam satis
certum affirmare ausim. Decem millia nouorum militum
alij scripta in supplementum, alij nouas quatuor legiones
quinque legionibus additas, vt nomē legionibus rem gere-
rēt: numero quoque peditum equitumque legiones auctas
millibus peditum, & ceteris equitibus in singulas adiectis,
vt quina millia peditum trecenti milites essent. Et lib. 6. Exer-
citus ciuium sociorumque minui iussus, vt ex duabus legioni-
bus vna legio quinque millia peditum & trecenti equites
esset. Et lib. 8. in oratione Scipionis Africani, propter quod
facinus tota legio, millia quatuor hominum in foro Romæ
securi percussi sunt. Et 4. Decad. lib. 7. Duæ legiones Roma-
næ, duæ socium ac Latini nominis erant: quina millia &
quadringentos, aut, vt alij legunt, quadragenos singulæ ha-
bebant. Et lib. 10. in princ. Ob ea nouos exercitus conscribi
placuit, quatuor legiones in Ligures, vbi singulæ quina mil-
lia, ducenos pedites, trecentos haberent equites. Et alibi eo-
dem lib. nouam legionem ei quinque millium & ducento-
rum peditum cum equitibus quadringentis Consules scri-
bere iussit. Et 5. Decad. lib. 1. Sed cum noua legione quam
Consules conscripserant, quinque millibus peditum 300.
equitibus in Corsicam iussus est transire. Et eiusdem, 5
Decad

fierent: modo quinque millia peditum, equites trecenti in singulas essent legiones. Quibus Romani duces ob varios euentus nomina indidere. Siquidem ^k Caius Cæsar Martiam & ^l Alaudam præcipuas nuncupavit, ^m decimam maximo in honore habuit: ⁿ reliquas verò à numero dixit. ^o Nero ad Caspias portas ducturus, sex millium militum legionem fecit, quam phalangem magni Alexandri appellavit. Otho præcipuæ legioni, ^p Auxiliatrix nomen dedit: ^q Vitellius, Rapacis: ^r Varro, vni vernaculæ: ^s Pompeius, gemellæ, quod ex duabus vnam effecerat: ^t Hadrianus Minerviam, alij primigeniam, ^u nonnulli classicam, ^x plerique Italicam, ^y septimam, ^z Galbianam,

Legionum diversa nomina.

Legionis præcipua varia appellationes.

A N N O T A T I O N E S.

Decad. li. 4. Id præsidij additum Amicio præter duas legiones, quas portare in Macedoniâ est iussus quina, 1000. peditum & ducenos habentes, trecentos equites, quid simile ei quod supra in verbo, Liu. commemorat, ex eodẽ adduximus. Vt interium omittam Vegetium rei militaris li. 2. c. item 2. scribentem singulas Romanas legiones habuisse 6000. armatorum, interdũ amplius. Ceterum Modestus in libello de vocabulis rei militaris tradit legionẽ habere pedites 6000. 105. equites 726. Polyb. li. 1. loquens de 1. bello Pun. scribit tunc legionẽ fuisse 5000. & 200. peditum, & equitum 200. Et paulò post, 4000. & 200. peditum, & equitum 200. Idem Polyb. li. 3. Romani, inquit, quatuor legionibus exercitum complent. Singulæ quæq; legiones quaternis millibus peditũ constant, equitibus ducentis: aut si quando ingens aliqua necessitas vrget, quinis millibus peditũ, 300. equitibus. Et li. 6. Singulæ legiones quaternũ millũ & 200. peditũ, modò 5000. si quando maius videretur periculum imminere. Seruius enarrans illud Virgil. lib. 7. Aeneid.

— equos numero pater eligit omni. Id est, inquit 300. & peritẽ dicit: nam in legione non nisi 300. equites erant quæ habebat sex milliavirorum. Idem lib. 11. Aeneid. in eum locum,

Tu Voluse armari Volsorum edice manipulis:

De hac ipsa re loquẽs, dicit in his rebus accessu tẽporis, ducum varietatẽ semper mutasse militiẽ disciplinam. Apud Celtiberos autem, vt & id scias, iusta legio erat 4000. scutorum, & 200. equitum, vt testatur Liu. 3. Decad. li. 8. post pr. ^k C. Cæsar Martiam.] Non est C. Cæsar, Caligula cognominatus, sed C. Iulius Cæsar à quo ceteri Imperatores Cæsares nominati sunt qui legionem Martiam appellant ex Appiano li. 3. iterumq; 4. belli Civilis: Velleio Paterculo li. 2. in Augusti historia: Valerio max. li. 3. c. 2. L. Floro. epitom. Liu. lib. 117. Et de hac quoq; in epistola Valeriani Imperatoris apud Trebellium Pollionem in vita Claudij secundi Imperatoris: cuius hæc verba sunt, Claudium Illyricanæ gentis virum Tribunum Martiæ 5. legionis fortissimæ dedimus.

^l Et Alaudam.] Ex Suetonio in ipso Cæsare. c. 24. Qua fiducia, inquit, ad legiones quas à Republica acceperat: alias priuato, alias publico sumptu addidit, vnam etiam ex transalpinis conscripam, vocabulo Gallico. Alauda enim appellabatur. Et de hac quoq; Plin. li. 11. c. 37. paulò post pr. Præterea paruæ, quæ ab illo Gallerita appellata est quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat Alaudæ. Et Cicero ad Atticum. li. 16. epist. 5. Antonius cum legione Alaudarũ ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare. Et Philip. 1. Addo etiã iudices manipulares ex legione Alaudarũ. & Philip. 5. Antesignanos & manipulares & Alaudas iudices se constituisse dicebat. Et Philip. 13. Huc accedant Alaudæ ceteriq; veterani iudicũ tertie decurię &c. ^m Decimam maximo in honore habuit.] Vt videre licet ex eo ipso Cæsare li. 1. belli Gallici, cuius hæc verba sunt, Quod si præterea nemo sequatur, tamen se cum sola decima legione iturum, de qua non dubitaret, sibiq; eam prætoriam cohortem futurã. Huic legioni Cæsar & indulserat præcipuẽ, & propter virtutem confidebat maximẽ. Iterumque paulò post, & alibi sæpe, idem scito ex Appiano li. 2. bellorum Civilium, à quo hic Alexander id accepisse videtur.

ⁿ Reliquas verò à numero dicit.] Vt scilicet appellarentur prima, secunda, & deinceps: & milites etiam earum à numero primani, secundani, & deinceps, vt videbis infra li. 6. c. 29. ^o Nero ad Caspias port.] Suetonius in vita illius, c. 19. Parabat, inquit, & ad Caspias portas expeditionem conscripta

ex Italicis senum pedum tyronibus nona legione, quam magni Alexandri Phalangem appellabat.

^p Auxiliatricis nomen.] Adiutricis dicere debuit ex Cornelio Tacito libr. 18. & 19. quibus locis eam primam fuisse dicit. Cui concinit & l. ult. de appar. præfect. prætor. lib. 12. vbi scribitur, cum in legione prima adiutrice militaret. Spartianus item in Adriano post prin. dicit illum fuisse Tribunum Adiutricis legionis, quam secundam fuisse dicit. Scio autem Adiutricis & Auxiliatricis nomina idem significare, sed quia Adiutricis nomen siue cognomen huic legioni datum est, non licet id alio etiam idem significante appellare: non magis, quàm si quis Suetonium Tranquillum vocaret Suetonium Lenem, quanquam & ipsius Suetonij Tranquilli pater Suetonius Lenis vocabatur, vt ipse tradit in Othone. cap. 10. Hæc tamen eadem in his vocabulis significatio fecit vt etiã ignotus interpres Plutarchi in vita ipsius Othonis, Auxiliatrix, verterit: quẽ sequutus est noster Alexander. ^q Vitellius Rapacis.] Plutarchus in d. vita Othonis: & Cornelius Tacitus d. li. 18. non semel, atque etiam d. li. 20. & vbi que dicit eam fuisse vnam & vigesimam.

^r Varro vni vernaculæ.] Id ex Cæsare depromptum est, lib. 2. belli Civilis, cuius hæc verba sunt, His cognitis rebus altera ex duabus legionibus, quæ vernacula appellatur ex castris Varronis astante & inspectante ipso signa sustulit. Idem autem Cæsar lib. 6. belli Civilis, Pompeius, inquit, in conspectu vtrorunque oppidorum, neque suis ausus est subsidio venire. Aquilas & signa habuit tredecim legionũ, sed ex quibus aliquid firmamẽti se existimabat habere, duæ fuerunt vernaculæ quæ à Trebonio transfugerant: vna facta erat ex coloniis quæ fuerunt in his regionibus: & quarta fuit Afraniana ex Africa, quam secum adduxerat. Sed & Hircius in bello Alexandrino memorat milites vernaculos, militibus, inquit, vernaculis & secundæ legionis gratulatur: & paulò post, Nemo enim aut in prouincia natus, aut vernaculæ legionis miles, &c. Et iterum postea, permansit in sententia legio vernacula: Rursumque meminit L. Titij tribuni militum legionis vernaculæ. Et in bello Hispaniensis. Sed ex quibus aliquid firmamenti se existimabat habere, duæ fuerunt vernaculæ quæ à Trebonio transfugerant, & alibi sæpe in eo libr.

^s Pompeius Gemello.] Cæsar de Pompeio loquens, li. 3. belli Civilis, non longè post princ. Legiones, inquit, effecerat cinium Romanorum nouem: quinque ex Italia, quas traduxerat, vnam ex Sicilia veteranam, quam factam ex duabus Gemellam appellavit.

^t Hadrianus Minerviam.] Id haud dubie sumpsit à Spartiano in vita illius post princ. vbi scribit id nominis fuisse ab Hadriano impositum, secunda expeditione Dacica Traianum ipsum Hadrianũ primæ legioni Minerviẽ preposuisse.

^y Nonnulli classicam.] De hac Cornelius Tacitus libr. 18. ^x Plerique Italicam.] Et de hac quoq; ipse Tacitus li. 17. & lib. 18. ad fin. vbi eam dicit fuisse primam, & rursum lib. 19. ^y Septimam.] Hæc non ita cognominata, sed numero, scilicet quod inter alias septima esset, vocata est, vt pleræque omnes, vnde & Septimani dicti milites huius legionis apud Cornelium Tacitum. lib. 19. de quibus & nos alibi dicemus. Sed hæc Septima multis aliis cognominibus vocata est, vt videbis in sequentibus annotationibus. Et Septimæ huius, sine alio cognomine fit mentio à Cæsare, lib. 2. item 3. 4. & 5. belli Gallici, & sæpe etiam à Tacito. ^z Galbianam.] Tacitus hanc dicit fuisse Septimam. libr. 18.

Græcorum ala
inmexia,
ἀλμυγε. Ge
mea ala.

Iusta legio.

^a geminam: ^b Vindemissam: ^c alij Claudianam vocitarunt: ^d Valerianus foelicem, ^e Samnites lin-
teatam. Græcis verò Hipparchia ala fertur præcipua, quæ ex quingentis duodecim constabat equiti-
bus, & alia ^f Agema: Macedonibus Etherica. ^g Apud Romanos Scribonia ^h & Singularium. ⁱ An-
tiochus Gemeam, mille equitum alam vocitavit. Inter quas ala Campanorum, ex quingentis ferè equi-
bus multum ^k anteisse fertur. Illud ^l planè constat, veteres Romanorum perrarò, & nisi contra maxi-
mos conatus, plus quatuor legionum exercitus scripsisse, ^m atque in iusta legione centurias sexagin-
ta, manipulos triginta, cohortes decem ponere consueuisse. ⁿ Quodque iure militari præter descri-
ptos singulis legionibus milites, qui Romani vel Latini nominis erant, semper auxiliares ex fociis ci-
uitatibus finitimis, aut externis, peregrinæ iuuentutis sub disciplina & cultu Romano, & auctum
voluntariis agmen iungi consuevere. ^o In quod id seruatum est, ne vnquam amplior numerus

ANNOTATIONES.

& 19. in duobus locis: ex quo forte legendum hîc est vno
spiritu & sine puncto Septimam Galbianam. Sed & eam
Galbiam vocat idem Tacitus, dicto lib. 19. nisi & hæc sit
alia, quod non opinor.

^a *Geminam.*] Hæc quoque memoratur Tacito, d. lib. 19. non
multò post prin. vbi hanc dicit fuisse decimamtertiam. Et
huius item meminit Antoninus in Itinerario. Et hæc fortè
est quæ Gemella suprâ dicta est.

^b *Vindemissam.*] Vindemissam legendum ex Tacito lib. 20.
quam & vnam & vigesimam dicit fuisse: vnde & hæc eadè
videri potest cum Rapace illa, de qua suprâ diximus.

^c *Alij Claudianam.*] Tacitus, qui hanc dicit etiam fuisse Se-
ptimam, lib. 18. & 19. post princ. & iterum postea eod. lib. &
in hoc postremo loco apertè declarat, aliam fuisse Septimam
Galbiniam, de qua suprâ locuti sumus, & hanc Septimam
Claudianam.

^d *Valerianus Foelicem.*] Ex Flauio Vopisco in vita Probi
Imperatoris, vbi dicit fuisse tertiam. Sed superioribus adde-
quartam legionem Macedonicam, ex ipso Tacito d. lib. 19.
Adde inquam Pelignam ex Valerio Maximo. li. 3. cap. 2. vbi
de Vibio loquitur: & Liuius 3. Decad. lib. 5. vbi de eodem lo-
quitur, & ex eo intelliges eam ita vocatam, quod erat ex
Pelignis. Nam & cohortes quoque videmus appellari ex
oppidis aut nationibus ex quibus erant: vt Marrucini-
am, Ficinianam, Vestiniam, Cremonensem apud eundem Liuium
5. Decad. lib. 4. vbi & ipsam Pelignam inter cæteras nomi-
nat. Et pariter equitum turmam Placëtinam & Esseruinam
in eodem loco. Hircus autem in libro de bello Alexandri-
no Ponticam legionem memorat. Sed & idem in bello A-
fricano sæpe meminit legionum Iulianarum.

^e *Samnites linteatam.*] Liuius declarans quare ita vocaretur,
1. Decad. lib. 10. & Festus Pompeius aliam eius appella-
tionis causam afferens. lib. quoque 10.

^f *Agema.*] Hic ita legendum est, & alia Agema Macedoni-
bus, & Etherica. Nam de primo est illud Liuij de Macedo-
nibus loquentis, 5. Decad. li. 2. Delecta deinde & viribus &
robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant age-
mata, hanc ipsi legionem vocabant. Et iterum postea, me-
dius omnium erat Rex (is erat Perseus Macedonum rex)
circa eum Agema quam vocant. Et Polybius lib. 5. Vocatis,
inquit, ad se scutatis & quos Macedones Agema vocant: sic
enim legendum est non Agenia, vt in codicibus qui circū-
feruntur, legitur. Sed & in alio loco eiusdem. lib. 5. Eurylo-
chus Magnes tribus millibus hominum præerat, quos reges
Agema vocant: nam & sic quoque legèdum est non Agne-
ma, vt ibi corruptè legitur, vide tamen Græcum vtròque.
Et Q. Curtius de rebus gestis Alexandri lib. 4. vbi de acie
Alexandri Macedonis, in dextro cornu locati sunt equites,
quos Agema appellant. Et iterum lib. 5. De Etherica autem
& ipsorum Macedonum legione Probus Aemilius in Eu-
mene, Sed & adde eorundem sacras alas ex Liuius 5. Decad.
lib. 2. in duobus locis.

^g *Apud Romanos Scriboniana.*] De hac ala Tacitus lib. 19.
post princip.

^h *Et Singularium.*] Tacitus lib. 20. Accessit, inquit, ala Sin-
gularium excita olim à Vitellio. Sed & his alis Romano-
rum adde alam Taurinam ex Tacito lib. 17. Et Aurariam

ex eodem lib. 19. Et Picentiniam ex eodem lib. 20. quæ &
ipsæ, vt puto, dictæ sunt ex gentibus ex quibus erant, vt su-
prâ diximus de legionibus, & cohortibus.

ⁱ *Antiochus Gemeam.*] Ex Liuius 4. Decad. lib. 7. vbi sic scri-
ptum reperitur in quibusdam codicibus quos secutus est
Alexander, Abdita his ala mille fermè equitum: Gemeam
eam vocabant. Nam ibi de Antiochi exercitu loquitur, ve-
rùm in veteri codice legitur Agema.

^k *Anteisse fertur.*] Superioribus adde, Cares Alam equitum
appellasse: vnde Alabandus Euhippi & Callirhoës filius ab
equestri pugna victor nomen adeptus est, vt testatur Ste-
phanus de urbibus, & ex illo Volaterranus Geographiæ
lib. 10.

^l *Illud plane constat.*] Sic legiones ternæ datæ consulibus:
quatuor dictator vsus, apud Liuium Decad. 1. lib. 2. fuit au-
tem is tantus quantus nunquam antè exercitus fuerat ex
legionibus decem, vt idem ait: qui eiusdem Decad. lib. 8. pro
exercitu, Scribebantur, inquit, quatuor ferè legiones quinis
millibus peditum, equitibus in singulas legiones tricenis.

^m *Atque in iusta legione.*] Ex Gellio li. 16. cap. 4. in fi. autho-
ritate Cincij. lib. 3. de re militari: cuius hæc verba sunt, In
legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohor-
tes decem. Cui in numero cohortium consentiunt Mode-
stus in libello de vocabulis rei militaris: & Vegetius de re
militari li. 2. cap. 6. vbi & ipsi sigillatim declarant numerum
& signa singularum cohortium, & iisdem propè verbis: vt
hinc possis intelligere vnum ab altero mutuasce, scilicet,
Vegetium, qui tempore Valentiniani Imperatoris vixit, &
ei eos suos libros dedicauit, Modesto qui tempore Taciti
etiam Imperatoris suum librum scripsit ei que dedicauit.
Præcessit autem Tacitus Valentinianum plus minus nona-
ginta annis. Sed & idem scribit Seruius, enarrans illud lib.
11. Aeneidos,

Tu Voluisse armari Volsorum edice manipulis.

Præterquam quod dicit sex cohortes, vbi alij decem di-
cunt.

ⁿ *Quodque iure militari.*] Modestus vbi suprâ, & Vegetius
illius quoque operis lib. 2. cap. item 2.

^o *In quo id seruatum est.*] Liuius 3. Decad. lib. 5. id quidem
semper cauendum Romanis ducibus monet, exemplaque
hæc pro documentis habenda, ne ita externis credant auxi-
liis, vt non plus sui roboris suarumque propriarum virium
in castris habeant. Hæc ille. Exempla autem illa, de quibus
loquitur, ea sunt quæ antè retulerat, P. scilicet & L. Sci-
piones fratres, & eorum exercitum in Hispania periisse do-
lo auxiliariorum qui multò maiore numero erant quàm
Romani. Sed & idem eiusdem Decad. lib. 8. loquens de
Scipione Africano filio illius Scipionis & nepote alterius
ex fratre; Scipio, inquit, cum ad eum fama tanti compara-
ti exercitus perlata esset, neque Romanis legionibus tan-
tæ se parè multitudini ratus, vt non in speciem saltem op-
ponerentur Barbarorum auxilia: neque in iis tamen tan-
tum virium ponendum, vt mutando fidem quæ cladis cau-
sa fuisset, patri patruoque magnum momentum faceret, præ-
misso Scyllano ad Colcam duodetriginta oppidis regnan-
tem, vt equites peditesque ab eo quos se per hyemem con-
scripturum pollicitus erat, acciperet. Polybius verò loquens
de

auxiliariorum ex peregrinis copiis, quàm ciuium foret: P tamen à prima origine Romani semper suo milite, nullo externo adiuti militarint. ^q Quódque singulis quatuor legionibus, tribuni militum seni ac deni præfecti, centuriones, decuriones & legati præesse consuevere. ^r Est quoque illud animaduertere, lege militari sancitum, vt miles subsit centurioni, centurio tribuno, tribunus præfecto castrorum, præfectus legato, legatus consulis pareat imperio. Consul autem, & magister equitum, sicut reliqui magistratus, dictatoris iussui & potestati subest. ^s Claudius vero Cæsar militiam ita ordinauit, vt post cohortem, alam: post alam, tribunatum legionis daret: quam militarem institutionem ^t à Lacedæmoniis fluxisse crediderim, ^u à quibus reliqua Græcia armorum duces, velut rei militaris peritissimos, petebat: quibus in more fuit, per gradus maiores duces minoribus præesse: & ne turbatis imperiis confunderentur, munia distincta mandare multis. Nam cum rex apud eos summum gerat imperium, post regem fuere duces: proxima dignitate tribuni, post tribunos centuriones: deinceps decani. Ita vt cum gerendarum rerum cura & procuratio multis incumberet, in exercitu vix quispiam mediocri prudentia vir, sine honore aut imperio foret.

Singularum legionum capita.

Ordo magistratus in re militari.

Militia ordo.

Lacedæmoniorum duces rei militaris peritissimi.

A N N O T A T I O N E S.

de Romanorum castrametatione. lib. 6. Multitudo, inquit, vniuersa auxiliariorum existit. peditum æqualis plerumque Romanis legionibus: equites duplo plures sunt Romanis.

^p Tamen à prima origine.] Id quidem videre licet ex Liuiio 1. Decad. prioribus lib.

^q Quódque singulis quatuor legionibus.] Id ex Liui. est 1. Decad. lib. 9. vbi ita scribit, Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum vtraque pertinentia ad rem militarem. Vnum vt Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur, quæ antea per quam paucis suffragio populi relictis locis Dictatorum & Consulum ferme fuere beneficia: idque fortè aliquandiu obseruatum fuit. Verùm posterioribus temporibus, præsertim sub Imperatoribus sepe aliter, nempe, vt singuli Tribuni singulis legionibus darentur. Liuius enim 5. Decad. lib. 5. loquitur de Seruio Sulpitio Galba Tribuno militum secundæ legionis in Macedonia. Et Cæsar lib. 6. Belli Gallici de Victore septimæ legionis Tribuno: Suetonius in Othone cap. 10. de Suetonio Leni Tribuno tertiæ decimæ legionis. Et Spartianus in Adriano post prin. quem dicit fuisse Tribunum secundæ legionis. Et Trebellius Pollio in vita Claudij secundi in epistola Valeriani Imperatoris: vbi ipsum Claudium creat Tribunum Martiæ legionis, vt & supra diximus ad aliud propositum,

^r Est quoque illud &c.] Id quoque paucis interuenis Liuij est 1. Decad. lib. 8. cuius hæc verba sunt, Quod si fecisset non L. Papyrium, sed Tribunos, sed prauum populi iudicium nequiquam posteros accusaturos: cum polluta semel militari disciplina, non miles Centurionis, non Centurio Tribuni, non Tribunus legati, non legatus Consulis, non magister equitum Dictatoris pareat imperio. Sed & quod Centuriones Tribunis parerent, illis autem Decuriones testis est Dionysius Halicarnass. lib. 2.

^s Claudius vero Cæsar.] Suetonius in vita illius. cap. 25. in prin. prope ad verbum.

^t A Lacedæmoniis.] Ex Thucydide lib. 5. vbi scribit, Apud Lacedæmonios ex lege Decani suberant Centurionibus, hi Tribunis, hi ducibus à rege præpositis, hi regibus. De eorum autem peritia in re militari omnes vbiq; qui eorum mores & instituta describunt, locupletissimum testimonium perhibuerunt.

^u A quibus reliqua Græcia, &c.] Sic enim Gylippum Lacedæmonium Syracusani pro duce & Imperatore accersuerunt in Bello Peloponnesiaco, qui Niciam vicit, apud Thucydidem & Plutarchum in vita ipsius Nicia. Sed & Carthaginenses quoque Xantippum & ipsum Lacedæmonium aduersus Romanos, qui Attilium Regulum Romanum imperatorem vicit, & viuum cepit, vt est apud Florum ex Liuiio, Epitome lib. 18.

Ex quibus causis dictator apud Romanos olim, & quare fieri consuevit.

C A P V T VI.

DICTATOREM, à quo ^a prouocare non licebat, quemq; ^b summum Romæ imperium tenuisse certum est, non modo laborante repub. & ^c trepidis in rebus, cum aut de communi libertate ageretur, metusque de summa rerum esset, quod vltimum erat consilium: sed ex variis euentis, diuersisque rerum causis creari solitum accepimus. ^d Nam & clauis figendi, & senatus legendi, aut magistratus coercendi causa, nonnunquam quæstionibus exercendis, plerumque comitiis habendis, sicut res tempusque postulabant, etiam florente republica, & procul à belli tumultu, creatum fuisse liquet. ^e Constat enim ciuitate morbo laborante, cum vis pestilentia, & insanabilis perniciēs, tabesque ciuitatis ita per omnium capita peruagata esset, vt nec ope diuina, nec humanis consiliis leuari posset, quotidieque variis morbis corpora affecta caderent: ex seniorum memoria repetitum pestilentia quondam fixo à dictatore clauo decessisse. Ideo C. Genutio, & L. Æmylio Mamercio consulibus, &

Dictatores cur crearentur.

Clauis figendi causa.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. VI.

^a Prouocare non licet.] De hoc supra c. 3. in verbo, A quo non est prouocatio.

^b Summum Romæ Imperium.] Liuius 3. Decad. lib. 2. max. mum dicit, inquit, Ædem Q. Fabius maximus dictator vouit, quia ita ex fatalibus libris editum erat vt is voueret, cuius maximum imperium in ciuitate esset. Pomponius autem noster in l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris. dicit summam eum habuisse potestatem.

^c Trepidis in rebus &c.] Id videre licet apud Liuium 1. Decad. li. 2. in creatione T. Largij primi dictatoris: iterumque paulo post in creatione A. Posthumij. & lib. 3. in creatione L.

Quintij Cincinnati. Et lib. 4. in creatione Mamerci Æmilij, vbi his istis verbis utitur: & alibi sæpe in creationibus, vt cum alij dictatorem: & Plutarchum in Hannibale.

^d Nam & clauis figendi, &c.] De his postea sigillatim dicetur.

^e Constat enim &c.] Hæc ad causam clauis figendi pertinent, suntque Liuij 1. Decad. li. 7. post prin. vbi loquitur de creatione L. Manlij Imperiosi, cuius Alexander hic meminit. Et lib. 8. vbi de creatione M. Claudij Marcelli: Et iterum de creatione L. Æmilij Mamerci, Rursusque lib. 9. de creatione C. Petilij. & alibi sæpe.

L. Manlius
clauo fixo pe-
stem sedauit.

Cn. Quinti-
lius clauo fixo
mentes aliena-
tas sui compo-
tes fecit.

Comitiorum
causa.

Quæstionum
exercendarum
causa.

Legendi sena-
tus gratia.

Dictatores
duo simul
creati.
Ferias indicen-
di causa.
Contumaciam
cohibendi cau-
sa.

sæpe aliàs, cum graui morbo ciuitas affecta esset, senatus L. Manlium Imperiosum, dictatorem clau-
figendi causa dici iussit, qui dictator dictus, clauum panxit, isque clauus dextro lateri ædis Iouis opti-
mi maximi in capitolio fixus fuit. ^f Post quem cum Romæ de veneficiis quærerent, & aliquot ma-
trona damnata forent, eaque res prodigij haberetur loco: vt mentes alienata, sui compotes fie-
rent, simili memoria ex annalibus repetita, clau figendi causa dictator creatus Cneus Quinti-
lius fuit, qui fixo item clauo, cum eo piaculo ciuium mentes sui compotes fecisset, discordesque ani-
mos conciliasset, dictatura se abdicauit. ^g Eos autem clauos fuisse æneos, notasque numeri annorum
quibus tunc tempora designabant, habuisse, idque à Vulsinis emanasse ferunt, quibus in vsu erat
clauos indices numeri annorum habere fixos in templo Nurtiæ Hetruscæ deæ. ^h Comitiorum verò
causa, siquando neuter consul bello abesse poterat, vel morbo aut alia necessitate comitiis præ-
esse nequirent, senatum absentibus consulibus dictatorem, qui comitiis præesset, dicere censui-
se, sæpe compertum est. ⁱ Dicebat enim consul dictatorem comitiorum causa ^k in castris, vel ubi-
ubi terrarum erat, cum ipse à bello auocari commodò reipublicæ non posset. ^l Quæstionibus quoque
exercendis creari dictatorem, argumento est, quod Sp. Melio imperium populi Romani affectante,
cum nullius imperio magistratus cogi posset, senatus vt nefarios ipsius conatus reprimeret, vtque
clandestinas insidias à capite & ceruicibus dimoueret, dictatorem creari exacta ætate Q. Cincinna-
tum voluit, qui re explorata, sumpto de reo supplicio, dictatura se abdicauit. ^m Et cum occultas
principum coniurationes, consiliaque clandestina, Capuæ fieri percrebuisset, senatum quæstiones
veri inquirendi causa decreuisse, dictatoremque quæstionibus exercendis dici censuisse multi adno-
tarunt. Nec me præterit, ⁿ legendi quoque senatus, cum patres in demortuorum loco suffici, ordi-
nemque senatorium suppleri opus foret, vt esset qui novos legeret senatores, quique senatum suffice-
ret, plerunque dictatorem fuisse. Quo tempore illud euenit, ^o vt duo simul dictatores, quod nun-
quam antea factum, crearentur, Marcus scilicet Iunius, qui castris dictator tunc præerat, & M.
Fabius Buteo, qui ordinem senatorum, eo quod multi bello ceciderant, sufficeret legeretque P
Quanquam & feriarum causa, cum tetra prodigia nunciarentur: propterea que feriæ indicendæ fo-
rent, vt esset qui ferias indiceret, ^q quique ludis Romanis, aut quadrigis mittendis præesset. ^r
Nonnunquam vt illorum contumaciam cohiberet, qui functi honoribus, magistratu abire, vel
senatus dicto parere nollent. Interdum, qui flaminem proderet, dictatorem fuisse legimus: qui

ANNOTATIONES.

^f Post quem cum Romæ de veneficiis &c.] Id ex Liuiο est 1.
Decad. lib. 8. vbi postquam tradidit 170. Matronas veneficij
damnatas, subiungit. Neque de veneficiis ante eam diem
Romæ quæsitum est, prodigij ea res loco habita, captisque
magis mentibus quàm consceleratis similia visa. Itaq; me-
moriam ex Annalibus repetita, in successionibus quondam
plebis clauum à dictatore fixum, alienatâsq; discordia men-
tes hominum, eo piaculo compotes sui fecisse, dictatorem
clau figendi causa creari placuit, Creatus est Cneus Quin-
tilius.

^g Eos autem clauos fuisse æneos, &c.] De iis clauis Liuius à
quo hæc maiori ex parte accepit, 1. Decad. lib. 7. non multò
post princ. Eum clauum, inquit, quia raræ per ea tempora
erant literæ, notam numeri annorum fuisse ferunt, eoque
Minerua templo dicatam legem, quia numerus Minerua
inuentum sit. Vulsinus quoque clauos indices numeri an-
norum fixos in tēplo Nurtiæ Hetruscæ comparere, diligēs
talium monumentorum author Cincius affirmat. Hæc ille.
Festus quoque Pompeius lib. 3. Clauus, ait, annalis appella-
tur, qui figebatur in parietibus sacrarum ædium per annos
singulos, vt per eos numerus colligeretur annorum.

^h Comitiorum verò causa.] De dictatoribus creatis Comi-
tiorum causa, Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi scribit hac de causa
creatum fuisse ægris Consulibus L. Furium Camillum: &
paulò post T. Manlium Torquatum. Et 3. Decad. lib. 2. L.
Veturiū Philonem absentibus Consulibus. Et lib. 5. post
princ. Q. Fuluiū Flaccum, etiam consulibus absentibus.
Et lib. 9. ob eandem causam Q. Cæciliū Metellum. Sed &
Consulibus præsentibus nec impeditis nonnunquam pla-
cuit Comitiam per dictatorem haberi. Sic enim C. Claudius
Nero M. Liuium collegam dictatorem dixit Comitiorum
causa apud eundem Liuium 3. Decad. lib. 8. Et vide Liuium
in eo loco quem tibi adducam infra in verbo, Atq; in agro
Romano.

ⁱ Dicebat enim Consul.] Sic enim L. Cornelius Consul M.
Claudium Marcellum dictatorem dixit apud Liuium 1.

Decadis libro octauo. & alibi sæpe.

^k In castris.] Et sic quoque C. Iulius eiusdem 1. Decad. li. 7.

^l Quæstionibus quoque exercendis.] Hæc sunt ipsius Liuij
1. Decadis libr. 4. vbi hanc Sp. Melij historiam concinnè
scribit.

^m Et cum occultas &c.] Et hanc quoque historiam scripsit
Liuius eiusdem 1. Decad.

ⁿ Legendi quoque Senatus.] Ex eodem Liuiο 3. Decad. libr. 3.

^o Vt duo simul dictatores.] Id quoque est ex Liuiο eodem
illo libr. 3. Decad. & Plutarcho tum in Hannibale, tum in
Fabio maximo. Polybius autem lib. 3. loquens de M. Minu-
tio Ruffo magistro equitum, ipsius Fabij Maximi, cui à po-
pulo Romano æquatū fuerat Imperium cum ipso dicta-
tore, iam duo, inquit, dictatores vno tempore, vno exercitu
erant, res ante eum diem inaudita.

^p Quanquam & feriarum causa.] Sic creatus est M. Valerius
Publicola apud Liuium 1. Decad. lib. 7.

^q Quig, ludis Romanis, aut quadrigis.] Liuius 1. Decad. libr.
8. in fi. Nec discrepat, inquit, quin dictator eo anno, A. Cor-
nelius fuerit, id ambigitur belline gerendi causa creatus sit,
an vt esset qui Ludis Romanis (quia L. Plautus prætor gra-
ui morbo fortè implicitus erat) signum mittendis quadrigis
daret. Et li. 9. in oratione P. Sempronij Tribuni pleb. Quem
clau, inquit, figendi, aut ludorum causa dictatorem cres.
Et 3. Decad. lib. 7. T. Quintius Consul dictatore Comiti-
orum Ludorumq; faciendorum causa dicto, L. Manlio Tor-
quato ex vulnere mortuo. Ex quo vides aliquando duabus
illis causis simul dictatorem factum.

^r Nonnunquam vt illorum contumaciam &c.] Apud Liuium
1. Decad. lib. 4. L. Quinctius Cincinnatus dictator dictus ad
comprimendam cohibendamque Sp. Melij viri seditiosi &
regnum affectantis impotentiam ac contumaciam. Et 3.
Decad. lib. 10. P. Sulpitius etiam dictator dictus, vt pro iure
maioris imperij Cn. Seruilium Consulem qui iussu Senatus
traiecerat in Siciliam, inde in Africam transiturus, in Ita-
liam reuocaret.

quidem magistratus non Romæ tantum, sed & Albæ, & Lanuuij, & in toto ferè Latio summus erat. Id quoque non prætereundum, quod siue belli getendi, siue cuiusvis muneris exequendi causa, dictator dictus foret, nisi virum consularem, quique consulatum antea gessisset, & nocte silente, & atque in agro Romano (is autem Italia terminabatur) dici licuisse: nec ultra sex menses ante Syllam, dictaturæ munus quempiam exercuisse, præter Furium Camillum, cui iam exacto semestri, cum consternata republica laborarent ancipiti metu, ne tumultus vrbanus fierent, ne vrbe relicta, Romani Veios migrarent, senatus in annum dictaturam inuito prorogauit: atque hic Camillus fuit, qui vindex maiestatis Romanæ, dictatura quinquies, triumpho quater potitus est. Consulatum verò nunquam attigit, tamen si lege veteri de dictatore creando primum lata, id sancitum fuerit, ut nisi consulares viri, quique consulatum antea gessissent, nulli dictatores haberentur aut fierent.

*Procedi fla-
minis gratia.
Dictator qui
creabatur, &
quo tempore,
& loco, &
quandiu Fu-
rius Camil-
lus.*

ANNOTATIONES.

s *Sed & Albæ.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. in regno Tulli Hostilij, dictatorem, inquit, Albani Merium Suffetium creant: illorum verò potius an Græcorum exemplar sequuti fuerint Romani, disquirat Dionysius Halicarnass. li. 5. extremo.

t *Et in toto fere Latio.*] Aelius Spartianus in Hadriano scribit illum per Latina oppida fuisse dictatorem. Vide infra lib. 4. cap. 23.

v *Et morte silente.*] Ex Liuiio 1. Decad. lib. 8. & 9.

x *Atque in agro Romano.*] Ex eodem 3. Dec. li. 7. Cuius hæc verba sunt, Hæc recitata à Consule ita mouere Senatum, ut non expectanda Comitia Consulibus censeret, sed dictatore Comitiorum causa dicto, extemplo in Prouinciam redeundum. Illa disceptatio tenebat, quod Consul in Sicilia se M. Valerium Messalam, qui tum classi præesset, dictatorem dicturum esse aiebat: patres extra Romanum agrum (cum in Italia terminari) negabant dictatorem dici posse, & cetera quæ sequuntur. Sed & ibi alio loco, Hi nunciare Consuli iussi, ut si ad Comitia ipse Romam venire non posset, dictatorem in agro Romano diceret.

y *Nec ultra sex menses.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. post princ. & Pomponius tit. 2. §. populo. ff. de orig. iur.

z *Anne Syllam.*] Hic enim perpetuam dictaturam usurpauit exercuitque per aliquot annos, & tandem se ea sponte abdicauit. Plutarchus in vita illius. Iulius Florus Epitome Liuij lib. 99. Sed & post illum Iulius Cæsar perpetuam & ipsam dictaturam sibi decerni passus est: ex Suetonio in vita illius c. 77. & Plutarcho etiam in vita illius, & omnibus ubique. Vnde & priuatim Cæsar dictator vocatur ad differentiam aliorum. Ita enim illum simpliciter appellat Tacitus lib. 5. & Plinius lib. 2. cap. 30.

a *Præter Furium Camillum.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. ad principium: & Plutarchus in vita illius.

b *Atque hic Camillus fuit.*] Plutarchus ibi in princ. & satis liquet ex Liuiio 1. Decad. lib. 5. & 6.

c *Atque Consulatum nunquam attigit.*] Plutarchus vbi supra.

d *Tamen si lege veteri &c.*] Id Liuij est 1. Decad. lib. 2. Apud Veterinios, inquit, authores T. Largiū dictatorem primū, & Sp. Cassium magistrum equitum creatos inuenio, Consulares legere: ita lex iubebat de dictatore creando lata. Hæc ibi. Alia autem multa de dictatoribus videbis infra lib. 4. cap. 23.

Locus ex Terentij Phormione elucidatus, & vetus senatusconsultum à Græcis ad Romanos deductum.

CAPUT VII.

EGEBAMVS aliquando, dum pueri essemus, Terentij Phormionem, vbi adolescens filius virginis amore perditus, mentitus se proximum genere, puellam absente patre vxorem duxerat, lege coactus. Demum reuersus pater, seruum, cuius suauis nuptias confecerat, quod indotatam duxisset atque ignobilem, iurgiis afficiebat, quum leui mercede inhonestas nuptias effugere, & filium ab ignominia redimere potuisset. Hoc erat, si dotem virgini dedisset, ut dote contenta, alium puella virum quæreret, filium verò dimitteret: aut si pecunia deesset, mutuam sumeret vel fœnore. Cui seruus in hæc verba respondit, Hui dixti pulchrè, si quidem quisquam crederet, Te viuo. Quid sibi vellet, quod viuo patre neminem filio crediturum pecuniam seruus respondebat, non satis tunc acceperamus. Sed quum post aliquot dies, in eandem lectionem ut fit, incideremus, animaduertimus vetus olim senatusconsultum fuisse, quod primum à Solone veteri lege sancitum, inde ad nostros deductum fuisse arbitror, quo cautum fuit, Patre viuente, filio qui sub patris iure est, credi pecuniam non licere: & qui credidisset, petitionem non habere: ne filius familiæ ære nexus alieno, ut creditum redderet, vel necem patri machinaretur, aut aliunde eam inhonestius quæreret. Sed cum ipsius senatusconsulti verba non haberemus, incidimus fortè ad id temporis cum hæc dictaui, in pluscula legum commentaria, quæ ex naufragio erepta, nauta quispiam Romam aduexerat: ea cum emendi studio inspiceremus, illud ipsum senatusconsultum, quod diu impensa opera quæsieramus, casu inuenimus. Verba verò ex eo senatusconsulto hæc sunt: Placere ne cui qui filio familiæ mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis, cuius in potestate fuisset, actio petitiōque daretur. Ut scirent, qui pessimo exemplo fœnerarent, nullius posse filio familiæ bonum nomen, inde expectata patris sui morte fieri, & infra: Cum enim fœneratores magna licentia pro arbitrio fœnerarent, cautum fuit primò duodecim tabulis de modo credendi, ne quis plus

Solonis lex.

Senatusconsultum in fœneratores.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

a *Solone.*] Tu nullum apud Græcos reperias huius legis verbum.

b *Verba verò ex eo Sc. &c.*] Nescio Cur Alexander se eius Sc. verba inuenisse dicat in commentariis quibusdam de naufragio ereptis, cum ea ad verbum inscripta sint in l. 1. ff.

ad Senatusconsult. Macedo. qui quidem titulus tam ff. quàm Codicis non ob aliud editus est, quàm ad interpretationem illius Sc.

c *Duodecim tabulis &c.*] Totus hic locus ex Cornelij Taciti lib. 5. depromptus est, cuius hæc verba sunt, Interea magna

*Fœnus quo
pacto paula-
tim abrogatū.
Credebatur
non ultra duo
millia drach-
marum.*

*Cal. Plotius
fœnerator.*

Reliquatores.

vnciario fœnore fœneraret: mox tribunitia rogatione ad semuncias fœnus redactum, deinde ad semissem, postea ad trientem: ^d demum L. Genutius Tribunus plebis tulit ad populum, ne villo modo fœnerari liceret. Post aliquod verò tempus, ^e Sulpitius Trib. plebis, vt credendi modum præfiniret, legem tulit, ne quis ordinis senatorij, vltra duo millia drachmarum æs alienum conflaret: qui postea decedens, contra legem à se latam, trecentas myriadas æris alieni conflasse inuentus est. ^f Diuus deind Cæsar etiam certum modum credendi præfiniuit. Tiberius verò vt fœnus tolleretur omnino disposito per mensas millies sestertio cauit, vt singulis facultas creditum accipiendi fieret in triennium sine vsuris, si debitor in duplum populo cauisset. Postremò pluribus plebiscitis, non modò fœnus, sed vetita versura fuit, cautumque perpetuo senatusconsulto, ne filios familias credere liceret. Causam ferunt fuisse, ^g quòd Cælius Plotius fœnerator T. Veturium nexum & addictum, ob reliquum fœnoris non redditum, stuprare voluit, & verberare affecit. ^h Sicut de Papyrio traditur, qui Publium nexum ad libidinem perlicere conatus fuit, quæ causa traditur fuisse, vt nexi soluerentur, neve in posterum quisquam neceretur. In qua quidem re, adnotare succurrit, apud iureconsultos, reliquatores ⁱ dici, qui integrum æs alienum cum fœnore non exoluissent, sed partem æris alieni & fœnoris deberent. fuitque Athenis

ANNOTATIONES.

vis accusatorum in eos irrupit, qui pecunias fœnore auctitabant aduersus legem dictatoris Cæsar, qua de modo credendi, possidendi que intra Italiam cauetur, omissa olim, quia priuato vsui bonum publicum postponitur. Sanè vetus vrbis funebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima causa, eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primò duodecim tabulis sanctum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceat, cum antea ex libidine locupletium agitaretur. Dein rogatione Tribunitia ad semuncias redacta. Postremò vetita versura, multisque plebiscitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repressæ miras per artes rursus oriebantur. Sed tum Gracchus prætor cui ea quæstio euenerat, multitudine periclitantium subactus retulit ad Senatum, trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam à principe petiuerunt: & concedente, annus in posterum sexque menses dati, quibus secundum iussu legis, rationes familiares quisque componeret. Hinc inopia rei nummarie commoto simul omnium ære alieno: & quia tot damnatis, bonisque eorum diuenditis, signatum argentum fisco vel ærario attinebatur. Adhæc senatus præscripserat, duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam collocaret. Sed creditores in solidum appellabant, nec decorum appellatis minuere fidem. Ita primo concursatio, & preces, dein strepere Prætoris Tribunal: eaque quæ remedio quæsitæ venditio & emptio, in contrarium mutari, quia fœneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obærior ægrius distrahebant, multique fortunis prouoluebantur. Euersio rei familiaris dignitatem & famam præceps dabat, donec tulit opem Cæsar disposito per mensas millies sestertio, factaque mutuandi copia sine vsuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cauisset. Sic resecta fides & paulatim, priuati quoque creditores reperti: neque emptio agrorum exercita ad formam Senatusconsulti, acerbis vt fermè talia initiis, incurioso fine. Sed & huc spectabant verba Titi Liuij 1. Decadis libr. 7. Haud æquè patribus læta insequenti anno C. Martio Cn. Manlio Consulibus, de vnciario fœnore à M. Duellio & L. Menenio Tribunis plebis rogatio est perlata: & plebs aliquanto eam cupidius scinit accepitque. Et non multo post, Non eadem domi quæ militie fortuna erat plebi Romanæ. Nam etsi vnciario fœnore facto leuata vsura esset, sorte ipsa obruebantur inopes, noxamque inibant, &c. Et alio loco eiusdem libri, Idem, inquit, otium mansit. Manlio Torquato, C. Plancio Consulibus, semunciarum tantum ex vnciario fœnus factum, & in pensiones æquas triennij, ita vt quarta præsens esset, solutio æris alieni dispensata est: & sic quoque parte plebis affecta, fides tamen publica priuatis difficultatibus potior ad curam Senatui fuit: leuata maxime res, quia tributo ac delectu superfluum. Hæc ibi. Vnciarius autem fœnus cuiusmodi sit, vt id in transcurso dicam, discas ex Budæo de Asse libr. 1. vbi de vnciaria vsura

loquitur: idque declarat ex l. Titium. §. præfectus. ff. de administ. tuto.

^d *Demum L. Genutius.*] Ex Liuius 1. Decad. libr. 7. ad fi.

^e *Sulpitius Tribunus plebis.*] Ex Plutarcho in vita Marij.

^f *Diuus deinde Cæsar.*] Id totum vsque ad versicul. (Causam ferunt) est ex Cornelio Tacito lib. 5. vt iam ex eo diximus.

^g *Quod Cælius Plotius.*] Valerius Maximus lib. 6. cap. 1. Titus, inquit, Veturius cum propter domesticam ruinam & graue æs alienum Cælio Plotio nexum se dare adolescentulus admodum coactus fuisset, seruilibus ab eo verberibus, quia stuprum pati noluerat, affectus, querelam ad Consules detulit, à quibus de hac re certior factus Senatus, Plotium in carcerem duci iussit.

^h *Sicut de Papyrio.*] Liuius 1. Decad. libr. 8. Eo anno, ait, plebi Romanæ velut aliud initium libertatis factum est quod necti desierit. Mutatum autem ius ob vnus fœneratoris simul libidinem, simul crudelitatem insignem. L. Papyrius is fuit, cui cum se C. Publius ob æs alienum paternum nexum dedisset: quæ ætas formæque misericordiam elicere poterat ad libidinem & contumeliam animum accenderunt & florem ætatis eius fructum aduentitium crediti ratus, primo perlicere adolescentem sermone incesto est coactus: deinde postquam aspernabantur flagitum aures, minis territare, atque identidem admonere fortunæ: postremò cum ingenuitatis magis quam præsentis conditionis memorem videret, nudari iubet verberaque afferri. Quibus laceratus iuuenis cum se in publicum præripuisset, libidinem crudelitatemque conquerens fœneratoris, ingens vis hominum cum ætatis miseratione, atque indignitate iniuriæ accensa, tum suæ conditionis liberorumque suorum respectu, in forum, atque inde agmine facto ad curiam concurrit, & cum Consulibus tumultu repentino coacti Senatum vocarent, introeuntibus in curiam patribus, laceratum iuuenis tergum procumbentes ad singulorum pedes ostentabant. Victum eo die ob impotentem iniuriam vnus, ingens vinculum fidei, iussique Consules ferre ad populum ne quis nisi qui nexum meruisset, donec penam lueret, in compedibus aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, nō corpus obnoxium esset. Ita nexi soluti, cautumque in posterum, ne necerentur. Hæc ibi. At ante id tempus Seruius Tullius Romanorum rex ita in fœneratores edixit, Si qui in posterum à fœneratoribus mutuum acceperunt, eos ob æs in neruum duci non sinam, cauebōsque lege, ne fœneratoribus ius sit in libera corpora, sed contenti sint debitorum facultatibus. Author Dyonisius Halicarnassæus lib. 4.

ⁱ *Reliquatores.*] Pomponius in l. locatio. §. reliquatores. ff. de publicat. & vectigal. & Scauola l. creditor. §. Valerius. ff. de solution. ex verbo Reliquare, quo vsus est Paulus L. Lucius. ff. de administ. tuto. & Vlpianus l. rescripto. §. debitor. versic. sed eos. ff. de muner. & honor. Et vix apud alios auctores reperias.

k *Zeteta.*]

magistratus cui ^k Zeteta nomen, apud quem si quis integrum æs debitum non soluisset, conveniri lege poterat. Indis [†] verò & ^l Germanis fœnus ignotum fuit, & pleræque gentes odio illud inexpiabili prosequutæ, adeo ut cum furem dupli, ^m fœneratorem quadrupli damnarent. feruntque ⁿ Ægyptios & ^o Athenienses, cum hæc contagio mali latius serperet, pluribus decretis cauissæ, ne ob fœnus corpora adiudicari vel addici possent, neve super corporibus fœnerati fas foret, nec citra debitoris facultatem scire, quæ lex ^p Sisachthia & ^q Chreocopia dicta: adeo ut ^r Lycurgus è tota Sparta fœnus & vsuras exterminassæ dicatur. ^s cumque omnis Ægyptus esset obruta fœnore, fuit lege sancitum, ut ita demum mutuam pecuniam accipere liceret, si cadauer patris fœneratori daretur pignori, penes quem esset potestas paterni sepulchri debitoris oppignorati. Inter ceteros ^t fertur Agis Atheniensium dux adeo fœnus exosum habuisse, ut omnium fœneratorum tabulas igne supposito in foro concremarit, quo igne nullum clarius lumen vidisse Agesilaus dixit. Laudaturque ^u Antoninus Pius & ^x Alexander Severus, quod Romæ fœnus trientarium constituerint, cum nonnullos fœnoris causa agro paterno auitoque exutos comperissent: semissem verò induxerint, & abrogarint. ^y Lucullus quoque adeo fœneratorum licentiam cohibuit, ut omnem Asiam fœnore demersam liberarit: ^z Sicut Cato qui in fœnore coercendo asperior & durior, ex tota Sicilia fœneratores exegit, illamque ære alieno obrutam, in pristinum decus restituit. Hoc quidem senatusconsultum iam longo abusu oblitteratum, ^a diuus Claudius fœneratorum licentiam coercens, ne filiis familias pecuniam fœnori darent, seuerò edicto seruari mandauit. ^b Diuus deinde Vespasianus cum censuram ageret, saluti parentum & liberorum consulens, illud denuò ex longo interuallo reuocauit. ^c

Zeteta.
Fœnus exo-
sum.

Lex sisach-
thia & Chre-
ocopia.

Agis.

ANNOTATIONES.

^k Zeteta.] De Zetetis Atheniensium magistratibus loquitur Pollux Onomasticæ lib. 8. *ἡ Ζητῆτα ἀπὸ τοῦ ζῆτος ἀρχαῖον ὄνομα.* Sed hi alij esse videntur quam quos Alexander hic designat.

[†] Indis verò.] Alianus variæ historiæ lib. 4. initio.

^l Germanis.] Tacitus de morib. Germanorum.

^m Fœneratorem quadrupli damnarent.] Ex Catone de re rustica, initio.

ⁿ Feruntque Ægyptios.] Ex Diodoro Siculo libr. 2. cap. 3. cuius de Bocchoride Ægyptiorum legislatore hæc verba sunt, latine versa, Fœnus quod ex scripto contrahebatur, prohibebat ultra contracti mutui duplum exigi. Solutio ex bonis debitoris solum fiebat, corpus non poterat addici creditori. Putabat enim oportere bona tantum subdita esse debitis: corpora, quorum opera & bello & pace vterentur, ciuitatibus addicta esse. Non enim æquum videbatur milites qui pro patriæ salute pericula subirent, pro vsutis in carcerem duci, aut ob vnius avaritiam in periculum agi patriæ salutem.

^o Athenienses.] Idem Diodorus ibidè subdidit, Hanc quoque legem videtur Solon ad Athenienses trātulisse, quam Sisachthiam appellauit, decernens, ne ob vsuras ciuium corpora necerentur. Neque iniuria queruntur quidam de nonnullis Græcis legum legatoribus, qui arma, aut aratrum, aut aliud quibus operi necessarium prohibeant ob fœnus addici creditori: corpora verò quæ his vtuntur, tradi permittant.

^p Sisachthia.] Iam de ea dictum ex Diodoro, de qua Plutarchus libro de fortuna Alexandri, Politicis, & vita Solonis: in similibus Laërtius.

^q Chreocopia.] Plutarchus in vita Solonis.

^r Lycurgus.] Plutarchus in Agide.

^s Cumque omnis Ægyptus.] Herodotus libr. 2. vbi de Asycho rege Ægypti, & Diodorus Siculus libr. 2. capit. 5. ad medium.

^t Fertur Agis.] Ex Plutarcho in ipso Agide: sed in eo lapsus est Alexander, quod Agidem dicit Atheniensem, cum fuerit Lacedæmonius, & Lacedæmonum rex, ut ibi & ubique videre licet.

^u Antoninus Pius.] Capitolinus in vita illius.

^x Alexander Severus.] Aelius Lampridius in vita quoque illius.

^y Lucullus.] Plutar. in vita illius.

^z Sicut Cato.] Scilicet primus ille Censorius dictus, ex Plutarcho in eodem, & antè ex Liuius 4. Decad. lib. 2. cuius hæc sunt, Sardiniam M. Portius Cato obtinebat, sanctus & innocens, asperior tamen in fœnore coercendo, fugatique ex

insula fœneratores.

^a Diuus Claudius.] Cornel. Tacitus lib. 11.

^b Diuus deinde Vespasianus.] Suetonius in eodem, c. 11. auctor, inquit, fuit Senatui decernendi, ne filiorum familias fœneratoribus exigendi crediti ius vnquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem.

^c Non ergo inscite.] Tandem redit ad conclusionem interpretationis loci illius Terentiani. Sed vice auctarij addito & alia loca ad fœnoris reprobationem; Liuius 1. Decad. lib. 7. Inclinatoris, inquit, semel in concordiam animis, noui Consules fœnebre quoque rem, quæ destinere vnamini videbatur, leuare aggressi, solutionem æris alieni in publicam curā verterunt quinque viris creatis, quos Menfarios ab dispensatione pecuniæ appellauerunt, & rursus eodem lib. Iudicia eo anno populi tristitia in fœneratores facta quibus ab ædilibus dicta dies esset, traduntur. Idem eius Decad. lib. 10. Eodem anno Cn. & Q. Ogulini ædiles curules aliquot fœneratoribus diem dixerunt, quorum bonis mulctatis, ex eo quod in publicum redactum est, ænea in Capitolio limina, & trium mensarum argentea vasa in cella Iouis, Iouemque in culmine cū quadrigis, & ad fiscum Ruminalem infantium conditorum vrbis sub vberibus Lupæ posuerunt, semitamque saxo quadrato à Capena porta ad Martis strauerunt. Ex quibus planè intelligis maximas eas mulctas fuisse, quæ tantis sumptibus satis fuerunt. Idem 4. Decad. lib. 5. Instabat cura alia, quod ciuitas fœnore laborabat, & multis fœnebris legibus constricta avaritia esset, via fraudis inita erat, ut in socios qui non tenerentur his legibus, nomina trāscriberent, ita libero fœnore obruebant debitores: cuius coercendi cum ratio quæreretur, diem finiri placuit, Feralia quæ proximè fuissent, ut qui post eam diem socij ciuib. Romanis credidissent, pecunias profiterentur, & ex ea die pecuniæ creditæ, quibus debitor vellet legibus, ius creditori diceretur. Deinde postquam professionibus detecta est magnitudo æris alieni per hanc fraudem contracti, M. Sempronio Trib. pleb. ex autoritate patrum plebem rogauit, plebēque sciuit, ut cum sociis ac nomine Latino, pecuniæ creditæ ius idem quod cum ciuib. Romanis esset. Rursus eod. lib. iudicia in fœneratores eo anno multa seuerè sunt facta, accusantibus primates Ædilibus curulibus M. Tuccio & P. Iunio Bruto. De mulcta damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio positæ, in cella Iouis, supra fastigium ædiculæ & XII. clypea inaurata. Et 5. Decad. lib. 2. Erant autem non Atoli modo in seditionibus propter ingentem vim æris alieni, sed Thessali etiam: ea contagione velut tabes in Perrhæbiam quoque id peruascerat malum. Cum Thessalos in armis esse

Non ergo in scitè seruus ille respondebat, neminem fore, qui viuo patre, filio pecuniam crederet, cuius petitionem actionemque lege & senatusconsulto non haberet.

ANNOTATIONES.

nunciatum est, Appium Claudium legatum ad eas res aspi-
ciendas componendasque Senatus misit qui vtriusque par-
tis principibus castigatis cum iniusto fœnore grauatum
æs alienum, ipsis magna ex parte concedentibus qui one-
rarant, leuasset, iusti crediti solutionem in annorum pœsio-
nes distribuit. Plinius lib. 33. cap. 1. Flanius vouit ad e-
cordiæ, si populo reconciliasset ordines: & cum ac id pe-
cunia publica non decerneretur, ex multatitia fœnerato-
ribus condemnatis, ædiculam aræ fecit in Græcostasi. Est
Plutarchi libellus de vitanda vsura, qui omnibus obuius
est. Denique locus est Horatii ad speciem huius capituli ma-
ximè pertinens, aduersus Fufidium fœneratorem qui fi-
liis familias pecunias mutuabat sub grauius vsuris, lib. 1.

Satyr. 2. post princ.

*Fufidius vappa famam timet, ac nebulonis.
Dives agris, diues positus in fœnore nummis,
Quinas hic capiti mercedes exigit, atque
Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget.
Nomina sectatur modo sumpta veste virili
Sub patribus duris tironum.*

Appianus quoque lib. 1. Bellorum ciuiliū de his scri-
bit, Per idem tempus, inquit, optimates in vrbe contendere
cœpere, cum quidam debita cum vsuris emerent, lege qua-
dam veteri vetante supra fœnus fœnerari: contra illam qui
fecisset, mulctam subituro, &c.

*Spero te amaturum fore vel amandum fore, veterum auctoritatibus latine dici licere, contra
opinionem quorundam grammaticorum.* CAPUT VIII.

Commentatiunculas suas non inuenistas adolescens quispiam ingenio & lingua
præstabili, dum posteritati & gloriæ seruit apud nonnullos eiusdem disciplinæ
viros lectitabat, non equidem, ut videbatur, laudis indispensandæ gratia, sed ut
gravi illorum iudicio subnixus, liberius consultiusque, si quod in eis delictum, si
quodve mendum esset, castigaret, eorumque explorata sententia, nonnulla in
vulgus emittebat, multa vel tollebat e medio, vel corripiebat. Aderat inibi fami-
liaris meus quispiam, honesti ordinis, Latinæ eloquentiæ, & veterum literarum
non ignarus, qui cætera quidem minimè visus aspernari, vno verbo se offensum dicebat, quod in po-
sterum nihil in eum scripturum fore, ille dixerat. Minus Latine (inquit) dictum est, scripturum fore,
sed aptius conuenientiūque dicendum fuit, scripturum esse. Si quidem verbum fore, cum tempus
quod futurum est designet: cum participio in rus, vel in dus, quod pariter futurum tempus designat,
minimè conuenire, perindeque haberi ac si dicas scripturum futurum esse: quæ oratio, ut probe no-
sti, nihil habet gratiæ vel dignitatis. Quoque minus dubites, inquit ille, hoc senserunt multi erudi-
ti: quorum sententiam iudiciūque minimè aspernaberis. Statimque ad nos attulit obseruationes
grammatici hominis non incuriosi, in quibus ad hanc sententiam scriptum, definitūque inueni-
mus; Fore cum vim participij habeat, cum nomine, non cum participio iungi oportere, ne duo simul
participia confundantur. Itaque dicendum, spero te amatorem fore, vel amaturum esse: non autem
amaturum fore, vel amandum fore: venturum esse, non venturum fore. Et ita dici scribique opor-
tere maximè contendebat. Quod cum legissemus, tenuit nos admiratio istius doctoris, equidem di-
serti, & tamen inconsiderati, qui præcipiti ductus sententia, tam asseuerate contendere auderet, id
quod longè secus à doctissimis sæpe vsurpatum memineramus. Siquidem T. Liuius facundissimus au-
thor, secundi Punici belli octauo, & acturum se, inquit, per populum aperte fore, si senatus aduersa-
retur. Et alibi, libenter facturos fore, ut ludi maximi fierent. Et rursus, eò quoque mittendos fo-
re legatos, dixit. Et septimo de Macedonico, sub pellibus habendos milites fore. Q. Curtius, se-
nescendum fore tantum terrarum vel sine imperio obeunti. Quibus stipulatur Plinius naturalis hi-
storiæ secundo, Quid fore putandum est? inquit, & pluribus exemplis quibus omnis historia re-
ferta est, quæ trita & perulgata in quæstione minimè dubia referre non necesse habeo. Præterque ve-
terum auctoritates, rationes adduci possent, quibus ita dici conuenire facile contenderim ex arbi-
tratu eruditissimi viri. Cum enim substantiuum olim verbum fuerit suo, atque eius infinitiuum fo-
re, fuisse, futurum esse, &c. eiusdemque verbi nonnulla tempora retinuerimus, adeo ut forem
antiquum, & essem recentius dicamus: quis prohibet etiam fore atque esse, simul custodiri, perin-
deque amaturum fore dici, quod amaturum esse? Sed cum nos auctoritatibus veterum inniti de-
beamus, quibus hæc comperta fuisse, quæ pro ratione sunt, frustra in re confessa & explorata, ratio-

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

Totum hoc caput, ut alia pleraque huius operis, in
Laurentij Vallæ obseruationes editum est, pro ea quæ
cum illo inimicitia Alexandro fuit, nec ea quidem occul-
ta, licet eius nomen ubique hic noster suppresserit, sed ita,
ut veluti digito illum ostendat. Locus autem in quo eum
raxat, in hoc capite, est in lib. 1. Elegantiarum Vallæ cap. 28.
Et ut fateor illum iure ab Alexandro hoc loco reprehendi,
id tamen paulò acerbius factum nemo iustus rerum æsti-

mator negauerit. Nullius autem classicorum autorum te-
stimoniis ad illum conuincendum innititur: sed vnius qui
his in rebus instar omnium haberi debet, alia testimonia
addam. hic est M. Tullius, quem merito linguæ Latinæ pa-
rentem plerique omnes fatentur. Qui in oratione pro Mi-
lone, Spero, inquit, multa vos liberis vestros in Repu-
blica bona esse visuros. In his singulis ita semper existima-
bitis, viuo P. Clodio, nihil horum vos visuros fore. Et licet
id

Fore.

Laurentius
Valla raxa-
tur, lib. 1. cap.
28.

28.

nem & adminicula non necessaria inquirimus. Si qui tamen sunt ita Latinæ linguæ curiosi, aut animo tam agresti & duro, quibus veterum autoritas non satis sit, poterunt ab his qui istiusmodi res conquisitius indagant, quibusque ista consecrari curæ fuit, hæc atque his similia perscrutari.

ANNOTATIONES.

id testimonium sit nonnihil ambiguum, propterea quod in nonnullis codicibus ibi legitur, visuros fuisse: tamen quod citra omnem dubitationem est, is lib. epistolarum famil. 3. epist. 13. & in ult. initio; Quasi diuinarem tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum. & epist. ad Articulum lib. 5. in princ. Te ad me fore venturum. Sed non

tamen præteream quod scribit Seruius in lib. 3. Aneid. ibi,
—Cum protinus utraque tellus

Una foret.—

Foret, inquit, ab infinitiuo est, sed modò præteritum significabat tempus, quod rarum est: sæpius enim futurum significat.

Pleraque veterum Romanorum cognomenta, quibus de causis indita & denominata fuerint.

CAPUT IX.

ERVM profecto est, id quod à multis traditur, veteres illos non infimæ plebis homines, quorum bona fortique opera populus Romanus usus fuit: ex re rustica, in qua multum diuque versati fuerant, clari nominis cognomenta sumpsisse. Ex qua re coniectari licet, fortes illos atque acri ingenio viros, quicquid à reipublicæ muneribus otij & laxamenti habebant, id plerumque in exercendis agris & colendis frugibus ponere consuevisse, neque sementes terræ iacere, neque vites amputare, aut agros stercoreare, vel irrigare, fastidio vnquam duxisse: quæ nunc probro duximus, dedecorique & turpitudini damus. ^a Eiusmodi fuisse Pisones, quod in pinsendo frumento longo usu fuerant exerciti, vel à piso legumine: hi enim ^b Calphurniorum prosapia à Numa originem duxisse feruntur. ^c Cicerones & Lentuli, alteri ob ciceres, alteri ob lentes eximiè cultas, generosum familiæ nomen inuenere. ^d Fabios quoque à satione fabarum sunt qui autument denominatos: ^e tamen si ab Hercule prognatos, & ab fouea dictos nonnulli ferant. Sicut ^f Antoniorum familia, quæ Romæ imperitauit, Antonem Herculis prognatum, autorem stirpis nuncupat. ^g Lactucini, quod lactucas colerent. & ^h Hortensij quod hortorum studio tenerentur. ⁱ Stolones quoque à pampinatione & cura arborum, quod curarent ne frutices quos stolones vocant, ad caudices arborum nascerentur, nobilia cognomenta inuenere: Ex qua familia Licinius ille Stolo, ^k primus de plebe consul, quia filium emancipando, fraudem legi fecerat, qua vetabatur ultra quingenta agri iugera possidere, ^l sua

Pisones.

*Cicerones,
Lentuli.*

*Fabij.
Antonij.
Lactucini.
Hortensij.
Stolones.*

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

^a *Eiusmodi fuisse Pisones.* Plinius lib. 18. cap. 3. & vide seq. annotat.

^b *Calphurniorum prosapia à Numa.* Vt scribit in eo Plutarchus: qui tamen Capum appellat Numæ filium, sicuti Pompeius Festus lib. 3. Sed quod hic dicit Pisones à Calphurniis Numæ Pompilij posteris cognomen traxisse, id probat Horat. in libro de arte poetica ad Pisones,

—Vos ô Pompilius sanguis.

Quo in loco Acron & Porphyrio interpretes tradunt, Pisones à Pompilio descendisse: nam Calpus filius erat Numæ Pompilij, à quo Calpurnij Pisones nomen traxerunt. ^c *Cicerone & Lentuli.* De prioribus Plutarchus in Cicerone. de vtrisque Plinius lib. 18. cap. 3.

^d *Fabios.* Idem ubi supra, sed alij aliter, vt mox subiiciam. ^e *Tamen si ab Hercule.* Plutarchus in vita Fabij Maximi, ferunt, inquit, Herculem cum muliere aut vna nympharum concubuisse, & hinc Fabium Maximum natum esse, à quo Fabiorum familia Romæ initium habuit. Quidam autem primos eius generis viros, quod primum venandi per foueas morem induxerunt, à fodiendo Fodios olim appellatos dicunt: deinde mutatis literis, lapsam loquendi consuetudinem Fabiis cognomen fecisse. Cui nonnihil conuiuens Pompeius Festus lib. 6. Foui, inquit, qui nunc Fabij dicuntur, quod princeps gentis eius ex ea natus sit, cum qua Hercules in fouea concubuit. Alij putant eum primum ostendisse quemadmodum vrsi & lupi foueis caperentur.

^f *Antoniorum familia.* Plutarchus in Antonio, in princ. Ex quo intelliges eum fuisse Marcum Antoniū Triumvirum, qui nunquam Romæ imperauit, illi enim tantum Triumviratus in diuisione imperij cessit, quo res publica constitueretur. Antoninorum autem, qui postea Romæ imperarunt, familia, aliunde orta dicitur, vt videre licet apud Capitolinum in vita vtriusque Antonini, Pij scilicet &

Philosophi. Quod imperitasse dicuntur Antonij, putem vel ex eo quod M. Anto. cons. impotenter dominaretur, teste Floro ex Liuij 117.

^g *Lactucini.* Plinius lib. 19. cap. 4. Sanè Diodorus Siculus meminit M. Valerij Lactucæ, lib. 2. Μάρκου, inquit, ἐν ἀλά-
ει & λακτάκας.

^h *Hortensij.* Familiam Hortensiorum fuisse Romæ, haud dubiam est: è quibus Hortensius ille orator tempore Ciceronis fuit, & alter poëta apud Ouidium libr. 2. Tristium,

Nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Serui
Carmina.—

Eos autem ab hortorum cultu dictos esse, Alexander coniectura probabili ponit.

ⁱ *Stolones.* Varro lib. 1. de re rustic. cap. 2. & Plinius lib. 17. cap. 1. Caij autem Licinij Stoloni Consulis meminit Valer. Max. lib. 1. cap. 1. ubi de more ludorum loquitur.

^k *Primus de plebe (consul.)* Hic posset videri lapsus Alexander: nam Liuius decad. 1. lib. 6. ad fi. & lib. 10. in oratione P. Decij Muris, & Plutarchus in Camillo dicunt, L. Sextium primum de plebe Consulem factum. Verum Plinius Secundus, si is de Viris illustribus, cap. 20. hunc Stolonem dicit primum è plebeis consulem factum, sed Plinium Alexander secutus est. Sed quod non est controuersum, ipse Licinus Stolo primus è plebe magister equitum factus est, vt legitur apud Liuium, citato lib. 10. Item ex eiusdem Licinij lege cōsules ex plebe creari in vrbe Roma cœperunt, teste Gellio libro 17. cap. 21. Collegam autem idem Licinius habuit in consulatu L. Sulpitium Peticum, vt Liuius tradit lib. 7. initio Decad. 1.

^l *Sua lege damnatus est.* Liuius prædicto loco sic habet, C. Licinius Stolo à M. Popilio Lenate sua lege decem millibus æris est damnatus, quod mille iugerum agri cum

*Pilumnus.
Serranos.*

*Suilli, Bubulci, Bupecij caprarij, Porcij, Quinij, Caprilij, Equitij, Tauri.
Ex corporis vitio. Strabones.
Patos, Cæci.
Licinij.
Limi.
Cocles.*

lege damnatus est. Pilumnos^m, quod pilum conterendo frumento idoneum commentum sunt, dictos accepimus. Etⁿ Serranos, quod agros sererent, vel quod serenti fuerat delatus honos. ^o Cuius familiae proprium erat, fœminas nullo tempore linea veste uti, sicut ^p Cethegis distincto amictu, & exerto brachio incedere: & ^q Flaminiis nisi sacrorum causa è sua domo ignem efferri. ^r Suilli verò, ^s Bubulci, ^t Bupecij, ^u Caprarij, & ^x Porcij, ^y Quinij quoque, ^z Caprilij, Equitij, ^a & Tauri, à pecudibus & armentis cognomenta familiae tulere: ex quibus claros illustrésque viros militiae domique multos fuisse, fama vulgavit. Rursus^b ex corporis vitio, aut membri iactura magis quam honestamento plures dicti cognominatique sunt, quos recensere, & breui perstringere, de quibus meminisse potuimus, non pigebit. ^c Strabones, ^d Pati, ^e & Cæci, ^e ex oculorum vitio cognomenta inuenire: tametsi ^f Patos habere oculos, laudi plerumque datum sit. sunt enim ad lasciviam proniores. Sicut ^g Licinij & ^h Limi, alteri quòd parvis ocellis nascerentur: alteri, quòd limis oculis intuerentur. ⁱ Horatio illi qui Thuscorum copias detinuit solus, quòd alterum in bello amisit oculum, Coclitis

ANNOTATIONES.

cum filio possideret, emancipandoque filium fraudem legi fecisset. De quo Plinius lib. 18. cap. 3. Columella lib. 1. cap. 3. & Plinius Nepos, aut quisquis est, in libro illo elegantissimo de viris illustribus, & Plutar. in Camillo.

^m *Pilumnos.*] Plin. dicto lib. 18. cap. 3. post princ. & Seruius initio lib. 9. Æneid.

ⁿ *Serranos.*] Plinius ibidem, & Seruius ad Vergil. 6. Quintilia. lib. 1. c. 8. Q. autem Serrani consulis cum Q. Capione meminit A. Gellius lib. 15. c. 28.

^o *Cuius familiae proprium erat.*] Plin. Varronis auctoritate lib. 19. cap. 1. M. inquit, Varro tradit in Serranorum familia gentilicium esse fœminas linea veste non uti.

^p *Cethegis distincto amictu.*] Porphirion interpres Horatii in arte Poëtica, ibi,

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis,

Omnes, inquit, Cethegi morem seruauerunt eundem: inter cetera descriptam comam retulerunt. Nunquam enim tunica vti sunt. Ideo cinctatos eos dicit, quoniam cinctum est genus tunicae infra pectus aptatae. Alij autem intelligunt cinctutis, id est, militaribus viris, & ad militiam paratis; unde per contrarium dicit Poeta,

Discinctos Mulciber Afros,

Id est, imbecillos ad militiam, de qua re alibi dicam. Sed quod ad hunc locum pertinet, credo Alexandrum hinc voluisse dicere, cinctato amictu; nisi potius voluerit dicere discincto: at id omnino contrarium esset iis quae supra diximus. Verum haud dubie, cinctato legendum est, ex Porphirione vbi supra, cui adstipulatur illud Lucani lib. 2.

Exertitque manus vasana Cethegi.

Et Silij de eodem, aut alio eiusdem nominis, loquentis lib. 8. non adeò longè à fine,

*Ipse humero exertus gentili more parentum
Difficili gaudebat equo.*

^q *Flaminiis.*] Festus pompeius lib. 9. Ignem, inquit, ex domo Flaminia efferri non licebat, nisi diuinæ rei gratia: sed ramen vide num id intelligendum sit de domo Flaminis, qui è sacerdotibus erat non Flaminiorum.

^r *Suilli.*] Plutarchus tum in vita Publicolæ, tum Problematis cap. 40. auctoritate Fenestellæ.

^s *Bubulci.*] Plutarchus dictis in locis, & Plinius lib. 18. cap. 3. post princ. Caius autem Iunius Bubulcus Consul, semel & iterum est apud Liuium 1. Decad. lib. 9. item & Censor, & postea Dictator, eiusdem lib. 10. post princ. & C. Attilij Bubulci Consulis, meminit Paulus Orosius libr. 4. cap. 10.

^t *Bupecij.*] Nihil de his quod nunc recorder, legi.

^u *Caprarij.*] Capriliorum & Caprarum familias fuisse dicit à capris dictas, Varro de re rustica lib. 1. cap. 1. interpres ramen Plutarchi in Publicola, Caprarios vertit eos, qui à capris cognomina sumpserunt: & legimus C. Cæcilium Metellum Caprarium consulem fuisse cum C. aut vt alij legunt Cn. Papirio Carbone, anno urbis 641. Scio autem Ciceronem de eo dicere, lib. 3. de Orato. matrem ipsius si quintum pareret, asinum fuisse parituram. Sunt & aliæ ca-

prarij custodes caprarum, apud Varronem de re rustica lib. 2. cap. 3. & Columellam lib. 3. cap. 10.

^x *Porcij.*] Idem Varro & Plutar. vbi supra.

^y *Quinij.*] Varro eodem loco. Lampridius autem in Alexandro Seuero, mentionem facit Quinij Camilli Senatoris antiquæ, vt dicit, familiae.

^z *Caprilij.*] Iam de iis diximus, de quibus vt vides ita loquitur hic Alexander, tanquam diuersa essent familiae Caprariorum, & Capriliorum.

^a *Equitij ac Tauri.*] De his duobus Varro vbi supra: vbiq; ultra eos qui hinc nominantur, Vitulos quoque à pecore dictos putat. Statilij autem Tauri bis consulis ac Triumphalis meminit Suetonius in Nerone cap. 35. & Varro vbi supra. Dion lib. 49. Velleius Paterculus lib. 2. Item Sex. Paucuij Tauri ædilis plebis, Plinius meminit lib. 34. c. 5.

^b *Ex corporis vitio.*] Plutarch. in vita Coriolani.

^c *Strabones.*] Plutarchus ibi, & præterea, Plin. lib. 7. cap. 12. & lib. 11. cap. 37. & Nonius Marcellus lib. 17. de quo vide infra in verbo, Patos.

^d *Pati.*] Plinius dicto lib. 11. cap. 37. & Plutarch. vbi supra. Liuius autem Decad. 1. lib. 8. memorat P. Ælium Patum consulem, & eiusdem lib. 10. de quo vide infra, sub verbo, Patos. refert Liuius augurem, & paulò post consulem M. Fuluium Patum. Et plures Epist. Cic. ad C. Papirium Patum lib. fam. 9.

^e *Cæci.*] Plutarchus ibi.

^f *Patos habere oculos.*] Venus enim oculis patis fuisse dicitur Virgilio, si is est, in obsceno carmine.

*Notas habemus quisque corporis formas,
Phœbus crinosus, Hercules lacertosus.
Trahit figuram virginis tener Bacchus,
Minerva flauo lumine, Venus, pato,*

Et Varro de numismatis apud Priscianum lib. 6. Non hæeres de Venere Patra strabam fecit *ἐτερόφθαλμον*. De Patro illud Horatii lib. 1. Sem. Saty. 3.

Strabonem

Appellat patum pater.

Quo in loco Acron, Pati, inquit, propriè dicuntur, quorum huc atque illuc oculi velociter vertuntur. Porphirion autem alter interpres, Strabo, inquit, qui est detortis oculis, Patos, leuiter declinatis.

^g *Licinij.*] Luscinij vt puto, voluit aut debuit dicere ex Plinio lib. 11. cap. 37. vbi tradit Ocellas Luscinios iniuriæ cognomen habuisse, qui parvis essent oculis. Nam quod Licinij ab oculorum vitio dicti sint, nusquam opinor, lectum est. Cicero autem in oratione legis Agrariæ, Luscinos nominat honoribus & rebus gestis ornatos: & A. Gellius lib. 17. cap. 21. memorat Q. Fabricium Luscinum cum Q. Emilio Papo censorem.

^h *Limi.*] De limis oculis Plautus in Milite glorioso, & Ouidius lib. 3. Amor. Eleg. 1. & Plinius lib. 8. cap. 16. sed an fecerint cognomen familiae cuiuspiam, ignoro.

ⁱ *Horatio.*] Plutar. in Publicola, Horatio, inquit, quòd alterum oculum in bello amisisset, cognomen Cocles est inditum:

nomen fuit : quamuis quoddam esset vnoculus , Cyclopem , mox lapsa consuetudine , pro Cyclope Coclitem appellatum ferant. A simis verò naribus vel repandis , ^k Silos & ^l Simos : à superciliis , ^m Silones : à labiorum magnitudine , ⁿ Chilones & Labeones : à naso , ^p Nasones : ab auribus mobilibus , ^q Flaccos : à capite ^r Capitones , à fronte ^s Frontones , dictos accepimus : sicut à colore , ^t Burros , ^u Nigros , ^x Rufos , ^y Aquilios & ^z Rutilios. Dixere autem Silos , naribus sursum versus repandis ; Silones verò , qui præminenti supercilio forent. ^a Galbas quoque è colore galbulæ auis

*Sili , Simi.
Silones , Chi-
lones Labe-
nes, Nasones,
Flacci, Capi-
tones, Fronto-
nes.
Burri, Nigri,
Ruffi.*

ANNOTATIONES.

inditum: quod & ipsum antè scripserat Dionysius Halicarnas. lib. 5. Subdit autem Plutarchus , quosdam id est similitate nasi tractum autumasse , quia sub ipsa fronte ita depressus demissusque erat , vt nullum ferè inter oculos discrimen extaret , ipsaque supercilia commista interim confusaque essent. Idcirco volentibus eum plerisque Cyclopem appellare , delapsa loquendi consuetudo obtinuit , vt Cocles à plurimis diceretur. Plinius autem lib. 11. cap. 37. ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur , Coclites vocantur. At Varro de lingua Latina lib. 3. aut aliorum computatione 6. ab oculo ait , cocles , vt oculus dictus , qui vnum haberet oculum , citatque illud Plauti in Curculione ,

L y. Une ocle salue. G v r. quaso derides ne me?

L y. De Coclitum prosapia te esse arbitror.

Nam hi sunt vnoculi.

Cuius loci autoritate Seruius lib. 8. Æneidos , ad id , *auderet qui vellere Cocles* , scribit luscus coclites dixisse antiquos : vnde & Cyclopas dictos coclites , quod vnum oculum haberent. ^k Silos.] Cicero lib. 1. de natura deorum. Plutarchus in Coriolano , Quintilianus lib. 1. cap. & Festus Pompeius lib. 17. vbi ita scribit , Silus appellatur naso sursum versus repando : vnde galeæ quoque à similitudine Silæ dicebatur. Valerius autem Maximus lib. 6. cap. 1. memorat Cn. Sergium , Silum & Seneca lib. 1. controuers. contr. 2. Albutium Silum oratorem , & iterum lib. 2. controuers. 3. Fuere quoque & Silij , ex quibus P. Silius proprætor ad quem extant epistolæ Ciceronis 36. & seq. lib. 13. Famil. & C. Silius apud Tacit. lib. 3. ^l Simos.] Plinius lib. 11. c. 37.

^m Silones.] Cilones hinc & statim post dicendum esse , videri potest ex Pompeio Festo lib. 3. vbi posteaquam de Chitone dixit , vti mox dicemus , statim subdit Cilo , sine aspiratione , cui frons est eminentior , ac dextra sinistraque velut rescissa videtur. At Sosipater Charisius artis Grammaticæ lib. 1. Cilones , inquit , dicuntur , quorum capita oblonga , & cōpressa sunt. Verum Nonius Marcellus tradit Silones dictos à superciliis prominentibus , à Sileno , qui hirsutis superciliis pingebatur , idque autoritate Varronis in *ὑποδιπλωτὸν* : nonne nō vnum scribunt esse gradibus superciliis Silonem Quadratum , &c. Ex quibus potes intelligere corrigendum quod statim habet Alexander , hos dici qui sunt præminetibus superciliis , & scribendum , prominentibus : differunt enim præminere & prominere. Seneca lib. 2. controuers. 1. meminit Pompeij Silonis oratoris.

ⁿ Chilones.] Festus vbi suprâ , Chilo , inquit , dicitur cognomento à magnitudine labiorum.

^o Labeones.] Plinius lib. 11. cap. 37. & Donatus in Eunuchō Terentij act. 2. sce. 3. Verum Priscianus tradit hos à labe dictos : fuere autem Antistij Labeones Iurisconsulti , de quibus in l. posteriore , ff. de orig. iuris. & Tacitus lib. 3. ante finem. At Sosipater Charisius artis Grammaticæ lib. 1. Verrij Flacci autoritate dicit , à labris immodicis Labeones dictos. ^p Nasones.] Ouidius Naso cognominatus fuit , & Sextius Naso inter coniuratores necis Cæsaris , apud Appianum lib. 2. bellorum ciuiliū , & Cn. Otacilius Naso Ciceroni epist. 35. Famil. lib. 14.

^q Flaccos.] Plinius lib. 11. cap. 37. aures , ait , homini tantum immobiles : ab his Flaccorū cognomina. Cicero libro primo de natura deorum. Liuius autē 3. Decadis lib. 5. memorat Q. Fuluium Flaccum consulem cum Appio Claudio : & eundem sine alium eiusdem nominis censorem. Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. & M. Furium Flaccum , ibidem : & C. Auianum Flaccum Cicero episto. 56. Famil. libr. 13.

Omnibus autem nota est historia Sulpitiæ , M. Fuluij Flacci vxoris , quæ censura omnium matronarum à centum probatissimis haud temerè electa est , quæ simulachrum Veneris monitu librorum Sibyllinorum dedicaret apud Plinium lib. 7. cap. 35. Valerium Maximum li. 8. cap. 16. & Solinum c. 7. ^r Capitones.] Cicero lib. 1. de natura deorum. Idem autem Epist. Familia. lib. 13. Epistol. 30. C. Arteij Capitonis meminit : & alterius Arteij Capitonis. Tacitus lib. 3. & Isti Capitonis , idem lib. 13. & Asinij Capitonis , A. Gellius lib. 1. cap. 20. & 21. & Fonteij Capitonis Tacitus libro quarto & 17. ^s Frontones.] Cicero in Antonianis , & Lactantius libro de Opificio Dei.

^t Burros.] Quintilianus lib. 1. cap. 8. Sextus autem Pompeius lib. 2. Burrhum cum aspiratione scribit , dicitque antiquos Burrhum dicere , quod nunc dicimus rufum , vnde rustici Barrham appellant buculam , quæ rostrum habet rufum : pari modo rubēs cibo ac potione ex prandio Burrhus appellatur. Burri præfecti cohortium prætoriae meminit Tacitus lib. 14. & Suetonius in Nerone. 35.

^u Nigros.] Plutarchus in Coridano , Spartianus in Pescennino Nigro , Tacitus autem lib. 3. memorat Brutedium Nigrum ædilem : & C. Cælij Nigri Quæstoris sub Verre prætore , meminit Cicero in Verrem actio. 1. & ibi Asconius Ciceronis interpres in argumento.

^x Rufos.] Plutarchus ibi , & Quintilianus dicto lib. 1. cap. 8. Minutij Rufi meminit Cæsar lib. 3. belli ciuilis : & P. Sulpicij Rufi , idem lib. 4. belli Gallici. Seneca lib. 2. controuers. 2. Vigiliij Rufi. Extatque epistola Ciceronis ad Sextilium Rufum Familia. lib. 13. epist. 24. & ad Titum Rufum prætorem vrbis eodem libro epist. 34. Et Q. Minutij Rufi ædilis plebis , & L. Iubiliij Rufi , & M. Cælij Rufi prætoris meminit Liuius 4. Decad. lib. 2.

^y Aquilios.] Aquilum colorem quendam esse liquet , ex Suetonij Augusto , cap. 79. colorem inter aquilum & candidum. Quis autem qualisve is fuerit , declarat Pompeius Festus lib. 1. Satisque constat Aquiliorum familiam Romæ fuisse : nam & de Aquiliis meminit Plinius secundus , si is est , de viris illustribus 10. & de Aquilio Regulo fit mentio in l. Aquilius. ff. de donat , quamquam nonnulli ibi legunt Attilius , sed in Pandectis Florentinis legitur Aquilius : & de alio Aquilio trib. plebis , qui legem Aquiliam rogauit. l. 1. ff. ad l. Aquil. & de alio item Gallo Aquilio Iurisconsulto l. 2. §. Post hos Quintus. ff. de orig. iuris , nisi idem fuerit : sed de hoc etiam meminit Tullius libro de officiis 3. Fuit & alius C. Aquilius , his multò antiquior , qui consul vigesimus fuit cum T. Sicinio apud Liuium Decad. 1. lib. 2.

^z Rutilios.] Sextus Pompeius Festus lib. 16. Rutiliorum autem familiam apud Romanos antiquam testimonio est C. Martius Rutilius , ter consul , Dictator primus de plebe , & Censor apud Liuium Decad. 1. lib. 7. Est & P. Rutilius consul apud Valerium Maximum lib. 2. capit. 2. & P. Rutilius à M. Scauro reperundarum accusatus , vt scribit Tacitus lib. 3.

^a Galbos.] Suetonius in Galba capit. 3. Qui primus , inquit , cognomen Galbæ tulit , cur aut vnde traxerit , ambigitur : quidam putant quod oppidum Hispaniæ frustra diu oppugnatum , illitis demum galbano facibus , succenderit : alij quod in diuturna valetudine , galbeo , id est , remediis lana inuolutis assidue vteretur : nonnulli , quod præpinguis visus fuerit , quem Galbam Galli dicunt : vel contra quod tam exilis , quam sunt animalia quæ in Æsculis nascuntur , appellanturque galbæ. Cassiodorus autem scripsit Galbam à lucido corpore dici , quia Galbeus , vt dicit , est passeris nomen luteis pennulis.

*Aquilij Ruti-
lij, Sili, Galba,
Lappa, Sura,
Hala, Cossi.*

Enobarbi.

*Plauti. Ploti.
Planci. Pan-
sa. Valgi. Vari.
Vatia. Vatinij
Scauri.
Scauro: u fa-
milia quando
extincta.*

credunt denominari Est enim passeris genus luteis pennis, tametsi à galbeo indumento aliqui dictos affeuerent. Et ^b Lappas, ab inculto capite: & ^c Suras, à surarum neruositate: & ^d Halas, à fædo oris habitu: ^e Cossosque, quod rugosi corporis forent: sunt enim vermes seu teredines, quos in vetustis lignis cum cariem contraxere, genitos inspicimus. Sicut ^f Enobarbos ab æris similimo capillo, multos dictos volunt. ^g C. Mutius vir clarus genere factisque, cum Porfennam gladio impeteret, quod scribam pro rege obtruncarat, à clade dextræ manus, quam sibi ad ignem deflagrauit, Scauolæ nomen tulit. Inde ^h cognomentum Scauolæ multis Romæ factum est. Scaum enim Græcè læuum designauit. ⁱ Plautos etiam & ^k Plotos, quod supra modum pedibus planis essent. ^l Plancis verò & ^m Pansis, à vola pedum pariter id nominis fuit: cuius familiæ numeratur ⁿ Numatius Plancus, vir prætoris consularis, qui sub disciplina Ciceronis euasit orator summus. Sic. ^o Valgi, ^p Vari, ^q Vatiæ, ^r Vatinij & ^s Scauri, quod varias haberent, suras, aut crura pedū intorta, vel quod talis præminentioribus forent. In Scauris enim adnumerantur præcipuæ nobilitatis viri. quorū familiam in ^t Scauro Mamercus, qui maiestatis reus causam

ANNOTATIONES.

pennulis. Quintilianus lib. 1. c. 8. inter alia cognomina, quæ ex secretiore quadam causa imposita sunt, ponit, nec aliter declarat, uti nec in aliis multis, in quibus illum in hac tractatione citauit. Est autem Sergij Galbæ epistola ad Ciceronem, inter huius familiares lib. 10. Fuit & alius multò antiquior ita cognominatus à Catone Censorio repetundarum accusatus, ut scribit Tacitus lib. 3. cuius etiam meminit Paulus Orosius lib. 4. c. 20. & Eutropius lib. 4. c. 2. & Seruius Galba memoratus Cæsari lib. 3. belli Gallici, initio, & Serpilius Galba inter Cæsaris interfectores commemoratus Appiano, lib. 2. Belloꝝ ciuiliū & P. Seruilius Galba, vnus ex competitoribus Ciceronis in consulatu, apud Asconium Pedianum in argumento Orationis Ciceronis in toga candida contra C. Anteiū & L. Catilinam.

^b *Lappas.* Quid sit Lappa videris ex Plinio lib. 18. cap. 17. & plenius lib. 21. c. 17. Sed quid ad hanc hominum appellationem pertineat, non video: idem tamen quod hîc Alexander, scripsit Cæcilius Rhodiginus lib. 24. cap. 5.

^c *Suras.* Aliter Plutarchus in Cicerone, vbi de Cornelio Lentulo Sura loquitur: quem à sura quidem cognominatum tradit, sed alia de causa quàm Alexander scripserit. Cornelij Suræ meminit Martialis lib. 6. Epigram. & Manlij Suræ caudidici meminit Quintilianus.

^d *Halas.* Eo cognomine quosdam Romanos fuisse vocatos scimus, & inter alios laudatissimum illum C. Seruiliū Halam, magistrum equitum L. Quintij Cincinnati Dictatoris: qui ipse Hala seditiosum illum Sp. Meliū obtruncavit, apud Liuiū Decad. 1. lib. 4. quique bis cōsul fuit, apud eundem libr. 4. & 7. eiusdem Decad. 1. Sed vnde ita sint vocati, non recordor me legisse, nisi apud Cælium Rhodig. lib. 1. cap. 5.

^e *Cossos.* Sex. Pompeius lib. 3. & de huiusmodi vermibus præter illum Plinius lib. 11. cap. 33. & lib. 17. c. 14. & lib. 30. cap. 13. vbi nos Cossos vocat. Quis autem ignorat Cornelium Cossū, illum Tribunum militum, qui de Larte Tolumnio rege Veientum occiso, spolia opima retulit, apud Liuium Decad. 1. lib. 4. & Vale. Maximum lib. 3. c. 2. & Plutar. in Marcello. De quo illud Virgilij 6. Aneid.

Quis te magne Cato tacitum, aut te Cossæ relinquit.

Is idem consul creatus fuit cum T. Quintio Pæno, iterumque cum L. Furio Medullino, & tertium cum eodem, ex citato Liuij testimonio. Fuitque alter P. Cornelius Cossus Tribunus militum consulari potestate, eodem lib. 4. Alius item Aulus Cornelius Cossus cum M. Valerio Coruino Cōsul Liuij eius Decadis lib. 7. Alius præterea Cossus præfectus vr̄bis sub Augusto, de quo Seneca ad Luciliū epist. 1. Tacitus lib. 15. loquitur de Cornelia Vestali ex familia Cossorum.

^f *Enobarbos.* Suetonius in Nerone, cap. 1. & Plutar. in Paulo Emilio.

^g *C. Mutius.* Liuius hanc historiam & hinc nominis Scauolæ principium elegantissimè scribit, Decad. 1. libr. 2. & Dionysius Halicarnassæus.

^h *Cognomentum Scauola.* Festus Pompeius libr. 10. vbi de Læua loquitur.

ⁱ *Plautos.* Plinius lib. 11. cap. 45. & Sex. Pompeius lib. 14. & Quintilianus lib. 1. cap. 8.

^k *Plotos.* Festus dicto lib. 14. sed ad quos referes, ad hos, an ad Plautos, illos qui Plautij cognominati sunt? nam C. Plautium consulem cum C. Fabio, iterumque cum Manlio Torquato, memorat Liuius Decad. 1. lib. 7. Sed & Plautios Lucium, Cneum, & Publium legas 1. Decad. lib. 8. & Aulum Plautium in Nerone Suetonij c. 35.

^l *Plancis.* Plinius dicti lib. 11. cap. 45. & Quintilianus lib. 1. cap. 8. & Pompeius lib. 14. vbi docet planas tabulas planas dici, atque ab huiusmodi tabulis Plancos appellari, qui supra modū pedibus plani sunt. Lucij autē Planci consulis tēpore Augusti meminit Sueton. in Augusto, & T. Munatij Planci Tribuni plebis Asconius in oratione pro Milone.

^m *Pansis.* Plinius & Quintilianus vbi suprā: Cassiodorus verò dicit, dictos ab expansis capillis. Caterum Liuius 1. Decad. libr. 10. memorat Apuleium Pansam consulem cum M. Valerio maximo. Fuit & alius Pansa cum Hirtio, qui ambo perierunt in bello Ciuili aduersus Antonium & Augustum.

ⁿ *Numatius Plancus.* Huius sunt, ut quidam putant, plurimæ epistolæ elegantissimæ ad Ciceronem & Ciceronis ad eum, familiarium lib. 10. & de hoc quoque loquitur Plutarchus in Catone Vicensi. Sed illi Planco, siue hic fuerit, siue alius, prænomen Cneus fuit, ut videre est, ex illius ipsis epistolis. At huius Numatij Planci haud dubiè meminit in Augusto Suetonius cap. 7. vbi scribit ex illius sententia, Octauium cognomen Augusti assumpsisse, hic autem ut scribit Eusebius Cosmographus, cum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.

^o *Valgi.* Sex. Pompeius lib. 19. in verbo, Valgos.

^p *Vari.* Pompeius ibidem, verbo, Vari. Cicero de natura deorum lib. 1. Plinius dicto lib. 11. cap. 45. Nonius Marcellus in verbo Varri, hos Varros appellat. Fuit & aliud cognomentum non longe ab hoc differens, scilicet Varij, pro his qui è semine vario: id est, è meretrice prodeūt. Sic enim appellatum Heliogabalum illum Imperatorem diffamatissimum, tradit in illius vira Lampridius. Actium autem Varum memorat Cæsar belli ciuilis lib. 1. & Q. Titianum Varum præfectum equitum Hircius, lib. 8. belli Gallici. & Lentulum Varum, Iulius Paulus 1. Imperator. ff. ad municipale.

^q *Vatia.* Plinius vbi suprā. Seneca in epistolis ad Luciliū, loquitur de hortis Seruiliij Vatiij: & Varro de re rustica, vbi de canis forma, Canis pedibus ait, potius varis quàm vatiis.

^r *Vatinij.* Plinius eodem loco: vbi & nonnulli legunt Vatiēni, ut scribit Hermolaus Barbarus in eius loci castigatione. Et eius nomine est Narbonensis Orator nobilis apud Martialem in epigram.

Docti patria Narbo Vatiēni.

Et apud Eusebium Chronographum.

^s *Scauri.* Quintil. & Plinius ibidem.

^t *Scauro Mamercus.* è profapia veteri fuit hic, vir consularis, sub Tib. Cæsare, de quo Tacit. lib. 3.

^u *Vutatio.*

dixit, extinctam fuisse volunt. Ex Metellis vni, quod frontem vitta ligatus ambularet, ^u Vittato: alteri, quod funebres ludos & viscerationem sine mora exoluendos curauit: ^x Celeri nomen datum: tertius, quod à Furio tribuno patris reditum exorauit, ^y Pius cognominatus est. ^z Falconum, quod pollices pedum introrsus curuatos Falconis instar haberent. Et ^a Sedigiti, quod senis plerunque digitis: & ^b Tuditani, quod malleo simili capite nascerentur, cognomen gentilitiæ stirpis inuenere. Tudites enim mallei, à tundendo dicti sunt. Sic ^c Malici & ^d Bronci, alteri quod magnis malis & buccis humidioribus essent: alteri, quod ore sine labiis nascerentur. ^e Capellas quoque, à capillorum hirsutie dictos volunt. Et ^f Cenestellas, à caluitie: ^g Columellas, à proceritate: ^h Aruinas, à pinguedine: ⁱ Nasicas, ab adunco naso: & ^k Mammulas quasi papillosos, ab ipsa re denominatos ferunt. ^l Leccæ quoque inexhausta libido, & obscænus amor, gentilitium nomen dedit. Quinetiam ex variis fortunæ casibus multos clara nomina sumpsisse inuenimus. Valerio tribuno militum, cum ad singulare certamen à Gallo prouocatus descendisset, quod pugnanti in galea coruus insedisset, ^m Coruini nomen factum. Et T. Manlius, quod præualidum hostem comminus trucidasset, induuiasque hosti torquem detraxisset, ⁿ Torquati nomen assumpsit. ^o Druso quoque à duce Druso pugna singulari victo, clarum familiæ nomen datum. Rursus ^p Buteones dicti, quod auctori familiæ, cum classi præfectus à portu solueret, Buteo auis felici omine insedit, quo augurio insignem de hoste victoriam tulit. Ea enim ^q triorches, quod treis habeat testes, nuncupatur. Et ^r Lænatos quod eo vestis genere utebantur, ^s quæ *χλαῖνας* dictæ. Quorum M. ^t Popilius Lænas princeps familiæ fuit, qui consul & flamen, cum lænam indutus sacrum faceret, orto patrum & plebis tumultu, vt erat amictus, in forum

Vittatus.
Celer.
Pius.
Falcones.
Sedigiti.
Tuditani.
Malici.
Bronci.
Capella.
Cenestella.
Columella.
Aruina.
Nasica.
Mammula.
Lecca.
Ex fortuna casibus.
Coruini.
Torquati.
Drusi.
Buteones.
τρίορχες.
Lænati.

A N N O T A T I O N E S.

^u *Vittato.*] Plutarchus in Coriolano.

^x *Celeri.*] Plutarchus ibidem, & in Romulo, Asinij autem Celeris viri consularis meminit Plin. lib. 9. cap. 17.

^y *Pius.*] Eius rei historiam recitat Valerius Maximus li. 5. c. 2. Sic Antoninus primus huius nominis Imperator Pius cognominatus est, vt tradit Iulius Capitolinus, huius cognominis multas rationes ponens in vita ipsius Antonini post princip. Refert autem Suetonius in Tiberio cap. 17. quod cum Romani peterent vt ipse Tiberius Pius cognominaretur, Augustus intercessit. Seneca lib. 1. Suasoriarum 1. contr. 2. & lib. 2. contr. 1. & 2. mentionem facit Cestij Pij oratoris.

^z *Falconum.*] Sext. Pompeius lib. 6. Liuius autem 3. Decad. lib. 10. & Decad. 4. lib. 1. memorat Valerium Falconem prætorem.

^a *Sedigiti.*] Ex Plinio li. 11. c. 43. Notus est autem omnibus Volcatius Sedigitus, qui Iambis iudicium suum de Latinis Comicis interposuit, apud A. Gellium lib. 15. cap. 24.

^b *Tuditani.*] Festus lib. 18. Tudites, inquit, mallei à tundendo dicti: inde & cuida cognomen Tuditano fuit, quod malleo simile caput habuerit.

^c *Malici.*] Idem Festus lib. 12. malici, ait, cognominantur homines malarum magnarum, atq; oribus latè patentibus.

^d *Bronci.*] Broccos dicit Plinius, lib. 11. cap. 37. Labra, inquit, à quibus Brocci. Bruncos autem Nonius Marcellus: dum scribit, Brunci sunt producto ore præ dentibus, in idque citat illud Lucilij Satyr. lib. 3.

Bruncus nouit lanus dente auerso, &c.

^e *Capellas.*] Nullibi hæc memini legere me, nisi apud Rhodiginum qui ab hoc authore ni fallor, acceperat, vt alia pleraque in lib. 24. cap. 5. Omnes autem norunt nomen Martiani Capellæ qui de Mercurij & Philologiæ nuptiis scripsit.

^f *Cenestellas.*] Fenestellam scribit Cælius Rhodiginus prædicto loco. At Hadrianus Iunius in commentario de Coma. cap. 11. ponit Cenestellam, vt hic author quem solum ille citat.

^g *Columellas.*] Donatus in Phormionem Terentij scribit columellas apud veteres dictos setuos maiores domus: vt columina familiæ.

^h *Aruinas.*] Seruius enarrans illud 7. Æneid.

Spicula lucida tergunt — Aruina, pingui. Aruina, inquit, est durum pingue inter cutem & viscus: laudat eius rei authorem Suetonium libro de vitiis corporalibus. Ego scio Aruinas quosdam esse cognominatos, vt Aulum Cornelium Aruinam dictatorem apud Liuium Decad. 1. lib. 8. ante finem, & P. Cornelium Aruinam cōsulem cum Q. Mar-

tio Tremulo eiusdem Decad. li. 9. sed an id illis cognomen à pinguedine, nescio me legisse.

ⁱ *Nasicas.*] Idem Cælius lib. 24. cap. 5. Inferius autem dicit hic non ab adunco naso, sed à maioribus naribus dictum Scipionem Nasicam, quod est diuersum: nec tamen scio vnde vtrunq; acceperit. Scipionis autem Nasicæ nonnulli meminerunt, & inter cæteros Póponius lege 2. §. post hunc Appius. ff. de orig. iur. & Cicero lib. 1. Thufcula.

^k *Mammulas.*] Idem Cælius habet ibidem. At Liuius 3. Decad. lib. 3. memorat A. Cornelium Mammulam prætorem Sardinia.

^l *Lecca.*] Idem & Cælius. Liuius autem Decad. 4. lib. 2. M. Portij Leccæ tribuni plebis, & lib. 3. P. Portij Leccæ prætoris meminit.

^m *Coruini nomen.*] Ex Liuius hanc historiam latè describente, Decad. 1. lib. 7. & Plinio de viris illustrib. 29. & Paulo Orofio lib. 3. c. 6.

ⁿ *Torquati nomen.*] Ex eodem Liuij libro, & ex Tullio lib. 1. de Finibus, & 4. Thufcula, & 3. officiorum, & Plinio lib. 33. cap. 1. & 11. & Suetonio in Caligula c. 35. & A. Gellio lib. 9. ca. 14. Plutarchus autem in Mario, putat id cognomen ex forma & modo corporis impositum fuisse.

^o *Druso quoque.*] Suetonius in Tiberio, c. 3. Drusus, ait, hostium duce Druso comminus trucidato, sibi posterisque cognomen fecit. Liuij autem Drusi seditiosi viri meminit Lucius Florus epitomæ rerum Romanarum lib. 3. & M. Liuij Drusi, autor est Plinius de viris illustribus. 66.

^p *Buteones.*] Plinius lib. 10. cap. 8. memoratur autem inter cæteros cognomines M. Fabius Buteo dictator, & postea ædilis curulis 3. Decad. lib. 3. & 10. & Plutarchus in Fabio. Sed & Buteonis oratoris meminit Seneca Controuersia 1. lib. 2.

^q *Triorches.*] Ibidem Plinius, & Aristoteles historiæ animalium lib. 9.

^r *Lænatos.*] Quintilianus lib. 1. cap. 8. Apud Liuium Decad. 1. lib. 7. M. Popilius Lænas quater consul fuit: verum is Lænas sine diphthongo, non lænas vocatur, vt inde ortum dici non possit, quod hic dicitur: quamquam scio plurima vocabula nunc sine, nunc cum diphthongo scribi. fuit autem & Caius Lænas poëta Lyricus, cuius meminit Donatianus in Poëtica.

^s *Quæ χλαῖνας dictæ.*] Plutarchus in Numa autoritate Iubæ scribit, lænas apud Romanos eas esse dictas, quæ Græcis χλαῖνας vocantur.

^t *Popilius Lænas.*] Cicero de claris oratoribus de eo sic ait, Qui cum consul esset, eodem tempore, sacrificiumque publicū cū læna faceret, quod erat Flamen Cærmétalis, plebis

C contra

Salinator. processit, magnificaque oratione seditionem compressit, & rixam sedauit. Liuius^u Salinatori, quod in censura ex salaria annona nouum vectigal statuisset, sal cognomentum dedit. Ex Sabinis verò
Claudij. * Claudios, ab authore Appio Clauso gentis principe, qui cum multitudine clientum Romam commigrauit, deductos ferant: y ex qua familia multi insignes nobilitate & honoribus, contra furores
Caudex. tribunitios, pro patribus perpetui defensores extitere. Huius generis^z Appius Caudex cognomento fuit, quod primus classem extra Italiam duxerat, & nauali prælio pugnare docuerat. Dixere autem
Appij. caudicem, lignorum aceruum compactum & conglutinatum, vnde & codices.^a Ea autem Appiorum familia ab apij corona, quam L. Appius in Achaia ludis Nemæis meruit, originem duxisse
Nero. fertur, cui postea^b Neronis dixere nomen, quod Sabina lingua fortem designauit & strenuum: ex qua^c nonnulli patricij, alij plebeij: plebeia Marcellorum, patricia vero Pulchrorum fuit.^d Aurelios quoque ex Sabinis, quod publice his Romæ locus datus foret, vbi Soli sacra facerent, à Sole nuncupatos ferunt, proque Aufeliis Aurelij dicti, sicut Valesij, Fusij, & Papyrij quondam, nunc^e Valerij, Furij, & Papyrij, R primum littera inuenta. Is enim Claudius Centinianus, seu^f Centimanus fuit, qui librum in iure ciuili conscripsit, & primus R litteram Latinis dedit. Papyrius, à pedum pernecitate, qua victor omnium suæ ætatis æqualium fuit, g Cursoris nomen accepit: alteri, ob loquendi tacendique in ætate prætextata prudentiam, h Prætextati nomen datum. Præter hosⁱ Cati, qui & k Corculi,

A N N O T A T I O N E S.

contra patres concitatione & seditione nuntiata, vt erat læna amictus venit in concionem.

v Liuius Salinatore.] Liuius 3. Decad. lib. 9.

x Claudios.] Idem 1. Decad. lib. 2. & Dionysius Halicar. lib. 5. & Suetonius in Tiberio, cap. 1. hinc illud Virgilij 7. Æneidos,

—Sabinorum prisco de sanguine magnum

Agmen agens Clausus, magniq; ipse agminis instar:

Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens.

y Ex qua familia.] Id apud Liuium perpetuò videre licet.

z Appius Caudex.] Seneca lib. de breuitate vitæ, Quis, inquit, Romanos prius persuasit nauem ascendere? Claudius, is fuit Caudex, ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocatur: vnde tabulæ, codices vocantur, & naues nunc quoque quæ ex antiqua cōsuetudine commeatus subeunt, caudicatæ appellatæ. Ex quo intelligis caudicem & codicem promiscue eandem rem appellari. Sed & de eo Suetonius in Tiberio ca. 2. Claudius Caudex primus fretum classe transiecit, Pœnos Sicilia expulit. De qua re etiam Polybius lib. 1. & de eodem Appio Caudice Plinius de viris illustribus c. 37. & A. Gellius lib. 10. c. 25. & lib. 17. c. 21. Sed quod ad naves pertinet, eas caudicarias Festus libro sexto dicit, ex tabulis grossioribus factas.

a Ea autem Appiorum familia.] Signatam præsentem nota impositionis rationem habet ab Apio herba, quamuis fuerint cum tempore literæ in cognomine Appiorum duplicatæ. Aliter autem Caius Titus Probus in epitome lib. 10. Valerij maximi, nisi liber subdititius, eiusque titulus sit, dicit Appium ab Antæo regione Sabinorum prænomen esse.

b Neronis.] Suetonius in Tiberio c. 1. extremo, loquens de gente Claudia, inter cognomina & Neronis nomen assumpsit, quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus. Idem & A. Gellius lib. 13. c. 21. Id autem siue Nerio, siue Nerienes, Sabinum verbum est, eoque significatur virtus ac fortitudo. Itaque ex claudiis quos à Sabinis oriundos accepimus, qui erat egregia atque præstanti fortitudine, Nero appellatus. Sed id Sabini à Græcis accepisse videntur, qui vincula & firmamenta membrorum *νέρω* dicunt, vnde nos quoque Latine neruos appellamus.

c Nonnulli patricij.] Id omnino est Aſconij Pædiani. Cui concinens Suetonius initio Tiberij scribit, Patricia gens Claudia (fuit enim & alia pleia, nec potentia minor, nec dignitate) orta est, &c.

d Aurelios.] Pompeius Festus lib. 1. Aureliorum, inquit, familiam ex Sabinis oriundam à Sole dictam putant, quod & publicè à Populo Romano datus sit locus, in quo sacra facerent Soli: qui ex hoc Aufelij dicebantur, vt Valesij, & Papiſij, pro eo quod est Valerij & Papiſij.

e Valerij, Furij, Papyrij.] De Valeriis & Papiſiis diximus ex Pompeio: sed & de Valeriis & Furiis idem scribunt Liuius,

1. Decad. lib. 3. non multò post princ. Macrobius, lib. 3. Saturn. cap. 2. & de Papiſiis quoque Pomponius Iurisconsultus l. 2. §. post hunc Appius. ff. de orig. juris. & Quintil. li. 1. cap. 6. Quò pertinent quæ Cicero lib. famil. epist. 9. ad Papiſium Pætum scribit, Lucium Papiſium Craſſum primum Papiſium vocari deſiſſe.

f Siue Centimanus.] Hoc acceptum ex dicta l. 2. §. post hunc Appius.

g Cursoris nomen.] Liuius decad. 1. lib. 9.

h Prætextati.] A. Gellius lib. 1. cap. 13. & Macrobius 1. Saturnal. cap. 6.

i Cati.] Quid Catus significet apertè indicat Cicero lib. 1. de legib. Quis igitur prudentem, & vt ita dicam catum, non ex ipsius habitu, & apud eundem Thufcul. lib. 1. Ennius aut alius ex veteribus Latinis, dixit, Egregiè cordatus homo Catus Ælius Sextus. Item Thufcul. 2. Sed homo Catus nunquam terminat, nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum: quamuis nonnulli legant ibi, Cautus. Plautus quoque in Mostellaria.

Equidem Pol miror tam catum, tam doctum te.

Et in Menæhmis,

—Custodi catè,

Ex quibus satis ostenditur catum significare prudentem, catum, callidum. Nam & hinc Mercurius Catus dicitur, Horatio lib. 1. Carminum Ode 10. & catum consiliū Plauto in Epidico. Varro autem de lingua Latina lib. 6. interpretatur, cata, apud Ennium acuta: hoc enim, inquit, verbo Sabini dicunt: quare Catus Ælius Sextus, non vt aiunt sapiens, sed acutus. At Donatus in Andriam Terentij scribit catum dici callidum, doctum, & ardentem *κατὰ τὸ καλόν*, vnde & Cato dictus. Seruius in primum Æneidos catum exponit, ingeniosum. Igitur Plinius lib. 7. cap. 31. scribit apud Romanos Catos fuisse cognominatos, qui animi bonis ceteros mortales sapientia præstitissent: vt hinc intelligas sapientes quoque Catos dici, contra quàm Varro suprà dixerat. A Cato autem quopiam dictus est fons Cati, ex quo aqua Petronia in Tiberim fluit, ex Festo lib. 6. Porro Firmij Cati, meminit Cornelius Tacitus lib. 2. at Sexti illius Ælij Cati, præter Varronem, Cicero in Topicis. lib. 2. de orig. iur.

k Corculi.] Cicero in Bruto, & in Thufculanis. Plinius prædicto loco, item eius nepos de viris illustribus cap. 44. ad id quod de catis diximus, addit & corculum. Sext. Pompeius lib. 3. Corculum, inquit, à corde dicebant antiqui, solertem & acutum: citatque illud Plauti in Cassina,

Ego sum liber meum corculum.

Sed id melius probat illud Ciceronis lib. 1. Thufcula. Aliis cor ipsam animus videtur; ex quo excordes, vacordes, concordésque dicuntur: & Nasica ille prudens bis consul, Corculum, vt scribit ipse Cicero in Bruto, siue de claris oratoribus,

l Sabini.]

quod usu & sapientia præstarent : nam caturum ^l Sabini acutum dixere. Et ^m Curiones à curis, quibus macilentiores erant, denominati sunt. ⁿ Ex qua gente tres præcipui oratores, lumen totius senatus atque imperij fuere. ^o Dentatos quoque, quod solido osse vice dentium armarentur, dictos putant, quo modo ^p Prusiae regis Bithyniae filius fuisse fertur. ^q Quanquam plerique aliter sentiant, autorem scilicet gentis, cum primum in lucem editus fuit, dente nato produsse : sicut ^r de M. Curio, & M. Carbone traditur. Rursus ^s Clodij & ^t Cluentij à Cloante, ^u & Memmij à Mnesteo. à ^x Sergesto autem Sergij, sunt à Naute ^y Nautij, & ^z Geganij à Gia, Troianis ducibus, qui Aeneae Comites post eversum Ilium, huc applicuere, illis progenitoribus gloriantur. fuitque ^a proprium Nautiorum familiae, ut sacerdotes Palladis fierent, & sacra tractarent, quod princeps familiae palladium Romam attulisse ferebatur. Sic ^b Manilios à Manilia Telegoni filia, quam Thufculi genuit, & ^c Cæcilius à Cæculo Prænestis conditore. Et ^d Lamios à Lamo, qui Formiis imperavit, & ^e Calphurnios à Calpho Numæ regis filio, oriundos ferunt. ^f Quatuor enim numa filios genuit, qui omnes

Curiones.
Dentati.

Clodij.
Cluentij.
Memmij.
Sergij.
Nautij.
Geganij.
Manilij.
Cæcilij.
Lamij.
Calphurnij.

ANNOTATIONES.

^l Sabini.] Hoc illud est quod supra de Catis ex Varrone diximus.

^m Curiones.] An à curis cognominati sint ignoro. Scio autem Sext. Pompeium lib. 3. scripsisse curionem agnum à Plauto pro macro positum fuisse. quasi cura macruisset. Locus Plauti quem ille non designat est in Aulularia,

M E G. Volo ex te ego scire qui sit agnus curio.

E V C. Qui ossa atque pellis totus est, Ita cura macer.

Curio autem maxime cuius frequens mentio est apud Livium, is est cuius autoritate curiae, omnesque curiones reguntur, ut tradit idem Pompeius lib. 11. Quasi scilicet non à cura, sed à curia dici videatur: quod & palam profiteretur Varro de lingua Latina lib. 4. Cæterum Plinius lib. 7. c. 41. Una, inquit, familia Curionum, in qua tres continua serie oratores extiterunt. Sunt præterea ad Curiones complures Ciceronis Epistolæ, familiarium lib. 2.

ⁿ Ex qua gente.] Solinus cap. 7. scribit plurimos inter Romanos eloquentia floruisse, sed hoc bonum hereditarium nunquam fuisse, nisi familia Curionum, in qua tres serie continua oratores fuere.

^o Dentatos.] Plinius lib. 7. cap. 16. & Solinus c. 4. scribunt hos Dentatos dici, quod cum dentibus nati essent.

^p Prusiae Regis Bithyniae.] Valer. Max. lib. 1. cap. 8. Solinus d. c. 4. Sext. Pompeius lib. 11. ubi hinc dicit illum appellatum fuisse Monodon, quod unum os habuit dentium loco: Subditque; similiter habuisse Pyrrhū Regem Epirotarum: quod & ipsum tradit Plutarchus in Pyrrho.

^q Quanquam plerique aliter sentiant.] Quod nos iam diximus, ex Plinio & Solino.

^r De M. Curio & M. Carbone.] Ex Plinio dicti lib. 7. c. 16. & Solino d. c. 4.

^s Clodij.] Sunt qui Clodij legunt apud Plutarchum in Coriolano, ubi de nominis origine disserit.

^t Cluentij.] Ex Virgil. 5. Aeneid.

— Syllaq. Cloanthus

Cerulea, genus unde tibi Romane Cluenti.

^u Memmij.] Ibidem Virgilius ait,

Mox Italus Mnesteus, genus à quo nomine Memmi.

Sunt autem quædam epistolæ Ciceronis ad C. Memmium scriptæ lib. 13. familiarium, quem tamen alium putem, ut pote minorem & posteriorem Caio Memmio, cui Lucretius libros sex de rerum natura dedicavit.

^x Sergesto.] Idem Virgilius.

Sergestisque, domus à quo tenet Sergia nomen.

Sergij Cornelij consulis cum Q. Flacco meminit Livius Decad. 1. lib. 2. & alterius L. Sergij Fidenatis cum M. Geganio Macerino eiusdem. Decad. 1. lib. 4. & cum Hastro Lucretio Tricipitino, ut est apud eundem.

^y Nautij.] Servius Maurus ad 2. Aeneid. ibi,

Fatale aggressi sacrato auellere templo

Palladium —

Item & lib. 3. & lib. 5. Sextus quoque Pompeius lib. 12. Dionysius Halicarnassæus lib. 8. Livius Decad. 1. lib. 2. memorat Spurium Nautium & Sextum Furium consules, & Caium Nautium & P. Valerium. Item lib. 3. Lucios Nautium & Minutium: & alium C. Nautium Rutilium & M. Papi-

rium Atratinum eiusdem decadis lib. 4. Dionysius quoque Halicarnassæus lib. 6. meminit etiam S. P. Nautij, familia, inquit, natus honestissima. Nam autor eius generis vnus ex Aeneae sociis fuerat: qui sacerdos Mineræ in æde in arce Iliensi consecrata, Palladium secum transtulerat, cuius custodia mansit penes successores gentis Nautiæ.

^z Geganij à Gia.] Ex eodem Servio in eum locum Aeneid. lib. 5.

Ingentemq. Gias ingenti mole chimeram.

Fueruntque ex antiqua familia Geganiorum ut liquet T. Geganus & P. Minutius consul Liuij Decad. 1. lib. 2. & M. Geganus Macerinus C. Iulio consul. Decad. 1. lib. 3. Idemque iterum cum Tito Q. Capitolino, Liuij dictæ Decad. li. 4. Idem & tertium consul fuit cum L. Sergio Fidenate, ut dixi proximè in verb. Sergesto. Fuitque idem ipse Censor, cum C. Furio, ut videre licet ex oratione P. Sempronij apud Livium Decad. 1. lib. 9. & alius Proculus Geganus Macerinus cum L. Menennio Lanato cōsul Decad. 1. lib. 4. Dionysius autem Halic. lib. 3. scribit ad magistratus Romæ gerendos fuisse Geganiorum familiam. Idem lib. 7. meminit T. Geganij Macerini consulis, & L. Geganij eius fratris. Geganios autem ex Albanis ortos tradit idem Dionysius lib. 3. in oratione Metij Suffetij, & præterea Iulios, Seruilios, Metilios, Curiatios, Quintilios, & Clælios, quorum Alexander non meminit.

^a Proprium Nautiorum.] Ex Servio tum d. lib. 2. Aeneid. tum d. lib. 3. eodem, & ex Dionysio Halicarn. lib. 6.

^b Manilios.] Ex Festo lib. 11.

^c Cæcilius.] Ex eodem lib. 3. Sed idem ipse aliter lib. 11. ubi de Metellis habet. Fuit autem Q. Cæcilius consul cum L. Veturio, apud Livium Decad. 3. lib. 8.

^d Lamios.] Lamias legendum est. Fuit enim Lamiarum Romæ nobilis familia, à Lamia Formiarum rege orta: ex qua fuit Aelius Lamia, ad quem Horatius scripsit 26. Odem li. 1. Carmi. & od. 17. lib. 3.

Aeli vetusto nobilis à Lamia

Quando & priores hinc Lamias ferunt

Denominatos — & ibi Acron & Porphyryon interpretes. Fuit autem Lucius Lamia commemorans Ciceroni familia. lib. 11. epist. 16. & seq. ubi illum dicit esse equestris ordinis principem. & lib. 12. epist. 29. & Asconio Padiano in orationem Cicer. contra Pisonem. Item & fuit alter ab illo Aelius Lamia, à quo coniugem Domiciam Longinam in uxorem duxit Domitianus, ipsumque Lamiam postea in exilium egit, tandemque necari iussit, ut est apud Suetonium Domitiani c. 1. & 10. De quo Iuven. Saty. 4. extremo,

— Lamiarum cade madenti.

Sed & de familia Lamiarum idem Satyra 6.

Quedam de numero Lamiarum ac nominis alti.

& utrobique interpretes. Lamij autem Caietæ regis meminit Silius, ibi, & regnat Lamo Caieta.

^e Calphurnios.] De iis ad initium capitis dictum est. sub verbo, Calphurniorum prosapia.

^f Quatuor enim Numa filios.] Hæc sunt Plutarchi in vita ipsius Numæ, non multò ante finem, nisi quod Plutarch. Calpum appellat, uti quoque Festus lib. 3. quem Alexander

Pomponij.
Pinarij.
Mamerco.
Repetundarum lex.
ἀμύλος.
Æmily.
ἀμύλος.
Lepidi.
Cicurij.
Nasica.
Corculum.
Cota.
Infani.
Massa.
Lamia.
Onicula.
Cunctator.
Verrucosus.
Gurges.
Nepotes.

honestarum familiarum nomina dedere: Calphum, ex quo Calphurnios: Pomponem, vnde Pomponios: à Pino autem Pinarios, & ex Mamercio Mamercos fluxisse putant. Calphurniorum familiam illustrasse dicitur L. & Calphurnius Piso Frugi, qui tribunus plebis, Repetundarum legem tulit primus, & promulgavit. ^h Æmilia gens, Mamercum pythagoreum autorem suæ stirpis nuncupat: cui propter eximiam humanitatem, quodque animo esset æquissimo, cognomen Æmylos inditum ferunt, sicut à lepore ⁱ Lepi, & ^k Cicurij mansueti appellati. Scipio ^l Nasica, à maioribus naribus, & ob morum temperantiam Corculum. Contrà vero ^m Trebonius, quod esset ingenio impotens, & moribus difficilimis, Asper dictus est. Sic ⁿ Cota ab ira, & oris toruitate, quod acres forent & vehementes: & ^o Infani, quod natura intractabiles: atque ^p Massæ, quasi fures: & ^q Lamia, quasi voraces, cognomenta inuenere. Fabius vero Maximus ex morum clementia, & quod nihil illo esset placidius, ^r Oniculæ: idem, quod Hannibalem mora fregit, ^s Cunctatoris, & à verruca in labiis, ^t Verrucosi nomen accepit. Est enim ^u verruca, præminens caro seu tuberculum. Alter quoniam sordidæ intemperantiæ foret, & profusa largitione patrimonium prodegerat, ^x Gurgitis, sicut ^y Nepotes, qui attritis facultatibus vino, alea & scortis, patrimonium exhaustere,

A N N O T A T I O N E S.

hic Calphum vocat. Sed quod de Pinariis hic est, aliter se habet Plutarcho Probl. 60. scilicet eos ita appellatos fuisse, quod vescentibus cæteris ex iis quæ super ara magna Herculis innolarentur, dapibus prohibiti sint. Sed & aliter de Mamercis Festus lib. 11. scilicet id prænominis Oscum esse, ab eo quod ij Mamertem appellant.

^g Calphurnius Piso.] Cicero de claris oratoribus lib. 2. de officiis. & in Verrem actio 5. & Valerius Maximus meminit eiusdem lib. 2. cap. 2.

^h Æmilia gens.] Plutarchus in Numa, & in Paulo Æmylio. & Festus lib. 1. & vide infra lib. 5. cap. 4.

ⁱ Lepidi.] Quin Lepidus à lepore dicatur, nemo dubitabit, quando lepidus is sic dicatur, in quo lepore est plurimum.

^k Cicurij.] Varro de lingua Latina lib. 6.

^l Nasica.] De Nasica, diximus supra sub verbo, Nasicas. de Corculo, sub verbo, Corculi.

^m Trebonius.] Liuius Decad. 2. lib. 3. Lucius, inquit, Trebonius Trib. plebis infestus patribus, quod se ab iis in cooptandis Tribunis fraude captum proditumque à collegis aiebat. Rogationem tulit, ut qui plebem Romanam Tribunos plebis rogaret, is usque eo rogaret, dum X. Tribunos plebis faceret. Infectandisque patribus, vnde Aspero etiam inditum est cognomen, Tribunatum gessit.

ⁿ Cota ab ira.] Quintilianus id tantum indicat lib. 1. c. 8. Suidas autem tradit Cotam tam vehementes ictus tragula fecisse solitum, ut non solum hostis pectus & latera traiceret, verumetiam terræ adficeret; dicitque Græca origine appellatam fuisse, quod Græci ictus vehementiores κόπης vocant. Liuius sanè Decad. 4. lib. 10. memorat L. Aurelium Cotam Trib. militum, & Asconius Pædianus Verri-
na 2. eundem prætorem, nisi de quo alio intelligat. & Valer. Maximus lib. 2. cap. 2. Caium Cotam, Cicero in 2. oratione legis Agræ. & contra L. Pisonem, vbi Asconius eiusdem meminisse Ciceronem Dialogis de Oratore scribit, quod verum est ex lib. 2. de Oratore ad Q. Fratrem. Item L. Cota consulis cum L. Torquato, idem meminit & M. cota cum L. Lucullo. 7. in Verrem. Cornelius Tacitus commemorat. lib. 3. Aurelium Cotam consulem, atque etiam L. Cotam, quem dicit accusatum fuisse repetundarum à Scipione Africano; & L. Arunculeium Cotam Cæsar lib. 2. & 4. Belli Gallici. & Aurelium Cotam Suetonius in Cæsare cap. 1. Cornelium Cotam Appianus lib. 1. Bellorum ciuiliū. & ad Maximum Cotam oratorem bis scripsit Ouidius ex exilio, lib. 3. de Ponto, epist. 2. & 5.

^o Infani.] Plato in Symposio, non adeo longè à princ. scribit Apollodorum cognomine Infanum fuisse appellatum, quod sibi & aliis detraheret. Sed & Antiochum regem Syriæ ita vocatum scribit Polybius, & ex eo Athenæus lib. 2. cap. 2. & lib. 5. cap. 4. & lib. 10. cap. 12. At ex Latinis autoribus ad quos Alexander, ni fallor, potius respexit, Domitius doctus & celebris Grammaticus, Romæ cognomen Infani ob id nactus est, quod esset natura intra-

stabilis & morosus, teste A. Gellio, lib. 18. cap. 7. & certè de hoc intelligit Alexander.

^p Masse.] Idem & Rhodiginus lib. 24. cap. 5. sed vnde id sumpserint, nescio. Nonnullos autem dictos Massas, ut Bæbium Massam legas apud Plinium Cæcilium epist. 4. lib. 3. & 29. lib. 6. & 33. lib. 7. & alios Massones, didici ex Cicero-
ne famil. lib. 9. epist. 11. vbi Lucij Massonis meminit.

^q Lamia.] Idem Cælius vbi supra. Aliunde autem id nominis in quandam Romanorum familiam ortum esse diximus, in verbo Lamios. Scio autem Lamias alia significatione, mulieres quasdam siue larvas aut lemures dici, quæ homines, præsertim pueros & infantes enecant & deuorant, ut videre licet apud Philostratum de vita Apollonij; & Horatium lib. 1. ode 36. & Apuleium Metamorph. lib. 1.

^r Onicula.] Plutarchus in vita illius. Plinius Iunior de viris illustribus, 43. & Senior lib. 34. cap. 7.

^s Cunctatoris.] Liuius Decad. 3. lib. 2. & 10. Plutarchus vbi supra; hincque illud Ennij à Cicerone de officiis, & Macrobio relatum vnus homo nobis cunctando restituit rem. ex quo Virgil. Æneid. 6. versum confecit,

Vnus qui nobis cunctando restituit rem.

^t Verrucosi.] Plutarchus & Plinius Secundus vbi supra. Cicero de claris oratoribus, Quintus etiam Maximus, inquit, Verrucosus, orator habitus est, temporibus illis: & Iulius Obsequens Prodigiorum cap. 28. Plin. d. lib. 34. c. 7.

^u Verruca.] Horatius lib. 1. Serm. Satyr. 3.

Qui, ne tuberibus proprijs offendat amicum,

Postulat, ignoscat verrucis illius &c.

De iis Plinius locis infinitis, & ex libris Originum M. Catonis. Gellius lib. 3. cap. 7. habet, Verruca est locus editus atque asper.

^x Gurgitis.] Macrobius lib. Saturnal. 3. c. 12. De hoc quoque Fabio Gurgite Liuius Decad. 1. lib. 10. Eo anno Q. Fabius Gurges consulis filius, aliquot matronas ad populum stupri damnatas, pecunia multauit. & postea, Idem consul cum D. Iunio Bruto Scæua creatus est. Plinius autem lib. 7. c. 40. Familia Fabiorum quæ vna, inquit, qua tres continui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rutilianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

^y Nepotes.] Hi dicuntur luxuriosi, & suorum bonorum consumptores, obliguritores, ut scribunt Diomedes Grammaticus & Sext. Pompeius lib. 12. Priscianus lib. 2. & Porphyrio in Horatij Epod. od. 1. qui huius appellationis causam ponit, quod solutoris delicatiorisque victus soleant esse, qui sub auro nutriuntur. Quod & satis probat illud ipsius Horatij eo loco,

Discinctus aut perdam ut nepos.

& lib. 2. Sermo. Satyr. 3.

Vincit enim stultos ratio insanire nepotes.

Illudque Ciceronis in 1. Oratione legis Agrariæ, post prin. Vnde nunc proximo capite ut impurus helluo turbet rempublicam, ut à maioribus nostris relictas possessiones disperdat, & dissipet, ut sit non minus in patrimonio populi Romani

appellati. Tertiū: quod salutis ædem pinxit, ^z Pictoris. Alius ^a Ambustus, ^b cuius filia Licinio Stoloni nupserat. ^c Ex qua familia, quod nulli contigit, vno velut tenore tres principes senatus fuere, Fabius scilicet Ambustus, ^d Rutilianus, & Gurges, præcellenti ingenio viri. ^e Is autem Ambustus, quod adolescens ictus fulmine deflagrauit: idemque Pullus, postea ^f Rullus nominatus. Fuit quoque Fabius cognomento Venox, ^g qui censor cum Appio Claudio, ob inquisitas aquæ venas, Venocis nomen accepit. Et alter Rutilianus, cui primum ^h ob virtutem Maximi cognomen datum, qui ⁱ magister equitum à Papyrio dictatore penè securi percussus est. ^k Duos enim Maximos populus Romanus præcipuè cognominavit, Valerium, qui plebem patribus conciliauit, & hunc Rutilianum: post quem ^l Pompeius, astipulante Sylla, Magni nomen accepit. Nec me præterit, ^m Cæsones, quod cæso matris vtero in lucem prodissent, sicut ⁿ Cæsares, quod est Iuliorum familiæ cognomen, vel quod cum cæsarie nascerentur, seu quod auus C. Cæsaris elephantem occiderat, qui punicæ lingua cæsar dicitur, nomina inuenisse: cuius familiæ proprium dicunt fuisse, vt sacra Apollinis curæ habeant, eiusque ministri fiant. ^o Iulos vero, à prima barbæ lanugine plerique dictos

Pictor.
Ambustus.
Rutilianus.
Venox.
Maximi.
Cæsones.
Cæsares.
Sakra Apollinis.

ANNOTATIONES.

mani nepos, quàm in suo. Et in 2. eiusdem legis oratione, vt in suis rebus ita in republica luxuriosus nepos. Idem pro Quintio, Quis tam perditus, ac profusus nepos? &c. Fuitque id cognomentum familiæ honestæ: ex qua dictus Marcellus Nepos, cuius sunt epistolæ ad Ciceronem, & Ciceronis ad eum Familiarium lib. 5. & Flavius Nepos, tribunatu à Nerone excitus apud Tacitum lib. 15. & Pletorius Nepos vir senatorius apud Spartianum in vita Hadriani non semel. Sed an id cognomen contractum sit à luxuria, alibi legisse non memini. Inde verò dicuntur Nepotini sumptus, Suetonij Caligula cap. 37. Nepotinis sumptibus omnium prodigiorum ingenia superauit. & nepotor, pro luxuriosè & prodigè viuere, apud Senecam de Beneficiis, lib. 1. c. 15. Vero liberalitatem nepotari. & apud Tertullianum in Apologetico, Aristippus in purpura nepotatur. Inde & luxus, nepotatus. Apuleio lib. 2. Metamorph. sic nepotatus nomen verbale, vt in illo Afranij versu,

Scurrilitate ac nepotatu nobilis.

^z Pictoris.] Plinius lib. 35. c. 4. de pictura loquens ait, Apud Romanos quoque honos maturè huic arti contingit. Si quidem cognomina ex ea pictorum traxerunt Fabij, clarissimæ gentis, principesque eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit. Huius sæpe meminit Liuius, & Decad. 1. lib. 1. appellat illum antiquissimum scriptorem. de quo Cicero in Bruto, Fabius, inquit, pictor, homo nobilissimus, iuris & literarum antiquitatis benè peritus.

^a Ambustus.] De hoc attigi proximè in verbo Gurgitis. Sed & huius meminerunt Plinius de viris illustrib. 20. & Liuius decad. 1. lib. 4. vbi eum dicit fuisse consulem cum C. Furio Pacilio. & aliàs eodem libro, Tribunum, & lib. 7. eiusdemque iterum cum C. Pontio Balbo, & tertium cum T. Quintio, vt aliis placet, cum M. Papilio consulem: Sed magistrum equitum P. Valerij Publicolæ dictatoris, & rursum Cornelij Aruinae dictatoris lib. 8. ante finem, & deinde Dictatorem, eius Decadis lib. 9. Fuit & alius C. Munatius Ambustus cognominatus ob eam causam quam declarat Asconius Pædianus in Milonianam.

^b Cuius filia Licinio.] Liuius 1. Decad. lib. 6. inquit, M. Fabij Ambusti filia duæ nuptæ, Seruio Sulpitio maior, minor C. Licinio Stoloni.

^c Ex qua familia.] De quo diximus ex Plinio proximè in verbo, Gurgitis.

^d Rutilianus.] Rullianum vocat Plinius d. cap. 40. lib. 7. Plutarchus Rullum in vita Pompeij, & Rhylaum in vita Fabij Maximi. Sed Rutilianum Liuius Decad. 1. lib. 8. vbi scribit illum fuisse dictum magistrum equitum à L. Papirio Cursore. & aliàs. Item Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. & lib. 4. cap. 1. & scriptor de viris illustrib. 32.

^e Is autem Ambustus.] Pompeius Festus lib. 14. Pullus, inquit, Iouis dicebatur Fabius, cui Eburno cognomen erat, propter candorem, quod eius natis fulmine icta esset. Antiqui puerum quem quis amabat, pullum eius dicebant. Arnobius contra Gentes lib. 4. & vt Iouis dicatur pullus in partibus Fabius aduritur mollibus, obsignaturque posticis.

^f Rullus.] Ita cognominatus fuit Fabius Maximus auus illius Q. Fabij Maximi Cunctatoris, vt liquet ex Plutarcho in Pompeio, & Liuiio Decad. 3. lib. 10. Fuere autem & alij cognomines: Plinius etenim lib. 8. cap. 50. scribit P. Seruiliū Rullum patrem eius Rulli, qui consule Cicerone legem Agrariam promulgauit, solidum aprum Romanorum primum in epulis appoluisse. Extantq; etiamnum tres orationes ipsius Ciceronis de lege agraria contra P. Seruiliū Rullum Trib. plebis.

^g Qui censor.] Vereor ne hic Alexander memoria lapsus sit: neque enim quispiam Fabius Venox aut alterius cognominis censor fuit cum Appio Claudio: sed C. Plautius, vt tradit Liuius li. 9. cui quidem Plautio an cognomentum fuerit venox, nescio: At id cognominis fuisse alteri L. Plautio consuli cum M. Follio Flaccina, videre est dicto lib. 9. vt alteri L. Plautio consuli cum L. Papirio Crasso eiusdem Decad. 1. lib. 8. Post illos autem censores fuere Q. Fabius & P. Decius dicto lib. 9. in fine. Sed quod illi Fabio cognomen fuerit non reperio: nisi is fuerit Q. Fabius Maximus Rutilianus, qui annis 22. plus minúsve fuerat antè magister equitum L. Papirij Cursoris, sicuti supra diximus. Quāquam Cælius Rhodiginus idem quod hic habet li. 24. c. 5. in fine. & addit præterea hos censores fuisse M. Valerio Maximo & P. Decio consulibus. ego neque censores neque cōsules hos simul fuisse reperio. Cæterum Hermolaus Barbarus in Castig. ad Plin. lib. 7. cap. 9. scribit, antiquam tabulam Romæ repertam hoc scripto, Cæsar Claudius C. F. Ap. N. Cæcus C. Plautius C. F. C. N. Qui in hoc D. XXV. honore appellatus est: & paulo post subdit; Quamquam & Venox L. Plautius L. F. L. N. Vennocens in eadem tabula legitur. Miror autem Hermolaum Venocem pro nobili accepisse, & interpretatum fuisse.

^h Ob virtutem Maximi.] Aliter Liuius 1. Decad. lib. 9. Extremo, inquit, Q. Fabius Censor simul concordia causa, simul ne humiliorum in manu comitia essent, omnem forensē turbam excretam in quatuor tribus coniecit, urbanasque eas appellauit: adeoque eam rem acceptam gratis animis ferunt, vt Maximi cognomen quod tot victoriis non pepererat, hac ordinum temperatione pareret.

ⁱ Magister equitum.] Liuius Decad. 1. lib. 8. & Valer. Maximus lib. 2. cap. 2.

^k Duos enim Maximos.] Plutarch. in Pompeio.

^l Pompeius.] Ibidem Plutar. & Liuius Decad. 3. lib. 10. in fine. Cassiodorus lib. 4. Variarum lect. epist. vlti.

^m Cæsones.] Plinius lib. 7. cap. 9. & C. Titus Probus in epitome lib. 10. Valerij Maximi, & Festus lib. 3. Cæsonis autem Fabij cōsulis primum cum L. Emilio, secundum cum Sp. Furio, tertium cum T. Virginio, meminit Liuius Decad. 1. lib. 2.

ⁿ Cæsares.] Plinius vbi supra, & Solinus cap. 4. Sed tu omnino vide quæ de hac re scripsi in nostris Commentariis.

^o Iulos verò.] Seruius ad eum locum Æneid. 1. Virgil.

At puer Ascanius cui nunc cognomen Iulo.

Agrippa.

autumant: *P' ἱελον* enim Græci primam in mento dixere lanuginem. & *Agrippas*, quod contra nascentium legem, pedibus prius ex utero emerfis, nati essent, quasi ægrè partos nuncupari, quod omen infelicitatis fuit: sicut *q* qui ex utero haud magno negotio & priori partu effusus foret, felix augurium affert. Et *s* Vopiscos, cum ex gemellis vno defuncto, alter superuiveret: & *t* Proculos, qui foris agente patre: ac *u* Posthumos, qui post patris obitum nati essent: & *x* Cordum, qui sero & postremus: atque *y* Opiter, qui patre mortuo, auctore viuo editi forent, dictos existimarunt. Cornelius qui *z* Scipionum nomen propagauit, quod patrem lumine orbem, pro baculo regeret, velut hastili nixum, Scipio fuit appellatus. Et *a* Cincinnatus, quod esset capillo incompto: & *b* Roscius, quod exactæ virtutis & consummatissimus foret. Cum enim Roscius Gallus histrio nulli secundus, supra omnem memoriam absolutissime mimum ageret, sicut *c* Pollus apud Græcos, si quem virtute præcipuum & artibus præcellentem videbant, Roscium, hoc est, miræ & perfectæ probitatis nuncupabant. Sic Piso, quod in omni re commodus foret, utilis & fructuosus, *d* Frugi est cognominatus. *e* Scrofa vero & *f* Asina vnde sint cognomenta, vulgo proditum est: siquidem alter cum vades daret, asinam onustam auro in forum duxit: alter supposita vxore puerpera, quam depe-

Vopisci. Proculi. Postumi. Cordus. Opiter.

Scipio. Cincinnatus. Roscius. Pollus.

Piso. Frugi Scrofa. Asina.

ANNOTATIONES.

p' ἱελον.] Idque non solum virorum, quod planum est, sed & arborum & pomorum ex Plinio lib. 16. cap. 29.

q Agrippas.] Plinius lib. 7. cap. 8. Quintilianus lib. 1. c. 8. A Gellius lib. 16. cap. 16. Solinus cap. 4. & Nonius Marcellus ad extremum operis sui.

r Qui ex utero.] Id quod tacite sentiunt prædictis locis Plinius & Solinus.

s Vopiscos.] Plinius lib. 7. cap. 10. Quintil. d. c. 8. Plutarch. in Coriolano, Solinus & Nonius vbi supra: C. autem Titus Probus in dicta epitome Valerij Opiscos habet, vbi mendum putem, cum ipse idem Vopiscum Iulium commemoret.

t Proculos.] Plutarchus prædicto loco, & Festus lib. 14. Linius autem Decad. 1. lib. 2. memorat Proculum Virginium consulem cum Sp. Cassio; & lib. 8. P. Plautium Proculum etiam consulem cum P. Cornelio Scapula. & Tacitus li. 15. Ceruarium Proculum equitem.

u Posthumos.] Ibidem Plutarchus, & iterum in Sylla, in fin. Seruius lib. 6. Æneid. ad illud,

—Tua posthuma proles.

Quintilianus lib. 1. cap. 8. Gellius lib. 2. cap. 16. Eusebius in Chronicis: & clarè probat illud Plauti in Aulularia act. 1.

Post mediam ætatem qui duxit uxorem domum,

Si eam senex anum prægnantem fecerit fortuito,

Quid dubitas quin fiet paratum nomen puero Postumus?

Festus lib. 15. Et de iis in nostris legibus connub.

x Cordum.] Quintilianus prædicto loco, Scrutabitur, inquit, mille præceptor acer atq; subtilis origines nominum, ut quæ ex habitu corporis Rufos, Longosq; fecerunt. Vbi erit aliquid secretius, vnde Syllæ, Burri, Galbæ, Planci, Pansa, Scauri, taliæque: & ex casu nascentium, hinc Agrippa & Opiter, & Cordus, & Posthumus erunt: & iis quæ post natis eueniunt, vnde Vopiscus, Cota, Scipiones, Lenates, Serani. Sunt & ex variis causis, quibus ostendit omnia hæc nomina hominibus imposita ex variis causis, quas tamen aliter non declarat, sed relinquit legentium coniecturæ. Quod ad Cordum pertinet, de quo hic tractamus, facile possumus coniecere, ita eum nominari, qui sero & veluti intempestiuè nascitur, ut fœnum cordum appellatū, quod autumnale est, & sic serotinum & postremum, ut scribit Columella lib. 2. cap. 1. Plin. lib. 18. c. 28. Pompeius Festus li. 3. vbi ait frumenta corda dici, quæ sero maturescunt. Sic & olus cordum appellat ipse Columella lib. 12. cap. 13. & Agnos Cordos Plinius li. 8. cap. 47. & ante illum Varro qui per aspirationem scribit Chordos, de re rustica lib. 2. cap. 1. à *χορdis* verbo Græco. Cordi Crexentij meminit Suetonius in Augusto, cap. 25. & Iulius Capitolinus in Gordianis alterius Cordi vitas Imperatorum scripserat, meminit. Sed scriptor de viris illustribus cap. 12. scribit Mutium Scæuolam, Cordum fuisse cognominatum, licet in quibusdam libris Codrus eo loco legatur.

y Opiter.] Quintilianus vbi supra. C. T. Probus in epitome 10. Valerij Maximi, Festus lib. 13, memoratur autem Opi-

ter Virginus Consul Rom. primum cum Sp. Cassio, iterumque cum L. Æmilio, Liuij Decad. 1. lib. 2. & Dionysij Halicarn. lib. 5. Atque Cæsar Opiter Tito Probo vbi supra. Ex quo illud te scire oportet, multa prænomina, aut etiam nomina, in cognomina, & è diuerso ab antiquis versa fuisse, ut vides in Opitris appellatione, & Postumi, Cepionis, Bruti, & aliis quamplurimis ipsi Probo memoratis.

z Scipio.] Ibidem Quintilianus. Liuius Decad. 1. lib. 5. Macrobius 1. Saturnal. cap. 6.

a Cincinnatus.] Suetonius in Caligula cap. 35. Liuius autem Decad. 1. lib. 3. memorat L. Quintium Cincinnatum dictatorem, & lib. 4. consulem: & eundem etiam dictatorem Valerius Maximus lib. 2. cap. 2.

b Roscius.] Cicero lib. 1. de Oratore, scribit Roscium Gallum Comædum eò præstantiæ venisse, ut cum de perfecto in arte aliqua loquimur, is in suo genere Roscius à nobis dicatur. Et Festus lib. 16. ad fin. Roscij, inquit, appellantur in omnibus perfecti, quod Roscius quidam perfectus vnus in arte, id est, comædia iudicatus sit. Vbi emendandi sunt libri vulgares, qui vbi Roscij deberent, Rosij habent. De illo est versus Horatij epistola 1. lib. 2.

Quæ gravis Æsopus, quæ doctus Roscius egit.

Macrobius quoque lib. 3. cap. 14. Saturnal. multa de illius excellentia scripsit, & nos quoque in commentariis Nobilitatis.

c Pollus apud Græcos.] Nescio an hic intelligat de Polo Agrigentino Sophista Gorgiæ discipulo, qui primus in oratione inuenisse dicitur antitheta & similiter desinentia; quod Philostratus dicit minime verum esse, sed iam inuentis sæpè vsum fuisse. Suidas autem scribit eum genealogiam eorum qui ad Troiam profecti sunt scripsisse, simulque nauium catalogum. Sed hunc Pollum puto eum esse histriionem de quo loquitur Gellius lib. 7. ca. 5. vbi eum dicit fuisse in terra Græcia fama celebri, qui gestu & vocis claritudine & venustate cæteris antestabat.

d Frugi est cognominatus.] Cicero in oratione pro Fonteio inquit, in oratione C. Gracchi permulta in L. Pisonem turpia ac flagitiosa dicuntur; at in quem virum? qui tanta virtute atque integritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequiores neminem posset, solus tamen Frugi nominaretur. Eius quoque in Verrinis meminit Cicero, & in eius Pisonianam Asconius, ut ipse Cicer. Thufculan. 3: & ad Pætum Familiar. lib. 9. epist. 22. & Dionysius Halicar. lib. 4. vbi eum annales scripsisse dicit, ex quibus illum citat, nisi hic alius sit. & alterius Pisonis Frugi Licianiani. Sueton. Galbæ c. 17.

Scrofa.] Ex Macrobio Saturnal. lib. 1. cap. 6. vbi & ita cognominatum ait Tremellium.

f Asina.] Macrobius ibidem. Liuius autem Decad. 3. lib. 3. memorat Cornelium Asinam inter regem & P. Cornelium Asinam, siue illum siue alterū, Asconius Padianus in Orat. Cicer. contra L. Pisonem & Cneum Cornelium Asinam consulem cum C. Duilio, Paulus Orosius lib. 4. cap. 8.

Fuerunt

culatus fuerat, scrofam se non habere mentitus fuit: seu quod & Varro tradit, qui primus genti nomē propagauit, cum quæstor in Macedonia relictus foret in castris, hostesque impressionem facerent, palam vociferatus est, celeriter se illos, ut scropha porcos, disiecturum, quod & fecit: unde nomen assequi meruit. Proditumque memoriæ est, Cornelium Rufum, quod ex præscripto librorum Sibyllinorum ludoscera, Sibyllam primo, mox annis intercedentibus, ^h Syllam appellatum, posteris nomen propagasse. Et militem, quod fronde coronatus, militaria gessit facinora, ⁱ Frondicij nomē dedisse. Sed iam longius euecti sumus, quam statueramus. Itaque ne longius legentes fatigemus, neque pluribus moremur studiosos, de his hætenus dixisse satis sit. Hoc quoque non fuerit ab re meminisse, pleraque cognomina Romanis ex piscibus fuisse indita. Nam ^k Murænas & ^l Oratas, vel quod piscium eius generis viuaria quam amplissima haberet magno fœnore, vel quod eo edulio præcipuo vescerentur plerique dictos volunt. ^m Tamen si Murænam à nervoso corpore, sicut ⁿ Neruam à fortitudine multi denominari dicant. ^o Fœminasque Romanas duo tantum nomina ferre, mares vero tria, sæpius quatuor, prænomen, cognomen, agnomen, & nomen, idque nobilitatem generis monstrare: quodque ^p rarenter mulieres prænominibus utebantur, mares vero frequentissime. Nāque cognomen & agnomen mulieri non dabatur. Quod nobis, cum frequenti lectione id obseruarem, ita esse propemodum visum fuit.

Sylla
Frondicij.

Cognomina
ex piscibus.
Muræna.
Orata.

Fœmina duo,
mares autem
tria aut qua-
tuor nomina
habebant.

ANNOTATIONES.

Fuerunt autem & Asinij vetustæ familiæ, è quibus Asinius Pollio orator celeberrimus, & cuius perelegans extat oratio aduersus Catilinam. Asinius quoque Sabinus memoratus Tacito, lib. 3. & Asinius Capito, apud A. Gellium lib. 5. cap. 20. & 21. Fuere & Asellæ cognominati, ut Lucetius Asella apud Florum epitomes lib. 86. & 88. & scriptorem de viris illustribus 68. Fuere denique Aselliones, ut Sempronius Asellio scriptor Romanæ historiæ, apud A. Gellium lib. 1. cap. 13. & lib. 5. cap. 18.

^g Varro tradit. Scilicet de re rustica lib. 2. c. 4.

^h Syllam. Plutarchus in Mario, initio. Macrobius Saturnalis lib. 1. cap. 17. Quintilianus verò libri 1. cap. 8. ponit hoc nomen inter ea quorum origo segetior est. Ad illam autem sententiam alludit Silius Italicus ibi,

— Sibyllam vocant Syllam.

ⁱ Frondicij. Plinius lib. 17. c. 1. de arboribus loquens, Fuere, inquit, & ab iis cognomina antiquis, Frondicio militi illi qui præclara facinora Vulturum transnans, fronde capiti imposita aduersus Annibalem edidit.

^k Murænas. Varro de re rustica lib. 3. c. 3. loquens de Lucio Muræna, quæ tradit fuisse ob eam causam ita appellatum: & Macrobius Satur. 3. c. 15. Lucij autem Murænae meminit Plinius 1. 3. c. 3. & D. Muræne scriptor de viris illustribus c. 30. ^l Oratas. Idem ibidem de Sergio Orata loquuntur, de quo & alia multa dicit Macrobius: Valerius item Maximus lib. 9. cap. 1. post princip. & Plinius lib. 9. cap. 54. Pompeius autem Festus, inquit, Orata genus piscis appellatur à colore auri, quod rusticorum dicebant, ut auriculas, oriculas: utque Sergium quendam prædiuitem, quod duobus annulis aureis & grandibus uteretur, Oratam dicunt appellatum. Quæ longe diuersa sunt ab iis quæ Varro & Macrobius dicunt. Cæterum Matialis hunc piscem auratam per diphthongum appellat, lib. 13. epigram. 90.

Non omnis laudem pretiumque aurata meretur,

Sed cui solus erat concha Lucrini cibus.

In iis autem cognominibus sumptis à piscibus adde Callimedontem Rhetorem Locustam fuisse cognominatum, quod eo pisce delectaretur, ut videre licet apud Athenæum lib. 3. cap. 11. & 13. & lib. 8. c. 6.

^m Tamen si Muræna. Cassiodorus h. d. in libris variarum.

Quare partus ancillæ cuius ususfructus legatus fuit, in fructu non sit, cum reliquorum animalium contrā fuerit.

CAP. X.

INter contentiones forenses quondam summa dissentio fuit, an partus ancillæ in qua ususfructus legatus est, in fructu sit habendus, ita ut in eo sicut in ancilla ususfructus maneat. Vetus quæstio fuit inter consultissimos viros P. Scæuolam & M. Manilium, à quibus Brutus summæ autoritatis vir, qui inter iurisperitos multum longèque præstitit, & M. Cicero iure meritoque dissentit. Verba Ciceronis de finibus bonorum primo, si recensere ea quis vellet ascripsi: An partus ancillæ sit in fructu habendus, differetur inter principes ciuitatis P. Scæuolam, & M. Manilium: ab hisque M. Brutus dissentiet, quod & acutum genus est, & ad usus ciuium non inutile, nosque ea, eorumque scripta, reliquaque eiusdem generis, & legimus libenter, & lege-

Et ciceronis
locus.

mus : hæc quæ vitam continent omnem , negligentur ? Hactenus Cicero. Manilius & Scævola , in fructu ancillæ partum esse dixere, ea de causa , quod sicut in cæteris animantibus, quæ in manu mancipioque sunt , illorum fœtus in fructu, est. Si quidem pecudum legato usufructu, soboles ex pecudibus postea natis suffecta , perinde accedit legato , & in fructu habetur , ac si vnâ cum pecore legata fuisset. Ita ancillæ legato usufructu , pari exemplo partum ancillæ in fructu esse voluere : pluresque iureconsulti in hanc sententiam concessere , à quibus tamen Brutus grauis autor in primis , certioribus argumentis dissentire haud immerito visus fuit : cuius sententia postea obtinuit. Non enim sicut in sobole pecudis pecus enatum , nexu obligatur , & in fructu est , ita ancillæ partum in fructu esse , aut in ius ditionemque venire censuit. Quippe pecore legato , ipsum pecus & sobolem tanquam pari nexu obligatam accedere , & in fructu esse consentiunt omnes. Sed in fructu hominis, homo , inquit , esse non potest , permagnique interesse an pecus ex pecore , vel homo ex serua nascantur. Cum enim ex serua natus , sui potens non sit , nec alieni iuris aut ditionis fiat , sed in seruitio & famulatu domino ita addictus , vt sine domini iussu permissuue in ius alterius venire , aut mancipio , nexuue obligari non possit , ideo ancillæ partus in ius ministeriumque usufructuarij non venit , sed velut mancipium domino addicitur. Quod in pecore enato secus dici conuenit. Si quidem pecus enatum , cum in manu & fructu sit , vnâ cum pecore legato tanquam adiectum perinde manet , ac si vnâ legatum esset. Aptissime commodissimeque Brutus , magno vt fuit ingenio , ab homine pecus seiunxit : sed sicut hoc peracri iudicio non ineptè ab altero discreuit , & diuersum arbitratus fuit : ita causam ego tam variæ decisionis , à veteribus iureconsultis libenter quæsierim , cur aræ usufructu legato , si in ea insula erecta foret , ea postea demolita , in eademmet area mihi vsumfructum manere Paulus & Vlpianus censuerunt , non autem econtra : nanque ædium usufructu legato , illis demolitis , licet alteræ suffectæ sint , in eis tamen mihi nullum manere vsumfructum , constans omnium opinio fuit. Et tametsi rationis huius diiudicandæ non prompta animaduersionis foret , constitit tamen grande discrimen subesse , quod demolitis ædibus , solum & area quæ prius fuit , manet in qua mihi vsumfructus incolumis & certus est : ædibus verò demolitis , quamuis alteris inibi suffectis , non easdem censerî conuenit. Ideo cum aliæ , non eadem dicantur , vsumfructum propterea non deberi , iure meritoque putarunt.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

ID caput constat duobus membris , quæ ad ius nostrum de usufructu & quemadmodum. Secundum ex l. repeti. §. ciuile pertinent. Primum deciditur per legem Vetus , ff. rei. & l. fundi. & duab. seq. ff. Quib. mot. usufruct. amit.

Miracula de somniis apud nonnullos cognita & comperta, & quæ ipse expertus fuit.

CAPUT XI.

VNIANVS Maius contrerraneus meus, vir bene literatus, in exquirendis adnotandisque verborum & sententiarum viribus , multi studij fuit : & præterquam quod in erudiendis iuuenulorum animis , imbuendisque doctrina pueris , castigatissimæ disciplinæ , somniorum quoque omnis generis ita verus coniector fuit , vt ipsius responsa , diuina ferè monita haberentur. Ad eum memini cum puer adhuc essem , & ad capiendum ingenij cultum frequens apud eum ventitarem , quotidie somniantium turbam , hominesque celebri fama & multi nominis , de somniis consultum venisse. Declarabat definiebátque ille , non breuiter aut sub obscure , vt plerique , sed expositè atque apertè ænigmata somniorum , siue boni , siue mali prænuntia : ita aptè , vt iudicium factum à veridico diceres. Multi quoque illius monitu , vitæ interitum , nonnunquam animi ægitudines vitarunt. Sed quod illi interprete Iuniano assequebantur , animaduerti quosdam haud quam summæ nobilitatis , sed homines tenuissimos , & sortis infimæ , absque vlllo interprete assequutos , & somnio tantum præmonitos , imminentem cladem aut futurum exitium , & pleraque incommoda vitasse , verissimæque , qualia futura viderant , somnia extitisse : quod genus Græci *ὄραμα* , hoc est visionem dicunt. Nuper in Vesuuino meo familiaris meus quispiam fuit , homo alioqui exiguæ sortis obscurus & egens , sed tamen spectatæ fidei , & exempli recti , qui ouium greges custodire solitus , cum esset grauior annis , & valetudine non bona , eam curâ vnico , quæ habebat , filio delegarat. Accidit , dum procul à stabulo ipse & filius sub paruulo lare noctu decubarent , ouem quandam à lupo circūuentam , sibi in somniis obuersari , illiusque dentibus opprimi & lacerari visam : quo somnio expergefactus senior , filium qui vnâ decubabat , excitauit , vtque ad gregem properè accederet , acclamauit : namque ouem cuius etiam nomen referebat , à lupo circūuētā dilaniari dixit. Qui cum illuc excitatus pergeret , eandem , quam pater prædixerat ouem , à lupo lacerari atque opprimi inuenit , verissimumque , & quale pater prædixerat , insomnium expertus fuit. Matrona insignis , multi & celebrati nominis , dum Neapoli degerem , referre mihi solita est , quamcunque in somniis imaginem vidisset , eandem sibi postera luce representari. Eaquæ magnæ admirationi apud reliquas matronas fuit , quod sæpius quæ sibi die euentura erant , somnio monita , futura prædiceret. Sed præ omnibus quæ notauerim , res est memoria & admiratione digna , quam ego nuper expertus sum , & re probauî. Iacebat in lectulo Marius

alumnus

alumnus & cliens meus, cuius ego ingenium & animi indolem sæpe demiratus sum. Is cum per quietem matrem defunctam efferri, & funus apparari vidisset, grauissimos gemitus & lugubres querelas, quamuis somnio confusus edebat: quem cum excitari iussissem, & causam tam luctuosi gemitus requisissem, retulit matrem vita functam, sibi per quietem visam efferri, & funerari, Obseruauit ego diem, & tempus quo species hæc obuersata fuerat, notauit. Haud multo post, nuncius defunctæ matris ad me venit: à quo cum diem requisissem, conuenit, ipso die quo mater per quietem efferri visa fuit, illam è vita excessisse. Quibus exemplis admonemur, ut esse præscita quiescentis animi, & diuinationes, humanæque mentis præsagium, quasi vaticinium futurorum diuinitus mortalibus datum per somnia, credamus.

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

NArrat quædam vera sui temporis somnia, ex eo somniorum genere, quæ *ὄραμα*, id est, visionem Græci vocant: de quibus & aliis somniorum generibus latè Macrobius de Somnio Scipionis lib. 1. cap. 3. Sed & si alia pluri-

ma desideras de Somniis, pete ex Ciceronis lib. 1. de diuinatione, & Valerio Maximo li. 1. cap. 7. & ex hoc ipso Alexandro infra lib. 3. cap. 26. & de Somniis inscripti sunt Artemidori Daldiani libri sex.

Quæ forma castrorum, qualisq; disciplina olim fuit, & quot portæ in Romanis castris esse consuevere.

CAP. XII.

QUIBUS castrametandi scientia, & idonea castris loca eligendi, nota & perspecta cognitio fuit, cuius rei gloria^a Pyrrho Epirotæ præcipua fuisse traditur, quique militaris disciplinæ præcepta diligenter exequuti sunt, hoc annotasse litteris accepimus, ut pro loci qualitate ubi castra metanda forent, proque angustia & laxitudine, aut militari multitudine, ita se duces castris capiendis insinuent. Sed neque eadem figura & habitu, neque eisdem in locis semper castrametari oportere, rectè arbitrati sunt: ^b Siquidem, modo quadrata, modo trigona, plerunque rotunda, ex disciplina Lycurgi, qui ita castrametari docuit: nonnunquam lunata, & hemicycla castra habere: interdum planis & patentibus campis, nunc arduis & accliuissimis locis, plerunque dimissa valle, nunc in ^c colle edito, & summo iugo castra communire: nonnunquam terræ situ difficili, & impedito saxis præruptissimis loco munito, ut siqua maior vis ingruat, ^d milites in tuto sint: & sicut loci natura tempusque patitur, castra & munitiones extendere: ut opportuna aquatio, ne siti & latitudine conficiantur: ut lignorum, ut pabuli copia sit: ne commeatu, ^e nève re frumentaria prohibeantur, haud paruum munimentum esse putauere. ^f Præcipue cauendum, ne collis aut iugum immineat, unde prospectus castrorum, & subita incurfus fiat, nève sylua densa, aut latens fossa, vel sinus oculi iaceant, unde latebræ hostium & insidiæ parari, aut tacito speculatu pericula oriri possint. Portæ quoque castrorum, ut pro amplitudine pauciores potius, quam plures construantur, esse cum facilius, tum etiam utilius, idque percommodum fuisse & salutare. Tamen in Romanis castris multiplices aliquando portas nonnulli exemplis adnotarint: quod ideo seruatum est, ne quid eruptione subitam in hostes demoreretur, utque omnibus portis effusus equitatus, vno im-

*Castrorum alia
atque alia fi-
gura.*

*Quid præci-
pue cauendum
in castris loca-
dis.
Porta castra-
rum.
Quare multi-
plices portæ in
castris Roma-
nis.*

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

^a **P**YRRHO EPIROTÆ.] De Pyrrhi in re militari & castris metandis peritia Plutarchus in vita illius. Apud Liuium autem Deca. 4. lib. 5. Hannibal hac in re iudex maximè idoneus, Pyrrho secundum locum post Alexandrum, in maximis Imperatoribus assignauit, quod primus castrametari docuisset, neminemque elegantius loca cepisse, & præsidia disposuisse. Sed & idem Liuius eodem libro 5. scribit Philopœmenem præcipuè in ducendo agmine, locisque capiendis solertiæ atque usus, nec belli tantum temporibus, sed etiam in pace ad id animum exercuisse. Subdit & mox alia, ex quibus multa Alexander in hoc capite scribit, & quæ ideo mox subscribam: Vbi, inquit, iter quopiam faceret, & ad difficilem transitu saltum venisset, contemplatus ab omni parte loci naturam, cum solus iret, secum ipse agitabat animo: cum comites haberet, ab iis quærebat: si hostis eo loco apparuisset, quid si à fronte, quid si à latere, quid si à tergo adoriretur, capiendum consilij foret: posse instructos recta acie, posse inconditum agmen, & tantummodo aptum viæ occurrere. Quem locum ipse capturus esset cogitando aut quærendo exequabatur, aut quod armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim interesse) usus: quò impedimenta, quò sarcinas, quò turbam inermem reiiceret, quanto ea aut quali præsidio custodiret: & utrum pergere qua cepisset ire viâ, an

eâ qua venisset, repetere melius esset: castris quoque quem locum caperet: quantum munimento amplecterentur loci: quâ oportuna aquatio, quâ pabuli, lignorumque copia esset: quâ postera die castra mouenti tutum maximè iter, quæ forma agminis foret. Hæc ibi. Procles autem Carthaginensis apud Pausaniam lib. 4. ante finem. refert ipsum Pyrrhum fortuna, & rerum gestarum splendore Alexandro magno inferiorem fuisse. In disponendis verò siue instruendis in acie peditibus, & equitibus, excogitandisque contra hostes stratagematis, peritiorem fuisse.

^b *Si quidem modo quadrata.*] Vegetius de re militari lib. 1. cap. 3. ait, Interdum autem quadrata, interdum trigona, interdum semicircularia, prout loci qualitas aut necessitas postulauerit, facienda sunt. & iterum lib. 3. cap. 8.

^c *Nunc in colle edito.*] Ideoque Cæsar cum essent circum castra Pompeij permulti editi & asperi colles, hos primum præsidijs tenuit, castellaque ibi communiit, ut idem Cæsar scribit lib. 3. Belli ciuilibis.

^d *Milites in tuto.*] Vegetius lib. 1. c. 22. Castra, inquit, præfertim hoste vicino, tuto semper facienda loco sunt: ubi lignorum & pabuli, & aquæ superpetat copia. lib. 3. cap. 8.

^e *Nève re frumentaria.* Idem Vegetius d. lib. 3. c. 8.

^f *Præcipue cauendum.*] Idem d. c. 22. Cauendum etiam, inquit, ne mos sit vicinus altior, qui ab aduersariis caprus possit officere.

^g *Quatuor*

*Diuersis ca-
strorum portis,
diuersa nomi-
na tributa.*

*Castrorum
locus.
Statio princi-
palis.*

*Decumana
statio.*

*Via princi-
palis.
Statio
Quintana.*

*Exercitus
crebro exerci-
tus.*

*Vigilia in ca-
stris.*

petu in hostes diuersi irrumpant. Sed tamen vbi amplissima erunt castra, & quamuis latè fusa, ibi & quatuor ad summum portas constitui conuenire: minora vero & angusta, duabus contenta esse debere, omnes ferme consentiunt: Quarum sicut nomina distincta: ita dissimilia fuere munia. ^h Prima enim prætoria, ⁱ quæ & quæstoria dicta est: siquidem in Romanis castris, & ^k prætorium ducis, & quæstorium fuit, prout prætore, aut quæstor castris & legionibus præerat: quæ vel orientem solem spectare, vel è conspectu hostium dirigi consuevit. Quod eo fit, vt si quando ad arma conclamatum foret, sine tumultu extra castra contrahi multitudo, & explicari ordines, signaque educi possint. Etenim vbi acie decernendum erat, illinc cohortes educi, & copiæ admoueri solebant. Vbi etiam militum statio composita, instructaque ad subitos conatus esse debebat, cui etiam ^l Principali nomen datum. Altera à tergo castrorum ^m Decumana, eo quod ampla & patens: ex qua desertores, & facinorosi, in quos iure militari animaduertendum erat, educuntur, & pœnis coercentur. ⁿ Tertia principalis, ex qua principes & summi duces velut ex postico, si quando vsui foret, opem suis laborantibus ferre, ordines tendere, & milites educere consueuerant. ^o Via quoque quæ ad portam ferebat, Principalis ducta est. Quarta post prætorium, ^p Quintana dicitur: quippe per eam commeatus in castra conuehi, & rerum utensilium copia venalis exponi: inde etiam merces ad vsum militaris multitudinis, quæque bello vsui forent, importari & exportari solita. Hoc quoque inter exempla relatum est, quod & Fabius ^q Maximus, & ^r plerique imperatores præcipiebant, exercitum itineribus, & locorum mutatione crebro fatigari, potius quàm vno in loco in castris sedere, esse cum tutius, tum ad disciplinam militarem nobilius. Id quod Cyrum ^s apud Xenophontem nouimus factitasse. ^t Quamuis nonnulli, castrorum crebram mutationem præ se ferre turpem fugam, & exercitus alienationem, duxere. Fuitque ^u præcepto militari obseruatum, vt vigiliarum vices tubæ in castris per interualla significant: ^x & si quando hostes in conspectu sint, pro portis castrorum singulæ stationes, & expeditæ cohortes, dispositis excubiis, instratis equis frenatisque, pro vallo excubent, vt omnia militari custodia vigiliisque tuta firmaque sint, ne paratis insidiis, & omni aditu præsepto, nudata custodiis stationibusque castra, hostes adoriantur, & nec opinantes inuadant, cædibusque & rapinis pateant. ^y Paulus vero Æmylius, vt attentius custodiæ contra somnum repugnarent, nocturnas vigiliis sine armis fieri, & inermes milites vigilare iussit: quod multi postea duces exequi

ANNOTATIONES.

^g *Quatuor ad summum portas.*] Liuius Decad. 4. lib. 10. ita de portis loquitur, vt quatuor omnino essent, scilicet porta extraordinaria, porta principalis dextera, principalis sinistra, & Quæstoria. Illius verba sunt; Æmylius ad quatuor portas exercitum instruxit, vt signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. Quatuor extraordinariis cohortibus duas adiunxit, præposito M. Valerio legato, erumpere extraordinaria porta iussit. Ad dexteram principalem hastatos legionis primæ instruxit: principes eadem legione in subsidiis posuit. M. Seruilius & L. Sulpitius Tribuni militum his præpositi. Tertia legio aduersus principalem sinistram portam instructa est: id tantum mutatum: principes primi & hastati in subsidiis locati. Sext. Iulius Cæsar & L. Aurelius Cotta Trib. militum huic legioni præpositi sunt. ^q Fuluius Flaccus legatus cum dextera ala ad Quæstorianam portam positus.

^h *Prima enim prætoria.*] Vegetius d. lib. 1. c. 23. Porta, inquit, quæ appellatur Prætoria, aut orientem spectare debet, aut eum locum qui ad hostium castra respicit, aut si iter agitur illam partem debet attendere, ad quam est profecturus exercitus. Sextus Pompeius lib. 14. Prætoria, inquit, porta in castris appellatur, qua exercitus in prælium educitur, quia initio prætores erant, qui nunc consules, & hi bella administrabant: quorum tabernaculum quoque dicebatur Prætorium. Sed & de hac porta Cæsar lib. 3. Belli ciuili, quos in statione ad prætoriam portam posuerat. eiusdemque meminit Cornel. Tacitus lib. 20.

ⁱ *Quæ & quæstoria.*] Plerisque videtur esse diuersa, quibus ego assentior: & satis liquet ex Liuiio Decad. 5. lib. 1. post princ. vbi de nece Marci Liuij Strabonis Tribuni militum.

^k *Prætorium ducis & quæstorium.*] Liuius Decad. 1. lib. 10.

^l *Principali nomen datum.*] Ad hæc Festus lib. 14. habet, Principalis, inquit, castrorum porta nominatur, quod in eo loco est in quo principes ordines tendunt.

^m *Decumana.*] Vegetius d. lib. 1. cap. 23. Decumana, ait, porta quæ appellatur, post prætoriam, est, per quam delinquentes milites educuntur ad pœnam. Eius meminit Liuius

Decad. 1. lib. 3. vbi de Sp. Furio confloquitur. & lib. 10. Item Tacitus lib. 1. Vt cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maximè petebatur. & Cæsar Belli ciuili lib. 3. 4. 5. & 6. & Hircius de bello Africano.

ⁿ *Tertia principalis.*] Ex Festo diximus supra in verbo Principali.

^o *Via quoque.*] Liuius Decad. 1. lib. 10.

^p *Quintana.*] Festo lib. 15. Quintana, inquit, appellatur porta in castris post prætorium, vbi rerum utensilium forum sit, de qua loquitur Liuius Decad. 4. lib. 1. post princ. Ad huius similitudinem Suetonius in Nerone, cap. 26. dicit ipsum Neronem domi Quintanam constituisse, vbi partæ & ad licitationem diuidendæ prædæ pretium assumeretur. ^q *Fabius Maximus.*] Liuius Decad. 1. lib. 10. post terrorem Appio prætori factum à militibus, consulis Q. Fabij iussu, castra nusquam statiuia Romanis fuere. Fabius etenim negabat, inquit, vno loco sedere exercitum: itineribus ac mutatione locorum nobiliorem ac salubriorem esse.

^r *Plerique imperatores.*] Vt Metellus, qui teste Valerio Maximo, lib. 2. cap. 2. castrorum subinde loca mutabat, eademque tãquàm hostis sèper adesset, vallo fossaque aprissimè cingebat: & apud Plurch. in Apophth. Lycurgi, ipse Licurgus iubeat frequenter castra mutari, vt hostibus magis noceret: ^s *Apud Xenophontem.*] Cyripædiæ lib. 1.

^t *Quamuis nonnulli.*] Est sententia Curionis apud Cæsarem li. 2. de Bello ciuili. Castrorum autem, ait, mutatio quid habet nisi turpem fugam, & desperationem omnium, & alienationem exercitus?

^u *Præcepto militari.*] Vegetius lib. 3. c. 8. Quia inquit, impossibile videbatur in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere, ideo in quatuor partes ad clepsidram sunt diuisæ vigiliæ, vt non amplius quàm tribus horis nocturnis necesse sit vigilare. A tubicine omnes vigiliæ committuntur, & finitis horis à cornicine reuocantur.

^x *Et si quando hostes.*] Vide infra in verbo, Caius vero Cæsar.

^y *Paulus verò Æmylius.*] Plutar. in illius vita.

magno studio curauerunt. Tametsi ^z veteri exemplo, stationes vigiliæque, diurna nocturnaque munia ab armatis in castris fierent: ita ut ferant militem, quia vallum non accinctus gladio, & alium, quia pugione tantum accinctus foderet, capite luisset. Arma enim veteres membra militum duxere. ^a Ferturque Epaminondas, cum custodias stationesque circuiret, ut disciplinam exemplis stabiliret, sopitum militem gladio transfixisse, asserens quod qualem inuenerat, talem reliquerat. ^b Augustus quoque manipulares milites statione deserta, & centuriones morte multauit. ^c Caius vero Cæsar, ut ad subitos conatus disposita præsidia haberet, duas sæpe legiones pro castris excubare iussit, utque in disponendis castris, tendentium ordines, & descripta suis quæque partibus loca, ac iusta itinerum interualla distincta sint: ^d utque tribuni militum in principiis iura dent, indeque milites signum petant, ac in stationes & vigilias eant: etiam ut in ^e prætorio Imperatoris tabernaculum, quod ^f Augustale dicitur, tendant, ibique pro tribunali sedere, classicumque apud eos cani, quotiesque dimicandum foret, pugnae signum ab his tribuni petere debeant. ^g Cyri vero tabernaculum apud Xenophontem hyeme pariter atque æstu orientem versus, aut ^h in castrorum medio, quod locus munitissimus foret, statui consuevit. Ea enim regio summis ducibus dabatur. ⁱ Alexandri Magni tabernaculum statum circuncingebant: in quo traditur mirum, cum ^k ad Oxum amnem statueretur, fontem manantis olei scaturisse. Philippus autem pro vallo castrorum, nonnunquam in conspecto maximè tumultu tabernaculum fixit. Quæ quidem ^l ex corio & pellibus, modo ex faccis aut ciliciis pilis contextis construebantur. ^m Numidæ ex calamo & stramento, Nomades centonum instar tectoria intexebant, multi ex ⁿ tabulis & cra-

Arma militum membra. Animaduersiones in stationibus. Alia disciplina.

Augustale tabernaculum.

Ducum summorum locus.

Tabernacula ex quibus apud diversas gentes.

A N N O T A T I O N E S.

^z Veteri exemplo.] Hæ periodus usque ad vers. ferturque, sunt transcripta ex Cornel. Tacito lib. 11.

^a Ferturque Epaminondas.] Iulius Frontinus lib. Stratagem. 3. cap. 12.

^b Augustus.] Suetonius de eodem, c. 24.

^c Caius vero Cæsar.] Ipse Cæsar lib. 1, Belli Gallici primam & secundam aciem in armis esse, tertiam castra munire iussit, & paulo post, Nihilo secius Cæsar, ut ante constituerat, duas acies hostem propulsare, tertiam opus perficere iussit: munitis castris duas ibi legiones reliquit.

^d Vig. tribuni miliu.] Hi primum dicti quod militibus præfessent, ut ait Modestus de vocabulis rei militaris, iureiurando milites iussu consulum conuenturos adigebant, ut est apud Liuium Decad. 3. lib. 2. ad quos tandem honesta missione milites dimissos, arma retulisse Tacitus ait, lib. 18. & de iisdem plura Vegetius lib. 2. c. 7. & 12.

^e Prætorio imperatoris.] Idem dic & de prætorio consulis & prætoris, utriusque enim habuerunt: unde ab Appio Claudio & Q. Fulvio Coss. & Claudio Nerone erecta tria prætoria circa Capuam, habet Liuius Decad. 5. lib. 3. Sanè siue consul, siue prætor, siue Imperator, qui bella administrarent, tabernaculum dictum fuisse prætorium ex Festo lib. 14. supra positum fuit.

^f Augustale.] Quintilianus lib. 8. cap. 2. quod de perspicuitate est.

^g Cyri vero taber.] Xenophon Cyri pedia li. vlr.

^h In castrorum medio.] Idem, eodem lib. vlr.

ⁱ Alexandri magni tabernaculum.] Polyen. stratagematon lib. 4. Plinius lib. 34. ca. 8. post princ. Alexandri, inquit, Magni tabernaculum sustinere solitæ traduntur statua. Aelianus autem de varia historia lib. 9. cap. 3. scribit, Alexandro tabernaculum fuisse centum mensarum spacij capax, quinquaginta aureis columnis interstinctum, quibus tectum suffulciebatur. Ipsum verò tectum erat inauratum, & magnifica arte, varietatēque concinnatum.

^k Ad Oxum amnem.] Q. Curtius lib. 7. Gestorum Alexandri, paulo ante finem, tradit, in tabernaculo Alexandri ad flumen Oxum, turbidum & potu insalubrem conspectum fuisse fontem, quem quia tardè notauerant, subito extitisse finxerunt: Rexque ipse credi voluit, donum id Dei fuisse. Quod verò ponit hic Alexander, oleum ex fonte manasse, non dixit Curtius, sed potius aquæ potu suavis & salubris. Verum Plutarchus in vita Alexandri, scribit, eum fontem fuisse pinguis liquoris, non gustu quicquam ab oleo differentis. Strabo autem lib. 11. refert Macedones qui in exercitu Alexandri erant, prope Ochum offodientes, olei fontem inuenisse. Nam verissimile est, inquit, ut nitrosa quædam & alumnosa, & sulphurea & bituminosa,

terram perfluant, ita quoque pingua inueniantur: raritas autem efficit admirationem. Idem Athenæus lib. 2. c. 2. Apud alios, inquit, sunt fontes qui pingue nescio quid habent, velut qui in Asia, de quo Alexander scripsit, se olei fontem inuenisse.

^l Ex corio & pellibus.] Sic Cæsar lib. 3. Belli ciuili, ibique, inquit, reliquarum ex Italia legionum aduentum expectare, & sub pellibus hiemare constituit. Liuius Decad. 1. lib. 5. Militem, inquit, Romanum in opere & labore, niuib. pruinisque obrutum, sub pellibus durare. Idem 3. Decad. lib. 3. ubi primum sub pellibus haberi capri sunt. & Decad. 4. li. 7. Instare hiemem, aut sub pellibus habendos milites fore. Tacitus lib. 13. Retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamuis hieme sæua. & lib. 14. Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est. Ammianus Marcellinus libro 23. cum armigera gradiens manu, in statione quadam sub pellibus mansit. Claudianus in Panegyrico 1. Stiliconis.

— Quoties sub pellibus egit

Edonias hiemes? —

& Sydonius in Panegyrico ad Maioranum,

Aut rex aut populus castris modo clausus aprica

Vel sub pelle iacet. —

Pompeius Festus lib. 1. Tecta, inquit, castrensia quamuis pellibus contegantur, tabernacula tamen dicuntur. Ex hoc autem pelles tentoriæ dicuntur apud Trebellium Pollionem in vita Claudij Secundi Imperatoris. Nam & tentorium, tabernaculum dicitur.

^m Numidæ calamo.] Liuius Decad. 3. lib. 10. post princip. Hibernacula Carthaginensium congesta temerè materia ex agris, ex ædificata, lignea ferme tota erant. Numidæ præcipue harundine textas storeaque pars maxima tectis passim nullo ordine, quidam ut sine imperio occupatis locis, extra fossam etiam vallumque habitabant. Alexander autem hic calamum vocat quam Liuius harundinem: nam idem est calamus & harundo, nisi quod nonnulli graciliorem tenuioremque illum esse putant, hanc verò maiorem. Polybius li. 14. Numidæ, inquit, nec lignis nec terra, sed simpliciter cannis & calamis ad struenda tentoria utebantur.

ⁿ Tabulis & cratibus.] Liuius Decad. 4. lib. 5. Cum ibi statua essent, inquit, & pauci tabernacula haberent, multitudo alia casas ex arundinibus textas, fronde quæ umbram modo præberet, texissent, &c. Sicque Flaccus apud Capuam metuens ne suum exercitum nimia vrbis amœnitas emolliret, in portis murisque sibi metipsis tecta militariter coegerat ædificare: erant autem pleraque ex cratibus aut tabulis facta, alia arundine texta, stramento intecta omnia, ut refert Liuius Decad. 3. lib. 7. His autem adde Antiochum Syriæ regem tabernacula textilibus sigillis adornata statuisse,

Templa iuxta
tabernaculum
ducis.

Vasa concla-
mari.

Vallu castro-
rum.

Fossa duode-
cim pedum.
Valli crassi-
tudo.

Germano. &
Galloru val-
lum.

Vallu Roma-
norum.

Vallu ex hu-
mani corpori-
bus.

Alia disci-
plina.

tibus: fuitque o more nouitio seruatum, vt in principiis castrorum, aut iuxta tabernaculum ducis, tem-
plum vel ædiculam simili exemplo milites construunt, intra quam signa & aquilam venerantur &
seruarent: vnde cum opus esset, extra castra educi possent. p Illud quoque notatum, per exploratores
centurionesque, Romanos duces prius explorato & præuiso locum castris ante capere consueffe: quo-
tiesque motis castris loca mutanda forent, q militari more vasa prius conclamari, & colligi: vtque
itineri sarcinas aptent, admoneri: ne quid ignari imprudentesque præpropera festinatione præ-
termittant. r Vallumque castrorum ex cespite aggesta humo, aut mole & aggere contra fluminum
impetus: nonnunquam ducta ingenti fossa, vel s lapidum congestis molibus: plerunque t arbori-
bus obiectis, prout materia suppetebat, à tyronibus, præfecti castrorum iussu, communiri. Quæ
quidem u fossa persæpe fuit duodecim pedum, & si detur occasio, latitudine quàm amplissima,
ne quis illam & munitiones transcenderet. Vallum vero tantæ crassitudinis, quòd nullo telo, nul-
lòque tormento traici possit. Quæ quidem munimenta, si quando hostis propinquus foret, firmis
stationibus dispositis, vt armati inerimes & operi intentos tuerentur, fieri solebant. Germani ta-
men, & x Gallorum pleraque gens, pro vallo dispositos habebant currus mutuo nexu. y Romani
in magno discrimine, nouo munimenti genere, clitellas & coniectas sarcinas, pro aggere oppo-
suere. z Cæsar ad Mundam, cum materia deficeret, cæforum hostium factis aggeribus, & huma-
norum corporum strue castra vallauit. 4 Nicias vero dum ad Syracusas sedet, cum esset pro vallo
pugnandum, incendio machinarum, quibus castra vallauerat, hostium vim propulsauit. Quodque
in castris Romanis postquam vallo fossaque communita sunt, equo insidentem militem, nisi cum
acie dimicandum foret, haud facile perspectum esse: neque longius à tubæ auditu, nisi Impera-
toris aut tribuni iussu militi extra munimenta abire licuisse: qui contra fecerat, in eum militaris
animaduersio erat. Idque ideo cautum, ne vagi milites solutiore cura obambulantes, in hostili

ANNOTATIONES.

statuisse, teste Valerio Maximo lib. 9. cap. 1. Et in his tento-
rioru siue tabernaculoru differentiis, nō pigebit huc adfer-
re quod scribit Claudianus lib. 1. de Laudibus Stiliconis,

— *Fucataq; Medus,*

Hic gemmata niger tentoria fixerat Indus.

o *More nouitio seruatum.*] Nescio quare dicit more no-
uitio, quando iandudum & temporibus Cæsaris Pompeij
& Crassi, Aquila aurea, sic enim ea vocabatur, facel-
lum habebat perexiguum, in quo collocata erat, longis-
simæ hastæ affixa, & gestabatur in omnibus exercitiis
ex delectu comparatis, cuius quidem hastæ pars inferior
peracuta erat, ita vt in terram defigi posset. Hæc enim scri-
bit Dion in Pompeio.

p *Illud quoque notatum.*] Vegetius de re militari li. 3. cap. 13.
q *Militari more vasa prius conclamari.*] Cæsar lib. 1. Belli
ciuilis, Quo cognito, inquit, signum dari iubet, & vasa
militari more conclamari. & lib. 3. Scipio noctu neque
conclamatis quidem vasis, flumen transit: & paulò post,
Vasisque militari more conclamatis, progressus millia pas-
suum tria &c. Linius Decad. 3. lib. 1. proxima nocte iussis
militibus vasa colligere, castra ab Ticino mota. & lib. 7. si-
gnum dedit, vt ad locum miles esset paratus, si collis in
quem speculatum irent, placuisset, vasa colligerent, & se-
querentur. & eodem libro paulò ante finem, Vigilia prima,
dato signo, vt taciti vasa colligerent, signa ferri iussit. Item
apud Frontinum lib. 1. stratagemat. cap. 8. de Caio Cæsare
inquit, vt citra vexationem suorum hostilia impediret con-
silia, in initio statim noctis vasa conclamare milites iussit.

r *Vallumq; castrorum.*] Linius Decad. 3. lib. 5. circumspe-
ctare atque agitare Dux capit, si quo modo posset vallum
circum iniicere, sed erat adeo nudus tumultus, & asperi soli,
vt nec virgulta vallo cædendo nec terra cespiti faciundo,
aut fossæ ducendæ. &c. Plinius lib. 35. c. 14. Hinc & cespi-
tum natura castrorum vallis accommodata, contra flumi-
num impetus aggeribus. Ex quo maximè loco transcripsit,
quæ hîc habet Alexander: ad hæc plura Vegetius lib. 3. c. 8.

s *Lapidum congestis molibus.*] Sic Carthaginienses saxi vn-
dique circa ex propinquis vallibus congestis, vallum au-
xerunt, apud Lium 3. Decad. lib. 8. Philippus quoque Ma-
cedonum rex lapidum congerie, vt pro muro essent, præ-
muniuit, apud eundem Decad. 4. lib. 1. & similiter Antio-
chus eiusdem Decad. lib. 6.

t *Arboribus obiectis.* Ex Lio Deca. 1. li. 6. post princ. vbi de

vallo Volscorum. & Decad. 3. lib. 5. & Deca. 4. lib. 1. vbi de
illo Philippo Macedonum rege.

v *Fossa.*] Vegetius de re militari lib. 1. cap. 24. Sicque An-
tiochus in bello contra Romanos circa Magnesium gesto,
fossam sex cubitis altam, duodecim latam dixit apud Li-
uium Decad. 4. lib. 7. Cæsar autem lib. 2. Belli Gallici, castra
in altitudinem pedum duodecim, vallo fossaque duodeci-
ginti pedum muniuit. Item lib. 7. Cæsar aduersus Heduos
fossas quindecim pedes latas, eadem latitudine perduxit. &
lib. 3. Belli ciuilis, erat eo loco fossa pedum quindecim &
vallum contra hostem in altitudinem pedum decem. Ho-
merus autem lib. 12. Iliados describit fossam Græcoru adeo
latam atque profundam, vt difficile esset supersilire aut
transilire, ibi,

— *ὅτι δὲ διεστέτετο τὰ φρεσ
εὐρεῖ. ὅτ' ἂν ὑπερθεύειν χεῖρας. ὅτε περὶ σὺν
ῥήϊδι, κρηνοὶ δὲ ἐμπροσθεν πρὸς πύλιν, &c.*

Mira autem fuit ea fossa quam Artaxerxes Cyro fratri suo
obiecit, nempe latitudine pedum quinquaginta, & altitu-
dine totidem vt in eius vita scribit Plutarchus.

x *Gallorum pleraque gens.*] Nam C. Cæsar lib. 1. de Bello
Gallico scribit, Boios, quæ Galliæ gens est, pro vallo carros
obiecisse. Carrus autem species est vehiculi, vt currus, de
quo & nos dicemus infra lib. 2. cap. 30. Adde quòd & Tra-
ces curribus oppositis pro vallo vtebantur, vt tradit Ar-
rianus de rebus gestis Alexandri lib. 1. post princip.

y *Romani in magno.*] Id enim fecit Cn. Scipio in Hispania
cum à Carthaginiensibus & Numidis obsiderentur, apud
Lium Deca. 3. lib. 5. Sed & id quoque fecere Samnites apud
eundem lib. 10. Deca. 1.

z *Cæsar ad Mundam.*] Ipse Cæsar vel Hircius Belli ciuilis li.
6. qui de bello Hispaniensi est, ex fuga hac, inquit, cum oppi-
dum Mundā sibi præsidium constituissent, nostri cogebantur
necessariò eos circumualare, & ex hostium armis pro ces-
pite cadauera collocabantur. Plutarchus autem in Cæsa-
re hanc pugnam quæ ad Mundam fuit, describit, sed nihil
hac de re dicit. Hic verò locus in memoriam reuocat, quod
à Valerio Maximo scriptum est, lib. 9. c. 2. Annibalem in flu-
mine Gelo, corporibus Romanis ponte facto exercitum
traduxisse, de quo Silius Italicus lib. 8. in fin.

*Cesserit huic Trebia exitio, pons ecce cadentum
Corporibus struitur.*

a *Nicias verò.*] Plutarchus in vita illius,

b *Quod*

solo temere progressi, cædibus essent & periculis obnoxij. ^b Quodque mulieres in castris interesse, aut cum militibus turpi consuetudine versari non decebat. Mulieres enim castra sequi apud maiores magnæ turpitudinis erat, & seuerissimæ animaduersionis. Quare ^c Scipio Æmylianus maximus Imperator, & qui imperatorias artes callebat, bello Numantino collapsam militiæ disciplinam, & dissolutum morem in omne licentiæ genus, eiectis multis millibus scortorum, restituisse fertur, ad opusque milites traduxisse, stantesque prandere coegisse, & cocti nihil vesci. ^d Metellus in Aphrica lasciuiantem exercitum, & prauis moribus institutum, correpta castrorum disciplina emendauit. ^e Alexander quoque Macedo, depulsis pistoribus & cocis ad prandia, itinera nocturna: ad cœnam, cibi viniq; parcitatem se habere dixit. Quibus disciplinis imbuti milites, in fide & officio mansere, sæpissimeque fuisse perspectum, quod in quibus locis hostes castra metati fuerant, inibi Romani exercitus eadem castra operibus septa habuere, tunc præcipue, quum hostium vestigiis inhærendo; illos haud facile assequi poterant. ^f Quod ne fieret, salubri consilio prouisum fuit, ut abitura milites vetera tabernacula & munitiones incendant, nequando illa hostium receptus forent. ^g Erat quoque vetus constitutum, ut quoties duo simul consules prætoresve contra hostes, duos consulares exercitus, multasq; legiones ducerent, quo facilius tantæ multitudini præessent, diuisa castra, copias & præsidia haberent, & munia belli partirentur, ne confusa imperia & decreta ambigua forent. Quod æuo succedente, à ^h Domitiano, vetitum fuit. Is enim geminari legionum castra prohibuit, sub vnius imperio, & vni castris, satius regi milites arbitratus. ⁱ Horum castrorum formam in locis compluribus etiam nunc extare, valli; & fossarum altitudines, & egregias munitiones firmo munimento relictas, nos recentissima memoria vidisse, & singulas portas adnotasse, quæ species illius veteris instituti, magnum nobis documentum fuit, libenter meminimus.

Alexand. apophthegma.

Abitura tabernacula incendebant.

Domitianus geminari castra prohibuit.

A N N O T A T I O N E S.

^b *Quodq; mulieres.* Quintilianus, si is est, in milite Mariano, meretrices, inquit, ab exercitu submouentur; intrare nostra castra fœminis non licet. Item Seruius ad illud 3. Æneidos,

— *Nos castra mouemus,* tradit castra dicta, quasi castra, vel quod illic castraretur libido, nam nunquam his intererat mulier. Propertius libr. 4. in epistola Arethusæ ad Lycotam,

Romanis utinam patuissent castra puellis,

Essem militiæ sarcina fida tuæ.

Hinc ad illud Virgilij 8. Æneidos,

— *Sequiturq; (nefas) Ægyptia coniunx.*

Idem Seruius ait, exclamatio est non in eo tantum quod Cleopatram Romanus, scilicet Antonius duxerat, sed etiã quod mulier castra sequebatur: quod ingenti turpitudine apud maiores fuit. Vnde bellaturus Pompeius in Lesbo reliquit uxorem. De quo nos latius diximus in nostris legibus Connubialibus. l. 15. num. 24.

^c *Scipio Æmylianus.* Valerius Maximus libr. 2. c. 2. in princ. Julius Frontinus stratagemat. libr. 4. c. 1. Vegetius de re militari libr. 2. c. 10. Paulus Orosius libr. 5. c. 6. Eutropius libr. 4. c. 7. & nonnihil scriptor de viris illustribus, c. 58.

^d *Metellus in Africa.* Valerius & Frontinus prædictis locis, & Vegetius libr. 3. c. 10.

^e *Alexander quoque Macedo.* Plutarchus tum in vita, tum in Apophthegmatis ipsius, Alexander, inquit, cum Ada Ca-

riæ regina bellaria & obsonia à pistoribus, & cocis impendio elaborata, ad ipsum quotidie mittere curaret, meliores dicebat sibi esse cocos & obsonatores, scilicet ad prædium, iter nocturnum; ad cœnam verò prædij mediocritatem. Idem autem quod Alexander secutis temporibus prohibuit Pescennius Niger teste Spartiano, scilicet pistores exercitum sequi, ut omnes bucellato in locis panificiæ accepto contenti essent.

^f *Quod ne fieret.* Apud Cæsarem Belli ciuilibis libr. 2. & 3. Sed & antea multo incendi castra imperauerat Q. Fabius Maximus dictator. Liuij Decad. 1. libr. 9. erant autem maximè tentoria, ut dictum est, stramento intecta omnia, velut de industria alimenta ignis, ut ait Liuius Decad. 3. libr. 7.

^g *Erat quoque vetus constitutum.* Sic ante Capuam consulum & prætoris diuisa diximus prætoria, ex Liuij Decad. 3. libr. 3. sic duorum consulum dicuntur duo consulares exercitus, eiusdem Decad. libr. 1. & castra alterius consulis iuncta castris alterius, eius Decad. libr. 7. Polybius libr. 3. de consilibus qui simul ad idem bellum mittebantur, Consulibus, inquit, mos erat ut legiones inter se diuiderent, suoque vterque arbitrato proprio exercitu vteretur. Idemque postea loquens de L. Æmylio Paulo, & C. Terentio Varrone consulibus, qui ambo aduersus Annibalem missi sunt, Copiæ, ait, omnes inter consules diuiduntur.

^h *Domitiano.* Suetonius in eodem c. 7.

ⁱ *Horum Castrorum.* Hæc ipsius authoris verba sunt,

Quot cognominibus Fortuna dea apud Romanos cognominata, & quibus templis donata fuerit.

CAPVT. XIII.

NTER numina pleraque quæ veteres habuere, olim à Romanis Fortunam eximie cultam, scriptum in antiquitatibus & traditum est. Idque ex eo coniectari licet, quod plures illi ædes fuisse, ac diuersis nominibus deam denominari, vulgo proditum est. Primus enim ^a Ancus Martius Fortunam virili cognomento dedicauit: ut verò plures certioresque, ^b Seruius Tullius Paruæ Fortunæ ædem consecrauit primus. In qua eade signum sua prætexta ornatum dedicasse, & longo tempore mansisse incorruptum, autores tradunt. Causam fuisse crediderim, quod tenuis ipse & parui cultus, ut tum res erant, quodq; ^c ex captiua natus, Fortunæ beneficio regnum asse-

Fortuna mascula.
Parua fortuna.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. XIII.

^a *Ancus Martius.* Ex Plutarcho de Fortuna Romano- rum, non multo post princip,

^b *Seruius Tullius.* Ex eodem Problem. 74.

^c *Ex captiua natus.* Id nos amplè deduximus in nostris cõmentariis

D

Fortuna di-
uersa cogno-
gnomina.

Primigenia
Fortuna tem-
plum.

Obsequentis.
Prospera.
Virilis.

Muliebris.

Viscata.
Equestris.

quutus foret, propterea templo illam sacrasse, prout dea coluisse tanquam gratiam meriti ferret: quam quidem ita cumulatissime retulit, ut non una æde illam recepisse aut consecrasse satis fuerit: siquidem regnum assequutus, ^d Fortis Fortunæ, ^e Primigeniæ, & ^f Masculæ, mox ^g Prosperæ, & Virilis Fortunæ templa eundem erexisse fama vulgavit. Quod quidem ^h Fortis Fortunæ templum extra pomerium fuisse in hortis à diuo Cæsare populo legatis iuxta Tiberim, mox Tiberij tempore dicatum: ⁱ Primigeniæ verò in colle Quirinali authores memorant: quam ædem Domitius prætor urbanus postea dedicauit, licet alteram Primigeniæ ædiculam Publius Sempronius consul secundo Punico bello vouisse, & voti reus dedicasse feratur. Extratque veterum monumentis, eundem Seruium Primigeniam & ^k Obsequentem fortunam in Capitolio sacrasse, illamque præcipua religione coluisse. Prosperæ verò in foro Boario fuit: ^l Virilis autem Fortunæ templum extra urbem ad Tiberis ripam, ^m in quod mulieres quæ dabantur nuptui, frequentes ventitabant, & corpore inuelato singula membra, ne quo morbo vitioque affectæ forent, aut labe aliqua tenerentur, detegebant. ⁿ Aucto postea imperio, cum de Veientibus Caruilius consul triumphasset: ærisque grauis trecenta nonaginta millia in ærarium detulisset, de reliquo quod ex manubiis & omni præda exactum fuit, Fortis Fortunæ ædem, prope illam quæ à Seruio Tullio dicata fuerat, faciendam locasse, T. Liuius author est. ^o Cuius dies annua octauo calendas Iulias celebratur: quo tempore Hasdrubal periit, & Masinissa Siphacem bello vicit. ^p Muliebris verò Fortunæ phanum Latina via, IIII. ab urbe milliario, in quo loco Coriolanus matris precibus siue imperio adactus, ab urbis excidio temperauit, Romæ consecratum dedicatumque, haud ferme quisquam est qui ignoret: ^q cuius simulacrum non semel humanam emisisse vocem ferunt. Fuisse quoque ^r Viscatæ Fortunæ templum, quod eius illecebris multi capiantur, denominatæ: ^s quinetiam Equestris, iuxta lapideum theatrum, ad quod Q. Fuluius Flaccus ex Lacinia Iunonis templo marmoreas tegulas detulit: quæ mox ob religionem eodem relatæ fuere. Ac ^t Bonæ,

ANNOTATIONES.

mentariis de Nobilitate.

^d Fortis Fortunæ.] Plutarchus d. problem. 74. Liuius quoque Decad. 1. li. 10. tradit Papyrium post triumphum de reliquo ære, quod in ærarium intulerat, ædem Fortis Fortunæ de manubiis faciendam locasse, prope ædem eidem deæ à rege Seruio Tullio dedicatam.

^e Primigenia.] De eadem scripsimus in præfatione tractatus Primigeniorum. num. 76. de qua Cicero lib. 2. de legib. & Liuius Decad. 3. lib. 9. & 4. lib. 4. & 5. lib. 3. item & Plutarchus d. problem. 74. & 106.

^f Mascula.] Plutarch. d. problem. 74.

^g Prospera.] Vereor ne hic falsus sit Alexander, dum id nomen veluti proprium tribuit Fortunæ, cum sit non nomen sed epitheton felicitis Fortunæ, ut alia plerumque dicuntur prospera, felicia, & secunda. Neque aliter intellexisse videtur Dionysius Halicarnassæus, unde fortè hic mutuatus est, quæ de prospera & virili fortuna scribit lib. 4. originum Romanarum; ubi Græcis verbis hoc sensu inquit, Hisque pace belloque gestis, ac duobus extructis templis Fortunæ, qua per omne vitæ tempus visus erat uti prospera, altero in foro Boario; alteroque ad ripas Tiberis ei, quam virilem appellauit, sicut & nunc à Romanis dicitur. Sed & alij quoque id epitheton tribuunt Fortunæ. Cicero lib. 3. de natura deorum, & in ea quam in senatu habuit post reditum, & Horatius lib. 4. Carmin. ode 14.

Fortuna lustrò prospera tertio.

inquit: quam & ipse Cicero Fortunam secundam in eundem sensum dicit in oratione de Responsis aruspicum. Fortasse tamen Alexander Prosperam posuit pro Bona, de qua postea dicemus: cuius quidem Bonæ Fortunæ templum in foro Boario (ut hic de prospera dicit) conditum fuisse tradit Halicarnass. lib. 4.

^h Fortis Fortuna templum.] Plutarchus libr. de fortuna Romanorum non longè à principio, sed & quātum ad id quod de eius templo iuxta Tiberim locato scribit Alexander, vide infra.

ⁱ Primigenia vero in colle Quirinali.] Liuius 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad. lib. 4. & Decad. 5. lib. 3. & Plutarch. problem. 74. & 106. & hanc eandem dictam fuisse Publicam Fortunam, Quid. lib. 4. Fastorum docet ibi,

Qui dicit, quondam sacra est colle Quirini,
Hac fortuna die Publica, vernus erit.

^k Obsequentem.] Plutarchus de fortuna Romanorum, & P.

Victor in 1. regione urbis Romæ.

^l Virilis autem fortuna.] Dionysius Halicar. lib. 4. & Plutarch. de fortuna Roman.

^m In quod mulieres.] Ouidius lib. 4. Fastorum,

Discite nunc quare fortuna thura Virili

Detis, eo gelida qui locus humet aqua.

Accipit ille locus posito velamine cunctas,

Et vitium nudi corporis omne videt.

Ut tegat hoc celerq, viros fortuna Virilis

Præstat, & hoc paruo thure rogata facit.

ⁿ Aucto postea imperio.] Alexander hic, quod rarissime facit, autorem citat Liuium loco non designato, qui est Decad. 1. lib. 10. & idem propè Varro de lingua Latina lib. 5.

^o Cuius dies annua.] Ex Ouidio libr. 6. Fastorum, qui mensi Iunio dedicatus est, ibi,

Tempora si veteris quæris temeraria damni,

Quartus ab extremo mense bis ille dies.

Postera lux melior: superat Masinissa Siphacem,

Et cecidit telis Hasdrubal ipse suis.

& paulò post,

Quam citò venerunt Fortuna fortis honores!

Post septem lucas Iunius actus erit.

^p Muliebris verò fortuna.] Liui. 1. Decad. li. 2. Valerius Max. lib. 1. c. 8. & lib. 5. c. 2. Plutarchus de Fortuna Romanorum. Diuus Augustinus de ciuitate Dei lib. 4. c. 19.

^q Cuius simulacrum.] Dionysius Halicar. li. 8. Valerius Max. d. c. 8. lib. 1. & d. lib. Plutarchus loquens de muliebri Fortuna, Quo tempore, inquit, Fortunæ fertur simulacrum hanc cum sacraretur vocem edidisse, Sanctè me legibusq, patriis fœnæ consecratote. & idem quoque scribit in Coriolano, ad finem, ubi præterea dicit, eam secundò vocem auditam esse. Lactantius item libr. 2. c. 5. sic habet, Simulacrum Fortunæ muliebris non semel locutum esse traditur.

^r Viscata Fortuna.] Plutarchus ubi suprà, eam ita vocatam ait, quod tenaciter attrahat quicquid illi hæserit: & Problem. 74. tum Fortunæ, inquit, ἐξερπίας templum est, quam Viscatam nominant. Budæus in priore loco Viscatricem vertit.

^s Quinetiam Equestris.] Ex Liuii Decad. 4. lib. 10. & Decad. 5. lib. 2. post princip. & Val. Maximus lib. 1. cap. 2. & Lactantius lib. 2. cap. 8.

^t Bonæ.] De qua Cicero 6. in Verrem, non longè à principio dicit inter signa alia C. Helij Mamertini fuisse Bonam Fortunam,

^u Reduci, ^x Euelpidi, & Atropheæ, necnon ^y Conuertenti, ^z Benesperanti, Propriæ, ^a Virgini, & ^b Seiaæ fortunæ templa, non vno tempore constructa multi asseuerant. Tametsi ^c equestris fortunæ ædem Romæ nullam fuisse, aliqui contendunt, nisi apud Antium. ^d Hanc ædem Fortunæ Seiaæ, à Seruio Tullio antea erectam ex phengite lapide mirifico opere Nero princeps instaurauit, ita vt foribus opertis diurna ibi lux videretur: in qua Seruij Tullij simulacrum tecto vultu toga superiniecta, diu mansisse dicitur, quasi vt lateret Fortunæ dedecus, quòd serua natus imperitaret. Conuertens autem Fortuna, quòd homines ludificatur, quòdque per omnia humana agit, ac paruis momentis magnas facit mutationes, in eodemque vestigio nunquam diu stat, dicta denominataque est, quæ ^e à Græcis *τύχη ἐπειρά*, quasi æstuans dicta. ^f Legitur quoque Fortuna Calua, quam sub tecto nominare, religio non finit: & ^g Fortuna Respiciens, cuius ædes iuxta templum Iouis Victoris erat. Et Fors Fortuna, ^h quæ ædem trans Tiberim habuit: & ⁱ Fortuna Propria, cuius delubrum in Palatio est. & ad Portam Collinam fuisse tres Fortunas, de quarum nominibus ambigitur: ædem quoque Fortunæ ^k intra portam Carmentalem & ^l malæ Fortunæ, in Exquilis, vbi sacellum Larium fuit, sub idem tempus dedicatas inuenimus. Hanc, quæ intra portam Carmentalem sita erat, quandoque

Seia.

Conuertens
Fortuna.Calua.
Respiciens.
Fors Fortuna.
Propria.
Mala.

ANNOTATIONES.

runam. & Dionysius libr. 4. vbi tradit ei templum à Rege Seruio Tullio conditum. Item & Plinius libr. 36. cap. 5. vbi scribit Praxitelis simulacrum Bonæ Fortunæ in Capitolio esse, & Pausanias libr. 5. huius aram in Olympia esse scribit. Dionysius Halicarnass. libr. 4. vti eum supra citauimus in verbo Prosperæ. Ea verò Græcè vocatur *Ἐπιτυχία*, Cebet autem in Tabula *Ἐπιτυχία*. Cuius etiam statua fuit Athenis apud Prytaneum quam adolescens quispiam adeo deperit, vt amore infaniens, sibi ipsi mortem intulerit, de quo apud Pausaniam. Fuit autem e contrariò Mala Fortuna, Græcis dicta *Κακὴ τύχη*, de qua paulò pòst dicitur.

^u Reduci.] De qua Martialis lib. 8. Epig. 64.

Hic vbi Fortuna Reducis fulgentia late

Templa nitent felix arca nuper erat.

Item & Claudianus.

Aurea Fortuna Reduci si templa priores,

Ob reditum vouere ducum.

^x Euelpidi.] Plutarchus de Fortuna Romanorum.

^y Conuertenti.] Idem ibidem & d. problem. 74. & fortè de hac intelligit Liuius Decad. 1. lib. 9. dum scribit, Magnum modò Pompeium Vertenti præbuit Fortunæ: quamuis ea verba aliter accipi possint.

^z Benesperanti.] Plutarch. dict. problem. 74. *Ἐπιτυχία* meminisse, cuius ædem Romæ fuisse tradit, vbi interpretis vertit, Benesperantis Fortunæ, rectius tamen posset interpretari Bonæ spei Fortunæ.

^a Virgini.] Plutarcho de Fortuna Romano. est *Ἐπιτυχία*, quæ Virginalis Arnobio, lib. 2. aduersus Gentes.

^b Seiaæ.] Huius meminit Plin. li. 36. cap. 22. cuius verba sub verbo, Hanc ædem, adscribam de Seiana fortuna commentar. ad Suetonium in Tiberio. & A. Gellius lib. 3. c. 9. meminerunt. De Seia quoque dea siue ea fuit, siue alia, quod utique magis credo, Plin. lib. 18. cap. 2. Hos enim, inquit, deos tunc maximè notant, Seiam à serendo, Segetiam à segetibus appellabant, quarum simulacra in Circo vidimus. Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 16. Apud veteres qui nominasset Seimoniam, Seiam, Segetiam, Tutilianam, ferias obseruabat. Diuus Augustinus de ciuitate Dei libr. 4. c. 8. Sata frumenta quandiu sub terra essent, præpositam voluerunt habere deam Seiam: cum verò iam essent super terram, & segetem facerent, Segetiam: frumentisque collectis atque conditis, vt tuto seruarentur, deam Tutilianam præposuerunt.

^c Equestris fortuna.] Cornelius Tacit. li. 3. scribit, quòd cum equites Romani pro valetudine Augustæ donum vouissent equestri Fortunæ, & eius cognominis nullum tum Romæ delubrum esset, illud Antium miserunt, vbi eo nomine colebatur.

^d Hanc ædem fortunæ Seiaæ.] Ex Plinio lib. 36. c. 22. vbi scribit, Nerone principe, in Cappadocia repertus est lapis, duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fulua inciderant venæ, ex argumento Phengites appellatus. Hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellant à

Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus opertis, interdum claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularum modo, tanquam inclusa luce non transmissa.

^e A Græcis, *τύχη ἐπειρά*, quasi æstuans.] Alij æstuariam siue volubilem interpretantur: nam & ipsam volubilem dicit Plin. libr. 2. c. 7. Sed tu de hoc omnino vide Erasmus Chiliad. 1. centur. 9. cap. 62. & chil. 3. cent. 6. c. 69. vt tamen non omitam quòd Catullus id Fortunæ tribuit quod maris est proprium, fluctus scilicet, cuius quidem maris pars est Euripus, inter Aulidem Bæotiæ portam & Eubœam insulam, cuius meminit Strabo libr. 9. & Plin. lib. 2. c. 7. Carmen verò Catulli est ex epigramm. 63. ad Mallium.

Accipe quis mergar Fortuna fluctibus ipse.

^f Legitur quoque Fortuna Calua.] Occasionem caluam esse omnes norunt, vel ex Græto Possidonij in lib. 8. Epigrammaton, vel ex Ausonio, qui Latinum illud fecit: in quo inter cætera est,

Occipiti caluo ne teneat fugiens.

Sed à quibus (veteribus intelligo) Fortuna ipsa Calua dicta sit, nescio, nec quare ita dicenda sit: nisi si quis contendat, vt occasionem ita & fortunam esse: vt si quæpiam bona offeratur, protinus sit arripienda, ne continuo effluat atque præteruolet; eamque nec quicquam mox omissam quærat, vt dicebat Lucius ille Martius, apud Liuium 3. Decadis lib. 5. Neque enim eadem bona Fortuna, nec saepe, nec diu est, vt de occasione dicebat Aristhenus apud eundem Liuium Decad. 4. lib. 2. Calius verò Rhodiginus libr. 2. cap. 29. In Plinij libr. 18. cap. 2. vbi post Seiam & Segetiam alterius quoque sine cognomine meminit, Caluam à quibusdam intelligi, scribit. Magis tamen ei placet Tutilianam intelligere ex Augustino Ciuitatis lib. 4. cap. 8.

^g Fortuna Respiciens.] Huius templum P. Victor ait esse in decima regione vrbs Romæ.

^h Quæ ædem trans Tiberim habuit.] Varro de lingua Latina lib. 5. Liuius 1. Decad. lib. 10. & Decad. 3. lib. 7. Tacitus lib. 2. eius ædis iuxta Tiberim meminit, in hortis quos Cæsar dictator populo Romano legauerat. Plutarch. de fortuna Romanorum. P. Victor in 14. vrbs regione. Donatus in Phormione, & Ouidius 4. Fastorum ait,

Ite deam lati Fortem celebrate Quirites,

In Tiberis ripa munera regis habet.

ⁱ Fortuna Propria.] Plutarchus de fortuna Romano. eam *ἰδίαν* Græcè vocat.

^k Intra portam Carmentalem.] Ex Liuiio 3. Decad. libr. 5. post princip. Alteri, inquit, reficiendis ædibus Fortunæ & matris Matutæ intra portam Carmentalem: sed & Spei extra portam, quæ priore anno incendio consumptæ fuerant.

^l Malæ Fortuna, in Exquilis.] Id ex Plinio est, libr. 2. cap. 7. Sed quod hic dicit Alexander, vbi sacellum Larium fuit, malè accipit apud Pliniū: neq; ille quem sequi author hic videtur, de mala Fortuna loquitur, sed de Orbona dea

Fortuna di-
uersa cogno-
gnomina.

Primigenia
Fortuna tem-
plum.

Obsequentis.
Prospera.
Virilis.

Muliebris.

Viscata.
Equestris.

quutus foret, propterea templo illam sacrasse, proque dea coluisse tanquam gratiam meriti ferret: quam quidem ita cumulatissime retulit, ut non una æde illam recepisse aut consecrasse satis fuerit: siquidem regnum assequutus, ^d Fortis Fortunæ, ^e Primigeniæ, & ^f Masculæ, mox ^g Prosperæ, & Virilis Fortunæ templa eundem erexisse fama vulgavit. Quod quidem ^h Fortis Fortunæ templum extra pomerium fuisse in hortis à diuo Cæsare populo legatis iuxta Tiberim, mox Tiberij tempore dicatum: ⁱ Primigeniæ verò in colle Quirinali authores memorant: quam ædem Domitius prætor urbanus postea dedicauit, licet alteram Primigeniæ ædiculam Publius Sempronius consul secundo Punico bello vouisse, & voti reus dedicasse feratur. Extatque veterum monumentis, eundem Seruium Primigeniam & ^k Obsequentem fortunam in Capitolio sacrasse, illamque præcipua religione coluisse. Prosperæ verò in foro Boario fuit: ^l Virilis autem Fortunæ templum extra urbem ad Tiberis ripam, ^m in quod mulieres quæ dabantur nuptui, frequentes ventitabant, & corpore inuelato singula membra, ne quo morbo vitioque affectæ forent, aut labe aliqua tenerentur, detegebant. ⁿ Aucto postea imperio, cum de Veientibus Caruilius consul triumphasset: ærisque grauis trecenta nonaginta millia in ærarium detulisset, de reliquo quod ex manubiis & omni præda exactum fuit, Fortis Fortunæ ædem, prope illam quæ à Seruio Tullio dicata fuerat, faciendam locasse, T. Liuius author est. ^o Cuius dies annua octauo calendas Iulias celebratur: quo tempore Hasdrubal periit, & Masinissa Siphacem bello vicit. ^p Muliebris verò Fortunæ phanum Latina via, IIII. ab vrbe milliario, in quo loco Coriolanus matris precibus siue imperio adactus, ab urbis excidio temperauit, Romæ consecratum dedicatumque, haud ferme quisquam est qui ignoret: ^q cuius simulacrum non semel humanam emisisse vocem ferunt. Fuisse quoque ^r Viscatæ Fortunæ templum, quod eius illecebris multi capiantur, denominatæ: ^s quinetiam Equestris, iuxta lapideum theatrum, ad quod Q. Fuluius Flaccus ex Lacinia Iunonis templo marmoreas tegulas detulit: quæ mox ob religionem eodem relatæ fuere. Ac ^t Bonæ,

ANNOTATIONES.

mentariis de Nobilitate.

^d Fortis Fortuna.] Plutarchus d. problem. 74. Liuius quoque Decad. 1. li. 10. tradit Papyrium post triumphum de reliquo ære, quod in ærarium intulerat, ædem Fortis Fortunæ de manubiis faciendam locasse, prope ædem eidem deæ à rege Seruio Tullio dedicatam.

^e Primigenia.] De eadem scripsimus in præfatione tractatus Primigeniorum. num. 76. de qua Cicero lib. 2. de legib. & Liuius Decad. 3. lib. 9. & 4. lib. 4. & 5. lib. 3. item & Plutarchus d. problem. 74. & 106.

^f Mascula.] Plutarch. d. problem. 74.

^g Prospera.] Vereor ne hic falsus sit Alexander, dum id nomen veluti proprium tribuit Fortunæ, cum sit non nomen sed epitheton felicitis Fortunæ, ut alia plerumque dicuntur prospera, felicia, & secunda. Neque aliter intellexisse videtur Dionysius Halicarnassæus, unde fortè hic mutuatus est, quæ de prospera & virili fortuna scribit lib. 4. originum Romanarum; ubi Græcis verbis hoc sensu inquit, Hisque pace belloque gestis, ac duobus extructis templis Fortunæ, qua per omne vitæ tempus visus erat uti prospera, altero in foro Boario; alteroque ad ripas Tiberis ei, quam virilem appellauit, sicut & nunc à Romanis dicitur. Sed & alij quoque id epitheton tribuunt Fortunæ. Cicero lib. 3. de natura deorum, & in ea quam in senatu habuit post reditum. & Horatius lib. 4. Carmin. ode 14.

Fortuna lustro prospera tertio.

inquit: quam & ipse Cicero Fortunam secundam in eundem sensum dicit in oratione de Responis aruspicum. Fortasse tamen Alexander Prosperam posuit pro Bona, de qua postea dicemus: cuius quidem Bonæ Fortunæ templum in foro Boario (ut hic de prospera dicit) conditum fuisse tradit Halicarnass. lib. 4.

^h Fortis Fortuna templum.] Plutarchus lib. de fortuna Romanorum non longè à principio, sed & quatum ad id quod de eius templo iuxta Tiberim locato scribit Alexander, vide infra.

ⁱ Primigenia vero in colle Quirinali.] Liuius 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad. lib. 4. & Decad. 5. lib. 3. & Plutarch. problem. 74. & 106. & hanc eandem dictam fuisse Publicam Fortunam, Quid. lib. 4. Fastorum docet ibi,

Qui dicit, quondam sacrata est colle Quirini,

Hac fortuna die Publica, vernus erit.

^k Obsequentem.] Plutarchus de fortuna Romanorum, & P.

Victor in 1. regione urbis Romæ.

^l Virilis autem fortuna.] Dionysius Halicar. lib. 4. & Plutarch. de fortuna Roman.

^m In quod mulieres.] Ouidius lib. 4. Fastorum,

Discite nunc quare fortuna thura Virili
Detis eò, gelida qui locus humet aqua.

Accipit ille locus posito velamine cunctas,
Et vitium nudi corporis omne videt.

Ut tegat hoc celetque viros fortuna Virilis

Præstat, & hoc paruo thure rogata facit.

ⁿ Aucto postea imperio.] Alexander hic, quod rarissime facit, autorem citat Liuium loco non designato, qui est Decad. 1. lib. 10. & idem propè Varro de lingua Latina lib. 5.

^o Cuius dies annua.] Ex Ouidio libr. 6. Fastorum, qui mensis Iunio dedicatus est, ibi,

Tempora si veteris quaris temeraria damni,

Quartus ab extremo mense bis ille dies.

Postera lux melior superat Masinissa Siphacem,
Et cecidit telis Hasdrubal ipse suis.

& paulò post,

Quam citò venerunt Fortuna fortis honores!

Post septem lucas Iunius actus erit.

^p Muliebris verò fortuna.] Liui. 1. Decad. li. 2. Valerius Max. lib. 1. c. 8. & lib. 5. c. 2. Plutarchus de Fortuna Romanorum. Diuus Augustinus de ciuitate Dei lib. 4. c. 19.

^q Cuius simulacrum.] Dionysius Halicar. li. 8. Valerius Max. d. c. 8. lib. 1. & d. lib. Plutarchus loquens de muliebri Fortuna, Quo tempore, inquit, Fortunæ fertur simulacrum hanc cum sacretur vocem edidisse, Sanctè me legibusque patriis fœna consecratote. & idem quoque scribit in Coriolano, ad finem, ubi præterea dicit, eam secundò vocem auditam esse. Lactantius item libr. 2. c. 5. sic habet, Simulacrum Fortunæ muliebris non semel locutum esse traditur.

^r Viscata Fortuna.] Plutarchus ubi supra, eam ita vocatam ait, quod tenaciter attrahat quicquid illi hæserit: & Problem. 74. tum Fortunæ, inquit, & ^s *Evmpias* templum est, quam Viscatam nominant. Budæus in priore loco Viscatricem vertit.

^t Quinetiam Equestris.] Ex Liuii Decad. 4. lib. 10. & Decad. 5. lib. 2. post princip. & Val. Maximus lib. 1. cap. 2. & Lactantius lib. 2. cap. 8.

^t Bonæ.] De qua Cicero 6. in Verrem, non longè à principio dicit inter signa alia C. Helij Mamertini fuisse Bonam Fortunam.

^u Reduci, ^x Euelpidi, & Atropheæ, necnon ^y Conuertenti, ^z Benesperanti, Propriæ, ^a Virgini, & ^b Seia: fortunæ templa, non vno tempore constructa multi asseuerant. Tametsi ^c equestris fortunæ ædem Romæ nullam fuisse, aliqui contendunt, nisi apud Antium. ^d Hanc ædem Fortunæ Seia:, à Seruio Tullio antea erectam ex phengite lapide mirifico opere Nero princeps instaurauit, ita vt foribus opertis diurna ibi lux videretur: in qua Seruij Tullij simulacrum tecto vultu toga superiniecta, diu mansisse dicitur, quasi vt lateret Fortunæ dedecus, quod serua natus imperitaret. Conuertens autem Fortuna, quod homines ludificatur, quodque per omnia humana agit, ac paruis momentis magnas facit mutationes, in eodemque vestigio nunquam diu stat, dicta denominataque est, quæ ^e à Græcis *τύχη ἐνερπὸς*, quasi æstuans dicta. ^f Legitur quoque Fortuna Calua, quam sub tecto nominare, religio non finit: & ^g Fortuna Respiciens, cuius ædes iuxta templum Iouis Victoris erat. Et Fors Fortuna, ^h quæ ædem trans Tiberim habuit: & ⁱ Fortuna Propria, cuius delubrum in Palatio est. & ad Portam Collinam fuisse tres Fortunas, de quarum nominibus ambigitur: ædem quoque Fortunæ ^k intra portam Carmentalem & ^l malæ Fortunæ, in Exquiliis, vbi sacellum Larium fuit, sub idem tempus dedicatas inuenimus. Hanc, quæ intra portam Carmentalem sita erat, quandoque

Seia.

Conuertens
Fortuna.Calua.
Respiciens.
Fors Fortuna.
Propria.
Mala.

ANNOTATIONES.

runam. & Dionysius libr. 4. vbi tradit ei templum à Rege Seruio Tullio conditum. Item & Plinius libr. 3. cap. 5. vbi scribit Praxitelis simulacrum Bonæ Fortunæ in Capitolio esse, & Pausanias libr. 5. huius aram in Olympia esse scribit. Dionysius Halicarnas. libr. 4. vti eum supra citauimus in verbo Prosperæ. Ea verò Græcè vocatur *ἡ Πύχη*, Cebet autem in Tabula *ἡ Πύχη*. Cuius etiam statua fuit Athenis apud Prytaneum quam adolescens quispiam adeo deperiit, vt amore insaniens, sibi ipsi mortem intulerit, de quo apud Pausaniam. Fuit autem e contrariò Mala Fortuna, Græcis dicta *Κακὴ Πύχη*, de qua paulò post dicetur.

^u Reduci.] De qua Martialis lib. 8. Epig. 64.

Hic vbi Fortuna Reducis fulgentia late

Templa nitent, felix arca nuper erat.

Item & Claudianus.

Aurea Fortuna Reducis si templa priores,

Ob reditum vouere ducum.

^x Euelpidi.] Plutarchus de Fortuna Romanorum.

^y Conuertenti.] Idem ibidem & d. problem. 74. & fortè de hac intelligit Liuius Decad. 1. lib. 9. dum scribit, Magnum modò Pompeium Verrenti præbuit Fortunæ: quamuis ea verba aliter accipi possint.

^z Benesperanti.] Plutarch. dict. problem. 74. *ἡ Πύχη* meminisse, cuius ædem Romæ fuisse tradit, vbi interpres vertit, Benesperantis Fortunæ, rectius tamen posset interpretari Bonæ spei Fortunæ.

^a Virgini.] Plutarcho de Fortuna Romano. est *ἡ Πύχη*, quæ Virginalis Arnobio, lib. 2. aduersus Gentes.

^b Seia.] Huius meminit Plin. lib. 3. cap. 22. cuius verba sub verbo, Hanc ædem, adscribam de Seiana fortuna commentar. ad Suetonium in Tiberio. & A. Gellius lib. 3. c. 9. meminerunt. De Seia quoque dea siue ea fuit, siue alia, quod utique magis credo, Plin. lib. 18. cap. 2. Hos enim, inquit, deos tunc maxime notant, Seiam à ferendo, Segetam à segetibus appellabant, quarum simulacra in Circo vidimus. Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 16. Apud veteres qui nominasset Seimoniam, Seiam, Segetiam, Tutilianam, ferias observabat. Diuus Augustinus de ciuitate Dei lib. 4. c. 8. Sata frumenta quandiu sub terra essent, præpositam voluerunt habere deam Seiam: cum verò iam essent super terram, & segetem facerent, Segetiam: frumentisque collectis atque conditis, vt tuto seruariantur, deam Tutilianam præposuerunt.

^c Equestris fortunæ.] Cornelius Tacit. lib. 3. scribit, quod cum equites Romani pro valetudine Augustæ donum vouissent equestri Fortunæ, & eius cognominis nullum tum Romæ delubrum esset, illud Antium miserunt, vbi eo nomine colebatur.

^d Hanc ædem fortun. Seia.] Ex Plinio lib. 3. c. 22. vbi scribit, Nerone principe, in Cappadocia repertus est lapis, duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fulur incidere venæ, ex argumento Phengites appellatus. Hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellant à

Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus opertis, interdum claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularum modo, tanquam inclusa luce non transmissa.

^e A Græcis, *τύχη ἐνερπὸς*, quasi æstuans.] Alij æstuariam siue volubilem interpretantur: nam & ipsam volubilem dicit Plin. lib. 2. c. 7. Sed tu de hoc omnino vide Erasmus Chiliad. 1. centur. 9. cap. 62. & chil. 3. cent. 6. c. 69. vt tamen non omittam quod Catullus id Fortunæ tribuit quod maris est proprium, fluctus scilicet, cuius quidem maris pars est Euripus, inter Aulidem Bæotiæ portam & Eubœam insulam, cuius meminit Strabo lib. 9. & Plin. lib. 2. c. 7. Carmen verò Catulli est ex epigramm. 63. ad Mallium.

Accipe quis mergar Fortuna fluctibus ipse.

^f Legitur quoque Fortuna Calua.] Occasionem caluam esse omnes norunt, vel ex Græco Possidonij in lib. 8. Epigrammaton, vel ex Ausonio, qui Latinum illud fecit: in quo inter cætera est,

Occipiti caluo ne tenear fugiens.

Sed à quibus (veteribus intelligo) Fortuna ipsa Calua dicta sit, nescio, nec quare ita dicenda sit: nisi si quis contendat, vt occasionem ita & fortunam esse: vt si quæpiam bona offeratur, protinus sit arripienda, ne continuo effluat atque præteruolet; eamque necquicquam mox omissam quærat, vt dicebat Lucius ille Martius, apud Liuium 3. Decadis lib. 5. Neque enim eadem bona Fortuna, nec sæpe, nec diu est, vt de occasione dicebat Aristhenus apud eundem Liuium Decad. 4. lib. 2. Cælius verò Rhodiginus lib. 2. cap. 29. In Plinij lib. 18. cap. 2. vbi post Seiam & Segetam alterius quoque sine cognomine meminit, Caluam à quibusdam intelligi, scribit. Magis tamen ei placet Tutilianam intelligere ex Augustino Ciuitatis lib. 4. cap. 8.

^g Fortuna Respiciens.] Huius templum P. Victor ait esse in decima regione vrbis Romæ.

^h Quæ ædem trans Tiberim habuit.] Varro de lingua Latina lib. 5. Liuius 1. Decad. lib. 10. & Decad. 3. lib. 7. Tacitus lib. 2. eius ædis iuxta Tiberim meminit, in hortis quos Cæsar dictator populo Romano legauerat. Plutarch. de fortuna Romanorum. P. Victor in 14. vrbis regione. Donatus in Phormione, & Ouidius 4. Fastorum ait,

Ite deam lati Fortem celebrate Quirites,

In Tiberis ripa munera regis habet.

ⁱ Fortuna Propria.] Plutarchus de fortuna Romano. eam *ἡ Πύχη* Græcè vocat.

^k Intra portam Carmentalem.] Ex Liuius 3. Decad. lib. 5. post princip. Alteri, inquit, reficiendis ædibus Fortunæ & matris Matutæ intra portam Carmentalem: sed & Spei extra portam, quæ priore anno incendio consumptæ fuerant.

^l Malæ Fortune, in Exquiliis.] Id ex Plinio est, lib. 2. cap. 7. Sed quod hic dicit Alexander, vbi sacellum Larium fuit, malè accipit apud Pliniū: neq; ille quem sequi auctor hic videtur, de mala Fortuna loquitur, sed de Orbona dea

Hercules Conopium.
 Apollo Culiciarius Iupiter.
 Hippothonus.
 Apollo Erythibius, & Pornopion.
 Fortuna culicis apud exeros.
 Sortes.
 Rhamnenses.
 Syri.

& ^r Senectæ, apud Gades facella ostenduntur. & ^s Oetæi Herculem Conopium, ne prouinciam infestam culicibus redderet, venerati sunt. Nam culices Oetæi conopas vocant. Sicut de ^t Apolline Culiciario proditum est, qui in Attica colebatur, quod infestos culices ex agris propulsaret, & ^u Hippothonus Iupiter apud Erythræos, & ^x Erythibius Apollo apud Rhodios habentur maximi. Erythibiam enim Rhodij rubiginem dicunt. ^y Bæotij quoque Apollini Pornopioni sacra facere dicuntur, ne muribus prouinciam redderet obnoxiam. Apud eos enim mus pronopios nuncupatur. Et tametsi fortunæ præcipuum nomen Romæ fuerit, non minus tamen apud alios culta celebrataque est. Nam Ferentano in oppido, & in ^z Algido, atque ^a Antij, Equestris Fortunæ templum, & alterum ^b Præneste satis vetustum, & multa religione inclytum visebatur, vbi sub imagine ^c duarum sororum colebatur, ex quo consulentibus certa edi oracula putabant: vbi ^d Sortes primum à Nume-rio Suffio sitas fuisse fama fert, sicut ^e Lyciæ fons fortes antiquissimis characteribus, quibus futura prænoscentur, emittere traditur. In Eubœa quoque Rhamnis vrbs fuit, in qua Fortunæ templum habebatur maximum, & multis cæremoniis sacrum. Præ cæteris autem ^f Syri fortunam impensius coluisse feruntur, cuius simulacrum ad Orontem summo ingenio & arte, vt Pausanias ait, à Sicyonio Eutychide effectum erat: sicut Athenis in Prytanio simulacrum ἀγαθὴς τύχης supra omnium sæculo- rum memoriam insigne colebatur.

A N N O T A T I O N E S.

reddit, quod ea ad artes comminiscendas industriam, & ingenium hominum exacuit. Aristophanes quoque in Pluto eius deæ meminit.

^r Senectæ.] Ibidem Arrianus.

^s Oetæi Herculem Conopium.] Strabo lib. 13. Sunt autem qui non Conopium, sed Carnopium legant: quod scilicet, Carnopas fugauerit, id est, locustas, quas illi ἰσχυροπάσ, vel ἀσπίδης vocant.

^t Apolline Culiciario.] Ibidem Strabo.

^v Hippothonus Iupiter.] Hic est error manifestus Alexandri, qui dum Strabonem ex iam dicto loco sequeretur, deflexit tamen à Strabonis verbis, quæ Latine sic redduntur: Solent homines à paruis rebus nomina imposita, quibusdam lenimentis mitigare. Nam & à culicibus, quos Otes Conopas vocant, Hercules Conopius apud illos colitur, quoniam eos ab iis liberarit. Apud Erythræos quoque Miliuntem habitantes Ipoctonus colitur: quod ipsis vineis infestissimus sit: nam ex Erythræis omnibus apud illos solum ea bestiola non gignitur. Hæc ille: ex quibus vides hinc non semel errasse Alexandrum, tum quod Hippothonus scripsit pro Ipoctono, tum quod cognomen Ioui tribuit, quod Herculis est.

^x Erythibius Apollo.] Et hæc quoque ex Strabone: qui proximè dictis subiecit, Rhodij autem Apollinis Erythibij templum habent: hi Rubiginem Erythibiam vocant.

^y Bæotij quoque &c.] Aliter Strabo, vbi suprâ, Apud Aeoles, inquit, qui in Asia sunt, mus quidem Pornopion vocatur. Rhodij autem hoc modo culices vocant, & sacrum faciunt Apollini Pornopio.

^z In Algido.] Nam & Liuius Decad. 3. lib. 1. scribit supplicationem Fortunæ in Algido factam.

^a Antij.] Cornelius Tacitus lib. 3.

^b Præneste.] Cicero li. 2. de diuinatione. Plin. li. 3. c. 25. Strabo lib. 5. Valerius Max. lib. 1. c. 1. Suetonius in Domitiano, cap. 15. & Liuius Decad. 5. lib. 2. post princ. vnde Silius ait,

— Elsisq; dicatum Fortune Prænestina iugis. — & Lucanus lib. 2.

— Vidit Fortuna colonos Prænestina suos. —

Sed & Capuæ templum Fortunæ fuit, quod tactum de cælo scribit Liuius 3. Decad. li. 7. & apud Megarenenses, ex Pausania li. 1. & Corinthios & Arginos, ex eodem lib. 2. & apud Phæacas, ex eod. lib. 4. Item & Eleos, ex eod. lib. 6. & Thebanos & Thespienses, ex eodem Pausania lib. 9. diuersis locis. Item in vrbe Sicilia Tyche dicta, quod ibi phanum Fortunæ vetus fuit, vt refert Cicero in Verrem act. 6.

^c Duarum sororum.] Hinc Statius in Sylvarum lib. 1.

Et prænestina poterant migrare sorores.

^d Sortes.] Cicero lib. 2. de diuinatione.

^e Lycia.] Vide in lib. Primigenitorum, quæst. 17. in 2. oppos. ^f Syri Fortunam.] Pausanias libr. 6. quo Eliaca describit.

Quoties opima spolia caesis hostium ducibus Romam relata fuerint, & quoties Iani templum clausum sit, aliâq; scitu non indigna.

CAPVT XIII.

P I M A spolia, ^a quæ regibus ducibusq; hostium caesis, Ioui Feretrio in Capitolium ferebantur, ter solum à Romanis ducibus, qui fortem strenuamq; operam rei publicæ nauarunt, delata fuisse comperimus. ^b Prima Romulus vrbs author & parens, de Acrone Ceninensium duce post raptas Sabinas detulisse fertur, quo tempore Iouis Feretrij templum dicauit. Fuere enim Ceninenses ex Sabinis, Latii propinqui, qui vnâ cum Crustumini & Antennatibus ob raptarum contumeliam contra Romanos primi sumpsere arma. Iouis vero Feretrij templum fuit in in vertice Capitolini montis, exiguum sane & angustum, sed religione sanctum, & propter vetustatem longe primum. Neque magno post interuallo ^c Cornelius Cossus dux ea tempestate inclytus,

A N N O T A T I O N E S I N C A P. XIII.

^a O Pima spolia.] Hoc ex Dionysio Halicar. lib. 2. Liuius Decad. 1. libr. 1. & 4. & Sexto Pompeio libr. 13. & Propertio lib. 4. Elegia 11.

^b Prima Romulus.] Liuius d. libr. 1. Valerius Maximus libr. 3. c. 2. Plutarchus & in Romulo & in Marcello Plinius de viris illustribus c. 2. Solinus c. 2. Hinc Ouidius libr. 5. Fastorum, ab Ilia natum Romulum vocat,

— Iliadem humeris ducis arma ferentem,

^c Cornelius Cossus.] Liuius d. li. 4. & Valerius vbi suprâ. Plin. aut scriptor de viris illustribus cap. 25. Plutarchus dictis in locis. Seruius lib. 6. Aeneid. ad illa,

Quis te magne Cato, taciturne aut te Cossæ relinquit?

Ouidius præterea in Epigrammatis, apud Priscianum lib. 5. Larte ferox, caso Cossus opima tulit.

^d Veientes.]

Prima spolia opima.

Iouis Feretrij templum.

secunda detulit spolia de Larte Tolumnio, rege Veientum, quem acie vicit, & manu confecit. ^d Veientes enim gens Hetrusca fuere, cum quibus & Romanis multiplici bello, & propè assiduus cladibus, de imperio sæpe dimicatum est. Tertia ^e Claudius Marcellus manu strenuus & bonus Imperator, de Viridomaro Gallorum Duce seu Britomarto apud Clastidium victo, opima spolia reportavit. Cum Gallis enim & Romanis ad internecionem, & sæpe Marte atrocissimo dissensum est. sed hi Insuæres fuere, accolæ, Alpium, qui post Senones arma contra Romanos tunc & sæpe aliàs moliti sunt. ^f Feretrius verò Iupiter, vel à ferendo, seu feriendo dictus, quasi ut ducem dux feriret, se proptio & iuvante effectum sit: ^g Ex cuius æde, si quando foedus ferire, aut pacem Feciales iniri velent, sicut ex Capitolina arce verbenam & gramen cum terra euulsum, ita lituum & lapidem sili-cem, quo foedus percuterent, sumere mos erat. ^h Opima verò, vel ab opibus, ut ait Varro, vel ab in-victo opere, cum victoribus tantum laudis accesserit, nomina sumpserunt: seu quod fidei propius est, opima ampla dici, sicut ⁱ opimam prædam, & ^k opimum bouem dicimus. Hæc nisi duces, regesque ^l quorum auspicio res geruntur, fuisset corporibus dimicantes, hostium ducibus detraxerint, necemque & exitium intulerint, haudquaquam opima dici voluere. Fuere qui crederent Ioui Fere-trio spolia opima, prima trecentis assibus: secunda Marti, octoginta: tertia Quirino, assibus centum, ex commentariis Numæ præmio constituto, fuisse consecrata. Sed admonuit me huius rei men-tio, venitque mihi in mentem, id quod veterum monumentis extat, ter quoque ⁿ templum Iani, pacatis undique populis, ocioque & pace compositis, quandiu Romana res stetit, clausum fuisse. Ex qua re coniectari licet, Romanos à gerendis bellis, & strepitu armorum, parum ocij & laxa-menti habuisse, atque ideò militari usu assiduo, manu promptos, fortesque bellatores euasisse. ^o Semel à Numa templum Iani clausum fuit, per id tempus quo Romæ regnavit, annis fere IIII. & XL. quo tempore Ianum ad infimum Argileti indicem belli pacisque consecrauit, cum populus Romanus tranquillam pacem ageret, & à belli tumultu homines ad deorum cultum curamque re-uocarentur. ^p Iterum post primum Punicum bellum, cum ad Ægades insulas nauali prælio contra Carthaginenses felici victoria pugnatum est, ab vrbe condita anno fere quinquagesimo,icto cum Carthaginensibus foedere à Luctatio, Marco Attilio & Tito Manlio consulibus. Quo tempore diu-tino bello fractis animis, vectigalis & stipendiaria populo Romano Carthago facta est, sed breui tempore: tertio ^q imperante Cæsare Augusto, post bellum Actiacum, Antonio & Cleopatra victis profligatisque, pace terra marique parta, cum tot dissonas gentes nationesque societate & foedere iunxisset: & à civili dissensione, assiduisque cladibus populus respirasse, & quietis imaginem sum-psisse visus foret. Qui tamen ter Ianum clausisse dicitur post Actiacam victoriam: primò, quo tem-pore Augustus fuit consalutatus: secundò, post Cantabricam: tertio, cum à cunctis orbis partibus res pace composuisset. Post quos Nero princeps, & deinde ^s Titus Cæsar, eversa Hierosolima, & bellis confectis, Iani templum clausisse feruntur. Quod quidem ^t templum ad infimum Argile-ti, medium circa forum, contra Capitolium fuit, forma quadrata, haud multæ amplitudinis. Si-

Secunda spo-
lia opima.

Tertia spolia
opima.

Feretrius Iu-
piter unde.

Opima spolia
unde dicta.

Iani templum
quoties clau-
sum.

Carthago ve-
tigalis popu-
Rom.

Templa Iani.

A N N O T A T I O N E S.

^d Veientes.] Liuius vbi nuper. & lib. 5. eiusdem Decad. 1. & Valerius Maximus lib. 1. c. 8.

^e Claudius Marcellus.] Virgilius 6. Æneid.

Aspice ut insignis spoliis Marcellus opimis

Ingreditur, victorque viros supereminet omnes.

Hic rem Romanam magno turbante tumultu

Sistet eques, sternet pœnos, Gallumque rebellem:

Tertiæque arma patri suspendet capta Quirino.

Quibus adde Plutarchum vbi supra, & Florum Epitome Liuij lib. 20.

^f Feretrius verò Iupiter.] Plutarchus in Romulo. Festus lib. 6. & Propertius Eleg. 11. lib. 3. in fin. ait,

Nunc spolia in templo tria condita, causa Feretri,

Omne quod certo dux fuit ante ducem.

Aut quia victa suis humeris hac arma ferebant.

Hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.

^g Ex cuius æde.] Liuius 1. Decad. lib. 1. & 3. Decad. lib. 10. ad finem.

^h Opima verò.] Festus lib. 13.

ⁱ Opimam prædam.] Cicero in orat. pro Roscio Amerino, Horatius Epodion ode 10.

^k Opimum bouem.] Varro rei rusticæ lib. 3. c. 1. & Cicero lib. 4. Tusculana quæstionum.

^l Quorum auspicio res geruntur.] Neque enim alij opima spolia Ioui Feretrio ponebant, ex Liuiio Decad. 1. lib. 4. vbi, Cæterum, inquit, præterquam quod ea ritè opima spolia habentur, quæ dux duci detraxerit, nec ducem nomines, nisi cuius auspicio bellum geritur. Valerius Maximus lib. 3. cap. 2. de T. Manlio Torquato, & alijs seq. Plutarchus in

Marcello, Obtinebat, ait, tum opinio ea tantum opima esse spolia, quæ prima in agmine dux duci detraxisset. Dio lib. 51. de M. Licinio Crasso, Bastarnas, inquit, cecidit, ac regem eorum Deldouem interfecit, Ioui Feretrio opima spolia relaturus, si ipse suis auspiciis non Cæsaris rem gessisset.

^m Fuere qui crederent.] De cæteris Plutarchus, paulò ta-men aliter, qui sic in Marcello scribit, Numam Pompili-um in commentariis prima secunda & tertia nominasse opima traditum esse: primæque capta Ioui Feretrio; Secunda, Mar-ti; Tertia Quirino consecrari iussit. primo asses trecentos, secundo octoginta, tertio centum præmium esse constituit. Seruius autem ad 6. Æneidos tradit Numam præcepisse prima opima spolia Ioui Feretrio debere suspendi, quod iam Romulus fecerat. Secunda, Marti: quod Cossus fecit. Tertia, Quirino: quod fecit Marcellus.

ⁿ Templum Iani.] Ex Varrone lib. 4. de lingua Latina. Plu-tarcho de fortuna Romanorum. L. Floro lib. 4. Epitoma-rum, ad fi. Seruio, ad illud 1. Æneid.

Aspera tum positis mitescent secula bellis.

^o Semel à Numa.] Ex Liuiio Decad. 1. lib. 1.

^p Iterum post.] Paulus Orosius lib. 4. c. 10.

^q Imperante Cæsare Augusto.] Idem Orosius lib. 6. c. 20. & Suetonius Augusti, c. 22.

^r Post quos Nero.] Suetonius in eo. c. 14.

^s Titus Cæsar.] Nihil de hoc Suetonius, Aurelius Vilius Vi-ctor, Eutropiusve tradunt, tu amplius videris. Ego reperio post Maxentij exitum Constantium Iani quoque templum clausisse, apud Ammianum Marcellinum lib. 16.

^t Templum ad infimum Argileti.] Liuius Decad. 1. lib. 1. de

Templi Iani
bina fores.

Belli suscipiē-
di inquit.

Toga Gabina.

Belli indicen-
di caremonia.
Iani simula-
crum. Nume-
rare gestu
manus.

quidem cum Iani simulacrum & aram tecto clausisset, non multum ultra spatij occupauit. Et si-
cut ^u duplici facie & bifrons effingebatur, sic ^x bonis vtrunque foribus munitum erat, vt alteris orien-
tem solem, alteris occidentem prospectaret. Ipsum deinde ^y ad forum transitorium translatum me-
morant, ^z captisque Faleriis, quatuor portarum fuisse extructum, quod Iani simulacrum cum fron-
tibus quatuor, multo æuo vetustum, ibi erutum fuisse dicerent. Aliud quoque Iani templum ^a ad
forum olitorium conspicuum fuit: quod Cn. Duillius, qui triumphum naualem egit, primus ex-
truxisse fertur. ^b Ad hoc templum, bellum suscepturus consul, frequenti senatu, primoribus pa-
trum ac militibus comiratus, accedebat. Ipse ^c incinctus ritu Gabino, solemnī more fores templi
recludebat. Is verò amictus erat toga super tergum sic reiecta, vt lacinia reuocata hominem cinge-
ret: Qui habitus vestitusque ex eo sumpsit ortum, quod Gabini cum operarentur sacris repentino
hostium incurſu, vt erant incincti zonis, ab aris ad prælium profecti, insignem de hoste tulere vi-
ctoriam. Quod compar fuit cum eo quod de Pausania autores produnt, qui cum extra militum sta-
tionem sacrum faceret, Lydos repente incurſisse. & sacrificij apparatus disieciſſe, ipsūque &
comites, vt erant inermes, loris proſecutos Lydos fugasse: inde institutum mansisse, vt ^d Lacedæ-
monij in ephebos flagris defæuissent. ^e Inde è Columella, quæ pro Bellonæ templo sita erat, hastam
consul iaciebat: sicque acerrima bella & maxima pro aris focisque proque imperio indicebat. ^f Eius
verò simulacrum cum clauī effingebatur & virga: dextra, trecentenarij: sinistra, sexagenarij quina-
rij numeri figuram, quot diebus annus terminabatur, manu significans: quippe ^g veteres gestu ma-
nus, modo dextræ, nunc sinistrae, & digitorum deſſione, aut circumflexione, sæpe annos dinu-

ANNOTATIONES.

Numa, mitigandum ferocem populum armorum desuetu-
dine rato, Ianum, inquit, ad infimum Argilerum pacis bel-
lique fecit, apertus, vt in armis esse ciuitatem: clausus, pa-
catos, circa omnes populos significaret. Bis deinde post
Numæ regnum clausus fuit: semel T. Manlio consule, post
Punicum primum perfectum bellum: iterum (quod nostræ
ætati Dij dederunt vt videremus) post bellum Actiacum,
ab Imperatore Cæsare Augusto pace terra marique parta.
^u *Duplici facie & bifrons.*] Sic & Ianum bifrontem dixit
Virgilius *Æneid.* lib. 7. vbi,

Ianique bifrontis imago. —

& lib. 12.

Latonaq; genus duplex, Ianūque bifrontem.

Quare autem ita dictus sit, discas ex Macrobio lib. 1. Satur-
nal. cap. 7. & Plutarcho in numa Pompilio.

^x *Binis vtrunque foribus.*] Quod Ianum diei dominum pu-
tarent, in quo ortus & occasus, vnde Horatius dicebat,

Maurine pater, seu Iane libentius audis.

In eius templo binas portas fecerunt, vt Seruius refert, ad
illud Virgilij lib. 7. *Æneidos*, quod aliò binorum forum
constitutionem trahit,

Sunt gemina belli portæ (sic nomine dicunt)

Religione sacra, & sæui formidine Martis.

^y *Ad forum transitorium.*] Captis Faliscis, ciuitate Thuscæ,
inuentum est simulacrum Iani cum frontibus quatuor. Vn-
de quod Numa templum instituerat, translatum est ad fo-
rum transitorium, & quatuor portarum vnū templum est,
institutum ait Seruius, prædicto loco. Dictum autem fuit
forum transitorium, ex quo ad forum Romanum primò,
deinde & ad forum Cæsaris & Augusti, transitus pateret:
habuit autem cum tempore pro transitorio, fori Neruæ
appellationem.

^z *Captisque Faleriis.*] Seruius meus Faliscos appellat: illis
tamen vtraque appellatio conuenit, apud Liuium Decad.
1. lib. 5. vbi promiscuè Faliscos, quos & alibi Phaliscos, Fa-
lerios nuncupat. Sed idem lib. 10. Faliscum vocat agrum, &
Falerios oppidum innuit. Inde verò hoc loco velim Fale-
riis legi, pro Etruscis sic dictis. Neque enim exaudiendi sunt
Falerij à Phalera, quæ in ſinu Maliaco fuit, vt est apud Li-
uium Decad. 3. lib. 7. ab eodem Phalara nominata. Decad.
4. lib. 5. Neque item Falerij à Faleria Theſſaliæ, de qua idem
Liuius Decad. 4. lib. 2.

^a *Ad forum olitorium.*] Iani templum hoc loco dedicatum
à Cn. Duillio hic ait, & C. tribuit, quod Cn. debuit adſcri-
bere: qui quidem Consul aduerſus classem Pœnorum pro-
ſperè pugnavit, primūque omnium Romanorum Ducum
naualis victoriæ duxit triumphum, ait L. Florus Epitome

Liuij lib. 17. & D. Hieronymus in Iouinianum lib. 1.

^b *Ad hoc templum.*] Vereor ne non verum sit quod Ale-
xander hic ait: sic enim Virgilius habet lib. 7.

Sunt gemina belli portæ (sic nomine dicunt)

Religione sacra, & sæui formidine Martis:

Centum erei claudunt veſtes, æternæque ferri

Robora, nec custos abſiſtit limine Janus.

Has, vbi certa ſedet patribus ſententia pugna,

Ipſe Quirinali trabea, cinctūque Gabino

Inſignis, reſerat ſtridentis limina Consul,

Ipſe vocat pugnas, ſequitur tum cætera pubes.

Quæ templo Iani de quo ſuprà in verbo, Ad forum transi-
torium, diximus accommodata, illique ad forum transito-
rium, huic aptari minimè poſſunt. malim igitur legi, ad il-
lud templum.

^c *Incinctus ritu Gabino.*] Fortaſſe voluit dicere, cinctu: ne-
que enim Gabiorum mos quod fuerit cinctos pugnare, di-
citur cinctus Gabinus: ſed eo quod cum Gabij ciuitas Cam-
paniæ ſacris operaretur, bellūque ſubitò venit: tunc ciues
accincti togis ſuis, ab agris ad bella profecti ſunt, & adepti
victoriā. Vnde hic ortus eſt mos apud Romanos conſules
cingendi Gabino cinctu, toga ſcilicet in tergum reiecta, vt
vna eius lacinia à tergo reuocata hominem cingat, ſicut re-
fert Seruius ad Virgilium. Incinctum autem cinctu Gabi-
no conſulem pugnaturum Liuius lib. 8. Decad. 1. teſtis eſt,
de Decio loquens ibi, Ipſe incincta cinctus Gabino, arma-
tus in equum inſiluit, ac ſe in medios immiſit.

^d *Lacedæmonij in Ephebos.*] Ex Lycurgi legibus Lacedæmo-
nes à pueritia paſſim verberibus aſueſcebant, vt vitæ du-
ritate vtilis publicis rebus redderentur: ſicque Flagratorum
è ingenuis Lacædæmoniis meminit. Et Tertullianus
in epiſtola ad Martyres. Eodem pertinent quæ Seneca in
libro de Diuina prouidentia ſcribit, Nunquid tu inuiſos
eſſe Lacedæmoniis liberos ſuos credis, quorum experiun-
tur indolem publicè verberibus admotis? Ipſi illos patres
adhortantur, vt ictus flegellorum fortiter proferant, & la-
ceros ac ſemianimes rogant, perſeuerent vulnera præbere
vulneribus, &c.

^e *Inde è Columella.*] Feſtus Pompeius lib. 2. vbi de Bellona
loquitur.

^f *Eius verò ſimulacrum.*] Id eſt, Iani: ad illum enim Tacitus
reuertitur. eſtque id ex Plinio lib. 34. c. 7. poſt princ. & Ma-
crobio lib. 1. c. 5.

^g *Veteres geſtu manus.*] De huiusmodi computatione digi-
torum Plautus in Milite, Act. 2. ſcena 2.

Dextra digitis rationem computat. —

Item & Cicero lib. 5. ad Atticum. Plinius lib. 34. c. 7. vbi de
Iani

merarunt. Siquidem digitus minimo proximus complicatus, senarium ostendit numerum: circulare digitos sinistra, modo decem, nunc triginta: palma porrecta, XL. superiore verò digito depresso, LX. significari tradunt: Centenarium verò numerum de sinistra transferri in dextram: & iisdem digitis quibus in laeva, sed non eundem numerum designari. Aliusque gestus alios numeros figuravit. ^h Nonnulli Ianum ita effinxere, ut in dextra T, notam haberet CCC. in sinistra verò, ZE, LXV. denotarent. Cui etiam duodecim aras (quot mensibus annus claudebatur) Romæ dicatas Varro significat: sicut ^k in agro Larissæo iuxta Magnesium, portus Achiuorum duodecim habuisse aras: & ^l iuxta Ilium Lecti ara xij. diis dicata ferebatur. ^m Dionysius Tyrannus iunior, ut notam dierum totius anni traderet, in Prytaneo Tarentino fixit candelabrum, in quo tot succedebantur lichni, quot anni dies erant. Perfici quoque reges, trecentos sexaginta quinque iuvenes puniceis velatos amiculis, pro numero dierum totius anni qui lateri adstarent, promptos & expeditos habuere. ⁿ Ipse autem cum solennia exhibentur, in præfatione sacrorum, variis nominatur nominibus. Nam & ^o Geminus, ^p pater, Iunonius, ^q Consuuius, Quirinus, ^r Patutius, & ^s Flusius, pro multiplici potestate dicebatur. Cuius ^t in foro statua triplex fertur fuisse: ad vnam conuenire creditores, ad alteram qui fœnus redderent, ad tertiam qui locarent. Sed præter Iani templum, quod pacatis vndique populis claudebatur, fuit ^u Romuli templum in Quirinali, omni tempore clausum, quod patefieri non decebat: quasi arcanum haberi vellent, an humo tectus, an inter diuos relatus fuerit. tamen si Varro post Rostra Romuli sepulchrum fuisse dicat: quod inter antiquissima urbis monumenta adnumeratur. Ante cuius ædem, ^x testante Plinio, duæ myrti fuere: vna patritia, altera plebeia: quæ pro augmento vel damno senatorij ordinis vel plebij, modo fœcundè redundabant, nunc detrimento languebant. ^y Apud Heleos Plutonis templum semel annis singulis aperitur, & quamuis patens,

Iani diuersa nomina.

Iani triplex statua in foro Romano.

Romuli templum semper clausum.

Myrti duæ ante Romuli templum.

Plutonis templum.

ANNOTATIONES.

Iani statua. Iuuenalis Saty. 10. vbi de Nestore loquitur, quem ferunt tres ætates vixisse.

Felix nimirum qui per tot secula mortem

Distulit, atque suos iam dextra computat annos.

Item & Plutarchus in Apophthegmatis, vbi de Oronte Regis Artaxerxis genero. Quintilianus lib. 1. & lib. 11. c. 3. quod est de pronuntiatione. Tertullianus in Apologetico. Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 5. & Horus apud eundem Saturna. lib. 7. Apuleius in 2. Apolog. Boëtius in Porphyriū, & Cassiodorus in quadam ad ipsum Boëtium epistola. Donatus in Adelphos Terentij, D. Hieronymus in Iovinianum, lib. 1. non longè ab initio: & nonnihil in epistola ad Geroniam de Monogamia. Præterea & Beda & Isidorus & Iulius Firmicus Maternus, quædam de his tractauerunt: ut ante Nicander in Græcorum Epigrammatis, in Cocytarim anum, & huius computationis meminit. Ex omnibus Cælius Rgodiginus lib. 23. cap. 12.

^h Nonnulli Ianum. Id reprehendit Lilius Gregorius, Gyraldus, historiæ deorum Syntagmate 4. ex autoritate Suidæ. Sed vide Plinium lib. 34. c. 7. & Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 5. ⁱ Varro. In lib. 5. rerum humanarum apud Macrobiū d. c. 9. Sed aliter ait Fabius Pictor, si is est autor libri qui eius nomine circumfertur.

^k In agro Larissæo. Ex Strabone lib. 13.

^l Iuxta Ilium. Ibidem Strabo, iuxta, inquit, Amagiæum ara quoque XII. deorum, quam Agamem non construxit, Lecti ostenditur. De altera autem harum, ni fallor, loquitur Herodotus lib. 2.

^m Dionysius Tyrannus. Euphorion in historicis commentariis & ex eo Athenæus, lib. 15. c. vlt.

ⁿ Ipse autem. Id est Ianus: nam ad eum reuertitur, ut ex inferioribus liquet.

^o Geminus. Macrobius d. cap. 5. huius appellationis & cæterarum ratione reddit, & Lampridius in vita Commodi.

^p Pater. Pater cum generale sit omnium deorum, ut ait Seruius ad 2. Georgic. Virgilij in princ. & cuiusque proprium Epitheton, ut idem ait ad 1. Æneid. ibi,

Iam pater Æneas.

& ad eiusdem lib. 3. ibi,

Da pater augurium.

Solitum est in votis, Iano accommodari, ut ex Liuij lib. 8. Decad. 1. sciri potest, ibi, Iane, Iupiter, Mars pater. sed extra vota ut apud Virgilium,

Hanc Ianius pater, hanc Saturnus condidit urbem.

^q Consuuius. Macrobius dicto c. 5. vbi & cætera cognomina Iani explicat, de hoc sic habet, Consuuius, à conferendo, id est, à propagine generis humani, quæ Iano auctore conferitur.

^r Patutius. Patulcius legendum ex Ouidio lib. 1. Fastorum ibi,

Nomina ridebis, modo namque Patulcius idem,

Et modo sacrificio Cusius ore vocor.

Ad idemque Macrobius vbi supra.

^s Flusius. Legendum Clusius ex Ouidio & Macrobio, nisi & ibi mendum sit.

^t In foro statua triplex. Liuius Decad. 5. lib. 1. non longè à fine, Forum, inquit, porticibus tabernisque claudendum, & Ianos tres faciendos. P. autem Victor, in 8. Regione urbis, quæ Forum Romanum est, Iani, inquit, duo celebres mercatorum locus. Quod spectat illud Horatij,

Postquam omnis res mea Ianum

Ad medium fracta est.

Vbi Acron Iani, inquit, statuæ tres erant, ad vnam illarum solebant conuenire creditores, & fœnatores, alij ad reddendum, alij ad locandum fœnus. A quo ut vides, Alexander hunc locum accepit. Sed & Porphyrio ibi, Omnes, ait, ad Ianum in Basilica stabant fœneratores. Sed eodem respicit illud eiusdem Horatij lib. 1. epistola 1.

Hac Janus summus ab imo

Perdocet.

Vbi Acron, duo Iani ante Basilicam Pauli steterunt, vbi locus erat fœneratorum. Quibus Porphyrio inibi subscribit: & ad eundem Horatium lib. 2. Sermo. Satyra 3. haud multum à principio.

^u Romuli templum. Dionysius Halicarnassæus idem & Plutarchus in vita Romuli.

^x Testante Plinio. Lib. 15. cap. 19. vbi ita insit, In delubro Romuli sacræ fuere myrti duæ, ante ædem ipsam per longum tempus, altera Patricia appellata, altera Plebeia. Patricia multis annis præualuit, flaccescente Plebeia, exuberans ac lata, quandiu senatus quoque floruit, illa vicens, Plebeia retorrida ac squalida. Quæ posteaquâ eualuit flaccescente patricia Marfico bello, languida autoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas.

^y Apud Heleos. Eleos legendum est: neque enim vlli Helei sunt: & id quoque retulit Lilius Gyraldus de diis Gentium, Syntagm. 17. vbi nec vllum authorem citat, tu apud Pausaniam videas.

z Coriuthi

*Necessitatis
& Violentia
templum.
Hora templum.
Ianus cur &
belli & pacis
index.*

nulli ingredi fas erat. ^z Corinthi quoque Necessitatis & Violentia phanum fuisse ferunt, à cuius limine arcentur omnes. Contrà verò, ^a ædem Horæ perpetuò apertam Romani voluere, illiusque aditum patere omnibus. ^b Cur autem indicem belli pacisque Ianum potissimum ferant, variata memoria est. Sed tametsi in diuersum autores trahant, illa nobis ratio potior & præstabilior visa, quòd cum sub præside Iano temporum ratio vicisque habeantur, ideoque & bifrontem fingi, & tam anni principium, quàm finem Iano dicari conuenerit. Si temporum qualitas, siue bellum, siue pax futura esset sub ipsius præsidio & tutela foret. Apertus, ut omnia hostilia esse, & cuncta bello ardere, velut contra hostes profecto deo: clausus verò, tranquilla pace vigere, & ab armorum strepitu procul esse designaret.

ANNOTATIONES.

^z Corinthi quoque.] Pausanias lib. 2. qui de Corinthiacis est.
^a Ædem Horæ.] Plutarchus Problem. 45.

^b Cur autem indicem.] Idem in Romulo, & Seruius ad 7. Æneid. Virgil.

Verbum liberorum & parentum, in edictis prætorum quos comprehendat, & an ad omnes in infinitum extendatur.

CAPVT XV.

N edicto prætoris de in ius vocando, scriptum est: ^a Prætor ait, parentem, patronum liberos, parentisque patroni patronave, in ius sine permissu meo ne quis vocet. Quærebatur apud iuris studiosos, qui tunc animo vacuo & soluto in foro conuenerant, cum prætor coerceat hoc edicto illos, qui se prius non adito, parentem aut patronum, parentisque, aut liberos patroni, in forum vel iudicium traxerint, num is qui auum paternum, qui supra parentem est, vel qui nepotes, patroni, aut pronepotes, qui inferiores sunt, sine permissu prætoris in iudicium vocarit, pariter in edictum committat, perindeque mulctandus & coercendus pœna sit. Quod est dicere, num parentis nomine, aut liberorum, superiores supra patrem, aut inferiores ultra filios comprehendantur edicto. Anceps quæstio fuit inter veteres iurisperitos, & diu in vtramque partem agitata, plerisque arbitrantibus in consularibus edictis, & tribunitiis rogationibus tanquam diuersa dici, liberos, nepotesque. Multis contra opinantibus, maximèque antiquorum opinionem probantibus, qui censuerunt parentis nomen ad tritaum vsque extendi: liberos verò, ad trinepotes: ultra hos, posteriores nuncupari: ex ascendentibus verò, maiores. Nos postea cum in legum controuersiis versaremur, admodum eleganter in ^b Cassij commentariis in hanc sententiam scriptum definitumque inuenimus: qui legem duodecim tabularum interpretatus, tam in senatusconsulti, quàm prætorum edictis nomen parentis ad superiores, & liberorum ad inferiores, ad vtrumque sexum, & in infinitum extendit. Nec modo liberorum, sed ^c natorum nomen ad idem produci: ^d liberosque habere non cum dici solum, qui plures, sed qui vnicum habeat filium. In cuius sententiam reliquorum iurisperitorum opiniones postea concessere. Caius tamen ^e Caligula quum nullum rapinis modum faceret, posteros non ultra filios extendi, nequiter cauillatus est. ^f Lampridius vero in Alexandri vita à vulgi sermone non diuersus, parentis nomine non superiores modo, sed cognatos affinesque comprehendendi censuit. Ex quibus sine controuersia liquet id de quo verbis disceptabatur, pari multa afficiendum, qui auum paternum, qui supra parentem est, vel patroni nepotes, qui inferiores sunt, in forum vel iudicium traxerint, quàm qui parentem, aut patronum, vel patroni filios, inconsulto prætore in iudicium vocauerint.

Liberos habere qui dicantur.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

^a Prætor ait.] Sunt verba l. 4. §. prætor. ff. de in ius vocan.

^b Cassij Commentariis.] Caij Cassij mentio est d. l. 4. §. parentes. l. appellatione parentis. ff. de verb. sign. l. iurisc. §. parentes. de grad. affinit. Eodem Pompeius Festus lib. 14. parens inquit, vulgò pater aut mater appellatur, sed Iurisprudentes auos & proauos, auias & proauias, parentum nomine appellari dicunt.

^c Natorum nomen.] Ex Modestino l. natorum. de verb. signifi. c. ii non nihil aduersatur illud Virgilij 3. Æneid.

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

^d Liberosque habere.] L. non est sine liberis. & l. seq. dicto titul. cum similibus, quas collegi in comment. l. si vn-

quam. verbo. suscepit liberos. num. 241. C. de reuocand. donat.

^e Caligula.] Suetonius in illius vita c. 38. Negabat, inquit, Iure ciuitatem Romanam usurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam impetrassent, nisi filij essent: neque enim debere intelligi posteros ultra hunc gradum.

^f Lampridius.] Eius verba sunt, Amicos & parentes, si malos reperit, aut puniuit, aut si verus amicitia, vel necessitudo non fuit puniri, dimisit à se dicens, His charior est mihi respublica. Sed tu adde alios multos in eadem significatione hac appellatione vsos, quos videbis in nostris commentariis Retractuum titul. 1. §. 1. gloss. 8. in verbo, *Le parent.*

Quæ & quot curiæ Romæ fuerint, & verbum curia sine adiectione nominis, quam curiam designauit.

CAPVT XVI.

DE AMBVLABAM aliquando Romæ cum Pomponio Læto, viro literarum & locorum veterum exequentissimo. Cùmque antiquitatis studio ruinas vrbs & veterum monumenta, quicquid visendum esset & memorabile, scrutaremur: in ruinis templi Pacis grandioribus literis extantibus,

extantibus, effractum ibi marmor legimus hac inscriptione: ^a IN CURIA HOSTILIA. Quærebat à me Pomponius, ubinam curiam Hostiliam quondam fuisse crederem? Cùmque me arbitrari apud Rostra Hostiliam curiam fuisse, ibique ^b Tullum Hostilium regem curiam iuxta Rostra construxisse (authore Varrone) respondissem, ^c Rostra autem in foro esse Romano: siquidem ex rostris nauium Antiatum, suggestum in foro extructum legimus: in quibus ^d clarorum virorum imagines, qui reipublicæ nauarunt operam, pro immortalis gloria sæpe statui & coli solebant. Fuis-
 seque ^e duorum generum curias: vnum, in quo sacerdotes res diuinas, sacra, & cæremonias, cul-
 tusque deorum curarent: alterum, vbi senatum de rebus publicis, & ad populum pertinentibus con-
 sulerent. Quid tu, inquit Pomponius, cum simpliciter curiam nulla cognominis adiectione apud au-
 thores legimus nominari, de qua intelligi oportere censes? ^f Statuam enim Porfennæ accepimus iux-
 ta curiam fuisse: sed de qua intelligi deceat, non sane definitum est. Nam & ^g Calabram curiam le-
 gimus iuxta Capitolium, quæ casæ Romuli fuit proxima, quam sine calatione aperiri non licuisse
 scribit Varro. Et ^h veteres curias, vbi pontifices de sacris sacerdotiisque, & religione deorum, deque
 cæremoniis consulebant. Et ⁱ Pompeij curiam, ^k in qua senatus frequens est haberi solitus, ibique
^l Iulius Cæsar idibus Martiis coniuratorum manibus oppressus interiit. Et aliam cognomento ^m Pom-
 pilianam, nouitia denominatione: & Diui Iulij, quæ ⁿ Iulia dicta est: & Augusti curiam, quam in
 comitio ipsum consecrasse memorant: in quibus ^o templa per augures, ne prophana essent loca, neve
 edicta senatusconsulta irrita forent, inaugurata fuere. Et ^p Gerusiam, quæ seniorum dicta, ^q Octa-
 uia, sicut Leucadiam ac Saliorum: siquidem Salij propriam habuere curiam. Atque omnes deni-
 que curias suis ^r nominibus notatas definitasque videmus. Sed quia nullo nominis cognomento fre-
 quenter curiam apud authores legimus, de qua intelligi conueniat, equidem dubito. Tamen si me
 opinio non fallit, inquit Pomponius, memini ^s Asconium Pedianum dicere, Rostra ad comitium,
 prope iuncta curiæ fuisse: nulla propria denominatione exprimens curiam, licet aliò translata, &
 noua postmodum facta sit. Ex hoc arbitror, inquit, id quod necessario redundat, cum in rostris
 olim curia Hostilia fuerit, vt Varro & authores tradunt: cum simplici nomine curiam absque co-
 gnomento enunciari videmus, antequam aliò translata foret de Hostilia, quam ibi legimus fuisse,
 intelligi oportere. Ad hanc curiam ad dextram supra comitium ^t Græcostasis erat, statio legato-
 rum exterarum gentium ^u & nationum. Ad quam si iniuriam questi venirent, aut mandata habe-
 rent, accedentes præstolabantur, & subsistebant. ^x Athenis multiplices fuere curiæ, inter quas Cho-
 largea præcipuæ nominationis, quòd inde Pericles oriundus foret: & ^y Phylaidarum, ex qua Pisi-

Curia duo-
rum generum.Calabra cu-
ria.Curia per se
quid sibi ve-
lit.

Græcostasis.

Curia multi-
plices Athe-
nis.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

Super hoc capite vide Varronem lib. 4. linguæ Latinæ, & Plutarchum in Romulo, & Pompeium Festum lib. 3. in verbo, Curia. & lib. 12. in verbo Nouæ curiæ: & ex recentioribus Laſum in commentariis Reipublicæ Romanæ lib. 12. c. 3.

^a *In curia Hostilia.*] De hac Liuius Decad. 1. lib. 1. & iterum lib. 5. & Valerius Maximus lib. 9. c. 5.

^b *Tullum Hostilium.*] Idem Valerius vbi supra, & Liuius d. lib. 1. & 8. Decad. 1. Varro lib. 4. de lingua Latina. Nam & Asconius Pædianus in Milonianam scribit, rostra ante sua tempora fuisse ad Comitium, prope iuncta curiæ.

^c *Rostra autem.*] Liuius d. lib. 8. & Plinius lib. 3. cap. 5.

^d *Clarorum virorum imagines.*] Liuius Decad. 1. lib. 4. scribit, Legatorum qui Fidenis cæsi erant, statuas publicas pro Rostris positas fuisse.

^e *Duorum generum curias.*] Varro dicto libr. 4. & Festus d. lib. 12. in verbo, Nouæ curiæ.

^f *Statuam enim Porfennæ.*] Seruius lib. 8. Æneidos ad illud, Nec non Tarquinium eiectum Porfenna inebat
 Accipere.

Vbi Porfenna miratus Chloeliam virginem, rogauit per literas Pop. Romanum vt ei aliquid virile decerneretur: cui data est statua equestris, quam in Sacra via hodièque conspiciamus, ait ille. Quæ quidem verba non Porfennæ, sed eius postulatione Chloeliæ datam statuam intelligenti significabunt: sicuti Liuius lib. 2. & author de viris illustribus scribunt. Aut igitur conuiuentibus oculis Seruium nostrum Alexander hic secutus, offendit, aut aliunde transcripsit hæc de Porfenna, quæ vix reperies.

^g *Calabram curiam.*] Plinius lib. 34. c. 6. Idem Seruius ad illud 8. Æneid.

Romuleoque recens horrebat regia culmo.

Scribit Romulum culmis texisse curiam, ad quam calabatur, id est, vocabatur Senatus & populus à rege sacrificulo,

vt ludorum & sacrificiorum prænoscerent dies. Idem ferè Macrobius lib. 1. Satur. c. 15. & Festus lib. 3. verbo, Calabra.

^h *Veteres curias.*] Varro d. libr. 4. & Festus d. libr. 3. Curia, inquit, nominantur in quibus vniuscuiusque partis populi Romani quid geritur, quales sunt hæc in quas populum Romulus distribuit, numero triginta, quibus postea additæ sunt quinque: de quibus idem Pompeius lib. 12. ibi, Nouæ curiæ. Veteris autè curiæ & Tacitus lib. 12. meminit.

ⁱ *Pompeij curiam.*] Suetonius in Iulio Cæsare, cap. 80.

^k *In qua senatus.*] A. Gellius lib. 14. c. 7.

^l *Iulius Cæsar.*] Cicero lib. 2. de diuinat. Plutarchus in vita Bruti. L. Florus ex Liuii Epitome, 116. Appianus autem lib. 2. Bellorum civilium scribit illum cecidisse mortuum in conspectu statuæ Pompeij.

^m *Pompilianam.*] Flavius Vopiscus in vita Aureliani.

ⁿ *Iulia dicta.*] A. Gellius d. c. 7.

^o *Templa per augures.*] Idem ex Varronis epistola ad Oppianum scripsit, nisi in loco per Augures constituto, quod templum appellaretur, Senatusconsultum factum esset, iustum id non fuisse, &c.

^p *Gerusiam.*] Varro lib. 4. de lingua Latina, Festus lib. 7.

^q *Octauia.*] Plinius lib. 35. cap. 5.

^r *Nominibus notatas.*] Inter cæteras Syllæ curia Plinio lib. 34. c. 6. Tifata, & Titia, Festo Pompeio, lib. 18. & nouæ curiæ, lib. 12. eiusdem.

^s *Asconium.*] In Ciceronis orationem pro Milone.

^t *Græcostasis.*] Varro d. libr. 4. Cicero ad Quintum Fratrem, Epistola 5. lib. 2. Plinius lib. 33. c. 1.

^u *Et nationum.*] Varro vbi supra: Ante Curiam Hostiliam, rostra, cuius id vocabulum ex hostibus capta fixa sunt rostra. Dextra à Comitio locus substructus, vbi legati nationum subsisterent, qui ad Senatum essent missi.

^x *Athenis.*] Plutarchus in Pericle.

^y *Phylaidarum.*] Idem in Solone.

z *Prytanion.*]

Prytanion, stratus: & alia magistratuum curia, ubi iura dabant, quod ^z Prytanion dictum est. ^a Megarense verò cum eorum curiam, in qua Timalci tumulus fuit, inter mira & memoranda ducerent, tanquam quid visendum & mirificum, propter maximas substructiones Marco Antonio ostendisse dicuntur. Mox sciscitantes quid de illa sentiret, arbitrati miris illam laudibus eius testimonio celebrari, futilem & nullius penſi iudicavit. Cui haud abſimile est quod ^b de Chiis proditur: qui cum ex Chio marmore versicoloribus maculis, urbis muros tanquam quid mirum Ciceroni ostentarent: magis mirum fuisse, si ex Tiburtino marmore illos construxissent, allegavit.

*Ciceronis di-
sum.*

ANNOTATIONES.

^z *Prytanion.*] Idem in Theseo. Sed & in eodem loco aut alio cognomine, alebantur publico sumptu, qui bene de re publica meriti erant. Cicero lib. 1. de Orato. de quo & Liuius Decad. 5. lib. 1. Fuit autem & Prytanion Siphniis ex Pario lapide constructum, apud Herodotum lib. 2. & aliud in Acradina ciuitate Siciliae. Sed & aliam curiam fuisse Athenis, reperies apud Pausaniam lib. 1.

^a *Megarense.*] Plutarchus in vita Antonij.

^b *De Chiis proditur.*] Ex Plinio libr. 36. cap. 6. cuius verba sunt: Primum, ut arbitror, versicolores istas maculas Chiorum lapidicinis ostenderunt, cum extruerent muros, faceto in id M. Cicerone sale, omnibus enim ostentabant, ut magnificum; Multò, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Illud denique vice auctuarij superioribus addito, quod habet Andreas Fuluius Antiquitatum urbis lib. 4. cap. 38.

Quae fuerint Romanarum tribuum nomina, & unde dictae denominataeque sint: & quae apud externos celebrentur.

CAPUT XVII.

*Ro. populus in
tres tribus di-
uisus.
Curia.
Decuria.
Decuriones.
Iuno Mensa-
lis & Quiri-
na.*

RIBVS Romanas, ^a quas quinque & triginta fuisse constat, ^b unde dictae, quaeque singulis nomina fuerint, quia subobscura quaestio est, nec satis obuia, in Vesuino meo, dum ruri agerem, indagare visum fuit. ^c Romulum urbis conditorem, in tres tribus populum diuisisse, Titensem à Titio, Ramnensem à Romulo, & Lucerem à Lucumone: singulisque illarum Tribunos praefecisse, & quamque tribum in ^d decem curias partitum esse, illisque curiones praeposuisse, ita ut triginta essent curiae, ^e Dionysius auctor est. Rursusque singulas curias in decurias, praefectos illarum decuriones dixisse, ut in sua quisque curia sacra facerent, suamque aram haberent: ubi Iuno ^f Mensalis, quae ^g Quiritia dicta est, colebatur: feriasque ^h obseruarent, ac ex raptarum nominibus decuriis nomina fuisse, multi asseuerant. ⁱ Tullus verò Hostilius in honoribus & magistratibus dandis fecisse dicitur turmas, sicut erant ^k Athenis curiae, quae vice tribuum rogarentur. ^l Aucta mox ciuitate, & latius propagato imperio, tribus simul constitutas, & numero auctas, ut postremo quinque & triginta fuerint. Ac ex locis quibus duxere originem, aut à conditoribus, nomina tulisse auctores tradunt: ita ut ^m post pugnam cum Latinis ad Regillum lacum, tunc primum triginta vnam tribus Romae factas inueniamus. Ascitis deinde nouis ciuibus, ad quinque & triginta illas propagasse facile crediderim. ⁿ Romilia ergo tribus, quae & Quirinalis dicta, quod à Romulo instituta, ex his quos in ciuitatem asciuerat ex agro quem de Veientibus ceperat, & ex Sabinis: & ^o Titienſis siue Titia, à Tito Tatius, dictae nominataeque sunt. Procedente mox tempore, quum ^p Tarquinius Priscus tres adiacere tribus veteribus vellet, augurio detentus est quo minus faceret. ^q Seruio Tullio post classes centuriasque constitutas, ^r Suburrana, Palatina, Exquilina,

*Romilia tri-
bus siue Qui-
rinalis.*

*Suburrana.
Palatina.
Exquilina.*

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

^a *Quas quinque & triginta fuisse.*] Ex Cicerone in 2. oratio. de lege Agraria. In Verrem 3. & ibi Padiano, & Liuius Decad. 1. lib. 1. & 6. & Decad. 3. lib. 9. & Decad. 5. lib. 5. Valerio Maximo lib. 2. c. 4. Asconio in 2. in Verrem, Appiano libr. 1. Bellorum ciuiliū, Plutarcho in Tiberio Graccho, Pompeio Festo lib. 3.

^b *Unde dictae.*] Liuius Decad. 1. lib. 1.

^c *Romulum.*] Idem Dionysius Halicarnassaeus dixit, lib. 2. & Varro lib. 4. de lingua Latina, Liuius d. lib. 1. & 10. Asconius in 3. in Verem. Plutarchus in Romulo.

^d *In decem curias.*] Plutarchus ibidem.

^e *Dionysius auctor est.*] Lib. 3. Idemque habet Liuius d. li. 1. & Seruius ad Virgil. 9. Aeneidos, ibi,

Tercentum, scutati omnes, Volſcente magistro.

^f *Iuno Mensalis.*] Videndi Dionysius & Plutarchus in dictis locis.

^g *Quiritia dicta.*] Quid hic velit Alexander nescio: Illud scio Quirina tribum à Curenſibus Sabinis appellationem traxisse videri Pompeio Festo, lib. 15. & Quirinæ tribus meminit Asconius in orationem Ciceronis pro L. Cornelio, ad finem.

^h *Feriasque obseruarent.*] Vide Dionys. Halicarnass. & Plutarch. in Romulo.

ⁱ *Tullus verò Hostilius.*] Liuius d. lib. 1.

^k *Athenis curiae.*] Plutarchus in Pericle.

^l *Aucta mox ciuitate.*] Ad Romanos redit, & de hoc iam dictum est in princ. huius cap.

^m *Post pugnam.*] Liuius Decad. 1. lib. 2.

ⁿ *Romilia.*] Varro d. lib. 4. Cicero 2. in Verrem, & ad eum Asconius, Festus Pompeius lib. 16. ubi Romuliam non Romiliam scriptum est.

^o *Titienſis siue Titia.*] Festus libr. 18. Titienſis tribus à praenomine Tatij regis appellata videtur.

^p *Tarquinius Priscus.*] Liuius Decad. 1. lib. 1.

^q *Seruio Tullio.*] Liuius d. lib. 1. Dionysius Halicarn. lib. 4. Festus lib. vlt.

^r *Suburrana &c.*] Plinius lib. 18. cap. 3. Rusticae, inquit, tribus laudatissimae eorum qui rura haberent. Urbanae verò in quas transferri ignominiae esset, desidiae probro. Itaque quatuor solae erant, à partibus urbis in quibus habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. Haec ille. At primam illam Suburbanam vocat Varro libr. 4. de lingua Latina, quam Festus Suburrana appellat, lib. vlt. ibi, Urbanas tribus appellabant in quas urbs erat dispersita à Seruio Tullo rege, id est, Suburrana, Palatina, Exquilina, & Collina. Sed & de his Lucius Florus Epit. Liuij li. 20. Libertini, inquit, in quatuor tribus redacti sunt, cum antea dispersi fuissent, Exquilinam Palatinam, Suburrana, Collinam.

s In quas

Collinam, quas urbanas appellavit, & à parte coeptæ urbis nominavit, additas fuisse memorant. ^s In quas manumissos, si reipublicæ Romanæ participes esse vellent, ut una cum civibus censerentur, distribuit. In has quatuor urbanas, ^t Quintus Fabius Rullus omnem forensem factionem postea excretam, censor coegit: quod adeò populo gratum dicunt fuisse, ut ex hoc Maximi nomen assequi meruerit. Proditum tamen memoriæ est, temporibus ^u Syllæ, libertinos ex factione Carbonis, & bello sociali Latinos populos in quinque & triginta tribus divisos, ius suffragij habuisse. Lapis inde temporibus cum ^x Cn. Manlius tribunus plebis, homo summa temeritate, perniciosissimas leges ferre vellet, ut libertinis in omnibus tribubus ascribi & suffragari liceret: ita à Cn. Domitio prætoris truci oratione confractus fuit, ut sublata rogatione, turpissime destiterit. Demum ^y Clodius tribunus plebis, dum infensis animis patricos insectatur, ut libertini qui in tribus solum tribubus suffragia ferebant, in urbanis quoque, quæ ingenuorum sunt, suffragari possent, legem tulit & promulgavit: quod aliquandiu mansit. Præterque has urbanas reliquæ rusticæ dictæ, à quibus ^z transire ad urbanas, Romano civi fuit probro datum. Est tamen literis proditum, Scipionem Nasicam, licet moribus spectatissimum, à rusticis tribubus ædilitatis repulsam tulisse, quod candidatus dum obuiis manus daret, & suffragia ambiret rustico opere duratas manus illis obiectaret. Ab Appio verò Claudio, cum ex Sabinis magna clientum manu Romam commigraret, ^a Claudiam tribum, & ^b Lemoniam à pago Lemonio, qui extra Capenam via Latina fuit, dictas memorant. Sic ^c Pontia, ^d Crustumina, & ^e Scaptia ab oppidis quorum ciues in urbem asciti fuerant, dictæ nominatæque sunt. Ea enim urbs Scaptia in agro Campano fuit, Crustumini in Sabinis. Post verò incensam à Gallis urbem, cum Camilli opera ciuitas restituta foret, quatuor ^f ex novis civibus, qui in ciuitatem asciti erant, tribus additæ sunt, quas ex locis nominatas facile crediderim. Hæ fuere Stellatina, Sabatina, & Tromentina, & Armenis: quas etiam urbanas appellari audio sed hæc Scaptia, & ^h Sabatina, quæ & Fabiana dicta est, peculiare quondam diuo Augusto fuere; atque ideo cum in campum descenderent, ne quid à quoquam desiderarent, pluribus ab eo muneribus donatæ sunt. ⁱ Arniensis, seu Narniensis, ea tribus fuit, in qua cum Liuius censor nomen ferret, Claudius Nero, cum quo censuram frequentem iurgiis egit, quod non sincera fide secum rediisset in gratiam: eundem Liuium equum vendere iussit, reddens talionem: quippe Liuius citato nomine Claudij in Pollia tribu, ob veterem simultatem prius equum vendere coegerat. ^k Sabatinam verò, à lacu Sabate nuncupatam volunt. ^l Papyria quoque, ^m Pupinia & ⁿ Pupilla, ex suis progenitoribus vocantur. Quamvis Pupiniam ab agro Pupino dictam, est non immerito existimatum. ^o Metiam à Metio oppido claro & peruetusto, cuius memoria intermortua est, quidam dici opinati sunt. Hanc Metiam Marcus Liuius P Salinator in censura cum cæteras tribus ærarias fecisset, quod se ut nocentem condemnassent, & postea consulem censorumque fecissent, solam multa exempt, & sine noxa reli-

Collina.
Urbana tri-
bus.
Fabius unde
Maximi
cognomen
adeptus.
In 35. tri-
bus Latinus
pop. diuisus.
Libertini in
urbanis suf-
fragabatur.
Tribus ru-
stica.
Scipio Na-
sica repulsâ
à rusticis
tribubus tu-
lit.
Tribus Clau-
dia & Le-
monia.
Crustumi-
nia.
Scaptia.
Stellatina.
Sabatina.
Tromentina.
Armenis.
Arniensis seu
Narniensis.
Sabatina.
Papyria.
Pupinia,
Pupilla,
Metia.

ANNOTATIONES.

^s In quas manumissos.] Hæc Lucius Florus citato loco; & ad idem Liuius Decad. 5. lib. 5. In quatuor, ait, urbanas tribus descripti erant libertini, præter eos quibus filius quinquenni maior ex S. C. esset.

^t Quintus Fabius Rullus.] Ex Liuiio Decad. 1. lib. 9. extremo. & Valerio Maximo lib. 2. c. 1.

^u Temporibus Syllæ.] Hæc quoque Flori sunt Epitome. Liuij lib. 84. & Appiani de Bellis civilibus lib. 1.

^x Cn. Manlius trib. plebis.] Asconius Pædianus in Ciceronis orat. pro Milone, hunc non Cn. sed Lucium Manlium vocat: tu videro Appianum ubi supra, & Plutarchum in Gracchis.

^y Clodius trib. plebis.] Liuius Decad. 5. lib. 5.

^z Transire ad urbanas.] Ex Plinio dict. c. 3. lib. 18.

^a Claudiam tribum.] Halicarnassæus lib. 5. Liuius Decad. 1. lib. 2. Seruius ad lib. 7. Æneidos ibi,

Ecce Sabinorum præfco de sanguine magnum.

^b Lemoniam.] Pompeius Festo lib. 10. Lemonia, inquit, tribus à pago Lemonio appellata, qui est à porta Capena, via Latina.

^c Pontia.] Idem Festus lib. 14. Pontinam vocat tribum, quæ à Pontia urbe est dicta.

^d Crustumina.] Idem lib. 3. hanc tribum à Crustumina Tuscorum urbe dictam scribit. Inde Cicero pro Cornelio Balbo, dixit, obiectum est etiam quod in tribum Crustumina peruenit. Liuius Decad. 5. lib. 2. Spurius Ligustinus tribus Crustumina, ex Sabinis oriundus.

^e Scaptia.] Liuius Decad. 1. lib. 8. Eodem anno census actus, noui; ciues censu: tribus propter eas additæ, Metia & Scaptia. Pompeius autem Festus lib. 17. Scaptia tribus, inquit, à

nomine urbis Scaptiæ appellatur: & inde Scaptienses tribules dicti Suetonio in Augusto c. 40.

^f Quatuor ex novis civibus.] Liuius Decad. 1. lib. 6. haud multum à principio, Tribus quatuor, inquit, ex novis civibus additæ, Stellatina, Pomatina, Sabatina, Arniensis: æque 35. tribuum numerum explevere. Ex quo intelligis hic mendum fuisse in dictione, Armenis, quam in Arniensis mutauimus.

^g Tromentina.] Festus lib. 18. Hæc tribus à Campo Tromento sic dicta est. Sed vide num error sit Pompeij Festi & Alexandri qui illum secutus est, dum Tromentinam aiunt, quæ Liuius tribum Pomatinam appellat ubi supra.

^h Sabatina quæ & Fabiana.] Ex Suetonio Augusti c. 40. cuius verba sunt, Comitiorum quoque pristinum ius reduxit, ac multiplices poena coercito ambitu, Fabianis & Scaptiensibus tribulibus suis, die comitiorum, ne quid à quoquam candidato desiderarent, singula millia nummum à se diuidebat. huius Fabiæ meminit & Horatius lib. 1. epistola 6.

— Hic multum in Fabia valet, ille Velina.

ⁱ Arniensis seu Narniensis.] Hæc sunt omnino Liuij Decad. 3. lib. 9. ad finem & Valerij Maximi lib. 2. c. 4.

^k Sabatinam.] Festus lib. 17.

^l Papyria.] Festus lib. 14. eam dicit à Papyrio vocatam.

^m Pupinia.] Idem ab agro Popino huius tribus nomen putat.

ⁿ Pupilla.] Idem hanc Popiliam appellat, quam à progenitrice nomen traxisse scribit.

^o Metiam.] Idem lib. 11. sic habet, Metia tribus à quodam castro sic appellatur.

^p Salinator.] Ex Liuiio, Decad. 3. lib. 9. ad finem & Valerio Maximo lib. 2. c. 4. & autore de viris illust. c. 50.

Phalerina. quit. q Phalerinam, & Ophentinam, Lucio Flacco & Lucio Plautio consulibus additas tribus accepimus. Sed Ophentina r ab Ophente fluuio dicta est. Sic s Volscinia, t Terentina, & Faucia: quarum sicut loca originis ob vetustatem interciderunt, ita nomina originum abolita, memoria oblitterata sunt. Sed u Fauciam pluribus cladibus insignem, siquando in comitiis prima rogabatur, velut tristi omine infamem & detestabilem, omnes abominandam putasse, authores memorant. Constat enim hanc Fauciam tempore captæ vrbs, quo ad Alliam fœdè pugnatum est, & Caudinæ pacis, & ad Cremeram infelicis pugnae, quo pericula & terrores respublica perpeffa est maximos, primam rogatam fuisse. Ideo si quando rogabatur prima, tristitiam & calamitates, exitialeque omen adferre credita est. Neque ignoro Mentinam, x Polliam & Galeriam, haud longè post additas tribus, cæteris adnumerari: quas ex locis nomina sumpsisse, aut dubiè existimarim. y Hæc enim Pollia tribus fuit, quæ cum Flauiam rogationem de pœna Thusculanis irroganda, quorum consilio defectiones à populo Romano fiebant assidue, omnes tribus antiquassent, sola verberandos necandosque, eorumque bona iure belli publicanda censuit: quod tam ægrè z Papyria tribus tulit, vt neminem ex Pollia candidatum, Papyria quæ Thusculanis pronior erat, ad honores euehi passa fuerit. Quo autem tempore lex de ambitu à Caio Petilio lata est, a Pomptinam & Publiciam, mox Anthesim & b Velinam adiectas tribus fuisse constat. Hæc enim à Velia edito vrbs loco, seu à Velino lacu, cuius incolæ in ciuitatem asciti fuerant, denominata fertur: quamuis Velinam cum Exquilina in urbem vno tempore ascitas c Liuius tradat. Sed Anthesis iuniorum plerumque fuit: cuius in dandis nominibus fors prærogatiuæ plurimum valuit. Præter quas fuere Anienfis, Æmylia, d Sergia & Cornelia, ex claris Corneliorum & Æmyliorum familiis ductæ, quorum authores nomina familiarum dando tribus, ad posteros famam nominis transmissere. Sed Aniensem Marco Fulvio Pato & Tito Manlio Torquato consulibus tribum veteribus additam inuenimus. e In Æmylia autem, vt Formiani & Fundani: in Cornelia, vt Arpinates nomina ferrent, quandoque rogatione promulgata cautum fuit. Præter quas erat f prærogatiua iuniorum & seniorum, quibus Veturiæ & Galerix nomen. Nanque ex ipsis centuriis, facto iterum delectu ex iunioribus & senioribus, præstantiores ætate & dignitate, in proprias centurias seligebant: quarum in ferendis suffragiis erat prærogatiua, & primus honor. Hoc tamen dicere ausim, actores g Atellanarum hoc priuilegio datos, ne tribu in qua ascripti erant, à censoribus amouerentur: sicut h Augustus histriones immunes verberum fecit, & ne flagellis caderentur, edicto inhibuit. i Quodq; ex quinque & triginta tribubus in comitiis si quando rogarentur,

ANNOTATIONES.

q *Phalerinam & Ophentinam.* Liuius Decad. 1. lib. 9. de iis diuersa scriptura sic habet, & duæ Romæ additæ tribus, Vphentina & Phalerina.

r *Ab Ophente fluuio.* Festus lib. 13. inquit: Oufentine tribus initio causa fuit nomen fluminis Oufens, quod est in agro Priuernate intra mare & Terracinam. Lucretius,

Priuerni Oufentina venit, fluuiog, Oufente.

qui tamen versus non est in sex libris T. Lucretij Cari de rerum natura. Vfentis autem fluuij meminit Liuius Decad. 1. lib. 5. Tum Senones recentissimi aduenarum, ab Vfente flumine, vsque ad Athesim fines habuere. Plinius item libr. 3. c. 5. scribit, Dein flumen Vfens, supra quod Terracina oppidum lingua Volscorum Anxur dictum.

s *Volscinia.* Hanc Volsciniam dicit Volaterranus: ego cōtendo Voltiniam appellatam fuisse tribum: idque assuero ex antiqua spectatione quam Lugduni scio in hæc verba, L. HELVIO L. F. VOLTIN. FRVGI CVRATORI NAVTARVM. quamquam si quis velit à Volsiniis Hetruriæ nobili oppido, illam dicere Volsiniam, vbi authorem assiduam ad eam rem attulerit, non impediam.

t *Terentina.* Liuius Decad. 1. li. 10. scribit, additas fuisse tribus Aniensem & Terentinam.

u *Fauciam pluribus cladibus.* Hæc sunt ex Liuiio Decad. 1. li. 9. vbi sic habet, Papyrius C. Iunium Bubulum magistrum equitum dixit, atque ei legem Curiatam de imperio ferenti, triste omen diem diffidit, quod Faucix curiæ fuit principium duabus insignibus cladibus, captæ vrbs, & Caudinæ pacis, quod vtroque anno eiusdem curiæ fuerat principium. Macer Licinius tertia etiam clade quæ ad Cremeram accepta est, abominandam eam curiam facit.

x *Polliam.* De qua Liuius Decad. 3. lib. 9. & Valerius Maximus lib. 2. c. 4. de Claudio Nerone, & lib. 6. c. 3. de M. Curio.

y *Hæc enim Pollia.* Ex Liuiio Decad. 1. lib. 8. non multo ante fin. & Valerio lib. 9. c. 10.

z *Papyria.* Ibidem Valerius hoc de Popilia dicit,

a *Pomptinam & Publiciam.* Ex Liuiio Decad. 1. lib. 7. vbi posteriorem non Publiciam, sed Publiliam vocat.

b *Velinam.* De qua Horatius lib. 1. epist. 6.

Hic multum in Fabia valet, ille Velina.

c *Liuius.* Quantum ex Epitome Flori constat 19.

d *Sergia.* De hac Asconius in Ciceronis Cornelianâ ad fi. e *In Æmylia autem.* Ex Liuiio Decad. 4. lib. 8. Rogatio, inquit, vt in Æmylia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent: atq; in his tribubus tum primum ex Valeri; plebiscito censi sunt.

f *Prærogatiua iuniorum & seniorum.* Liui. 3. Dec. li. 6. Fuluius, inquit, Romam comitiorum causa accersitus, cum comitia consulibus rogandis haberet, prærogatiua centuria iuniorum declarauit. T. Manlium Torquatum, & T. Octacilium. Et paulo post, loquens de eadem habet, Tum centuria & autoritate mota viri, & admirantium circa fremitu, petit à consule, vt centuriam seniorum citaret: velle sese cum maioribus natu colloqui, & ex autoritate eorum consules dicere, citatis centuriæ senioribus. Et infra, ita de tribus consultatione data, senioribus dimissis, iuniores suffragium ineunt. M. Claudium Marcellum fulgentem tum Sicilia domita, & M. Valerium absentes consules dixerunt: autoritatem prærogatiuæ, omnes centuriæ secutæ sunt. Eiusdemq; decal. 7. non multo post initiū. Ipse comitia in quam diem primum potuit, edixit: quæ certamine inter Tribunos plebis dictatoremque iniecto, perfici non potuerant. Galeria iuniorum, quæ sorte prærogatiua erat, Q. Fuluium & Q. Fabium consules dixerat, eodemque iure vocatæ reliquæ, &c. Quibus adde Asconium ad 2. Ciceronis in Verrem.

g *Actores Atellanarum.* Liuius Decad. 1. lib. 7. & Valerius Maximus lib. 2. cap. 1.

h *Sicut Augustus.* Suetonius in eod. cap. 45.

i *Quodq; ex quinque.* Ex Asconio enarrante eum locum Ciceronis secunda actione in Verrem, Dedit enim prærogatiuam

quæ plures in eandem sententiam irent, cæteris præualuisse: eamque tribum, cuius in ferendis suffragiis prærogatiuæ fauor inclinauit, & quæ primo suffragabatur, cum ipsius auctoritatem omnes tribus facile sequantur, tantum roboris habuisse, ut pro quo candidato suffragium tulerit, cum aut ipsis comitiis, aut in proximum annum ad honores prouexerit. Illud quoque non est ab re dixisse, ^k Athenis decem tribus, quarum suffragiis, pacis bellique temporibus respublica stetit, à regibus qui imperitarunt, nomina sumpsisse: singulasque tribus in decem genera distinctas fuisse. ^l Ex quatuor enim tribubus, in quas olim ciuitas diuisa fuit, [†] Clisthenes decem effecit. Nanque à Cecrope, qui primus regnauit, tribus Cecropis dicta, sicut ^m Ægis altera, tertia Erichthis, Pandionis, ⁿ Athamantis, ^o Antiochis, ^p Leontis, (ex qua ^q Themistocles fuit) ^r Oenis, Eantis, ^s Hippocoontis: quibus per se subsequentes reges duæ additæ, ^t Antigonis & Demetrias, ab Antigono & Demetrio: qui ex suis nominibus, decem veteribus illas adiecero. Hanc Eantidem ferunt, quum fortiter contra Mardonium & Persas pugnasset, illósque turpi fugasset fuga, ab Atheniensibus hoc proprium tulisse, ut soli illius tribules Spargiticis nymphis sacrum victoriæ faciant quotannis impensa publica. Post quas fuere ^u Alopecia, Athenonea, ^x Pæanica, ^y Decelensis, ^z Specia, Acharnas, ^a Agraleuta, ^b Alimufos (ex qua Thucydides) & ^c Lacyas (vnde Milciades) mox illis prioribus adiectæ, ex quibus iudices qui iura darent in foro, deligebantur. Erátque constitutum, ut nisi Cypriorum princeps, tribus Atheniensium nemo sorte educeret. ^d Thuriorum quoque vrbs in decem pariter tribus diuisa fuit, quas ex gentibus quæ in ciuitatem ascitæ fuerant, denominarunt. Siquidem ex Arcadibus, tres Arcadicæ: reliquæ vero, Bœotia, Amphictyonida, Dorida, Lyda, Athenaida, Euboida, & Nesyotis, nomina tulere. Ferturque ^e idem Clisthenes tribus Doriensium, ne forent eadem Sicyoniis, quæ Argiis diuersis nominibus notauisse. Nam præter tribum suam, cui Archæ nomen erat, reliquas ludibrio habitas, ex brutis appellauit. Quippe Hyatas, id est suales, aliquibus Oneatas, hoc est asinales, reliquis Chœreatas, hoc est porcales, nomina indidit: quibus mox aliud dicere nomen, hoc est, Hyleas, Pamphilos, Diamantes, & Egyleas. ^f Helei vero, cum XII. tribus forent, postea bello Arcadico parte agri amissa, in octo relapsi sunt: rursus restituto agro, eò venere, ut X. fierent. Traditum quoque est, Corinthios, postquam in vnam ciuitatem asciti fuere, in octo tribus distinctos fuisse, quarum nomina ^g prodita non sunt. Et Pyrenses, inita cum Attalo societate, de noua tribu ^h Attalida X. veteribus adiicienda conuenisse, quod postea subsequutum est. ⁱ Spartæ vero Ægida & ^k Pitana præcipuæ tribus fuere, ex qua Menelaus oriundus fuit. Sicut ^l apud Boios tribus Sappinia. ^m Persæ autem vrbes in quatuor sæpe curias diuisere: Vnam pueri tenebant, & qui erant ætate imbelli, ad primam

Tribus decem Atheniensium.

Eantis tribus prærogatiuum.

Tribus decem Thuriorum.

Tribus duodecim Helei.

Tribus octo Corinthiorum.

Tribus Spartatarum.

Tribus Boiorum.

Curia vrbi Persarum.

A N N O T A T I O N E S.

rogatiuam suæ voluntatis eiusmodi. Superioribus autem Romæ tribubus adde quoque Sappiniam fuisse, teste Lii lib. 1. Decad. 4. initio.

^k *Athenis decem tribus.* De quibus latè Pausanias lib. 1. & Pollux lib. 8. Onomasticôn, ubi de Tritiarchis, Plutarchus in Solone.

^l *Ex quatuor enim.* Strabo lib. 8. ait Iouem Atheniensium multitudinem in quatuor tribus diuisisse.

[†] *Clisthenes.* Herodotus lib. 5. Clisthenes, inquit, cum vinceretur, populum amplectendo ex quatuor tribubus mox decem essent; cognominibus Iouis filiorum, Peleontis, Ægicoris, Arcadei, & Hopletis, in alia commutatis, quæ ipse inuenit. Adde Aristotelem Politicorum lib. 3. c. 3.

^m *Ægis.* Scribendum fuit Ægis, ab Aegeo, secundum Pausaniam d. lib. 1. ubi & sequentium hinc tribuum meminit.

ⁿ *Athamantis.* Siue Acamantis ex Plutarcho in Pericle, Diogene Laërtio in Zenone Cittico, & Pausania d. lib. 1. Siue etiam Acantis, ex eodem Plutarcho in Aristide, nisi hæc alia sit.

^o *Antiochis.* Plutarchus in Aristide, eum ex hac tribu fuisse dicit, & idem Pausanias.

^p *Leontis.* Plutarchus & Pausanias prædictis locis, & ante eos Herodotus lib. 5.

^q *Ex qua Themistocles.* Plutarch. in eodem & in Aristide.

^r *Oenis.* Plutarch. in Cimone, eundem ex hac tribu dixit.

^s *Hippocoontis.* Stephanus de vrribus, ubi de Piræto: sed Pausanias d. lib. 1. hanc Hippothoontis appellat.

^t *Antigonis.* Plutarchus in Demetrio.

^u *Alopecia.* Idem in Themistocle & in Pericle.

^x *Pæanica.* Herodotus lib. 1.

^y *Decelensis.* Idem lib. 9. declarat vnde ea dicta sit. Strabo autem lib. 9. scribit Decelæam fuisse ex 12. ciuitatibus, quas Cecrops Atheniensium rex habitandas digessit, Theseusque postea in vnam Athenarum ciuitatem congregasse dicitur.

^z *Specia.* Sphetticia legendum ex Plutarcho in Demetrio.

^a *Agraleuta.* Plutarchus in Themistocle.

^b *Alimufos, ex qua Thucydides.* Idem Plutarchus in Cimone: qui tamen in Pericle dicit ipsum Thucydidem fuisse ex Tribu Alopecia.

^c *Lacyas, vnde Milciades.* Idem in Cimone. Supradictis autem adde & alias Atheniensium tribus, scilicet, Butadem ex Plutarcho in vitis decem oratorum, ubi de Lycurgo, Nauariam ex Polluce lib. 9. ubi de Demarchis. Adde & tribum *Stoicôn*, à Diomo Colyrti filio, ex Hesichio, & Praniensem. & alias quatuor ex Plutarcho in Solone. Strabo vero li. 9. tradit Athenis fuisse centum & septuaginta tribus; sed & nonnullos addere quatuor Pausanias lib. 1. scribit.

^d *Thuriorum.* Ex Diodoro Siculo lib. 12.

^e *Idem Clisthenes.* Herodotus lib. 5.

^f *Helei.* Elei scribendum & hic & alibi fuit, ex Pausania lib. 5.

^g *Nomina prodita non sunt.* Imò vnam Petram nominat Herodotus lib. 5. in oratione Socris Corinthij.

^h *Attalida.* Liius Decad. 4. lib. 1. Honores regi primum Attalo immodici, deinde & Rhodiis habiti, tum primum metio illata de tribu, quam Attalida appellarent, ad decem veteres tribus addenda. Nescio autem vnde hic accepit quod de Pyrensisbus prodidit.

ⁱ *Spartæ vero Ægida.* Herodotus lib. 4. ab Aegeo vocantur Ægida, in Sparta ingens tribus.

^k *Pitana.* Herodotus libro 3, dicit ex ea tribu fuisse Archiam.

^l *Apud Boios tribus Sappinia.* Plinius autem lib. 3. c. 15. ad finem. scribit eorum fuisse 12. Tribus, idque ex Catonis auctoritate. Sed & apud Samias fuisse tribum Æscreonam, habet Herodotus lib. 3. ad fin.

^m *Persæ.* Xenophon Cyripedia lib. 1.

*Tribus Hi-
berorum.
Tribus Me-
garensium.
Tribus In-
dorum.*

vsque lanuginem: Alteram adolēcentes primo flore ætatis, quibus ad militare munus satis erat vi-
rium & roboris: Tertiā ætate matura viri: Quartā senio affecti, qui nullo impliciti negotio, mili-
tiæ muneribus vacabant, vitamque ocio exigebant. ^a Hiberos quoque apud Albanos in quatuor ge-
nera diuisos comperimus: vnum ex optimatibus, ex quibus deliguntur reges, secundum ex sacerdo-
tibus, tertium ex agricolis & militibus, quartum ex plebeiis & popularibus. De ^o Megarensibus ve-
rò traditum est, olim in quinque tribus omnem regionem diuisisse, vt distinctio ordinis fieret: ex qui-
bus alij Heraci, nonnulli Piraci, alij Megarenses, plerique Traspodicei, vltimi Cynosurci dicti. ^p Indi
autem non per ætates & tempora, sicut Persæ, sed per munera & artes singulos populos in septem tri-
bus partiti fuere: in Philosophos, agricolas, pastores, artifices, milites, ephoros & consiliarios: qui licet
essent pauci, & seuerissimis moribus astricti, tamen examussim facta regum pensitabant, & certa lege
examinabant.

ANNOTATIONES.

ⁿ *Hiberos.*] Sine aspiratione Iberos scribendum est ex Strabone lib. 11.

^o *De Megarensibus.*] Plutarchus proble. 130.

^p *Indi.*] Strabo libr. 15. & Diodorus Siculus libr. c. 3. 10. paulo ante fin. Arrianus Nicomediensis de rebus gestis A-
lexandri lib. 8. Superioribus adde Ægyptios in septem om-
nino genera diuisos fuisse, ex Herodoto lib. 2. scilicet sacer-
dotes, pugnatōres, bubulcos, subulcos, institores, interpre-

tes, gubernatores nauales. Quamquā Diodorus li. 2. c. 3. scri-
bit eorum politiam in tria hominum genera institutā, Agri-
colatum, pastorum, opificum. Idemq; li. 1. c. 2. haud multum
à fine, tradit Athenienses ab ipsis Ægyptiis illud desūpsisse,
vt tripartitam suam politiam facerent: & primum gradum
fuisse nobilium, secundum militum, tertium plebis & opi-
ficum.

Historia de Scipione Asiatico, & morte Æmyliani Scipionis, quæ incerto auctore fuit.

CAPUT XVIII.

*Scipio Asia-
ticus pecula-
tus accusa-
tus.*

*Amor erga
uxorem.*

*Tiberij Grac-
chi mors.*

*Sempronia
cum Scip.
Æmyl. cō-
iugium.*

*Scipionis
Æmyl. ab-
stinētia &
frugalitas.
Catonis de
Scipione e-
logium.*

SCIPIO cognomento ^a Asiaticus, superioris Aphricani frater, post superatum
Antiochum, & Aliam bello victam, peculatus crimine accusatus à tribunis plebis
quandoque fuit: cūque in carcerem duceretur, Tiberius Gracchus tribunus ple-
bis (qui antea, quod de republica cum Aphricano dissentiret, infensus Cornelio-
rum genti fuerat) intercessit, eūque ne in carcerem mitteretur, inhibuit: ^b cuius
rei beneficio, amicitia inter eos conciliata & affinitas fuit. Siquidem solemni die
quum Ioui epulum in Capitolio libaretur, Corneliam filiam maturam viro ei de-
spofatam dedit: quam ille ^c tam cupide dilexit, vt duobus anguibus deprehensis in cubiculo, quum
haruspices respondissent, mare angue dimisso fore vt Cornelia mortem obiret: fœmina autem, se oc-
casurum, maluerit Titius Sempronius marem potius extinguere, quā illa morte obita superesse. Ex
hac Cornelia Sempronius duodecim filios sustulit: qui omnes mortem obiere immaturam. Ipseque
haud multo post, duobus consulatibus & triumphis pariter clarus, ac censuræ honore insignis, mori-
tur, superstibus Tiberio & Caio Gracchis, summis oratoribus, præcellenti ingenio, & suorum tem-
porum eloquentissimis: ac Sempronia filia: quos ex Cornelia genuerat. Sed Tiberius cum legem agra-
riam turbulentissimam, inuisam patribus, contra senatus decreta tulisset, nouasque alias haud
minus perniciosas ferre contenderet, duce Scipione Nasica, concursu hominum interficitur. Caius
vero Gracchus tribunus plebis, dum improbis concionibus rempublicam vexat, actaque sua tueri
vult, neque abrogari patitur, duce Opimio consule, serui manu cæsus occubuit. ^d Sempronia au-
tem Scipionis Æmyliani (cuius summa dignitas, magnæque res gestæ fuere, qui ob Chartaginem &
Numantiam funditus euersas, minor Africanus, & Numantinus cognominatus est) coniugium for-
tita fuit: cum qua non modica simultate & penè dissidio, quod eam ob morum prauitatem exo-
sam haberet, aliquandiu viuit: venitque in suspicionem, ipsius necis, quæ fuit auctore incerto, non
minimam causam præbuisse. Quanquam ^e de Caio Graccho, & Fulvio Flacco eius familiari, pa-
riter ambigi dubitarique videamus. ^f Hic enim Scipio, licet maximus Imperator, tantæ fuisse tradi-
ditur abstinentiæ, vt annis quatuor & quinquaginta, quibus in humanis egit, nihil dicatur emisse,
nihil vendidisse, nihil ædificasse: atque in tanta rerum affluentia & opibus, quibus Carthaginem
& Numantiam deleuit funditus, ^g haud plus tribus & triginta argenti libris, auri vero duabus, reli-

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

^a *Asiaticus.*] Plutarchus in Scipione, Valerius Maxi-
mus lib. 4. cap. 1. lib. 5. cap. 3. & lib. 8. c. 1. A. Gellius
libr. 7. cap. 19.

^b *Cuius rei beneficio.*] Valerius lib. 4. c. 2.

^c *Tam cupide dilexit.*] Cicero de diuinatione lib. 1. & 2. Idem
Valerius libr. 4. cap. 6. Plutarchus in Gracchis, post princ.

^d *Sempronia autem.*] Ex Valerio libr. 8. cap. 16. Appiano
libr. 1. Bellorum ciuiliū, & Floro Epitome Liuij libr. 59.

& Orosio libr. 5. cap. 8.

^e *Quamquam de Caio Graccho.*] Plutarchus vbi supra.

^f *Hic enim Scipio.*] Plutarch. in eiusdem vita & Apothheg-
matis.

^g *Haud plus tribus & triginta.*] Plinius lib. 33. c. 11. de 32. li-
bris argenti duntaxat loquitur, & Plinius iunior, si is est, de
viris illustribus, c. 58. de totidem libris argenti, & præterea
duabus & semilibra auri.

h *Qui*

quisse. ^h Qui tribunus adhuc militum, dum stipendia faceret, magnum, Catonis futurae magnitudinis testimonium tulit. Siquidem interrogatus, qualis inter primores iuuenum videretur Scipio: hunc solum sapere, ceteros vero velut umbras ferri respondit. Quod compar fuit cum Antigoni dicto de Pyrrho: quem magnum futurum virum, si senesceret: & Scipionis de Mario, quem proximum post se imperatorem, professi fuerunt. ⁱ Is quoque cum ab Appio Claudio competitore in censura conuiciis iactaretur, quod ciuium nomina ignoraret: curae sibi fuisse potius, ne à quoquam ignoraretur, quam multos nouisse respondit. Illud planè constitit, post Æmyliani necem, homines de Sempronia vxore, quoquo modo merita, nec minus de Cornelia socru, tanquam cum veneno interceperint, propalam loqui solitauiſſe: idque non incertis authoribus probari. Hæc nos de Gracchis, propter harum rerum studiosos, quos facilius innotescerent, non omittenda putauimus.

Scipionis apophthegma.

ANNOTATIONES.

^h Qui tribunus.] Plutarchus in iisdem Apoph. & in Politicis. & Florus dict. Epitome 59.

ⁱ Is quoque cum ab Appio.] Plutarchus in Apophthegmatis ipsius.

Quanta & quam varia Iurisconsultorum opinio fuerit de supellectili, & quæ supellectilis nomine comprehendantur.

CAPUT XIX.

QUID sit ^a supellex, quidve supellectilis nomine comprehendatur, variè inter Iurisconsultos dissensum est, pugnantiaque studia inter eos, opinionesque fuere, aliis alias res supellectilis appellatione designantibus: omnes autem ita definire, ut domesticum patrisfamilias instrumentum rerum ad quotidianum vsum paratarum, supellectilem esse dicant. Quæ autem res huiusmodi sint quotidiani vsus, quas in supellectili adnumerari conueniat, sententiæ variarunt, magnaque inter eruditos, & perpetua dissensio fuit. ^b Pomponius vir, ut in illa quisquis ætate, consultissimus, domesticum patrisfamilias instrumentum, quod neque auro, argentoque facto, aut vesti annumeretur, supellectilem definiuit. ^c Florentinus inter Iurisperitos autoritate non minori, præter hæc, animalia excepit: itaque equi, boues, gallinæ, anseres, & cætera hoc genus, quæ pecorum numero habentur, quamuis in quotidiano vsu forent, in supellectili non haberi censuit. ^d Paulus autem iuris æque peritissimus, vasa anea vulgaria, quæ proprio sunt loco sita, capsasque vel armaria, quibus vestes libræ continentur, & si quotidiani vsus causa parata, in supellectili adnumerari negauit. ^e Alphenus qui Seruij Sulpitij discipulus fuit, illa quæ ad artificij aliquod genus seorsum pertinerent, & nomen sui generis separatim haberent, in supellectili non haberi dixit: itaque pugillares & codices, tum fabrilis arma & militaria iuxta Alpheni sententiam, in supellectili non sunt. ^f Tubero negauit ea quæ in penu forent præterea argentum, vestem, mundum muliebre, & alia ornamenta, instrumentum agri vel domus supellectilis appellatione contineri: reliqua verò quæ in quotidiano essent vsu, in supellectili adnumerauit. ^g Papinianus autem Scauolæ discipulus, cui in aduocatione fisci successit, magnæ apud Seuerum autoritatis, mensas argenteas vel eburneas, argenteosque lectos, & argentea candelabra, legata supellectile deberi dixit: argentum tamen escæ vel potorium, in supellectili esse ^h Modestinus negauit: fuitque sententia ⁱ Labeonis, quæ deliciarum magis, quam vsus causa parantur, quæque in eximio cultu forent, inter supellectilia non censeari. Myrrhea verò quæ vescendi causa parata sunt, licet in deliciis forent, in supellectili tamen adnumerari. Sed in hac quæstiuncula, quia vulgaris ferè & protrita est, nimium immorari, nullum operæ premium fuerit. Illud certè dixisse haud piget, in supellectili contineri mensas, trapezophoras, delphica, subsellia, scamna, lectos etiam excultos gemmis & auro, culcitras, stragula, & toralia, quibus lecti toriue insternuntur, non autem vehicula: nam illa instrumenti viatorij esse ^k Florianus ait. Præterea pelues, quamuis argenteas, candelabra, & craterem etiam argenteum, myrrhina, crystallina aut vitrea escaria, vel potoria, lucernam quoque & trullam. Adde vasa anea vulgaria, quæ proprio non essent loco affixa, & si quid paratum foret quotidiani vsus causa, præter illa quæ modò excepta fuerent. Ex quibus datur intelligi id, de quo dissensio erat, quid verbo supellectilis dici comprehendique

Supellex.

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

^a Quid sit supellex.] Loca Iurisconsultorum hinc nominatorum non eò minus adiecimus, quod designata fuerint primum in margine huius capituli à Ioanne terio Pedemontano viro & probo & docto: cui multum debet res literaria eo nomine, quod non hunc librum tantum, sed & alios multos, & eos quidem optimos, multis ac varijs mendis deterfit: atque etiam locupletissimam omnium scriptorum Bibliothecam parturit, quam pariter propediem.

^b Pomponius.] l. 1. ff. de supel. leg.

^c Florentinus.] l. 2. eod.

^d Paulus.] l. 3. eod.

^e Alphenus qui Seruij.] l. 2. §. ab hoc. ff. de orig. iur. loquitur de supellectili, l. 6. ff. de sup. leg.

^f Tubero.] l. 7. §. 1. eod.

^g Papinianus.] l. legata. eod.

^h Modestinus.] l. cum quidam. eod.

ⁱ Labeonis.] l. 10. & 11. eod.

^k Florianus.] quæ huic conuenter tribuit Alexander, Pauli fuere, ex l. 5. eod. cuius in Epigraphe habuit fortasse Flor. pro Florentino, ubi Florianum explicuit: sed neque huius inter iuris authores nomen lectum est, neque illius dict. l. 5.

E 3 dicitur

*Delphica va-
sa.*

*Trapezopho-
ra.*

Microtrapeza.

oporteat. Sed quia de escario argento & Delphicis mentio est, non omittendum, literis proditum esse, ^l Delphica dici vasa, quorum nulla mutata forma, varius & multiplex usus foret: namque ita erant fabrefacta, ut duplici facie diuersis usibus inseruirent: siquidem Delphi vasa elaborata artis habuere, ita ut poculorum vicem praearent, & clypeorum loco usui essent. ^m Trapezophoras vero mensas fuisse ornatu magno, quae effictis imaginibus sustinebantur, quales hodie in vetustis marmoribus saepe visuntur: quippe mensarum species apud veteres multifarias legimus, scilicet ⁿ trapezas, quas magidas Graeci vocant, & ^o tripodes, & ^p microtrapezas, in quibus modica parabatur coena, & ^q epidorpias, ^r urnarium & ^s cylibantum, & alia mensarum genera, si cui illa prosequi libeat. Inter escarium verò argentum etiam aquae manaria, id est, vasa abluendis manibus accommoda, quae Latini gutturnia vocant, ^t Pomponius in auro & argento legato contineri putauit.

ANNOTATIONES.

dicitur fuisse in libris Thuscis, quorum receptissima auctoritas est pro fidiissimo testimonio.

^l *Delphica dici vasa.* Apud Paulum 3. ff. de suppell. leg. Sic legendum fuit, *mensa, trapezophora, Delphica*, & ita hoc vltimum scriptum est nomen in libris Thuscis: unde mensas Delphicas intelligo dici à Paulo nomine suppellectilis contineri. Erant autem Delphicae mensae, quas Seruius gentilis meus Tripodas mensas appellat; ita dicta, quod in templo Apollinis Delphici eis superpositae Phæbades vaticinarentur. Sic ille ad 3. *Æneid.* ibi,

Qui tripodas, Clarij lauros, qui sydera sentis.

Ad hæc Valerius Maximus lib. 4. tit. 1. & Plinius lib. 34. c. 3. nonnulla pertinentia scribunt, de quibus latius in nostris *Συμπόσια* ad d. l. 3. de sup. leg.

^m *Trapezophoras.* Cicero ad Familiares lib. 7. epist. 24. Trapezophorum, inquit, si te delectat, habebis. Pollux lib. 10. c. 16. hunc in sensum ait, Licet mensam in qua pocula reponuntur tetrapum dicere, aut etiam monopam, vel si quis ambitiosè ne nouis quidem absteineat, trapezophorum, velut qui mensam gestet. De quo amplius videris apud Catellianum Cotam & Alciatum: sed & apud Rhodiginum lib. 7. cap. 12.

ⁿ *Trapezas, quas Graeci magidas.* Ita Sophocles dixit, & videre est Iulium Pollucem lib. 8. cap. 10. & lib. 10. d. c. 16. eòq;

vocabulo usus est Plin. lib. 33. c. 11. & Paulus l. seruus cuiusdam. ff. de condit. indeb.

^o *Tripodes.* Ita dicebantur quibus mensa superponebantur: sed & tripodem mensam quandam esse innuit Athenæus lib. 2. c. 7. & Pollux li. 6. scribit fuisse quasdam mensas primas, secundas & tertias, & tripodes quibus subiacebant. ^p *Microtrapezas.* Legendum fuit Microtrapezas ex Antiphane, illos ita vocat qui in deliciarum veluti pelagus sese demerserunt, apud Athenæum.

^q *Epidorpias.* Hæ mensae erant omnium postremae, quibus bellaria inferebantur, ut etiam Cælius Rhodiginus annotauit lib. 8. c. 15.

^r *Urnarium.* Mensa erat quadrata, vasis modo destinata, ita dicta quod urnas cum aqua positas ibi in culina habebant. Varro in *Ταφῇ Μεινίππε*, apud Nonium Marcellum in generibus vasorum; inquit: Sed quæ necessitas te iuuat aquam effundere domi tuæ, si vasa habes pertusa, plumbum non habent? ad quam rem nobis est confluuium? ad quam rem urnarium?

^s *Cylibantum.* Id apud Romanos erat mensa vinaria rotunda, à poculis quæ *Κύλικας* Graeci vocant: ex Varrone de lingua Latina lib. 4.

^t *Pomponius.* l. in argento. §. vlt. ff. de auro & argen. leg. de Cylica Festus lib. 3.

In qua etate milites apud Romanos legi consuevere, & quæ fuerit disciplina militaris, quòdve insurandum.

CAP. XX.

Tyronū atas.

^v *de militari disciplina libros posteris reliquere, eos haud ferè quenkum a minore septem & decem annis, aut sex & quadraginta maiorem, militiæ & tyrocinio adscribi voluisse constat, idque à Seruio Tullio vetere censione cautum fuisse primum, quod æuo subsequente c à Caio Graccho lege sacra sancitū fuit. Causa autem hæc est, quod citra eam ætatem aut suprà, velut immaturos, aut præduros & effætos, militiæ rudimentis minime idoneos putarunt. Ideo verus constitutum erat, iuuenes nisi post pubertatem, & primo flore ætatis, dum per ætatem laborem militare ferre possent, florentes viribus, & eos ex urbana, c sapius agresti iuuentute rusticis operibus duratos, militari sacramento & mûneri adigere, singulosque militiæ per numerum in iu-*

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

^a *Minorem decem & septem.* Liu. Decad. 3. li. 2. Dictator, inquit, ex auctoritate patrum dictus M. Iunius, & T. Sempronius magister equitum, delectu edicto, iuniores ab annis 17. & quosdam prætextatos scribunt, & deinde lib. 5. post initium: Tribuni plebis si iis videretur ad populum ferrent, uti qui minores septem & decem annis sacramento dixissent, iis proinde stipendia præcederent, ac si septem & viginti annorum aut maiores, milites facti essent. Hæc ibi. Tamen aliquando post Cannensem cladem, ij qui sexdecim annos nati fuerant, nec militauerāt, omnes ærarij facti fuerunt, ut idem Liu. tradit eiusdem Decad. li. 7. quod pugnare cum eo videtur, quod dicto lib. 2. à nobis prolaturum dixerat.

^b *Aut sex & quadraginta maiorem.* Liu. Dec. 5. li. 3. Censores ut eam rem adiuvarent, ita in concione edixerunt, legem censui censendo dicturos esse, ut præter cômune omnium ciuium iusurandum hæc adiurarent: Tu minor annis sex & quadraginta es, &c. Polyb. li. 6. tradit pedites qui sextū &

quadagesimū annū attigerant, nisi in necessitate reipublice, stipendia facere nō cogi: nec equites qui decem stipédia fecissent. Vix tamen intelligo quod Seru. ad illud 2. *Æneid.*

Eas mihi Graiorum sacra resolueret iura.

scribit, quod qui habent plenam militiam quinq; & viginti annis tenentur. Et rursus lib. 7. ibi,

Ipse vocat pugnas:—

Tradit completa stipendia & militiæ tempora viginti quinque annis.

^c *A Caio Graccho.* Plutarch. in illius vita.

^d *Primo flore ætatis.* Sic Virgilius 7. *Æneid.*

— Et primo flore iuuentus.

& ibi Seruius.

^e *Sapius agresti.* Ab opere rustico ad militiam transitum suadet Vegetius li. 1. c. 3. Eoque Liuius ait Decad. 3. li. 5. Ex SC. creati Triumviri bini conquisitionem ingenuorum per agros habuerunt. Fortissimi enim viri, & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, minimèque malè cogitantes, ut ait Plinius lib. 18. cap. 5.

f *Qui*

niorum tabulis adscribere, ^f qui Catalogi dicti: illósque g ex corporis habitudine, si apti militiæ, ^h si lato pectore, si ceruice erecta, si fortis & strenuus: quæ species, qualisque vigor, & quod robur virum foret, internoscere, ut illorum forti fidelique opera, respublica uti possit. Nam i nimis pinguem, deformem aut mancum, desidem aut vecordem, tanquam minus utiles, militiæ non adscribebant: quippe ^k Cato Censorius pinguem militem, velut reipublicæ incommodum, iure incessit: cuius inter guttur & inguen, cuncta sub ventris dominio forent. ^l In qua semel adscriptus, nisi propter demerita exautoratus foret, ipso nolente, deleri nequibat. In quo id sedulo cauebatur, ut primum militiæ vinculum putarent, ^m sacramenti religionem: secundum, ⁿ singulorum amorem, velut inexplicabilem nexum, cum his qui vnà mererent: tertium, ^o deferendi nefas. Quibus ad militiam admisis ^p primo anno custos, sub quo disciplinam ediscerent, & magister sub cuius imperio tyrunculi acuerentur, publice dabatur, ne expertes operum militarium, arma tractarent. ^q Diuus verò Iulius equites Romanos, aut senatores armorum peritos, sub quibus militiæ nescij erudirentur, magistros dedit: quorum præceptis imbuti, perstando & peruigilando, militare rudimentum deponerent, legesque pugnandi, & prælij normam ac dictata internoscerent. Primusque ^r Publius Rutilius consul, collega Cnei Manlij, è ludo Cornelij Scauri doctoribus accersitis, plagas vitandi & inferendi militibus præcepta dedit. Inde ne temere & sine arte pugnarent, utque tyrones sub disciplina essent, & militaribus imbuerentur præceptis, tribanis datum negotium fuit. Quos optimis disciplinis institutos, tandem militiæ adscribebant. ^s Apud Persas verò magistri rei militaris, grandiori ætate fuere, nec citra annum quinquagesimum, sub quibus parata instructaque acie, parçè primum & modicè, mox exactissima cura militiam ediscebant: apud quos iuuentus à vigesimo ad 50. annum militare cogitur: ultra verò arma tractare vetitum. ^t Siquidem lex militaris etiam Romanis à quinquagesimo anno militem non tangebatur. ^u Apud alios inoleuit mos, ut post annum quadragesimum militiæ tyrocinio neminem adscriberent: post quinquagesimum verò militare desinerent,

Catalogi.
Habitudo corporis in militiam adscribendorum.

Militiæ vincula.

Tyrunculorum custos & magister.

P. Rutilij præcepta pugnandi.

Tribunorum munus.

Magistri militiæ apud Persas grandiori.

Ætas tyrocinij & rudimentum apud diversos.

Ætas tyrocinij & rudimentum apud diversos.

Ætas tyrocinij & rudimentum apud diversos.

ANNOTATIONES.

^f Qui Catalogi dicti.] Idem Cælius Rhodig. lib. 21. c. 32. se à Græcis obseruasse dicit. Varro autem in descriptione graduum ætatis humanæ in annos XV. horum qui sunt in tertio, qui ad XV. annos perueniunt, ex catalogo, ait, esse dicuntur: sicut ultra catalogum, qui iam militiæ apti non sunt.

^g Ex corporis habitudine.] Qualesve Tyrones deligendi sint, docet Vegetius rei militaris lib. 1. c. 5. & 6. & lib. 2. c. 19. Vbi inter cætera comperies in his requiri magnitudinem corporis, quamquam ego magis animi exigere. Tu videris Beroaldum ad Suetonij Neron. c. 19.

^h Si lato pectore.] Ex Vegetio lib. 1. c. 6.

ⁱ Nimis pinguem.] Gellius lib. 7. c. 22. eodemque vlr.

^k Cato Censorius.] Gellius vbi supra.

^l In qua semel adscriptus.] Liuius Decad. 1. libr. 7. ad fi. Lex quoque sacra militaris lata est, ne cuius militis scripti nomen, nisi ipso volente, deleteretur.

^m Sacramenti religionem.] Milites enim lecti vbi nomen dedissent, singuli iurabant, pro Rep. se esse facturos: neque, nisi completis stipendiis discessuros. ut Seruius refert initio 8. Æneid.

ⁿ Singulorum amorem.] Aliàs non satis fidus erat exercitus inter se incognitorum ex multis generibus hominum, ut est apud Liu. Decad. 4. lib. 5.

^o Deferendi nefas.] Nam qui in pace deseruit: eques gradu pellendus est, pedes militiam mutat. in bello idem admissum capite puniendum est. l. non omnes. §. qui in pace. ff. de re milita. Sed & tu vide eandem legem in princ. & in §. qui desertioni. & §. desertor. & §. qui in desertione: & l. desertorem. in princ. & §. si plures. eod. tit. & alibi sæpe, eod. tit.

^p Primo anno custos.] Ex Virgi. lib. 5. Æneid.

At pater Æneas nondum certamine misso,

Custodem ad sese, comitemque impubis Iuli

Epitidem vocat.

Et ibi Seruius interpres, qui & in id citat illud eiusdem lib. 8. de Pallante loquentis,

Sub te tolerare magistro

Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta

Assuescat: primis & te miretur ab annis.

Sed & idem Seruius in illud lib. 7. Æneid.

Ante urbem pueri & primano flore iuuentus

Exercentur equis, domitantque in puluere currus.

Bene, inquit, Romanæ militiæ morem exprimit: nam post

pubertatem armis exercebatur, & 16. anno militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant. Alexander autem Sequerus apud. Herodianum lib. 6. ad fin. Maximinum tyronibus præfecit, ut eos ad militiæ munera exerceret, & ad bellandum idoneos redderet. Quod ipsum retulit Iul. Capitol. in vita ipsius Maximini: vbi epistolam eiusdem Alexandri in eam rem adscripsit, Vetères milites tibi Maximine, mi charissime, atque amantissime idcirco non credidi, quod veritus sum ne vitia eorum sub aliis inolefcentia, emendare non posses. Habes tyrones ad tuos mores, ad tuam virtutem, ad tuum laborem, eos fac militiam addiscere.

^q Diuus verò Iulius.] Sucto. in vita illius c. 26.

^r P. Rutilius consul.] Valer. Max lib. 2. c. 1.

^s Apud Persas.] Strabo lib. 15. ad fin. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 1.

^t Siquidem lex militaris.] Seneca libr. 2. de Breuitate vitæ, Lex, inquit, à quinquagesimo anno militem non cogit. ex quo legendum hinc puto, cogebar, non, tangebatur. Liuius 4. Dec. lib. 10. Imperatum à Senatu Q. Petilio Prætori, ut omnes minores quinquaginta annis sacramento legerentur. Et 5. Dec. lib. 2. Illud præcipuum datum sorti Macedonicæ, ut centuriones militesque veteres scriberet, quos veller Consul, usque ad quinquaginta annos. Et paulò post, P. Licinius Consul S. C. recitari iussit, primum quod bellum Senatus Perseo iussisset: deinde quod veteres centuriones quæ plurimum ad id bellum scribi censuisset: nec vlli, qui non maior annis quinquaginta esset, vacatione militiæ esse. Cornelius autem Nepos, aut quisquis, qui vitam Pomponij Attici elegantissime scripsit, de ipso loquens, Incidit, inquit, Cæsarianum ciuile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta. Vfus est ætatis vacatione, neque se quoquam mouit ex Urbe. Quæ loca videntur pugnare inuicem, atque etiam cum eo quod dictum est in princ. huius cap. 2. de 46. annis. Sed hos 46. annos fuisse tempus ordinarium vacationis militiæ, nisi si qua vrgens necessitas cogeret maiores eligi, ut in locis Liuij supra proximè citatis: at neque tunc maiores annis quinquaginta cogeantur. Quod autem Cornelius Nepos loquitur de sexaginta annis, non eò pertinet ut vacatio non nisi huic ætati daretur: sed haud dubiè eam ipsam ætatem vacationem præbere.

^u Apud alios.] Scilicet Lacædemonios ex Plutarcho in vita Agesilai.

hisque velut perfunctis militia, missio daretur. Quod Scytharum legibus cauebatur, ne hominem sexagenarium militiae admitterent. Aegyptiis in more fuit, ut *Calasiries*, qui praecipui habentur milites, à nullo doctore, sed à patre solum militiae praeceptis erudirentur. ^z Phocion verò, ut Athenienses nimis bellicosos à belli furore delectu acerbo cohiberet, quod libentes & cupidi appetebant, lecta iuuentute, etiam octogenarios, emeritis stipendiis, coegit dare nomina. ^a Camillas contra Latinos & Volscos magna mole dimicaturus, seniores quibus aliquid virium superesset, in sua verba iuratos centuriavit. ^b Romani quoque bello Hetrusco, & saepe alias, seniorum cohortes, post emerita stipendia, ^c quia etiam libertinorum ad militiam exciuerent. ^d Et Marius magnae partis milites seniores, qui multa stipendia meruissent, & capite censos, sacramento ascivit. ^e Quod Alexander Macedo fecisse dicitur, ut ducturus contra Darium, veteranos peritos belli, militiae adscriberet. Non sic Conon, qui ut exercitum suppleret Atheniensem, pueros immaturos annis, quibus vires non suppetebant, & senes legit. ^f Milites verò in castris, nisi Romanos ciues, vel Latini nominis, leuium tamen armorum auxiliares externos, sacramento Romani adigere solitauerent. ^g Contra verò Cyri consilium fuit non modò ex ciuibus suppleri milites, sed velut optimos equos è longinquo quæri oportere. ^h Idem apud Alexandrinos vetusto more seruatum est, ut nullos milites nisi peregrinos militiae admittant. ⁱ Proditumque memoriae est, in foedere quod cum Romanis & Antiocho ictum est, cauere, ne milites sub ditione populi Romani conducere, aut voluntarios habere liceret. ^k Inter auxilia tamen minor, in legionibus longè maior numerus adscribi assuevit. Sed tamen legionariorum & arma grauiora, & disciplina fuit seuerior: auxiliariorum verò minor, nec tam exactae diligentiae: quibus in praelium euntibus, praeter saga togasque & rectam tunicam, album aut rubrum paludamentum, quo socios ab hostibus internoscerent, publicè dabatur: Aphris verò, Caunis, Numidis, ^l Lacedaemoniis, & Massagetis, in bellum profecturis, ^m russatas vel puniceas ferre vestes moris erat: ut eo argumento vulnera & sanguis effusus non innotescerent, confidentiusque & sine pauore dimicarent: ⁿ id quod apud Persas in usu fuit. Namque Artaxerxes ducturus contra Cyrum, milites rubro sagulo ornauit, ^o Cyrus albo, ^p Agefilaus quoque ita copias instruxit armis, ut omnia aerea punicea viderentur. ^q Thraces pullas induti tunicas, in acies prodeunt: contra ^r Mybae & ^s Aethiopes candido amictu, ^t Samnites discolori veste praeliantur, nonnunquam candida, Boij & Insubres auratis sagulis, ^u Galli virgatis cum torque aureo.

A N N O T A T I O N E S.

x *Quod Scytharum legibus.*] Superioribus illud adde. Acarnanes, ab Aetolis bello lacesitos à 15. ad 40. annos tempus militiae praescrispisse, ut tradit Liuius 3. Decad. lib. 6.

y *Vi Calasiries.*] Herod. li. 2. nò multò ante finem, & iterum li. 9. ^z *Phocion verò.*] Plutarch. in vita illius, ubi tamen nò octogenarios, sed septuagenarios dicit: ipse autem Phocion octogenarius erat.

a *Camillus contra Latinos.*] Plut. in vita illius.

b *Romani quoque.*] Ex Liuiio Decad. 1. libr. 10. His nunciis Senatus contreritus iustitium indicit, delectum omnis generis hominum haberi iussit, nec ingenui modò aut iuniores sacramento addicti sunt, sed seniorum etiam cohortes factae, libertinique succenturiati.

c *Quinciam libertinorum.*] Quod iam diximus ex Liuiio supra: & praeterea 3. Decad. lib. 2. Libertini etiam, quibus liberi essent, & aras militaris, in verba iurauerant. Et 5. Decad. lib. 2. Dimissisque, qui parum idonei essent, supplementum legeret ex libertinis.

d *Et Marius.*] Valer. Max. lib. 2. c. 1. & Plutar. in vita illius.

e *Quod Alexander Macedo.*] Iustinus lib. 12.

f *Milites verò in castris.*] Legati ad Senatum aiunt, Milite atque equite scire nisi Romano, Latinique nominis, non uti Pop. Romanum: leuium armatorum auxilia, etiam externa vidisse in castris Romanis. Liuius Decad. 3. lib. 2.

g *Contra verò Cyri consilium.*] Xenophon Pædiae Cyri lib. 2.

h *Idem apud Alexandrinos.*] Strabo lib. 17.

i *Proditumque memoriae est.*] Alias pacis condiciones Antiocho dictas apud Liuium lib. 5. Decad. 4. & eiusdem li. 7. reperias: sed sequenti libr. 8. sic ex foedere relatum, Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quae sub ditione Pop. Romani sunt, Antiocho regi ius ne esto: ne voluntarios quidem recipiendi.

k *Inter auxilia.*] Hic vide omnino quae diximus supra c. 5. in verbo Agema.

l *Lacedaemoniis.*] Vale. Max. lib. 2. c. 1. Aelianus de Varia Historia lib. 6. c. item 6. & Plutar. in institutis antiquis Lacedaemoniorum.

m *Russatas.*] Russas nonnulli appellant, & in his Fla. Vopiscus & Trebellius Pollio in vita Claudij secundi. Russatum autem quendam militem vocat Iuuenalis Satyra 7.

n *Id quod apud Persas.*] Plutarchus in Artaxerxe, & ante illum Xenophon Pædiae Cyri lib. 6.

o *Cyrus albo.*] Intellige de Cyro minore ipsius Artaxerxis fratre, ex eodem Plutar. ubi supra. Nam maior ille puniceo utebatur, ut tradit Xenophon in Pædia illius lib. 7. in princip. Minor autem albo colore usus est, non quo milites sanguinem non expauescerent: sed quia iuuabat pugnatorios ad mortem, aut certè ad caedem speciosè incedere. Quae contemplatione ut colorum tanta varietate subit antiquitatem mirari, ut ait Plinius lib. 35. c. 7.

p *Agefilaus.*] Translata haec ad verbum è Græco Xenophon. de Agefil. laudib.

q *Thraces pullas.*] Plutar. in vita Pauli Aemilij.

r *Mybae.*] Illi Aethiopiae populi sunt, de quibus Sil. Italicus lib. 3.

s *Aethiopes.*] Plinius lib. 33. c. 7.

t *Samnites discolori veste.*] Liuius de vtroque 1. Decad. lib. 9. & iterum 10. & praeterea de priore Lucius Florus Epit. 1. in bello Samnitico.

u *Galli virgatis.*] Virgilius de Gallis loquens lib. 8. Aeneid. non adeò longe à fine,

— *Virgatis lucent sagulis.*
Virgatae vestes quae dicantur, vide apud Caelium Antiquarum lectionum lib. 16. c. 7. ubi hunc Virgilij locum citat.
x *Cum torque aureo.*] Strabo lib. 4. & Plinius lib. 33. c. 1. Vbi Gallos,

reo, ⁷ Britanni glasto infecti. ^z Est enim fullonia herba, quæ atro colore inficit, & hominem decorem facit. ^a Geloni hostium cutibus ornati, quò truculentiores visu & aspectu formidabiliore essent. ^b Æthiopes dimidiatum corpus minio, dimidiatum gypso solent illinire. ^c Fertur Caius Cæsar, ut in conflictu bellorum cunctis innotesceret, ad prima signa nouo colore amictus, & diuerso armorum habitu insignis prodiiisse. ^d Et Lucullus cum thorace squamoso, & amictu purpureo præliari. ^e Gylippus vero maximus Imperator, fordida veste & semilacera, ac cultu neglecto conspicuus erat. ^f Agis quoque Lacedæmoniorum Dux, à gregario milite nihil differebat: sicut & Agesilaus, qui cultu corporis vili exultabat, exercitu autem ornato. ^h Contra Alexandrum Macedonem, insignem cum regio habitu, tum Siculo amiculo, & lineo thorace, duplicata ac ferrea casside, auro & gemmis arma honestabant. ⁱ In quo illud traditur mirum, dum in India præliatur, concussis armis, visum barbaris lumen infundere, & monstrum ante se agere. Quod compar fuit ^k cum Epizelo Atheniensi, qui (ut tradit Herodotus) in pugna Maratoniam dum præliatur, visum monstrum, quod ante se conspiciebat, occidere nisus, luminibus captus perpetuo mansit. ^l Etiam Tiberij equus in conflictu belli ore flammam interdum emittere visebatur. ^m Caius tamen Gracchus legem tulit ad populum de vestibus publice militibus dandis, sine stipendiorum diminutione. ⁿ Inde institutum, ut singulis militibus saga togæque in hybernis dentur: præualuitque mos, ut in bellum profecturi Romani milites, singuli in tabulis describantur: ut illorum qui prælio ceciderant, nomina reuersis innotescerent: utque in delectu conscribendo, primus miles bono omine tanquam inde faustum felixque auspiciū futurum sit, conscribatur. Id enim boni ominis esse, & prosperos euentus facere putabant. Apud Persas inualuit mos, ut profecturi in bellum, in eistam ante regis tribunal singuli singulas sagittas immitterent, mox reuersi, quisque repeteret suam: ut ex remanentibus, illorum qui prælio cecidissent, numerum internoscerent. ^o Hi ergo in castris militiam edocti, hyeme pariter atque æstu diebus singulis mane & post meridiem, locum tenere, signa sequi, ordinem seruare, fossam fodere, figere vallum, militari gradu incedere, & alia militaria facere quotidiano usu ediscabant. nam ducibus, centurionibus & tribunis, præcipue curandum erat, in locis ubi statua habebant, cogere tyrones milites, cum primum merere cœpissent stipendia, ne sine consilio, sine imperio in hostes tenderent, per turmas hincinde crebro concurrere, decurrere, clamare, locum tenere, imperium seruare, iussa exequi, seque in orbem colligere, cuneum facere & phalangem, ut sequi signa, & pati tædium, æstus ac vigilias assuescerent, pulsati loco cederent, & in acie quisque agnosceret ordines suos: ita ut usu quotidiano non minus ipsi sibi præscriberent quid facto opus foret, nec incitante ullo, nec imperante, quam ab aliis ediscerent. ^p Quæ disciplina præcipua Iphicrati traditur, ut sine ducis opera milites ita institueret consistere in acie, ut peritissimè dispositi viderentur. ^q Iactu quoque disci, cursu, saltu, iaculatione, & lucta inuicem contendere, mos

Glasto.

Imperatorum & ducum alij atque alij ornatus in bello.

Visiones monstruosa in bello.

Lex de vestibus publice militibus dandis.

In bellum profecturi.

Tyronum institutio.

Iphicrates.

ANNOTATIONES.

Gallos, inquit, cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Hanc autem Torquati historiam, qui ita à torque aureo, quem Gallo à se deuicto, detraxit, latè describit Liuius 1. Decad. lib. 7. & ex quadrigario A. Gellius lib. 9. c. 13. ^y Britanni glasto infecti.] Cæsar lib. 5. Commentariorum, & Plin. lib. 22. c. 1. Super quo & tu vide, quæ scripsi in nostris ll. Connubialibus l. 3. num. 11. sed ut redeamus.

^z Est enim fullonia herba.] Vide omnino d. nu. 11. l. 3. Connubial.

^a Geloni hostium cutibus ornati.] Herodo. lib. 4. Pomponius Mela lib. 2. c. 1. & Solinus cap. 25. Sed idem de quibusdam Scythiis tradit Plinius lib. 7. c. 2.

^b Æthiopes.] Sed & scribit Herodotus libr. 8. Phocenses aliquando sexcentos viros gypso & eorum arma illinuisse.

^c Fertur Caius Cæsar.] Id ex ipso Cæsare lib. 7. Commentariorum de bello Gallico, paulò ante finem facillè cognosces cuius hæc verba sunt, Accelerat Cæsar, ut prælio intersit. Eius aduentu ex colore vestis cognito, quo insigni in præliis uti consueuerat, turmisque equitum & cohortibus visis, quas &c.

^d Et Lucullus.] Plutarch. in vita illius.

^e Gylippus vero.] Plutarchus in vita Niciæ non semel.

^f Agis quoque.] Idem author in vita illius. Sic legas Vespasianum, cibo fortuito, veste habituque vix à gregario milite discrepantem, apud Tacitum lib. 18. initio.

^g Sicut Agesilaus.] Plutarch. in Apophtheg. Lacon. Xenophon de laudibus Agesilai, ante extremum, frugalitatem illius multis argumentis proponit: sed huius non meminit expressim, tu amplius quæsieris.

^h Contra, Alexandrum.] Plutarch. in vita illius, & non nihil

Arrianus de gestis ipsius, lib. 1.

ⁱ In quo illud traditur.] Cælius Rhodiginus lib. 15. cap. 5.

^k Cum Epizelo Atheniensi.] Herod. libr. 6. At Plutarchus Patell. lib. 1. scribit Polyzelum vnum ex ducibus Atheniensibus in ea pugna Marathonia, conspecto quodam humana specie augustiore cæcum factum fuisse.

^l Etiam Tiberij equus.] Idem Cælius Rhodig. lib. 15. cap. 5.

^m Caius tamen Gracchus.] Plutarchus in vita illius.

ⁿ Inde institutum.] Legimus tamen & antea dictum, Graue tributum, quoddam togæ quingentæ imperatæ erant, cum quingentis tunicis, cum milites in hybernis agerent. Liuius Decad. 4. lib. 7.

^o Hi ergo.] Ad Romanos redit. De his autem militiæ exercitiis, videbis apud Liuium 3. Decadis lib. 6. ad fin.

^p Quæ disciplina præcipua Iphicrati.] Probus Æmilius in vita illius. Iustinus libr. 6. Huius milites ob militaris rei peritiam Iphicratenes dicebantur, quemadmodum Romani Fabiani. Hic primus omnium spoliis bello captis nomen suum inscripsit, cum antea solius ciuitatis nomen inscriberetur. Author Suidas.

^q Iactu quoque disci.] Hos quinque ludos honestos esse & permisos præsertim militibus, satis constat ex l. 2. ff. de aleæ lusu & aleat. & de iactu disci & iaculatione, satis constat ex Homero loquente de ludis militaribus Achiuorum libr. 2. Iliados in Catalogo:

— Λαοὶ δ' ὅδε ῥηγῶνι θαλάσσης

Δισκοῖσιν τέρποντο, καὶ ἀγῶνας ἔντες.

Et lib. 8. Odysseæ de his quoque duobus, & præterea de salutatione, pugna & cursu,

— ὅσων ἀγῶνός ἐστιν ἄλλων.

Πόδε τε παλαιαμοσύνη τε καὶ ἀλμασιν, ἡδὲ ποδῶσιν.

Et de

Ad palum
exerceri.
Palus.

Palatia lu-
dus Sagit-
tandi exer-
citium.

Cyri disci-
plina mili-
tari.

Agessilaus.
Persarum
regum mos.

Alexandri
Maced.

Aureliani.
Maximini.

Anto. Ca-
racalla. Se-
ueri.

Cretenses,
milites saepe
inter auxi-
lia Roma-
norum.
Cydones.

erat. ^r Nandi quoque post solitas exercitationes iuventutis Romanæ summum studium in militari rudimento fuit, aliæque opera iusta militaria, quibus quasi simulacris pugnae, animos corporaque tanquam ad verum bellum acuebant. ^s Ad palum quoque exerceri, aut iaculis atque sagittis ferire, nonnunquam fundis & lapidibus, disciplina militaris erat. ^t Fuit enim palus cubitorum trium, quem tyrones scuto & clauo velut hostem petere, in eumque ictus & plagas inferre solebant. In quo id cauebatur in primis, ne dum ad palum ictus intendunt, ipsi hostium telis pateant: proinde oportebat animo eos & corpore intentos esse non magis ad inferendos, quam ad cauendos declinandosque ictus: cui ludo Palatia nomen. Arcu quoque & sagittis plerumque ^u Cretensibus & ^x Cydoniis exactissima cura milites instruebantur, ^y sicut apud Græcos palæstra. Cyri verò disciplina fuit, ut milites semper opus facerent, & nunquam exercita iuuentus, nisi sudore præuio cibumsumerent. ^z Qui etiam neque prandebat, neque coenabat vnquam, nisi sudasset primum, & militaria obuiisset munera. ^a Agessilaus quoque in gymnasio, ne ocio senescerent milites exercitationis & virtutis cuiusque præmia proposuit, leuibisque præliis experiundo assuefecit. Qui etiam Persarum regum mos traditur, ut cursus & pugnae dona militibus proponant. ^b Alexander verò Macedo, ne ocio milites lasciuerent, certantibus virtutis præmia Chiliarchas dedit. Præ cæteris ^c Aurelianus Cæsar nullum reliquit vacuum diem, quin se pilo, sagittis, ac militaribus armis exerceret. ^d Et Maximinus senior, quamuis grandis natu, campestrium exercitationum supra modum labores subiit. ^e Antoninus quoque Bassianus Caracalla, præterquam quod se cum militibus exercebat, iter semper onustus armis pedes fecit. ^f Id quod de Seuero scriptum accepimus, ut hyeme sæua & gelida, aperto capite per niues & pruinas, per montes syluasque cursitaret, in patientia laboris, & victus abstinence, supra fidem assuetus. Quibus documentis redacto in disciplinam milite, posito rudimento, & continuo vsu firmato, legiones conscribebant. Præterque milites peregrinae militiae, ^g inter auxilia Cretenses saepe militasse accepimus. Hi enim terrestri naualique prælio, ad insidias, furta, & rapinas populando assueti, excursiones maximas facere promptissimi sunt, in prælio verò segnes: ^h Cydones verò fortissimi, sicut Homerus inquit, illorumque arcus caprinis pellibus ornari,

ANNOTATIONES.

Et de duobus quoque illis prioribus, Horat. Carminum lib. 1. Ode 8.

— Sape disce

Sape trans finem iaculo nobilis expedito.

Quo in loco Acron dicit, Discum genus esse ludi certi ponderis, quo iuuenes in agone contendebant.

^r Nandi quoque.] Vegetius lib. 1. rei militaris. c. 17. Sed & Horat. ea. Ode lib. 1. Carm. id ponit inter honesta exercitia militaria.

Cur neque militaris

Inter aequaleis equitat?

Gallica nec lupatis

Temperat ora frenis?

Cur timet flauum Tyberim tangere?

Id est, ut interpretatur Acron, natate, quod adolescentibus inter summa erat virtutum exercitationis studia. Porphyrio autem ibi dicit, id necessarium militiae esse. Vnde Sueton. in Augusto cap. 64. scribit illum nepotes docuisse natate. Silius autem Italicus lib. 8. inter bellica exercitia, quibus iuventutem instruebat, id quoque ponit,

— Vndosum frangere nando

Indutus thoraca vadum, spectacula tanta

Ante acies virtutis erant.

Ex hoc autem prouerbum, Neque natate, neque literas, subaudi, nouit. de quo Erasmus Chil. 1. cent. 4. c. 13. Alexander autem Macedo apud Plutarch. in vita illius, O deterimus, inquit, ego, qui nate non didici: moxque rapto incumbens clypeo tranat.

^s Ad palum quoque exerceri.] Vegetius lib. 2. cap. 23.

^t Fuit enim palus cubitorum trium.] Vide Vegetium lib. 1. c. 11. & alios, quibus Palus dicitur imago lignea, super terram fixa, quem hasta siue ense petebant: & tanquam cum hoste certatim congredebantur: scuto vimineo, & interdum claua grauiore, ut in vera pugna, postea solutiores aptioresque essent: aut scopo præfixo, id est, aliquo face vimineo, vel aliquo signo arcu exercebantur. De huiusmodi autem palis Polybius lib. 18. Græci palum hunc optimum esse putant, qui plurimas habeat & maximas circa stipem excrescentias. Apud Romanos verò pali duas, aut tres, aut ad summum quatuor virgulas habent, & tales vsurpant:

vnde accidit, ut facile portari queant: vnus enim vir tres vel quatuor inuicem compositos gestat.

^u [Cretensibus.] Strabo lib. 10. Liuius 4. Decad. lib. 8. Diodo. Siculus libr. 6. c. 15. vbi & ipsos Cretenses sagittandi modum induxisse tradit. Apuleius autem lib. 11. Metamorph. non multo post princ. Cretes, peculiari epitheto sagittarios vocat. & alij multi, quos tibi citabo infra lib. 6. c. 22.

^x Et Cydoniis.] Strabo dict. lib. 10. Hi autem & Cretenses sunt, ut tradit Seruius lib. 10. Æneidos, enarrans eum locum,

— Infelix noua gaudia Cydon.

& probat illud Homeri lib. 3. Odyss.

ἐνθα διατμήζας τὰς ὑπὸ Κρήτῃ ἐπὶ λαῶν,

ἢ καὶ Κύδωνες ἑναίον —

Quod nos latius dicemus infra lib. 6. c. 22.

^y Sicut apud Græcos palæstra.] Id vbiq; videre licet, & præcipue apud Cæl. Rhodig. lib. 13. c. 17. Vbi etiam traditur de initiis Olympici certaminis. & lib. 13. c. 36. de palæstræ inuentore.

^z Qui etiam neque prandebat.] Ibid.

^a Agessilaus quoque.] Xenophon in oratione de laudibus ipsius Agessilai, post initium.

^b Alexander verò.] Q. Curtius rerum gestarum Alexandri lib. 5.

^c Aurelianus Cæsar.] Flavius Vopiscus in vita illius.

^d Et Maximinus senior.] Herodianus lib. 7. & Iul. Capitolinus in vita illius.

^e Antoninus quoque Bassianus.] Dionys. in vita illius.

^f Id quod de Seuero.] Intellige Septimio ex Herodiano libro 3.

^g Inter auxilia Cretenses.] Nam in bello Macedonico inter auxiliares milites Romanorum fuere Cretenses, apud Liuium 4. Decad. lib. 1. Et in bello Achæorum aduersus Nabidem tyrannum Lacedæmoniorum, apud eundem 4. Decad. lib. 5.

^h Cydones verò fortissimi, sicut Homerus inquit.] Cydones & Cretensibus sunt mediterranei, ut supra diximus in verbo & Cydoniis. Sed credo hie legendum esse Cicones, quos bellicosos, veluti peculiari epitheto, vocat ipse Homerus lib. 2. Iliad. in Catalogo,

Εὐφύμιον δ' ἄρχος κικλόμενον ὃν αἰχμητάων

Et alibi

plerique literis adnotarunt. Idque à Iuuenale versibus mundis significari crediderim, dum inquit:

*Tu frueri scabie mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma & galea: metuensque flagelli,
Discit ab hirsuta iaculum torquere capella.*

*Iuuenalis
locus.*

Notat enim illa veteris disciplinæ rudimenta, quibus tyro miles in emittendis iaculis apud suum centurionem instrui solebat. ^k Quinetiam Romanæ militiæ fuit, levis armaturæ milites atque equites loricas & galeas vrsinis pellibus tectas, quò truculentiores visu forent, in aciem deferre: sicut Græcorum veteres, pelles fluuiatilis canis pro capitis tegmento vice galeæ detulere, ^l equināsque iugas & caudas in galeis, aut pennas struthiocameli: ^m nonnunquam leonis pellem pro conis apud Romanos fuisse constat, ⁿ more Æthiopum, qui pelles equorum capitum cum ipsis auribus & iubis deferentes, nonnunquam ^o pardorum pellibus ^p leonūque amicti acies subeunt & præliantur. ^q Thracibus in more fuit, è pelle vulpina cassides ferre, ^r sicut Albanis & Hiberis cum ferinis galeis pugnare. ^s Rhoxani non modo galeis, sed thoracibus & scutis ex crudis bouum coriis vti solebant. Apud Græcos autem, ^t Homeri testimonio, equinæ iugæ pro cristis fuere. ^u Pyrrho & Philippo hircina cornua, Hammoniis arietis caput, ^x Achæis pennæ variis distinctæ coloribus. Alij ^y rubras cristas supra cassidem deferrebant. [†] Cimbri & Theutones horrentium hiatibus animalium contexere galeas. ^z Abradata Perfarum duci conus hyacinthinus erat. ^a Cyrus cassidibus æneis & conis albis milites ornauit. ^b Cares gallos gallinaceos pro conis habent. ^c Alexandri cassidē cristata iuga & pennæ

*Galearum
& lorica-
rū insignia
apud diuer-
sas gentes.*

A N N O T A T I O N E S.

Et alibi de eorum fortitudine & viribus in bello videbis apud eundem Odysseæ lib. 9. post princ.

ⁱ *A iuuenale.] Satyra scilicet 5.*

^k *Quinetiam Romanæ militiæ.]* Levis armaturæ erat promptissimum genus ad laceffendum certamen, ait Liuius Decad. 5. lib. 4. post prin. Habebant autem è loris de corio crudo pectoralia, quæ primùm lorica dicebant: postea, vt ait Varro de ling. Lat. libr. 4. succiderunt. Galli è ferro, sub id vocabulum ferream tunicam appellabant. Vnde Virg. lib. 3. Æneidos,

Loricam confertam hamis, auróque trilicem.

Vbi Landinus. Levis item armaturæ fuit galea, à galero, quo multi antiqui vsi, ait Varro: id est non solum galea, sed & galero asserit vsos veteres. De hoc Virg. 7. Æneid.

— Fuluóque lupi de pelle galeros

Tegmen habent capiti. —

De galea, Seruius eam duplicis generis fuisse prodidit ad Virg. Æn. 9. ibi.

— Galeam fidus permutat Aletbes.

Aliæ enim fuere explorantium, aliæ bellantium. Illiusmodi meminit Homerus Iliad. 6. cum Diomedes exploratum iuit,

— Κεφαλῆφιν ἔθηκε ταυρεῖν ἀφελόν τε καὶ ἄλλορον.

quæ κατὰ τὸ ξῖ ibi dicitur, quia sine corio humilis fabricata sit. Diuersæ verò formæ fuerunt galeæ bellantium, vt idem Seruius obseruauit. Sic accipiendus ille Virgil. versus, Æn. 3.

Et conum insignis galeæ, cristáque comantes.

De quibus tractauit Vegetius rei Militaris lib. 2. c. 16.

^l *Equinásque iugas.]* De quibus paulò post dicemus.

^m *Nonnunquam leonis pellem.]* Vide infra sub verbo leonūque.

ⁿ *More Æthiopum.]* Non omnium, sed eorum, qui ex Asia sunt, ex Herodoto lib. 7. in descriptione exercitus Xerxis.

^o *Pardorum pellibus.]* Apud Homerum lib. 3. Iliados post princ. Paris pugnans aduersus Græcos pellem pardi indutus, fortissimum quenquē in certamen prouocat:

Τρωσὶν μὲν περὶ μάχην Ἀλέξανδρον θεοειδὴς,

Παρδαλὲν ὁμοσιν ἔχον.

Diodorus quoque Siculus lib. 5. c. 2. scribit Bacchū in præliis pardorum pellibus vsum fuisse. Vide seq. annotat.

^p *Leonūque.]* Nam & ipsi Æthiopes, qui ab ortu solis sunt in exercitu Xerxis, aduersus Græciam, leonum ac pardorum pellibus amicti erant, teste Herodoto lib. 7.

^q *Thracibus.]* Herod. lib. 7.

^r *Sicut Albanis & Hiberis.]* De his duobus Strabo lib. 11. vbi hos scribit ferinas galeas habere, nec aliter declarat cuiusmodi hæ fuerint. Intelligit autem de Hiberis Orientali-

bus non de Hispanis, quibus galeas æreas cristatas palmis, tribuit Diod. Siculus lib. 6. c. 9.

^s *Rhoxani.]* Strabo lib. 7. sic illos vocat, quos Ptolemæus Roxolanos, Volaterranus Rutenos ex eo nomine intelligit.

^t *Homeri testimonio.]* Libro 3. Iliados:

*Κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κύνειν εὐπυκτον ἔθηκεν,
ἵππουθεν.*

Et paulò post

ἦ, καὶ ἐπεπαΐζας, κόρυδος λάβεν ἵπποδασειν.

Et iterum lib. 4. eiusdem operis, atque iterum lib. 6.

Τὸν δ' ἔβαλεν περὶ τῆς κόρυδος φάλον ἵπποδασειν.

Et iterum eodem lib. 6. ante finem in duobus locis. Sed & apud alios quoque Virgilij testimonio de Mezentio loquens lib. 10. Æneidos,

— Cristáque hirsutus equina.

Et Silij lib. 8. de Curione.

Horridus & squammis & equina Curio crista.

^u *Pyrrho.]* Plutarch. in vita illius. Pyrrus, inquit, stabat detracta casside, ac rursus eam capiti imponebat, vt insigne hircinorum cornuum nosceretur.

^x *Achæis.]* Plutarc. in Philopœmene. Sed & quod huic addas, Plinius lib. 10. c. 1. tradit conos bellicos & galeas peninis struthiocameli olim adornari solitas. Claudianus quoque in sextum consulatum Honorij, ostendit antiquiores illos galeas ornasse pennis auis Iunoniæ, id est pauonis.

Quod picturatas galeæ Iunonia cristas

Ornet auis. —

^y *Alij rubras.]* Ad quas alludit Virg. 9. Æn.

— Tremunt in vertice crista

Sanguinea. —

Et antè,

— Illum ipsum clypeum, cristáque rubenteis

Excipiam sorte.

& ibidem,

Parpurei cristis iuuenes auróque corusci.

[†] *Cymbri & Theutones.]* De his duobus Plutarc. in Mario.

^z *Abradata.]* Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6. non longè ante finem. Hic autem fuit Susorum rex, eique Panthea vxor conum ipsi fecerat, vt idem tradit.

^a *Cyrus.]* Idem author eiusdem operis lib. 7. ad princ.

^b *Cares.]* Plutarc. in Artaxerxe. Herodotus autem lib. 1. scribit eos primos galeis cristas imposuisse, & clypeis signa adiunxisse, & lora scutorum excogitasse.

^c *Alexandri cassidem.]* Plutarc. in vita illius. Apuleius autem (quod nostro authori addes) libr. 10. cap. 9. describit Castorem & Pollucem cassidibus stellariis orbatis stellarum apicibus lib. 10. c. 9.

^d *Epiporpona.]*

*Militia Ro-
mana vetus
constitutum.*

*Scipionis
animaduer-
sio in mili-
tes extra or-
dinem de-
prehensos.*

*Discincti.
Macedoni
lex milita-
ris.*

candidissimæ circumcingebant. Nonnunquam insigne fuit^d Epiporpomæ.^e Galli non modo scuta, sed corallio ornebant galeas. Galatæ^f partim cornua, partim quadrupedum habuere effigies. & Samnites cum pinnis muralibus digladiantur, in prælio verò^h cristatis galeis: sicutⁱ Lusitani, & Sacæ Scythica gens, quibus neruatis cristatisque galeis pugnare in usu est.^k Teucris,^l Myfi, &^m Thraces super æneas galeas bouis aures & cornua apponunt. Inter cæterosⁿ Conidus centurio, bello contra My-
fos fertur miraculo fuisse, quod poculum supra cassidem, modò fuscitans flammam, modò remit-
tens deferebat. Erátque Romanæ militiæ vetus constitutum, ne^o miles sine commeatu ab signis
abeat, p^r néve præsidio decedat, néve locum relinquat, aut è castris effugiat, neu discedat longius:
sed explorato, & sub signis atque subsidiiis positus, non modò in acies prodeat, sed lignatum & pa-
bulatum vadat: omnia denique velut si coram hoste, cauta præuisaque sint. Utque milites die si-
mul ac noctu, iuxta parati instructique^q ad nutum imperiūque præsto sint: ^r qui contra fecerat,
aut ignominia, notaque afficiebatur, aut seuera correptione capite luebat: tametsi nonnulli delicta
huiusmodi lenius vindicarint. Namque^s Æmilianus Scipio, licet grauissimus exactor disciplinæ,
quem militem extra ordinem deprehenderat, fustuario plectebat, eūque vulgato ad rem milita-
rem exemplo, si^t Romanus ciuis esset, vitibus, si verò externus, fustibus cædebat. ^u Est quoque le-
ge militari sancitum, ne lixæ permixti cum equitibus vagentur: ^x néve frumentum publicè datum
miles vendat: ^y aut prædas pecorum vel mancipiorum vino commutet: ^z néve gregarius miles in
acie vel castris feruum aut iumentum habeat, neu quis, vbi tribunus militum fuisset, postea ordi-
num ductor esset: ^a nec qui ordines duxisset, miles postea fieret. Utque milites manipulares, qui sub
disciplina militent, ^b semper cincti ^c caligati^cque sint, quæ quidem caligæ multiplicibus^d clauis mu-
nitæ erant. ^e discinctos enim, velut ignauos & militiæ minimè aptos putarunt: præcinctos verò, fortes

ANNOTATIONES.

^d *Epiporpomæ.* πῶρπι Græcis est fibula siue spinther conne-
ctendis vel ornâdis vestibus, vnde ἐπιπορπιδῶς, & ἐπιπορπιδῶς,
fibulis cōnectere, adornare. & verbalia ἐπιπορπιδῶς & ἐπιπορ-
πιδῶς infibulatio, fibula pendens è chlamyde, vel è mani-
ca, vel è pileo, ornatus gratia.

^e *Galli.* Plinius lib. 3. 2. cap. 2.

^f *Galatæ.* Diodorus Siculus lib. 6. c. 9.

^g *Samnites.* Varro lib. 4. de lingua Latina.

^h *Cristatis galeis.* Liuius 1. Decad. lib. 9. & iterum 10.

ⁱ *Lusitani.* Strabo lib. 3. Neruatas tamen non galeas, sed
peltas habuisse Lusitanos, & galeas, more Celtiberorum,
ferreas, cristatas palmis, scripsit Diod. Siculus lib. 6. cap. 9.

^k *Teucris.* Herodotus lib. 7.

^l *Myfi.* Herodotus ibid.

^m *Thraces.* Et ibi quoque. Ex quo loco intelliges eosdem
esse Myfos Thraces. Quibus addes Parthis plumatas lori-
cas fuisse, quæ eos toto corpore tegebant, ex Iustino lib. 41.
vbi subdit, apud eos multum auri & argenti usum fuisse,
nisi in armis. Cuiusmodi autem erant lorica Sarmatarum
siue Noniadum, videbis apud Pausaniam lib. 1.

ⁿ *Conidus Centurio.* Lucius Florus Epitome 4. cap. ult.

^o *Ne miles sine commeatu ab signis abeat.* Liuius 1. Decad.
lib. 5. post princ. in oratione Appij Claudij ad fi. Nam &
nostris legibus miles sine periculo à signis discedere non
potest. l. pen. ff. ex quibus caus. ma. idē & nos alibi diximus.
^p *Néve præsidio decedat.* In eodem loco Liuij, & præterea
3. dec. lib. 4.

^q *Ad nutum.* Q. Curtius lib. 3. vbi loquitur de militibus
Alexandri.

^r *Qui contra fecerat.* Vide infra lib. 2. cap. 13.

^s *Æmilianus Scipio.* Lucius Florus Epitome Liuij 57.

^t *Si Romanus ciuis esset, vitibus.* Ipse Florus eodem lib. Id-
que quod hîc dicit de vitibus desumptum videtur ex Pli-
nio lib. 14. c. 1. ad fi. & Corn. Tacito lib. 1. & 5. & Iuvenale
loquente de Mario, Satyra 8.

Nodosam post hac frangebat vertice vitem.

Plura de fustis & vitis castigatione tradidi ad Macrum, qui
de hac loquitur l. milites agrum. §. irreuerens. ff. de re milit.
^u *Est quoque lege militari.* Huius & sequentium legum mi-
litarium fons est ratio disciplinæ, quæ omnia deliciarum in-
strumenta militibus rescidit, apud Florum ex Liuij epitome.
57. Sed quod hîc de laxis ait, adeò sanctum fuit, ne extraor-
dinarij, quibus licebat quod libuisset, vt de laxis ait Fe-
stus Pompeius lib. 10. equitum disciplinam corrumpere-
rent,

^x *Néve frumentum.* De tribus enim quæ miles curare de-
bet, hoc vnum est, vt habeat cibum paratum ad subita im-
peria: quod tradit Liuius Decad. 5. lib. 4.

^y *Aut prædas pecorum.* Cum vino permutatio vetita est,
ne vinum sequentibus voluptatibus, vt ait Liuius 4. Decad.
lib. 6. à disciplinæ rigore milites desciscerent. Vnde Pescen-
ninus Niger, teste Spartiano, cum in Ægypto limitanei mi-
lites vinum ab Imperatore peteret, Nilum, inquit, vicinum
habetis, & vinum quæritis? Vide Eras. in Apophth.

^z *Néve gregarius miles.* Iumenta omnia, quò milites oneri
ferundo assuefaceret, Scipio Aphricanus vendi iussit, dum
exercitum ad generosissimam militiæ disciplinam reuoca-
uit. Ex L. Floro dicta Epitome.

^a *Nec qui ordines.* Dionysius Halicar. lib. 9. P. inquit, Vole-
ro ex plebe vir fortis, qui superioribus expeditionibus or-
dines duxerat, tunc inter gregarios adscriptus, negabat se
militem fieri debere, nullam ignominiam in militia meri-
tum. Quod & ipse scribit Liuius 1. Dec. lib. 2. non adeò lon-
gè à fine.

^b *Semper cincti.* Vide paulò post in verbo, Discinctos
enim.

^c *Caligati.* Nam & caligati dicebantur milites mani-
pulares l. de militibus, ff. de cust. reo. & l. 2. §. quod ait. ff. de
his qui not. infam. & l. à caligato. C. de nupt.

^d *Clauis.* Iuuenalis Saty. 1. §. eademque vlt.

— Offendere tot caligatos Milia clauorum. —

Et Valerius Max. lib. 9. cap. 1. vbi de Antigono: & Iosephus
lib. 7. belli Iudaici, vbi de nece Iuliani Hecatontarchi. Inde-
que etiam caligares clauis dicti Plinio lib. 9. cap. 18. & libr.
22. cap. item 22. & caligarij, eidem Plinio lib. 34. c. 14.

^e *Discinctos enim.* Horat. in Epodo, ode 1. in fi.

Discinctus aut perdam, vt nepos.

Quo loco Acron & Porphyrius interpretatur, discinctus,
id est, dissolutus, negligens, omni luxuria diffluens Et Per-
sius Satyr. 3.

Non pudet ad morem discincti viuere Natta?

Et Satyr. 4.

Cum bene discincto cantauerit ocyma Verna.

Et Suet. in Augusto c. 24. in fin. Pro cætero delictorum ge-
nere variis ignominiiis affecit, vt stare per totum diem in-
beret discinctos. Treuellijs Pollio in Salonino Galieno.
Spartianus in Seuerio. Seruius enarrans eum locū lib. 1. En.

Illi se præda accingunt. —

Et eum locum lib. 8. ad finem,

— Discinctos Mulciber Aphros.

& strenuos. Quare Macedonum lex erat militaris, ut qui miles hostem non occidisset, non militari cingulo, sed capistro cingeretur: quod apud Carthaginenses seruatum legimus, ut discinctos, postremos homines ducerent: ^f tametsi Aphrorum peculiaris feratur mos, fluxa tunica & discinctos incedere. ^g Quinetiam ut in expeditionem ituri milites, arma & vallum, nec non utrem, follem, scutum, gladium, tum si quid ad usum velint, interdum plus dimidiati mensis cibaria, absque seruorum aut iumentorum ministerio humeris ferant, antiqui moris & exempli fuisse. ^h Illud quoque animaduertimus, nemini in Romana militia extra ordinem, etiam in prouocantem, contra imperium pugnare licuisse: idem Macedonibus, quibus iniussu ducis aut arma capere, aut in ordines ire vetabatur, quodque, ⁱ nisi militari sacramento miles adscriptus foret, hostem gladio petere, aut militare minimè fas erat: perindeque in eum militaris animaduersio fuit, qui hostem militiae sacramento non adscriptus occideret, ^k aut qui classico reuocatus, tardius parèret, quàm qui ciuem aut socium iniuria occidisset. ^l Ideo laudasse Cyrus dicitur militem, qui cum hostem interfecturus gladium eduxisset, classico receptui audito, ictus cohibuit, & hostem dimisit. ^m Sed prius sua sponte decuriati equites, centuriati pedites, sacramenta mutuò præstabant. ⁿ Paulo deinde Æmylio, & Terentio Varrone consulibus, tunc primum, quod nunquam antea factum, per tribunos militum à voluntario sacramento ad legitimum iusiurandum milites adacti fuere. ^o Quod quidem imperator præstare tenebatur primus, suo mox ordine subsequebantur legati, deinde tribuni, deinde centuriones, postea decuriones, mox præfecti castrorum, demum milites: quod singulis annis Calendis Ianuariis denuo præstatur. ^p Iurabant enim per deos solemne iusiurandum: postea in acta principum, se iussu consulum conuenturos, ^q neque è castris, eorum iniussu, quæsitis occasionibus abituros, non fugæ formidinisve causa extra ordinem recessuros, nisi teli sumendi, vel hostis ferendi, aut ciuis seruandi causa. ^r Neque in exercitu propève decem passuum millia, pluris argentei nummi furtum facturos: extraque hastam, ligna, pabulum, utrem, follem, si quid quod pluris esset, nacti fuissent, id omne ad consules delaturos, aut dominis reddituros. ^s Nonnunquam alio sacramento milites adactos comperimus, tunc

Aphri discincti.

Sua quique onera ferebant.

Pugnare extra ordinem iniussu ducis nō licebat.

Sacramento militari non adscriptis hostem ferire aut militare fas non erat.

Iuramentum legitimum militare.

Iuramenti militaris forma.

A N N O T A T I O N E S.

Vbi Discinctos ait, inhabiles militiae. Omnes enim qui militant cincti sunt, aut certè inefficaces & ignaui: ut contrà, Præcinctos strenuos dicimus. Horat.

Alius & nos — Præcinctus unum. —

Vnde & Græcè &ζῶνος appellatur, non qui bonam zonam habet, sed qui est strenuus. & vide Festum Pompeium li. 5. paulo post princ.

^f *Tametsi Aphrorum.* Virgilius eo loco, quem nuper citauimus,

— Discinctos Mulciber Aphros.

Vbi Sernius sic scribit, vel habitum eorum ostendit, qui usque ad talos fluebat. quod Plautus in Pænulo tetigit Act. 5. Scena 5.

Quis hic homo cum tunicis longis, quasi puer cauponius? eodemque illud Iuuen. Saty. 8.

Cum tenues nuper Marius discinxerit Aphros.

^g *Quinetiam.* Ad Romanos redit. Est Cicer. lib. 2. Tuscul. Quærit. Nostri exercitus primum vnde nomen habeant, vides: deinde qui labor, quātus agminis: ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre si quid ad usum velint, ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, inanus. Tametsi imperator Alexander expeditionis tempore melius putauit, ut annonam milites in expeditionibus acciperent: nec cibum septemdecim dierum portarent, uti solebant.

^h *Illud quoque animaduertimus.* Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi loquitur de Manlio Torquato, qui aduersus Gallum prouocantem, non prius se obtulit, quàm eius rei potestatem à Tito Q. Pœno Dictatore impetrasset. Et rursum eodem libro dum loquitur de M. Valerio Coruino, qui & idē fecit. Et 3. Decad. lib. 3. vbi idem quoque fecit Claudius Asellus, prouocatus à Iubellio Taurea Campano. Quam historiam quoque recensens Silius Italicus lib. 13. hæc scribit,

Præcinctum capiti pœna committere Martem

Spontè viris. —

Et Liuius dicte Decad. 3. li. 5. vbi T. Quintius Crispinus prouocatus à Badio, & ipso quoque Campano, à Consulibus eius rei facultatem petiuit.

ⁱ *Nisi militari sacramento.* Apud Romanos, qui sacramento non tenerentur, licet in castris versarentur: tamen nec hostes prælio laceßere, nec ferire fas erat, ut autoritate Catonis iunioris scribit Plutarch. eius rei multas rationes ad-

ferens problemate 38. Cic. de Officiis lib. 1.

^k *Aut qui classico reuocatus.* Plutarch. in Apophthegmaris Laconum ignobilium, Lacon, inquit, in acie cum ense foret in hostem illaturus, signo receptui dato non intulit: sed quodam percunctante, Cur hostem, quem ceperat, non occidisset? Quia parere, inquit, Imperatori melius est, quàm hostem necare.

^l *Ideo laudasse Cyrus.* Plutarch. d. problem. 38. & ante eum Xenophon Pædiæ Cyri lib. 4. ad princ. vbi illum militem Chrylantem nuncupant.

^m *Sed prius sua sponte.* Ex Liuiio 3. Decad. lib. 2. & vide præterea Iulium Frontinum Stratagematōn lib. 4. cap. 1.

ⁿ *Paulo deinde Æmylio.* Ex eodem Liuiio vbi supra.

^o *Quod quidem Imperator.* Magnam partem huius ordinis accepit à Cæsare lib. 3. belli Ciuilis, cuius hæc verba sunt, Princeps Labienus procedit, iuratque se eum non deserturum (de Pompeio loquitur) eundemque casum subiturum, quencunque ei fortuna tribuisset. Hoc idem reliqui iurant legati. Hos Tribuni militum, Centurionesque sequuntur, atque idem omnis exercitus iurat.

^p *Iurabant enim.* Liuius 1. Decad. lib. 3. & iterum 3. Decad. lib. 2. & Sernius lib. 8. Æneid. in princ.

^q *Neque è castris.* Liuius d. 3. Decad. lib. 2. & Iulius Frontinus lib. 4. Stratagematōn cap. 1.

^r *Neque in exercitu.* Ex Gellio lib. 16. c. 4. autoritate Cinti in lib. 3. de re militari.

^s *Nonnunquā alio sacramento.* Liuius 1. Decad. libro 2. in M. Fabio & Cn. Manlio Coss. Idem autem 3. Decad. lib. 6. tradit Acarnanes in bello aduersus Aëtolos coniurasse, nisi victores se non reddituros, qui victus excessisset, eum ne quis vrbe, tecto, mensa, lare reciperet. Sed & 4. Decad. lib. 1. scribit, Abydenos iureiurando à sacerdotibus adactos fuisse, neminem viuum, nisi victorem acie excessurum. Sed & apud Cæsarem lib. 3. Belli Ciuilis, Labienus primum, deinde Pompeius & cæteri iurarunt, se, non nisi victores in castra reddituros. Pausanias l. 2. scribit Argiuos dū ad bellum Troianum proficiscerentur, iurasse se in bello permanuros, donec vel Illium cepissent, aut ipsi inter pugnandum occubuissent. Superioribus autem adde inter cætera, quæ milites iurabant, id fuisse, scilicet, se obtēperaturos ducibus, atque eorum mandata pro viribus executuros, ut tradit Polybius lib. 6. vbi id præterea dicit, vnum omnium

Fortiter. ingens subeunda dimicatio foret, & in extremum discrimen res venit, ut nisi victis, debellatis, fufisque hostibus victores forent, se ad castra nunquam redituros iurarent.^t Tum illud notatum est, quod si ab vniuerso exercitu iusiurandum consuli præstandum esset, satis fuisse, si centurio vel tribunus exercitus nomine, conceptis verbis, sublimi voce iuraret, omnisque multitudo & singuli milites communi conspiratione & consensu in eadem verba silentio in se quisque iuret. Hocque iusiurandum, ac si concepta verba singuli expressissent, perinde tenere, ac sanctum & illibatum haberi.^u Apud Lacedæmonios vero milites hoc etiam iuramentum præstare soliti sunt, eosdem cum imperatore amicos inimicosque habituros, utque bonorum malorumque firma consensio inter eos & fœderatio esset.^x Neque omittendum quod de Atheniensibus memoria proditum est, qui cum propter quotidianas contentiones, & violatum ius gentium, infensi Megarensibus & animo hostili essent: quoties milites solito militari sacramento adigebant, hoc etiam iusiurandum illos subire coegisse, se intra militiæ tempus quotannis quoquo modo possent, Megarësiis agros finisque infesto exercitu inuasuros, & peruastatis agris, nihil intactum relicturos, atque in eos omni clade belli grassaturos.

A N N O T A T I O N E S.

primum in id sacramentum speciatim deligere solitos, tum reliquos singulatim procedentes, omnia se facturos, ut primus ille.

^t Tum illud notatum est.] Paulò aliter Seruius in lib. 8. *Æn.* in princ. Nempe, quod si esset tumultus, id est, bellum Italicum, vel Gallicum, in quibus ex periculi vicinitate, erat tumor tumultus, unde nomen tumultus deriuatum, tunc singulos interrogare non vocabat. Qui erat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium: & exinde proferens duo vexilla, vnum roseum, quod pedites euocabat: & vnum caruleum,

quod erat equitum (nam caruleus color est maris, à cuius Deo equum constat inuentum) Qui vult Rempublicam saluam esse, me sequatur & qui conuenissent, simul iurabant. ^v Apud Lacedæmonios.] Id si apud illos moris fuit, inde ortum coniicio, quod cum in urbanarum tribuum qualibet quinquagenarij octo essent, duces militis peregrini, ut testatur Xenophon de Rep. Lacedæmoniorum, extraneum vel mercenarium militem iureiurando adigere ad eorum fidem oportuit, & religione iuramenti in officio continere. ^x Neque omittendum.] Id ex Plutarcho in Pericle.

Dissensio inter duos ludi professores super verbo, inuenio & reperio, contra observationes grammatici cuiuspiam.

CAPVT XXI.

AMBULABAMVS in littore dum Neapoli essemus, æstiuo anni tempore, cum iam aduesperasset, ego & Iunius Antonius, & plerique studiosi paribus disciplinis dediti, qui illuc ociandi causa aduenerant. Cumque duos ludi literarij professores, super verbo reperio & inuenio, graui contentione inter se iurgantes disceptantesque videremus, libuit eorum disceptationi interesse. Atque ex his alter, cum inuenire diceret esse, impenso labore rem diu quæsitam assequi: reperire verò, rem non quæsitam, sed forte oblatam, nancisci, idque Ouidij autoritate, qui in suo maiori carmine dum Inachum natam Io quærentem facit, post longos & irritos labores his verbis illam affatur, Tu non inuenta, reperta es. Quos ipse versus sic explicabat, ut diceret, te ego cum diu quæsierim, non inueni, sed casu oblatam comperi. Ouidium ergo de significato verbi contra illum diiudicare asserebat, qui verbum reperio casus facit, non operæ. Quoque minus dubites, inquit ille, habes Latinæ linguæ doctorem non ignobilem. nec mora, commentatiunculas quasdam grammatici hominis non incuriosi, quas secum adduxerat, è sinu togæ depromit, in quibus ita scriptum erat: Excogitare consilij est, reperire verò fortunæ. Vnde Ouidius, Tu non inuenta, reperta es. Hæc cum ille & pleraque legisset, reclamabat alter, doctorem istum nec verba nec mentem Ouidij intelligere quisse, labique errore manifesto. Siquidem reperire, est cum labore aliquid quæsitum assequi, deductum ex re & pario. parere enim est cum labore quærere: unde pecunia parta, cum labore quæsitadicitur: imò eundem Ouidium quem in medium ille adduxerat, eodem versu significantius contra demonstrare: Tu non inuenta, sed reperta es, inquit, quasi, ego te non casu & fortuna nactus sum, sed studio & labore quæsitam reperi. Quod & alio versu eundem exploratius significare aiebat; Examnansque artus primò, mox ossa requirens, Repperit ossa tamen. Præterque hanc Ouidij autoritatem, idem apud autores probatissimos vsu continuo obseruari. Q. Curtius: Quippe Euphrates, inquit, altum limum vehit, quo penitus egesto, vix sufficiendo operi firmo reperiunt solum. Et idem: Quia duces asseruari profugerant, misit qui conquirerent, nec reperti. Suetonius in Cæsare: Idque eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes reperiiebant. Vides, inquit ille, reperire esse operæ & consilij, non autem fortunæ? Atque alter cum contra tenderet, & voce immodica obstreperet, eadem sapius & quadam nugalia repetendo, cupidus ego istius doctoris mentem plane perspicere, accipio libellum à manibus magistri, atque in eo lego pleraque nimium

A N N O T A T I O N E S I N C A P. XXI.

ID caput ex his est, quibus Laurentium Vallam innominatum, ut semper alias, taxat. Cuius locus est *Elegantiarum* lib. 3. cap. 2. quo ipse Valla contendit interesse inter hæc verba inuenio & reperio, ut illud sit rei perquisitæ, hoc oblata: Alexander autem multis antiquorum scriptorum testimoniis, probat reperire de re perquisita dici. Quibus addes Plautum in *Cistellaria*,

Requirens seruum reperit, quem proiecerat.

Et in *Trinummio*,

Non monstrare possim istos homines, quos tu quæritas, quod ad exemplum est.

Coniectura si reperire possumus.

Terent. in *Phor.*

Sed ubi Antiphonem reperiam: aut qua quærere insistam via?

Vbi

*Reperio
unde.*

audacis doctrinæ & confidentis. Namque eò processit, ut singulos ferme veterum probatissimos, quorum vestigiis nobis inniti operæ precium est, à præscripta à se lege & dicendi norma dissidentes, taxare non fuerit veritus. Præter quæ, in eo admiratus sum, offendo & nanciscor ferè idem esse quod reperio, quod procul à vero esse apertè liquet. Etenim si reperire est aliquid impenso studio inuenire, ut est modo ostensum: nemo ferè quisquam id in verbo nanciscor & offendo inueniet. Siquidem verba hæc haud dubiè sub casu & fortuna sunt. Præterea qui rem exquisitius pensabit, inueniet nancisci id frequentius notare rem scilicet fortè oblatam, data occasione assequi & habere. T. Liuius tertio ab vrbe condita: Pacuuius, inquit, Calanus malis artibus nactus opes. Idem, castris ponendis dispersos nactus. Cæsar idoneam tempestatem nactus dixit, id est, assequutus. Id, quod Festo Pompeio authore scientissimè probatur, qui verbo nanciscor, significatum assequendi potius, quàm inueniendi, in suis commentariis tribuit, & plerisque veterum auctoritatibus, in quibus si nancisci inuenire dixeris, profecto absurdè & imperitè loqueris. Hæc & pleraque in eo cū legissem, cū me iam tæderet, librum restituo, atque illos inuicem altercantes disceptantèsque relinquo.

Offendo, &
nanciscor.

ANNOTATIONES.

Vbi Donatus interpres id non obscurè animaduertit. Et rursus in Hecyra,

Perpol quam paucos eperias meretricibus fideles euenire amatores

Quo etià in loco ipse Donatus, Aptum, inquit, verbum ad raritatem. & ideo non dicit, pauci sunt, sed paucos reperias quærens: non autem reperitur, nisi quod quæritur: nõ quæ-

ritur, nisi quod præstò non sit. Et Sueton. in Augusto c. 94. Et diu quæsitus tandem in altissima turri repertus est. De verbo autem inuenire, ut etiam dicatur de re non quæsitæ, probat apertissimè illud Senecæ in lib. 6. de beneficiis, Transcuntem Platonem, quem non quæsierat, inuenit. Illud autem Ouidij.

— Tu non inuenta, reperta es. est ex lib. 1. Metamor.

Ex quibus victorijs olim consules, & deinde sequenti duces, triumphare consueverint.

CAPVT XXII.

ET ERES Romanos olim^a nõ ex quibuscūque victoriis triumphare consueuisse, sed cum bellorum & victoriarum causæ eo munere dignæ viderentur, triumphos egisse accepimus. Causæ vero triumphorum licet à prima origine exiles fuerint atque tenues, quippe quia exiguis viribus & parua manu rem agebant: postea, aucto dilatòque imperio, maiores certiorèsque fuere, ut ad triumphi munus quisquam aspiraret. Cum Veientes olim Tarquinienèsque pro Tarquiniis contra Romanos mouissent arma, & velut æquo Marte vtrinque pugnatum foret, quod vno plus Hetruscorum in acie cecidisset, nec hostium quisquam postera die in conspectu erat, digna res triumpho visa fuit. Itaque Valerius consul, quamuis collega morte sublato, de Veientibus Tarquinienèsque triumphum egit. Et P. Valerius, & T. Lucretius consules cum infesto exercitu in agrum Sabinum profecti primò vastatione, mox prælio ita hostium opes afflixissent, ut nihil inde rebellionis timeri posset, triumphantes urbem inière. Quinetiam ex deditis & non captis urbibus, aut hostibus fufis & auersis, stante dictatore, à consulibus sæpe triumphatum est. De Priuerno & Pometia, deque Sabinis & Samnitibus, etsi non vi captis, sed in deditionem acceptis, triumphare licuit: propterque auersos & palatos hostes, C. Petilius consul, dictatore Q. Seruilio Hala, de Tiburtibus & Gallis triumphauit. Et Cornelius & Bebius consules, quod Ligures Apuanos non expectantes bellum, in deditionem acceperunt, & ad duodecim millia in alias terras traduxerunt, de Liguribus velut acie victis triumpharunt. Procedente mox tempore, cum propagato imperio, cum hostibus validioribus, magnis vtrinque viribus bella agerentur, cautum fuit, ne cui triumphum, nisi quinque hostium millia cecidisset, & iusta acie magnas copias fudisset, decernere liceret. Cuius rei fidem apud quæstores, ut quid laboris exhaustum, quidve cædis, noscerent, amplissimo testimonio facere oportebat. Idq; non ab re visum. Erat enim triumphus ingens honorum cumulus, quem multi duxerunt maximum vitæ bonum, quo nisi magnis conatibus deuictis perduellibus, victores

Causæ triū-
phorū à pri-
ma origine
exiles.

Triumph-
rum causæ
exiles & con-
gate.

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

^a Non ex quibuscūque victorijs. Vide Valer. Max. lib. 2. cap. 3. in princ.

^b Cum Veientes. Liuius 1. Decad. lib. 2.

^c Et P. Valerius. Hæc propè ad verbum sunt Liuij eodem lib. 2. Decad. 1.

^d Quinetiam ex deditis. Ut patet ex his quæ sequuntur.

^e De Priuerno. Ex Liuiò 1. Decad. lib. 7.

^f Et Pometia. Ex eodem eiusdem Decad. lib. 2.

^g Deq; Sabinis. Posteaquàm se Collatia Sabinorum vrbs se per legatos dedit, bello Sabino perfecto, Tarquinius triumphans Romam rediit. Liuius lib. 1. Decad. 1.

^h C. Petilius. Liuius 1. Decad. lib. 7. docet hîc legendum C. Petilius Balbus, qui cum M. Fabio Ambusto consul fuit. Claudius enim Petilius Marci Valerij Cornini in consula-
tu collega, nihil quidquam memorabile refertur edidisse, quod triumphum adipisceretur.

ⁱ Et Cornelius & Bebius. Liuius 4. Decad. lib. 10. vbi dicit hos omnium primos nullo bello gesto triumphasse.

^k Ad duodecim millia. Legendum quadraginta millia ex Liuiò vbi suprâ. & adde superioribus Sp. Cassium Consulem, Volscis & Herminis deditis, petiisse, & obtinuisse triumphum: gratia magis vsurpantem eum honorem, quàm iure postulante: quippe qui nec vrbes vllas expugnauerat, nec hostem acie fuderat, nec triumphi ornamentum, captiuos vllos habebat, aut spolia, quæ in pompa traduceret. Hæc enim de eo scripsit Dionysius Halicarn. lib. 8.

^l Cautum fuit ne cui triumphum. Valer. Max. lib. 2. cap. 3. in princ. At Paulus Orosius lib. 5. c. 2. dicit legem fuisse Romæ, ut quisquis quinque millia hostium peremisset, triumphandi haberet potestatem.

^m Erat enim triumphus. Nam & Scipio Africanus apud

*Triumphus
quibus ad-
mirebatur.*

*Pompeius
Magnus
eques ad-
huc trium-
phauit.
Camillus
tres trium-
phos una
egit.*

bello duces honestabant. ⁿ Vtque nisi pro aucto imperio, non pro recuperatis his quæ bello amissa erant, triumphus cuiquam decerneretur. ^o Quinetiam nisi suo ductu & auspicio, ac in sua & non aliena prouincia, eaque pacata, & nullo manente bello, imperatores hostes profligassent & vicissent, triumphare nemini licuit. ^p Ideo Liuius & Nerone consulibus deuicto ad Metaurum Hasdrubale, Liuius, qui in sua prouincia rem gesserat, de Hasdrubale & Pœnis iustissimè triumphauit. Nero autem, qui potior victoriæ causa fuit, quod in aliena prouincia suppetias collegæ dederat, ouans in urbem vectus est. ^q Exque duobus consulibus eandem prouinciā sortitis, contraque eodem militantibus, vni triumphum decretum, quod hostes fufius egerat, eiusque ductu & auspicio parta victoria fuerat, alteri negatum legimus. L. Valerio Potito & M. Manlio consulibus, quod contra Æquos in Algidio prosperè rem gessissent, Valerio triumphus, quod perseuerantior in hoste persequendo, instando, vrgendoque fuerat: Manlio verò, vt ouans urbem iniret, à senatu datum est. ^r Fuitque animaduersum, quod tametsi victis, fufis, fugatisque hostibus, res triumpho dignas imperatores gessissent: si tamen neque dictator, neque consul aut prætor exercitui præfuis- sent, neque legitimum haberent magistratum, cuius ductu & imperio victi essent & profligati, triumphare nemini fas erat. Propterea L. ^s Cornelio Lentulo, magnis rebus gestis, negatus triumphus fuit, quod proconsul Hispaniam prouinciā, non consul obtinuisset. Tametsi Scipionem procon- sulem, & cui sæpe prorogatum imperium fuerat, de Hannibale & Pœnis: & ^u Cneum Manlium de Gallogræcis, ^x Paulūque Æmylium de Ingaunis Liguribus, ^y & Pompeium Magnum de Ser- torio, proconsules egisse triumphos legamus. ^z Perraro enim alicui triumphare permissum fuit, qui sine legitimo magistratu, & sine iusto imperio rem gessisset: ^a præter Pompeium Magnum, qui ta- metsi in senatum per ætatem admissus non fuisset, eques Romanus adhuc, id quod contigit nulli deuicto in Aphrica Domitio, triumphauit: ^b cui hoc ferunt præcipuum contigisse, quod è tribus orbis partibus speciosos egerit triumphos: ^c sicut Camillo, qui tres triumphos vnā egit, triplici victo- ria ouans. ^d Sed nec eum qui magnis perpeffis cladibus, & nimium cruenta victoria esset potitus, tanquam lugubri, & parui compendij, quod multis funeribus, non multis commodis rempublicam affecisset. ^e Propterea Valerio consuli, victori contra Gallos, ob cladem exercitus, negatus trium- phus fuit: cum magis dolor ciuibz amissis, quàm victoria hostibus fufis præualuisset. ^f Nec eum

ANNOTATIONES.

Liuium 3. Decad. lib. 10. dicit, Nihil magnificentius quicquam triumpho apud Romanos esse.

ⁿ *Vtq. nisi pro aucto imperio.* Valerius Max. d. lib. 2. cap. 3. vbi de Q. Fulvio & M. Marcello loquitur, & Plutarch. in Pompeio.

^o *Quinetiam nisi suo ductu.* Valerius Maxim. vbi suprā post princ. & Liuius 4. Decad. lib. 1. ad finem. vbi cum L. Furius Prætor triumphum ex Gallis peteret, maiores natu Senatores negabant, quod alieno exercitu & aliena prouincia rem gessisset, magnaue pars Senatus nihil præter res gestas, & an in magistratu, suisque auspiciis gessisset, censebant spectare Senatum debere: enicit tamen Furius vt triumpharet. Idem eiusdem Decad. libr. 4. refert Appium Claudium Prætorem ob rem feliciter gestā aduersus Cel- tiberos, ouantem fuisse Urbem ingressum. Causam autem triumphi negandi Senatui fuisse, quod alieno auspicio, & in aliena prouincia pugnasset. Velleius Paternulus libr. 2. Lepidus, inquit, cum difficultate locorum, & cum vi ho- stium luctatus, magna cum clade obfistentium, excisis agris, exustis ædificiis, cæsis viris, lætus victoria, prædāque onustus peruenit ad Cæsarem, & ob ea, quæ si propriis gessisset auspiciis, triumphare debuerat, ornamentis Consularibus, consentiente cum iudicio principum volun- tate Senatus, donatus est.

^p *Ideo Liuius & Nerone Coss.* Valerius Maxim. lib. 4. cap. 1. & Liuius 3. Decad. lib. 8. vbi tamen ipsum quoque Nero- nem triumphasse dicit: sed equo inuectum, & sine mili- tibus. Alterum autem quadrigis inuectum & cum mili- tibus.

^q *Exq. duobus Coss.* Hæc omnia ad seq. clausulam sunt Li- uij 1. Decad. lib. 5.

^r *Fuitq. animaduersum.* Plutarch. in vita Scipionis. Liuius 3. Dec. lib. 8. & alio loco quem mox citabimus.

^s *L. Cornelio Lentulo.* Liuius 4. Dec. lib. 1.

^t *Scipionem proconsulem.* Liuius 3. Decad. lib. 8. & alibi sæpe duobus libris sequentibus. & Plutarchus in vita illius. At- que alterum Scipionem Proconsulem: scilicet, P. Corne-

lium Scipionem & de Liguribus triumphasse tradit Liuius 4. Decad. libro 6.

^u *Et Cn. Manlium de Gallogræcis.* L. Florus Epit. 2. in Bello Gallogræco scribit negatum fuisse triumphum ob victo- riam Gallogræcorum, deque ea contentione refert com- plura Liuius Dec. 4. lib. 8. & demum lib. seq. post princ. sic ait, Ad tertium Nonas Mart. Cn. Manlius Volso de Gallis qui Asiam incolunt triumphauit.

^x *Paulūq. Æmylium.* Liuius 4. Decad. lib. 10.

^y *Et Pompeium Magnum de Sertorio.* Plutarch. in vita illius, & Val. Max. lib. 8. cap. 16. Et adde M. Acilium etiam Pro- consulem de rege Antiocho & Ætolis triumphasse, apud Liuium 4. Decad. lib. 7.

^z *Perraro enim.* Liuius 3. Decad. lib. 8. vbi de triumpho P. Scipionis. Valer. Max. lib. 2. c. 3. vbi de eodem Scipione loquitur.

^a *Præter Pompeium Magnum.* Plinius lib. 7. c. 26. & Lucius Florus Epitome Liuij lib. 89. Valerius Maximus lib. 8. c. 16. Plutarch. in Mario non semel. & de eo quoque Hircius in Bello Africano, Adolescentulus, inquit, atque eques Ro- manus triumphauit.

^b *Cui ferunt præcipuum.* Vide Plinium lib. 7. cap. 26.

^c *Sicut Camillo.* Plutarch. in vita illius. Liuius 1. Decad. lib. 6. post princ.

^d *Sed nec eum.* Vale. Max. lib. 3. c. 2. & 3. vbi de P. Scipione.

^e *Propterea Valerio Coss.* Paulus Orosius historiarum lib. 4. c. 9. in princ. Sed & ob eandem causam denegatus est M. Attilio Regulo, Consuli ob amissa multa millia militum aduersus Samnites, apud Liuium 1. Decad. lib. 10.

^f *Nec eum, qui exercitus.* Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi de L. Manlio Proconsule petente sibi decerni Hispaniam. Re- rum, inquit, gestarum magnitudo impetrabilem faciebat, exemplum obstabat, quod ita comparatum more maiorum erat, ne quis, qui exercitum non deportasset, triumpharet, nisi perdomitam pacatamque prouinciā tradidisset suc- cessori: medius tamen honos Manlio habitus, vt ouans Urbem iniret.

qui exercitus Romam non deportasset, nisi perdomitam pacatamque prouinciam successoris dedisset, more maiorum. Est & tamen memoriae proditum, nonnunquam stantibus consulibus prætorem qui in sua prouincia res gesserat, hostesque fuderat, etiam sine consulibus triumphasse: ^h duosque consules de eisdem hostibus parta victoria triumphantes urbem inisse. ⁱ Neque negauerim, non semel, sed pluries in eodem magistratu, & contra eosdem hostes, propter res feliciter gestas, magnis saepe ducibus triumphare permissum, quodque à principio urbis, non curru triumphali, nec equo vehi triumphantes, sed pedibus incedere assueuerant. Postea equo vecti, ^k demum curru quadriiugo triumpharunt. ^l Tametsi Romulum de Acrone Ceninensium duce, curru quatuor equorum triumphasse Dionysius asseuerat. ^m Ac ex duobus imperatoribus in magistratu positis, illi qui in supremo gradu est, soli triumphare permissum. Ideo consul cum dictatore aut prætore non triumphat, ne minor potestas maiori æquata videatur, neque auspicia quæ maioris magistratus sunt, cum minoribus confundantur, ⁿ licet dictatorem & magistrum equitum vnà triumphasse saepe legamus. ^o Illud denique ex annalibus constat Romanum ciuem, quamuis reipubl. perniciosum & infestum, si bello victus foret, in triumpho deferri non licuisse: quodque ^p si contra piratas, seruos aut fugitiuos, vel aliud genus hominum Romano nomine indignum, bellatum foret, tanquam belli causa erubescenda, quamuis parta victoria, aut hostibus fuis, aduersisque, nemini triumphare licere. ^q Contra verò ciues bello victos, quia lugubris victoria est, ipsèque dux minime imperator censeatur, licet bene gerendæ rei occasione data, neque ouare, neque triumphare, vel supplicationes cuiquam decernere, dum respubl. steterit, vnquam permissum fuit, nisi post aliquot ætates, cum ^r Aurelianus Augustus de Tetrico viro senatorio (quem in oriente vicerat) & Zenobia muliere triumphauit. ^s Apud Græcos vero seruatum diu est, vt qui imperator hostem fugasset, trophæo donaretur: qui occidisset, aut funditus euertisset, triumpho, vel encomio & peplo. ^t Fuisse autem pepulum, velum in quo qui facinora gesserant fortia, singula egregiè gesta, atque acerrima prælia & maxima effingere, illudque pro immortalis memoria exponere palam, & templis dicare assueuerant scriptores produnt: in ^u quo duorum imagines, saepe clarissimorum virorum gesta effingebant. ^x Quare Athenienses Antigoni & Demetrii imagines cum Ioue & Pallade effinxere in peplo. ^y Nonnulli pepulum eximij candoris vestem sine manicis, aureis distinctam clauis, fuisse autumant: ^z quam quinto quoque anno apud Hylen mulieres sex & decem Iunoni contexebant. ^a Encomion verò carmen in victoris

Triumphantes initio urbis pedibus incedebant.

Rom. ciuem in triumphu ducere non licet.

Græcorum triumph. Peplum.

Encomion.

ANNOTATIONES.

^g *Est tamen memoriae proditum.* Id satis constat ex iis, quæ diximus supra in verbo, Quinetiam.

^h *Duosque consules.* Nam & C. Claudius Nero & M. Liuius Coss. simul triumpharunt, ex Liuius 3. Decad. lib. 8.

ⁱ *Neque negauerim.* Ego reperio Petilium consulem de Gallis Tyburtibusque geminum triumphum egisse, apud Liuium Decad. 1. lib. 7. & C. Mario duos triumphos ex gestis in eodem magistratu oblatos fuisse. Florus ex Liuius Epit. lib. 68.

^k *Demum curru quadriiugo.* Camillus Dictator primus curru equis albis iuncto, Urbem inuectus triumphans ingressus est. Liuius Decad. 1. lib. 5.

^l *Tametsi Romulum.* Dionys. Halicarn. lib. 2. triumphasse Romulum ait, quem tamen duplici victoria quantem Liuius appellat Dec. 1. lib. 1.

^m *Ac duobus imperatoribus.* Valer. Maxim. lib. 2. cap. 3. non multò post princ. vbi loquitur de Luctatio consule & Valerio prætore.

ⁿ *Licet Dictatorem.* Fuere certè illi disparis potestatis, vt edocet Liuius Decad. 3. lib. 2. & 8.

^o *Illud denique.* Ideo cum A. Cornelius Cossus Dictator triumphauit inuidioso magis triumpho quam glorioso, fremebat populus vni defuisse tantum superbiæ, quod M. Manlius ante currum sit ductus, inquit Liuius 1. Decad. lib. 6.

^p *Quodque si contra piratas, seruos, aut fugitiuos.* Neque enim illi hostes erant populi Romani. l. hostes sunt. ff. de capt. & postlimin. reuer. Legas tamen M. Crassum diuitem cum Pompeio & Cæsare Triumvirum, quod duodecim millia gladiatorum fugasset, qui in Campania duce Spartaco insurrexerant, quantem Urbem ingressum fuisse.

^q *Contra verò ciues.* Ex Valer. Max. lib. 2. cap. 3. vbi loquitur de P. Scipione & M. Marcello. Sed Herodianus lib. 3. scribit Septimium Seuerum Imperatorem, recusasse triumphum ex ciuili victoria Iuliani, Nigri, & Albini deuictorum, quod & ipsum dicit Aelius Spartianus in vita illius, Ne, vt dicebat, videretur de ciuili triumphare victoria. Scri-

bit tamen Tacitus lib. 20. non multò post princ. Mutiano data triumphalia de Ciuili bello, idque cum multo honore verborum.

^r *Aurelianus Augustus.* Flavius Vopiscus in vita illius, & Trebellius Pollio in vita Zenobiæ.

^s *Apud Græcos.* Id probatur ex iis quæ sequuntur: sed non omitam id magna ex parte sumptum fuisse ex Seruio lib. 10. Aeneid. in eum locum:

—Voueo prædonis corpore raptis
Indutum spolijs, ipsum te Lausæ trophæum.

Aeneas.

Dictum est, inquit, trophæum *τὸ τῆς νίκης ἔργον*, id est, ab hostium conuersione. Vnde qui hostem fugasset, merebatur trophæum: qui autè occidisset, triumphum, *τὸ τῆς Σπάρτης*, id est ab exultatione. Idem quoque Seruius in li. 11. Aeneid. quo loco citabimus infra, in verbo, Vel insignem arborem. Plenæ (ait) victoriæ triumphus debetur.

^t *Fuisse autem pepulum.* Id quoque ex eo probatur, quod statim ex Plutarch. dicetur de Atheniensibus, & quod Virgil. scribit in Cyri post princ.

Sed magno intexens (si fas est dicere) peplo,
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,
Debita cum castè soluuntur dona Minervæ.

Et paulò post,

Ergo Palladia texuntur in ordine pugnae,
Magna giganteis ornantur peplo trophæis:
Horrida sanguineo pinguntur prælia succo.

^u *In quo deorum imagines.* Et hoc quoque ex ipso Plutarcho.

^x *Quare Athenienses.* Plutarch. in Demetrio.

^y *Nonnulli pepulum.* Scilicet Lactantius Placidus interpres Statij lib. 10. Thebaidos non adeò longè à princ. Sed tu de huiusmodi vocabuli significatione, vide omnino nostras leges Connubiales l. 3. inter ornamenta muliebria.

^z *Quam quinto quoque anno.* Vide ipsum Lactantium.

^a *Encomion.* Menander in Artibus. Et ea voce in hac significatione vsus est Plutarchus in Fabio Maximo.

Epini-
cion.
Trophæum.

Trophæa qui-
bus statueren-
tur. & quo
loco.
Trophæa di-
uersa varia-
rum gentium,
ex diuersis
causis.

laudem editum ad immortalitatem, quo ipsius res gestæ magnificæ, illustri præconio canebantur, quod ^b epinicion vocant: ^c trophæum verò monumentum dixere nunc marmoreum, modo æneum, cum inscriptione & titulis æuo perpetuo duraturis. Nonnunquam, si materia non suppetebat, ^d lapides in ingentem cumulum aggerendo, ^e vel insignem arborem excisis ramis, vbique hostium spolia statuendo, in memoriam posteritatis, bonis & fortibus viris pro trophæis erigebant. ^f Tametsi qui primi ex Græcis æneum aut lapideum statuere trophæum, non magnopere probati fuerint, quod regum tantum nomina illis inscriberent, nec militum operam aut fortitudinem, quibus victoria par-
ta fuerat, annotarent. ^g Fuitque moris in locis quibus cum hostibus decertassent & vicissent, aut aliqua insigni clade affecissent, ibi victores duces pro monumento laudis cum ampla inscriptione trophæum ponere, & fortium factorum posteris dare memoriam. Quare Pericles nouies patria victor, trophæum posuit: & aliud ^h Agesilaus inter Anthracem Nartheriumque erexit. Lacones, quod Persas parua manu vicissent, porticum Persicam de manubiis trophæi loco extruxere. Idem contigit ⁱ Fabio Æmyliano, qui ad Rhodanum deuictis Gallis, ex candido lapide velut monumentum magnæ laudis trophæum tulit. ^k Sylla contra Archelaum potitus victoria, fixit stemma, in quo Martem, Victoriā, & Venerem, & se venustum inscripsit. ^l Marius verò de Iugurtha & Cimbris duplici est trophæo donatus. ^m Metellus autem deuicto Sertorio aureum sibi poni iussit. ⁿ Quod & Flaminus de torquibus Gallorum aureum statuit, cum elogiis monumentorum cladis illatæ. ^o Claudius quoque deuictis Boiis, ex torquibus Gallorum vnum magni ponderis in Capitolio donum posuit, index victoriæ & triumphi. Sicut ^p Octavius, qui ex auro rostratæ columnæ in foro trophæum fixit. ^q Germanicus verò deuictis nationibus inter Rhenum & Albim congeriem marmorum, structis

ANNOTATIONES.

^b Epinicion.] De hoc Suetonius in Nerone ca. 43. Reuocatisque ad pœnitentiam defectoribus, sequenti die lætum inter lætos cantaturum epinicia, quæ iam nunc sibi componi oporteret. Et lib. Machabæorum 2. cap. 8. Et cum epinicia cantaret in Hierosolymis. Vbi Nicolaus Lyrensis non malè interpretatus est, solennitates pro victoriis. Et hoc apud Græcos vsus est Plutarc. in Romulo. Hincque Demosthenes τὰ ἐπινίκια δεύειν, pro victimas ob partam victoriam immolare. Aliter autem accepisse videtur Plato in Symposio, vbi ita facit loqui Socratem: οὗτος δὲ αὐτὸν δέφυρον τοῖς ἐπινικίοις φοβήσας τὸν ὄχλον.

^c Trophæum verò monumentum dixere.] Cicero, aut quisquis is est, ad Herennium lib. 4. Ad id autem quod dicit hic, cum inscriptione & titulis, spectat illud Virgilij lib. 11.

— Inimicæq; nomina figi.

Vbi Seruius, Dixit (ait) affixos trophæis titulos cum nominibus occisorum. Ego de rudibus trophæi, quod C. Marius ad aquas Sestias erexit. Amplius didici & ex opere testaceo constructa trophæa, quibus affigi exuuias pròptius, quàm marmoreis faciliusque fuit.

^d Lapidem in ingentem cumulum.] Herodotus lib. 7. Quem locum vbi tenuere Barbari, lapideum illic titulum imposuerunt.

^e Vel insignem arborem excisis ramis.] Ex Virgilio lib. 11. Æneid. ad princip. cuius hi versus sunt:

Ingentem quercum, decisis undique ramis,
Constituit tumulo: fungentiæq; induit arma,
Mœxenti dueis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
Telaq; trunca viri, & bis sex thoraca petiitum,
Perfossūq; locis: clypeūq; ex ære sinistra
Subligat, atque ensē collo suspendit eburnum.

Et Iuuenalis Satyra 10.

Bellorum eximia, truncis affixa trophæis
Lorica, & fracta de casside buccula pendens.

Et quæ sequuntur. Et Suetonius in Caligula c. 45. Truncatisque arboribus & in modum trophæorum adornatis. Et Plutarchus in Romulo, vbi ipsius trophæum de Acrone, Ceninensium rege, describit. & in Marcello, vbi de Triumpho Gessatarum. & in Nicia non multo ante fi. Et Claudianus lib. 1. in Rufinum,

Festinas urgete manus, mens ecce paratur
Ad bellum Stilico, qui me de more trophæis
Ditat, & hostiles suspendit in arbore cristas.

Et Prudentius lib. 2. in Symmachum,

Et suspensa graui telorum fragmina trunco.

Et Sidonius Apollinaris in Panegyrico Maiorani post principium.

Ista micant clypeo, cuspis trabe surgit eburna
Ebria cade virum propter Bellona trophæum
Extruit, ut quercum captiuo pondere curuet.

^f Tametsi qui primi ex Græcis.] Plutarchus in Problem. cap. 36. Diodorus autem Siculus lib. 3. in oratione Nicolai Syracusij, scribit Priscos Græcos in victoriis bello partis curauisse ne lapidea, sed lignea potius trophæa erigerentur, vt his breui tempore consumptis, quàm celerissime auferrentur è medio monumenta discordiæ.

^g Fuitque moris.] Id probatur ex iis exemplis, quæ mox subiiciuntur.

^h Et aliud Agesilaus.] Xenophon in oratione de laudibus ipsius Agesilai, & Plutar. in Apophth. Laconicis, & in vita illius. vbi etiam non multo post tradit Bœotios iuxta Itoniæ Mineruæ sacrum trophæum erexisse, Atheniensibus ibi prælio victis.

ⁱ Fabio Æmyliano.] Strabo lib. 4. Vbi præterea dicit ipsum Fabium ob eam victoriam duo templa extruxisse, Marti, quidem vnum, Herculi verò alterum.

^k Sylla contra Archelaum.] Plutarch. in vita illius.

^l Marius verò.] Suetonius in Cæsare, & c. 11. & Plutarc. in vita ipsius Marij.

^m Metellus.] Plutarc. in vita Sertorij.

ⁿ Quod & Flaminus.] Lucius Florus Epitomate 20. in bello Gallico.

^o Claudius quoque deuictis Boijs.] Is fuit M. Claudius Marcellus Consul, ex Liuij qui id tradit 4. Decad. lib. 3. auctoritate Valerij Antiatij.

^p Sicut Octavius.] Hic, ni fallor, deceptus est Alexander: qui ex auro has columnas rostratas fuisse dicit, Nam ex ære dicit Virgil. de his loquens lib. 3. Georg.

Atque hic undantem bello, magnūq; fluentem
Nilum, ac nauali surgentes ære columnas.

Vbi Seruius scribit Augustum, de quo Virgilius ibi loquitur, victorem totius Ægypti, sustulisse de nauali rostra ærea: quibus conflatis, quatuor effecit columnas, quæ postea à Domitiano in Capitolio sunt positæ, quas, inquit, hodiæque videmus. De Augusti autem trophæo vide apud Plinium lib. 3. cap. 20. Appianum lib. 5. bellorum Ciuium loquentem de trophæo Victoriæ aduersus Pompeium, Magni filium.

^q Germanicus.] Corn. Tacitus lib. 2. vbi de ea re loquens, Miles, inquit, in loco prælij Tiberium Imperatorem salutauit,

molibus, Tiberio sacrauit. Proditumque memoriae est, ^r Artemisiam, deuicta Rhodo, trophæi loco duas statuisse imagines æneas, vnam Rhodiæ ciuitatis, alteram illi stigmata inurentem pro æterna memoria dedecoris, ignominiaque acceptæ. Mirumque prodi de ^s Numenio Antioqui duce, qui cum in Arabia, æstuante vadoso & reciproco mari, prælio nauali contra Persas victor fuisset: mox æstu reuerso, pedestri certamine ibidem victor, gemina trophæa Ioui & Neptuno posuit. ^t Sicut de Neoptolemo Mithridatis duce traditur, circa Mæotim æstate nauali pugna, hyeme verò equestri, glacie concreto mari, iisdem in locis victoriam tulisse. ^u Conuenitque inter peritos rei militaris, quod tamen duces feliciter rem gessissent, & insigni victoria potiti essent, si tamen precario ab hoste aliquid petiissent, nec trophæo donarentur, nec encomio. ^x Viriatus autem Lusitanus hanc temeritatis laudem tulit, vt potitus victoria contra Romanos, trabeas & cōsulares fasces triumphi loco ^y in montibus figeret. ^z Sic Pompeius, deuictis Hispanis & Alpinis gentibus trophæa in Pyrenæis iugis, quæ in Hispaniam iter est, excitauit. ^a Et Domitius Ænobarbus, ^b ac Fabius Maximus contra Allobroges, turres, fixis hostilibus armis, erexere. Inter cæteros memoriae proditur ^c Sesostris Ægypti rex, si cum hostibus qui magno certamine dimicassent, & præsentis animo restitissent, rem gessisset: ibi trophæum cum coleis & virili membro erigere: si verò remisso & languido animo, per ignauiam segniter victi, aut nullo negotio pulsi essent, contra eos muliebri genitali constituto, tanquam in desides & ignauos, trophæum ponere consueuisset. ^d Apud Lacedæmonios vero, contrà. Nam qui dux fortiter dimicasset, & cruento Marte, magnaque hostium clade vicisset, trophæi loco gallum diis immolabat: qui verò deditione & pacto, nec nimium cruenta victoria potitus, belli mala vitasset, bouem: vt signarent, magis decere imperatorem (iuxta Periclis sententiam) consilio & astu, quàm gladio aut multo sanguine fuso, victoria potiri. Neque prætereundum, quod tamen ponendi trophæa, rebus prosperè gestis apud Græcos frequens vsus foret: ^e regibus tamen Macedonum fuisse vetitum, ne illa erigerent: quippe cum Caranus deuicto Cisseo rege, trophæum posuisset, noctu veniens leo, illud euertit & disiecit: inde velut fœdi ostenti malique ominis vetitum est ne in posterum regiis Macedonum quæsitis victoriis ^f trophæa ponerent.

Qui precario
ab hostibus
aliquid petiis-
sent.

Sesostris tro-
phæum.

Lacedæmonij
victoriam in-
cruentam lau-
dabant.
Periclis sen-
tentia.

Macedonibus
trophæum eri-
gere vetitum.

ANNOTATIONES.

tauit, struxitque aggerem, & in modum trophæorum arma subscriptis victarum gentium nominibus imposuit. Et paulò post, Laudatis, ait, pro cōcione victoribus, Cæsar (is Germanicus erat) congeriem armorum struxit, superbo cum titulo. Debellatis inter Rhenum Albimque nationibus exercitum Tiberij Cæsaris ea monimenta Marti & Ioui & Augusto sacrauisse. Qui locus, si perpendatur, docebit, aut Alexandri, aut scriptoris hîcesse vitium, vbi legitur, congeriem marmorum, pro congeriem armorum, vt legitur apud Tacitum. Quod, si cui magis placet ex huius autoritate verba Taciti emendare, non impediam.

^r *Artemisiam.* Id ex Vitruuio est lib. 2. c. 8.

^s *De Numenio.* Plinius lib. 6. c. 28.

^t *Sicut de Neoptolemo.* Strabo lib. 17.

^u *Conuenitque inter peritos.* Ex Plutarcho in Nicia, vbi scribit ipsum Niciam nihil veritum illam seu legem, seu consuetudinem, qua passim ab omnibus iudicatur, illos hostibus victoriam tacito consensu tribuere, qui corpora ad sepulcrum repetere coguntur. Itaque trophæi statuendi, quibus id euenerit, imperatoribus facultatem adimi. Qui enim vicerint, potentiores esse iudicantur. Ideoque vt precario quidquam ab inferioribus petere absurdum videtur: sic nihil Niciam eam legem veritum, victoriæ ac gloriæ opinionem negligere maluisse, quàm ciuium suorum corpora inhumata relinquere.

^x *Viriatus autem Lusitanus.* Paulus Orosius lib. 5. cap. 2. Florus lib. 2. Epit. de rebus in Hispania gestis.

^y *In montibus.* Nam & aliàs huiusmodi trophæa figebantur in locis eminentioribus, siue editioribus, de quibus videas apud Virg. lib. 11. Ænei, vbi trophæum de Mezentio tumulo constituit. & ibi Seruius id annotauit quod diximus: qui & subdit, quodd ex eo more trophæa in vrbibus figebantur, in arcibus exædificatis. Et vide versu sequen. vbi de iugis Pyrenæis. Id autem ita fiebat, vt trophæa essent conspicuiora, possentque à longinquo conspici.

^z *Sic Pompeius.* Plinius lib. 3. c. item 3. in princ. & lib. 7. c. 26. & lib. 37. c. 2. & Seruius in 11. Æneid. ad princ. autho-

ritate Sallustij, cuius hæc verba adfert, Domitis Hispaniis trophæa in Pyrenæis iugis constituit. Et ante hos Strabo lib. 3. non semel, & iterum lib. 4.

^a *Et Domitius Ænobarbus.* Lucius Florus lib. 3. Epit. in bello Allobrogico.

^b *Ac Fabius Maximus.* Strabo lib. 4. Quo in loco, inquit, Isar & Rhodanus ad Cemmenum montem confluunt, vbi Q. Fabius Maximus Æmylianus triginta vix militum millibus, ducenta Gallorum millia ad internecionem dedit, & de lapide candido ibidem trophæum erexit, Marti quidem vnum, Herculi verò alterum. Et Lucius Florus vbi supra.

^c *Sesostris Ægypti rex.* Herodotus lib. 2. & Diod. Siculus lib. 2. c. 1. Et ante hunc Hîsimandius, & ipse Ægypti rex, parientem sculperet fecit, captiuis absque pudendis, manibusque à rege ductis: quæ nota erat illos esse animo viles, & corpore imbecilles. Diod. ibi.

^d *Apud Lacedæmonios.* Plutarchus in Marcello. Theriades autem Lacedæmonius in bello quodam aduersus Argiuos, cum eius exercitus iam victor assset, tamen graui vulnere iaceret, antequàm animam exhalaret, excepto suo sanguine trophæum iussit tolli, quod digito sanguine oblito inscripsit. Ad quod respiciens Statius lib. 4. Thebaidos statim post princ. ait:

Et Lacedæmonium terra lectura cruorem.

Vbi Lactantius interpres id refert quod diximus.

^e *Regibus tamen Macedonum.* Hæc vsque ad fi. sunt Pausania lib. 9. Reperio tamen Philippum Alexandri Magni patrem, Macedonum regem, Illyriis deuictis, trophæum erexisse, apud Diod. Siculum lib. 16. cap. 2. Alexander autem Magnus eius filius, nec de Dario, nec de victoriis Indorum trophæum statuit, vt dicit Pausanias, vbi supra.

^f *Trophæa ponerent.* De alijs autem trophæis vide Ciceronem de Oratore, ad Herennium lib. 4. Plinium lib. 3. c. 20. Plutarch. in Parallelis c. 5. & 6. Herodianum lib. 3. tum in vita Bassiani, vbi de Alexandri Magni trophæo, tum etiam in triumpho Septimij Seueri.

Disceptatio Francisci Philelphi cum Grammatico, an Cicero aliquando ludum aperuerit.

FRANCISCVS Philelphus, ætatis suæ homo doctus & fortunatus: inter sui æui poëtas famam carmine primùm auspicatus est: à principibusque qui eo tempore floruerunt, magnis honoribus & re familiari auctus & honestatus fuit. Cuius vitia ineuntis adolescentiæ, postquam deferbuere cupiditates, cum iam ætate matura senesceret, magnis postea virtutibus emendauit. Is cum æuo ingrauescente celebris famæ haberetur, & optimatum rogatu accersituque Romam aduentasset, experiri, credo, volens, quantum dicendo valeret, Tusculanas quæstiones Ciceronis publicè in scholis legere aggressus est. Ad eum quotidie concursus studiosorum iuuenum, & clari nominis professorum frequens fiebat. Ipseque inter legendum firma etiam tunc voce & latere, notis & exquisitis eloquentiæ generibus præceptisque discipulos imbuebat, exploratòque iudicio singula dicendi genera, & philosophorum scita multo cum nitore & cultu pensitabat & rimabatur. Eum ego adolescentulus senem inter cæteros coæuos meos colui & obseruaui: eumque ad eum nos quoque ventitarem, memini ipsum inter legendum dicere, Ciceronem cum eiusmodi quæstiones scriberet, conuentum suæ ætatis studiosorum habuisse, ludumque literarium quasi aperuisse: & pleraque hoc genus satis scitè & eleganter, vt mos ingeniumque eius fuit, non sine multo ornatu in scholis recensere. Cùmque perorasset, & à lectione, vt fit, discipuli apud eum se colligerent & fabularentur, ipseque illa eadem sæpius repeteret: animaduerti quempiam grammaticum florentis facundia, cuius nomen libenis prætereo, eius doctrinæ æmulum, qui ipsum perniciali odio prosequeretur, sæpèque apud studiosos illum in inuidiam criminemque vocabat, singulaque non modo dicta factaque, sed verba & nutus obseruabat, contradicere: quæque ille dixerat, vera esse pernegare, neque apud autores inueniri, Ciceronem ludum aperuisse, aut scholas studiosorum habuisse, asseuerare. Cùmque Philelphus, mitis vt erat & placidus, non rhetorum scholas, in quas homines passim ventitarent, sed tamen aliquos præstantis ingenij viros, studiosos disciplinarum Ciceronem edocuisse, & quasi ludum aperuisse diceret, idque testimonio probari illius ^a ad Pætum epistola, qua se Dionysium superiorem imitari dicit, qui cum Syracusis expulsus, Athenas commigrasset, ludum inibi aperuit: se pariter habere discipulos asseuerauit. Hæc & pleraque cum ille diceret contraque eum alter insectaretur, & iam non contentione, sed clamoribus & prope dimicatione rem agerent, ne res fisti videretur posse; excandescens Philelphus, tanta indignatione exarsit, vt illum indoctissimum omnium indoctorum vocitaret. Tandem communi discipulorum amicorumque intercurfu, desita ira & ardore illo animorum, composita controuersia, & lis dirempta est. Sed cum postea in ipsius Ciceronis multiplici lectione versaremur, inuenimus id ab eo apertius significari. Namque ^b ad Voluminium Cassium scribens, Cassium & Dolabellam suis auribus frui asseuerat. ^c Ad Pætum quoque, Veniunt qui me audiunt quasi doctum hominem, quia paulo sum quàm illi doctior. ^d Et ad Papyrium Pætum: Hircium ego habeo, inquit, Dolabellam, dicendi discipulos, cœnandi magistros: puto te audisse illos apud me declamitare. ^e Vatinius quoque ad Ciceronem de Catillo inquit: Defenditur à Q. Volusio tuo discipulo. ^f Quod & M. Fabius de Cælio & Panfa testatur: qui omnes à primo ætatis gradu Ciceronem in disciplinis bonarum artium sectati fuere. Sed quod de Cicerone, idem nimirum ^g de Socrate, Platone, & Aristotele, aliisque doctissimis viris, qui scientia præcelluere, accepimus, qui bonis disciplinis iuuenum animos imbuendo, æternam sibi gloriam peperere, suisque dissertationibus & documentis diuersarum opinionum sectas inuenere. Ante omnes ^h Pythagoras Samius iuuenum æmulantium studia scholasque sophistarum in Italia habuisse fertur: pluresque discipulos reliquisse magnæ & expertæ virtutis. ⁱ Sic Trebanum Epaminundam Lysias Pythagoreus, ^k Aristoteles Theophrastum, ^l & Syracusanum Dionysium Plato erudiuit. Perraròque eximius aliquis ingenio & doctrina inuentus est vir, cuius nō aliqua monumēta studiorum mandata literis, aut aliqui discipuli sapientiæ præceptis aucti & imbuti, velut hereditaria munera posteritati ^m relictæ fuerint.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

^a Illius ad Pætum epistola.] Quæ est lib. 9. epist. fam. epist. eius li. 18. quæ incipit, Cum essem otiosus.

^b Ad Voluminium Cassium.] Epistol. famil. lib. 7. epist. eius lib. omnium postrema.

^c Ad Pætum quoque.] Lib. 9. Epistol. famil. epist. eius lib. 20 omnium 171. ad fin.

^d Et ad Papyrium Pætum.] Episto. famil. lib. 9. epist. eius lib. 16. omnium totius operis 167. eius initium est: Delectarunt me tuæ literæ.

^e Vatinius quoque ad Ciceronem.] Inter epistolas ad familiares ipsius Ciceronis lib. 5. epist. eius lib. 10. omnium 67.

^f Quod & M. Fabius.] Quintilianus scilicet, lib. oratoriarum Institutionum.

^g De Socrate, Platone.] Hoc videre licet apud Laërtium in vitis eorum.

^h Pythagoras.] Idem Laërtius in vita illius.

ⁱ Sic Thebanum Epaminundam.] Plutarch. in vita illius.

^k Aristoteles Theophrastum.] Laërtius in vita vtriusque.

^l Et Syracusanum Dionysium.] Plutarchus in vita Dionis: & Laërtius in vita ipsius Platonis.

^m Relictæ fuerint.] Addo superioribus quæ de Cicerone dicta sunt, quæ & ipse lib. 1. de Diuinatione scribit, Nuper cum essem cū Q. Fratre, in Tusculano disputatum est. Nam cum ambulandi causa in Lycium venissemus (id enim superiori gymnasio nomen est) Perlegi, ille inquit, tuum paulò antè tertiū librum de natura deorum. Ex quibus planè constat Lyciū fuisse gymnasium in Tusculano Ciceronis à nomine Aristotelicæ scholæ dictum. De quo etiam per ipsum Cice. lib. Academic. quæst. Et quod scribit Plutarch. in vita ipsius Ciceronis eum, Rempublicam in monarchiam per Cæsarem mutatam aspicientem, publica misisse, ac operam iunioribus præbuisse, qui philosophiæ adorti studiū forent

In quo

In quo gradu cognationis apud plerasque gentes matrimonia licuerint, & quàm diuersi mores in contrahendis nuptiis fuerint. CAPVT XXIII.

INTER^a omneis cōstare video, licuisse quondam passim & nullo delectu aut modo, veteres coniugiis affinium cognatorumque copulari: quod tamen non æquè apud omnes seruatum est. Nam etsi apud nonnullas^b Indorum gentes, ^c Arabas, ^d Persas, ^e Maurósque, qui iuxta Bactrianos sunt, ac ^f Magos & ^g Babylonios, quorum hoc institutum fuit, cum quibus^h Chrysippus sentire visus est, filios mātres ducere vxores, & cum parentibus stupro coire, atque ex eis sobolem gignere passim licuerit, idque inter eos coniugium nullis fuerit legibus vetitum: ⁱ tamen apud reliquas vbique gentes, tam immane scelus, lege & moribus sub graui documento interdictum fuit: nefas scilicet existimantes, filios cum matribus turpi amore commisceri, ferarum ritu: quod dictu audituque foedum & pudendum est. ^k Ægyptij vero sororum amoribus coniugiisque implicari, & cum his passim matrimonia inire solitauerunt. ^l Quippe Ptolemæus, vt sororis quam miro amore deperibat, coniugium fortiretur, & suam libidinem expleret, passim id licere permisit. Itaque vt dirum facinus, & notam turpitudinis nefariæ, velamento matrimonij obnubilaret, omnibus id permitti voluit. ^m Id quod Persis quoque licuit. ⁿ Nam Cambyfes duas sorores cum desiderio ferre non posset, ^o Darius Satyram iisdem genitam parentibus connubio sibi deuinxere. Idem ^p Epirotæ, & ^q Macedones: siquidem & ^r Ptolemæus Ceraunicus Arsinoen duxit, ^s & Olympias Pyrrhi filia, fratris coniugio potita fuit. Contra vero ^t omnis ferè Græcia, qui inter priuatas necessitudines cum sororibus commisceri interdictum habuere: nefandumque putauere eodem parente genitos, inuicem incestis nuptiis detineri. Tametsi ^u Atheniensibus germanas ducere vxores, crimini datum non fuerit: quippe ^x Cymon Elpenicem duxit. & ex illo traditum, impune cum sororibus coniugari. ^y Persis quoque legitimum fuit, neque pudendum visum est, non modo soribus, sed & filiabus commisceri. ^z Namque Artaxerxes Athosim atque Mestrim filias iustæ vxoris loco habuit: alij impune id factitarunt, ^a quod Græci & pleraque gens improbum nefandumque existimarunt. Præ omnibus vero ^b Lesbij foedissimæ, Veneris fuisse traduntur: apud quos nihil synceri erat aut incontaminati: adeo vt ne capiti quidem parcerent, & omni foeda libidine se inquinarent. ^c Apud Romanos vero tam informia coniugia, lege & moribus interdicta fuere: apud quos licet cum affinibus, cum quibus summa erat necessitudo, conjugalem inire copulam esset lege vetitum, ea de causa, vt novos affines agnationibus familiarum, multasque propinquitates & clientelas mutuis affinitatibus sibi adsciscerent cognationis iure: tamen cum sobrinis, aut defunctæ vxoris sorore, vel mortui fratris vxore copulari non vetabatur. Cæcilius enim Metellus, vxore defuncta, illius sororem despōsam tulit. ^d Et Brutus Porciam

Babylonij.

Ægyptij.

Persæ.

Epirotæ.

Macedones.

Græci.

Athenienses.

Persæ.

Lesbij.

Romani.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

^a *Inter omnes.* De hac re scripsimus in nostris legibus Connubialibus in l. 7. nu. 30. 32. & multis seq. in quibus videbis authorum de hac re testimonia, quorum nos versu seq. nonnulla afferemus.

^b *Indorum gentes.* Hieronimus lib. 2. aduersus Iouinianum quod vix alibi reperies.

^c *Arabas.* Strabo lib. 16. vbi scribit apud Arabes, qui in Aromatifera regione sunt, omnibus consanguineis vnā vxorem esse.

^d *Persas.* Idem Strabo lib. 3. ad si. Catulus quo loco statim citabimus. Curtius lib. 7. & alij multi à nobis citati d. l. 7. connubiali nu. 32.

^e *Maurósque.* Legendum Nauros ex Curtio lib. 8. non multò post princ.

^f *Magos.* Laërt. in procemio, autoritate Socionis Catul- lus in Gellium,

Nascatur Magnus ex Gelli matrisq. nefando

Concubitu, & discat Persicum aruspiciū.

Nam Magnus ex matre, & nato gignatur oportet,

Si vera est Persarum impia religio.

^g *Et Babylonios.* Adde & alias multas gentes, vt Parthorum, Medorum, Phrygum, Galatarum, Ethiopum, Scytharum, Hyberorum, Nomadum, vt & nos diximus & probauimus ex illis nostris legibus Connubialibus l. 7. nu. 33.

^h *Chrysippus.* Vnde & reseruitur, vt tradit Laërtius in vita illius, & Epiphanius lib. Hæreseon 3. c. vlt. & alij, quos videbis d. l. 7. Connub. nu. 38.

ⁱ *Tamen apud reliquas.* Vt & nos latè scripsimus in eadem l. 7.

^k *Ægyptij.* Diodorus Sicul. lib. 1. & alij ibi à me citati.

^l *Quippe Ptolemæus.* Iustinus lib. 14. Pausanias in Atticis. He-

rodianus lib. 1.

^m *Id quod Persis.* Vt & suprā dictum est in verbo, Persas.

ⁿ *Nam Cambyfes.* Herodotus in Thalia.

^o *Et Darius.* Iustinus lib. 11.

^p *Idem Epirotæ.* Quod probatur ex eo quod statim dicitur de Pyrrhi filio.

^q *Et Macedones.* Cōtrā Herodianus lib. 1. dum scribit, Ptolemæum, contra Macedonum leges, sororis amoribus sese implicasse.

^r *Ptolemæus Ceraunicus.* Plut. in lib. de educatione liberorum. Iustinus lib. 24. Pausanias lib. 1.

^s *Olympias.* Iustinus lib. 28. in princ. Olympias, inquit, Pyrrhi Epirotæ regis filia, amisso marito, eodemque germano fratre Alexandro &c.

^t *Omnis ferè Græcia.* Herodianus, vbi nuper citauimus.

^u *Atheniensibus.* Arnobius lib. 8. contra Gentes. Sed tu, tamen vide d. nostras ll. Connubiales in 7. l. nu. 37.

^x *Quippe Cymon.* Probus Æmylius in procemio, & iterum in vita ipsius Cymonis.

^y *Persis quoque.* Sed de iis iam dictum est.

^z *Namque Artaxerxes.* Vide d. l. 7. Connubialem nu. 32.

^a *Quod Græci.* Vt dictum est suprā.

^b *Lesbij.* Ex Aristophanis interprete in Vespis, eum locum interpretante Μέλλουσαν ἡδὴ λεσβίαν τὸς ἐνυμνῆτας, idque testimonio Theopompi in Vlyse, & Heraclidis in Troilo.

^c *Apud Romanos.* Ex Plutarcho problem. 6. 108. vbi reddit multas rationes. & vide d. l. 7. Connubialem nu. 41. & multis seq.

^d *Et Brutus Porciam sobrinam.* Plutarch. in vita illius, & alij plerique suas consobrinas in vxores duxere, vt videbis in d. 7. l.

Fratris fili-
am ducere
licebat Ro-
manis &
Graecis.

Nouercam
ducere.
Sobrini filiā
ducere.

Vxores quot
quisque vo-
luit ducebat.

Demetrii li-
bido.

Athenienses
urbanā du-
cebant vxo-
rem.

Spartani.
Brachma-
nes.

Numidae.
Mauri.

Persarū &
Assyriorū
reges. Ritus
diuersi in
contrahendis
nuptiis.

Thrace.

sobrinam, nulla prohibente lege, desponsauit. L. quoque Crassus ex defuncti fratris vxore filios edu-
xit, & propagauit. ^e Ex descendantibus vero ad neptes vsque coniugia Romani vetuere, id quod etiam
plebiscito cautum fuit. ^f Sed fratris filiam ducere vxorem, licet antea lege vetaretur, subsequitis in-
de temporibus, passim id licere principes voluere, postquam & Claudius Cæsar rem desuetam vsur-
pauit, vt Agrippinam, cuius amore deperibat, sibi vxorem desponsaret. Idem apud Graecos licuisse
comperimus. Namque ^h Alexandrides sororis filiam sponsam duxit: ex qua Doryeum, Leoni-
dem & Cleombrotum genuit: quod succedenti æuo ⁱ à Nerua fuit seuera constitutione inhibutum.
Proditus tamen memoriæ est ^k Antoninus Caracalla, præter instituta maiorum, nouercam Iuliam
vxorem duxisse, nuptiasque incesto primus polluisse: causatus, principi quodcunque liberet, im-
pune licere. ^l Et licet focrus genero copulari nullis auspiciis posset, ^m sobrini tamen filiam vxorem
ducere nullæ leges vetuere. Scipio enim Nasica Africani maiorem filiam nullo prohibente iure si-
bi desponsauit: quod alij frequentes factitarunt. Procedente mox tempore, ⁿ Valentinianus Cæ-
sar, vt soboles passim propagaretur, gentesque affatim redundarent, duas simul vxores ducere li-
cere, duobusque impune coniugiis commisceri lege sacrata sancit: ^o quam legem Iulius Cæsar de-
creuisse dicitur, vt liberorum quærendorum causa, quot vellent quisque vxores ducere, facultas fo-
ret. ^p Id quod apud Siculos & ^q Athenienses in vsu fuisse quandoque inuenimus. Siquidem ^r Dio-
nysius vno simul tempore cum Doride Locrensi, & Aristomacha Syracusana nuptias celebravit. Et
^s Demetrius Antigoni filius, atque ^t Euripides poëta duobus simul coniugiis nihil veriti sunt co-
pulari. ^u Socratem quoque tradunt simul Xantippen & Myrtonem Aristidis neptem habuisse vxo-
res. ^x Ipse vero Demetrius tam inexhaustæ libidinis fuisse fertur, vt postpositis armis & omni appa-
ratu belli contra Megarenses, Lamiæ prostitutæ amore accensus, inferuaret: vt haud immerito Ly-
simacho ostentanti vulnera quæ cum leone miræ magnitudinis pugnans, passus fuerat: ipsius legati
respondisse ferantur, quasi alludentes, Demetrium quoque meretricis Lamiæ in collo notas & vul-
nera dentibus inflicta, exhibere potuisse. Proditum vero memoriæ est Athenienses, vt exhaustam
iuuentutem belli cladibus repararent, decreto cauisse, vt urbanam ciues ducerent, & ex altera li-
beros tollere non vetarentur: Apud Spartanos duas simul duxisse, criminis fuisse datum satis con-
stat (licet aliqui contra vetitum pessimo id exemplo factitarint) ^y Lycurgi lege, qua binas vxores
vnas ædes incolere, atque in eadem domo habitare non permisit. ^z Brachmanes, ^a Numidæ, &
^b Mauri, pro modo facultatum vxores habent: itaque multis denas, plerisque vigenas habere per-
missum est. ^c Reges quoque Persarum & Assyriorum, plures, quibus ciuitates pro redimiculis &
muliebri mundo largiuntur, habent vxores. ^d Sed sicut apud diuersas gentes, nationesque dispares gra-
dus affinitatis cognationisque, quibus cum iungerentur, definiti fuere: ita mores obscenos & for-
didos ritus, ac fœda quædam solennia in contrahendis nuptiis, pleræque gentes dispari obserua-
runt modo. ^e Quippe Thraces mulieres nupturæ, non parentum arbitratu, sed præmiis nubunt.
Virgines enim quæ forma præcellebant, à viris precio exhibitæ, & certa subtaxata pecuniarum sum-

ANNOTATIONES.

in d. 7. l. Connubiali nu. 44. Neque enim id legibus nostris
prohibitum est, vt ibi dicitur.

^e Ex descendantibus.] Vt videre licet ex l. nuptiæ consistere.
& l. vlt. ff. de ritu nupt. & §. ergo non omnes. Instit. de nupt.

^f Sed fratris filiam.] Ex l. qui in prouincia. §. diuus. ff. de ritu
nupt. & aliis multis citatis in d. l. 7. numero 42.

^g Claudius Cæsar.] Suetonius in vita illius c. 7. & Cornelius
Tacitus lib. 12.

^h Alexandrides.] Legendum Anaxandrides ex Herodoto,
id de eo referente lib. 5.

ⁱ A Nerua.] Vt tradit Dion. Nicæus in vita illius. Sed tu
super hoc vide omnino d. l. 7. Connubialem d. nu. 42. vbi
videbis & ante tempora Neruæ fuisse prohibitum.

^k Antoninus Caracalla.] Alius Spartianus in vita illius.

^l Et licet focrus.] Quod videre poteris ex nostra l. Connu-
biali 9. nu. 104.

^m Sobrini tamen filiam] Nescio quoniam pacto hæc clausula
præcedenti coniungatur, cum nihil cum ea commune ha-
beat. Est tamen verum quod id dicitur. Nam si sobrinam li-
cet ducere vxorem, vt dictum est supra in verbo, Et Brutus,
multò magis eius filiam.

ⁿ Valentinianus Cæsar.] Aliam huius l. causam affert Socra-
tes Constantinopolitanus in historia tripartita Cassiodori
libro 8. cap. 11. Nempe quod post Senertiam priorem, vxor-
em, Iustinam quoque, quam deperibat, duceret. De quo
etiam Paulus Diaconus in vita Valentis ipsius Valenti-
niani filij.

^o Quam legem Iulius Cæsar.] Suetonius in vita illius c. 52.

^p Id quod apud Siculos.] Quod probat ex eo quod postea di-
cit de Dionysio.

^q Et Athenienses.] Gellius lib. 15. c. 10. vide d. l. 7. Connub. c. 23.

^r Dionysius.] Cic. lib. 5. Tuscul. quæst. Valerius Max. lib. 9.
c. 14. Plutarch. in Dione, post prin. Ælianus de Varia historia
li. 13. vbi tamē posteriorem illam vxorē vocat Aristanetam.

^s Et Demetrius.] Plutarch. in vita illius.

^t Euripides.] Gellius d. lib. 15. c. 20. Sed tu omnino vide d. l.
7. Connubialem, nu. 23. 25. & 26.

^u Socratem quoque.] Athenæus & Laërtius in vita illius, au-
thoritate Hieronymi & Satyri.

^x Ipse vero Demetrius.] Plutarchus in vita illius, Athenæus in
Dipnosophistis, & vide Ælianum lib. 12. Variæ historiæ.

^y Lycurgi lege.] Xenophon in Repub. Lacedæmoniorum.

^z Brachmanes.] Strabo lib. 15.

^a Numidæ.] Sallustius in Iugurtha.

^b Et Mauri.] Idem author ibi, & Procopius de bello Van-
dalico libro 4. Adde & Indos, Thraces, Catheos, siue Ca-
theros, Venedos, Iudæos, Egyptios, Nasamones,
Parthos, Cyrenaicos, Persas, Syros, Pæones, Gelones,
Germanos ex multis authoribus à me citatis in d. l. 7. Con-
nubiali, num. 20. 21. & 22. & de nonnullis quoque infra
dicetur.

^c Reges quoque Persarum & Assyriorum.] Ex Cicerone in 5.
in Verrem actio, & Strabone lib. 5.

^d Sed sicut.] Id patet ex seq.

^e Quippe Thraces.] De his Herodotus, & Pomponius Mela
lib. 2. c. item 2. & Solinus c. 15.

ma, emebantur. Contrà vero deformes & minus decoræ, precii mercabantur viros quibus nubere-
 rent. ^f Babylonis & Assyriis g peculiare fuit, nobiles virgines ad forum in vnum cogere, circun-
 stanteque virorum turba, per præconem singulas auctionari: vt quæ complacita foret, pretio exhi-
 bito, aut datis vadibus, sponsa duceretur. Apud ^h Taxilos, Brachmanesque si qua propter inopiam
 virum nancisci non posset, in forum virgo producebatur: & classico euocata turba, pudibundisque
 ostensis & reuelatis, cui complacita erat, nuptui dabatur. ⁱ Bœotiis & ^k Locris nihil erat in sponsa-
 libus firmum, nisi sponsus & sponsa in ara Euclia virgini dicata, prius libarent: haud aliter, nisi
 more solenni antea libassent, matrimonium esse rati. ^l Qui mos Romæ quandoque inualuit: siqui-
 dem olim nuptura, in sinu Futini dei sedere cogeatur. ^m At apud Indos, nisi nubentes vnguento
 quod ex arboribus Phasis fluminis distilat, delibuti forent: neque matrimonium, neque cognatio-
 nis iura legitime contrahi putarunt. ⁿ Sicut Atheniensibus nulla dabatur nuptui, ni prius Dianæ sa-
 cra obisset. Nam vestem induebat, cui crocoton dixere nomen: ^o neque initiari poterat decennio
 maior, vel quinquennio minor. ^p Samnitum institutio talis erat, non cuius homini nuptui locare fi-
 lias, sed decem deligebantur quotannis virgines ex omni turba: quæ totidem magnæ indolis iuueni-
 bus darentur, compare voluntate, vt si à suscepta vitæ institutione, aut à bono honestoque decede-
 rent, per ignominiam illi virgo adimeretur: alteri que locaretur. Proditum quoque memoriæ est, ^q Phœ-
 nices virgines in lustris & lupanari vulgo quæstum facere in phano Veneris in ^r oppido Sica: exque
 eo quæstu meretricio dotem parare, & ita virum nancisci: de reliquo verò donum Veneri exhibere.
^s Quod apud Cyprios vsurpatum fuit. Nam virgines nupturæ, ad littora descendere, & cum hospi-
 tibus commisceri, vulgatoque corpore quæstum facere solebant, donec dotes, quibus virum nan-
 ciscerentur, sibi compararent. ^t Armeniis lex est, vt virgines in phano vetustissimo & sanctissimo
 Anetidis deæ prostituantur: vbi ipsius statua ex solido auro sita erat, ^u quam Antonius expilauit:
 quibus emeritis, cuiusvis præcipui hominis coniugium fortiri fas erat, nemine abnuente, aut tale
 coniugium detrectante. ^x Indi vero maximum decus arbitrati sunt, si qua virgo eleganti munere,
 aut insigni dono præcæ artis digna foret. Quibus in more fuit, vt parentes nobiles filias in cœtu
 præstatissimorum iuuenum producant: exque illis virum sibi deligat, qui fortitudine, cursu, pugna,
 aut specie corporis cæteris antestaret, nulla que dote exhibita, quem sibi illa virum delegerat, spon-
 sum abducebat: quippe cum non genere aut nobilitate, sed libentes cum viris insigni corporis
 forma iungantur, vt species manaret ad posteros. ^y Quod & Catheorum dicunt proprium fuisse,
 vt sponsa sibi virum deligat: sed vt eo fœdere iungatur, vt viro defuncto, eadem pyra oppetere co-
 gatur. ^z Segoregiorum vetus erat mos, vt paratis instructisque mensis, inter epulas virgo introdu-
 catur: & cui ex conuiuiis aquam dederat, eum sibi virum delegisse videbatur. Sicut ^a apud Talcheas
 Libycam gentem, vbi multi vnam expetunt, apud futurum socerum instructis epulis, coram sponsa
 scommata iactitant, fabellas & iocos, cuique arridet mulier, illum sibi delegisse censetur. ^b Nonnun-
 quam posita virgine, in victoris præmium decernebant. Indi luctatione & pugnis, victorque præmium
 sponsam abducebat. ^c Idem apud Sacas extimas Scythiæ gentes: namque hi solebant pro sponsa cum

Babilonij &
Assyrii.
Taxili &
Brachma-
nes.

Bœotij &
Locri.

Euclia ara.
Romani.

Futinus.
Indi.

Phasis flu-
uius.

Athenien-
ses.

Crocoton.
Samnites.

Phœnices.
Sica.

Cyprii.

Armeni.

Anetis.

Indi.

Cathei.

Segoregi.

Talchea.

Indi.

Saca.

A N N O T A T I O N E S.

^f Babylonis.] Herodotus lib. 1.

^g Et Assyriis.] Alianus de Varia historia lib. 4. Et Stobæus
ex Nicolao, Sermone 42. & ante hos Strabo lib. 16.

^h Taxilos.] Strabo lib. 15. auctoritate Aristobuli. Hi autem,
vt ibi videre licet, sunt Indiæ populi, ex quibus & Brach-
manes sunt, vt dicitur infra lib. 4. c. 13.

ⁱ Bœotiis.] Plutarchus in Aristide.

^k Et Locris.] Idem ibi.

^l Qui mos Romæ.] Lactant. lib. 1. c. 20. sed qui hunc Deum
non Futinum, sed Mutinum vocat, In cuius, inquit, sinu pu-
dendo nubentes primùm sedebant, vt illorum, pudicitiam
prior deus delibasse videretur. Et vt Mutinus legendum sit,
facit illud carmen Priapeum.

Furi rubricato minare Mutino.

At Mutinus legitur apud Tertullianum in Apologetico,
& Arnobium lib. 4. aduersus gentes, Augustinum lib. 4. c. 11.
vbi tamen in nonnullis codicibus ita legitur, Ipse est Motu-
nus, vel Turinus, qui est apud Græcos Priapus. Sunt tamen
& qui apud Lactantium, vbi supra, Futinum legant.

^m At apud Indos.] Philostratus in vita Apollonij lib. 3. vbi
tamen cum fluium non Phasidem appellat, sed Hyphasi-
dem. In cuius ripis, inquit, arbores nascuntur similes his,
quæ penes Istrum nascuntur, à quibus vnguentum distilat,
quo in nuptiis Indi perungi consueuerunt, tantique ab il-
lis æstimatur, vt nisi tali vnguento peruncti nubentes fue-
rint, imperfectæ nuptiæ, & Veneri minimè gratæ putentur.
ⁿ Sicut Atheniensibus.] Lyfias, si is est, in oratione pro Phry-

nichi filia, & Libanius in oratione de Dianæ laudibus: &
vide omnino Cælium Rhodiginum lib. 26. c. 19.

^o Neque initiari poterat.] Nescio quare huic tractationi hæc
inseruit, nihil omnino ad eam pertinentia, sed ad Vestales
tantum: quæ neque decem annis maiores, neque vt mino-
res capi poterant, vt videre est apud A. Gellium lib. 1. c. 14.

^p Samnitum.] Ex Strabone lib. 5. ad fi.

^q Phœnices.] Lucianus in Icaromenippo, Athanasius contra
Gentiles, Eusebius præparationis Euangelicæ lib. 4. Diuus
Augustinus de Ciuitate Dei lib. 4. c. 10.

^r In oppido Sica.] Hic lapsus est memoria Alexander: neque
enim id Phœnicibus tribuunt scriptores, quod de Sica hic
dicit, sed Puniceis, vt tradit Valerius Max. lib. 2. c. 1. quod de
Institutis antiquis est.

^s Quod apud Cyprios.] Iustinus lib. 18.

^t Armeniis.] Strabo lib. 11. ad finem.

^v Quam Antonius expilauit.] Plinius lib. 33. cap. 4.

^x Indi verò.] Arrian. de gestis Alex. Magni 1.8. Ex quo intel-
liges hic legendū, elephāti, nō elegāt: errore quidē lubrico.

^y Quod & Catheorum.] Strabo lib. 15.

^z Segoregiorum.] Iustinus lib. 43.

^a Apud Talcheas.] Ialcheues, siue *ιαλχευεις* Lybios id ipsū fa-
cere, quod hic traditur, scribit Nicolaus *αει θαν*, & ex eo
Stobæus Sermone 44. Credoque hos esse, quos Alexan-
der hic Talcheas, paucis literis immutatis, appellat.

^b Nonnunquam posita virgine.] Strabo lib. 15.

^c Idem apud Sacas.] Alianus de Varia hystoria lib. 12. Dio-
dorus

Laxamata. riuale pugnare decernere, victusque velut deformatus ignominia, pudibundus & mœrens, in latetebra degere, & alterius aspectum lucemque vitare. Circa Mæotim gens est, ^d Laxamatas vocant, apud quos virgo nisi qui hostem confecisset, nuptui dabatur nulli. ^e Et ex Carmanis uxorem ducebat nemo, nisi qui hostis caput ad regem detulisset. ^f Apud Syginnos Perficam gentem, mulier, aurigandi perita, quemcunque vult virum ducere, ius habet. ^g Troglodytæ vero, fœminas viris desponsas, primis noctibus cognati affinesque producunt, illasque promiscuis adulteriis patere sinunt, postea perpetuæ pudicitiae adscriptæ, seuerissimis pœnis, vel minima coniectatione, si deliquissent, coercebantur. Quem morem ^h Gymnesiarum incolis, ⁱ Balearibus, & ^k Lydis inualuisse legimus. Tradunt quidam ^l Andrimachidis in Aphrica populis, vsum multa secula viguisse, vt virgines nupturas regi in primis offerant, vt illarum pudicitiam ante solennia nuptiarum delibaret. ^m Quod à Volsiniensibus quandoque seruatum legimus, vt seruii pressi dominatu, ingenuas filias seruis delibandas darent. ⁿ Ebulibus vero insulis rex imperare dicitur, qui sine spe coniugij, in quamcunque commotus fuerit, vsuariam capit. ^o Apud Æthiopes pleraque gens solennes nuptias non nouit, quia passim & indiscreto concubitu miscentur. ^p Garamantes quoque nuptias non nouere, sed ferarum ritu passim in Venerem ruere licebat. Quod quidem à barbaris frequens vsurpatum est, qui turpi coitu se immiscentes, expertes tori genialis fuere. Inter quos ^q Lymirini populi traduntur, vulgato concubitu, connubia habere promiscua, filiosque editos post quinquennium in vnum coactos, suum quemque similem agnoscere, & pro filio educere. Neque omiserim quod traditum est, ^r apud Persas ^s Medosque reges quamplures habere uxores, mulieres vero quampluribus nubere: quæ autem paucioribus quinque viris nupsisset, agrestis habebatur & sordida. ^t Thraces quoque honori ducunt multiplici coniugio & numero vxorum gloriari: sicut ^u Germani, qui licet singulis vxoribus contenti sint, nobiliores tamen plures habere uxores pro decore familiae & maiestate putant. Apud ^x Arabas, ^y Nabathæos & ^z Britannos, in vsu fuit, vt consanguineis cognatisque omnibus vna vxor sit, ad quam per vices quisque suo ordine admittitur: ingressurusque ad eam baculum pro foribus ponit: alterius vero congressum pro adulterio luit. Ac ne nimium multa complectar, neve vterius barbaros ritus morisque recenseam, de his hæcenus dixisse abunde fuerit. ^a Illud vtique verum est, quod à Græcis & Romanis pariter factitatum nouimus, vt uxorem quam quis duxisset, etiam sublatis liberis alij dare vsuariam, ex qua liberi gignantur, mox illam vendicare, legibus & moribus permissum fuisse. ^b Sic Cato Martiam uxorem amico dedit, & ^c Socrates Xantippem. Atque alij id sæpe factitarunt: quem morem apud Lacedæmonios ^d Lycurgi lege, ^e Tapyrasque, & plerasque gentes inualuisse, documenta sunt: qua cauetur, vt ad senioris uxorem iuuenis

ANNOTATIONES.

dorus Siculus lib. 1. c. 9.

^d *Laxamatas.*] Pomponius Mela lib. 1. c. 21. quo Chalybes describit. Idemque de Amazonibus Herodotus li. 4. Et idem quoque de Sarmatis ipse Pomponius Mela lib. 13. Et de Sauromatis Nicolaus lib. nuper citato, & eius autoritate Stobæus Serm. 44.

^e *Et ex Carmanis.*] Strabo lib. 15.

^f *Apud Syginnos.*] Strabo lib. 11. Syginni, inquit in cæteris rebus Perficæ viuunt. Equis verò vtuntur pusillis & hispidis, qui equitem vehere non possunt, quadrigis iungunt, quarum mulieres sunt aurigæ, à pueritia exercitæ, & quæ optimè ducere quadrigas iudicatur, cuiusque vult nubit. ^g *Troglodytæ.*] Non recordor me id legisse de Troglodytis, sed de Angylis. idem propemodum tradunt Pomponius Mela libro primo, cap. 8. & Solinus c. 44.

^h *Gymnesiarum incolis.*] Diodorus Siculus lib. 6. c. item 6.

ⁱ *Balearibus.*] Idem eod. loco. Idem autem sunt Gymnesiæ & Baleares, vt scribit Strabo lib. 3. & Plinius lib. 3. cap. 5. non longè à fi. Nam Baleares, inquit, Gymnesias dixere. & nos quoque alibi dicemus.

^k *Et Lydis.*] Herodotus lib. 5. Strabo lib. 11, ad fi. Ælianus Variæ historiæ lib. 4. initio.

^l *Andrimachidis.*] Idem author lib. 4.

^m *Quod à Volsiniensibus.*] Valerius lib. 9. c. 1.

ⁿ *Ebulibus.*] Non memini me legisse insulas eo nomine vocatas. Ebulum autem è Balearibus insulis esse vidimus apud Strabonem lib. 3. Plinium lib. 3. cap. 5. non longè à fi. non semel & alibi sæpè. & Pomponium Melam lib. 2. cap. vlt. Ebudes autem legimus esse in Oceano Britanico apud Solinum c. 26. vbi id dicitur de rege eorum.

^o *Apud Æthiopes.*] Plinius lib. 5. c. 8. & Solinus cap. 39.

^p *Garamantes.*] Pomponius Mela lib. 1.

^q *Lymirini.*] Stobæus ex Nicolao Sermo. 42.

^r *Apud Persas.*] Non memini me id legisse de Persarum regibus nuncupatim, sed de Persis simpliciter, vt multas uxores ducerent, apud Herodot. lib. 1. & Ammianum Marcellinum lib. 23.

^s *Medosque.*] Strabo lib. 11. Medorum est, inquit, reges multas uxores habere, pauciores autem quam septem non licet. Eodem modo proditum est, mulieres pulchrum sibi existimare, vt viros habeant quam plurimos, pauciores quinque, calamitosum ducere. De quo etiam Ænas in descriptione Asiæ cap. 34.

^t *Thraces.*] Pomponius Mela lib. 2. c. 2, & Solinus lib. 2. c. 16. Heraclides in Politicis. Herodot. ante hos tradidit, id tantum tribuens Thracibus, qui supra Crestonas sunt, lib. 5. post princ.

^v *Germani.*] Cornel. Tacitus de moribus Germanorum. & Cæsar ad fi. lib. 1. Commentariorum belli Gallici, dum loquitur de Ariouisto Germano.

^x *Arabas.*] Strabo lib. 16. ad fi.

^y *Nabathæos.*] In eodem loco.

^z *Britannos.*] D. Clemens, si is est, lib. 9. Recognitionum c. 7. Et Eusebius præparationis Euangelicæ lib. 6. c. 8. Aliter Cæsar lib. 5. belli Gallici.

^a *Illud vtique verum est.*] Quod exemplis seq. patebit.

^b *Sic Cato.*] Vticensis, ex Plutarco. in vita illius, autoritate Thraseæ Strabone lib. 11. Appiano li. 2. Bellorum ciuiliū, Lucano lib. 2. Tertuliano in Apologetico c. 39. D. Augustino in lib. de Fide & operib. & in lib. de Bono coniugij.

^c *Socrates Xantippem.*] Vt refert Tertulian. Apologe. c. 39. duas uxores habuit Xantippem scilicet & Myrtonem. Laër. in ipsius vita. Rhodig. lib. 25. c. 4.

^d *Lycurgi lege.*] Xenophon in Repub. Lacedæmon. & Plut. in vita Lycurgi.

^e *Tapyrasque.*] Strabo lib. 11.

^f *Legibus.*]

florenti ætate, tollendæ prolis causa admittatur: legibus f vero Solonis sancitur, ut orbe puellæ qui sunt genere proximi, nubant, utque si maritus ad rationem veneream minus potens foret, mariti propinquus illius uxorem nanciscatur. Quare g Attalus Asiæ rex, cum falsus rumor inuassisset, Eumenem fratrem morte sublatum fuisse, protinus illius coniugem vnâ cum regno sibi vendicauit: deinde Eumene superstitæ, uxorem illi simul & regnum restituit.

Solonis lex.

ANNOTATIONES.

f Legibus verò Solonis.] Plutarch. in vita illius.

g Attalus Asia rex.] Plutarch. in apophtheg. Eumenis, nonnihil Liuius 5. Decadis libr. 2. Ad hos autem mores gentium in hac re vxoria, adde Sunitas quotannis & adulescentes & virgines publicè iudicare solitos. Et qui optimus ex adolescentibus iudicatus fuisset, eligere ex vir-

ginibus, quam uxorem ducere mallet: & post eum secundū & sic deinceps. Nicolaus de Moribus gentium, & ex eo Stobæus Sermo. 44. Adde, inquam & aliarum plurimarum gentium diuersos hac in re mores à nobis latissimè descriptos, & optimorum scriptorum testimonio comprobatos in d. nostra l. Connubiali, quæ in hoc ipsum præcipue facta est.

Quid sit artemon apud iureconsultos, & quod dicatur plumbum in ripa positum, de quo ambigitur apud multos.

CAPVT XXV

ALV M, naus esse partem, licet pleræque naues sine malo sint: artemonem vero non esse naus partem, a Labolenus ex autoritate Labconis, in primis magni & docti viri, de verborum significatione notauit. Quæsiui ego à iureconsulto maximo temporum nostrorum, claro in iudiciis & foro, quid b esset artemon, qui quasi additamentum, non pars naus à iureconsulto censeretur: cumque ille ex opinione interpretis, artemonem gubernaculum, seu clauum naus diceret esse: rursus quæsiui ab eo rationem tam variæ decisionis, cur malus naus pars sit, cum pleræque naues sine malo sint: gubernaculum vero pars naus censi non debeat, cum extorto gubernaculo naus haud dubiè fluitaret, & incommoda fieret, arbitriumque moderandi deperiret. Quippe sicut gubernaculum, sic malus naui facilè demi & addi, figique & refigi potest: plusque operæ & negocij gubernaculum naui, quàm malus præstet. Cumq; ille subdubitare aliquandiu visus non facile obiecta dilueret: tandem dixi, à nostris interpretibus pleraque minus commodè & verè definiri: ob quæ non solum imperiti legum & rudes, sed & docti in dissonos sensus dilabuntur: multipliciq; affecti errore, veros significatus non plane percipiunt. Non enim gubernaculum naus artemon fuit, ut falso illi opinati sunt: quippe gubernaculum non esse naus partem dicere, est improbissimæ insipientiæ: sed c artemon trochleæ genus tractorium est, quod ἐπ' αὐτῆς Græci vocant, quo fune ductorio per orbiculos traiecto, & acto in gyrum, ut nostri moris est, facili ductu importantur onera vel exportantur: vulgoq; quantum coniectura assequimur, organum dicitur. Is autem artemon, naus pars non erat: cum non nauigationi, sed oneri inferendo machina commodè constructa fuerit. d Iterum idem Labolenus plumbum quod pro tegulis tecto appositum foret, ædium partem esse, ex autoritate eiusdem Labconis asseuerat. e Quod vero in ripa tegendi causa locaretur, contra esse dixit: quo fit, ut vendita domo vel legata, plumbum quod esset in ripa, venditioni aut legato non accedat. Quid esset plumbum in ripa, sæpe à iuris professoribus quæsiui. Et tamen nonnulli inani opinione ferantur, ipseque legum interpres alioqui facundissimus, ingenuè se id ignorare fateatur: animaduerti tandem, plumbum quod esset in ripa tegendi causa, illud dici conuenire, quod tecto destinatum, necdum appositum, aliquo in loco relictum, donec tecto apponeretur, commendatumve fuisset: esseq; in ripa id commodè dici, quod parieti inhærens erectum, ita subsidet, ne humi iaceat penitus, unde vulgo arripere dicunt. Id autem plumbi quod ita hæsit, & subsidet, in ripa esse dictum est. Fuit ergo opinio Labconis, quod tamen si tegulæ plumbeæ quæ in tecto fixæ erant, ædificij pars forent: illas tamen quæ sepositæ muro adhæserant, ut paulo post apponerentur, ædificij partem non esse, licet ad eum vsum destinatæ, ut pro tegulis tecto inferuissent. Itaque legata domo aut vendita, plumbum quod in ripa ita situm erat, venditioni aut legato non accedere, legitimè putarunt.

Artemon
quid vere si-
gnificet.

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

a Labolenus.] in l. malum. in prin. ff. de verb. sign. Est autem malus, ut rectè interpretatur Accursius, arbor naus. De quo Plautus in Trinummo, act. 4. sce. 1.

Frangere malum, ruerè, antennas scindere vela. Et Lucretius lib. 2.

Antennas, proram, malum, tonsasq; natanses. Et Cæsar. lib. 3. belli Gallici. & Cicer. in Ver. act. 7. & li. 3. de orat. & in lib. de Senect. Plin. lib. 7. c. 56. paulò ante si vbi dicit, Vela Icarum, malum & antennam Dædalum, reperisse: & alij scriptores sapissimè. Sed quòd arborem naus significet, indicat illud Ouid. in epistola Oenone Paridi,

Aura leuis rigido pendentia linthea malo

Suscitat. —

Et ipsum malum veliferum vocant Lucan. li. 1. & Valer. li. 1. Argonauticè. Ceterum Vitruuius lib. 10. c. 8. Eiusq; vela

cum sunt per altitudinem mediam mali pendentia, non potest habere naus celerem cûsum. Et iterum c. 21. Quemadmodum, inquit, naus malus à puppi ad proram continetur, eique funes præcinctoriis transuersis erant religati.

b Quid esset artemon.] Accur. in ea l. malum errauit, dum gubernaculum esse putauit, ut & hic noster author dicit. Sed tu omnino vide Alcium in ead. l. Et Pollucem lib. 8. c. 6.

c Sed artemon trochleæ genus.] Id ex Vitruuiolib. 10. c. 5.

d Iterum idem Labolenus.] In d. l. malum. s. plumbum.

e Quod verò in ripa tegendi causa.] Hic Alexander secutus est deprauatam huius l. dictionem. Nam ut admonet Alcianus in eo loco non ita legendum, sed hoc modo, quid hypæthrij causa, ut est in libris Florentinis: & quid sit hypæthrium declarat ipse Alcianus eodem loco. Vide Vitruuium lib. 5. cap. 9.

Quod esset collegium fratrum Arualium Romæ institutum, quive Salij Sacerdotes, & quot
societatum genera fuerunt.

C A P V T XXVI.

Primū col-
legium Ro-
manum.

Fratres Ar-
uales cur di-
cti.

† al. La-
rentiam.

Solduni.

συναποθνή-
σκοντες.

Hunnorum
fœdus.

Hiberi.

Cantabri,
Sociani.
Solduni.

Æthiopes.

RIMVM^a sacerdotum Romæ collegium, fratrum Arualium fuisse multi asse-
runt. Hoc enim sacrum à principio originum Romulus instituit primus. Nam
cū legibus armisque urbem minuisset, ne religio in bene instituta ciuitate dees-
set, vndecim fratres^b Aruales constituit sacerdotes, seque duodecimum. Fratres-
que ideo appellauit, quasi mutua charitate & fœdere nexi forent. Refert tamen
^c Masurius Sabinus, Accam^d † Larentiam Romuli nutricem, duodecim eduxisse
filios, & cum vnum fato amisisset, in defuncti locum Romulum acciuisse: ipsumq;
& ceteros Aruales appellasse fratres, quod socij essent & ferè pares, agresti & pastoritia sodalitate con-
iuncti. ^e Horum insigne fuit spicea corona alba, infula alligata, quam, dum operantur sacris, singulos
gestare solenni more decebat: quo insigni ab Acca Larentia donati primū fuere: isque honor peren-
nis illis perpetuo mansit, ita vt nullo successu vel casu, tanta societas nisi vita finiretur: tantæque fuit
amplitudinis, vt etiam ab hostibus captos, & in extrema fortuna, aut exules, quamuis nullo postlimi-
nio redemptos, honor hic comitaretur. ^f Apud Aquitanos verò Solduni dicti sunt, quorum societas
erat, vt iisdem vitæ commodis, opibusque promiscuo vsu fruantur, si quid autem aduersi continge-
ret, eosdem casus eandemque fortunam, ac etiam vitæ interitum, vnà subire cogerentur. ^g Quod ab
Ægyptiis vsurpatum legimus, quibus amicitia genus & sodalitium fuit, cui nomen συναποθνησκόντων,
quasi commorientium, qua nulla sanctior firmiorque fuit: quo genere Antonius & Cleopatra, cui plus
nimio se addixit, mutuo affectu deuincti fuere, hac lege copulati, vt si fatale quippiam aut diri casus
alteri contigisset, alter tanquam pœnæ socius, eundem fortunæ exitum esset laturus, sociique & comi-
tes essent fortunarum & calamitatum. Apud Hunnos tale fœdus inexplicabili nexu contraheba-
tur, vt viginti viri generosi spiritus, eisdem sacris initiati, vnà comites essent consiliorum & vo-
luntatum: eo vinculo, vt in conuictu frequenti, & contubernio maneant, & ne punctum quidem
temporis vacuum relinquant: prosperæque & incommoda mutuis officiis ferant ad supremum diem:
morte autem obita, superstites defunctum efferant & comitentur. Hiberorum vero mos fuit, vt
amici in familiaria iura assueti, principi se deuoueant: vitæ mortisque vltiores: quique ita in cohor-
te amicorum deuoti erant omnium consiliorum secretorumque participes fiant, & si quid timen-
dum accidisset, omnes casus, & fortunæ minas, atque vnà mortem oppetere cogantur. ^h Qui mos
Cantabris fuisse traditur, vt pro amicis & fœderatis, sociali fide se immolare, atque interire non
dubitarent, insigni testimonio mutua charitatis & perpetui amoris. Ex ⁱ Socianis quoque Gallo-
rum gente, sexcenti ex primoribus Solduni vocati, vnà cum rege viuunt & commoriuntur: nefas
putantes, superstitem principi suo esse. Apud alios verò intimi familiares, qui manus, mens, lingua, &
oculus, atque aures principis vocantur, in eodem cultu & conuictu sunt, rei nullius ignari, & amici
principis, qui arcana consilia & abditos sensus soli cognouerunt. ^k Ab Æthiopibus seruatum est, vt

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

^a *Primum sacerdotum Romæ collegium.*] Ex Plin. lib. 18. ca.
2. & Fulgentio de vocibus antiquis autoritate Ruti-
lij Gemini in libris Pontificalibus. & Gellio lib. 6. c. 7.

^b *Fratres Aruales.*] De quibus præter illos Varro lib. 4.
linguæ Latinæ.

^c *Masurius Sabinus.*] Apud A. Gellium lib. 6. cap. 7.

^d *Accam, Larentiam Romuli nutricem.*] Plinius, Gellius &
Fulgentius, vbi supra. De hac præterea multa Varro lib. 5.
ling. Latinæ: Plutarch. Problem. cap. 34. & Macrobius lib. 1.
Saturn. cap. 10.

^e *Horum insigne.*] Plinius & Gellius vbi supra.

^f *Apud Aquitanos verò Solduni.*] Soldurij legendum est ex
Cæsare lib. 3. belli Gallici. cuius hæc verba sunt, Adcantua-
nus, qui summam imperij tenebat, cum sexcentis deuotis,
quos illi Soldurios appellant. Quorum hæc est conditio, vt
omnibus in vita commodis vitæ cum his fruantur, quorum
se amicitia dederint, si quid iis per vim accidat, aut eundem
casum vnà ferant, aut sibi mortem conciscant. Neque adhuc
hominum memoria repertus est quisquam, qui eo interfe-
cto, cuius se amicitia deuouisset, mori recusaret. Nicolaus
autem Damascenus, Peripateticus, lib. 116. & ex eo Athe-
næus Dipnosop. lib. 6. c. item 6. non multò post princ. tradit
Adiatomum Sorianorum regem (quæ gens inter Celtas est)
sexcentos delectos ciues apud se habere, qui patria eorum
idiomate Siloduni dicuntur. (Nam Græci vocant Σιλοδόνες,
quos Latini, vota exequentes) totidemque reliquos etiam
eius gentis reges semper habere solitos, vitæ necisque socios,
qui simul cum rege viuerent, communiæque negotia gu-

bernarent, & simul etiam cum dies mortis illi aduenisset,
commoreretur, & siue is in belli discrimine diem vltimum
clausisset, siue senio morboque consumptus decessisset, siue
alia quauis de causa, eadem mortis ratio illos semper seque-
batur, neminemque ex illorum numero vnquam repertum
fuisse, qui rege vita functo, contra patrios ritus debitam si-
bi mortem subterfugere tentarit. Et simile quippiam tra-
dit Seruius Sallustij autoritate libro 4. Georg. in eum lo-
cum,

— *Pulchramq; petunt per vulnera mortem.*

De Celtiberis, qui se regibus deuouent, & post eos vitam
refutant: in quo Celtas imitati sunt eorum authores, ex
quibus oriundi in Hispaniam, quæ hodie Biscaia dicitur,
transierunt. Luca. lib. 4.

— *Profugiq; à gente vetusta*

Gallorum Celta miscens nomen Iberis.

^g *Quod ab Ægyptiis.*] Plutarch. in vita Antonij, cuius in
eam rem hæc verba sunt, Ετέραν δ' συνέταξαν εἰς ἓν πλεονέ-
κην ἐκείνης ἀβρόπτην ἐν πρυφαίς, καὶ πολυτελείαις. ἀπὸ τῶν πο-
τῶν οἱ φίλοι συνάποθανόντες ἑαυτοὺς διήγον ἀπαθόντες ἐν δειπνῶν
παισίδι.

^h *Qui mos Cantabris.*] Strabo lib. 3:

ⁱ *Ex Socianis.*] Suprà in verbo, Apud Aquitanos.

^k *Ab Æthiopibus.*] Ex Diodoro lib. 4. c. 1. Turpe, ait, existi-
mabant rege claudo non & omnes claudos amicos esse. Fe-
runt quoque consuetudinis esse amicos vltro in regia mor-
te vitæ defungi existimantes cum interitum gloriosum, ve-
ræque amicitia testem.

familiares in regis societate per omne obsequium insinuati, vna cum rege ad supremos annos viuant consociati & foederati, qui summum inter amicos locum tenent, & si qua corporis parte rex mancus fieret, eodem membro se deforment, eoque morte sublato sponte intereant. ^l Tauris apud Scythas cum regibus praecipue gratos, & qui magno in honore fuissent, ex amicis sepelire in usu fuit, cui rex tanquam pignus amoris aurem abscindere solebat. Apud Gracos vsurpatum est, vt cum aliqui inexplicabili nexu copulantur, vno pallio inuicem se operiant, & morte obita eodem tumulentur: quo significabant, duo simul corpora concordibus animis, & vna mente teneri. Priscis autem Longobardis maximum fuit amoris vinculum, apud aliquem ponere barbam. Is enim intimo foedere astrictus erat, apud quem lanuginem quispiam deposuisset, sicut apud Persas donari anulo a rege, foedus inexplicabile, & summi amoris vinculum putabatur. ^m Huic ergo Larentiae, quae Flauia dicta est, mense Aprili solennes dies & sacra ab Anco instituta, Romani assidue celebrant: quae ⁿ Larentalia dicta sunt, & decimo Calendas Ianuarias, qui dies Ioui feriatius erat. Cui Martis flamen plerunque Pontifices in Velabro, vbi Larentiae ara & statua erat, sacrum anniuersarium facere, ad eiusque sepulchrum Decembri mense conuenire frequentes, & dare inferias solebant, quod populum Romanum decedens heredem fecerat. Cuius rei causa, eius dies inter fastos relatus fuit. Statimque die flamen Quirinalis illi quotannis sacrum facit. Huius postea exemplo inter Romulum & Tatium inita societate, retinendis Sabinorum sacris, sodales ^o Titij a T. p Tatio, vel a titiis auibus, quas obseruant augures, denominati sunt. Post quae, sodalitates, q sacri Idaeis magnae matris receptis, Romae sub idem tempus inuentae, veluti publica munera habita sunt, sicut sub Tiberio ^r Augustales, qui numero quinque & viginti ex primoribus vrbis, sorte ducebantur: quos Tiberius Iuliae genti sacrauit. Et Antonini temporibus ^s Antoniani sodales, ^t mox Aeliani, & ^u Aureliani, & demum Faustidianae ^x puellae ad imaginem antiquitatis nuncupatae, qui in principis comitatu, inexplicabili foedere vincti erant, & post funera illi flamines & sacerdotes consecrati. Sed cum a Romulo hoc sacerdotium primum institutum ferant, quin reliqua sacra ^y Numa summus religionum cultor obiuerit, nulla controuersia est. Nam & pontifices, flamines, salios, atque augures ab ipso inuentos tradunt. ^z Fuere enim salij Martis sacerdotes numero duodecim ex patriciis, liberi & ciues, & qui neutro parente orbatii essent, a Numa seu Tullo Hostilio bello contra Fidenates (vt Liuius author est) voti causa nuncupati, qui postea numerum saliorum duplicasse fertur, ita vt quatuor & viginti belli pacisque temporibus collegio cooptarentur: cuius sacri causa haec & origo fertur: ^a Cum enim regnante Numa, morbo & afflatu noxio ciuitas affecta esset, eaque lues nullis sacrificiis aut piaculis sedari videretur posse, peltam aeneam e caelo, in qua Romanorum fata sita erant, in manus Numae decidisse ferunt: In qua cum vrbis salutem sitam crederent, ne inuentu facilis, & ob id furto exposita esset, alias vnde decem elaboratae artis eadem facie mensuraeque a Mamurrio fabro, ne dignosci posset, constructas dicunt fuisse: illasque in Martis sacrario asseruasse, illarumque custodes, salios vocasse: quorum princeps praesul, alter vates, alius magister, qui praesidebant, dicti: illorumque ^b insigne tunica erat punicea, & aeneum in pectore tegmen, quod supra tunicam

Tauri.

Graci.

Longobardi.
Persae.

Larentalia.

Sodales Titij, Titij aues.

Sodales augustales.

Sodales Antoniani.
Salij.

Pelta caelestis delapsa.
Insigne saliorum.
Tripudia saliorum & carmina.

ANNOTATIONES.

^l Tauris apud Scythas.] Legendum Tauricis, ex Plin. lib. 4. c. 12. Sed quod de eorum more refert Alex. amplius quaero.

^m Huic ergo Larentia.] Ad Romanos redit. & id quidem est ex Lactantio lib. 1. c. 20.

ⁿ Larentalia.] Larentinalia vocat Lactantius vbi supra.

^o Sodales Titij.] Varro lib. 4. de ling. Lat. De hisq; Luca. lib. 1. Septemviriq; epulis festis, Titijq; sodales.

Et Suetonius in Galba cap. 8.

^p Tatio.] Cor. Tacitus lib. 1. iterumque lib. 18. ad finem.

^q Sacris Idaeis.] Idea mater accepta fuit a Romanis pridie Idus Aprilis, M. Cornelio Cethego & P. Sempronio Tuditano Coss. dieq; festus Megalesia dictus, vt ait Liu. lib. 9. Deca. 3. & Varro de ling. Lat. lib. 5. Eidem vero magnae matri quando locata, dicataque fuerit aedes, refert idem Liuius lib. 6. Decad. 4. De cuius sacerdotibus sic ait Plin. lib. 35. cap. 12. Samia testa Matris Deum sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant.

^r Augustales.] Corn. Tacitus lib. 1. & iterum 3. & Suet. in Claudio c. 6. & in Galba c. 8.

^s Antoniani.] Iulius Capitolinus in Antonino Pio, & in Antonino Philosopho non semel, & Spartianus in Caracalla in fin.

^t Mos Aeliani.] Heluiani legendum ex Iul. Capitol. in vita Pertinacis, paulo ante fi. vbi & hos Martianos dictos dicit a Marco Antonino. Heluianos autem ab ipso Heluio Pertinace, & Spartiano in vita Seueri.

^u Aureliani.] Capitolinus in vita Antonini Philosophi.

Quibus & tu adde Alexandrinos ex Lampridio in Alexandro Seuero.

^x Faustidiane.] Faustinianae legendum est ex Capitolino in Antonino Pio. Puellas, inquit alimentarias in honore Faustinae, Faustianas constituit. & in vita Antonini Philosophi, Nouas puellas Faustianas instituit in honorem vxoris mortuae.

^y Numa.] Liuius 1. Decad. lib. 1.

^z Fuere enim Salij.] Liuius eodem lib. 1. & iterum lib. 4. dicta Deca. & Dionysius Halicar. lib. 3. Cicero lib. 3. de Oratore. Plin. lib. 11. c. 3.

^a Cum enim regnante Numa.] Ex supradictis & praeterea Plutarcho in Numa, Festo Pompeio lib. 11. vbi de Mamurrio, & Seruio enarrante illum locum Virgil. lib. 8. Aeneidos.

— Lapsa aenolia caelo.

Et huc quoque spectat illud Ouid. lib. 3. Fastorum,

Quis mihi nunc dicat, quare caelestia Martis

Arma ferant Salij, Mamurriumq; canant?

Et multis versibus sequi. vbi multa videbis ad hunc locum pertinentia. Ex quibus intelliges illud Propertij lib. 4. eleg. 2.

At tibi Mamurri formae calator aeneae

Tellus artifices ne terat Osca manus.

Et de hoc quoque Mamurrio Dionys. Halicar. lib. 2. & vide Valerium Maximum lib. 1. c. 1. Liuium 1. Decad. lib. 1.

^b Illorumq; insigne tunica erat punicea.] Picta, legendum est

Venerem in
carminibus
saliaribus
nominare
nefas erat.
Saliorū Sa-
cra & festi
dies sumptuo-
si.

Sacerdotij
Saliorum
dignitas.

Belli indi-
cilio.

versicolore induebant: ^c tum balthei, & æneæ galeæ, quibus ornatī Martio mense, cum tripudiis ad tibiam, solenniūque saltatu cælestia ancylia eiusmodi ferentes, culti ornatique prodibant: ipsique gladiolis illa percutientes cum gressu & gradu composito, pulsu pedum ad sonum vocis modulato, per Capitolium & forum, perque urbem incedebant. Inque eo tripudio Mamurrium fabrum, qui tam exacte illa molitus esset, in nominis memoriam sempiternam, ac pennatas impennatasque agnas prospicis & aristis, & Lucretium Iouem, Ianumque deorum deum, aliosque deos, excepta Venere, quam in ^d carminibus saliaribus nominare nefas erat, verbis subobscuris, Marti consecratis, quæ nec mutare licebat, ritu priscae religionis, in fine carminum referebant. Post aliquot vero ætates, imperatorum nomina suis carminibus salios adnotare constitutum fuit, ut illorum quoque memoriam sempiternæ gloriæ mandarent. Quare ^e Germanici nomen saliarī carmine, & mox aliorum principum, intercursum temporum celebrata fuere, quo tempore flaminica dialis vxor capillum pectere, antequam ancylia conderentur, vetabatur: quorum sacra & festos dies ^f cœnis sumptuosus, & comestationibus cum cantu & symphonia opipare celebrare soliti sunt: in quibus ^g sutiles coronas & alia conuiuīis oblectamenta adhibebant. Hiq̃ dies religiosi & sacri mansere in posterum. Quod sacerdotium quanti fuerit, licet æstimare, ^h quod nisi ex patriciis ad hunc honorem admittebatur nemo: ⁱ & nisi liber & ciuis, ^k patrimus & matrimus foret. Quodque Appius Claudius triumphalis, ^l Scipio Africanus, & L. Bibaculus inter Salios esse, & hæc sacra attrahere, gloriæ duxere. Et Titus Vespasianus, quod numero Saliorum fuisset cooptatus, gratias egit. ^m Antoninus quoque Philosophus, natus octo annos, ab Adriano Cæsare inter salios adnumerari, laudi duxit, velut magni splendoris munus ferret. Eratque constitutum, ut qui consulatum aut præturam, aliūve magistratum gereret, ancylia ferre, inter salios esse cogi nequiret. Præter quæ, etiam ⁿ apud Larinates, Salios Martis sacerdotes fuisse: & in sacris Herculis ad magnam aram, salios sacrorum ministros, cum cantu psallere consueſſe comperimus. Et ^o tametsi Martio mense ancylia deprompta è Martis sacrario prodirent, si quando tamen gentibus nationibusque iustum piūque bellum per feciales indicebatur, ancylia in eodem sacrario, aut in curia Saliorum commouere, moris erat: quasi eo motu Martem è sua sede excitum, eoque propitio & volente, arma expediri, legiones conscribi, exercitus apparari, atque omnia hostilia esse designarent: ^p qui dies religiosi, & infames habiti sunt, quibus antequam conderentur sponsalia inire, peregrè proficisci, aut pacis fœdera tractare, vel aliquid publicæ priuatæve rei inceptare, velut mali auspicij, tristisq̃ maneret exitus, ^q ominosum fuit.

ANNOTATIONES.

ex Liuiō 1. Decad. libr. 1. cuius hæc sunt verba: Salios duodecim Marti Gradiuo, tunicæque pictæ insigne dedit, & super tunicam æneum pectori tegumen, cælestiaque arma, quæ Ancylia appellantur, ferre, ac per urbem ire cantes carmina cum tripudiis, solenniūque saltatu iussit.

^c Tum Balthei & anea galeæ.] Dionysius Halicarnassæus libr. 2.

^d Carminibus Saliaribus.] De quibus vide Fest. Pompeium libr. 1. vbi de Apamentis loquitur.

^e Germanici nomen.] Cor. Tacitus libr. 3. ait, ad Germanici memoriam meditata virtutis carmina, & laudationes & lachrimas: at nihil præterea Germanici nomen Saliari carmini adhibitum. Idem Tacitus libr. 2. ante finem.

^f Cœnis sumptuosus.] Festus Pompeius libr. 17. vbi de Saliis. Et hinc Horat. epulas, siue dapes Saliarum pro opiparis & splendidis posuit libr. 1. Carmi. Ode 37.

Nunc est bibendum, nunc pede libero

Pulsanda tellus, nunc Saliaribus

Ornare puluinar deorum]

Tempus erit dapibus sodales.

Quo in loco Acron & Porphyrio interpretēs scribunt, Saliarum cœnas fuisse amplissimi apparatus. Vnde, inquit, prouerbiū, Saliarum cœnas dici opiparas & copiosas. Quod etiam spectat illud Apuleij libr. 4. Metam. Vt equus quidem meus tanta copia, & quidem solus potitus Saliarum cœnas crederet. De Pontificalibus autem cœnis, & ipsis quoque sumptuosus & magnificus, ipse Horat. libr. quoque Carmi. 2. Ode 14.

Absumet hæres Cacuba dignior

Seruata centum clauibus, & mero

Tinget pavimentum superbum

Pontificum potiore cœna.

^g Sutiles coronas.] Plinius libro 21. capitul. 3. Sutiles, in-

quit, Saliorum sacris inuenimus, & solemnibus cœnis coronas.

^h Quod nisi ex patriciis.] Dionys. Halicarn. libr. 2. & id videre licet ex Iuuenale Saty. 6. aduersus vxores nobilium, siue patriciorum, qui ex adulteris ignobilibus liberos edebant futuros Salios, propterea quod putabantur filij maritorum nobilium.

Transeo suppositos, & gaudia, vota q̃, sæpe
Ad spurcos decepta lacus, atque inde petitos
Pontifices Salios, Scaurorum nomina falso
Corpore laturus.—

ⁱ Et nisi liber & ciuis.] Vide quod citauimus in verbo, Fuere enim Salij.

^k Patrimus & Matrimus foret.] Idem ibidem.

^l Scipio Africanus.] Ex Liuiō 4. Decad. libr. 7. cuius hæc verba sunt: Idem dies P. Scipione proprio etiam religione, quia Salius erat, disiunxerant ab exercitu.

^m Antoninus quoque Philosophus.] Iul. Capitolinus in vita illius.

ⁿ Apud Larinates.] Hi dicuntur municipes Larini oppidi Apuliæ, quod à mari parum distat, cuius quidem meminit Cicero in orat. pro Flacco: an autem apud eos Salij essent, nondum comperi.

^o Et tametsi.] Ex Seruio libr. 7. Æneidos in eum locum.

— Cum prima mouent in pralia Martem.

& iterum libr. 8. in princ.

^p Qui dies religiosi.] Hos dies religiosos esse constat ex Liuiō 4. Decad. libr. 7. Statura, inquit, deinde ad Helespontum aliquandiu habuerunt, quia dies fortè, quibus ancylia mouentur, religiosi ad iter inciderant.

^q Ominosum fuit.] Præter autem illos sodales ab Alexandro memoratos, fuere & sodales Mercuriales, in honorem scilicet Mercurij, ut videre licet ex Tullio ad Q. Fratrem libr. 2.

Quot

*Quot Liatores apparitoresq; habebat Dictator, quot Consules aut Praetores, Quaestoresve, quiue
securas habebant, & qui non.* CAP. XXVII.

QUOD Romulus patto regno cum sella curuli trabeaque, & reliquo ornatu se augustiorem fecisset, tum maximè duodecim liatoribus insignem fecerit, qui fascis secularesque velut insignia maiestatis praeferrent, à multis est memoriae mandatum. † Nonnulli Tullum Hostilium Romanum Regem, primo purpuratum cum liatoribus & fascibus in publicum prodisse ferunt. Sed perpendimus non liatores modò cum fascibus & securibus, sed apparitores quoque regem praesire consueuisse. ^b Fuere enim apparitores ministri regij, qui adstabant lateri, & corporis stipatores erant: ut si quando opus esset, ad imperium nutumque regis praesto forent. Praeter quos fuere ^c viatores in regio comitatu, qui quoties senatus cogendus esset, ex agris senatores aduocarent, contumacesque citarent & arriperent. Quippe cum priscis temporibus procures ciuitatis morarentur in agris, si quando consilium publicum cogendum erat, à villis accersebantur in senatum: ex quo qui eos euocabant, viatores dicti: quique ex viatoribus ligandi, caedendi que ius habebant, ^d Liatores nominati sunt: quibus iussu Regis delinquentes ^e vincire, nudatosque virgis caedere, & si crimen exposceret, securi percutere negotium erat. Ideo lora in sinu gestantes, Regi apparebant: quibusque mandatum erat, facinorosis & delinquentibus crura & manus ligabant, ut post verbera nouissimo exemplo afficerent. Praeter quos fuit ^f accensus & praeco, qui dicto Consulis alteriusve magistratus ad imperium nutumque praesto essent. Accensus, ut ad concionem, ^g praeco, ut ad comitia quirites aduocaret. Quod munus ut esset expeditius, ^h libertis dari consuevit, sicut ministrorum & apparitorum, ⁱ Brutariis, coactis seruilia

*Liatores.
Apparito-
res.*

Viatores.

*Liatoris
munus.*

*Accensus.
Praeco.
Brutarij.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

^a **Q**UOD Romulus.] Liu. 1. Decad. lib. 1. & quod de trabea dicitur, etiam Plinius lib. 9. c. 39. in princ.

† **Nonnulli Tullum Hostilium.**] Vide Plin. ibi, & ab eo paululum dissentit Alex. nescio quos secutus auctores. Ille enim Plinius toga praetexta & latoclaui regibus primum Hostilium usum ait. Non erant autem è purpura, cum tamè ea, qua usus est Romulus, trabea, regia toga, auro & purpura intexta esset, ut quidam aiunt, seu purpurea albi quidpiam haberet. ut Sueton. lib. de genere vestium scripsit, teste Seruio ad 7. Aeneid. ibi,

*Ipse Quirinali lituo, paruaq; sedebat
Succinctus trabea.*

Vnde liquet non Hostilium primò purpuratum fuisse, cum Romulo purpureae togae epitheton antiquitas dederit, de qua Virgilij versus est lib. 11.

Et sellam regni trabeamque insignia nostri.

^b **Fuere enim apparitores.**] De his Liuius 1. Decad. lib. 1. & Cicer. in 5. in Ver. act. & in 2. Philip. & Iurisc. in l. diuus. ff. de seru. fug. & in l. si pignora. ff. de euct. Quod autè sic vocentur intelliges ex Seruio enarrante hunc locum. li. 12. Aeneid.

Sauig, in limine regis

Apparent.

Cui loco similis est & ille eiusdem lib. 8.

Quem Turno regi, aut regi apparere Latino.

Sed & de his sunt plurimi tit. lib. 12. Iustiniani Codicis, videlicet, de appar. praefec. anno. & de appar. praef. vr. & appar. praef. pret. & appar. procon. & leg. & leges quoque, ut l. nullus apparitor. & l. quicumque. C. de diuer. off. & l. diuus. ff. de seru. fugit & l. si pignora. ff. de euct. & l. ne diu apparitorum. C. de pennis.

^c **Viatores.**] Cicero de Senectute, A villa, inquit, ad senatum accersebantur Curius & ceteri senes: ex quo qui eos accersebant, viatores nominati sunt. Columel. lib. 1. in praefat. Illis enim temporibus procures ciuitatis in agris morabantur, & cum consilium publicum desiderabatur, à villis accersebantur in senatum: ex quo, qui eos euocabant, viatores nominati sunt. Plin. lib. 18. c. 3. Tales tum etiam viatores erant, quod ipsum nomen inditum est subinde, & ex agris Senatui, ducisque accersentibus. Quibus accedit Sextus Pompeius lib. ult. initio. Generaliter tamen viatores dicti sunt, qui iussa Magistratum executioni mandabant, ut satis patet ex l. magis puto. §. ne tamen. ff. de reb. eor. Et Cicerone in Vatinius, Miserisne viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret. Et Liuius 4. Dec. lib. 9. In censum referre viatores iussi, & omnes ubique. Illud autem non praetermiserim, me ex Liuius deprehendisse ut liatores Consulium essent, viatores

Trib. Plebis. Huius enim haec verba sunt 1. Decad. lib. 2. Ardens igitur ita Tribunus viatorem mittit ad Consulè, Consul liatorem ad Tribunal.

^d **Liatores nominati sunt.**] Qui liatores & quare dicti sunt, videbis apud A. Gellium aliorum autoritate lib. 12. cap. 3. Festus Pompe. lib. 10. Nonium Marcel. Plutarch. Problem. cap. 67.

^e **Vincire, nudatosque.**] Liuius 3. Decad. lib. 6. In Campanos liatoris munus persequitur pluribus, ut ad palum deligare, virgis caederet, ac securi percuteret. Sic apud eundem legas Decad. 1. lib. 2. Consules spoliari hominem, & virgas expediri iubent. Idem alibi, Missi liatores ad sumendum supplicium, nudatos virgis caedunt, securique feriunt.

^f **Accensus.**] Hac in significatione Liuius 5. Dec. lib. 5. Assuetis regio imperio, tamè nouam formam terribilem praebuit tribunal, summotor aditus, praeco, Accensus, insueta omnia oculis auribusque, quae vel socios, nedum hosteis victos terrere possent. Et Sueton. in Cesare c. 20. Antiquum etiam retulit morem, ut quo mense fascis non haberet, accensus ante eum iret, liatores ponè sequerentur. Et Plin. lib. 7. c. ult. Post aliquot annos adiectus est & meridies accenso Consulium id pronuntiante. Sed tu hinc omnino vide Varronem lib. 5. de lingua Lat. Asconium Pædianum in 3. in Ver. act. Nonium Marcellum de doctorum indagine. Vegetium lib. 2. c. 19. & lib. 3. c. 14. & quae scribemus infra lib. 6. c. 22. Et quod accensi à liatoribus differrent, apertè ostendit Liu. 1. Decad. lib. 3. Collegis, inquit, nouem singuli accensi apparebant, penes praefectum iuris fascis 12. erant, fascis enim à liatoribus deferrebantur.

^g **Praeco, ut ad comitia.**] Atque etiam ut silentium indiceret, ex Liuius 3. Decad. lib. 7. Tum Scipio silentio per praconem facto. & Plauto in Pœnulo.

Exurge praeco, fac populo audientiam.

Et Appiano lib. 4. bellorum Civilium non semel. Et ad quæuis alia pronuncianda, ut ex multis authoribus ubique videre licet.

^h **Libertis dari consuevit.**] Quod constat ex epistola 1. Ciceronis ad Q. Fratrem Proconsulem Asiae lib. 1. cuius haec verba subiuximus, Accensus sit eo etiam numero, quo cum maiores nostri esse voluerunt, qui hoc non in beneficii loco, sed in laboris ac muneris non temerè nisi libertis suis deferrebant, quibus illi quidem non multò secus ac seruis imperabant. Sic intellige liatores, qui principibus apparebant, plebis homines esse apud Liuium lib. 2. Decad. 1.

ⁱ **Brutariis.**] Ex Festo Pompe. lib. 2. ubi sunt qui legunt Bru-

*Secures ab-
iecta post e-
xactos reges.*

*Secures cum
fascibus præ-
ferantur
post exactos
reges.*

*Consulibus
quot licto-
res.*

*Vide de hac
re infra lib.
2.c.27.*

*Ius necis in-
tra pomerium
consuli non
dabatur.*

*Prætori in
vrbe quot li-
ctores.*

*Tribuni ple-
bis viator
& apparito-
res.*

*Quæstor
parricis, qui
& Parrici-
dus.*

*Liectores cū
fascibus in
vrbe habere
quibus per-
missum.*

exhibere, pro eo quodd bello Punico secundo post cladem Cannensem ad Hannibalem defecissent primi. ^k Sed cum post exactos Reges, Cofs. creatis, omnia insignia quæ apud Reges erant, populus Consulibus concessa voluerit, Brutus & Valerius Publicola, qui assertores & vindices Romanæ maiestatis fuere, cum statuisserent non formidolosum & ferum, sed mitem & plebi percharum efficere consulatum, utque offensionem & inuidiam vitarent, in publicum prodeuntes cum eisdem quibus reges insignis, secures à fascibus dimouerunt: & cum solis fascibus ad populum concionati sunt. inde mansit in posterum, ut cum duodecim fascibus, ^l totidem lictores sine securibus Consuli præirent. Hæc enim fuere insignia summi honoris & imperij consularis. Illis ergo magistratibus secures cum fascibus in vrbe præferantur, qui sine prouocatione summam imperij tenebant, ut Dictatori, & Decemuiris, à quibus ad maius tribunal prouocatio non erat. ^m Dictatori ergo pro honore summi imperij, quodd plus iuris & maiestatis haberet, quatuor & viginti lictores cum fascibus & securibus: viatoresque & apparitores, qui ⁿ summonerent turbas, præibant: ^o Consulibus in vrbe duodecim lictores cum fascibus tantum, demptis securibus: foris verò, ut in decreta sibi prouincia, aut quum castris & legionibus præessent, fasces cum securibus, vnæque lictores apparitoresque præcedebant. Idque ideo cautum, ut prouinciam perniciosus hominibus purgare, illorumque audaciæ & temeritati obuiam ire, flagitiæque & dedecora pœnis & damno mulctare valerent. In vrbe enim Consuli cum securibus esse ius non erat: ^p quippe suprema potestas, & ius de nece ciuis Consuli intra pomerium non datur. Obseruatumque ^q fuit, ut inter Consulem & proximum lictorem, nemini officij causa nisi Consulis filio aditus esset: ^r Prætori verò in vrbe non duodecim ut Consuli, sed sex tantummodo lictores apparere solent: extra verò urbem aliquando cum securibus apparuisse inuenimus. ^s Paulo tamen Æmylio in prætura priuilegio honoris duodecim secures apparuisse ferunt, ut consularem maiestatem in prouincia præ se ferret. ^t Tribuni autem plebis solum viatorem, apparitorumque à prima origine sine lictore habuere: qui etiam libertini erant, quippe cum Tiberius Gracchus in tribunatu libertis apparitoribus primus usus fuisse dicatur. ^u Postea verò quàm prouincias sortiri cœpere, & illis cum imperio præesse, etiam lictores habendi tribuno facultas data est. ^x Quæstores verò, ædiles, duumviri, & minores magistratus, qui prehensionem & vocationem non habebant, in vrbe nec lictore utebantur, nec viatore: ^y tametsi prætorem duodecim secures cum fascibus, & quæstorem, lictorem, & fasces quandoque habuisse legamus: quod in prouinciis, quas sortiti Prætores, Quæstoresque fuerant, non autem intra pomerium id licuisse apparet. ^z Extra urbem enim his uti fascibus & lictoribus interdum cum securibus licebat, ut sceleris & perfidiæ pœnas à facinorosis expeterent: in vrbe verò minimè, nisi ^a quæstores parrici forent, quibus pro imperio & maiestate cum crimina vindicarent, in vrbe lictores cum securibus sæpè prælati sunt. ^b Marcus tamen Liuius Drusus, dum quæstor Asiam obtineret: nullo lictore aut alio insigni honorum uti voluit, ne quid seipso insignius prouincia haberet. ^c His ergo quorum erat maius imperium, & maxima auspicia, quique cum aditum magistratus, Vestæ & Penatibus rem diuinam faciunt, ut dictatori, Consuli, & Prætori, passim lictores cum fascibus in vrbe habere licuit: ^d dictatori, etiam

ANNOTATIONES.

tiani, non Brutarij.

^k Sed cū post exactos reges.] Hæc sunt Dionysij Halicarnas. lib. 5. & Plut. in Val. Publicola.

^l Totidem lictores.] Intellige singulis Consulibus: nam duobus erant 24. ex Liuiio 1. Decad. li. 2. & alibi dicemus latius.

^m Dictatori.] Plutarchus in Fab. Maximo; & Dion in Augusto, Appianus Alexandrinus li. 1. bellorum Ciuium, vbi loquitur de Scylla, & ante eos Polybius lib. 3.

ⁿ Qui summonerent turbas.] Liuius 1. Decad. lib. 8. Repente strepitus ante curiam lictorum summonentium auditur.

^o Consulibus in vrbe.] Hæc vsque ad clausulam, quippe &c. sunt Dionysij Halicarnassæi lib. 5. atque iterum lib. 10. ad finem.

^p Quippe suprema potestas.] Iniusu populi, intellige ex Pomponio l. 2. §. Exactis deinde. de orig. iur. Fuit enim cum prouocatione ad populum Consul creatus, deque ea lex lata, teste Liuiio lib. 3. Decad. 1. Sicque debet intelligi habuisse imperium maius apud A. Gellium lib. 13. cap. 14. Amplius putem nec extra pomerium in ciuem Consuli aut Proconsuli quidquam licuisse, cum eos, qui se dicebant ciues, in urbem veteres remitterent, ut in actis Apostol. de Diuo Paulo cap. 22. & 3. in Ver. acti. & ex Plinio epist. ad Traianum, in promptu est. Quæ omnia ex fonte legis illius prodierunt, quæ, nisi Centuriatis comitiis, de capite ciuis Rom. rogari vetauit, teste Cicer. in ea orat. pro Rabirio. Vnde quoque leges emanarunt Portia & Valeria, de quibus Liuius Decad. 1. lib. 10.

^q Obseruatumque fuit.] Inter regem & lictores incedere nemini licuit ex Romuli lege. Dionys. Halicar. lib. 2.

^r Prætori verò.] Vide supra lib. 2. c. 15.

^s Paulo tamen Æmylio.] Plutarchus in vita illius, & vide dict. cap. 15.

^t Tribuni autem plebis.] Plutarch. in vita Tib. Gracchi, vbi tamen non eum primum, sed simpliciter fecisse scripsit, & vide Gel. lib. 13. cap. 12.

^u Postea verò quàm.] Confundit hoc loco Alexander Tribunos plebeios & militares, cum potestate consulari: quos distinctos legas apud Liu. lib. 3. Decad. 1. vbi primum militares creati: cum ante lib. 2. eiusdem Deca. plebei creati referantur. Sed nusquam est, quod sciam, Tribunos prouincias administrasse.

^x Quæstores verò.] Gellius dict. lib. 13. c. 12. & 13.

^y Tametsi prætorem.] Ut de Paulo Æmylio dictum est.

^z Extra urbem.] Dionysius Halicar. lib. 5.

^a Quæstores parrici.] De quibus Pomponius in l. 2. §. deinde cum ærarium, ff. de orig. iur. & Festus Pompeius lib. 14. & alibi dicemus. Cæterum legati lictoribus utebantur, ut patet ex 3. in Ver. act. non vno in loco, vbi loquitur de Cornelio lictore ipsius Verris legati.

^b Marcus tamen Liuius Drusus.] Plin. Secundus, aut quis is est, lib. de Viris Illustribus cap. 72.

^c His ergo quorum.] Dionysius dict. lib. 5.

^d Dictatori etiam.] Romæ secures præferri Dictatori visos refert Liu. lib. 2. Dec. 1.

e Cæteris

cum securibus. ^e Cæteris verò qui minima auspicia habebant, lictore uti non licuit, nisi quaestori par-
rico, ut percensuimus. Fuitque vetus institutum, ut praefecti Prouinciarum & praesides, senatori-
bus ex claris maioribus & inclytae familiae, peregrè agentibus, quo conspectior dignitas & honora-
rior foret, plerumque in prouincia lictores cum bacillis darent: ^f utque si reges externi aut foedera-
ti in prouincias populi Romani venirent, magistratus Romanus aut praeses illi cum lictoribus & fas-
cibus praeretur. ^g Mario enim praetore Asiam obtinente, & in eam profecto Mithridate, semper cum
fascibus Marius praecessit Mithridatem. Qui quidem lictores non his modò magistratibus, sed & ve-
stilibus ^h & sacerdotibus, mox Cæsaribus & summis imperatoribus cum virgis laureatis, & ⁱ Augu-
stis mulieribus pro muliebri fastigio praecessere. Quare ^k Agrippinae matri Neronis, perpetuo senatus-
consulto lictores duo tributuri fuere, & flaminium claudiale. Contra Tiberius Drusillae matri decer-
ni lictorem minimè passus fuit, ^l licet Augustus illam in familiam noménque Augustae testamento
asciuiisset. ^m Illud quoque obseruatum est, ut cum lictores iussu consulum aliquem è domo euocarent,
fores ædium virga percuterent, quasi eo signo publicam adesse personam innotesceret. ⁿ Si cui ta-
men ob claritatem dignitatémque deferrebant, virga fores percuti vetabant. Cum enim Pompe-
ius Magnus Possidonij domum summi sapientiae professoris esset ingressurus, fores virga percuti ve-
ruit, & fasces summisit. Et si quando ^o dictatori, ^p consuli aut praetori praeretur, pro imperij maie-
state obuium quemque semita cedere, denudare caput, & obsequij honorisque causa equo descen-
dere iuberent, obuiamque turbam virga subsisterent, & summouerent. Apud Athenienses, & om-
nem ferè Græciam, ut discrimen personarum notaretur, magistratus non lictores, sed lixas simul &
virgas habuerunt vice lictorum, quos ^q λειτῦργος nuncupant. ^r Fertur verò Germanicus, Athenien-
ses socios & foederatos, vno lictore velut praecipuo munere donasse. ^s Neque praetereundum, in oc-
cursu maioris magistratus, minores summittere fasces consueuisse: ut signarent honori deferre, &
imperio parere. Quare ^t Valerius Publicola in suspicionem affectati regni adductus, dum concio-
natur, fasces populo summisit: scilicet populi quam consulis maiestatem & iura potiora arbitra-
tus. ^u Lictorésque cum fascibus saepe paludatos, consuli etiam paludato in prouinciam profecturo
praerire solere: quæ quidem paludamenta tunc sumebant, cum in expeditionem aut decretam

Lictores cū
bacillis.

Regibus ex-
ternis pra-
ses cū licto-
ribus & fa-
scibus praer-
etur.

Lictores cū
virgis lau-
reatis.

Lictores fo-
res virga
percutiebāt.

Lictorum
munus.

Athenien-
ses lixas &
virgas loco
lictorū ha-
bebant.

Summissio
fascium.

A N N O T A T I O N E S.

^e Cæteris verò.] Nam consules, regia potestas, aut praetores
iisdem auspiciis, quibus Consules, creati; qui minores sunt
Dictatore, ut est apud Liuium Decad. 1. lib. 8. sed reliqui
magistratus, exceptis Consulibus, minora intelligendi sunt
auspicia habere. De quibus A. Gellius lib. 13. c. 14.

^f Virg. si Reges externi.] Hoc probat exemplo seq. Sed cui
adde quod cum Iuba Rex primo aduentu Catonis Uticen-
sis thronum suum medium posuisset inter ipsum & Sci-
pionem: id animaduertens Cato, sublata sella ad aliam par-
tem se contulit, & Scipionem inter se & Iubam medium
fecit, quamquam sibi insensum & inimicum, ut scribit Plu-
tar. in vita ipsius Catonis. Alibi autem docuimus medium
locum esse honoratiorem.

^h Mario enim Praetore.] Plutar. in vita illius.

^h Et sacerdotibus.] Plutar. Problematon c. 13. & Fest. Pomp.
lib. 6. vbi scribit Flaminium lictorem dici, qui Flamini Dia-
li, sacrorum causa, praesto est.

ⁱ Augustis mulieribus.] Ut in sequentibus patebit.

^k Agrippina matri Neronis.] Cornel. Tacitus lib. 1. Cæte-
rum, inquit, anxius inuidia, & muliebri fastigium in dimi-
nationem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni pas-
sus est.

^l Licet Augustus.] Idem Tacitus eod. lib. 1. sed alio loco
vbi de testamento ipsius Augusti. Fuit inquit, testamentum
inlatum per virgines Vestæ, Tiberium & Liuiam hæredes
habuit, Liuia in familiam noménque Augustae assumeba-
tur. Et ne in hoc dubites quod Alexander hic Drusillam
vocat, Tacitus Liuiam, eadem fuit Liuia Drusilla appella-
ta, teste Plinio lib. 15. cap. vlt.

^m Illud quoque obseruatum.] Sic quoque de Tribuno mili-
tum Liuius 1. Decad. lib. 6. Fortè, inquit, ita incidit, ut in Ser.
Sulpitij Tribu. militum domo sorores Fabiae cum inter se,
ut sit, sermonibus tempus tererent, lictor Sulpitij, cum is de
foro se domum reciperet, forem (ut mos est) virga per-
cuteret. Vnde est quod Fabius Maximus Dictator, Con-
sulem ad se sine lictoribus venire iussit. Liuius Decad. 3.
lib. 2.

ⁿ Si cui tamen.] Plinius lib. 7. cap. 30. & Solinus cap. 7.

^o Dictatori.] Plutarch. in Fabio Maximo.

^p Consuli.] Scriptor de Viris illustribus cap. 72. inquit; M.
Æmilius Scaurus Consul, P. Decium, Praetorem, transeun-
te ipso, sedentem iussit assurgere, eique vestem scidit, sel-
lam concidit, ne quis ad eum in ius iret edixit. Adde & in
patrem idem licuisse Consuli, ex Liuiio Decad. 3. lib. 4.

^q Quos λειτῦργος.] Vnde id Alexander, acceperit, nescio.
Omnes autem sciunt λειτῦργον, appellari ministrum, siue
operatorem publicum, siue etiam sacrorum ministrum, ut
λειτῦργίαν, ministerium, siue munus quoopiam publicum,
& λειτῦργεῖν, ministro, publicum munus obeo. Hæcque pas-
sim apud authores Græcos.

^r Fertur verò Germanicus.] Corn. Tacitus Annal. lib. 2. de
ipso Germanico loquens: Hinc, inquit, ventum Athenas,
foederique sociæ & vetustæ vibi datum, ut vno lictore ute-
retur.

^s Neque praetereundum.] Quod probat exemplo sequenti, &
praeterea ex Tullio. Nam simul, inquit, ac me Dyrrachium
attigisse audiuit Plancius, statim ad me, lictoribus dimissis,
in signibus abiectis, veste mutata profectus est. Et ex Appia-
no lib. 5. bello. ciuili. de nauibus Antonij & Enobardi
loquente, iam in conspectum venerant & inter praecedentes
ex signorum vexillis apparebant, & ad cursum ut se in-
uicem adirent hortabantur, cum lictor Antonio ante pro-
ram assidens, ut mos fuit, siue quod ambiguum virum il-
lum ignoraret, qui tanto exercitu proprioque ad eos na-
uigaret, siue à generositate animi id expromeret, ut inferioribus
dignitate viris, signum è naui deponere imperauit.
Quod ab illis factum est. Et huc spectat quod scribit Liuius
3. Decad. lib. 2. Consulibus ad Dictatorem venire cum li-
ctoribus non licuisse.

^t Valerius Publicola.] Liuius 1. Decad. lib. 2. Scriptor de Vi-
ris illustrib. lib. 15.

^u Lictorésque.] Nam apud Liuium 5. Decad. lib. 1. C. Clau-
dius Pulcher, Consul arguitur, quod in suam prouinciam
Histriam sine lictoribus paludatis abiisset, quod tamen po-
stea Romam rediens fecit. Et iterum lib. 5. in oratione Ser-
uiliij, Consul, ait, proficiscens, Praetorve paludatis lictoribus
in prouinciam & ad bellum vora in Capitolia nuncupat.
De quo nos dicemus latius infra lib. 3. c. 3.

Fasces lau-
reati.
Litera lau-
reata.

Tabellario-
rum diuersa
nomina.
Colūbarum
& hirundi-
num ars.

Tabellarij
Cyri per in-
terualla lo-
corum.

sibi prouinciam consul iturus esset.^x Paulo tamen Æmilio prætori in Hiberiam profecturo, album pa-
ludamentum, ac lictores ministrósque albatos cum modico comitatu tributos comperimus. Si-
ne^y autem lictoribus proficisci in prouinciam aut consulibus profectis lictores in vrbe mansisse, re-
ligioni est & prodigij loco habitum. Fuit quoque receptus mos, vt quoties insigni victoria consu-
les potiti essent, ob res prosperè gestas^z laureatis fascibus prælatis incederent, ^a literasque laureatas
Romam mitti, aut nuncios cum ^b iaculis laureatis, fascibus prælatis incederent, literasque laurea-
tas Romam mitti aut nuncios cum iaculis laureatis aduenire, ^c nauemque laureatam aut vittatam,
felicis victoriæ nuntium esse: ac læta & magna significare tunc, quum depulsis & dissipatis copiis
hostes victi essent & profligati, animaduersum est. Victo^d enim Mithridate, & fugato duplici
prælio, lauro ornatam nauem, & bellico apparatu instructam, vt in victoria mos erat, Lucullus Ro-
mam misisse dicitur. Iphis verò nuntiis tabellariis Græci^e *ωπεροφόρος* dixere nomen, quoniam ere-
ctas pinnulas gestarent, quod ^f Ælius Verus fecisse dicitur, vt cursoribus alas pennatas imponeret,
illósque ventorum nominibus appellaret: quandoque *φαινίνας* & *εραμματοφόρος*, ^h Persæ *αγγάρος*
& *ἀσάνδης*. Proditumque memoriæ est, columbas tabelliorum vice apud maiores sæpe fungi so-
litas: quippeⁱ Cecinna Volaterranus hirundines victoriæ nuncias habuit. ^k Cyrus verò per inter-
ualla locorum tabellarios ita disposuit, vt fatigatis recentes, & nocturni diurnis succederent:
adeò vt volantes grues superarent. ^l Quod & Xerxes fecisse dicitur, vt cursores inuicem suc-
cedentes haberet dispositos, quos neque imber, neque noxa à cursu dimoueret. Inter alios

ANNOTATIONES.

^x Paulo tamen Æmilio.] Eidem in vltiorem Hispaniam, quæ Iberia dicitur profecturo, præter eū exercitum, quem à M. Fulvio Proprætoris accepturus esset: decretum, vt no-
uorum militum tria millia duceret, & trecentos equites. Liu. lib. 6. Decad. 4. post princ. Et nescio quare modicum Paulo fuisse comitatum scribat Alexander.

^y Sine autem Lictoribus.] Vide infra lib. 3. c. 3.

^z Laureatis fascibus.] Cicero in lib. de Diuinatione, vbi di-
cit. C. Marius cum fascibus laureatis incessisse. Cic. Att. lib. 8. Age iam has compedes, fasces, inquam, hos laureatos, hæc ex Italia ferre quàm molestum est. Idem Att. lib. epist. 7. Subitò consilium cepi, vt antè, quàm luceret, exirent, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus præsertim lau-
reatis. Et Phil. 2. de Antonio loquens, Vehabatur in effedo Tribunus plebis, lictores laureati antecedeabant. Cæsar lib. 3. belli Ciuilis, cuius verba mox adferemus. Tacitus lib. 13. Nero, inquit, ob res à Quadrato & Corbulone prosperè gestas, laurum fascibus imperatoriis addi iusserat. Plutarc. in Lucullo, Iul. Obsequens in lib. Prodigiorum, Iul. Capi-
tolinus in vita Maximinæ, vbi scribit Gordianum senio-
rem per Cathaginem venisse cum fascibus laureatis: quod & ipsum talem reperit in vita Gordianorum. Cassiodorus variarum lib. 9. epist. incip. Quid P. C. vbi de consulatu lo-
quens, scribit, Hunc honorem Deciorum familia non mi-
ratur: quia eorum plena sunt atria fascibus laureatis. Et è
poëtis Martialis lib. 7. epig. 5.

Publica victoricos restantur gaudia charta,

Maria laurigeræ cuspide tela virent.

Et lib. 10. epig. 10.

Cum tu laurigeris annum qui fascibus intras,

Manè saluator limina mille teras.

Claudianus in quartum consulatum Honorij,

Nec te laurigeras pudeat Gradiue secures

Securæ gestare manu. —

Hincque virgæ laureatæ apud Herodianum lib. 7. Seque-
bantur, ait, ipsum (de Gordiano seniore loquitur) princi-
palis pompa omnis, militesque quicunque aderant, iunio-
resque urbani procera statura ad eorum similitudinem, qui
Romæ Imperatorem comitantur. Virgæ etiam laureatæ,
quo insigni principes à priuatis dignoscuntur.

^a Literasque laureatas.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Literæ, in-
quit, à Posthumio laureatæ sequuntur victoriam Populi
Romani. Et 5. Decad. lib. quoque 5. post princ. vbi de Lici-
nio consule loquitur. Tabularius, qui se ex Macedonia ve-
nirè diceret, laureatas literas attulisse dicitur. Plin. lib. 15.
cap. vlt. Laurus Romanis præcipuè lætitiæ, victoriarumque
puncia additur literis. Iul. Capitolinus in Maximino, Sta-
tim Romam laureatas literas misit, quæ in Vrbe ingentem

lætitiā fecerunt. Lampridius in Alexandro, Laureatas ta-
bularum vocat. Am. Marcellinus lib. 16. vbi de Constantino
Cæsare. Corn. Tacitus lib. 19. Ipse lauream prosperè gestæ
rei ad fratrem misit. id est, laureatam epistolam. Ante hos
Cæsar lib. 3. belli Ciuilis. Sed neque, inquit, in literis, quas
scribere est solitus, neque in fascibus insignia lauri prætulit.
Ex Poëtis Persius Satyra 6.

— *Missa est à Cæsare laurus*

Insignem ob cladem Germanæ pubis.

Martialis lib. 7. epig. 5. ad Domitianum,

Sed iam lætitiæ, quò sit fiducia maior,

Sarmaticæ laurus nuncius ipse veni.

Claudianus in bello Gildonico.

Iam domitus Gildo nullis victoria nodis

Hæsit, non spatia terra, non obice Ponti

Congressum profugum, captum vox nunciat una

Rumorisque sui præuenit laurea belli.

^b Cum iaculis laureatis.] Plutarc. in Pompeio tradit tabel-
larios literas è Ponto ad Pompeium afferentes de morte
Mithridatis, habuisse iaculorum cuspides lauri frondibus
coronatas.

^c Nauemque laureatam.] Quod probat exemplo mox se-
quente.

^d Victo enim Mithridate.] Plut. in Lucullo. Sed adde laurea-
tos legatos ex Herodiano lib. 7.

^e Græci *πρεσφόρος*.] Dionysius Halicarnassæus & Plutarch.
in Othone: *καὶ πρεσφόροι συνεχῶς ἐφοίτων ἀεὶ τὴν ποσειδωνίαν ἐκείνην*
φράζοντες. Et ad id respicere Iuuenalem quidam putant Sa-
tyra 4. ad finem.

Quamquam de Catilina aliquid torvisque Sicambris

Dicturus, tanquam diuersis partibus orbis

Anxia præcipiti venisset epistola penna.

^f Ælius Verus.] Spartianus in vita illius.

^g Et *εραμματοφόρος*.] *Γραμματιφόρος* in hac ipsa significatio-
ne posuit Plutarchus in Galba: *ὅτι ἡ νῆα τῶν οὐκ ἐπὶ τῶν
ἀνδρῶν ἀποχρησιζομένων τὰ δόγματα νομίζοντας τὰ αὐτοκράτορας, καὶ τὰ
καλεῖται διπλώματα σημασμένα δόνταν, ἀ γινώσκοντες οἱ καὶ
πόλιν ἄρχοντες ἐν τῇ τῶν ἐρημάτων ἀμοισαῖς ἐπιταχύνουσι τὰς πο-
μπὰς τῶν γραμματιφόρων.*

^h Persæ *αγγάρος* & *ἀσάνδης*.] Herodotus lib. 8. & Suidas
scribunt apud Persas, ita vocari regiones nuntios siue tabel-
larios, qui certis interuallis iterum permutabantur. Plu-
tar. autem in lib. de fortuna Alexan. post princ. scribit Da-
rium Persarum regem fuisse regem *ἀσάνδης*.

ⁱ Cecinna Volaterranus.] Plinius eodem libro 20. capi-
te 24.

^k Cyrus.] Xenophon lib. 4. Pædiæ ipsius Cyri.

^l Quod & Xerxes.] Herodotus dicto lib. 8.

^m Marrhes, Ægypti rex proditur cornicem habuisse cui cursoris vice literas perferendas dabat. ⁿ Nec ab re fuerit meminisse, ex viridi lauro fascium Luculli, Pompeij fasces languentibus foliis lictores exornare, concessa mox victoriæ omen fecisse. Sicut ^o Superbus Tarquinius, ne suum ducem Latini agnoscerent, néve discreta insignia haberent ex Latinis Romanisque fascibus, manipulos miscuit, singulosque ex binis fecit. Ipse ^p tamen Pompeius, licet se imperatorem fuerit appellari, nunquā tamen in fascibus insignia laureæ coronæ detulisse legitur: quo exemplo arguitur, imperatorum fascibus laureas apponi consueisse, quo iustū imperium & legitimus triumphus notaretur. Apud Græcos verò vetusto more receptum est, vt si quid faustè & feliciter nuncij afferrent, coronati aduenterent: ipsique ciues felici accepto nuncio, in communis signum lætitiæ coronati incederent, ouantes, gratantésque. Carthaginenses, rebus feliciter gestis, præcipuum lætitiæ genus habent, victimas cædere, ludos celebrare, munera mittere. Quodque fascibus, quos præferebant lictores, q̄ betullas virgas maximè commodas duxere. Itaque ex illorum virgis, tum propter candorem, tum propter tenuitatem publicos fasces, qui magistratibus præirent, effecere. ^r Atque illud animaduersum est, quod tametsi ad reliquas prouincias præsidēs, & magistratus cum lictore & fascibus irent: tamen Alexandriam consulares fasces accedere, aut urbem inire vetabatur: quod diuinis carminibus & vaticinio prædictum esset, tunc demum Ægyptum fore liberam, cum ad eam Romani fasces aduenterent. Tametsi Romani magistratus libera & fœderata oppida, velut sociali fide copulata, plerumque sine lictore aut fascibus adirent.

Cornix literas perferens.

Græcorum mos audito fausto nuncio.

Carthaginenses.

Betulla virga.

Alexandriam fasces non ingrediebantur.

ANNOTATIONES.

^m Marrhes Ægypti rex.] Id ex Æliano lib. de animal. 6. cap. 7. cuius in eam rem hæc verba sunt, ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ὅπῃ τὴν λίμνην τὴν καλεμένην αἰγείδου ὅπου περικοιτῶν πόλις, κορώνης τάφου δείκνυται, καὶ πῶς αἰτίαν ἐκείνη αἰγύπτιοι φασὶ τῷ βασιλεὶ τῆς αἰγυπτίων, Μάρρης δὲ ὅτι ἐκαλεῖτο, ἣν κορώνη θρέμμα πᾶν ἡμερῶν καὶ τῶν ὀπσιῶν, ἃς ἐδέλετο οἰκομισθῆναι ποὶ δᾶπαν ἐκομίζεν αὐτῇ καὶ ἦν ἀγγέλλων ὠκίστη, καὶ ἀκρόατος, ἐνθα ἰθὺναι καὶ τὸ πτερὸν καὶ τὴν καὶ τὴν ὀφθαλμοῦν χάρη, καὶ ὅπου ἦκσαν ἀναπαύειν, ἀνθ' ὧν ἀποθανόντων ὁ Μάρρης ἐτίμησεν αὐτὴν καὶ στήλη καὶ τάφον. In Ægypto ad eam Paludem, quæ Myris vocatur, vbi crocodilorum ciuitas erat, ostenditur sepulchrum: & huius quidem causam Ægyptij reddunt, Marrhe, inquit, Ægyptiorum regi cornix fuit, animal oppidū mansuetum & cicure, ita vt epistolas, quod ille veller, facillè perferret, essetque omnium nunciorum multò celerrima, si modò quod tendendum, & quæ præteruolanda esset regio, & vbi quiescendum audiisset. Eam itaque pro huiusmodi officiis, defunctam Marrhes & columna & sepulchro honorauit. Vide Suidam.

ⁿ Nec ab re fuerit.] Id Plut. est in vita Pompeij.

^o Sicut Superbus Tarquinius.] Liuius 1. Dec. lib. 1. Qui vbi

ad edictum Romani Regis ex omnibus populis conuenire, ne ducem suum, néve secretum imperium, propriæ signa haberent, miscuit manipulos ex Latinis, Romanisque vt ex binis singulos faceret, binosque ex singulis, ita geminatis manipulis, centuriones imposuit.

^p Ipse tamen Pompeius.] Plutar. in vitâ illius: qui accepisse videtur ex Cæsare lib. 3. belli Ciuilis. vbi de ipso Pompeio loquens. Sed neque, inquit, literis, quas scribere est solitus, neque in fascibus insignia lauri prætulit.

^q Betullas virgas.] Plinius lib. 16. c. 18.

^r Atque illud animaduersum.] Vide num id voluit dicere, quod Cor. Tacitus lib. Annalium 2. scribit Tiberium imperatorem increpuisse Germanicum, quod contra instituta Augusti non spontè principis, Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis (nisi diuinationis legere malis) arcana, vetitis, nisi permissu ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus, sepeluit Ægyptum, ne fame vrgeret Italiam, quisquis eam prouinciam, claustraque terræ ac maris, quamuis leui præsidio aduersum ingentes exercitus insedisset.

Quod regium diadema tam apud Romanos, quàm apud exterarum nationes gentesque fuerit, & quæ insignia.

CAPUT XXVIII.

^p v d Paulum Cortesium virum doctum, & mihi perfamiliarē, legebatur Luculli vita ex Plutarcho: in qua expeditionem & prælia contra Mithridatem à Syl-la primū, mox à Lucullo suscepta, multa cum facundia verborum refert, cum quo multiplex, varium & inexpiabile bellum fuit: quodque modò fusus & profligatus, quum de consciscenda morte cogitaret, repentinæ incursionis metu, ac subito malo perterritus, eunuchum è cubiculo ad fororem, & duas vxores, Monymam & Veronicam, vt in tanto discrimine, ne cunctarentur sibi vel honesta morte consulere, antè quàm victor hostis adueniret, misisse dicit: & dum alij alio letho absumerentur, illarum alteram animo consternatam, diademate detracto, quod capite gestabat, & collo circumdato, suspendio vitam finire voluisse: alteram veneno mortem sibi consciuisse, & qualia in magnis discriminibus & summæ fortunæ casibus euenire solent, in eandem sententiam multa commodissimè aptissimèque enarrat. Atque hæc cum legerentur, quidam vir curiosus & haud illiteratus, qui vnà aderat, quonam modò potuisset quispiam diademate quod capite gestaretur, suspendio vitam finire, demirabatur: quippe diadema regium ex auro gemmisque constare dicebat, neque illo efficere potuisse quenquam, vt laqueo deperiret. Quæ cum dixisset, multique idem sentirent, dixi aliud fuisse sententiæ & opinionis meæ, diademæque regium, tam Romanis quàm exteris gentibus, candidam fasciam esse respondi: quod insigne à Libero patre iuuentum ^a Plinius notauit: idèò crimini datum ^b Pompeio

Paulus Cortesius. Plutarchi locus in vita Luculli.

Diadema quid. Pompeius taxatus.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVIII.

^a Plinius notauit.] Lib. 7. c. 56.

^b Pompeio.] Ex Valerio Maximo li. 6. c. 2. & Ammiano

no Marcellino, & diximus in nostris legibus Connubialibus l. 3. inter ornamenta muliebria.

x Crura

fuisse, quod hulceris velandi causa, crus fascia circuncingeret, tanquam regium sibi diadema vendicaret, nihilque referre, qua in parte gestaretur, illi obiectum esse: tametsi ferantur veteres, quod caligis non vterentur, ^c crura fasciis alligasse, femoraliaque ^d & tibialia ^e habuisse. Et Lucius ^f Metellus, quod hulceris causa frontem fascia circumdedit, Vittati seu Diademati cognomen tulisse. ^g Tigranes quoque Armenius candidam fasciam insigne regium ante Pompeij pedes abiecit dicitur, velut dominationi cederet, & omni publico munere se abdicaret. Quin ^h Alexander memoratur, cum desiliens equo, casu Lyfimachum vulnerasset, medendi vulneris causa, diadema sibi detraxisse, (nam candida fascia erat) illoque Lyfimachi vulnus alligasse. Quod omen illum futurum regem designavit, sicut euentus docuit. Idque apud auctores assiduis exemplis patere. ⁱ Medis verò, Persis ^k & ^l Armeniis regibus, ^m cidaris ⁿ quadrangulari figura, cum carulea fascia albo distincta, ^o vel tiara, amictusque purpureus. Interdum ^p candys, quod Persarum Lydorumque insigne regium erat, pro diademate fuit. ^q Quos quidem reges antequam sceptrum inirent, sacris initiari oportebat: qui modus erat, ut vestem quam gestavit Cyrus, primum induerent, mox terebinthum & caricas gustarent, poculumque lactis ebiberent: ^r sicut initiatos sacris Isidis, fores ædis aperire, arcanosque libros evolvere, aqua ablui, ad sacraria deduci, duodecimque stolis primò, mox ipsius deæ picta veste indui decebat. Quæ ^s quidem tiara pileus erat, ex qua redimicula quibus maxilla velantur, defuebant, ^t qua Phryges in solennibus utebantur sæpe. Quod quidem diadema, ^u Armeniorum reges nisi à Romanis assumere non poterant: Namque experimento cognitum erat, barbaros malle Romam petere reges, quam habere. ^x Persici reges, observarunt ex myrrha & labizo odorata, capiti insigne regium ferre, palamque picturatum & auro distinctum induere. ^y Numidis regibus sceptrum in sinistra, & candida in fronte vitta, insigne est regale habitum. ^z Macedonum regum chlamis chausia,

A N N O T A T I O N E S.

^c Crura fasciis alligasse.] Quintil. lib. 2. cap. 3. Fascias, inquit, quibus crura vestiuntur. Et vide nostras ll. vbi supra.

^d Femoralia.] De quibus Sueton. in Augusto c. 82. & Exod. c. 28. & Levit. 6. & 16. & 44.

^e Tibialia.] De quibus Sueton. in eodem loco. apud nostros pro armorum genere in l. qui commeatus. §. 1. ff. de re milit.

^f L. Metellus.] Plutarch. in Coriolano.

^g Tigranes.] Plutarch. & Dion vterque in vita Pompeij.

^h Alexander.] Hæc Iustini sunt lib. 15.

ⁱ Medis.] Plut. in Antonio. Strabo lib. 11. Pollux lib. 7. c. 13. & Maximus Tyrius Sermo. 34. Arrianus gestorum Alexandri lib. 6.

^k Persis.] Plutar. in Antonio & Artaxerxe & Arrianus vbi supra. & Curtius lib. 3. Athenæus lib. 12. c. 3. Neque ait, insignia sanè, quæ Persarum reges capiti imposuerunt, delitiis carere consueverunt, siquidem ex myrrha, vocatòque labyzo conficiebantur, ut ait Dion. Marcellinus autem lib. 19. scribit, Saporì Persarum regi aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis, pro diademate gestasse, multiplici vertice dignitatum.

^l Armeniis.] Ut quantum ad tiaram, testes sunt Strabo lib. 11. Suetonius in Nerone cap. 13. & Dion in Pompeio, post princ. sed & quantum ad hanc, adde Assyrii ex Iustino lib. 1. post princ. & Troiani ex Iuvenal. loquente de Priamo, Satyra 10.

Tunc miles tremulus posita tulit arma tiara.

^m Cidaris.] Et hæc quoque Ponti regibus ex Plutarcho in Pompeio, vbi scribit, Cidarim Mithridatis Ponti Caium regis commensalem clam Syllæ filio petenti dedisse, quæ, ut dicit, erat admirandi & incredibilis operis.

ⁿ Quadrangulari figura.] Dion. Halicarnas. lib. 3. scribit, Diademata regum Persarum & Lydorum fuisse quadrata: Hetruscorum verò & Romanorum fuisse figura semicirculi.

^o Vel tiara.] Nam & hanc Medorum fuisse, testis est Plutar. in vita Alexandri, & Maximus Tyrius serm. 34. & Persarum Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. sed adde & Parthorum ex Anacreonte. καὶ παρ' Ἰσίου τῆς ἀλδρας ἐν νόεσιν διάπαις. & Trojanorum, ut supra in verbo, Armeniis. ex Iuvenale. Sed & quod Persarum sit probat illud Claudiani in 6. Honorij consulatum,

Persarum procures cum patre sedentem

Hæc quondam videre domo positaque tiara

Submisere genu,

^p Interdum Candys.] Diodorus lib. 17. cap. 7. Præter feminalia & velamen, quod Candyn vocant, omnem prorsus habitum peregrinum adsumpsit. Plutar. in vita Alexandri, & lib. de fortuna illius. Pollux lib. 7. cap. 13. Arrianus autem lib. 6. Gestorum Alexandri, vbi de sepulchro Cyri loquitur, tradit Candyn esse vestem regiam Persarum.

^q Quod quidem reges.] Scilicet Persarum ex Plutar. ex Artaxerxe.

^r Sicut initiatos sacris Isidis.] Hæc sunt excerpta ex Apuleio lib. 11. Metam.

^s Quæ quidem tiara.] Vide omnino quæ scripsi in legibus Connubialibus inter ornamenta muliebria, vbi de tiara.

^t Quæ Phryges.] Hinc enim tiara Phrygia Iuvenali Satyra 6.

Et Phrygia vestitur bucca tiara.

Et Servius enarrans illud Virgilij lib. 7. Æneid.

Sceptrumque sacæque tiaras.

Pileum, inquit, Phrygum dicit. Et ante illum Donatus ibi, Pileum, ait, est, quo Phryges vtuntur, cum celebrant sacra. Vnde Virgil. sacrum appellat.

^u Armeniorum reges.] Legitur enim apud Tacitum libr. 2. Germanicum insigne regium capiti Artaxiæ Armeniorum regis imposuisse. Et li. 15. Tyridatem & ipsius Armeniæ Regem accepturum diadema in Urbem venisse. Sic & Neronem Mithridati, aut, ut alij legunt, Tyridati Armeniorum quoque regi petenti diadema imposuit. apud Suetonium in Nerone c. 13. Sed & Parthorum quoque regibus Rom. Imperatores diadema dedisse, satis ex eo videtur, quod scribit Dion, Traianum diadema Parthenaspati, Regi Parthorum imposuisse.

^x Persici Reges.] Dion, & ab eo Athenæus lib. 12. cap. 3. post princ. Persæ stolam Medicam induunt. Xenop. lib. 8. Persicum diadema capiti induxit Alexander, & alba tunica cum cingulo, Persarum more, usus est. Diodor. lib. 17. cap. 7.

^y Numidis regibus.] Ad id quod dicitur de candida vitta, illud propè perpetuum fuit, ut candida vitta siue fascia in capite esset insigne regium ut colligi potest ex Suetonio in Cæsare c. 79. & Val. Maximo lib. 6. c. 2. quo loco loquitur de Pompeio & Fauonio.

^z Macedonum Regum.] Herodianus lib. 4. in Bassiano, & Valerius Maximus lib. 5. c. 1. Quemadmodum, inquit, Antigonus caput Pyrrhi texit causia, qua velatum caput suum more Macedonum habebat. Ex quibus intelligis hinc causia, non chausia legendum,

& crepida, ac diadema: ^a Assyriorum verò, tiara diademate obuoluta, & tunica purpurea, & partim alba, quam nisi rex induere nemo poterat. Sardis quoque curru vehi, & rectam ferre tiaram solis regibus dabatur. ^b Apud Siculos purpurea vestis, argenteus baculus, & purpura gemmis extructa cum diademate. Phœnicibus, Cyris, & Cilicibus, chlamys cum crepidibus, & candicans diadema. ^c Egyptiis autem regibus, nunc leonis, nunc tauri, aut draconis efficti imaginem, aut ignem, arborémve effictam supra caput ferre, principatus & regij dominatus insignia fuere. ^d Tametsi regni cura & procuratio illis penes regias vxores fuerit, quibus plus quàm regij honoris, obsequiique tributum est. Nonnunquam ^e diadema aspidis imagine distinctum, Egyptiorum regum spectatissimum insigne fuit. ^f Parthis duplex diadema amplissimum decus regum dicunt esse, quippe quorum ^g reges magni, & ^h regum reges habebantur: sicut ⁱ Phrygum reges adeò processere, vt regum maximi nomina ferrent. Darij diadema fuit purpureum albo distinctum, quod mox Alexander vsurpauit. ^k Syrii quoque stolam & sceptrum pro regio diademate habuerunt. Apud prius verò seculum reges tenuisse hastas, quas sceptrum nuncupant, pro maiestate, pròque diademate fuisse proditum est. Ferunt milites in exercitu Pharnacis, tumultuaria coacta manu, latiore illi sirpum, dum ipsum in regem assumunt, pro diademate dedisse. Sicut Amasi, dum concionatur, pro regali ornamento galea data est. Bataui & Germani, regem quem delegere, attolere humeris, & scuto exceptum subcollare per vices pro regio fastigio obseruarunt. ^l Romanis autem regibus diadema ^m trabea, & purpureus amictus non quadrangulare, sed semicirculare, insignia regij dominatus fuere. Sequutòsque postea Cæsares, ⁿ diademate minimè vsos comperimus: imò omne decus regum, vt inuidiosum,

Assyrii.
Sardæ.
Siculi.
Phœnices.
Syrii.
Cilices.
Egyptii.
Reginarum
honor apud
Egyptios.
Phrygi re-
ges maximi.
Darij &
Alexandri
diademata.
Syrii.
Sceptrū sir-
pus latior lo-
co diadema-
tis.
Bataui &
Germani.
Romani re-
ges.

ANNOTATIONES.

^a *Assyriorum verò.*] Hos tiara vsos testis est Iustinus lib. 1. post princ. vbi de habitu Semiramidis. Diodorus tamen lib. 3. cap. 7. scribit Assyrios Arbace regis stola indutum regem appellasse.

^b *Apud Siculos.*] Siciliæ rex habuit purpuram, diadema, ac satellites armatos. Liuius Decad. 3. lib. 4.

^c *Egyptiis autem regibus.*] Hæc vsque ad versic. Tametsi, sunt. Diodori Sicul. lib. 2. c. item 2. post princ.

^d *Tametsi regni cura.*] A quo mutuatus fuerit hæc Alexander, non equidem scio: tu diuersum ex Diodori prædicto loco colligas, vbi Egyptiis singulis maior regis, quàm vxorum, filiorumque, aut aliorum principum, salutis cura est: unde multò minus honoratus liquet Regum vxores, ab iis qui Regum studiosiores essent.

^e *Diadema aspidis.*] Alianus de animalibus lib. 6. c. 38.

^f *Parthis duplex diadema.*] Ex Herodiano lib. 6. non multò post princ. cuius hæc sunt verba, Igitur cum ad hunc modum tredecim annis (quod quidem ad se attineret) sine querela cuiusquam imperium gubernasset, ecce sibi haud opinatò literæ ex Syria Mesopotamiæque redditæ à ducibus, in quibus scriptum esset Artaxerxem, Persarum Regem, Parthis iam deuictis, atque Artabano, qui Rex magnus primus appellatus est, duplicique diademate utebatur, non solum Orientis regno, sed vita quoque expulso, subigere vicinos Barbaros, ac sibi vestigales facere.

^g *Reges magni.*] Ex prædicto loco Herodiani, & Plutarch. in Pompeio. Sicuti etiam Persarum Reges unde illud Agesilai Asiaticis ex consuetudine Regè Persarum magnum vocantibus, Ecquid ille, inquit, me est maior, nisi & iustior & modestior? Author Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis.

^h *Regum Reges.*] In eodem loco Plutarch. in Pompeio, vbi tradit Pompeium noluisse Parthorum Regem appellare Regem Regum, vt à cæteris appellabatur. Suetonius in Caligula cap. 5. Parthorum Regem Regum appellat. Et Phrartes Parthorum Rex ad Augustum scribens, Regem se Regum appellauit apud Dionem in Augusto. Quin & Iul. Capitolinus Saporem Persarum Regem appellat Regem regum. De quo etiam Marcellinus lib. 17. scribit eum ad Constantium Imperatorem scripsisse hoc titulo, Rex regum Sapor, particeps syderum, & Frater Solis & Lunæ Constantio fratri meo salutem plurimam dico. Plinius lib. 30. cap. 1. tradit Magicam in Oriente Regum regibus imperare. Plutarch. autem in Lucullo Tigraneni Armeniorum Regem, Regum regem appellat. In Cyri autem sepulchro hoc Epitaphium inscriptum erat,

Cyrus ego Rex olim regum conditus hic sum.
Cicero in epi. familia lib. 9. Dolabella, Agamemnonem

Regem regum appellat. Agamemnoni, inquit, Regum regi fuit honestum habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem. Sic autem ait, Homerum imitatus, qui eo epitheto Agamemnonem donat, licet ἀναξ αἰσῶν familiarius appelletur. Similiter Regis regum titulus est apud Trebellium Pollionem, vbi de Sapore Persarum rege loquitur. Sed & Simandium & Sestrem Egyptiorum reges se Regum reges inscripsisse: illum in suo monumento, hunc in quadam columna, author est Diodorus lib. 2. c. 1.

ⁱ *Sicut Phrygum reges.*] Troes Regum reges, dictos scribit Strabo lib. 12. Nam & lib. 13. dicit Priamum Regem regum factum fuisse. Erant autem minoris Phrygiæ, qua Troate continetur, reges: quamuis Homerus in Catalogo nauium ab ea abducere videatur: Æschylus autè & omnes, qui post eum fuerunt, & eandem esse gentem dicant, cui Priamus dominabatur, de cuius regno Strabo lib. 9.

^k *Syrii quoque stolam.*] Temere hæc apposita sunt hoc loco: etsi stolam generaliter accipias pro omni veste, quæ corpus tegeret. Dictum est autem Syrios reges chlamyde vsos fuisse, quæ nihil aliud est quàm paludamentum, si quid Nonio Marcello fidei damus. Sanè reges Medi, cum Asiæ imperarent, Persæque stola ad Semiramidis exemplum vsi dicuntur, Diodoro Siculo lib. 3. c. 2. & deinde cap. 3. sceptrum regni stolamque regiam Semiramidem refert struxisse.

^l *Romanis autem regibus diadema.*] His verbis subnecti debent, non quadrangulare, sed semicirculare quò ad diadema referantur. Etenim supra in verbo, Quadrangulati figura, ex Dionys. Halicar. lib. 3. Regum Romanorum diadema fuisse semicirculare dictum fuit. Hæc verò ita pono, ne purpureum amictum semicircularem ridiculè dicamus. Sanè de regio diademate Seruij Tulli est versus Iuuenalis. Sat. 8.

Ancilla natus trabeam, & diadema Quirini,

Et fasces meruit regum ultimus ille bonorum.

m Trabea.] De quo est illud Virgi. 7. Æneid.

Ipse Quirinali lituo, paruaque sedebat

o Succinctus trabea, laeuaque ancile gerebat.

p Picus equum domitor. — *Et rursus*

q Ipse Quirinali trabea, cinctusque Gabino

r Insignis. —

Hincque Romulus trabea decorus Ouidio in libris Fastorum, & Trabeatus Romulus eod. lib. 1. eiusdem operis.

Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,

s Cum rudibus populis annua iura daret.

Plinius autem lib. 8. cap. 48. Trabeis vsos accipio reges. & lib. 9. cap. 39. Purpuræ vsum Romæ fuisse video, sed de Romulo in trabea, & alibi quoque diximus.

ⁿ *Diademate minimè vsos.*] Nam & Cæsar diadema illi ab

Antonio

Regis nomē
Ro.intolera-
bile.

Ignis sacer.
Clearchi fa-
ctus.

Antigoni
insolentia.

Indi.

Cidaris &
tiara affini-
tas.

Crobylum.

Cordile.

Nidarion.

Ciconia &

Hippopota-

mus insigne

regum ex-

ternorum.

Securis

Iouis.

Labradei.

Lituus.

Aquila in

summo sce-

ptri.

Indi.

deuitasse:quippe nomen regium alibi magnum, † Romæ verò intolerabile fuit. Frequens enim apud eos o laurea capitis decorum,& p distincta radiis corona, ac purpurea chlamys, insignia imperij fue-
re: tametsi post temporum interualla ex Cæsaribus q Aurelianum Cæsarem, præter mores instituta-
que maiorum, diadema vsurpasse, eoque insigni primùm vsus fuisse legamus. Demum eò vesaniæ
processum fuit, vt sequuti r Cæsares, sacrum ignem, qui tantum s regibus Persarum mos erat, velut
imaginem imperij sibi præferri sinerent, eoque præcipuo insigni & singulari ornatu vterentur. t Fer-
tur Clearchus Heracliensium tyrannus, cum effluxè fluerent opes, eò processisse, vt successu conti-
nuæ felicitatis, supra spem humanam insolens, se Iouis filium diceret: superque cætera flagitia & de-
decora, auream aquilam sibi præferri sineret: purpureamque vestem, auream coronam, & cothurnos
excellenti cultu instar tragicorum regum, pro insigni haberet, hanc regalem existimans palmam, ve-
lut eo ornatu, argumenta sui generis non ambigua fide demonstraret: & u Antigonus, quo Libe-
rum patrem referret, insolenti dominatu eò vanitatis excessisse, vt hederam capiti suo pro diademate,
pro sceptro thyrsus gestaret. x Indi verò reges, pro regio ornatu habent, vt cum foras prodeunt, au-
rea mitra pluribus gemmis distincta, & sindone amicti, tympanisque & tintinabulis præcedentibus
conspicui fiant. Quod autem de cidari diximus, non abnuerim illam ab tiara haud multum abesse,
sed specie ferè pari, neque inuenusta fuisse. Præter quæ fuere capitis insignia y Atheniensibus, quod
crobylum vocant, Cypriis quod cordilen, Persis Nidarion, Ægyptiis fasciolum non regium, sed cla-
rorum virorum & principum. De regali autem sceptro illud memoriæ proditum est, externorum
regum sceptrum in summo ciconiam, in imo hippopotamum habere effictum: quo argumento regem
iustitiæ obsequi oportere, atque feritatem & indomitas libidines, ne ira defauiat, emollire significa-
bant: quod ciconia summæ pietatis, hippopotamus violentissimum animal foret. Lydia z verò reges
sceptri loco securim habuisse feruntur, sicut Labradeus a Iupiter in Caria pro sceptro & fulmine se-
curim ferebat. Romanis verò regibus, b lituus cuspide incurua, qui etiam virga c auguralis erat,
sceptri d loco est habitus. Tarquinio e Prisco sceptrum fuit eburneum, in summo aquilæ figuram
habens, & corona aurea, quam vsque ad extremum tulit. f Indis autem nisi ex ebano sceptrum sumere

ANNOTATIONES.

Antonio oblatum repulit, vt videre licet ex Cicer. Philip. 2. Suetonio in vita ipsius Cæsaris cap. 79. & Plutar. etiam in vita illius.

† Romæ verò intolerabile fuit.] Hæc ex Liuius 3. Decad. li. 7. de Scipione Africano loquente. Circumsusa, inquit, inde multitudo Hispanorum & antè deditorum, & pridie captorum regē cum ingenti consensu appellauit. Tum Scipio silentio per præconem factō, sibi Maximum nomen Imperatoris esse dixit, quo se milites sui appellassent. Regium nomen alibi magnum, Romæ intolerandum esse, regalem animum in se esse, si id in hominis ingenio amplissimum ducerent, tacitè iudicarent, vocis vsurpatione abstinerent. Et idem propemodum scribit Polybius lib. 10.

o Laurea.] Ex Laurento, quod in villa Cæsaris ad Galinas creuit, triumphans Octavius Cæsar coronam in capite gessit, ac deinde Imperatores Cæsares cuncti, vt ait Plinius lib. 15. c. vlt.

p Distincta radiis corona.] Alij eam radiatam, alij rostratam dicunt, qualem post Hadrianum plures ex Cæsaribus habuerunt, vt ex veteribus numismatis obseruatum fuit.

q Aurelianum Cæsarem.] Aurelius Victor in vita illius, Iste, inquit, primus apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmisque & aurata omni veste vsus est, quod adhuc ferè incognitum Romanis moribus videtur. Et idem iisdem omnino verbis scribit Eutropius in vita quoque illius.

r Secuti Cæsares, sacrum ignem.] Id enim colligere potes ex Herodiano lib. 1. non semel, vbi de L. Vero, & de Commodo loquitur, & lib. 2. vbi de Pertinace, atque etiam vbi de Macrino, & lib. 7. vbi de Alexandri necē, iterumque vbi de inauguratione Gordiani.

s Regibus Persarum.] Ex Xenophonte Pædiæ Cyri lib. 8. Q. Curtio lib. 3. non semel. Procopio lib. 2. belli Persici, Agathio Histor. lib. 2. Ammiano Marcellino lib. 23.

t Fertur Clearchus.] Hæc sunt ex Iustino lib. 16. vsque ad eam clausulam, & Antigonus. De eo autem scribit Plutarch. de fortuna Alexandri lib. 2. quod fulmen gestauit, vnumque liberorum Tonitrum appellauit. Sed ad id quod scribitur de aurea aquila, addendum est, apud Romanos in om-

nibus exercitibus, ex delectu comparatis, aquilam auream præferri solitam, ex Dione, vbi de Crassi exercitu aduersus Parthos. Et à regibus quoque Persarum, vt dicitur infra lib. 4. cap. 2.

u Et Antigonus.] Ex Plinio lib. 16. c. 4. & Herodiano lib. 1. post princ. Sed & adde M. Antonium habitu sese Liberum quoque Bacchum appellasse, teste Paterculo lib. 2. Socrate Rhodio apud Athenæum lib. 4. Senecæque lib. 1. Suasoria- rum, & Dione lib. 48. Atque etiam C. Caligulam apud ipsum Athenæum d. lib. 4. & Dionem lib. 58.

x Indi verò reges.] Strabo lib. 15. in diuersis locis & Philostratus in vita Apollonij lib. 2.

y Atheniensibus.] Hæc vsque ad versic. Ægyptiis sunt authoris Etymologici. Est autem Crobylus crinium vtrinque in acumen intortorum plexus, de quo etiam Thucydides lib. 1. Lucianus in Nauigio. Tertullianus in lib. de velandis virginibus. & alij, quos citat vir vtrique doctus lib. Animaduersorum 2. c. 1. & in commentario de Cornu. lib. 1. cap. item 1. Sed tu tamen interim vide quæ scripsi de Crobylo, in nostris legibus Connubialibus inter ornamenta muliebria.

z Lydia verò reges.] Plutar. Problem. c. 158.

a Labradeus Iupiter.] Plutarch. eodem loco & his adde successores Androcli Codri regis Atheniensium filij, scipionem pro sceptro gestasse, vt scribit Strabo lib. 14. post princ.

b Lituus cuspide incurua.] Cicer. lib. 1. de Diuinat. Liuius 1. decad. lib. 1. Gellius lib. 5. cap. 8. Macrobius Satnr. lib. 6. cap. 8.

c Angularis erat.] Cicer. & Gell. vbi nuper citauimus.

d Sceptri loco habitus.] Plutarch. in Romulo.

e Tarquinio Prisco.] De hoc nihil Liuius. Sed, ni fallor, id accepit à Dionysio Halicarnassæo lib. 3. vbi refert Hetruscos, pace facta cum Tarquinio Prisco ad illum misisse insignia, quibus suos reges ornare erant soliti, coronam auream, & sellam eburneam, sceptrumque in summitate habens aquilam, & tunicam auro distinctam, ac purpuram togamque puram. Quibus ipse Tarquinus, consensu Senatus, postea vsus est.

f Indis autem.] Solinus cap. 65.

non licebat. Quorum reges cum iura dabant, aut exteros legatos admittebant, tunc capillum pectete, atque ornari solebant eximiè. ^g Babylonij verò tanto studio sceptrum prosequuti sunt, ut extra domum sine sceptro prodire, aut conspici nefas ducerent: in quibus diuersas effictas species figurafque habebant, quippe mali, rosæ vel lilij, aut aquilæ, alteriufve auis in summo insignia ferebant. ^h Hoc diadema apud exteros hodie videmus in vfu frequens, ut imaginem præ se ferant antiquitatis. nam candida fascia velut regio insigni caput obuoluti, regalem præ se ferunt maiestatem. ⁱ Non ergo mirum vbi in summa desperatione & diffidentia, Mithridatis vxor nihil prolatandum rata, cum mortem oppeteret, si arrepto diademate & insigni regio, quæ fascia erat, eodem collo alligato, vitam finire voluisset.

Babylonij.
Figure aliæ
atque aliæ
in sceptris.

ANNOTATIONES.

^g Babylonij verò.] Herodotus lib. 1.
^h Hoc diadema.] Ipsius authoris est.

ⁱ Non ergo mirum.] Conclusio huius cap. ad declarationem loci Plutarchi supra in princ. citati.

Quæ fuerint auspicia quæ à pullis emissis è cauea captarentur: & quæ secundos euentus, quæue infortunia afferunt.

CAPVT XXIX.

NTER ^a auspicia quæ veteres maxima cura, cultuq; obseruarunt annotauere annales, non parua æstimationis fuisse pullos, quibus è cauea emissis puls dabatur. Et tamen antiquo augurum decreto, omnis auis tripudium facere possit, tamen inter eas præcipui fuere ^b pulli Melici & Chalcidici, ^c quibus tantum honoris tributum est, tantumq; fabulosa vetustas religionis adscripsit, ut nisi his præmonetibus ^d comitia non haberent: ^e nullos ad honores proucherent: ^f nulli prouincias demandarent: ^g non senatû consulerent: ^h non bella vel paces inirent: ⁱ nihil denique domi forisq; agerent, quod ab his non prædictum velut deorum monitu, magna cura pensitarent. Hæ enim quasi ⁱ internunciæ Iouis & interpretes, futura præmonere dicebantur, quibus pullarius præerat: quotiesque de promouendo negotio, aut re exequenda pullos consultum ibat, ^k imperato de

Pulli Melici & Chalcidici.

Ritus auspicii capiendi à pullis.

ANNOTATIONES IN CAPVT XXIX.

^a **I**nter auspicia.] Omnia quæ hîc & alibi dicuntur de huiusmodi auspiciis & auguriis, sunt omnino superstitionosa, ab ipsis Romanis tandem post multa secula repudiata, ut videre licet apud Ciceronem in lib. de Diuinatione, præterquâ quod legibus diuinis & nostris canonibus sunt damnata, ut patet ex causa 25. q. 5. Ut interim omittam illud Accij, aut, ut alij vocant, Actij antiqui Poëtæ,

Nil credo auguribus, qui aures verbis dinitant

Alienas, suas ut auro locupletent domos.

Quod & à Gellio relatum est lib. 14. cap. 1. Hincque Valer. Flaccus, li. 1. Argonauticâ, exta lubrica appellat, veluti incerta, inconstantia & fragilia. Totum autem propemodum hoc caput, nec hoc authore nec alijs citatis, Gasparus Speuerus in suos commentarios de præcipuis diuinationum generibus transposuit, quo loco de auguriis & haruspicina disseruit.

^b Pulli Melici & Chalcidici.] In haud dubiè sumpsit ex Plinio lib. 10. c. 21. vbi tamen aliter intelligere videtur.

^c Quibus.] Scilicet auguribus, quamuis & ad alias referri possit.

^d Comititia non haberent.] Seruius enarrans illud 6. Æneid.

Observans quæ signa ferant, quò tendere, pergant

Pascentes.

^e Nullos ad honores proucherent.] Liuius 1. Decad. lib. 6. paulo ante fin. in oratione Appij Claudij Crassi.

^f Nulli prouincias demandarent.] Plin. lib. 10. cap. 21.

^g Non bella vel paces inirent.] Liuius & Seruius vbi supra. Plin. lib. 10. cap. 21. cum dicit, Iubent acies aut prohibent. Ideo Fabius auspicatus legitur, priusquam ab Tarëto egrederetur. Liu. Decad. 3. lib. 7.

^h Nihil denique.] Liuius ibi, & Seruius lib. 7. Æneid. ibi,

—Primisq; iugarat

Ominibus.

id est, auguriis, ait, secundum Romanos, qui nihil sine auguriis agebât, etiam domi. Vnde nuptiis adhibitus auspex, Iuuenal. Satyra 10.

—Veniet cum signatoribus auspex.

Idemque Seruius lib. 4. Æneid. in eum locum,

Me si fata meis paterentur ducere vitam Auspicis.

Maiores, inquit, omnia auspicatò gerebant. Idemque Liu. d. Decad. lib. 1. Auguriis, inquit, sacerdotioque augurum tantus honos accessit, ut nihil belli domique, nisi auspicatò gereretur, concilia populi, exercitus vocati, vbi aues non admisissent, dirimerentur. Similiâque in oratione Cn. Manlij Decad. 4. lib. 8.

ⁱ Internunciæ Iouis.] Cicer. li. 1. de Diuinat. Idem cum tripudio auspicaretur pullarius, diem prælij committendi differrebat. Et li. 2. eiusdem operis, Attulit in cauea pullos, is qui ex eo nominatur pullarius. Et epist. famil. lib. 10. epist. 12. ad Plancum, Recitatis literis, oblata religio Cornuto est, pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse. Eiusdem in 2. orat. pro lege Agraria meminit, & Liuius Decad. 1. lib. 8. Namque Papyrius Dictator à pullario monitus, cum ad auspicium repetendum Româ proficisceretur, Et 5. Decad. lib. 1. Super tam euidentem tristis ominis euentum, etiam ex pullario auditum est, vitium in auspiciis fuisse. Valer. Max. lib. 7. c. 2. de illo ipso Papyrio loquens, Papyrius, inquit, Cursor, Cõsul, cum Aquiloniam oppugnans, prælium vellet committere, pullariusque non prosperatibus auibus, optimum ei auspicium renunciaisset, de fallacia illius factus certior, sibi quidem & exercitui bonum omen datum credidit ac pugnam iniit.

^k Imperato de more silentio.] Solebant in auspiciis apud veteres adhiberi non passim omnes: sed ij tantum, qui essent periti. Peritos enim oportebat esse eos, qui quid silentium foret intelligerët. Silentium id in auspiciis dicebatur, quod omni vitio careret. Rogabat hunc augur an adhuc silentium esset. Respondebat statim, Silentium sibi esse videri. Tum ille si pascerëtur petebat, aut vbi: nò quòd ad auspicia pertineret, pascerentur necne pulli, quos pullarius in caueam attulisset: sed quia cum pascebantur necesse erat aliquid ex ore decidere, & terram pauire, tertipauim primò, post terripudium dictum est: hoc quidem nunc tripudium dicitur. Ex 2. Ciceronis de Diuinatione. Habet & Nicolaus Perottus ad 2. Epigram. Martialis lib. 1.

H [Pullum.]

*Indicia boni
ominis.*

*Auspicia ex
piscibus*

*Alia ex
aliis ani-
mantibus
auspicia.*

de more silentio,^l pultem illis ante caueam^m aut offam obiciebat: ⁿ eratque tempus consulendi summo mane & primo diluculo. Quod si oblata esca, è cauea^o pulli non exirent, aut sero progressi ^p escam non attingerent, retròve cederent, ^q vel occinerent, aut ^r non vescerentur, seu ^s planctu alarum alimenta refugerent, aut ^t euolarent penitus, omen magni terroris & sollicitudinis, tristissimòsque euentus adnotabant. Tunc enim pullarius quasi monitu fatorum exitus animo præsumentis, diem praelij aut rei exequendæ tempus diffundebat. Quod nisi paritum fuisset, extremum exitium & perniciem plerunque attulere. ^u Tiberio Graccho, qua die in turba cæsus occubuit, pulli non addixere, sed emissi è cauea, retro cessere, euentu tristissimo qui mox consequutus est. Et Claudius ^x Pulcher moturus aduersus hostes, non pascentibus in auspicando pullis, per contemptum religionis inito nauali praelio, terribili strage cum omni classe profligatus, pœnas dedit insignes. Sunt tamen exempla, delusam religionem, & contempta auspicia, felices euentus & successus plerunque habuisse fortunatos. ^y Papyrius enim Cursor, cum à pullario admoneretur ne cum Samnitibus praelio decerneret, pullis non addicentibus, feliciter dimicauit. Et ^z Flaminius consul moturus aduersus hostes, contemptis auspiciis fortiter pugnavit & vicit. Si autem pulli è cauea egressi, obiectam pultem aut offam volenti animo depasti essent, ita vt illis vescentibus ^a frustum ab ore decideret, & terram pauiret, quod ^b tripudium faceret solistimum, rem haud dubiè fortunari, & auspicia secunda esse, lætòsque successus & spem mirificam præsignarunt. Sed quod de pullis Apud Romanos proditum est, ^c idem in Lycia in Apollinis fonte, & in Medorum lacu ad Neptuni aquas lymire pisces facere tradunt: vbi à consulentibus euocati, ad auditum veniunt: qui si obiectas carnes diriperent & pascerentur, felicia portendere, & præsens auspiciū facere, imperiūque breui futurum interpretabantur. Contrà si caudis abegissent, aut aspernati cibum refugissent, tunc luctus graues & dira ac pestifera augurati fuere. In Epiro quoque in templo Apollinis draco colebatur: & in ^d Ægypto Apis bos in phano antiquissimo & sanctissimo, intra septa magnæ religionis,

ANNOTATIONES.

^l *Pultem.*] Festus Pompeius lib. 14. vbi de pulte loquitur.

^m *Aui offam.*] Cicero lib. 1. de Diuinatione.

ⁿ *Eratq; tempus.*] Obseruatum habeo ex Liuius, Tertia vigilia noctis, pullarium in auspicium à Papyrio missum. Decad. 1. lib. 1.

^o *Pulli non exirent.*] Valer. Max. lib. 1. cap. 4. vbi de Publio Claudio loquens, qui pullos, quod cauea exire nollent, abiici in mare iussit: dicens, Quia esse nolunt, bibant.

^p *Escam non attingerent.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. paulò ante fin. in oratione Appij Claudij Crassi.

^q *Vel occinerent.*] Idem Liuius 1. Decad. lib. 6. vbi suprà.

^r *Aut non vescerentur.*] Liuius ibi. & iterum eiusdem Decad. li. 10. Silius Italicus inter prodigia, quæ Flaminum cædem denunciabant, hæc quoque posuit,

—Tunc ales præscia luctus

Damnauit vesci, planctuq; alimenta refugit.

De quo etiam Cicer. lib. 1. de Diuinat. Festus Pompeius lib. 14. Seruius in lib. 6. Æneid. vbi suprà. & nonnihil Val. Max. lib. 8. cap. 1.

^s *Seu planctu alarum.*] Id ex Silio est loco citato.

^t *Aut euolarent penitus.*] Valerius Max. lib. 1. cap. 6. Flaminij autem præcipitem audaciam C. Hostilius Mancinus vesana perseuerantia subsequitur: cui Consuli in Hispaniam ituro hæc prodigia acciderunt. Cum Lanuij sacrificium facere vellet, pulli cauea emissi in proximam syluam fugerunt, summæque diligentia quæsit, reperiri nequiverunt &c. Suetonius in Galba c. 18. inter omnia mortis ipsius Galbæ auspicia id commemorat, Auspicantri pullos euolasse. L. Florus & illud Hostilij Mancini refert Epit. Liuij lib. 55. Et Diuus Augustinus de Ciuitate Dei libro 3. cap. 21.

^u *Tiberio Graccho.*] Plutarch. in vita illius.

^x *Claudius Pulcher.*] Sueton. in Tiberio cap. 2. Claudius, inquit, Pulcher apud Siciliam non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, vt biberent, quando esse nollent, praelium nauale iniit, superatúsque cum Dictatorem dicere à Senatu iuberetur, velut iterum illudens, discrimini publico, Illiciam viatorem suum dixit. Florus Epit. Liuij lib. 19. Claudius Pulcher, Consul, qui contra auspicia profectus iussit immergi pullos, qui cihari nolebant, infeliciter aduersus Carthagenenses classe pugnavit, & reuocatus à Senatu, iussúsque Dictatorem dicere, C. Glauciam dixit sortis vltimæ hominem, qui co-

actus abdicare se magistratu, postea ludos prætextatus spectauit. Idem aut alius eiusdem nominis gestorum Romanorum Epitomate 2. in primo bello Punico, Claudius, inquit, Consul non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat, vbi ille præcipitari pullos iusserat, quod pugnare ab his vetaretur. Ante hos Cicero lib. 2. de natura Deorum, Nihil nos P. Clodij bello Punico temeritas mouebit: qui etiam per iocum Deos irridés, cum cauea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam iussit, vt biberent, quando esse nollent: qui risus classe deuicta, multas ipsi lachrymas, magnam Reipublicæ cladem attulit. Subditque hunc à populo ob eam cladem condemnatum. Verum Vale. lib. 8. c. 1. scribit, quod cum ob eam rem infesto populo obiectus, effugere debitam pœnam nullo modo posse crederetur, subito coorti imbris beneficio, tutus à damnatione fuit. Et de hoc modo intelligit Seruius in lib. 6. Æneidos, eo loco,

—Sic effatus vestigia pressit,

Observans quæ signa ferant, quò tendere pergant

Pascentes.

cum quidam, inquit, cupidus belli gerendi à Tribuno prohiberetur ne iret, pullos iussit afferri, qui cum missas fruges non ederent, irridens Consul augurium: ait, Vel bibant. & eos proiecit in Tyberim. Inde nauibus victor ex Aphrica reuertens, in mari cum omnibus, quos ducebat, extinctus est. Hæc ille, qui eius rei Liuium authorem laudat, qui tamen aliter eam rem narrat, vt ex Epitome illius patet.

^y *Papyrius enim Cursor.*] Aliter retulerunt Liuius 1. Decad. lib. 8. & 10. & Val. Max. lib. 7. c. 2.

^z *Et Flaminius.*] Liuius 3. Dec. lib. 1. & 2. & Plut. in vita Fabij Max.

^a *Frustum ab ore decideret.*] Cicero lib. 1. & 2. de Diuinatione. Festus Pompeius lib. 14. in Pul.

^b *Tripudium faceret solistimum.*] De tripudio solistimo Cicero in d. locis, & iterum lib. epist. famil. lib. 6. ad Cincinnam epist. 6. Liuius 1. Decad. lib. 10. c. 21. Festus Pomp. d. lib. 14.

^c *Idem in Lycia.*] Hæc Plutarc. in lib. de Industria animalium. & Plinij lib. 32. cap. 2. & Athenæi lib. 8. cap. 2. auctoritate Polycharmi lib. 2. Rerum Lyciæ. & vide Ælianum de Animalibus lib. 8. c. 5. & infra lib. 5. c. 13.

^d *In Ægypto Apis bos.*] Apis apud Memphim colebatur Diodoro lib. 2. cap. 4. vbi quondam Ægypti regia. Illò bos à sacerdote

in quibus coniectura diuinæ mentis & prædictiones futurorum putabantur. Sicut in Memphi vacca, & in Heliopoli ^e Mneuis bos, atque in ^f Arfinoë crocodilus. Hisque porrectam escam accipientibus aut auersantibus, felicia auguria & exitus fortunati, nonnunquam magna infortunia & repentinum incommodum prædici & præmonstrari. Fuitque obseruatum in omni augurum responso, vt si pullarius, seu quiuis augur qui auspicatur, cuique monita deorum prædicere, & de augurio respondere, ac portenta interpretari curæ fuit, tacitum ferret quod dii vulgari voluissent: haud aliter contraheretur nefas, quàm si occulenda diuulgaret, & g abdita palam faceret. ^h Si verò augurio fallaci mentiri ausus fuisset, sinistrumque pro dextro, vel quod prodigij foret, cōtra denuntiaffet: non id illi qui de auspicio consulit, sed in ipsius pullarij vel auguris caput, qui tam improbè mentiri ausus esset, quicquid fuisset infortunij recisurum.

Augures in religionem delinquentes.

ANNOTATIONES.

facerdotibus deductus, vt ait Plinius lib. 8. c. 46. dubitationem facit an & vacca ibidē fuerit & Dea: quod hīc Alexander subiungit. Sanè in honorem Osiridis & Isis conium ob beneficium monstratæ agriculturæ, alterum sub tauri, alterum sub vaccæ specie, vt solem & lunam, vt ait Plutar. Ægyptij coluerunt.

^e *Mneuis bos.*] Strabo in eo lib. in duobus locis & Diod. Siculus lib. 2. cap. 4. Eusebius Præparationis Euangelicæ libro 2. Mneuium bouem dicunt, non vt antea legebatur hoc loco Mneum.

^f *In Arfinoë crocodilus.*] Strabo vbi suprā. Eusebius autem dicit in palude quod hic dicit in Arfinoë. Tu vide an idē sit.

^g *Abdita palam faceret.*] Neque enim omnia indicare de-

bet, sed quedam occultare, vt ostēdit Virgilius lib. 6. Æneid. loquens de vate, — *Fingitq; premendo.*

Vbi Seruius trahit ad sacerdotes, in idq; refert illud Lucani,

— *Nec tantum prodere vati. Quantum scire licet.* —

^h *Si verò augurio fallaci.*] Liuius 1. Dec. lib. 10. & Valerius Maximus lib. 7. cap. 2. vbi de Papyrio Cursore. Gellius autem lib. 4. cap. 5. refert historiam Aruspicum, qui ob fulgur (nam statua Romę in Comitio posita Horatij Coclitis, fortissimi viri, de cœlo tacta fuerat) piaculis luendum Aruspices ex Herutria acciti, inimico atque hostili in populum Rom. animo, instituerant eam rem contrariis religionibus procurare. Ob id, cū de perfidia confessi essent, necati sunt.

Pythagoras, Parmenides & Zeno philosophi, tum Ennius, Pacuuius, Accius & Nernius poëta, unde originem duxere.

CAPVT XXX.

QUOD de Pythagora Samio veteribus monumentis memoriæ & literis proditum est, his etiam Genialibus adiciere non dubitauī. Siquidem hic Samo relicta, ex patrio & natali solo primò in Ægyptum, mox Babyloniam ad Persarum magos, contemplandōsque siderum motus originēque mundi spectandam profectus est. Inde Cretam Lacedæmonēque, ad cognoscendas Minois & Lycurgi inclytas ea tempestate leges, contendit; quibus instructus, tanquam ex mercatura bonarum artium Metapontum & Crotonem venit: vbi suis monitis præceptisq; tantum processit, vt populum in vitia lapsū, ad frugales mores modestiamq; reuocaret. Ibique Archytam primò & ^b Epicharmum, mox ^c Philolaum & ^d Alcmeonem, deinde ^e Zenonem, ^f Parmenidē, ac ^g Lysidem suæ disciplinæ sectatores habuit: qui eius monitis doctrinaq; imbuti, diuina mente & consilio viri euasere, lumenq; & ornamentum suæ reipublicæ fuere. Sed ^h Archytas ⁱ & ^j Lysis ex Tarento, Alcmeon & Philolaus Crotoniatæ, vbi quondā magna ^k Græcia fuit. Parmenides ^l verò & Zeno ^m ex Elea Lucaniæ vrbe, ⁿ quæ post Silarū † iuxta sinū Possidoniātē sita est, oriūdi fuere. Eā plerique ^o Eleam dixere, alij Ileam, quæ à Phocensibus colonia deducta fertur. Hic enim ille Zeno fuit dialecticæ primus inuentor, cuius pleraque extant egregiè dicta factaque, qui Pythagoræ præceptis imbutus, ^p cum Phalaridi tyranno homini sæuo & sanguinario, ob crudelem dominatum necem machinaretur, vt ciues ab impotenti seruitio tolleretur, & arcano consilio detecto, captus

Pythagoras.

Parmenides & Zeno. † alias si malis, Sybarim. Pythagoræ discipuli.

ANNOTATIONES IN CAPVT XXX.

^a *Q*UOD de Pythagora, Samio.] Hæc ex Strabone lib. 14. & Valerio Max. lib. 8. c. 7. Laërtio in vita ipsius Pythagoræ. Iustino lib. 2. & Apuleio lib. 2. Floridorum.

^b *Et Epicharmum.*] Idē Laërtius in vita ipsius Epicharmi.

^c *Philolaum.*] Idem in vita eiusdem Philolai.

^d *Et Alcmeonem.*] Idem Laërtius in Alcmeone.

^e *Zenonem.*] Idem in vita ipsius Zenonis & Strabo lib. 6. post princ.

^f *Parmenidem.*] Idem in vita Parmenidis. & Strabo vbi suprā.

^g *Lysiam.*] Lysidem legendum est, neque enim Lysias vocatur, sed Lysis ex eodem Laërtio in vita Pythagoræ non semel.

^h *Archytas.*] Laërtius in vita Pythagoræ & ipsius Archytæ, & Strabo lib. 6.

ⁱ *Et Lysis.*] Laërtius in vita Pythagoræ. ex quo intelliges Lysis legendum esse, vt suprā diximus.

^k *Magna Græcia.*] A Locris incipit frons Italiæ, quæ Magna Græcia appellata est Plinio lib. 3. cap. 10. & tam Locri, quàm Crotonienses in Brutiis erant, nunc verò Ca-

labriæ regioni nomen est.

^l *Parmenides.*] Laërtius in vita illius.

^m *Zeno.*] Idem in eiusdem vita.

ⁿ *Quæ post Silarum.*] Legendum Silarum ex Strabone & Plinio, quos Volaterranus sequitur, vt sit Elea, quæ hīc dicitur, post oppidum Pestum, à quo sinus Pestanus, aliàs ab Græco nomine vrbis Possidonia dictus Possidoniates. Hæc ita, nisi malis legere Sybarim, quæ à Crotone non longe distat ex Plinio lib. 3. c. 11. & Liuiio Decad. 3. lib. 6.

^o *Eleam.*] Elea vrbs est Lucaniæ, ex qua dicti Eleates Volaterrano. Plin. verò lib. 3. c. 5. Helea dicitur oppidum, postea Velia dictum. Nescio verò vnde hic Ileæ nomen transcripserit. Illud conuenit, Eos, qui ab Harpalo regis Cyri præfecto ex terra Phocide fugati sunt, alij Veliam, partim Massiliam condiderunt, teste A. Gellio lib. 10. c. 16. Vnde magis est vt hoc loco pro Ileā, Veliam legendum putem.

^p *Cum Phalaridi.*] Valer. Max. lib. 3. cap. item 3. At Laërtius in vita ipsius Zenonis, hunc non Phalaridem fuisse dicit, sed Nearchum: aut, vt alij volunt, Diomedontem. Sed & de hoc Tertul. in Apologetico cap. vlt.

H 2 q Idem

Zenonis cō-
stantia.
Theodori cō-
stantia.

Leana con-
stantia.

Berosus
astronomus.
Epicharis li-
bertina.

Ennius.

Salentini.

Pacuvius.
Accius.
Neuius.

ab eo in omnes cruciatus laceraretur acerbis quæstionibus, quod conscios coniurationis non detegeret, nullis terroribus adduci potuit ut affines culpæ & conscios facinoris palam faceret: sed vultu interrito, & quadam sublimi constantia, ea præsentia animi fuit, ut singulos tyranno intimos familiares, quanquam infontes, coniurationis capita esse diceret: quibus sublati multitudinem sæuien-
tem magnifica oratione ita impulit, ut facto impetu lapidibus eum obruerint. Sed quod de Zenone, idem de ^q Theodoro, qui in ^r Hieronymum Hieronis filium, iuuenem omnibus flagitiis coinquinatum propter turpitudinem fordēsque vitæ coniurauerat, scriptum accepimus. Is enim quum tormentis per omnia exempla cruciaretur, quæ fortissimi cuiusque patientiam vincerent, ea fuit constantia animi, adeoque fortis & magnus, ut omnes socios facinoris supprimeret: tyranni vero alumnos & familiares, velut sceleris ministros & eodem crimine pollutos, per carnifices & tortores ad supplicium tradi fecerit. ^s Leana quoque quamvis mulier, cum per omnes cruciatus vexaretur à tyrannis, nunquam adduci potuit, ut consilia Harmodij & Aristogitonis tyrannicidarum detegeret. Ob quod meritum simulachrum illi Athenienses erexere lænam æneam, cui ob taciturnitatem linguam addi vetuerunt: sicut Beroso astronomo, ob vera quæ prædixerat vaticinia, in gymnasio statuam lingua aurata effinxere. Cui non absimilis ^t Epicharis libertina fertur, quam in coniuratione Pisoniana iussu Neronis per omnia fœdā exempla cruciatam, non verbera, non ignes, non torquentium ira pervincere potuit, ut se consciam fateretur. Fuit quoque alter ^u Zeno philosophus insignis, & alij nominis eiusdem fama illustres. Sed quia Tarenti mentio & Ilex facta est, admoneor etiam Rhudiarum in Appulis sitæ vrbis, quæ multi nominis & famæ non minoris habitæ sunt. Ex his enim ^x Ennius poëta oriundus fuit: tametsi ex Tarento ortum nonnulli credant. Ea enim vrbs à Tarento haud multum distans, citra Brundisium in mediterraneo sita est, ^y vbi Lupiæ & Salapia oppida fuere. ^z Salentini autem hi sunt, qui existimant oram Italiæ, & Chersonesum circa Iapygiam incolunt, qui Messapij, Calabri, Iapyges, Peceucij, & Appuli communi nomine appellantur. Fuit iisdem temporibus ^a Pacuvius tragicædiarum scriptor, Brundisij in agro Salentino ^b Ennij sorore genitus, & ^c Accius tragicus libertinis parentibus, haud multum ætate distantes: simul & ^d Neuius poëta, qui ex Campania, ut frequens opinio est, originem sibi vendicavit.

ANNOTATIONES.

^q Idem de Theodoro.] Hæc usque ad eam clausulam, Leana quoque, sunt Valerij Max. vbi suprâ.

^r Hieronymum Hieronis filium.] Liuius non filium, sed nepotem dicit 3. Decad. lib. 4.

^s Leana quoque.] Plinius lib. 7. cap. 23. & lib. 34. c. 8. Pausanias lib. 1. Athenæus lib. Dipnosophistarum 13. cap. 24. Polyenus Stratagematôn lib. 8. Tertullianus in Apologetico cap. vlt. & in libello ad Martyres. Lactantius lib. 1. cap. 20. Eusebius in Chronicis, & diximus in nostris legibus Conubialibus num. 135.

^t Epicharis.] Tacitus libro 18. & Polyenus libro 8. Stratagematôn.

^u Alter Zeno.] Hic Citticus fuit ex Strabone lib. 14. prope fin. vbi eum dicit fuisse sectæ Stoicæ authorem Laërtio in vita illius, de quo non absimilem historiam refert Val. Maximus lib. 3. cap. 3.

^x Ennius poëta.] Strabo lib. 6. & videt Seruium enarrantem illud Virgilij lib. 7. Aeneidos,

At Messapus equum domitor, Neptunia proles.

^y Vbi Lupiæ, & Salapia.] Strabo, vbi suprâ.

^z Salentini autem.] Hæc usque ad versic. Fuit iisdem, Strabonis sunt lib. 6.

^a Pacuvius.] Eusebius chronographus Olympiade 156.

^b Ennij sorore genitus.] Ut scribit Plinius lib. 35. cap. 4. Verum Eusebius vbi suprâ tradit eum fuisse ipsius Ennij ex filia nepotem.

^c Et Accius.] Eusebius in Chronicis Olymp. 160.

^d Neuius poëta.] Hunc enim Campanum fuisse satis ostendit A. Gellius lib. 1. cap. 24. dum dicit Epigramma ipsius à se compositum esse plenum superbiæ Campanæ. De huius verò & superiorum temporibus idem A. Gellius libro 17. cap. vlt.

ALEXAN

ALEXANDRI AB

ALEXANDRO IVRISPERITI

NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM

LIBER SECVNDVS.

Locus ex Propertio, ab Accio Syncero Neapolitano in conuiuium familiari commodè emendatus.

CAPVT I.

ATVRNALIBVS cum ego & familiares mei complusculi sub idem tēpus Neapoli conueniremus, cūmq; à forensibus negociis feriarum causa aliquando quies foret: ad Accium Syncerum, virum ingenij cultu, & facundia singulari, cum quo mihi peruetus consuetudo fuit à puero, nonnunquam ventitabamus: cum eoque vel honestis deambulationibus, vel sermonibus lepidissimis, id quod erat temporis, ad multam saepe diem conferebamus, quotidianoque eius congressu & assiduo comitatu perfruebamur. Accipiebátque nos homo ille suauitate insigni plerunque nouo epigrammate, aut elegia, versibus mundis & graphicè factis, multo cum nitore & cultu: nonnunquam festiuissimis epulis, & lætiore conuictu, cœnaque non vulgari nec protrita, sed aut veteris cucurbitæ ferculo cum lactucæ thyrso minutim cæso, & acino vix passæ insperso: aut olentibus pomis, anni frigore seruatis, & ficu sicca sinuessana cum rosaceo ex Petrino suo, quæ ipse appellabat Petrinia. Velut fuit illa die, cum mihi & plerisque doctis viris cœna exhibita, Sanazario ex Æthiopia bonæ frugis liberto, scitissimo adolescenti, quem libertate & gentili cognomento donauerat, liberalibusque disciplinis instruxerat, ita vt cuius ingenuo non impar videretur, demandauit vt Propertij elegias à se pluribus in locis castigatas, summissim lenitèrque cantaret. Quod cum ille cupide faceret, versusque ad tibiam modulis dulcissimis scita & canora voce canere inceptaret, nosq; & proferentis verba, & concentum, numerosque admodum suaues, summa cum voluptate captaremus: & iam millibus modulatis versibus, ventum esset vbi Cynthiam Baiis demorantem, diu abfuisse conqueritur, his verbis,

*Ecquid te mediis cessantem Cynthia Baiis,
Quà iacet Herculeis semita littoribus:
Et modo Thesproti mirantem subdita regno
Proxima Misenis æquora nobilibus?*

Accius carminibus pausam fieri iussit, & ad me conuersus: Quid tu, inquit, qui orbis situm tam diu legendo perscrutaris, Misenum aut Baias cum Thesproti regno commune habere vidisti? Nunquid in memoriam venit, ^a Thesprotium agrum in Epiro iuxta Chaones & Acarnanes, aut (sicut ^b Herodotus ait) Ambraciis & Leucadiis proximum longe à Cumano abesse? Quid enim isto in loco hic poëta senserit, qui regno Thesproti æquora Miseno proxima subdita esse dixit, quum tanto maris terrarumque recessu discreta sint, non equidem intelligo. Neque enim Thesprotios in Cumanum venisse, aut in Italiam colonias deduxisse, vel armis nouas sedes conquisisse, vnquam, quod meminerim, legi: nisi tu forte, qui meliore memoria es, aliter sentis. Cūmq; me id arbitrari respondissem, quod plerique studiosi sensere, vt poëta loci confinio & quasi commercio ductus, cum ex Chalcide & Eubœa profecti, multum in ora maris possent, latèque fines propagassent, illósque Cumanum tenuisse, & illuc colonias deduxisse, authores tradant: siquidem Hypocles Cumæus, & Megasthenes Chalcidensis, multo emenso mari, huc colonias deduxere, moniti oraculo, quippe cum nullam coloniam sine consilio deorum Græci transmitterent: vel vt multi fecerunt, duce Parthenope Eumeli filia, quæ solum Neapolitanum delegit columbæ augurium sequuta: in cuius rei monumentum, Apollini statuam Neapolitani erexere, columba humero insidente, quam ipsa inspicere & adorare videbatur: Thesprotiumque agrum ab Eubœa haud multum distare certum sit, quasi ad hoc alludens poëta, subdita regno Thesproti æquora Miseno proxima affirmarit: scilicet quia ex Chalcide Thesprotis proxima & Cumæis profecti agrum Miseno finitimum, hoc

Accius Syncerus.

Sanazarius ex Æthiopia.

Propertij locus discussus.

Apollinis statua Neapoli erecta.

ANNOTATIONES IN CAP. I.

ID caput totum est in enarrandis duobus locis Propertij: a *Thesprotium.*] Vide Strabonem lib. 6. iterumque 7. b *Herodotus ait.*] Lib. 8.

H 3

c *Prochi*

est, ipsas Cumas tenuerunt, propterea ea loca subdita videri: solereque non ignobiles poëtas loca & recessus circumscribere, illaque non exposite & aperte, sed quasi per tegmata & figuras obliquis orationibus denotare: idque sensisse doctos viros, itaque versus interpretatos fuisse dixi: Nunquam inquit Accius, quod ego scio, tam hispida & agresti aure Propertius fuit, ut cum Chalcidem aut Cumas dicere contenderet, Thesprotium agrum quasi finitimum illorum loco nuncuparit, quum præsertim nulla societas aut communio cum Thesprotiis agro Cumano fuerit: constetque, si omnes sinus, promontoria, litora, insulas, & vrbes maritimas, ac maria vasta, & terræ infusa ex omni antiquitate percensere velis, Thesprotios magno litorum flexu & multiplici sinu, longe à Chalcide Eubœæ & Cumæis abesse: nec ita finitimos, ut forsan arbitraris. Neque ego huius poëtæ præstantis ingenij vim, hos nitidissimos & mundissimos versus optime editos, tam abstruso & recondito significato verborum conculcasse putarim. Etenim si Chalcidenses, & Heretrienses ex Eubœa, classe huc aduectos Cumas condidisse, & pulcherrimam Campaniæ oram, ac loca Miseno proxima tenuisse fama fert, sicut Iapygiam, Phaliscos, Nolam & Abellam tenere, cur loca Miseno finitima potius Thesprotiis quàm Chalcidensibus, quàm Heretriensibus subdita dixerit, equidem ignoro, cum & hi veri incolæ sint, & longe aptius conuenientiusque fuit, istos, quàm illos, cum quibus nullum erat commercium, nominasse. Verum, inquit, Accius, si versus istos bene pensitare, & verba ac sensus aure attenta rimari volumus, non Thesproti, ut communis error habet, sed Prochyta à poëta scriptum fuisse facile contenderim. Idque ita esse, in quoduis pignus vocarim, non aliter scriptum carmen ab eo editumve fuisse. Sed hic error ita aliquibus insedit penitus, ut diuelli haud facile queat. Quod tamen ita esse, inclinatur animus probabili argumento, cum^c Prochyta & Pitheculas à continente æstu marino auulsas, quandoque circumfluum mare insulas fecisse liquido constet, sicut Capreas, Leucosiam, Syrenes, & ^d Oenotrias: seu multi tradunt, Inarimen montem fuisse qui motu terræ disclusus à continente, Prochyta fecit insulam, angusto freto interfluente, quæ Græcis ab effusione dicta est. Ipsamque & Pitheculas disclusas motus partes, proximas Cumanorum finibus tanquam moles obiectas ante agrum Cumanum & Misenum existere, antiqua monumenta annalium prodidit: quod & nunc videre licet. Subdita ergo Prochyta regno Miseni proxima æquora poëtam dixisse crediderim, cum ipsa litora facili traiectu apta & cohærentia sint: quippe cum ante ipsam paruo freto distincta iaceant, propterea subdita videri potius, quàm Thesprotios, cum quibus nullum commercium fuit, extimos & remotissimos intellexisse. Insula quoque regna nuncupari, Virgilij testimonio probatum est 7. Æneidos, dum inquit: Fertur Theleboum Capreas dum regna teneret. Huiusque erroris illud quoque specimen est, quod alio in loco communi opinione pudendo errore receptum erat nauitam hunc poëtam fuisse: quod quidem ita fuit in confesso, ut in eius vitæ commentariis plerique id pro certo posteris tradere non dubitarint, ut altero versiculo constare videbatur. Et quamuis nauita diues eram quo imperitiis dici profecto nihil potuit, cum neque hoc usquam gentium tradatur, ut elegantissimus poëta & honestissimus, vitæ genus poëtarum studiis piacularare & portentosum, nauitæ munus concupiuerit. Et portenti ac prodigij simile est, hæc commenta in tanti ingenij viro opinari. Sed quod à vero minime abest, mendum etiam in hoc versiculo facile, inquit, ostendimus: siquidem vbi legebatur perperam, quamuis nauita diues eram, non ita diues eram, dicendum fuit. Huius quoque rei haud improbabile documentum videri, quod Iouianus Pontanus vir multæ eruditionis, antiquissimo firmabat testimonio, Propertij elegias patrum nostrorum ætate, & se adolescentulo primum in lucem prodixisse, cum antea inscitia temporum incomptæ forent & incognitæ: opusque oblitteratum, & longissimo æuo absumptum, corrosis & labentibus literis in cella vinaria sub doliis inuentum apparuisse, & cum libelli vetustate, verbis & nominibus absumptis longo situ & senio, quod in diuturna obscuritate latuerant, veram lectionem assequi nequirent, effectum ut mendosi inde codices prodirent: paulatimque discuti errores, & corrigi cœpti sunt: nec tamen effici quisse, ut posteris omnino integri inoffensiq; darentur. Ad hunc modum Accius Syncerus noster, scitè admodum apud complusculos qui aderamus, sermocinabatur, itaque mendaces libellos deprehendebat erroresque diiudicabat, ac perpenso iudicio vitia rimabatur.

Prochyta
insula.

Insula regna
subinde
nuncupatur.
Propertius
falso nauita
fuisse existi-
mat.

Locus alius
Propertij.

Propertij
elegia quā-
do & vbi
reperita.

ANNOTATIONES.

^c Prochyta & Pitheculas.] Strabo lib. 1. & 6.

^d Oenotrias.] De iis omnibus Strabo d. lib. 6.

Qui quæstores Romæ, quotq; fuerint, qualisq; potestas & munus erat, aut iurisdictio.

CAPUT II.

Quæstorū
origo.

QUÆSTOR quæstorum antiquissima est, ut ^a Pomponius & ^b Gratianus scribunt: quippe à conditore vrbis Romulo, deinde Numa Pompilio, ut nonnulli putant, ut vero plures certioresque, à Tullo

ANNOTATIONES IN CAP. II.

^a **V**T Pomponius.] Imò verò Vlp. in l. 1. ff. de offic. Quæst. Quamuis sciam ipsum Pomponium in l. 2. §. populo. ff. de orig. iur. de eorum origine aliquid scripsisse.

^b Et Gratianus.] Imò Gracchanus Iunius lib. 7. de Potestatibus. referente Vlpiano vbi supra. Cuius etiā mentionem fecit Plinius lib. 33. c. 2.

^c Vale

Hostilio quæsturam primo inuentam fuisse autumant. Sed sicut hoc incertis authoribus traditur, ita exploratum est, ^c Valerium Publicolam, qui cum Bruto consul fuit, cum Saturni ædem & ærarium condidisset, duos quæstores qui publicæ pecuniæ præessent, suffragiis populi creati voluisse. Fuere autem hi P. Veturius & M. Minutius, qui primi ex patribus quæsturæ munus curiatis comitiis cepere. ^d Quæ res cum bene & prospere reipublicæ cessisset, & plebs cum patribus tumultuata, quæsturæ se participem fore contenderet, eod deducta est, ut ex duobus quatuor quæstores fierent: duo quivrbanis negotiis & ^e ærario præessent: duo, qui consulibus ad belli ministeria præsto forent: liberumque esset ut hi possent populi suffragio ex plebe vel patribus creati: quo tempore tanto certamine in quæsturam plebs inuasit, ut ex quatuor vix vni patricio, ^f Fabio scilicet Ambusto, locus relictus foret. ^g Interiecto deinde tempore, quo Picentes assiduis cladibus fatigati, in populi Romani societatem asciti sunt, quæstorum numerus auctus fertur, ut seni crearentur. Coniectari licet, quod ^h auctis populi Romani vectigalibus, & quæstu vberissimo ex prouinciis proueniente, illorum numerum qui id munus exequerentur, quibusque curatio hæc demandaretur, augeri oportuisse: donec ⁱ Syllana lege intercurfu temporum, ultra viginti excreuisse dicuntur. Quid autem quæstorio muneri conueniat, separatim & inter cise ^k authores tradunt. ^l Nam consules ^m prætoresque in prouincias profecturi, singulos quæstores, ⁿ quorum curæ captiua præda, & quicquid auri argenti que inde adueniret, appensum adnumeratumque demandaretur, apud se habebant. Quorum munus erat, ^o vectigalia populi Romani in prouincia exigere, ^p stipendia præbere militibus, singulaque accepta expensaque rationibus inferre: ^q multas quoque pecuniarias tam Romæ quam in prouinciis exigere, & in publicas tabulas notare: ^r omniumque rerum pecuniarumque notas & illustres rationes dare: illasque confectas & consolidatas absolutasque ^s per suos scribas in ærarium deponere, quos quidem scribas maximæ probitatis, ne quid fraudis dolive admitteretur, huic muneri ^t adscribebant, tametsi scribæ officium ^u Romanis mercenarium fuerit, nec magni testimo-

Primū bini
quæstores
creati.

Deinde
quatuor.

Mox seni.

Tandem ul-
tra viginti.

Quæstorum
officium.

Scribæ quæ-
storum.

A N N O T A T I O N E S.

^c *Valerium Publicolam.*] Ut tradit Plutarch. in vita illius Sed aliter Corn. Tacitus lib. 11. cuius hæc verba sunt, Sed Quæstores regibus, etiam tum imperantibus instituti sunt, quod lex Curiata ostendit ab L. Bruto repetita. Mansitque Consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret, creatique primū Valerius Posthumius, Æmylius Mamercus sexagesimo tertio anno post Tarquinius exactos, ut rem militarem comitarentur.

^d *Quæ res.*] Ex Liuius 1. Decad. lib. 4. in 2. locis.

^e *Et ærario præessent.*] Asconius Pædianus in 3. in Verrem act. post princip. Pomponius Iurisconsultus l. 2. §. deinde cum ærarium. ff. de orig. iur. & probatur ex multis sequen.

^f *Fabio scilicet Ambusto.*] Liuius ubi nuper citauimus.

^g *Interiecto deinde tempore.*] L. Florus Liuij Epit. lib. 15.

^h *Auctis populi Romani vectigalibus.*] Cor. Tacitus libro 11. post ea verba, quæ supra ex eo citauimus.

ⁱ *Donec Syllana lege.*] In eodem loco.

^k *Authores tradunt.*] Ut Plutar. in Græchis.

^l *Nam Consules.*] Liuius 3. Decad. libro 8. ad finem.

^m *Prætoresque.*] Liuius 3. Decad. lib. 3. ubi de Quæstore Marcelli Claudij Prætoris. & Plutar. in vita Cæsaris, ubi dicit illum fuisse Quæstorem Tiberonis Prætoris in Iberia, & ipsum quoque Prætozem creauisse Quæstorum filium eiusdem Tiberonis. Asconius Pædianus in 1. actione in Verrem scribit Ciceronem fuisse Quæstorem sub Sexto Peducaeo Prætoze, & Q. Cecilium nigrum sub Verre etiam Prætoze.

ⁿ *Quorum cura captiua præda.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. Ingentique præda est potitus, cuius pars maxima ad Quæstorem redacta est. Rursumque, Castra capta præda ad Quæstores redacta. Et 3. Decad. lib. 6. loquens de bonis captiuorum Campanorum, Iussique, inquit, ad Quæstores deferre quod auri argenti que haberent. Et alibi eodem libro, ubi de præda Carthaginis nouæ. Hæc omnia, inquit, C. Flaminio Quæstori appensa adnumerataque sunt. Et paulò infra loquens de obsidibus captis. Legatis, inquit, præsentibus suos restituit. Cæterorum curam benignè tuendorum C. Flaminio attribuit. Et lib. 7. Scipio Afros captiuos vendere Quæstorem iussit. Et de hoc quoque loquens Valerius Maximus lib. 5. c. 1. ubi de Scipione Africano. Huic, inquit, facto par eiusdem viri humanitas: à Quæstore suo hastæ subiectos captiuos vendente, puer eximia

formæ & liberalis habitus missus est. Sed ut redeamus ad Liuium, idem Decad. 4. lib. 4. de M. Catone loquens, Vergestanos cæteros Quæstori ut venderet imperauit. Dionysius Halicarnassæus lib. 8. Cōsul, tota præda spoliisque & captiuis per Quæstorem venditis, in urbem deferri iussit pecuniam. Idem de agris ex hoste captis, qui ob id Quæstorij dicebatur, scribit Siculus Flaccus in l. de cōditionibus agrorū. ^o *Vectigalia.*] Et tributa ex Apuleio Apologia 2. Pro eo, inquit, agello tributum dependi, præsens est Quæstor publicus, cui depensum est.

^p *Stipendia præbere militibus.*] Nam & Asinius Pollio inter epistolas famil. Ciceronis lib. 10. epistola 31. queritur quod Balbus Quæstor magno pondere auri & argenti coacto de publicis exactionibus, ex Hispania fugerit, ne stipendio quidem militibus reddito. Et adde, Quæstores ea quoque stipendia, quæ à regibus aut nationibus pendebantur, accepisse, ex Liuius 5. Decad. lib. 2.

^q *Multas quoque pecuniarias.*] Id sumptum ex Corn. Tacito lib. 13. Neue, inquit, multam ab eis dictam Quæstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent. Et Asconio Pædiano in 3. in Verrem act. Quæstores urbani ærarium curabant, eiusque pecunias expensas & acceptas in tabulas publicas referre consueuerunt. Sed hi, ut vides, loquuntur de Quæstoribus ærariis & vrbis. Et adde, bona publicata vendere, & in publicum redigere, ex Liuius 1. Decad. lib. 4. ubi loquitur de bonis Sp. Melij. Et 3. Decad. lib. 8. ad finem, ubi loquitur de agro Campano. Et Dionysio Halicarn. lib. 7. ubi de accusatione M. Coriolani.

^r *Omniumque rerum.*] Cicero in 3. in Verrem act. & ibi Asconius Pæd.

^s *Per suos scribas.*] Nam & scribas habuisse Quæstores, præter illum Ciceronis locum, apertè colligitur ex eodem Cicerone in prima in Verrem actione, ubi loquitur de Potamone Quæstoris ipsius Verris scriba & familiari.

^t *Adscribebant.*] Scilicet ipsi Quæstores. Nam, ut scribit, Liuius 4. Decad. lib. 10. Q. Petilius Quæstor L. Petilium scribam in decuriam legit. Plinius tamen epistol. lib. 4. epistola 12. ita de ea re loquitur, ut scriba à Quæstore non deligeretur, sed ei forte eueniret. Cum in prouinciam, inquit, Quæstor exisset, scribamque, qui sorte obtigerat, ante legitimum salarij tempus amisisset, &c.

^v *Romanis.*] Paulus Æmylius in vita Eumenis.

nij aut precij : ^x Macedonibus contrà apud quos nisi viri expertæ virtutis , magnisq̃ue rebus gestis , & pro cumulo magnæ gloriæ admittebantur . ^y Siquidem Eumenes Cardianus scriba Philippi regis fuit & alij viri illustres , hoc munere velut amplo honore honestati fuere . ^z Cato verò in quæstura ministros & scribas rationibus obnoxios , grauiter increpitos , quod parum integra fide æra persoluissent , fœdum in modum vexasse , & magistratu deiecisse dicitur : qui tam accuratè quæsturam gessit , vt vnus ex quæstoribus quotidie ad ærarium veniret primus , & rationibus confectis recederet postremus . Hos enim quæstores à principio ^a consules eligebant , ^b nonnunquam sorte ductos accipere coacti sunt : donec cum quoque honorem populus suffragiis tribunitiis , quibus libitum est demandauit . in qua re id obseruari meminimus , vt antequam consul prouincia decederet , quæstori magistratu abesse non liceret . ^c Alij verò quæstores dicti , qui prouincias decreto senatus sortiebantur : qui etiam ius dicere , lictores habere , & munera belli obire , ac magistratus ^d insignia in prouincia ferre poterant : quibus & mandata imperia , & exercitus commissos , illorumq̃ue ductu & auspicio egregie bella gesta , prouincias administratas & perdomitas , hostes victos & perfligatos , atque exercitus fusos & multiplici clade affectos legimus . Præter quos ^e vrbanj quæstores fuere : qui etsi nullo imperio fungerentur , quippe qui ^f nec vocationem nec prehensionem haberent , nec sella curuli vt plerique magistratus , neque lictoribus aut viatoribus insignes forent , & apud prætorem possent à priuato in ius vocari : negotiosa tamen & plena sollicitudinis administratio fuit : ^g Nam & ærarij , & vectigalium populi Romæ curam gessere : ^h tum si quid pecuniarum publice vel priuatim erogari , ⁱ vel in ærarium condi deberet , quæstorum curæ demandabatur . ^k Cumq̃ue exercitus scribi , & in campum legiones educi oporteret , signa militaria à quæstoribus ex ærario promebantur : eaq̃ue ad consules in expeditionem ituros mittebantur . Quinetiam regibus & legatis ex vltimis oris terrarum Romam profectis , ^l publicum hospitium & munera , quæ ^m lautia dicta sunt ,

A N N O T A T I O N E S .

^x *Macedonibus contra.*] Ibi , & vide , quæ scripsi in Commentariis Nobilitatis c. 34. num. 5. incip. Scribas , & multis seq̃.

^y *Siquidem Eumenes.*] Paulus Æmylius , Plutarch. vterque in vita ipsius Eumenis.

^z *Cato verò.*] Vticensis scilicet , ex Plutarcho in vita illius . Quanquam & Cato Censorius Quæstor quoque fuit sub Scipione Africano , apud Liuium 3. Decad. lib. 9.

^a *Consules eligebant.*] Corn. Tacitus lib. 11. & iterum lib. 13.

^b *Nonnunquam sorte.*] Idem eodem illo libro 13. & in vita Agricolæ . Sed & nonnunquam etiam extra sortem ex Senatusconsulto Quæstor dabatur ex Liuiio 3. Decad. lib. 10. Lælius , inquit , cuius ante legati eo anno Quæstores extra sortem ex S. C. opera utebantur &c.

^c *Alij verò Quæstores dicti.*] Ex Strabone lib. 13. discas Fimbriam Quæstorem missam cum Val. Flacco , Consule , bellum aduersum Mithridatem aggrediente .

^d *Insignia in prouincia ferre poterant.*] Quod ex eo satis constat , quòd M. Liuius Drusus , Quæstor in Asia nullis insignibus uti voluit , ne quid ipso esset insignis , vt Plinius Secundus , si is est , Virorum illustrium c. 66.

^e *Vrbanj Quæstores.*] Vide Ciceronem ad Atticum lib. 2. epist. 6. ad fin. Liuium 1. Decad. lib. 7. Valerium maximum lib. 2. cap. 3. & Asconium Pædianum in Verrem act. 3. vbi & ipse Cicero mentionem facit huiusmodi Quæstorum vrbanorum .

^f *Nec vocationem , nec prehensionem.*] Hæc & quæ sequuntur transcripta sunt ex Varrone apud A. Gellium lib. 13. cap. 13.

^g *Nam & ærarij.*] Dictum est suprâ in verbo , Et ærario præessent .

^h *Tum si quid.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. non ita longè post princ. tradit videnos quinos & semisses in millia æris Quæstores vrbanos cum fide & cura soluisse pro stipendio collato à populo in publicum , quod ei solutum antea non esset . Et in eodem lib. S. C. factum est , vt singulis his centena millia æris Quæstores Vrbanj ex ærario darent .

ⁱ *Vel in ærarium condi.*] Inde captis à Marcello Syracusis Quæstor cum præsidio ad Nassum ad accipiendam pecuniam regiam custodiendamq̃ue missus est , apud Liuium 3. Decad. lib. 5.

^k *Cumq̃ue exercitus scribi.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. Hæc omnia , inquit , adeò maturè perfecta accepimus , vt signa , eo ipso à Quæstoribus ex ærario prompta delatâque in

campum . Et lib. 7. Is impigrè exercitu scripto , cum omnes extra portam Capenam ad Martis ædem conuenire armatos iuniores iussisset , signâque eodem Quæstores ex ærario deferre &c. Sed his adde , quòd & ipsi Quæstores catenas , quibus noxij vincirentur , asseruabant : ex eodem Liuiio 5. Decad. lib. 1. cuius hæc sunt verba , Furens ira , vocarum qui pro Quæstore Manlij erat , catenas poposcit , victos se Iunium Manliumq̃ue minitans Romam missurum .

^l *Publicum auspicium.*] Vt satis patet ex locis Liuij , quæ mox adducemus . & præterea ex eodè 5. Decad. lib. 5. vbi de Prussia Romam aduentanti , Datus , inquit , qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio , Quæstor , qui & Capuam ei obuiam missus fuerat : & ædes , quæ ipsum comitesq̃ue eius benignè reciperent , conductæ . De quo etiam Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. Idem Senatus , inquit , cum ad gratulandum sibi Prusiam Bithyniæ Regem , Perse deuictio venire audisset , obuiam illi P. Cor. Scipionem Quæstorem , Capuam misit , censuitq̃ue vt ei domus Romæ quam optima conduceretur , & copiarum non solum ipsi , sed etiam comitibus eius publicè præberentur . Et continuò post scribit , quod cum Rex Ptolemæus à minore fratre regno spoliatus , petendi auxilij gratia cum paucis admodum seruis , squalore obsitus , Romam venisset , ac se in hospitium Alexandrinæ pictoris contulisset . Id postquam Senatui relatum est , accersito iuvene , quàm potuit accurata excusatione vsus est , quod nec Quæstorem illi more maiorum misisset , nec publico hospitio eum excepisset : eaq̃ue non sua negligentia , sed ipsius subito & clandestino aduentu facta dixit , & illum è curia subito ad publicos penates deduxit , hortatusq̃ue est , vt depositis sordibus , adeundi ipsius diè peteret : quinetiam curæ habuit , vt munera ei per Quæstorem quotidie darentur .

^m *Lautia dicta sunt.*] Liuius 3. Decad. lib. 8. Locut , inquit , inde lautiaq̃ue legatis præberi iussa , & muneris ergò in singulos dari ne minus dena millia æris . & lib. 10. quo loco mox citabimus . Ex 4. Decad. lib. 3. Breni post legati & à T. Quintio & ab rege venerunt . Macedones deducti extra urbem in villam publicam , ibiq̃ue iis locus & lautia præbita , & ad ædem Bellonæ Senatus est habitus . Et libro 5. vbi tradit Attalo & Eumenis fratris legato , datas eades liberas , ac lautia decreta : & munera equos duos , bina equestria arma , & vasa argentea centum pondo . Et 5. Decad. lib. 5. Stantibus in Comitio legatis , an locum lautiaq̃ue darent , nullum hospitale ius in iis seruandum censuerunt . Plutarch.

Problem

sæpeⁿ com meatu large & hospitaliter, & o vestimenta per quæstorem vrbæ publico nomine præstabantur: ipsisque ac comitibus ne quid rerum deesset, vrbani quæstoris curæ mandabatur. Qui tamen non omnium gentium legatis hæc munera præbere solitauerunt: P nam si quæ incognitæ legationes aduentarent, antequam admitterentur, exploratores minoresque magistratus profecti obuiam, qui & quæ petentes venirent, in primis inquirebant: inque q æde Apollinis extra vrbem senatu euocato, postulata noscebant: quos, si videbatur, admitti iuebant. r Et si socij essent fœderati, aut bene de republica meriti, quod honoratius exciperentur, his obuiam prodire, illosque liberali & largo viatico, ac comi hospitio iuuare, benigne inuitare, comitatuque & copia rerum omnium cumulare, nonnunquam apparatis excipere epulis per oppida perque municipia solebant. s Sed quum lapsis post temporibus, propagato latè imperio, legati sociorum ab exteris & vltimis gentibus vrbem quotidie adirent: quum vix tot com meatibus populus sufficeret, cautum fuit, vt sublato sumptu & viatico, legati regum municipiorum & coloniarum, vndecunque Romam profecti, ædem Saturni petant in primis, ibique apud præfectos ærarij nomina dare, & literis ascribi debeant: vt quum commodum foret, noscendis singulorum postulatis senatus detur & post mandata, singulis in prouinciis profecturis consulatur. t Quinetiam absentibus consulibus comitia quæstorem vrbæ habere posse, non est controuersia. Præter hos fuisse u quæstores parricos, qui & parricidij dicti sunt, apud multos comperimus: tantæ dignationis, vt capitis reos agere, & maiestatis postulare, diemque perduellionis ad populum dicere, capitales res quærere, & de fontibus quæstiones habere possent. x A quæstoribus Cæsone Fabio & Lucio Valerio dies dicta perduellionis Cassio fuit. Et ab Aulo Cornelio y & Seruilio quæstoribus M. Volsio, quod falsus aut dubiè testis in Cæsonem fuerat, diem dictam accepimus: qui postea seuera correctione damnati, suorum facinorum pœnas dedere. z Hos etiam lictorem & viatorem habere, & ius dicere liquet: qui & quæstores dicti: quam iurisdictionem a triumuii capitales postea sibi vendicarunt. Quos quidem parricos b Syllæ temporibus ad viginti numerum propagatos, vt de fontibus pœnas exigere, authores memorant. Per quos ius quotidie dici, & senatum suppleri voluit. Est quoque illud animaduertere, quod licet quæstura ex c minoribus magistratibus in vrbe foret, eius tamen dignationis erat, vt quisque egregius & bonæ indolis adolescens, ex illa gradum ad reliquos honores faceret, namque hinc aditum reliquis adeundis magistratibus auspicabantur: siquidem primis experimentis, quæsturæ initiati, qui nullis antè

Quæstores
parrici, siue
parricidij.

Quæstores
parrici ad
numerum vi-
genarium.
Quæstura
primus gra-
dus honoris.

A N N O T A T I O N E S.

Problem. c. 42. Quæstores, inquit, legatis munera mittebāt, quæ Lautia dicebantur.

n Sæpe com meatu.] Liuius 5. Decad. libro 5. scribit, legato Antiochi regis ædes liberas hospitio datas, sumptumque decretum, donec in Italia esset.

o Et vestimenta.] Liuius 3. Decad. lib. 10. de legatis Masiniffæ loquens, Prætor legatis in singulos dona ne minus quinum millium, comitibus eorum millibus aris, & vestimenta bina legatis, singula comitibus, Numidisque qui ex custodia missi redderentur regi ad hos ædes libera loca, lautia legatis decreta. Et 4. Decad. lib. 1. Munera deinde legatis in singulos quinum millium aris ex S. C. missa.

p Nam si quæ incognita.] Seruius lib. 7. Æneid. enarrans eum locum,

— Ille intra tecta vocari.

Imperat. —

Dissentit hoc loco à Romana consuetudine: Nam legatis, si quando incogniti venire nuntiarentur, primò quid vellent, ab exploratoribus requirebantur, postea ad eos egrediebantur magistratus minores, & tunc demum Senatus extra vrbem postulata noscebat: & ita, si visum fuisset, admittebantur.

q Inq. æde Apollinis.] Liuius 4. Decad. lib. 4. vbi legatis Nabidis Tyranni cum Romam venissent, extra vrbem in æde Apollinis Senatus habitus est. Sed & nonnunquam in æde Bellonæ habebatur, vt ex eodem videre licet 3. Decad. lib. 10. vbi loquitur de Legatis Carthaginensium, & Masiniffæ. Et 4. Decad. lib. 3. vbi loquitur de legatis Philippi Macedonum Regis. Nonnunquam item in æde Saturni, vt tradit Plutarch. Problem. 42. Sed non omiserim logatos quoque Magistratum Romanorum in æde ipsius Apollinis, aliquando receptos & auditos fuisse, ex ipso Liuius 5. Decad. lib. 1. vbi loquitur de legatis P. Sempronij.

r Et si socij essent fœderati.] Nam aquid Liuius 5. Decad. lib. item 5. non multò ante finem. Lucius Cornelius Scipio, Quæstor, missus est obuiam Prusiæ Regi amico, sociò-

que P. Rom. quò deos, qui Romam incolerent, Senatūque & Po. Roma. salutarer. Sed hoc in loco non prætermiserim Perfarum Reges legatis hæc munera dare solitos, scilicet, vnicuique talentum Babylonicum argenti præstantissimi. Talenta verò fuisse duas argenteas phialas, item armillas, & acinacem & torquem. Hæc autem vniuersa mille Daricis æstimata, & præterea stolam Medicam, quæ Doro-phoricam appellant. Author Ælianus lib. Variæ historiæ 1. s Sed cum lapsis post temporibus.] Totus hic locus vsque ad eam clausulam, Quinetiam absentibus, est Plutarchi Problem. c. 42.

t Quinetiam absentibus Coss.] Habita Comitia à Quæstoribus Vrbæ non esse controuersum hîc ait: in quo nescio quos sit sequutus authores. Sane cum sint Comitia aut tributa, aut calata: hæc verò aut centuriata, aut curiata, nunquam calatis, siue Senturiata, siue curiata fuerint, legas Quæstores habuisse Comitia, tum quòd vocadi populi ius, tum quòd auspicia non habuerint. Ne dicam Consules comitia absentes edixisse, vt obseruatur ex Liuius Dec. 3 lib. 4. Gruchius habet Comitibus lib. 1. c. 3. & 4. & 1. 3. c. 3. Superest igitur dūtaxat, vt Tributa Comitia habere potuerint Quæstores eo iure quo & cæteri minores magistratus vsi sunt.

v Quæstores parricos.] Pompeius Iurisconsultus in lib. 2. §. deinde cum ærarium. ff. de orig. iur. & Festus Pompeius lib. 14.

x A Quæstoribus.] Ex Liuius 1. Decad. lib. 2.

y Et Seruilio.] Ex eodem eiusdem 1. Decad. lib. 3.

z Hos etiam lictorem.] Ex illo ipso eiusdem Decad. lib. 4. vbi de P. Sextio Quæstore loquitur, & Cicerone pro Plancio Quæstore. Nam simulac, inquit, me Dyrrachiam attigisse audiuit Plancius, statim, ad me lictoribus dimissis, insignibus abiectis, veste mutata profectus est.

a Triumuii capitales.] Vide infra lib. 3. c. 16.

b Syllæ temporibus.] Corn. Tacitus lib. 11.

c Ex minoribus.] Is enim primus honoris gradus erat, vt videre est ex Cicerone in 2. in Verre actio. & vide infra lib. 3. cap. 3.

*Quæstura
hon. s. & di-
gnitas.*

*Lex Põpeia
de quæstu-
ra munere*

*Quæstores
initio gla-
diatoria
munera ex-
hibebant.*

*Quæstores
principis cã-
didati : &
quod illorũ
munus.*

*Quæstura
annuus ma-
gistratus.*

*Ærarij cu-
ra à quæsto-
ribus abla-
ta.*

*Quæstura
apud Athe-
nienses.*

*Periander
lapidatus.*

*Ærarium
in æde Sa-
turni &
quare.*

*Nemis &
Tibure etiã
fuit ærariũ.*

honoribus vñ erant, inculpatæ vitæ testimonio, ad ædilitatem, mox præturam, & demum consu-
latum, euehebantur. ^d Quinetiam tanto honori quæstura fuit olim, vt viri consulares, magnis-
que honoribus functi, illam gerere indecorum non putarent. Cum Marco Valerio Volesi nepo-
te, Titus Quintius Capitolinus, qui ter consul antea fuerat, quique amplissimis magistratibus in-
signis erat, quæsturam gerere non dubitauit. ^e Cato quoque triumphalis senex, quæsturam ita ges-
sit, vt consularis potestas quæstorio muneri adiuncta videretur. Quod & lege Pompeia cautum fuit,
vt deinceps quæstores nisi viri consulares suffragio populi crearentur. Fuitque inde seruatum in exer-
citu, cum pro re consilium capiendum erat, vel acie duces congredi parant, vt quæstores vnà cum
legatis & senatorij ordinis militibus, tribunis militaribus, & primorum ordinum centurionibus,
consilio aduocentur. ^f Cumque antea quæstores designati, gladiatoria munera exhiberent, quod il-
lis erat hoc munus à principibus datum, postea g Neronis tempore senatusconsulto cautum fuit, ne
deinceps quæstores exhibendi gladiatores ad ferrum, necessitate polluerentur. Nec præterierim quæ-
stores ^h principis candidatos vltra præscriptos, cæteris adnumerari: quorum munus erat, acta se-
natus & principis perscribere: orationes imperatorum, & libellos ad senatum missos cum postulatis
recitare, & mandare literis: dictandisque epistolis & legendis assidue vacare. Quare orationes prin-
cipum, senatusque edicta, ac militum conciones per quæstores sæpe perscripta, lecta, & audita fuisse
legimus. ⁱ Tametsi Nero princeps missas ad senatum orationes, præterito quæstoris officio, per
consules recitasse pro concione: & ^k Vespasianus, orationes in senatu quæstoris vice, frequenti cu-
ria retulisse dicatur. ^l Sed cum quæstura annuus magistratus foret (quippe finito anno, ex legis præ-
scripto, redditus quæstori permittebatur) quosdam tamen prorogato imperio, continuo triennio
ærarij curam, & quæsturæ munus gessisse comperimus: ^m donec lapsis temporibus, desito quæsto-
ris officio, curæ ærarij à quæstoribus vrbis ad prætorios prætoresque, ac præfectos ærarij, lege
promulgata ab Augusto translata fuit. Is enim ex numero senatorum præfectos ærarij delegit pri-
mus: deinde sorte ducti fuere ex numero prætorum: quam ⁿ Claudius Cæsar à præfectis ad quæ-
stores rursus deuolui iussit. ^o Deinde Nero curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos
transferri voluit: donec ad p Vespasiani tempora peruentum est, quibus rursus à prætoribus cura
ærarij gerebatur. Apud Athenienses vero amplissimus magistratus quæstura fuit: quam cum gere-
ret q Periander, grauissimam contraxit offensam, quod parcius frumentum populo impartiret, pro-
ptereaque accusatus, & à plebe pro concione lapidibus obrutus fuit. Cur autem in ^r æde Saturni æra-
rium esse voluerint, licet varia opinio dissentiat, illorum sententiæ accedo magis, qui censuerunt,
id quod nonnulli tradunt, & ad fidem pronius est, Valerium Publicolam, qui Saturni ædem con-
struxit, loci opportunitate ductum: quum omni aditu perseperto, vndique præruptus & ab accessu
munitus locus foret, eandem Saturni ædem æris publici, legumque & senatusconsultorum, ^s ta-
bularumque publicarum, & signorum militarium sacrarium esse voluisse. Præter quod Saturni æra-

ANNOTATIONES.

cap. 3. Quæstura non honoris ipsius finis: sed patefactus ad
consulatum ac triumphos locus nouis hominibus videba-
tur. Liuius 1. Decad. lib. 4.

d *Quinetiam.* Idem Liuius 1. Decad. lib. 3. cuius hæc verba
sunt, Cum Mar. Valerio, Valerij filio, Volesi nepote Quæ-
stor erat I. Quintius Capitolinus, qui ter Consul fuerat.

e *Cato quoque.* Vereor ne non verum sit quod hic dicit: Si-
quidem M. Portius Cato sub duce Scipione, Quæstor fuisse
dicitur, anno antequàm fieret Consul octauo, vt extat
apud Liuium Decad. 3. lib. 9. Quod de authore familiæ Por-
tiæ constitit Collega L. Valerio Flacco. Cauendum autem
à Volaterrano, qui lib. 14. Catonem è Cypro Quæstorem
7. millia talenta asportasse scribit. In quo Strabonem ha-
bent repugnantem, qui Prætori Catoni illud tribuit, illi in-
quam, qui Prætorius se bello ciuili Vticæ interemit.

f *Cumq; antea.* Ab initio Quæstura ex dignitate Candida-
torum, aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur,
donec sententia P. Dolabellæ velut venundaretur A. Vitel-
lio, L. Lipsano Coss. introductum est spectaculum gladia-
torum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui
Quæsturam adipiscerentur, vt refert Tacitus lib. 11.

g *Neronis tempore.* Tacitus lib. 13.

h *Principis Candidatos.* Hæc vsque ad clausulam, Tametsi
Nero. sunt nostri Vlpiani in l. 1. §. 1. ff. de off. quæst. Sed &
ex Sueton. in Augusto c. 6. intelliges imperatores per Quæ-
stores recitari fecisse vel orationes vel libellos. Ad hæc vide
Lampridium in Alexandro.

i *Tametsi Nero.* Sueton. in vita illius c. 15. Vide tamen
Corneliu Tacitum li. 16. circa fi. vbi ita scribitur, Et oratio

principis (de ipso Nerone loquitur) per Quæstorem eius
audita est.

k *Et Vespasianus.* Imò vero Titus ipsius Vespasiani filius
ex Suetonio in vita illius cap. 6.

l *Sed cum Quæstura annuus.* Ex Plutarco. in vita C. Gracchi.

m *Donec lapsis temporibus.* Hæc sunt Suet. in vita Augusti
c. 36. & Taciti lib. 13. Sed & quantum ad Prætores est illud
ipsius Taciti lib. 1. Resistentibus ærarij Prætoribus subue-
nit Cæsar. Et lib. 13. idem dicit sub Vespasiano Prætores
ærarios ærarium tractasse. Et quod attinet ad Præfectos
ærarij, vide Plinium Iuniorem lib. epist. 1. epist. 9. & in Pa-
negyrico ad fi. & Gell. lib. 13. c. 23.

n *Claudius Cæsar.* Tacitus d. lib. 13. & Sueton. in Claudio
cap. 13.

o *Deinde Nero.* Tacitus vbi supra.

p *Ad Vespasiani tempora.* Idem Tacitus lib. 13.

q *Periander.* Pyriander legendum est ex Plutarco. qui idem
in Opusculis scribit autoritate Calisthenis. Quod autem
apud Athenienses essent Quæstores, videbis ex Liuiio 3.
Decad. libro 8. vti & apud Carthaginienses ex eodem Liu.
4. Dec. lib. 3.

r *In æde Saturni.* Plutarco. in vita Publicolæ & Problem.
Rom. c. 42. & Macrobius lib. 1. Satur. c. 8. vide in nostris re-
tractibus l. 1. §. 4. glos. 7. nu. 12.

s *Tabularumq; publicarum.* Seruius enarrans illud Virgilij
lib. 2. Georg.

— *Aut populi tabularia vidit.*

Vbi, inquit, actus publici continentur. Significat autem
templum Saturni, in quo ærarium fuerat, & vbi reponen-
bantur

rium, ^r Nemis quoque & Tibure, sacrarum pecuniarum thesauros ad incertos belli euentus, si externa vis ingrueret, longo tempore seruari accepimus. Illud quoque non ab re fuerit meminisse, in eadem Saturni æde fuisse sanctius ærarium intentioris curæ: in quo ^u aurum vicesimarium, quod ex vicesimis exigebatur, ad vltimos casus & in extrema fortuna populi Romani seruabatur: quod vicesimarium, ab aliis ^x cimiliarchium dictum est. Ex quo ^y C. Cæsar primo ingressu ciuiliis belli laterum aureorum sex & viginti millia: percussæ verò monetæ, pondo trecenta millia, quod erat tot triumphis partum congestumque, ^z & laſerpitiij pondo centum & vndecim protulisse fertur. ^a Post quæ legimus ærarium militare cum vectigalibus nouis ab Augusto editum: vnde prompta pecunia stipendiis sufficeret. ^b Ædem vero Saturni in faucibus Capitolij fuisse constat, qui ^c mons Saturnius dictus, ^d vbi Carmentis phanum, à quo ^e Carmentali portæ nomen datum: ibi quoque ^f Saturnia porta, quæ Pandana, eo quòd semper pateret, dicta est: in qua æde senaculum fuisse authores memorant. Apud Græcos illud fuit notatum, ^g Minyam Chryſæ filium, qui Minyis imperitauit, condendis pecuniis thesauri locum munivisse primum. Tum si quando conspirante Græcia, communi consilio bellum gerendum foret, in Delo ^h insula, quam sedem bello delegerant, collatas pecunias ad belli opus tanquam ærarium deponere consueſſe: idque quantum opinione auguror, ideo visum quòd difficilis aditu, & arcis in modum munitissimus locus foret. Cætus quoque & belli consilia, in eiusdem insulæ templo ⁱ nonnunquam apud Olympia habebant: deque rebus maximis de consilij sententia decernebant. ^k Athenienses vero Delphis thesauros omni ætate intactos habuerunt. ^l Lacedæmonij pecunias publicas in thesauris non coegere: veriti, ne violentiores custodes naſti, illas expillarent. ^m Macedones in oppido Quinta iuxta Tarsum, omnem gazam & pecuniam ad belli opus deponebant. ⁿ Syracusani in Labdalo castello munito, ^o Assyrij autem Susis. ^p Cambyſis ærarium, oppidum Gaza in Palæstina fuit. ^q Nam Perſæ gazam ærarium vocant. ^r Deiotari verò

Ærarium sanctius. Vicesimarium aurum, In vicesimarium, Cimiliarchium. Ærarium militare. Saturni ædes vbi sita, Carmentis phanum, Porta Carmentalis, Saturnia porta. Pandana. Delus belli sedes. Atheniensium thesauri, Lacedæmoniorum, Macedonum, Syracusanorum, Assyriorum Cambyſis, Gaza De-

ANNOTATIONES.

bantur acta, quæ susceptis liberis faciebant parentes, citatque illud Iuuenalis Satyra 6.

Tollis enim & titulis actorum spargere gaudes

Argumenta viri.

Quibus adde quòd & in æde Castoris nonnunquam pacta & fœdera figebantur, vt videre licet ex Liuiio 1. Decad. lib. 8. dum mentionem facit ciuitatis datæ Campanis.

^r *Nemis quoque & Tibure.* Appianus Alexandrinus bellorum ciuilium lib. 5. Nemis, ait, ac Tybure thesauri nunc vel maximè sacrarum pecuniarum aduersabantur copiosissimi.

^v *Aurum vicesimarium.* Liuius 3. Dec. lib. 7. Cætera, inquit, expedientibus quæ ab bellum opus erant Consulibus, aurum vicesimarium, quod in sanctiore ærario ad vltimos casus seruaretur, promi placuit. Et de hoc sanctiore ærario Cæsar lib. 1. belli Ciuilis, Lentulus, ait, aperto sanctiore ærario ex Vrbe profugit. Cicero in 6. in Verré actio. Primum mihi literas publicas, quas in ærario sanctiore cõditas habebant proferunt. Ad Attic. lib. 7. epist. 20. Attulit mandata ad Consules, vt Romam venirent: pecuniam de sanctiore ærario proferrent.

^x *Cimiliarchium.* Cimeliarchium legendum. Est enim *κειμήλιον*, thesaurus, aut aliud reconditum quippiam ac sepositum. Homerus lib. 15. Odyſſææ non adeò longè à princ.

*Βάλομαι ἢ δὴ νῦν ἐφ' ἡμέτερον, ὃ γὰρ ὀπίθεν
οὐρον ἰὼν κατέλειπον, ὅππῃ κτεάτεσσιν ἐμοῖς,
Μὴ πατέρ' ἀντίθεον διζήμενος αὐτὸς ὀλώμαι.
ἥτις μοι ἐκ μεγάρων κειμήλιον ἔδδλ' ὄληται.*

Et Nonius,

ὄφρα φυλάξῃ σώματ' ἡμετέρη κειμήλιον.

Hincque Cimiliarcha l. iubemus C. de sacros. eccl. & cimiliarchiũ. l. vlt. §. si autem. C. de bon. aut. iud. possid. l. liti- bus. §. si autem. C. de agric. & cens. Rhodiginus lib. 4. cap. 9. quo significatur rerum pretiosarum reconditorium. Et *κειμήλιον* tanquam dicas Thesaurarium.

^y *C. Cæsar.* Plinius lib. 33. c. 3. Cæsar, inquit, primo introitu vrbis in Ciuili bello suo ex ærario protulit laterum aureorum 26. M. & in numerato pondo 300.

^z *Et laſerpitiij.* Pinus lib. 19. cap. 3. Cæsarem, ait, Dictatorem initio belli Ciuilis inter aurum argentumque protulisse ex ærario laſerpitiij pondo 111.

^a *Post quæ legimus.* Sueton. in Augusto c. 44. Ærarium, inquit, militare cum vectigalibus nouis constituit.

^b *Ædem verò Saturni.* P. Victor ponit in eadem regione, scilicet septima templum Saturni, Capitolium, & templum Carmentæ. Seruius ad 2. Ænei. ait de eodẽ, Est ante cliuum Capitolij, iuxta Concordiæ templum.

^c *Qui mons Saturnius.* Varro lib. 4. de lingua Latina. Iustinus lib. 43.

^d *Vbi Carmentis phanum.* P. Victor vbi suprã. Halicarnassæus Antiq. Rom. lib. 1.

^e *Carmentali portæ.* Vt infra lib. 4. c. 16. Ouid. Fast. 2. Carmentis portæ dextra est via proxima Iano.

^f *Saturnia portæ.* Varro lib. 4. ling. Latin. Solinus cap. 2. Festus Pomp. lib. 14. vbi de Pandana porta. Et vide dict. lib. 4. c. 16.

^g *Minyam.* Pausanias lib. 9. Ex quo intelliges Minyam & Minyis hic esse legendum.

^h *In Delo insula.* Hæc vsque ad versiculum, nonnunquam sunt Thucydidis lib. 1. Belli Peloponnesiaci, tum alibi, tum in ea oratione Corinthiorum, quam statim citabimus.

ⁱ *Nonnunquam apud Olympia.* Vt patet ex oratione Corinthiorum ad Lacedæmonios apud eundem Thucydidem li. 1. belli Peloponnesiaci, tum ad fin. in oratione Periclis apud Athenienses.

^k *Athenienses verò.* Diodorus Siculus lib. 11. & Probus Æmy. in Aristide. Sed & adde & in ipsis Delphis Spinenſes suos thesauros habuisse, vt tradit Strabo lib. 5. non longè post prin.

^l *Lacedæmonij.* Plutarc. in vita Lycurgi.

^m *Macedones.* Strabo lib. 14. Tamen Perſeus & ipse Macedonum Rex à Rom. deuictus, & in triumphum ductus, pecuniã suam in Pelta deposuerat, vt scribit Liuius 5. Decad. lib. 4. tum alibi, tum ad fin.

ⁿ *Syracusani in Labdalo.* Vbi castellum illud fuerit non satis scio: Hoc equidem comperio Leontini Syracusij regis fuisse pecuniam, ex testimonio Liuij lib. 4. sed in Nasso lib. 5. Decad. 3. Steph. Labdalon promontorium Epipolæorum, prope Syracusanos esse, dicit.

^o *Assyrij autem Susis.* Herodotus lib. 5. Strabo lib. 15.

^p *Cambyſis.* Volaterranus lib. 11. ait ex Stephano Gazam à Syriis Azam vocari & Gazam, quam Perſæ thesaurum dicunt in ea constituisse, quæ de quinque ciuitatibus Philistinorum fuit in Palæstina.

^q *Nam Perſæ gazam.* Pomponius Mela lib. 1. cap. 11. Q. Curtius lib. 3. non multò ante finem. Seruius in 1. Æneid. cum

Deiotari,
Lyfimachi
Iugurthæ,
Persarū re-
gum, He-
braorū, Ti-
granis, Mi-
thridatis.
Babylonio-
rum.

in Peio Phrygiæ, s Lyfimachi thesaurus Pergami seruabatur : aliquando in t Cetirizi promontorio.
u Iugurthæ in Thala & Capfa Numidiæ. x Persarum reges barbaras opulentias in montibus ponunt,
y Hebræi Thrace & Tauro Hiericontis: nam sacrum thesaurum, z corbanam vocant. a Tigranis in Ba-
byrfa & Olona, b Mithridatis in Petra Armeniæ. c Babyloniorum autem regum in Zeugma vrbe iuxta
Euphratem, velut arce tutissima, tributorum thesaurus & ærarium esse consuevit.

A N N O T A T I O N E S.

cum locum enarrans,

— Et Troia gazæ per vndas.

& lib. 2. ibi,

— Huc undique Troia gazæ.

D. Hieronymus in Esaiam ca. 39. & in Ezechielem c. 40. Isi-
dorus lib. 26. Etymologiarum c. 9.

t Deiotari verò] Strabo lib. 12.

s Lyfimachi.] Idem Strabo lib. 13.

t Cetirizi.] Idem quoque lib. 7. Hoc, inquit, in littore Cete-
rizis promontorium prominet, locus minimè validus, quo
aliquando Lyfimachus opum suarum thesauro & ærario
vſus est.

v Iugurtha.] Rursus idem lib. 17. & Sallust. in Iugurt. in di-
uerſis locis. & præterea de Capſa, Paulus Oroſius li. 5. c. 14.

x Persarum Reges.] Ipse Strabo libro 15. ad fi. Verùm idem
eodem libro antè ſcribit, Gazam thesauros & monumenta
Persarum fuiſſe in Perſepoli & Paſagardis. Et iterum paulò
poſt tradit Cyrum ſuos thesauros Suſis & Babylone condi-
diſſe. Sed adde quod Bocchus Numidiæ Rex thesauros quo-
que ſuos in monte Saxeo, quod ad fluuium Malucham erat,
reponerat ex Salluſtio in Iugurtha.

y Hebræi.] Strabo lib. 16.

z Corbanam vocant.] Iosephus lib. 2. de bello Iudaico c. 8.

Eusebius lib. Cronicon, vbi de Pilato & probatur Matth.
cap. 27.

a Tigranis in Bambinsa, & Olona.] Legendum est Babyrfa &
Olana ex Strabone lib. 11. cuius hæc verba ſunt, Non pro-
cul ab vrbe ſunt caſtella quædam munitiſſima Babyrfa &
Olana, vbi Tigranis Artabaſdæ theſauri ſeruabantur.

b Mithridatis in Petra Armeniæ.] Strabo lib. 12. dicit in
Cabitri. At Plutarchus in Pompeio dicit in Iuera caſtello.

c Babyloniorum.] Strabo lib. 11. & Statius lib. Syl. 3. ſyl. 2.

Antiqua Babylonis opes, & Zeugma Latina

Pacis iter. —

His autem omnibus adde Deceballi, Dacorum Regis the-
sauros fuiſſe in Sargetia flumine, ex Dione in vita Traia-
ni: Cræſi, Lydorum Regis, in templo, quod erat in Bra-
chidis, ex Herodo. lib. 5. Sardanapali in locis ſubterraneis,
ex eodem lib. 2. Siſini, qui Cappadocum imperium ador-
tus eſt, in Nora, quæ nunc Neroaſſus dicitur, ex Strabone
lib. 12. non adeò longè à princip. Athamânium in Tetra-
philia, ex Lipio. 4. Decad. lib. 8. poſt princ. Darij in Da-
maſco, ex Q. Curtio lib. 3. Populi Romani in templo Pa-
cis, ex Herodiano lib. 1. In quo non conuenit ſuprà dictis
de templo Saturni, Carthaginiensium pro Sicyonium, ex
Pauſania libro ſexto.

Quid reſponderit ſuper controuerſo iure teſtamenti in quo fundus ſeu ædes filie legate fuerant.]

C A P V T III.

P V D tribunalia iudicum, cùm in foro & iudiciis verſaremur, ibique aſſidere-
mus vt poſtulata cognoſcerem, teſtamentum exhibitum eſt in hæc verba: T. Sem-
pronium filium honeſtiſſimum, ex aſſe mihi hæredem volo: Septiciæ verò filia
meæ impuberi, cum viri potens erit, fundum ſuburbanum, ſeu ædes meas quæ
in via lata ſunt, do lego, vt hac dote contenta, Ælio Campano nubat. Cùmque
filia potens viri, dotem ſibi à Sempronio apud iudices dari poſtulareret, & lege age-
ret, tamque ad fundum ſuburbanum, quàm ædes admitti peteret ex legato, ideo-
que ad iudices conteſtandæ litis gratia veniſſet. Sempronius contra renitens reclamabat, & Septiciæ
alterum tantum deberi ex teſtamento, vt ſiue ad fundum, ſiue ad ædes admiſſa fuiſſet, amplius ex
legato peti non poſſe aiebat: cum teſtamenti verba non vtrumque dari, ſed ad alterum admitti deſi-
gnarent, illamque ſi alterum fuiſſet aſſequuta, ad aliud iure legati admitti non decere: Cumque ad
multam diem iurgiis clamoribusque obſtreperent, & infinita contentio, atque inexplicabilis difficul-
tas patronorum eſſet: tandem poſt immodicas altercationes, conſultus ego à iudicibus ſuper hoc iu-
re controuerſo quid ſentirem, teſtamentum & tabulas mihi exhiberi iuſſi: quo prolato, cum poſtu-
lata cognouiſſem, diſcuſſo iure quod in controuerſiam venit, & teſtamenti verbis maturè penſitatis:
vtrumque Septiciæ deberi, & tam ad ſuburbanum fundum, quàm ædes, iure legati admitti poſſe re-
ſponſi: quippe cum parentis arbitrium tam ſuper fundo quàm domo Septiciæ conſuluiſſe appareat,
& hoc ex teſtamenti verbis liquere. dictio enim ſeu, vltimæ diſpoſitioni appoſita, in qua omne mo-
mentum rei eſt, & teſtatoris voluntas ſita apparuit, non diſiunctiua, ſed coaugmentiua eſt: illamque
copulare verius quàm diſiungere, propterea vtrumque ſimul comprehendere dixi, Et hoc habere ra-
tionem explicatam ex perpetua legis diſpoſitione, quam Paulus iureconſultus libro iuris ciuilis tertio
a de legatis aptiſſimè proſequutus fuit: qui de hac controuerſia conſultus, ita reſpondit: verba Pauli
ex eo libro hæc ſunt: Vxor meæ mundum, ornamenta, ſeu quæ eius cauſa paraui do, lego, placuit
omnia deberi hoc enim verbum, ſeu, ampliandi legati cauſa poſitum eſt. Quibus perlectis, iudices ſe-
cundum ipſius poſtulata Septiciæ litem dedere.

Dictio ſeu,
vltimæ diſ-
poſitioni
appoſita.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. III.

I D caput nil aliud quàm controuerſiam, ex teſtamento
I quopiam erram, dirimit, Pauli Iuriſconſulti reſponſo in
l. ſi quis ita legauerit. ff. de auro & argento legato. Sed id
quomodo accipiendum ſit intelliges ex Accuſſio & ceteris

interpretibus in eam legem.

a Tertio de legatis] In hoc Alexander falſus eſt, dum non pro-
fert Paulum ex debito loco: an verò à iure reſponſum eius
ſtet, amplius videris.

a Quod

Quare deorum aedes extra urbis pomerium sita fuerint, & ex his quae in urbem postea receptae.

CAPUT III.

QUOD aedes Vulcani à Romulo primum extra pomerium constructa, in urbem diu admissa non fuit, causam hanc ferunt fuisse, ut is deus procul incendia arceret: neve confinio & quasi contagio urbi, quae incendiis exposita erat, discrimini aut noxae foret, quos enim deos vi sua veteres obesse sunt arbitrati, in urbem diutius non admisere. Hac de causa aedem Bellonae^b & Martis extra Capenam, quarto ab urbe miliario constructam ferunt, c ut à civium mentibus intestinas clades, ardoremq; conserendae manus, à civili cruore ad hostiles pugnas auocarent, utque domi iugi concordia quietè viverent, illos veluti fomenta praeliorum intra urbem esse noluere. d In hac aede Bellonae summis ducibus qui fortem strenuamque operam reipub. nauarunt, post res gestas magnificè, senatus saepe dari, ibique de triumphis, deque victoria consuli mos erat. e Martis verò aedem, qui Gradius dicitur, Appia via quindecim stadiis ab urbe, & alteram Quirini cognomento, quasi sedati & tranquilli, intra pomerium fuisse, multi meminerunt. f Sic Veneris Erycinæ templum extra portam Collinam magna mole constructum ferunt, cum porticu insigni, quod devicta Sicilia Marcellus fundasse dicitur, ne libido inualesceret. g Utque luxuria à matribus familiaribus abesset procul, ideo ab urbe semotum extra pomerium locauere. h Ad hanc aedem si quando circus maximus Tiberis alluvione inundaret, ludos Apollinares saepe celebratos comperimus: i in quam virgines aetate adolescente Veneri pupas velut puerilia rudimenta offerre tradunt. In ea quoque intercurfu temporum, k Veneris Verticordae simulacrum, quod homines ab effusa libidine auerteret, dedicatum fuit. Sed quae fuerint aedes deorum extra urbis moenia, praecipuae traduntur, l Iouis & m Fauni, n atque Aesculapij phanum in insula Tyberis, quam ab Epidauro aduectus sedem sibi delegerat cum agra valetudine urbs oppressa, & latè vis morbi peruagata foret: seu quod feruente morbo

Aedes Vulcani cur diu in urbem non admissa.

Aedes Bellonae & Martis.

Veneris Erycinæ.

Ludi Apollinares.

Pupae Veneris offerebantur.

Veneris verticordae.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

a *Q*UOD aedes Vulcani.] Id totum usque ad clausulam, Hac de causa, Plutarchi est, Problem. cap. 46. Sed & Vitruvius lib. 1. c. 7. eodemque vlt. Vulcani, inquit, fanum extra murum collocari, ut è moenibus, religionibus & sacrificiis evocata ab timore incendiorum aedificia videantur liberari.

b *Et Martis extra Capenam.*] Liuius 1. Decadis libro 7. Cum omnes extra portam Capenam ad Martis aedem conuenire armatos iuniores iussisset. de quo dicam paulò post.

c *Ut à Civium mentibus.*] Vitruvius lib. 1. c. 7. scribit Martis aedem extra murum ideo collocari, ut non sit inter ciues armigera dissentio; sed ab hostibus ea defensa à belli periculo conseruetur.

d *In hac aede Bellonae.*] Liuius 3. Decad. lib. 8. & aliis multis locis, quae tibi citabo infra lib. 6. cap. 6. post princip. P. autem Victor eam ponit in 9. regione ante portam Carmentalem.

e *Martis verò aedem.*] Seruius libro 1. Aeneidos enarrans eum locum,

Gana fides & Vesta, Remo cum fratre Quirinus Iura dabant.

Mars, inquit, cum sauit, Gradius; cum tranquillus, Quirinus dicitur. Vnde habet duo templa, alterum in Urbe, quod Quirini est; alterum extra Urbem in via Appia, prope portam, quasi bellatoris, & Gradiui. Et lib. 6. eiusdem operis in eum locum,

Tertiag. arma patri suspendat capta Quirino.

Quirinus, ait, est Mars, qui praestit pacem, & intra ciuitatem colitur. Nam belli Mars extra ciuitatem templum habuit. Cur autem Gradius dicatur, declarat Festus Pompeius lib. 7. Gradius Mars appellatus est à gradiendo in bello vltro citroque, siue à vibratione hastae, quod Graeci dicunt *απασθενειν*, vel, ut alij dicunt, quia gramine sit ortus, quod interpretantur, quia graminea corona in re militari maximè est honorationis.

f *Sic Veneris Erycinæ.*] Strabo lib. 16. est, inquit, Romae ante portam Collinam aedificium, quod Veneris Erycinæ templum dicunt, cui cum aede sacra insignis adiacet porticus. Liuius 3. Decad. lib. 2. Tum aedes vota Veneri Erycinæ: aedem Q. Fabius Max. Dictator vouit. Et 4. Decad. lib. 10. A-

des duae eo anno dedicatae sunt, una Veneris Erycinæ ad portam Collinam. Sed quod hic non praetereundum fuit, aliud templum ipsius Veneris Erycinæ in Capitolio ante 30. annos plus minùsve dedicatum apud eundem Liuium 3. Decad. lib. item 3.

g *Utq. luxuria.*] Vitruvius lib. 1. cap. 7. Extra murum, inquit, Veneris fanum ideo collocavit, uti non insuescat in Urbe adolescentibus, seu matribus familiarum Venerea libido.

h *Ad hanc aedem.*] Liuius 3. Decad. lib. 10.

i *In quam virgines.*] Persius Saty. 2.

Nempe hoc quod Veneri donata à virgine puppa.

vbi vide interpretes.

k *Veneris Verticordae.*] Valerius Max. lib. 8. c. vlt. Lactantius Grammaticus interpres Statij lib. 5. Thebaidos in eum locum, non adeò longè à princip.

Ceston & Idalias procul ablegasse volucres

Ferrur.

In idque etiam trahit illud Virgilij libro quarto Aeneidos,

Quae mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem.

Sed id clarius indicat Ovidius lib. 4. Fastorum,

Roma pudicitia proauorum tempore lapsa est.

Cum eam veteres consulistis animum.

Templa iubet Veneri fieri, quibus ordine factis,

Inde Venus verso nomine corda tenet.

l *Iouis.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. non longè à fi. In insula, inquit Iouis aedem C. Seruilius Duumuir dedicauit.

m *Et Fauni.*] Liu. 4. Decad. lib. 3. Ex eorum multatitia pecunia aedem in insula Fauni fecerunt.

n *Atque Aesculapij.*] Plutarch. Problem. c. 94. Cur Aesculapij aedes extra urbem posita est? An quod foris salubrius quam in urbe habitare crediderint? Nam Graeci quoque in excelsis ac puris locis Aesculapij templa planè collocant. An quod Deum ex Epidauro accersitum in urbem venisse opinantur? In Graecia enim non in urbe, sed procul ab Epidauro Aesculapij templum est. An quod dum draco ex naui in insulam descendisset, & ex oculis euauisset, ipsam eo in loco aedis ponendae authorem ac praemonstratorem fuisse putauerunt? Lucius Florus Epitome Liuij lib. 11. Cum ciuitas pestilentia laboraret, missis legatis ut Aesculapij

*Nænia fa-
cellum.
Quietis &
Rediculi
phanum.*

*Campus
Rediculi.
Ædes A-
pollinis.
Herculis tē-
plum.*

*Fortuna mu-
liebris.
Virilis, &
fortis, For-
tuna tem-
plum.
Spei ædes.
Atheniēſiū
tēpla extra
mœnia.
Timoris,
Palloris,
Paupertatis.*

foris habitare salubrius ducerent. ° Næniæ quoque sacellum, p. quod cantu querulo funeribus præſſet, pari exemplo ab vrbe ſemotum, extra portam Viminalem ſtatuērunt: q ſicut phanum Quietis via Lauicana, r & Rediculi extra portam Capenam, quod ſecundo Punico bello conſtru- ctum fuiſſe conſtat. Cum enim Hannibal urbem oppugnaturus, inter Anienem & mœnia Romana caſtrametatus foret, quod nulla bene gerendæ rei occaſione data, & ſpe vrbis potiundæ abſciſſa, fatum vrbis & propitijs dijs illius mentem ab oppugnanda vrbe auertiffent, & inde parum feliciter rediiffet, Rediculo deo phanum ibi conſtructum ferunt: dictumque eſt Rediculi, quod viſis quibuſdam & oſtentis inde deterritus, nullo edito negotio redierit. Ultra quod campum Rediculi extra Appiam ad ſecundum lapidem fuiſſe dicunt, in quo Hannibal caſtrametatus fuerat: s Ædem quoque Apolli- nis extra portam Carmentalem, ſicut t ædem Honoris cum ara, quam Q. Maximus dedicauit, & col- lapſam M. Marcellus reſtituit. u Atque Herculis templum diu maniffſſe extra Collinam plerique af- ferunt. x Sed hæc Apollinis ædes inter forum olitorium & Circum Flaminium fuit. y Nanque in al- tera extra pomerium, legatis exterarum gentium, antequam admitterentur, ſenatus dari conſuevit. Templum quoque z muliebris Fortunæ, Latina via, quarto ab vrbe milliario ad foſſas Cluillas, quod inde Coriolanum vrbi excidium minitantem maternæ preces auocauere, quodque mulier vrbi labo- ranti præſidio fuit, a & Virilis ac Fortis Fortunæ templa iuxta Tyberim pariter extra pomerium fuiſſe liquet: in quo muliebris Fortunæ templo, ſolas mulieres litare aut ſacrificio admitti ſeruatum eſt. b Ædes præterea Spei extra portam Carmentalem fuit, c & altera in foro olitorio. d Hanc ædem extra Carmentalem ſecundo Punico bello incendio deſlagraſſe, à triumviris poſtea reſtitutam: illam verò in foro olitorio, ſub idem tempus fulmine ic- tam fuiſſe, quo tempore Hannibale Italiam perua- ſtante, reſpub. inteſtino malo laborabat, & cuncta bello ardebant, multi prodidere. Quæ res vaſtita- tem Italiæ, & imminens excidium, quo terra marique imperium agebatur & fluctuabat, haud du- biè designauit. Apud Athenas verò e Cynofarges Herculis templum, f gymnaſium & lucus, ex- tra vrbis mœnia viſebantur. g Apud alios Timorem, Pallorem, Paupertatem, & Senectam tanquam noxia numina, procul à ciuitate arcuere, niſi quod Sparte timoris templum iuxta eorum tribunal

A N N O T A T I O N E S.

lapij ſignum Romam ab Epidauro transferrent, anguem, qui ſe in nauem eorum contulerat, in quo ipſum numen eſſe conſtabat, deportauere: eoq; in inſulam Tyberis egreſ- ſo, eodem loco ſedes Æſculapij conſtituta eſt. P. Viſtor in 14. regione Vrbis. Et Plinius lib. 29. c. 1. Maximè verò anti- qui medicinæ quæſtum eſſe immani precio vitæ recuſabāt. Ideo templum Æſculapij, etiam cum reciperetur is Deus, extra urbem fuiſſe, iterumque in inſula traduntur. Et Ouid. lib. 1. Faſtorum,

Accepit Phæbo nymphæq; Coronide natum

Inſula, diuidua quam premit amnis aqua.

Festus Pompeius lib. 9. Æſculapio ædes facta fuit in inſula, quod ægroti à medicis aqua maximè ſuſtentantur.

o *Nænia quoque ſacellum.*] Festus Pompeius lib. 12. ſtatim à princ. Næniæ, inquit, deæ ſacellum extra portam viminal- em fuerat dedicatum.

p *Quod cantu querulo.*] Idem Pomp. in ipſo princip. lib. 12. Nænia, ait, eſt carmen, quod in funere, laudandi gratia, can- tatur ad tibiam. Sunt qui hoc vocabulo finem ſignificari putant. Quidam volunt Næniam ideo dici, quod voci ſi- milior querimonia ſilentium ſit. Quidam aiunt Neniæ du- ctum nomen ab extremi inteſtini vocabulo. Græci enim ὑπὸν, extremum vocant: ſive quod chordarum vltima ὑπὸν dicitur, extremam cantionis vocem næniam appellarunt. Et vide præterea quæ dicam infra lib. 3. cap. 7.

q *Sicut phanum Quietis.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. Diuus Au- guſtinus de Ciuitate Dei lib. 4. c. 16.

r *Et Rediculi.*] Festus Pompeius lib. 16. non multò ante fin. Rediculi phanum extra portam Capenam fuit: quia acce- dens ad urbem Hannibal ex eo loco redierit quibuſdam perterritis viſis. Hæc ille. Cætera huius clauſulæ propemo- dum ſunt Liuij 3. Decad. lib. 6.

s *Ædem quoque Apollinis.*] Aſconius Pædianus in inueſt. Cicer. contra C. Antonium & Catilinam.

t *Sicut ædem Honoris.*] Apud Cicer. lib. 2. de Legib. Ad por- tam Collinæ ædem Honoris & aram in eo loco fuiſſe me- moriæ proditum eſt. M. autem Marcellum Honorem con- ſecraſſe, tradit Lactantius lib. 1. cap. 20. Idemq; Liu. Decad. 3. lib. 7.

u *Atque Herculis templum.*] Liuius libr. 6. Decad. 3. ſcribit

Annibalem cum duobus millibus equitum ad portam Col- linam uſque ad Herculis templum progreſſum fuiſſe. Dio- dorus autem Siculus lib. 5. c. 2. templum Herculis à Roma- nis iuxta Tyberim conditum ait. Plin. libr. 34. c. 7. Statuam veruſtam Herculi ſacratam ab Euandro in foro Boario, vbi templum Herculis. Dionyſ. Halic. lib. 1. Liu. 1. Decad. lib. 10. Plin. lib. 10. c. 19. fuiſſe autem initio ex boue eximia capta de grege ob boues repertos inibi ſacra facta Herculi nomi- nis Boarij origo ſatis arguit. De quibus quidem ſacris Liu. refert lib. 1. Decad. 1. vt inde potius forum Boarium dictum à priſcis placeat, quàm quod ibi ſecutis temporibus boues, vt ait Feſtus libr. 2. venderentur: vel quod ibi æreum tauri ſimulacrum eſſet, quod vidiffſſe ſe Tacitus ait lib. 12.

x *Sed hæc Apollinis ædes.*] Aſconius Pædianus vbi nuper ci- tauimus.

y *Nanque in altera.*] Scilicet in æde Apollinis ex Liuij 4. Decad. lib. 4. vbi de legatis Nabidis, & dictum eſt ſuprà eo- dem lib. 2. cap. 2.

z *Muliebris Fortune.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. Valerius Ma- ximus lib. 1. cap. 8. Plutarch. in lib. de fortuna Romanorum. D. Auguſtinus de Ciuitate Dei lib. 4. cap. 19. & alibi quoque diximus.

a *Et virilis ac fortis Fortune.*] Ex Dionyſio Halicarnaffæo lib. 4. Plutarch. in d. lib. in variis locis & alibi quoque dixi- mus. Ouid. lib. 4. Faſto.

b *Ædes præterea Spei.*] Liuius 3. Dec. lib. 5. Comitias, inquit, habita, quibus creati ſunt Triumviri bini, vni ſacris cōqui- rendis, donisq; præſignandis; alteri reſcificendis ædibus For- tunæ, & matris Matutæ intra portam Carmentalem, ſed & Spei extra portam.

c *Et altera in foro olitorio.*] Liuius 3. Decad. lib. 1.

d *Hanc ædem.*] Liuius præallegatis locis.

e *Cynofarges Herculis templum.*] Herodo. lib. 6. Liu. 4. Decad. lib. 1. Plutarchus in Themiftocle, Stephanus, Suidas, Hyſi- chius. Et vide, quæ ſcripſi in commentariis de Nobilitate cap. 5. num. 31. Erat & apud Athenienſes gymnaſium quod νομόσαγος appellatur, non longè à portis ciuitatis apud Laër- tium in Antiſthene.

f *Gymnaſium & lucus.*] Liuius vbi proximè.

g *Apud alios.*] Plutarchus in Cleomene.

Ephori locarunt, cum rempu. nulla re magis quàm metu corrigi putarent. ^h Alij Æsculapij templa extra vrbs mœnia statuere, quòd foris degere salubrius ducerent. ⁱ Ab Ægyptiis autem perpetua constitutione seruatum est, vt nunquam Saturni templa aut Serapis intra oppida admittant: sed velut peruigiles & excubitores deos, extra pomœrium & in suburbiis sedes habere sinant, tanquam illorum numine & fauore, validis septi præfidiis forent: proque aris focusque & deorum templis, ac solo in quo nati essent, excubarent: illorumque ministerio & opera, ab hostili incurfu & clandestinis insidiis se tatos adnotarent.

Saturni & Serapis templa.

ANNOTATIONES.

^h Alij Æsculapij.] Iam de hoc diximus supra.

ⁱ Ab Ægyptiis.] Macrobi. Saturnal. lib. 1. c. 7.

Quæ solennes caerimonia more Romano in sponsalibus olim & nuptiis esse consuevere, & quæ apud externos.

CAPUT V.

NUPTIARVM solennes caerimoniae, quæ ritu Romano in sponsalibus adhiberi solent, quas nostri maiores festo coniugij die seruare consueuissent, quasque vetusto more prætermittere non licebat, has fermè accepimus. Vbi enim virgo necessitudinis causa, futuro viro spondebatur, ipso sponsaliorum die, ^a signatoribus & auspiciibus duobus nuptias castas & legitimas auspicabantur noctu, nonnunquam die luce prima: in quo ^b id cauebatur in primis, ne motus cœli aut terræ fieret, neue turbatiore cœlo, & die inquieto fœdus inirent. Hæc enim præcipuè nuptiis aduersari putabant. Auspicatissimum verò signum esse ^c cornicem, maximæque fidei & inuiolati fœderis indicium facere. Ea enim cornicum societas est, vt ex duabus fociis altera extincta, vidua altera perpetuo maneat: ^d quod de Lyncibus proditur, vt post amissam coniugem alij non iungantur. Qui tum pro marito auspicabatur, ^e auspex, idemque paranympus: qui pro vxore, pronuba dicebatur. ^f Tunc qui sponsam ducturus erat, illam sibi in coniugem dari solenni stipulatione postulabat: qui verò daturus, illi vxorem futuram spondebat. Qua de causa mulier, sponsa (authore Seruio Sulpicio) & ipsa conuentio, sponsalia dicta sunt. ^g In qua sponsione nec propria nomina sponsi sponsæve exprimere fas erat: sed vir Caius, virgo verò Caia dicebatur. Castum Caiæ Cæcilæ coniugium, quæ Tanquil dicta, Tarquinium Priscum coniugem fortita fuit, felici nomine vsurpantes. ^h Idque sacrificio

Caerimonia nuptiarum.

Cornix.

Auspex.
Paranympus.
Pronuba.
Sponsa.
Sponsalia.

ANNOTATIONES IN CAP. V.

^a Signatoribus & auspiciibus.] Iuuen. Sat. 10.

— Veniet cum signatoribus auspex.

Sed & de huiusmodi nuptiarum auspiciibus Cicer. lib. 1. de Diuina. & in oratione pro A. Cluentio Habito, Nubit, inquit, genero focrus, nullis auspiciibus, nullis actoribus. Virg. lib. 4. Æneid.

Diis equidem auspiciibus reor, & Iunone secunda.

Vbi Seruius: Nuptiæ, inquit, captatis auguriis fiebant, citatque etiam illud Lucani lib. 2.

— Contentiq; auspice Bruto.

Id quod etiam tradit ipse Seruius, enarrans illud ipsius Virgilij eiusdem operis lib. 1.

— Primisq; iugarat.

Ominibus.

Valerius Maximus lib. 2. c. 1. post prin. Corn. Tacit. loquens de nuptiis Silij & Messalinæ, lib. 11. & de nuptiis Neronis, & Pythagoræ lib. 15. Paucos post dies vni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum sollemnium cōiugiorum denupsit: Inditum imperatori flamineum, misit auspices duos &c. Suetonius in Claudio, c. 26. Lucanus, vbi loquitur de Catonis & Martiæ nuptiis.

^b Id cauebatur in primis.] Seruius enarrans illud Virgilij lib. 4. Æneid.

— Prima & tellus, & pronuba Iuno

Dant signum.

Nam secundum Hetruscā disciplinam, inquit, nihil tam incongruum nubentibus, quàm motus terræ & cœli. Tu adde fulmen nuptiis boni ominis esse, vt innuit Claudianus li. 2. de Raptu Proserpinæ, de Ioue loquens,

Confessus generum nimbis Himeneus hiulcis

Imonat, & testes firmant connubia flamma.

In hoc cum Seruio multis minimè conuenit, quòd is omne fulmen nuptiis aduersum putet.

^c Cornicem.] Plutarch. in dialogo, Quòd bruta animalia ratione vtantur, & Æliano lib. 3. de Animalibus. Orus Apollo in notis Hieroglyphicis. Et Gregor. Nazianzenus, Et vi-

de in nostris legibus Connubialibus l. 3. nu. 5. Adde autem & accipitrem Circon altero pede claudum, prosperrimi augurij nuptialibus negotiis, & pecuariæ rei fuisse. Plinius lib. 10. cap. 8.

^d Quod & Lyncibus.] Hæc Seruius libr. 4. Æneidos in eum locum,

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam

Degere more fere.

^e Auspex.] Idem Lauren. Valla libr. 6. Elegant. & alij recentiores. Sed vnde hanc differentiam auspiciis & pronubæ acceperint non video. Scio autem Donatum ad 7. Æneidos ibi,

Et Bellona manet te pronuba.

scripsisse pronubas dici quæ in obsequio nubentis sunt, quæ scilicet nubentes domum mariti deducunt & comitantur. Et Pronubam Iunonem dici Virgilio libr. 4. Æneid. eo loco, quem supra in verbo, Id cauebatur, citauimus.

^f Tunc qui sponsam ducturus.] Id quod videre licet ex Plauto in Aulularia,

ME G. Quid? nunc etiam mihi despondes filiam?

EV G. Illis legibus

Cum illa dore, quam tibi dixi. ME G. Sponden' ergo?

EV G. Spondeo.

Ex Gellio autoritate Seruij Sulpitij lib. 4. c. item 4. & nostris quoque legibus Connubialibus. Vide Seruium in libr. 10. Æneid. eo loco,

Et gremiis abducere pactas?

^g In qua sponsione.] Id ex Plutarch. in Problemat. 29. Festo Pompeio libro 7. & diximus in nostris legibus Connubialibus.

^h Idq; sacrificio perfecto.] Ex Virgil. lib. 3. Æneid.

Connubiis armisq; nouis operata iuuentus.

Quo loco Seruius, Perfecit, inquit, sacrificia propter connubia & nouas sedes: quia apud veteres neque vxor duci, neque ager arari, sine sacrificiis poterat.

Prima & secunda hora sponsalibus accom-
moda.

Nuptiae tri-
bus modis
contrahēba-
tur.

Ceremoniae.

Græci.
Macedones.
Galatae.

Coijs.

Iuno iuga-
lis.

Nuptiae un-
de. Persæ &
Assyrii.

perfecto, & consulto deorum numine, primo diluculo & matutino. ⁱ Siquidem prima & secunda hora sponsalibus olim & nuptiis dabatur. ^k Nonnunquam per coemptionem nuptias contrahebant, ita ut mulier, an ei materfamilias esse vellet, à viro: inuicemque vir, an ei paterfamilias esset futurus, à muliere rogaretur: quo genere sponsaliorum, vir & vxor inuicem in bonis & fortunis omnibus succedebant. ^l Mulierque in mariti familiam ut filia, & sui hæredis loco admittebatur. Quippe cum tribus modis contraherentur nuptiæ, usu, coemptione, & ^m confarratione: per coemptionem vxor in viri familiam transit, quare materfamilias dicta, quæ in mariti manu & mancipio sit: usu verò & confarratione minimè, quæ quidem confarratio solis pontificibus dabatur. ⁿ Tametsi sortitione nonnunquam vxores ductas, & sponsalia inita inueniamus. Stipulatione ergo facta, & sponsione sequuta, ^o ignem & aquam in limine appositam vterque tangere iubebatur, qua etiam noua nupta aspergitur: quasi eo fœdere inexplicabili vinculo, & mutuo nexu forent copulati. Hæc enim elementa sunt prima naturæ, quibus vita victusque communis constat, & ^p quibus qui extorres ab hominum cœtu futuri sunt, interdici legibus solet. Apud Græcos verò ^q & Macedones panem gladio diuisum, sponsum & sponsam cum ineunt sponsalia gustare solenne fuit. ^r Apud Galatas, ut ex eodem poculo vir & vxor bibant. Quare Cama Galata cum viri mortem illatam à Sinorige vlcisci vellet, dissimulato dolore, sponsalia cum eo inire finxit, venenatumque poculum illi propinauit, quo hausto, Sinorix, & ipsa læta quòd vltia virum esset, mortem obiure. ^s Coijs autem in more fuit, ut sponsi cum ineunt sponsalia, muliebri veste induantur. ^t Romulus quoque in comunione panis & aquæ matrimonij fœdus inisse traditur. Ab aliis est vsurpatum, ut vitta purpurea candido distincta, aut veste versicolori, sicut apud Latinos vsus erat, noua nupta sponsusque amictantur, ^u aut iugum pariter subeant: quare ^x Iuno iugalis dicta, quasi æquissimo iure & concordibus animis inuicem necerentur, societasque & communicatio vitæ coita foret. Vel caput obnubant, ut veteribus mos erat, ^y vnde nuptiæ. ^z Persæ autem & Assyrii, accepta inuicemque data dextra,

ANNOTATIONES.

ⁱ Siquidem prima & secunda hora.] Ex Fest. Pompeio lib. 4. vbi de pronubis loquitur.

^k Nonnunquam per coemptionem.] Ex Boëtio lib. 2. in Topica Ciceronis, ac Seruio lib. 4. Æneid. in eum locum,

— Ac dominum Æneam in regna recepit.

Et diximus in nostris legibus Connubial. lib. 4. nu. 5. & seq. & vide infra cap. 8.

^l Mulier in mariti familiam.] Mulier eò quòd materfamilias facta fuisset in nuptiis contrahendis, erat in mariti manu, mancipioque, aut in eius in cuius maritus manu mancipioque esset: quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui hæredis locum venisset. A. Gellius lib. 18. c. 6. & suis hæredibus vxorem adnumerat Vlpianus in fragm. tit. Qui heredes institui possunt. & alibi. ^m Confarratione.] Imò verò & aliis per conferreationem nuptias facere licuit, quod non dicerem, nisi errorem, qui me post multos authores tenuit, Taciti verba ostenderent lib. 4. Nam, inquit, Patritios, conferreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quæis vnus legeretur vetusto more: neque adesse, ut olim, eam copiam, omiſſa conferreandi adſuetudine, aut inter paucos retenta pluresque eius rei causas adferebat, potissimam penes incuriam virorum fœminarumque. Accedere ipsius ceremoniæ difficultates, quæ consultò vitarentur. De quibus superest quidpiam reliqui apud Plin. lib. 18. 1. & 3. in fragmentis Vlpiani tit. 9. reliquos verò contrahendi modos amplius vide lib. de iur. lib. cap. 30.

ⁿ Tametsi sortitione.] Ex Plauto in Cassina, & Suetonio in Tiberio c. 35. & latè diximus in commentariis Primigeniorum quæst. 17.

^o Ignem & aquam] Ex Varrone lib. 1. aut aliorum computatione 4. de ling. Latina. Plutarch. Prob. c. 1. vbi eius rei rationem reddit. & Seruio 4. Æn. in eum locum,

— Fulſere ignes & conscius æther

Connubij. —

Et Festo Pomp. lib. 1. post prin. cuius hæc verba sunt, Aqua dicatur, à qua iuuamur. Aqua & igni interdici solet damnatis, contra accipiunt nuptiæ videlicet, quia hæ duæ res humanam vitam maximè continent. Et lib. 6. Facem, inquit, in nuptiis in honorem Cereris præferebant, aquaque spangebatur noua nupta, siue ut casta, puraque ad virum veniret, siue ut ignem atque aquam cum viro communicet. Idque

dicir Ouid. loquens de his lib. 4. Fasto.

His noua ſu coniux. —

^p Et quibus qui extorres.] Ouid. lib. 4. Fasto. loquens de igne, & aqua,

An quod in his vitæ causa est, hæc perdidit exul.

^q Et Macedones.] Q. Curtius lib. 8. vbi de matrimonio Alexandri & Roxanes, ibique dicit eos, qui hunc morem condiderunt, parco ac parabili victu ostendere voluisse iungentibus opes, quantulo contenti esse deberent.

^r Apud Galatas.] Ex Plutarcho in lib. de claris mulieribus.

^s Coijs.] Plutarch. Problem. c. 171.

^t Romulus quoque.] Dionys. Halicarn lib. 2. & Plutar. in vita Romuli. & in nostris consuetud. vbi de contractu viri & vxoris.

^u Aut iugum pariter subeant.] Ad quod alludit illud Virg. lib. 4. Æneid. post princ.

Ne cui me vinco vellem ſociare iugali.

Vbi Seruius propter iugum, inquit, quod imponebatur matrimonio coniungendis.

^x Iuno iugalis dicta.] Seruius in eundem locum Virgilij. Ex quo idem Verg. lib. eodem,

Iunoni ante omnes cui vincla iugalia cura.

Et ea quoque ratione iuga dicebantur: Nam Fest. Pompeius lib. 9. Iugarius, inquit, vicus dicitur Romæ, quia ibi fuerat ara Iunonis iugæ, quam putabant matrimonia iungere. Sed & ipsa Græcis Zygia dicta est. Huius appellationis meminit Apuleius li. 6. Metam. in nuptiis Psyche. Quem, inquit, cunctus oriens Zygiam veneratur. & interpres Pindari in Nemæis in hymno ad Thionum Vlæ filium Argium, de Τέλειᾳ Iunone; Iuno, ait, ipsa est γερνυία ἢ ζυγία. Hincque est illud Ouidij in Epistola Phyllidis ad Demophoontem,

Iunonemq; toris quæ præſidet alma maritis.

Quo pertinent illa Dionys. Halicarn. libello, Quomodo fiant epithalamia, hoc sensu. Iupiter & Iuno primi coniungentes Dei sunt & copulantes: atque hic quidem pater omnium vocatur, hæc verò Zygia, quòd fœminam mari coniungeret. Et vide quæ infra dicam lib. 2. c. 18.

^y Vnde nuptiæ.] Festus Pomp. lib. 12. & Donat. in Hecyram Terentij.

^z Persæ.] Arrianus de gestis Alexandri lib. 3. tradit Persarum & Medorum more nuptias celebrari vxoribus dexterris & osculo acceptis. Adde autem & apud alios quoque

foedus matrimonij ineunt. Nihil enim apud illos fide antiquius erat. ^a Apud Hetruscos in coniunctione nuptiali, viri sublimes porcam immolant, quasi diis testibus illud bene cessurum, & futurum inuiolabile. Quod quidem ^b dirimere non licebat, nisi diuortio, morte, captiuitate, vel seruitute: ^c Dona verò & munuscula virum ab vxore, vel contra accipere, legibus erat & scripto iure vetitum: nefas existimantes, quos legitimus amor coniunxisset, donis videri potius allici, quàm coniugali amore conciliari. ^d Annulus tamen sponsæ dono mittebatur à viro, qui pronubus dictus: is enim erat ferreus, & sine gemma, prisca videlicet secula, & antiqui victus parsimoniam, ac frugales mores designans. ^e Germanorum fertur mos non improbandus, vt sponsus complacitæ mulieri, quam ducere animo destinauit, dotem det: qua exhibita, frenatum equum & boues, scutum, gladium & arma tanquam pignus amoris vxori mittat. ^f Cum verò sponsa ad virum ire parat, in ipso nuptiarum celebri officio seruatum est, vt rectam tunicam & puram togam vestiat, & verbenæque, quæ Veneri dicata est, & floribus herbisque à se lectis corollam texat, eamque sub amiculo deferat. ^h Id quod Locrensis in vsu erat, vt matronæ ex lectis floribus nectant coronas. Nam empta gestare ferta, vitio dabatur. ⁱ In Bœotia vsurpatum est, vt sponsam obtegentes, asparago coronent: ^k apud Græcos autem sisymbrio, ^l caputque hasta gladiatoris, quæ in corpore mortui steterisset (quæ celibaris dicta est) comat, ac frontem & comam discriminet. Opinari licet, quasi fortes ea de causa viros se genituram ominetur: aut quòd sponsi disciplinæ se subditam fateatur. ^m Debere enim vxores sub viri disciplina esse & corrigi, seuerissimis exemplis veteres voluere. ⁿ Flammeo etiam

Hetrusci
Matrimonij
solutio.

Dona vxori
dare probi-
bitum.

Annulus
pronubus.
Germani.

Locrenses.
Bœoti.
Græci.
Celibaris.

Flammeum.

ANNOTATIONES.

vel ex Virgilio libr. 4. Æneid. vbi Dido Æneam ita alloquitur,

Nec te noster amor, nec te data dextera quondam.

Nec moritura tenet crudeli funere Dido.

& paulò post,

Per ego has lacrymas, dextramq; tuam te,

Per connubia nostra, per inceptos hymenæos.

Quamquam Seruius illam datam dextram, simpliciter tradit ad foedus amicitiae. Amplius quoque reperias Agefilaum Lacedæmoniorum, & Orym Paphlagonum Reges, iunctis dextris, illum vt duceret, alterum vt puellam daret spondidisse, apud Xenophontem rerum Græcarum libr. 4. initio, sic Gobryam Assyrium manum dedisse, & Hystaspæ accepisse vt filiam responderet, extat apud eundem Cyropædiæ libr. 8.

^a *Apud Hetruscos.*] Varro 2. Rei rusticæ c. 4. vbi tamen non porcam, sed porcum dicit.

^b *Dirimere non licebat, nisi.*] Quæ sequuntur in hac clausula, sunt verba Pauli l. 1. ff. de diuor.

^c *Dona verò.*] Ex Plutarch. in præceptis Connubialibus cap. 36. & Problematis. cap. 7. vbi eius rei multas rationes reddit vt & Iuriscons. in ll. 1. 2. & 3. ff. de donat. inter virum & vxorem.

^d *Annulus tamen sponsæ.*] Ex Plin. libr. 33. c. 1. Tertullianus tamen Apologet. c. 6. tradit hunc annulum aureum fuisse: Aurum, inquit, de matronis nulla norat, præter vnico digito, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo.

^e *Germanorum.*] Corn. Tacitus in lib. De Moribus Germanorum.

^f *Cum verò sponsa.*] Plin. libr. 8. c. 48. Tanaquil, inquit, texuit rectam tunicam, quales cum toga pura tyroni induuntur, nouæque nuptæ.

^g *Verbenæq;.*] Festus Pompeius libr. 3. Corollam, inquit, noua nupta de floribus, verbenis, herbisq; à se lectis sub amiculo ferebat.

^h *Id quod de Locrensis.*] Id ex Strabone est libr. 6. qui de his loquens, Ad hæc, inquit, verò loca Proserpinam è Sicilia aduentasse, legendos ad flores, credidere veteres: quoniam florentissime regionis amœnissima prata esse constat. Hinc matronis vsus inualuit, vt collectis ex floribus coronas texant, cum per dies festos empta gestare ferta, vitio illis detur.

ⁱ *In Bœotia.*] Plutarch. in eo libro, cui titulum fecit, *περὶ ἀρετῆς* cap. 2. In Bœotia, inquit, sponsam obtegit aspharagine coronant: nam vt ea suauem ex asperrima spina fructum fundit, sic noua nupta primam asperitatem difficultatemque suam non defugienti, nec indignitati marito, vrbani, iucundamque vitæ societatem præstabit, Vbi

cum aspiratione aspharagi fit mentio, sicut ex Aristophane obseruauit Athenæus libr. 2. c. 23. Sicut passim licet in Calpurnio, pro Calphurnio: Tropæo, pro Trophæo: Pœnice, Phœnice: Stropium, pro Strophium: Ephestio, Ephestio ex Herodoto & Homero: Pano, pro Phano ex Athenæo, & similibus.

^k *Apud Græcos autem sisymbrio.*] Ex Aristophane, cui sisymbria vocantur folia, quibus coronantur sponsi, quos Græci nymphos vocant: ideòque apud eundem est prouerbiale illud,

ἡμῖς μὲν ἄρα γὰρ ζῆτε νυμφίων βίον.

Id est,

Vos igitur sponsorum vitam vinitis.

^l *Caputq; hasta.*] Fest. Pompeius libr. 3. vbi de celibari hasta, vnde & Ouid. libr. 2. Fastor.

Nec tibi quæ cupida matura videbere matri,

Comat virgineas hasta recurua comas.

^m *Debere enim vxores.*] De hoc latè diximus in l. l. Connubiali, vbi videre poteris.

ⁿ *Flammeo.*] Ex Festo Pompeio li. 6. & lib. 13. vbi de nuptiis loquitur. Quò etiam spectat illud Suetonij in Nerone cap. 28. Puerum Sporum exectis testibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus, cum dote & flammeo persolemni nuptiarum celeberrimo officio, deductum ad se pro vxore habuit. Et Corn. Taciti de eadem re loquentis libr. 15. quo loco supra citauimus. Et Apuleij libr. 4. Metamor. Puella nuptura deterget lacrymas ipsa suo flammeo. Et in Apologia 2. vbi loquitur de filia cuiuspiam (ni fallor) Herenij Rutili, Venit igitur ad eum noua nupta secuta & intrepida, pudore dispoliato, flore exoleto, flammeo obfuso. Et Catulli in Epithalamio Iuliæ & Mallij,

Cinge tempora floribus

Suaue olentis amaraci:

Flammeum cape.—

Et postea,

Flammeum videor videre.

Et Lucanus libr. 2.

Non timidum nupta leuiter tectura pudorem

Lutea dimissos velarunt flammea vultus.

Et Iuuenalis Satyra 10. loquens de Messalina volente nubere Silio,

— *Dudum sedet illa parato*

Flammeolo.—

Martialis libr. 11. Epigram. 79.

Flammea texuntur sponsæ, iam virgo parata est,

Tondebit pueros iam noua nupta tuos.

Et lib. 12. Epigram. 42.

Barbatus rigido nupsit Callistratus Aphro:

Hæc, qua lege viro nubere virgo solet.

caput velabat, pudoris causa, ° quod lutei coloris erat, P quo matronæ spectatæ pudicitia tegebantur. Quodque q eo flaminica utebatur, cui diuertere à viro non licet, ideo sine dissidio matrimonium fore opinati sunt. Id tamen r apud Spartanos in more fuit, ut virgines innuptæ, & quæ nullo coniugij fœdere iunctæ essent, facie inuelata & aperta: nuptæ verò, nisi velata parte oris, & aperto capite, foras non prodirent. s Chelidoniis quoque mulieres, quæ se alienis viris collocassent, dimidium faciei inuelare ius erat, ultra reuelare vetitum. Seque cingulo cingebat ex lana ouis contexto, quod Herculanæo nodo vinctum, nemini nisi in geniali toro, & dum sacrum nuptiale fit, soluere permittitur, omnis causa scilicet, ut in sobole gignenda, educendisque liberis sicut Hercules, fœcundus foret, eo argumento, quod illum eximia fœcunditatis (quippe qui septuaginta ex se liberos reliquit) fuisse dicunt. u Zona quoque nouam nuptam circuncingi, quæ nuptiarum die à viro soluebatur, nonnulli ferunt. Mox nuptiali mundo compta, x in pelle lanata sedere iuebatur, eique pellem sub pedibus strauere, sanè vetustum morem, quo pellibus veteres vsi sunt, significantes. y Lusitanis verò, in roseis tantum ornamentis sponsas locare permittitur, quibus omnes vtuntur pariter, alterius generis non licuit. z Cumque ad virum profectura noua nupta egredi vult, ipsum limen transcendere sua sponte, aut vestibulum tangere non sinunt: a sed quasi raptam & inuitam è gremio & sinu matris, transcendere limina volunt, videlicet nisi coacta, suos relictura, aut proprios lares exitura non fuisset: vel quia vbi delibandus flos maritalis erat, inuitam ingredi videri volunt: Ipsa verò domum egressa, b præcedente tibicine, & eo qui canit † hymenæum, officio frequenti affinium stipata, c colum comptam secum defert: & fufum cum stamine: d duo verò patrimi & matrimi pueri,

ANNOTATIONES.

*Preluxere faces, velarunt flammea vultus,
Nec tua defuerant verba Thalasse tibi.*
Huc pertinet illud Ouidij lib. 3. Fastorum,
Annat gens vultus, ut noua nupta suos.
Ut tamen non omittam quod scribitur in c. fœminæ. 3. q. 5. Fœminas, cum nubunt, ideo flammeo velari, ut se nouerint semper maritis suis esse subditas. Et vide nostras Connubiales ll. inter ornamenta muliebria, in verbo, flammeum. o *Quod lutei coloris erat.* Plin. lib. 21. c. 8. & Lucanus vbi nuper citauimus.
p *Quo matronæ.* Nonius Marcellus de genere vestimentorum ait flammeum esse, quo matronæ capita tegant.
q *Flaminica.* Festus Pompeius in duobus locis lib. 6.
r *Apud Spartanos.* Plutarch. in Apophthegmatis Laonicis vbi de Charilao.
s *Chelidoniis.* Idem author Problem. c. 162.
t *Seq. cingulo.* Ad Romanos redit, idque vsque ad clausulam, Zona, est ex Festo Pompeio lib. 3. vbi de cingulo loquitur.
u *Zona quoque.* Varro in Gerunto didascalio apud Nonium Marcellum, quo loco de cingulo loquitur. Hincque Cinxiæ Iunonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod inito coniugio solutio erat cinguli, quo noua nupta cincta erat, ut ait Fest. Pomp. lib. 3. De solutione verò zonæ multa videbis in nostris ll. Connubial. l. 3. num. 31.
x *In pelle lanata.* Hæc vsque ad vers. Lusitanis. sunt Plutar. Problem. c. 30. & Festi Pompeij lib. 9. in fi.
y *Lusitanis verò.* Strabo loquens priuatim de Bastetanis Lusitanæ populis lib. 3.
z *Cumque ad virum.* Ad Romanos redit, estque id ex Plutarcho, Problem. cap. 42. & Seruio, qui ex Varrone aliam reddit rationem in Verg. Eclo. 8. enarrante eum versum,

Mopse nouas incide faces, tibi ducitur vxor.

Et lib. 2. Æn. in eum locum,

Vestibulum ante ipsum.

Et hinc quoque illud Lucani lib. 6.

Translata vetuit contingere limina planta.

a *Sed quasi raptam.* Rapi virgo simulabatur apud veteres ex gremio matris, aut, si illa non superesset, ex proxima necessitudine, tum viro tradebatur: quod ea res Romulo feliciter cessisset, ut refert Sextus Pompeius lib. 16. ad quæ respexit Virg. vbi, nullo præeunte exemplo, inquit, lib. 8. Æneidos,

— Raptas sine more Sabinas.

b *Præcedente tibicine.* Tibicinem adhiberi in nuptiis testimonio est illud Plauti in Aulularia loquentis de nuptiis

Megadori & filiæ Euclionis,

— Præterat tibicinam,

Qua mihi interbibere sola, si vino scateat,

Corinthiensem fontem Pirenem potest.

Idque non solum apud Romanos, sed & apud alios. Nam cum Philippus Macedo, Alexandri magni pater, nuptias ageret, acciti tibicines carmen Cyclopetum, quasi de colludio, concinuisse traduntur, quod omen ei fuit oculi dextri apud Methonem amissi, ut tradit Solinus cap. 14. aut, ut alij diuidunt, 15. Cyclopes enim vnoculi esse traduntur, ut videre licet apud Homerum lib. 9. Odysseæ, & nos alibi diximus.

† *Hymenæum.* Plutarch. Problem. cap. 30. in fi. Hincque illud Apuleij loquentis de nuptiis Cupidinis & Psyche, Domus tota lauris obsita, tedis lucida, constrepebat Hymenæum. Et hinc omnino vide Seruium in eum locum Virg. lib. 1. Æneidos,

— Inconcuſſosq. Hymenæos.

c *Colum comptam.* Plin. lib. 8. cap. 4. Lanam, inquit, cum collo & fuso, Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata est, in templo M. Anci durasse prodente se, author est Varro, factamq; ab ea rogam regiam vndulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullus fuerat vsus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus compta, & fusus cum stamine. Et Plutarch. Problem. cap. 30.

d *Duo autem Matrimi.* Festus Pomp. lib. 14. Patrimi, inquit, & matrimi pueri prætextati tres nubentem deducunt: vnus qui facem præfert ex spina alba, quia noctu nubebant: duo qui tenent nubentem. Plutarch. autem Problem. 2. scribit, nec plures nec pauciores quinque facibus in nuptiis præferri, huiusque numeri rationes reddit ex Varrone & aliter, ut ibi videre poteris. Et hæc quidem faces nuptiales memoratæ sunt Ciceroni in oratione pro Cluentio Habito, Catullo in epithalamio Iuliæ & Mallij.

Claustra pandite ianua

Virgo adest, vides ut faces

Splendidas quatiunt comas.

Et rursum postea,

Tollite pueri faces.

Virgilio ecloga 8. cum dicit,

Mopse nouas incide faces, tibi ducitur vxor.

Vbi Seruius; *Quæ solent, inquit, præire nubentes puellas.* & lib. 4. Æneidos,

— Nec coniugis vnquam

Præterdi tadas, aut hæc in fœdera veni.

Et Horatio lib. 3. Carminum, Ode 11. Liuius 4. Deca. lib. 10. & Apuleio lib. 10. Metam. & Corn. Tac. lib. 15,

eam tenentes deferunt. tertius verò anteit, qui facem accensam præfert ^e ex spina alba, qua prælucente ad virum nupta deducitur. ^f Apud Græcos verò (vt Pausanias ait) media locatur in nuptiali curru, sponso & necessario affini iuxta comitante, quem parochum vocant, cuius axem pro foribus incendebant, vt signarent illam ibi perpetuo mansuram, neque vlla tempestate inde recessuram. Quod si curru sponsa non subuehitur, sed pedibus mariti domum peteret, Chamæpus dicebatur. ^g Apud Rhodios noua nupta per præconem in mariti domum aduocatur, & eo proclamante in thalamum admittitur. Eam verò facem idè accensam ferunt, quia ^h nisi sub noctem, & in tenebris priscis seculis inire coniugium non licebat. ⁱ Alio deinceps far tostum præferente, scilicet quia nihil confarrationis fœdere in sponsalibus religiosius fuit. Idè in dirimendis nuptiis, & si quando vir ab vxore diuertere contendit, ^k diffarrationem fieri accepimus. Eandem verò facem sub lecto viri posuisse, aut in sepulchro comburendam curasse, fœdum erat auspicium, & omen exitiale: maximæque facere infortunia creditum. Fuit quoque ^m Græcorum mos, vt cum sponsa ad viri domum traducitur, puer spinis & glande querna obsitus, canistrum panibus onustum deferat, sponsæque præcedens passim clamiter, *ἐφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον*; quod est dicere, effugi malum, inueni bonum, quasi post frugales mores, re & honoribus auctior sit. ⁿ Dúmque ad virum vadit, intranti domū nuces iuglandes flagitant, easque pueris iaciunt, & passim feliciter dicunt, ^o Thalassiumque modulatis carminibus cla-

Chamæpus.
Rhody no-
ste inibant
coniugia.
Confarra-
tio.
Diffarra-
tio.
Græci.
Nuces spar-
gebantur.
Sponsæ.
Thalassius.

ANNOTATIONES.

^e *Ex spina alba.*] Quoniam inter pinei generis arbores, albam pinum minime dici comperies, adiectio albæ, suadet hoc loco spina scriptum ab authore, & ita legendum fuisse ex Festo Pompeio vbi suprâ, & Plinio lib. 16. cap. 18. auctoritate Massurij, & Catullo in illo epithalamio Iuliæ & Mallij,

*Pelle humum pedibus, manu
Spineam quate tedam.*

Plinius, vbi suprâ, tradit carpinum & corylum hisce facibus esse familiarissimas. Qui spinæ albæ meminit lib. 15. c. 28. & lib. 24. c. 12. & Ouidius lib. 6. Fastorum,

*Sic fatus spinam, qua tristes pellere posses
A foribus noxas, hæc erat alba dedit.*

*Sunt asiæ volucres, quæ non Phineia mensis
Guttura fraudabant, sed genus inde trahunt.*

Quancum scio apud Nonium Marcellum vbi de face loquitur, aliter legi ex Varrone in Gerunto didascalo, Confluere, inquit, mulierum tota Roma, quæ noctu nubere solita, etiam nunc pinea fax indicat. Et de vita populi Romani lib. 2. Cum à noua nupta ignis in face afferretur, de foco eius sumptus, cum fax ex pino ablata esset, vt eam puer ingenuus afferret. Item Ouidius Fastorum 2. de teda nuptiali,

*Dum tamen hæc sunt, viduæ cessate puella,
Exoptat pueros pinea teda dies.*

Nisi in his locis spinea legendum sit, vt apud Catullum vbi suprâ. Sed quòd haud dubiè de pinea intelligi debeat facit illud Virgilij in Cyri,

Pronuba nec castos accendet pinus odores.

Neque enim metri ratio pateretur, vt spina legi posset.

^f *Apud Græcos vt Pausanias ait.*] Nihil tale comperi apud Pausaniam. Pollux autem lib. Onomasticôn 3. c. 3. vbi tractat *Περὶ μνηστείας γάμων, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν*. In eam rem hæc verba sunt: *ὁ δὲ καλὸν μὲν ὁδὸν ἀνύμφης: νυμφάτης ὀνομάζεται, καὶ πᾶσι γινώσκουσιν. ὁ δὲ ζῦγος δὲ αἱ νύμφαι, ὡς ὁ πτοπολὺ μετῴκει, εἰ δὲ περὶ ἀφικενῆται ἡ νύμφη χαμαίπτες ἐλέγγο.* Idem autem scripserat & ex Pausania Cælius Rhodiginus lib. 28. lectionum Antiquarum cap. 15. vbi de parocho. & cap. 24. vbi de Chamæpo. Et Alciatus Prætermisforum lib. 1. in verbo, parochus. nullus autem Pollucis mentionem facit. Sed ipse idem Alciatus Suidam citat, qui scripsit parochum eum nominari, qui currum vti paranympus ascendit. Eam autem dictionem Chamæpus, si quis ad verbum repræsentare vellet, Humipes transferret, *ὑπο χαμῖ*, aduerbio, quod humi, siue ad terram, vt vulgo loquimur significat, vt satis patet ex Homero Iliados 1. & 3. & aliis. vnde & illud prouerbium *χαμαὶ ἀντλεῖν*, id est humi hauris, apud Zenodotum in Collectan. prouerbiorum τὴν αὐτὴν pedem significat.

^g *Apud Rhodios.*] Plutarchus Problematum cap. 140.

^h *Quia nisi sub noctem.*] Id iam diximus ex Festo Pompeio

lib. 14. quod & ipsum traditum est ex Varrone à Serui. in Virg. eclo. 8. loco nuper allegato. Plutar. c. autem Probl. cap. 65. Quid est, inquit, quòd maritus primò sponsæ non in luce, sed in tenebris iungitur? An quia eum patet quòd, antequàm coëat, alienam putat? An & ad propriam verecundè accedere meditañs & assuefaciens? An, quemadmodum Solon scripsit, malo Cydonio degustato, thalamum ingredi solitam, vt primus complexus nihil triste aut iniucundum haberet: sic Romanus legislator, si quid absurdum ac deforme corpori aderat occultauit? An calumnia quædam & accusatio illicitæ Veneris erat, quod fiebat, cum legitimis ac iustis connubiis pudor quidam & verecundia non adhibebatur.

ⁱ *Alio deinceps.*] Id iungitur ei quod suprâ dictum est de patrimis & matrimis, idque ex Plinio lib. 18. c. 3.

^k *Diffarrationem.*] Festus Pomp. lib. 4.

^l *Eandem verò facem.*] Idem author lib. 16. Rapi, inquit, solet fax, qua prælucente noua nupta deducta est, ne aut vxor eam sub lecto viri ea nocte ponat, aut vir in sepulchro comburendam curet: quòd utroque mors propinqua alterutrius captari putatur.

^m *Græcorum mos.*] Zenodotus in Collectaneis prouerb. & Eras. Chil. 3. Cent. 1. cap. 2. Tu vide Demosthenem in oratione pro Ctesiphonte.

ⁿ *Dúmque ad virum vadit.*] Fest. Pompeius lib. 12. Nuces, ait, flagitantur nuptiis, & iaciuntur pueris, vt nouæ nuptæ intranti domum noui mariti, faustum esset auspicium. Plinius lib. 15. cap. 22. scribit, Nuces, iuglandes, quanquam & ipsæ nuptialium Fesceninorum comites, & postea eas dicit nuptiis esse religiosas. Húcque spectat illud Catulli in Epithalamio Iuliæ & Mallij,

Non nuces pueris neget.

Et paulo post,

*Da nunces pueris iners
Concubine, satis diu
Lusisti nuncibus, lubet
Iam seruire Thalassio,
Concubine nuces da.*

Et illud Virgilij Eclo. 8.

Sparge marite nuces.

Vbi Seruius, Varro, inquit, spargendarum nucum causam dicit, vt Iouis omine matrimonium celebretur, vt nupta matrona sit, sicut Iuno. Nam nuces in tutela sunt Iouis, & iuglandes quasi Iouis glandes vocantur: nam id vulgare est, idè spargi nuces, vt à rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ, virginitatem amittentis, vox audiat.

^o *Thalassiumque.*] Plinius, aut quisquis is est, in lib. de viris illustrib. c. 2. vbi de Romulo. Plutar. tum in Romulo, tum in Pompeio, tum denique Problem. c. 30. & Festus Pomp. lib. 18.

In Menan-
driis, &
apud Ari-
stoph. in
quib. repeti-
tum.

Thalassio.
Nuces qua-
re sparge-
bantur.

Athenien-
ses.

Ianua spon-
sa ornatus.

Magorum
commertum.

Cum viro
congressa.

Sacciperiū.
Sponsi obso-
nia.

Persæ.

Babilonij.
Solonis in-
stitutum.
Repotia.

Naucrati-
ce.

mitant, sicut Græci ὁμιλῶντες ὁμιλῶντες ὁμιλῶντες, qui felices coniugio fuere: p quem morem inoleuisse opina-
ti sunt, quasi felicem vt Thalassium, cui Sabina virgo honestæ formæ in raptu contigit, sponsum
futurum ominentur, dignamque esse quæ Thalassio viro admodum fortunato nubat, his vocibus
significari. q Varro tamen perhibet, signum lanificij esse thalassionem, quem veteres quasillum seu
calathum lanificijs aptum nuncuparunt. Nuces verò spargunt, vel quia iactu tripudium excitant,
vel quòd gemino protectæ operimento, foetus suos multipliciter muniunt, similia in foetibus nouæ
nuptæ augurari. Athenis verò inualuit vsus, vt sponsi caput caricis & palmarum fructibus, le-
gumine & colybiis inspergant: quod & seruis nouitiis, cum primùm dominorum ædes introis-
sent, fieri vsurpatum est. s Sponsus verò illam domi operiens in qua sedes erat coniugij futura, para-
tu magno ianuam lana cingit & coronat: multaque lauro exornat, t postesque vittis laneis primum
à noua nupta attingi & ornari, oleoque & u adipe suillo x vel lupino inungi iubet: ne quid pernicio-
sæ pestis in domum irreat: quod magorum commentum fuisse dicunt, vt felle nigri canis suffitas
domos, & genitale sub limine defossam habeant, y contra mala medicamenta & amatoria malefi-
cia maximè proficere arbitrati. z In foribus verò villarum, lupi rostrum, ne quid deperiret, nè ma-
la fasciatio in domum irreperet. Alij stellam marinam vulpino sanguine illitam, ne quid periculo
foret aut noxæ defixere. a Ipsa autem cum viro congressa primum, treis ferebat asses, ex quibus
vnum viro dabat, velut imaginaria emptione sibi sponsum precio quæsiuerit: alterum quem in pe-
de haberet, in foco larium ponebat, quem accensum, pluribus ornabant coronis: tertium, quem
in sacciperio, in compito vicinali paulo post resignabat. Dixere autem veteres sacciperium, maiorem
crumenam, & nummorum receptaculum. b Ac epulis instructis, vt porcum mactarent sponsalio-
rum die, deducto ex Hetruria more: c vtque sponso bulbi cum nucleis pineis, ærucæ succo, & pipe-
re in nuptiali cœna dentur obsonia, seruatum est. d Plerique papaueris succum lacte & melle dilutum
exhibuere. Apud e Persas, nisi adesto malo, aut cameli medulla, ingredi ad nouam nuptam non lice-
bat, neque alio vesci cibo illa die fas erat. f Babiloniis vir & vxor non miscentur nisi thymiamate
prægustato. g Solon verò nisi malo Cydonio epulis adhibito, viri thalamum sponsam ingredi vetuit.
h Repotia autem postridie nuptias, apud nouum maritum propiores affines latiore conuictu perco-
lebant, qua die noua nupta in viri domum libertatem auspicari, & dominam agere simul, & rem diui-
nam facere assuerat, i quo tempore clauem sponsæ dari ad signandum partus facilitatem, in more fuit.
In cœnis verò nuptialibus k Naucraticarum obseruatum est, ne quis ouum aut mellita inferret. Apud

ANNOTATIONES.

p Quem morem.] Ex Liuiio 1. Decad. lib. 1.

q Varro.] Apud Festum Pomp. d. lib. 18.

r Nuces verò spargunt.] De hoc iam satis ad illud, Dúmque
ad virum.

s Sponsus verò.] Ex Plinio li. 29. c. 2. in princ. Lanis autori-
tatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes à
nubentibus attingi (aut, vt ego malo legere, accingi) iu-
bentes. Vide tamen Donatum in Hecyram Terentij, dum
vxo-
ris etymologiam describit.

t Postesque vittis laneis.] Virgil. lib. 4. Æneid.

Præterea fuit in tectis de marmore templum

Coniugis antiqui, miro quod honore colebat

Velleribus niueis, & festa fronde reuinctum.

Quo loco Seruius, Moris fuerat vt nubentes puellæ simul
vt venissent ad limen mariti, postes antequam ingrederen-
tur, ornarent laneis vittis, vnde dicit, Velleribus niueis, &
oleo vngerent, vnde vxores quasi vnixores dicebantur. Vi-
de tamen Beroaldum in erroribus Seruij. Et Luca. lib. 2.

Infulæque in geminos discurret candida postes.

u Et adipe suillo.] Plinius lib. 28. cap. 9. Adipis laus est, sed
maximè suilli: apud antiquos etiam religiosi. Certè nouæ
nuptæ intrantes, etiam num solemne habent postes eos at-
tingere.

x Vel lupino.] Idem eodem c. sed alio loco. Massurius pal-
mam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideò nouas nu-
ptas eo perungere postes solitas, ne quid mali medicamen-
ti inferretur.

y Contra mala medicamenta.] Quod hîc de felle & genitali
canis ait, ex quo habeat author id non satis scio: equidem
Pythagoras scyllam in limine ianuæ suspensam, malorum
medicamentorum introitū pellere, tradit Plinius lib. 20. c. 9.

z In foribus verò.] Plinius lib. 28. c. 10. Suntque qui huc tra-
hunt illud Horat. Sermonum 1. Saty. 8.

Atque lupi barbam variæ cum dente colubræ &c.

Quæ de villarum foribus accipienda sunt: vt de ianuis do-

morum vrbana-
rum intelligatur quod ait Plinius libr. 29. c.
4. Caput draconis limini ianuarum subditum, propitiatis
oratione diis, fortunatam facere domum ex Magorum pro-
missione.

a Ipsa autem cum viro congressa.] Hæc omnia vsque ad ver-
fic. ac epulis. sunt Nonij Marcelli in doctorem indagine, au-
thoritate Varronis, & nos, quæ diximus in ll. Cónubialibus.

b Ac epulis instructis.] Qui porcum immolarent diis testi-
bus matrimonij, quòd melius cederet, vt supra dictum est ex
Varrone Rei rusticæ lib. 2. cap. 4. de parte hostiæ epulaban-
tur, quod tum ex Hom. & Vergilio, tum ex aliis doctrinæ
vulgaris est.

c Vique sponso bulbi.] Incitamenta Veneris quòd sunt bul-
bi, ærucæ, piper, & similia, quòdque multum præbeant nu-
trimentum & renes nuclei roborent, eorum fuit inductus
vsus. De quibus Athenæus lib. 2. c. 16. & 25. Plinius libr. 20.
cap. 13. & lib. 23. c. 8. & alibi sæpe.

d Plerique papaueris succum.] Ouid. lib. 4. Fastorum;

Nec pigeat trinum niueo cum lacte papauer

Sumere, & expressis mella liquata fauis.

Cum primùm cupido Venus est deducta marito,

Hoc bibit, ex illo tempore nupta fuit.

Hæc enim robur addere ad res venereas tradit Auicenna.

e Apud Persas.] Strabo lib. 15. ad fi.

f Babiloniis.] Herodot. lib. 1. non adeò longè à fi. vbi dicit
idem Arabes facere.

g Solon verò.] Plutarch. in vita ipsius, & in præceptis Con-
nubialibus post princ. & Problem. c. 65. quibus locis eius
rei rationem reddit.

h Repotia.] Gellius lib. 2. cap. 24. Festus Pompeius libr. 16.
Acron & Porphyrio interpretes Horatij lib. 2. Serm. Saty.
2. & nonnihil Apuleius apolog. 1. & vide infra.

i Quo tempore clauem.] Sextus Pomp. lib. 3.

k Naucraticarum.] Idem Cælius Rhodiginus lib. 27. cap.
16. sed & nullo authore citato: Verum id est Athenæi libr.

Carthaginenses vt thynnorum concisis carnibus vescantur. ^l Et in Lepti Libyæ, vt postridie nuptias ollam sponsa ad sponsi matrem petitem mittat, quam illa asperius abneget, eo exemplo iurgiorum auspicium augurati. ^m Apud Græcos, vt postera die à nuptiis, pater mittat sponsæ nuptiale munus, quæ ἐπαύλια δῶρε vocitabant. Namque ingenuus puer, specie liberali, candida amictus toga, cum ardenti face præibat: longo mox ordine succedebant, qui mundum muliebre, deinde qui aurum & gemmas, deinde qui vasa & pelues, qui pectines & alabastros, qui sandalia, & demum reliquam supellectilem ferebant. Parcior tamen apud Athenienses. Nam ⁿ Solon treis modo vestes, & quædam modici præcij vasa non elaboratæ artis, sponsam ad virum ferre iussit. Præter quæ fuere dona quæ domestici conferebant, & amici cum primum sponsa reuelata facie visendam se præberet, ^o ἀνακαλυπτήρια dicta. ^p Romani obseruarunt, vt nuptialia munera foci generis non mittant, quod erat lege vetitum: sed ^q vas artis eximie, quod Camillum dicunt, vbi mundus & iocalia vxoris erant, opertum in nuptiis ferant. ^r Genialis præterea lectus, duabus culcitris in Genij honorem parabatur eximie, ad quem noua nupta ^s quinque facibus noctu admittebatur: quas ab ædilibus accendi, & ex ^t pino arbore fieri erat auspicatissimum, & fortunati euentus, cum ex hac arbore ^u in raptu Sabinarum pastores faces accendisse ferantur. ^x Spartanis, Lycurgi lege, sponsam rasis crinibus in veste virili, pronuba patente cubiculo constituit solam, cui sponsus ^y exoluens zonam ^z in tenebris primos congressus capit. Quas quidem faces pronubæ, & ^a quæ vni semel nupserant, ante congressus conjugales nouæ nuptæ deferebant. Græcis verò nubentium matribus tenere faces in nuptiis negotium datur, quod ^b δαδχεῖν dixerunt. Simulque carmina & ^c Fescenninos versus, atque sacrum hymnum, ^d quem epithalamium vocant, decantare, ^e atque in his quinque deos precari solebant, vt nouæ nuptæ volentes & propitij adessent, prolémque secundarent, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerem, Dianam, & Suadelam. Namque hæc numina coniugiis præesse putabant: ^f quas etiam pronubas nouam nuptam ad virum comitari, & domum deducere nonnulli tradunt. Dixerunt autem ^g Fescenninos à Fescennio Campaniæ, vel Sabinorum, vbi carmina nuptialia inuenta, & posteris memoriæ data sunt primum: ea quidem fuerunt procacia, & lasciuia licentia coniugali, in nuptiis decantari solita per ludum iocumque, amores, gratias, & mistos leporibus lusus continentia: ^h quos Augustus in Pollionem scripsisse, eumque mordaciter taxasse fertur: quibus quod non respon-

Carthaginienses.

Athenienses frugaliores.

Romani, Camillum.

Lectus genialis.

Spartani.

Zona solutio.

Græci.

Dij coniugij præses.

Fescennini versus.

Augusti in Pollionem

Fescennini versus.

ANNOTATIONES.

Dipnosophist. 4. cap. 9. ad fi.

^l Et in Lepti Libyæ.] Plutarch. in præceptis Connubialibus cap. 37.^m Apud Græcos.] Idem Cælius Rhodiginus lib. Antiquarum lectio. 28. c. 18. Et Erasmus Adag. 4. Chil. cent. 2. c. 8. & ij quidem ex Polluce, quem nullus eorum citat, Onomasticon lib. 3. vbi supra citauimus: cuius hæc verba sunt: Προάυλια ἢ ἢ πρὸ τῆς γάμων ἡμέρας: ἐπαύλια ἢ ἢ μετ' αὐτῶν. Eam autem vocem ἐπαύλια, plerique omnes pro repotiis intelligunt, de quibus supra diximus.ⁿ Nam Solon.] Plutarch. in vita illius.^o ἀνακαλυπτήρια.] Ex Polluce quo loco supra sæpæ citauimus: Τὰ δὲ δῶρα τῶ ἀνδρὸς διδόμενα δῶρα, ἑδνα, καὶ ὀπλήρια καὶ ἀνακαλυπτήρια. ἢ γὰρ μόνον ἡ ἡμέρα, ἐν ἣ ἀνακαλύπτει τὸν νύμφην ἔτι, καλοῦντ' αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῇ δῶρα, τὰ δὲ ἀνακαλυπτήρια καὶ πρὸς φθέρησιν ἐπ' αὐτῇ. Ea autem dictio, ἀνακαλυπτήρια, peræque est significare ac si dicas, reuelatoria.^p Romani obseruarunt.] Plutarch. Probl. c. 28.^q Sed vas.] Festus Pompeius lib. 3. Cameram, inquit, vocabant antiqui vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis utensilia, quod & Camillum dicebant, eò quod sacrorum ministrum κάμλλον appellabant.^r Genialis.] Ex eodem lib. 7.^s Quinque facibus.] Iam de hoc diximus supra ex Plutarcho.^t Ex pino arbore.] Sed & iam docuimus supra ex spina, non ex pino legendum esse.^u In raptu Sabinarum.] Quisquis sit quem Alexander sequatur hoc loco, is certe Liuius repugnat. Siquidem lib. 1. Decad. 1. Raptas Sabinas ait, vbi spectaculi tempus venit, deditæque eò mentes cum oculis erant. Vnde si interdiu ludii celebrandi erant, quis faces à pastoribus accensas crediderit?^x Spartanis Lycurgi lege.] Plutarch. in vita illius.^y Exoluens zonam.] Vide omnino nostras leges Connubiales in l. 3. nu. 31. incip. quare autem.^z In tenebris.] Plutarch. in vita illius. sed omnino hinc vide di-

ctas nostras ll. Connubiales l. 15. num. 155. incip. nouum id erit. & seq.

^a Et quæ vni semel nupserant.] Fest. Pomp. lib. 14. vbi de pronubis loquitur.^b δαδχεῖν.] Erupides in Phœnicis, ἐγὼ δ' εἰ τέτοι πύρρος ἀφ' ἧς φῶς νόμιμον ἐν γάμοις, ὡς πρὶν ἐπὶ μητρί μακαρία. Ego autem neque tibi lumen succendi legitimum in nuptiis, sicuti addeceat matrem beatam (vide interpretem Latinum) Apollonius in Argonauticis, δαδχεῖν τῇ Θέτιδι, id est faciem prætulisse Thetidi ob beneuolentiam, dum matris officio fungitur. αὐτὴ δὲ σέλας, χεῖρας ἀνέχον νυμφίδιον, κείνης ἀγρόφρονος εἶνεκα τιμῆς.^c Fescenninos versus.] Catullus in Epithalamio Iuliæ & Mallij, Ne diu teneat procax.

Fescennina locutio.

^d Quem epithalamium vocant.] Sunt multa antiquorum poetarum Epithalamia, vt Catulli, Claudiani & Ausonij.^e Atque in his quinque deos precari.] Id ex Plutarcho est Problem. cap. 2. ad fi. qui quos adultos hinc Alexander appellat τέλειες, nam Græci ita vocant deos eadem prope significatione qua γαμήλιος & ζυγίος. id est nuptiales & conjugales. ipsas enim nuptias γάμον τέλειον appellat διὰ τὸ τέλειόντα βίη κατασκευάζειν, vt scribit interpres Pindari Nemeorum ode 10.^f Quas etiam pronubas.] Donatus in 7. Æneid. ibi,

Et Bellona manet te pronuba. —

^g Fescenninos.] Vide Liuium 1. Decad. lib. 7. post princ. Seruium in 7. Æneid. in eum locum,

Hi fescenninas acies.

Festum Pompeium lib. 6. Acronem & Porphyriionem in Horatium lib. 2. epist. ad Augustum in illis versibus,

Fescennina per hunc inuenta licentia morem.

Ceterum Catullus in Epithalamio Iuliæ & Mallij satis declarat huiusmodi versus ad nuptias pertinere, cum scribit,

Nec diu te teneat procax

Fescennina locutio.

^h Quos Augustus.] Macrobius lib. Saturn. c. 4.

i Græci

Pollianus
apophthe-
gma.
Amœbeum
carmen.
Cantilena
in conuiuiis.
Nuptia le-
gitima.

deret, increpatus Pollio, se non facile dixit in eum scribere, qui posset proscribere. ⁱ Græcis ve-
rò amœbeum carmen in nuptiis modulatis vocibus canere solemne fuit: quod festo nuptiarum die
Thetidis & Pelei, deos decantasse ferunt. ^k Plato in Gorgia cantilenam in conuiuiis decantari pro-
didit hoc tenore; Formosum esse & diuitem, ac bene valere, summum existimari bonum. ^l Athe-
nis verò inconditum carmen canebatur: Bonos ama, timidos repelle, sciens timidorum paruam esse
gratiam. ^m Illud autem non praterierim, nuptias legitimas illas haberi quæ inter Romanos ciues,
aut cum eo cui princeps populûsve ciuitatem aut connubia dedisset, contrahuntur: quo iure nati li-
beri, in familia & potestate sunt: cum impare verò, aut si Romanos cum peregrina, vel Latini no-
minis muliere, aut serua vel barbara iungeretur, nullum fuisse ius nuptiarum necessitudinisque. ita-
que nati liberi, sub patris iure aut familia non erant, sed matrem sequebantur: tametsi tradatur, in
ⁿ Græcia, Apulia, & Carthagine, seruales sæpè nuptias curari. ^o Quod quidem connubium vt ma-
naret ad posteros, sociis & bene meritis, ac finitimis, nonnunquam externis dare solitauerunt. Si-
quidem ^p Campanis vt Romanas ducere liceret vxores, natique liberi vt iusti hæredes forent, fuit
olim pro magno munere datum: sicut ^q Alatrinati, Verulano & Ferentinati. Neque enim cum Ro-
mano peregrino connubium esse censuere. Namque ^r impares nuptiæ, aut sine testibus ac patre non
iubente, legitimæ non sunt. ^s Idque senatusconsulto Romæ cautum fuit, vt si Romanis Latinas
vxores ducere contigisset, aut Latinis Romanas, sui essent iuris & arbitrij siue Romæ degere, vel in

A N N O T A T I O N E S.

ⁱ Græcis verò amœbeum carmen.] Plutarchus in Arato. Sed
& de huiusmodi carmine Seruius in 3. Eclog. Virgilij, vbi
declarat cuiusmodi id esset. Amœbei autem citharcedi me-
minit Athenæus lib. 14. c. 9.

^k Plato in Gorgia.] Itémque lib. 2. de legib. & alij quos vi-
debis in nostris legibus Connubialibus l. 2. num. 42.

^l Athenis verò.] Vide Athenæum lib. 15. dipnosop. cap. 21.

^m Illud autem non praterierim.] Vide quæ dicam infra. Sed
vt non obmittam quod à Boëtio scriptum est in Com-
ment. Topic. libr. 5. Nuptias non esse iure contractas, quæ
non aut inter ciuem Romanum ciuemque Romanam iun-
gebantur, aut cui princeps populûsve ciuitatem vel con-
nubium non permisisset, & ex impari matrimonio suscepti
non patrem, sed matrem sequebantur. Hincque in Topicis
id exemplum est. Quædam Romana, vel cum Latino, vel
eum peregrino, vel cum seruo, vel cum quo ius connubij
non erat, nuptias fecit: dotem contulit, factoque inter eos
diuortio, contenditur an nuptiæ mulieris cum eo cum quo
ius connubij non erat, apud virum dotis pars post diuortiū
remanere debeat. Et huc pertinet quod Liuius ait 5. Dec. li.
3. haud lôgè post prin. Et alia noui generis hominū ex Hi-
spania legatio venit. Ex militibus Romanis, & ex Hispanis
mulieribus cum quibus cōnubium non esset, natos se me-
morantes, suprâ 4. millia hominum, orabant, vt sibi oppi-
dum, in quo habitarent, daretur. Senatus decreuit, vt no-
mina sua apud L. Canuleium profiterentur: eorūque,
si quos manumississet, eos Carteiam ad Oceanum dedu-
ci placeret. Qui Carteiensium domi manere vellent, po-
testatem fore, vt numero colonorum essent, agro assigna-
to. Latinam eam coloniam fuisse, libertinorūque appel-
lari. Sed & adde apud Athenienses quoque non nisi inter
se iustas nuptias fuisse, vt constat ex Demosthene in ora-
tione contra Neæram, & dicemus infra lib. 4. c. 8.

ⁿ Græcia & Apulia, & Carthagine.] Hæc mihi videntur
transcripta ex prologo Cassinæ Plauti, ibi,

Hercle quid isthuc est? seruiles nuptiæ?

Seruine vxorem ducent? aut poscent sibi?

Nouom attulerunt, quod sit nusquam gentium.

At ego aio, hoc fieri in Græcia & Carthagini.

Et hic in nostra terra, atque in Apulia.

Et inde,

Id ni sit, merum pignus si quis volt, dato

In urnam mulsi: Pœnus dum index fiet

Vel Græcus adeo, vel mea causa Apulus.

Quæ tamen potius ex Comica licentia conficta postremis
iis verbis arguuntur, quàm quod pro historiæ testimonio
possint hoc loco recitari.

^o Quod quidem connubium.] Id quidem patet exemplis, quæ
mox subiicit.

^p Campanis.] Liuius 3. Decad. lib. 3. non multò post princ.
Accessit post Cannensem cladem: vt, cuius aliqua erat ve-
recundia, Romanum quoque Imperium spernerent: id mo-
dò erat in mora, ne id exemplò efficerent, quòd connu-
bium vetustum multas familias claras ac potentes Roma-
nis miscuerat. Et 4. Decad. lib. 1. in oratione L. Furij Purpu-
rionis Legati. Hi homines (de Campanis loquitur) cum
pro iis bellum aduersus Samnites per annos prope septua-
ginta cū magnis nostris cladibus gessissemus: ipsos fœdere
primū, deinde connubio, atque inde cognationibus, po-
stremò ciuitate nobis coniunxissemus: tempore nostro ad-
uerso, primi omnium Italiæ populorum, præsidio nostro
fœdè interfecto ad Hannibalem defecerunt. Rursūque
libr. 8. Campani, cum eo ex Senatusconsulto, quod priore
anno factum erat, censores Romæ cenferi cōgissent (nam
anteà incertum fuerat, vbi cenferentur) petierunt, vt sibi
ciues Romanas ducere vxores liceret: & si qui prius duxis-
sent, vt habere eas; & ante eam diem nati, vt sibi iusti libe-
ri hæredesque essent. vtraque res impetrata.

^q Alatrinati, Verulano, & Ferentinati.] De his tribus Liuius
1. Decad. lib. 9. non longè ante finem. Hernicorum tribus
populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati (quia maluerunt
quàm ciuitatem) suæ leges redditæ: connubiūque inter
ipsos quod aliquandiu soli Hernicorum habuerunt, per-
missum. Hæc ille. Sed an id voluit dicere, quòd hîc Alexan-
der scribit, cæteri iudicent.

^r Impares nuptiæ.] Ex Apuleio lib. 6. Meramorph. Impares,
ait, nuptiæ, & præterea in villa sine testibus, & patre non
consentiente, factæ, legitimæ non possunt videri, ac per hoc
spurius iste nascetur. Et iterum postea, Iam faxo nuptias
non impares sed legitimas, & iure ciuili congruas. Et vide
quæ scripsi in Commentariis Nobilitatis c. 20. nu. 167. &
in nostris ll, Connubialibus.

^s Idq; ex Senatusconsulto Romæ.] Dionys. Halicarnass. lib. 6. in
princ. nec id quidem nouum apud Romanos. Nam & apud
Hebræos ex lege Moysis, cum 12. tribus essent, non licebat
vxorem ex alia tribu ducere: vt scribitur Numerorum cap.
36. & vltimo. Sed nec apud Indos, qui in septem genera ho-
minum, sibi tribus diuidebantur, connubia promiscua erāt:
neque enim agricolæ ex opificum genere vxorem capere
licebat & sic de similibus, vt tradit Arrianus Nicomeden-
sis, de rebus gestis Alexandri libr. 8. & ante illum Strabo
lib. 15. Cæterum Liuius 5. Decad. lib. 5. tradit Paulum Æmi-
lium, deuictam Macedoniam in quatuor partes siue re-
giones diuississe, scilicet captæ primæ regionis Amphipo-
lim, secundæ Thessalonicem, tertiæ Pellam, quartæ Pelago-
niam fecit: pronuncia sēque neque cōnubium, neque com-
merciū agrorum ædificiorūque inter se placere cuiquam
extra fines regionis suæ esse. Vide Plutarchū in vitâ illius.

^t Quodque

patriam redire vellent: atque innuptæ puellæ vt matrem sequantur. ^t Quódque virgines publicis festis non dabantur nuptui, viduas verò nubere fas erat. ^u Ac mense Maio, quo ^x Lemuria, vt occisi Remi vmbra placaretur, instituta sunt. ^y Et dum feralia seu parentalia fiunt, ac diebus impuris, & quibus ancylia in templo Martis nondum condita sunt, ^z vel festis diebus, ^a & mense Iunio nisi post Idus, quinquam nuptiis copulari religiosum erat. ^b Quinetiam animaduersum est, postera die Nonis, Idibus, vel Calendis, vxorem sponsamve ducere Romanis non licere: sed eos dies velut tristi omine infames & detestabiles censer: quoniam hi dies atri decreto pontificum habentur: ^c quibus legiones educere, aut acies cum hoste committere, vel quicquam publicæ rei agere, religio non finit. ^d Persis verò nuptias contrahere, aut maritale coniugium inire, initio verni æquinoctij tantummodo permittitur: reliquo anni tempore ^e non licet.

Nuptiis quando copulari fas erat.
Lemuria.
Dies atri.
Persa.

ANNOTATIONES.

^t *Quódque virgines publicis.* Plutarchus Problematum cap. 105. & Macrobius Verrij Flacci & Varronis autoritate libro 1. Saturnal. cap. 15. & aliis 17.

^u *Ac mense Maio.* Porphyrius interpres Horatii Epistolarum lib. 2. epist. 2. ad finem, tradit religionem esse nubere mense Maio, & item Martio in quo nuptiis habita certamina: quod in hoc mense à Minerua Mars victus est, & obventa virginitate, Minerua, Nerine est appellata. Ante eum Ovidius lib. 5. Fastorum,

Hæc quoque de causa, si te proverbia tangunt,

Mense malum Maio nubere, vulgus ait.

Sed & Plutarchus Problem. cap. 86. Cur, inquit, mense Maio vxores non ducant? Eiusdemque rationes affert, quæ illuc in promptu sunt omnibus.

^x *Lemuria.* De quibus ipse Ovidius lib. 5. Fast.

Romulus obsequitur, lucemque Remuria dixit

Illam, qua positis iusta feruntur auis.

Aspera mutata est in legem tempore longo

Littera, qua toto nomine prima fuit.

Mox etiam Lemures animas dixere silentum.

Hic sensus verbi, vis ea vocis erit.

Et Porphyrius vbi supra.

^y *Et dum feralia.* Ovidius lib. 5. Fast. de parentalibus siue ferentialibus loquens,

Dum tamen hæc fiunt, vidua cessate puella.

Exoptat puras pinea teda faces.

&c. quæ sequuntur in hanc sententiam. In quo & illud tibi animaduertendum, hæc feralia eadem esse quæ & Lemuria, vt dicit Porphyrius vbi supra.

^z *Vel festis diebus.* Festis diebus & feriis vim cuiquam fieri piaculari est: idè tunc vitantur nuptiæ, in quibus fieri vis virginibus videtur, ait Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 17.

^a *Et mense Iunio.* Ovid. lib. 6. Fastor.

Tunc mihi post sacras monstratur Iunius Idus

Utilis & nuptiis, utilis esse viris.

Primæque pars huius thalamis aliena reperta est, &c.

Sed iis adde quod apud Macrobius ait Varro, Mundus cum pater, Deorum tristium & inferum quasi ianua patet, & tunc vxorem liberorum quærendorum causa ducere religiosum est. At quo anni tempore terra patere & Manes liberè vagari crederentur, Sextus Pompeius ex Catone & Capitone retulit lib. 11. scilicet 3. Cal. Septembris. 4. Nonas Octobris & 3. Idus Nouembris.

^b *Quinetiam animaduersum.* Ex Ouidio lib. 1. Fastor.

Nonarum tutela deo caret: omnibus istis

(Ne fallare caue) proximus ater erit.

Omen ab euentu est: illis nam Roma diebus

Marte sub aduerso tristia damna tulit.

Et cum dicit, Omnibus istis, intellige de Calēdis, Idibus &

Immane exemplum Tullie supra corpus patris ambulantis, & filij Eucratidis idem facinus admittentis.

CAPUT VI.

DE ^a Tullia Seruij Tullij filia, nequissima fœmina, quæ Tarquinio superbo nupta fuit, inhumanæ crudelitatis memorandū facinus, & post homines natos inauditum accepimus. Cum enim furiis

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

^a *DE Tullia.* Hæc sunt Liuij 1. Decad. lib. 1. & Ovid. lib. 6. Fastorum,

Tullia coniugio sceleris mercede parato,
His solita est dictis extimulare virum,

Quid

*Sceleratus
vicius.*

*De hoc, cap.
18. huius li-
bri.*

*Scelerata
porta.*

*Scelerata
castra.*

*Sceleratus
campus.
Eucratidis.*

Bactriani.

eius Tarquinius æquè ferox agitatus, regni cupiditate improba Seruium Tullium socerum, vt ipse regno potiretur, interficiendum curasset, præteruehens ipsa carpento in festis furiis agitata & muliebri spiritu inflata, supra patris defuncti corpus, vulneribus & plagis affecti & cruentati, incedere non dubitauit. Ob cuius inhumanum scelus, & rei fœditatem, loco tanquam nefario & conscelerato, Scelerati nomen factum. Sanè detestabile facinus nominis diritate execrantes. Fuerat enim^b Cyprio nomen vico in quo hæc gesta sunt, postea Sceleratus dictus; Cypriusque nuncupatus, quod cum locum eum Sabini insedissent, boni ominis causa Cyprium, hoc est, bonum appellarunt.^c Scelerata quoque porta, quæ Carmentalis olim fuit, subinde dicta est. Cum enim C C C. & V I. Fabij vno agmine inde egressi, contra Veientes ad Cremeram acriter dimicantes, ad vnum procubuissent, portæ vnde egressi sunt, Sceleratæ nomen indidere: scilicet memoria detestandi facinoris, indignitatem rei posteris relinquentes. Castra quoque in quibus Claudij pater Drusus graui morbo afflictus, & tristi fato sublatus fuit, quia intempestiua morte præuentus, acerbo funere decessit, Scelerata etiam dixere, quanta eum caritate milites prosequuti fuerint, turpi conuitio, & infando nomine significantes. Fuit quoque^d sceleratus campus iuxta Collinam portam, in quo Vestales incesti damnatæ viuæ defodi consueuere. Sed quod de Tullia est modo dictum, haud absimile facinus in Eucratidem, qui Bactris imperitauit admissum accepimus, siquidem cum Demetrii ingentes copias parua manu fudisset, Indiâque, exterminato hoste, magno consilio subegisset: dum Bactra peteret, à filio impuro & flagitioso, quem socium regno ascuerat, vt solus potiretur regno, imprudens ex insidiis occupatur, turpique nece in via trucidatur: qui patris cæde non contentus, pari scelere & audacia per corpus vulneribus affecti currum agere, & sanguine inspersus paterno, insepultum abiicere non dubitauit, ausus facinus quod in nulla vnquam Scythia tyrannus admisit. Tantis sceleribus mortales vesana regni cupido cepit, vt effrenato furore cæci, ad cædem & cruorem agantur præcipites.^e Fuere autem Bactriani iuxta Sogdianos & Hyrcanos, horridis ingeniis, haud procul à Scytharum gente: quippe Tanais ab Scythiis illos diuidebat, bellicosissimi, & rapto viuere assueti.

ANNOTATIONES.

*Quid inuat esse pares, te nostra cæde sororis,
Mæque tui patris, si pia iura placent?
Filia carpento patrios iniura penates
Ibat per medias alta feròxque vias.
Corpus ut aspexit, lachrymis auriga profusus
Restituit: hunc tali corripit illa sono,
Vadis, an expectas pretium pietatis amarum?
Duc, inquam, inuitas ipsa per ora rotas.
Certa fides facti est, dictus sceleratus ab illa
Vicius, & æterna res ea pressa nota est.*

Et Festi Pompeij lib. 17. & Plinij, aut quisquis is est, de Viris illustribus c. 7. & Valer. Maximi lib. 9. c. 11.

^b Cyprio nomen vico.] Varro lib. 4. de ling. Lat. Dioni. Halicarn. lib. 4.

Et infra,

*c Scelerata quoque porta.] Ouid. 2. Fasto.
Hæc fuit illa dies in qua Veientibus armis
Ter centum Fabij, ter cedere duo.
Una domus vires & onus susceperat urbis:
Sumunt geniles arma professa manus.
Egreditur castris miles generosus ab iisdem,
E queis dux fieri quilibet aptus erat.
Carmentis porta dextra est via proxima Iano:
Ire per hanc noli, quisquis es, omen habet.
Illâ fama refert Fabios exisse trecentos,
Porta vacat culpa, sed tamen omen habet.*

Et Liuius 1. Dec. lib. 2. & Festus Pomp. lib. 17.

^d Sceleratus campus.] Liuius 1. Decad. lib. 8.

^e Fuere autem Bactriani.] Q. Curt. li. 4. Ptolemæus lib. 6. c. 2.

Tria errata interpretis epistolarum familiarium Ciceronis commodè explanantur.

CAPVT VII.

*Ciceronis lo-
cus.*

RIBVS erratis lapsum offendimus virum sanè eruditum, epistolarum familiarium Ciceronis interpretem non infacundum, cuius scripta vulgo innotuere.^a Primò illa ad M. Cælium epistola, in qua verba sunt Ciceronis: Oppugnaui quinque & viginti diebus, aggeribus, vineis, turribus, oppidum Pindenissum munitissimum, tantis operibus, vt mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi. Quid sibi Cicero vellet his verbis, non satis assequi videbatur: cum nomen oppidi nihil censeret aliud, quàm ipsum oppidum, ac si diceret, ad summam mihi gloriam nihil deest, nisi vt oppidum quod oppugnare adortus sum, denique expugnem. Quod tamen longe abesse à vero intellectu apparet. Quid quæso nomen oppidi cum ipso oppido commune habuit? aut quid tam insolens, aut à Ciceronis facundia tantum abesse potuit, quàm verba planè exposita, poetico sensu, & quasi figuris circumscribere, aut coloribus infucare? Quod tamen aliter intelligi oportere ex contextu verborum liquere arbitror. Cum enim ex oppidis vi expugnatis imperatores plerumque nomina ferret, quippe cū ex Coriolis^b M. Coriolanus, & ex Fidenis^c Sergius Fidenas, atque ex Creta victa^d Metellus Creticus dicti sunt: quæ sibi cognomenta in testimonium maximæ & expertæ virtu-

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

^a *P*rimò illa ad M. Cælium epistola.] Ea est Epistolarum famil. lib. 2. episto. 9. & totius operis 20. cuius initium est, Tu vide quàm timidè.

^b *Martius Coriolanus.]* Liuius 1. Decad. lib. 2. Plutarchus in vita ipsius Coriolani.

^c *Sergius Fidenas.]* Liuius eiusdem 1. Decadis lib. 4.

^d *Metellus Creticus.]* Florus libr. 3. Epit. in bello Cretico. Dion in principio suæ historiæ. Sextus Rufus in historia Romanorum cap. 9. Ex quo illud Martialis lib. 1. epig. 2.

Creta dedit magnum, maius dedit Africa nomen

Scipio

tis, rerumq; gestarum gloriae adoptarunt: sic Cicero cum spem haud dubiam potiundi haberet oppidi, nihil deesse ad summam gloriam nisi nomen oppidi, & cognomentum ex Pindenisso asseuerat: videlicet sicut Aphricani, Numantini, & Cretici illi nomina tulere, sic ex Pindenisso ipse cognomentum ferat. ^f Rursus alia ad eundem Caelium epistola, his utitur verbis. Mea verò officia ei non defuisse tu es testis, quoniam, ut opinor, comicus accidit Phannia. Quod ille in Terentiano Phannia non posse accommodari aiebat: sed alium quendam fuisse Phanniam, de quo sentiret Cicero, qui in notitiam nomenq; non venit. Quae verba si pensitare quis volet, atque ingenij acie non obtusa rimari, etiam ad Terentianum Phanniam saluo sensu accommodabit. Cum enim Phannia ille Terentianus, Chremetis frater fuerit, & Crito Andrius inopino aduentu opportunè introducatur aduenisse: quo significante de Phannia Chremetis fratre & filia Glycerio, in notitiam venit, ipsamq; filiam sibi esse compertum habuit: pariter Cicero peropportunè comicum Phanniam aduenisse dicit, hoc est, aliquid secreti consilij, quod nondum emerferat, prodisse in lucem, quo sicut in Phannia Terentiano Glycerium Chremetis filia, & Phanniae neptis apparuit: sic ipsius opera opportunè sit intellectum, Ciceronis officia illi non defuisse, & se de Appio bene meritum significari. ^g Tertio ad eundem Caelium Ciceronis verba sunt: Vt or ætatis vitio, velim ita sit: sed tamen togam prætextam texi apio, puto te audisse. Quid verba signarent, haud perspicuè capere visus fuit. Dicebat enim his verbis id notari, quasi meam togam merore circumdedi, cum apium amarum esse constet, quod animo afflicto & iacenti esset. Id tamen aliter intelligi conuenire, qui sensum eruere volet haud dubiè animaduertent. Cum enim apium funeralis herba fuerit, exq; apij corona defunctorum tumulos ornari, atque in ludis funebribus apio coronari victores proditum sit, merito, inquit, cum tot calamitatibus respub. opprimatur, ob immodicas similitudines & ingruentia bella, cum in atrocissimos fluctus reipub. inciderim, ipsiq; cadenti nihil opis offerre valeam: meam, inquit, togam prætextam, quæ magistratum decet, texi apio, hoc est, funere: quasi eò indignationis venerit, ut cum ulterius labentem rempub. ferre nequeat, deq; illius interitu crucietur & sollicitus sit, sibi iam in extremo vitæ curriculo mortem proposuerit, quam pro repub. libenter subiturus fuit: quod est dicere, si respub. morietur, se nolle viuere. ^h Sicut Asinius Pollio ad Ciceronem: Nam nec reipub. deesse volo, nec superesse, inquit. Ideo togam prætextam, quæ prætoria & consularis est, apio, hoc est, funere texuerit, quod etiam Græco est prouerbio usurpatum, ut in mala valetudine & rebus accisis & deploratis, apio opus esse dicant. Quos intellectus, qui rem assequi volet, ex verborum contextu planè redundare perspiciet.

Alius locus Ciceronis.

Ciceronis locus alius.

Apium funeralis herba.

Paremia.

ANNOTATIONES.

Scipio quoniam victor quodq; Metellus habet.

Sed & ita cognominatus est M. Antonius pater Triumviri, quod Cretæ mortuus est, ut scribit Plut. in vita Antonij. ^e Cognomentum ferat.] Ego verò eum locum Ciceronis aliter intelligendum puto, cum dicit, Ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi: ut scilicet nomen pro fama & celebritate huius oppidi, quod & si munitissimum esset, & expugnatum difficillimum, ut ipse Cicero dicit ad Atticum lib. 5. epist. 21. tamen ignobile, & veluti ignotum, nullius nominis aut famæ apud scriptores & cæteras gentes esset. Quis enim inter claras vrbes vsquam Pindenissum recensuit? Id autem sine nomine esse dicitur, quod obscurum est & ignotum, licet nomen habeat. Et saepe nomen pro fama & dignitate accipitur. Cicero lib. 1. epist. famil. epist. 7. Curasti ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quàm ademptum de fortuna videretur. Pro Deiotaro, Quantum nomen eius fuerit. Virg. lib. 2. Æneidos,

— Et nos aliquod nomenq; decusq;

Gessimus. —

Vbi Seruius nomen interpretatur, id est gloriam. Et lib. 9.

— Multam in medio sine nomine plebem.

Vbi & ipse Seruius interpretatur, sine nomine, sine gloria, quorum per humilitatem non sunt nota nomina. & iterum secundo lib.

— Et sine nomine corpus.

Vbi & ipse Seruius, id est sine agnitione. & lib. 11.

Non tamen indecorem tua te regina relinquet

Extrema iam in morte, neque hoc sine nomine lethum

Per gentes erit, aut famam patieris inulta.

Vbi & Seruius interpretatur sine gloria, sine fama. Et Horatius carminum lib. 3. ode 9.

Mulsi Lydia nominis.

Id est magnæ famæ & claræ, ut interpretatur Acron & Porphyrio. Et Liu. 1. Decad. lib. 1. non adeò longè à princ. Verbes quoque, ut cætera ex infimo nasci: deinde, quas sua virtus & diu iuuent, magnas opes magnumque nomen sibi fe-

cere. Et iterum, Quod maximum Tatij nomen in his regionibus erat. & 3. Decad. lib. 8. Domus tibi tua pater patruusque intra 30. dies cum exercitibus cæsi documento sunt, ubi per aliquot annos maximis rebus terra marique gerendis amplissimum nomen apud exterarum gentes populi Romani vestraque familiæ fecerant, Quintilianus lib. 12. c. 6. Vñs est hac ratione M. Tullius, & cum iam clarum meruisset inter patronos, qui tunc erant, nomen, in Asiam nauigauit. Hanc autem interpretationem meam adiuuat & alia eiusdem ad Atticum illa li. 5. epistol. 20. de eadem re loquentis, Saturnalibus manè se mihi Pindenissæ dediderunt septimo & quinquagesimo die, postquam oppugnare eos cœpimus. Qui, malum, isti Pindenissæ? qui sunt? inquit. Nomen audiui nunquam.

^f Rursus alia.] Ea est eiusdem lib. 12. & totius voluminis 23. cuius hæc verba sunt, Mea verò officia ei non defuisse tu es testis, quoniam κομικός μαρτυρ (ut opinor) accidit Phannia: Sed animaduertendum est in omnibus codicibus Ciceronis Phannia, ut iam ex eo diximus, scriptum esse. Apud Terentium autem Phannia recognoscenda Glycerij testis aduenit in Andria. Aliò tamen trahit verba Ciceronis Rhodiginus lib. 6. c. 17.

^g Tertio ad eundem.] Hæc est epistola eiusdem lib. 2. c. 14. & totius vol. 26. cuius initiū est, Magno dolor &c. Sed vereor ne Alexander nactus sit exemplar corruptum, Nam & in codicibus Aldi & plerisq; omnibus non Appio, sed Oppio priore litera maiuscula, legitur, tanquam id proprium nomen sit cuiuspiam, cui Cicero ipse texebat togam prætextam, id est præparabat gradum ad magistratum quempiam, cui ius togæ prætextæ esset. Super eo quod de apio hic dicit, vide Plinium lib. 20. c. 11. Plutarc. in Timoleone, & quæ dicuntur infra lib. 5. cap. 8. & cap. 21.

^h Sicut Asinius Pollio ad Ciceronem.] Lib. epistol. famil. 10. epist. 33. eiusdem libri, omnium autem 211. ad fi.

ⁱ Apio opus esse dicant.] Plutarc. in Timoleone & in Sympoliciis.

Quot Romæ pontifices, quodve officium, & quæ fuerint insignia, quibusq; legibus maximus pontifex astrictus erat, & quid apud exteros. CAPUT VIII.

Pontificij collegij numerus diuersus. Pont. max.

Pontificum munus.

Pontificis maximi munus.

Album.

ON sordidum neque obscurum apud veteres olim nomen pontificum fuisse traditur. Nam quum inter sacerdotia à Numa instituta, ^a ipse se pontificem in primis: vt verò alij ^b Marcium M. filium ex patribus legisset, ^c postea interiectis temporibus, collegium pontificum ad quatuor, mox à tribunis plebis rogatione promulgata, ad octo auctum fuit: mansitque hic numerus longo æuo inuiolatus, ^d donec Sylla ad quindecim collegium ampliavit. Inter quos ^e maximus pontifex genere & dignitate præcipuus erat, & aliorum longè princeps. ^f Horum igitur fuit, religiones & ceremonias publicas priuatasque, sacra & res diuinas sanctissimè tueri & interpretari, illaque omnia exscripta signataque habere, vt quibus aris, quibus diis, quibusque hostiis, quibus diebus, & ad quæ templa sacra fierent, perspectum haberent, nequi Romana sacra negligerent, peregrinosque ritus adsciscerent, aut deorum cæremônias turbarent. Ad quos tam de cœlestium deorum sacrificiis, quàm de funeribus iustisque exhibendis, placandisque manibus, ac supernis infernisq; diis, de sepulchris & votis ritè exoluendis, de feriis, de religione, pietate, sanctitate, cæremoniis deorum, deque fide & iureiurando, sacrificiisque solennibus, plebs quoties videbatur, tanquam ad antistitem deorum immortalium, cæremoniarum & sacrorum, consultum ibat. Ipsèque maximus pontifex preces supplicationesque deorum, cum ^g pontificali carmine præire, ^h comitia habere, ⁱ diésque feriatos indicere, ^k quo quisque deus ritu, quove die colatur, ^l quibusque precibus aduocetur, & quid quaque die operis fieri, vel non fieri publicis feriis conueniret, docebat. ^m Eundemque pontificem maximum singulorum annorum res gestas & memoratu dignas, diurnis actis mandare literis, illasque non solum monumentis tradere, sed in albo proponere & referre, vt populo exscribendi potestas fieret, solitum esse traditum est. ⁿ Quod album non apud pontifices mo-

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

^a *Ipse se pontificem.* De quo videndi Halicarnassæus libr. 2. & Plutarch. in Numa.

^b *Vt verò alij.* Scilicet Liuius 1. Decad. lib. 1. & Plutarch. in Numa.

^c *Postea interiectis temporibus.* Liuius 1. Decad. lib. 10.

^d *Donec Sylla.* Vide Appianum & Plutarch. Plinius secundus, si is est, de Viris illustribus, c. 75. scribit illum numerum sacerdotum auxisse.

^e *Maximus Pontifex.* Festus Pompeius lib. 11. Maximus, inquit, pontifex, quod maximus rerum, quæ ad sacra pertinent, iudex sit. Valerius Maximus lib. 1. c. 1. in princ.

^f *Horum igitur fuit.* Dionysius Halic. lib. 2. Liu. 1. Decad. lib. 1. Porro Cicero ad Atticum lib. 4. episto. 2. scribit Pontifices esse religionis iudices.

^g *Pontificali carmine.* Ex quo quidem Seruius ad 2. Æneidos ibi,

Quisquis es amissos hinc iam obliuiscere Graios.

inquit, &

Vigilâsne Deûm gens.—

Verba sunt, quibus Pontifex Maximus vitur in puluinari- bus: quia variam scientiam suo inserit carmini.

^h *Comitia habere.* Liuius 3. Decad. lib. 5. Comitia Pontifici Maximo creando nouus Pontifex M. Cornelius Cethegus habuit. Ex quo etiam intelligis non solum Pontificem Maximum, sed & alium comitia habere, si quando Pont. Maximus creandus esset. Gellius autem lib. 5. cap. 19. scribit, Comititia arbitris Pontificibus præberi solita, quæ Curiata appellantur, quod & nos alibi diximus.

ⁱ *Diesq; feriatos indicere.* Intellige de conceptiuis, qui à Pontifice, vel ex eius permissu à sacerdotibus, in dies certos, vel etiam incertos quotannis concipiebantur. Feriæ nâque statiuæ vniuerso populo communes, certis & constitutis diebus ac mensibus: & in fastis, statis obseruationibus annotatæ fuere, vt Macrobius ait lib. 1. Satur. c. 16. Idem & imperatiuæ à Consulibus vel Prætoribus pro arbitrio potestatis indiciebantur. Vnde est quod legimus Dictatorem feriarum constituendarum causa creatum. Liuius 1. Decad. lib. 7.

^k *Quo quisque Deus ritu.* Ex Liuius d. Decad. lib. 1.

^l *Quibusq; precibus aduocetur.* Ex eodem.

^m *Eundemq; pontificem.* Cicero li. 2. de Oratore. Erat, inquit, historia nihil aliud, quàm annalium cōfectio, cuius rei memorieque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Roma-

narum vsque ad P. Mutium Pontificem Maximum res omnes singulorum annorum literis mandabat Pont. Max. efferebaturque in album, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi, ij etiam inter annales maximi nominantur. Et lib. de Legibus 1. loquitur de Annalibus Pontificum maximorum. Liuius autem 1. Decad. lib. 1. Ancus, inquit, Martius longè antiquissimum ratus sacra publica, vt à Numa instituta erant, facere: omnia ea ex commentariis Regis Pontificem Max. in album relata, proponere in publico iubet. Et lib. 6. in princ. Tum quod perraræ per eadem tempora literæ fuere, vna custodia fidelis memoriæ rerum gestarum: & quod etiam si quæ in commentariis Pontificum, aliisque publicis priuatisque erant monumentis, incensa vrbe pleræque interiere. Macrobius lib. 3. Satur. c. 2. in fi. Pontificem, ait, Æneam vel ex nomine referendorum laborum eius ostendit. Pontificibus enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi, & hos annales appellant equidem maximos, quasi à Pontificibus Maximis factos. Vnde ex persona Æneæ ait,

Et vacet annales nostrorum audire laborum.

Qui quidem locus est lib. 2. Æn. vbi vide Seruium.

ⁿ *Quod album.* Album in hac significatione, scilicet, pro tabula albo inducæ colore, Græci λεύκωμα appellant, apud Demosthenem καὶ πικροκράτ. citantem verba Solonis: ὁ δὲ τῶν θεῶν κοινὸν νόμον ἀναγνάψας εἰς λεύκωμα, ἐκτίθετο πρὸς δὲ τῶν νόμων ὁσμήναι αὐτὸ ἐν πυρὶ, in tabula quod & reperit noster Budæus in commentariis linguæ Græcæ. Sed id videtur esse quod pittacium appellat Aelius Lampridius in Alexandro Seuero. Quanquam aliud significat pittacium apud Cornelium Celsum lib. 3. c. 10. scilicet pro panno illito quopiam medicamento qui præcordiis, vel capiti dolenti imponi solet ad dolorem mitigandum. Et aliud quoque in decretis canonicis in cap. pittacium. 30. q. 2. pro libello scilicet, seu charta epistolari. Sed (vt redeamus) id nostrum album vulgus matriculam appellare solet, qua dictione etiam vsi sunt Vegetius & Ammianus Marcellinus. Fuisse autem album pontificium videre est apud Liuium 1. Decad. lib. 1. in Anco Martio post princ. Cauendum autem ne quis idem album apud magistratus omnes hic annumerato, Alexandrum sensisse putet: fuit enim alia eius & vera cogitatio, scriptum scilicet omnium horum ex sorte officij diuersum fuisse.

do, ° sed penes senatores, p iudices, q prætores, r decuriones, ac s citharædos, t & centurias fuisse constat. u Denique apud Cæsares & omnes magistratus qui coercionem habebant, album fuisse apparet: in quo singula constituta, decreta, & mandata publicè edita proponebantur. Quare x Alexandrum Seuerum imperatorem, illorum quibus magistratus delegebatur, nomina in albo proponere accepimus, ut vitia virtutesque innotescerent: & quo quisque honore dignus foret, populi iudicio exploraret. y Ac non solum reipub. sacra cæremoniæque curare, sed de rebus quæ ad religionem pertinent, iudicia ferre: z contumaciæque minorum magistratuum vindex esse, sacrificantes obseruare, a piaculæque iræ deum conquirere, ne secus quàm præscriptum esset, sacra fierent, nève incerta auspicia, aut turbatae religiones aduersus mores institutaque maiorum obseruarentur. Utque super impetranda venia, venerandisque diis iusta solennia exhibeantur, cauere debebat. b Tum religionis arcana, & diuinas traditiones cognoscere, & si quid religioni minus verè adscriptum esset, religione liberare, aut numinibus obligare: de c Vestalium capite decernere, & ferre sententiam, quæ sacra quæve prophana essent, diiudicare, d nève quis praua religione populum alligaret, maximi pontificis officium & munus erat. e In quo fuit obseruatum, ut nunquam infausta die & ominosa collegium consulat, quod dirum foret, & auspicii mali. f Quare Vitellio principi, quod pontificatum maximum adeptus, decimoquinto calendas Augusti, die cladibus insigni, collegium consuluerat magno exitio fuit. g Tum si pons sublicius collaberetur, illum reficere, unde illis nomen factum. Is enim ligneus erat, & h nullo ære aut ferro compactus: quem sacrum illi æstimarunt: ita ut in aliqua parte labantem, nisi cæsa victima & sacrificio perfecto, reficere non liceret: diuque Romæ lignei pontes fuere, donec post interualla temporum i ab Æmylio quæstore lapideus constructus fuit. k Vota etiam solennia quibus verbis concipi, quibusque pecuniis exolui deberent, pontificum decretis cauebatur, illorumque arbitratu vel exolvebantur, aut non ritè emissa denuo concipiebantur. l Quod si quis sui iuris arrogandus foret, quæ causa adoptionis, quæ ratio generis, quæ dignitas, quæve essent

Pontifices
unde dicti.

A N N O T A T I O N E S.

o Sed penes Senatores.] Corn. Tacitus lib. 4. Apud Merulam quod in acta diui Augusti non iurauerat, albo senatorio erasit.

p Iudices.] Suetonius in Claudio ca. 16. Splendidum virum Græciæque provinciæ principem, verum Latini sermonis ignarum, non modò albo iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit. Et in Domitiano c. 8. Equitem Rom. ob reductam in matrimonium uxorem, cui dimissæ adulterij erimen intenderat, erasit iudicum albo. De albo loquitur, quo scilicet nomina iudicum scribebantur: nò de eo, quod indices ipsi proponebant. At de hoc Vlpianus in l. si quis id quod. ff. de iurisd. omnium iud. Magis tamen placebit ei, qui Vlpiani scriptum ad edictum prætoris expendit dictam legem, si quis id quod. & simil. de Prætoris albo intelligit, de quo Theophilus §. pœnales. Institut. de actio. Vnde consequitur non probari iudices album proposuisse, in quo Alexandri diligentiam perspicacem, & legentium iudicium desidero.

q Prætores.] Idem Vlpianus in l. 1. ff. de edend. & d. l. si quis id quod. & alibi sæpe.

r Decuriones.] Idem Vlpianus in l. 1. ff. de albo scrib. & Symmachus li. 1. Epistolarum ad Theodosium Augustum. Sed cum Venerem Stratonis illicitam, usurpatamque militiam Marcellus argueret, quod Decurionum ascriptus albo, ut gesta docuerunt, aduersum leges & Palatina castra transisset, &c.

s Ac citharædos.] Suetonius in Nerone cap. 21. Sine mora nomen suum in albo profitentium citharædorum iussit ascribi.

t Et centurias.] Vide num legendum & Decurias ex Suetonio in Tyberio cap. 51. Instanti sæpius ut ciuitate donatum in decurias allegeret, negauit alia se conditione alleiturum, quàm si pateretur ascribi albo, extortum sibi id à matre. Et de huiusmodi albo accipienda sunt loca eiusdem Suetonij, in Claudio cap. 16. & in Domitiano, cap. 8. Dicuntur autem iudicum decuriæ ab eodem Suetonio in Augusto cap. 32.

u Denique apud Cæsares.] Ut constat ex sequentibus exemplis.

x Alexandrum Seuerum.] Ælius Lampridius in vita illius.

y Ac non solum.] Ad pontifices redit, idque est Festi Pompeij lib. 11.

z Contumaciæ.] Idem ibi.

a Piaculæ.] Locris expilatis, scribit Liuius Dec. 3. lib. 9. petitum ut prius ad collegium pontificum referretur, quod sacri thesauri moti &c. essent, quæ piacula, quibus diis, quibus hostiis fieri placeret, Tacitus lib. 12. Addidit Claudius sacra ex legibus Tulli Regis, piaculæque ad lucum Dianæ per pontifices danda.

b Tum religionis arcana.] De quibus consulti sæpe relata causa à Senatu ad Pontifices responderent quid fieri placeret, ut multis refert Macrobius libr. 1. Saturnal. cap. 16. vel alijs 18.

c De Vestalium capite.] Quod hinc satis patet quod scribit Liuius 1. Decadis libr. 4. Posthumia virgo Vestalis de incestu causam dixit crimine innoxia. Ampliatam, deinde absolutam pro collegij sententia Pontifex Maximus abstinere iocis, colique sanctè potius quàm scitè iussit.

d Nève quis praua religione.] Ea vos religione innumerabilia decreta Pontificum liberant, ut ait Liuius in oratione Consulibus, Decad. 4. lib. 9.

e In quo fuit obseruatum.] Ut patet ex seq. exemplo.

f Quare Vitellio principi.] Cornel. Tacitus libr. 18. Apud ciuitatem cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod Maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cæremoniis publicis 25. Calend. August. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Allienique cladibus. Adeo omnis humani diuinique iuris experts, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter turbulentos agebat.

g Tum si pons sublicius.] Varro lib. 1. de ling. Latina. de quo vide Plut. in Numa.

h Nullo ære aut ferro compactus.] Dionys. Halicar. lib. 3. & 5. & Plin. lib. 36. cap. 11.

i Ab Æmylio Quæstore.] Marlianus in Topographia veteris Romæ.

k Vota etiam solennia.] Ut apud Liuium Decad. 1. lib. 4. Dictator, præeunte A. Cornelio, Pontifice Maximo, ludos magnos tumultus causa vouit. & idem Decad. 4. lib. 6. initio. Votum, præeunte P. Licinio, Pontifice Maximo, Consul nuncupauit. De quo amplius vide infra libr. 3. cap. 22.

l Quod si quis.] Gellius libr. 5. cap. 19. & Tacitus vbi mox citabo.

Lex Curiata.

Consul & censor poterant & simul esse pontifices.

Culmen honoris pontificij.

sacra, apud pontifices lege quærebatur, quæ ^m lex Curiata dicta est. ⁿ Idque ideo cautum, nequa calumnia, seu quis dolus compositus in arrogando sui iuris homine adhiberetur: ita ut adoptiones contra ius pontificum factæ, aut sine collegij decreto, nullæ & pro irritis forent. Et quamvis proprium sacerdotis esset, nec imperia, nec ^o magistratus gerere, nec ^p equo vehi, aut ^q trinoctio ab urbe abesse: poterat tamen ^r idem consul vel ^s censor esse & pontifex, pariter religioni & reipub. præesse ab urbe trinoctio abesse, equo vehi, vel pedibus ire. ^t Crassus Licinius pontificatum maximum & consulatum, mox censuram ^u præturamque simul gessisse, ^x & Liuius pontifex pro prætore ordinibus præfuisse traditur. ^y Ipsum tamen qui simul consul foret & pontifex, ne reipub. aut sacrorum deferatur cura, neve longius ablegaretur, extra Italiam fortiri prouinciam non decebat ex senatus decreto, ^z postquam idem Crassus prætor & pontifex cui belli summa commissa erat, quod nunquam antea factum, sortitus Asiam, ab Aristonico Attali fratre prælio victus occubuit, donec post interualla temporum, extra Italiam fortiri prouincias cœpere. In tantumque honoris culmen pontificatus, & eò excellentiæ creuit, ut ^a Cn. Cornelio prætori, quod Marco Æmylio Lepido pontifici maximo conuiuium fecisset, multa dicta fuerit, ^b ipsumque regiæ dignitati proximum crederent. ^c Nam & liCTOR apparebat, & ^d curuli regia sella, ac lectica insignis erat, quam ante vestibulum conspicuam habere assuêrat. ^e ad cuius fores pro splendore dignitatis, viridis laurus affixa videbatur. ^f Cumque cæteri honoribus functi, rationem administrati muneris reddere cogerentur, pontifex tamen maximus pro maiestate gesti honoris rationem dare minimè cogi poterat, ipsique pro imperio & potestate, quoque plus dignitatis ferret, ^g cū galero esse, & ^h carpento, ut reliquis sacerdotibus, ingredi licebat. ⁱ Quippe

ANNOTATIONES.

^m *Lex Curiata dicta est.* Tacit. li. 17. in oratione Galbæ pro adoptione Pisonis. Igitur, inquit, Galba apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur, Si te priuatus lege Curiata apud Pontifices, ut moris est, adoptarem &c. Et vide Appianum lib. 3. Bello. ciuil. Eò quoque illud Suet. August. 65. Nepotem Agrippam & priuignum Tyberium adoptauit in foro lege Curiata.

ⁿ *Idque ideo cautum.* Gellius ubi nuper citauimus.

^o *Nec magistratus gerere.* Plutarch. Problem. cap. 113.

^p *Nec equo vehi.* Idem eiusdem operis c. 39. Gellius lib. 10. c. 15. Festus Pomp. lib. 5.

^q *Aut trinoctio.* Plutarch. d. c. 39. Problem.

^r *Idem consul.* Paulus Orosius li. 5. cap. 10. in princip. P. Licinius Crassus consul, & Pontifex Maximus, aduersus Aristonicum, Attali fratrem, qui traditam per testamentum Romanis Asiā peruaserat, cum instructissimo missus exercitu. Florus Epitome Liuij lib. 59. Aduersus Aristonicum P. Licinius Crassus, Consul, cum idem Pontifex Max. esset, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus prælio victus & interemptus est. Quanquam Liuius 3. Decad. lib. 8. alterius meminit P. Licinij Crassi, neque eundem esse tempora patiuntur, qui & ipse Pontifex Maximus & Consul cum P. Scipione fuit: nisi dicas id (quod nunquam antea factum erat) referri non ad præcedentia, sed ad frequentia, scilicet extra Italiam &c. Sed & M. Marcellus Cōsul & Pontifex Max. fuit apud eundem Liuium 4. Decadis lib. 3.

^s *Vel Censor esse.* Sic prior ille P. Licinius Crassus Censor simul & Pont. Max. fuit apud Liuium 3. Decad. lib. 7. & M. Æmylius Lepidus apud eundem 4. Decad. lib. 10. & Q. Fuluius Flaccus 5. Decad. lib. 2. Imò verò Cn. Domitius simul Consul & Censor & Pontif. Maximus fuit ex Valerio Maximo lib. 6. c. 5.

^t *Crassus Licinius.* De quo diximus in præceden. in verbo, Idem Consul.

^u *Præturamque.* Liuius 3. Decad. lib. 7. Postero, inquit, die Prætores creati P. Licinius Crassus diues Pont. Maximus Quinetiam idem Pont. Maximus & Magister equitum fuit, ut idem tradit eodem lib. Sed & T. Sempronius Tuditanus Prætor in Hispania fuit. eod. lib. 7.

^x *Et Liuius Pontifex.* M. Liuius Denter hic est de quo Liuius 1. Decad. lib. 10. inquit, Ex parte altera Pontifex Liuius, cui liCTores Decius tradiderat, iusseratque Proprietorem esse &c. Aduertendum tamen hunc non maximum, sed minorem Pontificem fuisse, qui religionis causa Consulem comitabatur, ut Maximus Valerius fuit P. Decio patri à quo Pontifex publicus populi Romani vocatur apud eun-

dem Liuium Decad. 1. lib. 8. Discrimen autem inter minorem & maximum Pontificem nemo est qui nesciat, & in sequentibus apparebit.

^y *Ipsum tamen.* Liui. 3. Decad. lib. 8. Quartodecimo, inquit, anno belli Punici P. Corn. Scipio & P. Licinius Crassus Pont. Maximus Consulatum inierunt, nominatæ Consulibus Prouinciæ sunt Sicilia Scipioni extra sortem concedente collega, quia cura sacrorum Pontificem Maximum in Italia retinebat. Et iterum postea in oratione Scipionis, Hoc vide ne contumeliosum sit, concusso iam & penè fracto Annibale, negare posse P. Licinium Consulem virum fortissimū præstare, qui ne à sacris absit Pontifex Max. ideo in sortem tanquam longinquæ prouinciæ non venit.

^z *Postquam idem Crassus.* Hic tum Prætor non erat, ut Alexander hîc dicit, sed Consul, ut diximus supra ex Floro in verbo, Idem Consul.

^a *Cn. Cornelio Prætori.* Emenda hunc locum ex L. Floro Epit. Liuij lib. 47. in princ. cuius hæc verba sunt, Cn. Tremellio Trib. Pleb. multa dicta est, quod cum M. Æmylio Lepido Pontifice Maximo iniuriosè contenderat.

^b *Ipsamque regiæ dignitati.* Plutarchus Problem. capitul. 113.

^c *Nam & liCTOR apparebat.* Plutarch. ibi.

^d *Et curuli regia sella.* In eodem loco Curulis autem regia dicitur: quia Hetruscorum exemplo illa Romulus vsus est, teste Liuiio Decad. 1. lib. 1. Vix autem fuit ut Max. Pontifex crearetur, qui sella curuli non sedisset, licet illud non semper obseruatum fuerit. de quo idem Liuius Decad. 3. lib. 5. Quod verò de lectica hîc ait, illud scitum est, Consulares omnes, nobiliores viros & mulieres lectica olim vsos fuisse, teste Dione lib. 60.

^e *Ad cuius fores.* Plin. lib. 15. c. 30. in princ. Laurus, inquit, triumphis propriè dicitur, vel gratissima domibus ianitrix Cæsarū Pontificumque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat.

^f *Cumque cæteri homines.* Dionysius Halicarnass. lib. 2.

^g *Cum galero esse.* Vide infra ad verbum, quippe Pontifici.

^h *Et Carpentio.* Cor. Tacitus lib. 12. Sacerdotibus & sacris Druidibus carpento Capitolium ingredi concessum scribit. Deinde lecticæ vsum Romanos Pontifices posteriores vsurpasse à seculis iam multis innotuit, cum vehiculo & sella curuli ab imperatoribus concessis post Constantium ex aliis scribat Beatus Rhenanus ad Tertul. 1. ad uxorem.

ⁱ *Quippe pontifici.* Hæc omnia de galero, lituo, paludamento, & diademate sunt Apul. apol. 1. & singillatim aliorum, quos statim citabimus.

pontifici proprium insigne erat galerus, sicut ^k lituus auguribus, ^l paludamentum imperatoribus, diadema regibus. ^m Et cum in Capitolium nulli fas foret carpento vehi, solis pontificibus sacerdotibusque Tarpeium ascendere carpento licuit. ⁿ Ad eumque si qui noxij confugissent, ea die à poena immunes erant. ^o Ideo non vulgares, neque obscuros, sed qui nobilitate generis & multo splendore illustres forent, qui que authoritate & ^p opibus anteirent cæteris, ad pontificatum admiscere. ^q Diuque Romæ pontifex qui antea curuli sella non sedisset, nemo creatus fuit: donec lapsis temporibus, etiam qui nullos curules gesserant magistratus, ad pontificatum admiscere. Primus enim ^r T. Coruncanius ex plebe homo pontificatum maximum meruit, quo tempore M. Atilius Regulus primo Punico bello graui supplicio excruciat, poenas dedit. Et deinde M. Drusus, quod antea contigit nulli, tribunus plebis simul & pontifex creari meruit. ^s postea ex plebe & patribus nullo delectu aut discrimine admitti cœpere. ^t Cumque ad collegium pontificum pertineret, in demortui locum alium cooptare, Cn. tamen Domitius Trib. pleb. offensus collegio, quod se in numero pontificum non cooptassent, ius subrogandorum pontificum sacerdotumque à collegiis ad populum transtulisse fertur. Ipseque pontifex maximus primus populi suffragio, alii que deinceps creari cœpere. ^u Sunt verò qui credant, Licinium Crassum de cooptatione collegarum ad populi beneficium transferenda, legem tulisse primum. ^x Inde comitia à populo pontificibus creandis sæpe indicta fuere. Id tamen in admitendo pontifice sedulo cauebatur, ne eligerent, qui cuiquam ex collegio inimicus foret: ^y hi que per collegium admissi, capi dicebantur. ^z Atque licet vetus fuerit constitutum, inde mortui pontificis locum alium nominari, si tamen exacto anno pontifex mortem obiisset, in eius locum alterius nominatio non erat, licet alter suffici cooptari que oporteret. Tunc enim pontificis nominationem fieri necesse putarunt, quum nondum exacto anno mortem obiisse constaret, postea verò non licebat. In locum enim T. Octacilij Crassi pontificis maximi, quia exacto anno mortuus fuerat, alterius nominatio non fuit. Tametsi in locum viuentis pontificis alium substitutum legamus. ^a Claudius verò Cæsar tanti sacerdotium fecit, vt in cooptandis sacerdotibus neminem nisi iuratus nominaret. Est tamen memoriæ proditum, vt si quid ad religionem pertinens inter pontifices discreparet variatis sententiis, vbi aliud alij sentiunt, id satis fuisse crederent, stabili que sententia esse ratum, quod tres pontifices communi decreto statuissent. ^b Et licet à collationibus multi ferant sacerdotes immunes, sunt tamen exempla, pontifices & sacerdotes, pecuniam per bellum conferri solitam in stipendium contulisse, illamque quæstores sæpe exegisse, frustra que pontifices tribunos appellasse, quum

Pontificis
insigne.

Qui ponti-
fices creantur
initio.

Cautio in
admittendo
pontifice.
Pontificis
nominatio
quando fie-
bat.

Substitutus
pontifex in
locum viuentis.

Sacerdotij
estimatio.

Decretum ra-
ti pontificum.

Pontifices &
sacerdotes
collectioni-
bus pecunia-
riis contri-
buebant.

ANNOTATIONES.

^k *Litus auguribus.*] Cicero lib. 1. de diuinatione, Plutarch. in Romulo, Gellius lib. 5. c. 8. Macrobius lib. 6. Saturn. c. 8. Seruius enarrans illud Æn. lib. 7.

Ipse Quirinali lituo. —

^l *Paludamentum imperatoribus.*] Varro lib. 6. ling. Lat. Corn. Tacitus lib. 18. vbi de Vitellio. Plutar. in Crasso. Sed & aliis quoque, vt Consulibus, ex Liuius 3. Decad. lib. 1. ad fin. & 5. Decad. lib. 2. vbi de P. Licinio Coss. Et Prætoribus ex Valerio Max. lib. 5. c. 6. vbi de Genutio Cippo. & vide infra lib. 3. c. item 3. & lib. 5. c. 18.

^m *Et cum in Capitolium.*] Cornelius Tacitus lib. 12.

ⁿ *Ad eumque si qui noxij.*] Plutarch. Problem. cap. 111.

^o *Ideo non vulgares.*] Dionys. Halicarn. lib. 1. & Plutarchus Problem. cap. 113. Ad hæc vide quæ scripsimus in nostris commentariis de Nobilitate cap. 20. num. 10. incip. neque solum. & multis sequentibus.

^p *Et opibus anteirent cæteris.*] Ibidem c. 3. num. 19. incip. nam & hæc. & multis seq.

^q *Diuis, Romæ.*] Liuius 3. Decad. lib. 5. vbi de pontificatu Liuij Crassi.

^r *T. Coruncanius.*] Lucius Florus Epito. Liuij 18.

^s *Postea ex plebe.*] Liuius 1. Decad. lib. 10. Sed & Curio Maximus primus è plebe creatus est C. Manilius Atteius, cum primum id Patricij negassent debere fieri, de qua re Trib. pleb. appellati ad Senatum reiecerunt, qui eius rei populo potestatem fecit, apud Liuium 3. Decad. lib. 7.

^t *Cumque ad collegium Pontificum.*] Cicero in 2. oratione de L. Agraria. & de Amicitia. Dionysius Halicarnassæus lib. 2. Paterculus lib. 2. Sueton. in Nerone cap. 2. cuius hæc verba sunt, Cn. Domitius in Tribunatu Pontificibus offensior, quod alium quam se in patris sui locum cooptassent, ius sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum transtulit.

^u *Sunt verò qui credant, Licinium Crassum.*] Cicero in libr. de Amicit. Quam popularis lex de sacerdotiis C. Licinij Crassi videbatur. Cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferrebat,ur,

^x *Inde comitia.*] Comitia Pont. Maximo creando nouus Pontifex M. Corn. Cethegus habuit, inquit Liuius Decad. 3. lib. 5. & alibi similiter.

^y *Hi que per collegium admissi.*] Gellius lib. 1. cap. 12. Sed Flamines quoque Diales, item Pontifices & Augures capi dicebantur. citatque L. Syllam lib. 2. rerum gestarum ita scripsisse, P. Cornelius cui primum cognomen Syllæ impositum est, Flamen Dialis captus. citatque item M. Catonem, vnde illic videre poteris. Quibus addes Liuium de Flaminibus quoque loquentem, 3. Decad. lib. 7. vbi scribit C. Flaccum Flaminem à P. Licinio Pontifice Maximo captum fuisse. Seruius autem enarrans illum locum lib. 7. Æneidos,

— Optato conduntur Tybridis alveo.

Sunt (ait) propria verba, quæ nulla ratione mutantur vt sacerdotes creari, virgines capi dicuntur.

^z *Atque licet.*] Hæc omnia vsque ad eam clausulam: Claudius verò Cæsar, sunt Liuij 3. Decad. lib. 6. cuius inter cætera hæc verba sunt, T. Octacilius Crassus Pontifex, quia exacto anno mortuus erat, ideo nominatio in locum eius non est facta.

^a *Claudius verò Cæsar.*] Sueton. in vita illius cap. 22.

^b *Et licet à collationibus.*] Liuius 4. Decad. lib. 3. Magnum, inquit, certamen cum omnibus sacerdotibus eo anno fuit. Quæstoribus vrbani pecunia opus erat, quod vltimam pensionem pecuniæ, in bellum collatæ, persolvere placuerat priuatis. Quæstores ab auguribus, Pontificibus, quod stipendium per bellum non contulissent, petebant: ab sacerdotibus Tribuni nequicquam appellati, omniumque annorum per quos non dederant, exactum est. Cæterum Plutar. in Camillo tradit, apud Romanos lege cautum fuisse, vt sacerdotes immunes essent à militia, nisi vrgeret tumultus Gallicus. Dionysius Halicarnassæus lib. 2. testatur sacerdotes militaribus officiis soluisse, atque ciuilibus molestiis. Diod. autem Siculus lib. 2. cap. 3. scribit apud Ægyptios sacerdotes omnes immunes fuisse. Denique Arrianus lib. 8.

*Pontifices
minores.
Pontificum
minorum.
munus.*

*Pontifex
minimus.*

*Pontificis
uxor casta
& innocens.
Quæ pontifici
videre ne-
fas.*

*Pontificum
iuramentum.
Pont. max.
quibus præ-
erat.*

*Per pontifi-
cæ enuntiata
prodigia.*

se ob sacerdotium immunes dicerent. Sed præter hos qui collegio cooptabantur, fuere ^c pontifices minores. Nam scribæ pontificum, qui fastos & commentarios habebant, fidelem custodiam rerum gestarum, ^d qui annales maximi dicebantur, quique illis ministri aderant, quod omnis æui gesta mandabant literis, ^e minores pontifices dicti sunt: à quibus in curia ^f Calabra Iunoni singulis calendis sacra fiunt: ^g nouamque lunam obseruare, & ^h quot dies à calend. ad Nonas superessent, referre solent, vt populo causas feriarum à rege sacrorum recipiendi facultas foret. Ad quorum collegium etiam ⁱ interpretandi iuris, & an posset lege agi, quæque competeret actio in iudiciis, declarandi ius spectauit & pertinuit. Quippe ius ciuile inter sacra cæremoniasque multa secula abditum, solis pontificibus patebat. Ex his quoque minoribus distinctio gradus fiebat. ^k Nam qui primus collegio ascitus erat, maximus: qui verò vltimus, minimus dicebatur pontifex. Illud quoque verum est, solos pontifices nouo more coniugalem copulam ^l sacro confarrationis iure inire solitos. Quippe quum matrimonia apud maiores tribus modis fierent, vsu, coemptione, & confarratione, confarrationem solis pontificibus dederunt, quum aliis modis per cæteros contrahantur. Animaduersum quoque est, pontificis vxorem, singularis exempli & magni documenti esse oportere, vt sicut ab omni noxa & libidine ipse mundus erat, ita vxor casta & innocens maneat. Quodque pontifici maximo ^m cadauer videre nefas fuit, ne quid triste aut lugubre oculis acciperet, multo magis si hominem insepultum reliquisset. Si tamen in occursum cadaueris imprudens incidisset, interposito velamento, ne visum offenderet, saluis cæremoniis prodire poterat. ⁿ Cui etiam per liberos iurare non licebat, per deos autem permissum fuit. ^o Quodque ex octo pontificibus pontifex maximus reliquis præest & propè dominatur, cui rex sacrorum, augures, & omnes flamines, ac Vestales virgines parent, quibus multam indicare, & pœnam irrogare poterat. Cuius arbitrato publica & priuata sacra gerebantur, ^p Vestalesque virgines ad sacri & æterni ignis custodiam, qui in penetralibus Vestæ colebatur, eligebantur, ipsiusque curæ custodiæque mandabantur. ^q Atque ex decreto pontificum enuntiata prodigia sæpius procurata fuere, ^r licet augurum proprium munus foret. ^s Nanque augures auspiciis, pontifices verò sacris præfuere. ^t Cum enim C. Seruilius pontifex maximus L. Cornelium Dolabellam inaugurare vellet, nec se magistratu abdicaret, & propterea comitiis indictis illum populi iussu cogeret, quia fœda tempestate comitia turbata fuere, religio fuit ex illo pontificibus inaugurandi, in-

ANNOTATIONES.

de gestis Alexandri prodidit apud Indos Sophistas (hi etenim sacerdotes erant, quibus sacrarum curæ erat) nullis corporis muneribus fungi viuendi gratia, neque aliquid in publicum conferre, neque alij cuiquam negotio aut operi præterquam deorum sacris pro rebus publicis intendere.

^c *Pontifices minores.*] Iulius Capitolinus in Macrino circa medium. Primum, inquit, in patricios allegit nouum hominem, & qui paulò antè procurator priuatae rei fuisset. Eundem, cum scriba Pontificum esset, quos hodie Pontifices minores vocant, Pontificem Maximum appellauit.

^d *Qui annales maximi dicebantur.*] Vide Macrobius lib. 3. Satur. in fin. & Festus Pompeium lib. 1.

^e *Minores pontifices.*] Vt patet ex eo loco Capitolini, quem proximè citauimus.

^f *In curia Calabra.*] Macrobius lib. 1. Satur. c. 16.

^g *Nouamque lunam.*] Idem ibi.

^h *Et quot dies.*] In eodem loco.

ⁱ *Interpretandi iuris.*] Nam & apud Cic. lib. 2. de Legib. Q. Mutius Scauola dicit se sæpe à P. Mutio Scauola patre suo audiuisse, Pontificem neminem bonum esse, nisi qui ius ciuile cognosset.

^k *Nam qui primus.*] Id non ita simpliciter verum est, vt dicit Alexander. Nam in locum Pont. Maximi mortui alius creabatur, qui & Pont. Max. erat, vt videre licet ex infinitis Liuij locis: quod esse non poterat, si id verum esset: nempe si is qui loco Pont. Maximi deligebatur, fuisset minimus: utpote collegio vltimo loco ascitus. Sed inter minores Pontifices id ita obtinebat, vt maximus omnium diceretur, qui primus in collegiū venit: item & minimus, qui nouissimus, vt scribit Festus Pom. lib. 1. A quo tamen sumpsisse videtur Alexander quæ hîc scripsit.

^l *Sacro confarrationis iure.*] Hæc ex Boëtio in Topica Cice. lib. 2. & diximus in nostris legibus Connubialibus l. 4. nu. 6. Verum vt reuertamur. Addendum hîc autem duo: Pont. Maximo iterate matrimonia licuisse, vt ait Tertull. de exhortatione castitatis qui idem ad vxorem lib. 1. scribit, Regem, sicuti Pon. Maximum rursus nubere, nefas est,

^m *Cadauer videre.*] Ex Seruio enarrante illud Virgilij lib. 6. Æneidos,

Præcipue pius Æneas.

Cum nefas, inquit, esset Pontificibus cadauer videre, magis tamen nefas erat, visum insepultum relinquere. Idem & Iosephus lib. Antiquitatum 3. cap. 10.

ⁿ *Cui etiam per liberos.*] Seruius lib. 9. Æn. enarrans, in idque refert illud Virgilij,

Per caput hoc iuro, per quod pater antè solebat.

^o *Quodq; ex octo.*] Quod videre licet ex Liuius 4. Decad. lib. 7. eo loco quem tibi integrum adducemus lib. 6. c. 12. & ex alio loco; quem infra nos citabimus.

^p *Vestalesque virgines.*] Gellius lib. 1. cap. 12. Ideoque apud Liuium Decad. 3. lib. 8. quod ignis in æde vestæ extinctus esset, cæsa flagris est Vestalis, cuius custodia noctis eius fuerat, iussu P. Licinij, Pontificis.

^q *Atque ex decreto Pontificum.*] Liui. Dec. 3. lib. 4. ait de prodigiis, His procuratis ex decreto Pontificum, profecti Cos. Sempronius &c. & lib. 7. Hæc prodigia hostiis maioribus procurata, decreto Pontificum, & alibi sæpe.

^r *Licet Augurum propriè.*] Liui. Decad. 3. lib. 4. ait, Prodigia hostiis maioribus procurata sunt, ex Aruspicum responso. & lib. 5. ibi, Id cum Aruspicum monitu sacrificium instauraretur, &c.

^s *Nanque augures.*] Cicer. 1. de diuinatione.

^t *Cum enim C. Seruilius.*] Apud Liuium 4. Decad. lib. 10. cuius hæc verba sunt, De rege sacrificio sufficiendo in locum C. Cornelij Dolabellæ contentio inter C. Seruilium Pont. Maximum, & L. Cor. Dolabellam, quæ vt inauguraret Pontifex magistratu se se abdicare iubebat, recusantique id facere, ob eam rem multa Duumuiro dicta à Pontifice, deque ea cum prouocasset, certatum ad populum: cum plures iam tribus intrò vocatæ dicto esse audiendum Pontifici, duumuirum iuberent multamque remitti, si magistratu se abdicasset. Vltimum de cælo, quod comitia turbauit, interuenit, religio inde fuit Pontificibus inaugurandi Dolabellæ.

u *Neque*

dēque inaugurare desiere. ^a Neque solum ab omni sanguine puras manus pontificem seruire decuit, sed ne participem quidem aut consciū alicuius necis fieri. ^x Eundemque duplici sacerdotio functum sæpē animaduersum esse. ^y siquidem Q. Fabius Maximus, & pontificatū & auguratum vnā gessit, aliique vtrique simul sacerdotio præfuerunt. ^z Ex Cæsaribus verò C. Cæsar auguratum simul & pontificatum, ^a Galba autem sacerdotium triplex gessisse dicitur. ^b id quod à regibus Spartanorum usurpatum fuit. Nam quum primum in eam assumpti sunt dignitatem: priuilegio honoris præcipui, Iouis cælestis & Lacedæmonij sacerdotio funguntur: ^c quibus ex omni scrofarum fœtu porcus debatur, vt si diis immolare vellent, nunquam victima deesset. ^d Est quoque literis proditum, Apud Græcos vnum virum aut fœminam nonnunquam sacris præfuisse: ^e apud Opuntios duos, quorum alter deorum, alter dæmonum sacrificia curat. ^f Indis verò Solis sacerdotes numero diuersi sunt, & nunc plures, nunc pauciores cooptantur. ^g Ægyptiis plures, qui easdem traditiones atque auita & paterna sacerdotia & imperia filiis tradunt, qui post regem secundi sunt. Apud alios autem pontifices diuerso iure & nomine censentur. Nam Græci pontificem summum ^h Archierosynem vocant, ad quem ius & moderatio sacrorum pertinet. Babylonij Chaldæum, Isidis sacerdotem ⁱ Grammatea, ^k alium Mithram; ^l Sicyonij Charnium, quorum collegium, ^m pastophorium nuncupant. ⁿ Delphis quinque pontifices per omnem vitam sacri erant, qui Hosij dicti, quorum primus qui hostiam immolabat, Hostiter: qui verò edebat oraculum, ^o Aphetor nuncupati sunt: qui vnā cum prophetis sacra obibant, diuināsque prædictiones & cæremonias, & quo cultu, quibusque exemplis fierent sacra prædicebant. ^p Apud Athenienses Daduchus maximus erat sacerdos: ^q Herculis stephanophorus: Palladis, ^r Eteobutades, à Bute propagati, ex qua familia longo tempore sacerdotio præ-

Pontifex à sanguine purus.
Pontifex & augur simul.

Sacerdotiū triplex.
Porcus ex omni scrofarum fœtu sacerdotibus debatur.

Indi.
Ægyptij.
Pont. apud exteros.

Archierosynes.
Grammateas.
Mithras
Charnius.
Hosij.
Hostiter.
Aphetor.
Daduchus.
Stephanophorus.
Eteobutades.

ANNOTATIONES.

^u *Neque solum.*] Iuris antiqui est quod dicitur Pontifices non ferre sanguinis sententiam. Cum enim L. Cantilius, scriba Pontificum, quos nūc minores Pontifices appellant, qui cum Florentia stuprū fecerat, à Pont. Maximo eodē vsque virgis in comitio cæsus erat, vt inter verbera expiraret, nefas id prodigij loco refert habitum Litius 3. Decad. lib. 2. Neque tamen id ipsum execratur Halicarnassæus lib. 9. qui cæso & necato illo pestilentiam desisse scriptum reliquit.

^x *Eundemque duplici sacerdotio.*] Quod sequentibus exemplis probat. Quibus adde quod apud Liuium 4. Dec. lib. 10. Seruilius Geminus Pontifex Max. & Decemuir sacrorum fuit.

^y *Siquidem Q. Fabius Maximus.*] Id ex eodem Liuius est 3. Dec. lib. 10. Cuius hæc verba sunt, Q. Fabius Maximus moritur, exactæ ætatis, Augur in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus filius. In eiusdem locum Pontifex (nam duo sacerdotia habuit) Ser. Sulpitius Galba. Cautione tamen hinc opus est, cum nihil distinguit Alexand. Neque enim Q. Fab. Maximus qui cum Q. Cæcilio Metello & Q. Fulvio Flacco creatus fuit Pontifex Liuius teste, dictæ Decad. lib. 3. aut Ser. Sulpitius Galba Maximi Pontifices fuere.

^z *Ex Cæsaribus C. Cæsar.*] Ad hunc Pont. Maximum M. Terentius Varro lib. Rerum diuinarum scripsit, teste Seruio ad 1. 3. & 6. En. eiusdemque pontificis meminit Suetonius in eod. c. 13. Qui eundem fuisse Dialem flaminem & multatum flaminio scripsit, initio, de cætero Plutarch. in eod.

^a *Galba autem.*] Suet. in vita illius cap. 8.

^b *Id quod à regibus Spartanorum.*] Non intelligendum est dictum de Galba his accommodari, sed quod de Cæsare proditur. Lacedæmoniorum enim rex erga homines ducem & sacerdotem diuinis in rebus gerit, vt ait Xenophon de Rep. Laced.

^c *Quibus ex omni scrofarum fœtu.*] Idem ibidem.

^d *Est quoque literis proditum.*] Diod. Siculus lib. 2. cap. 3. Nam & apud Athenienses, fœminas sacerdotes fuisse satis constat ex Plutar. Problem. cap. 43. & in vita Alcibiadis, dum loquitur de sacerdote illa, quæ Alcibiadem execrari noluit. Item apud Messenios Iunonis sacerdotē fuisse mulierem, legas Pausaniæ lib. 4. Idemque lib. 3. refert in Sparta Theridis fuisse templum, cuius fœmina sacerdos fuit, nominata Cleo. Item Patris Laphriæ & Triclaris, Dianæ sacerdos virgo fuit, apud eundem lib. 7. Thespianes quoque Herculis sacerdotem puellam habent, apud eundem lib. 9. Verum apud Ægyptios mulier neque Dei, neque Deæ vlla sacerdos est: sed yri deorum omnium & dearum, vt tradit

Herodorus lib. 2.

^e *Apud Opuntios.*] Plutarch. Probl. 119.

^f *Indis vero Solis.*] Brachmæ Indorum Philosophorum genus diis amicum esse, & eos Soli desponsos. Hierocles scripsit, vt est apud Cælium Rhodig. lib. 18. c. 31.

^g *Ægyptiis plures.*] Diodorus lib. 2. c. 3.

^h *Archierosynem.*] Græcis ἀρχιερεὺς summus siue primus sacerdos dicitur, & ἀρχιερωσύνη, summum ipsum sacerdotium.

ⁱ *Grammatea.*] Apuleius lib. 11. Metamor. tradit vnum ex comitibus sacerdotis Maximi Isidis Grammatea à cunctis vocatum fuisse, quæ vox non sacerdotem significat, sed scribam, vt archigrammateus, principem siue primum scribarum, cuiusmodi Eumonem Alexandri Magni fuisse scribit Plutarch. in vita illius, post princ.

^k *Alium Mithram.*] Apul. d. lib. 11. in duobus locis. & ante eum Strabo lib. 18.

^l *Sicyonij Charnium.*] Vide Plutar. in Arato, ex Eusebio dignum lib. 9. c. 8.

^m *Pastophoriū.*] Apul. d. lib. 11. in duobus locis. Pastophorij autem meminit Esdra ille diuinus scriptor lib. 3. cap. 8. & lib. 1. Macchabæor. c. 4. Diodorus Siculus lib. 1. c. 12. Iosephus lib. 5. belli Iudaici, Euseb. lib. 11. Historiæ Eccl. Hieronymus in Esaiam, Pastophorium est, inquit, thalamus in quo habitat præpositus templi.

ⁿ *Delphis.*] Eadem scribit Cæl. Rhodig. lib. 12. c. 1. nec auctorem citat, vt nec Alexander. Hæc autem magna es parte sunt Plutarchi Problem. cap. 122.

^o *Aphetor.*] Id aliud est apud Strabonem lib. 9. Hesichius autem ita dicit Apollinem cognominatum ab emittendis & edendis oraculis, vel sagittis & radiis. Porro ἀφετοὶ dicuntur Deo dicati, vt γυναικες & κῶραι ἀφετοὶ. Et ita Athenæus vocare videtur sacra animalia diis dicata, & quæ in deorum tantum tutela erant & sine pastore.

^p *Apud Athenienses daduchus.*] Id accepisse videtur ex Plutar. in Aristide & Franc. Barbaro eius interprete. Nam Plutarchus ibi Calliam δαδύχην vocat. Barbarus antistitem vertit: cum tamen ea vox significet lampadem siue facem ferens: hincque δαδύχη, lampadis siue facis gestatio lib. 2. Macchab. c. 4.

^q *Herculis stephanophorus.*] Nam & apud Tarsum Herculis sacerdos ita vocabatur dignitate præcipua, qua honestatus à cunctis ciuibus Lyfias philosophus tyrannidem arripuit. Cælius Rhodiginus lib. 22. cap. 21. ex Athenæo, vt opinor, lib. 5. cap. 11.

^r *Palladis Eteobutades.*] Vetus est prouerbiū ἐξ ἐτεοβυτιδῶν

Buzigia familia
Iunone Veientana.
Isichias.
Thyas.
Buphonius.
Hippolytus.
Melissa.
Megalobyzus.
Phacasi.
Dodonei.
Isiaci.
Indi vates.
Cybelis sacerdotes.
Panthei.
Pontifex apud Hebraeos.
Cyb. sacer. ornatus.

fuere: sicut ^s Buzigia familia à Buzige heroe, qui Athenis diu sacerdotium tenuit. Et posterius ex ^t Cinnara & Thamyra in Paphiae Veneris templo sacris caeremoniis praefuere. ^u Quod de Veientana Iunone proditur, quam nisi certi generis sacerdos attrectare nemo poterat. Clazomenis Palladis sacerdos, Isichias: ^x Bacchi verò, Thyas nomen habet. ^y Poliei Iouis sacerdos, Buphonius in ^z Troezen, Hippolytus nuncupatur. ^a Apud Cretenfes Matris magnae sacerdos, Melissa: Ephesiae Dianae, ^b Megalobyzus, qui eunuchus erat. ^c Alexandrinorum atque Atheniensium Phacasi, quibus candida solum ferre calceamenta licet, ex quibus antistes sacerdotum purpuram induit. Dodonei verò oraculi pontifices, pedibus semper illotis erant, qui tanquam sacrosancti super nudam humum cubare coguntur. ^d Isiaci, linea stola amicti sunt, ^e capite raso, ^f calceis papyraceis, ^g sistrum tenentes, ^h aut ramum absynthij marini, vel nuces pineas & ⁱ Anubim supra caput deferentes. ^k Sicut Indi vates tanquam religiosum, corallium ferebant. Et Cybelis sacerdotes flagrum, & ^l matrem deum colentes iuxta Sueuos, formas aprum, quo insigni ab hostibus tuti sunt: ^m Panthei sacerdotes, omnium duces sunt, quibus causarum iudicia & publicarum rerum arbitria tribuuntur. ⁿ Apud Hebraeos pontifex festis diebus mitram gestat, cum nebride auro distincta, aut tunicam talarem, & cothurnos cum tintinabulis, quem maiestate decorum, tanti Alexander fecit, ut venerabundus venienti occurreret, velut sanctissimum numen adoraret. ^o Fuitque animaduersum, Bello-nae, Cybelis, & Isidis sacerdotes eadem sacra obire, iisdem pro caeremoniis teneri. ^p Sed Cybelis sacerdos variis coloribus fucatus, & faciem pigmento delitus, oculoque obunctus, cum mitella &

ANNOTATIONES.

^{ελλην το} id est ab Eteobutadis ducit genus. De his qui antiqua nobilitate sunt oriundi, videlicet à Buto quodam qui sacerdotes Athenis instituit. Et ab eius posteris sacerdotes & summi magistratus postea Athenis creabatur. De quo Erasmus chil. 3. cent. 3. c. 85. & Cael. Rhodigi. lib. 14. c. 13. ^s Buzigia.] Idem Caelius lib. 28. cap. 23. nullum tamen authorem profert.

^t Ex Ciria & Myrta.] Legendum Cinnara & Thamyra ex Corn. Tacito, cuius haec verba sunt lib. 18. post princ. Fama recentior tradit à Cinnara templum sacratum, deamque ipsam conceptam mari, huc appulsam. Sed scientiam artemque aruspicum accitam & Cilicem Thamyram intulisse. Atque ita pactum, ut familiae utriusque posterius caeremoniis praesiderent. Mox ne honore nullo regum genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant scientia hospites cessere. Tantum Cinnarades sacerdos consulitur.

^u Quod de Veientana Iunone.] Iunonis reginae, quod Veis colebatur signum, more Hetrusco, nisi certae gentis sacerdos attrectare non est solitus, ait Liuius 1. Decad. lib. 5.

^x Bacchi verò, Thyas.] Apud Catullum in Argonauticis, Virg. lib. 4. Aen. Horat. lib. 2. Carminum, ode 19. & lib. 3. ode 15. Statium lib. 12. Thebaidos.

^y Poliei Iouis sacerdos Buphonius.] Pausanias lib. 1. qui de Atticis est, Ordeum, inquit, tritico mixtum ad Iouis Poliei aram ut posuerunt, nulla plane custodia obseruant. Bos autem, quem sacrificiis destinatum custodiunt, aram accedens fruges attingit, vnum ex sacerdotibus, Buphonum appellat, id est, bouicidam. Et iterum postea eodem lib. Regnante Athenis Erichtheo bouem primum ad Iouis Poliei aram Buphonius mactauit.

^z In Troezen Hippolytus nuncupatur.] Vereor ne hic deceptus fuerit Alexander ex eo quod scripsit Pausanias in Corinthiacis, apud Troezenos Hippolyto sacerdotem sacra facere, qui eo honore quandiu viuit, fungitur. Idque acceperet, tanquam Hippolytus apud Troezenos sacerdos fuerit, quod nullibi, ut puto, legitur.

^a Apud Cretenfes.] Didymus in libris ^{ελληνιστε} ^{πινδάρει} tradunt Mellissea Creten-sium regem primum diis sacrificasse, huiusque filiam Mellissam à patre primam sacerdotem Matri Magnae constitutam. Vnde adhuc eiusdem Matris antistites Mellissae nuncupantur.

^b Megalobyzus.] Imò Megabyzus ex Quintiliano lib. 5. c. 12. & Plinio lib. 35. cap. 10. quo loco Apellis picturas recenset. & Laertius in Xenophonte post prin. Quanquam Strabo lib. 14. Megalobyzum appellat.

^c Alexandrinorum.] Haec sunt ex Appiano lib. 5. bello. Civil. vbi de M. Antonio ita scribit, Calceamenta candida,

qualia Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotes, quos Phacasio appellat, deferre consueuerunt, sibi assumpsit. Et de huiusmodi sacerdotibus & calceorum ab illis denominatorum meminit Seneca lib. 7. de Beneficiis c. 21. Pythagoricus, inquit, quidam emerat à sutore phacasia. Et ad Lucilium in epistolis, Si quem Phacasiatum conspexeris. Et Iuuenal. Saty. 3.

Phacasianorum vetera ornamenta deorum.

Et D. Hieronimus aduersus Iovinianum, Bactrianis ad hoc ipsum nutritis obiciunt senes, quod cum Alexandri praefectus Phacasianum emendare voluisset, penè amisit prouinciam. Pollux autem lib. 7. c. 22. inter genera calceorum phacastum enumerat ex Erastotene in Mercurio. Adde autem supradictis Sabinos Cupentum sacerdotem vocare, ut scribit ex Ser. Perotus ad Martialis epigram. 8.

Dedaleo Lucano

^d Isiaci, linea stola.] Apuleius lib. 11. Metam. in diuersis locis, ut & illud Martialis lib. 12. epig. 29. loquentis de huiusmodi sacerdotibus,

Linigeri fugiunt calui, sistrat aequa turba.

^e Capite raso.] Martialis & Apul. vbi supra, & vide in nostris consuetudinibus.

^f Calceis papyraceis.] Herod. lib. 1.

^g Sistrum tenentes.] Apul. d. lib. 11. non semel, & vide omnino quae dicam infra lib. 4. c. 2.

^h Aut ramum absynthij.] Plinius lib. 27. cap. 7. ad fi.

ⁱ Et Anubim &c.] Et id quoque videtur sumptum ex Apuleio d. lib. 11. cum scribit, Hic horrendum: ille superum commicator & inferum, nunc atra, nunc aurea facie sublimis, attollens canis ceruices arduas Anubis.

^k Sicut Indi vates.] Plinius lib. 23. c. 2.

^l Et Matrem Deum colentes.] Vnde haec de Sueuis transcripserit Alexander, incompertum habeo: magisque miror, quod cum amplissime de Sueuorum religione tractet Corn. Tacitus in moribus Germanorum, huius non mominerit.

^m Panthei sacerdotes.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 10.

ⁿ Apud Hebraeos.] De his & Alexandro quod hic ait, est Iosephi Antiquitatum lib. 11. cap. 8. & lib. 20. cap. 8. quod verò de tintinabulis hic dicitur, posuit quoque Tacitus initio lib. 21. & ex Aegippo Rhodiginus lib. 16. c. 6.

^o Fuitque animaduersum.] Haec enim, scilicet Bellona, Cybele, & Isis una dea est his nominibus & aliis multis vocata, ut videbis infra lib. 6. c. 4.

^p Sed Cybelis Sacerdos.] Vereor cum matris deum sacerdotes Galli dicti fuerint à Gallo flumine Gallatiae Plin. lib. 5. cap. vlt. ne fucum & pigmentum ad instar coloris Gallarum foeminarum faciei obdlexerint: de quo pigmento Tertullianus in lib. de Cultu foeminarum scribit. At de Gallis sacerdo

crocoto, lineo calceamento ante simulachrum deæ incedebat ^q, cui erat proprium, cum tinnitu cymbalorum & sonitu tympanorum sacrum facere. ^r Arabum verò pontifices lineas vestes induunt, mitras gestant cum sandalio. ^s Apud Pedasios Palladis sacerdos sacram barbam nutrire cogitur, neque erasa incedere fas erat. ^t Albanis cæremoniarum antistes ea fulgebat dignitate, vt post regem haberetur secundus. ^u In Aritia Artemisiæ Dianæ sacerdos rex vocatur. ^x Idem in Cappadocia Bellonæ phanum obtinuit: & ^y in Comanis Ponticis tantæ dignationis erat, vt annis singulis bis diadema gestaret. In ^z Zela quoque tanti imperij fuit, vt suprema fulgeret dignitate. Traditumque est, in Meroe Iouis sacerdotes adeò superstitione impleisse animos, vt nonnunquam misso nuncio, necem regi Æthiopie demandarent, nullo detrectante, aut mandatum iussionemve abnegante: donec ^a ad Ergamenem regem peruentum est, qui omnes occidit, & sacerdotium sustulit. ^b Apud Germanos nulli verberare aut vincire, vel animaduertere nisi sacerdoti permissum. ^c Narualis iuxta Sueuos præsidet pontifex, qui muliebri ornatu ingreditur semper. Fuitque memoriæ proditum, ^d Trallibus regiam regibus destinatam, illi quoque qui summum gerebat sacerdotium priuilegio honoris dari. ^e Sicut in Tyro Herculis sacerdos, qui cum infula & purpura incedit, post regem proxima dignitate fungitur. ^f Apud Ægyptios qui sacra ministrant sacerdotes, capite rasi sunt, quum apud alios comati incedant: à quibus est vsurpatum, ^g ex philosophis sacerdotes, & ex sacerdotibus probatissimum in regem eligere. ^h Vnde Mercurius Trismegistus, id est, ter maximus, nomen tulit, quod philosophus maximus, sacerdos & rex maximus esset. ⁱ Apud Phœnices Solis sacerdos, veste auro & purpura varia manuleata, ad imos pedes fluxa incedebat, & tanquam splendoris signum, & amplissimi honoris prærogatiuam, coronam ex auro gemmisque ferebat.

Arabum Pontifices. Palladis sacerdos. Sacerdotum dignitas. Sacerdotes Iouis in Meroe. Sacerdotes apud Germanos. Pont. apud Naruales. Trallium mos. Sacer. Herculis Tyrij. Ægypt. sacerdos. Mercur. Trismegistus vnde. Phœnices.

ANNOTATIONES.

sacerdotibus quis hæc nominatim prodiderit, nō satis scio. Adde verò ex Seruio ad 3. & ad 10. Æneid. Gallos sacerdotes, qui & Corybantes, cum gladiis per furorem motu capitis comam rotantes vlulatu futura prædixisse: inter quos summus sacerdos Archigallus dicitur à Tertul. Apolog. c. 24. ^q Cui erat proprium. Tinnitum æris Seruius prædicto loco ad 3. Æneidos, consentit quidem sacrificiis Cybeles additum: sed alia de causa, quàm Diodor. Siculus, qui multis verbis initia honoris matri deūm dati persequitur lib. 4. c. 5. & lib. 6. c. 11.

^r Arabum verò Pontifices. In Panchæa vicina Arabiæ insula, sacerdotum primus est in politia locus, qui vltra reliquos deliciis vacant, vitam ducētes mundam & sumptuosam. Stolas lineas maximè tenues ac delicatas, quandoque verò vestes ex molliori lana contextas induuntur. Mitras quoque gestant auro intextas. Sandaliis pro calceamentis, varij coloris vtuntur, vt refert Diodor. Siculus lib. 6. cap. 10. Quem authorem secutus Alexander, dum non subueretur furta sua detectum iri, ab insula in continentem stylo traducit suo.

^s Apud Pedasios. Ex Herodot. Strabo lib. 13.

^t Albanis. Strabo lib. 11.

^u In Aritia. Ouid. lib. 3. Fastorum,

Nympha mone nemori stagnoque operata Diana, &c.

Et paulò post,

Regna tenent fortes manibus, pedibusque fugaces,

Et perit exemplo postmodo quisque suo, &c.

Et iterum de Arte amandi lib. 1.

Ecce suburbana templum nemorale Diana,

Partaque per gladios regna nocente manu.

Et Lucanus lib. 3.

Qua sublime nemus Scythica quæ regna Diana.

Et Val. Flaccus lib. 2. Argonauticōn,

Et soli non mittis Aritia regi.

Et Martialis in epig. lib. 9. epig. 64.

Qua Triuia nemorosa petit dum regna viator

Octauum domina marmor ab vrbe legit.

Et Sueton. in Caligula c. 35. Nemorensi regi, quod multos iam annos potiretur sacerdotio, validiorem aduersarium subornauit. Quæ loca vt intelligas vide omnino Strabonem lib. 5. vbi de vrbe Aritia loquitur, & Seruium in lib. 6. Æneid.

Aureus & foliis & lento vimine ramis.

Et de hac quoque Aritia est illud Lucani lib. 6.

Parua Mycenæ quantum sacrata Diana

Distat ab excelsa nemoralis Aritia Roma.

^x Idem in Cappadocia. Intellige apud Albanos, de quibus

paulò antè locutus est ex Hirtio in bello Alexandrino, Vtustissimum, inquit, & sanctissimum in Cappadocia Bellonæ templum, quod tanta religione colitur, vt sacerdos eius deæ maiestate, imperio & potentia secundus à rege consensu gentis illius habeatur.

^y Et in Comanis Ponticis. Strabo lib. 12. de his loquēs, Bis, inquit, in anno in festis, quæ deæ Exitus appellantur, sacerdos diadema gestabat, & secundus erat in honore post regē. ^z In Zela. Strabo eodem lib. 12. vbi scribit in ea sacerdotes rerum omnium potestatem habere.

^a Ad Erganem. Ergamenem legendum est ex Diodoro vbi supra.

^b Apud Germanos. Corn. Tacitus in lib. de Moribus Germanorum.

^c Narualis. Naharualis legendum ex eodem Tacito illo lib. non multo ante fi.

^d Trallibus. Ex Vitruuio lib. 2. c. 8.

^e Sicut in Tyro. Herculi, qui de Idæis Daëtylis vnus fuit, Tyrij templum erexerunt, vt ait Pausanias in Bæoticis, siue lib. 9. Lucianus in Syria dea, Diod. Siculus lib. 17. c. 4. Quod verò de Herculis sacerdotibus Tyriis hîc dicitur, ego reperio colonos esse eorum, ab eisque profectos Carthaginienses, qui ferè maiorum instituta conseruant, eiusmodi sacerdotes habuisse, cum Mazeus filium suum Carthalonem sacerdotem Herculis, in crucem cum purpuris infulsi- que suspendisset, apud Orosium lib. 4. c. 6.

^f Apud Ægyptios. Herodotus lib. 2. Deorum, inquit, sacerdotes alibi comati sunt, in Ægypto derasi. & nos alibi supra plenius diximus. Tu videto Diodorum lib. 4. c. 1.

^g Ex Philosophis sacerdotes. Idem ex Platone Marcilius Ficinus in argumento libelli Mercurij Trismegisti. & Seuerus apud Stob. serm. 41.

^h Vnde Mercurius Trismegistus. Mercurij Iouis & Maiæ filij nepos, magister omnium physicorum, siue philosophorum dicitur à Tertulliano aduersus Valentinianos: qui ab Ægyptiis Tenor, & à Græcis Trismegistus dictus, vtramque linguam probè tenens, & ab vtrisque in maxima veneratione fuit, adeò vt ab Ægyptiis & in deorum numerum relatus, diuinos honores adeptus fuerit. De quo plura Lactantius Institutionum lib. 1. cap. 5. Sed & Suidas eundem scribit Trismegistum fuisse dictum, quod ferè consentanea trinitati senserit de Deo.

ⁱ Apud Phœnices Solis sacerdos. Hæc fortasse ex Herodiano, qui lib. 5. scribit, Bassianum & Alexianum ambos fuisse sacerdotes Solis, quem maxime Phœnices colunt, templumque illi maximum constructum habent auro argenti- que plurimo, ac lapidū eleganti magnificētia, exornatum.

Mira

*Mira exempla à compluribus experta de umbrarum figuris & falsis imaginibus,
& quæ ipse didici atque expertus fui.*

CAPVT IX.

PROFECTO rem mirificam, & dictu æstimatūque admirabilem, de umbrarum figuris & falsis imaginibus, quæ homines varia specie & aspectu vano plerumque illudunt, familiaris meus quispiam modò mihi enarrauit: quod equidem fabulosum aut commentitium videri posset, nisi grauioris esset ingenij, & præstabilis homo doctrinæ: ipsiusque virtutis & non ambiguae fidei plerisque in rebus multa & magna documenta forent. Refert enim, quod Romæ quondam ipsius amicus diutino & graui morbo ægrotabat, cum quo coniunctissimè vixerat: & quia corpore inualido affectoque esset, valetudinēque minus prospera vteretur, visum est ad illa apparatusissima balnea quæ Cumis sunt, vegetandi corporis & animi leuandi causa proficisci: cum ferè constet, homines ex ancipiti morbo locorum mutatione & serenioris cœlo plerumque leuari. Hi ergo cum fidis aliquot comitibus Cumas quum iter intenderent, & aliquantulum viæ emensi forent, æger quum esset & vita & spe tenui, vi morbi coalescente, & labore viæ, in hospitium in quod fortè diuerterant, suum obiit diem. Is ergo amicus qui vnà accesserat, quantum prouideri hominis diligentia potuit, pro loco funere satis amplo illum efferri, rem diuinam fieri, atque in honorato vrbis loco sepulchro condi curauit: ibique cum mœstos aliquot habuisset dies, curatis rebus omnibus, ipse & comites Romam, vnde disgressi fuerant, reuerti cœpere. Sed cum aliquantum viæ remensi essent, & nocte appetente in vnum quod viæ proximum fuit hospitium diuertissent, ibi se animo & corpore fatigatum quieti dedisse. Cūque solus degeret, & adhuc vigilans foret, fert repente amici nuper defuncti imaginem summo pallore & macie, ac eo ferme habitu oris, quali illum cum ægrotaret dimiserat, ad se accessisse: quem quum fuisset intuitus, & præ timore, nec animo nec mente satis constaret, quis nam esset, interrogauit? Ille autem cum nihil respondisset, exutis, vt videbatur, vestibus, in eodem quo ipse iacebat lectulo, se collocauit, ac propè accessit, quasi cum amplexibus petiturus foret. Alter verò cum propè iam metu exanimis videretur, ad lectuli spondam secessit, illumque propè accedentem abegit: qui cum se abigi expellique vidisset, fert in eum toruo & minus familiari vultu inspexisse, resumptisque mox vestibus illum è lectulo surrexisse, cinctumque & calceatum inde abeuntem nunquam apparuisse. Quo timore familiaris ille percitus, subita vi morbi correptus, ac propè ad internecionem grauissima valetudine oppressus fuit. Ferebat etiam, dum in lectulo cum illo luctaretur, nudum illius pedem vsque adeò gelidum ac rigentem attrectasse, vt nulla glacies illius frigori comparari potuerit. Equidem memorabile hoc, & cuius mirum videri posset, nisi peruulgata res esset, ædes quasdam Romæ euidentissimis ostentis ita infames, vt nemo illas incolere ausus fuerit, quin variis umbrarum illusionibus & tetræ imaginibus, noctibus ferè singulis inquietetur. Gordianus amicus meus spectatæ fidei homo, mihi retulit, cum Aretium ipse & familiaris suus iter vnà intenderent, & à femita, vt fit, longè deuiassent, loco infami & deuio, vbi ne vestigium quidem apparebat humanum, per ardua & propè inuia diuersis tramitibus aberrare cœpisse: ibique cum nec oppida aut vicus, neque aliquid culti viderent, sed nemora tantum saltusque inuios & inaccessos, omniæque vasta, muta, & deserta ab humano cultu peragrarent, in quibus ipsa solitudo terrebat animos: vergente iam ad occasum die, fessos labore ac via confedissee. Cūque hominis vocem audire procul visi fuissent, ad illam propius accessisse homines obuios, quos de via interrogarent, dari sibi arbitrati. Nec mora, in proximo iugo trium hominum imagines immanes & formidabiles vltra humanum modum, nigris & demissis tunicis, in veste lugubri funestaque, barba capillōque summisso, horribili facie conspexisse: qui quum voce gestūque ad se ipsos aduocarent, ac iam propè esset vt illuc accederent, illos interim ingenti mole corporis longè humana maiores apparuisse, atque alium specie non absimili nudum & nullo amictum vestitum, mirificos edentem saltus gestusque indecoros conspexisse. Quo timore consternati, properè fugam cepere: viamque arduam & præcipitem emensi, vix rustici cuiuspiam vile hospitium vbi reciperentur, inuenere. Sed quod ego certum habeo, & satis certa probatione tradiderim, profectò haud minus est. Cum Romæ ægra valetudine oppressus forem, iaceremque in lectulo, speciem mulieris eleganti forma mihi planè virgilanti obuersatam fuisse, quam cum inspicerem, diu cogitabundus & tacitus fui, reputans nunquid ego falsa imagine captus, aliter atque res esset aspicerem. Cūque meos sensus vigere, & figuram illam nusquam à me dilabi viderem, quænam illa esset interrogauit: quæ tum subridens, & ea quæ acceperat verba respondens, quasi me planè derideret, cum diu me fuisset intuita, discessit.

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

Hoc capite umbras quasdam imaginum hominum sui temporis enarrat. Similes quoque nonnullas refert Plinius epist. lib. 7. epist. 27. ad Suram. Sed hæc semper mera somnia esse putauit.

Quæ sunt pedamenta apud iureconsultos, cuiusve generis, & quid buprestis, & pytiocampa.

CAPVT X.

V M in legum commentariis versaremur, & rusticorum prædiorum seruitutes scrutaremur, inuenimus^a Vlpianum ex Neratij sententia censuisse rusticam seruitutem posse constitui, vt pedamenta ad vineam fulciendam, ex vicini prædio mihi sumere liceat. Quæsiui ego à iureconsulto, qui omissa modestia, multa sibi ineptè arrogabat, quid pedamenta essent, quibus sumendis ex alieno, seruitus constitui poterat. Atque ille in re vulgari cum diu cogitabundus hæsitasset, haud multo post, nescio quæ inuolucra verborum, & falsarum opinionum ineptias, ambiguos magis quam veros sensus denotantia profudit, quibus nihil veri animaduerti cognoscique potuit. Et tamen si pedamen munimen esse & palum quo vitis caduca fulcitur, neminem fallit, vnde^b pedatio dicta: tamen id triplicis generis fuisse animaduertimus. Nam & pedamen, & ridicam, & statumen cuiusmodi fulcimenta nuncupari, ^c Cato asseuerat, ^d Græcè charax: quare pedamento fultæ vites, ^e characatæ dictæ. Sed pedamen quodlibet fulcimen esse cui vitis inhæret, ^f ridicam ex querna arbore, aut ex iunipero, olea, vel cupressu plerumque fieri: tamen si nullo discrimine ex his quoque componi pedamen opinio fuerit, ^g statumen è palis & pertica: quod verò ex arundinibus pedamentum fit, ^h arundinetum. Quod autem natium ex arboribus in arbores traductis vitibus, nonnulliⁱ traduces, quidam ^k romphos, plerique^l arbuta dixere, quas^m in trāspadana Italia ex cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, & quercu frequenter arbutari tradunt. Quare multi in eadem atque in Campano agro harum plantaria instituunt: quæ si recto ordine digesta fuerint per æqua interualla quaquaueversum, in quincuncem metata dicuntur. Interque vites simplici iugo porrectum ordinem, ⁿ cantherium: trasuersamque hastam inter pedamenta, qua vitis innititur, ^o Cato & ^p Varro iugum: quadruplex verò iugum à cauis ædium ^q compluuium, vnde^r compluuiatas vites dixere: palmitem verò pluribus annis duratum, & quasi emeritum, ^s draconem: qui in bifulco medius inter duo nascitur, ^t focaneum: qui verò per tabulata scandit ad superiora, ^u emissarius dictus est: superior pars ^x malleoli, ^y sagitta: furculum

Pedatio.

Pedamen.

Ridica.

Statumen.

Arundinetum.

Traduces.

Romphi.

Arbuta.

Cantherium.

Iugum.

Draco.

Focaneus.

Emissarius.

Sagitta.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

^a *Vlpianum.*] In l. item sic. vers. idem Neratius. ff. de fer. rust. præd. atque in l. veluti. vers. item filius eod. tit. Sed & ipse Vlpianus in l. i. vers. sed & ff. de tig. iniunct. hac voce pedamenti, de qua hîc tractatur, vsus est in eadem significatione. Eius verba sunt, Sed & in vineis tigni appellatione, omnia vineis necessaria continentur, vt puta perticæ, pedamenta.

^b *Pedatio dicta.*] A Columella libr. 4. c. 12. in fi. cuius hæc verba sunt, Idque iugum intra quartum pedem conueniet alleuari, dum se vinea corroboret in pedationem. Idque à verbo pedandi, quo & ipse Columella vsus est libr. 4. cap. 12. Putationem sequitur iam pedandæ vineæ cura. Plin. lib. 17. c. 2. Aut pedatæ vineæ simplici iugo. Vnde etiam impediendi verbum compositum apud ipsum Columellam libr. 4. cap. 16.

^c *Cato asseuerat.*] Vbi id Cato dixerit nescio. In sua autem Re rustica ridicæ tantum mentionem facit cap. 17. aliorum autem nullam.

^d *Græcè charax.*] χάρηξ atque etiam χαράξιον.

^e *Characatæ.*] Apud Columellam libr. 5. c. 4. & 5.

^f *Ridicam.*] Varro de Re rust. lib. 1. cap. 8. Pedamentum, inquit, ferè quatuor generum, vnum robustum, quod optimum solet afferri in vinea è quercu, ac iunipero, & vocatur Ridica. Columell. lib. 11. cap. 2. Ridicas querneas, siue oleaginas findere. Plinius autem lib. 17. cap. 22. Pedamenta optima, quæ diximus, aut ridicæ robore oleaque, aut si non sint, pali è iunipero, cupressu, laburno, sambuco.

^g *Statumen.*] Statuminum multa & frequens est mentio apud Columell. vt lib. 4. cap. 2. & cap. 16. & cap. 22. & lib. 5. cap. 4. & 5. & alibi. & apud Plin. lib. 8. cap. 12. Hincque statuminandi verbum apud ipsum Plin. lib. 17. c. 12.

^h *Arundinetum.*] Non memini me legisse id verbum in hac significatione, sed pro agro arundinibus confito apud Catonem c. 6. & Columellam lib. 11. cap. 2. Plin. lib. 10. cap. 32. & lib. 17. cap. 20. & in sacris literis Iosue 16. & 17. & Sapient. 3. Nec tamen negarim pedamen arundineum dici posse ex arundine factum. Nam & arundines canales dicit Virg. lib. 4. Georg. & frondem arundineam Plin. lib. 19. c. 29. baculum arundineum interpretes Esaiæ c. 36. & repetitur in summa 23. q. 3. & Ezechiel. c. 29. & lib. 4. Reg. c. 18. Ea autem forma dicitur Arundinetum, qua oliuetum, palmetum &c.

ⁱ *Traduces.*] Varro de Re rust. lib. 1. cap. 8. Cic. de Senect.

Columell. lib. 5. c. 7. ad fi.

^k *Quidam Romphos.*] Rumpos legendum est ex Varrone vbi suprâ. Ex quo fortè Rompotinum apud Columell. d. lib. 5. c. 7. in princ. & Rumpotinetum eod. c.

^l *Arbuta.*] Arbuta non memini me legisse pro genere pedamentorum, sed pro locis arboribus confitis, vt Apud Catonem de Re rust. c. 7. & Colu. lib. de arboribus. c. 16. cuius titulus est de arbutis: ibique docet quemadmodum constituenda sunt, & ex quibus: vt etiam facit Plinius libr. 17. c. 23. Et de arbutis à nostris Iurecon. fit mentio in l. ult. §. ult. ff. de ter. mo. & in sacris quoque literis Psal. 79. & Eze. cap. 31. non semel. Hincque arbutare verbum deductum, id est agrum arboribus conferere apud eund. Pliniū eod. c. m *In Trāspadana Italia.*] Id totum ex Plin. est illo eod. c. 23. lib. 17.

ⁿ *Cantherium.*] Columell. lib. 4. cap. 12. & Plin. lib. 17. c. 21. non longè à fi. Hincque cantheriolum diminutium apud eundem Colu. lib. 11. c. 3.

^o *Cato.*] Ausim sanctissime deierare, Catonem id nunquam dixisse.

^p *Varro.*] Lib. Rei rust. 1. cap. 8. Et ita quoque vsus est Columell. lib. 4. cap. 12. & lib. 5. cap. 5. & lib. 12. cap. 15. & Plinius libr. 7. cap. 21. Et hinc quoque iugatæ vineæ Varroni vbi suprâ, & Colu. lib. 5. cap. 5. non semel.

^q *Compluuium.*] Varro libr. 1. aut, vt alij computant, 4. de ling. Latina.

^r *Compluuiatas.*] Varro lib. 1. Rei rust. cap. 8. & Plinius lib. 17. cap. 21.

^s *Draconem.*] Plinius lib. 17. c. 23.

^t *Focaneum.*] Colum. lib. 4. c. 24. & lib. 5. c. 26.

^u *Emissarius.*] Plinius d. lib. 17. c. 23.

^x *Malleoli.*] Aliter Malleoli dicuntur Plinio lib. 17. cap. 21. Solebat, inquit, capitalatus vtrunque è duro furculus fieri, eoque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Columella autem lib. 3. cap. 6. Malleolus, ait, nouellus est palmetus innatus prioris anni flagello, cognominatusque à similitudine rei, quod in ea parte, quæ deciditur ex vetere sarmen- to, prominens vtrunque malleoli speciem præbet. Et de huiusmodi malleolis Cicero in Catone. Hincque virga malleolaris Columellæ lib. de arboribus cap. 3.

^y *Sagitta.*] Columell. lib. 3. cap. 10. paulò antè fi. Nam si sagittam, inquit, id est, superiorem partem malleoli vituperandam censebant: cum esset eadem pars furculi frugiferi, &c. &c.

*Spado.**Cantherius**Maiales,**Capi.**Pytiocamp-**pa.**Buprestis.*

autem qui nihil affert fructus, appellant spadonem, ^z quasi sterilem. Ea verò iuga in agro bene culto, plano, & minus ventoso, altiora: in arido & gracili, ac ventis exposito, humiliora fieri oportere Plinius notauit cap. 23. libr. 17. Tamen si ^a cantherium equum dici cui testes adempti sunt neminem præterit: sicut verres castrati, [†] maiales fiunt: & galli, ^b capi. Ex quo licet intelligere, ut ex tuo fundo pedamenta ad vineam fulciendam mihi sumere liceat, posse constitui seruitutem. Censuitque Paulus iureconsultus, quod tamen si ex tuo fundo pedamenta sumere licere, in fructu sit, tamen hoc ius capiendi, apud legum peritos seruitutem non vsumfructum putari. Rursus alium celebri fama iura Romæ profitentem, in auditorio professorum interrogavi, quid esset quod ^c Vlpianus legem Corneliam de sicariis interpretatus scripsit, pigmentarios, si cui temere dederint pytiocampas aut buprestim, legis Cornelie de veneficiis sanctione teneri? Quid essent pytiocampæ, & quid buprestis, ut me doceret, quæsiui. Cumque ille portenta verborum longè à fide deuia effudisset, quæ quum pudenti sint erroris, referre non necesse habeo: paulo post dicti pertæsus, se hoc ignorare ingenuè asseueravit. Nos autem perscrutati verbi significatum, animaduertimus ^d pytiocampas erucas esse, seu teredines virulentas, viru exitiali, quæ in pinis sæpè nascuntur arboribus, unde illis nomen factum. Nam *ωἷτος* pinus est, *καμμη* eruca: quippe erucas Græci *καμμη* dicunt, veneni præsentissimi. Buprestis verò animal inuentu rarum in Italia, simillimum scarabæo, qui inter herbas fallit sæpè boues: quo deuorato ita concitantur rabie, ut actæ in furorem, terrorem afferant, pauloque post rumpantur, ex quo perniciole virus confici dicunt, quod fœdissimè vexat: contra cuius exitium præsentaneo remedio Græci succurri prodidere, & ^e Plinius author est. Qui ergo tanti facinoris conscius, vel buprestim, vel pytiocampas, aut monstrosi quid veneni ad necem properandam dederit, eum iudicio capitali & poena legis Cornelie teneri, iura & leges voluere.

A N N O T A T I O N E S.

&c. & c. 17. Sagittam, ait, rustici vocant nouissimam partem furculi: siue quia longius recessit à matre, & quasi emicuit, atque profilit: seu quia cacumine attenuata, prædicti teli speciem gerit. Plin. libr. 17. cap. 21.

Tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine calce, propter quod sagittæ vocantur, cum intorti panguntur. Et paulò post, Sagittas ferere minus vtile: quoniam in transferendo facile rumpitur quod intortum est.

^z *Spadonem.*] Colu. libr. 3. c. 10. Eiusmodi, ait, furculos, qui nihil attulerunt, Spadones appellat.

^a *Cantherium equum.*] Varro Rei rust. libr. 2. cap. 7. Et Festus Pompeius libr. 3. & de huiusmodi equo loquitur Cicero epist. famil. libr. 9. epist. 18. ad finem. Potes mulo isto, quem tibi reliquum esse dicis, quando cantherium comedisti, Romam peruehi. Et libr. 3. de Nat. deorum.

[†] *Maiales.*] Varrò vbi supra & iterum eiusdem libr. 2. c. 4.

Et Fest. Pomp. vbi etiam supra.

^b *Capi.*] Varro & Festus Pompeius prædictis in locis, & rursus Varro libr. 3. cap. 9. Et hi quoque dicuntur Martiali libr. 13. epigram. 63. cuius titulus est Capo.

Ne nimis exhausto macresceret inguine gallus,

Amisit testes: nunc mihi Gallus erit.

^c *Vlpianus.*] In l. eiusdem. §. alium. ff. de leg. Cor. de sic.

^d *Pytiocampas.*] Plin. libr. 23. cap. 2. Vfus contra cantharidas, buprestim, pinorum erucas, quas pityocampas vocant. Idem eiusdem libr. c. 4. Omphacium contra cantharidas, buprestim, salamandras, pityocampas per se potum laudatissimum. & libr. 29. c. 4. ad fi. Eadem pityocampis, in picea nascentibus, eadem buprestis, similiterque parantur.

^e *Plinius author est.*] Lib. scil. 30. c. 4. multaque aduersus huius animalis venenū tradit ipse Plinius multis in locis, videlicet libr. 23. c. 1. & 4. nō semel. & li. 28. c. 8. 9. & 10. & li. 29. c. 4.

Qui Romani duces ex oppidis & prouinciis vi subactis cognomen desumpsere, & de Scipionum familia, & quid apud exteros.

CAPVT XI.

*Coriolanus.**Fidenas.**Numidi-**cus.**Macedoni-**cus.**Creticus.**Balearicus.*

ONSVEVISSE Romanos ex oppidis vel prouinciis captis aut vi subactis plerumque cognomen ferre, memoriæ datum est. ^a Martium Coriolanum quod fortem strenuamque operam reipublicæ nauasset, capto Volscorum oppido Coriolis, Coriolani nomen sumpsisse ferunt. Et Sergium Fidenatis, ex bello quod ad Fidenas gessit. Ex tribus verò Metellis, vnus, deuicto Iugurtha, & vi subacta Numidia, ^b Numidici: alter Quintus Cæcilius, Lucij Metelli filius, ex Macedonia, ^c Macedonici: tertius ex Creta, ^d Cretici cognomen sumpsere. Fuit & Metellus ^e Balearicus, ex deuictis Balearibus cognominatus. Sed Numidicus, Lucij Luculli ^f auunculus fuit. Macedonici, Metellum Balearicum ^g plerique filium, ^h nonnulli fratrem dicunt. ⁱ Creticum verò, &

A N N O T A T I O N E S I N C A P. X I.

^a *Martium Coriolanum.*] Plutarch. in vita illius. Liuius 1. Decad. libr. 2.

^b *Numidici.*] Plutarch. in vita Marij in princ. Plinius Secundus, si is est author virorum illustrium cap. 62. & de eo quoque loquitur Gell. libr. 1. cap. 6. & libr. 6. cap. 11. Et huc spectat illud Ouidij libr. 1. Fastorum,

Hunc Numida faciunt, illum Messana superbum.

^c *Macedonici.*] De quo Ascon. Padianus in orat. pro Cornelio in initio expositionis. & L. Florus libr. 2. in rebus in Hispania gestis. Plin. libr. 7. cap. 44. & libr. 34. c. 8. Alius Plin. Secundus, aut quisquis is est, de Viris illust. c. 61.

^d *Cretici.*] Vide quæ scripsi supra eod. c. 7.

^e *Balearicus.*] Strabo libr. 3. Et de hac victoria Paul. Orosius libr. 5. cap. 13. Balearicum Plutar. de Fortuna Romano. Q. Cæc. Metelli censoris filium scribit.

^f *Auunculus fuit.*] Plutar. in Lucullo.

^g *Plerique filium.*] Vt Ascon. Padianus, vbi nuper citauimus, & L. Florus epito. 3. in bello Balearico.

^h *Nonnulli fratrem.*] Qui fuerint illi, mihi non liquet: disputat tamen hac de re Rhodiginus libr. 17. cap. 22.

ⁱ *Creticum verò.*] Cauendum hic ab Alexandro, cum Plutarch. de Fortuna Rom. Macedonici quatuor filios scripserit, Q. qui fuit Balearicus, L. Diadematum, siue Vittatum, Marcum & Caium, qui deinde Caprarius dictus est.

Aded

aliud ^k Dalmaticum, eiusdem Macedonici filios fuisse nulla controuersia est. ^l L. quoque Mummius deleta Achaia & Corintho, Achaici cognomen tulit. ^m Sed Corinthi superata prima laus Macedonici fuit. Is enim omnem Achaia ita bello afflixit, ut rebus accisis Mummius superueniens, leuicertamine expugnatam Corinthum victoriae suae adscripserit. ⁿ Messana quoque in Sicilia, & Isauria in Cilicia bello domita, M. Valerio & P. Seruilio, Messalae ^o & Isaurici cognomenta dedere. Is enim Seruilius vir acer fuit & strenuus, qui in Ciliciam cum imperio profectus, illam collatis signis, vi atque armis domuit: Lyciaeque urbes clarissimas iusto praelio vicit. Isauos primum bello aggressus imperio adegit. Victor denique triumphum ex hostibus, & Isaurici cognomen reportauit. Ex Allobrogibus quoque ^p Fabius Allobrox, ^q & ex Caucis Germanica gente Gabinus secundus Caucius, atque ex ^r Callaici Brutus cognomento Callaicus, & ^s ex Getulis Cossus Getulici nomina sumpserunt. ^t Callaici enim vltioris Hispaniae populi sunt, duri & agrestes, qui extrema & montana inculta, ac difficiles saltus & impeditos ad Oceanum incolunt. Ideo bellacissimi & subactu difficillimi fuere. Fertur tamen ^u C. Turmius, qui Garamantes ultra Aethiopes horridos & incultos bello vicit, ob modestiam, & vitandae inuidiae causa, Garamantici cognomento abstinuisset. ^x Scipionem praeterea Africani, qui dux fatalis contra Hannibalem fuit, Africa superata, & Chartaginensibus bello victis, Africani cognomen tulisse, & alterum ex deuicto Antiocho & Asia subacta, ^y Asiaticum cognominatum inuenimus. Sed hic Asiaticus frater ^z Africani fuit, quorum alter P. Scipio, nomine a se victae gentis Africani: alter L. Scipio frater, Asiaticus dictus est, qui consul aduersus Antiochum primus Romanorum in Asiam signa intulit: cum eoque consule Africani frater legatum se gerens, pariter profectus est: illiusque ductu & auspicio pleraque egregie gesta in hostes fuere. Victo deinde Antiocho, & pace Eumeni concessa, ob Asiam victam Asiatici cognomen reportauit. His enim duobus fratribus, Africano scilicet & Asiatico, pater fuit P. Scipio ex Corneliorum gente, cum quo primum Hannibal Poenus signa in Italia contulit: cuius fuit Cn. Scipio frater, summi ambo Imperatores, viri ornatissimi, qui paucorum dierum intervallo in Hispania

Achaicus.

Messala.
Isauricus.

Allobrox.

Caucius.

Callaicus.

Getulicus.

Scipionum
familia.Africana-
nus.

Asiaticus.

ANNOTATIONES.

Adeo ut Creticus eiusdem licet gentis fuerit: alterius tamen familiae videri debeat: de quo L. Florus epit. 2. in bello Balearico, & ex Liuius epit. lib. 98. c. 99.

^k Dalmaticum.] Hic fuit L. Caecilius Metellus Q. Filius ut scribit Plutarch. qui Dalmatas obsedit uti est apud L. Florum ex Liui. epit. lib. 62. tandemque deuicit. de quo Asco. Padianus in 3. in Verrem actio. & Plin. lib. 7. cap. 44. si vero est lectio quam Beroaldus astruit, sed Hermol. Barbarus contendit legendum esse Diadematis. uti etiam Caecilius Rhodiginus lib. 17. cap. 22. autoritate Plutarchi in lib. de Fortuna Romanorum.

^l L. quoque Mummius.] Plin. lib. 35. c. 4. & alter Plinius, si is est, de Viris Illustrib. c. 60. & Plutarch. in vita Marii in princ. vide Iustinum lib. 34. Paulum Orosium li. 5. c. 3. Eutropium lib. 4. c. 6. & Val. Maximum lib. 7. c. 5.

^m Sed Corinthi.] L. Florus epit. Liuij lib. 52. in princ. Alter eiusdem nominis, nisi idem sit, lib. 2. in bello Achaico. Orosius lib. 5. cap. 1.

ⁿ Messana.] Seneca in lib. de Breuitate vitae, Valerius, inquit, Corvinus primus Messanam vicit, & primus, ex familia Valeriorum urbis captae in se translato nomine Messana appellatus est, paulatimque vulgo permutante literas Messalla dictus est. Et Macrobius lib. 1. Satur. c. 6. Hincque illud Ouidij lib. 1. Fastorum supra a nobis relatum.

^o Et Isaurici.] Strabo lib. 12. Velleius lib. 2. Florus epit. lib. 2. in bello Piratico, Sextus Rufus in historia Ro. vbi de Cilicia & Isauria, & P. Orosius lib. historiarum 5. c. 23. Cicero epist. famil. lib. 13. epist. 44. & ad Atticum li. 5. epist. 11. Suet. in vita Caesaris c. 13. & Plutarch. in vita eiusdem. Hunc tamen non Seruilius, sed Cornelium appellat Appianus lib. 1. Idem autem lib. 2. bellorum Ciuil. memorat Pompeium Isauricum, quem scribit Caesarem sibi in Consulatu collegam assumpsisse.

^p Fabius Allobrox.] Asco. Padianus in 2. in Ver. act. & Seneca qui illum Allobrogum vocant lib. 4. de Beneficiis.

^q Et ex Caucis.] Suet. in Claudio c. 24. in fin.

^r Callicis.] Callaici legendum est, & Brutus cognomento Callaicus ex Strabone lib. 3. P. Victore in 9. regione Urbis. Plin. lib. 3. c. 5. & Ouid. Fast. lib. 6.

Tum sibi Callaico Brutus cognomen ab hoste

Fecit, & Hispanam sanguine tinxit humum.

Quamquam scio hos a Bruto deuictos Callicos vocatos ab Eutropio lib. 4. c. 3. & Callicios a L. Floro epit. Liuij lib. 56. in prin. De Callicis quoque, Hispaniae populis mentionem facit Iustinus lib. 44.

^s Et ex Getulis.] Iuuenalis Satyr. 8. non longe a princip.

Agnosco procerem, salue Getulice.

Non paulo ante de Crasso locutus fuerat.

^t Callici.] Hic quoque Callaici legendum: & id Strabonis est, vbi supra.

^u Q. Turmius.] Ego vero C. Turmum reposui, qui primus Romanorum Garamantas domuit, & cognomento abstinuit, ut L. Florus ait, apud quem iamdiu ita Volaterranus legit. Reperies autem post Turmum eisdem a Cornelio Balbo victos & triumphatos apud Plin. lib. 5. c. 5.

^x Scipionem praeterea Africani.] Liuius 3. Decad. lib. 10. in fi. Cuius haec verba sunt de eo loquentis, Africanum cognomen militaris prius fauor, an popularis aura celebrauerit, an sicuti Felicis Scyllae, Magnique Pompeij patrum memoria ceptum ab assentatione familiari sit, parum compertum habeo. Primus certe hic imperator nomine victae a se gentis est nobilitatus: exemplo deinde huius nequaquam victoria pares, insignes imaginum titulos, claraque cognomina familiae facere. Et Plut. in vita ipsius Scipionis. Martia. lib. 1. epigrammatum, epig. 2.

Creta dedit magnum, maius dedit Africa nomen

Scipio, quod victor, quodq. Metellus habet.

Sed miror quod dixit Liuius vbi supra, Scipionem primum nobilitatum fuisse nomine gentis a se victae, cum longis ante temporibus L. Sergius Fidenas ead. ratione cognominatus est, quod Fidenates vicerat, ut & supra dictum. Inter Fidenas autem captas & Carthaginem a Scipione victam intercesserunt anni plus minus CC.

^y Asiaticum.] Liuius 4. Decad. lib. 7. ad fi. & Plutarch. in Scip. Africano post princip. Plin. Secundus, si is est, de Viris illustrib. cap. 53. Valerius Maximus lib. 3. cap. 5. & Eutropius de gestis Roman. lib. 4. cap. 1. vbi hunc dicit Asianum vocatum: nisi dicas ibi mendum, quamuis inter haec nihil interest.

^z Frater Africani fuit.] Haec omnia sunt Liuij 3. Decad. lib. 6. & 4. Decad. lib. 7. Et Plutarch. vbi supra. & vide Gellium lib. 7. cap. 19.

*Æmylianus.
Aphricanus
minor &
Numanti-
nus.*

*Cæsares ex
provinciis à
se subactis
cognomina-
ti.*

Carpicus.

*Azaueni-
cus.*

cæsi occubuerunt. Sed ex Publio hi duo quos dixi, Scipiones, Aphricanus scilicet & Asiaticus, filij extiterunt: ex Cn. autem ^a P. Cornelius Nasica ortus fuit, qui vnus vir optimus à senatu iudicatus, matrem Cybelem ex Pessinunte suscepit, ^b Tyberiumque Gracchum seditiones in vrbe molientem interemit. Fuit quoque & alius Scipio cognomento Æmylianus, prioris Aphricani nepos adoptiuus, qui ob Aphricam & Numantiam bello domitas, ^c minor Aphricanus & Numantinus appellatus est: Sed hic Æmylianus quem dico, minime ex Corneliorum gente propagatur, sed adoptiuus in nomen & familiam venit. Siquidem cum Scipio maior Aphricanus filium haberet natura admodum tenui & imbelli, vnde & valetudinarius vocatus, quod non ea vis animi foret, vigorque, nulloque liberos sustulisset, ne decederet sine liberis hunc, Æmylium Lucij Pauli filium, vt multi credunt, ex filia nepotem, in familiam nomenque adoptauit. ^d Fuerat enim Scipioni Aphricano vxor filia Pauli Æmyleij, qui consul ad Cannas ne tantæ cladi superesset, in conflictu belli cæsus occubuit, ex qua vnicum filium tulit, filias verò duas, quarum altera Scipioni Nasicæ, altera Tyberio Graccho nuptæ fuere. Æmylio verò Paulo quatuor filij extiterunt: duo in adoptionem alterius familiæ dati, Scipio videlicet & Fabius: duo in potestate retenti, quos ex altera coniuge sustulerat. Horum alter quinque diebus ante triumphum, quem speciosissimum de rege Perse & omni Macedonia habuit: alter tertia post triumphum die, adhuc impuberes mortem obiere immaturam. Hic ergo Æmylianus ex reliquis Pauli Æmylij filiis iunior fuit, gloria militari illustris: qui Aphricani nepos adoptiuus, auitæ virtutis memor prouocatore barbarum tribunus adhuc militum occidit. Cum patre aduersus Persen acriter pugnans, egregia facinora gessit. In Aphricam deinde cum exercitu profectus tertium Punicum bellum confecit. Carthaginem & Numantiam funditus evertit. Parta deinde victoria, & rebus confectis, cognomentum Numantino & minori Aphricano inditum fuit. ^e Horum postea exempla sequuti Cæsares, ex provinciis quas vi & armis subegere, illustria cognomenta ob immortalem gloriam tulerunt: sæpe populi decreto, nonnunquam acclamatione senatus. Siquidem ^f Seuerus imperator, & reliqui post eum Cæsares, ex Arabia, Adiabena, Parthia, Armenia & Germania, aliisque bello domitis gentibus nationibusque, quas suo ductu & auspicio conquiescere, Arabici, Adiabeni, Parthici, ^g Armenici & ^h Germanici, sicut ⁱ Sarmatici, ^k Aphrici, diuersis titulis cognomenta cepere. ^l Fertur tamen Valeriano Cæsari, quod promptus ad arma & bellicosior esset, milites militari studio manu ad ferrum nomen indidisse: qui postea in imperio delatum Carpici cognomentum refutauit. ^m Alexander verò Seuerus Imperator, licet Imperatoris, patris patriæ, & magni cognomenta renuerit, asserens magis rebus gestis ea sibi nomina parare oportere: tamen ob deletos Azauenos, Azauenici cognomen sumere non dubitauit. ⁿ Traianus

ANNOTATIONES.

^a *P. Cor. Nasica.*] Liu. 3. Dec. lib. 9. & Plin. lib. 7. c. 34. L. Florus epit. Liuij lib. 49. Plutarch. vbi supra.

^b *Tyberiumque Gracchum.*] Plutarch. in vita Gracchorum. Paul. Orosius lib. 5. c. 7. L. Florus lib. epit. 3. & 58. dicitur author fuisse primatibus Gracchi occidendi.

^c *Minor Africanus & Numantinus.*] Eutropius lib. 4. c. 3. Velleius lib. 2. & præterea de agnomine Numantini Plin. Secundus, si is est, de Viris illustrib. c. 58.

^d *Fuerat enim.*] Hæc vsq; ad clausulam, Horum postea sunt Plutarchi in Paulo Æmylio. Liu. de L. Æmylij morte scribit lib. 2. Dec. 3.

^e *Horum postea.*] Id probat exemplis seq.

^f *Seuerus Imperator.*] Spartianus in vita illius. Eutropius lib. 9. c. 10. & Sex. Ruffus in historia Roma. vbi de Septimio Seuerus. Sed & idem Germanici nomen accepit ex Spartiano vbi supra. Sanè eiusdè Seueri principis arcus sub radicibus Capitolij sic inscriptus est, *Imp. Cæs. Septimio M. filio Seueri, Pertinaci Aug. PP. Parthico, Arabico & Adiabeno Pot. Max.*

^g *Armenici.*] L. Antoninus Verus Imperator per Statium & Priscum Artaxata capta, quæ Armeniæ metropolis est, Armeniaci nomen adeptum ad successores transtulit, vt ex Capitolino obseruatum habeo, & in antiquis spectationibus in mole Adriani legitur Romæ IMP. CÆS. L. AVRELIO VERO AVG. ARMENICO MEDIC. PARTHICO PONT. MAX. &c.

^h *Germanici.*] Vt Domitiano ex Frontino lib. 1. Stratagematôn. Et Martiali li. 1. epig. 2. qui ad ea, quæ supra diximus hæc addit Domitianum ipsum alloquens,

Nobilis domito tribuit Germania Rheno.

Et puer hoc dignus nomine Cæsar eras.

Et Traiano ex Plinio in Panegyrico ipsius & Iuuenale de eo loquente satyra 6.

Dacius & scripto radiat Germanicus auro.

Quamquam sint, qui hunc locum de Domitiano intelligit,

& quidem perperam, cum hunc vbique infectetur: Traianum verò perpetuò laudet præsertim satyra 10.

ⁱ *Sarmatici.*] Romæ sic in mole Adriani legitur maiusculis literis compositum. Imp. Cæs. D. M. Antonini Pij, Germanici, Sarmatici filio, diui Pij nepoti, diui Hadriani pronepoti, diui Traiani nepoti, diui Nervæ adnepoti L. Ælio Aurelio Commodus Aug. Sarmatico, Germanico, Maximo, Britannico &c. Similiter Constantius militari consensu secundò Sarmaticus ex vocabulo subactorum appellatus est, ait Marcellinus lib. 17.

^k *Aphrici.*] Perinde est ac si dicas Africani, quo cognomine decorati sunt duo illi Africani domita Africa. Et fortè hîc legendum est Africani, neq; memini me legisse cognomen Africi cuiquam datum: sed rebus aliis datum scio, vt Africæ procellæ Horatio libr. 3. Car. ode 19. Et Africa bella Silio li. 17. Est & Africus proprium nomen venti apud ipsum Horat. lib. 1. Car. ode 1. & 3. & Epod. ode 16. & Virgil. libr. 1. Æneid. & Plinium lib. 2. c. 47. & lib. 18. c. 34.

^l *Fertur tamen Valeriano.*] Hic memoria lapsus est Alexander, neque enim hic Valerianus fuit, sed Aurelianus, vt in eius vita scripsit Flavius Vopiscus.

^m *Alexander verò Seuerus.*] Hic quantum ex Lampridio constat, quod nihil adhuc gessisset egregij, cognomen magni recusauit: Seueri duntaxat accepit: collata ei tamen fuisse simul, quæ antea nulli, Ius proconsulare, Tribunitia potestas, ius quintæ relationis, pater patriæ & Pont. Maximus. Sed quod hîc de Azamenis prodit, amplius quæro.

ⁿ *Traianus.*] Dion Nicæus in vita illius. & Vlpian. in litem veniunt. §. præter hæc. ff. de pet. hæc. Sed & Alexander Seuerus Parthici quoque appellatione à Senatu donatus, vt in eius vita scribit Ælius Lampridius. Ipse autem Dion scribit eundem Traianum Dacicum cognominatum fuisse, de iunctis Dacis. Quod & probatur illo Iuuenalis versu à nobis supra citato, & ex veteribus numis.

autem contra Partos victor, Parthici appellationem non accepit. Cui cum multi deferrentur honores, reliquis posthabitis, sola ^o Optimi agnominatione gauisus fuit. ^p Commodus verò eò vecordia processit, vt pro Commodò, Hercules Iouis filius dici maluerit, quod sibi postea in inuidiam perniciemque cessit. Apud Græcos non ab oppidis & prouinciis, sed à rebus gestis magnificè, ^q Soter & ^r Callynicos dicti: à forma & specie corporis, ^s Physcon & ^t Cyrippus: ab excellentia crurum, ^u Eucnemos: à virtute, ^x Euergetes & ^y Philadelphus: à fortunæ felicitate, ^z Eudæmos: à multiplici victoria, ^a Nicanor: ab vrbiū expugnatione, ^b Polycrates: à fortitudine, ^c Acherfites,

Optimus.
Comodi vecordia.
Externa.
Græci.
Ab habitu, fortuna, & rebus gestis.

ANNOTATIONES.

^o Optimi agnominatione.] Plin. in Panegyrico, Iustisne de causis S. P. Q. R. Optimi tibi cognomen adiecit: Paratum id quidem & in medio positum, nouum tamen, scias neminem adhuc meruisse.

^p Commodus.] Lampridius in vita illius, & Athenæus libr. 12. c. 8. & Herodianus lib. 1. Sed hic lege, Hercules Iouis filius sine coniunctione ex ipso Herodiano.

^q Soter.] Plut. in Coriolano, & in lib. de Fort. Alexandri 2. Est autem σωτήρ, quasi dicas salutaris, seruator, siue conseruator, quo & cognomine vocatus est Iupiter Euripidi in Hercule furente, Sophocli in Nauplio, Straboni lib. 9. Diodoro Siculo lib. 5. Arriano li. 8. Gestorum Alexandri. & Hesychio, Laërtio in Aristotele. Ex quo etiam intelliges & Mineruam Soteram dictam ex ipso Hesychio. & Proserpinam Soteram, id est, sospitam Pausaniæ lib. 8. & aliis. Sed & ita cognominatus est Hercules Thasiis, qui & eius nomine publicam monetam inscribebant Ἡρακλῆος σωτήρας δασιών, qualem se vidisse testatur Reuclinus. Similiter dictus est Antiochus Macedoniae rex, in Appiani Syrio, vbi & ita primum fuisse cognominatum dicit Seleucum Nicanoris filium.

^r Callyneos.] Callinicos legendum est ex Plut. in Mario, in princ. Quæ dictio significat victor egregius: cuiusmodi dictus est Hercules Archiloco, teste Pindaro, Olympiorum ode 9. in princ.

Τὸ πρῶτον ἀρχιλόχου μέλος.

Φωνάεν δ' αὐτομάτῃ.

Καλλίνικος ὁ τετάρτος κεχλαδῶς &c.

Quo in loco interpret affert versum integrum ipsius Archilochi in hymno in Herculem:

Χαῖρε καλλίνικε πάντῃσι ἀναξὶ Ἡράκλει.

Sed & Seleucho, filio Antiochi Dei, & patri Antiochi iunioris cognomentum Callinicus fuit, vt tradit Polybius lib. 5. & Appianus in Syrio. Callinici autem cuiusdam sophistæ Syrii, siue Arabis, qui scripsit de cacozeria, de Rhetorica ad Cleopatram, de rebus gestis Alexandri, meminit Suidas.

^s Physcos.] Hic quoque corrigendum Physcon ex Plutarcho illo eodem loco. Est autem φύσκων ventricosus, obesus, corpulentus apud Iosephum nomen filij Ptolemæi Epiphanis Antiqui. lib. 12. c. 5. Nam φύσκη, vnde φύσκων deductum est, dicitur crassum illud ventris intestinum in quod farina subacta & caro infercitur, fiuntque alantopoles, qui dicuntur φῆμα πλὴν ἀόλλυσιν ἢ κρεῶν, à carniū congestionē. De quibus Aristophanes in equitibus. Hoc autem Physconis nomen datum est vni ex Ptolemæis regibus Ægypti. de quo Val. Maximus lib. 9. cap. 1. & iterum cap. 2. & Strabo lib. 18. non semel.

^t Cyrippus.] Ita etiam legitur apud Plutarch. vbi suprā. Sed putarim legendum Cirhippum, cum Cælio Rhodigino libr. 24. cap. 5. ab equis & cirrho colore, id est, fuluo, giluo, rufo. Nam & hinc κίρρος ὄινος dicitur Dioscoridi lib. 5. cap. 9. quem locum Ruellius vertit vinum vermiculatum, Hermolaus rubrum, Marcellus, Virgilius medium inter album & rubrum.

^u Eucnemos.] Hæc ex Plinio lib. 34. cap. 8. vbi Sillanion fecit. Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, tanquam dicas bellè furatum, si ita liceat loqui, cui scilicet, bellæ ac pulchræ sunt suræ, vulgo loquimur, belles græues, ab eu notæ significationis dictione, & κῆρυμ, sura, crus. Ex quo prouerbiū illud γόνυ κνήμης ἔγγυον,

id est genu sura, siue crure propius. de quo Eras. Chil. 1. cent. 3. c. 90.

^x Euergetes.] Et hoc quoque cognomen inter ea, quæ à virtute data sunt, ponit Plutarch. in Coriolano, & in libr. 2. de fortuna Alexandri, quo insignitus fuit Ptolemæus alterius Philadelphi cognomento filius, & successor, in regno Ægypti. de quo Strabo lib. 17. non semel. Id autem significat beneficus, benefactor, benemeritus: qui fuit dictus per illusionem ab Alexandrinis, pro Euergete, Cacergetes, id est, maleficus apud Athenæum lib. 12. c. 27. Vnde ἀεργέτης ἡμῶν apud Lucianum in Anacharsi. id est, beneficus in nos, siue de nobis bene meritus. quo sensu vsurpat Diod. Siculus lib. 17. c. 7. ante finem.

^y Philadelphus.] Plutarch. vbi suprā. & id agnomen tributū est Ptolemæo patri eius, quem nuper diximus fuisse Euergetem cognominatum apud Strabonem d. lib. 17. filiόq; Ptolemæi, qui verbo, Lagi, re verò filius fuit Philippi Macedonum regis. Discrepat autem ab scripta hoc loco sententia Pausanias lib. 1. cum Philadelphi nomen Ptolemæo ob amorem in mulieres vsque ad insaniam intemperanti datum innuit, quod Arsionoës Germanæ sororis amore victus, eam sibi matrimonio adiunxerit. Sunt tamen qui per contrariam significationem dicant inditum nomen Philadelphum Ptolemæo, quod Argæum fratrem minorem interfecerit, & Magæ vterino fratri bellum indixerit. Ego superiori magis applaudo coniecturæ.

^z Eudæmos.] Sicut, inquit Plutarch. in eodem loco, Batiū secundus, aut, vt alij legunt, Bassus vocatus est. Est autem εὐδαίμων, tanquam dicas fortunatus, felix, vnde & Platoni lib. de legibus εὐδαίμονες πύλαι, fortunati successus. Ex quibus intelligis hic legendum, Eudæmon esse, vti etiam legitur apud Plutarch. in Coriolano. Nisi quis velit dicere eudem, vt eudemis dictus fuit, εὐδαίμων ille, qui cum Achelao in academia plurimum versatus præceptor fuit Philopæmenis Megalopolitæ ducis, vt in eius vita idem Plutarchus scribit.

^a Nicanor.] Νίκη Græcis victoria est apud Plutarchum in Niciā, vbi hinc dicit plerisque putasse Niciæ cognomen illi datum fuisse. Sed & hinc Nicanor & Nicator cognomina tracta, quæ victorem siue victoriosum significāt, quo cognomine Seleucus primus è Seleucorum familia vir maximus, insignitus fuit, vt aiunt Strabo lib. 14. Appianus in Syriacis, & Marcellinus lib. 23. Et ita quoque vocatus est gener Aristotelis apud Laërtium in vita illius. & Alexandrinus quispiam grammaticus, qui tempore Adriani Imp. vixit apud Suidam.

^b Polycrates.] Scio id nomen plerisque inditum fuisse, & inter cæteros Polycrati illi Samio de quo Cicero lib. 5. de Finibus. Strabo lib. 14. Et præfule Ephesiorum, qui vixit temporibus Seueri imperatoris. Sed cum id nomen non conueniat vrbiū expugnatori: sed potius viro magnæ potētiae, roboris, viriū, dominationis. Nam κράτος hæc significat: verum puto illum scripsisse Poliorcetes, id est vrbiū expugnator, siue destructor, cuiusmodi cognominatus fuit Demetrius propter animi pertinaciam in expugnandis vrbiū, vt scribit Vitruuius lib. 10. c. 22. Plut. in Demetrio, & Marcellinus lib. 23.

^c Acherfites.] Quid id sit nondum comperi & fortè Alcees dicere voluit: quo nomine vocatus fuit Pyrrhi proauus. Plutarch. in vita ipsius Pyrrhi in princ. Id nomen autem dicitur ab ἀλγῆ quod significat robur, virtutem, præstantem

A viuis. aut ^d Aquilæ vel ^e fulminis nomina fuere: quare Pyrrho ab Epirotis Aquilæ nomen inditum, à multi-
plici doctrina, ^f Polyhistor: ab optimo consilio, ^g Aristobulos dicti. Quibusdam regibus liuor & vi-
tium, nonnunquam ignauia & nequitia cognomentum dedit: quippe Antiocho regi Macedoniæ, quod
multa promitteret, parum efficeret, ^h Doso: ⁱ Ptolemæo, Lamyro ob vitæ turpitudinem nomen fuit.
Antigonus quoque à rapacitate ^k Hierax, & à genuum magnitudine ^l Gonatus. Alij à verborum ob-
scuritate, ^m Scotini, & ab amentia ⁿ Coalemi, atque ob fictos mores ^o Laconistæ notam nominis tuler-
re: sicut ^p Xenarchus Rhodius à bibacitate, Metretes: & Atheniensis ^q Diotinus, Chone, hoc est, infun-
dibulum, quod illo appposito affatim auriret. ^r Demochares verò ob procacem linguam, Parrhesiastes:
& ^s Demosthenes, ob morum feritatem, Arges serpentis nomine appellati sunt. Inter quos ^t Varo so-
phistæ à forma nasi ciconiæ comparis, Pelargus nomen factum. Nonnullis verò ob claritudinem,
^u Lychni dixere nomen, sicut Artaxerxi, ^x Mnemoni, quod memoria valeret. Pericles summus orator
ob dicendi elegantiam & sermonis magnitudinem, ^y Olympius: Dion, ^z Chrysofostomos: Pho-
cion, ob frugalitatem, ^a Chrestus seu bonus: ^b Cleomenes ^c & Ptolemæus, benefactor nuncupati.

A N N O T A T I O N E S.

animi fortitudinem. Et de Alceta Pausanias in Atticis & A-
thenæus li. 10. c. 12. & Xenophon rerum Græcarum li. 5. & 6.
^d *Aquila.* Nam, vt continuò pòst dicit, id nomen Pyrrho
inditum est, quod ipsum tradit Ælianus libr. de Animalibus
7. cap. 45. & Plutarchus in vita illius. Post hanc, inquit, pu-
gnam Pyrrhus cum magna gloria & celebritate nominis ac
lætitiâ in Epirum reuersus, cum *ἀετός*, id est, aquila, salu-
taretur, Per vos, inquit, *ἀετός* sum, qui me vestris armis,
tanquam alis, in altum extulistis. Tradit autem Plutar-
chus in Aristide, Reges quosdam & tyrannos se urbium
expugnatores, fulmina, victores, aquilas, accipitres ap-
pellari ingenti cum voluptate voluisse, quos tamen non
nominat.

^e *Fulminis.* Primùm nesciebam quis eo cognomine dictus
fuisset: nisi si quis huc traheret quod scribit Cicero in ora-
tio. pro Cornelio Balbo, imperij nostri fulmina Cn. & P.
Scipiones. De quibus etiam est illud Virg. lib. 6. Æn.

— *Duo fulmina belli*

Scipiadas, cladem Lybie?

Illudque Silij Italici lib. 7.

— *Aut ubi sunt nunc fulmina gentis Scipiada?*

Verùm tandem memoriæ occurrit vnum ex Ptolemæis re-
gibus Ægypti *καραινών*, id est, fulmen fuisse cognominatum
ex alacritate in rebus gerendis & audacia, vt scribit Pausa-
nias lib. 1. qui de Atticis est. Cuius etiam meminit Appianus
in Syrio: & alterum quoque scilicet, Damippum ita cogno-
minatum, cuius meminit Anaxippus in Cerauno Dramate
ab ipso Damippo denominato apud Athenæum in Dipno-
sophistis lib. 10. cap. 1.

^f *Polyhistor.* Ea dictio idē significat quod multiscius, à *πο-
λύν*, multum & *ἱστορέω*, scio, inquit. Eoq; nomine vocati sunt
Appion & Alexander Milesius.

^g *Aristobulos.* Multos eo nomine vocatos fuisse comperi-
mus, scilicet vnum ex septuaginta interpretibus missis ad
Ptolemæum, vt libros sacros in linguam Græcam verteret,
quique commentarios in legem Hebræorum edidit. Cuius
meminit Eusebius. Alter etiam Iudæus, qui scripsit res
gestas Alexandri, cuius peregrinationis comes fuit, sapē-
que citatur Ariano in rebus gestis Alexandri, vt & obserua-
uit Volaterranus. Alius pictor Syrus Plinio memorante
lib. 35. cap. 11. Legimusque apud Plutarch. in vita Themis-
toclis, ipsum Themistoclem templum Dianæ dedicasse,
quam Aristobulam, id est, optimè consulentem appellauit.
Et huius quoque Deæ Aristobulæ meminit Artemidorus
Daldianus lib. 2.

^h *Doso.* Ex Plutarcho in Coriolano, & in Paulo Æmylio:
quibus tamen locis non Antiochum hunc fuisse, sed Anti-
gonum dicit ita fuisse appellatum, quod multa promitte-
ret, pauca impleveret. *δοσω* enim futurum est verbi *δίδωμαι*,
tanquam diceretur Antiochus, Dabo.

ⁱ *Ptolemæo, Lamyro.* Plutarchus vbi suprâ. & huius quoque
meminit Strabo libr. 17. Ob id autem ita dictus est, quod
mendax esset, garrulus & loquax: Hæc enim Græcè *λαμυ-
ρός* significat.

^k *Hierax.* Ælianus de Animal, lib. 7. c. 45. *ἱέραξ* autē Græ-
cis dicitur accipiter, miluus *ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ῥάων, ἢ γυν φέρειας* proin-
deque & de raptore dici.

^l *Gonatus.* *Γόνυ* enim genu significat. Xenophon lib. 1. Pe-
diæ Cyri. Ita autem cognominatum fuisse Antigonom De-
metrij filium scribit Plutarch. in Paulo Æmylio.

^m *Scotini.* *σκοτεινοί*, id est tenebricosi, obscuri: nam sic vo-
catus est Heraclitus Ephesius ob scriptorum obscuritatem,
vt tradit Arist. in lib. de mundo. & Strabo lib. 14.

ⁿ *Coalemi.* Qui stulta meditantur & cogitant, Coalemi
vocatur *κοῖν* est cogitare, *ἡλέματι* verò fatua dicuntur: qua-
le cognomen ob amentiam fuisse inditum cuidam Cimo-
ni Plut. scripsit, teste Rhodigino lib. 17. c. 4.

^o *Laconistæ.* Fuere potius dicti Laconistæ, à breuiore ser-
mone, qui compendiosius & subinde obscurius loqueban-
tur. Sed non memini me legisse quosdam Laconistas fuis-
se nuncupatos. Corn. autem Tacitus libr. 17. sepius memo-
rat Cornelium Laconem præfectum prætorij tempore
Galbæ.

^p *Xenarchus.* Athenæus libr. 10. c. 12. autoritate Eupho-
rionis poetæ in Chiliadibus.

^q *Diotinus, Chone.* Idem author eodem loco autoritate
Polemonis, qui & idem dicit de Alceta Macedone, autho-
ritate Aristi Salaminij.

^r *Demochares.* Senec. lib. 3. de Ira, ad Philippum Macedo-
nem, Demochares Parrhesiastes ob nimiam & procacē lin-
guam appellatus, inter alios Atheniensem legatos venerat.
Audita legatione Philippus, Dicite, inquit, mihi, facere quid
possim, quod sit Atheniensibus gratum. Excepit Democha-
res, Te, inquit, suspende. Ex quo intelligis hinc non Parrha-
siades, sed Parrhesiastes, *παρρησιαστής*, id est, qui procaciter,
liberè, & audaciter loquitur.

^s *Demosthenes.* Plut. in vita illius.

^t *Varo.* Scilicet, Pergæo (fuere enim alij eo nomine) quem
à forma nasi, Pelargum, id est, Sophistam vocabant: de quo
est apud Philostratum.

^u *Lychni.* Inditum hoc Cadmo, qui à Phœnicia in Græ-
ciam literarum lumen attulit, vt inde Lychnus Heliconius
dictus fuerit. Quod obseruauit ex Chrestodoro Cæl. Rho-
diginus lib. 6. c. 18.

^x *Mnemoni.* Plutarch. in vita ipsius Artaxerxis in princ.
& iterum in vita Marij. Est autem *μνήμων*, idem quod me-
mor.

^y *Olympius.* Plut. in vita ipsius Periclis.

^z *Chrysofostomos.* Id est cui est os aureum. Atque ita dictus
Dion Prusicus Sophista & philosophus, vt tradit Suidas.

^a *Chrestus seu bonus.* Probus Æmylius in vita ipsius Pho-
cionis. Pertinax autem Imperator *χρηστός* dictus est, vt
scribit Aurelius Victor in vita illius, quod blandus esset ma-
gis quàm beneficus. Lucianus in Philopatre.

^b *Cleomenes.* Hic Lacedæmonius rex frugalissimus Athe-
neo lib. 4. c. 4. fuit: ei que cognomentum fuit, Benefactor vt
scribit Polybius lib. 5.

^c *Et Ptolemæus.* Et huic quoque eiusmodi cognomentum
fuisse

^d Aristides ob morum sanctitatem, Iusti: ^e Callimachus propter studium miræ artis, Calotechnos, sicut alter ob artis calumniam ^f Cacotechnos sumpserunt nomen. ^g Alcæus tamen Pittacum Sarapodam, quod latos haberet pedes, cognominavit. ^h Antiochus verò Syriæ rex, elatus supra modum hominis, cum vanum titulum vendicaret, cognomento Deus dici voluit: sicut apud Romanos ⁱ Domitianus, ^k & Caius princeps, qui Optimum Maximum, & Latialem Iouem se dici iussit. Proditus tamen est ^l Maricus quidam è plebe Boiorum, cum Dei nomen sibi arrogasset, & non spernendam manum perditissimorum asciuisset, quos ingentibus promissis corruperat, ita ut in Romanos ferret arma, postea captus & occisus, falsi inditi nominis gravissimas pœnas dedisse. Sicut Selus ignotus homo, qui se Ætnæ filium mentitus erat, quum loca circa Ætnam cum perditissimis & facinorosis prædaretur, à Romanis captus, in ludo gladiatorio ictibus bestiarum occisus fuit. Cui haud absimile est quod de ^m Euno Syro proditur, qui quum nuce iuglande in os inclusa ignem euomeret, simulans se deæ Syriæ numine afflatum, apud seruos & infimam plebem diuinus habitus, primò duo hominum millia in Sicilia spe rapinarum asciuit, mox effractis carceribus ad sexaginta millia coegit, Manliumq; & Lentulum prætores iusto prelio vicit & profligauit. Denique à Romanis coercitus, post multiplices clades suæ temeritatis meritis pœnas dedit.

ANNOTATIONES.

fuisse tradit Polybius eo ipso li. 5. sed alio in loco. Est autem Græca dictio huius cognomenti apud Polybium utroque in loco *εὐεργέτης*, euergetes, quam Perottus, interpres equidem doctissimus, etiam utrobique vertit Benefactor, quem secutus est Alexander noster. Sed maluisse Græcam ipsam dictionem exprimere, ut plerumque facimus in nominibus & cognominibus. De Ptolemæo Euergete sæpe apud scriptores & alibi in hoc opere scriptum est. At de Cleomene vix alibi reperies.

^d *Aristides.*] Probus Æmylius & Plutarchus vterque in vita illius.

^e *Callimachus.*] Plinius lib. 34. cap. 8. Ex omnibus autem, ait, maximè cognomine insignis est Callimachus semper calumniator sui, nec finem habens diligentia, ob id Cacotechnos appellatus. quæ quidem dictio ita vocata est *κακοτεχνος*. Ex quo vides hic erratum esse in dictione Calotechnos.

^f *Cacotechnos.*] *κακοτεχνος*, id est, malignus, maleficus, maleuolus. Nam & cacotechniam artis prauitatem nominant,

ut etiam scribit Quint. lib. 2. c. 20. Sed quis ita cognominatus sit, nunc non memini.

^g *Alcæus.*] Diog. Laërtius in vita Pittaci ad fi.

^h *Antiochus.*] Appianus in Syrio ubi dicit hunc Antiochum secundum fuisse.

ⁱ *Domitianus.*] Sueto. in vita illius, c. 13. Aurel. Victor in vita quoque ipsius. Eusebius in Chronicis. Hincq; illud Martialis lib. 5. epig. 8.

Edictum domini deiq; nostri.

Et libr. 8. epig. 2.

Terrarum domino deoq; rerum.

^k *Et Caius princeps.*] Scilicet Caligula, ex eo. Sueton. in vita ipsius c. 22. Et vide Philonē Iud. in li. de legatione ad Caiū.

^l *Maricus.*] Huius Galliarum assertoris historia transcripta est ex lib. 18. Taciti.

^m *Euno Syro.*] L. Florus epit. 3. in bello Seruili. & nonnihil epitome Liuij lib. 56. & Athenæus Dipnosophistarum libr. 6. c. 7. in fin. & de hoc quoque bello Paulus Orosius lib. 5. c. 7. & Eutropius lib. 4. c. 3.

Quid sit triplex forum, de quo in Martiale sit mentio, quæve fora olim Romæ fuerint, quæve apud exteros præcipua.

CAPUT XII.

DOMITIVM Calderinum virum disertum & studiosum, vidimus aliquando dum Romæ ageret. Interpretabatur tunc Martialis epigrammata, in quibus hos versus meminimus ^a legisse.

Causas, inquis, agam Cicerone disertius ipso,

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Quos ille in scholis cum suis sectatoribus sic definiebat, ut tria fora Romæ esse diceret, in quibus iudicia redderentur, ^b Latinum scilicet, ^c Romanum, & vetus: quod in commentariis à se editis referre non dubitauit. Sed cum legissemus fora multiplicia Romæ, in quibus forentia negocia & iudicia actitarentur, Romanumque forum, Latinum quoque & vetus dici, tenuit nos admiratio, quod vir ille ingenio alioqui exulto, strictim & inexploratè rem non prætereundam pertransierit. Nam & Romanum forum in ^d Comitio legimus inter Capitolium & Palatium, ^e vbi Rostra, ^f ædes Saturni, ^g Castoris & Pollucis templa fuere, quod Latinum forum dictum est. In quo Ro-

Martialis locus à Domitio deprauatus,

Forum Romanum.

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

^a *Legisse.*] Scilicet lib. 5. epig. 85. Simileq; est illud eiusdem Martialis lib. 8. epig. 44.

Foroq; triplici sparsus ante equos omneis.

Illudque Statij Sylvarum lib. 4. syl. 9. ad Iulium Plotium.

Nec saltem tua dicta continentem,

Que trino iuuenis foro tonabas.

^b *Latinum.*] Nihil de Latino foro me legisse memini: nisi quod Latinum vocat Ovidius lib. 4. Pastorum, quod idem libr. 3. Magnum appellauit. Item Statius Sylua 1. de equo Domitiani.

Stat Latium complexa forum.

Et scio Martialem alibi dixisse lib. 9. epig. 4.

Addita quid Latio Flauia templa foro?

^c *Romanum.*] Huius sæpe fit mentio apud authores ut Pl-

nium lib. 4. cap. 5. & lib. 12. c. 4. & lib. 19. cap. 1. & Virgilium lib. 8. Æneid.

Romanosq; foro.

Et Propert. lib. 4. eleg. 2.

Romanum satis est posse videre forum.

Et Martialis lib. 1. epig. 44.

Romanum proprius diuitiusq; forum.

Et Suet. in Augusto c. 72. & vide infra.

^d *In Comitio.*] Forum quodpiam siue id, siue aliud in Comitio fuisse satis constat ex Plinio lib. 15. c. 18.

^e *Ubi Rostra.*] Seruius in lib. 8. Æn. vbi supra.

^f *Ædes Saturni.*] Quod satis inquit Plinius dict. libr. 15. cap. 18.

^g *Castoris & Pollucis.*] Dionysius Halicarnass. lib. 6. Strabo

Comitium. mani magistratus, finito honoris tempore, imperij insignia dimittere affuerant: ad ^h quod populus frequens conueniebat, sicut ad ⁱ Comitium senatores, ibique ^k Pauli basilica mille & quingentis talentis taxata, quæ mox Fulviæ dicata fuit: licet ^l aliam Opimiam in qua ^m senaculum erat, quod in ea seniores assidebant: & aliam ⁿ Iuliam, cuius construendæ præfectus ^o Vitruuius fuit: & aliam ^p Porciam, quam Cato censorius magna mole construxit, basilicas fuisse legamus. Alterum verò ^q Cæsaris forum dictum est, vbi Veneris templum ab eo extructum ferunt. Et ^r Augusti forum, quod cum æde Martis vltoris Augustus sua impensa instruxit, ornauitque. Vetus quoque forum ^s boarium legimus, in quo ædes ^t Herculis rotunda, matris ^u Matutæ, & ^x pudicitiae patritiae facella. Ibi etiam bos ^y ex ære Æginetico fabrefactus. Quintum ^z fuit olitorium, iuxta quod ^a ædes Spei & ^b Pietatis quam Marcus Acilius ^c Glabrio duumuir dedicauit. Inibi & ^d Iunonis Matutæ & ^e Fauni templa fuisse: vbi lactariam columnam fuisse ^f Pompeius memorat, in qua infantes lacte alendos deponebant.

Columna lactaria.

A N N O T A T I O N E S.

lib. 5. Plin. lib. 34. cap. 6. in princip.

^h *Ad quod populus.* Quod hic de foro dicitur, verum quidem est: sed quod de Comitio, non item, vt arguunt verba Dionys. Halicarnas. lib. 7. hoc sensu, Brutus comparata plebeorum manu non modica, descendit cum eis in forum: ante claram lucem æde Vulcani occupata, qui locus destinatus erat concionibus, vocabaturque plebem in Comitium: mox referto foro, neque enim antea tanta turba conuenerat, progressus in medium illius &c.

ⁱ *Ad Comitium Senatores.* Varro lib. 4. de ling. Lat. inquit, Comitium ab eo, quod coibant eò comitiis curiatis & litiū causa: ergo non ibi Senatores tantum, sed & populus veniebat, vt Festus ait lib. 3. si comitia haberentur, vel ad ius audiendum, quod ibi reddebatur, vt & Cælius Rhodiginus animaduertit lib. 20. c. 17. Quare & intra ipsum Comitium forum fuit: de quo accipias locum Plinij lib. 15. c. 18. vbi ait, colitur Ficus arbor in foro ipso ac Comitio Romæ nata, sacra fulguribus ibi conditis. Mirabitur autem ingeniosus quod de Marcello Octauia Augusti sorore genito prodit Plin. li. 19. c. 1. à quo in ædilitate sua forum velis umbratum aiunt, vt salubrius litigantes consisterent, cum antea multò, vel ab illo anno quo primum Annibal in Italiam venisset, Comitium tectum fuisse, ex veteri memoria referat Liuius Deca. 3. lib. 7. Quò fortè referenda sunt quæ de tecto æneo fori Romani quidam scripserunt.

^k *Pauli basilica.* Cicero in epist. ad Atticum lib. 4. & Philip. 6. Plin. lib. 36. c. 15. Cor. Tacitus lib. 3. Plutarch. in Cæsare. Acron & Porphyrio ad Horat.

^l *Licet aliam Opimiam.* Sic ibi reposui, licet antea Opima legeretur: Fuit autem mihi author Varro, qui supra Græcostasim Senaculum, & ædis Concordiæ basilicam opimam fuisse scribit lib. 4. de lingua Latina.

^m *Senaculum.* Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & Fest. Pompeius lib. 17. Senaculi meminerunt. Sic enim vbicunque est eius mentio, necesse legendum putem: est enim à Senatus loco diminutiuum. Sum autem in hoc ab Alexandro discrepans, quod ipse putet Senaculum (sic vocat) fuisse in basilica Opima, cum tamen apertissime Varro diuersum quid abfuisse dicat: licet ambo supra Græcostasim essent: dictum Senaculum vbi Senatus aut vbi Seniores consisterent *παρὰ τὴν αἶσαν* apud Græcos. Neque verò solum eo in loco Senaculum fuit, sed alia tria recenset P. Victor in regionibus vrbis Romæ.

ⁿ *Iuliam.* Huius meminit Sueton. in Caligula c. 37. Plinius epist. lib. 5. epist. vlt. in princ. Quin. lib. 12. c. 5.

^o *Vitruuius.* Lib. 5. cap. 1.

^p *Porciam.* Plin. Secundus, si is est, de Viris Illustrib. c. 47. Plutarch. in Cat. Censorio. & ante eum Liu. 4. Decad. lib. 9. vbi ita scribitur, Cato atria duo Mæuium & Titium in Latomiis, & quatuor tabernas in publicum emit, basilicamque ibi fecit, quæ Porcia appellata est. Et in hac Tribun. Pleb. ius dicere solebant, vt scribit Plutarch. in Catone Vticensi. Fuit & alia basilica (vt id addas) Sempronia apud Liuium 5. Decad. lib. 4. Alia Æmylia apud Plinium lib. 35. cap. 32. & alia apud eundem Liu. 4. Decad. lib. 10. post argentarias nouas,

^q *Cæsaris.* De hoc foro Cæsaris Vitruuius lib. 3. c. 3. & Ouid. in 3. de Tristib. eleg. 1.

—*Hæc sunt fora Cæsaris, inquit,*

Hæc est à sacris quæ via nomen habet.

Et Stat. libr. 1. Syl.

Cæsarei stat sede fori.

Et de hoc intelligit Appianus lib. 2. bellorum Ciuium, cum scribit de ipso Cæsare loquens, Erexit Veneri genitrici templum, vt prius ad Pharsalum vouerat, bellum initurus. Atriū quoque templo circumduxit, quod Romanorum forum esse voluit: non rerum quidem venalium, sed eorum qui ad iura conuenirent. Fuit autem id forum haud procul à Comitio post ædem nunc Diuorum Cosmæ & Damiani, vt inter omnes conuenit.

^r *Augusti forum.* Sueton. in vita illius cap. 29. Tacitus lib. 4. Plin. lib. 36. cap. 15. Dion. in vita Traiani. Et de hoc quoque Plin. lib. 6. cap. 39. & lib. 35. c. 4. Corn. Tacitus lib. 4. Sueton. in Augusto, cap. 55. Ouid. lib. 4. de Ponto eleg. 5. & 5. Fastorum,

Templaq; in Augusto conspicienda foro.

& Plutarchus in Coriolano.

^s *Boarium.* In quo boues vendebantur. Varro lib. 4. lingue Lat. & Fest. Pomp. lib. 2. Huius etiam meminit Liu. 3. Decad. lib. 9. & Plin. lib. 28. cap. 2. non multò post prin. & alij multi, quos postea citabimus. Hincque arua boaria dicta, in quibus scilicet, forum ipsum boarium situm erat. Propert. libr. 4. eleg. 10. de Hercule,

Aruaq; mugitu sancite Boaria longo,

Nobile erit Romæ pascua nostra forum.

^t *Herculis rotunda.* Licet Blondus inibi ædem Vestæ figura circulari ædificatâ fuisse contendat, Pomponius Lætus Matutæ, Albertinus Dianæ, quidam Auroræ: Volaterra. tamen li. 6. Herculis existimauit fuisse templum, & Ouid. lib. 1. Fasto.

Construuntq; sibi, quæ maxima dicitur, aram

Hic vbi pars vrbs de boue nomen habet, &c.

Plin. lib. 10. c. 18. lib. 34. c. 7. & lib. 35. c. 4. Liu. 4. Decad. lib. 10. Cor. Tacit. lib. 12. Solinus c. 2.

^u *Matris Matutæ.* Liuius 4. Decad. lib. 3.

^x *Pudicitiae patritiae.* Liu. 1. Decad. lib. 19. & 4. Dec. lib. 3.

^y *Ex ære Æginetico.* Plin. lib. 32. c. 2. ad fi. Cor. Tacit. lib. 12.

^z *Olitorium.* Varro libr. 4. ling. Lat. vbi id dicit fuisse antiquum macellum, vbi erat olerum copia.

^a *Ædes Spei.* Liuius 3. Dec. lib. 1. ad fi.

^b *Pietatis.* Idem Liu. 4. Decad. lib. 10. & P. Victor in 11. regione vrbs Romæ.

^c *Glabrio.* Liuius vbi supra.

^d *Iunonis Matutæ.* Liu. 4. Dec. lib. 4. Ædes eo anno aliquot dedicatæ sunt, vna Iunonis Matutæ in foro olitorio. P. Victor in 11. regione vrbs.

^e *Et Fauni.* Non memini legisse me Fauni templum hoc in foro fuisse, sed in insula Tyberis apud Ouidium libr. 2. Fastorum,

Idibus agrestis fumant altaria Fauni

Hic vbi discretas insularumpit aquas.

Et Vitruuius lib. 3. c. 1. dicam infra lib. 4. c. 12.

^f *Pompeius.* Scilicet Fest. lib. 10. Lactaria, inquit, columna in foro

Forum quoque g Cupedinis macellum appellari, quod h Cupedinarium dicunt, cuius generis in i Thessalia & omni Græcia frequentia fuere. Præter quæ k Piscarium & l forum Neruæ, cui m Transitorio nomen erat, n pistorium in Auentino, & o Vlpium, & p Palladium. Sed Piscarium iunctum Boario dicunt fuisse secundum Tyberim, q iuxta Iani templum ad Ianiculum, quod quidam r Iunonium vocant: sicut & fora publica iuxta Veneris phanum alia, vt s Traiani, vbi columna integra mirabili structura hodie superest, iuxtaque forum Neruæ, & forum t suarium, à sequutis principibus præcipuis operibus ornata. u De foro autem veteri, quod in eo causæ actitarentur, quantum com-
memini, nec reperitur quicquam nec traditur, nisi vnum idemque Romanum, vetus & Latinum fo-
rum dicant fuisse. Sed quod nos sentimus, quodque probabilius putamus de triplici foro, profecto
sic est: primum forum Romanum iuxta comitium fuisse, in quo de iure controuerso responderi so-
lebat: ipsumque Cato x Censorius ne populus litibus assuesceret, acutis lapidibus sternendum pu-
tauit: quem postea Marcellus Octauia Augusti sorore genitus, quo salubrius disceptantes operam
forensi labori darent, velis inumbravit. Constatque Iulium Cæsarem, cum ius quotidie y seuerissime

Forum Cu-
pedinis.
Piscarium.
Pistorium.
Vlpium.
Palladium.

Forum ve-
tus.

Quid per
triplex forū
apud Mar-
tialem intel-
ligendum.

ANNOTATIONES.

in foro olitorio dicta, quod ibi infantes lacte alendos de-
ferebant.

g *Cupedinis.*] Festus Pompeius lib. 3. Cupes & Cupedia an-
tiqui lautiores cibos nominabant. inde & macellum & fo-
rum cupedinis appellabant. Cupedia autem à cupiditate
dicta, vel sicut Varro vult, quod ibi fuerit Cupedinis equi-
tis domus, qui fuerat ob latrocinium damnatus. Ipse autem
Varro lib. 4. de lingua Latina illud tantum scribit, id forum
ita appellatum à cupiditate. Donatus autem in Eunuchum
Terentij, Scribit, inquit Varro, in libris rerum humanarum
hoc modo, Numerius Equitius, Cupes & Macellus Ro-
manus singulari latrocinio multa loca habuerunt infesta.
His in exilium actis, publicata sunt bona, & ædes, vbi habi-
tabant, dirutæ: eque ea pecunia scalæ deum Penatium ædi-
ficatæ sunt, & locus, in quo vendebantur ea, quæ vescendi
causa in urbem erant allata, ædificatus. Itaque ab altero
Macellum, ab altero forum Cupedinis appellatum est.

h *Cupedinarium.*] Ita eum appellat Symmachus cõempta
ex foro Cupedinario. Et hinc quoque Cupedinarius re-
rum esculentarum venditor apud Terentium in Eunuchis,

Ad macellum vbi venimus

Conueniunt lati, mi obuiam Cupedinarij omnes.

Vbi Donatus ita interpretatur.

i *In Thessalia.*] Id constat ex Apuleio lib. 1. Metamorph.
non longè à fi. qui de ipsa Thessalia loquens, Pergens, in-
quit, ipse ad balneas, vt prius nobis aliquid cibatus prospi-
cerem, forum cupedinis peto.

k *Piscarium.*] Plautus in Curculione act. 4. sce. 1. Apud fo-
rum piscarium. & ex eo Varro in d. lib. 4. de ling. Lat. & P.
Victor, qui id ponit in 8. regione. Piscatoria autem appel-
lat Liuius 3. Decad. lib. 6. & 4. Decad. lib. 10. Sunt qui Pisa-
riam in fœminino genere vocant, in idque citatur illud
Varronis, Nullus in piscaria piscis est. illudque Vlpiani in
l. inter publica. §. publica. ff. de verb. sig. Publica vectigalia
intelligere debemus ex quibus vectigal fiscus capit: quale
est vectigal portus, vel venalium rerum, item salinarum &
metallorum & piscinarum. Sed hinc puto piscarias accipi
pro loco in quo viui pisces asseruabatur. Nam in loco po-
stremo primum nuncupat res venales: deinde salinas & pi-
scarias. Hæ autem & Piscinæ quoque vocantur Varroni
lib. 3. de Re rust. c. 3. Piscinas dico eas quæ in aqua dulci aut
falsa inclusos habent pisces ad villam, & ceteris. Nec ta-
mẽ omiserim in foro illo Cupedinis, de quo locuti sumus,
pisces quoque venundati solitos, quod constat ex Apuleio
lib. 1. Meta. vbi loquens de eo foro vt supra diximus, sub-
dit, Inque eo piscatum oppipatẽ expositum video.

l *Et forum Neruæ.*] Sueton. in Domitiano c. 5. Et forum,
inquit, quod nunc Neruæ vocatur.

m *Transitorio.*] Aelius Lampr. in vita Alexandri Seueri. Eu-
sebius in Chronicis dicit id factum fuisse Domitiano im-
perante, quo ad tria transitus pateret.

n *Pistorium.*] P. Victor in 13. regione.

o *Vlpium.*] Iul. Capitolinus in Antonino Philosopho. Et
id quidem esse puto quod & Traiani dicitur, de quo sta-

tim postea. Nam is Vlpianus Traianus dictus est.

p *Palladium.*] Fuit Palladium forum in quo de percus-
sionibus cognoscebatur &c. apud Rhodiginum libr. 28.
cap. 9.

q *Iuxta Iani templum.*] Varro, Secundum Tyberim, in-
quit, ad Ianum, forum Piscarium vocant.

r *Iunonium.*] Qui sint qui ita vocent in promptu non est,
nisi quis legendum Iunium apud Varronem libr. 4. lin-
guæ Latinæ asserat eo loco, Secundum Tyberim ad Iu-
nium forum Piscarium vocant. Magis tamen est vt fori
nomen ad piscarium, non ad Iunonium referri debeat, vt
intelligas ad Iunonium, id est ad templum Iani Iunonij, &
sic Iunonium dictum testis est Macrobius lib. 1. cap. 15. quod
huic deo Iano mensium omnium ingressus est dicatus, vt
omnes calendæ Iunoni.

s *Traiani.*] De hoc Spartianus in Adriano. Capitoli-
nus in vita Antonini Philosophi non semel, & Lampridius
in Alexandro Seuero, & P. Victor in 8. regione, vbi di-
cit hanc columnam fuisse altam pedes 128. habuisseque
intus gradus 185. fenestellas 45. Aducque integra cernitur,
quæ res gestas eius principis insculptas exprimit.

t *Suarium.*] In quo scilicet sues, siue suillæ, aut, vt alij vo-
cant, suinæ carnes vendebantur, de quo Varro lib. 4. de lin-
gua Latina, & Vlpianus noster in l. 1. §. cura. de off. præ-
fecti. urb.

u *De foro autem veteri.*] Herodianus in Antonino, Vetus,
forum vsurpauit pro Romano & ita quoque Philander
obseruauit ad Vitruuium lib. 5. cap. 1.

x *Cato Censorius.*] Hæc vsque ad clausulam, Constatque,
sunt Plinij lib. 19. cap. 1. paulò ante fi. Sed hinc illud anno-
tandum est quod Alexander acutis lapidibus hinc dicit quod
Plinius muricibus dixerat. Nam & muricem dicebant saxi
acumen. Virg. lib. 5. Æn.

Concussa cautes, & acuto murice remi

Obnixi crepuere, illasque prora pependit.

Vbi id annotat Seruius. Et illius quoque loci autoritate
Nonius Marcellus, Murices, inquit, vetustas etiam saxo-
rum asperitates dici voluit. Quanquàm & murices quoque
significat tribulos, siue, vt Græci loquuntur, *τετράλως* ma-
chinulas ferreas dolosas vnum aut plures aculeos proten-
dentes (vulgo *chausse-trapes* vocamus) Val. lib. 3. cap. 7. vbi
loquitur de Scipione Æmiliano. Suadentibus, inquit, qui-
busdam vt circa mœnia urbis, quam obsideret, ferreos mu-
rices spargeret. Et Q. Curtius lib. 4. Bion quidam transfu-
ga nunciat regi murices ferreos in terram defodisse Da-
rium. Hincque muricata cacumina Plinio lib. 10. cap. 13.
Vtrique folia pauca spinosa, muricatis cacuminibus. Et in
hac significatone puto apud Plinium in illa Catonis
sententia intelligi, licet altera quoque non inepta sit. Cen-
sebat enim ipse Cato hæc fora litigiosa (ita enim ea vocat
Ouid. lib. 4. Fastorum) muricibus esse sternenda, vt litigan-
tes ea non tam frequenter adirent.

y *Seuerissime diceret.*] Suet. in vita ipsius Cæsaris cap. 43. in
princ.

diceret, ^z alterum de manubiis vnà cum æde Veneris genitricis magnifica impensa & profusis sumptibus construxisse, ^a cuius aream supra sestertium millies, & immenso constituisse authores tradunt: ipsumque suo nomine imposito, ^b Cæsaris appellasse, in quo iudicia etiam reddebantur. ^c Tertium diuus Augustus inter publica opera præcipuè forum ^d cum æde Martis construxisse fertur, cum porticu duplici, vbi ^e Apollo eboreus videbatur: forique extruendi causam fuisse, hominum iudiciorumque multitudinem, quæ videbatur (vt ^f Tranquilli verbis vtat) non sufficientibus duobus foris, tertio indigere, quod Augusti nuncupatur. Ex quibus sine controuersia liquet triplex de quo quærimus forum, de Romano, deque Cæsaris & Augusti foro, in quibus lites actitari, & iudicia reddi consueverant, non de aliis intelligi oportere. Succurrit tamen in hac re notare, Spartæ forum ^g Clarium vocari: apud Iones, ^h Panonium, Argis gymnasium, quod ⁱ Cyllaraium dixerunt: Athenis aliud quod ^k Ptolemæum, & apud Samios & Alexandrinos duo fora, Larua nuncupari, ^l Athenis quoque Diphilum & ^m Ceramicum, atque ⁿ Helium, quod erat omnium maximum, & ^o Delphinium, & ^p Palladium pro foris fuisse, ^q aliæque ignobiliora, vt Parabiston maius, quasi absconditum, & ^r Trigonum. Fuit quoque Parabiston maius, in quo vndecim confidebant iudices: & aliud forum, vbi ^s Olæ ara quam præcipuè Athenienses colunt, & ^t Batrachium, & aliud ^u Puniceum, à coloribus: & in ^x Thessalia liberum, atque in Pyrrho ^y Hippodromia, & ^z Capuæ Albanum. Celebratur inter cætera ^a Argium forum sepulchro Donabi, qui insigni prudentia & astu præcedentes reges anteisse fertur: in quo lupo æreus cum tauro pugnans, fatum Pyrrho regi prædixere: & Magnetum sepulchro ^b Themistoclis: sicut forum Antiochiæ, ^c Germanici funere insigne fuit: & ^d Megarensum, sepul-

A N N O T A T I O N E S.

^z Alterum de manubiis.] Suet. ibid. c. 16.

^a Cuius aream.] Scilicet, fori, vt patet ex Suetonio vbi nuper citauimus.

^b Cæsaris.] De foro Cæsaris Plinius lib. 16. c. 44.

^c Tertium Diuus Augustus.] De hoc Ouid. lib. 4. de Ponto. eleg. 5. Plin. lib. 16. cap. 39. & lib. 35. cap. 4. & lib. 36. cap. 15. Cornelius Tacitus lib. 4. Sueton. in Augusto, cap. 55. Dion in Traiano, Spartianus in Adriano, Cassiodorus in Coss. Romanis. & vide Plutar. in Coriolano.

^d Cum æde Martis.] Sueton. in Augusto c. 29. Ouid. libr. 5. Fasto. de Marte, inquit,

Ultor ad ipse suos cælo descendit honores,

Templaque in Augusto conspicienda foro.

Et infra,

Speclat & Augusto prætectum nomine templum:

Et visum lecto Cæsare maius opus.

Vouerat hoc inuenis tunc, cum pia sustulit arma:

A tantis princeps inspiciebat erat.

^e Apollo eboreus.] Plin. lib. 7. c. 53.

^f Tranquilli.] In Augusto cap. 29. Fuere quoque vt id addas, Romæ alia fora, vt forum Metodæum apud Dionem in Traiano. Forum Græcum Plutarcho in libro, cui titulus est *ἡ δὲ ζώνων φρονιμώτερον χρῆσις ἢ δαλάρια* Et forum Salustij P. Victori in 6. regione vrbis. & Archimorium, Ceditianum, Argentarium, Iugarium, Suburanum, & Equilinum, vt alij quoque obseruauerunt. Item forum Clodij Plinio lib. 3. c. 15. vbi & alia memorat: sed illa erant oppida.

^g Clarium.] Apud Plutarchum in Agide.

^h Panonium.] Panionium legendū ex Herodoto libr. 1. vbi dicit Iones, audito quopiam Cyri responso, in Panionio se congregasse. De Pania autem Pallade videbis seq. versu.

ⁱ Cyllaraium.] Liuius 4. Decad. lib. 4. vbi id Cyllarabim vti etiam Plutarchus in Pyrrho non multò antè fi. & Pausanias in Corinthiacis in duobus locis, vbi & id vocat Cyllarabim, dicitque ita nominatum à Steneli filio, in eoque Palladam esse, quæ Pania cognominatur.

^k Ptolemæum.] Hic, ni fallor, lapsus est Alexander: neque enim forum vllum Athenis ita dictum est, sed Gymnasium, quod ab foro non longè aberat, vt scribit Pausanias lib. 1.

^l Athenis quoque.] De his omnibus Athenarū foris Pollux lib. 8. c. 38. cap. 7. *ὅτι τὰ ἐν Ἀθήναις διακρίων*. præter hos, quos statim sigillatim citabimus. Sed & vltra ea, quæ Alexander hic recenset, alia plura ponit ipse Pollux, scilicet forum in Prytanæo, forum Putei, forum in Lyco, forum Metichi, forum Ardetum.

^m Ceramicum.] De hoc quoque præter Pollucem mentiq-

nem fecit Plutarchus in Cimone.

ⁿ Helium.] Helium, siue Helia scribendum ex Pausania, qui id dicit lib. 1. Et de hoc item Lucianus in Amoribus,

^o Delphinium.] Et de hoc Ælianus de Varia Historia lib. 5. Hoc autem ab Ægeio constitutum fuisse, ibique primum Theseum iudicatum tradit Pollux vbi supra. Pausanias d. lib. 1. tradit iudicium ibi de his exerceri solitum, qui iustam se cædis causam habuisse contendebant, atque inibi Theseum absolutum fuisse, cum Pallantem qui seditionem mouerat, & eius filios occidisset.

^p Palladium.] Ælianus quoque vbi supra. In eo autem iudicabantur cædes, quæ ab inuitis, aut ignorantibus, siue fortuito commissæ erant, vt scribit Pollux vbi supra. Pausanias autem d. libr. 1. Danophontem primum ibi causam dixisse.

^q Aliæque ignobiliora, vt Parabiston.] Pausanias lib. 1. ait, Ab obscuro vrbis loco in quo situm erat, sic nuncupatum, in quo leuissimæ prorsus causæ cognoscebantur.

^r Et trigonum.] Pausanias ibi, à forma dictum refert.

^s Olæ ara.] Quæ sit hæc Olæ non satis mihi constat: reperio tamen apud Pausaniam in Atticis, in foro Athenis fuisse Misericordiæ aram, cuius Numini, quod magna habeat in tota hominum vita & casuum varietate maxima momenta, soli ex omnibus Græcis singularem quendam honorem habent Athenienses. Quamobrem legendum censuerim hoc loco, Eleas, pro Misericordia. Neque enim Olæa ponendum est: quia in arce, non in foro Olæam Athenienses coluerunt.

^t Batrachium.] Pausanias d. lib. 1.

^u Puniceum.] Pausanias ibi.

^x In Thessalia.] Sed & apud Persas erat forum, quod Liberum dicebatur, vt postea dicetur.

^y Hippodromia.] *ἵπποδρόμια*, idem ac cursus equorum, ludi circenses, locus vbi equis concurritur. Nam & *ἵπποδρόμος* circus est, & certamen erat Athenis in honorem Thesei, de quo vide Plutarchum in Theseo. Cuiusmodi etiam erat apud Cyrrham, in quo Pithiorum equestre certamen celebrabatur, apud Pausaniam lib. 10.

^z Capuæ Albanum.] Ex Cicerone in 2. Oratione de lege Agraria, & Valerio Maximo lib. 9. cap. 1. vbi de Hannibale.

^a Argium forum.] Hæc vsque ad clausulam, & Magnetum, sunt Plutar. in vita Pyrrhi.

^b Themistoclis.] Probus Æmylius in vita illius & Diodorus Siculus lib. 2. & Plutarchus eod.

^c Germanici.] Cor. Tacitus lib. 2.

^d Et Megarensum.] Plinius lib. 16. c. 39. in fi. vbi tamen nihil dicit

chro Corœbi : in quo mirum proditur, vt oleaster longo æuo suspensa diu arma intra corticem admiserit : mox incisa, ocreas & galeas peperit. ^e Et Celenarum, vbi Marfyæ pellis detracta ab Apolline, appensa videbatur. Mirumque prodi de ^f Ariciæ foro ingenti chasmate in profundum hausto, magno & exitiali portento calamitatis futuræ. Tradunt s Thaletem in loco Milesij agri vili & contempto sepeliri voluisse, prædiuinantem animo, in illo Milesiorum forum celebre quandoque futurum. ^h Apud Persas verò fora duplicia fuere: vnum, quod liberum vocant in quo honorati & præcipuæ nobilitatis viri principem locum tenebāt, vbi regia erat: alterum, in quo mercenarij & negotiatores, aliæque humilis turba diuertebant. ⁱ Capuæ quoque fora distincta fuere, alia plebeiorum, quum plebs à patribus dissentiret : alia nobilium. In quibus enim nobiles erant, ne essent in contubernio sordidissimorum, ad illa infimo ordini accedere non licebat.

Corœbi sepulchrum.
Oleaster peperit.
Thaletis sepulchrum.
Fora duplicia apud Persas.
Fora Capuæ.

ANNOTATIONES.

dicat de Corœbo, sed Pausanias libr. 1. scribit apud Megareses fuisse Corabi sepulchrum.

^e Et Celenarum, vbi Merfia. De hoc inter nos non conuenit. Ouidius enim in Fabulis & Strabo in Phrygia. Plinius libr. 5. cap. 29. & Xenophon de Cyri minoris expedit. libr. 1. aiunt vna voce, Apollinem à se in tibiæ certamine victo, Marfiæ cutem detraxisse, eamque in antro, vbi Marfyæ fluminis fontes sunt, ex nympharum lachrymis suspendisse, atque ex ea re flumini nomen inditum. Quod verum est: non autem in foro Celenarum Marfyæ pellis appensa, vt Alexander posuit.

^f Ariciæ foro. Liuius Decad. 3. libr. 10.

^g Thaletem. Plutar. in vita Solonis.

^h Apud Persas. Xenophon libr. 1. Pedix Cyri, non multo post princ.

ⁱ Capuæ quoque fora. Hæc vsque ad finem sunt Valerij Maximi libr. 9. cap. 5. in fine. Fuitque, vt id addas, Capuæ aliud forum Seplasia nuncupatum apud eundem eod. libr. cap. 1. vbi de Annibale. & Ciceronem in 2. Oratione de lege Agraria. Fuere & apud Thurios multa fora, quæ Diod. Siculus libr. 12. nominat Heira, Thuria, Thurinam. Adde præterea Syracusis forum Acradinæ, apud Liuium 3. Decad. libr. 4. Fuere & alia plura, de quibus videndus Rhodiginus libr. 18. c. 37. & libr. 28. c. 9.

Quæ multæ militares maiores, & quæ minores militibus, & ob quæ delicta inferri solebant.

CAPVT XIII.

MILTÆ^a militares nonnullæ maiores, quæ capitis supplicio luebantur, plæræque minores, prout grauitè aut leuiter delictum esset facinorosis & delinquentibus militibus, necessario ad rem militarem exemplo à ducibus inferri solitæ sunt: quibus fanciuerunt militaris imperij disciplinam, vt ignauus & contumax miles, prout segnis, negligensque, aut affinis culpæ fuisset, ita acri & seверо iudicio, vel leuiori pœna notaretur. Nam ^b desertores, ^c seditiosos & ^d fugitiuos, aut si ^e loco, ^f statione vel ^g præsidio cessissent, tergæve dedissent, aut ^h à castris effugissent, tanquam pessimo facinore adstrictos, capitali pœna plectere solebant. Nonnunquam vbi multitudo obnoxia foret, authores turbarum ⁱ ad palum deligare, aut securi percutere: ^k reliquæ verò multitudinis decimum quemque sorte ductum ad supplicium petere, peruulgata pœna fuit. ^l Cæsar verò

Capitalia crimina militum.
Punio vbi multitudo peccasset.
Cæsar.

ANNOTATIONES IN CAPVT XIII.

^a **M**ILTÆ^a militares. De his multa videbis in tit. ff. de re milit.

^b Desertores. De pœna desertorum l. non omnes in princ. & multis §. seq. d. tit.

^c Seditiosos. Modestinus in l. 3. §. qui seditionem. d. tit. Qui, inquit, seditionem atrocem militum concitauit, capite punitur. Si intra vociferationem, aut leuem querelam seditio mota est, tunc gradu militiæ deiicitur.

^d Fugitiuos. Nō est hoc verbum militare, sed potius seruilium literarum, vt Senecæ verbis utar. Per hoc fortasse, desertoribus iam expressis, alios vult hīc dicere. Tamen fugitiuorum nomine intellexit Alexander perfugas, transfugas & similes, quibus delictum capitale est. d. l. 3. §. is, qui ad hostem. Quod si de militibus, qui fugam in acie fecerint, author loquutus est, non est verum fuga capitale eos admittere: prior enim dūtaxat, qui ceteris spectantibus fugam fecit, propter exemplum capite punitur, alij non item, quod æquius est, vt pluribus ostendit ad Menandrum. l. omne delictum §. qui acie. ff. de re milit. Licet M. Furius Camillus in eos, qui à Veiis, pauore fugerant, more militari animaduertit, teste Liuius Decad. 1. libr. 5. Remissior verò disciplina cum tempore facta solum fugæ principem, quique primus terga dedisset, puniendum exegit.

^e Loco. Sueton. in Augusto cap. 24. & Polybius libr. 6.

^f Statione. Sueton. ibid. Centuriones statione deserti itidem, vt manipulares capitali animaduersione puniuit. Et Modestinus in l. 3. §. qui stationis. eod. tit. Qui stationis munus relinquit, plus quam emanfor est. Itaque pro modo de-

lictū, aut castigatur, aut gradu militiæ deiicitur.

^g Præsidio. Liuius 1. Decad. libr. 5. post princ. in oratione Appij Claudij ad fi. & iterum 3. Decad. libr. 5. Polybius libr. 6. M. autem Æmilius Scaurus filium suum: quia præsidium deseruerat, in conspectum suum vetuit accedere: illēque ad hoc dedecus mortem sibi consciuit, vt scribit Plinius Secundus, si is est, Virorum illustrium cap. 72. Vide Valerium Maximum libr. 5. cap. 8. 9. & Frontinum Stratagematum libr. 19. cap. 3.

^h E castris effugissent. Polybius libr. 1. Apud Romanos, inquit, mors pœna est iis, qui in bello locum, in quo constituti sunt, reliquerint, aut aliquo modo à castris fugerint.

ⁱ Ad palum. Sic enim Scipio, cui postea Africano cognomen datum est, in seditione à militibus in castris ad Sucronem facta, authores eius seditionis ad palum deligari, virgisque cædi & securi percuti iussit, vt scribit Liuius 3. Decad. libr. 8.

^k Reliquæ verò multitudinis. Cicer. in orat. pro Cluentio Habito. Statuerunt, inquit, ita maiores nostri, vt si à multis esset flagitiū rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduertetur, vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. Liuius 1. Decad. libr. 2. Cetera, inquit, multitudo sorte decimus quisque ad supplicium lecti. Et Polybius libr. 6. Et de hoc quoque dicemus in nostro Tractatu, cui titulus est, Quibus ex causis pœnæ legum temperandæ sint.

^l Cæsar verò. Id ex Hircio, aut, vt alij putant, Oppio in bello Africano, & Suetonio in vita ipsius Cæsaris cap. 67.

m Alexander

Alexander.
Appius.
Claudius.
Iuba.
Auidius.
Cassius.
Seuerus.

Antiqui
moris puni-
tiones.

Minorum
criminum
punitio.

quum conueneret in cæteris, seditiosorum & desertorum acerrimus inquisitor, & punitor dicitur fuisse maximus. Traditur ^m Alexander Macedo quendam castelli custodiae præpositum, ob desertam stationem nece multauisse, alterum descipientem sagitta confixisse. ⁿ Appius tamen Claudius humanius agens, ex his quos loco cessisse nouerat, decimum quenque in conspectu exercitus fuisse percuti iussit. ^o Iuba rex asperior & durior, desertores qui loco amisso in castra aufugerant, cruce affixit. Inter cæteros ^p Auidius Cassius memoriæ proditur nouo exemplo multis desertoribus manus detruncasse & pedes, asserens maiori disciplinæ fore, miserabiliter criminosum viuere, quàm occidere. ^q Seuerus autem imperator, exactor alioqui grauis, urbanas cohortes, quòd neci Pertinacis consenserant, satis habuit, militaribus insignibus exutos, nudos destituere & dimittere. ^r Antiqui tamen moris erat, ut qui aciem reliquissent, aut infrequentes ad signa conuenirent, fustuario plecterentur. ^s Præsidio verò decessisse, semper capitale fuit. Si quæ verò cohortes ^t signa fœdè amississent, nisi noxam cuius arguebantur, purgassent, in eas more maiorum quandoque capitali supplicio, plerumque leuiori pœna sæuitum est. Quare pro frumento ^u hordeum dare, vel ^x extra vallum sine tentoriis relinquere, nonnunquam milites ^y in prima acie inducere, aut ^z districtis gladiis discinctos destituere, variisque ignominiis afficere solebant: ut his contumeliis coerciti, intentius mandata exequerentur, deincepsque ad subeunda pericula paratiores forent. ^a Eos verò qui pugnam detrectassent, aut secessionem fecissent, quique erant fugæ & pauoris insimulati, quique segnes & cunctabundi arma cepissent, leuissima nota erat iureiurando adigere, non aliter quàm stantes quoad stipendia facerent, cibum potumque capturos: ^b aut traditio pugillarium, quos taciti statim legerent: quæ leuior censebatur nota. ^c Augustus tamen decimam legionem contumacius parentem, cum ignominia totam dimisit. Ob minora verò, & leuioris noxæ crimina, vel locum & ordinem ^d in acie mutare, ^e vel stipendium anni

ANNOTATIONES.

^m Alexander Macedo.] Plutar. in vita ipsius, ubi primum Menandrum vocat, alterum Orfodatem.

ⁿ Appius tamen Claudius.] Dionysius Halicarnassæus lib. 9. cuius hæc verba sunt, Centuriones, quorum cohortes fugerant, & antesignani, quorum signa amissa fuerant, partim securi percussi sunt, partim occisi fustibus, reliquæ copiæ decimate sunt. Quæ pœna solemnitas apud Romanos est eorum, qui ordines deseruissent, signaue amississent. Liuius 1. Decad. lib. 2. Iulius Frontinus libr. Stratagematôn 4. cap. 1. Sed & hîc adde id ipsum fecisse alios multos, quos tibi sigillatim recensere in nostris Commentariis primigeniorum in 17. q. in 1. opin. nu. 52. incip. Tullius.

^o Iuba.] Id ex Hircio in bello Africano.

^p Auidius.] Legendum est Auidius ex Volcatio in vita ipsius Auidij Cassij, cuius hæc verba sunt, Idem multis desertoribus manus excidit, aliis crura incidit & poplites dicens, Maius exemplum viuientis miserabiliter criminosi, quàm occisi semel.

^q Seuerus.] Herodianus lib. 2. de eo loquens, Militibus, inquit, meis præcipuo, recingant vos, ac vestimentis exutos militaribus nudos dimittant. Et paulò post, His imperatis euistigio milites Illyrici concurrunt, breuesque illos gladiolos detrahunt, quos auio argentoque ornatos in vsum pompæ suspensos habebant, tum zonis vestitque & cæteriæ militiæ insignibus per vim ablati, nudos ad vnum exautoratosque dimiserunt.

^r Antiqui tamen moris.] Liuius 1. Decad. lib. 5. post princ. in orat. Appij Claudij ad fi. nostris autem legibus miles à signis discedere sine periculo non potest. l. penult. ff. ex quibus cau. maio.

^s Præsidio verò.] Dictum est suprâ, sub verbo, Præsidio.

^t Signa fœdè amississent.] Vide infrâ ad verbum, aut districtis gladiis. Aut ea reliquissent: nam & hos vel indemnatos & indicta causa occidendi lex potestatem dabat, ut scribit Dionysius Halicarnassæus lib. 11.

^u Hordeum.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Vbi Marcellus militibus, qui male pugnaverant, hordeum dari iussit. quod & idem de eodem scribit Plutar. in vita ipsius Marcelli. Sed & Suet. in Augusto c. 24. Cohortes, inquit, si quæ cessissent loco, decimate hordeo punit. Et Polybius in libello de castrametatione Ro. lib. 6. Hos ex omnibus illis, qui timide se gesserint, sorte eximit, & fuste cædit, nulla deprecatione admitta: reliquos hordeo eis pro tritico demenso. Et Vegetius lib. Rei milit. 1. c. 13.

^x Extra vallum.] Id quod Otacilius Crassus Consulem & Domitium Corbulonem fecisse tradit Iul. Frontinus lib. 4. Stratagematôn cap. 1. & M. Aemilius Paulum, Magistrum equitum aduersus cohortes, quæ signa amiserant, Liuius 1. Decad. lib. 10. Nam & Polybius ad ea, quæ iam ex eo adduximus, illud subiungit, Extra vallum munimenta-que tendere iubet. & Frontinus quo loco citabimus infrâ, ubi & Otacilius Crassus Consulem & Domit. Corbulonem idem fecisse tradit.

^y In prima acie inducere.] Vide infrâ ad verbum, Marcellus. ^z Aut districtis gladiis.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Frontinus lib. 4. c. item 4. ubi de M. Curio loquitur. Herodianus lib. 7. Centurionesque manipulorum quorum signa amissa fuerant, districtis gladiis discinctos destituit. Sed & eos, qui signa reliquerant, Corbulo capite puniebat, apud Tacitum lib. 13.

^a Eos verò.] Liuius 3. Decad. lib. 4. ut T. Sempronius Gracchus ita nonnullos milites puniuit.

^b Aut traditio pugillarium.] Sueton. in Augusto cap. 39. Leuissimum, inquit, genus admonitionis fuit traditio coram pugillarium, quos taciti & ibidem statim legerent.

^c Augustus.] Suet. in vita ipsius cap. 24.

^d In acie mutare.] Iurisconsultus in l. 3. §. 1. ff. de re milit. inter pœnas militares militiæ mutationem & gradus deiectionem reposuit. Sed in §. in bello eiusdem c. Qui, inquit, agmen excesserit: ex causa, vel fustibus cæditur, vel mutare militiam solet. itemque in l. non omnes. §. qui in pace. eod. tit. Qui in pace deseruit, eques gradu pellendus est, pedes militiam amittat. & in l. milites. §. Saluio. ff. de cust. reo, ibi, castigandum eum & in deteriore militiam dandum. & in l. ult. ibi, Pro modo culpæ vel castigantur, vel militiam mutant. & iterum paulò post, vel capite punitur, vel in extremum gradum militiæ datur. Iul. autem Frontinus libr. 4. Stratag. c. 1. scribit, Senatim, ex Appij Claudij sententia, eos qui à Pyrrho capti & postea remissi erant, equites ad peditem redeisse, pedites ad leuè armaturâ, omnibus extra vallum tédere iussis, donec bina hostium spolia singuli retulissent.

^e Vel stipendium.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Val. Maximus lib. 2. cap. item 2. ubi de L. Martio, & Q. Petilio loquitur. & Iul. Frontinus lib. 4. cap. 1. ad fi. Et quod de anno hîc dicitur, interdum de semestri legitur, ut scilicet semestri stipendium in annum differretur. apud Liu. 4. Dec. lib. 10. Hûcque spectat illud Festi Pomp. lib. 16. Resignatum æs dicitur militi, cum ob delictum aliquod iussu Tribuni militum, ne stipendium

differre militibus; ^f neque his æra procedere, qui ^g ære diruti dicebantur, ^h aut in politia ⁱ vel in frequentia notare, vel citra ^k commoda stipendiorum exauthorare, ^l vel locum in quo tenderent in castris, adimere: illósque ^m sine pellibus tabernacula habere, ⁿ vt humi & sub diuo accubarent, ^o vel ne in oppidis hybernarent, inhibere solebant. In politia autem & infrequentia notabantur hi, qui rudibus & parum nitidis armis, vel ^p strigofiori equo & macie affecto utebantur, ^q quique prædicto ad pugnam die, occasionibus quæsitis, contumacius parent: quæ ^r mora excusabat, si funeris paterni, vel sacrificij gentilis, auspiciive, aut morbi fontici, vel feriarum causa, ad constitutam diem non adessent. ^s Qui verò arma alienasset, aut illa amisisset, propter inertiae turpitudinem, æquè ac desertor morte luebat. ^t Apud Græcos verò, militari erat iure cautum, vt qui miles scutum in acie amisisset, capite lueret: qui verò gladium, leuiori pœna notaretur: quia maioris disciplinae, se ab hoste tueri & præstare incolumem, quàm cum sua pernicie hostem perdere, semper summi duces putauere. Quod ^u Scipionis Æmiliani verbum fuit, malle se ciuem seruare, quàm multos hostes perdere. Quare Lacedæmonij ^x Archilochum poëtam vrbe exegere, quòd carmen scripserat, in quo suadere visus fuit, satius

Ære diruti.

Notati in politia.

Græci.

Archilochus à Lacedæmonijs eiectus.

A N N O T A T I O N E S.

dium ei detur in tabulas referebatur. & vide Iul. Frontinum, quo loco citabimus infra.

^f *Neque his æra procedere.*] Valerius maximus vbi naper citauimus. & Liuius 3. Decad. libr. 7. & Frontinus eodem loco.

^g *Ære diruti.*] Festus Pompeius lib. 4. Dirutum ære militem dicebant antiqui, cui stipedium, ignominia causa, non est datum, quòd æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum. De ære autem dirutis Cicero in 7. in Verrè actione.

^h *Aut in politia.*] Dispeream, nisi Alexander hinc, & paulo post in eadem dictione errauit, sitque legendum vna dictione, impolitia: ex A. Gellio lib. 4. cap. 12. cuius hæc verba sunt, Si quis eques Romanus equum habere gracilentum, aut parum nitidum visus erat, impolitiae notabatur. Erat autem impolitia, vt ipse scribit, quasi tu dicas incuria, citatque in id M. Catonem. & Festo Pom. lib. 9. cum scribit, Impolitias facere dicebantur Censores, cum equiti æs abnegabant ob equum malè curatum.

ⁱ *Vel in frequentia.*] Sic quoque leget paulò mox tanquam sint duo vocabula, vt in politia vtrobique legit, cum legendum, Infrequentia. vna dictione composita, vt videri potest ex optimis authoribus, qui infrequentem peculiari appellatione vocant, qui abest à signis, vt etiam dicit Festus libr. 9. Vnde Plautus in Truculento act. 2. scena 1.

Nunquam amatoris meretricem oportet causam dicere,

Quin vbi nil det, pro infrequente eum mittas militia domum. Et Liuius 1. Decad. libr. 8. Sine comœatu vagi milites in pacato in hostico erant, immemores sacramenti, licentia sola se vbi velint exauthorant: infrequentia deserant signa. Plinius de Viris illustrib. vbi de Q. Fabio ait Manlium Stalium transfugere ad hostes volentem, equo & armis donatis retinuit & Lucano cuidam fortissimo ob amorem mulieris infrequenti eandem emptam dono dedit. Cintius de Re militari apud Gellium libr. 16. cap. 4. Miles cum die, qui prædictus erat, aberat, neque excusatus erat, infrequens damnabatur. Iul. Frontinus lib. 4. Stratagemat. c. 1. in fi. Cum ab Lyguribus (ait) in prælio Q. Petilius Coss. interfectus esset, decreuit Senatus, vt ea legio in cuius acie Coss. erat occisus, tota infrequens referretur, stipendium ei annum non daretur, æraque rescinderentur.

^k *Citra commoda stip.*] Ex Suet. in Aug. c. 24. Item, ait, alios immodeste missionem postulant, citra commoda emeritorum stipendiorum exauthorauit.

^l *Vel locum in quo tenderent.*] Val. Maximus lib. 2. c. 2. vbi de Marcello.

^m *Sine pellibus.*] In eod. loco.

ⁿ *Vt humi, vel sub diuo accubarent.*] Non satis scio vbi stramenta militi intra tentoria vetita sunt. Quòd autem sub diuo accubuerint, prædictus Valerij locus arguit, vbi tege re tabernacula pellibus prohibitum fuit. Sunt autem contraria in hyberna concedere sub pellibus esse: & item contraria sub pellibus durare & sub diuo. Veget. lib. 1. c. 3.

^o *Vel ne in oppidis hybernarent.*] Liuius 3. Decad. lib. 6. post princ. vbi & illud quoque addit, Neue hyberna propius

vllam urbem decem millibus passuum ædificarent. & rursus alibi in eodem lib. Exercitus, quòd in oppidis hybernare vetiti erant, segni fungebantur militia.

^p *Vel strigofiori equo.*] Vide supra in verbo, aut impolitia.

^q *Quique prædicto.*] Gell. libr. 16. cap. 4. ex autoritate Cincij in lib. de Re milit.

^r *Quæ mora excusabat.*] Hæ omnes excusationes sunt illius eiusdem loci his verbis, His additis exceptionibus, Nisi harunce aliqua causa erit, funus familiare, feriae vindemiales, & paucis interiectis, morbus fonticus, auspiciūve, quod sine piaculo præterire non liceat, sacrificiūve anniuersarium, quod rectè fieri non posset, nisi ipsius eo die ibi sit ius. Ex quibus intelligis, non omnes ferias eius rei excusationem habuisse, vt Alexander hinc simpliciter scribit, sed solas vindemiales. Sed & ei quoque quod de morbo dictum est, ad stipulatur Liuius 3. Decad. libr. 4. Nomina, inquit, omnium ex iuniorum tabulis excerpserunt, qui quadriennio non militassent, quibus neque vocatio iusta militiae, neque morbus causa fuisset. Quod de morbo fontico intelligi debet ex illa Cincij sententia. Nam nec aliàs morbus, nisi fonticus, excusationem habet nostris legibus, vt scribitur in l. quæsitum est. ff. de re iudi. quæ declarat quis dicatur morbus fonticus. Atque valetudinem militiae laboribus soluere, hinc quæ causariam missionem fieri cauetur in l. 2. §. est causaria ff. de his qui not. infra.

^s *Qui verò arma.*] Ex l. desertorem. §. miles. & l. qui comœatus. §. arma. ff. de re milit.

^t *Apud Græcos.*] Plutarch. in vita Pelopidæ. Græcorum, inquit, leges non qui ensem, aut lanceam, sed qui clypeum amisissent, multa damnabant. Idem in Prob. Laconicis vbi de Demarato loquitur. Apud Lacedæmonios, ait, qui scutum abiiciunt, ignominia afficiuntur, qui verò galeas thoracisve, minimè. Isocrates in oratione de pace scribit, infames olim habitos fuisse, qui clypeum abiecerunt. Et Aristoteles libro Moralium 5. agens de iniustis, qui tamen πεινέκται dici non possunt, quòd nihil inde lucri capiant. Exempli loco ponit τὰς ἐν τῇ ἀσπίδι διὰ δειλίας. id est, qui ob metum & ignauiam clypeos abiecerunt.

^u *Scipionis Æmiliani.*] In eius apophthegmatis vbi de incruenta victoria. Nec absimiliter Lucullus dicebat, Se malle vel vnum ciuem ab hostibus Romanorū eripere, quàm omnes sibi res hostium vendicare, authore Plutarcho in vita illius.

^x *Archilochum poëtam.*] Plutar. in apophthegmatis Laconicis, vbi & carmē ipsius in eam rem ascripsit, vt etiam Aristophanes in ea fabula, cui titulus est εἰρήνη, & Strabo li. 12. Sextus Empiricus lib. 3. Pyrrhonorū, quod huiusmodi est,

Ἀσπίδι μὲν σάων περ ἀγόμεται, ἢν ὦρα δάμνη

ἔντος ἀμύμοντος κάλλιπον ἢ ἐθέλων.

Quod sic traduxit Erasmus Chilia. 2. cent. 2. c. 97.

Scuto aliquis gaudet saiorum, ego quod bene pulchrum

Deserui nolens inter opaca rubi.

Sic autem interpretes Strabonis,

Criminis expertem clypeum, non spontè reliqui,

Cincij

Germani. esse arma quàm vitam in acie amittere. ⁷ Germanis quoque qui scutum amisisset in bello, à publico concilio & sacris arcebatur. ² In transfugas verò velut maiori crimine obnoxios, & patriæ ac ciuium proditores, capitali pœna plerumque sæuitum est. Hi enim semper venia indigni fuere, sicut proditoris infimulati. ^a Quamuis Q. Fabius Maximus illorum qui contra religionem iurisiurandi ad hostes transfugerant, dextras amputari mandauit, hoc animaduersionis metu sub disciplina & in officio fore arbitratus. ^b A Publio tamen Scipione in profugas & fugitiuos fuit acerbè consultum. Siquidem ex Romanis qui rupto imperio ad hostes transfugerant, in crucem efferri: nominis verò Latini, securi percuti iussit. ^c Posterior Aphricanus transfugas bestiis obiecit, ^d Paulus Æmylius elephantis. ^e Germani arboribus suspendunt, ignauos & imbelles palude mergunt. ^f Qui verò captiui in hostium potestate suâ defidia venissent, his arma & ordo militandi mutatus fuit, vt equites in peditum, pedites in funditorum alas transcriberent: ^g vtque locum extra castra assignatum, vallo & fossa non communirent. Quare Domitius Corbulo à Nerone in Armeniam missus, duas alas & tres cohortes, quod hosti cesserant, extra vallum sine munimento tendere iussit. ^h Artaxerxes Medum qui transfugerat, & rursus rebellarat, pro insigni ignominia iussit scortum capite circumferre nudum. ⁱ Qui etiam summis ducibus si quid deliquissent, ignominia loco detractas vestes flagellari, & pro capite depilando tiaram depilari iussit. Titus Vespasianus tam seueræ disciplinæ fuit, vt militem ab hostibus captum, qui solutis vinclis ad castra refugerat, ultra militare non fuerit, nec illi arma crediderit, quod viuus ab hostibus capi permiserit. ^k Sertorius verò, vt disciplinam exemplis stabiliret, cohortem propter obscenitatem morum & immodicas rapinas ad vnum interfecit. Daci cum male pugnassent, hac fuere ignominia notati, vt cubantes capita loco pedum ponere, & ministeria vxoribus præbere cogerentur. ^l Xerxes quoque vt Babylonios, quorum ductu defectio- nes ad hostes fiebant assiduè, reprimeret, cauit edicto vti arma ne ferrent, sed cauponæ indulgerent, tibiis psallerent, & scorta alerent. Sicut ^m Leontini, ne res nouas molirentur à Phalaride conuiuuiis & vinolentiæ relictis sunt. ⁿ Cyrus quoque Lydis superatis, cum essent infidi & damnosi, imperasse fertur, vt dimissis armis, & iocis nequitia vacarent, talarisque tunicas ferrent. Ideo ^o Lydius ornatus, mollis & parum virilis habitus: quod ^p de Aristodemo tyranno proditur, qui optimatum filios, ne quid contra se moliri possent, calamistratos incedere, & tortis crinibus ornari, talaris pictasque tunicas induere iussit. Seuerius Romani: nam Cato ^q in Hispania contra continuas defectio- nes salubri remedio prouidit ne desciscerent, vt oppidorum mœnia sub idem tempus dirui iuberet. ^r Legionem autem licentia corruptam, quod Rhegium in cuius præsidio erant, occupassent, Ge-

A N N O T A T I O N E S.

Cum bene Thamneos dimico apud Saïos.

Lilius item Giralduus sic in historia poëtarum dialogo 9.

Atque aliquis Saïon clypeo nunc letus abibit,

Quem liqui nolens in loca plena rubis.

Philostatus autem lib. 2. de vita Apollonij hanc fuisse sententiam Archilochi dicit, quod abiicienti clypeum alius dari rursus potest nihilo priore deterior.

^y *Germanis.*] Cor. Tacitus in libr. de Moribus Germanorum non multò post princ.

^z *In transfugas.*] Liuius 3. Decad. lib. 4. Recepti, inquit, perfugæ, quos cum Romam misisset Consul, virgis in comitio cæsi omnes ac de saxo deiectioni. Et hi quoque nostris legibus capite puniri debent. l. proditores. ff. de re milit. Et alibi dicitur eos viuos exurendos in laut damnum. §. hostes. ff. de pœnis. Eosque, vbicunque inuenti fuerint, quasi hostes interficere licet. l. eiusdem. §. ult. ff. ad l. Cornel. de sic. De quo Plutar. in Catone Censore. Sed & is, qui volēs transfugere, apprehensus est, capite punitur. l. 3. §. & is, qui. ff. de re milit.

^a *Quamuis Q. Fabius Maximus.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. item 2. & Frontinus Stratagematôn libr. 4. c. 1. Plut. in vita illius.

^b *A P. tamen Scipione.*] Scilicet Africano priore, ex Lilio 3. Dec. lib. 10. ad fi. & Val. Maximo vbi nuper citauimus.

^c *Posterior Africanus.*] Valer. vbi suprâ, & L. Florus Epit. Liuij, lib. 51.

^d *P. Æmylius.*] Idem ibidem.

^e *Germani arboribus.*] Cornelius Tacitus, de Moribus Germanorum, cuius hæc verba sunt, Prodiores & transfugas arboribus suspendunt, ignauos & ambecilles & corpore infames cœno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt,

^f *Qui verò captiui.*] Valerius Maximus li. 2. c. 2. tum vbi loquitur de Calpurnio, tum vbi de L. Martio, tum denique vbi de Cotta. Frontinus libr. 4. cap. 1. vbi de ipso Cotta, & Liuius 3. Decad. lib. 5. eod. loco, quem adiiciemus infra eod.

cap. paulò ante fi.

^g *Vtq. locum.*] Hæc vsque ad clausulam, Artaxerxes. sunt Corn. Taciti li. 13. & Iulij Frontini lib. Stratagematôn 4. c. 1.

^h *Artaxerxes.*] Plut. in vita illius.

ⁱ *Qui etiam.*] Idem author in apophthegmatis ipsius Artaxerxis.

^k *Sertorius verò.*] Plutarchus in vita illius.

^l *Xerxes.*] Ex Plutarcho Cælius Rhod. lib. 8. c. 1.

^m *Leontini.*] Diogenianus in Collectaneis enarrans illud adagium αὐτὸν λέοντιοι καὶ τὰς κραιπνὰς. id est, Semper Leontini iuxta crateres. vide & Erasmus Chil. 1. cent. 3. c. 22. & Rhodiginum lib. 7. c. 10.

ⁿ *Cyrus.*] Herodotus libr. 1. Hincque Suidas refert natum adagium Λυδὸς καπιλεύει. id est, Lydus cauponatur: quoniam etiam illis deuictis ex Cræsi consilio Cyrus imperauerat, vt cauponiam exercerent, neque tractarent arma, de quo Erasmus Chil. 2. cent. 6. c. 96. idemque Rhodiginus lib. 20. cap. 14.

^o *Lydius ornatus.*] Nonius Marcellus de doctorum imagine, autoritate Plauti & Varronis.

^p *De Aristodemo.*] Dionysius Halicarn. lib. 7. non adeò longè à principio, Plut. autem in lib. de Claris mulieribus tradit hunc Aristodemum suasisse ciuibus Cumanis vt optimates & potentiores omnes ex ciuitate pellerent.

^q *Cato.*] Iul. Frontinus lib. 1. Stratage. c. 1. in princ.

^r *Legionem autem.*] Liuius 3. Decad. lib. 8. in Oratione Scipionis, Rhegium, inquit, quondam in præsidium missa legio, interfectis per scelus principibus ciuitatis, urbem opulentam per decem annos tenuit: propter quod facinus tota legio millia hominum quatuor in foro Romæ securi percussit sunt. Valerius Maximus lib. 2. c. 2. Sed cum aliquoties Senatus pro militari disciplina seuerè excubuerit, nescio an tunc præcipuè, cum milites, qui Rhegium iniusto bello occupauerant, mortuoque duce Bubelio, M. Cæsium,

scribam

nutius cōsul millia hominum quatuor exauthorauit totam, & in foro percussit. ^s Sæpius vero exilium, vt relegati, & capite minuti procul à lare senescerent, & ita ignominiam finirent, ignauis & contumacibus datum comperimus. ^t Marcellus autem, milites à quibus orta esset fuga, quique pauore signa reliquissent, sequenti pugna inter primas acies frequenter induxit, vt quoddam ignominia acciperant, aliis præliis periculo expiarent. Fuit illa etiam nota ignominia non parua, quali ^u Calphurnius Piso consul & demum ^x Octavius Augustus affecit milites, vt tunicatos discinctosque per totum diem cum decempedis plerunque cespitem portantes, ante prætorium stare, vel obsoleta toga tunica discincta, nudis pedibus ante principia adesse iuberent, vel vt ^y fossam fodere discincti cogerentur: vt eo habitu & specie deformi in omnium cōspectu præ se ferrent insignem memoriam flagitij ignominiaque acceptæ. Est autem ^z decempeda, lignum quo latifundia mentiuntur, & in partes diuidunt, oblongum pedibus decem. Tametsi diuerso quisque more agros metiri soleat: quippe in ^a Ægypto æstuaria & fossas funibus mentiuntur, aut passibus in ^b Hispania, in ^c Campania versibus, circa ^d Persidem schœnis & ^e parasangis: alibi pertica, cui nomen ^f Acæna: s. agricolæ iugeribus, nonnulli stadiis metiri solent agros, camposque. Lucius verò ^h Calphurnius Consul, haud absimili exemplo præfectum equitum, quoddam arma hosti tradidisset, laciniis abscissis, discincta tunica, & nudis pedibus ad principia per omne tempus militiae adesse iussit. Fertur ⁱ Pescennius Niger, ob subtractum gallinaceum commanipulones hac affecisse ignominia, ne focum facerent, nève cocti quid obsonij fumerent, sed pane & frigidis vescerentur. ^k Tiberius verò nimis seuerè: nam prætorianum militem ob subtractum pauonem capite puniuit. Militem verò militiae gradu deicere, aut ^l exauthorare, vel ^m equum illi adimere, ipsūque ⁿ vitibus aut virgis cedere, vel ^o equo detrabere, vel ^p hastas dare iubere, quæ ^q censio hastaria dicta est, hæc & eiusmodi, non pro leui noxa, sed

Genuinus consul.

Marcellus.

Ignominia.

Decēpeda.

Agrorum apud alios alia dimensio.

L. Calphurnius.

Pescennius.

Niger in furta militum.

Tiberius.

Censio hastaria.

ANNOTATIONES.

scribam eius, sua sponte imperatorem delegerant, carcere inclusit, ac M. Furio Flacco Trib. plebis denunciante, ne in ciues Romanos aduersus morem maiorum animaduerteret, nihilominus propositum executus est. Cæterum minore cum inuidia, vt id perageretur, quinquagenos per singulos dies virgis cæsos, securi percussit, eorumque nullum sepulturæ mandari, mortemque lugeri vetuit. Florus Epitome Liuij lib. 15. Legio Romana, quæ Rhegium occupauerat, obsessa, deditione facta securi percussa est.

^s Sæpius tamen exilium.] Vt de militibus, qui cladi Cannensi superfuert, hisque in Siciliam relegatis extat apud Liuium Decad. 3. lib. 5. Idemque de exercitu Cn. Fuluij, qui in Apulia cædē cæsus fugatusque erat, eiusdem Decad. lib. 6.

^t Marcellus.] Liuius 3. Decad. lib. 7. cuius hæc verba sunt, Imperator (de Marcello loquitur) pronunciat eos, à quibus orta pridie fuga esset, cohortesque, qui signa amisissent, se in primam aciem inducturum. Plutarchus autem in vita illius, ita de hac re loquitur, vt illi ipsi milites, qui fugerant, in primam educi aciem ab ipso Marcello impetrarunt.

^u Calphurnius Piso.] Valer. Max. lib. 2. cap. 2.

^x Octavius Augustus.] Suet. in vita illius cap. 24.

^y Fossam fodere.] Nam & Plutarch. in Lucullo tradit, Consulæ quadam eos, qui fugerant, ignominia affecit. Illos enim interioribus tunicis solutis indutos, sub oculis militum duodecim pedum fossam cauare iussit.

^z Decempeda.] De hac Cicero Philipp. 14. & Acad. 4. & in Orat. pro Milone: Acron ad Horat. Carm. lib. 2. Ode 15. Decempeda, inquit, regula est decem pedum ad quos ab artificibus fabricæ mensura colligitur. Hincque Decempedator, qui scilicet decempeda metitur apud Ciceronem Philipp. 13.

^a In Ægypto.] Herodotus lib. 2.

^b In Hispania.] Varro lib. 1. de Re rustica, c. 10. in princ.

^c In Campania.] In eodem loco, vbi declarat quatum versus contineat.

^d Circa Persidem.] Plin. lib. 6. cap. 26. apud quem vt & hoc loco Schænos funem, quo viam metimur significat, vt habet Athenæus lib. 3. c. 21.

^e Parasangis.] Vt ipsi Persæ apud eundem. & Herod. lib. 6. & Fest. Pomp. lib. 14.

^f Acæna.] Acæna agros metiri in Ægypto incæpit primū Thessalus quidam, nomine ab re indito, quia cognoscen-
tibus singulis agri sui modum, sublata sunt cædes, vnde

nuncupata Acæna quasi *σεφῶς αὐτῆς τῆ χάμης*. Hinc & Pelasgida vocauit Acænam Apollonius Argonauticōn tertio, veluti ab Pelasgis repertam, id est à Thessalis. Cælius Rhodiginus lib. 7. c. 29.

^g Agricola.] Intellig. Romani ex Varrone d. lib. 1. de Re rust. c. 10. vbi etiam declarat quid iugerum continet.

^h Calphurnius.] Valer. Max. lib. 2. cap. 2.

ⁱ Pescennius Niger.] Spartianus in vita illius.

^k Tiberius.] Ex Sueton. in vita ipsius cap. 60. Sed & Auidius Cassius de quo supra eodem cap. locuti sumus, milites qui per vim aliquid prouincialibus tulissent, in illis ipsis locis, in quibus peccauerant, in crucem sustulit, vt tradit Volcatius Gallicanus in vita ipsius. Polybius autē de Romana militia scribit eum fuisse cædi qui furto quippiam è castris sustulerit. M. Cato memoriæ prodidit in furto comprehensos inter commilitones dextras esse præcisas: aut si lentius animaduertere voluissent in principes sanguinem missum. Quod & ex eo repetit Iul. Frontinus Stratagematōn lib. 4. c. 1. Nostri legibus qui aliena arma surripuit gradu militiae pellendus est l. 3. §. 1. & §. qui aliena. ff. de re milit.

^l Exauthorare.] Sueton. in Augusto. c. 24. Vlpianus in l. 2. §. ignominia. ff. de his qui not. infra. & alij scriptores vbiq.

^m Equum adimere.] Liuius 3. Decad. lib. 7. In equestribus quoque notis eadem seruata causa: sed erant perpauci, quos eā infamia attingeret. Illis omnibus (& multi erant) adempti equi qui Cannensium legionum equites in Sicilia erant. Et 4. Dec. lib. 9. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes extant in eos, quos aut senatorio loco mouit, aut quibus equos ademit.

ⁿ Vitibus aut virgis cedere.] Romanos milites vitibus, extraneos virgis cædebant ex militari disciplina, vt obseruat Africanus minor. Florus Epit. Liuij 57. de quo & Plutar. in Galba. Tacitus lib. 1. & lib. 5. Plinius lib. 14. c. 1.

^o Vel equo detrabere.] Suprà in verbo, Equum adimere.

^p Vel hastas dare.] Ex Festo Pompeio lib. 3. vbi de Censione hastaria. Adde vel etiam illorum hastas diffingere: ex Ammiano Marcellino lib. 25. loquente de Iuliano puniēte Tertianos equites, quoddam legiones deseruissent prælio aduersus Persas. cuius hæc verba sunt, Ad indignationem iustam imperator erectus, ademptis signis hastisque diffractis, omnes eos, qui fugisse arguebantur, inter impedimenta & sarcinas & captiuos agere iter imposuit, ductore eorum, qui solus fortiter decertarat, aliæ turmæ appposito, cuius tribunus turpiter prælium deseruisse conuincebatur.

^q Censio hastaria.] Fest. Pompeius vbi suprà.

*Hastā dare vel adime-
re.* pro acri delicto magnæ animaduersionis loco à ducibus inferri solita sunt. Hastas dare iubebantur mi-
*Milites
obesi.* lites, quibus propter probra ignauitæ & luxuriæ hasta adimebatur. Etenim sicut gloriæ causa fortes
*Agésilau.
Augustus.* viri donabantur hasta pura, hi qui primū victores in prælio fuissent: ita ignauis & contumacibus
*Emeritorum
etas.* adimebatur. Hoc notabat, tanquam spes merendi stipendia illis adempta foret. Quinetiam ^r mili-
*Thuri.
Spartani.* ti obeso & præpingui, quod cutem nimis bene curasset, & nimia sagina grauis esset, aliquando equum
*Ignominia
notati.* duces ademere: id quod magnum ^s Agésilau fecisse legimus. ^t Augustus tamen his qui maiores
Ægyptij. quinque & quadraginta annis equum retinere nollent, reddendi equi gratiam fecit, illosque velut
emerita militia dimisit. ^u Apud Thuriōs lex erat militaris vt contumax miles, desertor vel transfu-
ga, muliebri veste amictus, ob ignominiam vinctus teneretur. Spartanis tam seuera militiæ disci-
plina fuit, vt miles qui in acie scutum amisisset, capite lueret. Idem probro milites aut ignominia
notabant. Qui probro notabatur, eum nemo igne, ^x nemo alloquio impartiuit. ^y Ignominia no-
tabatur, qui fugax esset, desertor aut transfuga. ^z Apud Ægyptios qui milites ordines reliquissent,
aut dicto non parerent, vel iniussi in castra rediissent, de gradu deiectione, ad inferiorem redibant sta-
tum. ^a Si verò ducis consilium hostibus palam fecissent, lingua mulctabantur. Fuitque moris ^b apud
Syracusani. Syracusanos, vt hypparchi, hoc est, equitum præfecti, militum nomina in tabulis scriberent, illo-
Xerxes. rum qui in acie ordines deseruissent, vt post prælium pœna notarentur. Quod & ^c Xerxes fecisse
Cyrus. dicitur, vt virtutis & ignauitæ cuiusque testis & spectator esset. ^d Cyrus autem quem militem extra or-
dinem inuenit, quique prodicionis causa dedisset terga, capite puniuit. Nec prætermittendus est
Agésilau. ^e Agésilau: qui quum in bello Peloponnesiaco quosdam Asiaticos in veste munda & nirta, corpo-
re verò desides videret & ignauos, ea affecit ignominia, vt vestibus nudatos per castra incedere co-
geret, illorumque amacula fortibus viris, quorum in bello virtus enituit, dono daret. ^f Hoc quoque
loco pœnæ militaris fuisse traditur, iubere ignominia causa militibus audacioribus, qui nec animi
nec consilij satis haberent, venam solui, quæ non tam pœna, quàm medicina fuit, vt superflua san-
guinis parte defluxa, se magis intra gyrum rationis continerent. ^g Illud quoque notandum, quod inter
animaduersiones militares leuissima est admonitio, castigatio minor, depræsa maior, ignominia maxi-
ma. Ideo milites in quos lege militari, castigatione aut admonitione animaduersum est, non propterea
ignominia notati erant. ^h Quodque milites quamuis graui ignominia affecti essent si tamen ad officium
redeuntes, semel atque iterum bene nauatam reipublicæ operam præstitissent, singulæque aut bina ex
hostibus spolia retulissent, aut digno aliquo facinore flagitij labem aboleuissent, tunc demum vno
atque altero felici prælio priori culpa correctæ, & oblitterata memoria dedecoris, noxa atque ignomi-
nia soluti, & in eo quo prius erant gradu restituti, pristinam dignitatem, & honoris gradum, quibus

ANNOTATIONES.

^r *Militi obeso.* Gellius lib. 7. cap. vlti. Nimis, inquit, pingui homini & corpulento. Censores equum adimere solitos, scilicet minus idoneum ratos esse, cum tanti corporis pon- dere ad faciendum equitis munus. Et adde, à Gallis omnes qui iuuenis zonæ mensuram ventre excederent multari, scribit Strabo lib. 4.

^s *Agésilau.* Agamemnon id primū fecisse dicitur Plut. in Agésilao.

^t *Augustus.* Sueton. in vita illius cap. 38. in fin. vbi tamen in codicibus, qui circumferuntur, quinque & triginta le- gitur.

^u *Apud Thuriōs.* Diod. Siculus lib. 12. vbi recenset leges Charondæ, eorum legislatoris, & diximus in nostris ll. Connubialibus l. 3. c. 62.

^x *Nemo alloquio.* Valer. Maximus lib. 2. c. 2. vbi de L. Cal- phurnio.

^y *Ignominia.* Hæc & superiora proximè posita sunt Plut. in Agésilao.

^z *Apud Ægyptios.* Diod. Siculus lib. 2. cap. 3.

^a *Si verò ducto.* Ibidem paulò post.

^b *Apud Syracusanos.* Vide Thucydidem in bello Pelopon- nesiaco & Plut. in Nicia.

^c *Quod & Xerxes.* Herod. lib. 7.

^d *Cyrus autem.* Cyrum quidem apud Xenophontem Pæ- diæ lib. 5. legas: Milites laudauit, qui se in ordine contine- rent: at illos qui sese gradu deiecerant punientem, non re- perio. Sanè idem lib. 6. inquit, Si quis auertatur volens ex- cedere, morte plectatur.

^e *Agésilau.* Agatharchides lib. rerum Europicarum 27. & ex eo Athenæus lib. 12. cap. 28. Xenophon lib. 3. Rerum Græcarum. & in ea de laudibus Agésilai. & Plutarch. in eiusdem vita.

^f *Hoc quoque loco.* Gellius li. 10. cap. 8. Sed & apud Iulium

Frontinum lib. 4. Stratagematōn cap. 1. memoriæ tradidit, in furto comprehensis inter cōmilitones dextras esse præ- cisas: aut si lentius, siue, vt ego lego, lenius animadu- tere voluissent in principes sanguinem missum, de quo vi- de Plutarch. in Lucullo. Hincque alludit illud Cicer. lib. 1. epist. ad Attic. epist. 11. Nam & illud non nobis obest, vide- ri nostrum testimonium non valuisse: missus est sanguis inuidiæ sine dolore. Et rursus lib. 6. epist. 11. totius operis, hic Appius, quem ^ē ἀφαιρέσις prouinciam curarit, sangui- nem miserit, quicquid potuit detraxerit.

^g *Illud quoque notandum.* Festus Pomp. lib. 4. Deprehensa, inquit, dicitur genus militaris animaduersionis castigatio- ne maior: ignominia minor. De admonitione autem Cic. lib. 2. de Orat. Tum obiurgatio, si est authoritatis, tum ad- monitio, quasi lenior obiurgatio. Et Sueton. in August. c. 39. Atque ex improbatīs alios pœna, alios ignominia notauit: plures admonitione, sed varia. Et huc referri potest quod idem scribit in Claudio cap. 16. Ipsum Claudium in Cen- sura, quam gessit, quempiam corruptelis adulteriūque fa- mosum nihil amplius, quàm monuisse, vt aut parcius ata- tulæ indulgeret, aut certè cautiū.

^h *Quodque milites.* Liuius 3. Decad. lib. 5. non multò post princ. in oratione eius qui pro militibus Cannensis cladis reliquiis, Nunc deteriore conditione sumus, quàm apud pa- tres nostros fuerant captiui: quippe illis arma tantum, at- que ordo militandi, locūque in quo tenderet in castris est mutatus, quæ tamen semel nauata Reipublicæ opera, & vno felici prælio recuperarunt. Valerius Maximus lib. 2. cap. item 2. scribit Romanos decreuisse, vt ex captiuis, qui à Pyrrho rege remissi fuerant, qui equo meruerant, pedi- tum numero militarent: qui pedites fuerat, in funditorum auxilia transferberentur: nè quis eorum intra castra ten- deret, nè locum extra assignatum, vallo aut fossa cin- geret,

antea functi erant, quandoque reciperent. ⁱ Notatumque & illud est, perraro bis delictum imperatores venia dignum putasse: quia iuxta verbum ^k Lamachi summi ducis, non est in bello bis errare, vbi si quid offenditur perperam temeritate vel inscitia, emendari non potest: paruaque in bello offensa, magnarum saepe rerum momenta facit.

Lamachi dictum.

ANNOTATIONES.

geret, neve tentorium ex pellibus haberet: recursum autem iis ad pristinum militie ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset. Et quod de binis hostium spoliis hic dicitur, probatur ex Iul. Frontino Stratagemat. lib. 4. cap. 2. cuius verba attulimus supra.

ⁱ Notatumque. Nostri legibus licet tyroni adhuc disciplinam ignorantem ignoscatur l. 3. §. si plures. ff. de re milita. tamen si bis peccauerit, poena competenti afficitur. Item desertor, si in vrbe inueniatur, capite puniri solet: alibi apprehensus ex prima desertione restitui potest: iterum deserendo capite puniendus est. l. non omnes. §. desertor. eod.

^k Lamachi. Plutarch. in Apophthegmatis imperatorum, Lamachus, inquit, quendam turmae ducem in errorem lapsum obiurgabat, qui cum dixisset, Se postea nunquam id esse facturum. Atqui non est in bello, inquit, bis peccare. ἀμαρτεῖν ἅν ἐνέστει δὲς ἐν πολέμῳ. Sed & Catonis sententia est apud Vegetium de Re milit. lib. 1. cap. 3. In aliis rebus, si quid erratum est, potest postmodum corrigi. Præliorum delicta emendationem non recipiunt, cum statim poena sequatur errorem. Aut enim confestim pereunt, qui ignave imperiteque pugnaverunt, aut in fugam versi, victoribus ultra pares esse non audent.

Quæ solemnia in Herculis sacro ad aram maximam seruabantur, & quæ apud externos, quæve ara Herculis Romæ fuerint.

CAPUT XIII.

POST urbem conditam ^a Romulum urbis authorem sacra Græco Herculi ara illi erecta, quæ Maxima dicta est, ut ab Euandro constituta erant, fecisse, eaque posteris mansisse, literis proditum est. Quæ ara ante Romulum religiosissima fuisse traditur, eamque ipsum Herculem ^b Ioui inuentori, si amissas boues reperisset, dedicasse fama vulgavit. Hoc enim sacrum ^c Euander instituit primus post Maratho- nios, qui primi diuinos honores Herculi dedere: Potitiis & Pinariis, qui ex clarissimis familiis ea loca incolebant, ad sacrum adhibitiss. Traditumque memoria est, Potitios sacris præstò fuisse: & propitiato Deo, extis solemnibus depastos: Pinarios vero extis adesis ad reliquam dapem venisse. Inde institutum mansisse, ne extis solemnibus vescerentur in posterum ipsique Potitij, eorumque posterij, ab Euandro edocti, multis post tempestatibus antistites templi sacris & ceremoniis præfuere: ^d donec sublata Potitia gente, seruis publicis tradita sunt: ^e Appius enim Claudius censor, sublato Potitiorum genere, cui ad aram maximam familiare id sacerdotium fuit, seruis quos docuerat, sacra delegauit. In quo id traditur mirum, ut triginta puberes, qui reliqui Potitiæ familiæ manserant cum omni stirpe intra annum extincti fuerint. Ipseque Appius huius author facinoris, ob hoc admissum in extremum vitæ exitium penè lapsus sit: & siue casu, siue consilio deorum immortalium, luminibus orbatus, calamitosam vitam egerit. ^f Fuit autem hæc ara in Capitolij faucibus, iuxta Carmentalem portam, & fori boarium: in qua proprium erat, ut ^g iuuenus indomitus sua Herculi victima mactaretur: ^h cui, & Fauno, viâ profecturi, sacrum facerent. ⁱ In qua propria quædam huic aræ debita solemnia, præter aliorum instituta mansere, quæ præterire non erat fas. Siquidem in ea prætor, aut

Ara maxima Herculis.

Iupiter inuentor.

Marathonij.

Potitij. Pinarij.

App. Claudij facinus. Sacrificium. Ceremonie solennes in ara maxima Herculis obseruari solita.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

^a Romulum. Liuius 1. Decad. lib. 1. & de hac ara maxima Herculis Virgil. lib. 8. Æneid.

^b Ioui inuentori. Dionys. Halycarnass. lib. 1. & Lactantius lib. 1. cap. 11. eundem ex Ennio, ut puto, Deum hominumque repertorem vocat.

^c Euander. Hæc vsque ad versic. Donec, sunt Liuij 1. Decad. lib. 1. Valer. Max. lib. 1. cap. 2. Macrobij lib. 3. Saturnal. cap. 6. Fest. Pompeij lib. 24. vbi de Potitio loquitur.

^d Donec sublata. Liuius vbi supra, & rursus eiusdem Decad. 1. lib. 9. Et Lactant. lib. 2. cap. 8.

^e Appius enim Claudius. Hæc vsque ad versic. Fuit autem, sunt Liuij d. lib. 9. Valerij Maximi lib. 1. cap. 2. statim post princ. Lactantij vbi supra, & Seruij in lib. 8. Æneid. enarrantis eum locum,

Tum lecti iuuenes certatim, aræq; sacerdos.

Viscera tosta ferunt taurorum.

^f Fuit autem hac ara. Scilicet Herculis, de qua dictum est supra eod. lib. cap. 4. & 12.

^g Iuuenus indomitus. Virg. quo loco mox citabitur author li. 8. Æn. promiscue tauri & bouis meminit, vbi factum Herculi ab Euandro rege sacrificium indicat. Ego reperio apud Liu. Dec. 1. li. 1. boue eximia capta de gtege sacrum Herculi

ab Euandro rege institutum: eam vero Seruius quinquennalem ait, id est, perfectæ ætatis: robur enim boui in quinquennali ætate perfectum. Igitur cum hic ait iuuenem indomitum victimam fuisse, vide an satis rectè positum sit. Dicitur enim iuuenus qui iam ad agrum colendum iuuare potest, ut Varro scriptum reliquit. Nihil tamen in hoc est periculi, postquam ex lib. ling. Lat. 5. idem Varro author fuit Alexandro iuuenem scribendi: & si quinquennis bos capi solita est, ab ea iuuenæ nō abhorret appellatio, cuius in fœmineo sexu metio est apud Varr. de emendatione: ibi contendo: Est enim Gentium ritibus obseruatum matrem hostiam Deo masculo & fœminam Deæ fœminæ sacrum facere.

^h Cui & Fauno. Festus lib. 14. sic habere visus est quibusdam, Profecturi viam Herculi, aut Iano sacrificabant: vbi tamen sic aliàs legitur, Propter viam fit sacrificium quod est proficiscendi gratia Herculi aut Fauno, qui scilicet idem est Deus. Verum ex priori scripto fecisse de Iano Fauno videtur Alexander: quod si non est, nescio quem in eo sequatur authorem. Sanè quod de Hercule proditur, ex eo est, quod cum equos nobilissimos haberet, pedes semper incesserit, ut ait Sernius ad illud Æneid.

*Ipse pedes tegmen torquens immane leonis
Terribili impexum seta cum dentibus albis,
Indutus capiti.*

ⁱ In qua propria. Ut patet ex seq.

De hoc ca.
19. & 22.
huius lib.

Canis sacris
iectus.

pontifex qui rem diuinam facit, ^k sola lauro, nec alia coronatur fronde. Cúmque mulieribus adesse sacris, & rem diuinam facere omnibus ferè liceat, ^l Herculis tamen sacrificio adesse, vel exta tangere, aut vesci, aræve admouere manus, aut solennia videre, religio non sinebat. Et quum in sacrificiis deorum, qui rem diuinam facit, ^m capite operto numina adire, adorantésque veste ad caput obducta sacris interesse debeant: apud ⁿ aram Herculis maximam, dum sacra fiunt, dúmque litatur, omnes capite aperto & inuelatos esse decet. ^o In qua præter aliorum morem, nec lectisternium fieri, nec puluinar suscipi poterat: ^p in quibus quoque sacris seruatur legitur, vt sedentes epulis vescantur solennibus, quum in cæteris stantes & saltabundi vesci soleant. Cúmque in omni precatone qui vota effundit sacerdos, ^q Vestam & Ianum, aliósque deos Præscriptis verbis, & composito carmine aduocare soleat: illos tamen qui ad aram maximam sacrum faciunt, alium ^r quàm Herculem deum aduocare non decebat: ^s quippe cum in Herculis templum deorum nemo admittatur, neque alterius Dei aram ^t effigiémve, sicut in cæteris phanis, videre fas est, ita ^u more tradito, vt manè simul & vespere ad aram maximam sacrum fiat, quum in cæteris matutinum tantummodo tempus hostiis immolandis dicatum sit. ^x Fuitq; obseruatum, vt ab eiusmodi sacris nedum serui & liberti, ^y sed & canis arceatur, sicut ab ^z arce Atheniensium, vbi Mineruæ, ^a & à Delo, vbi Dianæ templum fuit, arcebatur,

ANNOTATIONES.

^k *Sola lauro.*] Lilius Gyraldus 17. Syntagmate sic ait, Ad aram Maximam Herculi sacra qui faciebant, sola lauro soliti coronari à quibusdam traduntur, qui tamen Virgilij auctoritate conuincuntur, vbi sic ait lib. 8. Æneid.

—*Herculea bicolor cum populus umbra
Velauitq; comas, foliisque innixa pependit.*

Et paulò post.

Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Solenne etenim in sacris omnibus erat se frondibus numini, cui fiebat, sacris, ornare. Populum autem sacrum Herculi pueri sciunt. Verùm quòd hinc Alexander posuit non sine auctore scriptum est post Macrob. lib. Saturnal. tertio.

^l *Herculis.*] Silius Italicus lib. 3. Punicorum describens sacra & templum Herculis Gaditani sic cecinit.

*Tum queis fas & honos adyti penetralia nosse
Fæmineos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere suos.*

Vide Plut. problem. c. 60. Propertius lib. 4. Elegiarum ad Herculem.

^m *Capite operto.*] Macrob. lib. 3. Saturnal. c. 12. ex Cornelio Balbo, Varrone & C. Basso ritus rationem excutit. Virgil. lib. 3. Æneid.

Et capita ante aras Phrygio velamus amictu.

Seruius in eundem eodem lib. 3.

Nequa inter sanctos ignes in honore deorum

Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.

Sacrificantes, inquit, omnibus diis soliti sunt caput valare, ne se inter religionem vagis aliquid offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur. Et lib. 2. in eum locum.

Fatale aggressi sacrato auellere templo

Palladium.—

Plutarch. Problem. c. 10. huius rei multas rationes affert. & c. sequen. alias quoque multas cur Saturno capite aperto immolabant. & iterum cur Honori capite quoque aperto rem diuinam faciunt. Fest. Pomp. lib. 17. vbi de Saturnia talia. Saturni, inquit, dicebantur, qui castrum in vno cliuo capitolino incolebant, vbi ara dicata ei Deo ante bellum Troianum videretur: quia apud eum supplicant apertis capitibus. Nam Italici, auctore Ænea, velabant capita, & c. Fulgentius ad Chalcidum ait pallium quo sacerdotes caput tutabantur, cum sacrificiū accessissent, Tutulum fuisse dictum: vnde Tutulati dicti fuere, de quibus Varro lib. 6. de lingua Latina.

ⁿ *Apud aram Herculis Maximam.*] Macrob. Balbi & Varr. auctoritate lib. 3. Satur. c. 12. Quare autē maxima dicebatur disces ex Dionys. Halic. lib. 1. Et Seruius lib. 8. Æneid. ibi,

—*Araq; sacerdos*

Viscera tosta ferunt taurorum.—

Et hanc quoque ita vocatam scribit Liu. 1. Decad. lib. 9.

^o *In qua præter.*] Seruius ad 8. Æneid. ibi,

—*Gramineoq; viros locat ipse sedili,*

Ait, in templo Herculis lectisternium esse non licuisse. Idémque Macrob. lib. 3. ex Cor. Balbo.

^p *In quibus quoque sacris.*] Plutarch. in Problem. & Virg. vbi supra proximè.

^q *Vestam & Ianum.*] Ex Cicerone 2. de Natur. deorum. Zenone lib. 1. Rerum Italicarum. & ex eo Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 9. post princ. & Seruius lib. 1. Æneid. enarrante hunc locum,

*Cana fides & vasta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt.*—

^r *Alium quàm Herculem.*] Plutarch. eius rei rationem reddit Problem. cap. 90.

^s *Quippe cum in Herculis.*] Seru. quo loco infra citabimus.

^t *Effigiémve sicut.*] Patras trāsferitur in aream Dianæ Limnatidis signū, quod Mesoæ reliquo tempore seruatur ipso eius festo die. Sunt autem in ea area & aliæ sacræ ædes in aperto, ad quas per porticus quædam est aditus: licet Dianæ locus sacer sit: vt scribit Pausan. lib. 7. item in æde Portumni signa sunt tam ipsius quàm Mercurij & Matutæ. Pausan. lib. 2. Et in eodem lib. Templum Dianæ Orthiæ, signa Apollinis Latonæ & Dianæ habuit. Romæ in Iunonis æde fuere Æsculapius & Diana. In delubro Apollinis Diana, Musæ, Latona. Præterea in Iunonis æde cultus fuit qui Iouis esse debuit, signumq; Iouis inibi, vt ad huius templum Iunonis signum, quod geruli dum inferre quòdque deberent, in ædem propriam dicantur, non sine religione, sedem signorum permutasse, vt habet Plin. lib. 36. c. 5.

^u *Ita more tradito.*] Hercules Potitium & Pinarium senes qualiter se coli velit docuit, scilicet vt manè ei & vespere sacrificaretur, teste Seruius ad 8. Æneid. ibi,

Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

Quæ verba si docent familiam dictam Pinariam, non satis scio, cum *ἡ τῆς Πηνίας*. id est, à fame dictos Pinarios, & alio prius nomine nuncupatos fuisse, Gyraldus asseruerit Syntag. 17. aduersus Diodori & Liniij auctoritatem.

^x *Fuitq; obseruatum.*] Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 8. Æneid.

Tunc lecti iuuenes certatim.—

Non vacat, inquit, lecti. In sacris enim Herculis liberi, nec serui intererant, nec liberti: adeò, vt Appius, qui sacræ hæc transtulit in libertos, & caruerit oculis, & intra annum omnem familiam perdiderit Petitionum, vt habet quoque Liuius Dec. 1. lib. 9. & Macrob. lib. 1. Satur. vbi de mense Maio. Sed & (vt id addas) ab æde Matutæ serui, seruæque arcebantur, vt tradit Plut. probl. c. 15.

^y *Sed & canis.*] Plutarch. problem. cap. 90. Plinius lib. 10. cap. 29. Non æditui alteriúsve diligentia, sed religioni tribuit, quod canis & musca Herculis templum non intrarent.

^z *Ab arce Atheniensium.*] Plut. eiusdem operis c. 111. Pausanias lib. 1.

^a *Et à Delo.*] Strabo lib. 10.

b Neque

quodd impurum & procax animal esset. ^b Neque fas visum, sacra Herculis qui libertatem impartivit, quique ex servitute gentes exemit, nisi liberos attrectare. Quod ^c Plateensibus in usu erat, ut dum manibus illorum qui pro Græciæ libertate ceciderant, parentant, & supremum exhibent officium, mancipia procul arceant. ^d Cuius exemplo Coi rem diuinam Iunoni exhibentes, à solenni epulo seruos abegere. ^e Traditum verò est, Rhodi, Lindi incolas nouo ritu Herculi immolare: nam maledictis ludibriisque verborum Herculi litant iunctis bobus. Si quid verò honesti probique in sacrificio prolatum dictumve fuisset, tanquam ominosum spretæ religionis crimen erat. Idem in ^f sacris Eleusinis, quæ magna dicta sunt, factitatum comperimus, in quibus mulieres mutuis probris conuiciisq; se incessere, & maledictis solent conuitiari. Et in ^g festo quod Lenæum Athenienses vocant, fœda conuicia per risum & iocum inuicem poetæ iactitant, & contumeliis se laceffunt. ^h Apud Coos autem sacerdos muliebri veste amictus, & mitra caput ornatus, Herculi sacrum facit, & victimam cædit: sicut in ⁱ Attide viri ornatu muliebri, mulieres virili, Veneri rem diuinam faciunt. Cui persimile est, quod in ^k Mutinini sacello, mulieres togis prætextatis velatæ, Romæ sacrificant. Nonnulli coturnice, ^l ut Phœnices, plerique humana victima, ut ^m Carthaginenses, Herculi litant. ⁿ In pantheo quoque statis diebus in sacris Herculis mactabatur homo, fœdo facinore & perniciali exemplo. Fuitque literis proditum, ab ignauis vota Herculi & preces effusas non exaudiri, quod soli strenuo & peruigili prosperos successus faceret, & propitius foret. Sed præter hanc aram fuit alia ^o Victoris Herculis in foro boario, qui triumphalis dictus est, cuius statua ab Euandro sacrata triumphali die habitu triumphali ornabatur. Alia ^p ad circum maximum Cereris, & Herculis qui custos cognominatur à Sylla ex prædicto Sibyllinorum carminum, ut multi autumant, erecta & constructa. Templum quoque Herculi ^q iuxta Tiberim mirabili structura olim fuisse legimus, in ^r quo ex decimis sacrum fit, vbi duæ ^s aræ exque earum altera mulieres degustare, ex altera viros tantum vesci fas erat. Ad portam quoque ^t trigeminam Hercules Victoris cognomento fuit, atque in eodem ^u boario foro ædes Herculi rotunda præcipuæ admirationis, ad ^x quam nec canes nec muscas ingredi opinio est, sicut ^y Achillis ædem ante Borysthenem nulla ales ingreditur. Fuit præterea Hercules cognomento ^z Oliuarius, & Hercules ^a Cubans. ^b Fuisseque Herculi & Musis communem aram in circo Flaminio, à Fulvio Nobiliore ex censoria pecunia constructam, mox à Martio Philippo Augusti tem-

A N N O T A T I O N E S.

^b *Neque fas visum.*] Suprà ad verbum fuit obseruatum.

^c *Plateensibus.*] Siquidem bellum inituri vota publicè diis nuncupauerant, si vicissent Græci pro libertate, certamen liberum, ludosque libertatis in plateis edituros, teste Diod. Siculo lib. 11. Vnde nulli seruo fas erat quicquam contrectare quod ad huiusmodi sacrum pertineret, ut refert Plutarchus in Aristide.

^d *Cuius exemplo Coi.*] Phylarchus antiquus poeta versibus quos sic Latine conuersos habes,

Suri soli quidem liberi sacrificant

Homines apud illos liberum diem habentes.

Seruorum nullus prorsus ingreditur, vel paulum.

Idem Machareus rerum Coarum 3. & illorum autoritate Athenæus lib. 14. cap. 17. qui & idem quoque scripserat li. 6. cap. 7. post princ. Sed & Æginæ Monophagi Neptuno sacra facientes seruos non admittebant ex Plutarch. Probl. cap. 157.

^e *Traditum verò.*] Hæc vsque ad clausulam, Idem in sacris sunt Lactantij lib. 1. cap. 21. Philostrati libr. 2. Imaginum. Zenodoti in Collectaneis Adagiorum, in illo adagio, *λίνδοι πῶς δουρίαν.* Gregorij Nazianzeni prima *ἐπιτετυπη.* & non nihil ad Nomesium.

^f *Idem in sacris Eleusinis.*] Hæc ex Diodoro Siculo lib. 6. c. 2. Sanè ab Eleusinis sacris profani & pegrini arcebantur, ut Lilius annotauit ex Calimacho Syntagma 14.

^g *Et in festo quod Lenæum.*] Ex aliis idem Lilius Syntagma, 17. vbi de Anthisteria celebritate.

^h *Apud Coos.*] Plutarch. Problem. c. 171.

ⁱ *In Attide.*] Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 8.

^k *In Mutinini sacello.*] Nullibi, ut erat hic antè, legitur Mutininos: sed vbique Mutinios, siue Mutuninos, ut est apud Virgilium (si is est) in obsceno carmine,

Furi rubricato minare Mutino.

Tertullianum in Apologetico cap. 24. Arnobium aduersus gentes lib. 4. D. Augustinum de Ciuitate Dei, lib. 4. cap. 11. Sed vnde id acceperit Alexander non memini.

^l *Ut Phœnices.*] Arrian. lib. 2. de Rebus gestis Alexandri.

^m *Carthaginenses.*] Plinius lib. 36. cap. 5.

ⁿ *In Pantheo.*] Plinius scribit prædicto loco, Pœnos in Pantheo humana victima omnibus annis sacrificasse.

^o *Victoris Herculis.*] Plinius lib. 34. cap. 7. in princ. & lib. 35. c. 4. & Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 6.

^p *Ad circum maximum.*] Plin. lib. 34. c. 8. meminit quidem Herculis, qui fuit in æde Pomp. Magni: sed fuit alia ædes ipsius Herculis Magni custodis circi Flaminij dedicata à L. Sylla in nona vrbis regione, ut testis est P. Victor. Quo versus Ouidij in Fastis,

Alter pars circi custode sub Hercule tuta est.

^q *Iuxta Tiberim.*] Diodor. Siculus lib. 5. cap. 2.

^r *In quo ex decimis.*] Idem ibid. refert Herculem dixisse eos qui sibi ad deos translato, decimam bonorum dicarent, vitam felicem victuros. Decima verò eiusmodi quod iuxta legem fani Herculei daretur, Profanata dicta fuit Varroni lib. 5. de ling. Latina. Macrob. lib. 3. Saturn. c. 12. Quibus addito Marlianum in Topographia vrbis Romæ lib. 4. c. 6.

^s *Dua ara.*] Plutarch. in Problem. cap. 60.

^t *Trigeminam.*] Solinus cap. 2. post princ.

^u *Boario foro.*] Dionys. Halicarnass. lib. 1. Plinius lib. 16. cap. 29. & lib. 34. cap. 7. & lib. 35. cap. 4. Tacitus lib. 12. & Liu. 1. Decad. lib. 10. Ouid. Fastor. 1.

Constituitq; sibi, quæ Maxima dicitur, aram,

Hic ubi pars vrbis de bonæ nomen habet.

^x *Ad quam.*] Plin. d. cap. 29. lib. 10. & Solinus cap. 2.

^y *Sicut Achillis.*] Plin. d. cap. 29. lib. 10. Solinus c. 29. Græci loca alitibus carentia *ἀόρνα* vocant. id est sine auib. Lucretius autem lib. 6. ea Auerna vocat, reddítque eius rei rationem,

Principio quod Auerna vocantur, nomen id ab re

Impositum est: quia sunt auib. contraria cunctis, &c.

^z *Oliuarius.*] Petrus Victor in 11. vrbis regione,

^a *Cubans.*] Idem author in 14. regione.

^b *Fuisseq; Herculi & Musis.*] Plutar. Problem. c. 59. vbi eius rei rationem reddit, & Eumenius in Oratione ad Gallia Belgicæ Præsidem de Scholis instaurandis.

Plateenses in parentationib. mancipia arcebant.

Coi. Lindorū sacra maledicta.

Sacra Eleusina & Lenæa, maledicta.

Veneris sacra in Attide.

Sacra alia & diuersa Herculis.

Carthaginenses.

Ara victoris.

Herculis.

Ara Herculis custodis.

Herculis templum.

Hercules victor.

Herculis ædes rotunda.

Ædes Achillis.

Hercules oliuarius & cubans.

Herculis & musarū ara communis.

Templum
Herculis à
Iolao con-
structum.
Hercules
culius apud
Persas.
Apud Athe-
nienses.
Hercules
Iliensibus in-
uisus.
Mulieres
apud Thra-
ces odiose
viris.
Sic Venus
apud Lem-
nios. Et
Achilles
apud Tene-
dios.
Syracusani.
Caucasij.
Sibe.
Tyrij.
Gaditani.
Hercules
plures.

pore sacratam fama vulgavit. Sed præter hæc templa, quæ in summa religione & cultu maximo fue-
re, fuit ^c Hercules Conopios apud Octæos, ab Erythræis ^d Hippotonos, à Celtis ^e Ogmyos, ab
aliis ^f Alexicacos, quasi depulsor malorum cognominatus. Feruntque templum & Iolao nepoti ab
Hercule constructum, tantæ maiestatis incolis fuisse, ut si à solitis deficerent sacris, muti euaderent:
rursus si sacra se perfecturos vouerent, in pristinam restitui sanitatem. Præcipuæ verò admirationis
^h apud Persas colitur Hercules in monte cui nomen Sambulos, qui per quietem sacerdotes monere
dicitur, ut equos venatui sistant ornatos: qui quum per nemora & saltus diu vagati fuerint, nullo
rectore nocte redeunt ad stabula vacuis pharetris, mox omnes saltus feris confossis constratos repe-
riunt, ita ut multo venatu incolæ ditentur. Apud Athenas vero ⁱ Cynosarges templum Herculis,
^k Gymnasium & Lucus maximi nominis erant, quæ Philippus impotenti ira deuastauit, & incendit.
Hoc etiam licet animaduvertere, ^l ab Iliensibus Herculi sacra celebrari vetitum, quod Ilium Hercu-
les olim depopulatus esset, eum propterea odio prosequenti perniciali. Sicut ^m apud Thraces, mulie-
res tanto flagrant odio, quod Orpheum discerptum à mulieribus dicerent, ut viri vxoribus stigma-
ta inurerent, in Orphei vltionem. ⁿ Et Lemnij cum Vulcanum colant, quod apud eos enutritus foret,
^o Venerem quod Marti se miscuisset, velut adulteram adeo contempserunt, ut nemo illi sacrum face-
ret. ^p Tenedij quoque Achillem, quod Tenedum deuastasset, ita infensum habuere, ut supplicio affi-
ceretur, si quis restituto templo Achillem nominasset. Contrà vero Syracusanis Herculem prom-
ptum numen, & maximi cultus fuisse, quod ope Proserpinæ ^q Cerberum ex inferis eduxisse dicerent.
^r Caucasij etiam produntur Herculem summis percolere honoribus, quod Prometheus vinculis
exoluisset: Ioui & Mineræ infensi, pleni persuasionis, tanquam Prometheo satisfaciant, quod ignife-
ris sagittis aquilas & illorum nidos incendant, foetusque euastent & depopulentur. ^s Ferunt Sibas circa
Indum, adeo Herculem velut gentis authorem coluisse, ut pellibus amicerentur ut Hercules, clauas
gererent, illasque bobus & equis inurerent. Sicut ^t Tyrij & ^u Gaditani Herculem magni numinis instar
habuere. Fuitque memoriæ proditum, Herculem non vnum fuisse, sed plures. Nam præter ^x Tiryn-

ANNOTATIONES.

^c *Hercules Conopios.*] Strabo lib. 13. Aliis tamen Cornopios dicitur, ut habet Lilius Gyrardus Synragmate 10.

^d *Hippotonos.*] Alij legunt Ipoctonos à bestiola vineis infesta, quam Erythræi Ipon vocant, quia eos ab hac bestiola liberarit. Rhodiginus lib. 6. c. 7. ad fin.

^e *Ogmyos.*] Lucianus in Hercule Gallico. Rhodigin. vbi supra.

^f *Alexicacos.*] Lactantius lib. 5. c. 3. Hunc Hesychius in insula Melita honoratum scribit.

^g *Iolao.*] Diodor. Siculus lib. 5. cap. 2. ait, Apud Agrenæos templum sacratum ab Hercule qui præter cætera hîc relata, omnes eam incolentes urbem ab ipsorum ortu, Iolao sacras nutrire comas docuit: quoad amplissimis victimis eum sibi Deum propitium reddant. Fuerat autem Herculis volutarius comes & auriga Iolaus, qui curru dicitur in Olympiis ludis vicisse. Pausan. lib. 5.

^h *Apud Persas.*] Eius verò cognomen est Sandes, ut Agathius ex Berofo & Athenocle scribit Histor. lib. 2. Monti verò nomen Sambulos, testatur Tacitus lib. 12.

ⁱ *Cynosarges.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. Plutarch. in Themistocle in princ. Pausan. lib. 1. vbi ita dicit vocatum ab alba cane. Stephanus, Suidas, Hesychius, & diximus supra eiusdem lib. cap. 4.

^k *Gymnasium & Lucus, maximi.*] Vide eodem cap. 4.

^l *Ab Iliensibus.*] Strabo lib. 13.

^m *Apud Thraces.*] Plutarch. in lib. de Sera numinis vindicta.

ⁿ *Et Lemnij cum Vulcanum colant.*] Vnde & Lemnius dictus est Virgil. lib. Æneid. 8.

Hoc pater Æolijs properat dum Lemnius oris.

Et Vulcania Lemnos Valerio Flacco lib. 2. Argonauticôn. & vide infra lib. 6. cap. 4.

^o *Venerem quod Marti se miscuisset.*] Quod ita fuit, ut cum spreta Venus à maritis tetrum odorem vxoribus immisisset, illæ eam ob rem viris infensæ, cum pellicibus coniuuauerunt, uti eos è Thracio bello redeuntes ad vnum omnes interficerent: quæ dicta, facta sunt, nisi quod Hypsipyle Regis filia Thoanti patri pepercit. Hæc cum alijs, tum Apollodorus in Argonauticis prodidit.

^p *Tenedij.*] Plutarch. Problem. c. 141. & ante eum Diodor. Siculus lib. 6. c. 16.

^q *Cerberum ex inferis.*] Seruius ad 6. Æneid. libi, Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit.

^r *Caucasij.*] Ex Duridis Samij historiis Rhodiginus lib. 7. cap. 20.

^s *Ferunt Sibas circa.*] Arrianus qui hos Sibastos appellat lib. 8. de gestis Alexandri. Sed & postea eodem lib. scribit Surasenos & ipsos quoque gentem Indicam maximè Herculem colere.

^t *Tyrij.*] Cicero de Natura deorum lib. 3. & Diodorus Siculus lib. 17. cap. 4. Herculis autem Tyrij meminit Quintus Curtius lib. 4. & Arrianus libro 2.

^v *Gaditani.*] Pomponius Mela lib. 3. eo capite, quo describit Hispaniæ & Septentrionis insulas, post principi. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 24. Et Silius lib. 3. Punicorum, inter cætera æditui & sacerdotes ab eius templo,

*Fœmineos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere fues.*

^x *Tirynthium.*] De quo Virgilius lib. 7. Ænei.

*Postquam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius attigit arua.*

Vbi Seruius, A Tirynthe, inquit, ciuitate Argis vicina, vbi nutritus est. & idem Virgilius lib. 8. de eodem loquens,

Ecce furens animis aderat Tirynthius.

Vbi & ipse Seruius, à Tixinthe, in qua nutritus est ciuitate. Idem Seruius lib. 8. eiusdem operis in eum locum,

*Nascenti cui treis animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda.*

Iuuenalis Satyra 11.

*Nam cum sis conuiuia mihi promissus, habebis
Euandrum, venies Tirynthius, aut minor illo
Hospes.*

Statius lib. 4. Thebaidos,

*Suus excutit in arma
Antiquam Tyrintha Deus, non fortibus illa
Infœcunda viris, famaq; immanis alumni
Degenerat.*

Nam, ut ibi scribit Lactantius interpres, in vrbe Tirynthe natus est Hercules, vnde & Tirynthius dicitur. Vide tamen Herodotum lib. 2. & Arrianum d. lib. 8. ex quibus posset videri hic Tirium legendum esse: nisi cæteri authores repugnarent.

y *Arginum.*]

thium, etiam y Argium, z Thebanum, a Libycum, Cretensem & b Ægyptium legimus. Denique c Varro Hercules tres & quadraginta, ac d Ioues trecentos enumerat, e Cicero sex fuisse dicit. f Græciverò Orpheos quinque fecere, & g Veneres quatuor. h Sicut enim præstantissimos & summa prudentia viros Iouis filios, vt i Æacum & k Minoa, & l semideos qui à Ioue genus ducunt: forocissimos Neptuni tamquam è mari genitos, m vt Cyclopes & Læstrygones: monstrosos verò & ignobiles è terra editos vetustas nuncupavit, vt n Tityum & o Antæum: p ita omnes qui vario & solerti ingenio, fortissimum aliquod facinus gessere, vel periculis subleuandis hominibus profuere, aut alicuius ingenuæ artis author vel princeps foret, à maioribus Herculis nomina tulere. Sed quod de Libyco Hercule dictum est, meminisse oportet, quòd hic Libycus, Ægyptius nuncupatur, q qui Nilo natus, Phrygias literas primus inuenisse, & per manus posteris dedisse traditur.

Ioues 300.
Orphei 5.
Veneres
quatuor. Iouis filij. Neptuni. Mōstrofi.
Hercules qui appellati.
Hercules Libycus.

ANNOTATIONES.

y Argium.] Varro de ling. Latina lib. 4. Cornelius Tacitus lib. 2. Arrianus lib. 1. illius ipsius operis. Seruius d. lib. 9.

z Thebanum.] Herod. lib. 2. Arnobius aduersus Gentes lib. 2. Seruius vbi suprā. Philostratus in vita Appollonij lib. 2. Arrianus lib. 8. non semel. Nam & hinc Theocritus in Idylliis illum Βοιωτίων appellat, quòd esset ex Thebis Bœotia.

a Libycum.] Seruius vbi suprā.

b Ægyptium.] Cicero de natura deorum lib. 3. Diod. lib. 1. cap. 2. Pomponius Mela lib. 3. Arrianus lib. 3. & 8. Philostratus vbi suprā, atque etiam lib. 2. Herod. lib. 2.

c Varro.] Seruius vbi suprā. in verbo, Tiryntium. vbiq; tamen Lilius Gyrardus legit quatuor & quadraginta.

d Ioues trecentos.] Tertullianus Apologetic. cap. 14. Romanus, inquit, Cynicus Varro trecentos Ioues, siue Iupiteres dicendum, sine capitibus introduxit.

e Cicero.] Lib. 3. de Nat. deorum.

f Græci verò Orpheos quinque.] author Suidas.

g Veneres quatuor.] Cicero de Natu. deorum, Venus, inquit, prima Cælo & die nata, cuius in Elide delubrum videmus. Altera spuma procreata, ex qua & Mercurio Cupidinē secundum natum accepimus. Tertia Ioue nata & Dione, quæ nupsit Vulcano. Sed ex ea & Marte natus Anteros dicitur. Quarta Syria, Tiròque concepta, quæ Astarte vocatur, quam Adonidi nupsisse traditum est.

h Sicut enim.] Idem Rhodiginus lib. 3. c. & lib. 20. cap. 28.

i Æacum.] Is fuit Iouis & Europæ filius, vt scribit Diodorus. Alij ex ipso Ioue & Ægina, vt Pindarus.

k Minoa.] Diodorus vbi suprā.

l Semideos.] De quibus Ouidius lib. 1. Metam. vbi ita facit Iouem loquentem,

Sunt mihi Semidei, & rustica numina Fauni.

Semideumque pecus.

m Cyclopes & Læstrygonas.] De quibus ipsis duobus Strabo lib. 1. & Phurnutus addens Aloidas, quos omnes Neptuni

filios vocatos fuisse tradit. quòd violenti & audacioris animi essent. Vide Plinium lib. 7. c. 2. post princ.

n Tityum.] Homerus lib. 7. Odyssæ,

ἦγον ἐπὶ πόλιν Τίτυον γαῖαν υἱὸν.

Et lib. 11. eiusdem operis,

καὶ Τίτυον υἱὸν γαῖης ἑκλυδὶ ὄν.

Et Virgilius lib. 6. Æn.

Necnon & Tityum terra omnipotentis alumnus.

Id est filium, vt interpretatur Seruius. aliter Nonius Marcellus. & diximus in nostris commentariis in l. si vnquam. in verbo & suscepit liberos. nu. 52. mox ediuerso.

o Antæum.] Nam & hunc terrigenam Libyæ vocat Statius lib. 7. Thebaidos,

Terrigenam sudasse Libys.

Sed tu vide Eusebium Chronographum, qui id fictum esse arbitratur.

p Ita omnes.] Cornelius Tacitus lib. 2. Annal. vbi de Canopo loquitur, scribit eius indigenas Herculem apud se ortum & antiquissimum perhibere, eosque qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos. Idemque de Moribus Germano. de eodem Hercule sic ait, Quidquid vbiq; magnificum est, in claritatem eius referre consensimus. Seruius enarrans eum locum lib. 8. Æneid.

Nascenti cui treis animas Feronia mater,

Horrendum dictu, dederat.

Mos, inquit, Herculis fuit, vt etiā non rogatus laborantibus subueniret. Tūc enim, sicut Varro inquit, omnes qui fortiter fecerāt, Hercules vocabātur. Itēque l. 11. in eū locum,

Attrides Protei Menelaus adūsq; columnas

Exulat.—

inquit, omnes fortes Hercules dicebantur.

q Qui Nilo natus.] Cicero libro 3. de Natura deorum enumerās sex Hercules, Alter, inquit, traditur Nilo natus Ægyptius, quem aiunt Phrygias literas conscripsisse.

Quo tempore primū prætores creari cœpere, & quod ius, quæue illorum potestas fuerit.

CAPVT XV.

RODITVM a memoria est, ab ortu vrbs, ad annum ferè trecentesium & nonagesimum, prætorem qui ius in vrbe diceret, nullum Romæ extitisse. Fuerat enim hoc consulis munus, & illorum qui in summo erant magistratu, super iure controuerso respondere. Sed quia à iure dicundo, ingruente bellorum tumultu, persæpe eos auocari oportebat, prætor ac proprio magistratu qui ius in vrbe diceret, opus esse visum fuit. Igitur quo tempore tribuni militum consulari potestate esse desiere, quum iam de consulibus ex plebe creandis magnis contentionibus agitari cœptum esset, eaque res inuisa patribus infamisque haberetur, neque aliter sedari videretur posse: tum primū leniendæ multitudinis causa, vt consul etiam de plebe fieret, à patribus est impetratum, inuicēque ipsa plebs vt prætor vnus ex patribus crearetur, qui ius in vrbe redderet, haud dubiè assensit. Fuit enim is Spurius Furius Marci filius primū b prætor ex patribus, eique vt aliquibus honoris insignibus conspicuus foret, curulem sellam vt consuli dictatoriq; & eadem auspicia esse voluere. Nec diu apud patricos honos iste mansit. Namque haud diu post c Quintus Publius Philo

Sp. Furius primus prætor.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

a Roditum memoria est.] Id initium vsque ad eam clausulam, Fuit enim is Spurius, est Liuij 1. Decad. lib. 6. in fi. & lib. 7. in princip. & Pomponij Iuriconsulti in l. 2.

b cūque consules. ff. de Origine iur.

b Prætor ex patribus.] Liuius d. lib. 7. in princ.

c Q. Publius Philo.] Liuius eiusdem Dec. lib. 8.

M 4 d Sed

Prætorum
numerus
auctus.
l.2. §. de in-
de. ff. de ori-
jur. Prætor
urbanus &
peregrinus.
Prætores
provincias
sortiti.

Prætores
iii. Lex Be-
bia.

Prætores vij.

Prætores x.
Prætores
xij.

Prætores
xvj.
Prætura cā-
didati xij.
Prætores
decē & octo.

Magistra-
tus tutela-
ris.

primus de plebe, aduersante senatu prætor factus est: communicatæque tam prætura, quam consu-
latus cum plebe fuit. ^d Sed cum prætores magis ex usu reipublicæ viderentur, ita breui illorum nu-
merus auctus fertur, profectò ut mirum sit quàm facilè coaluerint. Quippe latius propagato & au-
cto imperio, quo tempore Attilius Calatinus primo Punico bello dictator, extra Italiam duxit exer-
citum, cum obire tantum munus solus non posset, duo prætores creati, ex quæ his alter urbanam, al-
ter peregrinam iurisdictionem sortiti fuere. Et quia plerunque usu veniebat, ut urgentibus hinc inde
hostibus, & multiplici bello ingruente, ferro & armis decernendum foret, prætores sicut consules
provincias sortiri, hisque & exercitibus ^f cum imperio præesse cœpere, ibique non solum ius dicen-
do, sed armis imperitando imperium exercuere. ^g Ipsis enim licet ad ius dicendum creati, non ta-
men à belli cura vacatio dabatur. Qui tametsi in imperio essent, iura tamen provinciæ sine decreto se-
natus aut populi iussu mutare non poterant. ^h Neque diu post, primo Punico exacto bello, cum Gal-
li transalpini in Italiam irrumperent, quatuor prætores creati lege Bebia fuere: quæ iubebat, à ter-
nis ad quaternos creati licere. ⁱ Mansitque hic numerus ad primum ferè Macedonicum bellum, qui-
bus & belli summa commissa fuit, illorumque auspiciis egregiæ res gestæ plerunque sunt. Tunc quo-
que additis provinciis, & magno incremento rebus auctis, cum M. Cato Sardiniam obtineret, Si-
ciliæque & Hispania imperio accreuisent, magisque indies prætores ex usu forent, illorum nume-
rus auctus fertur, ut seni crearentur. Post temporum verò curricula quibus ^k Cornelius Sylla rempu-
blicam in dominationem vertit, cum plures de parricidiis, de sicariis, de falsis leges tulisset, ut ef-
sent qui eas tuerentur, quatuor qui de criminibus inquirerent, veteri numero adiecere, ita ut decem
crearentur. ^l Mox Iulius Cæsar numerum ampliavit. nam præter hos annonæ & rei frumentariæ præ-
fecit duos, ad inuehendos commeatus, qui frumentarij seu Cereales dicti: quibus ut ne quid com-
meatus frumenti que vrbi deesset, præuidere præcaueretque negotium erat. ^m Et mox alios, qui æra-
rij curam agerent, adiecit. Diuus deinde ⁿ Augustus sedecim expleuit numerum, tametsi præturæ
candidatos duodecim ^o ab Augusto editos, authores sint: quem numerum non excessurum Tyberius
iureiurando firmavit. Demum ^p diuus Claudius alios constituit, qui deficientium voluntates tueren-
tur, & de fideicommissis ius dicerent, quos fideicommissarios vocavit: ^q quo tempore ad decem &
octo prætores, quod nunquam antea factum, excreuit numerus. Et quum pupillis tutores ^r à consuli-
bus ante poscerentur, ^s Marcus Antoninus philosophus, omni doctrina homo eruditus, cuius plera-
que extant egregia facinora militaria, ut diligenti disquisitione tutores pupillis darentur, proprio ma-
gistratui eam curam demandavit, qui tutelaris dictus est. ^t Denique nullo præfinito numero tot fue-
re, quot expedire reipublicæ visi sunt: quod lege prætoria cauebatur, cuius verba subieci: I V R I S
disceptator qui priuata iudicet, iudicare iubeat, prætor esto: iuris ciuilis custos esto: huic potestati

A N N O A T T I O E S.

^d Sed cum Prætores.] Hæc vsque ad clausulam, Et quia ple-
runque. sunt L. Flori Epito. Liuij libro 19.

^e Provincias sortiri.] Tullius in 2. in Verrem Act. & alij plu-
rimi, quos videbis in nostris commentariis Primigenio-
rum in 17. q. in 1. opin. nu. 44.

^f Cum imperio.] Apud Liuium 4. Decad. lib. 5. Minio Antio-
chi Regis Rom. legatis: Cur, inquit, Syracusas atque in alias
Græcas Siciliae vrbes Prætorum quotannis cum imperio, &
virgis & securibus mittitis?

^g Ipsis enim licet.] Liuius 3. Decad. lib. 3. Ne prætoribus qui-
dem (ait) qui ad ius dicendum creati erant, vacatio à belli
administratione data est. Valerium Prætorum in Apuliam
ire placuit, ad exercitum à Terentio accipiendum, cum ex
Sicilia legiones venissent.

^h Neque diu post.] Liuius 4. Decad. lib. 3. & L. Florus eius-
dem Liuij Epitome lib. 20. Ipse autem Liuius 4. Decad. lib.
10. Prætores, inquit, quatuor post multos annos lege Bebia
creati, quæ alterius quaternos iubebat creati. Ex quo loco
haud dubiè accepit Alexander quod hic scribit: sed ita ut
quod Liuius dicit alterius quaternos, hic à ternis ad qua-
ternos dicit.

ⁱ Mansitque hic numerus.] Liuius 4. Decad. lib. 2. Sardiniam,
inquit, M. Portius Cato obtinebat, sanctus & innocens &c.
Et paucis interiectis, Sex Prætores illo anno primum creati,
crescentibus iam provinciis, & latius patescente imperio. Et
Pomponius in l. 2. §. capta. ff. de orig. iur.

^k Cornelius Sylla.] d. l. 2. §. deinde Cornelius.

^l Mox Iulius Cæsar.] Hæc vsque ad clausulam, Et mox alios,
sunt ex d. l. 2. §. deinde Caius.

^m Et mox alios.] Transposita sunt hæc Alexandri verba,
quæ C. Cæsari tribuunt, quod ille nusquam, sed primum
Diuus Augustus fecit: is enim author fuit, ut cura ærarij à

Quæstoribus urbanis, ad prætorios, Prætoresve transfiret:
vbi refert Suetonius in Augusto cap. 36. Prætorum autem
ærarij meminit Tacitus lib. 1. 13. & 20.

ⁿ Augustus.] In d. l. 2. vbi supra, versic. D. deinde Augustus.
& Suet. in August. c. 37.

^o Ab Augusto.] Cornelius Tacitus lib. 1. Candidatos (ait)
præturæ duodecim nominavit, numerum ab Augusto tra-
ditum, & hortante senatu, ut augeret, iureiurando obstrin-
xit, se non excessurum.

^p D. Claudius.] In d. l. 2. vbi supra, versic. post deinde D.
Claudius. Nam & nostris legibus Prætores agnouisse de
fideicommissis satis constat ex l. si etiam seruum. §. si quis,
ff. de fideicommiss. libert. Sueton. autem de ipso Claudio in
vita ipsius ca. 23. Iurisdictionem, inquit, de fideicommissis
quotannis, & tantum in vrbe delegari magistratibus soli-
tum in perpetuum, atque etiam per provincias potestatibus
demandavit.

^q Quo tempore.] Nam ut scribitur in d. l. vbi supra, D. Clau-
dius duos Prætores adiecit, qui de fideicommissis ius dice-
rent, ex quibus vnum D. Titus detraxit, & adiecit vnum
D. Nerua, qui inter fiscum & priuatos ius diceret. Ita decem
& octo prætores in ciuitate ius dicunt. Hæc ibi.

^r A consulis.] Claudius, teste Sueton. ca. 23. sanxit ut pu-
pillis extra ordinem tutores à Coss. darentur. Modestinus
quoque in l. 1. ff. de confir. tutor. meminit consularis pote-
statis in supplendo quod deficit tutori dato. Plinius quo-
que ad Quadratum lib. 9. Episto. scribit, Cornutum à Coss.
tutorem datum, cuius iuris processum exposui in libello, de
iure Liberorum, c. 31.

^s M. Antoninus Philosophus.] Iulius Capitolinus in vita
illius.

^t Denique.] Hæc vsque ad clausulam, Quàm lata. sunt
Ciceronis

parento : quotcunque senatus creuerit , populusque iusserit , tot sunt. & infra. Quàm lata autem in iure dicundo prætorum iurisdicção fuerit, multis documentis ostenditur. Nam & ^u bonorum possessio- nem dare, & ad defuncti bona hæredem admittere, ^x nonnunquam ius constituere, & vetus abrogare poterat: ^y seruos manumittere, ^z iudices delegare, ^a tutores pupillis minime inuisos constituere: ^b do- lo vel metu lapsis, aut vi deiectis subuenire, ^c de fide, ^d deque iureiurando: ^e tutelæ, mandati, pro so- cio, fiduciæ ^f deque empto, vendito, ^g locato conducto ius dicere, suæ cognitionis erat. ^h Lætos quoque immatura ætate ⁱ vel sexu, in integrum restituere: ^k edicta proponere, ^l legem ad populum ferre: ^m néve probitas aut innocentia fraudi cuiquam esset, cauere debebat. Quinetiam ⁿ ferias con- cipere, ^o ludis præesse, quadrigis emittentis signum dare, ^p aquæductuum curam gerere, ^q ædem

Prætorii in iure dicendo iurisdicção. quam lata fuerit.

A N N O T A T I O N E S.

Ciceronis lib. 3. de Legibus. Cauendum autem hîc ab Ale- xandro, qui legem Ciceronis fictitiâ de prætoris impe- rio viguisse existimat, vbi lege Prætoria cautum ait, quam scilicet ipse Cicero de imperio prætoris suæ Reip. vel alios complures ad instar Platonis confinxerat.

^v *Bonorum possessionem.* Ex nostris ll. in l. sed cum patrono, in princ. & l. bonorum, & l. seq. ff. de bon. poss. & alibi sæpe eod. tit. & in tit. de bono. poss. secund. tab. & ex Cicerone in 3. in Verrè act. & Vale. Maximo lib. 7. cap. 7. vbi de Genutio quodam & Verilio lenone loquitur.

^x *Nonnunquam ius constituere.* Sic Liuius, Penes quem (de Prætoris loquitur) magistratum omnis publici priuatique iuris potestas, vt & nouum ius constituere, & vetera abro- gare facultas esset. Ex quo Fenestella, si is est author, de ma- gistratibus Romanorum cap. 19. Theophilus lib. 1. Institut. de bonor. possess.

^y *Seruos manumittere.* Ex l. 1. ff. de offic. prætor. l. non est, & l. ego, & l. pater. ff. de manu. vindic.

^z *Iudices delegare.* Ex l. mandato. ff. de offic. eius, cui mand. est iurisdict. & l. solet. & l. prætor. ff. de iurisdict. omn. iud.

^a *Tutores &c.* Iul. Capitolinus in M. Antonino Philosopho, tradit illum prætorem primum tutelarem fecisse, cum antè tutores à Consulibus poscerentur. Verùm longis antè tem- poribus id munus prætorum quoque fuisse constat ex eo quod scribit Liuius 4. Decad. lib. 9. Tutore, ait, à Tribu- nis & prætoris petito, &c. Ex quibus etiam verbis intelli- gis id quoque munus Tribunorum olim fuisse. Id quod ra- rò alibi reperies. Nostris autem legibus & præcòsul & Præ- ses, & magistratus municipalis tutores dare possunt. l. 1. & 3. & aliis multis. ff. de tutor. & curat. dat. ab his. De Prætoris autem minimè dubitatur l. prætor. & l. nec mandante. §. 1. & 2. eod. tit. & l. 1. C. de offic. prætor.

^b *Dolo, vel metu lapsis.* Nam quod ad dolum pertinet, pecu- liare edictum est prætoris, vt videre est ex l. 1. in princip. & per totum tit. ff. de dol. mal. De metu quoque in l. 1. & per totum tit. ff. de eo quod me. cau. De vi in l. 1. ff. de vi & vi atm. & apud Ciceronem in Orat. pro Cecinna, vbi loquens de Pisone prætoris, Aut vim, inquit, fieri vetat, aut restitui factum iubet.

^c *De fide.* Ex l. 1. & l. iurisdicção. §. prætor. ff. de pac.

^d *De iureiurando.* In l. ait prætor si is. & ait prætor eius rei. ff. de iureiur.

^e *Tutela &c.* De tutela iam dictum est, sed & huius, & man- dati, & pro socio, & depositi cognitionem, prætoris esse, sa- tis constat ex l. 1. §. qui pro socio. ff. de his, qui notan. infra. & l. 1. §. 1. ff. de pos. Hîc autem fiduciæ Alexand. appellat, quam nostri depositi vocant. De quo tu vide omnino quæ scripsi- mus in Comment. retractuum nu. 2. in præfatione.

^f *De empto.* Id edocent vel inscriptiones in l. 1. & 9. 30. & 34. ff. de contrah. empt. l. 5. & 11. & 13. cum simul. de action. empt. quæ ex lib. Pauli & Vlpiani ad edictum arguunt, etiam de contractibus iurisdicção. prætoris edicta pro- posuisse.

^g *Locato.* Ex Gellio lib. 11. c. 17. adde epigraphes l. 1. 5. 7. 9. 11. 13. & seq. ff. locati.

^h *Lætos quoque.* Ex l. 1. ff. de in integ. restit. & l. 1. & per to- tum tit. ff. de minor.

ⁱ *Vel sexu.* Quod prætor de hac re se intermiserit, non

constat ex tit. ff. & C. ad S. C. Maced.

^k *Edicta proponere.* Ex l. 1. in princ. ff. ne quis eum qui in ius voc. est. & l. 1. iuncta. l. iurisdicção. §. prætor. ff. de pa- ctis. & alibi sæpe. & ex Plin. lib. Epist. 5. epist. ult. Idque fie- bat in tabulis dealbatis, quæ album prætoris dicebantur. In authent. de litigiosis. §. iubemus col. 8. quorsum etiâ spectat locus, si quis album prætoris corrupisset. &c. Sed & alij quo- que edicta proponebant, vt Censores ex Suetonio in Clau- dio c. 16. ad fin.

^l *Legem ad populum ferre.* Scripsit forsân. Alexander, le- genda ad populum ferre. de edictis locutus, quæ in tabulis dealbatis proponeret, & id erat Album prætoris. §. iubemus. Noue. de litigiosis. de quo dictum supra eod. lib. c. 8.

^m *Néve probitas.* Alias, vt scriptum legitur; Scitum à ma- ioribus magistratibus: quales fuere Consul, Prætor, Dicta- tor & interrex, leges in veteri republica latas esse, vt obser- uauit Paulus Manutius in lib. de Legibus.

ⁿ *Ferias concipere.* Id patet ex toto tit. præsertim in l. 1. §. 1. & l. 2. in princ. ff. de feri. & ex Suetonio in Claudio c. 22. & Gel. lib. 10. c. 24.

^o *Ludis præesse.* Quod planè insinuat Liuius 1. Decad. li. 8. & 3. Decad. lib. 5. vbi ludis Apollinaribus. Iuuenalis saty. 8.

Nec dubitant celsi prætores vendere ludis.

Et Saty. 10. post prin.

Quid si vidisset prætorem in curribus altis

Extantem, & medio sublimem in puluere circi

In tunica Iouis. —

Et satyra 11. ad fi.

Interea Megalesiace spectacula mappæ

Ideum solenne colunt, similisque triumpho

Prædo caballorum prætor sedet. —

Et satyra 14.

Monstro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,

Nulla æquare queas prætoris pulpita lauti.

Et Martialis lib. 12. Epigram. 29.

Cretatam prætor cum vellet mittere mappam

Prætori mappam surripit Hermogenes.

Mappa enim signum erat, quod Prætor, qui ludis præerat, ostendebat, vt quadrigæ emitterentur, vt constat ex Suetonio in Nerone cap. 22. & Quintiliano lib. 1. cap. 9. & Iuue- nale d. Saty. 11. vbi supra. vide in authent. de Consul. §. quantuncunque. Et huc quoque spectat quod scribit Vl- pianus in l. si vt certo. §. interdum. ff. commodati. vel si quis ludos edens prætor scenicis commodauit. Quo in loco Bu- deus tamen aliter intelligi voluit, ad id minimè respiciens quid sit proprium prætoris.

^p *Aquæductuum.* Vnde hæc transcripta coniectæue sint, non satis scio: at publicis aquis reperio præfectos fuisse S. C. qui cum eius rei causa extra urbem forent, lictores bi- nos, & seruos publicos ternos, architectos & scribas & li- brarios, accensos, præcones singulos haberent. Equidem hosce quandoque dici aquarum curatores, interdum aqua- rios apud Frótinum de Aquæductibus annotauit Cæl. Rho- dig. lib. 18. c. 40.

^q *Ædem dedicare.* Confundit hoc loco Alexander mu- nera prætorum, dum antea de maiore & urbano ageret. Quod autem ponit de ædis dedicatione, eius exemplum dedit Æmylius Regilius prætor è minoribus, qui, bello in Antio

*Rei criminis
quomodo
fiebat.*

*Prætoris
potestas ab-
sentibus cō-
sulibus.*

*Prætor etiā
minoribus
magistrati-
bus ius dice-
bat.*

*Prætores de
gradu de-
iecti.*

*Ordo magi-
stratū Rō.*

dedicare, de gestis cuiusque magistratus disquirere, ^r duumuiros & decemuiros creare, ^s bonis interdiceret: quæque ad disciplinam publicam pertinerent, curare & prospicere: ^t tum criminosos reos facere, officij prætoris erat. ^u Rei autem criminis fiebant, ut accusator criminosum in ius ducat, & apud prætorem reum agat, his verbis: Aio te prouinciam depeculatum fuisse, aut crimen aliquod admisisse. Tunc si reus tacuisset, tanquam in conuictum lis dabatur: si verò esset inficiatus, inquirendo crimini præfixo die, à prætore accusatio constituebatur, & tunc in reum, ut noxam cuius arguebatur, dilueret lege agebatur. ^x Denique illud receptum est, absentibus consulibus, & in prouinciam profectis, habendi senatus prætori Romæ ius fuisse, ^y comitiisque præsidendi, de rebus quæ ad rem publicam pertinent, consultandi, vrbi præessendi: atque idem ferè iuris quod consules, habere, nulla controuersia est. ^z Nec me præterit, memoriæ datum esse, non modò super priuatorum causis, sed inferiorum quoque magistratuum, videlicet quæstorum & ædiliū, prætori more prisco ius dicere licere. Itaque tam plebeios & humiles, quàm ædiles & quæstores, reliquosque magistratus, qui nec vocationem, nec præhensionem habent, apud prætorem in ius vocare cuius potestas est: quos in vincla duci iubere, pro imperio & potestate legitimis pœnis afficere poterat. Fertur quoque ^a Octavius Augustus hoc munus prætori vrbanò dedisse, ut popularium litigatorum appellationes cognosceret, prouincialium verò cognitionem consularibus viris ipse delegaret. Si tamen ipsi prætores prauè quid deliquissent, ex consulto senatus nonnunquam prætura deiectioni fuere. Nam & ^b P. Lentulus prætor & alij magnis criminibus circumuenti, abdicato magistratu, de gradu exturbati, male administrati muneris pœnas dedere. Moris præterea fuit, ^c ut sicut dictatores, magistros equitum, ^d consules sub se legatos habebant, qui eorum vices gerere, & quoties oporteret, munia obire possent: ^e sic prætores quæstorum ope niterentur. ^f Itaque prætores quæstoribus parentis affectu, & coniunctissimorum loco esse, vetusti iuris fuit. Tametsi prætores sicut consules non modò quæstorem, ^g sed legatum vnum ^h plurèsvē

ANNOTATIONES.

Antiochia cōfecto, quam vouerat ædem Laribus in Campo Martio dedicauit. Macrobius Saturnal. lib. 1. c. 10.

^r *Duumuiros & decemuiros.* Nam ab Æmilio prætore vrbis Cn. Pupius. & Cæsius Quintius Flaminius, apud Liuium 3. Decad. lib. 2. duumuires, ad ædem Concordiæ in arce faciendam creati sunt. Duumuiros autem eos fuisse, quos & postea decemuiros appellarunt, videbis infra lib. 3. cap. 16. in princip. Sed & priuati in quod prætor Decemuiros creauerit ex S. C. testis est ipse Liuius 5. Decadis lib. 2. vbi loquitur de diuisione agri Ligustici & Gallici, ad quem rem prætor decemuiros creauit. Adde & Triumuiros à prætoribus creatos ad colonos ex S. C. deducendos ex eod. Liuius 4. Decad. lib. 9. Hincque illud Horatii libro 1. Sermonum, satyra 3.

— *Interdicto huic omne adimat ius*

Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.

^s *Bonis interdiceret.* Paulus lib. 3. Sententiarum, tit. 5. Marius, inquit, per prætorē bonis interdicitur hoc modo, Quando bona paterna tua nequitia disperdis, liberòsque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi commercio interdicto. ^t *Tum criminosos.* Ut videre licet apud Val. Maximum lib. 8. cap. 1. vbi de M. Pompilio prætore loquitur, & Gellium recitantem pœnas furum ex legibus 12. Tabul. lib. 11. c. 18. Adde autem superioribus adoptionem recipere ex Gellio lib. 5. cap. 19. non semel.

^u *Rei autem criminis.* Asconius in 2. in Ver. actio. non multò post princ. Quid est, inquit, reum fieri, nisi apud prætorem legibus interrogari? Cum enim in ius ventum esset, dicebat accusator apud prætorem reo, Aio te Siculos spoliast. si tacuisset, lis ei æstimabatur, ut victo: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio.

^x *Denique illud receptum est.* Liuius 1. Decad. lib. 8. post princip. & lib. 10. vbi de P. Sempronio prætore creato loquitur. & 3. Decad. lib. 2. vbi de senatu à prætoribus vocato post Cannensem cladem. & iterum lib. 3. vbi de senatu vocato à M. Æmylio prætore. & 4. Decad. lib. 2. vbi de L. Corn. Lentulo prætore. & eiusdem Decad. lib. 6. vbi de M. Catone, Is, inquit, ante lucem ingressus, à porta ad prætorem M. Iunium iter intendit. Is prima luce senatum vocauit. & lib. 8. vbi de senatu dato ab Seruio Sulpitio. Et 5. Decad. lib. 1. & iterum lib. 5. ad fi. Et Cornelius Tacitus lib. 17. vbi prætor vrbanus, quem non nominat, senatum vocauit.

Nam & Varro lib. 4. Epistolicarum quæstionum apud Gel. lib. 14. c. 7. inter eos, per quos, more maiorum, senatus haberi soleret, prætores ponit.

^y *Comitiisque præsidendi.* Nam & apud Liuium 4. Decad. lib. 4. Cn. Domitius, prætor vrbanus, bina comitia in Capitolio habuit. Sed & antè apud eundem 3. Decad. lib. 5. Comitia à prætore vrbanò de Senatus sententia, plebisque scito sunt habita, quibus creati sunt quinqueviri muris turribusque reficiendis.

^z *Nec me præterit.* Hæc vsque ad versi. Fertur quoque. colliguntur ex Gellio lib. 13. c. item 13.

^a *Octavius Augustus.* Sueto. in vita illius c. 33.

^b *P. Lentulus.* Fortè intelligit de Corn. Lentulo Sura prætore, quem conuictum coniurationis Catilinæ, eo magistratu se abdicare coactum purpureamque vestem, qua amictus erat, deponere & atram fortunæ suæ congruam induere tradunt Plutarch. in vita Ciceronis, & ipse Cicero in 3. in Catilinam Orat. iterumque in 4. Et adde quod C. Bebius Pamphilus prætor, quod malè & temerè rem in Gallia gesserat, à C. Aurelio, Cos. multis probris increpitus prouincia decedere, ac Romam abire iussus est. apud Liuium 4. Decad. lib. 2. & M. Furius prætor, cum in fontibus Cenomanis arma ademisset, Consul, ad quem eius rei cognitio reiecta fuerat, arma illis reddi statuit. & prætorem è prouincia decedere iussit, apud eundem eiusdem 4. Dec. lib. 9. post princ.

^c *Ut sicut dictatores.* De quo alibi, scilicet lib. 4. c. 23.

^d *Consules sub se legatos.* De quo etiam infra lib. 3. c. 3.

^e *Sic prætores Quæstorum ope.* Nam & Cicero Quæstor in Sicilia fuit sub Sext. Peducco prætore, ut tradit Asconius in 1. Ciceronis in Ver. actio. in argumento ipsius. Et Q. Cæcilius Niger Verris prætoris, ut etiam inibi dicitur. Strabo autem lib. 3. Ad Beticam, inquit, prætor mittitur, qui legatum habet & Quæstorem.

^f *Itaque prætores.* Cicer. in ea 1. in Verr. act. Sic enim, ait, à maioribus nostris accepimus Prætorem Quæstori suo parentis loco esse oportere, nullam neque iustiore, neque grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis. Quod & nos annotauimus in nostris Com. Primige. q. 17. in 1. opi. nu. 47. incip. hinc sortis.

^g *Sed legatum vnum.* Id pater ex Strabo. dicto. lib. 3.

^h *Plurèsvē.* Nam L. Corn. Lentulus prætor vrbanus cum quinque legatis profectus est ad opprimendam coniurationem seruorum Setiæ apud Liuium 4. Decad. lib. 2.

in provincia habuisse, ipsiſque quoties abessent, legionum & exercitus curam demandasse, com-
pertum sit. Illud quoque non ab re fuerit meminisse, prætorem urbanum plus decem continuis die-
bus Roma abesse non licere: i ipsiſque non duodecim, sicut consuli, sed vt inferior magistratus no-
taretur, sex tantummodo lictores cum fascibus Romæ: in provincia verò sibi decreta pro maiesta-
te imperij, etiam cum securibus præire. Paulum tamen Æmylium cum prætor in Hiberos duceret,
cum duodecim lictoribus præturam gessisse authores tradunt. Credo equidem, vt dignitas consula-
ris adiuncta prætoris videretur, vtque plus maiestatis inesset, ideo duodecim lictores præter præf-
criptum, Æmylium in provincia habere senatum voluisse. Fuitque animaduersum, prætorio viro, &
qui fuisset prætura functus, k toga prætexta vti licere: l eundemque Æmylium non in purpura modò
prætexta, sed trabea candida & ministris dealbatis, atque in equo albo præturam gessisse. Neque
præterierim, nomen prætoris & munus m non Romæ tantum, sed apud n Latinos populos & o Sicu-
los, atque in p Samnio, & q Campanos, r exterarumque gètes præcipuum fuisse. s Namque Ægyptiis loco
cenſoris erat, cui portoria exigendi munus impendebat. t Achæis bini prætores longo tempore im-
peritarunt, mox vnum acceperunt. Apud u Macedones, x Saguntinos & y Syracusanos, domi forisque

*Quæstores
Prætorum vi-
carij.
Prætori vr-
bano plus
decem diebus
vrbi abesse
non licebat.
Lictores
prætoris.
Toga præ-
texta præto-
rum.
Prætoris di-
gnitas apud
exterarum gen-
tes.*

ANNOTATIONES.

i *Ipsiſque non duodecim.*] Hæc vsque ad clausulam, Fuitque animaduersum, sunt Plutarc. in vita Pauli Æmylij. Et idem ex eo authore, cuius liber est de Magistratib. Romanis, sub nomine Fenestellæ. Sed hîc non omittendum quod scribit Cicero in 2. Orat. de lege agraria. Deinde ibant lictores non cum bacillis: sed vt hîc prætoribus anteibant cum fascibus duobus. & quod scribit Censorinus de die natali cap. 19. M. Plecltorium Trib. pl. scitum tulisse, quo scriptum erat, Prætor urbanus, qui nunc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habeto. Et quod Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. tradit Furium Bibaculum prætorem iussum à patre suo, collegij Saliorum magistro, sex lictoribus præcedentibus arma ancylia tulisse.

k *Toga prætexta.*] Cicero in Oratio. quam habuit post reditum suum.

l *Eundemque Æmylium.*] Plut in vita illius.

m *Non Romæ tantum.*] Verendum hoc loco ne prætoris appellatio exteris ab Alexandro communicata periculose videatur, qui secutus eos, qui de Græcis Latina facientes pro-
duce & militum præfecto *στρατηγών*, prætorem cōuerterunt, vel qui propria nomina ad magistratus alienos accommodarunt, vt nomen Romanum aliis esse commune creuit, ita & munus non Romæ tantum: sed & exteris idem fuisse significarunt. Sanè vt Lucilius apud Varronem, ait Prætorum est antè præire, & à præeundo, quasi prætor nomen datum est illi, qui præiret iure & exercitu, inquit ille de lingua Latina lib. 4. Sed quod ius præfecto militum exterorum esset in suos, & an iuris dicendi facultas, id non fuit literis proditum, vt minus asseuerari possit.

n *Latinos.*] Liuius 1. Decad. lib. 8.

o *Et Siculos.*] Idem Author 3. Decad. lib. 4. vbi de Syracusanis loquitur, & Diod. Sicul. lib. 13. vbi de iisdem Syracusanis.

p *In Samnio.*] Idem 1. Dec. lib. 8. vbi de Nymphio prætore Samnitum, & iterum alibi ad finem eius lib.

q *Campanos.*] Liuius 1. Decad. lib. 9. vbi de Mario Blasio prætore Campanorum. Adde & Marfos ex Seneca lib. 3. de Beneficiis cap. 23. dum mentionem facit Atteni illorum prætoris. Et Lauinius ex Liuius 1. Decad. lib. 8. vbi de Milonio eorum prætore. Et Prænestinos ex eodem 1. Decad. lib. 9. & iterum 3. Decad. lib. 3. vbi loquitur de Manilio eorum prætore. Irpinos ex eodem 3. Decad. lib. 4. Lucanos eiusdem Decad. lib. 5. Nouocomenses ex Appiano lib. 2. bellorum Ciuium.

r *Exterarumque gentes.*] Vt Athenienses, teste Diodoro lib. 13. Liuius 4. Decad. lib. 1. & Plutarc. in Pericle non semel, & iterum in Solone, iterumque in Demosthene, vbi de Charonda & Aristophante eorum prætoribus. Probo Æmylio in Miltiade & in Aristide, & in Thrasybulo, & in Conone, & in Timotheo. & Valerio Maximo lib. 3. cap. 8. vbi de Socrate loquitur. Paulo Orosio lib. 5. cap. 9. vbi memorat Heraclitum eorundem prætorem. Scribitque ipse Plutarch. in Politicis hunc magistratum apud Athenienses summum

fuisse. Lacedæmonios quoque prætores habuisse, testimo-
nio est Probus Æmilius in Alcibiade, dum loquitur de Ly-
fandro eorum prætore. Reperias tamen apud Pausaniam lib. 9. militum Lacedæmoniorum præfectos Harinostas ab illis dictos fuisse. Item & Epirotas Liuius 3. Decad. lib. 9. vbi loquitur de Eropo, & Darda & Philippo eorum prætoribus. Et Rhodios idem Liuius 4. Decad. lib. 3. post princip. vbi de Pausistrato eorum prætore. Adde & Acarnanes eiusdem Decad. lib. 6. vbi de Clyto eorum prætore, & ex eo loco intelliges summam fuisse potestatem eorum prætoris: quàm alius esset, qui princeps eorum dicebatur. Adde quoque Messenios eiusdem Decad. lib. 9. vbi de Dinocrate eorum prætore. Item Theſſalos ex Cæsare lib. 3. bell. Ciuilis vbi de Androphane prætore Theſſaliæ, & Liuius 4. Decad. lib. 5. vbi de Eunemo eorum prætore. & 5. Decad. lib. 2. Vbi de Hippia eorum quoque prætore. Carthaginienſes ex eodem 3. Decad. lib. 8. vbi de Adherbale eorum prætore, & 4. Decad. lib. 3. non procul ante fin. vbi de Annibale eorum item prætore. & L. Floro Epito. eiusdem Liuij lib. 30. Persas ex Cicerone de Finibus lib. 5. paulò ante fin. vbi de Orôte prætore Darei. Q. Curtio lib. 3. vbi de Nabarzanne prætore Darij. & iterum postea dum simpliciter loquitur de cōiugibus & liberis prætorum ipsius Darij. & lib. 4. vbi de eiusdem prætoribus loquitur. Et Bactrianos ex eodem Curtio lib. 9. vbi de Oxiarte eorum prætore. Et in Mesopotamia ex ipso eodem lib. 10. Et Marucinos Marſorum gentem ex L. Floro epit. Liuij lib. 73. Et alios de quibus infra dicemus nu. seq.

s *Namque Ægyptiis.*] His prætores fuisse constat ex Curtio lib. 3. vbi loquitur de Sifene Persa misſo à Prætore Ægypti ad Philippum. & iterum eodem libro vbi de Sabace eorum quoque prætore. & lib. 4. vbi de eod.

t *Achæis.*] Achæis prætores fuisse satis constat ex Liuius 3. Decad. lib. 8. vbi loquitur de Nicia prætore Achæorum. & 4. Decad. lib. 1. vbi loquitur de Cycliade Ætolorum prætore. & lib. 2. de Aristhone & de Nicistrate. & lib. 4. vbi & de ipso Aristhone, aut alio eiusdem nominis illorum quoque prætore. Et lib. 6. vbi de Diophane. Simul autè duos habuisse colligi potest ex ipso Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi scribit, quòd cum Philopœmenon, eorum prætor, captus fuisset à Messeniis, illique misſum & oblatum fuisset venenum, accepro poculo nihil aliud locutus fertur, quàm quæsisse, si incolumis Lycortas alter Achæorum imperator esset: quod cum audisset incolumen esse, Bene, inquit, habet. & poculum impauide exhaufit.

v *Macedones.*] Apud eos prætores fuisse liquet ex Curtio lib. 3. loquente de Amynta prætore Alexandri Macedonis. Et lib. 4. de Antigono eiusdem prætore. Et Liuius 4. Decad. lib. 10. dum meminit Didæ vnus ex ipsius prætoribus qui Pœoniæ præerat. & Dec. 5. lib. 1. vbi de Xeuarcho prætore.

x *Saguntinos.*] Ex Liuius 3. Decad. lib. 1. & 2.

y *Syracusanos.*] De his diximus supra, vbi de Siculis dictum est. Quibus adde Plutarchum in Nicia idem aſtruen-
tem,

iura dabant. In quo magistratu cum esset ^z Dionysius, gradum ad tyrannidem fecit. ^a apud Thebanos summam imperij tenebant, sicut fuit ^b Epaminundas: & nisi praesente eo, magistratus eligi nequebant. Sardium praetor de bellis consultabat, & federa inibat. ^c Aetolis, cum de bello aut quouis negotio senatum consulisset, dicendae sententiae ius non habebat. ^d Epirotis & ^e Atheniensibus praetor, thesmotheta, & belli dux, singulis annis sortitò creabantur. Is autem si quando bella mouenda, & armis decernendum foret, militum delectus habere, legionesque & turmas conscribere solebat. quam praetura ^f Nicias cum Pericle aliquando gessisse fertur. Nonnunquam Athenienses ^g decem praetores militiae praefecere, qui per vices castris & legionibus imperitarunt. In quo magistratu cum esset ^h Aristides, Milciadi cessit: ne in pugna Marathonia aduersus Datym Darij praefectum in dissidium veniret, quum multitudine praetorum, patriae discrimen impenderet.

A N N O T A T I O N E S.

tem, ut pote qui memorat Euryclem eorum praetorem. Et Liuium 3. Decad. lib. 5. ubi de Syracusanis loquens, Praetores, inquit, prius creati, quam legatos nominari placuit. Ex ipsorum deinde praetorum numero missi oratores ad Marcellum.

^z *Dionysius.* Videndus est Iustinus ex Trogo libro 21.

^a *Apud Thebanos.* Hos praetores habuisse videri potest ex Liuiio 5. Decad. lib. 2. ubi de Ismenia eorum praetore.

^b *Epaminundas.* Hunc Thebanorum fuisse ducem nemo nescit, quem *σπαργών* tam Pausanias lib. 1. quam Xenophon *Ἑλληνικῶν* lib. 7. dicunt. De quo sic author ad Herennium, Epaminundas Thebanus imperator, ei, qui sibi ex lege successerat praetor, exercitum non tradit. qua de re & ut imperium retinuit, consule Pausaniam lib. 9.

^c *Aetolis.* Et his praetores fuisse constat ex Liuiio 3. Decad. lib. 6. ubi de Scopa eorum praetore. & lib. 7. & 4. Decad. lib. 1. ubi de Damocrito. & lib. 2. ubi de Phania, quem primo loco principem Aetolorum, mox praetorem vocat. & lib. 4. ubi de Thoa. & li. 5. ubi iterum de Damocrito. & 5. Decad. lib. 2. ubi de Lycisto. Apud eundem quoque 4. Decadis lib. 5.

Philopœmenes dicit, Bene comparatam apud Aetolos esse, ne praetor cum de bello consulisset, ipse sententiam diceret. Idque est quod noster Alexander hic dicit.

^d *Epirotis.* Liuius 3. Decad. lib. 9.

^e *Atheniensibus.* De quibus supra satis superque. Hos autem & Thesmothetas. & belli duces capi solitos tradit Plutarch. in Pericle. Et praeterea de ipsis Thesmothetis & Archontis idem author in lib. de Fort. Alexandri. & Pollux lib. 8. ἀρχόντων ἀθηνήνων ὀνόματα. De quo & tu vide quae nos scripsimus in commentariis Primigeniorum in 17. q. in 1. opi. nu. 60. incip. & apud Athenienses & seq.

^f *Nicias cum Pericle.* Plutar. in Nicia.

^g *Decem praetores.* Probus Aemilius in Miltiade & in Thrasibulo. & Vale. Maximus lib. 3. c. 8. dum de Socrate loquitur.

^h *Aristides.* Haec usque ad fi. sunt Plutarchi in vita Aristidis. Nec omiserim haec in fi. huius c. Veteres omnem magistratum, cui pareret exercitus, praetorem appellasse: unde & praetorium tabernaculum eius dicitur, & in castris Porta pratoria.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non consummata, ac si perfecta fuissent, puniri debeant.

C A P V T XVI.

C M Ciceronis. Orationem quam pro Milone magna cura & summo ingenio elaboratam, in foro dixit multo cum verborum pondere & nitore, quandoque legemur, in qua ad exaggerandam inuidiam, Clodij seruum in aede Castoris cum fica, ut Pompeium trucidaret, deprehensum dicit, in haec verba ipsum loquutum offendimus: Nisi quia res perfecta non est, ideo puniendae non fuit: quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus vindicentur. Minus dolendum fuit, re non perfecta: sed tamen puniendum certe nihilominus. Haecenus Cicero. An semper, inque omni negotio, praeter hominum consilia, quae exitum sortita non sunt, perinde legibus vindicanda sint, ac si cogitatum facinus esset admissum, in congressu aequalium tunc me praesente quaerebatur: ut si quis cum telo hominis occidendi causa deprehensus, ipsum non occiderit: vel qui venenum parauit, hominem non necauerit: an tanquam necem intulerit, perinde mulctandus & coercendus poena sit? Rursus, si extra cogitationis fines peccatum non excessit, ut quia mente conscelerata quis agit facinus, illudque adhuc opere non inceptauit, neque actu executus est, an nihilo minus pari supplicio afficiendus fuerit? Et quantum intelligi ex veterum monumentis dabatur, distinguere oportere putant: ut si homo magnum aliquod scelus, aut extremum facinus patrare inceptat, ut quia deorum templa funestis facibus incendere, phana depeculari, sacra prophanare, patriam, parentes, Lares, focosque hostibus prodere, necem parenti aut principi parat, aut eiusmodi damnata crimina, in quibus magna calamitas, aut foedum exitium futurum est, proculdubio leges inceptum facinus, ac si consummatum esset, puniri voluerunt: nec solum auctores sceleris, sed facinoris conscios. Non enim secus censuere eum qui tam atrox dirumve facinus moliri ausus fuit, qui ad tam exitiale scelus animum induxit, perinde affici oportere, ac si illud opere consummasset. Idque exemplis patere, quod lex Iulia in moechos animaduertit, ac fures & proditores aequè punit, qui adulterium furtumve patrarunt, quam qui id inceptarunt, etsi crimen non perfecerunt. Ideo Graecis lege cauetur, ut tyrannorum filij velut facinoris conscij, parentum crimina luant, & haud secus morte exilioque mulcentur, foedaque in eos exempla irae inuidiaeque exercentur, tametsi Romana lege caueatur secus. quod in leuioris noxae criminibus, & ubi non est tanta sceleris magnitudo, aliter statutum est. Tunc enim delinquentes peccato nondum absoluto, non usque adeo criminibus obnoxij fiunt, nec sceleri ita se obligant, ac si opere executum esset. Sed praetoris arbitratu poena modò maiore, modò minore, pro noxa & quoad usque ad facinus progressum fuerit, puniri oportet: ut nec à poena immunes fiant, nec tam seuera legum disciplina, quam qui effecere,

effecere, puniatur. Idq; Ciceronem sentire nunc arbitrari, quum legibus hominum consilia, non euentu rerum, vindicari dicit: ut quia immanissimo reatu obnoxius fuit, qui cum sica Pompeij trucidandi causa deprehensus fuerat, in quo totius reip. salus, & maiestas imperij periclitabatur, haud dubie poena detestabili dignus erat, tametsi illud non consummasset, tanquam eo casu foret, quo hominum consilia incepta, ac si exitum sortita fuissent, poena coercentur. Non sic autem ubi cogitationis fines crimen non excessit. Tunc enim cogitato, ne dum incepto facinore, quia intra cordis arcanum facinus retinetur, neque satis apparet nequitia, quoad usque deducta est, etsi Deo obnoxius fiat, qui scelus quamuis minimum animo praesumit: tamen crimen conceptum aut cogitatum facinus, legibus poenam non meretur: quippe voluntates (ut Cato inquit) neque legibus, neque poenis fiunt obnoxiae. Huc pertinet illud Iuuenalis: Nam scelus intra se tacitus qui cogitat, vllum Facti crimen habet: scilicet Deo obnoxium inuisumque fieri, qui laesa conscientia, infandura facinus animo agitauit.

Saty. 13.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

Totum id caput hoc tractat, An scelera vel cogitata tantum vel etiam incepta, nondum tamen perfecta, sint punienda: aut aequè, ac si perfecta fuissent, aut aliter. De qua

re nos latissimè id exequuti sumus in nostris commentariis, An & quibus, aut ex quibus poenae legum temperandae sint. Ideo hic aliter tractandum non duximus.

Quod Theophrastus sensit, quibusdam viperarum morsibus tibicines mederi, probatum experimentum.

CAP. XVII.

THEOPHRASTVS Philosophus praestabili vir sapientia, Academiae post Aristotelem successor in rebus physicis & mathematicis magna doctrina & aestimatione fuit, eum literis mandasse accepimus, quibusdam viperarum morsibus cantus tibiæ aut fidicinum, atque alia organa artis musicae modulatè adhibita, aptissimè mederi: quod & Asclepiades medicus literis prodidit, qui phreneticos mente imminuta & valetudine animi affectos, nulla re magis quam symphonia & vocum concentu ac modulis resipiscere, & sanitati restitui censuit. Fertur quo-

Phrenetici
vorum con-
centu resi-
piscunt.

que Ismenias Thebanus plures Boeotiorum ischiadicis, & coxendicum dolore laborantes in centione tibiæ bonæ valetudini restituisse. Tanta hominis naturæ cum harmonia consensio est. Quod cum credi vix posset, nuper id nobis quum casu ad id incideremus, pro explorato & comperto fuit. Siquidem à tarantula, id est phalangio percussos, quos vulgo Tarantatos dicunt, haud aliter ex ancipiti morbo conualescere vidimus, quam si tibicen vel citharista iuxta eos diuersos modulos incinat, ut pro veneni qualitate, ita harmonia & audiendi illecebra capti, venenum illud vel ex intimo corpore dilapsum effundant, aut sensim per venas diffusum dilabatur. Tarantula enim aranei genus est, dirum animal, tactu pestilens, eam si casu spectes, futilem & sine noxa putabis, & sane reliquo anni tempore minime perniciofa aut exitialis, vix aliquid neruorum aut virium ad nocendum habet. Cum verò æstu anni flagrantissimo, assiduo sole Apuliae campos, ubi peculiare hoc malum existit, torreretur coeptum est, tum maxime seu afflatu noxio, seu æstu accensa, morsu virulento pestiferam perniciem affert: cui tanta malo vis est, ut quemcunque morsu percussit, nisi celeri remedio succurratur, aut stupor exitialis primo, deinde certa nex subsequatur necesse est: aut si qui forte vitæ damnum euaserint, veluti ab alienati mente & semiuui, continuo stupore & hebeti sensu oculorum auriumque affecti, victam miserabilem ægerimè ducant. Huic pesti & tam praesenti malo quantum prouideri humana diligentia valuit, vnum hoc salubri remedio esse compertum est, si protinus tibicen aut citharista varios concinat modos, tunc enim morbo eiusmodi percussus, qui moribundus, & sermonis & oculorum sensus amiserat, qui que nec ingredi, nec fari, neque aliquo sensu frui valuerat, mox ubi tibiæ aut citharam admotam propius audit, illo miti sono & concentu captus & demulsus, velut è graui sono excitus, oculos attollit parumper, mox se in pedes erigit, ac sese recipiens, paulatim pro modulo & pulsu sonorum, seruata psallendi lege ingreditur, tunc enim inaugecente sono, quasi permulsis animis & confirmatis, exultabundus maximo nisu atque impetu in saltus gestusque, nec indecoros, neque à pulsu citharæ dissonos erumpit: ita ut etiam rudēs & ignaui, psallendi modos docti in ludo videantur. Memoria repeto, dum per loca illa diutino situ squalida, & ardore solis feruentia, cum aliquot comitibus iter intendere, vndique oppida & vicos, alia tympanis, nonnulla fistulis, pleraque tibicine circumsonantia audis: cuius rei causam quaerentibus nobis relatum est, tarantulae morbo affectos vndique per oppida curari. Cumque eius rei gratia in pagum quendam diuerteremus, inuenimus adolescentem morbo eiusmodi affectum, qui velut repentino furore ictus, & mente ab alienatus, corporis motu non indecoro, & manuum pedumque gestibus ad tympanum psallebat non inconcinniter, utque vehementius modos acciperet, quasi illo pulsu demulceri animus & leniri dolor videretur, sensim & placide aures tympano admoüere, mox caput, manus & pedes crebro motu concutere, & demum in saltum se at-

Tarantati.

Tarantula.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

Accepimus.] Ex Plinio id referente lib. 28. c. 2. & Gell. lib. 4. cap. 13.

Asclepiades.] Ut prodit Cælius Aurelianus lib. Chroni- cal. 5. & Mart. Capella lib. 9. Tu omnino vide in nostris

Commentariis de Nobilitate c. 13. num. 299. incip. Hincq; Pythagoras. cum 7. seq. c. Tarantula.] Consimilia scripsit Nic. Perotus ad Martialis epig. 1. Elian. de Animal. lib. 9. c. 35.

Aranea & scorpiones apud Albanos & Hiberos.

Vipera in Arabia.

In Phœnicia & Aphrica tractu.

In Syria.

In Altenio monte.

tollere videbamus. Quæ res quum ludo & risu prorsus digna visa foret, interim is qui tympanum pulsabat, sonitu parumper intermisso, pausam fecit. Atque illum morbo affectum, vbi præcentio illa quieuit, veluti attonitum, stupentiq; similem, repente animo linqui, & omni sensu destitui cernimus. Rursus resumpto tympano, vbi primum modulos audiuit, pristinas illum vires resumere, & acius in choreas insurgere spectabamus. Creditum est, quod à vero non abhorret, vim illam veneni virulento morfu & sanie conceptam, harmonia & vocum concentu per totum corpus diffundi, atque inde fato nescio quo dilabi & exinaniri. Ideo illos qui morbo eiusmodi laborarunt, si quid reliquiarum residuum fuit, quod penitus curatum non sit, siquando sono extrinsecus vel concentu illorum aures affici contigerit, veluti mente consternatos, toto corpore & animo concuti, ac manibus pedibusq; gestire compertum est, donec vis illa tabifica penitus extincta fuerit. Nos etiam quædam araneorum genera & scorpionum, præcipue apud Albanos & Hiberos gigni, literis mandatū legimus, lethiferi morsus, quibus affectos homines tam dira inficiunt tabe, vt quosdā ridendo, nonnullos flēdo, alios diuerso animorum habitu mortem oppetere compellant. Illud tamen prodictum memoriæ est, in d Arabia viperas minus esse lethales, nec morsus lethiferi, quod odoratis depaste, virulētæ nō sunt. ^e In Phœnicia verò, & omni Aphricæ tractu, truculentiores, & vel solo alitu afferre necem, & ^f in Syria angues ne laceffitos quidem, Syros attingere, in peregrinos autem, ictu perniciali iras acuere. ^g Contra verò in Altenio Cariæ monte scorpiones aduenis innocuos esse: incolis verò, perniciosos & infestos.

ANNOTATIONES.

d In Arabia.] *Ælianus lib. 9. c. 34.*

e In Phœnicia.] *Idem ibid.*

f In Syria.] *Plin. lib. 8. c. 59. eodēque vlt. In Syria, inquit, angues, circa Euphratis maximè ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam si calcati momordere, non sentiuntur maleficia: aliis cuiusque gentis infesti, auidē & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos.*

Idem Ælianus lib. 9. c. 6.

g Contra in Altenio.] *Legendum Latino ex Plin. vbi suprā, cuius hæc verba sunt, quæ subdidit iis, quæ ibi ex eo adduximus. Contra in Latino Cariæ monte Aristoteles tradit à scorpionibus hospites non lædi, indigenas interimī. Huius autem montis Latini meminit & ipse Plin. li. 5. c. 29. & Pausanias lib. priore Eliacorum post princ.*

Qui vici, via, vel cliui præcipui Romæ fuerint, & unde nomina originis sumpserint.

CAPVT XVIII.

ADVERTI sæpe animum, sicut fora, ita & vicos vrbis præcipuos, partim à conditoribus, nonnunquam ex variis euentis nomina sumpsisse: plerunque qui loca vrbis incolere, ad posteros denominationes ex suis nominibus transmisere. ^a Thuscum vicum ideo dictum ferunt, quod cum Porsena rex vrbis castra admouisset hostiliter, & repentinas incursiones faceret, neque vt admitteretur efficere quisset, re infecta inde discedens, contra Aricinos admouit copias: vnoq; prælio fusi Hetrusci, lassitudine & vulneribus faucij, Romam petiere: vbi maiore cura habiti & culti in calamitate, amore vrbis locum quem incolerent petiere: quibus in vrbe datus est, quem Thuscum vicum appellarunt. Sunt qui credant Cælium Iubenium Hetruscum bello egregium, cum expedita manu Romulo contra Latinos præsidio venisse: cumq; in monte Cælio loca editiora tenuisset, post Cælij obitū, ne quid moliri possent, in æqua deducti, infima vrbis coluisse, à quibus Thusco vico, vt ait Varro, nomen datum. ^b Ea autem fuere inter Capitolium & palatium loca iuxta comitium stadiorum ferme quatuor, prope Velabrum, quantum à foro ad circum maximum latitudinis est. ^c Ex vico enim Thusco & Velabro per boarium forum ^d in clium publicum flectebatur, atque in ædem Iunonis reginæ, ibiq; ^e ædem Vertumni fuisse authores tradūt, qui Deus instar magni numinis apud Thuscōs, & multo in honore fuit. In capite enim vici Thuscij, inter circum maximum & Auentinum, ^f Argiletum & ^g sepulchrum Argi visebatur. ^h Patricij autem vici nomen dictum acce-

Thuscus vicus.

Vertumni. Argiletum. Vicus patricius.

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a **T**Huscum vicum.] *Varro lib. 4. de lingua Latina. Liuius 1. Decad. lib. 2. Festus in verbo, Thuscus. & de hoc quoque vico Plautus in Curculione actus 4. scena 1. Propert. lib. 4. eleg. 2.*

At tu Roma meis tribuisti premia Thuscis,

Unde hodie vici nomina Thuscus habet.

Dionysius Halicarn. lib. 5. Cor. Tacitus lib. 8. Seruius in lib. 5. Æn. in eum locum,

Treis equitum numero turma, terniq; vagantur Ductores.

Vbi aliam eius nominis rationem reddit. Sed quod Alexander paulò post memorat Cælium Iubenium, legendum est Vibennium, ex maiori parte authorum, quos retuli.

b Ea autem fuere.] *Idem citati authores.*

c. Ex vico enim Thusco.] *Liuius 4. Decad. lib. 7.*

d In clium publicum.] *Publicium vocat Liuius vbi suprā, & Ouid lib. 5. Fastorum,*

Parte locant clium, qui tunc erat ardua rupes,

Vile nunc iter est, Publiciumq; vocant.

Neque enim Publicum, carmen patitur. Verum Liuius 3. Decad. li. 10. eum appellat Publicum, quem ibi dicit ad solum exustum fuisse. Et Plut. in Publicola & Var. lib. 2. de lingua Lat. vbi tamen nonnulli legunt Publicium.

e Ædem Vertumni.] *Fabius Pictor, si is est, in lib. 1. de Aureo seculo. & P. Victor in 8. regione vrbis Romæ.*

f Argiletum.] *De hoc Fabius Pictor, Varro lib. 4. de lingua Latina, Virgil. lib. 8. Æn.*

Necnon & sacri monstrat nemus Argileti.

Et ibi Seru. & Liuius 1. Decad. lib. 1. Martialis lib. 1. epig. 162.

Argi nempe soles subire letum.

Et lib. 2. epigramm. 17.

Argiq; letum multus obsidet furor.

g Sepulchrum Argi.] *Varro dicto libr. de lingua Latina, & Virg. eod. lib. 8.*

—Et letum docet hospitibus Argi.

h Patricij autem vici.] *Fest. Pompeius lib. 14. & de hoc vico Cornelius*

pimus, quòd regnante Seruio Tullio, quum timor incessisset patres, ne quid Romana nobilitas moliretur, locus in vrbe semotus, quem incoherent, datus fuit, quem patricium, quòd ea loca patricij tenebant, vocatum ferunt. Præter quem fuit ⁱ angiportus patricius ad ædem Dianæ: ad quem viros ingredi religio non finit. ^k Cyprium verò dictum autumant, quòd quum Sabini locum infedissent, boni ominis causa Cyprium, hoc est, bonum nuncuparunt, qui postea propter Tullia inhumanum scelus, quòd infando facinore carpentum supra defuncti patris corpus egerat, ^l Scelerati dixerent nomen. Ex summo enim Cyprio vico eunti dextra in Vrbicum flectebatur: inde ad exquilias iter erat. Sic ^m vicus Aphricus, quòd in eo ex Aphrica diuertebant hospites, quique obsides dati erant, denominari cœpit. ⁿ Et Fregellæ, quòd ea loca Fregeæ ciuitatis hospites incoherent. ^o Iugarium verò dixerent ab ara Iunonis iugæ, quæ præcipuo ibi honore colebatur. Iunonem enim iugam vocant, quòd iungere matrimonia & nuptiis præesse putarunt. ^p Hunc iugarium in infimo Capitolini montis prope Æquimelium & templum Fortunæ fuisse, iuxta ædes matris magnæ, indubia argumenta sunt: quibus in locis etiam ^q Opis & Mineruæ ædes erant. ^r Sobrium autem vicum, vel quòd nulla ibi caupona foret, aut vinaria officina: vbi quia lacte, non vino, Mercurio litabatur, nomen vendicasse Pompeius author est. ^s Vicus verò longus, sicut via lata à latitudine, sic à longitudine nomen fecit. In eo enim ^t Febris phanum, & ara ^u Pudicitia plebeia, quam Virginia Auli filia nupta plebeio, templo sacrauit, esse traduntur. Namque aliam ^x patritia Pudicitia ad ædem Herculis rotundâ in foro boario fuisse vulgatissimum est. ^y Cuius Pudicitia signum præterquam ab ea quæ vni nupsisset, castissima matrona attingi, aut in æde litari nulli permissum fuit. ^z In via verò lata, lacus Ganymedis, Solisq; & Spei

Angiportus patricius.
Cyprium vicus. De hoc c. 6. huius li.
Vicus vrbicus.
Vicus Aphricus.
Vicus Fregellæ.
Vicus iugarius.
Vicus sobrius.
Longus vicus.
Febris phanum.
Ara pudicitia plebeia & patricia.
Via lata Clivus.

ANNOTATIONES.

Cornelius Tacit. lib. 4. & Martialis lib. 7. epig. 72.

*Esquilis domus est, domus est tibi colle Diana,
Et tua Patricius culmina vicus habet.*

& Frontinus lib. 1.

ⁱ Angiportus patricius.] Plutarch. Prob. cap. 3.

^k Cyprium.] Varro d. lib. 4. de ling. Latina. Vicus, ait, Cyprius à Cypro, quòd ibi ciues Sabini additi confederant, qui à bono omine id appellarunt. Nam Cyprum Sabine bonum.

^l Scelerati.] Varro vbi supra Ouid. lib. 6. Fasto. vbi, post relatum huius Tullia facinus, tandem hæc subdit,

*Certa fides facti est, dictus sceleratus ab illa
Vicus, & æterna res ea pressa nota est.*

Et in Ibin,

*Infamemq; locum sceleris, qua nomine fecit,
Pressit & inductis membra paterna rotis.*

Et Dionysius Halicarnassæus lib. 4. Liuius 1. Decad. lib. 1. & Festus Pompr. lib. 17. Plin. Secundus, si is est, de Viris illustribus cap. 7.

^m Vicus Aphricus.] Varro vbi supra, Vicus, inquit, Aphricus, quòd ibi obsides ex Aphrica bello Punico dicuntur custoditi.

ⁿ Et Fregellæ.] Strabo lib. 5.

^o Iugarium.] Festus Pompeius lib. 9. Iugarius, inquit, vicus dicitur Romæ: quia ibi fuerat ara Iunonis Iugæ, quam putabant matrimonia iungere. Et huc spectat illud Virg. libr. 4. Æneid.

Iunoni ante omnes cui vincula iugalia cura.

Et vide supra libr. 1. cap. 5. Et de hoc quoque vico Iugario Liuius 3. Decad. lib. 7. & 4. Decad. lib. 5. & eo loco, quem statim citabimus.

^p Hunc Iugarium.] Hæc sumpta sunt ex Liuius 3. Decadis libr. 4. cuius hæc verba sunt, Romæ scædum incendium per duas noctes & diem vnum tenuit. Solo æquata omnia inter Salinas, ac portam Carmentalem cum Æquimelio Iugarioque vico, in templis Fortunæ ac matris Matutæ & Spei extra portam latè vagatus ignis sacra profanâq; multa absumpsit.

^q Opis & Mineruæ.] Imò Opis & Saturni ex P. Victore in 8. regione vrbis Romæ.

^r Sobrium autem vicum.] Festus Pompeius lib. 17.

^s Vicus verò longus.] Valer. Maximus lib. 2. cap. 1. & Liuius 1. Decad. lib. 10.

^t Febris phanum.] Val. vbi supra, Plinius lib. 2. cap. 7. Ælianus varia historia lib. 12.

^u Pudicitia plebeia.] Liuius 1. Dec. lib. 7.

^x Patritia Pudicitia.] Idem ibid.

^y Cuius pudicitia signum.] Liu. vbi supra, & Festus Pompeius lib. 14. Sed vt id addas fuere & alij vici hic non memorati, videlicet Thaurarius, Asconio Pædiano in 3. in Ver. act. & P. Victori in 8. regione vrbis Romæ. & Melius Liuius 4. Decad. lib. 3. & Sulpitius Lampridio in Heliogabalo. Et is cui Malum punicum nomen erat, Suet. in Domitiano c. 1. & P. Victori in 6. regione vrbis. & Vnguentarius vicus eid. Victori in 8. regione. vicus carinarum, vicus Drusianus: Vicus Sulpitij vltioris. vicus Sulpitij citerioris. vicus Fortunæ obsequentis, vicus puluerarus, vicus Honoris, & virtutis. vicus trium ararum, vicus Fabritij eid. Victori in 1. Regione. vicus Bellonæ. vicus Mamuri eidem in 6. regione. vicus Ligurum, vicus Padi, vicus Currarum, vicus Fortunæ respicientis, vicus Apollinis, vicus Diei eid. in 10. regione, vicus Veneris almæ, vicus piscinæ publicæ, vicus Dianæ, vicus Ceios, vicus Triarij, vicus aquæ salientis, vicus lacu tecti, vicus Fortunæ Mammosæ, vicus Colopeti pastoris, vicus portæ Rudusculanæ, vicus portæ Næuiæ, vicus Victoris eidem in 12. regione. vicus fidij, vicus frumentarius, vicus trium viarum, vicus Caseti, vicus Valeri, vicus lacu miliarij, vicus fortunati, vicus capitis Canteri, vicus trium alitum, vicus nouum, vicus Loreti minoris, vicus Armilustri, vicus colūnæ lineæ, vicus Materiarius, vicus mundiciei, vicus Loreti maioris, in quo erat Vortumnus, vicus Fortunæ dubiæ. eid. in 13. regione, vicus Censorij, vicus Gemini, vicus Rostrati, vicus longæ aquilæ, vicus statuæ Sincianæ, vicus Quadrati, vicus Raciliani maioris, vicus Raciliani minoris, vicus Ianiculensis, vicus Bructianus, vicus larum ruralium, vicus statuæ Valerianæ, vicus Salutaris, vicus Pauli, vicus Sex. Lucij, vicus Simi Publicij, vicus Patratili, vicus lacu restituti, vicus Saufei, vicus Sergij, vicus Plotij, vicus viberini eid. in 14. regione, vt interim omittam alios septem vicos quos nō nominat in 2. regione. & 8. in 3. regione, quos etiā non nominat, vt nec alios 8. in 4. regione. nec 15. in 5. regione, nec 20. præter duos, quos solum nominat in 6. regione, nec 10. in 7. regione. Nec 10. præter alios duos, quos etiam nominat. Nec 30. in 9. regione. nec 8. in 11. regione. Sunt & qui vicum, Pyrum vocatū volunt ex Martiali li. 1. epig. 162.

Longum est, si velit ad pyrum venire:

Et scâlis habito tribus, sed altis.

Arbores enim vicis & regionibus nomina dedisse videntur ex eo quod iam diximus de malo Punico. Et alicubi Seneca ad Pinum pro regione dicit.

^z In via verò lata.] P. Victor in 7. regio. cui nomen indidit viæ latæ, primo loco ponit lacum Ganymedis, & postea templum Solis, & templum nouum Spei, & templum nouum Fortunæ.

Capitolinus. ac Fortunæ templa in magno fuere cultu. Præter quos erat ^a clius Capitolinus, ex quo ad æqua vrbis
Clius Pu- ex Capitolio ^b descensus patuit, iuxta quem ^c Saturni † & Concordiæ templa, haud longe ab æde Iu-
blicius. nonis Monetæ: & ^d alter Publicus seu Publicius ^e à Publiciis ædilibus, qui locum statuerunt, vel quod
Clius vrbis- publica impensa constratus foret, sicut via publica, sita apparent. ^f Perque hunc clium ^g vrbicum ad
cus. Velabrum, & boarium ac piscarium forum ex Capitolio atque arce descensum patuisse, & inde in ex-
Fagutal. quiliis iter esse tradunt. Nam clium vrbicum, iuxta quem Seruius Tullius habitauit, & Publicum
Vicus Cosco- vicum, ad quem lacus ^h Fagutalis, ⁱ Fagutalque Iouis sacellum, in quo ^k fagus arbor sacra visebatur,
nus & Hi- pariter in exquiliis fuisse proditum est. ^l Fuit quoque clius proximus non incelebris, ad quem floral-
stius. es ludi celebrati plerunque sunt, & vicus ^m Cosconius & ⁿ Histrius, qui, vt multi autumant, à condito-
Vicus san- ribus nomen vendicarunt. In hoc vico Histrio, secundo Punico bello aquarum magnam vim erupisse.
daliarius. ^o T. Liuius memorat. Legimus quoque ^p Sandaliarium vicum ab ^q Apolline Sandaliario, cuius effi-
Vie Carina. giem ornatam sandalio, quod est ^r calciamenti genus, in ^s quarta vrbis regione authores ponunt: Si-
Via subur- cut in sexta regione ^t malum punicum fuisse memorant, & ad ^u Capita bubula, ad ^x Pirum & ^y Sca-
ra. las anularias. Sed quod de vicis: idem de viis dictum accepimus. Nam ^z Carinas à Cicerone di-
 ctas Varro significat, iuxta quas ^a templum Telluris, & ^b Pompeij domus. Hæ enim & ^c Suburra
 celebres & primæ viarum habitæ. Hanc verò ab agro Succussano, vel quod sub muro Carinarum foret,

ANNOTATIONES.

^a *Clius Capitolinus.*] De quo Alphenus in l. si ex plagis, §. in cliuo capitolino. ff. ad leg. Aquil. & Liu. 1. Decad. lib. 3. & 5. Decad. lib. 1. & Cic. in epist. ad Attic. lib. 2. epist. omnium 16. & Philipp. 2. & in Orat. pro C. Rabirio, in fi. eorum, quæ ex ea oratione extant.

^b *Descensus patuit.*] Nam clius est illa à vertice motis procliuitas, qua in plana descenditur. Virgil. ecloga 8.

— *Quæ se subducere colles*

Incipiunt, molliq; iugum demittere cliuo.

Et hinc descendere per clium Ouid. lib. 3. Fastor.

Inde velut nunc est, per quem descenditis, inquit,

Arduus in valles per fora clius erat.

^c *Saturni.*] Seruius Æneid. lib. 1. Macrobius Saturn. lib. 1. cap. 8.

† *Et Concordia.*] Seru. ibi, & longè antè Liu. 3. Decad. lib. 2. Ouid. lib. Metam. 1.

Candida te niueo posuit lux proxima templo,

Quæ fert sublimes alta Moneta gradus.

Nunc bene prospicies Latiam Concordia turbam,

Nunc te sacratæ constituere manus.

^d *Alter Publicus sine Publicius.*] Vtroque enim nomine vocabatur vt diximus suprâ num. 4.

^e *A Publiciis ædilibus.*] Ouid. de eare loquens lib. 5. Fastor.

Plebis ad ædiles perducta licentia talis

Publicios, animus defuit antè viris.

Varro autem lib. 4. de lingua Lat. hos publicos appellat, nisi Publicios legendum sit, quod multi putant.

^f *Perq; hunc.*] Liuius 3. Dec. lib. 6. & 7.

^g *Clium vrbicum.*] Virbium vocat Liu. 1. Decad. lib. 1. Olbium autem Solinus c. 2. Habitauit, inquit, Seruius Tullius Exquiliis supra clium Olbium. Sed quod addas fuit Romæ clius suburbanus Martiali lib. 5. epig. 23.

Alta suburbanæ vincenda est semita cliui,

Et nunquam sicco sordida saxa gradu.

Et clius facer Horatio & Martiali lib. 1. epig. 38.

Inde sacro veneranda petes palatia cliuo.

^h *Lacus Fagutalis.*] Solinus dict. cap. 2. Tarquinius Superbus, inquit, Exquiliis supra clium Pullum ad Fagutalem lacum.

ⁱ *Fagutalq; Iouis sacellum.*] Varro lib. 4. de lingua Latina, quo loco statim citabimus, & Festus Pomp. lib. 6. & vide infrâ lib. 6. cap. 11.

^k *Fagus arbor sacra.*] Plin. lib. 16. c. 10.

^l *Fuit quoque clius proximus.*] Varro libr. 4. de lingua Lat. Clius, inquit, proximus ad Florales vsus (lusus fortè legèdum est pro ludos) vrsus capitolium vetus, quod ibi sacellum Iouis, Iunonis, Mineræ.

^m *Vicus Coscontus.*] Varro, vbi suprâ, Cosconium vocat, nisi ibi mendum sit.

ⁿ *Et Histrius.*] Vide seq. versu.

^o *T. Liuius.*] Scilicet 3. Decad. lib. 4. vbi etiam hunc vicum

Isticum vocat. Huius verba sunt, Et in viro Istrico frontem sub terra tanta vi aquarum fluxisse, vt serias doliâque, quæ in eo loco erant, prouoluta, velut impetus torrentis, tulerit.

^p *Sandaliarium vicum.*] Gell. lib. 18. c. 4. In Sandaliario, ait, fortè apud librarios fuimus.

^q *Apolline Sandaliario.*] Sueton. in August. cap. 57. Ex qua, inquit, summa pretiosissima deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat: vt Apollinem Sandaliarium, & Iouem Tragædium &c. & P. Victor in 4. regione vrbis Romæ.

^r *Calciamenti genus.*] Ex Donato in Eunuchum Teren. & latè diximus in nostris ll. Connubial. l. 3. inter ornamenta muliebria.

^s *In quarta vrbis regione.*] P. Victor in d. 4. regione.

^t *Malum Punicum.*] Ex Suet. in Domitiano c. 1. Regione, inquit, vrbis sexta, ad Malum Punicum, domo, quam postea in templum gentis Flauiae conuertit. P. Victor in ea 6. regione dicit Domitianum in eo templum gentis Flauie dedicasse. & de eo supra diximus.

^u *Capita bubula.*] Sueton. in Aug. c. 5.

^x *Ad pirum.*] Nam & is vicus erat, vt suprâ diximus ex Martiali.

^y *Scalas anularias.*] Sueton. in Aug. c. 72.

^z *Carinas.*] Varro lib. 4. de ling. Latina, & de his Virgil. lib. 8. Æneid.

Romanoq; foro, & lautis mugire carinis.

Sueton. in Tyberio c. 15. Cicero in Paradoxis, Manlius habuit ædículas in carinis. & ad Q. Frat. lib. 2. epist. 7. de Aruf. resp. Cum diceret: Velle se in Carinis ædificare alteram porticum, quæ palatio responderet. P. Victor, qui eas ponit in 4. regione.

^a *Templum Telluris.*] Seruius in eum locum Virgil. libr. 8. Æneid.

— *Et lautis mugire carinis.*

Carinæ sunt ædificia facta in carinarum modum, quæ erant intra templum Telluris.

^b *Et Pompeij domus.*] Sueton. aut quisquis est in libr. de Claris Grammaticis scribit Leneum Pompeij libertum docuisse Grammaticam in Carinis, in qua regione erat domus Pompeij. Idem in Tyberio cap. 15. Romam reuersus, deducto in forum filio Druso, statim è Carinis, ac Pompeiana domo Exquiliis in hortos Mecænianos transmigravit.

^c *Suburra.*] Varro libr. 4. de lingua Latina, vbi & eum dicit Succusam appellatum à pago Succusano. Et de hac Liuius 1. Dec. lib. 3. Martialis lib. 6. epig. 65.

Quales in media sedent Suburra.

Et lib. 10. epig. 19.

Altum vincere tramitem Suburra.

Plutarc. Problem. c. 97. Suet. in Cæsare cap. 46. Festus Pomp. libr. 17.

denominari tradunt. Post quas ^d via sacra non minoris celebritatis & famæ adnominatur: siquidem per eam frequens in Capitolium iter erat, per quam triumphalis pompa, captiua præda, & hostium spolia, subactis gentibus & nationibus domitis, solemni apparatu triumphi die procedebant: eamque sacram nuncupari, quod inter Romulum & Tatium ictum in ea fœdus fuisse tradunt. Quamvis in comitio inter Romanos & Sabinos percussum fœdus, atque ideo à conuentu Comitium veteres appellasse ^f contendant. ^g Nonnulli quod per eam sacra in arcem quot mensibus deferri, indeque augures captare auguria solerent, dici opinati sunt. Cuius cognomenti etiam ^h Athenis viam fuisse legimus, quod Eleusina sacra in ea peragerent. Et alia ⁱ Mylasæ in Caria eiusdem nominis proditur, ab vrbe ad Iouis templum stadiis sexaginta, per quam sacrorum pompa ferebatur. Inter vicos autem Athenis præcipuæ dignationis ^k Melita, vbi Phocionis ædes erant, & ^l Achæis Colonides memorantur. ^m Hæc quidem sacra Romæ à Carinis oritur, & ab Streniæ facello, ⁿ ibi statua Clæliæ virginis insidens equo, ibique ad ^o ædes Larium, & demum ad Scauri ædes procedebant, vbi templum ^p Cluaciæ Veneris situm memorant fuisse, quod inibi Sabinæ mulieres infestas acies, & vsque accensum prælium inter Romanos Sabinosque diremissent. Cluere enim antiqui pugnare dixerunt. ^q In ea quoque regia fuit, vbi Ancus Martius primò, & post aliquot tempestates Iulius Cæsar habitasse fertur. Ibiq; ^r Fabius fornix arcus marmoreus, à Fabio censore extractus, qui quondam de victis Allobrogibus triumphauit. Et haud procul ^s Calphurnius fornix, apud quem C. Gracchus fragmento subsellij ictus occubuit. Præter quas fuit ^t via fornicata in campo, vbi flaminia & septa fuere. ^u Exquilinam verò & Cælimontanam, quod in Cælum & Exquilinum montem ferrent, denominari ferè vulgatissimum est. ^x Septa verò, frequentia fuere in Martio campo loca, quibus olim Ouilia nomen, tabulatis cincta, æuo mox succedente, sumptu magnifico & excellenti cultu marmorea facta,

A N N O T A T I O N E S.

^d *Via sacra.*] De hac Varro rei rust. c. 2. Dionysius Halicar. lib. 5. Cic. in Orat. pro Plancio. Horat. Epod. Ode 4. & lib. 1. Ser. faty. 9. in princ. Ouid. lib. 3. Tristium eleg. 1. & Liuius 1. Dec. lib. 2. & 5. Dec. lib. 3. Ascon. Pædianus in 2. in Verrem act. Appianus lib. 2. bel. Ciuiilium. Plin. lib. 19. c. 1. Sueton. in Cæsare c. 46. Iul. Capitolinus in Salonino. Dion in Adriano. P. Victor, qui eam ponit in 4. regione. & alij, quos postea citabimus.

^e *Eamque sacram.*] Dionysius Halicarnassæus lib. 2. Antiquitatum Romanarum. Festus Pomp. lib. 17. non multò post princ.

^f *Contendant.*] Varro lib. 4. de lingua Lat. Asconius in 3. in Ver. act. & vide Plutarchum in Romulo.

^g *Nonnulli.*] Ouid. lib. 3. Tristium eleg. 1.

Hæc est à sacris, quæ via nomen habet.

Adde autem & in hac sacra via fructus & poma vendi solita ex Ouidio lib. de Arte amandi,

Rure suburbano poteris tibi dicere missa

illa, vel in sacra sint licet emptæ via.

^h *Athenis.*] Nam & de sancta Athenarum via Herodotus lib. 6. Pausanias li. 1. & Isæus in Apologia, & Harpocraton, & Dicæarchus in iis, quæ scripsit de Descensu ad Trophonium, & ex eo Athenæus lib. 13. c. 23.

ⁱ *Mylasæ.*] Apud Strabonem lib. 14.

^k *Melita.*] Ex Plutarcho in Phocione. Huius quoque meminit ipse Plutarchus in Themistocle. De alia Melita vide Cælum Rhodiginum lib. 20. c. 5. Fuit & apud ipsos Athenienses via, quam Tripodas vocabant apud Pausaniam lib. 1. vbi huius appellationis causam reddit. Fuit & apud Samios vicus augustus, Laura vocatus mulierum artificum, vt ex Cleoarcho tradit Athenæus libro 12. cap. 19. vbi subdit fuisse & apud suos Alexandrinos vicum huius nominis in quo vendebantur omnia, quæ spectant ad delicias.

^l *Achæis colonides.*] Plutarch. in Philopœmene. Fuere & Colonides vrbs Coroneorum oppido finitima apud Pausaniam lib. 4.

^m *Hæc quidem sacra.*] Redit ad sacram Romæ viam, idque est ex Varrone lib. 4. de lingua Latina.

ⁿ *Ubi statua.*] Scilicet in ipsa via sacra ex Liuiio 1. Deca. lib. 1. & Seneca in lib. de Consolatione ad Martiam.

^o *Ædes Larium.*] Ex Solino c. 2. Ancus, inquit, Martius in summa sacra via, vbi ædes Larium est.

^p *Cluaciæ Veneris.*] Hæc vsque ad clausulam, In ea quoque sunt Plinij lib. 15. c. 29.

^q *In ea quoque.*] Solinus in loco suprâ, sub verbo, Ædes Larium.

^r *Fabius fornix.*] Ascon. Pædianus in 2. in Ver. act. vbi Cicero Fabianum vocat. Sed & ipse lib. de Oratore 2. Fornicis Fabij meminit.

^s *Calphurnius fornix.*] Plutarch. in vita Graccorum, ex quo intelliges non C. Gracchum, sed Tyberium ipsius fratrem illic fuisse interemptum.

^t *Via Fornicata.*] Liuius 3. Dec. lib. 2.

^u *Exquilinam.*] Nic. Perotus ad epigram. 19. Martialis scribit vicum exquilium, quo de agimus, dictum illum de quo Varro lib. 4. linguæ Latinæ scribit. Ab exquiliis vicus Africanus, quod ibi obsides ex Aphrica bello Punico, dicantur custoditi.

^x *Septa verò.*] Seruius in Virgil. eglo. 1. enarrans illud,

Quamvis multa meis exiret victima sepiis.

Septa, inquit, sunt loca in campo Martio inclusa tabulatis, in quibus popul. Romanus suffragia fert: & quia sunt similia ouilibus, duo hæc inuicem ponuntur, vt hic septa pro ouilibus. Contra Lucanus.

— Et misere maculauit ouilia Roma.

Id est septa. Et Iuuenalis saty. 6.

Antiquo, quæ proxima surgit, ouili.

Hæc ille. Sed tu adde Ouidium lib. 1. Fastorum,

Est quoque, quo populum ius est includere sepiis,

Et Martialem lib. 9. epig. 60. in princ.

In sepiis Mamurra diu, multumq; vagatus

Hic, vbi Roma suas aurea vexat opes.

Et Strabonem scribentem lib. 5. non procul à fine. Syllam Dictatorem Marianos ad tria, vel, vt alij, quatuor millia, qui arma proiecerant, in campo Martio ad Ouilia coactos, immixtis militibus triduo iugulauit. Et Liuius 3. Decad. lib. 6. vbi, Citatis, inquit, centuriæ senioribus, datum secreto in Ouilicum his colloquendi tempus. Et Plinium lib. 16. cap. 4. Trabs fuit in porticibus septorum à M. Agrippa relicta. Et Sueton. in Augusto cap. 43. Fecitque nonnunquam viciatim, ac pluribus scenis per omnium linguarum histriones: non in foro modò, nec in amphitheatro, sed in circo & in sepris. Et Ausonius in Panegyrico, Non passus septa, non campum, non suffragia. Verum generaliter septa sunt omnia loca munita & quodam sepimento vallata. Nam Varro Rei rusticæ libris vocat omnia septa, quibus sunt inclusa animalia. Indèque ab eo laudantur septa Fuluij Hirpini & Pompeij, quibus scilicet feræ conclusæ pascebantur. Idemq; lib. 1. cap. 11. In villa, inquit, ædificanda hoc potissimum, vt

Via sacra.
Sacra cur dicta.
Comitium.
Via sacra apud Athenienses & Mylasæ.
Via Melita.
Via Colonides.
Clælia statua.
Cluaciæ Veneris templum.
Cluo.
Fabius fornix.
Calphurnius fornix.
Via fornicata.
Via exquilina.
Via calimontana Septa.
Ouilia.

Via noua.

Ay ara.
Alloquutionis
templum.

quæ & excelsas porticus & ingentes ambulationes acceperunt: & in quibus populus ad comitia frequens conuenire, & de dandis honoribus, deq; rep. decernere solebant, ibiq; res censu & æstimatione dignæ, & quæ magno parantur, venales exponi. ^a De noua autem via, quod supra ædem Vestæ, iuncta ^b Romano foro & Velabro fuerit, quodq; ex Velabro ad eam iter esset, ibiq; ante aduentum Gallorum, Gallos primùm aduentare auditum sit. ^c Proptereaq; Aij dei aram & Alloquutionis templum illic à Furio Camillo exstructum diu mansisse, à multis scriptum & memoratum est.

ANNOTATIONES.

intra septa villæ habeas aquam. Est & apud eum eo lib. 1. c. 14. inscriptio de septis, quæ tutandi fundi causa fieri deberent, & qualiter, quo in loco ostendit esse quatuor horum genera. Ex quibus Beroaldus in notis Seruij arguit Seruiū, vbi supra, quod ouilia pro septis & contrā ponerentur. Sed tu de ea re ferto iudicium. Illud autem constat apud Vlpianum in l. 1. ff. de riuis. Septa sunt, quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandæ compellendæue ex flumine causa: siue ea lignea sunt, siue lapidea, siue ex alia qualibet materia, ad continendam transmittendāque aquam excogitata.

y *Excelsas porticus.* Quod cōstat ex loco Plin. nuper citato.

z *In quibus populus ad.* Ex Liu. loco suprā citato.

a *De noua autem via.* Val. lib. 4. de lingua Latina. Cuius, inquit, vestigia, quod ea, qua tum iter Velabrum, & vnde ascēdebant ad Rumam noua via locus sacellum. Liu. 1. Decad. lib. 1. & 5. M. Cæditius de plebe nunciauit Tribunis, se in Noua via vbi nunc sacellum est, supra ædem Vestæ, vocem noctis silentio audisse, &c. Huius quoque meminit Plutar. in Camillo. Frontinus lib. 1. de Aquæductibus. Spartianus in Caracalla.

b *Iuncta Ro. foro.* Ouid. 6. Fastorum,

Qua via Romano nunc noua iuncta foro est.

c *Proptereaq;.* Liu. 1. Decad. lib. 5. ante fin. Iussūmq; inquit, templum in noua via Locutio fieri. Et iterum postea in oratione Camilli, Locutio templum propter celestem vocem exauditam in noua via iussimus fieri. Plutarch. in Camillo & in lib. de fortuna Romanorum. Gell. lib. 16. c. 17. & ante hos Cicero lib. 1. iterūque 2. de Diuinatione. Sed his viis, ab Alexādro memoratis adde & alias plurimas vias: scilicet Æmyliam Straboni lib. 5. vbi duas vias Æmylias esse dicit. & lib. 15. & Plin. lib. 2. c. 83. & lib. 19. c. 1. Martiali lib. 3. epig. 4. & lib. 6. epig. 84. & Iulio Frontino Stratagem. lib. 2. c. 5. vbi de Antonio loquitur. Et Appiam Strab. lib. 5. non semel. & iterum lib. 6. Ciceroni in Orat. pro Milo. Horatio lib. epist. 1. epist. 6. & rursus 9. Statio lib. Sylua. 1. syl. 3. & lib. 4. sylua 3. Corn. Nepoti in vita Pomponij Attici. & nostro Scæuolæ in l. vxorem. §. concubinæ. ff. de leg. 3. & Ardeatinam Festo Pompeio lib. 16. vbi de Retricibus loquitur. Et Asinariam eod. loco. & Aureliam Ciceroni in 12. Philip. & Sueton. in Galba c. 20. & Campanam Vitruuio lib. 8. c. 3. & Cassiam à Coss. stratum Fest. Pomp. lib. 3. & de hac etiam Cicero Phil. 12. & Claudianam Iulio Frontino lib. 1. de Aquæductibus. & Claudiam, siue Clodiam (nisi eadem sit) Iul. Capitolino in Ælio Vero. Et Collatiam Iul. Frontino d. lib. 1. de Aquæductibus. & Collinam Tacito lib. 19. & Domitianam Statio lib. Syl-

uar. 4. syl. 3. & Fauentinam Plinio lib. 19. c. 1. & Flaminiam Ouid. lib. 1. de Ponto eleg. 9.

Nec quos pomiferis positos in collibus hortos

Spectat Flaminie Claudia iuncta via.

Et Plin. lib. 15. cap. 3. cap. vlt. Cicer. Philip. 12. & lib. 1. ad Attic. & Straboni lib. 5. & Liuius 3. Dec. lib. 2. Sueton. in Augusto. c. 30. Corn. Tacito lib. 3. & lib. 13. & lib. 19. Martialis. lib. 10. epigram. 6.

Totaq; Flaminia Roma videnda via.

Festo Pomp. lib. 1. 3. 6. & 17. Iuuenal. satyra 1. in fi.

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Et Formicatum Liuius 3. Decad. lib. 2. Et Gabinam eid. 1. Decad. lib. 2. 3. & 5. Et Gallicam, quæ Gallis, per Pomptinum agrum fugientibus data est, ob idq; Gallica dicta Iul. Frōtino Stratagemat. lib. 2. cap. 6. in princ. Et Hostiensem Cornelio Tacito lib. 11. & Festo Pompeio lib. 14. non semel. Et Latinam Straboni lib. 5. Iuuenali vbi suprā. Liuius 1. Decad. lib. 10. Valerio Maximo lib. 1. cap. 1. vbi de Fortuna muliebri. Sueton. in Domitiano cap. 18. Fest. Pomp. lib. 14. vbi de pudicitie signo. & lib. 16. vbi de Retricibus & lib. 17. Eutropio de gestis Roma. lib. 3. & 5. Et Lauicanam Liuius 1. Decad. lib. 4. & Frontino eod. illo lib. de Aquæductibus. & Spartiano in Iuliano. Hanc, ni fallor, Labicanam vocat Strabo lib. 5. hac scilicet ratione, quod Græci v. literam non habeant, sed vice illius B. litera vtuntur. Et Laurentinam Val. Maximo lib. 8. tit. 5. ad fin. A. Gell. lib. 10. cap. 2. Estq; de ea illud Ouidij lib. 2. Fastorum,

Est via qua populum Laurentis ducit in agros,

Quondam Dardanio regna petita duci.

Ex quo intelligis quare ita vocabatur. & Nomentanā Straboni lib. 5. Liuius 1. Decad. lib. 3. vbi & hanc olim ficulensem vocatam dicit. & Columellæ lib. 3. c. 2. & Eusebio Chronographo vbi de fuga Neronis loquitur. & Posthumiam Tacito lib. 19. & Prænestinam Plin. lib. 3. c. 3. & Iulio Capitolino in Gordianis, & Iulio Frontino de Aquæductibus. lib. 1. & Publicam Liuius 3. Decad. lib. 4. & Sabinam Plutar. in Camillo. Et Salinariam, quæ à sale dicta est, quod illa sal in Sabinos deferri consueuerat. Plin. lib. 3. c. 7. Videtur tamen Salaria potius dicenda, vt in 19. Tacit. & 17. Festi lego. & ita quoq; Varro lib. Rei rust. 1. & lib. 3. c. 1. & Strabo lib. 5. Liuius 1. Decad. lib. 1. Sueton. in Nerone c. 48. & in Vespasiano c. 12. & Fest. Pompeius lib. 17. & Sublacensem Frontino lib. 1. de Aquæductibus. Et Tusculanam Dionys. Halicarn. lib. 8. Valeriam eid. Frontino ibi. & Straboni lib. 5. Et Vitelliam Suetonio in Vitellio cap. 1.

In quibus membris in homine insit religio quadam, propter quam illa sanctè coli debeant & obseruari.

CAPVT XIX.

Religio in
capite.

QUIBUS DAM membris in homine religionem inesse, eaq; sanctè obseruari & coli decere, multi arbitrati sunt. Siquidem in ^a capite hominis tanquam in arce, vbi mens & sedes animæ credi-

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

a *Capite.* Caput, vt tradit Plato in Timæo, est membrum corporis diuinissimum, reliquorūq; membrorum princeps, cui totum corpus connexum dii subesse & parere iusserunt. Hinc ipse Plato, Democritus, Hippocrates, Straton, Erasistratus & Herophilus apud Plutarc. in lib. de Placitis Philosophorum. & Theodericum Syrenensem lib. 5. de Curatione Græcarum affectionum, animæ principatum alij in toto capite, alij in parte ipsius esse censuerūt. Quibus & assentitur Galenus lib. 1. de Regimine morbo-

rum acutorum. Sed & his adstipulatur Aristoteles li. Prob. 33. cap. 1. aliàs 7. Cur, inquit, sternutamentum pro numine siue sacro augurio habetur, non tussis, non grauedo? An quia de capite membrorum, præcipuè diuino, vnde cogitatio est, suum ducit principium. & iterum ca. 9. Cur, ait, sternutamenti eruptio sacra habita est, non etiam cæterorum, vt flatus aut ructus? Quoniam tres sunt partes principes nostri corporis caput, thorax & aluus. Flatus alui respiratio est, ructus ventriculi, sternutamentum capitis, quæ pars sacra

tur esse, quæ pars longè sanctissima homini est, quod inde originem sumunt sensus & nervi, religio & quoddam numen inesse fertur. Ideo si quem reueriebantur veteres, aut honore dignum putabant, ad omnem occursum ^b caput reuelare & assurgere, ac de via decedere solebant, scilicet existimantes, nudo & aperto capite in exhibendis honoribus esse oportere, veluti omnia nostra patefaciamus: credo etiam valetudinis causa, ut ^c Varro significat, quod ad fidem proximè accedit: detecta enim capita, contra vim alioris calorisve haud dubiè firmiora esse, & ad valetudinem mirè proficere multum censuere. ^d Ideo Ægyptij, quod detecto sunt capite, habentur firmiores: Persæ verò, quod cum mitra & pileo, debiliores, adeo ut leui ictu offendantur capita. Hinc Hannibal, ^e diuus Iulius, ^f & alij summi duces, detecto semper capite, seu sol, seu imber esset, velut contra frigora tempestatesque obdurato, incessere. ^g Masinissa quoque Numidia rex, nullo frigore aut imbre abduci potuit ut caput tegeret. Quod de ^h Hadriano & Seuerò principe traditur, tantæ firmitatis fuisse, ut hyeme sæua & gelida per niues & frigora aperto capite incesserit semper. ^k In quo quidem id longe præstantissimum fuit, suis nominibus quemque venerari & salutare, salutantibusque reddere salutem. ^l Ideo nomenclatorem, qui nomina suggereret, iuxta veteres habuere. ^m Si autem nomen non succurreret, illum honoris causa dominum appellabant. ⁿ Græci verò non proprio, sed officij nomine aut muneris quod gerebat, salutare, religiosius putarunt. ^o Defuncti verò corpus exanime, aut urnam tangere, venerationis signum erat. ^p Si qui tamen præcipua dignitate & honoribus fulgerent, illos propriis salutare nomi-

ANNOTATIONES.

facta præcipue est. Ideo spiritum hinc exeuntem ut sacrum veneramur & adoramus. Hucque spectat quod Hebræi Rosch, id est caput pro potentia, principatu & tyrannide accipiat. Ex quo illud Genesis 3. Ipsa conteret caput tuum. Et quod diuus Paulus sæpe inculcat Christum esse viri & Ecclesiæ caput: virum autem mulieris, ut 1. ad Corinth. 11. & ad Ephesios 5. & ad Colocens. 1. Sed & de excellentia & principatu capitis, vide Lactantium de Opificio Dei c. 5. Paulum Æginetam lib. 1.

^b Caput reuelare. Plutarch. Problem. cap. 10. Cur, inquit, deos salutantes caput operiunt, viris autem dignitate præditis & honore dignis, si etiam velati occurrerint, caput aperiunt? Cuius rei multas rationes adfert, quæ ad hunc locum pertinent.

^c Ut Varro significat. Apud Pliniū lib. 28. c. 6. vbi ita scribit, Capita aperiri aspectu magistratuum, non venerationis causa iussere: sed (ut Varro author est) valetudinis quod firmiora consuetudine ea fierent.

^d Ideo Ægyptij. Herodotus lib. 3. non longè à princ.

^e D. Iulius. Sueron. in eodem c. 45. huic pertinentia quædam, sed non expressim ponit.

^f Et alij summi duces. Ut Cato Uticensis ex Pultarc. in vita illius.

^g Masinissa quoque. Masinissam vbiq; illum appellat. Liuius. Id autem quod hic de eo dicitur est Ciceronis lib. de Senectute.

^h Hadriano. Spartianus in vita illius. Adrianus, inquit, nudo capite peragruit omnes orbis partes, & in summis plerumque imbris & frigoribus.

ⁱ Et Seuerò. Herodianus de eodem.

^k In quo quidem. Vide princ. Consuetudinum Picæ.

^l Ideo nomenclatorem. De his multa Cicero in Orat. pro Murena. & ad Atticum lib. 4. epi. omnium 70. & vide Festum Pompeium lib. 6. vbi eos Fatores dictos scribit, quod clam, veluti infarcirent nomina saluatorum in aurem candidati.

^m Si autem nomen. Seneca in 3. ad Lucilium epistola, Obuios, inquit, salutari à nobis dominos solere, si nomen non succurrit. Ex quo doctis quibusdam videtur sensus Martialis, cum scribit lib. 1. epig. 157. ad Priscum:

Cum te non nossem, dominum regemque vocabam

Cum bene te noui, iam mihi Priscus eris.

Et lib. 5. epig. 58. ad Cinnam:

Cum voco te dominum, noli tibi, Cinna, placere,

Sæpe etiam seruum sic resaluto meum.

ⁿ Græci verò. Alicubi Plinius, à quo hæc accepisse videtur, Et aliqui, inquit, nomine quoque consalutare religiosius putant.

^o Defuncti. Neque verò tãgere solum, sed & salutare, species fuit venerationis & cultus, cuius iudex Virgilius lib. 5.

Salve sancte parens: iterum saluete recepti

Nequicquam cineres, animaq; umbræq; paterna.

^p Si qui tamen. Id quidem aliter atque aliter obseruatum est. Nam & apud Ciceronem in ea Oratione, quam habuit ad Pontifices pro domo sua, P. Claudius argumentatus est amoris fuisse signum, quod cum Cæsar ad eum scripsisset, nominibus tantum usus esset, neque ascripsisset Proconsuli aut Tribuno plebis: sed in hæc verba, Cæsar P. Clodio salutem. Plutarchus quoque in Crasso illud humanitati assignat, quod ipse Crassus nemini occurrebat, cui saluatus ipse salutem non redderet, ac proprio nomine compelleret. Quo etiam pertinet illud Ouidij lib. 2. de Arte amandi,

Nomine quemque suo (nulla est iactura) salua,

lunge tuas humiles ambiciose manus.

Nam & Donatus enarrans illud Terentij in Hecyra act. 3. scena 5.

Phidippe ades, audi paucis.

Nomine, inquit, appellat, quod facere solemus, iratos mitigare volentes. Verum contra est id quod scribit Cornelius Tacitus lib. 12. quod cum Germanicus & Nero obuij inter se facti essent, Nero Britannicum nomine, ille Domitium salutauere. Quod ut discordiæ signum Agrippina, Neronis mater, multo questu ad Claudium, Rom. Imperatorem detulit. At Tranquillus in Nerone c. 7. Nero, ait, Britannicum fratrem, quod se post adoptionem Ænobarbum ex consuetudine salutasset, ut subdititium apud patrē arguere conatus est. Sed & Seneca lib. 2. eius operis, cui titulum fecit, Quomodo in sapientem non cadit iniuria, tradit C. Cæsarem Heremno Marco iratum fuisse, quod eum Caium salutauerat, nec impunè id cessisse. Et Donatus in Virgil. lib. 1. Æneid. in eum locum,

Æole (namque tibi diuinum pater, atque hominum Rex,

Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.)

Incepit, inquit, à nomine, quod nec Iunonem humilem facit, & Æolo gratum est. Potior quippe si inferiore suo nomine vocet, & si beneuolam monstrat, & illi vnde gaudeat subministrat. Pulchrum est enim si inferiore in loco positus cognitus sit potiori. Ex eod. lib. in eum locum.

Nate dea, quæ nunc animo sententia surgit?

Achates licet, inquit, sit socius, tamen quia fuit inferior, non nomine suo eum appellauit: sed cum omni honorificentia, omisso vero nomine, natum dicit ex dea. Et lib. 7. illud interpretans Iunonis,

Vincor ab Ænea.

Nomen (inquit Donatus) proprium pro conuitio posuit: quasi dicat, ab vno eodemque vitiosissimo, quod admodum diuersum est ab eo quod supra ex eo diximus. Et lib. 11. in eum locum,

Hactenus Acca soror potui, nunc vulnus acerbum

Capite reuelato assurgere, & de via decedere.

Capite aperto esse, salubre.

Suo nomine salutare.

Nomenclator.

Officij, aut muneris nomine salutare.

Defunctorum corpus aut urnam tangere.

Salutationes.

nibus haud decorum videbatur. ^q Fertur tamen Alexander Macedo postquam profligato Dario Magnus est cognominatus, nulli nisi Antipatro & Phocioni literis dedisse salutem. ^r Et Demetrius prae-
Demetrius, ter se & Antigoni patrem, regem nec nominasse quenquam, nec salutasse. ^s Nero quoque Caesar
Nero. nedum salute, sed ne resalutatione quidem aliquem impartiuit. ^t Crassus contra: nam infimi ordinis
Crassus. singulos propriis nominibus resalutauit. ^u Reges Numidarum pro maiestate habent, nulli mortalium
Reges impartiri osculum, nec salutem. ^x Pyrrhus verò in salutatione literarum, adulterinas Lysimachi lite-
Numid. ras deprehendit: nam quum Ptolemæus Pyrrhum epistolis filium salutaret, in adulterinis quas Ptole-
Pyrrhus, mæi nomine Lysimachus destinaret, regem nuncupauit. ^y Tigranes autem, quod à Lucullo non rex
Tigranes. regum salutaretur, quasi coarguens imperitiam suam, ipsum pari modo retaxauit: namque ad eum ut
Menecra- imperatorem scribere contumaci epistola recusauit. Cui haud absimile est, quod ^z Menecrates Iupi-
tes. ter cognominatus, cum literas ab Agefilao hoc tenore accepisset, Menecrati Rex Agefilao felicita-
Darius. tem; quasi conuicio affectus foret, rescripsit, Menecrates Rex Agefilao sanitatem. ^a Dario quoque,
Cassander. quum se regem ascripsisset, neque idem nominis Alexandro impartisset, Alexander rescripsit; ut de
Porus. cætero meminisset se non tantum regi, sed & suo scribere. Cassander verò quum omnibus libellis &
Perfes. epistolis Rex salutaretur, tantæ moderationis fuit, ut nunquam sibi regium usurparit nomen: sicut
Hannibal. ^b Porus Indorum Rex ab Alexandro victus, in posterum nunquam se Regem appellari sustinuit. Con-
Pallas. tra ^c Perfes Philippi filius, quum rebus deploratis & euerso regno supplex ad consulem scriberet, tan-
Sapor. quam in altiore fastigio positus, se Regem ascribere non dubitauit. Inter cæteros proditur Hannibal
Artaxer- eò insolentia processisse post victoriam ad Cannas, ut nulli ciuium suorum nisi per interpretem re-
xes. sponsum aut salutem dederit. Et ^d Pallas Claudij libertus, eius proteruita fuisse, ut non modò nulli mi-
Laconum nistrorum salutem impartiuerit, sed ne vocem quidem cum familiari communicarit. Fertur tamen
breuiloquē- ^e Sapor Persarum Rex, quum ad Constantium scriberet Imperatorem, Solis & Lunæ se fratrem dixisse.
tia. Et ^f Artaxerxes quum minacibus literis vrbiū excidia, vastationes agrorum, cædes & incēdia La-
Honos in cedæmoniis interminaretur: Spartanos Laconico more vnico verbo respondisse, scilicet, ut faceret. Cui
deos. haud absimile est, quod quum ^g Lysander post multiplicia bella ad Ephoros scripsisset, Captæ sunt
De hoc sup. Athenæ, Ephori suo more paucissimis responderunt, Sat est capi. Philippo quoque Macedonum regi
cap. 14. hu- iniqua postulanti, Lacedæmonij rescripserunt, his tantum verbis, *οὐκ ἔστιν ἔργον, ἔκ.* De eo quod
ius libr. & ad nos scripsisti, non. ^h Sicut iterum quum Spartanos fines ingressus quæsiuisset, vtrum vellent ami-
cap. 22. cum an hostem se venire: iidem rescripserunt, *οὐδὲν ἐστίν*, id est, neutrum. In qua quidem re ⁱ Athenien-
 sium moderatio adnotanda succurrit, qui quum Philippi hostis literas, quas ad Olympiadem scripse-
 rat, interceptissent, eas inuolatas reddiderunt, ne tori genialis & secreta coniugij panderent. ^k Verum
 aliter quum diis immortalibus honores dabant, fieri seruatum est. Tunc enim capite operto & velato
 sacra facere & numina adire mos erat; ut deorum honores longè dispares ab his qui dantur homini-

ANNOTATIONES.

Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
 Quid, inquit, benignius: quid his dictis dulcius: quam ut in salutis sine posita nomine suo appellaret, quam charissimam præter cæteras habuit. Suetonius in Vespasiano cap. 15. volens ipsius Vespasiani clementiam ostendere, Heluidio, inquit, Prisco, qui reuersus ex Syria solus priuato nomine Vespasianum salutauerat, & in prætura omnibus edictis sine honore ac mentione vlla transmisserat, non antè succensuit, quam altercationibus insolentissimis penè in ordinem redactis &c.

^q *Fertur tamen Alexander.* De literis ad Phocionem *Ælianus Variæ historiæ lib. 1. cap. 25.* de Antipatro nondum inueni.

^r *Et Demetrius.* Plutarchus in vita illius.

^s *Nero.* Suetonius in vita illius c. 37. Certè neque adueniens, inquit, neque proficiscens quenquam osculo imper-
 tiuit, ac ne resalutatione quidem.

^t *Crassus contra.* Plutarchus in vita illius, ut suprà diximus in verbo, Si qui tamen.

^u *Reges Numidarum.* Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. in fi. Ne Numidæ, inquit, Reges vituperandi, qui more gentis suæ, nulli mortalium osculum ferebant. Quicquid enim in excelso fastigio positum est, humili & trita consuetudine, quo sit venerabilius, vacuum esse conuenit.

^x *Pyrrhus.* Ex Plutarcho in vita ipsius.

^y *Tigranes.* Plat. in Lucullo.

^z *Menecrates.* Id aliter referunt Plutarchus tum in vita Agefilai, tum in Apophthematis Imperatorum, tum in Laconicis: & *Ælianus Variæ historiæ lib. 12.* Sed tu vide quæ de hac re scripserim in nostris Commentariis. Nobilitat. capit. 31. in nomenclatura medicorum, vbi de

ipso Menecrate.

^a *Dario quoque.* Q. Curtius lib. 4. post princ.

^b *Porus.* Ex Philostrato in vita Apollonij lib. 2. cap. 9. in fi. Postquam (ait) ex India decessit Alexander Macedo, nunquam se regem Porus appellauit: quanquam id sibi permisisset Alexander: neque sicut rex, sed tanquam satrapa dominabatur, modeste cuncta in honorem Alexandri & loquens ac faciens.

^c *Perfes.* Liuius 5. Decad. lib. 2. Plutarch. in vita Pauli Æmilij.

^d *Pallas Claudij libertus.* Hic dicitur Tacito lib. 13. initio, tristi arrogancia modum liberti egressus, tedium sui mouisse. Qui postea à Pæto delatus, nominatis libertis eius, quos consocios haberet, respondit, Nihil vnquam se domi, nisi nutu aut manu significasse: vel si plura demonstranda essent, scripto vsus, ne vocem confociaret. De quo vide Senecam in ludo de morte Claudij Cæsaris, cum ad Inferos Claudio venienti Pallantem cum Narcisso & Felice occurrisset fingit. Hi verò omnes sub Nerone, non sub Claudio vitam cum morte commutauerunt.

^e *Sapor Persarum Rex.* Ammianus Marcellinus lib. 17. Rex regum, inquit, Sapor, particeps siderum, frater Solis & Lunæ, Constantio, fratri meo salutem plurimam dico.

^f *Artaxerxes.* Plutarchus in vita illius.

^g *Lysander.* Plutarch. in Apophthematis eiusdem, nec non in vita ipsius.

^h *Sicut iterum.* Idem in Apophthematis Laconum ignorantum.

ⁱ *Atheniensium.* Idem author in Demetrio atque etiam in Policis. & Apuleius in 2. Magiæ apologia.

^k *Verum aliter.* Suprà eod. lib. cap. 14. & infra cap. 22.

1 Regum

bus, magnamque in eo vim diuinitatis ostenderent, quum semoto visu à rerum conspectu, religio-
se & venerabundi diuina peragerent. Ideo in sacris velare caput, & veste operiri, antiqui moris fuit.

^l Regum quoque capita insigni fascia ornari, sicut Imperatorum aurea corona vel lauro: quoniam ea
pars corporis sanctior in homine est, propterea ibi insigne honorum & diadema esse voluerunt. ^m Per-
sarum mos erat, vt si pares essent, osculo impartirent quos honorabant: inferiores verò salutando
potentiorum genas manu tangerent. ⁿ Cognatos tamen, reliquosque necessarios, vbi diutius abfuis-
sent, aut longius essent abfuturi, se inuicem osculari frequens vsus erat: ^o quod à Romanis vsurpa-
tum inuenimus, vt cognatis obuiam factis ^p frontem suauientur. ^q Apud Persas, ^r Medos ^s & Indos,
Reges adorari, & in salutando homines toto corpore procidere, inuenimus. Quare Thebanus ^t Isme-
nias iussus Artaxerxem adorare, ne contra decus faceret, prolapsus annulum sustulisse, & ita adoran-
tis speciem præbuisse dicitur. Id quod Romanis longe est habitum nefas, nisi quod ^u C. Caligula cum
Cæsares salutarentur prius, adorari se iussit capite velato vt deum. Mox ^x Diocletianus secordia into-
lerabilis, contra instituta maiorum, idem exequi ausus fuit. Apud exteros verò ^y Cyro Persarum Regi,
adorandi cultum primum delatum comperimus, cui proximum diis immortalibus honorem decreue-
re, ^z Quod mox Indi & posteri Reges exequi magno studio curauerunt. Id quod Octavius ^a Augu-
stus ^b & Alexander Seuerus præcipue detestati sunt. Nam si quis inter salutandum flexisset caput, aut
assentaretur blandius, foras detrudi atque exigi iussere. ^c Frontem verò sacram Genio nonnulli tra-
dunt, sicut enim ^d Iunoni brachia, ^e pectus Neptuno, ^f cingulum Marti, ^g renes Veneri, ^h pedes Mer-
curio, ⁱ digitos Mineræ consecrauit antiquitas: ita frons Genio dicata fuit: ^k quippe Deum veneran-
tes, frontem tangere, & indita ad frontem manu, numina adire solebant. Quare ^l Pompeio magno
frontis honorem, & os probum, velut maximū naturæ munus, tribuerunt. Ipsa enim ^m seueritatis & cle-
mentiae index est. Ideo minorem frontem venustum facere & mitem, remissum & quietum, multi cen-
suerunt. ⁿ Contrà frons magna, segnes: parua, mobiles: rotunda, iracundos: lata, mente flexibiles desi-
gnauit. Quod etiam carmine Homerus profecutus fuit, vt singulos membris honestaret deos. ^o Nam-
que Iunonem facit candidas vlnas habere, ^p Auroram roseos lacertos, ^q Mineruam oculos glau-

Caput san-
ctior pars in
homine.

Oscula im-
partiri.

Adorative-
ges.

Oct. Aug.
& Alex.

Seuerus ado-
rationē re-
pudiatur.

Frons.

Frons mi-
nor.

Frons ma-
gna.

Frons par-
ua.

ANNOTATIONES.

^l Regum quoque capita.] Idem supra lib. 1. cap. 28.

^m Persarum.] Zenodotus in prouerbio νόμος ἐν χόρῳ. &
ante eum Xenophon in Oratione de laudibus Agesilai,
Patrium morem Persis fuisse dicit, eos osculari, quos ho-
noribus prosequi vellent. & Herodot. lib. 1. Ex quo intelli-
ges non hic genas, sed genua legendum.

ⁿ Cognatos tamen.] Sic Cyrus discessurus dicitur cognatos
per osculum oris admisisse lege Persarum. Xenophon lib.
1. Pædiæ. Idemque Cyrus pro more osculatus est Cyaxa-
rem, cum ad se venisset. lib. 5. Pædiæ.

^o Quod à Romanis.] Plinius lib. 14. c. 13.

^p Frontem suauientur.] Plutar. in Proble.

^q Apud Persas.] Herodotus lib. 7. Plutarch. in Alcibiade.
Valerius Maximus lib. 7. cap. 3. vbi de Dario rege loquitur.
Candidati (vt est mos Persarum) humi prostratis corpori-
bus, Darium regem salutauerunt. Et constat exemplo, quod
statim subiicitur. idem Iustinus lib. 6.

^r Medos.] De Persis & Medis hæc dicta Arriani sunt. Ex
quo Rhodiginus lib. 2. c. 33. Cyro, inquit, mortalium primo
adorationis cultum fuisse delatum, scribit Arrianus, quam
humilitatem Persæ postea seruauerunt & Medi.

^s Et Indos.] Philostratus in vita Apollonij.

^t Ismenias.] Plutarchus in Artaxerxe. & Aelianus de Varia
historia lib. 1.

^u C. Caligula.] Suetonius in vita ipsius cap. 22. Dion quo-
que in eiusdem vita, vbi plura de ipso ridiculosissima. &
Paulus Orosius lib. 7. c. 3.

^x Diocletianus.] Eutropius de gestis Romanorum lib. 7.
cap. 12.

^y Cyro.] Rhodiginus ex Arriano vbi supra in verbo, Me-
dos. Sanè vbi primum fuerit Cyrus adoratus à Persis, scri-
bit Xenophon Pædiæ lib. 8.

^z Quod mox Indi.] De quibus iam supra diximus.

^a Augustus.] Sueton. in vita illius c. 53.

^b Alexander Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

^c Frontem.] Seruius in 6. Eglog. post princ. ibi,

— Cynthius aurem

Vellit & admonuit.

Et lib. 3. Aeneid. in eum locum,

Dixerat, & genua amplexus genibisque volutans

Hærebat. —

Frontem, inquit, Genio consecratam Physici dicunt: vnde
Deum venerantes tangimus frontem.

^d Iunoni brachia.] Democritus in libr. Physiologumenon,
& ex eo Fulgentius Mythologicon lib. 3. vbi de Peleo &
Thetide loquitur.

^e Pectus Neptuno.] Homerus lib. 2. Iliados paulò ante Ca-
talogum:

ἀρεὶ δὲ ζώνῳ, σέρπον δὲ Περσεύωνι. id est,

Marti autem cingulum, pectus verò Neptuno.

Et Fulgentius vbi supra ex ipso Homero. Sed adde fel quo-
que ipsi Neptuno dicari ex Plinio lib. 11. cap. 37.

^f Cingulum Marti.] Hoc & ipsum patet ex Homero & Ful-
gentio dictis locis.

^g Reges Veneri.] Fulgentius vbi supra. & vide in nostris le-
gibus connubialibus lib. 15. nu. 40. incip. Ex his quoque.

^h Pedes Mercurio.] Fulgentius ibi.

ⁱ Digitos Mineræ.] Seruius d. eclo 6. ad princ.

^k Quippe Deum venerantes.] Ex Seruio ad 3. Aeneid. vbi su-
pra in verbo, Frontem.

^l Pompeio Magno.] Plutarchus in eodem.

^m Seueritatis.] Plinius lib. 11. c. 37.

ⁿ Contrà frons magna.] Hæc vsque ad clausulam, Quod
etiam: sunt Aristotelis lib. 1. Animalium cap. 8. & Plinij au-
thoritate Trogi lib. 11. c. 52.

^o Namque Iunonem.] Homerus lib. 1. Iliados,

τῷ δὲ ἐπὶ φρεσὶ δῖκε δὲ λεοκάλειν ἥρη.

Et alibi sæpe, vt videre poteris in nostris legibus Connu-
bialibus in 2. l. nu. 34. incip. idem Homerus.

^p Auroram roseos lacertos.] Homerus non lacertis dicit, sed
digitis scilicet ῥοδοδάκτυλῳ. ita enim illam vocat lib. 2. 4.
non semel 5. 8. 9. & 7. Odysseæ & lib. 1. & vlt. & Iliados, &
alibi sæpe,

ἥμῃ δὲ περὶ ῥοδὸν φάειν ῥοδοδάκτυλῳ ἡώς.

Quod nos annotauimus in d. legibus l. 2. nu. 37. incip. Idem
quoque. Sunt autem lacerti aliud quàm digiti, videlicet to-
tum brachium à cubito vsque ad manus vertebra quæ
carpus dicitur, vt omnibus notum.

^q Mineruam oculos glaucos.] Nam eam γλαυκῶπις vbique
appellat, vt lib. 1. Iliados,

Τῷ

Oculorum religio. cos, ^r Thetidem argenteos pedes, [†] Heben verò talos pulcherrimos. ^s In oculis quoque religio fuit, in quibus imago & natura hominis, ac tacitus sermo mentis maximè exprimitur. Vt enim ^t cauda leonibus, ^u aures equis animorum indicia præstant: sic oculis hominum, mentis imago apparet, nam cordis nunciij sunt. Ex his enim virtutes vitiæque agnoscimus, iratum vel propitium animum, lætum aut affectū perpendimus. Dignitatēque oris exhibere cōsueuerunt, vitāque à morte distinxerunt. *Physiognomia ex oculis.* Hos osculari & amplecti, ac præcipua charitate prosequi solemus. ^x Refert verò Aristoteles, caprinos oculos, & modicè conniuentes, aut paruos, morum præstare indicium optimorum: contrā oblongos, pessimos notare: candidos & protentos, impudentes: carnosos, versipelles mobiles, inconstantes. *Ex naso.* Nasum quoque morum facere indicium multi arbitrantur. ^z Ideo Persæ adunco naso (quos ^a grypos vocant) præcipuè honorant, quòd talem fuisse Cyrum crederent. simos verò, mites facere & gratiosos. ^b In eo enim irrisionis sedes est: quare ^c nasuti, & ^d habere nasum irrisores dicti. ^e In superciliis autem notatur fastus, qua parte negamus vel annuimus. ^f Ea quidem porrecta, molles significant: nimis deflexa, austeros: inflexa, derisores: demissa, maleuolos: nam si quem fastidimus, truci supercilio designamus: ^h Ideo Romanæ mulieres supercilia Lucinæ consecrarunt, quia inde lux ad oculos fluit. *Ex genis.* In genis autem est sedes pudoris. Has enim quum pudet, primū rubore suffundi videmus,

ANNOTATIONES.

Τὸν δ' αὖτε ποσειδέεω θεῶν γλαυκῶπις ἄθηνη.

Et sæpe alibi, vt & diximus vbi suprā nu. 35.

^r Thetidem argenteos pedes.] Id est, ἀργυρόπεζαν: vt lib. 1. Iliados:

Μητὴρ γὰρ τε μέγιστος θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα.

Et aliis locis, quæ videbis vbi suprā, nu. 37. idem quoque.

[†] Heben verò talos pulcherrimos.] Id est, καλλίσφυρον, tanquam dicas pulchritudinem lib. 11. Odyssæ, & in hymno Herculis leonini animi,

Καὶ καλλίσφυρον ἦεν.

^s In oculis.] Plinius lib. 11. cap. 37. de oculis loquens, Neque vlla, inquit, ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maximè, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrant, graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, humectant, conniunt. Hinc illæ misericordiæ lachrimæ. Hos cum osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus & rigantes orarum. Quis ille humor est in dolore tam fecundus & paratus, aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus. Oculi, ceu vasa quædam, visibilem eius partem accipiunt atque trāsmittūt. Philostratus in vita Apollonij lib. 2. cap. 12. Oculi (ait) mores hominum plerisque indicant. Quod si plura requiris adi Cælium Rhodiginum lib. 3. c. 28.

^t Cauda leonibus.] Plinius lib. 8. c. 16. Leonum, inquit, animi index cauda.

^u Aures equis.] Plinius ad id quod proximè diximus, addit, Sunt & equorum aures. Namque & has notas generosissimo cuique natura tribuit.

^x Refert verò Aristoteles.] Lib. 1. de Historia animalium cap. 10. & Plinius Trogi autoritate lib. 11. cap. 52. Oculi quibuscunque sunt longi, maleficos esse indicant. Qui carnosos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candidi pars extenta, notam impudentiæ habet. Qui identidem operire solent, inconstantia. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 4. Æneidos,

— Ille Iouis monitis immota tenebat

Lumina. —

Physicum, inquit, est, vt qualitatem animi ex oculorum, aut corporis mobilitate ostendamus: Ergo modò vult ostendere Æneam à proposito non esse deuiaturum.

^y Nasum quoque.] Id patet ex seq.

^z Ideo Persæ.] Plutarch. in Politicis, Persæ ad hanc vsque diem homines vnco naso & amant & pulchritudine præditos arbitrantur, in honorem Cyri, qui eiusmodi naso fuisse traditur. Idem in Apophthegmat. Regum & Imperat. Vide Xenophontem in Pædia Cyri.

^a Quos grypos vocant.] Plutarch. in Mario. Antiochus autem Syriæ Rex, Grypus cognominatus fuit, teste Possidonio

Apanæo lib. 23. Historiarum. & ex eo Athenæus lib. 6. cap. 5. & alibi ex eodem Possidonio lib. 4. c. 4. & 14.

^b In eo enim irrisionis sedes.] Plin. lib. 11. c. 37. Et altior homini tantum, quem noui mores subdolæ irrisioni dicauere, nasus. Persius satyra 3.

Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.

^c Nasuti.] Martialis lib. 13. epigr. 2.

Nasutus sis vsque licet, sis denique nasus,

Quantum noluerit ferre rogatus Atlas.

Hinc nasutulus diminut. Apuleio, nasutula mulier & dicacula dicitur.

^d Habere nasum.] Martialis lib. 1. epig. 98.

Non cuique datum est habere nasum.

& epig. 3.

Maiores nusquam rhonchi, iuuenesque senesque,

Et pueri nasum Rhinocerotis habent.

^e In superciliis.] Plinius lib. 11. cap. 37. In ascensu (inquit) eius supercilia homini & pariter & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Philostratus in vita Apollonij lib. 2. cap. 12. Multa etiā in superciliis genisque posita sunt, ex quibus sapientes & natura periti homines imagines velut in speculo aspicientes, quæ mens illis, quòdque sit ingenium contemplantur. Quintil. Institu. Orat. lib. 11. c. 3. Multū, inquit, & superciliis agitur. Nam & oculos formant aliquatenus & fronti imperant. His cōtrahitur, attollitur, dimittitur: vt vna res in ea plus valeat. Et paulò post: Vitium in superciliis: si aut immota sunt omnino, aut nimium mobilia, aut inæqualitate dissident: aut contra id quod dicimus finguntur. Ira enim contractis, tristitia diductis, hilaritas remissis ostenditur. ^f Ea quidem porrecta.] Hæc vsque ad clausulam, Ideo Romanæ mulieres. sunt Aristotelis lib. de historia animalium 9. & Plinij ex Trogo lib. 11. cap. 52. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores quibus in totum demissa, maleuolos & inuidos. Cæterum Cicero in Orat. pro Q. Roscio Comædo scribit, Supercilia penitus abrafa olere malitiam & clamitare calliditatem: verū id artis est, non naturæ.

^g Ideo Romana mulieres.] Festus Pompeius lib. 17. vbi de superciliis scribit ea esse in Iunonis tutela, quòd iis protegantur oculos, per quos luce fruimur, quam tribuere putabant Iunonem, vnde & Lucina dicta est. Ante illum Varro lib. 4. de ling. Latina. Lucina (inquit) nascentium dux, quòd menses huius hoc vidisse antiquos apparet, quòd mulieres potissimum, supercilia sua attribuerunt ei deæ.

^h In genis autem.] Plin. lib. 11. cap. 37. Infra oculos (inquit) malæ, homini tantum quas prisca genas vocabant, 12. tabularum inrerdicto radi à fœminis eas vitantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maximè ostenditur rubor. Infra eas hilaritatem risumque indicantes, buccæ,

pubibundumque animum ex illis pensitamus. ⁱ Quare in pueris rubere genas, & ingenuo pudore affici, probitatis signum est: in his enim pudor, integritas, & virtus ostenditur. In ^k quo proditum memoriae fuit, populum Romanum tantum pudori tribuisse, ut Philippo Regi Macedoniae pluribus criminibus impetito, nihil æquè profuerit, quàm Demetrii filij pudor, in senatu obiecta minimè diluere valentis. ^l Domitiano verò Casari crebra oris confusio pro modestia putabatur, quum esset summa immanitas. Ideo qui pudorem obicere, ^m perfricuisse faciem dicti. Contrà ⁿ in auriculis rubor: nam læsæ conscientiae & admissæ turpitudinis signum est. ^o Magnas tamen auriculas, stultum designare voluerunt, & loquacem: ^p mediocres verò, mores optimos præmonstrare. ^q In auribus mulieres binos ternosque vniones aut elenchos ferre, nobilitatis signum fuit: sicut in ^r Oriente viris gestare aurum. ^s Sylla tamen tunc maximè truculentus fuisse dicitur, & aspectu minaci, quum eius faciem rubor infestaret. ^t Plato verò homines rubicundos dixit animosos: nigriores, viriles: albos, Deo deuotos: mellei coloris & decoloris vultus, nimium amatores. ^u Tamen si communi feratur adagio, iracundissimos esse flauos, rubentesque. ^x In pectore autem sedem esse consilij, ea propter prætextatis y bullam pendere pro pectore, quod vbi sedes erat consilij, ibi cordis insigne maneret, multi prodidere. Hominis præterea ^z genibus quandam esse religionem & pietatem nouimus. Etenim supplicantes,

Ex auriculis.
Platonis ex coloribus physiognomia.
Pectus sedes consilij.
Genua.
Supplicum gestus apud diuersos.

ANNOTATIONES.

ⁱ Quare in pueris.] Cato Censorius dicebat, sibi placere magis iuuenes, qui rubescerent, quàm qui pallefcerent, quod rubor arguat probam indolem, pallor non item, Plutarch. in Apophthegma. & in libello, Quomodo oporteat audire poemata. Et ex eo Erasmi in Apoph. Catonis senioris. Scitumque est illud Terentij in Adelphis actus 4. scena 5. Erubuit, salua res est. Et in Andria act. 5. sce. 3. Vide, num eius color pudoris signum vsquam indicat? Vide in nostro Repertorio in verbo, Verecundia. vel in verbo, Pudor. Pudori etiam mulierum natura ipsa consultum voluit, ut testatur Plinius lib. 7. cap. 17.

^k In quo proditum est.] Id Liuij. est 4. Decad. lib. 9. Nonnihil hic variat Iustinus lib. 32.

^l Domitiano verò Casari.] Sueton. in vita illius cap. 18. Vultu, ait, fuit modesto ruborisque pleno. Et paulò post, Commendari se verecundia oris adeò sentiebat, ut apud Senatū sic quædam iactauerit, Vsq̃ue adhuc cerè animū meum probastis & vultum. Cornelius Tacitus lib. Annalium 20. Domitianus, inquit, decorus habitu & ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. & alibi in Iulij Agricolæ vita ad fin. ait, Cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret sæuus ille vultus & rubor, à quo se contra pudorem muniebat. Plinius quoque in Pannegyrice de eodem sic loquitur, Superbia in fronte, ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multe rubore suffusa.

^m Perfricuisse faciem.] Aut, ut alij, frontem: alij item os. Quintilian. lib. 11. cap. 3. paulò ante fi. Viriosa, ait, sunt illa intueri lacunaria, perfricare faciem, & quasi improbam facere. Plinius in præfatione Nat. historię, Perfricui faciem, nec tamen profeci. Idem lib. 9. cap. 2. Ut Caluus Vatinio perfrica frontem, & dic te digniorē, qui prætor fieres quàm Catonem. Seneca ad Lucilium li. 5. epist. 40. Perfrices frontem oportet, & ipse te non audias. De ore, Cicero Tuscul. Quæst. li. 3. Quid tergiuersamur Epicure? nec fatemur eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, cum os perfricui, soles dicere? Plura Erasmi Chiliadis 1. cent. 8. c. 47.

ⁿ In auriculis rubor.] Auriculæ in fœmina rubentes & capilli vexari & incompti iudicio sunt recentioris cūcubitūs, quod Suetonius in Augusto notauit cap. 69. his verbis, M. Antonius super festinatas Liuiæ nuptias obiecit fœminam consularem è triclinio viro coram in cubiculum abductam, rursus in conuiuium rubentibus auriculis, incompiorem reductam. Hoc idem indicat Iuuenalis saty. 11. paulò ante fin. inter signa & vestigia peractæ libidinis,

—Tutis bilem tibi contrahit uxor

Humida suspectis referens multicia rugis,

Vexatæque comas & vultum aurēque calentem.

^o Magnas tamen auriculas.] Ut sunt anfininæ. Cuiusmodi Midas Rex Phrygiæ fertur habuisse prouerbiòque locum fecisse, quod dicitur in stolidos & crassis auribus. De quo Erasmi Chiliad. 1. cent. 3. cap. 67. Plato autem lib. 12. de Re-

publ. τὰ ὦτα δὴ τὸ ὄμμα ἔχοντες, id est, auriculas super humeros habentes, proindeque magnas, de his dicit, qui sunt deiecto ac demisso animo. Has autem magnas auriculas indices esse stultitiæ & loquacitatis testis est Plinius, Trogi auctoritate lib. 11. cap. 52. Idem Aristot. Historiæ animal. lib. 1. cap. 11.

^p Mediocres verò.] Aristot. lib. 1. Histor. animal. cap. 11. Aurium (ait) aliæ læues, aliæ pilosæ, aliæ mediū tenent, quæ quidem ad audiendum aptissimæ sunt. Huiusmodi Augustum habuisse tradit Sueton. in vita illius cap. 79.

^q In auribus.] Plinius lib. 9. c. 35. & 11. c. 37.

^r In Oriente.] Plinius postremo illo loco.

^s Sylla.] Seneca ad Lucilium epist. 11. Sylla (inquit) tunc erat violentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. Nam paulò ante dixerat, Quidam nunquam magis quàm cum erubuerint, timendi sunt, quasi omnem verecundiam effuderint.

^t Plato.] Lib. qui Timæus, vel de natura, inscribitur. Aliter tamen Aristot. in lib. Physiognomicōn, si is liber eius est.

^u Tamen si.] Aristot. in libello de Physiognomia.

^x In pectore.] Macrobi. lib. 1. Saturnal. cap. 6. Hincque illud Plauti in Milite glorioso act. 3. sce. 1.

Quisque sapit pectus.

Et in Epidico act. 2. sce. 2.

Sapit hic pleno pectore.

Illudque Horatij epist. lib. 1. epist. 4.

Non tu corpus eras sine pectore.

^y Bullam pendere pro pectore.] Macrobi. vbi supra, Nonnulli (inquit) credunt ingenuis pueris attributum, ut cordis figuram in bulla ante pectus annecteretur: quam insipientes ita se demum homines esse cogitarent, si corde præstarent. Festus Pompeius li. 2. paulò ante fi. Bulla aurea insigne erat puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis à pectore, ut significaretur eam ætatem alterius regendam consilio. Dicta est autem bulla à Græco sermone βυλλή, quod consilium dicitur Latine. Vel quia eam partem corporis bulla contingat, id est, pectus in quo naturale manet consilium. Primus autem Tarquinij Prisci filius, quod in prætextæ anis hostem occidisset, aurea bulla donatus est, teste Plinio lib. 33. c. 11.

^z Genibus.] Homerus lib. 1. Iliados, τὸν πῦρ μὲν μύσσοι παρήξουσιν, καὶ λάβε γένων. Et lib. 6. non multò post princ. λαβρὸς δ' ἄρ' ἐπειτὰ λαβῶν ἐλίσσεται γένων.

Et lib. 9. siue ult. γένων ἀλάμφοι λιτανεύουσιν αἰὲν ἐκείνην.

Et iterum postea, χερσὶν ἀχλὺν ὀλέει γένων, καὶ κύσει χεῖρας.

Et lib. 7. Odyssæ, Ἀμφὶ δ' ἄρ' ἀρήτης βάλε γένων χεῖρας ὀδίσσει.

Σὸν τε πύσιν, τὰ τε γένωντι δ' ἀνὰ πόλιν, καὶ μὴ ἔσθαι.

Et

*Mentum
attingere.*

& qui piè exorare aliquid volunt, decorum hominūque genua amplectuntur, manus apprehendunt, ad genua procumbunt, illaque tanquam sacra suppliciter venerantur & colunt, in his numen & sedem miserationis esse arbitrati. ^a Quamuis apud Græcorum antiquissimos, in supplicando mentum attingi, & altera manu genua apprehendere, aut ^b oleæ ramum velamenta supplicum offerre, usurpatum sit. ^c Et apud Molossos cum regis prole ad sacrarium confugisse, eūque sedentem erexisse: ^d Spartanis, cruda exta in manus obtulisse: ^e Persis, per Solis iubar obtestari, vel manu ignem excipere, & si voto caderet, se in aquam iniecturum interminari: apud ^f Scythas & Latinos ^g populos supplicem in Lare federe tacitum, abiurationis & maximum supplicandi genus notabatur: sicut ^h Græcis, humi inter cineres considere ad ignem. ⁱ Eratque Macedonum mos, si quid suppliciter exposce-

ANNOTATIONES.

Et Virgil. lib. 3. Aeneidos, vbi de Achemenide:

*Dixerat & genua amplexus, genibusque volutans
Hærebat.*

Vbi Seruius scribit Physicos genua misericordiæ consecrauisse. Plinius à quo maxima ex parte Alexander hunc locum accepit, lib. 1. c. 45. Hominis (ait) genibus religio quædam inest, obseruatione gentium: hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant, fortassis quia inest iis vitalitas. Ouid. 3. Metamorph.

Et genibus pronis supplex, similisque roganti.

Claudianus de Raptu Proserpinæ lib. 1.

Genibusque suas cum supplice fletu

Admouere manus.

Diodorus Siculus lib. 17. cap. 1. Thebanus, inquit, repertus est, qui Macedoni alicui, quò vitæ suæ parceretur, supplicaret, aut qui victoris genua humiliter amplecteretur. Linius 3. Decad. lib. 6. de legatis Syracusanorum loquens. Ad genua se Marcelli consulis proiecerunt, obsecrantes. Et lib. 10. Sophonisba, Syphacis Regis vxor, Masanißam alloquens, Si genua, si victricem attingere manum dextram, precor quæsoque per maiestatem regiam, hanc veniam supplici des &c. Et 4. Decad. lib. 4. Legati vbi hæc audierunt, flentes ad genua Consulis prouoluuntur. Et iterum eod. lib. Deinde suppliciter orantem aduolutumque genibus audit. Apuleius 2. Metamorph. Huius diu manus deosculatus est, & ipsa genua contingens, Miserere (ait) sacerdos. & lib. 8. Visisque nobis cum fletu maximo singulorum iuuenum genua contingens sic adorabat, Per fortunas, vestrosque genios &c. Et lib. 9. Ad commouendam miserationem genua eius velle contingere summissus atque incuruatus &c.

^a *Quamuis apud Græcorum.* Ex Homero lib. 1. Iliados,

Καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ κατίζετο, καὶ λάβε ζώνων

Ζώνην, διζιτέτη δ' ἄρ' ὑπ' ἀνδραίνος ἐλθόντα. Id est,

Et ante ipsum sedit, & apprehendit genibus

Sinißtra, dextra autem mento apprehendens.

Apud Euripidem in Hecuba, ipsa Hecuba obiecit Vlyßi, tanquam inexorabili, quòd vultum auerterat ὡς μὴ προσέειπεν γενέσθαι. ne mētem eius mulcere posset, reflexo capite, neve supplicem admittere cogeretur. Ex quo Plinius lib. 1. c. 45. Antiquis Græciæ in supplicando mentum attingere mos erat.

^b *Aut olea ramum.* Linius 3. Decad. lib. 4. à quo totus hic locus Alexandri desumptus est, tradit, Hippocratem & Epicidem ramos oleæ porrigentes hostes orare, vt se recipe-rent ac tutarentur. Et eiusdem Dec. lib. 9. Decem legatos Locresium obsitos squalore & sordibus in comitio sedentibus Coss. velamenta supplicum, ramos oleæ, vt Græcis mos est, porrigentes ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuisse. Et 5. Decad. lib. 5. de legatis Rhodiorum loquens, Secundum talem orationem vniuersi rursus prociderunt, ramosque oleæ supplices iactauerunt, tandem excitati curia exceßerunt. Et huc alludens Virg. 7. Aeneid.

Cenitum oratores angusta ad mœnia Regis

Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes:

Donaque ferre iubet, pacemque exposcere Tœncris.

Et lib. 8. eiusdem operis,

Paciferaq; manu ramum pratendit oliua.

Et lib. 11.

Iamque oratores aderant ex parte Latini

Velati ramis olea veniamque rogantes.

Et Lucanus lib. 3.

Duramque viri deflectere mentem

Pacifico sermone parant, hostemque propinquum

Orant, Cecropia prolata fronde Minerva.

Diodorus Siculus lib. 16. cap. 10. de Sidoniis loquens, Ad-uenerant ex vrbe quingenti primarij viri, ramis oleæ præ-tensis ei supplicantes. Hinc Statius 12. Thebaidos, Oliuam supplicem vocat his verbis,

Et supplicis arbor oliua.

Lactantius interpres ita dicit vocatam, quòd per eam sup-plicando pax fieri soleat. Et hinc quoque Eschylo ἐκπρωτοὶ καλᾶδοι, supplices rami dicti. Nam Græci ἐκπρωτοὶ, ramum oliuæ à supplicando vocant. Dionysius Halicarnassæus lib. 1. Aduentantibus autem cum magno exercitu Aboriginibus occurrunt Pelasgi cum oleæ ramis, inermes & suppli-ces. Et iterum de supplicis naus habitu loquens Linius 3. Decad. lib. 10. Haud procul aberat cum velata infulis ramis-que oleæ Carthaginensium occurrit naus. Idem paulò post, Qui cum ad puppim prætoris naus accessissent, velamen-ta supplicum porrigentes &c. Nonnunquam tamen oleæ ramus lana in supplicationibus coronabatur, authore Plu-tarcho in Theseo. Vide Rhodiginum lib. 12. c. 19.

^c *Et apud Molossos.* Thucydides de Themistocle loquens lib. 1. belli Peloponnesiaci non adeò longè à fi. & Plutar-chus in Themistocle.

^d *Spartanis.* Herodotus in Clio.

^e *Persis.* Plutarch. in Commentario αἰὲς ἀπὸ τοῦ Λυχίου. id est, de Primo frigido, scribit, apud Persas supplicandi mo-dum grauissimum fuisse, & quem reiecit maximum nefas haberetur, si ignem supplex excepisset: ac si voto excideret, in aquam se coniecturum interminatus fuisset. Proinde, vt subdit, quod petisset cōsequebatur quidem: sed intermina-tionis nomine reposcebatur ad pœnam, quòd præter legem & naturæ rationem esset intentata. Vide etiam de his sup-plicandi modis Cælius Rhodigin. lib. antiquit. 15. c. 18.

^f *Apud Scythas.* Suidas autem scribit quòd apud Scythas maximum supplicandi genus erat, extenso humi corio bu-bulo, reiectis in dorsum manibus, desiderare.

^g *Et Latinos.* Dionys. Halicarn. lib. 8. in princ. dum loqui-tur de Martio Coriolano, & Plutarchus in eodem tradunt Coriolanum exilio à populo mulctatum Tulli Actij, Vol-scorum principis domum ingressum, supplicis modo in fo-ro tacitum aperto capite consedisse.

^h *Sicut Græcis.* Homer. lib. 7. Odyssæ de Vlyße lo-quens, sic ait,

ὡς εἰπὼν καὶ ῥ' ἵζετο ἐπὶ ἑσχαρᾷ ἐν κονήσῳ

Πὰρ πυρὶ. —

Et Apollonius Rhodius Argonauticōn lib. 4.

τὸ δ' ἄνεω καὶ ἀναυδοὶ ἐφ' ὅτλην αἰζάντες

ἵζανον, ἥτε δίκην λύγροισι ἐκείτῃσι τέτυκται.

Vbi interpretes dicunt lege sancitum fuisse, vt supplices apud larem federet taciti. Hucque pertinet illud quod Plu-tarch. Problem. cap. 150. 505. Hos supplices ἐφεστῆες vo-car, veluti in Vesta, hoc est lare sedentes. Rhodiginus lib. 15. c. 18. Supplicationis huius meminit.

ⁱ *Eratque Macedonum mos.* Idem & Adrianus Iunius Ani-maduersionum lib. 2. cap. 1. verum ipse nullum authorem citat, præter eius morem.

rent, seminudos, & interiori tantum amictos tunica, obtestari: quod à Romanis quoque usurpatum meminimus, ut nudo pectore, & deiecta toga ab humeris, deprecentur genu nixi, ^k nonnunquam humi deiectione, quæ infima obtestatio putabatur. ^l Sicularum verò & Græcorum inualuit mos, squalida veste, capillo & barba promissa, illuue & squalore obfitos ad miserationem adducere: ^m pedibus quoque obuolui, ⁿ & humum verrere crinibus, ^o aut passis protensisq; ^p manibus obtestari, præcipuum supplicandi genus fuisse multi prodiderunt: ^q Sicut manus in cælum tendere, à diis opem exposci, ^r vel puluerem crinibus spargere, intimum doloris signum notabatur. ^s Est quoque in dextris reli-

Dextra religio.

ANNOTATIONES.

^k *Nonnunquam humi deiectione.* Id luctus magnum signum erat, ut dicetur postea lib. 3. c. 3.

^l *Sicularum vero.* Iustinus lib. 4. de his loquens, Denuo legatos Athenas mittunt, qui sordida veste, capillo, barbâque prolaxis & omnis squaloris habitu ad misericordiam commouendam, acquisito, concionem deformes adeunt.

^m *Pedibus quoque obuolui.* Apuleius lib. 6. Metamorp. non multo post princ. Tunc Psyche pedes eius aduoluta, & vberi fletu rigans deæ vestigia, humumque verrens crinibus suis multiugis precibus editis veniam postulabat. Et huc quoque respicit illud Ciceronis in Oratione ad Pop. & Equites Rom. antequam iret in exilium, Oro atque obsecro, quibus sigillatim sepe supplex ad pedes iacui, ut eum, quem iuguli stratum atque abiectum subleuastis, nunc vniuersi conseruatum velitis. Et apud Curtium lib. 3. mater & vxor Darij prouolutæ ad pedes Alexandri, orant, ut sibi liceat patrio ritu. Darium sepelire, quem rebantur in acie cecidisse. Cæsar lib. 2. belli Ciuil. de Massiliensibus loquens, Vniuersi, ait, se ad pedes proiiciunt, orant, &c.

ⁿ *Et humum verrere crinibus.* Apuleius vbi supra. Liuius 1. Decad. libr. 3. non adeo longè à princ. Stant passim matres crinibus templa verrentes, veniam irarum cælestiū finemque pestis exposcunt. Et 3. Decad. lib. 6. Vndique matronæ in publicum effusæ circa deū delubra discurrent, crinibus passis aras verrētes, nixæ genibus, supinas manus ad cælum ac deos tēdentes, orantēque, ut urbem è manibus hostium eriperent, matrēque Romanas & liberos paruos inuolatos seruarent. Et Siluius lib. 13.

— *Nunc perplexis pectora barbis*

Verrere humum.

Et Claudianus in laudem Senecæ paulò ante fi.

— *Vois que vacas & supplice crine*

Verris humum.

^o *Aut passis.* Virgil. 3. Æneid.

At pater Anchise passus de litore palmis

Numina magna vocat.

^p *Protensis manibus.* Cæsar lib. 2. belli Ciuilis de Massiliensibus loquens, ad legatos atque exercitum supplices manus tendunt.

^q *Sicut manus in cælum tendere.* Liuius in loco postremo, & præterea Decad. 1. lib. 4. Alij manus ad cælum tendere. Et iterum, Supinas manus ad cælum ac deos tendentes. Virgil. lib. 3. Æneidos,

— *Tendog supinas*

Ad cælum sine voce manus.

Et alibi sæpe apud authores.

^r *Vel puluerem crinibus spargere.* Tibullus in Argonauticis.

Sed primum multas exponam mente querelas,

Caniciem terra atque infuso puluere fœdans.

Vide omnino infrà lib. 3. cap. 7. Et adde superioribus, quod apud Assyrios supplicantes membris incuruatis humum penè vultu contingebant, manibus post terga reiectis connexisque, apud Ammianum Marcellinum lib. 18. Et apud Iudæos supplices manum subiiciebant femori eius, cui supplicabatur. Quodque apud Sybaritas & Crotoniatis ad aras in foro erectas, supplicum more confugere ex Diodoro Siculo lib. 12.

^s *Est quoque in dextris religio.* Ex Plinio lib. 11. c. 45. Inest & aliis partibus quædam religio, sicut dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Ex quibus intelligitur hinc locum Alexandri depromptum. Ex quo & illud Virg. lib. 1. Æn.

— *Cur dextra iungere dextram*

Non datur.

Vbi Seruius, Maiorum fuit hæc salutatio, cuius causam dicit Varro, Callimachum sequutus, asserens omnem eorum honorem dexterarum constituisse virtute, ob quam rem hac se venerabantur corporis parte. Hæc ille. Et idem Virgil. lib. 3. Æneid.

Iungimus hospitio dextras ac tecta subimus

Et iterum eod. lib. haud procul à fi. vbi de Achæmenide.

Ipsæ pater dextram Anchises, haud multa moratus

Dat iuueni: atque animum presenti pignore firmat.

Id est, ut ibi dicit Seruius, manuum coniunctione, qua firmatur amicitia. Et lib. 4.

Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,

Nec moritura tenet crudeli funere Dido.

Et eod. lib. 4.

Tum decuit cum sceptrâ dabas, in dextra fidesq;

Quem secum patrios aiunt portare penates.

Et lib. 6. de Palinuro,

Da dextram misero: & tecum me tolle per undas:

Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

Et lib. 8.

Accepitq; manu, dextramq; amplexus inhæsit.

Et iterum,

— *Mibi mens iuuenili ardebat amore*

Compellare virum & dextra coniungere dextram.

Et paulò post,

— *Iuncta est mihi fœdere dextra.*

Et Plautus in Mercatore,

Vxor tibi placita & placata est, date dextras nunc iam.

Ouid. in epist. Phyllidis ad Demophoonem,

Iura fides, ubi nunc? commissaq; dextera dextra,

Quig; erat in falso plurimus ore Deus?

Liuius 1. Decad. lib. 1. statim post princ. Dextra data fidem futuræ amicitiae sanxisse. Et 3. Decad. lib. 5. Præsentisq; coniungere dextram, id pignus fidei secum ferre. Et lib. 6. Inde dimisso conuiuio dextris inter se datis &c. Et lib. 10. Data dextra in id quod petebatur obligandæ fidei. Et paulò post, Et Scipionem recordatio hospitij dextræque data. Et Statius lib. 1. Thebaidos,

Iam pariter coeant animorum in fœdera dextra.

Vbi & id Lactantius interpres annotat. Probus Æmylius in Themistocle. & Plutarch. in Scipione. Cicero Antoniana 11. Dextræ, inquit, quæ fidei testes esse solebant, perfidia sunt & scelere violatæ.

^t *Numa Pompilius.* Liui. 1. Dec. lib. 1. scribit Numam soli fidei solenne instituisse. Ad id sacrarium flamines bigis curru arcuato vehi iussisse, manuque ad digitos vsque inuoluta rem diuinam facere: significantes fidem tutandam, sedemq; eius etiam in dextris sacratam esse. Dionys. autem Halicar. lib. 2. & Plutar. in vita Namæ tradiderunt fidei templum à Numa conditum fuisse: sed de reliquo nihil dicunt. At Seruius enarrans illud Virg. lib. 3. Æneid. supra citatum,

nimè violandam ratus. ^u Apud Persas quoque, si quid firmum illibatumque volebant, illud dextræ & fidei pignore sanciebant: itaque nihil apud eos fide antiquius fuit. Ad dextram verò locari, præcipuè ^x apud Ægyptios, magnus est honos habitus: in ^y medio vero, maximus. Quod æquè ^z apud Romanos seruatum est. Idem apud Aphros, ^a Numidasque. ^b Etiam in dextra magnam viro inesse authoritatem maiestatemque, hoc argumento notari, quum tumultuantem multitudinem dextra compescimus, aut indicere silentium, pacemque manu portenta afferre significamus. ^c Inde nos principum statuas pedestres equestrésque ad hoc æui dextra porrecta inspicimus. ^d Marius quoque quum in Romanos maxima clade sæuisset, quos seruare voluit, dextra porrecta, aut salute data, incolumes fecit. Refert tamen ^e Xenophon, Cyrum singulari prudentia viros adhibitos conuiuas, quò honoratius exciperentur, in sinistra locare solitum, eamque partem velut cordi affinem, digniorem duxisse. ^f Legimus quoque victrices dextras imperatorum, ob fortia facinora milites deosculari, apud Romanos patrij moris fuisse: pedes verò nunquam, nisi quod de ^g Maximino proditur tantæ ^h perfidiæ regnasse, ut in salutationibus sibi pedes osculari fuisset. Tametsi Iulius Cæsar Pompeio Pœno agenti gratias, pedem cum focculo aurato osculandum dedisse legatur. Fuitque ⁱ apud Lingones seruatum, ut dextræ effigies hospitij symbolum ferret, & incolumitatis tesseram. ^k Sinistram verò attigisse, ominosum erat, & infortunij loco habitum. ^l In ima verò aure memoriæ sedes locabatur: ideo si quem facti alicuius admonebant, aut attestari in iudicio volebant, imam aurem veteres tangebant: propterea tinnitu ferunt aurium, absentium de nobis sermones præsentiri. Quare ^m Ægyptij qui per notas & figuras sensus effingunt, ⁿ si quem memorem significabant, leporem aut vulpem auritis auribus, quod summi essent auditus & insignis memoriæ, effingebant: ^o si verò malum, crocodilum: ^p si velocem, accipitrem: ^q si inuidum, anguillam, quod cum piscibus esset infociabilis: ^r si iustum, oculum: ^s si liberalem, dextram manum digitis passis: si auarum, iisdem compressis marmori insculpebant. Etiam cum veniam sermonis à diis poscimus, proximo à minimo digito secus aurem locum Nemescos

A N N O T A T I O N E S.

Dixerat & genua amplexus. —
scribit dextram fidei consecratam esse.
^u *Apud Persas.*] Diodorus Siculus lib. 16. c. 10. Probus Æmylius in vita Datami non longè à fine. Fidemque, inquit, de ea re more Persarum dextra dedisset. Admonitionem eam, ait, Rex secum voluens resipuit, apparitoribusque reuocatis, dimisso Thessalioni dexteram porrexit: quæ res apud Persas pro firmissima fide habetur.

^x *Apud Ægyptios.*] Qui id, ut alia plurima, acceperunt ab Hebræis, quibus ad dexteram locari honoratius erat, ut latè probamus in nostris Cõmentariis Primigeniorum in præfatione nu. 12. & multis seq.

^y *In medio verò maximus.*] Vide omnino quæ nos scripsimus in d. illa præfatione. nu. 116. incip. hoc intellige & seq.

^z *Apud Romanos.*] De quo & nos latè diximus dict. num. 116. & seq.

^a *Numidasque.*] Sallustius in Iugurtha tradit Hiempsaalem dextra ad Adherbalem assedisse, ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Iugurtha foret.

^b *Etiam in dextra.*] Statius lib. 1. Sylvarum de equo Domitiani,

*Dextra vetat pugnas, leuam Tritonia virgo
Non grauat.*

Ouidius lib. 1. Metamor. de Ioue loquens,

— *Qui postquam voce manuq;*

Murmura compressit, tenuere silentia cuncti.

Lucanus de Cæsare lib. 1.

Composuit vultum, dextraq; silentia iussit.

Persius satyra 4.

Fert animus calida fecisse silentia turba

Maiestate manus. —

^c *Inde nos.*] Inde est quod Dionys. Syracusanus victorias aureas & pateras, & coronas, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, tollebat. Val. Max. lib. 1. c. 2.

^d *Marius.*] Vide Plut. in vita ipsius & Appianum.

^e *Xenophon.*] In Pædia Cyri lib. 8.

^f *Legimus quoque.*] Plutarch. in Catone Vticensi.

^g *Maximino.*] Iuniore scilicet (duo enim fuere, pater & filius) ex Iulio Capitolino in eius vita.

^h *Tantæ perfidiæ.*] Superbiæ, aut aliud simile dicendum est: neque enim nomen perfidiæ hîc conuenit.

ⁱ *Apud Lingones.*] Cornelius Tacit. lib. 17. Miserat, inquit,

ciuitas Lingonum vetere instituto dona legionibus dextras hospitij insigne. Sed & aliis gentibus id moris esse, satis declarat illud Virgilij libr. 3. Æneidos à nobis suprà citatum.

Iungimus hospitio dextras.

^k *Sinistram verò.*] Eadem scribit Cælius Rhodiginus lib. 15. c. 19. sed nullum, more suo, citat authorem.

^l *In ima verò aure.*] Plinius lib. 11. cap. 45. Seruius autem in Virgil. Ecloga 6. in princ. & lib. 3. Æneidos ibi,

Dixerat & genua amplexus &c.

Scribit aures memoriæ consecratas. Hinc autem prouerbum, Aurem vellere. de quo Erasmus chil. 1. centu. 7. c. 40. Cui adde illud Senecæ de morte Claudij Cæsaris, Ad hoc velle accessit Hercules & aurem ei tetigit.

^m *Ægyptij.*] Cornelius Tacitus lib. 11. aliàs 14. Primi per figuras animalium Ægyptij sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoriæ humanæ impressa faxis cernuntur, & literarum semet inuentores perhibent. Et Lucanus lib. 3.

Nondum flumineas Memphis contexere byblos

Nouerat: & saxis tantum, volucresq; feraq;

Sculptaq; seruabant magicas animalia linguas.

Plin. lib. 36. c. 8. Etenim sculpture, aut, ut alij legunt, scalpura illæ effigiesque, quas videmus Ægyptiæ sunt literæ. Apuleius lib. Metamor. 11. eodémque vltimo. De opertis adytis profert quosdam libros literis ignorabilibus prænotatos: partim figuris huiusmodi animalium concepti sermonis compendiosa verba suggerentes: partim nodosis & in modum rotæ tortuosis, capreolatimque condensis apicibus, à curiositate prophanorum lectione munita.

ⁿ *Si quem memorem.*] Orus autè Apollo scribit Ægyptios, si quod patens significare volunt, leporem pingere: id enim animal oculos semper apertos habet.

^o *Si verò malum.*] Diodor. Siculus Ægyptios id ab Æthiopibus accepisse scribit lib. 4. c. 1.

^p *Si velocem.*] Diodorus vbi suprà.

^q *Si inuidum, anguillam.*] Idem propemodum Pierius in Hieroglyphicis lib. 29. sed nullo quoque authore comprobante.

^r *Si iustum, oculum.*] Diodorus vbi suprà.

^s *Si liberalem, dextram.*] Hîc, si liberum, videtur legendum ex Diodoro, vbi suprà, cum scribit, Reliquarum corporis partium

tangere, & os obfignare solemus, in eo ^t venam quandam tenuissimam vsque ad ima cordis penetrantem, peruagata opinione arbitrati. ^u Ideo in sponsalibus & solemnibus die nuptiarum, digitum minimo proximum annulo excolebant, & velut pignus amoris præcipuum ducebant, ut is in summo honore foret, quo duce mutuus amor vsque ad cordis ima penetraret. Sed meminisse par est, ^x hunc annulum nuptialem, non ex auro, sed ferro veteres coniugibus dono dare consueffe: quem quidem prior ætas ^y in sinistra ferebat, crediderim, ne vsu attereretur, quod erat proprium nuptialis annuli: reliquos verò, siue ex ferro, siue auro, quacunque manu deferre licuisse, eisque veteres non ornatus, sed signandi causa vsos fuisse, ^z populūque Romanum sine hoc insigni longo tempore stetisse: solitūque primò legatis ad exteras gentes profecturis, annulum aureum velut insigne munus dari: hi que foris aureo, domi ferreo utebantur. Postea iudicibus & equestri ordini, ^a hisque quibus & auro paterno sestertia CCCC. census fuisset, ferreos ^b primum annulos, deinde aureos dari cœptum: quo insigni equester ordo à senatorio, discretus noscebatur. Idemque Lacedæmoniis in vsu fuit, quibus ferrei annuli frequentes fuere. ^c Morisque fuit aureos annulos in luctu & funeribus, funestisque casibus reipub. deponi, & ferreos sumi. Scilicet arbitrati sine auro in luctu esse oportere, in quibus Imperatorum & Principum, aliorūque quos colebant, & præcipuo honore prosequerentur, aut maiorum imagines effictas exculptasque habebant. ^d Primi enim, saxi fragmentum ferro inclusum gemmæ loco gestasse feruntur: ^e superior Aphricanus sardonychem, quod sola gemmarum ceram non auferret, ^f Polycratis annulo celebratam. Lentulus aui figuram, Aphricani filius patris effigiem insculpsit annulo. ^g Augustus Octavius Sphingis, mox imagine Magni Alexandri, nonnulli ^h Harpocrate & Ægyptiis diis vsi sunt. Notaque est Pyrrhi ⁱ gemma, in qua Apollo & Musæ cum suis insignibus non effictæ, sed natiua specie visebantur. ^k Et annulus Syllæ, in quo traditus Iugurtha insculptus erat. Celebratur quoque rana ^l Meccenatis, & ensifer leo ^m Magni Pompeij in gemma, ⁿ & Seleuci annulus fatalis, in quo anchora efficta visebatur, cuius imago in femore posteris familiæ natiua apparuit: ^o sicut Thebis habere lanceam, genitiuis notis Satorum nomini & familiæ datum erat: Inter quos fertur in brachio ^p Dacorum, notam originis quarto quoque partu regenerari. ^q Et Augustus corpore maculoso in modum & ordinem cælestis vrsæ notas habuisse. Præ cæteris autem magnis effertur laudibus ^r Nonij senatoris annulus gēma XX. millibus sestertiis taxata, propter quam ab Antonio proscrip- tus fuit. Proditūque memoriæ est, ^s Macrianorum familiam hoc habuisse pro-

Digitus à minimo proximus. Annulus nuptialis.

Annulos qui initio gestabant. De hac re infra ca. 29. huius libri.

Gemmarum vsus in annulis unde.

Nota genitiue.

Nonij senatoris annulus.

A N N O T A T I O N E S.

partium dextra manus, digitis passis libertatē designat. nisi ibi, liberalitatem legendum sit. Subdit autem, Sinistra verò compressis tenacitatem atque auaritiam. Ex quo intelligis non rectè Alexandrum accepisse sensum Diodori.

^t *In eo venam.*] Gellius lib. 10. c. 10. Macrobius lib. 7. cap. 13. ^u *Ideo in sponsalibus.*] Ambrosius in lib. de patriarchis. & in can. fœminæ. 30. q. 5. ad fin. Vnde, inquit, & quarto annulus digito inseritur, ideo quia in eo vena quædam (ut fertur) sanguinis ad cor vsque perueniat. Alia etiam ibidem datur ratio quare & velentur fœminæ dum maritantur, & cur annulus à sponso sponsæ detur.

^x *Hunc annulum nuptialem.*] Plin. lib. 33. c. 1.

^y *In sinistra.*] Plin. vbi suprâ, non longè à princ. Manus & prorsus sinistræ maximam authoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum id erat & bellicæ virtutis insigne.

^z *Populūq. Rom.*] Idem Plin. eod. c. non vno in loco.

^a *Hisq. quibus.*] Plin. lib. 33. c. 2. cuius hæc verba sunt, Hac de causa constitutū, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi patri, atq. paterno sestertia CCCC. census fuisset & lege Iulia theatri in 14. ordinibus sedendi.

^b *Ferreos primum annulos.*] Ex Plin. d. lib. 33. c. 1.

^c *Morisq. fuit.*] Suetonius in Augusto c. 100. Alij, inquit, exequiarum die ponendos annulos aureos ferreosque sumendos. Liuius 1. Decad. lib. 9. tradit Romanos audito Cædennæ pacis nuncio aureos annulos posuisse.

^d *Primi enim.*] Lege, Primum enim. Idque Plinij est in fin. procemij cuius hæc sunt verba, Primumque saxi huius fragmentum inclusam ferro ac digito circumdatum, hoc fuisse annulum & hoc gemmam.

^e *Superior Aphricanus.*] Plin. lib. 37. c. 6.

^f *Polycratis.*] De qua Herodotus lib. 3. & Plinius lib. 33. c. 1. & 37. c. 1. non semel.

^g *Augustus Octavius.*] Plin. lib. 37. c. 1. Suet. in August. c. 50.

^h *Nonnulli Harpocrate.*] Plin. lib. 33. c. 3. Iam verò (inquit) etiam Harpocratem, statuasque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt.

ⁱ *Pyrrhi gemma.*] Plin. lib. 37. c. 1. & Solinus cap. 11. Marbodæus Solinum imitatus, sic ait,

*Rex Pyrrhus digito gessisse refertur Athatem,
Cuius plena nouem signabat pagina Musas,
Et stans in medio cytharam tangebât Apollo,
Naturæ non artis opus, mirabile dictu.*

^k *Annulus Syllæ.*] Plin. d. lib. 37. c. 1. Plutarch. in vita Syllæ & Marij & Val. Max. lib. 8. c. 15.

^l *Meccenatis.*] Plin. vbi suprâ. Vide Leoniceum Variæ historiæ lib. 2. c. 20.

^m *Magni Pompeij.*] Plutarch. in vita illius in fi. vbi machærophorum hunc, qua dictione Græca vsus est Cicero Epist. ad Q. Fratrem lib. 2. epist. 8. cum dicit Machærophoris centum sequentibus, miros risus nos edere.

ⁿ *Seleuci.*] Clemens Alexandrinus Pædago. c. 11. Iustinus libr. 15. Aufonius in urbium catalogo vbi de Antiochia & Alexandria. Vide & nostros Commentarios Nobilitatis c. 6. num. 20. incip. nec illud.

^o *Sicut Thebis.*] Iustinus d. lib. 15.

^p *Dacorum.*] Plin. lib. 7. c. 11.

^q *Et Augustus.*] Sueton. in vita illius c. 80.

^r *Nonij senatoris.*] Plin. lib. 37. c. 6. Siquidem extat hodieq. huius generis gemma, propter quam ab Antonio proscrip- tus Nonius senator est, filius Strumæ Nonij eius, quem Catullus poëta in sella curuli visum indignè tulit: auusque Seruiliij Noniani, quem consulem vidimus illéque proscrip- tus fugiens, hunc è fortunis suis omnibus annulum abstulit secum, quem certum est sestertiis viginti millibus æstimatum. Sed mira Antonij feritas atque luxuria propter gēmam proscribentis. Nec minor Nonij contumacia proscrip- tionem suam amantis, cum etiam feræ abrosas partes corporis relinquunt, propter quas se periclitari sciunt. Quæ postrema verba dixit propter Castoreum, qui vrgente periculo testes sibi ipsi amputat, non ignarus ob hoc se perire. Idem Plin. lib. 8. c. 30.

^s *Macrianorum.*] Trebellius Pollio in vitis triginta tyrannorum, vbi Quicti vitam describit.

Epicuri imago in annulis.

Annulorum aureorum iure donatus libertus habebatur ingenuus, ac nomen mutabatur.

Apud Persas à rege donari annulo.

Heliogabali in annulorum usus luxus. Harpocrates.

prium, ut Magni Alexandri imagines tam viri quam foeminae in annulis deferant, & reliqua supellectile effictas. ^t Ipse tamen, deuicto Dario, quas destinabat in Asiam literas, Darij annulo imprimebat: quas verò in Europam, suo. Quibusdam verò Epicuri ^u imagines non in annulis modò, sed & poculis habere, magnae curae fuit, hoc fausti ominis generi & nomini suo esse arbitrati. ^x Claudij verò Caesaris principatu compertum est, non gemma signare, sed auro: ^y quòd violare signis gemmas nefas ducerent. Quomodo ^z Commodus Imperator signo Amazoniae signasse dicitur, donec secutis temporibus passim id insigne appeti coepit. Annulorumque frequens usus fuit & promiscuus, ita ut Romani ^a milites sine delectu, & demum ^b libertinae conditionis homines, ^c quinetiam foeminae & extrema mancipia, quod antea non licuit, annulorum aureorum iure donarentur. ^d Qui enim libertus eo munere donatus erat, velut ingenuus censebatur, viuens ita ut haud secus quam quibus liber, ^e magistratus & honores gerere, & reliqua ingenuorum munia obire posset: ^f morte autem obita, hereditatis & bonorum partem, ut quilibet libertus & seruitute exemptus patrono dare cogebatur. Eratque constitutum, ut qui libertus annulo donaretur, exploso veteri nomine, equestre assumeret. ^g Apud Persas verò donari annulo à rege, amicitiae signum erat, eo argumento illos in intimam sodalitatem, & vinculum maximi foederis admittere significantes. Atheniensibus autem, etiam seruis nequissimis ferreo annulo signare permittitur: sicut ^h Babylonis, qui annulo signatorio vtuntur omnes. ⁱ Apud Catos licet fortissimus quisque annulum ferret, ignominiae hoc ducebatur loco tanquam vinculo nexus foret, nisi aliqua hostili caede eo se exoluisset. ^k Carthaginenses pro numero expeditionum milites donabant annulis pluribus. Nec fuerit alienum meminisse, ^l Heliogabalum singulis diebus novos variasse annulos, eundemque nunquam bis induisse. Atque ^m Apollonium Tyaneum annulos ab Iarcha dono datos, instar numinis habuisse, ita ut singulis diebus per vices variatis, maximorum secretorum particeps fieret. Sed quia ⁿ de Harpocrate mentio facta est, non omittendum, hunc Deum inter numina Aegyptiorum reputari, qui ex Ili & Osiride natus, quoniam praemature partu editus erat, tanquam mutus & elinguis, praesul silentij & taciturnitatis habitus est: ideo digito obsignante ora effingebatur. ^o Fuitque animaduersum, hunc Harpocratem, Serapidem, & Isim, Pisone & Gabinio consulibus, quum reliquos in capitolium admisissent Deos, euerfis illorum aris Romanos exegisse, illosque diuinis coli honoribus vetuisse: saepeque actum in senatu fuisse, de ^p Aegyptiorum & ^q Iudaeorum sacris caeremoniisque vrbe pellendis, quòd turpium religionum & nouarum superstitionum causa & seminarium forent. ^r Athenienses verò Serapidem à Ptolemaeo acceptum, non solum in urbem introducere, sed magnis percoluere honoribus, cuius ^s templa in Memphi vetustissima visuntur, ad quae nec peregrino, nec sacerdoti, prius quam Apim sepelissent, ingredi fas erat.

ANNOTATIONES.

^t Ipse tamen &c.] Hæc superius sunt dicta fusè.

^u Epicuri.] Plin. lib. 35. c. 2. Idem (ait) palastras athletarum imaginibus & ceromata sua exornant & vultus Epicuri per cubicula gestant ac circumferunt seruum. Adde autem supradictis Clearchi Lacedæmonij signo incisas fuisse Cariatides saltantes, ut tradit Plutarchus in Artaxerxe. Et Athenionis Atheniensis tyranni annulo Mithridatis apud Athenæum lib. 5. c. 11.

^x Claudij.] Plinius lib. 33. c. 1.

^y Quod violare.] Idem Plinius ibid.

^z Commodus.] Iulius Capitolinus in vita Claudij Albini post princip. ubi inserit literas quibus ad ipsum Albinum Claudius scripsit signo Amazoniae, ut dicit, signo signatas. Ante hunc tamen Nero Amazoneum signum detulit, & paulò antè C. Sestius, consulatis ut refert Plin. lib. 34. cap. 8. post princ. Superioribus autem adde Ptolemæum, tertium Aegypti Regem, Vlyssis imaginem in sigillo gessisse, ut tradit Euphantes lib. 4. Historiarum, & ex eo Athenæus lib. 6. c. item 6. Et Aristomenem Agathoclis imaginem in annulo apud Polybium gessisse lib. 15.

^a Romani milites.] Herodianus tamen lib. 3. tradit Septimiū Severum Imperatorem omnium primum militibus permisisse aureis annulis uti.

^b Libertinae conditionis.] Papinianus in l. 1. ff. de iure aureor. annulorum.

^c Quinetiam foeminae.] Vlpianus in l. etiam foeminae. eodem titul.

^d Qui enim libertus.] Paulus in l. qui ius. eod. tit. & Vlp. in l. vlt. eod. quoque tit. Vide tamen l. 2. C. eod. tit.

^e Magistratus & honores.] Ut scribitur in l. 1. in princ. C. ad leg. Viscel.

^f Morte autem obita.] Ut cauetur in d. l. qui ius.

^g Apud Persas.] De hoc dictum est suprà lib. 1. c. 26.

^h Babylonis.] Herodot. lib. 1. qui Clio inscribitur.

ⁱ Apud Catos.] Tacitus in lib. de Morib. Germanorum.

^k Carthaginenses.] Aristot. lib. 7. Politicōn c. 2.

^l Heliogabalum.] Lampridius in vita illius.

^m Apollonium Tyaneum.] Philostratus in vita Apollonij lib. 3. cap. 13.

ⁿ De Harpocrate.] De hoc Catullus epig. 59. & alibi Ouid. lib. 9. Metam. loquens de Aegyptiorum diis,

Quisq. premit vocem digitoq. silentia suadet.

Plutarch. in libr. de Iside & Osiride, cuius maxima ex parte hæc sunt. Ausonius epist. 9. ad Paulinum. Harpocrates Deus ita apud veteres fingebatur, ut digito admoto ori silentium indiceret, qualis & apud Romanos dea Angerona.

^o Fuitque animaduersum.] Ex Tertulliano in Apologetico cap. 6.

^p Aegyptiorum.] Seruius in illud Virgilij libro 7. Aeneidos,

Necdum etiam geminos à tergo respicit angues,

Omnigenumq. deum monstra.

Ideo, inquit, monstra dicit, quia sub Augusto necdum Romani Aegyptia sacra susceperant. Et vide versu seq.

^q Et Iudaeorum.] Idem Seruius super eum locum Virgil. libr. 8.

—Veserimne ignota deorum.

Cautum (ait) fuerat apud Athenienses & Romanos nequis nouas introduceret religiones. nam & ideo Socrates damnatus est Athenis, & Chaldaei & Iudaei vrbe expulsi sunt.

^r Athenienses verò.] Pausanias lib. 1. qui de Atticis est.

^s Cuius templa.] Totum id Pausaniae est ubi suprà.

Quibus

Quibus finibus, quaque mensura iter, actus, aut via constent, & quid pes, cubitus, palmus, iugum, diplethrum, stadiumue sit.

CAPUT XX.

PRÆDIOREM rusticorum seruitutes apud iureconsultos, qui iura finium, possessionum, aquarum, itinerumque notauerunt, has esse nouimus: Iter, Actum, Viam, & Aqueductum. Iter esse constitit ius eundi per fundum alienum hominis tantum: Actum, hominis & iumentum: Viam verò, hominis, iumentum, & vehiculi. Sed quae mensura, quaque finitione iter, actus, aut via constet, nec expositè, nec satis aperte illorum documentis traditur. Quum verò in nonnullorum authorum lectione versaremur, qui hæc compertius tradiderunt: inuenimus lege duodecim tabularum, viam in porrecto, octo: in anfractu, pedum sexdecim constitui: illiusque dimidium, hoc est, pedes quatuor, actui tribui debere: siquidem actus latitudinis ^a pedum quatuor, longitudinis pedum viginti ^b supra centum definitus est: ^c iter verò, dimidium quod actus, hoc est, pedes duos tantum latitudinis habet: etenim quum ^d palmus ex quatuor digitis constet, prout Sidonius & alij metiti fuerunt: isque quater multiplicatus, pedem efficiat, ex quatuor palmis, hoc est, digitis sedecim, pedem constare nemo dubitauit. Nonnulli ^e licham quatuor digitorum, palmum verò (qui spithama dicitur) duodecim effecerunt. ^f Est autem spithama, mensura manus expansæ à magno digito ad minimum, quantum protenditur palma. Sed si pollicem tantum explices & indicem, lichas nuncupatur. Maior verò spithama in duodecim partes diuisa, duos efficit pedes & quadrantem. ^g Passum verò nonnulli quinque, alij sex pedum, siue quatuor cubitorum describere. Pes autem cum dimidio, cubitum facit: illud namque ex sex palmis, hoc est, quatuor & viginti digitis confici, ^h Ægyptiumque cubitum Samio parem esse, consentiunt omnes. ⁱ Regius verò cubitus, quàm communis, tribus digitis habetur, maior. Si autem ambas explices manus, & in longum protrahas à pectore linea deducta, ^k vlna dicitur. Rursus qui mensuras & interualla scrutati sunt, duos actus quadratos ^l iugerum efficere volunt. Iugerum enim dixerunt, quod iugo bouum vna die exarari posset: qui iugeri modus in longitudinem 40. & 200. pedibus: in latitudine vero, centum viginti definitur. ^m Actus verò quadratus ita præfinitus est, ut ex quoquo latere pedes centum viginti efficiat. Hunc nonnulli ⁿ plethrum, nam duo plethra singulis iugeribus tributa sunt: duo iugera, ^o diplethrum: diplethrumque, stadij tertiam partem esse, atque ex sex iugeribus ^p stadium effici voluerunt. Quod quidem plethrum nonnulli longitudinis pedum centum definire. Iugeri que partem minimam, ^q scrupulum dici, qui decem pedum longitudinis simul & latitudinis habet. Comuni tamen dimensione, stadium passibus centum vigintiquinque: ^r diaulon vero mille, & ducentis pedibus longitudinis metiri solent. Græci tamen curricula stadiorum, ducentis passibus in terris Græciæ communiter fecere. Sunt qui

Inst. de seru. in princ.

Iter.

Actus.

Via.

Alciat. in l.

Mille passus

& l. quanti.

ff. de ver. sig.

Actus.

Iter.

Palmus.

Lichas.

Palmus.

Lichas.

Spithama

maior.

Passus.

Pes.

Cubitus.

Cubitus

Ægyptius.

Cub. regius.

Vlna.

Iugerum.

Iugum.

Actus qua-

dratus.

Plethrum.

Diplethrum.

Stadium.

Scrupulus.

Diaulon.

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

ID initium vsque ad clausulam, Sed qua mensura. est ex §. 1. Instit. de seru. rust. præd. Seruius autem in lib. 4. Æneid. enarrans eum locum,

Castigatq; moras opere omnis semita feruet.

Semita (inquit) est semis via. via autem actus dimidius, quae potest ire vehiculum. nam actus duos capit, præter euntiū & venientium & vehiculorum occursum. Vide Varro. lib. 4. de ling. Lat. Quæ (inquit) agebant, actus: quæ vehebant, viæ dictæ: quod fructus conuehebant, villæ: quæ ibant, ab itu iter appellarunt: quæ angustæ, semita, ut semiter dictum. & l. si ex plagis. §. 5. tabernarius. ff. ad leg. Aquil. & l. 1. & inter actum. ff. de seru. rust. præd. & l. 2. ff. ne quid in loc. pub. & Alciatum nostrum in l. quantum. ff. de verb. sign.

^a *Pedum quatuor.*] Fest. Pompeius lib. 1.

^b *Viginti supra centum.*] Idem in eod. loco & ante eum Plinius lib. 18. c. 3. statim post princ.

^c *Iter verò.*] Rectè quidem secundum hanc computationem. Verum hoc pacto via, non tam ex præsumpta mente paciscentium quàm ex vi & proprietate verbi sese latius extendit actu: quod non tantum definitioni Vlpiani repugnat, sed & Modestino in l. inter actum. de seru. rust. præd.

^d *Palmus.*] Loquitur de minori, quem Græci παλαυσίδα appellant. In mensuris verò hoc modo progredi solemus, ut omnium mensurarum minimam faciamus latitudinē grani hordei: hoc autem quater sumptum confirmat digitum: tres digiti, vnciam: quatuor palmum minorem, de quo hic agitur.

^e *Licham.*] Pollux Onomasticon libro 2. λέχαι τὴν διὰ χειρὸς μέτρον.

^f *Est autem spithama.*] Plin. lib. 7. c. 2. hanc dodrantem appellat. Supra hos, inquit, extrema in parte montium spithamæi

Pygmæi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est ternos dodrantes non excedentes. Vide Pollucem vbi supra. Budæum de Assè lib. 5. Erasmus Chil. 2. centu. 2. c. 69. Marcellum Virg. in Diosco. lib. 3.

^g *Passum.*] Herod. lib. 2.

^h *Ægyptiumque cubitum.*] Herod. ibi non multò ante fi.

ⁱ *Regius verò cubitus.*] Idem Herodot. lib. 1. in descriptione Babylonis.

^k *Vlna dicitur.*] Seruius in 3. Eclo. Virg. Alij tamen aliter apud eundem lib. 3. Georg. ibi,

—Septemq; assurgit in vlnas.

^l *Iugerum.*] Varro de Re rust. lib. 1. c. 10. & de ling. Lat. lib. 4. Columella lib. 5. c. 1. Plin. lib. 18. c. 3. in prin. ut tamen non omittas Varronem vbi supra primo loco non iugerum, sed iugum vocare.

^m *Actus verò.*] Plinius vbi supra proximè & Varro libr. 4. Actus finem minimum in latitudinem scribit esse pedum quatuor. Vide latius Franc. Hotomanum Iurisc. in tit. 3. lib. 2. Inst. §. 1.

ⁿ *Plethrum.*] Suidas id dicit esse mensuram centum pedum, quod statim dicit Alexander. Laurentius autem Valla apud Herodotum lib. 2. Plethrum vertit iugerum.

^o *Diplethrum.*] Strabo lib. 7.

^p *Stadium.*] Herodot. lib. 1. & 4. dicit ducena stadia esse iter vnius diei. & lib. 2. Centum autem (inquit) iusti passus sunt stadium vnum. Vide Plin. lib. 2. c. 23. in prin. & Gell. li. 1. c. 1.

^q *Scrupulum.*] Varro lib. 1. c. 10. Columella lib. 5. c. 1.

^r *Diaulon verò.*] Vitruuius lib. 5. c. 11. in princ. dicit διαυλον habere duorum stadiorum ambulationis circuitum. Interpres Aristophanis διάυλον nomine locum intelligit duo stadia continentem aut ducentorum cubitorum mensuram.

Hippicum. tradant stadium quater multiplicatum, ^s hippicum: octies vero, [†] mille passus efficere. Tametsi
Mille pas- hippicum, mensuræ genus esse multi contendunt: quippe quum omnis fere Attica siticulosa sit, & ef-
sus. fossis utatur puteis, ^t Solon lege sanxit, ut ex publico puteo, ne homines sitirent, ad hippicum haurire
Attica siti- liceret. In spatiis verò, sicut quatuor hippicum, sic duodecim stadia ^u dolichum efficere haud dubiè
culosa. liquet. Ex hoc igitur tanquam ex fonte si quis metiri volet, & ulterius progredi continua spatia ad-
Dolichus. dendo, in infinitum usque procedet. Siquidem ex scrupulo ad sextulam, & à sextula ad siciliquum, &
Scrupulus. inde ad semunciam, & demum ad vnciam, & ultra progredi posset. Etenim decem pedes quum vn-
Sextula. dique quadrant, ^x scrupulum efficiunt. Ex tribus vero scrupulis, hoc est, pedibus triginta, ^y sextulam
Siciliquum. effici: eam vero sextam partem opinantur vnciæ. est enim æris minima pars. Sex autem scrupulos ^z fi-
Semuncia. ciliquum conficere, qui vnciæ quartam efficit partem, drachmas scilicet duas: & ex duobus sicili-
Vncia. quis, id est, duodecim scrupulis, semunciam: necnon ex quatuor & viginti scrupulis vnciam effici
Parasanga. volunt. Sed præter hæc fuerunt ^a parasanga & ^b stathmus. Hanc parasangam multi ex triginta con-
Stathmus. ficiunt stadiis. Stathmum vero, quatuor parasangas penè conficere, haud dubium esse, ita ut ex cen-
Chœnix. tum viginti stadiis stathmum effici dicerent, & hunc quindecim miliarium spatij efficere. Persæ ve-
Medimnus. ro schœnos & parasangas diuersis efficiunt modis: quippe Persicam parasangam alij sexaginta sta-
Modius. diorum, nonnulli ex trecentis quadraginta effecere, prout cuique commodum fuit, & pro volunta-
Modiolus. te. Mensurarum vero alius modus est. Nam quatuor ^c chœnices modium faciunt, chœnica ^d semo-
Culleus. dium. ^e Medimnus autem ex sex modiis constat. ^f Atheniensis vero ex septem, qui duas amphoras &
Vrnarium. nonaginta sextarios parit: ^g Modius, duo & viginti sextertia: ^h modiolus, quartam modij habet. ⁱ Cul-
Amphora. leus viginti amphorarum capax est: ^k urnarium, quadraginta: octo ^l autem congi, amphoram effi-
Cadus. ciunt. Sed tamen ^m amphorarum aliæ minoris mensuræ, ut Italicæ: aliæ duplo maioris, ut Antiochicæ
Metreia. censentur. Italica enim urnarum duarum fuit, Attica trium, quæ ⁿ cadus & ^o metreia dicitur. Cadum

A N N O T A T I O N E S.

Vide Pausaniam lib. 2. & 4. & Pollucem lib. 3. *ἡ δὲ ὁρμή γυ-
μνῆ.* & infra lib. 3. c. 21. Budæum in annotat. in Pand.

^s *Hippicum.*] Plutarch. in Solone & in Fab. Max.

[†] *Mille passus efficere.*] Plutarch. in Gracchis dicit paulò
minus.

^t *Solon.*] Idem Plutarch. in vita illius.

^u *Dolichum.*] Suidas 24. stadiorum esse dicit. Budæus in an-
nota. in Pand. in tit. de iis qui not. infra. & si menfor fal. mod.
dix. dicit dolichum longissimum cursum esse stadiorum
12. unde dolichodromi, qui sexies, ut quidam putant, sta-
dium corriculo obibant. Vide Marc. Virgilium in Diosco-
ridem lib. 2.

^x *Scrupulum efficiunt.*] Varro Rei rust. lib. 1. c. 10.

^y *Sextulam.*] Cicero in Oratione pro Cecinna non obscu-
rè ostendit sextulam esse tertiam partem semunciæ & sex-
tam vnciæ, cum diuidit hæreditatem, id est assem in deun-
cem, semunciam & tres sextulas. Facit, inquit, hæredem ex
deunce & semuncia, Cecinnam ex duabus sextulis, M. Ful-
cinium libertum superioris viri, Ebutio sextulam aspergit.
hoc hæreditatis totius partem 82. Columella lib. 5. c. 1. Pars
72. pedes 400. hoc est sextula in qua sunt scrupula quatuor.
^z *Siciliquum.*] Vide Plin. lib. 13. c. 15. Budæus in de Asse lib. 1.
Post hæc, ait, sequitur drachma, octaua pars vnciæ, quæ ipsa
geminata siciliquum efficit. Scauola in l. liberto suo. §. filiū.
ff. de an. leg. Cum nouerca, ait, vniuersæ hæreditatis habeat
dodrantem, semiunciam & siliquam.

^a *Parasanga.*] Budæus Herodoti testimonio lib. 2. post prin.
probat fuisse triginta stadiorum. Vide Xenophon. Pædiæ
Cyri lib. 2. & eundem Herod. lib. 5. iterumque 6.

^b *Stathmus.*] Mensuræ Geometricæ genus, apud Persas ma-
ximè vsitatum, ut videre est apud Herod. lib. 5. Plin. lib. 6. c.
25. non multò ante fi. Strab. lib. 11. Fest. Pomp. lib. 14.

^c *Chœnices.*] Bud. in de Asse li. 5. Chœnix sextarios quatuor
continet, de quo est illud Pythagoricum ænigma, Super
Chœnice non sedendum. quo significatur de crastino co-
gitandum esse. & ociosam vitam esse eliminandam.

^d *Semodiu.*] Herod. lib. 6. & 7. Columel. lib. 2. c. 11. Quod
eadem quatuor modis, nonnunquam & tribus, interdum
etiam duobus ac semodio iugerum occupat. Iuuen. saty. 14.

Semodio scobis hæc emundat seruulus vnus.

^e *Medimnus.*] Budæo teste senos capit modios. Herod. ubi
suprà. Priscianus, siue is est Rannius Fannius Palemon, siue
alius, in libello de Mensuris,

Amphora sit cubus, quam ne violare liceret,

Sacrauere Ioui Tarpeio in monte quirites.

Huius dimidium fert urna, ut & ipsa medimnum.

^f *Atheniensis.*] Cornelius Nepos in vita Pomp. Attici.

^g *Modius.*] Varro lib. 2. de Re rustica. & Budæus in Asse.

^h *Modiolus.*] Pro Vase potorio posuit Plautus in Cistella-
ria act. 6.

Quia ei promisi modiolum vini dare.

Et Scauola noster in l. Seia. ff. de auro & arg. leg. Interdum
etiam ponitur pro vaseculo ad hauriendam aquam ex pu-
teo, aut lacu, aut flumine. ut in l. damni infecti. 2. ff. de dam-
no infecto.

ⁱ *Culleus.*] Plin. li. 14. c. 14. Priscianus in libello de mensuris,

Est & bis decies quem conficit amphora nostris,

Culleus, hoc nulla est maior mensura liquoris.

Vlpianus de fun. instr. l. quæstum. & Scauo. in l. legatum. ff.
de ann. leg. Est præterea culleus mensura frumentaria tan-
tundem capiens. Scauola ff. de pignoribus. l. ult. vide Bu-
dæum de Asse lib. 5.

^k *Vrnarium.*] De urnario Varro *τῶν ἀμφορέων* apud Nonium
Marcellum. Idque est, ut nonnullis placet, quam alij urnam
vocant, quæ amphoræ dimidium facit, ut suprà diximus ex
Prisciano. Ab urnis autem vasa vrnalia dicta Catoni de Re
rust. c. 13. Plin. lib. 9. cap. 30. Labeo in l. ult. ff. de trit. vino &
oleo leg. Aliter autem accipitur Vrnarium à Varrone lib. 4.
de ling. Lat.

^l *Octo congi.*] Plin. libr. 14. cap. 10. Libram & quadrantem
in congios duos multi macerant. Mensuræ liquidæ genus
est capiens sex sextarios. Rhodiginus lib. 29. c. 1. Lect. antiq.
dicit Congium decem libras capere.

^m *Amphorarum.*] Priscianus in dict. libello de Mensuris.
& vide Budæum lib. 5. de Asse. Non tamen interim omitta-
mus Iulium Capitolinum in vita Maximini non adeo lon-
gè à principi. mentionem fecisse amphoræ Capitoline. No-
tum est autem illud quod de Bonoso illo bibacissimo, qui
cùm à Probo superatus laqueo vitæ finiuiſſet, iocus extitit,
Amphorā pendere non hominē, ut Fla. Vopisc. in vita illius.

ⁿ *Cadus.*] De hoc Dioscorides lib. 5.

^o *Metreia.*] Quod (inquit Budæus lib. 5. de Asse) Diosco-
rides metreiam dixit, Plinius cadum tranſtulit. Est autem
congiorium decem, ut est author Dioscorid. eod. lib. 5. his
verbis, *ἑξήκοντα ἢ ἑκατὸν μέτρα ἑστὶν ἀνα.* & Columella libr. 12. cap.
22. & Caius Iureconsultus in l. quod sæpe. §. pen. ad fin. ff. de
contrah.

tamen à Græcis pro amphora sæpè accipi legimus. Namque Antiochius cadus amphoram capiebat Italicam. P Artabarum verò vna Medica est, altera Ægyptiaca, capiens modios tres Italos, & tertium alterius. Singuli tamen congi sex & sextarios habent, heminas scilicet duodecim, quippe duæ heminæ sextarium complent. ^s Quadrantal autem octo & quadraginta sextarios capit, quod amphoram Italicam nonnulli dicunt esse, cuius dimidium vna dicitur, quæ ex quatuor & viginti sextariis fit. ^u Italus verò sextarius, viginti vnciarum fuit, cotylarum scilicet duarum: quippe decem vnciæ & cotylam efficiebant. Apud Arabes verò sextarius medium continet vnciæ: est enim nomen ponderis: qui à Græcis stater dicitur: is enim Latinis semunciam facit. ^y Scutula septem habet vncias, cotula quandoque sex: ea enim sex recipit cyathos, siquidem vncia & cyathus eiusdem estimationis fuerit. ^z Cyathus verò Atticus, decem drachmis appendebat: communis, duodecim, qui efficit vnciam & semissem, quæ est sextarij pars duodecima. Alij sextam partem sextarij, cyathum capere dixerunt. ^a Chus verò, qui Græcè χῆς, cotulas octo habet. In ponderibus autem ^b drachma sex abolos facit, obolus sex filiquas. ^c Siliqua verò & ^d scrupulus idem æstimatur. Ea enim apud Romanos minimum habuit. Drachma ex tribus scrupulis, hoc est, decem & octo filiquis constat. Post drachmam nummus erat argenteus, qui fit ex scrupulis quatuor, hoc est drachma & scrupulo, qui etiam ^e denarius dicitur. Post hunc vncia ex octo drachmis vel sex denariis prodiit. Et post vnciam libra Italica, quæ ex duodecim vnciis, hoc est, denariis duobus & septuaginta, siue drachmis nonaginta sex constare dicitur. ^f Heminam verò ex sexaginta drachmis fieri voluere: est enim dimidium sextarij: habet enim cyathos sex, sicut cotula. Acetabuli autem mensura, heminæ quartam efficit partem, hoc est, drachmas quindecim. Communis tamen habet opinio, heminam dimidium sextarij esse, & acetabulum ex octo & decem drachmis constare. Sed tametsi mensurarum & ponderum pro gentibus & nationibus varia dimensio sit, eaque nec definiri, nec explicari satis valeat: tamen sextarium minoris mensuræ

Artaba.
Congij.
Sextarius.
Quadrantal.
Vrna.
Cotyla.
Stater.
Scutula.
Cotula.
Vncia.
Cyathus.
Chus.
Pondera.
Drachma.
Obolus.
Siliqua.
Scrupulus.
Drachma.
Nummus
argenteus.
Denarius.
Vncia.
Libra.
Hemina.
Acetabulū.
Sextarius.

ANNOTATIONES.

contrah. emptio. Illud autem non prætermiserim Xenarchum Rhodium ob bibacitatem Metretam fuisse nuncupatum apud Athenæum lib. 10. cap. 1. 2. vbi de bibacibus.

p Artabarum verò.] Herod. lib. 1. dicit Artaba mensuram esse Persicam & capaciorem Attico medymmo tribus chœnicibus Atticis. Polybius verò lib. 5. dicit mensuram esse modicam. Vide Rhodig. lib. 8. c. 9. & Georgium Agricola in lib. de Mensuris & ponderibus.

q Sex sextarios habent.] Columel. lib. 5. c. 9.

r Duæ heminae.] Vide paulò infra.

s Quadrantal.] Festus Pompeius lib. 15. Vide Budæum in d. lib. de Asse. & Alciatū in l. vinaria vasa. ff. de verb. signifi.

t Vrna.] De quo iam supra diximus ex Prisciano.

u Italus verò sextarius.] De sextario in vniuersum vide Budæum in lib. 5. de Asse. & Priscianum num. seq.

x Cotylam.] De Coryla meminit Aristophanes in Cocalo. Alia, inquit, vetulæ seniores in suum corpus nulla ex parte in ornatum vinum Thasuum ex plenis mistis cotylis effuderunt, vini nigri puri amore coactæ. Et ex eo Athenæus dipnosophista. lib. 1. cap. 8. Priscianus in eo lib. de Mensuris,

At cotylas, quas (si placeat) dixisse licebit,

Heminas recipit geminas sextarius unus,

Qui quater assumptus fit Graio nomine chœnix.

Adde duos, chus fit vulgò qui est congius idem,

A quo sextarij nomen fecisse priores

Crediderim.

De Coryla Plutarch. in vita Niciæ in fi. & Georgius Agricola in lib. de Mensuris & ponderibus.

y Scutula.] Bessalem scutulā vocat Martialis lib. 8. epig. 71.

Bessalem ad scutulam sexto peruenimus anno,

Post hunc in cotyla rafa selibra data est.

Vbi Domitius interpres Bessalem scutulam, id est, octo vnciarum. Scutula enim vasculum est, quod mensura par est octo vnciis. Palladius lib. 1. c. 19. Tesseras & scutulas in pavimento dixit, pro frustis quadratis & rotundis à scuti figura, à qua etiam scutulatum equum appellant authores, qui vulgò, pomulatus vocatur: & scutulatum araneorum rete nominatur Plinio lib. 11. cap. 23. Nam scutulas idem author lib. 17. cap. 16. intelligit cortices qui in amplexatione ex arboribus scuti figura eximuntur & qui eadem forma ponuntur.

z Cyathus.] Plinius lib. 21. c. 34.

a Chus.] Plinius suprā.

b Drachma.] Vitruuius lib. 3. cap. 1. Illa, inquit, æreos signatos vti asses, ex æquo sex, quos obolos appellant, quadrantēque obolorum, quæ alij dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis vigintiquatuor in drachma constituerunt. Iulius Pollux lib. 9. scribit drachmam obolos sex habere, dichalcon verò oboli esse quadrantem, id est quartam partem. Idem obolum octo chalcos habere vult. Plinius autem lib. 21. cap. vlt. dicit decem, Diodorus apud Suidam sex: Cleopatra in fragmento, quod extat, octo: Dioscorides quidē sex. sed puto chalcos apud eos diuersi fuisse pōderis.

c Siliqua.] Budæus in lib. de Asse. Constat autem siliquam grana quatuor pendere, granum lentem vnam & semissem. Vide Philandri annotationes in Vitruuium.

d Et scrupulus.] Scrupulum, siue scrupulus, qui & scripulus dicitur à Frontino lib. 1. de Aquæductibus, & drachmæ

tertia pars, vt docet Priscianus in d. lib. de Ponderibus. Volusius Metianus scrupulum scribit, seu si à Græco γράμμα: nam idem significare Priscianus indicat hoc versu,

Gramma vocat, nostri scrupulum dixere priores.

Scrupulus etiam mensura est in metiendis agris. Colum. lib. 5. c. 1.

e Denarius.] Ante Pyrrhum Regem Epirotarū deuictum, vt scribit Plinius lib. 33. cap. 3. libralis æs & dupondius appendebatur assis. Postea signatum argentum, & placuit denarius pro decem libris æreis, quinarius pro quinque, sestertius pro dupondio & semisse. Flavius Sospater Charistius lib. 1. Institutionum Grammaticarum prodit sestertiū quod de tribus assibus semis deficiat, denariūque quartam partem dupondium esse, quod denarius decem asses habuerit. Vitruuius lib. 3. cap. 1. Nostri autem, ait, primò decem fecerunt antiquum numerum & in denario denos asses constituerunt, & ea re compositio nummi ad hodiernum diem denarij nomen retinet: etiāque quartam eius partem, quod efficiebatur ex duobus assibus & tertio semisse, sestertium vocitauerunt. Budæus in lib. de Asse scribit denarium ad Gallicam pecuniæ æstimationem redactum, valuisse solidos Turonenses tres cum dimidio.

f Heminam.] Plinius lib. 21. cap. 34. Priscianus vbi suprā, Festus Pompeius lib. 8. Athenæus lib. 11. c. 9. scribunt heminam, quæ & cotyla dicitur, capere quartarios duos, id est, vncias decem: quartarius acetabula duo, id est, vncias quinque: acetabulum sesquicyathum, & vncias duas cum dimidia,

fuisse, argumento est, quod & Hannibalem Italia pulsum, post accisas Carthagenensium res, tantæ abstinentiæ dicunt fuisse, ut nunquam sextario vini indulserit. parcissimo enim vini poculo contentus erat. Et quia singulas mensurarum species exequi longum esset, ne pluribus morer, de his hætenus dixisse abudè fuerit.^h Illud tamen annotare succurrit, quod licet schoenum ex duobus & viginti stadiis, nonnulli ex triginta, varia opinione, constare dicant: & Herodotus schoenum sexaginta stadiorum scribat, & ex dimidio parasangam: tamen ex stadiis quadraginta, hoc est, passibus quinque millibus, schoenum verum confici, communi opinione, quæ longè præstantior fuit, receptum est.

A N N O T A T I O N E S.

dia, Cyathus ligulas quatuor, id est, fescunciam, drachmam & scrupulum. Rhodiginus libr. 13. c. 32. acceptabula vocat. Gellius lib. 3. cap. 14. Contrà autem si è sextario hemina fusa est, dimidium non dimidiatum sextarium fustum dicendum est.

g *Annibalem.*] Plutarchus in vita illius.

h *Illud autem.*] Hæc vsque ad fin. sunt Herodoti lib. 2. post

princ. Plinij lib. 12. c. 14. Vide tamen Strabonem lib. 11. dum citat Teophanem. & libr. 15. non multò post princ. & Plin. lib. 6. c. 26. Sed & postremò de illis omnibus & aliis ponderum & mensurarum generibus, vide Vegetium in Veterinaria cap. Priscianum, Pollucem d. lib. 9. c. 6. Et ex recentioribus Angelum Politianum Epist. lib. 11. epist. 13. Budæum in toto illo nobili opere de Asse, præsertim lib. 5.

Miraculum de homine, qui plus in mari quàm in terris degebat, maximâque æquora velocissimè tranabat.

C A P V T X X I.

Nati sub
delphino.

Ladas.

Philonides.
Lasthenes.

Pueri novè
annorū mi-
raculosa ce-
leritas.

V I fiderum motus, statûsque & intervalla ac certos constitutosque cursus & recursus, illorûmque vires & qualitates, mensurâsque solis ac terræ animo metati sunt: inter quos apud Græcos Berosus, Eudoxus Gnidius, Aristoteles, & Empedocles: apud nostros, Aratus, Iulius Firmicus, M. Manilius, & alij clari sapientiæ authores, quos fama vulgavit, periti cælestium, qui diuinas prædictiones, decreta stellarum, ac vim fati, potestatemque subtili inquisitione collegere, hoc inter cætera adnotarunt, illos qui sub delphini fidere in lucem editi fuissent, petaminarios esse, hoc est, præcipua pedum pernecitate valere: prorsus ut admirabile videatur, quàm pernecici cursu, & quàm volucris meatu magna spatia terrarum brevi intervallo emensi fuerint. Quamvis plerique physici rerum non ignari, quòd his splen^b deficiat propterea cursu valere contendunt. Constat enim, quanto minor in corporibus splen foret, tanto perneciores homines esse. Hinc^c Ladas ille cursor apud authores tantopere celebratus, memoria dignus fuit: qui longum itineris spatium cursu tam citatissimo emensus est, ut nulla pedum vestigia extarent, ita ut sæpè visum falleret. Quod verum falsumne fuerit, ^d nonnullis ambiguum est. ^e Philonides quoque Alexandri Magni cursor, qui ^f ἡμερόδρομος dictus est, pernecici cursu valuisse fertur: cui adnumeratus est & Lasthenes Thebanus pernecitatis eximius, ita ut ab Choromo Thebas vsque cum equo cursore contenderit, & victor fuerit. Inter quæ nimirum maiori miraculo visum est, quod ^h Plinius notavit, annos novem genitum puerum, à meridie ad vesperam quinque & septuaginta passuum millia præcipiti celeritate confecisse. Quod penè à fide deuium, & dictu mirabile, quantum vix credi dicique possit, plerisque visum est. Inter

A N N O T A T I O N E S I N C A P. X X I.

a *Hoc inter cætera.*] Vide Iulium Firmicum libr. 8. Matheseos c. 15.

b *Splen deficiat.*] Pulmo dicere debuit ex Plinio lib. 11. cap. 37. Plutarchus autem in Demosthene, tradit Orochome-nium Laomedonta ob vitandum splenis morbum consilio medicorum longissimis cursibus uti solitum.

c *Ladas.*] Solinus c. 6. in princ. Iuvenalis Saty. 13. ex persona auari de Lada hoc,

Et phthisis & vomica putres, & dimidium crus

Sunt tanti? pauper locupletam optare podagram

Ne dubitet Ladas, si non eget Anticyra, nec

Archigene, quid enim velocis gloria plante

Præstat, & esuriens Pisæ ramus olivæ

Meminerunt non solum Catulus ad Camerum,

Non Ladas ego, pennipésve Perseus,

Non Rhæsi nivea, citag, bigæ.

Pausanias in Corinthiacis & in Arcadicis. sed & Martialis lib. 10. epig. 100.

Habeas, licebit, alterum pedem Lada,

Inepie, frustra crure ligneo curre.

Et lib. 2. epig. 86.

Quid si per graciles vias Petauri

Inuitum iubeas subire Ladam.

Nominat eum & Cornificius lib. 4. ad Herennium. Ex Lada pernecitate non inelegans sumerur adagium, Lada pernecior,

d *Nonnullis ambiguum.*] Simile tamen refert Hesiodus de Iphiclo Phylaci & Climenès, aut, ut alij vocant, Periclymenes filio, quòd tantæ pernecitatis erat, ut excurreret *ἐπὶ πύριναν ἀθήραν*. hoc est super triticeas aristas, eas non oblādens. Huius Iphicli Higinus meminit poëticon astronomicon libro secundo, quo loco de Orione disserit: sed dictione deprauata. Quemadmodum, inquit, Phyclo datum dicitur, ut supra aristas curreret, nec eas comminueret. Hæc Cælius Rhodiginus Lect. anti. lib. 5. c. 5.

e *Philonides.*] Plinius lib. 2. cap. 71. & libr. 7. cap. 20. & Solinus d. lib. 6.

f *ἡμερόδρομος.*] Ea vox significat diurnum cursorem, qui scilicet tota die currit. Solis epitheton, tabellarius. Aristoteles in lib. de Mundo *ἡμερόδρομοι, & σκοποὶ, καὶ ἀγγελιαφόροι*, &c. id est, cursores, exploratores, nuncij & statores. *ἡμερόδρομος & τὰ το μελετητῶν*, tabellariam operam facitans. Herodot. 8.

g *Lasthenes.*] Vide Athenæum. Fit etiam Lasthenis cuiusdam proditoris mentio apud Cælium Rhod. libr. 8. c. 3. verum an is fuerit de quo hic, non satis mihi constat.

h *Plinius.*] Libr. 7. cap. 20. His adde Polymestorem Milesium puerum, qui cum à matre locatus esset ad caprarios pastus ludens leporem consecutus est, & ob id statim productus à gregis domino Olympiade sexta & quadragesima (ut Bocchus author est) victor in stadio meruit coronam, Compositum nomen, ut videtur, ex *πρὸ* multum & *μίσω* valens

ceteros produntur Marfi populi, singulari fidere seu fato geniti, vt præcipua pedum leuitate cæteris præstent, ingentiâque spatia vix credibili celeritate peragrent. Tradunt quoque ⁱ Troglodytas & extimos Æthiopes natiua quadam pernecitate tantum valuisse, vt fugacissimas feras rapido cursu assequi non dubitarent.^k Eos quoque qui sub piscis astro, certo cursu stationibusque sideribus constitutis editi essent, nando plurimum valuisse, & præcipuos natatu nonnulli tradunt. In his quoque ^l lienis defectus multum profuisse creditur: nam quibus deesset lien, natatu plurimum valere contendunt. Horum præcipui sunt ^m Ichthyophagi, Troglodytis proximi, ceu maris beluæ, immensos tractus natatu peragrentes. Inter quos ⁿ Scillis quidam Sicyonius proditur apud Græcos, omnium ea tempestate maximus ^o vrinator, qui ex Aphetis Artemisium vsque, octoginta ferè stadia natatu breui spatio peregit. ^p Nostra verò ætate nonnulli extitere memorandi & multi nominis, qui nando ingens maris interuallum & maxima æquora emensi fuere. Ex omnibus autem quos nostra vidit ætas, recentiore memoria nouimus quempiam haud sanè ingenitæ nobilitatis, sed extremæ fortis hominem, qui nauticam operam exigua stipe locare solitus, sapissime piscatu victum quærirabat, qui ab Enaria (quæ inter Pithecusas è conspectu Neapolis insula sita est) Prochyta vsque, quod intermedij pelagi est stadiorum ferme quinquaginta, naufrago nonnunquam & fluctuante pelago, ac tempore anni difficillimo, eadem die nando measse, & nonnunquam remeasse inuentus est. Quod quum vix credibile videretur, eundem pluribus ad spectaculum effusis, quo res testatior esset, promptissimum sui periculum fecisse: & quum in Enaria se præcipitem in mare dedisset, lembum post sequentem longius ipsum nantem obseruasse, donec terræ appulsus, ad Prochyta incolumis elapsus est. Sed super omnia quæ post hominum memoriam vnquam audita, quæque ab authoribus prodita sunt, quod à Iouiano Pontano relatum audiuius, dictu mirabile, & supra omne miraculum fuit: siquidem patrum nostrorum memoria, Catanæ homo fuisse traditur, cui nomen Colan inditum ferunt, cognomento piscis, singulari fato seu fortuna genitus, qui plus in aquis degere quàm in terris victitare solebat, eumque diebus singulis mare & aquas petere necessum habuisse: ibique naturæ vi & necessitate coactum diutius degere consueisse: alioqui dicebat fore, vt si ab aquis abesset diu, quasi respirare, & ducere vitam nequiret, idque sui exitij mox causam fore asseueraret. Quod illi quo fato aut fidere euenerit, in ambiguo plerique omnes reliquere, eumque tantum nando profecisse, vt haud secus quàm marina belua, maxima pelagi interualla, spatiaque immensa quingentorum & vltra stadiorum, fœda tempestate & reluctantis aquis, excellenti vi & velocitate, natatu peragraret. Notumque & illud est, dictu mirabile, quum medio cursu naues plenis velis per æquora ferrentur, violentissimis interdum tempestatibus, per vastum & apertum mare, interque agitationes fluctuum & turbines, huic natanti obuiam fuisse, ipsumque nantem ab vndis nautas suis nominibus aduocare solitum: & quia omnibus notus erat, nautas subitæ rei miraculo percitos, lætissimis animis illum in naui excipientes, vnde veniret, quove iter intenderet, & quantum pelagi nando emensus foret, quantasque tempestates tulerit, sciscitari consueisse, ipsumque Colan singulis omnia significasse: mox cum sociis in naui pransum aut potum, postquam acquieuisset, mandata ad suos, quid illis dici referrique vellent, & quid faciendum arbitrantur, à singulis accepisse, nudumque vt erat, è naui medio iam pelago cursum tenente, se præcipitem in mare dedisse: mox Caietam, modò in Salentina, Brutia & Lucana littora, modò in Siculos fines, & natale solum,

Marfi.
Troglodyta:
Æthiopes.
Nati sub
piscibus.

Ichthyophagi.
Scillis
Sicyonius.

Colan vrinator.

A N N O T A T I O N E S.

valens vel bellicosus. Adde & ex eodẽ Solino & Plinio vbi nuper citauimus, & iterum libr. 2. cap. 72. Anistium, aut, vt alij legunt, aut, si mauis Canistium Lacedæmonium, qui à Sycione Elin vsque mille ducenta stadia vno die transit.

ⁱ Troglodytas & extimos Æthiopes.] Herodot. libr. 4. Plinius libr. 6. c. 29. vbi idem dicit de Therothois, & libr. 7. c. 2. idem dicit de Pandoris. Solinus cap. 60. aut aliorum computatione 70. scribit ita, Habitati etiam Æthiopiæ adusta Troglodytarum & Ichthyophagorum nationibus, quorum Troglodytæ tanta pernecitate pollent, vt feras, quas sagittant, ipsi cursibus persequantur. Martianus Capella libr. 6. & Iuuenalis saty. 11.

Et Mauri celeres & Mauro obscurior Indus.

Mauri autem pro Æthiopibus, & Æthiopes pro Mauris à Poëtis indifferenter nominantur: nec mirum, cum Æthiopes ad Occidentem versis Mauritaniam attingant. De his etiam scripsimus in 2. l. Connubiali nu. 60. incip. quid Plura. Sed his adde Autololes, de quibus Silius libr. 3.

Necnon Autololes leuibus gens ignea plantis,

Cui sonipes cursu, cui cesserit incitus amnis,

Tanta fuga est, certam penna, campumque volatu

Cum rapere, pedum frustra vestigia queras.

Adde & Ocypodes, gentem Indicam, equos cursu præuerrantes, vnde & nomen illis inditum Straboni libr. 15.

^k Eos quoque.] Iul. Firmicus libr. 8.

^l Lienis.] Imò pulmonis ex Plinio libr. 11. cap. 37. vt & nos supra diximus.

^m Ichthyophagi.] Plinius libr. 6. c. 29. Solinus vbi supra, scribit Ichthyophagos nõ secus quàm marinas beluas in aquis valere. Hieronymus ad Iouinianum eos esse accolas maris Rubri scribit. Diodorus Siculus libr. 4. eos littus Carmanium Gedrosiumque habitare tradit. Addit Strabo libr. 15. non solum ipsos vesci piscibus, sed etiam eorum pecora, aquasque pluuias & fossiles potare, & pecorum carnes piscibus præbere. De Ichthyophagorum origine Arrianus libr. 8. fabellam quandam, non illepidam narrat.

ⁿ Scillis.] Herodotus libr. 8. post princip. Scilliam hunc vocat.

^o Vrinator.] Is ita dicitur qui subtus aquam natans tempore multo continet spiritum, ex Varr. libr. 4. de ling. Lat. à verbo vrinandi, quod significat in aquam mergi & natando emergere. Plinius libr. 11. cap. 37. Eadem est causa quare sub aqua diu ranæ & phocæ vrinantur. & libr. 13. cap. 25. eodemque vltim. Naufragis hæc depræhensa vrinatoribusque. Et de huiusmodi vrinatoribus meminit Callistratus in l. nauis onustæ. §. nam si nauis. ff. ad legem Rhodiam. de iactu.

^p Nostra verò ætate.] Hæc omnia vsque ad si. huius c. sunt ipsius Alexandri authoris.

ad quod frequens ventitabat, incolumem nando peruenisse: mandata quæ à nautis acceperat, singulis necessariis & affinibus significasse. Idque non semel facere consueſſe, donec feſto annua ſolenniꝝ die in Siculo freto effuſa multitudine ad ſpectaculum, in portu Manaſſæ, vt aiunt, experiri credo volens, quantum præ cæteris vrinando valeret: dum pateram auream munus natantibus tunc à rege in mare deiectam, ab imo eripere conatur, quū ſe in mare merſiſſet, dum illius ſtudio profunda exquirat vada, diu expectatus, ab imo maris fundo, in quod ſe deiecerat, nunquam emerſit, neque poſtea inuentus apparuit. Creditur in concauas illius pelagi cauernas, quibus totus ille ſinus refertus eſt, incidiſſe: ipſumque in imas voragines vorticibus rapidis ſemel delapſum, quum ſe recipere vellet, & ad ſupiora niti reuerti nequiſſe: cūque diutius reſiſtens, reſpirare nequiret, inter occuſantes ſcopulos vndique inundantibus aquis oppreſſum, vitam exuiſſe.

In quibus deorum ſacrificiis viſtimas aut hoſtias antiquo more cadere non licebat.

CAPVT XXII.

*Sacra ſine
cade.
Termini ſa-
crū incruen-
tum.
Numa in-
ſtitutum.
Farina hor-
na.*

*Sacra ex
herbis apud
ſeculū prius.
Lycurgis ſa-
cra ſinga-
lia.
Imagines à
Lycurgo
prohibite.*

IN deorum ſacrificiis ſeruatum eſt, vt non omnibus diis viſtimas aut hoſtias cæderēt. Nam in quibuſdam ſacris cæde viſtimarum abſtinetur. ^a Siquidem in Termini ſacro nihil animatum ſacrificari olim mos habuit, quia eum deum veluti pacis cuſtodem, à cæde immunem eſſe voluere. Primus enim Numa Pompilius Terminum & ^b Fidem templo ſacrauit, incruentumque ſacrum inſtituit, ^c ac lege ſanxit, vt qui Terminum exaſſet, ipſe & boues deo ſacri fierent. ^d Libo ergo, & farina, ac fruge, & mola falſa, vt ferè omnia ^e Numæ ſacra fuere, Terminum apud priſcos litabatur ſub diuo. Fuit enim Numæ inſtitutum, vt ſine farina quæ ^f horna eſſet, id eſt, huius anni, ſacrum nullum fieret. ^g Apud prius verò ſeculū, herbas aut fructus manu excerptos, quo holocauſto diis conſacrabant, illarumque exhalatione & fumo ſuperis litabant. Quo exemplo ^h Pythagoras nihil animatum diis immolandum cenſuit: ſed vſque ad farinam & mel, terræque fructus & flores offerendum. ⁱ Quod etiam Lycurgum feciſſe legimus, qui tenuiſſima & nullo paratu Lacedæmoniis ſacrificia inſtituit, ex herbis & his quæ parabilia in promptu ſunt, nequando difficultate parandi omitterentur ſacra. ^k Nullaque ficta apud eum vel picta imago fuit, quippe hominum aut animalium ſpecies diis tribui vetuit. ^l Templo verò in quo colebatur, de ſuper patens foramen habuit, quia nefas

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

^a *Siquidem.*] Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 2. Plutarchus in Numa & Probl. cap. 14. quibus locis eius rei rationem reddit, vt inibi videre poteſ.

^b *Fidem.*] Ex eod. Plutar. in Numa.

^c *Ac lege ſanxit.*] Feſtus Pópeius li. 18. de Terminum loquēs.

^d *Libo ergo.*] Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 2. non procul à ſi. Deos, inquit, putant terminos eiſque ſacra faciunt, non hoſtias cædentes, quòd nefas ſit cruentari hos lapides, ſed liba cerealia frugumque offerentes primitias, additque paulò poſt rationem.

^e *Numa ſacra.*] Plutarchus in vita illius. Halicarn. d. lib. 2. Plinius lib. 18. c. 2.

^f *Horna eſſet.*] Horna, id eſt vnus anni. Nam & hac utebantur in ſacrificiis. Horatius Carminum lib. 3. Ode 23.

Si thure placaris & horna

Frangere lares.

^g *Apud prius verò ſeculū.*] Vt patet ex exemplis, quæ ſubiungit.

^h *Pythagoras.*] Laërtius in vita illius, non vno in loco. & Philoſtratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 1. in princ. ita ſcribit, Veſtitum præterea ex morticina materia conſectum reuiſſe Pythagoram dicunt: & ab animalium omnium eſu abſtinuiſſe: nec tale quicquam omnino ſacrificandum putariſſe, quòd nefas eſſe diceret deorum aras ſanguine fœdari: ſed libaminibus, thuræque & laudationibus magis erga deos vtendum eſſe putabat. Talia enim ab hominibus in deorum conſpectum peruenire. Vide Ouid. Metamorphoſeôn lib. 15. vbi Pythagoræ dogma deſcribit.

ⁱ *Quod etiam Lycurgum.*] Plutarchus in vita illius, vbi Lycurgus interrogatus à quopiam, Cur in ſacrificiis adeò parua ac vilia ſtatuiffet: Ne vnquam, inquit, deficiat nos, quo numen honoremus. Quod & ipſum reperit in Apophthegmatis. Significabat, numen magis delectari frugalitate, quàm opimis viſtimis, ne ſub religionis obtentu luxus ir-reperet, aut certè rerum penuria. Eraſm. in Apoph. eiuf-

dem Lycurgi.

^k *Nullaque apud eum.*] Intellige Numam Pompiliū, de quo nuper locutus erat, ex Plutarcho in vita illius: neque enim quicquam tale de Lycurgo legitur. Et idem prope modum de Moſe ſcribit Strabo lib. 16. cuius hæc ferè verba ſunt, vt translata ſunt, Moſes vnus ex Ægyptiis ſacerdotibus, cum partem quādam regionis haberet, ac moleſtè ferret eorum inſtituta, hinc eò commigrauit. Diſceſſere cum eo multi, quibus diuina curæ erant. Docebat enim ille quomodo Ægyptij non rectè ſeptirent, qui ferarum ac pecorum imagines Deo tribuerent, nec Libyes, nec Græci, qui Deos hominum figuris inſignirent. Et quòd id ſolum Deus eſſet, quod nos contineret, terram ac mare, quod cælum & mundum & rerum omnium naturam appellamus, cuius proſectò imaginem nemo ſanæ mentis noſtræ ſimilem audeat effingere. Oportere itaque relictā omni ſimulachrorum effigie & digno ei fano ac templo conſtituto ſine forma colere, & vel pro ſe quemque indormire, vel alios, qui boni inſomnatores eſſent pro aliis, ac ſemper bonum aliquod & donum & ſignum à Deo expectare: eos præſertim qui caſtè integræque & cum iuſtitia viuerent, cæteros verò nequaquam. Ille hæc dicens hominibus bonis non ſanè paucis id perſuaſit, & in eum locum deduxit vbi nunc condita ſunt Hieroſolyma, quem facile obtinuit, cū maximè eſſet inuidioſus, nec pro quo quiſque ſtudioſius contenderet. Hæc partim vera, partim falſa, vt videre licet ex ſacris Bibliorum libris. Id autem quod de imaginibus dictū eſt, poſſet videri depromptum, ex eo quod ſcribitur Exodi c. 20. Ne feceris tibi ſtatuam, nec vllum ſimulachrum eius quod eſt in cælis ſupernè, nec quod eſt in terra ſubtus, nec quod in aquis eſt ſub terra, non adorabis ea, neque coles ea. Sed quomodo is locus intelligendus ſit, diſces ex Theologis.

^l *Templum.*] Intelligit de Templo Termini, de quo ſuprà paulò antè,

duxerunt, Terminum deum pacis & iustitiæ custodem, sub tecto conspici. ^m Sic Ioui, Soli, Lunæ & ⁿ Diofidio, in aperto mûdo tēpla hypæthra & ^o sub diuo veteres extruxere. Quod à Græcis sæpè facti-
tatum nouimus, ut his diis hypæthra templa constituât, sicut ædes Iouis Puluerij in Attica semper sine
tecto erigebatur. Græci verò Mineruæ in summa parte ædium sine victima sacrificant, P Æsculapio in
montibus. ^q Apud Persas nulla dicabantur templa diis, quia cum Solem ^r præcipuū numen & deorum
maximum colant, mundum vniuersum illi templum esse dixerunt. ^s A Bithynis vsurpatum legimus,
ut adoraturi, montium cacumina conscendant, & sine templis Iouem Pappam saluent, sicut ^t Scythæ
Pappum, quæ etiam ^u Diogenis opinio fuit, qui mundum phanum dei sanctissimū existimauit. ^x Ægy-
ptiis verò, licet templa marmore & auro essent elaborata, luxu ingenti & mira arte, tamen deorum
imago erat deridicula. Nam ^y Simia, ^z Ibis, vel Crocodilus, aut aliæ id genus pestes magorum, & Ægy-
ptiorum portēta, pro diis colebantur. Fuere autem ^a Termini & ^b Fidei templa iuxta ædem Iouis opti-
mi maximi, in Capitolio primum à Numa constructa, cui sacrum festis ^c Terminalibus in agris, sexto
ab vrbe miliario sub patēti cælo fieri solebat: cui ^{*} festi nomen: in quibus ^d ex lapide silice vel molari,
nonnunquam ex truncis oleagineis sacrificialibus Terminus erigebatur. ^e Ægyptiorum quoque erat
iste mos, non pecudibus & sanguine victimarum, sed precibus & thure placare deos. Ideo ^f Serapin
non cæde animalium, sed verbenis, coronisque & panificiis placabant. Quod Numam Pythagoræa
præcepta sequentem, in suis sacris instituisse non ab re fuit: quamuis procedente tempore ^g agnam aut
^h suem, intermisso more prisco, in sacris Terminalibus cædi seruatum sit. ⁱ Palilibus quoque intentiori

A N N O T A T I O N E S.

^m Sic Ioui.] Varro Iouis templa, quod omnium rerum se-
mina is Deus patefacere crederetur, tecto esse perforato
oportere dicit. Vitruuius lib. 1. cap. 2. Ioui, inquit, fulguri &
cælo & soli & lunæ ædificia sub diuo hypæthraque consti-
tuuntur. Horum enim deorū & species & effectus in aper-
to mundo, atque lucenti præsentem videmus. & lib. 3. c. 1. in
fi. Medium autem sub diuo est sine tecto, aditusque valua-
rum ex vtraque parte in ptoano & postico. Huius autem
exemplar Romæ est, sed Athenis octastylus, in templo Io-
uis Olympij.

ⁿ Diofidio.] Varro lib. 4. de lingua Latina. Vnde, ait, subdio
& Diusfidius. Itaque inde eius perforatum tectum, ut vi-
deatur diuum, id est cælum. Qui negant sub tecto per hunc
deietare oportere.

^o Sub diuo.] Festus Pompeius libr. 18. & Seruius in libr. 9.
Æneidos in eum locum.

^p Dum domus Æneæ Capitolini immobile saxum
Accolet, imperiūque pater Romanus habebit.

Terminus Dei loco habitus est, quod post Saturnum exa-
ctum cædes ac lites rusticorum de diuidendis agris sustu-
lisset. Sacrificabant ei mense Februario ad octauum Calen-
das Mart. in æde, qua super eum foramen in tecto patebat,
quod nefas esse putarent Terminum intra tecta consistere
& ut quia solus non cesserat Ioui, reliquis diis cedentibus,
libero cælo frueretur, Lactantius Diuinarum instit. lib. 1. c.
20. ad fi. Ouid. Fast. 2.

^q Nunc quoque se supra, ne quid nisi sydera cernat,
Exiguū templi tecta foramen habent.

De Termino extat lepidum ænigma apud Gellium lib. 12.
cap. 6. & Politianum in Miscellaneis cap. 36. quod Ioui so-
lus omnium deorum cedere noluerit. De Termino deo &
Terminalibus meminit diuus Augustinus lib. 7. c. 7. de Ci-
uitate Dei.

^r Præcipuum.] Plutar. Prob. c. 94.

^q Apud Persas.] Herodotus lib. 1. Strabo lib. 15. Asconius
in 3. in Verrem act.

^r Præcipuum.] Strabo d. lib. 15. dicit eos solum ipsum solem
colere. Sed postea eodē lib. scribit eodē colere cælum,
quem Iouem putant: Lunam, Venerem, ignem, Tellurem,
ventos. Adde & Vestam ex Xenophonte lib. 1. Pædiæ Cyri.
^s A Bithynis.] Arrianus in Bithyniacis.

^t Scythæ Pappum.] Herodotus lib. 4. ita scribit, Sed qui regij
Scythæ vocantur, etiam Neptuno sacrificant, appellantes
Vestam lingua sua Tabiti, Iouem Pappum, mea sententia
rectissime.

^u Diogenis.] Laërtius in vita eiusdem.

^x Ægyptijs.] Herodotus lib. 2. Plinius lib. 19. c. 5. & alibi Iu-
uenalis saty. 15. in princ.

*Quis nescit Volusi Bithynice qualia demens
Ægyptius portenta colat? Crocodilon adorat
Pars hac, illa pauet saturam serpentibus ibim,
Effigies sacri nitet aurea Cercopii heci.*

Strabo lib. 18. Apuleius lib. 11. & ibi Beroaldus. Lactant. Fir-
mianus. Instit. diuin. lib. 1. cap. 20. lib. 2. c. 14. & 5. c. 21. Virgi.
lib. 8. Æneid. ad fi. de diis Ægyptiorum loquens, ait,

Omnigenūque deū monstrā & latrator Anubis.

Vide Cælium Rhodiginum lib. 16. Lect. antiq. c. 5. & lib. 2.
cap. 17.

^y Simia.] Lucianus in lib. de sacrificiis ad fi.

^z Ibis.] Diodorus lib. 2. c. 4. & Strabo lib. 17. Iuuenal. & Lu-
cianus vbi supra.

^a Termini.] Plut. in Numa, & paulò antè diximus.

^b Et Fidei.] Huius templū in Capitolio fuisse, testes etiam
sunt Cicero lib. 3. Offic. Plinius lib. 35. c. 10. Dion. Halicar.
lib. 2.

^c Terminalibus.] Cicero meminit de his Phil. 12. Horat.
epod. 2. Ode 9. Linius 5. Decad. lib. 3. & 5. Varro de ling. La-
tin. lib. 5. Ouid. Fast. 2.

^d Ex lapide.] Tibullus lib. 1. Eleg. 1.

*Nam veneror seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in scrinio florida ferta lapis.*

Et Ouid. lib. 2. Fast.

*Termine, siue lapis, siue es defossus in agris,
Stipes ab antiquis tu quoque nomen habes.*

^e Ægyptiorum.] Macrobius lib. 1. c. 7.

^f Ideo Serapin.] Apuleius libr. Metam. 11. & ibi Beroaldus.
Diodorus lib. 1. c. 2. Apis rex Argiuorū transuectus in Ægy-
ptum, cum ibi mortuus esset, factus est Serapis omnium
maximus Ægyptiorum deus. Cur autem non Apis post
mortem, sed Serapis appellatus sit, M. Varro, August. & Eū-
sebius hanc reddiderunt rationem: nam quia arca, in qua
mortuus ponitur, *εὐπρύς* Græcè dicitur, primò Soros Apis:
dein *ε* litera vna, ut fieri solet, commutata Serapis dictus
est. Idem M. Varro Serapin & Isim Ægypti deos eosdē esse
censet, cælum & terram, qui & Samothracum initia do-
cent, sunt dei magni, multisque nominibus nuncupantur.

^g Agnam.] Horat. Epod. Ode 2.

Vel agna festis casa Terminalibus.

^h Aut suem.] Prægnantem ex Ouid. Fastorum lib. 2.

*Spargitur & caso communis terminus agno.
Nec queritur, lactens eum tibi porca, datur.*

ⁱ Palilibus.] Plutarchus in Romulo, vbi tamen non omnino
idem dicit: & Solinus c. 2. Et obseruatum, inquit, deinceps,
ne qua hostia Palilibus caderetur, ut dies iste purus à san-
guine esset. Palilia, vel Parilia, in r, mutata, Palis deæ festa
erant, quæ pastoribus in agris fiebant 11. Calen. Maij, quo
die

Termini tē-
plum aper-
tum.

Templū Io-
uis Pulue-
rij.

Minervæ
& Æscul.

sacra.
Apud Per-
sas nullatē-
pla.

Bithyni.
Iupiter pap-
pa.

Diogenes.
Deorū ima-
gines ridi-
cula apud

Ægyptios.
Festa Ter-
minalia.

Ægyptio-
rum sacra
incruenta.
Palilia.

Deum vr-
bis nomina-
re nefas.

Pales.

Natalitia
festa.
Terre sacræ.

cura custoditur nequa mactetur hostia:quodd eum diem qui patriæ^k natalis erat, à cæde & sanguine decet esse purum.^l Fuit enim is dies 12. Calend. Maij, quo fausto & felici omine vrbs fundamenta iacta sunt primum:^m quo die mos erat ouilia purgare,ⁿ trāsire flammās, ^o sapa & milio sacrum face-
re, ^p Geniales dies agere, ^q cœnas apparare, à litibus abstinere, quæ prosperos successus decernebant.
^r Deum verò in cuius tutela vrbs foret, nec nominare, nec quærere licebat: eumque nominasse, aut
quæsiuisse, noxæ futurum erat. Ideò Valerius Soranus mortis supplicio pœnas dedit, quodd numinis
nomen in cuius præsidio vrbs esset, efferre in publicum ausus fuisset. ^s Idque ideò cautum, ne euoca-
tiones quæ ab hostibus ad placandos deos qui vrbibus præfunt, fieri solent, contra deos præfides vrbs
Romæ fierent. Festa tamen Palilia etiam ^t ante vrbem conditam, à pastoribus qui proxima vrbs in-
colebāt, celebrari solita inuenimus. ^u Pales enim dea pabuli & pastorum est, ^x quam plerique Vestam,
alij matrem deum nuncupant, cui pro partu & prouentu pecorum, lacte & libo sine victima litaba-
tur, eique Palilia dicauere, ^y qua die vrbem à Romulo conditam fuisse tradunt. Nec solum vrbs na-
talem, sed singulorum ^z dies natalitios, pulte, fritillo, mero, libis, floribus & thure, sacra ^a Genio, si-
ne animali hostia, læti libentisque concelebrarunt: quibus diebus effudisse cruorem, aut animal ma-
ctasse, mali portetū erat, & fœdi auspicij: namque erant hilaritatis & lætitiæ pleni dies. ^b Terræ quoque

ANNOTATIONES.

die Romulus vrbem fundauit ad lupos arcendos morbós-
que à pecore pellendos, sed pro partu pecoris. Festus Pom-
peius lib. 14. Propertius lib. 4. eleg. 4. ad fin.

Urbi Festus erat, dixerunt Palilia Patres:

Hic primus cepit mœnibus esse dies.

Censorius lib. 1. de die Natali, & Eusebius de Temporibus.
^k Natalis erat.] Varro de Re rust. lib. 2. c. 1. Cic. 2. de Diuin.
Quid. lib. 14. Metamor.

— Festisque Palilibus vrbs

Mœnia conduntur.

Et lib. 4. Fasto.

Per flammās salisse pecus, salisse colonos.

Quod sit natali nunc quoque Roma tuo.

& c. quæ sequuntur. Sueton. in Caligula cap. 16. in fi. Probus
interpres Virgilij lib. 3. Æneid. in princ. Flavius Vospicus
in Aureliano.

^l Fuit enim is dies.] Seruius lib. 3. Georg. in princ.

^m Quo die mos erat.] Scilicet Paliliorum ex Pompeio su-
prà & Ouidio Fasto. 4.

Pastor oues saturas ad prima crepuscula lustret,

Unda prius spargat, virgæque verrat humum.

& quæ seq.

ⁿ Transilire flammās.] Ouidius de ipsis Palilibus loquens
lib. 4. Fastorum,

Certe ego transilij positas ter in ordine flammās,

Virgæque rorales laurea misit aquas.

& non adeò longè post,

Moxque per arduas stipulæ crepitantis acervos

Traicias celeri strenua membra pede.

Et Tibullus de eisdem lib. 2. eleg. 6.

At madidus Baccho sua festa Palilia pastor

Concinet, à stabulis tunc procul este lupi.

Ille leuis stipulæ solenneis potus acervos

Accendit flammās, transilietque sacras:

Propertius lib. 4. eleg. 4. de fabula Tarpeiæ,

Cumque super raros fœni flammantis acervos

Traicit immundas ebria turba dapes.

Palilia ideo fumosa à Persio satyra prima appellantur: quia
eo die sub noctem ignes à rusticis ex stipula solerent exci-
tari. Paliliorum etiam meminit Dionysius Halicar. lib. 1.
paulò antè fi.

^o Sapa & milio.] Ouid. eodem lib. 4. Fast.

Libæque de milio milij fiscella sequatur,

Rustica præcipue est hoc dea lata cibo.

^p Geniales dies agere.] Id fortè dicit quodd is dies genialis si-
ue natalis fuit vrbs Romæ, vt dictum est.

^q Cœnas apparare.] Ouidius ibid. versu seq.

Adde dapes, mulctramque suas: dapibusque relictus

Syluicolas tepido lacte precare Palem.

^r Deum verò.] Plinius lib. 3. cap. 5. & lib. 28. c. 2. Plutarchus
Problem. c. 61. Seruius lib. 1. Æneid. in eum locum,

— Manortia condet

Mœnia, Romanosque suo de nomine dicet.

Romanos, inquit, non Romam. Vrbs enim illius verum
nomen nemo, vel in sacris enunciat. Vnde Trib. Pleb. vt ait
Varro, id ausus nominare in crucem sublatum est. Hoc nec
Hyginus de situ vrbs loquens, exprimit. Et lib. 1. Georgi.
ad fin. idem dicit, ibi:

Dij patrij, Indigites & Romule, Vestæque mater.

Solinus c. 2. non multo post princ.

^s Idq, ideo cautum.] Macrobius lib. 3. c. 9.

^t Ante vrbem conditam.] Id enim festum pastorum erat. Dio-
nysius Halicarn. lib. 1. non procul à fi. & omnes vbique.

^u Pales.] Nam & hanc inuocat Virgil. de pecoribus dictus
statim initio lib. 3. Georg.

Te quoque magna Pales. —

& Ouid. 4. Fasto.

Alma Pales faucas pastorum sacra canenti,

Prosequor officio si tua facta pio.

Nam & eam pastorum deam vocat idem Ouid. eod. lib.

Quæ precor, eueniant: & nos faciamus ad arum

Pastorum dominae grandida liba Pali.

Quod & nos nuper ad aliud adduximus. Sed & eam pasto-
riam appellat Lucius Florus gestorum Romanorum lib. 1.
c. 20. in bello Salentino.

^x Quam plerique Vestam.] Seruius in Virg. lib. 3. Georg.

^y Qua die.] De qua vide, quæ suprà diximus, & Plutarc. in
Romulo.

^z Dies natalitios.] Plinius lib. 18. cap. 8. Hodie, inquit, sacra
prisca, atque natalium pulte fritilla conficiuntur. Antè au-
tè Varro in eo lib. cui titulus est Articulus, siue de Nume-
ris. & ex eo Censorinus de Die natali, Id moris, inquit, in-
stitutique maiores nostri tenuerunt, vt cum die natali mu-
nus annale Genio soluerent, manum à cæde & sanguine
abstinerent, ne die, qua ipsi lucem acceperant, aliis dеме-
rent. Sed & lacte ei libari tradit Probus in princip. lib. 3.
Georg. vide nu. seq.

^a Genio.] Iam de eo diximus nu. præced. sed præterea Ti-
bullus lib. 2. eleg. 2.

Ipsæ suos adsit Genius visurus honores,

Cui decorent sanctas florea ferta comas.

Illius è puro distillent tempora nardo:

Atque satur libo sit mandataque mero.

Horatius lib. Epistol. 2. epist. 1.

Floribus & vino Genium memorem brevis aui.

Ante hoc Plautus in Aulularia introducit Genium hæc di-
centem,

Huic filia vna est, ea mihi quotidie thure aut vino supplicat.

Quamquam Horat. lib. 3. Car. Ode 17.

— Cras Genium mero

Curabis & porco bimestri,

Cum famulis operum solutis.

^b Terra quoque.] Horatius lib. Epist. 2. epist. 1. scribit, Telluri
(eadè autè est ac terra, vt plerique volunt) porcā immolari,

Tellurem

sacrum fieri non victima, sed frugibus, floribus & lacte, plerique decere putant. ^c Etiam solenne Fidei sacrum, sine cæde & sanguine victimarum idem Numa instituit, ^d eique albo panno velatos sacra facere, & ad id sacrum ^e flamines curru arcuato, manu ad digitos inuoluta vehi iussit solenni pompa, magno argumento, quo fidem tutandam & in dextris sacratam sanctamque ostenderent: idque propterea asserunt, quod ^f dextra iuncta, denarium numerum ^g qui sacratissimus est, efficiat. ^h Suffimenta quoque ex faba milioque aspersa mulso diis offerri absque victima, quo tempore viæ calente prælo premuntur, sæpe notatum est. ⁱ Et Carnæ deæ, quæ visceribus humanis præesse, & vitalia fouere credebatur, sacrum à Bruto institutum posteri seruauerunt, ut pulte fabacea & lardo absque victima sacrificetur. hic enim quum excors putaretur, latentem animum nimium diu reconditum, suo tempore detexit. Quas ^k quidem fabas, nisi post Iulias Calend. adultæ forent, sacris adhibere non licebat: vires namque corporis his maximè augeri confirmarique opinati. ^l Quam deam in monte Cælio sedem habere, illique Calend. Iulij sacrum fieri voluere. ^m Saturno quoque & ⁿ Maniæ humanis victimis, quod luit antea, postea ^o admonitu Herculis, animali hostia sacrificari desitum est: ideo ad P aram Saturni accensis luminibus sacrum fieri cœpit, unde cereis missitandis in Saturnalibus mos inoleuit, qui apud ^q Cyrenenses aliter seruabatur. Nam Saturno rem diuinam facturi, fisis ornantur: placentaque missitant, quod mellis repertorem esse ducerent. ^r Maniæ verò, quæ mater Larium fuit, in compitalibus à Bruto institutis, ut omnis antiquitas fabulata est, non humana victima ut olim, (nam pro familiæ incolumitate antea pueros mactabant) sed alliorum & papauerum capitibus supplicari cœptum fuit: in ^s quibus sacris serui interesse, & exæquato omnium iure, sublato discrimine liber an seruus esset, ut in Saturnalibus, vnà cum liberis sacrificia in compitis facere, & commessari, ac largiori potui indulgere assueuerant, ut hac comitate obstricti, in dominorum obsequiis paratiores forent, odiaque inuicem offensionisque dimitterent. Quippe festis Saturni diebus, seruos

Decem.

Carnæ.

Saturni & Maniæ.
Cerei in Saturnalibus missi. Cyrenenses.

Serui in Saturnalibus.

ANNOTATIONES.

Tellurem porco, Sylvanum lacte placabant.

Vbi Porphyrio interpres, scribit porcum pro porca positum, ut e contrario Virgil. lib. Æneid. 8. ibi,

— Et casa iungebant fœdera porca.

De quo Virgilij loco dicemus infra lib. 3. c. 3. Seruius quoque enarrans eum locum eiusdem lib. 8.

— Viridiq; in littore conspiciuntur sus,

Quam pius Æneas, tibi enim tibi maxima Iuno

Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.

Scribit Iunonem esse matrem deum, quæ Terra dicitur.

Unde etiam ei porca sacrificatur.

c Etiam Fidei solenne sacrum.] Liuius 1. Decad. lib. 1.

d Eiq; albo panno.] Horat. lib. 1. Carm. Ode 35.

Te Spes, & albo rara Fides colit

Volata panno, nec comitem abnegat.

Vbi Acron, Possit, inquit, videri vili verbo vsus, panno: nisi hoc sermone intelligi voluisset à pauperibus magis coli fidem. Aut certè quia albo panno caput velabant fidei sacrificantes: siue propter ipsam fidem, quod pura est & alba: vel quod in canis hominibus inuenitur, ut Virgil. lib. 1.

Cana Fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus.

e Flamines.] Liuius d. 1. Decad. lib. 1.

f Dextra iuncta.] Cælius Rhodiginus Antiq. lect. lib. 22. c. 14. Lilius Gregorius Syntagmate primo de Diis Gentium eadem dicunt: sed nullum citant authorem.

g Qui sacratissimus est.] Vide nostras Consuetudines in tit. de præscript.

h Suffimenta quoque.] Festus Pompeius lib. 17. vbi & de suffimentis loquitur, quo in loco non prælo legitur, sed pilo: nisi ibi mendum sit.

i Et Carnæ dea.] Macrobius Saturna. lib. 1. cap. 12. non procul à fin. in tractatione mensis Maij. Et de hac quoq; Carna Ouid. lib. 6. Fast.

Prima dies tibi Carna datur: dea cardinis hæc est,

Numine clausa aperit, claudit aperta suo.

Vide Lilius Greg. Gyraldum Syntagmate 7.

k Quas quidem fabas.] Macrobius vbi nuper citauimus.

l Quam deam.] Scilicet Carnam ex Macrobio in eod. loco.

m Saturno quoque.] Lactantius lib. 1. c. 12. autoritate Varonis & Ouidij, & Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 7. & dictum est alibi plenius.

n Et Maniæ.] Lactantius vbi supra. & Macrobius lib. Saturnal. 1. cap. 7. Restituti, inquit, ludi à Tarquinio Superbo

Laribus & Maniæ, ex responso Apollinis: quo præceptum est, ut capitibus pro capitibus supplicaretur, idque aliquandiu obseruatum, ut pro familiarium sospitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larium. Quod sacrificij genus Iunius Brutus Consul Tarquinio pulso, aliter constituit celebrandum. Nam capitibus allij, & papaueris supplicari iussit: ut responso Apollinis satisfaceret de nomine capitum: remoto scilicet scelere infausæ sacificationis. Factumque est, ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus periculum, si quod immineret familiis, expiarent: ludosque ipsos ex viis compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellitauerunt. Arnob. lib. 3. aduersus Gentes.

o Admonitu Herculis.] Macrobius d. c. 7. lib. 1. Saturnal.

p Ad aram Saturni.] Idem in eo loco & præterea c. 11. ad fin. & nonnihil Fest. Pompeius li. 3. vbi de Circis loquitur.

q Cyrenenses.] Macrobius d. c. 7. lib. 1. Saturn.

r Maniæ verò.] Diximus paulò antè, in verbo, Et Maniæ. ex eodem Macrobius. Sed vide Fest. Pompeium lib. 12.

s In quibus sacris.] Horatius Sermonum lib. 2. Satyr. 7. in princ.

Iamdudum ausculto, & cupiens tibi dicere seruus

Paucæ, reformido. Dauisne? ita, Dauus, amicum

Mancipium domino, & frugi, quod sit satis. hoc est,

Ut vitale putes. age, libertate Decembri

(Quando ita maiores voluerunt) vtere, narra.

Id est, ut interpretatur Acron, Habeas licentiam & libertatem dicendi, quæ velis: quia Saturnalibus libertas seruis concedebatur, & omnes exquebantur, sæculi aurei, quo Saturnus regnauit, fieret imitatio. Decembri autem mense Saturnalia celebrabantur, & immutatio fit conditionis: nam & liberi ex seruis, & serui ex liberis fiunt. Solinus c. 3. Mense Martio matronæ seruis suis cœnas ponebant, sicut Saturnalibus domini. Illæ ut honore promptius obsequium prouocarent: hi quasi gratiā rependerent perfecti laboris. Quæ iisdem propè verbis repetiit Macrobius lib. 1. Saturna. cap. 12. Sed & de hac quoque re nonnihil Plutarchus in comparatione Numæ & Lycurgi. & Lucianus in Cronosolo, siue Saturnalibus. & Athenæus libro 14. cap. 17. in principio vbi scribit morem esse apud Romanos, ut in Saturnalibus domini seruis conuiuium exhibeant, ipsique seruorum officio fungantur. Et huc quoque spectat versus L. Acij, antiqui poetæ, relati à Macrobius. li. 1. Saturnal. c. 7. in fi.

Maxima pars Graiū Saturno: & maximè Athana

P

Confi

Sacea festa.
Peloria.
Hermea.
Panagyra.
Thebanorum
Saturnalia.

Laris.

ingenuorum ministeria occupare, pileos sumere, & à liberis nullo discrimine differre, stipésque inuicem dare, & munera missitare, seruatum est. ^t Regna quoque fortiri inter æquales, & tanquam Reges imperitare, magistratus purpuram induere, reliquos in veste candida diem concelebrare. Qui etiam mos cum Græcis & exteris communis fuit. Namque ^u apud Babylonios Sacea appellantur festa, quibus quinque dies serui dominis imperitabant: ex quibus vnus, stola sumpta dominabatur. ^x Apud Thessalos Peloria, ^y Creteneses Hermea, anniuersarios dies festos habent, quibus exæquato iure serui dominique socij & penè pares, communi libertate fruuntur. Sicut ^z Troezenis panagyra, in quibus serui cum dominis pari exemplo viuunt. ^a Thebanis verò ludi musici Saturno dicati erant Saturnaliorum loco. ^b Ideo in compitalibus manet constitutum, ne humano sanguine sacra polluerent, utque pilas & effigies viriles & muliebres ex lana in compitis suspenderent. Laribusque tot pilas, quot essent seruorum capita, & tot effigies quot essent liberi, noctu pro victimis darent: ut si quod periculum familiæ immineret, aut triste fatum, hoc sacrificij genere expiarent. ^c Sicut mense Maio, quum prius de ponte sublicio in Tyberim homines mitterent, qua de causa flaminicam tristem esse, & animo afflicto conuenit, quæ nec eo mense lauat, nec aliquo cultu utitur: postea ab Hercule admonitas, non homines, sed hominum effigies Vestales abiicere cœpisse, quæ triginta numero fuere. Casta quoque mola, & sale tuso, & in ollam fictilem cum aqua immisso, eadem virgines sine victima sacrum facere solebant, cæteri farre & vino, ^d in quibus sacris asellum panibus coronatum adhibuere. ^e Lari quoque familiari Calendis, Idibus, & Nonis, corona in foco indita, pro aris focisque, proque familia non sanguine victimarum supplicatur. Quæ ^f quidem sacra ex hordeacea pulte, ^g libo, ^h farre, vino ⁱ & thure, ^k cum sale & salino sunt fieri solita: cui etiam particulas cœnarum & ^l singulorum

ANNOTATIONES.

Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis,
Cumq; diem celebrant, per agros, vrbesq; ferè omnes
Exercent epulis lati, famulosq; procurant
Quisq; suos: nostriq; iidem & mos traditus illinc
Iste, ut cum dominis famuli tum epulemur ibidem.

^t Regna quoque fortiri.] Athenæus d. lib. 14. cap. 17.

^u Apud Babylonios Sacea.] Berosus lib. 1. rerum Babyloniarum. & Ctesias lib. 2. rerum Persicarum, & eius autoritate Athenæus lib. 14. cap. 17. de sacris autem solemnibus Persarum Strabo lib. 11.

^x Apud Thessalos Peloria.] Baton Sinopæus orator in oratione de Thessalia ac Hammonia, & eius autoritate Athenæus vbi nuper citauimus.

^y Creteneses Hermea.] Carystius in Historicis Commentariis & eius autoritate Athenæus, vbi supra in princip. sic scribit, Est autem Græca hæc consuetudo. nam per Mercurialia festa hoc ipsum fit in Creta, Conuiuatiis seruis domini illis seruiunt atque ministrant. Hermæorum meminit Cælius Rhod. Antiq. lib. 13. c. 23. in fi.

^z Troezenis Panagyra.] Idem Athenæus dicto li. 14. cap. 17. In Troezena, inquit, Geræstiones mense per multos dies fit conuentus quorum in vno serui cum ciuibus vnâ ludunt astragalus: & seruis domini conuiuium præbent, ut asserit Carystius. Cælius vbi supra.

^a Thebanis verò.] Plutarchus in Homero, Longo, inquit, tempore post, Thebas ad Saturnalia, qui ludi apud Thebanos musici erant, profectus est.

^b Ideo in compitalibus.] Id totum vsque ad versic. Sicut mense Maio. est Festi Pompeij lib. 14. vbi de pilis loquitur, & nonnihil Macrobij libro 1. Saturnal. cap. 8.

^c Sicut mense Maio.] Dionysius Halicarnassæus Originum Rom. libro 1. horum sacrificiorum meminit in hæc verba, Nunc quoque Romani idem faciunt paulò post vernum æquinoctium, Idibus Maiis, quo die lunam volunt esse dimidiam. tunc enim peractis sacris Pontifices (id summum est sacerdotium) & cum his custodes immortalis ignis virgines, prætoresque & alij ciues, quos fas est interesse illi sacrificio, simulachra hominum triginta numero de sacro ponte mittunt in Tyberim fluuium, quæ Argeos nominant. Gellius lib. 10. cap. 15. ad fin. de Flaminicæ ceremoniis loquens, ita scribit, Atque etiam cum id ad Argeos, quod neque comit caput, neque capillum depectit. Varro lib. 6. de ling. Lat. Argei, inquit, fiunt è scirpeis virgultis, simulachra sunt hominum triginta: ea quotannis à ponte sublicio à sacerdotibus publicè iaci solent in Tyberim.

^d In quibus sacris.] Ouid. lib. 6. Fastorum vbi de vestæ sacrificiis.

Ecce coronatis panis dependet asellis,
Et velant scabras floridaserta molas.

Coronabantur asini Vestalibus: quia Vesta focorum domina est, vbi olim panes cineri suppositi coquebantur, cum in furnis tantum farra torrerent. Et nos quoque alibi diximus.

^e Lari quoque familiari.] Laribus coronas impositas fuisse, testis est Tibullus lib. 2. eleg. 1.

Rure puer verno primum de flore coronam
Fecit, & antiquis imposuit Laribus.

Plinius lib. 2. cap. 3. Coronæ, inquit, deorum honos erant, & Larium publicorum priuatorumque ac sepulchrorum ac Manium.

^f Quæ quidè sacra ex hordeacea pulte.] Dionysius Halicarnassæus li. 2. Vidi ego in sacris Laribus hordeaceas pulces &c.

^g Libo.] Dionysius vbi supra, vbi frugalitatem sacrificiorum describit, sic inquit, Ipse certè spectavi in sacris ædibus cœnas diis appostas in mensis ligneis antiqui operis, pulcemque in canistris, far item & liba, fructuumque quorundam primitias & huiusmodi cætera exilia, paratuque facilia, omni que morosa curiositate carentia &c. & Tibullus lib. 1. eleg. 10. eademque vlt. de Laribus loquens,

Atque aliquis voti compos liba ipsa ferebat,
Postq; comes purum filia parua fauum.

^h Farre.] Virgilius lib. 5. Æneid. 5.

Pergameumq; larem & cana penetralia Vesta
Farre pio & plena supplex veneratur acerra.

ⁱ Vino & thure.] Plautus in prologo Aululariæ,
Huic filia vna est: ea mihi quotidie
Aut thure, aut vino, aut aliquo semper supplicat.

Iuuenalis saty. 9. ad fi.

O parui nostriq; lares, quos thure minuto,
Aut farre & tenui soleo exornare corona.

Et idem satyra 12. cuius verba citabimus infra lib. 3. cap. 12. Tibullus lib. 1. eleg. 3. ad Messalam,

At mihi contingat patrios celebrare penates,
Reddereq; antiquo menstrua thura lari.

^k Et sale & salino.] Dionysius vbi supra.

^l Et singulorum fructuum primitias.] Afferebantur & Laribus frugum primitiæ, quod Horatius (Epod. lib. Ode 2. vbi rusticæ vitæ laudes & commoda describit) alii que poëtæ significant: sed ante alios Tibullus lib. 1. eleg. 1. istis carminibus, cum inquit,

Vos quoque felicitis quondam, nunc pauperis agri

fructuum primitias sacrarunt. ^m Ignem enim familiarem fauilla & cineribus excitatum, sanctissimis caeremoniis taciti adorabant. Fuitque antiquorum mos, ut profecturi viam, simulachrum Dei, tanquam Larem familiarem & Fortunæ comitem secum ferant, ⁿ cui festis diebus thure & melle vota effunderent & supplicarent. ^o Etiam in Quinquatriis Mineruæ, prima dies sine victima aut cæde fuit, quod illa in lucem primum editam fuisse putant: ^p quinquatrumq; ideo dixere, quod diem quintum post Idus festum haberent, ^q sicut Triatrum, Sexatrum, Septemmatrum, & Decemmatrum. ^r Quidam, quod quum quinque diebus operarentur sacris, & reliquis omnibus victimas cæderent, atque exertis ensibus pugnas committerent & digladiarentur: prima die velut pacata & festa, à victimarum cæde abstinere. Ultima verò ^s Tubulustrium dicta, qua in atrio Sutorio tubæ lustrabantur agna. ^t Iano quoque libo & placenta, ac mola salsa, ^u nonnunquam thure & mero: ^x Cereri autem lacte, vino & melle, sine victima sæpe litatum est. ^y Hoc quoque adnotare non pigebit, quod quum in reliquis sacris qui rem diuinam facit, veteri instituto capite velato immolet, & adorantes vestem ad aures vsque attollant, ut se humiliores exhibeant diis, vel ne quid inter sacrificandum triste auribus aut oculis accipiant: ^z Saturno tamen sacra faciētes, velut veritatis cultori capite aperto immolant &

Minerva.

Tubulustrium.

Iani.

Cereri.

Caput in sacris velare.

Sacrificia capite aperto.

ANNOTATIONES.

Custodes, fertis munera vestra Lares.

tum maxime seq. Diony. d. li. 2. dicit quorundam fructuum. Aristophanis autem interpretes in *opn* authoritate Aristocratis dicit frugum & vuarum.

^m Ignem enim familiarem. De ignis cultu apud diuersas gentes, vide Cælium Rhodiginum lib. 15. c. 15. & Lilius Gregorium de Diis Gentium Syntagmate 4.

ⁿ Cui festis diebus thure & melle. De thure supra dictum est. de melle autem est illud Tibulli d. lib. eleg. 10. loquentis, ut iam diximus, de Laribus.

Postq, comes purum filia parua fauim.

^o Etiam in Quinquatriis Mineruæ. Idem dicit Lilius Gyrardus de Diis Gentium Syntagmate 17. sed nullo citato authore. Est autem Ouidij lib. 3. Fastor.

Vna dies media est, fiunt cum sacra Mineruæ,

Nomina, quæ à iunctis quinque diebus habent.

Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro:

Causa, quod est illa nata Minerva die.

Altera tresque super strata celebrantur arena,

Ensis exertis bellica leta dea est.

A quo haud dubie id illi acceperunt, quamuis ex victoria non intelligat Ouid. ut patet ex verbis sequentibus. Idem Ouid. Tristium lib. 4. eleg. 9. eademque vlt.

Hæc est armigera festis de quinque Mineruæ,

Quæ fieri pugna prima cruenta solet.

De his autem Horatius lib. Epist. 2. epist. item 2.

Ac potius, puer ut festis Quinquatribus, olim

Exiguo gratoq, fruaris tempore raptim.

Quem versum enarrans Porphyrius, sic inquit, Quinquatres à quinque diebus, qui dies ad ferias Mineruæ pertinent, propterea quod festæ solennitates eius deæ per hoc spatium temporis celebrabantur. Fuerunt & alteræ Quinquatrus, ut scribit Varro lib. 4. de ling. Lat. Minusculæ dictæ Iuniæ Eidus, ad similitudinem maiorum, quia tibicines tum feriati per urbem vagantur, & conueniunt ad ædem Mineruæ. & Ouid. d. lib. 3. Fast. his versibus,

Iam steterant acies ferro mortiq, paratæ,

Iam lituus pugne signa daturus erat, &c.

Vbi describit horum originem. Minorum festorum etiam meminit idem Ouid. 6. Fasto.

Et iam Quinquatrus iubeor narrare minores,

Nunc ades, ô cœptis flaua Minerva meis:

Cur vagus incedit tota tibicen in urbe?

Quid sibi persone, quid toga longa volunt?

Liuius 5. Decad. lib. 4. Sueton. in Augusto, cap. 71. in Nerone cap. 34. & in Domitiano cap. 4. Celebrabantur hæc festa 13. Calend. Aprilis hoc est 20. die Martij.

^p Quinquatrumq, ideo. Varro lib. 5. de ling. Lat. ita scribit, Quinquatrus hic dies vnus à nominis errore obseruatur, proinde ut sint quinque quartus siue quintus, dictus ab Tusculaneis post diem sextū Eidus similiter vocatus Sexatrus: & post diem septimum, Septimatus: sic ait, quod erat post diem quintum Eidus Quinquatrus. Atrus verò nihil

significat, estq; tantum nominis supplementum. Ouid. vbi nuper. Gell. lib. 2. c. 21. Festus Pompeius li. 15. Quinquatria, inquit, dicta sunt à Quinquatro die, quod post diem quintum celebrentur: ut Triatrus, Sexatrus & similia. Primus enim dies Quinquatrum quintus post Idus inuenitur.

^q Sicut Triatrum. De Sexatro & Septimatro Varro vbi supra. Ex quo intelligis hic legendum esse Septimatum. & de duobus illis prioribus Festus Pompeius vbi supra. Et de Decimatro idem Varro lib. 4. eiusdem operis, & idem Pompeius eodem lib. alio loco, vbi & Decumatum appellatum esse tradit. Et de his omnibus vide infra lib. 3. c. 18.

^r Quidam quod ciem. Ouid. vbi supra, in verbo, Etiam in Quinquatriis. vbi tamen nihil de victima dicit, sed de gladiatoris certaminibus.

^s Tubulustrium. Varro illo lib. 5. de lingua Latina. Tubulustrium, inquit, appellatur, quod eo die in atrio Sutorio sacrorum tubæ lustrantur. Festus Pompeius lib. 18. ait, Tubulustria dies vocari, in quibus agna tubas lustrabant. Et hinc quoque. Ouid. lib. 3. Fastor.

Summa dies è quinque tubam lustrare canoram

Admonet, & forti sacrificare deæ.

& lib. 5. eiusdem operis ad fi.

Proxima Vulcani lux est, quam Lustria dicunt:

Lustrantur pure, quas fecit ille, tubæ.

Quamquam hic posterior locus aliò spectare videtur. Sed hic vide, quæ dicam infra lib. 3. cap. 22. & lib. 5. cap. 6.

^t Iano quoque. Idem propemodum Gyrardus de Diis Gentium Syntagma. 17. Neuter autem dicit vnde id acceperit. Id autem ex Catone de Re rustica cap. 134. in princ. Priusquam hæc fruges condantur far, &c. Thure, vino Iano, Ioui, Iunoni præfato, & ad finem eiusdem cap. Item Iano vinum dato. Et Ouidio lib. 1. Fastorum.

Inde vocor Ianus, cui cum cereale sacerdos

Imponit libum, farraq, mixta sale,

Nomina ridebis, modo nanque Patulcius idem,

Et modo sacrifico Clusius ore vocor.

^v Nonnunquam thure & mero. Idem Ouid. lib. 1. Fastorum, vbi maiorum more & institutum scribit, qui diuinam rem diis immortalibus facturi, Ianū & Iouem præfari solebant.

Cur quamuis aliorum numina placem

Iane tibi primum thura merumq, fero?

^x Cereri. Idem Gyrardus d. 17. syntag.

^y Hoc quoque adnotare. Moris fuisse apud veteres in sacris velare caput testatur ex Vergilio & Plutarcho Problem. cap. 11. Cælius Rhodiginus Lectio. antiq. lib. 10. cap. 12. & Liuius lib. 1. Decad. 1. his verbis, Legatus vbi ad fines eorum venit vnde res repetuntur capite velato (filum lanæ velamen est) Audi Iupiter, inquit, audite fines (cuiuscunque gentis nominat) audiat fas.

^z Saturno tamen. Plutarchus Problematum cap. 11. vbi eius rei rationem reddit. Verum Macrobius lib. Saturnal. 1. cap. 8. post princip. dicit, Illic Græco ritu capite operto res diuina fit, nisi ibi sit mendum, quod magis puto. Nam idem

Honoris &
Opis.

inuelato. Honori quoque & Opi ex vetere instituto dum sacrum fit, semper aperto capite & sine velamento sunt. ^b Apud aram quoque Herculis maximā, omnes aperto capite supplicare vetusto more seruatum est: vel quia ipsius Dei, qui capite aperto est, habitum imitari non liceat: vel quod magis adducor ut credam, ut ante Æneam, qui ritum velandi capitis inuenit primus, aram maximam fuisse, vetustissimasque illius cæremonias signarent.

ANNOTATIONES.

eiufdem lib. cap. 10. ad finem. Hinc est, inquit, quod ex instituto peregrino, huic Deo (Saturno scilicet) sacrum aperto capite facimus.

^a Honori.] Idem Plutarch. eiufdem operis cap. 12. vbi item

rationem reddit.

^b Apud aram Herculis.] Plutarchus Problem. cap. 10. & dictum est supra hoc eodem lib. cap. 14. vbi alia quoque adduximus.

Nunquid quod lege Falcidia cautum est de quarta bonorum hæredi debita, possit voluntate testatoris comminui vel tolli.

CAP. XXIII.

tex. ex l. 1.
§. quicunque.
ff. ad l. fal-
cidiam.

VERBA ^a legis Falcidiæ, quibus modus legatorum præfinitus est, hæc fuere: ^b Quicunque ciuis Romanus post hanc legem rogatam, testamentum faciet: is quantum cuique ciui Romano pecuniam iure publico dare, legare volet, ius potestatisque esto, dum ita detur legatum, ne minus quam ^c quartam partem hæreditatis eo testamento hæredes capiant. eis quibus ita datum, legatumve erit, eam pecuniam ^d sine fraude sua capere liceto: isque hæres qui eam pecuniam dare iussus, damnatus erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est. & infra: Cum ea legis verba in conuentu iurisperitorum legerentur, præsentem me, quærebatur, nunquid quod hac lege sancitum est, ut non minus quarta hæreditatis parte, testamento hæres capiat, possit voluntate testantis ita comminui vel tolli, ut si omne patrimonium & totum assem legatis distribui iusserit, ita ut nihil, aut minus quarta parte scriptus hæres ex bonis capiat, an id contra legem factum, ius ratumque foret? Cumque nonnulli e grege patronorum censerent ex Scæuolæ sententia licere cuius non infano, præter legum solennitatem, ita ut volet testari, si modò id vellet haberi legitime factum, palamque id antea testatus esset, plurimumque in eo momenti fore: quippe quum ipsa decedentis voluntas, lex planè censeatur: & hoc Pomponium iureconsultum, hanc legem interpretatum, censuisse, contenderent, decernentem testatoris voluntatem, ^e qualiscunque foret, ad omnem successionis speciem extendi oportere: multiq; in eius sententiam irent, & velut cunctis obuium id palam faterentur, ^{nos} contra sentire visi fuimus. Nam Papiniani responsa relegentes, hoc ipsum improbasse animaduertimus, atque respondisse in hæc verba: ^f Priuatorum pactioibus, legi refragari non decere. Itaque trienti quæ per legem ex defuncti bonis debetur, neque per testatorem æstimationem minui, neque ius quod debetur, auferri posse, ne videlicet testator scriptos hæredes aditione ludificatus foret. Quæ sententia quum diu nobis infedisset, tamen refutari & dilui potuit: quippe quum in eandem lectionem, ut fit, incideremus, animaduertimus minus probabili, nec vero iudicio, sed falsa nos duci opinione, nouissimoque iure multis post seculis edito, contra priscorum decreta secus cautum fuisse: atque abrogata Papiniani sententia, ex placito principum lege edita sancitum esse, ut si testator trientem dari hæredi inhibeat, totumque assem legatis absumi volet, ut pro voluntate de bonis dispo- nere, illaque sicut libitum est, & quantam partem volet, cuius legare ius potestatisque foret: liberum

l. quod de
bonis. §. 1. ff.
ad leg. fal-
cid.

Auth. sed
contestator.
C. ad leg.
falcid.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

^a **L**egis Falcidiæ.] De hac lege Falcidia, & quid à lege Voconia & Furia differat pulchrè infra traditur ab ipso eodem authore lib. 6. cap. 15. Cæterum Eusebius in Chronicis scribit, Latā ita fuisse legem, ut quarta pars tum demum hæreditatis superesset, si quatuor aut minus essent. Quod equidem in Iurisconsultorum libris nusquam legitur, Tulit autem hanc legem C. Falcidius Tribunus plebis, iis temporibus, quibus Triumuii reipublicæ constituendæ Augustus Cæsar, M. Antonius & Lepidus dominabantur, authore eodem Eusebio & Isidoro cap. 15. lib. 5. & secunda dist. c. quædam etiam leges. in prin. decret. vbi tractatur de iure Quiritum & partibus eiufdem. Huius etiam legis meminit Dion li. 48. his verbis, Lex Falcidia à P. Falcidio Trib. plebis lata, quæ nunc quoque plurimum valet in hereditatibus adeuntis: ea autem permittit, ut hæres, si adire hæreditatem graueretur, quadrante accepto, reliquum dimittat.

^b Quicunque.] Quatuor fuerunt legis Falcidiæ capita. Primum liberam legandi facultatem dat, quo abrogantur leges Furia & Voconia, quæ non permittebant ciuibz quicquid vellent legare, ut ex Theophilo & Vlpiano instit. lib. 1. & tit. de leg. falc. quamuis lex 12. tabu. vtraque longè antiquior, liberam legandi potestatem concederet. Secundum caput modum legatis præfinit, de quo hîc agitur. Tertium

translatitium est, & ad confirmationem secundi pertinet in his verbis, Eis, quibus &c. Quartum (licet in Pandectis desideretur) ita conceptum videtur, Si quis aliter quàm hac lege liceat, pecuniam dederit legaveritue, hæredi quartam partem eius pecuniæ quæ data legata erit, ex eo testamento retinere liceto. Quod confirmat Caius lib. 2. instit. de lege Falcidia.

^c Quartam partem hæreditatis.] His verbis datur intelligi quid intersit inter has quatuor leges, scilicet 12. tabu. Furiam, Voconiam & Falcidiam. Nam lex 12. tab. neque modum, neque finem legatis imponebat. Furia & Voconia modum quidem faciebant, finem non faciebant. Falcidia verò & modum & finem imposuit. quod constat ex §. superest. instit. ad legem Falcid.

^d Sine fraude.] Quod magis interpretandum videtur de pœna quadrupli legis Furia. Vlpia. instit. lib. 1. & Theophilus institut. tit. de adim. leg. quamuis quidam non ineruditi de periculo æris alieni hæc verba intelligant.

^e Qualiscunque.] Modò cautum non sit, ne leges in testamento locum habeant. idem Pomponius in l. nemo. de leg. 1. Vide Platonem dial. 11. de legibus.

^f Priuatorum pactioibus.] Idem Papinianus in l. ius publicum. & Vlpianus in l. iurisgentium. §. si paciscar. ff. de pactis.

a Vbi

esset heredi scripto, si nimium tenuiter sibi consultum esset, minusque commodi tot legatis distribuendis, hereditatem allaturam putaret, aditione abstinere, & ius succedendi abnuere. In quam sententiam, quæ notior & probabilior fuit, nouissimæ iurisperitorum opiniones postea concessere.

Loci ex Iuvenale parum ab interpretibus diligenter habiti, contra nonnullorum opinionem explanantur.

CAPUT XXIII.

DE FESSVS ego à forentium causarum contentione, & iudiciorum strepitu, aliquando vacuus cura & labore, ad hæc mitiora studia nostratia, velut in aliquod opportunum diuersorium, me recipiebam: & quotiescunque, aut veteres, aut nostri æui libellos nactus eram, in his legendis perscrutandisque, aut verborum & sententiarum viribus pensitandis, exercebar. Cumque, ut fit, in cuiuspiam non equidem indocti, nec spernendi authoris commentarios super Iuuenalis satyris, quos nuper ediderat, & posteritati tradendos curauerat, fortè incidissem, super his versibus Septimæ: Rara tamen merces, quæ cognitione tribuni Non egeat: in hanc sententiam ipsum locutū offendimus, ut diceret, apud tribunos plebis agi necesse fore, & post impensores labores erudendis pueris ludi magistrum in iudicio experiri oportere, ut mercedem laboris & impensæ doctrinæ assequatur, idque Iuvenalem in fine satyræ apertius sentire, dum inquit: Et quum se verterit annus, Accipe victori populus quod postulat aurum: tanquam post lites iudicio à tribunoplebis diffinitas, tandem populus aurum quod petebatur, victori magistro & mercedem tradi postularet. Qui sensus etsi à multis mira persuasione receptus, quàm absonus sit, quàmque pudendo errore coarguat imperitiam interpretis, nemo mediocris solertiæ vir ignorarit. ^a Vbi enim, quæso, apud authores compertum fuit, tribunum plebis iuris cognitionem, aut in ius vocationem, apud suum tribunal Romæ habuisse, ita ut an stipendium magistro debeat, suæ cognitionis & arbitrij fuerit? Non enim ut de controuerso iure cognosceret, aut super eo diiudicaret: sed ut à maiorum magistratuum iniuria tenuem plebem defenderet in re præsentī, tribunitiam potestatem inuentam veteres voluere. Prehendere enim licebat tribuno, & in carcerem mittere, nō autem super controuerso iure diiudicare, quod omnes annales & omnia monumenta vetustatis percalluere. Præterea quid imperitius dici potuit, aut tam præposterum, quàm ut in exactione vilis stipendij populus, tanquam si plebs aut plebiscitum aliquod rogaretur, interesse debeat, ita ut rogatione promulgata, an stipendium magistro debeat, decernat? Sed quod est vero propius, quodque ab authoris sensu non absonum putamus, profectò sic est, ut poëta non de tribunoplebis, qui iuris non habet cognitionem, sed de ^b tribuno æratio, apud quem leuiore expendantur causæ, intellexisse credatur. Etenim liquere arbitror, leues & nummarios iudices, tribunos fuisse ærarios, causarumque cognitionem habuisse in minimis: quippe ab ^c Aurelio tribunoplebis rogatione promulgata, iudicia in tres ordines diuisa fuere: senatores, equestrem ordinem, & tribunos ærarios, quorum cognitio in minoribus fuit causis, ideo in subselliis, non pro tribunali ius dicebant. Raram dicit ergo mercedem, quæ cognitione non egeat tribuni, non plebis, apud quem nulla erat iuris cognitio: sed ærarij, qui de minoribus causis ius reddebant, intellexisse probabile est: quod & nos sentire salua fide possumus. Rursus quod dicitur in fine satyræ, Accipe victori populus quod postulat aurum: neque de rogatione populi aut scito plebis, quod illi asseuerant, intelligi arbitramur, sed vetustum potius morem præsignari, qui apud Romanos in sacris certaminibus inoleuit frequens. Fuit enim antiqui moris, ut qui in theatro præstabant munera, multitudini effusæ ad spectaculum ^d stipem spargerent, victoresque certaminum, & multarum palmarum gladiatores, ære collato & stipe donarent. Quinetiam non ludiones modò, sed elephantos, & eos qui in certaminibus fortiter quid aut dignum laude gessissent, à populo collatione stipis & assibus donari legimus. ^e Constatque populum Romanum Spurio Posthumio, & Quinto Marcio consulibus, primum stipem in ludis spargere cœpisse. Nam drachma grandinis in morem, atque odorati imbres instar pluuiæ, & alia missilia effuse spargebantur. Quod sequuti Cæsares, opulentiùs vberiusque ad leniendam multitudinem factitarunt. Siquidem ^f C. Cæsar nummos non mediocris summæ effudit in po-

Iuuen. locus in fine satyræ septimæ.

Versus postremus eiusdem satyræ.

Stipis sparsio in populum.

Populi in ludiones.

Cæsa in pop. pecunias sparserunt.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

^a *Vbi enim, quæso.* Hic omnino vide Gellium lib. 13. cap. 12.

^b *Tribuno æratio.* Hunc enim fuisse ex iudicibus constat ex Asconio Pædiano in oratione Ciceronis pro M. Scauro & C. Cornelio, & dicitur postea lib. 5. cap. 2.

^c *Aurelio tribunoplebis.* Idem Asconius pro Cornelio, maiestatis reo, scribit, Aurelia lege communicata iudicia inter senatores & equestrem ordinem & tribunos ærarios. & paulò antè scribit L. Cottam lege sua iudicia inter tres ordines communicasse, Senatū, Equites, Tribunos ærarios. Ex quo facillè intelligis hunc vocatum fuisse L. Aurelium Cottam. Suetonius autem in Cæsare, cap. 41. Iudicia ad duo genera iudicium redegit, Equestri ordinis, ac Senatorij:

Tribunos ærarios, quod erat tertium, subtulit. Vnde à Cicerone in epistolis ad Atticum, per quandam annominationem, non tam ærarij Tribuni quàm ærati nuncupantur: quoniam pecunia corrupti Clodium absoluerunt.

^d *Stipem spargerent.* Hic vide quæ scripsimus in tractatu Nobilitatis cap. 37. num. 44. incip. hucque spectant. Hæc præterea sunt Britannici interpretis Iuuenalis.

^e *Constatq. pop. Romanum.* Id Plinij est lib. 33. cap. 10. ad fin. vbi ita scribit, populus Romanus stipem spargere cœpit, Spurio Posthumio, Q. Marcio Cons. tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.

^f *C. Cæsar.* Id est Caligula ex Suetonio in vita illius c. 38.

Scipio infamia notatus.

pulum. & Nero tesseras frumentarias, aurum, argentum, gemmas, margaritas, naues, insulas, agros, vestes, tabulas pictas, mancipia & iumenta missilia dedit. ^h Domitianus cum omne genus rerum in theatro sparsisset, & pars maior inter popularia decidisset: ne indonati abirent senatorius & equester ordo, per singulos cuneos quinquagenas tesseras pronunciauit. ⁱ Heliogabalus verò aurea & argentea pocula, ac vestes magni census in plebem sparsit munuscula. Multi quoque ex theatro missas è sinu columbas fecere, quæ cum per caueam diu volassent, reuertebantur ad dominos. Fertur tamen ^k Scipio infamiae notam subiisse, quòd pecuniam in populum ludis publicis iecisset, velut istis muneribus auram popularem aucuparetur. quæ quidem cum in diripientium manus mittebantur, non sine discrimine & rixa in concursatione & tumultu assequi poterant. Itaque optimus quisque cum primum missilia induci viderent, ne quid discriminis in conflictu turbæ elisi paterentur, è ludis excedebant, quæ apud authores monumentis testata clarissimis comperta sunt. Post emensum ergo annum, & edocendis pueris labores impensos, Accipe, poëta inquit, mercedem, qualem victori in ludis populus postulare solet: ac si dicat, vilem assem, & nimis tenuem mercedem, qualis est stips exigua quæ à populo in ludis postulatur, cum ære collato victor à plebe donatur, consequeris. Quod nos quantum ingenij captu assequi possumus, lectioni magis conuenire, & vero censui congruere putamus.

ANNOTATIONES.

& Iosepho lib. 19. cap. 1.

^g Nero.] Suetonius in vita illius cap. 11. ad fin. Sparsa, inquit, & populo missilia omnium rerum per omnes dies, singula quotidie millia auiam cuiusque generis, multiplex penus, tessera frumentaria, vestis, aurum, argentum, gemma, margarita, tabula picta, mancipia, iumenta, atque etiam mansuetæ feræ, nouissimè naues, insulae, agri.

^h Domitianus.] Suetonius in vita illius cap. 4.

ⁱ Heliogabalus.] Lampridius in vita illius. Sic etiam Hero-

dianus scribit, Heliogabalum sacris iam celebritatibusque peractis, maximas, altissimasque turres, ad id ipsum extructas conscendit. Indèque scilicet in plebem missilia sparsurus, aurea videlicet argenteaque pocula, vestesque & lintea omne genus: bestias præterea cicures omnes, exceptis snibus, quibus ipse (ut mos est Phœnicibus) abstinebat.

^k Scipio.] Tuditanum auum M. Antonij (ut opinor) dicere voluit ex Cicerone in 3. Philipp. & Valer. Maximo lib. 7. cap. 8.

Varie apud diuersas gentes puerorum institutiones, & infantibus Romanis quæ documenta fuerint.

CAPVT XXV.

Thracæ.
Trausi.
Cesias.
Causiani.

Indi.
Spartani.

QUAM variè apud nationes exteras & gentes vltimas pueri postquam in lucem editi essent, educarentur, quæque institutio fuerit, à nonnullis literis memoriae proditum est. Siquidem apud ^a Thraces, ^b Trausiosque, ac ^c Cesias & ^d Causianos, assuetum erat, ut puero in lucem edito circumdati cognati affinesque, puerum lamententur, & afflicti iaceant, ac recensentes calamitates & vitæ incommoda, cui tantum restet malorum, quæ mox ille passurus aduenit, pectora plangent. Iidem in funere exultantes iubilant, scilicet cui defuncto omnibus incommodis & infortuniis quæ vita fert, ex hac luce & imminentibus malis, atque omni sœuitia fortunæ tandem excedere datum sit, ^e Quod ab Indis quoque seruari meminimus. Nam ^f Gymnosophistæ & ^g Brachmanes, castè & piè viuētibus mortis diem natalem vitæ ducebant. ^h Spartanos Lycurgi legibus institutos, infantes primum editos, ut labore firmentur, ridigissima aqua fouere, nudosque in patientia laboris enutrire, nihilque somni causa sternere, proditum est. Necnon cibi portionisque modo præfinito, cum æqualibus in sobrio conuictu, inque eodem sodalicio & societate studiorum, humili cultu educare, duræque &

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

^a Thraces.] Ex Herodoto in Therpsichore. Pomponio Mela lib. 2. Valer. Max. lib. 2. c. 1. Quintil. lib. 5. c. 11. quo de exemplis tractat. Archia poëta in epigrammatis Græcis. Hunc ipsum morem explicat Solinus c. 15. his verbis, Apud plurimos luctuosa sunt puerperia. Denique recētem natum fletu parens excipit. Controversum lata sunt funera, adeò ut exemplis gaudio prosequantur. Et late diximus in tractatu Nobilitatis c. 31. nu. 468. incip. Nec si quidem, ubi ipsius Archiæ epigramma Græcum adscripsimus.

^b Trausiosque.] Herodotus lib. 5. paulò post princ. Trausi populi sunt, quos Græci Agathyrsos nominant. Steph.

^c Ac Cesias.] Zenodotus in collectaneis prouerbiorum in eo prouerbio Νόστος & Χάρος. ubi & idem dicit de Heniochis.

^d Causianos.] Plutarchus & ex eo Stobæus Sermonem 119.

^e Quod ab Indis.] Pompo. Mela lib. 3. Ioannes Boëmus lib. 2. de Morib. legibus & ritibus gentium.

^f Gymnosophistæ.] Cælius Rhodiginus lib. 13. cap. 25. ex Porphyrio, sic scribit, Gymnosophistarum apud Indos duo produntur genera, auctore Porphyrio: alterum Brachmanas dicunt, Samaneos alterum: quos adeò continentiae studiosos prædicant, ut pomis modò, modò oryza aut farina tantum alantur. Additur rei miraculum, ubi eos adie-

rit Rex, veneratur ut Deos, illorum precibus pacem regno conciliari opinatus. Digna porro relatu quæ insuper de Samaneis idem scribit Porphyrius, eos huius vitæ tempus, tanquam necessariam quandam seruitutem naturæ ministrantem, inuitos tulisse, studuisseque animas à corporibus soluere: ac cum prosperè corpus se habere sentirent, sæpe nihilo ad hoc urgente, è vita solitos egredi. Hos domestici obitu beatos existimant: quique illis superessent, deflebant, ut infelices. Q. Curtius lib. 8. Apud hos, inquit, occupare diem fati, pulchrum: & viuos se cremari iubent. Quibus aut segnis ætas, aut incommoda valetudo est, expectatam mortem pro dedecore habent. Nec ullis corporibus, quæ senectus soluit, honos redditur. Inquinari putant igne, nisi qui spirantes recipit &c.

^g Brachmanes.] Strabo lib. 15. de ipsis Brachmanis loquens, Item, inquit, multa eos de morte dicere & hanc vitam putandam esse, quasi quendam viuudum hominum conceptum: mortem verò natiuitatem ad veram illam & felicem vitam, iis, qui rectè philosophati sunt. Idcirco eos multa exercitatione vri ad mortis præparationem. De quo & tu vide quæ scripsimus in nostris commentariis Nobilitatis cap. 31. num. 469. incip. Ex nostris.

^h Spartanos.] Hæc sunt Plutarchi in antiquis Lacedæmoniorum

horrida disciplinā feuerissimis moribus assuefacere, nequa vitia mentem adhuc rudem inficerent, neve moribus incompofiti euaderent, illis magnæ curæ fuit. Quare prouerbio increbuit, solas ⁱ Lacænas viros parere. ^k Quod à Cretensibus & ^l Germanis vsurpatum fuit, vt pueri ab ineunte adolefcentia calores & frigora pati assuescerent, vtque vilibus tecti amiculis, hyeme pariter atque æstu eodem cultu incederent: & postquam satis virium assequuti videbantur, vt militiæ per ætatem patientes forent, non in munditiis, ne langueret animus, sed in laboriosis exercitationibus, currendo, algendo, æstuando, famem sitimque tolerando, arduasque & perdifficiles vias peragrandō, exercebant: ac pugnae simulacris, in quibus verbera & plagas dare & accipere cogebant. Quinetiam fuit ^m Lacedæmoniorum mos solemnis, vt agrestes quos ⁿ Hilotas vocant, quàm maximè possent vino ingurgitent, ad potumque & crapulam appellent, illosque vino madidos & distentos, in cœtum adolefcentium iuuenum introducant, vt iuxta ^o Anacharsis & ^p Platonis consilium, temulentia turpitudinem intuentes, quasi pertæsi ignauiam, à vino & luxu promptius abstinerent; ac tam tetri aspectus, tamque dedecoris non solum pigeret, sed puderet. Tantaque disciplina fuit, vt iuuenum corpora ne lasciuiarent, statis diebus apud Ephoros exhiberent, nudosque inspicerent, vt si quid insolitæ pinguedinis contraxissent, parsimonia & victus abstinentia emendarent. ^q Ad aram verò sic verberare afficiebantur, vt plerisque sanguis manaret ad necem. ^r Apud Gallos quoque & Iberos zonæ mensuram habent magistratus, quam si capere non posset mulier succi plena, aut puer obesus, magno afficitur probro. ^s Quibus amatores, imitatorisque virtutum & adolefcentium bonæ indolis permisi fuere, vt laudati & donati, facilius ad res magnas & magno viro dignas se accingerent: ^t qui etiam Cretensium fuit mos, quibus non fuisse amatos iuuenes, est ignominia datum: ex quibus amantem *φιλότοον* dixere, amatum verò *κλεινόν*. Quorū exemplo ^u Lucani liberos à prima infantia sine veste aut ministerio serui, in duritie & parsimonia educabant in syluis, quibus præda venatica erat cibus, potus verò fontium li-

*Prouerbiū.
Cretenses &
Germani.*

*Lacedæmonij.
Hilota.*

*Galli.
Iberi.*

Cretenses.

Lucani.

A N N O T A T I O N E S.

niorum institutis, quæ inter Apophthegmata posuit, & in vita Lycurgi.

ⁱ *Solas Lacænas viros parere.*] Plutarch. tum in Apophthegmatis Laconicis non semel, tum in vita Lycurgi. Nam, vt ibi refert, cum peregrina quædam fœmina Gorgoni Leonidæ uxori dixisset, *μόναί τ' ἀνδρῶν ἀρχεῖν ὡς Λακωναίαι.* id est, Solæ viris imperatis ὡς Lacænae: illa respondit, *μόναί γ' ἵκντο, ὡς ἀνδρας.* id est, Solæ enim viros parimus. Refert Erasmus Chiliadis 4. centuria 3. c. 17. Quod nos retulimus in legibus Connubialibus l. 1. nu. 11. incip. quanquam illud.

^k *Quod à Cretensibus.*] Strabo lib. 10. Cicero lib. 2. Tuscul. quæst. Cretum, inquit, leges laboribus erudiunt iuuentutem, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. ex quo Alexander sumpsit magnam horum partem. Ephorus & reliqui prodiderunt, Cretenses ab ineunte pueritia armis ac laboribus exerceri solitos, calorem & frigus & aspera viarum faciliè contemnentes, in pugnis plagas toleranter ferre, ab arcu sagittas excutere, saltationem armatam (quæ imago erat rei bellicæ) frequenter saltare, quam Pyrrhicam vocant.

^l *Et Germanis.*] Cornelius Tacitus in lib. de Moribus Germanorum.

^m *Lacedæmoniorum mos.*] Plutarchus in Lycurgo & Deme-
trio, & in lib. de Cohibenda iracundia. & in Laconicis inter vetera eorum instituta.

ⁿ *Hilotas.*] De quibus, præter ea loca Plutarchi, Xenophon Pædiæ Cyri lib. 4. Aristoteles lib. 2. Politic. cap. 7. Dionysius Halicarnassæus lib. 2. Heraclides in Politicis, vbi de Lacedæmoniis tradit. Herodotus lib. 8. non longè post princip. vbi pro Hilotis Valla vertit seruos. Liu. 4. Dec. lib. 4. vbi hos agreste genus vocat. Strabo lib. 6. 8. 12. & 15. Pollux lib. 3. c. 8. ad fi. Plutarchus in Lycurgo.

^o *Anacharsis.*] Laërtius in vita illius; Interrogatus, inquit, Anacharsis, quo pacto quis abstemius fieret, Si quis turpes, inquit, ebriosorum motus sibi ante oculos ponat.

^p *Et Platonis.*] In libro de Legibus primo & sexto.

^q *Ad aram verò.*] Cicero Tuscul. quæst. lib. 2. Spartæ, inquit, pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, vt multas è visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam, vt cum ibi essem, audiebam ad necem: quorum non modò nemo exclamauit vnquam, sed ne ingemuit quidem. Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis, Pueri, ait, apud Lacedæmonios cæsi scuticis per totum diem in ara Orthiæ Dianæ vf-

que ad mortem sæpe verbera tolerant hilares ac gestientes, inuicemque de victoria contendentes, quisnam ipsorum diutius ac magis tolleret dum verberatur & qui superior fuerit inter præclaros habetur. Certamen autem ipsum Flagellatio vocatur, quæ per singulos annos celebratur. De puerorū verberatione copiosissimè scribit Pausanias in Laconicis his verbis, Sacris præest fœmina, ea tantisper dum cæduntur pueri, signum præfert, quod est alioqui propter breuitatem leuissimum. Verum si, quibus cædendi negotium datum est, cum quopiam eorum, qui cæduntur ephëborum, vel ob speciem, vel ob natalium claritatem agant parcius, tunc eo vsque signum aiunt graue fieri, vt sacerdos illud sustinere nequeat. Quod vbi animaduertit, in cædentes scilicet causam confert, seque eorū culpa quæritur onere opprimi. Ita retinet simulachrum Tauricæ deæ sanguinis cupiditatem. Vocatur autem illa non Orthia tantum, sed & Lygodesma, quod in Lygorum (viticis id genus) fruticeto reperta sit.

^r *Apud Gallos.*] Idem scribit Ioannes Boëmus Aubanus lib. 3. de Moribus, legibus & ritibus omnium gentium, sed nullum citat authorem.

^s *Quibus amatores.*] De Lacedæmoniis intelligit, de quibus paulò antè locutus fuerat. Nam & Plutarchus in antiquis eorum institutis, Proborum, inquit, puerorum ingenium amare permissum erat, sed coire cum ipsis, turpissimum, lege prohibebatur, tanquam corpus nō animus amaretur. Qui ergo foret accusatus, tanquam ad dedecus congregiendi, per totam vitam infamis habebatur.

^t *Qui etiam Cretensium.*] Hæc sunt Strabonis libro 10. vbi ea multis verbis exequitur. Et id quoque in vniuersa Græcia obseruatum fuisse videri potest ex Cic. libro 5. Tuscul. quæst. loquente de Dionysio Syracusano, Haberetque, inquit, etiam more Græciæ quosdam adolefcentes amore coniunctos.

^v *Lucani.*] Iustinus libro 23. post principium Lucani, inquit, iisdem legibus liberos suos, quibus & Spartani, instituere soliti erant. Quippe ab initio pubertatis, in syluis inter pastores habebantur, sine ministerio serui, sine veste, quam induerent, vel cui incubarent; vt à primis annis duritiæ parsimoniæque, sine vllō vsu verbis, assuescerent. Cibus his præda venatica, potus mellis & lactis & fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurabantur.

Colchi.
Æthiopes.
Troglodyta.
Ægyptij.
Syri.
Phœnices.
Arabes.
Andramis.
Lydon rex
castravit
mulieres.
Arcades.
Lacedæmo-
ni.
Thracæ.
Græci.
Artes libe-
rales.
Gymnastica
disciplina.
Natare.
Canere ad
tibiam.
Pingendi
ars.
Musica.
Ad myrti
canere.
Timotheus
tibicen.
Pœni.
Æthiopes.
Hyberni.
Baleares.

quor : * Colchis , y Ætiopibus & z Troglodytis atque a Ægyptiis , b Syris & c Phœnicibus , pudenda editorum infantium circuncidere in usu erat , hoc non mediocriter vitæ commodis conducere arbitrari : quo commento labes corporum & eluiones dilui putabant , seu quod multi putant , vt diuersitate noti fierent , velut omne arcanum & pudendum facinus inuelatum fieri ostenderent. In Arabia genus est , d Creophagos vocant , quibus nondum viri , sed mulieres Iudaicè excindi solebant , e sicut de Andramite Lydorum Rege , qui primus eunuchas fecit mulieres , sermo proditus est : quo exemplo f in Ægypto aliquando mulieres excindebantur. g Arcades verò pueri , tum h Lacedæmonij & Thracæ , quanquam ferum genus , à teneris insuescunt inter prima rudimenta in modulis & cantibus versari , musicalque artes & vocum concentus ediscere ad annum trigesimum , velut hoc amplissimum iuuentuti munus darent : qui non didicisset , rudis & ignauus , atque infamiæ nota inustus putabatur. Græci verò adolescentes , musical & poetical , liberalibusque potius vacabant disciplinis : in quibus excellere pulchrum putabant. In his enim tribus artibus , quas liberales vocant , literis , palæstra , & musica , plus operæ & studij conterebant. Nec minore studio primæ adolescentiæ iuvenes imbuebant , vt præter literas & gymnasticas disciplinas , iuxta Aristotelis præceptum , quò ad reliqua munia firmiores essent , etiam i natare discerent. Et tamen canendi ad tibiam ars , libero homine indigna prius visa foret , ad eamque sola mancipia admitterentur : æuo mox succedente , tanti fuit honoris , vt ad illam nisi liber & ingenuus admitteretur nemo. k Sicut pingendi ars primùm Sicyone , mox per omnem Græciam tanti fuit studij , vt pueros ingenuos picturam tanquam præcipuam liberalium artium , in primis edocerent magistri , perpetuo interdicto , ne ad illam mancipia admitterentur : indoctusque & omnium postremus habebatur , quisquis huius artis nescius aut expers foret. l Platonis quoque institutum erat , vt iuuentus musical disciplinis inter primas artes instrueretur , vt grauiora studia honesta voluptate lenirent. Id quod m Pythagoras censuit , qui repentinos motus animi , & mentis perturbationes , nulla re magis quàm vocum concentu mulceri putauit. n Cuius tanto studio Græci affecti fuere , vt etiam ad myrtum canerent , cantorque cantorem , myrto tradito , inuitaret , quod postea prouerbio increbuit. In qua o Timotheus tibicen multum floruisse proditur , qui duplicem mercedem exigebat ab his quos ab aliis magistris male institutos acciperet , quod hi prius dedocendi quam erudiendi erant : à rudibus verò & ignaris , simplicem. p Pœnorum verò mos patrius erat , editorum infantium venas capitis lana succida inurere , defluentemque pituitam hoc modo sistere , quod salutare experti aduersus morbos , hoc tanquam peculiari remedio se munuere. Æthiopes quoque ab ipso natali die , editos infantes in fronte inurunt , & stigmate notant , quo capitis & oculorum humor exsiccatur. Quinetiam in q Hibernia , quæ in penitissimo Oceano extra terras insula sita est , cultu indomito & fero , pueri ita aliti educati que sunt , vt inter arma & cædes versentur assidue , matresque natura immittes , ingenio barbaro , primos cibos edito infanti gladio admouere ferantur. Tenet fama , apud Baleares r matres infantes pueros ab ipsis vitæ incunabulis his disciplinis assuefacere , vt nisi oblatum cibum baculo aut funda petierint prius , cibo vesci prohibeant. Quem usum vetustissimum apud s Cadur-

ANNOTATIONES.

x Colchis.] Herod. lib. 2. Diodorus Siculus lib. 2. c. 1. & iterum lib. 4. c. 3.

y Æthiopibus.] Herodotus d. lib. 2.

z Troglodytis.] Diodor. lib. 4. c. 3. & Strabo lib. 16.

a Ægyptiis.] Herodotus d. lib. 2. Diodorus lib. 2. c. 1. & lib. 4. c. 3. Strabo lib. 17. Philo Iudæus in libello de Circuncisione , vbi & huius circuncisionis quatuor causas reddit non contemnendas , quas inibi videre potes.

b Syris.] Non de omnibus , sed de his qui sunt in Palæstina , id tradit Herodotus d. lib. 2.

c Phœnicibus.] Idem eodem li. sed & ex eo ibi adde Macro- nes & Lygdos ex Martiale li. 6. epig. 39.

Quartus cinæda fronte , candido vultu

Ex concubino natus est tibi Ligdo:

Præcide , si vis filium : nefas non est.

d Creophagos.] Strabo lib. 16. vbi hæc eadem verba scribuntur.

e Sicut de Andramite.] Xanthus lib. 1. rerum Lydarum , & ex eo vide Athenæum lib. 12. cap. 4. & Polydorus Vergilius Urbinas de Inuentoribus rerum lib. 1. c. 4.

f In Ægypto. Strabo lib. 17.

g Arcades.] Polybius lib. 4.

h Lacedæmonij.] Plutarchus in vita Lyncurgi.

i Natare.] Vide supra lib. 1. c. 20.

k Sicut pingendi ars.] Plinius lib. 35. c. 10. Huius , ait , auctoritate effectum est Sycione primùm : deinde & in tota Græcia vt pueri ingenui ante omnia graphicen , hoc est picturam , in Buxo docerentur , recipereturque ars ea in primum

gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit , vt ingenui eam exercerent , mox vt honesti perpetuo interdicto ne seruitia docerentur.

l Platonis quoque.] De legibus , dialogo 7.

m Pythagoras.] Ex Quintiliano Orator. instit. lib. 1. c. 17. vbi laudat cognitionem rationis Musicæ , quæ ad mouendos leniendosque affectus plurimum valet. Nam & Pythagoram , inquit , accepimus concitatos ad vim pudicæ domui afferendam iuuenes , iussa mutare in spondeum modos tibicina composuisse.

n Cuius tanto studio.] Id Plutarchi est libro 1. Symposiacôn. de quo vide Erasmus Chiliadis 2. cent. 6. c. 21.

o Timotheus.] Quintil. lib. 2. c. 3.

p Pœnorum verò mos.] Herodot. lib. 4. vbi & illud addit , Quod si pueris inurendis spasmus existat , inuenta est ab eis medicina. vrina enim hirci aspera eos liberant.

q In Hibernia.] Solinus capit. 35. de his loquens , Puera , inquit , si quando marem edidit , primos cibos gladio imponit mariti , inque os paruuli summo mucrone auspiciū alimentorum leuiter infert , & gentilibus votis optat , non aliter quàm in bello & inter arma mortem oppetat.

r Apud Baleares.] Strabo lib. 3. de Balearibus loquens sic scribit , A puerilibus hoc pacto ad fundas exercebantur annis , vt alioqui ne panis quidem pueris exhiberetur , nisi funda quicquam prius attingerent. & Vegetius de Re militari lib. 1. c. 16.

s Cadurcos.] Cadurchos legendum ex Xenophonte expeditionis

cos, ^r Acarnanes, atque Æthiopes inualuisse legimus, ut saxa ingentia fundis intorquere, aut sagittas & iacula ingentis ponderis vibrare à teneris ediscant. Idoneos authores habeo, ^u Ægyptios impuberes filios apud se alitos & educatos, his disciplinis exercere, ut nisi centum octoginta stadia prius confecerint cursu, vesci cibo nullo modo finerent: quos à pueritia & primis annis, nudis pedibus ingredi iubebant, ne delicatior cultus corpora emolliret, eneruaretque. ^x Indi & Brachmanes edito infanti curatorem & vitæ magistrum custodemque adhibent, ut sub legibus & magistratibus, bonis disciplinis formatus, salutaribus exemplis erudiat. ^y Apud quos infans in lucem editus, post menses duos in medium producit: & cuius indolis & formæ sit publico concilio decernitur: ut ex faciei & corporis specie, si pace vel bello bonus, & an vita sit vel morte dignus, iudicetur. Et si cuius indoles probaretur, bonis ille formabatur doctrinis: qui verò minus, morte afficiebatur. Id quod ^z apud Spartanos erat Lycurgi lege sancitum, ut speciosus puer & forma liberali, publice educari: mancus verò & deformatis in loca vasta & prærupta exponi, vel in ultimas terrarum oras oblegari deberet. ^a Idem legibus Romuli à primo ortu urbis constitutum ferunt, ut si mancum quid editum, aut monstrificum fuisset, statim à partu in flumen aut mare exponatur. ^b Produunt Æthiopes editos pueros, quum paulum processere, super aues quas diuersi generis educant, sublimes imponere, eosque cuius spei futuri sint, periculo internoscere: nam si volantes intrepidi manent, velut genorosos & se dignos, magna educant cura: si verò consternantur animo, & trepidi pauent, tanquam degeneres in loca deserta exponunt & abiiciunt. ^c Quod de Psyllis quoque proditum est, qui partus obiciendo serpentibus, si illæsi manent, an suæ originis sint, experimento internoscunt. ^d Nonnullæ Indorum gentes pueris adolescentibus, etiam si magnæ fortunæ & amplis opibus forent, pro seruis utebantur: ut eam sortem experti, quantum decus libertatis foret, agnoscerent. Quod cum Cretensis & ^e Laconibus commune asseuerant fuisse, ut ingenuos filios seruilia exhibere cogerent. Phrygibus verò familiare fuit, proprios vendere filios in eximio ætatis flore, & seruilem in modum educare. ^f Nabathæis quoque adolescentes ingenuos, seruilia præstare officia consanguineis, assidua exempla sunt. ^g Persæ autem editum infantem, ante septennium in conspectu parentum non adducunt. Alij, ^h nisi post pubertatem filios à parentibus conspici non sinunt: qui mos apud Heduos, plurimisque Gallorum & Germanorum gentes frequens fuisse traditur. ⁱ Quod ita institutum non ab re fuit: scilicet ut si quid grauius accidisset, aut si qua calamitas & aduersi casus puero euenturi forent, illos parentes qui ipsorum conspectu tam diu cauerunt, facilius ferant. ^k Eosdemque Persæ apud se educatos tam sanctis moribus imbuebant, ut illorum disciplinæ nihil addi videretur posse: siquidem per omnes ætatis gradus hæc illis rudimenta fuere, iustitiam colere, & æquum ab iniquo dinoscere: tum iaculari, equitare, arcu & cursu contendere, & præcipuè vera loqui. ^l Cibus verò tam frugalis & modestus, aduersus famem & sitim tantummodo paratus, ut iuuentus nasturtio, pane, aqua & sale velut exquisitis valde obsoniis vesceretur. ^m Tantique pudoris fuere, ut pro lege seruarent, ne in publico aut spuerent, aut nasum emunge-

Cadurci.
Acarnanes.
Æthiopes.
Ægyptij.

Indi.
Brachmanes.

Spartani.

Romulus.

Æthiopes.

Psylli.

Indi.

Cretenses.

Lacones.

Phryges.

Nabathæi.

Persæ.

Hedui.

Galli.

Germani.

Persæ.

A N N O T A T I O N E S.

ditionis Cyri Minoris lib. 4.

^r *Acarnanes.*] Hos in hoc armorum genere excellere tradidit Thucydides lib. 2. bel. Pelopo.

^u *Ægyptios impuberes.*] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 1.

^x *Indi & Brachmanes.*] De utrisque promiscuè scribit: nam & Brachmanes sunt Indorum philosophi, id quod Alexander hic scribit, tradit Strabo li. 15.

^y *Apud quos infans.*] Strabo eodem lib.

^z *Apud Spartanos.*] Plutarchus in vita Lycurgi. & vide Ælianum Variarum historiarum li. 14. c. 7.

^a *Idem legibus Romuli.*] Dionys. Halic. lib. 2. & Bald. in ll. Romuli in 18. l. in princip. & per totam eam legem.

^b *Produunt Æthiopes.*] Diod. Siculus lib. 3. c. 13. ubi de insulis versus meridiem in Oceano inuentis.

^c *Quod de Psyllis.*] Plinius lib. 7. c. 2. de illis loquens, inquit, Mos liberos genitos protinus obiciendi sæuissimis serpentibus, eoque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Solinus cap. 40. de iisdem quoque loquens, Recens, ait, etiam editos serpentibus offerebant. Si essent partus adulterini, matrum crimina plectebantur interitu paruulorum: Si pudici, probos ortus à morte paterni sanguinis priuilegium tuebatur. Sic originis fidem venenis probabāt. Et hoc quoque ipsum carminibus cecinit Lucanus lib. 9.

—Fiducia tanta est.

Sanguinis, in terram paruos cum decedit infans,

Nequa sit externa Veneris mixtura timentes,

Letifica dubios explorant asside partus.

Lilius Italicus lib. 1.

Necnon serpentes diro exarmare veneno

Doctus Atir, tactuq; graues sopire chelydros,

Ad dubiam admoto sobolem explorare cerasse.

^d *Nonnullæ Indorum gentes.*] Strabo d. li. 15.

^e *Et Laconibus.*] Strabo ibid.

^f *Nabathæis.*] Strabo lib. 16. non multò ante fi.

^g *Persæ.*] Valerius Maximus l. 2. c. 1. huius rei ratione reddēs, ut scilicet patres paruulorum amissionē æquiore animo sustinerent. Strabo autem li. 15. paulo ante fi. dicit ante quartum annum. Ante hos Herodotus lib. 1. tradit ante quinquennium puerū in conspectum patris nō venire, sed apud fœminas degere: eamque tradit rationem quam Valerius.

^h *Alij nisi post pubertatem.*] Cæsar in vniuersum de Gallis loquens lib. 6. belli Gallici, In reliquis, inquit, vitæ institutis hoc ferè à reliquis differunt, quod suos liberos, nisi cum adoleuerint, ut munus militiæ sustinere possint, palàm ad se venire non patiuntur: filiūque puerili ætate in publico in conspectu patris assistere turpe ducunt.

ⁱ *Quod ita institutum.*] Ex Vale. Maximo, & Herodoto quo loco suprà proximè citauimus in verbo, Persæ.

^k *Eosdemq; Persæ.*] Strabo lib. 15. non multò ante fi. Et ante illum Herodo. lib. 1.

^l *Cibus verò.*] Xenophō in Pædia Cyri l. 1. & Strabo vbi sup. m. *Tantiq; pudoris.*] Xenophon d. lib. 1. sed alio in loco. Sed & eiusdem operis lib. 8. scribit ipsum Cyrum Maiorem ita Persas ipsos exercuisse, ut apud eos neque spuerere, neque mukum emittere apparerent. Et alibi postea eodem libro: Lex erat apud eos, neque spuerere, neque mukum facere. Est autem manifestum hæc eos lege sanxisse, non quia

parce

Vini absti-
nentia.
Nudum vi-
disse hominē
capitale.
Scythæ.
Amici.
Romani.
Postuerta.
Prosa.
Egeria.
Iuno Flua-
nia.
Tibarenorū
maritorum
mos.
Thraces.
Scythæ.
Cantabri.
Celtiberi.
Athenienses.
Cyrnæi.
Ligures.
Illyrici.
Romanorū
mos & ce-
remonia
post editum
infantem.
Sylvanus
pueris infe-
stus.
Spartani.
Galli.
Thraces.
Scythæ.
Cato Censo-
rius.
Quoto die
infanti no-
men dabāt
Romani.
Dies lustrici-
um.

rent : néve in conspectu parentum , nisi iussi considerent. Et ⁿ quum natalem diem festum singuli & præcipuum habeant , illis tamen etiam indulgentissimi parentes vino abstinere velut immani scele-
re præcipiebant. ^o Vtque nullis errorum maculis notarentur, nudos conspici viros, nec fas, nec ius es-
se dicebant. Itaque nudum conspiciere hominem , ac si immane scelus admissum foret , capite lueba-
tur. Scythis verò à patribus traditur mos non improbandus, vt iuvenes ephebos plurimos sibi amicos
comparare, velut firmissima vitæ præsidia, iuberent. Is enim habebatur affluens & beatus, quī pluribus
familiaritatibus fultus foret , pro certo arbitrati , in rebus deploratis & afflictis , nulli vnquam satis
fuisse amicorum. ^p Romanis verò præualuit vsus , vt quæ vterum ferunt , antequam edatur partus,
Postuertæ & Prosæ, quibus duæ aræ dicatæ erant, ne partus peruersi fierent, néve fœtus præposterè exi-
ret, immolarent, ^q Egeriæque nymphæ, & ^r Fluoniæ Iunoni sacra facerent: quia putabant illarum ope
conceptum egerere , & fluorem sanguinis cohibere. Cuius rei causa ^s apud Tibarenos inoleuit mos,
vt mariti post vxoris puerperium, capite obuoluto tanquam ipsi enixi fuissent, in lectulo decumbant,
ea accubatione vxoris labores & vëtris profluua cohiberi arbitrati. Fuere autem Tibareni iuxta Cap-
padoces, qui in risu & iocis atque indulgentia fortunæ versari solebant. Idem ^t Thracibus & Scythis,
Cantabris & Celtiberis proprium , vt puerperæ viris ipsarum vice decumbentibus ministrarent & fa-
mulentur. Apud Athenienses præcipuum edulium puerperæ brassica dabatur, velut parturienti com-
modissimum : mox stolis initiatorum infantem obuoluere , ad valetudinem mirè proficere putantes.
^u In Cyrno mulier puerpera editæ prolis nullam curam gerit , sed vir domi abditus , infantilis educa-
tionis curam atque onus fert. In Lyguria quoque & Illyrico mulieres tam patientes laborum sunt, vt
post puerperium minimè decumbant : prægnantesque inter opus enixas pueros domum referre tra-
dunt : quos non peperisse, sed inuenisse credas. ^x Cumque infans editus primam lucem hausisset, Ro-
manis erat in vsu , vt ab obstetrice exceptus , humi sterneretur , quasi diuinationem futuri exitus in-
de auspicati : lectoque Pilumno & Picumno in ædibus parato , ita augurabantur , vt his præsidibus
diis vitalis foret : néve ^y Sylvanus in domum irrepere valeat , quem vexare pueros opinio erat , ad
fores ædium tres viros qui peruigiles domum circuirent , aduocabant , quorum primus limen securi,
alter pilo feriebat , tertius verò scopis euerrebat : ^z mox nomen & tempus editorum filiorum apud
præfectos ærarij publicis actis testarentur & scriberent. Quæ quidem in ^a Saturni æde tanquam pu-
blica monumenta seruari proditum est. Deinde cum cibo & potu cum initiarent , ^b Edusæ & Poti-
næ sacra facerent. Eodémque Adolescentæ ^c Maiæ, quæ fatua dicta est, ac ^d Statano & Fabulino mo-
re patrio immolarent. Fuitque receptus mos , vt in testudineis alueis , aut ex tergore marinarum te-
studinum factis calda pueros abluerent, mox oleo & butyro perungerent. ^e Spartani quandoque me-
ro abluebant , quod vino admoto resolui ægritudines putarent. ^f Nonnulli sale & aqua. ^g Galli præ-
gelido amne , vt à teneris calores & frigora pati ediscerent. Idem ^h Thraces ⁱ Scythæque. Fertur ta-
men ^k Cato Censorius tam accuratè procurandis liberis studuisse , vt nisi se spectante nunquam in-
fantem ablui, aut velamentis obuolui siuerit : néve pueri recens editi è cunis forte deciderent, & ter-
ra corpuscula affligerentur , culcitras iuxta cunas vndique sternerent , vt inde excepti innoxij fie-
rent. ^l Maribusque nono die postquam in lucem editi fuissent , fœminis verò octauo , nomina impo-
nerent , nonnunquam septimo , qui dies lustricus nomen habet. Quod teste ^m Aristotele ideo cau-

ANNOTATIONES.

parcerent corporis humori: sed quoniam vellent per labo-
res ac sudorē reddere corpora solidiora. Herodotus lib. 1.
scribit, eisdem nec vomere coram, nec vrinā facere licuisse.
ⁿ Et cum natalem. Idem Herod. d. lib. 1.
^o Vtq. nullis. Idem lib. 4.
^p Romanis verò. Id est ex Gellio lib. 16. c. item 16. Huius,
inquit , periculi deprecandi gratia aræ statutæ sunt Romæ
duobus Carmentibus : quarum altera Postuerta nominata
est , Prosa altera , à recti peruersique partus & potestate &
nomine.
^q Egeriæ. Festus Pomp. lib. 15.
^r Et Fluoniæ Iunoni. Idem lib. 6. & Boccatus in genealogia
Deorum.
^s Apud Tibarenos. Apollonius Rhodius lib. 2. Argonauti-
cōn, Nymphodorus & Xenodotus in collectaneis.
^t Thracibus. Idem de his atque Scythis, Cantabris, & Cel-
tiberis tradit Cælius lib. 18. cap. 22. & idem Diodorus Si-
culus lib. 6. de Corficis.
^v In Cyrno. Ea Corfica est , vt videre licet ex Strabone
lib. 5.
^x Cumq. infans. Varro lib. 2. de vita populi Romani. & ab
eo Nonius de doctorum indagine & diximus in Commē-
tariis l. si vnquam. in verb. suscepit liberos. nu. 154. incip.
cui adde &c.
^y Néve Sylvanus. Varro, & eius autoritate D. Augustinus

de ciuitate Dei lib. 6. c. 9.

^z Mox nomen. Vide Budæum in prior. annot. in Pandectas
in l. cum de ætate. ff. de probat. in dict. professio liberorum.

^a In Saturni æde. Plutarchus prob. c. 41.

^b Edusæ & Potinæ. Varro , & ex eo Nonius Marcellus &
Donatus in Phormionem Terentij , vbi has Eduliam &
Poticam vocat. Arnobius contra Gentes lib. 3. Victam &
Potuam, nisi ibi Victuam legendum sit. Diuus Augustinus
de Ciuitate Dei lib. 6. ca. 9. post princip. Educā & Potinam,
Lilius Gyraldus Historiæ Deorum Syntag. 1.

^c Maia, quæ fatua dicta est. Macrobius lib. 1. Saturnal. ca. 12.

^d Statano & Fabulino. Var. lib. 1. de pueris educand. & eius
authoritate Nonius Marcellus de doctorum indagine in fi.
Lactantius.

^e Spartani quandoque. Plutar. in vita Lycurgi.

^f Nonnulli sale & aqua. Cælius Rhodiginus Lect. antiq.
lib. 6. c. 2.

^g Galli. Galenus de iyselas lib.

^h Idem Thraces. Vide ibi.

ⁱ Scythæ. Vide ibi.

^k Cato Censorius. Plutarchus in vita illius.

^l Maribusq. Plutarchus Prob. c. 102. Macrobius lib. 1. Satur-
nal. ca. 16. Festus Pompeius lib. 10. vbi de Lustricis diebus
loquitur.

^m Aristotele. lib. 7. de natura animalium.

rum, quòd ante septimum pluribus infans casibus expositus manet. Ab ⁿ Atheniensibus verò & omni-
ferè Græcia, decima à natali die infanti nomen indere seruatum est. Apud Troglodytas fuit patrij
moris. vt non hominum, sed arietis, pècoris aut ouis imponant infanti nomina, quod bruta, quorum
ope victitabant, suos genitores ducerent. ^o Atlantes verò Aphricæ populi, nulla infantibus indere no-
mina còsueuere: sed velut bruta anonymi fuere. Diuus autem P Antoninus philosophus, natos liberos
apud præfectos ærarij profiteri, & tertio die à partu nomina ferre iussit. Nono verò die nomina in-
fantibus indere, antiqui moris fuisse, illud exemplo est, quod ^q Nundina dea Apud Romanos ma-
gnæ religionis erat: ^r ipsumque infantem editum in gremio & sinu matris, ac ipsius lacte educari po-
tius quàm apud coemptas nutrices ali permitterent, cum ingenuitas à matre sola, non patre proficif-
catur: aut si permisissent, magna cura præcipuas illi nutrices ^s Laconicas, velut educationis ma-
gistras, admouerent: cum propter lactis & educationis vitia sæpe infantes degenerasse compertum
sit. Quod æquè ^t Germanis est habitum nefas, apud quos mater filium suo lacte alit, nec nutrici edu-
candum delegare licet. Græcorum verò inualuit mos, vt quinto die à partu, mulieres comites puer-
perij, manus abluant, & puerum laribus circumferant, polypósque & sepias munuscula à cognatis
ferant: deinde cum puer paululum processisset, ^u prætexta illum donabant Romani, ^x & bulla. ea
enim erat aurea, insigne nobilitatis, figuram cordis habens, vt signarent, eam ætatem alterius consilio
regendam, qua primùm à Prisco Tarquinio donatum eius filium tradunt, quem in prætextæ annis ho-
stem dicunt occidisse. Hac Romani pueri honestè geniti & liberaliter educati patricij, aut illorum qui
equo meruissent, filij, postea vsi fuere. ^y Lorum verò erat insigne libertorum, plebeiiorum & paupe-
rum. ^z Propius vero est, quod fœdere icto cum Sabinis & Tatio, cautum fuit, vt bulla prætextaque
per eas tempestates Sabinorum ornatu, raptarum filij vterentur. Fuitque antiqui moris, vt parentes
bonis exemplis artibusque honestissimis liberos educarent, ^a plerunque apud patruos, ne nimia paren-
tum indulgentia lasciuiarent. Maximæque dabatur opera, ne quid insolens aut perniciosum, nève quic-
quam quod minus esset decorum, coram infante pater faceret aut diceret: nève vir mali exempli, qui
seruilibus vitiis imbueret animos, in conuictu esset: ^b magni enim interest, quos quisque audiat domi,
quibus cum loquatur puer. ^c Quare Cato censor tanti exempli fuit, vt Manlium senatu mouerit, quòd
interdiu præsentem filia vxorem suauisset: asserens se à sua nunquam nisi cum tonaret præ timore com-
plexum esse. Et Hieron ^d Epicharmum comicum mulctasse & pœna affecisse dicitur, quod coram
filia lasciuos edidisset versus. ^e Tum vt socij consiliorum, magistrisque & comites puero probatis-
simi darentur, qui acuerent iuuentutem ad studia & bonas artes. Nam prauis impulsoribus multos
degenerasse compertum est. Quod etiam à Græcis summo studio seruatum meminimus, vt dum pue-
rilis ætas prona esset ad vitia, magistros adhiberent probatissimos, magnæ & expertæ virtutis, quo-
rum conuictu & domesticis disciplinis exemplisque formarentur. ^f Sic Achilles Chirona ^g & Phœni-

Athenien-
ses.
Troglodyta.
Atlantes.

Nundina.
Matres ipsæ
nutrices suo-
rum infan-
tum.
Laconice
nutrices.

Germani.
Græci.
Romani
pueros bulla
donabāt &
prætexta.

Bulla qua-
lis, & quo-
rum insigne.
Lorum quo-
rum insigne
fuerit.

Educatio.
Exempla pa-
rentum corā
pueris.

Cato censor.

Hieron.
Magistri
& consortia
puerorum.

ANNOTATIONES.

ⁿ Ab Atheniensibus.] Vide nostros Commentarios in l. si
vnuquam. in verb. suscepit liberos. nu. 168. nec hinc lōge.

^o Atlantes.] Herodotus lib. 4. Pomponius Mela lib. 1. Pli-
nius lib. 5. c. 8. Solinus c. 44.

^p Antoninus Philosophus.] Iulius Capitolinus in vita illius
^q Nundina dea.] Macrobius lib. 1. Satur. cap. 16. Festus Pom-
peius.

^r Ipsumque infantem.] Vide hîc omnino quæ scripsimus in
nostris Commentariis Nobilitatis ca. 20. nu. 78. incip. licet
mater. cum multis seq.

^s Nutrices Laconicas.] De huiusmodi Laconicis nutricibus
vide Plutarchum in vita Lycurgi.

^t Germanis.] Cornelius Tacitus in lib. de moribus Germa-
norum.

^v Prætexta.] Macrobius lib. 1. Satur. c. 6.

^x Et bulla.] Asconius in 3. in Verrem act. Plutarchus Pro-
blem. c. 101. Macrobius d. c. 6. lib. 1.

^y Lorum verò.] Asconius & Macrobius vbi suprâ, & præ-
terea Plinius lib. 33. c. 1. & diximus in nostris Commenta-
riis Nobilitatis c. 37.

^z Propius vero est.] Vide Macrobius vbi suprâ.

^a Plerumque apud patruos.] Vide nostrum Rerpertorium in
verbo, Patruus.

^b Magni enim interest.] Plato nutrices admonuit, vt ne fri-
uolas ac turpes pueris fabulas mandent, ne illorum animos
ab initio stulticia & corruptis imbuant moribus: quod &
ex eo repetit Plutarchus in lib. de liberis educand. vbi &
illud citat Phocylidis,

Dum tener est natus, generosos instrue mores.

Et vide quæ scripsimus in II. Connubiali. l. 16. nu. 26. incip.

tertium. cum 3. seq.

^c Quare Cato censor.] Plutarch. in vitæ pñus, & in præce-
ptis Connub. c. 12.

^d Et Hieron Epicharmum.] Plutarchus in Apophtheg. Impe-
ratorum.

^e Tum vt socij consiliorum.] Hæc patent ex exemplis quæ se-
quuntur.

^f Sic Achilles Chirona.] Homerus li. 11. Iliad. in fin. de Achil-
le loquens,

ὅν χεῖρ' ἰδὼν ἰδὼν δὲ δὴ γούνατ' ἔκρυπτον.

Et Claudianus in panegyrico de tertio consulatu Honorij.
— Non ocyus hausit Achilles

Semiferi præcepta senis. —

Et Sidonius Apollinaris de eodem loquens,

Vanatu fidibus, palæstris & herbis

Sub Saturingine sene institutus.

Et Vindicianus.

Quod natum Phæbum docuit, quod Chiron Achillem.

Et diximus in nostris Commentariis de Nobilitate c. 31. nu.
113. incip. de Achille.

^g Et Phœnicem.] Homer. lib. 9. Iliad. vbi introducit ipsum
Phœnicem hæc de ipso Achille pronunciantem,

Τὴν ἐκὰς μὲν ἀρετὴν διδάσκειν, τὰ δὲ πάντα,

Μούθων τε πρὸς τὴν ἑλπίδα, τὴν κτῆρά τε ἔργων.

Cuius loci autoritate Cicero lib. 3. de Oratore. idem, in-
quit, erant viuendi præceptores atque dicendi, vt ille
apud Homerum Phœnix, qui se à Peleo patre Achilli iu-
ueni comitem esse datum dicit ad bellum, vt illum effi-
ceret oratorem verborum, actoremque rerum. Et Quiu-
tilianus lib. 2. orator. instit. cap. 1. in fin. eiusdem loci Ho-
meri

Carbilus primus ludimagister Romae. Cato Censorius filium instruxit. August. Octavius filios ascitios edocuit. Virgines ludum literarum adibant. Ordo instituendi in literis apud Romanos. Quo instructo uapularunt negligentiores.

cem, ^h Agamemnon Nestorem, ⁱ Hector Polydamanta, ^k Telemachus Menelaum, ^l Alexander Aristotelem, ^m Antigonus Zenonem, atque alij vitæ magistros habuere non poenitendos, ⁿ sicut Augustus Apollodorum Pergamenum, Tiberius ^o Theodorum Gadareum, ^p Homerus Prognopidem, ^q Virgilius Sironem, Cicero ^r Diodorum, qui illos egregiis artibus instructos, ad bonam frugem pro-
uexere: quorum doctrina, integritate & fide, magni postea viri euasere. Primus enim Carbilus pro-
ditur, qui iuuentuti Romæ ludum aperuit: eius Carbilij libertus, qui vxorem repudiavit ^s primus.
^t Cato verò Censorius tam sanctè filium edocuit, vt non alium quæsiuerit magistrum, sed seipsum,
quia pater erat, filiis exhibuerit præceptorem. ^u Augustus quoque Octavius, Caium & Lucium, quos
sibi filios ascituerat, non alterius, sed sua ipsius doctrina imbuit: itaque literas & natare illos scien-
tissimè docuit. Vtque in ludum literarium non solum ingenui pueri, sed & virgines nondum adul-
tæ, literis & bonis disciplinis formandæ ventitarent. Eligebatûrque aliqua matrona insignis, specta-
tæ virtutis, toto generi propinqua, aut vir grauissimæ disciplinæ, cuius sanctitate & moribus tota
familia & infantilis cognatio, bonarum artium cupiens imbueretur. Apud eumque in domo hone-
stissima Hetruscas primùm literas, mox Græcas, & haud multo post circumscriptas sententias, quas
^x chrias Græci vocant, ediscebat: deinde studia liberalia & animi cultum. A quibus si quid esset of-
fensum, prætextati ^y anguillarum tergore, ^z pueri ferula, à parentibus verò leuioribus flagris vel
plagis, aut puerili verbere plectebantur, quibus exciti disciplinis, ad virtutem vegetabant animos cor-

A N N O T A T I O N E S.

meri authoritate suadet dandum esse iunioribus præcepto-
rem, qui tam eloquentia quàm moribus sit præstantissi-
mus, qui ad Phœnicis Homeri exemplum dicere ac facere
doceat. Et Plutarchus de liberis educandis, Frugi pædago-
gum talem natura esse oportet, qualis Achillis pædagogus
Phœnix erat, quem idcirco Peleus, vt est apud Homerum,
Achillis curæ præfecisse dicitur, vt ei dicendi pariter ac fa-
ciendi ductor & magister foret.

^h *Agamemnon Nestorem.* Ex Homero lib. Iliad. 13. Et Ci-
cer. episto. famil. lib. 9. epistol. 14. ad Dolabellam.

ⁱ *Hector Polidamanta.* Ex eodem lib. 13. Iliad. & alibi.

^k *Telemachus Menelaum.* Vnde id acceperit nescio, nisi
fortè ex ipso Homero Odyf. lib. 4. Vbi Menelaus multa do-
cet & admonet Telemachum. vide Philostratum de Ico-
nibus.

^l *Alexander Aristotelem.* Plutarchus in vita ipsius Alexan-
dri. Gellius lib. 20. c. 4. Adde & Anaximenem ex Valerio
lib. 7. c. 3.

^m *Antigonus Zenonem.* Scilicet Citticum ex Laërtio in vi-
ta illius, fuit enim & alter Zeno Eleotes, de quo & ipse
Laërtius. Sed adde & Cleanthem ex eodem in vita ipsius
Cleanthis.

ⁿ *Sicut Augustus Apollodorum.* Suetonius in vita illius ca.
89. Strabo li. 13. Lucianus in Macrobis, & Suidas & Quin-
tilianus lib. 3. cap. 1. Et Eusebius Chronographus. Sed &
adde Arrium Philosophum Alexandrinum cuius opera vsus
est ipse Augustus in studio philosophiæ, vt tradit Dion.
Nycæus in historia illius. Et Athenodorum Tarsensem au-
thore ipso Luciano.

^o *Tiberius Theodorum.* Suetonius in Tiberio, cap. 57. Adde
& Trasillum ex Cornelio Tacito lib. 5. & Nestorem Tar-
sensem Stoicum ex Luciano in Macrobis.

^p *Homerus Prognopidem.* Quidam autem tradunt Creophylum
Homeri magistrum, alij Aristum Proconnesium tradunt, apud
Strabonem lib. 12. Herodotus verò in vita illius illi præceptorem
fuisse Phemium Smyrnæum ipsius vitricum scribit. de quo & ipse
Homerus mentionem fecit lib. 1. Odyf.

Κῆρυξ δ' ἐν χερσὶ κίθαριν περικαλλέα ἔθηκε

Φημί, ὅτε πολλὸν ἐμαίνυτο πᾶντας ἀνδρῶν.

Et de hac re nonnihil apud Plutarchum in vita ipsius Ho-
meri post princ.

^q *Virgilius Sironem.* Donatus in vita ipsius Virgilij. At hūc
Sironem vocat Seruius tum eglo. 6. in ipsum Virgilium,
tum lib. 6. Æneid. in eum locum,

Dij quibus imperium est animarum.

^r *Cicero Diodorum.* Scilicet in Dialecticis, teste item Ci-
cerone in Bruto, vide eundem lib. 1. de natura deorum. Ad-
de & eundem præceptorem habuisse Antiochum Ascalo-
nitam ex Plutarcho in vita ipsius. Et M. Pupium Pisonem ex

Asconio Pediano, in orat. Cic. contra L. Pisonem, & Phi-
lonem ex ipso Cicerone lib. 2. Tuscul. quæst. post princip.
Et Apollonium Milonem ex Quintiliano lib. 12. cap. 6.
Adde inquam, quod Theseus Conidam præceptorem ha-
buit, ex Plutarcho in vita illius. Zoroastes Azonacem ex
Plinio lib. 30. cap. 1. Pompeius Aristodemum, ex Strabone
lib. 14. Cæsar Antenodorum Sandonis filium ex eod. eo ip-
so lib. 14. Cato Vtrieensis Sarpedonem ex Valerio Maximo
lib. 3. cap. 1. Et Antipatrum (vide Ciceronem in lib. de fin.
bon. & mal. Et Plutarchum in vita illius) Germanicus Cæs-
sium Syllanum auunculum suum, Plinio lib. 34. cap. 7. Hā-
nibal Silam & Sasilam Lacedæmonios. (Vide Silium Itali-
cum & Plutarchum) Themistocles Anaxagoram Milesum.
(Vide Plutarchum & Laërtium in vita vtriusque.) Marcus
Antoninus Philosophus Imperator Heredem Atticum,
Frontonem Cornelius & alios plurimos recensitos à Iulio
Capitolino in vita illius post princ. Et Gordianus Iunior
Imperator Sarinum Hammonicum ex Iulio Capitolino in
vita illius. & Alcibiades Zopyrum apud Plutarchum in vi-
ta ipsius. & Scipio Africanus Iunior qui Carthaginē euer-
tit, Polybium ex Appiano ex bello Libyco. Et Ptolæmus
Euergetes Aristarchum Grammaticum ex Athenæo lib. 2.
capit. 33. Et Attalus Rex Simachum ex eodem lib. 6. cap.
idem 6. Demosthenes Platonem & Chalistratum ex Gellio
lib. 3. c. 3.

^s *Repudiavit primus.* Valerius Max. lib. 2. cap. 1. & Gellius
lib. 4. c. 3.

^t *Cato verò Censorius.* Plutar. in vita illius.

^v *Augustus quoque Octavius.* Suetonius in vita ipsius Au-
gusti cap. 64. Nepotes. (loquitur de Caio & Lucio suis ne-
potibus ex Iulia ipsius filia & Agrippa) & litteras, & nata-
re, & alia rudimenta per se plerumque docuit. De his au-
tem Tacitus lib. 1. post princip. & iterum postea. Dion in
vita ipsius Augusti. Et Tacitus lib. 1.

^x *Chrias.* Quintilianus lib. 1. cap. 9. & lib. 2. cap. 4. Seneca
ad Lucilium Epist. 1. lib. 5. epist. omnium 33. Priscianus lib.
quo loco de Rhetoricæ præexercitamentis tractat.

^y *Prætextati anguillarum tergore.* Plinius Varronis authori-
tate lib. 9. c. 23. in fi.

^z *Pueri ferula.* Horatius lib. 1. Sermo. saty. 3.

Nam vt ferula cadas meritum maiora subire

Verbera non verear.

Et Columella lib. 10. post princ.

Nec manibus mites ferulas.

Et rursus eodem lib.

Capparis & tristes inula, feruleq, minaces.

Iuuenalis saty. 1. post princ.

Et nos ergo manum ferula subduximus.

Martialis lib. 10. epig. 62.

Feruleq, tristes scepra pedagogum.

Et lib.

poraque. Quod ^a apud Thurios & omnem ferè Græciam lege cauebatur, ut pueris cum primum adolefcerent, magistros studiorum, doctos ætate & usu in primo tyrocinio publica impensa præficerent. Utque plures vnius curæ & disciplinæ mandarentur, qui magister esset & comes, sicut de Thuscis & Massiliensibus traditur. Idem apud Iberos ^b Sertorius fecit, ut magistris scientissimis, qui artes docerent liberales, ingenuosque educarent, stipendium de publico daret. ^c Alexander Macedo multis millibus puerorum ex Perside magistros dedit, qui Græca instituta, mores, militaremque disciplinam præciperent. Quod de ^d Vespasiano proditum est, ut Græcis Latinisque rhetoribus annua centena daret: & de ^e Antonino Pio, qui rhetoribus per omnes provincias annua salaria constituit. ^f Traianus quoque adolescentes ad quinque millia bonæ indolis, ex omni imperio selectos, publice ali, & parentis affectu paribus disciplinis erudiri curauit, & ex præcepto Lycurgi, qui ingenuis adolescentibus virum præesse voluit peritum ac vigilantem, ex his qui summi eliguntur magistratus, quem pædonum nuncupavit. Persarum vero pueri non litetas, quemadmodum consuetudo fert, sed iustum ab iniquo secernere, & qua pœna improbus homo dignus, qui pace vel bello bonus, & quæ sit turpis & honesti distinctio, in scholis ediscebant. ^h Ægyptij geometriam & arithmeticam: puerum vero regium magicas artes edocebant in primis, tanquam studia sanctiora. Ea enim erat diuinorum scientia, qua imbui regum filios voluere, quoniam ad magnæ fortunæ cultum ingenia excitaret: Qui ⁱ mos Persarum regum frequens fuit, ut magicis artibus imbuerentur: ^k Spartanæ vero virgines nondum adultæ, in discorum iactu, cursibus & palæstra exercentur omnes nudæ: quod studium à Laconibus, qui summi palæstritæ fuerunt, excolebatur in primis: id quod ^l Plato non improbauit, censuitque ut non modò puellæ, sed & anus luctarentur cum viris, ut patientes laborum, facile res arduas subirent: quorum studio in posterum adedò affecti sunt, ut gymnasia & palæstras, quibus tota Græcia dedita erat, ita occupasse animos tradant, ut pro fortibus militibus se bonos palæstritas & athletas dici potius exoptarint. ^m Apud Pythagoræos, discipuli licet disciplinis imbuantur bonis, illis tamen annis quinque obstinato silentio tacendum erat: quippe primum rudimentum erat tacere & meditari. ⁿ Cretensium pueros cogeant magistri in primis leges, mox deorum hymnos, atque egregia ducum facta modulatis vocibus mandare memoriæ. ^o Apud Siginnos, qui Persicè viuunt, quadrigas agitare, erat puellare studium. Nondum enim adulta virgo quadrigas flectere & circumagere magna facilitate callebat, quibus hoc erat priuilegio datum, ut quem vellet ex iuuentute in virum deligere liceret. ^p Tanta porrò Romanæ verecundiæ obseruatio & morum exempla fuere, ut nec pater cum filio pubere, nec fover cum genero lauaret: nudosque conspiciere parentes, ducerent nefas. Hoc tamen ad memoriam insigne est, quod quamuis pueri tam castigatæ disciplinæ forent, ut omnis esset vita plena grauitatis: calculum tamen ediscere, & cōputationibus dare operam, in usu fuit Romæ non improbando, tanquam inde redundaret ingenij ratio exactissima. In quo id fuit animaduersum solos ^q Thraces ad quatuor vsque numerare didicisse, ^r Græcos & Barbaros ad decem. ^s Albani vero ultra centum computare non nouerunt. Mirumque prodi, ^t Meletidem adedò recordem fuisse, ut vix toto ingenij captu ad quinque numerare disceret. ^u Veteres verò Romanorum ultra centum millia numerare nesciuisse, multi asseuerant. Tum saltationis genera, [†] & motus Ionicos

Stipendia
professoribus
constituta.
Thusci.
Massilienses.
Iberi.
Sertorius.
Alexander.
Vespasianus.
Anton.
Pius.
Traianus.
Pædonomus.
Persæ.
Regū pueri
apud Ægyptios.
Magica
ars.
Reges Persarum.
Spartanæ
virgines.
Gymnasia,
palæstra.
Græci.
Pythagoreo-
rū discipu-
lorum silen-
tium.
Cretenses.
Siginni.
Romanorū
pudor.
Arithmeti-
ca discebant
pueri Roma-
ni, & quare.
Thracū nu-
merus.
Græcorum,
barbarorū.
Albanorū.
Meletidis
stupiditas.
Romani.
Iones.

ANNOTATIONES.

Et lib. 14. epig. 85. de his quoque loquens,

Inuisa nimium pueris, grataq. magistris.

Et Vlpianus noster in l. 1. §. impuberes. ff. de Senatuscon. Sil-
la. Aristoteles autem Proble. lib. c. 15. scribit ictum ferulæ
dolorem maiorem mouere, quàm vllum aliud dæriorum,
cū tamen acrius feriat quod est durius. Cuius rationem
reddit, quoniam ferula propter ponderis leuitatem percu-
tit & repercutit, ita ut ictus duplicet.

^a Apud Thurios.] Diodorus Siculus libr. 12. in recensione
legum Charondæ Thuriotum legislatoris.

^b Sertorius.] Plutarchus in vita illius.

^c Alexander Macedo.] Plutarch. in vita illius. Triginta, in-
quit, Puerorum Persarum milibus delectis, eos Græcarum
disciplina instrui. Et Macedonico more armorum vsibus
versari præcepta, compluribus ad eam rem magistris instru-
ctis. Quod & postea iterum repetit.

^d De Vespasiano.] Suetonius in vita illius c. 18.

^e Antonino Pio.] Iulius Capitol. in vita illius.

^f Traianus.] Id vbi scriptum sit nescio, neque enim Aurelius
Victor, neque Eutropius, neque Paulus Orosius quicquam
dicunt. Dion autem statim post principium vitæ illius scri-
bit illum ciuitatibus Italiæ multa largitum fuisse ad educa-
tionem liberorum, in quos magna beneficia contulit, nec
aliter declarat.

^g Ex præcepto Lycurgi.] Plutarch. in Lycurgo.

^h Ægyptij.] Diodorus Siculus lib. 2. c. 3. paulò ante fi.

ⁱ Qui mos Persarum.] Plato lib. de repub. & ex eo Apuleius
Apol. 1.

^k Spartanæ verò virgines.] Xenophon in repub. Lacedæmo-
niorum. Plutarch. in vita Lycurgi. & in Apophth. Laconicis.
Propertius lib. elegant. 3. eleg. Et Onidius in epistola Pa-
ridis ad Helenam, & latè diximus in ll. Connubial. lib. 4. nu.
29. incip. ego verò.

^l Id quod Plato.] Scilicet lib. 6. de ll. & lib. 3. de rep.

^m Apud Pythagoræos.] Laërtius in vita illius. Plutarchus
in lib. de Curiositate Philostrati in vita Apollonij lib. 1.

ⁿ Cretensium.] Strabo libr. 10. & Ælianus de varia historia
libr. 2.

^o Apud Siginnos.] Strabo lib. 11.

^p Tanta.] Valerius Max. lib. 2. c. 1.

^q Thraces.] Aristoteles proble. lib. 15. c. 3. in fi.

^r Græcos & Barbaros ad decem.] Vide ipsum Aristotelem in
eod. loco.

^s Albani.] Strabo lib. 11.

^t Meletidem.] Meletidem legendum ex Zenodoto in Col-
lectaneis, quo loco tractat illud Prouerb. *μωρότερος μελετίδης*,
de quo Erasmus Chilia. 4. cent. 4. c. 69.

^u Veteres verò Romanorum.] Plin. lib. 33. c. 10. in princ. Non
erant, inquit, apud antiquos (de Romanis loquens) ultra cē-
tum milia. Itaque & hodie multiplicantur hæc, ut decies
centena milia aut sæpius dicuntur.

[†] Et motus Ionicos.] Horat. lib. 3. Carminum Ode 6.

Q

Morus

Ludus saltatorius.
Persæ.

Lacedæmonij.

Epaminundas.

Modi & saltandi genera.

Hippoclidis de saltatio.

Fidibus discabant veteres.

Romanam iuventutem ediscere, quandoque in usu fuisse. * Siquidem Iones psallendi normam, & molles saltus primi inuenisse traduntur. Itaque y ingenuos pueros, etiam senatorum filios, schola egressos, ad ludum saltatorium frequentes commere, & cum crotalis, nervorumque & tibiarum cantibus ad numerum certo motu psallere, antiquæ disciplinæ fuit. Quod z apud Græcos, a Persas, atque b Indos, dignum laude & exquisitæ artis fuisse. Homero teste probatur, qui inter cætera ludicra liberalia saltationem ponit. Quippe c saltare habent Persæ & equitare præcipuum. d Lacedæmonij quoque saltationem tanquam ad bella utilem, ut gressu composito incederent, inter quotidianas disciplinas habuere. Et ut concinna fieret motio in congregiendis hostibus, pueri nudi saltare didicerunt. Quare e Epaminundas & saltasse & cantasse dicitur probe. quas etiam per genera & modos distinxere: f ut podismus, & siphismus g modus, h comus & i tetracomus in hostium congressu fierent. k Ascoliasmus verò Baccho dicatus erat, ubi in theatro super vitres obunctos vno pede saltant: l Colabrisimus, m Phalicus, n Bactriasimus, Strobilus, Apocinus, & Aposisis, aliæque saltationum genera, diuerso quæque gestu & modo erant in quotidiano magis usu frequentia. Ea tamen saltatio non ubique & passim, sed in tempestiuo conuiuio deliciarum causa siquando præstabatur, laudi fuit. Quippe cantus & saltatio, o Homero teste, conuiuij appendices sunt, modesta tamen, non imprudens, qualis fuit p Hippoclidis, qui apud Clisthenem futurum socerum dum intempestiue saltat & gesticulatur, illum desaltasse matrimonium Clisthenes dixit. q Appius quoque Claudius vir triumphalis, & r Gabinius, s M. Cæcilius & t Licinius Crassus optime saltare gloriæ duxerunt: sicut fidibus sonare. u Discebant enim fidibus antiqui apud magistros & artifices. nam Decius

ANNOTATIONES.

Motus doceri gaudet Ionicos

Matura virgo.

x Siquidem Iones.] Acron & Porphyrio interpretes Horatij in eum locum.

y Itaque ingenuos pueros.] Macrobius lib. 3. Saturnal. c. 14. ex oratione Scipionis Africani contra legem Iudiciariam Tiberij Gracchi.

z Quod apud Græcos.] Homeri testimonio quem hic citat, loco tamen non designato, sed is locus est Odyss. lib. 8.

ἀλλ' ἄγε φαίμεν βητάριονες ὅσοι αἰετοὶ
παίοντες, ὥσπερ ὁ ζεῖν' ἐνίστην οἱσι φίλοι
οἴκαδ' ἐνὸς νόστον, ὅσον περὶ νόστον ἄλλων
ναυτιλὴν καὶ παῖς, καὶ ὄρχιστον, καὶ ἀοιδόν.

Et id quoque videre poteris in Xenophonte in conuiuio.

a Persas.] Vide Lucianum in lib. de saltatione, & Athenæum lib. 14. c. 12. & alibi.

b Aique Indos.] Lucianus in lib. περὶ ὀρχήσεως, id est, de saltat. scribit Indos posteaquam mane e strato surrexerint, Solem non ut alij, verum ad Orientem conuersos saltatione tunc consalutare & venerari. Hos autem Dionysius Bacchus saltationem docuit, quæ apud Græcos Cordaca siue κόρδαξ appellatur, ut scribit Arrianus Gestorum Alexandri lib. 8.

c Quippe saltare.] Vide Lucianum vbi supra.

d Lacedæmonij.] Quintilianus li. 1. c. 19. Et Lucianus in lib. περὶ ὀρχήσεως de saltatione. Athenæus lib. 14. c. 13.

e Epaminundas.] Probus Aemilius in vita illius. Et vide Athenæum lib. 4. c. 15. eodemque vlt. Adde quod & Socrates saltasse legitur apud Xenophontem in conuiuio. & Athenæum lib. 1. c. 16.

f Ut podismus.] Vide Pollucem, Athenæum, Lucianum. Aliud tamen esse Podisum tradit Vegetius de re militari lib. 3. cap. 15.

g Siphismus.] Legendum est Xiphismus ex Athenæo lib. 14. c. 12. & Polluce lib. 4. c. 14. vbi hunc dicit dictum quod gladiis perageretur, & de huiusmodi saltatione & quomodo fieret, declarat Xenophon lib. 6. de Cyri minoris expeditione post princ.

h Comus.] Pollux vbi supra. vbi dicit hanc delicatam quandam saltationem corpus emollientem. & Philostratus in 3. Imagine.

i Tetracomus.] Pollux in eodem loco, vbi dicit hunc Herculi esse sacrum: sed miror cur Alexander omisit Dycomum, cuius & ipse Pollux ibi meminit, dicitque eam suauiore esse.

k Ascoliasmus.] Pollux lib. 9. cap. 7. In Ascoliasmo, inquit, Græcè quidem, sed in hanc sententiam, Vno subleua-

to pede saltare oportet, quod ἀσκολιάζειν vocauerunt. Et paulò post ἀσκολιάζειν quoque vocatur, vtri vacuo, sed spiritu inflato, & inuncto insilire, ut propter vnguentum laberentur. Et ad hoc genus saltationis alludens Virgilius lib. 2. Georg.

Mollibus in pratis vnctos saliere per vitres.

Quem locum omnes interpretes non intellexisse videntur. Sed & de hoc quoque Hesiodi interpres in opere cui titulus est ἔργα καὶ ἡμέραι. Et interpretes Aristophanes, Suidas & Theophilus.

l Colabrisimus.] Pollux d. lib. 4. c. 14. post princ. vbi dicit hanc saltationem esse Thraciam & Caricam. Athenæus autem lib. 14. c. 12. hunc vocat Calabrisimum.

m Phalicus.] In eod. loco Pollucis, vbi dicit & hanc in honorem Bacchi fieri.

n Bactriasimus.] Idem Pollux inibi vbi & hanc & Apocinum & Aposisim de quib. continenter loquitur Alexander, dicit esse lasciuas saltationum species per lumborum circumuolutionem. Athenæus autem lib. 14. c. 12. autoritate Nemesis Cephisodori in Amazonibus & Aristophanis in Centauro tradit Apocinum postea Mactrocinum fuisse vocatum. Idque genus saltationis mulieres saltasse. Posteaque hanc ipsam saltationem inter ridiculas posuit. De Strobilo autem Pollux & Athenæus vbi supra. Sed & in illis locis alias multas saltationum species videbis, ex quibus & Cælius Rhodiginus multas accepit lib. 5. c. 4. Quibus adde & Tyrium, cuius meminit Quintilianus lib. 1. c. 3. vbi de pronuntiatione tradit. Et nos multa de saltationis laude ac vituperio diximus in Commentariis Nobilitatis c. 34. nu. 22. incip. quod autem de saltatoribus, & multis seq. Sed & tu vide Lucianum in lib. de saltatione.

o Homero teste.] Lib. 8. Odyssæ, loco supra citato.

p Hippoclidis.] Id Herodoti est in Erato, & diximus d. c. 34. num. 30. incip. id quod etiam.

q Appius quoque Claudius.] Macrobius lib. 3. Satur. cap. 14. ad finem.

r Gabinius.] Macrobius eod. in loco.

s M. Cæcilius.] Macrobius lib. 3. Saturnal. c. 14. qui & ob id scribit Catonem Censorium Spatiatorem & Fescennium vocasse, nisi potius hic scribendum sit M. Cælius, quod magis credo ex eod. c. ad finem.

t Licinius Crassus.] Macrobius ibid. in fi.

u Discebant enim fidibus.] Quintilianus lib. 1. ca. 17. de Musica loquens. Aristophanes autem non vno lib. sic instituit pueros antiquitus solitos esse demonstrat. Et apud Menandrum in Hypoboli meo senex qui reposcenti filium patri rationem impendiorum quam in educationem contulerat,

Sylla optime cantasse dicitur, & ^x Cato Censorius simpliciter cantare, non seruire duxit opus. ^y In tantumque honoris culmen apud veteres musica processit, ut illam sacris & publicis caeremoniis adhiberent, cum in deorum puluinaribus & epulis magistratum fides præcinerent. Et ^z apud Græcos iidem musici vates & sapientes erant. Apud quos post cœnam circumferebatur lyra, quam cum recu-
fasset ^a Themistocles, est indoctior habitus, ^b Cimonque & ^c Epaminundas, quod fidibus scirent, an-
telati fuere. ^d Canebant enim veteres ad tibiā clarorum virorum laudes & virtutes, tametsi princi-
pibus hoc fuerit probro datum. Quare verbum Philippi ^e fertur in Alexandrum, debere ipsum pude-
re, quod tam pulchre caneret. ^f Et Pyrrhus, an Caphias vel Python melior musicus videretur, interro-
gatus, Polyperconta meliorem ducem respondisse fertur. ^g Scipio tamen Æmylianus Romanæ iuuen-
tuti, quod in ludum histrionum ingenui pueri venirent, & cum sambuco & psalterio canerent & psal-
lerent: & ^h Cicero Gabinio consulari studium saltandi, ut probum obiecit. ⁱ Domitianus quoque
in censura ciuem Romanum senatu mouit, quod choreis plus nimio indulgeret. Id quod ^k Ægyptiis
seuera fuit lege inhibuit, apud quos pueri nec palæstræ vacant, nec musicæ. ^l Quod de Alcibiade
proditur, qui musicam tanquam ingenuo indignam, odio prosequutus fuit. ^m Contra Pythagoræ:
nam tanti musicam fecere, ut excitarentur ad lyram, & quietem capturi, sono inuitarentur. Inter pue-
rilia vero rudimenta, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare, Romanæ iuuentu-
tis peculiare fuit. ⁿ Cur autem citius fœminis, serius vero masculis inderent nomina, credo propterea
visum, quia fœminas cito pubertatem assequi compertum est. Ideo veteri lege cauetur, ut mulieres
duodecimo, mares verò quartodecimo anno ætatis, pubertatem assequi censerentur. Eo enim tempo-
re iura publica masculis pubertatem definire.

Musica ho-
nos.Lyra post
cœnam.Themisto-
cles.

Cimon.

Epaminun-
das.Musica vi-
tuperata à
quibus.Musica lau-
data.Exercita-
menta pue-
rorum.Fœminis
cur citius
quàm mascu-
lis inderen-
tur nomina.

ANNOTATIONES.

lerat, opponens se psaltis & Geometris multa dicit dedisse.

^x Cato Censorius.] Vide Plutarchum in vita ipsius, & ipsum Catonem de re Rustica.

^y In tantumq[ue].] Multi de laudibus Musices scripserunt, & inter cæteros Polybius lib.4. Quintilianus lib.1.c.17. Athenæus li.14.c.10.& seq.& alij multi quos tibi congeffi in no-
stris commentariis Nobilitatis c.34.num.10.incip. non quod Musicam.

^z Et apud Græcos.] Quintilia.d.lib.1.c.17.in princ.

^a Themistocles.] Cicero, & ex eo Quintilianus lib.1.cap.17. Vide in nostro Repertorio.

^b Cimonq[ue].] Probus Æmylius in eius vita nihil de hac re di-
cit. Plutarchus autem in vita eiusdem scribit Stefimbroti Thasij autoritate eum neque musicam didicisse, neque
aliā ex liberalibus disciplinam, quibus Græci nauare ope-
ram consueuerant.

^c Epaminundas.] Probus Æmylius in vita ipsius, & dictum
est suprā, in verbo, Epaminundas.

^d Canebant.] Quintilianus d.lib.1.c.17.non longè à princ.
vide item alios.

^e Philippi.] Vide quæ scripsi in Commentariis nostris No-
bilitatis c.34.num.11.incip.sed in hac re &c.

^f Et Pyrrhus.] Plutarch. in vita ipsius Pyrrhi.

^g Scipio tamen Æmylianus.] Apud Macrobiū lib.Saturn.
3.cap.14.

^h Cicero.] In Oratione contra Pisonem.

ⁱ Domitianus.] Sueton.in vita illius c.13.

^k Ægyptiis.] Diodor. Siculus de his loquens lib.2.c.3.Pa-
læstræ, ait, aut Musicæ non vacant, existimantes quotidianū
illius exercitium inutile esse & periculosum, ex eoq[ue] bre-
uiore viros effici. Musicam autem non solum inutilem, sed
nocuam dicebāt, tanquam virorum animos effœminātem.

^l Quod de Alcibiade.] Gell. lib.15.c.17. Alcibiades, inquit,
Atheniensis, cum apud auunculum Periclem puer artibus
ac disciplinis liberalibus erudiretur, & accersit Pericles An-
tigenidem tibicinem iussisset, ut eum canere tibiis, quod
honestissimum tum videbatur, doceret, traditas sibi tibia
cum ad os adhibuisset, inflassetq[ue], pudefactus oris defor-
mitate, abiicit infregitq[ue]. Ea res cum increbuisse omnium
Atheniensium consensu disciplina tibiis canendi deserta
est. Id quod dicit scriptum esse in Commentario Pamphile
29. Quamquam Duris in lib.de Euripide & Sophocle apud
Athenæum lib.4. & vltimo, dicit ipsum Alcibiadem tibia-
rum artem non ex vulgari quouis magistro, sed ex Panofio,
qui celeberrimus tunc erat, didicisse. Vide Plutarchum
in vita illius.

^m Contra Pythagoræ.] Quintilianus lib.9.c.4. quod de com-
positione est non adeo longè à princ.

ⁿ Cur autem citius.] Hic omnino vide quæ scripsimus in
nostris ll.Connubial.l.6.num.38.incip.& ideo quamuis.

An inter auguria sternutamenta sint, & offensiones pedum, & quæ illorum predictio fuerit.

CAPVT XXVI.

ESS E inter auguria sternutamenta & offensiones pedū, in naturali historia ^a Plinius
notauit, quæ symbola dicta sunt. Plerique contra: nam sternutamenta non facere
auspiciū censent: sed cum captatis auguriis superueniunt, illa rata facere, siue bo-
ni prænuncia sint, siue mali: qualiaque prædicta, præuisa que fuerant, affirmare &
probare sermonis veritatem putauerunt, ^b Homeri exemplo, qui Penelope malum
procis futurum ab Vlysse referente, Telemachum facit sternutasse. ^c Et Xeno-
phonte ad milites concionante, sub idem tempus sternutans quidam, omen fecit
felicissimum, ita ut totius dux militiæ crearetur. ^d Themistocle verò ad aras sacrificante, à dextra

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

^a Plinius notauit.] Libr.2. cap.7. & iterum libro 28.
cap.2.

^b Homeri exemplo.] Lib.17. Odyf. cuius in eam rem hi ver-
sus sunt non longè à fi. eius lib.

ὡς φάτο, τηλεμαχῶ δ' ἐμὲν ἔπαρεν ἀμφὶ δ' ὄμα.

Στερναλέον κανάμισσε. γέλασεν δ' ἡ Πηνελόπεια.

αἶψα δ' ἄρ' ἐνμαυον ἔπαρ' ἀπὸ πλάγος ἀποσπύδα

ἔρχο μοι τ' ἔτι νῶν ἐναντίον ὧδε κάλειαν

ἔχ' ὁράς δ' μοι υἱὸς ἐπὶ πλάγος πᾶσιν ἔπαρεν.

^c Et Xenophonte.] Ex ipso Xenophonte, vide lib.6.

^d Themistocle.] Plutarchus in vita illius. Sed tu interim vide
illud Catulli epig.42.de Acme & Septimio.

Salutē pre-
cari in ster-
nutamentis.

Observatio
ominis ex
sternutatio-
ne.

Omē ex pe-
dum offen-
sione.

sternutans homo augurium fecit, quo præcipui captiui immolarentur. ^e Hippia quoque dum sternu-
tat, excussus dens, magnum augurium fecit calamitatis futuræ. Inde ^f apud veteres incussa fuit religio
in sternutamentis bonum omen & salutem precari: quod & Tiberium Cæsarem mirifice exegisse di-
cunt, ut si quid infandi dirique immineat, ea precatione & salute auertatur. ^h Aristoteles autem, quod
è capite hominis tanquam ex arce ducunt originem, quæ pars diuina, & sanctior homini est, propterea
prodeuntem inde spiritum, tanquam signum augurale & diuinum numen, nos venerari decere cen-
suit. ⁱ Ea quidem apud eos qui ista peruestigare adorti sunt, mitæ observationis fuere. nam si essent
matutina, nefanda ominari, & rei inceptandæ irritos conatus facere: si vero meridiana, firmissimi au-
spicij esse, præcipuè à dextris, arbitrati sunt. Sæpe tamen ^k symbolum veritatis, & prognosticum libe-
rationis facere ab insidiarum metu voluere. ^l Fuitque animaduersum, inter epulas medio accubitu,
sternutamento reuocari ferculum: si non postea gustetur aliquid, inter dira, & certissimo exitio haberi.
Sed tamen si de ^m sternutamento variata opinio sit, ⁿ offensiones tamen pedum infausti semper omi-
nis fuisse, ac portenti & prodigij mali, vulgo proditum est. ^o C. Gracchus qua die ciuili seditione op-
pressus fuit, domo egrediens, ita pede limen offendit, ut non parua vis sanguinis efflueret. ^p Neroni
quoque in expeditionem Alexandriam profecturo, lacinia surgenti adhæsit. ^q Crassi etiam filius con-
tra Parthos proditurus in aciem, ita pedem offendit, ut humi prostratus concideret: quos omnes vehe-
menti discrimine & immani strage oppressos, atque indignissimam fortunam expertos satis constat.
Patentque abundè exempla, quæ singula exequi longum esset. Illud tamen annotare succurrit, adeò
Romanos olim in magnis minimisque rebus auspiciorum euentus atque omina obseruare solitos, ut
ab inceptandis prosequendisque negociis leui suspitione auguriorum, velut tristitia portenderent, &
magna infortunia facerent, auocarētur. Nec modò auspicia, sed sacrificia, ludosque solennes ita obserua-
runt, ut ob minimas sæpe causas illos instaurarent & reficerent. Sacrorum vero cæremonias tam sanctè co-
luerunt, ut ex leui offensione idem sacrificiū trigies instauratum, & denuo ac sæpius procuratū fuerit.

ANNOTATIONES.

Hoc ut dixit, amor sinistra, ut ante
Dextra, sternuit approbatione.

Quos versus alij sic distinguunt,

— Amor sinistra, ut ante

Dextra sternuit approbatione.

Et sequitur,

Nunc ab auspicio bono profecti

Mutuis animis amant, amantur.

^e Hippia quoque.] Herodotus lib. 6.

^f Apud veteres.] Plin. lib. 28. cap. 2. Et Apuleius Metam. lib.
Adde & veteres ipsos existimasse sternutamentum medium
quoddam omen esse, quo scilicet nunc boni aliquid, nunc
mali portenderetur, ut annotarunt interpretes Theocriti in
eum locum ex Talyiis,

Σιμυχάδα μ' ἔρωτες ἐπέπλεον, ἢ γὰρ ὁ θεός

τόσπον ἐρήμωρεν, ὅσον εἶαρε αἶγας ἔρανται.

Hucque etiam spectat illud ipsius Theocriti in Epitha. He-
lenes.

ὄλβιε γὰρ μὲν ἀγαθὸς πρὸς ἐπέπλεον ἐρχομένη τὸν
ἐς ἀσπρην.

Et illud quoque Propertij lib. 2. eleg. 3.

Nunc tibi nascenti primis (mea vita) diebus

Aridus argutum sternuit omen amor.

^g Tiberium Cæsarem.] Plinius d. lib. 28. c. 2.

^h Aristoteles.] Proble. sectio. 33. c. 7. & 9.

ⁱ Ea quidem.] Hæc & ipsius Aristotelis sunt eiusdem sectio-
nis c. 11. vbi eius rei rationem reddit,

^k Symbolum veritatis.] Albertus Magnus vbi tradit, Augu-
rum scientia contineri, sternutamentum esse veritatis si-
gnum, & liberationis Prognosticon ob insidiarum discri-
minibus.

^l Fuitque animaduersum.] Plinius d. lib. 28. c. 2.

^m De sternutamento.] Vide Ciceronem libr. 2. de Diuinat.
Cuius hæc verba sunt, Quæ si suscipiamus, pedis offensio
nobis, & abruptio corrigiæ, & sternutamenta erunt obser-
uanda. & Plin. lib. 2. c. 7. Ecce fulgurum monitus, oraculo-
rum præcita, aruspicum prædicta, atque etiam parua dicta
in auguriis sternutamenta, & offensiones pedum.

ⁿ Offensiones tamen pedum.] Cicero & Plinius locis proxi-
mè citatis, & præterea Plutarchus in Demetrio & in Cra-
sso, & in Tiberio Graccho. Et Valerius Max. lib. 1. c. 4. vbi de
ipso Graccho loquitur. Et Tibullus lib. 1. eleg. 3.

O quoties ingressus iter, mihi tristitia dixi

Offensum in porta signa dedisse pedem.

Et Ovidius in epist. Laodamiæ ad Protefilaum,

Hunc fateor volui reuocare, animusque ferebat:

Substitit auspicij lingua timore mali.

Cum foribus velles ad Troiam exire paternis,

Pes tunc offenso limine signa dedit.

Vt vidi, ingemui, &c.

^o C. Gracchus.] Imo Tiberius eius frater ex Plutarcho &
Valerio vbi supra.

^p Neroni.] Suetonius in vita ipsius c. 19.

^q Crassi.] Plutarchus in Crasso, quem & supra citauimus.

Quæ potestas proconsulis foret, quæ erant proconsules, & an idem iuris quod consules haberent.

CAPUT XXVII.

Proconsul.

VOTIES instantibus curis mihi animus laxatus fuit, sepenumero quæsiui quæ po-
testas proconsulum foret, illorum quibus finito consulatu, prorogatum esset impe-
rium. Et dum quæro, ab authoribus traditum memoratumque inueni, quod vbi ^a fi-
nito magistratu annuo, non expediret consulem prouincia decedere: illi, ne sine
honore esset, imperium sæpe prorogari, ut eam prouinciam proconsul, non ut con-
sul administraret. Continuabat prorogabaturque illi senatus imperium, nonnun-
quam populus sine senatu, ex autoritate tribunorum plebis. Nam si in decernen-
da prouincia senatus auersaretur, ^b tribunus ad populum ferebat, plebsque sciebat, & ex scitu plebis &

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

^a Finito magistratu annuo.] Liu. 1. Dec. lib. 8. & alibi sæpe.

^b Tribunus.] Nam & Sulpitius Tribunus plebis Marium pro-
consulem

suffragatione populi proconsulatum decernebat: idque quod à populo scitum erat, ratum firmumque manebat. His ergo à populo vel senatu prorogabatur sæpe imperium ad sex menses, modò ad annum, aut donec debellati hostes, vel reuocati à senatu forent, prout ex republica esse videbatur. Publius enim Philo consul narratur primus cui prorogatum imperium fuisset, & ex eo proconsulare officium cœpit pro munere dari. ^d Scipioni deinde Aphricano in Aphricam profecto, ne finito consularatu, incommodo reipublicæ prouincia decederet, imperium consulare, donec debellatum esset, prorogatum fuit. Nonnunquam stantibus consulibus, si qui in prouincia tumultus aut motus orientur, pluresquæ prouinciæ oporteret præesse: novos proconsules senatus, nunc iisdem nunc aliis decretis prouinciis creauit, ipsisque plerunque legiones & exercitus commisit & mandauit: ^e poteratque non modo consuli, sed prætori proconsulare munus dari: sicut exemplis pluribus extat. Sempronio enim Graccho, & Quinto Fabio Maximo consulibus, quum Hannibal Italiam omni clade belli peruastasset, ^f Claudius Marcellus ex prætore proconsul designatus, vires Hannibalis multis præliis ita fregit & comminuit, vt facile vinci posse documentum daret. Quin & illud animaduersum est, easdem legiones atque exercitus quibus antea consules præfuisent, ipsis proconsulibus prorogato imperio demandari, vel novos comparari contra repentinos motus, quibus hostibus obuiam ire, & magnis opibus rem gerere possent. ^g Habebatque proconsul proconsulatus insignia eadem, quæ & consularis. Nam & lictores, fasces, secures, prætextam, curulemque sellam in prouincia sibi decreta velut consul retinebat, quibus insignibus pro imperij maiestate, proque splendore dignitatis conspicuus erat: ^h nisi eam adiret prouinciā, in qua consul præsens foret, aut è prouincia decedens, Romam aduentaret. Tunc enim finito honore, sine imperio aut insignibus erat. proconsuli enim ⁱ portam Romæ ingresso, minuebatur honor, priuatusque & sine imperio censebatur. ^k Neque enim proconsulem habere imperium, vbi vnà esset consul, consentaneum erat, ^l nisi par illi imperium delegatum fuisset. Tunc enim & consularia ornamenta, & potestas vtrique erat par. Hoc tamen intererat, quòd proconsules aut prætores auspicia non habebant: quippe inauspicati erant, quum consules prætoresque auspicia haberent maxima. Si tamen consul in prouinciā veniret, in qua proconsul degeret: ipse sine lictoribus & fascibus consuli obuiam ire, & velut priuatus equo descendere, & obsequium præbere debebat. Quòd ^m vero æquatum imperium proconsuli vnà cum consule fuerit, pluribus patet exemplis. ⁿ Nam & cum T. Claudio consule, qui Aphricam prouinciā fortitus erat, P. Cornelij Scipionis, qui illam proconsul administrabat, æquatum imperium fuit. Et quum vrbs ab Hannibale admotis hostiliter legionibus premeretur, metusque de summa rerum esset, Q. Fuluius proconsulem Capua profectum, ne ei minueretur imperium, quòd urbem inisset, ex æquato cum consulibus imperio, vrbi præfuisse legimus. In urbem tamen reuersus proconsul, poterat absentibus consulibus eorum vices gerere, vrbi præesse, senatum habere, comitia futuris consulibus indicere, & ^p si in prouincia sibi decreta quid triumpho dignum gesserat, etiam de victis hostibus triumphare. ^q P. Philo proconsul, & cui prorogatum imperium sæpe fuit, Græcis in Campania debellatis, qui rupto imperio descuerant, de Palæopolitanis simul & Græcis triumphum egit. ^r Et Seruilius proconsul de Cilicibus & Isauris, quòd indomita ingenia debellasset, triumphasse fertur: ^s tametsi proconsulem non gerere magistratum legitimum, & ideo triumphare minimè posse, plerique asseuerent. Fuit tamen animaduersum, proconsulem sine prouincia nonnunquam, vt milites in officio haberet, & obsequentes imperio, à senatu creatum, exercitui præfuisse. ^t Qui etiam legatum & quæstorem, quorum consilio niti, quibusque adiutoribus & ministris tam in administranda prouincia, quàm gerendo bello vti posset, sicut consul habebat. ^u Illud etiam non prætermiserim, proconsuli sex tantummodo fascium insignia præire, apud nonnullos scriptis mandatum fuisse, licet alij duodecim fasces, lictoresque, & eadem insignia honorum proconsuli sicut consuli apparere argumentis asseuerent. Quæ quidem insignia statim ^x atque urbem ingressus est, proconsul accipit: contentiosam ^y vero iurisdictionem.

Proconsulis insignia.

Proconsul & prætor auspicia non habebant.

Æquatum imperium proconsuli cum consule. Proconsulum potestas in vrbe consulis absentibus.

Proconsulum triumphus. Proconsul sine prouincia.

Fasces proconsulum sex tantum. l. 1. & 2. ff. de off. prætor. & legat. & l. obseruare. eod. titul.

ANNOTATIONES.

consulem cōtra Mithridatem declarauit apud Plutarchum in vita ipsius Marij.

^c *Publius enim Philo.*] Liuius 1. Decad. lib. 8.

^d *Scipioni.*] Idem 3. Decad. lib. 10. post princ. P. (inquit) Scipioni nō temporis, sed rei gerendæ fine, donec debellatum in Africa foret, prorogatum imperium est.

^e *Poteratq; non modo.*] Quod patet exemplo sequenti.

^f *Claudius Marcellus.*] Liuius 3. Decad. lib. item 3.

^g *Habebatq; Proconsul.*] Vide tamen infra per totum hoc c.

^h *Nisi eam adiret prouinciā.*] Vide infra.

ⁱ *Portam Romæ ingresso.*] Id est ex l. ult. ff. de off. proconsul.

^k *Neque enim proconsulem.*] Vbi suprā.

^l *Nisi par illi imperium.*] Vide infra.

^m *Quòd verò æquatum.*] Probat exemplis seq.

ⁿ *Nam & cum T. Claudio.*] Liuius 3. Decad. lib. 10.

^o *Et quum vrbs ab Hannibale.*] Idem eiusdem 3. Decad. lib. 6.

^p *Et si in prouincia.*] Hoc patet exemplis seq.

^q *P. Philo.*] Liuius Decad. 1. lib. 8.

^r *Et Seruilius.*] Sextus Rufus in historia Romanorum, vbi de Silicia & Isauria loquitur.

^s *Tametsi proconsulem.*] Vide alibi suprā lib. 1. c. 22.

^t *Qui etiam legatum.*] Proconsulem habuisse legatū, vt consulem, intelligas ex infinitis locis Liuij & præterea ex Cic. in Orat. in Vatini. Et Cor. Tacit. lib. 12. vbi loquitur de Tarquinio Prisco legato Tauri proconsulis Africa, & ex l. 2. & l. obseruans. §. post hæc, & l. aliquando. & l. soler. in pr. & §. legatos. & l. meminisse. §. 1. & l. si quid erit. & l. legati. & l. & legati. ff. de offic. proconsul. & legat. & l. si quis forte. §. si quis comitum. ff. de pœnis. & l. cum prætor. §. is quoque. ff. de iud.

^u *Illud etiam non prætermiserim.*] Id est ex l. proconsul. ff. de offic. proconsul.

^x *Statim atque urbem ingressus.*] Legendum, egressus ex l. 1. & 2. ff. eod. tit. vide Florentinum.

^y *Contentiosam verò.*] Ex d. l. 1. & 2.

Cōsul in quo
à proconsule
differat.

Propratores
Proquaestores.

Prouincia
proconsula-
res, consula-
res, prae-
sidiales &
pratoria.

nem, nisi in decreta prouincia non exercet: voluntariam autem, vbique: quippe manumitti apud eos tam liberi quàm serui vbique possunt: ^z apud legatum vero proconsulis, non possunt. ^a Hoc tamen interest, quòd proconsul in decreta statutaque sibi prouincia ius tantum dicit: consul vero, etiam extra prouinciam & vbique dicit: quòdque ^b ante successoris aduentum, legatum dimittere non decebat proconsulem. Id enim lege Iulia repetundarum, vetabatur. Fuitque memoriae proditum, non consulibus modò prorogato imperio vltra tempus finiti honoris, proconsularem iurisdictionem fuisse: sed & consulem designatum, ante consulatum proconsulare imperium gessisse. Siquidem Nero Cæsar & alij designati consules ante initum honorem sæpe proconsulare imperium gessere. ^c Et prætores prætura functi, ^d & quæstores post quæsturæ munus ex senatus decreto prouinciæ præfuere vltra præscriptum, qui non prætores, aut quæstores, sed ^e propratores ^f proquaestoresque dicti nominatiq; sunt. Eundemq; propratorem & consulis legatum fuisse simul: quæstoremque consulis, pro prætore prouinciæ præfuisse, ibique insignia prætoria, aut quæstoria habuisse, multiplici exemplo probatum est. Illud quoque admonitu non inutile duxerim, quasdam ^g prouincias proconsulares fuisse, ad quas soli mittebantur proconsules: quasdam consulares, nonnullas præsidiales, plerasque prætorias, quibus consules, præfides, prætoresque præfecti erant. Nam ^h Carthago proconsularis erat prouincia. ⁱ Numidia, Libya, & ^k Asia citra Taurum, & ^l Cyrenæ, ^m consulares. ⁿ Tripolis, & vtraque ^o Mauritania, atque ^p Ægyptus, sub præsidibus fuere. ^q Cyprus, ^r Iberia, ^s Sardinia, ^t Sicilia,

ANNOTATIONES.

^z Apud legatum verò proconsulis.] d.l.2.

^a Hoc tamen interest.] d.l.1.eod.tit.

^b Quòdque ante successoris aduentum.] d.l.meminiſſe. §.1.eo.tit.

^c Et prætores.] Liuius 3.Decad.lib.6. In Hetruriam, inquit, C.Calphurnius post Præturam prorogato in annum Imperio missus. Et 4.Decad.lib.1. M.Valerio Falconi, qui prætor priore anno fuerat, Campaniam prouinciam habuerat, prorogatum in annum imperium, vti proprætor in Sardiniam traiceret.

^d Et quæstores.] Vide infra, in verbo, proquaestores.

^e Propratores.] Vt patet ex illo loco Liuij 4.Decad.lib.1.& præterea ex Cicerone lib.2.de Diuinat. Quam multi anni sunt, cum bella à proconsulibus, & proprætoribus administrantur. Et in orat.de prouinciis Consul. Res in Sardinia cum maſtricatis Latrunculis à proprætoře vna cohorte auxiliaria gesta. Et Philip.5.de Augusto loquen. Proprætorem facimus, & in Epistolis ad Atticum li.8.& ipso quoque Liuius 3.Decad.lib.3. vbi de Octauio proprætoře Sicilia, & de Cornelio Mammula Proprætoře Sardinia, loquitur, & C. item Terentio proprætoře Hetruria. & lib.9. vbi de proprætoribus Tarenti, & Capuæ, & rursus vbi Cn.Octauio proprætoře Sardinia. & Suetonio in Augusto cap.25. & Tacitus lib.2. vbi de Latinio Paude proprætoře Mœſia dicit.

^f Proquaestoresq;.] Cæsar lib.5.belli Ciuilis. Ipse ait omnibus rebus diligentissimè constitutis, liberis suis L. Cæsari, qui tum proquaestor fuerat commendatis &c. Et Cice.lib.4. Acad.quæst. Cum Alexandria proquaestor essem, & in 2. in Verrem actio. eum cui legatus & proquaestor fuisset, & in inuidiam suis maleficiis adduxit, &c. Extantque eiusdem Cice.epistol.ad Apuleum proquaestorem lib.epistol.famil.13.epist.21.& seq.Sed & adde prolegatos ex Cornelio Tacito lib.1. vbi loquitur de Viniano Annio prolegato quintæ legionis.

^g Quasdam prouincias.] Id Strabonis est li.vlt.ad fi.& Rufus in epitomate. Sed hic illud est notandum, nihil in hac re certi fuisse, neque enim prouincias perpetuò easdem mansisse, sed quæ primo consulares erant, postea factas fuisse proconsulares aut prætorias, & è diuerso, vt patebit ex multis, quæ mox dicemus, & ex infinitis scriptorum locis, præsertim Liuij, & Corne. Taciti: & videbis amplissimè apud Vulgangum Lazium virum meæ diligentia, Commentariorum Reipub.Romanæ lib.2.cap.5. Vt interim non omitam M. Antoninum Imperatorem prouincias, ex proconsularibus consulares aut prætorias pro belli necessitate fecisse, vt in eius vita scribit Iulius Capitolinus.

^h Carthago.] Sextus Rufus in lib.de historia Romanorum. Tacitus lib.3. Annalium: vbi in Africam tradit delectum fuisse proconsulem, & paulò post, Nominati sunt M.Lepi-

dus, Iunius Blæsus ex quibus proconsul Africae legeretur. & lib.12.memorat Taurum Africam imperio consulari regentem. & lib.17. memorat Galbum proconsulem Africae. Sed & Macedonia proconsularis fuit sub Adriano. Iunius Rufus ex Callistrato iuriconsulto. Quamquam & proprætor eius quoque fuit. M. Valerius Leuinus apud Lucianum 4. Decad.lib.1.

ⁱ Numidia.] Hanc enim consularem fuisse tradit Rufus vbi supra.

^k Asia.] Et hanc quoque Tacitus lib.2. verum idem lib.13. in princ.memorat Iunium Syllanum proconsulem Asiae. & lib.12. Seruium & ipsius Asiae proconsulem. & lib.19. scribit Fonteium Agrippam proconsulem eam annuo imperio tenuisse. Et Seneca lib.12.de ira cap.1. in fi. Vofesium sub Augusto proconsulem Asiae. Sed aliquando prætorem fuisse videri potest ex Suetonio in Cæsare c.2.

^l Cyrena.] Eam tamen proconsularem tradit Tacitus lib.1.

^m Consulares.] Adde & Histriam ex Liuius 5. Dec.lib.1. vbi eam prouinciam sortitus est C. Claudius pulcher. consul. & Syriam ex Suetonio in Vespasiano c.4.

ⁿ Tripolis.] Sextus Rufus vbi supra.

^o Vtraque Mauritania.] Ibidem. Verum fuit aliquando sub procuratoribus, vt ex Tacito videre licet lib.17. vbi & de aliis etiam loquitur.

^p Ægyptus.] Ea tamen aliquando sub Equitibus Romanis fuit ex D. Augusti instituto, vt colligi potest ex Tacito lib.12. in paruis, & clarius lib.17. in paruis, quòd & dicetur infra eo. lib. c.29. Adde & Galliam, hoc argumento, quod Valerianus Imperator Posthumus & Gallia præsidem fecit, authore Trebellio Pollione in vita ipsius Posthumi. Et Dalmatiam ex Flauio Vopisco in Carino vbi ita scribit: Tunc autem Præsidatum Dalmatiae administrabat &c.

^q Cyprus.] Hanc prætoriam fuisse tradit Strabo lib.14. ad finem.

^r Iberia.] Id est Hispania, ita dicta ab Ibero amne, ob quem vniuersam Hispaniam Græci appellare Iberiam, teste Plin. lib.3. c.3. Solino c.36. Nam ex ipsa Hispania Romani duas fecere prouincias, scilicet Hispaniam anteriorem, & vltiorem, vt vtramque prætoriam, vt patet ex infinitis locis Liuij, & maximè 4. Decad.lib.2. & lib.3. & lib.9. & ex Strabone lib.3. Et simpliciter Hispaniam prætoriam fuisse tradit Iuriconsultus Pomponius in l.2. §.capta. ff. de orig. iur. Appianus autem li.2. bellorum Ciuilium meminit Q. Cassij prætoris Iberia.

^s Sardinia.] Et hanc quoque Prætoriam fuisse testatur Liuius 3. Decad.lib.5. in fin. & lib.6. & 7. & 4. Decad.lib.1. & 4. & 8. & Pomponius Iuriconsultus in l.2. §.capta. ff. de origin. iur.

^t Sicilia.] Sed hanc prætoriam tradit Cicero in omnibus propè

^u Illyricus, Achaia, Creta, & ^x Bithynia, ^y prætoria. ^z Sardiniam & Corsicam, olim prætoria, postea sub præsidiis fuisse comperimus. Soli verò Massilienses & Nemaufenses ab onere prouincialis prætoria feruntur immunes. Cùmque omnis ^a Hispania in sex prouincias diuidatur, ex his ^b Bœthica & Lusitania consulares fuerunt, ^c reliquæ sub præsidiis. ^d Ea verò in quatuor conuentus diuisa fuit, in quibus dabantur iura; Gaditanum, Cordubensem, Actisatanum, & Hispalensem. ^e Lusitania verò in Emeritensem, Pacensem, & Scalobitanum. ^f Norici & Pannonij in quatuor prouincias, Valeriam, Sueuiam, Dalmaticam, & Mesiam. ^g Cappadocia in decem præturas, postea in satrapeas diuisa fuit. Armeniæ magna pars in duodecim gubernationes. ^h Chatramotitæ qui iuxta sinum Arabicum incolunt, in quatuor monades. ⁱ Paphlagonia in tetrarchias, Misia in administrationes, ^k Ægyptus in præsfecturas & regiones, Syria in toparchias, Thracia ^l in stratageas, Troas in nouem principatus: Indi in sex quinterniones, singulas præsfecturas diuisere. ^m Nonnulli in satrapeas, sicut Laodiceam. ⁿ Alij in ethnarchias, ^o multi in tribus, plerique in classes aut centurias partiti fuere. ^p Gallia, Aquitania, & Britannia, prouinciæ decem & octo numerantur, ad quas præsides mittebantur, quas Cæsar in prouinciæ formam redegit primus. ^q Macedonia septem prouincias habuit, ^r totidem Illyricus, ^s Thracia sex. Augustus Galliam & ^t Ægyptum, Claudius ^u Cappadociam, ^x Cæsar Arche-

Hispania prouincia.
Norici & Pannonij.
Cappadocia.
Armenia.
Chatramotita.
Paphlagonia.
Misia.
Syria.
Troas.
Indi.
Gallia.
Aquitania.
Britannia.
Macedonia.
Illyrici.
Thracia.

ANNOTATIONES.

propè actionibus in Verr. & Liuius 3. Dec. lib. 5. post principium, & iterum in fine. & lib. 7. & alibi sæpè, & 4. Decad. lib. 8. & 9. Et Pomponius vbi suprâ, verum Sextus Ruffus in d. lib. de historia Romanorum scribit eam primùm Marcellum consulem obtinuisse, deinde à prætorebus rectam esse, postea commissam fuisse præsidiis. Sed & eam aliquando fuisse proconsularem ex eo constat, quod scribit Ælius Spartianus in vita Septimij Seueri eum Siciliam proconsularem sorte meruisse.

^u *Illyricus.*] Ex Liuiio 5. Decad. lib. item 5. Ex quo etiam intelliges Macedoniam fuisse prætoria. Eam tamen proconsularem dicit Tacitus lib. 1. Sed eam etiam præsidialem fuisse argumento est, quod Decius Imperator scripsit Messalæ præsidi Achaia, apud Trebellium Pollionem in vita Claudij Secundi. Proconsularem tamen aliquando fuisse constat ex eo. Tacito lib. 3. vbi Cæsius Cordus proconsul Cretæ fuit. & Seneca lib. de cla. 9. de cla. 4. vbi loquitur de Appio proconsole Cretæ.

^x *Bithynia.*] Catullus Appianus lib. 4. bellorum Ciuilium, dum loquitur de Apuleio prætore in Bithynia sub Bruto. Idque etiam videre licet ex Catulli epig. 10. de Varro. Sed & ea aliquando sub præsidiis fuit, vt patet ex l. generaliter. §. spurius. de pecun.

^y *Prætoria.*] Adde & Hetruriam quæ & ipsa prætoria fuit, ex Liuiio 3. Decad. lib. 6. post princ. & lib. 7. vbi dicit C. Calphurnium proprætorem eam prouinciā obtinuisse. Nam & ibi præturam egit Hadrianus, vt tradit Spartianus in vita illius. Et Apuliam ex Liuiio 3. Decad. lib. 5. in fi. & 4. Decad. lib. 10. Et Africam ex Asconio in 3. in Verrem act. vbi meminit C. Fabij Hadriani prætoris Africæ. Et Syriam ex Appiano lib. 4. bellorum Ciuilium in duobus locis. Et primo quidem dum loquitur de Eubulo Syriæ prætore sub Antonio secundo, vbi loquitur de Cicerone Ciceronis filius filio Syriæ etiā prætore. Et lib. 5. vbi loquitur de Scauro etiam eius gentis prætore. Et Narbonensem prouinciā Pomponius Iurisconsultus in d. l. 2. §. capta. ff. de orig. iur. Et Galliam ex eodem eiusdem 3. Decad. lib. 6. post princ. & lib. 7. Ex quo facile intelligis verum esse quod suprâ diximus prouincias nō semper easdem fuisse, modò enim consulares, modò proconsulares, modò prætoria, modò præsidiæ. Suprà enim docuimus Galliam aliquando sub præsidiis esse, quæ nunc prætoria est.

^z *Sardiniam & Corsicam.*] Sextus Ruffus in historia Romanorum dicit, quod primùm suos prætore habuerint, nunc verò singulæ à suis præsidiis reguntur. Sed & ipsam Sardiniam ex prætoria consularem factam propter belli magnitudinem scribit Liuius 5. Decad. lib. 1.

^a *Hispania in sex prouincias.*] Sextus Ruffus vbi suprâ, verum Liuius & Strabo in duas, vt suprâ diximus. At Pomponius Mela lib. 3. Solinus cap. 3. 6. post princ. & Ptolemæus lib. 2. cap. 4. in tres prouincias diuidunt, vt apud ipsos videre poteris.

^e *Ex his Bœthica & Lusitania.*] De vtraque Sextus Ruffus vbi suprâ. Verum Strabo lib. 3. ita de Bœthica loquitur tanquam sit prætoria, cùm dicit, Ad Bœthicam prætorem mitti qui legatum habet, & quæstorem, quod & nos alibi diximus.

^c *Reliquæ sub præsidiis.*] Ruffus in eod. lib.

^d *Ea verò.*] Scilicet Bœthica. Plinius lib. 3. cap. 1. Idem tamen eiusdem lib. cap. 3. post princip. dicit vniuersam Hispaniæ prouinciā diuidi in septem conuentus, quos & ipse nominat, vt etiam facit Martianus Capella lib. 6. de Gaditano autem conuentu loquitur etiam Suetonius in Cæsare cap. 7.

^e *Lusitania verò.*] Plinius lib. 4. & 22.

^f *Norici & Pannonij.*] Sextus Ruffus vbi suprâ. Hic autem Mœsiā non Mesiam scribendum est, cuius proprætorem fuisse Latinium Pandum suprâ diximus ex Tacito.

^g *Cappadocia.*] Strabo lib. 12. post princ.

^h *Chatramotita.*] De his Plinius lib. 6. cap. 28. non semel, sed nihil tale de his dicit.

ⁱ *Paphlagonia.*] Strabo lib. 12.

^k *Ægyptus.*] Strabo lib. 17.

^l *Thracia.*] Plinius lib. 4. c. 11. in princ. vbi dicit Thraciam in Strategias quinquaginta diuisam. Adde & Armeniam ex eod. Plinio lib. 6. c. 9.

^m *Nonnulli in Satrapeas.*] Herodotus lib. 1. vbi loquitur de Babyloniis. & lib. 3. vbi scribit Dariū illū primū Persarum Regem, regnum in 20. satrapeas cōstituisse. Et Plinius lib. 6. cap. 20. in fi. Q. Curtius lib. 5. vbi dicit Alexandrū donasse Mazæum satrapia Babyloniæ, & iterum eod. lib.

ⁿ *Alij in ethnarchias.*] Vt videre licet ex Epistola Claudij Imperatoris apud Iosephum lib. Antiquitatum Iudaicarum 19. cap. 4. & lib. 2. de bello Iudaico cap. 5. & 8. in princ.

^o *Multi in tribus.*] Vt Romani, & Athenienses, & alij de quibus suprâ lib. 1. c. 17.

^p *Gallia, Aquitania, & Britannia.*] Id enim de his tribus dicit Sextus Ruffus in lib. suprâ sæpius citato.

^q *Macedonia.*] Sextus Ruffus in d. lib. Verum Liuius 5. Decad. lib. 5. scribit Paulum Æmylium diuisisse in 4. partes, quas inibi declarat.

^r *Totidem Illyricus.*] Imò 7. & 10. ex Ruffo c. 11. quo de Traiano loquitur.

^s *Thracia sex.*] Sextus Ruffus d. c. 11.

^t *Et Ægyptum.*] Suetonius in vita ipsius Augusti cap. 18. Vide Sextum Ruffum vbi suprâ, vbi de Cirenaica regione.

^u *Claudius Cappadociam.*] Cornelius autem Tacitus lib. 2. scribit sub Tyberio Cappadoces in formam prouinciæ reductos.

^x *Cæsar Archelao.*] Strabo lib. 10. non multo post princ. & vide Hegeſippum lib. 2. historiarum.

Cappadoces
libertatē de-
precati.

Proconsulum
dignitas
quando de-
fuit.

lao vita functo, maiorem Cappadociam Romanorum prouincias fecit. Poditur tamen y Ciaxares pri-
mus Asiae populos in prouincias distribuisse, & in suum quemque ordinem distinxisse, hastatos, sagit-
tarios, & equites. z Nero Caesar Pontum Polemoniaco & Alpes Coctias, Polemone rege vita functo,
prouincias fecit: & a nationes alpium maritimas in ius Latij transtulit. Fertur verò de b Cappadocia
mirum, quod cum liberi essent, libertatem à Romanis deprecari sunt: afferentes illam se ferre non pos-
se, & sub regibus esse maluere. c Vespasianus Achaia, Lyciam, Thraciam, Ciliciam, Comagenem,
Rhodum, Byzantium, & Samum libertate adempta prouincias fecit: d Traianus Daciam, Mesopota-
miam, Assyriam, Arabiam, & Armeniam. e Fuitque hæc dignitas apud Romanos in usu frequens,
maximique splendoris: donec temporis interuallo, f post Hadrianum imperatorem & ordo & honor
proconsularis desiere. Siquidem g M. Antoninus imperator, prouincias ex proconsularibus, consulares
aut prætorias pro belli necessitate fecit: h ipse Augustus, pacatas imperij prouincias & ab hostili
tumultu ociosas, populo Romano regendas dedit, sibi que tumultuantes & operosas, aut hostium in-
cursionibus inquietas desumpsit: ad quas modò proconsules, præfides, aut præfectos cum imperio,
modò præsidia & exercitus, nonnunquam legiones & auxilia destinauit. i Tiberius quoque Achaia,
& Macedoniam onera deprecantes, proconsulari imperio exemit, sibi que illas regendas asciuit.

ANNOTATIONES.

y [Ciaxares.] Herodotus lib. 1.

z [Nero Caesar.] Suetonius in vita illius c. 18. Sextus Aure-
lius Victor in vita quoque ipsius. Eutropius de gestis Ro-
manorum lib. 7. cap. 6. Eusebius in Chronicis Olympi. Et
Cassiodorus in Consulibus Romanis.

a [Et nationes alpium.] Cornelius Tacitus lib. 19.

b [De Cappadocia.] Strabo lib. 12. & Iustinus lib. 38.

c [Vespasianus.] Suetonius in vita illius cap. 8. Eutropius de
gestis Roma. lib. 7. cap. 10. & Paulus Orosius lib. 7. c. 6.

d [Traianus.] Dion in vita illius. Eutropius lib. 8. c. 2. Sextus
Ruffus in d. lib. c. 11. & cap. 16. Eusebius in Chronicis. Sed
quantum ad Assyriam priuatim pertinet, Plutarchus in vi-
ta Pompeij, tradit eum Syriam quæ & ipsa Assyria est, in
prouinciam relegisse.

e [Fuitque hæc dignitas.] Scilicet proconsulis, ut paulo post

declarat, nam ad eam longo veluti postliminio reuertitur.
f [Post Hadrianum Imperatorem.] Appianus lib. 1. bellorum
Ciuilium. Erant Italiae proconsules per partes præfidentes,
quos multo deinde tempore Hadrianus cum Imperator
extitisset Romanis innouare instituit, qui ordo post illum
paruo tempore permansit.

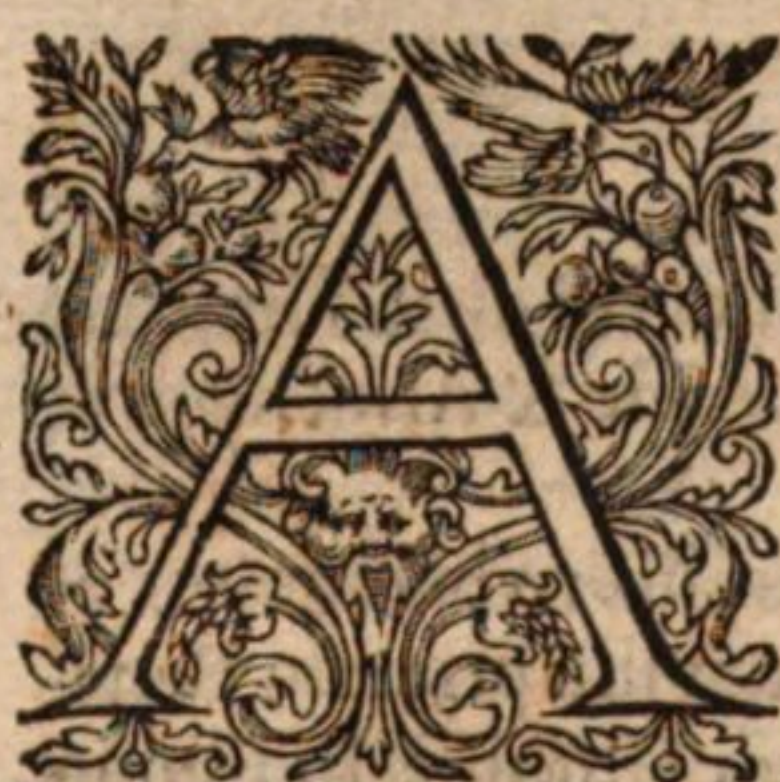
g [M. Antoninus.] Iulius Capitolinus in vita illius.

h [Ipse Augustus.] Suetonius in vita ipsius c. 47. ante illum
Strabo. lib. vlt. in fi.

i [Tiberius.] Suetonius in Claudio c. 25. Sed hic non omit-
tendum præter prouincias Consulares, proconsulares, præ-
torias, & præsidiales, de quibus Alexander locutus est, fuisse
Quæstorias & equestres. De Quæstoriis videbis apud
Viulgangum lib. 2. c. 3. De equestribus videbis infra eodem
lib. hic nostro c. 29.

Licere uti accusatio casu nonnunquam in verbis localibus, contra regulas grammaticorum.

CAPUT XXVIII.

ADHIBITVS sum in concilium, magis quàm in concilio: & in causam discendi
potius, quàm in causa, dici cum frequentius tum ornatius, sæpenumero videmus:
fuitque hic sermo veteribus non frequens modò, sed concinnus & elegans. Titus
Liuius de Macedonico bello: Si ex quo traiecimus in Græciam, adhibitus essem
in concilium. Idem: Si semel, inquit, in causam descenderit, nihil integrum futu-
rum sit. Et alibi: In euentum eius vrbis positum, sperni ab vniuersa gente Thessa-
lorum, aut timeri. Et rursus: In quæ consilium dedi. Et de Macedonico octauo: In
ædem Herculis signum ipsius dei positum, & seiuges equi. Quem dicendi modum habuisse proprium
& perpetuum ausim contendere. Quinetiam illud animaduertimus, verbis localibus per accusandi
casum, eundem frequenter usum, contraque grammaticas regulas nouo exemplo multa vsurpasse, vbi
minime conuenire putaretur, quæ oratio à regula Latinitatis procul abesse visa est: sed tamen rectè &
probabiliter dici, in eaque magnum fuisse orationis ornatum, cuius patere potest, quippe de Macedo-
nico bello: Lucius Cornelius consul, inquit, relicto ad exercitum Claudio legato, Romam venit. Idem:
Quæ pro Chalcidensibus ad Euripi fretum dicta erant. Caesar commentario quinto: Allobroges, in-
quit, crebrò ad Rhodanum dispositis præfidiis. Cicero ad Catonem: Cum ad Cibistra quinque dies es-
sem commoratus. & pleraque quæ frequenti lectione obuia sunt, ex quibus satis exemplorum colli-
gi potest: cum in exercitu, in castris, in Cibistris, grammatici omnes dicendum consentirent. Quod
tamen non ineleganter dici sæpenumero videmus. Nam præter euphoniæ sonum, qui aptior conue-
nientiòrque fuit, cum præpositionem ad, accusandi casui adiicimus, eius eam vim virtutemque ani-
maduertimus, ut prope locum rem agi, certissima obseruatione designet, ut proximis modo authori-
tatibus ostensum est. Quod enim Caesar ad Rhodanum disposita præfidia habuit, aut Cicero ad Ci-
bistra fuit commoratus, vel quod T. Liuius ad exercitum dicit legatum reliquisse: id signa, iuxta Rho-
danum, exercitum, vel Cibistra: vel per solæcismi modum dici grammatici volunt, & in primis Dio-
medes, ut è celo descendere in terris. Aut quandam magis intentionem, ac vim, & penitus atque alte

Verba loca-
lia cum ac-
cusatio.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVIII.

ID caput ex iis est quæ aduersus Laurentium Vallam ex
composito prodita sunt. Locus autem illius est Elegan-

tiarum lib. 3. cap. 18. Quod autem citat Plinium Iuniorem
ad Traianum, id est in Panegyrico ipsius Plinij ad Traia-
num,

fuisse penetratum in rem de qua agimus, exprimere contendimus, & tunc In, præpositio, accusatio appposita, expressius id significavit, ut superiore exordio & primis probatorum autoritatibus percensuimus. Huius rei admonuit me liber observationum grammatici cuiuspiam, quæ in manus meas venire, in quibus ita scriptum legimus: In marmore incisæ sunt literæ, in gemma, in lapide, in ligno: non in marmor, gemmam, lapidem, vel lignum: contra verò, in æs incisas literas dicimus, non in ære: cum longe secus contra istius grammatici opinionem, crebrò apud authores usurpatum inueniamus. Nam in lapide vel ligno, aut lapidem vel lignum, & in ære vel in æs incisas literas passim dici licere, plusculis exemplis apparet, maioremque vim per accusandi casum exprimi, & penitus atque alte fuisse penetratum, demonstrari. Plinius iunior ad Traianum: Quæ vos, inquit, patres conscripti, nequa interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære censuistis. Plinius item naturalis historiae quarto & trigesimo: Vfus, inquit, æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur. Cicero quoque actione sexta in Verrem: Id non modò tunc scripserunt, inquit, verum etiam in ære incisum nobis reliquerunt. Ex quibus apparet, per accusandi & auferendi casum in marmor & in æs, ac in marmore & ære incisas esse literas, Latine dici licere: sed quum accusandi casum ponimus, videri expressius atque altius rem fixam designari: quum verò ablatiuo utimur, leuiter & in superficie, & non penetrari funditus, significari.

Laurentius
Valla taxatus
lib. 3. c.
18.

ANNOTATIONES.

num. Et his addere potes illud Taciti lib. 12. Et fixum est ære publico Senatusconsultum.

Equestris ordo quando primum ceptus fuit, quæq; ipsius ordinis potestas & officium atque insignia fuerint.

CAPUT XXIX.

RECTE & condignè quidam existimauerunt, quum duo ordines, plebis scilicet & senatorius, Romæ à principio editi fuissent: equestrem ordinem, qui medium teneret locum, postea adici ceptum esse: quibus purpura, ut patriciis & senatoriis, uti non licebat: ius tamen annulorum aureorum, quo insigni à plebe secernebantur, & medius ordo notabatur, publice tributum ferunt. Quod quidem ius non equitibus modò, tanquam bellicæ virtutis insigne, sed & senatoribus & militiæ primoribus datum fuit. Is tamen ordo etsi senatorio minor, magnæ tamen amplitudinis vigorisque habitus est: quippe erat auctus amplissimis honoribus, & senatorio penè par. Nam cum à principio originum, eiectò Tarquinio, & depulso metu regio, in libertatem se vrbs vendicasset, Brutus primus ex equestri ordine senatum suppleuit, trecentosque delegit senatores, quorum consilio & autoritate niterentur. Lapsis deinde temporibus, Caius Gracchus Tiberij frater, & haud multò post Liuius Drusus tribunus plebis, vberiori compedio eum aliquando ordinem cum senatorio confundere decreuerunt: utque plus dignitatis ferret, ut in senatum venire, & sententiam dicere liceret, lege sacrata, deinde plebiscito sanxerunt. Quibus etiam equitibus tributum est, ut tamen à censoribus in senatum allekti non essent, pro eo tamen quod magistratus & honores gesserant, in senatum venire, & suffragari, ac sententiæ ius habere possent, qui sunt Pedarij appellati. Quinetiam equites supra senatores extulerunt, & velut longe principes plerumque antelati sunt. Nève iudicia quæ penes senatores erant, illius tantum ordinis forent, idem M. Liuius, ut æqua parte penes senatum & equestrem ordinem diuiderentur, legem promulgasse fertur: quæ diu sancta & incorrupta mansit: quæ res magnarum sæpè dissentionum & dimicationis perniciosæ causa & seminarium fuit. Ipsæque decuriæ iudicum, quæ ex origine equestri deligebantur, mox pluribus discretæ nominibus fuere. Quippe alij tribuni æris, alij selecti, nonnulli appellati sunt iudices: quibus postea * non-genti additi, ab omnibus secreti: quibus scita suffragiorum in comitiis custodire negotium erat: qui tamen iudicum, non equitum nomina ferrent, tamen equestris fuisse ordinis, & inter equites adnumerari, haud dubium est. Namque & annulo ut equites utebantur, & eadem habebant honoris insignia, iisdemque fungebantur muneribus. Ad quos aliquem ex nouis ciuibus, & cui haud multo tempore ciuitas data esset, admitti non decebat, quia nefas duxere ciuem nouitium inter equites adnumerari. Tamen Hannibalis tempore, quo Italiam omni clade belli peruastrabat, ius annulorum

Ius annulo-
rum quibus
initio con-
cessum.

Amplitudo
ordinis e-
questris.

Senatus ex
equestri or-
dine à Bru-
to suppletus.

Senatores
pedarij.

Equites an-
telati sena-
toribus.

Decurie iu-
dicum va-
riis modis
nominata.

* al. decem,
Liu.

Ius annulo-
rum promif-
cium.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIX.

RECTE & condignè.] In hoc princip. vide omnino Plinium lib. 33. c. 1. & 2.

Qui medium teneret locum.] Appianus lib. 2. bellor. Ciui.

Brutus.] Liuius 1. Decad. lib. 2. statim post princ.

Caius Gracchus.] Plutarchus in vita illius. & L. Florus Epito. Liuij lib. 60.

Liuius Drusus.] Idem Florus eiusdem operis lib. 70. & seq.

Utque plus dignitatis.] Plutarchus in vita C. Gracchi.

Quibus etiam equitibus.] Gellius lib. 3. c. 18. ex Varronis sententia in Satyra Menippea quæ *conuicij* inscripta est.

Quo etiam in loco aliter declarat ex aliis qui Pedarij dice-
rentur. De quo etiam Festus Pompeius lib. 14. De quibus
etiam fit mentio Ciceroni ad Atticum lib. 1. epistol. 14. &
15. & Tacito lib. 3.

Quinetiam equites.] Florus Epitom. Liuij lib. 71.

Ipsæque decuriæ.] Hæc sunt Plin. lib. 33. c. 2. in princ.

Quibus scita suffragiorum.] Legendum cistas ex Plinio
vbi supra.

Tamen Hannibalis.] Plinius lib. 33. c. 1. verum quod alibi
retulimus, scribit Herodianus lib. 3. Septimium Severum
Imperat.

Equeſter ordo diuiſus. aureorum fuiſſe promiſcui uſus Plinius aſſeueret. Hic etiam ordo quandoque diuiſus in plures ſpecies fuit, nominibus variis, ex quibus qui ampliori prærogatiua illuſtres erant, Petræ cognomentum tulerent, plerique Fabiani, aliique alio nomine cenſi. ^m Denique Nero Cæſar ordinem Auguſtanorum equitum inſtituit primus, reliquis per eum ordinibus offenſis, & ferè deſtitutis, quòque plus dignitatis ferrent, ſeruatum eſt, ut multæ prouinciæ per ſolos equites Romanos præſidium loco regerentur. ⁿ Nam & Cappadociæ, & ^o Ægypto, & aliis pluribus diu equites Romani præſuere. Inter quas Ægyptus hoc proprium tulit & peculiare, ut ad eam nemo ſenatorij, ſed equeſtris tantum ordinis præſes accederet: quorum ^p decreta diuus Auguſtus perinde haberi iuſſit, ac ſi Romæ magiſtratus, aut reges, conſules, prætorèſve, illa cenſuiſſent. Cùmque imperatores ius populo dicerent, fuit conſtitutum, ut equites cum ſenatoribus vnà diiudicandis cauſis conſilio aſſent, ita ut eorum arbitratu iura & controuerſias diſſinirent. ^q Tantique ſplendoris fuere, ut præfecturam prætorij ampliſſimum munus continua ferie ad Titum uſque ab ordine equeſtri adminiſtratam legamus: quinetiam res Cæſarum & negocia procurare, iam diu equeſtris nobilitas cenſebatur. ^r Et quum deſluxis moribus, equites Romani magno abuſu pantomimis aggregarentur, illorumque latera cingerent: Tiberius Cæſar equeſtrem ſplendorem illorum contagio pollui arbitratus, ne equites Romani prodeuntes eorum latera tegerent, edicto vetuit. Tametſi legamus ^s Auguſti tempore equites Romanos ad ſcenicas operas prodiſſe, & ^t Neronem equites, ut operas arenæ promitterent, præmiis doniſque adegiffe. Contra verò ^u Caligulam, nam equeſtrem ordinem, ut ſcenæ deuotum, aſſiduè proſcidit, & conuitiis affecit. ^x Cœpitque mox in ſenatuſconſultis poſt populum Romanum equeſter ordo adiici, ita ut ſenatus populùſque Romanus & equeſter ordo, publica decreta edictaque teſtarentur. Eoque dignationis ordo proceſſit, ^y ut Mæcenæ equeſtri gradu velut ampliſſimo faſtigio contentus, ad ſenatorium tranſire non curauit. ^z Cui poſtea ſequuti Cæſares, laticlauum, diſtinctum tamen à ſenatorio, velut honoris ornamentum tradidere. ^a Cautumque fuit, ne quis huic ordini aſciſceretur, nèue ius annulorum aureorum daretur, niſi ipſe ingenuus, pater & auus ingenui forent: cuique ſeſtertia quadringenta, quod peculium equeſtre habitum eſt, cenſus fuiſſet: quod etiam Tiberij edicto cauebatur. Fuere qui crederent, auri ornamenta fœminis medium quandoque ordinem feciſſe, ſtolasque à plebeiis diuiſiſſe, ut ſicut annulus equitibus, ita auri cultus fœminis medium ordinem designaret. Apud Romanos verò flos ordinis equeſtris ^b Fabius Rutilianus inter ornatiffimos fuiſſe proditur, qui magiſter equitum cùm Papirio Curſore aduerſus Samnites militauit. Quo tempore, perpetuo ſenatuſconſulto cautum fuit, ne cui pater, auus, aut maritus eques Romanus fuiſſet, quæſtum ſui corporis faceret, aut indignis artibus ſe pollueret. ^c Et tametſi publicani antea huic ordini aſciti eſſent (ſiquidem principes equeſtris ordinis olim publicani fuere: ^d flòſque equitum Romanorum, publicanorum ordine continebatur) poſtea deprauatis moribus, paulatim

A N N O T A T I O N E S.

Imperat. primùm omnium militibus uti aureis annulis permiſiſſe.

m *Denique Nero.*] Cornelius Tacitus lib. 14. Dion autem in vita ipſius Neronis tradit illum quinque milia militum qui Auguſtales nominabantur, inſtituiſſe.

n *Nam & Cappadocia.*] Cornelius Tacitus libr. 12. & iterum lib. 7. Et Sueton. in Veſpaſiano c. 8.

o *Et Ægypto.*] Tacitus in illis locis.

p *Quorum decreta.*] Ibidem.

q *Tantique ſplendoris.*] Suetonius in Tito c. 6. Præfecturam quoque prætorij ſuſcepit, nunquam ad id tempus niſi ab equite Romano adminiſtratam. Et Plinius in præfatione Naturalis Hiſtoriæ, non longè à prin. Et quod his nobilius feciſti, dum illud patri pariter & equeſtri ordini præſtas, præfectus prætorio eius. Ex quibus intelligis eam præfationem non Veſpaſiano patri, quod quidam tamen contendunt, ſed Tito Veſpaſiano eius filio nuncupatam fuiſſe: nam & paulò ante in eadem præfatione alia multa ei tribuit quæ Tito assignauit Suetonius ubi ſuprà.

r *Et quum deſluxis moribus.*] Cornelius Tacitus libr. 18. & Suetonius quo loco ſtatim citabimus.

s *Auguſti tempore.*] Suetonius in vita ipſius Auguſti cap. 43. Ad ſcenitas quoque & gladiatorias operas etiã equitibus Romanis aliquando uſus eſt, verùm priuſquam Senatuſconſulto interdiceretur. Et vide quæ ſcripſi in tractatu Nobilitatis c. 34. incip. Afinius.

t *Et Neronem.*] Cornelius Tacitus lib. 18.

u *Caligulam.*] Suetonius in vita illius c. 30.

x *Cœpitque mox.*] Plinius lib. 33. c. 2.

y *Ut Mæcenæ.*] Hinc enim illud Propertij lib. 3. eleg. 8.

*Mæcenæ eques Hetrufco de ſanguine regum,
Intra fortunam qui cupis eſſe tuam.*

Et paulò poſt,

Cum tibi Romano dominos in honore ſecures,

Et liceat medio ponere iura foro.

Vel tibi Medorum pugnaces ire per hoſtes

Aique onerare tuam fixa per arma domum.

Et tibi ad effectum vires det Cæſar, & omni

Tempore, tam faciles inſinuentur opes.

Parcis, & in tenues humilem te colligis umbras,

Velorum plenos ſubtrahis ipſe ſinus.

Et Martialis lib. 11. epig. ad Priſcum.

Quod Flacco, Varioque fuit ſummòque Maroni

Mæcenæ atavis, regibus ortus eques.

Et lib. 10. epi. 73.

Qua non Fabricius, ſed vellet Apitius uti,

Vellet Mæcenæ Caſarianus eques.

z *Cui poſtea ſequuti Cæſares.*] Cui igitur, id eſt ordini equeſtri. Nam ei ordini Laticlauum tribuiſſe.

a *Cautumque fuit.*] Plinius lib. 33. c. 21. Suetonius in Cæſare cap. 33. ubi ſcribit millia quadrigenis, quod idem ſignificat, ut ſextertia quadringenta, qui cenſus erat equeſtris. Vnde & illud Horatij epiſt. lib. 1. epiſt. 1.

Si quadringentis ſex, ſeptemque millia deſunt,

Eſt animus tibi, ſunt mores & lingua fideſque,

Plebs eris &c.

Et Martialis lib. 5. epi. 26.

Quadringenta tibi non ſunt, Chæreſtrate, ſurge.

b *Fabius Rutilianus.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. Valer. Maximus lib. 2. c. 2.

c *Et tametſi publicani.*] Ex Tullio in oratione de Prouinciis Conſularibus. & in 3. in Verrem act.

d *Flòſque equitum Romanorum.*] Verba ſunt Ciceronis in Oratione pro Cn. Planco.

mancipes & scribæ pro concione ab imperatoribus, velut præcipuo munere, aureis annulis donari cœpere: Deinde libertinos hoc iure donari, & ordini aduocari cœptum. ^e Fuere enim mancipes, qui prærogatiuam inter publicanos habebant. ^f Qui verò vectigalia redimebant, publicani dicti. Demum vilissima mancipia, seruitute exempta, in hunc ordinem asciscere, & equestri dignitate ac pratoriis ornamentis honestare, vsus inualuit. In qua re seruatum est, vt sublati explosisque veteribus nominibus, quos ad equestrem splendorem aduocabant, ingenuorum veterumque Romanorum nominibus nuncuparent, ne quid nota nominis obsoleti collato honori officeret. ^g Apud Chalcidenses verò tanta ratio peculij habita est, vt qui essent locupletes, equitum nomina ferrent. Cretenses quoque equitum ordinem, & vetustate & dignitate longe præcipuum, in magno precio habuere. Achæis equester honor velut præcipuo semper munere præcelluit, sicut Germanis qui ^h Baraui dicuntur. ⁱ Et Capuæ equitibus plerumque est honos habitus, quibus ciuitas data est, quod bello Latino à Romanis non desciuisent. Maximæ verò celebritatis apud Gaditanos hic ordo fuisse traditur. Siquidem vno censu quadringenti Gaditani bello egregij huius ordinis censi traduntur. Qui etiam numerus in equestri dignitate Patavij fuisse proditus est. Illud tamen præcipiendum non negauerim, non cuicumque militi annulos aureos passim deferre licuisse: quia nisi ex primoribus militum, aut re magna & æstimatione forent, aut præfectus, centurio, decurio, aut tribunus, exercitui præessent, vel à principe aut pratore aureo annulo donati fuissent, illis impune vti nō licebat. ^k Ferreo enim militibus passim vti permittitur. Quem morem Persæ vsurparunt, quibus neque aurum zonamve, aut monile, neque annulum nisi regis munere collatum, deferre licet. ^l Post temporum verò interualla non modo annuli aurei, sed diuersi generis munera velut ampla precia, militibus dari cœpere. Quippe ^m Aurelianus imperator gregariis militibus, vt per omne tempus militiæ fibulas haberet aureas, priuilegium dedit. ⁿ Seuerus vltra aureos annulos, etiam domesticas concubinas largitus fuit: quibus delinimentis militum animos emolliuit & enreuauit. Apud Macedones chlamys & apex aureus munera regia fuere. ^o Sertorius pictas chlamydes militi dona impartiuit. Alexander Macedo vsum Percisæ stolæ. ^p Vetusto tamen more in Romanis legionibus solis tribunis aureas fibulas habuere: gregario verò, aut manipulari, ^q baltheos aut phaleras argento decoras ferre permittitur. Ferturque ^r Iulius Cæsar milites tam cultos habuisse, vt etiam auro & argento politis armis ornaret. Tametsi ^s Brutus in Philippis, tribunis fibulas aureas vt probum obiectauit. ^t Non sic Spartacus, qui dum contra Romanos molitur arma, omnem auri argentique vsum militi interdixit. ^u Præ cæteris Fabricius censor tantæ abstinentiæ, & tam castigatæ disciplinæ fuit, vt summos duces plus quàm pateram & salinum ex argento in castris habere, edicto inhibuerit: & ^x Pescennius Niger tantæ seueritatis, vt summoto omni argento, in vasis ligneis milites vesci iusserit. Contrà verò de ^y Antiocho proditum est, qui tam prodigæ luxuriæ exercitum duxit, vt præter freno & monilia, phaleras & armillas atque ephippia, galeas & arma, etiam clauos aureos crepidis subiectos, & argentea vasa ad spurcissimos vsus, reliquamque supellectilem ex argento auròque intertex-
tam, militibus ferre permiserit.

Mancipes.
Publicani.
Nominis
mutatio.
Chalciden-
ses.
Cretenses.
Achæi,
Germani.
Capuenses.
Gaditani.

Patavieses.
Quibus mi-
litibus an-
nulos aureos
gestare con-
cessum.
Persæ.

Macedo-
num regum
munera.
Fibula au-
rea.
Iulij prodi-
galitas.
Bruti.
Spartaci.
Fabricij, &
Pescennij
frugalitas.
Antiochi
luxus.

A N N O T A T I O N E S.

^e Fuere enim mancipes.] Alconius Pædianus in 1. in Verrem act.

^f Qui verò vectigalia.] Id patet ex toto tit. præsertim ex l. quantæ. §. ult. ff. de publi. & vectig. & ex Cicerone ad Q. Fratrem lib. 1. epistol. 1. non semel. Tu autem vide quæ dixi de laude & vituperio horum publicanorum in tractatu Nobilitatis c. 34. nu. 32. incip. Publicam. & seq.

^g Apud Chalcidenses.] Herodotus lib. 5.

^h Baraui dicuntur.] Plutarchus in Othone hos inter Germanos esse optimos equites dicit.

ⁱ Et Capuæ equitibus.] Liuius 1. Dec. lib. 8.

^k Ferreo enim.] Vide Plinium lib. 33. c. 1.

^l Post temporum verò interualla.] Quod ex seq. ostendetur.

^m Aurelianus.] Flavius Vopiscus in vita illius paulò ante finem.

ⁿ Seuerus vltra.] Non quidem Septimius ille Seuerus, qui sine alia adiectione appellari solet Seuerus, sed Alexander Seuerus, nam id quod dicit Alexander author noster, de eo refert Ælius Lampridius in vita illius. Nam post alia multa quæ is præsidibus prouinciarum largiebatur (de his enim non simpliciter de militibus loquitur.) Et si, ait, vxor-

res non haberent, singulas concubinas, quod sine his esse non possent.

^o Sertorius pictas.] Plutarchus in vita illius.

^p Vetusto tamē more.] At Liuius 4. Decad. lib. 7. Tum puero, inquit, annulum aureum, tunicam lato clauo, cum Hispano sagulo, & aurea fibula equumque donat ornatum: & Flavius Vopiscus in vita Aureliani scribit eum concessisse gregariis militibus fibulas aureas habere. & vide nostras leges Connubiales l. 3. inter ornamenta muliebria.

^q Baltheos.] Teucro Telamonij cuius tam sapè meminit Homer. in Iliade, baltheus aureus erat, & videre licet apud Philostratum in vita Apollonij lib. 5.

^r Iulius Cæsar.] Plutarchus in vita illius, quo loco loquitur de Alesia, aut vt alij volunt, Alexiæ vrbs obsidione.

^s Brutus in Philippis.] Plutarchus in vita illius.

^t Non sic Spartacus.] Plinius lib. 33. c. item 3.

^u Præ cæteris Fabricius.] Plinius eod. lib. 33. c. 12.

^x Pescennius Niger.] Spartianus in vita ipsius.

^y De Antiocho.] Vide vbi Annibal ei dicit satis esse, etiam si Romani multum auari essent, Valerius Max. lib. 9. cap. 1. & Gellius lib. 5. c. 5. & vide præterea Plutarchum in Hannibale.

Quid sit charta opisthographa apud Iureconsultos, de qua Vlpianus mentionem fecit, & quot chartarum genera fuerint, & quid cisiarius apud eundem Vlpianum.

C A P V T X X X.

QUIDAM inter causidicos patronus disertissimus, & in literis nō postremi nominis. adiuit me, atque alterum cum quo in foro deambulabam, iuris peritum nō paruæ æstimationis virum, natura

Vlpianus

l. Chartæ. ff.
de bono. poss.
secun. tabul.

Opisthogra-
phum.

Opisthoco-
ma.

Chartarum
genera.

Syngrapha.

Hologra-
phum.

Chirogra-
phum.

Autogra-
phum.

Hieratica
papyrus.

Liber.

l. librorum.

ff. de lega. 3.

Tabella ce-
rea.

tristi admodum & recondita, cuius nomen libens prætereo, ne quem videar incessere: & petiit ab eo edoceri, quid sibi vellet ^a Vlpianus de bonorum possessione secundum tabulas, ubi inquit chartæ appellationem etiam ad nouam chartam referri, & ad deletitiam: proinde si in opisthographo quispiam testatus sit, posse hinc peti bonorum possessionem. Quid esset opisthographum, significari sibi postulabat. Cumque ille respondere cunctaretur, & incertus animo fluctuaret, putare se nihilominus dixit, ex interpretis autoritate, opisthographam dici chartam, in qua descriptæ impensæ ad calculos referuntur, vñ cum tributis & debitis: afferens quādam verbi deriuationem deridiculam, & alia nugalia, quæ quum sint perspicuæ falsitatis, referre non necesse habeo. Nec multo post, quæstione deposita, quum ad alios sermones diuertisset, quasi tacita confessione victus, non sine pudore digressus est. Quo digresso, quid ego sentirem de opisthographo, petiit à me ille seriò explanari. Dixi ego satis liquere, verbi originem è Græco deductam, & quantum assequi poteram, opisthographam dici chartam, quæ vtraque facie & diuerso latere scripturæ admouebatur, hoc est, intus & à tergo: quæ plerumque non specie libelli erat, sed voluminis instar torquebatur, quo more prisci scripta edidisse feruntur, deductum nomen ἀπὸ τῆς ὀπίσθεν, quod post & retro significat, καὶ γραφή, quod est scriptura. Qui igitur tam à facie quàm à tergo scripta exarabant, in opisthographo scripsisse ferebantur. ^b Plinius iunior. Electorum commentarios centum sexaginta mihi reliquit opisthographos, hoc est, etiam ^c à tergo scriptos, vnde morbum ^d opisthotonicum dici volunt illorum, qui ceruicem retro flexam habuere: sicut opisthocoma, qui comas retroferre consueuere, qualis Hectoris coma dicitur fuisse. Fuere enim apud veteres chartarum diuersa genera. Nam & symgrapha, & opisthographa edebantur scripta. ^e Syngrapha enim vno, opisthographa vtroque exarantur latere. Quod verò testatoris manu scriptum erat, ^f holographum: quod priuatim, ^g Chirographum: quod autem quisque sua manu scripsit, ^h autographum. Præter quæ fuit ⁱ hieratica ex biblo in Ægypto frequens, sacris tantum voluminibus dicata. Hæc fuere à principio ex cortice platani, fraxini, aceris, populi albæ: item fagi & vlmī, aut (sicut ^k Vlpianus censuit) ex tilia, philyra, & papyro. ^l Liber enim, interior pars est corticis quæ ligno cohæret, in quo ante vsum chartarum exarabantur scripta, vel in palmarum foliis, ^m vt Plinius notat. ⁿ Fuitque antiquissimi moris, publica monumenta plumbeis voluminibus, priuata autem linteis describi: in quibus nonnunquam publica. In papyro autem perraro publica, frequentius priuata edebantur. Is enim in palustribus Ægypti frequens erat, qui intextus farina glutinabatur. ^o Erant quoque tabellæ cera

ANNOTATIONES.

^a Vlpianus de bonorum.] In l. chartæ. ff. de bono. poss. secun. tab.

^b Plinius iunior.] Lib. Epistolar. 3. ad Marcum epist. eiusdem libri 5. cuius initium est, pergratum est mihi.

^c A tergo scriptos.] De quibus ni fallor, intelligit Iuuenalis Saty. 1. statim post princ.

Scriptus & in tergo, necdum finitus Orestes.

De quo loco Sidonius Apollinaris ad Constantinum epist. lib. 7. vlti. Iam, inquit, copiosum, ni fallor, pulsat exemplar. Iam venit ad margines vmbilicorum. Iam tempus est, vt Satyrus ait, Orestem nostrum vel supra terga finiri. Et de huiusmodi quoque opisthographis loquitur Lucianus in vitis Philosophorum. Hucque etiam spectat illud Martialis lib. 4. epig. 42.

Inuerse pueris arande chartæ.

Et lib. 8. epig. 61.

Scribit in auersa Picens epigrammata charta,

Et dolet auerso, quod facit illa Deo.

Quasi diceret Picentem adeo multa epigrammata conscribere, vt vtramque paginam chartæ impleteret, sed auerso, id est non aspirante Deo Apolline.

^d Opisthotonicum.] Plinius libr. 28. c. 12. vbi eum morbum vocat dolorem inflexibilem: & de hoc morbo idem sapius scilicet lib. 20. c. 5. in duobus locis, & iterum cap. 9. & 14. & 18. 21. 22. & lib. 21. c. 18. & lib. 22. c. 8. & 22. & 23. & lib. 24. c. 7. & 12. item lib. 26. cap. 11. & cap. 12. in duobus locis, & lib. 27. cap. 10. lib. 31. c. 10. in fin. & lib. 32. c. 8. Et cæteri Medici vbique.

^e Syngrapha enim vno.] Vnde & cur id dixerit Alexander non video. Ea enim dicta sunt ἀπὸ τῆς συν, id est, simul, καὶ γραφή, id est scribo quodd scilicet simul scripta sunt à pluribus, vel etiam quodd manu eorum qui simul contrahunt scripta sint vel subscripta: quod & videre licet apud Asconium in 3. in Verrem act. Cuius hæc verba sunt, Cæteræ tabulæ ab vna parte seruari solent. Syngraphæ signatæ vtriusque manu, vtrique parti seruandæ traduntur. Vide quæ infra in verb. Chirographum.

^f Holographum.] Ego potius dixerim id dici quodd per inte-

gras dictiones sine notis, aut, vt vulgo loquimur, abbreviationibus scriptum est. Id enim significat ἀλογηφείν, id est, literis integris scribere, vt ait Budæus noster in commentariis linguæ Græcæ.

^g Chirographum.] Id esse putamus quod propria manu scriptum est. χεῖρ enim manus dicitur. Et de hoc sæpè fit mentio Ciceroni & nostris Iurisconsultis. De his autem Asconius in 3. in Verrem actio. Inter syngraphas & cætera chirographa hoc interest, quodd in cæteris tantum quæ gesta sunt, scribi solent, in syngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit, & non numerata quoque pecunia, aut non integrè numerata, pro temporaria voluntate hominum scribi solent, more institutorumque Græcorum.

^h Autographum.] Idem dicit Nicolaus Sipontinus, in suis in Martialem Commentariis à quo hic accepisse videtur, & plerique omnes. Autographæ epistolæ fit mentio Suetonio in Augusto cap. 71. Licet in nonnullis codicibus antigrapha legatur. Sed Sabellicus & Beroaldus interpretes priorem lectionem agnoscunt, fit & mentio quoque in Appiano bellorum Ciuium lib. 5. Has enim iam pridem per Cecinnam scripsi, quarum si cupis antigrapha vltro accipe. ⁱ Hieratica.] Plinius libr. 13. cap. 12. in princ. Et de papyro Ægyptia Apuleius lib. 1. Asini aurei in princ. Modo, inquit, si papyrus Ægyptiam argutia Nilotici calami inscriptam non spreueris.

^k Vlpianus.] In l. librorum. in princ. ff. de leg. 3.

^l Liber enim.] Seruius in Virgilium ecloga 10. ad fi. & lib. 2. Georg. non admodum longe à princ. & lib. 1. enarrans eum locum,

Huic natam, libro & syluestri subere clausam.

Vnde, inquit, liber dicitur in quo scribitur, quia ante vsum chartæ vel membranæ de libris arborum volumina compaginabantur.

^m Vt Plinius vocat.] Lib. 13. c. 11.

ⁿ Fuitq, antiquissimi moris.] Quod & ipsum dicit Plinius d. c. 11. & c. 12.

^o Erant quoque tabellæ.] Vide supra lib. 1. cap. item 1.

p Græci.]

illitæ, in quibus monumenta literis nonnunquam mandari legimus, aliquando duplices, plerunque triplites, aut quincuplices colore diuersæ. Nam & luteæ erant, virides, croceæ, purpureæ. In triplicibus epistolas, in quincuplicibus honores & magistratus: in duplicibus si quid esset arcanum & subtrahendum, interioresque animi notas magis adnotabant. Philyram verò corticem esse tilia p Græci asseuerant, in qua notas verborum & censa mandari literis sæpe proditum est. q Post quas chartæ hæc dinæ (quas pergamenas vocant) fuere, Pergami vrbe Troadis primum inuentæ: vbi quum Attalus & Eumenes imperitarent, nobilem illam omnium sermone celebratam bibliothecam, conquisitis vndique exemplaribus, hædinis chartis construxisse feruntur. Nam aliam Ptolemæus r Philadelphus, plus ducentorum millium voluminum in Alexandria disposuit. Quam s M. Antonium Cleopatrar largitum fuisse, nonnulli ad primum durasse bellum cum Augusto, asseuerant: quæ t mox incendio absumpta fuit. Romæ autem u Asinius Pollio vatum libris conferuandis bibliothecam dicauit primus: in qua M. Varronis imaginem adhuc viuientis, pro cumulo magnæ gloriæ posuisse fertur: sicut x Victorino ob doctrinæ magnitudinem, viuenti statuam populus in foro posuit. Apud Athenas y Pisistratus illius exemplo bibliothecam fecit. Meminitque z Herodotus, prisca consuetudine, hædinas pelles biblos nuncupasse veteres, quod aliquando biblorum inopia eiusmodi pelles scripturæ admouerent. Brachmanes literas non ceris, nec libris, sed in sindonibus fullatis coloribus effinxere. a Babylonij verò coctilibus laterculis mores, leges, atque instituta tradidere. b Quare Cleantes quod à Zenone audierat, in tegula osse adnotauit. c Phœnices animalium figuras literarum loco inscalpebant lapidibus. Ab his enim profectus d Cadmus literas Græciæ intulit, quæ eadem mansere semper, & cum literis sermo, licet Pelasgica lingua sæpe mutata & abscissa fuerit. e Sicut Assyriis Rhadamanthus, f Ægyptiis Memnon & Anubis, Phrygibus Hercules, Latinis verò Carmenta g & Pelasgi, aut ab Corinthio Demaratho profecti, vel (vt putat alij) h Simonides & Berofus primos characteres edidere. i Quamuis Ægyptios per animalium figuras primum sensus mentis effinxisse: & antiquissima monumenta man-

Philyra.
Charta hæ-
dina.
Attali &
Eumenis bi-
bliotheca.
Ptole. biblio-
theca.
Asinij Pol-
lionis biblio-
theca.
Pisistratus.
Brachma-
nū scriptu-
ra.
Babylonio-
rum.
Literarum
inuentores.
Ægyptij a-
nimalium
figuris sensa
exprimebat.

ANNOTATIONES.

p Græci.] Et Plin. lib. 16. c. 14. Tu autem omnino vide Politianum Miscellaneorum c. 72.

q Post quas.] Plin. lib. 13. c. 11. Mox, ait, æmulatione circa bibliothecas Regū Ptolemæi & Eumenis, supprime chartas Ptolemæo. Idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Sed quod ad has Bibliothecas attinet, vide eundem Plinium lib. 35. cap. 2. Strabonem lib. 13. non semel, & Plutarchum in Antonio.

r Ptolemæus Philadelphus.] Strabo lib. 17. Sed vide Gellium lib. 6. c. 16. eodemque vlt.

s M. Antonium.] Plutarchus in vita illius.

t Incendio absumpta fuit.] Gell. vbi supra. Plutarchus in Cæsare eam dicit absumptam fuisse à Cæsare coacto periculum igne propulsare. Orofius scribit ex bibliotheca absumpta fuisse incendio librorum 400. millia.

u Asinius Pollio.] Plin. lib. 7. c. 30. & lib. 35. c. 2. Nam moris fuit antiquorum suas bibliothecas adornare imaginibus doctorum virorum, quod satis colligitur ex eo quod Cicero lib. episto. fam. epist. ad Fabium siue Fabianum Gallium, scribit vt is emat statuas quas in sua bibliotheca ponat. Martialis in epistola liminari lib. 9. ad Toranum, scribit Stertinum Auitum virum clarissimum imaginem suam in sua bibliotheca ponere voluisse. Cui quidem imagini dedicauit primum illum lib. epig.

x Victorino.] Diuus Hieronymus in adiectione Chronicon Eusebij Olymp. 284. Victorinus etiam statuam in foro Traiani meruit.

y Pisistratus.] Gellius dict. lib. 6. cap. vlt. & Athenæus Dipnosophistarum libr. 1. non multo post princip. vbi & alias multas bibliothecas celebres memorat.

z Herodotus.] In Terpsicore, qui est lib. 5. Et de his biblis Lucanus lib. 3. Pharsalica,

Nondum flumineas Memphis contexere biblos

Nouerat, &c.

a Babylonij.] Plinius lib. 7. c. 56.

b Quare Cleantes.] Diogenes Laërtius in vita ipsius Cleantis: Τὸν φασὶν εἰς ὄψανα καὶ βίων ὡμοπάτας χάριν ἅπας ἵκονεν, καὶ αὐτὸς ἔχων ὅσους κερματῶν ὥς τε ἀνθρώπων χαρτῆς.

c Phœnices.] Lucanus de figuris simpliciter loquens,

Phœnices primi (fama si credimus) ausi

Mansuram rudibus vocem signare figuris.

Vide Cornelium Tacitum lib. 11. & quod de his scribit Plinius lib. 5. cap. 12.

Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis &c. Sed vide Diodorum quibus locis citabimus num. seq. & in verbo, proditumque est memoria.

d Cadmus.] Plinius lib. 7. c. 56. & Tacitus d. lib. 11. & ante illos Diodorus Siculus lib. 6. cap. 15. quem tu super hæc omnino vide. Sunt tamen vt refert Sertius lib. 2. Æneidos in eum locum. *Belide nomen Palamedis.* Qui dicunt ipsum Palamedem Græcas literas inuenisse. Certum est autem (inquit) literam ζ. Plinius autem dicto lib. 7. cap. 56. tradit eum Troiano bello has reperisse θ. ξ. φ. χ. Apollonius Tyanæus in vita Apollonij libr. 4. dicit simpliciter illum literas inuenisse, non scribendi tantum causa, sed vt cognoscere etiam quisque posset, quæ scribenda non essent. Herodotus lib. 5. scribit Phœnices, qui cum Cadmo aduenerant literas in Græciam introduxisse. Quod ipsum tradit Diodorus Siculus lib. 6. cap. 18. Eupolemius, & ex eo Eusebius præparationis Euangelicæ libr. 10. cap. 1. & iterum lib. 18. scribit Mosen literas Iudæis primum tradidisse, & à Iudæis Phœnices accepisse. Græcos verò postremos à Phœnicibus accepisse.

e Sicut Assyriis Rhadamanthus.] Plinius d. lib. 7. cap. 56. statim post princ. Ceres prima leges dedit, vt alij putant, Rhadamanthus, literas semper arbitrator Assyrias fuisse, ex quo loco, sed malè distincta videtur Alexander accepisse quod hic dicit.

f Ægyptiis Memnon.] Sed vt alij tradunt, Mercurius, vt etiam scribit Plinius vbi supra Gellium authorem laudans. Et Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. Lactantius qui hunc Quintum Memnonem fuisse dicit. Ipse autem Diodorus alibi lib. scilicet 4. Scribit nonnullos huius esse sententiæ, vt Æthiopes omnium primj vbi sint literis, & ab illis Ægyptios didicisse.

g Et Pelasgi.] Plinius d. lib. 7. c. 56. & Solinus c. 8. Item Dionysius Halicar. lib. 1.

h Simonides.] Ipse Plin. vbi supra scribit Simonidem Melicum 4. literas inuenisse ζ. η. ψ. ω.

i Quamuis Ægyptios.] Diodorus Siculus lib. 4. c. 1. & Tacitus lib. 11. vbi ita scribit: Primi per figuras animalium Ægyptij sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur. Ex quo loco hæc depromptit Alexander.

*Pherecydos
prosa inuen-
tor.*

*Aegyptiis
duo genera
literarum.*

Aethiopes.

Indi.

Carthag.

*Græcas lite-
ras discere
prohibitum.*

*Lectores a-
pud Roma-
nos.*

*Latini ser-
monis usus
pro munere
datus.*

*l. item qua-
ritur. in pr.
ff. locati.*

Cisarius.

*Vehiculorū
genera di-
uersa.*

dasse literis, nonnulli ferant. ^k Alij Assyriōs, qui notas literarum docuerint, arbitrantur primos. ^l Nonnulli Ionum characteres à primis originibus editos, omnis vetustatis nuncios fuisse putant: sicut ^m Pherecydem Syrum profam orationem inuenisse. ⁿ Proditumque memoriæ est, Aegyptios literas habuisse vsitatissimas, quas singuli discunt: quas verò dicunt sacras, interiores & reconditas, soli sacerdotēs norunt à parentibus traditas, qui etiam ex omni aternitate rerum gestarum sensa effinxere. Atque Aethiopes perplexo scripturæ genere vsos, vt non ex lateribus digestis ordinibus, (vt mos communis habet) sed à summo ad imum literarum ductus exararent, quod ^o τὰ ποκόν Græci appellant, qui cum septem characteres habeant, illorum singuli quatuor recipiunt significatus. Atque ^p Aegyptios à dextra in sinistram, contra Græcorum morem, ductus disponere. Atque ^q Indos absque vsu literarum, omnis æui res gestas & memoratu dignas, Pythagorico more, memoria tenuisse: illasque à parentibus traditas per manus posteris dedisse, qui tamen haud multò post in sindonibus scribere inceptarunt, totasque paginas monumentis rerum gestarum impleuerunt. Fuitque apud ^r Carthaginenses vetus constitutum, ne quis Græcas literas, aut idioma edisceret, cum arcana illorum consilia, & abditos sensus linguæ commercio, & per occulta colloquia Dionysio prodita intelligerent. ^s Romanis quoque per signa ac paruas breuesque notas, multarum literarum sensa colligere per notarios vsus inualuit, adeò vt quamuis citato sermone, editas in foro orationes per notas facile actuarij exciperent, ac sensa & verba intelligerent. ^t Quinetiam Romani principes lectores apud se habebant, quos ^u αὐτογράμματα dixere, cum ipsi occupati, lectioni vacare non valerent, qui etiam vsus Latini sermonis nonnullis coloniis pro munere impartiuērunt. ^v Quippe Cumanis à populo Ro. tributum fuit, vt publicè Latinè loqui liceret, vtq; præconibus Latinè vendendi auctionandique facultas foret. Rursus quæsiuit sibi explanari, qui esset cisarius, de quo apud ^x Vlpianum & legum peritos frequens mentio fit. Dixi ego cisarium dici, qui vehiculum duceret, & quasi aurigaret. ^y Cisium enim vehiculi genus esse, aperte liquet. Cicero in Antonium secūda Philippica: Inde cisio celeriter ad urbem venit, capite inuoluto. Etenim vehiculorum curruūque diuersa fuisse genera, non vna facie, apud authores legimus. ^z Nam

ANNOTATIONES.

^k *Alij Assyriōs.*] Plinius lib. 7. c. 56.
^l *Nonnulli Ionū characteres.*] Nescio an id velit dicere quod scribit Plin. lib. 7. c. 57. Gentium consensus tacitus primus omnium conspirauit, vt Ionum literis vterentur.

^m *Pherecydem Syrum.*] Plinius d. cap. 56. & Apuleius lib. 2. Floridum. Sed quem Syrum Alexander dicit, hic Syrium fuisse tradit Plinius vbi supra, atque etiam eiusdem lib. 7. c. 51. itemque Diogenes Laërtius in vita illius in prin. auctoritate Alexandri in successionibus. Quæ quidem appellationes nihil deferre videntur. Sed Scyrum esse legendum vbiq; videtur, quod is ex Scyra Insula oriundus erat, vt tradit Apuleius vbi supra. Cuius quidem insulæ meminit Strabo lib. 9. Assyria autem non insula, sed continens est, quam describit idem Strabo lib. 16. & Solinus c. 48. & Plin. lib. 5. c. 12. & Pomponius Mela lib. 1. c. 11.

ⁿ *Proditumq; est memoriæ.*] Herodotus libr. 2. & Diodorus Siculus lib. 4. c. 1.

^o *Quod Tapocon Græci.*] Festus Pompeius lib. 18. Tapocon, inquit, appellant Græci genus scribendi deorsum versus, vt nunc dextrorsum scribimus.

^p *Atque Aegyptios à dextra.*] Herodotus lib. 2. Aegyptij, inquit, à dextra in sinistram scribunt, & hoc facientes aiunt se in dextram, Græcos facere in sinistram. Pomponius Mela lib. 1. c. 9. tradit eos suis literis peruersè vti.

^q *Atque Indos.*] Vide Philostratum in vita Apollonij, alibi & alios.

^r *Carthaginenses.*] Iustinus lib. 20. ad fi.

^s *Romanis quoque.*] Plutarchus in vita Catonis Vticensis scribit orationem ipsius Catonis, & eam quidem solam exscriptam seruataque fuisse Cicerone Consule velocissimos scriptores deponente atque docente, vt per signa quædam & paruas breuesque notas multarum literarum vim habentes, ita quidem vt literæ (sicuti etiam scribit Seneca) dictiones referrent, Catoniana dicta colligerent. Nondum enim vt subiungit Plutarchus reperti erant hi qui Notarij appellantur, sed tunc primū huius rei vestigium ferunt extitisse. Verū Eusebius Chronographus huius rei inuentum tribuit Tyroni Tullio ipsius Ciceronis liberto. Dion autem Nicæus in historia Augusti scribit Mæcenatem primū quædam notas literarum inuenisse ad celeriter scribendum, eosq; complures per Aquilam libertum docuisse,

Sed vt cumque sit, constat notarios ab ipsis notis fuisse dictos, quod & Ammonius tradit, & D. Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana c. 26. & non obscure innuit Paulus Iurisconsultus in l. Lucius. ff. de milit. testam. cuius hæc sunt verba: Lucius Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit. Et de huiusmodi quoque notis Modestinus in l. inter eos. §. 1. ff. ex quibus causis maio. Eos qui notis scribunt acta præsidum. & Seneca lib. 14. epist. Quid verborum notas, quibus quæuis excipitur citata oratio, & celeritas manus linguæ sequitur: & Suetonius in Cæsare ca. 56. Extant & ad Ciceronem, item ad familiares domesticis de rebus, in quibus si quæ occultius præferenda erant, per notas scripsit. Et in Tito c. 3. E compluribus comperi notis quoque excipere velocissimè solitum. Et è poetis Manilius, vel vt alij, Manlius, poeta Astronomicus ad Augustum lib. 4. cap. 4.

*Ille scriptor erit felix, cui litera verbum est,
Quiq; notis linguam superet cursumq; loquentis,
Excipiet longas noua per compendia voces.*

Et Ausonius epig. 150.

Puer notarum præpetum

Solers minister aduola:

Bipatens pugillar expedi.

^t *Quinetiam Romani principes.*] Cicero epist. ad Atticum li. 1. epist. 7. ad fin. Quid præterea ad te scribam, non habeo, & me Hercule eram conturbatior, nam puer festiuus anagnostes noster Sosisthenes decesserat. Et Vatinius inter epistolas familiares ipsius Ciceronis epist. eiusdem lib. 9. Dicitur mihi seruus tuus anagnostes fugitiuus Vardaci esse. Et Gel. lib. 18. c. 5. Atque ibi tunc nunciatur αὐτογράμματα quendam non indoctum hominem voce admodum scita & canora Ennii annales legere & c.

^u *Quippe Cumanis.*] Liuius 4. Dec. lib. 10.

^x *Apud Vlpianum.*] in l. item quæritur. in prin. ff. locat.

^y *Cisium enim vehiculi genus.*] Nonius Marcellus auctoritate Ciceronis hic citati, cuius locus in id est apertissimus, vt & ille apud eundem in Oratione pro S. Roscio decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisio peruolauit. & Plinius lib. 28.

^z *Nam & essedum.*] Cicero Philippi. 2. Vehabatur in essedo Tribunus plebis, & in epistol. ad Atticum lib. 6. epistol. eiusdem

& effedum^a & petoritū, ciſium, ^b carruca, ^c carpentum, ^d pilentum, ^e arcera, ^f plauſtrum, ^g rheda & ^h farracum, ⁱ epiredium, quod barbarum eſt, ^k carri, ^l couinum, & ^m arcirma, licet diuerſi generis,

ANNOTATIONES.

eiusdem lib. 2. Hic Vedius venit mihi obuiam cum duobus effedis & rheda equis iuncta. Horatius epist. lib. 2. epistol. 1. ad Augustum,

Effeda festinant, pilenta, petorita, naues.

Martialis lib. 12. epig. 24.

O Iucunda, Couine, solitudo,

Carruca magis, effedoq, gratum.

Hincque effedarij, qui scilicet effeda regunt, uti Cisi qui Cisia. Caesar lib. 2. belli Gallici Equites hostium, effedarij; acriter praelio cum equitatu nostro in itinere conflixerunt. Et Cicero episto. fam. lib. 7. episto. 6. Tu qui cæteris cauere didicisti in Britania, ne ab effedariis capiaris caueto. Et rursus epist. 10. Qui neque in Oceano natare volueris, studioſissimus homo natandi, neque expectare effedarios &c. & Plinius lib. 34. c. 17. Cœpere deinde & effeda & vehicula & petorita exornare. Et vide supra.

a *Petoritum.*] Ex Horatio ubi supra, & vide infra, in verbo, Petoritum enim Gallicum.

b *Carruca.*] Diminutivum à Carro quod & vehiculi genus est. Caesar lib. 1. belli Gallici. Alteri ad impedimenta & carros suos se contulerunt. Et alibi eodem lib. pro vallo carros obiecerant, quod & nos alibi ad aliud adduximus. Idemque eodem libr. Vix qua singuli carri ducerent. Rursusque iumentorum & carrorum quam maximum numerum cœmere. & Hirtius lib. 6. siue de bello Hispanienſi. Ea die per viarum angustias carra complura, multosque lanistas retraxit. & lib. 8. belli Gallici. Magna enim multitudo carrorum etiam expeditos sequi Gallos consuevit. Liuius 1. Deca. lib. 10. Hinc igitur carruca dicta est, veluti paruus carrus. Martialis lib. 5. epig. 94.

Nec feriatuſ ibat ante carrucam.

Et lib. 12. quod citauimus supra in verbo, Nam & effedum. Plinius lib. 33. c. 11. At nos carrucas ex argento celare inuenimus. Suetonius in Nerone c. 30. Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur. & Paulus Iurisconsultus in l. in commodato. §. duabus. ff. commod. Nam eum qui carrucam vel lecticam commodauit. Iterumque in l. si id quod. §. si ex decem. ff. de donat. inter vir. & vxor. Quemadmodum si vna res empta deterior facta esset, vel carruca, & aliqua pars inde periisset. Et Scæuola in l. vxori. ff. de auro & arg. leg. Quæsitum est, an carruca dormitoria cum mulis, qua semper vxor vsa sit, ei debeatur. Et Imperator in l. 1. Cod. de honor. vehic. lib. 11. Omnes Honorarij vehiculis dignitatis suæ, id est, carrucis intra urbem Sacratissimi nominis vtantur. Et interpres Bibliorum Esa. 66. eodemque vlt. Et adducunt omnes fratres vestros de cunctis gētibus domum Domino, in equis, & quadrigis, & in lecticis, & mulis, & in carrucis ad montem sanctū meum Ierusalem. Hinc autem carrucarius qui carrucam ducit, in l. item queritur. in prin. ff. loca. Si Cisiarius, id est, Carrucarius, dum cæteros transire contendit, ciſium euertit, quæ verba, id est, Carrucarius, nonnulli abundare contendunt, veluti ab aliis addita expositionis gratia, ideo nonnulli in suis impressionibus ea eraserunt, tamen ea sunt in Pandectis Florentinis inscripta. De mulis autem carrucariis fit mentio in l. Ediles aiunt. §. iumentorum. ff. de ædile dict.

c *Carpentum.*] Ouidius lib. 1. Fasto.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehabant.

Liuius 1. Decad. lib. 1. de Tullia loquens. Carpentum certè in forum euecta. & paulò post, Fleſtente carpentum dextra in virbium cliuū reſtitit, pauidus is qui iumenta agebat. Itemque paulò post, Tullia per patris corpus carpentum egisse fertur. Et Plin. in viris illustribus c. 7. de eadem re loquens. Cum domum rediret, viſo patris corpore, mulionem euitantem super ipsum corpus, carpentum agere præcepit. Cornelius autem Tacit. lib. 1. scribit Agrippam carpento in Capitolium vehi voluisse. Hincque velum carpentum di-

citur Iuuenali saty. 8.

Præter maiorum cineres atque ossa, velum

Carpento rapitur pinguis Damasippus.

Nam & illud fuisse velox vehiculum satis declarat illud Apuleij lib. 11. Meta. Ac hinc carpento peruolaui. Id autem fuisse Gallorum proprium, videre est ex Liuiio 4. Decad. lib. 1. & 3. ac 6. Et vide infra ubi de pilentis.

d *Pilentum.*] Vide infra, in verbo, Pilentum.

e *Arcera.*] Vide & tu infra, in verbo, Arcera Britannorum.

f *Plauſtrum.*] Varro lib. 4. ling. Lat. Plauſtrum ab eo, quod non, ut in iis quæ supra dixi, sed ex omni parte palam est, quæ in eo vehuntur quod perlucet, ut lapides, asseres. Virgilius lib. 1. Georg.

Tarda, Eleusina matris voluentia plauſtra.

Vbi Probus interpres, Plauſtra, ait, sunt vehicula, quorum rotæ non sunt rodiatæ, sed tympana cohærentia axi, & iuncta cantho ferreo. Axis autem cum rota voluitur, nam rotæ circa eiusdem cardinem adhibentur. Ouid. lib. 2. Metam.

Quamuis tardus eras, & te tua plauſtra tenebant.

Quintilianus lib. 5. cap. 13. Nam cum Scauri columnas per urbem plauſtris vectas esse dixit. Et alibi sæpe apud probatissimos scriptores.

g *Rheda.*] Nonius Marcellus. Rhedam vehiculum esse dicit, citatque illud Ciceronis in epist. ad Varronem. Quod si heri tuam rhedam non habuissem, varices haberem. Sed in id sententia est clarior eiusdem Cic. ad Atticum epist. lib. 5. epist. 17. post princ. Hanc epistolam dictavi sedens in rheda, cum in castra proficisceretur, à quibus aberam bidui. Et iterum lib. 6. loco supra allegato in verbo, Cisiā enim vehiculi genus. & in Oratione pro Milone, Obuiam ei fit Clodius, expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis. Martialis lib. 5. epig. 94.

Faustina plena Bæſcus ibat in rheda.

Quintilianus lib. 1. c. 5. Plurima Gallica voluerunt, ut rheda & petoritum. Eiusque etiam fit mentio in nostris legib. videlicet in l. cum in plures. §. vehiculum. ff. locat. vehiculum conduxisti, ut onus tuum portaret, & secum iter faceres, & cum pontem transiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat, quærebatur an etiam pro ipsa sola rheda portorium daturus fuerat. Vides cum ibi aperte rhedam vehiculum esse. Atque etiam in l. 4. ff. de supel. leg. Hincque etiam Rhedarius ipsius rhedæ ductor Ciceroni pro Milone. Et Rhedarius mulus lib. 3. de re rust. c. 17.

h *Sarracum.*] Iuuenalis saty. 3.

Longa coruſcat

Sarraco veniente abies.

Et saty. 5.

Frigida circumagunt pigri Sarraca Boeta.

Et Quintilianus lib. 8. cap. 3. An cum dicit in Pisonem Cicero, Cum tibi tota cognatio in sarraco aduehatur, incidisse videtur in sordidum nomen. Is autem locus Ciceronis est in Oratione aduersus Pisonē ipsum. Sidonius Apollinaris, Mille graues sarcinæ ad prædium ex oppido ductæ, nulla sarraca, nullaq; effeda, subuehendis oneribus attrahebantur. Et Vitruuius ante hos. Festus autem Pompeius libro 17. scribit Sarracum esse quo ornamenta scenicorum portantur.

i *Epiredium.*] Epirrhedum scribendum ex Quintiliano lib. 1. c. 10. ubi dicit compositum ab ἐν præpositione Græca, & Rheda dictione Gallica, nec tamen Græcum nec Gallum uti hoc composito. Romanos suum ex utroque fecisse. Nam & hac dictione vsus est Iuuenalis saty. 8.

Tritog, trahunt epirrhedia collo.

k *Carri.*] Vide supra in Carrus.

l *Couinum.*] Vide Paulò infra in verbo, Couinum Britannorum.

m *Arcirma.*] Arcirma, inquit Fest. Pompeius lib. 1. genus

Petorum.
Pilentum.
Couinum.
Thensa.
Arcera.

omnes tamen vehiculorum numero fuere. ⁿ Petorum enim gallicum fuit, rotarum quatuor. ^o Pilentum veneti coloris, quo matronæ vectabantur castæ, quas postea basternas dixere, ^p couinum Britannorum, ^q effeda Belgarum, ^r thensa deorum ex argento, ^s carrucæ Germanorum & Gallorum, ^t arcera infirmorum: erat enim plaustrum tectum vndiq; eas quidem currucas etiam in Italia frequen-

ANNOTATIONES.

est plaustri modici, quod homo gestare possit, aut vt alij legunt, quo homo gestari possit. Nec recordor me alibi de his legisse.

ⁿ *Petorum enim Gallicum.*] Vt autoritate Varronis lib. 14. rerum diuinarum scribit Gellius lib. 17. c. 30. Et de hoc Horatius, quem iam supra citauimus, sed hic quoque citandus fuit epist. lib. 2. epist. 1.

Effeda festinant, pilenta, petorita, naues, &c.

Quo in loco Acron interpres scribit petorita esse vehicula famularum captiuarum. Porphyrio autem alter interpres dicit ea esse quibus vehitur familia regum. Sed & idem Horatius Ser. lib. 1. sat. 6.

— *Vt ne solus rūsue peregrine*

Exirem, plures calones atque caballi

Pascendi, ducenda petorita.

Vbi Acron ipse, Petorita, inquit, genus vehiculi, alij carpenta intelligunt, nonnulli carrucas. Porphyrio autem: Petorum, ait, genus vehiculi, quod vulgo carrum dicitur. Et Festus Pompeius lib. 14. Petorum, inquit, & Gallicum vehiculum esse, & nomen eius dictum existimant ad numerum quatuor rotarum.

^o *Pilentum.*] Virgilius lib. 8. Æneid.

— *Castæ ducebant sacra per urbem*

Pilentis matres in mollibus.—

Vbi Seruius à quo Alexander id accepit, quod hic dicit. Pilentæ, inquit, sunt vehicula, sicut nunc Basternas videmus. erant etiam tunc veneti coloris, non vt nunc ruscæ, quibus nisi castæ utebantur. Eiusque loci Virgiliani idem Seruius lib. 11. eiusdem operis in eum locum,

Nec non ad templum summasq; ad Palladis arces,

Subuehitur magna matrum comitante caterua.

Subuehitur, inquit, propriè matronæ enim pilentis utebantur ad templa pergentes, vt,

Pilentis matres in mollibus.

Cæterum Liuius 1. Decad. lib. 5. Grata, inquit, ea res, vt quæ maximè, senatui vniquam fuit, honorèque ob eam beneficentiam ferunt matronis habitum, vt pilento ad sacra ludosque, carpentis festo profestoque vterentur. Et Claudianus de nuptiis Honorij & Mariæ,

Ante fores iam pompa sonat pilentaq; sacra

Præradiant ductura nurum.—

Porphyrius autem in eum locum Horatij citatum nu. præced. dicit pilenta vehicula esse, quibus regina capta duceretur. Festus Pompeius lib. 14. de eodem is loquens de qua Liuius nuper citatus Pilentis & carpentis per urbem vehi à matronis concessum est, quod cum aurum non reperiretur ex voto quod Camillus vouerat Apollini Delphico contulere. Sed & idem eo. lib. Pilentum, inquit, vehiculi genus, quo matronæ ferebantur.

^p *Couinum Britannorum.*] Couini fit mentio à Martiale loco supra citato de Effedo. Et Silio lib. 17.

Agauina falcifero circumuenit arcta couino.

Et Sidonio Apollinari in laude vrbs Narbonensis.

Iamq; & pectora prona de couino

Extensi rapiuntur, &c.

Id autem esse proprium vehiculum Britannorum atq; etiam Gallorum ostendit Pomponius Mela lib. 3. c. 4. de Britannis loquens. Dimicant non equitatu modo aut pedite, verum & bigis, & curribus Gallicè armati, couinos vocant, quorum falcatis axibus vtuntur. Et Diodorus Siculus lib. 6. Et Lucanus lib. 3. Pharf.

Et dociles rector monstrati Belga Couini.

Hincque Couinarius rector couini Tacito in vita Agricola non semel. Et couinarius eques in eodem lib. qui scilicet ex couino pugnabat,

^q *Effeda Belgarum.*] Virgilius lib. 3. Georg.

Belgica vel molli melius foret effeda collo.

Et Claudianus de mulis Gallicis,

Effeda concordēs multisonora trahunt.

Nam & Acron & Porphyrio in Horat. lib. 2. epist. 1. loco à nobis supra citato hæc dicunt Gallorum esse. Sed & adde Britannorum ex Propertio lib. 2. eleg. 1.

Effedo calatis siste Britannia iugis.

Et Cicerone quo loco supra citauimus cum de effedis locuti sumus (vide commentaria in Persium fol. 154.) Et præterea eiusdem lib. 7. epist. fam. epist. 7. In Britannia nihil esse audio neq; auri, neque argenti. Id si ita est, effedum aliquod suadeo rapias, & ad nos quamprimùm recurras.

^r *Thensa Deorum.*] Asconius Pædianus in 3. in Verrem actio. Thensa, inquit, sunt sacra vehicula, pompa ordinum & hostiarum. Subditque Thensas alias à diuinitate dici putare alios, quod ante ipsas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere & tangere qui eas deducunt. Seruius in lib. 1. Æneidos,

Hic illius arma,

Hic currus fuit.

Aut verè, ait, currus, quo ipsa in cælo vitur, vel Thensa, quæ dicitur *ἑνὶ θεῷ*, id est, à re diuina, & ea est, qua Deorum simulachra portantur. hæc ille. Quæ confirmantur testimonio Ciceronis in Oratione de Aruspicum responsis, Te appello Lentule, cuius sacerdotij sunt Thensa, & in 7. eademque vlt. in Verrem act. Omnes dii qui vehiculis Thensarum solemnes cœtus ludorum initis. Et Suetonij in Cæsare cap. 76. Sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est, sedem auream in curia, & pro tribunali Thensam. Ex rursus in Vespasiano c. 5. Nunciabantur & ex vrbe præstigia, Neronem diebus vltimis monitum per quietè, vt Thensam Iouis O. M. è sacrario in domum Vespasiani in circum deduceret. Et huc quoque pertinet illud Liuij 1. Decad. lib. 5. Quæ augustissima vestis est Thensas ducentib. triumphatibusve, ea vestiti medio ædium eburneis sellis sedent. Sed & alias Thensarum mentio est apud Ciceronem, præter illam in Verrem act. 3. Vbi Asconius id scribit quod supra ex eo diximus, etiam in 5. in eundem Verrem act. & in Oratione pro Plancio. & Suetonius in Augustum. Nec interim omiserim quod à Festo Pompeio scriptum est libro 18. Thensa, inquit, vehiculum argenteum, quo exuuiæ deorum ludis Circensibus per circum ad puluinar vehabantur.

^s *Carruca Germanorum & Gallorum.*] Vnde id acceperit ignoro, nisi forte ex Cæsare lib. 1. belli Gallici, vbi loquens modò de Gallis, modò de Germanis, eos carris vsos fuisse scribit in multis locis, à quibus vt iam supra diximus diminutiua Carrucæ dictæ sunt.

^t *Arcera infirmorum.*] Gellius lib. 20. cap. 1. Arcera vocabatur Plaustrum tectum vndique & munitum, quasi arca quadam magna vestimentis instructa, qua nimis ægri, aut senes portari cubantes solebant, Nonius Marcellus. Arcera plaustrum est rusticum tectum vndique, quasi arca, vt apud Varronem & M. Tullium inuenitur. Hoc autem vehiculi genere senes & ægroti vectari solent. Varro *ῥέευντο δὲ δὲ καὶ οὐκ ἔτι*, vehabatur enim cum vxore vehiculo semel aut bis in anno cum arcera, si non vellet, si non sterteret. Idem tamen Varro lib. 4. de lingua Latina. Vehiculum, ait, in quo faba aliudue quid vehitur, quod est ex viminibus, vehiculum dictum est, ab aliis dictum arcera, quæ etiam ex 12. tabulis appellatur, quod ex tabulis vehiculum erat factum, vt arca arcera dictum. hæc ille. Verba autem 12. tabularum reperies apud Gellium dicto lib. 20. cap. 1. Si in ius vocat, si morbus æuitæve vitium extitit, qui in ius vocabit iumentum

res fuisse comperimus:quippe ^a Nero Cæsar nunquam minus mille carrucis iter fecisse proditur longo semper agmine impedimentorum incedente. Censuitque iureconsultus titulo locati,quod si cisiarius,dum præterire contendit cæteros,cisium euertit,& feruum quassauit vel occidit,culpa non liberari, sed in eum ex loco ius dari & agi licere.

Vlpianus loco præscripto.

A N N O T A T I O N E S.

tum dato. Si nolet, arceram ne sternito. Hincque occasione sumpta Gellius exponit quid sit arcera, uti supra citauimus. Vide Baldum in 12. tab.

^u Quippe nero.] Suetonius in vita ipsius c. 30. Verum Ælius

Lampridius in vita Heliogabali tradit ipsum Heliogabalum sexcenta vehicula duxisse, asserentem decem milibus Camelorum Persarum regem iter facere. Et Neronem quintingentis carrussis iter iniisse.

Solere magnos successus ex infima fortuna, & futuras calamitates plerunque signis præmonstrari.

C A P V T XXXI.

T omnis antiquitas fabulosa est, his qui in magnis discriminibus positi, admirabiles exitus habuere, aut ex inopi calamitosaque fortuna, regium fastigium & imperia quæsiuere, quo res admirabilior videretur, commenta miraculi non semel effinxit, ut qui ex grauibus periculis postea crepti forent, maiestate & cura numinum, non casu aut fortuna, seruari viderentur. ^a Romulum & Remum ex Rhea Syluia, & Marte genitos cum exponi in profluentem Amulius iussisset, à lupa distentis vberibus alitos plerique omnes tradiderunt. Quod commentum fabulæ ab exteris nostri mutuati sunt. Nam ^b Cyro Persarum Regi, cuius latè imperium valuit, cum ab Astyage expositus & pulsus infans foret, canem vbera præbentem, illumque à feris defendentem, pastor gregis inuenisse traditur: quæ res futuram ipsius magnitudinem haud dubiè portendere visa est. Nec vana prædictio fuit: quippe qui rerum gestarum magnitudine paruo imperij spatio omnes Reges antecesserit. Hieronem ^c Syracusanum, quod ex ancilla editus fuerat, in syluis expositum apes congesto in os melle aliquandiu aluere: qui mox omnes asperitates superuadens, tantum ingenio & virtute valuit, ut ob multa rei militaris facinora, regnum Syracusis, & omnia ornamenta virtutum paulo post assecutus sit. ^d Hic est enim ille Hiero, qui præcipua & constanti fide rem Romanam iuuit, vnoque tenore amicus populi Romani & fidissimus cultor perpetuo mansit. Pari exemplo traditur ^e Semiramis circa Syriæ stagnum infans exposita, ab auibus diu alita & educata, magno præfagio futuræ felicitatis, quæ mox sublata à pastoribus, post varios casus, regia coniunx fieri, & latè imperitare meruit. ^f Midæ quoque regi Phrygiæ quum obdormisceret, formicæ, quæ tritici grana in os congestere, diuitias & opes immodicas illi futuras euidentissimis ostentis adnotarunt. ^g Habis Tartessiorum Rex, magnis difficultatibus infans agitatus, tandem inter feras à cerua alitus, & haud multo post laqueo captus, post subactas gentes & domitas, sauiantes fortunæ minas experiri desiit: qui deinde regnum assequutus, documenta egregij principis dedit, summoque iustitiæ temperamento illis gentibus præfuit. Quod commentum de ^h Telepho Herculis filio, qui aui iussu in syluis expositus fuerat, veteres prodidere: Sicut ⁱ Peliam ab equa, Paridem ab vrsa, Ægysthum à capra enutritos fabulati sunt. Adeo ex grauibus periculis ereptis, futuræ signa felicitatis quandoque fuere prænuncia. Rursus

Fabulosa antiquorum historia.

Romulus & Remus à lupa nutriti. Cyrus à cane.

Hiero ab apibus.

Semiramis ab auibus. Midas. Habis à cerua. Telephus. Pelias ab equa. Paris ab vrsa. Ægysthus à capra.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. XXXI.

^a **R**omulum.] Virgilius lib. 8. Æneidos his versibus, *Fecerat & viridi foetam Manortis in antro Procubuisse lupam, &c.*

Strabo lib. 5. Liuius 1. Deca. lib. 1. Plinius lib. 8. c. 17. vbi hæc & similia arbitratur. Fatorum magnitudini acceptam ferri æquius, quam ferarum naturæ. Iustinus libr. 43. post princ. Plutarch. in vita Romuli, & in lib. de fortuna Romanorum, & plerique qui de origine vrbs Romæ locuti sunt.

^b Nam Cyro.] Iustinus libr. 1. & iterum lib. 44. & Lucianus in lib. de sacrificiis. Ælianus de varia historia lib. 12. Aliter Herodotus lib. 2. vbi dicit illum fuisse educatum à Mitridatis vxore nomine Cyno Græca lingua, Canis: Medico Sparo: nam canem Medi Spara vocat, eo quod parentes ipsius, ut diuinitus videretur Persis eorum filius fuisse seruatus, diuulgant à cane Cyrum, cum esset expositus, fuisse educatum, hincque eam fabulam emanasse.

^c Hieronem Syracusanum.] Iustinus libr. 23. Longo quoque tempore (ut id addam) Iupiter ab apibus quoque nutritus fuisse dicitur. Ut tradit Seruius enarrans illud Virgilij lib. 3. Æneid.

Creta Iouis magni, &c.

^d Hic enim ille Hiero.] Liuius 3. Decad. libr. 2. & 4. & alibi sæpe.

^e Semiramis.] Diodorus Siculus libr. 3. c. 2. qui de columbis

dicit quod hinc Alexander de auibus dicit.

^f Midæ quoque.] Cicero lib. 1. de Diuinat. Valerius Maxim. lib. 1. c. 6. Ælianus de varia historia lib. 12. c. 45. Idem autem Animalium lib. 13. c. 1. scribit. Gordium ex Aquilæ significatione filium suum Midam Regem fore coniecisse, cum supra caput ipsius arantis primò volasset, deinde totum in diem in iugo sessitare non prius destitisse, quam is ad vesperam arationem dimisisset.

^g Habis.] Iustinus lib. 44. eodemque vlt.

^h De Telepho.] Ælianus vbi nuper citauimus. Et Lucianus in d. libello de sacrificiis.

ⁱ Sicut Peliam.] De his tribus scilicet, Pelia, Paride, Ægystho, Ælianus vbi supra. Sed & idem lib. 13. post princ. Athalantem ab vrsa quoque nutritum tradit. Ut & Strabo lib. 8. Diodorus Siculus lib. 6. c. 15. Et Lucianus vbi supra. Iouem à capra, quæ ut dicit idem Diodorus Amalthea nuncupata est, Et Ouidius lib. 3. Fast.

Stat quoque capra simul, nympha paruisse feruntur Cretides, infanti dat, dedit illa Ioni.

Et hinc Hesiodus in Theogonia in fi. illum vocat ἀνδρογύνη, id est, à capra nutritum, uti etiam Pausanias libr. 3. (vbi de Phlegia loquitur) scribit Æsculapium à capra quoque nutritum. Et ipse Diodorus Siculus lib. 4. c. 5. Cybelem à paridis & aliis feris.

*Sandroco-
tus.*

*Gordius.
Lyfima-
chus.*

*Portēta in-
felicitatis
futura.*

^k Sandrococto, qui haud multo post Indorum Rex fuit, quum Alexandro inuisus infestusque, sequitiam fugiens, per vastas solitudines curis & insomniis fatigatus, languente corpore iaceret afflictus, solusque obdormisceret, leo horribilis & pertimescendus, sudorem dormienti deterfit lingua: quod ostentum ex omni sœuitia fortunæ illum emerfurum, & mox imperij præpotentem designauit. ^l Sicut Gordium dum conductis bobus agrum coleret, aues omnis generis circumuolantes, illum ex infima fortuna ad summum honoris culmen processurum ostenderunt. ^m Mitto Lyfimachum, & alios quos referre multum operæ esset, qui sœuientes fortunæ minas & miserabiles casus, ac vim fati potestatemque mira virtute superarunt. Sed sicut post calamitates magnis præfagiis multi fœlices euentus sortiti fuere, ita ancipitem fortunam, & infandas strages ac præsens excidium veluti magna fortis humanæ documenta, nonnullis præmonstrare fata voluerunt. Quo tempore ⁿ Cræsus Lydorum rex à Cyro subactus, regno pulsus fuit, semestris filius in crepundiis articulate loquutus fertur, magno ostento & pernicioso. ^o Xerxe expeditionem in Græciam parante, equa leporem enixa, & mula quæ incertæ naturæ partum edidit, cruenta bella stragesque, & memorandum illud excidium, quæ postea præcipitantibus fati secuta sunt, præmonstrarunt. ^p Sagunti quoque, quo tempore Hannibalis excidium passa est, inter magna & assidua monstra, satis constat, infantem è matris vtero penè editum, in ipsum matris aluum reuertisse. Quod prodigium, quasi diuinationi futuri esset, teterrimum bellum & fatale excidium, ac imminens fatum quo ad internecionem funditus euerfa est, haud dubiè ostendit. Est quoque in exemplis, excisos panes ^q Syllæ temporibus, manantis sanguinis guttas fudisse, canesque & alia id genus animalia rugitu miserabili lugubres voces dedisse, bellum ciuile & intestinas clades, tantumque cædis, quantum postea effusum est, denotasse. ^r Inter quæ ancilla quæ serpentem enixa est, Marficum portendisse bellum dicitur. Multaque eiusmodi in medium afferri possent, vt taceam Tarquinium, aliosque innumerabiles, ac mille portenta, quibus maxima & cruenta bella, ac inuidentis fortunæ casus, euentusque tristissimi variis prodigiis prædictionibusque præseita fuere. Ita profecto est, vt quæ futura quandoque sunt, multis signis quasi multo antè præuisa, monitu impulsuque Dei declarentur. Et quod fati debetur, siue anceps malum, & aliqua temporis atrocitas, siue certa spes & indubia salus futura sit, nobis portentis signisque denuntietur: quibus fata imminencia & tempestates sedulo vitari possunt & cauere. ^s Sed quod de Gordio legimus, cui aues circumuolantes auspicium fecere, id nimirum ^t Vitellio principi exitio fuit. Nam Viennæ pro tribunali sedenti, supra caput & humeros residens gallinaceus, tantumque fœdarum auium superuolans, vt tenebras penè afferrent, præsens periculum & futuras calamitates quibus ad internecionem diis hominibusque infensus redditus est, non cæca existimatione præmonstrauit.

ANNOTATIONES.

^k Sandrococto.] Iustinus lib. 15.

^l Sicut Gordium.] Idem author lib. 11.

^m Mitto Lyfimachum.] Vide eundem lib. 15.

ⁿ Cræsus Lydorum Rex.] Plinius lib. 11. c. 51. & li. 15. Similiter quoque Liuius 3. Decad. lib. 1. paulò antè si. tradit Romæ infantem semestrem in foro olitorio triumphum clamasse. Quin & ipse eiusdem Deca. lib. 4. infantem in vtero matris Io triumphæ clamasse.

^o Xerxe.] Herodotus lib. 7. Valerius Maximus lib. 1. c. 6.

^p Sagunti quoque.] Plinius lib. 7. cap. 3. in si. & Eutropius de gestis Romanorum lib. 3.

^q Syllæ temporibus.] Paulus Orosius Historiarum lib. 5. cap. 17. Julius obsequens Prodigiorum c. 114.

^r Inter quæ ancilla.] Iulius Obsequens de Prodigis cap. 118.

^s Sed quod de Gordio.] Iustinus lib. 11.

^t Vitellio principi.] Suetonius in vita illius c. 9. & iterum c. omnium postremo. Et Cornelius Tacitus lib. 19.

Par exemplum Tarquinij superbi, & Thrasybuli Milesiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij, & Zopyri Assyrij.

CAPVT XXXII.

QUOD ^a de Tarquinio superbo scriptum legimus aliquando, qui odio inexpressibili diis hominibusque infensus, regno pulsus fuit, quum Gabios olim opprimere vellent dolis, quia nuncius filij dubiæ fidei videbatur, ne secreta sui consilij panderet, in hortos quibus deambulabat, illum adduxisse. Et quum nihil responderet, summa papauerum capita baculo decussisse: quo ænigmate quid vellet pater, filius intellexit. Idem de ^b Thrasybulo Milesiorum tyranno, non mitioris perfidiæ, scriptum accepimus. Quum enim à Periandro Corinthio nuncio consultus foret, quid sibi agendum putaret, vt omni suspicione procul & metu vacuus imperitaret, quasi elinguis foret, nihil aliud retulisse fertur, præterquam quòd nuncium Periandri haud exploratæ fidei virum, in segetem messi maturam adduxit, summasque frumenti aristas baculo decussit, nullo verbo reddito, eodem nuncio anxie prosequente, & quid vellet Periandro referri expectante. Quo facto intellexit sagacis vir ingenij, vt si ciuibus dominari, & tyrannide potiri cuperet, principes ciuitatis & summa capita rerum,

ANNOTATIONES IN CAP. XXXII.

^a **Q**UOD de Tarquinio superbo.] Dionysius Halicarnassæus lib. 4. Liuius 1. Dec. lib. 1. Valerius Maximus lib. 7. c. 4. Plinius lib. 19. cap. 4. post princip. & iterum c. 8. paulò ante si. Iulius Frontinus Stratagematum lib. 1. cap. 1. Seruius

in lib. 6. Æneid. enarrans eum locum,

Vos & Tarquinius Reges animamque superbam,

Victoris Regis &c.

^b De Thrasybulo.] Aristoteles Polit. lib. 3. c. 9. & lib. 5. c. 10. & Herod.

quibuscunque modis posset, è medio tolleret, tacitisque ambagibus sublati potentioribus, illum regno potiturum depulso metu, affirmavit. ^c Atque hic Periander fuit, qui tyrannos, si diuitibus dominari cuperent, amore potius ciuium & charitate, quàm armis stiparentur, monuit & suavit. Non enim parua duxit munimenta, beneficentiam & studia hominum ad perpetuitatem. ^d Sed in hoc stratagemate, quod de Sexto Tarquinio legitur, cuius fœda vitia, & fœdiores libidines fuere, quòd odio & disfidio patris simulato, ob suorum morum difficultatem, superbūque ac immodicum imperium, fugam fecisset, Gabiosque infestam Tarquinio gentem petiisset, ab illisque exercitui præfectus fuisset, vno atque altero prælio prospere rem egisset tunc demum creditam sibi vniuersam rem Gabinam, sublati de medio primoribus patrum, haud difficulter nec magno certamine in manus Tarquinij tradidisse. Haud absimile factum, sed pari exemplo, eisdemque confictis dolis, rem gestam apud Persas inuenimus. ^e Namque Assyrij quum à Dario descuiissent, Babyloniamque urbem præualidam occupassent, difficilisque expugnatio foret: in magna rerum difficultate Zopyrus quidam ex optimatibus, homo callidus & veterator, ex omni barbarie ad omne facinus promptissimus, animo inuerecundo & astu barbarico, truncis auribus & naso, lacero corpore, & facie deformata fœdum in modum, singulare genus fraudis commentus fuit. Quippe simulans se à Dario tam fœdè cæsum, quum illo oris dehonefamento conspicuus foret, Assyrios & Babyloniam petiit, asserens sibi nullum nisi apud Darij hostes receptum tutum putasse. Inde ab Assyriis benignè exceptum, turmis equitum præfectum dicunt fuisse, vno atque altero prælio contra Darium prosperè rem gessisse: & cum ex composito victor fuisset, tunc postquam dux totius militiæ constitutus fuit, vniuersum sibi creditum exercitum, ipsamque Babyloniam valido præsidio munitam, in Darij manus haud multo negotio dedisse. ^f Pisistratus quoque memoratur callido astu & vafro ingenio, vt Athenarum dominio potiretur, lacero & deformato corpore, pluribus sibi illatis vulneribus & plagis, in forum prodiisse, & clamore querulo, magnisque fletibus, incensam multitudinem aduocasse, ea sibi vulnera ab inimicis illata palam vociferatus: & cum custodes corporis, manus iuuenum audacissimorum accepisset, tyrannidem Athenis magno scelere & perfidia inuasisse. ^g Neque absimili exemplo Dionysium, qui Syracusas flagitiosius occupauit, pari audacia & astu idem factitasse accepimus. Namque dolosis cõsiliis se multorum insidiis appeti asseuerans, prope concionantis in modum per infimas obtestationes apud populum, perucit, vt sexcentos circa latera armatos sumeret: quo agmine stipatus, graui & superbo dominatu patriam occupauit. Adeò perniciosis exemplis & vesana cupidine mouentur homines, vt quod virtute nequeunt, callido astu & malo facinore assequantur. ^h Proditur memoriæ iuuenis inter ceteros non ignauus spiritus, ex optimatibus quos Aristodemus tyrannus extorres fecerat, hoc consilio vsus, vt patriam ab impotenti seruitute liberaret, Non corpore plagis afflicto, vt fides haberetur, ad Aristodemum venit: & quos fidissimos habebat, exciuit, illósque in saltus inuios & inaccessos vbi dispositæ erant insidiæ, adduxit, quibus debellatis, & tyranno occiso, Cumas seruili iugo liberauit. ⁱ Soffis verò Syracusanus, homo versuti ingenij, nouandi res occasionem nactus, quum similibus dolis sanguine fœdatus, & veste lacera, lamentabili voce contra Dionem multitudinem exciret, consilio parum celato, postquam dilicuit fraus, tanquam molitor nouarum rerum, & vulgi turbator, Athenis iudicium subiit, & intestinae fraudis pœnas luit.

Imperium stabile.

Tarquinij iunioris techna.

Zopyri facinus.

Pisistrati dolus.

Dionysij in occupanda tyrannide ars.

Soffis.

ANNOTATIONES.

Herod. libr. 5. & Dionys. Halicar. d. lib. 4. & Laërtius in vita Periandri, vbi ascribit epistolam ipsius Thrasybuli in eam rem.

^c Atque hic Periander.] Laërtius in vita illius.

^d Sed in hoc stratagemate.] Hæc sunt Lini j. Decad. lib. 1.

^e Namque Assyrij.] Herod. lib. 3. non longè à si.

^f Pisistratus quoque.] Herodotus lib. 1. Iustinus lib. 2. Laërtius in Solone in epistola ipsius ad Epimenidem. Plutarchus in eodem Solone, vbi hos Satellites dicit fuisse voca-

ros Coryniphoros, ab armis quibus utebantur sic dictos. Et vide Aelianum de varia historia lib. 8.

^g Neque absimili exemplo Dionysium.] Vide Aristotelem lib. 3. Politic. cap. 9. in fi. & iterum in lib. 5. cap. 5. Et Isocratem in Oratione ad Philippum 1.

^h Proditur memoria iuuenis.] Hæc Dionysius Halicar. lib. 7. sed ipsius Aristodemi necem aliter describit Plutarchus in libro de claris mulieribus cap. 25.

ⁱ Soffis verò Syracusanus.] Plutarchus in vita Arati.

Libri secundi Genialium dierum finis.

R 4

ALEX

ALEXANDRI AB

ALEXANDRO IVRISPERITI

NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM

LIBER TERTIVS.

*Quid dicatur idem apud Philosophos, & quid idem à Iureconsultis, discussum
cum Hermolao in conuiuio familiari.*

CAPVT I.

ERMOLAVS Barbarus amicus meus summus, perquam fuit literis homo ornatissimus, bonisque disciplinis & ingenuis artibus excultus, ac præter ingenij amœnitatem, quæ plurima in homine fuit, doctrina quoque curiosa, eleganti. Ad eum quotidie, dum Romæ ageret, complures viri bene literati, atque in studiis doctrinarum magistri sapientiæque doctores facundissimi, exercendi animi causa frequentes ventitabant. Accipiebátque singulos ille, aut noua lectione authoris non vulgaris, nonnunquam quæstiunculis ex philosophia minime procacibus, & petulantibus, sed placidis & ingeniosis, ac pro æstimatu cuiusque festiua quadam argutia animum lacessentibus: ita vt ipsius consuetudine & sermone quotidiano semper quisque doctior & lepidior fieret. Forte verò cum festa solennique die ad cœnam ab eo inuitati nonnulli ex nostratibus boni adolescentes studia humanitatis professi, & nos vnà transactis negociis conueniremus, excepit nos ille cœnula admodum lauta & frugi, non prodigis epulis, & paratu magno, sed parco, breui, & parabili cibo, & vt tenui conuictu, ita summa voluptate comitatéque mutuos ipse sermones mistos conuiualibus iocis, in longum protrahebat. Cúmque inter cœnandum, sicut solebat in conuiuio familiari, iuuenis quispian lætæ indolis, & haud illiteratus, Thesei res gestas nuper è Plutarcho in Latinum versas, scitè admodum & venustè lectitaret, quóque pacto in Crêtam delatus, Labyrinthi errores, & Minotauri monstra superarit, reuersóque vt Athenienses ob res fortiter gestas, dies festos dedicarint: & alia permulta, vt ingenium facundiæque eius fuit in extollendis vendicandisque Græcorum rebus, plusquam satis est, profusi: Hoc quoque legebat, nauim qua in Crêtam Theseus delatus fuerat, ad Demetrii Phalerei tempora Athænis seruata custodiri. Et quia longo æuo absumpta materia fuit, lignis antiquioribus detractis, nouisque coaptatis, diu mansisse. Eaque cum eadem Thesei nauis diceretur, apud philosophos aliósque physicæ studiosos, an eadem esset nauis, an verò altera, ancipitem quæstionem incidisse. Cúmque hæc & pleraque ex Plutarcho in hanc sententiam ille legisset: Morosa, inquit Hermolaus, & quæ nihil habeat controuersia, quæstio hæc inter philosophos agitari cœpta fuit. Cui enim non explicatum est, vbi materia non eadem subest, quæ prius erat, & si loco illius altera suffecta sit, minime eandem rem dici oportere? Constat enim, nauim quæ demptis tabulatis & tignis, ex noua materia coaptata est, non eandem esse. Siquidem cum quid idem esse dico, illud ita demum esse idem putandum est, si nihil ei additum detractumve sit. Nauis ergo quæ veteri dempta, & noua coaptata materia, facta est, quia non eadem materia nunc est quæ olim fuit, eadem omnino dicenda non est. Cúmque me, qui vnà aderam, quid de istiusmodi re iudicij haberem, potissime interrogaret: respondi, meminisse me in complurium iurisconsultorum libris secus longe atque ipse censeret, scriptum legisse, quos omnes contrà sentire, atque isti opinioni aduersari haud dubium fuit. Namque ^a Alphenus iuris ciuili & veterum literarum impense doctus, haud immerito existimauit, vbi iudicium coram vno pluribusve agitari cœptum fuit: si illis fato perfunctis alij suffecti sint, idem iudicium censi: & populum eundem esse qui nunc est, & qui ab hinc centum annis fuit: Nauim quoque, quæ mutata veteri materia, noua suffecta est, non aliam, sed eandem decere existimari. Quod si aliter dicimus, vtique foret, vt nos qui immutatur quotidie, iidem non essemus, qui ab hinc anno fuisset. Quin etiam, si longius euagari libet, inueniemus ^b Vlpianum magna virum autoritate, qui ob excellentem doctrinam, Aurelij Alexandri imperatoris sacri scriniorum ^c magister fuit, & Pomponium ^d pariter iuris scientem & peritum, literis prodidisse: Si grex mihi testamēto legatus esset, isque adeo immutatus est, vt ne

ANNOTATIONES IN CAP. I.

^a **A**lphenus.] In l. proponebatur. ff. de iudiciis.
^b Vlpianum.] In l. grege. ff. de legat.

^c Scriniorum magister.] Aelius Lapidus, in vita ipsius Alexandri.
^d Et Pomponium.] In l. si grege. ff. de lega. 1.

^e Plato

Idem.

*Idem apud
iureconsultos.
l. mortuo. ff.
de iudiciis.
& est textus
Pauli.*

*l. grege. & l.
si grege. ff. de
leg. 1.*

ouis quidem quæ scripti legati tempore fuit, hodie superfit, sed omnis ex sobole postea nata suffectus fit, eundem gregem dici, atque idè legatum testamento deberi: quia cum quid loco alterius sufficitur, idem existimari haud dubium est. Atque hoc, inquam, apud veteres iurisperitos ita in confesso fuit, ut exploratius nihil esse possit. Cùmque Hermolaus me fuisset intuitus, veluti fateretur quod assererebam: Esse, inquit, arbitror ut dicis, etsi mihi hæc sententia omnino non probatur, cui prorsus non accedo: & cùm ista sit veterum iurisperitorum opinio, ut modo dixi, aliquid obniti non auderem, si penitus vera foret. Nam quod asseueras Vlpianum & iureconsultos sentire, facilis est & expedita distinctio, id quod asserunt censerì in casibus per te modò explicatis, non tamen ut in omni re, omni que negotio idem statuendum censeam. Nam si altius rem intueri volumus, profecto referre arbitror, cum quid idem esse dicimus, an illud eiusdem substantiæ & formæ, an verò alterius dicamus. Formam verò à substantia abesse nō ignoras, quas à vestris iureconsultis materiam & speciem appellari audio, quam Aristoteles *ἐὶδὸς* nuncupat, ^e Plato *εἶδός*: nonnulli materiam, plerique causam & formam. Cum ergo aliquid idem esse dico, hoc apud physicos ita receptum est, quod est vero propius, tunc demum illud idem dici oportere, si eadem materia subest quæ prius fuit, & forma seu species immutata non est: idque posse internosci, quòd mutatio formæ vel substantiæ diuersam, non eandem rem facit. Na- uis ergo quæ tignis detractis ex alia materia coaptata est, & grex noua sobole suffectus, sic populus & alia hoc genus, quia materia, seu maui substantia, non eadem est, quæ olim fuit: quippe quia illa dem- pta, alia suffecta est: licet forma vel species nauis, gregis, populi, eadem subfit, eandem rem non esse haud dubie efficit: quum diuersa materia vel forma dissimilem rem, non eandem efficiat: alioqui di- cendum foret, easdem nunc Athenas esse, quæ quondam fuere, eandem Carthaginem, eandem deni- que Romam, vrbes præualidas olim & populos præpotentes: nunc (ut vides) ita incendiis & ruinis deformatas, vastas, & infrequentes, ut illarum vix memoria aut vestigium extet. Vestri verò iurecon- sulti rem aliter intuentes, licet materia rei mutata, si altera illius loco suffecta sit, dummodo eadem species maneat, eandem rem dici putant: credo quia nihil officit aut repugnat, quare illud ex consti- tutione iuris idem censerì non debeat. Etenim si in demortui loco suffectus est iudex, vel si testamen- to quispiam gregem legauit, seu quid aliud arbitrere, licet quod prius erat, mutatum sit, & aliud illius loco suffectum: quia non propterea mutata testantis voluntas probatur, ex qua iuris constitutio pen- det, eandem rem censerì proculdubio facit. Vbi enim ratio legis inest, ibi idem esse iudicium, bonum & æquum est. Quod apud physicos, qui rem acutius intuentur, & magis hæc ad viuum reseruant, cum sint rerum scientissimi, & artium periti, non ita receptum est. Leges enim quod probabile est, quan- tùmque æquitas & ius suadet, sequuntur: physici verò, quantum veritas & ratio necessario conuincit, efficiunt. Ex hoc igitur effici cogique potest id de quo disceptabatur, nauim quæ mutata veteri mate- ria, ex altera coaptata est, quia non eadem substantia subest quæ pridem fuit, licet vestri iurisconsulti aliter sentiant, tamen secundum physicas rationes eandem non esse, nec censerì: quia mutata materia vel substantia, diuersam, ut dixi, non eandem rem facit. Hæc Hermolaus admodum facundo, ut erat, ingenio, multaque cum elegantia verborum, apud complusculos qui aderamus, dum cœnulam no- bis daret, scitè subtilitèrque differebat.

*Idem apud
philosophos
& physicos.*

A N N O T A T I O N E S.

^e Plato *εἶδός*.] Ipse Plato lib. 6. de Repub. & in Timæo, & alibi sæpe. Et ex eo Cicero libr. 1. Tuscul. Quæst. itémque lib. 1. Academicarum quæstionum, & in lib. de Orat. & Dio-

genes Laërtius in vita ipsius Platonis non semel. Tu autem de huiusmodi *εἶδός* vide D. Augustinum in lib. octoginta trium quæstionum. & D. Thomam quæstio. 15. ar. 1.

Gentium diuersarum mores in condendis humanis que corporibus defuncto- rum, & qui Romanorum usus fuerit.

CAPUT II.

ROMANOS olim ab ortu vrbis, defuncta corpora humi ^a condere neque cremare consueuisse, illud argumento est, quòd ^b Numæ Pompilij corpus in arca lapidea post multa secula à Cneo Terentio in Ianiculo inuentum, vetustissimi authores tradunt. Postea ^c quum longinquis bellis defunctos erui cognouissent: ut igni cremarentur, decreto sanxerunt. Primus ex patriciis Cornelius Sylla traditur, qui decedens igni se cremari voluit, veritus talionem: nam ipse corpus Marij & eruta ossa subuertit, & in Anienem misit. Inde mansit diu defunctos cremandi consue-

*Romani ini-
tio humi cō-
debant, non
cremabant
corpora.
Cornelius
Sylla pri-
mus crema-
tus.*

A N N O T A T I O N E S I N C A P. II.

^a *Humi condere.*] Quod & Græci quoque faciebant, unde sepulchra illis *ῥήια* dicebantur *ῥήια τῶν ὀνυχῶν* *ῥήια τοῖς νεκροῖς ἔσαν*. Id est ab ea quæ mortuis iniicieba- tur terra, ut scribit Thèocriti interpres in Pharmaceu- tria.

^b *Numæ Pompilij.*] Liuius 4. Decad. libr. 10. vbi non Ia-

niculo inuentum fuisse dicit, sed in agro L. Petilij scri- bæ sub Ianiculo. Valerius Maxi. qui idem dicit libr. 1. cap. 1. vbi de Pub. Cornelio loquitur, & Plinius authorita- te Cassij Heminae vetustissimi authoris libro 13. capit. item 13.

^c *Postea quum longinquis.*] Hæc vsque ad clausulam, à qua sequuntis

Roma.
Thaletis
mos sepeliē-
di.
Heracleti.
Carthagi-
nensium.
Syrorum &
Ægyptio-
rum.
Conditā
corpora.
Succus ce-
dri.
Teda.
Pythagoræo
rum sepeliē-
di mos.
Lycurgi sē-
sentia de se-
pultura.
Albanorū.
Taxilorum.
Brachma-
num.
Iberorum.

tudo : à qua sequitis temporibus dum Antonini Cæsares imperitarent, desitum fuit. Tunc enim illo more abrogato, denuo corpora humi condere cœpere, ex instituto^d Thaletis, qui cum omnia ex aquis constare dicat, defunctos terræ mandare iussit, ut humore dissoluantur. ^e Heraclytus verò igni, tanquam ad originem suam reuertantur, quippe cum omnia ex igne constare diceret. ^f Carthaginenses verò cum prius terra obruerent fato defunctos, postea à Dario admoniti, mutato consilio, igni tradidere. ^g Apud Syros^h & Ægyptios condendi & non cremandi corpora, medicatâque cadauera asseruandi in loculis, vetustum morem inualuisse accepimus. Condiebant enim cadauera myrrha, aloë, cedro, melle, sale, cera, bitumine & resina, odoribus & vnguentis delibuta. ⁱ Ex succo enim cedri exanimum corpus seruari, sicut viuentia corrumpi, haud dubie perspectum est. Sudore quoque ligni tedæ concisæ & furnis adaectæ, apud eosdem mortuos delibutos, seruari prodiderunt, ita lineamentis integris, ut viui apparerent: quod ab exteris regibus vsurpatum accepimus, ut eorum corpora non cremarent, sed differta odoribus tumulo inferrent, aut humi conderent. In tantumque odores ad defunctos pertinere creditum est, ut quamuis cremarentur, ^k vnguenta tamen^l & odores flammæ iniicerent. ^m Pythagoræi non vnguentis, sed foliis populi, myrti, & aloës stipati, humi mandabant, sicut M. Cato condi & humari voluit. ⁿ Lycurgum legimus nihil cum mortuo sepeliri mandasse, sed puniceo amictu velatum, & oleæ fronde circumdatum, terræ mandari voluisse. ^o Albanis pecuniam cum mortuis sepelire in loculis mos erat. ^p Taxilis, Brachmanis, ^q & Iberis, vulturibus defuncta corpora

A N N O T A T I O N E S.

sequitis &c. sunt ex Tullio lib. 2. de legibus. & ex Plin. lib. 7. c. 54. Sed & Pyrrhus Aliensis apud Laërtium in eius vita dicit Romanos suorum corpora incendere solitos, ^d Ex instituto Thaletis.] Tullius libr. 1. de natu. Deor. & Vitruuius libr. 2. cap. 2. & alij plurimi quos tibi congeffi in Commentariis Nobilitatis c. 3. n. 586. incip. fuerunt enim. ^e Heraclytus.] Vterque tam Ephesinus quàm Metapontinus, ut videbis in dictis nostris Commentariis ubi supra n. 571. incip. fueruntque plurimi. ^f Carthaginenses verò.] Iustinus lib. 19. ^g Apud Syros.] Strabo de Assyriis loquens qui iidem sunt libr. 16.

^h Et Ægyptios.] Herodot. lib. 2. aliàs 3. Diodorus Siculus lib. 2. c. 5. Strabo lib. vlt. Pomponius Mela libr. 1. c. 9. vbi de his. Mortuos, inquit, nec cremare, nec fodere fas putant, verum arte medicatos intra penetralia collocant. Plinius lib. 11. c. 37. vbi dicit eos asseruare cadauera medicata. Lucianus item in libello de Luctu, Stobæus ferm. 120. aut aliorum computatione 122. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 3. Æneid.

Sanguine & sacri patrias &c.

Et de his etiam illud est Silij Italici lib. 13.

Ægyptia tellus

Claudii odorato post funus stantia saxo

Corpora, & à mensis exanguem haud separat umbram.

De illis quoque tradit Nicolaus in Collectaneis de moribus gentium, & post eum Stobæus Ser. 120. vel aliorum computatione 122. Quod nefas esse putant homines mortuos comburere, nam persuasum habent ignem animatam quandam esse beluam, quæ, quæcumque nanciscitur, deuorat ac consumit. At cum est expleta, ipsam & quæ ab ipsa vorata sunt, vnà emori, & propterea nec cremare, nec beluis offerre corpora, ut aliæ pleræque nationes, Ægyptij statuerunt, sed ea condire, ne à vermibus consumi possent. Sed & tradit vterque Persas quoque nephas ducere mortuos cremare. Ignem enim Deum esse existimant, quare non iustum esse humanum cadauer Deo offerre.

ⁱ Ex succo enim cedri.] Vitruuius libr. 2. cap. 9. Nam reliquæ res, cum sunt vnctæ uti etiam libri oleo cedreo à tineis & à carie non læduntur. Et antea dixerat opera quæ ex cedro construuntur permanere ad æternam diuturnitatem. Nam & Plinius d. lib. 13. c. 13, in prin. scribit illos Numæ libros tã diu durasse quod cedrati essent. Sed & idẽ lib. 13. c. 5. scribit æternitatem esse materiæ cedrinæ. Itaque & simulachra Deorum ex ea veteres factitalle. Ante eum autem Theophrastus de historia plantarum scribit cedri naturam esse perpetuam. Ex poetis autem lege Virgilium libr. 7. Æneid.

Quin etiam veterum effigies ex ordine amorum.

Antiqua ex cedro, &c.

Vbi Seruius, Quod lignum, inquit, non fecilẽ consumitur vetustate. Hoc genus ligni tineæ nescit corruptionem,

quod ex antiquitate non sentit, ut cedria peruncta, ligna custodit ac seruat. Vnde Persius saty. 1.

Et cedro digna locutus.

Ante illum autem Donatus ibi, Aut, inquit, ex cedro factæ: quia hoc genus ligni tineam nescit, corruptionemque ex antiquitate non sentit, aut cedri oleo perunctæ: quoniam ligna custodit ac seruat. Vide Codices emendatioris. Et Ouidius lib. 3. Tristium eleg. 1.

Quod neque sum cedro flauus.

De libro enim loquitur. Et iterum,

Nec titulus minio, nec cedro charta notatur.

Et Horatius in arte poetica,

— Speramus carmina fingi

Posse, linenda cedro, & leui seruanda cupresso.

Quo in loco Acron & Porphyrius interpretes scribunt hanc arborem tineas submouere.

^k Vnguenta tamen.] Plinius de vnguentis loquens lib. 13. c. 1. honosque is & ad defunctos pertinere cœpit. In quam etiam sententiam & illud Virgilij lib. 6. Æneid.

— Et abena vndantia flammis

Expediunt, corpusq; lauant frigentis & vngunt.

Quo loco Seruius illud simile Ennij adducit,

Tarquini corpus bona foemina lauit & vnxit.

Sed & Homerus loquens de funere Achillis lib. 24. Odyss. non multo post princ.

Καί το δ' ἐν τ' ἐδῶν θένον, καὶ ἀλείφατι πολλῷ, &c.

^l Et odores.] Vnde illud Propertij, lib. eleg.

Cur nardo flamma non oluere meæ.

Et Iuuenalis saty. 4.

Et matutino sudans Crispinus amomo

Quantum vix redolent duo funera.

Et Persius saty. 3.

Compositus lecto, crassiq; litatis amomis.

Et saty. 6.

Sed cœnam funeris heres

Negliget iratus, quod rem curtaueris, urna

Ossa inodora dabit.

Et Statius.

Ver Arabum Ciliciumque fluit floresque Sabæi.

Hinc Iurisconsultus in l. & ideo. §. 1. ff. de in rem ver. scribit, quod si seruus ordines emerit & ad funus erogauerit, quod ad dominum suum pertinebat, videri in dominum versum. Et vide infra eod. lib. c. 7. vbi de Sylla agimus.

^m Pythagoræi non.] Plinius lib. 35. c. 12. vbi tamen non aloës dicit, sed oleæ.

ⁿ Lycurgum.] Plutarchus in vita illius.

^o Albanis.] Strabo lib. 11.

^p Taxilis.] Idem lib. 15.

^q Et Iberis.] Silius Italicus lib. 13.

Tellure, ut perhibent, is mos antiquus Iberia

Exanima

obiicere. ^r Barchæis quæ apud Colchos & Iberos gens est, agnatos morbo extinctos, velut ignavos & degeneres, igni tradere: in bello autem absumptos, tanquam fortes & strenuos, obiicere vulturibus. ^s Parthi ^t & Magi procul à nostro orbe siti, honestissimam sepulturam vulgo auium aut canum laniatus putauere, nudaque tantum ossa quæ supererant, terræ mandare assuerant: ^u Sicut apud Hyrcanos, quorum horrida & inculta vita est, aliasque gentes indomitas, canes pro sepulchro fuere, ^x qui sepulchrales dicti. Hos affluentibus cibo nutriebant, & suos quisque canes parabant in vita, à quibus mortuus laceraretur, atque hoc eximium & solenne putabatur funus. ^y Persæ fato defunctos, cera circumlitos, ut maxime diuturni essent, domi condebant. ^z Assyrij in melle, regum vero in paludibus: ^a Humi vero tradere, aut igne cremare, capitale fuit. ^b Essedonum traditur mos, ut parentum funera cantibus prosequantur, mox cœtibus propinquorum aduocatis, quod dictu auditumque fœdum est, ipsis cadaueribus immistis ouillis carnibus vescantur. Id quod ^c ab Indis ^d & Massagetis usurpatum ferunt, quorum prodigiosa immanisque natura est: nam senio confectos in frustra cedere, illorumque carnibus, immistis pecudibus, vesci assuevere. Id quoque apud ^e Derbices Persicam gentem, & cum ^f Hybernis efferatis hominibus commune fuit, ut parentes & affines qui succubuerunt, comesset pietatis maximæque honestatis munus putarent: quod ^g Chrysippus philosophus probauit, & literis prodere non dubitauit. Fuitque proditum, eosdem ^h Derbices in more habuisse, viros etiam progressos ætate, more hostiarum immolare ad aras, mulieres vero senescentes præfocare. Tradunt ⁱ Hyperboreos illos penitissimos, qui in extremo orbis tractu siti sunt, homines rigentis barbariæ, & omni humano generi infociales, eos qui longo æuo vixerunt, post epulas & familiare conuiuium fertis redimitos, ex rupe abrupta in mare dare præcipites: quæ lex in ^k Co insula ad Hellespontum fuisse traditur, ut supra 60. annos nati, aconito vitam finire cogantur, ne ipsi desides & ignaui, fortium virorum cibaria absumerent, locumque & partes aliorum occuparent. Quod de ^l Caspiis quoque memoriæ proditum est: nam filij parentes septuagenarios domi clausos, aut in loca inculta & deserta intimasque solitudines expositos, vel fame enectos, siti & inopia conficere, celebre funus putarunt. ^m In Scythia gens

Barchæorū.

Parthorū.

Magorum.

Hyrcanorū
canes sepulchrales.

Assyriorū.

Essedonum.

Indorum.

Massagetarum.

Derbicū &

Hybernorū.

Hyperboreorum.

Lex in Co
de morte irroganda senibus.

Caspiorum.

Scythie

mos.

ANNOTATIONES.

Examina obscœnis consumit corpora vultur.

Propter eā dicebat Diogenes si vultures suum cadauer lacerarent, Iberam fore sepulturam. testis est Stobæus Ser. 120. aut aliorum computatione 122.

^r Barchæis.] Ælianus de Animalibus lib. 10. cap. 22. vbi tamen non eos Barchæos, sed Barcæos appellat.

^s Parthi.] Iustinus lib. 41.

^t Et Magi.] Cicero lib. 1. Tusculanarum Quæst. Strabo lib. 15. ad fin. Agathius de bello Gothorum lib. 2. Adde & in vniuersum Persas apud quos mortuus non prius humatur quam ab alite, aut à cane trahatur, ut tradit Herodotus lib. 1. & D. Hieronymus lib. 11. & Agathius lib. 2. Historiarum, vbi de sepultura Mermerces Regis Persarum disserit. Et quod de auibus hic dicitur, idem Bactrianos factitalse ex lege, ut scilicet mortuorum cadauera volucris deuoranda traderent, tradit Plutarchus in libello quo disserit, num improbitas sufficiat ad infelicitatem. Et Diuus Hieronymus Iouinianum lib. 2. Quod cum, inquit, Alexandri præfectus emendare voluisset, penè amisit prouinciam. Strabo autem lib. 11. dicit ab Onesicrito scribi, sed minimè verum esse se putare.

^u Sicut apud Hyrcanos.] Cicero d. lib. 1. Tusc. Quæst. Plutarchus & D. Hieronymus vbi supra. & Sextus Empericus, & Silius Italus d. lib. 13. id tamen Regum cadaueribus priuatim tribuens.

Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est

Hyrcanis adhibere canes, &c.

Diogenes dicebat, si canes suum cadauer laniarent, Hyrcaniam sepulturam fore, ἡρκαπρία ἔσται ἡ ταφή. Apud Stobæum d. Ser. 120. quem alij 122. faciunt. Sed & adde apud Caspios idem obseruari quoque, ut scribit Eusebius lib. 1. præparat. Euangelicæ, c. 3. Vide item infra hac de re.

^x Qui sepulchrales dicti.] Strabo lib. 11. ^y Persæ.] Cice. d. lib. 1. Tuscul. quæst. & Herodotus lib. 1. Strabo lib. 15. vbi postea subdit eos dimittere magos infultos vulturibus commedendos.

^z Assyrij in melle.] Herodotus lib. 1. non longè à si.

^a Humi verò tradere.] Procopius vbi supra. Neque enim, ait, aut vna condere, aut terra obruere defunctorum cadauera fas est Persis. Et Diogenes Laërtius in procemio scribit Magos Persarum Philosophos impium ducere in

igne sepelire, nam & ignem vice numinis colebant, quod & ipsum antè tradiderat, de Persis in vniuersum loquens Herodotus lib. 3. vbi & idè dicit de Ægyptiis. Et nos quoque de Persis diximus in nostris commentariis Nobilitatis c. 31. nu. 576. incip. vnde & Apollo. Sed & quod ad eorum funera & sepulturas pertinet, Sextus Empiricus scribit Persarum morem esse vita functos, in cruce tollere, nitro salire, & post modum corio contegere.

^b Essedonum.] Herodotus in Melpomene, qui est lib. 4. Strabo lib. 11. Pomponius Mela lib. 2. ad princ. Solinus cap. 25. Sed & Sidones quoque parentes deuorabant, excepto capite quod inaurabant. Ut testis est Zenodotus in Collectaneis in prouerbio, νόμος ἐν χόρῳ.

^c Ab Indis.] Herodotus in Thalia non semel loquens priuatim de Indis qui Callatiæ vocantur, & qui item Padai, & in Melpomene. Strabo lib. 15. Pomponius Mela lib. 3. c. 7. Solinus c. 65.

^d Massagetis.] Herodotus lib. 1. Strabo lib. 11. Chrysostomus in D. Matthæum homilia 10. Eusebius de præparatione Euangelica lib. 1. c. 3. D. Hieronymus in Iouinianum lib. 2. Tertullianus quoque aduersus Marcionem, idè què dicit gentem Ponticam facere.

^e Derbices.] Strabo, Chrysostomus, Eusebius, Hieronymus, vbi supra citauimus.

^f Cum Hybernis.] Strabo lib. 4.

^g Chrysippus.] In lib. de Iure apud Laërtium in vita illius.

^h Eosdem Derbices.] Strabo lib. 11. & Ælianus de varia histor. lib. 2. post princ.

ⁱ Hyperboreos.] Pomponius Mela lib. 3. c. 5. vbi de Scythia. Plinius lib. 4. c. 12. Solinus cap. 26. Sed & Tybarenos viros suos seniores præcipitalse tradit Eusebius d. lib. 1. præparationis Euangelicæ cap. 3.

^k In Co insula.] Strabo lib. 10. Ælianus variæ Historiæ lib. de Politiis. Sed & apud Sardos ex lege filij patres senio confectos fustibus cadebant, & vnà cum eo interemptorem sepeliebant. Ex Æliano de varia Historia lib. 4. post princip.

^l Quod de Caspiis.] Strabo lib. 10. non semel. Eusebius & D. Hieronymus vbi supra.

^m In Scythia.] Silius lib. 13.

At gente in Scythica suffixa cadauera truncis

Lenta

Phrygia.
Nasamomum.
Thracum.
Indorum.
Aliorum quorūdam.
Æthiopū.
Paonum.
Ichthyophagorum.
Trogloodytarum.
Gymnesiarum incolarum mos.
Arabum.
Panebiorū.
Saitanorū.
Lotophagorum.
Atheniensium.
Phrygum.
Megarensium.
Phoenicum.
Aphrorum.
Atheniensium in sepeliendis corporibus cura.
Nicias.

est, quæ parentum cadauera inter niues & glaciem truncis affixa arboribus detineant, illa terræ mandare, pro scelere proque flagitio arbitrati. ^a In Phrygia mortuos sacerdotes non defodiunt, sed super lapidibus decem cubitis erectos, sublimes constituunt: ^o sicut Nasamones, qui sedentes mortuos statuebant. Thraces quoque fama est ^p & Indos, ætate confectos, illos præcipue quibus studium sapientiæ fuit, incensis rogis morrem oppetere, & sine aliquo funerum apparatu, lætos se in flammam iniicere non refugere nec formidare. ^q Alios inibi homines in alio tractu orbis intonsos & incultos, ultra Arabes & ^r Æthiopes, parentes & sibi coniunctissimos, in littoribus, ita ut fluctibus operiantur, sepelire: ipsosque ^s Æthiopes ad certos annos vitam producere, qua exacta, diuerso quisque fungatur fato, exanimæque corpora vel in flumen deiicere, vel vitro operta, ita ut integra spectentur, & posteris spectaculo sint, asseruare. ^t Pæones in stagna, ^u Ichthyophagi in mare defunctos abiciunt. ^x Trogloodytæ paliuri virgis, mortui ceruicem cum pedibus alligantes, efferunt: deinde cadaueri lapides aggerentes, cornu capræ inibi ridentes apponunt, hoc pro exequiali pompa, proque funere existimantes. Quod à ^y Gymnesiarum incolis usurpatum legimus, incisa & defecta cadauera in urnam imponant, desuperque ingentia saxa accumulunt. ^z Arabum verò mos proditus est, ut Regum & summorum ducum elata cadauera, in loca tetra & inculta stercore obruant, ac cæno & fimo aggesto, terræ imponant. Panebij, siquando rex moritur, corpus quidem defodiunt, caput verò auratum in templo augustissimo consecrant dicantque. Sicut Saitanis Reges qui imperitarunt, intra septa templi sepelire assuetum erat, hoc sepulturæ genus optimum, & pietatis vltimum officium æstimantes. ^a Lotophagis nulla sepulchrorum habetur cura, sed defunctos in mare deiiciunt, parum referre arbitrati, igni, terra, vel aqua dissoluantur. ^b Apud Athenienses & ^c omnem ferè Græciam corpora non cremare, sed terræ condere, & sepelire cum funebri veste; Phrygibus verò igni imponere, antiquissimus mos fuisse proditur. Sed in humanis corporibus ^d Athenienses orientem versus, ^e Megarences & Phœnices ad occidentem vertere solebant. ^f Aphri verò ut Græci sepeliunt. Maxima autem sepeliendorum cadauerum cura ^g Atheniensibus fuisse fertur, præcipue bello ^h peremptorum, ita ut qui illos inhumatos relinquerent, quouis supplicio dignos putarent. ⁱ Idcirco summos duces quia cæsos nuali pugna in mare deiecerant, grauib. pœnis & capitis supplicio affecere: quibus ^k cum peremptorum corpora assequi nequirent, illorum ossa & disiecta membra passim strata exquirere, & humo tegere defunctosque in acie, tumulo publicè extructo quotannis pro concione laudare, magnæ curæ fuit: adeo ^l ut Nicias cum exercitu iter faciens, ne duorum militum inhumata cadauera relin-

A N N O T A T I O N E S.

Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.
Lucianus autem in libello de luctu, scribit Scythas mortuos deuorare.
ⁿ *In Phrygia.*] Nicolaus Damascenus *ἐν τῷ* apud Stobæum Ser. 120. aut aliorum comput. 122.
^o *Sicut Nasamones.*] Herodotus in Melpomene. Sed aliter Silius d. lib. 13.

— *Quid? qui sano sepelire profundo*

Exanimis mandant Libycis Nasamones in oris?
^p *Et Indos.*] Herodotus in Thalia, Pomponius Mela lib. 3. c. 7. ^q Curtius lib. 8. cuius verba hæc sunt: Vnum agreste & horridum genus est, quos sapientes vocat, apud hos occupare fati diem, pulchrum, & viuos se cremari iubent. Quibus aut segnis ætas, aut incommoda valetudo est, expectatam mortem pro dedecore habent vitæ. Nec vllus corporibus quæ senectus soluit, honos redditur. Ex quo intelligis non omnes Indos id facere, sed genus eorum quos sapientes vocant, quod quidem genus quintum erat. Primum enim tellurem exornat. Secundum militiam capeffit. Tertium merces suas euehant, & res externas inuehant. Quartum respub. temperant, iudicia reddunt, regibus assident. Quintum celebrare illic & propriè in religionem versæ sapientiæ deditum, voluntaria semper morte vitam accenso prius rogo. Hæc enim propemodum sunt verba Plinij lib. 6. c. 19. quæ usurpauit Solinus c. 65. aut ut alij computant, 55. vbi tamen corruptè legitur, quietum genus pro quinto. Philo autem Iudeus in lib. de Abrahamo scribit Iudeorum Gymnosophistas senectutis, morbi longi & incurabilis, priusquam inualeseat, accenso rogo seipsos exurere quamuis possent ad tempus fortè diuturnum resistere.
^q *Alios inibi homines.*] Vide an loquatur de aliis Indis.
^r *Et Æthiopes.*] Diodorus Siculus lib. 4. c. 1. Strabo lib. 16. vbi tamen non de omnibus Æthiopibus loquitur.
^s *Ipsosque Æthiopes.*] Herodotus lib. 3. Diodorus Siculus lib. 3. c. 5. vbi autoritate Ctesia Cnidij reprehendit ipsum Herodotum. & lib. 4. c. 1.

^t *Paones.*] Diogenes Laërtius in Pyrrhone.
^u *Ichthyophagi.*] Diodorus lib. 4. c. 3. Strabo lib. 16.
^x *Trogloodytæ.*] Diodorus lib. 4. Strabo item d. lib. 16. Sextus Pyrrho, qui tamen de ramis Paliuri non loquitur.
^y *Gymnesiarum.*] Diodorus Siculus lib. 6. c. 5.
^z *Arabum.*] Scilicet Nabateorū ex Strabone lib. 16. ante fi.
^a *Lotophagis.*] Idem Grægorius Gyrardus in libr. de sepulchris, vbi tamen nullum authorem citat.
^b *Apud Athenienses.*] Lucretius lib. 6. ad fi. Cice. libr. 2. de Legibus. Laërtius in Solone. Verum de illis hæc scribit Silius Italicus lib. 13.
Cecropida ad patriam Manoris sorte peremptos, Decrenere simul communibus vrere flammis.
^c *Et omnem ferè Græciam.*] Plutarchus in Solone, & Ælianus variæ historiæ lib. 5. & lib. 7. paulò ante fi.
^d *Athenienses orientem versus.*] Plutarchus in Solone, & Laërtius in Thalete Milefio, verum Ælianus d. libr. 5. dicit ad occasum.
^e *Megarenses & Phœnices.*] Plutarchus vbi suprâ. Sed Ælianus vbi etiam suprâ dicit ipsos Megarenses temerè ac sine discrimine mortuos sepelire.
^f *Aphri verò.*] Herodotus lib. 4.
^g *Atheniensibus.*] Lex enim apud eos erat. Si quis in inseputum cadauer hominis incidat, omni parte id terra obruat. apud Æliandum d. lib. 5.
^h *Præcipue bello peremptorum.*] Ut patebit ex iis quæ mox dicentur.
ⁱ *Idcirco summos duces.*] Valerius Maximus lib. 9. c. 8.
^k *Quibus cum peremptorum.*] Nam ipsi Athenienses ossa illorum qui in Cheronia ceciderant, tumularunt, & publica oratione per Demosthenem laudarunt, ut tradit Plutarchus in vita ipsius Demosthenis.
^l *Adeo ut Nicias.*] Idem Gyrardus in suis sepulchris, sed nullo quoque authore citato. At id est Plutarchi in vita illius. Cuius in eam hæc sunt verba in Latinum versa. Cumque illuc discedens & iam aliquantum itineris progressus,

queret, totum subsistere agmen, donec humarentur, iusserit. ^m Et Cimon Milciadis filius, ut pater sepulchro conderetur, captivum se præbere non dubitavit. Traditum quoque est, ⁿ Cares morte sublatos milites, armatos sepelire: ^o & Sindos tot pisces in sepulchris mittere, quot hostes confecisset qui humaretur. Sicut Iberi pro hostium interfectorum numero tot obeliscos apponunt, hoc insigne testimonium virtutis & expertissimum decus arbitrati. Condebant enim prisca corpora vel arcis p lapideis, ^q vel fictilibus cum funebri tunica: quia nudum iacere cadauer pro flagitio erat. ^r Reges vero externis differtos odoribus, in montibus sepeliunt: unde deductum, ut illorum sepulchris pyramides apponant, aut columnas. ^s Romani vero in domibus quas singuli incolebant, doliis aut vasculis: qua ex causa lares, quos domesticos vocant deos, colere coeperunt. ^t Postea lege duodecim tabularum, ne in vrbe sepelirentur, nevé vrerentur, graui fuit documento sancitum, cuius verba sunt: In vrbe ne sepelito, nevé vrito. ^u Cineres tamen eius qui triumphasset, ^x aut imperatoris qui hostes bello domuisset, vel armis remp. auxisset, in urbem ferre licebat: quibus hoc honoris causa, ut in foro conde-

Cimon.
Carum mos.
Sindorum.
Iberorum.
Corpora
quo conde-
bantur.
Romanorum.
Lex de mor-
tuis in vrbe
nō sepelien-
dis.
Spartano-
rum.

ANNOTATIONES.

amicorum duo cadauera insepulta reliquisse meminisset, agmen vniuersum sistere iussit, atque ad hostes præconē misit, qui mortuorum cadauera ad sepulturam repeteret, neque illam seu legem, seu consuetudinem veritus est, qua communiter ab omnibus iudicatur illos hostibus victoriam tacito consensu tribuere, qui corpora ad sepulturam repetere coguntur. Vide Thucydidem & Plutarchum in vita illius.

^m *Et Cimon.* Idem Gyrardus ubi supra nullo item authore citato. Id autem est Probi Æmilij in vita ipsius Cimonis, & Valerij Max.

ⁿ *Cares morte.* Thucydides lib. 1. belli Peloponnesiaci in præfatione. Siquidem, inquit, cum expiaretur ab Atheniensibus hoc bello Delos, destructis sepulchris eorum quicunque in ea Insula decessissent, supra dimidium Cares agniti sunt genere armorum, cum quibus sepulti erant.

^o *Et Sindos.* Nicolaus de moribus Gentium, & Stobæus ubi supra. Adde autem supradictis ex ipso Nicolao & Stobæo ubi supra. Quod Chij combustis cadaueribus & ossibus collectis in mortario ea contundunt, deinde nauigio imponentes in altum nauigant, eaque per cribrum ad ventorum flatus dispergunt, donec omnino dissipentur & aboleantur. Et Thauri gens Scythica cum regibus extinctis gratissimos eorum amicos vnā sepeliunt. Si verò amicus quispiam regis interierit, pro illius dignitate & merito auriculam, vel totam vel eius partem amputat. Colchi defunctos non sepeliunt, sed ex arboribus suspēdunt. Quod & postremum scribit Ælianus variæ historiæ lib. 4. post princip. ubi eos dicit in pollibus sepelire, & ita infutos ex arboribus suspendere. Vide in nostris Commentariis Consuetudinū, & Lelium Gyrardum de sepulchralibus. Garamantes nuda corpora mortuorum in arena infodiunt. Ex Silio Italico li. 13.

Quid qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt, &c.

Et de Celtis statim postea,

At Celta vacui capitis circumdare gaudent
Ossa (nefas) auro & mensis ea pocula seruant.

Et de Ponticis.

Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, & longum myrrhata reponit in anum.

Et de Nasamonibus,

Quid qui senio sepelire profundo
Exanimis mandant Libycis Nasamones in oris.

Eruli qui Danubij sunt accolæ, senibus & morbo male affectis, fas non æstimabant esse diutius viuere, sed ij propinquos rogare cogeantur, ut se quā citissimè interimerent qui ingentem pyram struebant, & super eam tanquam fastigium quoddam hominem morti destinatum collocabant, tum quispiam nulla ei necessitudine coniunctus pugione illum conficiebat, cognati autem ignem rogo iniicere, cremati ossa legere, terra condere legibus obligabantur. Defuncti autem vxor si non multò post iuxta viri sepulchrum laqueo vitam finiisset, perpetuæ ignominia nota inurebatur, ut tradit Procopius. Tibareni gens Scythica, quos senes diligebant patibulis affigebant. Id quod etiam

Persas facere scribit Sextus Empiricus. Vide quoque Stobæum serm. 120. alias 122.

^p *Vel arcis lapideis.* Plinius lib. 13. cap. 13. ubi de Numa loquitur.

^q *Vel fictilibus.* Idem Plinius lib. 35. cap. 12. Vbi dicit M. Varronem sese ita condi iussisse.

^r *Reges vero.* Virgilius lib. 11. Æneid.

— *Fuit ingens monte sub alto*

Regis Dercenni terreno ex aggere bustum, &c.

Vbi Seruius. Apud maiores, inquit, nobiles aut sub montibus aut in montibus sepeliebantur. Vnde natum est, ut supra cadauera, aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnæ. citatque illud Lucani,

Et Regum cineres extructo monte quiescunt,
Cui Ptolemaorum matres seriemq; pudendum
Pyramides claudant.

^s *Romani vero.* Seruius enarrans illum locum lib. 5. Æneid.

Præterea si noua diem mortalibus alium
Extulerit, &c.

Et rursus in eum locum lib. 6. eiusdem operis,

Ædibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro.

Vt, inquit, supra diximus omnes homines in suis domibus sepeliebantur, unde ortum est, ut Lares colerentur in domibus, unde etiam umbras laruas vocamus.

^t *Postea lege duodecim tabularum.* Tullius lib. 2. de legibus, ubi verba ipsa legis ascribit. Idque etiam postea nostris legibus cautum est. l. mortuorum. ff. de relig. & sumpti. fune. & l. prætor. §. D. Adrianus. ff. de sepul. vio. Ex quo etiam Paulus lib. 1. sententiarum. Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne funestentur sacra ciuitatis. At qui contra ea fecerit, extra ordinem punitor. Verum Tullius ubi supra subdit. In vrbe sepultos fuisse claros viros, aut eos quibus hoc ante eam legem virtutis causa tributum est, ut Publicolæ, ut Tuberto, aut eos, si qui hoc, ut Fabritius virtutis causa solum legibus consecuti sunt. Sed quod ad Publicolam attinet, Dionysius Halicarnassæus lib. 5. senatum illi decreuisse in sepulturam impenfas operariis locumque rogo & sepulchro intra urbem prope forum, qui honor, inquit, huic soli ex illustribus viris ad hanc diem contigit. Id quasi sacrarium gentis patet ad sepulturam eius posteris. Sed adde quod etiam apud Sicyonios lege neminem intra moenia humari licebat, ut tradit Plutarchus in vita Arati in fi.

^u *Cineres tamen eius.* Plutarchus Probl. c. 79.

^x *Aut Imperatoris.* Ex Seruio lib. 11. Æneid. in eū locum.

— *Auectaque partim*

Finitimos tollunt in agros, vrbiq; remittunt.

Eutropius lib. 8. de gestis Romanorum, scribit Traianum solum Imperatorum omnium intra urbem fuisse sepultum, ossaque eius collocata in vrna aurea in foro quod sibi ædificauit, columna ibi posita, quod & post eum tradit Aurelius Victor in vita illius. Adde autem Vestales in vrbe habuisse sepulchra, quia legibus non tenerentur, ut tradit Seruius in d. lib. 11. in locum antea citatum. Vbi & illud addit, eas quoque nocentes licet viuas tamen intra urbem in campo scelerato obrutas fuisse.

Athenien-
sum.
Corinthio-
rum.
Diog. Cini-
ei sepulchri.

Loca genti-
litiorum se-
pulchrorum
Romanorum.

Tulliola cor-
pus inueni.

rentur, tributum est. licet ^y apud Spartanos secus longe seruatum sit Lycurgi lege, quibus & in vr-
be, & secus deorum templa sepelire permissum. ^z Non sic Athenis: nam in campo extra urbem tu-
mulus erat, in quo columnæ extabant, in quibus defunctorum nomina per singulas tribus, qui illic
conditi erant, continebantur. ^a Corinthi quoque extra urbem maximorum virorum monumenta
fuere. Inter quæ ^b Diogenis Synopenfis, quem canem Græci cognominarunt, sepulchrum viseba-
tur. ^c Reliqui vero in ^d agris quisque suis, aut in fundo ^e suburbano, seu auito & patrio solo ^f ex Se-
natusconsulto Cneo Duillio consule, Romæ humari consueuere. ^g In quibus sepeliendi licet toto ge-
neri & familiæ ius esset à principio, postea vt in familiam ius sepulchri non descenderet, recentiore
cura prouisum fuit. Frequentius ^h in Flaminia, ⁱ aut Latina via, ac suburbiis & anfractibus viarum,
Romanorum gentilia sepulchra fuere. Ibi quæ ^k Calatini, Scipiones, Seruili, & Metelli, aliorumque
honestissimæ familiæ condebantur: ^l ad quæ vasa figulini operis, nonnunquam arma militaria, en-
sēsque & libellos, aliæque quæ defuncto cordi in vita fuerant, quorumque efficaci studio teneba-
tur, ferre, & eodem sepulchro tegere assuerant, vt ea quæ viui dilexerant, vnà conderentur. Memini
dum Romæ agerem, in vetustis sepulchris, quæ in via Appia plurima visuntur, inter ædificia hor-
tōsque, interque coagmenta lapidum, erutum cadauer fuisse, multo æuo vetustum, adolescentulæ
mulieris, facie, capillo, oculis, naribus, & reliquis lineamentis, prorsus integris & incorruptis: nisi
quod vestigia liquaminum & vnguentorum quibus delibutum fuerat, apparebant: recenti specie, in-
scriptione nulla, qua nomen defunctæ innotesceret. Pomponius tamen vir, vt in ea ætate, veterum
literarum impense doctus, Tulliolam Marci Tullij Ciceronis filiam, de cuius obitu ad Seruium Sul-
pitium sunt epistolæ, aut Priscillam Abascanti, de qua Sylua Papinij extat, fuisse augurabatur. Id qui-
bus argumentis asseueraret, cum nulla inscriptionis vestigia extarent, prorsus nescimus.

ANNOTATIONES.

^y Licet apud Spartanos.] Plutarchus in vita Lycurgi, & in antiquis institutis Lacedæmoniorum.

^z Non sic Athenis.] Thucydides lib. 2. belli Peloponnesiaci, vbi tamen arcis dicit fuisse distinctas tribus: lege autem Solonis prohibitum erat, ne intra urbem sepelirentur, vt scribit Cicero 2. de legibus. Ex quo Seruius inter epistolas familia. Ciceronis lib. 4. epist. Ab Atheniensibus locum sepulturæ intra urbem, vt darent impetrare non potui, quod religione impediri se dicerent; neque tamen id cuiquam antea concesserant. De his autem Silius lib. 13.

Cecropida ob patriam Mauortis sorte peremptos

Decreuere simul communibus vrere flammis.

Sed adde quod ipsis Atheniensibus singulis singula erant sepulchra. Megareses autem tres & quatuor vno sepulchro sepeliebant, authore Plutarcho in Solone.

^a Corinthi.] Quod probat exemplo, quod sequitur.

^b Diogenis Synopenfis.] Pausanias libro 2. Corinthum (ait Græcè quidem, sed in hunc sensum) proficiscentibus monimenta in itinere cum alia apparēt, tum ad portam Diogenes Synopenfis, quem Græci canem cognomento appellarunt, ad portam sepultus.

^c Reliqui vero.] Ad Romanos redit.

^d In agris quisque suis.] Vide quos in eam rem cito infra lib. 6. cap. 19.

^e Aut in fundo suburbano.] In quam rem vide locum Suetonij citatum infra in verbo, aut Latina via.

^f Ex Senatusconsulto.] Cuius meminit Seruius in libro 11. Aneid. loco supra citato in verbo, aut Imperatoris.

^g In quibus.] Vide infra lib. 6. cap. 14.

^h In Flaminia.] Strabo lib. 5. Vnde Martialis lib. 6. epig. 28.

Hoc sub marmore Glaucias humatus

Iuncto Flaminia iacet sepulchro.

Et lib. 11. epigr. 14. in Epitaphio Paridis,

Quisquis Flaminiam teris viator,

Noli nobile præterire marmor.

Et Iuuenalis Satyr. 1. in fin.

—Experiar quid concedatur in illos

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

ⁱ Aut Latina via.] Iuuen. vbi paulò antè. Et rursus Saty. 5.

Clinosa ueheris dum per monumenta Latina.

Et Suetonius in Domitiano cap. 17. Cadatier eius populari

landapila per vespilones exportatū Philix nutrix in subur-
bano suo Latina via, loco à Pontifice dato funeravit. Ex
quo & illud vides, solere Pontifices locum sepulturæ dare,
quod & Strabo insinuat lib. 5. Cæterum Abdias ille qui
Apostolorum vitas descripsit, tradit corpora D. Petri & D.
Pauli in via Latina fuisse sepulta.

^k Ibiq. Calatini.] Cicero lib. 1. Tuscul. quæst. non longè à
princip. An tu, inquit, egressus porta Capena, cum Calati-
ni, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum sepulchra vides,
miseros putas illos. Sed & de sepulchro & monumento
Scipionum Liuius 4. Decad. lib. 8. non multò antè fi. Sed ad-
de in campo quoque Martio corpora magnatum & Im-
peratorum, qui de repub. bene meriti fuerant, Populi Ro-
mani beneficio in campo Martio tumulabantur, quod hinc
videre licet, quod cum Pompeius funus Iuliæ vxoris suæ
eiusdemque filiæ Cæsaris apud Albanum tumulare appa-
raret, à plebe coactus est, in Campum Martium efferre,
vt tradit Plutarchus in vita ipsius Pompeij, vbi & ipse quo-
que scribit, quod cum Lepidus, & alij nonnulli obstarent
ne in campo ipso Martio Sylla tumularetur, Pompeius
præsidio suo gloriam defensionemque attulit. Et Appianus
lib. 1. bellorum Ciuium, funus Syllæ describens. Iidem-
que, inquit, campo Martio intulere, quo in loco Reges dun-
taxat humari consueuerant. Suetonius in Cæsare cap. 84.
scribit ipsius Cæsaris corpus in Campo Martio iuxta Iuliæ
tumulum fuisse crematum. Et in Augusto cap. 101. Corpus
item ipsius Augusti fuisse delatum in campum Martium &
crematum. Sed & quod ad cæteras gentes pertinet, adde
superioribus quod apud Sicyonios intra mœnia meminem
humari licebat. Et Plutarcho in vita Arati ad fi. Apud Troi-
anos autem corpora sepeliebantur ante portas ciuitatis, vt
tradit Dares Phrygius, si is est, in lib. de excidio Troiæ, dum
dicit Priamum suorum more Herculem & Hectorem ante
portas sepeliuisse. Contrà Tarentini mortuos omnes iuxta
vetus quoddam oraculum intra mœnia sepeliebant. Nam
Deum illis per oraculum significasse satius illis fore, si cum
pluribus habitarent: illos verò sic se quamoptimè iuxta ora-
culum habituros putare, si mortuos quoque intra mœnia
secum retinerent.

^l Ad quæ.] Vide hic omnino quæ dicentur infra cap. 7.
incip. quæque defuncto, &c.

Consularia comitia per quos fiebant, quæue potestas consulis, quantumq. ius & quæ dignitas foret.

CAPVT III.

OMITIA^a consularia nouis consulibus creandis, ^b non modo per consules haberi, sed per ^c interregem, nonnunquam absentibus consulibus, alterum consulem, cuius erat fors, ut comitiis præsset, ex provincia euocari, aut si morbo vel necessitate impediti, commodò reipublicæ auocari non possent, ^d dictatorem dici, qui comitiis præsset, sæpe rescriptum est. Dicebat enim dictator consulem ex patrum decreto, nonnunquam ex opinione sua, illum cui militares & ciuiles artes, ac imperatoria consilia forent, quique è republica magis esse videbatur. Tamen si dictatorem comitiorum causa aliquando ^e se consulem creasse, & in magistratu fuisse legamus, qui comitiis habitis dictatura se abdicabat. Eadem vero comitia consularia, non solum cum vtrunque consulem fieri, sed cum altero defuncto collegam coaptari oporteret, sæpe indici haud dubium est. Ipsi quoque comitiis plebem interesse, ac centurias & tribus in campum aduocari frequenter inuenimus. ^f quamuis sine plebe per patres clientisque patrum plerunque habita legamus. ^g In quibus etiam absentes non modo patricios, ^h sed plebeios consules nominari licuit. ⁱ Tamen si auctore succedente ex longo interuallo nobilitas adeo consulatum inuasit, ut soli patricij penes quos maximæ diuitiæ fuere, eiecta plebe, ad consulatum assumerentur. Adeoque plebs obnoxios summisit animos, ut nulli plebeio ad capeffendos consulatus, & intermissum honorem vendicandum animus fuerit, à qua impotentia nobilitatis post aliquot annos, urgente belli discrimine, patricij desuere, tunc quum perculsa nobilitate, Caius Marius nouus homo bello Iugurthino consul factus, plebi Romanæ intermissum diu consulatum restituit. ^k Et tamen si nisi quaesturam, ædilitatem, & præturam per gradus antea gessissent, ad consulatum nulli admitterentur: plerunque tamen eos qui nullos antea curules gesserant magistratus, quibusque mandatus honor non fuisset, consules creatos inuenimus. ^l Caius Claudius Cento comitiorum causa dictator dictus, Publium Seruilium Quinti filium Galbam, ^m qui nullum antea honorem gesserat, consulem creauit. ⁿ Et Pompeius Magnus ex senatusconsulto legibus solutus priusquam alicui magistratui præfuisset, consul factus est. Quorum nomina, postquam comitiis relati erant consules, in fastis & annalibus (vnde tempora & annos Romani designabant) in primis annotare soliti sunt, ex quibus turpissimorum consulum propter flagitia & dedecora sæpe nomina inducebantur: id quod actis testabatur. ^o Is vero qui consul dictus designatusque fuerat, antequam magistra-

Comitia consularia per quos fiebant.

Consulatus ad plebem reuolutio. Consules sine magistratu alio præcedente creati.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

^a *Comitia consularia.*] De Comitiis consularibus Cicero in Orat. pro Murena, non vno in loco, & in epist. ad Atticum lib. 6. & Suetonius in Domitiano cap. 10. & Cornelius Tacitus lib. 1. in fin.

^b *Non modo per consules.*] Id prope perpetuum est apud Liuium & cæteros.

^c *Per interregem.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. In creatione Lucretij Tricipitini, & T. Veturij Gemini consulum, & lib. 4. in creatione L. Papyrij Mugilani, & L. Sempronij Atratinij consulum, & iterum eodem lib. in creatione A. Cornelij Cossi, & L. Furij Medullini consulum, & lib. 6. non semel in creatione Tribunorum militum, & lib. 7. in creatione C. Sulpitij Petici, & M. Valerij Publicolæ consulum, & iterum in creatione M. Valerij Coruini, & A. Cornelij Cossi, & lib. 8. in creatione Manlij Torquati, & P. Decij Muris consulum: rursumque in creatione C. Petilij & L. Papyrij Mugillani consulum, & alibi sæpe.

^d *Dictatorem.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. & aliis multis locis citatis supra lib. 1. cap. 6. in duobus locis.

^e *Aliquando se consulem creasse.*] Cæsar dictator & Consul se & P. Seruilium Isauricum designauit, & intra 11. diem Dictaturam deposuit, ut perhibet ipse Cæsar lib. 3. belli Ciuilis in princ. Et Plutarchus in vita illius. Sæpe autem alias Dictatores ipsi sunt creati consules. Cuiusmodi fuit Q. Fuluius, apud Liuium 5. Decad. lib. 7.

^f *Quamuis sine plebe.*] Nam & sic creati sunt consules T. Quintius, & Q. Seruilius per patres Clientesque patrum, cum plebs irata voluisset consularibus comitiis interesse, ut tradit Liuius 1. Decad. lib. 2. non longè à fi.

^g *In quibus etiam absentes.*] Nam & M. Claudius Marcellus, & M. Valerius absentes dicti sunt consules apud Liuium 3. Decad. lib. 6. Et alij sæpe apud eundem. Plutarchus tamen tum in Cæsare, tum in Catone Vticensi scribit legem fuisse apud Romanos, ut qui magistratus peterent (loquitur autem de consulatu) comitiis præsentibus aessent. Ideo cum Cæsar petiuisset, ut sibi per alium petere consulatum liceret, non id obtinuit. Ob idque ommissa petitione triumphum urbem intrauit.

^h *Sed plebeios consules.*] Vide infra lib. 6. c. 24. Et Plutarchum in Camillo ad fi.

ⁱ *Tamen si auctore succedente.*] Hæc vsque ad clausulam. Et tamen si, sunt ex Plutarcho in vita Marij.

^k *Et tamen si.*] Liuius 4. Decad. lib. 2. tradit, quod cum M. Fuluius & M. Curius, tribuni plebis impedirent T. Quintium Flaminium ex quaestura consulatum petere. Iam enim Ædilitatem, Præturamque fastidire, nec per honorum gradus documentum sui dantes nobiles homines tendere ad Consulatum, sed transcendendo media, summa imis continuare. Cum autem ea res ex Campestri certamine in senatum venisset, patres censuerunt, qui honorem quem sibi capere per leges liceret, peteret: in eo populo creandi quem velit, potestatem fieri æquum esse. In autoritate patrum fuere Tribuni. Hæc ibi. Appianus Alexandrinus lib. 1. bellorum Ciuilium. Sylla, inquit, neque aliquem prius Prætozem quàm quaestorem esse voluit, nec consulem antequam attingere. Et rursus eodem lib. ad fin. Pompeius & Crassus ad consulatum petendum descenderunt. Crassus quidem iam prætura functus, iuxta Syllæ legem. Pompeius verò neque præturam, neque quaesturam adeptus. Nostri autem legibus, ut gradatim honores deferantur, edicto, & ut à minoribus ad maiores perueniatur epistola D. Pij ad Titianum exprimitur. Hæc enim sunt verba l. ut gradatim. in princ. ff. de munerib. & honor. Et alibi in l. scilicet, honor. §. gerendorum. eod. tit. ita scribitur: Gerendorum honorum nō promiscua facultas est, sed ordo certus huic adhibitus est. Nam neque prius maiorem magistratum quisquam, nisi minorem suscepit, gerere non potest. Et huc pertinet l. 1. C. eod. tit. & vide supra lib. 2. cap. 2.

^l *Caius Claudius Cento.*] Liuius 3. Decad. lib. 5. in fi. Sed ut ibi videre est, non hic fuit C. Claudius, sed Appius Claudius Pulcher.

^m *Qui nullum antea honorem.*] Et ut loquitur Liuius vbi supra, nullum curulem magistratum.

ⁿ *Et Pompeius Magnus.*] Appianus loco supra citato in verbo, Et tamen si, & Plutarch. in vita illius.

^o *Is verò qui consul.*] Nam apud Liuium 4. Decad. libro 7.

Collega con-
sul.

Cōsules bini
apud Rom.
Reges bini
apud Iberos
& Carthag.
Præfecti &
Reges bini
apud Lacedæ-
mon.

Lycurg. per
ordines.

Achai.
Athenienses.
Prytanes.

Chaones.
Megista-
nes.
Cosmi.
Magi.
Caraman-
ges.

Fasces vicif-
sim apud
alterū dun-
taxat con-
sulem.

Viri prius
darentur
fasces.
Consulatus
insignia.

tum iniret, collegam sibi sæpe nominabat, quod è republica videbatur: vt positis simultatibus, vna mente, consilio ac virtute, nec fædo certamine, & per dissidium, quod praua ambitio solet, res publica ageretur, vtque ex voluntate sua consul quem maxime appeteret, collegam haberet. Nonnunquam senatus collegam dixit. P Sæpius vero ipsis comitiis duo fuere creati consules communi studio votoque. Erant ergo Romæ bini consules potestate pari, sicut apud Iberos bini deliguntur reges: alter qui iura daret, alter qui populis præesset: & Carthaginensibus duo annui reges præfuere, & qui Suffetes dicti. Aliquando iudicum ordo præfuit, qui rerum & personarum ius habebant. Et Lacedæmoniis bini præfecti, mox bini reges nomine magis quàm imperio, ex Procli & Heristhenis familia primò, postea ex Euryctionis & Agidis: demum ex Heraclidarum genere, pari iure & imperio non dissimili imperitarunt, tametsi Lycurgus reipublicæ eam per ordines diuiserit: quod apud Achæos simile accepimus, vt binos prætores annuos sibi præficerent, qui publicas res simul & iudicia curarent: aliquando decem, quos *δημάρχους* vocabant. Athenienses vero post eiectiones triginta tyrannos, qui plures quàm mille quingentos indemnatos necauerunt, neque sinebant cognatos funeribus adesse: decem qui præessent, per Thrasylbulum accipere: mox ipsis à Pausania eiectionis, Prytanes numero quinquaginta præfuere: quæ pars decima senatus erat, quorum numerus quingentorum fuit. In quo obseruatum est, vt nemo ex genere Athamantis natu maximus prytanes fieret: qui etiam Rhodi summus erat magistratus. Apud Chaones autem annui magistratus ex primoribus ciuium deliguntur. Armeniorum Megistanes, Cretensium Cosmi dicti sunt: sicut Persarum, Magi & Caramanges, qui loco prætoris erant. Bæotiis vndecim summæ rerum præerant, qui pacis bellique temporibus ius dicebant. Qui quidem consules, & si pari honore essent, non tamen simul insignia consularis aut imperium habebant. Nam postquam Iunius Brutus, eiectione Tarquinio, & regibus exterminatis, cum Collatino consul creatus est, licet omnia iura & insignia quæ apud reges erant, populus consulibus concessa voluerit, tamen ne duplicatus terror videretur, si apud vtrumque consules fasces videret, cautum fuit vt apud alterum, eum videlicet qui imperium haberet, fasces essent. Ideo alternis mensibus, modo ad vnum, modo ad alterum consulem fasces transire voluerit. Idemque sequentis temporibus, dum imperium & res publica stetit, seruatum est. Sed tamen quo mense fasces non habebat, accensus apparebat consuli, lictores vero sequebantur: quod intermissum diu, postea Cæsar reuocauit denuo. Et quamuis consuli antiquiori fasces darentur prius, veluti caniciem & annos venerantes: postea lege Iulia cautum fuit, vt ei qui plures liberos quàm collega haberet: aut si numero pares essent, qui maritus foret, præferretur: aut si omnia essent paria, antiquior fasces acciperet: eos tamen qui secundum gererent consulatum, alteri nouum ineunti, præferri haud dubium est. Erant ergo consulatus insignia, duodecim fasces, lictores totidem, purpurea prætexta, curulisque

ANNOTATIONES.

M. Fuluius Nobilior consul creatus, cum ceteri candidati Centurias non expleissent, postero die Cn. Manlium collegam dixit.

p Sæpius vero.] Id videre licet apud Liuium, & Dionysium Halicarnass. vbiq; & ceteros rerum Romanarum scriptores.

q Qui Suffetes dicti.] Liuius 3. Decad. lib. 8. & iterum lib. 10. non multò post princip. & 4. Decad. lib. 4. ad fi. quibus locis non reges eos appellat, sed primo loco dicit illos summum Pœnis fuisse magistratum, secundo dicit eos fuisse velut consulare Imperium apud Carthaginenses. Tertio simpliciter eos nominat sine alio vllò titulo.

r Aliquando iudicum ordo.] De Carthaginensibus intelligit. s Et Lacedæmoniis.] Hæc vsque ad clausulam, Quod apud Achæos. est Plutarchi in vita Agidis & Cleomenis. Et vide infra lib. 4. c. 23.

t Quod apud Achæos.] Vide supra lib. 2. c. 15.

u Quos *δημάρχους* vocabant.] Liuius 4. Decad. lib. 2. & lib. 8.

x Per Thrasylbulum.] Probus Æmilius in vita illius. Et vide Xenophontem.

y Prytanes.] De hisce magistratibus vide Suidam & Pollucem li. 8. c. περὶ ἱππάρχων φυλάρχων, νομοφυλάκων, καὶ πρυτανῶν. & Demosthenis interpretem, & nouissimè Budæum nostrum in commentariis linguæ Græcæ.

z Rhodi.] Liuius 5. Decad. lib. 2. & Plutarch. in Politicis. & Appianus Alexandrinus bellorum Ciuium lib. 4.

a Armeniorum Megistanes.] Cornelius Tacitus lib. 15. & vide etiam in nostris Commentariis Nobilitatis cap. 37. num. 31.

b Cretensium cosmi.] Aristot. lib. 2. Politicôn cap. 8.

c Sicut Persarum.] Vide infra lib. 4. cap. 13.

d Bæotiis.] Vide Pausaniam.

e Qui quidem consules.] Ad Romanos redit. Id autem est ex Liuius 1. Decad. lib. 2.

f Ideo alternis mensibus.] Hic omnino vide quæ scripsimus in nostris Commentariis Primigeniorum, in 17. quæst. nu. 10. & 11.

g Sed tamen quo mense.] Suetonius in Cæsare cap. 20. Antiquum, inquit, retulit morem, vt quo mense fasces non haberet, accensus ante illum iret, Lictores ponè sequerentur.

h Consuli antiquiori.] Plutarchus in Publicola, & Gellius lib. 2. cap. 15. Valerius Max. lib. 4. cap. 1. post prin.

i Lege Iulia.] Gellius vbi supra.

k Duodecim fasces.] Valerius Max. lib. 2. cap. item 2. vbi de Lucio Quintio Cincinnato. & lib. 6. c. 11. post principium. vbi de Cn. Cornelio Scipione. Liuius 1. Decad. lib. 3. vbi loquitur de decemuiris. Plutarchus in Paulo Æmilio, & Martialis, ex quo intelliges & id quoque fuisse obseruatum tempore Imperatorum lib. 8. epig. 66. quo loco loquitur de Silio consule,

Augusto pia thura victimasque

Pro nostro date Silio Camæna,

Bissenos iubet en redire fasces

Nato consule, &c.

l Purpurea prætexta.] Nam & ad L. Quintiū Cincinnatum consulem absentem citatum in agro aratrem repertum, purpurea missa est, apud Dionysium Halicarnasæum lib. 10. Idque etiam tempore Imperatorum, vt etiam diximus de 12. fascibus. Nam vt Martialis ad id, quod nuper ex eo adduximus, paucis interiectis subdit,

Gaudenti superest adhuc quod optet.

Et vide nu. seq.

m Curulisq; sella.] Dionysius Halicar. lib. 3. inter insignia regum

fella. ^a Quin etiam eum qui antea consul fuisset, iterum & sæpius consulem creari: ^o & qui dictaturam gessisset, in consulem assumi posse, nemo dubitauit. ^p Quintus tamen Fabius Maximus legem tulit ad populum, ^q ne intra annos decem eundem consulem refici liceret. quam legem consensu ta- cito abrogatam, ^r Sylla iterum promulgauit. Creatis ergo consulibus prouinciæ nominabantur, vt eas vel ipsi inter ^s se compararent, ^t sortirenturque: quos ire ad bellum, quos præesse exercitibus oporteret: vel si in deligendis prouinciis non conueniret, ^u extra sortem senatus decerneret. ^x Quod lege curiata cauebatur, vt senatus contra legem curiatam sine sorte prouincias designaret: aut si senatus auersaretur, per populum agi poterat, ^y vt extra ordinem consuli prouincia daretur: ^z tametsi vtrun- que consulem in eandem prouinciam cum exercitu profectum quandoque legamus. Optionem ta- men deligendæ prouinciæ extra ordinem collegæ dari, ^a aut suam sortem permutare cum collega absque decreto senatus, antiquo more non licebat. ^b Ad quas profecturi consules, si cæsis hostiis & sacrificio perfecto, non facile litarent, sæpe diffuso tempore ire superfluum est. Inter quas fuere mi- nores prouinciæ, pauci momenti, & ferè defamatissimæ, ^c vt sylvarum colliumque, ne compingendis nauibus materia deesset, & frequens ad omne genus operum materia suppeteret. Consules vero no- minatos, ab ipso inito magistratu legiones cum collega partiri, ^d ac Iouis opt. max. templum adire, ^e senatum habere, eumque de prouinciis, deque omni statu reipub. consulere, ^f Latinas ferias indi- cere, Iunoniq; Sospitæ, ^g & Ioui Latiali solenne sacrû in Albano facere: ^h in quo carnem Latinis popu- lis diuidere mos erat, sæpe perspectum est, ⁱ indeque auspicato ad vota nuncupanda ^k in Capitolium

Lex à Fa- bio lata.

Prouincia- rum sortitio inter consu- les.

Lex curia- ta.

Prouinciæ minores.

Cōsules sta- tum a crea- tione quid agerent.

Paludamē- tum & tra- bea vestes consulares.

A N N O T A T I O N E S.

regum Romanorum fuit eburnea sella, & alia pleraque, quibus post reges exactos vsi sunt consules, præter coro- nam auream, togamq; pictam, postea tamen triumphanti- bus ex S. C. permissum auro uti, & togis pictis purpureis.

ⁿ *Quin etiam eum.* Id ex infinitis locis Liuij, & cæterorum scriptorum intelligitur cum dicitur iterum, & 3. & 4. con- sul, &c. Nam & fuere qui 5. & 6. Consules fuere. M. autem Crassus, quod nemini alteri contigit (præter Cæsares) 7. consul fuit, vt omnes testantur.

^o *Et qui dictaturam.* Quod & nos supra diximus.

^p *Quintus tamen Fabius.* At non eam legem tulit Fabius, sed eam non latam recitari iussit, cum illum consulem no- minasset apud Liuium 1. Decad. lib. 10.

^q *Ne intra annos decem.* Hic omnino vide quæ scripsi in l. si vnquam. in præfatione num. 24. Et hæc sanè.

^r *Sylla.* Appianus lib. 1. bellorum Ciuium.

^s *Inter se compararent.* Id sæpe faciebant, vt videre poteris apud Liuium. Sed vnum tantum locum citabo, qui ad nu. seq. pertinet qui est 3. Decad. lib. 10. in princ. Cn. Seruilius Cepio, & Cn. Seruilius Geminus consules, cum de republ. belloque, & prouinciis ad senatum retulissent, censuerunt patres vt consules inter se compararent sortirenturq; vter Brutios aduersus Hannibalem, vter Hetruriam ac Ligones haberet prouinciam.

^t *Sortirenturque.* Quod & sæpissimè obseruabāt apud eun- dem. Et vide in nostris Commentariis Primigeniorum quæst. 17. in 1. epist.

^u *Extra sortem senatus.* Apud Liuium 3. Decad. lib. 8. Cum P. Cornelius Scipio, & P. Licinius Crassus consules creati essent, Sicilia extra sortem concedente collega Scipioni delegata est. Et id quoque sæpissimè apud eum factita- tum est.

^x *Quod lege curiata.* Cicero lib. 1. epist. fam. epist. 10. incip. quod rogas, &c.

^y *Vt extra ordinem.* Sic Q. Fabio extra ordinem Volscor- um prouincia data est, apud Liuium 1. Decad. lib. 13. post princ. Sic M. Popilio Linati eiusdem Decad. lib. 7. Et M. Valerio Coruino lib. 8. & Fabio Maximo lib. 10. & Cn. Pi- soni Hispania, apud Suetonium in Cæsare, cap. 19.

^z *Tametsi vtrunque consulem.* Sic enim idem Q. Fabius, & T. Quintius cōsules ambo aduersus Æquos cum suis exer- citibus processere. ibi paulò post. Et similiter T. Romu- lus, & Q. Veturius cum exercitu missi aduersus eosdem, in eod. lib. 3. Item T. Quintius Capitolinus, & Agrippa Furius in eosdem alio loco eiusdem lib. 3. & Pub. Sulpitius Auer- rio, & P. Sempronius Sophus consules missi aduersus Æ- quos eiusdem 1. Decad. lib. 9. paulò antè fin. Et Fabius Ma- ximus, & P. Decius Mus consules aduersus Samnites eius-

dem 1. Decad. lib. 10. & Q. Fabio Max. & Q. Fulvio Flacco deerata est eadem prouincia Italia, scilicet 3. Decad. lib. 7. Atque etiam M. Marcello, & T. Quintio Crispino eadem prouincia, in eodem lib. Et L. Veturio Philoni, & Q. Ceci- lio Metello consulibus eadem quoque prouincia aduersus Hannibalem decreta eiusdem 3. Decad. lib. 8. Et M. Æmi- lio Lepido, & C. Flamini consulis. Senatus vtrique Li- gures prouinciam decreuit. Cui S. C. cum Lepidus interce- deret ob ea quæ illic sunt declarata. His auditis senatus in sententia perseuerauit, vt cōsulibus ambobus Ligures pro- uincia esset, apud eundem 4. Decad. lib. 8.

^a *Aut suam sortem permutare.* Id videre licet apud Liuium 3. Decad. lib. 7. Senatus, inquit, liberam potestatem fecit consulibus, & supplendi vbi vellent, & eligendi de omni- bus exercitibus quos vellent, permutandique, & ex prouin- ciis quos è republica censerent esse traducendi. Et 4. De- cad. lib. 5. Sed de his, inquit, duobus primum S. C. Plebis etiam scito permutatæ prouinciæ sunt.

^b *Ad quas profecturi consules.* Neque enim in prouincias ire solebāt, nisi prius factis sacrificiis. Liuius Decad. 5. li. 4. de Paulo Æmilio loquens: Ab hac concione, Latinis, quæ pridie Calendas Aprilis fuerunt, in monte sacrificio ritè perpetrato, protinus inde & Coss. & Præto. Cn. Octavius in Macedoniam profecti sunt.

^c *Vt sylvarum colliumq;.* Ex Suetonio in Cæsare cap. 9. vbi interpres id minimè intellexisse videtur, quātumlibet ocu- latissimus. Hincque illud Virgilij eclog. 4.

Si canimus syluas, syluæ sunt consule dignæ.

^d *Iouis opt. max. templum adire.* Liuius 3. Decad. lib. 1. ad fi.

^e *Senatum habere.* Liuius 3. Dec. lib. 6. in princ. Cn. Fuluius Centimalus P. Sulpitius Galba cōsules, cum Idibus Martiis magistratum inissent, senatu in Capitolium vocato, de re- pub. de administratione belli, de prouinciis exercitibusque patres consuluerunt, & eiusdem Decad. lib. 10. in princ. Cn. Seruilius Cepio, & Cn. Seruilius Geminus consules, cum de republ. belloque, & prouinciis ad senatum retulissent, quod nos alibi supra ad aliud retulimus. Et huiusmodi multa similia leges apud eundem.

^f *Latinas ferias indicere.* Liuius 3. Decad. lib. 1. paulò ante fi. & etiam eiusdem Decad. lib. 2. post princ.

^g *Et Ioui Latiali.* Liuius in vtroque loco citato supra in verbo, Latinas ferias.

^h *In quo carnem.* Cicer. in Oratione pro Plancio. Qui- bus in municipiis vix iam qui carnem Latinis petant inue- niuntur.

ⁱ *Indeq; auspicato.* Liuius 3. Decad. lib. 2. post princ. & aliàs sæpe.

^k *In Capitolium ire.* Liuius eiusdem 3. Dec. lib. 7. in princ.

Consules, dictatores & praetores in bellum profecturi.

Athenienses duces in bellum produri. Consulis officium.

Consulū potestas.

ire, ^l votisque nuncupatis, ^m paludatos vel ⁿ trabeatos in veste regia, prosequentibus primoribus patrum, in prouincias quasque suas proficisci: ^o & prius quam ad hostes ducerent legiones, ad populum concionari de prouinciis, de administratione belli, & quam spem de se polliceri possint, referre solitos inuenimus. Ex omnibus quoque magistratibus solos consules, dictatores, praetoresque, consularibus auspiciis creatos, antequam adeant magistratus, Lanuij Vestæ & penatibus rem diuinam facere tradunt. ^p Quibus in bellum profecturis, militaris supellex consulari maiestate digna, scribae, librarij, praecones, apparitores, muli & tabernacula publice dabantur. Quae quidem paludamenta mox sequuti Caesares sibi desumpserunt. ^q Diuus vero Augustus proconsulibus profecturis in prouincias, pro mulis & tabernaculis certam pecuniam subtaxari iussit. ^r Alexander vero Seuerus ituris praesidibus in prouincias, mulos, equos, vestes & coquos publice dabat: in quadruplum illa reddituris deposita administratione, ubi male se gessissent. Athenienses vero duces in bellum produri, sertum ex olea sacra sumere, & vas aquae ferre iubebantur. ^s Erat igitur consulis officium, domi forisque, ac belli pacisque temporibus toti reipubl. consulere, inque custodienda regendaque republica totis incumbere viribus, omni denique studio, consilio, fide, grauitate, & robore animi, pro commodis reipub. pugnare. Itaque in exercitu si quae obeunda essent expeditiones, legionibus praerant, & summi Imperatoris officio fungebantur. Et in vrbe tam de prouinciis quam de magistratibus, de foedere, pactionibus, gerendisque bellis, militibus scribendis, comparandisque: deque statu, dignitate, commodisque reipub. de communi salute ciuium, & spe bonorum, deque legatorum postulatis, senatum consulere debebat: deque omnibus his singulorum sententias rogare. Sed citra senatus aut populi auctoritatem, soli decernere non licebat. Ipsorum tamen consilio, magistratu amouere poterat, & de gradu deicere etiam praetorem, censorumque: vel aqua & igni interdiceret, aut exulem esse iubere, bella suscipere, supremum ius habere. Quod lege magistrati cauebatur in haec verba: Consules regio praesunto imperio, hisque praesunto, iudicando, consulendo, praetores, iudices apparento, militiae summum ius habento, nemini parento, iussa his populi suprema lex esto, eundemque magistratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito, ciuitatem annali lege seruant, duella iusta iuste gerunto, focis parento, se & seruos continent, populique sui gloriam augento, domum cum laude redeunto. & infra: Nonnunquam sine consulto senatus, consul magistratu amouisse compertum est: siquidem Flaccus consul Thermum praetorem inconsulto senatu honore priuauit & fascibus. ^t Dictatorem quoque dicere tribuno plebis & reliquis magistratibus pro imperio poterat. Eundemque ab omnibus magistratibus comitia tum & concionem habere, deque consilio senatusconsultum facere, & ne fierent inhibere, atque si e republica videbatur, dictatorem dicere posse, nulla controversia est. ^u Cumque honorum finis sit consulatus, totiusque imperij maiestatem gerat, legatis vndecunque in curiam admissis, solus ex auctoritate senatus responsa dabat, legemque ad populum ferebat. ^x Is tamen quum de capite ciuis agebatur, poenam, capitalēve noxam inferendi ius non habebat, lege edita qua cauebatur, ut a consulibus (ne per omnia regiam potestatem sibi vendicarent) impunē y prouocatio esset,

ANNOTATIONES.

^l *Votisq. nuncupatis.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. Tum, inquit, P. Sulpitius secundum vota in Capitolio nuncupata paludatur cum licioribus, &c. Et ipse in Capitolium descendere, vnde votis rite nuncupatis profectus sum. Et 5. Decad. lib. 1. Increpat C. Claudium pulchrum consulem, cui Histria prouincia sorte obtigerat, quod votis non nuncupatis, non paludatis licioribus, in eam prouinciam abiisset, ob quod milites ei parere nolissent, coactus est Romam redire. Indēque votis ex more nuncupatis, & paludatis licioribus in prouinciam ire. Et eiusdem 5. Decad. lib. 2. Per hos fortē dies P. Licinius consul votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab vrbe profectus est. Et Caesar li. 1. belli Ciuilis non multo post princ. Paludatusque votis nuncupatis exemit.

^m *Paludatos.*] Liuius 1. Decad. lib. 9. dum dicit Consulibus in pace Caudina paludamenta fuisse detracta. & 4. Decad. lib. 1. vbi supra nu. praeced. & lib. 7. vbi loquitur de L. Cornelio consule. & 5. Decad. lib. 2. vbi etiam supra. Et Caesar vbi item supra. Et adde quod non solum ipsi, sed & ipsorum liciores paludati erāt, ut vides ex ipso Liuius 5. Decad. lib. 1. vbi supra, & nu. etiam praeced. Et eiusdem 5. Decad. lib. 5. in Oratione M. Seruili. Consul, inquit, proficiscens praetorve paludatis licioribus in prouinciā ad vota in Capitolio nuncupat.

ⁿ *Vel trabeatos.*] Trabeam enim fuisse etiam consulum patet ex Dionysio Halicarnassæo lib. 5. & Marcellino lib. 25. haud dubie autem regum Romanorum fuisse intelliges infra lib. 5. cap. 18.

^o *Et prius quam ad hostes.*] Vide supra in verbo, Votisque nuncupatis.

^p *Quibus in bellum profecturis.*] Cic. in 7. in Verrem act. vbi muli, vbi tabernacula, vbi tot, & tanta ornamenta magistratibus, & legatis a senatu, populoque Rom. permessa & data. Et vide infra in verbo, Diuus verò Augustus.

^q *Diuus verò Augustus.*] Sueton. in vita ipsius c. 36. ut proconsulibus ad mulos & tabernacula quae publice locari solebant, certa pecunia constitueretur.

^r *Alexander verò Seuerus.*] Aelius Lampridius in vita illius. ^s *Erat igitur consulis officium.*] Haec ferē omnia vsque ad clausulam, Nonnunquam sine consulto senatus, Ciceronis lib. 3. de legibus sunt.

^t *Dictatorem dicere.*] Plutar. in Marcelli vita. Liuius 1. Decad. lib. 8. de L. Emilio Mamercio dictatore loquēs. Et paulo post de L. Papyrio Cursore. Sed tamen aliquando non a consule sed a populo dictator eligebatur. Vide Plutarchum in vita Camilli. & Liuium Decad. 3. lib. 2. vbi de Q. Fabio Maximo dictatore loquitur.

^u *Cumq. honorum finis.*] Exactis enim regibus Romani eorum loco consules instituerunt, qui fasces & caetera regiae maiestatis insignia haberent, in eo tantum differentes quod consulum annua erat potestas, regis autem perpetua. Liuius 1. Dec. lib. 2. & Fenestella de Magist. Ro. & L. Florus li. 1. c. 9.

^x *Is tamen cum de capite ciuis agebatur.*] Vide infra in verbo, Neve in caput ciuis.

^y *Impunē prouocatio esset.*] Plutarchus in Publicola, & vide Plinium, si is est, in libro de viris illustribus, cap. 15. vbi de eod.

^z néve in caput ciuis Romani, nisi populi iussu, animaduerrere possent. Tunc enim qui noxæ capitis reus, sceleris coarguitur, ad populum produci debebat, & dicta causa, ex populi iudicio de capite ciuis cognitio dabatur. ^a Nam soli dictatori & populo ius de nece ciuium datum est. Tamen si legamus ^b Opimium consulem, contra instituta maiorum, primum dictatoriam sibi vim vsurpasse, Caiumque Gracchum & Fulvium Flaccum aliosque ciues, absque iudicio populi necasse. Si tamen consuli senatus permitteret (quod in summis reipublicæ casibus, & magna mole periculorum fiebat) vt caueretur, ^c ne quid respublica detrimenti caperet, tunc de nece ciuium decernendi, illosque omnibus modis coercendi, belli gerendi, domi forisque summum imperium habendi ius dari censebatur: ^d Ipsi tamen consuli Romanum ciuem, etiam senatorem, in carcerem duci iubere, & multam irrogare facultas erat. Quod si quis parum iusto iudicio multam irrogatam, aut indigno iniuriam factam querebatur, alterius consulis opem implorare, ad eumque prouocare licebat, ipsique collegæ intercedendi, inhibendi que ne quid secus fieret, ius erat atque potestas. Quod si quæ causæ prætoriam excederent cognitionem, de his quoque apud consulem iudicium esse perspicuum est. ^e Et quamuis tanta potestas consuli foret, eoque excellentiæ & felicitatis creuerit, vt totius reipublicæ & imperij summam gereret: si quid tamen impotenti animo contra rempublicam molitus fuisset, poterat ei ante tempus finiti honoris consulatus abrogari, & de gradu deiici, sicut multis exemplis perspicuum extat. ^{Q.} Cincinnatus dictator, L. Minutium consulatu abire iussit, & imperium illi abrogauit, quod eius ignauia castra hostes obsederant, & penè expugnarant. Fuitque litteris memoriæ proditum, quod in prouinciam profectus consul cum exercitu, inde decedere, aut præsidium dimittere, vel in aliam prouinciam ducere iniussu senatus minimè poterat, idque lege Iulia sub gradi documento verabatur, ne consul sua sponte bella gerere, aut in regionem prouinciæque sibi non decretam, sine auctoritate patrum & iussu populi accedere liceret. ^f Quod tamen apud Spartanos reges secus fuisse constat. Illis enim in quamcunque prouinciam regnumve suo arbitratu bellum gerere, copiasque deducere permittitur, etiam sine consulto senatus. ^g Hoc quoque memoriæ datum est, post binos consules, quos ab initio exactis regibus continua serie creatos nouimus, semel apud vnum imperium consulare steterisse, tunc cum vrgente dissidio Pompeij & Cæsaris, senatus ne quid respublica detrimenti caperet, vnicum consulem Cneum Pompeium dicere coactus fuit: ^h Iterum Syllæ temporibus, Cinna interempto, solus Carbo gessit consulatum. Quinetiam illud proditum est, ⁱ consulem initio creatum, ne magistratum iniret, præterquam religione, etiam senatusconsulto vetari: & si inisset, vi atque imperio se consulatu abdicare, donec alter ritè suffectus esset, iuebatur: quodque consul abiturus magistratu, peracto honoris tempore concionatus ad populum solemnissimum iusiurandum se in magistratu contra leges nihil egisse, & quantum ratione prouideri potuit, ex sui animi sententia nihil deliquisse, concepris verbis publicè præstabat. Quod quidem ne quid præposterè dicatur, aliquo præeunte sæpe exhibebatur: concionæque dimissa, cum ingenti comitatu & gratulatione ciuium stipatus patrum frequentia domum deducebatur. Illud quoque non omittendum, quod licet imperium consulare annum esset, nullique nisi exacto quadagesimo & tertio ætatis anno consulatum capere antea licuerit: ^k pluribus tamen citra eam ætatem, si quod dignum operæ precium reipublicæ præstitissent, consulatum gerere permissum fuit. Nam & Valerium ^l Coruinum in tertio & vigesimo ætatis anno ante legitimum tempus ad consulatum promotum legimus: ^m & Mario iuniori,

Consulum de capite ciuis nullum ius.

Consulibus in iussu senatus prouincia discedere non licebat. Spartanorum reges.

Consules in ordinem reducti, atque de gradu deiecti.

Consulibus iniussu senatus prouincia discedere non licebat. Spartanorum reges.

Penes vnum consulem imperium consulare.

Iusiurandum consulis quum magistratu desungeretur.

Ætas consulum.

A N N O T A T I O N E S.

de eod. Publicola.

^z *Néve in caput ciuis Romani.*] Vide Plutarchum in vita Cæsaris, & Catonis Vticensis, in quibus locis loquitur de his qui cum Catilina coniurauerant. Vide Sallustium in Catilinam.

^a *Nam soli dictatori & populo.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. Dionys. Halicar. lib. 5. circa fin. Fenestella de Magistr. Rom.

^b *Opimium consulem.*] Plutarchus in Gracchis ad fi. Appianus lib. 1. bellor. Ciuil.

^c *Ne quid respublica detrimenti caperet.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. Vbi Hernici, inquit, & malè pugnatum, & consulem exercitumque obsideri annunciauerunt, tantumque terrorem incussere patribus, vt (quæ forma senatusconsulti vltimæ semper necessitatis habita est.) Posthumio alteri consulum negotium daretur, videret ne quid detrimenti resp. caperet. Et eiusdem Decad. lib. 6. vbi de seditione Manlij Capitolini loquens, decretum fuisse dicit, vt videret magistratus, ne quid ex pernicioso consilio M. Manlij respub. detrimenti capiat. Cæsar lib. 1. belli Ciuil. non multò post princ. Plutarchus in Cicerone.

^d *Ipsi tamen consuli.*] Suetonius in Cæsare cap. 20. M. Catonem interpellantem extrahi curia per lictorem, duci que in carcerem. Sallust. in bello Catilinario. Plutarch. in Cicerone, & in Catone minore,

^e *Et quamuis tanta potestas.*] Id probat exemplo seq. Q. Cincinnati Dictatoris, & L. Minutij consulis, quod est Liuij 1. Dec. lib. 3. & Valerij Max. lib. 2. cap. item 2.

^f *Quod tamen apud Spartanos reges.*] Plutarc. in Agesilao, & in Agide.

^g *Hoc quoque memoria datum est.*] Valerius Maximus libro 8. cap. 16. Plutarchus, tum in Pompeio, tum in Catone Vticensi. L. Florus epitome Liuij lib. 107. Appianus lib. 2. bell. Ciuil.

^h *Iterum Sylla temporibus.*] Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium. Et L. Florus epitome Liuij lib. 83. Sed & adde eiusdem quoque temporibus Rutilio consuli interempto in bello sociali, neminem fuisse substitutum, sed solum Sextum Cæsarem illius collegam reliquo anni tempore permanfisse, vt tradit Appianus libro 1. bellorum Ciuilium.

ⁱ *Consulem initio creatum.*] Hic legendum est, vitio creatum, idque ex infinitis locis Liuij probatur.

^k *Pluribus tamen.*] Vt patet exemplis sequent.

^l *Valerium Coruinum.*] Liuius 1. Decad. lib. 7. non vno in loco, & Valerius Max. lib. 8. c. 16.

^m *Et Mario iuniori.*] Marij scilicet filio. Plinius Secundus, si is est, de viris illustribus capit. 68. vbi illum dicit viginæ annorum consulatum inuasisse, eumque honorem tam imminutum matrem fleuisse. Florus autem Epitome Liuij

Notandum hoc. ^a Scipioni Africano, ^o Pompeio Magno, ^p & Octavio Augusto, aliisque ducibus, ob singularem rei militaris disciplinam, & ob candorem ingenij, ^q ante tempus, consulatus, aliosque honores delatos comperimus. Neque enim ætatis magnam habebant rationem Romani, quo minus suffragantibus meritis, dictaturas & consulatus, aliosque honores meritis civibus demandarent. Quos enim amplissimis ornamentis dignos putarunt, satis annorum & ætatis habere duxerunt: tametsi ^r L. Iulius tribunus plebis, Q. Fulvio Flacco & Manlio Acidino consulibus rogationem ad populum tulerit, qua declaravit, qui, & quibus annis nati, quemque magistratum peterent caperentque. Fuit præterea literis proditum, eos qui suo anno consulatum peterent, perraro sine repulsa ad præscriptos honores admissos. Qui verò seriùs quàm per ætatem liceret, sine repulsa plerunque ad consulatum promotos.

Consulare imperiū prorogatum. ^s Consulibusque in provinciam profectis, & cum hostibus bella gerentibus, etiam ultra annum, & donec debellatum cum hostibus, aut à senatu reuocati forent, imperium sæpe prorogari. quos tamen non esse consules, sed velut perfunctos magistratu, proconsules nominari, ipsosque interim fasces & lictores habere, quoad sibi proconsulare duraret imperium, satis compertum & cognitum est.

A N N O T A T I O N E S.

lib. 86. dicit eum ante 20. annum per vim creatum fuisse. Vide Plutarchum in Mario & Sylla, & Appianum ubi loquitur de bello Civil. Ipsius Syllæ & Marij. ⁿ Scipioni Africano. Cicero Philipp. 5. ubi de aliis. Valerius Max. lib. 8. ca. 16. post princ. & Plutarchus in Politicis. ^o Pompeio Magno. Plutarchus in vita illius. ^p Et Octavio Augusto. Suetonius in vita illius c. 26. ubi de 20. annis loquitur, sed ita ut vi consulatum inuaserit. Plutarchus in vita Bruti, ubi & illum dicit 20. annum agentem consulem factum, ut ipsemet Augustus scripsit in suis commentariis. & Solinus cap. 2. & L. Florus Epitome Liuij lib. 119. Adde quod & Neroni 20. quoque ætatis anno consulatus delatus est apud Cornelium Tacitum li. 12. item Sue-

tonium consule hac de re.

^q *Ante tempus consulatus.* Nam & Ulpianus in l. 1. ff. de offi. cons. Si euenerit, inquit, ut minor 20. annis consul sit, apud se manumittere non potest, &c. Quorsum igitur Ulpianus hæc dixisset, nisi etiam minor 20. annis consul fieri posset? Et vide alicubi in præfatione Primigeniorum.

^r *L. Iulius.* Liuius 4. Decad. lib. 10. Eo, inquit, anno rogatio primum lata est, ab L. Iulio tribuno plebis, quot annos nati quemque magistratum peteret caperentque. Inde cognomen familiæ, ut Annales appellaretur. Vide in d. præfatione Primigeniorum.

^s *Consulibusque in provinciam profectis.* Vide supra libro. 2. cap. 27.

Quæ sint sigillaria, verbum sæpius repetitum apud Scauolam iureconsultum, tertio de legatis.

C A P V T IIII.

l. penult. §. pater. ff. de leg. 3.

^a *Verba Scauolæ iureconsulti libro iuris civilis responsum tertio de legatis,* hæc fuere: Paterfamiliæ ita legauit, lances numero duas leues, quas de Sigillaribus emam dari volo. Is de Sigillaribus leues quidem non emerat: lances autem emptas habebat, & dictauerat testamentum ante triduum quàm moreretur. Quæsitum est, an hæ lances quas emptas de Sigillaribus habuit, legato cederent, quum nullas alias de Sigillaribus emerit, nec legauerit? Respondi secundum ea quæ proponerentur, deberi eas quas de Sigillaribus emisset. Hactenus Scauola. Quæsiui ego à viro docto, multi nominis inter causidicos, quid esset dicere, lances quas de Sigillaribus emam dari volo: isque de Sigillaribus leues quidem non emerat, ac sæpius repetitum nomen de Sigillaribus, quid designaret. Atque ille quum Sigillaria, vasa esse diceret ad vsum nescio quem præparata informia & impolita & quædam nugalia, ex autoritate interpretis, demum post multa deblactata verba, quum se quoque in contextu verborum, & eruendo sensu abstruso dubitare diceret, haud multo post nactus nescio quam occasionem, & causatus sibi negotium esse, non aliter explicato dubio quod quærebam, dicebat atque abiit. Cuius illecebra admoneor, ut pessimè cum his actum magnopere censeam, qui prætermisso Latinæ linguæ nitore, & cultu verborum, se protinus ad legum interpretationes præcipientes tradunt, magno errore nimis properæ festinationis. Siquidem hoc primum docendi sunt, quoniam modo vim ac sensum verborum, & iurisconsultorum mentem planè percipiant, ut si quid in controuersiam venit, non præposteris sensus, sed proprios assequantur significatus. ^b Sigillaria enim vicum esse Romæ celebrem, ubi venum res venales exponebantur, ibique vasa præcipua, signaque exquisitæ artis ex ære argentoque fabrefieri solebant, vnde nomen factum loco, notum ferè & peruulgatum est. Suetonius in Claudio: Essedum argenteum, inquit, sumptuose fabrefactum, & venale ad Sigillaria redimi, concidique coram imperauit. Idem in Nerone: Sporum Romæ circa Sigillaria comitatus est. Aulus Gellius lib. 5. Noctium Atticarum: Apud Sigillaria fortè in libraria ego & Iulius Paulus poëta confedebamus. & pleraque eò pertinentia exempla, ne exequar singula, quæ omnium sermonibus celebrata sunt. ^c Huc pertinet quod dies Sigillariorum Saturnalibus adiectos legimus, quibus imagunculæ & simulacra venalia in Sigillaribus proponebantur: quæ pro suis capitibus

Legum studio relicto lingua latine nitore, inepti plerumque.

Sigillaria.

Cap. 4.

Dies Sigillariorum.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. IIII.

^a *Verba Scauolæ.* Ea sunt in l. penult. §. paterfamilias. ff. de leg. 3.

^b *Sigillaria enim vicum.* Id intelliges ex Gellio lib. 2. c. 3. &

iterum lib. 5. c. 4. in prin.

^c *Huc pertinet quod dies Sigillariorum.* Ex Macrobio libro 1. Satur. cap. 7. & cap. 10. in fi. & cap. 11. Et huc pertinet illud Suetonio

in facellum Ditis Romani deferebant. Fuit ergo Scauolæ opinio, testatorem qui lances quas leues de Sigillaribus se empturum promiserat, legasset, & morte præuentus non emisset, sed emptas de Sigillaribus antea habuisset, licet leues se empturum promississet: tamen ne testatoris voluntas irrita fiat, illas quas de Sigillaribus prius emisset, qualescunque forent, legato accedere voluisse.

A N N O T A T I O N E S.

Suetonij in Claudio capite 5. Quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria misisset ei. vide interpretes. & Senecæ libri 1. epistolarum 1. epistolam. Ego sum foelicior, cui soles Sigillaria afferre. Spartiani in Hadriano, Saturnalia & Sigillaria amicis inopinantibus misit, & ab his

libenter accepit. Et rursus in Caracalla, Quæ à parentibus gratia Sigillarium acceperat, ea vel clientibus, vel magistris sponte donauit. Flauij autem Vopisci in Aureliano dum scribit illum instituisse vxori & filia annu sigillarium.

Quæ delictorum pœna maiorum criminum apud diuersas gentes more & legibus fuerint constituta, & quæ minorum.

C V P V T V.

PLATO^a in Gorgia, & philosophi plerique non ignobiles, duplicem puniendis peccatis putant esse causam, vnam commonitionis, alteram adinaduersionis. ^b Commonitio delinquentis causa fit, quum ei qui peccauit, vel pecunia, vel leui coercitione multa dicta est: quod eò fit, vt deinceps qui deliquit, ad bene honesteque viuendum promptior & emendatior fiat. Ea pœna per leges inferri solet, quum leuiter delictum fuit: vt si iudici aliquid præcipienti contumacius paritum est, vel si prætoris dicto quis audiens non fuit. Adinaduersio verò, non ipsius qui pœna afficitur, sed reliquorum qui supersunt, gratia adhibetur: vt metu pœnæ ne simili exemplo fiant, reliqui eadem noxa deterreantur. Nam delictum quo impunitius, eo effrenatius fit, quia nisi fuerit vindicatum in noxios, proposita impunitatis spes mortalium animos criminibus inuitat. Ea adinaduersio infertur in viros facinorosos, & magnis criminibus obnoxios, vt in reos sacrilegij, maiestatis, parricidij, peculatus, aliosque nefarios & consceleratos, qui propter aliquod inauditum facinus pœnas scelerum iure & lege persoluunt. Hinc est quod pro excessu, pœnæ à legibus constitutæ sunt, aliæ bonorum, aliæ religionis, nonnullæ membrorum, pleræque capitales: vt pro criminis qualitate, legum iudiciorumque pœnis coerceantur: aliquando exquisitis tormentorum suppliciis in aliquos publicè sæuitum est. Etenim qui in Deum aut Principem, parentes aut patriam delinquit, vt qui patrios Lares focosque, & deos penates, quique deorum delubra, sepulchra maiorum prodere, phana peculiari, parentes occidere non verentur, non vulgari pœna, sed nouis exemplorum modis afficiendos, iura diuina & humana voluere, posteris documento futuros, vt qui ita affectos viderint, ne ipsi pari crimine obnoxij fiant, deterreantur. Inducant hoc Romanorum^c secures fascibus alligatæ: quippe qui leuiter peccantes, flagris & fustibus: qui verò grauius deliquere, capitali pœna pleræque soleant. Hæc enim Romanis peruulgata pœna fuit, vt leuiter delinquentes, nudatos virgis cæderent, aut in^d latomias darent, qui locus erat custodiæ destinatus iuxta Tullianum & forum Piscarium, à Tarquinio superbo primùm institutæ. Vel si grauioribus criminibus obnoxij, capitalia ausi fuissent, tergo & capite luerent, vel^e de saxo^f & robore deiicerent. Erat enim rupes vasta in Tarpeio foro

Duplex puniendi peccati causa. Commonitio.

Adinaduersio.

Aliæ atque aliæ pœnæ pro facinoris magnitudine.

Romani. Latomias.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. V.

^a **P**Lato in Gorgia.] Hic omnino vide quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus, in l. 9. numero 224. incipien. Propterea cum Plato.

^b Commonitio.] Vide supra lib. 2. cap. 13. vbi de admonitione.

^c Secures fascibus alligatæ.] Plutarchus Problema c. 82.

^d Latomias.] De quibus Plautus in captiuis. Varro de lingua Latina lib. 1. aut aliorum computatione 4. Cicero in Oratore, & in Oratione de suppliciis. Salustius in Catilina, Liuius 3. Decad. lib. 6. Comprehensæ Latomiæ forumque piscatorium, & 4. Dec. lib. 2. & 6. Cuius hæc verba sunt, Triumuiro carceris Latomiæ custodiam habere iussi. & lib. 7. post princip. Per eos dies principes Ætolorum tres & 40. à duobus cohortibus missis à M. Acilio Romam deducti, & inter Latomias coniecti sunt. Et Suetonius in Tiberio. Iurisconsultus ff. de pœnis. Seneca li. 9. declamationum. Festus Pompeius lib. 10. Plutarchus in Nicia, & in Dione. Vide item infra in verbo, Syracusis quoque.

^e Vel de saxo.] Quæ pœna ll. 12. tabularum puniebantur, qui falsum testimonium dixisse conuicti essent, vt videre est apud Gellium lib. 20. cap. 1. ad fin. Sed & ea punitus est Manlius Capitolinus apud Liuium 1. Decad. lib. 6. Et Plinium Secundum, si is est, de viris illustribus ca. 24. Et Pitruanum apud Cornelium Tacitum lib. annalium 2. Sp. Cassius apud Dionysium Halicarn. lib. 8. vbi dicit hoc tum vulgare

fuisse apud Romanos supplicium. Et transfuge quidam apud ipsum 3. Decad. lib. 4. Et Phileas Tarentinus, & obsides Tarentini qui aufugerant, eiusdem 3. Decad. lib. 5. Vbi & tradit huius pœnæ atrocitatem quorundam animos irritasse. Nam & hoc genus supplicij horribile vocat Lucretius li. 3.

Carcer & horribilis de saxo iactus eorum

Verbera, carnifices, robur ac lamina, & c.

Vt non abs re è nostris legibus, ea pœna sit sublata l. si diutino. §. ult. ff. de pœnis. Inter leges autem declamatorias illa est. Incesta saxo deiiciatur, apud Senecam lib. Declamat. 1. Decla. 3. & de hac quoque pœna Horatius li. 1. Ser. saty. 6.

Tu ne Syro Dama aut Dionysi filius audes

Deiicere è saxo ciues, & c.

^f Et robore.] De hoc genere pœnæ Lucretius vbi nuper citauimus. Plautus in Curculione act. 5. scæna 5.

At ego vos ambo in robusto carcere,

Vt pereatis, & c.

Et in Pœnulo,

Ego iam detrudam ad molas

Inde porro ad puteum atque robustum codicem.

Nam codex, vide Pompeium. & Liuius 4. Decad. lib. 8. in fi. Vt in carcere inter fures nocturnos vir clarissimus Scipio includatur, & in robore, & in tenebris expiret. & Apuleius Apologia. Scelus dignum robore & carcere. Erat autem robur, vt tradit Festus Pompeius lib. 16. locus in carcere

Rupes in fo-
ro Tarpeio.
Coruus.
Lethe.
Latomie.
Thesaurus.

Barathrum.
Domus.
Decas.
Ceades.
Tullianum.
Ancon.
Ceramon.
Heliotra-
peza.

superstans. aut si ita essent nefarii & conscelerati, resoluto g plumbo necarent, vel vnco^h tractos in
scalasⁱ Gemonias darent præcipites, exemplo^k Thessalorum, quibus locus supplicio destinatus
erat, cui nomen corui, ex quo noxij agebantur in præceps, unde frequens illud apud Aristophan-
nem, ἐς κόρακας. Persis verò carcer fuit nomine Lethes, & domicilium cineribus refertum, ad quod
nisi moriturus accedat nemo. ^l Syracusis quoque latomiae, opus ex solido saxo in mirandam altitu-
dinem depressum, & omni aditu obsepto munitissimum. ^m Apud Messenios carcer Thesaurus nomi-
ne, locus sub terra quadrato saxo, in quo Philopœmenes necatus fertur, tam immanis fuit & sæuus,
vt neque ventum, neque auram acciperet. Romæⁿ barathrum dixere noxiorum custodiam. ^o Athe-
nienses sæuissimum carcerem, Domum nuncuparunt, ^p sicut tributorum exactionem ciuitatis regi-
men, miti nomine indignitatem rei temperantes: ^q quo exemplo Appius decemuir carcerem quem
constituit, domicilium plebis nuncupauit: alij promptuariam^r cellam, ^s nonnulli publicum hospitium
dixerunt. ^t Spartæ Decas erat locus in carcere ad pœnam ædificatus, vbi damnatos mortem oppetere
cogebant. ^u Et spelunca quam Ceadas vocarunt, quasi pallorem & lachrymas, terræ caliginis & du-
ri aspectus, sicut apud Romanos ^x Tullianum. Carthagenensibus ^y verò Ancon teterrimum fuit domi-
cilium, & apud Cyprios ^z Ceramon. Sicut Æthiopibus Macrobiis Heliotrapeza noxiorum locus erat.

A N N O T A T I O N E S.

carcere quo præcipitabatur quoddā malefactorum genus,
quod antea arcis robustis, aut vt alij legunt areis robustis
includebatur.

g *Resolutoplumbo.*] Horat. carm. lib. 1. Ode 35.

Nec seuerus

Vncus abest, liquidumve plumbum.

Quia vt ibi dicit Acron interpres, resoluto plumbo rei pu-
niri consueuerunt.

h *Vel vnco tractos.*] Horatius vbi suprā. Seneca in libro de
Tranquillitate vite, vbi de Seiano loquitur. Et Iuuenalis de
eodem saty. 10.

—Seianus ducitur vnco

Spectandus. —

Et multi ex his quos statim citabimus.

i *Inscalas Gemonias.*] Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. Corne-
lius Tacitus lib. 5. & lib. 19. ad fi. Suetonius in Augusto, cap.
75. & in Tiberio, cap. 53. & cap. 61. & in Vitellio, cap. 17.
Plinius lib. 7. de Sabino. Aurelius Victor in vita ipsius Vi-
telli. Vide Rhodig. lib. 20. c. 5. in princ.

k *Exemplo Thessalorum.*] Zenodorus in Collectaneis autho-
ritate Menandri. Vide item Erasmus Adagiorum Chil. 2.
cent. 1. c. 96.

l *Syracusis quoque latomia.*] Cicero in 7. in Verrem act. Car-
cer ille qui est à crudelissimo tyranno Dionysio factus, Sy-
racusis quoque latomiae vocantur, in istius imperio domicilium
Romanorum fit. Asconius Pedianus in 3. in Verrem actio.

Latomiae, inquit, carcer Syracusis &c. subdit autem: lato-
miae autem lingua Siculorum Lapidicina dicuntur, id est
loca cæsis lapidibus exacta. Plutarchus in libro de fortuna
& virtute Alexandri, vbi refert Dionysium coniecisse Phi-
loxenum poetam ἐς τὰς λατομίας. vide suprā in verbo, La-
tomias.

m *Apud Messenios.*] Plutarchus in Philopœmene, & Li-
uius 4. Decad. libro 9. vbi non simpliciter thesaurum ap-
pellat, sed thesaurum publicum, & ita de eo loquitur, vt
possit videri eum locum fuisse in quo asseruabatur thesau-
rus publicus.

n *Romæ barathrum.*] Plutarchus in Mario, vbi dicit Iu-
gurtham captiuum post triumphum Marij in barathrum
detrusum, ibique fame interemptum (vide Salustium in Iu-
gurtha.) Hammonius autem dicit barathrum masculino
genere eum significare qui digna barathro perpetrarit.
Neutro genere, locum in quem noxij coniciebantur. Et ita
quoque carcerem vocabant Athenienses, vt scribit Diome-
des Grammaticus. Et videre licet ex Plutarcho in Aristide,
quod cum Themistocle authore commodum & necessa-
rium quippiam deliberatum esset, & Aristides frustra con-
tradixisset, non sibi temperauit, qui cum ex concione disce-
deret, clara voce testatus sit nisi Themistoclem & seipsum
in barathrum conicerent, rem Atheniensium saluam esse
non posse. Et ex Herodoto lib. 7. dum scribit, Legatos Da-
rij, qui ab Atheniēsis aquam & terram peterent, fuisse in

barathrum coniectos, vbi vide Græcum textum. Et Xeno-
phon de rebus Græcanicis lib. 1. dicit apud Athenienses le-
gem esse iubentem, si quis populum Atheniensem iniuria
affecerit, vinctum coram populo in barathrum proiici, ac
interfici. Vide item Pollucem. Aliud autem est Ægyptiis
apud Diodorum Siculum lib. 1. cap. 3. post princ.

o *Athenienses.*] Plutarchus in Solone, & Pollux libro 9.
capit. αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν μετὰ τὴν. Plato verò de Legibus carce-
rem publicum domicilium appellauit, vt & ex eo anno-
tauit Pollux vbi suprā. Et huc alludit locus Ciceronis in
7. in Verrem actione à nobis adductus suprā in verbo, Sy-
racusis.

p *Sicut tributorum exactionem.*] Plutarchus in Solone.

q *Quo exemplo Appius.*] Liuius 1. Decad. lib. 3.

r *Alij promptuariam cella.*] Vt Plautus in Amphitryone act. 1.
cen. 1. post prin.

*Quid faciam nunc si tres viri me in carcerem compegerint,
Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagrum?*

Ex quo intelligis ita vocatam, quod ex ea vincti deprome-
rentur ad pœnam.

s *Nonnulli publicum hospitium.*] Nam & Græci carcerem
δεσμοτήριον, id est, ligaculum ac vinculum vocant, à verbo,
δεσμός, quod significat ligo, Latini autem publicam custo-
diam. Cicero lib. 1. de Diuinat. Socrates, inquit, cum esset in
publica custodia &c. Apuleius lib. 7. Metamor. post princi.
Per magistratus in publicam custodiam receptum. Vide
Tacitum lib. 3.

t *Spartæ Decas erat.*] Plutarchus in Agide.

u *Et spelunca quam Ceadas.*] Strabo autem lib. 8. Spelunca,
inquit, quædam pro carcere apud Lacedæmonios est, quam
Cætam nominant. Lexicon verò Græcum κεῖρας, ἀσπὸς, ὅς,
locus est apud Lacedæmonios quo noxij atque malefici
coniciuntur. Alij κεῖρας dicunt locum profundum fuisse
apud Athenienses, in quem conici solebant noxij, & ex-
tremo supplicio afficiendi. Vide Lexicon, Pollucem, Rho-
diginum, Commentarios Græcæ ling. Budæi.

x *Tullianum.*] Varro lib. 4. ling. Lat. vbi dicit ita vocari, quod
à Tullo rege Romanorum additum fuerit carceri. Salustius
in Catilinam: Est locus in carcere, quod Tullianum appel-
latur. Liuius 3. Decad. lib. 9. patefacto deinde scelere dele-
gatum in Tullianum &c.

y *Carthagenensibus verò Ancon.*] Suidas scribit Anconem
præter alias eius significationes Carthagenensibus vocari
domicilium obscurum & profundum, in quo conici sole-
bant, quibus tyranni indignarentur.

z *Et apud Cyprios Ceramon.*] In quam sententiam nonnulli
trahunt illud Homeri Iliados lib. 5.

καλὴν δ' ἐν κερὰ μὲν δεδετο τεσσαρὶδεκα μῆνας.
Id est, Æneo siue robusto autem in Ceramo ligatus est tre-
decim menses. Loquitur autem de Marte, quem Othys &
Ephialtes ligauerunt forti vinculo in carcere. Sunt tamen
qui eo verbo ollam significari volunt.

^a Fuere autem Scalæ Gemoniæ in Auentino, iuxta templum Iunonis reginæ, quod Veis captis ^b Camillus dedicauit. Vnde autem damnatos suppliciis afficiebant, Sextriciū ^c vocarunt: præter quas Latomias ^d, Albæ quoque custodiri noxios tanquam loco munitissimo sæpe notatum est. Et quamuis à principio originum seuerissimum de ^e Metio Suffetio sumptum supplicium legamus, qui quadrigis distentus, in diuersa discerptus fuit, tamen illud velut immite præterque legum humanitatem, in exemplum deductum non est. ^f Quinetiam multæ pecuniariæ certus fuit modus præfinitus, quem transcendere minimè fas erat: quippe de multarum æstimatione, tam à consulibus quàm à tribunis plebis, sæpe Senatusconsulto, sæpe populi rogatione cautum fuit, quibus & maxima erat multa trium millium & viginti assium, quia plus triginta bobus & duabus ouibus quempiam multari non decebat, æstimabaturque bos centussibus, ouis verò decussibus, minima verò, oue taxabatur vna. ^h Sæpius verò Romani reges, homicidij conscios, arietis damno multabant, quam in sacrificiis deorum expendere consueuere. Siquidem prisca paupertas ex noxiorum bonis sacra diis exhibuisse fertur: quare supplicia dicta: ⁱ cautumque fuit, ne quis multam indicendo, bouem prius quàm ouem nominaret: vt innotesceret, Romanis mitiores semper placuisse pœnas. ^k Apud Athenienses verò seruatum inuenimus, vt multas in aram Iouis Seruatoris dedicarent: ^l quàm semel illatam remittere non decebat, licet ^m pœnas iure debitas, pecunia redimere fas foret, ⁿ Platonis exemplo, qui singulis delictis denariam multam constituit, vt pro criminis excessu decuplum pœnæ penderetur. ^o Germanis quoque homicidium certo pecorum numero luebatur: leuiora verò crimina, pecoris vel equi damno. In ^p metallum vel ad insulas in perpetuum, vel præfinito ^q relegare, aut ^r aqua & igni interdiceret, seu ^s ad bestias dānare, frequens etiam Romanis pœna fuit. ^t Illis enim aqua & igni interdicebatur, quibus commercium societasque hominum, ne quis eos vrbe, mensa, tecto, aut lare reciperet, vetabatur. Ad bestias damnabantur nequissimi serui, aut hostes infestissimi, plerunque homines perni-

Scala Gemonia.
Sextriciū.

Multa pecuniaria summa apud Romanos.

Homicidij multa.

Multa apud Athenienses.

Platonis de multa constitutum.

Germani.
Aqua & igni interdiceret quid
Bestiis obiecti.

ANNOTATIONES.

^a Fuere autem scalæ Gemoniæ.] De quibus Suetonius in Augusto, ca. 75. & in Tiberio, c. 53. & in Vitellio c. 17.

^b Camillus dedicauit.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Pub. Victor in 13 regione vrbe, & Plutarchus in vita ipsius Camilli.

^c Sextriciū.] Plutarchus in vita Galbæ, ita enim reperitur in Latina translatione. In Græcis tamen Codicibus οὐσέπριον scribitur.

^d Alba quoque.] Strabo lib. 5. Et superioribus adde apud Cretenses carcerem fuisse Labyrinthum nomine, qui nihil aliud incommodi haberet, nisi quod ex eo effugere qui asseruarentur non possent, vt Philocori autoritate tradit Plutarch. in Theseo. Apud antiquos autē vna ē ianuis carceris Charon appellabatur, vnde proverbium, χαράν τ' οὐρα. Apud Zenodotum in Collectaneis, Hesychium, & Suidam, de quo Erasmus chil. 2. cent. 8. cap. 210. Sed & adde Spoliarium à quibusdam vocari locum in quo noxij necabantur. Seneca lib. epistol. ad Lucilium 14. Nunquid, ait, aliquem tam cupidum vitæ esse putes, vt iugulari in Spoliario quàm in arena malit? Lampridius item in vita Commodi. Fortè ita dictum quod ibi vita spoliabantur, siue quod ibi spoliati laniarentur. Aliàs autem dicitur spoliarium locus vbi spolia ciuium vel hostium reseruarentur, eadem forma qua dicimus armarium. Plinius in Panagyrico. Quàm iuuat cernere ararium silens & quietum, & quale ante delatores erat, nunc templum illud (de templo enim Saturni in quo ararium seruabatur) nunc verè Deus, nō spoliarium ciuium, cruentarumque prædarum sæuum receptaculum.

^e De Metio Suffetio.] Dionysius Halicarn. lib. 3. Liuius 1. decad. li. 1. vbi dicit primū vltimūque illud supplicium apud Romanos exempli parum memoris legum humanarum fuisse. Alexarchus lib. 3. rerum Italicarum. & ab eo Plutarchus paral. lib. 1. c. 14. Plinius Secundus, aut quisquis est de viris illustr. c. 4. in fi. Gellius lib. 20. c. 1. in fi. Paulus Orosius lib. 2. c. 5. Ex poetis Virgilius lib. 8. Æneidos,

Non procul inde citæ Metium in diuersa quadrigæ
Distulerant.

^f Ibi Seruius.

Et Claudianus in bello Gildonico.

Et si non cupidus essem præreptus ab astris
Exemplum sequer Tulli, laniandaq; duris
Impia diuersis aptarem membra quadrigis.

^g Quin etiam multa pecuniaria.] Liuius 1. Decad. lib. 4.

^h Quibus maxima erat.] Hæc vsque ad versi. Sæpius verò Romani &c. sunt Dionysij Halicarn. lib. 10. Festi Pompeij

lib. 11. vbi de multa loquitur, & Seruij in 3. Geog. Virgilij in eum locum,

Continuōq; greges villis lege mollibus albos.

Vide item nostras consuetudines, & Gellij lib. 11. cap. 1. Et ipsius Dionysij Halicar. lib. 9. vbi dicit Menenium Agrippæ Menenij filium ob parum feliciter administratū Imperium damnatum fuisse in duo millia æreorum assium, & subiungit id nummisma librale fuisse, vt tota multa sedecim talenta æris conficeret. Inuidiosum hoc visum eo sæculo, ac proinde mitigatum fuisse abrogatis multis pecuniariis, & translatis ad boues pecoræque taxato numero, vltra quem non liceret magistratui à priuatis multam exigere.

^h Sæpius verò Romani.] Seruius vbi supra, & in eum locum 1. Æneid.

— Simul Diuū templis indicit honorem.

ⁱ Cautumq; fuit.] Plinius lib. 18. c. 3.

^k Apud Athenienses.] Plut. in Demosthenem.

^l Quam semel illatam.] Idem eod. loco.

^m Licet pœnas.] Iure nostro id certè non licet. Vide tamen Gellium lib. 20. c. 1.

ⁿ Platonis exemplo.] In libris de Republica.

^o Germanis quoq; homicidium.] Tacitus in lib. de moribus Germanorum. Leuioribus, inquit, delictis, pro modo pœnarum, equorum, pecorumque minorum conuicti multantur, par multæ Regi vel ciuitati, pars ipsi qui vindicatur, vel propinquis eius exoluitur.

^p In Metallum.] §. 1. versus capitalia. Institutionib. de publi. iudi.

^q Relegare.] De qua pœna in §. cum autē. Instit. quib. mod. ius patr. pot. sol. vbi videbis quid intersit inter deportationem & relegationem. Et vide etiam per totum tit. ff. de interd. & releg.

^r Aut aqua & igni interdiceret.] d. vers. Capitalia, & l. 1. in fi. ff. de bono. poss. contra tab. Et hac quidem pœna punitam fuisse Lepidam suppositi partus, adulterij, ac veneficij conuictam tradit Tacitus lib. 3. Annalium, & Antistium veterem, Clutorium priscum. Et de hac pœna est illud Ouidij lib. 4. Fastor.

Iunxerunt elementa patres, aptumq; putarunt

Ignibus & sparsa tingere corpus aqua.

An quod in his vitæ causa est? hac perdidit exul.

^s Sen ad bestias damnare.] Vide l. penult. ff. de pœn. alias de pub. iadic.

^t Illis enim aqua.] Cuiusmodi pœna irrogata est.

u Qui

Adaurifodinas & lapidicinas condemnati. Parricidii commissum Rom.

Egyptij. Vbi pater filium occidisset. Lusitani. Persæ. In sacrilegos. Græci. Macedones. Qui in Rēpu. hostilia moliti essent. Externa.

ciosi & immanes, qui ob multiplicia crimina defectionesque, indigni venia fuere: quibus in theatro, ut cum immaniſſimis beluis depugnarent, negocium datum est: ^u qui bestiarum dicti. Nonnunquam ob crimen damnatos, ^x auro effodiendo aut lapidicinis ^y veteres destinarunt, ut vincti opus facerent perpetuo, vel præfinito. ^z Illi verò qui flagitiis, vel tam efferis moribus cooperti fuere, quique eam capitale noxam ausi, ut his legum vulgaris poena non satis foret, vel ^a ad bestias damnabantur, vel exquisitis tormentorum suppliciis, & ultimis cruciatibus puniebantur. ^b M. Maleolus, matre interempta, Romanorum primus parricidii damnatus, insutus culeo, in mare præcipitatus fuit. ^c L. deinde Hostius, post secundum Punicum bellum, parricidii insimulatus, pari supplicio necatus & concruciatatus, poenas dedit. ^d Mansitque hæc poena in parricidas ad hæc tempora. culeo enim gallus gallinaeus, simia, & vipera cum homine insuitur, & in flumen vel mare detruditur: ut in rixa insensuum animalium, & fœda laceratione corporis, ob tanti sceleris immanitatem diro cruciatu vulnere interimatur: utque ab omni elemento repudiatum cadauer, irreposito labore & perpetuis fluctibus agitur. ^e Egyptij adeo parricidas insectati sunt, ut eos per singula membra acutis calamis impeterent, mox minutissimis ictibus consauciatos, super spinarum acervos comburerent. ^f Si verò pater filium occidisset, ut continuo triduo circa defuncti corpus genitor assiduus filij spectator esset, sanciverunt: nulla iustiore poena, quam facinoris conscientia ipsum puniri arbitrati. ^g Lusitani parricidas finibus eiectionis saxi opprimunt. ^h Persæ patris occisorem nothum putant. ⁱ Iulius verò Cæsar præter præscriptas legibus poenas parricidas bonorum omnium damno multavit. ^k Solon ^l & Romulus nullam in parricidas statuere poenam, quod neminem tam nefarium & consceleratum æstimarent, qui tantum facinoris admitteret. Apud Græcos poena in sacrilegos statuta fuit severissima, ut præcipitati vel immerſi aut combusti poenas darent: ^m Macedones verò parricidas & maiestatis reos, qui in principem aliquid moliti essent, obruunt saxi, ⁿ nec modo facinoris reos, sed omnium sunt deuota capita, qui illos quouis gradu contigissent. ^o Quod si quis in rempub. hostilia molitus esset, vetus erat mos, ut furca ceruici inserta, nudum per compita & vicos ducerent, virgisque ad necem cederent, ^p mox de saxo præcipitem agerent, aut vincto tractum in Gemonias deicerent. Apud externos autem in animad-

ANNOTATIONES.

^u *Qui bestiarum dicti.* Cicero in Epistola ad Q. Fratrem lib. 2. epistol. 6. Nam ille vindex gladiatorum & bestiariorum emerat à Cosconio & Pompeio bestiarios. & in Orat. pro Sestio. Præclara ædilitas, vnus leo, ducenti bestiarum &c. Seneca epist. lib. 10. Nuper in ludo bestiariorum vnus ex Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus &c. Suetonius in Claudio, cap. 34. Bestiariis, meridianisque adeo delectabatur, ut iam prima luce ad spectaculum descenderet. vide Beroaldum. Tertullianus in Apologetico tradit morem esse bestiariis, ut in supremam coenam coenantes liberalius epulentur.

^x *Auro effodiendo.* Vide apud Iuricons. tit. de poenis. & C. de metall.

^y *Aut lapidicinis.* Varro lib. 4. de lingua Latina. Vocantur latomia, & de latomia translatus, quod hic quoque in eo loco lapidicinae fuerunt. Ibi autem loquitur de carcere. Plautus in Capt.

In lapidicinas facite deductus fiet.

^z *Illi verò.* Id probat exemplis sequentibus.

^a *Ad bestias damnabantur.* De hoc supra dictum est.

^b *M. Maleolus.* Lucius Florus epitome Liuij li. 68. vbi non prænomen M. sed P. tribuit. Paulus Orosius eum Publicium Maleolum vocat lib. 5. c. 16. in princ.

^c *L. deinde Hostius.* Errat hic Alexander in tempore, & in modo poenæ. Nam hic Hostius omnium primus apud Romanos post Annibalis bellum, sexcentis post annis ab urbe condita patrem interemit, ut scribit Plutarchus in vita Romuli, nec tamen hanc poenam passus, utpote nondum repertam, sed primus omnium ea punitus fuit ille Maleolus longo post tempore, scilicet post bellum Cimbricum & Marij victoriæ, ut videre est ex Floro & Orosio vbi supra.

^d *Mansitque hæc poena.* Ut videbis in l. 1. & l. ult. ff. de poen. & l. 1. C. de tit. & §. alia. Instit. de pub. iudi. Et hinc illud iuuenalis de Nerone, qui matrem occiderat saty. 6.

Cuius supplicio non debuit vna parari

Simia, nec serpens vnus, nec culeus vnus.

Et rursum saty. 13.

Et deducendum corio bouis in mare, cum quo

clauditur aduersus innoxia simia fatis.

Cicero autem, si is est, Rhetoricorum ad Herennium lib.

^{2.} Lex est, qui parentem necasse iudicatus erit, ut is obuolutus & obligatus corio deuehatur in fluentem. & in Orat. pro Roscio Amerino, ut optet vtrum malit, ceruices Roscio dare, an insutus in culeum supplicium parricidarum per summum dedecus vitam amittere. Et Apuleius lib. 10. Metam. de quopiam qui fratrem veneno interemisse dicebatur. Nec quisquam, inquit, Decurionum tam æquus remanserat iuueni, qui cum euidenter noxæ compertum insui culeo pronunciarer. Vide catalogum legum antiquarum folio 118. pag. paruo rubeo qui est in 16. Et de hac poena Ouidius libro 8. Metam. loquens de Scylla, quæ Nisum patrem detracto illi capillo purpureo occidendum Minoi præbuerat,

Dij te submoueant o nostri infamia secli,

Orbe suo, tellusq. tibi, pontusq. negetur.

^e *Egyptij adeo.* Diodorus Siculus lib. 2. c. 3.

^f *Si vero pater.* Idem author vbi supra.

^g *Lusitani.* Strabo lib. 3.

^h *Persæ.* Herodotus lib. 1. & Nicolaus *περὶ Ἑλλήνων*. Cuius hæc verba sunt apud Stobæum. cap. 42. *ἡ δὲ τῆς πατρὸς κτείνῃ*

ὑποκλιτὸν αὐτὸν οἶοντα.

ⁱ *Iulius verò Cæsar.* Sueton. in vita illius c. 42.

^k *Solon.* Plutarchus in vita illius, item Laërtius, & Paulus

Orosius lib. 5. c. 16.

^l *Romulus.* Plutarchus in vita illius, & Cicero in Orat. pro S. Roscio, & Paulus Orosius vbi supra. Aliam autem videbis sacrilegij poenam infra. Sed quibus addes ex communi Græcorum lege, Sacrilegos insepultos abiici solere, teste Diodoro Siculo lib. 16. ca. 6. quod & nos alibi diximus. Legem quoque esse Declamatorum. Sacrilego manus præcidatur, apud Senecam decla. 8. decla. 2.

^m *Macedones.* Q. Curtius lib. 6.

ⁿ *Nec modo facinoris reos.* Ibi, non multo post, & iterum lib. 8. non semel, sed in postremo loco scribit Alexandrum hunc morem soluisse.

^o *Quod si quis in rempub.* Vide Suetonium in Vitello, cap. 17. & vide ibi interpretem.

^p *Mox de saxo.* Sic enim punitum fuisse Manlium Capitolinum supra diximus, & Sex. Marium quod filiam interfecisset, scribit Tacitus. lib. 5.

uertendis facinoribus dispares mores ritusque fuere. Nam quos Arcopagitæ capitis agebant, & tacentes ipsi & nulla truci oratione aut efferati odio sententiis afficiebant: ipsique litium controuersias noctu & obscura luce, nunquam die iudicabant, ut procul ab omni affectu, qui animos in diuersum agit, tantummodo facta cognoscerent, personas non viderent. ^q Quare Thebani ut incorruptam iustitiam signarent, nec variari gratia, iudicum imagines sine manibus: principis verò, sine oculis in foro proposuere: ut signis ostenderent, iudices affectibus capi non oportere, ^r causaque definita, damnatos vndecim viris pœnis afficiendos tradebant: ^u quibus publica pœna frequens, cicuta erat, aut venenum. Is verò ^x Arcopagus, Athenis vicus cum Templo Martis, in quo primum capitis iudicium latum fuisse dicitur. ^y Apud quos fuit lege cautum, ut qui causam dicit, nec proœmio vtatur, nec ad miserationem aut inuidiam adducat: quippe mouere affectus per præconem prohibebatur orator: ne cui plus in misericordia, quàm in causa spei esset. Bithynis è conspectu Solis tribunal erat, quod illum tanquam sacrosanctum, causæ diiudicandæ præesse dicerent. Apud Babylonios vbi reges iura dabant, quatuor aues è tecti culmine pendere dicunt: quæ fortunæ varietatem, & ne se supra hominem efferret, admonerent. ^z Cambyfes verò in sede vbi iudex per sordes iniuste iudicarat, ipsius detractum corium in lora concidit, & tribunal ornauit. ^a Fertur Darius Sandocem Aeolidis præfectum, quod pecunia corruptus iniuste iudicarat, cruce affecisse. Nero ^b quoque edicto cauit, ne patroni causarum mercede aut muneribus patrociniis adessent. ^c Tantique Arcopagus fuit, ut Heroas & semideos illuc in iudicium aduocatos dicerent, & ^d Pisistratus in eo iudicium subire non dubitaret. ^e Qui post aliquot ætates quum propter continuas clades & belli mala ferè destitutus esset, Cimon Atheniensis in pristinum illum splendorem lucemque restituit. ^f Lacedæmonij quoque, quos mortis supplicio dignos putarunt, noctu, non die plectere consueuerunt. ^g Causas verò iudices oclusi, neminem videntes, ex clamore concionis iudicabant. Quod æquè apud Romanos ferè comperimus, quibus ante horam decimam de absente iudicare ius non erat, neque intra trigesimum diem fortiri dicam, quod lege Rupilia vetabatur. Tametsi noctu sumere supplicium de nocente non liceret, quia nota esse supplicia ad aliorum emendationem publicè censuere. ^h Macedonibus saxis opprimere delinquentem, antiqui

Arcopagita.

Iudicum & principis imago apud Thebanos.

Arcopagus.

Bithyni. Babylonij. Animaduersione in corruptos iudices. Arcopagi æstimatio.

Lacedæmonij noctu sotes plectebant.

Roma. constitutum.

Macedones.

ANNOTATIONES.

^q *Tacentes ipsi.*] Macrobius lib. 7. Saturn. c. 1. apud Athenas, inquit, Atticas Arcopagitæ tacentes iudicant. Hincq; illud Iuuenalis Satyr. 12.

Commissæ tege ut curia Martis Athenis.

Nam curia Martis idem est quod Arcopagus, ut paulò post dicemus.

^r *Noctu & obscura luce.*] Quod ipsum tradit Lucianus in Hermotimo. αἱ ἐν νυκτὶ καὶ σκοτῶ δικάζουσιν, ὥς μὴ ἐς τὰς λέγοντας, ἀλλ' ἐς τὰ λεγόμενα διακρίνοιντο. id est: Qui nocte & obscuro iudicant, ut non ad dicentes, sed ad ea quæ dicerentur respicerent.

^s *Quare Thebani.*] Plutarchus in libr. de Iside, cuius in eam rem hæc verba sunt, ἐν τῇ βίβλῳ εἰκόνες εἰσὶν ἀνακρίβηται δεκάτων ἀρχαῖες, ἢ τῶ ἀρχαϊκῶ μύθῳ τοῖς ὁμιασι, ὥς ἀδωκεν αἶμα πλὴν δικαιοσύνην καὶ ἀνέντευκτον ἔσσαν. Id est: Apud Thebas iudicum imagines visuntur sine oculis, & principis oculi conuiuent, ob id quod iustitia, nec muneribus capiatur, nec hominum vultu flectatur. Ante hunc Diodorus Siculus loquens de Thebis Ægyptiis, lib. 2. c. 1. In ea, inquit, statuæ lignæ positæ haud paruo numero representantes tum eos qui de re dubia disceptarent, tum respicientes eos qui in iudiciis sententias ferrent. Hi ab vna muri parte sculpti, triginta numero erant, & in medio iudicandi princeps, cuius à collo suspensa veritas pederet, & oculis esset subclausis, librorum cumulo circumstante. Hæ imagines præse ferebant iudices integros esse debere, Prætores solam inspicere veritatem.

^t *Causæ definita.*] Ad Arcopagitas siue Athenienses reuertitur (puto Arcopagitas) quibus vndecim viri, &c.

^u *Quibus publica pœna.*] Scilicet ipsis Atheniensibus, ex Plinio libr. 25. cap. 13. Laërtio in Socrate, & plerisque omnibus.

^x *Is verò Arcopagus.*] Nam Arcopagus peræquè est, ac si dicas, Martis Clius, siue pagus aut curia, ἀρς enim Mars est, πᾶς locus eminens. Pausanias autem lib. 1. dicit Arcopagum inde nomen accepisse, quod ibi ab initio Mars capitis causam dixerit.

^y *Apud quos.*] Apuleius lib. 10. Metam. Tunc demum clamatus, ait, introducit reus, & exemplo legis Atticæ, Martique iudicij causæ patronis denunciat præco, neque prin-

cipia dicere, neque miserationem commouere. Martiū enim Iudicium est Arcopagus, ut ex his patet quæ diximus. Et ante illum Quintilianus libr. 2. c. 17. Eoque, inquit, & Lacedæmoniorum ciuitate expulsam eloquentiam, & Athenis quoque vbi actor mouere affectus vetabatur. Et lib. 6. c. 1. Id sensisse Atticos credo, quia Athenis affectus mouere etiam per præconem prohibebatur orator. Et Pausanias lib. 1. cap. 22. Cuius verba in Latinum versa hæc sunt. Vbi Hyperides oraret pro Phryne, nihilque se proficere intelligeret, quia clarissimum videbatur, quod iudices in eam calculos essent daturi, eam in medium adducens vestes lacerauit illius, pectusque nudum ostendit, postea cum epilogi commiserationem ex aspectu orauit: ita ut omnes iudices in Hypophetis & Zachori superstitionem induxerit. Et cum dimissa hæc fuisset, lex postea lata est, ne quispiam dum diceretur, de aliquo misereatur, aut accusatum accusatamue aspiciens iudicaret.

^z *Cambyfes verò.*] Herodotus lib. 5. & Valerius Maximus lib. 6. cap. 3.

^a *Fertur Darius.*] Herodotus libr. 7. vbi tamen subdit eum in cruce suspensum soluisse, reputantem plura peccatis beneficia ab eo fuisse in domum regiam collata. Sed & ll. 12. tab. Iudicem arbitrumque, qui ob rem iudicatam pecuniam accepisse esset conuictus, capite puniuerunt, ut tradit Gell. lib. 20. cap. 1.

^b *Nero.*] Suetonius in eius vita, ca. 17. Et vide quæ scripsimus in nostris Commentariis Nobilitate.

^c *Tantique Arcopagus fuit.*] Imo Deos ipsos, ut patet ex iis quæ supra diximus in verbo, Is verò Arcopagus.

^d *Et Pisistratus.*] Plutarchus in Solone, vbi tradit ipsum Pisistratum cædis in Arcopagum accersitum modestè & temperatè in ius venisse, ut se defenderet.

^e *Qui post aliquot ætates.*] Plutarchus in Cimone.

^f *Lacedæmonij quoque.*] Herodot. lib. 4. Quoscunque, inquit, Lacedæmonij morte plectendos censent, eos noctu plectunt, interdiu neminem. Et Valerius Max. libr. 4. c. 6. in fin. vide Polyenum lib. 7. Stratagematum.

^g *Causas verò iudices oclusi.*] Hoc iam dictum est de Atheniensibus, de quibus forsan hæc intelligit.

^h *Macedonibus.*] Q. Curtius.

*Homicidii
apud Mē-
phitas.
In Meroe
rex.
Supplicio
affiendi a-
pud Egy-
ptios.
Æthiopes.*

*Et in forti-
bus.
Per cretam
& carbonē.*

moris erat. Apud Memphitas homicidij reus, ab oppidis & commercio hominum exterminaba-
tur: donec à Gymnosophistis expiatus in patrium solum & lares proprios restitui merebatur.
In ⁱ Meroe verò si quid rex deliquit, nulla afficitur pœna, sed cunctis auersantibus, & quotidianum
congressum negantibus, mœrore & tabe conficitur. ^k Ægyptiis fuit in more, vt hi de quibus fumen-
dum erat supplicium, ceruices fune innexas tenerent, & frenata ora, vt eo insigni pœnas luituri nota-
rentur: ^l pridieque quàm darentur neci, munuscula & cœnam ex regis mensa acciperent. Quem vsum
^m Cæsarum temporibus inualuisse legimus, vt quos morte afficere volebant, illis exquisita obsonia, &
partem cœnæ mitterent. Si verò indicta causa supplicium fumendum foret, tradito libello, supplicium
cædemque demandarent, vt hoc imperatæ necis prætextus & signum foret. ⁿ Æthiopum traditur mos,
vt delinquentes aureis catenis vinciant: & quos ^o morti destinassent, per lictorem signum mortis illis
rex mitteret: ipsique accepto signo, protinus mortem sibi consciscerent eo genere lethi, quod quisque
delegerat: quod apud Romanos quandoque inoleuit, vt in capitis iudicio, per ^p ^θ seu ^κ in urnam conie-
iectas literas, signum mortis & capitis supplicio affiendum notarent: per ^τ & ^α, absolutionis, per ^λ ve-
rò & ^ν, prolationis, & diem diffundi, quum parum sibi liquere de causa significarent, quæ ampliatio-
nis tabella dicta est. ^z ^q quoque in fortibus inauspicata fuit, & mali euentus. ^r Nonnulli in nomen-
clatura militum per ^τ superstites, per ^θ defunctos in acie tribunos annotare prodiderunt. ^s Alij cal-
culo cretæ, absolutionis: carbone verò, condemnationis symbolum indicarunt: tametsi iudi-

ANNOTATIONES.

ⁱ *In Meroë verò.*] Id non in Meroë, sed in Taprobane ex
Plinio lib. 6. cap. 22. Solino c. 66. aut aliorum computatio-
ne 56. & Martianus Capella li. 6. Hic autem author noster,
non hic tantum sed & alibi. Meroem pro Taprobane posuit,
cum tamen sint diuersæ insulæ.

^k *Ægyptiis fuit in more.*] Vide Plutarchum in Cleomene.

^l *Pridieque quàm darentur.*] Plutarchus in vita Cleomenis.
^m *Cæsarum temporibus.*] Suetonius in Domitiano c. 11. Au-
thorem summarum pridie quàm crucifigeret, in cubiculum
vocauit: assidere in toro iuxta coegit, securum hilarémque
dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est.

ⁿ *Æthiopum traditur mos.*] Pomponius Mela lib. 3. c. 10. de
illis loquens. Apud hos plus auri quàm Persis est. Ideo quod
minus est, preciosius, censent. Ære exornantur, auro vincu-
la fontium fabricant. Solinus c. 33. de Marobiis loquens, qui
& ipsi Æthiopes sunt. Ornantur, inquit, ære, auro vincula
faciunt noxiorum.

^o *Et quos morti destinassent.*] Diodorus Siculus lib. 4. c. 1. de
ipsis Æthiopibus loquens: Mos est illis, inquit, neminem
subditum etiam damnatum morte punire: sed quidam ex
lictoribus præferens mortis signum ad reum mittitur, quo
accepto, reus domum abiens sibi mortem consciscit.

^p *Per θ.*] Persius satyr. 4.

Et potis es vitio nigrum præfigere theta.

Et Martialis lib. 7. epig. 36. ad Castricum,

Nosti mortiferum quæstoris Castrice signum,

Est opera precium discere theta nouum.

Ex quo etiam est illud Ausonij in Pædagogum liguritorem
carmine Choliambico,

Miselle doctor & tibi sit obscæno,

Tuumq; nomen theta scilicet signet.

At Asconius Pedianus in 3. in Verrem actio. scribit, vt non-
nulli legunt, ^θ notam fuisse condemnationis. T. absolutio-
nis. N. L. ampliacionis, quo significabatur non liquere. Ve-
rùm in Codicibus quos hæcenus vidimus, scribitur A. fuisse
notam absolutionis, C. condemnationis. Id quod voluit
dicere noster author hic in verbis sequentibus, cum dicit
(seu ^κ.) Nam ^κ Græcorum, est C. Latinorum. Sed siue ^θ siue
^κ signum condemnationis fuerit, Tullius in Orat. pro Milo-
ne vtramuis tristem vocat, & T. siue A. salutarem. Liuius au-
tem illam tristorem. Porro apud Hebræos litera Thau si-
gnum erat saluationis, vt patet Ezech. c. 9. Signa Thau super
frontes virorum gementium, &c. Et paulò post, Omnem
autem super quem videritis Thau, ne occidatis, vbi D. Hie-
ronymus eius rei rationem reddit. De quo & eundem vide
c. 59. eodémque vlt. Nec omiserim Iurisconsultum Vlpia-
num, sine vlla nota, sed extensis literis in illa ampliacione
de qua ex Pediano locuti sumus vsum fuisse. In l. idem Põ-
ponius, ff. de arbitr. proinde si fortè vrgetur à Præatore ad

sententiam, æquissimum erit, si iuret sibi de causa nondum
liquere, spacium ei ad pronunciandum dari. & Paulus in l.
Pomponius, ff. de re iudic. Si vni ex pluribus iudicibus de li-
berali causa cognoscenti, si is iurauerit sibi non liquere, &c.
Et Cicero pro Aulo Cluentio Habito. Deinde homines sa-
pientes ex veteri illa disciplina Iudiciorum, qui neque ab-
soluere hominem nocentissimum possent, neque eum de
quo esset orta suspitio, pecunia oppugnantum, re illa cogni-
ta primò condemnare vellent, non liquere dixerunt. Et rur-
sus, Eorum verò qui non liquere dixerunt, sapientiam lau-
do, qui absoluere eum quem nocentissimum cognorant, &
quem ipsi iam bis antea condemnarant, nullo modo pote-
rant condemnare, cum tanta consilij infamia & tam atro-
cis rei suspitio esset iniecta, paulò posterius patefacta re
maluerunt.

^q *Z. quoque in fortibus.*] Suidas autoritate Menandri ex
Mesonia. At Martianus Capella in nuptiis Philologiae
& Meremij, scribit hanc litteram inuisam fuisse Appio
Claudio, quòd dentes mortui dum exprimitur, imite-
tur.

^r *Nonnulli.*] Videlicet Isidorus lib. 1. Etymol.

^s *Alij calculo ceriè.*] Horatius lib. 2. ser. saty. 4.

Quorsum habeant sani? an creta, an carbone notandi?

Et Persius satyr. 5.

Quæq; sequenda forent, & quæ vitanda vicissim,

Illæ prius creta, mox hæc carbone notasti.

Vbi vide interpretes. Hincque etiam illud Ouidij libr. 15.
Metam.

Mos erat antiquis, niueis atrisq; lapillis

Hos damnare reos, illos absoluere culpa.

Antiqui enim per cretam album & candidum significant,
vt per carbonem atrum & nigrum. Ex quo cretata ambitio
candidatorum Persio sat. 5.

Ius habet ille sui palpo, quem ducit hiantem

Cretata ambitio, &c.

Et cretatus bos, pro albo. Iuuenalis saty. 10.

Duc in Capitolia magnum

Cretatumq; bouem. —

Et cretata Mappa pro alba. Martialis libr. 12. epigram. 20.

Cretatam prætor cum vellet mittere mappam,

Prætori mappam surripit Hermogenes.

Huc quoque pertinet quod de Alcibiade scribit Plutarch.
tum in vita, tum in Apophethgm. illius. quòd cum ad iudi-
cium capitale ab Atheniensibus à Sicilia vocaretur, seipsum
abscondit, quòd diceret eum stultum esse, qui accusatus,
cum liceat fugere, quærat absolui & liberari. Et cum qui-
dam dixisset, Non credis patriæ de te ipso iudicium? Ego
quidem, ait, ne matri quidem, ne fortè ignorans pro calcu-
lo albo nigrum ferat. Denique Aristoteles Problem. tradit
hun-

ces ^t Romæ per tabellas plerunque ferre iudicia inueniamus, ^u quæ semel definita reuocare non licebat. ^x Apud Græcos autem, alba faba in fortibus auspicata fuit, & boni euentus: nigra verò mali. ^y Lusitani destinatos neci lapidibus obruunt. Nonnullæ circa ^z Causacum gentes, etiam pro criminibus maximis, nullum morte afficiunt, sed exilio mulctant, vrbeque & agro exterminant: quod in Seripho insula fieri adnotatum est. ^a Apud Indos qui maximi criminis reus agitur, hanc luit noxam, vt à rege tonderi iubeatur, qua pœna nulla insignior fuit: sicut Hebræis vino abstinere, maxima cenfebatur mulcta: fuitque ^b Atheniensibus quandoque lege sancitum, vt qui maximi criminis reus agitur, si fateretur admissum, impunitate donaretur. ^c Atque Trallianis, vt qui Minyam aut Lelegem occidisset, si leguminis modium defuncti cognatis exoluisset, e cæde expiatus foret. ^d Alij pro leui excessu mortis pœnam inferebant. Quare occidisse ^e ciconiam in Thessalia ^f aut ibim, vel accipitrem in Ægypto, capitale fuit. In ^g Cyrenaica lex erat, vt desertoris pœna teneretur, qui ingentem vim locustarum, aut earum foetus non debellaret. Nam plerunque illarum tanta exoritur vis, vt quicquid herbidum est, absument. Vaccæis quoque si quis vel minimum ex alterius agro eripuisset, capite luebat: sicut ^h Phrygibus rastrum aut vomerem subtrahere. ⁱ Et Indis qui vectigal furatus esset, capite pledebatur. ^k Derbices quoque Persarum gens, in rebus diiudicandis adeò seuerissimi fuere, vt pro minimis sæpe causis iugularent: apud quos fœda supplicia & inhumana delinquentibus sunt dari solita, præsertim supplicij genus quod ^l disphendomena vocant, vt proceris curuatis arboribus, & criminoso in deflexis cacuminibus alligato, illis repente laxatis, lacerum corpus in diuersa distraherent. ^m Aliudque non minus calamitosum & vltimum humanorum, vt duabus scaphis fabrefactis, ibiq; homine occluso, ita vt manus & caput extarent, tetro odore, & immunda tabe, ac longo cruciatu hominem conficerent. Apud Græcos quoque innoxios sæpè fœdè sæuitum est. ⁿ Nam ignis & rota, nouissima

Græci per
fabam albam
& nigram.
Lusitani.
Seriphi.
Indi.

Hebræi.
Athenienses.
Tralliani.
Ob leue cri-
men capitis
supplicium.
Cyrenæi.
Vaccæi.
Phryges.
Indi.
Derbices.

Disphendo-
mena.

Græci.

ANNOTATIONES.

hunc morem fuisse, vt reos albis calculis absoluerent, nigris condemnarent. Et vide infra lib. 4. c. 20.

^t Romæ per tabellas.] Id quoque videre licet ex Cicerone in 1. in Verrem act. & ibi Asconio Pediano. & iterum act. 4. & 6. De quo vos sententiam per tabellam fertis, & alibi sæpe, & Suetonio in Augusto, cap. 33. non tantum duas tabellas damnatoriam & absolutoriam simul cognoscentibus dedit, sed tertiam quoque, &c. Et Propertio lib. 4. eleg. 12. eodemque vlt.

Minatura dedit leges, dedit à sanguine ductas

Nec possum melius iudicis esse meum.

Qualibet austeras de me fert urna tabellas,

Turpior assensu non erit vlla meo.

^u Quæ semel definita.] Apuleius lib. 10. Asini aurei. Cum iam sententiæ pares cunctorum stilis ad vnum sermonem congruentibus ex more perpetuo in vnam aream deberent coniici, quo semel conditis calculis iam cum rei fortuna transacta, nihil postea commutari licebat, sed mancipabatur potestas capitis in manum carnificis. Vide & apud Dionysium Halicarnassæum. Cum Martianus Coriolanus exilio perpetuo mulctatus fuisset resistente senatu, tamen cum postea Tribuni parati essent de mutanda mulcta referre ad populum, Patricij noluerunt quicquam de re semel iudicata mutari. Et nostris legibus sententiam definitiuam reuocare non licet. l. quod iussit. ff. de re iudic.

^x Apud Græcos autem.] Plutarch. in Pericle.

^y Lusitani.] Strabo lib. 3.

^z Circa Causacum.] Idem lib. 11.

^a Apud Indos.] Nicolaus *περὶ Ἰνδῶν*. cuius in eam rem hæc verba sunt: *ὅτι μέγιστα ἀδικήσαντα, ὁ βασιλεὺς κέλευι κείραδς ὡς ἐχέτης οὖσης ταύτας ἀπὸ τῆς ἀπῆρας*, quæ à Stobæo repetita sunt Collectaneorum serm. 42. Et Isidorus Etymologiarum lib. 1.

^b Fuitq; Atheniensibus.] Plutarchus in Alcibiade, vbi scribit eius legis perfugio Andocidem qui Mercurij statuam fregerat, liberatum esse. Et vide nostrum tractatum in & quibus ex causis pœnæ temperatæ sint in 30. causa.

^c Atque Trallianis.] Plutarchus probl. c. 159.

^d Alij pro leui.] Vt constat ex sequentibus.

^e Ciconiam in Thessalia.] Aristoteles, si is est, lib. Mirabilium auscultationum c. 23. & Plinius lib. 10. c. 23.

^f Aut ibim, vel accipitrem.] Herodotus lib. 2. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 4. Quanto autem in honore essent apud Ægyptios accipitres, videre est apud Ælianum lib. de Animal. 7. cap. 9.

^g In Cyrenaica.] Plinius lib. 11. c. 29.

^h Sicut Phrygibus.] Nicolaus *περὶ ἐθνῶν*. & ex eo Stobæus c. 42. vbi addunt & bonem aratorem.

ⁱ Et Indis.] Strabo lib. 15. An autem nostris legibus liceat fraudare vectigal, & qua pœna qui id fecerint puniendi sint, vide eos quos tibi longo ordine recensimus in nostris Commentariis vtriusque retractus cap. 1. in præfatione num. 68.

^k Derbices.] Strabo lib. 11.

^l Disphendomena vocant.] Lege Diasphendomenem ex Plutarcho in Alexandro, vbi tradit Bessum qui Darium interfecerat, ita ab Alexandro necatum, vt proceris in vnum curuatis arboribus, cum vtriusque corporis Bessi partes fuissent alligatæ, eas tanto impetu remissas, vt laniata passim membra disiecerint. Eius enim in eam rem hæc verba sunt: *διασφενδένους ὀρδίων δένδριον εἰς ταὐτὸ καμψθέντων, ἑκατέρω μέρος περισσπρήσας τὸ σώματι, εἴτα μετέως ἑκατέρωσιν ὡς ὀρμητοῦ ῥύμα φερόμενον τὸ πρὸς εἶκον αὐτῷ μέγας νείμασθαι.*

^m Aliudq; non minus.] Idem Plutarchus in Artaxerxe, vbi tradit Mithridatem quempiam ea pœna affectum fuisse.

ⁿ Nam ignis & rota.] Hæ erant apud Græcos tormentorum species. Apuleius lib. 3. Meta. & res ad hoc deducta est, vt per quæstionem sceleris sui participes indicet, vt tam diræ factionis formido funditus perimatur. Nec mora cum ritu Græcienli ignis & rota tum omne flagitiorum genus inferuntur. & lib. 10. Nec rota vel aculeus more Græcorum tormentis eius apparatu iam decrant, sed obfirmatus mira præsumptione, nullis verberibus, ac ne ipsi quidem igni. Et de rota quoque est illud Iuuenalis saty. 13.

Nec rota, nec furia, nec saxum, aut vulturis atris

Pœna, &c.

Vbi vide interpretes. Et Ammianus Marcellinus lib. 21. Alij, inquit, rotarum pœna consumpti sunt. Hæc pœna Græcis *προχοῆς* dicitur, quo scilicet serui rotis illigati flagris verberabantur. Aristophanes *ὅτι προχὴ γ' ἔλκοιτο μαργαρίδι*. Id est, in rota trahatur flagellandus. idem & alibi, *ὅτι τὴ προχὴ σπείρειν* *ἐλόμενον* δὲ *ὁ εἰπεῖν ὁ πεπαιδευμένος*, id est, oportet te rota extortum flagitia tua profiteri. Cuius loci autoritate, Suidas rotam ponit pro fidiculis aut aculeo quo fontes extensi in quæstione habebantur. *προχοῆς, αἱ ὅργανον βασιανιστικὸν καὶ διατεινὸν τὰ σώματα*, &c. Cuiusmodi autem fuerit id ignis tormentum, vix possum dicere, nisi de tunica illa molesta intelligatur, de qua & nos infra eodem ca. dicemus. Scio autem pœnam ignis, vt scilicet noxius igni tradatur cremandus, quibusdam nostris illi, irrogari.

Leges Draconis sensissima. Athenienses.

Druidae & Cercetes. Aethiopes elephantini. Ophiusa herba.

Venefici in Perside. Sabatus. Mezentius. Ro. ciuium prerogatiuum. Diem dicere aliis quibus concessum.

Reorū sordes.

fuere exempla, & frequens supplicium noxiorum. ^o Leges etiam Draconis tam seueræ disciplinæ fuere, vt pro leuissimis causis, mortis pœnam inferrent. ^p Quare verbum Demadis proditur, Draconem non atramento scripsisse leges Lacedæmoniis, sed sanguine: ^q qua seueritate tantum contraxit inuidiæ, vt in theatro apud Aeginam, populari tumultu omnium conspiratione iniectu multæ vestis, præfocaretur. Athenienses quoque olim damnabant reos, non si totam simul legem, sed vel si vnā syllabam transgressi fuissent. Neque prætereundum, quod quidam ^r Aethiopum rex fecisse proditur, vt delinquentium crimina non mortis pœna, sed nasi mutilatione puniret, vt eam oris turpitudinem veriti, circumspectius à criminibus abstinerent. Inter cæteros proditus est ^s Persarum rex quidam, qui cum ciuili tumultu, fœdo esset conuicio iactatus, adeo exarsit, vt totius populi nares rescinderet. Apud ^t Druidas verò & ^u Cercetes Galliarum populos, sacrificio interdiceret, grauissima pœna notabatur. eos enim quibus ita interdictum erat, inter impios consceleratosque habebant. Ferturque in ^x Elephantina Aethiopia sacrilegos hac pœna mulctari, vt ophiusam herbam bibere cogantur, qua pota, ita terroribus & falsis imaginibus afficiebantur, vt mortem sibi consciscerent. Et in ^y Perside veneficos plecti, vt in amplo lapide caput impingerent, rursusque alio superinducto illud effringerent, Apud quos fama est, delinquentes ante regiam expectare iudicium, ibique pro criminis excessu supplicium pati. Neque prætermittendus Sabatus ^z Aethiops, qui criminis reos non morte, sed vinctos compedibus operi delegando plectebat: aut ^a Mezentius qui viuum corpus putido cadaueri colligando, immanissimo cruciatu necabat homines. ^b Apud priscos verò Romanorum, vbi quis noxium & exitiale crimen admisisset, nisi die ad populum dicta, & reo de crimine accusato & conuicto, diēque constituta causæ dictionis, causaque populi iudicio probata legitimè, supplicium capitis de Romano ciue sumere non licebat. ^c Dicebatur enim dies ad populum à magistratibus aut à tribunis plebis, quibus ius dicendi diem data facultas fuit: ^d nonnunquam à priuatis. Siquidem ^e Lucullus quum nullum magistratum gessisset antea, Seruilio auguri peculatus diem dixit: & M. ^f Cotta, virili toga assumpta, Cn. Carbonem reum postulauit. Eoque producto ad populum, accusatoribus, testibusque adductis, si noxæ capitali & vero crimini locus erat, de reo supplicium sumebatur iudicio populi. ^g In qua re mos erat, vt tam ipse reus qui capitis accersitur, quum ad populum producit ad iudicij diem, quàm amici & necessarij, quique proximi aderant, priusquam in suffragia tribus irent,

ANNOTATIONES.

^o *Leges etiam Draconis.* Plutarch. in vita Solonis πῶς λαχόντα κλέψαντες ἢ ὀπίσθας ὁμοίως καλᾶζεσθαι τοῖς ἑεροῦλοις καὶ ἀνδροφύλοις. Et Gellius lib. 11. c. 18. eodemque vlt.

^p *Quare verbum Demadis.* Plutarchus in vita Solonis. sed quod paulò post Lacedæmoniis dicit, scribendum est Atheniensibus.

^q *Qua seueritate.* Idem Rhodiginus lib. 10. c. 6.

^r *Quod quidam Aethiopum.* Diodorus Siculus lib. 2. cap. 1. in fin. Actifanes, inquit, aut vt alij legunt, Artifanes, Aethiopum Rex latrocinia more nouo compescuit, fontes, neque morte plectens, neque linquens impunitos. Eorum iudicio constituto, reos omnes in vnum cogēs, miti sententia damnavit: amputatis enim naribus in vltima deserti ire compulit, ibique ciuitatem ab excisis naribus Rhinoceram appellatam condidit. Strabo lib. 16. Postea, ait, sunt Rhinoculura ab his dicta, qui Rhinas habitauere. Nam Aethiopum quidam Aegyptum inuadens, non interitu, sed nasi mutilatione maleficia coercēs, vt propter oris deformitatem peccare deinceps non auderent, in his locis habitauit. Hæc ille, à quo Alexander hunc locum haud dubiè accepit. Seneca autem de Ira lib. 3. Hunc Regem Persarum fuisse vult, dum scribit, Sicut Rex Persarum totius populi nares recidit in Syria, Inde Rhinocolura nomen loci est. Pepercisse illum credas quòd non tota capita præcidit, nouo genere pœnæ delectatus est.

^s *Persarum Rex quidam.* Id certè est, quod ex Seneca diximus in præcedentib.

^t *Apud Druidas.* Cæsar lib. 6. Commentariorum belli Gallici. Et vide nostros Commentarios Retractuum, tit. 1. §. 1. glo. 9. num. 271. incip. Est & aliud, & seq.

^u *Et Cercetes.* Hoc vnde Alexander desumpserit, incertum est. Cæterum Cercetas populos esse ad Pontum Euxinum, Heniochis & Colehis finitimos, testantur Plinius lib. 6. c. 5. & Strabo lib. 11.

^x *In Elephantina Aethiopia.* Plinius lib. 24. cap. 17.

^y *Et in Perside.* Plutarchus in Artaxerxe.

^z *Sabatus Aethiops.* Herodotus lib. 2. vbi illum Sabacum vocat, & Diodorus Siculus qui Sabaicum appellat, lib. 2. c.

2. vbi illum dicit fuisse Aegyptiorum Regem, tametsi genere Aethiops esset.

^a *Aut Mezentius.* Virgilius lib. 8. Aeneid. de eo loquens,

*Quid memorem infandas eades? quid facta tyranni
Effera? Diu capiti ipsius, generig, reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuus,
Componens manibusq, manus, atque oribus ora:
Tormenti genus: & sanie, taboq, fluenteis
Complexus in misero, longa sic morte necabat.*

Adde autem superioribus apud Thurios ex legibus Choroidea, si qui illatæ à se calumniæ crimine doloque conuicti in manus venissent, per urbem miryca circumuectari coronatos, & cunctis sic circumcuiuib. passim palam ostentatos innotescere, vulgato supplicij probro, veluti perniciosissimo supplicij genere contaminatos mores gererent exagitati: fuisseque nonnullos hac culpa tum iudicatos, quibus manus sibimetipsis sponte adferre, quàm in tanta probri ignominia vsquam conspici iucundius visum est.

^b *Apud priscos verò Romanorum.* Plutarchus in vita Gracorum. & vide infra eod. lib. c. 20. in princ.

^c *Dicebatur enim dies.* Id minimè dubium, sunt enim eius rei exempla infinita apud Liuium & cæteros authores.

^d *Nonnunquam à priuatis.* Quòd probat exemplis seq.

^e *Siquidem Lucullus.* Plutarch. in vita Luculli.

^f *Et M. Cotta.* Valerius Maximus libr. 5. cap. 4. M. (inquit) Cotta eo ipso die, quo togam sumpsit virilem, protinus vt è Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo pater eius damnatus fuerat, postulauit, damnatumque reum iudicio afflixit, & ingenium & adolescentiam præclaro opere auspiciatus.

^g *In qua re mos erat.* Tacit. li. 2. de Libone accusato loquēs: Libo, inquit, interim veste mutata cū primoribus fœminis circumire domos, orare affines, vocem aduersum pericula poscere. Et Plutarchus in Cicerone, tradit illum à Clodio accusatum vestem atram sumpsisse. Et vide Dionysium Halicarnassæum lib. 7. in accusatione Marcij Coriolani, & infra in verbo, Cicero.

h *Barbam*

squalida obsoletaque veste, flentes & sordidati, ^h barbam capillumque summittant, & poenam deprecantur, ut eo squalore & habitu deformi populum ad miserationem, pietatemque adducerent. Legimus in iudicio M. ⁱ Manlij, quum causam ad populum diceret, ne coniunctos quidem sanguine in capitis dimicatione & dubiis rebus vestem mutasse. Et inter clara nomina reorum, Appium ^k Claudium, quum a tribunis plebis dicta illi dies esset, non modò facie reorum non fuisse, sed tanto spiritu & tam contumaci vultu causam egisse, ut manente ferocia animi, tribunos perterrefaceret. Contrà verò, quum in exilium Cicero ^l ageretur, præter senatum vniuersum, ultra viginti millia hominum sordidas vestes, & sordidum corporis habitum induisse, ut ob illius calamitatem se quoque funestos, & in ignauo dolore esse ostenderent. Fertur tamen Scipio Æmylianus, quum esset sibi dies dicta ad populum a Claudio Asellio tribunus plebis, & reus causam diceret, in discrimine mortis præter reorum morem, barbam rasitauisse, & nitida veste fuisse: & Cato ^m Censorius amplissimum innocentiae testimonium tulisse, quòd ab inimicis quinquagies criminis postulatus in foro causam dixit, & iudicium votis absolutus semper. Sicut ⁿ Aristophontes Athenis nonagies & quinquies causam dixit, & victor fuit. ^o Herodes verò quum apud Hyrcanum accusaretur, ad causam dicendam purpuratus, & armatorum septus præsidio in forum venit, & iudicium euasit. Primumque populi Romani iudicium post exactos reges de Martio ^p Coriolano fuisse traditur, & C. ^q Galba, qui quum in collegio sacerdotum esset, iudicio populi condemnatus fuit. inde ^r ut iudicio populi de capite Romani ciuis decerneretur, consuetudo mansit. Quinetiam non solum de ciuis Romani capite, sed nec de bonis, nisi ex decreto senatus, & populi placito, aut eorum qui ius dicunt, omnibus sententiis statutum fuisset, decerni lege nihil poterat. ^s Ipsi tamen qui reus agebatur, ne imparatus & insciens accederet ad causam, cuncta quæ ab accusatore mouenda erant, per custodem debent innotescere & significari, ut diluendi criminis & obiecta purgandi facultas foret. ^t Accusatori verò subscriptores aderant, qui ea quæ accusationi conferrent, summissius suggerebant, & præbant. Reo ^u quoque laudatio iudicialis seruabatur, ut si crimen obiectum dilueret, aut merita præualerent, amici ad miserationem populum flecterent & circumagerent. ^x Quod deinde Pompeius lege lata fieri vetuit, laudationesque solitas pro reis usurpari prohibuit: qui quum Numatium Plancum in iudicio laudaturus postea accessisset, ^y Cato qui iudex aderat, aures manibus obserasse fertur, dicens laudationem quam lege à se lata fieri prohibuerat, lege auersante audire nolle, quòd legum ipse lator & euerfor esset. ^z Lacedæmoniis quoque Lycurgi lege cauetur, ut nisi in conuictum, & prætoris iudicio condemnatum nulli poena noxia merita inferatur. Quam legem Agesilaus, cum de reo omnium nequissimo sumendum supplicium foret, quod in patriam coniurarat, abrogauit: ne diu negocium discutiendo, poenam iure de-

M. Man-
lius.
App. Clau-
dus.

Cicero reus.

Scipio Æ-
mylianus.
Cato Censo-
rius.

Aristophon-
tes.

Herodes.

Primi pop-
uli iudiciu.

Reus præ-
monitus.

Subscripto-
res.

Laudatio
iudicialis
rei.

Lacedæmo-
niis.

Vbi adæqua-
rent suffra-
gia, reus ab-
soluebatur.

A N N O T A T I O N E S.

^h Barbam capillumque summittant.] Plutarchus vbi supra.

ⁱ M. Manlij.] Cognomento Capitolini ex Liuiio 1. Dec. libr. 6.

^k Appium Claudium.] Liuius 1. Dec. libr. 2. non multo ante fi. & Dionysius Halicarn. libr. 9.

^l Cicero.] Plutarchus in vita illius. Cum Cicerone, inquit, quamplurimi, omnis ferè multitudo equestris ordinis vestes commutauit, præterea viginti propemodum millia iuuentutis Romanæ premissis etiam comis passim per urbem preces effundere. Senatus erat frequens ut decerneret populum vestem veluti ex publica mæstitia mutare, sed consules cum diuersa sentirent, præterea Clodius cum circa Curiam armatis satellitibus omnia terrore replet, à senatu nonnulli ordinis senatorij prorupere qui laceris vestimentis tumultus speciem præbuere. Sed & ipse Cicero in ius vocatus à Clodio videlicet, in iudicio apparuit, nam sordidam vestem indutus squalore & sorde obsitam, ad quosque obuios etiam sibi ignotos se prosternebat, quod ei vicio tribuit Appianus libr. 2. bellorum Ciuil. Vide Plutarchum in vita illius.

^m Et Cato Censorius.] Plutarch. in vita illius, & Plin. libr. 7. c. 27. vbi quadragies ter. Alter Plinius Secundus, si is est, de viris illustribus, c. 47. vbi dicit 44. vbi etiam Solinus c. 7. Et vide Valerium Max. libr. 3. c. 7. qui dicit sæpius.

ⁿ Sicut Aristophontes.] Vide Æschinem in Oratione contra Demosthenem.

^o Herodes verò.] Iosephus de bello Iudaico libr. 1. c. 8. Et vide Agesippum belli quoque Iudaici libr. 1. c. 32.

^p De Martio Coriolano.] De quo Liuius 1. Decad. libr. 2.

^q Et C. Galba.] Tacitus libr. 5. tradit C. Galbam consularem virum accusatum voluntario exitu cecidisse, sed hic non est, ut puto, de quo loquitur Alexander.

^r Inde ut iudicio populi.] Vide l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur.

^s Ipsi tamen qui reus agebatur.] Plutarchus in Catone Vticensi, vbi loquitur de accusatione ipsius in Murenam.

^t Accusatori verò.] Asconius Pædianus in 1. in Ver. act. vbi subscriptores, ait, dicuntur qui adiungere accusatorem causidici solent, quos oportet summissius agere quam dicat ille quem sequuntur. de his sepe Cicero ut in ea 1. actio. in Ver. non semel, & in Orat. pro Fonteio, & epistol. ad Q. F. libr. 3. epist. 1. non semel, & Cælius inter epist. famil. ipsius Cicero- nis libr. 8. epist. quoque 8.

^u Reo quoque laudatio.] De laudatione iudicali aliquid F. Quintilianus libr. 11. c. 3. & Cicero in 7. in Verrem act. vbi ita de ea re loquitur, ut possit videri decem laudatores ex consuetudine fuisse in id adhibitos. Eiusque hæc sunt verba: Primum ut in iudiciis qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullum dare, quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere.

^x Quod deinde Pompeius.] Plutarchus in vita illius, iterumque in vita Catonis Vticensis.

^y Cato.] Scilicet Vticensis, ex illis ipsis locis quæ nunc citauimus.

^z Lacedæmoniis quoque.] Plutarchus in Agesilao, Detecta, inquit, est alia maior etiam coniuratio conciliabulumque hominum Spartiatarum, qui de rebus nouis quandam in domum clam conuenerant, quos iudicio sistere in tanta rerum perturbatione aut insidiis dissimulare difficile fuit. Igitur habito primo cum Ephoris consilio, & hos Agesilaus indicta causa necauit, cum nemo prius Spartiata multatus fuisset. Valerius autem Maximus libr. 7. cap. 2. Nihil etiam, inquit, Agesilai facto sapientius, siquidem aduersus rempub. Lacedæmoniorum conspiracyonem ortam noctu comperisset, leges Lycurgi continuò abrogauit, quæ de indemnatis supplicium sumi vetabant. Deprehensis autem & interfectis fontibus, easdem è vestigio re-

Thucydides
in tertio.
Romanorum
supplicia
crudelia.

bitam frustraretur. ^a Fuitque constitutum, ut æqualibus votis super vindicando facinore in diuersa trahentibus, pro reo iudicium staret, quod videbatur æquissimum: id ^b quod sæpè ab Atheniensibus factitarum est. Nam quum de extinguendis Mitylenis suffragatores paribus votis dissentirent, ^c Diodori sententia peruicit, quia lenior. Et quamuis veteribus Romanorum mitissimas placuisse pœnas legamus, lapsis postea temporibus, à principibus quos nulla satietas pœnarum cepit, multa iræ atque inuidiæ fœda exempla edita inueniuntur, vltimisque cruciatibus & crudelibus suppliciis sæpè in noxios vindicatum. ^d Nam & tunica fomentis igneis illita, ad palum deligati adurebantur, vel ^e grandi stipite à summo ad imum adigebantur, ut igne accenso, crudeli cruciatu excarnificati interirent, præterque ^f equuleos, ^g fidiculas, ergastula, & cruces, ^h circundatosque corporibus ignes, ⁱ lacerationes membrorum, & ^k incurfus bestiarum, aliosque enectos veneno & fame, & dictu ^l fœdiora exem-

ANNOTATIONES.

stituit, atque verumque simul præiudicet, ne salutaris animaduersio, vel iniusta esset, vel iure impediretur. Itaque ut semper esse possent, aliquando non fuerunt.

^a *Fuitque constitutum.*] Aristoteles libr. Probl. 30. c. 13. & 15. ubi huius rei rationes reddit. Et ita quoque nostris legibus constitutum est, l. inter pares. ff. de re iudi. cum si.

^b *Id quod sæpè ab Atheniensibus.*] Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 18. c. 26. scribit quod cum Mars apud Athenienses homicidij reus esset, iudicantibus 12. Diis in eo pago qui postea Areopagus dictus est, sex sententiis absolutus est, ubi enim pares essent sententiæ absolutio condemnationi præferebatur.

^c *Diodori sententia.*] Vide eundem Aristotelem eod. loco.

^d *Nam & tunica.*] De hac pœna Seneca ad Lucillū epist. li. 2. epist. 14. Cogita hoc loco illam tunicam alimētis ignium & illitam & contextam, & quicquid aliud præter hæc commenta secutum est. Et de ea intelligi potest illud Iuuenalis Satyr. 1. paulò ante si.

Pone Tigillinum, tæda lucebis in illa.

Et saty. 8. paulò etiam ante si.

Ausi quod liceat tunica punire molesta.

Et Martialis lib. 4. epig. 42.

Nec scombris tunicas dabis molestas.

Et lib. 10. epig. 25. de Mutio Scauola.

Nam cum dicatur tunica presente molesta

Ure manum. plus est dicere, non facio.

^e *Vel grandi stipite.*] Vulcatius Gallicanus in vita Auidij Cassij. Primus etiam id genus supplicij inuenit, ut stipitem grandem ponerent pedum octoginta & centum, id est materiam, & à summo vsque ad imum damnatos ligarent, & ab imo focum apponerent, incensisque aliis alios fumi cruciatu, timore etiam alios necaret, & Seneca lib. 3. de Ira, & libr. de consolatione ad Martiam. inter genera cruciatuum. Alij, inquit, per obscæna stipitem egerunt, alij brachia patibulo explicuerunt, & dict. epistol. 14. Et adactum per medium hominem qui per omnes artus emergere possit stipitem.

^f *Equuleos.*] De quibus Seneca lib. 3. de Ira, ubi de C. Caligula Cæsare loquitur: Torserat, ait, per omnia, quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, tabularibus, equuleo, igne, vultu suo. & d. epist. 14. & Apuleius lib. 10. Metam. ubi dicit id genus tormenti è more Græcorum. Ante hos Cicero lib. 4. de finibus. Nec si ille sapiens ad tortoris equuleum à tyranno ire cogatur, similem habeat vultum, ac si ampullam perdidisset. & lib. 5. Tuscul. q. Hæc etiam in equuleum coniciuntur, quo vita non aspirat beata.

^g *Fidiculas, ergastula, & cruces.*] De his tribus Seneca lib. 3. de Ira. & præterea de fidiculis idem Seneca lib. de consolatione ad Martiam. Sueton. in Tiberio cap. 62. Excogitauerat autem inter genera cruciatuum, etiam ut larga meri portione per fallaciam oneratos repente veretris deligatis, fidicularum simul vrineque tormento distenderet. Et Valerius Maximus li. 3. c. item 3. ubi Theodoro loquitur. & Quintil. lib. 6. c. 2. & in nostris legibus, in l. nullus. C. ad leg. Iul. maiest. Sueton. in Caligula, c. 33. Quin & subinde iactabat, exquisitum semel fidiculis de Cæsonia sua, cur eam tantopere diligeret. & de Ergastulis Iuuenalis saty. 8.

Quid facias talem sortitus Pontice serum,

Nempe in Lucanos, aut Thusca ergastula mittas.

Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio habito. M. Aurius adolescentulus bello Italico captus apud Asculum, in Q. Sergij Senatoris eius, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo. Et de crucibus Seneca in d. consolatione ad Martiam ubi dicit eos non fuisse vnus quidem generis, sed aliter ab aliis fabricatos, capite conuersos in terram suspendere. Vulcatius Gallicanus tradit Auidium Cassium in cruces sustulisse eos qui aliquid prouincialibus per vim tulissent, & eo inscio hostes Sarmatas deuicissent, quod & nos alibi retulimus.

^h *Circundatosque corporibus ignes.*] Apuleius lib. 10. Asini aurei, & vide supra alibi.

ⁱ *Lacerationes membrorum.*] Cuius pœnæ exemplum præbuit Marius Iunior, frater scilicet Marij maioris, de quo Iulius Firmicus lib. 1. cap. 1. Prætorio, inquit, viro, minori scilicet Mario, Syllana iussione elisa sunt prius crura, deinde deiecta de statu corporis brachia humerum tenuis dissoluta reciderunt, tertio amputata lingua necem reliquit in faucibus: ad postremum omni parte corporis mutilata, oculi qui fuerant spectatores & superstites eruuntur, & vix anima tantis vulneribus erogata est, cum hinc inde membris fluentibus minutatim spiritus carperetur. Et de hoc quoque loquens Valerius lib. 9. cap. 2. Quin porrò crudeliter se in M. Mario prætore gessit, quem per ora vulgi ad sepulchrum Luctatiæ gentis pertractum non prius vita priuauit, quàm oculos infelicitis erueret, & singulas corporis partes confringeret. Et Florus lib. 3. cap. 21. Marium ipsius ducis fratrem apud Catulli sepulchrum oculis, cruribus manibusque defessis seruatum aliquandiu, ut per singula membra moreretur. & Seneca lib. 3. de Ira. M. (inquit) Mario cui vetanti populus statuas posuerat, cui thure & vino P. R. supplicabat, P. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit, & quasi toties occideret, quoties vulnerabat, paulatim & per singulos artus lacerauit. Idem de consolatione ad Martiam, Video verbera, & membris & singulis articulis singula docuerunt machinamenta. Et ex Poëtis Lucanus lib. 1.

— Quid sanguine manes

Placatos Catuli referam? cum victima tristis

Inferias Marius, forsitan nolentibus umbris

Pendet inexploto non fanda piacula busto?

Cum laceros artus, æquataque vulnera membris

Vidimus, & toto quamuis in corpore caso

Nil anime letale datum, moremque nefande

Dirum sauitia, percunctis parcere morti:

Anulsa cecidere manus, exsectaque lingua

Palpitat, & muto vacuum ferit aëra motu.

Hic aures, alius spiramina naris adunca

Amputat, ille canis euoluit sedibus orbes,

Ultimaque effodit spectatis lumina membris.

^k *Incurfus bestiarum.*] Vide supra de damnatis ad bestias, & huc quoque spectat illud Seneca d. epist. 14. Et turbam ferarum quam in viscera immittat humana.

^l *Fœdiora exempla.*] Ut illud quod à Seneca ubi supra positum est, & quo hodie quoque (ut ferunt) Turcæ vtuntur, scilicet

pla, quæ exequi longum esset, conspectius sumptum fuisse supplicium de regibus authores memorant: namque Antigonum Iudæorum regem ^m Antonius indicta causa, quod ante id tempus nulli regum contigit, secturi percussit: ⁿ & Agrippa Bogum Maurusiorum regem, Antonij partes sequutum, supplicio affecit. Fuitque propterea magistratus apud ^o Cumæos, quem Phylactum vocant, cuius erat munus, in frequentem senatum venire, regesque manu apprehensos, de quorum iudicio agebatur, detinere: donec de illorum præmio aut pœna patrum decreto statueretur. ^p Quod si is qui reus agitur, & capitis accersitur, prædicta die in iudicium non venit, vel domo abest, mos Romanus erat, ut ante fores ædium nomenclator tuba illum ad causam dicendam quatuor diffinitis in locis citaret: neque ante fas erat in eum capitis iudicium dari, aut de noxio supplicium sumi, quam discussa causa, crimine probato, & reo convicto, ne inauditi & indefensi perirent. ^q Iudices verò, qui pro excessu criminis litem daturi erant, conceptis verbis se nihil habere, nihil precibus dare, sollemnissimum iusiurandum præstare cogebantur, quod mox deprauatis iudiciis fieri desitum est. Hoc quidem iusiurandum apud Ægyptios sanctius præstabatur, in hæc verba: Ut ne regis quidem minæ, aut iussa, à recto bonoque illos deducerent, aut transuersos agerent. ^r Apud Athenienses iusiurandum iudices præstant, se secundum leges sententiam daturos, & causam diffinituros. ^s Iudicium verò de nocente sic fiebat, ut prætor tribunal in primis ascenderet, ^t noxio post terga ligarentur manus, misso præconio silentium fieret, legitima deinde prætoris proferrentur verba: classicum ad spectaculum postea canerent, suppliciumque de noxio fumerent. Quod plerumque non statim sumebatur: quippe senatusconsulto Tiberij tempore, & per alias constitutiones actum fuit, ut damnatorum pœna in decimum semper differretur diem.

Supplicium de regibus sumptum.
Phylactus.

Reus non compars in iudicio.

Iudiciū iuramentū solenne ante sententiam definitiuam.

Iudiciū de nocente quo pacto fiebat.

A N N O T A T I O N E S.

scilicet adactum stipitem per medium hominem, qui per omnes artus emergere possit. Et illud quoque de quo Cato loquens de Carthaginensibus apud Gellium lib. 3. c. 14. Hominem defoderunt in terrâ dimidiatum, ignemque circumposuerunt, & ita interfecerunt. Atque etiam illud quo vñ sunt Carthaginenses in Attilium Regulum descriptum à Tuberone in lib. Historiarum apud Gellium lib. 6. c. 1. In atras, inquit, & profundissimas tenebras eum claudabant, ac diu post ubi sol erat visus ardentissimus, repente adducebant & aduersus ictus solis oppositum continebant, atque intendere in cælum oculos cogebant, palpebras quoque eius ne connuere posset, sursum ac deorsum diductas infuebant. Tuditanus autem, ut scribit Gellius somno diu prohibitum, atque ita vita priuatum refert. Eam rem ita refert Cicero, lib. 3. Offic. Itaque tū cum vigilando necabatur, erat in meliore causa, quam si domi senex captiuus, periturus & consularis remansisset. Alij autem dicunt eum alio nouo ac crudeli supplicio interemptum, videlicet clausum fuisse in dolio ligneo ferreis clauis confixo. Et de his quoque & aliis tormentorum generibus videbis apud Tertullianum in Apolog. & lib. de coron. mil. & Cyprianum lib. de duplic. martyrio. & Eusebium historiae Ecclesiasticæ lib. 8. c. 3. 6. 7. 8. & 9. 10. & 17. Valerium Maximum lib. 3. c. item 3. ubi de Theodoro loquitur. Eutropium de gestis Romanorum, c. 10. & Rhodig. lib. 10. c. 5.

^m Antonius.] Plutarchus in vita illius.

ⁿ Et Agrippa.] Strabo lib. 8. Sed quem Bogum hic appellat, Bogudem Liuius vocauit lib. 112. ab vrbe condita apud Priscianum lib. 6. Castra quoque diuersis partibus Cassius

& Bogud adorti. Item, Quo tempore firmandi regni Bogudis causa exercitum in Africam velociter traicere conatus sit, uti etiam Asinius Pollio inter epist. fam. Cicer. lib. 10. epist. 31. post princ. Traiecit sese in regnum Bogudis. Eum verò Bochum vocat Appianus li. 5. bellorū Ciuium. o Apud Cumæos.] Plutarchus Probl. c. 115.

^p Quod si is qui reus agitur.] Plutarchus in vita C. Gracchi. verum dein in vita Bruti dicit morem fuisse Romanis, accusatos absentes per præconem è tribunali ad iudicium vocari solitos. Dionysius autē Halicar. lib. 4. tradit Seruium Tullium iussisse insidiatores vitæ tantum vocari in populi iudicium, & si compaterent, eos capite plekti, sin causam defererent, bonis mulctari, & exilio perpetuo, quod & factum fuit.

^q Iudices verò.] Asconius Pedianus in 2. in Verrem act. scribit iudices iurare solitos in leges antequam iudicarent. vide l. prouidendum. ff. de iudic. Verum si id non fuisset factum, nemini vnquam fraudi fuit, ut scribit Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio.

^r Apud Athenienses.] Pollux lib. 8. c. 6. capitis 7. & Heraclides in Polit. post princ.

^s Iudicium verò de nocente sic fiebat.] Sic enim Pilatus ut Christum tanquam nocentem, qui tamen omnium innocentissimus erat, condemnaturus sedit pro tribunali, ut scribitur apud Ioan. c. 19.

^t Noxio post terga.] Inde est quod cum Horatius propter fororis cædem perduellionis reus damnandus esset, Duumuir dixit, Licetor, colliga manus. Liuius Decad. 1. lib. 1. Cicero in Orat. pro C. Rabirio: I licetor, inquit, colliga manus.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur, & quæ regia, quæq; atria Romæ fuerint.

C A P V T V I.

VM Romæ in gymnasium literarium, quod plerique eruditorum conuenerant, nos quoque laxandi animi causa quandoque ventitaremus, doctor ibi quispiam, Tullianæ lectionis, ut ipse aiebat, professor, ingenio alioqui exculto, sed suæ laudis, plus quam satis esset vendicator, multo auditore circundatus, Ciceronis orationem quam pro Milone inscripsit, magno ingenio elaboratam, publicè apud complusculos lectitabat: eiusque dispositionem & constitutionem, communèque locos, singulasque partes & colores, aliæque oratoris artis documenta, disciplinasque rhetorum, per numeros nouis & exquisitis modis ex intimo artificio adnotabat. Cumque verba ex ea lectione percenseret, quibus Cicero, quantum potest maximè Clodium in inuidiam criminèque adducit, eumque infesta oratione infectatur, his verbis: Hæc sica longo interuallo conuersa rursus in me est; nuper me quidem, ut scitis, ad regiam penè confecit. Sic ipse explicabat, ut diceret,

hanc regiam fuisse in colle Quirinali, vbi Numam Pompilium habitasse^a authores tradunt, quodque in eo sedem habuerat, ideo regiam & atrium Numæ ibi fuisse, & de hac Ciceronem intelligere afferebat. Atque hæc & pleraque in hanc sententiam quum ille dixisset, tenuit nos admiratio istius doctoris, tam inconsideratè & perperam loquentis, id quod errore manifesto procul à verò esse liquidò constat: siquidem non vbi eumque Romani reges belli pacisque temporibus habitarunt, illic regias aut atria construxerunt. ^b Tullus Hostilius primò in Velia, mox in Exquilis ædes habuit: & ^c Tarquinius Priscus supra Nouam viam, Seruius ^d Tullius etiam Exquilias incoluit: & tamen nullas iisdem in locis regias habuisse feruntur, sex enim aut ad summum septem Romæ fuisse regias, compertum habemus: vnā ^e ad ædem Vestæ iuxta forum, quam Numa incoluit, ibique ^f atrium regium fuit: eamque regiam longo tempore præcipuam fuisse quum religione, tum antiquitate, multi prodiderunt: quæ ^g postea incendio Neronis vnà cum æde Vestæ deflagauit. Alteram in Cælio monte, vbi ^h Tullus Hostilius, quò frequentius incoletetur, regiam ædificauit. Tertiā in Sacra via, in qua ⁱ Ancus Martius sedem habuisse fertur: de qua Ciceronem nunc intelligere ^k Asconius sentit: quippe inter feruos Hipsei & Milonis pugnam inibi commissam, & Ciceronem opera Claudij vitæ periculum adisse tradunt: quamuis Acron perperam aliter sentire visus sit. ^l Aliamque in Pompeij theatro, quod in campo fuit, fuisse memorant. Iuxta theatra enim regias sitas sæpe inuenimus, sicut Marcelli theatrum, quod regiam habuit, ad quam quatuor columnas magnitudinis miræ ex theatro Scauri translatae ^m Plinius notauit: & ⁿ Pauli regiā ad Curtium lacum, & aliam in Sacratio. Fuit enim theatrum Marcelli ab ^o Augusto, sed alieno nomine conditum, quo tempore à M. Agrippa plura & egregia Roma constructa fuere. Hic enim fuit ille Marcellus Augusti nepos, ex Octauia sorore & Marcello genitus: cui filiam Augustus paucis ante diebus quàm morte sublatuisset, desponsauit. Neque assentior his qui atrium in colle Quirinali vnà cum regia conditum fuisse dicunt: siquidem omnes ab Asinio Pollione ^p atrium Libertatis in primis constructum volunt, quod in templo Libertatis, cōspiciat magnitudinis erat. Postea interiecto tempore, Gracchorum ^q pater in Auentino ex multatitia pecunia illud amplius erexit: in quo ^r bibliotheca Græca Latinæque visebatur: quod intercurfu temporum penè collapsum Sex. ^s Helius Patus & C. Cornelius censes restaurarunt. Ea ^t quidem atria ædificij genus fuere continens mediam aream, in quam ex omni tecto pluuia recipitur, columnis quadrifariam per singulos angulos dispositis, & epistylis. Fuit ^u quoque atrium publicum in Capitolio, & atrium ^x Scauri, in quo maximæ columnæ ex præruptissimis faxis collocatae feruntur: & ^y aliud Pompeij, quæ postea ipsius curia facta est. ^z Legimus quoque atrium regium iuxta forum piscarium: &

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

^a *Authores tradunt.*] Scilicet Solinus c. 2.
^b *Tullus Hostilius.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. & Solinus cap. 2.

^c *Tarquinius Priscus.*] Solinus d. c. 2.

^d *Seruius Tullius.*] Ibidem.

^e *Ad ædem Vestæ.*] Ouidius lib. 6. Fastorum,

Hic locus exiguus qui sustinet atria Vestæ,

Tunc erat intonso regia magna Numa.

Et de Tristibus lib. 3. eleg. 3.

Hic locus est Vestæ qui Pallada seruat, & ignem,

Hic fuit antiqui regia parua Numa.

Horatius lib. 1. Carmi. Ode 2.

Vidimus flauum Tyberim retortis

Littore Heirusco violenter undis,

Ire deiectum monumenta Regis

Templæque Vestæ.

Quo in loco Acron & Porphyrio ea verba, monumenta Regis intelligunt, de Numæ Pompilij regia. Solinus cap. 2. Numa, inquit, primū in colle Quirinali, deinde propter ædem Vestæ in regia, quæ adhuc ita appellatur.

^f *Atrium regium.*] De quo Liuius 3. Dec. lib. 6.

^g *Quæ postea incendio Neronis.*] Cornelius Tacitus lib. 15

^h *Tullus Hostilius.*] Liuius 1. Dec. lib. 1.

ⁱ *Ancus Martius.*] Solinus d. c. 2.

^k *Asconius.*] In illam Ciceronis pro Milone orationem, in expositione eius loci, de quo hic agitur.

^l *Aliamque in Pompeij theatro.*] De Pompeij theatro P. Victor in nona regione vrbs.

^m *Plinius notauit.*] Lib. 36. c. 2.

ⁿ *Et Pauli regiam.*] P. Victor in 7. regione vrbs.

^o *Ab Augusto.*] Hæc vsque ad clausulam, Neque assentior, sunt Plutarchi in Marcello in fi. & Sueto. in Augusto, c. 29. Et de hoc quoque Marcelli theatro Plinius lib. 8. c. 17. ad fi. & P. Victor in 19. regione vrbs.

^p *Ab Asinio Pollione.*] Suetonius vbi suprâ. Verum Liuius 3. Decad. lib. 4. scribit, ipsum atrium Libertatis à Sexto Ælio Pato, & C. Cornelio Cethego Censoribus restructum ampliatumque fuisse, vt hinc intelligas non solum ante Augusti & Asinij Pollionis tempora, sed & ante illos Censes, qui eos præcesserunt annis propè 166. id atrium constructum fuisse, sed & eiusdem 3. Dec. lib. 5. non adeo longè à princ. tradit quòd obsides Tarentini in atrio Libertatis custodiebantur. De hoc atrio sæpe aliàs fit mentio apud authores, vt Tacitum lib. 17.

^q *Gracchorum pater.*] Liuius 3. Decad. lib. 4. sed id non fuit postea, vt hic dicit Alexander, sed longè antè, videlicet tempore 2. belli Punici, quòd fuit ante Imperium Augusti, & ætatem ipsius Pollionis annis plus minus 170.

^r *In quo bibliotheca.*] Nescio vnde id sumpserit Alexander, scio autem Augustum templum Apollinis ea parte Palatinæ domus excitasse, quam fulmine ictam desiderari à Deo Aruspices pronūciauerant, addita porticu cum bibliotheca Latina Græcæque, ex quo loco, ni me coniectura fallit, Alexander id accepit, vt magnam partem eorum quæ scripsit in verbo, Ab Augusto.

^s *Sex. Helius Patus.*] Liuius 4. Dec. lib. 4.

^t *Ea quidem atria.*] Gellius lib. 16. cap. 5. Festus Pompeius lib. 1. Sed vide & Seruium in 1. libr. Æneid. in eum locum,

Fit strepitus testis, vocemque per ampla volutant

Atria. —

^u *Fuit quoque atrium publicum.*] Liuius 3. Decad. lib. 4. Tacta, inquit, de cælo atrium publicum in Capitolio, &c.

^x *Et atrium Scauri.*] Plinius lib. 36. c. 2. & c. 15.

^y *Et aliud Pompeij.*] P. Victor in 4. regione Vrbs.

^z *Legimus quoque atrium regium.*] Liuius 3. Decad. lib. 6. Comprehensæ latomiae, forumque piscatorium, & atrium regium, & de eo quoque mentionem facit eiusdem Dec. 3. lib. 7.

duo ^a atria, Meuium & Titium: quæ Porcius Cato in Latomiis fecit. Et ^b atrium Vestæ: & ^c Saturium, in quo sacrorum tubæ agna lustrabantur. In colle ^d verò Quirinali, quod regia aut atrium fuerit, nec traditur quicquam, nec inuenitur. Neque omittendum, plures regias velut regalis opulentia monumenta, apud plerasque gentes laudibus celebrari: nam ^e Cirtha ^f & Utica Massæylorum regum regia fuere: sicut & Sybaris Colchorum, Libs ^h Antæi: Iol ⁱ Iubæ & Zama, ^k Pergamus Eumenis, Cynaræ ^l Byblus, Gnosfos Minois, ^m Deiotari Blutium, ⁿ Halicarnassus Cariæ principum, ^o Eleusa Archelai. Napatia ^p Candacis, regia fuere: Darij ^q verò regia fertur Sadracæ in Assyria. ^r Parthorum Susa, vbi hyemem agunt: Ecbatana & Persæpolis, vbi æstatem: quam Alexander iniectis facibus incendit. ^s Indorum regum Taxila: In Ægypto ^t Abydus. ^u Tigranis Artaxata olim Medorum, nunc Parthorum. ^x Memnonis regia Susis, ^y Attali Trallibus, & Sardis ^z Cræsi regia visebatur, quam ^a Gerusiam fecere. ^b Cyri autem regia Babylon fuit, quam Susis anteferre statuerat. ^c Tametsi Persarum mos foret, in montibus regias facere, ^d in quibus thesauros & antiquissimas gazas congerebant: ut illas velut amplissimum virtutum monumentum posteris relinquerent. ^e Mithridatis autem erat Ga-

Regia apud
exterarum gen-
tes.

Persarum re-
gia in men-
tibus.

Vide supr.
lib.2. cap.2.

A N N O T A T I O N E S.

lib.7. vbi de censura Cornelij Cethegi, & Sempronij Tuditani, & Spartianus in vita Septimij Seueri in fi.

a *Et duo atria, Meuium & Titium.*] Liuius 4. Decad. libr. 9. Cato, ait, duo atria Meuium & Titium in latomiis, & quatuor tabernas in publicum emit.

b *Et atrium Vestæ.*] De quo Ouidius libr.6. Fastorum quo loco citauimus supra à princip. capitis in verbo, Ad ædem Vestæ.

c *Et Saturium.*] Varro lib.2. aut vt alij supputant 5. Tubulustrium, inquit, appellatur quod eo die in atrio Sutorio, siue vt alij legant, Sutorio, sacrorum tubæ lustrantur. Festus Pompeius lib.18. Tubulustria appellabant, quibus agna tubis lustrabant. Ex quibus duobus locis simul iunctis Alexander id confecit quod hic scripsit, nisi quod Saturium id atrium appellat, quod nusquam ni fallor reperies. De huiusmodi autem lustratione tubarum videbis supra libr.2. c. 22. ad fi. & infra libr.5. c.6. in quibus etiam locis Alexander id atrium Saturium vocat, sui in hoc semper similis.

d *In colle verò Quirinali.*] Vide num huic aduersetur quod supra ex Solino c.2. diximus Numam Pompilium in colle Quirinali habitasse, fuere autè & præter ea atria hic commemorata, atria Licinia apud Ciceronem in orat. pro P. Quintio, in quibus scilicet, vt ex eo coniectare licet, fiebant auctiones, vnde & ipsa auctionaria dicta apud eundem in Orat. pro L. Agraria, vt in atrijs auctionariis potius quam in triniis aut in compitis auctionentur.

e *Nam Cirtha.*] Liuius 3. Decad. libr.10. vbi de Syphace loquitur. Pomponius Mela lib.1. cap.6. vbi hanc dicit regiam fuisse Iubæ & ipsius Syphacis. Appianus lib.2. bellorum Ciuilium vbi ipsius Iubæ. Paulus Orosius libr.5. c.14. vbi Massanißæ. Strabo lib.7. vbi hanc dicit Sanaßæ & successorum regiam fuisse. Hanc autem Crytham vocat Plutarchus in Scipione, vide item Salustium in Iugurtham.

f *Et Utica.*] Strabo lib.17.

g *Sybaris Colchorum.*] Diodorus Siculus lib.7. c.4.

h *Libs Antæi.*] Plinius lib.5. c.1. Solinus c.37.

i *Iol Iubæ & Zama.*] Strabo vtriusque testis lib.17. & præterea de priore Pomponius Mela lib.1. cap.6. vbi eam dicit nunc vocari Cæsaream, & Plinius lib.5. c.2.

k *Pergamus Eumenis.*] Strabo lib.13. Liuius 4. Decad. libr. 5. & iterum lib.7. & 5. Dec. lib.2.

l *Cynaræ Biblus.*] Strabo lib.16. vbi tamen non Cynaram, sed Cinyram vocat.

m *Deiotari Blutium.*] Strabo lib.12. vide item Ciceronem in Orat. pro Deiotaro.

n *Halicarnassus Cariæ principum.*] Strabo lib.15. & 14. Diodorus Siculus lib.17. c.2. Plinius lib.35. c.14. dū inter regias ponit Halicarnassum. Mausoli fuit eius Mausolus Cariæ Rex vel teste Herodoto lib.7. Plinio lib.36. cap.15. & alijs qui de eo loquuntur.

o *Eleusa Archelai.*] Strabo lib.14.

p *Napatia Candacis.*] Strabo libr.17. & Dion in Augusto, vbi eam Tenapen vocat.

q *Darij verò regia.*] Strabo lib.16. post princ. & Plinius lib.

35. c.14. dum loquitur de Mausolo qui fuit Cariæ Rex. Sed & Darij postremi qui ab Alexandro victus fuit, Macedonia, regia vrbs Hioconia fuit, apud Q. Curtium lib.6.

r *Parthorum Susa.*] Strabo libr.11. Media, ait, metropolis sunt Ecbatana magna ciuitas, & Medij imperij caput, qua nunc etiam Parthi regia vtuntur, nam reges ibi æstatem agunt, frigida enim est Media, hyemem verò Seleucia, quæ secus Tigrim est prope Babylonem, & paulò post dicit, eorum quoque regiam æstiualem esse Gazam. Verum idem libr.16. scribit Parthorum Reges in Ctesiphonte vico maximo Seleucia degere solere in hyeme propter aëris remperiem. Æstatem verò in Hioconia & Ecbatana agere. Q. Curtius lib.5. dicit Ecbatana caput Media, eamque urbem nunc tenere Parthos eamque æstiu agentibus sedem esse. Diodorus Siculus lib.2. cap.1. ita de Persæpoli & Susis loquitur, vt videatur dicere eas regias fuisse. Iustinus libr.11. scribit Persæpolim fuisse caput regni Persici, vt & ipse Curtius lib.4. sed & libr.5. dicit fuisse regiam totius orientis. Herodianus libr.3. tradit Ctesiphontem regiam fuisse Parthorum. Polybius libr.10. scribit Ecbatanam primum fuisse regiam Medorum, deinde Persarum. Et sanè Athenæus lib.12. c.3. scribit ipsos Persarum Reges in Susis hyemare, æstatemque in Ecbatanis & per autumnum in Persæpoli ac reliquam totius anni partem in Babylonia. Parthorum verò Reges in Flyagis vere commorari, hyeme in Babylonia.

s *Indorum Regum Taxila.*] Philostratus lib.2. de vita Apollonij, vbi hanc dicit fuisse regiam Mandri tunc regnum India obtinentis quod olim Porus obtinuerat.

t *In Ægypto Abydus.*] Nam & ea Memnonis Regis, vt multi dicunt, Ægyptij regia fuit, vt tradit Strabo lib.17. Plinius lib.5. c.9. & Solinus c.45. Hunc autem alij Æthiopie Regem fuisse tradunt, vt ipse Plinius lib.6. c.29. & lib.10. c.26. vide infra in verbo, Memnonis regia.

u *Tigranis Artaxata.*] Cornelius Tacitus lib.13. & Plutarchus in vita Luculli.

x *Memnonis regia Susis.*] Diodorus Siculus lib.3. c.6. tradit Memnonem in Susis loco excelsiori edificasse regiam, quæ usque ad Persarum Imperium permansit, Memnoniam ab eo denominatam. Vide supra in verbo, In Ægypto. Plinius lib.6. c.27. scribit veterem regiam Persarum fuisse Susam à Dario Hytaspis filio conditam.

y *Attali Trallibus.*] Plinius lib.35. c.14.

z *Sardis Cræsi regia.*] Herodotus libr.1. Strabo libr.13. Plinius lib.35. c.14. Plutarchus in Solone.

a *Quam Gerusiam fecere.*] Plinius vbi nuper citauimus.

b *Cyri autem.*] Strabo lib.15. Solinus autem c.50. & iterum 70. in princ. scribit Babylonem fuisse Chaldeorum caput.

c *Tametsi Persarum mos foret.*] Strabo lib.15. ad finem.

d *In quibus thesauros.*] Idè Strabo autoritate Sceptij li.13.

e *Mithridatis autem erat Gabiis.*] Gabiris legendū ex Strabone id recensente libr.12. Sed & eiusdem quoque regia fuit, vt ex Diodoro tradit Eustatius Dionysij Alexandrini interpres in lib. de Situ orbis.

f Et

biis, ^f & Oenotriorum Regum Pandosia: ^g Macedonum Demetrias, ^h Ilion Priami, ⁱ Scepſis Æneæ, ^k Tolgus Pyrrhi. ^l Alexandria vero tres habuit regias, vnam Lochian promontorium, alteram Timonium appellauit Antonius, Museum quoque pars regiarum erat. ^m Etiam in Antiochia Assyriorum Regum regia ferebatur: ⁿ sicut Sogdianæ gentis in Maracanda: Sami, ^o Polycratis. ^p Alexander autem Macedo præcipue Arabiam, quam sedem imperio delegerat, totius imperij regiam destinauit.

A N N O T A T I O N E S.

^f *Et Oenotriorum Regum Pandosia.*] Strabo lib. 6.

^g *Macedonum Demetrias.*] Strabo lib. 9. & Liuius 4. Decad. lib. 5. sed & Pella quoque aliquando eorum regia fuit, ex eodem 5. Decad. libr. 2. & 4. Vnde & Pomponius Mela lib. 2. c. 3. in princ. Pellam, inquit, maximè illustrem alumni efficiunt. Philippus Græciæ domitor. Alexander etiam Asiæ. Nam & hinc vterque Pellæi dicti sunt. Ille quidem Luciano lib. 10.

Illic Pellæi proles vesana Philippi.

Hic Iuuenali saty. 7.

Unus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

^h *Ilion Priami.*] Nicolaus Perotus in 3. Martialis, Ilium regia fuit Priami. Ennius,

Tu ut Hector ab Ilio nunquam recedis.

Virgil. lib. 3. Æneid.

Postquam res Asia, Priamique euertere gentem

Immeritam visum superis, ceciditque superbum

Ilium. —

ⁱ *Scepſis Æneæ.*] Strabo autoritate Scepſij lib. 13.

^k *Tolgus Pyrrhi.*] Strabo libr. 7. Sed & Ambrosia quoque ex Liuius 4. Decad. libr. 7. & Lucius Florus, qui Ambatram appellat epit. 2. in bello Ætholico.

^l *Alexandria verò.*] Strabo lib. 17.

^m *Etiam in Antiochia.*] Tacitus lib. 18. & Herodianus lib. 2. & vide Strabonem lib. 15.

ⁿ *Sogdiana gentis in Maracanda.*] Q. Curtius lib. 7.

^o *Sami, Polycratis.*] Nam & is Samiorum rex, siue maior tyrannus erat, ut videre licet Herodoto lib. 3. & aliis.

^p *Alexander autem Macedo.*] His autem adde Syphacis regiam Sigam fuisse apud Strabonem lib. 17. & Plinium lib. 5. c. 2. Maleoti Pelasgi Regis villam apud Strabonem lib. 5. Et Cocali filij Minois Camicem apud eundem lib. 6. Marobudi Bubienum, apud eundem libr. 7. post princ. Sifini qui imperium Cappadocum adortus est. Cadenam apud eundem lib. 12. Et Reginae Pithoridis Gabiram siue Diopolim, quam Augustam appellauit eod. li. 12. Et Castoris, Sacondarij, Gorbeum, eod. quoque lib. 12. Amyntæ, Isauram, ibidem. Asij Arisbam eod. lib. 13. Theram primum Lydorum, postea Persarum regiam eod. lib. 13. Lysimachiam Seleuci, apud Liuium 4. Decad. libr. 5. Cæsariam Bochi apud Solinum, c. 38. Saim Apriis primum, mox Amasis Regum Ægyptij, apud Herodotum libr. 2. Midæ antiqui Gordium ex Plutarcho in vita Alexandri, & Q. Curtio lib. 3. post princ. Laurentum Pici Regis, ex Virgilio lib. 7. Æneid.

— *Laurenti regia Pici.*

Scodram Regum Illyricorum. Liuius 5. Decad. lib. 5. Sabam Sabæorum Diodoro Siculo lib. 4. c. 3. non adeò longè à si. Pylon Nestoris. Pausaniæ lib. 4. Syringem Hircaniæ Polybio lib. 10. Ambranam Pyrrho. Vide autem Florum libr. 2. epit. c. 9. & epitome. Liuij lib. 19.

Quo apparatu, quibusque cæremoniis apud veteres defuncta corpora igni tradebantur, qualisque pompa exequiarum foret.

CAPUT VII.

Quo ritu, quibusque cæremoniis defuncta corpora efferri consueuissent qualisque fune-
rum apparatus & exequiarum pompa fuerit, à multis sæpè authoribus intercise perscri-
ptum est. ^a In primis obseruatum fuit, ut proximus sanguine, morientis corpus dum tra-
hit animam, amplexus, exhalantis spiritum osculo exciperet, flatumque hauriret: ^b mox
decedentis oculos & ora clauderet, vsque ^c ab Homeri temporibus vsitatum: nefas existimantes,
à viuentibus decedentium oculos spectari, ^d tametsi lege Meuia (ut Varro significat) ne filij paren-

A N N O T A T I O N E S I N C A P. VII.

^a *In primis obseruatum fuit.*] Tullius in 7. in Verrem act.

Matresque, inquit, miseræ pernoctabant ad hostium carceris ab extremo complexu liberum exclusæ, quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret. & Virgilius lib. 4. Æneid. ad si. vbi Anna plan-
gens mortem Didonis sororis sic loquitur,

— *Et extremus si quis super halitus errat,*

Ore legam. —

Vbi Seruius illum quoque Tullij locum citat in vltimis verbis. Et huc quoque respicit illud Ouidij in consolatione ad Liuiam,

Sospite te saltem morior Nero, tu mea conde

Lumina, & excipias hanc animam ore pio.

Illudque Statij lib. 12. Thebaidos,

— *Ignem misera post vltima querunt*

Oscula. —

^b *Mox decedentis oculos.*] Plinius lib. 11. c. 37. Morientibus, inquit, oculos operire, rursusque in rogo patefacere Qui-
ritium magno ritu sacrum est, ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit, & cælo non osten-
di nefas, hæc Plinius, & eò spectat illud Virgilij de matre Euryali ipsius cædem deplorantis lib. 9. Æneid.

— *Nec te tua funera mater*

Produxit, pressitve oculos, aut vulnera laui.

Vbi Donatus interpres dicit id moris fuisse. Illudque Ovi-

dij in epistola Penelopes ad Vlyſsem Deos rogantis, ut Te-
lemachus vtriusque filius, vtriusque oculos claudat.

Dij precor hoc iubeant, ut euntibus ordine fatiſ

Ille meos oculos comprimat, ille tuos.

Et in epistola Ariadnæ ad Theseum,

Ergo ego nec lachrimas matris moritura videbo,

Nec mea qui digitis lumina condant, erit.

Et in ea consolatione ad Liuiam, illis verbis,

Tu mea condas lumina &c.

Quibus post ea omnia quæ supra ex eo adduximus, subdit,

Atque utinam Drusi manus altera, & altera fratris

Formarent oculos, comprimerentque meos.

Scribitque Plutarchus eos vulgo infelices vocari, quorum oculos propter absentiam non potuerunt parentes obte-
gere.

^c *Ab Homeri temporibus.*] Ex lib. 24. Odyſſ.

ἐδ' ἄλοχ' ὁ πολύδωρ' ἐχέφρων πινελόπεια

κάρυσ' ἐν λεχέεσσιν φίλον πόσιν ὥς ἐπέοικεν

ὀφθαλμοὺς καθέλθον, τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανάωντων.

Et iterum lib. 11. Iliad.

ἃ δὲ δ' ἐμὲν σοὶ γὰρ πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ,

ὅσπερ καταπρήσσει θάνατον περ, &c.

^d *Tametsi lege Meuia, ut Varro.*] In Geminis apud Nonium Marcellum in verbo, Sugillare. Contra, inquit, lex Meuia est in pietate, ne filij patribus luci claro sugillent oculos, id est

tibus oculos figillarent, cautum fuerit. ^e Nasamones verò præcipue curant, vt morituros, quum *Nasamones* agere incipiunt animam, sedentes constituent, ne cubantes spiritum exhalent. Post quæ defuncti corpus ^f per interualla conclamatum, propiores affines ^g calda abluere, deinde vnguentis vngere, ^h candidoque amictu induere, ⁱ ac diebus septem seruare solebant, ara constituta, vbi odores incenderent, ^k quæ acerra dicta est. ^l Græcis verò septemdecim diebus corpora antequam cremarentur, totidémque noctibus seruare mox erat. ^m Qui quidem amictus non ex lana, sed lino intexebatur, Ægyptiorum exemplo, apud quos laneæ vestes, nec cum cadauere sepeliuntur, neque in ædes

ANNOTATIONES.

est,occludant, vt interpretatur ipse Marcellus. Alij autem Manlia legunt apud Varronem, & in his Antonius Volsus in suis Commentariis in eum locum Ouidij nuper citatum. Alij Mania, vt Gregorius Gyraldus in sepulchralibus.

^e *Nasamones verò.*] Herodotus in Melpomene. Silius autem de eorum sepultura quoque hæc scribit lib. 13.

— *Quid qui sano sepelire profundo*

Exanimis mandant Libycis Nasamones in oris.

^f *Per interualla conclamatum.*] Id sumptum est ex Seruio enarranti eum locum Virgilij lib. 6. Æneid.

Pars calidos latices. —

Cuius verba huc integra adferam, quoniam ad multas huius cap. clausulas pertinet. Plinius, inquit, in naturali historia hanc dicit causam esse, vt mortui aqua calida abluantur, & per interualla conclamentur, quod solet plerumque vitalis spiritus exclusus putari, & homines fallere. & subdit, Denique refert quendam suppositum pyræ adhibitis ignibus erectum esse, nec potuisse liberari: vnde & seruabantur cadauera septem diebus, & calida abluebantur aqua, & post vltimam conclamationem comburebantur. Vnde traxit Terentius,

Desine, iam conclamatum est.

Hæc ille ex Plinio, vt dicit, sed nihil tale reperitur in nostris Codicibus Plinij. Locus autem eius rei dicendæ, si dicere voluisset, erat lib. 7. c. 52. vbi loquitur de Auiola consulari, qui, vt dicit, in rogo reuixit: & quoniã subueniri non potuerat præualente flamma, viuus crematus est. Illud autem Terentij in Eunuchus est, vbi Donatus in id quoque eum locum expendit, atque etiam illum Lucani lib. 2. non multò post princ.

— *Sic funere primo*

Actonita tacuere domus, cum corpora nondum

Conclamata iacent. —

^g *Calda abluere, deinde vnguentis vngere.*] Homerus 24. Odyssæ post princ. loquens de corpore Achillis mortui,

καθέρω εν λεχέεσι, καθήραντες χροά καλόν
ύδατι τε λιάρω & αλείφωτι.

Id est,

*Deposimus in lectis, purgantes corpus pulchrum,
Aquâque calida, & vnguento.*

Et lib. 18. Iliad. de funere Patrocli loquens:

αὐτὰρ ἐπειδὴ ζέσεν ὕδωρ ἐνὶ ἥνοπι χαλκῷ,
& τό τε δὴ λῦσαν τε & ἤλειψαν λίπ' ἐλαίῳ.

Id est,

*At postquam calefacta est aqua in sonante lebe
Et tunc iam lauarunt, & unxerunt pingui oleo.*

Et Ennius in hoc citatus Seruio lib. 6. Æneid. in eum locum quem statim adducemus & Donato in Hecyra Terentij,

Tarquiniij corpus bona fœmina lauit, & unxit

Virgilius d. lib. 6. Æneid. loquens de funere Miseni,

Pars calidos latices & abena vndantia flammis,

Expediunt, corpusque lauant frigentis, & vngunt.

Vbi Seruius ipse rationem reddit cur calida aqua abluerentur, vt iam suprâ diximus in præcedentib. Et hac quoque lotionem idem Seruius lib. 4. Æneid. in eum locum,

Date vulnera lymphis

Abluam.

Lauare, inquit, cadauera dabatur proximis. Citatque etiam illud eiusdem Virgilij suprâ in verbo, Per interualla adductum. Nec vulnera laui. Et Apuleius lib. 8. Metam. Tunc properè familiares miseræ Charites accuratissimè corpus,

ablutum munita sepultura ibidem marito perpetuam coniugem reddidere. Et de his quoque Lucianus in lib. de Luctu. Sed & de vnguentis & illud eiusdem Apuleij lib. 4. Floridum. Iam miseri membra omnia aromatis aspersa, iam & ipsius vngue odore delibutum. Cur autem vngerentur docet Donatus in locum eum Æneid. vt scilicet celerius arderent, nec tamen prætermittendum legibus 12. tab. prohibitum cadauera vngi, vt scriptum est à Cicerone lib. 2. de legibus.

^h *Candidoque amictu induere.*] Homerus lib. 18. Iliad. de cadauere Patrocli loquens,

εν λεχέεσι & δέντες ἐαυτῷ λιτὶ κάλυψαν,

ἐς πόδας ἐν κεφαλῇ, καθύπερθε & φάρεϊ λευκῷ.

Id est,

In lectis autem ponentes tenui panno operuerunt

In pedes ex capite, desuper amictu albo.

Plutarchus in Arato ad fin. Continuo, inquit, ex Ægeo cadauer veste alba coronisque exornantes cum Pæana & Choris in urbem intulerunt. Suetonius in Nerone, cap. 50. Funeratus est impensa ducentorum millium stragulis albis auro intextis, quibus vsus Calēdis Ianuariis fuerat. Huius autem rei rationem si quis scire cupit, legat eundem Plutarchum probl. c. 25.

ⁱ *Ac diebus septem.*] Id iam diximus ex Seruio suprâ in verbo, Per interualla. Sed & idem lib. 5. dicit, cuius verba infrâ adducemus.

^k *Quæ acerra dicta est.*] Id est ex Festo Pompeio lib. 1. Acerra, inquit, ara quæ ante mortuum poni solebat, in quo odores incendebant. Et subdit alios dicere acerram esse arculam thurariam, vbi scilicet thus reponebant. Huius autem acerræ siue in priore, siue in posteriore significatione mentio est apud Ciceronem in legibus funebribus lib. 2. de legibus. Ne longæ coronæ, nec acerræ prætereant. In posteriore autem Horat. lib. Car. 3. Ode 8. in princ.

Martius celebs quid agam calendis,

Quid velut flores, & acerra thuris

Plena miraris, &c.

Vbi Acron interpres scribit Acerram thuribulum dici, & lib. 5. Æneid.

— *Et plena supplex veneratur acerra.*

Id est, vt scribit Seruius, arca thurali per Metonymiam, id quod continet pro eo quod continetur. Et Ouidius lib. 8. Meta.

Muneribusque datis, & acerris thuris honorant.

Et lib. 13. eiusdem operis,

Dantque sacerdoti custodem thuris acerram.

Et lib. 4. Fastorum,

Cumque meri patera thuris acerra fuit.

Et Plinius lib. 35. cap. 10. Pinxit sacerdotem, astante puero cum acerra & corona. Et Martialis lib. 10. epig. 14.

— *Septimamque*

Vestris addimus hanc focis acerram.

^l *Græcis verò.*] Id est ex Homero qui lib. 24. Odyss. tradit Achillis mortui corpus 17. diebus & noctibus defletum, & 18. die crematum.

ἐπτά καὶ δεκά μὲν σε ὁμῶς νύκτας τε & ἡμέρας
κλαίοντες, ἀθάνατοί τε θεοί, θνητοί τ' ἀνθρώποι
ὀκτωκαιδεκάτη δ' ἔδομον πυρί. —

^m *Qui quidem amictus.*] Quo scilicet corpora mortuorum operiebantur. Et id quidem Herodoti lib. 2. vbi scribit de Ægyptiis loquens, vestibus amiciuntur lincis. Et paulò post,

Græci.

Spartanorū
ritus rege
defuncto.Filij paren-
tes effere-
bant.Alba vestis
lugubris
apud quos.Luctus in-
dicia coma
detonso &
barba.

deorum importantur. Id quoque à Græcis vsurpatum fuit, ⁿ vt veste alba cadauer ^o coronisque orna-
rent, ^p & pæana canentes, sepulcro inferrent. ^q Die verò octauo per præconem indicto funere, ne frau-
darentur solenni honore supremi dies, vt homines ad honestandas exequias conuenirent, his verbis
O L L V S læto datus est, proclamabatur. ^r Apud Spartanos erat constitutum, vt rege defuncto,
equites obitum regis enunciantes cursitent, fœminæque crinibus passis & libero conquestu, tinnitu
ollas pulsent æneas, quibus nec nocte nec die quies. Tunc audito regis obitu, in omnem formam lu-
ctus concedi permissum erat: mulierisque proxima affinitate, ^s in veste candida ^t & capite aperto,
ritu Romano eiulantes, funus celebrare. ^u Filij verò tecto ^x capite, ^y in veste pulla parentes efferre
consueuerunt. Apud Græcos fœminæ virique in cādida veste cum coronis, amplissimi viri exequias pro-
sequuntur, & velut in publico luctu complorant promiscue. Quod fuit in more ^z Syracusanis, qui can-
dido amictu velati, & fronde coronati, Timoleonem extulere, cui perpetuos honores, atque in fo-
ro sepulchrum decreuere: ^a sicut Sicyonij Aratum in veste alba & coronis sepulchro intulere. ^b Ar-
giui quoque in luctu albas vestes aqua ablutas induunt, & in candido amictu funus comitantur.
^c Ægyptij ^d atque Assyrij funera obsiti squalore & sordibus, ac cæno obliti, capillum summittentes,
& barba detonsa: ^e Milesij verò, crasis capitibus, plangere consueuerunt: ^f qui mos apud barbaros
inoleuit frequens, vt in funere & casibus aduersis iuuenes tonderent comam, barbam ipsi ponerent, &
vxorū capita deglabrarent. ^g Persæ quoque detonsis coniugibus & liberis, lacera veste, ^h lugubri
vlulatu, corpora efferebant: ⁱ qui etiam in funere clarorum virorum seipsos, equos, & iumenta tonde-
bant. ^k Apud Græcos conuenit, in luctu viros comas alere, barbam capillumque summittere, mulieres

A N N O T A T I O N E S.

post, Lancæ vestes neque in ædes sacras gestantur, neque
vnà cum cadauere sepeliuntur, prophanum enim est. Quæ
consentanea sunt his quæ Orphica & Barchica appellan-
tur, ab Ægypto & Pythagora ortum ducentibus. Nam his
cæremoniis participantem lancis indutum vestibus huma-
ri religiosum. De quibus sacra redditur ratio. Et vide infra
lib. 4. c. 17.

ⁿ *Ut veste alba.*] Vt iam dictum est supra in verbo, Can-
didoque amictu.

^o *Coronisque ornarent.*] Plinius loquens de coronis lib. 2. c. 1.
c. 3. Quis ergo honos, vt ipsi mortuo parentibusque eius,
dum intus positus esset forisve ferretur, sine fraude esset
imposita. Et Plutarchus in Arato, quo loco supra citauim-
us in verbo, Candidoque &c. & Lucianus in libello de
luctu.

^p *Et pæana canentes.*] Plutarchus in eod. loco.

^q *Die verò octauo.*] Varro lib. 3. aut aliorum computatione
6. de ling. Lat. Olli, inquit, valet dictum illi ab olia & ollo
quod alterum comitiis, cū recitatur à præcone, dicitur olla
centuria, non illa. Alterum apparet in funeribus indictiuis,
quo dicitur ollus letho datus est, quod Græcus dicit lithi
id est, obliuioni. Sed ad id quod hic dicit de die octauo vi-
de infra.

^r *Apud Spartanos.*] Herodotus lib. 6.

^s *In veste candida.*] Plutarchus probl. c. 25. vbi eius rei ra-
tionem reddit.

^t *Et capite aperto.*] Idem author eiusdem operis, c. 13.

^u *Filij verò.*] Nam & Q. Metellum Macedonicum quatuor
eius filij rogo intulerunt, vt tradit Plinius lib. 7. cap. 44. in
princ. & ad hunc morem respiciens Iuuenalis saty. 10. scri-
bit,

Incolumi Troia Priamus venisset ad umbras

Assaraci magnis solennibus, Hectore simul

Portante, ac reliquis fratrum ceruicibus.

^x *Tecto capite.*] Plutarchus Problem. d. c. 13. vbi rationem
reddit cur filia capite aperto, filij tecto id facerent.

^y *In veste pulla.*] Magna ex parte lugentium, & aliorum
qui funus sequebantur vestitus pullus, id est, niger erat.
Varro de vita patrum, Amiculo nigello, capillo demisso
sequerentur luctum. Homerus lib. 18. tradit Therim aditu-
ram Iouem, cum Achillem filium breui ad Troiam peritu-
rum deplorat, sese velo nigerrimo operuisse. Et Crassus ille
diues mutenam in piscina domus mortuam atratus tan-
quam filiam luxit, vt scribit Macrobius lib. 3. Satur. c. 15. De
quo & tu vide Ælianum de natu. animalium lib. c. 4. Apud
Apuleium lib. 3. Metam. Quædam mulier per mediū thea-
trum lachrimosa & flebilis, atra veste contexta, &c. Et lib.

7. Mater pueri mortem deplorans fletu & lachrimosa, fuf-
cæque veste contexta.

^z *Syracusanis.*] Plutarchus in vita Timoleonis.

^a *Sicut Sicyonij Aratum.*] Idem in vita Arati ad fin.

^b *Argiui quoque.*] Plutarchus autoritate Socratis, aut vt
alij legunt, Isocratis, probl. c. 25. in fi.

^c *Ægyptij.*] Herodotus lib. 2. Ægyptij, inquit, in funeribus
finunt capitis crines auferere, barbam tamen tondent. Vi-
de Diodorum Siculum lib. 2. c. 3. & c. 5. Pomponius Mela
lib. 1. c. 9. Mortuos, inquit, fimo obliti plangunt. & Cicero
lib. 1. Tusc. quæst. & Plinius lib. 11. c. 37.

^d *Assyrij.*] Strabo lib. 16.

^e *Milesij verò.*] Herodotus lib. 6. vbi tamen de puberibus
tantum loquitur.

^f *Qui mos apud Barbaros.*] Id procul dubio est Suetonij in
Caligula c. 5. Cuius hæc verba sunt de morte Germanici
loquentis, Quin & Barbaros ferunt, quibus intestinum,
quibusque aduersus nos bellum esset, velut in domestico
communiquè mœrore consensisse ad inducias. Regulos
quosdam barbam posuisse, & vxorū capita rasisse ad in-
diciū maximi luctus.

^g *Persæ quoque.*] Q. Curtius lib. 10. Persæ, inquit, commif-
so more detonsis in veste lugubri coniugibus ac liberis,
non vt victorem & modò hostem, sed vt gentis suæ iustif-
simum regem lugebant. Et quod de liberis hic tradit apud
alios quoque seruatum est, vt in luctu filios tonderent, vt
intelliges ex Seneca lib. 5. de beneficiis, vbi de Archelao lo-
quitur.

^h *Lugubri vlulatu.*] Nec hi quidem soli. Nam & idem Vir-
gilius testatur de funere Pallantis lib. 11. vbi ait:

Plularisque ore dedere, &c.

ⁱ *Qui etiam in funere.*] Hoc certè est Herodoti lib. 9. vbi de
morte Masistij, quem Græci Macisium vocabant, loquitur,
cuius hæc sunt verba: Vbi in castra rediere, ingens luctus
cū omnem exercitum, tum verò Mardonium cœpit ex-
tincti Masistij, viri secundum Mardonium honoratissimi,
tam apud Persas, quàm apud Regem, ita vt eiulatus eorum
omnem Bœotiam peruaderet, & seipsos & equos & iu-
menta totonderint. Plutarchus in vita Alexandri, tradit
eum in luctu Hephæstionis mortui, equos mulosque toton-
disse, & finitimarum vrbiū pinnaula diruisse.

^k *Apud Græcos.*] Plutarchus probl. cap. 13. Apud Græcos
si quid aduersi acciderit, vt mulieres tonderi: sic viri comas
alere consueuerunt, & huius rei rationem reddit, quam ini-
bi videre poteris, quod & hoc exemplo comprobatur.
Nam cum Athenienses in Æginam exercitum misissent,
qui occisione deletus ab Æginetis vsis Lacorum auxilio,

viri

vero tonsis crinibus esse : quem morem à Romanis vsurpatum legimus , vt sorores defunctis fratribus , & matres filiis orbatæ , in acerbo funeris luctu , cum flebili vociferatione detonsos ^l crines corpori imponerent : qui mos antiquissimus vsque ^m ab Homero traditur : apud quem Patrocli cadaver opertum amicorum capillis superiectis fuit : & Achilles flauam comam in defuncti Patrocli funere manibus secuit. ⁿ Quippe ea lugenti aptissima putantur , quæ indecora nec vsitata sunt. Cuius rei causa , ^o in Lycia affines & propinqui in funere muliebres vestes induunt; vt eam vestibus deformitatem pertæsi , citius à lachrymis abstineant. ^p Macedonibus assuetum erat , vt crines tonsi , defunctos lugeant. Namque Archelaus Macedonia Rex, Euripidem tragicum intimum familiarem, crinem tonsus luxit. In quo facetissimum illud ^q Bionis proditur, perinde lugentes capillum euellere, quasi caluitij mœror leuaretur. ^r Carthaginenses in luctu comas & ora lacerant, & vbera plangunt. Idem Græcis in vsu fuit, vt in luctu capillum manu discindant , & comam vellant , vtque defuncti vxor in fletu oculos corrumpat , quasi hoc munus morientis foret. ^s Ægyptiis quoque traditur mos, vt in obitu Regis singuli capita luto deturpent, & nudatis mamillis mulieres , virique pectora plangant: Iliad. N.
Lycij.
Macedones.
Bionis dictum.
Carthaginenses & Græci.
Ægyptij in obitu regis.

ANNOTATIONES.

viri ob eam causam comam alere iussi , mulieres verò tonderi contra naturæ leges , vt proditum est ab Euripidis interprete. Romani in aliis luctibus quàm funerum capillum barbamque promittebant, ex Liuius 1. Decad. lib. 6. vbi de Manlij Capitolini vinculis loquitur. Et 3. Dec. lib. 7. vbi de M. Lucio. Sed erat, inquit, veste obsoleta capillorque & barba promissa præferens, in vultu habitumque insignem memoriam ignominie acceptæ. Varro ille qui cædis Cannensis causa fuit, post eam barbam capillumque submisit, honoribusque cum ei deferrentur, renunciauit, vt scribit Iulius Frontinus Stratagematon lib. 4. cap. 5. Apud Statium lib. 6. Thebaidos Lycurgus in funere Archemori filij comam & barbam totondit,

—Tergoq; & pectore fusam

Cæsariem ferro minuit.—

Quo loco interpretes intelligit Cæsariem pro barba & coma, vt scilicet coma ad tergum, & barba ad pectus respiciat. Sisanna lib. 4. apud Nonium Marcellum, quo loco de ditione vicatim loquitur. Cum complures menses barba immissa, in tonso capillo, lugubri vestitu populum vicatim flens vna cum liberis circuiret. Apud Virgilium lib. 9. Æneidos. Euryali mater audita morte filij comam sibi scidit:

—Euolat infelix, & fœmineo ululatu

Scissa comas, &c.

1 Detonsos crines corpori imponerent.] Propertius libro 1. eleg. 17.

Illa meo charos donasset funere crines.

Et Catullus in Argonauticis,

Illius egregias virtutes, claræque facta

Sape fatebuntur gnatorum in funere matres,

Cum in cinerem canos soluent à vertice crines.

Et Ouidius lib. 3. Metam. de sororibus Narcissi,

—Planxere sorores

Naiades, & sectos fratri imposuere capillos.

Et in epist. Canaces ad Macraeum,

Non mihi te licuit lachrymis perfundere iustis,

In tua non tonsas ferre sepulchra comas.

Et Seneca in Phœdra act. 5. sc. 1.

Placemus umbras, capitis exuias cape,

Laceraq; frontis accipe abscissam comam.

Et Statius lib. 7. Thebaidos,

—Tergoq; & pectore fusam

Cæsariem ferro minuit, sectisq; iacentis

Obnubit.—

Dionysius Halicar. loquens de funere Virginio. Exiliebant ex ædibus mulieres & virgines deflentes hunc casum, floresque aliquæ & coronas aduersus lectulum iniicientes, aliæ zonas & balthæos, aliæque vittas virginalis comæ, & quædam etiam retortos crinium detondentes capillos.

m Ab Homero.] Scilicet lib. 23. Iliad. loquens de Myrmidonibus.

ταῖς δὲ πάντα νέκυν καταιγύου, αἷς ἐπέβαλλον
χειρὶ μέντοι, &c.

Et paulò post de Achille,

αἷς ἀπένευθε πυρὴς ξανθὴν ἀπὸ κείρατο χεῖρτι
τὴν βα σπέρχειν ποταμῷ τρεῖς πλεθόωνται.

Et hunc morem exemplo Achillis obseruauit Antonius Bassianus Caracalla in funere Festi, apud Herodianum lib. 4. Sed & idem Homerus libro 4. Odyss. de morte Antiochi,

ταῦτό νυ καὶ γέρας οἷον οὐχ ὑπερβέβητοισι

κείραδά τ' ἐκ κόμην βαλεῖν τ' ἀπὸ δάκρυ παρὰ τῶν.

Et eiusdem operis lib. 24. statim post princ. de funere ipsius Achillis,

δάκρυα δερμαχέον δαδάσι κείροντο τ' αἵμας, &c.

Quem locum imitatus est Q. Calaber, facit etiam Myrmidones in funere ipsius Achillis comas circum tondere,

ἀμφὶ δὲ χεῖρας μυρμιδόνες κείροντο.

Et Briseidem quoque κείραμένην προέειπε, id est, tonsis crinibus eodem officij genere prosequi. hic vide Hadrianum Iunium in Commentario de Coma c. 5.

n Quippe ea lugenti.] Plutarchus probl. c. 13.

o In Lycia.] Idem Gregorius Giralduus in lib. de sepulchris nullo quoque authore citato, sed id est Valerij Max. lib. 2. c. de institutis antiquis, & Plutarchi in Oratione consolatoria ad Apollonium.

p Macedonibus.] Cicero vbi statim citabimus nu. seq. Solinus cap. 14. aut aliorum computatione 15. vbi & illud de Archelao tradit. Sed & id quoque fecit Alexander Macedo in funere Ephæstionis apud Arrianum lib. 7. Et alijs quoque. Nam apud Theocritum Idyllio, Cupidines mortem Adonidis lugent κείραμενοι χεῖρας, detonsis crinibus. Et Iob quoque cap. 1. nunciata nece liberorum caput totondit, quo in loco Diuus Hieronymus dicit eum morem fuisse lugentium, licet aduersetur Origenes non admodum probabiliter. Nam & Ieremia 7. scribitur, Tonde capillum tuum & proiice, & sume in directum planctum: quia proiecit Dominus, &c. Apud Plutarchum in Lyfandro. Barchiadæ Corintho exules squalidi detonso capillitio Lacedæmona profugerunt. Herodotus lib. 1. tradit Argiuos ob amissam victoriam in campis Thyreaticis lege cauisse ne quis comam nutrirer ante pristinae gloriæ decus recuperatum. Lacones verò victores contra sanxisse, ne quis comam tonderet contra morem eorum. Cuius rei etiam nonnihil meminit Plato in Phædone.

q Illud Bionis proditur.] Apud Ciceronem lib. 3. Tuscu. q. r Carthaginenses in luctu.] Virgilius lib. 4. Æneid. loquens de Anna Didonis sororis mortem deplorante,

Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.]

Vbi pectora ille vocat, quæ hic vbera appellat, sunt enim vbera in pectoribus. Apud Q. Curtium lib. 10. Darij mater audita morte Alexandri laceratis crinibus humi corpus abiecit.

s Ægyptiis quoque.] Herodotus lib. 1. Diodorus lib. 2. c. 3. & Pomponius Mela lib. 1. c. 9. quo Ægyptum describit. Sed & his adde quòd ignem exinguebant, donec funus esset absolutum ex eodem Diodoro lib. 17.

Lacedæmo-
nij.

Thraces.
Massilienses.
Cimbri.
Celtiberi.
Romani.
Qui magi-
stratus aut
honores ges-
serant.

atque in deformi illuue, septuagintaduos dies cibis animantium, vino & omni apparatu abstineant: ac recensentes Regis virtutes, crebris eiulatibus luctum renouent. ^r Si vero feles moriatur, in luctus & moeroris signum, sola supercilia eradant. ^u Apud Lacedæmonios obitu Regis enunciato, Spartiatæ serui & mulieres, ingenti coacta manu, laceratis crinibus, abscissa veste, cum vocibus & ululatu frontes manu plangunt, & capite conuerberato, interitum miserantes, eum fuisse optimum regum, voce significant: quem morte sublatum, omni genere honorum velut diuinum cumulari Lycurgus lege sanxit. Ideo præualuit mos, regum & optimatum in funebri pompa, vbi dolore intestino premuntur, ut decoris immemores, ^x cinere caput aspergant, faciem ^y deturpent, ^z tunicam discindant, ^a humi iaceant, ^b comam vellant. ^c Contrà verò Thraces: nam defunctos cum cantu & luxu, lasciuæque gestulatione patrium carmen canentes, efferre soliti sunt. ^d Massilienses quoque nullo dolori indulgentes, funera cum necessariis adiecto conuiuio celebrant. ^e Cimbri & Celtiberi, si qui in acie mortem operunt, gaudio exultant: si autem morbo affecti decedunt in squalore & luctu sunt. Pellibus quoque vestiri Romanos diebus luctus, & qui funus facerent, cuiusque cura & procuratio funeris erat, ^f prætextam pullam induere, apud multos inuenio. ^g Solitos etiam illorum corpora qui magistratus & honores gesserant, in prætexta purpura, togaque consulari vel senatoria, ^h virosque triumphales in tunica Iouis, ⁱ plebeiorum verò in toga plebeia aut pallio efferre, & ^k cum eisdem illa cremare, sæpe compertum est. ^l Lecto

ANNOTATIONES.

^r Si vero feles moriatur.] Herodotus d. lib. 1.

^u Apud Lacedæmonios.] Herodotus lib. 6. Sed & de his præterea tradit Heraclides in Politicis, quod Lacedæmoniorum Rege mortuo per totum triduum nihil venditur, atque forum paleis conspergitur.

^x Cinere caput aspergant.] Lucianus in libello de luctu, & probatur testimonio Homeri apud quem Achilles audita morte Patrocli, cinere caput aspergit, lib. 18. Iliad. post prin.

ἀμφοτέρωσιν δὲ χερσὶν ἐλὼν κόνιν αἰδαλόεσσαν
χέυατο καὶ κεφαλῆς, &c.

Et etiam satyr. lib. 13.

Nunc propexis in pectore barbis

Verrere humum, nunc fœdantes in puluere crinem

Canentem, &c.

Idque solenne erat Iudæis, ut in luctu cinere & puluere capita spargerent, ut videre licet 2. Regum 13. Quæ aspergens cinerem capiti suo, &c. & Iudicum 4. Et erat cinis supra capita ipsorum. & Esther 4. in princ. Quæ cum audisset Mardocheus, scidit vestimenta sua & indutus est sacco, spargens cinerem capiti, & Ieremiæ 6. Filia populi mei accingere cilicio, & conspergere cinere, luctum vni geniti fac tibi amarum, &c. & rursum e. 5. Ululate pastores, & clamate, & aspergite vos cinere, &c. & Machab. 1. c. 3. Et induerunt se ciliciis & cineres imposuerunt capiti, & diruperunt vestimenta sua. Id autem alibi puluere faciebant. Iosue 7. Miseruntque puluerem super capita sua. & 1. Reg. 4. Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa scissa veste, & conspersus puluere caput. & 2. Reg. 1. in princip. In die autem tertia apparuit homo veniens in castris Saul veste concissa, & puluere conspersus caput. & Iob. 2. ad finem. Et exclamantes plorauerunt, scissisque vestibus sparserunt puluerem super caput suum. Apud Catullum autem in Argonauticis,

Caniciem terra, atque infuso puluere fœdans.

Et Virgilium lib. 10. Æneid.

Caniciem multo deformat puluere.

In Cyri Charmæ,

—Clade exterrita tristi

Intonsos multo deturpat puluere crines.

Et aliquid etiam diximus supra lib. 2. c. 19.

^y Faciem deturpent.] Lucianus in d. libello de luctu.

^z Tunicam discindant.] Lucianus ibi. Hincque illud Iuuenalis satyr. 10.

—Ut primos edere planctus

Cassandra inciperet scissaque Polyxenæ palla.

Idque in omni luctu & dolore fieri consuevit. Suetonius in Nerone, cap. 42. Utque resipuit veste discissa, capite conuerberato actum de se pronunciauit, & Iob cap. 1. audita filiorum nece scidit vestimenta. & 2. Reg. 3. Scissa talari tunica, &c. 1. Reg. 4. 2. Reg. 1. Iudith. 4. Iob. 2. 1. Machab. 3. qui-

bus locis nuper citauimus, & Iosue 7. Iosue verò scidit vestimenta sua, &c. Ex quo & illud Virgilij libro 5. Æneidos,

Tum pius Æneas humeris abscindere vestem.

Vbi Donatus dicit id signum fuisse maximi doloris. Apud Dionysium Halicarnasæum lib. 7. Mater & vxor Marcij Coriolani ob ipsius cōdemnationem laceratis vestibus pectora plangebant.

^a Humi iaceant.] Lucianus vbi antea citatus, & Q. Curtius libro 10. vbi eum citauimus supra in verbo, Carthaginenses.

^b Comam vellant.] Lucianus in eod. loco, hæc autem omnia Alexander ab eo accepisse videtur.

^c Contrà verò Thraces.] Herodotus lib. 5. Pomponius Mela lib. 2. c. 2. Quintilianus lib. 5. c. de Exemplis. Solinus cap. 16. aut aliorum computatione 17. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Sed præterea ipse Herodotus dicto lib. 5. scribit apud eod. Thraces tales sepulturas optimatibus fuisse, prolato triduum cadauere, maclatisque omnifariis hostiis conuiuantur, illudque defletum prius, deinde combustum sepeliunt, aut aliter humo contegunt, aggestoque tumulo, cum alia omnis generis certamina, tum præcipue cum certa ratione monomachiam, id est, singulare certamen.

^d Massilienses quoque.] Valerius Maximus d. lib. 2. c. 1.

^e Cimbri & Celtiberi.] Vtrorumque testis Valerius eodem loco. Vide autem an sit de antiquis institutis.

^f Prætextam pullam induere.] Festus Pompeius lib. 14. Prætexta, inquit, pulla nulli alij licebat vti, quam ei qui funus faciebat.

^g Solitos etiam.]

^h Virosque triumphales.] ⁱ Plebeiorum verò.] De his quatuor locis vide infra in verbo, Constrato.

^k Et cum eisdem.]

^l Lecto igitur.] Antiquum est in lecto funera ponere & deferre, ut patet ex iis locis quæ tibi ex Homero citauimus supra annota. 3. 7. & 8. Et ex eo scribit Virgil. de funere Miseni loquens lib. 6. Æneid.

Tum membra toro defleta reponunt, &c.

Et Appianus lib. 2. belli Ciui. de funere Caesaris loquente. Hæc, inquit, referes vestem à pectore quasi lymphatus quidam abscidit, seq; ea accingens manum dexteritate lectum sub tentorio posuit. Et Valerius Maximus lib. 4. de moderatione animi loquens de Metello Macedonico, qui filios suos monuit, ut funebri eius lecto humeros subiicerent. Et Suetonius de funere quoque in vita ipsius, c. 85. Intraque lectus eburneus auro & purpura stratus. Et paulò post. Lectum pro rostris in forum, magistratus & honoribus functi detulerunt. Plinius quo loco citabimus infra in verbo, Tibicine præcedente,

in Constrato

igitur ^m conſtrato purpura aut ⁿ linteis ſplendentibus, & in eo defuncti corpore locato, poſt ^o vltimam conclamationem, tibicine ^p præcedente, qui ^q nāniam funebrem, qua laudes defuncti & facta recenſebat, tum pudorem, integritatem & fidem, non ſaltabundus, vt olim, ſed ſtans ^r Phrygio modulo caneret, funus procedebat. Is enim modus erat ad mœrorem accommodatior: quod ideo inſtitutum ferunt, quaſi in illas æternas amœnitates, ac in ſedes & concilia piorum poſt funera recepti videantur: ^s tametiſi multi hoc funeris ſolenne, & omnem apparatus prætermitti iuſſerint. Quippe M. ^t Æmylius Lepidus princeps, ſenatus decedens, præcepit filiis, vt ſine linteis, ſine purpura & tibicine funus ſibi facerent. Et ^u Atticus Pomponius, multique clari viri ſine pompa funeris efferri voluere: ^x præficæque quæ luſtui præſſent, aduocare, vel precio conducere ſolebant, quæ cantu & fun. bri carmine lamentarentur. vitamque & præclara geſta, ſummæque virtutes non ſine miſeratione laudarent. Nonnunquā mimos qui perſonas effingerent, ac facta dictaque repræſentarent, adhibebant. ^y Quas quidem nānias Græcis in luſtu ſæpe decantari inuenimus, qui apio coronati, defuncti laudes recen-

Nania.
Qui funeris pompam cōtempſerint.
Præfica.
Nania.

ANNOTATIONES.

^m *Conſtrato purpura.*] Ex Suetonio nuper citato, & hinc illud Tullij loquentis de funeribus, lib. 2. de legibus. Extenuato ſumptu tribus riciniis, & tunicula purpurea, &c. Et Valerius Tribunus plebis in illa eleganti Oratione apud Liuium 4. Decad. lib. 4. Purpura viri vtemur, magiſtratibus in coloniisque municipiisque togæ prætextæ habendæ ius eſt: nec id vt viui ſolū habeant tantū inſigne, ſed etiam vt cum eo cœmentur mortui. Ante hos Virgilius libr. 6. *Æneid.* in funere Miſeni,

Tum membra toro deſleta reponunt

Purpureasq; ſuper veſtes, &c.

ⁿ *Aut linteis ſplendentibus.*] Vide ſuprà in verbo, Candidoque amictu.

^o *Poſt vltimam conclamationem.*] De qua ſuprà in verbo, Per internalla conclamatum.

^p *Tibicine præcedente.*] Siue etiam Tibicinibus. Nam Tullius ad ea quæ ex eo nuper adduximus 2. de legibus, addit & decem Tibicinibus. Ouid. lib. 6. *Fast.* de his loquens ait,

Adde quod edilis pompa qui funeris irent,

Artifices ſolos iuſſerat eſſe decem.

Nam & paulò ante dixerat,

Cantabat mœſtis tibia funeribus.

Appianus lib. 1. bellorum Ciuium, ſcribit tibicinum copiam adfuiſſe funeri Scyllæ. Plinius lib. 10. c. 43. loquens de corui exequiis, qui more hominum tumulatus eſt. Funusque, ait, innumeris aliti celebratum exequiis, conſtratūq; lectum ſuper Aethiopum duorum humeros præcedente tibicine (ſunt verba Alexandri noſtri) ad rogam vſque &c. Feſtus autem Pompeius libr. 6. non longè à ſi. Funebres, inquit, tibia dicuntur, cum quibus in funere canitur. & vide infra num. ſeq. Sed non omiſerim apud Iudæos id quoque obſeruatum fuiſſe, vt in funeribus tibicines canerent, vt videre licet ex D. Matthæo ca. 9. in reſuſcitatione filia mortuæ cuiuſdam Principis.

^q *Qui nāniam funebrem.*] Feſtus Pompeius libr. 12. in princ. Nania, inquit, eſt carmen quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam. Diomedes Grammaticus, Apud Romanos, ait, id carmen, quod cum lamentatione extremum atq; vltimum mortuo adcanitur, nānia dicitur. Nonius Marcellus. Nania ineptum & inconditum carmen, quod adducta mulier quæ præfica dicitur, iis, quibus propinqui non eſſent, mortuis exhibent, citatque illud Varronis libr. 4. de vita populi Ro. Ibi à muliere, quæ obtura à voce eſſet, per quam laudari, deinde nāniam cantari ſolitam ad tibia & fides. Acron & Porphyrio interpretes Horatij libr. 2. Car. Ode 1. enarrantes eum locum,

Cæa retrahentes munera nania &c.

Scribunt autem nāniam eſſe carmē lugubre, quod in mortuos cantabatur, quod nunc, vt addit Acron, Græcis Epitaphium appellatur, quod Simonides Græcus poëta Lyricus primus inſtituit à Cæa Inſula oriundus, vnde & Horatius Cæam nāniam eo loco vocat. Et alibi Car. libr. 3. Ode 28. hunc enarrans verſum,

Dicetur meritò vox quoque nania.

Nania, ait, carmen eſt, quod mortuis cantabatur, in hono-

rem Inferorum. Sed bene noſti hoc carmen accommodat propter tenebras & ſomnum, quæ morti ſunt proxima. At Cicero 2. lib. de legibus: Honoratorum virorum laudes in concione memorentur, eaſque etiam cantus ad tibicinem proſequatur, cui nomen nēniæ, quo vocabulo etiam Græcho cantus lugubres vocantur. Quintilianus libr. 8. c. 2. Tertius hinc eſt diuerſus translationis modus, cum res communis pluribus in vno aliquo habet nomen eximium, vt carmen funebre, propriè nēnia. Hūcque etiam illud Ouidij *Fastor.* 6.

Ducit ſupremos nania nulla choros.

De puerorum autem nāniis Horatius lib. epist. 1. epist. 1.

Rofcia dic jodes melior lex an puerorum

Nania, quæ regnum rectè faciētib; offert.

Vbi & Acron ſcribit nāniam eſſe laudem mortuorum, ſed ibi quoque cantilenam eſſe. Sed & de Nania Dea diximus ſuprà libr. 2. cap. 4.

^r *Phrygio modulo caneret.*] De hoc vide infra libr. 4. c. 1. vbi intelliges & hunc ad religionem ſpectare.

^s *Tametiſi multi.*] Hoc probat exemplis ſeq.

^t *M. Æmylius Lepidus.*] Lucius Florus epito. Liuij libr. 48.

^u *Et Atticus Pomponius.*] Cornelius nepos in vita ipſius in fin. Et id quoque noſtris temporibus teſtamento ſuo fieri prohibuit Budæus ille Gallorum decus.

^x *Præficæq;.*] Quod ſatis patet ex his quæ ſuprà dicta ſunt in verbo, Qui nāniam funebrem. Sed quibus addes Nonium Marcellum, cuius hæc verba ſunt. Præfica dicebantur apud veteres quæ adhiberi ſolent funeri, mercede conductæ, vt & flerent, & fortia facta laudarent, vtiturque in eam rem teſtimonio Plauti in duobus locis, Lucilij libr. 22. & Vatro de vita patrum, libr. 4. vt inibi videre poteris, & Feſt. Pompeius. Præfica dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant cæteris modum plangendi, quaſi in hoc ipſum præfectæ, citatque Næuium poëtam. Seruius enarrans illud Virgilij libr. 6. *Æneid.*

Et ferales ante cupreſſos.

Appellat præficam planctuum principem. Et alibi libr. 9. in eum locum,

Nec te tua funera mater

Produxi.

Præfica, inquit, vt ſuprà diximus, ſunt planctus principes non doloris. Ante hos Vatro libr. 4. de ling. Lat. idem prope modum ferè ſcribit, vbi item laudat authorem Ariſtotelem in libr. qui inſcribitur, nomina Barbarica, ipſum Næuium, Aurelium nescio quem, & Claudium vti videbis.

^y *Quas quidem nānias Græcis.*] Id accepiſſe videtur ex deprauata lectione Tullij libr. 2. de legibus, vbi ſic olim legabatur in eo loco quem ſuprà in verbo, Qui nāniam, citauimus. Honoratorum virorum laudes memorentur, eaſque etiam cantus ad tibicinem proſequatur, cui nomen nēniæ, quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant. Verūm Adrianus Tornebus lector regius vir, vtique litterarum Græcarum & Latinarum ſcientiſſimus, in ſuis, in eum librum, Commentariis admonuit legendum eſſe vt ſuprà adduximus. Hi enim lugubres cantus apud

ἱελεμος.

Senatores.

Patricij.

Plebei.

Imperato-

res.

Feretriū qui

ferebant.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

ἱελεμος.

fere carmine; ^a quod Ialemōn vocant, & res memoratu dignas, claro præconio celebrare assuerant. Senatoribus verò & patriciis, atque summis ducibus, tuba: minoribus & plebeis, exequiali tibia cane-
^b bant siticines. Quam tibiam non in funeribus modo, ^c sed in sacris, in ludis, & ^d conuiuiis adhi-
^e bebant. Imperatoribus etiam pluribus tubis mœstum plangentibus, quòd à Caribus & Phœnicibus
^f deductum autumant, qui in funebri pompa breuib; tibiis lugubre canentibus, vti consueuerunt. ^g De-
^h ferendi verò feretrum, propinquioribus virilis sexus dabatur munus. ⁱ Itaque filij parentes, & fratres
^k sorores elatas funere deferebant: ^l nonnunquam serui libertate donati, ^m plerumque senatorij, prætorij
ⁿ & consulares, quiq; amplissimis honoribus functi erant, imperatorū & consularium virorum feretrum
^o detulere. ^p Quare Pauli Æmylij, qui de Macedonia triumphauit, legati Macedonum: ^q & Syllæ

A N N O T A T I O N E S.

Græcos ἱελεμῶν dicuntur, non, ἱελεμῶν, quæ dictio merè Latina est. Scio autem Ioannem Grammaticum scripsisse Ialemū & Hymenæum creditos fuisse Clivius filios, quoniam ille flebi-
^a les cātus excogitasset, hic Epithalamium & Iambicos. Por-
^b to ἱελεμῶν pro eiulatione & cantu posuit Euripides in
^c Troid.

ἱελεμῶν, οἷα τε πένθη
^a λακρυῶν τ' ἐν δακρυῶν καταλείποντες
^b ἡμετέροις δόμοις.

Et Aristophanes apud Athenæum Grammaticum, vt non-
^a nulli putant in dictionibus Atticis.

ἱελεμῶν, οἷα τε πένθη ἱελεμῶν.

^a Quod Ialemōn vocant.] Vt iam diximus in præcedentib;
^b Senatoribus verò.] Ex Lactantio Grammatico Statij inter-
^c prete lib. 6. Thebaidos in enarratione eius loci,

Cum signum luctus cornu graue mugit adunco
^a Tibia, &c.

Ad id quoque referens illud Persij satyr. 3.

Hinc tuba candelæ, tandemq; Beatulus alto

Componitur lecto, &c.

Hucque etiam spectat illud Virgilij loquentis de funere
^a Pallantis Regis Enandri filij, lib. 11. Æneid.

It cœlo clamorq; virum, clangorq; tubarum.

Vbi Seruius simpliciter dicit, mortuos ad tubam deduci so-
^a litos, citatque Persium vbi supra. Spectat item illud Ouidij
^b lib. 5. de Tristibus eleg. 1.

Tibia funeribus conuenit ista meis.

Seruius autem in eum locum lib. 5. Æneid.

Laudumq; immensa cupido.

Aliter de hac re loquitur, ita scilicet vt maioris ætatis fune-
^a ra ad tubam proferre solerent, ex eod. illo loco Persij. Mi-
^b noris verò ætatis ad tibia ex alio Statij loco loquentis de
^c Archemoro,

Tibia cui teneros solitum deducere manes.

Illud autem minimè dubium, in cuiuscunque ordinis & æ-
^a tatis funeribus tibicines, vel tubicines canere solitos, quòd
^b vel constat ex illis locis Propertij lib. 2. eleg. 7. ad fi.

Ab mea tum quales caneret tibi Cynthia cantus

Tibia, funesta tristior illa tuba.

Et iterum eleg. 14.

Nec mea tunc longa spatietur imagine pompa,

Nec tuba sit sati vana querela mei.

Et lib. 4. eleg. 12. eodémque vlr.

Sic mœsta cecinere tuba, cum subdita nostrum

Detraheret lecto fas inimica rogos.

Atque etiam ex eo quod scribit Plutarchus in libr. de indu-
^a stria animalium. Tonsor, inquit, quidam officinam Romæ
^b habens, picam habebat admodum loquacem, humana ver-
^c ba, ferarum sonos reddere. Instrumentorum omnium gar-
^d ritus, & strepitus effingere, nullo cogente, sed sponte sua
^e assuefacientem sese, ac nihil indictum, inimitatumque re-
^f linquere gestientem. Accidit autem vt illac diues quispiam
^g ingenti tibicinum strepitu efferretur. Pica postridie muta
^h elinguisque fuit, adeo vt nec quam inter quotidianas ne-
ⁱ cessitates vocem emittere solita esset, mitteret, vnde suspi-
^k cati sunt alij per eiusdem opificij homines venenum ei da-
^l tum, alij tubarum voce auditum stupefactum, sed neutrum
^m fuisse postea constitit: verum eam interim omni ingenij stu-
ⁿ dio mirè reuocato, vocem sic vt organum aptasse atque in-

stituisse. Subitò enim rediisse, non consueta veteraque imi-
^a tamenta, sed tubarum cantum iisdem prorsus periodis so-
^b nantem transitus omnes, omnesque numeros eodem pacto
^c seruantem. Hæc ille, quæ mihi non indigna visa sunt, quæ
^d hoc loco adscriberem. Et vide etiam infra in verbo, Et Syl-
^e læ. Macrobius autem lib. 2. c. 3. in Somnium Scipionis. Scri-
^f bit ideo mortuos ad sepulturam cum cantu prosequi sole-
^g re, quoniam animæ ipsæ post corporis vincula ad originem
^h dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum ipsum redire creditum
ⁱ antiquis fuisse, quamquam alij ideo id factum putant, quòd
^k anima ipsa à plerisque harmonia existimata est, quòd & ip-
^l sum credidit imprimis Herophilus. Et qui eius fuerint opi-
^m nionis tradit Cicero. lib. 1. Tusculanarum quæst.

^b Sed in sacris, in ludis.] Ouidius lib. 4. Fasto.

Temporibus veterum tibicinis vsus aurum

Magnus, & in magno semper honore fuit.

Cantabat fanis, cantabat tibia ludis

Cantabat mœstis tibia funeribus.

Et paulò post,

Queritur in cœna cantus tibia, queritur aris.

Sed & quòd sacris adhiberentur tibicines, notissimum est
^a ex ea historia, quam de illis narrat Liuius 1. Decad. libr. 9.
^b & Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & Seneca quo loco infra
^c citabimus, vbi de Xenophonte loquemur. Ludis quoque
^d idem Liuius 1. Decad. libr. 7. post principium. Sed & ipsis
^e ludis tubarum vsus fuisse probat illud Virgilij libr. 5. Æ-
^f neidos,

Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Vbi Seruius dicit id Romano more fuisse.

^c Et conuiuiis.] Cytharam, & alia instrumenta musica ad-
^d hibita fuisse conuiuiis, docebimus infra lib. 5. c. 21.

^d Deferendi verò.] Ex Seruio libro 6. Æneidos in eum lo-
^e cum,

— Pars ingenti subiere sepulchro

Triste ministerium. —

Vbi scribit propinquorum virilis sexus hoc dari officium.

^e Itaque filij parentes.] Quod probat exemplis quæ paulò
^f post subiiciet.

^f Nonnunquam serui libertate donati.] Vide interpretes in eum
^g locum Persij satyr. 3.

— At illum.

Hesterni capite induto subiere Quirites.

Vide etiam quæ dicemus infra in verbo, Nonnunquam
^a illos.

^g Plerumque senatorij.] Suetonius in Cæsare, cap. 85. lectum
^b pro rostris in forum, magistratus & honoribus functi de-
^c tulerunt. & in Augusto, c. 100. Ac senatorum humeris dela-
^d tus in campum crematusque. Appianus Alexandrinus libr.
^e 1. belli Ciuilis funus Syllæ describens. Lecticam, inquit, sub-
^f iere potentiores ex omni senatu.

^h Quare Pauli Æmylij.] Valerius Max. lib. 2. c. 5. Vide item
ⁱ Plutarchum in vita illius in fi.

ⁱ Et Syllæ.] Appianus libr. 1. bellorum Ciuilium de funere
^k eius loquens. Corpus denique accurrente exercitu sacer-
^l dotes, sacræque virgines per vices detulere. Ex quo intelli-
^m gis nō senatores hic legendum sed sacerdotes. Quamquam
ⁿ etiam senatores idiplum quoque subiere, vt idem paulò
^o post scribit. Lecticam, inquit, subiere potentiores ex omni
^p senatu, &c.

dictatoris feretrum, senatores & sacrae virgines extulerunt. ^k Et Metello filij tres consulares, duo triumphales, vnus censorius, & alter praetor lectum subiere. Dúmque effertur, insignia honorum quos gessisset, vt ^l fasces, secures, lictores, ^m armaque & dona ⁿ militaria, coronasque ^o omnis generis quas in vita meruisset, vexilla, atque ^p vrbum dona & ^q legionum, ^r spoliaque hostium, ac munera quae quis daturus erat, ^s expressosque cera vultus, & decora maiorum totiusque familiae longo ordine simulacra, & gentile stemma praeferebant ab vltima origine, quanto cum poterant apparatus: ^t Quare C. Caesar in amitae funere, Marij statuas pro decore familiae detulisse fertur. ^u Et Tiberius in Drusi funere originem Iuliae gentis, Aeneam, omnesque Albanorum reges, Romulum, & Appium Clausum caeterasque Appiorum effigies longo ordine produxit. ^x Ferunt quoque Iuniam quae Cassio nupta fuit, viginti clarissimarum familiarum imagines, velut indicium splendoris & vetustatis familiae, in funere praecessisse: inter quos Manlios & Quintios, Cassiumque & Brutum. ^y Nonnunquam, vt ampliore efferrentur funere, plures defuncto strauere lectos, qui instrati in pompa funeris antebant: sicut de Sylla, cui sex millia, & Marcello, cui sexcentos praelatos legimus. ^z Tum si qui ab eo serui manumissi & libertate donati fuerant, illi praecipue, qui fide insignes a domino cogniti forent, herilem interitum miserantes, pleni lachrymarum, elatum corpus praecedebant pileati, aut alba lana capitibus velatis: qui quanto plures erant, tanto plus nominis laudisque dedere, quod familiam totam decedens dominus, tantis muneribus cumulasset, ac libertatis precio affecisset. ^a Nonnunquam illos qui raris capitibus triumphantis currum fuerant prosequuti, eiusdem defuncti corpus pileatos in pompa funeris praecessisse inuenimus. ^b Terentium Culleonem, quem Scipio Aphricanus seruitio exemerat, ^c quique triumphantis currum capite raso fuerat prosequutus, eiusdem elatum corpus pileatum praesse memorant: ^d post sequente proximiorum affinium & amicorum turba, lugentis habitu, capillo demisso, ^e in veste pulla aut ^f caerulea, vt Cato significat. Quum enim adolescentis funus facerent, caeruleum frequentes induebant. ^g Apud externos vero phaeus color fumebatur in luctu. Namque Antiochus, audito fratris obitu, purpura deposita, phaeum induit, qui inter album & nigrum fuisse color traditur. ^h Nonnunquam senatu vniuerso & magistratibus cum vexillis, interdum equitum turmis, si quando regum aut imperatorum funus efferrent, comitantibus. ⁱ Funeris enim lex erat, vt praecedente pompa funebri, viui sequantur, tanquam haud multo post morituri. Interim

Imperatorii
& consularii
virorum fe-
retum a qui-
bus fereba-
tur.
Pompa fu-
nebris.

Lecti defun-
cto strati.
Liberti in
funere he-
rili.

Vestium lu-
gubrius color.
Apud ex-
teros.

Phaeus co-
lor.

Lex fune-
ralis.

Interdum no-
efferebant
mortuum.

A N N O T A T I O N E S.

^k Et Metello.] Valerius Max. lib. 2. c. 5. & Plinius lib. 7. c. 44. in princ. & Plutarchus in lib. de fortuna Romanorum.

^l Fasces, secures, lictores.] Appianus libr. 1. belli Ciuil. vbi describit pompam funeris Syllae. Praecedebant signa, securesque, quibus cum esset Dictator, utebatur.

^m Armag.] Vt dictum est. Et vide Seruium in eum locum Virgilij lib. 11. Aeneid.

Hinc alij spolia occisis direpta Latinis

Coniiciunt igni, galeas, ensesque, decoros.

Et lib. 6. Aeneid. in funere Miseni,

Decorantque super fulgentibus armis.

Vbi Donatus sic ait: Fortium, inquit, virorum cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur.

ⁿ Dona militaria.] Virg. lib. 11. Aeneid. in funere Pallantis,

Pars munera nota

Ipsorum clypeos, &c.

^o Coronasque, omnis generis.] Appianus vbi supra de funere Syllae. Coronae ex auro ad duum milliū nummum pluresque summa cura fabricatae.

^p Atque vrbum dona.] Ex cod. in eo loco.

^q Et legionum.] Ibidem.

^r Spoliisque, hostium.] Virgilius lib. 11. Aeneid.

Hinc alij spolia occisis direpta Latinis

Coniiciunt igni, &c.

^s Expressosque, cera vultus.] Plinius lib. 35. cap. 2. Expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, vt essent imagines, quae comitarentur gentilitia funera. semperque defuncto aliquo totus aderat familiae eius qui vnquam fuerat populus. Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Ex quo & Statius,

Ex in magnanimum series antiqua parentum,

Inuehitur, &c.

^t Quare C. Caesar.] Plutarchus in vita illius.

^u Et Tiberius.] Cornelius Tacitus lib. 4.

^x Ferunt quoque Iuniam.] Idem author lib. 3. quo in lib. non multo post princ. scribit. In funere quoque Germanici circumfusas fuisse lecto ipsius Claudiorum Iuliorumque ima-

gines. Et vide hic quae scripsimus in nostris Commentariis Nobilitatis.

^y Nonnunquam, vt ampliore.] Haec sunt Seruij enarrantis eum locum Virgilij ad fi. lib. 6. Aeneid.

Egregium forma Iuuenem.

Ad funeris, ait, huius (de Marcello filio Octaviae sororis Augusti loquitur) honorem Augustus sexcentos lectos intra ciuitatem ire iussit. Hoc autem apud maiores gloriosum fuerat: etiam dabatur pro conditione fortunae. nam & Sylla sex millia habuit.

^z Tum si qui ab eo serui manumissi.] Id quod significat Persius satyr. 3. ad fi.

At illum

Hesterni capite induto subiere Quirites, &c.

Vbi vide interpretes.

^a Nonnunquam illos.] Quod probat exemplo seq. Nam & hic illud sciendum & seruos pilateos funus domini antecedere solitos, idque facientes voluntate testatoris vel haeredis libertatem consequi, vt scribitur in l. 1. §. sed & qui, C. de lat. libert. tol.

^b Q. Terentium Culleonem.] Liuius 4. Dec. lib. 8. Valerius Maximus lib. 5. c. 2. Plutarchus in Scipio.

^c Quique, triumphantis currum.] Liuius 3. Dec. lib. 10. in fi. & vide infra lib. 6. c. item 6.

^d Post sequente proximiorum.] Vide infra in verbo, Funeris enim, &c.

^e In veste pulla.] Vide supra in verbo, In veste pulla.

^f Aut Caerulea.] Hic Catonem in hac re citat, vti etiam Caecilius Rhodiginus, qui & Varronem quoque adducit lib. 17. Loca tamen eorum aut libros non designant.

^g Apud externos.] Vide Plutarchum in Hannibale, vbi de Antiocho loquitur.

^h Nonnunquam senatu vniuerso.] Vide Herodianum lib. 3. ad finem. vbi de funere Septimij Seueri, & Appianum in funere Syllae, lib. 1. bellorum Ciui.

ⁱ Funeris enim hac lex erat.] Id sumptum videtur ex Terentio in Andria,

Funus interim praecedit, sequimur.

Pompa funebris Imperatoris aut ducis qui in bello occubisset.

Cremandi corpora mos & ceremonia.

Triens in os impositus.

Lethe.

Acherusius specus.

Os Plutonium.

Inferni ostia.

lectulo ¹ plerique flores & corollas iacere, nonnulli ^m vnguenta & odores, alij dona cumulare, idque noctu & obscura luce: ideo arduas faces adhibebant. Nam die funus efferre, vetusto more non licuit: quod ^o Demetrius rex cauit edicto, ut ante lucem vel post crepusculum efferantur corpora: die verò non liceret. ^p Sæpè tamen imperatoris aut ducis, qui occubisset in acie, funus milites quantum poterant militaribus studiis celebrarunt. Ea pompa fuit, ut armata instructæque legiones in turmas & centurias cum vexillis militaribus inuerfis, aut abiectis militiæ insignibus, defunctum comitentur: ^q phalerasque equis detrahant, ^r ensium mucrones, & lancearum cuspides humi deiectos ferant, ^s & rogam lustrant. Id ^t quod apud Græcos etiam seruari meminimus. ^u Rogo igitur extructo, & pyra cupresso circumdata, propter grauem cremati corporis nidorem, ne tetro odore abigerentur proximantes, ac desuper defuncto corpore locato, illius ^x oculos antequam cremaretur, patefacere, & cœlo ostendere mos erat. ^y Apud alios trientem in os defuncti, tanquam naulum imponere: quem apud inferos dari pro portorio opinio fuit, & vana superstitione creditum: quod ^z apud Hermonenses vetabatur, quia pronus inde ad inferos descensus erat, quasi naulo non indigerent obituri: sicut circa exitum Syrtium fuit Lethe ^a amnis, & in Epiro atque ^b Heraclea pontica ^c Acherusius specus, quem usque ad inferna patere dixerunt, & contra ^d Laodiceam os Plutonium, ^e in quo omne animatum moritur, & in ^f Tanaro Laconia inferni ostia, & spelunca per quam Cerberum edu-

ANNOTATIONES.

Vbi Donatus. Bene, inquit, funus procedit, nos sequimur, dixit, quasi post eam morituri, unde exequiæ dicuntur. Et huc quoque spectat illud Apuleij lib. 8. Metam. Funus verò toto feralem pompam prosequente populo deducitur ad sepulturam. Et quod scribit Callistratus Iuriconsultus in l. 3. ff. in ius vocati. eos scilicet qui funus prosequuntur, in ius vocare non oportet. Quamquam id postea desitum esse atque è diuerso pompam præcedere, & funus sequi videri potest ex D. Hieronymo ad Paulam de dormitione Blefillæ, vbi ita scribit. Ex more parantur exequiæ, & nobilium ordine præeunte aureum pheretro velamen obtenditur, vbi vide scholia.

¹ Plerique flores.] Id quod ostendit Virgil. lib. 6. Æneid. ad fin. de Morte Marcelli,

— Manibus date lilia plenis,

Purpureos spargam flores, animamq; nepotis

His saltem accumulem donis:—

Quem locum in id expendit Lactantius Grammaticus interpretis Statij in eum locum lib. 6. Thebaidos,

Si pariter virides nati libare dedisses

Ad tua templa genas.—

^m Nonnulli vnguenta & odores.] Vide supra eod. lib. 3. cap. 2. versu 10. & 11.

ⁿ Idq; noctu & obscura.] Virgilius lib. 6. Æneid. de funere Miseni,

— Et subiectam more parentum

Auersi tenuere facem.—

Vbi Seruius, De fune, ait, ut Varro dicit, unde & funus dictum. Per noctem autem vrebatur, unde permansit ut mortuos faces antecedant. Et iterum lib. 11.

Et de more vetusto

Funereas rapuere faces, lucet via longo

Ordine flammarum, &c.

Vbi & ipse Seruius. Quia, inquit, antè per noctem cadauera perfunerabant cum facibus. Et Tacitus lib. 3. post princ. de funere Germanici, Dies quo reliquiæ tumulo Augusti, modò per silentium vastus, modò ploratibus inquires, plena vrbis itinera, comburentes post campum Martis faces.

^o Quod Demetrius Rex.] Idem dicit Cælius Rhodiginus li. 17. c. 19. vbi nullum quoque citat authorem.

^p Sæpè tamen.] Cornelius Tacitus lib. 3. ad princ. de funere Germanici. Igitur Tribunorum Centurionumque humeris cineres portabantur, præcedebant incompta signa, versi fasces, &c. Et paulò post, Illic miles cum armis, sine insignibus magistratus. Et vide Appia. lib. 1. bellorum Ciui. in funere Syllæ.

^q Phalerasq; equis detrahant.] Virgilius lib. 11. de funere Pallantis,

Post bellator equus, positus insignibus.

Id est, sine phaleris, ut bene annotat Seruius ibid. Sed & in luctu publico, id nonnunquam fiebat, quod videre licet ex

Liuius 1. Decad. lib. 9. ad fin.

^r Ensium Mucrones.] Virgilius eod. lib. 11. statim post ea que proximè ex eo adduximus,

— Et versis Arcades armis.

Vbi ipse Seruius Lugentium, ait, more mucronem hastæ nõ cuspidem contra terram tenentes, scuta etiam inuertentes propter numina illic depicta, ne eorum simulacra cadaueris polluerentur aspectu, ut nonnullis frustra placet. Nam lugentium mos est prioris habitus immutatio.

^s Et rogam lustrant.] Virgilius in illo ipso libr. de funere Troianorum,

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis

Decurrere rogos, ter moestum funeris ignem

Lustrauere in equis, &c.

Quod & alibi quoque dicitur.

^t Id quod apud Græcos.] Homerus lib. 23. Iliad. loquens de funere Patrocli.

^u Rogo igitur extructo.] Hæc usque ad clausulam, Illius oculos, sunt Seruij Varronis autoritate enarrantis illud Virgilij lib. 6. Æneid.

Ferales ante cupressos

Constituit, &c.

^x Illius oculos.] Plinius lib. 11. cap. 37. Cuius verba citauimus supra initio huius cap. in verbo, Mox decedentis oculos.

^y Apud alios trientem.] Iuuenalis satyr. 3.

— Nec habet quem porrigat ore trientem.

Vbi vide interpretes. Græci autem nummum quempiam quem *δανάον* vocabant dentibus mortui indebant, ut Charonti porrigeret pro Stygiæ paludis transmissione, apud Aristophanem in Psyche fabula. Plutarchum in Collectaneis, & Apuleium Metam. lib. 6. Lucianum in Charonte, & lib. de luctu. Diodorum Siculum circa fin. lib. 2. & Plautum in Truculento.

^z Quod apud Hermonenses.] Strabo lib. 8. Rumor est, inquit, apud Hermonenses compendiosum esse inferorum descensum, quocirca nullum ibidem mortuis naulum imponant.

^a Lethe amnis.] Plinius lib. 5. c. 5.

^b Heraclea pontica.] Plinius lib. 27. c. 2.

^c Acherusius specus.] De quo etiam Pomponius Mela lib. 1. Et Solinus cap. 45. aut aliorum computatione 55. Ammianus Marcellinus lib. 22. Valerius Flaccus lib. Argonauticon 4.

Inde premente noto tristes Acherusidos oras

Præterit, &c.

^d Contra Laodiceam os Plutonium.] Strabo lib. 13. non adeo longe à fine.

^e In quo omne animatum moritur.] Strabo eodem loco iam citato.

^f Et in Tanaro Laconia.] Strabo li. 8. de Laconia loquens: In ipso

Atum, & Furiarum templum esse ferebatur. g Gallis verò mutuam inuicem pecuniam dare, quam apud inferos post obitum redderent, in usu erat. h Præfica assistente, & lamentabili carmine populum rogo circumdatum ad complorationes & lachrymas prouocante, populo etiam largis fletibus, & pari comploratione respondente. i In quo luctu quædam ad miserationem canebantur carmina, & versus ad tibiam cum laudibus & lachrymis, pietatem, humanitatemque, & defuncti interitum miserantes. k Eam verò pyram pro dignitate & honoribus, quibus in vita functus erat, & prout amplissimos magistratus & imperia gesserat, modò maiorem, modò minorem extruxere. l Fuitque lege duodecim tabularum cautum, ne de lignis politis extrueretur: donec per funerū ministros qui m pollinctores dicti sunt, corpus igne supposito cremabatur. In qua extruenda id seruatum est, vt præter arida ligna, papyrus quoque, quo facilius cremen- tur, n nonnunquam crocum & vinum o affatim apponant. Germanis p struem rogi, nec veste, nec odoribus cumulare licet, sed sua cuique arma, & suus equus adiicitur rogo. Corpora verò clarissimorum virorum, nisi ex lectissimis lignis certi generis, concremari sine vilo funeris solenni permittitur. q Dúmque igne accenso corpus ardebat, pro dignitate, próque opibus, quibus quisque potens erat, ita amici, & affines, quique coniunctissimi aderant, quæ chara habebant, & præcipui cultus, cum gemitu & questu miserabili, in luctus & grauissimi doloris signum, ignibus iaciebant. r Itaque multi vestes triumphales, s ensesque & balteos, nonnulli

Pollinctores.

Pyra apud Germanos.

Cum corpus arderet.

A N N O T A T I O N E S.

ipso littoris inflexu Tænarum ripa eiecta est, propinquaque spelunca est, per quam Cerberum ab infernis superius reductum ab Hercule ferunt. Apuleius lib. 6. Metamor. Lacedæmon Achaia nobilis ciuitas non longè sita est, huius conterminam deuiis abditam locis: quare Tænarum, inibi spiraculum Ditis, & per portas hiantes monstrant iter inuium, cuius te limine transmeatam simul commiseris, iam canale directè pergis ad ipsam Orci regiam. Ex Poëtis Virgilius lib. 4. Georg.

Tenarias etiam fauces, alta ostia Ditis.

Vbi Probus. Tænarum, ait, est Laconia littus, in quo specus est, per quem Hercules existimatur descendisse ad inferos & Orpheus. & Seruius alter interpres, Tænarum Laconia promontorium, vbi inferorum dicitur esse descensus. Ouidius lib. 10. Meta. post princ. de Orpheo loquens:

Ad Styga Tanaria est ausus descendere porta.

Et Statius lib. 2. de eod. loquens:

Hoc, vt fama, loco palantis deuus umbras

Trames agit, nigrique Iouis vacua atria ditat

Mortibus. Arcadij perhibent si vera coloni,

Stridor ibi, & gemitus poenarum, &c.

Seneca item in Herc. Furente. & Valerius Flaccus lib. 1. Argonauticôn. & Palephatus fabulorum narrationum lib. 1. vbi de Cerbero loquitur. Vide item Lactantium Grammaticum in Statium lib. 1. Thebaid. ibique Statium: sed & adde superioribus in Sicilia iuxta Aetnam speluncam esse prægrandem, quæ hiatus sub terra habeat ad arcum spectantem, per quem Plutonium cum curru raptam Proserpinam ad inferos deduxit, vt author est Diodorus Siculus lib. 6. c. 2. post princ. Cicero in 6. in Verrem act. Et aliam quoque speluncam inter Lucrinum & Auernum per quam ad inferos descendebatur, vt dicit Seruius enarrans illud Virgilij 6. Aeneid.

Inferique lacus, &c.

g Gallis verò mutuam.] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Vetus ille mos Gallorum occurrit quos memoria proditum est pecunias mutuas, quæ his apud miseros redderentur, dare, quia persuasum habuerunt, animos hominum immortales esse. Sed & de his Pomponius Mela lib. 3. c. 2. Ex his vnum, quæ præcipiunt in vulgus effluit, videlicet vt forent ad bella meliores, æternas esse animas, vitamque alteram ad manes. Itaque cum mortuos cremant ac defodiunt, apta viuentibus olim negotiorum ratio, etiam & exactio crediti deferebatur ad inferos.

h Præfica assistente.] Ad Romanos redit, sed de hoc satis dictum est supra.

i In quo luctu quædam ad miserationem.] Suetonius in Cæsare, c. 84. vbi de funere ipsius Cæsaris. Cantata sunt quædam ad miserationem, & inuidiam cædis eius accommodata.

k Eam verò pyram.] Virgilius lib. 4. Aeneid. de morte Didonis,

Sic fata, gradus euaserat altos.

Vbi Seruius. Ascenderat, inquit, rogam, qui pro qualitate fortunarum fiebat, vnde in 6.

Congerere arboribus caloque educere certant.

Sed & huc quoque spectat illud eiusdem eod. lib. loquentis de funere Miseni,

Ingentem struxere pyram.

& paulò post,

Postquam collapsi cineres, & flamma quieuit.

Vbi & ipse Seruius. Quasi, inquit, pyrae ingentes, quia (vt in 4. diximus) pro qualitate personæ pyrae fiebant, sepulchra etiam vel maiora vel minora fiebant.

l Fuitque lege duodecim tabularum cautum.] Verba eius legis sunt apud Ciceronem libr. 2. de legibus, Rogum ascia ne polito.

m Pollinctores.] Nonius Marcellus Plauti & Varronis auctoritate, & Fulgentius ad Calcidium de vocum antiquarum interpretatione, eiusdem Plauti & Apuleij auctoritate. Sed quibus adde ipsum Plautum in prologo Penuli. Martialem lib. 10. epig. 95. & Iulium Firmicum lib. 2. c. 5. vbi sic scribit, In tertio loco Mercurius cum Saturno ab horoscopo partiliter constitutus pollinctores faciet ac funerarios, mortuorum cadauerum custodes, aut sepulchrorum ianitores. Et Vlpianus in l. quicumque. §. idem an. ff. de inst. act. Item Ezechielis c. 39.

n Nonnunquam crocum.] Scilicet in funere nobiliorum ex Papinio,

Ver arabum, Cilicumque fluit, floresque Sabai

Coriciaque coma, &c.

Nam Coriciae comæ crocum significant, quod in Corico Ciliciae monte erat laudatissimum, vt tradit Plinius lib. 21. c. 6. Ex quo etiam illud Martialis lib. 3. epig. 23.

Quod de Coricio qua venit aura croco.

o Et vinum.] Virgilius lib. 6. in funere quoque Miseni,

Reliquias vino, & bibulam lauere fauillam.

Et Lucianus in libr. de luctu, de funeribus loquens. Aut quid valet, quod merum infunditis?

p Germanis.] Hæc vsque ad versiculum, Dúmque igne, sunt Cornelij Taciti in lib. de moribus Germanorum.

q Dúmque igne accenso.] Vt ex multis constat quæ sequuntur, atque etiam ex Statio libr. 6. Thebaidos, vbi Lycurgus sacerdos sceptrum, quo sacerdotes utebantur, & infulas sacerdotales in rogam filij Archimedorum iniecit,

At genitor sceptrique decus, cultisque tonantis

Iniecit ipse rogis. —

r Itaque multi vestes triumphales.] Nam & Virgilius lib. 6. Aeneid. in funere Miseni,

Purpureasque super vestes velamina nota

Coniiciunt &c.

s Ensésque & balteos.] Virgilius lib. 11. Aeneid. in funere Pallantis,

arma ^t militaria: mulieres verò, ne studio vincerentur, ornamenta sua, armillas, zonas, mundumque muliebrem, vittasque virginalis comæ: alij retortos cincinnos & torques, ac bullas prætextasque liberorum flammæ indidere: ^u thuræque, ^x vnguenta, & ^y odores omnium generum, quos ^z lancibus ferebant. Quare multos copia odorum ad pyram exanimatos, & præter infinita odoramenta, in funere ^a Syllæ, statuam iustæ magnitudinis ex odoribus absumptam comperimus. ^b Quæque defuncto charissima, & cordi fuisse arbitrabantur in vita, quarumque rerum mirum & efficax studium fuerat, ut ^c scuta, ^d gladios, & ^e arma, ^f canes, dilectos ^g equos, ^h lusciniæ, auésque ad eundem rogam trucidatos, ut vnà cum defuncto cremarentur, igni tradebant: ⁱ plerique verò seipsos. ^k Vnde exemplis palam factum nouimus, multos accensis dominorum rogis, doloris impatientes, vel violentas sibi manus intulisse, aut igni pariter absumptos esse. Quod etiam de canibus, qui charitate dominorum in flammæ se iniecere memoriæ proditum est. Nam ^l Hieronis & Lyfimachi ^m canes, accensis rogis dominorum, in flammæ se iniecisse, & vno incendio arsisse tradunt. ⁿ Qui etiam erat Græcorum & ^o Æthyopum præcipuus mos, ut comas ad rogam dissecant, corporique & igni imponant ^p boues & pecora,

ANNOTATIONES.

*Coniugium igni galeas, ensesque decoros,
Frenaque, feruentisque rotas, pars munera nota
Ipsorum clypeos, & non felicia tela.*

^t *Arma militaria.*] Quod patet ex eo loco Virgilij nuper citato, atque ex lib. 6. in funere Miseni,

Decorantque super fulgentibus armis.

Vbi & Donatus expendit. Fortium, inquit, cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur.

^u *Thuræque.*] Virgilius lib. 6. Æneid. de funere Miseni,

— Congesta cremantur

Thurea dona. —

^x *Vnguenta.*] Vide supra hoc eod. lib. 3. c. 2. versu 10.

^y *Et odores.*] Vide quoque ibi. versu 11. & quod dicā in seq.

^z *Quos lancibus ferebant.*] Quod planè indicat illud Propertij de suo funere loquentis lib. 2. eleg. 14.

Desit odoriferus ordo mihi lancibus, adsint

Plebei parue funeris exequiæ.

^a *In funere Syllæ.*] Plutarchus in vita illius ad fi. Vbi scribit in huius funere tantam à matronis vim odorum oblatam fuisse, ut præter eos qui in lecticis decem & ducentis comportabantur, quædam iustæ magnitudinis imago formaretur, & thure cinamomoque ingentis precij licetor formaretur.

^b *Quæque defuncto charissima.*] Vt tradit Donatus enarrans illud Virgilij lib. 6. Æneid.

Decorantque super fulgentibus armis.

Virorum, ait, fortium cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur: nec solum hæc, sed & cætera, quæ habuissent charissima.

^c *Ut scuta.*] } De his iam diximus in Virgilio supra in ver-

^d *Et arma.*] } bo, Arma militaria.

^e *Gladios.*] }

^f *Canes.*] Seruius enarrans illud lib. 6. Æneid.

Osæque lecta cado texit, &c.

Ideo, ait, quia nobiles nunquam soli comburebantur, sed cum dilectis equis, vel canibus, vel famulo. Et vide infra in verbo, Dilectos equos: & iterum in verbo, Equosque & canes.

^g *Dilectos equos.*] E Seruio vbi supra, & præterea lib. 5. Æneid. in eum locum,

Famulumne parentis

Esse puer.

Vbi ita scribit, Consueuerant prisce, ut quoties Reges moriebantur, cum his dilecti equi, vel serui incendebantur. Et de hoc quoque Lucianus in libello de luctu. Et vide etiam in seq. & in verbo, Equosque & canes.

^h *Lusciniæ.*] Plinius lib. 4. epist. 2. vbi de funere filij Reguli. Habebat, ait, puer mannulos multos, habebat canes maiores minoresque, habebat lusciniæ, psittacos, merulas, omnes Regulus circa rogam trucidauit. Mannuli autem siue etiam Manni, equi pusilli qui sunt pueris & adolescentibus in deliciis. De quibus Horatius lib. 3. Car. Ode 27.

Si per obliquum similis sagitta

Terruit mannos.

Vbi Acron interpretatur mannos, id est, burdos. Manni idè dicti, quod mansuetudine manum familiarius sequantur. Porphyrio autem alter interpret. Manni equi dicuntur pusilli, quos vulgo burdos vocant. Et idem Horatius epo. Ode 4.

Et Appiam mannus terit.

Vbi Porphyrius ipse, Mannos, inquit, equos vulgo burricos appellant, quos habere nimiarum diuitiarum affluentia est. Sed & idem Horatius Epistol. lib. 1. epist. 7.

Manè cliens, etiam certus conuiua: iubetur

Rara suburbana indictis comes ire Latinis,

Impositus mannus, &c.

Et Propertius lib. 4. eleg. 8.

Huc mea detonsis euecta est Cynthia mannus.

Et Martialis lib. 12. epig. 24.

Nusquam est mulio, mannuli tacebunt.

Et ante hos omnes Lucretius lib. 3. de rerum natura ad fin.

Currit agens mannus ad villam præcipitanter.

ⁱ *Plerique verò seipsos.*] Nam id aliquando factum fuisse memorat Plinius lib. 7. c. 53. paulò ante fi. Sed & D. Hieronymus in Iouinianum libr. 2. tradit Scythas, eos qui à defunctis amarentur viuos infodiri cum ossibus mortuorum.

^k *Vnde exemplis.*] Apud Plinium lib. 7. c. 36. vbi de Philotimo, Suetonium in Orhone c. 10. & vltim. & Plutarchum in vita eiusdem, atque etiam Dionem in vita item ipsius. Et scribit Xenophon Pædiæ Cyri lib. 7. Mortuo Atradara Superiorum rege, non solum Panthea eius vxor, sed & Spadones seipsos iugulasse.

^l *Hieronis.*] Plinius lib. 8. c. 40.

^m *Et Lyfimachi.*] Plinius ibi, & præterea Plutarchus in politicis. Iterumque in lib. de industria animalium. & Solinus c. 25. & Ælianus de animalibus lib. 6. cap. 25. vbi & de aliis quoque loquitur, quem & tu vide loquentem de cane Eri-gones quæ dominæ superstes esse noluit, eiusdem operis lib. 7. c. 28. & rursus cap. 40. eiusdem libr. loquentem de canibus Poli tragædi & Mantoris & Theodoti psaltes qui in ignes & sepulchrum dominorum se iniecerunt. Et Melitensem quoque catellum qui vltro seipsum in cadaueris domini thecam iniiciens pariter cum eo humatione & sepultura affici voluit, & quod idem scribit Ælianus eiusdem operis lib. 10. cap. 41. loquens de Eupolidis poetæ comici cane nomine Antia, qui post mortem domini mœrore ac inædia extabuit. & lib. 11. c. 13. vbi loquitur de quinque canibus Daphnis Syracusani qui propter domini calamitatem mori voluerunt.

ⁿ *Qui etiam erat Græcorum.*] Vt supra de coma probauimus Homeri testimonio lib. 23. Iliad.

^o *Et Æthyopum.*] Diodorus Siculus lib. 4. c. 1. paulò ante medium.

^p *Boues & pecora.*] Ex Homero d. lib. 23. Iliad. in funere Patrocli,

ἐν δὲ πύρῃ βόας τε, νεκρὸν δὲ σὺν ἀνθρώποις καὶ ἵπποις, ὃ ἴφια μέλας, καὶ ἐλπίσας ἐλάνας βίης

equosque, & canes in ignem mittant, vinumque & oleum fundant. Utque rege morte sublato, familiares, & qui cum eo coniunctissime vixerant, charitate principis vim vitæ sibi ad rogam afferant, vnaque morte intereant. Indorum pernulgata historia est, ut viro defuncto, quæ charissima coniunx in vita fuerat, eodem igne absumatur, vnaque concremetur. Thracibus & Getis erat iste mos, ut viro defuncto, præcipue dilecta coniunx, maximo cultu ornata, ad tumulum duci, & a propinquiore mactari, eodemque tumulo humari debeat. Gallis vero, ut serui clientisque cum dominis patronisque vna cremantur viuentes, eademque pyra intereant. Gerri Scythica gens, defuncto rege, in tumulo vbi cadauer odoribus delibutum erat, præcipuam concubinarum, pincernam, coquum, agasonem, ac ministrum, vna tumulare, equosque & L. ex ministris ad rogam præfocare assuerant. Græcis vero usurpatur, ut imperatore aut duce fato perfunctis, funus efferatur solenni pompa, & apparatu regio: captiuique & milites circa rogam digladiantur, ouesque & boves mactentur. Utque in omnem formam luctus concedatur, equi virique tondeantur, propugnacula è mœnibus diruantur, g templi lapidentur, h aræ subuertantur, Lares i abiiciantur, k partus exponantur, cibo abstineant, ignis extinguatur, l atque in pompa funeris, magistratus, sacerdotes, pueri, atque iuuenes cum trophæis, coronisque, & armis militaribus funus prosequantur. m Cœnas quoque feræ appari, & n crateres lacte, o vino & sanguine, p necnon mella, & q crocum ad rogam inferri solita inue-

ANNOTATIONES.

Εὐχόμενος πύρῃ.
Et lib. 24. Odyss. in funere Achillis,

— πολλὰ δ' ἐπ' αὐτῷ
μῆλα κατεκτανόουσι μάλ' αὖ πῶνα καὶ ἑλικας βῆς.
Et Virgilio lib. 11. Æneid.

Multa bouum circa mactantur corpora morti,
Serigerosque suos, raptasque ex omnibus agris
In flammam ingulanti pecudes, &c.

q Equosque & canes.] De his supra diximus, quod autem ad Græcos attinet, de quibus hic priuatim loquitur, adde illud ipsius Homeri d. lib. 23. paulò post ea quæ antea ex eo adduximus,

πίπρας δ' ἐριάνχνας ἱππῆς
ἰσχυμένους ἐνέβαλε πύρῃ μεγάλην στενάζον
ἐννέα τῶν γὰρ ἀνακτὶ στραπέζης κύνες ἦσαν.
καὶ μὲν οὐδ' ἐνέβαλε πύρῃ δύο δευρομήτους.

r Vinumque.] De hoc dictum est supra in verbo, Nonnunquam crocum.

s Et oleum.] Homerus d. lib. 23. in funere ipsius Patrocli,
ἐν δ' ἵδμεν μέλιτος, καὶ ἀλείψας ἀμφιφοῖνδας.

Et Virgilius lib. 6. in funere Miseni,

Congesta cremantur
Thurea dona, dapas, fuso crateres olivo.

t Utq; rege morte sublato.] Intelligit de Æthiopibus, id enim de illis dicit Diodorus Siculus lib. 4. cap. 1. paulò ante medium. Idque etiam facere Tatiros gentem Scythicam diximus supra eodem libr. 3. cap. 2. in fi. Et alios quoque fecisse constat ex his, quos citauimus supra in verbo, Plerique verò seipso.

u Indorum.] Cicero lib. 5. Tuscula. quæst. Strabo lib. 15. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Philo Iudæus in libr. de Abrahamo. Solinus c. 65. Plutarchus in eo lib. cui ritulus est. Cum improbitas sufficiat ad infelicitatem. Eusebius præparationis Euangelicæ lib. 6. c. 8. & alij quos citauimus in nostris legibus Connubialibus l. 7. num. 20. incip. sed ut ad institutum, ex quibus tamen nolui hîc prætermittere Propertium id graphichè describentem lib. 3. eleg. 7.

Felix Eois lex funeris vna maritis,

Quos Aurora suis rubra colorat equis.

Namque ubi mortifera iacta est fax ultima lecto,

Uxorum fufis stat pia turba comis,

Et certamen habent lei, quæ vina sequatur

Coniugium pudor est non licuisse mori.

Ardeni vitricæ, & flamma pectora præbent,

Imponuntque suis ora perusta viris.

Et de his ut opinor intelligit Seneca, cum scribit declamationum lib. 2. decla. 2. Quædam se maritorum amore rogis ardentibus miscuerunt.

x Thracibus.] Herodotus id tantum tribuens Thracibus qui supra Crestoneos incolunt lib. 5. post princ. Pomponius Mela lib. 2. c. 2. Solinus c. 15.

y Et Getis.] Nusquam quod meminerim legi tale quid de Getis. Et fortè de Catheis loqui voluit, de quibus idem scribit Strabo lib. 15. Et Diodorus Siculus qui hos Catheos vocat (nisi & hi alij sunt) lib. 17. quo res Alexandri Magni describit. Sed his adde & alios qui idem facere consueuerunt, scilicet Erulos ex Procopio libr. 2. de bello Gothorum, & Venedos Germanorum populos ex Vunnefredo Anglo, Bonifacio vocato in epi. ad Eduardum Principem Anglorum.

z Gallis verò.] Id Cæsaris lib. 6. belli Gallici, cui astipulatur Pomponius Mela lib. 3. c. 2. vbi de his loquens, Erant, ait, qui se in rogos suorum velut vna victuri libenter immitterent.

a Gerri.] Hæc vsque ad clausulam, Græci verò, sunt Herodoti lib. 4.

b Græcis verò.] Hoc videre licet apud Homerum in funere Achillis lib. 24. Odyss. & Patrocli, lib. 23. Iliad.

c Captiuique.] Spartacus ille trecentos ex captiuis Romanos Crasso vni ex ipsius ducibus, ab ipsis Romanis interempto, mactauit, ut tradit Appianus Alexandrinus bellorum Ciui. lib. 1.

d Ovesque & boves.] De his diximus supra in verbo, Boves & pecora.

e Equi virique tondeantur.] Id sumptum est ex Herodoto lib. 9. vbi ob mortem Mastitij viri apud Persas honoratissimi, Persæ ipsi seipso, & equos, & iumenta totonderunt, & alibi etiam diximus.

f Propugnacula è mœnibus diruantur.] Hoc fecisse Alexandrum in funere Hephæstionis, author est Plutarchus in Alexandri vita.

g Templi lapidentur.] De his Suetonius, loquens de morte & funere Germanici in

h Ara subuertantur.] Caligula c. 5.

i Lares abiiciantur.]

k Partus exponantur.]

l Atque in pompa funeris.] Herodianus libr. 4. non multo post princ. loquens de funere Seueri Imperatoris.

m Cœnas quoque feræ.] Iuuenalis saty. 5.

Ponitur exigua ferulis cœna patella.

Vbi vide interpretes, & Apuleium libr. 4. Floridorum. & Persius saty. 3. hanc vocat cœnam funeris,

Sed cœnam funeris hæres

Negliget, iratus quod rem curtaueris.

Vide interpretes. & Apuleium lib. 4. Floridorum.

n Et crateres.] Ex Virgilio lib. 6. Æneid. supra citato in verbo, Et oleum.

o Vno.] De hoc etiam vide supra in verbo, Et vinum.

p Necnon mella.] Ex Homero lib. 23. Iliad. & Odyss. lib. 24. post princ. vbi de funere Achillis,

καί πο δ' ἐντ' ἐδῆται δῶν, καὶ ἀλείψας πολλῶν
καὶ μέλιτι γλυκερῶ.

q Crocum.] Vbi supra in verbo, Nonnunquam crocum.

Galatarum.]

Indi.

Thracibus.

Galli.

Gerri.

Græci in funere ducis aut imperatoris.

Ad rogam adferri solita.

Galata.
Funeris
laudatio.

Valerius
Publicola
primus ora-
tione fune-
bris usus.
Ægyptij
rege defun-
cto.

Indi.

Laudatio
funeris
apud
Græcos.
Orationem
funerem
quis pri-
mum ha-
buerit apud
Græcos.
Cineres col-
legendi mos.

nimus, ut vnà cum defuncto cremetur. Fuitque moris Galatarum, ut defuncti familiares & affines, inscriptas epistolas ad rogam coniciant, velut apud inferos mortui illas mox lecturi forent. Funeremque laudationem, optimates & grandes nati, aut proximi necessarii in honore positi, de laudibus defuncti habere, ac solenni laudatione illius facta dictaque, & totius vitæ cursum, maiorumque laudes recensere assuerant. Primus enim Valerius Publicola, mortuo Bruto, supremas ipsius laudes acurata oratione prosequutus fuit. Inde institutum, ut clarorum virorum in funeribus solennis laudatio esset. Nam & Appij decemviri defuncti laudationem sequutis temporibus plebs æquis auribus audiuit. Et Scipionem in funere supremo, ut hominem diuinum, Maximus commedauit. Fuitque in usu apud Ægyptios, rege defuncto, antequam iusta dentur, per sacerdotem qui proximam tenebat dignitatem, omnem vitæ seriem, & ipsius dicta factaque, & an fuerit fortissimè præliatus, an verò segnis & deses, ex alto suggestu, in maximo omnium conuentu perlegi & recenseri: & si vitia præualebant, honore funeris priuari, atque insepultum cadaver abiici. Si verò virtutes præcellerent, omni honore cumulari, vnguentis deliniri, & laudibus celebrari. Reliquos verò cuiusque sortis homines, ita laudari, ut sine vlla opum fortunarumve mentione, solam religionem, iustitiam, pietatemque commendarent. Apud Indos verò multa secula viguit mos, ut quum moritur quispiam, pro foribus domus, magistratus cui hoc munus impendebat, antea vitam morisque describat, ut vitia laudesque innotescant omnibus, & palàm fiant. Ferturque Fabius & Maximus præ cæteris vnus, qui in funere filij intestino dolore affectus, oratione non infracta ad populum ipsius laudes magno spiritu disseruit. Quod à Græcis simile quoddam accepimus, ut defuncti laudes solenni oratione & longè petito procemio prosequantur. Proditurque primus Pericles fuisse, qui carmine & laudibus eos qui in bello Peloponnesiaco pro patria occubuerant, prosequutus fuit. Alij verò Solonem Græcis funebrem orationem primum inuenisse ferunt. Et quamuis à principio virorum tantum gesta, nec mulieres laudare consueissent: quia tamen Camilli tempore collatum aurum, ut se populus Romanus à Gallis redimeret, dederunt: cautum fuit, ut in earum funeribus, sicut in virorum, solennis laudatio esset. Nono verò die reliquias defuncti & cremati cineres, mater, soror & propinqui, affinesque nigra in veste & effusis comis, aut pontifices & sacerdotes, nonnunquam primores patrum perfuncti honoribus, tunicati & discincti, lotis manibus & nudis pedibus, ossa à cinere separare & colligere, eaque lacte & vino lauare, & deos manes aduocare: Græci vino & vnguento inspergere solebant,

ANNOTATIONES.

r Galatarum.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 9.
s Funeremque laudationem.] Plutarchus in vita Fabij Maximi. Nam & Q. Metellus orationem funebrem habuit in supremis laudibus L. Metelli patris sui apud Plinium lib. 7. cap. 43. Tiberiusque ac Drusus Augustum mortuum laudauerunt, ille pro æde Diui Iulij, hic pro rostris veteribus, ut scribit Suetonius in ipso Augusto, cap. 100. Idem Tiberius nouem annos natus defunctum patrem pro rostris quoque laudauit, ut tradit idem Suetonius in eius vita, c. 6.

t Valerius Publicola.] Dionysius Halicarn. lib. 5. Plutarchus in vita ipsius Publicolæ.

u Appij decemviri.] Non hic quidem decemviri, sed alter superior ex Liuij 1. Decad. lib. 2. non multò ante fi. & Dionysio Halicarnass. lib. 9. Nam Appius & alij Decemviri fuere postea creati, ut est apud Liuium 1. Decad. lib. 3. & ipsum Dionys. Halic. lib. 10.

x Apud Ægyptios.] Hæc vsque ad clausulam, Apud Indos, sunt Diodori Siculi lib. 2. c. 3.

y Ferturque Fabius Maximus.] Plutarchus in vita illius.

z Quod à Græcis.] Dionysius Halicarn. lib. 2.

a Primus Pericles.] Plutarchus in vita illius. Et ante illum Thucydides lib. 2. belli Peloponnesiaci.

b Alij verò Solonem.] Scilicet Anaximenes orator apud Plutarchum in vita Publicolæ.

c Et quamuis.] Hæc vsque ad clausulam, Nono verò die. Liuij sunt 1. Decad. lib. 5. Plutarchi in Camillo, & in lib. de virtutibus mulierum, in princ. At idem Plutarchus in Cæsare scribit grandiores natu matronas defunctas laudare morem patrium Romanis fuisse, qui in iunioribus obseruari non solebat. Primum autem Cæsarem mortuæ vxoris laudes edidisse.

d Nono verò die.] Vnde Virgilius lib. 5. Æneid.

Præterea si nona diem mortalibus alium

Aurora extulerit, &c.

Vbi Seruius. Est, inquit, sciendum, quia apud maiores vbi-cumque quis fuisset extinctus, ad domum suam refereba-

tur, & illic septem reseruabatur diebus, octauo die incendebatur, nono sepeliebatur. Vnde, ut subdit Horatius.

Nouendiales dissipare pulueres.

Qui locus est in Epodi Ode 17. Vbi Porphyrio, Cineres, ait, reliquiarm vult intelligi, nam nouendiale dicitur sacrificium, quod mortuo fit nono die quàm sepultus est. Addit autem Seruius ludos, qui in mortuorum honorem celebrabantur, nouendiales dici, apud Cornelium Tacitum lib. 5. Cotta Messalinus cum celebrarentur natalitia Augustæ, nouendialem eam cœnam appellauit, tanquam pernitiōsa reipub. De alio nouendiali sacro videbis infra lib. 5. cap. 27.

e Nigra in veste.] Vide supra hoc eodem cap. non longe à principio, in verbo, In veste pulla.

f Nonnunquam primores.] Id ex Suetonio desumptum est in Augusto, c. 100. quo de exequiis eius loquitur. Reliquias, ait, legerunt primores equestris ordinis tunicati & discincti, pedibusque nudis: vnde autem Alexander illud accepit, lotis manibus, ignoro.

g Ossa à cinere separare.] Hinc illud Homeri lib. 23. Iliad. de funere Patrocli,

χλαιοῖντες δ' ἐπ' αἰόλοιο ἐνὶ οὐκ' ὄρεα λευκά,

ἀλλ' ἄλλον ἐς χροσέην φιάλλω, καὶ δὴ πᾶσα δμῶν.

Et lib. 24. eiusdem operis de funere Hectoris,

ὄρεα λευκὰ λείποντο καὶ σῆν' ἄνθρωποι, ἐπ' αἰεσί τε.

Et lib. 24. Odiss. in funere Achillis non adeò longè à principio.

ἠὼθεν δὴ τοὶ λείποντο λευκὰ ὄρεα Ἀχλλεῦ.

Atque etiam illud Virgilij lib. 6. Æneid. de funere Miseni,

Ὀσάque lecta cado textit Choryneus abeno.

h Et vino lauare.] Suprà in verbo, Et vinum.

i Græci vino & vnguento.] Nam & Homerus d. lib. 24. Odysse. paulò ante illud quod ex eo supra in verbo, Ossa à cinere, citauimus,

οἶνον ἐν ἀκρήτῳ καὶ ἀλείφατι, &c.

cúmque odoribus effusi in lachrymas, in urna condere,^k & linteo ventilare.^l Fuitque seruatum apud Indos & Ægyptios, regum funebres tunicas, quò cineres cremati à reliqua fauilla distincti iaceant, ex licio, quod igni non absumitur, conficere, easque ad rogam defunctum corpus induere.^m Quippe in Carysto lapis nascebatur, qui velut lana intextus, nullo igne adurebatur. Tunc postquam defuncto conclamato & nomine deplorato, satis lachrymarum luctusque fuerat,ⁿ ipsique ter aqua aspersi & lustrati erant: omni munere absoluto,^o supremum Salue & Vale, tanquã nunquam eos visuri ultra, conclamabant: & à p præfica feralibus officiis iustisque persolutis, post lamenta & conclamations, **I L I C E T** dicebatur, ^r qua voce missum populum faciebat. Quique ^s funus prosequuti, quique comites fuerat, velut supremo functi officio, ad proprios lares reuersi, ^t aqua aspersi, ignem supergradiebantur, hoc se piaculo ex funere expiari arbitrati, quod expiationis genus ^u suffitionem dixerunt: cuius rei causa ferias sæpe indixerunt, quæ ^x Denicales dictæ. Græci verò aqua lustrantur pura, eademque expurgan-

Tunica funebres regum Indorum & Ægyptiorum.
Licium.
Ilicet.
Lustratio post iusta funeris absoluta.
Suffitio.
Denicales feriae.

A N N O T A T I O N E S.

^k *Et linteo ventilare.* Quid velit hic dicere nescio, ausimque sanctè deierare mendum esse, & pro ventilare legendum esse velare. Nam Homerus in illis duobus locis Iliad. suprâ citatis docet ossa Patrocli, & Hectoris de quibus in illis locis loquitur. Confestim quàm in urnam siue phialam fuerunt collecta, velis operata fuisse, siue velata. Sic enim priore loco,

ἐν κλισίῃσι δὲ θέντες ἐαυτῶ λίτι κάλυψαν.

Posteriore autem sic,

πορφύρεοις πέπλοις καλύψαντες μαλακοῖσιν.

^l *Fuitque seruatum.* Hæc vsque ad clausulam, Quippe in Carysto, sunt Plinij lib. 19. c. 1. sed quod hic dicitur, ex licio, corrige, ex lino, vt videbis in eo loco Plinij, qui in toto illo cap. scribit de lino, generibus, & natura ipsius.

^m *Quippe in Carysto.* Strabo lib. 10. & Solinus c. 17.

ⁿ *Ipsique ter aqua aspersi & lustrati.* Virgilius lib. 6. Æneid. in funere Miseni,

Idem ter socios pura circumtulit unda,
Spargens rore leni, & ramo felicitis oliuæ,
Lustrauitque viros.

^o *Supremum Salue & Vale.* Nam & Virgilius ad ea quæ suprâ proximè ex eo adduximus confestim subiungit,

Dixitque nouissima verba.

Id est, vt dicit Seruius, Ilicet, nam vale dicebatur post tumuli peracta solennia. Qui & ipse lib. 2. eiusdem operis in eum locum,

Sic ô, sic positum, &c.

Tradit mortuis dicere solitum, Vale, Vale, Vale. Alibi autem eod. lib. enarrans illud,

Iamque vale, & nati serua communis amorem.

Vale, ait, de mortuis dicitur. Sed & lib. 5. in eum locum,

Salue sancte parens.

Salue & Vale secundum Varronem in Logistoricis synonyma sunt. Vnde his & in salutationibus & in execrationibus vtimur. Terentius,

Valeant qui inter nos dissidium volunt.

Qui locus est in Andria. Vbi & ipse Donatus scribès, quod discedentibus & mortuis, Vale dicitur, & subdit Seruius ex ipso Varrone, Vnde hæc etiam mortuis dicimus, non quòd eis optemus salutem, in quibus nulla esse potest, sed vt significemus, ita nos digredi, vt ostendamus illos nunquam in nostram communionem esse venturos, sed & rursus addit, Distingue etiam, nam quo tempore sepeliir, dixit salue & vale. Quo etiam respicit illud ipsius Virgilij lib. 3. Æneid. de funere Polydori,

Animamque sepulchro

Condimus, & magna supremum voce ciemus.

Nam vt ibi dicit Seruius, Dicebant vale: nos te omnes ordine quo natura permiserit, cuncti sequemur. Et illud lib. 11. Æneid.

— Salue æternum mihi maxime Palla

Æternumque vale, &c.

Vbi & idem Seruius ex Varrone repetit, qui scripserat d. lib. 5. Sed & huc alludit illud Ouidij lib. 10. Metam.

Iamque iterum moriens, non est de coniuge quicquam

Quæstus suo, quid enim nisi se quereretur amatam,

Supremumque vale, quòd iam vix auribus ille

Acciperet, dixit.

Illudque etiam Catulli epig. 816.

Accipe, fraterno multum manantia fletu,

Atque in perpetuum frater aue, atque vale.

In quo norandum, quòd aue posuit pro salue, fortè metri causa. Ex Græcis autem Artemidorus Daldianus lib. 1. οὐκείροκετινῶν. cap. περὶ τῆς ἐρῶσος καὶ ὑγίαινης, quod ex eius lib. vlt. ἐρῶσος ἢ καὶ ὑγίαινη, ὅτε λέγειν, ὅτε ἀκρύνει ἀγαθόν, ἢ γὰρ θεωροῦντες ἀλλήλοις, ὅτε μέλλοντες τί θεωρεῖν, ταῦτα λέγουσιν ἀνδρῶν. ἀλλὰ ἀπαλαττόμενοι ἀλλήλων, καὶ πρὸς ὕπνον τρεπομένοι. διὸ καὶ κοινωνίας διίσησι, καὶ τὰς ἰοσύντας ἀναρεῖ. Quorum hic sensus est: Vale autem & salue, neque dicere, neque audire bonum, non enim se inuicem accedentes, neque quicquam facturi, hæc dicunt homines, sed ab inuicem discedentes, & ad somnum se conuertentes. Quare & nuptias & societates dirimunt, & ægrotantes perimunt.

^p *Et à præfica.* Hæc sunt Seruij lib. 6. Æneid. in eum locum Virgilij de funere Miseni loquentis:

Et ferales ante cypressos,

Constituunt.

Corona populi circumstantium tandem stabat respondens fletibus præficæ, quamdiu consumpro cadauere & collectis cineribus dicebat nouissimum verbum, Ilicet, quod ire licet significat. Vnde & illud,

Dixitque nouissima verba.

Quod est eiusdem lib. 6. vbi & ipse Seruius idem propè dixit.

^q *Ilicet.* Vide suprâ in verbo, Supremum salue & vale.

^r *Qua voce.* Sæpe eam vocem vsurpauit Terentius cum finem rei significare vellet, proinde abire licere, re omnino peracta. Vt in Eunuchis,

Actum est, ilicet.

& in Phormione,

Hoc nihil est, ilicet.

Quid conterimus operam frustra? quin abeam?

Vbi Donatus Ilicet, inquit, semper finem rei significat. Sed & idem in Andriam enarrans eum locum,

Quid ego audio? actum est.

In summa, ait, rerum desperatione ponitur, actum est, ilicet.

^s *Quique funus prosequuti.* Festus Pompeius lib. 1. non multò post princ. Funus, inquit, prosequuti redeunt ignem supergradiebantur aqua aspersi, quod purgationis genus suffitionem vocabant.

^t *Aqua aspersi.* Ex quo etiam illud Virgilij lib. 6. post peractum funus Miseni,

Idem ter socios pura circumtulit unda

Spargens rore leni.

^u *Suffitionem dixerunt.* Festus vbi suprâ in verbo, Quique funus, & de ea suffitione Columella lib. 1. c. 6. & lib. 12. cap. 50. Plinius lib. 25. c. 2. & nonnihil etiam diximus in Commentariis Nobilitatis c. 31. nu. 289.

^x *Denicales dictæ.* Festus Pompeius lib. 4. Denicales, inquit, feriæ dicebantur cum hominis mortui causa familia purgabatur. Græci νεκρὸν mortuum dicunt. De his autem Cicero in hac significatione lib. 2. de legibus. Nec verò tam Denicales, quæ à nece appellatæ sunt, quia residunt mortui quam

*Visceratio-
nes & ludi
funebres.*

*Emere ad
pollinctum.
Pollinctura.*

Silicerniū.

*Athenien-
ses.*

Argiui.

*Ludorū fu-
nebrum ap-
paratus.*

tur, in qua torrem ex altari extinxissent prius. ^y Scythæ post funus amicos excipientes, epulum præbe-
bant cadauer comitantibus. Peraçto igitur funere, vbi à luctu quieuit animus, ^z viscerationem & lu-
dos ^a funebres, plerumque ^b gladiatorios, muneræque, Græcis ^c Gymnica certamina & equestria in de-
functi memoriam populo dari seruatum est: nonnunquam nauium cursus, & naumachiam. In qua vi-
sceratione fuit institutum, vt omnia carius venirent: quare ad pollinctum ^d emere, sermo percrebuit.
^e Ferturque Numæ edictum, ne pisces qui squamosi non essent, ad pollinctum emere fas foret: scilicet
ne nimis magno in funeralibus cœnis mercarentur obsonia: quam cœnam pollincturam dixere: In
qua, etsi nihil deesset, omniæque affatim suppetere, lætari tamen minimè decebat. Fuitque institu-
tum, vt per vini cibique lenimen, defuncti desiderium leuaretur. Præter quam erat ^f cœna exequia-
lis, quæ senibus & his qui multum ætate processerant, dabatur: in qua pransi, discedentes post supre-
mum officium, alter alteri vale dicebat: ^g quam Silicernium vocant. Athenis ^h per funeris præfectos
epulum apud defuncti maximè necessarium dari consuevit. ⁱ Argiuorum verò institutum fuit, vt de-
functi affines, statim ab excessu Apollini sacrificent, & trigesimo post die Mercurio, Apollinisque
sacerdoti hordeum dent, ignemque extinguant, & rursus accendant, carnesque victimarum perco-
quant, quibus postea vescuntur. ^k Eos quidem ludos apparatu magnifico, ^l continuis I X. diebus, in
hisque gladiatorum paria, qui venalem sanguinem habebant, Romani exhibuere: ^m ad quos intro-
mitti matronas nefas habitum. Idque adeo vsu & moribus interdictum fuit, vt ⁿ P. Sempronius vxori,

ANNOTATIONES.

quàm cæterorum, &c. Columella lib. 2. c. 22. & vlt. & Gel-
lius lib. 16. cap. 4. vbi etiam in nonnullis codicibus legitur
Vindenicales.

^y *Scythæ.*] Herodotus lib. 4. Alios autem Scythas (à regi-
bus iub.) cum decesserunt, proximi quique in plaustris col-
locatos ad amicos circumferunt. Eos singuli amicorum ex-
cipientes, epulum cadauer comitantibus præbent, tam pro-
pinquis, quàm cæteris.

^z *Viscerationem.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. Populo visceratio
data à Marco Flavio in funere matris. & 4. Decad. lib. 9. P.
Lucinij funeris causa visceratio data est, & 5. Decad. lib. 1.
in fi. vt videbis infra in verbo, Plerumque gladiatorios. Dio-
nysius Halicar. lib. 5. Plinius de viris illustribus c. 32. Mor-
tuo huic tantum æris populi liberalitate congestum, vt in-
de filius viscerationem & epulas publicè daret. Sed & de
visceratione loquitur Cicero lib. 2. Officiorum. Tertullia-
nus in lib. aduersus Iudæos & Gentiles. Iurisconsultus in ff.
de leg. 3. Quid autem esset visceratio videbis infra lib. 5. c.
7. post princ.

^a *Et ludos funebres.*] Liuius d. 4. Decad. lib. 9. vbi ad ea quæ
ex illo proximè adduximus subiungit, Et ludi funebres per
triduum facti, & eiusdem Decad. lib. 1. ad fi. Ludi funebres
eo anno per quadriduum in foro matris M. Valerij Leuini
causa à P. & M. filiis eius facti. & 3. Decad. lib. 8. Postquam
locutus est de munere gladiatorio quod Scipio causa mor-
tis patris & patrui edidit, non multò post subdit, Huic gla-
diatorum spectaculo ludi funebres additi. & vide vers. seq.

^b *Plerumque gladiatorios.*] Liuius d. 4. Decad. lib. 1. & 9. qui-
bus locis supra citauimus, & præterea 5. Decad. lib. 1. in fi.
Munera gladiatorum eo anno aliquot parua alia data, vnum
ante cætera insigne fuit T. Flaminij quod mortis causa pa-
tris sui cū visceratione & ludis scenicis dedit quadriduum.
Et L. Florus epitome Liuij lib. 16. D. Iunius Brutus munus
gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus,
quod & ipsum tradit Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. vbi de
Claudio Pulchro. Apud Suetonium in Tiberio, c. 37. cum
Potentina plebe funus cuiusdam primipilaris non prius ex
foro misisset, quàm extorta pecunia per vim hæredibus ad
gladiatorium munus eam grauissimè puniuit, veluti id
munus gratuitum foret, non necessarium.

^c *Græcis Gymnica certamina.*] Vide Plutarchum in Theseo,
paulò post princ.

^d *Ad pollinctum emere.*] Legendum Polluctum emerent ex
Plinio quo loco statim citabimus. & Macrobio lib. 3. Sa-
turn. cap. 16. à polluceo verbo quod ad sacra pertinet apud
Catonem de re Rustica, cap. 132. Ioui dapali culignam vi-
ni quantumuis polluceto, & sæpe aliàs eod. cap. Plautus in
Stycho,

Hæc venisse mihi iam est opus, quantum potest

Vt decumam partem ex voto Herculi polluceam.

Hincque pollucibilis cœna pro lauta, splendida, opipara,
Macrobio lib. 3. cap. 17. Vide Budæum alicubi. Et obsonare
pollucibiliter Plauto in Mostellaria.

^e *Ferturque Numæ edictum.*] Plinius autoritate Cassij
Heminæ lib. 32. c. 2. Numa constituit pisces qui squamosi
non essent, nisi pollucerent patrimonia, commentus, vt
conuiuia publica & priuata, cœnæque ad puluinaria faci-
lius comparentur, ni qui ad polluctum emerent, precio mi-
nus parcerent, eaque præmercarentur.

^f *Cœna exequialis.*] Vide suprà in verbo, Cœnas quoque
ferales, vbi de cœna ferali ex Iuuenali loquimur.

^g *Quam Silicernium vocant.*] Varro in Melengne apud No-
nium Marcellum, funus exequuti, laute ad sepulchrum an-
tiquo more silicernium confecimus. Id est conuiuium in
quo pransi discedentes dicimus aliis alij, Vale. Nam vt dicit
ipse Marcellus, Silicernium est propriè conuiuium fune-
bre quod senibus exhibetur. Festus autem Pompeius lib.
17. dicit id fuisse genus farciminis, quo familia in luctu à
fletu purgatur, ita dictum, quia cuius nomine ea res in-
stituebatur, is iam silicem, aut vt alij legunt, silentium
cerneret. Citatque illud Cæcilij. Credidit Silicernium
me eius esse. At Donatus enarrans illud Terentij in Adel-
phis,

I sanè, ego te exercebo hodie,

Vt dignus es, Silicernium.

Est, inquit, Silicernium cœna quæ infertur Diis Manibus,
quod eam silentes cernant vmbra. Id est vmbra possideat,
vel quod qui hæc inferant, cernant, neque degustent. Nam
de his quæ libantur inferis, quisquis comederit aut biberit
funestatur. Aut erit Silicernium senex qui iam iamque si-
lentibus vmbriisque cernendus sit. Fulgentius in vocum
antiquarum interpretatione ad Calcidium. Silicernios dici
voluerunt senes iam incuruos, quasi iam sepulchrorum suo-
rum silices aspicientes. Vnde & Cincius Alimetus in hi-
storia de Gorgia Leontino scribit. Qui dum iam silicer-
nius sui finem temporis expectaret, si mori non potuit, ta-
men infirmitatibus exultat.

^h *Athenis per funeris præfectos.*] Vide Pollucem.

ⁱ *Argiuorum verò.*] Plutarchus probl. c. 137.

^k *Eos quidem ludos.*] Ad Romanos redit.

^l *Continuis I X. diebus.*] At id tempus non semper idem
fuit, vt patet ex his quæ suprà diximus in verbo, Denicales
dictæ.

^m *Ad quos intromitti matronas.*] Id quod dicit propter
exemplum sequens, & vide quæ scripsimus in nostris legi-
bus Connubialibus l. 16. nu. 37. incip. Et ob hæc.

ⁿ *P. Sempronius.*] Valerius Maximus lib. 6. c. 3. Plutarchus
probl. c. 13.

quod ludis funebribus interfuisset, repudium dederit. Domi quoque, & in loco celebri, defuncti imagines in memoriam posteritatis, plerumque ^o cereas, aut marmoreas, vel aneas columnas quoque cum trophæis & titulis, ac magnificentissimis decretis, publico consilio erigere, & res gestas monumentis insculpere leuandi desiderij causa antiquo more seruatum est. ^q Quas etiam iniuria cæsis ciuibus sempiterno æuo duraturas, publico decreto erexerunt, vt gratiam bene meritis ferrent. ^r Apud Lacedæmonios, his qui in re militari facinora gesserat fortia, statuas & columnas pariter cum elogiis post obitum dedere. Rege verò defuncto, ipsius simulachrum, ita vt viuus appareret, in toro purpura & auro instrato effinxere. ^s Tempus verò luctus, vt erat à Numa constitutum, posterius seruauere: qui puerum trimo minorem, nec lugeri, nec plangi voluit. Id quod in Thera vna ex Cycladibus seruatum legimus: in qua pueri citra septennium, aut homines vltra quinquagesimum annum indeflecti fuere: quod illi rapti immaturo funere, vix primum vitæ limen attigissent, isti autē satis diu vixissent. ^t Neque vltra menses decem, filios parentum, aut vxores virorum mortem deflere statuit. Quod ^u lugendi tempus, patri & filio, æquē fratri & sorori commune esse voluit. ^x vltra verò non licuit, ne luctu infesso, & lachrymis nunquam desinentibus domus & familia funestarentur: itaque post annum parentes filiorum, & fratres sororum funera deflere vetuit: ab eo enim tempore lamentis parcere iussum est. ^y Tametsi nullum lugendi tempus viris legitimum fuisse nonnulli credant, annūque sceminis tantum præfinitum ad deplorandum: masculis non item, intra quem alteri nubere non licebat, & concepto necdum edito partu, vetabantur. ^z Marcus tamen Antoninus philosophus, ne vltra quinque dies lugerent Romani filium sibi morte sublatum, summæ spei adolescentem, edicto inhibuit. Quintus ^a verò Maximus filio consulari, & Lucius Paulus duobus paucis diebus amissis, & Marcus ^c Cato, mortuo prætore designato filio, non luxerunt. Marcus ^d quoque Bibulus consul, quum toto consulatu domi delituisset, quo die de obitu duorum filiorum certior fuit, in senatum venit, & munus consulare obiuit. ^e Quod de Anaxagora & ^f Xenophonte traditur, & Asinio Pollione, qui

*Imagines
& columnæ
in memoriâ
defuncti
erectæ.
Lacedæ-
monij.
Tempus lu-
ctus, & qua
etate defun-
cti indeflecti
erant, aut
contra.*

*Qui nō lu-
xerunt filios
vita defun-
ctos.*

A N N O T A T I O N E S.

^o *Plerumque cereas.*] Ad quod alludens Laodomia ad Protefilaum apud Ouidium,

Quæ referat vultus est mihi cera tuos, &c.

^p *Columnas quoque.*] Suetonius in Galba, cap. 23. codemque vlt. Senatus vt primum licitum fuit, statuam ei decreuerat rostratæ columnæ superstantem in parte fori qua trucidatus est. Sed & Plin. lib. 34. cap. 5. scribit Caio Mevio qui priuscos Latinos deuicerat statuam supra columnam fuisse dicatam. Trebellius Pollio in vita Claudij Secundi refert ipsi Claudio totius orbis iudicio posita fuisse columnam palmatam, statuam superfixam librarum argenti mille quingentarum.

^q *Quas etiam iniuria.*] Vide vbi de Socrate, Milciade, &c. Ex Cicerone Philipp. 9. videre est statuæ honorem fuisse decretū his qui in legatione cæsi essent. Cūque Lar Tolomnius Rex Vientum, quatuor legatos populi Rom. Fidenis interemisset, statuas illis in rostris fuisse positas. Eundemque honorem præstitum iis, qui ob rempub. obiissent, vti Cn. Octauio Laodiceæ in Gymnasio à quodam Leptrine interfecto, & Tullo Clinio, & L. Roscio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui vt modò dictum est, à Vientum Rege cæsi fuissent.

^r *Apud Lacedæmonios.*] Aelianus variæ historiæ lib. 6.

^s *Tempus verò luctus.*] Plutarchus in vita ipsius Numæ. Sed & is in consolatoria ad vxorem in fin. scribit leges vetare infantes lugere.

^t *Neque vltra menses decem.*] De Numa intelligit ex Plutarcho vbi suprâ. Aliquando tamen scilicet post Cannensem cladem censuit Senatus ne sceminæ vltra 30. dies in luctu essent. Vt scribit Liuius 3. Decad. lib. 2. Valer. Maxi. lib. 1. cap. 1.

^u *Quod lugendi tempus.*] Ibid. Sed hos non necessario lugendos esse scribitur in l. parentes. ff. de his qui not. infra.

^x *Vltra verò non licuit.*] Id quoque ex legibus Numæ, vt tradit Plutarchus vbi suprâ.

^y *Tametsi nullum.*] Seneca ad Lucilium epist. 64. & vide infra in verbo, Sed nec vxores.

^z *Marcus tamen Antoninus.*] Iulius Capitolinus in vita illius.

^a *Quintus verò Maximus.*] Plutarchus in vita illius. Sed & Cicero de hoc & duobus seq. epist. famil. lib. 4. epist. 6. ad Seruium Sulpitium loquens de morte Tullia filia suæ. Sed opprimor, inquit, interdum, & vix resisto dolori, quod ea

solatia me deficiunt, quæ cæteris quorum mihi exempla propono simili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus qui filium consulem clarum virū & magnis rebus gestis amisit, & L. Paulus qui duos septem diebus, & Marcus Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, vt eos tum ipsorum dignitas consolaretur, quam ex repub. consolarentur. & cætera quæ sequuntur.

^b *Et Lucius Paulus.*] Imo Paulus Aemilius illius filius ex Plutarcho in vita illius. Verum hunc defendit Cicero citatus in præcedenti loco. Et de hoc quoque Seneca in libro de Consolatione ad Martiam.

^c *Marcus Cato.*] Scilicet Censorius ex Plutarcho in vita illius.

^d *Marcus quoque Bibulus.*] Seneca in d. lib. de Consolatione. Bibulus, inquit, qui toto honoris sui anno ob inuidiam collegæ (is erat Iulius Cæsar) domi latuerat, postero die quàm geminum filiorum funus renunciatum est, processit ad solita in publicum officia.

^e *Quod de Anaxagora.*] Laërtius in vita illius. Aelianus de varia historia lib. 3. vbi & idem de Antigono Secundo scribit.

^f *Et Xenophonte.*] Laërtius & Aelianus vbi suprâ, & præterea Laërtius in vita ipsius Xenophontis. Et de eo intelligit Seneca scribens de Consolatione ad Martiam. Nec nimis admiretur Græcia illum patrem, qui in ipso sacrificio nunciata filij morte tibicinem tantum tacere iussit, & coronam capite detraxit, cætera ritè perfecit.

^g *Et Asinio Pollione.*] Hic puto mendum esse in verbo luxit, eiusque loco substituendum vixit, aut aliud simile, neque enim aliter conueniret præcedentibus neque sequentibus, & quod id certū facit, Seneca in lib. 4. Declamationum post princip. hæc de illo scripsit. Memini intra quartum diem, quàm Herinum filium amiserat, declamare eum nobis, sed tanto vehementius quàm nunquam, vt appareret hominum naturā contumacem cū fortuna sua rixari: nec quicquam ex ordine remisit vitæ solito. Itaque cum mortuo in Syria Cæsare, per codicillos questus esset diuus Augustus, vt erat illi mos, illi clementissimo viro non ciuilitè tantum, sed etiam familiariter, quod in tam magno & recenti luctu suo homo charissimus sibi pleno conuiuiο cœnasset, rescripsit Pollio, eo die cœnam quo Herinum meum amisit. Superioribus autem adde Demosthenem, qui

Periclis luctus de filio. Luctus tempore ornatus omnis abieciatur. Picea & cupressus arbores ferales.

quo die filium amisit, in conuiuio luxit. ^h Contra Pericles, quum animo infracto semper fuisset, amisit Paralo filio, magnitudine doloris victus, lachrymas vberes dedit, & eiulatus nunquam desinens. ⁱ Filios verò minores decennio, tot mensibus quot annis vixissent, à parētibus lugeri statuit. ^k Sed nec uxores à viris, nec sponfas lugeri fas putauit. Tempore verò luctus, matronæ purpuram aurumque deponunt, ^l atrasque vestes induunt, & in pellibus degunt: nec illa resumere, donec eluxerunt, licet. Viri autem senatorij laticlauum & annulos aureos exuentes, ^m pullas vestes sumunt, ⁿ barbam capillumque summittunt. ^o Piceas quoque ^p & cupressos, veluti ferale arbores, & Diti ^q sacras,

A N N O T A T I O N E S.

septimo die post filiae mortem processit corona & splendida veste ad sacra quæ Diis fiebant ob mortem Philippi Macedonis, ob quod reprehensus ab Æschine veluti duriem & odium filiorum accusans. Contra verò à Plutarcho id recensente in eius vita laudatus. Et Tynnichum Lacedæmonium qui Thrasybuli filij sui mortem fortiter tulit, in quem ut scribit idem Plutarchus in Apophthegm. Læconicis huiusmodi epigramma scriptum fuisse tradit, quod Raphaël ita in Latinum conuertit,

Exanimis Pitane clypeo Thrasybulus in acri,

Confossus septem vulneribus redijt.

Passus ab Argiuis, quæ tergo nulla gerebat.

Tynnichus hunc igni cum daret, hæc loquitur.

Flere decet timidos, oculis te nate sepulchro

Condo meum fideis ac Lacedæmonium.

Ex his autem quæ dicta sunt, ostenditur verum esse, quod Seneca scripsit lib. 6. epist. ad Lucillum epist. omnium 93. Innumerabilia exempla sunt eorum, qui liberos iuvenes sine lachrymis extulerunt. Qui in Senatum, aut in aliquod officium à rogo redierunt, & statim aliud egerunt.

^h Contra verò Pericles.] Plutarchus in vita illius ad finem. Aliter autem Ælianus lib. 9. variæ historiæ, nempe quod cum grassante pestilentia liberos amisisset, fortissimè tulit. Sed adde quod & Solon ille ex septem sapientibus viris filium suum defunctum luxit: cumque à quopiam ei diceretur, Nihil proficis, respondit, At propter id ipsum lachrymor, quia nihil proficio, ut scribit Lærtius in vita illius ad fin. Sed & de eo illud tradit Plutarchus in vita ipsius, Hermippi autoritate, quod cum ipse ad Thaletem in Miletum venisset, admiratusque fuisset, quod ille nuptias & liberorum procreationem penitus contempsisset, Thales autem tunc quidem tacuisset, sed paucis diebus interpositis, peregrinum quendam subornasset, qui se Athenis nuper decimo post discessum die aduenisse diceret, qui rogatus à Solone, num quid noui Athenis esset: is (ut doctus erat) nihil aliud respondisset, nisi quod adolescentis cuiuspiam funus efferretur, ac ciuitas tota consecuta esset, quod eius pater in virtute & exstimatione primas inter ciues obtineret, quem tunc iam diu ab vrbe abfuisse dicerent. Væ illi misero, Solonem dixisse. Sed quomodo ille vocabatur? Audiui, inquit, nomen, sed memoria excidit, nisi quod ob eius iustitiam ac sapientiam omnibus in ore esset. Postremò iam turbato animo ac sollicito, ipsum peregrino nomen subiecisse, contendisseque; ab eo num illi ciui Soloni nomen esset. Annuente autem homine, cæpisse Solonem caput cedere, atque alia facere & dicere, quæ ab hominibus afflictis fieri solent. Tum Thaletem ridentem his hominem dictis aggressum esse; Hæc me, ô Solon, à nuptiis & procreandis liberis dehortantur, quæ te hominem fortissimum infrungunt. Hæc ille. Miror autem eam rem excidisse Lærtio in vtriusque descriptione vitæ.

ⁱ Filios verò minores.] Idque Numæ Pompilij est, apud Plutarchum in vita illius.

^k Sed nec uxores.] Ibid. Sed & id nostris legibus receptum est l. uxores à viris. ff. de his qui nota. infam.

^l Atrasque vestes.] De hoc supra dictum est in verbo, In veste pulla.

^m Pullas Vestes.] Vide supra in verbo, In veste pulla.

ⁿ Barbam capillumque summittunt.] Vide Varronem citatum in dict. verbo, In veste pulla.

^o Piceas quoque.] Plinius lib. 16. cap. 10. Hinc illud Virgilij

lib. 6. Aeneid. Miseni funus describentis:

Procumbunt picea, &c.

Vbi Seruius dicit has ad funus pertinere.

^p Et cupressos.] Plinius lib. 16. cap. 31. Vnde etiam illud Virgilij eod. loco,

Ingentem struxere pyram, cui frondibus atris

Intexunt latera, & ferale ante cupressos

Constituunt. —

Vbi Seruius eius rationem reddit, quam & nos alibi adduximus. Illudque ipsius Virgilij lib. 3. Aeneid. de funere Polydori,

Aggeritur tumulo tellus, stant Manibus ara

Ceruleis mæsta vittis, atraque cupresso.

Vbi & ipse Seruius interpretatur, atra, id est, nigra, funesta: nam inferis consecrata est, quæ cæsa nunquam reuifescit. Moris autem Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam Pontifex per ignorantiam pollueretur ingressus. Illud item Ouidij idem Epitheton illis tribuentis lib. 3. Trist. eleg. 13.

Funeris ara mihi ferali cincta cupresso.

Et Horatij Epod. Ode 5.

Iubet sepulchris caprificos erutas,

Iubet cupressos funebres, &c.

Et lib. 2. Car. Ode 14.

Neque harum quas colis arborum

Te præter inuisas cupressos,

Vlla breuem dominum sequetur.

Inuisas (inquit Acron) id est, rogis & luctibus consecratas. Et ut dicit Porphyrius: quia funeribus cupressus adhibetur. Illud item Starij lib. 4. Thebaidos,

— *Superat tamen ager in aruis*

Pineus hunc iuxta cumulo minor ara profunda,

Erigitur Cereri, frondes atque omne cupressus,

Intexit plorata latus, &c.

Et ipse Seruius enarrans illud Virgilij lib. 2. Aeneid.

Iuxtaque antiqua cupressus. —

Cupressum, ait, arborem funebrem bene ante templum Deæ lugentis esse confirmat. Et illud lib. 4. Aeneid.

Et fronde coronat Funera.

Id est, cupressu, inquit, nã & superiora ligna ad funus pertinent. Hucque pertinet fabula Cyparissi filij Thelephi in cupressum arborem luctibus aptam conuersi. De qua Seruius enarrans illud Virgilij lib. 3. Aeneid.

— *Quales cum vertice celsò*

Æræ quercus, aut conifera Cyparissii

Constituerant.

Et paulò post ipse Seruius tradit hanc arborem Proserpinæ dicatam propter luctus morientium, de quo & tu vide quæ dicam infra lib. 4. cap. 17. Quare autem hæc arbor sit, & dicatur luctuosa, discas ex Probo Virgilij interprete lib. 2. Georg. in eum locum,

Nec salici lotogæ, nec Idæis Cyparissii.

Vide etiam num. seq.

^q Diti sacras.] Plin. lib. 16. c. 33. Et Festus Pompeius lib. 3.

Cuius hæc verba sunt: Cupressi mortuorum domibus ponebantur. Ideo, quia huius generis arbor excisa non renascitur, sicut ex mortuo iam nihil est sperandum: quam & ob causam in tutela Diti patris esse putatur. Aliam tamen rationem, quare ante domum funestam poneretur, addunt. Seruius in lib. 3. Aeneid. in eum locum supra citatum,

Atræque cupresso, &c.

in lugubri domo^r patriciorum, amissis fratribus, liberis & propinquis, apponere mos erat.^s Græcis verò funesti, & qui exequias duxissent, vt lapide lesbio extructas domos incolant, quodd subtristi esset aspectu.^t Atheniensibus Solon flebiles lamentationes, & cætera dolorem testantia, velut inania, & nihil vitæ proficientia, sustulit.^u Lycurgus verò Lacedæmoniis vñdecim dierum spatio luctum terminauit.^x Quod à Thracibus & y Massiliensibus vsurpatum legimus: qui quotidianas lachrymas & funesta omnia, ac sordes lugubres in funere inhibuere:^z Luctus autem & mœror patrius intra lugendi tempora ob plurimas minuitur causas: vt si liberi nascerentur, si pater aut filius, frater aut vir, ab hostibus capti reuertissent: aut cum propior affinis, quàm qui lugeretur, domi natus foret: vel si puella dabatur nuptui.^a Publicus verò, si lustrum fieret,^b aut vota soluerentur,^c vel sacra Cereris instarent. His enim casibus domum aut familiam in squalore & sordibus esse non decebat. Hoc quoque notare contentus sum, neque^d puerum minorem septennio, priusquam omnes geniti dentes forent:^e neque fulmine ictos, qui vita functi essent, rogis imponere,^f aut corpora cremare: neque hominem vita sublatum, feriis publicis efferre licuisse. g Quòdque quoties plura cadauera & aceruata corpora vrerent, aut incendi curarent, solitos esse funerum ministros, denis virorum corporibus singula muliebria adiicere, vt vnus adiuumento cætera facilius deflagarent.

Græci.

Athenienses.

Lacedæ-

monij.

Thracis.

Massilienses.

Luctus pa-

trij minuendi

cause.

Publici.

Notandum

hoc.

ANNOTATIONES.

r *Patriciorum.*] Lucanus lib. 3.

Et non plebeios luctus testata cupressus.

Ex quo id annotat Lactantius Placidus Statij interpres lib.

4. Thebaidos. Seruius autem tum lib. 3. Æneid. in eum locum suprâ citatum,

Atræus cupressus.—

Moris, inquit, Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam Pontifex per ignoratiam pollueretur ingressus. Citâtque illud Horatij libro Carm. 2. Ode 14.

—Neque harum quas colis, arborum

Te, præter inuisas cupressos.

s *Græcis verò Funesti.*] De his iam diximus suprâ.

t *Atheniensibus Solon.*] Plutarchus in vita illius, vide tamen quæ de eo dicta sunt suprâ in verbo, Contra verò Pericles.

u *Lycurgus.*] Plutarchus etiam in vita illius. Idem autem in Apothegmatis Laconicis, quo loco antiqua eorum instituta describit, tradit Lycurgum ipsum sustulisse & luctus & lamentationes & inscriptiones monumentorum, præterquam eorum qui in bello cecidissent.

x *Quod à Thracibus.*] Herodotus in Terpsichore, id est, lib. 5. Valerius Maximus libro 2. cap. 1. Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Quintilianus lib. 5. cap. de exemplis.

y *Et Massiliensibus.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. vbi de ipsis Massiliensibus loquitur. Adde & Locris, apud quos etiam luctu mortuos prosequi vetitum erat, vt prodit Heraclides in Politicis.

z *Luctus autem & mœror.*] Festus Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, luctus priuatis, cum liberi nascerentur, cum honos in familiam veniret, cum pater aut liberi, vir aut frater ab hoste capti domum redirent, cum puella desponsaretur, cum propior quis cognatione, quàm is qui lugeretur, natus esset.

a *Publicus verò, si lustrum.*] Festus Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, populo luctus ædis dedicatione, cum à Cen-

foribus lustrum condebatur.

b *Aut vota soluerentur.*] Festus vbi suprâ ad id addens quod proximè ex eo adduximus, cum votum publicè susceptum soluebatur.

c *Vel sacra Cereris instarent.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. Tum priuatæ quoque per domum clades vulgatæ sunt: adeoque totam urbem impleuit luctus, vt sacrum anniuersarium Cereris intermissum sit, quia nec lugentibus fas est id facere, nec vlla in illa tempestate (loquitur autem de clade Cannensi) matrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eandem causam alia quoque sacra publica aut priuata deferrentur, Senatusconsulto diebus 30. luctus est finitus. Quod & ipsum repetit 4. Decad. lib. 4. in Oratione Valerij Trib. pleb. pro lege Oppia abroganda. Cum, quia Cereris sacrificium lugentibus omnibus matronis intermissum erat, Senatus finiri luctum 30. diebus iussit. De qua re etiam Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. Quanto, ait, nostræ ciuitatis Senatus Venerabilior in Deos? qui post Cannensem cladem decreuit, ne matronæ ultra trigessimum diem luctus suos extenderent, vt ab his sacra Cereris peragi possent.

d *Puerum minorem septennio.*] Hæc accepisse videtur à Plinio lib. 7. cap. 16. qui id tamen non ita dicit, sed sic. Hominem priusquam genito dente cremari mos gætium non est. Ad quod referendum est illud Iuuen. saty. 15.

—Vel terra clauditur infans

Et minor igne rogi.—

Quem locum interpretes non intellexisse videntur.

e *Neque fulmine ictos.*] Erat autem lex Numæ. Hominem fulmine occisum, ne suprâ genua tollito. Et alibi: Homo si fulmine occisus est, ei iusta nulla fieri oportet. Testis vtriusque Festus Pomp. lib. 12.

f *Aut corpora cremare.*] Quod & nos nuper ex Plinio diximus.

g *Quòdque quoties plura.*] Macrobius libro Saturnal. 7. cap. 7.

Miraculum Tritonum & Nereidum, quæ varijs in locis tempestate nostra comperta fuere.

CAPVT VIII.

TRITONEM & Nereidas, hominésque mari genitos, quos marinos appellant, præter quàm quodd apud Plinium naturalis historiæ nono legeramus, nostra quoque tempestate conspicuos fuisse, multa documenta sunt. In memoria mihi est, cum adolescentulus ego in porticu nostra Portanouensi Neapoli quandoque diuerterem, Draconettum Bonifacium Neapolitanum, patriciæ gentis & inclytæ familiæ virum, vt in homine militari, facundiæ florentis, & multarum rerum cognitione clarum, tunc senecta venerabilem, & debilitate pedum inualidum, in conuentu maximo, præsentem atque audientem me, referre solitauisse, se dum in Hispania militaret, marinum

Homo marinus.

Nereis à Theodoro Gaza visa.

† branchis.

Georg. Trapezuntius.

Triton.

hominem vultu & corpore prorsus humano, absoluta similitudine pube tenus, postremis verò in piscem desinentibus vidisse, in melle ex vltima Mauritania & Oceani finibus ad regulos sub quibus stipendia faciebat, & honestum ordinem duxerat, pro monstro allatum. Fuisse autem facie hominis vetusti, capillo & barba hispido atque hirtò, colore cæruleo, statura procera, & maiore humana. Alis quoque tenui cartilagine, quibus marinos fluctus secabat, & membrana passim interlucente munitum. Et hanc rem non sibi tantum, sed plerisque summæ nobilitatis viris, notam & conspicuam fuisse, dicere. Sed ne quis hoc vanum aut commentitium fortasse putet, Theodorus Gaza vir Græca facundia clarus, & philosophiæ præceptis imbutus egregiè, apud Iouianum Pontanum, ad quem frequens ventitabat, complurèsque nostrates, scitè admodum & luculenter ratiocinabatur, se dum in Peloponneso ageret, & fœda maris tempestate oborta, durissimo tempore anni, nonnulla piscium monstra procellæ ad litus illisissent, inter cætera vidisse Nereidem in litore, fluctibus expositam, viuentem iam & spirantem, vultu haud absimili humano, facie quoque decora, neque inuenusta specie, corpore squamis hirtò ad pubem vsque, nisi quòd cætera in locustæ caudam desinebant: ad quam properè visendam cum frequens concursus fieret, ipsèque & nonnulli è propinquis oppidis vicini affinesque eò se contulissent, illam frequenti turba circumdatam, mœstam & animo consternatam, vt ex vultu coniectari erat, in litore iacentem, crebròque suspirio fatigatam conspexisse: mox cum à tam frequenti corona inspiceretur, seque in sicco destitutam videret, præ dolore gemitus spirantes, & lacrymas vberes dedisse: cuius misericordia motus ipse, vt erat mitis placidusque, cum turbam decedere de via iussisset, ipsam interim † brachiis & cauda, quo maximè modo poterat, humi reptantem, paulatim ad aquas peruenisse. Cùmque se præcipitem magno nixu in mare dedisset, ingenti impetu fluctus secare cœpisse, momentòque temporis elapsam ex oculis, nusquam apparuisse. Georgius quoque Trapezuntius vir multi nominis, & magnæ eruditionis, aperta professione referebat amicis, se cum haud procul à litore in fonte quodam spatia retur, puellam conspexisse eleganti forma vndis extantè pube tenus & quasi lasciui ret, subinde emergentem summergentemque se, quoadusque se còspectam intelligens, haud amplius apparuit. Sed super omnia in nostro æuo haud absimile factum accepimus in Epiro, profectò exemplum inter pauca memorabile, quod nonnulli prodendum posteris putarunt, & actis quoque publicis testatum est, ad fontem iugis aquæ, ad quem mulieres ex oppidulo aquarum ventitabant, Tritonem seu marinum hominem è spelunca, quam fortè ibi nactus fuerat, obseruare solitum, si quando solam ad aquas accedentem, aut per litus obambulantem mulierem videret, ipsum ex vndis & spelunca leni gressu tacitisque vestigiis desilire, & à tergo accedere, ac vi compressam mulierem ex insidiis adoriri, & ad mare concubitus causa arripere, arreptamque sub vndis deferre consueuisse. Quod cum apud loci incolas percrebuisset, diligentius marinum monstrum obseruasse, & cum diutule laqueos illi intendissent, haud multò post dolo captum, & laqueis vinctum cœpisse: cùmque cibo abstineret, extra aquas diutius viuere nequisset, squalorèque tandem & tædio ad extremam tabem venisse. Tenet fama, Venereos eos & flagrantissimè mulierum amafios esse: propterea oppidi incolas edicto inhibuisse, nequa deinceps ad fontem mulier, nisi viris comitata, accederet. Hæc nos & eiusmodi ab his qui diuersa maria penetrarant, & eadem monstra placidis aquis colludentia vidissent, & in occursum nautis, exertis capitibus ab vndis occurrisset, & voces audisset referebant, plerunque accepimus.

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

DE Tritonibus & Nereidibus visis loquitur Alexander hoc cap. Locus autem Plinij hic citatus est lib. 9. cap. 5. vbi & de Nereidibus quoque loquitur. De quibus

etiam Ouidius lib. 11. Metam. Et de vtrisque idem Plinius lib. 34. cap. 11. eodémque vlt.

Qui xystici, quive thymelici apud iureconsultos dicti sint, quòdve officium, & quid nomina designarint.

Item qui intelligantur per aquæ aspersores in sacris certaminibus apud iuriconsultum, & quid pancratiastes & pancratium.

CAPUT IX.

Ioan. Platina.

QUO Iohanne Platina viro docto & antiquitatum studioso, pro familiari consuetudine sæpe deambulabamus, & omnes antiquitates, veterumque monumenta, atque ruinas vrbis explorabamus. Dùmque in veteri sepulchro inter semiruta vestigia in Quirinali, literis, mirandæ vetustatis situ & senio oblitteratis, epitaphium legeremus insculptum his verbis: L. THENODORVS XYSTICVS, PARIDI THYMELICO BENE MERENTI FECIT. Quærebat Platina, a qui xystici essent, quive thymelici, nunquid artis nomina vel cognomenta forent. Cùmque

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

QUO xystici, quive thymelici.] De vtrisque fit mentio in l. Athletas. in princ. ff. de his qui not. infra. Vide

ibi Florentin. Pandect. Vbi Budæus omnium optimè declarat qui j sunt.

b Xystos

meminisse me apud authores, qui xyftici dicerentur, legiffe, quòdque in xyftis velut in gymnafiis nudi exercebantur, athletas xyfticos dici respondiffem: ^b xyftos autem longas fuiffe porticus ampla latitudine, & gymnasium vbi ambulationes effent, & arbores plerunque digestæ: in quibus Athletæ hybernis sæpe temporibus luctabantur: ^c quas Græci hypæthras ceu paradromidas dicunt, instar illorum quæ in Attica fuere gymnasia: quæ tria vel maximè memorantur, ^d Lyceum, Cynosarges, & ^e Academia: qui autem thymelici effent, mihi non succurrere, neque in mentem venire affeuerarem: tum Platina quasi admirans, ait: nunquid nostro ciuili iure aliquam de thymelicis mentionem fieri adnotaffem. Nam de xyfticis fatis sibi liquere, pugiles fuiffe, vel ex eo quòd in xyftis & longis porticibus exercebantur: vel quòd hastis decernerent, à Græco verbo ξυστός, quod est hasta: quare xyfticos ludiones, quòd hastis depugnarent velut gladiatores, & xyftarchum qui gymnasio præfset, nuncuparunt: thymelicos verò, eiusdem generis pugiones seu hiftriones fuiffe se arbitrari. Siquidem Græci hiftrionicam, thymelen nuncupant: θυμέλιον enim scenam dixerunt: θυμέλικός, scenicos & hiftriones: & nisi qui se fallat, de his apud iureconsultos, in edictis prætorum mentionem fieri aiebat. Fuere, inquit, athletarum & hiftrionum species multifariæ: & nam gladiatores, & pugiles, & thymelici, & pancratiastæ, xyftici, pantomimi, palæstritæ, & arenarij, sicut Thraces, mirmillones, sequutores & retiarij: omnes athletarum, hiftrionum, & comædorum numero habentur: licet pantomimos ^g à Domitiano sublato, mox ^h à Nerua restitutos, ⁱ demum à Traiano eiectos: hiftrionésque à ^k Tiberio, ^l & deinde Nerone, ob plurima flagitia Italia pulsos legamus. thymelicum verò ^m choragium apparatus esse scenarum & hiftrionum, quos omnes inter artifices adnumerari, neminem fugit. Et pleraque hoc genus memoriter & expedite, vt suus mos erat, veterum testimoniis exemplisque referebat. Cum vero nos hac admonitione attentiores facti, in legum commentariis versaremur, deprehendimus apud Vlpianum titulo de infamibus, thymelicorum, xyfticorum & athletarum, quod nunc non commemoramus, mentionem haud dubiam fieri: thymelicósque & xyfticos inter athletas, & eos qui in theatrum prodirent ad edendas in scena operas, adnumerari: id quod Platina fuerat præclare arbitratus, censuifféque iureconsultos, quòd pugnandi causa in arenam prodirent, & ludicram facerent, non propterea infamiæ crimen aut notam incurrere. Cuius verbis admoner, vt verum esse censeam, quod ⁿ apud Ciceronem refert Æmylianus, artem ludicræ & scenas quandoque Romanos probro duxiffe, genusque hoc hominum tanquam scurras improbißimos tribu amouere voluiffe. Quare sub Tiberio, in opera scenæ prodiiffe, famosa nota censebatur. ^o Quod etiam senatusconsulto fuit veritum, cautumque feuerè, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. ^p Tametsi feratur Augustus athletis conseruasse priuilegia & ampliassè, ^q coercitionémque in hiftriones magistratibus inhibuiffe, ita vt in eos animaduersionem non haberent. ^r Græcis verò prodiiffe in scena inter athletas, honori fuit, nec probro datum est: quippe ^s cum Plato summus fuisset athleta, post multiplices

Xyftici.

Xyfti.

Hypæthra.

Paradromida.

Gymnasia tria in Attica.

Thymelici.

Athletarum & hiftrionum species varia.

Thymelicum choragium.

Ciceronis locus.

Scenici infames apud Romanos.

Sceniorum bonos apud Græcos.

A N N O T A T I O N E S.

^b Xyftos autem.] Vitruuius lib. 5. cap. 11. & lib. 6. cap. 9.^c Græci hypæthras.] Idem Vitruuius in illis locis.^d Lyceum.] De quo Liuius 4. Dec. lib. 1. Xenodotus, Suidas, & Pausanias lib. 1.^e Cynosarges.] Liuius eod. lib. 1. Plutarchus in Themistocle in princ. & Laërtius in Antisthene, Stephanus, Suidas, Hesychius Didymi, aut vt nonnulli appellant Diomi Atheniensis, & diximus in nostris Commentariis Nobili. cap. 15. num. 31.^f Academia.] Laërtius in Platone, Pausan. lib. 1. & omnes vbiq. Sed adde fuiffe quoque Athenis aliud Gymnasium non procul à foro, quod à conditore Ptolemæum vocabatur, apud Pausan. lib. 1. cuius etiā meminit Cicero Tuscul. quæst. lib. 5. in princ. Item aliud quod Adriani nominatur eod. lib. 1.^g A Domitiano sublato.] Sueton. in eius vita cap. 7.^h Mox à Nerua restitutos.] Plinius in Panegyrico ad Traianum.ⁱ Demum à Traiano eiectos.] In eod. loco, & nos quoque de iis diximus in nostris Commentariis Nobilitatis cap. 34. cap. 17. incip. Quamquam, vbi videre poteris.^k Tiberio.] Tacitus lib. 4.^l Nerone.] Idem lib. 13. & Suet. in eius vita, cap. 16.^m Choragium.] Festus Pompeius. Choragium, inquit, instrumentum scenarum. Sed tu vide omnino Budæum in l. si vt certo. §. interdum. ff. cōmod. Sed & Choragij & Choragi præter eos quos ille citat, mentionem facit Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. vbi de Institutis antiquis. & Plinius lib. 36. cap. 35. vbi de Theatro M. Scauri, alias autem Fulgentius de vocibus antiquis scribit Choragium dici virginale funus auctoritate Apuleij li. 1. Metamorph. cuius hæc

verba adfert, Choragio itaque perfecto, omnes dormitionem parant. Vide alicubi, & ibi Beroaldum.

ⁿ Apud Ciceronem.] Vti refert D. August. de Cinit. Dei, lib. 2. cap. 13. neque enim nunc extat liber Ciceronis tale quid dicens: Idque credo fuiffe in libris de Repub. qui magno reipub. damno interierunt, ex quibus sæpe illum citat ipse Augustinus. Sed & idem propè recensuit Probus Æmylius in præfatione vitarum illustrium virorum.^o Quod etiam senatusconsulto.] Apud Cornelium Tacitum lib. 18. cuius hæc verba sunt, Cautum feuerè, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. Cuius etiam senatusconsulti mentionem fecit Suetonius in Augusto, cap. 43. his verbis: Ad scenicas quoque & gladiatores operas, & equitibus Romanis aliquando vsus est, verum priusquam senatusconsulto interdiceretur.^p Tametsi feratur Augustus.] Sueton. in vita ipsius, cap. 45. Athletis, ait, & conseruauit priuilegia & ampliavit.^q Coercitionemq. in hiftriones.] Suetonius ibi paucis verbis interiectis coercitionem in hiftriones magistratibus in omni tempore & loco lege vetere promissam, ademit. & Tacitus libro primo non multò ante fin. Dum, inquit, Augustus immunes verberum hiftriones quòdam responderat. Sed tu vide de his quæ scripsimus plenissimè in tractatu Nobilitatis cap. 34. num. 13. incip. Igitur ad eos, & multis seq.^r Græcis verò.] Probus Æmylius in ea præfatione vitarum excellentium Imperatorum, & D. Augustinus de Cini. Dei, lib. 1. cap. 12.^s Quippe cum Plato.] Laërtius in vita illius. Apuleius lib. 1. de Dogmate Platonis post princ. & Seruius lib. 6. Æneid. in eum locum,

*l. Athletas.
ff. de his qui
not. infra.*

*Qui in sa-
cris certa-
minibus a-
quam asper-
gerent.*

*Pancratia-
stes.
Pancratiū.
l. qua actio-
ne. §. si quis.
ff. ad legem
Aquil.*

victorias se philosophiæ dedit. Verba verò Ulpiani ex responsis Sabini & Cassij hæc fuere Athletas om-
nino artem ludicram non facere: virtutis enim gratia hoc facere, & vtile videtur: vt neque thymelici,
neque xyftici, neque agitadores, neque qui aquam equis spargunt, cæteraque eorum ministeria qui
certaminibus præfunt sacris, aut deseruiunt, ignominiosi. Ex quibus liquet, thymelicos & xyfticos à
iureconsulto inter athletas adnumerari. Sed quia ^u de pancratiafte, & his qui in sacris certaminibus
aquam ^x equis spargunt, mentio fit, qui fuerint hi, & an inter ludiones recepti, adhuc ambigi dubi-
tarique potuit: cum præsertim nullam de his qui aquam in certaminibus spargunt, mentionem fieri
apud veteres, quod meminerim, sciam: nisi eos dicamus fuisse, qui in stadio dispositi, equis sponte
currentibus, quò velocius metam contingerent, aquam per vices spargere, itaque illos ad cursum im-
pellere solerent. Pancratiaften verò eum dici volunt, qui luctator simul & pugil foret: quippe cum alij
pugiles, alij luctatores forent, is qui vtroque teneretur studio, pugna scilicet & lucta, pancratiafticus
nuncupatur: & vbi exercentur, pancratium. Censuitque ^y Ulpianus ad legem Aquiliam, illum qui dum
exercetur, in colluctatione vel pancratio aut pugilatu aliquem oppressit vel occidit, Aquilia teneri.
Verba verò Ulpiani ex ea lege, hæc sunt: Si quis in colluctatione, vel pancratio, aut pugilatu, dum exer-
centur, alius alium occiderit, Aquilia tenetur.

ANNOTATIONES.

Atque humeris extantem suscipit altis.

^t Verba verò Ulpiani.] In d.l. Athletas. ff. de his qui not. infra.
^u De pancratiafte.] Vide Robertum Stepha. & Budæum
in annotationibus in duobus locis, & Cælium lib. 13. c. 30.
in princ.

^x Aquam equis spargunt.] Accursius ibi. Frigidam, inquit, vt
citius currant: fiebat enim olim Romæ ludus in quo hoc
fiebat, & adhuc fit Constantinopoli. Hæc ille. Verum non-

nullis placet ludis Circensibus & aliis quibus equi curre-
bant, cum ij cucurrisent aqua spargebantur, vt membris
refocillatis alacrius cursum repeterent. In idque trahunt
quod Festus Pompeius lib. 12. scribit Nasiternam genus va-
sis ansati & patentis, quale est quo equi perfundi solent.
Cuius quoque vasis meminit Fulgentius de obscuris vete-
rum verborum significationibus ad Calcidium.

^y Ulpianus.] In l. qua actione. §. si quis. ff. ad leg. Aquil.

Locus ex Iuvenale de Trulla, quid designet, ex autoritate Iurisconsultorum, & aliorum testimonio explanatur.

CAPUT X.

Trulla.

*Scaphium.
Lasanum.*

TRULLAS pocula esse & vasa potoria censer, haud immerito ^a plerique existimarunt. Idque quod
^b à Iuvenale dictum est de trulla, de quo apud eruditos controuersia est: nō id credi decere, quod
vulgo putarunt: vt de vase in quo alui proluuius effunditur, intelligatur, cum id aliud sortitum
nomē sit, & à doctissimis ^c scaphium ^d & lasanum dicatur, veroque authoris censui non satis conueniat:
sed de vase potui parato, intelligi oportere constat, illudque quā syncerissimē à poëta dictum fuisse:

Laudare paratus,

Si bene ructauit, si rectum minxit amicus,

Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

^a Plerique.] Ex quibus nonnullos postea citat, sed qui-
bus adde Catonem de re Rustica, c. 10. vbi scribit Vil-
licum habere oportere vnam quinquagenariam vnā, trul-
las tres, &c. & cap. 13. vbi etiam scribit in Torcularium vsui
opus esse Trullas æneas tres, amphoras olearias duas. Et
paulò post eod. cap. Vrceos fictiles vnales duos, trullas li-
gneas duas. Plautum in Amphitryone act. 4. sce. 4.

Interea dum illi certant, in popinam diuertendum est mihi.

Lances detergam omnes, omnesque trullas hauriam.

Ciceronem in 6. in Verrem act. Erat etiam vas vinarium
ex vna gemma prægrandi, trulla excauata cum manubrio
aureo. Varronem lib. 4. de ling. Lat. Plinium lib. 34. cap. 2.
Sunt ergo vasa tantum Corinthia quæ isti elegatiores nūc
æsculpendo transferunt modò in lucernas, modò in trul-
las, modò munditiarum respectu. Et Paulum in l. 3. ff. de su-
pel. leg. & l. Pomponium. ff. de auro & arg. leg. in l. & si non
sunt. §. argēto. ff. de aur. & arg. lega. Et vt id verum sit, trul-
lam scilicet esse vas potorium. Tamen negari non potest
quin & id pro vase, in quod alui proluuius aut lotium dei-
citur, apud bonos authores quoque reperiatur. Ita enim
vsus est Martialis lib. 9. epigr. 98.

^b A Iuvenale.] Saty. 3. cuius carmen postea relatum est. Vbi
consule interpretes.

^c Scaphium.] Apud Ulpianum in l. Quintus. §. vlt. ff. de aur.
& arg. leg. Cuius hæc verba sunt. Argento legato non pu-
to ventris causa habita scaphia contineri. Suntque qui ad
hanc significationem trahunt illud Iuvenal. saty. 6.

Et vide scaphium, positis cum sumitur armis.

Sed Baius tradit illic significari instrumentum rusticum
scaphium, id est, fodiendo. Erasmus ligonem intelli-

git. Sed quod magis ad hanc Alexandri significationem
Pollux lib. 10. cap. 9. dicit id esse matulam in quam me-
mulieres, verum & id esse vas potorium satis indicat Plau-
tus in Stycho.

*Quibus diuitia domi sunt, scaphio, cantharis, batiocis
Bibunt.*

Et in Persa,

*Ampullam, strigilem, scaphium, soccos, pallium
Marsupium habent.*

Cicero in 6. in Verrem actione. A pupillo Hero, cui Mar-
cellus tutor est, à quo pecuniam grandem eripueras, sca-
phia cum emblematis Lilybei vtrum empta esse dicis, an
confiteris erepta? Nam & hanc quoque significationem
vasis potorii atque etiam escarij scaphio tribuit Athenæus.
Cæterum Plutarchus in vita Numæ Pompilij *Χάφρον* ap-
pellat, quo Vestæ ignis sacer extinctus, solis tantum ra-
diis accendebatur, vt etiā annotat Hermolaus in Plinium.
Sed & apud Aristophanem in Vespis, est calua siue cra-
nium, à scaphæ figura. Et apud Suidam consuræ genus. &
Vitruuius quoque lib. 8. satis intelligitur scaphium non so-
lùm ad vsum ventris esse, sed & ad alios vsus aptum, cum
ita scribit: Scaphium æreum aut plumbeum aut peluis ex
his quod erat paratum idque intrinsecus oleo vngatur.
Denique Martianus Capella in lib. de Geometria 4. cap. 1.
scribit scaphia esse rotunda ex ære vasa, quæ horarum du-
ctus stylo in fundo posito discriminant. Vide autem Al-
ciatum in Parergis lib. 6. cap. 26.

^d Et lasanum.] Horatius lib. 1. Sermo. saty. 6.

Te pueri lasanum portantes, cenophorumque.

Et ibi Acron interpres & Pollux lib. 10. cap. 9.

In quo illum significare haud dubiè putamus, qui postquam calicem exhausit, in ipso fundo, ructu aut sibilo crepitum facere more detestabili non fuit veritus, ubi idem crimen bis arguere satyricæ dignitatis fuit. Vel de eo, qui postquam vini calicem hausit, id quod remansit, ita elidit in pauimento, ut resonaret. Quod insolentissimi animi, audacis & petulantis, nimixque securitatis fuisse liquet: quem abusum apud compotores & helluones impuros, qui scortis vinoque madidi & epulis distenti erant, Græcis inualuisse multi adnotarunt: ita ut ludus inde conuiualis foret, quem ^e cottabifim appellarunt, cum residuum potum in æneas phialas iactarent: qui si sonantior creperet, se ab amica redamari, & mutuo affectu teneri putabant. Quod esse probabile, & ab authoris sensu non alienum ex contextu verborum liquere putamus. Id verò quod de trulla diximus, inter pocula censer, scitè admodum ^f à Scæuola libro tertio de legatis definitum est in hæc verba. Seia dulcissime poculum aureum quod elegerit, fidei hæredum commisso ut darent: quæro cum in hereditate non sint nisi trullæ, scyphi, modioli, phialæ, an Seia de his speciebus eligere possit? Respondi, cū omnia potui parata, pocula dicantur, posse. ^g Plinius libro septimo & trigésimo historiæ naturalis: Titus Petronius, inquit, vir consularis, inuidia Neronis, myrtinam trullam CCC. sestertiis emptam fregit, ut mensam eius exhæredaret. Cicero in Verrem sexta actione: Erat, inquit, vas vinarium ex vna gemma prægrandi, trulla excavata. ^h Horatius quoque in satyris:

*Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla, vapâmq; profestis.*

Ex quibus licet æstimare, trullam inter pocula & vasa potui destinata censer: sicut ⁱ scyphus, ^k modiolus, ^l & phiala, & quam ^m Varro dixit depeftam, tametsi ⁿ scyphum Herculis, ^o cantharum Liberi poculum legamus: ^p quo Marius post Cymbricam victoriam potasse assidue dicitur. Fuit quoque

A N N O T A T I O N E S.

^e Cottabifim.] Vide Cælium Rhodiginum lib. 27. cap. 27. item li. 28. c. 5. Erasmus Chil. 4. cent. 6. cap. 66. Robertum Stephanum in verbo κόπιαλος, Dictionarium Græcum in verbo κόπιαλος, Athenæum lib. 10. c. 8. in princ.

^f A Scæuola.] In l. Seia. ff. de aur. & arg. leg.

^g Plinius libro septimo & trigésimo.] cap. 2.

^h Horatius.] Lib. 2. Sermo. saty. 3. Vbi Acron dicit hanc esse deformem calicem vel rusticanum. Sed & his Alexandri exemplis adde Plautum in Amphitryone,

Lances detergam omnes, omnesq; trullas hauriam.

ⁱ Sicut scyphus.] Nam & hic reponitur inter vasa potoria à Scæuola in l. Seia. ff. de aur. & arg. leg. & Polluce lib. 6. cap. 2. & 16. ut hinc intelligas esse Græcam dictionem qua etiam utitur Home. Odyss. lib. 14.

*ἀλλ' οἱ πλοῦσι δὴ καὶ οὐκ οὐκ ὅπως ἐπὶ πρὶν
οἶνον ἐνὶ πλεον, &c.*

Latini autem sapissimè, ut Plautus in Afinaria,

Scyphos quos utendos dedi Philodamo, retulitne?

Cicero in 6. in Verrem actio. Hinc illa Verrea nata sunt, hinc in conuiuium Sextum Conuiuium protrahi iussit, in quæ scyphū de manu iacere conatus est, Virgil. lib. 8. Æneid.

Et sacer impleuit dextram scyphus.

Et Tibullus lib. 1. eleg. 10.

Dinitis hoc vitium est auri, nec bella fuerunt,

Faginus astatat cum scyphus ante dapes.

Et Horatius lib. 1. Ode 27. in princ.

Natis in usum lætitiæ scyphis

Pugnare Thracum est.

Et Epodi Ode 9.

Capaciores adfer huc puer scyphos

Et Chia vina aut Lesbica.

Et Valerius Flaccus lib. Argonautic. 2. & Martialis quo loco citabimus infra in verbo, Sicut Nestorida. Suetonius in Nerone, cap. 47. Duos scyphos gratissimi usus, quos Homericos à cælatura carminum Homeri vocabat, solo elisit. In quo id notandum quòd quos Suetonius ibi vocat scyphos, Plinius libro 37. cap. 2. Calices appellat. Nero, inquit, amissarum rerum nuncio accepto duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio seculi suum punientis ne quis alius ex his biberet. Tu autem de scypho vide omnino Athenæum lib. 11. cap. 17.

^k Modiolus.] Et hic quoque ponitur inter pocula potoria à Iuriconsulto in d. l. Seia. Et ita accipit Plaut. in Cistellaria,

— Vix exculpsi ut diceret

Quia ei promisi modiolum vini dare.

Celsus autem posuit pro instrumento chirurgico lib. rei medicinæ 8. ca. 3. Sed & aliter Plinius lib. 9. c. 4. in prin.

^l Et phiala.] Quæ etiam inter eadem pocula annumerata est in d. l. Seia. & in l. etsi non sint. §. perueniamus. ff. eod. tit. de auro & argen. leg. & Pollux d. lib. 6. cap. 16. Ex quo item intelligis esse dictionem Græcam, qua tamen passim utuntur authores Latini, ut præter Iuriconsultos in dictis locis videre licet apud Iuvenalem saty. 5.

Virgo tenet phialas, tibi non committitur aurum.

Et Martialem lib. 8. epig. 45.

Quis labor in phiala, &c.

^m Et quam Varro dixit depeftam.] In lib. 1. aut ut alij numerant, 4. Sed vereor ne hic in hac dictione mendum sit: atque etiam in Varrone, à quo Alexander accepit, ubi ita vulgo scribitur. Apud antiquos scriptores Græcos inueni appellari poculi genus depeftam. Et fortè utrobique legendum est, depastrum. Est enim δέπαστρον apud Athenæum lib. 11. cap. 5. autoritate Sileni, & Clitarchi in linguis Antimachi Colophonij li. 5. Thebaidos, poculi genus, vel etiam depastum, siue δέπαστρον, est enim Græcis δέπας poculum. Homerus lib. 1. Iliad.

νόμισαν δ' ἄρα πᾶσιν ἐπαρξάμενοι δέπαστρον.

Et lib. 4.

— σὸν δ' ἴππειον δέπας ἀει

ἔσκη' ὥσπερ ἐμοὶ πίνειν ὅτε θυμὸς ἀνῶροι.

Et alibi sæpe. Pollux autem libro 6. capit. 16. dicit Poëticum esse

ⁿ Scyphum Herculis.] Plutarchus in vita Alexandri sub fi. Q. Curtius lib. 10. de ipso Alexandro loquens: Nondum, inquit, Herculis scypho epoto, &c. Seneca ad Lucillum epist. lib. 12. epist. omnium 84. Alexandrum, inquit, intemperantia bibendi, & ille Herculeus ac fatalis scyphus cōdidit. Macrobius lib. 5. Satur. cap. 21. & vide infra in verbo, Heracleum.

^o Cantharum Liberi.] Macrobius ibi. & ante eum Plinius li. 33. cap. 11. in fin. Ideoque ut subdit Macrobius, Maro aptissimè id poculum Sileno assignat, nec etiam locum Virgilij assignat qui est æglo. 6. Vbi de ipso Sileno loquens:

Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.

De eo autem Pollux lib. 6. cap. 16. Et Nonius Marcellus inter genera poculorum, & Athenæus lib. 11. cap. 7. testimonio Amipsiæ, Alexidis in Cratia, Eubuli in Pamphilo, Xenarchi in Priapo, Epigenis in Herema, Socratis in Philadelphis, & aliorum.

^p Quo Marius.] Plinius ibi. Vide item Plutarchum in vita illius,

Nestorida.
Grammaticum poculū.
Heracleotici scyphi.
Curcubita.
Alexandrina.

q heracleum, Herculis poculum, sicut nestorida, quo Nestor utebatur: s & Grammaticum Homeri carmine celebratum: quæ in Dianæ templo affixa Capuæ visebantur. r Notatumque fuit, inter scyphos Bæotios palmam tulisse, qui Heracleotici dicti, u & Alexandrinas cucurbitas, cum exaruerint, ad vsum vasorum præcipuas fuisse. Fertur x L. Crassus orator duos habuisse cyathos Mentoris manu, C. festertiis emptos, quibus ob pudorem nunquam usus fuit. y Et Cornelius Macrus in sacris propinare electrina patera, quæ in medio Alexandri vultum, in circuitu verò breuibz signis omnem historiam & bella continebat. Præter quæ vinaria vasa à Græcis celebrantur, z crossus, a bicus, b gaster, c gasterium, d bicarium, e cypellum, f amphicybellum, g Cyphela & quod hodie seruat nomen h baucalium,

ANNOTATIONES.

illius, & Valerium Maximum lib. 3. cap. 2. & 16.

q *Heracleum, Herculis poculum.* De hoc voluit intelligi illud Virgilij supra à nobis relatum,

Et sacer impleuit dextram scyphus.

Nam ibi de Hercule loquitur. Ideo Seruius enarrans eundem locum. Legitur, inquit, in libris antiquis, Herculem ad Italiam magnum ligneum poculum attulisse, quo utebatur in sacris, quod ne carie consumeretur, pice oblitum conseruabatur, cuius magnitudinem significat dicendo,

Impleuit dextram scyphus.

Cicero in 6. in Verrem act. meminit duorum poculorum Heracliorum Mentotis manu summo artificio factorum. Statius quoque Herculei crateris quem duo iuuenes vix portabant. Et de hoc Iuuenalis, vt plerique intelligunt, saty. 12.

Urna cratera capacem

Et dignum sitiente Pholo.

Nam & hunc Pholonem hospitem Herculis dicit Lucanus lib. 6. dum scribit,

Hospes & Alcida magni Pholo.

Traditque Stesichorus poëta Lyricus in Centaurorum & Lapithatum conuiuio impleuisse Herculi craterem trium lagenarum capacem,

*Κυφών ὃ λαβὼν δέπας ἔμμερον ὡς τεύχεον
πέν δ' ἀπὸ δ' ὀφθαλμοῦ, τὸ ῥά οἱ παρίστανε φόλος κέρατος.*

Vbi vide interpretem Iuuenalē supra citatum, sed omnino hic vide Athenæum lib. 11. c. 6.

r *Sicut nestorida, quo Nestor utebatur.* Quod ab Homero descriptum est lib. 11. Iliad.

*παρ' ὃ δέπας περικαλὴς, ὃ οἶκοθεν ἦν ὁ γεραιὸς
χρυσίοις ἡλοῖσι πεπαρμένον. ἔατα δ' αὐτῇ
τεσσαρ' ἔσαν, δισυὶ δ' ἀμφὶ δέπας ἔκαστον
χρυσέαι νεμέδογοντο, δῶα τὸ πρὸ θυμῶος ἦσαν.*

Quibus significatur fuisse pulchrum poculum quod senex, Nestor è domo attulerat, aureis, quidem clavis transfixum, auribus quatuor, ad quarum singulas duæ columbæ aureæ pasci videbantur, erantque illi duo fundi. Et subiungit:

*ἀλλ' ὃ μὲν μοχλῶν ἀποκινήσασκε δαπνίζης,
πλεῖον ἔον, Νέστορ δ' ὁ γέρον ἀμοιβὴν αἶρεν.*

Quo item significatur, alium illum vix plenum submouere potuisse, ipsum autem Nestorem nullo negotio eleuasse. Quo in loco Eustathius multa de eo scripsit, vt & Athenæus qui id ipsum ex Myrliano Asclepiade lib. Dipno. 11. c. 13. Et ad id Martialis alludens lib. 8. epig. 6.

Hi duo longæuo censentur Nestore fundi

Pollice de Pyllo trita columba nitet

Hic scyphus est, &c.

Vide in seq.

s *Et Grammaticum Homeri Carmine.* Posidonius lib. 16. de Reditibus, tradit fuisse poculum argenteum (vide Græcum) litterarum quod ipse in Capua Campaniæ Palladi depositum vidit, quod Homericis Carminibus erat insignitum, quod & ex eo repetit Athenæus libr. 11. cap. 4. vbi & citat Achæum Tragicum, & Eubulum in Neottide huiusce poculi mentionem facientes. Suetonius autem in Nerone, ca. 47. mentionem facit de scyphis, quos Homericos ipse Nero à cælatura Homeri vocabat, vt supra in verbo, Sicut & scyphus, dictū est. Et de eo forte intelligit de quo diximus in præced.

t *Notumque fuit.* Idem Cælius Rhodiginus lib. 27. cap. item 27. qui nec eius rei authorem laudat, sed id est ex Hiero-

nimi Rhodij in libro de Ebrietate, vt retulit Athenæus lib. 11. c. 17.

u *Alexandrinas cucurbitas.* Plinius lib. 19. c. 3. scribit cucurbitas in vniuersum nuper in balnearū vsum venisse viceorum vice, iam pridem verò etiam cadorum ad vina condenda, nihilque de Alexandrinis loquitur. Vide item Dioscoridem, Theophrastum & alios.

x *L. Crassus orator.* Plinius lib. 33. c. 11.

y *Cornelius Macrus.* Idem Plinius.

z *Crossus.* Plutarcho in Aristide, & Polluci lib. 10. cap. 5.

a *Bicus.* Eidem Polluci lib. 6. cap. 2. in principi. & eo pro poculo vititur Xenophon lib. 1. ἀναβάσεσθαι, & Herodotus lib. 1. vbi Laurentius Valla vertit dolium, sed eum incognitum fuisse Homero tradit Eustathius.

b *Gaster.* Vide Rhodiginum lib. 28. cap. 6. in fin. & Lexicon Græcum. Hæc autem vox vbique apud Græcos pro ventre capitur.

c *Gasterium.* Et id quoque inter huiusmodi vasa nominat Cælius Rhodiginus lib. 28. cap. 6. ex Aristophane. Verum Pollux lib. 6. cap. 16. & iterum lib. 10. cap. 20. ex eodem Aristophane γαστήριον appellat.

d *Bicarium.* Diminutiuum more Græcorum à Bico, de quo supra diximus, sed nunc non memini me legisse apud antiquos scriptores.

e *Cypellum.* Pollux d. lib. 6. cap. 16. vbi dicit id esse Poëtium, nullum tamē authorem citat, verum comperies apud Homerum lib. 11. Iliad. in fi.

μηδίσκου ὃ, παῖδος ἐδίδετο χερὶ κύπελλον.

De quo etiam vide Athenæum d. lib. 11. c. 10. & in seq.

f *Amphicybellum.* Homerus lib. Odyss. 3.

δῶκε δ' ἡ Πηλεΐδῃ καλὸν δέπας ἀμφικύπελλον.

Et lib. 15. eiusdem operis,

ἀρείδης μὲν ἐπὶ δέπας λάβεν ἀμφικύπελλον.

& paulò post,

ὡς εἰπὼν, ἐν χερσὶ τίθει δέπας ἀμφικύπελλον.

& lib. 13.

ἀρήτη δ' ἐν χερσὶ τίθει δέπας ἀμφικύπελλον.

& lib. item Iliad. lib. 1. ad fi.

ὡς ἄρ' ἐφῆ, καὶ ἀναΐξας, δέπας ἀμφικύπελλον

μηδὶ φίλῃ ἐν χερσὶ τίθει, &c.

In qua re notandum & amphicybellum vocare Homerum, quod paulò post cypellum appellat in loco allegato in præced. nam vtrobique de eodem poculo loquitur: sed & hac dictione sæpe aliàs vititur idem Homerus, vt lib. eiusdem operis 6. & libro Odyss. 13. non multò post prin. Ita autem vocatur veluti vndique intrò inflexum, nam ἀμφὶ præpositio circulariter significat, vnde & insula quandoque legitur ἀμφιάλῃ, mari vndique cincta, circumflua, & tonitru ἀμφίπυρον vndique ardens, & τρίπους ἀμφιπύρῃ, id est, tripus, siue olla tripes vtrinque ignem capiens apud Sophoclem. de qua re vide Lexicon Græcum.

g *Cyphela.* Græcis κύπελλα nubes dicuntur, Athenæus libro 11. cap. 10.

h *Baucalium.* Ita scilicet dictum, quod cū aqua repletur sonum quendam sibi proprium edit, vt scribit Alexander Aphrodisæus problematum. c. 84. quamquam in nonnullis codicibus legatur καυκάλιον, sed id nomen βαυκάλιον pro vase vrinario legitur apud Homerum, sed & βάνκαλις pro vase refrigeratorio (vt ita dicam) in Græcis epigram. Et de Baucalio fit mentio ab Andrea Alciato in l. 1. prætermisso-

rum,

diuerforum generum : ⁱ & cymbium nauis instar : propterea ^k dactylotum , ex proiecturis digitorum nuncupatum, ^l guala, ^m dynos, ⁿ cyborium, ^o cotyle, ^p encotyle, ^q cadus, ^r & cadiscus ^s & theryclia non incelebres , ^t quibus Dionysius libasse fertur. Id autem quod populari sermone de trulla secus dictum est, ab eruditis haud immerito perperam iudicari. Succurrit tamen in hac re notare, quod ^u Pomponius Iureconsultus de auro & argento legato , memoriae prodidit , legatis vasis etiam scutelas & promulsi-
daria contineri : in quo animaduertimus, promulfidaria, vasa quibus mulsu[m] continetur, nuncupari.
^x Et licet Græci *ὀνομέλι* & *μελίκρατον* mulsu[m] vocent, ^y Vlpianus tamen de vino & oleo legato, vini ap-
pellatione putat mulsu[m] non contineri , *ὀνομέλι* verò contineri.

*Promulsi-
daria vasa,
ὀνομέλι.
μελίκρατον.*

ANNOTATIONES.

rum, & vide alicubi de supell. legat.

ⁱ *Cymbium nauis instar.*] Macrobius lib. 5. Satur. cap. 21. Festus Pompeius lib. 3. & pollux lib. 6. cap. 16. & Athenæus lib. 11. cap. 10. vbi multorum antiquorum autoritate probat ac declarat cuiusmodi id sit poculi genus. Et Isidorus lib. Etymologiarum 20. cap. 5. Et de hoc Virgilius lib. 5. *Æneid.*

Cymbiaq[ue] argento perfecta atque aspera signis.

Vbi Seruius, pocula, inquit , in formam cymbæ. Et Varro apud Nonium Marcellum, in generibus vasorum & poculorum. Item, inquit, erant vasa vinaria sicut cymbia.

^k *Dactylotum.*] Vereor primu[m] ne Alexander deceptus hic fuerit ex eo quod scribit Pollux lib. 6. cap. 16. post princ. *ὡς τὰς φιάλας ὅπῃ τὰ δακτύλων ἄκρων ἐχέτωσαν, προσφέροντες τοῖς συμποτίαις ὅλα ἑῶς.* Id est, & phialas summis digitis sustineant, offerentes compotoribus commodè. Tamen si Cælius Rhodiginus libro 27. cap. item 27. inter poculorum genera etiam Dactylotum ponat, Alexandrum puto securus, ut sæpe aliàs, dicitque id intelligi digitorum formis per ambitum insigne, nullumque citat authorè. Veru[m] Athenæus d. libro 11. capit. 5. scribit Dactylotum poculi genus esse apud Iouem in Agamemnonem & Philemonem in Atticis nominibus, refertque Epimonem intelligere auritum utrinque poculum, in quod ex vtraque parte digitos diuidere possumus. Alios tamen arbitrari, quod formas habeat in circulum tanquam in digitos diuisas, vel quia quandam eminentiam habeat & cætera quæ sunt illis omnibus obuia.

^l *Guala.*] De his Gyalis poculis Philetas in Inordinatis, Parthenius libro 1. dictionum apud historicos quæsiturum Apud Athenæum lib. 11. cap. 5. Euripides *ἐν κρατῆρων γυάλοις.* Aliàs *γυαλον* significat concauitatem siue profunditatem apud Etym.

^m *Dynos.*] Dynos legendum est scilicet *δένος*. Is enim & inter pocula recensetur apud Athenæum vbi supra autoritate Dionysij Sinopei in Hémante, Cleantis Philosophi in lib. transumptionum Seleuci ex Medea Strattidis, Archedici in errante Philothe in Atticis.

ⁿ *Cyborium.*] Ciborium legendum est. Horat. Car. libro 2. Ode 7.

Oblivio lenia Massico

Ciboria exple:—

Vbi Acron & Porphyrius interpretes scribunt hæc esse folia colocasiorum, in quorum similitudinem facta poculo Ciboria eod. In nomine dicuntur. Alij tamen aliter. Porro Athenæus lib. 3. post princ. dicit Ciborium genus poculi esse. Aliud autem est apud Dioscoridem lib. 2. cap. 96. quo de faba Ægyptia loquitur, & Plinium lib. 21. c. 15. & aliud item apud ipsum Dioscoridem lib. 3.

^o *Cotyle.*] Pollux lib. 6. ca. 16. Athenæus d. lib. 11. c. 8. vbi declarat cuiusmodi id fuerit, & c. 9. ac 10. Idque apud Homerum reperitur lib. 15. Odyss.

πάγχομαι, αἶναν πὶς κοτύλῃ καὶ πύρρον ὀρέξῃ.

Vide autem Rhodiginum, & Lexicon Græcum. Ita autem dictum videtur à concauitate, nam cotyle dicitur quicquid cauum est. Et hinc Palladius rei rusticæ, thecas cotulas vocat.

^p *Encotyle.*] Vide hic Lexicon Græcum. Aliàs autem Encotyle lusus est genus, de quo infra eod. lib. cap. 21.

^q *Cadus.*] Pollux d. lib. 6. ca. 16. & Athenæus d. lib. 11. cap. 7. autoritate Simmiæ, Epigenis, Hedyli in Epigammatibus Clitarchi in linguis.

^r *Cadiscus.*] Pollux ibi. & Athenæus d. cap. 7. autoritate Philemonis, Anticlidis, & Stratonis Comici, vide item Commentaria Budæi.

^s *Tericlia.*] Pollux ibi, & Athenæus lib. 11. cap. 6. non semel, vbi declarat quid & vnde dicatur, idque multorum testimoniis. Cui adde Theophrastum in Plantarum historia, scribentem Thericlia pocula ex termintho tornari, ut à figlinis discernere non sit, eorumque primu[m] videri authorem Corinthium Thericlem figulum. De aliis autem multis poculorum generibus vide Athenæum & Pollucem supra locis hoc c. citatis, & præterea eundem Athenæum d. lib. 11. cap. 9. 11. 12. 14. 15. 16. 17. 18. 20. Macrobius li. 5. Satur. cap. 21. ex recensioribus Cælium Rhodiginum lib. 27. c. item 27.

^t *Quibus Dionysius.*] Athenæus d. c. 6. autoritate Pamphili Alexandrini.

^u *Pomponius.*] In l. & si non sunt. §. argento. ff. de aur. & arg. leg.

^x *Et licet Græci.*] Vide Pollucem vbi supra libro scilicet 6. cap. 16.

^y *Vlpianus.*] In l. si quis vinum. ff. eod. tit. de vino & oleo legat.

Exempla frugalitatis priscorum, & quàm parco victu contenti fuerint, & quando luxus primu[m] urbem inuasit.

CAPVT XI.

PRISCÆ frugalitatis & abstinentiæ, qua veteres vfi fuere, multa & magna nobis documenta sunt. Siquidem & vini vsus adeo ^a mulieribus interdictus fuit, ut vinum bibisse perinde esset, ac si in adulterio aut graui crimine deprehensa, capitali iudicio plectenda foret. Inoleuitque vsus, ut cognati affinesque mulieribus osculum ferrent : scilicet, an vinum bibissent, ut ^b ore explorarent. Idem ^c Massiliensibus & Milesiis, pluribusque Græcorum & Barbarorum

*Vini vsus
mulieribus
interdictus.*

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

^a *Mulieribus interdictus fuit.*] Dionysius Halicarnasseus lib. 2. Polybius lib. 6. Cicero in lib. de natura Deorum, & alij quos infra citabimus, & etiam diximus in nostris legibus Connubialibus l. 2.

^b *Ore explorarent.*] Plinius Catonis autoritate lib. 14. c. 13. Plutarchus in proble.

^c *Massiliensibus & Milesiis.*] Theophrastus & eius autoritate Alianus de varia historia lib. 10. c. 9. & Athenæus li. 10. c. 9.

d Tre-

Troglodyta. gentibus, apud quos hydropotæ fuere mulieres: nec mulieres modo, sed & viri abstemij. Apud ^d Troglodytas licet Reges mulsum bibant priuilegio honoris, vulgus tamen abstemium est, & aquam potat cum paliuro. ^e Quod & viris æquæ Romæ criminofum fuit, ad annum vsque trigesimum: ^f seruo verò interdictum penitus, nisi sacrorum causa solemnibus festisque diebus. Quem osculandi quotidianum vsus postea ^g Tiberius Cæsar edicto inhibuit. ^h Legimus Romulum vrbs conditorem, quod in conuiuio vinum non biberet, à conuiuiis increpitum. ⁱ Et Quintum Coponium, quod vini amphoram ei cuius suffragio magistratum petebat, dono dedisset, ambitus fuisse condemnatum. Proditurque memoriæ ^k Egnatius Metellus vxorem, quod vinum biberat, fuisse necasse. ^l Et Cneus Domitius mulierem, quæ visa est plus vini bibisse, quam valetudinis causa deceret, dote multasse. ^m Et matrona magna natu, quod clauis cellæ vinariæ resignasset, inedia mori coacta. ⁿ Lucius quoque Papyrius Imperator aduersus Samnites dimicaturus, victori Ioui pocillum mulsi pro re magna votum fecisse dicitur. Bibebant enim murinum aut passum, sapam aut defrutum, aliaque eius generis potu dulcia. ^o Adeoque eos qui se vino ingurgitarent, osos habebant, vt sequutis temporibus censores tanquam indignos qui honores & publica munera gererent, senatu amouerent, notaque & ignominia perstringerent. Indignū enim videbatur, illos qui ingenio temulento & marcido forent, quique libidinum maculis notarentur, ad rempublicam accedere, aut de publicis consultare. Quod etiā ^p Cretenses, Lacedæmonios, & Carthaginenses factitasse nouimus, qui militibus, ne efferos militia animos insolentiæ assuescerent, in omni militia vini potum interdixere ex ^q instituto Platonis, qui etiam magistratibus, donec in honore essent, vinum inhibuit. ^r Id quod penes Athenienses criminofum erat, quibus ebrius princeps morte multabatur. ^s Et Pittacus temulentos, si quid deliquissent, duplici pœna puniri curauit, vt formidine supplicij à vino promptius abstinerent. Quinetiam ^t Egyptiorum lex erat, vt certa vini subtaxata mensura Regi quotidianis ferculis daretur, vltra quam excedere non licebat, ne sui impositos, per occasionem & licentiam turpitudini & sordibus vacaret, sicut proditur de ^u Mossynæcis vltra Carambin flumen, qui Regem quem delegere, si quid prauè deliquisset, totius dici inedia multabant. ^x Apud Locreses Seleucus vinum vsque adeo auersatus fuit, vt etiam morbo affectis dari inhibuerit, cauitque vt qui vinum biberet, capite lueret. ^y Indi adeo abstemij fuere, vt nisi sacrorum causa, vinum bibere nulli fas foret: ^z quibus erat constitutum, vt si temulentum Regem mulier occidisset, hoc donaretur munere, vt successor nuberet. ^a Persarum quoque milites adeo abstemij traduntur, vt pane & aqua sæpius victitarint, panis condimentum & obsonium, famem esse dictitantes: quibus tamen semel annis singulis inebriari permissum erat. ^b Proditumque est, Scythas, cum inebriari

ANNOTATIONES.

^d *Troglodytas.*] Strabo libro 16. & Diodorus Siculus libro 4. cap. 3.

^e *Quod & viris.*] Aelianus & Athenæus locis nuper citatis. ^f *Seruo verò.*] Vide rei rusticæ scriptores. Vereor autem ne hic fuerit Alexāder memoria lapsus: neque enim tale quippiam de seruis comperimus, sed de mulieribus idem quod hic de seruis tradit Seruius enarrans illud Virgilij loquentis de Didone lib. 1. Æneid. ad fi.

Dixit, & in mensa laticum libauit honorem,

Primaq; libato summo tenuis attigit ore.

Et verecundiam, inquit, Regina ostendit & morem Romanum, nam apud maiores nostros fœminæ non utebantur vino, nisi sacrorum causa, certis diebus. Et idem iisdem verbis repetit Hieronymus de virginitate conseruanda, & ex eo Isidorus Etymologiarum lib. 20. cap. 3. Illud autem reperi apud Athenæum lib. 10. ca. 9. Seruos apud Romanos non bibisse vinum.

^g *Tiberius Cæsar.*] Suetonius in vita ipsius, cap. 34.

^h *Legimus Romulum.*] Vide Gellium lib. 11. c. 14. & Macrobius alicubi.

ⁱ *Et Quintum Coponium.*] Plinius libro 35. cap. 12.

^k *Egnatius Metellus.*] Idem Plinius lib. 14. c. 13.

^l *Et Cneus Domitius.*] In eodem loco.

^m *Et Matrona magna natu.*] Ibi autoritate Fabij Pictoris.

ⁿ *Lucius quoque Papyrius.*] Idem Plinius vbi supra, & Liuius 1. Dec. lib. 3.

^o *Adeoque eos.*] Hæc vsque ad versiculum. Quod etiam Cretenses, sunt Plutarchi in vita Ciceronis.

^p *Cretenses, Lacedæmonios, &c.*] Hic, ni fallor, falsus est Alexander existimans Platonem libro 2. de legibus ad fi. id de his tribus dixisse, quod de postremis tantum Carthaginensibus scilicet dixit, contrarium autem de prioribus, nempe se multò magis Carthaginensium legem, quam Cretensium & Lacedæmoniorum morem se probare, vt sci-

licet nunquam in castris Carthaginensis quispiam vinum gustare audeat, sed toto illo tempore aquam bibat: neque vsquam alibi id apud Cretenses aut Lacedæmonios obseruatum fuisse. At Carthaginensium eam legem fuisse præter Platonem tradidit Aristoteles Oeconomicorum lib. 1. cap. 5. Galenus & Eusebius præparationis Euangelicæ lib. 2. alias 12. cap. 17. Vide item in nostro repertorio in verbo, Vinum, & etiam in verbo, Aqua.

^q *Ex instituto Platonis.*] Vbi nuper citauimus. Et id quoque Salomon statuit Prouerb. c. 31.

^r *Id quod penes Athenienses.*] Diogenes Laërtius in Solone. ^s *Et Pittacus.*] Idem Laërtius in vita ipsius Pittaci, & longè ante Aristoteles lib. 2. polit. c. 10.

^t *Egyptiorum lex erat.*] Apud Diodorum Siculum lib. 2. ca. 3. vti & idem dicit de sacerdotibus.

^u *De Mossynæcis.*] Pomponius Mela lib. 1. c. 21. vbi Chalybes describit. At Nicolaus *ἡ δὲ ἰστορία* apud Stobæum cap. 42. tradit illos Regem suum si quid malè consulisset, fame necare.

^x *Apud Locreses.*] Aelianus de varia historia lib. 2. cap. 33. Scilicet eum qui vinum iniussu medici bibisset, capitali pœna plectendum. Cuius hæc verba sunt: *ἡ δὲ λοιπὴ τοῖς ἐπιζευφύοις ἐστὶν ἀκρατὸν ἐπεὶ μὴ ἀποστῇ αὐτὸς ἰατρὴν θεραπεύειν καὶ, δάνατος ἢ ζήμιον, ζαλευκὴν τὴν νόμον δίντος.* Ac idem quoque retulit Athenæus lib. 10. c. 9.

^y *Indi adeo.*] Strab. Onesicriti autoritate lib. 15. & Philostratus in vita Apolonij lib. 3. Contrà autem Moses sacerdotibus sacrificij tempore vino interdixit Leuiti. 10. & Num. 6.

^z *Quibus erat constitutum.*] Strabo d. lib. 15. sed alio loco. Neque enim licebat apud Indos Regem fieri ebrius, vt autoritate Ctesiae scribit Athenæus lib. 10. c. 11.

^a *Persarum quoque milites.*] Xenophon lib. 1. Pædiæ Cyri.

^b *Proditumque est, Scythas.*] Maximus Tyrius ser. 11. At Aristoteles

gaudeant, & abstemij sint: si quando ebrietatis dulcedine capi vellent, ne contra constitutum facerent, in igne coniectis herbis & fumo hausto, haud aliter quàm vino epoto, madidos fieri. ^e Quod de Thracibus traditur, qui epulantes, focos ambiunt, herbarum semine ignibus iniecto, cuius nidore capti, ebrios imitantur, & tanquam vino affecti temulenti iacent, sicut ^d nepenthes succo delibutis tristitiam discuti putarunt. ^e Babylonij quoque incenso arborum fructu, & fumo hausto, ita ebrij redduntur, ut tri- pudis & cantibus exultent. ^f Indos ferunt ex fructu arundinum quæ mel gignunt, aut vino ex dactylis, & atque Ægyptios potu è frugibus inebriari. Quinetiam ^h populum Romanum multa secula non pane, sed pulte victitasse: ⁱ pistorèsque per annos fere sexcentos usque ad Persicum bellum, nullos Romæ fuisse satis constat. ^k Fiebat enim puls ex aqua frumenti & fabarum aut hordei farina, ^l qua in sacris & obla- tionibus deorum pro victima adhibuere: ^m qui quidè pistorès tostum panem lautioribus coquere sole- bant, reliquæ multitudini far, ideo quod far pinsebat, pistorès dicti. Quippe cum veteribus ⁿ molarum nullus usus foret, sed fruges igne tostas in pilas coniectas pinserent: unde & ^o Pisones dictos volunt: id enim molarum instar erat. ^p Fuitque vetus mos, ut iidem essent coci & pistorès. Lapsis mox tempori- bus haud longo interuallo, panes facere, ^q opus fuit mulierum. Ante vero fruges cognitatas, ^r gentibus plurimis glandes fuere frumenti loco: sicut ^s pyra Argæis ^t & Tiryntiis, ficus ^u Atheniensibus, qui- bus ^x Cares adeo abundant, ut illis enutrient pecora: ^y milium Mæoticis & ^z lotometra, ex cuius se- mine ^a conficiunt panes: ^b Medis amygdalæ, ^c Ichthyophagis pisces, ^d Æthiopibus locustæ ^e &

Thracēs & Babylonios. Romanorū frugalitas: Pistorès. Pisones unde dicti. Panes mulierum. Glandes. Argæi. Tiryntiis. Athenien- ses. Cares. Mæotici. Medi. Ichthyophagi. Æthiopes.

ANNOTATIONES.

stoteles lib. politi. 3. cap. 7. scribit Scythas vinosos esse, quod & videri potest ex Platone libr. 11. de legibus. ubi & illud dicit illis studium esse, idque felix & pulchrum arbitrat, si vinum per vestes effuderint, quod & ex eo repetit Athenæus libr. 10. cap. 10. qui & de eorum vinositate loquitur etiam d. lib. 10. c. 8. & iterum lib. 11. c. 17.

^c Quod de Thracibus traditur.] Pomponius Mela libr. 2. cap. item 2. ubi vide interpretem. Solinus c. 15.

^d Sicut nepenthes succo.] Plinius libr. 25. cap. 1. & Homerus Odyss. lib. 2.

^e Babylonij.] Herodotus lib. 1. non multo ante si.

^f Indos ferunt.] Strabo lib. 15.

^g Atque Ægyptios.] Plinius lib. 14. cap. 22. eodemque ult. Athenæus Dipno. lib. 1. cap. 30. eodemque vlti. scribit Dionis Academici autoritate Ægyptios vinum ex hordeo factum bibere: sic autem eos hoc bibentes oblectari, ut canant, saltent & omnia faciant quæ temulenti facere solent. Et adde quod Leontius refert Barbaricum potum inebrian- di vim habentem è tritico & hordeo, atque etiam ex aque- na & olyris. Et hordeum inebriare satis affirmat Aristote- les in libello de Ebrietate, & Tacitus de moribus Germa- norum.

^h Populum Romanum.] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Plinius lib. 18. c. 8.

ⁱ Pistorèsq.] Idem Plinius eod. lib. 18. c. 11.

^k Fiebat enim puls.] Idem Plinius lib. 18. c. 8.

^l Quam in sacris.] Plinius d. lib. 18. c. 8.

^m Qui quidem pistorès.] Plinius d. lib. 18. ca. 11. Et vide quæ scripsimus in nostris Commentariis Nobilitatis c. 34.

ⁿ Molarum usus nullus foret.] De huiusmodi tamen molis versatilibus, transatilibus, Ovidius libro 6. Fastor. & libro 3. de arte amandi, & Iuuenalis saty. 8. & Plinius lib. 15. cap. 6. & lib. 36. c. 18. & Gellius lib. 3. ca. 3. ubi loquitur de tem- pore Plauti.

^o Unde & Pisones.] Plinius d. lib. 18. c. 3. Et vide supra lib. 1. c. 9. in princ.

^p Fuitque vetus mos.] Festus Pompeius lib. 3. Cocum, inquit, & pistorem apud antiquos eundem fuisse accepimus: citat- que in eam rem Neuium antiquum poetam.

^q Opus fuit mulierum.] Plinius d. lib. 18. c. 3.

^r Gentibus plurimis glandes.] Ut Arcadibus ex Æliano de varia historia lib. 3. cap. 39. & Pausanias libro 8. & in uni- uersum priscis hominibus, ut ait Plinius lib. 7. c. 56. ad prin. & lib. 16. in procemio. cap. 5. & Plutarchus in Coriolano, & Seruius in lib. 6. Aeneid. in eum locum,

Atq. umbrata gerunt ciuili tempora quercu.

Ubi hanc reddit rationem cur corona ciuilis quercea erat, uti & nos alibi quoque diximus. Hincque illud etiam ipsius Virgilij lib. 1. Georg.

Cum iam glandes, atq. arbusta sacra

Deficerent syluæ. —

Ubi vide Seruium interpretem unà cum aliis, & eundem in eclo. 1. Virgilij in princ. Atque etiā Iuuenalis saty. 6. in prin. loquentis de priscis ipsis hominibus,

Et sæpe horridior glandem ructante marito.

^s Sicut pyra Argæis.] Imo Appij, ex Aeliano ubi supra.

^t Et Tiryntiis.] Idem Aelianus ibi dicit syluestria pyra.

^u Ficus Atheniensibus.] In eodem loco. Nam ut & ipse scri- bit cap. præced. Athenis primum reperta est ficus.

^x Cares.] De quibus illud epigram. Græcum Palladis libro epigr. 2. ca. 17. quo indicatur Cyprios ficibus porcos alere. Id huiusmodi est,

Βρώματά μοι χοίρων σπιζομένων παρ' ἑθνης
ἐπ' ὧν, δι' ἀλίων, κυπρίων ἐρχομένων.

Etc. quæ sequuntur. De Caribus autem vide Galenum & reliquos medicos.

^y Milium Mæoticis.] Aelianus eo. c. 39. ubi & idem dicit de Sauromatis.

^z Lotometra] Herodotus lib. 2. & Plinius in uniuersum lo- quens de Ægyptiis li. 22. ca. 21. vide an & Herodotus etiam de omnibus loquatur.

^a Conficiunt panes.] Plinius ubi supra, & vide an Herodotus etiam dicat de Ægyptiis lib. 2.

^b Medis amygdala.] Strabo lib. 12. Ex malis siccis ac tritis massas conficiunt, ex amygdalis tostis panes. Hoc autem de iis qui septentrionalem & montanam Mediæ partem in- colunt, accipiendum est, cum cætera Mediæ regio summè opulenta sit.

^c Ichthyophagis pisces.] Herodotus lib. 3. Diodorus Siculus lib. 4. Strabo lib. 2. Diuus Hieronimus in Iouinianum lib. 2. Arrianus rer. gestarum Alexandri lib. 8. Nam & hinc ita di- cti sunt quod piscibus vescantur, tanquam dicas pisciuori. At eos Alexander vetuit piscibus viuere, ut scribit Plinius lib. 6. cap. 23. & Solinus cap. 67. Sed & his qui in Mæotide habitant, caro magnorum piscium sole siccata, & in pulue- rem usque contusa pro farre est, ut scribit Pomponius Me- la lib. 2. cap. 7. quo de mediterranei maris insulis differit. Et idem propemodum de tribus Babyloniorum familiis tra- dit Herodotus lib. 1. & de Oricis Plinius Clitarchi autho- ritate lib. 7. c. 2.

^d Æthiopibus locustæ.] Plinius ubi supra proximè, & rur- sus libro 6. capit. 30. Strabo qui non generaliter de om- nibus, sed de his qui Silli vocantur, libro. 16. & Solinus capit. 43. Sed & his adde Parthos iisdem vescentes ex Plinio libro 11. capit. 29. & Pandoros ex eod. d. libro 7. cap. 2. Et Orientales & Libyæ populos ex Diuo Hieronimo d. lib. 2. in Iouinianum. Cæterum Diuus Matthæus cap. 3. & Diuus Marcus cap. 1. scribunt Ioannem Baptistam locustis vesci solitum.

^e Et arundinum fructus.] Vide authores suprascriptos. Sicut etiam

Getuli.
Chelono-
phagi.
Persæ.
Carmani.
Babylonij.
Ægyptij.
Alani.
Nomades.
Indi.
Epicuri
frugalitas.

arundinum fructus, ^f Getulis ferina caro & pabulum pro pulmentario cessere, ^g Chelonophagis testudines, ^h cardamum vero Persis, ⁱ palmulæ autem Carmanis & ^k Babylonij. ^l Ægyptij ex loto diu victitarunt: Alani carnibus, non pane vescuntur. ^m Nomades & ⁿ Getarum pars, lacte. ^o Indis autem calistiæ semen cibarium fuit: ^p quorum reges oleribus & palmulis plerumque victum quæsiuerunt, ciborum affluentiam velut inuitamenta ignauia auersati. ^q Epicurus quoque summus voluptatis assertor, victu frugali & modesto contentus, aqua & polenta, aut pane hordeaceo victum quæsiuit, contraque paupertatem inuidum animum gessit, non quod voluptates aduersaretur, sed quod in tenui victu se plus voluptatis experiri aiebat: cuius rei argumentum est, quod oleribus & pomis ac vilibus cibis, quibus viuendum censuit, libros refarsit. Inter quos proditur ^r Philinus quidam tantæ abstinentiæ, vt nullo cibo nisi lacte victitarit, ^s & Moschus Antimolus sophista foliis caricis vesci solitus. ^t Pueris quoque & iuuenibus, vt verecondiores essent, in magistrorum & affinium conspectu foris cœnare: ^u viris autem, vt frugalitatis & parsimoniæ documenta darent, propalam cibum capere, consuetudo fuit, ^x torusque illis ex vluva palustri fiebat, aut stramento: hyemeque ad focum, æstate vero in propatulo & sub dio, neque ^y ultra nouem singulis lectis cœnitabant, illosque lautioribus vesci cibis non sinebant. ^z nam carnis aridæ, aut lardi pondo tria, & salsamentorum librâ quotidianis ferculis apponere criminofum erat. Siquis ultra apponeret, lege plectebatur. ^a C. Fannij

A N N O T A T I O N E S.

etiam Indi, vt prodit Ælianus vbi suprâ. Sed adde Æthiopum Macrobius, cibum esse carnem coctam, & lac potum ex Herodoto lib. 3.

^f *Getulis.*] Sallustius in Iugurtha. Africam initio habuere Getuli, & Libyes asperi incultique, quæ cibis erat caro ferina, atque humi pabulum, vti pecoribus.

^g *Chelonophagis testudines.*] Nam & hinc illis id nomen inditum est: Chelonophagus enim idem est ac si dicas testudinum comestor siue vorator. De his autem vide Strabonem lib. 16.

^h *Cardamum vero Persis.*] Ælianus lib. 3. c. 30. dicit Therebinthum & Nasturtium. Videndum autem num idem sit, numque hic legendum potius sit, Cardamomum.

ⁱ *Palmule autem Carmanis.*] Ælianus quoque vbi suprâ.

^k *Et Babylonij.*] Strabo lib. 15. qui & ipse eodem loco non multo post princ. tradit eosdem Babylonios vespertilionibus vesci, vti & Borsippeos.

^l *Ægyptij ex loto.*] Herodotus libro 2. & Diodorus Siculus cap. 3. post princ. Verum idem libro 2. cap. 1. etiam post princ. tradit ipsis Ægyptiis victum fuisse herbas, ac palustres caules, radicisque quas gustu experti comprobassent, imprimisque herbam agrosim dictam. Et non multo post dicit, Post quædam sæcula aliis fructibus vsos fuisse, in quibus panis erat ex loto factus. At Hecataeus, & ex eo Athenæus libro 10. cap. 2. scribunt Ægyptios panis esse voraces, quippe qui cyllastas edant, hordeumque in potum conterant.

^m *Nomades.*] Columella libro 7. capit. 2. Plinius libro 6. capit. 28. & capite 30. & Pomponius Mela libro 1. capit. 8. Sed & ipsi equinis carnibus vesciebatur ex Pausania libro 1.

ⁿ *Et Getarum pars.*] Columella vbi suprâ. Cuius hæc verba sunt, Ex lacte Nomadum Getarumque plurimi γαλακτοπύται dicuntur.

^o *Indis autem.*] Herodotus lib. 3. non Calistiæ sed Calandix semine (vide Græcum, item Philostratum & Dioscoridem.) Sed & hi harundinum fructibus vesciebantur, vt suprâ etiam ex Æliano, Arrianus autem lib. 8. Gestorum Alexandri scribit antiquos Indos arborum foliis vesci solitos, Talaque id genus arboris vocare, circa summitates pingue quiddam in palmarum modum gignere. Carnes quarundam ferarum iis cibum fuisse, & eas quidem crudas antequam eorum fines fuisset ingressus. Sed & postea tradit Sophistas Indorum vesci foliis & fructibus quarundam arborum, quæ prædulcia sunt, & multum nutrimenti non secus ac palmarum caricæ afferunt. Et quod de carnibus crudis dicit, idem antè dixerat de Indis quos Padeos vocat. Herodotus lib. 2. illos crudis piscibus vesci scribit. At Strabo libro 16. tradit cibum Indorum magna ex parte Orizum esse sorbilem. Herodotus quoque vbi suprâ de his in vniuersum loquens, dicit eos herba victitare, esseque eis semen quod-

dâ milij instar, sua sponte nascens è terra in suo calyce, quod cum ipso calyce lectum coquunt & edunt.

^p *Quorum Reges.*] Vide Philostratum. Sed & his adde Troglodytas vesci sanguine admixto lacte. Straboni lib. 15. & serpentibus Plinio lib. 5. cap. 8. vbi & Candacas, qui ob id Ophiophagi dicuntur Pomponio Melæ lib. 3. cap. 9. & Plinio lib. 6. ca. 29. Et aliquando Lacedæmonios, quos & ob id Pythia vocauit ὀφιοδείους. Aristoteli, si is est, in mirabilibus auscultationibus cap. 24. Borsippeos vespertilionibus, vt iam diximus, atque etiam Chalibes Straboni lib. 16. post princip. Hos qui Rhinoceram ciuitatem habitant, coturnicibus Diodoro Siculo lib. 2. cap. 1. in fi. Scythas carnibus humanis, qui ob id ἀνθρωποφάγοι dicuntur Straboni lib. 4. & Pomponio Melæ lib. 3. cap. 6. vbi Britanniam describit. Vti etiam Scotos Diuo Hieronimo lib. 2. in Iouinianum, quo loco scribit etiam Arabes & Sarracenos Camelorum lacte & carnibus viuere. Phryges & Ponticos vermibus albis & obesis, qui nigello capite sunt, & nascuntur in lignorum carie, quos Cossos appellant. Syros Crocodilis terrenis. Afros lacertis viridibus. Nomades, Troglodytas, Scythas, Hunnos semicrudis carnibus. Quados, Vuandalos equorum ac vulpium carnibus. Hæc ibi. Thraces qui Strymona habitant, tribulorum nucleo, quo panem conficiebant prædulcem, & qui contrahit ventrem Plinio li. 4. c. 13. Parthos cicadis eidem lib. 11. c. 26.

^q *Epicurus.*] Laërtius in vita illius, Dioclis & aliorum auctoritate, Ælianus de varia historia lib. 4. Hincque illud Iuuenalis saty. 14.

Quantum Epicure tibi paruis sufficit in hortis.

^r *Philinus.*] Aristoteles & Philostratus, & eorum auctoritate Athenæus lib. 2. c. item 2.

^s *Moschus.*] Hic aberrauit Alexander. Nam Moschus & Anchimolus (sic enim scribendum est) diuersi fuere, quos Hegesander Delphus, & ex eo Athenæus quo loco nuper citauimus dicunt semper dum vixerunt aquam bibisse, solasque ficus edisse, fuisse tamen robustis corporibus. Adde Protagoram, dum Ialysum pingeret, madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent & sitim, ne sensus nimia dulcedine obstruerent, ex Plinio lib. 35. c. 10.

^t *Pueris quoque & iuuenibus.*] Plutarchus probl. c. 32.

^u *Viris autem.*] Valerius Max. lib. 2. ca. 1.

^x *Torusque illis &c.*] Plutarchus in vita Lycurgi.

^y *Neque ultra nouem.*] Gellius lib. 13. cap. 11. Macrobius lib. 1. Satur. c. 7. ambo Varronis auctoritate, & dicemus quoque infra lib. 5. c. 22.

^z *Nam carnis arida.*] Macrobius lib. 3. Saturn. c. 17. & non nihil Gellius lib. 2. c. 24.

^a *C. Fannij.*] Plinius libro 10. cap. 50. Gellius libro 2. cap. 24. Legis autem Fannix meminuit Athenæus li. 6. cap. 8. eodemque vlt. quæ prohibebat ne plures conuiuæ externi quam tres adhiberentur, idque quinquies tantum singulis mensibus

consulis lege ante tertium Punicum bellum introductum est, ne quid volucrum præter vnam gallinam, quæ altilis non esset, apponeretur: ^b utque modus cœnarum luxuria non diffunderet, singulis diebus præterquam Saturnalibus, & Romanorū ludis, vel plebeiis, denos asses, qui domesticis cœnis impenderentur præfinit. ^c Tantæque frugalitatis fuere, ut mensam quamvis parcam, omnino vacuum tolli non sinerent: sed ad cohibendum appetitum semper aliquid reliquiarum, quod postera die cœnam iuaret, superesse voluerunt. Quumque & mel initio conuiuij ministrari, in ^d secundis vero mensis poma simul & mel dari consuevere. Quam victus parsimoniam ^e Athenis quoque seruari tradiderunt. ^f Nam Dioscuris in Prytaneo prandium parabatur: in quo nisi oliuæ, caseus & porrum dabatur obsonium. ^g & à Platone in lautissimis cœnis, sal, oliuæ, caseus, porrum, atque olera tantum ex agris iubentur apponi. ^h Ac festis diebus pueri modesti, cum verecunda grauitate, maiorum laudes carmine decantare, grandioresque natu summo obsequio vereri, illósque à conuiuiis domum reducere solebant, militiæ & colendis agris adeo intenti, ut ⁱ illustria inde cognomenta ferrent: ^k agrumque malè colere, aut minus arare quàm verrere, censoria nota putabatur. Cùmque octo dies cultura agrorum impenderent, nonum vrbaniis rebus & ^l nundinis destinarent: tametsi priori æuo, frequentiores Romanis nundinas, & tertio quoque die ^m mercatu frequenti nonnulli conuenisse dicant. ⁿ Q. Cincinnatus ab aratro ad dictaturam vocatus, postquam domitis hostibus triumphans urbem iniit, licet non ex imperij maiestate, aratrum tamen sumere, & agrum colere non dubitauit. ^o Curius Dentatus cum à Samnitum legatis adiretur, rapa sibi parare obsonium inuentus est, cui ^p duos calones in castris fuisse asserunt, cum summam imperij gereret. ^q M. verò Antonio consulari V I I I. seruos, ^r Carboni V I I. & ^s M. Catoni cum in Hispaniam consul duceret, I I I. solum ministrasse. ^t Fertur quoque Ælius Catus consul, cum in fœtilibus cœnaret, legatos Ætolorum vasa aurea offerentes reputasse. ^u Atque Epitus poëta, qui primus Latinorum heroica attigit, adeo victu fuisse tenui, ut in Auentino domuncula & vnius ancillæ ministerio contentus fuerit: nec tamen id sibi turpe quiscquam aut

Lex
Fannia.
Saturnalia.

Ratio ad-
ministranda
mense.
Dioscuri.
Cœna Pla-
tonica.

Agricultu-
ra apud ve-
teres.

Frugalita-
tis exempla
apud Ro-
manos.

A N N O T A T I O N E S.

sibus facere licebat. Prohibebátque obsonium pluris emere duabus drachmis cum dimidia. Atque carnis fumigatæ quindecim talenta absumere concessit, tum quæcunq; olera fert tellus.

^b *Utiq; modus.* Gellius d. lib. 2. c. 24.

^c *Tantæque frugalitatis fuere.* Hæc sunt Plutarchi probl. c. 64.

^d *In secundis vero mensis.* Et hic quoque eodem loco.

^e *Athenis.* Quod probat exemplis seq.

^f *Nam Dioscuris.* Erant autem Dioscuri Castor & Pollux, quibus tale prandium parabatur. Athenæus Dipnosoph. lib. 4. cap. 3.

^g *Et à Platone.* Libr. 2. de Repub. hoc etiam refert Athenæus lib. 4. cap. 3.

^h *Ac festis diebus.* Ad Romanos redit. Id autem est Catonis in Originibus. & ex eo Ciceronis lib. 1. Thusc. q. post princ. Solitos, inquit, esse in epulis canere conuiuias ad tribicinem de clarorum virorum virtutibus.

ⁱ *Illustria cognomenta inde ferrent.* Id videre potes lib. 1. cap. 9. post princ. & lib. 2. cap. 11. etiam post princ. Sed nescio quid hæc res & aliæ non pauca quæ sequuntur ad id caput pertineant.

^k *Agrumque malè colere.* Plinius lib. 18. cap. 3. & c. 6. ex quo intelliges hic non vertere, sed verrere legendū esse. & Gellius lib. 4. cap. 12.

^l *Nundinis.* Dionys. Halicarn. lib. 2. & iterum lib. 7. & Plutarchus in Coriolano, & probl. cap. 40. & Macrobius lib. 1. Saturn. c. 16. & Columella in præf. lib. 1. Cuius verba quia maximè huc spectant, ducimus subscribenda. Nundinarum etiam conuentus manifestum est propterea vsurpatos, ut nouis tantummodò diebus vrbaniæ res agerentur, reliquis administrarentur rusticæ.

^m *Mercatu frequenti.* Liuius 1. Decad. lib. 1. Tullus ad Feroniæ fanum mercatu frequenti negotiatores Romanos comprehensos quærebatur.

ⁿ *Q. Cincinnatus.* Liuius 1. Decad. lib. 3. & Columella vbi suprâ, & Dionysius Halicarn. lib. 10. Plinius, aut quisquis is est, de viris illustribus cap. 17.

^o *Curius Dentatus.* Plin. lib. 19. c. 5. & Plutarch. in Catone Censorio, non longè à prin. Megacles in lib. de viris illustr. & ex eo Athenæus lib. 10. c. 3. vbi pro Samnitibus Sabinis dicit, & vide Valerium Maximum li. 4. c. 3. vbi de M. Curio, & Senecam in lib. de consolatione ad Albinam matrem. Et

huc quoque pertinet illud Iuuenalis saty. 11.

Hæc olim noster iam luxuriosa senatus

Cœna fuit, Curius paruo quæ legerat horto

Ipse focus breuib; ponebat oluscula, &c.

^p *Cui duos calones.* Apuleius Apologia 1. vbi subdit pauciores cum seruos habuisse quàm triumphos. Is enim de Sabinis, Samnitibus & Pyrrho triumphauit.

^q *M. verò Antonio.* Apuleius in eod. loco.

^r *Carboni.* Idem in eod. loco.

^s *Et M. Catoni.* Idem ibi. Et præterea Valerius Maximus lib. 4. c. 3. Plutarchus autem in vita illius scribit eum in castris 5. seruos habuisse. Is autem fuit ille Censorius omnium primus. At Catonem Uticensem tunc Tribunum militum proficiscentem in Macedoniam X V. serui secuti sunt, ut tradit ipse Plutarch. in vita illius. Sed adde quod Scipio Africanus à senatu missus, ut res, imperiæq; totius orbis componeret, quinque domesticos tantum secum duxit, ac vno mortuo in itinere, domum scripsit, ut alius sibi in locum illius mitteretur; ut autoritate Polybij & Posidonij testatur Athenæus, & vbi subdit autoritate etiam Coter, qui tunc secundum locum in castris obtinebat, in suo Commentario de Repub. Rom. quod Iulius Cæsar, qui primus omnium in insulas Britannicas cum mille scaphis penetrauit, tres domesticos secum duxit. Sed quod ad Scipionem pertinet, Plinius Secundus, si is est, de viris illustribus scribit P. Scipionem Æmylium (is est qui & Africanus inferior dictus est) ad Reges ad eundem missum duos secum præter eum seruos duxisse.

^t *Fertur quoque Ælius Catus.* Plinius lib. 33. cap. 11. & Valerius Maximus qui hunc vocat Q. Tiberonem Catelium lib. 4. cap. 3.

^u *Atque Epitus poëta.* Hic manifestus error est vel Alexandri, vel Librarij, quod magis crediderim: nam Ennius legendum est, non Epitus ex Eusebio Chronographo in Olymp. 134. vbi ita scribitur ex interpretatione Diui Hieronymi, Q. Ennius poëta nascitur, qui à Catone Quæstore Romam translatus habitauit in monte Auentino, parco admodum sumptu contentus & vnius ancillæ ministerio. Et idem propemodum scribit Eutropius de gestis Roma. lib. 2. c. 3. ad fi. Vide autem Paulum Orosium vbi de Scipione vel Catone loquitur.

^x *Quod Æliorum familiam.* Valerius Max. lib. 4. c. item 4.

Y

& Plu

*Paternalis
paupertatis
conseruatio.
Exempla fru-
galitatis a-
pud Græcos.*

dedecori putauit: siquidem paupertas tunc solida laus censebatur, & vera virtus. Quam rem æstimare licet, quod ^x Æliorum familiam, & ^y Tuberorum, quum decem & septem eiusdem cognominis forent, modicis ædibus cum vxoribus & liberis eosdem lares incoluisse, eundemque agrum Veiætanum arasse, exque eius fructu victitasse legimus. Modumque agrorum ^z ultra septem iugera excedere, ^a aut denas argenti libras viro triumphali in suppellectili esse, perniciosum erat. ^b Intra bina enim iugera possidere satis visum, ita ut ^c decem millia grauis æris, maximas putarent diuitias. Quinetiam adeo parci fuere & tenues, ut non minus crimini darent, indomitas cupiditates non refrenasse, aut paternam non seruasse paupertatem, quam ingentes maiorum facultates largitionibus abligurisse: multique ^d oleribus leguminibusque contenti, absque esu carnum sæpe victitarint, documenta frugalitatis & abstinentiæ insignem memoriam posteritati exhibentes. ^e Quam etiam Græcis solida laudis & veræ commendationis fuisse multi adnotarunt. ^f Legimus Thebanum Epaminundam tot victoriis clarum Imperatorem, adeo diuitiarum abstinentissimum, ut vnica veste contentus, siquando vetustate collapsam refarcire opus foret, domi clausum se teneret, & quem Thebani publica impensa & ære collato ob inopiam extulerunt. ^h Aristides se magis gloriari paupertate publice testabatur, quam reliqui diuitiis. ⁱ Hippias quoque philosophus Elæus, ad id inopiæ deuenit, ut vestem, annulum, crepidas & foccos, quæque cultui erant necessaria, ne quid temporis deperiret, suis manibus elaboraret. ^k De Lamacho fertur, quoties ab Atheniensibus dux creabatur, pro pallio & crepidis mutuum ab amicis pecuniam sumere, quum vnde compararet non esset. ^l Crates, ^m Diogenes & Antisthenes, alique produntur philosophi, abiectis diuitiis, ⁿ pera & baculo contenti vixisse. ^o Phocion, ^p Pelopidas, ^q Socrates atque ^r Ephialtes, pauperissimi & in cultu tenuissimo vivere, omnium tamen optimi atque iustissimi. Adeoque luxuriam & molliorem cultum detestati fuere, ^s ut Thebis columna in templo statuta fuerit, in qua diræ execrationes in Regem Menin, qui molliorem vitæ cultum

ANNOTATIONES.

& Plutarchus in vita Pauli Æmylij.

^y *Et Tuberorum.*] Vide num Plutarchus de his quoque dicat, Valerius vbi supra loquens de Ælio Tubero genere Pauli Æmylij, & Seneca epist. ad Lucilium lib. 15. epist. ult. in fin. Tuberone ligneos lectos cum in publicum sternerentur, hædināsque pro stragulis pelles, & antè ipsius Iouis cellam proposita comminus, vasa fictilia. Et iterum lib. 16. epist. eiusdem 3. Tubero paupertatem se dignam & capitolio indicauit, cum fictilibus in publica cœna usus ostendit hominem his debere esse contentum, quibus Diæ etiam nunc vterentur.

^z *Ultra septem iugera.*] Illud autem certum est Curium illum Dentatum domitis Sabinis accepisse ex captiuo agro qui viritim diuidebatur, septem tantum iugera ex Columella, in præfatione lib. 1.

^a *Aut denas argenti libras.*] Plinius lib. 18. cap. 3. Præcipiebant, ait, ista, qui triumphali denas argenti libras in suppellectili crimini dabant.

^b *Intra bina enim iugera.*] Id intelligendum secundum ea quæ scribit Liuius 1. Decad. lib. 6. ut scilicet bina iugera singulis ex plebe, patriciis verò non nisi quingenta habere liceret. Et de quingentis vide etiam Valerium Maximum li. 8. c. 6. Columellam lib. 1. rei rusticæ c. 3. Plinium lib. 18. c. 3. & alterum Plinium, aut quisquis is fuit, in lib. de viris illustrib. vbi de Licinio Stolone. Plutarchum in Camillo, atque etiam in Tiberio Graccho, & quæ nos scripsimus in l. si vnquam. in præfatione num. 22. incip. Cæterum, ad fi.

^c *Decem millia grauis æris.*] Vide Plinium & alios loquentes de ære graui. Et Budæum de Assè. Ut mirum videri possit quod M. Posthumus tribunus militum ob rem male gestam in Veios, decem millibus æris grauis damnatus fuit, ut tradit Liuius 1. Decad. lib. 4. & alij plerique quos tibi designabo lib. 4. c. 15.

^d *Multique oleribus.*] Apponebantur Heroibus comedentibus olera etiam, authore Athenæo Dipnosoph. lib. 1. cap. 21. qui ait etiam harum rerum usum antiquiorem quam res Troianas fuisse.

^e *Quam etiam Græcis.*] Quod probat exemplis sequentibus.

^f *Thebanum Epaminundam.*] Ælianus de varia historia lib. 2. c. 5. & lib. 5. c. item 5. & lib. 12. Apuleius autem Apologia 1. dicit paupertatem in Epaminunda fuisse strenuam. Vide item Athenæum lib. 10. c. 3. post princ.

^g *Quem Thebani.*] Plutarchus in Fabio Max. ad fin. Iustinus lib. 6. Idemque de Valerio Publicola Regum exactore, & Menenio Agrippa populi reconciliatore tradit Apuleius d. Apologia 1. Vide item Valerium Max.

^h *Aristides.*] Et de eius paupertate Apuleius vbi supra, vbi dicit paupertatem in eo iustam fuisse. Philostratus in vita Apollonij lib. 6. Aelianus variæ historiæ lib. 2. & 11. Athenæus lib. 10. c. 3. post princ.

ⁱ *Hippias.*] Cicero lib. 3. de Orat. Quintilianus lib. 8. cap. 6. Apuleius lib. 2. Floridorum, vbi id non paupertati, sed ingenio ipsius ascribit. Alter verò Hippias purpureis utebatur vestibus, apud Aelianum de varia historia lib. 12.

^k *De Lamacho.*] Plutarchus in vita Niciæ, & in Politicis. Aelianus item lib. 2.

^l *Crates.*] Laërtius in vita illius.

^m *Diogenes.*] Idem quoque in vita illius.

ⁿ *Pera & baculo.*] Ea enim erant insignia eorum ex Aelianis vbi supra.

^o *Phocion.*] Probus Æmylius & Plutarchus, vterque in vita illius. Aelianus de varia historia lib. 2. & 11. Apuleius d. Apolog. 1. vbi dicit eius paupertatem fuisse benignam.

^p *Pelopidas.*] Aelianus d. lib. 2. 11. & 13.

^q *Socrates.*] Aelianus d. lib. 2. Plutarchus in commentario, quo pacto se quispiam circa virtutem sentiat profecisse, nō multò ante fin. Apuleius d. Apollo. vbi ipsius paupertatem sapientem appellat. Gellius autem lib. 2. cap. 1. scribit ipsum Socratem temperantia tanta fuisse, ut omnia ferè vitæ suæ tempora valetudine inoffensa fuerit, neque in illa magna Atheniensium pestilentia communi omnium clade obnoxius fuerit.

^r *Ephialtes.*] Aelianus d. lib. 2. & 11. Sed adde superioribus C. Fabricium, C. Scipionem, Manium, de quo supra, adeo pauperes fuisse, ut eorum filia de publico ob paupertatem dotibus dotata fuerint, ferentes ad maritos gloriam domesticam, & pecuniam publicam, ut scribit Apuleius d. Apolog. 1. & præterea Valerius Max. lib. 4. c. 4. vbi de paupertate agit. Et Attilium Regulum, cuius agellus ob similem penuriam pecunia publica cultus, ut & ipse Apuleius subdit (vbi cōsule Græcum.) Et Paulum Æmylium, qui Hispaniam & Macedoniam subegit, quo mortuo vix ex auctione bonorum eius redactum est, vnde vxori dos redderetur, teste Iulio Floro epi. Liuij lib. 46.

^s *Ut Thebis.*] Sed paulò aliter Diodorus Siculus c. 1.

Postea

inuenit, continebantur. ^t Postea paulatim frugales mores defluxere, paupertasque probro haberi cepit: luxuriaeque peregrinae inuictum malum ad effeminandos animos, ab exercitu Asiatico in urbem primum inuectae, mores infecerunt: sicut aurum Persicum, fugato Mardonio Atheniensium animos labefactauit, & dira tabe infecit. Inde illecebrae libidinum, & rerum secundarum luxus, in omnem licentiam grassati. ^u Primiq; Iones, vnguenti coronarumque & secundae mensae consuetudinem inuenere: Tum vestis stragula, ^x mensaeq; ac citharae eburneis pedibus insidentes, inestimabili censu comparatae; epulaeque lautiores, & praeter epulas psalteria, ludiones, & alia conuiuialis oblectamenta inuenta sunt. ^y Hinc peregrina obsonia remotorumque litorum pisces, & magno censu comparatae dapes, ferculaque sestertium millies aestimata, & gulae nouissima irritamenta, aliaque exquisitissima condimenta, & ventris prodigia inuenta sunt, ut nisi quis illa apponeret, sordidus & parum lautus haberetur. Adeoque luxus excreuit, & eo processit luxuria, affluentibus diuitiarum copiis, ut obsonia lautiora, maioresque epularum sumptus, & magnas effusiones edicto coercere, & luxuriosos apparatus pluribus legibus inhibere necesse fuerit. ^z Hinc Fannia, Orchia, Didia, Oppia, Cornelia, Ancia & Iulia, leges ad cohibendam luxuriam victus vestitusque, & cenarum immodicos sumptus, latae sunt. ^a Hinc censorum edictis, vulua, vertina, abdomina, & ^b glires, epulis & conuiuialis inhibita. ^c Quod & Lycurgum factitasse nouimus, qui conuiuiorum apparatus & mensas lautiores velut cupiditatum inuitamenta sanctionibus inhibuit: saepiusque abrogatis legibus nouae postea editae fuere. ^d Et quamuis Antiocho Rege victo, P. Licinius Crassus & Iulius Caesar censores, nequis vnguenta exotica venderet, poenis inhibuerint, exemplo ^e Lacedaemoniorum qui vnguentarios urbe exegere: & quamuis ^f M. Antonius, & L. Flaccus, quod legem de coercendis epularum sumptibus antea latam, Duro-nius tribunus plebis abrogasset, senatu eum amouerint: tamen ^g Q. Aelius Tubero praetura deiectus fuit, & despectui habitus, quod in funere Africani populum Romanum publico epulo haedinis pel-libus & testis Samiis, ac lectis ligneis exceperet, quod incultam parsimoniam in rebus publicis non exhorruisset. ^h Sicut de Cleomene fertur, qui amicorum cuidam subiratus fuit, quod hospites iure nigro & pane igni durato, Laconico more ad epulas admisisset. ⁱ Licet Cato senior quod pellibus haedinis in publico epulo pro stragulis usus esset, non mediocrem laudem tulerit, quod frugales mores & continentissimos exemplo iuuaret. ^k Fertur tamen Tiberius Caesar, quum de coercendo luxu legem ferre vellet, nec coerceri immodicos sumptus videret posset, satius duxisse omittere quod assequi nequiret, quam tentare turpiter quod postea non efficeret. Sisti deinde res non potuit, quo minus tacito consensu destitutis moribus, sumptuariae omnes leges abrogatae ^l fuerint, quum nullus esset sumptibus modus, luxusque & ignauia nullis praescriptis finibus, in voraginem & gurgitem vitiorum ad nefas omne usque adeo processerint, ut diuina & humana prophanarint, populoque simul & plebe grauem perniciem attulerint.

Vnde corru-
pti mores
primum.

Leges ad co-
hibendam
luxuriam.

Vnguentarij
a Laceda-
monijs ele-
cti.

Leges sum-
ptuariae pau-
latim abro-
gate.

A N N O T A T I O N E S.

^t Postea paulatim.] Plinius lib. 33. c. 11. & libr. 34. c. 7. & ante illum Liuius 4. Decad. lib. 9. non multo post princ.

^u Primiq; Iones.] Valerius Max. lib. 2. c. 1.

^x Mensaeq; ac citharae eburneis.] Iuuenalis saty. 11.

Putere videntur

Unguenta atque rosa, latos nisi sustinet orbis

Grande ebur.

Et infra lib. 5. cap. 21. num. 17.

^y Hinc peregrina obsonia.] Quod ex sequentibus satis probat.

^z Hinc Fannia, Orchia, &c.] De his legibus Gellius libr. 2. c. 24. & Macrobius lib. 3. Satur. c. 17. Praeterea de Fannia Athenaeus lib. 6. c. vlt. vbi supra diximus.

^a Hinc censorum edictis, vulua.] De his tribus prohibitis testis est Plin. lib. 8. ca. 51. vbi & ipse addit glandia, testiculos, fyncipita. Sed & de glandiis idem author lib. 36. c. 1.

^b Et glires.] Idem Plinius lib. 8. c. 57. vbi & idem dicit de cochylis, & auibus ex alio orbe conuectis. Sed & de ipsis gli-ribus idem quoque Plinius lib. 36. c. 1.

^c Quod & Lycurgum.] Plutarchus in vita illius.

^d Et quamuis Antiocho.] Id ex Plinio est lib. 13. c. 3. & Solino c. 48. aut aliorum computatione 58.

^e Lacedaemoniorum.] Seneca lib. 4. Naturalium quaestionum non longe ante fi.

^f Et quamuis M. Antonius.] Valerius Maximus lib. 3. c. 4.

^g Q. Aelius Tubero.] Idem Valerius lib. 7. c. 5. post princ.

^h Sicut de Cleomene.] Plutarch. in vita illius.

ⁱ Licet Cato senior.] Vide Plutarchum in vita illius.

^k Fertur Tiberius.] Tacitus lib. 2. Vide item Suetonium.

^l Leges abrogatae fuerint.] Ammianus Marcellinus. Plinius li. 10. c. 50. super istis legibus sumptuariis.

Quae sint pure & lectae hostiae in deorum sacrificiis, & quae victimae quibus diis dicatae fuerint.

C A P V T XII.

IN ^a sacrificiis deorum fuit pontificalis observatio, ut duobus hostiarum generibus diis sacra fiant: vno, in quo cum litabatur, voluntas Dei per exta exquirebatur: altero, in quo sola anima

Duo hostia-
rum genera.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. XII.

^a IN sacrificiis.] Haec usque ad clausulam, Haec frequentes, sunt Macrobij libr. 3. cap. 5. vbi ea purgat ex Virgilio (vide loca Virgilij & ibi Seruium.) Plutarchus autem in Romulo loquens de Natali die urbis Romae, quem festum

agebant Romani, tradit ab initio nihil animatum ad sacrificia adhibere solitos, aestimantes diem ipsum patriae origini consecratum, purum & sine sanguine conseruari debere.

*Lectæ ho-
stia.*

*Sacrificium
à Numa co-
stitutum.*

*Fornacalia.
Græci.
Crithologus.*

*Quirinalia.
Sue cuique
deorum vi-
ctima & sa-
cra.*

Iup. prodigialis.

Deo consecratur, quæ hostia animalis dicta. ^b Hæ frequentes fuere: ouis, sus, capra, bos, gallina, & anser: ^c quas cum immolabant, nisi puræ essent & lectæ, ad rem diuinam non proficere putabant. ^d Fuitque opinio, potius ex hœdis & agnis, quia mites sunt, quàm ex gallinaceis, suibus & tauris, quoniam animo abundant, deos consuli, & futura prænosci. ^e Ideo ouili pecoris hostiam non ab amplitudine, sed quia animi est placidioris, pontifices maximam duxerunt. ^f Lectæ autem dicuntur hostiæ, maiores & vberius depastæ, quæ ^g claudæ, morbosæ, aut vitiosæ non sunt, (quia pernoscere, nisi ex sana victima, futura non possunt) ^h quæve fixam aurem, vel ⁱ caudam aculeatam, ^k aut linguam nigram non habent. ^l Numa Pompilius deos fruge coli, & mola salsa supplicari instituit, ^m quam molam ex farre, sale & aqua composuit, ⁿ sine qua nullum sacrificium ratum fieri censuit. ^o Atque id far, nisi totum esset, ad rem diuinam non esse purum statuit. ^p Ideo Fornacalia & religiosos dies, ac ferias quibus far in fornacibus torrebant, seruari iussit. ^q Græci vero non far, sed hordei primitias, libumque & placentas ex hordeo diis offerri, hordeumque sale inspersum, in primis aræ infundi satius duxere, sine quo, saluis cæremoniis, nullum sacrum fieri poterat, illique qui primitias eiusmodi colligebat, crithologo dixere nomen. ^r In quibus Fornacalibus qui non fuerant feriat, quique in sua tribu, ut erat constitutum, sacrum non fecisset, in Quirinalibus sacrificio expiare cogebatur: idcirco Quirinalia ^s stultorum ferias dixerunt. ^t Atque omnibus ferè diis suæ victimæ, & sua sacra constituta sunt, quæ præterire & transgredi non erat fas. ^u Namque aliena hostia diis non placantur. Quippe Ioui tauro, verre & ariete sacra facere non licet: quia soli Neptuno, ^x Apollini & Marti taurus immolatur. ^y tametsi flaminis vxor omnibus nundinis Ioui arietem mactet, & ^z triumphi die Ioui taurus hostia dicata sit. Et apud Homerum Vlysses immolauit Ioui arietem. ^a Iupiter vero prodigialis mola salsa & thure placat.

ANNOTATIONES.

^b *Hæ frequentes fuere.*] Gyrardus nullo quoque authore citato Syntag. 17.

^c *Quas cum immolabant.*] Idem quoque Gyrardus eod. loco.
^d *Fuitque opinio.*]
^e *Ideo ouili pecoris.*]

^f *Lectæ autem dicuntur hostiæ.*] Donatus in Hecyram Terentij.

^g *Quæ claudæ.*] Plinius lib. 8. c. 45. ad fi.

^h *Quæve fixam aurem.*]
ⁱ *Vel caudam aculeatam.*] De his tribus Seruius in eum
^k *Aut linguam nigram.*] locum 6. Æneid.

Lectas de more bidentes.

^l *Numa Pompilius.*] Plinius lib. 2. c. 2. Sed & eundem vide in prologo, & lib. 3. c. 7. & ad id quod de sale dicitur spectat illud Virgilij quod statim citabimus in seq.

^m *Quam molam.*] Plinius d. lib. 18. c. 2. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Seruius 4. Æneid. in eum locum,

Ipsa mola manibusq. pijs. —

Hincque illud Ouidij lib. 1. Fastor. de eo loquentis:

Aniè deos homini quod conciliare valeret,

Far erat, & puri lucida mica salis.

Et illud quoque Tibulli lib. 3. eleg. 4. non longè à princ.

— *Omnia noctis*

Farre pio placant, & saliente sale.

Hucque spectat illud Virgilij lib. 2. Æneid.

Iamq. dies infanda aderat mihi sacra parari

Et salsæ fruges. —

Vbi Seruius. Sal, inquit, & far quod dicitur mola salsa, qua & frons victimæ & foci aspergebantur, & cultri, sit autem de horna fruge & horno sale.

ⁿ *Sine qua nullum.*] Scilicet aqua ex Plinio d. lib. 3. c. 7.

^o *Atque id far, nisi totum esset.*] Plinius dicto lib. 18. cap. 2. & Festus Pompeius lib. 6. Hincque etiam illud Ouidij libr. 2. Fastorum,

— *Torrida cum mica farra.*

^p *Ideo fornacalia.*] Plinius lib. 18. c. 2. Festus Pompeius libr. 6. Ouidius item lib. 2. & 6. Fast.

^q *Græci vero non far.*] Vide Plut. probl. c. 119.

^r *In quibus fornacalibus.*] Ad Romanos redit. Hæcque sunt Plutarchi eiusdem operis c. 89.

^s *Stultorum ferias.*] Plutarchus ibi. Festus Pompeius lib. 15. vbi de Quirinalibus & lib. 17. in verbo, Stultorum. Varro lib. 5. de ling. Lat.

^t *Atque omnibus ferè diis.*] Quod indicat illud Virgilij lib. 9. Æneid.

Ipse tibi ad tua templa feram solennia dona,

Vbi Seruius tradit singulis numinibus certa esse dona quæ offerantur. Vnde est & illud lib. 1.

— *Strueramq. suis altaria donis,*

Id est, inquit, congruis. Sed & idem in 2. lib. Æneid. in eum locum,

Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.

In sacrificiis, ait, certis numinibus certæ ætatis animalia mactantur.

^u *Namque aliena hostia.*] Plinius lib. 8. c. 45. ad finem.

^x *Neptuno, Apollini.*] Nam de his duobus Virgilius libr. 3. Æneid.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Nam & ipsi Neptuno taurum immolari solitum, videre licet ex Homero lib. 11. Iliad. vbi sic ait,

ταῦρον δ' Ἀλφειῷ, ταῦρον δ' Ποσειδάωνι.

Id est,

Taurum autem Alphæo, taurum & Apollini.

Quod & ipsum astruit Arrianus lib. 1. Gestorum Alexandri. quod verò Apollini taurus immolatur testis est Homerus lib. 1. Iliad.

ἢ εἰδὴ ποτὲ τοι καὶ πόντα ἕμελ' ἔνεα

ταύρων, ἢ δ' αἰγῶν, τὸ δ' ἐμοὶ κρήνην ἐλάδων.

Id est,

Vel si quando tibi peregrina crura cremavi

Taurorum, & caprarum, hoc tu mihi perfice votum.

Verba sunt Chrysis sacerdotis ad Apollinem. Et iterum eodem libr.

ἔρδον δ' Ἀπόλλωνι τελέεσσαι ἐκατόμβας

ταύρων, ἢ δ' αἰγῶν. —

Id est,

Sacrificabat autem Apollini perfectas Hecatombas

Taurorum & caprarum. —

Vide etiam infra in verbo, Græci de cruribus. Sed adde Neptuno Thunnum piscem mactari, ut tradit Antigonus Carystius in lib. de Dictione, & ex eo Athenæus lib. 7. c. 20.

^y *Tametsi flaminis vxor.*] Macrobius lib. 1. c. 16. Siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietem soleat immolare, &c.

^z *Et triumphi die.*] Virgilius lib. 2. Georg.

— *Et maxima taurus*

Victima, sape tuo perfusi flumine sacro

Romanos ad templa Deum duxere triumphos.

Vbi Seruius. Quia triumphantes, inquit, de albis tauris sacrificabant.

^a *Iupiter verò prodigialis.*] Plautus in Amphitryone act. 2. scell. 2.

tur. ^b Neptuno pleraque gens de nigro tauro, ^c Troezenij de fructuum primitiis sacrificant, ^d Græci de cruribus taurorum: ^e Vlysses ariete, apro & tauro litauit Athenis autem licet octauo die mensis cuiusque Neptuno sacrum fiat, non tamen de tauro semper. Neque Apollini semper Græci tauro, sed multiplicis generis victimas sacrificant. Namque Homero ^f teste, alius tauro, alter ariete, aliquis hirco sacrum fecit. ^g Ex bobus vero, vitulis & pecudibus, laudatissime vitule ad deorum placamenta habentur. ^h Ideo Ioui à flamine omnibus Idibus bos candidus, & ex agro Falisco vel Meuania immolatur. Namq; illos ad victimas faciunt, & deorum seruant supplicio. ⁱ Bos tamen iugo subactus, sacrificio non est purus. ^k Fœtus vero bouis trigesimo die, pecoris septimo, suis verò nisi decimo à partu die puri habentur: ideo ^l sacres dicti. Creditumq; est, ^m bouem quinquennalem, insignem Ioui victimam: ⁿ & pe-

Sakra Neptuni.

Vitula.

Bos iugalis. Victimæ tēpestiue.

ANNOTATIONES.

Sed mulier postquam experrecta es, prodigiali Ioui

Aut mola falsa hodie, aut thure comprecatum oportuit.

Quis autem Prodigialis Iupiter esset, discas ex Gyrardo & Rhodigino.

^b Neptuno pleraque gens.] Nam Homerus lib. 3. Odyss. in princip.

— ὅτι τῷ θαλάσῳ ἐρεῖα ῥέζον

ταύρος παμμέλανας ἐνοσίχθονι κυναρχαίτῃ.

Id est,

— Hi in littore maris sacra faciebant,

Tauros totos nigros Neptuno caruleo capillitio.

^c Troezenij.] Plutarchus in vita Thefei.

^d Græci de cruribus taurorum.] Homerus lib. 1. Iliad. loco supra citato in verbo, Neptuno, Apollini. præterea lib. Iliad. 3. post princ.

ἐνθ' οἱ σπλάγχνα ἐπέσαντο, δὲ δὴ μῦθ' ἔειπεν.

Et iterum postea,

— Ποσειδάωνι δὲ ταύρων

πόλ' ὅτι μῦθ' ἔειπεν. —

^e Vlysses.] Apud Homerum lib. Odyss. 23.

^f Namque Homero teste.] Quod satis supra probatum est ex ipso Homero.

^g Ex bobus vero.] Plinius lib. 8. cap. 45. de bobus & tauris loquens. Hinc, inquit, victimæ optimæ & laudatissima Deorum placatio.

^h Ideo Ioui.] Ouidius lib. 1. Fasto.

Colla rudes operum præbent ferienda iuuenti,

Quos aluit campis herba falisca suis.

Vbi vide eius interpretem. Et de Ponto lib. 4. episto. item 4. ad Sextum Pompeium,

Colla boues niueos certa præbuere securi,

Quos aluit campis herba falisca suis.

Et Lucanus lib. 1.

Et qui turrigeros vbi se Meuania campis

Explicet.

Et Claudianus in 6. Consulatu Honorij,

Quin & Clitumni sacras victoribus undas,

Candida que Latii præbent armenta triumphis,

Visere cura fuit. —

Plinius autem lib. 2. cap. 103. In Falisco, inquit, omnis aqua potata candidos boues facit. Meuania enim erat in agro falisco: vbi & fons Clitumnus erat. Sed quod Alexander hic dicit, Ioui à flamine omnibus Idibus bouem immolari, à vero aberrauit, neque enim bos, sed ouis Ioui omnibus Idibus immolabatur, vt tradit Macrobius lib. 1. Satur. c. 15. Ante hos verò Virgilius lib. 2. Georg.

Hinc albi clitumne greges, & maxima taurus

Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro

Romanos ad templa Deum duxere triumphos.

Vbi vide interpretes.

ⁱ Bos tamen iugo subactus.] Virgilius lib. 6. Æneid.

Nunc grege de intacto septem mactare iuuentos.

Cuius loci autoritate Macrobius lib. 3. Saturn. c. 5. Quædam sunt, inquit, hostiæ quæ iniuges vocantur, id est, quæ nunquam domitæ ac iugo subditæ sunt. Harum meminit sic Virgilius,

Nunc grege, &c.

Et subdit, & vt iniuges euidentius exprimeret, adiecit,

— Et intacta totidem cernice iuuentos.

Verum nulla talis adiectio est in d. lib. 6. Æneid. sed verba ea sunt eiusdem lib. 4. Georg. ex quo integrum sensum huc repetam,

Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam,

Quattuor eximios præstanti corpore tauros

Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycei,

Delige, & intacta totidem cernice iuuentos.

Quo in loco Seruius, Intacta, id est, indomita. Sed & huc spectat quod scribit Ouidius lib. 3. Meram.

Bos tibe Phœbus, ait, solis occurret in aruis

Nullum passa iugum. —

Et quod Manilius Orestes in lib. de Deorum hymnis & ab eo Fulgentius in vocum antiquarum interpretatione ad Calcidium, scribunt Mineruæ iniuges boues sacrificari, id est, iugum nunquam ferentes, illa videlicet de causa, quod virginitas iugum nescit maritale, & virtus nunquam fit iugo prementi subiecta. Sed & Festus lib. 9. tradit iniuges boues dici, qui sub iugo non fuerunt. Vide infra.

^k Fœtus verò bouis.] Hæc sunt Plinij lib. 8. c. 5.

^l Ideo sacres dicti.] Varro de re rustica lib. 2. c. 1. & 4.

^m Bouem Quinquennalem.] Homerus lib. 2. Iliad.

αὐτὰρ ὁ βὺν ἔρευσεν ἀνὰ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων

πίονα, πενταέτησιν ἑσπόμενι Κρονίωνι.

Id est,

Sed hic bouem sacrificauit rex virorum Agamemnon

Pinguem, quinquennem, valde potenti Saturnida.

Et iterum libro 7. eiusdem operis, verbis nonnihil immutatis,

τοῖσι δὲ βὺν ἔρευσεν ἀνὰ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων

ἄρσενα, πενταέτησιν ἑσπόμενι Κρονίωνι.

Id est,

His autem bouem sacrificauit Rex virorum Agamemnon

Marem quinquennem, valde potenti Saturnida.

Quos versus non designato tamen libr. citat Seruius lib. 8. Æneid. in eum locum,

Perpetui terga bouis, & lustralibus extis.

Quem locum intelligit ipse Seruius de boue quinquennali, id est, perfectæ ætatis. Et præterea lib. 14. Odyss. loquens de sacrificio,

οἱ δ' ἐν εἰσῆρτον μάλα πίονα πενταέτησιν.

Id est,

Hi autem duxere valde pinguem quinquennem.

ⁿ Et pecudes cum bima sunt.] Quas scilicet bidentes vocant, quasi biennes, vt autoritate P. Nigidij in lib. quem de extis composuit, voluerunt Gellius lib. 16. cap. 7. & Macrobius lib. 6. Saturn. c. 9. eodemque vlt. Bidentes sacrificiis maturas esse. quod autem Alexander hic dicit, probat Virgil. lib. 4. Æneid.

Principio delubra adeunt, pacemq; per aras

Exquirunt, mactant lectas de more bidentes.

Vbi & Seruius, Bidentes, ait, dictæ sunt, quasi biennes, quia neque maiores neque minores licebat hostias dare, sunt enim in ouibus duo eminentiores dentes inter octo, qui non nisi circa bimatum apparent, nec in omnibus, sed in his quæ aptæ sacrificio inueniuntur. Et idem Virgilius lib. 6. Æneid.

Nunc grege de intacto septem mactare iuuentos

Præstiterit: totidem lectas de more bidentes.

Vbi & ipse Seruius, Bidentes oues sunt circa bimatum habentes

*Lex Solonis
de boue non
sacrificando.*

*Heroibus
quibus ani-
malibus li-
tabatur.*

*Hostiæ soli-
da.*

*Ambaruale
sacrum.*

eudes cum bimæ sunt, sacrificio maturas fieri. ^o Lege autem Solonis de boue nulli Deo sacrificari licet: quia cum animal sit innocuum, & agrorum cultui deditum, in sacris mactari vetuit: quippe veteribus tantæ venerationis erat, ut pæquæ capitale esset bouem quàm ciuem necasse. ^q Ægyptij boues rufas Typhoni mactant, Arabes pingues camelos in ara ignoti Dei: ^r sicut nupturæ virginibus camelis sacrificant, Heroibus verò tauro, capro & ariete litant. ^s Fertur tamen Pythagoras præter à se instituta & præscripta quandoque bouem Musis, Ioui autem Gallum albis plumis immolasse. ^t Solida vitilia, nisi cæsis tribus hostiis, tauro, ariete & verre, pura non habentur: sed tamen ut hi omnes, solidi firmique sint: ^u nam vitulos ad aras humeris hominum allatos, ^x & claudicantes, ^y & cuius cauda ad articulum suffraginis non pertingit, non litare animaduersum est. ^z Idque apud Ægyptios seruari tantis cæremoniis, ut linguam boui exerendo, & caudæ pilos explorando, si vel vnum pilum nigrum repererint, hostiam tanquam impuram non admittant. Græcis autem tauri an puri sint, farina explorantur, caper ciceribus, capra frigida aqua. ^a Ruminales quoque hostias nisi bidentes fiant, non esse puras consentiunt omnes. ^b Ambaruale vero sacrum, nisi de porca fœcunda & grauida, aut vitula, fieri non consuevit. ^c Est autem sacrum ambaruale, cum arua & segetes solenni victima lustrantur. ^d Eam victimam maturis frugibus ter circum arua ducere conuenit, omnesq; post eam clamantes sequi, ex quibus vnus querna ornatus fronde, cum solenni saltatu, composito carmine Cereri decantabat laudes: ac postquam lacte, vino & fauo libassent, ^e antequam fruges meterent, porcā Cereri immolabant:

ANNOTATIONES.

bentes duos dentes eminentiores: quæ erant aptæ sacrificiis. Cæterum de bidentibus vide præter illos Nonium Marcellum de proprietatibus rerum. Et infra in verbo, Ruminales.

^o *Lege autem Solonis.*] Plutarchus in vita illius. Sed ea lex, ut tradit Ælianus libr. 5. variæ historiæ, non de omni boue loquebatur, sed de boue aratore, qui iugum trahit in aratro vel in plauistro. Quoniam, inquit, ille etiam agricola est, & humano generi laborum socius. Idem quoque Ælianus de animalibus libr. 12. cap. 34. scribit, quod apud Phryges, si quis aratorem occiderit, morte moriatur. Philochorus autem apud Athenæum libr. 9. cap. 5. scribit, quod cum per tempus quoddam boues defecissent, lege sancitum fuit, ut omnes à bobus abstinerent propter eorum penuriam. ^p *Æquæ capitale.*] Varro rei rusticæ libr. 2. cap. 50. Columella libr. 6. in præfatione. Plinius libr. 8. cap. 45. Neque tamen omiserim id quod retulit D. Hieronymus, Valentem, Imperatorem legem per Orientem dedisse, ne quis vitulorum carnibus vesceretur, utilitati agriculturæ providentem.

^q *Ægyptij.*] Diodorus Siculus libr. 2. 4. & 6.

^r *Sicut nuptura.*] Illud quoque videre poteris apud Seruiū enarrantem, & ad id referentem illum locum Virgilij libr. 4. Æneid.

Legifera Cereri, Phæbog, patriq, Lyeo.

^s *Ferturq, tamen Pythagoras.*] Arithmeticus, & ex eo Athenæus libr. 10. c. 3. in princ. scribit ipsum Pythagoram bouem mactasse, cum reperisset quod trianguli latus, quod recto angulo subtenditur, æquiualeat lineis reliquis triangulum comprehendentibus, adfertque carmen ipsius Arithmetici in eam rem,

Incluta Pythagoræ cum primæ inuenta figura est,

Incluta propter quam victima bos cecidit.

Consule autem Græcum Athenæum. Alterum de albo Gallo magis mirandum, quia inter ipsius Pythagoræ symbola illud est, ἀλευρὸν ὀ μὴ ἀπλεσαι λευκόν. Albo gallo ne in manū admolariis. Vide item Laërtium.

^t *Solida vitilia.*] Non dubito quin id Alexander deprompserit ex eo quod scribit Festus Pompeius libr. 17. Solitaurilia hostiarum trium diuersi generis immolationem significat. Tauri, arietis, verris, quod omnes eæ solidi integrique corporis sint: & paucis interiectis dieit, solum oscè significare totum & solidū. Sed nescio quo pacto id totum obscurum reddidit Alexander. Cæterum de huiusmodi Solitaurilibus videbis infra libr. 5. c. 27. ^u *Nam vitulos.*] Eadem dicit Gyrardus de Diis Gentium syntag. 17. nullum tamen, ut nec hic, authorem eius rei laudat. Sed id est Plinij libr. 8. c. 45. ad fi.

^x *Et claudicantes.*] Dictum est supra in verbo, Quæ clau-

dæ in princip.

^y *Et cuius cauda.*] Plinius d. libr. c. 45. ad fi.

^z *Idq, apud Ægyptios.*] Herodotus libr. 2.

^a *Ruminales.*] Verba sunt Plinij ex Coruncano libr. 8. cap. 51. Sed & de bidentibus satis diximus supra in verbo, Et pecudes cum bimæ sunt.

^b *Ambaruale verò.*] Seruius in libr. 1. Georg. illud enarrans, *Terg, nouas circum felix erat hostia fruges.*

Felix, inquit, id est, fœcunda, & dicit Ambaruale sacrificium quod sæpe de porca fœcunda & grauida fieri consueuerat. Vide etiam in seq.

^c *Est autem sacrum ambaruale.*] Macrobius libr. 3. Saturn. cap. 5. Ambaruallis, inquit, hostia, ut ait Pompeius Festus, est quæ rei diuinæ causa circum arua ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. Huius sacrificij mentio fit in Bucolicis, vbi de Apotheosi Daphnidis loquitur, ea autem est in 5. ecloga.

Hæc tibi semper erunt, & cum solemnia vota

Reddemus Nymphis, & cum lustrabimus agros.

Vbi lustrare significat circuire. Hinc enim nomen hostiæ acquisitum est ab ambiendis aruis. Festus autem Pompeius, siue ille quem citat Macrob. siue alius, quod facile crediderim, libr. 1. Ambaruales, ait, hostiæ appellabantur, quæ pro aruis à duobus fratribus sacrificabatur; Seruius autem eclog. 3. in eum locum,

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

Dicitur, inquit, hoc sacrificium ambaruale quod arua ambiat victima. Amburbium in quo victima ambit urbem. De hoc autem ambaruale sacro aliquid per Strabonem libr. 5. & vide in præcedent. De Amburbio alibi diximus.

^d *Eam victimam.*] Id probat illud Virgilij supra citatum in verbo, Est autem sacrum.

^e *Antequam fruges meterent.*] Cato rei rusticæ c. 134. Priusquam messem facias, porcā præcidaneā hoc modo fieri oportet, Cereri porca præcidanea, &c. quæ seq. Varro de vita populi Romani libr. 3. apud Nonium Marcellum in verbo, Præcidaneum. Quod humatus non sit, hæredi porca suscipienda Telluri & Cereri, aliter familia pura non est. Gellius libr. 3. c. 6. Præcidaneæ hostiæ dicuntur, quæ ante sacrificia solemnia pridie cæduntur, porca etiam præcidanea appellata, quam piaculi gratia ante fruges fieri captas immolari Cereri mos fuit. Festus libr. 14. Præcidaneam, inquit, porcā dicebant, quam immolare erant soliti antequam nouam frugem inciderent. Et rursum alio loco eiusdem libr. Præcidanea porca vocabatur, quæ Cereri mactabatur ab eo qui mortuo iusta non fecisset, id est, glebam non obiecisset, quia mos erat eis facere, priusquam nouas fruges gustarent.

f Fuitq,

quæ præcidanea dicta est. ^f Fuitque memoriæ proditum, à suilli pecoris genere immolandi initium Romæ primùm factum, eo argumento, quòd sus fœderibus & sponsalibus adhibetur, & in initiis Cere-
ri mactatur. ^g Et quamuis in sacris Cereris vinum adhibere nefas sit, in hoc tamen sacro de vino li-
basse pontificales libri non vetarunt: ^h quam quidem immolari ab eo qui mortuo iusta fecisset, cri-
men admitti putabatur. ⁱ Deorum quoque matri nullum sacrum, nisi de porca, fieri permissum. ^k Et
lustrari exercitum nisi sue, oue & tauris qui puri essent non erat fas: qui postquam ter circum instru-
ctas acies ducti erant, præcedente pompa, & gressu composito, Marti immolabatur. In sacris deæ
Phrygiæ, quæ Matuta & mater deum dicta est, cui ^l Galli execti membra secabant, cymbala pulsan-
tes, porcam tanquam impuram hostiam Romani non admiscere: apud cuius ædem supplicantes, filiis
bona exoptare vetantur matres, nepotibus non utique. ^m Bellonæ sacerdotes non animali hostia, nec
victima, sed suo cruore sacrificant. gladios enim districtos vtraque manu tenentes, humeros sibi & la-
certos tanquam phanatici dissecant, hoc sanguine litari & crimina expiari putantes, ita ut pro vulne-
ribus stipes recipiant. ⁿ Ægyptij Lunæ tantum & Libero suem, reliquis diis boues mares, vitulós-
que & anseres immolant: capram tamen aut hircum nullo modo. ^o Contrà vero Britanni, quibus
leporem, gallinam & anserem in cœnis apponere, aut diis offerre lege vetabatur. ^p In Mysia Abre-
tani Iouis templum est, in quo suem comessse aut mactasse, scelus erat infandum & piaculare. ^q Idem
apud Phœnices, quibus per omne tempus suibus abstinere præcipitur. ^r Fertur verò in Thessalia Cast-
nienfis Veneris phanum fuisse, & aliud in Sida Pamphyliæ, & in Aspendo Argiuorum, & Argis,
in festo quod Hysteria dicitur: in quibus præter instituta morésque aliorum, sues mactare licet, cum
in cæteris nullo modo fas sit. ^s Solum apud Tussas in Ægypto, vbi Venus cornuta colebatur, vacca Ve-
neri immolabatur, & in ^t Nitriotica præfectura, ouis. ^u In Æsculapij sacris nisi capræ & ^x gallinæ im-
molantur: ^y hæque ad rem diuinam luteo rostro & pedibus, puræ non sunt: ^z nigræ vero & impa-

Porca præ-
cidanea.
Immolandi
initium
Rom. à ge-
nere suillo.
Cybeli por-
ca immola-
batur.
Exercitus
lustratio.
Galli.
Sacerd.
Bellona.
Ægyptij.
Britanni.
Iupiter
Abretanus.
Hysteria.
Æscula-
pio.
Animalia
alia aliis
diis dicata.

ANNOTATIONES.

^f Fuitque memoriæ proditum.] A Varrone scilicet libr. 2. rei
rusticæ c. 4.

^g Et quamuis in sacris Cereris.] Seruius enarrans eum lo-
cum lib. 1. Georg.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.

^h Quam quidem immolari.] Vide suprà in verbo, Antequam
fruges. vbi Festum citavi in posteriore loco.

ⁱ Deorum quoque matri.] Seruius in eum locum libro 8.
Æneid.

Tibi enim maxima Iuno.

Et Macrobius loquens de porca prægnante libr. 1. cap. 12.
Satyr.

^k Et lustrari exercitum.] Liuius 1. Decad. lib. 1. & vide infra
lib. 5. c. 27.

^l Cui Galli execti.] Vide Plinium lib. 11. cap. 49. & libr. 35.
cap. 12.

^m Bellonæ sacerdotes.] Lactantius libr. 1. cap. 21. Lucanus
libr. 1.

*Diraque per populum Cumane carmina vatis
Vulganitur, tum quos sectis Bellona lacertis
Sena mouet.*

Vide Beroaldum hac de re. Hincque illud quòd de Com-
modo Imperatore scribit Ælius Lampridius. Bellonæ ser-
uientes vere exsecare brachium præcepit studio crudelita-
tis. Et de his quoque intelligitur illud Senecæ in lib. de vi-
ta beata. Cum aliquis secando lacertos suos artifex brachia
atque humeros suspensa manu cruentat. Et fortè de his sa-
cris aut aliis non ab similibus intelligit Prudentius in vita
Romani Martyris,

*Sunt sacra quando * * exciditis
Votiuus, & cum membra detruncat dolor,
Cultrum in lacertos operit phanaticus,
Sectisque matrem brachiis placat Deam, &c.*

ⁿ Ægyptij.] Herodotus lib. 2. sed vide tamen Ælianum de
varia historia.

^o Contrà verò Britanni.] Cæsar de his loquens lib. 5. de bel-
lo Gallico. Leporem, inquit, gallinam & anserem gu-
stare fas non putant. Hæc tamen alunt animi, voluptatis-
que causa.

^p In Mysia Abretani Ionis.] Strabo libr. 12. non longè
à fin.

^q Idem apud Phœnices.] Scythæ quoque (ut id addas) sues
pro nihilo putant, neque omnino alere in sua regione vo-
lunt, testis Herodotus lib. 4. Et Ægyptij suem non gustant,
ut idem tradit libr. 4. sed & legibus Moysis interdicebatur
Iudæis esu suis, ut scribitur Leuit. 11. Deute. 14. Cuius ra-
tionem si scire cupis, lege Aristeam.

^r Fertur verò in Thessalia.] Hæc omnia vsque ad clausulam,
Solum apud Thussas, sunt Strabonis libr. 9. Vide insuper
num hæc omnia sint ipsius.

^s Solum apud Tussas.] Idem Lilius Gyraldus syntag. 13. &
iterum 17. sed nullo authore citato, ut nec hîc quoque. Ve-
rùm id est ex Æliano de Animalibus lib. 10. c. 27. vbi tamen
hîs non Tussas vocat, sed Chufas. Sed & hanc Venerem
non cornutam *νεράλην* vocat, sed *εραλίαν*, id est, Vraniani
siue cælestem, nec alicubi reperies Venerem cornutam nisi
apud ipsos Alexandrum & Gyraldum. Cælestem autem si-
ue Vraniam sapissimè.

^t Et in Nitriotica præfectura.] Idem Gyraldus in iisdem lo-
cis, sed ipsi Veneri Cypriæ thure tantum & & floribus sa-
crificabant, ut tradit Seruius lib. 1. Æneid. ibi,

Tum Venus, Haud equidem tali me dignor honore.

Et probat illud ipsius Virgilij eod. libr. 1. de Venere lo-
quentis,

*Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque reuolat
Lata suas, vbi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sensisque recentibus halant.*

Paphus enim est Cypri ciuitas.

^u In Æsculapij sacris nisi capræ.] Seruius in 2. lib. Georg. in
eum locum.

Non aliam ob culpam.

Vbi rationem reddit, quòd Æsculapius est Deus salutis,
cum capra nunquam sine febre sit.

^x Et gallinæ.] Adde & gallum quandoquidè Socrates mo-
riens ipsi Æsculapio gallum vouit apud Platonem in Phæ-
done, de quo tu omnino vide nostros Commentarios No-
bili. c. 3. l. nu. 26. incip. Plato, &c.

^y Hæc ad rem diuinam.] Scilicet gallinæ ex Plinio libr. 10.
cap. 56.

^z Nigræ verò & imparibus digitis.] Hæc quoque videtur ac-
cepisse ex Plinio in illo eo. cap. vbi tamen id non dixit, hu-
ius enim hæc verba sunt: Gallinarum generositas specta-
tur crista erecta, interdum & gemina, pennis nigris, ore ru-
bicundo & digitis imparibus.

ribus digitis, idoneæ. ^a Astris & stellis volucres dicatæ fuerunt, ^b Isidi anser, ^c gallus Nocti, ^d & Laribus, nonnunquam ^e porcus: sicut ^f equus Soli ^g & Marti, ^h Lunæ taurus, ⁱ Iunoni agna, ^k Veneri columba, & capra Pani ^l & Mineruæ, ^m Dianæ verò cerua. ⁿ Quanquam Libero vino, melle & lacte, ^o interdum capro & ^p hirco sacrum fieri nouimus. ^q Mineruæ verò nihil caprini generis, sed vaccam,

Libero.

Minerua.

ANNOTATIONES.

^a *Astris & stellis.*] Et id quoque repetit Gyraldus eo loco nuper citato.

^b *Isidi anser.*] Herodotus lib. 2. Lactantius lib. 1. Sed adde & Inacho quoque immolari ex Ouidio lib. 1. Fasto.

*Nec defensa inuuant Capitolia, quo minus anser
Det Iano in lances Inache laute tuas.*

Et Marti, ex Martiali lib. 9. epigr. 32.

*Dum comes Arctois hareret Caesaris armis,
Urbis, hanc Marti pro duce vouit auem:
Luna quater binos non tota peregerat orbes,
Debita poscebat iam sibi vota Deus.
Ipse suas anser letus properauit ad aras,
Et condit sanctis hostia parua focis.*

^c *Gallus Nocti.*] Ouidius libr. 1. Fastor. eius rei rationem reddens,

*Nocte Dea Noctis cristatus ceditur ales,
Quod tepidum vigili prouocet ore diem.*

^d *Et Laribus.*] Ex quo illud Iuuenalis sat. 13. paulò ante fi.
*Et Laribus cristam promittere galli
Non audent.*——

Vbi omnino vide interpretes.

^e *Nonnunquam porcus.*] Horatius lib. Ser. 2. saty. 3.

—— *Imolet aquis*

Hic porcum Laribus.——

Hic consule Adrianum Iunium Animaduersorum, lib. 4. cap. 7.

^f *Sicut equus Soli.*] Xenophon Pædiæ Cyri libr. 8. non semel, & Strabo lib. 15.

^g *Et Marti.*] Strabo lib. 3. Plutarchus probl. cap. 97. Festus Pompeius lib. 5. & 13. vbi de Octobri loquitur. Idque maxime Persæ faciunt. & Ouidio lib. 1. Fastor.

*Placate quo Persis radiis Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.*

Et Massagetæ Herodoto libr. 1. Sed adde quod & eidem Lacedæmonij gallum sacrificabant, cum aperta vi hostes vicissent, & bouem, cum arte, vt tradit ipse Plutarchus in antiquis institutis Lacedæmoniorum.

^h *Lunæ taurus.*] Lactantius lib. 2. c. 21.

ⁱ *Iunoni agna.*] Atque etiam porca, vt Virgilius testatur lib. 8. Æneid.

*Candida per syluam cum foetu concolor albo
Procubuit, viridique in littore conspicitur sus:
Quam pius Aeneas, tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat sacra ferens.*——

Et ibi Seruius rationem reddit. Et etiam ouis, vt idem Virgilius lib. 4. Æneid. affirmat,

—— *Mactant lectas de more bidentes
Legifera Cereri, Phœboque patrique Lyæo
Iunoni ante omnes.*——

^k *Veneri columba.*] Virgilius libr. 6. Æneid. de Ænea loquens,

*Vix ea fatus erat, geminæ cum fortè columba
Ipsa sub ora viri calo venere volantes,
Et viridi sedere loco, tum maximus heros
Maternas agnoscit aues.*——

Vbi Seruius, Sunt enim, inquit, Veneri sacra propter frequentem foetum & coitum. Et Propertius,

*Sed ope torquata genus ô regina columbae,
Ob meritum ante tuos guttura secta focos.*

Et Martialis lib. 13. epig. 66.

*Ne violes teneras præduro dente columbas,
Tradita sed Gnidia sint tibi sacra Dea.*

Et huc quoque trahi potest illud Ouidij lib. 1. Fast.

*Ergo saepe suo coniunx abducta marito
Vritur in calidis alba columba focis.*

Sed & adde Argiuos Veneri suem mactare. Idque festum quo fiebant, Hysteria vocari, quod ex Xenodoto in suis Commentariis tradit Athenæus lib. 3. c. 9.

^l *Et Minerua.*] Vide infra in verbo, Mineruæ verò.

^m *Diana verò cerua.*] Ouidius lib. 1. Fastor.

*Quod semel est triplici pro virgine casa Diana,
Nunc quoque pro nulla virgine cerua datur.*

ⁿ *Quanquam Libero.*] Hæc vsque ad versiculum, Interdum capra, sunt Seruij enarrantis illud Virgilij libro 1. Georg.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.

^o *Interdum capro.*] Virgilius huius rei rationem reddens lib. 2. Georg. sic ait:

*Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix,
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Ceditur.*——

Vbi Seruius, Victimæ, inquit, numinibus, aut per similitudinem, aut per contrarietatem immolantur. Per similitudinem, vt nigrum pecus Plutoni. Per contrarietatem, vt porca quæ obest frugibus, Cereri: & caper qui obest vitibus, Libero. Item capra Æsculapio, qui est Deus salutis: cum capra nūquam sine febre sit. Quod autem hîc de febre caprae scribit, idem dicit Plinius lib. 8. cap. 50. Sed & idem Seruius enarrans eum locum iam supra citatum lib. 2.

Taurum Neptuno, & c.

Hostiæ, ait, immolantur pro qualitate numinis, nigra pecus hyemi, Zephyris alba. Aut per contrarium, vt porcus Cereri, quia nocet frugibus. Caper Baccho quia nocet vitibus. Vide autem nostras Consuetudines, & in seq.

^p *Et hirco.*] Varro lib. 1. rei rusticæ c. 2. Caprae, inquit, omnia nouella fata carpando corrumpunt, non minimum vires atque oleas. Itaque propterea institutum diuersa de causa, vt ex caprino genere, ad alij Dei aram hostia adduceretur, ad alij non sacrificaretur, cum ab eodem odio alter videre nolleret, alter etiam videre pereuntem vellet. Sicque factum, vt Libero patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde vt capite darent poenas. Contra, vt Mineruæ caprini generis nihil immolarent, propter oleam, quod eam quam læserit, fieri dicunt sterilem. Virgilius libr. 2. Geor.

*Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceisque & liba feremus,
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.*

Et Ouidius lib. 1. Fast.

*Rode caper vitem, tamen hinc cùm stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua possit erit.*

Quod ab Eueno poëta Græco accepisse videtur, cuius in eam rem versus vide apud Politianum in Miscellaneis. Martialis item lib. 5. epig. 71.

*Vite nocens rosa stabat moriturnus ad aras,
Hircus Bacche tuis victima grata sacris.*

Prudentius contra Symmachum,

*His nunc pro meritis Baccho caper omnibus aris
Ceditur, & virides discindunt ore chelydros.*

Item & hi versus incerti authoris,

*Vite caper morsa Bacchi mactatus ad aras
Dicitur ultores, & c.*

Vide in nostris Consuetudinibus. Sed & superioribus adde & ipsi Baccho quoque ouem immolari, ex Iuuenali & Virgilio lib. 4. Æneid.

—— *Mactant lectas de more bidentes
Legifera Cereri, Phœboque patrique Lyæo.*

^q *Minerua verò.*] Varro vbi supra, & Plinius libr. 8. cap. 50. in fi. vbi de capris loquens: Oliuam, inquit, lambendo sterilem

aut boues ^r iniuges : ^s & Iunoni apud Lacedæmonios capram immolari , quare & αἰγωφάγος dicta.
^r Græci verò Mineruæ iuuenecam sæpe indomitam auratis cornibus mactarunt. ^u Pyrrhus tamen dum
splene laborantibus medetur, albo semper gallo sacrificauit. ^x Soli verò in Apollonia oue, Pani & Syl-
uano porco, ^y nonnunquam ^z lacte litabatur : ^a Fauno agna ^b vel hædo, ^c Priapo asino. Obseruatum-
que à ^d Massagetis est, vt reliquis diis posthabitis, Soli equum immolent : sicut à Souromatis, vt equas diis
patriis mactent. C. tamen ^e Caligula eò vesanix processit, vt sibi tanquam numini sacro, fasianos, phœ-
nicopteros & pauones mactari iusserit. ^f Athenienses tamen annua solennia Mineruæ, non capra, nec
boue, sed tauris & agnis exhibere solent : ^g Persicæ vero Dianæ boue lampadis caractere notata : Tem-
pestati autem, pulla. Tradunt quoque in parte Aphricæ Mineruæ sacrum fieri, vt sine victima puellæ
inuicem fustibus decernant. ^h Persæ quoque equum Marti, ⁱ Carmani asinum, ^k Lusitani hircum,
^l Latini picum, ^m Lacedæmonij equum, frequentius ⁿ canem, ^o Sabelli taurum immolabant, ^p Roma-
ni equum dexteriolem bigæ, ^q Galli cisalpini verrem, diuerso quisque cōsilio ritūque : ita vt à Phaselit-
tis, quæ in Páphyliā gēs est, piscibus falsis Marti & diis immoletur, & à ^s Bæotiis copaide coronata, ^t ab

Soli.
Pani.
Syluano.
Fauno.
Priapo.
Massageta.
Sauromata.
Athenienses.
Persicæ.
Diana.
Tempestati.
Minerva.
Aphricæ
Minerva.

ANNOTATIONES.

sterilem faciunt, eaque ex causa Mineruæ non immolan-
tur, & Athenæus libr. 13. c. 19. Et in nostris Consuetudini-
bus, vbi de capris.

^r Aut boues iniuges.] Fulgentius suprà à nobis relatus in
verbo, Bos tamen iugo subactus, & præterea Homerus lib.
6. Iliad.

δείναι Ἀθωάινς ὅτι γέναντιν ἡνκόμοιο,
ἣ, οἱ ἑσπερίης δουράδεα βῆς ἐνὶ νηϊ,
ἦνις ἡκέας ἱερευσέμεν. —

Id est,

Ponere Mineruæ in genibus pulchricomæ:
Et ei promittere duodecim boues in templo
Iuuenos indomitos. —

Quos versus postea eod. lib. repetit primo tantum vocabu-
lo immutato. Et lib. 11. eiusdem operis,

αὐτὰρ Ἀθωάιν γλαυκῶπιδι βῆν ἀγέλιω.

Sed Mineruæ glaucocutæ bouem indomitam.

^s Et Iunoni apud Lacedæmonios.] Pausanias in Laconicis. Est
autem αἰγωφάγος, tanquam dicas capriuora.

^r Græci verò.] Iam diximus suprà, Aut boues iniuges, de iu-
uenca indomita, sed quod hic præterea dicit de auratis
cornibus.

^u Pyrrhus tamen.] Plutarchus in vita illius non longè post
princip.

^x Soli verò in Apollonia.] Adde & Cereri, Appollini, Bac-
cho, Iunoni ex Virgilio lib. 4. Æneid.

— Mactant lectas de more bidentes

Legifera Cereri, Phæboque, patrique Lyæo,

Iunoni ante omnes. —

Adde item Ioui lib. 2. Fast.

— Inq. Iouis summa caditur arce bidens.

Sed quod de Cerere diximus astruit Porphyrius in lib. Re-
sponforum, & ab eo Eusebius de præparatione Euangelica
lib. 4. cap. item 4.

^y Et Syluano porco.] Iuuenalis saty. 6.

Cedere Syluano porcum. —

Cato autem de re rustica. Marti, inquit, Syluano in sylua in-
terdius in capita singula bouum votum faciebant, &c.

^z Nonnunquam lacte.] Intelligit de Syluano cuius testis est
Horatius lib. epist. 2. epist. 1.

Tellurem porco: Syluanum lacte piabant.

Vide item Apuleium lib. 6. Meta.

^a Fauno agna.] De hoc infra dicetur.

^b Vel hædo.] Horatius lib. Carmin. 3. Ode 13. ad Faunum,

Si tener pleno cadit hædus anno,

Larga nec desunt Veneris sodali

Vina cratera, verus ara multo

Fumat odore. —

Quibus ostendit ipsi Fauno hædo & vino sacrificari.

^c Priapo asino.] Vnde Ouidius lib. 1. Fastorum,

Caditur & rigido custodi ruris asellus.

Cuius rei causam versibus sequentibus declarat. Et Arno-
bius contra Gentes lib. 4. Lactantius item lib. 1. c. 21.

^d A Massagetis.] Herodotus libro 1. in fin. Strabo li-
bro 11.

^e Caligula.] Suetonius in vita illius c. 22. Nam & is tem-
plum Hierosolymitanum repleti statuis simulachrisque
iussit, seque ibi vt Deum coli præcepit, vt scribit Paulus
Orosius lib. 7. c. 3.

^f Athenienses.] Id ex Homero est lib. 2. Iliad. in Catalogo
post princ.

ἐνθα δ' ἐμιν ταύροις, ἣ ἀρνέας ἐλάοντα
κῆροι Ἀθωάϊων περὶ τελλομένων ἐνταυθί.

Id est,

Illic enim ipsam (de Minerva loquitur) tauris & agnis
placant,

Pueri Atheniensium circumuoluentibus annis.

Quod autem adud ipsos Athenenses capra Palladi non im-
molabatur, tradit Athenæus lib. 13. c. 19. Sed quod hic dici-
tur de agnis, idem Athenæus lib. 9. c. 5. scribit suo tempore
inter Palladis sacra (ea & Minerva dicitur) neque agnam
mactari, neque caseum gustari.

^g Persicæ verò Dianæ boue.] Plutarchus in Lucullo.

^h Persæ quoque equum Marti.] Herodotus lib. 1. & Ouidius.
vt diximus suprà in verbo, Et Marti. Arnobius autem lib. 4.
aduersus Gentes tradit Marti à Caribus canes, & à Scythiis
asinos immolari.

ⁱ Carmani asinum.] Strabo lib. 15. Vide num hi sint è Scy-
this, propter ea quæ dixi in præcedenti versicu.

^k Lusitani hircum.] Strabo lib. 3. vbi addit captiuos hostes,
& equos.

^l Latini picum.] Strabo lib. 5. Nonius Marcellus de docto-
rum indagine, vbi de Picunno loquitur, aliorum autori-
tate. Plutarchus in Romulo, & proble. c. 20. Et Porphyrius
in Horatium.

^m Lacedæmonij equum.]

ⁿ Frequentius canem.]

^o Sabelli taurum immolabant.]

} De his vide libro de ani-
malib.

^p Romani equum dexteriolem bigæ.] De his superius.

^q Galli cisalpini verrem.] Transalpini dicere debuit ex Pom-
ponio Attellanarum poëta apud Gellium lib. 16. c. 6. & Ma-
crobium lib. 7. Saturn. c. 9. Mars, inquit, tibi voueo factu-
rum si vnquam rediero bidente verre, &c.

^r Ita vt à Phaselitis.] Athenæus lib. 7. cap. 17. non semel au-
thoritate Dorionis in libr. de Piscibus, & Hierophythy in
Montibus Colophoniorum & Philostephani lib. de Ciui-
tatibus, præterea Suidas & Xenodotus in Collectaneis, qui
hinc natum adagium scribit φασηλιτῶν εἶμα.

^s Et à Bæotiis copaide.] Idem Athenæ lib. 7. c. 17. in princ.
authoritate Dorionis in libr. de Piscibus.

^t Ab aliis thynno.] Idem scribit apud ipsos Bæotios pi-
scatores sub thynnorum piscationem, quo sibi eò fœli-
cius succederet, Neptuno ex thynnis, quem Maximum
cepissent immolare cōsuenisse, eaque sacra à Græcis Thyn-
nea fuisse cognominata. Vide autem hac de re Lexicon
Græcum.

Opertanea
sacra.
Baccho.
Veioni.
Herculi.
Fordicidia.
Ordicalia.
Lares.

Sacra La-
rium.
Proteruia.

Domesticis
Laribus.

Gynacia.

aliis thynno ^u Ad Opertanea verò sacra, nigræ gallinæ non videntur puræ. ^x Fuere autem sacra Oper-
tanea, quæ seorsum ab hominum conspectu in operto fiunt. Cereri, ^y Apollini ^z & Baccho capris sa-
crum fieri decere nonnulli putant: ^a sicut Veionii, quem Apollinem dicunt, ritu Romano capra im-
molatur. ^b Herculi ^c & Cereri duodecim Calend. Ianuarias, sue, panibus, & mulso sacrum fit: si tamen
sus prægnans sit, aliter non habetur pura. ^d Et in Fordicidiis, nisi prægnante boue pontifices litare non
solent, qui etiam dies in fastis ^e Ordicalia dicuntur. ^f Lares canum pellibus ideò ornantur, quia do-
mus fidi custodes sunt, & alienis formidolosi, domesticis verò blandi, atque nocturnos strepitus solici-
ti, sicut canes, ^g qui floribus & sertis, thure & fruge coluntur: quorum ædes in campo Martio ab
Æmylio Regillo prætoris dicata fuit. In quorum sacris id custoditur, ut libertini sacerdotes sint, ^h qui
Augustales dicti, nihilque de sacrificio extra ædes mittatur foras, sed intra domesticos Lares omnia ab-
sumant: sicut cum sacrum Vulcano fit, ⁱ quod Proteruiam dixerunt, nisi victima, & quodcunque su-
perest, igni detur, sacrificium pollui putabant. Domesticis verò Laribus rerum dabantur ^k primitiæ, sæ-
pe etiam ^l porcus, tamen si hostilibus ^m Laribus, quòd ab his hostes arcerentur, sæpe immolauit anti-
quitas: ⁿ Gynæciæ Romani pro his qui domi nascuntur, canem immolant: ^o sicut Græci Proserpinæ,
& ^p Dianæ Sabæi. Est autem Gynæcia, quam ^q Romani Bonam deam vocant, ^r quæ ex corruptibili-
bus generationes facit: cui quum res diuina fit, optant nemini bonum euenire qui domi nascatur. ^s In

ANNOTATIONES.

^u Ad Opertanea.] Plinius lib. 10. c. 56.

^x Fuere autem sacra Opertanea.] Ut verbum ipsum satis de-
clarat. Et de his Apuleius lib. 9. Meta. loquens de solemnibus
quæ in operto sunt.

^y Apollini.] Ut patet ex Homero in duobus locis suprâ in
verbo, Athenienses. Et lib. 1. Iliad. ubi de ipso Apolline lo-
quens:

αἰνέειν πῶς ἄρ' ὦν κρείσσης, αἰζῶν τε τελεῖων
βέλε' ἀντίστας, ἠμῶν δ' ὅτ' ἀπολαύωνται.

Id est,

Si fortè ouium nidorem caprarumque perfectarum
Vult affecutus, nobis pestem auertere.

Ex quo intelligis & ei quoque oues immolari.

^z Et Baccho.] Seruius lib. 3. Æneid. in eum locum,

—Taurum Neptuno.—

^a Sicut Veioni.] Gellius lib. 5. c. 12. Sed adde & capram Ditis
patris propriam esse hostiam: quia semper febriculosa sit, ut
Seruius scribit enarrans eum locum Virgilij lib. 7. Æneid.

Tum verò ad vocem celeres, &c.

^b Herculi.] Macrobius lib. 3. Satur. c. 11. in fi.

^c Et Cereri.] Macrobius in eod. loco. Plinius lib. 14. Seruius
de sue lib. 2. Georg. ibi,

Non aliam ob culpam.—

^d Et in Fordicidiis.] Varro lib. 5. linguæ Latinæ. & Festus
Pompeius lib. 5.

^e Ordicalia.] Varro lib. 2. rei rusticæ cap. 5. Quæ prægnans
est vacca, horda appellatur. Ab eo enim festi dies hordica-
lia nominantur: quod tunc hordæ boues immolantur.

^f Lares.] Ouidius lib. 5. Fast.

Et canis ante pedes saxo fabricatus eodem

Stabat, quæ standi cum Lare causa fuit?

Servat uterque domum, domino quoque fidus uterque est,

Compita grata Deo, compita grata Lari,

Exagitant & Lar, & turba Diana fures,

Pervigilantque Lares, pervigilantque canes.

Plutarchus problem. cap. 51. Laribus, quos propriè præ-
fides vocant, canes assistere, & ipsos canum pellibus amici-
ri, quoniam qui præfides sunt, eos alienis formidolosos esse
oportet, uti canes videmus; domesticis verò mites ac man-
suetos. Vel quod Lares quidam furiales sunt, & exactores
vitæ nostræ, atque operationum speculatores, quibus assi-
det canis, quem nouimus ad inuestigandum sagacem esse.
Et Apuleius in lib. de dæmonio Socratis.

^g Qui floribus.] Scilicet Lares ex Plauto in Aulularia in
prologo, ubi ita larem familiarem loquentem facit,

Huic filia una est, ea mihi quotidie

Aut thure, aut vino, aut aliquo semper supplicat,

Dat mihi coronas.—

Et alibi in eadem fabula,

Nunc Tusculum emi, & hæc coronas floreas

Hæc imponentur in foco nostro, Lari.

Et Tibullo lib. 1. eleg. 10. loquente de Laribus,

His placatus erat, seu quis libauerat unam,

Seu dederat sancta spica ferta coma.

Et Iuuenali saty. 9. ad fi.

O parui nostrique Lares, quos thure minuto

Aut farre, & tenui soleo exornare corona.

Et saty. 12.

—Lauribusque paternis

Thura dabo, atque omnes viola iactabo colores.

^h Qui Augustales dicti.] De his Tacitus libr. 1. 2. 3. & 18.
Suetonius in Claudio, cap. 6. & in Galba, c. 8. & alibi de his
dictum est.

ⁱ Quod Proteruiam dixerunt.] Sacrificium, inquit, apud ve-
teres fuit, quod vocabatur Proteruia: in eo mos erat, ut si
quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc Cato-
nis iocus est. Namque Albidium quendam, qui sua bona
comedisset, & nouissimè domum, quæ ei reliqua erat, in-
cendio perdidisset, Proteruiam fecisse dicebat, quia quod
comedere non potuisset, id combussisset. Simile autem sa-
crificium in agno Paschali erat ex Moyse legib. ne scilicet
quid ex sacris epulis relinqueretur, & si quid reliqui esset,
id igni traderetur, ut scribitur Exod. 12. Proteruiæ quoque
mentionem facit Ausonius in Mosella,

Capripedes agit cum lata Proteruia Panes.

^k Primitia.] Aristophanis interpres in ὀρνέιν Aristocriti
authoritate, suntque qui huc trahunt illud Tibulli lib. 1.
eleg. 1.

Vos quoque felices quondam, nunc pauperis agri

Custodes fertis munera vestra lares.

^l Sæpe etiam porcus.] Quod & iam suprâ dictum est ex Ho-
ratio lib. 1. ser. 2. saty. 3.

^m Tamen si hostilibus, &c.] Festus Pomp. lib. 14.

ⁿ Gynæciæ.] Plutarch. c. 52. probl. ubi corruptè legitur Ge-
nææ pro Gynæciæ, & iterum c. 68.

^o Sicut Græci Proserpine.] Plutarchus d. c. 52. verum cap. 68.
dicit catulos.

^p Et Diana Sabæi.] Id accepit ex Ouidio lib. 1. Fastor.

Extæ canum Trivia vidi libare Sabeos.

Nam & Diana dicta est Trivia Varroni, Phurnuto, & aliis.
Verum sunt qui eo loco non Sabæos legunt, sed Saphæos,
ut illic videre licet apud Paulum Marsum vnum ex inter-
pretibus Ouidij.

^q Romani Bonam Deam vocant.] Ut videbis in nostris legi-
bus Cónubialibus, l. 10. nu. 26. incip. Et huc quoque, & præ-
terea apud Plutarchum probl. cap. 19. ubi tamen corruptè
Flora legitur pro Gynæciæ in Latino Codice, ut etiam vi-
de poteris ex Græco Plutarchi Codice.

^r Quæ ex corruptibilibus.] Hæc vsque ad versiculum, In lu-
percalibus, sunt eiusdem Plutarchi proble. c. 52.

^s In Lupercalibus.] Plutarchus in Romulo, & probl. 68. &
cap. 111. in fi.

t Atque

Lupercalibus canem immolari mense Februario, quia lupo canis infensus est, & in expiationibus canem litari legimus, atque ad placandum caniculæ sidus frugibus inimicum, etiam mactari canes: quas, si ruffæ non sunt, puras non putarunt: quod sacrum, canarium augurium nuncupant. ^u Pro frugibus quoque & pecoribus, ut rubigo auertatur, lactenti catulo sacrum fieri conuenit. ^x Idque Rubigalibus per ^y Quirinalem flaminem sacrum extra urbem fieri, in quo super exta canis thus & merum infundere mos erat: ^z quos etiam catulos recens editos, tam in adicialibus quam deorum cœnis sæpe adhibuere. ^a Apud Lacedæmonios Marti immolabatur canis. ^b Et Bœotiis, cane in duas partes dissecto per medium, iræ expiatio fuit: ^c idem & Caribus, ut exta canis, diis offerre in usu haberent. ^d Viuas etiam canes cruci affigi, atque inter ædes Iuuentutis & Sumani, singulis annis ansere infidente, deferri vulgo proditum est: quæ crux nisi ex sambuco fieret, sacrum ritè fieri minimè putarunt. ^e Isidi anser propria victima dicata est, ^f Plutoni taurus, Proserpinæ s iuuenca, & bos fuluus Averno. Ulysses verò apud Homerum ariete & oue nigra Erebo sacrificauit. ^h Sed nec sementem administrari, nec oues tondere, nisi catulatio prius fieret, vlllo modo licuit. ⁱ Vinum in sacris Cereris adhibere nefas est. ^k Primitias verò frugum Cereri, ^l vinum vero nouum Baccho dare conuenit: quibus vesci, priusquam sacerdotes illa libassent, minime fas erat. ^m In sacris deæ Ruminæ inferre vinum, expiatione

Lupercalia.
Canicula si-
deri.
Pro frugi-
bus.

Marti.
Bœotij.
Cares.
Isidi.
Plutoni.
Proserpine.
Averno.
Erebo.
Sacra absq;
vino.
Rumina.

A N N O T A T I O N E S.

^t *Atque ad placandum.*] Festus Pompeius lib. 3. vbi de Catularia porta loquitur, & lib. 16. vbi de Rutulis canibus loquitur autoritate Atteij Capitonis.

^u *Pro frugibus quoque.*] Columella lib. 10. rei rusticæ,

Hinc mala rubigo virides ne torreat herbas,

Sanguine lactantis catuli placatur & extis.

^x *Idq; Rubigalibus.*] De his Plinius lib. 18. c. 29.

^y *Per Quirinalem flaminem.*] Totum id depromptum est ex Ouidio lib. 4. Fastor. non longè à fin.

Flamen in antiqua lucum Rubiginis ibat,

Extæ canis flammis, exta daturus ouis.

Et cætera quæ multis versibus sequuntur. Ex quibus hos non prætermittendos duximus ad hunc locum maximè pertinentes,

Dixerat, à dextra villis manile solutis,

Cumque meri patera thuris acerra fuit.

Thura focis, vinumque dedû, fibrâsque bidentis,

Turpiâque obscenâ vidimus exta canis.

Eiusque rei causam reddit versibus sequentibus, ut inibi videre poteris.

^z *Quos etiam catulos.*] Plinius lib. 29. c. 4. post princ.

^a *Apud Lacedæmonios.*] Pausanias in Laconicis, Plutarchus probl. c. 11. ante fi.

^b *Et Bœotiis.*] Plutarchus ibid.

^c *Idem & Caribus.*] Arnobius contra Gentes, lib. 4. & Hesychius, hincque natum adagium *καὶ τὸν Σῦμα*. Caricum sacrificium, de quo Erasmus Chil. 3. cent. 2. c. 31.

^d *Viuas etiam canes.*] Id vsque ad clausulam, Isidi anser, est Plinij lib. 29. c. 4. in princ.

^e *Isidi anser.*] Id suprà dictum est eod. cap. in verbo, Isidi anser.

^f *Plutoni taurus.*] Horatius Car. lib. 2. Ode 14.

Non si tricenis quotquot eunt dies,

Amice places illacrymabilem

Plutona tauris. —

^g *Proserpinæ iuuenca.*] Et ea quidem sterili ex Virgilio lib. 6. Æneid.

— *Sterilemque tibi Proserpina vaccam*

Et nigra. —

Vt etiam dicetur infra lib. 4. c. 17.

^h *Sed nec sementem.*] Columella libr. 2. c. 22. Sed ne sementem quidem administrare, nisi prius catulo feceris, nec fœnum secare, aut vincire, aut vehere. Ac ne vindemiam quidem cogi per per religiones pōtificum feriis licet: nec oues tondere, nisi si catulo feceris. Ex quo loco apertè vides Alexandrum hunc locum accepisse: & catulo facere pro catulitione intelligere, sed vereor ne is deceptus sit. Quid enim catulatio sit declarat Plinius lib. 16. c. 25. Catulitionem, inquit, rustici vocant gestiente natura semina accipere, eoque animam inferente omnibus satis. Nam & catulire propriè dicitur de canibus venerem expetentibus. Varro de illis loquens libr. 2. de re rustica, cap. 9. De fœtura, principium

admittendi faciunt veris principio: tunc enim dicuntur catulire, id est, ut ille subdit, ostendere se velle maritari, quod & ad cætera bruta trahitur. Nam & Laberius catulientem lupam, id est, coitus appetentem dicit. Catulo autem facere plerique omnes intelligunt pro sacrificare caniculæ.

ⁱ *Vinum in sacris Cereris.*] Plautus in Aulularia,

STA. *Cererin' Strobile has facturi nuptias?*

STRO. *Qui?*

STA. *Quia temeti nihil allatum intelligo.*

Macrobius lib. 3. Saturn. c. 11. in princ. facit alium sciscitantem, quod cum Cereri vino libari omnibus vetitum sit ex sententia Plauti, vbi suprà, quem ille citat. cur Virgilius scripserit lib. 1. Georg.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.

Cui rei ita respondet in fi. eiusdem cap. Poëta, inquit, sciens Cereri mulso libari, adiecit, miti Baccho dilue, mitescere scilicet vinum dicens, cum mulsum cœperit fieri. Nam mite vinum hîc ita dixit, ut alibi (lib. scilicet 4. eiusdem operis) ait domitum,

Et durum Bacchi domitura saporem.

Verum Seruius enarrans eum locum,

Cui tu lacte fauos. —

Aliter id diluit, Cui, inquit, tu liba de lacte, melle & vino. Nam superfluum est quod quidam dicunt contra religionem dixisse Virgiliū, licere Cereri de vino sacrificari, pontificales namque hoc non vetant libri. Subditque, illud Plauti non esse ei loco contrarium: nam aliud est sacrificium, aliud nuptias Cereri celebrare, in quibus reuera vinum adhibere nefas erat, quæ Orci nuptiæ dicebantur, quas præsentia sui pontifices ingenti solemnitate celebrabant. Alij, ut subiicit, hunc locum aliter accipiunt, ut miti Baccho sit datui casus, & duo numina intelligamus Liberi & Cereris: nam suprà quoque ait, Imprimis venerare deos, ut sit sensus, Cui Cereri, & miti Baccho fauos lacte dilue, id est, eis sacrificia melle & vino permixtis.

^k *Primitias verò frugum Cereri.*] Ouidius lib. 10. Metam.

Festa pie Cereris celebrabant annua matres,

Illæ quibus nivea velata corpora Vesta

Primitias frugum dant. —

Et lib. 2. Fastor.

Farra tamen veteres iaciebant, farra metebant,

Primitias Cereri farra resecta dabant.

Et Calphurnius eclog. 4.

Ille dat, ut primas Cereri dare cultor aristas

Possit. —

Et è Græcis Theocritus Idyll. 7.

— *ἢ ὅ ἴταί ἐστι*

ἀνέρες ἐν πέτρῳ δαμάτεις αὐτὰ τελευνῶντι

ὁλέω ἀπαρχόμενοι.

^l *Vinum verò nouum Baccho.*] Plinius lib. 18. cap. 2.

^m *In sacris deæ Ruminæ.*] Varro rei rusticæ libr. 2. cap. 11. vbi

Flora. dignum fuit: quippe illi sacrum facientes, hostiæ lac, non vinum inspergebant. ⁿ Et in sacris Floræ, quam
Vesta. Bonam deam nuncupant, cum vinum libant, lac fuisse dicunt. ^o Vestæ quoque non vino, sed de Numi-
 cio flumine libatur, ^p quibus diebus mense Iunio molæ frumentariæ & asini fertis & pane coronan-
 tur: ^q ad cuius templum iuxta forum nisi nudo pede accedere non conuenit: ^r sicut in ædem Dianæ
Qualia vi- non vino, sed aqua melle diluta sacrificant. Vino verò in sacris vina libare diis necessum erat, ^u ex
na libaban- Græca & imputata vite, seu fulmine tacta, aut quæ vulneratis pedibus calcata, vel immunditie polluta
tur diis. fuerat, aut iuxta quam homo laqueo pependerat, quæque circuncisis vinaceis profluxerat, vina libare
Thasij. diis, infaustum erat. ^x Thasiis verò, nisi vino libaneo odore thuris diis prolibabatur, & in Asopo in y æde
Eumenides. Eumenidum nisi mulso libare, & pro coronis floribus uti permissum. ^z Victimæ maiores dum immo-
Maiores & lantur, auratis cornibus procedunt: ^a minores, coronatæ offeruntur. Est quoque obseruatum, ut si cum
minores vi- vinum hostiæ ^b fundendum foret, potius molam aut fruges in caput spargerent ordine præpostero:
Elime. ^c aut si cum hostia ad aras ducitur, vehementius fuisset reluctata, ostendissetque se inuitam altaribus
Signa tristis admoueri, vel ab ara aufugisset, ^d vel percussa mugitum dedisset, ^e aut in aliam corporis partem quàm
auspicij. oporteret, cecidisset, piaculare sacrum & triste auspicium faceret, quasi inuitis diis offerri videretur.
Hermio- In qua re animaduertere licet, apud ^f Hermionenses boues præferoces facili ductu à ministra sacrorum
nenses, peruerusta muliere, sponte ad sacrificium duci & immolari: Iones tamen contra instituta morésque sa-
Iones.

ANNOTATIONES.

vbi eam deam Rumam vocat, & Plutarchus proble. c. 57. qui Ruminam illam appellat.

ⁿ Et in sacris Floræ.] Id utique accepit ex Latino Plutarchi codice problem. cap. 19. sed ibi non Floræ vertendum erat, sed potius Gyneciæ ex Græco codice, ut diximus suprâ, adhibe tamen Græcum textum.

^o Vestæ quoque non vino, sed de Numico flumine.] Seruius lib. 7. Æneid. in eum locum,

Hæc fontis stagna Numici.

Verum Iuuenalis saty. 6.

*Quædam de numero Latinarum ac nominis alti,
Cum farre & vino Ianum Vestamque rogabat.*

^p Quibus diebus.] Ouidius lib. 6. Fasto.

*Ecce coronatis panis dependet a sellis,
Et velant scabras florida ferta molas.*

^q Ad cuius templum.] Scilicet Vestæ.

^r Sicut in ædem Dianæ.] Solinus cap. 17. Cretes, inquit, Dianam religiosissimè colunt, *Βειδομαρτίω* gentilitèr nominantes, quod sermone nostro sonat virginem dulcem. Ædem numinis præterquam nudus vestigia nullus licitè ingreditur. ibi vide interpretes. Strabo item lib. 10. Diodorus Siculus lib. 6. cap. 15. Pausanias lib. 9. Phauorinus testimonio Callimachi. *ἐλλάφορον Βειδομαρτίω Διονόσπον.*

^s Romulum.] Plinius lib. 14. c. 12. Plutarchus in eius vita.

^t Athenienses.] Sed his adde Nephalia Bacchi sacra memorata Plutarcho in præceptis bonæ valetudinis, vbi scribit ea sic appellata à sobrietate, quòd in his vinum bibere nefas esset.

^u Ex Græca.] Hæc omnia vsque ad vers. Thasiis, sunt Plinij lib. 14. c. 19. Sed huic, quod de imputata vite dicitur, addas quod Seruius in Virgilium eclog. 2. ad fin. scribit, quòd qui de vino ex vite imputata sacrificabant furore corripiebantur.

^x Thasiis verò.] Plinius eo. lib. 14. c. 18.

^y In æde Eumenidum.] Pausanias lib. 2. Et templum, inquit, Dearum quas Sicyonij Eumenides appellant. His singulis annis vnum diem festum agunt, & grauidas oves sacrificant libamine mulso, & floribus coronarum loco uti conuerunt. Sophocles autem in Oedipo Epicolono. Id sacrum Eumenidibus fieri tradit, ut manus ac digitos ex aqua profluente ablueret qui sacra facturus erat, & in cratere assato ouis nouellæ vellere obtecto, aquam mellitam ad choas & libamina reponeret, quæ prima aurora sobriis humi ter fundebat, tæque insuper nouera ramos oliuæ ibi deponeret, tum demum preces verbis conceptis ipsis Eumenidibus effunderet.

^z Victimæ maiores.] Plinius lib. 33. cap. 3. in princip. Deorum verò honori in sacris nihil aliud excogitatum est,

quàm ut auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur. & Athenæus lib. 9. Hincque illud Iuuenalis saty. 6.

Et auratam Iunoni cæde iuuenecam.

Vbi vide interpretes. Et Martialis lib. 9. epig. 43. ad Apollinem,

*Felix tunc ego debitorque voti,
Casurum tibi rusticas ad aras,
Ducam cornibus aureis iuuenecam.*

Macrobius lib. 3. Satur. c. 5. Hucque etiam spectat illud Virgilij lib. 9. Æneid.

Et statuam ante aras aurata fronte iuuenicum.

Vbi Donatus, Consuetudo, inquit, permansit, ut vacca & taurus auratis fronte & cornibus loui Capitolino mactentur. Seruius autem, Ita enim, ait, ornari consueuerat.

^a Minores, coronatæ.] Ex quo & illud eiusdem Iuuenalis saty. 13.

Quæq; coronata lustrari debeat agna.

Vbi vide interpretes. Semper autem victimæ coronari solebant, ut dicit Plinius lib. 16. c. 4.

^b Fundendum foret.] Quod quomodo faciendum erat, videbis inferius lib. 4. c. 17.

^c Aut si cum hostia.] Hæc vsque ad vers. Vel percussa, sunt Liuij 3. Decad. lib. 1. ad finem. Plinij lib. 18. c. 45. Suetonij in Galba, cap. 18. Cornelij Taciti lib. 19. cuius hæc verba sunt: Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus disiecto sacrificij apparatu, longè quàm vbi feriri hostias mos est, confossus. Festus Pompeius lib. 14. vbi de piacularibus auspiciis loquitur. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 9. Æneid.

Et statuam ante aras.

Quoties, inquit, victima reluctabatur, ostendebat se improbari. Lucanus,

— *Discussa fugit ab ara
— Taurus.*

Et vide infra lib. 4. c. 17.

^d Vel percussa mugitum dedisset.] Virgilius libro secundo, Æneid.

*Qualis mugitus fugit cum saucius aram
Taurus.*

Vbi vide Seruium. & Ouidius lib. 7. Meta.

— *Mugitus victima diros
Edidit.*

Vide item Senecam in Hercule Octavo 7. 12. & Festum Pompeium loco nuper citato.

^e Aut in aliam.] Festus Pompeius in eod. loco.

^f Apud Hermionenses.] Aristocles poëta in epigrammate tradit quòd in sacrificio Chthoniæ Hermionensis, à vetula imbecilli

crorum, tunc maximè hostiam litare, & diis gratam fieri putabant, cum inter immolandum taurus mugitus daret. ^g Funestamque familiam, aut hominem funere pollutum, nec ædes deorum dedicare, nec publica sacra facere posse liquet, nisi in Lemuralibus & Parentalibus: in quibus inferis diis dare inferias usus obtinuit: quo tempore ædes deorum clausæ iacent. ^h In Lemuralibus fabam noctu iacere usurpatum est, Lemures se ex domo eiicere clamantes: quam nigram esse convenit: ipsamque lotis ⁱ manibus, & pede nudo per ora versare, & post terga reiicere, ærisque tinnitum facere, utque Lemures fabis redempti, domo abirent, novies orare. ^k Idque Maio mense tribus noctibus fieri, donec solutis religione animis, manes expiatos ducerent. In Parentalibus assumere fabas usus obtinuit, sicut ^l in peruigiliis cicer. ^m Ac ferales cœnas lentæque & offas ad sepulchra illorum ferre, quibus parentare ius erat: quæ etiam ⁿ Feralia à ferendis epulis dicta sunt, quas in defunctorum sepulchris super nudum filicem apponebant. ^o Notatumque fuit in omnibus sacris fœminini generis victimas esse potiores: itaque si per marem litari non poterat, fœmina succidanea dabatur, non è contrà. Nam si per fœminam hostiam minime perlitatum foret, succidaneam adhiberi non licebat: ^p Apud Ægyptios secus, quibus fœminam hostiam immolare est habitum nefas. ^q Barbaris quoque circa montem Caucasum, & apud Derbices Persicam gentem, fœmininum animal victimam dare, aut eius carnibus vesci, sub graui documento vetabatur. ^r Si tamen primis hostiis non litassent, aut si primum negligentia vel casu non recte initum aut curatum sacrum foret, illas denuo augeri & sæpius ad expianda numina permittitur, donec rite perlitatum animaduernerent. Illud ^s quoque non omittendum, consueuisse Romanos pro rebus quas cito expediri cuperent, ætate grandioribus hostiis: ubi vero rem augere vellent & produci, iuniori victima sacrificare. ^t Vnamque hostiam nunquam duobus diis aut incertis, sed certo numini immolare, ^u superisque impares, inferis vero pares. Quotiesque ^x aliquid inuentu

Lemuralia.

Parentalia.
Cœna feralis.Fœminini
generis vi-
ctima potio-
res.

Ægyptij.

Romanorum
mos.

A N N O T A T I O N E S.

*Et septem nigras versat in ore fabas.*ⁱ *Ipsamq, lotis manibus.* Idem Gyraldus ubi suprâ.^k *Idq, Maio mense.* Idem quoque Gyraldus ibi, sed id est Porphyrius interpretis Horatii lib. epist. 2. epist. 2. ad fin.^l *In peruigiliis cicer.* Idem Gyraldus in eod. loco. Est autem Plinij lib. 18. c. 12. ante fi.^m *Ac ferales cœnas.* Vide suprâ hoc lib. cod. c. 7.ⁿ *Feralia à ferendis epulis.* Varro de lingua Lat. lib. 5. Ovidius lib. 1. Fast.*Hanc quia iusta ferunt, dixerunt feralia lucem.**Ultima placandis manibus ista dies.*

Festus Pompeius lib. 6.

^o *Notatumq, fuit.* Hæc usque ad clausulam, apud Ægyptios, sunt Seruij in lib. 8. Aeneid. in hunc locum,*Et casa iungebant fœdera porca.*^p *Apud Ægyptios.* Herodotus lib. 2.^q *Barbaris quoque.* Et hæc sunt Strabonis lib. 11.^r *Si tamen primis hostiis.* Tullius lib. 2. de Divinatione, Suetonius in Cæsare c. 81. & in August. c. 97. Seruius lib. 2. aliàs 3. Aeneid. in eum locum,*Rursum in secessu.*

Et late diximus in nostris Commentariis, ad l. boues. §. hoc fermone. ff. de verb. sig.

^s *Illud quoque &c.* Idem Gyraldus de Diis Gentium, syntag. 17. sed id Seruij est lib. 12. Aen. in eum locum,*Setigera factum suis.*^t *Vnamque hostiam.* Liuius 3. Dec. lib. 7.^u *Superisq,.* Idem Gyraldus syntag. 17. nullo item authore citato, sed id Seruij est enarrantis illud Virgilij eclog. 8.*Numero Deus impare gaudet.*

Et lib. 3. Aeneid. in eum locum,

Et geminas, causam lachrimis, sacrauerat aras.

Et lib. 6. ibi,

Idem ter socios pura circumtulit unda.

Solinus autem c. 3. tradit propter dies impares Diis superis Ianuarius dicari, & propter pares Februariū, quasi abominosum Diis inferis deputari, ubi vide interpretes.

^x *Quoties aliquid inuentu rarum.* Seruius libr. 2. Aeneid. in eum locum,*Sanguine placastis ventos & virgine casa.*

Non verè, inquit, sed ut videbatur, nam ut paulò ante dixerat, Iphigenia, quæ immolanda venerat, numinis miseratione subrepta est, & cerua supposita. Ex quo illud Ovidij libr. 1. Fastor.

imbecilli ad aram ex armento bos immolandus cornibus adducebatur, quem quidem bouem decem quantumvis robusti ac fortes viri attrahere non poterant, & idem repetit *Ælianus* li. de Animalibus 11. c. 4. ex *Aristocle*, cuius & ipse carmen in eam rem adscribit. Sed inter cætera vide hac de re *Pausaniam* lib. 2.

^g *Funestamq, familiam.* Liuius 1. Decad. lib. 2. non longè à princ. Nondum dedicata erat in Capitolio Iouis ædes, *Valerius Horatiusque* *Consul*. sortiti vter dedicaret: *Horatio* forte euenit. *Ægrius* quàm dignum erat tulere *Valerij* necessarij dedicationem tam inclyti templi *Horatio* dari: Id omnibus modis impedire conati, posteaquam alia frustra erant tentata, postem iam tenenti *Consuli* fœdum inter precessionem deum nuncium incutiant, mortuum eius filium esse funestaque familia eum templum dedicare non posse. Num crediderit factum, an tantum animo roboris fuerit, nec traditur certum, nec interpretatio est facilis. Nihil aliud ad eum nuncium à proposito auersus, quàm ut cadauer efferrî iuberet tenens postem, precessionem peragit, templumque dedicat. Hincque illud *Virgilij* lib. 11. *Æn.* in pr.

*Æneas quanquam sociis dare tempus humandi**Præcipitant curæ, turbataq, funere mens est,**Vota deum primò victor soluebat Eo.*

Quo in loco *Seruius*, *Consuetudo*, inquit, *Romana* fuit, ut polluti funere minimè sacrificarent, si tamen contingeret, ut vno eodémque tempore & funestaretur quis, & cogere-
tur operam dare sacrificiis, laborabat, ut antè sacra comple-
ret quàm funus agnosceret. Subditq; illud exemplum *Horatii Pululli* suprâ citatum. Et tandem subiungit, Secundum quem ritum *Æneas* hîc inducitur antè operam dare sacrificiis, & sic ad sociorum & *Pallantis* sepulturam reuerti.

^h *In Lemuralibus fabam.* Idem *Gyraldus* de Diis Gentium syntag. 17. nullo quoque authore citato, sed hæc sunt *Varronis* de vita populi *Romani* lib. 1. apud *Nonium Marcellum* loquentem de *Lemuralibus*, Quibus, ait, temporibus in sacris fabam iactant, noctu, & dicunt se *Lemures* domo extra ianuam eiicere, Et *Festi Pompeij* lib. 6. *Faba*, ait, *Lemuralibus* facitur laruis, & parentalibus adhibetur sacrificiis, & in flore eius luctus literæ apparere videntur. Ante illum *Plinius* lib. 18. cap. 12. *Mortuorum*, inquit, animæ in ea sunt, qua de causa parentando utique assumitur. Et paulò post, In flore eius literæ lugubres reperiuntur. Ex *Poëtis* autem *Ouidius* lib. 2. *Fast.* de his loquens,

Tam cantata tener cum plumbo licia fusco,

Victime si-
cilia.
Thucydides
lib. 1.

Dij manes.

rarum aut difficile sacrificio adhiberi oporteret, illud cera vel pane effictum apponere satis, simula-
cræque eiusmodi ficta & commentitia, ac si ipsa res repræsentaretur, eandem vim vigoremque habuif-
se: id quod à Græcis obseruatum comperimus. Cum enim y Cyziceni nigram bouem Palladi quo-
tannis immolarent, & pressi obsidione, bouem comparare nequirent, ex frumento illam effinxere, co-
que pacto persoluto voto, numen expiarunt. z Athenienses quoque in festis Iouis Milichij, quæ Dia-
lia vocant, extra urbem sæpe non veras victimas, sed commode effictas obtulere. a Utque si pro infan-
tibus immolandum foret, non grandis, sed minor hostia mactetur. b Notatumque & illud est, in deo-
rum Manium sacris auersa & tristia auspicia, aut dira & nefanda, magis fausta & felicia esse, itaque in
his sacris potius est non litare, quàm litare.

ANNOTATIONES.

Quod semel est triplici pro virgine casa Diana,
Nunc quoque pro nulla virgine cerua datur.
Illudque item Martialis lib. 3. epig. 49.

Suppositam fama est quondam pro virgine ceruam,
At nunc pro puero mentula supposita est.

Subditque Seruius, ut ad eum redeamus ad ea quæ nuper
ex eo adduximus, quod simulatio in sacris pro veris accipi-
tur. Vnde cum de animalibus quæ difficile inueniuntur, est
sacrificandum, de pane vel cera fiunt, & pro veris accipiun-
tur. In idque etiam refert illud eiusdem Virgilij lib. 4. Æ-
neidos,

Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Quo etiam in loco idem Seruius annotauit, qui & ipse in
priori loco, subdit quod in templo Isis aqua sparsa esse
dicebatur. Cui & tu adde illud Virgilij (si eius sit) in Pria-
peis,

Latus Aristagoras natis bene villicus ouis,
De cera facta dat tibi poma Deus.
At tu sacrati contentus imagine pomi,
Fac veros fructus ille, Priape, ferat.

Festus Pompeius lib. 3. scribit quod si aliquando cerua im-
molari deberet, si nulla inueniri poterat, eius loco ouem
immolabant, quæ ideo ceruaria dicebatur. Suidas autem
tradit, quod cum rustici quidam Herculi bouem essent im-
molaturi, isque rupto fune profugisset, nihilque esset quo
res sacra fieret, malum suppositis quatuor ramis, pro pedi-
bus, & duobus loco cornuum, bouem utcumque imitati
sunt, idque ridiculum fictitiūque simulacrum pro victima
obtulerunt. Vnde natum sit adagium μήλι & ἱρακλῆς, id est,
pecuarius Hercules. Cuius etiam ex Apollodoro Xenodo-
tus in Collectaneis meminit, sed eam historiam paulò aliter
recensuit Pollux lib. Onomasticon 1. c. 1. sub hoc tit. περὶ τῶν
περὶ αὐτῶν ἱερῶν, hoc quidem sensu. Circa Bœotiam μήλι
Herculi sacrificant (non autem ut poëtæ per μήλι oues, sed
fructus arboris) hac de causa. Stata quedam erat publica ip-
sius Dei solemnitas, instabatque sacrificandi tempus, victi-
ma autem aries erat, quem adducebant, qui cum serius ad-
duceretur ob id quod Asopus Fluius ita repentinis exun-
dationibus excreuisset, ut transiri non posset, pueri qui sa-
cris intererant, nihilominus sacrificij ritum peregerunt: ma-
tuum enim malum accipientes, quatuor stipulas vice pe-
dum subdiderunt, & alias duas vice cornuum apposuerunt,

nec Herculi ingratam fuisse victimam. Proptereaque man-
sisse apud Thebanos, Bœotiosque hunc sacrificandi ritum.
Hucque pertinet alia Herculis historia. Nam cum olim in
Italia Saturno homines sacrificarent, Hercules ex Hispania
rediens primus eum ritum reuocauit, & ne quasi patrio ritu
neglecto, superstitione incolæ turbarentur, simulachra pro
viviis hominibus, quos antè in Tyberim è ponte Miluio, aut
ut alij dicunt Sublicio, proiciebant, hostiarum modo or-
nata in Tyberim proicere docuit, quæ res quoque à Ro-
manis idibus Maiis fieri cepta est. Cuius rei testes sunt Dio-
nysius Halicarnassæus lib. 1. Plutarchus problem. Macro-
bius Saturn. lib. 1. cap. 7. Eusebius præparationis Euangeli-
cæ lib. 4. Lactantius lib. 1. cap. 2 1. qui & in id citat Quidium
lib. 5. Fastor.

Tum quoque prisorum virgo simulachra virorum,
Mutere roboreo scirpea ponte solet.

Et cætera quæ sequuntur multis versibus.

y Cum enim Cyziceni.] Appianus in Mitridatico de vrbe Cy-
zico loquens: Dicitur (inquit Græcè, sed in hunc sensum) ea
vrbs dotalis esse, & à Ione Palladi filia attributa, quam Cy-
ziceni summo honore præ cæteris Diis venerantur. Solem-
nibus itaque instantibus, in quibus bouem nigram sacrifi-
care mos fuit, cum ea carerent, ex frumento sacrificia fece-
runt. Sed continuo subdit: Interim bos nigra è pelago ad eos
occurrit, quæ claustra aditus ingressa & in urbem delata, ut-
tro in templum venit, ibique ad altare constitit, quam Cy-
ziceni summa spe Deæ immolarunt.

z Athenienses quoque.] Thucydides lib. 1. belli Peloponne-
siaci, quo loco de Cylone Atheniensi loquitur, ut à Valla
translatus est in hæc verba, Siquidem sunt apud Athenien-
ses Dialia, maximus dies festus, quæ Ionis Milichij vocan-
tur, extra urbem, vbi totius populi conuentu plerique non
veras victimas immolant, sed commode assimulas. Quam-
quam in antiquo Græco Thucydidis codice ita legatur, ἐν ἡ
περὶ αὐτῶν ἱερῶν πολλοὶ ἐχ ἱερῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ θύματα ὀπὶ ἱερῶν. id
est, in quo totius populi celebritate multi non victimas tã-
tum sacrificant, sed & sacrificia sine ludibrio indigena-
rum. Sed & his adde quod Pythagoræ in Olymp. βῆς ἐν
λίγῃ πέμμα ποιησιν ἱερῶν θύσαι, id est, bos quem ex melle
& farina confecerat immolatus est, ut à Philostrato in vi-
ta Apollonij lib. 1. post principium relatum est. Vide item
Laërtium.

a Utque si pro infantibus.] Idem Gyraldus syntag. 17.

b Notatumque & illud est.] Idem quoque Gyraldus ibi.

Quæ origo censorum, quæve potestas, & ex quàm paruis initiis in quantum magnitudinis deuenerit.

CAPUT XIII.

ENSORVM a origo licet à paruis initiis orta, eò tamen creuit, ad tantumque fasti-
gium deuenerit, ut morum disciplinæque Romanæ, decoris dedecorisque discrimen,
vectigaliaque, & publicorum locorum priuatorumque arbitrium sub illius cura &
potestate foret: totiusque reipublicæ circa morum disciplinam sumpremum ius ha-

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

a Censorum origo.] Hæc vsque ad clausulam, Tametsi
Seruium, sunt Liuij 5. Decadis libro 4. & authoris

libri (quisquis est) cui titulus est, Fenestella de magistra-
tibus.

b Tametsi

beret. Fuere enim M. Geganio Macerio iterum, & T. Quintio Capitolino quintum consulibus, primi censores suffragiis populi creati Papyrius Semproniusque, ^b tametsi Seruium Tullium, à quo iura militiæ constituta sunt, primum censorem fuisse nonnulli credant, quod populum Romanum primus censuisset. ^c Qui magistratus etsi à principio quinquennalis, postea à Mamercio Æmylio dictatore cautum fuit, ut annua & semestris censura foret. Cuius rei causa ipse Æmylius, quod veterem censuræ statum citra præfinitum minuisset, à proximis censoribus tribu motus, & ærarius factus est. Ad quam licet à principio admitterentur patricij solum, postea ^d P. Philone dictatore alter censorum, ^e deinde Q. Pompeio & Metello consulibus, vterque ex plebe censores creati. ^f Demum eò dignationis venit, ut nisi clari illustresque, post triumphos & consulatus illam expeterent. Hi ergo censendi populi & lustrandi causa ab initio creati, eò processere, ut maximarum minimarumque rerum, præcipuè † circa morum disciplinam, cognitionem animaduersionemque haberent. ^g Nam de iuramento cognoscere, & in periuros animaduercere, ^h epularum sumptus cohibere, ⁱ senatores legere & cooptare, summotis indignissimis, & honestissimis allectis: ^k principem senatus constituere, immeritosque propter turpitudinem sordesque vitæ, senatu ^l vel tribu ^m amouere, ⁿ notisque & ignominia ^o afficere,

Censores primi.

Censura initio quinquennalis, postea annua.

Censorum munus.

ANNOTATIONES.

^b *Tametsi Seruium Tullium.*] Hunc censum primum omnium egisse scribit Liuius 1. Decad. lib. 1. Vide autem Halicarnasæum.

^c *Qui magistratus.*] Hæc usque ad clausulam, Ad quam licet, sunt Liuij 1. Decad. lib. 4. vbi dicit ipsum Mamercum ob id postea tribu motum, quod magistratum popul. Rom. minuisset, & rursum libr. 9. vbi loquitur de creatione P. Sempronij Tribuni plebis.

^d *P. Philone dictatore.*] Dispeream, nisi hîc Alexander lapsus sit, quod ut intelligas, Liuius 1. Decad. lib. 7. scribit C. Martium Rutilium, primum de plebe dictatorem dictum fuisse. Postea autem eod. libr. tradit eundem qui primus dictator de plebe fuerat, cum Manlio Nævio censorem fuisse creatum. Deinde lib. 8. eiusdem Decad. scribit Q. Pub. Philonem Dictatorem legem tulisse, ut alter ex plebe censor crearetur, vides igitur ante eam legem ex plebe Censorem creatum fuisse C. Martium illum Rutilium: sed postea ea lege cautum fuisse, ut alter ex censoribus ex plebe crearetur. De quo & nos dicemus infra lib. 6. c. 26. Verum Lucius Florus epitome Liuij libr. 13. tradit P. Domitium primum ex plebe lustrum condidisse.

^e *Deinde Q. Pompeio.*] Lucius Florus epito. Liuij libr. 59.

^f *Demum eo dignationis.*] Plutarchus in Catone Censorio. Propterea apud Liu. 4. Decad. lib. 2. multis claris viris petentibus Censuram, citati Censores fuere P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Ælius Pætus, qui ipsi consules antè fuerant. Scribit tamen Liuius 3. Decad. lib. 7. M. Cornelium Cethegum, & P. Sempronium Tuditanum, qui nondum consules fuerant, Censores creatos fuisse.

† *Circa morum disciplinam.*] Proprium id munus Censorum fuit ex Liuij 4. Decad. lib. 10. in Oratione Q. Cæcilij Metelli alloquentis Censores. Non oblitus sumus Censores vos ab vniuerso populo Rom. moribus nostris præpositos esse. Asconio Pediano in 1. in Verrem act. Plutarch. in vita Pauli Æmylij, & Catonis Censorij, ac probl. cap. 98. & Trebellio Pollione in vita Valeriani, & ante hos, Cicerone in Oratione in Pisonem, & in Oratione pro Aulo Cluentio.

^g *Nam de iuramento.*] Gellius lib. 7. c. 18.

^h *Epularum sumptus cohibere.*] Plinius lib. 14. c. item 14. Valerius Maximus lib. 2. cap. 4. vbi scribit M. Antonium, & L. Flaccum Censores Duronium senatu amouisse, quod legem de coercendis conuiuiorum sumptibus latam Tribunus plebis abrogasset, & C. Fabricius Censor senatu mouit P. Cornelium Rufinum, quod in conuiuium habuisset decem libras argenti. Vide Ciceronem in Oratio. pro Cluentio, & Fenestellam.

ⁱ *Senatores legere.*] Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio. Hoc tu idem facies Censor in Senatu legendo. Liuius in d. Oratio. Q. Cæcilij Metelli, vno consilio legam senatum, equites recensentis, agatis censum, lustrum condatis. Author eius libri qui vulgò circumfertur nomine Fenestellæ de Magistratibus Rom. c. 1. & 17. Trebellius Pollio in vita Valeriani. Nam ut alios plurimos omittam, M. Sempronius Sophus,

& Valerius Maximus Censores cum senatum legerent, 13. senatu mouerunt, ut scribit Florus epitome Liuij libr. 18. Et vide infra in clausula sequenti.

^k *Principem Senatus constituere.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. vbi & iterum 9. vbi & 4. Decad. lib. item 4. vbi Censores, inquit, principem senatus P. Scipionem consulem, quem & priores Censores legerant, legerunt, & lib. 8. eiusdem Decad. vbi & eundem tertium delegerunt, in qua re notandum ipsos Censores potuisse alterum ipsorummet Principem senatus legere. Nam apud eundem Liuium eiusdem 4. Decad. libr. 10. M. Æmylius Lepidus, & M. Fulvius Nobilior Censores ipsum Æmylium Principem senatus elegerunt, & 5. Decad. libr. 3. tradit eundem Æmylium tertio à Censoribus Principem lectum fuisse. Et Lucius Florus epitome Liuij libr. 48. M. (inquit) Æmylius qui Princeps senatus sapius iam à Censoribus erat lectus. Ex quibus intelligis eam dignitatem non fuisse perpetuam, sed in noua quaque censura nouum Principem, aut electum, aut continuatum, ut ipsis Censoribus videbatur. Sed adde præcedentibus Censores in patritios adscissere solere ex Iulio Capitol. in M. Antonino Philosopho, in princ. Auus ascitus in patritios à Principibus Vespasiano, & Tito Censoribus.

^l *Senatu.*] Dictum est supra in verbo, Senatores. Et præterea videre licet ex Ciceronis Oratione pro Aulo Cluentio, Asconio Pediano in 1. in Verrem actione. Plutarcho in Catone Censorio, vbi illum dicit senatu amouisse L. Quintium Flaminium. quod & ipsum retulit Valerius Maximus libr. 2. c. 4. Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi dicit eum cum collega senatu mouisse 7. & ex iis Flaminium ipsum. Nec prætermittendum vnum ex alijs multis notatu dignum, C. scilicet Fabricium Censorem senatu mouisse P. Cornelium Rufinum antè consulatu & dictatura functum, ob luxuriæ notam, quod decem pondo argenti perfecerat, ut scribit author libro de Magistratibus Rom. pop. qui Fenestellæ vulgò tribuitur ca. 17. Gellius autem lib. 17. c. 21. tradit C. Fabricium Lucinium & Q. Æmylium Censores, ipsum P. Cornelium Rufinum qui bis consul & Dictator fuerat, senatu mouisse quod argenti facti cænæ gratia 10. pondo haberet.

^m *Vel tribu amouere.*] Cicero in Oratio. pro Aulo Cluentio. Nam M. Attilius Regulus, & P. Furius Philus Censores eos tribu amouere, qui post Cannensem cladem Italia excedere voluerunt, & alios apud Liuium 3. Decadis libr. 4.

ⁿ *Notisq.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. Patrum memoria institutum fertur, ut Censores motis à senatu notas adscribebant.

^o *Ignominia afficere.*] Id proprium Censorum erat, ut ignominiam irrogarent. Cicero lib. 4. de Repub. apud Nonium Marcellum, vbi de ignominia loquitur, Censoris, inquit, iudicium nihil ferre damnato, nisi ruborem. Itaque ut omnis ea iudicatio versatur tantummodo in nomine, animaduersio illa ignominia est. Ex quo ipse Nonius dicit ignominia dici quasi nominis notam.

Censores in
quos magi-
stratus cen-
sebant.
Siculi.
Carthagi-
nenses.

Argi.

Negligens
multatus.

aut P in Ceritum tabulas referre, etiam ædilem quæstorémque, tum illos q qui agrum male colerent, aut incuriose haberent, perditosque & profusos nepotes, parumque honestis moribus viuentes, aut r verbis inciuilibus loquentes, ærarios facere, censoriæ potestatis erat. In quo id fuit obseruatum, vt s moris è senatu notas ascriberent, & demerita notarent, quod lege censoria cauebatur, t cuius verba ascripti: Censores populi soboles familiásque censento, pecuniasque vrbis, templa, vias, ærarium, ve- & tugalía tuento: populi que partes in tribus distribuunt, & u pecunias in ciuitatis ordines partiunt, equitum peditumque prolem distribuunt, cælibes esse prohibent, mores populi regunt, probum in senatu ne relinquunt. bini sunt. magistratum quinquennium habent. reliqui magistratus annui sunt, eaque potestas semper esto. Et infra: Referebant enim censores in x Ceritum tabulas illos quos ignominie causa suffragiis priuabant; qui quidem y censores ciues sic notabant, vt qui senator esset, ob crimen eiiceretur senatu: qui eques, equum publicum venderet: qui vero plebeius, in Ceritum tabulas referretur. z Obseruatumque, vt quem censores senatu amouerent, nota quoque & ignominia perstringerent: eaque quæ ad publicam disciplinam pertinerent, lege edita statuerat. a Denique eò dignationis venire, vt omnium magistratuum principem locum tenerent: ad eamque b nisi viri consu- lares & maximis functi honoribus, admitterentur nulli. Quinetiam vitam singulorum & c mores in- quirere, d exceptisque consulibus, præfecto vrbis, rege sacrorum & Vestalibus virginibus, circa disci- plinam morum in omnes magistratus censere & animaduertere poterant. Quæ censura apud Siculos quoque magni nominis fuit: nam quum omnes Siculi ex censu tributa conferant, omnis potestas æsti- mationis faciundæ censori permittitur. Hanc etiam institutionem e Carthaginensibus fuisse accepi- mus, vt illi præfectum morum & vitæ magistrum habeant: quem ferunt in Hamilcarem animaduertisse: congressumque cum Hasdrubale tunc in primo flore ætatis vetuisse, quia multi obloquebantur, quod parum integra fama essent. f Apud Argos verò, si quis in re quærenda negligens foret & remis- sus, aut si desidiosum & segnem viderent, rationem vnde victum quæreretur, apud magistrum qui loco censoris erat, reddere cogebatur. g quod Areopagitæ Athenis sæpe exequuti sunt, vt quid quisquis Atheniensium ageret, & quo quæstu viueret, magna cura inquirerent. h A Nabathæis seruatum legi- mus, vt negligens & remissus, qui opes paternas minuisset, pœna multaretur: cui verò res esset au- ctior, daretur præmio. Id quod i Draconis lege cauebatur, vt qui ocij damnatus esset, capite lueret. k Amasis quoque Ægypti Rex, inter cætera constituta, præcipua lege cauit, vt vitæ rationem prætor à quocunque exquirat, vt si quis turpi quæstu viueret, velut facinorosus noxam lueret. l Quam le- gem Solon imitatus fertur, præcipuè cauendo, vt qui malis artibus degeret, cuique ocio periret

ANNOTATIONES.

p Aut in Ceritum tabulas referre.] Gellius libr. 16. cap. 13. Tabulæ, inquit, Cerites appellatæ in quas Censores referri iubebant, quos notæ causa suffragiis priuabant. Et vide infra.

q Qui agrum malè colerent.] Plinius lib. 18. cap. 3. non longè à princ. Agrum, inquit, malè colere Censorium probum iudicabatur. Gellius lib. 4. cap. 12. Si quis agrum suum pas- sus fuerat sordescere, eumque indiligenter curabat, ac ne- que arauerat, neque purgauerat, sine quis arborem suam vineamque habuerat derelictui, non is sine pœna fuit, sed erat opus Censorum, Censoresque ærarium faciebant. Sed hîc adde Censoriam castigationem fuisse minùs arare quàm verrere, ex ipso Plinio eodem libro 18. cap. 6. post princip.

r Aut verbis inciuilibus.] Gellius lib. 4. c. 20. author illius lib. de Magistratibus Romanis.

s Ut moris è senatu.] Suprà in verbo, Senatu.

t Cuius verba.] Ex Cicerone lib. 3. de Legibus.

u Pecunias in ciuitatis ordines.] Lege, pecunias, æuitates or- dines partiunt, ex Cicerone vbi suprà.

x In Ceritum tabulas.] Suprà in verbo, Aut in Ceritum ta- bulas.

y Qui quidem censores.] Id totum vsque ad clausul. Obser- uatumque, est Asconij in 1. in Verrem actione. nisi quòd ibi scribitur, equum publicum perderet, quòd hîc dicitur ven- deret, verum etiam venderet dicit Liuius 3. Decad. lib. 9. item 5. Decad. lib. 5.

z Obseruatumque.] Vide suprà in verbo, Notisque.

a Denique eò dignationis.] Plutarchus in Catone Censorio, & in T. Q. Flaminio.

b Nisi viri consulares.] Dictum est suprà in verbo, Demum eò dignationis.

c Mores inquirere.] Suprà in verbo, Circa morum discipli- nam.

d Exceptisque consulibus.] Hæc vsque ad clausulam, Quæ cen- sura, sunt Trebellij Pollionis in vita Valeriani, vbi tamen non simpliciter de Consulibus, sed de Consulibus ordina- riis, nec item simpliciter de Vestalibus, sed de maxima vir- gine Vestalium.

e Carthaginensibus.] Id vsque ad clausulam, Apud Argos, est Probi Æmylij in vita Hamilcaris.

f Apud Argos.] Vide in nostris Repertoriis in verbo, Ocium.

g Quod Areopagitæ Athenis.] Valerius Maximus lib. 2. ca. 1. Laërtius autem in Solone tradit ipsum Solonem hanc in- ter alias legem edidisse. Vt eum, qui sectatur ocium omni- bus accusare volentibus ius esset, vt scribit Plutarch. in vita illius. Subdit tamen Lysiam in Oratione, quam contra Ni- ciam scripsit, Draconem eam legem scripsisse, Solonem au- tem tulisse.

h A Nabathæis.] Strabo lib. 16.

i Draconis lege.] Plutarchus in Solone.

k Amasis.] Herodotus in Euterpe. Diodorus autem Sicu- lus lib. 2. c. 3. tradit Ægyptios omnes ex lege, scripta sua no- mina ad præfides regionum, & simul quo exercitio viue- rent, deferre debere: qua in re si quis mentiretur, aut si in- iusto quæstu viueret, in mortis pœnam incidebat, subditq; eam legem à Solone, cum ad Ægyptios penetrasset, ad A- thenienses traductam fuisse.

l Quam legem Solon.] Herodotus & Diodorus vbi suprà, Plutarch. autem in Solone tradit Theophrastum scripsisse hanc legem, non Solonis, sed Pisistrati fuisse (vide Diodo- rum lib. 1. cap. 2.) Sed hîc addes, quod Lucani ocij quoque causas agunt vt Athenienses, vt tradit Nicolaus & ex eo Stobæus Serm. 42. Et Lacedæmonij adeò ocium deuitandum putarunt, vt ne quidem deambulationes illis permitterentur. Cuius testimonium præter alia etiam illud est, quòd cum nunciatum esset eorum Ephoris, eos qui Deceleiam

dies, pœna afficeretur. Cuius rei causa ^m Massilienses, vates sacrificulos, qui quæstus causa sacra circumferebant, suis oppidis exegere, ne religionis prætextu ocium sectarentur & luxum. ⁿ Quinetiam de paupertate, orbitate & ^o cœlibatu quærere, & contumaces plectere, censorum munus erat. ^p Furius Camillus quum censuram ageret, vt exhaustæ ciuitati propter assiduas bellorum clades, ciues suppeterent, legem de maritandis ordinibus tulit, qua inter cætera, pœnis coercuit illos qui viduarum nuptias, quarum viri bello ceciderant, deuiterent. ^q Eos verò qui ad senectutem cœlibes peruenerant, æra pœnæ nomine ad ærarium ferre iussit. Quam legem ^r Q. etiam Metellus Numidicus iterum in censura promulgauit. ^s Ædes quoque sacras, ^t vias, ^u aquæductus, ^x & loca publica facienda locare, aut aquarum fluxus dare & inhibere poterant. ^y Siquidem Cato Censorius aquam publicam, quæ in priuatas domos & hortos deriuabatur, inhibuit, & ^z porrecta in publicum ædificia demolitus fuit. ^a Vectigalia quoque ^b & portoria noua statuere, & vetera exigenda mandare, illaque ^c publicanis & ^d conductoribus locare non vetabantur. ^e Ea tamen proscribere, nisi Romæ & accito populo, eiûsque placito & assensu, ac publico præcone consulto, ^f & nisi Calend. Martiis, quibus vectigalia locantur, censori facultas non erat. In quo fuit animaduersum, ^g post pauli Æmylij triumphum, quem de omni Macedonia habuit Perse deuicto, vsque ad Hircium & Pansam consules, populum Romanum vectigalium collatione & tributo vacasse. Is enim tantum auri & argenti ex manubiis in ærarium tulit, vt tributorum collationem & onera leuarit. ^h Etiam de ære alieno cognoscere, censoriæ potestatis erat. Animaduersum tamen est, de nulla re censores quàm ⁱ de iureiurando seuerius iudicare consueisse, ^k quodque posteriores priorum decretis plerunque non sterere, sapiusq; illa resciri.

Sacrificuli à Massiliensibus eiekti.
Lex Camilli de maritandis ordinibus.
Cœlibatus mulctatus.

De ære alieno.
De iureiurando.

A N N O T A T I O N E S.

Deceleiam tenebant, deambulationibus pomeridianis uti, miserunt ad eos qui dicerent. Ne deambuletis vt genio indulgeatis potius quàm vt corpus exerceatis. Nam oportere Lacedæmonios non deambulationibus, sed exercitiis bonam valetudinem comparare & tueri, vt est author Ælianus de varia historia lib.2.

^m *Massilienses.* Valerius Max. lib.2. cap.1. Massilia, inquit, omnibus qui per aliquam religionis simulationem alimentum inertiae quærunt, clausas portas habet, & mendacem & fucosam superstitionem submouendam esse existimans.

ⁿ *Quinetiam.* Ad Censores Romanos redit.

^o *Et cœlibatu.* De quo paulò post, sed vide quæ de cœlibatu dicentur infra lib.4.c.8.

^p *Furius Camillus.* Plutarchus in vita illius post princ.

^q *Eos verò qui ad senectutem.* Valerius Maximus libro 2. cap.4.

^r *Metellus Numidicus.* Gellius lib.1. cap.6. & L. Florus epit. Liuij lib.59.

^s *Ædes quoque sacras.* Liuius 1. Decad. lib.9. paulò ante fin. vbi loquitur de C. Iunio Censore. & 3. Decad. lib.9. ad fin. vbi de M. Liuij & C. Claudio censoribus loquitur, & 4. Decad. lib.4. & 6. Plutarchus item probl. c.98.

^t *Vias.* Liuius d.1. Dec. lib.9. ad finem, vbi de Appij Claudij, & C. Plantij censura loquitur, & iterum eodem lib. non multò ante fin. vbi de C. Iunio Bubulco Censore loquitur, & 3. Decad. lib.9. ad fin. & 4. Decad. lib.8. vbi T. Quintius Flaminus, & M. Claudius Marcellus Censores viam silice sternendam à porta Capena ad templum Martis locauerunt. Et 5. Decad. lib.1. vbi etiam Q. Fuluius Flaccus, & Aulus Posthumius Albinus Censores vias quoque silice sternendas in vrbe, & glareæ extra urbem substruendas marginandasque primi omnium locauerunt, & alia multa quæ inibi videbis.

^u *Aquæductus.* Liuius eodem illo priori loco. Et vide infra in verbo, De iureiurando. Adde quoque Cloacas ex Dionysio Halicar. lib.3.

^x *Loca publica.* Liuius 3. Decad. lib.7. vbi scribit Cornelium Cethegum, & Sempronium Tuditanum Censores locasse reficienda quæ circa forum incendio consumpta erant, 7. tabernas, macellum, atrium regium. Et lib.9. ad fin. vbi M. Liuius, & C. Claudius Censores multa loca publica facienda locauerunt. Et 4. Decad. lib.8. vbi T. Quintius Flaminus, & M. Claudius substructionem super Æquimelium in Capitolio locauerunt. Et eiusdem lib.10. Q. Æmylius Lepidus, & M. Fuluius Nobilior Censores postulât, vt pecuniæ summa sibi, qua in publica opera vterentur, attribueretur, vectigal annuum decretum est. Et 5. Dec. lib.4. Tiberius Sem-

pronius censor Tabernas coniunctas in publicum emit, basilicamque faciendam curauit, quæ postea Sempronia appellata est.

^y *Siquidem Cato Censorius.* Plutarchus in vita illius. Et Liuius 4. Decad. lib.9. Aquam, inquit, publicam omnem in priuatum ædificium, aut agrum fluentem ademerunt. Loquitur autem de ipso Catone, & L. Valerio eius collega.

^z *Et porrecta in publicum.* Liuius enim vbi suprâ proximè ad ea quæ ex eo diximus subdidit. Et quæ in loca publica inædificata, immolitiæque priuati habebant, intra dies 30. demoliti sunt.

^a *Vectigalia quoque.* Liuius 3. Decadis libro 9. ad finem. vbi de M. Liuij, & C. Claudio censoribus loquens: Vectigal nouum ex Salaria annona statuerunt. Id vectigal commentum alterum ex censoribus satis credebant populo iratum, quod iniquo iudicio quondam damnatus esset.

^b *Et portoria.* Quod satis constat ex l. in lege Censoria. ff. de verb. sig.

^c *Illaque publicanis.* Liuius 4. Decad. lib.9. Vectigalia summis præliis vltro tributa infimis locauerunt, quas locationes cū senatus precibus & lachrymis victus induci, & de integro locari iussisset, Censores edicto submotis ab hasta qui ludificati priorem locationem erant, omnino paululum eadem imminutis precii locauerunt.

^d *Et conductoribus.* Apud Liuium 4. Decad. lib.2. non adeò longè à princ. Scipio Africanus & P. Ælius Perus quædam portoria fruenda locauerunt.

^e *Ea tamen proscribere, nisi Romæ.* Cicero in 1. Orat. pro L. Agraria. Censoribus, ait, vectigalia locare, nisi in conspectu pop. Rom.

^f *Et nisi Calendis Martiis.* His enim calend. Martiis pensiones rerum locatarum inferri solebant, vt indicat Scæuola in l. defuncta. in prin. ff. de vsufr. Macrobius autem lib. Saturn. 12. tradit mense Maio vectigalia locari solita, sed & Idibus quoque Iuniis ex Cicerone in Orat. pro Sex. Roscio Amerino. Vide item Solinum c.16.

^g *Post Pauli Æmylij triumphum.* Plutarchus in vita illius. Valerius Max. lib.4. c.3. Plinius lib.33. c.3.

^h *Etiam de ære alieno.* Valerius Max. lib.2. c.4.

ⁱ *De iureiurando.* Suprà in verbo, Aquæductus. Sed add. superioribus sartorum tectorum exigèdorum munus quoque proprium Censorum fuisse ex Cicerone, & Asconio Pediano in 1. in Verrem act. & Liuij 3. Dec. lib.9. ad fin. vbi de censura M. Liuij, & C. Claudij loquitur.

^k *Quodque posteriores.* Cicero pro Aulo Clientio, Censores

*Censorii po-
restas dimi-
nuta.*

*Censura cla-
ri.*

Indi.

*Athenien-
ses.*

*Censuram
munus &
potestas.*

derunt & antiquarunt. Post ^l aliquot verò ætates Romani nimiam potestatem esse rati, mucronem censorium multis remediis retulerunt, & ne impunè insolescerent, censuræ extenuatis viribus, graui- bus edictis coerciti sunt. ^m Quare P. Clodius in tribunatu plebiscito sanxit, ne quem censores nota- rent, nisi antea legitimè accusatus, & vtriusque censoris iudicio damnatus foret: in tantum, vt Metello censori, quod minus iustè pœnam irrogasset, aqua & igne interdictum fuerit. Diuus ⁿ verò Claudius, dum censuram ageret, nullum nisi sua voce & sine patrocinio vitæ rationem reddere passus fuit. Cla- ra quoque censura fertur ^o Appij Claudij & Claudij Plancij, qui viam Appiam è Roma Brundisium strauit, & aquam quæ Appia dicta est, inuehendam curauit. Tamen C. P. Gracchum in tribunatu vias perpurgasse, & itinera imperuia muniuisse, singulisque miliaribus lapideas columellas statuissè, & Scaurum ^q Æmylium vsque Sabatios, ^r M. q; Lepidum, & C. Flaminium in consulatu Ariminum vsque, & deinde in Aquileiam, Flaminiam strauissè legamus. Iulius quoque Cæsar commissa sibi Ap- piæ cura, dum illius refectioni vacat, magnas opes effudissè fertur: quam postea collapsam ^s Augustus sibi muniendam desumpsit, reliquis triumphalibus viris delegatis, quas præcipuis operibus ornarunt. ^t M. verò Æmylius consul pacatis Liguribus, viam à Placentia, vt Flaminia committeretur, Arimi- num vsque strauit: & ^u Flaccus in censura viam per Formianum montem perduxit. ^x Fuit quoque inter celebres Latina & Valeria, altera vsque Sinuessam, altera ad Marfos. ^y Nam Salaria & Nomen- tana haud multæ longitudinis, per Sabinos constratae sunt. ^z Indis fuit in vsu, vt per consiliarios pur- gentur viæ, quibus per dena stadia singulos lapides locare, & diuerticula ac distantias adnotare nego- cium erat. Athenis verò viarum curatores, vniuersæ ferè ciuitatis administrationem habebant. Magni quoque exempli censura fuit ^a Fabij Gurgitis, qui licet defamatissimus, postea ætate grauis, censuram seuerissimis moribus egit: sicut ^b L. Lentuli, qui repetundarum accusatus, haud multò post censor san- ctissimis euasit. ^c Præ cæteris M. Catonis censura apud omnes ordines plus nimio tristis & vehemens habita est: quare præcipua flagrauit inuidia, quòd inuidio animo esset, & inflexibili. ^d Illud quoque no- tatum est, solere censores novos milites, & eos qui supra septimum & decimum annum, equo merere debuissent, nec militassent, ærarios facere. ^e Quare M. Attilij Reguli, & P. Curij Philonis præclara cen-

ANNOTATIONES.

fores, inquit, ipsi sæpenumero superiorum censorum iudi- ciis (si ista iudicia appellari vultis) non steterunt. Atque etiã ipsi inter se censores tanti esse arbitrantur, vt alter alterius iudicium non modò reprobent, sed etiam rescindat: vt alter de senatu mouere velit, alter retineat, & ordine am- plissimo dignissimum existimet: vt alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter vetet. Quare quì nobis in mē- tem venit, hæc appellare iudicia, quæ à pop. Rom. rescindi, ab iuratis iudicibus repudiari, à magistratibus negligi, ab his qui eandem potestatem adepti sunt commutari, inter col- legas discrepare videatis? Sed & paulò ante in eadem Ora- tione: Itaque non solùm (iudices) illud ostendam quòd iam videris populi Rom. suffragiis sæpenumero censorum descriptiones esse deletas, verùm etiam iudiciis eorum qui iurati statuere maiore cum religione & diligentia debue- runt. Et alia quoque multa in eam sententiam in ea Ora- tione scripta reperies.

^l *Post aliquot verò ætates.* Id ipsius Ciceronis est in d. Orat. pro Cluentio. Ne censorium stylum cuius mucronem mul- tis remediis maiores nostri retulerunt, æquè posthac ac il- lum gladium Dictatorum pertimescamus.

^m *Quare P. Clodius.* Asconius Pedianus in Ora. Ciceronis in Pisonem.

ⁿ *Diuus verò Claudius.* Suetonius in vita ipsius c. 17.

^o *Appij Claudij.* Liuij hæc verba sunt 1. Dec. lib. 9. Et vide Ciceronem in Oratione pro Milone, & Horatium epist. lib. 1. epistol. 6. & 19. & Plinium Secundum de viris illustribus, c. 34. (Sed hîc non Plantij, verùm Plautij scribendum est ex Liuii ibi, & vbique.) Et Pomponium in l. 2. §. post hunc Ap- pius ff. de orig. iur.

^p *C. Gracchum.* Plutarchus in vita illius.

^q *Et Scaurum Æmylium.* Strabo li. 5. vbi & hinc eam viam dictam Æmyliam scribit. Nam & Plinius Secundus, si is est, virorum illustrium, c. 72. scribit ipsum Scaurum censo- rem viam Æmyliam strauissè.

^r *M. q; Lepidum, & C. Flaminium.* Strabo lib. 5. non adeò longè à princ. Liuius 4. Dec. lib. 9. post princ. scribit C. Fla- minium consulem, ne in ocio militem haberet, viam à Bo- nonia perduxissè Arerium. Et paulò post, M. Æmylius Le- pidum eius collegam pacatis Liguribus in agrum Gallicum

exercitum duxissè, viamque à Placentia, vt Flaminia com- mitteret, Ariminum perduxissè.

^s *Augustus.* Suetonius in vita illius, c. 30. scribit eum sibi Flaminiam viam desumpsissè Arimino tenus muniendam, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternen- das distribuissè. Ex quo intelligis Alexandrum hîc memo- ria lapsum, & Appiam pro Flaminia Augusto tribuissè.

^t *M. verò Æmylius.* Iam id diximus suprâ in verbo, M. q; Lepidum.

^u *Et Flaccus.* Liuius 4. Dec. lib. 9. Flaccus, inquit, molem ad Neptunianas aquas, vt iter populo esset, & viam per Fir- mianum montem faciendam locauit. Hic autem fuit L. Va- lerius Flaccus collega Catonis in censura.

^x *Fuit autem inter celebres Latina & Valeria.* Strabo lib. 5. Præclarissimæ, inquit, sunt viæ, Appia, Latina, Valeria. vna quidem ad mare Latinæ partes separans, vsque Sinuessam protenditur. Altera in Sabinam vsque ad Marfos. Inter has media Latina est, quæ ad Callium oppidum coniungitur Appiæ, &c. Ex quibus intelliges hîc Alexandrum nonnihil aberrasse.

^y *Nam Salaria.* De his duabus Strabo eodem lib. 5. sed ali- bi. Per ipsos via Salaria, non magnæ longitudinis strata est in quam & Nomentana incidit apud Heretum Sabino- rum vicum. Et de his quoque diximus suprâ libro 2. cap. 18.

^z *Indis fuit in vsu.* Strabo lib. 15.

^a *Fabij Gurgitis.* Macrobius lib. 3. Satur. c. 13.

^b *L. Lentuli.* Valerius Maximus lib. 6. c. 11. in princ. vbi il- lum non accusatum solùm, sed condemnatum dicit. Sed his adde Getam à Lucio Metello, & Cn. Domitio censoribus senatu motum, postea censorem factum, & M. Valerium Messalam censoria nota perstrictum, postea censoria pote- state imperasse, vt vtriusq; testis est Valerius Maximus lib. 2. cap. 4. in fin.

^c *Præ cæteris M. Catonis.* Plutarchus in vita illius, & Liuius 4. Decad. lib. 9.

^d *Illud quoque notatum est.* Id probat exemplis sequenti- bus.

^e *Quare M. Attilij Reguli.* Liuius 3. Decad. lib. 4. sed aliter Valerius Max. lib. 2. c. 4.

fura numeratur, quod iuuenum Romanorum duo millia, qui Hannibale Italiam peruaſtante, quadriennio militiam detrectaſſent, inter ærarios retulerunt, ſuffragioque & comitiis priuarunt. Eis quoque qui parum idoneè militarent, minusve facerent, ^f equum adimere, & illiusque arma & equum vendere: alios ætate & viribus habiles ad militiam cogere, & ſacramento adigere, aut ^h equum publicum dare, officij cenſoris erat: ⁱ quod à Solone olim conſtitutum ferunt, qui eadem pœna afficiendum putauit cum qui militare nolle, & qui aciem defereret, quive in acie timidus & ignaus eſſet. ^k Etiam equitatum recensere, alios qui legitima ſtipendia feciſſent militia miſſos facere, aut numeratis ſtipendiis cum laude miſſionem dare, vel ^l equum deferre illis qui militaria munera obuiſſent: nonnunquam ſi crimen expoſceret, ^m reum capitis agere poterant: quippe ⁿ M. Fabius cenſor ſeuerior & durior, Fabium Buteonem filium furti inſimulatum, capitis reum egit, & ultimo affecit ſupplicio. Et quamuis qui conſulatus, dictaturas, & alios geſſerant magiſtratus, ad cenſuram admitti ſolerent, ^o plerumque tamen ex ædilitate, qui nec prætor, nec conſul fuiſſet, gradum ad cenſuram feciſſe comperimus, præcipuè quum antea vita plena grauitatis foret. ^p Craſſus Licinius, qui nec præturam antea, nec conſulatum geſſerat, ad cenſuræ honorem ex ædilitate euectus fuit, quam vnà cum pontificatu geſſit. Ac licet, ex duobus conſulibus altero defuncto, collegæ ſubrogando haberentur comitia, alterque conſul in defuncti locum cooptaretur: tamen ^q ex duobus cenſoribus altero deſito, alium ſubrogari non licebat. ^r Quod C. Iulio cenſore mortuo, L. Papyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem collegam ſibi ſubrogaret, religio inuaſit, & piaculare fuit, quia eo luſtro à Gallis vrbs capta eſt, ne in demortui locum cenſor ſubrogaretur. Itaque cenſore vita functo, collegam magiſtratu abire oportebat. ^s Quamuis Appius Claudius Cæcus, cōtra mōres inſtitutaque maiorum, collega ſe magiſtratu abdicante, ſolus cenſuram gerere non dubitauit. Hoc quoque adnotaſſe non pigebit, quod licet omnibus magiſtratibus circa morum diſciplinam cenſura præmineat, ^t tamen tribunatui plebis & ædilitati illam quandoque ceſſiſſe conſtat. ^u Ideo P. Furio & M. Attilio cenſoribus, ab Appio Metello tribuno plebis, quod quæſtorem cum proximo anno tribu amouerant, & ærarium fecerant, diem dictam, ipſosque in vincula duci iuſſiſſe comperimus. ^x Nec minus de P. Sempronio plebis tribuno, qui Appium Claudium cenſorem, niſi collega interceſſiſſet, in vincla duci iuſſerant, compertum eſt: quod profecto non feciſſet, ſi id ſibi iure ſacroſanctæ poteſtatis facere non liceret. ^y Quamuis poſtea conſenſu ſenatus res diſcuſſa fuerit, ne tribunatio furori cenſura obnoxia foret. Fertur tamen ^z Domitius Nero, Neronis auus, dum ædilitatem gereret, adeo procax & animi immodicus fuiſſe, vt L. Plancum cenſorem via ſibi cedere coegerit. Illud quoque non præterierim, quod inter opera cenſoria in primis ^a cibaria anſerum, qui peruigilem curam gerunt in Capitolio, quod olim fuere vrbs cuſtodes & imperij, ^b Iouémque miniandum: ex vectigalibus verò ^c lacus Lucrinus eruendus boni ominis cauſa, locari conſuevit: quibus cenſoribus incumberebat locationis leges dicere. ^d Sicut Athenis apodectæ, qui collationibus & vectigalibus præerant, quorum iudicio quicquid controuerſiæ erat in publicis collationibus, decernebatur. ^e Quodque cura horologi inter opera cen-

De hoc item
libr. 2. c. 13.Cenſores ante
conſulatum.Notandum
hoc.Appius
Claudius
ſolus cenſuram
egit.
Tribunorū
plebis & ædilitatis
in cenſores poteſtas.Neronis in
ædilitate
procacitas.
Cenſorum
munera
præcipua.
Apodectæ.

A N N O T A T I O N E S.

^f Equum adimere.] Liuius 3. Decad. lib. 4. & 9. circa ſi. 4. item Decad. lib. 4. & lib. 9. Plutarchus in Paulo Æmylio, Gellius lib. 7. cap. ult. & Valerius Max. lib. 2. cap. 4. vbi de M. Attilio Regulo, & L. Furio loquitur.

^g Illiusque arma & equum vendere.] Liuius 3. Dec. lib. 9. ad ſi. & ſuprà etiam dictum eſt.

^h Aut equum publicum dare.] Liuius 4. Decad. lib. 9. Vt ad plebem primo quoque tempore ferrent, vt P. Ebutio emerita ſtipendia eſſent, ne inuitus militaret, néve cenſor ei equum publicum assignaret.

ⁱ Quod à Solone.] Plutarchus nihil tale in eius vita refert.

^k Etiam equitatum recensere.] Suprà in verbo, Senatores legere, ex Liuiio. Vide Cicer. lib. 3. de legibus.

^l Vel equum deferre.] Vide quæ diximus ſuprà ex Liuij auctoritate in verbo, Aut equum publicum dare.

^m Reum capitis agere.] Quod demonſtrat exemplo ſequenti.

ⁿ M. Fabius.] Paulus Oroſius Hiſtoriarum lib. 4. cap. 12. in fin. Emergit, inquit, hic paululum antiquius ille Romanorum improbæ laudis etiam de Parricidiis appetitus. Nam Fabius cenſor Fabium Buteonem filium ſuum furti inſimulatum interfecit, dignum ſe facinus, quod pater vel parricidium plectendum duceret, quod ne leges quidem, niſi mulcta pecuniæ, aut ad ſummum exſilij circa quemlibet hominum cenſuerunt.

^o Plerumque tamen.] Quod conſtabit ſatis ex ſequenti exemplo.

^p Craſſus Licinius.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Apud quem etiam reperies eodémque lib. M. Cornelium Cethegum, & Pub.

Sempronium Tuditanum, qui nondum conſules fuerant, cenſores fuiſſe creatos.

^q Tamen ex duobus cenſoribus.] Liuius 1. Decad. lib. 3. & iterum lib. 5. rurſumque lib. 6. & lib. 9. in Oratione P. Sempronij Tribuni plebis, Plutarchus autem probl. cap. 50. tradit, quod altero ex cenſoribus mortuo, alterum ſe à magiſtratu abdicare oportebat. Mortuo enim Liuiio Druſo collega eius Scaturus Æmylius magiſtratu ſe abdicare minimè volebat, donec Tribunorum iuſſu in carcerem ductus eſt.

^r Quod C. Iulio.] Id uſque ad clauſulam, Quamuis Appius, eſt Liuij 1. Decad. lib. 9. in Oratione P. Sempronij.

^s Quamuis Appius Claudius.] Liuius eod. lib. 9.

^t Tamen tribunatui plebis.] Hæc duo confirmat exemplis ſeq.

^u Ideo P. Furio.] Liuius 3. Decad. lib. 4. & vide Valerium Max. lib. 2. c. 4. vbi de his loquitur.

^x Nec minus.] Liuius 1. Decad. lib. 9.

^y Quamuis poſtea.] Ibid. eo. loco.

^z Domitius Nero &c.] Suetonius in Nerone, c. 4.

^a Cibaria anſerum.] Plinius lib. 10. cap. 22. Plutarchus probl. cap. 98.

^b Iouémque.] Plinius lib. 33. c. 7. Plutarchus probl. d. c. 98.

^c Lacus Lucrinus.] Feſtus Pomp. lib. 10. ante ſi.

^d Sicut Athenis.] Pollux lib. Onomaſticôn 8.

^e Quodque cura.] Plinius libr. 7. cap. 60. Sed & inter opera cenſoria erat, ſi quis ſenatusconſultum curaſſet fieri ante exortum aut poſt occaſum ſolis, vt ſcribit Gellius libr. 14. cap. 7.

*Censore bis
eiusdem crea-
re non fas
erat.*

foria non in postremis erat, ^f atque in delectu, censioneve, primi Valerij, Silirini & Statorij privilegio honoris nominantur. ^g Quodque hi qui censoria nota antea notati fuere, licet cēsores possent creari, & quo minus crearentur, censoria nota minus officiat: tamen hi qui censuram gessissent, quamvis laudabiliter, iterum ^h cēsores creari, aut ad munus censorium admitti, nullo modo poterant. ⁱ Idque exemplo C. Getæ, qui à L. Metello & Cn. Domitio censoribus senatu motus, & ignominia notatus, haud longo post intervallo, oblita memoria dedecoris, & permulsis civium animis, ad cēsuram euectus fuit. Illud quoque non ab re fuerit dixisse, ^k Tiberij tempore magnis contentionibus actum in senatu, ut non modò censura, sed reliqui magistratus quinquennales forent, & nisi quinquennio singulo comitia magistratuum fierent, quæ res primum dilata, mox perpetuo silentio oblitterata fuit.

ANNOTATIONES.

^f *Atque in delectu.*] Pompeius lib. 10. ad fi. sed pro Silirini illic scribit Saluini in quibusdam codicibus, in aliis Salini. Fuisse autem Romæ Salinos testimonio est Cicero epistol. famil. libr. 10. epist. 10. ad Dolabellam, ubi meminit Salini cuiuspiam. Et Pomponius Iurisconsultus in l. 2. in fi. ff. de orig. iur. dum etiam meminit Salini Iuliani Iurisconsulti, de quo item Spartianus in vita Didij Iuliani in princ. Et Eutropius lib. 8. c. 9. & Salini cuiuspiam Tribuni plebis Appianus lib. 4. bellorum Ciui.

^g *Quod hi qui &c.*] Quod statim probat exemplo Getæ, sed cui adde alterum exemplum M. Valerij Messalæ, qui censoria primum nota perstrictus, tamen censoria potestate postea imperavit, ut testatur Valerius Maximus lib. 2. c. 4. in fin. Sed adde non hos tantum cēsores creari, sed & Dictatores, qui omnium summus magistratus. Nihil enim Mamercus Æmylius obfuit censoria animaduersio, qua ante mulctatus fuerat, quin dictator crearetur apud Liuium 1. Dec. lib. 4.

^h *Iterum cēsores.*] Nam apud ipsum Valerium lib. 4. cap. 1. M. Rutilius iterum censor creatus ad cōcionem populum

vocatum grauissima oratione corripuit, quod eam potestatem sibi bis contulisset, cuius maiores, quia nimis magna videretur, tempus coarctandum iudicassent. Sed & de eo. Plinius Secundus de viris illustribus, c. 32. Iterum, ait, censor fieri noluit, dicens: Non esse ex usu Reip. eosdem cēsores sæpius fieri.

ⁱ *Idq. exemplo C. Getæ.*] Valerius Max. lib. 2. c. 4. ad fin. & ante illum Cicero in Oratione pro Aulo Cluentio.

^k *Tiberij tempore.*] Cornelius Tacitus. Adde autem quod apud Corinthios erat quispiam magistratus quinquennalis apud Apuleium lib. 10. Met. Sed & idē lib. 11. in fi. loquitur de Decurionibus quinquennalibus, & illud adde ad id caput, fuisse & cēsores in coloniis Romanorum, ut videre est ex Liuius 3. Decad. lib. 9. ubi loquitur de 12. coloniis Latinis, & apud Bithynios ex Plinio lib. epist. 10. epist. 84. quæ incipit, Cautum est. Et quod tradit Seruius lib. 8. Æneid. in eum locum,

Et lustralibus extis. —

Morem fuisse, ut cēsores completo lustro, pingues victimas offerrent.

Quid sit apud iureconsultos cœnaculariam exercere, quid catadromus, quid cloaca, quid sphaeristerium, & quid hypocausta.

CAPUT XIII.

l. si verò. §. sed si quis. ff. de his qui deiec.

Cœnaculū.

N circulo iurisperitorum mutuò sermocinantium, præsentē me, quæsitum est à notæ facundiæ viro, quid sit cœnaculariam exercere. Siquidem ^a ab Vlpiano, titulo de his qui deiecerunt, dictum fuit: Si quis cœnaculariam exercens, modicum sibi hospitium retinuerit, residuum verò pluribus locauerit, si ex eo cœnaculo deiectum effusumve quid fuerit, omnes teneri, quum ex mediano cœnaculo deiectum probaretur. Et tamen si nonnulli diuersa sentirent, ancipiti contentione distracti, dixi ego, quantum comminisci potui ex Varronis ^b autoritate, cœnaculum, superiora ædium, ^c ad quæ scalis ascenderetur, dici: ^d quæ pars inquilinis, & his qui domos conducebant, locabatur. Fuitque moris prisca, ut plerique ex ædibus modicum quid sibi reciperent, superiora verò domus inquilinis locarent. Fuisse enim Romæ ædificia frequentia, pluribus cœnaculis constru-

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

^a *Ab Vlpiano.*] In l. si verò. §. sed si quis. ff. de his qui deiec. vel effud.

^b *Varronis autoritate.*] Lib. 5. de ling. Lat. cuius hæc verba sunt, Vbi cubabant, cubiculum: ubi cœnabant, cœnaculum vocitabant. & statim post, Posteaquam in superiore parte cœnare cœperunt, superioris domus vniuersa cœnacula dicta. Plautus quoque in Amphitrione. In superiore qui habito cœnaculo. & Paulus Iureconsultus in l. si duo. §. sed si supra. ff. vti possid. Sed supra, inquit, ædes quas possideo, cœnaculum sit, sed & cœnaculum fuisse in editiore loco ædium, intelliges ex historia relata à Macrobio lib. 1. Satur. c. 6. ex Verrio Flacco.

^c *Ad quæ scalis ascenderetur.*] Id Festi Pompeij est lib. 3. Idque satis probatur ex Vitruuio lib. 2. cap. 8. & Cicerone in Orat. de l. Agraria, & specialius ex Liuius 4. Decad. lib. 9. Cœnaculum super ædes datum est scalas ferentibus in publicum obseruatis. & Apuleio Meta. libr. 9. Mæque per scalas complicitis pedibus in superius cœnaculo attracto, &c.

^d *Quæ pars inquilinis.*] Ut noster Paulus docet in l. nam

salutem. §. vltim. de offic. præf. vigil. ubi ita scribitur, Præterea ut aquam vnuquisque inquilinus in cœnaculo suo habeat, iubetur admouere. Et Iuuenalis saryr. 10. post princip.

— *Obsidet ades*

Tota cohors, ratus venit ad cœnacula miles.

Quo quidem significat rarò mitti à Principibus milites interfectores ad inquilinos & pauperes, qui in cœnaculis conductis habitare solebant. Hincque etiam meritorium cœnaculum, quod scilicet quæstus gratia meretrici locatur, apud Suetonium in Vitellio cap. 7. qui & ipse in Augusto, cap. 45. in princip. scribit ipsum Augustum ex Libertorum cœnaculis Circenses spectasse. De cœnaculis autem fit mentio à nostris Iurisconsultis sæpe præter ea quæ iam citauimus, ut in l. si verò. ff. de his qui deiec. vel effud. & in l. æquissimum. §. item si domus. ff. de usufru. & quemadmodum quis nota. & in l. si merces. §. si vicino. & in l. habitatores. in princip. & in l. qui insulam. in princip. ff. locati. & in l. saccularij. ff. de extraord. crimi. & in l. si duo. §. sed si supra.

sta, edita in altum, quæ postea ab ^e Augusto certa taxata mensura cohibita sunt, multis testimoniis probatur. Cœnaculariamque exercere eum dici, qui eiusmodi negocium ageret, locarique inquilinis domorum cœnacula consueffet. Græcis verò contrà: nam superiora domus & alta penetralia sibi recipiebant: ad inferiora autem vestibula, & sub porticu, Homero teste, hospites diuertebant. Censuit ergo Vlpianus, si cœnaculariam exercens, hoc est, curam gerens eiusmodi cœnacula locandi, modicum quid ex hospitio sibi retinuerit, residuumque pluribus locauerit, si ex cuius cœnaculo deiectum quid esset, in notitiam non venit, omnes qui incolerent, vna actione teneri, contraque singulos agere licere: dicique cœnaculariam à cœnaculis, sicut sagariam è sagis, ^f de qua iureconsultus sexto & decimo digestorum libro mentionem fecit, quando scilicet saga & id genus vestimenti mercatur quispiam: quò pluris distrahendo lucrum faciat. ^g Sic camelariam dixere camelorum curationem, & camelarios camelorum curatores, quod munus personale est: de quibus apud iureconsultos de muneribus fit mentio frequens: & qui vecturis victum quæritabant, ^h vecturam facere dixerunt. Rursus quærebatur quid figent ⁱ illa Labeonis verba de actionibus empti, dum inquit: Quòd si periculosam rem antea seruus facere consueerat, vt si per catadromum curreret, vel in cloacam se dimitteret, tuncque vendito à te seruo id imperasti, quod sine periculo exequi nequibat, censuit Paulus teneri venditorem ob necem damnumve, siquam in perniciem seruus incurrisset. Quid catadromus & quid esset cloaca, quærebatur. ^k Respondi, catadromum decursionem dici, spatiumve in quo agerentur præcipiti cursu, *κατὰ τὴν δεξιάν*, per quem seruus currendo, vel in cloacam se demittendo nimirum vitæ periculum adibat. Quippe curru vel equi imperu, dum incautius subit, obteri, vel in cloacam mergi poterat. ^l Fuisse enim cloacas Romæ in ingentem altitudinem depressas, receptaculum omnium purgamentorum vrbs, à Prisco Tarquinio primùm, mox à Superbo, & demum interiecto tempore ^m à M. Agrippa profusis sumptibus, & magna mole constructas, authores tradunt: per quas septem amnes quasi sub vrbe pensili solida structura raperent omnia, & auferrent: ad quas non sine vitæ periculo descendus erat. Neque dubium quin seruus vix sine noxa per catadromum currere, vel in cloacas descendere poterat. Tertia fuit quæstio, quid signent illa ⁿ Vlpiani verba, titulo mandati, quibus Aurelium hospitali suo medico mandasse dicit, vt in hortis suis sphæristerium & hypocausta, suæ valetudinis causa, Rauennæ construat. Quid esset sphæristerium, & quid hypocausta, ambigebatur. Cùmque censerent ex interpretis autoritate, locum amœnum dici sphæristerium, hypocausta verò subterraneum, & alia imperitissimè: tandem quum certaretur sententiis, ex Plinij ^o & aliorum autoritatibus compertum est, sphæristerium locum fuisse circulare, qui plures capiebat circulos, & spatia variis lusibus distincta, à sphærica figura dictum, demulcendi laxandique corporis, & animi remittendi causa, à

Cœnaculariam exercere quid.
Cœnacularia.
Sagaria.
lib. 17. ff. pro socio. l. cum duobus. §. quidam sagariam.
Camelaria.
Camelarij.
Vecturam facere.
l. munerum. §. Camelaria. ff. de muneribus. & honor. sunt verba Pauli allegata per Iabole. in l. penult. ff. de actio. furti.
Catadromus.
Cloaca Romana.
l. si quis mihi. ff. mada. Sphæristerium.

ANNOTATIONES.

suprà. ff. vti poss. & in aliis quamplurimis locis. Ab hoc autem fit cœnacularius, apud Vlpianum in l. solutum. §. planè. ff. de pigno. act.

^e *Ab Augusto.*] Strabo lib. 5. Quod & ipsum postea fecit Nero, vt refert Sueton. in Neron. c. 39.

^f *De qua iuriconsultus.*] In l. procuratoris. §. si plures. ff. de tribut. actio. & in l. cum duobus. §. quidam sagariam. ff. pro socio.

^g *Sic camelariam.*] In l. munerum. §. camelaria. aut vt alij legunt camelasia, alij verò camelelasia. ff. de mune. & honor. Nebrissenfis in Lexico iuris Ciuilis, vtrumque agnoscit. Camelasiam scilicet & camelariam, Budæus in Annotationibus eius loci camelasiam. Vide etiam Alciatum, & Catel. Cottam.

^h *Veturam facere.*] Iisdem verbis vsus est Quintilianus, si is est, in Declamatione 12. cui tit. est, Pasti cadaueris. Classis nostra vecturam facit, & vicinarum ciuitatum copias introducit. His autem adde Lintrariam exercere, id est, ex lintreis quæstum facere in d. l. procuratoris. §. si plures. ff. de tributaria actio. Et Furnariam apud Suetonium in Vitellio, capit. 2. & nauiculariam facere apud Tullium in Verrem act. 7. & argentariam facere in ea. act. non semel. & apud Plinium Secundum, si is est, de viris illustribus, capit. 71.

ⁱ *Illà Labeonis verba.*] In l. si seruus. quæ est penultim. ff. de act. empt. Cuius verba hæc sunt, Nam si periculosam rem ante venditionem facere solitus est, culpa tua id factum esse videbitur, puta enim eum seruum fuisse qui per catadromum descendere, aut in cloacam dimitti solitus esset, &c.

^k *Respondi, catadromum.*] Hæc dictio peræque valet ac si dicas decursorium. De quo & tu vide Budæum in Annotationibus in d. l. si seruus, & Alciatum (vide an de ea re

loquatur) Suetonium item in Nerone, & ibi Beroaldum.

^l *Fuisse enim cloacas Romæ &c.*] Liuius primæ Decad. lib. 1. non semel, & Plinius lib. 36. c. 15.

^m *A. M. Agrippa.*] Strabo libr. 5. & Plinius vbi suprà, item Liuius vbi suprà.

ⁿ *Illà Vlpiani verba.*] In l. si quis mihi. in fin. ff. manda.

^o *Plinij.*] Is in epistolis vtriusque vocabuli mentionem facit. Primum lib. 2. epistol. eius lib. 17. ad Gallum. Adiacet, inquit, vnctuarium hypocaustum. Et paucis interiectis, Nec procul sphæristerium quod calidissimo soli, inclinata iam die occurrit. Rursusque lib. 5. epist. eius libr. 6. ad Apollinarem. Cohæret hypocaustum, & si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet: Inde Apodyterium, & paulò post, Apodyterio superpositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Et de sphæristerio est quoque illud Suetonij in Vespasiano, cap. 20. Valetudine prosperrima vsus est, quamuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces cæteraque membra sibi met ad numerum in sphæristerio defricaret. Satis autem constat ex illis locis, præsertim Plinij, locum fuisse in balneis, & eum quidem rotundum variis exercitationibus accommodatum, præsertim verò ludo pilæ, quam Græci *σφαῖραν* vocant, vnde *σφαῖρῆσις* ludus pilæ, *σφαῖρίζειν*, & *σφαῖρεσθαι* pilam ludere apud Suidam. Et *σφαῖρῆσις* eius ludi peritus, vel studiosus, cuiusmodi tradit Athenæus Lyconem Philosophum peripateticum fuisse, qua etiam dictione vsus est Sidonius Apollinaris. Ecce sphæristarum contrastantium paria. rursus; Et Sphæristarum se turmalibus constanter immiscuit. Lampridius autem in vita Alexandri non pro loco quo pila luditur, sed pro ipso ludo vsus esse videtur, cum dicit: Post lectionem palæstræ, aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus operam dabat. Et de eo quoque mentionem facit ipse Sidonius epistolarum

Trigon,

Hypocausta.

l. ligni. §. lignis. ff. de leg. 3.

summis viris & magnis honoribus functis, intra ædes nonnunquam in thermis extructum. Erant enim loca deambulationi, quieti & cursui, tum luctæ, iaculationi & palæstræ accommoda: P Sicut trigon locus triquetrum similis, ubi pila exercebantur & ludo, Græcis frequens erat. In hoc enim ad valetudinem tuendam diuum Vespasianum remisso à negociis animo membra defricare solitum q Suetonius memorat: & Alexandrum Seuerum, teste r Lampridio, in sphæristerio luctari & currere, ac molliter exerceri accepimus. s Hypocausta verò [cubiculum dici vndique occlusum, in quod aer non admittitur, sed igne accenso, feruore atque æstu vaporat intus, nec foras diffunditur calor, dictum ὑποκαυστὴν, quod est succendere, quasi vaporarium, quod caloris asseruandi causa fit. censuitque t Vlpianus tertio de legatis, quicquid comburendi causa, siue ad balnæi calefactionem, siue ad diætarum hypocausta paratum foret, ligni appellatione contineri. His enim hypocaustis propter frigora, quibus maximè obnoxij sunt, Germanos, & eos qui gelidissimam plagam incolunt, ac loca assiduo niuis casu inaccessa, vti frequenter inspicimus: in illisque versari duro tempore anni, ibique epulari, ac seria & iocos agere. Hodièque huiusmodi hypocausta in nostro orbe, Germanorum more, in difficultate hyemis, ac gelida & niuali die à multis incolij videmus.

ANNOTATIONES.

rum libr. ... epistola item secunda.

p Sicut trigon.] Apud Martialem lib. 4. epig. 19.

Seu lentum ceroma teris, tepidumve trigona,

Siue harpasta manu puluerulenta rapis.

Et lib. 12. epig. 83.

Captabis tepidum dextra, leuâque trigonem,

Imputet exceptas ut ibi sæpe pilas.

Hincque pila trigonalis, de qua extat eiusdem Martialis apophoretum lib. 14.

Si me mobilibus scis expulsare sinistris,

Sum tua: si nescis, rustice redde pilam.

q Suetonius memorat.] Loco allegato supra in verbo, Plinij.

r Teste Lampridio.] In eo quoque loco allegato.

s Hypocausta verò.] Iam diximus de hypocaustis illo quoque loco. Sed & Cicero in epistolis ad Q. Fratrem lib. 3. epist. 17. & Vitruuius libr. 5. cap. 10. Silius Italicus libr. 1. syl. 5.

t Vlpianus.] In l. ligni. §. lignis. ff. de leg. 3.

Solere futuras calamitates multo antè signis præmonstrari, & miraculum quo vastitas regni Neapolitani prædicta fuit.

CAPVT XV.

SOLERE Deum immortalem quum aliquid diri vel aduersi immineat, id portentis & prodigiis futurum ostendere, venturasque calamitates signis, minisque celestibus præmonstrare, & ipsi nouimus, & à non contemnendis authoribus relatum accepimus. Quo tempore a Tarquinius regno pulsus fuit, satis constat imminens exitium canem loquutum fuisse, serpentemque latrasse, quo portento perniciem & exilium sibi mox futurum ostensum est. b Cræso Lydorum regi, quando id concidit regnum, natum filium semestrem articulatè loquutum, diro & prodigioso euentu, fatalem calamitatem quæ postea sequuta est, præsignasse dicitur. c Gallis etiam Senonibus ad urbem properantibus, in noua via ubi Allocutionis postea templum fuit, vocem auditam quæ Gallos aduentare diceret, inter exempla relatum est. d Sed ne infinitas species, & nimis vetera ab vltima origine percensere videar, patrum nostrorum memoria euidentissimis ostentis, antequam in Ponto Byzantium ab immanissimis Turcis terra marique oppugnaretur, quo excidio quanta calamitas, quantumque vulnus Christianæ reipublicæ illata fuerit, nemo ignorauit: compertum est, apud Comum citerioris Galliæ urbem, vergente ad occasum die, ingentem canum multitudinem per aera ferri: postque diuersorum pecorum armenta, species peditum primò leuis armaturæ, deinde hastatos scutatofque subsequi, equitesque in turmas diuisos ingenti instructa acie prosequutos, horis ferme tribus imaginem aduentantis exercitus præbuisse. Demum corpore procero immanem & formidabilem hominem supra quàm dici possit, veluti exercitus ductorem, terribili equo insidentem, processisse, aliisque ludibria oculorum per inane apparuisse, ingentium malorum prænuncia: donec nocte appetente, visio omnis illa dilapsa est. Quæ ostenta futurum excidium, cadem & calamitatem, quæ postea vrgentibus fatis sequuta sunt, præsignasse nemo dubitauit. Sed quod nos recenti exemplo experti vidimus, profecto haud minus est. Quum florente fortuna Ferdinandi primi Regis Aragonij, vrbs Neapolitana & regnum, nullis adhuc belli calamitatibus præmeretur, satis constat Cataldum sanctum virum, qui ab hinc annis mille pontifex vrbi Tarentinæ præfuit, quæmque patronum Tarentini ciues venerantur & colunt, nocte intempesta ministro sacrorum cuiuspiam tunc sacris initiato, & in casta religione educato, semel atque iterum in somniis apparuisse, ac monuisse, ut libellum à se conscriptum, quem in

Visio belli Turcici.

S. Cataldus.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

a Tarquinius.] Liuius 1. Decad. libr. 1. scribit tantum tanguem ex columna lignea elapsum, nec aliud quicquam. Et Iulius Obsequens prodigiorum 17. & illud quoque Liuij, & præterea hæc quæ Alexander hic dicit, retulit.

b Cræso Lydorum Regi.] Plinius lib. 11. c. 51.

c Gallis.] Liuius 1. Decad. libr. 5. & alibi dictum est, lib. scilicet 2. c. 18. ad fin.

d Sed ne infinitas species.] Hæc omnia vsque ad fin. sunt prodigia, quæ circa tempora Alexandri facta sunt.

a Duumuiros

abdito loco viuens abdiderat, in quo diuina arcana scripta erant, effodere, & protinus ad Regem deferri curaret, qui quum parum fidei somnio dedisset, eadem sibi per quietem sapius obseruata specie, quum primo diluculo solus moraretur in templo, ipsum Cataldum qualis erat olim dum in vita ageret, pontificia veste & infula amictum, eidem ministro planè vigilanti apparuisse, & prædixisse, ut postea luce quum primum posset, libellum à se conscriptum, in abdito loco quem in somniis prædixerat, conditum, effodere & Regi deferre ne cunctaretur, poenam, nisi fieret, grauiter comminatus. Postera luce solemnī pompa ministrum cum populi comitatu ad latebram, in qua longissimo æuo libellus latuerat, processisse: eumque plumbeis tabellis obsignatum, & clauis obseratum inuenisse, satis constat. In eo certum est, futurum regni excidium, miseras, calamitates, & luctuosa tempora, atque instantia mala quæ postea sequuta sunt, Regi prædixisse. Id quod experimento docti, magna mercede perfolutum vidimus: Siquidem tanta vis diuinæ prædictionis fuit, ut haud multo post, ipsum Ferdinandum seu deum ira, seu fato insuperabili, quod vitari non potuit, in primo belli apparatu à vita constet excessisse, Carolūque Gallorum Regem ingenti coacta manu, innumeris copiis Neapolitanum omne regnum inuasisse: Alfonsūque Ferdinandi primogenitum, post patris obitum vix regno assumptum, regno orbatum, turpi fuga velut in exilio diem suum obiisse. Mox ipsius filium Ferdinandum iuniorē summæ spei adolescentem, miri erga omnes studij & fauoris, cui rursus regnum debebatur, misero & fatali bello implicitum, in ipso ætatis flore immatura morte præuentum, occubuisse. Postea Gallos & Hispanos communicato imperio, & æquato regni iure, fugato Frederico altero prioris Ferdinandi filio, qui mox regno successerat: ad motis hostiliter legionibus, & ampliore exercitu, denuò regnum inuasisse, sacra prophanæque occupasse, bonorum direptiones fecisse: vrbes, villas, vicōsque omni belli clade peruastatos, multa fœda & indigna passos. Oppida quoque & municipia cædibus & rapinis plena, provinciāsque hostilem in modum conquassatas, & in extremum discrimen adductas, incendiis & stupris, ac siquid vltra malorum est patuisse, eundemque Regem nondum functum fatalibus malis, post euersam domum, & tot vrbium clades, cum coniuge & liberis regno depulsum, domo & fortunis relictis, in inimicorum manu supplicem venisse, ibique morbo & tabe confectum, à vita tandem excessisse: donec ad hæc tempora, in quibus formidare non desinimus, & an satis piamenti & poenarum adhuc pensum sit ignoramus, peruentum est.

Qui duumuiros, triumuiros, quartumuiros, quinquemuiros, septemuiros, decemuiros, quindecimuiros, & centumuiros fuerint.

C A P V T X V I.

DUUMUIROS^a sacris faciundis, qui carminum Sibyllæ & fatorum populi Romani, placandæque & auertendæ deum iræ, antistites erant: quique quoties prodigia nunciarentur, adiri solebant: à principio binos fuisse accepimus, à Tarquinio institutos, quorum alterum^b M. Attilium, quod arcana Sibyllæ promulgare & palam facere ausus fuerat, velut patriciam insutum culeo, proiecit in mare. Lapsis deinde temporibus, c à Sextio & Licinio tribunis plebis cautum fuit, ut pro duumuiris sacrorum decemuiros crearentur, quinque patrum, quinque plebis: mansitque hic numerus^d ad Cornelium ferè Syllam, quo tempore quin-

Duumuiros.

Decemuiros.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

^a **D**uumuiros sacris faciundis.] Id principium est Liniⁱ 1. Decad. libr. 10. in Oratione P. Decij Muris, sed qui loquitur de decemuiris, his verbis, Decemuiros sacris faciundis, carminum Sibyllæ, ac fatorum populi huius interpretes, antistites eosdem Apollinaris sacri, cæremoniarumque aliarum plebeios vidimus, nec tum patriciis vlla iniuria facta est, cum duumuiris sacris faciundis adiectus est propter plebeios numerus. Sed & præterea quantum ad libros Sibyllinos Linius eiusdem 1. Decad. libr. 3. vbi post multa prodigia relata, Libri, inquit, per Duumuiros sacrorum aditi, & lib. 5. in Tribunatu Militum, T. Titinij, & P. Menenij Rutilij & collegarum, & Dionysius Halicarn. lib. 4.

^b *M. Attilium.*] Tullium legendum videtur ex Valerio Maximo lib. 1. cap. 1. Cuius hæc verba sunt, Tarquinius Rex M. Tullium Duumuirum, quod librum, secreta ciuiliū sacrorum continentem custodiæ suæ commissum corruptus patrono Sabino, describendum dedisset, culeo insutum in mari abiici iussit. Idque supplici genus nec multo post patricidis lege irrogatum est iustissimè quidem, quia pari vindicta parentum & Deorum violatio expianda est. Verum Dionysius Halicarnassæus eandem historiam referens libr. 4. illum M. Attilium appellat.

^c *A Sextio &c.*] Linius 1. Decad. libr. 6. non vno in loco, & de his decemuiris idem Linius eiusdem 1. Decad. libr. 10.

in Oratione P. Decij Muris, & 3. Decad. libr. 2. post princ. & iterum lib. 5. 6. & alibi sæpe.

^d *Ad Cornelium.*] Seruius aliter libro 6. Æneid. in eo loco,

— *Lectōsque sacro*

Alma viros. —

Nempe duos fuisse primū horum librorum Sibyllinorum custodes, deinde decem, inde quindecim vsque ad tempora Syllana, postea creuit numerus. Nam sexaginta fuerunt, sed remansit in his quindecim virorum vocabulum. Et de his quindecim viris Horatius loquitur de ludis secularibus,

Quæq; Auentinum tenet, Algidūque

Quindecim Diana preces virorum

Curet. —

Et Papinius,

Solemni prece quindecim virorum.

Et Ausonius in Gryppo ternarij numeri,

Quos Ter quinq; seruat cultura virorum.

Linius 5. Dec. libr. 1. vbi de Tib. Sempronio, E lōgo quindecimuiro sacrorum. Valerius Maximus lib. 1. c. 1. non multo post princ. Cornelius Tacitus lib. 3. & lib. 5. vbi de Caninio Gallo quindecimuiro. item lib. 11. c. 15. Suetonius in Cæsare, cap. 79. Plinius lib. 28. cap. 2. Gellius lib. 1. cap. 19. in fin. Alius Lampridius in vita Alexandri Seueri, Lactantius

Quindecim-
muri.
Sibyllæ li-
bri.

Athenais.
Sabba.
Phaennis.
Dodoneis.

decimuiuri, qui ^e sacris faciundis, ^f supplicationibus & lectisterniis præessent, ^h quique placamenta deum ⁱ & expiationes ediscerent, ^k officiaque caeremoniarum exequerentur, ^l librorumque & carminum Sibyllæ curam agerent, primùm creati sunt. Qui quidem libri ^m à Tarquinio superbo are magno coempti, ad Cornelium usque Syllam mansere incolumes, tunc enim ⁿ incenso Capitolio, quum omnia perflagrarent, ipsi pariter absumpti fuere. Siti enim erant in Capitolini Iouis templo, ^o in arca lapidea, loco subterraneo, magna cura studioque seruati. Tametsi ad Augusti tempora superfuisse, eosque sub palatini Apollinis basi conditos stetisse, ^p Suetonius author sit, ^q ubi una cum ^r Martiorum carminibus, & ^s Bagoes nymphæ, quæ Thuscis artem scripserat fulguritatum, seruabantur. Eam verò Sibyllam putant Erythræam, cui nomen Herophila. Alij post Herophilam ^t Erythræam vixisse arbitrati sunt, quæ mulierum prima cecinit oracula. Fuit enim Alexandri tempore. Nam Delphicam ante Troiana bella vaticinatam, & pleraque Homerum operi suo carmina accommodasse ferunt. Alij Cumanam, quæ ^u Amalthæa dicta est, dicunt fuisse. Præter quas fuere vaticinio insignes mulieres, una ^x Athenais nomine, ^y apud Hebræos Sabba, ^z apud Chaones Phaennis, ^a Dodoneis Pellæ, licet Sibyllarum nomen non assequatur. ^b Nam Sibyllarum quatuor præcipue nomen vendicarunt, Erythræa, Samia, Ægyptia, & Sardiana: quibus postea adiectæ, Iudæa Cumæaque: quæ mente concita & numine afflata, euentorum consequentiam carminibus prædixere. Eratque mos vaticinandi, ^c ut ex primis litteris cuiusque versus vaticinium contexerent: quod Plautum & Ennium in quibusdam versibus fecisse memorant. ^d Quibus postea libris Gabinus, M. Octacilius, & Lucius Valerius legati ex consulto senatus Erythras profecti, mille versus eiusdem Erythrææ summa cura conquisitos, in eodem sacrario collocarunt: qui una religiosè culti concelebratique sunt. ^e Mox Augustus, incenso Capitolio, bello sociali dato sacerdotibus negotio, per omnem Samum, Ilium, & Erythras, Aphricam, Siciliam & Italiam conquiri omnia Sibyllæ carmina, & quantum humana ope fieri posset, vera discerni & interpretari iussit. Et demum quum de libro Sibyllæ relatum ad patres fuisset, quem ^f Caninius Gallus recipi inter cæteros eiusdem vatis iusserat, summa ope Tiberius restitit, & ne reciperetur effecit. ^g Et quamuis decemuiris sacrorum alij superadditi sint, ita ut ad sexaginta excreuisse dicantur, semper tamen quindecim viri dicti nominatique sunt. Creabat enim eos senatus, ^h vel, quando oportere videbatur, consul. Quinetiam ex scito plebis, duumuiros populum creasse, plerumque compertum est: ⁱ qui nisi patricij essent, in numero eligi nequibant, & nisi post obitum, alium mutari aut cooptari non

A N N O T A T I O N E S.

ex Fenestella libr. 1. c. 6. Et hinc quindecimuirale sacerdotium Tacito d. libr. 11. 15. & 16. De aliis autem (ni fallor) quindecimuiris Plinius lib. 7. cap. 43. ubi loquitur de L. Metello pontifice quindecimuiro agris dandis.

^e *Sacris faciundis.*] Apuleius Apolog. 1. Quindecimuiuri sacris faciundis creati, & alij sæpe quorum multos in hoc capite citabimus.

^f *Supplicationibus.*] Plinius lib. 28. c. 2.

^g *Et lectisterniis.*] Liuius 1. Decad. libr. 5. cuius verba adferemus infra in verbo, Et obsecrationes.

^h *Quique placamenta deum.*] } Ibid.

ⁱ *Et expiationes.*]

^k *Officiaque caeremoniarum.*] Tacitus lib. 11.

^l *Librorumque.*] Tacitus lib. 5. & Suetonius in Iulio Cæsare, dum de L. Cotta quindecimuiro loquitur, Lactantius autoritate Varronis lib. 1. c. 6.

^m *A Tarquinio.*] Plinius lib. 13. c. 13. Gellius lib. 1. cap. 19. Solinus cap. 8. Lactantius lib. 1. cap. 6. qui id tamen non tribuit Tarquinio superbo, sed Prisco. Seruius lib. 6. Æneid. in eum locum,

Hic ego namque tuas sorteis. —

ⁿ *Incenso Capitolio.*] Plinius & Solinus ubi supra citati.

^o *In arca lapidea.*] Credo hic lapsum fuisse Alexandrum, neque enim aliquid tale reperitur de libris Sibyllinis, verum de libris Numæ Pompilij apud Liuium 4. Decad. libr. 10. & Plinium lib. 13. c. ite 13. Et de ossibus Sibyllæ Cumæ quæ in lapidea urna in templo Apollinis recondita demonstrat Cumani, ut scribit Pausanias lib. 10. qui de Phocæicis est.

^p *Suetonius.*] In vita ipsius Augusti, c. 31.

^q *Ubi una &c.*] Seruius in lib. 6. Æn. ubi supra.

^r *Martiorum.*] De quibus omnino vide Liuium 3. Dec. lib. 5. & de his quoque Seruius in eo loco.

^s *Bagoes.*] Lege Bagoes ex Seruio libr. 6. Æn. ubi supra, à quo hic locus est depromptus.

^t *Erythræam.*] Vide Seruium ibid. Et Varronem in libris rerum diuinarum, ubi hanc inter decem Sibyllas recenset.

^u *Amalthæa.*] Vide Seruium ubi supra. hanc enim Tarqui-

nio obtulisse hos libros, ac ingentem summam pecuniæ postulasse pro ipsis libris, restat in eod. loco Seruius.

^x *Athenais.*] Strabo lib. 14. & 17.

^y *Apud Hebræos Sabba.*] Pausanias lib. 10. Iustinus libr. 36. 3. Reg. 10. Paralip. 2. c. 9. Matt. 12. Luc. 11.

^z *Apud Chaones Phaennis.*] Pausanias lib. 10. & Tzetzes Historiarum Chil. 9. c. 288. Eiusque meminit Politianus.

^a *Dodoneis Pella.*] Id quoque Pausaniæ est libr. 10. ubi tradit Peleas apud Dodoncos fuisse, quas columbas fuisse fabulati sunt, & eas quoque vaticinatas esse: nec tamen Sibyllas vocatas fuisse.

^b *Nam Sibyllarum.*] Vide omnino quæ scripsimus in nostris legibus Connubial. de Sibyllis, l. 11. inter doctas feminas, & quæ ibi à nobis citata sunt.

^c *Ut ex, &c.*] Hæc sunt Ciceronis libr. 2. de Diuinatione, cuius hæc verba sunt, Tuum verò quæ acrostichus dicitur, cum deinceps ex primis versuum litteris aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis quos Ennius fecit, id sanè magis attentis animi quam furentis. Atqui in Sibyllinis ex primo versu cuiusque sententiæ primis litteris illius sententiæ carmen omne prætexitur. Vide autem Gyraldum in histo. poetarum pag. 241.

^d *Quibus postea libris.*] Ex Lactantio lib. 1. c. 6. & iterum in lib. de ira Dei, c. 22. autoritate Varronis & aliorum. Item Fenestella.

^e *Mox Augustus.*] Suetonius in vita illius, c. 31. & Cornelius Tacitus lib. 5.

^f *Caninius Gallus.*] Cornelius Tacitus eodem lib. 5.

^g *Et quamuis.*] Id iam supra dictum est in verbo, Ad Cornelium fere Syllam, ex Seruio lib. 6. Æneid.

^h *Vel quando.*] Notandum tamen quod iussu senatus M. Iunius prætor urbis, decemuiros creauit, ut veteranis Scipionis militibus agrum metirentur ac diuiderent. teste Liuius 4. Decad. lib. 1.

ⁱ *Qui nisi &c.*] Seruius ubi supra sapissime, & colligi etiam potest ex Paulo Iuriscōsulto in l. honores. §. is qui. ff. de Decurio. Is qui non sit Decurio Duumuiratu, vel aliis hono-

ribus

decebat, ab omnique urbano munere & belli cura immunes erant. ^k Hi ergo & sacras ^l ædes dedicabant, ^m & obsecrationes expiationesq; ad placandas auertendasq; deorum iras procurabant. ⁿ Tum si tetra prodigia nunciarentur, aut monstra in dubiis reipub. casibus, iussu senatus ad libros tanquam adytum adibant, illorumque iussu quæ decreta erant aut præscripta, velut ex oraculo monita, fiebant. ^o Etiam lectisternia curare, & ex præscripto librorum, ludis Apollinaribus aut secularibus præesse, templa dedicare, ludos celebrare, vota concipere, supplicationibus sacrificiisque solennibus præfici solebant. Præter quos fuere duumviri, quibus hoc munus incumberebat, ^p vt sacras ædes dicarent auctore senatu, ^q aut facerent, ^r faciendasve locarent, aut reficerent. Hos quoque ex scito plebis nonnunquam à consule, ^s sæpe à prætore creatos comperimus: eoque absoluto negotio, ab iniuncti muneris cura quiescebant. ^t Et duumviri municipiorum, ^u & alij nauales, quibus naualium populi Romani, quotiesque instrui classem vel refici oportebat, vtque naualibus sociis implerentur, commeatusque & armamentis instruerentur, negotium dabatur, necnon aquæductuum deriuandarumque aquarum, ^x coloniæq; deducendæ qui curam agerent, quique id muneris exequerentur, sæpe duumuiros fuisse comperimus. ^y Et alios capitales, qui perduellionis diem ad populum dicerent, & in facinorosos animaduertent, à principio originum creatos. ^z Diem verò perduellionis ad populum dicere, erat aliquem capitis accusare, vel mortis pœna reum agere. Hos quoque leuiori pœna coercere, vel fustibus cedere posse: aut in carcerem duci iubere, nulla controuersia est. Præter hos fuere ^a trium-

Duumuiro-
rum munus.

Duumui-
electi.

A plebe.

A consule.

A prætore.

Duumui-
municipiorum

& nauales.

Capitales

duumui-
ri.

Diem per-
duellionis

dicere ad

populum.

A N N O T A T I O N E S.

ribus fungi non potest: quia Decurionum honoribus plebeij fungi prohibentur.

^k Hi ergo, &c.] Scilicet Duumviri, vt constat ex sequentibus.

^l Sacras ædes dedic.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Eodem anno ædes Martis Gallico bello vota dedicata est, à T. Quintio Duumuiro sacris faciundis. Et 3. Decad. lib. 2. In religionem etiam venit ædem Concordiæ, quam per seditionem militarem biennio ante L. Manilius prætor in Gallia venisset, locatam ad id tempus non esse. Itaque Duumviri ad eam rem creati ab Æmylio prætore vrbs. Et postea eiusdem 3. Decad. lib. item 3. Duumviri creati ædem Concordiæ dedicauerunt. Et sæpe alias, vt dicitur infra in verbo, vt sacras ædes dicarent.

^m Et obsecrationes.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Grauis pestilensque omnibus ætas excepit, cuius insanabili perniciæ: quando nec causa, nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex S. C. aditi sunt, Duumviri sacris faciundis lectisternio tum primo in vrbe Romana factæ per dies octo, &c.

ⁿ Tum si tetra prodigia.] Id infinitum est apud Liuium, ex quo vnum aut alterum locum demonstrasse sufficiet, vt 1. Decad. lib. 5. sub L. Titinio & P. Menenio Rutilio, & aliis tribunis militum, item 3. Decad. lib. 1. paulò ante fi.

^o Etiam lectisternia curare.] Ex Liuius supra in verbo, Et obsecrationes.

^p Vt sacras.] Suprà id dictum est in verbo, Sacras ædes. sed quibus addere potes Liuium 1. Decad. lib. 2. vbi de dedicatione ædis Castoris. & 3. Decad. lib. 3. vbi de ædibus Mentis & Veneris Erycinæ, & 4. Decad. lib. 4. vbi de dedicatione Fortunæ Primigeniæ loquitur.

^q Aut facerent.] Liuius 1. Dec. li. 7. vbi creati sunt Duumviri ad ædem Iuoni Monetæ faciendam.

^r Faciendasve locarent.] Liuius 3. Decad. lib. 2. cuius verba adducta sunt supra in verbo, Sacras ædes dedicabant.

^s Sæpe à prætore.] Iam supra dictum est ex Liuius 3. Decad. lib. 2. Duumuiros ab Æmylio prætore vrbs creatos.

^t Duumviri municipiorum.] Nam & hos fuisse per Latina oppida constat ex Ælio Spartiano in Adriano. Apuleius autè Apolog. 1. dicit patrem suum in suo oppido Duumviralem cunctis honoribus loco principis fuisse perfunctum. Et hoc quoque colligi potest ex loco Pauli Iuriconsulti in l. honores. §. is qui non sit. ff. de Decur. quem supra citauimus, & in l. in honorariis. §. vlt. ff. de act. & obl. In Duumuitos & in rempubl. etiam post annum actio datur ex contractu magistratuum municipalium. Et Vlpiani in l. 1. ff. de alb. scrib. vt scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est, vtputa qui Duumuiratum gesserunt, &c. Et in l. 4. §. si fortè, iuncto §. præcedenti. ff. de damn. infect. & Papiniani in l. vlti. in

princ. ff. ad municip. & Imperator in l. vlti. ibi Duumuiros municipales. C. de iud. & in l. 1. C. de em. lib. & in l. duumviris. C. de decur. lib. 10. & in l. si ita. C. quo quis ord. con. lib. 11. Spartianus autem scribit in Adriano ipsum Duumuirum fuisse per Latina oppida, & de Duumuiratu Vienneis Plin. li. 4. epist. epist. 22. ad Sempronium. Et de his quoque intelligit, vt opinor, ipse Vlpianus in l. 1. in prin. ff. si quis ius dicen. nõ obtem. vbi Alberi. multum laborat in declaratione huius magistratus, & in l. iniuriarum. §. si quis. ff. de iniur. & in l. si quis vxori. §. si fugitiuum. ff. de furt.

^u Et alij nauales.] Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi de C. Furio Duumuiro nauali. Rursusque eodè lib. Tumultus, inquit, eius causa Duumuirum nauales cum classe Pisas ire iussit, & lib. 9. Alterum, vt Duumuiros nauales classis ornandæ reficiendæque causa populus iuberet, & 4. Decad. li. 10. non semel, vbi loquitur de L. Cornelio Dolabella Duumuiro nauali, & 5. Decad. lib. 1. in princ.

^x Coloniæq; deducendæ.] Sæpius tamen ea cura triumuiris mandabatur, vt postea dicitur.

^y Et alios capitales.] Liuius 1. Decad. lib. 1. in historia Horatij qui sororem interemit, & lib. 6. vbi de accusatione & datione Manlij Capitolini, & Vlpianus in l. si quis vxori. §. si fugit. ff. de furt. vbi ita scribitur. Si fugitiuum meum quis quasi suum à Duumuiris, vel ab aliis qui potestatem habent de carcere, vel custodia dimittere acceperit, &c.

^z Diem verò perduellionis.] Vide l. vlt. ff. ad leg. Iul. ma. & ibi Budæum in suis Annotationibus.

^a Triumviri etiã capitales.] De his Plautus in Amphitryone.

Quid si nunc tresviri me in carcerem compingerent?

Cicero in lib. de Oratore. Planèque duorum virorum iudicium, aut triumuirorum capitalium, aut decemuirorum litibus iudicandis dico nunquam. Et alio quoque loco quem infra adferam, cum de Monetilibus loquar. Et in Orat. pro Cluentio Habito, vbi de Q. Manlio triumuiro. Varro de ling. Lat. lib. 1. Quæstores à quærendo, qui conquirent publicas pecunias & maleficia, quæ Triumviri capitales nunc conquirunt. Salustius in Catilinario, Triumuirosque ad supplicium postulabat. Horatius Epod. Odè 4.

Sectus flagellis hic triumuiralibus,

Præconis ad fastidium.

Liuius 3. Decad. lib. 5. post princ. Asconius Pedianus in 1. in Verrem act. vbi dicit hos apud columnam Meuiam reos punire solitos. Plin. item lib. 21. cap. 3. & Pomponius Iuriconsultus in l. 2. §. eod. temp. ff. de orig. iur. vbi ita scribitur, Triumviri capitales, qui carceris custodiam haberent, vt cum animaduerti oporteret, eorum interuentu fieret. Et Valerius Maximus libro 5. cap. 4. Sanguinis, inquit, ingenui mulierem prætor apud tribunal suum capitali crimine damnatam triumuiro in carcere necandam tradidit.

Triumviri
capitales.

Præfectus
vigilum.
Triumviri
cogitanda
pecunia cau-
sa creati.
Triumviri
legenda iu-
uentutis &
militia ido-
neorum.
Triumviri
sacris requi-
rendis, &
ædibus refi-
ciendis.
Triumviri
recognoscen-
dis turmis
equitum.

uiri etiam capitales, postquam^b Curius dentatus de Samnitibus triumphauit, tunc primum Romæ creati, qui de criminibus pariter cognoscerent, & in facinorosos siquid scelere & perfidia deliquissent, animaduertent: ^c qui vigilias per urbem disponere, & ne qui nocturni cœtus fierent, obseruare: neu qui molitores nouarum rerum hostilia auderent, prospicere debebant: ^d quæ cura, lapsis temporibus, ad præfectum vigilum translata est. ^e His quoque ut carceribus latomiarum intentior cura ageretur, carcerisque custodiam haberent, utque neci destinatis mensa lanionia, machæra, & supplicij instrumenta præsto forent, cura procuratioque impendebant: ut quum in reos animaduerti oporteret, ipsorum interuentu fieret. Qui tamen facinorosos capitales agere & punire possent, ^f virgines tamen, aut immaturas puellas, licet maximorum criminum reas, & pœnæ capitali obnoxias, triumvirali iudicio afficere non poterant: quorum cura consilioque non modo incendia, sed coniurationes clandestinæ, & intestina urbis mala sæpe depulsa sunt. Nec me præterit, post Cannensem cladem, propter ingruentem ærarij & militum inopiam, ^h triumuiros cogitandæ pecuniæ ⁱ monetales seu ^k mensarios creatos fuisse, æris, argenti, atque auri flatores: quorum munus erat, numismata probi auri & argenti, iustique ponderis examinare: ^l & alios legendæ iuuentutis, qui militiæ idoneos per oppida conquisitos ascriberent: quod quidem ingruente bellorum tumultu sæpe fieri animaduertimus. ^m Quo enim tempore ad Cannas magna clade pugnatum est, consternata republ. triumviris datum negocium fuit, ut non ingenuos modò, sed seruos ære coemptos, & mancipia ad quatuor & viginti millia sacramento adigerent. ⁿ Etiam sacris requirendis, ^o & ædibus reficiendis, quandoque triumuiros præfuisse accepimus, ^p sicut reipublicæ constituendæ, ^q & legendi senatus: aliosque recognoscendi turmas equitum cum fide curaque, ^r ab Augusto institutos, ^s plerumque assignando agro ^t in coloniis & municipiis ^u quique vigilias circuirent, & incendiis occurrerent, ^x qui nocturni appellati, quòd noctu per urbem excubias agerent, triumuiros creati animaduert-

ANNOTATIONES.

Et lib. 6. cap. 1. ubi de L. Fescennio, & lib. 8. c. 1. ubi de Alexandro seruo Fannij. Corn. Tacitus in vita Agricolæ scribit sæuitum fuisse in Aurelium Rusticum & Senecionem, & in libros eorum delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum virorum in foro exurerentur. Et de his fortè intelligit Ouid. de se loquens, lib. 4. Trist. eleg. 9. eademque vlt.

Cœpimus & tenera primos ætatis honores,

Deq; viris quondam pars tribus una fuit.

^b Curius.] Iulius Florus epitome Liuij lib. 11. non continenter quidem, sed paucis quibusdam interiectis.

^c Qui vigilias.] Liuius 4. Decad. lib. 9. Triumviris capitalibus mandatum est, ut vigilias disponerent per urbem, seruarentque ne qui nocturni cœtus fierent, utque ab incendiis caueretur. Et vide infra in verbo, Non modo incendia.

^d Quæ cura.] Ut videre licet ex toto prope tit. ff. de offic. præfect. vig.

^e His quoque.] Id est Triumviris capitalibus ex Liuius 4. Decad. lib. 2. Triumviri carceris Latomiarum intentiorem custodiam habere iussi. Iterumque lib. 6. & supra quoque in verbo, Triumviri etiam capitales. docuimus nostri Iurisconsulti Pauli verbis hos carceris custodiam habuisse, ut cum animaduerti oporteret, ipsorum interuentu fieret. quibus verbis Alexander hic vtitur.

^f Virgines tamen.] Tacitus lib. 5. Tradunt eius temporis authores, quia triumvirali supplicio affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum iuxta, compressam, exin obliquis faucibus id ætatis corpora in Gemonias abiecta: loquitur autem de puella Seiani filia. De qua re etiam loquens, sed aliter Suetonius in Tiberio, cap. 61. Nemo punitorum & non in Gemonias abiectus, vncòque tractus viginti vno die abiecti, inter eos pueri & scemina, immaturæ puellæ, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatæ prius à carnifice, deinde strangulatæ.

^g Non modo.] De qua re supra in verbo, Qui vigilias. ex Liuius, sed cui adde Valerium Maxi. lib. 8. c. 1. & Paulum in l. 1. ff. de offic. præfect. vig.

^h Triumuiros.] Hoc accepisse videtur ex Varrone lib. 4. ling. Lat. cuius verba posuimus supra in verbo, Triumviri etiam capitales.

ⁱ Monetales.] Ita enim eos appellat Pomponius in l. 2. §. eo. temporis. Triumviri, inquit, monetales æris, argenti, auri-flatores. Et ad hos alludere videtur Cicero epist. fam. lib. 7.

epist. 13. ad Trebatium. Treuiros, inquiens, vites, cenfeo: audio capitales esse. mallem auro, argento, ære essent, sed aliàs iocabimur.

^k Sen mensarios.] Et ita eos quoque vocat Liuius 3. Dec. lib. item 3. Et Romæ, inquit, propter penuriam argenti Triumviri mēsarij rogatione Minutij Tribuni plebis facti. & lib. 4. Accersitosque se ab Triumviris mensariis esse dixerunt. & lib. 6. Cæterum omne aurum, argētum, æs signatum ad Triumuiros mensarios extemplò deferamus. Sed & quinque viros mensarios dictos legimus, ut postea dicitur.

^l Et alios legenda.] Liuius 3. Decad. lib. 5. Senatus Triumuiros binos creare iussit, alteros qui citra, alteros qui ultra quinquagesimum lapidem in plateis forisque & in conciliabulis omnem copiam ingenuorum inspicerent: & si qui roboris satis ad ferenda arma habere viderentur, etiam si pondū ætate militari essent, milites facerent. & paulò post, Ex hoc senatusconsulto creati triumviri bini conquisitionem ingenuorum per agros habuerunt.

^m Quo enim tempore.] Valerius Maximus libro 7. cap. 6. in princ.

ⁿ Etiam sacris.] Liuius 3. Decad. lib. 5. Creati sunt Triumviri bini, vni sacris cogitandis, donisque persignandis.

^o Et ædibus.] Nam & Liuius ad ea quæ proximè ex eo adduximus, confestim subdit, Alteri reficiendis ædibus Fortunæ & Matris Matutæ intra portam Carmentalem, sed Spei extra portam, quæ priore anno incendio consumptæ fuerant.

^p Sicut reipub.] Gellius libr. 14. cap. 7. autoritate Varronis tradit, Triumuiros reipubl. constituendæ causa creatos ius consulendi senatus habuisse.

^q Et legendi.] Nam & Augustus Triumviratum legendi senatus creauit, ut scribit Suetonius in vita ipsius, cap. 37.

^r Ab Augusto.] Vbi nuper citauimus.

^s Plerumque.] Vide infra in verbo, Ager dandus &c.

^t In coloniis.] Liuius 1. Decad. lib. 3. post princ. & iterum ad fin. rursusque lib. 4. & 4. Decad. lib. item 4. & lib. 10. ad fi. & 5. Decad. lib. 1. & alibi sæpe.

^u Quisq; vigilias.] Valer. Maxi. lib. 8. cap. 1. P. Bilius Triumuir nocturnus à P. Aquilio Tribuno plebis accusatus, populi iudicio concidit, quia vigilias negligentius circumie-rat. Et vide supra in verbo, Qui vigilias.

^x Qui nocturni.] Valerius vbi supra, & Paulus in l. 1. ff. de offic. præf. vig. & Liuius 1. Decad. lib. 9. ubi de Marco Licinio, & Tacitus lib. 5. ubi mox citabimus.

sum est. ^y In qua re prodictum memoriae fuit, M. Militium, Cn. Lollium, & L. Sextium triumuiros nocturnos, quod in sacra via ad extinguendum incendium praesto non fuissent, à tribunis plebis increpitos, multam exoluisse, qui etiam ^z supplendi senatorum numerum, immeritosque amouendi plerumque ius habuere. ^a Et si quando ius dicebant, non in tribunali sella curuli, sicut consules praetoresve, sed in subselliis velut tribuni & quaestores, iura dabant. Quotiesque per senatum populumque ^b ager dandus vel diiudicandus, ^c aut coloniae deducendae forent, triumuiros ^d qui agrarii dicti sunt, plerumque praefuisse compertum est, tametsi agrum ^e Pontinum quinqueuiros diuississe, & per vigintiuiros ad decemuiros ^f agrum Capuae ^g & Samnij diuississe, ac veteranis praemia assignata legamus. ^h Prodictum tamen memoriae est, cum tribuni pleb. ferrent ad populum de decemuiris cum imperio creandis, ut quicquid agri publici per Italiam, Syriam, vel Asiam esset, plebi diuideretur, legemque promulgare contenderent, Ciceronem summa ope restituisse, & velut rem pestiferam rogationem antiquasse, eosque magnifica oratione sic fregisse, ut victi obmutescerent. Quartumuiros vero creatos accepimus illos, quibus deducendarum coloniarum, aut si quid nouum nunciatum foret, ut curarent ne damno respubl. afficeretur, obque varia negocia munus mandatum erat. Praeter quos fuere ⁱ quinqueuires agris diuidendis, muris ^k turribusque reficiendis, saepius ut plebem scaebri ^l pecunia leuarent: utque aes alienum pro his qui soluendo non essent, de publico soluerent: qui mensarii nuncupati. quae res quantum ad patrum plebisque conciliandos animos profuerit, difficile dictum est. Quippe quum esset plebs obruta scaebre, pecuniis in foro positis, vim ingentem aëris alieni dissoluerunt. Post quos usu exigente, ^m quinqueuires creati cis Tiberim & ultra Tiberim, qui possent vespertinis horis vices magistratuum gerere, quum magistratus ad id temporis in foro esse non deceret. ⁿ Denique quoties aliquod munus factum difficile reipub. impendebat, in quo praecipua aliquorum opera fidesque exquirebatur, ubique multum studij curaque opus erat: modò duumuiros, nunc triumuiros, aut quartumuiros, quinqueuiros, sexuiros, aut decemuiros creauere: quorum ope consilioque iniuncta munera saepe exequuti sunt. Ipsique negotio absoluto, pro quo dicti creatique erant, ab iniuncto munere quiescebant. Fuitque animaduersum, quod si decemuiros locandis vectigalibus (quod plerumque

Triumuiros nocturnos. Triumuiros supplendi senatorum numerum habuere.

Iura in subselliis dabant agrarij triumuiros.

Quartumuiros.

Quinqueuiros.

Quinqueuires cis Tiberim.

Quinqueuires ultra.

ANNOTATIONES.

^y In qua re.] Valerius Max. lib. 8. cap. 1. & Tacitus lib. 5. vbi antea proximè citati.

^z Supplendi.] Liuius 4. Decad. lib. 2. post prin. Et adde etiam supplendi numerum colonorum ex eodem eiusdemque Decad. lib. 1. ad fin.

^a Et si quando.] Alconius Pedianus in 1. in Verrem actione. Sunt, inquit, subsellia Tribunorum, Triumvirorum, Quaestorum, & huiusmodi minima iudicia exercentium, qui non in sellis curulibus, nec tribunaliis: sed in subselliis confidebant. [Hæc ille.]

^b Ager dandus.] Fortè diuidendus legendum est ex Varrone lib. rei rusticae 1. cap. 2. Alterum collegam tuum, Triumvir qui fuit ad agros diuidendos Campanos &c. Cicerone in Orat. de lege Agraria. & Liuius 1. Decad. lib. 8. vbi de Colonia Cales deducenda, & 5. Decad. lib. 5. & Valerio Maximo lib. 7. cap. 2. vbi de senatu. Idem ut secundum legem eius per Triumuiros ager populo viritim diuideretur, egregiè censuit, & L. Floro epitome Liuij lib. 59. Seditiones à Triumuiris de agro diuidendo creatis excitatae, & eodem aut altero eiusdem nominis epitomate 3. vbi de seditione Tiberij Gracchi, Sic ait, Triumuir creatus diuidendis agris. Et Plinio Secundo, si is est, de viris illustribus, cap. 65.

^c Aut colonia.] Liuius 1. Decad. lib. 3. sub fin. & lib. 4. vbi de colonia Ardeam deducta, & lib. 5. de colonia in Volscos deducta, & lib. 6. de Nepete colonia deducenda, & lib. 8. de Calabris, & 4. Decad. lib. 7. de Cremonensibus & Placentinis, & 5. Decad. lib. 1. vbi de Luca colonia deducenda loquitur.

^d Qui Agrarij.] Ab agro scilicet diuidendo. Ita enim Liuius 3. Decad. lib. 7. appellat. Seruilius negabant iure aut Tribunum plebis fuisse, aut ædilem esse, quod patrem eius, quem Triumvirum agrarium occisum à Boiis circa Mutinam esse, opinio per decem annos fuerat, viuere constabat. Cicero autem agrarios saepe vocat fautores legis agrariae, ut in Philip. 7. & in Oratione in Catilinam, & in Oratione contra Rullum.

^e Tametsi agrum.] Lege Pomptinum ex Liuius qui id tradit 1. Decad. lib. 6.

^f Agrum Capuae.] Vide Suetonium in Caesare, cap. 20, & Apianum, vbi de Caesare loquitur.

^g Et Samnij.] Liuius 4. Decad. lib. 1. Exitu eius anni cum de agris veterum militum relatum esset, decreuerunt patres ut M. Iunius praetor urbanus, si ei videretur, decemuiros agro Samniti, Apuleoque, quod eius publicum populi Rom. esset, metiendo diuidendoque creauit.

^h Prodictum tamen est.] Hæc usque ad clausul. Quartumuiros, sunt Ciceronis de lege Agraria. Plutarchi in vita ipsius Ciceronis. Et adde quoque quartumuiros constitutos fuisse, ut curam viarum agerent, ex Pomponio in l. 2. §. eod. tempore. ff. de orig. iur. De quartumuiratu Asinius Pollio inter epistolas familiares Ciceronis li. 10. epist. 31. Quatuoruiratum sibi prorogauit: fueruntque apud Larinates quatuoruires, ut testis est Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio Habito.

ⁱ Quinqueuires.] Liuius 1. Decad. lib. 6. vbi de Pomptino agro diuidendo loquitur, quod & supra dictum est.

^k Muris.] Liuius 3. Decad. li. 5. Comitibus creati sunt quinqueuires muris turribusque reficiendis. Adde etiam minuentis sumptibus publicis, ex Plin. lib. epist. 2. epist. 1. & qui de finibus agnoscerent Liuius 3. Decad. lib. 5.

^l Scaebri.] Liuius 1. Decad. lib. 7. Novi cōsules scaebrem quoque pecuniam quæ destinere vnanimis videbatur, leuare aggressi, solutionem aëris alieni in publicam curam verterunt, quinqueuiris creatis, quos mensarios à dispensatione pecuniae appellarunt, &c. Sed supra docuimus triumuiros quosdam mensarios fuisse vocatos.

^m Quinqueuires.] Liuius 4. Decad. lib. 9. Utque ab incendiis caueretur, adiutores Triumuiris quinqueuires uti cis Tiberim suæ quisque regionis ædificiis praessent. Pomponius in l. 2. §. & quia. ff. de orig. iur. Et quia magistratibus vespertinis temporibus in publicum esse inconueniens erat, quinqueuires constituti sunt cis Tiberim & ultra Tiberim, qui possent pro magistratibus officio fungi.

ⁿ Denique quoties.] Id totum usque ad clausulam, Fuitque animaduersum, colligitur ex praecedentibus atque etiam sequentibus. Nam de cæteris scilicet duumuiris, triumuiris, quartumuiris, quinqueuiris, & decemuiris iam dictum est, & rursus postea dicitur. De sexuitis autem quicunque ij fuerunt, nonnihil Plutarchus in Camillo, post princip.

Septemviri
epulonum.
Tresviri in-
ter sacerdo-
res asciti.

Adiiciales
cœna.
Epulones
vnde dicti.
Quinde-
cimviro-
rum
epulonum
filie.

Decemviri.
Decemviri
litibus diu-
dicandis loco
prætorum.
Viginti-
viri.

Centumviri.
Centumvira-
lia iudicia.
Centumviro-
rum iudicia.

vsu veniebat) Romani præfecissent, his vbique vectigalia distrahendi potestas erat, quum aliter nisi Romæ à censoribus vectigalia locarentur. ° De septemviris epulonum traditum accepimus, quod hi à principio tresviri fuere, asciti inter sacerdotes, quibus togæ prætextæ ius datum ut pontificibus. Hi fuere C. Licinius Lucullus, T. Romulius, & P. Porcius Lecca, qui legem de creandis primum tulerunt, quos propter sacrorum multitudinem, ut ludorum epulare sacrificium conficerent, pontifices sacris præesse voluere. Qui tempore procedente, septem creati fuere. Et quia sacris epulis præerant, cœnarumque pontificum, quæ p adiiciales dictæ sunt, curam agerent, ipsique 9 epulas Ioui principi deorum, cæterisque diis indicerent, epulones appellati: qui siqua iusta & solemnia sacris deessent, ad pontifices referebant: de quæ illorum consilio sententiæque, sacra & omittas cæremonias decernebant. * Horum filia, ne inuitæ Vestæ sacerdotes fiant, sicut auguris & pontificis maximi, aut quindecimviri sacrorum, veteri privilegio immunes erant. Præter hos fuere s decemviri sub titulo æquandarum legum à principio sine prouocatione creati, t mox alij litibus diiudicandis, qui loco prætorum in vrbe ius dicebant. Quippe quum belli munia prætoribus deferrentur, & ob id, urgente armorum tumultu, ab vrbe auocarentur: ne iudicia Romæ deessent, illis in expeditionem profectis decemviros qui litibus diiudicandis, & noscendis singulorum postulatis præsto forent, præfecerunt prætorum loco: cui magistratui u Adrianus ante imperium præfuisse dicitur. x Post quos fuit vigintiuiratus causis diiudicandis, quod munus magnæ indolis iuuenibus conferri solebat. Illinc enim gradum ad reliquos honores auspicabantur viri exculi ingenio & doctrina. y Ad quod Tiberius Neronem Germanici filium promoturus, quod quinquennio maturius peteret quàm per leges liceret, illum senatui commendauit, & veniam petiit. z Et centumviri amplissimum iudicium qui iura populo aliquandiu dixerat: à quibus nulla erat prouocatio, quorū. a iudicia cœtumviralia dicta. Ex b singulis enim tribubus terni iudices selecti, populo ius dicebant. Et quamuis ex quinque & triginta tribubus, supra centum superessent quinque: vsus obtinuit, ut ipsi centumviri, eorumque iudicia centumviralia dicta sint: qui omnes quum iura daturi erant, hasta posita in vnum coibant, illorumque iudicia c in duas hastas diuisa erant: ideo d centumviralis hasta sermonibus celebratur: qui e de hæreditatibus, testa-

ANNOTATIONES.

o De septemviris. Id Liuij est 4. Decad. lib. 3. Romæ, inquit, eo primum anno triumviri epulones facti C. Licinius Lucullus, T. Romulius qui legem de creandis his tulerat, & P. Porcius Lecca. His triumviris item, ut pontifici lege datum togæ prætextæ habendæ ius. & eiusdem 4. Decad. lib. 10. Idem meminit P. Manlij triumviri epulonis. De his autem videndus est Cicero lib. 3. de Oratore. Vnde etiam illud Lucani lib. 11. Septemviri epulis festis. Cæsarem autem Epulonem fuisse constat ex Plinio lib. 14. c. 15.

p Adiiciales. Varro de re rustica, lib. 3. cap. 6. Plin. lib. 10. cap. 20. & lib. 29. cap. 4. sunt qui aditiales legunt. Has pontificiales vocat Macrobius lib. 3. cap. 13.

q Epulas Ioui. Festus Pompeius lib. 5. Epulonos, inquit, dicebant antiqui, quos nunc Epulones dicimus. Datum autem est his nomen, quod epulas indicendi Ioui cæterisque diis potestatem haberent.

r Horum filia. Gellius lib. 1. cap. 12. Præter illos autem septemviros sacrorum, ut id addas, fuere alij septemviri capitales apud Cic. Philip. 5. Et de hoc aut altero Epulonum Cicero ad Atticum, lib. 15. epist. 9. Dic mihi, C. Antonius voluit ne fieri septemviri? fuit certè dignus. De decemviri auctoritate Cicero Philip. 12.

s Decemviri. De his vide amplam historiam, & quomodo creati sunt, apud Liuium 1. Decad. lib. 3. & Dionys. Halicar. & Pomponium in l. 2. §. & cum placuisset. ff. de orig. iur. Ab his 12, tabulæ perscriptæ sunt, ut in illis locis abunde videre poteris.

t Mox alij. Cicero in lib. de Oratore 1.

u Adrianus. Spartianus in vita illius post princ. Nec multo post decemviri litibus iudicandis datus. Sed & de aliis decemviris præter illos Plutarchus in Cicerone. Iam autem supra diximus de decemviris creatis ad diuidendos agros Samnij, ex Liuius, qui & ipse 5. Dec. lib. 2. Eodemque, inquit, anno cum agri Ligustici & Gallici, quod bello capti erant, aliquantulum vacare: S. C. factum, ut is ager viritim diuideretur. Decemviros in eam rem ex S. C. creauit prætor. Et apud Cic. in Orat. 1. pro lege Agraria, sæpe fit mentio decemviro- rum. & lib. 11. epist. famil. epist. 13. 19. & 20.

x Post quos. De vigintiuiratu Cicero ad Atticum libro 9. epist. 2. Repudiari se totum, magis etiam quàm olim in de-

cemviri: sunt tamen qui ibi legunt quinquemviri. Idem quoque de vigintiuiris, etiam ad Attic. lib. 2. epist. 2. vbi nemo sit præter me, qui quenquam ex vigintiuiris vnum esse saluum velit, vbi etiam nonnulli legunt quinquemviri.

y Ad quod Tiberius. Tacitus lib. 3. Per idem tempus Neronem è liberis Germanici iam ingressum iuuentam commendauit patribus, utque munere capessendi vigintiuiratus solueret, & quinquennio maturius quàm per leges quaesturam peteret.

z Et centumviri. De his centumviris nihil omnino in nostris legibus legitur, præterquam quod scribitur in l. 2. §. deinde cum esset. ff. de orig. iur. in hæc verba, Deinde cum esset necessarius magistratus qui hastæ præesset, centumviri litibus iudicandis constituti sunt. Cicero autem sapius horum meminit, ut in lib. 1. de Oratore, & in Oratione pro Cecinna. Valerius Maximus lib. 7. cap. 8. in princ. Plinius epist. lib. 1. epist. 5. & li. 5. epist. vlt. & Ouid. lib. 2. Trist. eleg. vnica,

Nec male commissæ est nobis fortuna reorum,

Vsq̃ue decem decies inspicienda viris.

Decem enim decies centum efficiunt, & Martialis lib. 10. epig. 19.

Dum centum studet auribus virorum.

a Iudicia centumviralia dicta. Varro de re rustica. Cicero in Oratione pro Cecinna, & lib. 1. de Oratore, & Plin. li. 1. epist. 5. & 17. in fine. item lib. 5. epist. vlt. vbi dicit quod his vnus ex prætoribus præsidebat.

b Singulis enim tribubus. Hæc vsque ad clausulā, Qui omnes, sunt Festi Pompeij libro 3. quo loco de centumviralibus iudiciis loquitur. Et huc pertinet quod scribit Varro de re rustica. Centumviralis iudicij numerus nō fuit ad amissum, ut cum dicimus mille naues iuisse ad Troiam.

c In duas, &c. Quintil. lib. 5. cap. 2. Et de partibus centumviralium quæ in duas hastas diuisæ sunt.

d Centumviralis. Suetonius in Augusto, cap. 36. Martialis lib. 7. epigr. 62.

Hunc miratur adhuc centum grauis hasta virorum.

Hincque hastæ iudicium vocat Valerius Maximus lib. 7. c. 8. in princ. & rursus vbi de Pompeio Rhentino loquitur.

e Qui de hæreditatibus. Hæc omnia sunt Ciceronis lib. 1. de

mentis, usufructibus, tutelis, gentilitatibus, agnationibus, alluvionibus, nexis mancipiis, & stillicidiis, quam maximè ius dicebant. Qui cum propter turbulentam confusionem in longissimum lites traherent, perraròque causas deciderent, diuus^f Vespasianus ex tot iudicibus selegit quosdam, qui breui curriculo, nec longo circuitu causas definirent. ^g Domitianus quoque centumviralia decreta & constituta velut ambitiosè edita, rescidisse fertur. ^h Tantique exempli fuere, ut Romani adolescentes primæ indolis experimenta à causis centumviralibus auspicarentur. ⁱ Et cum antea ne nobilissimis quidem pateret aditus, nisi à consulari viro magno favore producerentur in foro viri præclari, magnæque eruditionis: postea deprauato usu, obtentum est, ut ad declamandum transirent pueri extremæ sortis, nullo discrimine aut delectu, in quibus nec facundia esset, nec eruditio. Præterque hastam centumviralem, mos erat militaris, ut si qua ciuitas vi subacta, hostili incurfu diripienda foret, à dūce exercitus edito in loco hasta poneretur, qua significatione illam non deditioe & patto, sed tanquam vi captam diripi licere, & in bona & personas grassari designabat, quæ hasta^k cruenta nuncupatur. ^l Nam captas, non deditas vrbes diripi veteres voluere. ^m Tum si quando bona proscriptorum, ⁿ hostiūve manubiæ aut præda venales forent, ^o vectigaliæve locarentur, usus obtinuit, ut hasta posita venirent, quæ ^p publica dicta est: ^q sicut bello capti, quod ^r coronati & serui ære comparari, quod ex edito lapide enunciabantur venales, sub corona & ^s de lapide empti dicebantur, & ^t qui turmatim veniunt in catasta. ^u Fuitque moris vetusti, ut his qui trans mare aduecti venales forent, quo à reliquis mancipiis dignosceretur, alba creta pedes illinirent. ^x Obseruatūque, ut de seruis

Centumviralis hasta.
Zafius in l. 2. ff. de ori. iur.

Iuuentus in causis centumviralibus primum se exercebat.

Hasta cruenta.

Trans mare aduecti illiniri.

ANNOTATIONES.

de Oratore. Sed & quod de hereditatibus & testamentis hic dicitur, probatur etiā ex Valerio Max. lib. 7. c. item 7. statim post princ. & iterum ubi de filio M. Anci Carseolani, rursumque cap. 8. in illis duobus locis. Plin. lib. epist. 6. epist. 33. ad Romanum.

^f *Diuus Vespasianus.*] Suetonius in vita illius, cap. 10.

^g *Domitianus.*] Idem Suetonius in vita illius, cap. 8. ad princ.

^h *Tantique.*] Plinius enim Iunior adolescētulus causas egit in centumviralium iudicio, quod & quadruplex iudicium vocat lib. epist. 1. epist. 18. ad Tranquillum, sed vide omnino in seq.

ⁱ *Et quum antea.*] Idem Plin. eiusdem operis lib. 2. epist. 14. ad Maximum, loquens de centumviralibus iudiciis. Atque etiam, inquit, magna ex parte adolescentuli obscuro ad declamandum huc transeunt tam irreuerenter & temere, ut mihi Attilius noster expresse dixisse videatur, hic in foro pueros à centumviralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis: Nam hic quoque, ut illis primum cœpit esse quod maximum est. At Hercule ante memoriam morum maiores natu ita solebant dicere, ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus celebrabatur. Nunc refractis pudoris & reuerentiæ claustris, omnia patent omnibus: nec inducuntur, sed irrumpunt. Et huc spectat quod Augustus Imperator, Caium & Lucium nepotes deduxit in forum, ut scribit Suetonius in vita illius, cap. 26. Et Tiberius Romam reuersus Drusum filium, eodem Suetonio teste in vita etiam ipsius Tiberij, cap. 15. in princ. Ex quo & Cornelius Tacitus in eo lib. cui tit. est, An sui seculi oratores antiquioribus, & quare concedant. Ergo, ait, apud maiores nostros iuuenis ille qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus iam domestica disciplina, & refertus honestis studiis, deducebatur à patre vel à propinquis ad eum Oratorem, &c.

^k *Hasta cruenta.*] Sic eam appellat Cicero 2. Offic. de bonorum tantum proscriptione loquens, Dum homines perdit hastam illam cruentam, & meminerunt & sperabunt.

^l *Nam captas.*] Vide infra eod. lib. cap. 20.

^m *Tum si quando.*] Cicero d. lib. 2. Offic. & Philip. 2. 4. & 7. & lib. epist. famil. 15. epist. 17.

ⁿ *Hostiūve.*] Valer. Max. lib. 5. c. 1. ubi de Africano postiore loquitur, & lib. 6. c. 5. ubi de populo Romano.

^o *Vectigaliæve.*] Nam de his Liuius 4. Decad. lib. 9. Vectigalia summis preciiis vltro tributa infimis lomīs locauerunt, quas locationes cum senatus precibus & lachrymis, victus induci, & de integro locari iussisset, censores edicto submotos ab hasta, qui ludificati priorem locationem erāt,

omnia eodē paulatim imminutis precii locauerunt, quem locum nos supra cap. 13. ad aliud adduximus, Columella in præfatione libr. 1. de re rustica de his loquens. Itaque in hoc Latio & Saturnia terra, ubi dii cultus agrorum progeniem suam docuerant, ibi nunc ad hastam locamus, &c. Vnde illud Ouidij lib. 4. de Ponto epist. 5. ad Pompeium,

Aut populi reditus positam componet ad hastam,

Et minui magna non sinet urbis opes.

Et epist. 9. ad Græcinum,

Nunc longi reditus hasta supponere lustrum

Credet, & exacta cuncta locare fide.

^p *Quæ publica.*] Nam ut scribit Festus lib. 7. Hastæ subiiciebant ea quæ publicè venundabant, quo signum præcipuum est hasta. Et huius hastæ cui res venales subiiciebantur, sæpe fit mentio in nostris legibus.

^q *Sicut bello.*] Valerius Maximus duobus illis locis supra in verbo, Hostiūve manubiæ citatis.

^r *Quod coronari.*] Cælius Sabinus Iurisconsultus, & Cato, & cum eis Gellius lib. 7. cap. 4. Festus Pópeius lib. 17. auctoritate ipsius Catonis & Plauti. Sub corona, ait, venire dicuntur, qui captiui coronati venire solent.

^s *De lapide.*] Cicero in Oratione in Pisonem. De me cum omnes magistratus promulgassent, præter unum prætorem, à quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, præterquam duos de lapide emptos. Columella lib. 3. cap. item 3. de seruo vilioris precij loquens, Quem vulgus, ait, quidem parui æris, vel de lapide noxium comparari posse putat. De cuius tamen loci intellectu lege Beroaldum in Annotationibus Columellæ, in littera L. & Cælium Rhodiginum lib. 25. cap. 22. Pollux autem Onomasticôn 3. cap. 20. ex Herodoto. Lapidem hunc vnde quondam serui vendebantur *ἀργυρίου* & *πικρῆς* vocat.

^t *Qui turmatim.*] Id est venduntur. Catasta autem locus est ubi serui venales exponebantur. Ut Tibullus libro 2. eleg. 3.

Nota loquor, regnum ipse tenet, quem sæpe cœgit

Barbara gypsatos ferre catasta pedes.

Nam olim serui venales habebant pedes gypso, id est argentea creta illitos, ut dicitur in seq. Ex quo etiam illud Ouidij lib. 1. Amorum, eleg. 1.

Nec tu si quis erit capitis mercede redemptus,

Despice gypsati crimen inane pedis.

^u *Fuitque moris.*] Plinius lib. 35. c. 17. ad si. vide & illud Iuuenalis saty. 1.

Vincant diuitiæ, sacro nec cedat honori,

Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.

^x *Obseruatūque.*] Gellius Cælij Sabini auctoritate lib. 7. cap. 4.

Sub pileo
venditi.
Hasta sa-
lutis.
Quæstura
functi.
Centumui-
ri apud Car-
thaginenses.
Triginta iu-
dices Æ-
gyptijs.
Quinde-
cimui-
ri.
Arnophag-
on.
Decemui-
ri apud Athe-
nien.
Decadu-
chus.
Astynomi.
Nouēui-
ri.
Archontes.
Athenienses
ab archonti-
bus, Roma-
ni à consuli-
bus, Lacedæ-
monij à
tribunis nu-
merabant
annos & tē-
pora.
Polemarchus
apud
Ætolos.

sub pileo venditis, emptori venditor nihil præstaret, neque euictionis iure teneretur, tanquam insignia forent mancipia & probatissima. Utque præcones & qui bona proscribunt, y bona regis Por-senæ venalia singulis auctionibus proclamant, ex eo deductum, quod discedens ab vrbe Por-sena, castra com meatibus referta populo diripienda dedisset. Præter quas fuit z hasta salutis, vbi in summa inopia ad leuandam famem hasta posita publicè frumentum veniit. a Græcis verò vbi venalia producuntur mancipia, cycli: vbi verò conscendunt, vt essent conspicua omnibus, trapezæ dictæ sunt. b Ac licet à principio quæstura functi, centumuiros aduocare, & ad iudicia cogere consueissent, Augustus tamen censuit, vt postpositis quæstoriis viris, decemui-ri designarentur, qui illos in vnum cogerent, & ius dicere iuberent. Illud ego non præterierim, apud Carthaginenses centumuiros de numero senarum fuisse scitos, qui rerum gestarum & bellicæ administrationis rationem à ducibus exigent. Et ab Ægyptijs triginta iudices ex præcipuis ciuitatibus eligi solere, ex quibus optimum eligebant, qui totius collegij caput & princeps foret. c Et in Algido in templo Dianæ quindecimuiros, tam diuinis mysteriis & sacrificiis solennibus, quàm responsis dandis præesse. Et Athenis ar-nophagon religiosissimum & summum iudicium haberi: in quo senatus & populus vnà coibant, quo tempore à triginta tyrannis penè in extremum discrimen adductæ sunt. d Deinde exactis tyrannis, decemui-ri rempubl. administrarunt, quorum cuique decaducho nomen erat. e Post hos astynomi præfuere numero decem, quinque in Pyræo, totidem in vrbe: quibus cura psaltriarum imminabat & tibicinum. Mox f nouemui-rorum magistratum præcipuum fecere, g qui sortito creabantur annis singulis, quos archontes nuncupabant: inter quos h primus archon, primarius archontum & longe princeps erat: à quo i Athenienses, sicut Romani à consulibus, k & Lacedæmonij à tribunis, annos & tempora dinumerabant. Eum honorem, qui summus erat magistratus, l Hadrianus Cæsar dum Athenis ageret, & mox m Galenus gessisse fertur. Secundus à regia dignatione n βασιλεύς: tertius, à belli ductu o πολέμαρχος: reliqui à legum latione p θεσμοθέται dicti sunt, ætate & vsu docti, qui domi iura dabant, querelas accusationesque cognoscebant, deque controuersis æquo examine decernebant. q Ætolis verò polemarchus, claudendarum portarum & vrbis curam gerebat, clauēsque noctu detinebat: interdium autem custodiis portarum assidebat.

A N N O T A T I O N E S.

y Bona Regis.] Liuius 1. Decad. lib. 2. & Plutarchus in Publicola.

z Hasta salutis.] De qua Quintilianus, si is est, in declam. Sed si semel ponis hastam salutis, & redemptores vitæ admittis, & nos admone, melius vendes.

a Græcis verò.] Id sumpsisse videtur ex Polluce lib. 19. cap. 23. vbi tamen aliter videtur scripsisse. At omnibus in confesso est prius vocabulum in noua comœdia accipi pro loco in quo vendebantur mancipia, sic dictum quod in orbem & coronam circumsteterunt vendentes πειξ, ἐν κύκλῳ κύκλοι. Posterius autem apud Aristophanem pro pul-pito aut loco editiore, in quo mancipia venalia exponebantur.

b Ac licet.] Suetonius in vita Augusti, cap. 36. Vt centumui-rialem hastam quam quæstura functi consueuerant cogere, decemui-ri agere.

c Et in Algido.] Fuere item quindecimui-ri apud Romanos agris dandis, apud Plinium lib. 7. cap. 43.

d Deinde exactis.] Isocrates ad Callimachum. Et de his quoque decemui-ri loquitur Probus Æmylius in vita Thra-sybuli, qui eos prætores vocat. Sed & aliquando Ephesij decemui-ros crearunt apud Plutarchum in Lysandro.

e Post hos Astynomi.] Cælius Rhodig. lib. 24. cap. 5. qui nul-lum quoque authorem citat, fuit autem & hoc nomen cuiuspiam memorati Pausaniæ lib. 10. Adde & alios fuisse Athenis decemui-ros, qui pecunias in arce Palladis positas seruabant, quas sacras & publicas appellabāt authore Sui-da. Et alij item qui rei bellicæ præerant, vt satis constat ex eo quod scribit Plutarchus in Apophthegm. Philippi Macedonis qui dictabat Athenienses beatos, vt qui singulis quibusque annis decem inuenirent, quos Imperatores eligerent. Nam se vnum duntaxat Imperatorem per mul-tos annos inuenisse Parmenionem. Consule autem Græ-cum, vt scias quomodo hos appelleret.

f Mox nouemui-rorum.] Laërtius in Solone, Plutarchus in Pelopide, Pollux lib. 8. ἀρχόντων Ἀθηνῶν ὀνόματα, in princ. Et de his puto intelligit Heraclides in Politicis loquens de nouem Atheniensium Principibus legislatoribus, qui cum

cooprati sunt, iurant se iustè facturos: neque munera ac-cepturos, aut etiam statuam erecturos. Pollux autem lib. 8. quo loco de nominibus Atheniensis magistratus tractat, non æream, sed auream statuam dicit.

g Qui sortito.] Plutarchus in lib. de Fortuna Alexandri.

h Primus Archon.] Trebellius Pollio in vita Galienorum.

i A quo Athenienses.] Vt videre licet ex Diodoro Siculo lib. 11. & cæteris sequentibus in infinitis locis.

k Et Lacedæmonij.] Imo verò Ephoris, teste Xenophonte lib. 2. rerum Græcarum, cum dicit sequenti anno in quem incidit Olympias, qua vicit in stadio Circinus The-salus Euclio Spartæ Ephoro, præsidente Athenis Pytho-doro, &c. Et paulò post, Exeunte vere quo debellatum est anno 28. mensēque sexto quo tempore Ephori numeran-tur, &c. Sed Alexander hic eos tribunos vocat, quoniam Ephori apud Lacedæmonios eum propemodum locum te-nebant, quem Tribuni apud Romanos, vt etiam scribit Va-lerius Max. lib. 4. c. 1. vbi de Theopompo Rege Spartano-rum loquitur, & nos quoque alibi dicemus.

l Hadrianus Cæsar.] Spartianus & Dion vterque in vita illius.

m Galenus.] Galienus legendum est ex Trebellio Pollio-ne, qui id de illo dicit in vita ipsius.

n Βασιλεύς.] De hoc Pollux lib. 1. c. 10. πρὸς ἀρχόντων, & lib. 8. ὅσα ὁ βασιλεὺς ποιεῖ.

o Πολέμαρχος.] Nam ea voce significatur belli Dux vel Princeps, & huius quoque meminit Pollux illo eod. lib. 1. vbi suprà, atque etiam illo lib. 8. ὅσα ποιεῖ ὁ πολέμαρχος. Et ante illum Herodorus lib. 6. vbi dicit hunc fuisse magistra-tum Athenis, qui per suffragia electus in danda faba, hoc est in declaranda sententia vndecimus est. Nam in dicen-da sententia parem ducibus eum faciebant.

p Θεσμοθέται.] Hi sex fuere ex Polluce d. lib. 8. Sed vt id addas, fuere quoque Athenis vndecim viri quibus ad sup-plicium damnati tradebantur, ex Plutarcho in Phocione, quibusque eorum qui in vinculis tenebantur.

q Ætolis.] Polybius lib. 4. Fuit & id nomen Lacedæmo-nio cuiuspiam apud Pausaniam lib. 3.

Quoties contra ambitum illorum qui appetunt magistratus, pluribus legibus à Romanis obuiam itum sit.

CAPUT XVII.

POST^a urbem conditam longo tempore, nullam de ambitu legem fuisse latam, multorum literis proditum est: scilicet quia in dandis magistratibus, & conferendis honoribus, prisci Romani non largitione & ambitu, sed vera virtute nitebantur: propterque res egregie gestas domi militiaeque, meritos ciues prætura, ædilitate & consulatu, amplissimisque honoribus honestabant. ^b Prima lex contra ambitus illorum qui magistratus appeterent, per tribunos plebis lata fuit, quo tempore post decemuiros tribuni militum consulari potestate reip. præfuere, qua ne cui album in vestimentum petitionis causa quenquam adire liceret, cauebatur. ^c C. deinde Petilius tribunus plebis legem tulit ad populum, qua largitiones illorum qui honores pecunia mercarentur, graui damno & pœna multauit: fuitque seuerissima disciplina & sub graui censura lex seruata, qua ambitioni & cupiditati obuiam sæpe itum est: ita vt inter exempla relatum sit, Q. ^d Coponium, quod vini amphoram ei cuius suffragio magistratum petebat, dono dederat, ambitus condemnatum pœnas luisse. ^e Cincius deinde legem tulit muneralem, qua grauissimis pœnis affecit eos, qui à quouis candidato munus suffragij causa donumve acciperent. ^f Inde cautum, vt in petendis honoribus candidati sine toga ad comitia descenderent: ne pecuniis in sinu reconditis tribuum suffragia mercarentur. Sed quum quotidie hoc malum serpere videretur magis, & ambitus petentium coerceri oporteret, Paulus Æmylius consul legem tulit ad populum, qua, ne cui suffragij causa munus dare liceret, multiplici pœna interdixit. ^g Postea lege Calphurnia his qui mercede corrupti, aut munere deliniti, candidatis obuiam issent, quique precio illos sectarentur, aut si prandium ad captandos animos, aut quid muneris exhibitum foret, præter pœnas legibus constitutas, etiam pecuniaria multa dicta fuit. Id ^h quod Fabia lege cauebatur, qua præfinitur numerus sectatorum prosequentium in comitiis candidatos, pœna adiecta si quis plures aduocaret: quam legem ⁱ Marius etiam in suo tribunatu contra illos qui tribuum suffragia ambirent, seuerissime tulit. In tantumque ambitus honorum inhibitus fuit, vt ^k Licinia lex & ^l Ebutia, non modo illi qui de nouo creando magistratu ad populum ferret, sed nec ipsius collegæ & affini curationem potestatemve demandari, graui documento fanciuerunt. ^m Demum Marius in consulatu denuò ita ambitum osum habuit, vt aduersus Cottam collegam, & Metellum tribunum pleb. legem promulgarit, nequis largitione aut donis magistratum honoresve assequeretur. ⁿ Mox Pompeius Magnus quum vnicus esset consul, aliam pertulit, qua peruicax illorum cupido, qui magistratus appeterent, graui censura multauit. Mansitque diu Romæ hæc vitæ integritas & obseruantia disciplinæ, vt procul ambitione officium & virtus plaris quàm census æstimaretur: adeò vt post longa tempora ^o Catonem ambitus diem dixisse illis qui largitiones fecerant, pro miraculo fuerit: qui vt obuiam effrenatis cupiditatibus iret, se quibuscunque qui honores mercarentur, pecuniæque aut pollicitationibus ambirent, diem ad populum dicturum iureiurando firmavit. ^p Postea vsque adeò mores degenerarunt, itaque ambitio hominum mentes peruasit, vt sine discrimine, nullo pudore aut modestia in assequendis honoribus propalam ^q largitiones fierent: neque præturas, consulatus,

*Prima Roma lex contra ambitum.
C. Petilij lex.*

*Cincij lex muneralis.
Alia lex.*

*Paul. Æmylij lex.
Lex Calphurnia.*

*Lex Fabia.
Lex Marij.
Lex Licinia, & Ebutia.
Marij lex alia.*

Pomp. Magni lex.

Morum degeneratio.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

^a *Post urbem.*] Quod ex eo probatur, quod de prima lege ambitus in seq. scribitur. Et de huiusmodi legibus Tullius in Oratione pro Murena, & in Oratione in Vatinium, Plinius Iunior epist. lib. 6. epist. 19.

^b *Prima lex.*] Hæc vsque ad clausulam, C. deinde, sunt Liuij 1. Dec. lib. 4.

^c *C. deinde Petilius.*] Idem Liuius 1. Dec. lib. 7.

^d *Q. Coponium.*] Plinius lib. 35. c. 12.

^e *Cincius deinde.*] Cicero libro 2. de Oratore, & in libro de Senectute, Liuius 3. Decad. libro 4. Tacitus libro 11. Festus Pompeius libro 11. vbi de Munerali lege loquitur, & latè diximus in nostris Commentariis Nobilitatis, cap. 29. nu. 19.

^f *Inde cautum.*] Plutarchus in vita Coriolani, & proble. cap. 48. vbi hanc eandem & aliam item eius rei rationem reddit.

^g *Postea lege Calphurnia.*] Asconius Pedianus in Oratione, in toga candida contra C. Antonium & Catilinam competitores, & in Oratione pro C. Cornelio maiestatis reo.

^h *Id quod.*] Cuius meminit Cicero de petitione Consulatus ad Q. Fratrem, & in Oratione pro Murena.

ⁱ *Quam legem Marius.*] Vide infra in verbo, Demum Marius.

^k *Vt Licinia lex.*] De qua Cicero in Oratione pro Cn. Plancio, & lib. 8. epist. fam. epist. illius lib. 2. & in 2. Oratione de

lege Agraria.

^l *Et Ebutia.*] Cicero in Oratione posteriore de lege Agraria. Fueretque aliæ leges de ambitu. Nam Tacitus scribit Candidatorum ambitus Iulias leges peperisse, & etiam apud Iurisconsultos titulo ad leg. Iulia. de ambit. Traditque Florus epitome Liuij libro 47. legem de ambitu latam fuisse, & legem ambitus memorat Plinius libro epist. 6. epist. 5.

^m *Demum Marius.*] Hic, ni fallor, falsus est Alexander, neque enim legitur Marium in Consulatu legem de ambitu promulgasse, sed solum in Tribunatu resistantibus ipso Cotta Consule & Metello, teste Plutarcho in vita ipsius Marij, non longè post princip. Neque vsquam legitur Cottam fuisse Marij collegam in consulatu, sed tantum L. Cecilij Metelli.

ⁿ *Mox Pompeius Magnus.*] Cæsar li. 3. belli Civil. post princip. & Asconius Pedianus in Orat. 2. de lege Agraria. Apianus item lib. 2. bello. Ciu.

^o *Catonem.*] Scilicet Uticensem ex Plutarcho in vita illius, vbi & ipse dicit eundem Catonem Murenam inter cæteros ambitus accusasse.

^p *Postea.*] Vide Plutarchum vbi supra.

^q *Largitiones.*] Plutarchus in Cæsare. Nam qui honores, inquit, petebant omni abiecta prorsus verecundia epulum publicè largitionesque distribuebant in populum.

Vrbs sine magistratibus ob seditiones. Athenienses.

Senatusconsultum in candidatos.

aut potestates mercari turpe ducerent: palamque candidati quum ad comitia descenderent, & diuiores haberent, & magistros curiarum, proque assequendis honoribus & nummos in tribus pronunciare, & pecunias deponere, ac per sequestrem spargere in turbas non formidarent. Et ne quid turpitudinis deesset, manus & operas clientum & comitum audacissimorum ad vim & seditionem paratas haberent, ita ut seditiosissimo cuique temeritati & audaciae praecipuus locus foret, quum populus mercede corruptus, atque alij potentia amicorum fultri, per caedes & dimicationem, perque omnem licentiam & audaciam, fasces, imperia, sacerdotia & triumphos darent: & non iusto suffragio, sed armis lapidibusque pro largitore certarent. Tantaque exarsit ambitio, ut ex hac turbulenta confusione, octo fere mensibus urbem inter populares procellas patrum, & plebis certamina, dum seditionibus vacant, sine lege, sine imperio, sine honoribus, diu caruisse magistratibus legamus: quae quidem res non mediocri damno dedecorique fuit. qui morbus Athenas quoque peruasit: nam quum antea incorrupti mores fuissent, & primus Anytus Anchemeonis filius, largitionibus immodicis pecunias erogasse, & suffragia mercatus fuisse dicitur perniciali exemplo magnae turpitudinis & dedecoris inde subsequuti. Deinde Lycurgus ambitiosae largitionis maius testimonium fecit: nam donato singulis magistratibus talento, rex Sparta creatus fuit: donec M. Tullius, & mox diuus Iulius, deinde Augustus, nequa occasio fraudi pateret, inter ceteras quas tulerunt leges, seuera correctione ambitus illorum qui largitionibus suffragia captabant, inhibuere. Et deinde a Lurcone tribuno pleb. ut qui nummos in tribus pronunciasset & dedisset, quoad viueret, annua sestertia poenae nomine singulis tribubus pendere cogeretur, salutari edicto cautum fuit. Sed quum effrenatae cupiditati nondum obuiam irent, corruptionesque suffragiorum nihilo minus immodicae fierent, Senatusconsulto prouisum est, ut candidati ante inita suffragia nec conuiuentur, nec munera mittant, neque pecunias deponant. Quibus editis, legibus & senatusconsultis, vix tandem ambitus illorum qui honores peterent, postquam diu peruagati sunt, compressere.

ANNOTATIONES.

^r *Diuiores.* Hi dicuntur pecuniarum redemptores, quae tributim diuidebantur a candidatis ad corrumpenda suffragia, Cicero in lib. 2. de Oratore: ubi loquitur de Mummio diuio in campo Martio, & ad Atticum lib. 1. epist. 12. & in Oratione pro Cn. Plancio, quo loco paulo post citabimus, & in 2. in Verrem actione, non vno in loco, Suetonius item in Augusto, cap. 3. Vide autem Beroaldum in suis Annotationibus.

^s *Et magistros.* Ita enim hos appellat Plautus in Aulularia, Nam noster nostrae qui est magister curiae, Diuidere se ait argentum in viros.

Quem locum in id expendit Asconius in 2. in Verrē actio.

^t *Nummos.* Cicero in d. epistol. 1. ad Atticum, postquam de diuio locutus est, haec paulo post subdit, Noui est in lege hoc, ut qui nummos in tribus pronunciauerit, si non dederit, impune sit: si dederit, ut quoad viuat singulis tribubus sextertia 435. debeat. vide infra in verbo, Et per sequestrem spargere.

^u *Et pecunias.* Cicero in 2. actio. contra Verrem, Qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrumpendi iudicij solent esse.

^x *Et per sequestrem.* Cicero in Oratione pro Cn. Plancio. Quam tibi commodum est vnam tribum delige: tu doce id quod debes, per quem sequestrem, quo diuio corru-

pta sit. Et rursum ibi, loquens de lege ambitus, Decuratio tribuum, descriptio populi, suffragia largitione deuincta, securitatem senatus, & bonorum omnium vim ac dolorem excitauerunt. Haec doce, haec profer, huc incumbe Lateranensis, decuriasse Plancium, conscripsisse, sequestrem fuisse, pronunciasse, diuio fuisse.

^y *Tantaque.* Appianus lib. 2. scribit tantum Romae ambitum exarsisse, ut insanientibus candidatis, ferroque & igni inter se depugnantibus, populo vero corrupto, ac in diuersa studia scisso, comitia haberi non potuerint, atque ipsa vrbs octo mensibus magistratu caruerit.

^z *Primus Anytus.* Plutarchus in Coriolano.

^a *Deinde Lycurgus.* Non ille quidem legislator, sed alius multo posterior, de quo haec eadem scribit Polybius lib. 4.

^b *Donec M. Tullius.* Ipse Tullius epist. ad Q. Fratrem 18. Et in Oratione in Vatinius. In Oratione pro Murena statim post princip. in Oratione item pro Sestio.

^c *Et mox diuus Iulius.* Suetonius in vita illius.

^d *Deinde Augustus.* Suetonius in vita illius, cap. 34. & 40.

^e *Deinde &c.* Cicero in d. epist. 12. lib. 1. ad Atticum, cuius verba supra adduximus.

^f *Senatusconsulto.* Plinius Iunior li. epist. 6. epist. 19. ad Nepotē. Tu hinc denique vide Ciceronē in Oratione pro Murena, & Modestinū Iurisconsultū in l. 1. ff. ad l. l. de ambj.

Idus cuiusque mensis apud veteres Romanos maximè festas & feriatas fuisse, & quid apud exteros.

CAPUT XVIII.

Idus solemnes.

INTER festos celebratosque dies, quos in honore deorum vetus religio sanxit, Idus praecipue solemnes semper fuisse accepimus. nam praeterquam quod omnes Idus Ioui feriatas, & a flamine diali bouem immolari singulis Idibus perspectum sit: tamē praecipuae quaedam erant feriae Idibus dicatae, quas veteres coli obseruarique iusserunt, ut illas praetermittere & insolemnes relinquare, ducerent nefas. namque idibus Ianuariis tibicines festum diem agere multa licentia, & las-

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

^a *Idus praecipue.* Plutarchus proble. capit. 23. auctoritate Iuba scribit Idus diem religiosum veteribus putatum fuisse.

^b *Idus Ioui feriatas.* Macrobius lib. 1. Satur. c. 15. unde illud Ouidij lib. 1. Fast.

Vendicat Ausonias Iunonis cura calendas,

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

^c *Bouem.* Quem dicit Macrobius ubi supra. Cui conuenit illud Ouidij loquentis de agna grandiore.

^d *Namque.* Haec usque ad clausulam, Qua die, sunt Liiij 1. Decad.

ciuita, muliebrique habitu per urbem vadere solebant. Causa vero traditur, quod quum honoribus amplissimis essent honestati, his postea exuti, vno agmine Tibur concessere: quibus reuocandis Libertus operam dedit, qui apparatis epulis, quasi rem diuinam facturum, illos muliebri ornatu, ita ut compti paratique erant, vino & epulis madidos carpento Romam reportauit: mansitque ad posteros festa dies annua, ut eo habitu triduo vagantes per urbem perque forum cum cantu & tibia incederent.^e Qua die, ob Augusti victoriam, quodque Augusti cognomen Octauio delatum fuit, in templo Iouis opt. max. veruex à flamine immolabatur. Idibus^f Februarij in Tiberis insula, vbi Fauni ædes erat, Romani rem diuinam & sacrum annum fecerunt: g Idus vero Martias ad Annam Perennam, quod commodè annare & perannare liceret, festas genialesque obseruauerunt, largioribus poculis indulgentes. Ea enim nymp^ha soror Didonis credita, in Aricino seu Laurente sedem habuisse fertur, quam à perpetuitate Perennam nuncuparunt: i quæ Idus infaustæ & ominosæ postea fuere: placuitque illas parricidium vocari, quod illis diuus Cæsar coniuratorum manibus cæsus occubuit. Idibus^k Aprilis victori Ioui Q. Fabius ædem, quam bello Sabino vouerat, cum quibus cruento Marte & intestinis sæpe claudibus dimicatum fuerat, dedicauit: eaque dies festa in posterum haberi cœpta. l Hæc enim ædes in palatio fuit magno sumptu & mole constructa. m Maiis verò Idibus mercatorum festus agebatur dies, quod ea Mercurio, qui mercimoniis præest, natalis foret: n quodque Appio Claudio & P. Seruilio consulibus ædes illi dicata fuerat, o qui mensis mercimoniis sacer in posterum semper habitus. Quippe eo mense mercatores Maiæ p Mercurioque sacrum facere, & suam prægnantem immolare, seque & merces ex Mercurij fonte ad Capenam lustrare assuerant, ita magnos & vberes quæstus facere opinati. q Hanc ædem ad Circum maximum constructam dicunt fuisse, præcipuo opere, & magno impendio: r quo etiam die cirpeas effigies de ponte Sublicio Vestales in Tiberim deiicere produntur, cum prius homines consueissent. Idibus^s Iuniis alter tibicinum dies anniuersarius agebatur festus: qua die tibicines qui sacris præcinunt, per urbem vadere feriatos, & ad ædem Mineræ conuenire solemne fuit:

Feria Idibus dicata. Idibus Ianuarij.

Idibus Februarij. Idibus Martij.

Idibus Aprilis.

Idibus Maij.

De hoc lib. 1. cap. 22. Idibus Iuniis.

A N N O T A T I O N E S.

1. Decad. lib. 9. & Valerij Max. lib. 2. c. 1. & Plutarchi in probl. cap. 55.

e *Qua die.* Ouidius lib. 1. Fast.

Idibus in magni castris Iouis æde sacerdos,

Semimaris flammis viscera libat ouis.

Redditaq; est omnis populo prouincia nostro,

Et tuus Augusto nomine dictus auus.

Auus enim Germanici, cui Ouidius illud opus dedicauit, fuit Augustus Tiberij adoptione pater, qui Tiberius pater Germanici etiam adoptione fuit.

f *Idibus Februarij.* Ouidius de his loquens lib. 2. Fastor.

Idibus agrestis fumant altaria Fauni,

Hic ubi discretas insularumpit aquas.

g *Idus verò Martias.* De his Ouidius libro 3. Fastorum,

Idibus est Anna festum geniale Perenna,

Non procul à ripis aduena Tybri tuis.

Plebs venit, ac virides passim disiecta per herbas

Potat, & accumbit cum pare quisque sua.

Macrobius autem Saturna. lib. 1. cap. 12. hoc mense Martio sine vlla mentione Iduum publicè & priuatim ad Annam Perennam sacrificatum iri, ut annare & perennare commodè liceat. Ex quo tamen loco id desumptum esse videtur.

h *Soror Didonis.* Non satis constat quæ ea dea Anna Perenna fuerit, variæ enim erant eius opiniones: sed vna ex his erat, hanc fuisse Annam Didonis sororem frequentissimè Virgilio memoratam libro 4. Æneid. Et eam opinionem tangit Ouidius de hac ipsa re loquens d. lib. 3. Fast. his versib.

Que tamen hæc Dea sit, quoniam rumoribus errat

Fabula, proposito nulla tenenda meo.

Arserat Anea Dido miserabilis igne,

Arserat extructis in tua fata rogis.

Et quæ sequuntur.

i *Quæ Idus infaustæ.* Suetonius in Cæsare, ca. 89. eodémque penult. Curiam, inquit, in qua occisus est obstrui placuit, Idusque Martias parricidium nominari, ac ne vnquam eo die senatus ageretur. Adde autem his Idibus Martiis consules & prætores magistratum inire solitos, uti videbimus infra hoc eod. lib. c. 24.

k *Idibus Aprilis.* Ouidius eod. lib. 3. Fast.

Occupat Aprilis Idus cognomine victor

Iuppiter, hæc illi sunt data templa die.

Vide item Liuium 1. Dec. lib. 10.

l *Hæc enim.* Id est in Palatino monte ex P. Victore, si is est in 10. regione vrbis.

m *Maiis verò Idibus.* Ouidius lib. 5. Fastorum Mercurium alloquens,

Clare nepos Athlantis ades, quem montibus olim

Edidit Arcadiis Ileiæ vna Ioui.

& paulò post,

Templa tibi posuere patres spectantia circum

Idibus, ex illo est hæc tibi sacra dies.

Te quicumque suas profitentur vendere merces

Thure dato, tribuas ut sibi lucra rogant.

Est aqua—

Et Festus Pompeius libro 11. vbi de Maiis Idibus loquitur. Macrobius item lib. 1. Satur. c. 12. vbi de mense Maio.

n *Quodq; Appio Claudio.* Liuius 1. Decad. libro secundo Cornelius autem Labeo apud Macrobium vbi nuper citauimus dicit, Calendis Maiis hanc ædem dedicatam fuisse.

o *Qui mensis mercimoniis.* Macrobius vbi suprâ.

p *Maiæ Mercurioq;.* Idem ibi. Sed adde has Idus Maias aliquando solemnes fuisse incundis magistratibus, ut videbitur infra c. 24.

q *Hanc ædem.* Scilicet Mercurij, ex loco Ouidij suprâ citato.

r *Quo etiam & c.* Ouidius lib. 5. Fastor.

Tum quoque priscorum virgo simulachra virorum

Mittere roboreo scirpea ponte solet.

Et nos quoque diximus suprâ eo. lib. cap. 13. vbi & alios auctores in id citauimus.

s *Idibus Iuniis.* Hæc sunt ipsius Ouidij libro sexto Fastorum,

Nulla mora est veniente die, quin dicere possis,

Idibus inuicto sunt data templa Ioui.

Et iam quinquatrus inbeor narrare minores,

Nunc ades o ceptis flaua Minerva meis.

Cur vagus incedit tota tibicen in vrbe,

Quid sibi personæ, quid toga longa volunt?

Et cætera quæ sequuntur multis versibus. Festus quoque Pompeius libro 11. Minusculæ, inquit, quinquatrus appellabantur Idus, quod is dies festus erat tibicinum qui colunt Miner

Minuscula
quinqua-
trus.
Idibus Iulij.

Athenien-
ses.
ἡγεφώρα
Nonis Iulij.
μηνὺς Ἰουλίου.
Idibus Au-
gusti.
Ἰνδι.

Membrum
virile à ma-
tronis hono-
ratum.

ipsasque minusculas quinquatrus, quod diem quintum post Idus feriatum haberent, appellarunt: sicut triatrus, u sexatrus, septimatrus, x & decimatrus: quo etiam tempore y inuicti Iouis ædes dicata fuit. z Idus autem Iulias equitum turmae festa fronde & olea ornatae, in campo Martio instructae, tanquam qui congregari acie parant, trabeati celebrant magnis caeremoniis, ut fuit à Fabio institutum. Nam praetoriae cohortes instructae tanquam in hostes tenderent, & eques compositus per turmas, in armis stabant: in qua pompa Germanici imagine praecedente, equitum turmae sequebantur instructae, cum militaribus donis, quibus in testimonium virtutis ob fortia facinora donati fuerant: a eademque dies, quod populus Romanus ducens contra Latinos mira felicitate potitus fuerat, Castori & Polluci sacra fuit & celebris: ferturque origo antiquissima, quod tunc Castoris ædem votam Latino bello, L. Æmilio & Cæsone consulibus, in foro ubi visi fuerant, senatus dedicauit. b Et ex illo traditum, ut solenni apparatu pompa à templo matris deum extra urbem, ad forum usque procederet: inde trabeati & olea coronati equites, ab æde Honoris ad capitolium irent. c Quem transuectionis morem diu intermissum Octavius reuocauit, cauitque ne quis in transuehendo (quod antea licuerat) ab accusatore detraheretur. Qui mensis Atheniensibus quoque festus erat: quippe d Nonis Iulij oschophoria celebrant: in quibus oleæ rami, pane fici, cotyla mellis & fructuum primitiis onustum, per ingenuos pueros foribus appendunt ciuitatis. e Et mensis munychionis vnde uigesimo die, equester ordo pariter Ioui solenni more prodibat cum pompa. f Idus vero Augusti, serui & mancipia atque omnis famulatus festas obseruarunt, quod Seruius Tullius ancilla genitus, in lucem tunc editus fuisset: g quo tempore vxoribus caput lauare felix faustumque putabatur, (sicut apud Indos quum rex capillos abluit, festum celebrant diem) donaque inuicem missitant, & diuitias ostentant: h qua die serui & seruæ æquato iure, & nullo discrimine liber an seruus esset, cum dominis colludere, & festos dies Romæ agere solebant: qui dies etiam pro natali i Magni Alexandri apud plerosque esse censebatur, k propterea religiosus & sacer Dianæ habitus. Nam facibus accensis, in nemus Aricinum, ubi erat Dianæ templum, ab urbe discurrebant. l Quo etiam mense res celebrata sermonibus proditur, ut matronæ virilis membri figuram diuinis percolerent honoribus, quam extra portam Collinam ad ædem Veneris cum pompa sacrorum deferebant, m Ægyptiorum more: mox à castissima & spectata pudicitia matrona,

A N N O T A T I O N E S.

Minervam. Cuius Deæ propriè festus dies est quinquatrus mense Martio. Aliter minusculæ quinquatrus appellantur Idus Iuniæ, & vide eundem li. 15. in duobus locis. Quod autem quinquatrus sit quinque ab Idibus dierum numerus, ex Varrone est lib. 5. ling. Lat. & Gellius lib. 2. cap. 21. Porro Porphyrio enarrans illud Horatii li. epist. 2. epist. 2. eademque ult. non longè ante fin.

At potius puer, ut festis quinquatribus olim.

Scribit quinquatrus à quinque diebus dici, qui dies ad ferias Minervæ pertinet, propterea quod festæ solennitates eius Deæ per hoc spacium celebrantur. Sed & de quinquatro Liuius 3. Dec. lib. 6. in consulatu M. Marcelli.

t Sicut triatrus.] De hoc Festus Pompeius dicto libr. 15. in duobus locis.

u Sexatrus.] De his duobus, Varro lib. 5. de ling. Lat. & Festus Pompeius ubi supra citatus.

x Et decimatrus.] Idem Varro eiusdem operis libro 4. & Pompeius libro 15. ubi etiam id scribit dici decenatrum & decimatrum. Et de his omnibus vide supra libro 2. cap. 22.

y Inuicti Iouis.] Id iam diximus ex Ouidio supra in verbo, Idibus Iuniis.

z Idus autem Iulias.] Hæc sumpta sunt partim à Liuiio 1. Decad. lib. 9. in fin. partim à Valerio Maximo lib. 2. ca. 1. ubi de ordine equestri loquitur, partim item ex Plinio libr. 15. cap. 4. sed maxima ex parte ex Dionysio Halicarn. lib. 1. non longè à prin.

a Eademque dies.] Id usque ad clausulam, Et ex illo, est Liuij 1. Decad. lib. 2. & Dionysij Hali. lib. 6.

b Et ex illo traditum.] Vide quos citavi supra in verbo, Quodque Appio. Et præterea Plinium Secundum de viris illustribus, cap. 32. ubi id dicit fuisse institutum Q. Fabij Rutiliani.

c Quem transuectionis morem.] Suetonius in Augusto, cap. 38. Equitum turmas frequenter recognouit post longam intercapedinem reducto more transuectionis, sed neque detrabi quemquam in trasuehendo ab accusatore passus est. Eiusque rei est aliquod vestigium in l. 2. ff. de in ius voca. ubi scribitur, In ius vocare non oportere eum qui equo pu-

blico in causa publica transuehatur: ubi Budæus id scienter, ut cætera alia, expendit.

d Nonis Iulij.] Suidas dicit ὡσφώρα festum ramorum quæ ὄσχα vocantur, Latine sic dictum, & ὡσφώρας duos iuvenes ingenuos & diuites, qui scilicet Minervæ sacris eos ramos ferebant, tanquam ramigeros. Et de his quoque multa Plutarchus in Theseo, ubi & inter cætera scribit Nonis Iulij Theseum Apollini perfoluisse. Et interpretes Nicandri, & Etymol.

e Et mensis.] Nescio quare hunc mensem hoc loco interposuerit, sed quis nam is fuerit, discas infra eod. lib. cap. 24. Id autem quod hinc dictum est, unde acceperit Alexander, vide Gyraldum de annis & mensibus.

f Idus vero Augusti.] Plutarchus probl. cap. 110. & Festus Pompeius lib. 17. ubi de seruorum die festo loquitur.

g Quo tempore.] Plutarchus ubi supra.

h Qua die serui.] Ad Romanos redit, sed hoc vide supra, lib. 2. c. 22.

i Magni Alexandri.] Plutarchus in vita illius post principem scribit eum natum fuisse circa Idus Augusti.

k Propterea religiosus.] Propertius lib. 2.

Cum videt accensis deuotam currere redis

In nemus, & Trivia lumina ferre Dea.

& Ouidius lib. 3. Fast.

Sape potens voti frontem redimita coronis,

Fœmina lucentes portat ab urbe faces.

Et Statius lib. syluar.

Jamq, dies aderat, profugis cum regibus altum

Fumat Aricinum Trivia nemus, & face multa

Conscius Hyppolyta spendet nemus.

l Quo etiam mense.] Vide Christophorum Landinum in Georgi. Virgilij fol. 47. pag. 2. & quos ibi allegat, & Diuum Augustinum de Ciuitate Dei lib. 7. cap. 21. & ibi interpretem: Gyraldum item de Diis Gentium pagin. 404. ubi de Phallo Priapo. & Arnobio, & Tertuliano, & Lucano, & Lactantio.

m Ægyptiorum more.] Nam de his Herodotus lib. 2. Diem, inquit, festum Baccho Ægyptij agunt sine porcis, fere per omnia Græco festo similem. Sed loco phallorum, id est, ficulneo

præter matronale decus, in sinu Veneris locaretur. ⁿ Idus quoque Octobres festas fuisse tradunt, quo tempore in Martio campo equum qui October diceretur, immolari seruatum est: cuius caput, vt ex eo sanguis manaret, protinus in regiam deferre, mox cauda defecta, illius cruore aram spargere, & in Reginorum locum deportare, illudque panibus redimere assuerant: de quo inter Suburranos & Sacrauienses magnis contentioneibus non sine discrimine certabatur. ^o ab Atheniensibus verò seruatum est, vt mense Octobri, magnorum mysteriorum decimoquarto calend. Nouembris solennis agatur dies, & Liber pater in Eleusinam ex vrbe transmittatur. Nouembri verò parua, Iunio autem rursus magna celebrentur mysteria, quæ Cereri sacra erant: parua Proserpinæ: in quibus maximè cognitum est, vt quam quis induit vestem initiatus, eam ne amplius exueret, donec lacera & pertrita foret. In aliis mysteriis traditur mos, vt vestem in qua quispiam initiatur, templis & numinibus dicarent. Quæ quidem mysteria quum alieno tempore intueri nefas esset, Demetrius rex, vt illorum particeps fieret non suo tempore, Ianuarium & Iunium menses Nouembrem appellauit: ^p Idus verò Decembres solennes fuisse nonnulli tradunt, quòd in cursu equorum victorem dexterioris bigæ sacrum Marti immolarent. ^q Nonis Faunalia & Fauni festa peruigili anniuersario colebantur Romæ. Athenis verò decima & octaua ipsius mensis die Asculapij erant sacra & festa. ^r Quod autem dictum est Idus Ioui, calendas Iunoni sacras esse, scire licet ^s certis authoribus traditum esse, Epicureos singulis mensibus statos dies habere feriatos, quas Icadas nominant, hoc est vigesimam cuiusque mensis lunam, quod ea natus Epicurus foret, quem tam sanctè habuere, vt illius imaginem non modo annullis, sed poculis ferrent insculptam. ^t Et ab Atheniensibus octauam cuiusque mensis Neptuno festam coli & feriari: à ^u Græcis vero, singulis Calendis deos venerari: sequentem post Calendas diem, semi deis & heroibus tribuere: qui etiam statos dies mensium certis numinibus consecrarunt. ^x Siquidem neomenia quæ apud nos Calendæ sunt, & septima mensis Phæbo, quarta Mercurio, octaua Thæseo dicatæ fuere. ^y Apud Lacedæmonios autem singulis Calendis totius anni, vini quartarius, & farinæ medimnus, ac singula pecora regibus velut ministris sacrorum, Apollini mox immolanda, dabantur.

Idibus Octobris.
Magnorum & parvorum mysteriorum solennis dies apud Athenienses Calend.
Nouēbris.
Idibus decemb. Nonis.
Asculapij sacra.
Eica. seu Epicureorum.
Athe. Neptuno Græci.
Lacedæmonij.

ANNOTATIONES.

ficulneorum veretrorum à collo pendentium sunt ab eis excogitata statuae cubitales, è neruis compactæ, quas fœminæ per pagos, mentula, quæ propemodum instar reliqui corporis in ventre, & tibia præeunte, quam fœminæ Bacchum canentes sequuntur. Cur autem mentulam habeat iusto maiorem statura, & vnum corporis membrum agiter, redditur ab eis ratio, quam & confestim subdit. Sed & Dioscorus Siculus.

ⁿ *Idus quoque Octobres.* Hæc vsque ad clausulam, Ab Atheniensibus, sunt Festi Pompeij lib. 13. quo loco de Octobri equo loquitur, qui & ipse lib. 14. non longè à princip. non nihil de hac re dicit.

^o *Ab Atheniensibus.* Et hæc vsque ad clausulam, Idus verò Decembres, sunt Plutarchi in Demetrio.

^p *Idus verò Decembres.* Plutarchus proble. cap. 97.

^q *Nonis Faunalia.* Horatius lib. Car. 3. Ode 13. ad Faunum, *Ludit herbofo pecus omne campo, Cum tibi nona redeunt Decembres.*

Nam vt ibi Acron & Porphyrio interpretes dicunt, nonis Decembribus Faunalia, id est, Fauni festa celebrabantur.

^r *Quod autem.* Suprà in verbo, Idus Ioui feriatas.

^s *Certis authoribus.* Scilicet Plinio lib. 35. c. 2.

^t *Et ab Atheniensibus.* Gyrardus syntag. 17. qui & nullum authorem citat.

^u *A Græcis verò.* Vt patet ex sequentibus.

^x *Siquidem neomenia.* Gyrardus lib. 7. cap. 23.

^y *Apud Lacedæmonios.* Vide Plutarchum in Lyncurgo.

Defensio Vlpiani definientis instratum quid esset, & quid differt pulsare à verberare, contra grammaticum illum falsò accusantem.

CAPITULUM XIX.

HESTERNO ^a die familiaris meus in dicendo promptus & audaculus, arguebat Vlpianum iureconsultum, ex autoritate doctoris grammatici, cuius libelli vulgo innotuere, quòd male definisset instratum quid esset, quum omne vestimentum esse diceret quod iniicitur, quod Vlpianus ex autoritate Labeonis affirmat. Non enim vestimentum esse instratum dixit ille, neque stragulam vestem pro hominis vestimento, sed pro lecti operimento tantum apud authores inueniri: & pleraque in hac sententiam adduxerat. Cuius dicta quum percipide legeremus, mirum in modum authoris incuriam admirati fuimus, qui licet abude multa differuisset non ineptè, in nonnullis tamen perlicenter profatus est, quippe quum stragulam non modo pro lecti operimento accipi, sed pro hominis vestimento apud authores sæpe legi inspiciamus, Vlpianumque signate & verè loquutum, qui instratum, omne vestimentum quod iniicitur, definiuit. Tranquillus in Nerone. Funeratus est, inquit, Nero impensa CC. millium stragulis albis auro intextis, quibus vsus Calendis Ianuariis fuerat. Pompeius Festus grammaticorum longe eruditissimus, qui verborum proprietates virèsq; admodum pensitauit, Vestis, inquit, generaliter dicitur, vt stragula, vt pallium, tunica, vel penula. T. Liuius tertio de

De verb. fig. instratum. ff. Valam notat Elegant. lib. 6. cap. 46.
Instratum.

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

^a **H** *Esterno die.* Hoc caput vnum est ex iis, quibus Alexander Laurentium Vallam vellicat ex libro Ele-

gant. 6. cap. 46. corripientem Vlpianum nostrum in l. instratum. ff. de verborum significatione. & in l. lex Cornelia. §. inter

In eundem
Vallam pro-
ximo capite.
Vide Al-
ciatū lib. 4.
de ver. sig.

Verbero.
Pulso.

Macedonico bello: Et quū tibi viro liceat purpura in veste vti stragula. ^b Paulus quoque Iureconsultus ex pellibus vestes confici dicit, cum & tunicam, & stragulam pelliceam nonnulli habeant. Ex quibus, stragulam vestem hominis designare, indubitata exempla sunt. Rursus eundem Vlpianum taxauit, quod ex autoritate Officij Iureconsulti censuit, pulsare & verberare eò differre, quia verberat quis cum dolore, pulsatur vero sine dolore: propterea Vlpiani definitionem inuidiose criminatur, tanquā possit aliquis cum dolore pulsari, & sine dolore verberari, additque verberare esse verberare cadere, quod est instrumentum longum & exile, qualis est virga, & pleraque eò pertinentia. Sed cum istius auctoris venia dixerim, Vlpiani mens aliò spectat: quippe si mentem ipsius pensitamus, proculdubio intelligemus illū verberare dici proprie, qui animate corpus verberare affligit: ipsumque signatè & appositè loqui, qui hominem vel pecus verberatum dixit, non pulsatum. Quum vero ad rem sensu carentem ictus inferuntur, tunc pulsare dicimur, non verberare, vt pulso ostium, lanam, aut vestem: verbero hominem vel pecus. Neque illi assentior, qui dixit, verberare esse verberare cadere, hoc est, fuisse longo affligere: nam & pugnīs & lapide verberatum quempiam latinè dicimus, sicut fuste vel baculo: idque Terentij testimonio vel maximè apparere. Leno enim in Adelphis quum se verberatum dixisset, mox designauit quo verberare esset affligitur. Vsq̃ue adeo, inquit, mihi pugnīs os fregit. ^c Aul. Gellius noctium Atticarum, Pro delectamento, inquit, habuit manu sua verberare. Tametsi verberari rem animā & sensu carentem, apud auctores plerunque vsurpatum legamus. ^d Plinius decimoquarto historiae naturalis: Campaniae vina, inquit, exposita in cadis sub diuo verberari Sole, Luna, imbre ac ventis, aptissimum. ^e & alibi, Carthago in Affrica exercetur halitu maris, & verberatur imbri. Et pulsari rem animatam, & sensu participem quandoque comperimus. ^f Suetonius in Galba: Vt inter conuentum matronarum correctā iurgio, inquit, & manu pulsata sit. Quod non propriè & signatè, sed quasi per metaphoram accersitum crediderim. Si tamen certis verbis & vera finitione signatis eloqui volumus, ^g pulsatum illud verè dici, quod sensu carens crebro ictu percutitur, siue ostium, aut pallium, siue quid aliud dixeris: verberatum verò hominem, aut animal quod verberare afficitur, dici conuenire, prout Vlpianus praeclare censuit, apud auctores probatissimos certum atque confessum est.

ANNOTATIONES.

inter pulsationem. ff. de iniuriis.

^b Paulus quoque. In l. cum & tunicam. ff. de auro & argento leg. Adde autē quod Asconius Pedianus in 3. in Verrem actio. ad fi. scribit stragulam vestem pictam esse.

^c Aulus Gellius. Lib. scilicet 10. cap. 6. Sed his exemplis adde Propertium lib. 2. eleg. 10.

Necnon exanimem amplectens Briseis Achillem,

Candida vesana verberat ora manu.

^d Plinius lib. 14. historiae naturalis. Scilicet c. 21. in fi.

^e Et alibi. Scilicet lib. 6. cap. 14. Sed his testimoniis adde Virgilium 5. Aeneid.

— Et verberat ictibus auras.

Et lib. 2. de aquila loquens,

— Simul aethera verberat alis.

Et Horatium lib. 3. Car. Ode 1.

Non verberata grandine vinea.

^f Suetonius in Galba. Scilicet cap. 5. cui adde Ciceronem in

Verrem act. 5. Videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios & verberari, & in 7. Sex lictores circumstant valentissimi, & ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi. Et Senecam Declam. libro 9. decla. 4. Qui patrem pulsauerit, manus ei praecidatur. Nec denique omitendum, id verbum pulsandi etiam ad ius & iudicium referri: vt videre licet ex l. 2. §. ei quoque. ff. de iudic. & l. de ætate. §. qui interrogatus. ff. de inter. actio. & l. quæro. §. in inter. ff. locati.

^g Pulsatum id verè dici. Nam & pulsare fores dicitur Plauto in Amphitryone, & in Pœnulo, & Ouidio li. 5. Metā. Et villam Plauto in Rudente. & postes ipsi Ouidio lib. 2. Metā. & muros lib. 3. de Ponto eleg. 1. Limina Statio, syl. lib. 1. syl. 2. Et alia id genus similia vbique reperies. Sed illud nolui prætermittere, vt res inanimata & sensu carens dicitur pulsari, ita etiam pulsare. Sic enim ventum & imbrem Virgilio lib. 4. Aeneid. Ligones Ouidio lib. 3. Amorum eleg. 9.

Quibus legibus Romano ciui data immunitas fuerit, ne vapularet: & quæ iura competant dominis in seruos, & patronis in liberos. Item in exilium mittendi ratio apud diuersos.

CAPVT XX.

Seruili lex.
Lex Cato-
nis pro tergo
ciuium.

ERVILIUS^a consul traditur primus, qui legem tulit ne quis ciuem Romanum vinctum clausumque teneret, quo minus edendi nominis ei potestas foret. Et quum primò in ciues Romanos verberibus animaduertetur, sapiusque innocentes ob factionem & gratiam propius inuidiae forent, & pœnas lucrent immeritas, ^b Porcius Cato pro tergo ciuium ne

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

^a Servilius consul. Liuius 1. Decad. libr. 2. Et vide supra

^b Porcius Cato. Vt id condonem Alexandro, Porcium quempiam hanc legem, quæ Porcia dicta est tulisse: non possim tamen illi assentiri, vt is Cato dictus sit, neque ante Porcium Catonem illum Censorium, qui longo post tempore fuit, Romanus quispiam fuit, qui Porcius Cato ap-

pellaretur. Huius autem legis Porciae meminit Cicero in Oratione pro C. Rabirio perduellionis reo. Salustius in illa eleganti oratione, quam aduersus ipsum Ciceronem, Cæsar in illa Oratione, quam habuit apud eundem Salustium, de Catilina & aliis coniuratoribus. Liuius. 1. Dec. lib. 16. Asconius Pedianus in 2. in Ver. (aliàs 3.) & vide ipsum Cice- in 7. in Ver. act.

^c Quam

cui impunè insultare liceret, legē tulisse fertur: qua si quis verberasset necassetve Romanū ciuem, graui iudicio mortis cruciatus, bonorumq; & exilij pœnis mulctari sanxit: quā legem ^c Sempronius consul aliis latis nouisq; additis pœnis confirmauit, quæ ^d Porcia & ^e Sempronia dictæ: quibus legibus de ciue Romano si quis capitis anquiretur, populi iudicium erat, ^f quod fuerat duodecim tabularum lege sancitum, vt de capite ciuis nisi centuriatis comitiis decerni nihil posset: sed ^g nec tolli de ciuitate, vel à solo patrio relegari, aut in exilium agi, nisi dicta causa, & cēturiatis comitiis poterat, quod quidem triplicis generis erat, ^h authore Martiano. aut enim omnium locorum interdicebatur accessus præter vnum, vel in insulam deportabatur: ⁱ aut sicut Claudius Cæsar quosdam mulctasse dicitur, vt ultra tertium lapidem ab vrbe egredi vetaret: qui etiam sanxit, vt hi quibus prouincia interdictum esset, vrbe quoque summouerentur. ^k Cumq; apud exteras gentes solum vertere, & in exilium agi, pro supplicio minimè dari soleret, quia non pœna exilium erat, sed supplicij diffugium, ne pœnas iure debitas luerēt: solis ^l Romanis pro maleficio exilij pœna fuit: ^m quas postea leges Cornelius Sylla, oppressa republica, quam in dominationem vertit, abrogauit: quippe inter graua & acerba plurima, primus Romanorum sine populi iudicio ciues morte mulctauit. ⁿ Atheniensibus verò Clisthenes exilij legem tulit primus, qui haud multò post sua lege damnatus, pœnas luit. Deinde exilio quindecennali, aut decennali, nouarum rerū molitores mulctare, inualuit mos, quod genus ^o ostracismon dixerunt, ab ostraco siue testula, per quam suffragia ferebant: qui mos talis erat, vt in testulis nomen audacis & perniciosi ciuis, cuius potentiam formidabant, comitiis inscriberent: & cuius plures erant testæ in urnā coniectæ, is de concilij sententia ab aris focusque proiectus, vt à ciuium arceretur aspectu, quindecim aut decem annorum exilio solum vertebat. Fuitq; constitutum, vt ita damnati, ^p Argiuam exulatum irent, vbi bos erat æneus magnitudine visenda: quare qui illic exulabant, seruare bouem dicebantur. ^q Quæ comitia nisi supra sex milia ciuium concilio ad iudicij diem conuenirent, nulla atque irrita erant. ^r Ea quidem ostraca, non plebeiorum atq; ignobilium causa, sed ad retundendam nobilissimorum potentiam commentum fuisse, vt extorres lare & patria, quasi in exilio consenescerent. Quare Athenienses egregios ciues & benemeritos sæpius ob virtutem, nequis amplius emineret, testula ablegarunt. siquidem ^s præter Theseum, quem in Scyrum exegerunt, ^t Solon lator legum, ^u Aristides, quo nemo iustior, & ^x Themistocles, ^y alijque ob illorum magnitudinem, in exilium acti sunt, ^z Milciadem verò mori coegerunt. ^a Id enim optimo cuique Athenis vsu veniebat, vt in exilium ob eminentiam virtutis pellere-

Lex Sēpronia & Porcia.

Lex 12. tabularum.

Triplex genus exilio plectendi.

Corn. Sylla legum Rom. euersor.

Exilij lex apud Athenienses.

ὀστρακισμός.

Atheniensiū in benemeritos condēnationes.

A N N O T A T I O N E S.

^c *Quam legem Sempronius.*] Is fuit C. Sempronius Gracchus, de quo etiam loquitur Cicero in dict. Oratione pro C. Rabirio.

^d *Quæ Porcia.*] Apud Ciceronem & alios citatos suprā in verbo, Porcius Cato

^e *Et Sempronia.*] Apud Ciceronem in 4. Oratione in Catilinam.

^f *Quod fuerat duodecim tabularum lege.*] Cuius legis verba hæc sunt apud Ciceronem lib. 3. de legibus, De capite ciuis, nisi per maximum comitiatum, ollōsque, quos Censores in partibus locassint, ne ferunto. Idem Cicero in Oratione pro P. Sextio, Cur cum de capite ciuis, (non disputo cuiusmodi ciuis) & de bonis proscriptio ferretur: cum & sacratis legibus & 12. tabulis sancitum esset, vt neque priuilegium irrogari liceret, neque de capite, nisi comitiis Centuriatis rogari, nulla vox est audita Consulū? Et vide in seq. & quæ dicam infrā lib. 4. c. 6. post princ.

^g *Sed nec tolli.*] Cicero in Oratione pro P. Sextio, Non posse quenquam de ciuitate tolli sine iudicio: de capite non modò ferri, sed ne iudicari quidem posse, nisi comitiis Centuriatis.

^h *Authore Martiano.*] Marcellum, ni fallor, voluit dicere ex l. exilium triplex. ff. de interdict. & releg.

ⁱ *Aut sicut.*] Id vsque ad clausulam, Cumque apud. est Suetonij in Claudio, c. 23.

^k *Cumq; &c.*] Cicero loquens de libertatis amissione, in Oratione pro Aulo Cecinna. Exilium non supplicium est, sed profugium portusque supplicij: nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere aut calamitatem, eò solum vertunt.

^l *Solis Romanis.*] Id apud Romanos pœnam fuisse satis intelligitur ex tit. ff. de interdict. & releg. & præsertim in l. exilium. & ex aliis infinitis locis iuris ciuilibus.

^m *Quas postea leges.*] Scilicet de verberibus & nece ciuis Romani, quas ipse Scylla violauit, vt videre licet ex Plutarcho in vita illius, & Appiano libro 1. bellorum Ciuiliū,

& alijs multis.

ⁿ *Atheniensibus verò Clisthenes.*] Idem Cælius Rhodiginus, qui nullum quoque authorem citat lib. 21. c. 41. Sed huius rei author est Phalaris in epistolis, si eius sit opus legitimum. Et Ælianus variæ historiæ lib. 13. cap. 21. Vide Aristot. lib. 3. Politicōn cap. 9. & Philostratum in vita Apollonij, lib. 6.

^o *Ostracismon.*] Aristoteles lib. 3. Politicōn c. 9. Probus Æmylius in Aristide. Plutarchus in ipso Aristide, & in Nicia, & in Pericle, & in Themistocle & alij, quos citabimus in verbo, Ea quidem Ostraca.

^p *Argiuam.*] Menander in Phasma apud Hesychium, & Plutarchus in Collectaneis.

^q *Quæ comitia.*] Plutarch. in Aristide Magistratus primū testarum numerum inibat: nam nisi essent sex millia testarum, ostracismon non erat perfectus.

^r *Ea quidem ostraca.*] Vt scripserunt magna ex parte ij, quos tibi citauimus ibi, Ostracismon. & præterea Diodorus Siculus libr. 2. non semel. & Philostratus in vita Apollonij libro 6.

^s *Præter Theseum.*] Plutarchus in vita illius.

^t *Solon.*] Idem in vita quoque illius.

^u *Aristides.*] Cicero lib. 5. Tuscul. quæstio. vbi ob id illum patria pulsū fuisse dicit, quòd præter modum iustus esset. Plutarchus item in vita illius, & Nicia, & Themistoclis.

^x *Themistocles.*] Probus Æmylius in vita illius, & Plutarch. vterque in vita illius, & Diodorus Siculus lib. 11.

^y *Alij.*] Vt Thucydides, ex eodem Plutarcho in Pericle, & Plinio libr. 7. cap. 30. & Cimon, ex eodem Plutarcho, & Probo Æmylio in vita illius, & Damon Periclis præceptor, eodem Plutarcho in Aristide non adeo longe à princip.

^z *Milciadem verò.*] Probus Æmyl. in vita illius.

^a *Id enim optimo.*] Vt patet ex superioribus. Sed adde & Argis quoque hunc ostracismon in vsu fuisse, teste Aristotele lib. 4. Politic. c. 3.

Syracusani.
πετασμοί.
Finis ostracismi.
C. Gracchi lex.
Alia lex.
Lex de iis qui Ro. ciues non essent.
Dominorū in seruos potestas & animaduersio.
Furca.
Furcifer.
Pausicape.
Nota fronti inusta.
Pistrinum.

Persarum serui.

Indis & Taprobanis nulli serui.
Babylonij.
Germani.
Agis in Hilotas.

Lycurgus.

tur. ^b Syracusanis verò petalifmus exilij genus fuit, quo efferentis se ciuis audaciam virtutemq; compriuerent. Hi enim non testula, sed in oleæ frondibus suspecti ciuis nomen inscribebant: & cuius folia plura existerent, illius conspicuam magnitudinem quinquennali exilio mulctabant. Fuitque finis ostracismi in ^c hyperbole ignobili, & minimæ fortis viro, qui vltimus hoc exilij genere exterminatus fuit. Postea ^d C. Gracchus incolumitati ciuium consulens, nequid in eos grauius consuleretur, alia sacrata lege fanciuit, vt qui in magistratu & honore positus, ciuem absque populi iudicio necasset, in eum populi animaduersio foret. quam legem secuti principes, sempiterna constitutione sanxerunt. Insuper statuerunt, vt citra Senatus auctoritatem, de nece Romani ciuis decernendi nulli facultas foret. ^e In eos verò qui Romani non sunt, ne impunè insultare liceret, pluribus legibus sanctionibusque obuiam itum est: vt lege Iulia de vi, Cornelia de sicariis, & Aquilio plebiscito pœnis multifariam constitutis, quibus singulorum indemnitatibus salubriter consultum fuit. ^f Super seruis quoque, ne in eos grauius æquo domini animaduernerent, pœnæ sunt constitutæ: siquidem nequam & contumax seruus, vt plaustrum lignum cui affigitur temo, quæ furca dicta est, in collo ferat, & eo quasi iugo subactus, manibus post terga reuinctis, per ora omnium circumferatur, à singulisque furcifer appelletur, velut vincti pedes & manus incedant: & nonnunquam pausicape, qua ori manus admouere prohibentur, opus faciant, ^h aut candenti lamina, vel litteris frontem & ora inurantur, & vultus inscribatur: vtque ⁱ neruo compedibus coerceantur, hac deformi nota velut insigni animaduersione affici solebant, vt ea ignominia affecti, maior illis verecundia esset ad facinus. ^k Pistrino quoque detrudi seruos, & damnari mancipia infida, vel notis barbaricis inuri, vt ob improbitatem insignes forent. ^l Tum post verbera & cruciatus vinculis, nuditate, fame, siti, & compedibus, numellisque, catenis, neruis, pedicis, boiis, & si crimen exposceret, cruce & lamina seruilem in modum affici, vetus peruulgata pœna fuit. ^m Apud Persas verò consuetum erat, vt si seruus ære coemptus aufugisset à domino, vinctus compedibus opus faceret: si autem sponte reuertisset, & fateretur admissum, flagellis caderetur. Iphis enim nimiam fuisse seruitutem, authores prodūt: quippe cum nulli manumittantur apud Parthos, nullaque mancipia dempto seruitutis iugo libera fiant. ⁿ Contrà apud Indos & Taprobanæ incolas, quibus nulla fuit seruitus, omnesque vna ingenuitate tenentur. Babylonij facinorosi serui & contumaces per crines trahebantur, vt facinoris admissi pœnas darent. ^o Germanis verberare seruum afficere, aut vinctis coercere habetur nefas: apud quos laxior seruitus erat, & libertinis penè par: quippe sibi aquirunt serui, & peculium habent. ^p Proditum tamen est, Hilotas à Spartanis bello subactos, cum rebellassent, ab Agide perpetua seruitute damnatos, vt dominis illos manumittere, aut extra Spartanos fines venundare non liceret. ^q Diogenes verò Cynicus Manem seruum, cum aufugisset, non modo verberare non affecit, sed liberum ire iussit, ac dimisit: turpe existimans Manem sine Diogene viuere posse, non autem Diogenem sine Mane. ^r Contrà Lycurgus apud Spartanos seruorum petulantiam tam seuerè cohibuit, vt facinorosos seruos dominis interficiendi ius daret. ^s Deinde tam

ANNOTATIONES.

^b *Syracusani.* Id vsque ad clausulam, Fuitq; finis. est Diadori Siculi lib. 11.

^c *In hyperbole.* Plutarchus in Aristide.

^d *Postea C. Gracchus.* Alconius Pedia. in 3. in Ver. act. Cic. autem in Orat. pro C. Rabirio, perduellionis reo, scribit ipsum C. Gracchum legem tulisse, ne de capite ciuium iniussu Quiritium iudicaretur. Sed & Póponius in l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur. dicit, Regibus exactis, duos consules constitutos fuisse, qui tamen, ne per omnia regiam potestatem sibi vendicarent, lege lata factum est, ne possent in caput ciuis Romani animaduerrere iniussu populi.

^e *In eos &c.* Id totum est nostri iuris ciuile tit. hinc designatus: nisi quòd hinc dicat, Aquileio plebiscito. intelligi de tit. ad legem Aquil.

^f *Super seruis.* Plutarchus in Coriolano & problem. cap. 70. & Donatus in Andria Terentij actio. 3. scena 5. in eum locum,

Ob, tibi ego, vt credam furcifer?

^g *Nonnunquam pausicape.* Pausicapem appellant machinulam collo seruorum circumpositam & orbicularem, qua ori manus admouere prohibebantur, ne farinam vorarent, quod *μαλιν* vocant, intus dum operarentur, vt etiam scribit Cælius Rhodiginus lib. 2. §. c. 22. nullo tamen authore citato, sed id est Eustatij Iliados lib. 22.

^h *Aut candenti.* Vide infra in verbo, Tum post verbera.

ⁱ *Vtq; neruo.* Vide infra ibidem.

^k *Pistrino.* Terentius in Andria act. 1. scen. 2.

Verberibus casum te in pistrinum

Daue dedam vsque ad necem.

Verba sunt Simonis domini, id minantis Dauo seruo.

^l *Tum post verbera.* Hæc magna ex parte sunt Plauti in Asinaria act. 3. scena 2.

*Perfidia laudes, gratiasq; habemus merito magnas
Cum nostris sycophantijs, dolis, astutijsq;
Scapularum confidentia, virtute vlmorum freti,
Aduersum stimulos, laminas, crucesque, compedesque,
Ne tuos, catenas, carceres, numellas, pedicas: boias,
Tortoresq; acerrimos, &c.*

^m *Apud Persas.* Iustinus lib. 41.

ⁿ *Contrà apud Indos.* Strabo libro 15. Idem (Megasthenes sub.) dicit neminem Indorum seruis vti. & eodem lib. paulò antè, dicit Indos iuuenibus pro seruis vti, dum adulescunt.

^o *Germanis.* Id vsque ad clausulam, Proditum. est Taciti in lib. de moribus Germanorum.

^p *Proditum.* Strabo lib. 8. Et de his dicemus alibi plenius. Sed tu interim vide eundem Strabonem libr. 6. Liuium 4. Dec. lib. 4. Plutarch. in Lycurgo.

^q *Diogenes verò Cynicus.* Laërtius in vita illius.

^r *Contrà Lycurgus.* Plutarchus in vita illius, & Heraclides in libello de Politis c. 2. In seruos autem quatenus sequi liceat, est in l. 1. C. de emenda. seruor. & in tit. Instit. de iis qui sui vel alieni iuris sunt.

^s *Deinde tam Diuus Pius.* Ex l. 1. ad fin. & l. 2. ff. de his qui sunt sui vel alien. iur. & §. sed hoc tempore. & §. seq. Institur. eod. tit. & vide Macrobius lib. 1. Satur. cap. 2. post princip. Sed hinc prætereundum non duximus quod olim Romæ contigit, quòd cum quidam paterfamilias (eius nomen non dicitur) seruum sub furca casum medio egisset Circo tum, cum ludi magni pararentur: ob quod ingens pestilentia Romæ

diuus Pius quàm sequuti principes super dominorum potestate in seruos, salubriter consuluerunt, *Diuus Pius.* ne dominis plus æquo sœuire liceret, néve iniusta imperia dominorum noxæ forent, néve domini seruos quotidianis verberibus afficerent, sed loris caderent. Quibus constitutionibus cauetur, vt in eum qui suum occidisset seruum, haud secus pœna diceretur, quàm qui alienum necasset. *Hadrianus.* Diuus quoque Hadrianus seruos à dominis occidi vetuit: sed si quid deliquissent, prætoris iudicio pœna affici præcepit, ita vt Vmbriam matronam, quòd in ancillas supra modum sœuiret, in quinquennium relegasse ferant: quòd magis è republica ducerent, permulcendo tractandoq; seruorum animos * mites ** profieri.* fieri quàm verberare. *u* Et tam ab his qui mancipio addicti aut ære coempti sunt, quàm his qui manu emissi libertatem meruerunt, debita iura dominis patronisque assertoribus constituit: nam iura patronatus post libertatem impensam seruo, dominis incolumia esse voluit, quæ ex certis causis patronus dominusve amittebat: siquidem si libertum seruumve optimè meritum, dum famis periculum adiret, *x* patronus non aluit, aut si *y* inuitus libertatem dedit, lex *z* Ælia Sentia & diuus Pius ius patronatus patrono, & dominium domino ademit. Quod & *a* Claudius Cæsar sanxit, vt ægra & affecta mancipia si exponerentur, ab omni famulatu & seruitio immunia forent. *b* Item si ad iusiurandum libertum patronus adegit, ne nubat, néve vxorem ducat, eum ad ius patronatus lex pariter non admittit. *c* Tametsi lege Iulia de maritandis ordinibus, hæc iuramenta postea inducta & remissa fuerint. Fertur propterea Cato *d* senior malè audisse, tanquam asperior & durior, quòd ægra & affecta mancipia velut bruta animalia senio debilitata, domo exigeret, & victum negaret. *e* Contrà verò aduersus malè meritos, impuros & flagitiosos libertos, aut *f* si delatorem summisissent, *g* vel patroni nomen detulissent, *h* seu manifesti criminis rei forent, patrono ius reuocandæ libertatis, & vniuersa promerita abrogandi lege donabatur. *i* Quod ab Atheniensibus decretis edictisque cautum erat, vt contumax ingratusque libertus sub mancipio esse, & seruire cogeretur, quoniam liber esse nescisset, quod *k* apostasium nuncuparunt. Seruos verò libertate donatos, *l* Lacedæmonij aphetas, *m* & adespotas, atque *n* eritheras dixerunt. *o* Massiliensibus libertus ter doli admissi reus aduersus patronum, velut mancipium seruire cogebatur, per singulas vices libertate rescissa: si quam verò offensam quartò admisisset, domino imputabatur, & inultus ibat, quòd toties deceptus patronus, quartò se ei credidisset. *p* Claudius verò Cæsar libertinos qui se pro ciuibus agerent, publicauit: illos autem qui ingrati notarentur, reuocauit in seruitutem: qui etiam libertum, quòd patrono delatorem summiserat, vt de statu faceret quæstionem, seruituti addixit. *q* Quod Nerone quoque imperante seruatum est: & frequenti senatu obtentum, de manumissis propter ingratitudinem in seruitutem reuocandis. *r* Nerua *Nerua.*

A N N O T A T I O N E S.

Romæ oborta est, ad quam auertendam senatus decreuit, vt hi ludi quàm amplissimi fierent. Apud Dionysium Halicarnassæum lib. 3. & iterum 7. & Liuium 1. Decad. lib. 2. & quod legibus Moisaicis non licebat in seruos sœuire, vt scribitur Exod. 21. & Deut. 15. de qua re etiam Plato in libr. de Specialibus legibus.

t Diuus quoque Hadrianus. In d.l. 2. §. vlt. eo. tit. vide l. 1. C. de emend. seruo.

u Et tam ab his. Hæc omnia videbis latissimè comprobata in nostris Commentariis in l. si vnquam. in verbo, Libertis. num. 3. in princip. tum postremo. C. de reuo. donat.

x Patronus non aluit. Ex l. D. Claudius. §. Imperatores. ff. de iur. patro. & l. alimenta. in princ. ff. de lib. agno. & l. si patronus non aluerit. ff. de bonis libert.

y Si inuitus libertatem dedit. Ex l. si quis hac lege. ff. qui & à quib. manu.

z Lex Ælia Sentia. In dict. l. si patronus aluerit. ff. de bonis libert.

a Claudius Cæsar. Suetonius in vita illius, c. 25. & Modestinus Iurisconsultus in l. 2. ff. qui sine manu. ad libert. pert.

b Item si ad iusiurandum. Ex l. adigere. in princ. & propè per totam eam l. ff. de iure patrona.

c Tametsi lege Iulia. In d. l. adigere. §. vlt.

d Cato senior. Plutarchus in vita illius, & ipsemet Cato rei rusticæ. cap. 2. ad fin.

e Contrà verò aduersus malè meritos. Tacitus libr. 13. quem postea citabimus in verbo, Si manifesti criminis.

f Aut si delatorem summisissent. Ex l. 1. in fi. & d. l. D. Claudius. in princ. ff. de iure patron.

g Vel patroni nomen detulissent. In d. l. 1. in fin. Nam & idem è diuerso si patronus nomen liberti detulerit. l. eum patronum. §. 1. ff. de iur. patron.

h Seu manifesti criminis rei forent. Ex Tacito libr. 13. Ac criminum manifestos meritò ad seruitutem retrahi, vt metu

coërceantur, quos beneficia non commutassent.

i Quod ab Atheniensibus. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & vide nostros Commentarios in d. l. si vnquam. vbi supra citauimus.

k Quod apostasium. Aristoteles libr. politic. 3. cap. 8. quo Atheniensium Rempub. describit, & Lysias ad Aristodemum.

l Lacedæmonij aphetas. Idem Cælius Rhodiginus libr. 25. cap. 20. sed nullo authore citato. vide eundem libr. 11. cap. 39. in antiquo. verum id est Athenæi libr. 6. dipnosophistarum, cap. 7. ex Mycone Prianeo libr. 2. rerum Messanicarum.

m Et adespotas. Id est sine dominio, nullius dominio subiectos ac veluti mancipatos apud Lysiam & ex eo Pollucem libr. 3. onomasticon, c. 8. & Athenæum vbi supra ex ipso Mycone. Nam & hunc librum ἀδελφωτον vocat Diuus Hieronymus ad Euagrium, qui nullū authoris, aut domini titulum præfert. Misisti, inquit, volumen ἀδελφωτον & ἀδελφωτον, & nescio vtrum tu de titulo nomen subtraxeris, an ille qui scripsit, vt periculum fugeret disputandi. Et ἀδελφωτον ἐπιστολῆ, apud Plutarchum in vita Ciceronis in qua scriptoris nomen nullum est. Et rumores ἀδελφωτον, sine authore apud ipsum Ciceronem lib. epist. fam. 15. c. 17. Et sic de similibus.

n Atque Eritheras. Eritheras scribit Cælius Rhodiginus vbi nuper citauimus, nec alium quempiam citat, sed id est Myconis & Athenæi vbi supra.

o Massiliensibus. Valerius Max. lib. 2. c. 1.

p Claudius verò Cæsar. Suetonius in vita illius, c. 25.

q Quod Nerone quoque imperante. Cornelius Tacitus libr. 13. Cuius hæc verba sunt, Per idem tempus actum in Senatu de fraudibus libertorum, efflagitatumque vt aduersus malè meritos reuocandæ libertatis ius patronis daretur. & reliqua quæ sequuntur.

r Nerua Cæsar. Dion in vita illius, post princ.

Sylla.
D. Seuerus.
Liberti qui
leuiter pec-
cassent.

Taciti Cæsa-
ris edictum.

Tiberius.

Serui capti
ad regū im-
peratorumq;
statuas con-
fugientes.
Diane E-
phesie tem-
plum Asy-
lum.

Cæsar seruos à quibus dominos accusatos reperit, velut ingratos iussit occidi. ^s Quod in seruo Arte-
tij proscripti populus Romanus fecisse proditur, quem velut ingratum in seruitutem reddidit denuò,
quòd proscripto domino bona & liberos occupauit: ^t sicut Sylla de saxo deiecit seruum Sulpitij do-
mini proditorem, vt sibi gratificaretur. ^u Diuus autem Seuerus cauit edicto, ne serui delatores domi-
norum audiantur, sed pœna mulctentur seueriori. Si verò leuiter offendissent, aut contumeliam con-
uiciūque fecissent, vel dicto minus audientes forent, vltra vigesimum lapidem in terram orāme
Campaniæ relegandi, domini arbitrium erat, vel vt ferrum traderent: tum vt amplexus hominum vita-
rent & à foribus domini arcerentur: fuitque ^x aliquando in vsu, vt de seruis in dominos nec quæstio
haberi, nec iudicium dari possit. ^y quod Tacitus Cæsar cauit edicto, vt ne maiestatis quidem causa
contra dominorum capita serui admitterentur, aut per eos inquirerent magistratus. Nec solum serui
in dominos, ^z sed nec patroni in clientes testimonium valuit: quod à Romulo primū edita lege cau-
tum. ^a Propterea Tiberius, vt contra Libonē per seruorum quæstiones inquireret, fraudem legi fecisse
dicitur, quòd illos emancipari, & deinde per tormenta inquiri iussit: donec post temporum curricula
^b Caius imperator seruis, siquid quererentur de dominis, passim accusandi, & contra eos lege agendi
facultatem dedit. Est tamen obseruatum, vt si quem ex seruis dominus de ergastulo aut vinculis re-
laxaret, catenas à manibus pedibusque quibus vinctus fuerat, quandoque incideret, vt vinclo-
rum pars in corpore maneret quo argumento signabant seruum minus iuste vinctum fuisse, neque iustam
seruitutem seruisse, nullūque ius patroni domino competiisse, illūque pristinæ libertati, ac si nun-
quam vinctus fuisset, restitutum. ^c Et tamen si seruos profugos leges suscipi vetarent inuitis dominis,
tamen qui capti bello ^d ad imperatorum regūque statuas confugissent velut ad asylum, nexu sol-
uebantur, & immunes erant: in eos enim manus iniectio non erat. ^e Namque Ephesi templum Dia-
næ id iuris habuit, vt ad illud confugientes, mancipio soluerentur: quod Alexander ad stadium
produxit: postea ab Augusto sublatum, ne proposita impunitatis spes, facinoribus causam da-
ret. Primū enim Cadmus dum Thebas conderet, asylum aperuisse fertur, ad quod fugientes si-
ne discrimine serui aut liberi, ab omni pœna tuti erant. ^f Nonnulli à prognatis Herculis asylum A-
thenis primò institutum ferunt, ad quod à patribus oppressis confugere fas erat. Post ^g quod in Rhe-
tæo litore fuit Aiæ asylum, & in Sigæo ^h Achillis: ⁱ quorum exemplo Romulus & alij asylum

ANNOTATIONES.

^s Quod in seruo Artetij.] Legendum Aterij ex Appiano, qui id retulit libro 4. Bellorum Ciuium, pagina 416. vide Græcum.

^t Sicut Sylla.] Plutarchus in vita illius. Cæterum Sulpitius, seruo prodente, cæsus est: quem Sylla, prius libertate dona-
tum, præcipitavit è saxo.

^u D. autem Seuerus.] Vide in vita illius, & alicubi in nostris legibus. Verū id aliquando fallit, vt nostri loquuntur, vt in l. in certis. ff. de iudic. l. mulierem. §. vlt. ff. de accusat. & l. i. ff. ad leg. Iul. de anno.

^x Fuitq; aliquando in vsu.] Vt videre licet prope per totam eam l. sed maximè in §. Antoninus. & alibi sæpe not. eo. tit.

^y Quod Tacitus Cæsar.] Flavius Vopiscus in vita illius, verū nostris legibus aliter cautum est. l. meminisse. in fin. C. ad leg. Iul. maiest. nam & audiuntur serui deferentes do-
minos & liberti patronos. in hoc communis l. famosi. versic. serui quoque. ff. eodem titul. & l. penult. in fin. C. qui accus. non possunt.

^z Sed nec patroni in clientes.] Dionysius Halicarnassæus libr. 2. Plutarch. in vita ipsius Romuli. Cato Censorius in ora-
tione, quam dixit apud Censores in Lentulum, & ex eo Gellius libr. 5. c. 13.

^a Propterea Tiberius.] Cornelius Tacitus libr. 2.

^b Caius Imperator.] Athenien. quoque legibus, seruorum iniuriæ & accusationes audiebantur, vt & liberorum, vt pa-
tet ex Hiperidis Oratione contra Mantitheum, & Lycurgi in prima Oratione contra Lycophronem, & Demosthenis contra Mediam, & ab his Athenæi libr. 6. c. 7.

^c Et tamen si seruos profugos.] Apuleius libr. 6. Metam. Legibus, ait, quæ seruos alienos profugos inuitis dominis vetant sus-
cipi, prohibeor. Vide ibi Beroaldum.

^d Ad Imperatorum Regūq; statuas.] Nostris legibus non semel fit mentio eorum, qui ad statuam Cæsaris, vel ad sta-
tuam sacram confugiunt, vt in l. quis sit fugitiuus. §. apud Labeonem. versic. nec eum quidem. ff. de ædil. edict. & in l. 2. ff. de his qui sunt sui vel alien. iur. Vide ibi gloss. & l. 1. C. de his qui ad stat. confug. & §. vlt. Inst. de his qui sui vel alie.

iur. sunt. Et apud alios quoque: nam Seneca, Licet, inquit, seruis ad statuam confugere, quanto magis licere debet li-
beris & ingenuis? Et Sueton. in Tiberio, Nouissimè calum-
natus, modò ad statuam Augusti, modò ad exercitus con-
fugere velle, Pandatariam relegauit. Hæc ille. Sed quod po-
stremo loco dicit de exercitu, intelligit interpretes alter de
exercitu Germanici mariti Agrippinæ, de qua ille loquitur,
vt imploraret auxilium militare aduersus Tiberium & sedi-
tionem concitaret. Quæ quidem interpretatio minimè re-
pudianda est: sed tamen aliter intelligi potest, vt, scilicet, ad
militaria signa confugeret, veluti ad asylum. Ea enim asy-
li vim habebant, vt statuæ Augusti, vt colligitur ex Cornelio
Tacito libr. 1. cuius hæc sunt verba, Planco maximè, quem
dignitas fuga impediuerat, neque aliud perichitanti sub-
sidium, quàm castra primæ religionis, illic signa & aquilam
amplexus, religione se tutabatur. Et Ammianus Marcelli-
nus libr. 25. Qui fraudum conscius & nexorum ad militaria
signa confugit.

^e Namque Ephesi.] Id vsq; ad clausulam, Primum omnium,
est Strabonis libr. 14. Sed & quòd ibi asylum fuerit, planum
est ex Cicerone in 3. in Verrem actio.

^f Nonnulli à prognatis Herculis.] Seruius libr. 2. Æneidos in
eum locum,

Et iam porticibus vacuis Iunonis asylo.

Et iterum libr. 8. ibi,

— Quem Romulus acer asylum

Retulit. —

Et utrobique autoritate Statij libr. 7. cuius in eam rem hi
versus sunt,

Fama est defensas acie post busta paterni

Numinis, Herculeos sedem fundasse nepotes.

^g Post quod in Rethæo litore.] Seruius libr. 6. Æneid. in eum
locum,

Tunc egomet tumultum Rethæo in litore inanem

Constitui. —

^h Et in Sigæo Achillis.] Strabo li. 3. & Seru. d. libr. 6. vbi supra.

ⁱ Quorum exemplo Romulus.] Virgilius libr. 8. Æneid.

Hanc

aperuere, quò accedentes impunitate donabantur. ^k Apud Molossos, ^l Samothraces, ^m Crotoniatis & ⁿ Messenios ac ^o plerosque ad deorum aras confugisse, pro asylo habitum est, velut Ithacensibus Iouis Seruatoris ara. Delictis enim non voluntariis refugium esse aras putauere: ^p Atheniensibus Thesei sepulchrum id iuris habuit, vt serui ad illud confugientes, nexu soluerentur. ^q Et Spartæ Chalciæcum Mineræ templum, ad quod ^r Pausanias fugiens, obstructo aditu, morte multatus fuit: & ^s aliud Chalcicon, ad quod Agis confugit. Et ^t in Tanaro Neptuni phanum, ad quod Cleombrotus: & in ^u Calauria insula in Ægæo etiam Neptuni templum, ad quod Demosthenes cum aufugisset, ab omni violenta incursione Archiæ mansit illæsus: atque ^x in Thracia Dianæ templum inter Clitorium & Cynatham: & in ^y Aspendo Pamphyliæ, Tiberij statuae pro asylo fuere. ^z Sicut Dianæ Leucophrienæ oppressis perfugium inuiolabile fuit. ^a Palladis quoque templum velut asylum Lacedæmonij venerantur, in quo nocentes etiam capitis damnati, incolumes fiunt. Et in ^b Aphrodisio & Papho Veneris, ^c apud Stratonicensis Iouis & Triuiæ templa, ^d Siculis Palisci ara, ^e in Peloponneso Hermionæ phanum sacrum Cereri & Proserpinæ, ^f in Epheso Artemisium, Pergami ^g ædes Æsculapij, in Græcia Calydoniæ Palladis templum, tantæ dignationis fuere, vt capitalem fraudem ausi, aut pecunia iudicati, qui ad illa confugissent, noxa pecuniæque exoluerentur. ^h Apud Scythas qui ad Riphæos confugissent, tanquam sacrosanctos, sui iuris & arbitrij erant: sicut ⁱ in Ægypto in Osiridis asylo iuxta Saim: & in ^k Conopo Herculis templo, ad quod serui confugientes, si initiati forent, opprimi aut vi cogi non poterant. Traditumque memoriæ est, in Libya oppidum fuisse, ad quod si quis

Iouis Seruatoris ara.
Thesei sepulchrum.

ANNOTATIONES.

Hunc locum ingentem, quem Romulus acer asylum Rettulit. — Strabo lib. 5. Dionysius Halicarnassæus lib. 2. Liuius 1. Dec. lib. quoque 1. Ouid. lib. 3. Fast.
Romulus vt saxo lucum circumdedit alto, Cuilibet, Huc, dixit, confuge, tutus eris. Propertius lib. 4. eleg. 1.
Buccina coquebat prisca ad verba Quirites, Centum illi in prato sepe Senatus erat, &c. Iuuenalis satyr. 8.
Et tamen, vt longè repetas, longèq; reuoluas Nomen, ab infamigentem deducis asylo. Plinius Secundus, aut quisquis is est, de viris illustrib. ca. 2. vbi de Romulo. Plutarch. in vita Romuli, Macrobius lib. 1. Saturn. c. 6. Seruius supra d. lib. 2. Lactantius lib. 2. c. 7. Horatius lib. 1. Car. Ode 12.
Romulum post hos prius, an quietum Pompili Regum memorem, an superbos Tarquini fasceis, dubito, an Catonis Nobile lethum. Eutropius lib. 1. cap. 4.
^k *Apud Molossos.*] Plutarch. in vita Themistoclis, & Diodorus Siculus lib. 11.
^l *Samothraces.*] Plutarch. in Paulo Æmylio non semel, & in Pompeio.
^m *Crotoniatis.*] Diodorus Siculus libro 12. non multò post princip.
ⁿ *Et Messenios.*] Pausanias lib. 4. qui de Messeniæ est.
^o *Ac plerosque.*] Vt Corcyreos ex Diodoro Siculo lib. 12.
^p *Atheniensibus Thesei sepulchrum.*] Plutarch. in vita illius ad finem.
^q *Et Sparta Chalciæcum.*] Thucydides lib. 1. Probus Æmylius in vita Pausaniæ, Diodo. Siculus lib. 11. Plutarch. Parallelorum c. 21. Ælianus de varia historia, lib. 9. ad finem. Id autem templum creum fuisse tradit Liuius 4. Decad. lib. 5. quod & satis nomen ipsum indicat.
^r *Pausanias.*] Probus Æmylius, & Plutarchus vbi supra.
^s *Aliud Chalcicon.*] Plutarchus in vita Agidis. vide Græcum, & an sit id quod Calaurium alibi vocatur.
^t *Et in Tanaro Neptuni.*] Thucydides lib. 1. & Plutarch. in Pompeio.
^u *Et in Calauria &c.*] Strabo lib. 8. & Plutarchus in vita ipsius Demosthenis, vbi paulò aliter id recenset, & in vita Pompeij.
^x *In Thracia Diane.*] Polybius lib. 4. Adde & in Samo eiusdem Dianæ, secundum Herodotum lib. 3.
^y *Et in Aspendo Pamphyliæ, Tiberij.*] Philostratus in vita Apollonij lib. 2.

^z *Sicut Diane Leucophrienæ.*] Cornelius Tacitus libro 3. Huius autem Dianæ meminit Pausanias lib. 1. & 3. sed de asylo nihil dicit. Meminit item Appianus Alexandrinus bellorum ciuiliū libro 5. non adeò longè à princip. vbi Cleopatram, Aegyptij reginam sororem suam Arsinoë supplicem Miletī in Leucophryenæ templo interimi iussisse refert.
^a *Palladis quoque templum &c.*] Nō memini me legisse aliud fuisse Palladis templum, quod asylum esset, præter illud Chalciæcum, id est, æreum, de quo supra in verbo, Et Spartæ Chalciæcum.
^b *Et in Aphrodisio & Papho Veneris.*] Vtriusque testis est Tacitus dict. lib. 3.
^c *Apud Stratonicensis.*] Tacitus in eodem lib. vbi etiam de vtroque loquitur.
^d *Siculis Palisci ara.*] Palici legendum est ex Virgilio lib. 9. *Pinguis vbi placabilis ara Palici.* Et ibi Seruius & Diod. Sic. lib. 11. paulo ante finem. Macrobius lib. Saturn. 5. ca. 19. Lactantio Grammatico in Statium lib. 12. Thebaid. & Stepha. in lib. de Urbibus.
^e *In Peloponneso Hermionæ.*] De hoc nihil cōperi, nisi quod scribam infra in verbo, Qui tamen Samiæ, &c.
^f *In Epheso Artemisium.*] Artemisium idem est ac si dicat, Dianium. Nam Diana Græcis Ἄρτεμις dicitur, cuius appellationis causam tradunt Plato in Cratylo, Macrobius lib. 7. Saturn. c. 16. eodemque vlt. Templum autem Ephesiæ Dianæ asylum fuisse, scribit Strabo lib. 24.
^g *Pergami ædes Æsculapij.*] Cornelius lib. 3.
^h *Apud Scythas, qui ad Riphæos confugissent.*] Lege Arimphæos ex Solino, cuius id est cap. 27. aut aliorum computatione 21. Pomponio Mela lib. 1. cap. vlt. ad finem. Plinio lib. 6. cap. 13. post principium. Hos autem Herodotus in Melpomene Argippæos vocat, quos sacros esse dicit, & ad quos (inquit) quisquis confugit, is à nemine læditur. At Martianus Capella libro 6. Aryphæos hos nuncupat, ad quos, ait, velut ad quoddam asylum confugiunt metuentes.
ⁱ *Sicut in Ægypto.*] Strabo lib. 17. Duobus schoenis à flumine distat Sais, & paulò supra eam est Osyridis asylum, in quo Osyrim iacere arbitrantur.
^k *Et in Conopo Herculis templo.*] Herodot. lib. 2. Erat (inquit) ad hostium Nili Herculis templum quod vocatur Conobicum, ad quod si quis cuiuscunque hominis seruus confugiens, capiat sacras notas, sese deo tradens, cum nefas est tangere. Ex quo intelligis hinc legendum Conobo, siue Conobico, non Conopo. Vide tamen Græcum. Quanquam & ipse Hercules dictus sit Conopæus, & Conopion, & Conopius, vt iam alibi diximus.

Cinna.

Immunitas
asylorū per
Tiberiū ab-
rogata.
Seruorum
nomina.

seruus lapidem importasset, liber & sui potens erat: & Dulopolin in eadem id iuris habuisse, ut qui seruus ad eam aufugisset, omni nexu solueretur. ¹ Cinna verò civili manente bello, cum per præconem edixisset, ut serui ad eum confugientes velut ad asylum, liberi forent, illósque ad pileum vocasset, magnas seruorum & perditissimorum manus coegisse fertur. ^m Sed cum propter asylorum impunitates, multa facinora admitterentur magna licentia, Tiberius Cæsar, ne impunita essent crimina, immunitates asylorum abrogauit, & exoletū morem antiquauit: qui ⁿ tamen Samiæ Iunoni & Æsculapij delubro ius veteris immunitatis ob religionem restituit. Neque omittendum, seruis ^o apud Romanos Statij, ^p Dionysij, necnon ^q Stychi, & Heræ frequens nomen fuisse: sicut ^r Athenis Dauus & Geta. cum enim Daci antea Dauī dicerentur, ad Istri fontes bello subacti, Atheniensibus seruiuerunt, inde seruile nomen Dauī & Getæ posteris reliquerunt. ^s Apud Syros Dama, ^t in Paphlagonia Tybius, apud Phryges ^u Manes & Mida ^x seruile nomen fuit, Lacedæmoniorum serui peculiari nomine ^y Helotæ, Argiuorum ^z Gymnetæ, ^a Cretensium Epharmiotæ, ^b Clarotæ ^c & Mnotæ dicuntur: ^d Theſſalorum Penestæ, Syracusanorum Eustatoni, ^e Mariandynorum serui Do-

ANNOTATIONES.

¹ *Cinna verò.*] Appianus lib. 1. bellorum ciuiliū.

^m *Sed cum propter &c.*] Suetonius in Tiberio, c. 37. Cornel. Tacitus non vno in loco.

ⁿ *Qui tamen Samiæ Iunoni.*] Tacitus de his duobus libr. 4. Sed præter asyla suprà memorata, fuere alia plurima scilicet Phanum Æaci in Ægina, ad quod cum aufugisset Hyperides ille orator celeberrimus, Demosthenis emulus, per vim detractus est, teste Plutarcho in Demosthene. Et templum Iunonis Troiæ Virgilio memoratum lib. 2. Æneid. non longè ante fin.

Etiam Porticibus vacuis Iunonis asylo.

Et Phanum Telluris in Hermione, apud Plutarchum in Pompeio, ubi & ipse tradit asyla fuisse in Epidauro Æsculapij: in Isthmo, Neptunij: in Actio & Leucade, Apollinis. Et in Samo, Argis, & Lucania, Iunonis. Et in Clario & Didymeio. Quibus item adde Iunonis Luciniæ delubrum apud Brutios, ut scribit Liuius 3. Decad. lib. 10. Et templum Apollinis Delij quinque millia passuum à Tanagra distans, ex eodem Liuius 4. Decad. lib. 5. ad fin. Et Alexandriæ asylum damnatorum capitis & exulum apud Cæsarem libr. 3. belli ciuil. Aliud Corinthi ex Strabone libro 10. Et in delubro Iouis apud Tanium emporium ex eodem libro 12. Et Romæ Palladis templum Plutarcho parallelorum cap. 22. Item Athenis in templo Misericordiæ, ut tradit Seruius lib. 8. Æneid. Et aſtruit Statius lib. 12. Thebaidos illis verbis.

Urbe fuit media nulli concessa potentum

Ara Deūm, mitis posuit clementia sedem,

Et miseri fecere sacram &c.

Aliud etiam Mineruæ in ipsis Athenis asylum fuisse ex eo videri potest, quod scribit Pausanias lib. 1. Syllam, quia Aristionem, qui in Mineruæ templum aufugerat, vi extractum interimi iussisset in illius teterrimi motbi genus incisse, quem Phthiriasim Græci, Pediculariam Latini vocant.

^o *Apud Romanos Statij.*] Gellius lib. 4. c. vlt. author eius libri de Magistratibus Romanis, qui Fenestellæ vulgo tribuitur, cap. 17.

^p *Dionysij.*] Horatius inter nomina seruorum Dionysium posuit Serm. lib. 1. Satyra 6.

Tūne Syri Dama, aut Dionysi filius audes

Deicere è saxo cines, aut tradere Cadmo?

Et Cicero lib. epistol. familiarium 13. epist. antepen. Dionysij sui serui meminit.

^q *Stychi.*] Apud Plautum in Stycho, seruus est nomine Sty-chus, qui illi fabulæ nomen dedit.

^r *Sicut Athenis Dauus & Geta.*] Hæc vsque ad clausulam, Apud Syros, est Strabonis libr. 7. Est autem Dauus nomen serui apud Terent. in Andria, & Phormione. Et Geta etiam apud eundem in Adelphis, atque etiam in Phormione, & Plautum in Truculento.

^s *Apud Syros Dama.*] Horatius suprà in verbo, Dionysij. posuit & id nomen Dauī inter nomina seruorum, ut & Syri. Pomponius in l. in vulgari. §. 1. de verb. sig. Siquis, inquit,

in testamento scripserit, Siquid filio meo acciderit, Dama seruus meus liber esto. Sed an id Syriæ esset non exponit. At ex eo satis constat Damā serui nomen fuisse apud quosdam populos. Syros autem seruorum natos dicemus inferius lib. 4. c. 13. ex Liuius 4. Decad. lib. 6.

^t *In Paphlagonia Tybius.*] Strabo d. lib. 7.

^u *Apud Phryges manes.*] Strabo d. lib. 7. Erat autem Diogeni Cynico seruus eo nomine, qui cum ab eo aufugisset, consulerentque amici, ut illum quæreretur, Ridiculum est (inquit) si Manes absque Diogene viuat, Diogenes absque Mane viuere non possit. author Laërtius in vita illius. Id autem nomen est à furore inclinatum, unde ad æneam statuā translatus, quem cottaborum lusui adhibebant. Aristophanes, *μαζάνειτο ὁ μανης*, id est, *ἀνασθεντός ἢ μανικός*, ut continuò declaratur.

^x *Et Mida.*] Idem Strabo d. lib. 7.

^y *Helotæ.*] Aristoteles lib. 2. Politicōn, c. 7. & 8. Heraclites in Politicis ubi de Lacedæmoniis loquitur. Herodotus libr. 9. Liuius 4. Decad. lib. 4. Strabo lib. 6. & 8. & 15. Dionysius Halicarn. lib. 2. Plato lib. 6. de legibus. Plutarchus in Lycurgo. Pollux lib. 3. Onomasticon lib. 8. ad fin. ubi ita de his loquitur, ut apud Lacedæmonios fuit mediū inter liberos & seruos, *μεδάζει δ' ἐλευθερῶν ἢ δούλων λακεδαιμονίων ἑλωτες*. Quod & idem dicit de ceteris, in quibus illum statim citabo. Et de his quoque alibi diximus. Id autem nomen duxerunt à Laconia ciuitate, quam Heles vocant, ut tradit Thucydidis interpres.

^z *Argiuorum Gymnetæ.*] Pollux ubi suprà *ἀργείων γυμνῆτες*.

^a *Cretensium Epharmiotæ.*] Arist. lib. polit. 2. c. 3. Vide Græcū, & Strabo libr. 15. ubi tamen eos Ephamiotas vocat, nisi ibi mendum sit. sed vide Græcum.

^b *Clarotæ.*] Pollux ubi suprà *κλαρωτῶν*. Callistratus Aristophanis, & Ephorus lib. 3. historiarum, & Athenæus lib. 6. c. 7. ubi eius nominis rationem reddit, quod scilicet ex sorte in bello seruiebant.

^c *Et Mnotæ.*] Pollux ubi suprà ex quo intelliges hanc scribendum esse Mnoitæ *μνώιται*. Nam & publicam seruitutem Cretenses dicebant Mnoem, ut in secundo rerum Cretensium scribit Soficrates, & ex eo Athenæus ubi suprà. Hicq; appellabantur Mnæus cœtus, ut tradit Strabo lib. 12. Quanquam Hermo in linguis Creticis apud ipsum Athæneum Cretenses senes nobiles Mnotas appellat. Stephanus autem Cretensium seruos *ἀμώιταις* vocat.

^d *Theſſalorum Penestæ.*] Πενέσται. Plato lib. 6. de legibus, ubi de seruis loquitur. Aristoteles lib. 2. politicon c. 7. Strabo libr. 12. Dionys. Halicarn. lib. 2. Philipus Theugellensis in Commentario de Caribus & De legibus, & Dioſtadæ li. 4. rerum Creticarum, & ex iis Athenæus Dipnosophistarum 6. & 7. ubi & alios quoque citat.

^e *Mariandynorum serui Doryphori.*] Pollux ubi suprà. sed de his ita loquitur Strabo dict. lib. 2. ut videatur velle Milesios subegisse & in seruitutem redeegisse Mariandynos, quasi serui ipsorum Milesiorum, Mariandyni dicti sunt: ut Penestæ Theſſ

ryphori, ^f Sicyoniorum Corynephori appellati sunt. ^g Pelatae verò & Thetes liberorum quidem nomina fuere illorum, qui coacti inopia, seruilis præstabant, sicut ^h Callicyrij in Creta, & Syracusanis ⁱ Arotæ & Callyrij. Præ ceteris ^k autem Iones præcipui inter seruos habiti, & velut insignia mancipia nobilitati sunt. ^l Quare Callicratidis Lacedæmonij verbum fuit, qui interrogatus cuiusmodi sibi viderentur Iones, facetissimè respondit, frugi seruos, liberos utique malos. ^m Quod Agefilaus de Asiaticis iudicauit: & ⁿ vulgo de Caligula proditum est, nec seruum meliorem, nec deteriorem dominum fuisse. ^o Athenienses verò Harmodij & Aristogitonis, qui Hippiam interfecerunt, velut deuota nomina libertati, tanti fecerunt, ut lege sanxerint, ne illa seruis indere liceret. ^p Quo exemplo Domitianus Metium Pomposianum, quod nomina Magonis & Hannibalis seruis indidisset, supplicio affecit, tanquam clarissimorum virorum nomina seruili contagio polluisset: ^q præter quæ constans obseruatio Romanis fuit nimium diu seruata, ne ciuis Romanus quouis crimine obnoxius relegaretur, donec haud magno interuallo id seruare desiere. Primus enim L. Lamia Romanus ciuis à Gabinio consule relegatus fertur, & post eum plures legum iudiciorumque pœnis affecti: fuitque animaduersum, ciuilibus bellis captos, velut hostes in prædam verti, & venum ire non licuisse, ^r semperque leuius seruitium apud Romanos deditis, quàm captis fuisse. ^s Græcosque perraro seruitutem seruasse: quare illorum nullus mercatoribus dabatur locus: ^t sicut Persarum, qui nunquam Romæ seruiere, nisi sub Alexandro Severo imperatore, licet mox adhibito precio ad suos redditi sint. ^u Ponticosque & Lydios seruos, aut Phrygios gregatim Romæ venire, ^x Thracibusque peculiare esse sale coempta mancipia habere, sicut ^y Lemniis vino mercari.

Iones seruū præcipui. Callicratidis faceta responsio.

Romani ciues non relegati. Leuius seruitium deditis, quàm captis. Sale & vino emptā mancipia.

ANNOTATIONES.

Theffalorum. Sed vide Athenæum aliter in referentem ex aliis quo loco nuper citauimus. Doryphori autem liberti meminit Suetonius in Nerone, cap. 29. Et trium simulacrorum Doryphororum Plinius libr. 34. cap. 8. Primum Polycleti Sicyonij, alterum Ctesilai, tertium Aristodemi. Porro id vocabulum peræque est ac si dicas hastigeri siue hastiferi.

^f *Sicyoniorum Corynephori.*] Pollux ubi suprâ, sed aliter Plutarch. in Solone, vide eundem in Arato. Ea autem vox significat clauigeros, siue clauam gerentes, vel claua pugnantēs. At Theopompus libr. 33. historiarum & Menæthimus libr. 2. rerum Sicyoniarum. Apud Athenæum d. libr. 6. cap. 7. scribunt seruos catanophoros apud ipsos Sicyonios vocari, & id quoque tradit Stephanus. Et adde seruos Strotas vocare ex Plutarcho in Pelopida. Et Gallos Ambactos ex Cæsare lib. 6. Commentariorum. Nam & Festus lib. 1. scribit apud Ennium lingua Gallica Ambactum significare seruum: licet in nonnullis codicibus Ampactum legatur. Vide Robertum.

^g *Pelatae verò & Thetes.*] Pollux d. libr. 3. cap. 8. paulo ante eum locum ex quo illum sæpe citauimus, *πελάται δὲ καὶ θήτες ἐλδοδέρων ὅτιν' ὀνόματα διὰ πέναν ἐπ' ἀργυρίῳ δουλεύοντων.* Hoc est, Pelatæ autem & Thetes liberorum sunt nomina ob paupertatem mercede, siue pecunia, vel argento seruientium. Plutarch. autem in Romulo tradit Romanos clientes appellare, quos Græci vocant *πελάταις*. At Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Athenienses clientes *δέτας* à seruitute, Theffalos verò *πενίτας*, exprobrantes eis statim in appellatione ipsa fortunam.

^h *Sicut Callicyrij in Creta.*] Cælius Rhodiginus lib. 25. c. 18. hos vocat Cillicyras.

ⁱ *Et Syracusanis Arotæ & Callyrij.*] Arotas illos appellat Cælius ubi suprâ.

^k *Præ ceteris autem Iones.*] Apud Herodotum Scythæ non abs re iudicarunt Iones tanquam non liberos, sed pessimos & ignauissimos omnium hominum, deque eis, tanquam de seruis loquentes, mancipia dominos amantia esse aiunt, & infectatione dignissimos.

^l *Quare Callicratidis.*] Plutarch. in Apophtheg. Laconum, ubi de ipso Callicratide loquitur.

^m *Quod Agefilaus.*] Hæc enim illius verba sunt, *τὸς δὲ τοῖαν κατοικούντας ἐλδοδέρους μὴ κακὸς εἶναι ἀλλὰ καὶ ἀγαθός.* Testis idem Plutarch. in Apophthegmatis Imperatorum, ubi de

eo loquitur in princ.

ⁿ *Et vulgò de Caligula.*] Id dictum fuit Passieni Oratoris apud Cornelium Tacit. lib. 5.

^o *Athenienses verò.*] Idem Beroaldus in Suetonium, quo loco statim citabimus, sed nullo authore citato, verum id proditum est à Gellio lib. 9. c. 2.

^p *Quo exemplo Domitiani.*] Suetonius in vita illius cap. 10. Aliter Dion: nempe quod præter cætera haberet orbem terræ pictum in parietibus cubiculi, quodque conciones Regum & cæterorum Principum, quæ sunt apud Liuium scriptæ, euolueret & studiosè legeret: quodque Vespasianus acceperat ex aliquo responso cum regnaturum.

^q *Præter quæ.*] Totus hic locus vsque ad verba, fuitque animaduersum. sumptus est à Tullio libr. epistol. familiarium 11. epistol. 16. Cuius hæc verba sunt loquentis de ipso L. Lamia: Nam Clodianis, inquit, temporibus cum equestri ordinis Princeps esset, proque mea salute acerrimè propugnaret, à Gabinio consule relegatus est: quod ante id tempus ciui Romano contigit nemini. Quod & ipsum magna ex parte repetit idem Cicero eiusdem operis epistol. penult. & in Oratione ipsius Ciceronis in Pisonem.

^r *Semperque leuius seruitium.*] Vide infrâ lib. 4. c. 7.

^s *Græcosque perraro.*] Vide Apophthegma. Laconica.

^t *Sicut Persarum.*] Ælius Lampridius in vita Alexandri Seueri.

^u *Ponticosque & Lydios.*] Appianus libr. 2. bellorum Ciuium.

^x *Thracibusque peculiare.*] Ex quo Comicus quispiam à Zenodoto in collectaneis relatus,

Ἐπὶ δὲ τοῖς ἐν πρῶτῳ ἀλὸς ἡγορασμένῳ.

Generosus es Thrax sale redemptus scilicet.

^y *Sicut Lemniis vino mercari.*] Id sumptum est ex Homero lib. 7. Iliados ad finem, ubi scribit Lemnios magnâ vini copiam in exercitum Græcorum duxisse: ex quibus Græci ipsi vinum emebant, alij ære, alij ferro, alij bobus, alij mancipiis, alij aliis rebus. Carmen Homeri est huiusmodi,

ἦν δὲ ἐν λήμνοιο παρῆσσαν οἶνον ἄγασαι πολλὰ.

Et paucis interiectis,

*ἐν δὲν ἄρ' ὀνόζοντο καρνηκρόντες ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δὲ αἰθωνί σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινόεσσιν, ἄλλοι δὲ αὐτοῖσι βόεσσιν,
ἄλλοι δὲ ἀνδραπόδεσσιν.*

Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud exteros, quæve sint nuces ocellatæ apud Tranquillum.

CAPVT XXI.

*Latruncu-
lorum ludus.*

*Tali.
Tessera.
w. 601.*

Astragali.

V D V S ^a calculorum veteribus præcipuus fuisse traditur, qui ^b & latrones dicti: hi enim in duas diuisi turmas erant, colore diuersi, quorum alij milites alij hostes: horum lusus erat, vt turmis instructis velut qui congregi acie parant, hinc inde sub hostium imagine procederent, ac præscripto fine, quoad quisque progredi debeat: ita cauere oportebat, vt dum hostem quisque inuadere nititur, alterius non pateat incurfibus: ^c qui etiam ex gemma fuere, viris & mulieribus frequens, à melioribus & summis honoribus vel maximè cultus & celebratus, ^d quem Palamedes inuenisse proditur, ad comprimendas ociosi exercitus seditiones. ^e Post quos fuere tali eburnei sex angulorum æquali latitudine, tessera ^f verò ^g quatuor: namque erant figuræ ex omni latere quadratæ, quas ^h Græci κύβες vocant. ⁱ Sed tamen in iactu tesseris utebantur tribus, talis verò quatuor: in quibus figuræ effectæ vicem numeri habebant, sed quinarius numerus non erat in talis sicut in Tesseris. Tali autem, ^k astragali Græcè dicti; ^l & astragalizontes, talis ludentes. Geminum verò quadratum,

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

^a *L*udus calculorum.] Extat Martialis apophoretum calculorum libr. 14. cap. 20. quo hunc ludum bellè describit,

*Insidiosorum si ludis bella latronum,
Gemma iste tibi miles & hostis erit.*

Quin & Ouidius lib. 3. de Arte amandi non minus aptè,

*Cautique non stultè latronum premia ludat,
Vnus cum gemino calculus hoste perit.
Bellatorque suo præsiis sine compare bellet,
Æmulus inceptum saepe recurrat opus.*

^b *Qui & latrones.*] Quod patet ex illis Ouidij & Martialis locis. Hinc ita dicti, quod latrones antiqui vocabantur cōductitij milites ἀπὸ τῆ λαστέων, quod inferuire significat, quod scilicet mercede bellis seruebant. Quanquàm Varro de lingua Latina lib. 6. eos dictos à latere, quali laterones, vt qui circum latera erant Regi, atque ad latera ferrum habebant. Ab eoque, inquit, veteres Poëtæ nonnunquam milites appellant latrones: aut, vt postea subdit, quod latent ad insidias faciendas. Quò etiam pertinet illud Plauti in Milite,

*Nam Rex Saleucus me opere orauit maximo,
Ut sibi latrones cogerem & conscriberem.*

Sed & huiusmodi calculi diminutiue latrunculi dicuntur Senecæ epist. ad Lucilium lib. 18. epist. 106. & aliis scriptoribus.

^c *Qui etiam ex gemma fuere.*] Vt ostendit Martialis vbi supra.

^d *Quem Palamedes.*] Sophocles in Palamede,

*ἔλκρον ἔτος τονδ' ἀπώσε, σὺ δὲ
ἐπιπὺν χέρονοντε διατριβὰς σοφωτάτας
ἐφάρπε φλοίσβε μὲν κοπὴν κατανύξας
πέσας κύβες τε τερπνὸν ἀχλὺς ἄκος.*

Quos versus ita vertit Hadrianus Iunius,

*Nam ille (dicam enim) procul famem, Deo
Iuuante, abegit, oculumque fallere
Docuit sedentes littore in sicco, mare
Vbi murmurat, ludo reperto tessera
Vite incundo desidis solatio.*

Pausanias lib. 2. itemque 10. Et Seruius autoritate Varronis lib. 2. Æneid. ibi,

Bolide nomen Palamedis.

Philostratus in Heroicis. Gregorius Nazianzenus in 1. inuactiua σηλιτευπικῇ, Plato autem in Phædro tradit Theuth priscum quendam Deum Ægyptiorum talorum & alearum ludos inuenisse. At Herodotus lib. 1. scribit Lydos primos aleæ, tesserarumque ludum, & pilæ caterorumque ludorum omnium genera, præterquam talorum excogitasse.

^e *Post quos fuere tali eburnei.*] Extat & Martialis apophoretum tali eburnei lib. 14. c. item 14.

*Cum steterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dedisse tibi.*

Nam & quòd ex ebore essent, probat idem Martialis libr. 13. cap. 1. cuius carmen afferemus infra. & Ouid. libr. 1. de Arte amandi,

*Seu ludet, numerosque manu iactabit eburnos,
Tu malè iactato, tu bene iacta dato.*

^f *Tessera.*] De his tesseris Tullius in Catone Maio. Nobis senibus ex lusionibus multis talos relinquunt & tesseras. & libr. 2. de Diuinat. Quid enim est fors? idem propemodum quod micare, quod talos iacere, quod tesseras, quibus in rebus temeritas & casus, non ratio & consilium valet. Et Ouid. lib. 3. de Arte amandi,

*Parua mouere pudet, talorum dicere iactus,
Ut sciat, & vires tessera missa tuas.*

*Et modò treis iactet numeros, modò cogitet aptè
Quam subeat partem callida, quamque vocet.*

Et Liuius 1. Decad. lib. 4. Leuant quidam Regis facinus in tesserarum prospero iactu. Martia. lib. 14. c. 15.

*Non sim talorum numero par tessera: dum sit
Maior, quam talis alea saepe mihi.*

Ibidem cap. 17.

*Nec mihi biseno numeratur tessera puncto,
Calculus hic gemino discolor hoste perit.*

Sed illud videtur pertinere ad illum ludum celebratum, de quo supra in princ.

^g *Quatuor.*] Quod nomen ipsum declarat. Nam & tessera dictio Græca est, quæ quaternio Latinis dicitur.

^h *Quas Græci κύβες vocant.*] Gellius ex Varrone lib. 1. c. 20. Macrobius in somnium Scipionis lib. 2. c. 2. Vide Dictionarium Græcum. Et hoc quidem Græca dictione significatur tam tessera, quæ iacitur, quam punctus, & nota insculpta reddens numerum iactorum, ac præcipue vnionem, qui ὄν quoque asini nomine dicitur. Nam priore illo modo accipitur senarius ille prouerbialis, Αἰὲ δ' εὖ πείνηται οἱ δὲ κύβοι. Semper cadunt feliciter Iouis cubi, id est, taxilli siue tali. Posteriore verò illud Euripidis in Myrmidonibus, vbi tesseris ludentes Heroas facit,

Βίβλη' ἀχιλλεύς δύο κύβω ἢ τέτταρα.

Iecit Achilles duas vniones & quatuor.

Quem & ipsum versum vsurpauit Aristophanes in Ranis. Cuius etiam rei alia testimonia videbis apud Hadrianum Iunium, multiugæ lectionis virum, Animaduersorum lib. 2. c. 4. vbi & alia multa non contemnenda de his ludis scribit. Vide Cælium Rhodiginum.

ⁱ *Sed tamen in iactu.*] Cicero de Diuinatione libr. 2. & huc illud Martia. supra citatum lib. 14. c. 15.

^k *Astragali.*] Pollux libr. 2. περὶ σφαιρῶν, ἀστρογάλῃ, σκέλες καὶ κόλῃ. & lib. 9. c. 7. περὶ ἧς ἐν συμποσίοις παιδῶν, & c. & alibi saepe. Hinc & hic ludus talorū Astragalisis dicitur Aristoteli. Vide omnino Hadrianum Iunium lib. 2. Animaduersorū c. 4.

^l *Astragalizontes, talis ludentes.*] Plinius de Polycleto loquens libr. 34. cap. 18. Duosque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes. Apollonio Rhodio libr.

hoc est, octo laterum, dixere ^m Asphalum. ⁿ Taxillorum ludus ex octo punctis vel figuris constabat: inter quos vnus ^o Stesichorius nomine, hoc est, octonarius, præcipuus erat. Qui quidem ^p turricula, seu quæ dicebatur ^q orca vel ^r fritillus, ^s super patenti tabella punctis distincta iactabantur, ne lusoris manus iactum falleret, & non casu, sed fraude consisterent. Talorum verò ^t canis damnosus, senio ^u medius & anceps: siquidem modò lucra, nonnunquam damnum afferebat: is verò quaternarium numerum facit, ^x chius verò ternarium. ^y Venus autem quæ ^z summum continet numerum, multum lucri affert, semperque felici exitu ludum terminauit. Hæc enim cani opposita, ^a colias dicebatur: ^b tricenariumque absoluebat numerum, ^c Euripides verò quadragenarium. ^d In talis quoque legimus Vulturium & ^e Herculem basilicum, quæ an signa fuerint vel numeri, dubitatur adhuc. ^f In tesseris Midas fortunatissimus erat. ^g In taxillorum iactu ter sex summam Græcis afferunt victoriam: tria verò, sum-

Asphalus.
Taxillorum
ludus.
Stesichorius.
Canis.
Senio.
Chius.
Venus.
Colias.
Euripides.
Vulturius.
Hercules.
Midas.

ANNOTATIONES.

libr. Argonauticōn. 3. ἀσφαλαῖσι dicti sunt Cupido & Ganymedes talis ludentes ἀμφ' ἀσφαλαῖσι ὃ πῶρ χρυσεῖσι, ἀ τε κῆρεσι ὁμνέειν ἐφίεοντο. hinc quoque ἀσφαλαῖσι Ἀρτεμίδωρο Daldiano libr. 2. qui scilicet ex talorum iactu futurorum euentuum sortem diuinabant. Vide Hadrianum Iunium Animaduerforum lib. 4.

^m Asphalum.] Vide Lexicon Græcum.

ⁿ Taxillorum ludus.] Vnde natam esse hæc paræmiā scribit Pollux de hoc ludo loquens lib. 9. c. 7. Ἀπαντοκτῶν. id est, omnia octo.

^o Stesichorius.] Pollux ibi, & Erasmi in Chilia. in prouer. omnia octo.

^p Turricula.] Cuius apophoretum est Martialis libro 14. cap. 16.

Querit compositos manus improba mittere talos?

Si per me misit, nil nisi vota facit.

Idque imitatione Græcorum, qui Pyrgum id appellant, id est turrim. Ea enim dictione Græca in hac significatione vsus est Horatius lib. Serm. 2. saty. 7.

Miteret in pyrgum talos.

Vbi interpretes interpretantur fritillum, de quo mox diceretur. Et Sidonius Apollinaris, Quo, veluti classico, ad pyrgum vocabat aleatores.

^q Orca.] De qua intelligi potest illud Persij sat. 3.

Augusta, collo non fallier orca.

Quanquam alij aliò trahunt, scilicet ad vas, in quod pueri ludentes iniiciebant nuces. Sed Pomponius Bononiensis, antiquus poëta, huic talorum ludo tribuere videtur,

Ierum dum contemplor orcam, taxillos prodidi.

^r Vel fritillus.] De quo Iuuenalis, loquens de alea, saty. 14.

Paruòque eadem mouet arma fritillo.

Et Martialis lib. 4. epig. 14.

Dum blanda vagus alea December

Incertis sonat hinc & hinc fritillis.

Et lib. 5. c. 125. eodémque vlr.

Iam tristis nucibus puer relictis,

Clamose reuocatur à magistro,

Et blando male perditas fritillo.

Et lib. 13. epig. 1.

Non mea magnanimo depugnat tessera talo,

Senio nec nostrum cum cane cassat ebur.

Hec mihi charta nuces: hæc est mihi charta fritillus:

Alea nec damnum, nec facit illa lucrum.

^s Super patenti tabella.] Cuius est & apophoretum Martialis lib. 14.

^t Canis damnosus.] Propertius lib. 4. eleg. 9.

Me quoque per talos Venerem quærente secundos,

Semper damnosi subsiluisse canes.

Et Ouid. lib. 2. de Arte amandi,

Seu iacies talos, victam ne poena sequatur,

Damnosi, facito, sint tibi sæpe canes.

Et Persius saty. 3.

Scire erat in voto, damnosa canicula quantum

Raderet.

Suetonius in Augusto, cap. 71. Talis iactatis, vt quisque canem, aut senionem miserat in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vniuersos, qui Venerem iecerat. Vide in sequentibus.

^u Senio medius & anceps.] Dextrum senionem d. saty. 13.

Iure etenim id summum quid dexter senio ferret,

Sine erat in voto.

Quod aduersari viderat ei, quod numero præcedenti adduximus ex Suetonio. Ideo sunt qui dicunt eum locū Suetonij esse corruptum, & ita legendum ex antiquis exemplaribus, Talis iactatis, vt quisque canem miserat in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat vniuersos, qui Venerem iecerat aut senionem.

^x Chius verò ternarium.] De chio Aristoteles lib. 2. de mundo, & Pollux lib. 9. quo loco supra citauimus vbi hunc dicit χῆν & χῖον appellari.

^y Venus autem.] Suprà in verbo, Senio medius. Quibus adde illud vetus prouerbum, Si sæpe iacies, aliquando Venerem iacies. de quo Tullius lib. 2. de Diuinat. Quid est, inquit, tam incertum? tamen nemo est, quin sæpe iactans, Venerem iaciat aliquando, nonnunquam etiam atque iterum. Et vide Aristot. lib. 2. de celo & mundo, & lib. 2. de Animal.

^z Summum continet numerum.] Acron & Porphyrius in Horatium lib. 2. Carm. Ode 7. in eum locum,

Quem Venus arbitrum

Dicet bibendi?

^a Colias dicebatur.] Hic error est vel authoris, vel librarij. & Chias scribendum, quam oppositam cani scribit Pollux vbi supra, eandémque chion appellari, vt supra diximus. subditque plurimos chiam canem appellari putare.

^b Tricenariumque absoluebat numerum.] Porphyrius vbi supra.

^c Euripides verò quadragenarium.] Pollux lib. 9. c. 7.

^d In talis quoque legimus Vulturium.] Apud Plautum in Curculione act. 2. scen. 3.

Postquam cœnati atque appoti, talos poscit in manum.

Proiuocat me in aleam, vt ego ludam, pono pallium:

Ille suum annulum opposuit, inuocat Planesium.

^p H. Meosne amores?

^c V. Tace parumper, iacit volutrios quatuor.

Talos arripio, inuoco aliam meam nutricem Herem.

^e Herculem basilicum.] Plautus vbi supra ad ea, quæ ex eo supra adduximus,

Iacto basilicum, propino magnum poculum: ille ebibit.

^f In tesseris Midas fortunatissimus.] Quod significat proprium illud à Suida relatum,

Midas ὁ ἐν κύβοισιν ἀειρώτατος.

Midas qui in tesseris consultor optimus.

Erasmus autem Chil. 2. cent. 9. c. 87. monet perpendendum num ἐν βολώταις & legi oporteat, vt versus sit iambicus trimeter, sic,

Midas ὁ ἐν κύβοισιν ἀειρώτατος.

In tesseris iactus Midas prosperrimus.

^g In taxillorum iactu.] Id est ex Platone lib. de legibus vlr. Polluce lib. 9. quo loco supra iā citauimus, Suida ex Æschylo in Agamemnone his versibus,

τὰ δεσποτῶν ὃ ἐν πείοντα θέσμαι

πρὸς ἐξ βαλῆσα ἢ ἐμὴς φρυκτωρίας.

Id est,

Nam res heroum faxo, vt optimè cadant

Ludi illu-
striū & do-
ctorum vi-
rorū postse-
ria negocia.
Pila ludus.

num damnum. Qua quidem alea ^h Porcius Cato luisse fertur animi laxandi causa, & ⁱ Augustus effuse, ^k Domitianus & ^l Claudius, qui etiam lusorium conscripsit opus. Inter reliquos ^m Theodoricus Gothorum rex, cum in alea vinceret, fertur indulgentissimus fuisse, eaque momenta domesticos promerendis gratiis captare solitos, ⁿ sicut cum Vespasianus in balneum transfret. Quibus quidē tesseras aptissima fuisse ligustra ^o Plinius notauit. Fuit quoque apud veteres ludus pilæ & folliculi, ^p præcipuæ commendationis, & magni studij, quo & ^q Iulius Cæsar, & ^r Octavius & ^s alij clari viri illustresque, exercendi corporis, & animi vegetandi causa, studiosissimè luserunt. ^t Quo etiam Scauola iureconsultus, remisso à negociis animo, luisse proditur, nonnunquam tesseras aut calculis. ^u Quod de Dionysio tyranno traditur, ut pila & folliculo assidue luderet. Reliqui verò clarissimi duces, aut sapientiae professores non improbandi, animum diuersis studiis iocisque remisere. ^x quippe Socrates dum animo vacaret, cum pueris minutis & facie liberali, iocari assuebat: ^y & Scipio Africanus conchas mari legendo sæpe remisit curas: & Cato Censorius cum verna & famulatu animum relaxauit: ^z qui etiam qua die tulit repulsam, in conuiuio ludit: ^a quod de Archita Tarentino proditur, ut cum pueris & seruitiis lusus agitarer. ^b Heraclitus quoque Ephesius cum à negociis quiesceret, astragalus luisse fertur. ^c Et Attalus Asiæ rex hortum pro deliciis coluit, ^d nonnunquam fundendis statuiculis ocium

ANNOTATIONES.

Ter sex ubi phryctoria iaciam mea.

Zenod. in Collectaneis ex Pherecratis fabula, cui titulus Myrmecanthropi. Et vide Erasmus Chi. 2. cent. 3. cap. 66. Si autem plura scire cupis de his ludis superioribus, vide Pollucem d. lib. 9. ubi supra. Et ex recentioribus Beroaldum in Annotationibus. Erasmi Chiliad. 2. cent. 7. c. 68. Cælium Rhodiginum libr. 20. cap. 27. & Hadrianum Iunium libr. 2. Animad. c. 4.

^h *Portius Cato.* Catonē quoque Uticensē, illius pronepotem & alea quoque luisse satis probat quod scribit Plutar. in eius vita, quod in cœnis partes sortiebatur, etsi non obtineret, amicis ipsum prius recipere iubentibus, dicebat, Non bene se habere, inuita Venere. Nam supra ostensum est Venerem fuisse in talis omnium felicissimam. Sed vide an hic non sit Portius Cato, de quo Alexander loquitur, & hic etiam Portius vocabatur.

ⁱ *Et Augustus effuse.* Suetonius in vita illius, c. 71. ubi illum aleæ indulgentem fuisse dicit. Et Eutropius, & Aurelius Victor etiam in eiusdem vita.

^k *Domitianus.* Suetonius in vita illius, c. 21.

^l *Et Claudius, qui etiam lusorium conscripsit opus.* Sueton. in vita illius, cap. 33. Alea studiosissimè ludit, de cuius arte librum quoque emisit solitus etiam in gestatorio ludere, ita effedo, alucōque adaptatis, ne lusus confunderetur. Unde etiam illud Senecæ in ludo de morte ipsius Claudij,

Vosque poëta lugere noui, vos in primis,

Qui concusso magna parastis lucra fritillo.

Et postea ad finem, Tum Æacus iubet illum alea ludere, percusso fritillo. Et iam coeperat fugientes tesseras semper quærere & nihil proficere,

Iam quoties missurus erat resonante fritillo,

Viraque subducto fugiebat tessera fundo.

Cumque recollectus auderet mittere talos,

Lusuro similis semper semperque petenti

Decepere fidem, refugit, digrosque per ipsos

Fallax assiduo dilabitur alea furto.

^m *Theodoricus.* Sidonius epistol. libr. 1. epist. 2. ad Agricolam. Adde & tu Artaxerxem ex Plutar. in vita illius. & Verum Imperatorem ex Iulio Capitolino in vita illius.

ⁿ *Sicut cum Vespasianus.* Suetonius in vita illius, c. 21.

^o *Plinius notauit.* Scilicet lib. 16. cap. 18.

^p *Præcipua commendationis.* Ad eodē ut illi Galenus Medicorum princeps libram dicauit, in quo longè latèque hunc ludum commendat, veluti salubrem & corpori maxime idoneum. Idemque libr. 2. *de uisibilibus*, reponit hunc ludum inter celeres exercitationes. Huncque ludum olim à S. C. fuisse approbatum tradit Iureconsult. in l. 2. ff. de al. lusu, & aleat. Ex legum autem interpretibus Ang. ita conf. 397. exorditur, Ludus pilæ antiquissima res est, & omni iure permissa, per l. item Mella. ff. ad leg. Aquil. Cui & tu adde l. si ex plagis. eod. tit. Idque Canonistæ admittunt in c. clerici.

de vit. & honest. cleric. & in c. inter dilectos. de excessi. prælat. Et latè Paris Pute. in tract. quem nuncupatim in materia ludi edidit col. 2. vers. usus pilæ. ubi id temperat, modò id fiat causa recreationis, & pro modica pecunia. Quam scio Martialem lib. 7. epigr. 31. laudare Articum iuuenem quod ludum pilæ deuitaret,

Non pila, non follis, non te paganica thermis

Preparat, aut nudi stipitis ictus hebes.

Et de hoc quoque ludo item libr. 14. cap. 45. & seq. & Manilius lib. 5. Astronomicon illis versibus, Septima pars &c. Et Firmicus Maternus lib. eiusdem materiæ 8. cap. item 8. & Athenæus lib. 1. Dipnoso. cap. 8.

^q *Iulius Cæsar.* Vide in nostro repertorio in verbo, Alea. ^r *Et Octavius.* Scilicet Augustus Imperator ex Sueton. in vita illius, c. 83.

^s *Et alij clari viri.* Ut Alexander Magnus ex Plutar. in vita illius, & Athenæo libr. 1. cap. 13. ubi scribit Athenienses Aristonicum Carystium, qui cum Alexandro pila ludere solebat, ob artem pilæ ciuem fecisse & statuam ei erexisse. Lycon Troadensis, vir admodum eloquens atque in dicendo suauissimus & inclytissimus philosophus ex Laërtio in vita illius, & Athenæus libr. 12. cap. 25. Et Marcus Antoninus Philosophus Imperator, qui omnibus Imperatoribus sanctitate vitæ antecelluit, pila ludit, ut apprimè tradit Iulius Capitolinus in vita illius. & Alexander Severus ex Ælio Lampridio in vita illius. Demoteles Theognidis Chij, sapientis frater, Ctesibius Chalcidensis. Philosophus & alij apud Athenæum d. lib. 1. Dipnosophist. cap. 8. Indignus autem est Domitianus, qui inter hos numeretur, quem & alea se oblectatum, cum ocium esset, scribit Suetonius in vita illius, cap. 21.

^t *Quo etiam Scauola.* Val. lib. 8. c. 8.

^u *Quod de Dionysio tyranno.* Cicer. Tusc. quæst. lib. 5. cuius hæc sunt verba, de eo loquentis, Atque cum pila ludere vellēt (studiosè enim id facitabat) tunicamque poneret &c.

^x *Quippe Socrates.* Valer. Max. d. lib. 8. c. 8. & Ælianus libr. 12. c. 15.

^y *Et Scipio Africanus.* Val. Max. ibid.

^z *Qui etiam qua die.* Plutar. in Catone Minore. Vide autem num idem sit cum Censorio.

^a *Quod de Archita Tarentino.* Athenæus Dipnosophist. lib. 12. cap. 6. Architam Tarentinum scribit virum cum urbanum, tum etiam philosophum, multos habentem seruos his gaudere solitum.

^b *Heraclitus quoque Ephesius.* Diogenes Laërtius in vita illius.

^c *Et Attalus Asia Rex.* Iustinus lib. 36. Omissa deinde regni administratione, hortos fodiebat, gramina seminabat, &c.

^d *Nonnunquam fundendis statuiculis.* Idem ibid. post pauca. Ab hoc studio aratriæ artis fabricæ se tradidit, cæterisque fingendis,

occupauit. Memoratur ^e Alexander Seuerus imperator per dies festos perdicum & catulorum pugna se oblectasse, & ^f Amasis Ægypti rex post seria morionem egisse, & magnus ille ^g Agefilas cum infante filio arundinem ascendisse. Neque prætereundum quod ^h de Demetrio proditum est Poliorce-
te, qui post negocia bellicas machinas: & de ⁱ Europo Macedonia rege, qui in ocio lucernas fabrica-
uit. Parthorum ^k quoque reges cum ocium superaret, cuspides acuisse feruntur. Et Dionysius iunior
cura belli solutus, plaustella, mensas & sedes mira arte compinxit. ^l Attalus verò Philomator pro oble-
ctamento habuit, elleborum, aconitum & cicutam, venenosasque herbas plantare, vt fructum inde le-
geret. Sed ^m tamen pila iuuenum lusus erat, frequens in Martio campo fieri solitus, ⁿ exque his altera
paganica, ^o trigonalis altera, in qua sinistra vsus præcipuus traditur. Namque illius impulsu magis
quàm dextræ ludus agebatur, cuius erat vsus vel maximè in corporis motu & agilitate, vt sciret aptè
pilam iacere atque excipere, modò incurrere, modò recurrere. ^p Armis quoque & equis, tum hasta, cla-
ua & pila, lucta, venatione & cursu exerceri Romanam iuventutem vetus consuetudo fuit: pariter su-
dem torquere, equum agitare, arma tractare, ^q sicut iactu disci, cursu, saltu, iaculatione vel cæstu: quos
ludos ^r pentathlum dixere, ^s & ludiones pentathlos ^t seu quinquertiones. ^u Eratque senatusconsulto
cautum, vt nisi his ludis pecuniam ludere liceret. Græcis ^x verò octo fuere ludi, quibus iuuentus
exercebatur impune: ^y stadium, ^z diaulus, ^a dolichus, ^b hoplite, ^c pygme, ^d pancratium, ^e pale,
& halma, ^f hoc est saltus. ^g Præter quos fuit harpastum quod volubili rotunditate in solo iactatur:

*Pila iuue-
num ludus.
Exercitia
Ro. iuuen-
tutis.
πένταθλον.
Ludi qui-
bus pecunia
ludere lice-
bat.
Græca iu-
uentutis lu-
di.*

ANNOTATIONES.

figendis, & ære fundendo, procudendoque oblectaba-
tur.

^e *Alexander Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

^f *Et Amasis.*] Herodot. lib. 2. ad fi.

^g *Magnus ille Agefilas.*] Plutar. in vita illius, & in Apo-
phtheg. eiusdem, & Ælianus variæ historiæ lib. 12.

^h *De Demetrio.*] Plutar. in vita illius.

ⁱ *Et de Europo.*] Lege Æropo ex Plutarcho qui id de illo
tradit in vita ipsius Demetrii.

^k *Parthorum quoque Reges.*] Plutar. in eodem loco.

^l *Attalus verò Philomator.*] Plutar. ibidem, & Iust. lib. 36.

^m *Sed tamen pila iuuenum.*] Plautus in Bacchide,

Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugillatu,

Pila, saliendo se exercebant magis.

Et ibi vide interpretes.

ⁿ *Exq. his altera paganica.*] De qua Martia. libr. 7. epig. 31.
quod nos suprâ adduximus. & lib. 14. c. 45.

Hæc quæ difficili turget paganica pluma,

Folle minùs laxa est, & minùs arcta pila.

Nonnulli pro arcta legunt apta.

^o *Trigonalis altera.*] De qua etiam ipse Martialis, qui huic
dedicauit id apophoretum, eodem lib. c. 46.

Si me mobilibus scis expulzare sinistris,

Sum tua: si nescis rustice, redde pilam.

^p *Armis quoque &c.*] Silius Italicus libr. 8. declarans quo-
modo Scipio iuuenes milites exerceret, & ad bellum for-
marer.

Lectos rectores formabat Scipio bello:

Ille viris pila & ferro circumdare pectus

Addiderat: leniora domo de more parentum

Gestabant tela, ambustas sine cuspidibus cornos.

Ipse inter medios venturæ ingentia laudis

Signa dabat: vibrare sudem, transmittere saltu

Murales fossas, undosum frangere nando

Indutus thoraca vadum: spectacula tanta

Ante acies virtutis erant.

^q *Sicut iactu disci.*] De his quinque ludis, & nos quo-
que post Alexandrum diximus suprâ libr. 1. cap. 2. vbi vi-
dere poteris, & quæ nos præterea dicemus inferius libr. 5.
cap. 20.

^r *Pentathlum.*] A numero scilicet quinario horum ludo-
rum. Festus Pompeius lib. 14. statim post prin. Pentathlum,
inquit, antiqui quinquertium dixerunt. Id autem genus
exercitationis his quinque actibus constat, iactu disci, cur-
su, saltu, iaculatione, luctatione.

^s *Et Ludiones pentathlos.*] Plinius loquens de Myrone sta-
tuario lib. 34. c. 8. Hic fecit Delphicos pentathlos.

^t *Seu quinquertiones.*] Nam & pentathlon antiqui quinquæ-
quatum, siue vt alij legunt, quinquertium dicebant, vt tra-

dit Festus Pompeius, quo loco nuper citauimus, & iterum
lib. 15. Hicque vt scribit Linius Andronicus, ipsos athletas
vocant quinquertiones.

^u *Erâtque senatusconsulto cautum.*] Vt scribitur in l. 2. ff. de
aleat.

^x *Græcis verò octo fuere ludi.*] Quæ mox declarat.

^y *Stadium.*] Quid id sit omnibus planum est: tamen di-
ctio Græca est, quæ curriculum significat. pro genere au-
tem cursus posuit Plato libr. 1. de legibus.

^z *Diaulus.*] De hoc Pollux libr. 3. c. 30. quo loco *πρὸς δρόμου
γυμνικῶν*. Idque interpretantur cursum reciprocum siue du-
plicem, scilicet obeundi stadium, & confestim redeundi. Et
de hoc quoque Vitruuius lib. 5. cap. 11. In palæstris, inquit,
perystilia quadrata siue oblonga ita sunt facienda, vt duo-
rum stadiorum habeant ambulationis circuicionem, quam
Græci vocant *δίαυλον*. Nam & Aristophanis interpres ita
vocat locum, qui duo stadia continet, atque etiam Pausa-
nias lib. 1.

^a *Dolichus.*] Pollux vbi suprâ in princ. quem cursum ple-
num interpretantur. Suidas dicit eum fuisse 24. stadiorum,
alij 12.

^b *Hoplite.*] Cursum armatum significat, quod & nomen
indicat.

^c *Pygme.*] De hoc idem Pollux libr. 2. *πρὸς χειρῶν, ἢ ἐπὶ πρὸς
αὐτῶν*. Et Plutar. in Lycurgo *πυγμὴν ἢ πανκράτιον ἀγωνί-
ζειν ἐκώλυσεν*. id significat cæstum, pugnum, pugillatum, id
est certaminis genus, quod cæstibus exercebatur. De quo
Virgil. lib. 5. Æneid.

^d *Pancratium.*] Id notius est quàm vt aliter declarari
queat.

^e *Pale.*] Πάλη, id est, lucta, siue luctatio. *ἀπὸ τῆς πάλλεσθαι τὸ
σῶμα*. Huius meminit Plato lib. 1. de legib. vbi scribit gym-
nasticæ artis duo esse genera, saltationem scilicet & luctam.
Et Pindari interpretes in Isthmiis.

^f *Et Halma.*] Saltum significat, de quo & Pindari interpre-
tes vbi suprâ, & quotquot scripserunt de pentathlo.

^g *Præter quos fuit Harpastum.*] De quo Martialis libro 4.
epig. 19.

Seu lentum ceroma teris, tepidumve trigona,

Sine harpasta manu puluerulenta rapis.

Et lib. 7. epig. 31.

Rara nec iniecto ceromate brachia tendis,

Non harpasta vagus puluerulenta rapis.

Et epig. 66.

Harpasto quoque subligata ludit.

Estque eiusdem apophoretum Harpasti lib. 14. cap. 48. hu-
iuscemodi.

Hæc rapit Antei velox in puluere Draucus,

Grandia qui vano colla labore facit.

h Sicut

*Harpastū.
Discus.*

*Halteres.
Petauri la-
dus.*

*Petaurista.
Follis lu-
dus.*

*Sphæra lu-
dus.*

Sphæromachia.

*Apobate.
Germanorū
mos.*

*Germanorū
ludus.*

*Encoryle.
μυδαλισμός.*

*Nucibus.
Par impar.*

qui ludus Polluce authore fiebat, vt iuuenes in geminas diuisi turmas, intra lineas seu metas confisterent, harpastoque posito in medio, quisque contenderet vt intra gyrum alterius lineæ immitteretur: quod si contingeret, victores erant, & discus. Fuit enim instar pilæ æneæ, quæ brachiorum viribus excepta, & in altum missa, exercebat corpora animosque ita vt quantum quisque viribus præstaret, maximè eniteret. Namque is fortior, & præcipuo robore habebatur, qui illum vltra signatum gessisset scopum: sicut ^h halteres: erant enim circuli figura non sphærica, sed dimidia longiore, in quibus digiti inferi possent, quos facilibus brachiis rotabant: & nunc iactando, nunc rotando ludus committebatur. Fuit ⁱ quoque petauri ludus admirationis præcipuæ, cum per circulos quispiam veloci cursu transuolat, corpore ita librato, vt circulum non offendat: vnde petauristæ ludiones dicti. ^k Follis autem ludus remissior & ignauior habitus: eo enim senes imbelli ætate ludere solebant. ^l Horum authores Lydos fuisse ferunt, qui vt famem qua premebantur, facilius ferrent, in miseris hoc solatij inuenere, vt ludo tempora transfigerent. Apud ^m Græcos frequens ludus erat sphæra, qua qui vicisset, rex dicebatur, & imperebat: victus verò, asinus, & victoris mandata exquebatur: ⁿ cui sphæromachia nomen, quo in gymnasio iuuentus exerceri consuevit. ^o Spartanis palæstra, Atheniensibus præter palæstram, quam primi inuenere, erat equester ludus, quem dixere ^p apobaten, quo Phocionis filius sæpissime lusit, & victor fuit. ^q Proditurque Germanorum mos peculiaris, vt cum omnia lusissent, nihilque pecuniarum superesset, in lusu extremo de libertate contenderent: victusque in alea, seruitium pati, & addici victori velut mancipium patiebatur: apud quos frequens ludus erat, vt nudi iuuenes inter gladios & infestas frameas se inuicem iactitent, illasque saltu transiliant illæsi. Græcis quoque iocus erat, cui nomen ^r encoryle, quo victi, vincentium genua manibus excipientes sublimes deferunt. ^s & alius, cindalismus apud plebē frequens, quem clauis exercebant. ^t Nucibus verò, ^u & par

ANNOTATIONES.

^h Sicut halteres.] Idem Cælius Rhodiginus lib. 14. cap. 3. sed nullo quoque citato authore, sed id est Pausaniæ lib. 5. non adeò longè ad finem. Sicut, inquit, halteres athletarum libramenta, circuli oblongiore figura, illa quidem non prorsus in ambitum circumducta. Nam quæ pars manibus prensatur, ansulas habet, intra quas digiti, vti intra clypeorum lora immittuntur. Et de his Martia. lib. 7. epi. 66.

Alteres agili rotat lacerto.

Sed sunt qui ibi legunt,

Alterno facili rotat lacerto.

Et lib. 14. cap. 49.

Quid pereunt stulto fortes haltere lacerti?

Exercet melius vinea fossa viros.

Vide Aristot. probl. alicubi.

ⁱ Fuit quoque petauri ludus.] Nonius Marcel. ex Varrone, & Festus Pompeius lib. 14. vbi de Petauristis. Iuuenalis satyr. 14.

An magis oblectant animum iactata petauri

Corpora.

Et Martia. lib. 2. epig. 86.

Quid si per graciles vias petauri

Inuitum inbeas subire Ladam?

Et lib. 11. epig. 22.

Quam rota transmissa toties impacta petauro:

Quam vetus à crassa calceus vduis aqua.

^k Follis autem.] Martia. lib. 14. cap. 47. quo follis est apophoretum,

Ite procul iuuenes, mitis mihi conuenit atas:

Folle decet pueros ludere folle senes.

^l Horum authores Lydos.] Herodo. lib. 1. Vide Polydorum de rerum inuent.

^m Apud Græcos.] Vide, Senecam & alios quos sequenti versiculo citabimus.

ⁿ Cui sphæromachia nomen.] Vocabulum Græcum significans sphæra certamen, quo ex Latinis vsus est Seneca ad Lucil. epistol. 81. in princ. Hodierno die non tantum meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molestias ad sphæromachiam auocarint. Statius in præfatione lib. 4. syluar. Sed & sphæromachias spectamus & pilæ lufio admittitur. Hincque *σφαίρομαχίην*, apud Platonem lib. de leg. id est pila siue sphæra certare.

^o Spartanis palæstra.] Fuit autem Spartanis tam familiaris palæstra, vt etiam virgines in ea exercebantur: authore Plutarcho in vita Lycurgi.

^p Apobaten.] Pausanias lib. 1. qui de Atticis est: vbi non

Apobaten, sed Hippobaten vocat.

^q Proditurque Germanorum mos.] Hæc omnia de Germanis sunt Cornel. Taciti in lib. de morib. Germanorum.

^r Encoryle.] Vide Pollucem. Idem Cælius Rhodiginus lib. 27. cap. item 27. nullo quoque laudato authore.

^s Et alius, cindalismus.] Idem ipse Rhodiginus lib. 28. c. 10. sed est Pollucis lib. 9. c. 7.

^t Nucibus verò.] De hoc ludo nucum Catullus in epithalamio Iuliæ & Mallij,

Da nuces pueris iners

Concubina, satis diu

Lusisti nucibus.

Et Persius satyr. 1. non multò post princ.

Et nucibus facimus quacunque relictis

Cum sapimus patriuos.

Martia. lib. 5. epig. 125.

Iam tristis nucibus puer relictis,

Clamose reuocatur à magistro.

Et lib. 14. epig. 1.

Lude, inquit, nucibus: perdere nolo nuces.

Et iterum epig. 18.

Alea parua nuces, & non damnoſa videtur:

Sæpe tamen pueris abstulit illa nates.

Et Horat.

Postquam te talos Aule nucisque

Ferre sinu laxo donare & ludere vidi.

Multos autem ludos qui nucibus fiunt, sigillatim declarat Ouid. lib. de Nuce illis versibus,

Has puer aut certo rectas diuerberat ictu,

Aut pronas digito bisve semelue petit.

Et cætera quæ sequuntur.

^u Et par & impar.] Horat. lib. Sermonum 2. satyr. 3.

Ludere par impar.

Et Suetonius in Augusto, capit. 71. aliàs 72. Et Ouid. de Nuce,

Est etiam, par sit numerus, qui dicat an impar:

Ut diuinatas auferat augur opes.

Et à Græcis Aristophanes in Pluto,

σατήροι δ' οἰδεράποντες ἡρτιάζομεν.

Et D. Grægorius Nazianzenus in carmine de Virginitate:

ἀλλ' ὡς τις σπερτοῖσιν ἰανόμεθα φρένα πιαστοῖς,

παιχρὸς μὲν παρέρεικε, τὸ δ' ἄρτιον οὐκ ἀπειπὸν

ὡς χέρες, αὐτόματ' ὃ λίδαν σφοδράλγες ἡμῖναι.

Et Pollux lib. 9. quo loco iam sæpe suprà citauimus.

impar, vel ^x coturnicum & gallinaceorum certamine, quo ludo Antonius & Octavius luisse, & melioribus omnibus victor abiisse fertur: ^y aut turbine, vel micantibus digitis, ^z nonnunquam ocellatis nucibus Romæ ephebi pueri ludere solitauerunt. ^a Nummis quoque in sublime iactatis, caput vel nauim petere, ut quod tunc fortè eueniret, & petitis responderet, id victoriam daret: aut dormientibus oculos & ora pingere, frequens erat puerorum lusus. ^b Quæ quidem nuces loco aleæ fuerunt pueris nondum adultis, ^c quibus in Saturnalibus ludere permissum, sicut iuuenibus alea, reliquo anni tempore vetabatur. Parthorum verò pueris ludus erant aurei tali, quibus certo anni tempore indulgere licebat. Sed quod modò est de ocellatis nucibus dictum, memini doctos viros super nucibus ocellatis eiusmodi quæ essent, ancipitem diu cogitationem duxisse, variæque in opinione versari, & alios nuces auellanas, alios amygdalas putare, neque satis certam ferre sententiam super ^d Tranquilli verbis quibus Augustum laxandi animi causa cum pueris facie liberali ocellatis nucibus luisse dicit. Quod vero nos sentimus, & probabilius putamus, id est eiusmodi, ut nuces ocellatas, nucleos, quos in Persicis pomis sitos inspicimus, dicamus esse, quibus persæpe ludere nostrates pueros hodie videmus: dictasque ocellatas, propter ocellos & foramina quibus muniuntur vndique. Neque de amygdala & auellana vel oscilla, sicut error habet, sed de persicorum ossibus, quibus tunc ludebatur, & nunc frequens puerorum lusus est, intelligi conuenire, credimus exploratæ & non ambiguae sententiæ fore.

Epheborum puerorum ludi.
Nuces in Saturnalibus.
Parthorum puerorum.
Nuces ocellate.
Tranquilli locus.

A N N O T A T I O N E S.

^x *Vel coturnicum & gallinaceorum.* De his duobus Plutarch. in vita Antonij. & Herodianus loquens de liberis Septimij Seueri: sed vide an de duobus loquatur, Lucian. in libr. de Gymnasiis non aded longe à s. Plinius autem lib. 10. ca. 21. Scribit Pergami omnibus annis certamen gallorum publice edi, seu gladiatorium. Alianus de varia historia lib. 2. ca. 28. scribit Athenienses legem posuisse, ut galli gallinacei quotannis vno die certamen in theatro inirent. & addit causam cur id statutum sit.

^y *Aut turbine.* De quo Virgil. lib. 7. Æneid.

*Ceu quondam torto volitans sub vertice turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent.*

Et Tibul. lib. 1. eleg. 5. statim post princ.

*Namque agor ut per plana citus sola verberare turbo,
Quem celer assueti versat ab arte puer.*

Hic autem turbo plerumque fiebat ex buxo, vnde illud Virgilij de eodem ludo loquentis d. lib. 7.

Impubesq; manus mirata volubile buxum,

Et Persij satyra 3.

Nen quis callidior buxum torquere flagello.

Is autem ludus Trochus quoque vocatur. Martial. libr. 14. cap. 168.

Inducenda rota est, das nobis vile munus,

Iste trochus pueris, at mihi cantus erit.

Et Horat. in Art. poetica,

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis:

Indoctusq; pila, discive, trochive quiescit.

Vbi Acron, Trochi, id est, rotæ, quam currendo pueri scutica regunt.

^z *Nonnunquam ocellatis nucibus.*] Iam suprâ diximus de ludis nucum: sed quod ad ocellarias nuces pertinet vide infrâ.

^a *Nummis quoque.*] Macrobius lib. 1. Saturn. c. 7.

^b *Quæ quidem nuces, &c.*] Suprà in verbo, Nucibus.

^c *Quibus in Saturnalibus.*] Vide Macrobius.

^d *Super Tranquilli verbis.*] Idem in vita Augusti, cap. 83. vbi vide omnino interpretes super huius vocabuli intellectu admodum nutantes.

Quæ vota olim solennia fuere apud Romanos, & quæ apud exteros, quæve vota concipere, & quomodo soliti sint.

C A P V T XXII.

V I mos vetustus in ^a votis nuncupandis olim, quæque solennitas concipiendorum fuisset, multi variè exequuti sunt. In primis obseruatum legimus, ut simul ac consuli aut imperatori cui belli summa commissa erat, de euentu belli incerta spe fluctuanti, votum vouere collibitum esset, si id inconsulto senatu, aut citra populi auctoritatem faceret, de manubiis vel hostium spoliis, aut si non sufficerent, sua impensa exoluere teneretur. ^b Vouebantur enim sæpius templa edesve deorum: ^c ludique diis aut ^d statuae, quibus numina placari, aut expiari crimina putabant. ^e Nonnunquam multis pocillum pro magno munere diis votum inuenimus. In quo fuit seruatum, ^f ut velato

De belli euentu.

Ludi diis aut statua.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. XXII.

^a *In votis nuncupandis.*] Quæ vota nuncupata dicebantur, discas ex Festo Pompeio libr. 12. & 19. Et de huiusmodi votorum nuncupationibus vide Cicer. in 7. in Verrem act. & Philip. 3. Plinium Iuniorem in Panegyrico. sæpe Liuium 4. Deca. lib. 5. Suetonium in Nerone, c. 46. Tacitum lib. 16. Liuius 4. Decad. lib. 6. Alter, inquit, Consul P. Corne. Scipio Galliam prouinciam sortitus, priusquam ad bellum, quod cum Boiis gerendum erat, proficisceretur, postulauit ab Senatu, ut pecunia sibi primò decerneretur ad ludos, quos Proprætor in Hispania inter ipsum discrimen pugnae vouisset. Nouum atque iniquum postulare est visus. Censuerunt ergo quos ludos inconsulto Senatu ex sua vnus sententia vouisset: eos vel de manubiis, si quam pecuniam ad id reseruasset, vel sua ipse impensa faceret.

^b *Vouebantur enim sæpius templa.*] Plutarch. in Camillo, & authores vbique.

^c *Ludique diis.*] Plutarchus ibi. & Diodorus Siculus libr. 11. & Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi de voto. & 4. Decad. lib. 6. in princip.

^d *Aut statua.*] Herodotus lib. 2. loquens de Ladice Amasis vxore. Vouit intra se Veneri, si ea nocte secum coiret Amasis, statuam Cyrenas se illi missuram. Et paulò post, Et Ladice votum deæ persoluit facta statua, Cyrenasque missa.

^e *Nonnunquam multis pocillum.*] Id fuit L. Papyrij votum, si legiones hostium fudisset. apud Liuium 1. Decad. lib. 10. Plinius autem lib. 14. c. 13. dicit paucillum vini.

^f *Et velato capite.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. vbi & alia addit,

CC

scilicet,

Is erat L. Papyrius de quo supra c. 11. Velato capite ludi ab imp. voti. Cereemonia denaria, tricennaria &c. Coena centenaria. Porticus centenaria. Vota pro quibus concipiebantur. Pro principe. Vota que dictator consul, aut praetor suscipiebat. Ex incerta pecunia.

capite, & veste caput opertus imperator, praetor aut consul votum effundat, illudque & conceptis verbis suscipiat. ^h Quos quidem ludos plerunque imperatores vouerunt ex anno imperij computatos, ut scilicet totidem dierum ludi fierent, quot illi annis imperio praefuissent. ⁱ Ideo Galenus Caesar deuictis Syris in Asia, decennialia vota celebravit. ^k Theodosius vicennialia & tricennialia, sicut ^l denariae cereemoniae & tricennariae: quarum sacra adituris, decem aut triginta diebus obseruantia praecipitur. ^m Et centenariae coenae a centenis sestetis: ⁿ & vasa milliaria, ^o aprosque milliarios a ponderibus dictos comperimus. ^p Porticus quoque centenarias & milliarias dicimus, a passuum longitudine dimensas. Vestes etiam ^q coronasque ex auro & gemmis, plerunque numinibus votas, & voto persoluto dicatas inuenimus: quae quidem vota pro ^r imperij aeternitate, nonnunquam pro ^s salute ciuium verbis solennibus concipi solebant. In quo id seruatum est, ut nisi ^t tertio die post calendas Ianuarias, ^u pro salute principis votum concipiatur, ^x utque solenne iusiurandum nuncupationibus votorum praestetur. ^y Etiam pro itu & reditu, proque incolumitate principis, iacere stipem ad lacum Curtij, ^z aut ludorum celebritas, apud Romanos votum fuisse compertum est. ^a Quotiesque pro principis incolumitate concipiebatur votum, Tiberio imperante id seruatum est, ut in votorum nuncupatione Neronem Drusumque diis commendarent. Quae vero dictator, consul aut praetor vota suscipiebat, non aliter nisi verbis ^b conceptis, ^c praesente pontifice maximo, ne quid praepostere dicatur, concipi poterant. ^d Ex incerta quoque pecunia, & quae non extaret, votum concipi posse plerunque animaduersum est: si tamen semel votum emissum foret, illud denuo irritum facere non licebat. Quod

ANNOTATIONES.

scilicet, quo ritu quibusve ceremoniis celebretur haec deuotio.

^g Conceptis verbis.] Liuius 4. Decad. lib. 6. in princ. Nam praesente Pontifice Maximo id fiebat, ut inferius dicemus.

^h Quos quidem ludos.] Id ex his probatur quae sequuntur.

ⁱ Ideo Galenus Caesar.] Trebellius Pollio in vita illius.

^k Theodosius Caesar vicennialia & tricennialia.] Hic aberrauit Alexander. neque enim is Theodosius, sed Constantinus, ex Eusebio in fine suorum Chronicorum, ubi scribit, Vicennialia Constantini Nicomediae acta, & sequenti anno Romae edita. Et paulo post Diuus Hieronymus in adiectione eorundem Chronicorum, Tricennalibus, inquit, Constantini, Dalmationis Caesar appellatus. Et Paulus Orosius lib. 7. cap. 19. post princ. Constantinus Tricennalibus suis Dalmatium Caesarem legit. Ex quibus etiam intelligis haec vota non fuisse, ut putat Alexander, sed potius quasdam celebritates, quae forte vicesimo & tricesimo Imperij anno peragebantur.

^l Sicut denaria.] Festus Pompeius lib. 4.

^m Et centenaria coena.] Tertullianus in Apologetico, c. 6. & Festus Pompeius lib. 3. ubi ita scribit, Centenariae dicebantur, in quibus lege Licinia non plus cētussibus, praeter terrena impendebantur, id est centum assibus, qui erant breues nummi ex aere.

ⁿ Et vasa milliaria.] Cato de vase loquens lib. 2. de re rustica, c. 4. Inter orbem & milliarium vnum digitum interesse oportet. Columella lib. 9. Si vas aeneum simile milliario vespere ponatur inter alios. Palladius lib. 1. Vas aeneum milliario simile. id est altum & angustum, vespere inter aluaria collocemus, & in fundo eius ponamus lumen accensum. De vasis autem centenariis Lapidius in Heliogabalo, Primus, ait, vasa centenaria argentea habuit.

^o Aprosque milliarios.] Varro de re rustica, lib. 3. c. 2. Et non pluris nunc tu a villa illic natos verres latio vendis, quam hic apros milliarios emit. Seneca epistolarum ad Lucill. 19. epistol. omnium 110. Tunc te admirare, cum contempseris necessaria: non magnam rem facis, quod viuere sine recto (aut, ut alij legunt, regio) apparatu potes, quod desideras milliarios apros, ne linguas phoenicopterorum, & alia portentosa luxuriae iam nota animalia fastidientis.

^p Porticus quoque centenarias & milliarias.] De quibus Sueton. in Nerone, c. 31. Vide ibi interpretes & Robert. Flavius autem Vopiscus in Aureliano, eas vocat, milliarense, nisi ibi sit mendum: aut etiam nisi haec sint aliae. Vide annotationes.

^q Coronasque.] Liuius 3. Decad. lib. 8. de legatis Saguntinis loquens: Ioni Opt. Max. praefidi Capitolinae arcis non grates solum ob haec agere iussi sumus, sed donum hoc etiam,

si vos permitteretis, coronam auream in Capitolium victoriae ergo ferre.

^r Pro imperij aeternitate.] Plinius in Panegyrico, Nuncupare vota & pro aeternitate imperij, & pro salute ciuium: imò pro salute principum & propter illos pro aeternitate imperij solebamus. Ex quo loco haud dubie Alexander haec deprompsit.

^s Pro salute ciuium.] In eodem loco. Verres autem Praetor Siciliae vota pro imperio suo, communique popul. Romani salute nuncupauit apud Ciceronem in ipsum Verrem actio. 7.

^t Tertio die post cal. Ianuarias.] Id Caij Iurisconsulti est in l. si calumniator. §. 1. ff. de verb. sig. Post calendas, inquit, Ianuarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur.

^u Pro salute Principis.] Iam diximus de votis, quae fiebant pro salute Principis supra in verbo, Pro imperij aeternitate, & in verbo, Tertio die post Calendas Ian. Sed quibus adde Cernelium Tacitum lib. 12. ad fi. Verebatur interim Secutus, vota quoque pro incolumitate Principis consules & praefules nuncupabant. & alio loco, quem in sequ. adducemus. Vide Suet. in Caligula, cap. 14. & Beroaldum ibi. & Plinium lib. 7. cap. 48.

^x Utque solenne iusiurandum.] Corn. Tacitus libr. 15. Quin & illa obiebat principio anni vitare Thraseam solenne iusiurandum nuncupationibus votorum non adesse: quamuis quindecimuirali sacerdotio praeditum nunquam pro salute Principis immolasse.

^y Etiam pro itu & reditu.] Sueton. in vita Tiberij, ca. 38. Ad extremum vota pro itu & reditu suo suscipi passus. & in Caligula, cap. 14. Vota pro reditu suscepta sunt. Hincque etiam illud Horatij,

Voto prosequitur Caesarem,

Profectionem parantem in ultimos
Britannos.

^z Aut ludorum celebritas.] Supra in verbo, Ludique diis.

^a Quotiesque.] Haec sunt Taciti libr. 4. cuius haec verba sunt, Cethego & Vifelio Varrone Coss. Pontifices, eorumque exemplo caeteri sacerdotes cum pro incolumitate Principis vota susciperent, Neronem quoque & Drusum iisdem diis commendauere, non tam charitate iuuenum, quam adulatione.

^b Verbis conceptis.] Supra in verbo, Conceptis verbis.

^c Praesente pontifice Max.] Liuius 1. Decad. lib. 4. ubi loquitur de voto A. Posthumij Tuberti Dictatoris. & 4. Decadis lib. 1. & iterum lib. 6. post princ. & 5. Decad. lib. 1. & lib. 2. & Tacit. lib. 20.

^d Ex incerta quoque pecunia.] Haec vsq; ad clausulam, Quod si ver. sunt Liuij 4. Dec. lib. 1.

e. Quod

si incerta pecunia fuisset, pro qua votum conciperetur, eaque bello vsui non esset, illam reponi, nec cum alia misceri oportebat: quod nisi factum esset, votum non rite emissum, nec religione vouentem exolui putarunt. ^e Quod si ver sacrum in magnis reipublicæ casibus, votum vouendum foret, illa infixa religio animis fuit, vt nisi ex autoritate collegij pontificum votum fieret, non votum, sed inconsulta pollicitatio censeretur. Hoc enim antequam emitteretur, patribus renunciari, & populi iussu, ac consulto senatus, arbitraturque pontificum fieri debebat: aliter ritè factum conceptumve esse minus censuere, illudque à prætorè vel consule, aut pontifice maximo emitti perperam. ^f In hoc enim voto, quicquid ex suis, ouibus & agnis inter Calendas Martias & Idus Maias apud quemque natum editumve fuisset, voto contineri dixerunt, & pueros quoque & puellas, qui inter hæc tempora editi fuissent, haud dubie voto comprehendi: sed quia immolare eos turpe ducerent, hoc piaculari sacro expiarunt, vt adultos velarent, velatosque extra fines exigent, ^h qui vernæ dicti sunt, quo piaculo liberi religione putabantur. ⁱ Cuius instar Metapontinos votum vouisse ferunt: nam voti compotes, auream æstatem Apollini deuouerunt, quod esse arbitramur, vberimum & quætuosissimum annum deo & numinibus consecrari. ^k Fuit animaduersum, ver sacrum antea votum, & post temporum interualla persolutum, religione vouentem, & populum exoluisse, ritèque exolutum videri. ^l Præter quæ, hecatombas vouere Græcis & Romanis antiqui moris fuit olim, cum pestilenti contagio & graui morbo laborarent: quod à Laconibus primùm inuentum fuisse dicunt. ^m Cuius voti obseruatio talis erat, vt centum aræ vno in loco aggesto cespite fierent: in eisque centum boues, centum oues, centumque sues vno tempore immolarent: Si vero imperatorum votum esset, centum leones, centumque aquilæ vnà mactarentur. ⁿ Fuitque constitutum, vt cum hecatombæ vel publica vota soluebantur, populi luctus & mæror desineret. ^o Namque in luctu vouere, est mali auspicii & detestabilis. ^p Est quoque memoriæ proditum, non diis tantum, sed & ventis velut sancto numini vota persoluta: quippe Augustus Circio, ne Galliam rapidè infestaret, votum exoluit, & sacrum fecit: cuius tanta plerunque vis erat, vt tecta auferret. Calabri Iapygi, Apuli vento Atabulo, Athenæ Scironi, Pamphylij Gagneo, ne incolas tabe afficerent, nève arua depopularentur. Præcipue ^q Thurij magno affecti beneficio, Boreæ vti deo vota persoluerunt, quod Dionysij classem, quam ad eorum excidium paraue- rat, vehementior coortus, funditus euertisset: sicut ^r Xerxe in Græciam innumerabiles copias ducen- te, Delphicum respondisse Græcis oraculum ferunt, vt ventos precarentur sibi auxilio adesse: qui ara

Vota ex au-
thoritate col-
legij pontifi-
cum.

Verna.
Metaponti-
ni.

Hecatombas
vouere, &
quando &
quod genus
sacrificij.

Vento vota
persoluta.

Atabulo.
Thurij.

Ara vêtis
extructa.

ANNOTATIONES.

^e Quod si ver sacrum.] Et hæc quoque vsque ad clausulam, In hoc enim sunt ipsius Liuij 3. Decad. lib. 2. & vide eundem 4. Decad. lib. 3. & Nonium Marcellum de doctorum indagine, & Fest. Pompeium lib. 19.

^f In hoc enim voto.] Et id quoque eiusdem Liuij dict. Decad. libro 2. & præterea 4. Decad. libro 4. vbi ita scribit, Ver sacrum videri pecus, quod natum esset inter Calend. Martias, & pridie Calend. Maias. Vide Strab. lib. 5. ante si. Hic autem memoriæ reuocatur quod tradit Plutarch. in vita Fabij Maximi, ipsum Fabium Dictatorem vouisse diis omnem eius anni caprarum, suum, ouium atque bouum, sceturam, quam Italiæ montes, planitiesque, ac flumina & præta ea in regione educaret, se mactaturum, & trecenta triginta tria fester- tia, totidemque denarios, adiecta insuper tertia parte pro- musicis spectabilis faciendis in ipsa impensa se collaturum. Eiusque numeri ternarij rationem reddit.

^g Pueros quoque.] Festus Pompeius lib. 19. vbi de vere sacro.

^h Qui vernæ dicti sunt.] De verna Plautus in Amphitryone, Cum cruciatu tuo istac verna verba funditis.

Et Nonius Marcellus in verbo, Vernaliter, & in verbo, Verna. Nostri autem seruos vernas vocant, qui nec empti, nec aliter quæsi, quàm quod domi nati sunt ex nostris ancillis, vt apertè declarat §. hinc proxima est. Inst. de lega. Et de hu- iusmodi seruis vernis fit mentio in l. seruis vrbis. §. si alij. ff. de leg. 3. & in l. cum super vernis. C. de rei ven. Vide Ro- bertum, & Nebrissen. in diction. & Alciat. & alios.

ⁱ Cuius instar Metapontinos.] Strabo lib. 6.

^k Fuit animaduersum, ver sacrum.] Liuius 3. Decad. lib. 2. & 4. lib. item 4.

^l Præter quæ Hecatombas.] Paulus Æmylius sacrum centum bouum vouit apud Plutarch. in vita illius. Atque etiam Ma- ximus solèmnia Hecatombes sacrificia vouit apud eundem etiam in vita illius. Et longo antè tempore Minerua monet Pandarum, vt Apollini voueat Hecatomben agnorum pri- mogeniorum apud Homerum lib. 4. Iliad.

ἄνθρωποι ἅπασαν ἀνθρώπων καὶ ζώων καὶ πτερυγίων

ἀνθρώπων καὶ ζώων καὶ πτερυγίων ὅλην καὶ πόλιν καὶ ἄγρον.

Idque sæpe videre est apud eundem, vt Odyssæ lib. 23. & sæpe aliàs. & apud alios quoque, vt Strabonè li. 8. & Iulium Capitolinum vbi statim citabimus. Idque apud Lusitanos fieri solitum testis est ipse Strabo lib. 3.

^m Cuius voti obseruatio.] Hæc vsque ad clausulam, Fuitque constitutum. sunt Iul. Capitolini in Maximino & Bal- bino.

ⁿ Fuitque constitutum.] Vnde cum ob Cannensem cladè Ro- ma ita esset consternata, vt sacra Cereris intermitterentur, ultra triginta dies luctus est vetitus, & sic minutus, secun- dum Liuium 3. Decad. lib. 2.

^o Namque in luctu vouere.] Plutarchus in Fabio Max. scri- bit deos fortunatorum honoribus lætari. Vide Liuium vbi supra proximè.

^p Est quoque memoriæ proditum.] Maior pars horum vsque ad clausulam, Præcipue Thurij, sunt Senecæ lib. 4. Natura- lium quæst. Sed & quantum ad ventum Atabulum vide Plin. lib. 17. cap. 29. Et quantum ad Scironem vide eundem Plin. lib. 2. ca. 47. Sed quod hic dicit de Gagneo, Seneca vbi supra non Gagneum vocat, sed Chageum, nisi ibi aut hic mendum sit.

^q Præcipue Thurij.] Ælianus de varia historia libro 12. vbi idem dicit de Megalopoli.

^r Sicut Xerxe.] Herodo. lib. 7. loquens de huiusmodi Xerxis expeditione. Delphi, inquit, Deum consulere de seipsis pa- riter & de Græcia solliciti. His responsum est, vt vêtos pre- carentur. illos enim maximos fore Græciæ auxiliatores. Del- phi quod accepere oraculum, cum iis primùm Græcis com- municauere, quibus libertas cordi erat, & paucis interie- ctis: Deinde statuta ventis ara in Thyia, vbi fanum Thyiæ, Cephisi filia, à qua & locus hic nomen habet, hostias illi immolauere: propter quod oraculum etiam nunc Delphi ventos propiciant. Sed & non longè pòst scribit Athenien- ses Boream inuocasse, illiq; sacrificasse, & delubrum extru- xisse ad amnem Ilissum.

Regū Ponti
& Persarū
voti modus.

Gracorum
voti modus.
Athenien-
sium vota.
Sacrā ex
quibus in
votis concipi-
endis.
Parthorum
reges &
Magi.
Ægyptij.
Myfi.
Solenia vo-
ta.

Hermūdu-
ri.
Artaxer-
xes.
Berenice.

ventis extructa. illos propitios habuerunt, tota ferè hostium classe demersa. ^s In agro quoque Sicyonio ventis extructam aram legimus: cui quotannis noctem vnam vota effundunt, vt lenita vis venti desineret, cum turbine ventorum, villæ, arbuta, fruges passim deuastarentur. Et apud Methonem ^t Palladi Anemotidi templum dicatum est, ne violentiores perflantes loca deuastarent. ^u Ponti vero & Persarum regum vouendi modus erat, vt in excelsis iugis & summo vertice montium pyram construunt, alteramque desuper breuiorem: ipsæque ad pyram ligna rex inferat primus, Ioui que militari lac & mel inspergat: & postquam vinum, mel & odores infuderit, velut propitiato deo, vota enunciet: pulmentoque præparato, quod astantibus datur, pyræ ignem inferat, quo incendio æstuante aere, vix illuc accedere permittitur. ^x Græcis vero frequens vsus erat, vt statuas longo æuo duraturas diis vouerent: quippe ^y Nicanore ægrotante Aristoteles vota fecit pro incolumitate, statuas se, Ioui Seruatori vnam, alteram Iunoni Sospitæ dicaturum: qui ^z loti, & pura veste amicti, in superiore domus thalamo plerunque vota effundunt, & diis supplicant. Athenienses vero, cum in aureis & argenteis vasis diis propinassent, & pæana cecinissent, tunc demum sanctissimis cæremoniis cælum suspicientes, vota nuncupabant. ^a Ea autem ex primigeniis agnis, nonnunquam ^b ex bobus qui iugum non subiissent, frequentia fuere. In quo fuit seruatum, vt ramus ex sacra olea alba lana coronatus, in emissionem votorum adhiberetur: sicut ^c Parthorum reges & Magi, qui nyctegretum quæ nyctilopa dicitur, herbam coloris hysginei vt spinæ folia, adhibebant, magnis sæpe laudibus celebratam: qua non adhibita nullum votum ritè concipi arbitrati sunt: qui cum deos euocabant, ^d marmaritimam herbam, quæ in desertis petris & saxis præruptissimis nascitur, admiscebant. ^e Apud Ægyptios vero, pro pueris morbo affectis vota concipiebant, vt si deus voto adesset, defectum capillum diis dedicarent. ^f Mysis nisi immolato prius equo & litato, extisque depastis, vota concipere non licuit. ^g Inter solemnia autem vota fuisse traditur, quoties exercitus duces de spoliis hostium Vulcano votum fecissent (id enim soluebatur) vt fufis fugatisque hostibus, scuta, gladios & arma, spoliaque, nonnunquam bellorum machinas, currusque & inutiles naues, vno in loco aggerant, pyræque extructa, circumstante populo & frequentissimo exercitu, velut disposita acie, Dux more patrio discinctus, Vulcano, Marti & Palladi incendat: ipseque Dux indutus purpuram, primus ardentem facem sumere, ambasque manus in cælum tendere, deinde in pyram summittere debeat, toto circum exercitu exultante, & percussis armis plaudente: pyræque & armis exustis, sacra & rem diuinam faciant: ^h tametsi arma militaria non exuri, sed belli more cremari solita legamus. ⁱ Apud Hermunduros, inter solemnia vota, belli Duces sacrare diuersam aciem, illamque Marti & Mercurio deuouere consueuerunt: quo voto, equi, viri, spolia & machinæ, & cuncta bello quæsitæ, occisioni dantur. ^k Artaxerxes pro vxoris salute, Terræ votum faciens, se illam attacta humo solemni prece adoraturum promisit: & ^l Berenice, vt Deo vota solueret, ^m nudo pede,

ANNOTATIONES.

^s In agro quoque Sicyonio.] Pausanias in Corinthiac. Et his adde quod Persæ quoque ventis sacrificant, authore Herodoto lib. 1. & Strab. lib. 1. de quo & infra lib. 6. Et quod Scythæ ventum, vt vitæ causam reuerentur, vt prodit Lucianus in Toxari. & quod Antæus sacrificauit Zephyro apud Valer. Flaccum lib. 1.

Vt Zephyris Glaucoq, bouem Thetidiq, iuuentum
Deicit Antæus.

Et apud Virg. lib. 3.

Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Sed & idem lib. 2.

Sanguine placastis ventos & virgine cæsa.

^t Palladi Anemotidi.] Pausanias lib. 4. qui de Messeniis est, non aded longè à fi.

^u Ponti vero & Persarum Regum.] Vide Appianum in Mithrid. & Strabonem libro 14. & vide vbi de Ioue Militari.

^x Græcis vero.] Quod probat exemplo seq.

^y Nicanore ægrotante Aristoteles.] Laërtius in vita ipsius Aristotelis, vbi non Iunoni, sed Minervæ Sospitæ legitur.

^z Qui loti & pura veste.] Apuleius in 1. Apolog. Quem quis, inquit, sacrificio adhibet, cuius caput contingat, quem puro pallio amiciat.

^a Ea autem ex primigeniis agnis.] Quod probat locus ille Homæcius suprâ citatus, vbi de Hecatombe locuti sumus. Et vide omnino nostros Commentarios primigeniorum in præfat. num. 64.

^b Ex bobus.] De hoc latè diximus suprâ eodem lib. c. 12. vbi omnino vide nostras Annotationes.

^c Parthorum Reges & Magi.] Plin. lib. 21. c. 11.

^d Marmaritimam herbam.] Plinius lib. 24. c. 17. Vide Dioσκο-

ridem & Hermolaum Barbarum in Corolario.

^e Apud Ægyptios.] Diodorus Siculus libro 2. cap. 4. post princip.

^f Mysis.] L. Florus lib. 4. Epitomatôn c. ult.

^g Inter solemnia.] Liuius 1. Decad. lib. 1. in regno Tarquinij Prisci. & iterum lib. 10. vbi de voto Q. Fabij aduersus Samnites & Gallos, qui ea spolia Ioui Victori vouit. & 3. Decad. libro 3. vbi Marcellus hostium Vulcano votum cremauit.

^h Tametsi arma militaria.] Vide Liuium lib. 3. Decad. 3. vbi proximè suprâ diximus. Et eundem eiusdem Decad. libr. 10. vbi sic ait: Magnaque vis armorum capta. Ea omnia Imperator Vulcano sacrata incendit.

ⁱ Apud Hermunduros.] Apud Ro. P. Decius sic ait, Legiones auxiliæque hostium mecum diis Manibus Tellurique deuoueo.

^k Artaxerxes.] Plutarchus in eius vita.

^l Et Berenice.] Iosephus lib. belli Iudaici, 10. aliàs 2. & Ægesippus libr. 2. Callimachus in elegia quam edidit de crinibus Berenice. & Catullus illum imitatus in elegia eiusdem argumeti. Theon & Achilles Arati interpretes è quibus ipse Theon transcripsit initium elegiæ, quæ alioqui periit: Id autem est,

ἢ με κόπον ἐσλεψάν ἐν αἰεὶ + Βερενίκης
βόσπορον, ἢ καί γη πάσῃ ἐδῆκε δροῖς

Id est, ad verbum,

Vel neo Conon vidit aere Berenices

Grinem, vel illa omnibus posuit Deis.

Et vide Hyginum, & Gyraldum dialogismo 10.

^m Nudo pede.] Hic vide Iustinum apologia 2. pag. 4. & quæ sequuntur. & hæc eadem penè quæ hîc videbis.

& abraſo capillo Hieroſolymis ante tribunal ſupplicauit. ⁿ Nonnunquam frequens apud veteres votum fuit, vt decima prædæ & ſpoliorum, quicquid ex hoſtibus captum fuiſſet, Ioui & diis deuouerent: quare Iupiter prædator nuncupatus: ^o ſicut Camillus captis Veiiſ votum vouiſſe dicitur. Id enim ſoluebatur, vt prædæ parte diuendita, donum diis & numinibus dicarent. Qui ^p mos Gallorum fuit, vt belli iure quaſita, plerunque verò partem Marti deuouerent: ^q in quo id erat conſtitutum, vt diuina ope implorata, is plus ſpei ferret, & propitios facilius haberet deos, qui maiorem prædæ partem diis deuouiſſet. Qua tempeſtate ^r Crotoniatæ aduerſus Locrenſes, graues, teſtatasque inimicitias habebant, bello dimicaturi, cum decimam prædæ Apollini vouiſſent, Locrenſes vt voto vincerent, nonam deuouere: ^s & cum Galli Ariſtonico Duce contra Romanos militarent, deq; hoſtium præda aureum torquem Marti promiſiſſent: Flaminius, vt voto vinceret, de torquibus Gallorum Marti trophæum poſuit. ^t Aratus vero Syconius cum CCCCC. hominum capita, ne ab aduerſariis voto vinceretur, ſe Deo immolaturum vouiſſet, voti compos, exoluere votum Theſſalico dolo reſuſcitauit. ^u Fuitque vouentium mos, vt qui compotes voti fuiſſent, quo potiora ſumerent, veteribus perſolutis, nouis ſe obligarent votis: ^x vtque pater qui ſolus authorandi poteſtatem habet, votum filij nomine concipere, ipſumque numinibus obligare poſſit. ^y Decimam quoque fructuum Herculi paſſim voueri, votumque effundi ſoluere Romæ, in uſu comperimus, quod auſpicatiſſimum duxerunt & fortunatiſſimum. ^z Qua de cauſa Lucillum peritum Romani moris & iuris, quod decimam Herculi vouiſſet, votumque perſoluiſſet, maximis auctum opibus fortunisque æſtimarunt. ^a Illud utique verum eſt, conſules designatos ipſo die initi magiſtratus in bellum profecturos, concionem ad populum habere, Capitolium adire, ibique ſacrificio perfecto vota effundere ſolere: tunc ſuſcepto emiſſoque voto, cum ſe numinibus obligarent, rei ^b voti appellati: cum autem voti compotes, promiſſa exoluiſſent, ^c damnati voti dicti ſunt. ^d Quoties graua & acerbæ ac miſeræ & intolerandæ quiſpiam pateretur indigne, voti & imprecationis genus maximum erat, vt poſitis humi genibus, ambas palmas crebris ictibus ſolo incuteret, aut torrem ignitum ianuæ apponeret, illique obuianti delibatis ſacris, madente lachrymis ſinu, Deos ſuperos atque inferos, cælum noctemque conteſtans, necem, exilium, dirasque calamitates, furiali carmine imprecetur: & ſæua quædam numina aduocans, illum cum omni ſtirpe & gente, caput, domum, fortunas deuouere, & prætereuntem execrari debeat: quæ imprecatio dici non poteſt. Quam miri & efficaciſ ſtudiij ſit ad vim diuinitatis commouendam. ^e Quibus diris Arceus tribunus

Decimam prædæ partem diis deuuebant. Iupiter prædator. Galli.

Decima fructuum Herculi. Conſul poſt initum magiſtratus vota in Capitolio. Rei voti & damnati. Calamitoſorum & iniuria affectorum vota & imprecationes.

ANNOTATIONES.

ⁿ Nonnunquam &c.] Virg. lib. 3. Æneid.

Irruimus ferro, & Diuos, ipſumq; vocamus

In prædæ partemq; Iouem.

Quo in loco Seruius, Romani, inquit, bella geſturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicebantur, vnde Romæ templum fuit Iouis Prædatoris, non quod præſit prædæ, ſed quia ex prædæ aliquid ei debetur.

^o Sicut Camillus.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Plutar. in vita ipſius Camilli. Valer. Maxim. libr. 5. c. 6. dicit decimas ab ipſo Camillo Apollini Delphico votas.

^p Qui mos Gallorum fuit.] Cæſar Commen. de bello Gallico, lib. 6.

^q In quo, &c.] Quod patet exemplis ſeq.

^r Crotoniatæ.] Iuſtinus lib. 20.

^s Et cum Galli Ariſtonico Duce.] Vide Plut. in vita Flamini.

^t Aratus vero Syconius.] Hic non Aratus Sicyonius fuit, cuius vitam deſcribit Plutarch. ſed alius Theſſalus, cui cum reſponſum oraculo fuiſſet, cauere ne clanculum vinceretur ab iis, qui maiore ſplendidiorēque voto oraculum aduerſus ipſum ambirent, conſeſtim votum nuncupauit, ſe centum hominum capita Deo ſacrificaturum. Cumque obtinuiſſet id, cuius rei gratia votum id emiſiſſet, votum ac ſacrum perſoluere ſine fine cunctabatur, tanquam neque prius ſatis, neque dignum Apolline. Vnde natum adagium Θεωπλήτων ὀφεισµα. id eſt, Theſſalorum commentum apud Suidam, & eum, qui fragmenta Athenæi collegit. De quo Eraſm. Chiliad. 1. cent. 3. c. 10.

^u Fuitq; vouentium mos.] Liuius 3. Decad. lib. 7. vbi de Ludis Apollinaribus. Idem eod. lib. de ludis magnis. Tum dictator & ludos fecit, & in ſequens luſtrum vouit.

^x Utq; pater.] Vlpian. in l. 2. §. 1. ff. de pollicit. Filius, inquit, familias vel ſeruus ſine patris dominiq; authoritate voto non obligantur.

^y Decimam.] Plutarchus proble. c. 17. vbi alias rationes reddit, & in vita Craſſi, Scyllæ. Diodorus Siculus lib. 5. c. 2. Beſſoaldus item in Suetonium fol. 356. pag. 1. ante ſi. & Gyr.

de Diis Gentium. pag. 454. vbi de victore Hercule.

^z Qua de cauſa, &c.] Diodorus vbi modo citatus. Plutarchus in vita ipſius Luculli, & in Craſſi vita, vbi idem de Craſſo dicit.

^a Illud utique verum eſt.] Liuius Decad. 5. lib. 2. Per hos fortè dies P. Licinius Coſſ. votis in Capitolio nuncupatus, paludatus ab vrbe profectus eſt.

^b Rei voti appellati.] Virgilius lib. 5. Æneid.

Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum

Conſtituam ante aras voti reus.

Vbi Seruius interpretatur, voti reus, id eſt debitor, vnde, inquit, & vota ſoluentes abſolutos dicimus. Sed & eum locū Virgilij declarans Macrobius lib. 3. c. 2. Satur. Hæc vox, ait, propria ſacrorum eſt, vt reus vocetur, qui ſuſcepto voto ſe numinibus obligat. Damnatus autem, qui promiſſa vota non ſoluit. Vide in ſeq.

^c Damnati, &c.] Liuius 1. Dec. lib. 5. vbi ita ſcribitur: Haud mirum id quidem eſſe, furere ciuitatem, quæ damnata voti omnium rerum potiorē curam, quàm religione ſe eximendi habeat. Et iterum lib. 7. & 10. item 3. Decad. lib. 7. & 4. Decad. lib. 9. vbi ſcribit ſe pro ægroto vouiſſe vbi primū conualuiſſet, Bacchis eum ſe initiaturum, damnatam voti Deū benignitate exoluere id velle. Ex quibus verbis intelligis, damnatum voti non id ſignificare, quod Macrobius in præcedenti & Alexander hic dicunt: ſed tunc, cum res pro qua votum emiſſum eſt, completa eſt, ideoque votum exolui debere. Nec tamen omiſerim illud Virgilij ecloga 5.

—Tibi ſic vota quotannis.

Agricolæ facient, damnabis tu quoque votis.

Vbi Seruius, Cum præſtiteris, inquit, quæ homines te orauerint, reddes illos obnoxios ad vota ſoluenda. Nam ſumus damnati & obnoxij antequam reddamus.

^d Quoties graua.] Hæc probantur ex locis, quæ in ſeq. citantur, præterea vide vbi de excommunicatione loquimur.

^e Quibus diris Arceus.] Plutarch. qui hunc Arceum vocat

Cretenſium
imprecatio-
nes.
Spartanorū.
iωποβοφν.
Opi voti cō-
cipiendi ra-
tio.
Agricola.
Equites.
Nauta.
Qui labori-
bus angun-
tur.
Fures.
Iuuenes.
Pastores.
Viatores.
Pastores A-
phrorum.
Dijs mani-
bus & Diti.
Ceremoniā
in votis con-
cipiendis.
Deuoti à
Duce exer-
citus.
Hominem
deuotum oc-
cidere im-
pune licebat.

plebis execratus M. Crassum ad bellum Parthicum prodeuntem, magno post exitio consequuto.
f Cretenſibus vero acerbissima censetur imprecatio, omnibus votis expetere, vt hi quos deuouemus, mala consuetudine delectentur: qua imprecatione nulla est efficacior ad excidium properandum: tan- quam qui in abusum semel lapsus fuisset, amplius emendare facinus, & ad frugales mores reuerti ne- quiret. g Ideo Charondas graues pœnas sanxisse fertur, ac omni supplicio dignos putasse illos, qui cum malis assuescerent. h Apud Spartanos inter ſauissimas execrationes fuit iωποβοφν, quam caballa- tionem recentiores vocant, id est, equorum enutritio, eò quod magno staret impendio, & homines suaui captu ad perniciem duceret. Nam modus alendi equos, non pauperes, vt aiunt, sed arua frumen- tifera sectatur. k Extatque in veteribus monumentis, quòd qui Opi Deæ, quæ terra l dicta est, votum concipiunt, sedentes votum effundere, inque concipiendo terram tangere debeant. m Vtq; pro bouum incolumitate agricolæ Syluano vota persoluant, farris, adorei, lardi, ac pulpæ & vini: n pro equis Hip- ponæ, o Castori & Polluci nautæ, & qui naufragium timent. Qui vero laboribus anguntur, p Tuta- no: fures q Lauernæ r iuuenes Horæ: sicut s pastores Pani deo pro pecoribus: & qui viam profecturi sunt, t Herculi supplicant. u Syluano quoque in singula bouum capita, adoreo, lardo, & vini sextario, subtaxata mensura, votum fit. x Ferunt pastoritios Aphros inter vota, & primitiarum loco, aurem pe- cudis præcidere, illamque ceruice aduersa supra domum abiicere: pro noctibus vero ſerta, vnguenta & coronas Veneri aut Cupidini dona ferre. y Cùmque diis manibus & Diti concipitur votum, quæ deuotio potius dicta est, ouibus tribus attris Telluri Ioui quæ sacrum fit: z in quorum precatatione qui rem diuinam facit, cum Tellurem inuocat, manibus terram tangit: cùm vero Iouem sublati in cœlum manibus precatationem peragit. a Cum autem votum effunditur, manus pectori admouere præcipitur: aliter votum non ritè concipi, sed pollui sacra in expiabili religione putarunt. b Animaduersum tamen est, pontificum decreto cauere, vt si ab exercitus duce, diis manibus quispiam deuotus & consecratus foret, neque is in acie cecidisset, vt Diti satisfiat, signum septem pedes altum in terram defodi oportere: vbique signum effossum fuisset, illic hostias immolari non licere. c Et tametsi res deo deuotas nemo

A N N O T A T I O N E S.

in vita ipsius Crassi, & Cicero qui Ætheum appellat libr. 1.
de Diuinatione. è Poëtis Lucanus lib. 3.

—Crassumq; in bella secuti

Sana Tribunitie vouerunt prelia diræ.

f [Cretenſibus.] Valerius Maximus lib. 7. c. 2. ad finem.

g Ideo Charondas.] Diodorus Siculus lib. 12.

h Apud Spartanos.] Pausanias autem li. 6. scribit ipsos Lace- dæmonios post irruptionem Persarum in Græciam Græcis omnibus equos alendi studio præstitisse.

i iωποβοφν.] Nam iωποβοφν alere equos dicitur. Dioscori- des lib. 4. c. ποαν χλωρον iωποβοφνσι. id est, verba virenti equos faginant. Et apud Strabonem lib. 16. Hippotrophium locus est equis alendis accommodus, cuiusmodi ad Syriæ Apa- miam erat.

k Extatq; in veteribus.] Vide Gyraldum de Diis Gentium.

l Quæ terra dicta est.] Varroni lib. 4. de ling. Lat. & Macro- bio lib. 1. Saturn. cap. 10. Seruio in Virgilium lib. 11. in eum locum,

Velocem interea. —

m Vtq; pro bouum incolumitate.] Cato de re rustica, c. 89.

n Pro equis Hipponæ.] Tertullianus in Apologetico, cap. 16. Vos tamen, inquit, non negabitis & iumenta omnia, & equos canterios cùm sua Hippona coli à vobis. Et de hac quoque Apuleius lib. 3. Metam. vbi in ipso meditullio Hip- ponæ Deæ simulacrum residens ædiculæ est &c. Vide ibi Beroaldum. Hæc autem & Hipponæ dicta est Iuuenali sa- tyra 8.

More Numæ cedit Iouis ad altaria, iurat

Hippo. —

Vide interpretes.

o Castori & Polluci nautæ.] Plinius lib. 2. c. 37. Hincque illud Senecæ lib. naturalium quæstionum 1. In magna tempesta- te apparent quasi stellæ velo insidentes: adiuuari se tunc pe- riclitantes existimant Pollucis & Castoris numine. & illud Catulli epig. 63. ad Mallium,

Ac velut in nigro iactatis turbine nautis,

Lenius aspirans aura secunda venit.

Iam prece Pollucis, iam Castoris implorata,

Tale fuit nobis Mallius auxilium.

De aliis autem votis nautarum, Horatius li. 1. Carm. Ode 5.

—Me tabula sacer

Votina paries indicat vuida,

Suspendisse potenti

Vestimenta maris Deo.

Vbi vide interpretes eius loci. Virgilius lib. item 12. Æneid.

Fortè sacer Fauno folijs oleaster amaris,

Hic steterat nautis quondam venerabile lignum,

Votina ex undis vbi figere dona solebant

Laurenti Diuo, & vota suspendere vestes.

Et Iuuenalis satyra 14.

Et picta se tempestate tuerur.

Alicubi autem reperies nautas Samothracibus vouere soli- tos, quo nomine vocabatur Castor & Pollux, vbi dicit Var- ro lib. 4. de ling. Lat.

p Tutano.] Varro in Hercule apud Nonium Marcellum lib. de proprietate ferm.

q Fures Lauernæ.] Acron & Porphyrio in Horatium lib. epist. 1. epist. 17. & Nonius Marcellus in verbo, Lauerna. & Festus Pompeius lib. 10. vbi de Lauernionibus.

r Iuuenes Horæ.] Ea enim Dea est Iuuentutis, vt tradit No- nius Marcellus autoritate Ennij.

s Sicut pastores pani.] Pan enim ouium custos vel teste Vir- gilio lib. 1. Georg. dicitur, & Deus pecoris Ouidio teste lib. 2. Fast. vbi sic scribit,

Pana Deum pecoris veteres coluisse feruntur &c.

t Herculi supplicant.] Festus Pompeius lib. 14. in verbo, Pro- pter viam. vbi tamen hos dicit sacrificare Herculi aut San- co, qui idem Deus est. Alios autem profecturos viam Her- culi aut Iano sacrificare.

u Syluano quoque.] Cato de re rustica, c. 83.

x Ferunt pastoritios Aphros &c.] Herodotus lib. 4.

y Cùmq; Dijs.] Macrobius ex Sammonico Sereno lib. 5. re- rum reconditarum. lib. 3. Satur. c. 9.

z In quorum precatatione.] Macrobius eo loco.

a Cum autem &c.] Macrobius ibidem, sed paulò aliter.

b Animaduersum tamen est.] Hæc vsque ad clausulam, Et tametsi, sunt Liuij 1. Decad. lib. 8. paulo tamen aliter de hoc agit.

c Et tametsi res Deo.] Macrobius libr. 3. Satur. c. 7. Cum, in- quit, cetera sacra violari nefas sit, hominem sacrum ius fue- rit occidi. Cuius rei rationem continuo subdit ex Trebatio lib. 9. Religionum.

d Illud

sibi asciscere queat, hominem tamen deo deuotum, aut diis consecratum, occidere permitti impune, eamque eadem capitali noxæ non haberi, tanquam illius anima non ad nos, sed ad deos pertineat. ^d Illud quoque inter authores conuenit, fuisse apud ^e Gallos inter conceleratas preces & nefaria vota, quæ nec more nec iure concipiuntur, frequenti in usu, ut in magnis discriminibus & extremis casibus homines se diis immolatu-^fros, Romanis ferro se digladiatu-^gros, aut pro alterius salute se & caput suum deuoturos, nonnunquam in scenam se prodituros, & histrionicam saltatu-^hros: apud Græcos ⁱ decimum quemque Apollini Delphico daturos: Locrensibus, virgines se prostitutu-^jros: apud alios, defectum crinem diis oblaturus: & apud Persas, viuos homines defossuros vouerent. ^k Quare Ametrís Xerxis vxor, ut gratiam diis referret, quod in vita diu processerat, quatuordecim illustrium Persarum liberos sub terram viuos defodisse, & votum persoluisse dicitur, tanquam his votis & diris impreca-^ltionibus dii immortales & cælestia numina placentur. Ipsi enim defodere viuentes, vulgato in usu fuit. ^m Idomeneus vero Cretensium rex, cum naufragus ex voto cōcelerato filium sibi obuiam factum immolare diis vellet, illumque perditum iret, à Cretensibus pulsus, & patria eiectus fuit. ⁿ Pausanias autem Lacedæmoniorum dux, ad Plataeas victor contra Mardonium, cum de manubiis tripodem aureum Delphis votum soluisset, suumque nomen inscriberet, Lacedæmonij pertæsi insolentiam, epigramma induxerunt, & ciuitatum nomina inscripserunt. Neque præterierim responsum Hammonis Atheniensibus datum, Ioui magis cordi esse vota Lacedæmoniorum tenuia, & modicas oblationes pias & castas, quàm immodica & opulenta Atheniensium: atque opimis hostiis & victimis illorum fœdari aras. ^o Id quod Pythagoras censuit, thure & libis magis gaudere & placatiores esse deos quàm hecatombis & multo sanguine assidue aras cumulari.

Galli.

Græci.

Locrenses.

Ametridis votum.

Idomeneus.

Hammonis responsum de Lacedæmoniorum frugalibus sacrificiis.

ANNOTATIONES.

^d Illud quoque inter authores.] Hoc probatur ex iis quæ sequuntur.

^e Apud Gallos.] Cæsar Comment. belli Gallici lib. 6.

^f Romanis ferro se digladiatu-^gros.] Sueton. in Caligula, cap. 14. Non defuerunt qui depugnatu-^hros se armis pro salute ægri, quique capita sua titulo proposito vouerent.

^g Et histrionicam saltatu-^hros.] Sueton. in Nerone, cap. 54. Vourrat, si sibi incolumis status permanisset, proditum se parta victoria ludis, etiam hydraulam, & choraulam, & vtricularium, ac nouissimo die histrionem saltaturum Virgilij Turnum.

ⁱ Apud Græcos.] Herodotus lib. 7. Quicumque Græci sese dedidissent Persæ, non adacti necessitate, eorum decimum quemque, rebus bene constitutis, se Deo qui Delphis est, deuoturos. Ita apud Græcos iusiurandum habebat.

^j Apud alios, defectum crinem.] Vide Diodorum Siculum in Ægyptiacis. Martialem lib. 1. epigr. 88.

Hos tibi, Phæbe, vouet totos à vertice crines Encolpius.

^k Quare Ametrís Xerxis vxor.] Ametrís legendum est ex Herod. lib. 7. vbi sic legitur: Nam & Amestrim Xerxis vxorem, iam prouectæ ætatis, audio bis septem illustrium Persarum liberos defodisse, ad referendam pro se gratiam Deo, qui sub terra esse fertur.

^l Idomeneus vero.] Seruius enarrans eum locum Virgilij

libr. 3. Æneid.

Fama volat pulsum regnis cessisse paternis

Idomeneæ ducem: desertæque littora Creta.

Et iterum in eum locum lib. 11.

— Versosque penates

Idomenei.

^m Pausanias autem.] Probus Æmylius in vita illius.

ⁿ Id quod Pythagoras censuit.] Laërtius in vita illius. Adde autem ad superiora Cypsellum Corinthium Ioui vouisse, si dominus ciuitatis fieret, quæ Corinthiorum essent, omnia se oblaturum ut scribit Aristoteles in Oeconomicis. Et Ladicem vxorem Amasis Ægyptiorum Regis, cum maritus cum ea concumbere non posset, licet tamen aliis vteretur, vouisse se Veneri, si ea nocte secum coiret Amasis, se statuam illi Cirenas missuram, conceptoque statim voto cum ea coiret Amasis, testis Herodotus lib. 2. ad fin. Et Anacharsim Scytham vouisse Matri Deum si saluus sospesque domum ex Cyzico reuerteretur, sacrificaturum se eodem ritu quo Cyzicenos sacrificantes vidisset, & pernoctium noctis instituturum, apud eundem Herodotum lib. 4. Et votum Neronis apud Suetonium in vita illius, cap. 54. quo scilicet vouit, si sibi incolumis status permaneret, proditum se parta victoria ludis, etiam hydraulam, & choraulam, & vtricularium, ac nouissimo die histrionem saltaturum Virgilij Turnum.

Consueuisse Romanos illorum bona quos maximis criminibus damnavant, publicare: & quæ porticus Romæ insignes fuerint.

CAPUT XXIII.

DVERTI sæpe animum, consueuisse Romanos, quos pro criminibus oppido grauius supplicio affecerant, illorum bona propter criminis detestandum facinus publicare, illaque destinare publicis vsibus, ita ut domini supplicium bonorum publicatio sequeretur. ^a Sic Tarquinio Rege eiecto, ager qui Tarquiniorum quondam fuerat, Marti dicatus, campus Martius dictus est: ^b sic Caij Cassij domus, cui ob affectati regni crimine dies perduellionis dicta fuit, euerfa & demolita, area ante Telluris ædæ facta est. Domus præterea ^c Marci Manlij Capitolini, quæ quodam in arce fuerat, qui suspitione regni pœnas dedit, de saxo deiectus, ædes atque officina monetæ fuit: ^d in qua

Bona supplicio affectorum publicata.

Tarquinii, C. Cassius.

M. Manlius Capitolinus.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

^a Sic Tarquinio.] Liuius 1. Decad. lib. 2. non multo post princ.

^b Sic Caij Cassij.] Liuius 1. Decad. lib. 2. Valerius Max. lib. 6. cap. 3.

^c M. Manlij Capitolini.] Liuius 1. Decad. lib. 6. & iterum 7. vbi de æde Iunonis Menetæ loquitur, & Valerius Max. vbi supra.

^d In qua æde linteæ libri.] Gyrardus de Diis Gentium syntag.

Macellus.
Macellum
nouum.
Macellum
antiquum.
Sp. Melius.
Æquime-
lium.
Vitruuius
Vaccus.
Vacci pra-
ta.
M. Flaccus.
Porticus
Catuli.
Lex de bo-
nis prosci-
ptorum pu-
blicandis.
Porticus cō-
plures
Romæ
Pompeij.
Octauia.
Philippi
Porticus
duplex ad
circum
Flami.
Cn. Octauij.
Metelli.
Quirini.
Lucij.
Linia.
Octauia.
Claudia.
Augusti.

æde linteï libri, in quibus erant fara Romanorum, seruabantur. ^e nam Sibyllinos & Martianos, ^f ad quos decemuii quoties dii consulendi sunt, adire solent, in Capitolini Iouis & Apollinis templo in palatio seruari certum est. ^g Inde senatus decreto, iussuque populi, ne quis arcem incoleret, neve Manliæ gentis homo, ^h Marci prænomen ferret, cautum fuit, ut æterna memoria dedecoris, generi & nomini suo iniusta foret. ⁱ Et cum Macellus quidam nequam & criminosus, qui in ganeo & lustris vitam egerat, propter latrocinia, sordēsque vitæ, capitali supplicio pœnas dedisset, bonis publicatis, in ipsius domo ab Æmylio & Fulvio censoribus macellum, ubi obsonia venderentur, locum extructum ferunt: ^k tametsi forum olitorium Romæ antiquum macellum fuisse tradant. ^l Sp. quoque Melij domus, quod turpiter regnum appetere conatus esset, postquam capitis accersitus, pœnas dedit, patrimonio publicato, Æquimelum dicta est. ^m Meminimus quoque Vitruuij Vacci, cuius in palatio domus, ob illius facinoris pœnam publicata & euerfa, Vacci prata loco nomen dedit. ⁿ Nec minus M. Flacci turbulenti ciuis, qui cum C. Gracco seditionem molitus fuit, cuius domum Quintus Catullus de manubiis Cimbricis porticum fecit, quæ Catulli appellatur: ut tantorum criminum facinora nomen denotaret, supplicijque insignis memoria foret sempiterna. ^o Quibus exemplis Sylla dictator, & mox Caius Cæsar, de bonis proscriptorum publicandis perniciosas leges tulere, quæ Iulia & Cornelia dictæ, unde tot sectiones & omnis generis sectores emerferunt. ^p In quam porticum Ciceronis domus indigno facinore euerfa, iussu Clodij mutata fertur. Sed meminisse oportet, præter hanc Quinti Catulli, plures Romæ porticus insigni nomine fuisse: nam ^q Pompeij porticus ante ipsius curiam fuit: ^r & altera Octauia iuxta ædē Iunonis, in qua signa militaria olim à Dalmatis Domitio adempta, mox ab Augusto restituta, diu mansere: ^s & Philippi porticus, Herculis imagine, & Helena Zeuxidis manu celebrata: ^t Porticum quoque duplicem ad circum Flaminium, ab opere Corinthiam, à Cneo Octauio, qui de Perseo naualem triumphum egit, magnifice instructam legimus atque munitam: ^u & Metelli iuxta ædem Statoris Iouis, per quas matronæ vectari & spatari solebant. Fuit præterea porticus ^x Quirini, antiquo opere visenda, ^y & Lucij & Caij: atque alia Liuiæ & Octauia ab Augusto quondam, sed alienis nominibus constructæ. In qua ampla prætoria fuisse memorant: quibus ab Augusto demolitis, porticus sub nomine Liuiæ non minoris cultus maiestatisque suffecta est. ^z Et porticus Claudia, ubi ambulationes subdiales miro ingenio elaboratæ fuerunt. Celebratur quoque porticus Augusti in palatio cum bibliotheca Græca Latinæque, Numidico marmore per suam symmetriam extructa. ^a In qua Beli-

A N N O T A T I O N E S.

3. sed nullo quoque authore citato. Sed id est Liuij 1. Dec. lib. 4. non semel.

e Nam Sibyllinos & Martianos.] Hoc ex sequentibus patebit.

f Ad quos decemuiros.] Nam de Sibyllinis videri potest apud Liuium 1. Decad. lib. 7. in consulatu L. Furij Camilli, & Appij Claudij Crassi, & 3. Decad. lib. 1. non longè à fi. & iterum lib. 2. in Dictatura Q. Fabij Maximi post princ. & 4. Decad. lib. 6. Et de libris Martianis apud eundem 3. Decad. lib. 5.

g Inde senatus decreto.] Valerius ubi suprâ. & Liuius 1. Decad. lib. 6. & Plutarchus probl. c. 91. & Quintilianus lib. 3. cap. 9. cuius verba statim afferemus.

h Marci.] Cicero Philip. 1. Ut enim, inquit, propter vnus M. Manlij scelus decreto gentis Manliæ neminē patricium M. Manlium vocari licet, Liuius 1. Decad. lib. 6. Quintilianus lib. 3. c. 9. Et post mortem, ait, obiecta est contumelia, ut Melio, cuius domus solo æquata est, M. q; Manlio, cuius prænomen è familia in posterum exemplum.

i Et cum Macellus.] Varro lib. 4. de ling. Lat. Plutarchus problem. cap. 54. Festus Pompeius lib. 11. Donatus in Eunuchum Terentij, autoritate ipsius Varronis in libr. Humanarum rerum.

k Tametsi forum.] Vide suprâ lib. 2. c. 12.

l Sp. quoque Melij domus.] Cicero in Oratione pro domo sua ad Pontifices, Varro lib. 4. de ling. Lat. Liuius 1. Decad. lib. 4. Valerius Maximus lib. 6. c. 3. Quintilianus cuius verba adduximus suprâ in verbo, Marci prænomen. Plinius Secundus, aut quisquis is est, de viris illustribus, c. 17.

m Meminimus.] Liuius 1. Dec. lib. 8.

n Nec minus M. Flacci.] Cicero in Oratione ad Pontifices pro domo sua, & non nihil epistol. ad Atticum lib. 4. epist. 2. ubi vide interpretes. Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. Et de hac quoque Porticu Catulli Cicero ad Q. Fratrem epistolaram lib. 2. epist. 1.

o Quibus exemplis Sylla.] Plutarchus in vita illius, & Appia-

nus lib. 1. bell. Ciuiliū.

p In quam porticum.] Scilicet Catulli, necdum de alia porticu locutus est, Plutarchus autem in vita Ciceronis nō in eam porticum, sed in templum Libertatis domum Ciceronis mutatam fuisse scribit.

q Pompeij porticus.] De hac porticu Vitruuius lib. 5. cap. 9. post princ. Plinius lib. 35. c. 9. & c. 11. non semel.

r Altera Octauia.] Plinius dicto c. 11. lib. 35. non semel, & iterum lib. 36. cap. 5. sæpius, Festus Pompeius lib. 13. & vide infrâ in verbo, Lucij & Caij.

s Philippi porticus.] Plinius lib. 35. c. 10. & 11.

t Porticum quoque duplicem.] Plinius lib. 34. c. 3. Festus Pompeius lib. 13. ubi de Octauia porticu loquitur.

u Et Metelli.] Cicero in 6. in Verrem actione. Vitruuius lib. 3. c. 1. & Plinius lib. 34. c. 6.

x Porticus Quirini.] Martialis lib. 11. epigr. 1.

Vicini pete porticum Quirini &c.

y Lucij & Caij &c.] De his quatuor Suetonius in Augusto, cap. 29. Et præterea de Octauia porticu Dion in vita ipsius Augusti, & Plinius lib. 14. c. 1. Vide autem epistolas Plinij cum Commentariis fol. 4. pag. 1. De Liuiæ porticu Strabo lib. 5. & Ouidius lib. 6. Fast.

Disce tamen veniens atas, ubi Liuia nunc est

Porticus, immensa tecta fuisse domus.

Et Dion quoque in ipso Augusto. Et præterea in Traiano, Plinius lib. 14. cap. 1. Plinius Iunior lib. epistol. 1. epist. 5. Publius Victor in octaua regione vrbis.

z Et porticus Claudia.] De qua Suetonius in vita illius, cap. 31.

a In qua Belidum imagines.] Vnde & illud Ouidij de hac porticu loquens lib. 3. Trist. eleg. 1.

Signa peregrinis ubi sunt alterna columnis,

Belides, & stricto stat ferus ense pater.

Et alibi quoque scilicet lib. 2. Amor. eleg. 2.

Hæsterna vidi spaciante luce puellam.

Ille qua Danaï porticus agmen habet,

dum imagines quinquaginta, quæ maritos necauerunt, sitæ erant: & ^b Vipsana, & septorum ^c marmore, & imaginibus, tum lauretis & magnificis operibus excultæ. ^d Athenis vero porticus Pœcile, & ^e alteria varia, vbi Mercurius æneus erat, celebratissimæ picturæ varietate, miris laudibus feruntur, ^f vbi pugna Marathonia depicta, & ^g alia Pysianactia, ^h & Pœcile in Elide, quam echum vocabant. ⁱ ferturque de Olympiæ porticu, quam heptaphonon vocitant, diuersa structuræ facie, mirum, vt vox conclamata per septem orbes ruptis spatiis, eandem multiplicato sono referat: sicut ^k in Cyzico turres septem, acceptas voces numerofo percussu multiplicant. ^l Inter quas angiportus patricia non in postremis fuit, iuxta ædem Dianæ, ad quam ingredi viros religio non finit. ^m Extra quoque portam Trigeminam, vnā porticum & alteram ad portam Fontinalem iuxta Martis aram, ab ædilibus curulibus ex multatitia pecunia constructas, ⁿ & Seueri porticum postea additam fuisse, a multis prodita memoria est. ^o Sed quia de Pœcile porticu loquor, sciendum est, in hac Stoicis philosophari p sicut Peripateticos in Lycio. ^q Quare Zeno quod in porticu docebat, quæ Græce *στωα* dicitur, author Stoicæ sectæ perhibetur. ^r Epicurus verò scholam & conuentus in hortis habuit, vbi philosophatur.

Vipsana porticus.

Angiportus patricia.

Extra portam Trigeminam.

Ad portam Fontinalem.

Seueri porticus.

Lycium.

ANNOTATIONES.

Nam hæ Belides filia erant Danaï.

^b Et Vipsana.] Martialis epig. lib. 1. epig. 153.

At mea Vipsanas spectant cœnacula laurus.

Vbi interpretes Vipsanas laurus, quæ ad porticum Vipsanam erant intelligunt.

^c Et septorum marmore.] Plinius libr. 16. c. 40. post medium. Quæ autem septa essent & dicebantur, diximus suprâ lib. 2. cap. 18. Sed his & aliis quibusdam, quas infrâ eod. cap. memorabo adde & alias Romæ porticus, scilicet Porphireticam, cuius meminit Flavius Vopiscus in Probo, vbi vide Annotationes, & porticum Herculis memoratam Suetonio in Augusto, cap. 72. & Flaminiam Capitolino in Galieno, & Æmilij Liuius 5. Decad. libr. 1. quam & ipse Æmyliam vocat eod. libr. paulò ante fin. & templi Solis Flauio Vospico in Aureliano. & porticu Miliarensem ibid. Sed hic vide quæ diximus suprâ cap. 22. in verbo, Porticus quoque centenarias. Et porticum Neptuni Ciceroni lib. 2. de Oratore ad Q. Fratrem (sed vide an ea sit Romæ) & Fabariam P. Victori, si is est, in 13. vrbs regione. & Argonautarum eidem in 9. regione. & Cornelij Scipionis Naficæ. quam in Capitolio Censor fecit, apud Velleium Paterculum libr. 2. Et aliam quam Ædiles M. Tuccius, & P. Iunius Butus de multa damnatorum extra portam Trigeminam inter Lignarios fecerunt, apud Liuium 4. Decad. lib. 5. & porticum Minutiam, Ciceroni Philip. 2. & Traiani Plinio in Panegyrico ipsius Traiani, cum scribit, At quàm magnificus in publicum es? Hinc porticus, inde delubra, sed verèdum est ne illic mendum sit, vt pro porticus, portus sit legendum: neque enim comperies Traianum porticum quampiam, aut instaurasse, aut ædificasse, portus autem sæpe legitur, quod & interpret illic subodoratus est.

^d Athenis verò.] Probus Æmylius in Milciade. Plinius lib. 35. cap. 9. Laërtius in Xenone Gittico post princ. & Pausanias lib. 1. Apuleius item lib. 1. Metamorph. non multò post princ. Vide ibi Beroaldum pag. 11.

^e Et alteria varia.] Strabo lib. 9. Laërtius vbi suprâ. & Lucianus in vita Demonactis. Sed hæc lector, ne decipiaris, videntur esse eadē cum priore. Pœcile enim idem est quod varia siue variegata scilicet à multiplici pictura, in qua, vt hic dicit, Mercurius æneus erat, quod ex Pausania est libr. nempe 1.

^f Vbi pugna Marathonia.] Probus Æmylius & Pausanias vbi suprâ.

^g Alia Pysianactia.] De hac Plutarchus in Cimone. Sed

hæc eadem est quæ & Pœcile dicitur, de qua nuper diximus, vt videre licet ex Laërtio vbi antea citauimus.

^h Et Pœcile in Elide.] Pausanias lib. 5. vbi etiam dicit Pœcile dici à picturæ varietate, qua olim parietes exornabantur. Eademque Echum à multis nominari, quod vocis emissæ imago septies & sæpius reciprocatur. His autē Atheniensium porticibus adde & porticum Iouis Eleutherij apud Platonem in Theage. Nam & Laërtius in Diogene memorat Iouis porticum Athenarum, siue illa sit, siue alia. Adde, inquam, aliam, nempe Eumenici apud Vitruuium lib. 5. c. 9. post prin. Et eam quæ βασιλειᾶ, id est, regia dicta est apud ipsum Pausaniam eod. lib. 1. & Arpocratiōi, & Polluci lib. 8. vbi de nominibus Atheniensium magistratuum tractat.

ⁱ Ferturque de Olympiæ porticu.] Plinius lib. 36. cap. 15. Et de hac intellexisse videtur Lucretius lib. 4.

Sex etiam aut septem loca vidi reddere voces:

Vnam cum iaceres, ita colles collibus ipsi

Verba repulsantes iterabant verba referri.

Vbi vide interpretes.

^k Sicut in Cyzico.] Plinius vbi suprâ.

^l Inter quas angiportus patricia.] Plutarchus probl. cap. 3. vbi rationem reddit cur in eam ædem viris ingredi non licet.

^m Extra quoque portam Trigeminam.] De his duabus porticibus Liuius 4. Decad. lib. 5. circa princ. Ædilitas, inquit, insignis eo anno fuit M. Æmylij Lepidi, & L. Æmylij Pauli, multos pecuarios damnarunt, ex ea pecunia Clypea inaurata in fastigio Iouis ædis posuerunt, porticum vnā extra portam Trigeminam, emporio ad Tyberim adiecto, alteram à porta Fontinali ad Martis aram, qua in campum iter esset, perduxerunt. Ex quibus intelligis priorem illam non eam esse de qua loquuti sumus suprâ in verbo, Et septorum quæ etiam extra portam Trigeminam facta est à diuersis ædilibus, & hanc illa priorem, vt constat ex Liuius qui de vtraque loquitur eod. illo lib.

ⁿ Et Seueri porticum.] Spartianus tum in vita illius, tum in vita Caracallæ.

^o Sed quia de Pœcile.] Laërtius in vita Zenonis Cirtici post princ.

^p Sicut Peripateticos in Lycio.] Idem in vita Aristotelis post princ. Pausanias lib. 1.

^q Quare Zeno.] Scilicet Cirticus ex eod. Laërtio in vita illius.

^r Epicurus verò.] Idem Laërtius in vita illius.

Quam multiplex annus apud diuersas Gentes fuerit, & qui annus Romanis, quodve principium anni sit.

CAPUT XXIIII.

DE^a multiplici anno apud plerâque gentes animaduertimus dispares differentias, & multiformes species fuisse: aliosque alia obseruatione annū metiri, ita vt suo quemque ingenio, & prout

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

^a DE multiplici anno.] Has annorum diuersarum gentium differentias Alexander accepit à Xenophon-

te, si is est, in libr. de Equiuocis. Diodoro Siculo libr. 1. Plinio lib. 7. c. 48. Plutarcho in Numa Pompilio, & in Placitis Philo

Perse. cuique commodum fuit, annum dimensos inueniamus. ^b Persis non obscura nec incelebri ratione, trecentis sexagintaquinque diebus annus præfinitur. Ex Græcis plerique, ^c singulis quatuor mensibus annum statuere: ^d nonnulli ad solis cursum terminarunt, ^e quare lycabas dicebatur. ^f Quidam ex barbaris, trium mensium effecerunt. ^g Arcades interdum vno, nonnunquam tribus mensibus annum metiti sunt: ita ut quadripartitis temporibus, diuiso solis cursu, per singula tempora annum efficerent. ^h Alij æstate vnum, alterum hyeme commenti fuere: plures à tribus temporibus, æstate, hyeme & vere, quatuor mensium annum statuere. ⁱ Ægyptij non vna facie, sed multiplici sorte variarunt, ut quandoque trium, sæpius quatuor mensium annum efficerent: plerumque mensis spatium ad cursum lunæ metiebantur. Fuere qui crederent, ^k Cares & ^l Acarnanes aliquando sex mensium, frequentius menstruum annum fecisse. ^m Indos quoque diligenti dimensione plena annorum spatia seruasse, menses vero in quinosdenos dies, præter alios, definisse. Sed post omnes, variatis temporibus, ⁿ Ægyptios verum annum reperisse, atque obseruata ratione astrorum, ad solis cursum diuississe satis constat, duodecim mensibus anno assignatis, quos CCC. dierum numero singulos terminarunt: ^o quem propter motus conuercentes & vicissitudines ante inuentas literas ita effinxere, ut draco curuus in se flexus, suam caudam morderet: quæ descriptio, quod volubili orbe circumagitur, annum designauit. ^p Dixeréque annum lunarem dierum XXX. alij q CCCLIII. effecere, ^r annumque Ioui, menses verò Iunoni dicarunt. ^s Fertur Solon ita metitus fuisse annum, ut ad Lunæ cursum modo antecedentis solem, modo subsequens, dimensio anni fieret: ^t quod Indos facere inuenimus, ut ad lunæ meatus, cum se in cornua curuabat, tempora notarent. ^u Solarem vero qui ex XII. mensibus constat, CCCLX. dierum effecere. ^x Thebani vero sacerdotes ex Solis cursu annum dimetientes, duodecies tricenis diebus quinos adiecere, qui vertentem annum efficerent. Sunt qui tradant ^y Thaletem Milesium in CCCLXV. dies annum diuississe, primumque veram dimensionem commentum fuisse. ^z Omnibus autem sideribus in suum recurrentibus orbem, ita ut post omnium siderum contorsionem, ad eundem locum unde digressa fuerunt, regressio fieret: cum multa annorum intercesserint millia, magnum annum tradiderunt: ^a quem quidem post duodecim millium & nongentorum LIII. annorum spatia fieri, mathematici volunt: ^b idque Arabes in primis opinati sunt. ^c Nonnulli nisi post xv. annorum millia conuersionem maioris anni fieri iudicarent. Alij xxxvj. annorum millibus, ^d plerique ex singulis tribus

ANNOTATIONES.

Philosophorum lib. 2. Galeno in lib. eiusdem tit. Qui quidem libri sunt adeo similes, ut alter ab altero, id est Galenus à Plutarcho (fuit enim hic Galeno paulò antiquior) sumpsisse videatur: sed quod magis crediderim, Galenus non eum librum suffuratus est à Plutarcho, sed qui illum primum scripserunt, eum Galeno adscripserunt. Gellio lib. 3. c. 16. Solino cap. 3. Macrobio in Somnio Scipionis lib. 2. c. 11. & Saturn. lib. 1. c. 12. Censorino de die Natali, cap. 15. & seq. Lactantio. Seruio tum lib. 1. Æneid. in eum locum,

Triginta magnos voluendis mensibus orbes.

Tum lib. 5. ibi,

Dixerat hac, adytis cum lubricus anguis ab imis,

Septem ingens gyros.

Diuo Augustino de Ciuitate Dei, lib. 12. cap. 10. & iterum lib. 15. cap. 12. & cap. 14. Vide autem ea quæ scripsimus in nostris Commentariis Retractum tit. 1. §. 1. glos. 10. in verbo, Intra annum.

^b *Persis non obscura.* Q. Curtius lib. 3. Magos trecenti & sexagintaquinque iuuenes sequebantur, diebus totius anni pares numero: quippe Persis quoque in totidem dies descriptus est annus. Idem tamen Curtius lib. 9. dicit iis 360. dies annum esse descriptum.

^c *Singulis quatuor mensibus.* Plutarchus in vita Numæ, Romanos initio decem tantum mensibus annum composuisse, ut quidam Barbari tribus, Arcades quatuor.

^d *Nonnulli ad Solis cursum.* Virgilius lib. 3. Æneid.

Interea magnum sol circumuoluitur annum.

Vide Macrobius, 2. lib. in somn. Scipion. cap. 11. & Plin. lib. 18. cap. 25.

^e *Quare Lycabas dicebatur.* Macrobius Saturnalior. lib. 1. cap. 17. Annum quoque vetustissimi Græcorum *λυκάβαντος* appellant. *ἡ πόσις λύκας*, id est, Sole, *βαυρόμηνον* & *μεδούμηνον*.

^f *Quidam ex Barbaris.* Plutarchus in Numa Pompilio.

^g *Arcades interdum vno.* Solinus cap. 3. & Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 12. non multò post princ. Plinius lib. 7. cap. 48. Vide item Plutarchum in Numa.

^h *Alij æstate vnum.* Plinius vbi suprà. Annum alij æstate

vnum determinabant, & alterum hyeme.

ⁱ *Ægyptij non vna facie.* Xenophon, vel quisquis est, in Æquiuocis, Plutarchus in Numa, Solinus c. 3. D. Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 12. c. 10. Censorinus de die Natali.

^k *Cares.* Censorinus & Solinus vbi suprà.

^l *Acarnanes.* Idem illi, & Plutarchus in Numa Macrobius item vbi suprà.

^m *Indos quoque.* Q. Curtius lib. 8.

ⁿ *Ægyptios verum annum.* Herodotus lib. 2. Omnium hominum, inquit, primos Ægyptios annum comperisse, distinguentes eum in duodecim temporum menses.

^o *Quem propter motus conuercentes.* Seruius in 5. lib. Æneid.

^p *Dixeréque annum lunarem.* Idem Seruius in lib. 3. Æneid. in eum locum,

Interea magnum sol circumuoluitur annum.

Erat, inquit, annus 30. dierum, scilicet lunaris.

^q *Alij CCCLIII.* Apud Macrobius lib. 1. Satur. c. 12.

^r *Annumque Ioui.* Plutarchus proble. 77.

^s *Fertur Solon.* Vide Solinum vbi de annis, & Martianum Capellam & cæteros de annis lequentes. Plutarchus in vita Solonis nihil tale de anno loquitur, neque aliud quippiam, sed de mensibus tantum.

^t *Quod Indos facere.* Q. Curtius lib. 8.

^u *Solarem verò.* Curtius eod. loco.

^x *Thebani verò sacerdotes.* Herodotus lib. 2.

^y *Thaletem Milesium.* Lactantius in vita illius, non adeo longè à princ.

^z *Omnibus autem syderibus.* Festus Pompeius lib. 11. vbi de magno anno.

^a *Quem quidem post duodecim.* Cicero in Hortensio, Seruius vbi suprà citatus in lib. 3. Æneid. & lib. 1. in eum locum,

Triginta magnos voluendis mensibus orbes

^b *Idq. Arabes.* Vide eosdem authores antea citatos.

^c *Nonnulli nisi post xv.* Vide eosdem, & quos modò citabo.

^d *Plerique ex singulis tribus millibus.* Cicero lib. de natura Deorum, & ab eo Seruius d. lib. 3. Æneid.

c Multi,

millibus: e multi,mille CCCC. & LX: annorum circuitu terminari dixerunt,quum luna & sol alia-
que sidera,post multa secula & ætates,suis locis & originibus restituta forent, quem mundanum an-
num nuncupant. f Galli autem post trigessimum annum seculum fieri putant. In Italia g apud Lau-
nios tredecim mensium spatio,hoc est, ccclxxiiij. diebus annus claudabatur. h Romulus decem men-
sium curriculo definiuit annum, i Martiũque principium fecit,quintũque ab eo Quintilem,& re-
liquos deinceps nuncupauit. k Numa verò Pompilius aliquanto morosius vestigans, primus ad Solis
cursum,post Ægyptios in duodecim menses annum dimensus fuit, Ianuario & Februario adiectis:la-
nuariũque initium dedit,tunc verè anni principium esse arbitratus, quum post hybernum tropicum
sol quò vltius progrediatur non habens,perfecto cursu zodiaci,per singulas stationes celeri meatu
ad nos reuerti incipit.Quem quia tricenis diebus per singulos menses luna non perficit,ita dispensa-
uit inter calandos dies,vt vigesimo anno ad metam eandem Solis,vnde orũ essent,plenis annorum
spatiis dies congruerent:quod erat l apud Græcos aliter institutum:nam ita intercalabant,vt tertio
quoque anno mensem intercalarem adiicerent. m Ægyptij vero tricenis diebus,quibus annus claudē-
batur,quinos dies singulis annis pro intercalari adiecere:sæpiusque in describēdo intercalari variatum
fuit,n donec Diuus Augustus intercalario mense sublato,ita annum designauit,vt quarto quoque an-
no absoluto,non autem incipiente,vt Cæsar diiudicaret, vnus intercalaretur dies,vt ad solis cursum
dimensio anni congrueret. o Hebræi ab æquinoctio verno,Græci à solstitio, Ægyptij ab autumnno ini-
tium fecere anni:quibus September erat principium,cui Hermen dixere nomē:ex quibus alij primum
mensem totius anni Their p nuncupant:alij, q vt Achæi & plerique, circa ortum Vergiliarum, velut
anni principio,magistratus & honores ineunt. r Ætoli post autumnale æquinoctium comitia faciunt.
s Druides à sexta quaque luna augurantur anni initium. t Eratque annus naturalis,qui duodecim spa-
tio mensium claudabatur,& ciuilis variarum gentium opinione definitus: u nam & trieteris duorum
spatio annorum constabat, tertio incipiente:olympias ex quatuor,quinto redeunte: x Eudoxi annus,
octo ex nostris continet. y Is enim ad veram anni cognitionem proxime accessit, z deinde Hippar-

Annus mil-
darius.
Galli.
Lauinij.
Romulus.
Vide Alc.
in l.cum bis-
sextus. ff. de
ver. sig.
Numa
Pompilius.
Intercala-
tio.
Græcorũ in-
tercalatio.
Augustus.
Anni prin-
cipium.
Annus na-
turalis &
ciuilis.
Trieteris.
Olympias.
Eudoxi an-
nus.

ANNOTATIONES.

e Multi,mille &c.] Id Platonis est,qui magnum annum il-
lum esse vocatum dicebat, cuius tempus implebitur, cum
vagantium stellarum comitatus ad eundem peruenierit fi-
nem, nouumque sibi exordium & itinera per vias mundi
repererit. Quod & ex eo repetit Apuleius lib. 1. de Do-
gmate Platonis (vide inter opera Platonis) Oenopides au-
tẽ Chius Astrologiæ peritissimus cum dedicaret in Olym-
piis legum tabulam,inscripsit in ea Astrologiam quinquag-
inta nouem annorum, affirmans hunc esse magnum an-
num. At Meton Lacedæmonius Astrologiæ quoque peri-
tus columnas statuit, & in eis Solis cursum annotauit, at-
que magnum annum (vt ipse dicebat) adinuenit,quem in-
tra nouemdecim annorum curriculum conclusit, vt testis
est vtriusque Ælianus de varia historia lib. 10. c. 7. Tu au-
tem de postremo vide quæ scripsi in nostris Commenta-
riis Nobilitatis c. 31. in catalogo Medicorum.
f Galli autem.] Vide Seruium declarantem diuersitatem se-
culorum in lib. 8. Æneid. in eum locum,

Seclisque effœta senectus.
Vti etiam fufus facit Censorinus c. 6. & c. 14.

g Apud Lauinios.] Solinus cap. 3. Vbi vide eius inter-
pretes.

h Romulus decem mensium.] Plutarchus in vita illius. &
Ouidius lib. 3. Fastor. de eo loquens his versibus,

Annus erat,decimum cum luna reciperet orbem,
Hic numerus magno tunc in honore fuit.

Macrobius item Satar. lib. 1. c. 12.

i Martiũque principium fecit.] Plutarchus vbi suprà, Ma-
crobius d. lib. Satur. 1. c. 12. Festus Pompeius lib. 11. Ouidius
d. lib. 3. Fast.

k Numa verò Pompilius.] Plutarchus in vita illius, & pro-
blem. cap. 18. & Macrobius lib. 1. Satur. cap. 13. in princ. &
iterum postea.

l Quod erat apud Græcos.] Herodotus lib. 2. statim post prin-
cipium. Vide tamen Macrobiũ qui aliter dicit vbi suprà.

m Ægyptij verò.] Herodotus. lib. 2. post princ.

n Donec Diuus Augustus.] Macrobius d. lib. 1. Satur. c. 14.
Sed & de huiusmodi intercalationibus vide Plinium lib.

18. cap. 25.

o Hebræi ab æquinoctio verno.] Exodi cap. 12.

p Their nuncupant.] Lactantius lib. 1. c. 6. Thoth scribit.

q Alij, vt Achæi.] Polybius lib. 5. in princip. non Ver-
giliarum, sed Pleiadis dicit. Annus, inquit, Imperij Ara-
ti Junioris circa ortum Pleiadis perfectus est:ata enim tem-
pora Achæi dimetiuntur, quamobrem hic quidẽ dimi-
sit, Epiratus verò suscepit Imperium, quodque id certè
idem est: nam quas Græci Pleiadas vocant, Latini Vergi-
lias dicunt, vt tradit Seruius enarrans illud Virgilij lib. 1.
Georg.

Pleiadas, Hyadas. —

Et Gellias lib. 3. c. 10. statim à princ.

r Ætoli post autumnale.] Polybius lib. 5. dicit incunte æsta-
te. Vide an idem sit.

s Druides à sexta.] Plinius lib. 16. c. 44. eodẽque vlt. Qui-
bus adde Athenienses anni principium ab æstate incepisse,
vt videre licet ex Thucydide continuò post orationem fu-
nebrem, & alibi sæpe eod. lib. 8. & seq.

t Eratque annus naturalis.] Vide d. nostros Commentarios
Retractum vbi suprà nu. 1. & 2.

u Nam & trieteris.] Aliter Ouidius lib. 1. Fast. his ver-
sibus,

Festa Corymbi feri celebrabat Græcia Bacchi,
Tertia qua solito tempore bruma refert.

Et Lucanus lib. 3.

Mons Phæbo Bromiũque sacer, cui numine misto
Delphica Thebana referunt trieterica Bacchi.

Lactantius interpretes Statij lib. 2. eo loco,

Non hæc trieterica vobis, &c.

Vide item Diodorum Siculum lib. 5. Et Seruium in lib. 4.
Æneid. ibi,

— Vbi audito stimulent trieterica Baccho

Orgia. —

x Eudoxi annus.] Vide Seruium vbi modò citabitur in
seq.

y Is enim ad veram anni.] Seruius in lib. 5. Æneid. ibi,
Iamque dies (ni fallor) adest. —

Et de hoc Eudoxi anno Lucanus lib. 10.

Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.

Vide item Strabonem lib. 14. & Lærtium alicubi.

z Deinde Hipparchus.] Seruius ibi, eod. loco.

a Demum

Anni per
ætates di-
stincti.

Diuerſa an-
ni principia
Roman. Co-
mitiis & in-
eundis ma-
giſtratibus.

Initio anni
quæ ſemper
obſervari ſo-
lita.

Matrona-
lia.

chus, poſteà Ptolemæus, ^a demum Cæſar. Chaldaicus, duodecim: † Methonicus, vnde uiginti: ^b Satur-
ni, triginta annorum fuit: Iouis, duodecim: Martis, duorum. ^c Alij ſeptimum quemque obſervarunt
annum, propterea quòd ætatis hominis ſignum imprimeret. Nonnulli per ætates annos diſtinxere, ita
ut ſingulis ætatibus triginta annorum ſpatium darent. Itaque pro gentium arbitrio, pròque volunta-
te, nonnunquam iudicio imperitæ multitudinis, ciuilis annus terminabatur, quem magnum plerique
dicunt. Sed quamvis ^d anni principium Ianuarius fecerit, ^e tamen ſequutis temporibus, quo ad co-
mitia & ineundos magiſtratus diuerſa Romanis anni principia fuere. ^f Nam Publio Ebutio & Quin-
to Seruilio conſulibus calendis Sextilibus principium anni agebatur: in eiſdemque conſules, præto-
res & reliqui magiſtratus honores inibant. Quo autem tempore decemuiſi reipublicæ præſuere, non
Sextiles calendæ, ſed Idus ^g Maiæ ſolennes ineundis magiſtratibus fuere: ^h donec tribunis militum
conſulari poteſtate creatis, cum Veientes diutino & graui bello premerentur, ad Idus ⁱ Martias an-
ni principium haberi cœptum fuit, in quibus magiſtratus inibant, & honores dabant. Manſit hæc
deſcriptio anni ad ſecundum Punicum bellum, quo Romani exitiali bello conflictati ſunt, ex quo
tempore Idus Martias anni principium fecere. Sæpiùſque ſuper anni principio Romani variarunt, ut
modo calendis Quintilibus, modo ^k Octobribus calendis, prout res tempùſque poſtulabant, anni
principium facerent: donec ad Auguſti tempora ventum eſt, in quibus rurfus ^l calendis Ianuariis,
ſuſcipiendis honoribus anni principium fecere. Fuit tamen memoriæ proditum, ^m Nerone impe-
rante cenſuiſſe ſenatum, ut Decembri menſe quo in lucem editus erat, anni principium fieret: ſicut
Auguſto regnante, officioſæ in eum vrbes, quo die ad ſe primum veniſſet, anni initium fecerunt,
Eſt quoque illa obſervatio ſolennis nimium diu ſeruata, quæ quamvis principio anni menſibus varia-
to, tamen ſicut initio ſeruari cœpta, ita ad poſtremum manſit, ⁿ ut in aris Veſtalibus nouum ignem
calendis Martiis accenderent, ^o laureas virides tam in conſularibus faſcibus, quàm ædibus Regis
ſacrorum, flaminum, Veſtalium, atque curiæ, veteribus mutarent, mercedem ^p magiſtris ſoluerent,
& vectigalia locarent, ^q matronæ ſeruis cœnas apponerent, & feſtum diem agerent: ^s quare matronalia

ANNOTATIONES.

^a Demum Cæſar.] Ibi. Vide præterea Plinium lib. 18. c. 25.
& Macrobius lib. 1. Satur. c. 14.

† Methonicus, vnde uiginti.] De hoc omnino vide quæ dixi-
mus in noſtris Commentariis Nobilitatis c. 31. in catalo-
go Medicorum, ubi de Methone.

^b Saturni xxx. annorum fuit.] Hæc uſque ad verſiculum,
Alij, ſunt Plinij lib. 1. c. 8.

^c Alij ſeptimum.] Vide Gellium lib. 3. c. 10. & Macrobius
lib. 1. de Somnio Scipionis cap. 6. non vno in loco.

^d Anni principium Ianuarius.] Ouidius lib. 1. Faſtor. Plutar-
chus item in Mario.

^e Tamen ſequutis temporibus.] Quod probat ex iis quæ ſe-
quuntur, quantum ad tempus ineundi magiſtratus. Nam
quantum ad comitia, non eadem fuere tempora quæ in-
eundi magiſtratus, ſed anteriora erant quibus ij designa-
bantur: non illicò tamen inituri, ſed longe poſtea. Vide au-
tem Budæum in Annotationibus. Quod & videre etiam
licet ex Liuius in multis locis.

^f Nam Publio Ebutio.] Id Liuij eſt 1. Decad. lib. 3. Comitias,
inquit, inde habita, creati conſules. L. Ebutius, P. Seruilius
calendis Sextilibus, ut tunc principium anni agebatur. Et
paulò poſt, L. Lucretius Tricipitinus, & T. Veturius Gemi-
nus ante diem III. Idus Sextiles conſulatum inierunt.

^g Sed Idus Maij.] Liuius d. lib. 3. & iterum 6. eiſdem
Decad.

^h Donec tribunis.] Liuius 1. Decad. lib. 5. ſatis longè à
princip.

ⁱ Idus Martias.] Nam & tunc iis Idibus Conſules & Præ-
tores magiſtratum inibant, teſte eodem Liuius 3. Decad. lib.
2. poſt princ. ubi Cn. Seruilius tunc magiſtratum iniſſe
ait. Et lib. 6. ubi ſcribit M. Marcellum tunc conſulatum in-
iſſe. Et 4. Decad. lib. 1. ubi, Omnium, inquit, primum eam
rem Idibus Martiis quo die tunc conſulatus inibatur, P.
Sulpitius Conſul rerulit. Et iterum lib. 2. in princ. Conſules
prætoresque cum Idibus Martiis magiſtratus iniſſent, pro-
uincias ſortiti ſunt.

^k Modo Octobribus.] Liuius 1. Decad. lib. 5.

^l Calendis Ianuariis.] Suetonius in Cæſare, cap. 76. Pridie
autem calendis Ianuariis repentina conſulis morte ceſſan-
tem honorem in paucas horas dedit. Ex quo intelligit & id
obſervatum ante imperium Auguſti Cæſaris. Et de eadem

quoque re loquens (ni fallor) Cicero libr. 7. epiſt. fami.
epiſt. 30. In campo, inquit, certè non fuiſti, cum hora ſecun-
da Comitias quæſtoriis inſtitutis, ſella Q. Maximi, quem
illi conſulem eſſe dicebant, poſita eſſet, quo mortuo nun-
ciato ſella ſublata eſt. Ille autem qui comitiis tributis eſſet
auſpicatus, centuriata habuit, conſulem hora ſeptima re-
nunciavit, qui uſque ad calendas Ianuarias eſſet: quæ erant
futuræ manè poſtridie. Ita Caninius Conſule ſcito nemi-
nem prandiſſe: nihil tamen eo Conſule mali factum eſt.
Fuit enim mirifica vigilantia: qui ſuo toto Conſulatu ſom-
num non viderit. Suetonius item in Caligula, cap. 17. ubi
de eius tertio Conſulatu loquitur quem inijt ſolus, quia
eius collega ſub calendarum diem fuerat deſunctus. Et om-
nium clariffimè Plinius lib. 11. c. 37. quo loco de iecore lo-
quitur. Deſuit & Cajo principi calendis Ianuariis cum ini-
ret conſulatum, quo anno interfectus eſt. Et Marcellus iu-
riſconſultus in l. Publius. in princip. ff. de cond. & demonſt.
cum ſcribitur, deinde ex calendis Ianuariis conſulatum in-
greſſus eſt. Et idipſum quoque aſtruit Herodianus lib. 1. de
huiusmodi calendis loquens: Cum hunc diem feſtum ciui-
tas ageret, in quo ſummi magiſtratus conſpicuam purpu-
ram ſolennemque aſſumunt.

^m Nerone imperante.] Cornel. Tacitus lib. 13. non adeo lon-
gè à princ. Et quamquam, inquit, cenſuiſſent patres, ut anni
principiū inciperet menſe Decembri, quo ortus erat Nero,
veterem religionem calendarum Ianuariarum inchoando
anno retinuit.

ⁿ Ut in aris Veſtalibus.] Solinus cap. 3. & Macrobius lib. 1.
Satur. c. 14.

^o Laureas virides.] Macrobius ubi ſuprà.

^p Mercedem magiſtris.] Macrobius ibidem.

^q Vectigalia.] Vide ſuprà hoc eod. lib. c. 13.

^r Matronæ ſeruis.] Solinus & Macro. ubi ſuprà.

^s Quare matronalia.] Ouidius lib. Faſtorum dedicato men-
ſe Martio:

Cum ſis officiis Gradiue rutilibus apius,

Dic mihi matrone cur tua feſta colant.

Et quibuſdam interiectis,

Inde diem primasque meas celebrate calendis,

Oebalides matres non leue munus habent.

Plutarchus item in Romulo, & Seruius in eum locum
Virgilij

dicta : muneraque viri mulieribus mitterent, vt in Saturnalibus viris mulieres : comitia auspicarentur. ^u Sed quod de Martio loquimur, à primo vrbis ortu anni principium fecisse : animaduertendum, prioribus seculis apud varias gentes miræ obseruationis fuisse : siquidem Numa primus, mox Albani, Aricini & Thufculani, Martium totius anni tertium fecerunt: Sabini & Peligni quartum: Laurentes & Phalisci quintum : Hernici sextum: Equiculi decimum locum in anni constitutione Martium habere voluerunt. ^x Atheniensibus vero Martius Anasterion dicitur, ab aliis Munychio. ^y Aprilis, Chronius & ^z Antesterion, ^a ab Ægyptiis Pamenothus. Maius ^b Metagetnion, qui apud ^c Syracusanos Carnius, ^d ab Oscis Mefius nuncupatur. ^e Iunius Boëdromion, ^f Panemius Iulius, ^g Augustus Thiatris, ^h Gorpas September, qui ab ⁱ Ægyptiis Tot, ^k ab eisdem Choe & ^l Thybis, ^m December Possideo & ⁿ Mechiris, Ianuarius qui apud Iones ^o Lenæos dicitur, quod Bacchi tunc festa fierent. ^p Tragelinus autem Februarius. ^q Eratque vetus constitutum apud pontifices, vt sua numina mensibus præficerent, mensisque singulis numinibus dicarent. Quippe ^r Ianuarius Iunoni erat sacer, Neptuno Februarius, Martius ^s Mineræ, ^t Aprilis Veneri, ^u Maius Apollini, ^x Iunius Mercurio, Ioui Iulius, Augustus Cereri, Vulcano September, ^y Marti October, Nouember Diana, & ^z Vesta December. ^a Ab Atheniensibus verò, vt Ianuarius qui erat anni principium, vtque prima & vltima dies cuiusque mensis

Martij mensis obseruatio.

Mesium diuersorum diuersa nomina apud diuersos.

Sui cuique mensi numen.

Athe. institutum.

ANNOTATIONES.

Virgilij lib.8. Æneid.

—Casta ducebant sacra per urbem

Pileatis matres in mollibus.—

Porphyrion in illud Horatij,

Martius celebs quid agam calendis.

Et de his loquens Festus Pompeius lib. 11. Martias, inquit, calendas matronæ celebrabant. Sunt autem & alia festa Matralia, de quibus idem Ouid. lib.6. eiusdem operis,

Ite bonæ matres, vestrum Matralia festum

Flauag, Thebanæ reddite liba Deæ.

De quibus etiam Festus Pompeius d. lib. 11. Matralia, ait, matris Matutæ festa.

^r Muneraq, viri.] Aliter Macrobius vbi supra.

^u Sed quod de Martio.] Hæc vsque ad clausulam, Atheniensibus, sunt Ouidij lib.3. Fastor.

Quod si forte vacat peregrinos inspicere fastos:

Mensis in his etiam nomine Martis erit.

Tertius Albanis, quintus fuit ille Phaliscis,

Sextus apud populos Hernica terra tuos.

^x Atheniensibus vero.] Plutarchus in Phocione, Hebræis autem Nisan.

^y Aprilis, Chronius.] Plutarchus in Theseo.

^z Et Antesterion.] Plutarchus in Sylla, & Theophilus. At Harpocraton scribit hunc esse octauum mensem Atheniensium. Verum Plutarchus in Aratum hunc Iuniū mensem esse apud Athenienses tradit.

^a Ab Ægyptiis Pamenothus.] Pharmutus, credo, voluit, aut certe debuit dicere ex Plutarcho in Romulo (vide tamen Græcum textū Plutarchi.) Ab Hebræis Iliar, aut Nisan, vt placet Socrati in historia tripartita. Sed quantum ad id vide supra in verbo, Atheniensibus. Delphis autem Physius ex Plutarcho problem. Laërtio in vita Platonis. & Apollodoro in Chronicis. Vide quoque Suidam & Iosephum lib. 2. Antiquitatum.

^b Maius Metagetnion.] Plutarchus in vita Nicia non multo ante fin. & in vita Camilli, & in lib. de exilio. Vide item Suidam.

^c Qui apud Syracusanos.] Plutarchus in d. vita Nicia.

^d Ab Oscis Mefius.] Festus Pompeius lib. 11. ab Hebræis autem Sinam.

^e Iunius Boëdromion.] Plutarchus in Theseo, Camillo, Aristide, & Demetrio. At Macedonibus dicitur Dosius apud Suidam, Psellum, Theophilū & ipsum Plutarchum in Aristide, & Bæotiis Hippodromion, apud eundem Plutarchum in Theseo, & Hebræis Tamuz.

^f Panemius Iulius.] Plutarchus in Camillo & in Aristide (vide vtrouque) Hebræis verò dicitur Ab.

^g Augustus Thiatris.] Plin. lib.27. cap.12. statim post princ. Verum Ægyptiis Mefori ex Plutarcho in lib. de Iside & Osiride, Hebræis Elul.

^h Gorpas September.] Plutarchus in Theseo.

ⁱ Qui ab Ægyptiis Tot.] Plutarchus in Romulo. Lactantius

lib.1. cap.6. Thoth scribit, vt & supra diximus.

^k Ab eisdem Choe.] Plutarchus autem in Romulo ita dicit Decembrem vocari ab ipsis Ægyptiis.

^l Et Thybis.] A Bæotiis autem hic mensis Alalcomenus dicitur ex Plutarcho in Aristide. Et Pergamæus Hyperborotæus ex Galeno, quo loco loquitur de Eleatis, id est Abiectis semine, vbi vide Græcum. Et ab Hebræis Tisri. Hic autem Alexander omisit Octobrem & Nouembrem, ille autem Bæotiis dicitur Demetrio, & Ægyptiis Athyr ex Plutarcho in lib. de Iside & Osiride, Macedonibus Hyperborotæus ex Suida, Iosepho & Beda in lib. de Natura rerum, & decretis canonicis in cap. de concilio Antiocheno, 18. distinct. Hebræis Machesuau. Nouember autem Græcis αὐδισία. Et Hebræis Kisleu nominatur.

^m December Possideo.] Vide Plinium lib.27. c.12. post prin. & Plutarchum in lib. de Iside & Osiride, & infra in verbo, Lenæos.

ⁿ Et Mechiris.] Et Macedonibus Apelleus ex Suida. Ægyptiis Chæar. Hebræis Casleu ex Iosepho lib.12. Antiquitatum, aut vt aliis placet, Tibeth.

^o Lenæos.] Theophilus & Ioannes Grammaticus in Hesiodum, Macedonibus autem Audyneus & αὐδισία ex Suida, Hebræis Schebat. Athenienses ποσειδώνια vocant, vt tradit Plutarchus in Cæsare.

^p Tragelinus autem Februarius.] Macedonibus autem Peritius, testibus Iosepho & Suida. Et Hebræis Adar. In his autem omnibus vide omnino Gyrædum in lib. de annis & mensibus.

^q Eratq, vetus constitutum.] Id videre licet ex Manilio.

^r Ianuarius Iunoni.] Macrobius autem lib.1. cap.7. dicit Saturno dicatum esse Ianuarium.

^s Martius Mineræ.] Alij Marti dicunt, vt Macrobius lib.1. Saturn. cap.12.

^t Aprilis Veneri.] Præter Manilium vbi supra Varro lib.5. de ling. Lat. Ouid lib.4. Fast.

Sed Veneris mensem Graio sermone notatum

Auguror, à spumis est dea dicta maris.

Nec tibi sit mirum, &c.

Plutarchus in Numa, & Macrobius vbi supra.

^u Maius Apollini.] Aliter Plutarchus in Numa. nepe quod Mercurio sit sacer, & à Maia dicatur Maius.

^x Iunius Mercurio.] Seruius tamen lib.1. Georg. in eum locum,

Vere nono.—

Dicit Iunium à Iunone dictum, vbi etiam Macrobius lib.1. Saturn. cap.12. autoritate Cingij & Nisi. Et vide supra eodem lib. cap.18.

^y Marti October.] Festus Pompeius lib.14.

^z Vesta December.] Idem quoque Plutarchus proble. c.33. Verum Macrobius lib.1. Saturn. cap.7. dicit Saturno sacrum esse Decembrem.

^a Ab Atheniensibus.] Plutarchus in vita ipsius Demetrii,

DD

b Cuius

*Cæsares mē-
fibus à se no-
mina impo-
suerunt.*

Demetrii nomine appellaretur, aliquando lege cautum fuit, quum Demetrio plus nimio indulgerent, & famularentur. ^b Cuius exemplo nonnulli ex Cæsaribus, perpetua felicitate insolentes, mensibus sua nomina indiderunt, fauore imperitæ multitudinis ducti: ^c nam September & Iunius Germanici nomine appellati sunt, ^d October Domitianus, ^e Aprilis Neroneus, ^f Maius Claudius: sicut ^g Augusti & Iulij ^h nomina velut sanctiora Diuo Cæsari & Octauio, vulgi opinio & consensus consecrauit. Tiberius ⁱ verò Cæsar, ne September suo nomine, neve October Liuius vocaretur, apud populum intercessit & peruicit. ^k Commodum autem Antonino pro Augusto Commodum, pro Septembri Herculem, pro Octobri inuidum, pro Nouembri exuperatorium, pro Decembri Amazonium, assentatores nomina indiderunt: à Tacito ^l verò Cæsare, September Tacitus dictus est.

ANNOTATIONES.

^b *Cuius exemplo.*] Quod probatur exemplis sequentibus.

^c *Nam September, &c.*] Suetonius in Caligula, cap. 15. & in Domitiano, cap. 13. Et præterea quo ad Decembrem Macrobius lib. 1. Satur. c. 12. Et quo ad Iunium Tacitus lib. 16.

^d *October Domitianus.*] Suetonius in vita Domitiani, c. 13. Dion in vita eiusdem. Plutarchus in Numa Pompilio. Macrobius lib. Satur. 1. cap. 13.

^e *Aprilis Neroneus.*] Cornelius Tacitus lib. 15. ad fin. & iterum lib. 16.

^f *Maius Claudius.*] Idem Tacitus eod. lib. 16.

^g *Sicut Augusti.*] Suetonius in vita illius, cap. 3. 1. Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 12. vbi verba S. C. in id facti adscribit, & D. Hierony. in epist. ad Eustochium.

^h *Et Iulij.*] Suetonius in vita ipsius Iulij Cæsaris, cap. 76. Macrobius vbi supra. Eusebius & ante hos Ovidius lib. 4. Fast.

ⁱ *Tiberius verò Cæsar.*] Suetonius in vita illius, cap. 26. Sed paulò aliter Dion in vita eiusdem.

^k *Commodo autem.*] Lampridius in vita illius. Sed aliter Eutropius lib. 8. c. 7. Vide item Dionem in vita eiusdem. & Herodianum lib. 1.

^l *A Tacito verò Cæsare.*] Flavius Vopiscus in vita illius in fi. Adde autem superioribus Senatui menses Septembrem & Octobrem Antoninum & Faustinum appellandos decreuisse, sed id Antoninum Pium respuisse, ut in vita illius tradit Iulius Capitolinus.

Qui topiarij apud Iureconsultos dicti sint, & legato fundo instructo, an veniant topiarij, & quæ seruorum species apud eosdem.

CAPUT XXV.

QUAM æstate anni in Vaticano ego & Franciscus Helius & nonnulli studiis & honestis artibus dediti, sole iam occiduo deambularem, & de opere topiario mentio fieret: quidam doctrina & fama celebri, & tunc in numero patronorum alleatus, homo maledicus & conuiciator, quæsiuit à me, credo explorandi causa, qui essent topiarij, quòdve topiarium opus foret. Cùmque ego à iureconsultis quos profitebatur, de opere topiario & topiariis multimodam mentionem non ambiguo significato fieri respōdissem, potuisse vel ab illis didicisse: ipse verò id pernegabat, & paulò commotior, haud vsquam de topiariis apud iureconsultos mentionem fieri petulanti dicto asserebat. Sed quum libri tunc copia non esset, ne viderer tumultuosius agere, & contentionibus magis quàm iure contendere, in aliud tempus dilatis sermonibus, quæ tunc mihi in mentem venerunt, dixi, topiarios inter prædiorum rusticorum operarios censerì: dictòsque à Græcis, qui arbusculas virgultaque ductilia facili flexu in varias formas figurâsque modò humi, modò per ruris spatia vario & solerti ingenio effingerent & concinnarent: fuissèque moris præci, buxo, myrto, aut alio virgulto varias hominum effigies nauiumque formas, aut turrium, ædium, vel cubiculorum species, in hortis per huiusmodi operis magistros qui topiarij dicti sunt, effingi & concinnari, *ὑπο τὸ τὸ πῶς*, hoc est, à locis, quæ virgultis eiusmodi effinguntur. quæ quidem ars in hortis colendis frequens fuit, nec fastidienda sedulitas: quo opere hortos nostrates myrto, rosis, hedera, aliisque virgultis per istiusmodi operarios excultos videmus. Quibus ille quum vix acquievisset, haud multo post digressus est. Ego quoque quum me domum recepissem, leui defunctus opera, non modo ab Vlpiano, sed aliis quoque iureconsultis de topiariis & opere topiario, quod ille pernegabat, mentionem multimodam abunde fieri animaduerti, atque respondisse Vlpianum, inter cæteros fundo instructo legato, non modo instrumenta fundi, sed si viridaria sint, etiâ topiarios accedere legato. ^a Verba ex Vlpiani responsis de instructo fundo hæc sunt: Quibusdam regionibus accedunt, si villa cultior est, veluti atrienfes scoparij: si etiam viridaria, topiarij: si fundus saltus, pastionesque habeat, greges pecorum pastoresque saltuarij. Sed quum de ^b scopariis mentio fiat, non omittendum seruorum species à iureconsultis ab opera & ministerio multiplices censerì: inter quos fuere ^c atriarj, ^d focarij, qui & mediafmini dicti sunt,

Topiarij.

*Topiariorū
etiā memi-
nit Africa-
nus in l. cum
quereret. §.
ff. de lega.
3. l. Instru-
menta. in fi.
ff. de fundo
instr. lega.
Atriarj.
Focarij.
Mediafmini.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

^a *Verba ex Vlpiani responsis.*] Ex l. instrumenta. vers. ult. ff. de fund. instr. vel instrum. legat. Sed & horum Topiariorum fit mentio in l. cum quæreretur. §. vlti. ff. de leg. 3. vbi scribitur hos magis ornandi fundi gratia quàm colendi paratos esse. Vide Nebrissensem, Albericum & Robertum Stephanum.

^b *De scopariis mentio fiat.*] In d. l. instrumenta. vbi supra.

^c *Atriarj.*] De quibus in l. 1. §. cæterum si quis. ff. naut.

caupon. stabu. Sed & iidem alibi atrienfes vocantur, ut in d. l. instrumenta. vbi supra. & in l. in lege Censoria. §. itémque. ff. de verbor. signif. Et apud Ciceronem in Oratione in Pisonem: & in Paradoxis, Columellam lib. 12. cap. 3. & Plin. lib. epist. 3. epist. eiusdem lib. 19. ad Caluissium Rufum, & Apuleium in lib. de mundo.

^d *Focarij.*] In d. l. 1. §. cæterum si quis. ff. naut. caup. stabu. (vbi vide eos omnes) vbi scribitur hos, & illos scilicet

Atriarjos

^e arcarij & ^f hercitæ, qui versantur in agris. ^g capsarios enim Paulus notauit, qui vestimenta in bal-
neis seruanda suscipiunt: ^h Vlpianus vero qui libros deferunt, capsarios appellauit, ⁱ sacculares au-
tem, qui vetitas exercent artes, quique in sacculos ablata reponunt: & ^k apolides, qui nullo iure ciui-
tatis funguntur, in opusque publicum deportati, seu ad insulas relegati sunt, ^l qui & insularij appel-
lati, ^m orcinos dici libertos arbitrantur quidam, quos testator post obitum liberos iussit, ita vt hæres
patronatus ius haberet, non dominus: præter quos numerantur ⁿ originarij & adscriptitij, qui adscri-
pti fundo quem colunt, ita sunt, vt nisi cum fundo alienari queant: originarij verò, qui ex adscriptitiis
in ipso solo quod incolunt, nati educatiq; sunt. ^o Vicarium seruum Vlpianus censuit, qui p ordinario
subest, & illi paret: ^p & fornacariū, qui fornaci calcariæ seu ferrariæ seruit & inuigilat. Post quos fuere
^r amanuenses ^s & dispensatores: alteri, quorum opera velut scribarum dominus vitur: alteri, qui æra
dispensant, impendiaque & expensa rationibus notant, & inferunt. ^t Receptitius verò dicitur, qui ob
vitium redhibetur.

Arcarij.
Hercitæ.
Capsarij.
Saccularij.
Apolides.
Insularij.
Orcini.
Originarij.
Adscripti-
tij.
Vicarius.
Fornacarij.
Amanuen-
ses.
Dispensa-
tores.

ANNOTATIONES.

Atriaros Mediastinos esse. Qui autem Mediastini dican-
tur, discas ex Nonio Marcello in verbo, Mediastini, & Pri-
sciano. (vide Robertum Stephanum.) Et horum quoque fit
mentio in l. item apud §. prætor ait, si quid. ff. de iniur. Vide
Nebriss. Budæum & Rhodig.

^e Arcarij.] De quibus in l. Thais. §. vlt. ff. de fideicommiss.
libert. vide illos omnes.

^f Et hercitæ.] Vide omnes, & Lexicon Varronis & Colu-
mellæ.

^g Capsarios enim Paulus notauit.] In l. nam salutem. §. vlt. ff.
de offic. præfect. vig.

^h Vlpianus verò.] In l. si collectaneus. ff. de man. vindic. Et
ita quoque accipitur in l. vlt. ff. de iure immu. & apud Sue-
tonium in Nerone, cap. 36. Vbi vide etiam Beroaldum, &
quæ diximus in tractu Nobilitatis.

ⁱ Saccularios.] Ex l. saccularij. in prin. ff. de extraordin. crimi.
Et de his quoque in l. 1. versic. simili modo. ff. de effract.
Vide Asconium Pedianum pag. 115. & Robert. Steph. Cri-
nitum lib. 17. c. 8. Cælium Rhodiginum, Budæum in An-
not. poster. Saccarij autem alij sunt, vt videre est ex l. qui
fundum. §. fundi venditor. ff. de contrah. empr.

^k Et Apolides.] Ex l. 1. §. ij. quibus. ff. de leg. 3. vbi ita scribi-
tur, ij quibus aqua & igni interdictum est, id est deportati,
fideicommissum relinquere non possunt, quia nec testamenti
faciendi ius habent, cum sint ἀπολιδες. Et in l. quidem. ff. de
pœnis. Cuius hæc verba sunt, Item quidam ἀπολιδες sunt,
hoc est sine ciuitate, vt sunt in opus publicum perpetuo
dati, & in insulam deportati. Vide Lexicon Græcum, Bu-
dæum, Nebrissensem, Rhodiginum & alios.

^l Qui & insularij.] Ex l. si ita. ff. de vsu & habit. & l. cuicun-
que. in prin. ff. de instit. arbit.

^m Orcinos.] Hic vide omnino quæ scripsimus in nostris

Commentariis in l. si vnquam. in verbo, Libertis. nu. 124.
eodémque vlt.

ⁿ Originarij.] De quibus est tit. de municip. & orig. lib. 12.
Codicis.

^o Vicarium seruum Vlpianus censuit.] In l. seruus. ff. de fundo
instruct. & inst. leg. Et de eo quoque in l. si in re. §. si seruus.
ff. de noxali. act. Vide Robertum & alios, item l. si seruos.
in fi. ff. de leg. 3. & l. si peculium. §. vicario. ff. de pecul. legat.
Apud Plautum in Asinaria. & Martialem lib. 2. epig. 18.

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse.

^p Ordinario.] De quo in l. item apud §. prætor ait, si quid.
ff. de iniur. & in l. procuratoris. §. 1. ff. de tributariis act. & in
l. hinc quæritur. in prin. ff. de pecul.

^q Et Fornacarium.] In l. si seruus seruus. §. si fornacarius. ff.
ad leg. Aquil. vbi vide Budæum, Nebrissenf. Robert. & Al-
beri. Fornicarij autem alij sunt, de quibus in l. cum quidam.
§. fiscus. ff. de vsur. & ibi Budæus, vide Robert.

^r Amanuenses.] De Amanuensibus seruis Suetonius in Ne-
rone, cap. 44. & hi dicuntur tanquam à manu, quorum sci-
licet manu & opera in scribendo vtimur. Nam & à manu
in eodem significato vsus est idem Suetonius in Cæsare,
cap. 74. vbi memorat Philemonem à manu seruum, & in
Vespasiano, cap. 3.

^s Et dispensatores.] De quibus in d. l. item apud §. prætor ait,
si quid. ff. de iniur. & Festus Pompeius lib. 4. Suetonius vbi
suprà in præced. in priori loco, & Plin. lib. 33. c. 11. vbi lo-
quitur de Drusillano seruo Claudij. Vide item alios.

^t Receptitius.] Ita enim seruus receptitium intelligit Ver-
rius Flaccus de obscuris Catonis lib. 2. apud Gellium lib.
17. cap. 6. Verum id reprehendit ipse Gellius. Vide item ali-
cubi in nostris Retractibus, Budæum, Robertum Stephan.
& alios.

Trium summorum virorum somnia pares exitus habuisse: quæve somnia qualia viderant,
vera fuisse experti sunt.

CAPVT XXVI.

Q UOD olim Diuo Cæsari, antequam in citeriorem Galliam mouisset, & infesta in
urbem ferret arma, in somniis oblatum est, quum sibi per quietem visum fuit, matri
stuprum intulisse: quo somnio ad spem amplissimam coniectores illū excitarunt,
dominiū orbis sibi dari interpretati: idem ^b somnium Hippia Pisisstrati filio, qui
tyranni successor, patriam crudelius occupauit, dum priuatus adhuc regium affe-
ctat fastigium, haud dispari euentu oblatum fuisse memorat. Siquidem nocturna
species matris, cum qua coire videbatur, sibi per quietem oblata fertur: qua de re
imperium latè sibi portendi, cōiectores responderunt. Ipseq; somnio monitus, & spei plenus, Athenarum
dominio haud multo post potitus fuit. ^c Hic est enim ille Hippias, qui tyrānidem nō sine immani sce-
lere aggressus, patre impotentior effrenatiorque, quum exul solum vertisset, impia cōtra patriam arma

D. Claudij
somnia.

ANNOTATIONES IN CAPVT. XXVI.

^a Quid olim Diuo Cæsari.] Suetonius in Cæsare, cap. 7.
In vrbe etiam cōfusus eum somnio proximæ no-
ctis (nam visus erat per quietem matri stuprum intulisse)
coniectores ad amplissimam spem incitauerunt, arbitrium

orbis terrarum portendi interpretantes.

^b Idem somnium Hippia.] Herodotus lib. 6.

^c Hic est enim ille Hippias.] Vide Herodotum libro quinto
& sexto,

molitus fuit: denique cum Dario conspirans, in pugna Marathonica cæsus, pœnas patriæ & penatibus dedit. ^d Alter verò eiusdem Pisistrati filius Hipparchus, qui multorum tyrannorum sæuitiam antecessit, quum patriam & ciues impotenti dominatu opprimeret, coniuratione in caput tyranni facta, ab Harmodio & Aristogitone fortissimis iuuenibus non sine omnium salute cæsus fuit: quorum nomina deuota libertati, nequando seruis indere liceret, Athenienses publica detestatione sanxerunt.

*Astyagi
somnia.*

^e Rursus quod Astyagi Assyriorum regi in somniis oblata species tulit, qui ex naturalibus filiarum vitem enatam, cuius palmitibus omnis Asia obumbraretur, vidisse visus erat. Quare consulti arioli, nepotem futurum, qui toti Asia imperitaret, & regni sibi responderunt portendi euerfionem: ^f hoc

*Cyri insom-
nium.*

nimirum Cyro Assyriorum regi relatum insomnium fuit. Nam maximum filiorum Hytaspis qui Darius erat, duabus alis, altera Asiam, altera Eutopam obumbrante, per quietem sibi intimum familiarem vidisse insomnium ferunt: cuius rei imagine nulla fuit controuersia, quin post eum Darius regno potiretur: ^g id quod verissimo euentu consequutum est: quippe Cyro vita functo, Darius ex

*Xerxis vi-
sio.*

coniuratis vnus, interfectis Magis qui regiam occuparant, solus Assyriorum regno potitus fertur: cui miro ingenio præfuit, tantumque virtute effecit, ut illud maius auctiusque relinqueret. Cui in-

*Octauij ma-
tris somni.*

somnio compar est ^h Xerxis visio, qui quum in Græciam duceret, olea cuius ramis omnis terra obumbraretur, coronari visus erat, mox illa cum somnio euanescente. Huic simile accepimus, quod mater ⁱ Octauij vterum ferens, sua intestina per omnem terræ ambitum explicari imaginata fuit,

*D. Iulij vi-
sio.*

verissimo præfagio, quo latè ipsius imperium portendi euentus docuit. ^k Rursus quod idem diuo Iulio visio per quietem oblata portendit, quum supra nubem volitare, & cælum vertice contingere videbatur, parem exitum habuit ^l cum somnio Cambyfis, quo Smerdis fratris regio solio sedentis, &

*Cambyfis
somnia.*

cælum vertice contingentis, ostendere species visa est. Quod tamen utique exitum tulisse, necemque & cladem portendisse constat: ^m siquidem alter à Bruto & Cassio cædis authoribus oppressus fuit: ⁿ alter verò quum in suspicionem affectati regni venisset, occisus, non cogitati forsan facinoris

*Herodotus
Smerdem
vocat, Iusti-
nus vero
Magidem.*

pœnas dedit. Quod compar fuit ^o cū insomnio Iulij Cæsaris, qui pridie quàm periret, se iuxta solium Iouis consistere, & è cælo præcipitatum somniauit. ^p Sed animaduertendum, inter insomnia quæ aliquando visa dormienti apparent, qualia in somniis animo præuiderat, talia in luce expertos fuisse non-

*Iulij insom-
nium.*

nullos memorari: inter quos, ne nimium multa complectar, ^q Petitus naui gubernator memoriæ proditus est exempli memorabilis inter pauca, qui quum in portu ad Larissam staret, Pompeium ad se squa-

*Oracula per
insomnia.*

lidum mœrentemq; veste obsoleta & sordida venire visus erat: quod insomnium quum sequenti luce focius enarraret, haud multo post, ipsum pugna Pharsalica terribili strage profligatum, qualè in somniis præfagisset, ad se citato gradu properatè conspexit, ex maximo fastigio ad extrema deiectum. ^r Spe-

*Quæ som-
nia vana.*

ctator quoque ludorum qui stans in subsellio, à mirmillone, qualem adesse videbat, se confici in somniis contemplatus erat, haud minori memoria dignus est: nam sicut confessoribus somnium vidisse enar-

rauit, ita ab illo fuscina occisus, euentu miserabili verum insomnium periculo docuit: ^s Illud utique non est ab re dixisse, antiqui moris fuisse, oracula & futurorum præscientiam, quibusdam exhibitis sacris, per insomnia dari. qui mos talis erat, ut victimas caderent: mox sacrificio perfecto, sub pelli-

bus cæsarum ouium incubantes, somnia captarent, eaque lymphatica insomnia verissimos exitus sortiri. ^t Possentque pleraque felicitatis miseriarumque exempla referri, illorum qui quales species in somniis viderant, tales postea exitus experti didicere: quæ exequi non opportunum reor. Hoc utique inter coniectores somniorum receptum est, ut quæ ^u post vina & cibos, ^x quæve repetito somno eueniunt insomnia, quæve fiunt cum ^y folia ex arboribus decidunt, ea plerunque vana existimari: quo-

ANNOTATIONES.

^d *Alter verò.* Herodotus d. lib. 6.

^e *Rursus quod Astyagi.* Herodotus lib. 1. Valer. Max. lib. 1. cap. 7. vbi de Cyro loquitur, Iustinus item lib. 1.

^f *Hoc nimirum Cyro.* Herodotus eod. lib. 1. non longè à fin.

^g *Id quod verissimo euentu.* Herodotus lib. 3. Polyenus li. 7. Stratagematon, Iustinus lib. 1. Ammianus Marcellinus lib. 23. Paulus Orosius lib. 2. cap. 9.

^h *Xerxis visio.* Herodotus lib. 7. vide item Diodorum Siculum.

ⁱ *Quod mater Octauij.* Suetonius in Augusto, cap. 94.

^k *Rursus quod idem Diuo Iulio.* Suetonius in vita illius, c. 8.

^l *Cum somnio Cambyfis.* Herodotus lib. 3.

^m *Siquidem alter à Bruto.* Scilicet Cæsar, ex Suetonio in vita illius, cap. 82. & Plutarchus etiam in vita illius.

ⁿ *Alter verò.* Scilicet Cambyfes, ex Herodoto.

^o *Cum insomnio Iulij Cæsaris.* Nihil Suetonius, sed tantum de illo præcedenti somnio, nihilque Eutropius. Vide autem Dionem, Aurelium Victorem, Valerium de somniis, & Plutarchum in vita illius.

^p *Sed animaduertendum.* Quod exemplis sequentibus probatur.

^q *Petitus naui.* Plutarchus in vita Pompeij.

^r *Spectator quoque ludorum.* Valerius Max. lib. 1. cap. 7. vbi de Atterio Rufo loquitur.

^s *Illud utique.* Paulanias lib. 1. Vide Ciceronem lib. 1. de Diuinatione. De oraculo, autem ut est somniorum species, Macrobius lib. 1. de somnio Scipionis cap. 3.

^t *Possentque pleraque.* Vt Somnium Pharaonis relatum Gen. cap. 41. Aliud filiarum Polycratis Samiorum tyranni apud Herodotum lib. 3. Aliud C. Fannij apud Plinium lib. epist. 5. epist. eius lib. 5. ad Maximum. Aliud Pompeij Magni apud Lucanum lib. 7. Pharsaliæ in princ.

^u *Post vina & cibos.* Plato de republ. Cicero lib. 1. de Diuinatione non semel. Plinius lib. 10. cap. 75. eodèmq; vlt. Philostratus in vita Apollonij lib. 2. Apuleius lib. 1. Metamorph. Nec immeritò, inquit, quidam medici cibo & crapula distentos sæua & graui somniare autumant, &c. Vbi vide Beroald.

^x *Quæve repetito somno.* Attamen verum fuisse euentus comprobauit, quamuis repetito somno, quod Arcadium alter de suo comite somniauit, apud Valerium Max. lib. 1. cap. 7.

^y *Folia ex arboribus.* Virgilius lib. 6. Æneid.

—Quam

tiſque^z alicui mente confuſa ſtupentique ex abrupto ſomnus auſugit, velut dirum, in magnam ſomniantis perniciem recifurum. ^a Illud quoque haud abnuerim, apud coniectores obſeruatum fuiſſe, ſomnia & nocturnas viſiones contrarios euentus fortiri: ſleréque, vapulare & iugulari obſeruatum in ſomniis, proſperos euentus facere: contrà verò, ridere, dulcibus veſci, & re Venerea frui, damna & langores. ^b Timere autem à ſomno, mali, & futuræ ægritudinis ſignum eſt.

Somnia contrarios euentus fortiri.

ANNOTATIONES.

— *Quam ſedem ſomnia vulgò*

— *Vana tenere ferunt folijsq; ſub omnibus harent.*

Vbi & Seruius,

^z *Quotiesq; alicui mente confuſa.*] Quod patet ex eo quod ſomniauit Nabuchodonosor. Daniel. c. 2. & 4. Et de Aſtiagis ſomnio vide Herodot. lib. 1.

^a *Illud quoque haud abnuerim.*] Apuleius lib. 4. Metamorph. Cuius hæc verba ſunt, Nocturnas viſiones contrarios euentus nonnunquam pronuntiant. Denique ſlere, & vapulare, & nonnunquam iugulari lucriſum proſperumq; prouentum nunciant. Contra ridere, & mellitis dulciolis ventrem ſaginare, vel in voluptatem Veneream conuenire, tritiſtiæ

animi, languori corporis damniſque cæteris anxiatum ire prædicant. Vbi vide Beroaldum.

^b *Timere autem à ſomno.*] Alia autem de ſomniis vide apud Cicer. lib. 1. de Diuinatione, Valer. Maxim. lib. 5. cap. 7. Plin. lib. 7. cap. 50. Macrobius de ſomnio Scipionis lib. 1. cap. 3. Sed & vide ſomnium quodpiam Mithridatis apud Plutarchum in Pompeio. Nec interim omittendum quòd qui de interpretatione ſomniorum ſcripſerunt, ſcilicet Antiphon, Philocias, Artemon, & Serapion Aſcolanites aſſerunt, Laurum ſi dormientibus ad caput poſueris, vera ſomnia eſſe viſuros, quod & ex illis repetit Fulgentius Mythologicon lib. 1. vbi de lauro loquitur.

Qui Rex ſacrificulus olim apud Romanos foret, quòdve illi nomen, & quæ ſacra obiret.

CAPVT XXVII.

V M^a à principio vrbiſ multa & magna ſacra Reges obirent, ad quos de religione, deque ſacrificiis & cæremoniis deorum, ſacerdotes ſæpe conſultum ibant: qui etiam rem diuinam facientibus aderant, ne bonis auſpiciis cceptum cõfirmatumque regium nomen, poſt exterminatos Reges aboleretur penitus, nève derelictis ſacris regium nomen expeterent, longè antiquiſſimum rati, ſacra quæ penes Reges erant, alicui demandare: ^b Regem ſacrificulum crearunt, qui ſacrorum Rex dictus, ſine regio imperio, ſolo nomine Rex, ſacra quæ penes Reges erant, obiret, ac cæremoniis præſſet: quem creatum, aut in locum decedentis ſuſſectum, ſicut reliquos ſacerdotes, inaugurari oportebat. ^c Eratque non annuum, ſed perpetuum ſacerdotium, immune ab omni belli tumultu. ^d Neque enim Rex ſacrorum militare, ſtipendiave facere, aut caſtris & legionibus præſſe poterat, propter ſuſpectum inuiſumque regium nomen, ^e neque magiſtratum gerere, aut concionem habere, vel cum populo agere. namque eius poteſtas ſola religione & templis tenebatur. ^f Primus enim Manius Papyrius ex patriciis, Bruto conſule Rex creatus fuit: ^g cui ius ſacrificandi, & de ſacris decernendi reliquerunt, ^h eumque pontifici maximo ſubiecerunt: ⁱ ideo in ſacris epulis, poſt maximum pontificem, ſupra flaminem Dialem, Martialem, & Quirinalem, accumbebat. ^k Atque licet à principio à populo crearetur ex patriciis & multis honoribus functis, poſt aliquot ætates à minore parte populi, ſelectis calatiſq; comitiis (quibus fiunt ſacerdotes) ex plebe creati ccepit, tunc quum Maximus Curio plebeius homo, Rex ſacrorum fuit: ^l cuius vxor Regina ſacrorum hoc habet proprium, vt quoties ſacra facit, ex malo punico virgulam, quam in arcu dicunt, pro infula deferat: ^m quæ omnibus calendis Iunoni ſacrum facere, eiſq; porcum vel agnum maſtare debet in regia. ⁿ Ad quem Veſtales virgines die conſtituta annis ſingulis ventitare, & ne ſacra negligenterentur, quæ ſuæ fidei tutelæque credita erant,

Rex ſacrorum & eius munus.

Manius Papyrius primus rex ſacrorum.

Regina ſacrorum.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

^a *Vm à principio.*] Id principium huius capituli uſque ad clauſulam, Eratque non annuum, eſt Liuij 1. Decad. lib. 2. poſt prin. & Dionyſij Halicarn. lib. 4. & iterum 5. poſt prin. Et vide ſuper hoc etiam Plutarchum problem. cap. 63. & Feſtum Pompeium li. 17. Vbi ſacrificulus, inquit, Rex appellatus eſt, qui ea ſacra quæ Reges facere aſſueuerant, feciſſet.

^b *Regem ſacrificulum.*] Sed & ipſum Regem ſacrificum vocabant, vt videre eſt apud ipſum Liuium 4. Decad. lib. 10. vbi loquitur de Rege ſacrifico ſufficiendo in locum C. Cornelij Dolabellæ.

^c *Eratq; non annuum ſed perpetuum.*] Dionyſ. Halicar. d. li. 4. Vide item ſuprà in princ. locis citatis.

^d *Neque enim Rex ſacrorum militare.*] Dionyſius eod. loco.

^e *Neque magiſtratum gerere.*] Hæc uſque ad clauſulam, Primus enim, ſunt Plutarchi problem. cap. 63. vbi rationem ponit.

^f *Primus enim Manius Papyrius.*] Dionyſ. Halicarn. lib. 5. in princ.

^g *Cui ius ſacrificandi.*] Feſtus Pomp. lib. 17.

^h *Eumq; pontifici maximo ſubiecerunt.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. poſt prin. vbi eius rei rationem reddit. Dionyſ. Halicarn. lib. 5. in princ. & Feſtella de Sacerd. cap. 11.

ⁱ *Ideo in ſacris epulis.*] Gellius lib. 10. cap. 15.

^k *Atque licet à principio.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. ſcribit C. Manilium Artelinum primum ex plebe creatum fuiſſe Maximum Curionem, cum nemo ante eum niſi ex patribus id ſacerdotium habuiſſet.

^l *Cuius vxor.*] Feſtus Pompeius lib. 9. vbi de in arcu loquitur.

^m *Quæ omnibus calendis.*] Vide Macrobius & Ouidium in Faſtis.

ⁿ *Ad quem Veſtales.*] Nam & Seruius enarrans illud Virgilij lib. 10. Æneid.

— *Vigilaſne Deum gens*

Ænea? vigila. —

Verba, inquit, ſunt ſacrorum. Nam Virgines Veſtæ certa die ibant ad Regem ſacrorum, & dicebant, Vigilaſne Rex? vigila. quod Virgilius iure dat Æneæ quaſi & Regi, & quem ubique & Pontificem, & ſacrorum peritum inducit.

Regis sacro-
rum munus.

Quid pro-
prium regi
sacrorum.
Filia regis
sacrorum.

præmonere solebant. ° Erat ergo Regis sacrorum munus, quinto Idus Ianuarias Iano arietem immolare, diésque fastos prædicere & nefastos, sacra procurare, & quæ sacrificio vsui essent ministrare. Ideo sacra facturi, lanam, farra & fruges, lauros & verbenas, quæque sacrificio opportuna sunt, Regem petunt: ad eumque tam intra quam extra pomerium, populi ciuésque, quique in agris agunt, imperiti morum ciuiliū, atque vna agricolæ de sacris festisque diebus consultum vadunt, & sacra postulant. Ipsæque feriarum causas, & quid quoque mense faciendum, à quibusque cauendum esset, prædicebat, præmonebátque. cui hoc proprium dicunt fuisse, vt sacrificium in comitio peragat: quo perfecto, nulla cunctatione vel mora se ex foro proripiat: quando verò diuinis rebus perfectis in comitium venit, in fastis notabatur: p vtque calendis Martiis fores Regis sacrorum, flaminis & pontificis maximi, noua exornentur lauro, q sicut Palatinæ ædes & Augustæ quercus virides, nunquam lauros habuere. r cuius filia ad sacerdotium Vestæ inuitæ eligi nequeunt: nam privilegio honoris ab hoc onere immunes erant: volentes verò, non vetantur. s Quæ autem eiusmodi sacra fuerint, solis Regibus credita, quove piaculari sacro expiarentur, licet priscis monumentis perscriptum fuerit: apud nostros tamen, quia nimis antiqua & obsoleta sunt, memoria obscurata, nec traditur certum, nec nobis interpretari facile est.

ANNOTATIONES.

o Erat ergo Regis sacrorum munus.] Ex quo illud Ouidij lib. 1. Fastor.

Viq; ea nunc certa est: ita Rex placare sacrorum
Numina lanigera coniuge debet ouis.

p Viq; calendis Martiis.] Plin. quo loco modo citabimus, & Macrobius lib. 1. Satur. cap. 12. Ouid. item lib. 3. Fastor.

Nu dubites prima fuerint quin ante calenda
Martis, ad hæc animum signa referre potes.

Laurea Flaminibus, quæ toto perstuit anno,

Tollitur, & frondes sunt in honore nouæ.

Ianua tunc Regis posita virescit arbore Phæbi,

Ante tuas istidem curia prisca fores.

q Sicut Palatina ædes.] Contra tamen Ouidius lib. 3. Tristium eleg. 1.

Cur tamen apposita velatur ianua lauro,

Cingit & Augustas arbor opaca comas?

An quia, &c.

Vbi vide interpretem, & lib. 1. Metam. vbi de lauro,

Postibus Augustis eadem fidissima custos,

Ante fores stabis, mediamq; iuebere quercum.

Vbi vide eius loci interpretes. Et Plin. lib. 15. cap. 30. Laurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus ianatrix, Cæsarium Pontificumque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat.

r Cuius filia.] Scilicet Regis sacrorum ex Fenestella in lib. de Sacerd. Rom.

s Quæ autem eiusmodi sacra.] Hæc vsque ad fin. sunt ipsius authoris. Adde autem ad superiora quod Rex sacrorum occidi non poterat religione impediante, vt scribit Seruius enarrans eum locum lib. 8. Æneid.

Nec non Tarquinium eiectionem Porsena iubebat

Accipere, &c.

Thusci unde duxerint originem, quæve duodecim vrbes fuerint, quarum consilio bella gerebantur.

CAPUT XXVIII.

Thusci terra
& mari bel-
licos.

Thuscorum
origo.

HUSCORVM^a gens olim celebris fuisse traditur, præpotens armis virisque: siquidem plurimum illi terra, multum mari valuerunt, totamque Italiæ longitudinem, ab Alpibus ad fretum Siculum fama nominis sui impleuerunt: tantum in re militari processere, vt Thuscorum armis & multitudine hominum, & quia finitimi vrbi erant, nulla apud Italos terribilia fuerint. Illorum origo à Lydis fluxisse dicitur. nam quum Mæonia quondam agrorum sterilitate premeretur, neque alimentis sufficeret, eaque victus caritas foret, vt patrias sedes relinquere cogerentur: Lydorum Rex, superante multitudine, dimidiam populi partem sedibus excitam ad nouas sedes quærendas Tyrreno filio tradere coactus fuit: cui prodigium factum est, vt ab ineunte pueritia incanuisse tradatur. qui nauibus mare ingressi, pulsus Vmbris, armata iuuentute loca tenuere, vbi nunc Tyrrenia dicta est. Eos etiam Thuscos, à Thusco Rege, qui ex prognatis Herculis fuit, seu à cultu deorum, & ritu sacrificio, cuius cultores Thyoscus Græci vocant, dictos plerique autumant. Hi ergo profecti domo, & maria emensi, ad ea loca nauibus delati, & bonitate agrorum, & disciplina militari magna sobole aucti, mirum est quàm facile coaluerint: quippe citra Apennium duodecim magnis vrbibus præsidentes, mare inferum Tyrrenum vocitarunt: quantumque à Tiberi ad Macram tractus est, fines propagarunt: Trans Apennium verò totidem coloniis deductis, ab Adria ipsorum

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a Thuscorum gens.] Hæc omnia quæ de Thuscorum origine dicuntur, magna ex parte sunt Liiij 1. Decad. libro 5. Sed tu tamen super his vide Myrsilum in lib. de origine Italiæ & Tyrrenorum, & Dionysium Halicarnasensem libro 1. ac Paterculum libro 1. Quibus & tu adde Seruium in libro 2. Virgilij Georg. ad fin. enarrantem illud,

Sic fortis Hetruria crenit. —

Iuxta, inquit, historiam, nam Thuscos constat vsque ad

fretum Siculum omnia possedisse. Et ei quod postea de 12. ciuitatibus dicit præter locum dict. libro 5. post princ. & iterum postea, & alibi sæpe astringit. Et Virgilius lib. 8. Æneid.

Gens illi triplex populi sub gente quaterni.

Et Seruius in eundem lib. 2. eiusdem operis, ibi,

Quæ circum plurima. —

Et lib. 8. ibi,

Sed tibi ego ingentes populos, &c.

b Lucu

colonia Adriaticum mare dixerunt : atque in principatus diuisi duodecim ,^b Lucumones vocabulo gentis dictos, id est magistratus, qui duodecim potentissimis urbibus imperitarent, præfere: indeque communi rege creato, singulas vrbes singulos lictores mittere seruatum est: sicut in conuentu Amphictyonum, à singulis urbibus^c Pyloros mittebatur, autumnì & veris tempore. ^d Vnde Romani fasces, lictozem, trabeam, prætextam, curulemque sellam, togam pictam, & palmatam tunicam, tubas & sacrorum ritus, atque alia imperij ornamenta sumpserunt. Cuius exemplo in Pamphilia & Licia^e Lyciacus conuentus erat, ex tribus & viginti urbibus maximi nominis, quorum suffragiis Lyciæ præfectus magistratusque creabantur: quarum maxima tria fert suffragia : media duo, reliquæ singula. Idque erat ratum, quod plurimum assensu niteretur. Et ^f alter Achaicus ex decem. hæc fuerunt, Patræ, & Dymæ, Phara, Tritæa, Lenotia, Ægira, ^h Pellena, ⁱ Ceraunia, ^k & Carinia. Quorum suffragiis quæstor vnus, & dux vnus eligebatur. Cui ^l similem accepimus conuentum Tetrapolim apud Rhodios, Cabiræ, Bubonis, Balburæ, & Oenoandri, quarum singulæ singulis suffragiis valent, Cabira verò duobus. Sed quæ istæ duodecim vrbes Thuscorum, quæ aliis præcellebant, quæque nomina fuerint, haud facile compertum tradiderim : quantum verò coniectari, & ex authorum monumentis assequi licuit, fuere in primis ^m Mantua, quæ principatum Hetruriæ & præfecturas habuit : ⁿ deinde Tarquinij, à Tarconte præfecto urbis : & ^o Vetulonia, quæ consularia ornamenta urbi dedit : ^p Perusia, vbi Iuno Hetruscorum numen colebatur eximiè, oppidum armis virisque potens, & nulli inferius claritate : ^q Corytus & ^r Aretium, quæ ferme Hetruriæ fuerunt capita : Item ^s Care, ^t quondam Agillina : ^u Veij urbis natura situque in primis nobilis : ^x Fidenæ, ^y & Vulfinium Hetruscorum opulentissimæ : quas validissimas olim Hetruriæ vrbes, & inclytæ fertilitatis fuisse, celebris fama est. ^z Clusium, cui Carinasoli dixerunt nomē : ^a Item Volaterræ inter Hetruriæ vrbes longè maximæ. ^b Hi ergo cōmuniter Rege creato, hostili imminente tumultu, siqua arma suscipienda aut detrectanda forent, vnanimi

Lucumones.
*Amphi-
ctyonum cō-
uentus.*
Pyloros.
*Lyciacus
conuentus.*
*Achaicus
conuentus.*
*Tetrapolis
conuentus.*
*Duodecim
Thuscorum
ciuitates ex-
cellentiores.*

ANNOTATIONES.

^b *Lucumones.*] Vide Liuium 1. Decad. libr. 1. & Caton. libro Origin.

^c *Pyloros.*] Herodotus qui hos appellat Pylagoras lib. 7. & similiter Strabo lib. 9. Dionysius Halic. lib. 6. & li. 9. Diodor. Siculus lib. 16.

^d *Vnde Romani fasces.*] Scilicet ex Thuscis ex Diodoro Siculo lib. 2. c. 5.

^e *Lyciacus conuentus.*] Strabo lib. 14.

^f *Alter Achaicus ex decem.*] Strabo lib. 8. dicit 12. Pellena, Ægira, Aegæ, Bura, Helice, Aegion, Rhypæ, Patræ, Phara, Olenus, Dymæ, Tritæa.

^g *Dymæ.*] Vt præter Strabonem vbi supra ex Liuiio patet 4. Dec. lib. 2.

^h *Pellena.*] Ex eodem Liuiio vbi supra, dum loquitur de Rhisiaco Pellenensi, cuius filius Achæorum demiurgus erat.

ⁱ *Ceraunia.*] Rhypas hanc Cerauniam appellant, vt intelligitur ex Aeschilo, quem & ipse Strabo post citat,

Βῆραν δ' ἰσπᾶν, ἔξ, κεραινας πύρας.

Id est,

Buramq; sacram, Cerauniasq; Rhypas.

^k *Et Carinia.*] Vnde Alexander hanc atque etiam Lenotiam posuerit inter ciuitates & conuentus, nunc non recordor. Scio autem præter ciuitates & ab eo & à Strabone nominatas Lacedæmonem ab Apuleio lib. 6. Metamorph. appellatam fuisse nobilem ciuitatē (vide ibi Beroaldum) fuisseque diu magnam contentionem inter Lacedæmonios & Acheos vtrum Lacedæmon maneret in Achaico concilio, an secretum eius vnus in Peloponneso ciuitatis ius esset: tandem verò decretum fuisse à Senatu, vt maneret in eo ipso concilio Achaico, vt videre licet apud Liuium 4. Decad. lib. 9. Ex eodem autem Liuiio eiusdem 4. Decad. libr. 8. Aegium esse huius conuentus: vti etiam tradit Strabo supra in verbo, Dima, citatus, licet hic author eam ciuitatem non nominarit.

^l *Cui similem.*] Hæc vsque ad clausulam, Sed quæ istæ, sunt Strabonis lib. 13. ad fi.

^m *Mantua.*] Seruius lib. 10. Æn. in eum locum,

Ille etiam patris.

ⁿ *Deinde Tarquinij.*] De hoc oppido Liuius 1. Decad. lib. 1.

^o *Et Vetulonia.*] Myrsilus Lesbicus in eo libello de origine Italiæ & Tyrrhenorum, Dionysius Halicar. lib. 3.

^p *Perusia, vbi Iuno.*] Appianus libr. 5. bellorum Ciuium. Hunc finem, ait, Perusia habuit vetustatis gloriam & digni-

ratis in se continens: quam ab Tyrrhenis iam pridem in Italia conditam, inter 12. primas vrbes fuisse memorant, & ob id Iunonem Tyrrhenorum more in ea coli solitam.

^q *Corytus.*] Virgilius lib. 9. Æneid.

Nec satis extremas Coryti penetravit ad vrbes..

Vbi vide interpretes. & Catonem lib. de Originib.

^r *Et Aretium.*] Dionysius Halic. d. lib. 3.

^s *Item Care.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. post princ. & lib. 4. in fine. & plerique eorum quos citabimus in sequentibus.

^t *Quondam Agillina.*] Strabo lib. 5. Plinius lib. 3. c. 5. Seruius lib. 8. Æneid. ibi,

Prope Carētis amnem.

Et in eum quoque locum eiusdem lib.

Urbis Agillina sedes.

Et lib. 10. in eum item locum,

Qui à Cerete domo.

^u *Veij urbis.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. & alibi sæpe, Dionysius Halicar. lib. 9.

^x *Fidena.*] Liuius in dictis locis.

^y *Vulfinium Hetruscorum.*] Aut, vt alij vocant, Volsinium. Plinius lib. 2. cap. 52. Volsinij, inquit, oppidum Thuscorum opulentissimum, ex quo etiam Propertius in eleg.

Thuscus ego, Thuscis orior, nec pœnitet, inter

Prælia Volsinos deseruisse focos.

Nam & Volscorū ciuitas, siue hæc sit, siue alia, sub Hetruscorum quoque potestate erat, vt scribit Seruius enarrans illud lib. 11. Æneid.

Non illum tectis, non vlla mœnibus vrbes

Accepere.

Plinius item Secundus, si is est, de viris illustribus, capit. 36. dicit Volsinios Hetruriæ nobile oppidum. Vide item Plinium libro 3. capit. 5. & Pomponium Melam libro 2. cap. 4.

^z *Clusium.*] Liuius 1. Decad. lib. 10. Ex quo hinc lege, Clusium, cui Carinas olim dixerunt nomen, & dele vocabulum Carinasoli. Dionysius item libr. 3.

^a *Item Volaterra.*] Dionysius Halicarnassensis dicto libro 3. Sed his adde Vulturum, quæ postea Capua dicta est fuisse Hetruscorum urbem ex Liuiio 1. Decadis libro 4. Et Capenatos ac Faliscos ex eo. eiusdem Decadis libro. 5. post princ. & Rusellanos ex Dionysio Halic. vbi supra.

^b *Hi ergo communiter Rege creato.*] Sunt propria verba Liuij de Hetruscis loquentis 1. Decad. libro 1.

*Voltuna
phanum.*

Lydi.

*Flu. aureis
arenis.
Flu. gemmis
celebres.*

conspiratione & concordi consilio conferebant: ^c quod consilium apud Voltunæ phanum Hetruscæ deæ in totius Hetruriæ medio habebatur. ^d fuit enim phanum Voltunæ, prope Vulsinium, ut vulgo iactant, haud procul à Ciminiis iugis: quippe in agro Vulsinienfi, quo facilius esset aditus, conuentus toti Hetruriæ, si quid consulto opus foret, indicebatur. quod quidem nono quoque die indici solebat, & ob id crebra concilia, & nonas multiplices apud Hetruscos inueniri tradunt. Lydi autem sunt, ^e qui quondam Mæones dicti, inter Phrygiam & Cariam seu Lyciam iuxta Mæandrum. ^f Hermus & g Pactolus visendi fontes, qui arenas emittunt aureas, ^h ex Timoli rupe & monte Iro defluentes, vberima loca inundant, frumenti & pecoris, atque agrorum vbertate florentia, ⁱ quibus in tota ferè Asia, nec fortior, nec magis strenua gens vlla habita est: in qua vrbes insignes, ^k Lepra, ^l Ephesus, ^m Colophon, ⁿ Clazomenæ, ^o Phoca, & ^p Sardis Lydorum caput: habitantque vicis pluribus. ^q Is verò Hermus Mysiæ initium facit, & (ut ferunt) ex mōte Dindymeno lapsus, campos vberes perlabitur. ^r In quibus Dianæ templum Colcenæ, vbi diebus solemnibus simiæ saltare dicuntur: inde cum Pactolo in Phocaicum labitur mare. ^s Flumina autē auriferis arenis celebria traduntur, Padus Italiæ, Pactolus Lydiæ, ^t Tagus in Iberia, Ganges in India, atque Hebrus in Thracia. ^u Gemmas verò mittunt, Aosis, Mater, & Ganges.

ANNOTATIONES.

^c *Quod consilium apud Voltunæ phanum.* [Linus 1. Dec. lib. 4. non semel, iterumque lib. 5. atque etiam 6. post prin.]

^d *Fuit enim phanum Voltunæ.* [Idem Gyrardus de Diis Gentium, syntag. 4. in fi. vbi hunc nostrum authorem non nominat, sed tacite illum citat.]

^e *Qui quondam Mæones dicti.* [Strabo lib. 13. & Plinius lib. 5. cap. 29.]

^f *Hermus.* [Virgilius lib. 2. Georg.]

— *Atq; auro turbidus Hermus.*

Et ibi Seruius, & Lucanus quo loco citabimus loco sequenti, Martialis item lib. 8. epig. 77.

Non illi satis est turbato sordibus auro

Hermus, & Hesperio qui sonat orbe Tagus.

Et Solinus c. 43. & Seruius in 7. Æneid. ibi,

Aut Hermi campo. —

Et lib. 12. ibi,

Pactolusq; irrigat auro. —

Sed nescio quid id & sequentia vsque ad fin. huius c. ad id ipsum pertineat.

^g *Et Pactolus.* [Herodotus lib. 5. Virgilius d. li. 12. vbi suprā. Strabo lib. 13. Horatius epod. Ode 15.]

Sis pecore, & multa diues tellure licebit:

Tibiq; Pactolus fluat.

Et ibi Acron & Porphyrio interpretes. Et Lucanus lib. 3. Pharsaliæ,

Passaq; ab auriferis tellus exire metallis

Pactolon, qua culta secat non vilia Hermus.

Et Iuuenalis saty. 14.

Sed cuius votis modo non suffecerat aurum,

Quod Tagus, & rutila Pactolus voluit arena.

Et Silius lib. 1.

Hic certant Pactole tibi, Duriusq; Tagusq;

Solinus item c. 53. & Maximus Tyrius ser. 54. & Philostratus in vita Apollonij lib. 6. & Claudianus in 5. Panegy.

Diues Pactolus rutilas despumat arenas.

Et lib. 1. in Ruff.

Rudentis Pactoli aurea stagna.

^h *Ex Timoli rupe.* [Legendum est Tmoli, ex quo ut scribit Herodotus lib. 1. auri ramenta proueniūt. Euripides in Bacchis. ἀλλ' ὅτι πρὸς τὴν Τμολὸν, ἔρυσσε λυδίας, &c. Strabo, à quo Alexander id accepit lib. 13. Pactolus, inquit, à Tmolo mōte felici fluens olim multa auri ramenta deferrebat, ex quo præclaras illas Cræsi & maiorum diuitias promanasse ferunt.]

ⁱ *Quibus in tota Asia.* [Scilicet Lydis ex Herodoto lib. 1. vbi ita scribit: Lydorum gente in Asia nulla fuit nec fortior, nec magis strenua.]

^k *Lepra.* [Hæc est, ut opinor, quam lepram actam vocat Strabo lib. 14. post prin.]

^l *Ephesus.* [Solinus cap. 43.]

^m *Colophon.* [Ibid. & Strabo lib. 14.]

ⁿ *Clazomena.* [Strabo ibid.]

^o *Phoca.* [Idem Strabo eod. lib. tum in princip. tum postea, vbi tamen Phocæam appellat.]

^p *Et Sardis Lydorum caput.* [Strabo lib. 13. & lib. 14. Plutarchus in vita Solonis, & prob. c. 53.]

^q *Is verò Hermus.* [Strabo d. lib. 14. non adeò longè à fi.]

^r *In quibus Diana templum.* [Strabo d. lib. 13. vbi de his locis loquens: Ibi, inquit, Colcenæ Dianæ templum est quod in religione maxima habetur. Hoc in loco diebus solemnibus simias saltare dicunt.]

^s *Flumina autem.* [Hæc vsque ad clausulam, Gemmas verò, sunt Plinij lib. 33. cap. 4. post princ. vbi hos omnes fluuios auriferos nominat.]

^t *Tagus.* [Iuuenalis, Martialis, & Silius locis suprā citatis, vbi de Hermo & Pactolo locuti sumus, & idem Iuuenalis satyr. 3.]

— *Tanti tibi non sit opaci*

Omnis arena Tagi.

Et idem Martialis lib. epig. 17. & lib. 10. epig. 16. & Pomponius Mela lib. 3. cap. 1. Plinius lib. 4. cap. 22. Seruius in dictum locum lib. 10. Æneid. & ante hos Catullus epig. 27.

Quem scit amnis aurifer Tagus.

Sed his quinque auriferis fluminibus adde & Ozum in Bactris ex Aristotele, si eius sit is liber cui titulus est οὐζὸν ἀκρυμάτων. cap. 44.

^u *Gemmas verò.* [Plinius lib. 37. ca. 13. aut, ut alij distinguunt, 17. eodémque vlt. vbi in quibusdam codicibus idem dicit de Acesino Fluuiio, quem hîc author Aosis corruptè appellat. Neque enim alibi vsquam legi fluuium huius nominis (vide Bocatium de fluminibus) sed Aoi meminit fluuij ipse Plinius libr. 3. cap. 29. vbi & eum quoque dicit vocari Æon. Sed & Acesini fluuij præter locum suprā citatum meminit idem Plinius lib. 4. cap. 12. & lib. 6. c. 26. & lib. 12. cap. 5. In aliis autem codicibus Plinij in d. cap. vlt. 37. Oaxis legitur. vbi in aliis (quod iam diximus) Acesinus legitur, quæ dicto propiùs accedit ad eam quæ hîc Aosis dicitur, vide autem num alibi legat de fluuiio Oaxis.]

ALEX

ALEXANDRIA B

ALEXANDRO IVRISPERITI

NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM

LIBER QVARTVS.

Locus ex Martiale cum Ioanne Veneto discussus, dum caloris incommoda sub umbra fraxini propulsarent.

CAPVT I.

IN suburbanum suum, prædiolo meo proximum in agro Vaticano Ioannes Venetus, vir ætate nostra multi nominis, & Græcarum litterarum facundia clarus, nos & complusculos honestissimos viros, æstate anni, quum omnes æstiuatum concederent, ad se aduocabat: in quo quidem rure præter mirissimum cœlum, quo præcipuè nitebat, & amœna diuerticula, visu iucunda, frondosum nemus manu consitum: & umbrosa conuallis, per quam aquila per varias herbulas leni murmure vagabatur, nonnihil amœnitatis decorisque addebat, parabatque nobis interdum ipse cœnulam ex olusculis, & à se lectis herbis, facetoque nos sæpe conuiuio excipiebat: nonnunquam ficus biferas, & poma persica, cum acidis malis & immaturis, asperrimi gustus, quibus mirificè oblectabatur, bellaria exhibebat. Interim dum cœna apparabatur, sub fraxino patulis ramis, vnde prospectus ad urbem erat, in lætissimo gramine confedebamus: inibi que remittentes animum, festiuissimis quæstiunculis, luculentoque vario sermone, nonnunquam lectione authoris non inuenisti, caloris incommoda & flagrantem æstum propulsabamus, velut fuit vna die, quum nos vnà cum nonnullis earundem disciplinarum sectatoribus honestis adolescentibus ad umbram, vt sit, in salubri aura vniuersi assideremus: iuuenis quispiam Martialis epigrammata, quæ forte secum detulerat, admodum venustè lectitabat: cumque ipsius authoris satis festiua carmina pleraque non sine multo lepore percurrisset, a tale inter cætera epigramma legebatur:

*Quod nubis Proculina concubino,
Et mæchum modo, nunc facis maritum,
Ne lex Iulia te notare possit:
Non nubis Proculina, sed fateris.*

*Martialis
Locus.*

Quo perlecto, conuersus Ioannes ad Corelium virum doctum & sapientem, qui vnà aderat, & Neapoli Romam recens aduenerat: Quid tu, inquit, Coreli censes hunc authorem sentire voluisse, quum hanc mulierem, quæ veteris consuetudinis pertæsa, concubinum legitimum virum duxit, non nubere, sed fateri adulterium dixit? Neque enim satis perspicere queo, in quo se adulteram fateatur, quum legibus inhibitam consuetudinem reliquerit, & legitimo potius coniugio copulari voluerit: quinimo vbi prius mœchando deliquisset, nunc venia digna foret, quæ explosa pessima vitæ consuetudine, ad legitimum matrimonium conuolauit. Cumque ille se reputare dixisset, quod ea mulier quæ in crimen suspicionemque venit cum aliquo mœchari, neque id exploratum satis aut palam factum est: si eiusmodi suspitione flagrans, concubinum virum duxit, suspitione procul sublata rem palam aperta professione efficere, & reatum suum confiteri, quippe quæ ortam adulterij suspitionem nuptiis confirmarit, & hoc poëtam intelligere se arbitrari respondisset: Quid si, inquit Ioannes, mulier hæc non in suspitionem venit, neque concubinatum diffitetur? siquidem non dissimulanter, sed perduto pudore palam mœchata est. Et nunc pertæsa veteris consuetudinis, quum concubino coniugali nexu legitime copulatur, quibus de causis ipsam profiteri reatum dicere possimus, non equidem video. propterea, inquit, aut author hic loquitur perperam, aut inuenustè, qui hos versus ad vnicum duntaxat modum perstrinxerit. Neque ego poëtam hunc tam incōsideratè loquutum arbitror, vt lepidum hoc epigramma vnica tantum specie, abstruso & recondito significatu concluderet, vt de ea solùm loqui censetur, quæ adulterij suspitione flagrauit, non quæ palam adulterata fuit, quum præsertim author hic habeat hoc proprium, vt nulla circumlocutione vsus, simplicissimis verbis iocos suos admodum venustè prosequatur. Et ad me conuersus, petiit, vt si quid aliter censerem, in medium afferrem. Tum

ANNOTATIONES IN CAP. I.

^a **T**ale inter cætera epigramma legebatur.] Super huius epigrammatis intellectu, vide omnino quæ nos scripsi-

mus in nostro tractatu, cui titulum fecimus, Cessante causa, cessat effectus. in prin.

b *Legit*

*Martialis
apertus ac
minime in-
uolutus.
Lex Iulia
de adulte-
riis.*

*l. miles. §. li-
cet. ff. ad leg.
Iul. de adult.*

*Multa ca-
pita legis
Iulia.*

*Multiplikes
leges Iulia
non eodē tē-
pore latae.*

*Criminis
adulterij &
maiestatis
punitio.*

ego, memini inquam, nisi fallor, ^b lege Iulia de adulteriis cautum fuisse, ut si qua mulier cum aliquo mœcharetur, eumque postea coniugali copula virum duxisset, siue veteris consuetudinis inhonestæ, siue criminis pertæsa: non propterea adulterij crimen, aut si quid esset offensum, dilui vel extinguere, siue palam, siue clam mœchata fuisset, imò tanquam in confessam adulterij pœna lege exercetur, & hoc iureconsulti censuerunt, legem Iuliam interpretati: nam commissum antea adulterium, cum quo se mulier postea matrimonio deuinxit, velamento matrimonij non extinguere dixerunt, idque poetam nunc sentire me arbitrari respondi: ut si mulier hæc seueritatem legis Iuliæ verita, ne pœna notaretur, concubinum virum duxisset, hoc modo adulterij crimen eludere posse arbitrata, non dilui pœnam poeta inquit, sed plus negocij habere. quippe quum crimen illam confiteri certum sit: siquidem lex Iulia perinde ream afficit, & supplicio dignam censet, ac si reatum suum & se adulteram fateretur: quod vel hoc ipso confiteri visa est, quum fraudem admittere, & pœnam legis eludere conata sit. Etenim multa fuisse capita legis Iuliæ, apertè liquet: neque enim ^c temeratores solum nuptiarum, capitis lex Iulia accersuit, sed & eos qui neque modo, neque iure legibus tradito, ^d ab vxore diuertunt, graui pœna prosequitur. Quinetiam ^e qui dotale prædium inuita vxore alienat, ^f aut qui turpibus libidinibus, vel impudico vitio se immiscet, pœnam legis Iuliæ non euadit. Fuere enim multiplices leges Iuliæ, non vnis latæ temporibus, ^g ut de maritandis ordinibus, ^h lex Iulia muneralis, qua modus impensarum conuiuiis præfinitur: ⁱ Iulia peculatus, ^k Iulia ambitus, ^l repetundarumque pecuniarum, quas à prouincialibus quispiam nequiter extorsit: ^m quam L. Piso Frugi de pecuniis repetundis primus tulit in eos qui ærarium, vel prouinciarum pecunias, aut dona depeculati sunt: ⁿ de annona, de ^o residuis, de ^p vi publica, de ^q beneficiis: ut si quis noxio poculo, aut impuris medicaminibus aliquem fuerit infectatus: ^r & maiestatis, quæ quidem lex in eos qui contra principem aut rempub. hostile quippiam moliti fuerint, grauiter animaduertit. Lege ^s quoque Iulia, quid in prouinciam eunti magistratui, aut præfidi à sociis tribui darique oporteat, præfinitur. nam præter fœnum, tectum & ligna, aliud gratis nihil deberi putauit. ^t Eademque lege, cui ex consulibus prius fasces sumendi potestas sit, haud perplexè definitur: præterque ista hominum vitæ proficientia, eadem lege, multa acri & perpenso iudicio animaduersa fuere. Sed inter reliqua legis Iuliæ constituta, nulla (ut verum eloquamur) seueriori animaduersione coercita sunt, quàm adulterij crimina & [†] maiestatis. His enim criminibus obnoxios ita lex

ANNOTATIONES.

^b *Lege Iulia de adulteriis cautum.* In hoc omnino vide l. miles. §. licet. & l. quæsitum. ff. de adulteriis. & l. commissum. C. eod.

^c *Temeratores nuptiarum.* De pœna adulterij, vide omnino quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus.

^d *Ab vxore diuertunt.* Vnde id caput legis Iuliæ acceperit ignoro.

^e *Qui dotale prædium.* In l. 1. & l. 3. & lege Iulia. & l. si fundum. ff. de fund. dota.

^f *Aut qui turpibus libidinibus.* Suetonius in Augusto, cap. 34. cum dicit de impudicitia, nam eam legem & cæteras quas ibi nominauit Iulias à patre Iulio Cæsare vocauit, & de his quoque quibusdā Horatius intellexisse videtur cum scribit Car. lib. 4. Ode 5. Augustum laudans,

Mos & lex maculosum edomuit nefas.

Quamuis interpretes ibi intelligant de lege Iulia de adulteriis, sed satis hanc tetigerat, cum versu præcedenti dixisset, *Nullis polluitur casta domus stupris.* Ut non necesse fuisset addere, Mos & lex, &c. Et quod hæ fuerint duæ leges, facit quod Suetonius veluti separatim de his loquens ita scribat, d. cap. 34. Et de adulteriis & de impudicitia, ut facili credā interpretibus eius loci, qui intelligunt hanc posteriorem latam fuisse aduersus pathicos, qui scilicet muliebria patiuntur, uti & hinc noster author intellexisse videtur.

^g *Ut de maritandis ordinib.* Apuleius Apolog. 2. Suetonius in Augusto, cap. 34. & Vlpianus in l. 1. §. si liberta. ff. vnde vir & vxor.

^h *Lex Iulia muneralis.* Credo hæc legem intellexisse quam Suetonius vbi supra samptuariam appellauit. Nam de hac loquens Gellius lib. 2. cap. 24. scribit eam ad populum peruenisse imperante Cæsare Augusto. Erat item & alia lex muneralis de qua vide quæ scripsimus in Cōmentariis Nobilitatis, c. 29. nu. 19.

ⁱ *Iulia peculatus.* Huius habemus rub. peculiarem ff. ad leg. Iul. pecul.

^k *Iulia ambitus.* Huius quoque ff. & C. ad leg. Iul. amb. Suetonius item vbi supra.

^l *Repetundarumque.* Et huius item ff. & C. ad leg. Iul. rep. Et

ipsum meminit Cicero in Oratione in Vatinium, & in Oratione pro Sextio, & in Oratione in L. Pisonem.

^m *Quam L. Piso Frugi.* Cicero in Bruto libro de claris Oratoribus, & lib. 2. Offic.

ⁿ *De annona.* Sed & huius ff. ad legem Iul. de annona.

^o *De residuis.* Quod est in illo ipso tit. ff. ad leg. Iul. pecul. & de sacril. & de residuis, sub quo sunt peculiares ll. huius l. videlicet l. 2. cuius initium est lege Iulia de residuis. & l. lege Iulia peculatus. & l. Iulia de residuis. & l. cum eo. in fi. & l. ult.

^p *De vi publica.* ff. & C. ad leg. Iul. de vi publ.

^q *De beneficiis.* Nescio vnde hanc legem Iuliam de beneficiis sumpsit. Nam pœna horum tribuitur legi Corneliæ, vnde extat tit. ff. ad leg. Cornel. de sicar. & venef. sunt leges multæ sub eo tit. nuncupatim de ea loquentes, videlicet l. 1. in princi. & l. eiusdem in prin. quæ lex expressim loquitur de pœna beneficiorum, & §. legis Corneliæ.

^r *Et maiestatis.* ff. & C. ad leg. Iul. maiest.

^s *Lege quoque Iulia.* Cicero ad Atticum lib. 5. epist. 16. Scito, inquit, non modo nos fœnum, & quod l. Iulia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem, nec præter quatuor lectos & tectum quenquam accipere quicquam: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerumque. (vbi vide interpretem.) Gellius item lib. 2. cap. 15. Sed his Iul. ll. adde & aliam legem Iul. Theatralem in 14. ordinibus sedendo. apud Plinium lib. 33. cap. 2. Et legem Iuliam publicorum iudiciorum ex l. 2. in prin. ff. de custod. reor. vbi vide Pandect. Florentinas, & legem Iuliam, Agrariam, de qua Cicero epist. ad Atticum lib. 2. epist. 1. & Velleius Paterculus li. 2. & legem Iuliam qua ciuitas data est vniuerso Latio apud Gellium li. 4. cap. item 4. autoritate itē Seruij Sulpitij in li. quem scripsit de dotibus, & Neratij in lib. de nuptiis.

^t *Eademque lege.* Gellius lib. 2. c. 15.

[†] *Maiestatis.* Maiestatis reus non tantum gladio ultore perit, bonis fisco addictis, iuxta l. quisquis. C. ad l. Iuliam maiest. sed & memoria ipsius post mortem damnatur. l. meminisse. & l. fi. C. eo. §. publico autem iudicio. Instit. de public. iudic.

punit & prosequitur, ^u vt leui suspicione astrictos, tanquam reos deputet & conuincat. Quam quidem ^x post Argium Hiectum, qui primus in adulteros legem sanxit, ^y diuus Iulius, ^z mox Augustus, alio quanto enixius pertulere, grauique coercitione & multiplici poena adulteria coercuere. ^a & Tiberius poenam grauiorem adulteris sanxit, quod amicitiae foedus ab his corrumpi putaret, adeo vt etiam propinquis adultera ultra ducentimum lapidem exilium indixerit. ^b Domitianus quoque, & post illum ^c multi Caesares, Iuliam legem nouis editionibus innouarunt: ita ^d vt diuus Seuerus non solum poena teneri illum, qui in nuptam adulterium admittit, edicto cauerit, sed qui in sponsam: quia nec qualemunque speciem matrimonij violare fas est. ^e Sicut incestum admittere lex putauit illum, qui stupra virginum matronarumque attentasset, etiam sine stupro. ^f Apud Indos vero, ^g Aethiopes, ^h Massagetas, barbarasque nationes, impunita adulteria fuere. ⁱ Lacedaemonij adulteria non nouerunt: ideo Lycurgi lege in adulteros nulla poena fuit. ^k Solon vero, vt ab adulteriis cohiberetur iuuentus, coemptas meretriculas Athenis prostituit primus, obuiasque in Venerem esse voluit, ne matronarum contagio polluerentur. ^l Troglodytarum lex erat, vt qui tyranni vxorem corrumpere, oue mulctaretur. ^m Nomades communes habent vxores & filios. ⁿ apud Scythas, praeter enses & cyathum, vxores & liberi in communi sunt. ^o Thracibus in usu est, non asseruare virgines, sed cum quibus libitum est, commiscere licet: in nuptas vero si quid esset offensum, grauissimae animaduersionis poena constituta. ^p In Tenedo lege erat sancitum, vt adulteri mas & foemina capite mulctarentur. ^q Apud Athenas mugile plectebantur, ^r aut sedes expilabatur, cui supplicio paratillos nomen: ^s in Iudea lapidibus obruuntur. ^t In Attide qui alterius vitiaffet vxorem, raphanis per obscena afficitur, vt ea ignominia notatus, a contagio alienae vxoris abstinere. ^u Cumaei in adulterio deprehensam, omnibus exhibent subigendam. ^x Apud Germanos adulteram excisis crinibus maritus expellit domo, & per omnem pagum nudam verberare afficit. ^y Sicut Lepraei qui depresso moechari, per triduum vinctos ducunt per compita. ^z Gortynis deprensus adulter, lana coronatur, in reliquum vitae ignominiosus. ^a Apud Pisidas infidens asino circumducitur. apud ^b Aegyptios naso plectitur. Illi vero qui libertam violasset, virilia exsecantur. Quod a Romanis quoque usurpatum legimus. ^c nam Bibienus Carbonem

In sponsam
adulterium.
Incestus.
Stuprum.
Qua gentes
adulterium
non punie-
bant.
Solon mere-
trices reme-
dium adul-
terij prosti-
tuit.
Troglodytae.
Nomades.
Scythae.
Thracae.
Tenedij.
Athenienses.
πυγγίλλους.
Iudei.
In Attide.
Cumaei.
Germani.
Lepraei.
Gortyni.
Pisidae.
Aegyptij.
Romani.

A N N O T A T I O N E S.

^u *Vt leui suspicione astrictos.*] Vnde hanc leuem suspicionem in crimine adulterij acceperit nescio, nisi forte ex l. si qui adulterij. C. ad leg. Iul. de adulter. de qua multa diximus in nostris Commentariis, Cessante causa, cessat effectus. in princ. vide tamen totum tit. de adult. Sed nec quantum ad crimen laesa maiestatis, vlla lex est quae ex sola suspicione reum puniat: nec id rationi aut iuri congruit, sed potius quo grauius atrociusque id crimen est grauius, ideo & acerbius vindicandum est, & in noxium ipsum, & in liberos, & in familiam, eo illius probatio clarior & certior esse debet arg. l. ult. C. de probat.

^x *Post Argium Hiectum.*] Hyetum legendum est ex Pausania, cuius id est lib. 9.

^y *Diuus Iulius.*] Id quidem dicit Alexander propterea, quod lex Iulia dicta est, sed eam sancit Augustus, vt modo dicitur.

^z *Mox Augustus.*] Suetonius in Augusto, c. 39. Plutarchus in Apotheg. & Vlpianus in l. 1. ff. ad leg. Iuliam de adult. Vide item nostras leges Connubiales l. 13. nu. 16.

^a *Et Tiberius.*] Cornel. Tacitus lib. 2.

^b *Domitianus quoque.*] Martialis lib. epig. 6. epig. 2. 4. & 7.

^c *Multi Caesares.*] Vt patet ex tit. ff. & C. de adult.

^d *Ita vt D. Seuerus.*] Referente Papiniano in l. si vxor. §. Diui Seuerus & Antoninus. & §. si minor. ff. ad leg. Iul. de adult.

^e *Sicut incestum.*] Nescio quid hic velit dicere: nisi sit id quod scribitur in l. si quis non dicam. C. de episc. & cler.

^f *Apud Indos.*] Strabo lib. 15. sed vide nostras leges Connubiales c. 7. nu. 58. incip. quid quod.

^g *Aethiopes.*] Non quidem omnes, sed Garamantici, quos alij Garamantes simpliciter vocant ex Pomponio Mela lib. 1. cap. 8. Plinio lib. 5. cap. 8. Solino cap. 39. aut aliorum computo 43. & vide nostras leges Connub. l. 7. incip. & vt ad alia.

^h *Massagetas.*] Herod. lib. 1. ad fin. Strabo lib. 4. & 11. Aelianus lib. Animalium 5. & diximus in dictis legibus Connubialib. lib. 7. nu. 53. incip. sed vt ad caeteros.

ⁱ *Lacedaemonij.*] Plutarchus in Lycurgo, & in Apophthegmatis ipsius.

^k *Solon vero.*] Philemon in Delphis & Nicander Colophonius, & ex iis Athenaeus in Dipnosophistis lib. 3. cap. 9. Vide

Plutarchum in vita illius, vbi & versus ipsius Philomenis in eam rem ascribuntur.

^l *Troglodytarum.*] Diodorus lib. 4. cap. 4. & Strabo lib. 16.

^m *Nomades.*] Strabo lib. 7.

ⁿ *Apud Scythas.*] Eodem lib. 7.

^o *Thracibus.*] Herod. lib. 5. ad princ.

^p *In Tenedo.*] Heraclides in Politicis & Stephanus de verbis.

^q *Apud Athenas.*] Non quidem in ipsa vrbe apud Laciadas, aut, vt alij vocant, Placiadas Atticae populos apud Plutarchum, quisquis is est, in Collectaneis Adagiorum, & Suidam. Et de hac poena Catullus ad Aurelium epigram. 15. aduersus moechos,

*Ah tum te miserum, maligni fati,
Quem, attractis pedibus, patente porta,
Percurrent raphanig, mugilesq.*

Iuuenal. satyr. 10.

— *Quosdam moechos & mugilis intrat.*

^r *Aut sedes expilabatur.*] Ex Aristophane in Pluto,

ὁ δ' ἄλλος γὰρ μοιχὸς δῖα σέ πτε δ' ἀτὶ μὲν.

Alius autem capius moechus propter te depilatur.

^s *In Iudea.*] Ex legibus Mosais Leuitici ca. 20. Ante autem eas leges cremabantur, vt videre est ex Genesis cap. 38. vbi de Thamar & Iuda.

^t *In Attide.*] De hac poena etiam Aristophanes in Nubulis *δὲ καὶ λόγος* loquitur:

τί δ' ἂν ῥὰ φανερὸν τόφρατε τὴν θῆ.

ἔχει πρὸς γάμῳ λείπειν, τὸ μὴ εὐρύμασθαι.

Cui adikos λόγος ita respondet:

ἦν δ' ἀρὶ φανερὸν ἢ, τί πῶς κακόν;

^u *Cumaei.*] Plutarch. in problem. c. 115. vbi tamen non subiigendam, sed spectandam dicit.

^x *Apud Germanos.*] Cornelius Tacit. in Moribus Germanorum.

^y *Sicut Lepraei.*] Heraclides in Politicis.

^z *Gortynis.*] Aelianus lib. 12. varia historia.

^a *Apud Pisidas.*] Nicolaus *πρὸς ἰθὺν*, & ex eo Stobaeus sermone 42.

^b *Apud Aegyptios.*] Diodorus Siculus libro 2. capite 3.

^c *Nam Bibienus.*] Valerius Max. lib. 6. c. 1.

Parthi.
Lex Solonis.

Arabes.

Magi.

Arbustula
in Phasi
aduersus
adulterium.

deprensus, foedum in modum castrasse dicitur. ^d Et apud Græcos Didymos tibicen testiculis suspensus, ex nomine mulctam tulit. ^e Zeleucus Locrensis utroque oculo mulctauit adulterum. ^f Et Sempronius Musca C. Gallum flagellis cæcidit, & verberare affecit. ^g Parthi nullum delictum adulterio grauius vindicant. ^h Lege autem Solonis deprensus mœchum interimere licebat, ⁱ quod Platonis lege cauebatur. Inter cæteros ^k Opilius Macrinus adulteros tam pernicali odio prosequutus fuit, ut deprensos ignibus cremaret. ^l Apud Arabes aliasque nationes adulteris semper capitis pœna fuit: quod plerique philosophi prodidere, ^m qui adulterium periurio grauius crimen censuerunt, & ideo seueriori pœna vindicandum. Neque enim satis constans aut probabilis illorum mihi opinio visa est, qui in constituendo optimo reipub. statu, communes statuere vxores, ⁿ quæ Platonis, ^o Zenonis, ^p Chryssippi ^q & Diogenis opinio fuit, quum inde intestina odia offensionesque gignantur. ^r Tradunt vero magos nulla lege, sed nouo commento adulteria vindicare, ut surculus per ranæ viscera ad os transfixus, in menstruis vxoris defigatur à marito. tunc enim vxorem fastidire adulteria, & illorum tædio affici, pro certo opinati sunt. Cui haud absimile est quod Aristoteles prodit, in Phasi flumine arbustulam nasci, cuius ramus excerptus à viro, & in vxoris thalamum immissus, efficit ne vxor alium virum appetat. Mirumque prodi ^s apud Hebreos, ut aqua epota in qua sacra verba diluta erant, adulterij conscientia hydropisi corripiatur. ^t Veteri tamen scito apud Romanos cauebatur, ut maritus vxorem in adulterio deprensam, impunè necaret: ^u illa tamen si vir adulteraret, iudicio agere non posset. Hac ergo de causa, quantum mihi datur cernere, inquam, existimo poëtam hanc ream criminis deputare voluisse, quæ ut pœnam legis euaderet, illum cum quo mœchabatur, in virum duxit, eamque veluti ream adulterij, sicut lege Iulia diffinitur, coerceri decere: neque velamento matrimonij crimen dilui vel extinguere. His nos quæstiunculis & aliis festiuis sermonibus dum cœnulam nobis daret, cum Ioanne Veneto caloris incommoda & æstus iniuriam propulsabamus.

ANNOTATIONES.

^d Et apud Græcos Didymos.] Laërtius in Diogene.

^e Zeleucu.] Valerius Maximus lib. 6. cap. 5. vbi de Iustitia & Ælianus de varia historia lib. 13.

^f Et Sempronius Musca.] Valerius Maximus eod. lib. c. 1. vbi hunc Muscam appellat, & C. Gallium hunc ita verberatum vocat.

^g Parthi.] Iustinus lib. 41.

^h Lege autem Solonis.] Plutarchus in vita illius, & Lysias in defensione necis Eratoſthenis adulteri.

ⁱ Quod Platonis lege.] Vnde id acceperit nescio: illud scio ipsius Platonis ll. adulteros infames, & omnibus ciuitatis honoribus indignos esse, ut scribitur lib. 8. de legibus.

^k Opilius Macrinus.] Iulius Capitolinus in vita illius.

^l Apud Arabes.] Strabo libro 16. Eusebius Præparationis Euangelicæ lib. 6. cap. 8.

^m Qui adulterium periurio grauius.] Thaletis enim Milesij hæc fuit sententia. Nam percuntanti adultero, an iuraret se non commisisse adulterium, Non est, inquit, periurium

adulterio grauius, & ἡ ἐν μοιχῇ ἀπορία. ut tradit Laërtius in vita illius. Et vide nostras leges Connubiales, l. 13. num. 26. incip. Ex his autem.

ⁿ Quæ Platonis.] Apud ipsum Platonem de republ. lib. 5.

^o Zenonis.] In lib. de Republ. apud Laërtium in vita illius.

^p Chryssippi.] Εν τῷ περὶ ἀρετῆς λόγῳ, apud ipsum Laërtium in vita illius.

^q Et Diogenis.] Idem Laërtius in vita illius.

^r Tradunt vero magos.] Id ex Plinio est lib. 32. cap. 5.

^s Apud Hebreos.] Ut patet ex Numerorum cap. 5. paulo ante fi.

^t Veteri tamen scito.] Gellius ex Catone libro 10. cap. 23. & nostris quoque legibus permissum: sed non passim nec quælibet, ut scribitur in l. marito. & l. si adulterium. §. imperatores. ff. ad l. Iul. de adult. & in l. Gracchus. C. eod. tit.

^u Illa tamen.] Gel. vbi supra, & l. 1. C. de adult. & vide quæ nos scripsimus in nostris legibus Connub. l. 1. nu. 42. incip. hinc item fit, & seq.

Quæ apud Romanos fuerint militaria signa, quæ apud exteros, quòve pacto educi consueuerint, & quid tessera, quid vexillum sit.

CAPUT II.

Manipulares unde.

Signa quinque militaria ex arario.

SIGNA militaria quæ exercitum præire consueuerant, cum acies educendæ, & manus cum hostibus conferendæ forent, à principio ^a fœni manipulos fuisse accepimus, quos hastis alligatos significari deferre, & illis præeuntibus decernere solebant: ^b vnde & manipulares dicti. Aucto mox imperio, propagatisque finibus, quinque signa ex arario depromi, & militum acies ac legiones præire assuerant. ^c Hæc fuerunt, aquilæ, lupi, minotauri, equi & apri simulacra: quibus præeuntibus, legiones educere, & ferro decernere mos erat: inter quæ apri effigiem quintum tenuisse locum accepimus. Sed tamen cum dimicandum foret, ^d sola aquila quæ ordines præiret, è castris

ANNOTATIONES IN CAP. II.

^a Fœni manipulos.] Plutarc. in Romulo. & Seruius lib. 11. Æneid. in eum locum,

Disiecti, duces, desolatiq; manipuli.

^b Vnde & manipulares.] Qui scilicet huiusmodi manipulos deferrebant. Ouid. lib. 3. Fast.

Pertica suspensos portabat longa maniplos,

Vnde manipularis nomina miles habet.

^c Hæc fuerunt.] Hæc vsque ad clausulam, Sed tamen. sunt Plinij libro 10. capit. 4. Sed & de Minotauro Vege-

tius libro 3. cap. 6. vbi ita scribit, Tutissimum in expeditionibus creditur facienda nesciri. Ob hoc veteres Minotauri signum in legionibus habuerunt, ut quemadmodum ille in intimo & secretissimo labyrintho abditus perhibetur, ita ducis consilium semper esset occultum. Verum Festus Pompeius lib. 14. loco apri, porcum ponit in quinto loco.

^d Sola aquila.] Plinius lib. 10. c. 4. & Iosephus de bello Iudaico lib. 3. c. 5.

educeretur, & sub eo vexillo pugnabatur: reliqua vero in castris ante prætorium fixa locabantur. ^e Hoc enim insigni Iouem aduersus Titanas vsum ferunt, inde ad Cretenſes, à Cretenſibus ad Troia-
nos, demum in Latium ab Ænea translatus defluxiſſe: quo poſtea Romani velut præcipuo vexillo in
bellis vſi ſunt. ^f Propius vero eſt, quòd Ioue dimicante contra Saturnum, aquilæ augurio tanquam fe-
lici & fortunato, regni victor euasiſſet: quo exemplo Romani aquilam velut auſpicatiſſimum ſignum ha-
buere. quàm vnā habuiſſe non ſatis fuit: ideo plures educere inſtitutum erat, ita vt & ſingulas legio-
nes aquilæ anteirent. ^h Obſeruatumq; eſt, vt Romanæ legiones niſi vbi aquilarum iugum foret in ca-
ſtris, nunquam ferè hybernarent. Seueriſſimæque diſciplina cohortes, quarum deſidia ſigna amiſſa
forent, plectebantur. ⁱ C. deinde Marius bello Cimbrico, reliquis depositis militaribus ſignis, ſolam
aquilam tenuiſſe fertur: eamque argenteam magis quàm auream habuiſſe, quòd fulgentior ex argen-
to atque conſpectior foret: quàm tanta religione coluere, vt ^k feſtis illam diebus, vnguentis haberent
delibutam: ^l miræque obſervationis erat, vt Romana ſigna, quæ in caſtris ante prætorium figeban-
tur, non ante euellerentur quum acie dimicandum foret, quàm captatis auſpiciis legiones in prælium
prodirent. prælia enim maiores noſtri nunquam gerebant ^m niſi auſpicato. ⁿ Quæ, ſi quum foras edu-
ci deberent, ſacili ductu euellerentur, & leuia translata forent, proſperrimi augurij & indubitata erat
victoriæ ſignum: contra vero, ſi in eximendo, magno impulſu opus foret, tunc cladem & excidium
futurum haud dubiè præmonſtrabant. ^o Cùmque in conſictu bellorum manus conſerebant, ipſa mi-
litaria ſigna in media locabatur acie, vt pro ſignis anteſignani, poſt ſigna alia pugnaret acies: nonnun-
quam in prima fronte multiplici ſubſidio firmata, præbant ordines. ^p Perſis quoque aurea aquila ſu-
pra oblongam haſtam patentibus alis militare ſignum fuit: ^q nonnunquam Solis ſimulacrum, ^r ſacer-
que & æternus ignis. ^s Athenienſibus noctua, ^t Thebanis ſphyn-
gis effigies, ^u Æææ inſulæ marina turtur, ^x Cimbris æneus taurus, ^y Eumeni Ceres & Alexander, ^z Cratæro & Neoptolemo Miner-
ua, militiæ ſignum in bello notabatur. ^a Cyrus aureum gallum affixum lanceæ, militi in acie pro ve-
xillo dedit. ^b Fertur Oſiris canem geſtaſſe pro inſigni armorum. ^c Et Porus Indorum rex Herculis ſi-
mulacrum, quod deſeruſſe, militare flagitium habebatur. ^d Indis autem regibus ſæpius nulla imago
aut effigies, ſed tintinnabula & tympanum præcedunt. ^e Ægyptij quoque animalia quæ colunt, effictis

Unde aquila ſignum a-
pud Roma-
nos.
C. Marius
aquila ſigno
ſolum vſus.
Aquila re-
ligione cul-
ta.
Auſpici-
capta ante
prælium.
Locus ſigno-
rum in ipſo
conſictu.
Perſarum
ſigna.
Athenienſiū.
Thebanorū.
Æææ inſu-
læ.
Cimbrorū.
Eumenis.
Cratæri.
Neoptole-
mi.
Cyri.
Oſiris.
Pori.
Indorum.
Ægyptio-
rum.

A N N O T A T I O N E S.

^e Hoc autem inſigni.] Cæſar in Commentariis Arati & ab eo
Laſtantius libr. 1. ca. 11. & Fulgentius libr. 2. Mythologicôn,
vbi de Ganymede loquitur.

^f Propius verò eſt.] Fulgentius vbi ſuprà, & Seruius enarrās
illud Virgilij libr. 9. Æneid.

Qualis vbi aut leporem, aut candenti corpore cygnum

Suſtulit alta petens, pedibus Iouis armiger vncis.

^g Singulas legiones aquila anteirent.] Vegetius de re militari
libr. 2. c. 6. de prima cohorte. Hæc enim ſuſcipit aquilā, quod
præcipuum ſignum eſt in Romano ſemper exercitu, & to-
tius legionis inſigne.

^h Obſeruatumq; eſt.] Plin. libr. 10. cap. 4. Ex eo notatum, non
ferè legionis vnquam hybernari caſtra, vbi aquilarum non
ſit iugum.

ⁱ C. deinde Marius.] Plutarch. in vita illius. Salluſtius in Iu-
gurtha. Plin. libr. 10. c. 4.

^k Ut feſtis illam diebus.] Plinius libr. 13. cap. 3. Aquilæ certè
ac ſigna, puluerulenta illa & cuſtodis horrida, inunguntur
feſtis diebus.

^l Miræq; obſervationis.] Virg. libr. 11. non longè à princ.

—Vbi primum vellere ſigna

Annuerunt ſuperi, pubemq; educere caſtris.

Vbi Seruius, Vellere, inquit, propriè dicit, quia Romana ſi-
gna figebantur in caſtris: & cùm ad bellum eundem fuiſſet,
captatis auguriis euellerentur è terra, nam alibi ea figi non
licebat, ſed inter auguria etiam hoc habebatur, ſi auellen-
tem facilè ſequerentur, adeò vt cum filio in Arabia Parthi-
co bello ſit Cræſſus occiſus, qui iturus ad prælium auellere
ſigna vix potuit.

^m Niſi auſpicato.] Cicero libr. 2. de Diuin. Liuius 1. Dec. libr.
1. & 3. Decad. libr. 2. non multò poſt princ.

ⁿ Quæ ſi cùm foras.] Hæc vſque ad clauſulam, Cùmque in,
ſunt Ciceronis libr. 1. atque iterum 2. de Diuinat. & Liuij 3.
Dec. libr. 2. poſt prin. Et ad id quoq; referri poteſt illud Vir-
gilij adductum ſuprà in verbo, Miræque obſervationis. vbi
Seruius id quoque expendit. Cæterum Appianus in bello
Parthico tradit Cræſſum iturum ad bellum aduersus Par-
thos euellere ſigna nequiuſſe, ibique ipſum occiſum fuiſſe.
Quod & ipſum propemodum tradiderunt Plutarchus in

vita illius, & Dion in Pompeio. Et aliud non diſſimile pro-
dit Paulus Oroſius libr. 7. cap. 6. Furius, inquit, Camillus
Scribonianus, Dalmatiæ legatus, bellum ciuile molitus, le-
giones multas fortiſſimasque ad ſacramenti mutationem
pellegerat. Itaque die dicto, vt in vnum vndique ad nouum
Imperatorem conueniretur, neque aquilæ ornari, neque
conuelli quoquo modo ſigna moueri potuerunt. Itaque
vt continuò poſt ſubdit, Scribonianus quinto poſt die in-
terfectus eſt. Sed Suetonius in Claudio, cap. 13. hoc ipſum
antè ſcripſerat.

^o Cùmq; in conſictu.] Liuius 3. Decad. libr. 2. non multo poſt
princ. in pugna, quæ fuit ad Thraſimenum lacum, cuius ſunt
verba hæc poſita ab illis verbis, Vt pro ſignis.

^p Perſis quoque.] Xenophon Pædiæ Cyri libr. 7. poſt princ.
& iterum libr. 1. Expeditionis Cyri minoris.

^q Nonnunquam Solis.] Q. Curtius libr. 3. & Tertullianus in
Apologetico, cap. 16.

^r Sacerque & æternus ignis.] Strabo libro 15. non multò
ante finem. & Q. Curtius libro 4. & Procopius libro 2. bel-
li Perſici.

^s Athenienſibus.] Plutarchus in Lyſandro. vide Adagium,
Noctuas Athenas.

^t Thebanis Sphyn-
gis effigies.] Vide Plutarchum in Pelopida,
& Probum Aemylum in Epaminunda.

^u Cimbris æneus taurus.] Plutarch. in Mario.

^x Eumeni Ceres & Alexander.] De vtroque Plutarchus in
vita ipſius Eumenis.

^y Cratæro & Neoptolemo Minerva.] De vtroque item Plu-
tarchus ibi.

^z Cyrus.] Imò Artaxerxes ipſius Cyri frater. ex Plutarch. in
Artaxerxe.

^a Fertur Oſiris.] Imò verò Ambis Oſiridis filius ex Diodo-
ro Siculo libr. 1. cap. 2. vbi & ipſe dicit Macedoni alteri ipſius
Oſiridis filio lupum inſigne armorum fuiſſe. Et vide Ma-
crobium libr. 1. Saturn. cap. 21.

^b Porus Indorum Rex.] Q. Curtius libr. 8.

^c Indis autem Regibus.] Idem eod. libr. ſed alio loco, & vide
omnino infra eod. cap.

^d Ægyptij quoque.] Diodorus Siculus libr. 1. ca. 2. Aelianus
autem

*Germanorū.
Insubrium.
Vexilla di-
uersa.*

*Draconarij
milites.
Imperatorū
imagines.
Signa alia
atque alia
per tubam,
cornu aut
buccinam.*

tabellis, pro bellico insigni habuere. ^e Germani effigies lucis detractas præire iubent. ^f Insubres, si-
quando præcipua bella sumpturi erant, aurea signa quæ immobilia vocant, è templo Mineruæ efferen-
tes, præferunt phalangi. & Consueuisse etiam singulas turmas, manipulos, & cohortes ac legiones, pro-
prium vexillum & militare signum habere, vulgo proditum est: vt cuius esset legionis quisque miles, &
sub quo duce militaret, facile dignosceretur, ne sine signis, sine imperio inordinati & incompositi du-
cerentur, sed conspicua omnibus signa forent. ^h In quibus nomen imperatoris, ⁱ aut consulis, ^k non-
nunquam draconis efficti imago, ^l quare draconarij dicti milites, ^m quod vexillum purpureum erat,
ⁿ aliæque insignia perscripta erant. ^o Namque diuus Iulius vexillo quintæ legionis, quod contra Iu-
bam elephantorum victrix fuerat, elephantum inscripsit. Alioq̃ue insigni legionarij milites, alio præ-
toriani, dissimiliq̃ue auxiliares utebantur. ^p Postea vt imperatorum imagines per imaginiferos de-
ferrentur in acie, pro signis vulgo seruatum est. ^q Nonnunquam labans quadratum hastæ appen-
sum, quod Labarum dixere, pro vexillo fuit. ^r Signa vero educēdi exercitus, & certaminis conferendi,

ANNOTATIONES.

autem lib. 10. c. 15. scribit Ægyptiorum bellatores in annu-
lis insculptum habere scarabeum solere, ex eo adumbrante
legislatore solos omnino mares pro patria bellum gerere
oportere, quod scarabeus caret fœmina.

^e *Germani.* Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum.
Effigies, inquit, & signa quædam detracta lucis in prælium
ferunt. licet is aliter dicere videatur lib. 20. Historiarum, vi-
delicet cum ait, Hinc veteranarum cohortium signa, inde
depromptæ syluis iugisq̃ue ferarum imagines, vt cuiq̃; gen-
ti inire prælium mos est.

^f *Insubres.* Polybius lib. 2. de iis loquens. Coactio itaque
exercitu & signis aureis, quæ immobilia vocitant, è templo
Mineruæ sublatis, cæterisque necessariis rebus paratis, ad-
uersus Romanos intrepidè profecti, ex aduerso castrame-
tati sunt.

^g *Consueuisse etiam.* Ad Romanos redit: idq̃ue est Vegetij
lib. 2. cap. 13.

^h *In quibus nomen Imperatoris.* Attamen Romanos vello
Cymbrico pilis & hastis, non signis, Catulli nomen inscri-
pisse author est Plutarch. in Mario. Et Cn. Pompeij milites
in Hispania eius nomen scutis inscripserunt, vt testatur Ap-
pianus lib. de bello Alexandrino.

ⁱ *Aut consulis.* Hæc superius sunt explicata.

^k *Nonnunquam draconis.* Ammianus Marcellinus lib. 16.
Trebellius Pollio in Gallienis, Vexilla, inquit, centena, &
præter ea, quæ collegiorum erant, dracones & signa tem-
plorum omniumq̃ue legionum ibant. Ex quo & illud Clau-
diani lib. 2. in Ruffinum,

Manfuescunt varij vento cessante Dracones.

Et illud quoque in nuptiis Honorij & Mariæ,

Stent bellatrices Aquilæ saniq̃, Dracones.

Et,

—Feruentesq̃, tument post terga Dracones.

Illudq̃ue Sidonij Apollinaris in Panegyri ad Anthemium,

Hic primùm nostras aquilas prouincia vidit,

Desiit hostiles confestim horrere Dracones.

Sed & hoc Draconum vexillo vsos fuisse Indos testis est
Suidas in verbo, *Ἰνδοί.*

^l *Quare Draconarij.* Vegetius lib. Rei militaris 1. cap. 20. &
lib. 2. c. 13. & Marcellinus lib. 20. vbi loquitur de Mauro quo-
dam huius nominis Draconario milite. Modestinus de vo-
cabulis Rei militaris.

^m *Quod vexillum purpureum erat.* Marcellinus lib. 15. & 16.
& Claudianus lib. 2. in Ruffinum,

—Lateq̃, videres

Surgere purpureis undantes anguib; hastas.

ⁿ *Aliaq̃ insignia.* Nam vexillum, quo pedites euocaban-
tur, roseum erat: cæruleum, quo equites, Seruius lib. 8. Æ-
neid. in princ.

^o *Namque D. Iulius.* Appianus lib. 2. bellorum Ciuium.

^p *Postea vt Imperatorum imagines.* Corn. Tacitus lib. 5. non
multò post princip. Et quorum imagines pro vexillis secuti
forent, Duces Imperatoresq̃ue deligerent. & Herodianus
lib. 2. de Iuliano Imperatore loquens, à militibus delecto.
Tum, inquit, signis sublatis, impositisque illius imaginibus

deducere hominem tendunt. & lib. 8. de Maximino Impe-
ratore abrogato, Ibique, ait, postquam de signis militaribus
illius imagines detraxerant, prodeuntem mox de tentorio
obtruncant. Sueton. in Calligula, cap. 14. in fin. Artabanus,
Parthorum Rex, transgressus Euphratem, aquilæque & si-
gna Romana, Cæsariumq̃; imagines adorauit. Et Modestus
in vocabulis Rei militaris, vbi hos imaginarios vocat, nisi
sit mendum: nam & ibi aquiliferos vocat, qui aquilam de-
ferebant, vt etiam Cæsar lib. 3. belli Ciuilis. Sueton. in Cæ-
sare, cap. 62. & in Augusto, cap. 10. Cornelius Tacitus lib.
17. vbi loquitur de aquilifero quartæ legionis. Vopiscus in
Aureliano. Verum non esse mendum in Modesto suadet
Vegetius lib. 2. cap. 7. cum hos dicit vocari imaginarios si-
ue imaginiferos. Sed & de eo quod dictum est de imagini-
bus Imperatorum in vexillis, intelligi potest illud Taciti lib.
12. Zorfinem ad imaginem Cæsaris procubuisse. & libro
15. Tyridatem apud effigiem Neronis insigne regium de-
posuisse.

^q *Nonnunquam labans quadratum.* Sozomenus in Tri-
pertita historia libro 1. cap. 5. Tertullianus in Apologeti-
co, cap. 16. Prudentius in Symmachum, libro 1. de poten-
tia Crucis,

Christus purpureum gemmati textus in auro

Signabat labarum.

Et Eusebius historiæ Ecclesiasticæ, lib. 9. c. item 9. de Con-
stantino loquens, Exin, ait, signum quod in cælo fuerat sibi
demonstratum, in militaria vexilla trāsformat, ac labarum,
quem dicunt in speciem Dominicæ crucis exaptat. Eutro-
pius in Constantino Magno. Extratque apud nostros titulus
de præpos. Labarum. ita enim eum locum & l. i. eius titul.
emendauit Alciatus. vide eum ibi & in seq. tit. & vide Rho-
dig. lib. 6. c. 11.

^r *Signa vero educendi exercitus.* De vtrisque scilicet tubis &
cornibus Liuius 3. Decad. lib. 10. Tubæ cornuq̃ue ab Ro-
manis cecinerunt: tantusque clamor ortus, vt elephanti in
suos sinistro maximè cornu verterent, Mauros ac Numidas.
De tubis quoque Virgil. lib. 9. Aeneid.

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro

Inccepit.

Et Horatius lib. 1. Car. Ode 1.

Multos castra iuuant, & lituo tubæ

Permissus sonitus.

Et Cæsar lib. 3. belli Ciuilis. Tuba signum dari atque in ho-
stem impetum fieri iussit. & iterum, Hac habita oratione,
exposcentibus militibus, & studio pugnæ ardentibus, tuba
signum pugnæ dedit. Vegetius lib. 2. Rei militaris, ca. 22.
& Seruius eum locum Virg. lib. 11. enarrans,

—Bello dat signum rauca cruentum

Buccina.

Vide Liuium 3. Decad. lib. 1. De cornibus Virgil. libro 8. in
princip.

Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce

Extulit, & rauco crepuerunt cornua cantu.

Et Liu. 3. Dec. lib. 4. vbi de obsidione Arporum, & Tacit. lib.
2. vbi de obsidione cuiuspiam castelli Ciliciæ.

in Romanis legionibus, concentus tubarum & cornuum: ^s & si quando silentio educenda forent, tesseram fuisse accepimus. Eam vero tubam ^t Tyrrhenus Pifæus inuenit primus aneam, quum antea ex cornu bubulo fieret. ^u Tamen buccina in prætoriiis castris semel, in consularibus vero bis dabatur signum: ^x qua tuba pedites, equites vero lituo ad pugnam aduocari sæpe notatum est. ^y Eratq; mos militaris, ut quoties mouenda erant signa castræ, & ad reliqua belli munia, soli cornicines signum darent: ^z excubias vero, ^a somniq; & ^b vigiliarum tempora, buccina designarent: ^c Si autem legiones ducebantur in hostes, & acie decernendum foret, ^d aut receptui canendum, & cornua & tubæ eodem concentu canerent: ^e Si conciones aduocarent, ^f aut silentium indicerent, per tibicinem indicebatur. ^g Persis vero proficiscendi hora significatur cornu, ^h Ægyptiis sistro. ⁱ Alexander Macedo, quum tubæ sonitus tumultuante exercitu non exaudiretur: iussit perticam ex qua signum eminebat, quæ omnibus cōspicua foret, supra tabernaculum figi: quo viso quisque miles paratus in hostem iret. ^k Quæ quidem tubæ non in singulis modo legionibus, sed cohortibus & turmis, prælij signum dare, nec non diei noctisque horas, vigiliisque diuidere solebant. ^l Lacedæmonij & Phryges non cornuum tubarumque

Tessera.

Persa.

Ægyptij.
Lacedæmonij & Phryges.

ANNOTATIONES.

^s Et si quando silentio.] Liuius 3. Decad. lib. 7. de Nerone qui noctu ad Liuium contra Asdrubalem pugnaturus accessit. Nocte, ait, clam ingredi placuit. Tessera per castra ab Liuiio consule data erat, ut tribunum tribunus, &c.

^t Tyrrhenus Pifæus.] Plinius lib. 7. c. 56. Seruius autem lib. 8. Æneid. in eum locum,

Tyrrhenusq; tuba mugire per æthera clangor.

Tyrrhenum, ait, clangorem dixit tubæ: id eo, quia apud Thucydicos constat tubam esse inuentam. Pausanias autem lib. 2. scribit, Tubam inuentam esse à Tyrrheno Herculis & Omphales filio, sed postea Hegeleum, eius filium, Dorieum, qui Temenum secuti sunt, huius instrumenti clangorem docuisse, eamque ob causam Mineruam Salpingem tubam docuisse.

^u Tamen buccina.] Liuius Decad. 3. libro 7. Quod semel in prætoriiis castris signum, bis in consularibus referebant cecinisse.

^x Qua tuba pedites, equites vero.] Acron interpres Horatij lib. Carm. 1. Ode 1. ubi supra citauimus. Et de lituo Virg. lib. 6. Æneid.

Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Et ibi Seruius: Et Iuuenalis satyr. 14.

Aut longos castrorum ferre labores

Si piget, & trepido soluunt tibi cornua ventrem

Cum lituis audita.

^y Eratq; mos militaris.] Vegetius lib. 2. c. 7. vide tamen eundem in eodem lib. c. 22.

^z Excubias vero.] Polybius lib. 6. Veget. dict. cap. 22. & lib. 3. cap. 8. Et in vniuersum de differentiis tubarum, cornuum & buccinarum, vide omnino eundem lib. 3. cap. 5. Sed vide ipsum Polybium li. 14. ubi scribit eam fuisse Romanis consuetudinem, ut tempore conuiuendi cuncti tubicines ac buccinatores ad tentorium Ducis personarent, ad hoc ut nocturnas custodias suis locis per id temporis constituerent.

^a Somniq;.] Ex quo Claudianus de bello Gildonico,

Excitet incestos turmalis buccina somnos.

^b Et vigiliarum.] Tacitus lib. 15. Et rogitante Rege causas, quoties nouum aliquid aduerterat, ut initia vigiliarum per centurionem enunciari conuiuium, buccina dimitti. Quod etiam spectat illud Liuij 3. Decad. lib. 6. Fuluius Trib. militum imperauit ut duobus millibus equitum delectis denuntiarent, ut ad tertiam buccinam præsto essent. Vegetius autem lib. 3. cap. 8. A tubicine omnes vigiliæ committuntur. Et finitis horis à cornicine reuocantur. Et adde quod etiam buccina bella denunciabant, ex Virg. libro 7. Æneid.

Qua buccina signum

Dira dedit.

Et lib. 11. ubi supra & ibi Seruius.

^c Si autem legiones.] Veget. d. cap. 24. Liuius 1. Decad. lib. 9. ubi ita scribitur, Deinde concentu tubarum & cornuum cursu effuso in hostem feruntur. Et hinc quoque Ouid. lib. 1. Metam.

Non tuba directi, non aris cornua flexi.

^d Aut receptui canendum.] Erasmus Chil. 3. cent. 5. c. 88.

^e Si conciones aduocarent.] Hirtius lib. 8. belli Gallici. Concilio repente cantu tubarum conuocato. Ex quo intelligis hic legendum tubicinem, non tibicinem.

^f Aut silentium indicerent.] Liuius 4. Decad. lib. 3. Et præco cum tubicine, ut mos est, in mediam arenam, unde solenni carmine ludicrum indici solet, processit: & tuba silentio facto ita pronunciat. Senatus Roman. & T. Quintius Imperator, Philippo Rege Macedonibusque deuictis, liberos immunes suis legib. esse iubet Corinthios, &c.

^g Persis vero.] Q. Curtius lib. 3. Patrio more Persarum traditum est, orto sole, demum procedente die iam illustri, signum è tabernaculo Regis buccina dabatur.

^h Ægyptiis sistro.] Virgil. lib. 8. Æneid. loquens de Cleopatra Ægypti Regina,

Regina in medijs patrio vocat agmina sistro.

Vbi Seruius tradit Isidem Ægyptiorum Reginam: & deam sistrum gerere in dextra, & situlam in sinistra. Nam & alias sistra sunt propria & peculiaria Ægyptiis. Nam Ouid. lib. 3. Amorum eleg. 8. dicta sunt sistra Ægyptia,

Quid nos sacra iuuant? quid nunc Ægyptia profunt

Sistra?

Et Martiali lib. 12. epig. 29. sistrata turba dicitur de sacerdotibus Ægyptiis,

Linigeri fugiunt calui sistrataq; turba.

Sed & hinc illud Val. Flacci lib. 4. Argonauticō loquentis de Iside Ægyptiorum,

Hæc procul

Spectat ab arce: poliam diuis addita, iamq;

Aspide cincta comas, & ouanti persona sistro.

Et Iuuenalis sat. 13.

Decernat quodcunque volet de corpore nostro

Isis, & irato feriat mea lumina sistro.

Idem Ouid. de Pontō, lib. 1. eleg. 1.

Et quis ita est audax, ut limine cogat abire

Iactantem Pharia tinnula sistra manu?

Et Apuleius li. 2. Asini aurei, Miserere per cælestia sidera & arcana Memphitica & sistra Phariaca. & li. 11. Aereis & argenteis, imò verò aureis etiam sistris argutum tinnitum cōstrepentes. & paulò post, Sacerdos appropinquabat dextra proferens sistrum. Ibi enim de sacris & sacerdotibus Isidis loquitur. Vide ibi Beroaldum, & Ouidium lib. 9. Metamorph. ibi,

Quiq; premit vocem, digitoq; silentia suadet

Sistraq; erant, nunquamq; satis quesitus Osiris.

ⁱ Alexander Macedo.] Hæc vsque ad clausulam, Quæ quidem tubæ sunt Q. Curtij lib. 5.

^k Quæ quidem tubæ.] Vide Veget. d. lib. 2. c. 22. & lib. 3. c. 8. His tamen adde ad tubam euerti solere ciuitates. Ex quo Virg. de euersione Troiæ loquens lib. 2. Æneid. ibi,

Exoritur clamorq; virum clangorq; tubarum.

Vbi & id Seruius asynorat.

^l Lacedæmonij.] Thucydides libro 3. belli Peloponnesiaci,

E E 2

Poly

Tibia
Phrygia.
Æolius.
modus.
Ælius.
Lydius.
Phrygius.
Dorius.
Gygius.
Ionicus.
Hormius.
Orthius.
Parænius.
Enyaterius.
Cyclius.
Castorium
melos.
Lacedæmo-
nij prælium
inituri.
Rom. tibia
quot fora-
minum.
Tibiarum di-
uersa gene-
ra.
Cretenses.
Parthi.

signis, sed tibiærum miti sono & modulo leni temperari consuevere. Lycurgus enim militibus tibiæ pro classico dedit. ^m Ea enim tibia quæ Phrygia dicitur, à dextra vnum, à sinistra duo foramina habuit: cuius modulos non vnos accepimus: quippe pro modulo sonorum, ita animos mulcere aut accendere solebant. ⁿ Siquidem Æolius modus simplex fuit, Ælius varius, Lydius querulus, Phrygius religiosus, Dorius bellicosus, ^o Gygius autem hilaris & lætus, ^p Ionicus floridus. ^q Græci autem in rebus seriis sæpe Dorium adhibuerunt. Apud quos fuit in bello modulus ^r ad tibiæm Hormius ^s & Orthius, ^t in comestationibus Parænius. Lacedæmoniis Enyaterius, ^u Atheniensibus Cyclius. Hunc Orthium tam rapidè audientium animos accendere ferunt, ^x vt quum illum Alexandro Timotheus concineret, velut furens & efferatus in rabiem, protinus ad arma exiliuerit. Præter quod, ^y castorium melos Laconicum, ad excitandos militum animos multum valuisse fertur. ^z Quinetiam in prosequendis hostibus effuse fugientibus, aut si receptui canendum esset, diuersi traduntur moduli, ad militum excitandos animos, aut sedandos. ^a Qui quidem Lacedæmonij prælium inituri, pluribus concinentibus tibiis, acies ineunt, vt his modulis capti, mature incederent, ferociamque & immodicos animos cohiberent, nève, id quod in concursu magnorum præliorum vsu venit, hostem cupide insequuti, sæuè & atrociter contra victos insultarent, ita vt longius effusi, acies confunderent & perturbarent. ^b Romanæ vero tibiæ primo quaternis foraminibus, postea pertusis excultæ fuere, vt haud multum abessent à tûba: quarum diuersa traduntur genera. ^c Nam præcentoriæ erant, & Vascæ, quibus in sacris præcinebant: & puellatoriæ sono clariore, ac gingrinæ & miluinæ, quæ in acutos exeunt sonos, sicut à locis Lydiæ, Corinthiæ, & Ægyptiæ, sonis diuersis, & nominibus variis. ^d Cretenses autem cithara, fidibus & tibiis vtuntur in præliis, quibus instructas acies accendunt. ^e Parthis cornua, sæpius ingens tympanum cum ferreis tintinabulis, pugna acuebant animos: quod quidem lance concava, corio vndique protento, & clauis æneis affixum erat, quod simul

ANNOTATIONES.

Polybius libr. 4. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Plutarchus in Apophthegma. Laconicis in Agefilao, vbi huius reddit rationem. Gellius lib. 1. c. 11. Martianus Capella lib. 9. Aristoteles in problem.

^m *Ea enim tibia.* Varro & ex eo Seruius libr. 9. Æneidos, eo loco,

— *Ubi assuetis biforem dat tibia cantum.*

ⁿ *Siquidem Æolius.* Hæc omnia vsque ad clausulam, Gygius autem. sunt Apuleij in libro 1. Floridorum, cuius hæc verba sunt, Seu tu velles Æolium simplex, seu Ælium variū, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum. quæ forte vt alia plurima accepit à Luciano in Harmonidæ, cuius hæc verba sunt, ἡ ἁρμονία διαφυλάττειν, τὸ ἴδιον φρυγίαν, τὸ ἰωνικόν, τὸ λυδίαν τὸ βακχικόν, τὸ δωρίον τὸ σεμνόν, τὸ ἰωνικὸν τὸ γλαφυρόν. id est, Vniuscuiusque harmoniæ seruare proprietatem, Phrygiæ diuinum impetum, quod Apuleius vertit religiosum, Lydiæ furorem Bacchanalem, siue licentiam, Doricæ seueritatem, Ionicæ iucunditatem, quod & Apuleius videtur transtulisse, varium. Erasmus Chil. 2. cent. 2. c. 93. Alibi idem Apul. lib. 4. Metam. ad fin. Lydij quoque modum querulum vocat, Sonus, inquit, Zygiæ tibiæ mutatur in querulum Lydij modum. Ante hos Plato libr. 3. de Repub. Harmoniæ querulas esse dicit, easque cum Ionicis vt molles & enerues improbat. Sed vt redeamus ad Apuleium. Is libr. 10. eiusdem operis, Doricum quoque bellicosum appellat. At, inquit, tergum tibicen horum canebat bellicosum. & ibi vide Beroaldum, vbi de Lydiis modis. De Phrygiis quoque modis idem Apul. lib. 8. ad finem. Cantusque Phrygij mulcentibus modulis exercitus procurrit obuiam. Cæterum de huiusmodi modis Phrygiis, Doris & Lydiis vide Aristot. libr. 8. Politic. cap. 5. & 7. & Pollucem lib. 4. cap. 9. & 10. vbi de aliis quoque modis. Cassiodorum, qui & alios item numerat lib. 2. Variarum episto. incipient. Cum Rex Romanorum. & de Dorio & Phrygio. Plinium lib. 2. c. 22. & Censorium de Die natali, cap. 26.

^o *Gygius autem.* Vide d. lib. 4. Metamor. & ibi Beroald. vbi loquitur de Zygiæ tibiæ.

^p *Ionicus floridus.* De eo diximus in verbo, Siquidem Æolius.

^q *Græci autem.* Vide interpretes Horatii lib. 4. Carm. in fi.

^r *Ad tibiæm Hormius.* Vide Suidam, Pollucem & Rhodiginum lib. 5. cap. 4.

^s *Et Orthius.* Hunc modum cythara cecinisse Arionem cum se in mare deiecit, & eum delphinus dorso excepit & in littus detulit, scribit Herodotus libr. 1. Et huius quoque modi meminit Iulianus in epist. ad Iamblichum, & Suidas (eum vide & Pollucem) & Martianus Capella, vbi declarat cuiusmodi esset.

^t *In comestationibus Parænius.* Horat. autem lib. 4. Carmin. Ode 15. eademq; vlt. in fi. significat Lydium tibiærum modis in conuiujs quoque adhiberi,

Inter iocosi munera Liberi

Cum prole, matronisq; nostris,

Rite deos prius adprecari,

Virtute sanctos more patrum duces,

Lydis remisto carmine tibijs

Troiamq; & Anchisen & alma

Progeniem Veneris canemus.

Quo in loco Acron, Lydis, inquit, tibiis læta cantabantur, Phrygiis tristia. Tres enim modos habebant tibiærum, Ionicum, Lydium & Phrygium, quem & barbarum: in honorem autem Lydorum dictum, quod ipsi primi tibiæ inuenerūt.

^u *Atheniensibus Cyclius.* Athenæus Dipnos. lib. 4. c. 24.

^x *Vt cum illum Alexandro.* Plutarch. in lib. de Musica.

^y *Castorium melos Laconicum.* Plutarch. in eod. lib. & in Lycurgo. & Pollux lib. 4. c. 10.

^z *Quinetiam.* Id ostenditur ex sequentibus.

^a *Qui quidem Lacedæmonij.* Thucydides belli Peloponnes. lib. 3. Aristot. in problem. Plutarch. in illo lib. de Musica, & in libr. de cohibenda iracundia, & in antiquis institutis Lacedæmoniorum. Gellius lib. 1. c. 11. Clemens Alexandrinus Pædag. lib. 2. c. 4.

^b *Romane verò tibiæ.* Seruius narrans eum locum Virgil. lib. 9. Æneid.

— *Ubi assuetis biforem dat tibia cantum.*

Scribit autoritate Varronis tibiæm Phrygiam dextra vnū habere foramē, sinistra duo, quorum vnum acutum sonum habebat, alterum grauem.

^c *Nam præcentoria.* Hæc vsque ad clausulam, Cretenses autem. sunt Solini c. 11. Vide ibi interpretem. & de Gingrina quoque Pollux lib. 4. c. 11.

^d *Cretenses.* Heraclides in Politicis. Plutarch. in dict. lib. de Musica. Gellius lib. 1. aliàs 2. c. 11. Martianus Capella lib. 9. Polybius de tibiis loquens lib. 4.

^e *Parthis.* Iustinus lib. 41. & Plutarch. in Crasso.

f *Lydi.*

ac diuerberabāt, ignoto & horribili sonitu tonitrus instar intonabat. ^f Lydi autem cum fistula & fidicine: ^g Indi cum cymbalorum & tympanorum pulsu in hostes ducunt. Id enim erat tubarum loco. Non enim tibiae habebant Indi, nisi in regia, ^h quum rex dormitum vadit: sicut reges Siculi ad citharē & auium cantus dormiebant. ⁱ Galatis vero barbara tuba horribili sono bellicū occinuit: contra ^k apud Busiritas & Lycopolitas in Ægypto, quibus tubis canere vetabatur, quod sonum asininum redderent: ipsi enim asinos exitiali odio prosequuntur, propter Typhonem asini colorem præferentem: ^l Cimbri protentas vehiculorum pelles tantis pulsabant ictibus, ut ingentem fragorem redderent. Apud Pœnos, & in castris Hannibalis rubram vestem tabernaculo ducis protensam, plerunque tubæ sonitum: ^m Illyriis, linteum protentum, ⁿ aut rubicundam tunicam farissæ appositam: ^o aliis protentam purpuram, indicium certaminis fuisse proditum est: quo viso quisque miles præuideret præcaueretq; & se ad pugnam accingeret. ^p Quod in Romanis castris obseruatum legimus, ut rubra veste tabernaculo ducis protenta, diem prælij præsignarent. ^q Dario super tabernaculum imago solis crystallo inclusa, signi loco fulgebat in castris. ^r Apud Spartanos in usu erat, ut quoties fortiter & magnis vtrinque viribus decernendum foret, milites capita comerent, capillum barbæque depecterent: quo argumento periculum se animæ adire, & hostiles spiritus gerere signabant. ^s Erant enim Spartani milites comati omnes, ^t sicut Milesij, Thuriij, & Tarentini, ac cæteri quibus Laconica instituta placuerunt. ^u Ideo quum Persarum duces, milites Leonidæ comatos, & multo pectine comptos vidissent, ferunt illos despectui habuisse, velut desides & ignauos: quum vero animi vigorem & fortitudinem fuissent in acie experti, animorum præstantiam admiratos obstupuisse. ^x In nauali autem prælio vexillo ex prætoria naui in sublimi elato, pugnae signum militi dabatur. Nonnunquam concussu veli aut chlamydis, aduentus demonstrabatur: excussio verò, discessus: ^y sicut in nocte lumen, ^z & in die fumus, insidias aduentusque hostium, & occulta consilia plerunque indicarunt. Apud Athenienses puniceo paludamento è naui prætoria contra Lacedæmoniorum classem, pugnae signum sæpe datum est. ^a Lysander areo clypeo è naui elato, irruptionis signum dedit. ^b Bruti vero nauis prætoria, quod ab aliis dignosceretur, O signum habuisse fertur: ^c tametsi singulae naues deorum imagines ferrent, sub quorum essent

Lydi.

Indi.

Galatae.

Busirita.

Lycopolita.

Cimbri.

Pœni.

Illyrij.

Signa certaminis futuri.

Romani.

Darius.

Spartani.

Milites comati.

Signa in prælio nauali.

Athenienses.

Deorum imaginibus naues insignita.

ANNOTATIONES.

^f Lydi.] Herod. lib. 1. Gellius lib. 1. c. 11.

^g Indi.] Q. Curtius lib. 8. Idque verisimile est ex Dionysio Baccho didicisse, qui apud eos regnavit, & usus est in bello tympanis & cymbalis, tuba nondum reperta, ut scribit Diodorus Siculus lib. 3. c. 10. Strabo autem lib. 15. tradit in India nullam esse tibiam, nec aliud instrumentum musicum, præter cymbala & tympana & crotala. Artianus verò lib. 8. de gestis Alexandri. Expeditionis, inquit, Dionysij in Indiam Nisæ urbs Indiæ non obscurum monimentum est, tympana præterea & cymbala, quibus in præliis Nisæi utuntur. Sed & postea tradit, Indos utique vsque ad Alexandri in ea loca aduentum cum cymbalis tympanisque in pugnam ire solitos.

^h Cum Rex dormitum vadit.] Philostr. de vita Apollon. lib. 2. c. 14. ait, Indos cum Rex vadit dormitum, ad tibiam cantantes illum admonere, ut bonis utatur somniis & subditis bene consulens surgat.

ⁱ Galatis vero.] Diod. Siculus lib. 6. c. 9.

^k Apud Busiritas.] Herodotus lib. 2. & 4.

^l Cimbri.] Strabo libro 7. Sed & hos & Teutonos tradit Plinius lib. 26. cap. 4. terribili Marte ululare solitos. Adde autem supradictis apud Sybaritas exercitus equitatus ad symphonie cantum saltatione quadam moueri, apud Plinium lib. 8. cap. 42. Achæos autem pugnam indipisci non fidicularum tibiærumque concentu, verum conspiratu tacito nitibundos, ex Homero scribit Seruius in lib. 8. Æneidos statim initio.

^m Illyrijs.] Polybius lib. 2. non longè adeò à fi.

ⁿ Aut rubicundam tunicam.] Plutarch. in Philopœmene.

^o Alijs protentam purpuram.] Polybius vbi nuper citauimus, vbi dicit signum traditum fuisse ab Antigono Rege. & in seq.

^p Quod in Rom. castris.] Plutarch. in Pompeio. Idem tamen in Fabian. Maximo vestem purpuream signum prælij fuisse dicit.

^q Dario.] Q. Curtius lib. 3.

^r Apud Spartanos.] Plutarchus in Lycurgo, Philostratus quo loco statim citabimus in verbo, Sicut Milesij. Sed ante hos Herodot. lib. 7. vbi Demaratus Lacedæmonius loquens

de Leonida & cæteris Spartanis, qui in Thermopilis erant, Ita, inquit, sese apud eos habet consuetudo, Quoties adire animæ periculum debent, tunc capita comunt.

^s Erant enim Spartani.] Plutarch. vbi supra, & in Nicia, vbi de Gylippo Spartano & Apophtheg. Laconicis, vbi de Lycurgo loquitur, ibique rationem reddit, & rursus vbi de Pelopida, vbi & aliam rationem reddit.

^t Sicut Milesij.] De his tribus id dicit Philostratus in vita Apollonij, lib. 3. c. 4. de Brachmanis Indorum loquens. Comas, inquit, nutriunt, sicut quondam Lacedæmonij, & Thuriij, Tarentiniq; ac Milesij & cæteri, quibus Laconia instituta placebant. Et adde Scythas & Bactrianos ex Q. Curtio lib. 4.

^u Ideo cum Persarum Duces.] Hæc Herodoti sunt lib. 7. & Strabonis lib. 10. post princ.

^x In nauali autem prælio.] Id sumptum videtur ex Liui 4. Decad. lib. 7. cuius hæc verba sunt, Et circumuenissent, in signo sublato ex prætoria naue, quo dispersam classem in vnum colligi mos erat, omnes quæ in dextro cornu vicerant naues, ad opem ferendam suis concurrissent.

^y Sicut in nocte lumen.] Thucydides lib. 2. belli Peloponnes. Sed ab his, qui expugnabantur leuati sunt ignes Athenas versus, aduentum hostium significantes. & li. 3. Faces hostilis aduentus in dies Thebas versus sublatae sunt. Et Polyb. lib. 2. Cognito Consulis aduentu, id enim per nocturnos ignes intelligebatur.

^z In die fumus.] Cæsar belli Gallici lib. 5. Tum fumi incendiiorum procul videbantur, quæ res omnem dubitationem aduentus legionum expulit. Vide Vegetium de re militari, lib. 3. cap. 5.

^a Lysander.] Plutarch. in vita illius.

^b Bruti vero nauis prætoria.] Plutarch. in vita illius. Appianus lib. 4. eam autem turrigeram fuisse, testis est Lucanus lib. 3.

^c Et iam turrigeram Bruti comitata carinam,

Venerat in fluctus Rhodanicum gurgite classis,

Stæcados arua tenens.

^c Tametsi singulae naues.] Seruius enarrans illud lib. 10. Æneidos,

Massicus arata Princeps fecat aquora Tigri.

*Nauium no-
mina.
Græcorum
naues ex in-
sulis nomi-
nata.
Barbarum
nauigium.
Alexandri-
ni.*

tutela. ^d Namque aliæ Neptunum, ^e nonnullæ pristis, ^f centauri equi, ^g vel draconis insignia habue-
re. ^h Græcis vero nauibus ex insularum nominibus plerunque nomina fuere: quippe ⁱ Gnidurgis, ex
Gnido nauis dicta: ^k Samena, quod ex Samo rotundæ figuræ: ^l Parona, quod ex Paro: & ^m Corcyron
ex Corcyra. ⁿ Cercuriam autem quasi caudatam appellarunt, sicut ^o Afractam Rhodiorum, contra
tempestates imbellem, ^p Dyerotam Mitylenæorum. Legimus quoque in Libya fuisse nauigia, quæ hir-
ci & capri tulere nomina. Barbarumq; nauigium frequens habuisse arctis lateribus, quod cameram di-
xere, lata aluo in modum tecti occlusa, pari vtrinque prora, quod sine noxa mutari, & volui ex omni
latere posset. ^q Supparum vero, Alexandrinæ nauis proprium insigne fuit. nam solis Alexandrinis
suppara velorum licebat intendere, sicut corbes onerariis nauibus pro signo suspendebantur. ^r Mar-
cus vero Antonius successu rerum insolens, purpureum velum prætorix nauis apud Actium pro insigni
dedit: quo abiecto, victus fugientem vxorem fuit prosequutus. ^s Id quod Alcibiades fecisse dicitur, vt

ANNOTATIONES.

Cuius, inquit, rostrum erat in similitudinem tigridis. Nam-
que solent naues vocabula accipere à pictura tutelarum.
Hinc est,

Hunc vehit immanis Triton.

Hæc ille, quorum prior locus est rostrum, posterior autem
est puppis. Et huc quoque alludit Lucanus lib. 3.

— Non robore picto

Ornata docuit fulgens tutela carinas,

Sed rudis & qualis procumbit montibus arbor,

Conferitur stabulis naualibus ærea puppis.

^d *Namque aliæ Neptunum.* Addunt & alij Apollinis ex
Virg. lib. 10. Æneid.

— Et aurato fulgebat Apolline puppis.

Vbi Donatus dicit, puppim fuisse in qua erat Apollinis si-
mulacrum. Ex quo Seruius eo lib. 10. paulò ante enarrans
eum locum,

— Æneia puppis

Prima tenet, rostro Phrygios subuecta leones.

Vult, ait, pro iugo rostrum nauis fuisse: leones autem singu-
los in singulis nauis partibus fuisse depictos.

^e *Nonnulla pristis.* Virg. lib. 5. Æneid.

Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin.

Vbi Seruius, Vel à tutela, ait, depicta, vel *ἡρώδης τὰ κώ-
ματα*. id est, à secandis fluctibus. Et idem Virgilius eodem
lib. 5.

Parte prior partem rostro premit æmula Pristis.

Non longè quoque posset,

Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat ultima Pristis

Æquora.

Et alibi paulò ante.

— Post hos æquo discrimine Pristis

Centaurusq; locum tendunt superare priorem.

Et nunc Pristis abit, nunc victam præterit ingens

Centaurus, nunc vnà ambo, iunctisq; feruntur

Frontibus, & longè sulcant vada salsa carinae.

Nam ibi loquitur de certamine nauali. & ex eo & Donato
interprete intelligis Pristin & Centaurum fuisse species
nauium his effigiebus vel simulachris, quibus præerant
scilicet, Mnestheus Pristi, & Sergestus Centauro. Idem Vir-
gil. lib. 10.

Frons hominem præfert, in Pristin desinit alius.

Et Liuius 5. Dec. lib. 4. Adiectæ ad hunc, ait, numerum quin-
que pristis erant. & Polybius lib. 16. post princip. vbi dicit,
Philippo Macedonum Regi illi qui à Romanis victus est,
fuisse naues cataphractas quinquagintatres cum pristibus
centum quinquaginta. & lib. 17. in princ. Adest Philippus
ex Demetriade in sinum Melieum vectus, lembos habens
quinque & pristim vnâ, in qua ipse nauigabat, *πέντε λέμ-
βες ἰχθῶν, & μία πρίστιν*. Et de hoc nauigij genere Nonius
Marcel, de genere nauigiorum, vbi ita scribit, Pristis nauigij
genus à forma pristium marinarum, quæ lógi corporis sunt,
sed angusti.

^f *Centauri equi.* Vt patet ex eo quod diximus suprâ. & item
ex illo ipsius Virgil. loco lib. 5.

Sergestusq; domus tenet à quo Sergia nomen

Centauri inuehiunt magna,

^g *Vel draconis insignia.* Suprà docuimus draconis effigiem
sæpe fuisse in vexillis. Sed his adde nauem ex qua Iupiter
Europam rapuit, tauri effigiem habuisse, vnde dicitur eam
rapuisse tauri specie, vt scribit Fulgentius Mythologicorum
lib. 2. vbi de Ganymede loquitur. De quo etiam Pollux lib.
1. cap. 9. post princ.

^h *Græcis vero nauibus.* Quod patet ex seq. vide Bayfium de
Re nautica. Hæc autem scribit Cælius Rhodiginus, qui au-
ctorem quoque nullum citat lib. 8. c. 5.

ⁱ *Gnidurgis.* Item Rhodiginus lib. 8. c. 5.

^k *Samena.* Thucydides lib. 3. mentionem facit Salaminia
& Paralæ à duabus, vt puto, gentibus. Scribit autem Athe-
næus lib. 12. c. 19. Polycratem Samium tyrannum cum pri-
mus naues fecisset, Samias ex patria vocauisse.

^l *Parona.* Festus Pompeius libr. 14. Parones, nauium ge-
nus ad cuius similitudinem Myoparo vocatur. Est autem
Myoparo nauicula piratarum, mediam habens formam ea-
rum nauium quæ in Myunte & Paro insulis fieri solent, vt
scribit Nonius Marcellus in generibus nauigiorum autho-
ritate Ciceronis, Sallustij & Sisennæ. Gellius autem libr.
10. cap. 25. inter genera nauium ponit patrones & myopa-
rones.

^m *Corcyron.* Cercyron dicit Rhodiginus, vbi suprâ à Cer-
cyra, quæ Corcyra est.

ⁿ *Cercuriam.* Nonius Marcellus tradit, Cercurum esse na-
uem Asianam prægrandem, autoritate Plauti in Stycho
act. 2. scena 3.

— Conspicatus sum interim

Cercurum, quo ego me maiorem non vidisse censeo.

Et Lucillij saty. 8. & 14. Et de hac quoque Pollux lib. 1. c. 7.
in princ. Plin. libr. 7. c. 56. paulò ante si. scribit Cyprios inue-
nisse nauigij genus quod Cercuron vocant. Gellius lib. 10.
c. 25. inter genera nauium cercuros nominat.

^o *Sicut Afractam Rhodiorum.* Id à Cicerone ad Attic. lib. 5.
epist. 13. totius autem operis 99. in prin. Nauigabamus sine
timore & sine nausea, sed tardius propter aphractorū Rho-
diorum imbecillitatem. Ex quo intelligis Aphractum le-
gendum esse. Rhodiorum tamen naues omnium celerrimas
tradit Liuius 4. Decad. libr. 7. Nam Celoces nauigij genus
primos illos inuenisse scribit Plin. libr. 7. cap. 56. paulò ante
fin. Sed & Cataphractas fuisse naues intelliges ex Polybio
lib. 5. 14. 15. & 16. non semel.

^p *Dyerotam.* Vide Pollucem. Cicero ad Atticum lib. 5. epi-
stol. 11. Aphracta Rhodiorum, & dycrota Mitylenæorum
habebam.

^q *Supparum.* Seneca ad Lentulum lib. 14. epistol. Lucanus
lib. 15.

— Summaq; pandens

Suppara, velorum perituras colligit auras.

Et Stat. lib. Sylvarum 3. syl. 3.

— Vos summis conuertite suppara velis.

^r *M. verò Antonius.* Plutarchus in vita illius, & Plinius
lib. 19. cap. 1.

^s *Id quod Alcibiades.* Athenæus in Dipnosophist. Chyso-
gonus, inquit, stola indutus Pythica tunc τὸ πῆνεκόν tibia
canebat, cum Alcibiades purpureis demissis velis, iussisque
remi

prætoriam nauim cum velo purpureo haberet. ^t Alexander quoque quum Indum nauigaret, versicolori velo totius classis insignia variauit. ^u Fuitque obseruatum, lumen in prætoria naui quò cætera classis prosequitur, spectatissimum insigne noctu fuisse. ^x Quare Scipio in Aphricam transmissurus, velis in altum datis, singula rostratæ naui, binâ onerariæ, prætorix trina luminaria dedit. ^y Et in nauali pugna deponere signum aut velum, ad alterius præscriptum se imperata facere, & mandatis obsequi significari. ^z Abiectis vero armis plausum facere, aut nauim velatam infulis occurrere, supplicandi genus esse, probatum est. Sed quod modo de tessera dictum fuit, animaduertimus ^a tesseram symbolum fuisse bellicum, & signum quo socij milites dignoscebantur ab hostibus, vt pro quibus, & contra quos arma sumerent, facile dignoscerent. Eam fuisse in ^b castris diui Cæsaris Venerem genitricem: ^c in Pompeij Magni Herculem inuictum: ^d in Pompeij Iuuenis, Pietatem. ^e In Antonij exercitu Lar Deus fuit, ^f in Syllæ autem Apollo. ^g Neronem vero optimam matrem militibus tesseram dedisse tradunt. ^h Ipsèque Diuus Cæsar quandoque Felicitatem, ⁱ nonnunquam Victoriæ militibus tesseram proposuit. ^k Brutus in Philippis Apollinem. ^l Cyri autem tessera fuit, Iupiter belli socius & dux. ^m Diuus verò Antoninus, Æquanimittatis. ⁿ C. Caligula Priapum & Venerem Cassio, tanquam molli & effeminato, signum dedit: adeo ^o Seuerus Septimius, Laboremus: ^p Pertinax vero, Militemus. ^q Claudius Cæsar græcanico versu definiuit tesseram, in hæc verba: virum vlscisci decet, quando quispiam prior iniuriatur, siue molestus est. ^r Demetrius Iouem & victoriæ militibus edixit tesseram. Fertur Antiochus cognomento Soter, aduersus Galatas ducturus, signum proposuisse, Bene valere. Et Meccenas quoties in castris ducis fungebatur officio, discincti tesseram dedisse. Quam quidem, siue quæ incolumem reuerteretur, siue castra metari, aut corpora curare, & prandere milites, seu qua vigilia educi legiones conueniret, vel quid aliud silentio agi oporteret, pro militari signo dare soliti sunt. Qua data, satis constabat, non errore, sed consilio & imperio ducis, ea quæ iuebantur, fieri. Fuitque probatum experimentis, tessera accepta, milites ordines seruare frequentes: ea vero sublata, aciem dissipari. ^s Alij tesseram men-

Lumen in prætoriana.

Tessera militaris.

ANNOTATIONES.

remigibus velis incumbere, nauibus coronatis ob victos Lacedæmonios Pyræum portum ingrediebatur. Vide Plutarch.

^t Alexander quoque.] Plin. d. lib. 19. c. 1.

^u Fuitque obseruatum.] Quod patet ex seq. exemplo.

^x Quare Scipio.] Liuius 3. Dec. lib. 9.

^y Et in nauali pugna.] Id sumptum videtur ex Appiano lib. 5. bello. Ciuil. vbi loquens de nauibus Antonij & Ænobarbi. Iam, inquit, in conspectum venerant, & rates præcedentes ex signorum vexillis apparebant, & ad cursum, vt se inuicem adirent, hortabantur, cum lictor Antonio ante pro-ram assidens, vt mos fuit, siue quod ambiguum illum virum ignoraret, qui tanto exercitu proprioque ad eos nauigaret, siue à generositate animi, id expromeret, vt inferioribus dignitate viris signum è naui deponere imperauit: quod ab illis factum est. Quod & nos alibi ad aliud citauimus.

^z Abiectis verò armis.] Vide infra eod. lib. c. 9.

^a Tesseram symbolum.] Virg. lib. 7. Æneid.

It bello tessera signum.

Silius lib. 5.

— Tacitum dat tessera signum.

Liuius 1. Dec. lib. 7. Cæteris omnibus tesseram dari iubet.

Claudianus lib. 1. Panegy. Stiliconis, non procul à fi.

Decretoque toga felix legionibus iret

Tessera, Romuleas leges rediisse fatemur,

Cum procerum iussis famulantia cernimus arma.

Vide Vegetium lib. 7. cap. 7. Ab hac autem Tesserarum dicti sunt Modestino Iuriscons. qui tesseram, hoc est signum bellicum, per contubernia nunciant. Vide Modestum de vocabulis rei militaris. & Robertum Steph.

^b In castris Diui Cæsaris Venerem.] Appianus lib. bell. Ciui. 2. Seruius in 7. Æneid. vbi supra in præced.

^c In Pompeij Magni.] Appianus d. lib. 2.

^d In Pomp. Iuuenis.] Idem Appia. ibid. lib. 3.

^e In Antonij exercitu.] Seruius vbi supra, id Marij signum fuisse dicit.

^f In Sylla autem Apollo.] Idem Ser. ibid.

^g Neronem verò optimam matrem.] Sueton. in vita illius cap. 9. Corn. Tacit. lib. 13. in princ. Propalam, inquit, omnes in eam honores cumulabantur, signumque, more militiæ, petenti tribuno dedit, Optimæ matri.

^h Ipsèque Diuus Cæsar.] Hircius in bello Africano, Quod postquam, inquit, intellexit, incitatis militum animis resisti nullo modo posse, signo felicitatis dato, equo admissio in hostem contra principes ire contendit.

ⁱ Nonnunquam victoriæ.] Et hanc quoque quorundam fuisse tesseram, & similiter palmam, & virtutem, & Deus nobiscum, & triumphum Imperatoris tradit Vegetius lib. 3. cap. 5.

^k Brutus in Philippis Apollinem.] Plutar. in vita illius.

^l Cyri.] Scilicet Maioris in Xenophonte lib. 3. iterumque 7. non longè à princ. Minoris verò tessera erat Iupiter Seruator & victoriæ, ex eodem in ipsius expeditione lib. 1.

^m Diuus verò Antoninus.] Scilicet Pius ex Iulio Capitolino in vita ipsius ad finem. Signumque, inquit, Tribuno Æquanimittatis dedit. Sed & idem de Antonino Philosopho tradit idem Capitol. Statimque, ait, signo Æquanimittatis Tribuno dato. Sed hæc vtriusque scilicet Antonini, non militaria erant, vt superiora, & alia inferiora: sed insignia vel sigilla imperatoria, quibus, vt reor, in suis literis utebantur, vt videre licet ex ipso Capitolino, qui scribit hos Imperatores sub tempus mortis ipsorum ea signa dedisse, & simul fortunam auream, quæ in cubiculo Principum poni solebat, ad successores in imperio transferri iussisse, de quo & nos alibi diximus, scilicet lib. 1. c. 13.

ⁿ C. Caligula.] Sueton. in vita illius c. 56. & Seneca lib. 10. episto. ad Serenum. & vide Pausaniam lib. 9.

^o Seuerus Septimius, Laboremus.] Ælius Spartianus in vita illius.

^p Pertinax verò.] Spartianus ibi. & præterea Iul. Capitolinus in Pertinace.

^q Claudius Cæsar.] Sueton. in vita illius cap. 42. Tribuno, inquit, signum de more poscenti non emere aliud dedit, quam.

ἀνδρα ἐπαμύναδ' ὅτε τις πρὸς τὴν δακτύλῳ.

^r Demetrius.] Plutarch. in vita illius.

^s Alij tesseram mensuram.] Nam hinc tessera frumentaria. Sueton. in Nerone, c. 11. & Vlpiano in l. sed & si suscepit. §. 1. ff. de iudic. & Paulo in l. mortuo. §. 1. ff. de leg. 2. Et de hac quoque Sueton. in Augusto, c. 40. Ac ne plebs frumentationum causa à negotiis auocaretur, ter in annum quaternum mensium tesseræ dare destinavit. Et Iuuenal. sat. 7.

Summula ne pereat, quia vilis tessera venit

EE 4

Frument.

*Tessera alia
significatio.*

*Tempus ap-
parade ex-
peditionis.
Indicia
quedam mili-
taria.*

Athenio.

*Factiones
Siciliae.
Athenien.*

*Argorum.
Milesiorum.
Carthagini-
ensium.*

suram fuisse, qua frumentum militibus metiebatur, non ineptè arbitrati sunt. ^t Erat præterea vexillum cærulei ruffique coloris quo educto, inque arce proposito, satis constabat, milites, si quid subitum ingrueret, in re præcipiti non iusto delectu, sed tumultuaria manu arma expedire, & iustitio indicto, nomina dare, ^u etiam sine vacationis privilegio, saga sumi, & inter se coniurare, legiones conscribi, delectum festinanter haberi, arma apparari oportere: quæ quidem ^x tumultuaria manus, ^y & subitariæ legiones dicebantur: quum ad subitos hostium incurfus, in præcipiti celeritate, non satis laxamenti iusto delectui ducibus dabatur. ^z Iusti autem fuere dies triginta, intra quos expeditioni milites apparari necesse erat. ^a Illud autem satis constat, concussu & crepitu armorum victoriam significari, exhortationes fieri. ^b Apud Græcos *in πᾶσαι*: ^c apud Aphros, iniice, iniice, seditionis signum fuit. ^d Pileumque in hasta propositum, ad libertatem proclamari. ^e Manus expedire, atque alte illas efferre consensio militaris erat. ^f Manus vero imperatori protentare milites, initium armorum: ^g & flagrante seditione tumultum suscitari: ^h ad arma conclamari, hostes adesse significari. Defectionis, Athenionem vocare. ⁱ Is enim Athenio Siculus fuit, qui Drepanetis deficientibus, quum capita factionis assumeret, interempto domino, & ex ergastulis coacta feruorum manu, & comitibus voluntariis, regnum sibi asciuit. ^k Fuisse enim factiones partium in Sicilia, quemadmodum in Græcia, satis constat. ^l In omni ferè Græcia fuerunt partes, Doricæ & Ionicæ: inter Dores erant Lacedæmonij, inter Iones Athenienses. ^m Athenas quoque in factiones tres diuisas legimus, in Diachreos, Pedios, & Paralios. ⁿ aliquando in duas, Thucydidis vnâ, Periclis alteram: ^o aut in plebeiorum, cui Polyarchon: & optimatum, cui Cassander præerat. ^p Nonnunquam in plures, scilicet Ephialtis, Myronidis, Thomidæ, Cimonis, & Leocratis. ^q Thessaliam vero in Egæfaretos, & Petreios. Et in Argo, Aristippi & Aristæi. ^r Et apud Milesios, vna Plutis, altera Cheromacha factio fuit: ^s sicut apud Carthaginenses Barchina & Hannonis. Alibi simultas plebeiorum & paucorum. quippe ^t Pericles plebem, Cimon optimates

ANNOTATIONES.

Frumenti, quippe hac merces lautissima.

Fuit & tessera nummaria apud Suetonium in Augusto, cap. 41. in si. quæ tamen videtur esse eadem cum prior. vide ibi interpretem. Fuit item tessera hospitalis, de qua Erasmi. Chil. 1. centur. 10. c. 50. Confringere tesseram. Fuit & alia quoque de qua Veget. lib. 2. c. 7.

^t *Erat præterea vexillum cærulei.* Macrobius lib. Saturnal. 1. c. 16. vbi loquens de diebus præliaribus: inquit, Siquidem iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato, vexillum ruffi coloris in arce positum est. Et Seruius in lib. 8. Æn. in princ. ibi,

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce Extulit.

^u *Etiam sine vacationis privilegio.* Isidorus lib. Etymol. 18. c. 1. Grauior, inquit, est tumultus quàm bellum: in bello vacationes valent, in tumultu non valent.

^x *Tumultuaria manus.* Vide omnino infra lib. 6. c. 22. vbi de tumultuariis militibus.

^y *Et subitaria legiones.* Liuius 1. Decad. libr. 3. non multò post princ. Ad eum, ait, explendum Latini Hernicique & colonia Antium dare Quintio subitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iussi. Et de hoc intelligit Lucanus lib. 1.

— Veniat longa dux pace solutus

Milite cum subito.

^z *Iusti autem fuere dies triginta.* Ex Macrobio, cuius verba ad eam rem adscripsimus supra in verbo, Erat præterea vexillum. Et probatur præterea testimonio Liuij 3. Decad. lib. 7. Et earum coloniarum iuniores iureiurando adacti supra triginta dies non pernoctaturos se esse extra mænia coloniarum, donec hostis in Italia esset.

^a *Illud autem satis constat.* Hoc iam dictum est supra.

^b *Apud Græcos in πᾶσαι.* Thucidides lib. 2. belli Peloponne. de ipsis Peloponnesibus loquens, Illi, inquit, posterius venientes inter nauigandum Pæana canebant, tanquam viatores. Virgil. lib. 6. Æneid.

— Latumque choro Pæana canentes.

Et alibi sæpe apud authores.

^c *Apud Aphros.* Id Polybij est lib. 1.

^d *Pileumque in hasta propositum.* Valerius Max. lib. 8. c. 6. vbi de C. Mario. Erasmi. Chiliad. 2. cent. 1. c. 27.

^e *Manus expedire.* Tollere manus signum lætitiæ est. Cic. Cæf. Sustulimus manus & ego & Balbus: tanta fuit opportunitas.

^f *Manus Imperatori protentare.* Tacitus lib. 1. Postremo de-

serunt tribunal, ut prætorianorum militum, amicorumque Cæsaris occurreret, manus intentantes, causam discordiæ, & initium armorum.

^g *Et flagrante seditione.* Sic factum est Antiochiæ à militibus Alexandri Sæteri, teste Lampridio in eodem. Vide etiam Tacitum lib. 1. in duobus locis.

^h *Ad arma conclamari.* Liuius 3. Decad. lib. 9. Itaque velut si urbem extemplo aggressurus Scipio foret, ita ad arma est conclamatum.

ⁱ *Is enim Athenio.* Asconius Pedianus in 4. in Verré actione. Ter de hoc quoque Cicer. in 5. in Verrem actio. De alio autem Athenione & ipso tyranno Athenæus lib. 5. c. 11. & de eorum altero mentionem facit Iulius Capitolinus in vita Maximinorum.

^k *Fuisse enim factiones partium in Sicilia.* Thucydides lib. 3. belli Peloponn.

^l *In omni ferè Græcia.* Vide Strabonem lib. 14.

^m *Athenas quoque.* Plutarch. in Solone, qui tamen Paralos non Paralios vocat. Aristotel. libr. Politicôn 5. cap. item 5. non Pedios, sed Pedianos. At ipse Plutarch. in Politicis Pandicos. Cæterum Dionysius Halicarnassæus lib. 1. Atheniensium, inquit, quidam Hyperacrij vocati sunt & Peralij. Sed is eas appellationes non ex factionibus tribuere videtur, sed quòd alij in montibus habitabant, alij erant maritimi. Thucyd. belli Peloponn. lib. 8. Paralos dicit.

ⁿ *Aliquando in duas.* Plutarch. in Pericle.

^o *Aut in plebeiorum.* Probus Æmylius in Phocione.

^p *Nonnunquam in plures.* Hæc vsque ad clausulam, Thessaliam vero. sunt Plutarchi in Pericle, ex quo lege, Tolmidæ, quem hîc Tomidam vocat. Lege tamen Græcum.

^q *Thessaliam.* Cæsar lib. 3. belli Ciuilis. Cassius, inquit, in Thessaliam cum legione peruenit. Hîc cum essent factiones duæ, varia voluntate ciuium utebatur. Egæfaretus, veteris homo potentia, Pompeianis rebus studebat: Petreius, summæ nobilitatis adolescens, suis ac suorum opibus Cæsarem enixè iuuabat.

^r *Apud Milesios, vna.* Plutarch. Problem. c. 145. At Heraclides Ponticus lib. 2. de Iustitia. & ex eo Athenæus lib. 12. cap. 8. tradunt apud eosdem fuisse aliam factionem eorum, scilicet, qui opes possidebant & popularium, quos illi Gergithas appellabant.

^s *Sicut apud Carthaginenses.* Liuius 3. Dec. lib. 1. post princ. & alibi sæpe. Plutarch. in Annibale & Scipione.

^t *Pericles plebem.* Plutarch. in Pericle.

u Gallia.

fovebat. ^u Gallia vero quum in factiones duas diuisa foret, alterius Hedui, alterius Sequani capita fue-
re. ^x Lycurgus Spartam in duas factiones diuisit, quas phylas & obas nuncupauit. Etiam Peloponne-
sus variis nitebatur factionibus: namque Argiui, Elij, Mantinenses, alique finitimi Lacædemoniis,
diuersarum factionum fuere. ^y In Chio autem fuere factiones duæ: & quum alterius princeps Ono-
madeus, victoria contra alteram potitus esset, alterius factionis viros ab vrbe minime exigendos cura-
uit, ne inimicorum metu vacuus (quod vsu plerumque venit) dissidium cum amicis fereret. Consue-
uisse quoque Romanos milites, itaque militari disciplina traditum ferunt, vt stipendij pecuniam, aut
aliunde paratam, quæ vnicuique superesset, pugnae tempore apud signa in sarcinulis deponerent, eam-
que imperatores iuxta signa seruari mandarent. Quod ideo constitutum ferunt, vt non modo patriæ
& Larium, sed fortunarum suarum milites defensores paratiores, propterea que fortiores forent. ^z Et
licet dimidia pars stipendij apud signa sequestrari prius soleret, tamen Domitianus, ne vltra mille num-
mos deponerentur à singulis, edicto prohibuit. ^a Quod ab Asiaticis Romanos sumpsisse crediderim,
quibus fuit in more, vt militiam sequuti, quæ preciosa haberent, & magni census, secum in expeditio-
nem ferrent: vt tuendi necessitate quæ illis erant charissima, plurima & maxima prælia obirent, prom-
ptiusque dimicarent. ^b Persæ vero non pecuniam & gazas, sed pellices velut charissima pignora, quæ
stimulis agerent, apud signa deponebant, vt pro his quæ erant exoptatissimæ, & quas maxime dilige-
rent, velut coniugum & patriæ memores, forti & præsentī animo mortem oppetere non dubitarent. ^c
Illud quoque proditum memoriæ est, quoties duo simul consules iisdem creati auspiciis, contra eos-
dem hostes ducerent legiones, tam itineris quàm ineundi certaminis signum ab antiquiore, & consu-
lari, aut pluribus honoribus functo, dari consueisse: quod si quando patricios & senatum aduocare
consules vellent, per præconem singulis nominatis, aut buccina: plebeios vero tribunus plebis per mi-
nistros, non singulos expressis nominibus, sed vniuersos cornu aduocabat.

Gallorum
Spartano-
rum
In Pelopon-
neso.
In Chio.

Romanorū
militū mos.

Asiatici.

Persæ.

Cum duo
cōsules con-
tra eundem
hostem du-
cerent legio-
nes.

ANNOTATIONES.

^u Gallia.] Cæsar lib.6. belli Gallici, vbi scribit, quod cum in
Galliam venit, omnes ciuitates in duas partes diuisas fuisse,
alterius factionis Principes Heduos, alterius Sequanos
fuisse. Nec id pugnat ei, quod alibi, scilicet libr.1. eiusdem
operis, dixerat, Totius Galliæ duas factiones esse. Harum
alterius principatum tenere Heduos, alterius Aruernos.
Nam & postea aperte declarat eosdem Aruernos & Sequa-
nos esse.

^x Lycurgus Spartam.] Plutarc. in ipsius vita.

^y In Chio.] Hæc vsque ad versicul. Consueuisse quoque.
sunt Plutarc. in lib. de Vtilitate ab inimicis capienda, circa
fi. & iterum in Politicis ad Traianum. ex quibus locis intel-
liges hic Onomademoni, non Onomadeum esse legendum.
Adde & duas fuisse Phereorum factiones, de quibus Ari-
stote. in libro Oeconomicorum publicorum. & Messenio-
rum aliquando etiam fuisse duas Androclis & Antiochi
scribit Pausanias lib.4.

^z Et Licet dimidia.] Sueron. in Domitiano c.7. vide ibi Be-
roaldum interpreterem.

^a Quod ab Asiaticis.] Xenophon in Pædia Cyri lib.4.

^b Persæ vero.] Quintus Curtius lib.3. Plutarch. in Alexan-
dro. Dicæarchus lib.3. vitarum Græciæ. & ex eo Athenæus
lib.13. c.2. scribunt Dariū Persarum Regem, qui ab Ale-
xandro fuit debellatus, trecetas ac quinquaginta pellices in
omnia bella circunducere solitum. Vide Herodotum lib.9.

^c Illud quoque proditum memoriæ est.] Non inficior quin id
obseruaretur in primo die sue mensis (nam incertum mi-
hi est diebusne an mensibus eius rei diuisio fieret, vt dixi-
mus in nostris commentariis Primigeniorum, quæstione
17. in prima opin.) Sed cum aut primus dies, aut mensis
cessisset antiquiori, aut aliàs digniori, certè postea alter
mensis vel dies cedebat alteri: sicque continuabant, vt al-
ternis imperarent, vt aperte constat ex iis, quæ diximus in
eodem loco.

Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata.

CAPVT III.

QUOD ^a centuriatis comitiis consules, tribuni militares, prætores, & reliqui magi-
stratus, qui maiora auspicia habebant, crearetur, nemini dubium fuit. Quum enim
quatuor essent comitiorum genera, ædilitia, prætoria, tribunitia & consularia, qui-
bus postea addita censoria & quæstoria, centuriata fuere, quæ nisi auspiciato fieri
poterant, vocatis centuriis, partibus distributis centuriatim aut tributim, descri-
ptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis authoribus, & re promulgata & cognita.
Vocabantur enim centuriæ in Martium campum, quò conuenire facilius possent,
vbi libera erat suffragandi potestas, ibique comitiorum dies ex censu & ætate illorum qui ex qualibet
tribu in centurias selecti erant & in classes (nam populus in centum turmas diuidebatur) non autem
mixtim ex colluione omnium per pontem suffragia ferebant. Quæ tamen comitia, si quando populus

Centuriata
comitia.

Pop. in cen-
tū turmas.

ANNOTATIONES IN CAPVT. III.

^a Quod centuriatis comitiis consules.] Quibus maiores
creabantur magistratus, eisdemque leges fereban-
tur. His comitiis per classes inibatur suffragium. In quibus
descripto ex ætate & censu populo, prima classis, quæ ma-
ximi erat census & optimates ferè continebat, primò fere-
bat suffragium, vocatis ordine seniorum ac iuniorum cen-
turiis. Deinde secunda classis, eodem ordine, deinde tertia.
Post quæ, si adhuc variasset numerus, quarta: donec ad quin-

tam quæ vltima erat, peruentum fuisset, quæ iam minimi
census erat, ac proinde vilionis turbæ ac suffragationis. Ita-
que obseruato hoc discrimine centuriata grauiora erant
propter hunc ordinem & delectum populi. Linius 1. Dec.
lib.1. in fi. & lib.2. post prin. Gel. lib.13. c.14. Erant & curiata
siue tributa comitia (nam utroque nomine appellantur) di-
cta à curiis siue tribubus, in qua diuisus erat populus, & hæc
leuiora & magis popularia erant, quod in his plebei ferè
cum

*Candidato-
rum mos.*

*Nomenclato-
res candi-
datorum.*

*Romuli &
Tulli lege
populus co-
mitiorum
princeps.*

coire noller, per patres clientésque patrum fieri poterant: positóque vexillo in arce, exercitus præsidij causa imperabatur. Idque propterea cautum, quod intra urbem comitia habere, aut legere militem non decebat: quippe armatis legionibus urbem ingredi fas non erat, ne grassatoribus obnoxia foret. Candidatorum vero mos fuit, quum comitia fiunt, & in suffragium ciues vadunt, ^c in candida veste sine toga in campum descendere, cum clientibus ^d gentilibusque, ^e singulasque tribus prehensare ^f & circuire: ^g hominésque etiam tenuissimos & ignotos, quorú suffragiis nituntur, rogare, atque illos per se & communes amicos appellare, obsecrare & obtestari: quorum nomina memoriter referenda erant, quod si qui facere nequirent, ^h adhibito nomenclatore faciebant, tametsi cautum postea fuerit, ⁱ ne candidatis nomenclatores adessent, ^k suáque merita & facinora domi forisque commemorare, demissis & humilibus verbis supplicare, nihil denique fraudis aut lenocinij omittere, prehédere amicos, ambire patronos, domos stationésque circuire, admonere beneficij, perlicere donis iuuenes, & ingentia polliceri, nihil reliqui facere, ut sibi in consequendis honoribus socij & adiutores sint, atque in petitione suffragentur. In qua re elaborandum erat, ut adolescentes nobiles, & summo loco natos, studiosos haberent, qui omni studio & comitate rogádi persuadendique erant, ut se amicos, ^l suffragatores, duces atque assertores exhiberent, competitoribusque inuidiam, sibi que studia hominum, fauoremque conciliarent. Nam multos potentia & multitudine amicorum fultos, potestates & imperia peruicisse inuenimus. Quum enim populus tam Romuli quam Tulli legibus comitiorum princeps foret, ita ut quos creare magistratus vellet, illi potestas esset: his artibus delinire mentes, singulorumque animos captare oportebat. Quod licet esset in usu frequens, ^m nonnulli tamen hoc supplicandi genus velut fordidum & parum libero homine dignum, deuitarunt: siquidem L. Crassus nunquam adduci potuit, ut præsentem Q. Scauola, more candidatorum populo supplicaret. ⁿ Phocioni quoque cum nunquam supplicare populo sustinisset, & ideo comitiis interesse noller, absenti & inuito honores delati sunt. ^o Qui etiam candidati, ut plus authoritatis ferrent, utque iusta suffragatione digni haberentur, cognomenta sæpe clarissimarum familiarum desumpserunt: eaque propria & peculiaris licentia candidatorum fuit, ut bonum nomen ferrent, & ex optimatibus iudicarentur. Nec minore studio his quos rogabant, agere gratias: nam mirum & efficax studium in agendis gratiis habebatur. ^p Singulos denique prehensare, obuíasque manus dare, salutare, & omnibus arridere debebant. Qui ut conspicui essent, utque à populo spectarentur, nundinarum tempore & mercatu frequenti, quod opifices & agrestes ad urbem commeabant (quum nona quaque die fora constituerentur) in edito colle spectandos se præbebant, ut popularem gratiam fauoremque aucuparentur, idque post aliquot secula, lapsis iam & defluxis moribus, fieri seruatum est. ^q Antea enim sine ambitu suffragiorum, aut his lenociniis præsentem senatu, summo silentio ipsi per se candidati in comitiis vitam suam belli domique, decora atque officia in republicam, & quid singulis vniuersisque præstitissent, tum maiorum fortiter facta, longa & accurata oratione explicabant: qua cura, qua diligentia, qua animi magnitudine honores gessissent, testésque & laudatores dabant, qui, omnes æquissimis animis audiebant. Quæ rerum

ANNOTATIONES.

cum nobilibus pares essent, tum numero etiam & multitudine superiores. & in his Quæstores & Aediles creabantur. [†] Nam populus in centum turmas diuidebatur.] Festus Pomp. lib. 3.

c In candida veste.] Hinc etiam Candidati dicebantur, qui ad alicuius magistratus aut dignitatis petitionem aspirabant. Zafius in l. ij. ff. de Orig. iur. Candidatos vocat eos, qui nondum sunt assecuti honorem, sed ambiunt, & spes est eos assecuturos esse. Vide Budæum in Pand.

d Gentilibusque.] Vis audire magnam inter gentes Candidatorum contentionem: lege, quæ scripsit Lilius Dec. 4. lib. 5. non ad eò longè à princ. & eiusdem Dec. lib. 9.

e Singulasque tribus prehensare.] Frequentatiuum supplicibus & candidatis maxime conueniens, quod suffragatorum manus prehendant. Cicero. 2. de Orat. introducit Crassum sic loquentem. Equidem cum peterem magistratum, solebam in prehensando dimittere à me Scauolam. Et lib. 1. ad Attic. epistol. 1. statim post princ. Prensat vnus P. Galba sine fuco ac fallaciis, more maiorum. Et paucis verbis interiectis, fuit illius hæc præpropere prensatio. nam illi ita negant vulgò, ut mihi se debere dicant. Et alibi sæpe apud auctores hoc verbum prensandi siue prehensandi, ut candidatorum proprium vsurpatur.

f Et circuire.] Et hoc quoque Sueton. in Augusto, cap. 56. Quoties magistratum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circuibat, supplicabatque more solenni. ferebat & ipse suffragium in tribu, ut vnus è populo. Lilius 1. Dec. lib. 1. His muliebribus instinctus furiis Tarquinius, circum-

ire & prensare minorum maximè gentium patres.

g Hominésque etiam tenuissimos.] Cicero ad Q. Fratrem lib. 2. & 3. Plin. lib. epistol. 2. epist. 6. & alibi.

h Adhibito nomenclatore.] Plutarc. in Catone Uticensi. & vide supra lib. 2. c. 19.

i Ne candidatis nomenclatores.] Plutarc. vbi supra, dicit solum Catonem Uticensem eam legem seruasse.

k Suáque merita.] Plin. lib. epist. 3. epist. pen. ad Mesium Maximum, de candidatis loquens, Dicebat, inquit, ipse pro se vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat, vel eum sub quo militauerat, vel eum, cui quæstor fuerat, vel vtrumque si poterat.

l Suffragatores, Duces atque assertores.] Plinius vbi supra, illud quoque subdit, Addebat quosdam ex suffragatoribus: illi grauitè & paucis loquebantur. Suffragator autem is est, qui creandis magistratibus suffragium fert. Plautus in Cas. act. 2. scena 4.

Ibi ego te & suffragatores vliscar tuos.

m Nonnulli tamen.] Hæc vsque ad clausulam, Phocioni quoque. sunt Val. Maximi lib. 4. c. 5.

n Phocioni.] Plutarc. in vita illius.

o Qui etiam candidati.] Plinius vbi supra.

p Singulos quoque prehensare.] Suprà in verbo, Singulasque tribus prehensare. Macrobius Satur. lib. 1. cap. 16. Candidatis, inquit, usus fuit, in comitium nundinis venire, & in colle consistere, vnde coram possent ab vniuersis videri.

q Antea enim sine ambitu.] Hæc vsque ad clausulam, Quibus quidem,

gestarum commemoratio non ficta, longè plus poterat, quam preces & ambita suffragia, quæ postea urbem inuasere. ^r Quibus quidem comitiis plerumque dictator, consul aut prætor, maioresque magistratus præerant. Ante cuius curulem sellam candidati suffragia excipiebant. ^s Scita verò suffragiorum nongenti, qui ex ordine iudicum erant selecti, custodiebant: & ne quid fraudis dolive admitti posset, nève quis tesseras in loculum coniceret, sollicitè curabant: quippe singulis tribubus comitiorum die non solum custodes, sed rogatores & distributores præerant. Describebantur nomina tribuum vel centuriarum, quæ intra ^r cancellos, quibus Ouilia nomen erat, ut quæque vocata fuerat, ex urna ut sors ferebat introducta, suffragabatur. ^u Demum tribuum sortitione facta, in cistellam posita, ^x quam situlam dixere, renunciabant præconis voce, quem quæque tribus candidatum elegisset. Fuitque prisci moris, ut Veturia, cuius erat prærogatiua suffragiorum, pro suo candidato prius in suffragium iret. namque ex centuriis militaribus facto iterum delectu tam ex iunioribus quam veteranis, præstantiores in proprias seligebant centurias: quarum erat prærogatiua suffragiorum per vices, quibus Veturiæ nomen datum. ^y Nonnunquam alia seruata est suffragiorum ratio: siquidem Lucius Cassius Longinus tribunus plebis, Caio Mario & Flacco consulibus, ut populus per tabellas punctis distinctas suffragia ferret legem tulit tabellariam, quæ diu sancta & incorrupta mansit. Ea enim lege, ne qua inuidia oriretur, & quò magis animo libero vota impartirent, cautum fuit, ut non voce, sed punctis suffragarentur. Puncto enim in tabula appposito, per singulas tribus, pro quo candidato suffragia conferrent, dignosci poterat. Quibus tabellis nihil aliquando melius visum, quum illis ambitus & concionum licentia palam adempta fuerit, postea animaduertentes, quia autoritas optimatum, & illorum qui honoribus præstant, plus voce quam puncto haud dubiè poterat, postpositis tabellis, ad aperta suffragia, & primum ordinem comitiorum redire. Nonnunquam discoloribus ceris signa suffragiorum, & sententiarum notabantur: quod in iudiciis quoque fieri animaduertimus. ^z Persæpe verò vniversus populus effuso studio & fauore accensus, aliquem insignem candidatum ob excellentem virtutem militarem, cuius summa dignitas maximæque res gestæ fuere cunctis suffragiis consulem aut prætorem, ædilem aut censorem declarauit, & comitiis renunciavit. Quibus in suffragium missis, consul qui præsidebat, eum qui ad honores promotus fuerat, primus voce renunciabat: mox præconis voce populo palam fiebat: in quo proditum memoriæ est, ^a Domitianum morte affecisse Flauium Sabinum, quòd consularium comitiorum die, præco illum non consulem, sed per errorem ad populum Imperatorem declarauit. ^b Qui verò candidatus renunciatus designatusque fuerat, antequam iniret magistratum, solenne carmen precationis præfatus, sicut mos est, celebri oratione populo vniverso agere gratias, eumque honorificentissimis verbis alloqui, & de se bonam spem polliceri debebat. quod Paulus Æmylius cum aduersus Persen totis comitiis consul foret renunciatus, facere recusauit. nam palam professus est, nullas se gratias populo debitum: quin si meliorem nacti essent, liberam se eligendi potestatem populo daturum dixit. Inde è campo qui designatus declaratusque fuerat, in Capitolium, mox ab vniverso populo in domum suam deducebatur. Quod si primis suffragiis minus valere poterant, parumque virium in promouendo candidato fuisset: quippe cum bina denuo de eisdem candidatis sæpe comitia fierent, quò facilius in comitiis concordia populi firmaretur: plerumque prolatis comitiis, fracto animo, squalore & lachrymis demissi & supplices candidati, singulos etiam de plebe homines, atque humillimū quemque prehensare, populòque vniverso supplicare solebant: ita ut quod prius assequi non poterant pietate motus populus traderet. Id enim in comitiis plerumque eueniebat, ut dies intermissus, rumoresque temerè dissipati, aut fabula ficta, vel minima offensuscula, paruaque rerum momenta, totam sæpe rationem comitiorum perturbarent, & magnos motus excirent. Fiebat enim sæpenumero miseratione, tum splendore vitæ, nonnunquam gratia, aut meritis antea exhibitis, ut magni casus intercederent, fieretque repentina mutatio: ut qui modò erant repudiati, honestissima suffragatione haberentur digni, præsertim à populo qui velut mare sempiterna agitatione mouetur. Nonnunquam in conferendis honoribus populum bis censuisse, & suffragia dedisse

Comitiis centuriatis qui præerant.

Scita suffragiorum qui custodiebat. Ouilia.

Suffragiorum ratio.

Veturia tribus.

Suffragia per puncta. Lex tabellaria.

Alia ratio suffragiorum.

Candidatus ad magistratum aliquem designatus.

Ubi primis suffragiis non successisset candidatis.

Primis comitiis repudiati, secundis verò admissi.

A N N O T A T I O N E S.

quidem. maxima ex parte sunt Plinij Iunioris d. epist. 2. eademque penult. lib. 3.

^r Quibus quidem comitiis. De Dictatore satis diximus supra lib. 1. cap. 6. De Consule & aliis dicemus quoque infra eod. cap.

^s Scita verò suffragiorum. Lege Cistas ex Plinio, cuius hæc sunt lib. 33. c. 2. in princ.

^t Cancellos, quibus Ouilia nomen erat. De huiusmodi Ouilibus vide supra lib. 2. c. 18.

^u Demum tribuum sortitione facta. Vide Annotat. sequent.

^x Quam situlam dixere. Plautus in Casina, act. 2. sce. 4.

Et situlam huc afferte, cum aqua & sortis, & scen. 6.

Adsumt, quæ imperasti omnia.

Uxor, sortes atque egomet.

Liuius 3. Decad. lib. 5. Testulis datis, tribuni populum summoerunt, situlamque allata est, ut sortirentur, ubi Latini suffragium ferrent.

^y Nonnunquam alia seruata est. Hæc vsque ad clausulam, Nonnunquam discoloribus, sunt Cicer. libr. 3. de legibus, quo loco de suffragiis eleganter, ut cætera omnia, disserit. & in Oratio. pro C. Plancio, aliàs Planco. in Rullum. & in Bruto. & Plinij Secundi d. libr. epistol. 3. epist. 20. ad Maximum. & lib. 4. epist. 25. ad eundem Max.

^z Persæpe verò vniversus populus. Sic cum Scipio Africanus Edilis creatus est apud Liuium 3. Dec. lib. 5. & postea, &c. vide eundem.

^a Domitianum morte, &c. Sueton. in vita Domitiani, c. 16.

^b Qui verò candidatus. Hæc vsque ad versic. Inde è campo, sunt Plutarchi in vita P. Æmylij.

c Fertur

*Militaris
ordo in co-
mitiis con-
sularibus
aduocatus.
Cum diuer-
sa suffragia
darentur.*

*Curiata co-
mitia.*

*Centuriata.
Diuitum
suffragia.*

Calata.

*Concilium
populi.
Sacerdotum
comitia pro-
pria.*

compertum est:centuriatisque & decuriatis comitiis diuersa suffragia contulisse:quod ideo fit,vt cui-
que libera facultas foret postremis comitiis mutare suffragium, si quem primæ suffragationis pœnite-
ret. ^c Fertur tamen Caius Cæsar comitia ita cum populo partitus, vt pro parte dimidia candidato-
rum,quos populus vellet, exceptis consulatus petitoribus,pro altera dimidia, quos ipse dedisset,pro-
nunciaret. ^d per se verò in comitiis consularibus,quia Imperatores deligebantur,præter populum vni-
uersum,etiam militaris ordo & equites frequentissimo concilio aduocati intererant: quippe suffraga-
tione militari summi plerumque duces delecti sunt. ^e Scipioni enim Aphricano iussus populus inire
suffragium,omnis militaris ordo, omnesque centuriæ & tribus ad vnum Imperium in Hispaniam de-
tulere. Quoties dissimilia suffragia diuersis comitiis darentur,illa præualere certum est,quæ iustis co-
mitiis fierent.Prærogatiua enim suffragiorum,semper iustorum comitiorum fuit.^f Quod autem dem-
pta toga candidatos in campum prodire obseruatum est,propterea constitutum ferunt, ne per occul-
tos sinus pecuniis absconsis,largitione & ambitu suffragia mercarentur:aut saltem vt cicatrices & vul-
nera,quæ pro patria proque ciuibus pugnando passi sunt,conspicua forent. ^g Proditumque memoria
est, Aphricani superioris filium,cum præturæ candidatus in campum descenderet, candidam quam
induerat togam,turpitudinis maculis obsolefactam ostendisse,magnoque dedecore,totius populi suf-
fragio repulsam tulisse.^h Quæ quidem centuriata comitia per cornicinē indici,curiata verò per lieto-
rem calari solebant. ⁱ Fuere autem curiata comitia, in quibus non de magistratibus conferendis, sed
de exercitu,de legibus,de legatis, deque ducibus deligendis, & legionibus inter consules partiendis,
de prouinciis,de genere belli,deque his quæ ad rem pertinent militarem,& an contra hostes arma su-
mere expediret,decernebatur:vt si rogationem probaret populus,bellum fieret:si verò antiquaret,ces-
saretur ab armis:in quibus suffragia non ex censu & ætate, sicut in centuriatis, sed ex generibus om-
nium ætatum & ordinum promiscua multitudine ferri assuerant. ^k Cum enim viritim tribules dabant
suffragia,vbi accedebat singulorum totiùsque vulgi opinio & consensus, ea comitia curiata:cum verò
per singulas centurias vnus ferebatur calculus, centuriata dicta sunt. ^l Ideo in curiatis omnis pote-
stas suffragiorum,& comitiorum euentus,penes populum stetit.Nam singulis popularibus,etiam des-
pectissimo cuique viritim suffragandi,proque suo candidato decertandi potestas erat. ^m In centuria-
tis vero cum non singuli censerent, ⁿ sed per centurias suffragia ferrent, in quibus copix aliquorum
plus poterant, ^o pro eo quod ex omni tribu præcipui opibus & dignitate, in centurias selecti, suffra-
gabantur,diuitum suffragationem præualuisse certum est. ^p Interdum verò curiatis comitiis, tribu-
nos plebis,tribunosque militares,& alios magistratus extra ordinem creatos inuenimus: ^q tunc maxi-
mè,cum hi magistratus primùm inuenti constitutique sunt. ^r Erat enim consentaneum,in nouis ma-
gistratibus creandis,non aliquorum, sed totius populi suffragia postulari. ^s Quod nisi comitiis curiatis
fieri posse,nemo dubitauit. ^t Fuit quoque animaduersum,leges quæ ad populum pertinerent,quando-
que centuriatis comitiis latas:siquidem L.Valerius Publicola comitiis centuriatis legem tulit, ne quis
magistratus ciuem prouocantem verberaret,necaretve. ^u Præter quæ fuere calata comitia,quæ curiata
& centuriata continent. ^x Hæc enim sunt pontificis maximi & sacerdotum,in quibus non omnes, sed
descripti,selectique conuenire & suffragia ferre poterant. ^y Nam cum vniuersum populum sacerdotia
mandare,vel quemquam sacris præficere,propter religionem non deceret, Cn. Domitio tribuno ple-
bis legem ferente cautum est, vt minor pars populi selectique vocarentur, & ab ea parte qui dignus
collegio foret,in sacerdotium assumptus cooptaretur.Ideo non plures quàm decem & septem tribus,
in pontificis aut sacerdotum comitiis vnquam interfuisse compertum est. Quæ non comitia, sed populi
concilium dicebatur:quippe qui non populum vniuersum, sed tantum partem concilio aduocarent.

ANNOTATIONES.

^c Fertur tamen C. Cæsar.] Sueton.in vita illius c.41.
^d Per se verò.] Id probatur exemplo seq.
^e Scipioni enim Africano.] Liuius 3.Dec.lib.21.& Plutar. in
vita illius non longè à princ.
^f Quod autem dempta toga.] Plutarch.in Coriolano.
^g Proditumque est memoria.] A Val. Maximo lib.3.c.5. post
princip.
^h Quæ quidem centuriata.] Gel.lib.13.c.14.
ⁱ Fuere autem Curiata comitia.] De his Cicero in Oratione
pro Domo sua,& de l. Agraria.& Gellius vbi suprâ. & Fe-
stus Pompeius lib.3. Vide Nicolaum Gruchium lib.3. c.2.
de Comitiiis.
^k Cum enim viritim tribules.] Gellius lib.15.c.27.
^l Ideo in curiatis omnis potestas.] Dionysius Halicarnass. lib.
7. scribit in comitiis curiatis omnem potestatem creandi
magistratus fuisse penes populum.
^m In centuriatis verò.] Gellius lib.15.c.27. & Sext. Pomp.
libr.3.
ⁿ Sed per centurias.] Cicero libr.3. de legib. & in Orat. ad
Quirites post reditum suum, siue post reditum in Senatu.

& in Orat.pro Milone.& Fest. Pompeius lib.3.
^o Pro eo quod.] Dionys. Halicar.d.lib.7.
^p Interdum verò.] Hoc ex Gellij libr.5. cap.19. colligi po-
test,si cum eo quod Liuius ait Decad.1. lib.3. conferatur.
Hic enim Tribunos pleb.à pontifice max. creatos. Ille ve-
rò comitia dici curiata quæ arbitris Pontificibus fierent
affirmat.
^q Tunc maximè.] Idem Liuius 1. Decad.lib.1. & 2. Diony-
sius Halicar.lib.6.non longè ante fin.
^r Erat enim.] In populo enim omnis pars ciuitatis,omnes-
que eius ordines continentur.Hæc Gellius lib.10.c.20.
^s Quod nisi.] Sunt enim curiata comitia,cum ex generibus
omnium suffragium fertur,vt ait idem Gell.lib.15.c.27.
^t Fuit quoque.] Vide infra hoc eodem lib.c.6.in princ.
^u Præter quæ.] Gellius lib.15.cap.27.vide librum comitio-
rum Nicolai Gruchij lib.3.c.3.
^x Hæc enim sunt pont. Maximi.] Gellius vbi suprâ.
^y Nam cum vniuersum pop.] Hæc vsque ad clausulam, Ideo
non plures.sunt Aul. Gellij vbi suprâ, quem vide & lib.de
Comitiis vbi suprâ.

Cumque sacerdotium maximæ esset authoritatis, propter religionem decuit sacerdotes comitia habere propria, in quibus ad sacerdotium assumerentur. ^a His quoque comitiis calatis, quæ arbitris pontificibus sunt, arrogationes illorum, qui cum sui iuris sint, in alterius transeunt potestatem, fieri compertum est. ^b Hæc enim comitia illa sunt calata, quæ pro collegio pontificum aut Regis sacrorum augurive aut flaminis inaugurandorum causa sunt: siquidem ut hi crearentur, & in collegium admitterentur, sacrisve præficerentur & inaugurarentur, calatis comitiis decernebatur. ^c Calatis quoque comitiis, & sacrorum detestationem, & testamenta fieri animaduersum est. Tria enim veteribus fuisse testamentorum genera: vnum, quod calatis comitiis fiebat, alterum quod per æs & libram, libripem de adhibito, & emptore familiæ: tertium, quod procinctum vocabatur, cum milites ituri in prælium, nulla legum solennitate, tribus aut quatuor adhibitis, raptim apud commilitones testabantur: qui mos talis erat, ut milites, cum decernere parant, antequam togam circumcingerent, aut clypeos arriperent, tribus aut quatuor audientibus heredem sibi nuncuparent, si quid in acie secus eueniret. ^d Postremo fuisse comitia tributa, quæ tunc fieri cognitum est, quum non ex generibus hominum, neque ex censu & ætate, sed per regiones vrbis tributim vicatimque suffragabantur: in quibus interesse tribus & suffragari per regiones & compita assuerant. Post aliquot verò secula Publius Scipio Africanus & L. Mummius censes suffragia mutasse feruntur, ut regionatim suffragarentur, pro generibus hominum causisque & quæstibus, tribus describendo. ^e Quibus comitiis, ut tribuni plebis minoresque magistratus fierent, à Velerone primum, deinde à Lectorio tribuno plebis rogatione promulgata, cauebatur, ne patricij quod vellent, tribunos per clientum suffragia crearent, non populus. Quibus etiam tributis comitiis tribuni militares sæpe creati fuere, ^f qui comitiati dicti: ^g in quibus si deessent senatorij ordinis candidati, Augustus Octavius illos ex equestri ordine suffecit, ita ut finito honore, in vtro vellent ordine permanerent. ^h Et licet centuriata comitia decreto senatus & auspiciato, ac sacrificio perfecto & litato fieri minimè solerent: ⁱ tamen tributa comitia, quia minimorum magistratum sunt, nec senatusconsulto, nec augurato, nullisque præcedentibus sacrificiis facta, & eadem die absoluta, rata erant: ^k tamen lege Elia & Fufia, ne quis per eos dies quibus cum populo agitur, nisi de cælo prius seruasset, agere liceret, cautum fuerit. ^l Erantque mos auspicandorum comitiorum, ut cum præfatione deorum dearumque bonis faustisque nominibus, ac diis bene iuuantibus, concilia inirent. Apud ^m Argiuos vero indictis comitiis, cum prætor in præfationis carmine, Iouem, Apollinem, atque Herculem præfari soleret, ut successus darent prosperos: postea Philippi nomen adiecerunt præfationi, assentationis genus. Illud tamen non præterierim, neque ⁿ comitialibus diebus, more maiorum, senatum haberi: ^o neque nundinarum tempore comitia fieri licere, ne à legibus accipiendis, quæ trinundino dabantur, plebem auocari contingeret, ^p neve interpellarentur nundinatores, ^q utque rusticis qui in urbem veniunt, componendi litres, & transigendi facultas foret. ^r Quodque die imbribus aut turbine procelloso, ^s aut si fœda tempestas cum grandine, vel si tonitrua aut venti fierent, vel si in frequenti multitudine ^t quispiam

Inst. de test. ord. in prin. Testamentorum tria genera.

Tributa comitia.

Comitiati tribuni.

Mos auspicandorum comitiorum.

Senatum & comitia quædo haberi non licebat.

Fœmilia comitiis non intererant.

A N N O T A T I O N E S.

^a *His quoque.*] Curiatis dicere debuit ex Gel. dict. lib. 15, cap. 27.

^b *Hæc enim.*] Hæc usque ad clausulam, Calatis quoque comitiis sunt Gellij d. lib. 15, c. 27.

^c *Calatis quoque.*] Gellius vbi supra, & Iustinianus in §. 1. Institut. de test. ord. vbi hæc tria testamentorum genera describit. vide ibi Zingl. & Baldum. Sed & supra eo quod de procinctu dicitur, vide Plutarch. in Coriolano. & Festum Pompeium in verbo, In procinctu. & Gel. lib. 1. c. 11. Hanc iuris solennitatem Cicero in Topicis nexum appellare videtur: cuius meminit Iustinianus in l. vnica, C. de vsucap. transfor.

^d *Postremo fuisse.*] De quibus Cicero libro 2. de legibus. Liuius 1. Decad. lib. 2. Gellius dict. lib. 15, cap. 27. vide lib. de Comitiis.

^e *Quibus comitiis.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. Dionysius Halicarnassæus lib. 9.

^f *Qui comitiati.*] Ascon. Pædianus in 2. in Verrem actione.

^g *In quibus.*] Sueton. in Augusto, ca. 40. vide ibi Beroaldum.

^h *Et licet.*] Hic legendum est, Et licet centuriata, siue decreta. Vide Nicolaum Gruchium Comitiorum lib. 1. c. 4.

ⁱ *Tamen tributa.*] Vide ibi. & quæ fuerint tributa Comitia vide eundem Gruch. lib. 1. c. 6.

^k *Tamen si.*] Dionysius Halicarnassæus lib. 9. Cicero in Oratio. in Vatinius, & pro Sestio, & post reditum in senatu de prouinciis consularibus, in Pisonem, & de responsis Aruspicum, & in epistolar. ad Atticum lib. epistol. 12, aut, ut alij supputant, 13. Quæris ex me. Lata est autem hæc lex

ab Ælio & Fusio tribun. plebis.

^k *Erantque mos.*] Cicero pro Murena. Gruchius lib. comitiorum 1. c. 5. Liuius 3. Decad. lib. 1.

^l *Apud Argiuos.*] Liuius 4. Dec. lib. 2.

^m *Comitialibus diebus.*] Macrobius lib. 1. Saturn. c. 16.

ⁿ *Neque nundinarum.*] Plinius lib. 18. cap. 3. & Macrobius vbi supra.

^o *Neve interpellarentur.*] Festus Pompeius lib. 12.

^p *Utque rusticis.*] Macrobius vbi nuper citauimus.

^q *Quodque die imbribus.*] Vide paulò infra vbi de Appio Pulchro.

^r *Aut si fœda.*] Nam ut Cicero libro 2. de Diuinatione. Ioue, inquit, tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas, & ibid.

Cum tonuit laeuum bene tempestate serena.

Comitiorum interrumpendorum causas vide apud eundem Gruchium lib. Comit. 1. cap. 4. Liuius 3. Decad. lib. 3. & 4. & lib. 10. tum alibi, tum ad finem. Tacitus lib. 17. Plutarchus in Catone Vticensi.

^s *Quispiam morbo.*] Non omni quidem morbo, sed epilepsia, quem Latini Comitiale appellat, quod eo quempiam corripiente Comitia dissoluebantur: unde etiam illi morbo nomen est Comitialis, ut docet Q. Serenus his verbis,

Et subditi species morbi, cui nomen ab illo

Quod fieri nobis suffragia iusta recusat.

Sæpe etenim membris acri langore caducis.

Concilium populi labes horrenda diremit.

morbo concideret comitiorum die, & nisi seruatum de cœlo esset prius, quo ad centuriata comitia, cum populo agi non licebat: habitaq; in his & promota, tanquam fœda tempestate facta, dirimi oportebat augurum responso, qui quid vitij intercessisset, renunciabant, idque lege Elia & Fufia. in quo id fuit memoriæ proditum, cum Appius Pulcher ad populum causam diceret, quod nauali prælio victus, per contemptum religionis classem amisisset, omnesque tribus in eius noxam suffragia ferrent, beneficio tempestatis adiutum, poenam effugisse: nam subito imbri & turbine coorto, sublati comitiis iudicium euasit. Ante vero comitia habita, quid vitij intercessisset, renunciare auguri non licebat, quia diuinare videbatur. ^x Quodque cum fœminis comitiorum nulla fuit communio: ideo mulieres nec comitiis interesse, nec suffragia ferre, ^y neque foro aut concionibus immisceri. ^z & propterea nec arrogari poterant: ^a quod erat apud Athenienses constitutum, vt nulla fœminarum conciliis publicis aduocetur, vel ferre suffragium, aut concionibus virorum interesse valeat: fuitque moris apud eos, quod frequentius comitiis assuescerent, vt singuli suffragatores nummos acciperent, quod à Callistrato primum inuentum ferunt. Nam cum propter assiduas bellorum expeditiones, Athenienses à rebus urbanis distracti, vix foro assuescerent, & per infrequentiam comitia cogi nequirent, quippe cum ex omni populo in quouis arduo negotio, vltra quinque millia non conuenirent, vt posthabitis negotiis ad rempublicam accederent, & de publicis consultarent, aliquo inuitamento cohortandi fuere. Neque ab his quorum imminutum imperium fuit, apud Romanos comitia haberi, tanquam infausi prodigij & infandi ominis foret: ^b neque illorum qui rei agerentur, nomina ad petendos honores admittere, nisi crimine inducto & absoluto: ^c neque absentium rationem habendam, ^d licet nonnulli legibus soluti, contra comitiorum morem, absentes suffragia pertulerint. Quod à Locris Amphistæis, qui haud procul Delphis incolunt, factum meminimus: apud quos nullius absentis habetur ratio, sed cum concio aduocatur, non solum pylagoræ & sacratore, sed omnis multitudo illorum qui sacra faciunt, conueniunt, & suffragia ferunt. ^e Quotiesque non iustus comitiorum rogator fuisset, comitia inde habita, minus legitima censeri: ^f & licet eum qui comitia haberet, aut illis præesset, ad honores assumi non deceret: plerumque tamen qui comitiis præfuere, licet pessimo exemplo, aliorum ministerio & opera illos assequi meruere. ^g Estque memoriæ datum, sexagenariis maiores, & homines grandæuæ ætatis, quod ciuilibus vacarent muneribus, ad comitia suffragij causa descendere cogi nequire: quare deiectione de ponte, & depontani senes dicti sunt. Namque iuuenes olim senes de ponte deturbasse dicuntur, quum illis non idem maneret vigor, & animi sensus esset obtusus. Quodq; ^h comitia magistratuum non solum per dictatorem, ⁱ consulem ^k & prætorem, ^l sed per interregem, ^m ædilem, ⁿ quæstorem, ^o tribunum plebis, ^p præfectum vrbs, tribunumq; scelerum, ^q aut pontificem maximum, de senatus sententia plebisq; scito, nonnunquam per populum indici compertum est: ^r ipse tamen prætor consularibus comitiis author esse non potest, quod maius versaretur imperium in consulibus creandis, quàm vt per prætorem explicaretur. ^s Cumque Cæsarium temporibus, arbitrio

ANNOTATIONES.

t Et nisi seruatum.] Suprà vbi de lege Elia Fufia.

u Cum Appius Pulcher.] Valerius Maximus lib.8.ca.1. Cic. condemnatum scribit libr.2.de Nat.Deorum.Suet.in Tiberio,c.2.alibi fusius diximus lib.3.c.5.

x Quodq;.] Gellius libr.5.ca.19.Vide omnino nostras leges Connubiales l.1.nu.83.incip.Paulo diuersius.

y Neque foro.] Vide & tu easdem leges,l.10.num.31.incip.igitur & multis.

z Et propterea.] Gell.vbi suprà.

a Quod erat apud Athenienses.] Vide easdem leges Connubiales.

b Neque illorum.] Ex l.libertus.§.in quæstionibus.& l.Lucius.§.idem respondit,si per accusa. ff.ad municip.& l.reus. ff.de munerib.& honor. vbi declarat quomodo id intelligendum.Nec tamen patris reatus filium impedit.l.& qui.§.quod pater. ff.de munerib.& honor.

c Neque absentium rationem.] Plutarchus in Cæsare,& alibi diximus.

d Licet nonnulli.] Sic enim Lucullus absens Ædilis creatus est apud Plutarchum in vita illius. Hic (adde Liuium in multis locis) & L. Cornelius Lentulus ædilis quoque Curulis absens etiam creatus apud Liuium 3.Decad.lib.9. vbi præterea dicit, quod absens eundem honorem gessit.

e Quotiesq;.] Cicero lib.1.de Diuinat. Negauerunt iustum comitiorum rogatorem fuisse.

f Et licet.] Hæc vsque ad clausulam, Estque memoriæ proditum, sunt Liuij 3.Dec.lib.7. non multo post princ.

g Estq; memoriæ proditum.] Sed & hæc vsque ad clausulam, Quodque comitia magistratuum, sunt Festi Pompeij lib.4.

vbi de depontanis loquitur. Vide Erasmus Chil.1.cent.5.c.37. Sexagenarios de ponte deicere: & Robertum in verbo, Depontani.

h Comitia per Dictatorem.] Id enim minimè dubium erat, vt patet ex iis, quæ diximus suprà lib.1.cap.6.& suprà quoque diximus.

i Consulem.] Nam id proprium munus erat consulum comitia edicere, vt constat ex infinitis Liuij locis.

k Et prætorem.] Liuius 4.Decad.lib.4.tradit Cn.Domitium prætorē bina comitia in Capitolio habuisse. de quo & nos suprà lib.2.c.15.& seq.

l Sed per interregem.] Liuius 1.Decad.libro 3. vbi P. Valerius Publicola tertio die quàm interregnum inierat, cōsules creat L.Lucretium Tricipitinum, & T.Veturium Geminum, siue ille Vetusius fuit. Et diximus suprà lib.3.c.3.num. item 3.

m Ædilem.] Dionys. Halicarn.lib.6.

n Quæstorem.] Idem lib.8.

o Tribunum plebis.] Idem lib.6. Gruchius Comitiorum lib.2.c.3.non longè à princ.

p Præfectum vrbs.] Hunc senatum vocare posse, testis est Gellius autoritate Varronis & Arteij Capitonis libr.14.cap. vltim. Sed comitia indicere Senatus aut Dictatoris erat.

q Aut Pont. Maximum.] Liuius Decad.1.lib.3. Ibi extemplo pontifice maximo comitia habente, tribunos plebis creauerunt.

r Ipse tamen prætor.] Gellius lib.13.c.13.

s Cumq; Cæsarium temporibus.] Cornelius Tacitus libr.1.de Tiberio

Athenienses.
Nummi in
suffragato-
res distribu-
ti.

Qui comi-
tiis exclude-
bantur.

Absentium
nulla ratio.

Comitia il-
legitima.

Senes depo-
ntani.

Comitia
quorum au-
thoritate in-
dicebantur.

principis nonnunquam tribuum suffragio comitia fierent, Tiberius Cæsar inter cætera constituta, è campo ad patres illas transferri voluit: quorum consilio & suffragio etiam sine populo candidati ad honores & imperia prouecti fuere: ex duobus tamen consulibus, ei qui minor natu foret, comitiorum habendorum munus dari consuevit. Sine autem consulibus, prætoris vel tribuni, aut alterius magistratus decreto, populo & plebi conuenire, aut clandestinos cœtus, coitiones vel conciliabula habere (ne quis malo exemplo populum seuocaret, vel secretas consultationes faceret) non licebat.

Clandestina
coitiones ve-
rite.

A N N O T A T I O N E S.

Tiberio loquens. Tum primum è campo comitia ad patres translata sunt. Nam ad eam diem, & si potissima arbitrio Principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant. Neq; po-

pulus ademptum ius questus est, nisi inani rumore: & senatus largitionibus, ac precibus sordidis exolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, &c.

Quando primum ædilitas cœperit, & quot fuerint ædiles, & qui curules, & qui plebei.

CAPVT III.

Quo tempore exactis regibus, & consulibus creatis, plebs contentione maxima cum patribus certauit, & tandem ut alter ex consulibus plebeius foret, obtinuit: patres pro communicato plebi consulatu, ædilitatem simul & præturam vindicarunt. Igitur curuli ædilitate creata, illam Cneo Quintio Capitolino, & P. Cornelio Scipioni ex patribus dederunt: ^b postea alternis annis, modò ex plebe, nunc ex patribus ædiles creati cœpti, munusque promiscuum fuit: donec curulis ædilitas ^c ad libertini generis homines delata est: tunc cum Cneus Flavius Appij scriba, libertino patre natus, cum Quinto Anitio Prænestino, haud multo antè hoste populi Romani, ædilis curulis ius ciuile in penetralibus pontificum diuulgauit, dièsque fastos in albo proposuit, ac ædem Concordiæ cum non mediocri inuidia nobilium dedicauit. ^d Demum dissidente plebe à patribus, ut duo essent plebis ædiles, sicut duo patricij antea fuerant, plebi est à patribus concessum. ^e Lapsis inde temporibus, cum Iulius Cæsar rerum potiretur, tunc primum sex ædiles creati, duo patricij, qui ^f cereales dicti, ^g qui curam gererent annonæ forensis, copiarumque cibariorum: reliqui ex plebe: quorum præcipuum munus erat, ^h vrbis, ⁱ ædium sacrarum ^j priuatarumque curam agere: ^k ad eosque absentibus vel impeditis consulibus, summa rerum & maiestas consularis imperij sæpe delata est. Hi præcipuè curabant, ^l ut ædificia publica priuataque fierent, ^m utq; templa, ⁿ theatra, stadia, ^o fora, porticus, curiæ, & basilicæ, atque mœnia, ^p magnificis operibus reficerentur & ornarentur: ^q quod lege veteri sancitum erat, in hæc verba: Suntoque ædiles curatores vrbis, annonæ, ludorumque solennium, ollisque ad honoris amplioris gradum prius accessus esto. & infra, ^r Quibus sacrarum rerum procu-

Alter ex cō-
sulibus ple-
beius.

Ædiles al-
ternis annis
modò ex ple-
be, modò ex
patribus.

Sex ædiles
cereales.

Lex de ædi-
libus plebe-
iis.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. III.

^a **Q**uo tempore.] Hoc initium vsque ad clausulam, Postea alternis annis, est Liuij 1. Decad. lib. 6. in fi. cum princ. lib. seq.

^b Postea alternis annis.] Atque etiam ex plebe & patribus ex T. Liuij 3. Dec. lib. 7.

^c Ad libertini generis homines.] Id vsque ad clausulam, Demum dissidente plebe, est Liuij 1. Dec. li. 3. ad fi. Valerij Maximi lib. 2. c. 1. Plinij lib. 3. c. 1.

^d Demum dissidente.] Erant enim duo ædiles curules & duo plebei, quorum illi ludos Romanos instaurabant, hi plebeios, ex Liuij 3. Dec. li. 7. Et ludos, inquit, Romanos semel instauratos ab ædilibus curulibus Q. Metello, & C. Seruilio: & plebeiis ludis biduum instauratum ab Q. Manlio, & M. Cæcilio Metello ædilibus plebis. & rursus li. 8. Ludi Romani ter toti instaurati ab ædilibus curulibus Cn. Seruilio Cepione, Cer. Cornelio Lentulo. Item ludi plebei semel toti instaurati ab ædilibus plebis M. Pomponio Mathone, & Q. Manlio Thurino. & 4. Decad. libr. 1. Ludi Romani Scenici eo anno magnificè apparatusque facti ab ædilibus curulibus L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio biduum instaurati sunt. & paucis interiectis. Et plebei ludi ter toti instaurati ab ædilibus plebis L. Apustio Fullone, & Q. Minutio Rufo, qui ex ædilitate prætor creatus erat. Et idem prope modum scribit lib. 2.

^e Lapsis.] Pomponius Iuriconsultus in l. 2. ff. de orig. iur. & Dion lib. 42.

^f Qui curam.] Dionysius Halicar. lib. 6. non longè à fi. Apuleius libr. 1. Metamorph. Annonam curamus, ait, & ædilem gerimus. Nam & legimus apud Liuium 4. Decad. lib. 8. frumentarios pecunia ab ædilibus damnatos ob annonam cō-

pressam. & huc quoque spectat lex, ideo condemnatus. ff. de compensat.

^g Vrbs.] Vide Ciceronem vbi citabimus in verbo, Priuatarumque.

^h Ædium sacrarum.] Dionysius Halicarnassæus lib. 6. non longè à fin. Cic. in 1. in Ver. act.

ⁱ Priuatarumq;.] Cicero in 7. in Verrem actione. Varro lib. 4. ling. Latinæ, vbi hinc ædiles dictos dicit. & Festus Pompeius lib. 1.

^k Ad eosq;.] Liuius 1. Decad. lib. 3. Circuitio, inquit, ac cura ædiliū plebis erat: ad eos summa rerum & imperij venerat.

^l Ut ædificia.] Festus Pompeius vbi suprâ.

^m Utq; templa.] Vide suprâ in verbo, Ædium sacrarum.

ⁿ Theatra.] Fenestella de magist. Rom. c. 14.

^o Fora.] Sueton. in Cæsare, c. 10. vide Beroaldum.

^p Magnificis operibus.] Plinius lib. 36. c. 3. vbi de Cæsare, qui postea dictator fuit, & Varrone & Murena.

^q Quod lege veteri.] Cicero libr. 2. aliàs 3. de legibus. Ex quo intelliges hinc legendum, non, prius accessus: sed, prius ascensus.

^r Quibus sacrarum.] Dionysius Halicarnassæus paulò ante fin. lib. 6. Feriarum, inquit, & sacrificiorum certaminumque curam Senatus commisit ædilibus. Cicero in 7. in Verrem actione. Cuius verba ad hunc locum, & alios multos huius cap. pertinentia, adscribenda hinc duximus. Nunc sum designatus ædilis: habeo rationem quid à pop. Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos, maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo plebiq; Rom. ludorum celebritate placandam:

Nero ædilis.

Ædiliū potestas nimia cohibita.

Ædilitium edictum in Iudeorū & Egyptiorū sacra.

ratio & totius vrbs tutela sæpe commissa est. ^s Ad quos etiam senatusconsulta & scita plebis, vt in æde sacra conderentur deferrebantur: ^t præparando conuehendoque frumento & oleo, ^u ne vrbs penuria annonæ, neve caritate laboraret, ^x vtque commeatus, quæque bello vsui forent, in castra deferrentur, ædilitium muneris erat. ^y Ideo Manius Martius & Trebius ædiles plebis, quod in summa caritate frumentum populo in modios assibus dedere, commeatusque inuexere, statuas in Capitolio & palatio cum titulis honorum meruere. ^z Et M. Seruilius T. filius ædilis curulis, quod olei denas libras singulis assibus præstitit, celebri memoria dignus fuit. ^a Etiam in eos qui plus quam lege definitum erat, agri possiderent, diem dicere, ^b matronas probri accusare, ^c fœneratores coercere, ^d popinas & ganeata obsonia inhibere, ^e in facta dictaque inciuilia atque improba animaduertere, atque in exilium agere, ædilitiæ potestatis erat. ^f Nero tamen dum munere ædilitio fungitur, ne quid cocti in popinis veniret, præter legumina & olera, interdixisse fertur. ^g Quinetiā nimiam ædilitium potestatem cohibuit: statuitque quantum curules, quantum plebeij pignoris caperent, quantumque pœnæ irrogarent. ^h Circa religionem, ne qui nisi Romani dii patrio more colerentur, neve à vetustis cæremoniis decederent, ædilibus præcipua cura fuit: quorum edictis cautum est, ⁱ vt Iudeorum Egyptiorumque sacra, ritus & cæremoniæ ex vrbe pellerentur & exigerentur. Senatusconsulta excipere, ^k super emendis vendendisque seruis aut

ANNOTATIONES.

mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque esse faciendos: mihi sacrarum procurationem: mihi totam urbem tuendam esse commissam, ob earum rerum laborem & sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius, imagines ad memoriam posteritatemque prodendam.

^s *Ad quos etiam.* Polyb. lib. 3. loquens de fœderibus Romanorum & Carthagenensium, Hæc (inquit) cum ita sint & in hodiernum diem tabulis æneis inscripta conspiciantur in templo Capitolini Iouis, vbi ab ædilibus diligentissime custodiuntur.

^t *Præparando conuehen.* Liuius 1. Decad. lib. 10. vbi de Fabij Maximi ædilitate. & 3. Decad. lib. 10. vbi de M. Valerij Falcōnis, & M. Fabij Buteonis ædilitate.

^u *Ne vrbs penuria annonæ.* Vide suprà in verbo, Qui curam annonæ.

^x *Vtque commeatus.* Liuius 3. Decadis libro 6. Fuluius, inquit, Flaccus inter Exquilinam Collinamque portam ponere castra: Ædiles plebis commeatum eò comportarunt.

^y *Ideo Manius Martius & Trebius.* Vtriusque testis est Plinius lib. 18. cap. 3.

^z *Et M. Seruilius.* Idem Plinius lib. 15. c. 1. qui tamen hunc nominat M. Seium.

^a *Etiam in eos.* Liuius 1. Decad. libr. 10. Eo, inquit, anno plerisque dies dicta ab ædilibus, quia plusquam quod lege finitum erat agri possiderent: nec quisquam est purgatus, vinculumque ingens immodicæ cupiditatis iniectum est.

^b *Matronas.* Liu. 3. Decad. lib. 5. post princ. Aediles, ait, plebeij aliquot matronas probri accusarunt: quasdam ex eis damnatas in exilium egerunt.

^c *Fœneratores coercere.* Liuius 1. Decad. libr. 7. Iudicia, inquit, eo anno populi tristitia in fœneratores facta, quibus ab ædilibus dicta dies esset, traduntur. & lib. 10. & 4. Decad. libr. 5.

^d *Popinas.* Sueton. in Tiberio, c. 34. Annonamque macelli, Senatus arbitratu quotannis temperandam dato ædilibus negotio, popinas ganeasque vsque eò inhibendi, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Nam & his sumptuariarum legum cura mandata est apud Tacitum libro 3.

^e *In facta.* Capito Atteius in Commentario de iudiciis publicis, & ab eo Gellius libr. 10. cap. 6. referunt Claudiam, Appij Cæci filiam, cum à ludis, quos spectauerat, domum veheretur, & præ turba carpentum difficilius egrederetur, ira commotam dixisse, Vtinam, inquit, reuiuiscat frater, aliamque classem in Siciliam ducat, atque istam multitudinem perditum eat, quæ me malè nunc miseram conuexauit. Ob hæc mulieris verba tam improba ac tam inciuilia C.

Fundanius & Tib. Sempronius Ædil. multam dixerunt et æris grauis 25. millia. Ex quo patet non in factum modo, sed & in voces petulantiores fuisse vindictos, vt dicit Gel. ibi, & id quoque refert Florus Epitom. Liuij 19. Valerius lib. 8. cap. 1. & Sueton. in Tiberio, c. 2.

^f *Nero tamen.* Et id certe Nero Cæsar instituit, vt scribit Sueton. in vita ipsius, c. 16. Sed quod hîc dicit, dum munere ædilitio fungitur, non intelligas tanquam Nero ædilis fuerit: neque enim id vsquam reperitur, sed ita intelligi debet, vt in ea re vsus sit munere ædilitium, quorum scilicet id munus erat.

^g *Quinetiam.* Ex Tacito, cuius propria verba Alexander huc transcripsit li. 13. vt verum sit nullum adeò malum esse & facinorosum, quin aliquid boni aliquando faciat. Nam & de eodem Nerone Martialis lib. 7. epig. 33.

Quo possit fieri modo, Seuere,

Ut vir pessimus omnium Charinus

Vnam rem bene fecerit, requiris?

Dicam: sed cito, quid Nerone peius?

Quid thermis melius Neronianis?

De quo & nos diximus in nostris ll. Connubialibus.

^h *Circa religionem.* Liu. 1. Decad. lib. 4. & 3. Dec. li. 4. post princ. & eiusdem 3. Decad. libr. 5. vbi dicit, Aediles incusatos à Senatu, quod non prohibuissent, quædam externa sacrificia, quæ in urbem inuaserant. & 4. Decad. lib. 4.

ⁱ *Vi Iudeorum Egyptiorumque sacra.* Non mihi nunc occurrat locus vbi id ædilitium edictum factum sit. Scio autem Tiberium apud Suet. in eius vita, cap. 36. externas cæremonias, Egyptios Iudaicosque ritus compescuisse, coactis qui superstitione ea tenebantur, religiosas vestes cum instrumeto omni comburere. vide ibi Beroaldum. Seruius autem enarrans eum locum lib. 8. Aeneid.

Hanc tanti numinis aram

Vana superstitio, veterumve ignara deorum

Imposuit.

Scribit apud Athenienses & Romanos cautum lege fuisse, ne quis nouas religiones introduceret. Ideoque Socratem damnatum fuisse, & Chaldaeos & Iudeos fuisse vrbe depulso. quod & nos alibi retulimus. Et certè est ex Romuli apud Dionysium libr. 4. & Plutarchum in vita illius, Deos peregrinos ne colunto (vide ll. antiquas) & alia 12. Tabul. apud Cicer. libro 2. de legib. Separatim nemo habessit deos, neve nouos colunto. Sed ne aduenas, nisi publicè ascitos, priuatim colunto. Vide omnino Balduinum in 7. l. Romuli. Plin. lib. 30. cap. 1. author est Senatusconsulto cautum fuisse Cn. Cornelio Lentulo, & P. Licinio Crasso Coss. ne nouam religionem inuehere liceat. Caterum Adrianus Imperator sacra Romana diligentissime curauit, peregrina cõtēpsit, vt tradit Ælius Spartianus in vita illius.

^k *Super emendis.* Vt videre licet ex l. 1. & aliis multis. ff. de ædil. edict.

iumentis, si ex fide bona venirent, deq; illorum vitio & morbo cognitionem animadversionemq; habere, ^l thermarum curam agere, illasq; ne essent immundæ, neve nimis æstuant, curare, ædilitia cognitionis erat: ^m de mensuris quoque, ⁿ & verrendis viis, deq; alia cognoscere, de superq; edicta proponere, ^o quæ ædilitia dicta sunt, multa; non parenti irrogare, ^p aut nota turpitudinis afficere poterat. ^q Horum exemplo Ephori Lacedæmoniiis fuere, & ^r in Thessalia ediles, quibus virgas lixæ præferebant, quorum munus erat annonam & forum cupedinis curare. Apud Græcos & Ætolos ^s agoranomi, quorum edictis vendentium & ementium rabies coerceretur: qui hoc etiam sibi arrogarunt, de veditarum emptarumq; rerum usu & cōmercio, deq; conventionibus & pactis cognoscere. ^t In tantumq; honoris culmen ædilitas prouecta fuit, vt vrbe peste laborante, maiestatem consularis imperij ad ediles decidisse, Titus Linius author sit, ac iam bonis temporibus ab optimis quibusq; splendor ædilitatis quesitus fuerit. ^u Nam duo Crassi, ^x Q. Mutius, ^y & P. Lentulus, ^z & Scaurus summis honoribus functi, ædilitatem magnificentissime gessere, illamq; magni muneris loco exequuti fuere. ^a Paulus quoq; Æmylius quum duodecim magnis competitoribus in petitione ædilitatis prælatus fuerit, pro summo honore duxit. Sunt tamen exempla illorum, qui repulsam in petitione ædilitatis perpeffi, mox consulatus, præturas, & summos honores meruere, inter quos ^b C. Marius, qui in duabus ædilitatis petitionibus, curulis scilicet & plebeie, vna die bis repulsam tulit, septies deinde cōsul fieri meruit. ^c Scipio verò Æmylianus, cum candidatus ædilitatis in campum descenderet, ab vniuerso populo fructum vberimum cepit: nam pro ædili, omnium suffragatione consul factus est. ^d L. Lucullus cum ante adultam fratris ætatem, magistratus petere nollet, tantum gratia & fauore valuit, vt absens vnà cum fratre ædilis relatus fuerit. ^e Vespasianus verò candidatus ædilitatis, quinquies repulsam passus, demum ad imperium fuit euectus. Et quamuis ædilitas per se proprium munus foret, ^f sæpe tamen magistratos equitum & tribunos plebis simul cum magisterio & tribunatu ædilitatem gessisse comperimus. ^g Cn. Flauium Appij Cæci scribā, cum tribunatu plebis ædilitatem, ^h & T. Sempronium, magisterium equitum vnà cum ædilitate ha-

Exempla ædilitiorum edictorum vide in 21. li. Pædet. de ædilit. edict. Ephori apud Lacedæmonios. Agoranomi. Honos ædilitiij muneris.

Ædilitatis repulsas passus, ad alios tamen magistratus statim euectus. Ædilitatis munus cum alio munere coniunctum.

ANNO TATIONES.

^l *Thermarum.*] Hoc satis probatur ex Seneca ad Lucillum lib. epist. 2. epist. omnium 86. Sic enim inquit, sed, Dij boni, quam iuuabat ista balnea intrare obscura & gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi Ædilem manu sua temperasse. Et probatur quoque nostris legibus. nam in l. qui insulam. §. ædilis in municipio qui est primus. ff. locati. Sed & quod supradictis addes, interdum ad conciliandum populi fauorem balnea conducebant, vt his gratis lauarentur. d. l. qui insulam.

^m *De mensuris.*] Vt patet ex locis Persij & Iuuenalis, quos tibi citabimus infra hoc lib. ad fi.

ⁿ *Et verrendis viis.*] Nam & Sueton. in Vespasiano, c. 5. tradit C. Cæsarem Sabinum, fratrem ipsius Vespasiani, ædilem oppleri luto, propter curam verrendis viis non adhibitam. Vide ibi Beroald.

^o *Quæ ædilitia dicta sunt.*] Hinc ille tit. de ædilitia edicto.

^p *Aut nota.*] Vide tamen quid scribatur in l. eos. in prin. ff. de decurio. Eos, qui vtensilia negotiantur & vendunt: licet ab ædilibus cædantur: non oportet quasi viles personas negligi, nec prohiberi decurionatum, vel aliquem honorem in sua patria petere. nec enim infames sunt. Sed nec quidem arcentur honoribus, qui ab ædilibus flagellis cæsi sunt. quāquam iure suo ita ediles officio illo fungantur. In honestum tamen puto esse huiusmodi personas flagellorum ictibus subiectas in ordinem recipi, &c. Adde autem supradictis ædiliū curam fuisse facta tecta, & publicorum & priuatorum operum tueri, & procurare ex Alconio in 3. in Verr. action.

^q *Horum exemplo Ephori.*] Valer. Maximus lib. 4. c. 1. vbi de Theopompo, dicit non ædiliū, sed tribunorum plebis, vt & dicitur inferius lib. 6. c. 24. non longè à princ.

^r *Et in Thessalia ediles.*] Ex Apuleio lib. 1. Met. Nam & lixas inquit, & virgas & habitum prorsus magistratui congruentem in te video. Annonam curamus, ait, & ædilem gerimus: & si quid obsonare cupis, vtique commodabimus.

^s *Agoranomi.*] Dionys. Halicarn. lib. 6. non adeò longè à fin. Et de his Plautus in Capteiuicis act. 4. sce. 1.

Mirumq; adeo st, nisi hunc fecerunt sibi Ætoli

Agoranorum.

Vide Beroaldum in Suetonium & Apuleium. Et adde apud Corinthios quoque fuisse ediles ex Iustino lib. 21.

^t *In tantumque.*] Ad Romanos redit. Idque Liuij est 1.

Decadis libro 3.

^u *Nam & duo Crassi.*] De Crasso diuitem testis Cicero lib. 2. officior. de altero etiam ipsemet ibid.

^x *Q. Mutius.*] Idem Cicero. eod. lib. 2. dicit. Q. Mutium cum L. Crasso ædilitate fuisse functum.

^y *P. Lentulus.*] Idem ibid.

^z *Et Scaurus.*] Huius ædilitatis sæpius meminit Plin. scilicet lib. 8. cap. 17. & cap. 26. & lib. 9. cap. 5. in fin. & lib. 34. cap. 7. & lib. 35. cap. 11. & lib. 36. ca. 2. & cap. 15. Adde & his Scipionem Africanum ex Liuij 3. Decad. lib. 5. cuius verba adferam in verbo, Scipio verò. Polybio lib. 10. vbi etiam dicit Lucium Scipionem ipsius fratrem seniore cum eo edilem creatum & Lucillum, vt dicitur in verbo, L. Lucullus. & Cæsarem ex Suetonio in vita illius, cap. 10. & Plinio libro 33. cap. 3. & Plutarcho in vita illius. & Ciceronem, vt ipse dicit in 1. in Verrem actio. & ibi Pædianus in argumento ipsius.

^a *Paulus quoque Æmylius.*] Plutarchus in vita illius post princ.

^b *C. Marius.*] Plutarch. in eiusdem vita, & Apoph. Imperatorum, & Valerius Maximus lib. 6. c. 11.

^c *Scipio verò Æmylianus.*] Valerius Maximus lib. 8. cap. 16. L. Florus Epito. Liuij lib. 50. Plinius Secundus, aut quisquis is est, de viris illustribus cap. 58. Liuius 3. Decad. lib. 5. tradit alteri Scipioni, cui post Africano cognomen fuit, petenti ædilitatem, cum obfisterent Trib. plebis negantes rationem eius habendam esse, quod ei nondum ad petendum legitima ætas esset. Si me, inquit, omnes Quirites ædilem facere volunt, satis annorum habeo. Tanto inde fauore ad suffragium discursum est, vt tribuni repente incepto destiterint.

^d *L. Lucullus.*] Plutarchus in vita illius.

^e *Vespasianus.*] Sueton. in vita illius, c. 2.

^f *Sæpe tamen.*] Quod probat exemplis seq.

^g *Cn. Flauium.*] Plinius lib. 33. c. 1.

^h *Et Titum Sempronium.*] Hunc, aut alium eiusdem nominis fuisse Magistrum equitum sub M. Iunio Dictatore, satis cōstat ex Liuij 3. Decad. libr. 2. sed quod simul aut aliter fuerit ædilis non memini me legisse: nisi quis fortè eundem hunc esse putet cum T. Sempronio ædili apud ipsum Liuium 4. Deca. lib. 7. Sed inter vtrumque magistratum intercesserunt 38. anni, vt vix idem fuerit.

Ludi per ædiles editi.

Scriba ædilitatē non admissi. Ædiles sacrosancti.

Vectigalia per ædiles constituta.

buisse constat: i tamen si duos magistratus, præsertim curules, simul gerere, antea interdictum fuerit. Munera etiā magnificentissima, & ludos apparatusissimos, ad conciliandum populi fauorem, per ædiles plebis aut curules, k nunc Romanos, nunc plebeios, l nonnunquam scenicos, publica m vel priuata impensa, n aut ex mulctatitia pecunia curari & instaurari, plerumq; adnotauimus: o in quibus aut ex venatione beluarū, quæq; mira spectatu & insolita sunt, p nonnunquam gladiatorū paria qui digladiarentur, spectaculis exhibere: quæ munera cum magnificentissimè per ædiles edita fuissent, gradus ad amplissimos honores magistratusq; fecere. q Illud memoriæ datum est, eos qui scriptum facerent, ad ædilitatem admittere nequissimè: propterea Flavius scriba, quia scriptum fecerat, nisi iurasset se scriptum non facturum, ad ædilitatem admissus non fuisset. r Quodq; ædiles, sicut tribuni plebis, sacrosancti aliquando habiti sunt: quod licet veteri constet exemplo, lexque à Valerio consule post decemuiros lata, tam tribunos quàm ædiles, iudices atque decemuiros inuiolatos sanxisset: s tamen quia ædiles curules t neque prehensionem, nec vocationem habere, nec licetore uti, u eosq; à priuato ad maius tribunal prehendi duciq; à magistratibus nouimus, propterea ædilem non esse sacrosanctum opinati sunt: x quod Domitianus Cæsar facto declarauit, qui tribuno plebis author fuit, ædilem repetundarum accusandi, iudicesq; in eum à senatu petendi. Qui quidem ædiles non Romæ tantum, y sed in oppidis & vicis ignobilibus sæpe fuere magistratus, qui de mensuris & rebus minimis iura dabant. Hoc quoque notandum est, posse ædiles exhausto atque inopi ærario nouum vectigal constituere, quo reipublicæ oneribus consulatur. z quodq; sicut tribunos plebis ad tribunatum, ita ædiles siue curules seu plebeios, qui patrem haberent superstitem, ad ædilitatem minimè admitti posse, exemplis maximè probatum est.

ANNOTATIONES.

i *Tametsi duos magistratus.* Id ex Liu. est 4. Dec. li. 9. vbi cum Q. Fuluius Flaccus iam ædilis curulis designatus, præturam peteret, pars Tribunorum plebis negare rationem eius habendam esse, quod duos simul vnus magistratus, præsertim curules, neque capere posset, nec gerere: pars legibus eum solui equum censere, ut quem vellet prætorem creandi populo potestas fieret. Quam sententiam cum senatus auctoritas complexa fuisset: populus autem Romanus cuperet eum quoque prætorem creari, tandem ad sedandam eam controuersiam, censuit Senatus satis prætorum esse, nec tum necesse esse alium prætorem creari. Legimus tamen apud Gellium li. 13. c. 18. Catonem vnum ex posteris M. Catonis Censorij, cum ædilis curulis fuisset, in Galliam Narbonensem profectum ibi vita functum fuisse: nec tamen dicit eum simul fuisse in iis magistratibus. Sed quod minime dubium est, vnus simul prætor & ædilis esse poterat. Nam P. Aelius Pætus, P. Villius Tappulus, hi duo cum ædiles plebis essent, prætores creati sunt.

k *Nunc Romanos.* Scilicet Romanos ab ædilibus curulibus, plebeios ab ædilibus plebis, ut diximus & probauimus in verbo, Demum dissidente.

l *Nonnunquam scenicos.* Nam & Liuius 3. Decad. lib. 4. tradit Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho Coss. ab ædilibus ludos scenicos per quadriduum primum factos. Quamquam & ipse 4. Dec. lib. item 4. scribit Megalesia, ludos scenicos C. Artium Saranum, & L. Scribonium Labeonem ædiles curules primos fuisse. Sed vide an illi primi curules erant an plebeij.

m *Vel priuata impensa.* Sueton. in Cæsare c. 10. Quo factum est, ut communium impensarum solus gratiam caperet. Vide etiam Fenestellam lib. de magistratib. Romanor.

n *Aut ex mulctatitia.* Liuius 3. Decad. lib. 7. tradit Q. Cæcium, & L. Portium Licinium ædiles ex mulctatitia argento signa ænea ad ædem Cereris dedisse, & ludos magnificè apparatus fecisse.

o *In quibus.* Sueton. in Cæsare, ca. 10. Venationes, inquit, ludosque & cum collega & separatim edidit.

p *Nonnunquam gladiatorum paria.* Idem Sueton. eod. c. adiecit insuper Cæsar etiam gladiatorum munus, sed aliquantò paucioribus, quàm destinauerat, paribus.

q *Illud memoria datum.* Ex Liuius 1. Decad. lib. 9. ad fi.

r *Quodq; ædiles.* De vtrisque id tradit Liu. 1. Decad. lib. 3. cuius hæc verba sunt, Ipsis quoque tribunis, ut sacrosancti viderentur (cuius rei propè iam memoria aboleuerat) relatis quibusdam ex magno interuallo cæremoniis, renouarunt, & cum religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt, sanciendo, ut qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus, decemuiris nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædē

Cereris, liberi liberæque venum iret. Ex quo loco haud dubie Alexander hæc accepit. Vide tamen quæ Liuius ibi subiungit. & Fest. Pompeius auctoritate Catonis libr. 17. dum declarat quid sacrosanctum sit.

s *Tamen quia ædiles cur.* Et id quoque vsque ad vers. Quod Domitianus. magna ex parte est ipsius Liuij vbi supra post ea quæ ex eo nuper adduximus.

t *Neque prehensionem.* Id colligi potest ex Gellio lib. 13. ca. 12. & clarius c. seq. Varronis auctoritate.

u *Eosq; à priuato.* Quod probatur exemplo seq. & ex Gell. d. lib. 13. c. 13.

x *Quod Domitianus Cæsar.* Sueton. in vita illius, ca. 8. Ædilem, inquit, sordidum repetundarum accusandi, iudicesq; in eum à Senatu petendi, tantum curæ adhibuit, ut neque modestiores, neque iustiores extiterint.

y *Sed in oppidis.* Cicero loquens de suo Arpinatum municipio lib. epistol. familiarum 13. epistol. 11. omnium 282. ad Brutum. Nam constituendi, inquit, municipij causa hoc anno ædilem filium meum fieri volui, & fratris filium, & M. Cæcium, hominem mihi maximè necessarium: is enim magistratus in nostro municipio, nec alius vllus creari solet. Et in 6. in Verrem action. loquitur de ædilibus Agrigenti oppidi Siciliae. Et Aretio loquens Persius satyra 1. ad finem.

Fregerit heminas Areti ædilis iniquas.

Et de Vlubris Iuuenalis satyra 10.

Et de mensura ius dicere? vasa minora

Frangere pannosus vacuis ædilis Vlubris.

Et de Hypatæ ciuitate Thessaliae Apuleius libr. 1. Meram. ad fi. illic fuisse ædilem Pythiam quempiam. Et ut scribit Spartianus Adrianus per Latina oppida ædilis fuit. Sed & id quoque probatur in l. qui insulam. §. ædilis in municip. qui est primus. ff. locat. cuius verba supra eo. in verbo, Thermarum curam agere. adscriptimus.

z *Quodq; sicut.* Id est Liuij 3. Decad. lib. 7. & iterum 10. Sed his omnibus adde quod ædiles plebis consulibus, postquam magistratu abiissent, diem dicere poterant. Nam L. Halicenus ædilis plebis C. Veturio, ut primum consulari abiit, diem dixit apud Liuium 1. Decad. lib. 3. Quodque ædiles eo. tempore iudicis partes sustinere non poterant, ex Asconio Pediano in 2. in Verrem actio. Quod item feriarum Latinarum curam senatus ædilibus commisit, ornatis prius prætexta & sella eburnea regiis insignibus, ut tradit Dionysius Halicarnass. lib. 6. ad fi. Quod insuper comitia creandorum ædiliū, ut & tribunorum absque auspiciis peragebantur suffragio tribuum. Quod denique ædilitia dignitas apud Romanos propè illustrissimum habebat iuuentutis principatum.

Iudicium ignavi iudicis super controuerso iure perperam iudicantis, haustum aquæ per fundum alienum non deberi.

CAPVT V.

PER controuerso iure in foro Romano, me præsentem, apud ignaum iudicem qui præsidebat, dum quotidiana patrocinia præstarem, aspera & vehemens quæstio agitari cœpta est. Petebatur enim à testatoris filio, cui haustus aquæ in fundo quem alteri legauerat testamento, exceptus fuerat, isque fons immodicis caloribus postea exaruerat, deinde tribus post annis denuo emerferat, ex testatoris voluntate se ad illius haustum per fundum legatum admitti. Cui contrà stabat fundi dominus, & desita aqua, seruitutem se nullam debere aiebat: quippe cum aqua, cuius haustus testamento exceptus fuerat, fonte arefacto, esse desierit, cessare etiam seruitutem, quæ propterea debebatur, dicendum erat: & ubi haustus aquæ ex nouo fonte illi forsan deberetur, ius tamen eundi per fundum suum, se inuito, illi non esse: pluraque in hanc sententiam adduxerat, quibus non dissimulanter quæstioni responderi videbatur. Contrà verò testatoris filius, relicta à patre seruitute, & haustu aquæ sibi legato, etiam aditum ad aquam, qui nullibi nisi per fundum patere poterat, relictum dicebat: cum nullus aquæ usus foret, nisi haurire liceret, neque posse hauriri, nisi per fundum aditus esset. Quod si fieret secus, profecto cum sibi aliunde haurire non daretur, ipse legato præter testatoris voluntatem frustratus foret: quod est pudendum dicere. Rursus tametsi aqua desita fuisset, seu æstu vehementi, seu quouis modo arefacta, ea postea renata, ius pristinum sibi deberi assererat: nam quandiu è fonte manaret, ius hauriendi sibi integrum esse dicendum erat. Cumque immodicis iurgis desuper obstreperent, & turpibus vocibus inuicem conflictarentur, iudex qui assidebat seuerus & vehemens, amborum audito postulatu, pauca interfatus, quæsiuit an aqua ex fonte arefacto penitus fluere desiisset: & quum triennio aquam ex fonte manare desiisse (quippe quum tenuis, non perennis foret) illamque denuo scaturisse, tabulis & testibus planum fecissent, deque hoc nulla controuersia foret: hoc asseuerato, parumper subdubitare visus, paulò post eò inclinauit sententia, ut eundi per fundum alienum, & aquam desitam rursus hauriendi, testatoris filio ius non esse, sibi liquere iniquissimo decreto pronunciaret. Qua iniuria decreti cum vehementer ille offensus reclamasset, & propterea me adiuisset, peteretque, ut sibi in causa adessem, utque suas partes propugnationemque mea cura patrociniòque susciperem: quæsiui ego à iudice, ut bona cum venia diceret mihi, quo iure, qua lege aut exemplo, isti cui seruitus testamento relicta fuerat, ius non esse hauriendi ex fonte reparato declarasset, siquidem si haustus aquæ testamento legatus erat, iter quoque ad haustum ex æquo & bono relictum videri debet: cum nisi haurire liceret, nihil præstaret commodi legatum, nihil opis: idque tam a Paulum^a & Marcellum, quam Neratium^c & Vlpianum de seruitutibus sentire asseuerauit. Quinetiam de sumptibus funerum^e idem Vlpianus censuit: Si in fundo à me vendito sepulchrum mihi excepero, iter quoque ad sepulchrum exceptum videri: cum subsequens antecedens supponat. Neque repugnat, quòd arefcente fonte, desita seruitus videbatur, quia satis habet rationis explicata, quòd mox fonte renato ius idem mihi deberi quouis potest intelligere, idque Iabolenum^f & Paulum de seruitutibus etiam censuisse. Quinetiam Attilicinus consultissimus vir, super hac controuersia Cæsarem Statilio Seuerò in hanc sententiam rescripsisse dicit: idque cum lege & iure affirmare contenderem, peteremque ut more institutòque maiorum, siquid iudicando deliquisset, caueret ne magno saltem afficeretur incommodo is qui in meam fidem clientelamque venerat, Iudex ad me conuersus, grauiter, credo, ferens se frequenti auditorio interpellatum, stomachabundus, & vultu ferè minaci, Semel, inquit, desita aqua, postquam fons exaruit, ius illam hauriendi pariter desitum videri: quippe cum aqua nulla sit, quæ debeat, seruitutem extinctam amplius non reuocari respondit. Cumque ego contradicerem, horum autoritatibus nixus, pluraque in meam sententiam adducerem, præsertim cum nemo tam indoctus ignarusque rerum foret, vel qui primis (ut aiunt) labris iura degustarit, qui restituta re in statum priorem, idem ius quod antea fuerat, re integra, incolume esse negaret: ipse autem egregius nebulo cum in eandem sententiam iret, illamque nullo argumento, nec iudiciali disceptatione, ut modesti iudices solent, dilueret vel firmaret, si quid probandum aut refellendum esset, sed propè ad extremam insaniam vecors excandesceret: ego qui probè noram spiritum eius ne infe-

l. item. §. 1. ff. de seruitute rusti. præd. l. si venditor. ff. de relig. & sumpt. fun. l. Attilicinus. ff. de seruit. rust. præd.

ANNOTATIONES IN CAPVT V.

^a *Paulum.*] Citatum in l. & Attilicinus. ff. de seruit. rust. prædio.

^b *Marcellum.*] Citatum quoque in l. 1. §. si quis propter. ff. de itin. act. priuat.

^c *Neratium.*] Lib. 3. Membranarum, ut eum citat Vlpianus in l. item sic. §. qui habet. ff. de ser. præd. rust. cuius hæc verba sunt, Qui habet haustum, iter quoque habere videtur ad hauriendum. Et (ut ait Neratius lib. 3. Membranarum) siue ei ius hauriendi & adeundi cessum sit, utrumque habebit: siue tantum hauriendi, inesse ad aditum: siue tantum adeundi ad fontem inesse & haustum.

^d *Et Vlpianum.*] Vbi supra.

^e *Idem Vlpianus.*] In l. si venditor. ff. de relig. & sumpt. fun.

^f *Idem Iabolenum.*] Nescio quo loco, nisi fortè in l. fistulas. in prin. ff. de contrahend. empr. quæ quidem lex est Labeonis ex Iaboleno, præstatque aliquod argumentum ad id de quo hic agitur.

^g *Et Paulum.*] In l. qui fundum vendebat. §. in lege. ff. de contrah. empr.

^h *Quinetiam Attilicinus.*] Id est ex d. l. & Attilicinus. ff. de ser. rust. præd.

statione & conuiciis agerem, dicendi pausam feci, satiusque duxi clienti salutari consilio prodesse, quàm rationibus non proficientibus cum homine illiberali & clamoso nequicquam disceptare: clientique vt ad maius tribunal prouocaret, persuasi: profuitque prouocasse. Namque haud multò post, discussio negotio lege & iure, inducto iudicis decreto, probabili & recto iudicio pro testatoris filio lis data est. Verba verò Cæsaris ad Statilium Seuerum ex eius epistola hæc fuere: Succurrendum his putavi, itaque quod ius habuerunt tunc, cum primum ea aqua peruenire ad eos non potuit, id eis restitui placet.

Quanta seueritate à Romanis contra licentiam magistratuum, & quoties occursum sit.

CAPVT VI.

QUANTA disciplina cauerint Romani, ne qui magistratus gererent, nimia licentia abuterentur, illud documento est, quòd pluribus legibus, plebiscitis & senatusconsultis præscripti fines magistratuum, & potestas coarctata fuit, præcipuè cauendo, ne imperiosa illorum licentia, extra gyrum rationis excederet. ^a P. Valerius, is qui cum L. Bruto post Reges exactos consul factus est, ad terrorem incrementis audaciæ legem promulgauit, qua cauebatur, vt à quocunque magistratu ad populum prouocandi cuius potestas foret: scilicet existimans maioris imperij aduocatione, nimiam magistratuum licentiam coarctari, ^b tametsi Regum temporibus, prouocationem à regibus fuisse ad populum, idque pontificalibus libris caueri, multi contendunt: ^c quam legem à Muræna consule, quò tempore Sora & Alba coloniæ deductæ sunt, iterum latam comperio: ^d postea exacto decemuirorum imperio, populus Romanus vt licentiæ temeritatique obuiam iret, præter auxilium tribunitium, nouam sanciendo legem, constituit, ne quis vllum magistratum sublata intercessione crearet: qui creasset, eum ius fasque esset occidi. ^e Quod mox Duillius consul alia constitutione innouauit, vt qui magistratum sublata prouocatione creasset, tergo & capite lueret. ^f Lapsis inde temporibus cum opes plurimorum præualerent, humilioresque à ditioribus assidue premerentur, hisque superbè auarèque imperitarent, iterum Valeria lex, tanquam vnicum præsidium libertatis, ante primum Punicum bellum lata fuit: qua inter cætera eum qui prouocasset à quouis magistratu, virgis cædi, & securi percuti vetuit: pœnam tamen si secus fecisset, non adiecit, nisi improbe factum videri. Cùmque adhuc non satis innocentium consultum foret, & plebis libertas opprimeretur magis, sæpiusque hoc malum increbesceret, inita tandem ratio est, qua salubriter tenuioribus consultum foret. Siquidem M. Valerius consul legem de prouocatione ad populum, ab eadem familia sæpius latam, tanquam patronam & vindicem libertatis tertio promulgauit, grauissimisque pœnis affecit eum, qui spreto more patrio, ad maius tribunal prouocare inhiheret, intantum, vt etiam de vi & maiestate damnatis, ius prouocandi ad populum dederit, ^g tametsi post decursa secula, Caligula, ne longo circuitu ducerentur lites, nimias prouocationes inhiheret. Sed quamuis tot legibus aduocatio maioris potestatis, quæ ab iniuria tenuiores vendicaret, permissa foret: nondum tamen satis petulantia & effrenata licentiæ prouisum erat, nisi caueretur, ne sæpius eadem imperia gerendo, nimis aliquorum potentia insolesceret. ^h Ideo Quintus Martius censor legem tulit ad populum, ne quis eundem honorem bis ambiret. ⁱ Et deinde Fabius Maximus aliam recitari iussit, quod etiam plebiscito cauebatur, ne intra annos decem eandem potestatem gerere liceret. ^k L. deinde Sylla, aliquem prius prætorem quàm quaestorem fieri, aut consulem quàm prætorem, edita lege vetuit: eundemque nisi decurso decennij spatio, bis vni magistratui præesse, graui pœna interdixit: arbitratus frequentes honorum vicissitudines,

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

^a **P. Valerius.**] Qui Publicola dictus est. Id enim ex eo tradit Plutarchus in vita illius. & Liuius 1. Decad. lib. 2. & Valerius Maximus lib. 4. cap. 1. post princ. Et quod hic dicitur, A quocunque magistratu, intellige etiam à Consulibus ex l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur. atque ex eo quod scribit Dionysius Halicarnassensis lib. 5. Legem Valeriam, à Val. Publicola latam sententias Consulium capitales irritas fecisse: nisi populi Romani iudicium accessisset, permissa rei prouocatione ad plebis suffragia. Sed quod ad Dictatorem pertinet, vide quæ supra diximus lib. 1.

^c **Tametsi Regum temporibus.**] Quod patet ex Liuius 1. Decad. lib. 1. vbi Horatius cum duumviri à Rege creati eum condemnassent, ad populum prouocauit.

^c **Quam legem à Muræna consule.**] Liuius 1. Decad. lib. 10. in princ. tradit L. Gennicio, & Ser. Cornelio consule, Soram atque Albam colonias deductas. Nec reperitur Muræna quispiam fuisse consul: præter L. Murænam, qui consul fuit cum D. Iunio Syllano, anno post eas colonias deductas ducentesimo quadagesimo plus minùsve.

^d **Postea exacto Decemuirorum Imperio.**] Liuius 1. Decad. lib. 3. Aliam, inquit, deinde consularem legem de prouocatione, vnicum præsidium libertatis decemuirali potestate euersam (vide num legendum sit euersa) non restituunt modò, sed etiam in posterum muniunt: sanciendo nouam legem, Ne quis vllum magistratum sine prouocatione crearet. Qui creasset, eum ius fasque esset occidi: Neve cedes capitalis noxa haberetur.

^e **Quod mox Duillius consul.**] Idem eod. lib. non multò post. ^f **Lapsis inde temporibus.**] Hæc vsque ad clausulam, Tametsi. sunt Liuij 1. Decad. lib. 10.

^g **Tametsi.**] Sueton. in Caligula, c. 16. vide ibi interpretes.

^h **Ideo Q. Martius.**] Plutarc. in Coriolano, in princ.

ⁱ **Et deinde Fabius Maximus.**] Liuius 1. Decad. lib. 7. & 10. huius quoque legis meminit etià Cic. lib. 3. de legibus, vbi eius legis verba adscribit, Eundem magistratum, ni interfuerint decem anni ne quis capito.

^k **L. deinde Sylla.**] Appianus libr. 1. bellorum Ciuium in duobus locis,

1 Quod

P. Valerij
lex.

Duillij con-
stitutio.

Valeria lex.

M. Valerij
lex de pro-
uocatione ad
populum.

Prouocatio-
nes inhiheræ.

Q. Martij
lex
Fab. Max.
lex.
L. Syllæ lex.

nimiæ potestatis esse, & potentia non ferenda. ¹ Quod haud multo post noua constitutione innouatum fuit: cautumque, ne cui intra vigesimum annum, muneris publici administratio daretur. Et cum licentia præsidum in edendis spectaculis, multo prouincialibus damno & incommodo foret, quotidiæque nouis collationibus exhaurirentur: ^m Nero uenit, ne gladiatorum munus, aut ferarum spectaculum præfides in prouinciis ederent. ⁿ Quo etiam tempore statutum est, ut qui perperam ad principem vel senatum prouocasset, pecuniam pœnæ nomine in ararium ferre, & multam exoluere cogeretur. Pluræque extant plebiscita, quibus ^o ne duos magistratus, præsertim curules, vno anno habere, ^p neque plebeium magistratum patricio gerere liceret, canebatur. ^q Quinetiam pro magistratu aliquid gerere inhibitum erat: nisi prius sacramento adactus fuisset: quod ideo cautum ferunt, ne spe & cupiditate improba, imperia & honores assumerent. iurabant enim apud cōsulem vel senatum solenne iusiurandum per deos: ^r postea ut in acta principum iurarent, Cæsarum temporibus seruatum est: ^s neque enim plus quinque dies, nisi qui iurasset in legem, imperium gerere licebat. ^t Siqui tamen in magistratu auarè, superbè & insolenter se gessissent: ipsos ante tempus finiti honoris imperio desistere, & de gradu deiici iubebant. Primusque cui abrogatum imperium fuerit, ^u Tarquinius Superbus proditus est, qui propter insolentiam regno pulsus fuit. Postea exactis regibus, ^x Sergium & Virginium tribunos consulares, quod male ad Veios pugnassent: ^y & Cn. Manlium, & Seruilium Cepionem proconsules, quod ipsorum temeritate clades ingens accepta fuisset, & à Cimbris cæsi, & castris exuti essent: aliosque ignauia insimulatos, abrogato imperio, ante tempus finiti honoris, senatus magistratu abire, & insignia imperij dimittere coegit. Quod & C. Gracchus alio plebiscito confirmauit, cauens, ut si cui ante tempus propter indignitatem imperium esset abrogatum, is alterius adeundi honoris facultatem non haberet: neque maxima imperia diuturna essent, quod vnum officere libertati cognitum est. Magistratus & honores geri ultra annum ^z annaria lege prohibetur. ^a Iulius vero Cæsar lege sanxit, ne prætoris prouinciæ ultra annum, neque consulares plus biennio obtinerentur: ^b Tiberius collatos semel honores non facile ademit, cum saturos & opulentos præfides minus noxios prouincialibus duceret. Neque finito magistratu, is qui prouinciæ præfuisset impune insultasse gauderet, triginta die-

Etas muneris pub. obeundi. Neronis statutum.

Multa iniqua prouocationis. Plebiscita diuersa.

Magistratu & imperio deiecti.

C. Gracchi plebiscitum.

Annaria lex.

ANNOTATIONES.

¹ *Quod haud multo post.]* Sed his omnibus adde quod M. Rutilius Censorinus, iterum censor creatus, ad concionem populum vocatum, quam potuit grauissima oratione corripuit, quod eam potestatem bis sibi detulisset, cuius maiores, quod nimis magna videretur, tempus coarctandum indicassent, ut tradit Valerius Maximus lib. 4. cap. 1. Vbi etiam refert quod Fabius Maximus cum à se quinquies, & à patre, auo, proauo, maioribusque suis, sapenumero consulatum gestum animaduertisset: in comitiis, quibus filius suus summo consensu Cons. creabatur, quam potuit constanter, cum populo egit, ut aliquando vacationem huius honoris Fabiæ genti daret: non quod virtutibus filij diffideret (erat enim illustris) sed ne maximum imperium in vna familia continuaretur. Præterea Q. Fuluius Flaccus cum ipse consul in sequentem annum, iterum consul à populo crearetur in comitiis, Tribuni plebis intercessere, qui neque magistratum continuari satis ciuile esse aiebant: & multò fœdioris exempli, eum ipsum creari: qui comitia haberet. Quæ contentio cum ad senatum reiecta fuisset, ei visum est, ut per veteres & expertos, bellique peritos Imperatores Respublica gereretur. Cæterum cum apud Carthagenenses iudices essent perpetui, Hannibal legem tulit, ut in singulos annos iudices eligerentur, ne quis biennium continuum iudex esset (vide vbi de prætoribus Atheniensium diximus) Sed & tu omnino vide, quæ de hac re scripsimus in nostris Commentariis in l. si vnquam. in præfat. num. 24. incip. ad hæc sanè.

^m *Nero uenit.]* Cornelius Tacitus lib. 13. Ne designatis quidem, inquit, Quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. Antè verò à lul. Cæs. cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret. Suet. in vita illius. Et Tiberius gladiatorum patia ad certum numerum redegit eod. authore in eius vita, cap. 34. Vide Beroaldum.

ⁿ *Quo etiam tempore statutum est.]* Ab ipso Nerone. Cornelius Tacitus lib. 14. Auxitque patrum honorem, statuendo, ut qui à priuatis iudiciis ad Senatum prouocauissent, eiusdem pecuniæ periculum facerent, cuius ij, qui Imperatorem appellauere; Nam antea vacuum id solumque pœna fuerat.

^o *Nec duos magistratus.]* Liuius 4. Decad. lib. 9. & dictum est supra cap. 4.

^p *Neque plebeium magistratum.]* Ideoque Clodius ille pulcher, ut tribunatum plebis assequi posset, se arrogandum dedit plebeio.

^q *Quinetiam pro magistratu.]* Vide infra in verbo, Neque enim plus quinque.

^r *Postea ut in acta Principum.]* Cor. Tacitus lib. 13. non adeò longè à princip. Claudio, inquit, Nerone L. Antistio Coss. cum in acta Principis iurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit. De Claudio autem Cæsare loquitur.

^s *Neque enim plus quinque.]* Liuius 4. Decad. lib. 1. in fi. Magistratum autem, inquit, plus quinque dies, nisi qui iurasset in leges, non licebat gerere.

^t *Si qui tamen.]* Hoc probatur exemplo seq.

^u *Tarquinius Superbus.]* Hoc latè exequitur Liuius 1. Dec. lib. 1. Dionysius Halicarnasseus lib. 4. & omnes vbique.

^x *Sergium & Virginium.]* Liuius 1. Decad. lib. 5. non adeò longè à princ.

^y *Et Cn. Manlium, & Seruilium Cepionem.]* Florus epitom. Liuij lib. 67. vbi hos quidem victos fuisse: sed Cepionem secundum pop. Romani iussionem, solum, cuius temeritate clades accepta erat, damnatum eique primò post Regem Tarquinium Imperium fuisse abrogatum scribit.

^z *Annaria lege prohibetur.]* Festus Pompeius lib. 1. scribit Annariam legem ab antiquis eam fuisse dictam, quo finiebantur anni magistratus capiendi. Tullius Philipp. 5. Liuius ab vrbe cond. lib. 7. vbi disserit de cōsulatu superioris Africanj, & T. Liuij, & iterum lib. 10. belli Macedonici. Diximus in nostris Commentariis Primigeniorum in præfa. num. 168. incip. Et sanè Romani. Vide Robertum in verbo, Annaria.

^a *Iulius verò Cæsar.]* Vide Plutar. in vita illius.

^b *Tiberius.]* Vide in nostris Consuetudinibus. Sueton. in vita illius, cap. 41. Reipublicæ, inquit, curam vsque adeo abiecit, ut postea non decurias equitum vnquam suppleuerit: non tribunos militum, præfectosque: non prouinciarum præfides vllos mutauerit. Sed de ea re latius Cornelius Tacitus lib. 1.

Ratio ad-
ministrati
muneris.
Graci.
Alogij rei.
Athenienses.
Magistra-
tu fungen-
tes apud
Cartha. vi-
no abstin-
bant.
Etas fun-
gendi magi-
stratus apud
Thebanos &
Bithynos.
Qui finito
magistratu
provincia
abire nollet.
Thebani.
Carth. seue-
ra discipli-
na.
Romani du-
ces multati
ob exerci-
tum temere
amissum.
Valerij Pu-
blicola lex.

bus ^c lege Cornelia successorem expectare, & ex prouincia reuersus, rationem administrati muneris ^d lege Iulia reddere cogeatur. Ideo plures consules prætorésque functos honoribus, quod mente improba, auarè & crudeliter in prouincia se gessissent, damnatos & ærarios factos inuenimus. ^e Apud Græcos vero lege cauebatur, vt qui gesti muneris rationem non redderet, alogij teneretur. Apud Athenienses quisquis ad rempub. accessisset, rationibus ita obnoxius erat, vt etiam sacerdotes obnoxios lex iuberet, apud quos computator publice eligi consuevit, qui redditus ciuitatis per singulos magistratus populo resignaret: neminemque coronari licebat, qui rationibus reddendis obnoxius foret: ^f Carthaginensibus, ne inolescèrent magistratus, toto imperij tempore vinum interdicebatur, ita abstemios moderatiores fore arbitrati. ^g Thebanis lex data est, vt ad munera publica nemo accederet, nisi qui annis decem à mercimoniis destitisset. ^h Bithynis, vt minor annis triginta, ad honores admitti nequiret: ⁱ quod tamen Augustus ita præfiniuit, vt ab annis duobus & viginti admoueri iuuenes ad munera iuberet. ^k Quod si fortè finito magistratu quisquam prouinciam successori tradere negaret, vel vltra iustum tempus fasces retineret, is velut maiestatis reus in Principem & rempublicam agebatur. ^l Cui simile apud Thebanos accepimus: nam qui vltra præscriptum honores gesserat, conspirationis reus, capite luebat. ^m Fertur tamen Epaminundas Thebanus, dum patriæ consultum vult, præturæ quam gerebat, vltra præfinitum tempus præfuisse, nec successori exercitum tradidisse, quo tempore Lacedæmonios graui bello & intestinis cladibus affecit: ne si honore decederet, Thebani tanto progressu rerum frustrarentur: cuius rei causa capitis anquisitus, omnium votis absolutus fuit. ⁿ Carthaginensibus quoque tam seuera viguit disciplina, vt si quis Imperator aut Dux prauo consilio, licet felici euentu pugnasset, fædo supplicio in crucem elatus, morte pœnas dabat. Romani vero Duces, qui temeritate vel inscitia exercitus amisissent, aut fugæ & pauoris insimulati essent, pecunia & exilio sæpe multati sunt. ^o Lege quoque à Valerio Publicola primùm lata cautum fuit, vt qui imperium magistratumve à populo non accepisset, capite plecteretur: ^p quod ab Atheniensibus seruatum est, quibus nulli erant magistratus, nisi sortitione publica & suffragiis populi creati. Tanta videlicet cura tantæque sollicitudine maiores nostri contra insolentiam magistratum, præsidia legum inuenere.

A N N O T A T I O N E S.

^c *Lege Cornelia.*] De qua Cicero ad Appium Pulchrum lib. 3. Epistolar. familiar. epistol. 6. Non modò ibi non fuisti, vbi me quàm primùm videre posses, sed eò discessisti, quo ego te ne persequi quidem possim triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, vt opinor, Cornelia constituti essent. Vide eundem in Orat. pro Rabirio Posthumo.

^d *Lege Iulia.*] De qua aliter tamen, idem Cicero ad Rufum earundem epistol. lib. 5. epist. 20. Deinde si rationum referendarum ius verus, & mos antiquus, maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro coniunctione nostræ necessitudinis contulissem, confecissemque, non fuisse. Quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, quando lege Iulia relinquere rationes in prouincia necesse erat, eisdemque totidem verbis referre ad ærarium, feci in prouincia. Et paucis interiectis, Illud quidem certè factum est, quod lex iubebat, vt apud duas ciuitates, Laodicensem & Apamensem, quæ nobis maximæ videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas & consignatas deponeremus. Et lib. 6. epist. ad Atticum. ep. 7. Ego Laodiceæ Quæstorem Messinium expectare iussi, vt confectas rationes lege Iulia apud duas ciuitates possim relinquere.

^e *Apud Græcos verò.*] Cælius Rhodiginus lib. 8. cap. 3. in fi. Alogij, inquit, crimen est, cum rationem quispiam reddere neglexerit in magistratu gestorum: vbi nullum citat authorem. Sed id est Pollucis libr. 8. cuius hæc verba sunt, ἡ ἀλογία δὲ ἔστιν ἡν μὲν τῶν ἐκ ἀποδιδόντων λογισμὸς, ὧν ἂν διαχειρίσωνται. Rationis neglectæ actio aduersus eos, qui gesti muneris rationem non reddebant.

^f *Carthaginensibus.*] Aristoteles lib. 1. Oeconomicôn, cap. 5. Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 12. c. 17. Vide quos allegat.

^g *Thebanis lex data est.*] Aristoteles lib. 3. Politicôn c. 3.

^h *Bithynis.*] Plinius lib. epistolarum 10. epist. 84. Cautum est, inquit, domine, Pompeia lege, quæ Bithynis data est, Ne quis capiat magistratum, nève sit in senatu minor annorum triginta.

ⁱ *Quod tamen Augustus.*] Plinius eadem epist. paulo post,

Secutum est dein edictum Diui Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus & viginti. Nostris autem legibus in id est tempus viginti quinque annorum præscriptum. l. non tantum. versic. neque enim minores. ff. de decu. nisi, vt ibi dicitur, ex causa. quod Acurf. ibi & cæteri interpretantur. & huius quoque temporis est tex. in l. ad Rempublicam. ff. de muner. & honor. Vbi, aiunt, in hac re annus vigesimusquintus ceptus pro pleno habetur. l. sextumdecimum. §. 1. ff. de vac. mu. vbi de minoribus annis 25. ad munera siue ad honores creandis iusta ætas seruanda est. Verùm hodie id temporis ad 25. annum coarctatum esse constat. l. ad rempub. ff. de munerib. & hon. l. sextumdecimum. §. de muneribus quoque. ff. de vaca. & excu. muner. & l. non tantum. §. neque enim. ff. de decurio.

^k *Quod si fortè finito magistratu.*] Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. vbi de Manlio Torquato loquitur. Nam & nostris quoque legibus qui à prouincia, cum ei successum esset, non decesserit, tenetur crimine læsæ maiestatis. l. 2. ff. ad legem Iuliam maiest. vide legem 1. C. vt omnes iudi. tam ciuil. quàm milit. lib. 11.

^l *Cui simile apud Thebanos.*] Probus Æmylius in vita Epaminundæ.

^m *Fertur tamen Epaminundas.*] Ibi, & Plutar. in Apophtheg. Epaminundæ.

ⁿ *Carthaginensibus.*] Liuius 3. Decad. lib. 8. in Oratione Cn. Manlij Proconsulis, In quo considerem causæ meæ, etiam si non apud Romanum, sed apud Carthaginensem senatum agerem: vbi in crucem tolli Imperatores dicuntur, si prospero euentu, prauo tamen consilio rem gesserant. Et Valerius Maximus lib. 2. c. 2. Plutarch. in Timoleone. Idem Liuius 3. Dec. lib. 2. in fi.

^o *Lege quoque à Val. Publicola.*] Plutarch. in eius vita, & Liuius Dec. 1. lib. 2.

^p *Quod ab Atheniensibus.*] Illos enim magistratus sortiri solitos satis constat ex Polluce. Vide quæ scripsimus in lib. de Iure primigeniorum.

Qui ordo in disponendis aciebus, & quæ norma militiæ apud Romanos olim seruari solita fuerit, & quæ apud exteros. CAPUT VII.

MILITVM^a ordines in Romanis castris plures fuisse, ex quæ diuersis formis instrui acies consueſſe, & firmari ſubſidiis, ſæpe notatum eſt. Species vero militum à principio ita diſtinctæ fuere, vt aut inter haſtatos, & leuis armaturæ milites, aut in principibus, vel inter triarios eſſent. Et licet de inſtruendis diſponendiſque aciebus certa lex tradi nequiret, quia ex monte, flumine, vel locorum ſitu facili vel impedito, aut ex ſubiecta planitie, & natura regionis perluſtrata oculis, prouidens diligensque dux, explorato & præuiſo acies dirigere, & copias admouere debet: & nunc directæ, nunc cuneatæ, vel trigonæ, aut hemicycla, modo late fuſa, & protenta acie, nunc quadrato agmine, quod frequens^b apud Perſas^c & Siculos fuit, in hoſtes vadere, aut hoſtium vim excipere: nunc frontem vel cuneum, nunc ſubſidia, orbem, globum, forſices, ſerras, turres, arque alas facere: ita vt terrarum ſitui ſeſe accommodet, & qualitati inſinuet, tamen vbi locus tempuſque patitur, hæc acierum forma, & turmarum deſcriptio magnas ſæpe acies fudit. nam primi erant^d Haſtati, qui haſta tantum gaſaque, & Pilani, qui pilo primos congreſſus excipiebant.^e Fuit autem pilum ligneo haſtili, & ferro quadrato, oblongo & præacuto. Hi ergo quindecim manipuli erant expediti & delecti pedites. Inter quos iaculatores, & leuis armaturæ milites, qui in prima fronte ſiti, dato ſigno in hoſtes incurrere, ac pilis miſſilibuſque hoſtem ferire, deinde gladiis comminus congreſſi ſolebant: h in quibus tyrones qui nuper militiæ adſciti erant, militabant, ab hiſque primi erant congreſſus, & hoſtes laceſſiri aſſuérant. Mos ergo Romanus erat, inſtructo paratoque exercitu, quum congreſſi acie parant, deos primùm conſulere, k mox auſpicato^l & litato, ne incertis auſpiciis, & turbatis religionibus, acies committerent, m Solem venerari, & in hoſtes ducere, n ſicut in Syria mos erat: quumque claſſico ſigno dato pugnam ineunt, primo occurſu ad ardorem excitandum, o ardentiffimo clamore concurrere, & ſigna inferre: p qui ſi conſona voce editus, neque impar, varius vel diſſonus foret, haud dubie ſatis animorum ad certamen eſſe, & futuram victoriam ſpondebat. Namque is erat index voluntatis & animi cuiuſque. Si verò excitatior crebriorque ab hoſte ſublatus eſſet, quò euentus prælii caſurus foret, inditum haud dubium præbebant: in qua quidem re ad ardorem animi excitandum, non ſolum acies, ſed ipſa quoque ſigna militaria inferebant. Neque enim parui momenti fuit illa prima vis & congreſſio militaris, cum alacres & fiduciæ pleni ardenti clamore ſimul in hoſtes ibant, & ſigna inferebant, intolerabili clamore, animorum vno impetu conſentiente ac virtute: quæ res magna-

Species militum,

Prudens dux ex occasione oblata acies dirigit.

Acierum & turmarum forma.

Pilum.

Tyronum congreſſus. Mos Rom. aggrediendi conſuetus.

Clamor conſonus.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

^a **M**ilitum ordines.] Vide omnino Vegetium libr. 2. de re militari.

^b *Apud Perſas.*] De hiſ duobus vide *Ælianum* libr. de *Et Siculos.*] inſtruendis aciebus, vt dicetur infra in verbo, *Perſæ & Siculi.*

^d *Haſtati.*] Varro libr. 4. de lingua Latina. Haſtati, inquit, milites dicebantur, qui primi haſtis pugnabant.

^e *Pilani.*] Varro ibi & Feſtus Pompeius libr. 14. Pilani milites dicti ſunt, qui pilis pugnabant: alio nomine Triarij appellati.

^f *Fuit autem pilum.*] Polybius libr. 6. quo deſcribit Romanorum caſtrametationem. Pili, inquit, telum habet lignum longitudine plerumque bicubitali, craſſitudine digitali, ſpiculum vnus ſpithamæ, palmi, inquam, maioris, eò vſque attenuatum & acutum, vt mox primum poſt tactum neceſſariò flectatur, ſitque inhabile ad remittendum: alioqui commune fieret telum. Liuius 1. Decad. libr. 9. Pilum, inquit, haud paulò quàm haſta vehementius iſtu miſſuque telum. Dionyſius Halicarnaſſeus libr. 5. Pili, inquit, tela ſunt Romanorum, quæ primo congreſſu eiſculantur, ob longa haſtilia craſſamento, quod manum compleat, tripedaneis ferreis vtrinque præfixa verriculis, vnà cum ferro longitudine paria mediocribus iaculis. At Veget. libr. 2. cap. 15. Item bina miſſilia, vnum maius, ferro triangulo, vnciarum nouem, haſtili pedum quinque & ſemis, quod Pilum vocabant, nunc Spiculum dicitur. Et paulò poſt, Aliud minus, ferro triangulo vnciarum quinque, haſtili trium pedum & ſemis, quod tunc Verriculum, nunc Verutum dicitur. Varro ait, libr. 4. ab omine pilum dictum, quòd hoſtis feriret, aut periret.

^g *Hi ergo quindecim manipuli.*] Liuius 1. Dec. libr. 8.

^h *In quibus tyrones.*] Imò verò tyrones locari ſolebant in medio pugnae, vt oſtendit Virgil. de Pallante tyrone loquens libr. 8. *Æneid.*

— Ipſe agmine Pallas

In medio, chlamyde & pictis conſpectus in armis.

Vbi & id Seruius obſeruauit, inquit, Hic enim mos fuit, vt tyrones ponerentur in medio, & ambirent viri fortes exercitum. Aut certe honoris eſt medium, vt ipſe alibi libr. 1. *Æneid.* ibi,

— Compoſuit ſponda, mediàmque locauit.

ⁱ *Deos primùm conſulere.*] Hoc autem auſpiciis fiebat, vt in ſequentibus videbitur.

^k *Mox auſpicato.*] Liuius 4. Decad. libr. 4. de Marco Porcio Catone loquens, Nocte media, cum auſpicio operam dediſſet, profeſtus, vt locum quem vellet, prius, quàm hoſtes ſentirent, caperet: præter caſtra hoſtium circumducit, & alibi ſæpe.

^l *Et litato.*] Nam ſi non litaffent, pugnam differebant, donec tandem litaffent: vt Liuius 1. Decad. libr. 5. vbi de Gallorum in Italiam aduentu Tribb. militum, inquit, non loco caſtris antecapto, non deorum ſaltem, ſi non hominum, memores, nec auſpicato, nec litato inſtruunt aciem diductam in cornua, ne circumueniri multitudine hoſtium poſſent.

^m *Solem venerari.*] Sic Marcellus cum Gallis pugnaturus cum equis illius ſeſe pauore conuertiffet, Solem adorauit, author Plutarchus in Marcello.

ⁿ *Sicut in Syria mos.*] De quo infra in verbo, *Syri.*

^o *Ardentiffimo clamore.*] Vide infra in verbo, *Quare à Iulio Caſare.*

^p *Qui ſi conſona voce editus.*] Liuius 1. Decad. libr. 4. Clamor, inquit, indiciũ primũ fuit quòd res inclinatura eſſet excitatior crebriorque ab hoſte ſublatus: ab Romanis diſſonus, impar, ſegnis, ſæpe iteratus, incerto clamore prodidit pauorem animorum. Et 3. Decad. libr. 10. Ad hoc, dictu parum, ſed magni eadem in re gerenda momenti res, congruens clamor

Pompeius à
Iul. Cæsa.
imperii
accusatus.
Cyri consi-
lium.
Galli &
Germani.
Barritus.
Belli omen.
Germano-
rum mos.
Ambrones.

Ubi &
Treveri.
Æthiopes.
Syri.

Athenien-
ses & Lacedæ-
monij.

Cyrus.
Principes.

Triarii.

rum victoriarum plerumque causam dedit. ^q Quare à Iulio Cæsare Pompeius haud immeritò impe-
ritiæ arguitur, quòd in pugna Pharsalica milites certaminis auidos, impetum excipere, non inferre ius-
sit. ^r Quod quidem Cyri consilium fuit, vt si hostes tumultuosius irruerent, taciti milites impetum
exciperent: si autem taciturni essent, clamore & strepitu acies inuaderent. ^s Galli & ^t Germani, qui-
bus inconsculta ira & furor est, siquando cum hoste congredi parant, ^u dissono & truci cantu, ^x quem
Barritum vocant, ^y cum vlulatu & tripudiis ^z scuta quatientes, prælia inibant, ^a ex quo futura pu-
gnæ fortunam augurabantur: ^b aut patrio more, nudis corporibus, horrendoque vocis sono: non-
nunquam vt auspiciam pugnæ fumerent, captiuum cum suo milite mittebant, vnde belli omen
augurati, in hostes ibant. ^c Quibus Germanis hoc etiam in vsu erat, non antè acies committere quàm
per matres familias, quas plurimas educebant, in castris (sicut ^d Dionysius, qui armatas thyrsis mulie-
res habuit) an decernendum esset, sortibus & vaticinio prædictum foret. ^e Ambrones non cursu fu-
rioso, sed incessu tardo arma pulsantes, rhythmis cum gressu & pulsu armorum consonantibus, suum
nomen exprimentes, in hostes ducunt. Vbi ^f & Treveri virorum cantu, & foeminarum vlulatu, terro-
rem faciunt, & voce obtundunt. Æthiopes, cum cecinit bellicum, clamoribus dissonis tumultuantur,
& sui moris tripudiis exultant. Syri autem in primo congressu Solem venerati, immodicis vocibus
exultantes, cursu quàm citatissimo acies subeunt, & in hostes irruunt, ita vano metu deturbati & ludifi-
cari hostem opinati. ^g Athenienses ^h & Lacedæmonij præana canentes & hymnos Ioui, congredi so-
lent: ⁱ quod frequens apud Græcos fuisse notatum est: ^k fuitque Spartanorum mos, vt ante hostium
congressum, Amori sacra faciant, vtque Reges Laconici antequam signa inferant, ^l Musis immolent,
Clementiæque & Amicitia, non Marti: satius ducentes, pacatione hostium animos & pace incruenta
conciliare, quàm prælij subire aleam, & multa hostium cæde victoria potiri. ^m Cyrus autem, ne ho-
stium efferis clamoribus milites perculsi trepidarent, hymnum Polluci & Castori canere iussit, quo
concentu effecit, ne improuisa formidine caperentur. ⁿ Post hastatos sequebantur Principes, qui viri-
bus & ætate fortiores, in quindecim pariter distincti manipulos, scuto & insignibus armis, sub ipsis si-
gnis militabant: qui non continenter iuncti erant, sed modicis spatiis discreti, quasi in subsidiis positi: vt
si hastati commisso prælio ab hostibus deturbati retro cederent, ad Principes & grauioris militiæ viros
receptus tutus foret. Hicque cum ad hostium subitos conatus præsto essent, obnixè, vrgentesque inte-
gris viribus fessos adorirentur, & impressionem facerent. ^o Post Principes verò triarii pluribus vexillis

ANNOTATIONES.

clamor à Romanis, eoque maior & terribior: dissonæ illis, vt gentiam multarum discrepantibus linguis, voces. Et à Græcis Homerus lib. 4. Iliados de Troianis loquens,

ὃ δὲ πάντων ἡνέμου πτόου ἔδ' ἰσ' ὕμνος.

Quod & ex eo repetit Polyb. lib. 15. vbi etiam dicit Romanos, more patrio, in prælio simul vociferari, & gladiis ad scuta illis strepitum edere.

^q Quare à Iulio Cæsare.] Plutarch. in vita Cæsaris, & ipsemet Cæsar lib. 3. bell. Ciuil. Cuius hæc verba sunt, Quod, inquit, nobis quidem nulla ratione factum à Pompeio videtur, propterea quòd est quædam animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus, quæ studio pugnæ incenditur, hanc non reprimere, sed augere Imperatores debent. Neque frustra antiquitus institutum est, vt signa vndique concinerent, clamoremque vniuersi tollerent, quibus rebus & hostes terreri, & suos incitari existimauerunt.

^r Quod quidem Cyri.] Minoris ex Xenophonte Expeditionis illius lib. 1.

^s Galli.] Liuius 1. Dec. lib. 5.

^t Et Germani.] Cornel. Tacitus lib. de Moribus Germanorum post princ. Fuisse, ait, apud eos & Herculem memorant. Primumque omnium virorum fortium ituri in prælium canunt,

^u Dissono & truci cantu.] Sunt propria verba Liuij d. lib. 5. Decad. 1.

^x Quem Barritum vocant.] Scilicet Germani ex Tacito lib. de Moribus German. post princ. Sunt, inquit, illis quoque earmina, quorum relatu, quem Barritum vocant, accendunt animos, futuraque pugnæ fortunam ipso cantu augurantur. & Vegetius lib. 3. c. 18.

^y Cum vlulatu.] Id enim de Gallis dicit Liuius vbi supra.

^z Scuta quatientes.] Tacitus lib. 18. & lib. 21.

^a Ex quo futura pugna.] Idem Tacit. de Morib. Germ. post princip.

^b Aut patrio more.] Tacit. d. lib. 18. atque etiam in d. lib.

de Morib. Germ.

^c Quibus Germanis hoc etiam in vsu erat.] Cæsar. lib. 1. belli Gallici ante fi. Apud Germanos ea consuetudo erat, vt matres familias eorum sortibus & vaticinationibus declararent, vtrum prælium committi ex vsu esset, necne.

^d Sicut Dionysius.] Bacchus ex Diodoro lib. 3. c. 10.

^e Ambrones.] Plutar. in Mario.

^f Vbi & Treveri.] Cor. Tac. de vtrisque lib. 20.

^g Athenienses.] Thucydides lib. 1.

^h Et Lacedæmonij.] Plutar. in Lycurgo.

ⁱ Quod frequens apud Græcos.] Thucydides libr. 4. id etiam Corinthiis tribuit, & Bæotiis.

^k Fuitque Spartanorum mos.] Athenæus libr. 13. cap. 5. vbi præterea dicit Solicratis testimonio Cretes, cum acies instruuntur, ciues ornantes pulcherrimos, per hos Amori sacrificare. Cur autem Amori sacrificent ante prælium Lacedæmonij, reddit idem Athenæus ibi rationem: vt scilicet in instructarum acierum amicitia omnis & salus & victoria posita sit.

^l Musis immolent.] Plutarch. in Lycurgo, & in antiquis Lacedæmoniorum institutis.

^m Cyrus autem.] Maior scilicet ex Xenophonte in Pædia illius lib. 3. non multò ante fi.

ⁿ Post hastatos sequebantur Principes.] Ad Romanos redit, & quòd hi Principes hastatos sequerentur, & hos triarii, videbis apud Liuium 3. Decad. lib. 10. Vbi Scipio, inquit, instruit deinde primos hastatos, post eos Principes, triariis postremam aciem clausit. Et 4. Decad. lib. 7. Romani, inquit, mediam aciem, cornua Latini tenuerunt: hastatorum prima signa, deinde Principum erant: triarii postremos cladebant. Et de his quoque Principibus Liuius 1. Decad. lib. 7. non multò post princ. in duobus locis. Vide Vegetium vbi supra, & Polybium lib. 6.

^o Post Principes triarii.] Iam dictum est supra, sed & idem propemodum Veget. lib. 1. c. 20. & lib. 2. c. 16. & de his quoque vide supra lib. 1. c. 5.

ordines ducebant. Erant enim veterani milites, magnæ & expertæ virtutis, qui stabili genere pugnae affucti, scuta & hastas tenentes humi fixas, genu dextro innixi, prælii euentum, & Imperatoris nutum expectabant ad inuadendum: qui modico etiam interuallo seiuncti à principibus, confidebant. Iisq̃ue ordinibus, cum procinctæ acies starēt, si à principibus haud feliciter pugnatam esset, nec ad arcendam vim satis roboris aut virium foret, vt victi, perculsi, & consternati cederent, perditis propè rebus, & desperata salute, se ad triarios per interualla ordinum sensim referebant. At tunc exurgentes triarii, in quibus omnis belli moles, quodque virium erat, esse putabatur (namque his vincere aut mori decretum erat) conferri pluribus ordinibus, firmata acie, tanquam vallo muniti, strictis mucronibus, ita vt vir viro, armis arma coniuncta forent, vias claudebant: ita magno præsidio firmati in hostes ibant, vt dirumpi ea acies non posset. Neque enim longum certamen, & increfcens vi diutius durare posset, nisi secunda acies primæ, & integri fessis succederent. ^p Cyrus quoque haud absimili exemplo ita aciem instruxit, vt qui primi in prælio, quique primarum centuriarum milites essent, in secundis pugnarent vltimi, deinde vltimi succederent ad primos, ita acie instructa, vt seruatò ordine progredi ad pugnam, & cum opus foret, pedem retro ferre possent. ^q Germani vero per familias & propinquitates cuneis acies instruebant. ^r Sarmatæ per turmas, quibus insuperabiles erant: pedestri vero pugna nihil ignauius. ^s Scythæ, Thraces, & Macedones cuneo, qui mediam vrgeret aciem, frequenter vsi sunt. ^t Persæ & Siculi, quadrato agmine. ^u Celtiberi tantum cuneo valebant, vt quacunque parte decurrerent, irruptionem facerent. ^x Galli bifronti acie pugnabant, cuius vsus talis erat, vt nullam militibus terga dandi spem ostenderet. ^y Lacedæmonij cum in cornu incedunt, turma in postremis sequitur, quæ se ad frontem & in latus flectere queat, & cum opus foret, verterent se singuli ordines, & depugnarent. ^z Agefilaus quoque quadrato agmine exercitum saepe duxit, ita vt dimidium ante, dimidium vero post exercitum haberet. ^a Thessali rhombi figuram primi inuenere, quod facile circumagitur, cuius ope adiuti, hostibus præualuere. Ferunt Triballos populos omnem aciem in quatuor phalanges, & quicquid est copiarum diuidere: primam ex imbellibus, secundam ex optimis, qui robore præstabant & viribus: tertiam ex equitibus, quartam ex mulieribus, quæ in fugam conuersos conuiciis incesserent. ^b Latini vero populi cum antea phalanges similes Macedonicis facerent, postea disciplina Romana edocti manipulatim acies instruebant. ^c Apud Spartanos in expeditionibus obendis Reges erant primi cum cohortibus suis, in recessu vero postremi. ^d Atheniensibus lege cautum erat, vt polemarchus cum acie decernitur, dextrum semper latus teneat, indeq̃ in hostes irruat. ^e Thebani cum ad Leuctram sinistro cornu Lacedæmonios fugassent, & victoria potiti essent, omnibus præliis obseruarunt, vt sinistro cornu principatum darent. ^f Eratque inter Lacedæmonios & Athenienses conuentum, vt si arma contra eosdem hostes ferrent, Athenienses sinistrum, Lacedæmonij dextrum in acie tenerent locum: tamen in pugna aduersus Mardonium, Athenienses dextrum cornu contra Persas, Lacedæmonij sinistrum contra Bæotios & Thessalos tenere. Cumque aduersus Mardonium, & Medos Athenienses, & Tegeates super instruendis aciebus dissiderent, dextrum cornu vsurpatis Atheniensibus, Aristidis autoritate effectum est, ne intempestiue contenderent, quamcunque partem in acie dedissent, se viriliter operâ nauaturum professus. Cui non absimile est, quod cum Themistocles cum Eurybiade Lacedæmoniorum Duce contra Xerxem classem duceret, & de ducatu orta contentio esset, facile cessit, asserens intempestiuam contentionem e sua republica non esse, sed eum videri Principem, qui meliorem operam nauasset. ^h Apud Lacedæmonios vero milites ex Scyro insula, cum

Cyrus acies
instructio.Germanorum
acies.

Sarmata.

Scythæ.

Thraces.

Macedones.

Persæ.

Siculi.

Celtiberi.

Galli.

Lacedæ-

monij.

Agefilaus.

Thessali.

Rhombus.

Triballi.

Latini.

Spartani.

Athenien-

sum lex.

Thebani.

Lacedæmo-

norum &

Athenien-

sum conuen-

tum.

Princeps.

ANNOTATIONES.

^p Cyrus quoque.] Maior apud Xenophontem in Pædia illius lib. 6. & alibi saepe.

^q Germani vero.] Corn. Tacitus de Moribus Germanorum.

^r Sarmata.] Cornel. Tacit. lib. 17.

^s Scythæ, Thraces, & Macedones.] De his tribus Alianus de instruendis aciebus, & præterea de Macedonibus Q. Curtius lib. 8.

^t Persæ & Siculi.] De his idem Alianus ibi. & interdum Romani ex Liuius 4. Decad. lib. 1. Vide in nostris Consuetudinibus vbi de Romanis.

^u Celtiberi.] Liuius 4. Decad. lib. 10. Celtiberi, inquit, vbi ordinata acie & signis collatis se non esse pares legionibus fenserant, cuneo impressionem fecerunt: quo tantum valent genere pugnae, vt quacunque parte perculere impetu suo, sustineri nequeat: tunc quoque turbatae legiones sunt, propè interrupta acies.

^x Galli.] Polyb. lib. 2. loquens de pugna Romanorum sub Amylio Cons. contra Gallos. Ita cum bifrontem aciem constituerent, accidit eam non modo terribilem aspectu, verum etiam ad pugbandum efficacissimam esse.

^y Lacedæmonij.] Vegetius lib. 3. cap. 17.

^z Agefilaus quoque.] Plutarch. in eius vita, & Xenophon in

eiusd. laudibus.

^a Thessali.] Alianus de instruendis aciebus.

^b Latini vero populi.] Liuius 1. Decad. lib. 8. de iis loquens. Et quod antea phalanges similes Macedonicis, hoc postea manipulatim structa acies coepit esse.

^c Apud Spartanos.] Herodotus lib. 6. Vt in expeditionibus adeundis primi eant Reges, in abeundo postremi sint. Centrum delecti viri eis in militia custodes adsint.

^d Atheniensibus.] Herodotus eod. lib. 6. Dextrum cornu præerat Callimachus polemarchus. Ita enim lex apud Athenienses tunc postulabat, vt polemarchus dextrum cornu teneret.

^e Thebani.] Plutarch. problem. cap. 78.

^f Eratq̃ inter Lacedæmonios.] Idem totum vsque ad clausulam, Cui non absimile est Plutarch. in Aristide. Sed quod statim post dicitur de Atheniensibus & Tegeatis, paulò aliter Herodotus lib. 9.

^g Themistocles.] Herodotus lib. 8. & Plutarch. in vita ipsius Themistoclis.

^h Apud Lacedæmonios.] Thucydides lib. 5. Tunc autem in sinistro cornu Sciritæ soli cõstiterunt, hunc ordinem semper Lacedæmoniorum sibi habentes.

Psammetichus.

Romani.

Darius.

Sortitio de loco.

Ubi antesignani victi cederent.

Ubi terga verteret hostes.

Lacedæmonij hostes fugientes non insaquebantur.

In extremo periculo.

Germani.

sinistrum sibi locum delegissent in acie, semper obseruarunt vt deinceps sinistrum cornu tenerent. ⁱ Ferturque Psammetichus Ægypti Rex, cum pugnaturus contra Assyrios, ignominia loco Ægyptios in sinistra, mercenarios vero & externos in dextra phalangis locauisset, exercitus alienationem & diffidium passus fuisse. ^k More tamen Romano antiquiori Duci dextrum cornu dari consuevit: sinistrum vero, quia minus curæ & sollicitudinis habet, iuniori, & minus assueto, ^l quamuis sinistro nonnunquam summos Duces attributos inueniamus. ^m Tullus enim Hostilius aduersus Fidenates pugnaturus, sinistrum sibi desumpsit cornu, dextrum verò Metio dedit. ⁿ Darius quoque ad Arbelam cum sibi sinistrum tuendum sumeret, Mazeo dextrum assignauit. ^o Si tamen inter Duces de loco non conueniret, plerunque de ordine agminis quem tenerent, inuicem fortiebantur. Cùmque signa militaria in media locarentur acie, ita vt pro signis antesignani, post signa alia pugnaret acies, quoties hostium impetu antesignani victi cederent, ne nudarentur pugnatoribus signa, collato statim gradu ex secunda prima fiebat acies, ita vt à suo quisque manipulo vel cohorte pugnans non recederet: qui omnes ita docti instructique erant, vt ad nutum monentis intenti, ad illius imperiū se in turmas colligere, rursus diuidere possent, obsistere, circuire, mutare pugna, modo à fronte, nunc à cornibus occurrere, sequi signa, ordines seruare, consistere, & locum non deserere, tam facile seirent, vt signo dato expediti & dicto velocius mandatis parerent. Erant enim ita instructæ acies, vt faciles partienti, faciles iungenti forent: talisque disciplina, vt etiam in conflictu belli, & dum præliatur, miles in sua legione, cohorte vel manipulo maneret, ab eaque pugnans nō recederet. ^p Hoc quoque proditum est, quod quoties grauis armatura hostem fugasset, ne turmæ equitum cursu & fuga insequendo dissiparentur, signaque & ordines relinquerent, leuem armaturam, funditores sagittariosque, qui hostes longius agerent, & trepidantes opprimerent, emittebant. ^q Quod longe secus apud Lacedæmonios fuisse tradunt: quippe in pugna acerrimi existunt, diūque & fortiter præliantur, dum hostem in fugam vertant, quibus fugatis, effusos insequi nesciunt. Cum enim hostem dare terga coëgissent, continuo redibant in ordines: neque enim videbatur decorum satis, in fugientem hostem & agmen consternatum inferre signa, & in terga dantes, ius victoris exercere. ^r Quotiesque ad vltimum laboris & periculi ventū erat, vt solutis ordinibus vagè dissipati milites, forent in summa desperatione & diffidentia, rem in asperis præliis sæpe tentatam, felici euētu multi magno studio exequuti sunt, vt dissipati milites ad suos mox ordines redirent, deinde coacto agmine, omnes vno impetu impressionem facerent, & vltro in hostes irruerent, magnoque ardore animorum pugnam repararent, ^s id quod apud Germanos frequens fuit, vt cedere loco, & rursus instare pro consilio haberent, ^t vel vt equites dimissis equis ad proximos

ANNOTATIONES.

ⁱ *Ferturque Psammetichus Ægypti Rex.* Diodor. Siculus lib. 2. cap. 2.

^k *More tamen Rom. antiquiori.* Plutarchus in Bruto scribit Brutum ipsum à Cassio postulasse, vt sibi dextrum cornu concederet, quod ei iure ætatis competeat. Et id etiam videre licet ex Liuiō 1. Decad. lib. 3. vbi scribit T. Quintium Capitolinum Consulē, apud quem summa imperij erat, dextrum cornu tenuisse aduersus Æquos & Volscos, & Agrippam Furium collegam sinistrum. Et iterum libro 4. Mamercum Æmylium Dictatorem, in prælio aduersus Venientes, Fidenates, & Faliscos sibi cornu dextrum sumpsisse, sinistrum suo Magistro equitum dedisse. Et lib. 9. Papyrium Curforem dextrum cornu aduersus Samnites, sinistrum Iunio Bubulco præfecisse. Et ibid. paulò ante Coss. Sulpitius in dextra, Petilius in læuo cornu consistunt. Et Cæsar pugnaturus aduersus Pōpeium sinistro cornu Antonium, dextro se constituisse apud Plutarch. in Cæsare. Et in eodem prælio Pompeius dextrum cornu, Domitius sinistrum habuit, vt idem scribit. Antiochus quoque in pugna aduersus Romanos, dextrū cornu tenuit, & eius filius Seleuchus sinistrum. Alexander (ait Liuius 4. Decad. lib. 7. ad Granium pugnaturus aduersus Darium, dextrum cornu sibi delegit: Parmenioni sinistrū tribuit. Darius verò, (Persarum more) inter duo cornua mediam aciem tenuit, apud Arrianum rerum gestarum Alexandri lib. 2.

^l *Quamuis sinistro nonnunquam.* Quod patet ex seq. ^m *Tullus enim Hostilius.* Liuius 1. Decad. lib. 1. in *Darius.* Q. Curtius lib. 4. Adde quod Tigrannes aduersus Lucillum bellaturus, sinistrum cornu Adiabeno Regi dextrum concessit, ipse mediam tenuit, vt scribit Plutarch. in Lucullo. Similiter Scipio pugnaturus aduersus Annibalem, dextrum cornu Lælio, sinistrum Octauio dedit, sibi mediam aciem retinuit. Parique modo Annibal se collocauit apud Appianum in Libyco. Vide Liuium,

^o *Si tamen inter Duces.* Verba sunt Liuij 3. Decad. lib. 2. non multò post princ.

^p *Hoc quoque proditum.* Vegetius lib. 2. cap. 17. vnde hæc ad verbū desumpsit author noster, & Modestus lib. de vocabulis rei militaris.

^q *Quod longe secus apud Lacedæmonios.* Plutarch. in Apophthegmat. Lycurgi, Præcipiebat, vt in bellis quotiescunque in fugam vertissent hostes, ac vicissent, quousque contumaretur victoria persequerentur, ac statim retrocederent: Neque enim Græcorum esse eos interimere qui cesserent: sed & vtile quoque esse dicebat: nam scientes eos qui aduersus se pugnant parcere cedentibus, ac repugnantes occidere, vtilius fugere, quam resistere putat. Nam & Pyrrhus ille Epirotarū Rex inter cætera præcepta imperatoria memorie tradidit, Non esse pertinaciter insistendum hosti, ne fortius ex necessitate resisteret, sed vt postea quoque facilius acie cederet, ratus, non vsque ad perniciem fugientibus instaturos victores. Quod scriptum est à Iulio Frontino Stratagematōn lib. 2. cap. 6. in fin. Notum est & illud quod huc maxime spectat Virgilij lib. 2. Æneid.

Una salus victis nullam sperare salutem.

^r *Quotiesque ad vltimum.* Id sæpius contigisse videbis apud Liuium. Vide Cæsar. lib. 3. bel. Gall.

^s *Id quod apud Germanos.* Corn. Tacitus de moribus Germanorum. Acies, inquit, per cuneos componitur, cedere loco, dummodò rursus instes, consilij, quam formidinis arbitrantur.

^t *Velut equites dimissis equis.* Ad Romanos redit. Sic autem fecere ipsi Romani aduersus Tarquinium, & Latinos apud Liuium 1. Decad. libro 2. Sic Titus Quintius Capitolinus Coss. aduersus Volscos & Æquos apud Dionysium Halicarnass. lib. 9. Sic & apud Liuium 1. Decad. lib. 7. aduersus Hernicos: & aduersus Hetruscos lib. 9. & alias quoque aduersus Volscos apud Valer. Max. lib. 3. c. 2. vbi de C.

Sempre

euaderent, immiscentes se peditibus, dum fluctuatur acies, hosti obuiam irent: ideo ut spe fugæ erepta, æquato omnium periculo, pedestri prælio acius insisterent, ^u vel ut in hostes acius incurrerent, detractis frenis, cum effusum cursum temperare nequirent, equos concitatos agerent, & impressione facta, vi viam facerent, sparsosque & incompósitos adorirentur. ^x Nonnunquam ut vexillo signiferis adempto, & in hostium agmen, aut intra vallum iniecto, quod acius subirent, instando atque urgendo, ne illo potiretur hostis, maiori impressione dimicantes, ita irruerent, ut lapsam plerunque aciem repararent. ^y Apud Cimbros in more fuit, ne fuga signa & ordines dissiparent, turmas & robora legionum longis catenis inuicem connectere, & per balteos milites colligare, ut ita nexi firmitus propugnarent. ^z In quo traditur operæ precium, quod cum Lacedæmonij contra Tegeates dimicarent, & de victoria confisi, vincula secum ferrent, quibus illos vinctos ducerent: postea victi & fugati à Tegeatibus, eisdem vinculis nexi & captiui ducti sunt. Romanis frequens usus erat, ^a cuneum facere & phalangem, ut inuicem scutis annexis, ^b & supra capita elatis, densa latitudine succederent, vnaque conspiratione & consensu in orbem se colligerent, & impressionem facerent. ^c Illud quoque salutare creditum est, transfugas detractis armis, ne quid insidiarum simulata transitione moliri possint, in postremam aciem inducere: namque illis credere non facile licet. ^d Profuit quoque salubre consilium, quod in magna consternatione, accisis rebus, & desperata salute, à Romanis sæpe factitatum nouimus, ut dispositis equitum turmis ante munimenta fugientes temere ex prælio ad castra milites pauidos & consternatos pro hoste haberent: illosque strictis gladiis inuaderent, ut non minus à tergo quam à fronte infestas acies viderent. Hæc enim vltima desperatio nonnunquam militum animos ita incessit, ut inclinatas & turpi fuga profligatas acies plerunque repararint: tantoque ardore pugnam legamus restitutam, ut milites ancipiti coacti metu, victoriam ex hostium manibus sæpe eripuerint. ^e Fuit hoc quoque notatum, dum acies præliantur, & armis decernunt, petere ut defuncta corpora liceat sepelire, ^f vel post prælium abire, cõcessum de victoria videri: ^g Eos enim qui vicerunt, precario aliquid

Cimbri.

Romanorum
cuneus &
phalanx.

Transfuga.

Fugientes
ex prælio.Petitio ut
defuncti se-
pelirentur.

A N N O T A T I O N E S.

Sempronio. Sic & Iulius Cæsar ancipiti prælio equos dimittebat, & in primis suum, quod maior permanendi necessitas imponeretur auxilio fugæ erepto, ut scribit Sueton. in vita ipsius cap. 60. De quo & ipse lib. 1. bel. Gall. Cæsar, ait, primum suo, deinde omnium è conspectu remotis equis, ut æquato omnium periculo, spem fugæ tolleretur, cohortatus suos, prælium commisit.

^u Vel ut in hostes acius incurrerent.] Liuius 4. Decad. lib. 10. scribit, quod cum Celtiberi cuneo, quo maxime valebant, impressionem fecissent, ex quo turbatae legiones sunt, & propè interrupta acies est, iussu Fabij Flacci prætoris, equites legionarij equos effrenatos in hostes miserunt, eorum cuneum dissiparunt. Quod sæpe, inquit Liuius, Romanos equites cum magna sua laude fecisse proditum est. Nam & sic Tarquinius aduersus Sabinos cunctantes equites, detractis frenis concitatisque equis equites procurtere & prorumpere aciem iussit, teste Iulio Frontino Stratagematôn lib. 2. cap. 8.

^x Nonnunquam ut vexillo signiferis adempto.] Sic apud Liuium 1. Decad. lib. 3. Furius Agrippa Coss. in prælio aduersus Hernicos & Æquos fecit. Sic & apud eundem eiusdem Decad. lib. 6. Camillus Dictator aduersus Volscos. Sic & Vibius Aceus præfectus cohortis Pelignæ eund. 3. Decad. lib. 5. Et Titus Pædianus Princeps primus Centurio apud ipsum Liuium vbi supra proxime. Et Q. Victorius primipili Centurio, & C. Artinius Trib. militum, & quartæ hic, ille secundæ legionis, rem (ut dicit idem Liuius 4. Decad. li. 4.) in asperis præliis sæpe tentatam, signa adempta signiferis in hostes iniecerunt. Sic C. Aquilius Coss. signiferis erepta signa coniecit in medios hostes, ut metu militaris poenæ, quam daturi erant, nisi ea recepissent, cogerentur fortiter rem gerere, ut scribit Halicarnass. lib. 8. Sic Seruius Tullius adolescens prælio, quo Tarquinius Rex aduersus Sabinos conflixit, signiferis segnius dimicantibus, raptum signum in hostem misit, cuius recipiendi gratia Romani ita ardentè pugnaverunt, ut & signum & victoriam retulerint, ut prodit Iulius Frontinus lib. 2. cap. 8. in princ. vbi subiungit plurimos alios id fecisse, ut & factum est apud Valerium Maximum lib. 3. cap. 2. vbi de Fab. Maximo.

^y Apud Cimbros.] Plutarch. in Mario.

^z In quo traditur.] Herodotus lib. 1. Vide Plutarch. in Cleomene, & Pausaniam in Arcadicis.

^a Cuneum facere.] De huiusmodi cuneis Vegetius li. 3. c. 19. Liuius autem 4. Decad. li. 2. dicit idem esse cuneum & Phalanges apud Macedones. Cæsar belli Gallici lib. 6. Alij cuneo facto, ut celeriter percurrant, censent.

^b Et supra capita elatis.] Liuius 4. Dec. lib. 4. Sublatis, ait, supra capita scutis, continuatisque ita inter se, ut non modò ad cæcos ictus, sed ne ad inferendū quidem ex propinquo telum loci quicquam esset, testudine facta subibant.

^c Illud quoque salutare.] Id haud dubiè desumptum est ex Valer. Max. lib. 7. c. 4. in fin. ex quo tamen intelliges id malè cessisse Romanis.

^d Profuit quoque.] Liuius 4. Decad. lib. 7. M. (inquit) Æmilius Trib. mil. M. Lepidi filius, qua fugam cernebat suorum, cum præsidio omni occurrit, & stare primò, deinde redire in pugnam iubeat, pauorem & turpem fugam increpans. Minæ exinde erant, in perniciem suam cæcos ruere, ni dicto parerent. Postremò dat signum suis, ut primos fugientium cadant, turbam insequentium ferro & vulneribus in hostes redigat. Hic maior timor minorem vicit: ancipiti coacti metu primò constiterunt, deinde & ipsi redierunt in pugnam, & ut patet ex sequentibus Liuij verbis, victoriam reportarunt. Ex quo loco vides hunc locum fuisse depromptum. Sed & apud Appianum in Libyco, Scipio Africanus Iunior, cum fugam trepidationemque suorum vidisset in Carthaginis obsidione, equo accurrit, suosque, nisi à fuga sisterent, humi prosterni, stratosque iussit interfici. qua ex re eos in pugnam reuocauit ac vicit.

^e Fuit hoc quoque notatum.] Thucydides lib. 3. Postea, inquit, cæteri concessa hostibus victoria ex fœdere receptis mortuis abierunt. & iterum lib. 7. Iustinus lib. 6. Plin. lib. 22. c. 4. vbi & id dicit seruare Germanos. Plutarchus in vita Agefilai, iterumque in vita Niciae. Paulus Orosius lib. 3. cap. 2. In eo, inquit, prælio Archidamus Dux Lacedæmoniorum vulneratus, cum etiam cædi suos & victos videret, occisorum corpora ad sepulturam poposcit. quod signum victoriæ traditæ inter Græcos haberi solet.

^f Vel post prælium abire.] Thucydides lib. 1. bell. Peloponnesiaci scribit, quod cum pugna commissâ Atheniensibus cum Corinthiis apud Megarâ æquo Marte discessum fuisset, Athenienses tamen abeuntibus Corinthiis, tanquam vicissent, trophæum statuerunt.

^g Eos qui vicerunt.] Plutarch. in vita Agefilai, ad id quod

*Deditionis
signa apud
diversas
gentes.*

*Dedentes
se interficere
nefas.*

Pacis signa.

ab hoste petere non decebat: sicut^h confessio cedentis, ⁱ & detrectantis certamen, vbi hostes ad pugnam elici nequeunt, pro victoria fuit. ^k Apud Gallos & Hispanos brachia & manus inermes tendere: ^l apud Romanos capita scutis subdere, ^m & arma tradere, deditionis signum erat: ⁿ quare Pompeiani in pugna Pharsalica passis palmis salutem petiere. ^o Armis quoque dimissis, salutationem more militari facere, magno sæpe præsidio extitit militibus. ^p Iunctis velatisque manibus supplicare, ^q aut cum infulis & velamentis prodire, apud Græcos manus inermes dare, ^r Indis cum pateris occurrere, & vina libare, aut ex Solis ara accensis facibus obuiam prodire, in fidem venire & potestatem, signum fuit. ^s Neque enim decebat illos qui passis palmis in deditionem venissent, morte afficere, aut in eos velut hostes insultare. Dextris autem exertis, & sublatis manibus incedere, ^t apud Græcos ^u & Persas pacis signum erat: ^x sicut Assyriis ^y & Massiliensibus cum infulis ^z Græcis cum oleæ

ANNOTATIONES.

suprà ex eo diximus, illud subiungit, Qui enim vicerunt & potentiores esse iudicantur. Itaque eos precariò quicquam ab inferioribus petere absurdum videtur. Quod ipsum repetit idem Plutarch. in vita Nicia.

^h *Sicut confessio cedentis.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. ad fin. & apertius 3. Decad. lib. 1. in Orat. Corn. Scipionis, vbi sunt hæc propria nostri authoris verba. & iterum li. 4. cum scribit. Pœnus tacita etiam confessione victus, castris se tenuit.

ⁱ *Et detrectantis certamen.*] Nam apud Thucydidem lib. 1. bel. Peloponn. Corcyrenses ad se victoriam aduersus Corinthios traxerant, trophæumque erexerant quod Corinthij cessim euntes, pugnam detrectassent.

^k *Apud Gallos & Hispanos.*] Liuius 3. Decad. libro 8. non multò post princ. Itaque, inquit, patefacta repente porta, frequentes ex oppido sese eiecerunt, scuta præ se tenentes, ne tela procul conicerentur, dextras nudas ostentantes, vt gladios abieciße apparet. Loquitur autem de Celtiberis & Hispanis. Sed & apud alios quoque ex Virgilio lib. 1. Æneid.

Tendentemq; manus Priamum conspexit inermes.

Vbi Seruius. Aut sine sceptro, inquit, aut supplices. Quod tractum est de historia: quia enim victi se dedunt, inermes supplicant. & idem Virgil. lib. 11.

Oremus pacem & dexteras tendamus inermes.

Et Liuius 4. Decad. lib. 6. loquens de Ætolis, Itaque concursu facto vndique in muros, manus pro se quisque tendentes consonante clamore nominatim Quintium orare, vt opem ferret ac seruaret.

^l *Apud Rom. capita scutis subdere.*] Appianus lib. 2. bellorum Ciuium, Hi autem, inquit, capita clipeis subiicientes (quod deditionis signum haberi solet) seipsos tradere significabant.

^m *Arma tradere.*] Q. Curtius lib. 7. vbi de Ariis loquitur. Liuius de Hispanis loquens 3. Decad. lib. 9. non multò post princ. Quibus, inquit, culpam in authores belli indelebilem cæterosque Principes, quorum plerique in acie cecidissent, conferentibus, tradentibusque arma, & dedentibus sese, responsum est, &c.

ⁿ *Quare Pompeiani.*] Cæsar de hac pugna loquens lib. 3. bel. Ciuilis. Cæsar, inquit, prima luce omnes eos qui in monte confederant, ex superioribus locis in planiciem descendere, atque arma proicere iussit. quod vbi sine recusatione fecerunt, passisque palmis proiecti ad terram flentes ab eo salutem petierunt, consolatus consurgere iussit. Sed & 2. belli Gallici de Bellouacis loquens, Item cum ad oppidum accessisset, castraque ibi poneret, pueri mulierisque ex muro passis manibus, suo more pacè à Romanis petierunt. Et lib. 6. Matresfam. pectore nudo prominentes passis manibus obtestabantur Romanos, vt sibi parcerent.

^o *Armis quoque.*] Hircius in bell. Afric. Desperata salute in quodam colle consistunt, atque armis dimissis salutationem more militari fecerunt. Ex quibus vide Alexandrum hunc locum deprompsisse.

^p *Iunctis velatisq; manibus.*] Plautus in Amphitryone act. 3. scen. 1.

Postidie in castra ex vrbe ad nos veniunt flentes Principes, Velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum.

Sunt tamè qui ibi legunt, Vittatis manibus. Arrianus quo-

que apud Suidam, κεκαλυμμένῳν χειρῶν δέεσεν, velatis obductisque manibus obsecratus est. Et ad id quod de iunctis manibus hic dicit Dion in vita Traiani, Græcè quidem, sed in hunc sensum, Legati Deceballi intromittuntur in senatum, depositisque armis, iunctisque manibus, more seruorum, pauca supplices loquuntur.

^q *Aut cum infulis.*] Liuius 3. Decad. lib. 5. scribit Syracusanos ab Thira, & Neapoli (quæ sunt nomina Phartium vrbis) ad Marcellum venisse cum infulis & velamentis, precantes à cædibus & incendiis parci. Et 4. Decad. lib. 5. de Locrensis loquens, Cum sordida veste tenentes velamina supplicum. Et eiusdem Dec. lib. 6. Conscia defectionis ciuitates cum velamentis ante portas stabant, metu ne hostiliter diriperentur. Et eiusdem Decad. quoque li. 7. Teij, cum in oculis populatio esset, oratores cum infulis & velamentis inferunt. Et 5. Dec. lib. 5. Vbi prima phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obuiam effusa. Corn. Tacitus lib. 19. At fortissimi viri proditoris opem inuocantes mox velamenta & infulas pro muris ostentant. Et ante hos Cæsar bel. Ciuil. lib. 2. de Massiliensibus loquens, Tum hostes turris repentina ruina comoti, inopinato malo turbati, Deorum ira percussi, vrbis direptione perterriti, inermes cum infulis sese porta foras vniuersi proripiunt, ad legatos atque exercitum supplices manus tendunt. Et Polyb. lib. 16. Mox Abydeni, inquit, statuunt orto die sacerdotes & illorum coniuges cum vittis & infulis mittere ad Philippum, vt supplices, facta precatione, ciuitatem illi traderent.

^r *Indis cum pateris.*] Q. Curtius lib. 8. Legati ad Regem descendunt veniam petitori. Qua impetrata, Regina cum magno nobilium fœminarum grege aureis pateris vina libantium processit.

^s *Neque enim degebat.*] Cambyfes non æquum esse ducebat vim afferre Phœnicibus, qui se dediderant. Apud Dion. Halicar. lib. 8. Martius Coriolanus valde curabat, ne quid hostile paterentur dediticij & de hoc quoque multa apud Diod. Siculum lib. 13. in Orat. Nicolai Syracusij.

^t *Apud Græcos.*] Idem etiam de Heduis dicit Cæsar belli Gall. lib. 7. his verbis, Ac tametsi dextris humeris exertis animaduertebantur, quod insigne pacatis esse consueuerat, &c.

^u *Et Persas.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6. vbi de his loquens, Quod liqui, inquit, sublatis dextris ad vos immiserunt, amice vos excipite. Idque etiam apud Rom. ex Plutarcho in Othone.

^x *Sicut Assyriis.*] Vide eos, quos citavi in verbo, Aut cum infulis an de his loquantur.

^y *Et Massiliensibus.*] Vide suprà in verbo, Aut cum infulis. Adde & Carthaginensibus ex Liuius 3. Decad. lib. 10. Non procul aberat, cum velata infulis ramisque oliuæ Carthaginensium occurrit nauis, decem legati erant Principes ciuitatis missi ad petendam pacem. Adde, inquam, & de Abydenis ex eod. 4. Decad. lib. 1. Principes quibus atrocior pars facinoris delegata erat, luce prima sacerdotes cum infulis ad urbem dedendam Philippo mittunt.

^z *Græcis cum olea ramis.*] De quo & nos latè diximus suprà lib. 2. cap. 19. Lucanus lib. 3. de Massiliensibus loquens.

— *Hostemq; propinquum*

Orant Cecropia prælata fronde Minervæ

ramis^a aut lauro accedere,^b & Barbaris florentes capite corollas gestare.^c Ægyptiorum mos traditur, vt supplice veste sumpta, & prælaris omnibus sacris, pacem deprecentur Gallorum, occurrere magistratus cum pueris & fœminis.^d Apud Persas, terram & aquam offerre, deditiois signum erat.^e Quare Darij legati,cum ab Atheniensibus magnificis verbis terram & aquam peterent, ab eisdem alij in barathrum, nonnulli in puteos præcipites acti sunt. Apud Lacedæmonios scutis positis manus excutere: in singulari pugna, vox,^f Herbam do, se victum fateri significat: sicut olim bello capti, cum salutem peterent, in discrimine extremo salutem dicere cœperunt.^g Athletarum mos erat, vt quum in certamine victi, digitum aut manum exerendo, pacem peti ostenderent.^h Fuitque sententia Brasidæ Peloponnesium Ducis, cum acies decernere parant, instructo exercitu, lancearum frequentem motum & galearum, à qua parte futura sit fuga, demonstrare.ⁱ Esse quoque Romanæ militiæ comperimus, vt equites in prælio duplici vtantur equo, vt vni fatigato, alter recens expeditusque succedat: quodque sicut miles pedestris militiæ, arma & vallum, & quoties opus foret,^k plus dimidiati mensis cibaria: ita equites præter arma & gladium, folliculis frumentum deferebant.^l In nauali autem prælio constitutum est, vt milites non militari solum fungantur munere, sed velut classiarij remigent, & per tabulata nautarum ministeria exequantur, hostiumque tela excipiant, & scutis auertant.^m Hanc disciplinam militarem Lycurgus non omnibus significandam censuit. Ideo lege cauit, ne contra eosdem sæpius mouerent arma, ne iterum repugnando, diutino bello assuescere, & longa militia hostes disciplinis erudiri contingeret, ideoque bellicosiores & effrenatiores forent.ⁿ Accusaturque Agefilaus, quod continuis bellis quibus Bœotiam infestauit, Thebanos ociosos, & bellorum rudes, ita erudiuit disciplina & vsu armorum, vt sepe ipse ab eisdem in extremum vitæ discrimen cum toto exercitu lapsus fuerit.

*Athleta.
Brasida
sententia.
Equites
duos equos
habebant.
Pedites &
equites qua
ferrent secū.
In nauali
prælio.*

A N N O T A T I O N E S.

a *Aut lauro accedere.* Interpres Euripidis in Oreste ἀφύλλων sive dictum putat ipsi Euripidi. Et id commune est omnium gentium, si credimus Plinio lib. 15. c. 30. Laurus ipsa pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.

b *Et Barbaris.* Polyb. lib. 3. de Annibale Alpes transeunte loquens, Aduenienti igitur Annibali, obuiam procedunt, florentes capiti corollas gestantes, quod ferè apud Barbaros pacis atque amicitiae signum est.

c *Ægyptiorum mos.* Hircius li. de bello Alexandrino. Omnis enim multitudo oppidanorum, armis proiectis, supplicum veste sumpta, sacrisque omnibus prolatis, aduenienti Cæsari occurrerunt, seque ei dederunt.

d *Apud Persas.* Herodotus lib. 4. 5. & 7. non semel. & lib. quoque 8. Diodorus Siculus lib. 11. post princ. & alibi sæpe eod. lib. Liuius 4. Dec. lib. 5. Polybius lib. 9. Mirum est autem quod tradit Plinius li. 8. c. 5. de elephante, Miri namque pudoris est, victusque vocem fugit victoris, terram ac verbenas porrigit.

e *Quare Darij legati.* Herodotus lib. 7. Polybius autem lib. 9. in Oratione Lucisci legati Acarnanorum scribit, quod cū Xerxes misso ad Lacedæmonios legato aquam peteret ac terram, ij eum qui aduenerat, in puteum deturbarunt, terramque superiniecerunt: ac rursus dimisso mandarunt, vt Xerxi nunciaret, Habere ipsum apud Lacedæmonios iuxta conditum & terram & aquam. Sed adde præcedentibus Macedones quando se dedunt, erectas hastas tenere solitos fuisse, vt tradit idem Polybius lib. 17.

f *Herbam do.* Plinius lib. 22. cap. 4. Dabatur, inquit, viridi è gramine decerpto inde vbi obsessos seruasset aliquis. Namque summum apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra & altrice ipsa humo & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio. Festus Pompeius lib. 8. in princip. & Seruius lib. 8. Æneidos, vbi declarat vnde id emanauit. & Nonius Marcellus, qui in id multos citat. Vide plura apud Erasmus in Adagijs. Nuper autem diximus ex Plinio elephantum victum victori herbam porrigere. & adde quod etiam manus Do est fateri se victum esse. Plautus in Persa act. 5. sce. 2. in fine.

— *Fateor vobis do manus.*

Cicero in Cælio, Ad extremum det manus, vinci que se patitur. Et ad Atticum lib. epist. 2. Ad extremum autem ma-

nus dedisti. & lib. 16. Sapienter igitur quod manus dedisti, quodque etiam ultro gratias egisti. Cæsar lib. 5. de bel. Gal. Tandem dat Corta manus permotus superiore sententia Sabini. Horat. in Epod. Ode 17. in princ.

Iam iam efficaci dat manus scientia.

Ouid. lib. 3. Fastor.

Euieta est precibus, vix dedit illa manus.

Virgil. lib. 9. Æneid.

— *Neque ipse manus feritate dedisset.*

Seneca lib. 9. Naturalium quaestionum, Puta me tibi manus dare & fateri. Vide Erasmus. Chil. 1. cent. 9. c. 79. Sed & supinas manus tendere è Q. Curtio lib. 6. & suppliciter manum protendere è Plutarcho in Theseo, vbi de Pêtheo, qui prior manum protendit.

g *Athletarum mos erat.* Ad quem morem alludit Persius satyr. 5.

Nil tibi concessit ratio, digitum exere, peccas.

Et Martialis lib. 5. epig. 63.

Nam mea iam digitum sustulit hospitibus.

Et D. Hieronymus in Dialogo Luciferiani & Orthodoxi, En tollo manum, vicisti. Vide Erasmus Chiliad. 3. cent. 4. cap. 14.

h *Fuitque sententia Brasidæ.* Thucydides lib. 5.

i *Esse quoque Romanæ militiæ.* Fest. Pompeius li. 14. Paribus, inquit, equis: id est duobus Romani utebantur in prælio, vt sudante altero, transirent in siccum.

k *Plus dimidiati mensis cibaria.* Cicero lib. 2. Tuscul. quaest. Nostri, inquit, exercitus vnde nomen habeant vides. Deinde qui labor, quantus agminis, ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre si quid in vsum velint, ferre vallum: nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. quod & nos alibi diximus. Apud Liuium autem 5. Dec. lib. 4. in princ. Q. Martius, Philippus consul in bello aduersus Perseum iussit militem menstruum ferre secum.

l *In nauali prælio.* Nam apud Thucydidem libro 3. milites Pacheris Atheniensium Ducis in nauibus officio remigis vsi sunt.

m *Hanc disciplinam militarem Lycurgus.* Plutarchus in vita Agefilai, & rursus in Apophthegmatis ipsius, & Lycurgi.

n *Accusaturque Agefilaus.* Plutar. in dictis locis, atque etiam in Apophtheg. Antalcida.

Thaletis di-
ctum, de du-
cenda vxore.

Coniugij cō-
moda.

Lycurgi lex
in calibes.
Spartæ.
Cretenses.

Thurij.

Platonis
leges.

Calibes
mūltati.

ET VS quæstio fuit, & à prudentibus in vtranque partem agitata, & adhuc in quæstione est, an sapienti vxorem ducere expediat. Compater amicus meus, homo perfacetus, multæq; venustatis, & multi salis, cui in omni sermone mira fuit vrbinitas, semperque venuste dicta, semperq; opportunos iocos habebat: si quem in nostra Parthenope vxorem ducere audisset, eum grauib; conuiciis, perinde ac si in aliquod crimen prolapsus foret, incessere solebat, quod homo liber, & sui potens in seruitutem mācipari, & sub imperio vxorio seruilem in modum excruciarī non curasset: habens semper illud in ore ^a Thaletis Milesij, qui iuuenis cur vxorem non duceret interrogatus, quia intempestiuum erat, respondit: iterum senex cum ad coniugium vrgeretur, rursus intempestiuum dixit: hac ambage verborum, sapienti nunquam vxorem ducendam fore demonstrans, Verum qui hæc perpenso iudicio explorare vult, profectò in coniugiis multa inueniet commoda vsui vitæ necessaria, sine quibus vix homini sapienti cælibem vitam ducere expediet. Siquidem non parua adiumenta ex hac societate homini vel inquieto & fatigato ad requiem forensium exercitationum, vel in secunda fortuna ad ampliorem fructum lætitiæ quum habeat cum qua congaudeat, parantur: præsertim si quis moratam, & non quotidiani damni, ac fœdis & pudendis vitiis nequissimā fœminam nactus fuerit. Nec minus quum studio & labore foris bona quæsiuerit, superesse domi qui ea diligentissime tueatur, haud mediocre præsidium vitæ putauerunt. Illud quoque non parui refert, habere in miseriis solatium, in periculis adiumentum, sociamque vitæ etiam in calamitate, quæ te perinde ac se foueat & amplectatur. Adde mutua pignora toti genialis sobolisque, quam sibi quisque postfuturam, & bonorum participem cernit: ingenitamque charitatem in filios, animosque consociatos, quæ ad ciuitatis & reipublicæ præsidium, nec minus ad propagationem nominis valent sempiternam. ^b Quibus delinimentis adductus Socrates, nec Xantippe quamuis morosa & iurgiosa: nec ^c Pythagoras, ^d Crates & ^e Aristoteles, aliique sapientissimi viri, coniugio carere voluerunt. ^f Quod legibus Lycurgus mandasse fertur: nam si qui in orbitate & solitudine cælibes vixissent, ea afficiebantur ignominia, vt à ludis arcerentur, per hyemem verò forum nudi circuire cogerentur. Spartæ enim tam cælibi quàm fero & malo marito legibus indicta pœna fuit: quæ iudicia, cacogamia & obfigamia dicta. ^g Cretenses verò felici instituto vsurparunt, vt è grege iuuenū deligerent forma cōspicuos, quos ad vxores ducendas, propagandamq; sobolem vi & lege compellerent. ^h Thuriarum lex erat, vt iuuenes primo ætatis flore ad ducendas vxores muneribus honoribusq; inuitarent, qui verò ea defuncta alterā superduxisset, is inuisus & execrabilis diis hominibusque, ab omni honoris aditu & magistratu arcebatur. ⁱ Platonis verò legibus cauetur, vt qui ad quintū & trigessimū annum mansisset cælebs, nullo dignus honore, & omnium postremus haberetur: ^k cuius rei causa, Romanos magistratus ad coniugium & prolem excitandam non solum pœnis coercere repugnantes, sed & præmiis inuitare iuuentutem sæpenumero videmus. ^l Furius Camillus & Posthumius quum censuram agerent, his qui ad senectutē cælibes peruenissent, aut viduarū nuptias, quarū viri bello ceciderant, detrectaret, multā pœnæ nomine in ærarium ferre iusserunt. ^m Quintus Metellus Numidicus censor, ⁿ & postea diuus Iulius, ^o deinde Augustus,

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

^a Thaletis Milesij.] Apud Diogenē Laërtium in vita ipsius,

^b Quibus delinimentis.] Vide nostras leges Connubiales in l. 7. num. 23. incip. quin & Athenienses. vbi videbis illum simul duas vxores duxisse. & iterum l. 8. num. 15. incip. sed & Socrates. vbi videbis Xantippes aduersus eum iurgia & conuicia.

^c Pythagoras.] Huius enim vxor fuit Theano Brōtini Crotoniatæ filia, vt aliorum autoritate scribit Laërtius in vita illius.

^d Crates.] Et hic quoque vxorem duxit nomine Hipparchiam, vt tradit idem Laërtius tum in vita ipsius Cratis, tum & Hipparchiæ, & Apuleius lib. 2. Floridorum, vbi de hac refert pulcherrimam historiam.

^e Et Aristoteles.] Et hic item vxorē habuit authore Laërtio in vita ipsius.

^f Quod legibus Lycurgus.] Plutarchus in vita illius, & in Apophthegmat. Laconicis. Clearchus autem Solensis scribit in libro Prouerbiorum, quod in Lacedæmone eos, qui non haberent vxores, mulieres per quoddam festum circa aram trahentes alapis cædebant, vt contumeliam huiusce rei fugientes, liberorum amore caperentur, atque apta ætate vxores acciperent. Quod & ex eo repetit Athenæus lib. 13. cap. 1.

^g Cretenses.] Strabo libro 10. Apud Cretenses ad eiusdem

ætatis vxores capiendas cunctos compellunt, quos è puerorum grege deligunt.

^h Thuriarum lex erat.] Hanc legem paulò aliter recenset Diodorus Siculus lib. 12. Si quis nouercam filiis propriis superinduxisset, eum cēsuit (loquitur de Charonda eorum legislatore) à consilio senatūque patriæ penitus submouendum: nunquam ab eo existimans patriam consilia recta, ac salubria sperare posse, qui liberis olim propriis male consulisset. Eos, inquit, quibus primæ nuptiæ secundis auspiciis successissent, ea perfunctos felicitate, iam in expleto satis priore animo conquiescere oportere: Sin infelices primas expertus quis haud abstiterit, semel admonitum idem secundis rētare, rursusque eodem errore pergentem, hominis id esse dementis ac prorsus insani.

ⁱ Platonis verò legibus.] Lib. 4. atque iterum 6. de legibus.

^k Cuius rei causa.] Vt patet ex seq.

^l Furius Camillus & Posthumius.] Valerius Max. lib. 2. c. 4.

^m Q. Metellus Numidicus.] Aul. Gel. lib. 1. cap. 6.

ⁿ Et postea D. Iulius.] Nam & ab eo dicta est lex Iulia de maritandis ordinibus. de qua in l. 1. §. si liberta. ff. vnde vir & vxor. & aliis quos tibi citauī suprā eod. lib. cap. 1. num. 7.

^o Deinde Augustus.] Sueton. in vita illius cap. 34. & Dion quoque in vita eiusdem. & Iul. Florus epit. Liuij lib. 59.

P Quod

liberorum gignendorum & sobolis causa legem de maritandis ordinibus tulere, eos, ad progeniem propagandam præmiis & immunitatibus inuitantes. si quidem cui tres erant liberi, vacatio muneris: cui plures, libertas donabatur. ^p Quod à Lacedæmoniis constitutum ferunt, ut trium liberorum parens, à custodia & excubiis: quatuor verò, ab omni onere immunis foret. ^q Quinetiam præturas, quæsturas & consulatus, honoresque & magistratus, Romani veteres, nisi parentibus plurium liberorum, comitiis dedere. Quare exemplis palam factum nouimus, plures candidatos quum ad comitia & campum descenderent, fictis adoptionibus liberos sibi pessimo more e mentitos fuisse. Quod postea senatusconsulto sublatum fuit, ne simulata filiorum adoptio, veris parentibus fraudi esset: semperque mariti, & plurium liberorum parentes, in omni negotio, pauciores liberos habentibus, aut sine vxore degentibus, antelati fuere, ^r Persarum more, qui ingentia munera his qui plures genuerant filios proponere soliti sunt: ^s quorum Reges siquando Persidem adirent, singulis mulieribus ad sobolis inuitamenta singulos aureos dare consuevere, prægnantibus verò duplices. ^t Quò Rex Ochus, quum esset sordidæ auaritiæ, ne quid elargiretur, adire recusauit. ^u Mulieribusque, quæ trium liberorum matres forent, etiam viuo patre testari, ^x & sine curatore de bonis disponere, negociâque alia gerere permisum erat. Viroque decedente sine liberis, omnium bonorum hæres ^y lege Romuli vxor erat, si verò cum liberis, æqualem bonorum partem cum liberis ferebat. ^z Utque non seuera & tristis, sed læta atque hilaris illorum pudicitia foret, ^a vxoribus nec molere, nec coquere, aut alio serui munere fungi permiscere, ^b nuptasque pecuniarum & fortunarum viri sacrorumque focias esse iussere. ^c Illósque qui in vxorem aut liberos violentas manus intulissent, velut sanctissima deorum templa violassent, impios conceleratósque duxerunt. ^d Veteres enim mulieres propter infirmitatem consilij, sub parentum tutela cognatorumque esse voluere, donec viro desponsatæ, coniugali copula iungerentur: tunc enim à tutela liberæ, ^e in virorum manu, non in seruitio erant. ^f Ideo & mariti mores pro lege habere, atque his se accommodare conuenit. Contrà decet virum curare, ad cultum victumque ei ne quid desit: namque ^g vxori malæ tractationis contra virum actio datur. ^h Cauendumque, ne vxoris imperio maritus agatur: nam illum famosum despectumque paulo momento præcipitem ageret. ⁱ Quare verbum Catonis talia exprobratis in Romanos sæpe emanauit: Illos omnibus gentibus armis imperitare, ipsis verò vxores. ^k Fuitque ideo proditum in Assyria, Lunæ templum apud Carras fuisse, in quo qui Lunæ supplicaret, vxoris imperio subigi: qui verò Luno Deo sacrum faceret, vxori dominari ferebatur. ^l Quibus etiam mos à Semiramide traditus per diu māsit, ut viris vxores dominantur. ^m Sauromatas etiā ferūt

Lex de maritandis ordinibus.

Qui plures haberent liberos, aliis prælati. Persæ.

Romuli lex. Vxores seruilium munera non obibant.

Qui in vxorem aut liberos violentas manus intulissent.

Vxor erga maritum, & contrà.

Viri sub vxoris imperio apud quos.

Semiramis Sauromata.

ANNOTATIONES.

^p Quod à Lacedæmoniis.] Aristoteles lib. Politicôn 2. cap. 7. Sed & apud eosd. Lycurgi legibus cœlibes à spectaculo ludorum prohibebantur, ignominiaque afficiebantur, atque eo honore & reuerētia, quam iuvenes senibus exhibebant, priuabantur, teste Plutarco in Apophthegmat. ipsius Lycurgi. Vnde & ibi subdit illud in Dercillidam dictum, quamuis spectatas esset Imperator, reprehendit nemo. Illi namque aduenienti iuniorum nemo sede cessit, cum dicerent pro se quisque, Ne tu quidem, qui mihi cessurus sit, genuisti. Vide alicubi in nostris Consuetudinibus.

^q Quinetiam præturas.] Hæc vsque ad clausulam, Persarum. sunt Cornel. Taciti lib. 15. & in l. si vnquam. in verbo, Susceperit liberos. nu. 4. & 89.

^r Persarum more.] Herod. lib. 1. Strabo lib. 15. & vide Plutarchum in lib. de Claris mulieribus, c. 5.

^s Quorum Reges.] Plutarch. in vita Alexandri.

^t Quo Rex Ochus.] Idem in eodem loco, & præterea in li. de Claris mulierib. cap. 5. Herodotus lib. 1.

^u Mulieribusque, trium liberorum.] Id videtur accepisse ex §. 1. Instit. de S. C. Tertul. quanquam id ita ibi non scribatur. Vide nostras Consuet.

^x Et sine curatore de bonis disponere.] Vnde id accepit nescio: illud autem certum eos, qui testamenta facere possunt, etiam minorem & curatorem habentem, posse liberè in suo testamento, sine curatore, de suis bonis disponere, ut latè docuimus in Commentariis ad l. si vnquam. in verbo, Donatione largitus. nu. 254. incip. nam & idem, & seq. C. de rouoc. donat.

^y Lege Romuli.] Quod nostris legibus intelliges ex tit. ff. & C. vnde vir & vxor.

^z Utque non seuera nec tristis.] Verba sunt propemodum Valerij Maximi, de alia tamen re loquentis, scilicet de ornatu mulierum lib. 2. cap. 1. vbi loquitur de vsu vini mulieribus interdicto.

^a Vxoribus nec molere, nec coquere.] Plutarch. problem cap.

84. Tu tamen vide quæ scripsimus in nostris legibus Connubial. libro 1. nu. 26. incip. item & hinc. & seq. in nostris Commentariis Nobilitatis, cap. 20. nu. 94. incip. similiter. & multis seq.

^b Nuptasque pecuniarum & fortunarum.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. & Liuius 1. Decad. lib. 1. in Romulo. & plenissimè diximus in Commentariis Consuetudinum Pictauitarum tit. de contraire compagnie. §. 1. & in legibus Connubial. l. 8. nu. item 8. incip. nec tamen.

^c Illósque qui in vxorem.] Plutarch. in Catone Censorino, & diximus in nostris ll. Connubial. l. 8. nu. 10. incip. itaque.

^d Veteres enim mulieres.] Tullius in Oration. pro Cecinna in multis locis, & pro L. Murena. Liuius in Oratione Caronis Censorini 4. Dec. lib. 4. Bæotius in Topica Ciceronis lib. 2. & diximus latissimè in nostris ll. Connub. l. 1. nu. 72. incip. quod verum. & seq.

^e In virorum manu.] Liuius 4. Decad. lib. 4. in Oratione L. Valerij. Trib. pleb.

^f Ideo & mariti mores.] Aristoteles li. 20. Oeconomicôn c. 1.

^g Vxori malæ tractationis.] Hæc vna erat & frequentior cæteris apud declamatores, ut videre licet apud Senecam declamat. lib. 3. decla. 7. & lib. 5. decla. 3. Et ut refert Plutar. in Lyfandro, Spartæ pœna ex legib. malo marito erat indicta.

^h Cauendumque, ne vxoris. De hoc vide plenissimè in dd. legibus Connubialib. l. 1.

ⁱ Quare verbum Catonis.] Scilicet Censorij ex Plutarcho in vita illius, & in Apophtheg. Rom. De quo & nos diximus in dd. ll. Connub. l. 8. nu. 3. incip. Marcus ille, vbi & simile dictum Themistoclis adduximus.

^k Fuitque ideo proditum in Assyria.] Id ex Ælio Spartiano in Antonino Caracalla.

^l Quibus etiam mos à Semiramide.] De quo & tu vide nostras ll. Connub. in l. 7. nu. 67.

^m Sauromatas.] Nicolaus de lib. & ex eo Strobæus sermone 41.

*Egyptij.**Spartani.**Leonida
vxo-
ris di-
ctum.**Matrona-
rum auro
inops era-
rium suble-
natum.**Matrona
cur carpēio
vecta, & in
funere solē-
niter lau-
data.**Diuorij
causa.**Repudium
ob leues cau-
sas.*

hoc habere præcipuum, ut viri sub imperio vxorio & famulatu sint, ⁿ apud Ægyptios, ut viro mulier præficiatur, lege cauebarur; testantibus vxoribus inter solemnia spofaliorum, in primis virum suo arbitrio parere oportere. ^o Spartanæ mulieres minimè muliebris animi, viris imperant, domesticisque negotiis solæ præsumunt, curaque omnis & procuratio ad ipsas pertinet. In quo fertur lepide dictum P Gorgonis vxoris Leonidæ, quæ quum ab hospite argueretur, quod solæ Spartanæ viris imperitarēt, Haud immerito, inquit, nam solæ viros parturiunt. Semper tamen bonum maritum agere, quàm in republica magnum virum esse, pluris veteres censuerunt. ^q Ipsisque ad coniugij & sobolis inuitamenta, inter muliebria iura, abundanti auro, mundoque muliebri, aureisque segmentis & purpura, omnibusque delinimentis vti permisere. ^r Quare in maximis bellis sæpe matronas auro collato inops ærarium subleuasse, & magna reipublicæ adiumenta dedisse, perspectum est. Legimus secundo Punico bello, quum respublica infestis hostibus affligeretur, scirentque matronæ ærarium populi Romani bello exhauriri, ipsas cœtibus factis sponte aurum & ornamenta sua in ærarium cōtulisse: ^s cuius rei causa, ut festis profestisque diebus dum ad sacra & ludos irent, carpento veherentur, à senatu datum est. ^t Camilli quoque tempore, cum à Gallis populum Romanum redimere oporteret, in angustia ærarij, quicquid auri & ornamentorum erat, matronas, publicè contulisse, eoque se populum redemisse accepimus: ^u propterea ut earum sicut virorum, in funere sollemnis laudatio esset senatusconsulto cautum fuit: primaque Popilia à Crasso filio laudata fertur in funere. ^x Postea Iulius Cæsar defunctam primus laudauit vxorem: ^y & Nero Poppeæ formam, & alia fortunæ munera pro rostris magnificè extulit. Aliique deinceps defunctorum laudes ad populum sollemni oratione prosequuti sunt. Utque perpetuum hoc coniugale fœdus, & sine dissidio foret, ^z vxori virum relinquere, & cum alio copulari nequaquam licebat: viro autem, nisi vxor in adulterio aut veneficio, seu clauium adulteratione deprehensa foret, aut si vinum biberet, leges à Romulo latæ diuertere nulli sinebant: qui aliter dissidium fecisset, bona viri ad vxorem deuolui voluere. ^a Quare L. Antonius à censoribus notatus, & senatu motus fertur, quod nullo consilio aut modo, quam in matrimonium duxerat, repudiasset: ^b & Tiberius Cæsar quæstorem gradu deiecit, quod quam coniugem duxerat, tertia post die dimisit. Tametsi ex leuibus causis repudium intercessisse plerumque inueniamus: ^c siquidem Q. Antistius vxorem, quod cum libertina fabulari viderat, repudiavit: ^d & C. Sulpitius, quod inuelato capite foras prodisset: quippe veste à capite deducta matronas incedere, minimè fas erat. ^e P. quoque Sempronius, quod ludos se inscio spectasset, vxori repudium remisit. ^f Taxaturque Meccenas inconstantia, quod cum ab vxore semel diuertisset, illamque reconciliata gratia paulò post reduxisset, iterum ac tertio cum ea similitate exorta repudium fecit, & mox in gratiam venit. ^g Quare millicies eum duxisse vxorem ferebatur, quum vnam haberet. ^h Paulus verò Æmylius quum argueretur quod post longum tempus vxorem Papyriam fecundam & formosam dimisisset, dixisse ferunt, neminem scire in qua parte calceus, licet speciosus foret, suos premeret digitos. Domitianus tamen Augustus equitem Romanum ob reductam vxorem, cum qua Martius ob adulterij crimen dissidium fecerat, iudicium albo erasit, & nota affecit: & M. Lepidus, quod

A N N O T A T I O N E S.

ⁿ *Apud Ægyptios.* Diodorus Siculus libro 1. Biblioth.^o *Spartanæ mulieres.* Aristoteles lib. 2. Politicôn c. 7.^p *Gorgonis vxoris Leonidæ.* Plutarchus in vita Lycurgi, & in Apophtheg. eiusdem.^q *Ipsisque ad coniugij.* Valerius Maximus lib. 2. c. 2.^r *Quare in maximis bellis.* Hæc vsque ad versic. Cuius rei causa, sunt Liuij 4. Decad. libr. 4. in Oratione Valerij Trib. plebis.^s *Cuius rei causa.* Sed id quidem non ob eam causam, sed aliam similem, quam mox dicemus de Camillo, ut tradunt ij, quos ibi citabo.^t *Camilli quoque tempore.* Liuius 1. Decad. libr. 5. & Festus Pompeius lib. 1. vbi de matronis loquitur: & alij quos statim citabimus.^u *Propterea ut earum.* Liuius ibi, & Plutarch. in vita Camilli, & in lib. de Laudibus mulierum in princ. & dictum quoque supra lib. 3. c. 7.^x *Postea Iulius Cæsar.* Plutarchus in vita ipsius Cæsar. Primum scribit Cæsarem amitam suam Iuliam, Marij vxorem defunctam, luculenta laudauisse oratione pro Rostris, in efferendo ipsius funere. Et paucis interiectis, Morem patrium Romanis fuisse matronas defunctas laudare, qui in iunioribus obseruari non solebat. Primum autem Cæsarem mortuæ vxoris laudationem ædidisse.^y *Et Nero Poppeæ formam.* Cornelius Tacitus lib. 16. Laudauit, inquit, apud rostra Poppeæ formam, & quod diuinæ infantis parens fuisset, aliæque fortunæ munera pro virtutibus.^z *Vxori virum relinquere.* Hæc vsque ad clausulam, Quare L. Antonius, sunt Plutarchi in vita Romuli.^a *Quare L. Antonius.* Valer. Max. lib. 2. c. 4.^b *Et Tiberius Cæsar.* Sueton. in vita illius c. 3.^c *Siquidem Q. Antistius.* Valerius Maximus lib. 6. c. 3.^d *Et C. Sulpitius.* Idem eodem capit. & præterea Plutar. probl. c. 13.e *P. quoque Sempronius.* Valerius & Plutarchus vbi supra.^f *Taxaturque Meccenas.* De qua re Seneca in lib. de diuina prouidentia, feliciorum ergo tu Meccenatem putas, cui amoribus anxietas & morosa vxoris quotidiana repudia deflenti, somnus per symphoniarum cœtum ex longinquo lenè resonantium queritur? Et Iabolenus noster Iurisconsultus in l. vir mulieri. ff. de donatio. inter vir. & vxor. Cuius hæc verba sunt, Vir mulieri diuortio facto quædam idcirco dederat, ut ad se reuerteretur, mulier reuerfa erat, deinde diuortium fecerat. Trebatius inter Terentiam & Meccenatem respondit, Si verum diuortium fuisset, ratam esse donationem: si simulatum, contrà. Nam, ne dubites, vxori ipsius Meccenatis Terentiæ nomen fuit, ut videre est apud Dionem in historia Augusti. Sunt tamen qui eam non vxorem, sed amicam fuisse, & in his Acron & Porphyrius interpretes Horatij in Epodo Ode 14. Concubinam dicit ipse Acron eiusdem Epodi Ode 3.^g *Quare millicies.* Hæc sunt propria verba Senecæ de Meccenate loquentis epistolarum ad Lucil. libro 19. epistola omnium 114.^h *Paulus verò Æmylius.* Plutar. in vita illius.

Apuleiæ vxoris desiderium post diuortium ferre nequiret, morbo extabuit: sicut Antistia repudiata à Pompeio, ipsius mater indignitatem ferre non valens, necem sibi manu consciiuit. ^k Solon verò lege constituit, vt qui vxorem exturbasset, dotem illi restitueret, alioqui interusurium sesquidrachmale ob moram soluere cogeretur. ^l Primus enim P. Caruilius Ruga post annum quingētesimum trigēsimum-tertium, vel vndeūgesimum ab vrbe condita, quum vxorem duxisset, ex qua vitio corporis liberos suscipere nequisset, sterilitatis causa diuortium fecit, quod apud diuersas gentes fiebat conditionibus variis: ^m nam Thuriis hac lege permittitur, vt neutri cum iuniore sponsa aut viro coniugium postea inire liceret, ne libidine aut illecebra voluptatum magis, quàm causa diuertisse videantur. Apud alios his verbis concipitur diuortium, vt pari voto vir & vxor inuicem dicerent, ⁿ Tuas res tibi habeto. In sponsalibus verò dirimendis hæc fuisse verba: ^o Conditione tua non vtar. ^p Atheniensibus libello repudiij porrecto à viro vel vxore, an concedi debeat, magistratus decernit. ^q Apud Germanos semel cum nupta transigitur, cum qua senescendum erat, neque à viro diuertere, neque post obitum alteri nubere permittitur. Id tamen memoriæ proditum est, vxori, concepto, necdum edito partu, post diuortium alteri nubere non licere. ^r Damnatūque Augustus Octauius, quod Liuiam Drusillam ex altero viro abduxit grauidam, quam probauit vnicē. ^s Neque in ius vocanti matronam, eius corpus tangere, aut à magistratibus summuoueri permittitur, vt à tactu alienæ manus inuiolata maneat. ^t Sed matronæ in semitis viros de via decedere iussum est: quod & senatusconsulto cauebatur: ^u neque dotale prædium, quodve dotis causa exhibitum esset: viro inuita vxore alienare, (quod lege Iulia vetatur) ne vxor indotata maneat. ^x Expedit enim reipublicæ dotatas esse vxores, ^y licet priscis seculis dos apud Romanos æs graue fuerit: mox decem millia æris, dotes non excessere: postea corruptis moribus, ad quadraginta millia supergressæ sunt, in tantum, vt Megulia, quod quingenta æris millia dotem dederat, dotatæ nomen tulerit. ^z Fuit tamen lege cautum, vt si mulier viro in manum conueniret, omnia quæ mulieris fuissent, viro accederent dotis nomine. ^a Proditumque est, populum Romanum Caij Fabricij, & Cn. Scipionis, ac Manij Curij filias, quod ob tenuem rem familiarem pro natalibus nubere non possent, de publico dotasse: ^b sicut Athenienses Aristidis filias ob modicas facultates ære collato, connubio locarunt. ^c Solon verò ^d & Lycurgus salubriter consulentes, ne sponsæ magno coniugia inirent, viris dotes dare legibus vetuere. ^e Germanorum fuit vetus constitutum, vt viri vxoribus dotes dare cogantur: qua non exhibita, nihil consociatum aut fœderatum sponsalia haberent. ^f Idem Cantabris, vt nisi à viro sponsæ dos fuisset soluta, nullum esset matrimonij fœdus. ^g Apud Indos pariboum sponsas mercari permittitur, ^h qui quum in plures diuidantur ordines, vnus tribus viro, alterius sumere non licet. ⁱ Massiliensibus vltra aureos centum, dotem nulli dare permittitur. ^k Cretensibus dimidia pars bonorum quæ fratri contingit, sorori dotis nomine accedit. ^l Apud Gallos quantam pecu-

Solonis lex.

Quis pri-
mus repu-
diari ex-
rem Romæ.
Thurij.

Verba di-
uorij concipiendi & spon-
saliorum di-
rimēdorum.
Libellus re-
pudiij.

Germani.

Dos vxo-
ria.

l. i. ff. soluto
matri.

Megulia
dotata.

Solonis &
Lycurgi
lex.

Germanorum
vetus consti-
tutum.

Cantabri.

Indi.

Massilien-
ses.

Cretenses.
Galli.

ANNOTATIONES.

ⁱ Sicut Antistia.] Plutarchus in Pompeio, & Cæsare.

^k Solon verò.] Plutar. in vita illius.

^l Primus enim P. Caruilius Ruga.] Valerius Maximus hunc Spurium Carbilium vocat lib. 2. cap. 1. de primo repudio. vti & Plutarchus in problemat. cap. 13. & ante hos Dionysius Halicarnasseus lib. 2. At ipse Plutarch. alibi Seruiliū Spurium appellat in Cōparatione Romuli & Thesei, ad fin. & rursum in Comparation. Numæ & Lycurgi Spurium Coruinum nūcupat. Vide Græcum vbiq. Eundem autem esse Caruiliū & Carbilium constat ex Plinio, qui eundem nunc Caruiliū, nunc Carbilium vocat lib. 9. cap. 21. & lib. 33. cap. 13. quod hinc procedit quod Græci V, litteram non habent, sed pro ea b, littera vtuntur.

^m Nam Thuriis.] Diod. Siculus lib. 12.

ⁿ Tuas res tibi habeto.] In l. 2. ff. de diuort. Iacobus Micyllus in illud carmen lib. 2. de Remedio Amor.

Munera quæ dederas, habeat sine lite, inibero.

Verba, inquit, artis sunt. Sic enim solebat dicere, qui diuortium faciebat, Abcas, valeas, tuas res tibi habeas. Plenè diximus ex alijs auctoritatibus in ll. Connubial. gloss. 8.

^o Conditione tua non vtar.] In d. l. 2. versic. in sponsalibus.

^p Atheniensibus.] Plutar. in Alcibiade.

^q Apud Germanos.] Tacitus de morib. Germanorum. & vide nostros Commentarios in l. boues. §. hoc sermone.

^r Damnatūq. Augustus.] Sueton. in eius vita c. 62. & in vita Tiberij, c. 4.

^s Neque in ius vocanti matronam.] Hæc vsque ad clausulam, Sed matronæ. sunt Valerij Maximi lib. 2. c. 1.

^t Sed matronæ in semitis.] Plutar. in Romulo.

^u Neque dotale prædium.] L. 1. & propè per totum tit. ff. de fund. dota. vbi hæc lex Iulia in eam rem memoratur.

^x Expedit enim Reipublicæ.] Hæc est sententia l. 2. de iur. dot.

& l. 1. ff. solut. matrim.

^y Licet priscis seculis.] Hæc vsque ad clausulam, Fuit tamen. sunt Valerij Maximi lib. 4. cap. 4. vbi de Cn. Scipione.

^z Fuit tamen lege cautum.] Vide in nostris legibus Connubial. lege 4. numero 5. incip. nec quenquam, & seq. & quos ibi citauimus.

^a Proditumq. est.] Hæc vsque ad clausulam. Sicut Athenienses. sunt Val. Maximi lib. 4. c. 4.

^b Sicut Athenienses.] Probus Æmylius, & Plutar. vterque in Aristidis vita.

^c Solon verò.] Plutar. in vita illius, & vide nostras leges Connubial. §. nu. 10. incip. Quæ cum ita.

^d Et Lycurgus.] Idem Plutar. in vita illius, & Apophth. Laconicis, & Iustinus lib. 3. Hermippus autem in legumlatoribus, & ab eo Athenæus lib. 13. cap. 1. scribit quod obscurum est domicilium in Lacedæmone, in quo puellæ omnes concludebantur, vnà adolescentibus etiam vxorem non habentibus inclusis: atque quam quisque cepisset, hanc sine dote abducebat.

^e Germanorum.] Tacitus de Moribus Germanorum.

^f Idem Cantabris.] Strabo lib. 3. Apud Cantabros, inquit, viri vxoribus dotes relinquunt.

^g Apud Indos.] Strabo lib. 15.

^h Qui cum in plures.] Arrianus Gestorum Alexandri lib. 8. quod & nos alibi diximus.

ⁱ Massiliensibus.] Strabo lib. 4. vbi tamen addit, Ad vestem quinque, ad mundum quoque aureum quinque, amplius verò nullo pacto licet.

^k Cretensibus.] Strabo libro 10. Dotis magnitudo est, si quidem frater est, fraternæ partis bonorum dimidium.

^l Apud Gallos.] Cæsar lib. 6. belli Gallici.

m Egyptij

*Egyptij,
Carthagi-
nenses.
Spartanorū
constitutum.*

*Vbi uxores
deliquissent
in maritos.*

*Viri placā
deā sacellū.*

*Magistra-
tus Athenis
ad concilia-
dum dissi-
dentes cum
viris uxores.*

*Post viri
obitum ma-
trimonium
inuenies.*

*Lanificiū
matronarū.
Phrygiones.*

niam vir ab vxore accipit dotis nomine, tantam de suo cōferre tenetur: vt quod inde redundaret, cum fructibus superstiti accederet. ^m *Ægyptij* verò adeo dotes auersati sunt, vt qui viri dotes acciperent, velut mancipia vxori addicerentur. Carthaginenses non dotibus, sed nuptiarum impensis, quas immodicas faciunt, modum statuere. ⁿ Fuitque constitutum apud Spartanos, vt qui rei quærendæ causa locupletum affinitates quærerent, pœna multarentur. ^o Quare Lacedæmonij qui Lysandro superstiti illius filias se ducturos vxores promiserant, & eo morte sublato ducere recusarant, optimo iure, Ephoris iudicibus, pœnas dedere: quod spe præmiorum, locupletum affinitatem affectassent. ^p Si quid verò ab vxore delictum esset, aut si quæ similitudines offensionis forent, siquidem leuia & per ignorantiam admissa, clementi animaduersione & mollissimis pœnis emendabant: siquid verò grauius, de eo vir non in iudicio & foro, sed remisso iudiciorum munere, ne litibus obstreperent, cum propinquis tanquā domesticis iudicibus, cognoscebant quicquid dissidij foret, ^q in sacello deæ Viriplacæ, illarumque contumaciam pœnis seuerioribus aut mollioribus cohibebant. ^r Quod etiam Tiberius Cæsar statuit, vt propinqui & necessarij matronas prostratæ pudicitia, quibus accusator deesset, communi sententia coercerent. ^s Nonnunquā vxoris offensa, mariti iudicio permixta fuit: nam Pōponia Græcina capitis & famæ postulata, iudicio mariti insons renunciata est. ^t Athenis verò erat magistratus, qui dissidentes cum viris uxores, quæ non sincera fide in gratiam rediissent, sine iurgio & sine offensa conciliaret: ^u in quo Crates Diogenis sectator fuit, qui litium omnium & iurgiorū moderator & arbiter inter propinquos præcipuè habitus est. ^x Sicut apud Spartanos Harmosyni erant magistratus, qui mulierum petulantiam immodestiamque cohibebant. Apud alios fuere conciliatrices, quæ viris uxores, & vxoribus viros conciliarent. Adeoque more maiorum muliebri pudori, salubri temperamento consultum fuit, ^y vt ne priuatam quidem rem agere fœminas, nisi auctore parente, fratre, viroque permiserint. Illud certe non est ab re dixisse, ^z quod quæ vno viro contentæ erant, quæque matronale decus seruassent incolume, haud aliter quàm pudicæ corona donabantur: ^a quæ verò post viri obitum coniugium inisset, nisi post decimum mensem nupsisset, leuis & impudica, atque infamiae iniusta putabatur. ^b Ideo prægnantem bouē Numæ legibus immolare, & ita facinus expiare cogebatur. ^c Neque omittendū, quondam uxores viris, & matres filiis, tunicas togasque facere, easque acu & licio ac telis intexere consuevisse: summosque imperatores & duces à necessariis sæpe vestes contextas induisse. Quare ^d Alexander Macedo, & Augustus Octavius, domesticis tunicis ab vxore, matre & sorore, aut nepte confectis, vsi sunt, ^e quas veteri more in atrio domus cum clientibus Romani intexebant: Græci verò in æco & proæco. ^g Quippe apud matronas quondam lanificium magnæ laudi fuit, lanamque fecisse mulierem, pudicitia & probitatis signum erat: ^h quod à Phrygibus institutum, ad Romanos fluxisse putarim, quibus Attalus rex primus aurum vestibus intexere instituit. Vnde phrygiones dicti, qui pictas vestes intexebant. ⁱ Quo enim tempore inter Romanos & Sabinos fœdus ictū est, cum Romulo & Tatius conuenit, vt Sabinæ ab omni opere, præter quàm lanificio, immunes forent. ^k scribitque Varro, lanam cum colo & fuso Tanaquilis, & sandalia, in templo Anci Martij ad sua tempora durasse incolumem, factamque ab ea togam regiam virgulatam, qua Seruius Tullius vsus fuit. ^l Erat tamen pagana lege sancitum,

ANNO TATIONES.

^m *Ægyptij verò.* Vide nostras leges Connubiales.

ⁿ *Fuitque constitutum apud Spartanos.* Vt patet ex sequenti historia.

^o *Quare Lacedæmonij.* Plutar. in Apophthegmatis Lysandri in fi. Eos, inquit, qui ipsius filias, sibi desponsassent, ac deinde post mortem, quia pauper inuentus est, aspernarentur, Ephori multauerunt: quia, quem diuitem putantes, colebant, eum & frugi & iustum ex paupertate cognoscentes, despiciebant. Hæc autem Lysandri mentio in memoriam reuocat aliud ad matrimonium Lacedæmoniorum pertinens, in eam scilicet fuisse animaduersum, quod cum primam vxorem reliquisset, alteram formosiorē abducere vellet, vt testimonio Hermippi scribit Athenæus lib. 13. c. 1.

^p *Si quid verò ab vxore.* Vide hinc omnino nostras leges Connubiales l. 1. nu. 13. incip. Quid apud.

^q *In sacello deæ Viriplacæ.* Valer. Maximus li. 2. cap. 1. & vide dd. ll. Connubial. l. 15. nu. 104. incip. Et ego.

^r *Quod etiam Tiberius Cæsar statuit.* Sueton. in vita illius ca. 35. Matronas, inquit, prostratæ pudicitia, quibus accusator publicus deesset, vt propinqui, maiorum more, de cōmuni sententia coercerent, auctor fuit.

^s *Nonnunquam vxoris offensa.* Tacit. lib. 13.

^t *Athenis verò.* Plutarchus in Alcibiade.

^u *In quo Crates.* Laërtius in ipsius vita.

^x *Sicut apud Spartanos Harmosyni.* Cælius libr. 18. cap. 3. nullo, vt hinc, citat auctore. Harmosyni Spartæ compes-

cendis mulieribus fuere magistratus, quod ornatus incederent.

^y *Vt ne priuatam quidem rem.* Cato Censorius in ea Oratione supra citata apud Liuium 4. Dec. lib. 4.

^z *Quæ vno viro contenta.* Valerius Maximus lib. 2. c. 1.

^a *Quæ verò post viri obitum.* Ex nostris ll. scilicet l. 1. versic. qui eam. & l. genero. in princip. & §. 1. & l. liberorum. §. 1. & aliis multis. ff. de his, qui notan. infam.

^b *Ideo prægnantem bouem Numæ legibus.* Plutarchus in Numa.

^c *Neque omittendum.* Quod probat exemplis seq.

^d *Alexander Macedo.* Q. Curtius lib. 5. & vide nostras leges Connubiales l. 10. num. 42. incip. Herodotus.

^e *Et Augustus.* Sueton. in vita illius c. 73.

^f *Quas veteri more in atrio.* Liuius 1. Dec. lib. 1. vbi de Lucretia. Adde & telas veteri more in atrio texti solitas. Ex Afcon. Pediano in Orat. Ciceronis pro Milone.

^g *Quippe apud matronas.* De quo propemodum superfluentur diximus in d. 10. l. Connub. nu. 3. 8. incip. Sed & præterea & multis seq.

^h *Quod à Phrygibus.* Plinius lib. 8. cap. 48. & Nonius Marcell. in verbo, Phrygia vestis.

ⁱ *Quo enim tempore.* Plutar. in Romulo.

^k *Scribit Varro.* Apud Plinium li. 8. c. 48. Sed quod hinc M. Anci scribit, Plinius vbi supra, Sanguis dicit. vide Plutarchum probl. c. 29.

^l *Erat autem pagana lege sancitum.* Plinius lib. 28. c. 2.

m Sponsam

ne mulieres in via torquerent fusos, aut illos detectos ferrent: quoniam frugum prouentibus aduersari putabatur. Vtque lanificium veteribus cordi fuisse adnotarent, sponsam nuptiarum die colum comptam, & fusum cum stamine, ad virum deferre iussere: quem morem apud multos etiam nunc coli obseruarique videmus, præcipue Iberos, quibus quicquid texunt mulieres, in comune conferunt, & virorum iudicio quæ plurimum texuit, honoribus cumulat & precio. Phæacenses quoque Homero teste, sicut rei naualis viri, ita mulieres pensa trahendi, & acu vestes intexendi peritæ sunt. Non sic Ægyptiis: nam viris domi pensa curare, foeminis verò in foro vacare vsus erat. Apud Persas autem matronas lanæ admouere manus, aut calathum & pensa tractare, probro & turpitudini dabatur.

Pagana
lex.Phæacenses
Ægyptii
Persæ.

ANNOTATIONES.

m Sponsam nuptiarum die.] Varro, Plinius & Plutarchus vbi supra in verbo, Scribit Varro.

n Phæacenses Homero teste.] Lib. scilicet Odysseæ 6. primum statim post princ. mentionem facit Diamantis Phæacensis, in re nautica inclyti, cum scribit:

Et lib. 7. in vniuersum de Phæacibus loquens,

Et quod ad mulieres pertinet, idem illo lib. 6. loquens de Nauficaa Phæacum Regina,

ἡλέκατα στροφῶν ἀλιπόρφυρα.

Et iterum postea,

ἡλέκατα στροφῶν ἀλιπόρφυρα.

Et de virisque ipse Homerus ille lib. 7.

πῶσον φαίνεσθε πάντων ἰδρύεσθε ἀνδρῶν
νῆα δὸν ἐνὶ πόντῳ ἐλαυνέμεν ὥς ὃ γυναικῆς
ἴδον τελέσσαι.

o Apud Persas.] Q. Curtius libro 5. de quo etiam diximus in dictis nostris legibus Connubialibus l. 10. n. 42. incip. Herodotus.

Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Britannia, tam ex vitibus quam fluctu maris proueniunt.

CAPVT IX.

ROFECTO rem mirificam, & ostento similem, & quæ dici credique vix possit, amicus meus summus nuper enarrauit mihi, quam ego his cōmentatiunculis meis adicere dubitasset (ita videtur esse rara dictu, & super omnem impudentiā, prorsusque ridiculæ vanitatis) nisi hoc pro comperto & explorato, multorum testimonio comprobasset, qui se non audisse vel legisse, sed oculis vidisse, & manibus attrectasse asserebant. In ceteriori Germania intra Danubium loca esse, in quibus, nisi contra frigora & gelu, ac feram sæuamque hyemem vites maxima parte anni sub niuib. humo contextæ iaceant, quum nulla his contra immodica frigora tempestatesque firmitas sit, utpote in tractu gelidissimo prorsus algore intereant. Eas demum liquatis niuib. æstate anni ingruente, & calore cæli, mirificè germinare, & frondes geniculatas emittere, sed vini parum effundere. Interque eas nonnullas, nescio qua cæli temperie, seu occulta & cæca origine, vites existere peculiari miraculo, & admirationis præcipuæ: quæ clauiculos & plerunque candicantia folia ex puro auro germinant, & simul coalescant, illosque vidisse, & manibus attrectasse, regibusque & summis ducibus vnâ cum palmitate vitis rimoso cortice, dono datos, ingenti miraculo fuisse: neque id. vbique & passim, sed aliis atque aliis in locis, & modò hîc modò alibi fortuito euentu, & prout naturæ libitum fuit, euenire: idque apud incolas pro ostento minimè haberi: sed quia in locis pluribus id accidere soleat, quasi inter quotidiana & frequentia reputari. Cuius rei causam quærentibus nobis, & plerosque eruditos consulentibus physicæ non ignaros, qui naturalium rerum momenta & causas didicere, nemo eorum quisquam satis exploratam ferre sententiam, aut quæstioni satisfacere visus fuit: adeo difficiles causas explicatæque habebat, nisi quod ex contagio terræ & glebæ, vbi hæc prouenire, quum ibi aurifodinas esse certum sit, subtrus in radicibus coalescere aurum, & vnâ ingentum & condensatum occulta vi & origine, dum germina emittunt, mirabili naturæ constituto aut decreto stellarum, aurum simul erumpere, & ita germina concipere, frondisque aureas emittere crediderunt: sicut in Scythia authores tradunt, in montibus vbi minium effoditur, ex terræ contagione & cæli moderamine extare rubras niues. Iunius Dentatus Parthenopeus, ingenio ornatissimo, vir apprimè nobilis & eruditus, quocum mihi à primo ætatis gradu vetus & magna amicitia fuit, referre solebat, pleraque prodigiosa & admirabilia, inter quæ miraculum ingens in penitissimis oris Britannia & sinu intimo, vbi æstus effusi Oceani, secundi & reciproci ad Lunæ augmenta & damna, ac frequentes fluxus maris & refluxus haud secus quàm tempestas statis vicibus littora infestant, ab authoribus memorati existunt, sæpe malos & nauium carinas vetustate tabescentes, ad litora expositos, & diutina aqua madefactos, quosdam veluti fungos breui pediculo, iuxta aquas gignere, paulatimque adolescere inter fluctus, lapsisque diebus etiam moueri, sed tamen à trunco minimè diuelli: interiecto deinde tempore, velut ad iustam magnitudinem peruenerint, mirum dictu tradit, quod omnem superat fidem, fungos eiusmodi ita genitos, à trunco sponte euelli, mox alis emissis, & penniculis enatis euolare, & marinas aues existere, vesci que pisciculis litoralibus, perque maria passim enatare, pariterque apud incolas mirum non haberi. Sed quia passim id euenire soleat, quotidiano visu miraculum esse desinere. Hæc inquam mirifica videretur, nisi monstrifica esse vbique solertis prouiderisque naturæ opera experimento videremus. Ita enim parens natura comparauit, & opus fabricata est, ut sub orbe diuersissimo, pleraque dictu

Vites in
Germania.Clauiculi &
folia vitium
ex auro.

Causa.

Nives ru-
brae in Scy-
thia.Fungi in ca-
riosis nau-
ibus nati, qui
deinde vi-
uant.Vide He-
torem Ba-
etii in hist.
Scotorum.

fo. 14.

a Quod

admirabilia, excedentia fidem, inexplicabili difficultate gignantur. Nam quis crederet ^a quod Aristoteles, Cicero & ^b Plinius tradunt, in Ponto Euxino apud Hyppanum fluuium tenues membranas acinorum modo innasce arboribus, ex quibus mox volucris quadrupes, quæ ultra diem vitalis non fit, erumpere conspiciatur? Aut quod idem scribit ^c Aristoteles *περὶ θαυμασίων ἀκούστων* in Cypro genus quoddam gigni æris, auro non absimilis, quod in frustra minutissima concisum agricolæ ferant, mox ad pluuiam exoriri & coalescere, & postquam adoleuerit, ad iustam maturitatem colligi & recondi? ^d Vel quod idem compertum in Iberia dicit, pastores quandoque syluam incendisse, mox tellure conscissa, multum argenti deliquati effudisse, iudicatumque esse glebam refertam venulis, orichalchum argentumque educere? Aliaque quæ arduæ sunt explicationis, & difficultatis immensæ? Atque, vt reliqua omittantur, nonne vsu quotidiano assiduoque experimento ^e didicimus, ex minimis paruifque seminibus leui calore fotis, animari vermiculos mirabili constituto, qui fronde contecti & educati, paulo post cum adoleuerint, Sericum, vnde nobis preciosarum vestium vsus est, ex se emittant: & demum quum adulti fuerint, gignant ex se cucullos & follicula, in quibus reconditi immoriantur, indeque enascatur papiliones cæciduli, qui inuicem nexi, pariunt semina, ex quibus denuo nasci queant? Ista quidem frequenti apud nos spectaculo quasi quotidiana viluere: quæ si aliis referantur, quibus hæc incomperta sunt, prorsus incredibilia, & fide caritura, ac fictis sermonibus similia haud dubiè viderentur. In qua quidem re mirari succurrit, quod ^f Procopius Græcus author litteris & monumentis recentium historiarum prodidit, Iustiniani temporibus commentum hoc Serici, solerti ingenio quæsitum, primum in Italiam allatum fuisse, quum antea incompertum foret & incognitum. Cuius dicto licet coniectari, Sericas vestes ex vermiculis, quales hodie visuntur, apud prius seculum & veteres Romanorum non fuisse, & licet byssus & purpura ac vestes Sericæ, dissimili videlicet licio contextæ, omnium sermonibus celebratæ sint, quod ex frondium canicie depectunt Seres, ^h Byssumque apud Indos frequentem gigni tradunt, ex arbore populo haud dissimili, foliis verò salici, quem in Græcia etiam nasci ⁱ Pausanias prodit: ^k apud eosque lanigeras arbores florem emittere cum nucleo, quo detracto, reliquum vt lana carminetur. ^l Atque in Persicis insulis arbores instar cotonei mali cucurbitas emittere, quæ mox ruptæ, lanuginis pilos ostendant, ex quibus conficiuntur vestes. [†] Et in Atlante arbores nasci, quarum comæ lanugine vestiuntur, quæ Sericis velleribus non cedant. Quod nobis quoque satis probabile, nec à fide deuium videretur: nisi apud Indos & Ægyptios ^m bombycem Coam intexere vermes, qui arancarum more fila deducant, multiplici lectione videremus.

ANNOTATIONES.

^a Quod Aristoteles.] Libro 5. de Animalibus cap. 19. ad finem.

^b Et Plinius.] Lib. 11. c. 36.

^c Aristoteles *περὶ θαυμασίων ἀκούστων*.] Id est, de Mirabilium auscultationibus, siue mauis, Mirabilibus auditu, cap. 40.

^d Vel quod idem compertum in Iberia.] Idem Aristoteles ibi, cap. 81.

^e Didicimus ex minimis.] Vide quæ super his scripsi in legib. Connub. l. 3. nu. 18. Vide etiam Plinium lib. 11. c. 23. & lib. 19. c. 1.

^f Procopius.] Lib. 1. belli Persici.

^g Licet byssus.] Vide Dionysium Alexandrinum de situ orbis, c. 107. & ibi Eustathium Thessalonicum interpretem.

^h Byssumque apud Indos.] Philostratus in vita Appollonij lib. 2. cap. 9. Byssum, inquit, ex arbore nasci ferunt, quæ altitudine quidē populos æquat: foliis autē salici æquiparatur.

ⁱ Pausanias.] Lib. 6. ad fin. quibus locis de Elide loquitur. & iterum lib. 7. dicitque priori loco, Est Eleorum ager & cætera ferax, & byssum educat felicissimè. Canabem quidem linum & byssum ferunt, quæ gentes idoneum ad hæc ferenda solum colunt: sed enim quæ fila ad textrinam vsurpant Seres, ea nulla è stirpe sunt. Nascitur in eorum terra vermis, quem Serem Græci, ipsi longe alio appellant no-

mine, magnitudine est id insectum dupla maximi scarabæi, cætera araneo simillimum. Hos Seres accurate nutriunt, fellas illis cum æstiuas, tum hybernas apte fabricantes: Pedibus (habet verò octo, quot & aranea) sub arboribus textile opus facit. Annos ferme quatuor panico alitur. Quinto demum (neque enim longior contingit vita) viridem opponunt arundinem: quo pabulo bestiola illa maximè delectatur, eo satur sagina rumpitur. Educit inde è visceribus staminum volumina. Lib. 5. idem scribit, byssum tantum in Eleo agro nasci, nec alibi vsquam in tota Græcia.

^k Apud eosque lanigeras arbores.] Herodotus libro 5. scribit Agrestes huiusmodi arbores pro fructu lanam ferentes, præcellentiores esse ouillæ tum pulchritudine tum bonitate, qua in vestiarius Indi vtuntur. Strabo, autoritate Nearchi lib. 15. Hic, inquit, lanigerarum arborum florem nucleum habere: quo detracto, reliquum vt lana carminetur. Vide Plinium lib. 19. c. 1.

^l Atque in Persicis insulis. Plinius lib. 12. c. 10.

[†] Et in Atlante.] Idem Plinius lib. 5. cap. 1. Cæterum Strabo lib. 3. ad fin. scribit, Circa nouam Carthaginem arborem esse, quæ de spina corticem emittat, ex quo telæ pulcherrimæ conficiuntur. Et de aliis arboribus laniferis, vide eundem Plinium lib. 12. cap. 16.

^m Bombycem Coam.] Vide nostras ll. Cónubiales. vbi supra.

Locus ex Iuuenale declaratur, & quoduplex apud veteres libertatis genus fuerit, qualiterque ciuitas amittebatur vel dabatur.

C A P V T X.

N Iuuenalis satira quinta, qua in eos inuehitur, qui potentiorum sectatores fiunt, hos versus prostremos meminimus legisse:

— Omnia ferre

Si potes & debes, pulsandum vertice raso

Præbebis quandoque caput, nec dura timebis

Flagra pati, his epulis & tali dignus amico.

Quos plerique parum docti grammatici, verborum inuolucro interpretati, ita studiosos demorantur, ut non sit facile aestimare, quæ tandem authoris mens, & qui verborum sensus existat: qui tamen si explorato iudicio exponantur, profecto manifesti aperti que fient. Et licet aliud alij autument eruditiores, huic ego opinioni accederem, quæ magis ex contextu verborum redundat: Quod quum antea multis criminationibus illos qui mentas potèriorum sectantur, & aliena quadra student viuere, poëta fuerit infectatus: post multa quæ sub alieno imperio digna atque indigna pati necesse est, ut tandem se in libertatem vendicent, & iugum quod imperiosi domini ferendo seruitium, sponte subierant, demum è collo discutiant, suadendo concludat: quodque pulsandum caput vertice raso probè arbitrat: scilicet modum quo liber quispiam à prætoris fit, designauit. ^a Fuit enim antiqui moris, ut qui ex seruitute in libertatem vocabatur, ^b raso capite ad prætorem itaret, apud quem bis terque caput percussus, vel per lictorem percuti iussus, virgula quæ vindicta dicta est, aut festuca in eum iacta, quum eum vertisset dominus, prætoris iussu seruitute eximeretur: ^c quique libertatem eo modo nactus fuerat, manumissus vindicta dicebatur: quo genere manumissionis libertatem una & ciuitatem Romanam assequeretur: scilicet à Vindicio Vitelliorum seu Aquiliorum seruo, cuius indicio detecta coniuratione de opprimendis consulibus, authore T. Liuius, primus libertate & ciuitate donatus est. Cautumque fuit, ut qui ita libertatem assequuti essent, vindicta manumissi dicerentur. Raso enim capite, tam illi qui liberi fiebant, quasi tempestatem effugissent, quam qui bello capti, seruitute exempti fuerant, incedere, ^d & triumphantis curram prosequi consueuere. Obseruatumque fuit, ut ^e in templo Feroniæ libertorum deæ, tam serui quam addicti ex compedibus & ergastulo, libertorum munia acciperent. Non ergo in scitè, debere eos qui potentioribus tam seruiliter famulantur, caput raso vertice prætori pulsandum præbere, seque in libertatem vendicare, nec dura Virronis flagra patienda esse, poëta censuit: scilicet alludens ad eos qui ex seruitute à prætoris manumissi, & libertate donati sunt. ^f Apud Lacedæmonios verò, qui serui mancipio eximuntur, fronde coronati incedunt, & templa circumeunt: apud quos ij qui à tyrannis liberati erant, adscripti vocabantur. Sed notandum, apud Romanos libertatum triplices fuisse species: nam plerique manumissi, liberi simul & ciues Romani erant, quæ maior libertas, & ex vindicta appellatur: alij testamento, vel in æde sacra, aut ante consulem, ut inquit Caius: nonnulli censu fiebant liberi, quo genere manumissionis etiam ciuitatem Romanam assequerentur. Quum enim soli ciues censerentur, si quis seruus iubente Domino in censum relatus esset, & liber & ciuis erat: qui tamen census non ius ciuitatis confirmabat, sed indicabat eum qui census fuisset, pro ciue se gessisse. ^g Quam quidem ciuitatem & libertatem, nisi aut proscriptione solum vertendo, aut si aqua & igni interdictum foret, ex decreto senatus, iussuque populi, nemo inuitus amittebat. Neque enim ciuem Romanum sine autoritate senatus ciuem esse definire fas erat, ^h nisi capti ab hostibus fuissent: tunc enim quoad captiui erant, ius ciuium & ciuitatem amittebant: qui si in urbem postea redirent, iura ciuitatis & libertatis postliminio recipiunt: itaque liberi & ciues Romani fiunt. Fuitque memoriæ proditum, ut quem pater aut populus vendidisset, ⁱ vel paterpatratus hostibus dedisset, si ab hostibus receptus susceptusque fuisset, cum eo nullum postliminium foret. Quod si is quem

Manumissio quibus ceremoniis fieret. l. ego. & l. pater. ff. de manum. vind.

Feronia templum.

Lacedæmonij.

Adscripti. Apud Romanos triplices libertatum species.

l. i. C. de iis qui in eccles. manu.

Postliminiij ius.

§. si ab hostibus institut.

Quib. mod. ius pat. pot.

sol. l. postliminium. ff. de capti. & postl. reuer.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

^a *Fuit enim antiqui moris.* Id partim relatum est à Bæotio in Ciceronis Topica, & ex eo ab Accursio in §. multis. Inst. de libertinis. vide ibi Balduinum & l. ego. & l. pater. ff. de manum. vind.

^b *Raso capite.* Vide infra in verbo, In templo Feroniæ.

^c *Quique libertatem.* Hæc vsque ad clausulam, Cautumque fuit. sunt Liuij 1. Decad. lib. 2. non multò post prin. & Pomponij Iurisconsulti in l. 2. §. & cum placuisset. ff. de orig. iur. & huius quoque manumissionis, quæ vindicta fiebat, meminit Tacitus lib. 13. & Persius satyra 5.

Nam vindicta mens postquam à prætoris recessi,

Cur mihi non liceat, iussit quodcumque voluntas?

De hac libertate, habes in Codice tit. de vindicta libertate: exemplum etiam est in l. 1. ff. de act. & oblig.

^d *Et triumphantis curram prosequi.* De quo vide infra numero 6.

^e *In templo Feroniæ.* Plutarch. problem. Seruius in libro 8. Æneidos, ibi,

Nascenti cui tres anime Feronia mater

(Horrendum dictu) dederat.

Feroniæ fanum communi iure Latini Sabinique olim coluere: in eius templo serui accepto pileo libertate donabantur. Traditur eius religionis eiusmodi origo, Lacedæmonum frequentia per id tempus quo Lycurgus urbem legibus fuit munire aggressus, per seditionem eorum, qui legum seueritatem parum æquo animo ferrent, Laconia excessit. Hi variis casibus diu agitati, ad postremum vouisse dicun-

tur, se in ea terra, in quam primum delati essent, si per incolas liceret, perpetuò mansuros. Tandem in Pometinos campos appulsi, ibi, sedibus positus, Feroniæ templum condiderunt, nomenque deæ fecerunt, ab æquorea delatione in pacatas terras. Mox aliqui Laconum cum Sabinis se coniunxerunt. Strabo lib. 5. scribit Feroniæ numine afflatus, nudis pedibus prunas & copiosum inambulare, sub hac demone, nulla lésione, cinerem. apud Liuium autem 3. Dec. lib. 2. post prin. Quin & libertinæ, inquit, & ipsa unde Feroniæ donum daretur, pecuniam pro facultatibus suis conferrent. Ad id quoque, quod de raso capite dicitur, pertinet illud Plauti in Amphitryone act. 1. scen. 1. in fi.

Quod ille faciat Iuppiter,

Ut ego hodie raso capite calum capiam pileum.

Erasmus Chil. 2. cent. 1. in prouerbium, Ad pileum vocare. cap. 27.

^f *Apud Lacedæmonios.* Ex Græcis constitut. c. ex Latinis. in §. multis autem modis, & §. libertinorum. Inst. de liber. vide & ibi Balduinum.

^g *Quam quidem ciuitatem.* Hic omnino vide Ciceronem pro Cor. Balbo.

^h *Nisi capti ab hostibus.* De qua re est titul. proprius. ff. de Cap. & postl. reuer.

ⁱ *Vel paterpatratus hostibus dedisset.* Hinc est quod Sp. Posthumius cum Samnitibus esset deditus, & fœcialem percussisset, clara voce ait se Samnitum non Romanum ciuem esse. apud Liuium 1. Decad. lib. 9.

Qui ab im-
peratore ci-
uitate dona-
tus esset.
Ciuuitatem
parcissime
initio dabat
Romani.

Pēpeij Stra-
bonis lex.
C. Gracchi
lex.
Ciuuitate do-
nati raro
suffragaba-
tur.

Licinia &
Mutia lex.
Lex de re-
gendis ciui-
tatibus.

paterpatratus deuouerat, receptus non sit, cum eo postliminium esse, consentiunt omnes: ^k quum nec deditio, nec donatio sine acceptione intelligi possit. ^l Ciuuitatem Romanam amitti, si Romanus ciuis vrbis alterius iura adsciuerit, multi censuere, quum duarum ciuitatum iure ciuili nemo censeatur ciuis. ^m Animaduersumque est, eum qui ab imperatore ciuitate donatus esset, nunquam ob crimen, populi iudicio fuisse condemnatum: ⁿ si qui tamen rei capitis agerentur, & ob id solum verterent, non prius ciuitatem amisisse censebantur, quam essent recepti in eam, quod vertendi soli causa venerant, idque non ademptione ciuitatis, sed aquæ & ignis interdictione fieri. ^o Hanc verò ciuitatem à principio parcissime populus Romanus dabat: ^p quippe Crasso & Scæuola consulibus, ne ius ciuitatis in colluione & quasi promiscuum foret, cautum fuit, ne hi qui ciues Romani non essent, pro ciuibz fierent. Quare Punico ardente bello, ^q Murrina Syracusanus ob plurima in rempub. merita, & quod in Sicilia cum equitatu transferat ad nostros, ex autoritate senatus, & rogatione populi, ciuitate donatus fuit, loco magni muneris. ^r Mox lege Gellia & Cornelia, vt nisi quibus Cn. Pompeius ciuitatem dedisset, nemo ciuis fieret, decretum est. Quo tempore ^s Theophanem Mitylenæum ciuitate donauit pro concione. ^t Antea vero lege Apuleia, quam Saturninus consule C. Mario tulisse dicitur, vt in singulas Latinas colonias ternos ciues facere liceret, cautum erat. ^u Deinde lege Pompeia, quam Pompeius Strabo tulit, veteribus incolis transpadanis idem iuris quod Latinis coloniis, tributum est, quos postea ciuitate donauit. ^x C. quoque Gracchus Italos & Romanos eodem iure censuit, ^y quo tempore Italicis populis pluribus ciuitas tributa fuit. ^z Primusque Fuluius Flaccus consul Italos, vt in ciuitatem assumerentur, excitasse dicitur: ^a deinde Tyrreni, Lucani & Samnites iure ciuitatis donati fuere. ^b Demum Sylla illorum seruos, qui ciuili bello ceciderant partium suarum, in libertatem vendicauit, & ciues esse voluit, qui tamen ius ciuitatis haberent, non tamen cum veteribus tribubz suffragia ferebant, sed ex illis velut nouis incolis aliàs effecit tribus, in quibus vltimi suffragabantur. ita fiebat vt ad illos perraro suffragij ius veniret. Quæ omnia post ciuile bellum, quum rerum Sylla potiretur, & summam imperij teneret, sublata & inducta, in melius emendauit. Nam magnæ sibi curæ fuit, non in colluione omnium, neque apud exteros nomen Romanum passim vulgari: ideo populi iussu comitiis centuriatis, singulis municipiis ius ciuitatis, quod antea acceperant, ademit. ^c Quod & Licinia lege & Mutia cauebatur. Quippe quum Italiæ populi magna pars se pro ciuibz gererent, Licinius Crassus orator, & Mutius Scæuola pont. max. vt in suum quisque ius rediret, legem de regendis ciuitatibus tulerunt, quum summa cupiditate ciuitatis Romanæ Italicis populi tenerentur: qua lege ita alienati animi sunt, vt principium belli Italicis fuerit. Itaque ius ciuitatis, quod cum infimis antea pro-

ANNOTATIONES.

^k Cum nec deditio.] Cicero in Topicis.

^l Ciuuitatem Rom.] Cic. pro Cor. Balbo, Duarum ciuitatum ciuis esse nostro iure ciuili nemo potest: non esse huius ciuitatis ciuis, qui se alij ciuitati dicarit, potest. Et non multo post, Peritus verò nostri iuris ac moris nemo vnquam, qui hanc ciuitatem retinere vellet, in aliam ciuitatem se dicauit. Sed tamen vide l. Labeo. & l. assumptio. §. iuris. ff. ad municip.

^m Animaduersumque est.] Cicero in eadem Orat. Audebo etiam hoc contendere, nunquam esse condemnatum, quem constaret ab Imperatore nostro ciuitate donatum.

ⁿ Si qui tamen.] Cicero in Oratio. pro Cecinna, & in Oratione pro domo sua.

^o Hanc verò ciuitatem.] Vide infra in verbo, Murrina Syracusanus.

^p Quippe Crasso & Scæuola Coss.] Cicero lib. 3. Offic. Nam, inquit, esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum est non licere. quam legem tulerunt sapientissimi Coss. Crassus & Scæuola: vsu verò vrbis prohibere peregrinos sanè inhumanum est. Hanc legem idem Cicero pro Corn. Balbo legem Liciniam & Mutiam, & pro Cornelio de Maiestate, referente Asconio, legem Liciniam & Mutiam de ciuibz regundis appellat: scilicet à Licinio Crasso & Mutio Scæuola Coss. latam. de qua re idem Cicer. in Bruto vbi & Lysia loquitur.

^q Murrina Syracusanus.] Mutines hîc legendum ex Liuiio id referente 3. Decad. lib. 7. Mutines, inquit, etiam ciuis Romanus factus, rogatione ab Trib. plebis ex autoritate patrum ad plebem lata. Mutinum eum vocat Asconius Pædianus in Orat. Ciceronis in Pisonem. Sed & adde L. Manilio Tusculano ciuitatem datam fuisse ob ingens beneficium in Rempublicam collatum, apud Liuium 1. Dec. lib. 3. Et Sotidi Syracusano & Merito Hispano, ex eod. Liuiio 3. Dec. lib. 6. Et Iulio Floro Treuero & Iulio Sacrouiro ob maiorum

benefacta, cum id rarum, nec nisi virtuti precium esset, vt tradit Cor. Tacitus lib. 3.

^r Mox lege Gellia.] Cic. pro L. Cor. Balbo, Nascitur Iudices, causa Cornelij ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius ex senatus sententia tulerunt. qua lege videmus satis esse sancti, vt ciues Rom. sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia sigillatim ciuitate donauerit. Et postea nō semel eam legem vocat Gelliam & Corneliā.

^s Theophanem.] Val. Max. lib. 8. c. 15.

^t Antea verò lege Apuleia.] Cicero in eadem Orat. pro Cor. Balbo, Sed cum lege Apuleia coloniæ non essent deductæ, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, vt in singulas colonias ternos ciues Romanos facere posset: negabat hoc beneficium re ipsa sublata valere debere.

^u Deinde lege Pompeia.] Asconius Pædianus in Orat. in L. Pisonem, Hic autem Cn. Pompeius Strabo pater Cn. Pompeij Magni fuit, vt ille dicit.

^x C. quoque Gracchus.] Plutarch. in vita illius.

^y Quo tempore Italicis populis.] Plutarch. ibi, Appianus lib. 1. bellorum Ciuiiliū. L. Florus epit. Liuij libr. 80. in prin. Italicis, inquit, populis à senatu ciuitas data est.

^z Primusque Fuluius Flaccus Coss.] Appianus vbi suprā. Strabo autem lib. 5. post prin. scribit Romanos in ciuitatem vniuersos Italos vocasse, eosque Romanos appellasse. At Plinius Secundus, si is est, Virorum illustrium c. 66. scribit Marcum Liuium Drusum Tribunum plebis Latinis ciuitatem, plebi agros, equitibus curiam, senatui iudicia permisisse. Eutropius lib. 5. c. 2. Paulus Orosius lib. 5. c. 18. & Florus epit. Liuij libr. 71.

^a Deinde.] De his tribus id dicit Appia. vbi suprā.

^b Demum Sylla.] Vide Plutarchum in eius vita, & Appianum lib. 1.

^c Quod & Licinia lege.] Hæc vsque ad clausulam. Itaque ius ciuitatis. sunt Asconij Pædiani in Orationem Ciceronis pro

miscuum erat, apud paucos redundans, optabilius fuit. ^d Diuus postea Cæsar medicinam profectos, & liberalium artium doctores, præcipui muneris loco, ciuitate donauit. ^e qui quum Nouocomensibus ius ciuitatis dedisset, Marcellus consul id irritum fecit, arreptumq; decurionem Nouocomensem virgis in foro pulsauit, præfatus ea dedisse verbera, ne se Romanum ciuem aliquando censeret. Marius quoque legem tulit, vt nisi ex decreto populi, nemini in regione esse liceret. Mox Syllæ exemplo, ^f mille homines Camertes, propter nauatam insigniter operam in bello, ciuitate donauit. Eratque constitutum, vt qui in numero ciuium Romanorum adsciti, quique ciuitatem Romanam populi iussu assequuti fuerant (ne quid discriminis cum veris ciuibz foret) pudendas artes, & homine Romano indignas, non pertractarent, ac mutatis explosisque veteribus nominibus, ^g P. Cornelij, Metellorumque, & Claudiorum, aliorumque nobilium Romanorum prisca nomina tanquam veri ciues, & cultu Romano educati, vsurparent. ^h Demum Augustus Cæsar vindex maiestatis Romanæ, ne vnquam tortus aut vinctus vlllo libertatis genere ciuitatem nancisceretur, edita lege statuit: ipsamque ⁱ parcissimè & velut magnum operæ precium largitus fuit. ^k Quod & Claudius Cæsar prohibuit: nam peregrinæ conditionis homines, gentilia Romanorum nomina assumere vetuit, ciuitatēque Romanam vsurpantes, securi percussit. Sed animaduertendum, non omnes qui in ciuitatem adsciti erant, protinus suffragij ius in tribubus habuisse, vel ad magistratus & honores admissos esse: quia nisi ius suffragij à populo his impartiretur, atque in tribus admissi descriptique fuissent, ad dandos honores, promouendosque magistratus, ius suffragij non habebant: siquidem ^l multis dabatur ciuitas sine suffragio, plerisque ius Quiritium, nonnullis libertas, aliquibus ius municipij & fœderis, pluribus ius Latij: alij tanquam coloni, alij stipendiarij & vectigales habiti, nonnulli sponfione in amicitiam recepti fuere. ^m Quam quidem suffragij lationem, sine consulto senatus solus populus, vt beneficium tradebat. ⁿ Ius vero Quiritium, primum Archagatho medico cum taberna in compito Acilio datum fuisse legimus: ^o municipij verò illis, qui ex alienis ciuitatibus adsciti, munerum Romanæ ciuitatis participes erant, nisi quod ad suffragia ferenda, & magistratus admitti non poterant: P. sicut Fundanis, Formianis, Cumanis, ^q Acerranis, ^r Laniniis & Tusculanis, qui haud multò post in ciui-

Docti ciuitate donati.

Marij lex.

Ciuitate donati à pudendis artibus abstinebant, & nomina mutabant.

Aug. Cæsaris lex.

Ciuitate donati sine suffragio.

Ius Quiritium cui primò datum. Municipij ius.

ANNOTATIONES.

pro C. Cornelio & dictum est etiam suprâ in verbo, Mox lege Gellia.

^d *Diuus post Cæsar.*] Suetonius in vita C. Iulij Cæsaris cap. 42. Sed & idem vniuersam illam legionem ex transalpinis conscriptam, quam vocabulo Gallico Allaudam vocauit, disciplina cultuque Romano institutam, ciuitate donauit, vt scribit ibi idem Suet. cap. 24. Idem tamen Cæsar propter quosdam fordidos homines, qui ipsius beneficia vendeant, tabulam, in qua nomina ciuitate donatorum incisa essent, renelli iussit, vt tradit Cicero Epistol. fam. lib. 13. epist. 37. omnium 307.

^e *Qui cum Nouocomensibus.*] Id Plutarchi est in eiusdem Cæsaris vita, & Appiani bel. Ciuil. lib. 2.

^f *Mille homines Camertes.*] Plutarch. in vita Marij (aliàs Syllæ) & Valerius Maximus lib. 5. c. 2. Cicero autem in Oratione pro Cor. Bal. tradit cohortes duas vniuersas Camertium à P. Crasso ciuitate fuisse donatas.

^g *P. Cornelij.*] Cicero lib. 13. epist. epist. 37. ad Acilium, cum Demetrio Mega, inquit, mihi vetustum hospitium est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo ciuitatem à Cæsare impetrauit, qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Et paulò post. Eidem Dolabella, me audiente, Cæsar dixit, Nihil esse, quod de Mega vereretur: beneficium suum in eo manere.

^h *Demum Augustus Cæsar.*] Suetonius in vita illius ca. 40. Magni præterea, ait, existimans, syncerum, atque ab omni colluuiione peregrinæ ac seruili sanguinis incorruptum seruare populum: & ciuitatem Romanam parcissimè dedit, & manumittendi modum terminauit, & paucis interiectis, Liuiæ pro quodam tributario Gallo roganti ciuitatem negavit, immunitatem obrulit: affirmans, se facilius passurum fisco detrahi aliquid, quàm ciuitatis Romanæ vulgari honorem.

ⁱ *Ipsamq; parcissimè.*] Idem author eodem cap. sed alio loco. Segetes autem vnus ex Germanorum ducibus apud Tacitum lib. 1. veluti gloriatur, quod se diuus Augustus ciuitate donauerat.

^k *Quod & Claudius Cæsar.*] Suetonius in vita illius c. 25. Peregrinæ conditionis homines vetuit vsurpare Romana no-

mina, duntaxat gentilia ciuitatem Romanam vsurpantes in campo Esquilino securi percussit.

^l *Multis dabatur ciuitas sine suffragio.*] Vt videbis infrâ in verbo, Sicut Fundanis, Sed ad id quod de stipendiariis dicit, pertinet quod Plinius lib. 3. cap. 8. numerat multos populos Siciliæ stipendiarios, post nonnullas colonias, & alias Latinae conditionis.

^m *Quam quidem suffragij lationem.*] Ideo nec eam suffragij lationem Censores cuiquam homini, nedum ordini vniuerso adimere poterant, vt tradit Liuius 5. Dec. lib. 5.

ⁿ *Ius vero Quiritium primum Archagatho.*] Plinius lib. 29. cap. 1.

^o *Municipij verò.*] Hæc vsque ad clausulam, Fuitque obseruatum. sunt Festi Pompeij libr. 11. in verbo, municipes, & municipium. Vide Alciatum in verbo, municipes. ff. de verbo. sign. quanquam & horum plurima eiusce loci sunt aliorum, vt sigillatim mox dicemus.

^p *Sicut Fundanis.*] Horum namque trium testis est Liuius 1. Decad. libr. 8. Fundanis, inquit, & Formianis, quod per fines eorum tuta pacatq; semper fuisset via, ciuitas sine suffragio data. Cumanos, Suessulanosque eiusdem iuris conditionisque, cuius Capuam, esse placuit. De Cumanis idem scribit 3. Decad. libr. 3. De trecentis equitibus Campanis, qui in Sicilia cum fide stipendiis emeritis Romam venerant, delatum ad populum, vt ciues Romani essent: item vti municipes Cumani essent, pridie quàm populus Campanus à populo Rom. defecisset.

^q *Acerranis.*] Idem Liuius 1. Decad. libr. 8. Romani facti Acerrani lege ab L. Papyrio prætoris lata, qua ciuitas sine suffragio data.

^r *Laniniis & Tusculanis.*] De his duobus Cicero pro Corn. Balbo, cuius suprâ in eam rem verba adduximus. Liuius eo. libr. 8. vbi & idem dicit de Aricinis, Nomentanis, Pedanis, Lanuvinis & Antiatibus. Sed & adde Sabinos, qui post Sabinarum raptum, & fœdus factum inter Romulum & Titum Tatium recepti in urbem sunt: sed hac lege, vt in omnibus essent ciues Romani, excepta suffragij ratione: nam magistratus non creabant, vt scribit Seruius lib. 7. Æneidos in eum locum.

—Postquam in partem data Roma Sabinis.

tatem admissi fuere. His namque ^s & Campanis equitibus ciuitas sine suffragio data fuit: quibus postea ^t & Arpinatibus ius suffragij, quod antea negabatur, concessum ferunt. ^u Anagninis quoque ciuitas sine suffragij latione collata est, conciliaq; & connubia adempta, magistratibusq; interdictum, præterquam in curandis sacris. ^x Et quum Puteoli, Salernum & Buxentum, pro eo quod adscripti coloni nomina dedissent, se pro ciuibus gererent, senatus iudicauit non esse ciues. ^y Nonnunquam qui ex municipiis suo iure & legibus vtentes, muneris tantum cum populo Romano participes erant, nullis necessitatibus aut alia lege vel fœdere adstricti, municipales dicti sunt: sicut M. Cato senex, T. Coruncanus, Caius Marius, M. Tullius, & alij. ^z Tertio, qui ad ciuitatē Romanam ita venerunt, vti municipia essent suæ cuiusque ciuitatis & coloniae, vt Tiburtes, Prænestini, Pisani, Vrbinates, Nolani, Bobutinenfes, Placentini, Napesini, Sutriti, Lucenses. ^a Fuitque obseruatum, vt ita recepti, peregrinorum loco non haberentur, sed ciuium. Et tamen si ius coloniae quam municipij semper maius & auctius fuerit, quod coloni iura institutaque populi Romani, nihil sui arbitrij habent: municipales vero suis vtantur moribus & institutis, sine imperio populi Romani: tamen in coloniam semel auspicato deductam, illa incolumi, noua colonia deduci nequit, licet illa existente noui coloni deduci valeant. Differt tamen colonia à municipio, quia ex ciuitate colonia aliò traducitur, municipales vero aliunde in ciuitatem veniunt. ^b In quo animaduertendum, plura fuisse coloniarum genera: namque aliae Latinae, aliae ciuium Romanorum dictae sunt, aliae ex vtrisque: ^c nonnullae ex peditibus vel equitibus, quum in agrum bello captum stirpis augendae causa mittebantur: ^d siquidem Bononia, colonia Latina fuit: ^e Mutina & Parma, ciuium Romanorum: ^f Placentia g equites solos habuit Latinos, licet ^h Cicero Placentiam municipiū, non coloniam dicat esse. ⁱ Eratq; constitutum, vt singulae coloniae annuam pensionem populo Romano penderent, tamen si Liuius Drusus trib. pleb. duodecim colonias sine onere pensionis deduxisse legatur. Fertur tamen ^k populus Romanus Iliensibus, ob generis vetustatem, & quia authores Romanae stirpis fuerant, plenissimam immunitatem dedisse, vt tutelae curaeq; excusationem haberent: ^l Tyriis vero libertatem, ^m sicut Atheniensibus, ⁿ & Thessalonicis, quibus etiam Diuus Seuerus ob egregiam fidem Italicum ius dedit. ^o Cyzicenis verò, quum Mithridatico bello ob insignem operam libertatem meruissent, postea Tiberius Cæsar, quòd insolenter in ciues Romanos se gessissent, libertatem ademit, & stipendiarios fecit. ^p Nero quoque vniuersae Achaiae libertatem dedit, Græciamque ^q liberam

ANNOTATIONES.

Ad id illum locum referas.

^s Et Campanis equitibus.] Liuius loquens de trecentis equitibus Campanis eod. lib. 8. i. Dec. (vide in verbo, Sicut Fundanis.) & iterum 3. Dec. li. 3. Et de Campanis in vniuersum, vide quid idem scribat eiusdem 3. Dec. lib. 6.

^t Et Arpinatibus.] Idem Liuius dict. lib. 8. i. Decad. & libr. 10. in princ.

^u Anagninis quoque.] Liuius 1. Dec. lib. 9. paulò ante fin.

^x Et cum Puteoli.] Hæc vsque ad clausulam, Nonnunquam, sunt Liuij 4. Dec. lib. 4.

^y Nonnunquam qui ex municipiis.] Ex Festo Pompeio vti supra diximus in verbo, Municipij verò.

^z Tertio, qui ad ciuitatem.] Et id quoque. Sed vbi hîc dicitur, Vrbinates. legendum est ex eodem, Arpinates. & vbi, Bobutinenfes. legendum, Bononienfes. & vbi, Napesini: alij legunt, Nepefîni. Et vbi Lucenses. alij, Lunenses. Super hoc autem quod hîc dicitur de Placentinis, vide postea in verbo, Placentia.

^a Fuitq; obseruatum.] Ex Gellio lib. 16. c. 13.

^b In quo animaduertendum.] Ex Liuiio 3. Dec. lib. 8. & 4. Dec. lib. 9. ad fin. Et vide omnino Asconium Pædianum in Orat. Ciceronis in L. Pisonem in princ.

^c Nonnulla ex equitibus.] Quod probatur in seq.

^d Siquidem Bononia.] Liui. 4. Dec. lib. 7. paulò ante fi. & libr. 9. ad fi. Hanc autem simpliciter Romanorum coloniam dicit Pomponius Mela lib. 2. c. 4.

^e Mutina & Parma.] Liuius 4. Decad. lib. 1. & 9. ad fin. vbi mox idem dicit de Saturnia colonia, Pomponius autem vbi nuper citauimus, dicit simpliciter Mutinam Romanorum coloniam.

^f Placentia.] Ea erat Rom. colonia Liuiio 3. Dec. libr. 1. & 7. & 4. Dec. lib. 1. & 7. & Plutar. in Annibale. & L. Floro epito. Liuij lib. 20. in fi. vbi idem dicit de Cremona.

^g Equites solos habuit Latinos.] Liuius 4. Decadis libro 9. ad finem.

^h Cicero.] In Orat. in L. Pisonem, vbi Asconius non longè à princ. hæsitare confitetur se magnopere cur Cicero id di-

cit, cum in Annalibus eorum, qui Punicum bellum secundum scripserunt, tradatur, Placentiam coloniam deductam pridie Cal. Ianuarias primo anno eius belli, P. Cornelio Scipione patre Africani, & T. Sempronio Longo Coss.

ⁱ Eratq; constitutum.] Hæc vsque ad clausulam, Fertur tamè, sunt Plutarchi in vita Gracchorum.

^k Populus Romanus Iliensibus.] Callistratus in l. nò tantum, §. 1. ff. de excusat. tut. Iliensibus & propter inclytam nobilitatem ciuitatis, & propter coniunctionem originis Romanæ, iam antiquitus & senatusconsultis, & constitutionibus Principum plenissima immunitas tributa est, vt etiam tutelae excusationem habeant, scilicet eorum pupillorum, qui Ilienses non sint. Sed & adde tributorum & omnium onerum immunitatem illis à Claudio Cæsare concessam è Suetonio in vita illius, c. 25. & Tacito lib. 12. Strabo autem lib. 13. tradit ipsos Ilienses multis beneficiis Syllam affecisse, & Iulium Cæsarem maximam de iis curam suscepisse, & illos magnis beneficiis adornasse.

^l Tyriis verò.] Vlpianus in l. 1. in princ. ff. de censib. & Paulus in l. vlt. §. eiusdem iuris, eod. tit.

^m Sicut Atheniensibus.] Vnde Alexander id accepit nescio, vixque crediderim Septimium Seuerum (quem omnes Diuum Septimium vocant) quia, vt in vita illius scripsit Spartianus, is, cum Athenas petiisset, iniuriasque quasdam ab Atheniensibus pertulisset, inimicus his factus, minuendo eorum priuilegia, iam Imperator se vltus est. Ante verò Antoninus illis ius integrum libertatēque cum immunitate tradidit. testis Seneca lib. 5. de beneficiis.

ⁿ Et Thessalonicis.] Appianus lib. 2. bel. Ciuil. scribit Cæsarem Thessalos, qui cum eo depugnauerant in acie Pharsalica, liberos esse iussisse. verum hi alij sunt à Thessalonicis.

^o Cyzicenis verò.] Suetonius in Tiberio, ca. 37 Cyzicenis, inquit, in ciues Rom. violentius quædam ausis, publicè libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerant.

^p Nero quoque vniuersæ Achaia.] Cornel. Tacitus lib. 15. & alibi.

^q Græciamq; liberam dimisit.] Hæc alibi adnotata sunt.

dimisit, ^r & nationes Alpium maritimas in ius Latij transtulit. Ex insulis vero, ^s Cephallenia, Zacynthus, Ægina, liberæ fuere. In Aphrica, ^t Carthago, ^u Leptis, ^x Adruma, Rhuspinum, Tapsus: quæ etiam à diuo Seuero & Antonino iuris Italici factæ sunt. ^y Otho Lingonibus vniuersis ciuitatem dedit. Ex finitimis, ^z Ostia, ^a Antium, ^b Minturnæ, Tarracina, & aliæ plures, militiæ aliorumq; munerum vacatione fungebantur. In Sicilia, quia ^c prima omnium prouincia facta est, ^d Mamertina ciuitas & ^e Taurominitana, fœderatæ: liberæ vero & immunes, Centuripinum, ^f Alexina, ^g Segestana, ^h Aletiensis, & Panormitana. ⁱ Inter quas Centuripini & Segestani Latinitatis iura obtinebant. ^k Eratq; vetus mos, vt qui ius Latij haberent, alios fumere magistratus aut præfides non tenerentur, nisi Romanos ciues. ^l Nemaufenses enim quum ius Latij obtinerent, ad ædilitatem & quæsturam aliosque honores, nullos nisi Romanos ciues admiscere. ^m Postea liberalitate populi Romani, ex omni genere, omniq; natione terrarum, benemeritos de nomine Romano, quorum virtus enituit, in ciuitatem adsciscere, & fide ac societate iungere, vsus inualuit. Estque inter exempla, non stipendiarios modo, sed hostes populi Romani, qui ad nostros Imperatores profugissent, aut magno vsu reipub. fuissent, quinetiam seruos bene de repub. meritos, ciuitate donatos esse. Itaque Thusculanos, Æquos, Volscos, Hernicos bello victos, post victoriam ciuium numero Rom. adsciuerunt, suæq; tutelæ duxere, & veluti patroni clientes, in fidem acceperunt, cognationeq; & hospitio iunxere. Sic Iulios Alba, Coruncanos Camerino, Porcios Thuscule oriundos, in senatum acciuerunt. ⁿ Lapsis deinde temporibus latius hoc ius propagatum fuit, ita vt in Hispania oppida Latio antiquitus donata, vnde triginta numerentur: libertate, sex: fœdere, tres: stipendiaria, centum viginti. In citeriori verò, oppida ciuium Romanorum, tredecim: Latino- rum veterum, octodecim fuerunt, fœderatum vnum, stipendiaria centum triginta quinque. ^o Inter quas, Pacenses & Emeritenses in Lusitania iuris Italici fuere. ^p In Aphrica ciuium Romanorum, quindecim. Denique repub. variis casibus agitata, ^q Vespasianus vniuersæ Hispaniæ ius Latij tribuit. ^r Otho Lingonibus vniuersis ciuitatem dedit. ^s Claudius verò Cæsar, omnes Græcos, Gallos,

Ius Latij:

Privilegiū
eorū qui ius
Latij habe-
rent.Liberalius
deinde ciui-
tatem dabāt
Romani.De iure la-
tinitatis vi-
de eleganti-
locum Alc.
li. 2. dispunc.
cap. 21.Ius ciuitatis
latius pro-
pagatum.

A N N O T A T I O N E S.

^r *Et nationes Alpium.*] Tacitus libro 15. cuius hæc propria verba sunt, Eodem anno Cæsar nationes Alpium maritimarum in ius Latij transtulit.

^s *Cephallenia.*] Plinius lib. 4. cap. 12.

^t *Carthago.*] Plutarchus in Cæsare, & Paulus in l. vlt. §. vlt. ff. de censib.

^u *Leptis.*] Paulus vbi suprâ. Hirtius in bello Africano non multo post princ. & vide Spartianum in Septimio Seuero in princ. Plinius quo loco statim citabo.

^x *Adruma, Rhuspinum, Tapsus.*] Harum trium ciuitatum Libyæ, quæ est in Africa, meminit Strabo lib. 17. & hæc oppida, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Tapsus libera esse dicit Plinius lib. 5. cap. 4. vbi Adrumetum vocat, quod hîc Adruma appellat.

^y *Otho Lingonibus.*] Cor. Tacitus lib. 17. Lingonibus, inquit, vniuersis ciuitatem Romanam, prouinciæ Bæticæ Mauro- rum ciuitates dono dedit.

^z *Ostia.*] Eam sanè coloniam fuisse tradit Plin. lib. 3. c. 4. & iterum 5. vbi dicit eam fuisse à Romano Rege deductam.

^a *Antium.*] Suetonius in Nerone, cap. 9. Antium coloniam deduxit, adscriptis veteranis è prætorio, additisque per domicilij translationem ditissimis primipilariis, vti & portam operis sumptuosissimi fecit. ibi vide interpretes. Et Antium quoque coloniam esse scribit Plinius lib. 3. cap. 4. & 5. & eam Strabo libr. 5. tradit ad ocium rerumque vrbicularum vacationem Principibus concessam esse. Sed nō id est quod Alexander hîc dicit.

^b *Minturnæ.*] Et hanc fuisse coloniam testis est Plinius vbi suprâ.

^c *Prima omnium prouincia.*] Cicero in 4. in Verrem actio. statim post princ. Primum, inquit, quod omnium nationum exterarum Princeps Sicilia, se ad amicitiam fidemque populi Rom. applicuit: prima omnium, id quod ornamentum Imperij est, prouincia est appellata. Et Sex. Rufus in libr. de historia Romanorum, Prima, inquit, prouinciarum facta est Sicilia. Liuius autem 3. Dec. lib. 8. tradit Hispaniam primam earum, quæ continentis sunt, factam esse prouinciā. Plutarchus verò in vita Scipionis prodit Hispaniam ex regionibus continentis primam victam fuisse, sed postremam in prouinciæ formam fuisse redactam à Iulio Cæsare.

^d *Mamertina.*] Hanc ciuium Rom. esse scribit Plinius lib. 3. cap. 8. cum dicit, Oppidum Messana ciuium Rom. qui

Mamertini vocantur.

^e *Taurominitana.*] Taurominium coloniam esse tradit Plinius vbi suprâ.

^f *Alexina.*] Halexinos Siciliæ inter stipendiarios ponit Plinius lib. 3. c. 9.

^g *Segestana.*] Cicero 7. in Ver. act. & vide infrâ.

^h *Aletiensis.*] Halicyenses Siciliæ populos siue hi sint, siue alij inter stipendiarios ponit Plinius vbi suprâ.

ⁱ *Inter quas.*] Plin. de his duobus lib. 3. c. 8. vbi nuncupatim dicit eas Latine conditionis fuisse. Cic. autem in 6. in Verrem act. scribit Centupirinos & Alesianos Siciliæ populos immunes fuisse.

^k *Eratq; vetus mos.*] Vt patet ex seq.

^l *Nemaufenses.*] Strabo lib. 4.

^m *Postea liberalitate populi Romani.*] Hæc vsque ad clausulam, Lapsis deinde temporibus. magna ex parte sunt Cornelij Taciti lib. 11. in Oratione Claudij Imperatoris: & partim Ciceronis in Orat. pro Cor. Balbo. Nam & stipendiarios, ait, ex Africa, Sicilia, Sardinia, cæteris prouinciis multos ciuitate donatos videmus: & qui hostes ad nostros Imperatores perfugissent, & magno vsui reipublicæ nostræ fuissent, scimus ciuitate fuisse donatos. Seruos denique, quorum vis & fortunæ conditio infima est, bene de Republica meritos persæpe libertate, id est, ciuitate publicè donari videbamus. Et quibusdam interiectis, Itaque & ex Latio multi, & Tusculani & Lanuuii, & ex cæteris generibus gentes vniuersæ in ciuitatem sunt receptæ, vt Sabinorum, Volscorum, Hernicorum. Et de Hernicis quoque testis est Dionys. Halicarn. lib. 8. Sed his gentibus, quæ hîc numerantur, adde Albanos, Latinos & Sabinos ex Liuius 4. Dec. libr. 10. in Orat. Q. Cæcilij Metelli.

ⁿ *Lapsis deinde temporibus.*] Hæc vsque ad clausulam, Inter quas. sunt Plinij libr. 3. cap. 8. & Pomponij Melæ & Solini.

^o *Inter quas.*] Testis harum duarum Paulus in l. vlt. in prin. ff. de censib.

^p *In Africa.*] Liuius lib. 2. c. 4. vbi ea nominat. Omnibus autem Africæ ciuitatibus datam Rom. ciuitatem satis patet ex Ælio Spartiano in vita Seueri in princ.

^q *Vespasianus.*] Plinius lib. 3. c. 3. in fi.

^r *Otho.*] Id iam dictū est suprâ in verbo, Otho Lingonibus.

^s *Claudius verò Cæsar.*] Tacitus libro 11. Sed & antè Iulius

In imperiū
adsciti.
Athenienses.

Periclis lex.

Lacedæmo-
nij.

Helotæ.

Inhospitali-
tas.

Dirinoxeni.

Quid La-
cedæmonij.

& Athe-
niensibus fue-
rit exitio.

Tyrtæus

poëta.

Athenien-
sium lex.

Hispanos, Britannos, Sauromatas, ciuitate donare, & rogatos videre statuit. Quinetiam non modo in iura ciuium, sed in imperium sepe externos Romani adsciuere. ^a Primus enim Traianus externus, ^u & deinceps alij ad imperium promoti feruntur. ^x Solon verò Atheniensibus, præter eos qui sacra & genus aut stirpem antiquissimam haberent, ius ciuitatis nulli peregrino dari mandauit, nisi ei qui aut perpetuo exilio patria pulsus esset, aut alicuius artis causa cum penatibus & domo Athenas commigrasset. ^y Postea Pericles legem tulit, vt hi soli Athenienses fierent, qui vtroque parente Atheniensi ciue nati forent: ^z in tantum, vt Euagoras vix propter multiplicia beneficia ciuitate donari meruerit. ^a Qui etiam author fuit, vt ex non legitimo matrimonio editi, ciuium non censerentur numero: licet contra legem à se editam, illegitimum filium sibi superstitem, ciuis loco haberi voluerit: ^b Deinde inquilini & aduentitij passim in ciuitatem adsciti fuere, coacti, tributis nomine drachmas duodecim quotannis pendere: ^c feminæ verò, sex. ^e Lacedæmonij verò Lycurgi legibus & ^d Thebani, nouos incolas & peregrinam stirpem non admiserunt: sed ius ciuitatis & vrbs vsus peregrinis interdixere, victosq; armis pro alienis arcuere. ^f Finitimos tamen, quos Helotas nuncupant, ^f pari iure vixisse, & à Procli & Eurysthenis Heraclidibus descendentes, in ciuitatem adscitos fuisse comperimus. ^g Quinetiam peregrinis Spartam adire, omni tempore non licuit, quòd illorum commercia vitarent: ^h quare Dirinoxeni, quasi fallentes hospitem, dicti sunt. ⁱ Nec solum Spartæ peregrinos & conuenas non admiserunt: sed si quis ciuis Sparta discedens, apud exteros moraretur, capite luebat: ^k quibus nec peregrinari licitum erat, ne versutias & dolos à peregrinis aurirent. ^l Neque aliud Lacedæmoniis & Atheniensibus fuisse fertur exitio, (quanquam multum armis valerent) nisi quòd victos bello, ocos haberent, nulloq; commercij iure dignos ducerent. ^m Qua de re Phocion Atheniensibus subiratus fuit, quòd filium Spartam ad peregrina noscenda instituta dimisissent. ⁿ Tyrtæum tamen poëtam Lacedæmonij ciuitate donarunt, contra instituta maiorum: quòd ideo factum Pausanias ait, nequando illis obici posset, quòd peregrino duce vsi fuissent. ^o Atheniensibus quandoque lege cautum fuit, ne quis Atheniensium Mega-

ANNOTATIONES.

Cæsar Hispanos & Græcos in ciuitatem Ro. adsciuit, teste Liuius 4. Decad. lib. 4.

^t *Primus enim Traianus.* Fuit enim ex vrbe Tudertina, vt scribit Aurelius Victor in vita illius. At Paulus Orosius historiarum lib. 7. c. 12. & Eutropius lib. 8. dicunt illum fuisse Hispanum.

^u *Et deinceps alij ad imperium.* Nam & Septimius Seuerus Afer fuit, teste Spartiano in vita illius, in princ.

^x *Solon verò.* Plutarchus in illius vita. Ipsi tamen Athenienses Dipetem patrem Mnestæi illius, qui ad Troiam militauerat, & ciuem & Regem suum fecerunt, vt tradit Diodorus Siculus libro 1. Bibliothecæ. cap. 2. non longè à fin. vbi & idem de Erichtheo & Ægyptio scribit. Sed & ipsi Rhodij ciuitatem, vt & illis Rhodij dedere apud Liuium 4. Dec. lib. 1. Et Cotyn quoque Regem ciuitate donauerunt ex Val. Maximo lib. 3. ca. 7. Et Philippum Macedonem ex Plutarcho.

^y *Postea Pericles.* Plutarch. in vita illius. Demosthenes in Oratio. contra Eubulidem, & in Oratione contra Nyceam. & Ælianus de Varia historia lib. 6. & 13. & diximus in nostris Commentariis Nobilitatis c. 18. num. 35.

^z *In tantum vt Euagoras.* Vide Isocratem in vita illius.

^a *Qui etiam author fuit.* Scilicet Pericles, ex Plutarcho in vita illius, & Æliano d. lib. 13.

^b *Deinde inquilini.* Plutarchus.

^c *Lacedæmonij.* Dionys. Halicar. lib. 2. cuius verba adducam in seq. Tacitus lib. 11. Ælianus Variæ historiæ lib. 13. vbi & idem dicit de Apolloniatis, & Nicolaus *de iudic.* & ex eo Stobæus Serm. 42. & Philostratus eius rei rationem reddens in vita Apollonij lib. 6. c. 10. & vide Herodotum lib. 1. & quod dicemus in seq.

^d *Et Thebani.* Dionys. Halicar. lib. 2. Græcè quidem, sed in hunc sensum scribit, quòd Thebani ob retinendam nobilitatem generis, vel nullos, vel raros in ius suæ ciuitatis admitterebant: vt interim taceam morem pellendi hospites, nec ipsorum iactantiæ conuenientem, & damnosum etiam in rebus plerisque. Spartani certè post acceptam ad Leuctra cladem amissosque mille & sexcentos viros, nunquam postea potuerunt ciuitatem suam in integrum restituere, sed turpiter amiserunt Imperium. Itidem Thebani atque Athenienses vnico prælio victi ad Chæroneam à Macedonibus, multati sunt libertate simul & principatu Græciæ.

^e *Finitimos tamen.* De Lacedæmoniis tantum loquitur, quorum Helotæ peculiari vocabulo agrestes dicuntur, de quibus sapius dictum est in hoc opere: sed quantum ad id, de quo hic agitur vide Liuium 4. Decad. lib. 4. qui Ilotas esse dicit iam inde antiquitus castellanos, agreste genus.

^f *Pari iure vixisse.* Strabo lib. 8. Plutarchus in Lycurgo.

^g *Quinetiam peregrinis.* Plutarchus in Agide, & in Apoph. Laconum, quo loco antiqua Lacedæmoniorum instituta describit Nicolaus & Stobæus vbi supra.

^h *Quare Dirinoxeni.* *Διρινόξενος*, à vocabulo Spartano *δεινόν*, *δεινός*, id est conuiciari, iniuriam facere, vt scribit Faunorinus in vocabulario. ita Dirinoxeni sunt appellati, quòd hospitibus iniuriam facerent.

ⁱ *Nec solum Sparta.* Plutarchus, Nicolaus & Stobæus vbi supra, & præterea idem Plutarchus in Lycurgo.

^k *Quibus nec peregrinari.* Plutarch. in eiusdem Lycurgi vita, non adeò longè à fi. & in institutis antiquis Lacedæmoniorum, quæ posuit inter eorum Apophthegmata.

^l *Nec aliud Lacedæmoniis & Atheniensibus.* Id iam diximus supra in verbo, Et Thebani. ex Dionysio Halicarnassæo.

^m *Qua de re Phocion.* Hic Alexander memoria lapsus est: nam contra Phocion filium suum Lacedæmonem adduxit, vt illic institueretur. ob quod infensi illi fuerunt Athenienses, quòd peregrinam disciplinam illorum moribus prætulisset, vt tradit Plutarchus in illius vita.

ⁿ *Tyrtæum tamen poëtam.* Plutarchus in Apophthegmatis Pausaniæ Cleombroti. Sed & idem Spartiæ (vt id addas) Tisamenum Eleum & Hegiam eius fratrem, quòd his maiorem in modum egerent, ciuitate donarunt, & eos quidem solos ex Herodoto lib. 9. Sed postea Dionem ex Plutarcho in vita illius. Nec id interim omittendum quod scribit Seneca libr. de beneficiis 1. quòd Alexandro Magno, victori Orientis, Corinthij per legatos gratulati sunt, & ciuitate illum sua donauerunt. Cum risisset Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis, Nulli, inquit, ciuitatem vnquam dedimus alij quàm tibi, & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione, aliâque humanitate prosecutus cogitauit, non qui ciuitatem darent, sed cui dedissent.

^o *Atheniensibus quandoque.* Plutarchus in Pericle. Aliter Gellius lib. 6. cap. 10. Decreto (inquit Gel.) suo Athenienses cauerant,

ram pedem inferret, multa capitis indicta, quod odio eos prosequerentur pernicali: poenis, si quis vi tempestatis, aut hostium impetu ad eorum litora applicuisset, intra quintum diem abire cogebatur. *P* Carthaginenses quoque adeo peregrinos oſos habebant, ut qui in Sardiniam aut Herculis colimnas adnauigabant, mari demergerent. *q* quod de Scythiſ quoque proditum eſt, qui adeo peregrinos infectati fuerunt, ut eos omni vitæ commercio prohiberent: *r* Anacharſim, quod ſacra Græco more faceret, occiderint. *s* Idem de Scythotauris, qui pro hoſtiis aduenas immolabant, proditum eſt. Inter cæteros feruntur *t* Gamphaſantes in intimis Lybiæ oris, adeo hominum commercia fugere, ut nulli ſe peregrino miſceri ſinant: *u* & Seres, qui cætus & congreſſus fugiunt hominum, ita ut rerum præcia oculis æſtimantes, ſua tradant, aliena non emant: ſcilicet arbitrati, iura ciuium cum peregrinis communicari non oportere. *x* Apud Indos quoque, niſi triduo, hoſpitem diuertere minime licebat, ne ciues longo uſu diſſimiles mores imbuerent, & in alienas leges ritusque tranſirent. *y* In Ægypto quoque apud Buſirim & Cynopolim, hoſpites non diuertebant, neque admittebantur alieni. *z* qui omnibus ferè barbaris mos exoletus erat, ut hoſpites ſinibus pellerent. *a* Claudius quoque Cæſar peregrinos ferè gentilia Romanorum nomina vetuit edicto. *b* Proditumque eſt de Epidauriis mirum, quod quum Illyricos mores oſos haberent, nec illorum commercia vitare poſſent, ut ſe à contagione accolarum ſeruarent immunes, ita cauiffe, ut vnum ſeligerent ætate grauem qui ſolus ad illos penetraret, cum quo commercium haberent, quem poletem dixerunt. *c* Contra verò Germanis ius hoſpitij ſanctiſſimum erat, hoſpitiſque ita enixè indulgebant, ut quemquam hoſpitem cum quo menſa fuiſſet communis & ſacrificia, arcere teſto, aut auerſari, nefas ducerent. *d* Idem apud Lucanos, quibus lege cauebatur, ut ſi quis Sole occaſo diuertentes hoſpites notos ignotusque domo exigeret, *κακοξενίας* teneretur, multamque eo nomine pendere cogeretur. *e* Calabri quoque hoſpites comi hoſpicio benignè inuitant, pyra illis affatim apponendo. *f* Traditum tamen memoriæ eſt, quum inter Megarenſes & Corinthios de imperio certaretur, captiuos in bello tam leniter habuiſſe, ut illos velut hoſpites inuicem tractarent, & ſine precio diſmiſſos, doryxenos appellarent. Illis enim Iupiter *ξενία* in præcipuo cultu erat, id eſt hoſpitalis. Quare milites cum hoſtibus extra aciem familiaria iura ſeruabant, in acie

Carthaginienses.

Scythæ.

Scythotauri.

Gamphantes.

Seres.

Indi.

Ægyptij.

Claudij editum.

Epidaurij.

Poleres.

Ius hoſpitij apud Germanos.

Lucani.

κακοξενία.

Calabri.

Iupiter Xenius.

ANNOTATIONES.

cauerant, ut qui Megaris ciuis eſſet, ſi intuliſſe Athenas pedem prehenſus eſſet, ut ea res ei homini capitalis eſſet. Tanto Athenienſes odio flagrabant finitimorum omnium Megarenſium. & Diod. Siculus lib. 12.

p Carthaginenses.] Strabo lib. 17.

q Quod de Scythiſ.] Et quod inhumanius erat, eos immolabant auctore Herodoto lib. 4. & Strabone lib. 7.

r Anacharſim.] Lærtius in vita illius.

s Idem de Scythotauris.] Lactantius lib. 1. cap. 21. & dicam plenius lib. 6. c. omnium poſtremo.

t Gamphaſantes.] Plinius libr. 5. cap. 8. Gamphaſantes, ait, nudi, præliorumque expertes, nulli externo congregantur.

u Et Seres.] Solinus cap. 53. aut aliorum computatione 63. Seres, inquit, ipſi quidem mites, & inter ſe quietiſſimi. Alias verò reliquorum mortalium cætus refugiunt, adeo ut cæterarum Gentium commercia abnuant. Primum eorum fluuium mercatores ipſi tranſeunt, in cuius ripis nullo inter partes linguæ commercio, ſed diſpoſitarum rerum præcia oculis æſtimantes ſua tradunt, noſtra non emunt. Marcellini verba de Scribis perueniſta adſcribere placuit ex libr. 23. Agunt, inquit, ipſi quietius Seres, armorum ſemper & præliorum expertes, utque hominibus ſedatis & placidis eſt otium voluptabile, nulli finitimorum moleſti. Et aliquot interieciſ. Ipſi præter alios frugaliffimi, pacatiſſimi vitæ cultores, vitantes reliquorum mortalium cætus. Cumque ad cœmenda ſila, vel quædam alia fluuium tranſierint aduenæ, nulla ſermonum vice propoſitarum rerum præcia ſolis oculis æſtimantur. Et ita ſunt abſtinentes, ut apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi comparent aduectitium.

x Apud Indos.] Philoſtratus in vita Apollonij lib. 2. c. 11. in princ. Dum iſti, inquit, talia inter ſe colloquuntur, miſſi à Rege nunciij, vna cum interprete ſuperuenere, nunciantes Regem tridui hoſpitem ſibi aſciuiſſe Apollonium. Neque enim licet diutius peregrinis in vrbe morari.

y In Ægypto quoque apud Buſirim.] Strabo lib. 7. auctoritate Eratoſtenis ſcribit, Communem Barbaris omnibus conſuetudinem eſſe, ut hoſpites pellant.

z Qui omnibus ferè Barbaris.] Strabo vbi ſuprà proximè. Nam & Britannis olim quidem Barbaros, ut hoſpitibus

feros inceſſit Horatius lib. Car. 3. Ode 4.

u ſam Britannos hoſpitibus feros.]

Solinus cap. 34. eam gentem inhumanam incolarum titulo aſpero appellat. Strabo lib. 4. Longè magis, inquit, quàm Britanni Sylueſtres illius ſunt incolæ. Anthropophagi, id eſt, hominum carne veſcentes, manduconesque magni. Hæc forſan talis fuit olim: nunc autem ea gens nulli alij cedit humanitate, hoſpitalitate & rerum omnium diſciplina.

a Claudius quoque Cæſar.] Sueton. in vita illius cap. 26.

b Proditumque eſt de Epidauriis.] Plotarchus problem. cap. 142.

c Contra verò Germanis.] Cæſar libr. 6. Commentariorum Belli Gallici. Pomponius Mela lib. 3. cap. 3. vbi de Germania, Ius in viribus habent adeo, ut ne latrocinij quidem pudeat, tantum hoſpitibus boni, mitesque ſupplicibus. Tacitus lib. de moribus German. Quæcunque mortalium, inquit, arcere teſto nefas habetur. Pro fortuna quique apparatus epulis excipit. Cum defecere, qui modò hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitij & comes, proximam domum non inuitati adeunt. Nec intereſt, pari humanitate accipiuntur, notum ignotumque, quantum ad ius hoſpitij, nemo diſcernit. Hanc hoſpitalitatem, ut alia pleraque, quorum Tacitus meminit, etiamnum incredibili humanitate Heluetij hodie cuſtodiant.

d Idem apud Lucanos.] Elianus de Varia hiſtoria libr. 4. in princ. Heraclides in Politicis.

e Calabri.] Adde quod apud Celtas gentem noſtram grauius in illum animaduertebatur, qui peregrinum quàm qui ciuē occidebat. huic enim exilium, illi mors poenæ ſtatuebatur, ut ſcribit Nicolaus *κακοξενία*, & ab eo Stobæus Ser. 42. Cretenſes quoque eorum quæ cœnantibus apponebantur, à peregrinis & hoſpitibus exordium faciēbant: poſt hoſpites Principi portiones quatuor præbebant. vnam, quam etiam reliquis, alterā principalem, tertiam familiæ, quartam vtenſilium, ut ſcribit Heraclides apud ipſos Cretenſes magna humanitate peregrinos haberi, atque etiam ad gerendos magiſtratus ſæpe vocari.

f Traditum quoque memoriæ eſt.] Id uſque ad clauſulam, Græcis quoque, eſt Plotarchi Problem. c. 130.

Apud Graecos qui à vectigalibus immunes, & qui non.

Romanorum vectigalia.

vero pugnabant vehementissimè. g Græcis quoque dissimiles & longè dispares libertatis species fuerunt: siquidem non pari libertate fruuntur, aut vectigali & tributo premuntur omnes: quippe h Tenedij & Hæmij vectigales erant, k Chij tributorum immunes & liberi, nauibus tantummodo præstandis obnoxij: l Cythera Laconia insula, hoc tantum premebatur onere, ut è Sparta præfectum quotannis acciperet ad reddendum iura. m Lacones præter amicorum ministeria, aliud nihil tributi nomine pendebant. n Vici quoque circa Babyloniam ad præbenda cibaria canibus Regum cogeantur, reliquis exempti oneribus. o Æthiopes verò tertio quoque anno binos semodios auri rudis Dario Regi pendere dicuntur, ducenos fascēs ebeni, quinos pueros, & elephantorum dentes vigenos. p Sicut Colchi centenos pueros, & totidem virgines, reliquorum tributorum immunes. q Indi autem æquali omnes premuntur onere: nam quartam fructuum partem regibus annis singulis pendere coguntur. r Syri (ut inquit Vlpianus) à quartodecimo masculi, à duodecimo foeminae ad quintum & sexagesimum annum tributa conferunt. s Leptis in Aphrica tantum vectigalibus valuit, ut singula in dies talenta Carthaginensibus vectigal penderet. t Sicut ex effossione æris in Macedonia, singula talenta in singulos dies Alexandro pendebantur. u Et Babylon Regi Persarum, singulis diebus singulas argento plenas artabas soluebat. Apud Romanos verò qui populi liberi erant, tributi nihil conferebant, x stipendiarij autem ad militum opus stipendia pendere cogeantur: y licet ex Cæsaribus plerique vectigalia noua & inaudita proposuerint, ut pro eduliis quæ tota vrbe venirent, pro litibus atque iudiciis quadragesimam summæ: sicut z Caligula exegit ex gerulis octauam, ex prostitutis quantum vnaquæque vno con-

ANNOTATIONES.

g Græcis quoque dissimiles.] Id probat seq. exemplis.

h Tenedij.] De his duobus sic Thucydides libr. 7. loquitur: Tenedij atque Hæmij vectigales erant.

i Hæmij.] Idem Thucydides eod. libr. 7. Chij, ait, tributorum immunes sunt, tantum nauibus præstandis obnoxij, cætera liberi.

l Cythera.] Idem Thucydides libr. 4. de ea loquens: Et ad quam magistratus ad ius dicendum quotannis ex Sparta transibat.

m Lacones.] Strabo libr. 8. Et pristina, inquit, non nihil dignitate reparata, præcipuo in honore fuerunt, & sua in libertate manserunt. Ut præter amicorum ministeria, aliud nihil tributi nomine conferrent.

n Vici quoque circa Babyloniam.] Herodotus libr. 1. Præterea canum Indicorum tanta alebatur multitudo, ut ad præbenda eius cibaria, quatuor in eadem planitie magni vici attributi essent, aliorum tributorum immunes.

o Æthiopes verò.] Herodotus libr. 3. & ex eo Plinius libr. 12. c. 4. Sesostris Ægypti Rex primum Æthiopes, qui ad Meridiem spectant, aggressus, victos acie tributum pèdere compulit, hebenum, aurum & elephantorum dentes, ut scribit Diodor. Siculus libr. 2. c. 1.

p Sicut Colchi.] Herodotus d. libr. 3. Colchi quoque, inquit, inter dona ferentes repositi erant.

q Indi autem.] Diod. Siculus libr. 3. c. 10.

r Syri, ut inquit Vlpianus.] In l. ætatem. ff. de censib.

s Leptis.] Adde quod sub Romanorum imperio libera fuit, authore Hirtio libr. de bello Africo, & Plinio libr. 5. c. 4. Tandem à Iulio tricies centenis millibus ponderibus olei in annos singulos mulctata, ex eod. Hirtio eod. libr. in fine.

t Sicut ex effossione æris in Macedonia.] Nam & circa Philippos in Macedonia ferunt metalla inueniri, quorum ramenta crescant disiecta, aurumque manifestum producant, ut tradit Aristot. Mirab. auscultationum.

u Et Babylon.] Herodotus libr. 1. Et adde quod Cappadoces Persis quotannis pendebant, præter argentum, mille & quingentos equos, mulorum duo millia, ouium quinquaginta millia. Et duplum ferè horum Medi pendebant. Author vtrorumque Strabo libr. 11. Aspendij Dario quinquaginta talenta, & equos tributi nomine dare solebant, ut prodit Arrianus Gestor. Alexandri libr. 1. Sed & eidem Dario Iones, Magnetes, qui in Asia incolebant, Æoles, Cares, Lycij, Melyenses, & Pamphylij (vnum enim erat idemque impositum illis tributum) pendebant quadringenta argenti talenta. Myfi autem, Lydi, Alysonij, Cabalij & Hygennæses quingena talenta. Phryges, Thraces, qui Asiam incolebant, Paphlagones, Mariadæni & Syrii trecena & sexagena talenta, Cilices equos albos trecenos sexagenos, in dies singulos,

singulos, necnon talenta argenti quingena, quorum centena & quadringena erogabantur in eam Ciliciæ regionem, quæ equos producit: trecena autem & sexagena ad Darium ibant. Vrbs Possideum, præter Arabum partem (hæc enim erat immunis) trecena & quinquagena. Ægyptus & Aphri illi contermini, Cyrena & Barca septingenta talenta, præter pecuniam ex piscario prouentu lacus Mœrios. Sattagyda, Gandarij, Dadycæ & Apparytæ centena & septuagena. Susiani & cætera Cissiorum regio tracena. Babylon & reliqui Assyrii millena, præterea pueros castratos quingenos. Ecbatani, & ab regione Medica, Parycani & Orthocorybantes quadragena & quinquagena talenta. Caspij, Pausicæ, Penthimati & Daritæ simul conferentes ducena talenta. Bactriani ad Æglos vsq; trecena & sexagena. Pactyici & Armenij, eorumque contermini Euxino tenus ponto talenta quadringena. Sagartij, Saranges, Thamanæi, Vtij, Mecij, & hi, qui rubri maris insulas incolunt sexcenta talenta. Sacæ, Caspij ducena & quinquaginta. Parthi, Chorasmi, Sogdi & Arii tricena. Paricanij & qui ex Asia sunt Æthiopes quadringena talenta. Mantieni, Salspiri & Alarodij ducena. Moschi, Tybareni, Macrones Mosynæci & Mardi trecena. Indi tricena sexagena aureorum ramentorum. Et hæc quidem Herodot. libr. 3. Qui & paulò post subdit, Arabes millena quotannis talenta thuris pendere Persis solere. Thucydides autem libr. 1. belli Peloponnes. non adeò longè ad fin. tradit Magnestam Asiæ quotannis quinquagena talenta Artaxerxi pependisse. Aristoteles Mirabilium Auscultationum, cap. 34. tradit Pæones Regi pendere duas glebas auri, quatum altera duas, altera tres libras appenderet. Chersonesus Mithridati Eupatori modiorum 180, millia frumenti tributi nomine soluebat, cum ducentis argenti talentis, ex Strabone libr. 7. Et quod Cæsar Galliæ tributi nomine annum imperauit sestertium quadringenties, ut tradit Eutropius de gestis Rom. libr. 6. c. 5. ad fi.

x Stipendiarij autem.] Cic. 1. in Verrem action. Socij stipendiarijque pop. Ro. afflictij, miseri. Idem pro Cornelio Balbo. Quæ pateant stipendiariis, pateant hostibus.

y Licet ex Cæsaribus.] Quod probat exemplis sequentibus.

z Sicut Caligula.] Sueton. in vita illius cap. 40. in princ. Vectigalia, inquit, noua, atque inaudita primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuperabat, per Centuriones Tribunosque prætorianos exercuit, nullo rerum, aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Pro eduliis, quæ tota vrbe venirent, certum statumque exigebatur. Pro litibus atque iudiciis, vbicunque conceptis, quadragesima summæ, de qua litigaretur, nec sine pœna si quis composuisset, vel donasse negotium conuinceretur. Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octaua: ex capturis prostitutarum,

cubitu mereret. ^a Vespasianus quoque vectigalia reuocauit noua, & grauiā prouinciis auxit. ^b Alexander Seuerus brachiariorum, linteonum, citrariariorum, pellionum, plaustrariariorum, argentariariorum, aurificum, & aliarum artium vectigal instituit: ex quo thermas quas fundauerat, pluribus vñsibus ornauit. ^c Antiquis etiam Romanorum, ex agris & noualibus decima seminum dabatur vectigalis nomine: namque aratores decimam frumenti populo Romano pendere cogebantur. ^d Tiberius Cæsar centesimam rerum venalium, in ducentesimam relaxasse dicitur. ^e Et Nero in initio sui principatus, quod gratiam popularem aucuparetur, quintam & vigesimam venalium mancipiorum remisisse, ^f & Traianus vectigal vigesimarum sustulisse. ^g Proditumque memoria est, quum in dubium veniret, qui liberi essent populi, quive stipendiarij, à M. Antonino publicos tabellarios institutos, vt si in prouincia quispiam causam liberalem diceret, per eos testationes libertatis, & alia immunitatis documenta Romam ferrent. ^h Minorem vero libertatem, seu mediam, ij assequi dicebantur, qui manu à prætore emissi, non Romani ciues, sed Latini nominis tantum ex lege Iunia Norbana fiebāt: vel suprema voluntate domini testamento, si eum hoc expresso manumisisset: aut si inter amicos dextra apprehensum, ad se conuertens, liberum esse iussisset. Hi enim his immunitatibus, quæ Latinis populis societate & fœdere iunctis indulta erant, fungebantur. Nam & in vrbe vt Latini censebantur, & in castris vt milites ex Latinis coloniis, non vt externi, aut leuium armorum auxiliarij, stipendia merebant. ⁱ Fuitque obseruatum, vt qui ius ciuitatis haberet, si Latinas colonias incoleret, non ideo solum vertisse, aut ius ciuitatis amisisse putaretur. ^k Et quamuis in Romanis castris, qui militabant, si quid deliquissent, si externi, flagellis & virgis: si vero Romani ciues forent, vitibus cæderentur: ^l tamen Liuius Drusus & C. Gracchus tribuni pleb. ne liceret quempiam Latini nominis virgis afficere, sed vitibus, plebiscito sanxerunt, in hac re Latinos populos Romanis cœquantur. ^m Tertiam denique libertatem, quam minimam dixere, assequuntur hi, qui manumissi nec ciuitatem, nec ius Latij habentes, dedititiorum numero censentur: qui nullis priuilegiis fulti, viuentes liberi erant, & velut ingenui munia publica priuatæque obire, magistratibusque & cætera dignitatis ornamenta, quæ libero debentur, assequi poterant: morientes autem, vitam vnā & libertatem amittebant: ideo decedentes neque testari poterant: neque post obitum de bonis disponere, præter patroni voluntatem, adeo vt eorum bonis, quasi serui peculio, manumissores potirentur. Quod etiam cum Latinæ libertatis hominibus multi commune dixerunt. ⁿ Fuere autem dedititij, qui victi armis, & in fidem recepti, tantum ne seruirent, neque sub mancipio essent, immunes facti sunt: cuius etiam generis feruntur serui, qui post admissa crimina suppliciis subditi, aut publicè pro criminibus cæsi, vel in quorum facie notæ seruitutis impressæ fuerant. ^o Diuque hæc discrimina libertatum & dissimiles species fuere: donec sequuti principes, pertæsi multiplices variæque libertates dari, veteribus legibus abrogatis, nouisque adscitis & cooptatis, ex æquato omnium iure, statuerunt, vt manumissi apud prætorem, plenam assequantur ciuitatem & libertatem: vnde abusus inualuit postea, deprauatis moribus, vt multi serui per rapinas & furta quæsitis pecuniis libertatem à dominis emerent, statimque liberi & ciues Romani fierent.

Minor seu media libertas.

Externi milites virgis, Romani vitibus, cædebantur. Minima libertas.

Dedititij.

l. 7. C. de lat. liberta. toll. & lib. 7. C. de dedit. libert. tol. Manumissorum plena libertas.

ANNOTATIONES.

tutarum, quantum quæque vño concubitu mereret.

^a Vespasianus.] Suetonius in vita illius, c. 16. in princ.

^b Alexander Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

^c Antiquis etiam Romanorum.] Sic Philippus Macedo Thracæ validis copiis aggressus, aliquot præliis commissis, semper victor, debellatos ad id compulit, vt decimas regno Macedonia exoluerent, vt tradit Diod. Siculus lib. 16. c. 18.

^d Tiberius Cæsar.] Cornelius Tacitus lib. 2. vbi de Cappadocia regno loquens, Regnum, inquit, in prouinciam reductum est, fructibusque eius leuari posse centesimæ vectigal professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit. Vide tamen eundem ad fin. lib. 1.

^e Et Nero.] Corn. Tacitus lib. 13.

^f Et Traianus.] Sed non omnino, vt videre licet ex Plinio in Panegyrico, cuius hæc verba sunt, His vigesima reperta est tributum tolerabile, & facile hæredibus duntaxat extraneis, domesticis graue. Itaque illis irrogatum est: his remissum: videlicet quod manifestum erat, quanto cum dolore laturi, seu potius non laturi homines essent, distringi aliquid & abradi bonis, quæ sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruissent: quæque nunquam, vt aliena & speranda: sed vt sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cœpissent.

^g Proditumque memoria est.] Iul. Capitolinus in vita M. Antonini Philosophi, qui tamen paulò aliter scribit.

^h Minorem vero libertatem.] Postlimio veluti redit ad principale suum institutum. Suprà enim post prin. dixerat apud Romanos tres fuisse libertatum species. Primam, quæ maior dicebatur, quàm suprà latè exequutus est, adiectis multis appendicibus. Nunc ad minorem accedit. Idque totum vsque ad clausulam, Fuitque obseruatum. depromptum est ex Græcis & Latinis Institutionibus, vbi suprà citauimus in maiori libertate.

ⁱ Fuitque obseruatum.] Nam ciuitas vniuerso Latio lege Iulia data est, vt tradidere Ser. Sulpitius in libro de Dedititij, & Neratius in lib. de nuptiis, & ex his Gellius lib. 4. c. 4. vt & alibi diximus.

^k Et quamuis.] Plinius lib. 14. c. 1. Cornelius Tacitus lib. 1. & Iuuenalis de Mario loquens sat. 8.

^l Nodosam post hæc frangebatur vertice vitem, Si leuius pigra muniret castra dolabra.

^m Tamen Liuius Drusus & C. Gracchus.] Plutarchus in Gracchis.

ⁿ Tertiam denique libertatem.] Ex dictis Institutionibus.

^o Fuere autem dedititij.] Instit. de libertinis. §. libertinorum autem. Dedititij autem serui sunt, qui ex obsidione se dederunt in potestatem victoris.

^p Diuque hæc discrimina.] Hæc videre licet ex dd. Instit. vbi suprà & præterea in §. ult. instit. de success. libert. & l. 1. C. de dedit. lib. tol. & l. 1. per totum. C. de lat. libert. tol.

Qui fuerit modus consulendi senatus, & ubi haberi, & quo pacto suffragia ferri solerent, & quid apud exteros.

CAPIT. XI.

a Senatores

Patres cen-
tum.
Patritij.
Patres du-
centi.
Patres tre-
centi.
Patres mi-
norum gen-
tium.
Adlecti.
Patres con-
scripti.
Senatores
Ro. 1000.
Iul. Caesar.
Au. Octa.
Senatus au-
thoritas.
Athenis
quingento-
rum.
Areopagi-
ta.
Eumolpide
& Præco-
nes.
Arnopho-
ron.
Lacedæmo-
num sena-
tus 28.
Epidaurij.
Artini.
Comipodes.
Carthagi-
nenses.
Vicensēs.
Massilienses.

SENATOTES ^a à Romulo centum creatos fuisse, qui ^b ob honorem patres, eorumque progenies patritij dicti sunt: quorum consilio respublica niteretur domi forisque, multi prodidere. Deinde communicata vrbe cum Sabinis & Tatio, idem Romulus alios centum legit in patres, explens numerum ducentorum. ^c Postea Tarquinius Priscus, in orbitate senatus legisse centum alios fertur, minorum gentium appellatos, ^d tametsi à Bruto familias minorum gentium inuentas nonnulli credant. ^e Primus enim Valerius Publicola, post exactos Reges, patrum numerum à Superbo cædibus imminutum expleuit, & amplissimum ordinem auxit, quatuor ^f & sexaginta supra centum ex equestri ordine in concilium cooptatis, ^g ita ut trecentorum numerum faceret, ^h qui Adlecti dicti sunt. Quos enim post exterminatos Reges, ætate graues, spectataque probitatis videbant, senatui tanquam grauissimo sanctissimoque concilio adscribebant. Quos quidem, quum alij in locum decedentium suffecti, & in senatum literis adscripti essent, ⁱ conscriptos vocarunt, ^k modo plures, modo pauciores, ita ut frequens senatus, & quicquid erat patrum ex ferè trecentis senatoribus constaret. ^l Et quum Iulius Cæsar supra mille senatores, belli casibus imminuto ordini adsciuiisset, Augustus Octavius selectos & perpurgatos duabus lectionibus, remotis indignissimis, in pristinum decorem reuocauit. ^m Hicque veluti præfides & reipub. custodes, tantæ authoritatis fuere, ut si populus Regem aut magistratum quempiam iussisset, id sic ratum foret, si senatus author fieret. ⁿ Leges quoque à populo latæ, haud aliter ratæ fuerunt, quàm si patrum consensu approbarentur. In reliquis vero ita præscripta senatus potestas erat, ut iudicium populi authoritate senatus rescindi non posset. ^o Athenis vero senatus fuit quingentorum, qui vnà cum tribunis & quæstoribus, senesque cum iunioribus, de rebus singulis decernebant. ^p Postea areopagitæ sanctior senatus à Solone delectus est: quorum consilio librata moderatione, ciuitatis iura seruabantur, bella indicebantur, lites explicabantur. ^q Nonnunquam eumolpidæ & præcones publico concilio præfuere. ^r Maximum vero, à mille & quadringentis gerebatur, cui arnophoron dixere nomen: in quo vnà & senatus & populus aderat. ^s Lacedæmoniorum senatus ex duodetriginta senibus constabat, ^t qui nisi sexagesimum impleissent annum, in senatum adscribi non poterant. ^u Apud Epidaurios centum octoginta rempub. administrabant, ex quibus nobilissimos popularium deligebant senatores, quos artinos vocabant, & conipodes. ^x Carthaginensibus pro senatu præfuere seniores, nonnunquā iudicum ordo qui perpetuus erat magistratus, & nunquam nisi cum vita desinebat. ^y Cato apud Vticam trecentorum concilium legit: ^z Massilienses sexcentos, quos thy-

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

^a **Senatores à Romulo.** Id principium vsque ad clausulam, Postea Tarquinius. est Liuij 1. Dec. lib. 1. & Plutarchi in Romulo.

^b **Ob honorem patres.** Vel, ut dicit ipse Plutarchus, quod hi solum qui legitimi patres forent creati possent: vel hinc adeo, quod illi patres suos ostendere possent: quod nō multis contigit ex primis illis conuenis. Vel à patrocinio id nomen fluxit, quod existimarēt patronum quendam fuisse, ex his, qui Euandrum consequuti sunt, qui imbecillorum curā gessisset, eisque præsidio fuisset, ab eo huic rei eiusmodi appellationem mansisse. Vel, quod sibi probabilius videtur, quod primores & potētes oporteret paterno officio & indulgentia, humiliorum causam in fidē eorūque suscipere.

^c **Postea Tarquinius Priscus.** Liuius d. 1. Dec. lib. 1. & Dionysius Halic. lib. 3.

^d **Tametsi à Bruto.** Cornelius Tacit. in Oratione Claudij Cæsaris.

^e **Primus enim Val. Publicola.** Plutarch. in vita illius. Liuius 1. Dec. lib. 2. post princ.

^f **Et sexaginta supra centum.** Plutarch. vbi supra, & Festus Pomp. lib. 15.

^g **Ita ut trecentorum numerum.** Liuius 1. Decad. lib. 2. post princ. Dionys. Halicar. lib. 7. Plutar. in Gracchis.

^h **Qui Adlecti dicti sunt.** Festus Pomp. lib. 10. Lectos autem simpliciter vocatos dicit Liuius vbi supra.

ⁱ **Conscriptos vocarunt.** Festus Pompeius vbi supra. Plutarchus tamen Problem. c. 58: & in Romulo ex plebe electos & in senatum adscriptos, Conscriptos vocatos fuisse dicit.

^k **Modo plures, modo pauciores.** Nam Cicero in Oratione, quam pro reditu suo habuit, quadringentos decem annumerat, & vide in seq.

^l **Et cum Iulius Cæsar.** Id vsque ad clausulam Hicque veluti, sunt Suetonij in Augusto, c. 35.

^m **Hicque veluti præfides.** Liuius 1. Dec. lib. 1. Decreuerunt enim, ut cum populus Regem iussisset, id sic ratum esset, si patres authores fierent.

ⁿ **Legesque à populo late.** Liuius ad ea, quæ ex eo diximus

in præcedentibus hæc addit, Hodièque in legibus magistratibusque rogandis vsurpatur idem ius, vi ademptum, priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum euentum Patres authores fiunt.

^o **Athenis verò.** Plutarchus in Demetrio, Pollux lib. 8. Onomasticon, Pausanias lib. 1. vbi eos dicit fuisse annuos.

^p **Postea Areopagite.** Cicero lib. 1. Offic. non semel. Plutarchus in Solone. Aristot. autem lib. 2. Politicōn c. 10. non à Solone, sed ante eum ab alio senatum delectum fuisse.

^q **Nonnunquam eumolpide.** Vide Plutarchum in Alcibiade non adeo longè à prin. nec in vno tantum loco. Eumolpidæ autem dicti sunt sacerdotes, seu magistratus Athenis, in memoriam & honorem Eumolpi Regis, quem Ægypti generis fuisse Diodorus refert.

^r **Maximum verò.** Plutarchus in Pericle scribit Agonem (vide Græcum) decreuisse, Athenis à mille & quadringentis iudicibus iudicium fieri, cum quis furti, aut ambitus, aut iniuriarum litem æstimari veller.

^s **Lacedæmoniorum senatus.** Herodorus lib. 6. Aristotel. lib. 2. Politicōn c. 7. & Plutarchus in Lycurgo.

^t **Qui nisi sexagesimum.** Vide eosdem. Sed & apud eosdem erant trecenti, inter quos cum Pædaretus non esset adscriptus, qui honos apud Spartanos primam dignitatem obtinebat, repulsus discessit hilaris ac ridens: reuocantibus autem Ephoris, quidque rideret percontantibus, Gratulor, inquit, huic reipublice, quæ trecentos habeat ciues multo meliores. Plutarchus author in Apophthegmatis Pædareti, & ex eo Erasmus.

^u **Apud Epidaurios.** Plutar. probl. 114.

^x **Carthaginensibus.** Liuius 3. Dec. lib. 10. & 4. Dec. li. 4. ad fi.

^y **Cato apud Vticam.** Scilicet Vticensis, apud Plutar. in vita illius. & Appianum bellorum Ciuium 2.

^z **Massilienses sexcentos.** Strabo lib. 4. non multo post prin. Massilienses, inquit, rem urbanam per optimates & Aristocratiæ regentes, omnes legum æquitate superant, consiliū sexcentis ex viris instituētes, qui quoad vita supersit, id honoris genus habēt, quos Thymuchos, id est honorificos appellant.

muchos appellarunt: ex quibus quindecim Principes, tres præfides erant, autoritate & opibus longè primi: ^a nemòque thymuchus fieri poterat, nisi qui iustos filios haberet. ^b In Gnido sexaginta præfuerunt ex optimatibus, amnemonones appellati, ad quos de rebus maximis referebant: qui vero sententiam rogabat, aphester dictus est. ^c Achari commune concilium, arnariion vocarunt: qui de rebus publicis consulturi, in Iouis luco Ænario coibant, cui decem præfidebant, ^d quos demiurgos vocatos ferunt. ^e Sicut Bithyni & Galatæ concilium trecentorum, in locum ^f Dryminetum aduocabant. ^g Apud Argiuos octoginta viri. Idè apud Mantinenses. In Elide autem sexaginta senatus vice fungebantur. ^h Cretenenses decem habuere præfectos, qui de rebus maximis decernebant. ⁱ Apud Bithynos minorem annis triginta in senatum adfiscere non licet. Ætolorum concilium multiplex fuit, ^k quod apolectum nuncupant. ^l Maximum vero Crotoniatarum concilium erat, nec facile explicatu, & turbulentæ confusio- nis, in quo si quid consulto statuendum erat, mille delectos consulebant viros, ubi præ tumultu minus decerni quicquam lege poterat. ^m Sicut apud Seres maximus ordo ex quinque millibus cõsiliariis fiebat, qui in apparatu belli elephantem singuli præstare tenebantur. ⁿ Q. Hortensius tribunus pleb. ^o deinde Philo dictator legem tulere, ut plebiscita omnes Quirites tenerent, ^p utque leges à populo latæ, ritè promulgatæ non essent, nisi post initum populi suffragium patres auctores fierent. ^q A primo verò urbis ortu, post exactos reges, de nulla re populus diiudicasse, aut suffragia tulisse traditur, nisi ex consulto senatus. Prius enim iubebat populus, deinde confirmabat senatus, ^r quod æuo subsequente fieri desitum est: nam de his quæ plebs sciuit, non senatus, ut prius, diiudicabat: sed deprauato usu, de his quæ senatus cognouerat, populus iudex erat: quod à Lacedæmoniis seruari meminimus, ut sententiam quam senatores regesque censuerant, populo decernendi corrigendique facultas foret, iubente Lycurgo, qui cooptandi senatus, & legendi quos vellet magistratus, ius populo dedit. ^s Contrà Athenien- ses, iubente Alcibiade: nam omne regimen & summam imperij à populo ad senatum transtulere. ^t Syl- la quoque dum rerum potiretur, trecentos legit senatores, sanxitque ut nisi ex consulto senatus, nihil ad populum ferretur. ^u Erat igitur senatoris officium, tam de promouendis magistratibus, prouinciis- que administrandis, quàm de bellis, triumphis, supplicationibusque decernendis, deque præsidibus in prouincias, & auxiliis summittendis, de lege, de fœdere & pactionibus, ac tota gerenda repub. liberè sentire, ac fortem constantemque sententiam dicere. ^x Neque enim in administranda republica geren- doque imperio, quicquam bello vel pace decerni poterat, nisi patrum autoritate, & decreto senatus. ^y Quippe senatui de rebus omnibus decernendi libera facultas erat, nisi in magistratibus creandis, &

Thymuchi.
Gnidi.
Amnomo-
nes.
Aphester.
Arnariion.
Demiurgi.
Bithyni.
Galatæ.
Argini.
Mantinenses.
Elienses.
Cretenenses.
Ætoli.
Apolectum.
Crotoniata.
Seres.
Q. Horten-
sij & Phi-
lonis lex.
Senatus au-
thoritas.
Lacedæmo-
nij.
Athenienses.

Senatoris
officium.

A N N O T A T I O N E S.

appellant. & Val. Maximus lib. 2. c. 1. & Lucianus in Toxari.
^a *Nemòque timuchus.* Idem Strabo ubi supra paulò post, Verum, inquit, ex his nemo Timuchus creatur, qui liberos non habet, nè de ciuium sanguine, tertiam per genera- tionem ortus sit. Ex quo intelliges timuchos Τίμυχος, esse legendum: id est honore præditos.

^b *In Gnido.* Plutarch. problem. c. 116.

^c *Achari.* Strabo lib. 8. Commune, inquit, consilium vna in curia cogeant, quod Arnarium vocabant.

^d *Quos demiurgos.* Liuius 4. Decad. lib. 2. & lib. 8.

^e *Sicut Bithyni & Galatæ.* Strabo de his duobus lib. 12.

^f *In locum Dryminetum.* Liuius 4. Decad. lib. 2. & 8. Strabo ubi supra. Duodecim Tetrarcharum consilium, qui erant viri trecenti, & in locum cõueniebant nomine Drynæme- tum, consilium de sanguine, de rebus cæteris tetrarchæ ac iudices iudicabant.

^g *Apud Argiuos.* Hæc vsque ad clausulam, Cretenenses, sunt Thucydidis.

^h *Cretenenses.* Aristoteles lib. 2. Politicôn c. 8. & Strabo li. 10.

ⁱ *Apud Bithynos.* Appianus libr. 4. ubi eam legem latam esse dicit à Pompeio, victo Mithridate, Ne quis in senatu legi possit minor 30. annorum. Cuius legis etiam meminit Plinius lib. epistol. 10. epist. 84. incipiente, Cautum est.

^k *Quod Apolectum.* Liuius, qui Apocletum (nisi mendum sit) nuncupat, ubi dicit, Concilium quidem vniuersæ gentis post dimissos Romanos non habuerunt, per apocletos au- tem (ita vocant sanctius concilium, quod ex delectis con- stat vitis) id agebant. Rursúmque postea eodem lib. ubi hos triginta fuisse dicit. lib. 6. Apocletos, ut hîc Alexander vo- cat. Vbi, inquit, in concilio delectorum, quos apocletos vo- cant. Horum quoque meminit Suidas.

^l *Maximum vero Crotoniatarum.* Valerius Maximus lib. 8. c. 16. ubi loquitur de Pythagora, Enixo Crotoniata, studio ab eo petierunt ut senatum ipsorum qui mille hominum numero constabat, consiliis suis uti pateretur,

^m *Sicut apud Seres.* Strabo lib. 15.

ⁿ *Q. Hortensius Trib. pleb.* Hîc deceptus est Alexander, ne- que enim Hortensius Trib. plebis, sed Dictator eam legem tulit. Plinius lib. 16. c. 10. & Gel. lib. 15. cap. 37. Vide Liuium Dec. 1. lib. 3. Et huius legis meminit Pomponius in l. 2. §. de- inde cum esset. & Iustinianus in §. Plebiscitum. Instit. de iu- re nat. gent. & ciuili. L. Florus epit. Liuij lib. 11. & D. Augu- stinus de ciuit. Dei lib. 3. c. 17.

^o *Deinde Philo Dictator.* Liuius 3. Dec. lib. 8.

^p *Utque leges à populo latæ.* Aliter videtur dicere Liuius ubi proximè citauimus. sed vide supra in verbo, Legesque à po- pulo. & infra in verbo, Pacèsque & fœdera.

^q *A primo verò orbis ortu.* Vide in eodem illo verbo, Le- gèsque à populo.

^r *Quod æuo subsequente.* Vide Dionysium Halycarnasseum lib. 2. ubi ita scribit, Ferebat autem suffragia non vniuersus populus, sed per curias, & quidquid visum fuisset pluribus curiis, id ad senatū referebatur: qui mos nostra ætate muta- tus est, non enim senatus plebis scita, sed plebs Senatuscon- sulta suo assensu comprobatur. vtra verò consuetudo sit po- rior, aliis considerandum reliquimus.

^s *Contrà Athenien.* Vide Plutarch. in Alcibiade.

^t *Sylla quoque.* Plutarchus in vita illius.

^u *Erat igitur senatoris officium.* Super his omnibus quæ se- natum aut senatorum potestatem concernunt, vide omni- no Polybium lib. 6.

^x *Neque enim in administranda Repu.* Neque etiam bellum, nisi consulto senatu, indici poterat, teste Liuius 4. Dec. lib. 5.
^y *Quippe senatui.* Hæc vsque ad clausulam, Pacèsque & fœdera. sunt Dionys. Halicar. libr. 2. loquentis de Romulo. Plebi autem, inquit, tria hæc commisit, Magistratus facere, leges seruare, de bello referente Rege decernere: ita tamen ut senatus quoque in his accedat autoritas. Et lib. 4. Dixi- mus, inquit, antea quod iam olim penes populum trium horum erat arbitrium, creandi magistratus tam domi, quàm militiæ, leges abrogandi, vel confirmandi, bellum pacemve decernendi. Et lib. 6. Scitis sanè legem nobis esse iam inde ab vrbe

Populi præ-
rogatum.

Qui &
quomodo se-
natores eli-
gebantur.

Appius
Clau. ordi-
nem senato-
rium inquit-
navit.

Exteri in
senatū ad-
missi.

Senatorum
honos.

legibus sancientiis, aut si in hostes arma mouenda, vel à bello recedendum, & pacis & fœdera in-
eunda forent, tunc enim sine populi iussu senatum nihil sentire vel decernere posse liquet. ^a Pro-
uinciarum tamen decernendarum, imperatorisque deligendi iudicium, atque ^b ærarij dispensandi
munus, ad senatum sine populo semper spectasse, nemo dubitauit, ^c tametsi populum Romanum con-
tra senatus decreta provincias nonnunquam demandasse legamus. ^d Pacta quoque sponsionesque in-
iussu populi facta, & si per senatum postulata aut consules, populum non tenere nulliusque roboris esse
haud dubium est. ^e Senatores quoque, vel à dictatore, legendi senatus causa, ^f vel à censoribus, ^g seu
triumuiris, qui ius legendi senatus habebant, & eos ex ^h gente patritia, Romanos primum ciues, sum-
ma dignitate & ⁱ amplis honoribus functos, legi & cooptari solitos inuenimus: ^k deinde, ex ordi-
ne equestri: ^l postremo, plebeios & vltimæ fortis, per gratiam & libidinem, census habita ratione,
non morum: nonnunquam libertinorum filios. ^m Appius enim Claudius Cæcus, dum censuram age-
ret, filiis libertinorum in senatum adscitis, ordinem inquinasse dicitur primus. ⁿ Nec longo post in-
teruallo, exteræ gentes & transalpinæ nationes, senatorum iura in vrbe adipisci, & in senatum ad-
mitti meruere. ^o Primique Hedui, qui iura fraternitatis cum Romanis habebant: ^p deinde alij illo-
rum exemplo admissi in senatum, & ius suffragij habuisse feruntur. ^q Nero vero, quamuis præceps &
furibundus, libertinorum filios diu in curiam non adsciuit, admissosque gradu deiecit. ^r Augustus
Octavius tanti senatores fecit, vt singulos nominatim sedentes in curia salutaret: & discedens, nullo
se mouente, vale diceret. ^s Vespasianus quoque non oportere maledici senatori, remaledici autem ius
esse respondit. ^t Alexander Seuerus Imperator nullum in senatum admisit, neque laticlauum ademit,
aut poena affici passus fuit, nisi de consilio senatus. Quod ^u diuus Nerua ^x & Hadrianus iurauerat, se
nullum senatorum nisi ex consilio senatus puniturum: ^y qui cum libertum suum inter duos sena-
tores mediū ambulante vidisset, misit qui illum colapho cederet, indignum arbitratus, præripere illis
honorem, quorum poterat esse seruus. Tantæque dignationis habiti sunt, vt ^z Tiberius Cæsar illis
quandoque assurgeret, & de via decederet. ^a Claudius quoque tanti senatores fecit, vt de maiore

ANNOTATIONES.

ab vrbe condita, quæ omnia in senatus potestate facit, præter magistratum creationem, legum lationem, & belli inferendi finiendive arbitrium. Horum trium potestatem esse penes suffragia populi. Sed & quod hic dicitur de bellis inferendis & finiendis est Polybij dicto libro 6.

^z *Pacis & fœdera.*] Polybius vbi supra, In populi voluntate (ait) & pax consistit & bellum: & de sociorum auxilio, conciliatione & fœderibus iudicat. Et paulò post, Populi est conciliationes, & fœdera vel confirmare, vel irrita reddere. Et Liuius 3. dec. lib. 10. vbi loquitur de fœdere inito inter Romanos & Carthaginenses: & dicitur infra lib. 5. cap. 3.

^a *Prouinciarum tamen decernendarum.*] Cicero in Pisonem. Quam prouinciam P. Lentulus, amicissimus huic ordini, quum & auctoritate senatus & sorte haberet.

^b *Ærarij dispensandi munus.*] Polybius lib. 6. Senatus primum ærarij potestatem habet. Etenim in ipsius arbitrio sunt & reditus & sumptus.

^c *Tametsi populum Ro.*] Liuius 3. Dec. lib. 8. Et acturum se id per populum apertè ferret, si senatus aduersaretur.

^d *Pacta quoque.*] Liuius 1. Decad. lib. 9. Sponsione obstrinxi: qua tamen, quando iniussu populi facta est, non tenetur populus Ro.

^e *Senatores quoque.*] Liuius 3. Dec. lib. 7.

^f *Vel à censoribus.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. vbi loquitur de M. Cornelio Cethego, & P. Sempronio Tuditano Censoribus.

^g *Seu Triumuiris.*] Gell. lib. 14. cap. 7. dicit Triumuiros reipub. constituendæ causa creatos, ius consulendi senatum habuisse.

^h *Ex gente patritia.*] Primum enim sanatores non nisi ex gente patritia deligebantur.

ⁱ *Amplis honoribus functos.*] Liuius 3. Dec. lib. 3. vbi loquitur de suffectis loco Senatorum, qui apud Cannas occubuerunt.

^k *Deinde, ex equestri ordine.*] Cicero in Consulatu suo scribit, Ab illo tempore planè hoc tertium corpus in Repub. factum est, cœpitque adiici senatui pop. Ro. Equestrem ordinem, Seminarium senatorum esse dicebat. Alexander Seuerus apud Ælium Lampridium in vita ipsius. Ideoque, inquit, nunquam libertinos in eum locum redegit,

^l *Postremo plebeios.*] Suetonius in Augusto, cap. 35. Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (erant enim super mille, & quidam indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam & præmium allekti, quos abortiuos vulgus vocabat) ad modum pristinum, &c.

^m *Appius enim Claudius Cæcus.*] Liuius 1. Decad. lib. 9. in fi. Plutarchus in Fabio Maximo. Sed vide Sueton. in Claudio, cap. 24. Sabellicus lib. 9. Enneadis 4. in fi. Plinius Secundus, si is est, cap. 32. & 34. Meminit quoque Volaterranus libr. 16. cap. 1.

ⁿ *Nec longo post intervallo.*] Vt constat ex seq.

^o *Primique Hedui.*] Cornelius Tacitus lib. 11. in Oratione Claudij Cæsaris, Primi, inquit, Hedui senatorum in vrbeius adepti sunt. Datum id fœderi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Ro. vsurpant.

^p *Deinde alij.*] Nā Annii Verus, proauus paternus M. Antonini Philosophi Imperatoris, prætorius ex Succubitano municipio ex Hispania factus est senator Ro. vt tradit Iul. Capitolinus in vita M. Antonini in princ.

^q *Nero vero.*] Suetonius in vita illius, cap. 15. In curiam libertinorum filios diu non admisit, admissisque à prioribus principibus honores denegauit. Sed & longo antè tempore Q. Fabius Rullus, aut, vt alij vocant, Rutilianus, Cenlor, diuites quosdam viros ex libertinis genitos è senatu amouit. Ex quo Maximi cognomen, quod tot victoriis non pepererat, hac ordinum temperatione quæsiuit. Plutarchus in Pompeio, & Liuius Dec. 1. lib. 9.

^r *Augustus.*] Suetonius in eiusdem Augusti vita, c. 53.

^s *Vespasianus.*] Hæc de eo Sueton. c. 9. scribit, Non oportere maledici senatoribus, remaledici ciuile, fasque esse.

^t *Alexander Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

^u *Nerua.*] Dion in eiusdem vita, iurauit, inquit, in senatu, nullum è senatoribus suo iussu interfectum iri: idque iurandum facta etiam coniuratione contra se, ratum habuit.

^x *Hadrianus.*] Ælius Spartianus in vita illius.

^y *Qui cum libertum suum.*] Ex eodem Spartiano in Hadriano, & vide nostros Commentarios de iure Primigeniorum in præfatione nu. 117. incip. Suetonius.

^z *Tiberius Cæsar.*] Sueton. in eodem c. 33.

^a *Claudius quoque.*] Suetonius in eiusdem vita, cap. 23.

^b *Heliogab.*

negocio acturus in senatu, medius inter consulum sellas tribunitio subsellio federet. Contrà ^b Heliogabalus vniuersum senatum adeò floccificet, vt senatores omnes vrbe expulerit, illòsque seruos togatos esse dixerit. ^c Qui tamen non statim, vt in senatum lecti erant, ius suffragij habebant: siquidem qui in postremis scripti fuerant, neq; suffragari, neque per se censere aliquid poterant: sed in sententiam quam Princeps in senatu dixisset, ire oportebat. ^d Si qui tamen præturam censuramque, aut alios magistratus non senatores gessissent, ius propterea suffragandi, aut in curiam eundi non habebat. Non enim quia prætore aut quæstor fuerat, ideo in senatum admitti, aut publici concilij particeps fieri poterat, ^e neque is senator, cui abrogatum imperium fuisset. Siquidem Lucius Cassius tribunus plebis, C. Mario & L. Flacco consulibus, legem tulit, vt quem populus damnasset, is de gradu deiectus, ius in senatum veniendi, aut suffragandi non haberet. ^f Senatores quoque qui honoribus functi essent, quique curules gesserant magistratus, curuli sella in senatum & curiam vehi, & cum sceptris, si Duces aut viri consulares fuissent: qui verò non gessissent, pedibus ire in curiam, & quod videbatur è republica, censere: & ideo pedarios nuncupari perspectum est: ^g qui tamen in senatu deesse non solerent cum de triumphis aut supplicationibus agitur, tamen si cum senatus cogendus foret, ad consulis edictum non conuenirent, aut contumacius parerent, ^h pignoribus & multa plectebantur. ⁱ Si qui tamen senatores quintum & sexagesimum annum ætatis excessissent, eos cogi inuitos, aut contumaces pignore vel pecunia plecti non decebat. Senatori enim sexagenario ad eam ætatem in senatum non venisse, nulli fraudi fuit: ^k semper tamen in senatum frequentem venisse, & fortem sententiam dixisse, boni senatoris est habitum. ^l Fertur verò Cato maior, tamen annis grauior esset, cum in eo vigeret vis ingenij consilijque nulla re, nullòque negotio adduci potuisse, vt in frequentem senatum venire moraretur: ^m sicut de Nicia ferebatur, qui assiduus semper in Atheniensium senatu erat: ⁿ Tamen si senatores plerumque in senaculo stationem habere, & inde citato gradu, non expectato edicto, in curiam ire solitos legamus. ^o Sed animaduertendum, non cuicumque conuocandi senatus, vel consultum faciendi ius potestatemque fuisse, quia solis magistratibus, qui vocationem prehensionemque habebant, vt dictatori, consuli & prætore, aut tribuno plebis, tribunòque militari, vel vrbis præfecto, aut interregi, conuocandi senatus ius potestasque fuit. priuatis enim hominibus aduocandi senatum facultas non dabatur. ^p Neque in loco prophano senatores conuenire ad consultan-

Senatorum contemptus: Senatores electi non statim suffragabatur, sed in sententiâ ibant. L. Cassij lex.

Pedarij senatores.

Senator sexagenarius onere reip. exemptus. Cato maior. Nicias. Senaculum. Qui senatû conuocabat.

Vbi senatus haberetur, & quando.

A N N O T A T I O N E S.

^b *Heliogabalus.*] Lampridius in vita illius.

^c *Qui tamen non statim.*] Gellius lib. 3. c. 18.

^d *Si qui tamen præturam.*] Gell. vbi supra, dicit contrarium.

^e *Neque is senator.*] Ascon. Pædianus in Ora. Ciceronis pro L. Cornelio.

^f *Senatores quoque.*] Hæc vsque ad versic. Qui tamen si sunt Gelli j autoritate C. Bassi lib. 3. c. 18. & Festi Pompeij libr. 14. vbi de Pedario senatore loquitur.

^g *Qui tamen si in senatu.*] Cicero Philip. 1.

^h *Pignoribus & multa.*] Cicero vbi supra non semel. & Gel. lib. 14. c. 7. ex lib. Varronis epistolicarum quæstionum. Dion in Augusto, tradit huiusmodi. Cæsar, inquit, nomina senatorum omnium scripta in albo proposuit, quod ex eo tempore quotannis fieri solet, iisque qui sine causa defuissent in senatum venire, multam dixit: Post verò quoniam iam solebant impune relinqui, propter magnam multitudinem eorum, qui in pœnam inciderant, iussit quoties multi deliquissent, vt inter eos sortes ducerentur: quibus ductis, quintus quisque pœnas perfolueret. Et huc quoque alludit Apuleius lib. 6. asini aurei: Sic fatus, inquit, Iupiter, iubet Mercurium deos omnes ad concionem conuocare protinus. Ac si qui cœtu cœlestium defuisset, in pœnam decem millium nummorum conuentum iri pronuntiare. Vide ibi Beroaldum interpretem.

ⁱ *Si qui tamen.*] Seneca in lib. de breuitate vitæ, cap. vlt. Lex (inquit) à quinquagesimo anno militem non cogit, à sexagesimo senatorem non citat. Corn. Nepos in vita Pompo. Attici, Incidit Cæsarianum ciuile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta; vsus est ætatis vacatione, neque se quoquam mouit ab vrbe. Quanquam hic posterior locus ad vacationem militiæ pertinere videatur, vt & nos alibi diximus supra lib. 1. c. 16.

^k *Tamen semper.*] Quod liquet exemplo seq.

^l *Fertur verò Cato.*] Plutarchus in vita illius.

^m *Sicut de Nicia.*] Plutarch. in vita illius, In Curia (inquit) semper vsque ad noctem permanebat, atq; in senatum primus veniebat, omnium postremus recedebat. Adde & Q. Scæuolam, Augurem, senem & debilem primum venisse in

curiam, vt scribit Cic. Philipp. 8.

ⁿ *Tamen si senatores.*] Valer. Maximus lib. 2. c. 1. de Senaculo maiorum, Antea, inquit, senatus assiduam stationem eo loci peragebat, qui hodie quoque Senaculum appellatur: nec expectabat, vt edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in curiam veniebat, ambigua laudis ciuem existimans, qui debitis R. P. officiis, non sua sponte, sed iussus fungeretur. Festus Pompeius lib. 17. dicit Senaculum locum esse senatorum. Alibi quoque eodem lib. describit tria Romæ Senacula.

^o *Sed animaduertendum.*] Hæc vsque ad vers. Neque in loco. sunt Gellij lib. 14. cap. 7. vbi scribit autoritate Varronis, Senatum haberi solere, more maiorum, per Dictatorem, Coss. Prætores, Trib. plebis, Interregem, præfectum vrbis: neque alij, præter hos, id ius fuisse. Posteaque subdit, Deinde extraordinario iure Tribunos quoq; militares, qui pro Consulibus fuissent. Item Decemuiros quibus imperium Consulare tum esset. Item triumuiros Reipublicæ constituendæ causa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. Sed & de Prætore quoque probatur ex Tacito, & Lini locis allegatis supra lib. 2. cap. 15. Et de tribuno plebis ex Tullio episto. fam. li. 10. epist. 27. omnium 206. ad Treboniam, vbi, inquit, Nam cum Senatum ad 13. Cal. Ianuarias Trib. plebis vocauissent, deque alia re referrent, totam Remp. sum complexus, egique acerrimè. Et lib. 11. epist. 6. omnium 219. ad Brutum Imp. Cum tribuni plebis edixissent, Senatus adesset ad 14. Cal. Ian. haberentque in animo de præsidio consulum designatorum referre. Et idem Gel. illo eod. lib. 14. ca. 8. eodemque vlt. autoritate Capitonis. De qua re Dionys. Halicarnass. lib. 10. Antea, inquit, tantum in concionibus regnabant Tribuni, Senatum vocare, aut sententiam dicere eis non licuit, sed Consulum is honos fuit. Huius anni Tribuni primi Senatum conuocare ausi sunt, authore Icilio, qui eius collegij Princeps erat, vir industrius & pollens Ro. facundia. Et de vrbis præfecto ex Lini 1. Dec. lib. 3. vbi dicit Senatum absentibus Coss. conuocatum fuisse à Q. Fabio præfecto vrbis.

^p *Neque in loco prophano.*] Gellius d. lib. 14. c. 7.

Auspicato. dum, ^q sed in loco augusto & sacro, ^r & vbi deorum templa essent. ^s Neque ante lucem vel post occasum diei factum senatusconsultum, valere aut ratum esse liquet. ^t Deberetque prius auspicari, & ab ingressu hostias immolari apud aram illius dei in cuius templo conuenirent: quorum exta tribunis ærariis venire mos erat: vel, ^u sicut Augustus censuit, thure & mero supplicare, vt rite senatusconsultum fiat, ^x exemplo Atheniensium, qui omnibus publicis conciliis Mantes sacerdotes, qui sacra facerent, adhibebant: ^y & Lacedæmoniorum, qui senatui semper augurem adesse voluere. ^z Senatusque consultum vel per singulorum sententias exquisitas, & per calculos coniectos in urnas, quum de quoquo negotio quid quisque sentit consulitur, & suo loco rogatus sententiam dicit, aut quum verbo assentitur, fieri adnotatum est. Et in perrogandis sententiis, post relationem consulis debere à consulari gradu incipi, ^a & principem in senatu ^b aut cōsulem designatum prius, deinde ordine reliquos rogari. Nonnunquam obseruatum est, ^c vt ex consularibus æuo maximi rogarentur primi, deinde inferiores:

A N N O T A T I O N E S.

^q *Sed in loco augusto & sacro.*] Maieftatis pleno. Seruius enarrans illud Virgilij Æneid. 7.

— *Augusta ad mœnia Regis*

Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes.

Augusto, ait, augurio consecrata. Hinc paulò post,

Tectum augustum, ingens, centum sublime colonis.

Et nisi in loco augusto, Senatus consilium habere non poterat. Vnde templum Vestæ non fuit augurio consecratum, ne illuc conueniret Senatus, vbi erant virgines: nam hæc fuerat regia Numæ Pompilij. Ad atrium autem Vestæ conueniebatur, quod à templo remotum fuerat, quod alibi, ni fallor, dictum est.

^r *Et vbi deorum templa essent.*] Vt in templo Iouis Capitolini, apud Herodianum lib. 7. Conuenerunt igitur in templū Capitolini Iouis, quod in arce summa præcipuæ venerationis Ro. habent, ibi clausis foribus, soli Senatores quasi teste, & confessore, atque adeò rerum omnium inspectore Deo, selectis, qui ætate ac dignitate cæteros anteirent, duos ex omni numero, Maximum & Albinum plurimis suffragantibus, Imperatores creauere. Item in templo Iouis Statoris, quod erectum fuit contra ædem Vestæ in Palatini radicibus, clarè monstrante Ouidio 6. Fastorum,

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim

Ante Palatini condidit ora iugi.

Et in æde Concordiæ, quæ fuit in cliuo Capitolino non procul à Iunonis templo. ex Iul. Capitolino in Maximo & Balbino in princ. & Cic. Philipp. 2. Cum in hac cella Concordiæ, ô Dij immortales, in qua, me Consule, salutare sententiæ dictæ sunt. Et in æde Telluris eid. Cicero. Philipp. 1. in princ. Et iterum postea & Appianum lib. 2. bel. Ciuil. Ex eo die quo in ædem Telluris conuocati sumus. Fuit autem Telluris templum ad forum Rom. & viam sacram, non procul à Capitolio & Palatio. Et in æde Apollinis apud Cælium inter epistol. fam. Ciceronis lib. 6. epistol. eius lib. 4. & totius 138. Et in æde Castorum ex Trebellio Pollione in Valerianis post princ. Sed & adde & alibi quoque quàm in templis aut ædibus deorum scilicet in Campo Martio, & in pratis Flaminiiis apud Liuium 1. Dec. li. 3. & in curia Hostilia 3. Decad. lib. 2. & Gell. vbi suprâ. & ad portam Capenam. eiusdem Decad. lib. 3. & in foro, eiusdem Decad. lib. 6. & in Capitolio eiusdem Decad. lib. 8. Et in curia Pompeia (ex Cicer. lib. 2. de diuinat.) & Iulia, postquam ea templa ab Auguribus sunt constituta ex Gell. vbi suprâ. & in Palatio apud Tacit. lib. 2. & in eiusdem palatij atrio apud Seruium, lib. 11. ibi,

— *Alta inter limina cogit.*

Et in curia Calabra, apud eundem Seruium lib. 8. ibi,

Romuleoq, recens horrebat regia culmo.

^s *Neque ante lucem.*] Gel. ex Varrone lib. 14. c. 7. Senatusconsultum, inquit, ante exortum, aut post occasum solem factum, ratum non fuisse.

^t *Deberetque prius auspicari.*] Idem Gel. paulò post, Immolareque hostiam prius, auspicarique debere, qui Senatum habiturus esset.

^u *Sicut Augustus censuit.*] Suetonius in vita ipsius c. 35.

^x *Exemplo Atheniensium.*] Athenienses (scribit Cicero lib. 1.

de Diuin. omnibus semper publicis consiliis diuinos quosdam sacerdotes, quos Mantes vocant, adhibuerunt.

^y *Et Lacedæmoniorum.*] Idem Cic. ibi. Lacedæmonij, inquit, regibus suis augurem assessorum dederunt: itémque Senibus, sic enim consilium publicum appellant, augurem interesse voluerunt.

^z *Senatusque consultum.*] Gel. lib. 14. c. 7.

^a *Et Principem in senatu.*] Gel. lib. 4. c. 10. & lib. 14. c. 7. Trebellius Pollio in Valerianis post princ. vbi primùm prætor edixit, Quid vobis videretur Patres Conscripti, de cæfore deligendo: atque eum, qui erat Princeps, cum senatus sententiam rogasset, absente Valeriano (nam ille in prouinctu suo cum Decio tunc agebat) omnes vna voce dixerunt, interrupto more dicendæ sententiæ: Valeriani vita censura est. Ille de omnibus iudicet, qui est omnibus melior.

^b *Aut consulem designatum.*] Gel. d. li. 4. c. 10. Sallust. in Catilina cum scribit, Tum Syllanus sententiam rogatus, quod eo tempore Coss. designatus erat. Tacitus lib. 3. Exemit etiã Drusum Consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ. Et Cælius inter epist. famil. Cicer. lib. 8. epist. 4. Ego tamen si nihil expecto quàm modò Paulum Coss. designatum sententiam dicentem.

^c *Vt ex Consularibus æuo maximi.*] Cic. lib. de Senectute, vbi ita scribit, Multa in nostro collegio præclara sunt, sed hoc, de quo agimus, in primis, quod vt quisque ætate antecellit, ita sententiæ principatum tenet. Et Dionysius Halicarnasseus libro 6. & 7. tum alibi, tum postea his verbis, Cum iam, inquit, dicendæ essent sententiæ, primi seniores & honoratiores citati ordine à Coss. assurgebant, deinde his ætate dignitatēque proximi, postremi iuniores, non vt dicerent aliquid (indecorum tunc apud Rom. erat hoc, nemine iuvene existimante se sapientiorum senibus) sed vt discederent in consularium sententias. & iterum libro 11. & vide omnino nostros Commentarios de iure Primigeniorum in præfatio. num. 112. incip. Decimo seniores, & duobus seq. Nescio autem quo pacto fieret, vt tempore Imperatorum erat vnus ex senatoribus, qui primæ sententiæ dicebatur, vt apud Iulium Capitolinum in Maximo & Balbino, Cum duo consulares, & eminentes quidem viri, Maximus & Balbinus ingressi essent curiam, ac præ se timorem Maximi aduentu ferrent, ostenderentque, referente Coss. de aliis rebus, qui primam sententiam erat dicturus, sic orsus est. Sed expressius Flavius Vopiscus in Aureliano, Tum surrexit primæ sententiæ Vlpianus Syllanus, atque ita loquutus est. Et rursus, Quibus recitatis Aurelianus Tacitus primæ sententiæ senator ita loquutus est. Et idem quoque Vopiscus in Tacito Imperat. Post hæc cum Tacitus, qui erat primæ sententiæ consularis, sententiam incertum quam vellet dicere omnis senatus acclamauit. Sed & idem in Probo Imp. Post hæc Manlianus Stilianus, qui primæ sententiæ tunc erat. Et Treb. Pollio in Pisone 29. Tyranno, Aurelius Fuscus consularis primæ sententiæ, qui in locum Valeriani successerat. Et Sext. Aurel. Victor, in Claudio II. Claudius verò cum ex fatalibus libris, quos inspicere præceperat, cognouisset, sententiæ in senatu dicendæ primi morte remedium desiderari.

d Et

iuvenes verò vix rogari, quasi pudor esset iuuenem sene sapientiorē videri. ^d Et si certaretur sententiis, nec satis liqueret, tunc vel differri consultationem, vel si duæ senatum distinerent sententiæ, cum aliud alij censeant, id quod senatus maxima pars decerneret, id ratum fieri: ^e aut si non probaretur, sententiam diuidi: hoc erat, vt si plures causæ in disquisitionem venirent, vt de singulis referatur, postulare: & quod in parte placeret, id sequi. ^f vel per discessionem, tunc cum vnius ex quo voto, ceteri qui in suffragium ituri erant, & in illius sententiam pedibus irent, vel si manum porrigerent, aut cum de scripto sententiam dicerent. ^h In quo id fuit traditum, vt de diuinis rebus prius, & de republica infinitè, aut singulis rebus finitè, ad senatum referatur, si quid publici priuatique negocij foret statuendum. ⁱ Nonnunquam licuit senatori, priusquam ordine sententiæ rogarentur, postulare vt extra ordinem de republica dicere liceret. ^k Apud Athenienses verò in frequenti senatu pro cuiusque ætate sententiæ rogabantur. ^l Regibus autem Lacedæmoniorum binos calculos ponendi, cum sententiam dicunt in senatu, facultas erat: tertium verò, si quid pro se decerni vellent. ^m Græcis & plerisque gentibus fabis suffragia dabantur. Siracusanis nemo sententiam dicit rogatus, sed vt quisque ætate & honore anteit, ita sua sponte quid sui consilij sit, in medium affert non rogatus: aut si tacent omnes, sorte dicere coguntur: ⁿ quibus in vsu erat, vt in concionem prodituri per literarum elementa sorte educerentur. ^o Quare Dionysius proditurus, cum M. sortitus fuisset, futuram sibi monarchiam cauillatus est. Lycurgus verò, cum essent adolēscētes loquaciores, & in conciliis obstreperent, cauit edicto, vt nemo in foro nec in publico confessu diceret, nisi rogatus. ^p Apud Heduos fuit constitutum, vt qui in senatu sententiam dicit, ex eadem familia rogare neminem possit quid esset sententiæ & opinionis suæ: proditumque memoriæ est, ^q Germanos concilio coacto, siquid quod minus placeret, propositum esset, murmure & fremitu dissentire, & sententiam aspernari: siquid verò complacitum fuisset, frameas & tela concutere, sonoque armorum & tripudiis approbare. ^r Macedonum quoque fuit mos, vt in publica consultatione siquid improbarent, hastis scuta quatientes obstreperent, & auersarentur. ^s Lacedæmonij summis clamoribus agunt, nec calculis sententiam dicunt, nec admurmuratione suffragia ferunt: aut si cuius partis clamor contentior esset, vt nō facile dignoscerēt, in duas partes suffragatores transire iubent, vt quæ pars maior esset, animaduenterent. Apud quos vsu receptum erat, vt singuli in concionibus baculum ferrent. ^t Belgæ verò cōtrā: nam si quid publico consilio statuendum erat, miro silentio decernunt: si quis autem fremeret aliquo concionante, parte vestis mulētabatur. ^u Gallis & Germanis, vt in publicis consultationibus armati cōueniant, & quid facto opus sit decernant, in more fuit: & si tumultuarentur, silentium sacerdotes indicebant. ^y Apud Tyrios secus,

Vbi sententijs certaretur. Diuidere sententiam.

Per discessionem.

Athenienses. Reges Lacedæmonij. Calculis. Fabis.

Mores rogandi sententiam apud diuerfos.

Lycurgi edictum. Hedui.

Germani.

Macedones.

Lacedæmonij.

Belgæ.

Galli & Germani. Tyrii.

ANNOTATIONES.

^d *Et si certaretur sententijs.*] Plin. lib. epist. 9. epist. ad Aristonem. Quarum sententiarum tanta diuersitas erat, vt non possent esse nisi singulæ. Et Tacitus lib. 1. Certatum inde sententiis cum alij, &c. Vide Budæum in priorib. annotat. in Pandect.

^e *Aut si non probaretur.*] Asconius Pædianus in Orat. Cic. pro Milone: nam hæc eadem sunt verba illius. Sed & de hac diuisione Cicero pro domo sua, Quæ est, inquit, quasi alia vis, quæ sententiæ Cæcilie legis & Didie, nisi hæc, ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nolit, accipere, aut id quod velit, repudiare? Et lib. 3. de legibus hanc legem describit, *Nec plusquam de singulis rebus consulto.* Et vide omnino Plinium iuniorem li. epist. 8. epist. 14. ad Aristonem per totam epistolam.

^f *Vel per discessionem.*] Gel. d. lib. 14. c. 7. in duobus locis, & vide in seq.

^g *In illius sententiæ pedibus irent.*] Suet. in Tiberio, c. 31. Cum S. C. per discessionem fortè fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, sequutus est nemo. Vide ibi interpretes. Sallustius in Catil. post Orationem Cæsaris. Sed expressius Tacitus lib. 15. Et postquam, inquit, discessionem Coss. permiserat, in sententiam eius iere paucis exceptis. Gel. lib. 3. cap. 18. & nonnihil Cic. famil. epistol. lib. 1. epist. 4.

^h *In quo fuit.*] Gellius ex Varro lib. 14. c. 7.

ⁱ *Nonnunquam licuit senatori.*] Idem Gel. lib. 4. c. 10.

^k *Apud Athenienses.*] Demosthenes in Orat. κατὰ δέμους, & illius interpres eo loco.

^l *Regibus autem Lacedæmoniorum.*] Herodotus lib. 6. Si in senatum non accesserint, eorum maximè propinqui duos senatores ius regum obtineant duos calculos ponendi, tertium pro seipsum.

^m *Græcis.*] Plutarc. in lib. de liberis educandis, interpretans illud Pythagoræ symbolum κατὰ μὲν ἀπὸ γένους, id est, A fabis

abstineto. Vide Erasmus Chil. 1. cent. 1. De Atheniensibus autem priuatim Herodotus lib. 6.

ⁿ *Quibus in vsu erat.*] Quod probat exemplo sequenti.

^o *Quare Dionysius.*] Plutarc. in Apophth. Dionysius, inquit, cum magistratus per literas forte crearentur, & ipsi contigisset litera M, dicenti cuidam per iocum, Morio es Dionysii. Imò, inquit, Monarcha ero. Et adeptus magistratum protinus Imperator electus est à Syracusanis.

^p *Apud Heduos.*] Cæsar lib. 7. belli Gallici de Heduorum seditione ac diuisione loquens, Cum, inquit, leges duos ex vna familia, viuo utroque, nō solum magistratus creari vellent, sed etiam in senatu esse prohiberent.

^q *Germanos.*] Cornelius Tacitus de Moribus German. Si displicuit sententiæ, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum assensus genus est armis laudare.

^r *Macedonum quoque mos fuit.*] Q. Curtius lib. 10. Nulli placebat oratio. Itaque suo more hastis scuta quatientes, obstrepere perseuerabant.

^s *Lacedæmonij summis clamoribus.*] Thucydides belli Pelopon. lib. 1.

^t *Belgæ verò contra.*] Strabo lib. 4. Si quis alio concionante vel tumultuetur, vel obstrepat, minister stricto occurrit ense, & minitabundus silentium imperat: qui si non desierit, secundo ac tertio idem facit: denique tantum abscindit è sagulo, vt quod residuum est, reddatur inutile.

^u *Gallis.*] Cæsar belli Gallici lib. 5. prope fi. Armatum concilium indicit. Hoc more Gallorum est initium bellorum, quo lege communi omnes puberes armati conuenire consueverunt.

^x *Germanis.*] Tacitus d. lib. de Morib. German. Vt, ait, turbæ placuit, confidunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coercendi ius est, imperatur.

^y *Apud Tyrios.*] Val. Max. li. 6. tit. 5. & Diod. Siculus lib. 12.

*Athenien-
sium farum.
Anacharsis
dictum.
Persa.
Diversus
ordo rogandi
senatus.
Princeps se-
natus.*

*Germani.
Consules &
patres quo
modo senten-
tia rogabāt.*

apud quos si quis cum telo concioni interesset, capite luebat. ^z Id tamen Atheniensibus fato datum erat, ut abusi ingenio, si quid publico consilio decernendum foret, in deteriorem partem plerumque statuant, semperque quod in discrimen adducit consilium sequantur. ^a Quare verbum Anacharsis fuit: sapientes in concionibus sententiam dicere apud Græcos, stultos verò diiudicare. ^b Persarum verò mos fertur, inter epulas, postquam vino incaluerant, haud secus quàm reliqui in concionibus, consilium habere, & de rebus maximis decernere. ^c Sed tamen non idem semper ordo rogandi senatus fuit: siquidem modò primus rogabatur, ^d qui princeps lectus erat in senatu à censoribus. ^e Is autem legi debebat princeps senatus, qui ex censoriis viris, qui censuram antea gessissent, antiquior superuiveret: ^f nonnunquam consules designati, ^g aut viri consulares æuo maximi, summis honoribus functi: ^h sæpe aliqui extra ordinem à consulibus studio & necessitudine ductis, rogabantur primi. ⁱ Obseruatumque fuit, ne quem citra consularem locum extra ordinem primum consul rogaret. ^k Quæ tamen ordinem rogandi sententias, Calendis Ianuariis seruare cœperat, is toto anno perpetim seruabatur. ^l Diuum tamen Augustum sententias de maiore negotio, non ordine nec more, sed prout libuisset, rogasse ferunt. ^m Germani verò pro ætate & nobilitate in concionibus audiuntur primi, si qua consultatio foret. ⁿ Rogabant ergo sententiam consules, quique senatui præerant, patres qui consilio aderant, ipsosque dum de re quapiam consultant, dumque differendo altercandoque sententiam

ANNOTATIONES.

^z Id tamen Atheniensibus.] Erasmus Chil. 1. cent. 8. c. 44. in adagio, ἢ τὴν Ἀθηναίων δυσουλία. id est, Atheniensium incon-
sulta temeritas. Id olim vulgò tributum est Atheniensibus, quòd ipsi quidem socorditer consultarent, parumque perspicerent: verum Minerua ciuitatis præses, illorum malè instituta, bene vertere consuevit. Simile est huic, quod hodie vulgo dicunt, Est Fortunatior quàm prudentior, de quopiam non suapte industria, sed fortunæ commoditate successu rerum vrente. Eupolis apud Suidam, & Athenæum lib. 10. in Atheniensium mores,

ὅς τις δ' αὖ εἴλεθ' ἢ δ' αὖ δυνόπας πρὸς τῷ,
νὺν στρατιῶνς λεύκοις, ὡς πόλις πόλις
ὡς εὐτυχὴς εἴ μᾶλλον ἢ καλῶς φρονεῖς.

Id est,

Quos antehac nec præfici conuincio
Quisquam tulisset, nunc videmus scilicet
Belli Duces. O ciuitas, o ciuitas
Fortuna, ut es feliciore quàm sapis.

Porro Atheniensium incogitantiam notat & Aristophanes hoc versu in Nubibus,

φασὶ γὰρ δυσβουλίαν τῇδε τῇ πόλει προσεῖναι.
Læua consilia ferunt huic adesse ciuitati.

Quo loco interpretes adscribit fabulæ huiusmodi, Cum Neptunus à Minerua victus, non posset Attica regione potiri, iratus immisit illis δυσβουλίαν, id est læua stultaque consilia: hoc deinde vitium Atheniensibus ἐπιχέειν, hoc est, vernaculum fuisse. Idque Mineruam non mutasse, cæterum quòd illi malè statuissent, illa in bonos exitus vertebat.

^a Quare verbum Anacharsis.] Plutarchus in Solone. Et simile quippiam de eo scribit Laërtius in ipsius vita, scilicet, quòd se mirari dicebat, quomodo apud Græcos artifices certarent, iudicaret autem qui artifices non essent. Erasmus in Apophtheg. id dilucidius scribit.

^b Persarum verò mos fertur.] Strabo lib. 15. ad finem. De rebus, inquit, maximis inter vinum consultant, quas ipsi firmiores putant, quàm quæ in sobrietate fuerint deliberatæ. Maximus Tyrius ferm. 12. & Xenodotus in prouerb. νόμος ἢ χόρος.

^c Sed tamen non idem.] Ad Romanos redit, & id probat ex sequent.

^d Qui Princeps lectus.] Idem suprà dixerat in verbo, Et Principem in senatu.

^e Is autem legi debebat Princeps.] Liuius 3. Decad. libr. 7. Senatus lectionem contentio inter censores de Principe legendo tenuit. Sempronij lectio erat. Cæterum Cornelius morem traditum à patribus sequendum aiebat, ut qui primus censor iis, qui viuerent, fuisset, eum Principemlegerent. is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui dii fortem legendi dedissent, ei ius liberum eisdem dedisse deos. se id suo arbitrio facturum, lecturumque Q. Fabium

Maximum, quem tum Principem Romanum ciuitatis esse, vel Annibale iudice victurus esset. Cum diu certatum esset verbis, concedente collega, lectus à Sempronio Princeps in senatu Q. Fabius Maximus Coss. Vide Plutarchum in Scipione.

^f Nonnunquam Coss. designati.] De hoc quoque iam dictum est suprà in verbo, Aut consulem designatum.

^g Aut viri consulares æuo maximi.] Et de hoc suprà in verbo, Ut ex consularibus æuo maximi.

^h Sæpe aliqui extra ordinem.] Gel. lib. 4. c. 10. vbi scribit, Quidam è Coss. studio, aut necessitudine aliqua adducti, quem iis visum erat honoris gratia extra ordinem sententiam primum rogabant. Et lib. 14. cap. 7. Vbi ex M. Varrone, postquam scripsit, Ex quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum, qui Princeps in Senatum lectus esset. Tum autem, cum hæc scriberet, nouum morem institutum refert per ambitionem gratiamque, ut is primus rogaretur, quem rogare vellet, qui haberet Senatum. Verum (quod pace tanti viri dixerim) longo antè tempore ea ambitio sine gratia, locum obtinuit. Nam apud Dionysium Halicarnassæum libr. 11. Appius Claudius Decemuir, de bello in Æquos & Sabinos quemadmodum celerrimè pulcherrimèque hostibus repugnemus sententias postulo vos progredientes dicere: primum quidem (ut consuetum est vobis & decens) seniores, deinde mediæ ætatis viros, vltimos verò iuuenes. Et his dictis primum vocauit patrum suum C. Claudium, qui exurgens, huiusmodi orationem habuit, Postquam, Patres, vult me Appius primum sententiam dicere, me honorans ob cognationem (ut ei conuenit) & postquam opus est me quæ sentiam de bello dicere, &c. Sed & adde nonnunquam Ædiles primum dicendæ sententiæ locum obtinuisse, ut constat ex Cicer. in Verrem actio. 7. vbi scribit pro præmio eorum, quæ sibi ædili designato incumbabant inter cætera, id enumerat.

ⁱ Obseruatumque fuit.] Gel. d. lib. 14. c. 7.

^k Quem tamen ordinem.] Suetonius in Cæsare, c. 21. Post nouam affinitatem, Pompeium primum rogare sententiā capit, quum Crassum soleret, essetque consuetudo, ut quem ordinem interrogandi sententias Coss. Cal. Ianuariis instituisset, eum toto anno conseruaret.

^l Diuum tamen Augustum.] Suet. in vita illius, c. 35. Tiberius autem Cæsar apud Tacitum lib. 3. Aurelium Cottam Coss. primum sententiam rogauit.

^m Germani verò.] Ex Tacito de Morib. Ger. vbi tamen non ita omnino dicit. Hæc eius verba sunt, Mox Rex vel Princeps prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur auctoritate suadèdi magis quàm iubendi potestate.

ⁿ Rogabant ergo sententiam Coss.] Id clarum est ex omnibus authoritatibus iis locis in hoc cap. citatis.

dicunt, quicquid è fide sua ducerent, ° stantes esse oportere: post vero sententiam assidere. P In quo fuit prohibitum, ne poplites alternis genibus imponderent: quòd eos esse ociosos, & non preparatis animis designaret: quòd Athenis quoque seruatum meminimus, vt præcone pronunciante in theatro vel curia, stantes singuli decernant quid suæ opinionis foret. q Ius tamen senatori erat, vt rogatus sententiam, perpetua oratione, & quam voluit diu dicendo diem absumeret: adeò vt nonnullos horis septem, plerisque dies totos concionem in senatu habuisse tradant. r In foro autem lege cauebant, vt sex horæ accusatori, reo verò darentur nouem, ne paucioribus clepsydris tempore præscripto præcipitarent causas. s ex quibus nonnulli, ne orationes præmeditatas memoriæ mandarent, nimiumque in eo tempus absumerent, descriptas conciones è libello lectitarunt. t postea Cn. Pompeius quasi frenos eloquentiæ dedit, ex quo tempore intra paucissimas, neque vltra tres horas perorare cogeantur. Nam duæ horæ accusatori, tres reo dabantur: vnaq; die ab accusatore & reo perorari iussum: quia multi data opera in ferum rem trahebant, tempusq; diffundebant, rebus non definitis. Si tamen aliquorum opinioni assentiri vellent, poterant etiam sedentes, illi opinioni cui visum erat, studio & voluntate accedere. u Ius tamen fuit senatori à sententia quam semel dixerat, si probabile quid contrà afferretur, deduci: aut si ambigua foret, nec facilis explicatu, illam interpretari. Id tamen notatum est, parum fuisse in senatu, breuiter censere, & rectè sentire, nisi facundè sententiam tueretur, & argumentis firmaret. x Post omnes verò rogari, & nouissimum dicere sententiam, ignominia loco est habitum. In qua re succurrit annotare, quod literis proditum est, y Marcum Perpennam, & Lucium Volusium Saturninum, omnibus quos in senatu sententiam rogauerant, superstites fuisse. z Cumq; antea senatusconsulta pro voluntate consulum supprimerentur, vel enunciarèntur, postea à Lucio Valerio & Marco Horatio consulibus statutum fuit, vt amplissimi ordinis decreta ad ædem Cereris ab ædilibus deferrentur: demum, vt in ærarium deponerentur. a Quod etiam Augustus cauit, ne senatus acta publicarentur, nè magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur. b Ex his tamen quædam fuere tacita senatusconsulta, quæ palam enunciare non licebat, quæ in sanctiore senatu & concilio arcano, tanquam in recessu semoto seruabantur: quibus decernendis neque scribæ, neque serui publici intererant, ne communicatio consilij foret: cauebaturq; ne quis enunciaret. c Apud Chartagi-

*Sex hora
accusatori,
reo autē no-
uem consti-
tuta.*

*Conciones è
libello lege-
re.*

*Dua hora
accusatori,
tres reo con-
cesso.*

*Sedentes a-
liorū opinio-
ni assentie-
bantur.*

*Senatoris
ius.*

*Nouissimū
sententiam
dicere.*

*Senatuscō-
sulta in æra-
riū deposita.*

*Tacita se-
natuscōsul-
ta.*

A N N O T A T I O N E S.

o *Stantes esse oportere.* Id satis colligitur ex Sallustio in Catilina, qui relata, recitata ac finita Catonis oratione, confestim subdit, Postquam Cato assedit, Consulares omnes, itē-que Senatus magna pars sententiam eius laudant. Et Dionys. Halicarn. in loco suprā citato in verb. incip. vt ex consularibus æuo maximi.

p *In quo fuit prohibitum.* Plinius, sed qui aliam rei rationem reddit libr. 28. cap. 6. nempe quòd omnem actum impedirent.

q *Ius tamen senatori erat.* Ad Romanos redit. Et vide quæ scribit Gellius lib. 4. cap. 10. Cuius hæc verba sunt ex Atteio Capitone, C. Cæsar Coss. M. Catonem sententiam rogauit. Cato rem, quæ consulebatur, quoniam non è Republica videbatur, perfici volebat. Eius rei gratia ducendæ longa oratione utebatur, eximebatque dicendo diem. Erat enim ius senatori, vt sententiam rogatus, diceret antè quicquid vellet alius rei, & quoad vellet. Cæsar Coss. viatorem vocauit: eumque, cum finem non faceret, prehendi loquentem, & in carcerem duci iussit. Plinius 2. episto. 11. Itaque Tirijs Cerealis consularis iure senatorio postulauit, vt Priscus certior fieret, &c.

r *In foro autem lege cauebant.* Plin. epist. lib. 4. epist. eius libr. 9. ad Vrsium.

s *Ex quibus nonnulli.* Sic enim Q. Fabius Pictor legatus à Delphis Romam rediit, responsūque ex scripto recitauit apud Liuium 3. Decad. lib. 3. Suetonius autem de Augusto in vita ipsius cap. 84. Nam deinceps neque in senatu, neque apud populum, neque apud milites loquutus est vnquam, nisi meditata & composita oratione: quamuis non deficeret ad subita extemporali facultate. Ac ne periculum memoriæ adiret, aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. Sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Liuijs sua grauiorēs, non nisi in scriptis, & è libello habebat: ne plus minusve loqueretur ex tempore.

t *Postea à Cn. Pompeius.* Asconius Pedianus in Orat. Ciceronis pro Milone. Pompeius, inquit, legem promulgauit, qua prius testes dari per triduum, deinde vno die atque eodem & ab accusatore & ab reo perorari iubeat: ita vt horæ duæ

accusatori, tres reo darentur. Corn. tamen Tacitus libr. 3. in accusatione necis Germanici, tradit biduum criminibus obiciendis statutum, vtque ex dierum spatio interiecto reus per triduum defenderetur.

u *Ius fuit tamen senatori.* Nam & apud Sallust. in Catil. Syllanus, qui antè suam sententiam deprompserat, audita Cæsar's sententia suam ipsius sententiam mutauit.

x *Post omnes verò rogati.* Sueton. in Claudio cap. 9. Atque ex eo, inquit, nunquam non in Senatu nouissimus consularium sententiam dixit, ignominia causa, post omnes interrogatus.

y *M. Perpennam.* Valer. Maximus lib. 8. & Plinius libr. 7. cap. 48.

z *Cumq; antea.* Hæc vsque ad clausulam, Quod etiam Augustus. sunt Liuij 3. Dec. lib. 3. Institutum est, inquit, ab iisdē Coss. L. Valerio & M. Horatio, vt Senatusconsulta in ædem Cereris ad Ædiles plebis deferrentur, quæ antè arbitrio Consulū supprimebantur vitiabanturque.

a *Quod etiam Augustus.* Suet. in vita illius, c. 36.

b *Ex his tamen quedam fuere tacita.* Capitolinus in vita Gordianorum. Dicit Iunius Cordus, Istud S. C. fuisse tacitum, quod quale sit, & quare sic appellatum, breui exponā. Omnino exemplum Senatusconsulti taciti non aliud est hodie, quàm quod vestra clementia, conuocatis ad interiora maioribus, ea disponit, quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus etiam soletis, ne quis ante rem completā quicquam vel audiat, vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres necessitates publicæ reppererunt, vt si fortè aliqua vis ab hostibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare consilia: vel aliqua constituere, quæ non prius oporteret dici quàm effici: vel si nollent ad amicos aliqua permanere, S. C. tacitum fieret: ita vt non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent, senatores exciperent, senatores omnium officia censualium scribarūque complerent, ne quid fortè proderetur.

c *Apud Carthaginienses.* Liuius 3. Dec. lib. 10. Carthaginienses, inquit, oratores ad pacem perendam mittunt 30. Seniorum Principes: id erat sanctius apud eos concilium, maximeque ad ipsum senatum regendum vis.

*Sanctius cō-
cilium.
Sanctior se-
natus.
Solonis lex.*

*Apolecti.
Decreta se-
natus ad
principem
pertinentia.
Senatuscon-
sulta nō ta-
cita.
Insignia se-
natoris &
vestes.
Laticlauius.
Penula.*

*Insignia a-
lia atq; alia
concessa bene
de repub.
meritis.*

*Umbracula
senatorum.*

nenses verò triginta senatorum Principes, sanctiori concilio & arcanis negociis præpositi erant, quæ tanquam cœleste arcanum, dici non potest quàm alto silentio obtegerentur. ^d Qui etiam sanctior senatus Athenis fuisse proditur, sine cuius concilio aliquid grauius decerni, aut ferri ad populum, Solonis lege vetabatur. ^e Syracusani autem sanctiorem senatum non habebant: sed si quid arduum & perdifficile imminebat, solius Timoleonis summi Ducis velut sancto arcanoq; consilio, iudicio decernebant. ^f Ætolis Apolecti sanctissimum & arcanarum rerum fuere concilium: quorum consultatione, si quod instaret periculum, decerni oportebat. ^g Cæsarum verò temporibus, decreta senatus, quæ ad Principem pertinerent, non arcano senatui, sed libris elephantinis mandabantur: qui summa cura in Vlpia bibliotheca, vt essent perpetuo monumento, seruabantur. ^h Quæ quidem arcana patrum consilia quanto silentio obtegerentur, illud argumento est, quod Q. Fabius Maximus, cum de tertio Punico bello quod in arcano concilio decretum erat, Crasso in itinere obnunciasset, à senatu grauiter increpitus & conuiciis affectus fuit. Alia verò consulta, quæ tacita non erant, postquam maturè statuta fuerant, de concilij sententia in concione, quæ pro vestibulo curiæ obuersabatur, recitari & publicè edi poterant. Erant igitur senatoris insignia, ⁱ tunica ^k & purpura & ^l laticlauius, ^m ius spectandi in orchestra, ⁿ & epulandi publicè, tam in epulo Iouis in Capitolio, quàm ludorum causa. Qui quidem laticlauius propria vestis senatoris erat, qua senatus dignitas, & amplissimus ordo notabatur. Nōnunquam senatoribus vti penulis, quanquam tenuissimo cultu forent, indultum fuit: quippe Alexander Seuerus imperator, vt senatores ingrauescenti ætate frigoris causa penulis vti possent, priuilegio indulgit: sapiusque aliis insignibus vti licere datum est. ^o Nam Caio Duillio, qui nauali prælio Carthaginensium classem fudit, præter curulem sellam, vt ^p quoties à cœna rediret, funale præferretur, & tibi- cen præcineret, concessum fuit. ^q Et Marco Valerio Volesi filio, quod Sabinos fudit fugauitque, & castris exiit, locum in circo ad spectandum cum sella curuli sibi posterisque permissum nouimus. ^r Lucio quoque Metello, qui oculis orbam senectutem egit, vt quoties in senatum iret, curru veheretur, fuit pro munere datum. ^s Nōnunquam antiquior sententiæ dicendæ locus, ^t toga, ^u prætexta ^x sella curulis, ius imaginis, in memoriam posteritatis, ^y & in veste purpurea spectandi, pro magnis officiis in rempublicam senatoribus munera data sunt. Tantæq; dignationis fuere sequutis temporibus, vt in oppidis per loca & conuentus umbraculis vterentur, indultum sit. Mox sequuti Cæsares eum ordinem amplissimis honoribus honestarunt, præcipuè Alexander Seuerus, vt dignitas conspectior fieret,

ANNOTATIONES.

^d *Qui etiam sanctior senatus Athenis.* Plutarch. in Solone.

^e *Syracusani.* Probus Æmylius in Timoleone, & Plutarchus in eodem.

^f *Ætolis Apolecti.* Liuius 4. Decad. libr. 5. sed iam de hoc supra diximus eod. c. in verbo, Quod Apolectum.

^g *Cæsarum verò temporibus.* Vide in vitis Cæsarum.

^h *Quæ quidem arcana.* Hæc vsque ad clausulam, Alia verò consulta, sunt Val. Max. lib. 2. c. 1.

ⁱ *Tunica.* Plin. libr. 33. Annuli distinxere alterum ordinem à plebe, sicut tunica ab annulis senatum tantum. Quintilian. lib. 11. Cui laticlaui ius non erit, ita cingatur, vt tunicæ prioribus oris infra genua paulū, posterioribus ad medios poplites vsque perueniant.

^k *Et purpura.* Liuius 4. Decad. libr. 4. Purpura viri vtuntur prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis vtuntur.

^l *Et laticlauius.* Suet. in Augusto c. 38. in Tiberio 35. Claudio 24. Tunica erat purpurea prætexta, laxior tunica vulgari, qua Senatores utebantur. Horatius Ser. lib. 1. saty. 5.

Fundos Ausidio lusco prætoris libenter

Linquimus, insani ridentes præmia scribe,

Prætextam & latum clauum.

Idem saty. 6. per latum clauum senatorem designat,

Et latum demisit pectore clauum.

Quid. Trist. lib. 4. eleg. 9.

Induiturq; humeros cum lato purpura clauo.

Budæus in l. ult. ff. de senat.

^m *Ius spectandi in orchestra.* Suet. in August. c. 35. & ibi Be-roald. Quod ius etiam alij pro magno beneficio concessum est apud eundem in Claudio, c. 25. Orchestra autem spectandi locus primus in theatro erat, Senatoribus ad spectandum designatus.

ⁿ *Et epulandi publicè.* Idem Suet. in August. c. 35.

^o *Nam C. Duillio.* Frontinus Stratagematōn libr. 1. c. 5. & 2. c. 3. legit Cneum, sed cæteri ferè omnes non Cneum, sed C. Duillium vocant. Huius militarem fortitudinem leges

apud Florum lib. 2. c. 2. Orosum lib. 4. c. 7. Eutropium lib. 2. c. 5. & Frontinum vbi supra.

^p *Quoties à cœna rediret.* Plinius Secundus, si is est, virorum illustrum c. 38. Duillio, inquit, concessum est, vt prælucente funali & præcinerente tibi-cine, à cœna publicè rediret. Quæ de re Cicero in Oratore ad Brutum & in Catone maiore. Val. Maximus lib. 3. c. 6. Silius Italicus lib. 6. in fi.

Exuvias Marti, donumq; Duillius alto

Ante omnes mersa Pænorum classe dicabat.

Cui nocturnus honos funalia clara, sacerq;

Post epulas tibi-cen adest, castosq; penates

Insignis læti repetebat murmure cantus.

^q *Et M. Valerio.* Liuius 1. Decad. libr. 2. Dictator triumphans urbem inuehitur, super solitos honores locus in circo ipsi, posterisque ad spectaculum datus, sella in eo loco curulis posita.

^r *L. quoque Metello.* Sed adde, L. Paulo Æmylio, iterū consuli, qui Persem, Philippi filium, Regem Macedonum, apud Samothracas victum, cœpit, concessum fuisse & à populo & à senatu, vt ludis Circensibus triumphali veste vteretur. Author Plinius, aut quisquis is est, de viris illustribus, cap. 56.

^s *Nōnunquam antiquior.* De quo iam supra dictum est. Et simpliciter ius dicendæ inter consulares sententiæ, ex Suet. in Claudio, cap. 6.

^t *Toga.* Vnde illud Ciceronis, Cedant arma togæ. Sallust. in Orat. cont. Cicero. Et Cic. Philip. 8. Equidem P. C. quam hoc honore, id est consulari, vt togati esse solēt, cum est in sagis ciuitas.

^u *Prætexta.* Macrobius Saturnal. lib. 1. c. 6. vbi Papyrij prætextati historiam narrat ex Gel. lib. 1. c. 23.

^x *Sella curulis.* Gellius lib. 3. c. 18.

^y *Et in veste purpurea spectandi.* Plinius de viris illust. ca. 56. scribit L. Æmylio Paulo, ob deuictum Persem à senatu & populo concessum fuisse, vt ludis Circensibus triumphali veste vteretur.

z. Fuitq;

argentatis rhedis carrucisque senatori uti permisit: utque sanctior reuerentiorque ordo putaretur, ex senatoribus illos, qui principali dignitate insignes forent, in ordinem patriciatu, quæ maior ampliorque dignitas habetur, multos adsciuit & prouexit. Sed hoc post multas ætates nouissimo inuento. ^z Fuitque lege sancitum, ne mulieres cuiusvis negocij causa senatum aut curiam adirent, nisi quod Heliogabalus senaculum mulierum in colle Quirinali constituit primus: qui præter mores institutaque maiorum, ut in ordine senatorio mater admitteretur à senatu, peruicit, ^a sicut de Mesa Varia eiusdem Heliogabali auia, proditum est: cui tributum ferunt, ut fœmina in senatu sederet, patres consuleret, & sententiam diceret, cæteraque senatoris munia obiret. ^b Quod de Xerxe authores tradunt, qui in arcano concilio, cum delectos Persarum proceres consuleret, Artemisiam sæpe ad consultandum accersuit, cuius sententiam sequutus fuit. ^c Antea verò Claudij & Neronis tempore, cum non pro dignitate videretur Agrippinam patrum consultationibus admitti, decreuere patres, ut à tergo abditis foribus staret, velo discreta, quod visum arceret, aditum admitteret. ^d Lacedæmoniis verò mulieres adhibere publicis conciliis, illasque frequenti curia in exequendis negociis socias assumere, usus erat: ^e apud quos fœminarum arbitrio decernuntur multa. ^f Idem apud Germanos, ut ubi plurimum negocij sit, fœminarum consiliis regantur: quarum plerasque ut deas colunt. ^g Neque omittendum quod de Troglodytis traditur, quibus tanti exempli fuere mulieres, ut in conflictu bellorum, matronarum interkursu infestas acies dirimant: adeò ut ipsis intercedentibus præliari ducerent nefas. ^h Quod etiam apud Germanos frequens fuit, ut illarum fœminæ, quas plurimas in castris habebant, labentem sæpe aciem restituant, aut infestissimos animos concilient. ⁱ Celtæ verò & Galli, non solum mulieres conciliis admittunt, sed quicquid est contentionis, fœminarum iudicio decernunt, ita ut intestina sæpe odia illarum interuentu sedasse ferantur. Proditumque memoriæ est, in fœdere cum Hannibale & Gallis iusto cauere, ut societas staret eo iure, quod si Carthaginensis aliquod admissum pateretur à Gallis, eius rei iudicium penes Gallicas mulieres foret: si verò Gallus à Carthaginensi, penes magistratum Carthaginensem cognitio esset. ^k Utque pueri, prætextati cum parentibus senatoribus, boni exempli causa in senatum ventitarent: quod post Papyrium Prætextatum, ne quis in senatu gesta enunciarer, longo exinde tempore fieri desitum est. ^l Neque illud prætereundum, memoriæ datum fuisse, legatis exterisque gentibus in senatum admissis, Romanos consules nisi Latinè responsa dare consueisse. ^m Quibus admisis, more tradito à patribus, potestatem siquid vellent, senatus faciebat. Græci verò concilio indicto, per præcones, siquis quid peteret, enunciabant: ⁿ sicut Atrebates & Bellouaci, tubarum cantu, concilium aduocabant. ^o Si quid verò proprio sermone loqui vellent, his in senatum admissis, interpretes dabantur: per quos quæ opus erant proponebant, per eosdemque consultata senatus & responsa accipiebant. ^p Et tamen si Molo rhetor in senatu Græcè declamasse dicatur primus, ^q Tiberius tamen adeò Græcum sermonem osum habuit, ut in senatu nescio quid Græcè prolaturus, veniam petierit. ^r Et Claudius Cæsar, Græcæ prouinciæ Principem, quod Latinè nesciret, albo iudicium erasit, & peregrinatum misit. ^s Inualuitque mos, ut mense Februario usque ad calendas Mar-

Argentata rheda & carruca.
Ordo patricius.
Mulieres senatui adire vetabantur.
Senaculum mulierum.
Mesa sedit in senatu.
Artemisia.
Agrippina.
Lacedæmonij & Germani fœminas conciliis admittunt.
Troglodyta.
Germani.
Celtæ & Galli.
Gallicæ mulieres indices.

Pueri in senatu.

Responsa latinè dabantur legatis.
Atrebates.
Bellouaci.

Græcus sermo Romanis inuisus.

A N N O T A T I O N E S.

^z *Fuitque lege sancitum.* Lampridius in Heliogabalo, & P. Victor in 6. regione vrbis Romæ: sed plenius post 14. regionem ubi describit quatuor senatula, & postremum id de quo hic loquitur Alexander. Et ex his intellige hic senatum, non senaculum esse legendum.

^a *Sicut de Mesa Varia.* Lampridius ubi supra.

^b *Quod de Xerxe.* Herodotus lib. 8. Et cum in concilium vocasset delectos Persarum proceres, placuit ei Artemisiam quoque ad consultandum accersiri, quam solam constabat antea quæ facienda essent intellexisse.

^c *Antea verò Claudij & Neronis tempore.* Cornel. Tacitus lib. 13. post princip. Quod quidem aduersante Agrippina, tanquam acta Claudij subuerterentur, obtinere patres, qui in palatium ob id vocabantur, ut astaret abditis à tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, aditus non adimeret.

^d *Lacedæmoniis verò.* Plutarchus in Comparatione Numæ & Lycurgi, & in vita Agidis.

^e *Apud quos.* Arist. lib. 2. Politicôn c. 7.

^f *Idem apud Germanos.* Tacitus lib. de morib. Germano.

^g *Neque omittendum quod de Troglodytis.* Diod. Siculus lib. 4. cap. 3.

^h *Quod etiam apud Germanos.* Tacitus de morib. Germ.

ⁱ *Celtæ verò & Galli.* Hæc usque ad clausulam. Utque pueri sunt. Plutarchi in lib. de virtutibus mulierum. & Polieni lib. 7. Stratagematôn.

^k *Utque pueri prætextati.* Id usque ad versic. Neque illud est Catonis in Oratio. qua usus est ad milites contra Gal-

bam apud Gellium lib. 1. cap. 23.

^l *Neque illud prætereundum.* Valerius Max. lib. 2. c. 1. ubi de Eumene Rege.

^m *Quibus admisis.* Id ubique comperies apud Liuium.

ⁿ *Sicut Atrebates.* A. Hirtius lib. de bello Gallico 8. At Bellouaci, inquit, reliquæque ciuitates repente ex fuga paucis, atque his vulneratis, receptis, qui sylvarum beneficio casum euitauerunt, concilio repente tubarum cantu conuocato, conclamant ut legati obsidesque ad Cæsarem mittantur.

^o *Si quid verò proprio sermone.* Ad Rom. redit, idque est Valerij Max. lib. 2. cap. 1. ubi de Maiestate & obseruantia linguæ Rom.

^p *Et Tamen si Molo.* Idem eodem, ubi de C. Mario, Molo Rhetor, qui studia M. Cicer. acuit, eum namque ante omnes, exterarum gentium in senatu sine interprete auditum constat: quem honorem non immerito cepit, quoniã summam vim Ro. eloquentiæ adiuuerat.

^q *Tiberius tamen.* Sueton. in vita illius, cap. 71. Dion in eodem, Cumque, inquit, postea dubitaretur à quibusdam, an ea quoque, quæ haberent emblemata, interdicta essent, de hoc etiam edixit: & quanquam Latinè id propriè significare non poterat, tamen id verbum, propterea quod Græcum erat, edicto inferi noluit. Centurioni quoque volente Græcè in senatu testimoniū dicere non permisit, & si enim antea in eo complures causas audierat Græco sermone & multas examinauerat. & cætera quæ ibi ponuntur.

^r *Claudius Cæsar.* Sueton. in vita illius, c. 16.

^s *Inualuitque mos.* Cic. libr. epistol. famil. & 1. ad Q. Frat.

Census se-
natorius.

Antonini
philosophi
lex.

Quando se-
natum non
haberi dece-
bat lege Pu-
pia.

Edictum
Augusti.

Senatores
domum re-
ducti per fi-
lios & co-
gnatos.

tias per consules designatos, senatus legatorum audiendis postulatis, & sociorum querimoniis quoti-
die detur, ne tædio aut longa expectatione & mora frustrarentur: quæ quidem decreta senatus, in pro-
uincias quisque suas cum singulis actis referebant. ^t Illud quoque satis constat, censum senatorium
ad nummos octingentorum millium olim fuisse, quem Cæsar Augustus & sequuti Principes ad duo-
decies centies sestertium auxerunt: & ne quis eorum inops aut egens foret, illos largo viatico & ma-
gnis muneribus prosequuti sunt. ^u Tiberius verò, præterquam quod censum senatorium iuuit, & ho-
nestam paupertatem innocentium subleuauit: prodigos tamen & egentissimos, vel senatu mouit, aut
loco cedere coegit. ^x Fertur tamen Claudius laudasse illos, qui ob rei familiaris angustiam senatorio
ordini sponte cessissent. ^y Et Nero senatoribus qui tenui re familiari essent, annua salaria statuisset: ^z &
Marcus Antoninus Philosophus, ut senatores peregrini quartam bonorum & fortunarum saltem in
Italia possiderent, lege sanxisset. ^a Quotiesque ambo consules adessent, senatum vnus iussu conuoca-
ri non licuisse: ^b quodque comitialibus diebus ex lege Pupia, ^c aut tetrīs & nefastis, ^d seu cum to-
nuisset, ^e aut ventorum procellæ tempestatēve fuissent, senatum haberi non decebat. ^f His tamen co-
mitialibus qui Quirinalia sequuntur, senatum non impediri nonnulli putant: id quod Athenis quo-
que & Syracusis præcipuè obseruatum fuit. Nam terræmotu factò, aut tempestate ingruente, concilium
differri oportebat. ^g Fuitque adnotatum, post horam decimam, nouam cognitionem causæ in
senatu haberi non licere, ^h neque patrum decreta in ærarium ante lucem deferri posse: quod senatus-
consulto, Tiberio postulante, vetabatur, ⁱ quo tempore comitia è campo ad patres translata fuere,
quum ad eam diem etsi arbitrio Principis niterentur, plura tamen suffragiis tribuum fierent. ^k Augu-
stus tamen Octauius, ut bis in mense legitimus senatus haberetur, calendis scilicet & Idibus, edicto
cauit. ^l Ac nisi exacto quarto & vigesimo ætatis anno, in senatum quempiam admitti non licere, præ-
ter admodum paucos, quibus ob egregiam virtutis indolem hoc à senatu indultum fuit. ^m Tametsi
Augustus, quod celerius liberi senatorum senatui assuescerent, iuuenibus post virilem togam protinus
laticlauum dedisse, & curiæ admisisse feratur. ⁿ Fuitque vetus constitutum, ut adolescentes senato-
rum filij, primo flore ætatis parentes & necessarios in vestibulo curiæ operiantur, illōsque senatu egres-
sos domum reducant & comitentur: ^o senatoribusque ad plebem transire, & iura patrum amittere,
& plebeia subire licuisset: ^p quod præter Marcum Manlium, qui primus à patribus ad plebem defe-
cit, ^q aliis pluribus datum & permissum fuit.

ANNOTATIONES.

lib. 2. epist. 11. cuius in vtroque loco verba ascribimus infe-
rius in verbo, Quodque comitialibus diebus & eodem
quoque libr. epistol. 3. ad princip. A Cal. Februariis lega-
tiones in Idus Februar. reiciebantur, eo die res confecta
non est.

^t Illud quoque satis constat.] Sueton. in Aug. c. 41. Vide Bu-
dæum & Beroaldum. Maximus autem census apud Athe-
nienses erat quingentorum modiorum, ut tradit Plutar-
chus in Aristide post princ.

^u Tiberius verò.] Cor. Tacitus lib. 2.

^x Fertur tamen Claudius.] Tacit. lib. 11.

^y Et Nero.] Sueton. in vita illius, cap. 10. Senatorum nobi-
lissimo cuique, sed à re familiari destituto, annua salaria, &
quibusdam quingena constituit.

^z Et M. Antoninus Philosophus.] Iulius Capitolinus in vi-
ta illius.

^a Quotiesque ambo Coss.] Id quod intelligi potest ex eo
quod scribit Dionysius Halicarnassæus libr. 10. non adeò
longè à fin. Necesse, inquit, habuit Sextius solus senatum
cogere: Quoniam Menenius collega propter morbum
aberat.

^b Quodque comitialibus diebus.] Legis Pupia meminit Ci-
cer. libr. 1. epistol. famil. epistol. 4. Senatus, inquit, haberi
ante Cal. Februarias per legem Pupiam, id quod scis, non
potest, neque mense Februario toto, nisi perfectis aut re-
iectis legationibus. Et libr. 1. epistol. ad Q. Fratrem epist.
11. Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius
interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minùs ha-
beat senatum, & quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex
Cal. Februariis vsque ad Cal. Martias senatum legatis quo-
tidie dari. Hæc ibi. Sed & idem eiusdem lib. epist. 2. Con-
secuti sunt dies Comitiales, per quos senatus haberi non
poterat.

^c Aut tetrīs, aut nefastis.] Gell. libr. 5. cap. 17. Pontifices

decreuerunt nullum iis diebus sacrificium rectè futurum.
Vnde colligere possumus tunc senatum haberi non debe-
re, cum non nisi auspiciato sacrificiōque prius factò non
habeatur.

^d Seu cum tonuisset.] Plutar. in Catone Minore. Tum Pom-
peius subito mentitus se tonitru audisse, turpissimè comi-
tia soluit: erat enim in consuetudine positum, ut si de cælo
esset seruatum, nihil perageretur.

^e Aut ventorum procellæ tempestatēve.] Hinc Appius Clau-
dius subito coorti imbris beneficio damnationem effugit,
ut refert Valerius Max. lib. 8. cap. 1. Itaque, inquit, cui mari-
na tempestas causæ dictionem contraxerat, cœlestis salu-
tem attulit.

^f His tamen comitialibus qui Quirinalia sequuntur.] Ut pa-
tet ex eo loco Ciceronis lib. 2. Epistol. epist. 11. ad Q. Frat.
cuius verba adduximus supra in verbo, Quodque comi-
tialibus.

^g Fuitque adnotatum.] Vide locum in seq. allegatum.

^h Neque patrum.] Tacitus lib. 3. Igitur factum senatuscon-
sultum, ne decreta patrum ante diem ad ærarium deferren-
tur, idque vitæ spatium damnatis prorogaretur.

ⁱ Quo tempore comitia.] Tacitus lib. 1. Annalium.

^k Augustus tamen.] Sueton. in vita illius, c. 35.

^l Ac nisi exacto quarto.] Hic omnino vide quæ scripsi in
Commentariis Primigeniorum in præfat. nu. 168. incip. &
sanè & multis seq. vsque ad nu. 180.

^m Tametsi Augustus.] Hæc ad verbum desumpta sunt ex
Suetonio in vita Augusti, c. 38.

ⁿ Fuitque vetus constitutum.] Val. Maximus lib. 2. c. 1.

^o Senatoribusque ad plebem transire.] Quod patet ex eplo seq.

^p Quod præter M. Manlium.] Liuius 1. Decad. libr. 6. non
semel.

^q Aliis pluribus.] Ut P. Clodius & alij, de quibus dicitur
inferius lib. 6. c. 24.

Quæ origo fuerit sacrorum Lupercalium, & quomodo celebrari, quandoque coli solerent, & quàm varia deorum effigies fuerint.

CAPVT XII.

DE^a origine Lupercalium, diuersa ab authoribus prodita sunt: quippe à Romulo & Remo, postquam Numitore auo occiso, Amulio regnum restitutum est, ipsi-
que condendæ vrbs locum in regionibus in quibus geniti educatiue erant, na-
ti sunt, sacra eiusmodi instituta ferunt, quum capti epulis & vino, incincti pelli-
bus hostiarum, ^b per luxum & lasciuiam currerent: quæ Inuum vocauere. ^c Mul-
ti ab Arcadibus, qui cum Euandro in hæc loca venerant, hoc solenne ludicrum
^d in honorem Lychæi Panos allatum fuisse autumant. ^e Sunt qui putent Romu-
lum & Remum, quum Fauno sacra facerent, clamore pastorum excitos, quorum oues abactæ erant, in
latrones præda onustos incurrisse nudos, prædæque detraxisse: qua postquam potiti sunt, sacra insti-
tuisse, vt nudi iuuenes, incincti pellibus, per ludum & lasciuiam currerent: ^f ex quibus alij Fauiani, non-
nulli Quintiliani dicti. ^g Quod sacrum expiationis causa inuentum, ad inferos pertinere, argumento
est, quod mense Februario, hoc est, xv. calendæ Martias, quo populus purgatur, & inferorum placan-
tur manes, hoc sacrum celebrari tradant: quodque Iunoni Februatæ tunc sacra fiant, cuius feriae Lu-
percalia sunt: in quo licet antea adolescentes passim currerent, ^h postea Augustus Octauius dum pu-
dori consultum voluit, ne imberbes cursitarent, decreto fanciuit. ⁱ In eo quoque capræ immolantur
candidæ, quæ solennis victima in Lupercalibus habetur: quibus immolatis viri honesto loco nati, quos
Lupercos dicunt, duo ibi sisterent, quorum frontes & ora cultro sanguine hostiarum infuso, inuicem
intingerent: mox lana lacte madida sanguinem tergerent, quibus de more in risum effusis, dum ca-
chinnant, tergora in lora inciderent, ^k nudique & vncti, ^l amicti caprina pelle, in orbem discurrerent,
vultu hilari vsque ad ineptias, obuiamque turbam eisdem loris impeterent: ^m quare Crepi dicti. ⁿ Ob-
seruatumque, vt à ficu Riminali, vbi Romulus & Remus expositi fuerant, cursum inceptarent, conci-
toque gradu per urbem vaderent: ^o quibus mulieres occurrere, & palmas feriendas præbere, assue-
rant, fecunditatem & partus facilitatem propterea sibi dari arbitrata. ^p Quod sacrum in Palatino
monte, vbi Panos templum fuit, colebatur: ^q cuius simulacrum caprina facie, rubro colore, hirtis cor-

Lupercalia

Lupercalia
ad inferos
pertinent.Cereemonia
Lupercalium.
Luperci.Crepus Lu-
perci.Panos simu-
lacrum.

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

a *De origine Lupercalium.*] De his vide Ouid. lib. 2. Fa-
stor. Liuium 1. Decad. lib. 1. non adeò longè à prin.
Valerium Maximum lib. 2. c. 1. Plutarch. in vita Romuli, &
Antonij, Iustinum lib. 43. D. Augustinum de Ciuitate Dei,
lib. 13. cap. 34.

b *Per luxum & lasciuiam.*] Id totum est Liuij vbi supra.

c *Mulsi ab Arcadibus.*] Liuius vbi supra, & Plutarch. in Ro-
mulo & in Cæsare.

d *In honorem Lychæi Panos.*] Pan enim, cui hæc sacra dedi-
cata erant, Inuus vocabatur, vt scribit Seruius lib. 6. Æneid.
Pometios castrumque Inui.

e *Sunt qui putent.*] Vide quos citauimus supra in prin. Ser-
uius in lib. 8. Æneid. in enarratione eius loci,

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos.

f *Ex quibus alij Fauiani.*] Festus Pomp. li. 6. vbi de Fauianis.

g *Quod sacrum expiationis causa.*] Hæc sunt Plutarch. probl.
c. 68. & Festi Pomp. vbi supra.

h *Postea Augustus.*] Suetonius in vita illius c. 31.

i *In eoque capræ immolantur.*] Hæc vsque ad ea verba, Nudi-
que & vncti. sunt Plutarchi in Romulo.

k *Nudique & vncti.*] Plutarch. in Antonio.

l *Amicti caprina pelle.*] Iustinus lib. 43.

m *Quare Crepi dicti.*] Festus Pomp. lib. 3.

n *Observatumque.*] Plutarch. in Thesæo.

o *Quibus mulieres occurrere.*] Plutarchus in Romulo.

p *Quod sacrum in Palatino monte.*] Iustin. d. lib. 43.

q *Cuius simulacrum.*] Herodotus lib. 2. scribit, Panos simu-
lacrum & pictores pingunt, & statuarij scalpunt, quemad-
modum Græci, caprina facie, hircinisque cruribus, haud-
quaquam existimantes eum esse talem, sed similem cæteris
diis. Silius Italicus lib. 13. Punicorum,

Pan Ioue missus erat seruari recta volente

Troia, pendentis similis Pan semper, & vno

Vix vlla inscribens terra vestigia cornu.

Dextra lasciuia cæsa Tegeatide capra,

Verbera lata monens festa per compita cauda,

Cingit acuta comas & opaca tempora pinus,

Ac parua erumpunt rubicunda cornua fronte.

Stant aures, summoque cadit barba hispida mento.

Pastorale Deo baculum, pellisque sinistrum

Velat grata latus tenera de corpore dama.

Nulla in præruptum tam prona & inhospita cautes,

In qua non librans corpus, similisque volanti

Cornipedem tulerit præcisa per ania plantam.

Interdum inflexus medio nascentia tergo

Respicit arridens hirtæ ludibria caude:

Obtendensque manum solem inferuiscere fronti

Arcet, & umbrato perlustrat pascua visu.

Seruius in Virgilij eclo. 2. ibi,

Mecum vna in syluis imitabere Pana canendo,

Pan primus calamos, cera coniungere plures

Instituit, Pan curat oues, quumque magistros.

Pan, inquit, Deus rusticus in naturæ similitudinē formatus,

vnde

*Panos nu-
men maxi-
mum.
Iouis simu-
lacrum.*

*Aula ani-
malium asy-
lum.*

*Diana eto-
lia lucus.*

*Menali.
Bœotia per
dices.*

*Veionis si-
mulacrum.*

Apollinis.

*Veionis tē-
plum.*

*Iuno Sospi-
ta.*

*Simulacris
deorū vin-
cula anne-
xa.*

*Saturni ef-
figies.*

Orifidis.

nibus, pectore sideribus radiante, infima sui parte hispida, & caprino pede fuit: altera manu fistulam tenēs, altera pedum incuruum. ^r In cuius etiam sacris canem immolari tradunt: quippe Pan magnum & sanctissimum habebatur numen. ^s Ægyptiis enim ex octo diis habetur maximus: ^t qui & Iouis simulacrum arietis facie effinxere. ^u Mendesij Pana summis percolunt honoribus, adeo ut hircum pro deo colant, mulieresque cum hircis coire dicantur: caprarique, maximò in honore sint. ^x Apud Thebanos arietes tanti fuere, ut non mactarentur, sed essent sacrosancti. ^y Arcades Pani & Ioui Lycæo stata die humana victima sacrificant: ^z in cuius templo umbras non cadere, opinio fuit. Athenienses annuis hostiis & ardenti candelabro litant. In Parthenio monte Panos delubrum erat, ^a ubi locus nomine Aula, omnibus animalibus velut asylum, quem leones & lupi, dum feras insectantur, adire non audent, sed protinus subsistunt, & feras relinquunt. ^b Sicut in Dianæ Ætolia lucus in Venetis, fabulantur, canes dum feras insequuntur, ubi ad lucum confugerint, ab insectatione quiescere. Idem in montibus quos Græci Mænalos vocant, ^c Aristoteles prodit: ad quos ubi feræ à canibus impetuntur, tanquam in tutissimam arcem se recipiunt: ipsique ultra præscriptum progredi non audent. ^d Quod de Bœotiis perdicibus memoriæ proditum est, ut præscriptum finem & quasi metas habeant in aere, ultra quas meare non possunt. ^e Mirumque euenire in Pedasia regione Caria, ut quum Ioui Lycæo stata die sacrificetur, capram è Pedaso sua sponte ad sacrificij locum venire, & se immolandam præbere dicant. ^f Romanis verò præter alios deos fuit Veionis simulacrum, quem dixere Apollinem, cuius caput ornatur cornibus, sagittasque manu tenet, iuxta quem aries iacet: ^g sicut imago Apollinis Smynthæi, premeus murem effingitur. ^h Atque in Ægypto in templo Vulcani, eius simulacrum cum mure apprehenso conspicitur: propterea quòd Arabes quum regionem inuasissent, Vulcanus magnam vim murium effudisse, arcusque & habenas corrodi fecisse, atque ita hostes fugasse dicitur. ⁱ Fauno quoque capram immolari nouimus, quamuis semideo: cuius ædes vna ad forum olitorium, ^k altera ad Tiberis ripam Iouis & Fauni. ^l Veionis templum inter duos lucos erat, Capitolium & Palatium. ^m præter quæ fuit Sospita Iuno Lauini, cuius simulacrum caprina pelle velatur annis singulis. Sed quia de imaginibus sermo est, non omittendum id quod ⁿ à Tyriis obseruatum legimus, ut deorum simulacris vincula annexant, ne euocarentur & abirent, quum eos hostili carmine euocatos, abituros timerent. ^o Romani quoque Saturni effigiem toto anno vinctam laneo vinculo habuere, festis solum diebus Saturnaliorum vinculis exoluentes. ^p Ægyptij quum Osirim, quem Solem, & maximum deorum nuncupant, effingere

ANNOTATIONES.

vnde dicitur Pan, omne: habet enim cornua id est, ad similitudinem solis radiorum & Lunæ cornuum. Rubet eius facies ad ætheris imitationem. In pectore habet nebridam stellatam, ut stellas imitetur. Pars inferior hispida, propter arbores & feras. Caprinos habet pedes, ut ostendat terræ soliditatem. Fistulā habet septem calamorum, propter harmoniam ex septem sonis. Pedum habet, propter annum, quem in se recurrere fingunt Poëtæ: cum Amore deo luctatum esse, & ab eo victum: quia Omnia vincit Amor, Lucianus lib. de Sacrificiis, ad fi. vbi dicit, & Phurnutus.

^r *In cuius etiam sacris canem.* Plutarchus in Romulo.

^s *Ægyptiis enim.* Herod. lib. 2. Diodor. Siculus lib. 1. c. 2.

^t *Qui & Iouis simulacrum.* Herod. d. lib. 2. & Lucianus vbi supra.

^u *Mendesij.* Herod. vbi supra. Mendesij capras & hircos non mactant, quòd Pana inter octo deos numerent, quos octo aiunt priores duodecim diis extitisse. Et paulò post: Vocatur autem & hircus & Pan Ægyptiacè Mendes. In hac regione contigit hoc mea memoria prodigium, Hircus cum muliere coit propalam, quod in ostentationem hominum peruenit. Idem Strabo lib. 17. scribit, Diod. Siculus lib. 1. c. 2. & Suidas.

^x *Apud Thebanos.* Intellige Ægyptios ex Herodoto d. lib. 2. qui postquam huius rei rationem reddit, inquit, Ob hanc rem Arietes non mactantur à Thebanis, sed eis sacrosancti sunt.

^y *Arcades.* Plinius lib. 8. c. 22. & Pausanias lib. 8. qui est de Arcadicis.

^z *In cuius templo.* Scilicet Panos. Vide Gyraldum de Diis Gentium.

^a *Ubi locus nomine Aula.* Idem Gyraldus de Diis Gentium syntag. 15. sed nullo authore citato. Ad id est Æliani de Animal. lib. 11. c. 6.

^b *Sicut Diana Ætolia.* Idem Gyraldus vbi supra.

^c *Aristoteles.* In libro mirabilium auscultationum.

^d *Quod de Bœotiis perdicibus.* Plinius lib. 10. c. 29.

^e *Mirumque euenire in Pedasia.* Aristotel. si is est, Mirabilium Auscultat. c. 34. Vide Strabonem de Lycio Ioue.

^f *Romanis verò.* Gellius lib. 5. c. 12.

^g *Sicut imago Apollinis.* Strabo lib. 13. Ælianus de Animalibus lib. 8. c. 10.

^h *Atque in Ægypto.* Herod. lib. 2.

ⁱ *Fauno quoque.* Ouid. Fastorum lib. 2.

Cornipedi Fauno casa de more capella,

Venit ad exiguas turba vocata dapes.

Et hædus quoque illi immolabatur Horatio libro Carm.

3. Ode 18. vbi ita ipsum alloquitur,

Si tener pleno cadit hædus anno:

Larga nec defuit Veneris sodali

Vina cratera: vetus ara multo

Fumat odore.

^k *Alter ad Tyberis ripam.* Scilicet in insula Tiberina, cuius adhuc vestigia (ut scribit Bartholomæus Marlianus) quædam cernuntur. Ouid. Fast. 2.

Idibus agrestis fumant altaria Fauni

Hic ubi discretas insula rumpit aquas.

Liuius 4. Dec. lib. 3. scribit Cn. Domitium Ænobarbum & Cn. Scribonium, Ædyles, multos pernarios ad populi iudicium traxisse, tresque ex his condemnatos fuisse, & ex eorum mulctatitia pecunia hanc ædem in insula fecisse.

^l *Veionis templum.* Gellius lib. 5. c. 12.

^m *Præter quæ fuit Sospita Iuno Lauini.* Liuius 3. Dec. lib. 2. post princ. vide Gyraldum.

ⁿ *À Tyriis.* Idem Gyraldus de Diis Gentium syntag. 1. vbi etiam nullum citat authorem: sed id est Plutarchi in vita Alexandri & Problem. cap. 61. & Q. Curtij gestorum Alexand. lib. 4. & vide inferius lib. 6. c. 4.

^o *Romani quoque.* Macrobius autoritate Verrij Flacci, & Apollodori Satur. lib. 1. c. 8.

^p *Ægyptij cum Osirim.* Macrobius eod. lib. 1. c. 2. Hinc Osirim, inquit, Ægyptij, ut solem esse asserant, quoties hieroglyphicis literis suis exprimere volunt, insculpūt sceptrum:

iaque

contendunt, sceptrum in cuius summo oculi species inerat, effinxerunt. ^q Serapidi verò modium ap-
ponunt supra caput. ^r Persæ figurant Solem leonis rictu, cum tiara, vtrique manu cornua premente.
^s Indi gryphos iungunt Solis quadrigæ. ^t Phœnicibus Solis simulacrum lapis est niger, ab imo rotun-
dus tenuatur in cuneum. ^u Apud Pæones discus brevis longo ligno oppositus, pro sole colebatur. ^x In
Attica Apollo verticosus exurgit in pyramidem. ^y Isis verò apud Sueuos in modum liburnæ. ^z Et Iu-
piter Labradæus cum securi, ^a sicut Terræ simulacrum cum clauis. ^b Paphia quoque Venus fuit non
humana effigie, sed informi, latiore initio, metæ in modum fastigiata. ^c Elei Venerem hirco insiden-
tem, altero pede testudinem premente, effinxere. ^d Et Pygalienses Cererem habitu mulieris in petra
iacentis, capite & iuba equina, tunica verò demissa. ^e Apud Celtas Hercules fuit cognomento ὄγκος,
imagine decrepiti senis, capite incompto, pelle rugosa, dextra clauam tenens, sinistra protentum ar-
cum, multos mortaleis catenis vinctos ducens: ^f quibus altissima quercus erat Iouis signum. ^g Sicut
Palladis Atticæ, ^h & Cereris Farræ, informe signum. ⁱ In Cypro Venus barbata, virili specie, & habitu
muliebri: ^k apud Tussas in Ægypto, cum cornibus bubulis effingebatur. ^l Fuitque apud Ascalon Sy-
riæ Derceta dea facie hominis, cuius postrema desinebant in piscem. ^m Mercurij imago Græcis fertur
quadrato statu, capite solum efficto, tali specie pluribus figuratis, quos pro immortalis gloria magnis
sæpe ducibus dicabant. ⁿ Eratque opinio Pythagoræ, non ex omni ligno exculpi Mercurios dece-
re. ^o Hammonis verò effigies vmbilico similis habetur. ^p Et apud Arabes lapis tetragonus pro deo.
^q Olympij autem Iouis in Attica os ex ebore auròque constat: reliquum corpus ex luto & gypso, ^r su-
pra cuius caput Horæ & Parcæ visuntur. ^s Sic Mineruæ Trenalos os erat ligneum, manus & pedes

Serapidis.
Solis.
Isidis.
Iouis labra-
dei.
Terra.
Paphia
Veneris.
Cereris.
Herculis
apud Cel-
tas.
Veneris in
Cypro.
Derceta.
Mercurij.
Hammonis.
Dei apud
Arabes.
Olympij
Iouis.
Minerva.
Trenalos.

ANNOTATIONES.

inque eo speciem oculi exprimunt, & hoc signo Osirim
monstrant: significantes hunc Deum solem esse regalique
potestate cuncta despicere, quia solem Iouis oculum appel-
lat antiquitas.

^q Serapidi verò.] Suidas vbi de Serapide. Aliter eum effin-
git idem eodem lib. 1. cap. 20. Sed iidem Ægyptij Canopi
simulacrum formabant, pedibus perexiguus attracto collo
& quasi sugillato, ventre tumido in modum hydriæ cum
dorso æqualiter tereti, vt scribit Ruffinus. Aquilensis pre-
sbyter lib. 2. historię Ecclesiasticę c. 26. vbi declarat qui &
vnde is deus dictus sit.

^r Persæ figurant solem.] Statius lib. 1. Thebaidos in fr.

— Sen præstat Osirim

Frugiferum: seu Persei sub rupibus antri

Indignata sequi torquentem cornua mitram.

Vbi Lactantius interpres scribit simulacrum Mitræ, qui &
sol est apud Persas in antro coli leonis vultu, & Persico ha-
bitu cum tiara, vtrisque manibus reluctantis tauri cornua
comprimentis, quo significatur luna ab eo lumen accipere,
cum coeperit ab eius radiis segregari.

^s Indi gryphos iungunt.] Vide eundem & Philostratum lib.
3. & Arrianum lib. 8. & Gyrardum de Diis gentium.

^t Phœnicibus.] Idem Gyrardus syntag. 1. nullo authore ci-
tato: sed id est ex Herodiano lib. 5. non multò post princ.

^u Apud Pæones.] Maximus Tyrius ser. 38.

^x In Attica Apollo.] Pausanias lib. 1. vbi λέωνος dicitur, id
est, vt vertit Domitius, verticosus.

^y Isis verò apud Sueuos.] Cor. Tacitus de morib. German.

^z Et Iupiter Labradæus.] Plutarc. probl. c. 158.

^a Sicut Terra simulacrum.] Seruius lib. 10. Æneid. eo loco,

Alma parens Idea deum, cui Dindyma cordi,

Turrigeraq; vrbes, biungique ad frena leones.

Terram, inquit, constat esse matrem deum, vnde & simula-
crum eius cum clauis pingitur. Nam terra aperitur verno,
hyemali clauditur tempore.

^b Paphia quoque Venus.] Tacitus lib. 18. Simulacrum, ait,
deæ (de ea autem loquitur) non effigie humana. Conti-
nuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo
exurgens. Maximus autem Tyrius ser. 38. scribit apud Pa-
phios Venerem fingi specie albæ pyramidis, cuius materia
omnino ignota erat.

^c Elei Venerem.] Plutarc. in præceptis Connubialibus c. 33.
& in lib. de Iside & Osiride, & Pausanias lib. 6. Vide nostras
leges Connubial. l. 10. nu. 16.

^d Et Pygalienses.] Phigalenses legendum est ex Pausania
lib. 8. qui est de Arcadicis, vbi id simulacrum describit.

^e Apud Celtas.] Lucianus in Hercule Gallico, sed hîc le-

gendum non ὄγκος, sed ὄγκος ex eod.

^f Quibus.] Scilicet Cestis ex Max. Tyrio ser. 38.

^g Sicut Palladis Atticæ.] De huius simulacro, in Attica, vide
Pausaniam lib. 1. & Apuleium lib. 10. Asini aurei.

^h Et Cereris Farræ.] Non memini legisse quenquam de Ce-
rere Farræ, verum de eius simulacro vide Pausaniam d. lib. 1.

ⁱ In Cypro Venus barbata.] Macrobius lib. 3. Saturn. c. 8. Signū,
inquit, huius est Cypri barbatum corpore, sed veste mulie-
bri, cum scepro ac statura viri. Et putant eandem marem
ac foeminam esse. Aristophanes eam ἀφροδίτην appellat.

^k Apud Tussas in Ægypto.] Idem Gyrardus de Diis Gentium
syntag. 13. & 17. sed neutro loco authorem citat. At Hero-
dotus lib. 2. non de Venere, sed de Iside loquens scribit Isi-
dis simulacrum apud Ægyptios mulibre esse, bubulis præ-
ditum cornibus, quemadmodum Io. Græci describunt.

^l Fuitque apud Ascalon.] Diod. Siculus lib. 2. c. 2. in prin. Est
Syriæ vrbs Ascalon: haud procul ab hac stagnum est pisci-
bus plenum, iuxtaque templum insigne deæ, quam apellant
Dercetam, facie hominis, reliqua parte corporis piscem.
Ouid. 4. Metam. illis versibus,

Illa quid è multis referat (nam plurima norat)

Cogitat, & dubia est de te Babylonia narret

Derceti, quam versa squamis velantibus arius

Stagna Palestini credunt coluisse figura.

Lucianus in lib. de Syria dea. Et de hac quoque Plinius lib.
5. c. 13. & 23. Gyrardus lib. de Diis Gent.

^m Mercurij imago.] Macrobius lib. 1. Satur. c. 19. vbi & præ-
terea tradit Athenienses primos è Græcis à Pelasgis edoctos
statuas Mercurij erectis virilibus habuisse, quod & ante
eum scripserat Herodot. lib. 2. quem tamen non citat, eiuf-
que rei rationem reddit. Lucianus autem in lib. de Sacrifi-
ciis ad h. scribit Ægyptios facie canina effingere.

ⁿ Eratque opinio Pythagoræ.] Apuleius Apologia 1. Magiæ.
Vide Erasmus in Chil. 2. cent. 5. c. 47. Non è quouis ligno
Mercurius fiat.

^o Hammonis.] Q. Curtius lib. 4.

^p Et apud Arabes lapis tetragonus.] Et is quidè informis, vt
tradit Arnobius aduersus Gentes lib. 5. Sed idea mater Pes-
sinunta sacer lapis erat quem Romani deducere curarunt,
apud Liuium 3. Dec. lib. 9.

^q Olympij autem Iouis in Attica.] Pausanias lib. 1. scribit, Ipsius
quidem Iouis os auro & ebore constare: reliquum vero cor-
pus & gypso & fictili est materia. Strabo autem lib. 8. id Io-
uis simulacrum ex auro solidum fuisse scribit: At Plinius
lib. 34. c. 8. ex ebore.

^r Supra cuius caput.] Idem Pausanias ibi.

^s Sic Mineruæ Trenalos.] Pausanias lib. 7. qui de Achaicis est,
refert

*Matris
deum. Boni
euentus.
Pluri.
Iustitie.
Osiridis.
Dionysij.
Memnonis.
Serapidis.
Ale diis
addite.
Saturni.
Athletarū
victorum.
Alabandæ.*

marmorea. ^t Matris deūm simulacrum, nec qua sit materia aut specie, nec à quo artifice, noscebatur. ^u Boni euentus species erat pauperis habitu, dextra pateram, sinistra spicam tenens. ^x Diuitiarum verò deus Sparta, & cæci & iacentis facie colebatur. ^y Iustitia apud Ægyptios fuit sine capite, ^z Osiris verò canino. ^a Dionysij forma vna barbati, ^b altera cornuti, ^c tertia adolescentis visebatur. ^d Mirūmque prodi de Memnonis statua, vt quum matutino solis radio illustratur, aris tinnitum & speciem loquētis præbeat: ^e sicut de Serapidis simulacro in Ægypto, templo ita extructo, vt exoriens Sol os & labra illustraret. ^f Nec prætereundum quòd Æthiopibus in vsum venit, vt deorum simulacra minio illinirent, illa pro maiestate numinum sanctiora & augustiora arbitrati: ^g & apud Ægyptios ^h & Phœnices, vt singulis diis singulas alas adderent: ⁱ Saturno verò quatuor, duas protentas, duas verò remissas, & oculos quatuor, vt signarent ipsum dormientem vigilare, & vigilantem dormire consueffe. ^k Quòdque Athenienses, siquem athletarum victorem designabant, statuam illi obnixo genu cum scuto, porrecta hasta impetum excipere effinxerunt: pro eo quòd Chabrias milites Agesilai hoc statu impetum excipere docuit, & victor fuit. Fertur Licinius in Alabandæos facetissime cauillatus, quòd statuæ quæ erant in balneis, essent habitu iura dantium & causas agentium: quæ verò in foro, omnes discos teneret. Illud quoque non in postremis fuerit, ^l Rhodi supra septingenta tria millia signorum, ^m nec pauciora Athenis, ⁿ Delphis, ^o atque Olympiæ fuisse: Romæ verò tantum statuarum, vt alter populus lapideus videretur.

A N N O T A T I O N E S.

refert tale fuisse simulacrum quale Alexander hîc describit apud Ægiram. Sed quare Mineruam Trenalem vocat, nescio, nec Pausanias scribit.

^t *Matris deūm.*] Herod. lib. 1. Arnobius autem lib. 5. dicit Pessinuntios informem lapidem pro matre deūm colere, & Samios Puteum pro Iunone.

^u *Boni euentus species.*] Plinius lib. 34. c. 8. Et simulacrum, inquit, boni euentus dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenens. Ex quo intelligis Alexandrum hîc deceptum fuisse dum dicit, Pauperis habitu: nam papaueris dicere debuit: quanquam nec id conuenit verbis Plinij.

^x *Diuitiarum verò Deus.*] Plutarchus lib. de cupidit. diuitiarum. In vna, inquit, vrbium quæ sub sole sunt, diuitiarum Deum feruari & cæcum & iacentem, vt picturam inanimatam ac immobilem. Vide Pausaniam. Omnes autem vbique Plutum diuitiarum deum cæcum faciunt, vt Theocrit. Eidylio 10. & eius ibi interpret. Aristophanes in Pluto. & Cælius Rhodig. lect. antiquar. lib. 10. c. 18. Cicero libr. 2. De natura Deorum.

^y *Iustitia apud Ægyptios.*] Idem Gyrardus de Diis Gentium syntag. 1. sed nullo authore, præter hunc nostrum Alexand.

^z *Osiris verò canino.*] Imò Anubis ipsius Osiridis filius ex Diod. Siculo lib. 2. c. 10. & Apul. lib. vlt. Metam. Attollens, inquit, ceruices arduas Anubis. Seruius exponens illud lib. 8. Æncid.

Omnigeniūque deūm monstra & latrator Anubis.

Quia, inquit, capite canino pingitur, hunc volunt esse Mercurium: ideo, quia nihil est cane sagacius. Latrans & Propertio dicitur lib. 3. eleg. 11.

Ausa Ioui nostro latrantem opponere Anubim.

Et Ouid. lib. 9. Metam. vbi de comitibus Isis,

Et regale decus, cum qua latrator Anubis.

Eusebius eius rei meminit lib. 2. Præparationis Euangelicæ scribens deum, qui apud Ægyptios Anubis appellatur, caninum habere caput: eaque re ostendi custodem ipsum Osiridos fuisse tam belluas, quàm importunè obuiam factos coërcentem.

^a *Dionysij forma.*] Diod. Siculus lib. 5. Macrobd. lib. 1. Saturn. cap. 18.

^b *Alter cornuti.*] Diod. lib. 5. Quibus locis declarant cur illi dantur cornua. Ex hocque illud Horat. Car. lib. 2. Ode 19. in Bacchum carmina in secretis nemoribus docentem,

Te vidit insons Cerberus aureo

Cornu decorum.

Vbi Acron & Porphyrio interpretes rationem reddunt. Et illud quoque Ouidij in Epistola Sapphus,

Accedant capiti cornua, Bacchus eris.

^c *Tertia adolescentis.*] Macrobd. lib. 1. c. 18. Item liberi patris simulacra partim puerili ætate, partim iuuenili fingunt, præterea barbara specie senili quoque,

^d *Mirūmque prodi de Memnonis statua.*] Plinius lib. 35. c. 7. Cornelius Tacitus lib. 2. Memnonis, inquit, saxeæ effigies, vbi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens: discitque inter & vix peruias arenas, instar montium eductæ Pyramides certamine & opibus Regum, lacusque effossa humo superfluentis Nili receptacula, atque alibi angustia & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabiles. Philostratus in vita Apollonij lib. 6. cap. 3. Memnonis statua adolescentis impuberis imaginem refert. Est autem ex nigro lapide fabricata, & ad solis radios conuersa, vtroque pede cælum attingens, iuxta Dædali statuariam artem. Erectæ autem manus sedi innituntur hominis surgere volentis similitudinem exprimentes. Oculorum autem & totius oris imaginem, quasi loquentis hominis, esse perhibetur, & hæc quidem antea minorem ipsi dabant admirationem, quòd non nimium elaborata videretur, & quantum artis operi inesset ignorarent. Cum verò solis radius statuam attingeret (id autem circa solis ortum euenire perhibent) tum verò supra modum admirabilis visa est. Tunc enim statuam loqui perhibent, vbi primum solis radius ad eius os peruenit. Eius oculi splendentes, latique ad solem expositi sunt, sicut eorum, qui valde solis aspectum tolerare possunt.

^e *Sicut de Serapidis simulacro.*] Cor. Tacitus d. lib. 2. Ruffinus Ecclesiasticæ historiæ lib. 2. c. 23. Fenestra, inquit, perexigua ab ortu solis ita erat aprata, vt die qua fuerat institutum simulacrum solis ad Serapim salutandum introferri, diligenter temporibus obseruatis, ingrediente simulacro radius solis per eandem fenestram directus, os & labra Serapidis illustraret: ita vt inspectante populo osculo salutatus Serapis videretur à Sole.

^f *Nec prætereundum quòd Æthiopibus.*] Plinius li. 3. c. 7. scribit Romanos Iouis simulacri faciem diebus festis minio illinire solitos triumphantūque corpora, sicque Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in vnguenta cœnæ triumphalis & à cæforibus in primis Iouem minian- dum locari. Cuius rei equidem causam miror: quanquam & hodie id experi constat Æthiopum populis, totosque eorū ringi procures, huncque ibi deorum simulacris colorem esse. Idem lib. 35. c. 12. tradit Iouis effigiem fictilem fuisse, & ideo miniari solitam.

^g *Et apud Ægyptios.*] Gyrardus de Diis Gent.

^h *Et Phœnices.*] Idem ibid.

ⁱ *Saturno verò quatuor.*] Idem.

^k *Quòdque Athenienses.*] Id vsque ad clausulam, Fertur Licinius. est Probi Æmylij in vita Chabriæ.

^l *Rhodi.*] Plinius lib. 34. c. 7.

^m *Nec pauciora Athenis.*] Multas ibi fuisse constat ex Pausania lib. 1. qui de Atticis est.

ⁿ *Delphis.*] Idem.

^o *Atque Olympiæ.*] Idem.

Quæ vitia ex loci natura aut cæli climate quibusdam gentibus ita innata sint, ut illa habeant propria & perpetua.

CAPVT XIII.

LVCIVS Parthenopæus, delicia, amor & decus nostrum, ingenio fuit homo elegantissimi sermonis; perquam docto & exculto, vultu hilari & festiuo, præditus omni urbanitate, & omni sale: sed cultu corporis inuenusto, vestique humili & inhonesta, adeoque omnium rerum hominumque contemptor, ut summæ nobilitatis viros ne congressu quidem suo dignaretur: & nisi literatos, quos toto pectore fouebat, reliquos floccipenderet & nihili duceret: denique nulli obnoxius, liber & suo arbitratu vivebat. Is, dum Neapoli essemus, doctis iuuenibus comitatus ad nos ventitabat: congressuque hominis eloquentissimi & mihi amicissimi fruebamur totos ferè dies. Dúmque, ut fit, diuersarum gentium mores apud nos scitè subtiliterque pensitaret, memini ipsum dicere solere, ^a quòd sicut quædã regiones sunt quæ acuta ingenia & solertia gignunt, ut quibus est aer purus & tenuis, ^b velut Athenis: aliæ, quæ retusa & hebetiora, ut quibus crassus & pinguis, sicut ^c Thebis: ita ex cæli rigore vel clementia, nonnunquam ex siderum statu vel influxu, virtutes vitiaque gentibus innasce, quæ ingenita adeò loci incolas afficiunt, itaque corporibus animisque insident, ut illa habeant propria & perpetua. ^d Siquidem Campani superbi natura & bonitate agrorum ex mitissimo cælo & affluentia copia voluptatum terrestrium maritimarumque rerum, semper habiti sunt. Domicilium enim superbiæ (ut ^e Cicero inquit) penes Campanos fuit. ^f Argiui & Brutij ex more insito genti, latrones. Illorum nanque ingenia latrocinii læta sunt, & rapinis gaudent. ^h Rhegini pauidi & formidulosi. ⁱ Itali nobilitate præstant, & regali quadam magnificentia lauti & magni sunt. ^k Galli super insitam genti vanitatem, ^l mobiles ^m & stolidi, ⁿ contentionis auidi, consiliisque capiendis non ratione, ^o sed impetu feruntur: tamen ^p religioni deditos esse, haud dubium est. ^q Hispani iactabundi, ^r duri & parci, abactorisque acerrimi, ad inedia laborisque, atque ad mortem parati. ^s Græci licet inge-

L. Parthenopæus.

Campani.

Argiui & Brutij.
Rhegini.
Itali.
Galli.
Hispani.
Græci.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

^a *Quod sicut.* Hic omnino vide quæ in hanc sententiam congestimus in nostris legibus Connubialibus l. 7. nu. 14. incip. sed & quod. & multis seq.

^b *Velut Athenis.* Vide quos allegavi in dictis legibus Connubialibus.

^c *Thebis.* Ibid.

^d *Siquidem Campani.* Liuius 1. Decad. lib. 8. non vno in loco, & lib. 9. vbi dicit, Superbiam ingenitam Campanis. & 3. Decad. lib. 5. vbi dicit eam gentem suo pte ingenio esse superbam. Pomponius autem Mela de his loquens lib. 3. c. 2. Gentes, inquit, superbae, superstitiosae, aliquando etiam immanes, adeò ut hominem optimam & gratissimam diis victimam crederent, manent vestigia feritatis iam abolitæ: atque ut ab ultimis cædibus temperat, ita nihilominus, vbi deuotas altaribus ad mouere, delibant: habent tamen & faciendam suam, magistrisque sapientiæ Druidas.

^e *Cicero.* In Orat. 2. de lege Agraria.

^f *Argiui.* Eustathius in lib. 2. Iliad. in Catalogo, tradit eos notatos fuisse, ut sycophantas & litium auidos, citatque in id adagium ex Pausania ἀργεῖα φόβοι. Cuius etiam meminit Diogenianus in Collectaneis. Sed & eos Herodotus lib. 3. tradit cæteris Græcis musicæ præstitisse.

^g *Et Brutij.* Liuius 3. Decad. lib. 9. Spes, ait, affectandæ eius rei ex minima re affulsit: quod latrocinii magis quam iusto bello in Brutiis gerebantur res, principio ab Numidis, & Brutiis non societate magis Punica, quam suo pte ingenio promptis in eum morem.

^h *Rhegini pauidi.* Quod satis indicat vetus illud proverbium ῥηγῖνον δειλότατος, id est Rheginis timidior & formidulosior, apud Zenodotum in Collectaneis autoritate Xenarchi.

ⁱ *Itali.* Firmicus Maternus, cuius eadem propè verba sunt lib. Astronomicon 1. cap. 1.

^k *Galli.* Liuius 1. Decad. lib. 5. dicit eam gentem in vanos tumultus natam.

^l *Mobiles.* Trebellius Pollio in Gallienis insitam Gallis leuitatem scribit, ac res nouas affectare. Cæsar lib. 3. belli Gal. dicit his subita & repentina consilia esse. & lib. 4. post princ. in consiliis capiendis mobiles esse, & nouis plerumque rebus studere. Quod & astruit idem Pollio in Posthumio secundo, dum eos dicit rerum nouarum semper cupidos.

Strabo lib. 4. scribit Gallos esse simplices, ac nulla morum malignitate. Propterea Martialis lib. 5. epigr. 1. in fin.

Et tumidus, Galla credulitate suar.

Vide Rhodiginum lib. 18. cap. 21.

^m *Et stolidi.* Firmicus Maternus d. lib. 1. cap. 1.

ⁿ *Contentionis auidi.* Ammianus Marcellin. lib. 15. Celsioris staturæ, inquit, & candidi penè Galli sunt omnes, & rutili, luminumque toruitate horribiles, auidi iurgiorum & sublatius insolescentes.

^o *Impetu feruntur.* Strabo lib. 4. quod non admodum distat ab eo quod supra diximus ex Cæsare. libro 4. belli Gallici.

^p *Religionem deditos esse.* Cæsar eiusdem operis lib. 6. Natio est omnium Gallorum admodum dedita religionibus: atque ab eam causam, qui sunt afflicti grauioribus morbis, quique in præliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolatuos vouent, administrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur, quod pro vita hominis, nisi vita hominis reddatur, non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur: publicæque eiusdem generis habent instituta sacrificia. Liuius 1. Decad. lib. 5. In Capitolium, inquit, ad suos rediit, seu attonitis Gallis miraculo audaciæ, seu religione etiam motis, cuius haudquaquam negligens gens est. Sed & adde præcedentibus, eos impotentes esse ex eodem Liuius eod. lib. & feroces & ingenij auidi ad pugnam ex eod. 1. Dec. lib. 7. & 3. Dec. lib. 1. & 4. Decad. lib. 8. & vini auidissimos ex postremo illo loco. Et pigrioris ingenij ex Seruio lib. 6. Æneid. ibi,

Principio cælum ac terras camposque liquentes.

^q *Hispani iactabundi.* Maternus d. lib. 1. cap. 1.

^r *Duri.* Hæc omnia vsque ad clausulam, Græci, sunt Iustini lib. 44. sed quod hic dicit abactores, legendum ex eodem Iustino bellatores, quod librarij, ut puto, magis error est quam authoris. Sed his adde, inquieti auidique in nouas res ex Liuius 3. Decad. lib. 2. Sed præterquam quod ipsorum Hispanorum inquieta auidaque in nouas res sunt ingenia. ^s *Græci licet.* Cic. de Arusp. Respond. Quam volumus licet P. C. ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terræ domestico natiuoque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac

K K religione

Cappadoces.
Cilices.
Cretenses.
Aphri.
Numida.
Chij.
Galata.
Syri.
Alexand.
Indi.
Persæ.

nio & facundia præstent, eos tamen nationis vitio (unde Græca fides in prouerbum venit) ^u assentatores, ^x leues ^y atque infideles esse manifestum est. ^z Cappadoces, ^a Cilices, & ^b Cretenses, suoapte ingenio fraudulentum & mendaces: quippe promissi fidem fallunt, & periurio se adstringunt: in quorum notam ^c Græcum illud est, *ῥεῖα καππα κακιστα*. ^d Aphri subdoli & mendaces. quum enim multum classe rebusque maritimis valeant, usu & commercio multarum gentium, ad fallendum prori & solertes sunt. Apud eos enim frequenter mercatores ventitant, & studio quæstus, quæ vsui sunt merces important. ^e Numidæ vero leuissimæ fidei ingenia. ^f Chij perulantissimi: nam cum tribunal Ephorum fœdassent, ob petulantiam qua naturæ vitio laborant, ab Ephoris impune tulere. ^g Galatæ minaces, ^h Syri cupidi & auari, præter modum rerum appetentes, gens inquieta, ⁱ auidæque in nouas res. ^k Alexandrini derisores & dicaces. ^l Indi & Persæ occiosi: neque enim ab re proditum est, ocium fratrem

ANNOTATIONES.

religione omnes gentes nationesque superauimus.

^r Unde Græca fides.] Apud Aufonium epist. 2. ad Paulum ad fin.

Nobiscum inuenies catenoplia, si libet vti.

Non Pœna, sed Græca fide.

Vide Erasmi. Chil. 1. cent. 8. cap. 27.

^u Assentatores.] Cicer. ad Q. Fratrem. Græci fallaces & leues & diuturna seruitute ad nimiam assentationem eruditi.

^x Leues.] Firmicus d. lib. 1. c. 1. Et Seruius in lib. 6. Aeneid. loco superius designato scribit, Afros versipelles, Græcos leues, Gallos pigrioris esse ingenij, idque climatam naturam facere, sicut Ptolemæus deprehendit, qui dicit, Translatum ad aliud clima hominem naturam ex parte mutare. Ascon. Pædianus in 3. in Ver. act.

^y Atque infideles.] Suprà paulò ante in verbo, Unde Græca fides. Sed adde lingua magis strenuos quam fortes, ex Liuius 1. Decad. lib. 8. Et otiosi, quod planè innuit Cicer. in d. in Ver. 3. act. cum dicit, Ad summum Græcorum otium, quod in id expendit Ascon. cum locum enarrans.

^z Cappadoces.] De Cappadocum malis moribus extant duo Demodoci epigrammata lib. 2. epigr. Græcorum cap. 43.

^a Cilices.] Ad hoc alludens Martialis lib. 6. epig. 71. ait,

Fur nota nimium rapacitatis

Compile Cilix volebat hortum:

Ingenti sed erat, Fabulle, in horto

Præter marmoreum nihil, Priapum.

Dum non vult vacua manu redire,

Ipsam surripuit Cilix Priapum.

Pyrro autem Helienis apud Laërtium hos dicit latrocinii gaudere.

^b Cretenses.] Epimenidis sententiam in eam rem attulit D. Paulus in epist. ad Titum cap. 1. Cretenses semper mendaces, malæ bestię, ventres pigri. D. Hieronymus in Commentariis, quos in hac scripsit epistolam, indicat hunc versiculum repertum in opere Epimenidis, cui titulum fecit, de Oraculis. Unde & Paulus prophetam vocat siue per iocum, siue ob argumentum. Huius autem carminis initium vsurpauit Callimachus poëta Cyrenensis in hymno in laudem Iouis, ac vanitatis eos arguens, quod iactarent illius sepulcrum esse apud se, cum esset immortalis. Et Ouidius lib. 1. de Arte amandi,

Nota cano: non hoc, quæ centum sustinet vrbes.

Quamuis sit mendax Creta, negare potest.

Et lib. 3. eiusdem operis,

Cretes erant testes, nec fingunt omnia Cretes.

Et Statius lib. 1. Thebaidos,

Meminaq, manes

Creta tuos.

Et huc alludit Claudianus de Victoria Stiliconis contra Alaricum, siue de bello Getico,

Cretaq, (si verè narratur fabula) vidit

Minorum rupto puerum prodire sepulcro.

Hincque apud Græcos *κρητίζεν*, pro mentior prouerbialiter dici solet. Vide quæ dicemus in seq.

^c Græcum est illud, *ῥεῖα καππα κακιστα*. Id est, Tria cappa pessima, quod plerique omnes de his tribus nationibus intelligunt, quarum nomina à litera cappa incipiunt. Verum

D. Augustinus in li. 3. de Grammatica scribit fuisse tortum in tres Cornelios, scilicet Cornelium Syllam, Cornelium Cinnam, & Cornelium Lentulum. Sed quod ad Cretenses priuatim pertinet ultra ea, quæ iam de iis diximus, sunt alia quædam prouerbia horum improbitatem, fallaciam, & perfidiā indicantia, scilicet *ὁ κρητὶς ὁ κρητὶς*, Cretensis Cretensem. & illud *κρητὶς περὶς ἀγιννίδις*, id est, Cretensis cum Aegineta, & illud item *περὶς κρητὶς κρητίζεν*. cum Cretensi Cretiza apud Polybium libro 8. de quibus vide Erasmus Chil. 1. cent. 2. c. 26, 27. & 29. Polybius autem lib. 6. scribit, In vniuersum turpis lucri & auaritiæ studium vsque adeo locum apud eos obtinet, vt inter cunctos mortales solis Cretensibus nullus quæstus turpis esse videatur. Sed & lib. de Eolide Cretensi loquens, Eolis, inquit, cum Cretensis esset, & natura versutus, rem omnem indagabat.

^d Aphri subdoli.] Maternus vbi suprà, & Liuius 3. Dec. li. 3. Seruius vbi suprà, vbi & eos versipelles dicit. Hincq; Virg. li. 1. Aeneid. Tyrios, qui & Afri sunt, bilingues vocat, id est, fallaces, vt interpretatur idem Seruius. Liuius autem 3. Decad. lib. 8. non multò post princ. dicit eam gentem ad omnem auram spei mobili & infida mente existeret.

^e Numida vero.] Liuius 3. Dec. lib. 5. ad finem, gentem fallacem vocat. & expressius lib. 8. in Orat. Scipionis, Carthagine, inquit, nihil ciuilem roboris est, mercede paratos milites habent, Afros Numidasque leuissima mutandæ fidei ingenia. Adde autem & eos ante omnes in Venerem effusos ex eod. 3. Decad. lib. 9. & vt idem dicit eiusdem Decad. lib. 10. in Venerem præcipites.

^f Chij petulantissimi.] Plutarch. in Apophtheg. Laconicis. Cælius Rhodiginus lib. 26. c. 33. eodemque vlti. Sed aliter Aelianus variæ historiæ lib. 2. cap. 15. de Ephorum subfelliis fuligine tinctis. id Clazomeniis tribuit.

^g Galatæ minaces.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 9. Minaces, inquit, & detractores sunt opinionēque inflati, acuti ingenio, & à doctrina minimè alieni. Sed & de his quoque inferius in verbo, Et Galatæ.

^h Syri cupidi & auari.] Maternus d. lib. 1. cap. 1.

ⁱ Auidæ, in nouas res.] Herodianus lib. 2. Est autem, inquit, Syrorum gens natura leuis, pronaque ad res nouandas. & lib. 3. vbi de Saturnino Tribuno loquitur. Erat enim genere Syrus, ac sunt ferme ad Orientem mortales acerrimis ingeniis. T. Q. Flaminius apud Liuium 4. Decad. lib. 5. ante fin. Multa nomina gentium inauditarum, Dahas & Medos & Cadusios & Elymæos, Syros omnes esse: haud paulò manciorum melius, propter seruilis ingenia, quam militum genus. Et eiusd. Dec. lib. 6. Syri & Asiatici Græci sunt, leuissima genera hominum & seruituti nata. Nam & Xenophon lib. 2. de factis & dictis Socratis, non adeo longè à princ. inter nationes seruientes Syros posuit.

^k Alexandrini.] Herodianus lib. 4. Sunt (de Alexandrinis loquens, scribit) homines suapte natura dicaces, atque ad describendum illudendumque maximè facti, iactantes in optimum quēque & potentissimum dicteria quædam, vt quidem ipsi putant, festiua: vt autem videntur iis, in quos dicuntur, longè grauissima. Quippe huiusmodi iocorum, vel maximè illa permouent, quibus delicti veritas arguitur. Eisdem paulò antè, dicit leuissimos suapte natura & omnibus momentis expositos. Socrates Scholasticus,

esse libertatis. ^m quod de Ætolis quoque traditur, qui nullius imperio paruerunt. Hi enim cum perpetuò liberi sint, in ocio degunt. ⁿ Contrà vero Lydos & Phryges, quum regibus seruiant, negociis intentos esse, & laboriosos. Emporitani imbelles & barbari, ^o Ætoli & ^p Locrenses fœdifragi. ^q Druidæ religiosi & malefici, suprâ quàm dici potest: nam dedita superstitionibus gens, in sacris hominem immolant, & cruore captiuorum adolent aras: ^r viscumque & alia dictu nefanda pro numinibus colunt. ^s Fuere enim Druidæ gens Gallica in Belgis, apud Gallos præ omnibus sacri. sicut enim ^t apud Persas magi, ^u in Græcia philosophi, ^x in Babylonia Chaldæi, ^y apud Indos Brachmanes, ^z in Æthiopia gymnosophistæ, ^a apud Scythas Agrippei, ^b Abij ^c & Calui, ^d in Ægypto Heliopolitani, ^e apud Hyperboreos Arymphæi, ^f atq; in Hispania Turdetani, sacri habentur: sic ^g apud Gallos Druidæ magno in precio sunt, & diuinis propè laudibus celebrati. ^h Emporitani autem in ora minoris Syrtis, iuxta Aphros

Ætoli.
Lydi.
Phryges.
Emporitani.
Ætoli.
Locrenses.
Druidæ.

Emporitani.

ANNOTATIONES.

sticus, Ecclesiasticæ historiæ lib. 7. cap. 13. Populus Alexandrinus, inquit, præ aliis populis seditionibus delectatur, & si aliquando occasionem seditionis fuerit nactus, ad intolerabilia mala prorumpit, nec sine sanguine sedatur, & feroces & semper inquietos, ex Eusebio lib. 7. cap. 18. Et Eua-grio lib. Ecclesiasticæ historiæ 2. cap. 8. Et ad prodicionem aptissimos ex A. Hirtio de bello Alexandrino libro 4. non longè post princip. Et fallacem gentem, semperque alia agitantem, alia simulantem, eodem lib. Cælius Rhodiginus lib. 16. cap. 3. eosdem fallaces vocat ex Ammiano Marcellino.

^l *Indi & Persæ ociosi.* De vtrisque Ælianus de Varia historia lib. 10. cap. 13. de Pigritia. Socrates, inquit, dicebat sororem libertatis esse pigritiam: testésque huius rei fortissimos, maximæque libertatis populos adducebat Indos & Persas, qui vtrique seignissimi essent ad laborandum, Phrygas verò & Lydas ad opus faciendum promptissimos esse, qui cum seruitute degerent.

^m *Quod de Ætolis.* Strabo Ephori autoritate lib. 10. Hos quoque suapte natura audaces satis innuit Polybius lib. 5. cum dicit, Theodotus magna ac planè Ætolica audacia usus est.

ⁿ *Contrà verò Lydos & Phryges.* Vide Erasmi Chil. 2. cent. 7. cap. 72. Hos inter populos seruientes posuit Socrates apud Xenophontem, vbi suprâ in verbo, Auidaque in nouas res.

^o *Ætoli.* Nam eos ingenio mobili & infido dicit Arrianus Historiæ Alexand. lib. 1. Et feroces in verbis non in factis esse, & in consiliis magis concionibusque esse, quàm in aciè apparere, scribit Linius 4. Decad. lib. 5. paulò ante fi. Et gentem vanissimâ & ingratisimam idem Liu. eiusdem Decad. lib. 6. & inquietos eiusd. 4. Decad. lib. 3. Et latrocinio obnoxios eiusdem 4. Decad. lib. 4.

^p *Et Locrenses.* Erasmus Chil. 2. cent. 2. in Prouerbio, Locrense pactum.

^q *Druidæ.* Cæsar lib. 6. Bell. Gal. Strabo lib. 4. & 14. Diod. Siculus lib. 5. Plin. lib. 3. c. 1. & vide infrâ lib. 6. c. omnium postremo.

^r *Viscumque.* Plin. lib. 16. c. 44. eodemque vlt.

^s *Fuere enim Druidæ.* Præter eos, quos citauimus Plinius lib. 16. cap. vlti. & Laërtius in procemio in princ. Ammianus lib. 15.

^t *Apud Persas Magi.* Cicer. lib. 1. de Diuinat. & lib. 2. de legibus. Laërtius vbi suprâ. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. & alibi sæpe. Strabo lib. 15. & seq. Appianus lib. 2. bellor. Ciuilium. Iustinus libro 1. Apuleius Apol. 1. vbi hos apud Persas dici Magos, quos alij Sacerdotes vocant.

^u *In Græcia Philosophi.* Laërtius vbi suprâ & omnes vbique.

^x *In Babylonia Chaldæi.* Diod. Siculus lib. 1. cap. 2. Strabo lib. 26. post princ. & alibi. & lib. 17. Q. Curtius lib. 10. Laërtius vbi suprâ.

^y *Apud Indos Brachmanes.* Strabo lib. 15. Apuleius lib. 2. Floridorum. Philostratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 1. & 13. & lib. 3. cap. 4. vbi eorum habitationem & instituta describit. Apollonius bel. Ciuil. lib. 2. Eusebius ex Bardefane lib. Euangelicæ præparationis c. 8. Sed adde eosdem fuisse ex ipso Strabone lib. 5. Syluicolas nuncupatos: ex eo quòd

in syluis degant, ex frondibus & syluestribus fructibus viuentes, vestes ex arborum corticibus habere, vini & Veneris expertes.

^z *In Æthiopia Gymnosophista.* Philostratus lib. 1. cap. 1. & lib. 6. cap. 4. vbi eorum habitationem & instituta graphicè describit. Sed & eos Indorum fuisse dicit Strabo libro 16. (aliàs 10.) Philo Iudæus in lib. de Abrahamo eorundem ritus & mores scribit. Plin. lib. 7. cap. 2. Solinus 65. aut aliorum computa. 55. Tertullianus in Apologetico cap. 42. & alij plurimi. Sed inter Gymnosophistas, & Brachmanes, qui & ipsi Indorum sunt, vt diximus in præced. hoc interest quòd Gymnosophistæ sunt eorum sapientes, qui si generis successione in studio religionis & sapientiæ præcederent, Brachmanes dicebantur, vt scribit Porphyrius. Sed & Gymnosophistas fuisse Ægyptiorum videre est ex ipso Philostrato d. lib. 1. & 6. & alibi sæpe.

^a *Apud Scythas Agrippei.* Herodotus libro 4. His nemo mortaliū iniuriam affert. Sacri enim dicuntur esse, nihilque Martiorum armorum possident. Idem finitimorum controuersias dirimunt. Ad quos quisquis confugit, is à nemine læditur. Nomen eis est Agrippæi.

^b *Abij.* Abiorum meminit Homerus lib. 13. Iliad. in princ. vbi hos homines iustissimos vocat, quòd in pace sine bello degant, vel quòd extemporali victu vtantur,

Γλακτοφάγων, Ἀβίωντ' ἀκμοτάτων ἀνδράπων. Hos Nicolaus *πεὶ ἐθῶν*, & ex eo Stobæus ferm. 5. quo tractat de Temperantia, dicunt Scytharum gentem esse, dictosque Abios, vel quia terram non colunt, vel quia domibus carent: vel quòd soli arcibus vtentur. Arcum enim Homerus Bion appellat. Et vide infrâ eod. lib. cap. 17. post princ.

^c *Et Calui.* Vide num ij sint Myconij, qui quoniam caluitio laborant, Calui quoque dicti sunt. De quibus infrâ lib. 5. cap. 18. (& vide quos ibi allego, an dicant esse Scytharum gentem & qualem.)

^d *In Ægypto Heliopolitani.* Herodotus lib. 2. in princ.

^e *Apud Hyperboreos Arymphæi.* Verèor ne hic lapsus sit Alexander. Nam Arymphæi non ex Hyperboreis sunt, sed alij non admodum ipsis Hyperboreis dissimiles moribus, vt pater ex Plin. lib. 6. cap. 13. Nam & vtrosque eos, vt diuersos memorat Pomp. Mela lib. 1. cap. vlt. in fin. cuius verba adscribere libuit, Tum continuis rupibus latè aspera & deserta regio ad Arymphæos vsque permittitur. His iustissimi mores, pro domibus nemora, alimenta bacca, & maribus & fœminis nuda sunt capita. Et lib. 3. vbi de Scythia loquitur, & plerique omnes.

^f *Atque in Hispania Turdetani.* Strabo li. 3. de his loquens non multò post princ. Hi, inquit, inter Hispaniæ populos sapientia putantur excellere, & literarum studiis vtuntur, & memoradæ vetustatis volumina habent, poëmata, leges quoque versibus conscriptas, è sex annorum millibus. Sed & adde superioribus fuisse Galatas Philosophos & Theologos, quos illi vocant Saronidas, qui præcipuè ab illis colebantur, authore Diodoro Siculo lib. 6. cap. 9.

^g *Sic apud Gallos Druidæ.* Cæsar Commentariorum belli Gall. lib. 6.

^h *Emporitani autem.* Strabo lib. 3.

Germani.
Cimbri.
Corfi.
Scythæ.
Asiani.
Iones.
Abydeni.
Medi.
Tarentini.
Galatæ.
Siculi.
Cumani.
Bœotij.
Thebani.
Syracusani.

Numidâsque degunt, agri huberis & fertilis soli. ⁱ Germani vero ^k & Cimbri, duri & laboriosi: latrociniiis tamen & rapinis, quarû nullam infamiâ putant, à pueritia dediti: ^l quare Cimbros Germani prædones vocant, quorum vires ad impetum validæ sunt, sed momêto tempotis dilabuntur. ^m Corfi diri & immanes, horridis ingeniis: quippe qui ipsas belluas crudelitate vincant, truci ore ingenitam immanitatem præferentes. ⁿ Scythæ quoque rapidi & feroces, & dira feritate grassantes, suis tamen rebus contenti, nihil alienum appetentes, ^o apud quos nihil est furto grauius. ^p Asiani, ^q Iones, ^r Abydeni, ^s Medi, ^t Arabes, ^u Tarentini & ^x Galatæ, molles & effœminati, enervatis animis, ad inertiam nequitiamq; parati, omnibus imbuti delinimentis, in gymnasiis & turpibus amoribus exerciti. Illecebræ enim luxuriæ ad extinguendum vigorem animi apud eos sunt. ^y Addebat etiam Siculos vafro & monstifico ingenio, ^z & Astos supra Byzantium, dolosos maximè, ^a contrà vero Cumanos in Æolia, hebetes & insulsos: quippe qui pluuiæ tempore, nisi admoneantur voce præconis, porticus non subeant. ^b Sicut Bœotios ^c & Thebanos, qui plus habere virium quàm ingenij feruntur. ^d Et Syracusanos variæ multiplicisque naturæ: aut enim excellentissimos esse, & omni virtutum genere præ-

ANNOTATIONES.

ⁱ Germani vero.] Cæsar lib. 6. Comment. Pomp. Mela lib. 3. cap. 3. Ius, inquit, in viribus habent adeo, vt ne latrocinij quidem pudeat. Sed & adde pecuniæ in primis auidos, si credimus Herodiano lib. 6. non multò ante fin. Et magno & elato animo, vt sunt etiam ggrandi corpore, ex Arriano in vita Alexandri lib. 1. & proinde arrogantes, vt ipse Alexander ibi dicit. Et natum mendacio genus, vt scribit Velleius Paterculus lib. 2.

^k Et Cimbri.] Strabo lib. 7. & Festus Pompeius lib. 3. qui & hos dicit lingua Gallica latrones nuncupari. Diodorus Siculus lib. 6. cap. 9. Iam, inquit, prisco more dant latrociniiis operam, rapientes aliena, cæteris omnibus contemptis. Et his adde Sicambros ex Cæsare lib. 6. belli Gallici. Non hos palus in bello latrociniiisque natos, non syluæ morantur.

^l Quare Cimbros Germani.] Plutarchus in Mario, idque est quod in præced. diximus ex Festo Pompeio.

^m Corfi.] Strabo lib. 5. Corfica verò, inquit, quam Græci Cynnum appellant, malignè colitur, aspera, & plurimis in partibus prorsus inaccessibilis: adeò vt qui eius montes habitant, ex latrociniiis vitam degentes, superent ipsas immanitate beluas.

ⁿ Scythæ.] Maternus d. lib. 1. cap. 1.

^o Apud quos.] Iustinus lib. 2. Scribit tamen Q. Curtius lib. 4. Scythas rapto viuere assuetos.

^p Asiani.] Maternus vbi supra. vbi & hos leues, futilésque semper esse dicit. Sed & hos vti & Syros (de quibus iam diximus) leuissima hominum genera, & seruituti nata esse dicit.

^q Iones.] Valerius Max. lib. 2. cap. 1. prodidit Ionas primos vnguenti, coronarumque in conuiuio dandarum, & secundæ mensæ ponendæ consuetudinem, haud parua luxuriæ irritamenta reperisse. Maximus Tyrius in dissertatione, cui titulus, Quis sit philosophiæ finis: Crotoniates, inquit, Olympicum oleastrum adamat, Spartiates armaturam, venationes Cretensis, luxum Sybarites, Ion choros. Hinc Horatius lib. Carm. 3. Ode 6.

Motus doceri gaudet Ionicos

Matura virgo.

Lasciuas saltationes & parû decoras gesticulationes, quas primi Iones inuenerunt, significans. Vnde & apud Aristophanem *ἰωνικός*, pro eo quod est *ἀέλιος*. id est, molliter ac delicatè. Cælius Rhodig. lib. 18. cap. 25. & lib. 26. cap. 33. Et id quoque intelligi potest ex eo quod de Alcibiade dicit Plutarc. in ipsius vita, illum sese accommodasse omnium gētium moribus quibuscum vivebat, vt cum in Ionia esset, magis delicatus erat Ionibus. In Sparta cum temperantiam diligentiamque aliorum imitaretur, Lacones ipsos superauit, ac Thraces merû bibendo vicit. Athenæus auctoritate Saty. lib. Dipnosoph. 12. c. 16. Idem lib. 14. c. 12. docet, saltationis genus olim fuisse lasciuû ac petulans, quod Ionicum diceretur. Vide Erasmi. Chil. 1. cent. 5. cap. 69. Risus Ionicus. ^r Abydeni.] Cælius Rhod. lib. 26. cap. 21. Eras. Chil. 4. cent. 6. cap. 17.

^s Medi.] Ex Xenophonte in Cyropædia lib. 1. cap. 6. & Athenæo lib. 12. cap. 23.

^t Arabes.] Virgil. lib. 1. Georg.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Hi enim sunt Arabes ex Strabone libro 16. & aliis Manilius,

— Asiâq; potentem,

Et molles Arabas. —

Et Catullus lib. 1. eleg. 12.

Sine in Hircanos Arabasq; molles.

Claudianus de quarto Honorij consulatu,

Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent.

^u Tarentini.] De quibus vt vinolentis meminit Plato lib. 1. de legib. Vide etiam de iis Athenæum lib. 12. cap. 7.

^x Et Galatæ.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 9. & de his vide supra in verbo, Galatæ minaces.

^y Addebat etiam Siculos.] Hos acutos esse dicit Firmicus vbi supra. Olim autem prouerbialiter dicebatur *Σικυλίζειν*, Siculiflare, de vafis & improbis, de quo Erasmus Chil. 3. cent. 5. cap. 77. Cicero autem in 1. in Ver. act. scribit Siculos hominum genus nimis acutum & suspiciosum. Idem multum facetos esse dicit in lib. de Oratore 2. & in actio. in Verrem 6.

^z Astos.] Vnde id author desumpserit vix dici potest. Cæterum (teste Sexto Pompeio lib. 1.) astus apud poëtas astutiam significat, cuius origo ex Græco, ab oppido *ἄστυ* deducitur, in quo qui conuersati assidue sint, cauti atque acuti esse videantur. De hac etiam ciuitate loquitur Probus Æmylius in Alcibiade.

^a Contrà verò Cumanos.] Strabo libro 13. putat eos vulgò malè audisse, tanquam stupidos atque insulsos, ob hanc causam quod ducentis annis portus vectigalia exegerint, hoc nomine, vt urbem ædificaret, quæ dare tamè nõ desierunt, cum iam vrbs esset extructa. Adicit & aliam fabulam, Cumanos publica pecunia mutuò accepta, porticus construxisse: deinde cum pecuniam eam ad diem præscriptû non reddidissent, à deambulatione fuisse prohibitos. Aliquanto post cum ingens esset pluuiæ, creditores ludibrij causa præconem misisse, qui publicarent edictum, vti Cumanæ porticus subirent. Atque ita voce præconis admonitos fuisse: inde natum adagium, Serò sapere Cumanos. qui non nisi moniti senserint defugiendâ esse pluuiam. Erasmi. Chil. 1. cent. 5. c. 61. Prouerbiū autem non sentit de Cuma Italia, sed Æolidis.

^b Sicut Bœotios.] Probus Æmylius in Alcibiade. De his est vetus adagium, *ἡ βοιωτία ὄσος*. Bœotica sus, quod in insensatos & penitus rudes dici solebat apud Athenæum lib. 10. cap. 11. Vide Erasmi. Chil. 1. cent. 10. c. 6. & Pausaniam. Hinc illud Horatij lib. 2. epistol. epist. 1. ad Augustum,

Bœotum in crasso iurares, ærè natum.

^c Et Thebanos.] De iis supra in verbo, Thebis.

^d Et Syracusanos.] De Siculis supra in vniuersum dictum est: sed priuatim Syracusanorum (qui & ipsi Siculi sunt) mores discas ex Plutarch. in Dionæ.

ditos, aut improbiſſimos, & omnibus vitiis deprauatos: ^e quod de Athenienſibus quoque proditur. ^f Atque Heduos iracundos & temerarios, turbulenti & concitati animi. ^g Et Ligures duos, agrestes ^h & fallaces ſuapte natura, & ex ſterili agro & aſpero quem incolunt, nihil ferendo niſi magno labore partum. Sed cum Ligurum quidam Firmates, nonnulli Apuani, plerique Montani, alij Hiluaces, alij Fruſinates dicantur, hoc non cōuenire niſi tranſmontanis Liguribus aſſerebat. His enim cum longe ab hominum commercio & cultu diſtent, & in arido ſolo luſtentur, facile euenire vt agreſtes, duri & immanes fiant. Hoc modo Lucius noſter apud nos ſermocinatus, peracri iudicio, locorum mores examinabat, vitiæque & virtutes rimabatur. Sed quia mentio locorum, & morum diſtinctio facta eſt, hoc dicere auſim longa obſeruatione probatum, ⁱ eas regiones quæ cæli clementia & affluentia copia gaudent, ſenſu hebetes & obruſa mente plerunque homines gignere: quæ verò difficiles & agreſtes ſunt, ſingulari ingenio viros educere. Ita enim parens natura, ſiue ille effector mundi Deus comparauit, vt vbi rerum hubertas & copia ſit, ibi bonarū artium ſtudia ſæpe & ingenia deſint. ^k Senſit tamen Ariſtoteles, eos qui Scythiam verſus loca deſerta incolunt, animo quidem abundare, ingenij non ſatis habere: qui verò mitiorem plagam, ingenio & arte præſtare. ^l Neque omiſerim quod Maximus Tyrius Græcus author cum primis prodidit, ^m Crotoniatas palæſtra & gymnico certamine valere, Lacedæmonios autem pedeſtri, Athenienſes verò nauali, ⁿ venatu Cretenſes, ^o Sybarites luxu, ^p Thebanos vero tibiis, ^q Iones autem choro & cantu. Qui etiam adnotauit vulgari adagio ferri, Me-

Athenienſes.

Hedui.

Ligures.

Regio fertilis hebetiores, contra difficilis ingenioſiores producit.

Maximus Tyrius de diuerſarum gentiū peritiâ peculiaris.

Adagia ciuitatū moribus ſumpta.

ANNOTATIONES.

^e *Quod de Athenienſibus.* Plutarch. vbi ſuprà ad fin. Sed & de his Orator ille Rhodius apud Liuium 5. Decad. lib. item 5. Athenienſium, inquit, populū fama eſt celerem & ſupra vires audacem eſſe ad conandum. Et Philo Iudæus in eo lib. cui titulus eſt, Quod omnis probus liber, ſcribit, Athenienſes, me iudice, acutiſſimi hominum (quod enim in oculo pupilla, in anima ratio, hoc Athenæ ſunt in Græcia) quando Pompam ducunt Eumenidibus, neminem ſeruum admittunt, ſed per ingenuos viros ac feminas peragunt omnia ſolennia, & ne eos quidem vulgares, ſed inculpatæ vitæ homines.

^f *Atque Heduos.* De his Cæſar lib. 6. belli Gallici, Impellit, inquit, alios auaritia, alios iracundia ac temeritas, quæ maxime illi hominum generi eſt innata. Sed & eos perfidos eſſe dicit eiſdem operis lib. 7.

^g *Et Ligures duro.* Diod. Siculus lib. 6. cap. 9. Nam & illos durum in armis genus eſſe dicit Liuius 3. Dec. lib. 7. Et Iul. Florus Epitomatōn lib. 2. vbi de bello Liguriſtico loquitur. Sed & hos bellicoſos & ob vicinitatem Romanorum bel-landi peritos dicit Plutarch. in Paulo Æmylio.

^h *Et fallaces.* Cato lib. 2. Originum, & eiſus authoritate Seruius lib. 11. Æneid. in eum locum,

Appennicola bellator filius Auni.

Et ſatis oſtendit ipſe Virgilius verſu ſeq.

Haud Ligurum extremus dum fallere ſata ſinebant.

Et paulò poſt,

Vane Ligur, fruſtraq; animis elate ſuperbis,

Nequicquam patria ienſiſti lubricis artes:

Nec ſiſtus te incolumem fallaci perferet Auno.

Nam & ante dixerat,

Conſilio verſare dolis ingreſſus & aſtu.

Eiſdem quoque latrones appellat ipſe Liuius 4. Decad. li. 10. Sed & adde ad omnia præcedentia Parthos timidos, ſeditioſos, fraudulentos ſua natura fuiſſe ex Iuſtino lib. 41. Egyptios vaniſſimos ex epistoſa Phlegonis liberti Hadriani Cæſaris apud Spartianum, aut, vt alij contendunt, Saturnium, in vita ipſius. Et Q. Curtio lib. 4. vbi, Egyptij, inquit, vana gens & nouandis, quàm gerendis rebus aptior. Sed & eiſdē atque etiā Phœnices quæſtus auidos pronunciat Plato de Repub. lib. 4. Et Philo Iudæus in Flæcū non adeo longē à princ. ſcribit Egyptios eſſe natura irritabiles, & minima ſcintilla ſuetos magnas ſeditiones accendere. Et nō multò poſt ſcribit Inuidiā natiuum eſſe illis vicium. Et in lib. de Agricultura. Cæterum, inquit, Egyptiorū gens innatam & inſignem habet iactantiam, vt vel modica felicitatis aura aſpirate, irrideat ſaſtidiātq; plebeiorum hominum in victu parando ſtadium, & diligentiam. Samnites fallaces ex Floro lib. 1. Epitomatōn. Rutulos audaces ex Virg. lib. 4. Æneid. de illis loquente, non multò ante fin.

At bello populi audacis vexatus & armis.

Et alibi ſemper, vt ibi dicit Seruius, illos inducit audaces. Illyricos & Thraces rapto viuere aſuetos eid. Curt. lib. 3. & præterea ipſos Thraces, vbi non timent, truculentos, Thucydidi lib. 7. belli Peloponneſ. Mardos cultu vitæ aſperos & latrociniis aſuetos eidem Curtio lib. 6. Caduſios genus hominū ferox & bellicoſum Plutarcho in Artaxerxe. Rhodios ſuperbos: ita enim illos, veluti proprio ac peculiari vocabulo, appellat Homerus Iliad. lib. 2. in Catalogo,

ἐν πόδι ἐννεα νῆας ἄρῃ ποδῶν ἀγρόχων.

Et horum impotentiſſimæ ſuperbiæ exemplum habes apud Liuium 5. Dec. lib. 4. vbi legatos Romam miſerunt ſuperbè admodum minitantes ſe Perſeo Regi Macedoniæ auxilio futuros, niſi cum eo Senatus populūſque Romanus pacem & amicitiam iungeret. Cuius ſuperbiæ poſtea pœnituerūt pœnâſque dederunt. Lacedæmonios faſtuosos ex Plutarcho in Nicia non multò ante fin. Et bellicis tantum rebus incumbentes, in hiſque tantum laborantes, idque ſolum in precio habētes, Philoſtrato in vita Apollonij li. 4. Sed cunctatores, & vix in ea, in quibus ſidunt, ingredientēs ex Liuiio in orat. legatorum Rhodiorum 5. Decad. lib. 5. Vide inferius lib. 5. cap. 11. Luſitanos inſidioſos, ſcrutatores, veloces, agiles, verſatiles, ex Strabone lib. 3.

ⁱ *Eas regiones, quæ cæli clementia.* Hæc omnia vſque ad clauſulam, ſenſit tamen Ariſtoteles. videbis apertè comprobata ex hiſ, quæ ſcripſimus in noſtris legibus Connubialibus l. 7.

^k *Senſit tamen Ariſt.* Vide dd. ll. Connubiales.

^l *Nec omiſerim quod Maximus Tyrius.* Quanquam ea omnia, quæ ſubdit, non ſunt ipſius Maximi: ſed ea tantum quæ ſpeciatiim tibi designabo.

^m *Crotoniatas.* Ipſe Maximus ſerm. 7. dum dicit hos amare oleaſtrum. Id enim proprium erat victoriæ in palæſtra. Vide eum in ſerm. cui titulus eſt, Quis ſinis Philoſophiæ.

ⁿ *Venatu Cretenſes.* Maximus d. ſer. 7. Cælius lib. 18. c. 10. At Creticæ, inquit, exercitationes venationibus conſtant præcipuè, ac montanis itineribus, itē curſu ac iaculatione. At Polybius lib. 4. tradit Cretenſes terreſtribus ac naualibus præliis ad inſidias, furta, rapinas, nocturnos inſultus, & omnia doli genera promptiſſimos eſſe. In prælio verò diſpoſitis cohortibus, ſegnēs, timidos, ac proſus inuſiles.

^o *Sybarites luxu.* Idem ſer. 11. & 31. ad fin. & ſer. 3. de voluptate. Athenæus lib. 12. cap. 6. & Ælianus var. hiſtor. li. 1.

Et de eorū quoque luxu vide, quæ ſcribā inferius li. 5. c. 21. ^p *Thebanos verò tibiis.* Idem Maximus ſerm. 7. Cælius vbi ſuprà dicit Thebanis tibiariū familiare ſtadium eſſe. Vide etiā Athenæum lib. 4. cap. 25.

^q *Iones.* Idem ſerm. 21. Indeque illud Horatij 3. Carm. Ode 6.

Eustathius.

Thessalus
equestris.

dicam mollitiem, ^r Sardanapali luxum, ^s delicias Ionicas, ^t Siculas mensas, ^u saltationes Sybariticas, ^x Corinthias meretrices. ^y Artium quoque disciplinas Menander dixit natiua consuetudine distinguere nationibus variis: ^z Namque Mitylenæi cithara delectantur, ^a Thebani tibia, ^b Alexandrini geometria valent, ^c Athenienses statuaria & pictura, ^d Crotoniata medicina, ^e Æginetæ athletarum pugna. Quod proxime accedit ad id quod Eustathius memoriæ prodidit, forsan mutuatus ab illis, Bœotios circa palæstram reliquasque artes gymnicas valde probari. ^f Athenienses in naualibus, ^g Thessalos in equestri, ^h (quippe cum ex equo primum pugnare docuerint) ⁱ Lacedæmonios legibus valere, ^k Cyrenæos in ephectica scientia. Quod autem de Thessalo equitatu dictum est, qui conferto prælio insuperabiles erant, non prætereundum, ^l Philippum Macedonem, qui totius Græciæ communis hostis & prædo habitus est, ut Thessalos equites velut firmissimum robur, & longe optimos bello, suæ phalangi adiungeret, Thessaliam propterea inuasisse, illamque incendiis & ruinis deformasse.

ANNOTATIONES.

*Motus doceri gaudet Ionicos**Matura virgo.*

^r *Sardanapali luxum.*] Maximus serm. 19. & 29. De luxu autem Sardanapali amplè videbis apud Herodotum lib. 2. Iustinum libro 1. & propè omnes qui de luxu aliquid scripserunt.

^s *Delicias Ionicas.*] Nihil de his Maximus, nisi quod supra dictum est in verbo, Iones. Sed de his vide Valer. Maximum lib. 2. cap. 1. & quæ diximus supra eod. cap. in verbo, Iones, priore.

^t *Siculas mensas.*] Nec idem de his: sed vide inferius lib. 5. cap. 21.

^u *Saltationes Sybariticas.*] Id, ni fallor, voluit excerpere ex eodem Maximo serm. 21. qui id tamen non dicit. Sed eum vide serm. cui titulus est, Quis Philosophiæ finis. & ser. 3. qui est de voluptate. Sybaritæ (author Rhodiginus lib. 5. c. 3.) in conuiuia equos introducebant ita imbutos, ut incipientis tibie cantu audito, statim arrigerentur, ac pedibus ipsis prioribus, vice manuum, gestus quosdā chironomiæ, motusque ederent ad numerum saltatorios. De his etiam scribit Athenæus lib. 12. c. 6.

^x *Corinthias meretrices.*] Strabo lib. 8. & 12. Ostendit Corinthum, quod in Istmo esset, duosque haberet portus, alterum aduersus Asiam, alterum Italiæ oppositum, negotiatorum frequentia locupletissimam fuisse. In eadem templum fuisse Veneri sacrum, adeoque locupletatum, ut plus mille puellas haberet, quas Corinthij Veneri consecrarent, ut in eius honorem prostarent. Itaque harum gratia frequens in urbem multitudo vndique confluebat, unde ciuitas maiorem in modum ditabatur: quinetiam negotiatores, hospites ac nautæ propter urbis luxum deliciasque immoderatos sumptus facientes exhauriebantur. Atque hinc manasse vulgò prouerbium,

ὅτι πάντες ἀνδρὲς ἐς Κόρινθον ἐσθ' ὀπλῆς.

Quod ita vertit Horatius Epistol. lib. 1. ad Sæuam,

Non cuius homini contingit adire Corinthum.

Athenæus Dipnosophistôn lib. 13. cap. 11. Et quod Plato lib. 3. de Repub. vituperat Corinthium luxum blandimentum meretricularum.

^y *Artium quoque disciplinas Menander.*] Athenæus.

^z *Namque Mitylenæi.*] Cælius libro 16. cap. 3. autoritate Menandri Rhetoris in Epidiæcorum ratione, scribit, Mitylenæos citharædica plurimum gloriari, eaque re sibi in primis placuisse.

^a *Thebani tibia.*] Iam supra paulò antè dictum est in verbo, Thebanos verò tibiis.

^b *Alexandrini geometria.*] Cælius autoritate eiusdem Mitylenæi d. lib. 16. c. 3. scribit Alexandrinos arte grammatica maximè præcelluisse, itemque Geometria & Philosophia.

^c *Athenienses statuaria.*] Idem Cælius ibid. Statuaria, inquit, præcipuè Athenienses gloriam sibi vendicarunt, ac pictura.

^d *Crotoniata medicina.*] Herodotus lib. 3. quo loco de Democede Crotoniatarum medico loquitur. Idem Cælius vbi supra.

^e *Æginetæ.*] Cælius ibi, Æginetas & Hermopolitas fuisse Athletas perinsignes memoriæ traditur.

^f *Athenienses in naualibus.*] Quod supra dictum est. Sunt qui hanc laudem & gloriam rerum maritimarum dant Phœnicibus Tyriis, & ex his ortis Pœnis, ut videre licet ex Pausania lib. 1.

^g *Thessalos in equestri.*] Quod & ipsum tradit Maximus Tyrius ser. 3. & 7. Liuius 1. Decad. lib. 9. in comparatione Alexandri & Romanorum. Strabo lib. 11. Q. autem Curtius lib. 3. vocat Thessalos equites, & Acarnanes Ætolosque inuictam bello manum. Polybius verò lib. 4. Thessalicos, inquit, equites, conferto prælio, insuperabiles esse constat. Eisdem, si per partes attentaueris, lacerare, capereque facillimum erit. Vide Athenæum lib. 12. c. 16. vbi de Alcibiade. & infra vers. vlt.

^h *Quippe cum equo primum.*] Plin. lib. 7. cap. 56.

ⁱ *Lacedæmonios legibus valere.*] Polybius lib. 6.

^k *Cyrenæos in Ephectica scientia.*] Gellius lib. 11. cap. 5. *μετριοί, ἐφεκτικοί, ἀπορητικοί* Philosophi qui dicantur scribit. Adde superioribus quod Seneca ex Cæstio scribit lib. 1. Suasoriarum cap. 2. Omnibus sua decora sunt: Athenæ eloquentia inclytæ sunt, Thebæ sacris, Sparta armis.

^l *Philippum Macedonem.*] Diodorus Siculus lib. 8. Sed & alij quoque equitatu plurimum valebant, & in his Iazyges Sarmatiæ populi apud Corn. Tacitum lib. 19.

An sit idem deprecari quod recusare, contra quorundam grammaticorum opinionem.

CAPUT XIII.

Lau. Vallē-
sis taxatus
lib. 6. cap. 4.

QUID^a in mentem venerit nonnullis grammaticis, qui non temperantes maledictis, multa nec perpenso iudicio, nec examinato modo digesta, præcipere non verentur, non satis coniicio. Nuper cum in commentariolos obseruationum grammatici cuiuspiam, quos de Latina dicendi

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

^a *Vid in mentem venerit.*] Hoc caput & ex iis est, quæ in Laurentium Vallam emissa sunt, cuius in id locus est lib. 6. Elegantiarum cap. 4. His autem authoribus, in eam rem citatis, adde & tu Liuium 1. Decad. lib. 8. Vbi,

inquit, cū deprecantibus primoribus patrum atque vniuerso senatu perstaret in incepto immitis animus. Et ibid. non adeò longè, iam ipse adolescens, iam pater M. Fabius contentionis oblitus, procumbere ad genua, & iram deprecari dictato

norma viuens ediderat, forte incidissem, in quibus graui censura antiquissimum quenque authorem taxat, ita ipsum loquutum offendimus, vt diceret A. Gellium malè sensisse, quòd deprecari, abominari vel detestari esse dixit: censuitque deprecari nihil esse aliud quàm dicto vel facto recusare: quasi multum discriminis foret inter abominari & recusare: idque Ouidij autoritate probare nixus fuit, de Ponto:

*Sape precor mortem, mortem quoque deprecor idem,
Ne mea Sarmaticum contegat ossa solum.*

In quibus versibus deprecari pro recusare intelligit: quod verbis pluribus affirmare contendit, quæ consultò præterimus. Sed libet interrogare, num proprio significato Latine dixerim, Scipio fœdus cum Hannibale inire deprecatur, quia pacisci cum Hannibale recusat: Aut, Romani cum Pyrrho pacem deprecantur, quia pacem abnegarunt. Contraque hanc verbi significationem secus ab authoribus dictum, & verbum deprecari in alio sensu accipi videmus. Titus Liuius sexto ab vrbe condita: Non præripiam, inquit, gratiam publici officij deprecandi. Cicero prima actione in Verrem: Si liberè quæ sentio de republica dixerò, primùm deprecor ne irascatur. Suetonius in Cæsare: Senatum literis deprecatus est. & veterum authoritatibus pluribus, in quibus si deprecari recusare dixeris, profectò absurdè & barbarè loqueris. hinc enim deprecari idem est quod valde precari.^b De enim præpositio, adiecta verbo, plerunque auget, vt demirari, defraudare, deierare. Rursus quòd ille autoritate Ouidij motus, voluit deprecari idem esse quod recusare, idem Liuius exploratius ostendit tertio de Macedonico bello: At hercule non ius, sed iniuriam deprecantur. Suetonius in Tiberio: Claudium, inquit, adèd violentum & contumacem, vt ne capitis quidem reus deprecari sustinuerit. Cicero in legem Agrariam: Si quid deliquero, nullæ sunt imagines quæ me à vobis deprecentur. Quibus in locis non signatè nec propriè loquetur, qui deprecari recusare dixerit. Sed vetus probabilisque sensus est, tam in Ouidio, quàm proximis authoribus, id esse deprecari, quod suppliciter petere, & precibus exposcere ne quid fiat quod tu vitare cupis, & contendis ne eueniat. Mortem ergo Ouidius deprecatur, non simpliciter recusans mortem, sed suppliciter exposcens ne mors contingat inter tot truces immanesque homines. Et ille iniuriam vel supplicium deprecatur, videlicet rogat ne inferatur iniuria, nè conuicium fiat. Multum longèque distat deprecari à recusare: quippe deprecari est precibus rogare, & summissè obtestari ne quid fiat: recusare verò, iure & manu contendere, & quadam mentis vecordia minaciter magis quàm precibus exposcere. Cæsar commentario quinto: Hedui nec deprecandi nec recusandi causa legatos ad Cæsarem mittere volebant. Cicero Thusculanarum quæstionum secundo: De Anaxarcho, inquit, Democritoque cogitur, qui cum in manus Cyri Nicocreontis incidisset, nullum genus supplicij deprecatus est, neque recusauit. Pluribusque patet exemplis, sicui illa persequi libeat, ex quibus sine controuersia liquet, deprecari id esse quod precari, sed dupliciter: vno modo, vehementi studio & enixè precari vt quid fiat, & tunc de, præpositio auget, vt primis authoritatibus, quas suprà memoraui, ostensum est: altero, precibus eniti & rogare ne quid fiat seu eueniat tale, quod tu nolles euenire, & futurum detestaris, sicut est proxime dictum. Et tunc de, præpositio, non augendi, sed vim potius minuendi habet. De enim adiecta verbo, duplicem significatum, licet diuersum, capit, vt plerunque solet: plurimumque interest, in vtro accipias significatu. Quonam modo & vtro magis conueniat sensu, ex ipsa lectione & contextu verborum, prout obuia sunt, cuius vel mediocriter erudito facilè est dignoscere.

De præpositio adiecta verbo.

Deprecari à recusare multum distare.

ANNOTATIONES.

dictatoris. Et 4. Dec. lib. 10. in Oratione Demetrii ad Philippum patrem, Regem Macedonum, Nec hodie vt pro sit mihi gratia Romanorum postulo: ne obsit, tantum deprecor. Et paulò infra, Ego si quid impiè in te pater, si quid sceleratè in fratrem admisi, nullam deprecor pœnam: si innocens sum, ne inuidia conflagrem, cum crimine non possim, deprecor. Et rursum paucis interiectis, Si mihi pater succederet, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat. Et Senecam lib. 2. Natur. quæstionū, Tertia ad propiciandos deos, quos bona rogare oportet, mala deprecari. Et Suetonium in Augusto, ca. 5. Cum C. Lectorius adolescens patricij generis, in deprecanda grauiore adulterij pœna, propter ætatem atque natales, hoc quoque Patribus conscriptis allegaret, se esse possessorem, ac velut æditum soli, quod primum D. Augustus nascens attigisset. & c. 52. Dictaturā magna vi offerente populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga, nudo pectore, deprecatus est. Et Cor. Tacitum, De adul-

terio satis cauèri lege Iulia visum. Sed Tiberius Cæsar adulterij grauiorem pœnam deprecatus, vt exemplo maiorum, propinquis suis vltra ducentis sumpsum lapidem remoueretur suasis. Et li. 12. Cum magnitudinem onerum apud Senatum deprecarentur, cuncta repetuere, orsi à fœdere quod nobiscum icerant.

^b *De enim præpositio.* Vlpianus in l. 1. in princ. ff. de pos. vel con. Depositum, ait, est, quod custodiendum alicui datum est: dictum ex eo, quod ponitur. Præpositio enim, De, auget positum: vt ostēdat totum fidei eius esse commissum, quod ad custodiā rei pertinet. Lactantius Placidus enarrans eum locum lib. 6. Thebaidos,

Deserpiq. genis nec se lanugo fatetur

Intonsa sub nube coma.

Præpositio, inquit, De, aut addit, aut minuit, aut mutat. Idem lib. 8. in eum locum,

—Nec deprecor umbram

Accipere.

Triplex quæsitum super nonnullis verbis iuriconsultorum subobscuris, quis sit illorum significatus, quæue pecunia olim fuerint.

CAPIT. XV.

*Ulpiani lo-
cus l. ne-
quicquā, §.
nec adeo. ff.
de off. proco.
Concinnator
litium.*

Concinnare.

*Vitilitigato-
res*

*Redemptor
causarum.*

*Quadrup-
lator.*

*Interceptor
alienae litis.*

*Alpheni lo-
cus l. si &
palagis. ff.*

ad l. Aquil.

Dolon.

*l. properan-
dum. §. cum
autem ere-
modicium.
C. de iudi.*

V M Romæ Palatini fori iudicia opperiremur, quidam non ex plebe homo, pol-
lens eruditione & doctrina, ad me adiit, & percontatus est, quid sibi vellet ^a Vl-
pianus de officio proconsulis, æstimans eum qui prouinciæ præfesset, dissimulare
non debere, si quos causarum concinnatores, aut litium redemptores deprehen-
disset. ^b Quis esset litium concinnator, & ^c quis redemptor, quærebatur. Et quia fa-
cilis explicatu quæstio erat, leui functus opera, respondi, concinnatorem litium
eum dici, qui nouas lites simulatis captionibus & cauillis improbis, in lōgum du-
cere molitur, cum sibi iure agere non liceret. ^d Concinnare enim esse, rem effectis mendaciis, omnibus
lenociniis perpolire, sicut is qui vnguentis delibutus, madenti coma, & capillo composito conspicitur,
quos ^e M. Cato vitilitigatores nuncupat, ^f Græcè autem *καταρτη δίκων* quasi sector litium. ^g Redempto-
rēque causarum eum dici, qui lites quotidianas pecunia mercari, illasque pactionibus muneribusque
pellicere conaretur, haud secus quā qui domos ædificiumque faciendum vtendūve precio condu-
cit: ^h qui etiam quadruplator & interceptor alienæ litis dictus est, ⁱ quos homines tanquam inciuiles, &
malarum artium artifices, iureconsulti iure inceslere. Iterum quæsiuit ex me, quid esset ^k quod Alphe-
nus legem Aquiliam interpretatus, inquit: Quod si tabernarius à prætereunte, flagello in quo dolor
esset, fuisset cæsus, si illi repugnando oculum eruiisset gladio, propter id admissum, Aquilia non tene-
ri: quod diceretur flagellum in quo dolor esset, quærebatur. Cumque nonnulli falsa opinione persuasi,
flagellum quod dolorem afferat, idonco dolorem in eo esse assererent, dixi ego mendum in hac di-
ctione fuisse, ingenue me arbitrari, neque iureconsultum tam inscitè loquutum, vt in flagello dolorem
esse dicat, pro eo quod flagris inflicto dolorem affert: cum iureconsulti non per metaphoras, nec cir-
cuitu longo, sed mundè admodum & circuncisè loquantur: sed pro eo quod dolor esset, scriptum fuit,
^l dolon esset, dicendum fuisse: neque aliter à iureconsulto scriptum, veris patere argumentis. Dolo-
nem enim lignum vel fustem signare, in quo ferrum acuta cuspide lateret, quod haud secus quā gla-
dius vulnera ingerat, ^m vt Varronis testimonio probatur. In eo enim latens pugio ita situs erat, vt foris
minus appareret. Idque coarguitur facili argumento, quod non erat consentaneum, vt si à prætereunte
leui flagello tabernarius ictus foret, illi repugnando ferro decernere, & oculum eruere liceret, prout
in quæstione est. Quippe inculcata tutela non esset, quum non pari, sed maiore impetu armorum in-
iuriam propulsaret, quod est lege vetitum. Dicendum ergo fuit, aliquid occulti teli in flagello latuisse,
quo percussus tabernarius, impune prætereuntem gladio repercutere, & illi oculū eruere valuit. ⁿ Hoc
dolone Tiberium Gracchum, ne opportunus iniuriæ foret, accinctum processisse in forum, authores
tradunt, quod honestius & dissimulato telo in curiam iret. Et Claudium Cæsarem à duobus equestribus
ordinis, cum dolone & venatorio cultro præstolantibus, penè oppressum Suetonius refert. Tercio con-
sultuit me, quod esset iudicium eremodicium, de quo ^o apud Iustinianum fit mentio frequens, con-
tra quod restitutionem ^p dari leges voluere. Cumque aliquorum discreparet sententia, peruici tan-

ANNOTATIONES IN CAPVT XV.

^a *Vlpianus.* In l. nec quidquam. §. circa aduocatos. ff. de offi. proconsul.

^b *Quis esset litium concinnator.* Alexander Neapolitanus concinnatores litium interpretatur eos, qui nouas lites simulatis captionibus & cauillis improbis in longum ducere moliuntur, cum eis iure agere non liceret.

^c *Et quis redemptor.* Vide Budæum in Comment. ling. Græcæ.

^d *Concinnare.* Concinnare, authore Festo, est aptè compo-
nere, nam cinnus, vt ait, commistio est. Plinius lib. 14. cap. 20. Cato iubet vina concinnari cineris lxiuij. Inde Concinnatorius, a, um, res ad concinnandum apta. Paulus in l. instrumentum. ff. de penu lega. Vasa, inquit, concinnatoria in penu non continentur. Hæc Nebrissenfis.

^e *M. Cato vitilitigatores nuncupat.* Dicti sunt vitiosi litigato-
res, hoc est calumniatores, obrectatores: ex vitiis & liti-
gatoribus composita dictio. Συκοφάνται. Qui enim sola pra-
uitate contentione quærent, vitilitigatores propriè dicun-
tur. M. Cato Vitilitigatores appellat litiū auídos, alienorum
operum calūniatores. Plinius in proemio Naturalis histo-
riæ ad fi. Ergo securi etiā contra vitilitigatores, quos Cato
elegantè exvitiis & litigatoribus composuit: quid enim
illi aliud quā litigant, aut litem quærent?

^f *Græcè autem.* Budæus in Comment. linguæ Græcæ.

^g *Redemptoremque causarum.* Idem Budæus ibid.

^h *Qui etiam quadruplator & interceptor.* Sunt verba Liuij 1. Decad. lib. 3. ad fi. Populum, ait, Roman. quadruplatoris & interceptoris litis alienæ personam laturum. & vide infra eod. lib. c. 22.

ⁱ *Quos homines tanquam inciuiles.* L. terminato. in fi. C. de

fruc. & lit. expens. l. sub specie. C. de re iud. l. si non obtulit §. ait prætor. ff. eod. tit. & l. supplicare. in fi. vt lit. pend.

^k *Quod Alphenus.* In l. si ex plagis. §. 1. ff. ad leg. Aquil.

^l *Dolon esset, dicendum fuisse.* Suetonius in Claudio, cap. 13. Reperti & equestribus ordinis duo in publico cum dolone, ac venatorio cultro præstolantes, alter vt egressum theatro, al-
ter vt sacrificantem apud Martis ædem adoriretur. & ibi Beroaldus probat, nec abs re hîc legendū esse dolon. Idem Budæus in Annotationibus in Pandectas, & ita legitur in Pandectis Florentinis.

^m *Varronis testimonio.* Atque etiam Seruij lib. 7. Æneid. in eum locum,

— *Sauosq; gerunt in bella dolones.*

Dolon, inquit, est aut flagellum, intra cuius virgam latet pu-
gio, aut (secundum Varronem) ingens contus cū ferro bre-
uissimo. Dolones autem à fallendo dicti sunt, quod deci-
piant ferro, cum speciem præferant ligni. Aliter tamen ac-
cipit Donatus in Eunuchum Teretij act. 3. sce. 3. Aliter item
Luius 4. Decad. lib. 4. cum dicit, Sublatis raptim doloni-
bus Ephesum petunt fuga. Ibi enim pro ornamentis nauis
accepisse viderur. Et lib. 6. non multo ante fi. Iam fermè 30.
in fronte erant: quibus vt æquaret læuum cornu, dolonibus
erectis altum petere intendit. Et paulò post. Polyxenidas
enim vt virtute militum haud dubiè superari se vidit, subla-
tis dolonibus effusè fugere intendit. In illis autem locis de
bello nauali loquitur. Budæus in dicta l. si ex plagis.

ⁿ *Hoc dolone Tiber. Gracchum.* Plutar. in vita illius.

^o *Apud Iustinianum.* In l. properandum. §. si autem reus.
& §. cum autem eremodicium. C. de iud.

^p *Dari leges voluere.* Scilicet in l. ait prætor. siue, vt alij di-
stingunt,

dem, & eremodiciū dici iudiciū, quum quid reo absente in disquisitionem venit, superque iure cō-
trouerso mota lite, solus actor nullo se opponente exercuit, contraque reum, indicta causa, lis data
fuit: *ἄπο δ' ἐρήμης*, hoc est, solitudine, eò quòd solus actor nullibi reo comparente, nec signis collatis (ut
aiunt) obtinuit: contra quod rescissionem plerunque dari leges voluere. Demum cum sermo incidis-
set, quid emptio, quid permutatio esset, quæsitum fuit, quo in loco? *Homerus* meminit *Achiuos* non
pecunia, nec ære signato, sed rudi massa æris vel ferri vinum mercari, & cum mancipiis permutare
consueſſe: *s* cuius auctoritate *Vlpianus* de contrahenda emptione, etiam sine pecunia fieri emptio-
nem asseuerat. Dixi id de quo consulebamur, mihi in promptu non succurrere: sed tamen meminisse
me, tam apud exteros quàm Romanos, æris signati argenti que & pecuniarum longo tempore nullum
vsum fuisse, mercēsque non pecuniæ interuentu, nec signato ære, sed rebus commutare consueſſe. Si-
quidem *Armeni*, *Scythæ*, *Seres* & *Sarmatæ*, nō intercessu pecuniæ res emere, sed rerum commer-
cio permutare assueſcant. *Deserta* enim & vacua cultoribus loca hominibꝫque infrequentia, magis
quàm vrbes incolebant. *Indi* quoque illi penitissimi, & *Esseni* idem factitarunt: nam fuso ære ute-
bantur, aut orichalco (*a* quippe cum veteres orichalcum preciosius auro ducerent) percusso verò
minime. *b* *Lusitani* graui sarcina æris, vel frusto argenti sæpius nummi loco vfi fuere. *c* *Lacedæmonij*
Lycurgi legibus omnem auri argenti que vsum amouentes, ferrum & rudem massam vasti ponderis
pro pecunia habuere, *d* sicut *Byzantij* ferri massam pro nummo appendebant. *Massyli* vero in *Aphri-*
ca populi, pecora & mapalia pecuniæ loco habuisse feruntur, cum quibus merces sæpe mercatores
commutabant. *e* In *Britannia* gens inhospita, iuxta *Scyliram* insulam, permutando dare necessaria
& accipere consueſcant. *g* Reliqui ære aut annulis ferreis ad certum pondus delibratis. *h* Quod apud
Baleares fuit in more, ut omnem auri, aut argenti materiam execrati, nullius generis nummos ad se
afferri sinerent. Idem de *Carmanis* & *Bambycatiis*, qui in *Tigri* sunt, memoriæ proditum est, ut om-
nia metalli genera coementes, illa in profunda terrarum, & abditas solitudines suffodiant, ne pecu-
niæ commercio eneruaretur animi indoles, ingenii que. *k* Quod de *Indis* & *Æthiopibus* traditum
accepimus, qui auri materiam tam vili æstimarunt, ut catenas noxiorum tantum ex illo conflarent.
Omnes denique gentes nationes que apud prius seculum mercibus res inuicem commutare, vel coriis
boum nummorum loco, aut bobus pecudibus que, ac ferreis virgis vfos, comperimus, *m* *Homeri* te-
stimonio, qui res sensu & æstimatione dignas, non pecunia, sed boum & pecudum numero taxauit,
cum nihil tunc impenso precio veniret. *n* *Primi* igitur *Lydi* aureum & argenteum nummum, cum tūc
nullus foret, inuenisse traduntur: *o* tametsi *Ægina* argentum primo signatum nonnulli credant. *p* Alij

Iudiciū
eremodiciū
apud *Iusti-*
nianum.
De eremo-
dicio vide
Budæum in
Annotat. &
Alciarū lib.
4. de verb.
signi.
Apud veie-
res diu pe-
cuniarum
vsum, argē-
ti nem &
auri nō fuis-
se.

Aurei &
argentei nu-
mi inuenio-
res.

ANNOTATIONES.

stinguunt, l. & si sine. §. item & in eremodiciis. qui est ult. ff.
de minorib.

q Eremodiciū. Budæus in l. posteriore. ff. de orig. iur. Va-
dimonium desertum, inquit, *ἐρήμην δίκην* dicitur à Demo-
sthene sepissimè. vnde vno verbo Erēmodiciū dicitur, quod
in tit. de minorib. 25. ann. l. & si. §. fi. & l. properandum. §. sin-
autem reus. C. de iud. Heremodium corruptè legitur. Vide
Alciar. lib. 4. de verb. signif.

r Homerus. Lib. 7. Iliados, ad *fi* sed hīc omnino vide, quæ
scripsi in Comment. Retractuum tit. l. §. 30. glos. i.

s Cuius auctoritate Vlpianus. Imò Paulus in 1. ff. de contrah.
emptione.

t Scythæ. Iustinus lib. 2.

u Seres. Ammianus Marcellinus lib. suæ historiæ 23. & So-
linus c. 53.

x Sarmates. Strabo lib. 7.

y Indi quoque. Strabo libr. 15. Indi & metallorum & fusi-
lium imperiti, quibus abundant nesciunt, idcirco rem sim-
plicius tractant. Et Pausanias libro 3. Quin & hoc ipso tem-
pore ab Indis referunt, pro Græcorum, quæ illuc compor-
tata fuerint, rebus reponi Indicas merces: nummum verò
illos ignorare.

z Et Esseni. Plinius lib. 5. c. 17. & Solinus c. 38.

a Quippe cum veteres. Seruius lib. 12. Æneid. in eum locum,
Ipse dehinc auro squalentem, alboq; orichalco
Circundat lorica humeris.

b Lusitani. Strabo lib. 3. Hi loco nummorum, graui ad-
modum sarcinarum permutatione vtuntur, vel extensi ar-
genti lamine frustum abscissum exhibent. De Bastetanis au-
tem Hispaniæ populis loquitur qui an Lusitani sint, Alexā-
der viderit.

c Lacedæmonij. Plutach. in vita Licurgi & in Apophthgm.
ipsius, atque etiam in vita Lysandri & Pollux, lib. 9. cap. 25.
Sed vide quæ de illis paulò post dicemus.

d Sicut Byzantij. Pollux, d. lib. 9. c. 25.

e In Britannia. Solinus cap. 25. aut aliorum computat. 35.
Mutationis, inquit, necessaria potius quàm pretiis parant.
vbi hanc insulam, de qua loquitur author noster, non *Scy-*
liram vocat, sed *Silurum* vide interpretem.

f Gens inhospita. Ita eam appellat Solinus vbi suprà post
princ. Gens inhospita, ait, & bellicosa, sanguine interem-
ptorum hausto prius, victores vultus suos oblinunt. Sed vi-
de quæ diximus suprà eod. lib. cap. 10.

g Reliqui. Nescio quos hīc reliquos dicit.

h Quod apud Baleares. Diodorus Sicul. lib. 6. c. item 6.

i Et Bambycatiis. Plinius lib. 6. cap. 27. Ibi mortalium solis
aurum in odio: contrahunt id, defodiuntque, ne quo cui sit
in vfu.

k Quod de Indis. Vide quæ paulò suprà ex Strabone dixi-
mus in verbo, Indi quoque.

l Et Æthiopibus. Herodotus lib. 3. & idem de Automelis,
qui & ipsi ex Æthiopibus sunt. Pomponius Mela lib. 3. cap.
10. statim post princ. Ære (de eisdem loquens, inquit) exor-
nantur, auro vincula fontium fabricant. Et de Macrobiis,
qui item Æthiopes sunt, Solinus cap. 43. aut aliorum con-
putat. 33. Macrobij, inquit, iustitiam colunt, amant æqui-
tatem, plurimum valent robore, præcipua decent pulchri-
tudine. Ornantur ære, auro vincula faciunt noxiorum. Sed
& adde Satarchas qui vfu auri argenti que in æternum se à
publica auaritia abdicarunt. ex Solino cap. 25. aut aliorum
computatione 20.

m Homeri testimonio. D. lib. Iliados 7. ad *fi*. Id quod etiam
tradit Plinius lib. 33. c. 30.

n Primi igitur Lydi. Herod. lib. 1.

o Tametsi Ægina. Strabo, auctoritate Ephori, lib. 8. tradit,
primò in Ægina à Phidone signari cœptum argentum. Vide
Polydorum Virgilium de Rerum inuentor. lib. 2. c. 20.

p Alij apud Eleos. Idem Strabo eod. lib. memoriæ prodidit
Phædo

Nummi ex
coriis boum.

Pecunia
vnde.

Nummorum
apud Ro-
manos in-
signia.

apud Eleos pondera & ex argento nummos à Phædone inuentos putant. ¹ Apud Persas verò Darius ex auro monetam percussit primus. ² In Latino Saturnus æreum nummum reperisse traditur. ³ Romanis quoque auri argenti que signati longo tempore nullus vsus fuit. Pecudibus enim & iumentis bouibusque res permutare, fontesque plectere solebant: ⁴ æstimabaturque bos centussibus, ouis verò decussibus. ⁵ Coriis verò boum nummos percussos à primis originibus iudicare licet, quòd Numa Pompilius scorteos asses, congiarium populo dedisse fertur. ⁶ Post quos Dionysius ex stanno cōflauit nummos. ⁷ Interiecto deinde tempore, ære graui Romanos vsos comperimus, quo appenso non numerato, debita exoluebant. ⁸ quo tempore Seruius Tullius rex, primus nota pecudum æs signasse proditur, ⁹ vnde & pecunia dicta. ¹⁰ Cuius rei causa in vetustissimis nummis, bouis, pecudis, aut suis signū incussum apparet. Sed quamuis à Seruio Tullio pecunia percussa, ¹¹ nō propterea à graui ære præcij nomine, quòd inter licentem eumentemque conuenit, exoluendo desitum est: quippe post decemuiros, etiam ære graui Romanos vsos fuisse, debitaque exoluisse, authores tradunt, quòd æs graue, massa æris fuit, non percussa aut signata: appendi, non numerari solita. ¹² Sequutis mox temporibus, Seruio Cepione & Cneo Sempronio consulibus, post Attilium Regulum, argenteo nummo primū figurato Romæ altera parte Ianus bifrons, altera naui prora incussa fuit: ¹³ tametsi quinque annis ante primū Punicū bellum argenteum nummum Romæ signatum nonnulli credant: ¹⁴ demum post annos duos & sexaginta, aurei apud Romanos eadem nota incussi fuere. ¹⁵ Deinde bigæ, & quadrigæ, ac victoria: quare victoriat, bigati, & quadrigati dicti. ¹⁶ Fertur tamen Liuius Drusus in tribunatu tertiam æris partem argento miscuisse, & signo Victoriæ pariter nummum percussisse, cui Victoriato nomen. ¹⁷ In triente autem

ANNOTATIONES.

Phædonem mensuras excogitasse, à quo etiam Phædoniæ vocitantur: & pondera, & nummum cum alium, tum argenteum signari docuisse.

¹ *Apud Persas verò Darius.* Herodotus libr. 4. Siquidem videns Darium velle memoriam sui relinquere opere quod à nullo alio Regum factum esset, id sibi imitandam putauit, donec mercedem accepit. Etenim Darius ex auro quàm potuit purgatissimo monetam percussit. Vide infra, ibi, Et stateres Darici.

² *In Latio Saturnus.* Æs Ianus primus signauit. Macrobius Satur. libr. 1. cap. 7. Hic igitur Ianus cum Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitum victum in melius redegit, regni eum societate munerauit. Cum primus quoque & æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille naui fuerat auctus, ex vna quidem parte sui capitis effigies, ex altera verò naui exprimeretur; quo Saturni memoriam etiā in posteros propagaret. Ouidius quoque testatur in 1. Fast. scribens,

*Multa quidem didici: sed cur naualis in ære
Altera signata est, altera forma biceps?*

Et deinde infert,

*At bona posteritas puppem formauit in ære,
Hospitis aduentum testificata Dei.*

Eutropius autem secus sentit, in primo scribens, Saturnum numos æreos Latinis primū instituisse. Polydorus Virgil. vbi supra,

³ *Romanis quoque.* Plinius lib. 3. c. 3.

⁴ *Æstimabaturque bos.* Vide in nostris Consuetudinibus.

⁵ *Coriis verò boum.* Plutarc. in vita ipsius Numæ. Donatus in Virgil. lib. 1. Aeneidos ibi,

Taurino quantum possent circumdare tergo.

Tradit pecuniam ex corio bubulo priscis temporibus fuisse, hincque pecuniam dictam, quòd ex pecore originem duceret. Vnde & illud D. Hieronymi in Rufinum, Ut cum montes auri pollicitus fueris, ne scorteum quidem nummum de thesauris tuis proferas. Lacedæmonij etiam scorteo numismate utebantur, ut tradit Nicolaus de idō, & ex eo Stobæus Collectaneorum cap. 42. Et Seneca de beneficiis lib. 5. cap. 13. cuius hæc verba sunt, Aes alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui coriū forma publica percussus, quale apud Lacedæmonios fuit, quod vsus numeratæ pecuniæ præstat.

⁶ *Post quos Dionysius.* Aristoteles lib. 2. Oeconomicorum. Sed Pollux Onomasticōn lib. 9. c. 6. scribit Syracusiis stannum argenti loco habitum fuisse Dionysij testimonio, non

autem dicit Dionysium conflauisse. Rhodiginus lib. 10. ca. 2. Dionysius, inquit, Syracusanos perpulit stanneo nummo vti.

⁷ *Interiecto deinde tempore.* Liui. 1. Dec. lib. 4. ad fi. Et quia, inquit, nondum argentum signatum erat, æs graue plaustris quidam ad ærarium contrahentes, speciosam etiam collationem faciebant. Nam & ante eod. M. Posthumius ob rem male gestam in Veios decem millibus æris grauis damnatus est. Et eiusdem Decad. libr. 5. His, inquit, creationibus incitata plebs, denis millibus æris grauis condemnauit. Et rursus. Et pessimo exemplo innoxij denis millibus grauis æris condemnati sunt. Et Plinius li. 3. cap. 3. Libralis, vnde nunc libella dicitur, & dipodius appendebantur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Gellius lib. 10. c. 6. Auctoritate Atteij Capitonis, scribit tēpore primi belli Punicij Appij Claudij Cæci filiæ, ob dictum quodpiam petulantius multam æris grauis 25. millia dictam. quod & nos supra alibi diximus.

⁸ *Quo tempore Seruius Tullius Rex.* Plinius lib. 3. c. 3.

⁹ *Vnde & pecunia dicta.* Idem Plin. ibidem. Domatus aliter, ut diximus supra in verbo, Coriis verò boum.

¹⁰ *Cuius rei causa.* Plutarc. problem. cap. 40. & quantum ad bouis imaginem, idem Plutarc. eiusdem operis cap. 39. & in Publicola, & Plinius lib. 18. c. 3.

¹¹ *Non propterea à graui ære.* Ut patet ex locis Liuij & Plinij supra citatis in verbo, Interiecto deinde tempore.

¹² *Sequutis mox temporibus.* Hæc vsque ad clausulam, Tametsi quinque. sunt Plinij vbi supra. Plutarchi problem. 40. Draconis Corcyræsis, & ex eo Athenæi in Dypnosophistis, Macrobius lib. 1. Satur. cap. 7. Lactantius lib. 1. c. 13. vnde illud Ouidij lib. Fast. 1. in verbo, In Latio Saturnus.

¹³ *Tametsi quinque annis.* Plinius vbi supra.

¹⁴ *Demum post annos duos & sexaginta.* Idem Plinius vbi supra.

¹⁵ *Deinde bigæ.* Hæc vsque ad clausulam, Fertur tamen, sunt Plinij dicto loco. Sed & de bigatis Tacitus in libro de Moribus Germanorum. Et Liuius 3. Decadis libro 5. & de quadrigatis idem Liuius 3. Decadis libro 2. & de victoriat idem Liuius 5. Decadis libro 1. in triumpho C. Claudij Pulchri. Adde & Antonianos & Aurelianos apud Vopiscum in Aureliano, & in Probo. & Valerianos, & Salonianos apud Trebellium Pollionem in Claudio Secundo ad fi.

¹⁶ *Fertur tamen Liuius Drusus.* Plinius d. lib. 33. ca. 3. & Liuius 3. Dec. lib. 2. non semel.

¹⁷ *In triente autem & quadrante.* Plinius vbi supra.

k Persæ

& quadrante Romani rates incussere. ^k Persæ stateres Daricos numismata habere dicuntur. ^l Græci & Athenienses Tetracinam, & ^m Cistophoros, ⁿ ac Philippeos nummos, qui bouis imaginem longo tempore habuere incussam, tunc primum ^o à Theseo inuentos, ut ab armis ad agrorum cultum ciues auocaret: cuius formæ Eleis numisma fuit, in quo bouis imago designabatur. ^p Præter quos fuerunt Oscenses ^q & stateres Darici, Philippei & ^r Alexandrei, qui ex auro cudebantur, in quibus mulæ cum curru videbantur effictæ. ^s Postea noctua cum Mineræ facie Athenis incudi cœpta: unde illud proditum est, ^t Gilippi seruum ephoris detulisse, multas sub tectis cubare noctuas, quod Lyfandri pecuniam, quam Gilippus fuerat depeculatus, sub tecto condiderat. ^u Træzenij cum Neptunum præcipuum colant, tridentem nummo effictum habuere. ^x Persicus vero nummus sagittarium incussum habuit, ^y qui Daricus etiam dictus. ^z Germani Serram, ^a qui Serrati. ^b Dardani duos insculpsere gallos, ^c Rhegini leporem & currum, ^d Cephalenes equum, Thasij Persen, Argiui murem, Mitylenæi Sapphus imaginem, ^e Tarentini nummi Taran Neptuni filium, qui Delphino vectabatur, Apendi palæstras, ^f Locri autem & Ozolæ hesperum stellam effinxere. ^g Apud Chios ænea moneta fuit, cui nomen Homerus. ^h Peloponnesiorum numisma testudinis figuram habuit, cui Cheloni dixere nomen, Cyziceni altera parte Cybelen, altera leonem: ⁱ Tenedij securim, & facies duas eadem ceruice prominentes: ^k Corinthiaci, qui Poli dicebantur, Pegasum: ^l Gergithij autem qui in Phrygia minore sunt, Sibyllæ imaginem, quod inde esset oriunda, hoc sempiternæ laudi fore arbitrati. ^m Postea verò nouitio

Persarum
stateres.
Græci.
Athenienses.
Elei.
Noctua in
numismate
Atheniensi.
Træzenij.
Persæ.
Germani.
Dardani.
Rhegini.
Cephalenes.
Thasij.
Argiui.
Mitylenæi.
Tarentini.
Apendij.
Locri.
Chij.
Peloponnesij.
Cyziceni.
Tenedij.
Corinthiaci.
Gergithij.

ANNOTATIONES.

^k Persæ stateres Daricos.] Vide paulò inferius in verbo, Et stateres Darici.

^l Græci & Athenienses Tetracinam.] Rhodiginus lib. 10. c. 2. ex Liniò ubi legendum Tetradragma, non Terracina, probant eruditiores.

^m Cistophoros.] Liuius 4. Decad. lib. 7. ubi de triumpho M. Acilij. & iterum ad fin. eiusdem lib. 1. in triumphis L. Æmij Regilli, & Scipionis Asiatici. & libr. 9. non multò post princip. in Triumpho Cn. Manlij. Et Cicero in Oration. pro domo sua, & ad Atticum lib. 2. epist. 6. & iterum epist. 16. ad finem. & li. 11. epist. 1. Sunt qui in l. Publii. §. Titius. ff. depositi. Cistophoros putent reponendos, ubi mendosè legantur modò costrophinati. Cistophorum fuisse legimus quatuor milium & quingentorum denarium, sicuti & Rhodium talentum. Dici opinantur Cistophorum, ab insignis ferentis cistam: sicut coronati modo vocantur nummi, à coronæ imagine. Ex c. 2. lib. 10. Lect. Antiq. Rhodig.

ⁿ Ac Philippeos.] Rhodig. ubi suprâ. Plautus in Bacchidibus act. 4. sce. 8.

Ducentos numos aureos Philippos probos

Dabin?

Et in Trinummo, act. 1. sce. 1.

— Numorum Philippeum ad tria millia.

Horatius lib. epist. 2. epist. 1. ad Augustum,

Gratus Alexandro, Regi Magno, fuit, ille

Charilus, incultis qui versibus, & malè natis,

Rettulit acceptos, regale numisma, Philippos.

Rhodiginus ubi suprâ. & Pollux lib. 9. c. 6.

^o A Theseo inuentos.] Plutarch. in Theseo. & idè Rhodig. ibid.

^p Præter quos fuerunt Oscenses.] De quibus Liuius 4. Decad. lib. 10. in triumpho Q. Fuluij ex Hispania.

^q Et stateres Darici.] Pollux ubi suprâ. & Plut. in Artaxerxe. Dicti autem sunt à Dario, veluti ab ipso accuratè facto in purgationem auri, ut tradit idem Pollux lib. 3. & Plutar. in Apophthegm. Sed id non esse verum testimonio ex Xenophon. Pædiæ Cyri lib. 5. non semel, dum Persas & alios Daricis nummis vsos fuisse tradit tempore Cyri illius antiquioris, qui longo ante tempore præcessit Darium antiquiorem. At Darius tamen ex auro, quàm potuit purissimo monetam percussit teste Herodoto lib. 4.

^r Alexandrei.] Pollux ubi suprâ.

^s Postea noctua.] Plutarc. in Lyfandro. Interpres Aristophanis autoritate Dæmonis, & Pollux dicto lib. 9.

^t Gilippi seruum.] Plutar. in eod. Lyfandro.

^u Træzenij.] Plutarc. in Theseo, & Pausanias in Corinthiacis.

^x Persicus verò nummus.] Idè Plutar. tum in vita, tum in Apophthegmatis Agefilai, & in vita Artaxerxis, & Cicero in Orat. pro Sestio.

^y Qui Daricus etiam dictus.] Plutarchus in loco postremo suprâ citato.

^z Germani serram.] Tacitus li. de Moribus German. memoria prodidit Germanos pecuniam probare veterem & diu notam, Serratos Bigatosque.

^a Qui Serrati.] De numis serratis Liuius 4. Decadis libro 9. alias 10.

^b Dardani duos insculpsere gallos.] Adde pugnautes ex Polluce libro 9. cap. 6. cuius tit. est, περὶ εἰδῶν καὶ μετὰν ὀνομάτων τῶν λαόντων &c.

^c Rhegini leporem & currum.] Pollux ubi suprâ.

^d Cephalenes equum.] Idem Pollux ibi, & Cælius Rhodig. lib. 10. c. 2.

^e Tarentini.] Pollux ubi suprâ autoritate Aristotelis in Republica Tarentinorum. Hoc quoque idem refert, sed nullo authore citato, Nicolaus Leonicus de Varia historia lib. 1. c. 18.

^f Locri autem & Ozolæ.] De his duobus Strabo lib. 9. sed ut intelligas Ozolas esse ex Locris, ut alibi diximus.

^g Apud Chios.] Pollux ubi suprâ. Strabo lib. 14. Homerum, inquit, poetam Chij maximè sibi vendicant, unde & nummus quidam æneus apud eos Homerus vocatur.

^h Peloponnesiorum.] Pollux item ubi suprâ, Eupolidis autoritate, & illius carminis prouerbiū, quo significatur testudines, id est pecuniam, vincere virtutem & sapientiam. Id est eiusmodi,

τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σοφίαν νικᾷντι χελῶναι. Id est,

Et Virtus testudinibus, & sapientia cedit.

Vide Eras. Chi. 2. cent. 4. c. 87.

ⁱ Tenedij securim.] Heraclides in Politicis, & Stephanus in Urbium catalogo. Plutarchus in Commentario de Pythiis oraculis, ostendit securim typum atque insigne fuisse Tenediorum, idque propter cancros, qui sunt apud illos in loco, qui dicitur Asterium. Verba Plutarchi sunt hæc: ὡς περ ἀμύλη σελινέντοί ποτε χερσὶν σέλινον ἀναδείναι λέγονται: καὶ τενίδες δὲ πέλεκυ, ἀπὸ τῆς καρκίνων δὲ γινόμενων περὶ τὸ καλὸν μύρον ἀστέρων παρ' αὐτοῖς. μόνοι γὰρ ὡς εἴκεν ἐν τῇ χελωνῷ τύπον πέλεκυος ἔχουσιν. Erasmus Chiliad. 1. centuria 9. capite. 27. Vide in nostris legibus Connubialibus ubi de pœnis adulterij.

^k Corinthiaci.] Pollux d. lib. 9.

^l Gergithij.] His autem adde Brutum numisma percussisse ipsius imagine cum pileo & duobus pugionibus, significas à se & Cassio patriam seruitute liberatam fuisse, occiso Iulio Cæsare, ut scribit Dion libro 47. Lysimachi quoque numisma erat ipsius facie cornigera insignitū, ob taurū de sacrificio Alexandri magni vinculis elapsū, ab eo retentum ambabus manibus & occisū, ut tradit Appianus in Syriacis.

^m Postea verò.] Id probatur exemplis seq.

Nummi cū inuento, vt imagines Cæsarum cum inscriptione & titulis, nummis adscriberentur, obseruatum est.
Cæsari in- n Quare Nero Cæsar in habitu citharædi se nummo insculpsit: ° & Seuerus Imperator habitu Ale-
scriptione. xandri nummos figurauit. p Galenus post occisos satrapas Persarum, monetam, qua Persas captos
ducebat, percuti iussit. Augustus q Octauius nota sideris capricorni, sub quo in lucem editus erat, ar-
genteum nummum percussisse dicitur. r Denique, quum apud prius seculum nullus nummorum vsus
foret, iudicare licet, Homeri temporibus non pecunia, nec ære signato, sed mercibus inuicem Achi-
uos vinum, æs & ferrum, armis & mancipiis emere consueſſe. Cum verò hac admonitione attentior
factus ἐν τῇ η. τῆς Ἰλιάδος ὁ μῆρς ῥα φασὶα versarer, eos versus haud multo negotio cōperi: qui tales sunt.

In ſi. lib. 7.
Iliados.

ἐνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηχομένοντες ἄχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἶθρονι σιδήρῳ,
ἄλλοι ἢ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν, τίθεντο ἢ δαῖτα θάλειαν.

Id est,

Vnde reportabant criniti vina Pelasgi,
Aeris quidam, alij fulgentis munere ferri,
At scutis alij, pars bobus mancipiisve
Mutabant passim, & conuiuia leta parabant.

ANNOTATIONES.

n *Quare Nero Cæsar.*] Suetonius in vita illius, cap. 25. Sta-
tuas suas, inquit, citharædico habitu: qua nota etiam num-
mum percussit.

o *Et Seuerus Imperator.*] Non is Septimius Seuerus: sed Ale-
xander Seuerus ex Ælio Lampridio in vita illius.

p *Galenus.*] Gallienus scribendum: estque Trebellij Pollio-
nis in vita illius, Gallienus, inquit, vbi comperit ab Odena-
to Persas vastatos, redactam Nibisin & Carras in potesta-
tem Romanam, omnem Mesopotamiam nostram denique
Ctesiphontem esse peruentum, fugisse Regem, captos sa-

trapas, plurimos Persarum occisos, Odenatum, participato
imperio, Augustum vocauit, eiusque monetam, qua Persas
captos traheret, cudi iussit.

q *Augustus.*] Sueton. in vita illius, cap. 94. in fin. Tantam
mox fiduciam fati Augustus habuit, vt thema suum vulga-
uerit, nummumque argenteum nota sideris capricorni, quo
natus est, percussit.

r *Denique cū apud prius seculum nullus.*] Hoc caput fi-
nit versibus Homericis ex Iliados libro 7. ad finem, vt supra
diximus.

Quæ portæ vrbis Romanæ præcipuæ fuerint, & unde nomina sumpserint, & ex quibus causis cognomenta.

CAPVT XVI.

Tres portæ.

Carmenialis.
Pandana.
Mugonia.

R B I S Romæ sicut sæpissime pomœrium prolatum fuit, ita multiplices portas pro
murorum ambitu extructas fuisse, facile est coniectari. Nam quum à prima origi-
ne fundamenta vrbis in Palatino monte fuerint, cuius radicibus antiquissimū po-
mœrium terminabatur, a tribus portis tunc vrbs contenta erat: hæ fuerunt, b Car-
mentalis quæ Scelerata, c Pandana d quæ Libera dicta est, & e Mugonia f quæ Tri-
goniam à tribus angulis vocatam ferunt. g Id autem pomœriū quod Romulus po-
luit, à foro boario procedens ad magnam Herculis aram: inde per ima montis
h Palatini ad aram Consi, mox ad curias veteres, & demum ad facellum Larium, protendebatur

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

a *Tribus portis.*] Plinius libr. 3. cap. 5. scribit, Vrbem
treis portas habentem Romulus reliquit, aut (vt plu-
rimas tradentibus credamus) quatuor. Has nominat Geor-
gius Fabricius Chénicensis in libello, cui titulus est, Roma.
b *Carmenialis.*] Et aliis nominibus Tarpeia, Veientana, &
(vt ex Plin. li. 8. cap. 42. conici potest) aliquando Ratumena.
Cur autē Scelerata dicta sit, vide paulò infra in verbo, Quæ
& scelerata.

c *Pandana.*] Quæ & Saturnia, & Romanula, & libera dicta
est. Dicta est autem Pandana Varroni lib. 1. aut, vt alij com-
putant 4. de lingua Latina, à Pando, quod semper pateret
ad res quæ in urbem ferebantur. Idem Festus Pompeius
libro 14.

d *Quæ libera dicta est.*] A libertate, authores Festus & Varro
vbi supra dictam tradunt.

e *Et Mugonia.*] Varro lib. 4. de ling. Latin. Intra muros, in-
quit, video portas dici: in palatio Mucionis à mugitu, quod
ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant. Mu-
gionam eam vocat Festus li. 1. non à mugitu, sed à Mugio
quodam, qui huic portæ aliquando præfuisse creditur.

f *Quam Trigoniam.*] Quod esset trium angulorum Verrio
appellata.

g *Id autem pomœrium.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. Pomœrium,
verbi vim solam intuens, post mœnium interpretatur es-

se. Est autem magis circummœrium, locus, quem in conden-
dis vrbibus quondam Hetrusci, quæ murum ducturi erant,
certis circà terminis inauguratō consecrabant: vt neque
interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ
nunc vulgò etiam coniungunt: & intrinsecus puri aliquid
ab humano cultu pateret soli. Hoc spaciū, quod neque ha-
bitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum es-
set, quàm quod murus post id, Pomœrium, Romani appel-
larunt, & in vrbis incremento semper, quantū mœnia pro-
cessura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur.
Varro lib. 4. de ling. Lat. Principium, inquit, quod erat, post
murum, Pomœrium dictum: eiusque ambitu auspicia vr-
bana finiuntur. Festus, Pomœrium, quasi postmuriū, id
est proximum muro. Gellius libro 13. cap. 14. in princip.
Pomœrium est locus intra agrum effatum, per totius vr-
bis circuitum ponē muros regionibus certis determinatus,
qui facit finem vrbani auspicij. Antiquissimum autem po-
mœrium, quod ab Romulo institutum est, Palatini mon-
tis radicibus terminabatur. Sed id pomœrium pro incre-
mentis Reipublicæ, aliquoties prolatum est, & multos edi-
tōsque colles circumplexum est. Habebat autem ius profe-
rendi pomœrij, qui populum Roman. agro de hostibus ca-
pto auxerat.

h *Ad aram Consi.*] Marlianus li. 1. cap. 3. Vrbs, inquit, desi-
gnari

& cum esset tunc ⁱ Roma quadrata, ad forum Romanum procedebat. ^k Varro autem à sylua quæ erat in area Apollinis in palatio, vsque ad supercilium scalarum Caci in Auentino, occidentem versus, & ad tugurium Faustuli, vbi casa Romuli fuit, prima vrbs fundamenta protendi asseuerat. ^l Adiecto deinde Capitolino colle à Tito Tatius, quem Arcades Saturnium vocarunt, satis constat portam illic excitati castelli, ^m Saturniam nuncupasse, quæ Pandana, eò quòd semper pateret, dicta est. Cùmque infima Capitolini montis habitaculum fuerint, ⁿ inde Carmentali portæ nomen datum, ^o quæ & Scelerata, eò quòd CCC. & septem Fabij inde prodeuntes, infausto prælio ad Cremeram omnes à Veientibus oppressi, & miserranda nece cæsi fuere. ^p Iuxta quam ædes Martis, ^q Matutæ & Bellonæ, ^r & columna ex qua dabatur belli signum, siquando contra hostes præuallentes fumbantur arma. ^s Ad hanc portam matronas Carmentæ nymphæ ^u (quæ mater Euandri fuit) annuas hostias immolare & sacrum facere produnt. ^x Sed cum Tarquinius Priscus quadrato faxyo primus, & deinde Seruius Tullius pomœrium protulissent, duosque vrbi colles adiecissent, ita vt septem collium vrbs fieret, qui vltimus vrbs ambitum auxisse fertur, ac reliqui Reges urbem parum mœnibus validam, aggere & fossis munivissent, portarum quoque numerum augeri consentaneum fuit: eoque magnitudinis vrbs processit, sæpius aucto dilatòque pomœrio, ^y vt IIII. & XXX. portas per omnem ambitum Romæ fuisse legamus: ipsùmque pomœrium ^z Aurelianum Cæsarem tandem definisse, vt ad millia passuum XXX. mœnia protenderet. ^a tametsi Nero Ostiam tenus mœnia promouere, atque

Saturnia.
Pandana
unde.
Carmentalis.
Scelerata.

Vrbs septem
collium.

Portæ 34.
vrbs Ro-
ma.

A N N O T A T I O N E S.

gnari cœpta est à foro boario: inde certis spatiis interiecti lapides per ima môtis Palatini, ad aram Consi: mox ad Curias veteres: tum ad sacellum Larium forûmque Romanum meta ducta, mœniis locus & vrbi spatium designatum fuit. Neptunus equestris, alio nomine Confus appellatus, quòd consiliorum secretorum Deus esset, vt qui hominum consilia celet vel prodatur. Vide Marlianum lib. 4. c. 12. Gyr. de diis Gent. Syntag. 5.

ⁱ Roma quadrata.] Festus Pompeius lib. 5. Plurarchus in Romulo. Vide in nostris Consuetudinibus, vbi de Fontenaio loquor.

^k Varro autem.] Lib. 4. de ling. Lat.

^l Adiecto deinde Capitolino.] Solinus c. 2. Diod. Sicul. lib. 3. c. 5. scribit, Omnia ad hoc vsque tempus & in Sicilia & in occidentis oris editiora loca Saturnia dicta fuisse.

^m Saturniam.] Solinus eo. c. 2. Castelli quoque, inquit, quod excitauerant, portam Saturniam appellauerunt, quæ postea Pandana vocata est.

ⁿ Inde Carmentali porta.] Idem Solinus ibid. Pars autem infima Capitolini montis habitaculum Carmentis fuit, vbi Carmentis nunc fanum est, à quo Carmentali portæ nomē datum est. Dionys. Halic. lib. 1. Euandro & Carmentæ Romanos quotannis sacrificare, Carmentæq; aram apud Carmentalem portam sub Capitolio ædificatam fuisse scribit: quam aram Solinus hîc fanum nominat. Nunc Sanctæ Catharinæ, sub rupe Tarpeia.

^o Quæ & scelerata.] Ouid. lib. Fast. 2.

Carmentis portæ dextra est: via proxima Iano:

Ire per hanc noli quisquis es, omen habet.

Illa fama refert Fabios exisse trecentos:

Porta vacat culpa, sed tamen omen habet.

Liuius 1. Decad. lib. 2. Festus Pompeius lib. 16. Seruius lib. 8. Aneidos ibi,

—Monstrat & aram

Et Carmentalem Romano nomine portam.

Et diximus etiam suprà lib. 2. c. 6. post princ.

^p Iuxta quam ædes Martis.] Huius templi meminit Ouidius lib. Fast. 5. & columnis adornatum fuisse dicit. & Marlianus Topog. lib. 5. c. 8.

^q Matutæ.] In foro Holitorio C. Cornelius Coss. bello Gallico ædem Iunoni Matutæ vouit: quam quidem postea Censor locauit in eo loco, vbi deinde D. Andreg. cognomēto in Mentuza, templum fuit. Marlianus Antiquit. Rom. lib. 4. c. 2. & 7. & lib. 3. c. 15. & alibi. Hæc etiam Iuno cognominata est. Gyr. de diis Gentium Syntag. 3. & Leucothoë idem lib. 7.

^r Et Bellonæ.] Bellonam Poëtæ deam belli faciunt, sororem & aurigam Martis, vulneribus & strage gaudentem. Vocatur etiam Enyo. Martial. lib. 2. de Othonis morte,

Cum dubitaret adhuc belli ciuile Enyo.
Gyr. de diis Gentium Syntag. 10. & Pallas Virgil. lib. 8. Aneid. 1.

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Huic proprio sanguine sacerdotes sacrificabant. Vnde Lucanus lib. 1.

—Tunc quos sceleris Bellona lacertis

Sæua mouet, cecinere deos.

Ouidius lib. Fast. 6.

Hoc sacrata die Tusco Bellona duello

Dicitur, & Latio prospera semper adest.

Ædes Bellonæ, inquit Anto. Constant. interpres Ouidij, quæ hoc tempore dedicata est, non fuit extra urbem, vt quidam falsò existimant: ea videlicet, vbi Scipioni reuerso ex Hispania, pulsus Carthagenensibus, Senatus datus est, auctore Plutarcho in Sylla: sed in verbo, ac nò longè à Circo maximo: vbi columnella fuit, quæ Bellica dicebatur. Et Marlian. Topographiæ vrbs Rom. lib. 5. c. 8.

^s Et columna.] Huic columnæ proximam ædem Bellonæ fuisse docet Festus his verbis, Bellona dicebatur dea bellorum, ante cuius tēplum erat columnella, quæ Bellica vocabatur: super quam hastam iaciebant, cum bellum indicebatur. Huius ædis auctor Appius Claudius fuit (auctore Liuius 1. Dec. li. 10.) cùm Hetrusco bello domuisset. Sanè Bellona, teste Varrone lib. 6. ling. Latin. ab duello quoque Duellona dicebatur. Pompeius quoque huius columnellæ meminit, & Marlianus vbi suprà.

^t Ad hanc portam.] Ibidem fanū (vt suprà dictum est) à matronis Romanis ex ædificatū fuisse memoriæ prodidit Marlianus Antiquit. Ro. lib. 4. c. 2. Hæc primū Nicostrata, sed quia carminibus oracula reddebat, Carmenta est vocata.

^u Quæ mater Euandri fuit.] Plutarc. Problem. c. 56. vbi reddit rationem, quare Romanæ matronæ Carmentæ fanum ædificauerint. Liuius 1. Decad. lib. 1. non adeò longè à prin. Euander, inquit, tum ea, profugus ex Peloponneso, auctoritate magis quàm imperio regebat loca: venerabilis vir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines: venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum, miratæ hæc gentes fuerant. Strabo lib. 5.

^x Sed cum Tarquinius Priscus.] Liu. Deca. 1. lib. 1. scribit Tarquinio Prisco, qui urbem lapideo muro circundare parauerat, defuncto: eam curam Seruium Tullium suscepisse, vrbsque ampliassè pomœrium.

^y Vt IIII. & XXX. portas.] Plin. lib. 3. c. 5. dicit hodie esse numero xxxvij. ita vt xij. portæ semel numerentur, prætereanturque ex veteribus vij. quæ esse desierunt.

^z Aurelianum Cæsarem.] Flavius Vopiscus in Aureliano.

^a Tametsi Nero.] Sueton. in vita illius, c. 31.

Exquilina.
Viminalis.
Quirinalis.
Calimontana.
Numentana.
Taurina.
Capena.
Pluuia excitādx modus.
Iupiter pluuus.

inde fossa mare veteri vrbi statuisset inducere. ^b Exquilinam ergo, ^c Viminalem, Quirinalem portas. ^d & Calimontanam à collibus vrbis, vbi sitæ erant, vetusto nomine denominarunt: ^e quamuis quodd Quirini sacello foret proxima, Quirinalem dictam nonnulli ferant, ^f iuxta quam Veneris Erycinæ templum. Quæ quidem Viminalis aliquando ^g Numentana dicta est: ^h sicut Exquilinam Taurinam à capite Tauri insculpto, vocatam ferunt. ⁱ Capenam vero constat ^k affluentium aquarum multiplices habuisse decursus. ^l Illinc enim ad Martis ædem semita fuit, quadrato saxo, vbi & Manalis lapis, qui in vrhem delatus, pluuias excitare dicebatur: ^m sicut aqua in Lycæi Iouis fonte, siquando siccitate laboraretur, sacerdotis manu querno ramo agitata, cogebat nubes, largosque effundebat imbres. Et Athenis terræ fuisse simulacrum ⁿ Pausanias prodit, suppliciter à Ioue aquam expetentis vero euentu, cuius ara in monte Hymetto visebatur, quem *Ἰμβριον*, quasi pluuium Iouem dixere. ^o Et apud Indos in arce quam magi incolunt, dolium vidisse Apollonius tradit, quo aperto, in defectu aquarum nebulæ

ANNOTATIONES.

^b *Exquilinam.*] De hac Cicero lib. 2. de Oratore, & in Oratione in Pisonem, & pro Cluentio Habito. Strabo lib. 5. Liuius 1. Dec. lib. 1. 2. & 3. & 3. Dec. lib. 1. & 4. (siue 4. Dec. lib. 3.) & lib. 6. & 5. Deca. lib. 1. Corn. Tacit. lib. 2. & Porphyrio interpretis Horatii Epod. Ode 17.

^c *Viminalem.*] De hac quoque Fest. Pompeius lib. 12. post prin. vbi loquitur de sacello Nemæ deæ & Macrobius lib. 1. Saturn. c. 9. vbi hanc dicit postea Ianualem dictam fuisse, Strabo lib. 5.

^d *Et Calimontanam.*] De qua Cicero in Pisonem. Liuius 4. Dec. lib. 5. Hanc nunc vulgò Asinariam vocatam dicit Leonardus Aretinus de bello Gothorum lib. 3. Nunc à templo, porta Sancti Ioannis, vel porta Laterana.

^e *Quamuis quodd Quirini sacello.*] Aliis nominibus Collina & Agonia siue Agonensis. Anto. Constan. Ouidij interpretis in eum locum Fast. lib. 11.

Proxima lux vacua est, ac tercia dicta Quirino:

Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.

Quamuis, inquit, alij à templo Quirino dictum existiment, à quo portæ Quirinali nomen est inditum, quodd proximè eam Quirini sacellum esset, vel quodd ea in collem Quirinalem iretur. Hodie vulgus Rom. à duobus equis marmoreis, Phidiæ & Praxitelis operibus, in hoc colle sitis, Montem cauallum appellat.

^f *Iuxta quam Veneris Erycina templum.*] Strabo lib. 6. Eryx quoque collis excelsus habitatur, in quo Veneris templum locatum est, quodd singulari veneratione colitur; antiquitus mulierum frequentia refertum, illius ministerio dicatarum, quas & è Sicilia & externis ex regionibus multi locarant. Hac verò tempestate, sicut & ipsa colonia viduata colonis est: sic & templum desolatum, & sanctorum hominum copia defecit. Est & Romæ ante portam Collinam, deæ huius ædificium, quodd Veneris Erycinæ templum dicunt, cui cum æde sacra insignis adiacet porticus. De quo Ouidius Fastor. 4.

Templa frequentari Collina proxima porta

Nunc decet, à Siculo nomina colle tenet.

Utq; Syracusas Arethufidas abstulit armis

Claudius, & bello te quoque cepit Eryx.

^g *Aliquando Numentana.*] Quodd per eam in agrum Numentanum esset iter. Hæc & ex euentu Ianualis vocata est. auctor Macrobius Satur. lib. 1. c. 10. vbi causam reddit. Hæc & Figulensis, nunc S. Agnetis. Strabo lib. 5.

^h *Sicut Exquilinam, Taurinam.*] A Procopio Prænestina, à Fulvio & aliis recentioribus Tiburtina, à bouis capite, quodd supra eam est, nunc Taurina: à templo suburbano, vulgò S. Laurentij. Antiquissimo nomine Metia: id enim inde conicio, quodd idem de Metia scribat Plautus, quodd de Exquilina Horatius: nec dissentiat ab utroque Cornelius Tacitus qui lib. 2. Annalium ait, Sumptum, prisco more, extra Exquilinam de nocentibus supplicium. Plautus in Casina act. 1.

Illum adepol videre ardentem te extra portam Metiam.

Credo ecastor velle.

Horatius lib. 5. Epod.

Post insepulta membra different lupi:

Et Exquilie alites.

Neque hoc parentes heu, mihi superstites,

Effugerit spectaculum.

In quem locum annotauit Porphyrio, in regione Aggeris, quæ est extra portas Exquilinas, solita fuisse pauperum corpora vel comburi vel proiici. Combusta fuisse indicat Plautus, proiecta Horatius. Hæc Georgius Fabricius in Roma.

ⁱ *Capenam verò.*] De qua Liuius 1. Decad. lib. 1. 3. & 10. & 3. Decad. lib. 3. & 5. & 4. Decad. lib. 3. siue 3. Decad. lib. 4. & 4. Decad. lib. 8. & Valerius Maximus lib. 3. cap. 7. vbi de Senatu Romano, & Festus Pompeius lib. 16. vbi de Rediculis, & lib. 17. vbi de senaculo. Seruius lib. 7. Æneidos in eum locum,

— Lucosq; Capenos.

Scribit hanc portam, quæ iuxta Cumenas est à Lucis Capenis nomen accepisse. Hanc Appiam vocatam fuisse scribit Frontinus in lib. de Aquæductibus celeberrima apud Poëtis fuit. Propert. lib. 4. eleg. 3. ad fi.

Armaq; cum tulero porta vicina Capena.

^k *Affluentium aquarum.*] Nam & hinc eam madidam vocat Iuuenalis sat. 3.

Substitit ad veteres arcus, madidamq; Capenam.

Hincque etiam illud Martialis lib. 5. epig. 94.

Capena grandi porta, quæ pluit gutta,

Phrygiūmq; matris aluo qua lanat ferrum.

Strabo lib. 5.

^l *Illinc ad Martis ædem.*] Festus Pompeius lib. 1. 1. Manalem vocabant lapidem, petram quandam, quæ erat extra portam Capenam, iuxta ædem Martis. Liuius 1. Decad. Cum omnes extra portam Capenam ad Martis ædem conuenire armatos iuniores iussisset. Rursumque eiusdem Decad. lib. 10. Semitamque saxo quadrato à Capena porta ad Martis strauerunt. Et 4. Decad. lib. 8. Viam silice sternendam à porta Capena ad Martis ædem locauerunt. Hincque etiam illud Ouid. lib. 6.

Lux eadem Marti est, quem prospicit extrâ

Appositum tecta porta Capena via.

^m *Sicut aquæ in Lycæi Iouis fonte.*] Cælius Rhodiginus lib. 24. cap. 17. ex Pausania in Arcadicis, siue lib. 8. Fonti, inquit, Agno, qui in Lycæo monte est, Istro flumini hybernæ æstiuæque natura quàm simillimus: Quodd si fortè siccitate solum laboret, atq; ex eo segetes & stirpes exarescant, ibi Lycæi Iouis sacerdos ad aquam eius fontis cum precatione conuersus, ritèq; re diuina mactatis hostiis peracta, è quercu ramum non altè, sed in summam aquam porricit. Existit repente commota aqua ater halitus nebulæ persimilis, neque ita multò post nubes attollitur, moxque plurium nubium accessione, obducto cælo, Arcadum fines optatis imbribus perfunduntur.

ⁿ *Pausanias prodit.*] In li. 1. qui de Atticis est. & 9. qui Bœotica inscribitur.

^o *Et apud Indos.*] Philostratus in vita Apollonij Tyanei lib. 3. cap. 3. sic scribit, Gemina quoque illic dolia se vidisse refert Apollonius, vnum imbrum, alterum ventorum: & is quidem, qui dicitur esse imbrum, vbi nimia siccitate India premitur, si fuerit apertus nebulas emittit, quæ vniuersam

emittuntur, quæ rotam Indiam imbribus humectant. Quod etiam documentum p. Democriti fuit, ut ad imbres excitandos, caput & collum chamæleontis, ligno roboris vri præceperit. q. Ad eandem- que Capenam aqua Mercurij erat magnis studiis celebrata: qua mercatores Idibus Maiis se inspergebant & sua, vberes quæstus propterea facere arbitrati. r. Et Alcmone aquæ riuulus, cuius aqua sacerdotes furore vesano inter se digladiantes, Cybelis simulacrum ex Pessinunte aduectum, quotannis abluebant. s. iuxta quam M. Marcellus secundo Punico bello ædem Virtutis antea votam, dedicauit. t. Mutationis vero, à Mutatione qui illi aliquando præfuit, u. & Minutia, quia Minutij sacello erat proxima, quem pro Deo vetustas coluit. x. Et Salutaris ab æde Salutis. y. Et Rhautumena, ab auriga Rhautumeno, qui Veis cursu vicerat, quo è curru effuso, equi citatissimi cum palma in Capitolium contenderunt: portæ dictæ denominatæque sunt. z. Catulariam verò dixere, quòd iuxta eam ad placandum Caniculæ sidus frugibus inimicum, immolarentur ruffæ canes. a. Et piacularem, propter ostenta & piacula quæ illic fiebant assidue, dici Pompeius memorat. b. Collina quoque, c. quæ Agonensis dicta est, propter anfractus multiplices, quòd partim edita, partim decliua essent loca, nomen sortita dicitur: extra quàm d. Veneris Erycinæ, & e. Quietis templa fuere, f. & iuxta campus cui Scelerati nomen fuit: g. in quo incesti damnatas, viuas defodere Vestales assuevere. h. Romanulam verò,

Aqua
Mercurij.
Alcmone.
Mutationis.
Minutia.
Salutaris.
Rhautumena.
Catularia.
Piacularis.
Collina seu
Agonensis.
Campus sceleratus, in quo
Vestales defodiebantur.
Romanula.

ANNOTATIONES.

nam terram humectant: Sin verò nimia fuerit pluuia, idem oclusus imbres cohibet. Alterum autem, qui ventorum esse dicitur, idem facit quod vtres Æoli facere putatur. Ad aperto enim dolio ventus regionem perflat, vnde & salubritas in terra gignitur.

p. Democriti.] Plinius lib. 28. c. 8. vbi idem dicit, præter caput & collum, deiecore in tegulis vsto.

q. Ad eandem, Capenam.] Ouid. lib. 5. Fastor. de Mercurio loquens,

Templa tibi posuere patres spectantia Circum
Idibus, ex illo est hæc tibi sacra dies.

Te quicumque suas profitentur vendere merces,
Thure dato, tribuas ut sibi lucra, rogant.

Est aqua Mercurij portæ vicina Capenæ:

Si innuat expertis credere, numen habet.

Huc venit incinctus tunica mercator, & urna

Purus, suffusam, quam ferat, haurit aquam.

Vda sit hinc laurus: lauro sparguntur ab vda,

Omnia quæ dominos sunt habitura nouos.

Spargit & ipsa suos lauro rorante capillos,

Et peragit solita fallere voce preces.

Ablue præterita periuria temporis, inquit,

Ablue præterita perfida verba die.

Sive ego te feci testem, falsæ citavi,

Non audituri nomina vana Iouis.

Sive deum prudens alium, diuinamve fefelli

Abstulerint celeres improba verba noti.

Da modo lucra mihi, da factæ gaudia lucro;

Et face ut emptori verba dedisse iuuet.

Et Macrobius lib. 1. c. 12.

r. Et Alcmone.] Ouid. lib. 4. Fastorum,

Est locus, in Tyberim quæ lubricus influit,

Et nomen magno perdit in amne minor.

Illic purpurea canus cum veste sacerdos

Almonis dominam sacraq, lauit aquis.

& c. quæ sequuntur. Vnde liquet Almon, non Alcmone esse legendum.

s. Iuxta quam.] Scilicet iuxta portam Capenam ex Liuius 3.

Decad. lib. 9.

t. Mutationis verò.] Suprà cod. cap. in verbo, Et Mugonia. in princip. cap.

u. Et Minutia.] Festus Pomp. lib. 11.

x. Et Salutaris.] Idem lib. 17.

y. Et Rhautumena.] Idem lib. 16. Et Plinius qui eam Ratumenam vocat lib. 8. cap. 42. Plutarch. qui Rhautumenum vocat in vita Publicolæ.

z. Catulariam verò.] Fest. Pompeius lib. 2.

a. Et Piacularem.] Idem lib. 14. Et Piatrix dicebatur sacerdos

expiare solita, quam & Sagam appellarunt.

b. Collina quoque.] De qua Strabo lib. 5. Liuius 1. Dec. lib. 2.

multis locis, & eiusd. Dec. lib. 4. & 8. & 3. Dec. lib. 6. Plin. lib.

5. c. 18. aliàs 15. alter Plinius Secundus, si is est, c. 75. Appia-

nus lib. 1. bellorum Ciuium. Plutarch. in Numa. Ouid. lib. 4. Fastor. ibi,

Templa frequentari Collinæ proxima porta

Nunc decet. —

Blondus lib. 1. de Ro. instaurat. Lucanus lib. 2.

Aut Collina tulit stratas, quot porta catervas.

c. Quæ Agonensis dicta est.] Liuius 1. Dec. lib. 8. Festus Pompeius lib. 1. Marlianus lib. 1. c. 6.

d. Veneris Erycinæ.] Suprà in verbo, Iuxta quem Veneris Erycinæ. eiusdem c. Liuius 3. Dec. lib. 2. Tum ædes votæ Veneri Erycinæ. Idem Dec. 3. lib. 3. Interea Duumviri creati sunt. Q. Fabius Maximus & T. Octacilius Crassus, ædibus

dedicandis. Menti Octacilius, Fabius Veneri Erycinæ vtraque in Capitolio est, canali vno discretæ. Idem Dec. 4. lib.

10. Ædes duæ eo anno dedicatæ sunt: vna Veneris Erycinæ ad portam Collinam. Dedicauit L. Porcius L. F. Licinius duumvir. Vota erat ab Coss. L. Porcio Ligustino bello. Deæ simulacrum dedicauit Sulpitia. Plinius lib. 7. cap. 35. Pudicissima, inquit, fœmina semel matronarum sententia iudicata est Sulpitia Paterculi filia, vxor Fuluij Flacci: electa ex

centum præcipuis, quæ simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret.

e. Et Quietis.] Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 4. cap. 16. Liuius 1. Dec. li. 4. Cum hæc agerentur, iam Cos. via La-

uicana ad fanum Quietis erat. Nunc S. Petri & Marcellini est templum, à Constantino in meliorem vsum conuersum, qui matrem suam prope illud in Mausoleo sepeliri voluit, quod in Syluestro primo asserit Platina.

f. Et iuxta campus cui scelerati.] Liuius 1. Dec. lib. 8. Eo anno Minutia Vestalis suspecta primò, propter mundiorum iusto cultum, infimulata deinde apud pontifices ab indice seruo, cum decreto eorum iussa esset sacris abstinere, familiamque in potestate habere: facto iudicio, viua sub terrâ ad portam Collinam dextra via stratam defossa scelerato campo. Credo ab incesto id ei loco nomen factum.

g. In quo incesti damnatas.] Vestales autem virgines incesti damnatas viuas ad portam Collinam defodi satis constat tum ex Liuij superiore exemplo: tum ex eiusdem Liuij Dec. 3. lib. 2. vbi Territi etiam, ait, super tantas clades, cum ceteris prodigiis, tum quòd duæ Vestales eo anno, Opimia atque Flordia, stupri compertæ: & altera sub terram, vt mos est, ad portam Collinam necata fuerat: altera sibimet ipsa mortem conscuerat. Plutarch. in Fabio Maximo. Fest. Pompeius lib. 7. Paulus Orosius lib. 4. c. 2. in fi.

h. Romanulam verò.] Romanam idem Pompeius li. 16. Romanula porta instituta est à Romulo, in infimo cliuo Victoriæ, qui locus gradibus in quadraturam formatus est. Appellata est autem Romana à Sabinis præcipue, quòd ea proximus aditus erat Romam. Romanulam autem ac Mutationem Palatij fuisse portas asserit Varro libro 5. his verbis, Hoc sacrificium fit in Velabro, quâ in nouam viam exitur, vt aiunt quidam, ad sepulchrum Accæ, vt quod ibi prope

Gabinia.
Collatina
seu Princina.
Ferentina.
Romula siue
Romanula.
Querculana.
Randasculana.
Randus.
Ianualis.
Trigemina.
Lauernalis.
Lauerna.
Sanqualis.

& ⁱ Collatinam: alteram, quod ex Sabinis Romam patens via foret: alteram, quod illinc Collatiam expeditum iter esset, denominarunt: ^k sicut Ferentinam, quod Ferentinum ferret: ^l & Gabiusam, quod Gabios. Hanc verò Collatinam aliquando ^m Pincianam dictam nonnulli volunt, quod nomen adhuc manet, à proximo palatio deductum, vnde demolita marmora ⁿ Theodoricus rex Rauennam deportauit. ^o Fuit quoque Romula porta quam Sabini Romanulam vocauerunt, quod per eam proximus Romam aditus esset, quæ gradus ad noualia & Volupiae sacellum habuit. ^p Et Querculana, quod quercum proximam haberet. ^q Et Randasculana, quod ære munita foret: siquidem à veteribus æs randus dicebatur. In qua caput æneum longo tempore stetisse memorant, postquam ^r Genutius Typus prætor oraculo monitus ne regno potiretur, illinc ingredi noluit, accessumque denegauit. ^s Sicut Ianualis à Iani signo ibidem affixo nomen vindicauit: quæ sub colle Viminali fuisse traditur, per quam vim aquarum ingentem magnis procellis contra Sabinos fluxisse, illosque violentissimis tempestatibus oppressisse memorant. Quam Romulam, Ianuaalem, & Mutationis non in pomerio, sed intra urbis ambitum sitas nonnulli volunt. ^t Nam de Trigemina & ^u Lauernali satis constat, alteram propter trigeminorum pugnam, quum regnante Tullo, inter Romanos & Albanos à trigeminis pugna commissa fuit: ^x alteram, quod ad lucum Lauernæ facilis inde via foret, nomina tulisse. Fuit enim Lauerna furum dea, in cuius luco, vt impunita essent furta, prædam fures sortiri, & rapacissimum quenque immolare traderunt. Est tamen literis proditum, ^y Latinos populos annis singulis ad Trigeminam Euandro veluti Deo sacrum facere: sicut ^z matronæ apud Carmentalem, Carmentæ. ^a Sanqualis proxima ædibus

ANNOTATIONES.

faciunt diis manibus seruilibus sacerdotes, qui vterque locus extra urbem antiquam fuit non longè à porta Romanula.

ⁱ *Collatinam.*] Post Flumentanam proximo loco est Collatina, cui à Collatia oppido, in quod aliarum ciuitatum opes fuere collata, nomen inditum esse, scribit Festus libro 2.

^k *Sicut Ferentinam.*] Marlianus lib. 1. c. 8. Topographiæ urbis Ro sic scribit, Cum Strabo lib. 5. in via Latina Ferentinam urbem fuisse asserat, crediderim portam hanc eam esse, quam Plutarchus Ferentinam nominauit. Nam Romulus, inquit, expiationibus ciuitatem expurgauit, quas adhuc etiam Ferentinam ad portam obseruari tradunt. Sic verò appellatam opinamur, quod iter eam esset, quæ ad Ferentinos Hernicorum populos proficisceretur. Et de hac quoque Iulius Obsequens Prodigiorum c. 1.

^l *Gabiusam.*] Hanc portam Cœlimontanam (quam Fulmine dictam scribit Liuius 4. Dec. lib. 5.) plerique omnes fuisse arbitrantur. Sicque dictam quod iter aperiret in Gabios, cuius oppidi iam diu demoliti loco, Gallicanum, quod hodie vocant, successit. Vide tamen an Gabiniam legendum sit ex eodem Liuius 1. Decad. lib. 2. Per hanc riuus Appiæ urbem influit.

^m *Pincianam dictam.*] Marlianus vbi supra.

ⁿ *Theodoricus Rex.*] Theodoricus, si Cassiodoro credimus, Gothorum Rex, qui Romam duodequadraginta annos subactam tenuit, plurima ædificia publica instaurauit, & inter alia aliquos ductus aquarum.

^o *Fuit autem Romula porta.*] Id vsque ad clausulam, Et Querculana. est Varronis lib. 4. de ling. Lat. & Festi Pompeij lib. 21. (aliàs 16. in princ.)

^p *Et Querculana.*] Plinius lib. 16. cap. 10. Festus Pompeius qui eam vocat Querquetulanam libro 15. nisi mendum sit. Hæc nunc in vinetis iacet clausa, ad quam per viginti gradus ascenditur. Marlianus lib. 2. cap. 8. scribit, Aliquos velle Querquetulanam in monte Cœlio sterisse: quoniam Cornelius Tacit. lib. 4. scribit montem istum Querquetulanum prius vocatum.

^q *Et Randasculana.*] Varro lib. 4. de ling. Lat. Randusculam vocat. Sic enim scribit, Deinde porta Randuscula, quod ærata fuit. Æs randus dictum: ex eo in veteribus manubris scriptum Randusculo libram ferito. Val. Max. lib. 5. c. 6. de Genitio Cippo. Dictaque Randusculana, quod olim randa æra dicebantur. Festus Pompeius, qui eam Rodusculanam vocat lib. 16. & Victor in 12. regione Urbis.

^r *Genutius Typus.*] Valerius, qui id narrat vbi supra, hunc vocat Genitium Cippum, vt iam diximus.

^s *Sicut Ianualis.*] Id vsque ad clausulam, Quam Romuliam.

sunt Varronis lib. 4. & Macrobij lib. 1. c. 9. vbi eandem fuisse quam Viminalem & ab euentu sic dictam, vt supra diximus & Festi Pomp. L. Piso etiam in Annalibus memoria prodidit, Ianuaalem dictam ab Iano: & ideo ibi positum Iani signum, & ius institutum à Numa Pompilio, vt sit semper clausa, nisi cum bellum sit. & hanc intra muros fuisse scribit Varro.

^t *Nam de Trigemina.*] Vide quos statim citabo. Et de ea quoque Plautus act. 1. sce. 1.

Vel extra portam ire Trigeminam ad sacculum licet. Liuius 1. Dec. lib. 4. & 4. Dec. lib. 5. & 5. Dec. lib. 1. Valerius Maximus lib. 4. c. 5. Plinius lib. 34. Solinus c. 2.

^u *Lauernalis.*] Lauernalis porta auctore Varrone lib. 4. ling. Lat. dicitur ab ara Lauerna, quod ibi aræius deæ esset.

^x *Alteram quod ad lucum Lauernæ.*] Fest. Pompeius lib. 10. Acron Horatii interpres in eum Horat. locum episto. lib. 1. epist. 17.

*Labra mouet metuens audiri pulchra Lauerna.
Da mihi fallere, da iustum, sanctumque videri,
Noctem peccatis & fraudibus obijce nubem.*

Sic scribit, Lauerna in via Salaria lucum habet. Est autem dea furum & simulacrum eius fures colunt, aut qui consilia sua volunt tacita: dicta à lauando. Nam fures lauatores dicuntur.

^y *Latinos populos.*] Dionysius Halicarnassæus Antiquitatum Romanarum li. 1. sic scribit, Euandro Romanos sacrificare quotannis comperi, quemadmodum reliquis heroibus ac dæmonibus apud Auentinum collem prope portam Trigeminam. Et Gyraldus syntag. 15. vbi de Euandro & Theni dea.

^z *Sicut Matronæ.*] Idem Dionysius lib. 1. Gyraldus syntag. 15. vbi de Euandro & Themis dea fatidica, quam Carmentem fuisse asserit. Et Plutarchus Problem. 56. diximus iam supra.

^a *Sanqualis.*] Marlianus lib. 1. c. 6. inquit, Animaduertendum apud Sext. Pomp. libr. 17. Sanqualis pro Saginalis, & Anci pro Sangi legi. idque ex alio loco coniecimus: vbi sic inquit, Propter viam sit sacrificium, quod est proficiscendi gratia Herculi aut Sango, quisquis idem est Deus. Alij profecturi viam, Herculi aut Iano sacrificabant. Est & Ianus, secundum aliquos, Sabina lingua Sangus. de quo Plinius lib. 8. c. 48. Lanam cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadē Caia Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, author est M. Varro: factamque ab ea togam regiam vndulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat vsus. Varro lib. 4. de lingua Latin. Ælius, inquit, Gallus Diuus Fidius dicebat Diouis filius, vt Græci, Διόσκουρον, Castorem, & putabant

Anci Regis, porta fuit non incelebris. ^b Et altera Libitinenſis, per quam fato defuncti efferebantur. ^c & Mugonia, à boum mugitu, qui illic frequentes erant, denominata: ^d iuxta quam Tarquinius Priscus habitasse fertur, quæ ^e & Trigillia dicta est: ^f præter quas fuere Neuia, ^g Lauicana, ^h Metia, ⁱ & Flumentana, iuxta quam fluxisse ^k Tiberim volunt. ^l Ex hac enim ad Petellinum lucum modica via erat. ^m Et Triumphalis, per quam triumphi die, aurati currus, captiua præda, & pompa triumphi procedebat. ⁿ Aurelia, ^o Vaticana, ^p & Portuensis, quæ ^q Septimiana nouitia denominatione, ^r ac Fontanilis trans Tiberim, quod haud procul inde fontium sacra, fontibus & puteis coronatis, fierent, dictæ nominatæq; sunt. Sed præ cæteris vnâ legimus fuisse, ^s cui Fenestræ dedere nomen, vel quod humilis & angusta foret: siue quod Tarquinio Prisco regnante, quum à pastoribus oppressus fuisset ex insidiis, Tanaquil inde populum alloquuta, ipsius interitum tam diu dissimulauit, donec Seruium Tullium regni successorem fecit. ^t Est quoq; illud animaduertere, quod quum mœnia ciuitatum sancta sint, proptereaq; illa transgredi sine piaculo fas non sit, certisq; præfinitis spatiis, pomærio inaugurato, fuerint consecrata: ita vt quicquid circa ea soli esset, neq; habitari, neque arari liceret: portas tamen sanctas, haberi minimè decebat, quippe quum ingredi & exire, & defuncta corpora illinc efferre, aliaq; prophana facere cuius permissum fuerit. Apud exteros vero portæ præcipua denominatione istæ feruntur: ^u Scaæ

Libitinēsis.
Mugonia
ſeu Trigillia.
Neuia.
Lauicana.
Metia.
Flumētana.
Triūphalis.
Aurelia.
Vaticana.
Portuensis.
Mœnia ciuitatū ſancta.
l. 1. & l. 1. ff. de rerū diuiſ. §. ſancta. Inſtitut. eod. tit.
Apud exteros portæ.

A N N O T A T I O N E S.

putabant hunc esse Sanguinem ab Sabina lingua, Herculem ab Græca.

^b Et altera Libitinenſis.] Lampridius in Commod.

^c Et Mugonia.] Festus Pompeius, qui Mugoniam eam vocat lib. 11. & aliam causam huius appellationis dicit. & de hac quoque Dion. Halic. lib. 2. & iam supra diximus.

^d Iuxta quam Tarquinius Priscus.] Solin. c. 2.

^e Quæ & Trigillia.] Vide num Trigonia dicendum sit. Est autem (authore Perotto) Trigonia, hoc est trium angulorum porta cognominata. Vide etiam Marlianum lib. 1. cap. 4.

^f Præter quas fuere Neuia.] Varro vbi supra. Sequitur, inquit, porta Neuia, quod in nemoribus Neuiis. Neuius enim loca, vbi ea sic dicta, coluit. Liu. 1. Decad. lib. 2. Iul. obsequens Prodigiis c. 104. Marlianus lib. 1. c. 8.

^g Lauicana.] Plin. li. 3. c. 5. Hanc nonnulli arbitrantur eandem esse cum Neuia. Hodie vocatur porta Maior, ab ædificij magnificentia, propter ductum aquæ Claudie, cuius ibi vestigia apparent.

^h Metia.] Exquilina antiquissimo nomine Metia dicta est.

ⁱ Flumentana.] De qua Liuius 1. Decad. lib. 6. & 3. Dec. lib. 6. & 4. Decad. lib. 5. non semel. & alij, quos statim memorabo. Nunc vulgò porta populi dicitur.

^k Tiberim fluxisse volunt.] Cic. ad Atticum lib. 5. & Horatius lib. 1. epist. aliàs Plin. lib. 1. epist. 17. Liuius 4. Decad. lib. 6. Tiberis, ait, infestiore quàm priore impetu illatus vrbi, duos pontes, ædificia multa, maximè circa portam Flumentanam evertit. Fest. Pompeius lib. 6.

^l Ex hac enim ad Petellinum.] Ad flumentanam portam lucum Petelinum fuisse, testatur his verbis Liuius 1. Dec. lib. 6. Ita producta die, in Petelinum lucum, extra portam flumentanam, vnde conspectus in Capitolium non esset, concilium populi indictum est. Cum vnico l, Petelinum scribit Liuius.

^m Et Triumphalis.] Iosephus lib. 7. belli Iudaici c. 24. Et de hac Suet. in Augusto, c. 100. & Cor. Tacitus lib. 1.

ⁿ Aurelia.] Marlianus lib. 2. c. 8. Secundam portam Ianiculi, nunc S. Pancratij, Aureliam dictam volunt, ab Aurelio, viro consulari: vel ab Aurelio Imperatore: vel à via Aurelia, quod est verisimilius. Siquidem supra ostendimus nomina viarum per abusum ferè omnibus portis esse attributa.

^o Vaticana.] Trans Tiberim, nunc porta Ripæ, vel Vinaria, quod extra eam vina externa, maximè tamen Campana & Tusca vendantur.

^p Portuensis.] Hanc quod ad portum à Claudio Imperatore constructum ducat, appellarunt. Sed quod nomen prius obtineret (scribit Marlianus lib. 1. c. 8.) ignorare videntur. Nos verò Naualis obtinuisse affirmamus: quoniam de hac Sex. Pompeius sic meminit, Naualis porta à vicina Naualem dicta. Quibus cum nulla alia sit propior, Naualem esse, nemini dubium esse debet.

^q Quæ Septimiana nouitia.] Marlianus vbi supra. Tertia, ait, portæ Ianiculi, in ordine vltimæ Septimianæ nomen fuit: idque etiam nunc seruat. quod Septimio Imperatore referunt accepisse, quia Spartianus ait, ipsum excitasse thermas in Ianiculo ad portam sui nominis. Affirmant insuper in ipsius portæ frontispicio Septimij nomen inscriptum, ibique Ianum Septimianum Septimianamq; aram fuisse. Georgius Fabricius scribit quod per hanc ingressi Frösbergio & Borbonio Ducibus Germani, Romam diripuerunt. Clemente VII. Hetrusco Pontifice.

^r Ac Fontanilis.] Fontinalis legendum ex Liuius 4. Dec. lib. 5. non adeò longè à prin. Porticum vnâ extra portam Trigeminam, emporio ad Tiberim adiecto: alterâ à porta Fontanali ad Martis aram, quâ in campum iter esset, produxerunt. & 5. Dec. lib. 1. Marlianus d. li. 1. c. 8. Septimianam portam prisco nomine Fontinalem vocatam, id est duabus fontium sacram, scribit. De hac Festus Pompeius ita meminit, Fontinalia fontium sacra: vnde & Romæ Fontinalis porta. Fontinalia (inquit Varro libro 5.) à fonte, quod is dies feriæ eius. ab eo autem tum & in fontes coronas iaciunt, & puteos coronant.

^s Cui fenestræ nomen dedere.] Totum id vsque ad clausulam, Est quoque. est Plutarchi Probl. c. 35. Idem autem in lib. de fortuna Romanorum, hanc portam Fenestellam vocat Ouid. Fast. lib. 6.

Nocte domum parua solita est intrare fenestra,

Unde Fenestella nomina porta tenet.

Eam portam Antonius interpres fuisse arbitratur in eo muro, quo Tarquinius Priscus urbem circundedit. Sed his portis adde alias hinc non numeratas, scilicet Stercorariam, quæ fuit in Cliuo Capitolino, de qua Festus Pompeius li. 17. sic loquitur, Stercus ex æde Vestæ 17. Cal. Iulias deferitur in angiportum medium ferè cliui Capitolini, qui locus clauditur porta Stercoraria. Salariam quoque ita nuncupatam, quod per eam Sabini sal à mari deferebant apud eundem Pompeium dict. lib. 17. Et Transiberinam, cuius meminit Spartianus in Septimio Seuero. Et Carmentalis apud Dionys. Halic. lib. 10.

^t Est quoque illud animaduertere.] Hæc vsque ad clausulam, Apud exteros verò. sunt Plutarc. in Romulo & Probl. c. 26.

^u Scaæ apud Troiam.] Strabo lib. 9. Dares Phrygius, si is est, in lib. de excidio Troiæ non multò post princ. Ex quo illud Virgilij lib. 2. Æneid.

—Hic Iuno Scaas sanctissima portas

Prima tenet.

Et lib. 3.

—Et arentem Xanti cognomine riuum

Agnosco: Scaæq; amplector limina portæ.

Vbi Seruius ita hanc vocari dicit à cadauere Leomedontis: hoc est, ὁ πρὸ τῆς σκηνώματ^{ος}, quod in eius fuerat superliminio. Illudque Homeri lib. 3. Iliados,

αἰψὰ δὲ ἑπειθ' ἵκανον ὄρεϊ σκαυαὶ πύλαι ἦσαν.

apud Troiam, ^x in cuius superliminio Laomedontis cadauer sepulchro conditum erat: ^y sicut murus & amnis eiusdem nominis fuere. ^z Alexandria Canopica, Athenis Pyraica ^a & Sacra, ^b & Charonia, per quam damnati ferebantur ad supplicium: & ^c Dipylus omnibus patentior, ^d atq; alia Nymphades nomine. ^e megaris fuit Triasia, quæ Diplon dicta. ^f Corinthi Teneatica, ^g Thebarum portæ Homoloidæ nuncupatæ sunt: ^h apud Sicyonios quoque Sacra fuit, vbi Epopei viscebatur monumentum. ⁱ In Argo Diampares, apud Leontinos Iracea, ^k in Cyzico Thracia, ^l apud Tibur Rarana: ^m Capuæ Iouis, ⁿ vbi platea Seplasia, in qua vnguentarij negociantur: ^o Cremonæ Brixiana, ^p Tarenti Temenitida, ^q Syracusis Meniditæ, ^r Trogillorum, ^s & Agradianæ: extra quas frequentia sepulchra visceban-

ANNOTATIONES.

Et paulò post,

ἔπειτα διμωγέροντες ὅτι σκαῖσι πύλαισι.

Et lib. 6. eiusdem operis,

ἔκταρ δ' ὡς σκαῖας τε πύλας, καὶ φηρὸν ἵκανεν.

Et lib. 11.

ὄφρα δ' ἐγώ.

^x *In cuius.*] Id iam diximus in præced. ex Servio, qui & idē quoque dicit in 2. lib. Æneid. post princ. ibi,

—*Fracti bello fatiſq; repulsi*

Ductores Danaum.

Authoritate Plauti in Bacchidibus act. 4. scen. 9.

Ilio iria audiui fuisse fata, quæ illi exitio forent,

Ex arce signum si perisset: alterum etiam est mors Troili:

Tertium, quum porte Scaæ limen superum scinderetur.

Sed his Troiæ portis adde & alias, scilicet, Antenoridam, Dardaniam, Iliam, Catumbriam & Troianam ex eodem Darete Phrygio vbi suprâ.

^y *Sicut murus & amnis.*] Strabo lib. 13. Multa apud Troës & Thraces eisdem nominibus appellantur, vt Scæi Thraces quidam, & Scæus amnis, & Scæus murus, & Scææ Troianæ portæ.

^z *Alexandriæ Canopica.*] Strabo lib. 17. E Canopica porta exeunti ad dextram est fossa quæ lacui iungitur & Conopium fert.

^a *Et Sacra.*] Plutarch. in posteriore loco. Fuit & Romæ Sacra via inter urbanas celeberrima, in qua Numæ regia fuit, vt ex Ascon. act. 2. in Ver. constat. In eadem via, testantibus Varrone, Ouidio & Propertio, res viles propter frequentiam vænibant, vt poma, flabella, tesseræ, tali. Dionys. Halic. lib. 2. idcirco Sacram viam appellatam dicit, quod in ea inter Romulum & Tatium sacrum fœdus ictum fuerit. Alias causas denominationis huius apud Fest. Pomp. lib. 17. reperire licet. Hic in summa Sacra via habitavit Ancus Martius Rex, prope ædem Larium, vt scribit Solinus ca. 2. Est & Sicyone porta eiusdem nominis apud Pausaniam lib. 2.

^b *Et Charonia.*] Iulius Pollux lib. 8. καὶ ἐνδεκοί, c. 25. Vna autem, inquit, carceris ianua, Charonia dicebatur, per quam ad mortem ducebantur.

^c *Dipylus.*] Liu. 4. Dec. lib. 1. Philippus ad Dipylon accessit. Porta ea, velut in ore vrbis posita, maior aliquanto patientiorque quàm cæteræ est: & intra eam extraq; latæ sunt viæ, vt & oppidani dirigere aciem à foro ad portam possent: & extra limes mille ferme passus in Academiæ gymnasium ferens pediti equitque hostium liberum spacium præberet.

^d *Atque alia Nymphades.*] Item alia Hypadæ apud Plutarchum in vita Hyperidis. Et fortè hæ sunt, quas Nymphades vocat hic Alexander, paucis literis immutatis. Item & Diocharis Straboni lib. 9. cuius hæc sunt verba, Sunt igitur lucentis aquæ potuique suauissime, fontes, vt aiunt, extra portas, quas Diocharis appellant iuxta Lycæum. Et Melitides Pausaniæ lib. 1.

^e *Megaritis fuit Triasia.*] Id totum est Plutarchi in Pericle.

^f *Corinthis Teneatica.*] Pausanias lib. 2. Ab Acrocorintho, qua in montanam partem diuertitur, est porta Teneatica, & Lucinæ fanum.

^g *Thebarum.*] Vna tantum ex septem portis, quæ in ea vrbe erant, ita vocabatur, alia aliis nominibus, scilicet Electridæ, ab Electra Cadmi sorore, Prætidem à Præto homine indigena: Neitidem nominarunt, quod in cithara chordarum

vnâ, cui Nete nomen, Amphion ante hanc portam inuenisse dicitur. Iam Craneam portam Altissimam vocant, quod est ad eam portam Iouis altissimi cognomine sacellum. Præter eas, quas connumerauimus portas, est quæ Ogygia, & omnium postrema Homolois: Cuius nomen ita nuperrimum esse facile apparet, vt Ogygiæ antiquissimum. Dicta verò est Homolois ab Homole, omnium, qui in Thessalia sunt, motum maximè fertili & aquis irriguo. Id videre est apud Pausaniam lib. 9. qui est de Bœoticis. Nam & hæ Thebæ septem portarum erant in Bœotia: alia centum in Ægypto, de quibus inferius lib. 6. c. 2. Vide Nicolaum Leonicenum de varia Historia li. 2. c. 82. Apollod. autem in lib. 3. Bibliothecæ has eandem Thebarum portas fuisse dicit, Hemodoidem, Ogygiam, Prætidem, Onchaidem, Hysistam, Helectram, Crenidem.

^h *Apud Sicyonios quoque Sacra fuit.*] Pausanias lib. 2. Iam, inquit, qui hinc ad portam, quæ Sacra dicitur, diuerterint, templum Mineræ non longè ab ipsa porta videant: Epopeus olim dedicauit. Id magnitudine & ornamentis, omnibus eius temporis operibus præstitit. Verum & huius famam vetustas obliuione obruit: de cælo tactum conflagrauit. Arantum, quod illi vni fulmen pepercit, qualem Epopeus fecit, adhuc manet. Ante aram Epopeo monumentum, aggesta in tumulum terra, extructum.

ⁱ *In Argo Diampares apud Leonin.*] Plutarchus in Pyrrho.

^k *In Cyzico Thracia.*] Plin. lib. 36. c. 15. post pr. Sed & Thracias portas fuisse Byzantij, testatur Xenophon Rerum Græcarum lib. 1. his verbis, vbi de Byzantinis loquitur, Illi igitur cum omnia cõposita essent, nocte apertis portis, quæ Thraciæ appellantur, Alcibiadem cum vniuerso in urbem recepere exercitu.

^l *Apud Tibur Rarana.*] Liuius.

^m *Capuæ Iouis.*] Liuius 4. Dec. lib. 6.

ⁿ *Vbi Platea Seplasia.*] Cic. in 2. Agraria, Iam verò, inquit, qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana & in Seplasia quæ concursatio percontantium quid prætor edixisset? vbi cœnaret? quid enunciaisset? Idem in Pisonem, Seplasia, inquit, mehercule, vt dici audiebam, te vt primum aspexit, Campanum Consulem repudiavit. Vbi Asco. Pedia. scribit Plateam esse Capuæ, quæ Seplasia appellatur, in qua vnguentarij negociari sint soliti. Huius meminit Val. lib. 9. c. 1. vbi de Annibale. Tum demum fracta & contusa Punica feritas cum Seplasia ei & Albana castra esse cœperunt.

^o *Cremonæ Brixiana.*] Cor. Tacitus lib. 19.

^p *Tarenti Temenitida.*] Liu. 3. Dec. lib. 5. Et Polybius, eas, Temenidas vocat, lib. 8. ad si. non semel his verbis, Circa Mesonæum ad latus Orientale & portas, quas Temenidas vocant, ignem in tumulo accendere oportere. Item non semel eod. lib. tradit aliam eius vrbis portam Rhinopylam vocatam. Et cum ad portam venisset, quæ ad portum ducit, custosque Rhynopilam aperuisset, per eam effugiens, piscatoriam nauim, ex illis quæ nauali statione erant, vnâ cum suis ascendit, & in arcem asportatur.

^q *Syracusis Meniditæ.*] Vide Thucydidem, & Plutarchum in Nicia.

^r *Trogillorum.*] Liuius Dec. 3. li. 5. Ad colloquium de redemptione eius missis medius maximè, atque vtrisque opportunus locus ad portam Trogillorum turrim, quam vocant Galagram, est visus.

^s *Et Agradiana.*] Agradianæ legendum est ex Cic. lib. 5. Thuscul.

tur. ^c Babyloniam verò licet plures celebrentur, tamen præcipuè, ^u Semiramidis, ^x Ninorum, ^y Chaldeorum, ^z Belides, ^a & Ciffia.

ANNOTATIONES.

Thufcul. quæstio. vbi ira scribit de Syracusanis loquens, Ego autem quum omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulcrorum) animaduerti columnellam non inultum è damis eminentem, in qua inerat sphaeræ figura & cylindri.

^c *Babylonia verò licet plures.*] Herodotus libro 1. de Babylone loquens, Eius, inquit, per ambitum centum portæ stabant, æreæ omnes, cum cardinibus itidem postibusque.

^u *Semiramidis,*

^x *Ninorum,*

^y *Chaldeorum,*

^z *Belides,*

^a *Et Ciffia,*

Sed adde superioribus Vtice portam fuisse, quæ Bellica dicebatur, apud Cæsarem lib. 2. belli Ciuil. Hoc explorato lo-

co, Curio castra Vari conspicit muro oppidoque coniuncta ad portam, quæ appellatur Bellica, admodum munita natura loci. Et Adramyttias Lydias portas apud Strabonem lib. 13. Mysia itaque, inquit, Adramitium est: ea olim sub Lydis erat, & adhuc ab ipso Adramyttio Lydiæ portæ appellantur, cum vrbs, vt dicunt, ab Lydis fuerit condita. Et Sicyone portam Clistheniam apud Pausaniam lib. 2. vbi ita scribit, Eodem in loco curiam ædificarunt & porticum, cui à conditore nomen Clistheniæ. Eam enim de manubiis extruxit Clisthenes, cum belli contra Scironem gesti socius Amphidryonibus fuisset. Et Sardorum duas portas Persidos dictas apud Polybium lib. 7. ad prin. Et Naucræ multi figuli sunt, à quibus propinqua etiam figlinarum porta vocatur Ceramica, vbi ita fictilia tingunt, vt argentea videantur, vt scribit Athenæus lib. 11. c. 9. Et Megalopoli portam Pholeam apud Polybium lib. 9.

Quo ritu quibusque ceremoniis hostia apud priscos diis immolabatur, & quo modo fiebant sacra, & quid apud exteros.

CAPVT XVII.

QUAM mos sacrorum fuerit, quoque ritu, aut quibus exemplis hostia cæderetur, & res diuina fieret, veteribus monumentis intercisè perscriptum est. Et tamen si singulis ferè diis sua sacra instituta forent, quæ transgredi aut præterire ducerent nefas: neque deos omnes eisdem sacris semper: sed alios aliis ritibus ceremoniisque placari deceret: tamen in omni sacrificio statas ceremonias & solita solennia conuenit obseruari: quas si prætereant, haud dubiè piaculum fieri, & sacra pollui putabant. Siquidem in omnibus sacris, sacerdos quum diis immolat, & rem diuinam facit, prius ^b corporis ablutione purgatur, ^c & à Venere abstinet, vt lautus purusque accedat: ^d quippe ieiunij & castimoniam sacra adiutis miram obseruationem fuisse, authores tradunt. ^e Legimus Numam Pompilius, quum pro frugibus faceret, esu carniū & Venere abstinuisse. ^f Et Iulianum Cæsarem oleribus leguminibusque contentum sæpe cœnitasse, ob religionem: ^g atque eos qui Isidis sacris initiandi erant, dies decem parcere carnibus & vino: ^h & Ægyptios festis quibusdā diebus ieiunia seruare. ⁱ Aquæ verò aspersione corporis labem tolli, & castimoniā præstari putabant. ^k præterque Mysos

Singulis diis sua sacra.

Sacerdos lautus & castus. Ieiunium.

Ægyptij. Aqua aspersio. Abij.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

QUAM mos sacrorum.] Totum id principium vsque ad clausulam, Siquidem in omnibus. probatur ex his, quæ sigillatim postea hoc toto cap. describuntur. Sed tamen hic speciatim vide quæ dicta sunt lib. 3. c. 12.

^b *Corporis ablutione purgatur.*] Tullius lib. 1. de legibus, aspersione aquæ labem corpoream tolli & præterea castimoniam præstari tradit. Virgil. lib. 2. Æneid.

Tu genitor cape sacra manu, patriosque penates:

Me bello ex tanto digressum & cade recenti,

Attrectare nefas, donec me flumine viuo

Abluero.

Seruius in eodem lib. 6. eiusdem operis in eum locum,

—Corpusque recenti

Spargit aqua.

Quibus addes etiam Didonis verba sacra Diis inferis instituentis lib. 4. Æneid.

Dic corpus properet fluminali spargere lymphæ.

Vbi Seruius inquit, Inferis sacrificantes aqua aspergebantur, vt lib. 6. eiusd.

—Ter socios pura circumtulit unda

Spargens rore leui, & ramo felicitis oliuæ.

Superis abluebantur, vt

Donec me flum. &c.

Et plenè diximus in nostris Commentariis Nobilitatis c. 31. nu. 588. incip. Sed & alio quoque. Vide Macrobius Saturn. lib. 3. c. 1.

^c *Et à Venere abstinet.*] Tullius lib. 2. de legibus. & plenissimè diximus in nostris ll. Connubial. l. 15. num. 116. incip. Ouid. libr. Amor. 3. & num. 120. incip. Nam & apud Rom.

^d *Quippe ieiunij.*] Nam apud Athenienses inter sacra Cereris mulieres ieiunabant authore Herodoto libr. 2. Iulius Gyrardus in lib. de Diis Gent. syntag. 12. sic scribit, In Cereris deæ honorem ieiunia antiqui instituerunt: quin in eius celebritate ieiunium indicebatur, vel ab ea instituta fuere: vel ea causa, vt ab eius inuentis abstinerent: vel quòd in penuria quadam, quòd sementem facere possent homines, abstinuisse dicuntur, in ipsius deæ honorem: & propterea eo tempore eius quoque celebritas agebatur. Alij propter filia deperditæ memoriam instituta ieiunia asserunt, atque ideo verno mox tempore cum lusu & lætitia virides herbas ei offerebant, quasi quòd filiam mater inuenisset. Huius meminit Ouid. lib. Fast. 4.

^e *Legimus Numam Pompilius.*] Apud Ouid. lib. 4. Fast.

Vix abest Veneris, nec fas animalia mensis

Ponere, nec digitis annulus ullus ineft.

^f *Et Iulianum Cæsarem.*] Theodoritus Ecclesiast. historiae lib. 3. c. 2. & seq. Pomponius Latus in vita eiusdem.

^g *Atque eos qui sacris Isidis.*] Apuleius lib. Met. 11. circa fin.

^h *Et Ægyptios.*] Herodot. lib. 2. Posteaquàm ieiunauerunt pridie festi, atque obdormierunt vaccam immolant, eamque corio exuunt, & tota aluo vacuant, & iterum lib. 4.

ⁱ *Aqua verò aspersione.*] Tullius 1. de legib. & vide in dd. nostris Commen. Nobilitatis vbi supra.

^k *Præterque Mysos.*] Strabo lib. 7. ex Possidonio. Scribit, inquit, Possidonius, Mysos religioni indulgentes ab animalibus abstinere, & eam ob causam pecus omne vitare: melle verò & lacte & caseo vesci: Cùmque tranquillam exagitant vitam, ob deorum culturam, Deicolæ & Capnobatæ, id est fumi consensores, nominantur.

Anymphi.
Cybeles sa-
cerdotes.

Antidota
aduersus
Venerem.
Agésilai
sententia.
Hierophan-
ta Atheni-
sium.
Iouis pro-
pheta.
Indorum
magi.
Rem diuinā
facturus.
Commenta-
culum.
Taciturni-
tas in deo-
rum sacris.

& ^l Essenos, ^m aliosque qui ob religionem animantibus abstinent, cælibemque vitam agunt, ⁿ qui Abij & ^o Anymphi dicti sunt, ^p constat sacerdotes matris deum Samia testa sibi virilia amputare: atque illos qui maxima sacra obibant, ut in casta religione manerent, & procul à mulierum contagio vitam agerent, ^q herbis quibusdam emasculari, & virilitatem amittere. Utque nulla nisi sacrorum maneret cura, nudique & vacui religioni intenderent, cunctarum rerum dominio se abdicare. Quod iure pontificio caebatur, ^r cuius verba sunt, Ad diuos adeunto castè, pietatem adhibento, opes amouento, qui secus faxit, deus ipse vindex erit. Quam castimoniam apud externos quoque seruari meminimus: ^s quippe in Thesmophoris matronæ Athenienses, ut Veneris ictus cohiberent, foliis vitilium cubilia substernebant: nonnulli garo ex piscibus, qui squamam non habent, quod incendia libidinum reprimeret, & irritos conatus faceret, in sacris vti sunt: ^t quod Agésilais putabat deos non minus religiosi operibus, quam sacrificiis castis delectari. Legimus quoque ^u Hierophantas Atheniensium, postquam in pontificatum euecti erant, ut castissimè sanctissimèque sacrum facerent, cicuta sorbitione castrari: ^x & Ægyptios sacerdotes, negociis omissis, mulieribus nunquam indulgere, carnibusque & vino abstinere, ^y atque gymnosophistas adeò abstinentiæ studiosos, ut pomis solum, oriza & farina alantur. ^z In Creta quoque Euripides testatur, quos vocant Iouis prophetas, non modo carnibus, sed ne coctis quidem vesci: ^a & Indorum magos, qui ad Solis sacerdotium euecti erant, carnibus abstinere, & nunquam sub tecto esse, sed lineis velari, & sub dio vitam agere. Quinetiam obseruatum inuenimus, ut qui rem diuinam facturum erat, ad suam leuandam culpam se in primis reum dicere debeat, & noxæ poenitere, ac fateri admissum, vultumque summittere, & ad omnem modestiam fingere: ^b deinde ipse, aut publicus præco præcedens sacra, Hoc age, clamitet, vocèque excitet populum, ac virga turbam summoveat, quæ ^c commentaculum dicta est: silentiumque indicat, ne mala vox obstrepat, nève quid triste auribus accipiat, & sacris fauere, & intentos esse iubeat: namque in deorum sacrificiis ^d taciturnitate in primis, & intentis animis opus erat: ^e quia si opus facientem sacerdos inter

ANNOTATIONES.

^l *Et Essenos.*] Sive Essæos, ut alij vocant, ex Iosepho libr. Antiquitat. 18. c. 2. & de bello Iudaico lib. 2. c. 7. & in Appionem, & D. Hieronimo lib. 2. in Iouinianum. Qui de Essæis plura nosse volunt, legant Eusebium cap. 4. libr. 8. & c. 1. 9. Præparat. Euang.

^m *Aliosque.*] Ut Germanes Indorum Philosophos ex Strabone lib. 15. vbi tradit eos vini & Veneris expertes. Diximus in nostris ll. Connubial. l. 15. nu. 115. incip. Illud quoque antiquorum.

ⁿ *Qui Abij.*] Strabo lib. 7. paulò postea, quæ in verbo, Præterque Mysos: diximus. & vide supra eo. lib. c. 13. in nostris ll. Connubial.

^o *Et Anymphi.*] Vide in d. ll. Connub.

^p *Constat sacerdotes Matris deum.*] Plinius lib. 11. c. 49. & lib. 35. c. 12. ad fi. Vnde illud Iuuenalis saty. 6.

— Ecce furentis

Bellona, matrisque deum chorus intrat, & ingens

Seminar obsecro facies reuerenda minori,

Mollia qui rupta seruit genitalia testa.

Nam & hos seminares vocat Ouid. lib. 4. Fastor.

Ibunt seminares, & inania tympana tudent,

Æræque tinnitus ære repulsa dabunt.

Diuus Augustinus libr. 7. de Ciuitate Dei scribit abscissos matri deum seruire, ut significaretur eos, qui semine indigeant, terram sequi oportere, quæ mater deum nominatur Lucretius vero lib. 2. Gallos ministerio Cybeles (quæ mater deum appellatur) ideo dici additos: quoniam qui violant matrem digni sunt, ut emasculentur, quo minus possint viuam procreare progeniem. Diximus in nostris ll. Connubial. l. 15. nu. 121. incip. Quid quod legimus.

^q *Herbis quibusdam emasculari.*] Scilicet cicuta, ut dicitur inferius in verbo, Hierophantas. & in d. nostris ll. vbi supra.

^r *Cuius verba sunt.*] Apud Ciceronem lib. 2. de legib.

^s *Quippe in Thesmophis.*] Dioscorides libr. 1. cap. 26. Plinius lib. 24. c. 9. Galenus lib. 6. de simplicium medicamentorum facultatibus. & diximus in nostris legibus Connubial. lib. 15. nu. 94. incip. Galenus lib. & nu. 16. incip. Ouidius lib. Amor. 3.

^t *Quod Agésilais putabat.*] Xenophon in ea oratione, quam elegantissimè, ut cætera omnia, de ipsius Agésilais laudibus edidit.

^u *Hierophantas.*] D. Hieronymus in Iouinianum lib. 1. & in

lib. de Monogamia ad Geruntiam, Hierophanta, inquit, apud Athenas euiat virum, & æterna debilitate fit castus.

^x *Et Ægyptios sacerdotes.*] Idem Diuus Hieronymus auctoritate Chæremonis libr. 2. in Iouinianum. & Apuleius lib. 11. Metam.

^y *Atque Gymnosophistas.*] Plinius lib. 12. c. 6. docet quo cibo vescerentur Indorum sapientes.

^z *In Creta quoque Euripides.*] Et eius auctoritate Diuus Hieronymus in d. lib. 2. ad Iouinianum.

^a *Et Indorum magos.*] Diod. Laërtius in procemio. Sed & Magi Persarum nihil præter farinam & olus in cibo sumebant, ut idem D. Hieronymus testatur vbi supra.

^b *Deinde ipse erat publicus præco.*] Plutarch. in Numa Pompilio. In profectis, inquit, & omnino in sacerdotum festis, per urbem præcones præcedebant, qui ut quiescerent, & ab operibus desisterent, iuebant. Et in Coriolano, Numa quidem cum aliarum rerum, tum Pontificij iuris prudentissimus expositor, hoc Romanis ad summum religionis ornamentum instituisse videtur, ut cum Principes aut sacerdotes rem diuinam faciunt, Præco ingenti voce præcedens clamet, H O C A G E: animos sacrificio scilicet adhiberi iubens, ne vllis interiectis operibus, quæ plurima humanis in rebus vi & necessitate fieri contingit, diuinus auerteretur cultus. Et huc quoque pertinet illud Apuleij lib. 11. Metam. Et plerique qui facilem sacris viam dari prædicarent, Sed alibi hæc verba, Hoc age, vel agite, pro adnimaduerti te, intenti estote, attendite, ut apud Plautum in prologo Asinariæ in princ.

Hoc agite, sultis spectatores nunc iam.

Et in Persa act. 5. sce. 2. & apud Terentium in Eunuchio act. 1. sce. 2. & in Phormione act. 2. sce. 3. ad fi. & vtroque Donatus præsertim in priori loco.

^c *Commentaculum.*] Festus Pomp. lib. 3.

^d *Taciturnitate in primis.*] Pythagoricum & Ægyptiorum dogma sapientum id fuit, quum deum innuerent silentio colendum, à quo sunt rerum primordia. Cæl. Rhodig. Antiq. lectio. lib. 15. c. 23. & lib. 21. c. 46. & Gyr. Histor. Deor. syntag. 1. & 17. Virgil. Æneid. 7.

— Hinc fida silentia sacris.

^e *Quia si opus facientem sacerdos.*] Plinius lib. 28. c. 2. Tibicinem, ait, canere, Nequid aliud exaudiatur: vtraque memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiesve

sacra vidisset, temerari & pollui putabantur religione inextinguibili. Ideo custos dabatur, qui sacra inspiceret, & alter qui^f linguis fauere iuberet. § Græcis autem, ad sacrificium accessurus, hoc præfatur primum, *ὁς μὲν*, hoc est, Quis hinc? Qui verò interfunt sacris, referunt: *πολλοὶ, καὶ ἀγαθοὶ*, quod est dicere, Multi, & boni. Nam polluti homicidio, aut sanguine infecti humano, hominesque turpissimarum sordium sacris arcebantur: neve aras contingerent, aut sacrificio interessent, lege verabantur. ^h Et quia à quibusdam sacris mulieres inaptas, aut seruitio pressos, vel ære coemptos, abesse oportebat: ideo in sacrorum apparatu licitor præfabatur, Hostis victus, mulier virgo exesto. ⁱ In Charonea verò sacerdos eorum tenens, pro ædibus Marutæ clamat, non seruum ingredi, non seruam, non Ætolum, non Ætolam: quum his sacrificio adesse non liceret. ^k Apud magos, qui lentigines habent, tanquam inuisi diis immortalibus, ab aris procul fiunt: & hi qui elati reuixerunt, quibusque viuientibus exequiæ factæ sunt, velut prophani, à sacris arcebantur: ^l sicut à sacerdotio bis nupti. ^m Apud Germanos, qui scutum amisissent in acie, sacris interesse non poterant: ⁿ Et apud Ægyptios subulcis vniuersis templa interdicta fuere: ^o & Hebræis menstruatis, & his qui impetiginem habent. ^p Scythis quoque qui nullum hostem interfecisset in acie, in solennibus libare non poterat: reliqui initiati adesse non verantur. ^q Romanis vero si quæ sacrificio mulieres interfunt, capita velant. Cùmque adorat qui rem diuinam facit, velato capite, ne auersus animus à sacris fiat, ^s dexteram ad oscu-

Quibus sacris adesse non licebat.

Charonæses. Magi.

Germani. Ægyptii. Hebræi. Scythæ.

ANNOTATIONES.

ciæve precatio errauerit: sic repente extis adimī capira, vel corda, aut geminari, victima stante. Gyrald. de Diis Gentium syntag. 17.

^f *Linguis fauere iuberet.* Cicero de Diuinat. lib. 1. Idcirco, ait, omnibus rebus agendis, quod bonum, faustum, felix, fortunatumque esset, præfabantur: rebusque diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabatur: inque feriis imperandis, vt litibus & iurgiis se abstinere. Hinc illud Horatii lib. Car. 3. Ode 1. in princ.

Odi prophanum vulgus & arceo,

Fauete linguis, carmina non prius

Audita. Musarum sacerdos

Virginibus puerisque canto.

Quo in loco Acron & Porphyrio interpretes scribunt eam vocem dici solitam in sacrificiis, qua significarent, vt bona omnia haberentur. Illudque Iuuenal. satyra 12.

Ite igitur pueri linguis animisque fauentes,

Seriatque delubris, & farra imponite cultris;

Ac molles ornate focos, glebamque virentem,

Iam sequar, & sacro, quod præstat, rite peracto

Inde domum repetam.

Tibullus lib. 2. epig. 2. in princ.

Dicamus bona verba, venit natalis ad aras,

Quisquis ades, lingua vir, mulierque faue.

Plinius lib. 18. cap. 2. Ipse enim de sacrificiis & precationibus loquens. Alium verò, ait, præconi, qui fauere linguis iubeat.

^g *Græcis autem.* Hic omnino vide Erasmus Adag. Chil. 1. cent. 6. c. 31. Idem Gyr. syntag. 17.

^h *Et quia à quibusdam sacris.* Vide Calium Rhodiginum Antiq. lect. lib. 12. c. 2. Idem Gyr. ibid. Vide in nostris ll. Connub. l. 2. nu. 59. incip. Ex his exit lex.

ⁱ *In Charonea.* Gyr. vbi supra.

^k *Apud Magos, qui lentigines habent.* Plinius lib. 30. cap. 2. Lentiginem, inquit, habentibus non obsequi numina, vt cerni non possunt. Idem lib. 28. c. 12. Inuenio, inquit, apud authores, his qui lentiginem habeant negari Magicæ sacrificiorum vsum. Cui concinit Apuleius in Apologia 1. qui scribit puerum Magico carmine initiandum, oportere eligi, inter cetera decorum. Lentigo autem est macula subrufa & nigra in facie ad lentis similitudinem.

^l *Sicut à sacerdotio bis nupti.* Diod. Siculus lib. 2. c. 3. D. Hieronymus locis à me allegatis in nostris Commentariis ad l. boues. §. hoc sermone, regula, nu. 143. & multis seq.

^m *Apud Germanos.* Cornelius Tacitus libr. de Moribus Germanor. scribit, Scutum reliquisse præcipuum flagitium: nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominiose fas est, multique superstites bellorum infamiam laqueo finierunt. Eras. Chil. 2. cent. 2. c. 97. describit quàm olim ignominiosum fuerit clypeum abicere.

ⁿ *Et apud Ægyptios.* Herodot. lib. 2. Soli omnium subul-

ci, et si indigenæ, tamen nullum ingrediuntur in templum: nemoque aut filiam cuiuspiam eorum nuptum dare vult, aut cuiuspiam eorum filiam in matrimonium ducere. Ipsi inter se subulci dant, accipiuntque filias.

^o *Et Hebræis menstruatis.* Lege Mosaica deformia & maculosa verabantur offerri, vel immolari Domino Leuit. c. 2. & Deuteron. 15. Item aia lex, Ne qui esset corpore deformis, vel vitiatus, panes Deo suo offerre, neque eius ad ministeriū accederet, vt amplissimè scribitur Leuit. c. 21. & repetitur in cap. hinc etenim 49. distin. vbi D. Gregorius luculenter probat corporum vitia & maculas habere symbolum vitiorum animi. Cuius item sententiæ fuit D. Hieronymus ad Fabiolam de veste sacerdotali. Præcipitur, inquit, sacerdotibus, vt nulla debilitate insignes sint, ne truncis auribus, laeso oculo, simis naribus, claudio pede, cutis colore mutato: quæ omnia referuntur ad animi vitia. Quibus consonat Ro. mos apud quos virginem Vestalem capi fas non erat, quæ aliqua corporis labe insignita esset: vt ex auctoritate Antistij Labeonis prodidit Gell. lib. 1. c. 9. & Fenestella de Magistratib. c. 7. Dionys. Halicarnass. Antiq. lib. 7. laudat Romulum Romanorum legum latorem, quod saceritia non venalia, nec sorte diuidenda fecit: sed è singulis curiis binos creauit annum quinquagesimum egressos, qui virtute ac genere præcellerent ceteros, censumque sufficiuerent habent, & integro essent corpore.

^p *Scythis quoque.* Herodot. lib. 4. Gyr. Historiæ deor. syntag. 17.

^q *Romanis verò.* Plutar. Problem. c. 13.

^r *Velato capite.* Virgil. lib. 3. Æneidos, vbi Helenus Æneam admonet de profectione, seu fuga facienda, his verbis,

Quin vbi transmissa steterint trans aquora classes,

Et positis aris iam vota in littore solues,

Purpureo velare comas adoperius amictu,

Nequa inter sanctos ignes in honore deorum

Hostilis facies incurrat & omnia turbet.

Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto:

Hæc casti maneant in religione nepotes.

Quo in loco Seruius, Sacrificantes, inquit, omnibus diis, soliti sunt caput velare, ne se inter religionem vagis aliquid offerret obtutibus, excepto solum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur. Et idem Seruius lib. 2. eiusdem operis in eum locum,

Fatale aggressi sacroto auellere templo

Palladium, cæsis summa custodibus arcis

Corripuere sacram effigiem.

Vide Plutar. Problem. c. 10. & supra lib. 2. c. 14.

^s *Dexteram ad osculum ferre.* Plinius lib. 11. c. 45. & clarius lib. 28. c. 2. vbi ita scribit, In adorando dexteram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus. Apul. lib. 14. Metam. Et ad mouentes oribus suis dexteram, priore digito in erectum pollicem residente: vt ipsam deam Venerem religiosus

*Mulieres in
sacris & re
diuinam fa-
cturum, capi-
te velato.*

*Tibiarum va-
ria species.*

*Ægyptiis
pro tibiis
catus in sa-
cris adhibi-
tus.*
Iudæi.

lum ferre, & se in orbem circumagere, ^u prout Numa instituit, necessum habet. ^x Quodque tibici-
nes & citharædi, qui lyras septichordes tenderent, in deorum sacrificiis cum cantu & longis tibiis præ-
cinant, & ne quid aliud agatur exaudiaturque, moneant: ^y illudque ius in æde vescendi habeant, pris-
ca est religione seruatum: ^z quæ quidem tibiæ sacrorum, ex buxo: quæ vero ludis præcinebant, ex osse
asinino aut argento fiebant: quod illæ miti sono ad rem diuinam, istæ stridenti & acuto ad prælium ac-
cenderent. Fuere enim tibiæ species plurimæ, ad vsus varios: ^a nam Libyes plagialon vocant, ^b quæ
ex loto fit: ^c elymos ex buxo & lauro. ^d Celtæ ex calamis vtuntur fistula, ^e Ægyptij ex stipula hordea-
cea, ^f Scythæ & Arimaspi ex aquilarum & vulturum ossibus: ^g ex quibus aliqua erant ferranæ, quæ
æquales habent cauernas: aut Phrygiæ, quæ impares & inæquales. ^h Post aliquot vero tempora ne ti-
biæ præcinerent in sacris, fuit lege cautum. ⁱ Ægyptiis in vsu erat, non tibiæ, sed cantus adhibere in
sacris quibus septem vocales deos modulata voce collaudare, tibiæ & citharæ loco fuit. ^k Iudæi in
sacris non modo tibia, sed tympanis concinunt. Vtque suæ hostiæ diis dicatæ sint, & ^l superis albæ,
^m inferis vero nigræ immolantur, ⁿ neque duobus diis vnâ hostiam mactari, quia vtri deo res di-

ANNOTATIONES.

religiosis adorationibus venerabatur. Idem Apul. in Apo-
logia, Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi
gratia manum labris admouere. Et huc spectat quod D.
Hieronymus in Psalterio, quod dicitur Deosculamini, in-
terpretatus est, adorate: quia, vt eius verbis vtatur, qui adorât,
solent deosculari manum & capita summittere: quod se D. il-
le Iob cap. 31. in elementis & idolis fecisse negat: dicens, Si
vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clarè, & læ-
tatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum ma-
num meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio
contra Deum altissimum. Hebræi, iuxta linguæ suæ pro-
prietatem, Deosculatorem ponunt pro veneratione.

^r *Et se in orbem circumagere.* Plinius in posteriore illo loco,
Nam & inter symbola Pythagoræ illud erat, *περιπατεῖν
τὸ σῶμα*, id est, ad orandum circumactu corporis. Ni-
mirum ad imitationem cæli perpetua vertigine circum-
acti. Eras. Chil. 1. cent. 1. in proverbio, Adorato circumactus.
Plutar. autem in Camillo non longè à princ. Cum hæc, in-
quit, dixisset, vt mos est Romanis preces agentibus se ad
dexteram voluere, circumnectens cecidit. Vide Seruium in
6. Æneid. libi.

^u *Ter socios pura circumtulit unda.*
^u *Prout Numa instituit.* Platur. i Numa.

^x *Quodque tibicines.* Liuius 1. Decad. lib. 9. Tibicines, in-
quit, quia prohibiti à proximis. Censoribus erant in æde
Iouis vesci, quod traditum antiquitus erat, ægrè passi, Tibur
vno agmine abierunt adeo, vt nemo esset qui sacrificiis
præcineret. Eius rei religio tenuit Senatam, legatosque mi-
serunt, vt darent operam, vt hi homines Romanis restitue-
rentur. Tibias in sacris adhiberi satis ostendimus Ouidij &
aliorum autoritate supra lib. 3. c. 7.

^y *Illudque ius in æde vescendi.* Liuius vbi supra. Macrob. lib.
3. c. 11. Herodot. lib. 2.

^z *Quæ quidem tibia.* Gyrardus Histor. deor. syntag. 17. & in
multiplici poetarum historia, vbi de scena agit. Athenæus
Dipnos. lib. 4. c. 24.

^a *Nam Libyes plagialon.* Pollux Onomasticôn lib. 4. c. 9.
& 10. Athenæus lib. 14. c. 14. Cælius Rhodi. Antiq. lect. lib.
9. c. 7. in princ.

^b *Quæ ex loto fit.* Nam ex loto tibiæ frequenter fieri tradit
Fest. Pompeius lib. 10. Lotos (authore Plinio lib. 13. c. 17.)
ad tibiæ cantus expetitur.

^c *Elymos ex buxo & lauro.*

^d *Celtæ ex calamis.*

^e *Ægyptij ex stipula ordeacea.*

^f *Scythæ & Arimaspi.*

9. cap. 7.

^g *Ex quibus aliqua.* Hæc vsque ad versic. Post aliquot. sunt
Seruij in lib. 9. Æneid. in eum locum,

^h *Bisforem dat tibia cantum.*

ⁱ *Post aliquot.* Tibiarum consuetudo cœpisse videtur post
Medicæ victorias, cum Græci iam de se magnificè senti-
rent, desita verò Athenis disciplina ea, Alcibiade authore,
cum percrebuisse, ab illo abiectas infractasq; tibiæ pude-

facto deformitate oris. Quod in Commentario Pamphilæ
9. & 20. scriptum fuisse adnotatum reliquit Gellius Noct.
Atticarum lib. 15. c. 17. Rhodig. Antiq. lect. lib. 9. c. 4.

ⁱ *Ægyptiis in vsu erat.* Gyrard. Histor. deor. syntag. 17. Cæ-
lius Rhod. lib. 9. c. 2.

^k *Iudæi in sacris.* Num. 10. Leuit. 16. Exo. 28. 39.

^l *Superis Alba.* Idem Horatius lib. Car. 3. Ode 8. ibi,

Docte sermonis utriusque lingua

Voueram dulcis epulas, & album

Libero caprum propè funeratus

Arboris ictu.

Vbi Acron idem dicit quod Alexander hîc & in seq. dicit.
Virgil. lib. 3. Æneid.

Sic fatus meritis aris mactauit honores:

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo,

Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Vbi Seruius dicit hostias pro qualitate numinis immolari
vt hîc. Idem Virgil. lib. 9.

Et statuam ante aras aurata fronte iuuenem

Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,

Iam cornu petat, & pedibus qui spergat arenam.

Vbi Seruius, Iuuenem, secundum Romanas ceremonias
dixit. Ioui enim de tauro nō immolabatur: nisi cum trium-
phi nomine sue vel tauro fiebat: quod tamen admissum est,
quia non tantum Ioui, sed aliis diis, qui præsent, sacrificia-
batur. Iuuenal. satyr. 10.

[—] *Duc in Capitolia magnum*

Cretatumque bouem.

^m *Inferis verò nigra.* Iam diximus in præced. Acronem id
dixisse. Et id quidem probat illud Virgilij loquentis de ma-
tre Eumenidum & magna sorore, id est nocte & Terra diis
inferis lib. 6. Æneid.

[—] *Ipse atri velleris agnam*

Æneas matri Eumenidum, magnæq; sorori

Ense ferit, sterilemque tibi Proserpina vaccam.

Vbi Donatus, Omnia, inquit, nigra inferis mactat, & steri-
lem vaccam: quia nihil ab inferis nascitur. demonstrat qua-
tuor, colorem, genus animalis, quum primò vellere inta-
ctum: ergo non attonsam & Veneris immune. Et illud Ti-
buli lib. 3. eleg. 5. in fi.

Interca nigras pecudes promittere Diis

Et niuei lactis pocula mista mero.

Et Virgilij lib. 5.

[—] *Huc casta Sibylla*

Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.

Illud item Valerij Maximi lib. 2. c. 1. de Valerio Publicola,
apud eandem aram publicè nūcupatis votis cæsisque atris
bobus, Diti maribus, sceminis Proserpinæ, lectisterniōque
ac ludis trinoctio factis, aram terra, vt ante fuerat, obruit.
Nam & Plutarchus in Lucullo scribit, Aderant Proserpi-
nalia festa, nec bouem nigram, qualis in his sacris mactari
solebat, ob circumfusum hostem parare potuerunt, sed pro
boue placentam altaribus offerendam conficiunt.

ⁿ *Neque duobus diis.* Liuius 3. Decad. lib. 7. Marcellum alia
arque

uina fieret, facile non dignoscerent, in omni sacrificio vulgò seruatum est. ° Namque aliena hostia, p vel debili & manca, q quæque reluctatur, & se ad moueri altaribus non finit, dii non placantur: r fugientemque hostiam, quæque altaria detrectaret, vbicumque nanciscerentur, mactari oportebat, ne piaculum fieret. Et sicut suæ hostiæ numinibus dicatæ sunt, ita & aræ fuerunt. s Superis enim, à terra exaltatis aris, terrestribus, in terra: inferis verò, sub effossa terra, sacra facere conuenit: quod t apud Indos fuit diu seruatum, vt terrestribus diis in cauernis, Soli verò in sublimi sacrum faciant. u Nonnunquam sine ara, in nudo solo & pauimento sacra peregrisse Græcos, compertum est. x Eumæus apud Homerum super escharam, victimam fecit. y Arabes arulam super aram constituunt, in illaque Soli immolare, & thus adolere solent. z Hæ enim ad normam quadratæ fuerunt: superque eis sacra facturi, a cespitem ex gramine, b seu verbenas apponunt. Istæ enim faustæ in omnibus sacris habitæ, c quas ex sacro loco decerpere conuenit. Ipsasque aras suorum numinum fronde ornare, d vt Ioui

Sua cuique
deorum ho-
stia.

Qua hostia
dij non pla-
cabantur.

Sua cuique
ara.

Indorum

sacra.

Odyf. 14.

Arabes.

Verbena

fausta in sa-
cris.

Ara fron-
dibus diis
sacris or-
nata.

A N N O T A T I O N E S.

atque aliæ obiectæ animo religiones, tenebant, in quibus, quod cum bello Gallico ad Clastidium ædem Honori & Virtuti vouisset, dedicatio eius à pontificibus impedi-
batur: quod negabant vnā cellam amplius quā vni Deo rectè dicari: quia si de cælo tacta, aut prodigij aliquid in ea factum esset, difficilis procuratio foret: quod vtri Deo diuina res fieret, sciri non posset. Neque enim duobus, nisi certis deis rite vna hostia fieri.

o Namque aliena hostia.] Plinius lib. 8. cap. 45. ad fi. scribit, Hoc quoque notatum vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, sicut nec claudicantem: nec aliena hostia placari, nec trahente se ab aris.

p Vel debili aut manca.] Plinius ibi. quod assumptum videri potest à Iudæis, quibus Deus Opt. Max. iussit sibi offerri meliora pulchrioraque & robustiora: non cæca, non clauda, non languida, non debilia, vt scribitur Deuteron. c. 15. & 17. & Malachiæ 1. non semel alibi sæpe. Quod & Ethnici & Gentiles obseruauerunt, ex quibus Euripides in Iphigenia ἐν τὰν ἐγὼ tradit Agamemnonem vouisse Dianæ se immolaturum quicquid pulcherrimum annuus prouentus produxisset. Aristoteles in Symposio, Nihil, ait, mutilum ac diminutum diis offerimus, sed integra omnia, atque absoluta. Hucque spectat illud Virgilij lib. 3. Georg.

Aut si quam ferro mactauerat antè sacerdos,

Inde neque impositis ardent altaria fibris,

Nec responsa potest consultus reddere vates.

Id enim de morbofo animali intelligitur, cuius caro non coquitur, vt dicit Plinius morbofa caro non coquitur. Futura autem, vt ait Seruius in eum Virgilij locum, nisi ex fana victima colligi non possunt. Donatus autem enarrans eum locum Virgilij lib. 9. Æneidos,

Ipsæ tibi ad tua templa feram solemnia dona.

Scribit hostiam nec macie, nec ætate cōfectam esse debere. q Quæque reluctatur.] Plinius vbi suprā. ex quo illud Lucani lib. 7.

Admotus superis discussa fugit ab ara.

Taurus, & Emathios præceps se iecit in agros.

Et Emmianus Marcellinus lib. 24. Abūdē, inquit, ratus post hæc prosperitates similes aduētare complures hostias Marti parabat Vltori, & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate sua nouem procubuerunt tristissimi: decimus verò, qui diffractis vinculis lapsus, ægrè reductus est, mactatus ominosa signa monstrauit. r Fugientemque hostiam.] Valerius Maxim. lib. 1. c. 6. vbi de Pompeio loquitur, ita scribit, in princ. Cn. Pompeium Iupiter omnipotens abundè monuerat, ne cum C. Cæsare vltimam belli fortunam experiri contenderet: egresso à Dyrrachio aduersa agmini eius fulmina iaciens, examinibus apum signa obscurando, subita tristitia implicatis militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipsis altaribus hostiarum fuga. Seruius lib. 2. Æneid. ibi,

— Et magno mercentur Atride.

Quia, inquit, sacrorum est, vt victima fugiens, vbicumque iniuncta fuerit, occidatur, ne piaculum committatur. Plinius vbi i. suprā.

s Superis enim à terra.] Lactantius Placidus, Grammat. interpres Statij in 4. lib. Thebaid. eo loco,

— Totidēque satis Acherontē nefastos

Virginibus inbet esse focos: tibi rector Auerni,

Quāquam infossus humo, superat tamen agger in auras

Pineus. hunc iuxta cumulo minor ara profunde.

Erigitur Cereri. —

Sic memoriæ prodidit, Tria sunt in sacrificiis loca, per quæ expiationem facimus: Scrobiculo facto inferis aris tribus sacrificamus, Cælestibus extructis focus: vnde etiam nominata sunt altaria, ad quæ sacrificantes manus porrigimus in altum. Cæli Rhodiginus lib. 12. c. 1.

t Apud Indos.] Festus Pompeius lib. 1. prope fin. Antiqui diis superis in ædificiis à terra exaltatis sacra faciebant, diis terrestribus in terra, diis infernalibus in effosa terra.

u Nonnunquam sine ara.] Cælius vbi suprā.

x Eumæus apud Homerum.] Lib. Odysseæ 14.

ὅτι δ' ὅν ἐστὶν μάλ' αὖτις πάντα πένοντες,

τὸ μὲν ἐπὶ τ' ἐστὶν ἐπ' ἐχάρη.

Alexander hic Græcam dictionem reliquit: D. autem Iustinopolitanus craticulam vertit. Est enim Græcis & ἐχάρη, & ἐχάρης, eiusdem ferè significationis.

y Arabes arulam.] Strabo libr. 16. non multò ante fin. de Arabibus loquens scribit, Solem colunt, arulam super aram constituentes, & quotidie in ea immolant, & thus adolent.

z Hæ enim ad normam.] Vide ibi Strabonem.

a Cespitem ex gramine.] Virgil. lib. 12. Æneid.

In mediis que focos & diis communibus aras

Gramineas, alij fontemque ignemque ferebant

Velati lino & verbenis tempora vincti.

Vbi Seruius, Romanis enim, inquit, moris fuerat cespitem aræ superimponere & liba sacrificare.

b Seu verbenas apponunt.] Vide quæ scribā infrā lib. 5. c. 27.

c Quas ex sacro loco decerpere conuenit.] Plinius libr. 22. c. 2. & lib. 25. c. 9. Donatus in Andriam Terentij act. 4. sce. 4. annotauit ibi,

— Ex ara hinc sume verbenas tibi,

Atque eas substerne.

Catachresticòs omnes herbas & frondes festas ad aras coronandas ex puro loco decerptas, Verbenas appellari.

d Ut Ioui esculo.] Plinius lib. 12. c. 1. & lib. 16. c. 4. Virgil. lib. 2. Georg.

Nemorūque Ioui, quæ maxima frondet

Esculus. —

Sed & adde & quercu ex Lactantio interprete Statij in lib. 4. Thebaidos. Quod & probat illud ipsius Virgilij lib. 3, Georg.

Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus

Ingentes tendat ramos.

Et ibi Seruius scribit quod omnis quercus est Ioui consecrata, & omnis lucus Dianæ. Et Ouid. lib. 1. Metamor,

Et quæ deciderant patula Iouis arbore frondes,

Seruius autem in 1. Eleg. non multò post princ. ibi,

De cælo tactas memini predicere quercus,

Dicit quercum esse in tutela Iouis. Idem Seruius in eum locum eiusdem Virgil. lib. 6,

Atque umbrata gerunt ciuili tempora quercu.

Querream, inquit, coronam accipiebant, qui & in bello ciuem seruassent: ideo, quia antè causā vitæ in hac arbore hominibus

esculo, ^e Apollini lauro, ^f Mineruæ olea, ^g Veneri myrto, ^h Herculi populo, ⁱ Baccho edera, ^k Pani verò pino, ^l Diti autem cupressu. Quamquam ^m ad aram maximam Herculi sacra facturi, sola lauro,

A N N O T A T I O N E S.

minibus fuit, qui glandibus vescabantur. Gell. lib. 5. c. 6.

^e *Apollini lauro.*] Plinius d. lib. 12. c. 1. Diodor. Siculus lib. 1. c. 2. Acron interpres Horatij lib. Car. 3. Ode 4. ibi,

— *Vt premerer sacra*

Lauroque collat aque myrto,

Non sine dis animosus infans.

Vnde & illud Virgilij eclog. 7. aliàs 8.

Populus Alcide gratissima, vitis Iacho,

Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.

^f *Minerua olea.*] Plinius vbi suprâ. Ouid. lib. Metamor. 6.

Illic incumbens cum Palladis arbore palma,

Edidit inuita geminos latona nouerca.

Vbi Raphaël Regius interpres annotauit Latonam & palmæ & oliuæ innixam peperisse.

^g *Veneri myrto.*] Virgilius, Diodorus, Plinius & Acron locis nuper citatis, & præterea idem Virg. lib. 1. Georg.

— *Solida Paphie de robore myrtus.*

Et ibi Probus rationem reddit. Plutar. in Marcello: vbi myrtum pacis esse symbolum dicit. & Proble. c. 19. Myrtum, inquit, quasi Veneri dicatam, religiosam habent. Ouid. Fastorum 4. vbi de Venere loquitur,

— *Leuiter mea tempora myrto*

Contigit. —

Vnde Imperatores (teste A. Gellio lib. 5. c. 6.) corona Myrtea utebantur, qui ouantes urbem introibant, quibusque incruenta victoria obuenerat. Athenæus lib. 15. c. 6. Seruius in lib. 5. Æneid. ibi,

Unde genus ducis.

Iterum rationem reddit, cur Myrtus Veneri sacatur.

^h *Herculi populo.*] Virg. citatus suprâ in verbo, Apollini lauro. & ibi Probus interpres. Et rursum idem Vir. lib. 8.

— *Herculeæ bicolor cum populus umbra.*

Et ibi Seruius, Herculi, inquit, consecrata, qui cum ad inferos descendens fatigaretur labore: dicitur de hac arbore, corona facta, caput velasse: vnde foliorum pars temporibus coherens, capiti adhibuit sudorem: pars verò exterior, propter inferorum colorem, nigra permansit, & honestè pendit populus: id est corona de populo, & paulò post,

Populeis adsunt enincti tempora rami.

Et ipse quoque Virgil. lib. 5. Æneidos,

Cætera populea velatur fronde iuuentus.

Plinius lib. 12. c. 1. in princ. Macrob. lib. Satur. 3. c. 12. Vnde, inquit, rectè Maro noster ad tēpora respexit, quibus Euanter. ante urbem conditam, apud eam aram maximam sacra celebrabat, & utebatur populo utique Alcide gratissima. Pausanias lib. 5. vbi rationem reddit. Porphyrius interpres Horatij Car. lib. 1. Ode 7. ibi,

Tempora populea fertur vinxisse corona.

Virgil. Georg. 2.

— *Herculeæq; arbor umbrosa corona.*

Et ibi quoque Probus & Ser. interpretes. Et Ouid. in epistol. 9. ad Deianiram,

Aptior Herculeæ populus alba coma.

ⁱ *Baccho edera.*] Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. Plinius lib. 16. c. 34. & 35. Tibullus lib. 3. eleg. 6.

Candide liber ades: sic sit tibi mystica vitis,

Sic edera semper tempora vincta feras.

Ouid. Fast. lib. 1.

Festa corymbiferi celebrabat Grecia Bacchi,

Tertia quæ solito tempore bruma refert.

Huius rei rationem reddens lib. 3. Fast. ita inquit,

Cur edera hæc cincta est: edera est gratissima Baccha:

Hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est,

Nysiadas nymphas, puerum quarente nouerca,

Hanc frondem cunis opposuisse ferunt.

Idem lib. 1. Tristium eleg. 6.

Deme meis ederas, Bacchica ferta, comis,

Macrob. Satur. lib. 1. c. 19. Colitur etiam, inquit, apud Lacedæmonios simulacrum liberi patris hasta insigne, non thyrsus. Sed cum thyrsus tenet, quid aliud quam latens telum geritur, cuius mucro edera lambente protegitur: quod ostendit, vinculo quodam patientiæ obligando impetus belli. Habet enim edera vinciendi obligandique naturam. Vnde & poetæ præcipui Bacchi cultores edera coronabantur, ut scribit Plin. lib. 16. c. 34. & Probus rationem reddens in lib. 2. Virgil. Et illud Virgil. eclog. 7.

Pastores edera crescentem ornate poetam

Arcades, inuidia rumpantur ut ilia Codro.

Et eclog. 8.

Inter victrices ederam tibi serpere lauros.

Et ibi Seruius. Et Horat. lib. Car. 1. Ode 1.

Me doctarum edera præmia frontium,

Diis miscent superis.

Et ibi quoque interpretes. Et Propertius lib. 4. eleg. 1.

Ennius hirsuta cingat sua dicta corona:

Mi folia ex edera porrige Bacche tua.

Ouid. lib. 3. Amorum eleg. 8. in qua Tibulli mortem deflet,

Obuius huic venies edera iuuenilia cinctus

Tempora cum Caluo doctæ Catulle tuo.

Et 3. de Arte Amandi loquens de Poëtis,

Nunc edera sine honore iacent: operæque doctis

Cura vigil Musis, nomen inertis habent.

Iuuenalis saty. 7.

Qui facis in parua sublimia carmina cella,

Vt dignus venias eders, & imagine sacra.

Martialis lib. 8. epig. 82. eodémque vlt.

Non quercus te sola decet, nec laurea Phœbi:

Fiat & ex edera cinica nostra tibi.

Festus Pompeius libr. 8. Edera in tutela liberi patris putabatur esse: quia ut ille semper est iuuenis, ita hæc semper viret.

^k *Pani verò pino.*] Propertius lib. 1. eleg. 18.

Vos eritis testes, si quos habet arbor honores

Fagus, & Arcadio pinus amata Deo.

Et Ouid. de Lupercalibus, qui erant sacerdotes Panis lib. 2. Fasto.

Ipsæ ego Flaminiam poscentem Februa vidi,

Februa poscenti pinea virga data est.

Sed & adde Proserpinæ sacram pinum esse, ut tradit Seruius lib. 3. Æneid.

— *Sylua alta Iouis lucisve Diana.*

Et Matri deum & Fraudi, idem Seruius lib. 2. Æneid. post princ. ibi,

— *Seclaque intexunt abiete costas.*

Pinus, inquit, in tutela est Matris deum & fraudis: quia eius poma cadentia per fraudem interimunt. Et iterum libro 9. ibi,

Pinea sylua mihi multos dilecta per annos.

^l *Diti autem cupressu.*] Plinius lib. 16. c. 33. Cupressus, ait, diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita. & Festus Pompeius lib. 3. & vide suprâ lib. 3. cap. 7. Sed adde eam quoque proserpinæ dicatam Seruio lib. 3. Æneid. loco nuper designato. Et vide Liuium 3. Decad. lib. 10. ad fi. Et Marti myrtus quoque eidem Seruio lib. 3. Æneid. in princ. ibi,

Fortè fuit iuxta tumulus, quo cornea summo

Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.

Adde item superioribus ipsi Marti, gramine ut tradit idem Seruius lib. 12. Æneid. eo loco,

— *Et diis communibus aras*

Gramineas. —

Harpocrati perlica, ut probat Plutar. in lib. de Iside & Osiride. & Iunoni malo Punico, ut tradit Philostratus in vita Apollonij lib. 4. c. 9.

^m *Ad aram maximam Herculi.*] Macrob. Satur. lib. 3. c. 12.

neque alia coronentur fronde. ^a Thraces & Iudæi ^o pro lege habent, in omnibus sacris hedera coronari, ^p Cappadoces ambrosia. Apud Ægyptios hedera viribus præfertur. ^q Druidæ nullum sacrum sine roboris fronde conficiunt: ^r Ptolemæus heliochryso coronauit deos. ^s Thraces verò non solum coronati, sed scuta & gladios hedera ornati, in solennibus libant. ^t Isiaci, absinthij marini ramum virgultis cæteris præferunt. ^u Ægyptij in Iouis pompa, ^x & Magi myrica, ^y Hermionenses hyacintho coronantur in sacris. ^z Parthi ex diuerso gramine coronata agna, odores incendunt. ^a Ferunt Ægyptios agrosti herba manibus decerpta, adorasse, ^b & papyri flore coronasse deos. ^c Vespasianus verò coronas ex cinnamomo interrasili auro sæpe templis dicauit. Apud alios autem ^d fagi cortex religiosus fuit. ^e Non sic Thebis & Athenis: namque in Palladis templo haud facile quisquam hederam inuenit. ^f Ea verò hedera quæ fert racemos labruscæ modo, quam smilacem nominant, & arbores quæ nec feruntur, nec fructum ferunt, infaustæ omnibus habentur sacris, & damnatæ religionis: ^g apud Persas non modò qui sacrificat, sed hostia, & qui sacris interfunt, festa ornantur fronde. ^h Indis contrà: namque ex his coronatus sacrificat nemo. ⁱ Persæ tamen nec deorum imagines habent, nec templa erigunt (^k erant enim ædium sacrarum & simulacrorum euerfores) sed in loco mundo & excelso, cum precatatione diis victimas immolant: quod à plerisque vsurpatum inuenimus. ^l nam Carmeli deus colebatur: cui nec templum erat, nec simulacrum, sed ara tantum, & diuinus cultus. ^m Iudæi mente sola vnum numen colunt: ideo nulla apud eos simulacra, non modò templis, sed nec vrbibus insunt. ⁿ Germani quoque nullam humani oris speciem diis, præ eorum magnitudine, dederunt: nec templa dicarunt, sed lucos & nemora deorum nominibus appellant, illa velut sacra templa venerati. ^o Sacerdos autem, & qui victimam facit, pura in veste ^p & cædida (nam color albus deo gratus in primis) ^q in textili tela, nec maioris

Laurus ad ara maximam Herculis.
Thraces.
Iudæi.
Cappadoces.
Ægyptij.
Druidæ.
Isiaci.
Hermionenses.
Parthi.
Thebani & Athenienses.
Herba infausta in sacris.
Persæ.
Indi.
Iudæi.
Germani.
Vestis sacerdotis sacrificaturi.

ANNOTATIONES.

vbi rationem reddit cur Virg. lib. 8. *Æneid.* Herculi Salios assignarit, sic scribit, Cum ad aram maximam, sola lauro capita, & alia fronde non vinciant.

ⁿ *Thraces.*] Plinius lib. 16. c. 34. vbi de edera.

^o *Iudæi.*] Corn. Tacitus lib. 21. vbi de ritu & institutis eorundem differit.

^p *Cappadoces.*] Plinius li. 17. c. 4. vbi varia ambrosiæ nomina scribit, Ambrosia, inquit, vagi nominis est, & circa alias herbas fluctuati: fruticem vnum habet densum, ramosum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte radice breuiorem foliis rutæ. Circa inum caulem in ramulis semen est vuis dependentibus, odore vinoso: qua de causa botrys à quibusdam vocatur, ab aliis artemisia. Coronantur illa Cappadoces.

^q *Druidæ.*] Plinius lib. 16. c. 44. & vlt. ad fi. Druides, inquit, iam per se roborem eligunt lucos, nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoq; interpretatione Græca possint Druides videri.

^r *Ptolemæus heliochryso.*] Idem Plinius lib. 22. c. 35.

^s *Thraces.*] Idem lib. 16. c. 34.

^t *Isiaci.*] Idem lib. 27. c. 7. ad fin.

^u *Ægyptij.*]

^x *Magi.*]

^y *Hermionenses.*]

^z *Parthi.*]

^a *Ferunt Ægyptios.*] Quæ ea sit non memini me legisse. Diodorus autem Siculus lib. 2. cap. 1. post princ. sic scribit, Priscis victum Ægyptiis herbas ac palustres caules radicesque, quas gustu experti cōprobassent, fuisse tradunt, eamque quam Agrifium dicunt, herbam tum præcipua dulcedine, tum hominibus ac iumentis utilis in primis vsus. Eius utilitatis memores ad hoc vsque tempus viri, ac manibus decerpta deos orant, existimantes hominem limosum ac palustre animal esse, sumpta coniectura tum ab eius humili naturalique ortu, tum quia magis humidis quàm siccis egeat cibis. Ex quo intelligis hunc Alexandri locum sumptum fuisse.

^b *Et papyri flore.*] Plin. lib. 13. c. 11. Gyr. vbi suprâ.

^c *Vespasianus.*] Plinius lib. 12. cap. 19. Coronas, inquit, ex cinnamomo interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolij atque Pacis dicauit Imperator Vespasianus Augustus.

^d *Fagi cortex.*] Plin. lib. 16. c. 9. Necnon, ait, in quodam vsu factorum religiosus est fagi cortex.

^e *Non sic Thebis.*] Hæc omnia vsque ad clausulam, Ea verò sunt Plutarchi problem. c. 112.

^f *Ea verò edera.*] Plinius lib. 16. cap. 35. vbi ederam eam dicit infaustam esse omnibus sacris & coronis: quoniam sit lugubris, virgine eius nominis, propter amorem iuuenis Croci, mutata in hunc fruticem. Hinc puto factum quòd ederam Flamini diali neque tangere, neque nominare fas erat, authore Sexto Pompeio lib. 5. eos enim locum vbi bustum sit ingredi non licet, nec mortuum attingere, vt ait Gellius lib. 10. c. 15.

^g *Apud Persas.*]

^h *Indis contrâ.*]

ⁱ *Persæ tamen.*]

^k *Erant enim.*] Hæc parenthesis est Asconij Pædiani in 3. in Verrem act.

^l *Nam Carmeli deus.*] Cornel. Tacitus lib. 17. Et adde nec Coronidi, deæ Sicyoniorum templum fuisse, authore Pausania in Corinthiacis, cuius statua nusquam in templo infixæ est.

^m *Iudæi mente sola.*] Dion in Pompeio. Tacitus lib. 30.

ⁿ *Germani quoque.*] Cornelius Tacitus in li. de Morib. German. Hincque illud Plinij lib. 12. c. 1. de arboribus loquentis in prin. Hæc fuere numinum templa, priscoque ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant: nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quàm lucos, & in iis silentia ipsa adoramus.

^o *Sacerdos autem.*] Cicero lib. 2. de legib. & Virgil. lib. 12. *Æneidos,*

— *Purâq; in veste sacerdos*

Setigera foetum suis, intonsamq; bidentem

Attulit, admouiq; pecus flagrantibus aris.

Vbi Donatus, Pura, inquit, colore albo, nec purpuræ variata picturis. Subdit tamen quòd qui sacrorum ritus scrupulosius intuentur, induunt contagione omni & criminum macula liberam & immunem. Seruius verò ibi dicit, puram vestem impollutam, qua festis diebus vti consueuerant sacra celebraturi. Verum Festus Pompeius libro 14. interpretatur puram vestem, non obsitam, non fulguritam, non fustam, non maculam habentem.

^p *Et candida.*] Cicero 2. de legib. Color, inquit, albus præcipuè decorus Deo est, tum in cæteris, tum maxime in textili. Et Donatus vbi nuper.

^q *In textili tela.*] Idem Cicero di. lib. 2. de legib. paulò ante

MM

id quod

Triumphales viri.
Lacedæmonij.
Pura & religiosa vestis.
Homicidij expiatio.
Ægyptij.
Hostiæ ornatus.
Senones.
Scythæ.

operæ quàm menstruæ, nonnunquam in purpura & auro. ^s Triumphales viri, & qui amplios honores gesserant, in triumphi ornatu, aut in prætexta, lotis manibus, & fronde coronati, sacri & venerabiles, ^r nudis pedibus, & tonsa coma, ad rem diuinam accedebant: ^u idque à Pythagora traditum ^x Lacedæmonij obseruarunt, qui nudis pedibus adorandum sacrificandumque censuerunt. Pura autem & religiosa dicebatur vestis, qua rem diuinam facturi, festa vtuntur die. Ea quidem erat ^y soluta omni vinculo, nullis maculis nec squalore obsita, nec funesta aut fulgurata. ^z Quod si quis nece aliqua pollutus fuisset, bis septem vicibus innundationibusque vestes abluebat aqua, his piamentis ab immunditia emaculati arbitratus. ^a Ægyptij verò laneas vestes non inferunt in deorum templa, nec cum his cadauera sepeliunt. ^b Hostia si maior erat, auratis cornibus: si minor, coronata illius Dei fronde, cui sacra fiunt, incedebat: ^c infulaque lanea ^d & candida vitta circumdata, ^e ante aras nullo vinculo ligata sistebatur: neque enim in sacris vinctum quid esse poterat. ^f Contrà verò apud Senones: nam lucrū sacrum venerantur: quem nisi vinculo ligatus ingredi nemo poterat: qui si fortè prolapsus corruisset, attolli minimè licebat, sed per humum reptare necessum erat. ^g In Scythia quoque Marti sacrum fit, in quo

ANNOTATIONES.

id quod ex eo suprà dictum est, In delubris communibus, inquit, textile, nec operosius, quàm mulieris opus menstruum.

^r Nonnunquam in purpura & auro.] Gyrald. Histor. deor. syntag. 17.

^s Triumphales viri.]

^t Nudis pedibus & tonsa coma.] Vide de his duobus suprà lib. 3. c. 22. vbi de Berenice.

^u Idque à Pythagora traditum.] Gyrald. dialogismo 10. Vide eiusdem Pythagoræ carmina.

^x Lacedæmonij.] Idem ibi.

^y Soluta omni vinculo.] Seruius in lib. 2. Æneid. in eum locum,

Eripui (fateor) leto me & vincula rupi.

Atqui, inquit, solutæ sunt hostiæ, cum piaculum sit in sacrificio aliquid esse religatum, citatque illud eiusdem libro 4. eiusdem operis,

Unum exuta pedem, vinclis in veste recincta

Testatur moritura deos.

Vbi & idem Seruius, Quia, inquit, vt suprà diximus, in sacra nil solet esse præligatum. Et alibi idem Seruius in 12. lib.

Vincta omnia rupi.

Et religionis, ait, & fœderis est. Sed huic contradicere videtur illud Iuuenal. saty. 12. ad princ.

Sed procul extensum petulans quatit hostia funem

Tarpeio iurata fœui, frontemque coruscat,

Quippe ferox vitulus templis maturus & ara,

Spargendusque mero, quem iam pudet vbera matris

Ducere, qui vexat nascenti robora cornu,

Et quod tradit Isidorus lib. Etymologiarum 6. cap. 19. Victimam à quibusdam dictam, quod vincta ad aras ducebatur. Sed hunc scrupulum discutiens Seruius primo illo loco scribit, Victimam ipso tempore sacrificiorum minimè ligatas esse oportere: sed antea, scilicet, cum ducerentur, ligabantur.

^z Quod si quis nece.] Gyr. lib. de Sacrificiis syntag. 17. hac historia nihil omnino notius apud auctores dicit, sed nullo citato auctore.

^a Ægyptij verò.] Herodotus lib. 2. Nam & Apuleius Apologia 1. scribit linum purissimum esse rebus diuinis. Velamentum quippe lana segnissimi operis excrementum pectori detracta, iam inde Orphei & Pythagoræ scitis profanum vestimentum esse. Sed enim mundissima lini seges inter optimas fruges terra exorta non modò indutui & amictui sanctissimis Ægyptiorum sacerdotibus, sed opertui quoque rebus sacris vsurpatur, Philostratus in vita Apollonij lib. 3. cap. 4.

^b Hostia, si maior erat, auratis cornibus.] Plin. lib. 33. cap. 3. in princ. Deorum verò, inquit, honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur. & dictum est plenius suprà lib. 3. c. 12. vbi Alexander idem scripsit.

^c Infulaque lanea.] Virg. lib. 3. Georg.

Sæpe in honore deum medio stans hostia ad aras,

Lanea dum niuea circumdatur infula vitta.

Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.

Varro lib. 3. aut, vt alij computant, 6. Infulas, ait, dictas in hostiis, quod velamenta è lana, quæ adduntur, infulae, intra hostiarum cornua velamenta erant.

^d Candida vitta.] Vt probatur illo eodem loco Virgilij, cum niueam vittam dicit. Vitta autem victimas caput vinciri solitas intelligitur ex illo Virg. loco, & ex alio libro 2. Æneidos,

Et fæsse fruges & circum tempora vitte.

Et rursum lib. 3. eiusdem operis in funere Polydori, Priami filij,

— Stant manibus aræ

Caruleis mœsta vittis.

Et rursum eodem libro.

Hic Helenus cæsis primum de more iuuentis,

Exorat pacem diuinam vittasque resoluat

Sacra capitis. —

Et Valerij Flacci lib. 1. Argonaut.

— Tibi caruleis in littore vittis

Et Zephyris, Glaucosque bouem Thetidis, iuuentum

Deicit Ancaus. —

Et alibi eodem lib. non multò ante fin.

— Veteris sub nocte cupressi

Sordidus, & multa pallens ferrugine taurus

Stabat adhuc, cui caruleæ per cornua vitte.

Et Iuuenalis ad hoc alludens saty. 12. ad finem sic inquit,

Alter enim, si concedas mactare, vouebit

De grege seruatorum magna & pulcherrima quaque

Corpora, vel pueris & frontibus ancillarum

Imponet vittas: & si qua est nubilus illi

Iphigenia domi, dabit hanc altaribus.

In quo illud animaduertendū, vitas in sacrificiis non semper candidas fuisse: sed & aliquando caruleas, vt patet ex illo Virgilij loco in funere Polydori, & illis duobus Valerij Flacci. nisi fortè caruleæ essent in funeralibus, in aliis candidæ.

^e Ante aras nullo vinculo ligata.] Vide suprà ibi, Soluta omni vinculo.

^f Contrà verò apud Senones.] Hos Senones, Cor. Tacit. lib. de Moribus Germanor. vocat, vbi ita scribit, Vetusissimos se nobilissimosque Sueuorum Semnones memorant, & paulò post, Est, ait, alia luco reuerentia. Nemo, nisi vinculo ligatus, ingreditur, vt minor & potestatem numinis præ se ferens. Si fortè prolapsus est, attolli & insurgere haud licitum. Per humum euoluuntur.

^g In Scythia quoque.] Herodotus lib. 4. de Scythis loquens, Simulacra, inquit, & aras & delubra facienda non purant, præterquam Marti. Idem sacrificium prorsus apud omnia templa fieri, eodem modo est institutum, qui talis est, Victimam ipsa primoribus implicita pedibus sistitur, cuius à tergo stans immolator, amota in primis infula, pecudem ferit, eaque concidente, Deum inuocat, cui illam mactat, deinde circumdat laqueum collo, tum iniecto baculo circumducit, hostiamque strangulat, non incenso igni, nō votis nuncupatis,

victima primis pedibus ligata, ad aram sistitur, cui laqueum in collo iniiciunt, ac baculo circumd-
to strangulant, sine precatione & votis. ^h Quam quidem aquam de fonte Iuturnæ, qui circa Numi-
cium labitur, quæque in omnibus sacris adhibetur, in primis inspergebant: ⁱ eam verò aquam super
terram posuisse, piaculum & triste omen erat. ^k Ideo vas lato ore, & fundo angusto, in quo hauriretur,
ne stare posset, in sacris adhibebant, ^l cui cadum, ^m alij scyphum dixere nomen. Illudque manibus
tenere oportebat. Quod quidem flaminicæ virgines sacrorum ministræ, aut Vestalium famulæ, non-
nunquam pueri flaminum ministri, ⁿ quos Camillo appellant, patrimi & matrimi omnes coronati te-
nebant manibus. ^o Ex hac aqua ægros curari, & bonæ valetudini restitui putabant. ^p Apud Athenien-
ses verò aqua erat ex Callirhoe fonte, magnæ religionis, in maximis sacris & sponsalitiis ceremoniis, in
quibus aliam adhibere nefas habebatur. Fertur in Delij Apollinis templo præcipua aqua fuisse sacrifi-
cantium vsui accommodata, quam ad alios vsus hausisse, magni criminis instar erat. ^q Græci in sacrificiis
& expiationibus, Eleutheri aquam frequentes adhibent: ^r Træzeni ex Hippocrene, ^s Persici reges ex
Choaspide, quam peregre profecturi secū ferunt. ^t Arabum reges ex Euleo, qui ortus à Medis, præcipuo

*Aqua sacris
adhibita a-
pud diuer-
sos.*

Camilli.

ANNOTATIONES.

nancupatis, non sumptis libamentis: sed ubi pecudem strā-
gulauit, eique pellem detraxit, ad cocturam se conuertit.

^h *Quam quidem aquam.* Ad Romanos reuertitur. Id autem
est Seruij lib. 12. Æneid. eo loco,

— Stagnis quæ fluminibusq; sonoris

Præfides. —

Cuius verba afferemus infra ibi, Ex hac aqua ægros cura-
ri. Idem autem Seruius enarrans hunc locum ipsius Virgi-
lij lib. 7.

— Hac fontis stagna Numici.

Tradit, Vestæ libari non nisi de hoc Numici fluuiio licuisse.
ⁱ *Eam verò aquam super terram posuisse.* Lactatius interpres
Statij lib. 8. Thebaidos in eum locum,

Sicut Achemenius solium gentesq; paternas

Excipit. —

Futile, inquit, vas est quoddam lato ore, fundo angusto: quo
utebantur in sacris deæ Vestæ: quia aqua ad sacra Vestæ in
terra non ponitur: quod si fiat, piaculum est.

^k *Ideo vas.* Donatus in And. Terent. act. 3. scen. 5. ibi,

Seruon' fortunas meas me commississe futili?

Vas, inquit, quod futile dicitur, quod non deponunt mini-
stri sacrorum, quod est acuto fundo & patulo ore, eoque in-
stabile est. Citatque Virgilium, non designato tamen loco,
sed est lib. 11. Æneid.

— Consilijs habitus non futilis auctor. —

Quo in loco Seruius, Futilis, inquit, quoddam est vas lato
ore, fundo angusto, quo utebantur in sacris Vestæ: quia aqua
ad sacra hausta in terra (vt supra diximus) nō ponitur: quod
si fiat piaculum est. vnde & excogitatum vas est, quod stare
non posset, sed positum statim effunderetur. Sed & ipse
Donatus, ut ad eum redeamus, idem prope scribit in Phor-
mionem ipsius Terentij act. 5. scen. 1. ibi,

— Ne vos forte imprudentes foris

Effutiretis. —

Translatio à vase, futili nomine, quod patulo ore, fundo
acuto, instabile, nihil proflux retinet.

^l *Cui cadum.* Cadus enim est forma turbinata: scilicet in-
star turbinis, qui huiusmodi est, vt in imo sit acutus, in
summo latus, vt describere videtur Quidius libro 1. Me-
morph.

— Caua buccina sumitur illi

Tortilis in latum, quæ turbine crescit ab imo.

Ex quo Plinius de aloë loquens lib. 27. c. 4. Ob id, ait, in tur-
binibus cadorum eam seruant.

^m *Alij scyphum.* Id genus esse vasis potiorij omnibus ma-
nifestum est. Diximus supra li. 3. c. 10. Scyphus, authore Ma-
crobio lib. Saturn. 5. ca. 2. Herculis poculum est, ita vt liberi
patris cantharus. Sed quod hac forma fuerit in præsentiarū
non memini me legisse.

ⁿ *Quos Camillos appellant.* Plutarc. in Numa Pompilio. Ma-
crob. lib. 3. Satur. c. 7. scribit, Romanos pueros puellāsve no-
biles, & inuestes, Camillos & Camillas appellasse, Flaminic-
arum & Flaminum præministros, Seruius in li. 11. Æneid.
in eum locum,

Ipsæ pater famulam voueo.

Vbi de Camilla loquens: scribit, Ministros & ministras ini-
puberes, Camillos & Camillas in sacris vocatos fuisse: vn-
de & Mercuriū Hetrusca lingua Camillus dictus est, quasi
minister deorum. Sed idem eod. lib. dicit simpliciter Camil-
lum proprie appellari ingenuum puerum. Sed quod magis
accedit ad priorem significationem, Festus Pompeius lib. 6.
Flaminius, inquit, Camillus puer dicebatur ingenuus, patri-
mus & matrimus, qui Flaminii Diali ad sacrificia præmini-
strabat. Antiqui enim ministros Camillos dicebant. Subdit-
que alios dicere, Omnes pueros ab antiquis Camillos ap-
pellatos, sicut habetur in antiquo carmine, cum pater filio
de agricultura præciperet:

Hyberno puluere, verno luto, grandia farra

Camille metes. —

Præterea vide Varronem lib. 3. aut, vt alij computant, lib. 6.

^o *Ex hac aqua ægros curari.* Seruius in 12. li. Æneidos, quo
loco citauimus supra ibi, Quam quidē aquam Iuturna (nam
de hac loquitur Alexander, vt ex superioribus pater) fons
est in Italia saluberrimus iuxta Numicum fluuium, cui no-
men à iuuando inditum est. Cum enim omnis aqua natu-
raliter noxia sit extraneorum corporibus, hic omnibus sa-
luberrimus fons est. De hoc autem fonte Romam ad om-
nia sacrificia aqua afferri consueuerat. Id quod & supra di-
ctum est.

^p *Apud Athenienses aqua erat ex Callirhoe.* Hæc, iisdem fer-
rè verbis, scribit Lilius Gyrardus Hist. deor. syntag. 17. vbi
de Supplication. & lectisterniis.

^q *Græci in sacrificijs.* Pausanias li. 2. qui de Corinthiacis est,
vbi de Clytēestræ & Aegypti sepulchro loquitur. In itine-
re, inquit, aqua manat, quam Eleutherion, id est, liberam ap-
pellant, qua vtuntur ad piaculorum purgationes templi mi-
nistræ, quæque sacrificiis occultè adstant.

^r *Træzeni ex Hippocrene.* Pausanias eo. lib. non multò ante
fin. vbi scribit hac aqua lustratum purgatūque fuisse Ore-
stem.

^s *Persici Reges.* Herodo. lib. 1. Portatur, inquit, aqua ex flu-
mine Choaspe, Susa præterfluente, quo vno ex omnibus
fluminibus rex potat. Chius Choaspis aquam decoctam, &
in argentea vasa diffusam, ferentes permultæ carrucæ qua-
tuor rotarum mulis trahentibus, assidue comitantur, quo-
cunque ille proficiscitur. Plin. lib. 6. cap. 27. & maximè huius
rei meminit lib. 3. c. 3. Solin. c. 15. Vide omnino quæ scripsi-
mus in nostris Commentariis Primigeniorum in præfatio.
nu. 30. incip. apud eos autem. Ex quibus vides Coaspe, non
Coaspide legendum.

^t *Arabum Reges ex Euleo.* Solin. c. 46. vbi de Arabia. Habi-
tatur, ait, in colle manu facto inter flumen Tigrim & flumē
Euleū, quod ortum à Medis tam puro fluore inclytum est,
vt inde omnes reges non aliās, quam eius aquas bibāt. Plin.
c. 3. lib. 3. 1. Parthorum Reges ex Coaspe & Euleo tantum bi-
bunt, & eā quamuis in longinqua comitantur illos. Et ho-
rum placere potum, non quia sint amnes apparet, quoniam
nec ē Tigri, nec Euphrate, nec ē multis aliis bibunt.

nitore fluit: ^u præ cæteris verò Ægyptij, tanti Nili aquam fecere, vt quum hydria ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent, & sublati manibus diis gratias agerent. ^x Feruntque Babylonios reges ex Nilo & Istro aquas inter gazas condere assueuisse, velut hoc argumentum suæ magnitudinis ostenderent, quum per tot spatia terrarum, totque inuias regiones aduectæ fuerint. Ipse verò sacerdos ^y lanea infula velatus, & fronde coronatus, ^z aram manibus tenens, ^a ad Orientem versus, (quippe matutinum tempus sacrificiis idoneum æstimarunt, quum deos tunc assidere templis, & matutinis salutationibus adesse opinio foret, ^b Magorum & Persarum exemplo, quibus in more fuit, primo semper diluculo canere diis, hymnosque & laudes dare, orientemque Solem venerari) meditato & solenni precationis carmine, ^c verbis priscis ex annalium vetustate erutis, numina & deos precatus, vota effundebat: ^d quam precationem plerunque ter geminabat. ^e Indi vero & gymnosophistæ in meridie, & vbi multum diei processerat, immolare diis vsurparunt. ^f Quod Mercurius in Asclepio existimauit, vt adorantes medio die conuertantur in austrum, occiduo in occasum: si verò primum oriatur Sol, in ortum. ^g Fuitque Apollonij Tyanæi opinio, summo diluculo cum diis versari: procedente mox die, de diis loqui oportere. ^h Moses autem & Hebræi occidentem spectari censuerunt. ⁱ Ea verò infula ex lana alba & cocco fuit, instar fasciæ, plerunque lata, nonnunquam tortilis & rotunda, ex qua vittæ hincinde defluebant. ^k Principiumque precationis à Iano & Vesta, quæ in omnibus sacris præcipua numina sunt, quæque in votis nuncupandis præfationem perpetuam meruere, fieri oportebat: vt per eos ad reliquos deos aditus pateat, quibus thus & merum offerebat in primis. ^l In qua precatione obseruatur, vt Iupiter pater optimus maximus, Vulcanus, Apollo, Mercurius, omnes denique dii sacro carmine patres aduocentur. ^m Quod in omni sacro constitutum fuit, vt cuius Deo sacrificetur, necesse foret, post ipsum reliquos aduocari, vt hi volentes & propitij, votis & precationibus adsint: ⁿ Antoninus verò Imperator deum Heliogabalum, quem magni numinis loco habuit, in præfatione sacrorum reliquis diis præponi voluit: ^o & Domitianus Palladem velut genitricem, & se Palladis filium per sacrificulos in primis iussit aduocari. ^p In Peloponneso autem Melissa nympa, quæ vsum mellis gentibus dedit, in omni præfatione sacrorum, principium precationis fecit. Quam quidem pre-

A N N O T A T I O N E S.

^u *Præ cæteris verò Ægyptij.*] Gyr. iisdem verbis vbi supra, sed nullo citato authore.

^x *Feruntque Babylonios Reges.*] Plutarchus, Dimonis auctoritate, in vita Alexandri Magni. Superioribus autem adde sacerdotes in Ægypto non quauis aqua, nec alia quam ex qua ibidē bibisse credant. Norunt enim egregiè hanc autem nunquam gustare aquam sordidam, aut vllis infectam venenis, vt quam diuinationis non expertem, veluti autem sacram existimant.

^y *Lanea infula velatus.*] De hoc supra dictum est.

^z *Aram manibus tenens.*] Virg. lib. 4. Aeneid.

Talibus orantem dictis, arasque tenentem.

Audi Omnipotens.

Et lib. 6.

Talibus orabat dictis arasque tenebat.

Vbi Seruius, Rogabant, inquit, deos ararum ansas tenentes. Et lib. 12.

Tango aras, medios ignes, & numina testor.

Quibus ex locis Macrobius lib. 3. Satur. c. 2. idem dicit quod hic Alexander.

^a *Ad orientem versus.*] Virg. lib. 12. Aeneid.

Illi ad surgentis conuersi lumina solis

Dam fruges manibus salsas, & tempora ferro

Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.

^b *Magorum & Persarum exemplo.*] Herod. lib. 1.

^c *Verbis priscis.*] Gyr. d. Histor. deor. syntag. 17. vbi de supplicationibus & lectisterniis.

^d *Quam precationem.*] Vide infra ibi, Et Domitianus Palladem.

^e *Indi verò & gymnosophistæ.*] Gyr. d. vbi supra.

^f *Quod Mercurius in Asclepio.*] Id est in dialogo Hermetis Trimegisti, cui titulus est Asclepius, quem Latinum reddidit Apuleius, cuius paulò ante finem est hæc Alexandri nostri sententia.

^g *Fuitque Apollonij Tyanæi.*] Apud Philostratum in vita ipsius, lib. 1. cap. 12. Cum sacerdotibus (inquit) habitabat & Oriente sole sacra quædam in occulto faciebat, quæ solum illis quatuor communicabat, qui secum in silentio se exercuerant.

^h *Moses autem & Hebræi.*] Gyr. d. vbi supra.

ⁱ *Ea verò infula.*] Ad Romanos redit. Gyr. d. vbi supra scribit, quod vittæ, quæ hinc & inde diffluebant, Teniæ dicebantur.

^k *Principiumque precationis.*] Cicer. d. lib. 2. de natura deor. & Zenon lib. 1. Rerum Italicarum, & eius auctoritate Macrobius lib. 1. Saturn. c. 9. post princ. tradit Ianum primum diis templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum: ideo eum in sacrificiis præfationem meruisse perpetuam. & Seruius in lib. 1. Aeneid. eo loco,

Canas fides & Vsta, Remo cum fratre Quirinus

Iura dabunt.

Vesta, inquit, religionem significat: quia nullum sacrificium fit sine igne: vnde ipsa & Ianus omnibus sacrificiis inuocatur. Et de Iano Fab. Pictor. li. 1. Vinum, inquit, & far primus illos docuit Ianus, ad sacrificia & religionem magis quam ad esum & potum: primus enim aras & pomœria & sacra docuit, & ob id illi in omni sacrificio perpetua illi præfatio præmittitur, farque illi ac vinum prius prælibatur. Vxor illi fuit Vesta, quæ prima sacrorum regina sempiternum sacrificiorum ignem virginibus credidit.

^l *In qua precatione.*] Vide precationem qua Decius se pro salute populi Romani deuouit, apud Liuium Dec. 1. lib. 8.

^m *Quod in omni sacro.*] Gyr. d. vbi supra.

ⁿ *Antoninus verò.*] Scilicet Varus, cognomento Heliogabalus ex Aelio Lampridio in vita illius, & Herodiano lib. 3. & Dione in Auito, qui & Pseudantoninus & Sardanapalus dicitur.

^o *Et Domitianus Palladem.*] Philostratus in vita Apollonij lib. 7. c. 12. Cum, inquit, alius propterea se accusatum quereretur, quod Tarenti, vbi dominabatur sacrificans publicis precibus non addiderat Domitianum Palladis filium esse. At enim (inquit) arbitraberis fortasse Palladem non peperisse, cum semper habita sit virgo. Ignorabas autem (vt opinor) deam ipsam draconem quandoque Atheniensibus peperisse. Et adstruunt Quintilianus lib. 3. c. 9. & Sueton. cap. 4. & Martialis in pluribus locis.

^p *In Peloponneso autem Melissa nympa.*] Idem Lilius Gyr. d. de diis Gentium syntag. 17. & Cælius Rhodiginus libro 18. cap. 27. Tu interim vide Lactantium libro 1. cap. 22.

cationem plerunque ter repetebant, sicut libationem. Diis deinde & votis rite nuncupatis, & eundem Ianum in fine precationis denuo aduocare necessum erat, ut is Deus precationis caput & finem faceret. ^r Sine precatione autem victimas cadere, aut deos rite consuli, fas non putarunt. ^s Itaque sua carmina suarq; precationes singulis diis instituta sunt, quas plerunque, ne quid præposterè dicatur, aliquis ex scripto præire, & ad verbum præferre solebat. ^u Fertur tamen Pyrrhus Epirota ubi immolabat, nullas effundere precationes solitus, nisi quod sanitatem & bene valere precabatur à diis. ^u Apud Indos hi qui Pedalij vocantur, inter vota precesq; solam iustitiam petere in usu habent, quasi hoc munere deum amplissimum esset mortalibus datum. ^x Socrates in Phædro, ut pulcher intus fiat, utque bona animi & corporis bene haberent, & ut dentur optima, precari docuit. ^y Apollonius Tyaneus à diis poscebat, ut bonos cognosceret, malos vitaret. Interdum pauca habere, & nullius indigere, precatio fuit: quam quidem precationem nunc sacra præcedere, nunc subsequi, plerunque finem claudere, nonnulli volunt. ^z Manibusque precantem aram tenere oportebat: quia nisi teneretur ara, solas preces non litare perspectum est. ^a Pellex tamen, Numæ legibus aram tangere verabatur, quam si tetigisset, agnum solutis crinibus cadere cogebatur. ^b Precibusque peractis, & rite deprecato numine, qui rem diuinam facit, se ad dexteram voluere, & circumuolueret, ^c manumque priore digito in erectum pollicem residente, ori admoovere, deinde sedere vetusto more debet, velut diis ratas preces habentibus. ^d Galli vero se ad laquam vertere religiosius putarunt. ^e Græci post effusas preces, manus osculantur. ^f Id quod Romani factitarunt, qui prætereuntes phanum aliquod, manum labris admovent, tanquam deos venerarentur & timerent, ratasque preces significarent. ^g Frugesque in caput victimæ, aut molam ex farre molito & sale, ^h deinde nouum vinum, ⁱ aut costum, ^k & mascula thura inter cornea fundebat, mactatam esse hostiam voce significans: ^l quod quidem ad victimarum probationem proficere credebat, ut

Sua cuique
deorum car-
mina &
precationes.
Quid pre-
candum à
diis.

Precantes
aram ten-
bant.
Precibus
peractis.

ANNOTATIONES.

q Eundem Ianum in fine.] Macrob. lib. 1. Saturn. c. 9.

r Sine precatione.] Plin. lib. 28. c. 2. Quippe, inquit, victimas cedi sine precatione non videtur referre, nec deos rite consuli.

s Itaque sua carmina.] Gyrardus ubi supra. Liu. 1. Dec. lib. 8. ubi de Decij deuotione meminit. Plinius ubi supra.

t Fertur tamen Pyrrhus.] Lucianus in lib. Pro eo quod inter salutandum lapsus fuerat.

u Apud Indos ij, qui Pedalij vocantur.] Stobæus serm. 9. ἐν τῇ Νικολάου ἐδῶν συμμαχικῆς, In Pedaliis, Indica gente, non sacerdos: sed qui presentium prudentissimus fuerit, sacris præficatur. Petit autem à diis nihil quam iustitiam.

x Socrates in Phædro.] Scilicet Platonis in eo libr. cui Phædrus est titulus.

y Apollonius Tyaneus.] Apud Philostratum in vita illius, lib. 1. cap. 8.

z Manibusq; precantem aram tenere.] Iam de hoc dictum est supra non multò antè in verbo, Aram manibus tenens.

a Pellex tamē Numæ legibus.] Huius legis verba posuit Gel. lib. 4. c. 3. & Fest. Pompeius lib. 14. Hæc autem sunt, Pellex aram Iunonis non tangito: Si tangit, Iunoni, crinibus dimissis, agnum fœminam cadito. Quanquam apud Gellium non aram, sed ædem legitur.

b Precibusq; peractis.] Idem Gyrardus de diis Gentium syntag. 17. nullo quoque authore citato. sed id totum est Plinij lib. 28. cap. 2. Plutarchus autem in Numa dicit, ex ipsius Numæ legibus adorantium morem esse in orbem se vertere, deinde verò sedere.

c Manumq; priore digito.] Idem Gyrardus ubi supra.

d Galli vero.] Plin. lib. 28. c. 2. In adorando (inquit) dexteram ad oculum referimus, totumq; corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt.

e Græci.] Honoris gratia id factitatum fuisse, quod ex Homero & aliis se obseruasse scribit idem Lilius Gyrardus ubi supra. quod etiam nunc est in frequenti non factorum modò, sed & profanorum etiam usu.

f Id quod Romani.] Apuleius in 1. Apologia, Si phanum, inquit, aliquod prætereat, nephas habet adorandi gratia, manum labris admoovere.

g Frugesq; in caput victimæ.] Virgil. lib. 12. Æneidos, Illi ad surgentem conuersi lumina solem,

Dant fruges manibus salsas.

Vbi Seruius, Quibus rebus victimæ aspergebantur.

h Deinde nouum vinum.] Virg. lib. 4. Æneid.

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido

Candentis vacca media inter cornua fundit.

Et lib. 6.

Quatuor hic primum nigrantes terga iuuenos

Constituit, frontiq; inuergit vincta sacerdos.

Et Ouidius lib. 7. Metam.

— Dum vota sacerdos

Concipit, & fundit purum inter cornua vinum.

Et lib. Fastor. 1.

Rode Caper vitem: tamen hinc cum stabis ad aram,

In tua quod spargi cornua possit, erit.

Qui vltimi versus sumpti sunt ex Furio Eueno, antiquo poëta,

ἐν τῇ με φάγης ἐπὶ πίζαν ὅμως ἐπὶ καρποφορίῳ
ὅσων ἐπαπεισῶ σοὶ βάρη θυομένων.

Et ad id alludens quisquis is fuit, qui distichon illud edidit apud Suetonium in Domitiano c. 14.

ἐν τῇ με φάγης ἐπὶ πίζαν ὅμως ἐπὶ καρποφορίῳ
ὅσων ἐπαπεισῶ καί σοι θυομένων.

In quibus pro trago, id est, capro, Cæsaris nomen substitutum est, veluti Domitianus taxaretur, tanquam morti destinatus, ut victima.

i Aut costum.] Costi usum esse in sacrificiis & supplicationibus, testis est Plin. lib. 22. c. 24. ad fi. Thure, inquit, supplicamus & costo. Et Ouidius lib. 1. Fastorum, ubi loquitur de his, quæ adhibebantur in sacrificiis.

Thura nec Euphrates, nec miserat India costum,

Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,

Et non exiguo laurus adusta foco.

Sed quod spargeretur inter cornua victimæ non memini me legisse.

k Et mascula thura.] Thura quoque sacrificiis adhibita, & præsertim mascula, omnibus in confesso est: & probat illud Virgilij eclo. 8. quæ Damon vel Pharmaceutria dicitur.

Effer aquam, & molli cinge hac altaria vitta,

Verbenasq; adole pingues, & mascula thura.

Et Plinij lib. 12. c. 14. loquentis de thure, Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus, cum aliàs non ferè mas vocetur, ubi non sit fœmina. Religioni tributum ne sexus alter usurparetur. Masculum aliqui putant à specie testium dictum. Hæc Plin. Neque etiam recordor alicubi legisse me ea fundi in cornua victimæ.

l Quod quidem ad victimarum probationem.] Seruius enarrans ea loca Virgilij supra ibi, Deinde nouum vinum. adducta ex libr. 4. Æneidos scribit, Non sacrificium est: sed

Nullum sa-
crum absque
mola salsa.
Propinatio
in sacris.
Cereemonia
in victimis
litandis.
Sacrificij
partes qua-
tuor.
Nullum sa-
crum absque
igne.

si non obstupuissent, sacrificio probarentur idoneæ. ^m Græci autem non fruges, sed hordeum sale con-
spersum, aris inspergebant. ⁿ Ad Terei sepulchrum Megaris, dum sacrum fit, calculis pro hordeo
vtuntur. ^o Dianæ verò Propyleæ mulieres Eleusinæ, nullam nisi ex hordeo ibi nato molam conficere
possunt. ^p proditumque memoriæ est, Iliacis temporibus, veteres non thure, nec costo, sed cedri & ci-
tri fumo deos adoleuisse, ^q atque Sabæos quum omnia odorum genera diis accumularent, de myrrha
tamen nihil impartiri, quasi numinibus subiratos, quòd solam myrrham ex omnibus odoribus apud se
gigni non sinissent. ^r Sine mola enim salsa nullum diis sacrificium ratum fieri putabant, in ea efficacior-
em vim placandis numinibus & commouendæ diuinitatis esse opinati. Vinum verò antequam fun-
deret sacerdos, propinabat prius ^s simpulo aut simpuiuio ligneo, vel fictili admodum paruo, quod in sa-
crificali apparatu erat cyatho haud dissimile: illudque secundum libationem astantibus circumferebat,
vt pariter libarent. ^t Tum setas inter cornua victimæ manu excerptas, tanquam prima libamina, in
ignem mittere, ^u obliquumq; cultrum à fronte ad caudam victimæ ducere, & se ^x ad Orientem ver-
tere debebat, quod in sacrificio habebatur primum: ^y siquidem prima sacrificij pars erat, libare diis: se-
cunda: immolare: tertia, reddere: quarta, litare: ^z facibusq; adhibitis ex tedæ ligno, vt in quocunque sa-
cro fieri mos erat, quas nisi mares ferre alius nemo poterat, & igne accenso super aras (^a neque enim
sine igne vllum sacrificium fieri licebat, ^b quum etiam sabbatis lucernas accendere diis prisco more
seruatum sit) accinctos ministros, qui sacrificanti præsto aderant, victimam immolare iubebat, ^c qui

ANNOTATIONES.

exploratio hostiæ, vtum apta sit. & lib. 6. Hæc, inquit, per-
tinent ad victimarum explorationem, vt si non stupuerint,
aptæ probentur.

^m *Græci autem non fruges, sed hordeum.*] Cælius Rhodiginus
Antiq. lect. lib. 12. c. 1. scribit, Hordeum sale conspersum, an-
te sacrificium aris inspergi. Curque id fieret paulò post red-
dit rationem, sed nullum citat authorem. Idem scribit Gy-
rardus Historiæ deor. syntag. 17. dicitque sine hordeo sale
insperfo & in primis aris infuso, saluis cæremoniis, nullum
sacrum apud Græcos fieri.

ⁿ *Ad Terei sepulchrum.*] Pausanias lib. 1. qui de Atticis est,
non adeò longè à fi. Cælius Rhod. lib. 18. c. 23. ad fi. ex Pau-
sanias scribit, Constructum Tereo sepulchrum & sacra in-
stituta anniuersaria, in quibus hordei loco, calculis vtun-
tur. Pausaniæ tamen interpretes pro hordeo scribunt Mola,
& Farre.

^o *Dianæ verò Propyleæ.*] Idem Pausanias eod. lib. 1. sed alio
in loco.

^p *Proditumq; memoriæ est.*] Plin. lib. 13. c. 1. in prin. Vnguen-
ta quis primus inuenerit non traditur. Iliacis temporibus
non erant, nec thure supplicabatur: cedri tantum & citri
suorum fruticum in sacris fumo conuolutum nidorem ve-
rius quàm odorem nouerant, iam rosæ succo reperto. Vnde
& Arnob. li. 7. Neque, ait, temporibus (quemadmodum cre-
ditur) heroicis quidnam esset thus, scitum est, vt à priscis
scriptoribus cõprobatur, quorum in libris posita nulla eius
mentio reperitur: neq; genitrix & mater superstitionis He-
truria opinionem eius nouit, aut famam. Et, paucis interie-
ctis, scribit, Neque Romulum, neque Numam ipsum thus
in sacris nouisse. Postea verò thure dij conciliati sunt. Vnde
illud est Lucræti lib. 2.

Thuricremas propter mactatus concidit aras.

Et illud Macrobij Satur. lib. 1. c. 7. Nunquam fas fuit Ægy-
ptiis pecudibus aut sanguine: sed precibus & thure solo
placare deos.

^q *Atque Sabæos.*] Plinius lib. 12. cap. 15. de Sabæis loquens,
Non dant, ait, ex Myrrha portiones Deo: quoniam & apud
alios nascitur.

^r *Sine mola enim salsa.*] Plinius lib. 3. c. 7. Maximè tamen, in-
quit, in sacris intelligitur authoritas, quando nulla confi-
ciuntur sine mola salsa.

^s *Simpulo aut simpuiuio.*] Fest. Pomp. lib. 17. non longè à fin.
Simpulum vas paruum non dissimile cyatho, quo vinum in
sacrificiis libabatur. Vnde & mulieres rebus diuinis dedite,
Simpulatrices dicuntur. Varro autem lib. 4. ling. Lat. A su-
mendo, ait, simpulum nominauere. Nonius Marcellus de
generibus vasorum scribit simpuiuio dici vas ligneum &
vile poculum. Baysius lib. de Vasculis inter cætera conten-
dit legendum simpullum, ea forma qua ampullam dicimus;

sed nullum est eius rei vetus testimonium. Nam vbiq; apud
authores legitur vel simpulum cum simplici l. vel simpu-
uium. De simpuiuio Iuuenal. sat. 6.

— *Aut quis*

Simpuiuio ridere Numæ, nigrumq; catinum,

Aut Vaticano fragiles de monte patellas

Ausus erat. —

Vide omnino Erasmus Chilia. 2. cent. 2. cap. 73. & quæ di-
cam infra.

^t *Tum setas.*] Virgil. lib. 6. Æneid.

Et summas carpens media inter cornua setas,

Ignibus imponi sacris libamina prima.

Quod sumprum videtur ex Homero lib. 14. Odyss.

*ἄλλ' ὅτ' ἀπαρχόμενοι κεφαλῆς τεύχεα ἐν πυρὶ βάλλει
ἀπρόδοτον ὄσος.*

^u *Obliquumq; cultrum à fronte ad caudam.*] Virgil. libro 12.
Æneid.

Dant fruges manibus salsas & tempora ferro,

Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.

Vbi Seruius, Quibus rebus, inquit, cultri aspergebantur &
victimæ. Erant autem probationes vtum esset animal
aptum sacrificio: obliquum etiam cultrum à fronte vsque
ad caudam ante immolationem ducere consueuerant, &
Luc. lib. 1.

— *Obliquoq; molas inducere cultro.*

^x *Se ad Orientem vertere.*] De hoc dictum est suprâ.

^y *Siquidem prima sacrificij pars.*] Totum id vsque ad clausu-
lam, Facibusque. est Lactantij Grammatici interpretis Sta-
tij in lib. 4. Thebaidos, ibi,

— *Tunc innuba Mantho*

Exceptum pateris prælibat sanguinem.

^z *Facibusq; adhibitis ex tedæ ligno.*] Gyrardus Historiæ deor.
syntag. 17.

^a *Neque enim sine igne.*] Hæc parenthesis est Seruij in lib. 1.
Æneid. ibi,

Canasides & Vesta.

Vide suprâ ibi, Principium precationis.

^b *Quum etiam sabbatis.*] Probus, seu Cornelius, seu quisquis
ille fuit, qui Persium est interpretatus in eum Persij locum
saty. 5. ad fin.

— *At cum*

Herodis venere dies, vnctaq; fenestra

Deposita pinguem nebulam vomuere lucerna.

Obseruant, inquit, Iudæi & Sabbatum, quo die lucernas ac-
censas & violis coronatas in fenestris ponunt. Dionys. Ha-
lic. lib. 7. & 11. meminit accensionum luminum. Item He-
rodot. lib. 2. & 7.

^c *Qui victimarij.*] Apud Liuium, vbi de duabus arcis lapi-
deis in agro L. Petilij scribæ repertis, scribit, Libri, ait, in
comitio,

victimarij^d seu cultrarij, ^e nonnullis popæ & ^f agones dicti sunt: qui illam supra verticem, plerumque infra iugulum feriebant. ^g Indi vero victimam non iugulare, sed præcluso spiritu necare assuerant, ne quid deperiret, neve quid mancum deo offerretur. ^h Græcis autem moris erat, si cælestibus diis victimam facerent, sic hostiæ caput statuere, ut cælum spectaret: si verò inferis, ut terram despiceret. Quibus quidem ministris, ⁱ nisi iussi essent, mactare non licebat. ^k Ideo succincti nutum imperiumque expectantes, ^l Agon dicebant. Interim cæsa victima, ^m alij vasa ut cruorem exciperent, cadenti hostiæ supponebant, ⁿ alij decoriabant. Mox aruspex, flamen, aut sacerdos ^o cultro ferreo viscera & iecinora rimabatur, in illisque deos consulebat, & an perlitatum foret, explorabat attente. ^p Apud Galatas verò non aruspex, sed philosophus aderat, sine quo sacrum diis nullum exhiberi poterat. ^q Is autem culter ferreus erat & oblongus, manubrio eburno, clavis æneis, ære Cyprio, & capulo argenteo ornatus: ^r namque manu viscera tangere non decebat, nequa offensa, pollutis sacris, contraheretur. Apud Delphos fuit usurpatum, ut cultro quo diis immolabant, de nocentibus supplicium fumerent. ^s Persæ & Cappadoces non gladio, sed stipite mactabant hostias. ^t Romani etiam malleo, ^u apud Homerum querno trunco. ^x Quibus inspectis, ex omni viscere & membro primitias, partesque selectas farina faris inuoluere, & in calathis sacrificanti offerre debebat. Tunc hostia perfecta dicebatur, quas sacerdos aris imponens, foculo accenso comburebat. ^y Hoc enim in omni sacrificio seruatum est, ut de singulis

Victimarij.
Cultrarij.
Popæ.
Agones.
Indi nō iugulabāt victimam.
Græci.
Galatæ.
Culter sacrificij.
Delphi.
Cappadoces.
Romani.
Seruatum in omni sacrificio.

A N N O T A T I O N E S.

comitio, igne à victimariis facto, in conspectu populi cremati sunt. & 5. Decad. lib. 1. Val. Max. lib. 1. c. 1. vbi de P. Cornelio loquitur. Plin. lib. 7. c. 12. Callistratum Iuriconsultum in l. ult. ff. de iur. immunit. Lamprid. in Commod. d. *Seu cultrarij.* Apud Sueton. in Caligula, c. 32. cuius verba adferam infra in sequentibus.

^e *Nonnullis popæ.* Propertius lib. 4. eleg. 3.

Illæ dies hornis cædem denunciat agnis

Succinctique calent ad noua lucra popæ.

Perfius saty. 6.

Mibi trama figura

Sit reliqua, ast illi tremat omento popæ venter?

Nam ibi ventrem, popam appellat, veluti gulosum, cuiusmodi solebant esse hi popæ victimarij. Sueton. in Caligula d. c. 32. Admota, inquit, altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato altè malleo, cultrariū mactauit. Sic enim, meo periculo, & ita mauult Beroaldus, legendū, non pomparum Aelius Spartianus in Geta, Cū infantis Getae natalem Seuerus commendare vellet, hostiam popæ, nomine Antonias, percussit.

^f *Agones dicti sunt.* Lactantius, interpres Statij in 4. libr. Thebaidos in eum locum,

Et frugum libamine puro

In vulnus cecidere greges.

Sacerdotum, inquit, consuetudo talis est, ut aut ipsi percuntiant victimas. & Agones appellantur: aut sic tenentes culttrum alter impingat: & ideo dicuntur, Victimatores.

^g *Indi verò.* Strabo lib. 15. vbi Indorum cultus & mores scribit.

^h *Græcis autem.* Apollonij interpres in 1. Argonauticōn.

ⁱ *Nisi iussi essent.* Ouid. lib. 1. Fastorum,

Nominis esse potest succinctus causa, minister,

Hostia cælestibus quo feriente cadit.

Qui calido stridos tincturus sanguine cultros,

Semper agat, rogat, nec nisi iussus agit.

Et nonnihl attingit Afinius Pollio apud Senecam Controuersiarum lib. 1. Suasoria 12. Cū, inquit, filius ceruicem porrigat, carnifex manū tollat, deinde respiciat ad patrem & dicat, Agon? quod fieri solet in victimis.

^k *Ideo succincti.* Id iam est ex eo loco Ouidij in præceden. citato, atque ex illis locis Propertij & Suetonij supra quoque citatis ibi, A nonnullis popæ. Quibus adde Lucanum lib. 1.

Cornua succincti premerent cum torua ministri.

^l *Agon dicebant.* Ita legendum, Agon. id est, agone ex illo eodem loco Ouidij.

^m *Alij vasa, ut cruorem exciperent.* Virgil. lib. 6. Æneid. iis, quæ ex eo adduximus supra in verbo, Tum setas vno tantum interposito versu subdit.

Supponunt alij cultros, tepidumque cruorem

Suscipiunt pateris.

Vbi Seruius, Victimæ, inquit, cedunt. Est autem sacrorum in quibus mali ominis verba vitamus.

ⁿ *Alij decoriabant.* Nescio unde id sumpserit, nec id verbum satis Latinum mihi videtur, pro eo quod est pellem detrahere. Sueton. in Tiberio, c. 32. in fi. deglubere dicit.

^o *Cultro ferreo.* Ferreum enim ostendit illud Virgilij libr. 12. Æneidos, supra à nobis citatum.

— Et tempora ferro

Summa notant pecudum.

^p *Apud Galatas.* Diodorus Sic. lib. 6. c. 9. vbi rationem reddit, quod existimabant per diuinæ naturæ conscios sacra fieri oportere, tanquam diis propinquiores. Horum intercessione bona ab iis censent petenda.

^q *Is autem culter ferreus.* Iam de hoc diximus supra ibi, Cultro ferreo. Sed & quod ad totum hunc versic. pertinet vsque ad versic. Namque manu. Fest. Pompeius lib. 17. Secespitam dicit vocari cultrum ferreum oblongum, manubrio eburneo rotundo, solido, iuncto ad capulum auro argenteoque, fixo clavis æneis, ære Cyprio, quo flamines, flamineæq; virgines, Pontificesque ad sacrificia utebatur. Dicta autem est secespita à secando. Hæc ille. Quæ omnia Alexander huc transtulit, præter appellationem secespita. Quæ & in hac significatione vsus est quoque Sueton. in Tiberio, cap. 25. Nam & inter pontifices sacrificati simul, pro secespita plumbeumque cultrum subiiciendum curauit. Alibi autem idem Festus eodem lib. 17. Secespitam, ait, alij securim, alij dolumbram æneam, alij cultellum putant.

^r *Namque manu viscera tangere.* Huic rei contrarium est, quod ait Plutarchus in Arato, in hunc modum, eò cū ascendisset, sacrisque esset operatus, ab aruspice ad se allata extra utraque manu excipiens Arato & Demetrio Phario monstrauit.

^s *Persæ & Cappadoces.* Strabo lib. 15. paulò ante fi. de vtrisque meminit, cū scribit, In Cappadocia, vbi maxima est magorum multitudo, qui Pirethi vocantur, & multa Persicorum deorum templa, non cultro, sed stipite quodam mactant, tanquam malleo verberantes.

^t *Romani etiam malleo.* Suetonius in Caligula, c. 32. Admota altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato altè malleo cultrarium mactauit.

^u *Apud Homerum.* Lib. 14. Odyssæ, vbi loquitur de sacrificio,

νόσε δ' ἀνὰ πόλιν σὺν δὲ πύλιν.

^x *Quibus inspectis.* Vide Gyraldum de diis Gentium syntag. 16.

^y *Hoc enim sacrificio.* Contrarium innuere videtur Virgil. lib. 6. Æneidos,

Et solida imponit taurorum viscera flammis.

Quo loco Seruius, Solida ergo, ait, id est, holocaustum; quod detractis extis, aræ superimponebantur: quæ nunquam abluta, elixa etiam reddebantur: unde infer,

Ægyptij. oblati, aut deo immolatis, particulas tanquā libamina, vt holocaustum fiat, in ignem mitterēt. ^z *Ægyptij* sacerdotes, immolata victima, caput abscindunt, illudque diris carminibus execrati, in flumē deiiciunt, cū precatione solenni, vt si quid aduersi casurū foret, in caput illud redundaret. ^a Apud Græcos ex cæsa victima, nonnunquam capite & ventre excepto, cætera dabantur diis, linguæ verò præconibus. Hunc verò ignem ex olea, lauro, vel quercu crassioris corticis, aut cuius caudex cavius fungosusque foret, accendere, vel numinibus adolere nefas erat. Hæc enim ligna tanquam dira malique omnis, detestati sunt, quem ignem subdita face accendebant, ^b eūque partim ex fumo, quas vertigines faceret, quantūque se attolleret, ^c partim ex flamma, si lucidior, aut obtusior, & qua specie foret, multi obseruarunt, ^d qui capnomates dicti. ^e Si autem mortuo carbone sacrificetur, signum neglectæ religionis fore & perniciosum, nemo dubitauit. ^f Persis ligna arida, dempto cortice sacrificio apponere, desuperque oleum fundere, & aruinam pinguem, ignemque appositū, non flatu, sed ventulo excitare in vsu fuit. ^g Solique, velut deorum maximo, quum virgultorum fasces apponunt, & incēdium suscitant, his verbis proloqui, * Ede ignis domine. ^h Apud Siculos in colle Vulcanio, iuxta Perrensiū stagnum, dum sacrum fit, sarmentorum fasces super aras sua sponte ignem concipere, & nullo flante halitu incendium fieri fabulantur: ⁱ Sicut de Seleuco traditur, qui cum Ioui in Pella victimam faceret, ligna aris imposita ultro arserunt. ^k Et de Egnatia nympa in Appulis, in cuius ara lignis extructis ignem sua sponte excitari opinio erat. ^l Tradunt Magos apud Persas, dum sacrum fit, carnes super myrto & lauro appositas subtilibus virgis adurere. Atque Eretrienes mulieres in Cerealibus obseruare, vt cæsa victima, carnibus non igne coctis, sed sole torridis vescantur. ^m Et apud Scythas sacrum fieri Marti, vbi victimarum carnes ipsarum ossibus aduruntur. ⁿ Lusitani vero ignitis lapidibus sacrificales carnes coquunt. ^o Iosides, licet ex omni ligno incendiant aras, spinas tamen asparagi aut stramina in sacrificiis cremare, nefas habent. ^p Mox farra visceribus spargens, probata libatāque ^q exta lancibus imposita, aræ superponebat: ^r visceraque, detractis extis, flammis & foculo, mittebat desuper thus & costum. Ea quidem viscera licet nunquam abluta, elixa per se fiebant: ^s vinūque aris postea fundebat, ^t & tunc

A N N O T A T I O N E S.

—Fundens ardentibus extis.

Iosephus lib. 3. Antiquitatum c. 13. in prin. Quando, ait, totum quod immolatur, incenditur: id sacrificium holocausti siue, vt alij vertunt, nomen holocaustomatis habet: id est, totum incensum. Isidorus dicit holocaustū esse sacrificium, quod totum igne consumitur dum offertur. Et id quidem, vt hoc illis addas, nomen ipsum holocausti satis ostendit, quod ita dicitur veluti, ὅλον καυστόν. id est, totum ambustum, siue incensum, siue totum igne absumptum.

^z *Ægyptij sacerdotes.*] Herodot. lib. 2. vbi tamen paulò aliter refert. Sic enim scribit, Pecude, quæ obsignata est, ad aram, vbi immolatur, adducta, pyram incendunt: deinde supra pecudem libato contra templum vino ac deo inuocato eam mactant: mactatæ caput asportant in forum: si nundinæ sint, & eis Græci negotiatores adfuerint, illis vendunt: qui si non adfuerint, in flumen abiiciunt.

^a *Apud Græcos.*] Gyal. de diis Gent. syntag. 17.

^b *Eūque partim ex fumo.*] Ex quo illud Statij lib. 4. Thebaidos,

Thurca nec supra volitante altaria fumo.

^c *Partim ex flamma.*] Gyal. vbi suprā.

^d *Qui capnomantes dicti.*] Ea vox significat tanquam si dicas fumidiuinos, siue fuminates à καπνός, id est fumus, & μάντις, vel μάντις. id est vates, qui scilicet ex fumi disiectione super aras, futura captabant, res omnino superstitiosa & à dæmonibus inuenta.

^e *Si autem mortuo carbone.*] Idem Gyal. vbi suprā.

^f *Persis ligna arida.*] Idem Gyal. vbi ibi, nullo etiam authore citato: sed id est Strabonis lib. 15. paulò ante fi. vbi, de Persarum sacrificiis scribit, sic ait, Præcipuè igni & aquæ sacrificant, igni arida ligna imponentes, adempto cortice, & aruina superiniecta: deinde infuso oleo, succendunt, non inspirantes: sed ventilantes.

^g *Solique velut deorum Max.*] Herodot. lib. 1. Soli lunæque sacrificant & telluri, igni, aquæ atque ventis. Iustinus lib. 1. Nam & Solem vnum Deum Persæ esse credunt, & equos eidem Deo sacros ferunt.

^h *Apud Siculos.*] Gyal. vbi suprā.

ⁱ *Sicut de Seleuco traditur.*] Hæc ad verbum desumpta sunt ex Pausania lib. 2. qui de Atticis inscribitur.

^k *Et de Egnatia nympa.*] Plinius lib. 2. c. 107. In Salentino

oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existeret.

^l *Tradunt Magos.*] Strabo lib. 15. non longè à fi. Postea carnibus super myrto laurōve impositis, eas Magi subtilibus virgis comburunt. Simile quiddam canit Horatius saty. 5. lib. 1. Sermonum, esse apud Egnatiam urbem locum, in quo aiunt absque igne in sacrificio thura liquefcere,

—Dehinc Egnatia, lymphis

Iratis, extructa dedit risusque iocōsque:

Dum flamma sine thura liquefcere limine sacro

Persuadere cupit.

Solinus c. 11.

^m *Apud Scythas.*] Idem Gyal. vbi suprā, nullo quoque teste citato, verū id est ex Herodoto lib. 4.

ⁿ *Lusitam verò.*] Et id quoque Gyal. ibi. Sed Strabo lib. 3. scribit eos ad calefaciendum vti ignitis lapidibus & frigida lauari. & nihil præterea.

^o *Iosides.*] Idē Gyal. ibi, nec authore quoq; laudato. Id verò est ex Plutarcho in Theseo: vbi tamē eos Ioxides appellat.

^p *Mox farra.*] Apud antiquos post glandes & arbuta vsus farri in honore fuit, in tantum, vt sacrificium non fieret sine sale & farre. Festus Pompeius lib. 9. Immolare est mola, id farre molito, & sale hostiam perspersam sacrare. Idem lib. 11. in dictione, Mola.

^q *Extā lancibus imposita.*] Hinc est quod Virgilius libr. 8. Æneid. sic scribit.

Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.

Vbi vide interpretes.

^r *Viscerāque detractis extis.*] Seruius in lib. 6. Æneidos, cuius verba adduximus ibi, Hoc enim sacrificio.

^s *Vinūque aris.*] Herodot. lib. 2.

^t *Et tunc porrici hostia dicebatur.*] Plautus in Pseudolo act. 1. sce. 3.

—Nam si sacrificem summo Ioui,

Atque in manibus exta teneam, vt porriciam: Interea loci

Si lucri quid detur, potius rem diuinam deferam.

Virgilius lib. 5. Æneidos,

Dij quibus imperium est pelagi, quorum aquora curro,

Vobis lætus ego hoc, candentem in littore taurum

Constituam ante aras voti reus extāque salfos

Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

porrici hostia dicebatur. ^u Persæ vero ex immolata victima nihil diis adolent, sola anima deos contentos esse rati. ^x Lusitani quoque ex hostia immolata nihil concidunt, sed exta perspiciunt, & diuinant. ^y Thisetæ in Asia & Argini, ossa victimæ tantum in ignem mittunt, & deflagrant: ipsi autem vescuntur carnibus. ^z Apud Ægyptios innaluit mos, vt immolata victima, dum sacrificium ardet, omnes se diuerberent, & flagris afficiant. ^a Quare verbum Xenophanis physici proditur non inuentum, qui cum Ægyptios sese conuerberantes, & lugentes in sacris vidisset, admonuit, vt si deos esse crederent, quibus sacra ministrabant, ne lugerent: si verò homines, ne sacrificarent. ^b Quod ferè à Lacædæmoniis vsurpatum fuit, vt in adolescentes ephebos circa aras flagris defæuiant. ^c Ex reliquis verò hostiæ membris cœnam apparabant, quibus qui sacris interfuere, vesci licebat. ^d Græci verò satis habent femora hostiæ in duo frusta concisa igni subicere, vt ex his holocaustum fieret, visceribusque super prunas assis, pro ientaculo, mox carnibus veru decoctis, discumbentes vesci. Quibus ex legis præscripto portiunculam ad domesticos afferre, & amicis partes victimarum impartire licebat: extraneos autem ad sacra adhibere, fas non erat. Apud Lacædæmonios autem in publica visceratione primi reges erant, quibus duplum quàm cæteris dabatur, priuilegiòque honoris, præter libamina, immolatorum quoque animalium coria debebantur, ^e hordeaceasque pultes, libaque & farra, ac fructuum pri-

Porricere
hostiam.
Persæ.
Lusitani.
Thisetæ &
Argini.
Ægyptij.
Xenophanis
dictum.
Adolescentes in sacris
Lacædæmoniorum flagellari.
Græci.
Lacædæmonij.

ANNOTATIONES.

Vbi Seruius, Extæ porriciuntur, id est, porriguntur: nisi fortè dicamus, & fluctibus maris offerri: quod si est, proiciam. id est, porrò iaciam legendum est. Quod an rectè dixerit intelliges ex his, quæ postea dicentur. Sed vt redeam, idem Virgil. eod. lib. 5.

Ipsæ caput tonsæ foliis euinctus oliuæ,

Stans procul in proa pateram tenet, extæque falsos

Porricit in fluctus, ac vinæ liquentia fundit.

Quo in loco Seruius nihil dicit. Macrobius autem illum priorem locum interpretans lib. 3. Satur. c. 2. Ex disciplina, ait, aruspicum & ex præcepto pontificum, verbum hoc (scilicet, porriciam) solenne sacrificantibus est: sicut Veranius ex 1. libr. Pictoris ita dissertationem huius verbi executus est: Extæ porriciunt, diis datò in altaria, aramve, focumve, eoque quò exta dari debebunt. Porricere ergo, non proicere, proprium sacrificij verbum est. Sed his adde Linium 3. Decad. lib. 9. Secundum eas preces cruda exta cæsa victima (vti mos est) in mare porricit, tubaque signum dedit proficiscendi.

^u Persæ verò ex immolata victima.] Strabo lib. 15. non longè à fin. Cum verò Magus, qui sacrificio præest, membrarum carnes in quemque diuiserit, abeunt, nulla parte diis relicta. Dicunt enim deum nihil velle, præter hostiæ animam.

^x Lusitani.] Idem Gyrardus, sine authore, vbi suprâ: at id est ex Strabone li. 3. Lusitani sacrificijs dediti, exta perspiciunt, nihilque concidunt. Inspectant autem ex lateribus fibras & contrectantes ventura coniectant.

^y Thisetæ in Asia & Argini.] Idem quoque Gyrardus ibi. ^z Apud Ægyptios.] Herodotus lib. 2. Dum sacrificium, inquit, ardet, omnes verberantur.

^a Quare verbum Xenophanis.] Idem Cælius Rhodiginus Antiq. lectio. lib. 13. c. 23. nullo authore citato.

^b Quod ferè à Lacædæmoniis.] Cicero libr. 2. Tuscul. quæst. cuius verba alibi retulimus.

^c Ex reliquis verò hostiæ membris.] Ad Ægyptios redit, de quibus & id dicit Herodotus vbi suprâ.

^d Græci verò satis habent.] Pausanias libr. 1. de statua Phrixi, arietem, à quo est in Colchos delatus, immolantis, loquens. Succisa Phrixus Græco ritu femora dum torrentur, intuetur.

^e Hordeaceasque pultes.] Ad Romanos reuertitur. Nam & hæc de Romanis loquens Dionysius Halicarnasseus lib. 2. Vidi ego quidem in sacris Laribus cœnas diis appositas in mensis ligneis in vetustis canistris & fictilibus hordeaceas pultes & liba & farra & fructuum quorundam primitias. Et paulò post, Vidi etiam libamina infusa non in argenteis aut aureis vasis, sed in testaceis calicibus & vrceis. Sed & quod ad totam clausulam vsque ad illam, Hostiæque immolata, pertinet, Plinius lib. 3. c. 12. non continenter, sed sparsim, & quibusdā aliis interpositis, hæc scribit, Fictilem fuisse Iouis Capitolini effigiem. Hæ enim tum effigies

deum erant laudatissimæ. Nec poenitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne diis quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulacra. In sacris quidem etiam inter has opes non murrhinis crystallinisque, sed fictilibus prolibatur simpuiis. Seneca ad Lucillium epist. 3. Exurge quoque, & te dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento, non potest enim hac materia Dei imago exprimi. Sed & epistol. 95. quæ est vlt. lib. 15. ad fin. ad hæc alludens, Tiberonis, inquit, ligneos lectulos cum in publicum sternerentur, hædinæque pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam proposita conuiuia vasa fictilia. Et lib. 16. epist. eiusd. 3. de eodem Tiberone loquens, Tiberio paupertatem & se dignam & capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cœna usus, ostendit debere his hominem esse contentum, quibus dii etiamnum vtentur. Quæ duo postrema loca alibi ad aliud citauimus. Idem quoque in lib. de Consolatione ad Albinam, Itaque tunc per fictiles deos religiose iurabatur. Apuleius Apologia 1. Eadem paupertas etiam populo Roman. imperium fundauit, proque eo in hodiernum diis immortalibus simpulo & catino fictili sacrificat. Ante eos Cicero libr. 6. de Republica apud Nonium Marcellum. Oratio extat Lælij, quam omnes habemus in manibus, quàm simpuiua pontificum diis immortalibus grata sint, Samiæque capedines. Et in paradoxo, id est ad Brutum, Quid Numa Pompilius? Minusne gratas diis immortalibus capedines & fictiles vruias fuisse, quàm delicatas pateras arbitramur? Linius 4. Dec. lib. 4. in oratione Catonis Censorij, Infesta, mihi credite, signa ab Syracusanis illata sunt huic vrbi, iam nimis multos audio Corinthi & Athenarum ornamenta laudanteis miranteisque, & antè fixa fictilia deorum Romanorum ridenteis. Ego hos malo propitios, & ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur. Sed & ante hos quoque Plautus in Captiuis act. 2. sce. 2.

— Genio vbi suo quando sacrificat,
Ad rem diuinam quibus est opus, Samiis utitur vasis.
Nam, vt id intelligas, quod pertinet ad illas Samias capedines Ciceronis, Ex Samio vasa fictilia erant, vel teste Ausonio in illo Agathocles epigrammate.

Fama est fictilibus cœnasse Agathocles Regem,
Atque abacum Samio sepe onerasse luto.

Sed vt redeamus, non solus poëta Plautus hæc allusit, sed & Propertius lib. 4. eleg. 1.

Fictilibus creuere deis hæc aurea templa,
Non fuit opprobrio facta sine arte casa.

Iuuen. satyr. 11.

Ponebant igitur Tusco farrata catino
Omnia tunc, quibus inuideas, linidulus sis.

Templorum quoque maiestas presentior.
Et paulò post,

Hanc rebus Latius curam præstare solebat
Fictilis, & nullo violatus Iuppiter auro.

Nam

*Mense pro
aris.*

Delphi.

*Hecata sa-
cra.*

*Laudes co-
rum inter
vescendum.*

*Hymnorum
genera.*

nuitias non auro vel argento, sed fictili vrna & catino, aut simpulo, vel ligneo scypho, qui ne carie ab-
sumeretur, pice oblitus erat, aut gutto fagino, sicut Marius Curius, diis prolibare soliti sunt, vetutissi-
mam religionem qua in deorum sacrificiis fictilibus utebantur, designantes, qui pietate, religione,
& iustis precibus, non censu, deos placari putabant. Quippe tunc maxime dii propitij esse crediti
sunt, cum fictiles erant. Hostiaque immolata, & mysteriis peractis, qui sacris intererant, f visco & far-
re apposito, g cum rotundis paniceis, quas in honore deorum adhibebant, stantes vesciebantur. h Si-
quidem in ædibus deorum & epulari simul, & sacrum fieri seruatum est: i nam mensæ in sacris ædi-
bus, ararum vicem præbebant. Quibus quidem extis & carnibus sacrificialibus, nisi ritè sacrificio per-
fecto, vesci non licebat. k Delphis vero assuetum est, vt immolantes victimam, exclusis cæteris vescan-
tur: ad quam extraneos admittere, nefas erat. Contrà in sacris Hecatæ: in quibus qui sacrum fecit, de
sacrificio vesci non permittitur. l Quæ quidem exta veru assa apponebantur semper, cum heroicis
temporibus non vescerentur elixis. m Arietis tamen non veru cocta, sed elixa in olla apponunt: aliter
ritu præpostero sacrum fieret. n Intérque vescendû laudes diis canere assuerant his, quibus sacrum fie-
ret: o pedibûsque circum aras psallere ad numerum, carminaque & hymnos canere, ac cymbala
pulsantes, choros agitare. p Fuitque obseruatum, vt sacrificantes aras circumcurrerent, cursum au-
spicati à læua dextrorsum, quod religiosius putarunt, mox à dextra læuorsum. Cùmque hymnorû plu-
res species forent, quibus psallebât diis, hi tamen fuere in vsu frequētes: q Hypingos Dianæ, r Apollini

ANNOTATIONES.

Nam & Tuscum catinum appellat, quod ex Tuscia quo-
que hæc vasa fictilia processerant, vt videre licet ex Plinio
d. lib. 35. c. 12. Ex quo etiam Persius satyr. 2. inuehens in lu-
xum suorum temporum, quod remoto à templis ære & fi-
ctilibus, aurum in vsum diuini cultus vsurpauerant,

Aurum vasa Numa, Saturniaque impulit æra,

Vestalēque urnas, & Tuscum fictile mutat.

Vnde est illud Martialis lib. 14. epig. 95.

Aretina nimis ne spernas vasa monemus,

Lautus erat Tuscis Porseua fictilibus.

Eodem respexisse & Q. Septimium Tertullianum in Apo-
logetico aduersus Gentes putarim, c. 25. quando sic dicit,
Nam etsi à Numa cōcepta est curiositas superstitiosa: non-
dum tamen aut simulacris, aut templis res diuina apud Ro-
manos constabat, frugi religio, & pauperes ritus, & nulla
capitolia certantia cœlo: sed temeraria de cespite altaria, &
vasa adhuc Samia, & nidor ex illis. De aureis, argenteis &
fictilibus vasis plura videre licet apud Athenæum libr. 6. c.
2. & 3. Quod autem in hac clausula dicitur de M. Curio, est
Val. Maximi lib. 4. c. 3. hic legendum esse Marcus Curius,
non Marius: sed hoc Librarij mendum est.

f. *Visco & farre.*] Hoc vtique sumptum est è Suetonio in
Vitellio, c. 13. cuius hæc verba sunt, Vt autem homo non
profundæ modò, sed intempestiuæ quoque, ac sordidæ gu-
læ, ne in sacrificio quidem vnquam, aut itinere vllò tem-
perauit, quin inter altaria ibidem statim viscus, & farra pe-
nè rapta è foco manderet, circaque popinas fumantia ob-
sonia, vel pridiana etque semefa. Sed hic fœdè lapsus est
Alexander cùm visco dicit: nam viscere dicere debuit. Hoc
enim interest inter viscus, quod facit in genitiuo. visci, &
viscus quod visceris: illud enim est masculini generis, &
glutinum significat, nec esui est. Hoc autem neutri, signifi-
câtque quicquid inter ossa & cutem est. vnde visceratio di-
citur conuiuium, quod fit de carne. Ita enim scribit Seruius
enartans eum locum lib. 6. Æneid.

Et solida imponit aurorum viscera flammis.

Ex quo etiam loco intelligis & viscera ad sacrificia perti-
nere, de quibus, ibi Virgilius loquitur.

g. *Cum rotundis paniceis.*] Quid panicei sint, ignoro: nec me
quicquam de his legisse recordor: nisi loquatur de panico,
de quo ita scribit Plinius lib. 18. cap. 7. Et Cæsar lib. 2. belli
Gallici. vbi Massilienses graui pestilentia, ex diutina con-
clusionione & mutatione victus, confictatos, panico vetere
atque hordeo corrupto, quod de huiusmodi casus antiqui-
tus paratum in publicum contulerant, altos, seu nutritos
fuisse scribit. Verum de hac re lector iudicet.

h. *Siquidem in ædibus.*] Hæc secum dissidere videntur. Nam
primum dicit, epulari simul & sacrum fieri licuisse: deinde
extis, nisi ritè sacrificio peracto, vesci non licuisse.

i. *Nam mensa in sacris.*] Suetonius in Claudio cap. 33. Co-
gnoscens quodam in Augusti foro, victusque nidore pran-
dij quod in maxima Martis æde Saliis apparabatur, deserto
Tribunali, ascendit ad sacerdotes, vnâque discubuit.

k. *Delphis verò.*] Hæc vsque ad clausulam, Quæ quidem
exta sunt Plut. in Sympotiacis.

l. *Quæ quidem exta.*] Plato lib. 3. de Repub. & Seruius enar-
rans eum locum Virgilij lib. 1. Æneid.

Pars in frustra secant, verubûsque tremantia figunt.

Et latè diximus in nostris Commentariis Nobilit. c. 31. nu.
173. incip. heroas quoque.

m. *Arietis tamen non veru cocta.*] Adde etiam & boum ex-
ta non assa, sed elixa in olla fuisse apud Linium 5. Decad.
lib. 1. vbi sic ait, Et exposuit patribus conscriptis, bouis ses-
cenaris, quem immolauisset, iecur defluxisse: id se victima-
rio nunciante parum credentem, ipsum aquam effundi ex
olla, vbi extra coquerentur, iussisse. &c.

n. *Intérque vescendum laudes diis canere.*] Laudes diis, vete-
teres canere solitos, his quibus sacrificium fieret, Virgilius
lib. 8. Æneidos satis amplè ostendit, vbi de Herculis factis
meminit, his verbis,

Tum Sali ad cantus incensa altaria circum,

Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Hic iuuenum chorus, ille senum, qui carmine laudes

Herculeas & facta ferunt.

o. *Pedibûsque circum aras psallere ad numerum.*] Gyal. Hi-
stor. deor. syntag. 17. sed nullo authore citato. Cæl. Rhod.
Antiq. lect. lib. 5. c. 3.

p. *Fuitque obseruatum.*] Cælius lib. 5. cap. 3. scribit, quod vbi
saltantes aram obibant, ita more condito seruabant, vt ab
sinistris dextrorsum pergerent prius, zodiaci quadam ima-
gine, cuius motus cœlo diuersus appareat, ab occasu ad
exortum: inde à dextris læuorsum pro ratione cælestis ver-
tigines.

q. *Hypingos Diana.*] Cælius Rhodiginus lib. 7. cap. 5. vbi
cantus, ait, diuinis accommodatos laudibus dici quidem
vniuersim Pæanas & hymnos: priuatim verò non vnâ ef-
se eius rei nomenclaturam. Siquidem Dianæ hymnus dici-
tur hypingos: Apollinis hyporchæma, vel Pæan, qui maxi-
mè concinnebatur, vt pestis larius grassantis reprimeretur
vis. Vide Plutar. in Musica.

r. *Apollini Pæan.*] Id etiam canebant veteres Apollini par-
ta victoria. Marti autem antequam cum hoste manus con-
fererent. Apollo autem dicitur Pæan. (vt loco suprâ citato
scribit idem Cælius) siue à feriêdo, quod *παῖν* dicitur, Ve-
stilibus ita indignantibus, Apollo Medice, Apollo Pæan.
Canebant etiam ad rerum prosperos euentus. Virgil. 6.
Æueidos,

Latumque choro Pæana canentes.

pæan, ^s & Profodia, ^r Dionysio dithyrambus, ^u Cereri iulus, ^x Veneri eroticus, id est amatorius: præter quos fuere, ^y profodion, ^z hyporchema, & ^a stasimon. ^b Quod ideo ^c inuentum est, nequa pars corporis religione vacaret, quasi penitus sacro numine afflati, quodam furore capti forent. ^d Memphitæ verò in Osiridis templo dum sacrificant, præter aliorum morem, nec canere tibias, nec psallere soliti sunt. Et Græcorum plerique cum nulla numinis afflatione sacrificia perficiunt, sed animo remisso absque tibia vel cantu. ^e Contrà apud Indos, quibus nulla fuit numinis consalutatio, vel sacrificium, nisi adhibita saltatio foret. ^f In Delo quoque absque saltatione vel musica, sacrum nullum fiebat. ^g Fertur Antoninus Cæsar quum deo Heliogabalo sacrum faceret, mulieres Phœnissas, quæ in orbem cursitarent, cymbalæque & organa musica circum aras psallerent, adhibuisse. ^h Et Cybelis sacerdos cum tintitu cymbalorum & sonitu tympanorum sacrum facere. ⁱ Apud Curetas quoque nullum fit sacrum sine strepitu & fragore, tympanis vnà tubisque pulsantibus. Re igitur diuina & cæremoniis concelebratis, sacerdos tunc, ^k I L I C E T, succlamabat, qua voce illos qui interfuerant, missos faciebat. Apud Græcos verò functus mysterio sacerdos, sic renunciat, ^l λαοῖς ἀφεσις, quasi populum missum faceret. Si qua tamen mysteria in sacris instauranda forent, initiati manebant, ^m Prophanos autem foras exigebant. namque hoc erat vsu frequens, ⁿ vt omnia mysteria secreta sint, summæque in his silentij fides ha-

Vide L. Grego. de poetica dialo. 1. fo. 100. & 101. Græci. Indi. Delij.

Curetes.

Ilicet. Prophani à mysteriis exacti.

A N N O T A T I O N E S.

^s Et Profodia.] Dianæ & Apollinis hymnus, Profodia nuncupatur, vt scribit idem Rhodiginus vbi supra.

^r Dionysio Dithyrambus.] Cicero lib. 3. de Oratore, Dithyrambus, inquit, hymnus est ad Bacchum. Plato lib. 4. de legibus, ^z ἄλλο Διονύσιον ᾠδὴν, οἶμα, διθύραμβον, λεγόμενον: id est, Est & aliud carmen Bacchi natalis atque genitura, Dithyrambos, vt opinor, appellatur. Dicitur etiam Liber pater Dithyrambus, quoniam per duas portas exiit in lucem: vnâ matris Semeles, alteram femoris Ioui. ^z ἄρα quidem porta est. Vide Cæliū vbi supra. Dithyrambum Arion Methynæus citharædorum sui seculi nulli secundus primus hominum, & fecit & nominat & docuit Corinthi, auctore Herodoto lib. 1.

^u Cereri iulus.] Rhodiginus leet. Ant. lib. 7. c. 5.

^x Veneri eroticus.] Rhodig. vbi supra proximè. Venerios, inquit, inuenio hymnos appellari Eroticos, tanquam amatorios dicas.

^y Profodion.] Rhodiginus lib. 5. c. 3. scribit apud antiquos tria hymnorum fuisse genera, Profodion, hyporchema, stasimon. Profodion ^z λατρεία, siue supplicatio, dicebatur cum hymno, vbi deos adirent, ac sacrificium ad altare proferrent. Sunt qui cærum putent modo, qui Dei hymnum continere: nam & Athenienses (auctore Plutarcho) Demetrio aduentanti pæanas concinnebant & profodia. Genere autem feminino profodia cantus est, si musicum accedat instrumentum.

^z Hyporchema.] De quo Lucianus in libr. ^z περὶ ἀρχαίων, id est de saltatione, & Plutarchus in libro de Musica. Est autem genus poematis & saltationis. Hyporchemata, vt inquit Cælius vbi supra, concinebant saltantes in altaris ambitu, vbi iam igni admota forent sacra. Celebrantur Critica Hyporchemata ex Cretensium saltandi studio, vti scribit Athenæus lib. 14. c. 12.

^a Stasimon.] Cælius d. lib. 5. c. 3.

^b Quod.] Scilicet dictum in clausula, Fuitque obseruatum.

^c Ideo inuentum est.] Seruius in 5. eclo. Virgilij, quæ Daphnis dicitur, ibi,

Saltantes Satyros imitabitur Alphefibeus.

Ideo in religionibus, inquit, saltabant maiores: quia nullam corporis partem esse voluerunt, quæ non sentiret religionem. Nam cantum ad animum, saltus ad mobilitatem pertinet corporis.

^d Memphitæ verò.] Strabo libr. 17. In Osiridis templo non licet, nec cantori, nec tibicini, nec psaltæ, canere, quemadmodum mos est aliis deis.

^e Contrà apud Indos.] Hinc est quod dicit de iis Philostratus in vita Apollonij. Post hæc in aquam sese proicientes lauere, lorique ad templum accesserunt coronati & hymnum cantantes instar choreæ in gyrum compositi.

^f In Delo.] Lucianus in libro de Saltatione, Cælius Rhodiginus dicto lib. 5. c. 3. scribit in Delo nullum obiri sacrificium sine saltatione. Prodibant enim, inquit, puerorum

chori, tibiis ac cithata præcinentibus, è quibus selecti peritissimus quisque saltabant. Eorum item cantilenæ ab saltationis vsu dicebantur ^z χοροχίματα.

^g Fertur Antoninus Cæsar.] Scilicet Heliogabalus ex Ælio Lampridio in vita illius.

^h Cybelis sacerdos.] Gyrald. Histor. deor. syntag. 4. ex Varro- ne apud Augustinum lib. 7. de Ciu. Dei.

ⁱ Apud Curetas.] Hi etiam Corybantes dicebantur, vt inquit Strabo lib. 20. & in Ida, monte Phrygiæ, Cybeles sacra, cum multo æris sonitu peragebant. Virgil. libro 3. Æneid.

Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiæque æra, Idæumque nemus.

Hi sacro correpti furore, cymbala pulsabant, capitæque saltando iactantes (inquit idem Strabo. d. lib. 10.) alios in similem rabiem agebant. Ouid. Fast. 4.

Ardua iam dudum resonat tinnitibus Ida, Tutus vt infanti vagiat ore puer.

Idem, teste Diomede, excogitato nouo lusus genere, concurrebant æneis inter se clypeolis, tinnitumque æris faciebant, non sine rhythmica pedis dactyli compositione.

^k Ilicet succlamabat.] Seruius in lib. 6. Æneid. in eum locum, — *Decorantque super fulgentibus armis.*

Et aliàs semper ea vox significat rem perfectam, vt ostendit illud Plauti in Cistellaria act. 4. sce. 2.

Ilicet: Actus est.

Illudque Terentij in Eunuchos act. 1. sce. 1.

Actum est, ilicet.

Peristi, eludet.

Vbi Donatus, Ilicet, inquit, semper in fine transactæ rei ponitur. Et in Phormione act. 1. sce. 4.

— *Hoc nihil est Phadria: ilicet.*

Quid conterimus operam frustra? quin abeam.

Vbi ipse Donatus, Semper ilicet finis rei significat, vt actum est. Per syncopam dictum. Sic iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta, cum præco, Ilicet, quod significat ire licet.

^l Λαοῖς ἀφεσις.] Id est populis missio. Vide nostras Consuetudines.

^m Profanos autem exigebant.] Ex quo illud Virgil. libro 6. Æneid.

Aduentante dea, Procul, ô procul este profani, Conclamat vates, totoque absistite luco.

Vbi Seruius interpretatur Profani, id est, non initiati sacris. Et illud Horat. lib. 3. Carm. Ode 1. in princ.

Odi profanum vulgus & arceo.

Vbi Acron interpres dicit eam vocem in sacrificiis frequentari, dicitque etiam ab eo Porphyrio, Hos dici sacris non initiatos. Vide Gyrald. syntag. 14.

ⁿ Vt omnia mysteria secreta sint.] Sacra seclusa dicebantur Græcis Mysteria, quod ea intus oporteat occludere, nec cuiquam profano explicare. De mysteriorum duobus generibus

beat⁹, sicut in Samothraciis & P Eleusinis. Illud utique in sacrificiis seruatum nequaquam præterierim, q¹ ut mola salsa & farre non modo frons victimæ, sed foci cultri⁹que aspergantur vnâ: quodque immolata victima, si non litassent, ^c hostias denuo augeri iterum ac sæpius, & maioribus hostiis sacrum instaurari debebat, donec inuenta pace deûm, & propitiato numine, ritè perlitatum æstimarent.

A N N O T A T I O N E S.

neribus Cæl. Rhod. lib. 16. c. 10. Macro. in Somnio Scip. c. 2. o *Sicut in Samothraciis.*] Strabo lib. 10. Abiisse autem istos in Samothraciam, quæ prius Melita dicebatur, eorum verò actiones mysticas esse.

p¹ *Et Eleusinis.*] Adeò secreta atque arcana fuere hæc sacra, ut vulgo prouerbiū iactaretur in secretos & tacitos *Ἀπὸ τοῦ τὰ ἐλεῦσιν.* Pausanias lib. 8. qui de Arcadicis est, ea vulgari fas non esse scribit. Diuus Gregorius Nazianzenus in sermone Epiphani⁹rum, Neque nobis, inquit, virgo aliqua rapitur, nec Ceres vagatur, nec Celeos aliquos inducit, & Triptolemos & dracones, & hæc quidem facit & hæc patitur. Pudet enim me per diem dare noctis sacrificium & pudorem facere mysteriorum. Nouit hæc Eleusis, & qui tacendas res & silentio dignas spectant. Istiusmodi sacris interesse non licebat profanis & peregrinis, in quibus præcinebatur, *ἐκας, ἐκας ὅς τις ἀλβῶ*, id est, procul, o procul este prophani. Hæc & plura vide apud Gyrald.

syntag. 14. vbi de Cerere & Triptolemo.

q¹ *Ut mola salsa & farre non modo frons.*] Quod hostiæ mola, id est, sale & farre aspergerentur, author est Festus Pompeius lib. 11. Atque etiam exta, Valerius Maximus lib. 2. c. 1. vbi de modo comedendi antiquiorum loquitur, Ideoque, inquit, in sacrificiis mola, quæ vocabatur, ex farre & sale constat, exta farre sparguntur. Sed Seruius, ex quo Alexander id sumpsit, quod hic scribitur, enarrans illud Virg. lib. 2. *Æneidos*,

Et salsa fruges, & circum tempora vitæ.

Hæc scribit ex Sallustio, Et far, quod dicitur mola salsa, quæ & frons victimæ & foci aspergebantur, & cultri. Fit ex horna fruge & horno sale.

r *Hostias denuo augeri.*] Vide omnino quæ scripsimus de hac re in nostris Commentariis in l. boues. §. hoc sermone, in 1. limit. num. 22. incip. & illud item. & multis seq. ff. de verb. signif.

Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari solita fuerint.

CAPVT XVIII.

Militaria
dona.
Adorea.

Perniciosus
ciuis.

Corona mi-
litibus dari
solita.

A. Posthu-
mius pri-
mus coro-
nam dedit.
Græci.

RISCIS^a temporibus militaria dona, quæ militibus fortem operam nauantibus in bello à ducibus dabantur, heminae vel quartarij farris fuere, (^b vnde adorea, laus bellica dicta) binæque iugera, aut tantum agri quantum vno die circumarassent, amplissima dona putauere. Precia enim militiæ hæc habita sunt maxima, ut post exhaustos labores, milites emeritis stipendiis, sanguine & sudore partis agris donarentur, hos enim lætissimos fructus, velut opimam prædam laborum periculorumque accipiebant: quippe perniciosum ciuem putabant, cui bina aut septem iugera non essent satis. ^c Præter quæ, ut ad decora militiæ magis incenderent animos, quoque honoratior testatiorque eorum virtus foret, mercede proposita, obsidionalem, ciuicam, muralem, naualem, castrensem, & aureas coronas, amplissimæque alia honoris genera inuenere, quibus donabantur, qui vrbes, castra, aut exercitus obsidione liberaissent, ciuemve seruassent, vel primi obsessæ vrbs muros subiissent. ^d Primus enim Aul. Posthumius dictator ad lacum Regillum castris expugnatis, magni muneris loco auream coronam dedisse fertur. ^e Mox sequuti duces militibus, ut essent re & fortuna auctiores alias largiti fuere, quas quidem frequenti prætorio egregiis laudibus cumulatis, cum præfatione virtutum militibus tradebant. Apud Græcos, duces in vnum cocuntes, in concilio agitant, & sententiis decernunt, quem primum, quem secundum, qui depulsas hostium copias, longius egerit, & quo præmio aut honore dignus sit, diiudicant: ^f idque apud deorum aras in Isthmo, inclyto Neptuni

A N N O T A T I O N E S I N C A P. X V I I I.

^a *Riscis temporibus.*] Hoc princ. est Plinij lib. 18. cap. 3. cuius hæc verba sunt, Dona amplissima Imperatorum ac fortium ciuium, quantum quis vno die plurimum circumarauisset. Item quartarij farris, aut heminae conferente populo.

^b *Vnde adorea, laus bellica dicta.*] Plinius d. lib. 18. cap. 3. Gloriam denique ipsam à farris honore adoream appellabant. Ad idem propemodum scribit Fest. Pompeius libr. 1. non longè à princ. Acron verò & Porphyrio in Horatium lib. 4. Carm. Ode 4. in eum locum,

Qui primus alma risit adorea.

Dicunt adoream esse laudem publicam, aut (ut alij legunt) bellicam: eo quod victores à victis adorarentur. Quid autem sit Ador, vel Adoreum, vide apud eundem Festum eodem lib. 1. Nonium Marcellum in duobus locis. Seruium lib. 7. *Æneid.* in eum locum,

Instituuntq; dapes, & adorea liba per herbas

Subiiciunt epulis.

Et ante hos Varronem lib. Rei rusticæ. & Columellam lib. 2. cap. 6.

^c *Præter quæ.*] De his omnibus coronis Plinius lib. 16. cap. 4. & lib. 22. c. 3. & Gellius lib. 5. cap. 6. & præterea de murali Liuius 3. Decad. lib. 6. & libr. 10. in Oratione Hannibalis. Plutarchus in Scipione. Vopiscus in vita Aureliani. & poetis Lucretius lib. 2.

Muralique caput summum cinxere corona.

Et Silius Italicus lib. 13.

— Gradini cape victor honorem

Tempora murali cinctus turrata corona.

Et de nauali Festus Pompeius lib. 12. vbi dicit hac corona donari, qui primus maritimo prælio in hostium nauem armatus vi transilierat. quod & idem tradit Gellius d. libr. 5. cap. 6.

^d *Primus enim A. Posthumius.*] Plinius lib. 33. c. 2. A. Posthumius Dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei, cuius maxime opera capta essent, hanc auream coronam ex præda dedit.

^e *Mox sequuti duces.*] Ut patebit ex sequent.

^f *Idq; apud deorum aras in Isthmo.*] De hoc Neptuni templo in Isthmo, meminit Strabo lib. 8.

templo, sumpto ab ara suffragio, & ut erant sententia, sic agro & vacatione donare, ac pro merito præmia largiri solebant. Apud Indos verò nullo militari dono aut hostili præda donabatur miles, nisi qui hostis caput retulisset in castra. ^g Sed præ cæteris corona ciuica maximi fuit ornatus, cui cedunt aureæ, murales, castrenses, atque rostratæ: eratque proprium ius ciuicæ, ut illa donatus, perpetuo eam gestare liceret, & ludos ineunti, à populo & senatu vniuerso assurgeretur, ius spectandi inter senatores, munerum vacatio sibi, patrique & auo paterno. ^h Præcipua verò obsidionalis, tanquam virtutis præferens spectatissimum insigne, æstimatione immensa, longè præcellere credita est: ⁱ hæc enim ex illo fiebat gramine, vbi ciues obsidione essent liberati: ^k qua nulla nobilior publica militari lege diffinitur: ^l quippe cæteras, Imperatores aut Duces singulis militibus tradunt: graminea verò, velut multò maximum decus præferens, nisi ab vniuerso exercitu, seruatori suo concedi minimè poterat. ^m Ciuica ex querna fronde fit: ⁿ muralis in pinnarum similitudinem, ^o naualis instar nauium rostri: ^p quæ verò castrensis, velut efficto vallo figurabatur. ^q Hac obsidionali Q. Cincinnatus à Minutio & toto exercitu, quod illius opera obsidione liberati fuerant, primus donatus fertur. ^r Et deinde M. Valerius consul contra Samnites P. Decium tribunum militum, quod eius consilio & ministerio exercitus ex saltu angusto & arctissimis faucibus euaserat, præter gramineam, qua ab vniuerso exercitu & suo præsidio donatus fuit, etiam aurea corona & centum bobus, eximiòque vno albo opimo auratis cornibus, donauit. Eadèmq; obsidionalis ^s Fabio Maximo Imperatori, quod cunctando rempub. & ciues seruasset, à toto exercitu, senatuq; & populo, communi conspiratione & consensu tributa est. ^t Et bello Cimbrico, Cn. Teio Atinati, quod cunctantem primipilum interfecerat, ipsèque arrepto vexillo, per castra hostium eruperat, exercitumq; incolumem eduxerat, præter gramineam, ut prætextatus ad tibicinem immolaret foculo accenso, concessum fuit. Contigitque idem honos semel ^u L. Sici- nio Dentato, & ^x M. Calphurnio tribuno, quod M. Attilium Regulum, primo Punico bello in Sicilia

Indi.
Ciuica coro-
na cui da-
batur.
Obsidio-
nalis.
Ciuica ex
quo Mu-
ralis.
Naualis.
Castrensis.
Obsidionalis
quis primus
adeptus.

A N N O T A T I O N E S.

^g Sed præ cæteris.] Hæc vsque ad clausulam, Præcipua. sunt Plinij lib. 16. cap. 4.

^h Præcipua verò obsidionalis.] Festus Pompeius lib. 3.

ⁱ Hæc enim ex illo fiebat gramine.] Pompeius ibi. & Gell. d. lib. 5. cap. 6.

^k Qua nulla nobilior.] Plin. lib. 22. c. 3. 4. & 6. Et ut dicit Festus libro 7. vbi de Gradiuo Marte loquitur, Hæc corona graminea in re militari maximæ est honorationis.

^l Quippe cæteras.] Plinius vbi suprà præsertim verò d. c. 4. & Pompeius d. lib. 13.

^m Ciuica ex querna fronde.] Virgil. lib. 6. Æneid.

Atque umbrata gerunt ciuili tempora quercu.

Ciuili, id est, ciuica, ut ibi interpretatur Seruius: qui reddit ratione quare hæc corona ex quercu erat. nempe, quia antè vita in hac arbore hominibus fuit, qui glâdibus vescebantur. Plinius Secundus, si is est, de Viris illustribus c. 26. Ob hoc, inquit, ab exercitu ciuica corona de quercu, quæ dabatur ei, qui ciueis in bello seruasset, donatus est. Valerius Maximus lib. 2. cap. 3. in fi. vbi de Sylla meminit. Plutarchus eius quoque rei rationem reddens in vita Corioli, & problematum cap. 92. Gellius d. lib. 5. c. 6. Lucanus lib. 1. Pharsaliæ,

— Summi tum munera pili

Lalins, emeritq; gerens insignia doni,

Seruati ciuis referentem præmia quercum.

Claudianus in Panegyrico Olibrij,

Sape duces meritis bello tribuere coronas:

Hunc cingit muralis honos, hunc ciuica quercus

Nexuit.

Et in 3. Panegyrico ad Steliconem,

Mos erat in veterum castris, ut tempora quercu

Velaret, validis fuso qui viribus hoste,

Casurum potuit morti subducere ciuem.

At tibi quæ poterit pro tantis ciuica reddi

Mœnibus?

Quamuis Martialis & hanc ciuicam coronam ex hedera fuisse videri voluerit, cum scribit lib. 8. epigr. 82. eodèmq; vlt.

Non quercus te sola decet, nec laurea Phœbi:

Fiat & ex hedera ciuica nostra tibi.

Sidonius Apollinaris ex lauro, in Panegyrico Maiorani paulò ante fi.

Ipsa ruina placet, cum victor scandere currum

Incipies, crinemq; sacrum tibi, more priorum,

Nectet muralis, vallaris, ciuica laurus.

Plinius autem lib. 16. c. 4. scribit huiusmodi coronam primò fuisse ilignam, postea magis placuisse ex esculo Ioui sacra, variatùmque & cum quercu esse: vbique tamen custodito honore glandis.

ⁿ Muralis in pinnarum similitudinem.] Gell. d. lib. 5. cap. 6. Hinc illud Silij,

— Graduiq; cape.

Suprà iam citati. Ea autem corona muralis aliquando aurea fuit ex Liuio 3. Decad. lib. 3. cum dicit, Postero die omnium animi ad oppugnandum accenduntur, utique posteaquam corona aurea muralis proposita est.

^o Naualis instar nauium rostri.] Gellius vbi suprà. Et hinc illud Virgilij lib. 8. Æneid.

— Cui belli insigne superbum

Tempora nauali fulgent rostrata corona.

Et Claudianus vbi suprà, addēs ad ea, quæ nuper citauimus.

— Hunc domitis naus rostrata carinis.

^p Quæ verò castrensis.] Gellius in illo loco, & Festus Pompeius lib. 3. vbi præterea dicitur eam coronam ei dari solitam, qui primus castra hostium pugnando introiuit. dicitque Pompeius id vallum quod illius insigne erat, ex auro fuisse. & quod illis addēs, ea corona vallaris dicitur, ut patet ex Liuio 1. Dec. lib. 10. & 3. Dec. li. 10. Plin. lib. 22. c. 3. in prin. & Suetonio in Augusto, c. 25. Vopisco in vita Probi, & Trebellio Pollione in vita Claudij Secundi.

^q Hac obsidionali Q. Cincinnatus.] Plinius, siue is Suetonius fuit, siue Cornelius Nepos in lib. de Viris illustribus.

^r Et deinde M. Valerius.] Totum id est Liuij 1. Decad. lib. 7. non adeò longè à fi. & partim Plin. lib. 22. c. 5. & alterius Plinij Secundi de Viris illustribus cap. 26. & Festi Pompeij lib. 13. vbi de obsidionali corona loquitur.

^s Fabio Maximo.] Plinius vbi suprà. & Gellius lib. 5. cap. 6. Hanc, inquit, coronam gramineam S. P. Q. R. Q. Fab. Maximo dedit bello Pœnorum secundo, quod urbem Romam obsidione hostium liberasset.

^t Et bello Cimbrico Cn. Teio.] Plin. d. lib. 22. cap. 6. in prin. vbi hunc non Teium, sed Petreium vocat.

^u L. Sici- nio Dentato.] Plinius d. lib. 22. cap. 5. vbi hunc Sici- cium, non Sici- nium vocat. & Festus Pompeius d. lib. 13.

^x Et M. Calphurnio.] Idem Plinius dicto lib. 22. cap. 6. in princ.

*Rostratam
quis pri-
mum ac-
ceperit.*

*Alia dona
militaria.*

*Novi gene-
ris corona à
Caligula
excogitata.
Alia dona.*

cum exercitu, hostium excidio liberasset. y Deinde Scipio Æmylianus bello Aphricano, z mox Sylla bello Marfico, a demum Iulius Cæsar in expugnatione Mitylenarum, b & Augustus, obsidionali & ciuica donati fuere. c Ea enim ciuica, singularis salutis signum erat: obsidionalis vero, vniuersorum. Rostratam vero accepit d primus M. Varro bello piratico, donante Cn. Pompeio: e & deinde Agrippa, bello Siculo ab Augusto, quod in conflictu naualis pugnae, in naues hostium insiliissent primi f Corniculâsque, g & aureas coronas, h phalerâsque; argenteas, i & aureos torques, k tum armillas, l adde vexilla cærulea, honoris causa ob nauatam insigniter in bello operam, & ob multa rei militaris facinora, militibus quàm sæpius ab imperatoribus dari adnotatū est. m Sed auxiliares & externi, aureis: Romani argenteis torquibus donabatur. Contrà vero armillas nō externis, sed ciuibus tradebant. n Augustus tamen Octavius facilius phaleras & torques, & quicquid auro cōstaret, quàm murales, castrenses, aut ciuicas coronas munera dedit. o C. autem Caligula noui generis coronas, Solis & Lunæ ac Siderum specie commentus fuit. Scipio verò Æmylianus regum & sociorum munera oblata pro tribunali recipiens, in publicas tabulas per quæstorem referri iussa, postmodum fortibus viris, pro meritis tradebat. Præterque aureos torques, p etiam duplicem annonam, q interdum militiæ vacationem, & immunitatem ob virtutis præmium, r nonnunquā duplex stipendium imperatores largiti sunt: s ærâque multiplicia, t sagaque & tunica singulis militibus, qui rebus fortiter gestis interfuere, u plerunque

ANNOTATIONES.

y Deinde Scipio Æmylianus.] Idem Plin. d. cap. 6. auctoritate Varronis. & alter Plinius Secundus, si is est, de Viris illustribus cap. 58. P. Scipio Æmylianus, Tribunus in Africa sub Tito Manlio Imperatore, cohortes octo obsidione valatas, consilio & virtute seruauit, à quibus est corona obsidionali donatus.

z Mox Sylla.] Plin. d. lib. 22. cap. 6. Scripsit, inquit, & Sylla dictator, ab exercitu se quoque (hac corona obsidionali scilicet) donatum apud Nolam, legatum bello Marfico. Idque etiam in villa sua Tusculana, quæ postea Ciceronis fuit, pinxit.

a Demum Iulius Cæsar.] Sueton. in vita illius c. 2. vbi tamen non obsidionali, sed ciuica donatum fuisse dicit.

b Et Augustus.] Plin. d. lib. 22. vbi tamen ita loquitur, vt non ciuica, sed obsidionali, veluti honoratiore, donatus sit. Eius hæc verba sunt, Ipsum Augustum cum M. Cicerone filio consulem Idibus Septembribus Senatus obsidionali donauit: adeo ciuica non satis videbatur.

c Ea enim ciuica.] Fest. Pompeius d. lib. 13. vbi supra in fi.

d Primus M. Varro.] Plinius lib. 7. cap. 30. & iterum lib. 16. cap. 4.

e Et deinde Agrippa.] Virgil. lib. 8. Æneid. non longè à fin.

Parte alia ventis, & dijs Agrippa secundis,

Arduus, agmen agens, cui belli insigne superbum

Tempora nauali fulgent rostrata corona.

Et ibi Seruius, & Plin. lib. 16. c. 4. & Iulius Florus epitome Liuij 127. & Velleius Paterculus lib. 2. Insigne, inquit, coronæ classicæ, quo nemo vnquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit. Et Seneca de beneficiis lib. 3. Agrippa nauali corona insignis, vnicum adeptus inter dona militaria decus.

f Corniculâsque.] Liuius 1. Decad. lib. 10. non multò ante fi. Papyrius consul, equites omnes, ob insignem multis locis operam, corniculis armillisque argenteis donat. & Plinius Secundus, si is est, Virorum illustrium cap. 72. vbi tamen corniculum appellat. Primò, ait, in Hispania corniculum meruit.

g Et aureas coronas.] Liuius 1. Decad. lib. 7. Consul, inquit, concione aduocata laudatum tribunum decem bobus aureâque corona donat. & lib. 10. non multò ante fin. Sp. Papyrium fratris filium, & quatuor centuriones, manipulūque hastatorum, armillis, aureisque coronis donauit. & 3. Decad. lib. 6. & 10. Valer. Max. lib. 3. cap. 2. vbi de L. Sicinio Dentato.

h Phalerâsque.] Valer. vbi supra. Sueton. in Augusto c. 25. Dona militaria, ait, aliquantò facilius, phaleras, & torques, quicquid auro argentoque constaret, quàm vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent dabat. C. Calphurnius (vt scribit Liuius 4. Dec. li. 9.) prætor equites laudatos, phaleris donauit: pronunciauitque, eorum maximè opera

hostes fusos. Ex quo Iuuen. satyr. 16. eademque vlt. in fin.

Ut qui fortis erit, sit felicissimus idem.

Ut lati phaleris omnes, & torquibus omnes.

i Et aureos torques.] Valerius, & Suetonius, & Iuuenalis vbi nuper & Vegetius lib. 2. cap. 7. & Flavius Vopiscus in vita Probi in quadam epistola Valeriani Imperatoris.

k Tum armillas.] Liuius 1. Decad. lib. 10. ad fin. cuius verba nuper citauimus. Valer. Max. vbi supra, & lib. 8. cap. 15. in mentione Scipionis cuiusdam equitis, vbi loquitur de aureis & argenteis armillis. Festus Pompeius lib. 1. in Armillis, Vopiscus vbi supra.

l Adde vexilla cærulea.] Augustus enim M. Agrippam in Sicilia, post naualem victoriam, cæruleo vexillo donauit, vt refert Sueton. in Augusto, cap. 25. & vix alibi simile reperies. Adde autem & vexilla pura ex Vopisco in Probo enumerante dona militaria ipsi Probo à Valeriano data, inter quæ vexilla pura quatuor nominat. Item vexilla bicoloria ex eodem in Aureliano.

m Sed auxiliares.] Id vsque ad clausulam, Augustus est Plinij lib. 3. cap. 2.

n Augustus tamen.] Suetonius in vita illius, cap. 25.

o C. autem Caligula.] Idem in vita Caligulae, cap. 43.

p Etiam duplicem annonam.] Vt duplex frumentum apud Liuium 4. Decad. lib. 7. Militibus & stipendium militare, & frumentum duplex post triumphum datum.

q Interdum militiæ vacationem.] Liuius 3. Decad. lib. 3. vbi de Prænestinis militibus, qui in præsidio Caselini fuerat, quibus Senatus Romanus duplex stipendium & quinquennij militiæ vacationem decreuit.

r Nonnunquam duplex stipendium.] Nam & illis ipsis Prænestinis militibus duplex stipendium decretū est apud eund. Liuium vbi supra. Et militibus post partam Indibilis & Hispanorum victoriam, eius anni duplex stipendium imperatum apud eundem eiusdem 3. Dec. lib. 9. & 4. Dec. lib. 10. Et scribit Vopiscus in Probo Valerianum Imperatorem ipsi Probo duplex salarium constituisse.

s Ærâque multiplicia.] Æra militaria militibus data fuisse, scribit Liuius 1. Decad. lib. 5. in duobus locis.

t Sagaque & tunica.] Liuius vbi supra ibi, Nonnunquam duplex stipen. in postremo loco. Saga, inquit, & togæ exercitui imperata. Sed & idem 1. Decad. lib. 7. scribit milites, qui Duce P. Decio Trib. militum, Consulem & exercitum Ro. ab obsidione Sannitum liberauerant, vltra alia dona, binis primis tunicis donatos fuisse.

u Plerunque ius ciuitatis ex lege Calphurnia.] Cicero in Oratione pro L. Cornelio Balbo. Vide autem num ex lege hîc Cornelia sit legendum, pro Calphurnia. Sic enim ait ibi Cicer. Ac sicubi esset, lex id Gellia & Cornelia, quæ definitè potestatem Pompeio ciuitatem donandi dederat sustulisset.

ius ciuitatis ex lege Calphurnia: ^x vel senatoria fungi dignitate inter patres, ^y aut diebus solennibus coronatum incedere, velut præmia victoriæ haudquaquam spernenda munera fuere. Neque dubium, illos quorum opera insignis in bello stetit, perditæque & afflictæ res restitutæ essent, plurics donis muneribusque honestari. ^z C. Sicinius Dentatus, clarus vir ingenio factisque, ob egregia facinora militaria, præter octo aureas coronas, obsidionali vna, muralibus tribus, ciuicis quatuor, torquibus tribus & octoginta, hastis puris duodeuiginti, armillis plus centum sexaginta donatus fuit. Habeturque inter exempla, hunc Sicinium militaribus donis, omnium honores & virtutum præmia anteisse. Hæ quidem hastæ, quod nullo ferro munitæ forent, ^a puræ dictæ sunt, ^b quibus donabantur plerunque milites, qui tunc primum militare facinus in bello admisissent. Cui proximus fuit ^c Manlius Capitolinus, qui vix decimo & septimo ætatis anno bina ex hostibus spolia tulit, primusque murali corona donatus, ciuicas sex, militaria dona sex & viginti meruit ob virtutē. ^d Probus quoque, qui postea in imperio assumptus fuit, quum bello Sarmatico iam tribunus multa fortiter fecisset, hastis puris quatuor, coronis vallaribus duabus, corona ciuica vna, vexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque vno, & patera sacrificali aurea quinque libris, vna pro concione donatus fuisse memoratur. Quinetiam illud perspectum est, in annonæ caritate, & rebus angustissimis, militem ob rei militaris singularem scientiam, collato frumento ^e & pecore donari. ^f Manipulumque hastatorum ob insignem operam corniculis armillisque argenteis. ^g Sp. que Nautium à Papyrio consule bello contra Samnites, etiam coronis aureis donatum. Præterque aureas pateras, fellasque curules eburneas, & scipionem eburneum, hastæ quoque, ^h tunicæ palmatæ, ⁱ & pictæ, atque in bello nauali vexilla cærulea, ^k nonnunquam altioris dignitatis gradus aut militaris ordinis prærogatiua, militibus qui strenuam operam nauarunt munera tributa fuere. ^l Summis verò ducibus triumphalis statua, aut consularia ornamenta. In quo animaduersum est, ^m populum Atheniensem perraro virtutis præmium aliquibus statuas dedisse, in quibus illorum nomina inscriberent, vt populi hoc videretur beneficium, non illorum qui id meruissent. Nemoque qui præclarum aliquod gesserat facinus, prout cuiusque meritum virtusque fuit, militaribus donis indonatus abiisse fertur, ⁿ adeo vt Quintius prætor, deuictis Hispanis, equites nouo genere honoris, catellis & fistulis donarit. Proditum tamen est, Fulvio Nobiliori à Catone obiectum, quod leuissimis de causis, vtpote quod puteum strenue effoderant, aut vallum curarant, coronis milites donasset. Cæsari quoque Augusto multiplicia hæc munera largienti, obiectum à militibus fuit,

C. Sicinius
Dentatus
opime do-
natus.

Hastæ puræ
qua dicebā-
tur.

Murali
corona quis
primum do-
natus.

Alia dona.

Dona sum-
morum du-
cum.

Athenienses.
Nemo bene
meritus de
re in Rom.
exercitu in-
donatus.

ANNOTATIONES.

^x Vel senatoria fungi potestate.] Velleius Paterculus libro 2. Habuit in hoc quoque bello mediocritas nostra speciosi ministri locum. Finita equestri militia designatus Quæstor, necdum senator æquatus senatoribus.

^y Aut diebus solennibus coronatum incedere.] Hinc est quod Papyrius Maffo postquam in Albano triumphasset, pro laurea corona, cum alicui spectaculo interesset, myrtea usus est, authore Valerio Maximo lib. 3. cap. 6.

^z C. Sicinius Dentatus.] Valerius Max. qui hunc non C. sed L. appellat lib. 3. cap. 2. Plinius qui & illum L. vocat lib. 7. cap. 28. & non nihil lib. 6. cap. 4. & lib. 22. c. 5. Gellius lib. 2. c. 11. Festus Pompeius lib. 13. vbi sæpius supra citauimus. Fulgentius ad Chalcidium de Vocum antiquarum interpretatione, quo loco de Nefrendibus suis loquitur. Dionys. Halicar. lib. 10. vbi hunc Siccium Dentatum vocat, eumque scribit ex pugnis diuersis dona retulisse 14. ciuicas, tres murales, octo aureas coronas, præterea torques aureos 83. armillas aureas 60. hastas puras 18. phaleras 25. & ex his nouem ex prouocatione prostrato hoste singulari certamine.

^a Puræ dictæ sunt.] Seruius & Donatus in 6. Æneid, eo loco, Ille, vides, puræ iuuenis qui nititur hastæ?

^b Quibus donabantur.] Vt patet exemplis seq. & præterea ex Seruio, loco supra citato.

^c Manlius Capitolinus.] Liuius, qui maiora dicit 1. Decad. lib. 6. & Plin. lib. 7. cap. 28. & alter Plinius Secundus, aut quisquis est, in lib. de Viris illustribus cap. 2.

^d Probus.] Flavius Vopiscus in vita illius.

^e Et pecore.] Nam apud Liuium 1. Decad. lib. 7. P. Decius, de quo nuper loquuti sumus, præter militaria dona, centum bobus donatus est: quos & ipse militibus dono dedit, bouemque eximium, insignibus aureis decoratum, Marti immolauit. Et Plin. de eodem loquens lib. 22. cap. 5. Siquidem, ait, donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, qui ei virtutis causa dati fuerant, simul ab obsessis. Et apud ipsum Liuium 3. Decad. lib. 6. Scipio Africanus capta Carthagine noua, C. Lælium, præfectum classis, inter cætera, triginta bobus donauit.

^f Manipulum.] Liuius 1. Decad. lib. 10. non adeo longè à fi.

^g Sp. que Nautium.] Liuius eod. loco.

^h Tunica palmata.] De tunicis simpliciter dictum est supra, sed de palmatis vide infra ibi, Si tamen regibus fœderatis, ex Liuiio 3. Decad. lib. 10. vbi de donis à Scipione Africano Masanißæ datis meminit.

ⁱ Et picta.] Vide infra eod. loco. Adde & purpureæ. Nam apud Appianum lib. 5. belli Ciuil. Cæsar Tribunis purpuream vestem dedit. sed vide num eæ & aliæ sint eadem.

^k Nonnunquam altioris dignitatis gradus.] Sic Marius cum obscuris esset ortus parentibus, ita bellicis virtutibus clauit, vt ad sextum consulatum primus euaserit: de quo vide Plutarch. in eius vita. Sic Ventidius Pompeij Magni in triumphum ductus, tandem Rom. Imperator factus de Parthis primus triumphauit. Hæc Valer. Max. lib. 6. cap. 10. & Appianus in Parthico.

^l Summis verò ducibus.] Plinius in Panegyrico tradit statuas ob egregia in Rempubl. merita etiam priuatis decerni. alias quoque multas aliis, vt apud Plinium lib. 34. c. 5. Sueton. in vita Titi. cap. 4. in princip. Tribunus militum, inquit, & in Germania, & in Britannia meruit summa industria, nec minore modestia & fama: sicut apparet ex imaginum eius multitudine, ac titulis per vtramque prouinciam.

^m Populum Atheniensem.] Hic populus propemodum statuarum prodigus fuit. Nam nulli plures statuas dicatas arbitror (teste Plinio lib. 34. cap. 6.) quam Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem 360. statuere, quas mox lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente.

ⁿ Adeo ut Quintius.] Liuius 4. Decad. lib. 9. Quintius, inquit, alter prætor suos equites catellis ac fibulis donauit. Ex quo intelligis non fistulis hic legendum esse, sed fibulis. Nam & alias quoque fibulas pro virtute militari donari consueisse, patet eodem Liuiio 3. Decad. lib. 7. vbi loquitur de muneribus à Scipione datis Masanißæ nepoti à Rom. capto. Tum puero, inquit, annulum aureum, tunicam lato-clauo cum Hispano sagulo, & aurea fibula.

puerilia hæc deliramenta esse. Nanque exercitui pecunia & agris, non his honoribus opus erat. ^o Legibus verò Solonis apud Athenienses cauebatur, ut præter ea dona quæ militibus duces impartiti fuerant, illorum filij qui bello occubuissent, publicè alerentur, & bonis disciplinis instruerentur. ^p Quod Pisistratus cauisse dicitur, ut filij parentum, quorum virtus insignis in bello fuerat, dona acciperent. ^q Frequens tamen illis munus erat, ^r corona ex auro, ^s nonnunquam tæniis & vittis caput ornare, aut publica sepultura in Ceramico: ^t nanque intra mœnia sepelire non licebat, nisi qui ob singularem excellentiam, præcipuum hoc donum meruissent. ^u Legimus Syracusanum Dionem, parta victoria, militibus aurea, ^x & Themistoclem, quod Græciam liberasset à Lacedæmoniis, corona oleagina, & curtu eximio donatos, laudatósque magnificè: ^y ac Milciadem ob pugnam Marathoniam, in qua ultra centum millia Persarum vna acie vicit, ab Atheniensibus consequutum, ut in Pœcile porticu, sua imago in prætorum numero exculperetur inter primores. ^z Agamemnon vero, Homeri testimonio, Aiace, quod cum Hectore pugnasset, bouis immolati tergore & cornibus, ^a Achillem verò, præter septem tripodes, & viginti lebetes, decemque auri talenta, equorū duodecim, & septem Lesbicum fœminarum munere donauit. Plataensibus ob nauatam insigniter operā in bello Persico, munus octoginta talenta largitus fuit. ^b Scythis vero mos erat, his qui hostem superassent, semel annis singulis cratere regio vinum bibere, quod victoribus circumferebat: qui vero pluribus cæsis victor fuisset, duobus calicibus potare. ^c Romanis verò traditur vsus, ut quorum parentes reipubl. causa occubuissent, liberi præmia ferrent, quæ illis deberentur. ^d Si tamen regibus fœderatis, aut fociis mittenda dona foret, scipio eburneus, toga picta, & palmata tunica cum sella curuli, frequentia fuere. ^e Erat autem Ceramicus extra Athenas locus, in quo deorum hominūque excellentium simulacra & statuas publico decreto erigere, ^f atque eos qui pro patria occubuissent, sepelire, illisque erectis tumulis, inscriptiones & elogia,

A N N O T A T I O N E S.

^o *Legibus verò Solonis.*] Aristoteles lib. 2. Politicōn cap. 6. tradit Hippodamū Milesiorum legistatorem legem tulisse, ut filij eorum, qui pro patria bellando occubuissent, ex publico alerentur: quasi id nondum apud alios fuisset lege prouisum: nam est Athenis ea lex nunc, & in aliis quibusdam ciuitatibus. Vide Plutarchum in Solone.

^p *Quod Pisistratus.*] Plutarchus autem in Solone scribit Pisistratum legem tulisse, ut qui oculos in bello amisissent, publice alerentur.

^q *Frequens tamen.*] Scilicet Atheniensibus, ut patet ex Dionogene Laërtio in Zenone Cittico, dum loquitur de sepultura illius. Athenienses, ait, illum in Ceramico supeliebunt, decretisque honorauerunt, virtutis illi testimonium addentes.

^r *Corona ex auro.*] Corn. Tacitus lib. 2. scribit, Apud Nabatheorum Regem aureas coronas Cæsari & Agrippinæ, leues Pisoni & cæteris oblatas fuisse.

^s *Nonnunquam tæniis & vittis.*] Fest. Pompeius lib. 18. Tæniās Græcam vocem sic interpretatur Verrius, ut dicat ornamentum esse laneum capitis honorati, ut sit apud Cæciliū in Androgyno:

Sepulchrum plenum taniarum, ita ut solet.

^t *Nanque intra mœnia.*] Cic. lib. 4. epist. fam. epist. incip. Et si scio non iucundissimum. Ab Atheniensibus, locum sepulturæ intra urbem, ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. Vide quæ dicuntur in verbo, Atque eos qui pro patria.

^u *Legimus Syracusanum Dionem.*] Plutarchus & Probus in vita illius. Demetrius (ut legitur in Regeſtis Gregorij 7. Rom. pont.) Græciæ Dalmatiæque Rex creatus vexillo, sceptroque & corona inuestitus fuit.

^x *Et Themistoclem.*] Herodotus lib. 8. Plutar. in vita illius.

^y *Ac Milciadem.*] Probus Aemyl. in vita illius.

^z *Agamemnon verò.*] Homerus lib. Iliad. 7. quo describit eam pugnam Hectoris & Aiace: refertque Agamemnonem ob eam Ioui bouem sacrificasse, Aiaceque magnis muneribus donasse, quæ aliter non declarat.

^a *Achillem verò.*] Idem Homerus lib. 19. eiusdem operis, unde sumptum est illud Briseidis ad ipsum Achillem apud Ouid.

Viginti fuluos foperoso ex ære lebetes,

Et tripodas septem pondere & arte pares.

Addita sunt illis auri bis quinque talenta,

Bissenī assueti vincere semper equi.

Quodq; superuacuum est, forma præstante puella

Lesbides, euersa corpora capta domo.

Et quod ad tripodas pertinet, est illud Horatij lib. 4. Carminum Ode 8.

Donarem tripodas, præmia fortium

Graiorum.

^b *Scythis verò.*] Herodotus lib. 4. vbi Scytharum mores & ritus scribit.

^c *Romanis.*] Cicero Philipp. 14. in fi. Vtrūque, quæ præmia Senatus militibus antè constituit, ea soluantur eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus, liberis, coniugibus, fratribus: iisque tribuantur, quæ militibus ipsis tribui oporteret, si illi vixissent, qui morte vicerunt.

^d *Si tamen regibus fœderatis.*] Hæc fermè ex Liuiō 3. Decad. lib. 7. non multò post princ. qui ita scribit, Senatus non legatis modò benignè respondit, sed & ipse legatos cum donis ad Regem (de Syphace loquitur) misit L. Genutium, P. Petellium, P. Popilium. Dona tulère, togam & tunicam purpuream, sellam eburneam, pateram auream ex quinque pondo factam, Protinus & alios Africæ regulos iussit adire: iis quoque, quæ darentur, portata, togæ prætextæ, & ternum pondo pateræ aureæ. Et Alexandriam ad Ptolemæum Cleopatramque Reges M. Atrilius & M. Acilius legati ad commemorandam renouandamq; amicitiam missi dona tulère: Regi togam & tunicam purpuream cum sella eburnea, Regina pallam pictam cum amiculo purpureo. Et lib. 10. eiusdem Decad. de Scipione, cui postea Africa nomen dedit, Ibi, ait, Masanissam primū Regem appellatum eximiisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli, & scipione eburneo, toga picta & palmata tunica donat. Et 4. Decad. lib. 1. Dona, inquit, ampla, quæ ferrent Regi: vasa aurea argenteaque, toga purpurea, & palmata tunica cum eburneo scipione, & toga prætexta cum curuli sella. Palmatæ etiam vestis meminit Sueton. in Claudio, cap. 17.

^e *Erat autem Ceramicus.*] Plinius libro 36. cap. 5. vbi tradit Athenis in Ceramico statuas & simulachra Praxitelis esse. Pausanias libro 1. qui de Atticis est, recensens multorum clarorum virorum sepulturas, scribit in Ceramico, vrbis via, fictiles aliquot statuas esse, ut Thesei Scironem in mare abiicientis, & Auroræ Cephalum, egregia specie iuuenem, rapientis.

^f *Atque eos qui pro patria.*] Suidas vbi de Ceramicis scribit his

decretaque ac titulos apponere assuerant, & inter quas Chryssippi imago porrecta manu visebatur, aliorumque philosophorum, diuerso gestu & modo. Singulis enim sepulchris singulae columnae affigebantur, cum inscriptionibus & titulis, quos ob egregia quisque facinora meruisset, ibique velut monumentis & trophaeis celebrata illorum memoria fuit. ^h Alter verò Ceramicus intra urbem locus erat Athenis, diuersorium scortorum, ⁱ cui nomen Casaluio: ^k sicut Graecis Celosta, ^l & Romae Summenium, vbi prostabant meretrices, quae pluribus notatae nominibus fuere: ^m nam & Sphinctae, ⁿ Casaluades, ^o Lecastriae, Casorides, & Casoritae dictae: ^p apud Latinos lupa. ^q Postea sequuti Caesares, centuriones legatosque legionum pro magnis officiis in rempubl. consularibus ornamentis, aut equo publico, nonnunquam triumphali statua donauere. Quod à Macedonibus antea fuit usurpatum. ^r nanque Alexander Macedo centum viginti equites, qui in campis Adraestis ceciderant, propter multa belli decora, equestribus statuis donauit: illorumque filios patrum stipendia ferre iussit. ^s Illud tamen haud indignum est quod annotetur, quod viri triumphales, qui triumphalia ornamenta meruissent, praecipuo honoris priuilegio, eadem ipsi dona aliis fortiter dimicantibus lege militari impartiri poterant: ^t quodque vigente hoste, & nisi debellato, dona militaria duces largiri non solebant. Et licet milites in castris perexiguo ad vescendum argento vterentur, militarique disciplina horridus miles, non celatus auro & argento, sed ferro & animis deberet esse munitus: tamen eiusmodi dona, quibus virtutis gratia miles donabatur, veluti inuitamenta virtutum, permulcendis militum animis tanti fuere, itaque animos ad res magnas acuebant, ut his honoribus aucti & confirmati, quisque suum decus faceret, ^u destinarentque animis vincere aut mori, mortemque potius quam ignominiosam seruitutem praeparent, vitam denique & quaecunque pericula nihili penderent.

*Ceramicus
alter in ur-
be.
Casalium.
Celosta.
Summenium.
Sphincta.
Casaluades.
Lecastria.
Casorides.
Casorita.
Lupa.
Alia dona
militaria.
Ornamenta
virtutis mi-
litaris fere-
bant in ca-
stris.*

ANNOTATIONES.

his verbis, Athenis Ceramicus loci duo erat, alter extra ciuitatem, in quo qui in bello cecidissent, publico sumptu sepeliebantur, funebriq; oratione ornabantur. Qui verò in urbe erat, certa constitutaque erat sedes meretricibus.

^g *Inter quas Chryssippi.* Cicero lib. 1. de finibus. Statua est, inquit, in Ceramico Chryssippi sedentis porrecta manu, quae manus significat illum in hac esse rogatiuncula delectatum.

^h *Alter verò Ceramicus.* Suidas vbi supra. Plutarchus in Phocione non adeò longè à fin. & de hoc quoque Diogenes Laërtius in vita Zenonis Cittici post princ.

ⁱ *Cui nomen Casaluio.* Vide num hinc legendum sit Caloria. nā hoc vocabulo καλώεια pro lupanari vsus est Lycophron. Vide tamen infra in verbo, Casaluades.

^k *Sicut Graecis Celosta.* Sed & ipse Lycophron pro lupanari καλώεια usurpauit & καλώτα.

^l *Et Romae Summenium.* Sunt qui scribunt Summœnium, quod ferè sub mœnibus esset: quasi (ut inquit) submœnium. At hinc meretrices dictae sunt, Summœniana Martialis lib. 3. epigr. 40. in princ.

*Coniua quisquis Zoili potest esse:
Summœnianas cœnet inter uxores.*

Et lib. 12. epigr. 32. ad fin.

*Nec plena turpi maris olla resina,
Summœniana qua pilantur uxores.*

Sed adde in Suburra, vna ex regionibus Romae, olim fuisse lupanar, ostendit Martialis lib. 6. epigr. 65.

*Fama non nimium bona puellam
Quales in media sedent Suburra,
Vendebat modo praeo Gellianus.*

De qua quidem Suburra dictum est supra lib. 4. c. 18. Sunt tamen qui in eo loco Martialis legant Saburra, quae vox significat arenam illam crassiorē vilioremque, qua naues onerari solent apud Virgil. lib. 4. Georg.

*Et saepe lapillos,
Ut cymba instabiles fluctu iactante saburram,
Tollunt.*

Et Plinium lib. 10. c. 29. Sed non video quod in hac significatione accipi possit locus ille Martialis.

Delusiones demonum malorum à multis expertas fuisse, qui diuersis imaginibus homines deluserunt.

CAPVT XIX.

NON est profectò fabulosum, quod apud sanctos viros auctores memorant, ut cum tetrīs spiritibus, quos dæmones vocant, congressum habuerint, illosque diuersis imaginibus, ac multiplici specie propè deluserint: siquidem nostra quoq; memoria id euenisse compertum est. Nuper amicus meus summus, ingenio & fide singulari, rem dictu admirabilem,

bilem, hæc prodentibus nobis, sibi euenisse enarrauit: quod quum credi vix posset, illam multorum testimonio comprobauit: se quum apud coniunctissimum & sibi familiarem Neapoli diuerteret, & noctis silentio clamantis de via, & opem implorantis vocem hominis audisset, quum accenso lumine accurrisset, vt quid rei esset inquireret, ibi dæmonem, & dirum quoddam numen, tetra & horribili specie conspexisse, qui iuuenem quempiam clamantem, & reluctantem, in via infestis manibus inuadere quærebat. quo conspecto, quum miser ille ad ipsum quem propè videbat accurrisset, & ne apprehenderetur, quanto poterat nixu ipsius vestem & manum apprehendisset, se, diuino sapius aduocato numine, quum multum diuque frustra fuisset reluctatus, vix tandem dæmonem abegisse: quod demum abacto, quum iuuenem animo consternatum in domum recepisset, nunquam quòd se dimitteret, aut pallium relaxaret, efficere quisse: tantæque eum torpedio inuasit, vt mente euicta, sui compos non esset, quum sibi prorsus repræsentari & ante oculos obuersari illa species videretur. Tandem ad se redditus, rem quo pacto se habuerat, enarrauit. Constat enim prauis illum moribus & inciuilibus cum Dei contemptu diu vixisse, in parentisque tunc iurgatum, contumelias & intoleranda probra dixisse, deuotionibus execrationibusque diris ab his agitatum abiisse. Sed ne cui hæc vana vel ficta sermonibus videantur, author est Thomas monachus, homo minimè malus, cuius ego fidem probitatèque pluribus in rebus expertus didici, qui seriò mihi retulit, quòd quum in monasterio & sacris ædibus quæ in Lucanis montibus sunt, cum pluribus iurgatus foret, & post immodica conuicia & rixas, animo perturbato inde se proriperet: quum per nemora iter solus intenderet, speciem hominis vultu tetro, nigra barba, promissis tunicis, vultu aspectuque deformi & sæuo obuiam habuisse: quem quum compellaret, quid ille solus per deuia errabundus incederet, dixit, equum quo vectabatur amisisse, atque in proximos cāpos illum euasisse credere: cūque per sinus inuios equum vna quæsitum pergerent, ad profluentem, in cuius alueo gurgites magni & formidabiles redundabant, deuenisse. Et quum monachus, vt aquam traiceret, calceos sibi eximere appararet, illum magnopere coëgisse, & tandem peruicisse, vt super spatulas suas ascenderet, potiùsque à se qui corpore maior erat, vectaretur: qui acquiescens, quum super illius spatulas, vt succolaretur monachus, ascenderet, illéque iam aquam ingredi appararet, dum vada exquirat, illius pedes non humana, sed tetra & deformi specie conspexit. quo animaduerso, horribili terrore percitus, Deum vt sibi præstò adesset, acclamauit. Mox dæmonem & diram illam speciem, diuino audito verbo, stridore querulo & vi maxima quanta dici potest, ita è conspectu abiisse dicit, vt imminentem quercum ingenti impetu colliserit, ac perfractis ramis funditus euerterit, ipséque consternatus atque exanimis diu iacuerit. Credebat enim, quòd à vero non abhorret, nisi præuidisset, illum in rapidissimos vortices & voragines fluminis præaltas se fuisse necaturum. Sed præ omnibus quæ audiuerim aut viderim, res est admiratione digna, quam recenti memoria euenisse comperimus Romæ. Quippe nota res est, quum apud Gabios quidam infimæ sortis & obscuris natalibus adolescens, vesanus & furiosus, cuius prauis mores & vita facinorosa fuerat, in parentem grauib. iurgiis conuiciatus foret, post iurgia immodica, quum furiis agitatus, aduocato dæmone, cui se deuouerat homo ille improbus & impurus, furore cæcus & amens discessisset, & Romam petere cœpisset eo consilio, vt aliquod dirum facinus in patrem moliretur: dum iter faceret, dæmonem facie hominis truculenta, fordida barba & capillo, vestéque obsoleta & squalida obuiam habuisse: quòd quum simul pergerent, illum interrogasse iuuenem, quem animo anxio & sollicito videbat, quid tam tristis incederet: atque ille, quum quid sibi iurgij cum patre fuisset, quòdque aliquid scelesti facinoris patrare cuperet, respondisset: dæmonem illum se quoque simili casu percitum fuisse dicere: proinde pergerent, & suas iniurias ultum irent. Cūque nocte appetente, ad urbem applicuissent, in proximo hospitio diuertisse, atque in cubiculum quod à caupone vtrique exhibitum fuit, haud multò post cubitum iuisse: cūque vnà cubarent, pestem illam immanem, cum illum somno oppressum videret, infestis manibus iugulum hominis apprehendisse, vt elisis faucibus necaret, quem iam oppressisset, ni expergefactus ille, Dei opem & auxilium aduocasset: quo audito, furiam illam teterrimam stridore & tumultu maximo, tantòque impetu cubiculum, vnde euasit, dicitur collisisse, vt tigna & tectum euerterit, tegulæque penitus perfregerit: quo strepitu cum magister hospitij excitatus surgeret, & quid ruinæ & strepitus esset inclamaret, allato mox lumine, rem sicuti erat, adolescens ille quem solum & seminecem inuenerat, enarrauit: tectumque collisum & perfractum, vnde dæmon è conspectu abiit, demonstrauit: quo malo perterritus, cum suæ turpitudinis, & antea vitæ non solum pigeret: sed puderet, diuino afflatus spiritu, perosus scelera, boni exempli & procul à populari tumultu, vitam egit. Multas quoque malorum dæmonum illusiones sæpe apud sanctos viros fuisse legimus, quas nostra non semel vidit ætas. Quibus salutaribus exemplis admonemur, vt præmuniti aduersus illorum insidias simus, qui nobis inimici infestique sunt, & tanquam in specula in insidiis stant: néve desides & ignaui concepta opinione populari, illorum qui ista minimè credunt, in aliquod discrimen dilabamur.

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

Hoc caput nihil aliud, quàm miras quasdam dæmoniorum delusiones & præstigia sui temporis enarrat.

Quando dies tam apud Romanos quàm exteras gentes incipiat: & qui dies atri, quive fausti sint.

CAPUT XX.

ERVVLGATVM^a ferè est, Ægyptios & Athenienses diem à Solis occasu facere, & ad alterum occidentem terminare: ita vt quod spatij inter duplicem occasum fuit, integrum diem putarent. Persæ & Babylonij contrà: nam diem ab ortu Solis incipere, & ad alterum terminari dixerunt. Vmbri & Hetrusci, à sexta hora ad alterius sextam. Romani, à media nocte ad mediam sequentem, ita vt quod inter duas dimidiatas noctes temporis fuit, integrum diem facerent. Vulgus omne, ab oriëte luce ad tenebras: Galli & Germani ita sunt metiti diem, vt temporum spatia, non dierum numero, sed per noctium vicissitudines computarent, noctesque diebus anteferrent. Ipsi enim noctes ante diem fuisse arbitrati sunt. Fertur Solon Atheniensibus suasisse, vt non ad solis, sed lunæ meatum dies & tempora dinumerarent. Thebæi verò contrà: nam dies non ad lunæ, sed solis cursum metiti sunt. Fuitque tam Græcorum quàm Sicularum mos, in primis curare, vt sui dies mensesque cum solis & lunæ ratione congruerent: & si quid discreparet, tunc vnum diem aut biduum ex singulo mense adicere, vel adimere. Dierum verò quidam fausti & agendis rebus felices, quidam atri, & tristi omine infames habiti, ^b quibus aliquid moliri, ^c aut nouæ rei inceptare, euentus exitialis erat. ^d In his exercitum conscribere, legiones educere, manus cum hoste conferere, spōsalia inire, peregre proficisci, aut quicquam publicæ vel priuatæ rei moliri, inceptu fœdum & exitiale æstimarunt. Obseruatumque fuit, vt qui hostes bello tentare, vel acies eo tempore committere curarent, rem in non mediocre periculum discriminemque adducerent, magno postea exitio consequuto. ^e Fuisse autem atros duxere dies, post Idus Quintiles, ad quintumdecimum calend. Sextiles duplici clade insignes, quò ad Cremeram Fabij cæsi, & quo ad Alliam fœdè Romani à Gallis fusi fugatique fuere: quibus grauitè afflicta, & in extremum discrimen adducta Romana res fuit. ^f Quare Vitellio pontificatum maximum adeptus, quòd diem ad quintumdecimum calend. Sextiles cæremoniis publicis sacram concilio edixisset, dirum omen fuit: qua calamitate doctus populus Romanus, illum diem nullius publicæ vel priuatæ rei insignem & notabilem fecit. ^g Cuius exemplo etiam postridie calendas, Nonas, & Idus mensis cuiusque, religiosos & ominales ac infaustos putauere: propterea quòd maximis cladibus & infandis contumeliis populum Romanum tunc affectum fuisse liquet. ^h Dies quoque manibus sacros, quum

Ægypt. & Athenienses.
Persæ
Babylonij.
Vmbri.
Hetrusci.
Romani.
Vulgus.
Galli.
Germani.
Solon.
Thebæi.
Græci & Siculi.
Dies fausti & infausti.
Dies atri.

Dies manibus sacri.

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

^a *Ervulgatum.*] Hæc ex Plinio libro 2. cap. 27. Plutarch. problem. c. 84. Gellio lib. 1. c. 2. de Dici initio. Censorino in lib. de Die natali. Macrobio lib. Satur. c. 3. Seruio in lib. 5. Æneid. & nos quoque de hoc latissimè diximus in tract. Reractuum tit. 1. §. 1. glos. 2. in verbo, Et diem. nu. 1. & multis seq.

^b *Quibus aliquid moliri.*] Liuius 1. Deca. lib. 6. post prin. cuius verba non multò post adducemus.

^c *Aut nouæ rei inceptare.*] Gellius lib. 4. ca. 9.

^d *In his exercitum conscribere.*] Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 16. de his diebus loquens, Propterea, inquit, non modò prælium committi, verum etiam delectum rei militaris causâ habere, ac militem proficisci, nanem soluere, vxorem liberum quærendorum causâ ducere, religiosum est. Festus Pompeius & de his item loquens lib. 11. Hos, inquit, dies religiosos iudicauerunt, eam ob causam quòd iis diebus ea, quæ occulta & abdita religionis deorum Manium essent in lucem adducerent, nihil in eo in Rempub. geri voluerunt. Itaque per hos dies non cum hoste manum conferebant, non exercitus scribebantur, non comitia habebantur, non aliud quicquam, nisi quod vltima exigeret necessitas, administrabatur.

^e *Fuisse autem atros.*] Plutarchus in Lucullo. Gellius libro 5. cap. 17. Macrobius lib. Saturnal. 1. cap. 16. & ante hos Liuius d. 1. Deca. lib. 6. paulò post prin. cuius hæc verba sunt, Tum de diebus religiosis agitari cœptum, diemque ad 15. Calendas Sextileis duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabij cæsi: quo deinde ad Alliam cum exitio vrbis fœdè pugnatum: à posteriore clade Alliensem appellarunt, insignemque nulli rei publicè priuatimque agendæ fecerunt. Cornelius, Tacitus, Funestus, inquit, ominis loco acceptum est, quòd maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cæremoniis publicis 15. Cal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Allienique cladibus. Dionys. Halicar. lib. 9. vbi eadem prope dicit. Et de hac quoque die Cicero

ad Atticum lib. epistol. 9. epist. 4. Maiores, inquit, nostri funestiorè diem esse voluerunt Allienis pugna, quàm vrbis captæ, quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus. Fest. Pompeius lib. 1. Plutarchus problem. cap. 24. Plinius Secundus, si is est, in lib. de Viris illust. cap. 23. Et ex Poëtis Ouid. lib. in Ibin.

Hæc erat in fastis cui dat gravis Allia nomen.

Et lib. 1. de Arte,

Tu licet incipias, qua flebilis Allia luce

Vulneribus laui sanguinolenta fuit.

Et lib. 1. de Remedio,

— Nec te peregrina morentur

Sabbata, nec damnis Allia nota suis.

Silius Italicus lib. 8. ad fi.

Maiores & horridis sese extulit Allia ripis.

Lucanus lib. 7.

Et damnata diu Romanis Allia fastis,

Tempora signauit leniorum Roma malorum.

Et ante hos Virgilius lib. 7. Æneidos,

Quosq. secans infaustum interluit Allia nomen.

^f *Quare Vitellio.*] Corn. Tacitus lib. 17. Cuius verba adduximus supra lib. 2. Et Suetonius in vita ipsius Vitellij c. 11.

^g *Cuius exemplo etiam postridie.*] Liuius vbi supra qui ad ea verba, quæ ex eo adduximus, hæc addit, Quidam, quòd postridie Idus Quintiles non litasset Sulpitius Trib. militum, neque inuenta pace deum post diem tertium obiectus hosti exercitus Romanus esset, etiam postridie Idus rebus diuinis supersederi iussu: inde vt postridie Calendas quoque ac Nonas eadem religio esset, traditum purant. Et de his quoque diebus postridianis Gellius, Verrij Flacci auctoritate d. lib. 5. cap. 17. Plutarchus etiam vbi supra, alias eius rei rationes adfert Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 15. in fi. & 16. auctoritate Gellij lib. 15. Annalium, & Cassij Hemina lib. 2. Historiar.

^h *Dies quoque Manibus sacros.*] Hæc vsque ad clausul. Etiam

Remuria.

Dies profesti, fasti, intercisi, & praeliari.

Profesti dies. Comitiales dies. Comperendi dies. Fasti. Festi. Intercisi.

Fasti. Nefasti. Idus Martij.

Apud ceteros. Chalcedonij. Parthi.

mundus patere dicitur, quibus occulta deorum manium sacra apparent, plerique omnes veluti atros & ominosos obseruarunt: illosque velut foedi exitus & ancipitis fortunae detestati sunt. Hi fuere dies postridie Vulcanalium, & ante tertium Nonas Octobris, & ante sextum Idus Nouembris. ⁱ Etiam mense Maio, dies quibus Remuria celebrantur, ut occisi Remi umbra placaretur: ^k & Nonis Iulij, quae Caprotinae dictae sunt, qua die Romulus apparere desuit. ^l Et dum Feralia seu Parentalia diis manibus fiunt, ^m ac impuris diebus, quibus ancillia nondum condita in templo Martis erant, tam nuptiis quam itineri ominosos, exitiales & euitabiles duxerunt. ⁿ Et qua ante quartum Nonas Sextiles populus Romanus ardente Punico bello ad Cannas insignem cladem passus fuit, etiam ante quartum Nonas, calendas & Idus cuiusque mensis, veluti tristi euentu infelices, pari superstitione deuiterunt. ^o Feriis quoque Latinis statis, vel communibus, aut Saturnalibus, ac diebus festis & sacris, ludisque publicis, licet fausti felicesque forent, tamen praelium committi, vel rei militaris delectum haberi, aut quoquam peregre proficisci, tanquam piaculari die, ominosum erat, dirum atque pestiferum. Praeter hos fuere dies profesti, fasti, intercisi, & praeliari: ^p quia feriis publicis quibusdam hostem laceffere vetabatur. Quippe diuisa tempora voluptatis & laborum, remissionum & curarum, Romani veteres habuere. ^q profestis enim diebus, quasi procul a religione, rempub. & priuatam gerere licet, quia comitiales, comperendinos, & praeliari continent. ^r Comitiales fuere, quibus cum populo agi licebat, concilio coaecto, nisi si quae feriae conceptae essent, quibus non liceret. Comperendini, quibus vadimonium dicere & vadare permissum: fuitque animaduersum, in profestis etiam fastos contineri, ^s quibus fari ius erat. ^t Festi vero dies, diis dicati fuere, in quibus forensibus negociis omissis, sacrificia, ferias, ludos, epulasque solemnes celebrare, ac inter vota & sacra, faustaque omnia versari, verbisque prophanis abstinere conuenit. ^u Intercisi autem dicti, in quibus deorum simul atque hominum res agere licet: nam mane & vespere fari inhibetur, medio tempore inter caesam hostiam & porrectam fari permittitur. Fasti etiam dies, in quibus ius fatur, id est dicitur: ^x nefasti, in quibus non redditur ius, nec fari licet. ^y profestos etiam dies, qui erant ante fastos, nonnulli dictos volunt. ^z Idus quoque Martias, quod illis C. Caesar coniuratorum manibus caesus occubuit, placuit parricidium vocari, ideo inter atros & ominosos receptae. ^a Quotiesque incurrente anno, dies coepit, qui adiectus nundinis foret, totum annum luctuosis casibus, & diro euentu infelicem incurrere opinati sunt. Proditum tamen memoriae est, statos dies anni, infelices aut fortunatos, apud varias gentes pro multiplici euentu, non vna ratione obseruari, siquidem Chalcedonij cuiusque mensis vigesimam primam diem funestam & portentosam habuere, quod illa Darij praefectus ipsorum pueros castrauit, & in Persidem misit. ^b Parthi diem qua Arsaces Seleucum vicit, tanquam initium libertatis, faustum felicemque

ANNOTATIONES.

mense Maio. sunt Festi Pom. li. 11.

ⁱ Etiam mense Maio.] Ouidius lib. 5. Fastorum.*Romulus obsequitur lucemq; Remuria dixit
Illam, qua positus iusta feruntur aus.**Aspera mutata est in lenem tempore longo
Littera, quae toto nomine prima fuit.*

Et Paulò post,

*Fana tamen veteres illis clausere diebus,**Ut nunc ferali tempora aperta vides.**Nec viduae tadis eadem, nec virginis apta**Tempora, quae nupsit non diuturna fuit.**Hac quoque de causa si te proverbia tangunt,
Mense malas Maio nubere vulgus ait.*

Plutarchus alias afferens rationes cur eo mense vxores non ducantur, proble. 86. Porphyrius interpres Horatij li. epist. 2. epist. quoque 2. ad fin. Cui cum Ouidio & nostro authore conuenit. Hanc tamen rem, ut superstitionem, decidit D. Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 5.

^k Et Nonis Iulij, quae Caprotinae.] Vide omnino Macrobi. lib. 1. Satur. cap. 11. & Dionys. Halicarnasseum, & Plutarchum in Romulo, & Varronem ling. Latinae lib. 2. aut aliorum computatione, 6.^l Et dum Feralia.] Ex Ouidio lib. 5. Fastorum, cuius verba in eam rem adduximus supra lib. 2. c. 5. non longè à fi.^m Ac impuris diebus.] Idem dicit supra dicto libro 12. capit. 5.ⁿ Et qua ante 4. Nonas Sext.] Macrobi. d. lib. 1. cap. 16. auctoritate Q. Claudij Annalium lib. 5.º Feriis quoque Latinis.] Haec usque ad clausulam, Praeter hos, sunt Macrobij, Varronis auctoritate libro 1. Satur. cap. 16.^p Quia feriis publicis.] Varro in Augurum libris, & ex eo Macrobi. vbi supra.^q Profestis enim diebus.] Festus Pomp. lib. 14. Nonius Marcellus in differentiis dictionum.^r Comitiales fuere.] Macrobius vbi supra. & Fest. Pompeius libro 3.^s Quibus fari ius non erat.] Scilicet fastis diebus ex Varrone lib. 5. linguae Latinae non semel. Cicerone in orat. pro Murena. Ouidio lib. 1. Fastorum,*Fastus erat per quem lege licebat agi.*

Et Prisciano lib. 8. cap. 2. quo tractat de significationibus & generibus verborum.

^t Festi vero dies.] Macrobi. vbi supra. & Plutarc. problem. c. 24. Festos autè & fastos, ne id nescias, eosdem esse dicit Festus Pompeius lib. 6.^u Intercisi.] Varro & Macrobius vbi supra.^x Nefasti.] Varro, Macrobius, & Priscianus vbi supra. Plutarchus in Camillo. Festus Pompeius lib. 6. Nefasti, inquit, dies, N, littera notabantur, per quos dies ea verba fari ius non est: & si praetores ea fati sint, piaculum faciunt. Et hinc est illud Ouidij Fastorum lib. 1.*Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur.*

Tria autem verba haec appellat, Do, Dico, Addico. Do quidem dicebant, cum dabant potestatem citandi aliquem: Dico, cum pronunciabant sententiam, in causa, quam cognouerant. Addico verò, cum quis in iure celebrat. De quibus Asconius Pædianus in Ver. act. 3.

^y Profestos etiam.] Profesti dies, teste Nonio, dicuntur, qui vacui sunt à festiuitate.^z Idus quoque Martias.] Suetonius in Caesare, capit. 88. Curiam, in qua occisus est, obstrui placuit: Idusque Martias parricidium nominari, ac ne vnquam eo die Senatus haberetur.^a Quotiesque incurrente anno.] Ut patet ex sequentibus.^b Parthi.] Iustinus lib. 41.

c Cyrus.]

obseruarunt. ^c Cyrus diem qua Scythas & Sacas clade afflixit, adeo felicem habuit, ut eam Sacam appellaret: ^d sicut Afiani festam diem Mutiam nuncuparunt, quod Q. Mutius Asiam singulariter re-
xerat: ^e Athenienses quartam Hecatombæonis, qui mensis erat solisacer, duplici victoria insignem,
velut fortunatam, obseruandam præceperunt, qua ad Leuctram & Gerestum feliciter pugnatum est.
^f Idem quartam decimam Boedromionis, aut secundum Bœotios, sextam & vigesimam Panemi mē-
sis, quod Artabazum & Persas à Græcia fugarunt, felices habuere: qua die liberatori Ioui victimas cæ-
dunt, & sacrum faciunt. ^g Persæ verò tertiam & sextam mensis Boedromionis, tanquam lugubres &
defamarissimas deuitarunt, quibus diebus in pugna Marathonia, & ad Plataeas, & ad Mycalen, à Græcis
conflictati, & magnas clades perpeffi sunt. ^h Qui etiam diem qua Magi qui regnum occuparant, inte-
repti sunt, tam solennem habuerunt, ut illam Magophoniam, hoc est, Magorum occisionem, appella-
rent, qua die nulli Magorum extra limē prodire fas est. ⁱ Mensis quoque Thargelion plerisque manife-
stum infortunium fecit: in quo Alexander Macedo apud Granicum Duces Regis Thargelionis & Da-
rium clade afflixit: & Carthaginenses à Timoleonte in Sicilia victi, fusi, fatigatiq; fuere. Contrà verò
sextus Thargelionis dies, multis auspicatissimus erat. ^k In eo enim Socratis natalis dies proditur fuisse,
& ^l Alexandri Macedonis, qui qua die in lucem editus, eadem vita functus fertur: ^m sicut de Magno
Pompeio, qui altera post natalem suum die, & Attalo, qui ipso natali die morte sublato fuere, proditum
est. ⁿ Quam diem ^o Philippus Macedo, ut lætam & fortunatam mirificè obseruauit, quod triplici gau-
dio delibutus fuit: nam quadrigas suas ea die Olympia vicisse accepit, & Parmenionem ducem hostes
fudisse, natumque sibi Alexandrum filium fuisse. ^p Qua nocte deflagrasse templum Dianæ Ephesiæ
authores memorant, ^q ab Herostrato incensum, ut famam nominis scelere propagaret. ^r Qua etiam
die iterum Persæ ad Plataeas ingenti clade superati traduntur: atque ideo ^s ex voto Milciadis capras
trecentas Athenienses quotannis immolare. ^t Ipsi quoque Carthaginenses nonum diem mensis Meta-
gitiōis pluribus calamitatibus inuisum & detestabilem habuere, qua magnis infelicitatibus & infor-
tuniis oppressi sunt. ^u Contrà vero Syracusani quartam supra vigesimā mensis Maij, quem illi Carnium
vocant, quod Athenienses cum toto exercitu ad Asinaram flumen memorabili clade profligarant,
præcipue felicem habuerunt. In qua re proditum memoriæ est, ^x Timoleontem Syracusanorum du-
cem præcipuas victorias semper Syracusanis natali suo dedisse, adeo ut ipsius natalis diem omnes Si-
culi velut multiplicis victoriæ authorem, festum agerent: sicut de Iulio Cæsare proditur, qui Idus Iu-
lij natalem suum fortunatas semper habuit & felices. ^y Xerxes verò diem qua rex dictus fuit, tanquam
imperij natalem, singulis annis insignem celebrauit, qua diademate ornatus, gaudio delibutus, cœ-
nam proceribus dabat, cui Titan dixere nomen: ^z fuitque adnotatum, diem qua Alcibiades Athenas

Cyrus.
Afiani.
ἐκατομ-
βαιών.
βονδρομιών.
Πάνεμος.

Persæ.

Μαγοφονία.
Θαργηλιών.
Sextus
Thargelio-
nis dies fe-
lix.

Carthagi-
nenses.
Μεταγχι-
τιών.
Syracusani.

Dies nata-
lis Timole-
ontis.
Iulij.
Xerxis.

ANNOTATIONES.

^c Cyrus.] Strabo lib. 11.

^d Sicut Afiani.] Asconius Pædianus act. 1. in Ver. actio.

^e Athenienses.] Plutarchus in Camillo.

^f Idem.] Id vsque ad clausulam, Persæ verò. est Plutarchi in Aristide.

^g Persæ verò.] Plutarchus in Camillo, & Ælianus de Varia historia lib. 2.

^h Qui etiam ducem.] Herodotus lib. 2.

ⁱ Mensis quoque Thargelion.] Id vsque ad clausulam, Contrà verò. est Plutarchi in Camillo.

^k In eo enim Socratis.] Ælianus de Varia historia lib. 2. vbi de sexta Februar. Apollodorus in Chronicis, & ex eo Laër-
tius in vita Socratis, vbi tradit, eo die Athenienses lustra-
re ciuitatem, Deliosque Dianam natam fuisse tradere.

^l Et Alexandri Macedonis.] Ælian. vbi suprâ.

^m Sicut de Magno Pompeio.] Plutarchus in Camillo.

ⁿ Quâ diē.] Id ei subiūgit, quod nuper de Alexandro dixit.

^o Philippus Macedo.] Plutarchus in vita Alexandri, & Iu-
ninus lib. 12. ad fi.

^p Qua nocte.] Cicero lib. 2. de natura deorum, & lib. 1. de
Diuinat. Plutarchus in vita Alexandri, post princ. Natus est,
inquit, Alexander circa Idus Augusti. Ipso natali die tem-
plum Ephesiæ Dianæ concrematum est, sicut Hegesias il-
le Magnesium vociferatus est, cuius adeo truculenta exitit
inclamatio, ac frigida, ut ipsum extinguere debuerit in-
cendium. Iure enim Dianæ templum arsisse aiebat, quæ in
Alexandri ortu obstetricando fuisset occupata. Solinus cap.
43. aut aliorum computatione 53. Notatur, inquit, eadem
die conflagrasse templum Ephesi, qua Alexāder Magnus
Pelle natus est. vbi interpret non eodem die legendum: sed
eadem nocte scribit. Idem Arrianus li. 1. Gestor. Alexandri.

^q Ab Herostrato incensum.] Strabo lib. 14. Cum Herostratus
quidam Ephesiæ Dianæ templum incendio consumpsisset,

aliud præstantius construxerunt, mulierum ornamentis, &
multis opibus ad id collatis, relictisque prioribus colum-
nis. Addit idem Strabo Artemidori testimonio, Alexandrū
impensas omnes pro eo tēplo restituendo fuisse pollicitum,
du modo ipse titulum haberet; illos autē noluisse. Solinus
vbi suprâ. & Valerius Maximus li. 8. c. 15. vbi de Cupiditate
gloriæ. Gellius lib. 2. c. 6. Quondam, ait, à communi consilio
Asiæ decretum est, uti nomen eius, qui templum Dianæ
Ephesiæ incenderat, ne quis vllō in tempore nominaret.

^r Qua etiam die iterum Persæ.] Non intelligit de ea die, qua
natus est Alexander, de qua postremo loco locutus est: sed
de ea tertia vel sexta mensis Boedromionis, de qua paulò
antè. Nam & altera eorū Persæ deuicti sunt ad Plataeas, ut
scribit Plutarc. in Camillo, & Ælianus lib. 2. Variæ historiæ,
vbi de sexta Februarij. Octauo Idus eiusdem mensis (scilicet
Febr.) aiunt ad Plataeas præliū commissum esse, Græcosque
superiores euasisse. Persæ enim fusi, atque fugati sunt.

^s Ex voto Milciadis.] Probus Æmylius in Milciade.

^t Ipsi quoque Carthaginenses.] Plutarc. in Camillo dicit Car-
thaginenses vigesimumprimum diem huius mensis μετα-
γχιτιών, tanquam plurimas maximasque omnium clades
attulisset, infaustum habuisse.

^u Contra verò Syracusani.] Plutarchus in Nicia. Euricles le-
gem tuit, ut dies quo Nicias captus fuit, festus esset, eoque
ab operibus vacantes Asinaria festiuitatem solennem cele-
brarent: fuit: is dies 24. Carnij mensis &c.

^x Timoleontem Syracus.] Probus Æmylius in vita illius.

^y Xerxes verò.] Herodotus lib. 9. Quæ cœna semel quotānis
eo die quo Rex creatus est, instruebatur. Cœnæ nomen
Persicè Τίκτη, Græcè τέλειον, id est, perfecta: in qua Rex so-
lum caput ornatur, Persasque strenis donat. Huic autem
constat Tictam, non Titan legendum esse.

^z Fuitq;.] Plutarc. in Alcibiade, hæc festa πμυτιέων vocat.

a Sicus

Quintade-
cima Iulij.
Postridie
nundinarum,
aut Nonis.
Cretenses.
Thraces.
Romani.
Ephemerides.

ab exilio remeavit, certissimum illi præsignasse exitium, quod funesta tunc colerentur sacra, qua templi ornamenta deponere, pauimenta tegere, & iustitio indicto à negociis quiescere mos erat. ^a Sicut quintadecima Iulij moestissima fuit, qua mulieres Athenis ieiunium seruant, ^b & cum sacra Adonia celebrant, & apud Romanos sexto calendas Aprilis, quo die cultores matris deum plangere & lamentari incipiunt. ^c Augustus verò mirum in modum obseruauit ne postridie nundinarum quoquam proficisceretur, aut Nonis quicquam rei seriae inchoaret, quod illas infortunatas multis fuerat expertus exemplis. ^d Apud Cretenses obseruatum est, vt albis lapillis lætos dies, lugubres nigris calculis adnotarent. ^e Idem apud Thraces. ^f Romani quoque quid quaque die lucri damniue fecissent, literis designabant, quæ ephemerides dictæ. Nam vetusti moris erat, vnumquenque domesticam rationem totius vitæ suæ per dies singulos adnotare. ^g Cæsar autem in consulatu diurna acta senatus & populi publicari mandauit, testantia siue lætum quid, siue triste cecidisset. ^h Fuitque ex dignitate populi Ro-

ANNOTATIONES.

^a Sicut quintadecima Iulij.] Vide suprâ, vbi de ieiunio.

^b Et cum sacra Adonia.] Plutarchus in Alcibiade, & Nicia, Mulieres, ait, Athenienses fortè Adoni sacra celebrabant, atque idcirco multis in partibus ciuitatis cadauerum simulachra, & sepulchrorum imagines positæ erant, circa quæ plangentium mulierum greges versabantur.

^c Augustus.] Sueton. in vita ipsius, cap. 92. Obseruabat, inquit, & dies quosdam, ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur: aut Nonis quicquam rei seriae inchoaret: nihil in hoc quidem aliud deuitans, vt ad Tiberium scribit, quam *δοσφιμίαν* ominis. vbi interpretes Nonas, non Nundinas legunt. Vide Macrobi. lib. 1. Satur. c. 13.

^d Apud Cretenses.] Horatius lib. 1. Car. Ode 36.

Cressa ne careat pulchra dies nota.

Cressa igitur, id est Cretensi, vt exponit Acron. Cretensibus enim mos erat dies lætos albis calculis: nigris contrarios numerare, ex lectorum dierum numero, vnâ & tempus metiri: malos enim in annorum numerum non ducebant. In id quoque eum locum Horatij citat Cornutus in Commentariis Persij saty. 2. initio,

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo.

Vide Erasmus in Prouerbiis, Album calculum addere. & Cretâ notare.

^e Idem apud Thraces.] Plinius lib. 7. cap. 40. Vana mortalitas & ad circumscribendum seipsam ingeniosa, computat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore distinctos, pro experimento cuiusque diei in urnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atque ita de vnoquoque pronunciat. Quid, quod iste calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta affligere imperia? Hactenus Plinius. Hincque ex eo loco Horatij pro Cressa legunt Thressa. Sed in hoc loco nolui prætermittere, alba semper læta & auspicata fuisse credita, vt ex his patet, quæ diximus suprâ lib. 3. cap. 5. Sed quibus addes, Atros dies dici infaustos Macrobio lib. 1. Satur. cap. 15. in fi. & Nonio Marcello & omnibus qui de atris diebus loquuntur. Ex quo & illud Virgilij lib. 6. Aeneid.

Ab ubere raptos

Abstulit atra dies.

Et hinc albos deorum filios appellabant, vt scribit Plato lib. 5. de Republica. & ex eo Plutarch. in lib. de Discrimine adulatoris & amici. Ex quo posset videri Virgil. Eclog. 5. Cæsarem candidum vocasse, tanquam deorum filium,

Candidus insuetum miratur lumen olympi.

Candidus, inquit Seruius, id est, deus, vt contrâ mortuos, nigros dicimus. Horat. lib. 1. ser. saty. 4.

Hic niger est, hunc tu Romane caueo.

Sed is locus magis ad animum pertinet, quàm ad alia. Nam & Acron & Porphyrio ibi interpretantur Niger, id est, maleuolus, malus, venenatus. Citâtque Porphyrio illud Virgilij lib. 4. Aeneidos,

Nigri cum lacte veneni.

Vbi Seruius interpretatur, Nigri, id est, noxij. Sed quid ad interpretationem Seruij, qui nigros appellari mortuos dicit, pertinet? Id certè probat Iuuenalis saty. 1.

Instituîq; rudes melior Locusta propinquas,

Per famam & populum nigros efferre maritos.

Nam & mortem nigram vocat Statius libro 9. Thebaidos cum dicit,

Urgent presagia mille

Funeris, & nigra pracedunt nubila mortis.

Verùm vt redeamus, sunt, qui eum locum Virgilij eclog. 5. interpretentur, vt per candidum, bonum intelligat: Nam paulò inferius dicit,

Amat bonus oia Daphnis.

Et Seneca ad Lucillum epist. 3. Omnes candidatos viros bonos diximus. Et ad hæc quoque spectat illud Horatij epist. lib. epist. 2. ad fi.

Quodq; capit vultu mutabilis, albus & ater.

Id est, vt interpretatur Porphyrio, bonus & malus, dicitq; id prouerbialiter. De quo vide amplissimè Erasmus Chil. 1. cent. 6. c. 99. Pythagoras autem dicebat id quod esset colore candido ad boni naturam pertinere: quod atro mali *μὴ ἡμεῶς τῆς μελανέρας*. quo prohibet gustari ex his, quibus cauda est nigra. Interpretatur Plutarchus in Commen. de Liberis instituendis, Ne commercium habeas cum improbis, & iis, qui sunt nigris & infamibus moribus. Hisque etiâ conuenit illud Adagium Iuuenalis saty. 13.

Quia tu gallina filius alba.

De quo Erasmus Chil. 1. cent. 1. cap. 78. Apud Athenienses sacra oblætitiâ quampiam faciens alba veste induebatur, vt de Demosthene tradit Plutarch. in vita illius, qui & in Cicerone, tradit Cornelium Letulum Prætorem, ob facinus coniurationis eo se magistratu abdicare & purpuream vestem deponere, & atram & suæ fortunæ cōuenientem, assumere coactum fuisse. Nam & rei criminis atram vestem sumebant. quod Cicero delatus à Clodio fecit apud eundem Plutarch. Quod si quis id non fecisset, id nimis gloriæ attribuebatur, ac nonnunquam accusatis obfuit, vt de Milone dicit idem Plutarchus in eiusdem Ciceronis vita, Apuleius libr. 2. Metam. scribit matronam flebilem fusca veste contextam, veluti id signum esset doloris & fletus. Sed & eodem lib. prouerbialiter dicit, Fuscis auibus. pro infausto & improspere augurio. Peragrata, inquit, cuncta Thessalia fuscis auibus, Larissam accessi. Nam & cornices, coruos, bubones nigro ac fusco colore aues, inter inauspicatas numerantur Plinio lib. 10. c. 12. Quod miror fuisse prætermisum ab Erasmo in suis Chiliad. Caterum albedo omen victoriæ esse significat Virgil. lib. 3. Aeneid.

Quatuor hic (primum omen) equos in gramine vidi

Tondentes campum latè candore nivali.

Ex quo Seruius id annotauit quod diximus. Sed & adde hic quæ suprâ diximus lib. 3. de voto Thesei.

^f Romani quoque.] Cicero in Orat. pro Quintio, Discedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliam profectus sit: ad ephemeridem reuertitur, inuenitur dies profectionis, pridie Calendarij Februarij. Propertius lib. 3. eleg. 22.

Me miserum his aliquis rationem scribit auari,

Et ponit duras inter ephemeridas.

^g Cæsar autem.] Suetonius in vita illius, c. 20.

^h Fuitq; ex dignitate populi Romani.] Tacitus lib. 13. Cum ex dignitate

mani, res illustres semper annalibus, quotidiana vero diurnis actis mandare literis. ⁱ Sed tametsi à rebus arduis ominosa dies deterreat, nonnulli tamen omnem hanc religionem ludificati sunt: prosperoque euentu contra vulgi opinionem minimè obseruandam censuerunt. ^k C. Cæsar cum admoneretur ne ante brumam copias in Aphricam transmitteret, nulla religionis cura feliciter transmisit. ^l L. etiam Lucullus cum contra Tigranem duceret legiones, nulla fati religione motus, quin pridie Nonas Octobris (quæ dies atra fortè inciderat) contra innumerabiles Parthorum copias prælio decerneret, asserens se ex atro & lugubri felicissimum illū diem facturum. nec euentus defuit. nam prælium ingressus, parua manu ingentes hostium copias incredibili felicitate superauit: militesque imperium auspiciūque sequuti suum, memorabili victoria Tigranis regia & regno pariter potiti sunt. ^m Dion quoque Syracusanus, quum contra Dionysium moturus, luna eclipsim pateretur, & tota delitesceret, nullo prodigio aut ostento moratus fuit, quin eiecto tyranno, crudeli dominatu Syracusas liberaret. ⁿ Quod de Pelopida dum contra Alexandrum Pheræum ducit, & aliis memoriæ proditum est. ^o Romulo quoque, licet felici augurio nato, in ortu tamen & obitu solem defecisse dicunt. ^p Alexander verò Macedo cum ducturus contra Darium, luna eclipsim pateretur, & ob id milites trepidarent, Ægyptios adscinit vates, causasque defectionis expromere iussit: qui dum contra Persas dimicaturus, Iunio mense exercitum duceret, quod apud Macedones luctuosum erat, contempta religione feliciter dimicauit, asserens mensem Iunium, secundum Maium appellari iussisse. Sunt tamen exempla Romanis, eandem diem luctuosam, & mox felicem intercedentibus annis euenisse. ^q Nam qua die Crassus magno dedecore profligatus à Parthis, cæsus fuit, eadem, licet aliquot decursis annis, Ventidius Pacorum & Parthos singulari victoria magnis cladibus interfecit: & die qua à Cimbris profligato exercitu, Romani cæsi fuere ingenti clade, eadem postea Lucullus contra Tigranem & Armenios, quos magna cæde debellauit, & castris exiit, gloriam tulit insignem. ^s Augusto quoque Octauio, idem dies suscepti imperij primus, & vitæ supremus fuisse traditur. Quinto verò Fulvio contigit, vt qua die priore anno ex prætura triumpharat, eadem postea de Liguribus bello victis triumphans urbem iniret. ^t Græci quoque qua die ad Plataeas contra Mardonium feliciter dimicarunt, eadem, licet intercedentibus annis, ad Mycalen vicerunt. ^u Sed sciendum, populum Romanum quoties hostium vim propulsarent, aut illatam iniuriam laceffiti depellerent, quod minus arma sumerent, & hostibus obuiam irent, nulla religione teneri, atrosque atque euitabiles dies nullos censere, illosque tantum obseruare, quum inferenda in hostes arma, non propulsanda forent. Feriatis siquidem diebus vim cuiquam inferre piaculare est, propulsare non vtique. ^x Illud etiam succurrit, ad octauum calendas Aprilis, Romanos lætitiæ diem colere, quem hilaria nuncupant, quo tempore sol zodiaci peragrato spatio per omnes signorum stationes, ad nos reuertens, longiores noctibus efficit dies, quibus festa solennia, & ludos publicos, ac dies hilares concelebrant: quo mense mulieres Veneri sacrum facere, & myrto coronatas lauare tradunt Athenis, Lunæ hebdomadibus festos agere dies, & iuuenes conuiuari solenne fuit. ^y Apud Indos erat patrius mos, vt quum dies primū augeri incipiunt, rex cum regio comitatu ad flumen lauaturus accedat, equosque & nigros tauros diis immolet, veluti felices & fortunatos. Ipsi enim nigrum albo prætulerunt, & sanctius duxerunt. ^z Quodque Sextilibus calendis ex

A N N O T A T I O N E S.

ex dignitate populi Romani repertum sit res illustres annalibus, talia diurnis actis vrbis mandare.

ⁱ Sed tametsi. Vt patet exemplis seq.

^k C. Cæsar. Sueton. in vita illius, c. 59.

^l L. Lucullus. Id vsque ad clausulam, Dion. est Plutarchi in Lucullo & Camillo.

^m Dion Syracusanus. Plutarchus in vita illius.

ⁿ Quod de Pelopida. Plutarchus in eius vita.

^o Romulo. Plutarchus in vita illius.

^p Alexander Macedo. Id vsque ad clausulam, Sunt tamen, est Plutarchi in vita Alexandri.

^q Nam qua die Crassus. Vide Appianum in Parthico.

^r Et die qua à Cimbris. Plutarch. in Lucullo.

^s Augusto quoque. Corn. Tacitus lib. 1. Verum Suetonius in Augusto, cap. 100. aliter dicit, nempe eundem illi fuisse diem natiuitatis & mortis. Quod si vterque verū dicit, fuit illi eadem dies natiuitatis, imperij & mortis. Nec longè dissimile est quod de Sidonio Antipatro ferunt, qui omnibus annis vno die tantum natali corripiebatur febre, & eo consumptus est longa senectæ, vt scribit Plinius lib. 7. cap. 51. in fi. & Val. Maximus lib. 1. cap. 8. vt interim non prætermittam Henrico II. huic Regi nostro eundem fuisse diem & natiuitatis & regni. Diem scilicet postremā mensis Martij, eo enim die natus est anno Domini 1518. & mortuus est eius pater Franciscus anno 1546. quo anno Henricus natus erat annum 28. qui numerus quatuor septenarios, aut si mauis septem quaternarios facit, omnium numerorum au-

spicatissimum & fortunatissimū. quod & nos aliquando diximus in liminari illa epistola ad ipsum Regem, in nostris Commentariis Nobil.

^t Græci quoque. Ælianus de Varia hist. lib. 2.

^u Sed sciendum pop. Roman. Hæc vsque ad clausulam, Illud etiam. sunt Macrobius Saturn. libro 1. cap. 16. cuius hæc sunt verba, Sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum. At cum exciperent, nullum obstitisse diem, quo minus vel salutem suam, vel publicam defenderent dignitatem. Quis enim obseruationi locus, cum eligendi facultas non super sit?

^x Illud etiam succurrit. Idem Macrobius lib. 1. cap. 21. Simulatione, inquit, luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octauum Calendas Aprilis: quem diem Hilaria appellant, quo primū tempore Sol diem longiorem nocte protendit. Flavius Vopiscus in Aureliano, & Lampridius in Alexandro.

^y Apud Indos. Strabo lib. 15.

^z Quodq. sextilibus Calendis. Quod planè ostendit Cicero libro epist. ad Q. Fratrem 2. epist. 3. ad fin. cum scribit, Domus tibi ad Lucum Pisonis Liciniana conductæ est: sed vt spero, paucis mensibus post Calendas Quintiles in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiæ conduxerunt. Et alibi in quadam epistola, Calendis, inquit, Iulij remigrandum est. Suetonius in Tiberio, cap. 35. Senatori latū clauum ademit, cum cognouisset sub Calen. Iulij

Annales.
Acta diurna.

Dierū obseruatio à quibus contempta. C. Cæsar. L. Lucullus. Dion.

Pelopidas.
Alexander.

Qui eundē diē luctuosū, & paulo post felicem habuere.

Ro. quātum atris diebus à re quapiā auspicanda abhorreret, & contra. Hilaria.

Domibus
quando mi-
grarent Ro-
mani.
Diebus in-
faustis etiā
in sacris ab-
stinebatur.
Hordales
dies.
Dierum ra-
tio apud
Romanos.
Noctis par-
tes.
Diei partes.
Hora bal-
nei.
Vmbra.
Clepsydre.
Hora dupli-
ces.

veteribus domibus migrare, & nouas incolere Romani consueverant, illasque veluti boni euentus & fortunatas obseruauerunt. ^a Neque præterierim, diebus atris & infaustis, pontificum iussu, ^b non modo à bellis gerendis, & reipublicæ cura, sed à rebus diuinis & sacrificiis deorum supersederi iussum. quippe diebus inauspicatis & ominosis nullum sacrificium rite fieri pontifices putarunt, nisi hordæ, hoc est, prægnantes immolarentur boues, qui Hordales dies nuncupati. ^c Romanosque à primis originibus ad primum Punicum bellum, ortus tantum & occasus dierum: postea meridiem, Accenso pronunciante, notare consueuisse. ^d Euo postea subsequente, diem in horas, noctemque in vigilias diuisisse, ita ut ^e maximam diem in duodecim, minimam verò in decem horas partirentur. Noctem verò ita metiti sunt, ut modò in horas duodecim, ^e nunc in quatuor vigilias etiam longissimas noctes facili diuisione distinguerent: ^f Vesper, conticinium, aliàs intempestatem, gallicinium, & luciferum: sicut in terrenas horas, singulas vigilias pensitarunt. Diem verò in luciferum, mane, ortum, meridiem, & occasum: tametsi diem simul & noctem nonnunquam in horas vigintiquatuor dimensas, veteres obseruasse legamus. ^g Horamque balnei, hyeme nonam, æstate vero octauam fuisse: ^h ipsamque umbris postea ⁱ & clepsydris notare consueisse, ita ut tribus clepsydris aut paulo plus, hora finiretur. Horarum quoque duo genera fuere: nanque ex his ^k quædam æquinoctiales, ^l isomerinæ dictæ, quæ pro qualitate temporum, licet uniformes essent, diem à noctu dissimili numero variarunt: aliæ temporales seu vulgares, quæ Græcis cæricæ, quibus singuli dies æstu pariter atque hyeme, duodenis horis conti-

ANNOTATIONES.

Iulij demigrasse in hortos, quò vilius post diem ædes in Vrbe conduceret. Martialis lib. 12. epig. 32. in prin.

O Iuliarum dedecus Calendarum,

Vidi Vacerra sarcinas tuas, vidi:

Quas non retentas pensione pro bina

Portabat vxor ruffa crinibus septem.

Et hoc quoque probatur in l. cum in plures. in princ. ff. locati. cuius hæc verba sunt, Cum in plures annos domus locata est, præstare locator debet, ut non solum habitare conductor ex Calendis Iuliis cuiusque anni, &c. Id quod nostri interpretes non intellexerunt.

^a *Neque præterierim.*] Varro libro 2. Rei rusticæ, capit. 5. Quæ sterilis est vacca, taura appellatur: quæ prægnans, horda. Ab eo in fastis dies, Hordicalia, nominantur, quòd tunc hordæ boues immolantur. Ex quo intelligi hîc Alexandrum atros pro fastis posuisse: quanquam diuersi sunt, ut patet ex Varrone libro 2. aut aliorum computo 5. de lingua Latina: & his, quæ suprà dicta sunt. Sed ut redeamus, Festus Pompeius libro 8. de hac re ita loquitur, Horda, prægnans, vnde dies, quo grauidæ hostiæ immolantur, Hordacia dicta. Sed & de his Ouid. lib. 4. Fast.

Tertia post Veneris, cum lux surrexerit Idus,

Pontifices forda sacra litare boue.

Forda ferens bos est: foetundaq; dicta ferendo.

Hinc etiam foetus nomen habere putant.

Cui concinnens ipse Varro libro 2. aut aliorum computatione 5. Fordicidia, ait, à fordeis bubus. Bos furda, quæ fert in ventre, quòd ea die publicè immolantur boues prægnantes in curijs complureis: à fordis cædendis, Fordicidia dicta. Columella libro 6. cap. 24. Post vnum concubitarum forda non admittit taurum. Ex quibus vides antiquos authores fordam & hordam promiscuè pro boue prægnante intellexisse.

^b *Non modo à bellis.*] Quod suprà dictum est in verbo, Aut nouæ rei. verbo, In his exercitum conscrib.

^c *Romanosque.*] Plinius libro 7. capit. 60. eodémque vltimum Duodecim tabulis ortus tantum & occasus, post aliquot annos adiectus est & meridies, Accenso Consul id pronunciante. Et paulò post, Sed hoc serenit tantum diebus vsque ad primum Punicum bellum. Hæc ille. Et hinc utique est versus ille antiquus à Varrone memoratus libro 2. aut, ut dictum est, aliorum computatione 5. non longè à fine.

Vbi primum accensus clamarit meridiem.

^d *Maximam diem in duodecim.*] Aliter Plinius lib. 6. c. 34. eodémque vlt. & lib. 18. c. 25. Macrobius lib. 1. c. 3.

^e *Nunc in quatuor vigilias.*] De his quatuor vigiliis Suidas qui has *φύλακας*, vocat. Vegetius lib. 3. Rei militaris cap. 8.

Et quia, inquit, impossibile videbatur in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere, ideo in quatuor partes ad clepsydram sunt diuisæ vigilie, ut non amplius quam tribus horis nocturnis necesse sit vigilare. A tubicinis omnes vigilie committuntur. Et finitis horis à cornicine reuocantur. Quæ & ipse quoque iisdem verbis scripsit Modestus in libello de Vocabulis rei militaris, ita ut vnus ab altero accepisse videatur. Et certè Vegerius qui tempore Valentiniani Imperatoris, & ad eum scripsit, à Modesto accepit, qui scripsit ad Tacitum Imperatorem, qui longo tempore præcessit Valentinianum. Et idè quoque dicit Diuus Hieronymus in Psal. Harum autem vigiliarum sepe sit mentio à scriptoribus. Et primæ quidem meminit Liuius Decad. 3. lib. 1. Hic erit locus, Magoni ait Annibal, quem teneas. Delige centenos viros ex omni pedite atque equite, cum quibus ad me vigilia prima venias. Secundæ, Cicero epist. famil. lib. 7. epist. 3. & de hac intelligitur illud Lucani lib. 5.

Tertia iam vigilis commouerat hora secundos.

Tertiæ, idè Cicero in Oratione 3. in Catilinam. & Cæsar, lib. 1. belli Gallici. & Apuleius lib. 3. Meta. Quartæ, Plinius lib. 10. c. 21. vbi has vigilias Castrenses appellat.

^f *Vesper, conticinium.*] Hæc vsque ad clausulam, Tametsi diem, sunt maxima ex parte Varronis lib. 2. & 3. aut aliorum computatione 5. & 6. Macrobij libro 1. Saturn. cap. 3. Censorini de die Natali cap. 19. & Seruij libro 2. Æneid. in eum locum,

Tempus erat, quo prima quies mortalibus agris

Incipit, & dono diuûm gratissima serpit.

Sed & præterea ad id quod de intempestate hîc dicitur, vide Seruium in illud Virgilij lib. 1. Georgic.

Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox

Semper.

Et in illud eiusdem Virgilij lib. Æneid. 3.

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

^g *Horamque balnei.*] Plinius libro epist. 3. epistol. 1. Vbi hora balnei nunciata est: est autem hyeme nona, æstate octaua: in sole, si caret vento, ambulat nudus: deinde mouetur pila vehementer & diu. Martialis horam nonam indifferenter dicit.

^h *Ipsamque umbris.*] Macrobius lib. 1. Satur. c. 3.

ⁱ *Et clepsydris.*] Ex Plinio libro 2. epist. ad Arrianum epistol. eius libro 11. cuius hæc verba sunt, Dixi horis penè quinque. Nam duodecim clepsydris, quas speciosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. quanquam nonnulli ibi pro duodecim legunt 20. De clepsydris vide Cælius Rhodig. lib. 18. c. 39.

^k *Ex his quedam æquinoxiales.*] De quibus Plinius libro 28. c. 25.

^l *Isomerinæ.*] Cælius Rhodig. lib. 12. c. 9.

m Solaria.]

mentur. ^m Solaria enim antiqui eo libramento habuere distincta, ut sexta diei hora, meridies: noctis quoque sexta hora, media nox designaretur. Quum enim lege naturæ radij solares, alij hyberni, alij æstiu sint, ita umbræ aliæ æquinoctiales, aliæ æstiuæ, aliæ hybernæ fuere. Erant enim horologia figurata, & ea finitione descripta, ut æquinoctialis, brumalis, & solstitialis dies, in partes duodecim assidue diuisus foret, horasque pro qualitate temporum & dierum, modò maiores, nunc minores, nonnunquam crescentes, aliquando breuiiores ostenderent: ⁿ quod commentum Anaximenes Milesius excogitasse dicitur primus, quas quidem enunciare Romanis puerorum munus erat. Sed quia de balneis mentio facta est, ^o non omittendum, balnea apud maiores nocte, aut ante auroram nulli paruisse, utque sine metu cuiquam lauare liceret, à primis tenebris ad auroram sequentem clausa fuisse: siquidem noctu lauare veteribus interdictum erat. ^p Hadrianus verò Cæsar ante octauam, nisi valetudine laboraret, publicis balneis neminem admisit. ^q Tempusque lauandi à meridie ad vesperam destinauit (quo tempore prostare meretricibus permissum) ^r lauacraque pro sexibus separauit. ^s Alexander postea Seuerus, ne quid populo incommodaretur, nocturna concessit balnea, oleo pro luminibus præbito. ^t Quæ cum antea promiscua essent viris æquè & mulieribus, ipse ^u post Antoninum Philosophum lauacra mista summouit, ^x sæpeque cum populo in thermis vnà lauit: ^y quod de T. Vespasiano legitur, ut plerunque in thermis admissa plebe lauaret. ^z Et licet à primis originibus, cum pauca essent balnea, & nullius cultus, Romani raro lauarent, brachiaque & crura labore fatigati tantum abluerent, & toti nisi in nudinis lauarent: ^a tamen post aliquot ætates balnea & thermæ publicis vsibus multumodæ fuerunt, magna mole & sumptu constructæ Alexandrino & Numidico marmore, latis specularibus, mira cælatura & arte. ^b Nam præter Agrippinas, ^c Neronianas, ^d Vespasiani & ^e Titi, celebrantur ^f Domitianæ, Alexandrinæ, ^g Gordianæ, ^h Seuerianæ, ⁱ Aurelianæ & Constantinianæ, solidissima structura & sumptu profuso. ^k Constatque Marcum Agrippam, ut populo placeret, centum septuaginta balnea seu lacus in prouinciarum formam, Romæ gratuita præbuisse: ^l in quibus etsi calda prius abluerent, postea ut à balneis corpora multa frigida stringerent constitutum ferunt: ^m nec prius vngi,

Meridies.
Media nox.
Horologia.

Quando balnea ingredi licebat.

Quo tempore meretricibus prostare permissum.

Balnea virorum & mulierum distincta.

Nudinis totum solimodo lauabant initio.

Therma à Cæsaribus structa.

Agrippa centum septuaginta balnea struxit Romanis.

ANNOTATIONES.

^m Solaria.] De his Censorinus de Die natali c. 19.

ⁿ Quod commentum Anaximenes.] Plin. lib. 2. c. 76. Umbra- rum hanc rationem, & quam vocant Gnomonem, inuenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primusque horologium, quod appellant Sciotericon, Lacedæmone ostendit.

^o Non omittendum balnea.] Quod ex sequentibus patebit.

^p Hadrianus verò Cæsar.] Aelius Spartianus in vita illius, Ante Octauam, inquit, horam in publico neminem, nisi ægrum, lauare passus est.

^q Tempusque lauandi.] Vitruuius lib. 4. cap. 10. scribit tempus lauandi maximè à meridiano ad vesperam constitutum esse.

^r Lauacraque pro sexibus.] Aelius Spartianus in Adriano. Dion autem etiam in eius vita, ita de hac re loquitur, Dona in theatro, & Circo viris atque mulieribus separatim in spæris dedit: nam & ne mulieres cum viris lauarentur vetuit.

^s Alexander postea Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

^t Quæ cum promiscua.] D. Hieronymus in Iouinianum lib. 2. non multò ante fin. Gellius lib. 10. c. 3.

^u Post Antoninum Philosophum.] Iulius Capitolinus in vita illius.

^x Sæpeque cum populo.] De Alexandro Seuerus loquitur ex Lampridio in vita illius.

^y Quod de T. Vespasiano.] Suetonius in vita ipsius cap. 8. Ne quid popularitatis prætermitteret, nonnunquam in thermis suis, admissa plebe, lauit.

^z Et licet à primis originibus.] Seneca li. epist. 13. epist. 1. Nam, ut aiunt, qui priscos mores vrbs tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant: cæterum toti nudinis lauabantur.

^a Tamen post aliquot.] Ut patet ex seq.

^b Præter Agrippinas.] Martialis lib. 3. epig. 20. & P. Victor, si is est, in 9. Regione vrbs. & vide Plinium lib. 35. ca. 4. & lib. 36. cap. 25.

^c Neronianas.] De quibus Martialis lib. 2. epig. 48.

Hæc præsta mihi, Ruffe: vel Bitontis,

Et thermas tibi hæc Neronianas.

Et lib. 7. epig. 33. & lib. 12. epig. 84. P. Victor in d. 9. Regione, vbi & has postea dicit Alexandrinas vocatas. Cassiodorus,

qui idem dicit in lib. Consulum Ro. Lampri. qui has diuerfas facit in Alex. Seuerus. Eusebius Chronographus.

^d Vespasiani.] P. Victor in 8. regione vrbs Romæ.

^e Et Titi.] Suetonius in vita illius, c. 7. Amphitheatro dedicato, thermisque iuxta celeriter extractis, munus edidit apparatissimum, largissimumque. Dion in eiusdem vita. Martialis lib. 3. epig. 20.

Titine thermis, an lauatur Agrippa?

Cassiodorus in Consulibus, vbi hos appellat Titianos. P. Victor in 3. Regione, & Eusebius, qui & eas Titianas vocat in Chronicis Olymp. 217.

^f Domitiana.] Plutarchus in Publicola.

^g Gordiana.] Iulius Capitolinus in Gordiano Iuniore.

^h Seueriana.] Spartianus in vita Seueri. P. Victor in 1. Regione, vbi Seuerias eas vocat. Cassiodorus in Cons. Ro. Eusebius in Chronicis.

ⁱ Aureliana.] P. Victor in 6. Regione. Sed his adde thermas Traiani & Philippi Cæsaris ex eo. Victore in 3. Regione. & Cassiodoro in Cons. Rom. vbi eas postremas (scilicet Constantinianas) Traianas appellat. de quibus etiam Euseb. in Chronicis Olymp. 217. Et thermas Olympiadis ex ipso Victore, & thermas Adriani ex cod. in 9. Regione. Et Varias ibi in 13. Regio. Et Diocletianas ex Flau. Vopisco in Probo Imperat. Et Commodianas ex Cassiodoro in Cons. & Eusebio Chronographo, & Lampridio in vita Commodi. Et Antonini Caracallæ, ex Cassiodoro & Eutropio in ipsius vita, & Eusebio in ipsis temporibus, & Decianas ex ipso Cassiodoro, & Posidianas in Baiano, & Ciceronianas Plinio lib. 31. c. 2.

^k Constatque M. Agrippam.] Plinius lib. 36. cap. 15. De lauacro autem Agrippæ Spartianus in vita Adriani, tradit Traianum Romæ instaurasse Pantheum, sexta, Basilicam Neptuni: sacras ædes plurimas, forum Augusti, lauacrum Agrippæ: eaque omnia propriis & veterum nominibus consecrasse.

^l In quibus & si calda prius lauarent.] Dion tamen in August. scribit Mæcenatem omnium primum, balnea calidarum aquarum in Vrbe construxisse.

^m Nec prius vngi, nisi lauissent.] Plutarchus Problemat. 39. Hincque illud eiusdem Plutarchi in Pompeio, Cum cœnæ tempus affuisset, & apparuisset gubernator quæ tum aderat,

Balneū sine
mercede ab
Antonino
exhibitum.
Imperatores
balneis de-
diti.

Patriciorū
& plebeiorū
distincta
balnea apud
Carthagi-
nenses.

Græci pro-
miscue la-
uabant.

Germani.

Dardani.

Illyrij.

Lusitani.

Apollonij.

Tyanei in
Spartanos
dictum.

Æthiopes.

Macrobij.

Scythæ.

Assyrij.

Celtiberi.

Cantabri.

nisi lauissent, cumq; pro singulis olim ⁿ daretur quadrans, ^o diuus Antoninus ob popularem gratiam balneum sine mercede exhibuit. ^p Commodus verò imperator tanto studio balnea prosequutus fuit, vt septies atque octies diebus singulis lauaret. ^q Quod de Gordiano & ^r Galeno proditum est, qui estate quinquies, hyeme verò bis in die lauere. Illud certè satis ^s constat, Carthaginensibus distincta fuisse balnea patriciorum & plebeiorum: moremq; præualuisse, vt in quibus patricij lauabant, ad illa plebei non accederent. Græcis verò contrà: nulla enim distinctio ordinis fuit aut personarum: diuites namque cum pauperibus lauare, & patricios cum plebeiis nullo discrimine licebat. In quibus tanta plerumque hominum cuiusq; ordinis concurrebat turba, vt balneatores, si vulgi maior vis ingrueret, pertæsi frequentiam, ære granum quòd vertigines facit, carbonibus iniicerent, vt tædio odoris diffugerent. ^t Germani verò non in balneis, sed fluminibus lauabant. Ideo nandi periti, & summi vrinatores habiti. ^u Si quando tamen lauarent balneis, calda abluebantur, lautiq; vescebantur. ^x Dardanis & Illyriis ter solum lauare permittitur, primò scilicet natali die, secundò in nuptiis, tertio in obitu cuiusque. ^y Lusitanis frigida tantum lauare licet, sicut, ^z Spartanis, quibus calda corpus abluere vetitum est: ^a quos cum Apollonius Tyaneus molles & vnguento delibutos videret, aduocatis ephoris balnea interdixit, senectam hominum calida appellans balnea. ^b Cumq; Ephesij balneis præpositum lapidibus appetere, quòd illa non calefecisset, summopere restitit, cum frigida lauare satius duceret. ^c Æthiopes Macrobij fonte abluuntur, in quo loti, perinde ac oleo vncti, membris agiles fiunt, & violam olent. ^d Scythæ nullo fonte lauant, sed vxoribus aquam fundentibus corpora scabro lapide conterunt, cupresso, cedro, & thuris ligno confricantes. ^e Assyriis licet lauare diebus singulis peculiare sit, tamen à coitu & in morte præcipuum. ^f Apud Celtiberos verò obseruatum est, vt in balneis non aqua, sed lotio diu seruato lauent, dentesq; & gingiuas pumicent: quòd & Cantabri factitarunt, hanc optimam curationem, & exhaustis viribus mirè proficere arbitrati.

ANNOTATIONES.

videns Phaonius Pompeium absque seruorum ministerio se abluere, procurrit, eumq; abluit, vnxitque. Et Apuleij lib. 4. Metam. Nudati & flammæ largissimè vapore recreati, calidæque perfusi, & oleo peruncti, mensas dapibus largiter instructas accumbunt. Et illud Ennij antiqui poetæ,

Exin Tarquinium bona femina lauit & vnxit.

Quamuis alij id ad corpus inertium trahant, vt & nos alibi diximus.

ⁿ *Daretur quadrans.* Horatius lib. 1. ser. saty. 3.

— Dum te quadrante lauatum

Rex ibis. —

Et Iuuenal. saty. 6.

Cedere Sylvano porcum, quadrante lauari.

Martialis lib. 1. epig. 27.

Dat Baiana mihi quadrantes sportula centum,

Inter delicias quid facit ista fames?

Et lib. 10. epig. 70.

Balnea post decimam lasso, centumq; petuntur

Quadrantes. —

Et ex oratoribus Cicero in Oratione pro Cælio, Nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneari. Et Seneca lib. 13. epist. ad Lucillum epist. 1. & totius operis 86. Balneum rem quadrantariā vocans. Cur enim ornaretur res quadrantaria, in vsum, non in oblectamenta reperta? sic enim legendum, & non quadrantaria, vt vulgò legitur.

^o *Diuus Antoninus.* Pius scilicet, ex Iulio Capitolino in vita illius.

^p *Commodus verò.* Ælius Lampridius in vita illius.

^q *Quod de Gordiano.* Seniore, ex Iulio Capitolino in vita ipsius.

^r *Et Galeno.* Lege, Gallieno ex Trebellio Pollione in vita illius.

^t *Satis constat Carthaginensibus.* Valer. Max. lib. 9. c. 5. in fin.

^u *Germani verò.* Herodianus lib. 7. de Germanorum natadi peritia scribens, Sunt enim, inquit, Germani peritissimi nandi, vt qui tantummodò in fluminibus lauentur, & Cæsar de Sueuis, qui & ipsi ex Germanis sunt, libr. 4. belli Gallici, post princ. ita scribit, Atque in eam se consuetudinem adduxerunt, vt locis frigidissimis neque vestitus, præter pelles habeant (quarum propter exiguitatem, magna est pars corporis aperta) & lauentur in fluminibus. & iterum lib. 6.

^u *Siquando.* Cor. Tacit. de moribus German. De balneis au-

tem calidis vide Erasmi. Adag. Chil. 2. cent. 3. c. 65.

^x *Dardanis & Illyrijs.* De vtrisque Ælianus de varia historia lib. 12. in princ. & Nicolaus de moribus Gentium, & ex eo Stobæus ser. 1. qui dicunt Dardanos esse gentem Illyriæ. ^y *Lusitanis.* Strabo lib. 3. Lusitanorum ritus & mores scribens, inquit, Ad calefaciendum ignitis vtuntur lapidibus, & frigida lauantur.

^z *Sicut Spartanis.* Plutarchus in Alcibiade. Idem autem in Apoph. Laconicis: quo loco describit Lacedæmoniorum instituta, tradit eos balneis abstinere. Adde autem quòd Carinus Imperator balneis ita frigidis vsus est, vt solent esse cellæ suppositoriæ, frigidariis semper nivalibus. Cum hyemis tempore ad quendam locum venisset, in quo fons erat aqua pertepida, vt solet per hyemem naturaliter, eaque in piscina vsus, dixisse balnearibus fertur, Aquam mihi muliebrem præparatis. Atque hoc eius clarissimum dictum effertur ibi subdit. nam ipse aliàs erat omnibus delitiis & voluptatibus deditissimus.

^a *Quos cum Apollonius Tyaneus.* Philostratus in vita illius lib. 1. c. 12. ad fi. Inde, inquit, quod satis visum esset, cum illis locutus, secedebat ad balneum aquæ frigidæ, senectam hominum balnea appellans, quibus inclusi Antiochenes vitis maximis indulgerent.

^b *Cumq; Ephesij.* Idem Philostrat. eo. lib. & cap. paulò post, Ephesius verò, inquit, balneorum principem lapidibus cedere volentibus, propterea quod balnea non calefecisset, Vos, inquit Apollonius, balneorum principem accusatis, quia malè lauamini: ego autem vos, quia lauamini. Hispani autem aqua calida lauari post secundum bellum Punicum à Romanis didicere, vt scribit Iustinus lib. 44.

^c *Æthiopes Macrobij.* Herodotus in Thalia, qui est liber 3. Cum speculatores de numero annorum miraretur, ad fontem quendam eos deduxit, in quo loti efficiuntur perinde atque inuncti, violam olentes. Solinus cap. 43. de Macrobiis loquens. Est & ibidem, inquit, lacus, quo perfusa corpora velut oleo nitescent. Ex hoc lacu potus saluberrimus.

^d *Scythæ.* Herodotus lib. 4.

^e *Assyrijs.* Strabo lib. 16.

^f *Apud Celtiberos.* Hæc vsque ad fi. huius c. sunt Strabonis lib. 3. Sed & adde superioribus. Ægyptiorum sacerdotes lauari quotidie frigida, interdum ter, noctu bis, ex Herod. lib. 2. Et apud Romanos Mæcenatem primum aquæ calidæ balneum in vrbe construxisse, vt tradit Dion in Augusto.

Locus Martialis in distichis elucidatur, in quo plerique interpretes grammatici lapsi sunt.

CAPVT XXI.

NICOLAUS Perottus Sipontinus præsul, homo fuit accurato ingenio, & lectione multa exercitus: cum Domitius Calderinus, vir, ut in ea tempestate, doctus, & emulatione doctrinæ, & morum dissimilitudine osum habebat: iurgiisque & conuiciis apud suos sectatores plerunque incessabat, sæpiusq; apud studiosos in inuidiam illum crimenq; vocabat: & ut sunt ferè ingenia, in explicandis authoribus siquid in controuersiam veniret, vterque potius, quo pacto diuersus ab altero dissentiret, quàm quid veræ lectionis esset, rimabatur. Cum autem in scholis Romæ eodem tempore Martialis apophoreta publicè lectitarent, ^a cuius hoc distichon fuit:

*In precio scopas testatur palma fuisse,**Ocia sed scopis nunc analecta dabunt.*

ita istos versus vterque interpretatus est, ut post multa deblacterata verba, vix aliquem sensum illorum ex dictis elicere queas, cum modò mendum in versu postremo fuisse alter asseueret, & pro ocia, precium poni oportere, modò asarota, non ab à priuatiua, sed intentiua dicta esse affirmet: alter ita pleraque nugalia iurgiis & maledictis plena effundat, ut equidem singula enarrare & referre pigeat. Qui versus si pensitati rectè fuerint, absque multo verborum volumine plani expeditiq; fient. Cum enim analecta reliquias esse ciborum qui è mensa cadunt in pauimentum, nemo dubitet, ipsaq; purgamenta cœnæ, quæq; euerri solent in pauimentis, veluti ibi relictæ essent, è paruulis minutisq; testulis per calculos colore distinctos, opere lithostroto ita effingi, ut vera videantur, ^b Plinius author sit: atque ideo asarota quasi inuerribilia dicta: quippe cum *σάργα* Græcè scopa dicatur: non ab re, ipsa nunc analecta seu purgamenta, ocia scopis dare author affirmat: cum ea in pauimento è paruulis testulis efficta, talia foret, ut scopis euerri nullo modo valeant, & ideo ocia scopis dare necesse sit, cum his euerrendis nullus scoparum vsus foret. Ipsi verò pertinaci odio dissidentes, non quæ effingi solebant purgamenta cœnæ cogitarunt: sed de veris analectis & reliquiis cœnarum disceptantes, quæ cadunt è mensa, in assequendo authoris sensu multipliciter laborarunt. Depicta ergo purgamenta cœnæ, ita solo hæere dixit, ut ocia scopis dare necesse foret. quem sensum ita expositum, apertè liquere, neminem fallit.

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

^a *Cuius hoc distichon est.* Lib. scilicet 14. epig. 87. & ad eundem lib. 7. epig. 19.

*Colligere longa turpe nec pudet dextra**Analecta, quicquid & canes reliquerunt.*

Et quod Analectes, qui colligit aut verit ipsa analecta dicitur apud Senecam lib. epist. 3. epist. 27. paulò ante fin. per translationem in eos, qui minutissima quæque colligunt ex authoribus, Suasit illi, ut Grammaticos haberet Analectas.

De Caluio enim Sabino loquitur, qui seruos literatos in conuiuiis ad pedes habebat, ut versus quos referret suggererent. Vide etiam ubi loquitur de Satellio Sabino Quadrato, & de Achille & Vlyse.

^b *Plinius author sit.* In lib. 36. ca. 25. Atque etiam, ut hoc illi addas, Statius lib. 1. sylua. syl. 3.

*— Varias ubi picta per artes**Gaudet humus, suberantq; nouis asarota figuris.**Exempla legis Iulia & Papia, quibus quæ lege Iulia indulta erant, lege Papia fuere prohibita.*

CAPVT XXII.

QUOD a lege Iulia de maritandis ordinibus apud veteres cautum fuit, ut hi quibus vigor iuuenilis foret, primo flore ætatis ad vxores ducendas, liberosq; educandos, propagandamque sobolem non solum præmiis inuitari, sed pœna deterriti cogerentur, id ^b lege Papia & Pompeia certo ætatis gradu interdictum erat: quippe sexagenariis & supra eam ætatem ducere vxores, fuit hac lege vetitum. Turpe enim visum est, & fœdissima res senectuti, ut quibus ad eam ætatem fors liberos non dedisset, aut cælibes vixissent, his quasi emeritis, ætate affecta, aliunde liberos quærere libido foret. ^c Hanc postea legem Claudius Cæsar abrogauit: nam sexagenarios & ultra, liberos gignere, & prolis causa ad coniugium admitti, decere arbitratus est. ^d Rursus quod eadem lex Iulia cauit, quod liberta quæ patrono nupsit, eo inuito, ab eo diuertisset, non modò post diuortium alij nubere, inuito patrono, prohibetur: sed patroni coniugium ita lex turata est, & ratum habuit, ut eo etiam volente, alterius coniugij facultatem eripuerit. ^e Id etiam lege Papia inhibuit: siquidem senatorem eiusque liberos libertinas ducere vxores, perpetua constitutione prohibuit, ita ut inter virum senatorium & libertam, aut libertini status mulierem nullum matrimonium censuerit esse, senatorium videlicet sanguinem libertino admistum, quasi contagio pollui arbitrata. ^f Eademque lege

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

^a *Quod lege Iulia de maritandis.* Hæc lex omnibus inuisa & præcipuè equestri ordini, ab Augusto emendata est, atque restituta. Tranquil. in Aug. c. 34.

^b *Lege Papia & Pompeia.* Legendum est Pappia Poppea, & vide omnino quæ scripsi in nostris legibus Connubialib. l. 6. num. 20. incip. Ideoque lege Pappia Poppea.

^c *Hanc postea legem Claudius Cæsar.* Suet. in Claudio, c. 23.

^d *Rursus quod eadem.* Ex l. in eo iure. ff. de rit. nupt. in princ.

^e *Id etiam lege Papia.* Ex l. Papia. & l. si quis in senatorio. & l. lege Iulia. & aliis compluribus. ff. de rit. nupt.

^f *Eademque lege Papia.* Suet. in Nerone, c. 10. Præmia, inquit, delatorum Papia lege ad quartas redegit, diuisis populo viritim quadringennis numis. Cor. Tacit. lib. 4. sic scribit, Plebeis congiarium quadrigeni numi viritim dati. Delatores istos in vniuersum sustulit Traianus, authore Plinio in Panegyric. Vldericus Zazius in catalogo legum antiquarum.

*Nicolai Perotti & Domitij Calderini hallucinatio.**Perottus in Cornucopia secus interpretatur, quàm hic accusatur.**Analecta.**Asarota.**Lex Iulia de maritandis ordinibus**Sexagenariis & supra eam ætatem vxorem ducere prohibebatur.*

*Delatoribus
præmia lege
Papæ con-
stituta.*

*Quadrupla-
tores unde
dicti.
Imperatores
qui delato-
ribus aus-
cultant.*

*Qui impe-
ratores de-
latores a-
uersati.*

Papæ, certa delatoribus præmia constituta sunt: nam quum facinorosi & perditii homines clandestina facinora admitterent, quæ ad aliorum perniciem & commune tendebant exitium, vtilisque videretur, plures delatores esse, qui offensas specularentur in principem, ne quid impune perditissimi homines moliri possent, delatoribus certa præmia constituit: eaque quum dimidium illatæ multæ antea fuissent, Nero princeps delatorum licentiam volens comprimere, eadem præmia ad quartas reuocauit: & quare quadruplatores dicti, quod quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerant, consequerentur. ^h Tiberius verò Cæsar causa præcipui quæstus, tantum delatoribus tribuit, vt nemini fidem abrogaret, siue quid veri, siue vani referrent. ⁱ Nam ebriorum sermo excipiebatur, simplicitas iocantium, & quodcunque dictum capite & fortunis luebatur, ^k adeò vt capitale esset, circa Augusti simulacrum seruum cecidisse, vestem mutasse, ^l effigiemque impressam nummo vel annulo, latrinæ aut lupanari intulisse, dictum factumque eius aliqua æstimatione læsisse, ita vt primores senatus, & magna hominum vis infimas delationes exercerent. ^m Cùmque senatus de præmiis accusatorum abrogandis aliquando agendum putaret, Tiberius dictitans iura subuerti, si custodes legum amouerentur, tantum licentiæ delatoribus dedit, vt plerique criminis postulati, ante iudicium supplicium præuenerint. ⁿ Vitellius quoque delatos mathematicos, inauditos capite puniuit. ^o Domitianus dum rapinis intendit animum, ita aures delatoribus patefecit, vt nihil cuiquam tutum esset, delatorque delatorem timeret, & causidici causarum actionibus posthabitis, ad delationes se conferrent. ^p Quod de Constantino traditur, vt delatores omni tempore admitteret, eosque ingenti studio foueret. ^q Non sic Vespasianus & Titus, qui adeo illos insectati fuerunt & odio prosequuti, velut publico exitio destinatos, vt flagellis cæsos per Amphitheatri arenam spectandos traducerent, vt pœnis coerciti, à noxiis deferendis abstinere. ^r Pius verò Antoninus delatores, si non probarent, capitali pœna affecit: si probarent, oblato præmio dimisit infames. Idem factum memoratur ^s de Opilio Macrino Imperatore, vt delatores minimè admitteret, sed vndique conquisitos, pœnis & damno multaret. ^t Fuitque veteri sanctione constitutum, vt neque mulieri, neque damnato criminis, neque militi, aut veteranis, neque viris clarissimis ob dignitatem criminis deferre licitum esset. ^u Fertur Dionysius tyrannus cum in ciues nullo placatiore animo esset, Sagogidas dispositos habuisse, qui singulorum dicta

ANNOTATIONES.

^g *Quare quadruplatores dicti.* Alconius Pædianus l. in Ver. act. iterumque 4. Quadruplatores eos vocari tradit, qui eo quæstu se tuebantur, vt eas res persequerentur, quarum ex legibus quadrupli actio erat. Quæ fuit etiam sententia Festi Pompeij lib. 15.

^h *Tiberius verò Cæsar.* Cornel. Tacitus lib. 5. Sueton. in vita illius cap. 61.

ⁱ *Nam ebriorum sermo.* Verba sunt Senecæ de hoc ipso loquentis lib. 3. de Beneficiis cap. 26.

^k *Adeò vt capitale esset.* Sueton. in eo. Tiberio, c. 58.

^l *Effigiemque impressam.* Et hoc quoque est Senecæ d. lib. 3. de Beneficiis, & Sueton. vbi suprà proximè.

^m *Cumque Senatus.* Id vsque ad clausulam Vitellius. Est Taciti lib. 4.

ⁿ *Vitellius.* Sueton. in vita illius cap. 14.

^o *Domitianus.* Suet. in eiusdem vita, c. 12. Vnde & de eo loquens Plinius Secundus in Panegy. ad Traianum, Vidimus, inquit, delatorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum. Quanquam Martialis lib. 1. epig. 4. scribit Domitianum initio principatus delatores grauissima pœna affecisse, his verbis,

Turba grauis paci, placidaque inimica quieti,

Quæ semper miseras sollicitabat opes,

Tradita Getulis, nec coepit arena nocentes:

Et delator habet quod dabat exilium.

Exulat Ausonia profugus delator ab vrbe.

Impensis vitam principis annumeres.

Idem scribit Tranquillus in eiusdem Domitiani vita cap. 9. Fiscales calumnias, magna calumniantium pœna repressit: ferebaturque vox eius: Princeps, qui delatores non castigat, irritat. Sed neque in clementiæ, neque in abstinentiæ tenore permansit: & tamen aliquantò celerius ad sæuitiam desciiuit, quàm ad cupiditatem. Nam (authore eodem Tranquil. cap. 12.) nihil pensi habuit, quin prædaretur omni modo. Bona viuorum ac mortuorum vsquequaque, quolibet & accusatore & crimine corripiebantur. Satis erat obici qualecunque factum dictumque aduersus maiestatem Principis, &c. Hinc est, vt coqueretur Iuuenalis saty. 1.

—Et post hunc magni delator amici,

Et citò rapturus de nobilitate comesa

Quod superest: quem Massa timet, quem munere palpat
Carus & à trepido Thymele summissa Lasino.

Et satyra 4.

Vnde fit vt malim fraterculus esse gigantum.

Eius crudelitatem taxat iterum Plinius in Panegy. Traiani. Quem nuper immanissima belua, velut quodam specu inclusa, nunc propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum ciuium strages cædesque proferret, &c. ^p *Quod de Constantino.* Pomponius Lætus in vita illius. & Rufinus Ecclesiasticæ historiæ lib. 19. Adde & de Maximo apud Herodianum lib. 7.

^q *Non sic Vespasianus & Titus.* Suetonius in vita Titi, c. 8. ad finem. & Dion in eiusdem Titi vita.

^r *Pius verò Antoninus.* Iulius Capitolinus in vita illius. Eusebius historiæ Ecclesiasticæ lib. 4. c. 9. Idem præstitit Aurelius Cæsar, vt scripsit idem Eusebius d. lib. 4. c. 19.

^s *De Opilio Macrino.* Iulius Capitolinus in vita illius. Herodianus lib. 5. sic scribit, Delatores autem & serui omnes, quicunque dominos detulerant, patibulo suffixi, totaque vrbs, atque adeò Romanum imperium sceleratis hominibus perpurgatum, partim supplicio affectis, partim exilio multatis. Adde quod Plin. in Panegyric. laudat Traianum quod idem facitauerit, quod delatores quos impunitos reliquerat Nerua puniuerit, quorum turba insulas compleuit, quorum supina ora retortasque ceruices spectauere Romani, cum velut piaculares victimæ ad supplicia ducerentur. Sed & Pertinax (authore eodem Herodiano lib. 2.) delatores vrbe exegit, & vbiubi inuenirentur puniri imperauerat: cauens ne cui de vanis criminibus periculum conflaretur. Gordianus item eos omnes exilio affecit, vt scribit idem Herodianus lib. 7.

^t *Fuitque veteri sanctione.* l. defferre. ff. de iure fisc. & C. de delat. l. ult. lib. 10.

^u *Fertur Dionysius tyrannus.* Cælius Rhodiginus lib. Antiquarum lectio. 22. cap. 17. ad finem. scribit Dionysium habuisse Profagogidas, impios homines, quorum opera emissitia captabat, quod quisque de tyranno vel sentiret, vel loqueretur. Hos Plutarchus in lib. de Curiositate ad finem, vocat

factaque referrent. ^x Circa patroni quoque ad bona liberti admissionem, & patronatus iura, eadem lex satis commodè prouidit: nam si libertus, cui centum millium sestertiorum census fuisset, duos, vnumve liberos post obitum reliquisset, ad virilem bonorum partem patronum admittebat: si verò tres aut ultra haberet filios superstitēs, nihil ex bonis liberti hac lege patrono debebatur. ^y Fuere quoque & alia legis Papiæ salubriter constituta, inter quæ ut viginti Vestales virgines, quæ sacri & æterni ignis perennem curam agerent, pontificis maximi scitu ad sacerdotium eligerentur, & cooptarentur. ^z Utq; nemo ad honores magistratusve admitteretur, nisi ciuis effici, aut ciuitate donari antea mernisset. ^a Propterea Marco Perpennæ probum obiectum fuit, falsoq; consul fuisse creditus est, quod contra legem Papiam, priusquam admitteretur ad ciuitatem, consul factus fuit. Procedente mox tempore, cum ius ciuitatis passim & sine delectu etiam infimæ sortis hominibus daretur, idq; fœdum, neque ex imperij maiestate visum foret, lege Papiæ cautum, ut peregrini vrbe Romana uti prohiberentur, ad eamque alienigenæ non admitterentur. ^b Sed quamuis lex Iulia libertinarum coniugia priori constitutione admiserit, lapsis postea temporibus eadem lex libertinas, & ludicram aut scenam exercentes, senatorio viro admisceri graui pœna interdixit, videlicet, ne senatorius ordo contagio libertinarum pollueretur. Verba ex ea lege hæc sunt: Qui senator est, quive filius, neposve ex filio, proneposve ex filia natus, cuius eorum est, eritve, ne quis eorum sponsam vxorem nesciens dolo malo habeto libertinam, aut eam quæ ipsa, cuiusve pater materve artem ludicram facit feceritve, sponsa nuptave sciens dolo malo esto. Néve quis eorum dolo malo sciens, sponsam vxoremve habeto. Hactenus lex Iulia. Post aliquot verò ætates ^c Aurelianus Cæsar constitutiones legis Papiæ velut vanissimas induxit & abrogauit. ^d Claudius verò Cæsar adeo liberarum mulierum, quæ seruis nubunt, coniugium odio prosequutus fuit, ut præter legem ingenuitatis, præterque instituta maiorum, filios inde editos, non ingenuæ conditionis, sed libertinos esse, iuræque libertorum nancisci, & ingenuitatis amittere, lege fanciuerit: ipsaque, si maritus ignorasset, serua esset: si autem conscius fuisset, liberta. ^e Diuus verò Vespasianus statuit edicto, ut libera quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur: ^f contra verò alia constitutione cauit, ut si serua mulier hac lege vænirèt, ne prostitueretur, si contra legem venditionis prostituta foret, ut esset libera: prostituensque ius patronatus non haberet. ^g Ægyptiis autem nullus ex serua genitus, habetur seruus, aut illegitimus: quia solum patrem ingenuitatem & genus præstare, matrem verò natalibus nihil conferre putabant. ^h Pericles autem Athenis author fuit, ut qui ex serua, aut non legitimo coniugio nati essent, vel turpi nota affecti forent, ciuium non haberentur numero, sed externorum.

Lex Papiæ ab Aureliano abrogata. Claud. lex in liberis seruis nubentes. Vespasiani edictum. Ægypti quos seruos estimarint. Pericles.

ANNOTATIONES.

vocat *ἀπαγωγὰς*, id est accusatores. Vide Erasmus in proverbio Midas.

^x Circa patroni quoque.] l. 1. & l. si libertus præterito. §. ult. ff. de bon. damnat. & alibi eod. tit.

^y Fuere quoque & alia.] Gellius lib. 1. c. 12.

^z Utq; nemo ad honores.] Tranquillus in Augusto, cap. 47. & Dionysius Halicarn. lib. 2.

^a Propterea M. Perpennæ.] Valerius Max. lib. 3. c. 4.

^b Sed quamuis lex Iulia.] Hæc omnia vsque ad clausulam, Post aliquot. sunt Pauli Iurisconsulti in lege Iulia, in prin. ff. de rit. nup. vbi & verba ipsius legis, ut hic posita sunt.

^c Aurelianus Cæsar.] Vopiscus in vita illius.

^d Claudius verò Cæsar.] Corn. Tacitus lib. 5.

^e Diuus verò Vespasianus.] Sueton. in vita illius, c. 11. Repertor huius relationis fuit Pallas ille libertorum potentissimus. Nam si turpis domini existimatur concubitus cum ancilla, longè turpior videri debet domine consuetudo cum

seruo: quoniam, ut inquit Quintilianus in quinto, nō idem est dominum cum ancilla coisse, quod dominam cum seruo. Apud Iureconsultos tit. ad legem Iuliam de adulteriis, tractatur de seruo adulterij accusato: iubet lex eos seruos, de quibus quæstio adulterij habita sit, publicos esse. Apud Ægyptios mulier deprehensa naso mutilabatur, ut ea parte multaretur, qua maximè facies exornatur: in adulterio deprehensus virgis ad mille plagas cadebatur. Diodorus author in secundo Bibliothecæ c. 3.

^f Contra verò alia.] Vide l. Diuus Vespasianus. ff. de iure patron. quæ de hac re loquitur, sed paulò aliter, & l. si hac. §. 1. ff. de in ius vocan. & l. si quis sub hoc pacto. ff. de contrah. nupt. & l. Titius. vers. quod si prior. C. de ser. export. & l. 1. & 2. C. si mancip. ita væn. ne prostit.

^g Ægyptiis autem.] Idem Diodorus ibid. paulò post ad fin.

^h Pericles.] Plutarchus in vita illius, de quo & nos alibi diximus.

Quod ius, quæve potestas dictatoris Romæ & exteris fuerit, & à quibus dici & quanto tempore debuerit.

CAPUT XXIII.

VI de creando dictatore exploratum ius habuere, hoc quoque adnotarunt, dictatorem dici qui ^a apud veteres magister populi vocabatur: idque ^b libris auguralibus extare, magno argumento: quod ab eo magister equitum dicitur. ^c In eo enim ius maiestatis & totius imperij fuit, cuius ductu & auspicio sæpe respublica & imperium stetit, ^d quem magistratum ex

Dictator quis.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

^a Apud veteres magister populi.] Cicero lib. 3. de finibus, & in lib. de Repub. & ab eo Seneca Epistolarum ad Lucillum lib. 19. epist. eius lib. 1. omnium 108. & Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. Vide Cælium Rhodiginum Lect. antiq. lib. 12. c. 17.

^b Idq; libris Auguralibus.] Seneca vbi nuper citauimus.

^c In eo enim ius maiestatis.] Hæc probantur ex iis, quos infra citabimus.

^d Quem magistratum ex Albanis.] Dionysius Halicarn. lib. 5. non longè ante fin.

Vergobret.
Ibes.
Sufes.
Diocetes.
Megistanes.
Chiliarchus.
Hipparchi.
Asiarcha.
Magnetar-
cha.
Diorigiuss.
Demiurg.
Archinus.
Medix.
Mediatuti-
cus.
Demarch.
Democra-
tes.
Satrapes.
Dynastes.

Albanis deductum autumant, plerique à Græcis, quos illi ^e αἰσυμήτας, ^f aut à Lacedæmoniis, quos ἀρ-
μοστας, & Theffali archos dixere, qui parem regiæ dignitati potestatem habent. ^h Hedui vergobretum,
summum magistratum, qui vitæ necisque imperium tenet: Iberi, Ibem vocant: ⁱ Pœni sufetem, ^k Æ-
gyptij diocetem, qui post regem totius regiæ curationem habet: ^l sicut apud Persas megistanes ^m &
chiliarchus. ⁿ Hi verò æsymnetæ veluti tyranni quandoque imperitarunt, ^o qualem Mitylenæi Pit-
tacum elegere: ^p & hipparchi apud eosdem, ^q & Trallianis asiarchæ: ^r Apud Magnetes magnetar-
ches: ^s ab Achæis diorigius & demiurgus, ^t à Thebanis archinus, ^u ab Ofcis medix summi magi-
stratus appellati: ^x apud Carthaginenses dionysiarchus, ^y Capuæ mediatuticus, ^z Neapoli demar-
chus, ^a Tarenti Democrates, ^b in Cappadocia satrapes, ^c in Paphlagonia dynastes, ^d apud Longo-

A N N O T A T I O N E S.

^e Αἰσυμήτας.] Αἰσυμήτας scribendum ex Dionysio in eodem loco, & vide infra in verbo, Hi verò Aesymnetæ.

^f Αὐτὸς ἄρχος τῆς Λακεδαιμονίας.] Dionysius ibi. Sed tu vide quæ di-
cam inferius lib. 6.

^g Theffali Archos dixere.] Dionysius item ibi.

^h Hedui Vergobretum.] Cæsar lib. 1. belli Gallici.

ⁱ Pœni suffetem.] Liu. 3. Decad. lib. 8. atque item 10. & iterum
4. Dec. lib. 4. ad fin. Festus Pompeius lib. 17. Suffes, ait, consul
lingua Pœnorum. Claudius, Senatus inquit, censuit referē-
tibus Suffetis.

^k Ægyptij Diocetem.] Cicero in Oratione pro C. Rabirio
Posthumio in duobus locis. Latine dispensator dici potest.
^l Sicut apud Persas Megistanes.] Ammianus Marcellinus
tradit apud Persas neminem consiliorum esse consciū præ-
ter Megistanas. Vide omnino in nostris Cōmentariis No-
bilitatis c. 37. nu. 30. incip. Magnates. Id etiam adde & apud
Armenos ex Corn. Tacito lib. 15. Sed, ut non omittas, quod
scribitur Marci ca. 6. Herodem in natali suo megistanas ad-
hibuisse: Erasmus vertit, primates, siue primores.

^m Et Chiliarchus.] Probus Æmylius in Conone. Strabo lib.
4. vbi dicit Reges ita vocari veluti potentes. Herodotus au-
tem lib. 7. dicit Chiliarchas apud Persas dici, qui mille: ut
myriarchæ qui decem millibus præerant. At Seruius enar-
rans illud Virgilij lib. 9. Aeneidos,

— Ast illos centeni quæque sequuntur

Purpurei cristis inuener. —

Ex numero, inquit, militum, qui eos sequuntur gradus
dignitatis apparet ex more Romanæ militiæ. Vnde & mili-
tes dicti à mille: & tribuni militum dicti sunt. χίλιαρχοι.

ⁿ Hi verò Aesymnetæ.] Aristoteles lib. 2. politicōn ca. 10. &
eundem vide c. seq. & iterum lib. 4. c. 10.

^o Qualem Mitylenæi Pittacum.] Dionysius Halic. lib. 5. pau-
lò ante fin. sæpius autoritate Theophrasti in commenta-
rio de Regno.

^p Et Hipparchi apud eosdem.] Scilicet Mitylenæos. Atque
etiam apud Athenienses ex Iulio Polluce libro 7. cap. 35.
& Halicarnassæo libro 6. in princip. & Pausania libro 1.
Est autem Hipparchia præfectura & quasi magisterium
equitum.

^q Trallianis Asiarcha.] Strabo lib. 14.

^r Apud Magnetes Magnetarches.] Liuius 4. Decad. lib. 5. in
duobus locis.

^s Ab Achæis diorigius & demiurgus.] Liuius 4. Dec. lib. 2. sta-
tim post orationem Aristheni prætoris Achæorum, Tum
inter magistratus gentis (demiurgos vocant: decem nume-
ro creantur) certamen nihilo segnius, quàm inter multitu-
dinem esse. & iterum eiusdem Dec. lib. 8.

^t A Thebanis archinus.] Paulus Æmylius in Pelopida dicit
Tefarchon, nisi ibi mendum sit.

^u Ab Ofcis Medix.] Ennius de Ofcis, Italiæ populis lo-
quens,

Summus ibi capitur Medix, occiditur alter.

Et ex eo Festus Pompeius lib. 11. non multò ante finem.

^x Apud Carthaginenses Dionysiarchus.] Hic idem magistra-
tus apud Pardios Siciliæ populos summus erat, ut tradit Ci-
cero in 6. in Verrem actione.

^y Capuæ Mediatuticus.] Legendum Mediasturicus ex Liuiò
3. Decad. lib. 4. iterumque 6. Mediasturicus, inquit, qui sum-
mus magistratus apud Campanos est, eo anno Seppius Le-

fius homo loco obscuro, tenuique fortuna ortus.

^z Neapoli Demarchus.] Aelius Spartianus in vita Adriani,
ita scribit, Apud Neapolim Demarchus in patria sua quin-
quennalis fuit, Athenis Archon. Dicitur autem δήμαρχος
princeps populi & Tribunus plebis.

^a Tarenti Democrates.] Emoriar ni Alexander hîc lapsus sit.
Democrates enim proprium nomen fuit eius, qui primum
præfectus classis Hannibalis fuit: deinde ab eo præpositus
præsidio Tarentinorum, vbi fortiter dimicans interemptus
fuit. Liuius 3. Dec. lib. 7.

^b In Cappadocia Satrapes.] Strabo lib. 12. post princ. sic scri-
bit, Macedones Cappadociam in duas satrapias à Persis di-
uisam accipientes, partim spontanei, partim inuiti, ex satra-
piis in regna redegerunt. Constat etiam satis ex Trebellio
Pollione in Gallicenis & aliis multis scriptoribus, Satrapes
Persarum fuisse. Nam & ea dictio propriè Persica est, qua
sæpe vsi sunt Curtius & Plinius.

^c In Paphlagonia Dynastes.] Probus Æmylius in Datanij
vita post princip. Sed & adde aliorum quoque fuisse hunc
magistratum siue imperium, ut patet ex Strab. lib. 9. & Eu-
sebio de Temporibus, dum loquitur de Ægyptiorum po-
liteia & dynastia. Dynastarum meminit Cice. in epistol. ad
Atticum lib. 2. epistol. 9. eius lib. & 25. totius operis: Etenim
quantum auguramur, erit nebulo iste cum iis Dynastis in
gratia. & Philippica 2. Itemque si cæteri Reges, Tetrarchæ,
Dynastæque fecissent. Cæsar lib. 3. belli Civilis, vbi tradit
Pompeium magnam vim auri imperasse Asiæ, Syriæ, Regi-
busque omnibus, & à Dynastis & Tetrarchis, & liberis A-
chaïæ populis pecuniam maximam exegisse. Hirtius lib. 4.
belli Alexandrini tradit Cæsarem Reges, Tyrannos, Dyna-
stas prouinciæ, qui ad eum concurrerant, in fidem recepisse.
Sueton. in Tyberio, cap. 26. Ac ne Augusti quidem no-
men, quanquam hæreditarium, vllis, nisi ad Reges ac Dy-
nastas, epistolis addidit. Græci (author est Strabo) vocant
Dynastas dominos ac potentes, & Dynastiam ipsam vim
& principatum, propterea quòd plurimum possunt, pol-
lētque, & populos, quòd velint, aut vi, aut persuasione per-
ducant. Meminit & horum Iosephus Antiquit. lib. 19. cap. 7.
eodemque vlt. non semel. & lib. 20. cap. 1. ad fin. & cap. 2. &
alibi sæpe.

^d Apud Longobardos Exarchus.] Volaterranus Geographiæ
lib. 4. vbi de Gallia Togata, sic scribit, Hæc sedes quondam
Exarchatus, qui magistratus cœpit anno 620. à Iustino pri-
mum excogitatus, ut Imperatoris quodammodo vicarius in
Italia foret, eaque fuit autoritate, ut Pontifex Romæ crea-
tus ab eo probaretur. Durauitque annos 164. Sed his adde
apud Samothracas Theodam summum magistratum fuisse,
Liuius 5. Decad. lib. 5. post princ. Arabes, Arabarches ha-
bent, de quibus Iuuenalis saty. 1.

Atque triumphales inter quos ausus habere

Nescio quis titulos Ægyptius aut Arabarches.

Ex quo Cic. Attico lib. 2. epist. 17. & totius operis 33. ad fin.
Pompeium Arabarchen appellat, quòd eam Arabiæ par-
tem, quæ Syriæ coniuncta est, domuisset: quanquam sunt
qui hanc Ciceronis appellationem ad M. Antonium refe-
rant: & inter cæteros Alciatus Prætermisforum lib. 1. & Cæ-
lius Rhodiginus lib. 18. c. 35. in fin. In nostris etiam legibus
Arabarchiæ fit mentio in l. usurpatione. C. de vectig. Com.
vbi ita scribitur, Idem AAA. eidem Comiti sac. largit. Usur-
pationem

bardos exarchus, ^c Cretenſibus coſmi fuere, qui vice regum imperitarunt: quibus in uſu erat, ut nunquam caput raſarent, ſed barbam capillumque ſummitterent: ^f ſicut Plataenſium princeps, ferrum tangere, aut aliam veſtem quam candidam induere, perpetua lege vetabatur. ^g Perſis vnus Rex ſummæ poteſtatis perpetuo præerat, & nunquam niſi morte mutabatur. Argis licet vnus foret, tamen annis ſingulis amoueri ſeruatum eſt. ^h Athenienſes quum regali antea regerentur imperio, poſtea regio dominatu abrogato, libertatem tuentes, popularem ſtatum delegere. ⁱ Apud Lacedæmonios verò, qui ſummum gerebat imperium, aliquando Rex fuit, qui ex Heraclidarum genere eligebatur, ex quo nouiſſimi Spartæ regnarunt imperio illibato, aut ex Euricionitidis & Agidis familia, ſæpius duo ex ſtirpe ^k Procli & Eurifthenis prognatis Herculis, ex quarum altera in alteram tranſire non licebat: ^l qui tamen non ut reges ſummum ius habebant, quia iuris omnis publici poteſtas penes ſenatum erat. Sic in Papho ex Ciniraſorum gente, ^m & Athenis ex Erichthei ſtirpe magiſtratus ad ſacra Cereris fiebant. ⁿ In Ionia quoque niſi ex Codri progenie Rex nemo poterat: & apud Mileſios niſi ex Scamandri Hectoris filij, & Aſcanij Æneæ. ^o Idem apud Marcomannos & ^p Quados, ex Marobudui & Tudri genere, ^q exemplo Rheginorum, quibus princeps ex Meſſeniorum ſtirpe fit. ^r Perſici quoque reges ex Achemenidarum familia ſoli ſunt. Et apud Siculos ex Teline prognati, inferorum deorum longo tempore ſacriſtici erant, qui à duobus quæſtoribus regi ſolebant ſummæ poteſtatis, vñ Lilybætano, altero Syracuſano. ^s Etiam Corinthi Bacchiadum familia annis ducentis imperitauit, quos Cypſelus tyrannus poſtea exegit, cuius factionis Demaratus & Tarquinius domo eiecti, regnum Romæ tenuerunt. Non nunquam ſeniores & nobiliſſimi popularium, Lacedæmoniis ampliſſimum geſſere magiſtratum. Parthi quandoque ex duobus collegiis, cognatorum ſcilicet & magorum, binos reges crearunt. ^t In Meroe nemo ſummorum gerebat imperium, niſi qui præualido corpore cæteris anteaſtaret. ^u Gordij regem quam obefum & præpinguē eſſe voluere, quòd ex corporis mole animi indolem diiudicarent. ^x Apud Medos, niſi qui viribus excelleret, præcipuòque robore cæteris emereret, iure gentis nemo Rex eligitur, & in Libya ſolum qui citiſſimo curſu valeret, pro rege imperitauit: ^y ſicut apud Catheos

Exarchus.
Coſmi.
Plataenſium
princeps.
Perſarum
rex per vitā
regnabat.
Argi.
Athenien-
ſium demo-
cratia.
Lacedæmo-
nes.
Paphij.
Athenienſes.
Iones.
Mileſij.
Marcomā-
ni.
Quadi.
Rhegini.
Perſæ.
Siculi.
Corinthei.
Parthi.
In Meroe.
Gordij.
Medi.
Libyes.
Cathei.

ANNOTATIONES.

patio nē totius licentiæ ſubmouemus circa veſtigalia Arabarchiæ per Ægyptum atque Auguſtaneam conſtitutum. Ex quo poteſt intelligere Arabarchen dictum fuiſſe eum qui præfectus eſſet huiusmodi veſtigali. Apud Rhodios Prytanis Liuius 5. Dec. lib. 2. Hergesilus, cum in ſummo magiſtratu eſſet (Prytanim ipſi vocant) multis rationibus per- uicerat Rhodios, ut &c. Apud Bæotios Bæotarchus eidem Liuius 4. Decad. lib. 3. & 5. Decad. lib. 2. vti etiā apud Thebanos Æliano variæ hiſtoriæ lib. 13. vbi de Epaminūda. Apud 12. populos Tuſciæ, fuerunt & 12. Lucumones, ſcilicet ſingulos ſinguli, qui lingua Etruſca reges ſunt: ut ſcribit Seruius lib. 2. Æneid. in eum locum,

— *Quæ circum plurima muros*

Accepit patrios. —

^e Cretenſibus Coſmi fuere.] Ariſtoteles lib. 2. Politicōn c. 8. dicit Coſmos apud Cretenſes eandem vim & poteſtatem habuiſſe, quā Ephori apud Lacedæmonios, niſi quòd Ephori tantum quinque erant, Coſmi autem decem. Et quòd illi ex omni populo eligebantur, hi ex certis quibuſdam familiis.

^f Sicut Plataenſium princeps.] Plutarchus in Ariſtide.

^g Perſis vnus Rex.] Herodotus lib. 3.

^h Athenienſes.] Ælianus in libr. de Poliitiis. Plutarchus in libr. de Tribus reipub. generibus.

ⁱ Apud Lacedæmonios.] Pauſanias lib. 3.

^k Procli & Eurifthenis.] Eurifthei legendum eſt ex Herodoto lib. 5. vbi de Anaxandride Spartanorum Rege loquitur. Sed hinc tamen eundem vide lib. 7. vbi Leonidæ Regis Spartani genealogiam declarat. Et lib. 8. vbi etiam Lentyrhidis Spartanorum Regis genealogiam deſcribit. vbi inter cæteros Procli meminit.

^l Qui tamen non ut Reges.] Idem Herodotus lib. 6.

^m Et Athenis ex Erichthei ſtirpe.] Homerus libr. 2. Iliados in Catalogo poſt princip. Athenas populum Erichthei appellat.

Οἱ δ' ἀπ' Ἀθηνᾶς εἶχον Ἀκτίωνος πολίεδρον,

Δῆμον Ερεχθίδος.

Et Virgil. in Cyri poſt princ.

Qualis Erichtheis olim portatur Athenis.

Hunc autem fuiſſe Regem Athenarum conſtat ex Herodoto lib. 8. & Pauſania lib. 1.

ⁿ In Ionia.] Herodoto libr. 1. & Strabone libr. 4. in principio.

^o Idem apud Marcomannos.] Tacitus in libr. de Moribus Germanorum, & Strabo lib. 7.

^p Et Quados.] Idem Corn. Tacitus eod. libr.

^q Exemplo Rheginorum.] Strabo lib. 6. Quocirca Rheginorum Principes uſque ad Anaxilai tempora ſemper Meſſeniorum ſtirpe conſtituti fuere.

^r Perſici quoque Reges.] Herodotus lib. 3. & Plato in libr. de Natura hominis. & hinc Perſarum Reges Achemenij vocabantur. Claudianus de Raptu Proſerpinæ lib. 3.

Cuius Achomenio Regi ludibria natos

Auexit tremebundus eques.

Sedulius etiam de Perſarum Rege loquens,

Cuius Achemeniam rabies accenderat iram

Plus fornace ſua.

^s Etiam Corinthi.] Strabo lib. 8. vbi de ludis Iſthmicis, qui Corinthi celebrabantur loquens, ſic ſcribit, Ipſi quoque Bacchiadæ annis ferme ducentis urbem dominatione tenuerāt, & tyranni locupletiſſimi & numero plurimi & genere clari euadentes, & emporium ipſum adempto metu fructuoſum poſſedere. Cypſelus autem hiſce deſtructis, tyrannidem occupauit, eiſque domus diuitias, oblatum Olympico templo Cypſeli domum reſtatur, &c.

^t In Meroe.] Nam & Automolæ, qui & ipſi ſunt ex iis, qui Meroem, habitant, pulchri forma, æqui corporis, parumque veneratiores, veluti optimarum alumni virtutum: in illis mos eſt, cui potiſſimum pareant, ſpecie ac viribus legere. Ex Pomponio Mela lib. 3. c. 10.

^u Gordij.] Zenodotus in prouerbio νόμος ἔχ' ἡφ' ἑσπας. vbi etiam tradit Syracos ei coronam deferre, qui proceritate corporis reliquos antecellat, atque, ut quidam narrant, cui caput ſit longiſſimum.

^x Apud Medos.] Strabo lib. 11. Medorum hoc, inquit, eſt, quamquam non omnium, ſed montanorum, eum in Regem eligere, qui fortiſſimus ſit.

^y Sicut apud Catheos.] Strabo lib. 16. & Diod. Siculus libr. 17. Cæteri autem Indi, ſi quando non eſſent ſuis regibus liberi, in regno ſuccederent, tum vnum aliquem inter ſe virtute præſtantiſſimum deligebant, ut ſcribit Arrianus Geſt. Alexandri lib. 8.

Indicam gentem, qui insigni corporis forma cæteris inteiret: ^z in quo traditur mirum, ex tot millibus armatorum, quos Xerxes in Græciam duxit, neminem sibi corporis magnitudine aut specie præstitisse. ^a *Æthiopes* quoque, si quando regiae stirpis vir deesset, maximarum virium, quique opibus & robore præcelleret, regem eligebant. ^b *Sidonij* contra: nam nisi regia stirpe ortus foret, neminem dominari sinunt. ^c *Sabæis* post constitutum regem, primus ex nobilioribus iure gentis ad successionem adspirat regni, ^d cui hoc proprium est, ut extra septa prodire non audeat, quod venerationis plus inesset: quod si extra regiam conspicitur, lapidibus impetitur. ^e Fuitque obseruatum in *Taprobane*, ut qui liberos haberet, in regem assumi non posset, ne regnum hæreditario iure sibi vendicaret: ^f & apud *Germani*. Germanos, ut ex generis nobilitate rex fieret, dux verò ex virtute. ^g Apud *Persas* verò, ut Rex fiat nemo, nisi qui magorum disciplinis imbutus esset, ^h quibus nefas erat, illegitimum tenere regnum, si legitimus superuiveret. ⁱ Utque in regē sumptus, in principio dominatus quodcumque optaret à populo donum ferat. Proditumque memoriæ est, ^k *Sitonum* gentibus iuxta *Sueuos* & *Germanos*, vetusto more, non virum, sed fœminam dominari. ^l Regiūque nomen tam *Græcis* ^m quàm *Romanis* longo tempore inuisum fuisse, ⁿ à nullisque in *Græcia* usurpatum, ^o nisi à *Philippi* & *Alexandri* posteris. Atque ex *Alexandri* ducibus ^p *Eumene* viuentem neminem regium nomen sibi vendicasse: sed præfectos appellari solitos, donec *Eumene* defuncto, ^q *Athenienses* *Antigono* & *Demetrio* immodicè obsequentes, inter plurimos honores regium illis nomen velut altius fastigium detulere: ^r licet *Sicyoniis* primum *Ægialeum* regnum in *Græcia* tenuisse, multi asseuerent. ^s *Romani* quoque socium atque

ANNOTATIONES.

^z *In quo traditur mirum.*] Herodot. lib. 7. loquens de numero exercitus ipsius Xerxis, qui propè infinitus erat, In quo, ait, cum ter virorum millia essent, nemo aut specie aut magnitudine corporis erat, qui cum Xerxe ipso posset cōtendere, tanquam dignior esset, qui illud imperium obtineret.

^a *Æthiopes.*] Hic omnino vide, quæ scripsi in legibus Connubialibus l. 2. num. 44. incip. sed ut redeamus. & præterea Herodotum lib. 2. Verum aliter horum Reges creati dicit Diodorus lib. 4. cap. 1. ut inibi videre poteris & aliter Herod. lib. 3.

^b *Sidonij contra.*] Q. Curtius libr. 4. rerum gestarum Alexandri.

^c *Sabæis.*] Vide num hic dicat Sabæis pro Chatramotritis, de quibus Strabo lib. 16. Succedit apud eos, inquit, in regno non filius patri: sed qui primus è nobili genere post constitutum Regem nascitur. Nam simul ac aliquis in imperio constitutus est, omnes nobilium virorū vxores prægnantes conscribuntur & custodes apponuntur, qui obseruent quæ prima pepererit: nam eius filius ex lege assumitur, & ad regni successionē regaliter educatur. Paulò autem antè Strabo de Sabæis locutus fuerat, quod causam erroris Alexandro præbuit. Nam & aliter Reges Sabæi habebant, scilicet ex generis successione, eos, quibus multitudo honores distribuit bonis malisque immixtos, ut scribit Diodorus Sculus lib. 4. c. 3. non adeo longè à fi.

^d *Cui hoc proprium est.*] Scilicet Sabæis ex Strabone & clarius ex Diodoro Siculo vbi supra.

^e *Fuitque obseruatum in Taprobane.*] Plinius lib. 6. c. 22. Solinus c. 66. aut aliorum comput. 56. & Martianus Capella lib. 6. vbi de India.

^f *Et apud Germanos.*] Corn. Tacitus de Moribus Germanorum.

^g *Apud Persas.*] Cicero lib. 1. de Diuinat. & lib. 5. de Finibus bon. Sed & is continuò quàm in Regem assumptus esset, sacris à sacerdotibus initiabatur, ut tradit Plutarchus in Artaxerxe, vbi ita de eo loquitur, Nec ita multò post Darij mortem Rex Passagradas profectus est, ut à Persarum sacerdotibus, more regio, sacris initiaretur.

^h *Quibus nefas erat illegitimum.*] Herodot. lib. 3. post princ. Et satis quoque intelligi potest ex Plutarcho in Artaxerxe. Sed nec apud Phryges ex genere regio esse censebatur, nisi qui esset ex legitimis vxoribus, ut scribit Dares Phrygius in lib. de Excidio Troiæ, non multò post princ.

ⁱ *Viç in Regem sumptus.*] Herodotus lib. 3. & Plutarchus in Artaxerxe: vbi tamen non simpliciter dicit à populo, sed ab eo, qui Regem constituisset.

^k *Sitonum gentibus.*] Cor. Tacitus de Morib. Germanorum.

^l *Regiūque nomen tam Græcis.*] Præterquàm Atheniensibus

& Lacedæmoniis, qui priscis temporibus parebant legibus, ut dictum est supra.

^m *Quam Romanis.*] De quo vide supra lib. 1. c. 18. & quàm regni nomen Romanis inuisum fuerit, utpote libertati inimicum, discas ex Cicer. Anton. 1.

ⁿ *A nullisque.*] Intellige postea quàm Athenienses & Lacedæmonij sub regibus esse desierunt. Codrus enim Atheniensium vltimus Rex fuit, qui pro republica se deuouit. Cuius filius primus Archôn Athenis fuit, qui magistratus postea summus fuit, ut alibi dictū est. Codri autem & Medontis testis est Velleius Paterculus lib. 2. Quis autem fuerit Lacedæmoniorum Rex vltimus discas ex Pausania in Laconicis.

^o *Nisi à Philippi & Alexandri posteris.*] Iustinus lib. 15. & Plutarchus in Demetrio. vbi dicit Lyfimachum & Seleucum ex Alexandri successoribus diademata primos ferre cepisse. Cassandrum autem penè solum id nomen regium neglexisse.

^p *Eumene viuentem.*] Probus Æmylius in vita illius, ad fi.

^q *Athenienses.*] Plutarchus in Demetrio. Contra autem Lacedæmonij legatum quendam, quem ad Antigonom, ipsius Demetrii filium, miserant, multauere, quod illum acceperant Regem eum vocasse, licet singulos tritici modios singuli in magna frumenti penuria ab Rege ipso acceperant: author Plutarchus in Apophtheg. Laconum.

^r *Licet Sicyoniis.*] Pausanias lib. 2.

^s *Romani quoque.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. Verminæ, inquit, filio Syphacis Regis per legatos petenti, ut Rex sociusque & amicus ab Senatu appellaretur, responsum fuisse, Pacem illi prius petendam à populo Romano esse, quàm ut Rex sociusque & amicus appelletur: nominis eius honorem pro magnis erga se Regum meritis dare populum Romanum consueisse. Idem 5. Decad. lib. 5. Sociis & amicis dare & alia comiter atque hospitaliter præstare Romanos & Senatum consueisse: Rhodios non ita meritis eo bello, ut amicorum sociorum numero habendi sint. Cæsar quoque lib. 1. belli Gallici scribit Ariouistam magno beneficio fuisse affectum, quod amicus à Senatu appellatus esset. Eritetum paulò post Cæsar initio orationis suæ, senatusque beneficia commemorauit, quod Rex appellatus esset, quod amicus, quod munera amplissimè missa. Quam rem & paucis contigisse, & à Romanis pro magnis hominum beneficiis consueuisse tribui docebat. Erat autem, ut constat ex eodem Liuius 3. Decad. lib. 3. certa forma, qua alij reciperentur in socios Romanorum. Nam ibi Lampfacenis petentibus, ut in eorum amicitiam reciperentur, eos in sociorum formulam referre iussus est à Senatu Q. Mæuius, Prætor. & alibi quoque eiusdem Decad. lib. 4. Ea, inquit, introductus in Senatum

amicum, nisi benemeritos, & magnis officiis deuinctos, nullos appellarunt. ^t Et tametsi democratiam, hoc est, popularem potentiam, aliqui præcipuè commendarint: & alij aristocratiam, id est, optimatum regimen: tamen vnius imperium pietate & religione inclytum, sub quo non grauis dominatus, sed iustum & legitimum imperium esset, omnium consensu, præferretur cæteris. ^u Eum ergo dictatorem primò, ^x vel ab vno ex consulibus ^y auctoritate patrum, ^z etiam sine populo, ^a vel ex senatusconsulto, ^b aut ex scito plebis à populo, vel à consulibus iussu populi, ^c & si inter consules non conuenit, sortiri eum qui dicat, ^d vel à tribunis militum consulari potestate, ^e nonnunquam à prætore dici mos erat. Quotiesque alteri ex consulibus dicendi dictatorem potestas fuit, semper illi ^f qui fasces haberet, ^g & nisi virum consularem, ^h & in foro Romano, ⁱ oriente nocte, ^k & silentio dicere licuit. ^l Tametsi consularem siue collegam dixisse, & prætores ante consulatum sæpe dictos fuisse comperit. ^m Poteratque secundo, tertio, & deinceps idem dictator dici. ⁿ Inde, quia dictus esset, non creatus, nec comitiis electus, vt reliqui magistratus, dictatorem dici volunt: qui non apud Romanos tantum, ^o sed Carthaginenses, ^p Fidenates, ^q Lauinenses, ^r Albanos, ^s Tusculanos, ^t Samnites, ^u & omne ferè Latium, multæ erat potestatis, & summi imperij. ^x Is autem dictator simulatque dictus erat,

Amici.
Inuocantia.
Imperium
vnius lau-
datum.
Dictatorem
qui diceret.
Dictatorem
quis dicebat
et quo loco.

Dictatorum
suma apud
diuersas ge-
tes potestas.

A N N O T A T I O N E S.

tum cum memorasset, Senatus in formulam sociorum eum referri iussit.

^t *Et tametsi.* Vetus est quaestio & à multis seculis longius repetita, vt videre licet apud Herodotum libr. 1. vbi post multas rationes in id discessum est, vt monarchia esset potior: & Aristot. sæpe in Politicis & Plutarchum in Marcello.

^u *Eum ergo dictatorem.* Ad Romanos & priuatim ad Dictatoris magistratum longo veluti postliminio redit. Id autem in Marcello Plutarchi.

^x *Vel ab vno ex Consulibus.* Liu. 1. Dec. lib. 4. vbi de Cincinnato dictatore creato. Et lib. 9. vbi de Fabio Ambusto. Et 3. Decad. lib. 9. vbi de Q. Cæcilio Metello, & alibi sæpe.

^y *Auctoritate patrum.* Liu. 1. Dec. lib. 7. vbi de creatione Titi Manlij Torquati. Et eiusdem Decad. libr. 8. vbi de Æmylij Mamerci creatione.

^z *Etiā sine populo.* Vt pater exemplis prioribus. Vel etiam ab ipso populo auctoritate Senatus apud Liuium 3. Decad. lib. 4. vbi de creatione Q. Fuluij dictatoris.

^a *Vel ex Senatusconsulto.* Liu. 1. Dec. lib. 4. Dictator, ait, ex Senatusconsulto dictus est Q. Seruilius Priscus.

^b *Aut ex scito plebis à populo.* Quamquam Liuius 3. Decad. lib. 2. scribit quod populus dictatorem creare non poterat, tradit tamen Plutarchus in Fabio Maximo, illum nouo exemplo populum Romanum dictatorem dixisse, cum Consul Seruilius Romam venire non potuisset, omnibus viis obsessus.

^c *Et si inter cōsules.* Liu. 1. Decad. lib. 4. Sors, ait, vt dictatorem diceret (nam ne id quidem inter collegas conuenerat) T. Quintio euenit. is A. Posthumum Tubertum, socerum suum, seuerissimi imperij virum, dictatorem dixit. Et diximus in nostris Commentariis Primigeniorum quaest. 17. in 1. opin. nu. 49. incip. Apud ipsum.

^d *Vel à tribunis militum.* Liu. 1. Decad. lib. 4. vbi scribit Mamercum Æmylium dictatorem creatum fuisse ab A. Cor. Tribuno militum Consulari potestate. Et rursum eodem libr. vbi tradit P. Cornelium dictatorem dictum ab Hala Seruilio, etiam Tribuno militum consulari potestate.

^e *Nonnunquam à Præatore.* Nam & Cæsar lib. 2. belli Ciuili scribit se dictatorem dictum fuisse à M. Lepido prætore.

^f *Qui fasces haberet.* Liu. 1. Decad. lib. 8. Æmylius, cuius tum fasces erant, collegam dictatorem dixit.

^g *Et nisi virum consularem.* Liu. 1. Decad. lib. 8. de dictatore & magistro equitum loquens. Apud veterimos tamen authores T. Largum dictatorem primum, Sp. Cassium magistrum equitum creatos inuenio. Consulares legere, ita lex iubebat de dictatore creando lata, &c.

^h *Et in foro Romano.* Aduerre tamen dictatorem C. Iulium in Castris creatum apud Liuium 1. Decad. lib. 7. Sed & extra terram Romanam dictum fuisse testatur Liuius Decad. 1. lib. 5. in creatione Camilli, & Decad. 3. libr. 9. vbi de Q. Cæcilio Metello dictatore. Vide autem num & in agro

Romano dicere debuerit Alexander. Nam sic ait Liuius 3. Decad. lib. 7. de Q. Fuluij dictatore. Patres extra Rom. agrum (eum autem in Italia terminari) negabāt dictatorem dici posse, ⁱ *Oriente nocte.* Liu. 1. Decad. lib. 4. vbi de creatione A. Seruilij, & iterum vbi de creatione P. Cornelij, & lib. 8. vbi de creatione M. Marcelli. & lib. 9. vbi Fabius L. Papyrium dictatorem dicit. & 3. Decad. lib. 3. vbi de creatione M. Fabij Buteonis.

^k *Et silentio.* Liu. 1. Dec. lib. 8. vbi suprā.

^l *Tametsi consularem.* Halicarnass. ad fin. lib. 5.

^m *Poteratque secundo.* Nam Mamercus Æmylius ter dictator creatus est, teste Liuiio 1. Dec. lib. 4. & Camillus quater & quinquies apud eundem 1. Decad. lib. 6. L. Quintus Cincinnatus bis Plinio Secundo de Viris illustribus c. 17. C. Marius septies consul Valerio Max. lib. 8. tit. 16.

ⁿ *Inde quia dictus.* Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina. Plutarc. in Marcello. Alij ita dictum volunt quod eius dicto omnes audientes essent: vel quod futuros dictare magistratus solitus sit. Fenestella lib. de Magistratibus, & Zasius in l. 2. ff. de origine iuris.

^o *Sed Carthaginenses.* Cælius ex origine M. Catonis apud Gellium lib. 10. cap. 24. Igitur, inquit, dictatorem Carthaginensium magister equitum monuit, Mitte mecum Romam equitatum, die quinti in Capitolio tibi cœna cocta erit. Liuius 3. Decad. lib. 3. vbi dicit dictatorem Carthaginensium cum Magone in Hispaniam præmissum ad adducendum exercitum. & Iustinus lib. 19. vbi de Hasdrubale.

^p *Fidenates.* Macrobi. Saturnal. lib. 1. c. 11. vbi loquitur de Posthumio Liuiio eorum dictatore.

^q *Lauinenses.* Vide nu. seq.

^r *Albanos.* Dionysius Halicarnas. Antiquitatum lib. 3. post princ. in duobus locis, vbi loquitur de Cluilio & Merio Suffetio Albanorum dictatoribus, Liuius 1. Dec. lib. 1. vbi de eodem Merio Suffetio dictatore. & paulo antè dixerat ab Lauinio Albanos esse oriundos, vt verisimile sit & Lauinij antè dictatores fuisse.

^s *Tusculanos.* Liuius 1. Dec. lib. 3. Diony. Halic. lib. 10. vbi loquitur de L. Manilio dictatore Romanis auxilium ferente. Et iterum idem Liuius eiusdem Decad. lib. 6. Dictator, ait, Tusculanis ita verba fecit.

^t *Samnites.* Nescio an acceperit à Liuiio 3. Decad. lib. 2. quo loco loquitur de Mamercus Samnite, qui iussu dictatoris octo millia peditum, & equites ducentos adduxit in castra Romanorum. Sed, ni fallor, non intelligit de dictatore Samnitum, sed de Q. Fabio Maximo tum Romanorum dictatore.

^u *Et omne ferè Latium.* Nam Spartianus in vita Adriani imperat. scribit per Latina oppida fuisse Dictatorem. Et de Sabinis priuatim testis est Liuius 1. Dec. lib. 2. Sed & adde apud Syracusanos ex Diodoro Siculo lib. 13. non adeò longè à princ.

^x *Is autem dictator.* Liuius 3. Decad. libr. 3. & alibi sapissimè: & Aurelius Arcadius Iureconsultus in l. 1. ff. de offic. præf.

*Magister
equitū vnā
cum dicta-
tore dictus.*

*Dictator à
populo sine
patribus di-
ctus.*

*Plebei di-
ctatores.*

*Cornelius
Sylla dicta-
torē seipsum
dixit.*

*Dictatoris
summū im-
perium &
potestas.*

magistrum equitum velut imperij socium nominabat, cui summa rei bellicae dabatur. Tamen à senatu y vel populo vnā plerumque dictos inueniamus. z Titum Largium bello Latino quum in ancipiti terrore esset senatus, dictatorem, & vnā Spurium Cassium magistrum equitum dixit, qui velut magister consiliorum dictatori aderat, atque ad ipsius praescriptum parere oportebat, a ita vt si quando abesse contingeret, eius vices gerere & munia obire posset. b Et licet ante Quintum Fabium Maximum, neminem nisi à senatu vel consule dictum inueniamus: tamen secundo Punico bello quum acerrimo praelio & maximo res publica affligeretur, nouo exemplo populus sine patribus (quod nunquam factum antea) eundem Fabium dictatorem, & Quintum Minutium magistrum equitum dixit. c Cumque à principio patricij tantum & consulares dicerentur, haud longis post temporibus plebeios dictos comperimus. Cum enim omne nomen Hetruscum, Tarquinienfibus & Faliscis ducibus, infesto exercitu in Romanos copias admouerent, aduersus tantam belli molem, primus de plebe dictator dictus Caius Martius Rutilius fuit, qui magistrum equitum Caium Plautium de plebe hominem sibi cooptauit: & d exinde ius arbitriumque dictatoris creandi, senatui populoque tributum est, donec procedente tempore, Cornelius Sylla, qui victam armis rempublicam in dominationem vertit, contra mores institutaque maiorum, dictatorem seipsum dixit, illiusque imperium in annos centum sibi prorogauit. e Quo exemplo Caius Caesar perpetuae dictaturae munus sibi vendicauit. f Erat igitur summum dictatoris imperium: g nam & capite multare, h & consulatu deicere, i honoresque aliis abrogare, aliis conferre poterat. k Qui tanta potestatis erat, vt liceret ei sine senatus aut populi consilio Romanos ciues in vincula coniicere, atque indemnatos morte afficere: nam salus ciuium vniuersorum, ius de tergo vitaeque, leges, iudicis libertas, arae, foci, & dii penates, insuper bona coniugis, & liberorum pudor, pudicitia, eius tutela, potestati, fideique credebantur: cognationes quoque, capita rerum habere, in exilium agere, bonis interdiceret, capite multare, bellum, pacem, foedera societatesque etiam iniussu populi facere & dirimere, sui arbitrij & iuris erat. Nam si quid collibuisse, siue deletum habere, siue ad hostes ducere, aut aliquos auxilio iuuare, ipsius dicto parere oportebat, cuius erat arbitrium pro numine, l nullique prouocare licebat. Neque enim vt in consulibus, qui pari sunt potestate, & iisdem auspiciis creati, alterius auxilium sperare licebat. m Denique dictatore creato, omnium iurisdictio cessat & conuiet: consules, praetores, aedilesque & magistratus sub illius imperio conticescunt, praeter tribunos plebis. n Illique non duodecim fasces, vt consuli, sed quatuor & viginti lictores cum securibus facibusque apparebant: o qui etiam tanta maiestatis erat, vt si quando in consulis prouinciam iret, vt supremus ordo notaretur, sine licitoribus, aut aliquo insigni honorum, consul veritus maiestatem viri, solus procedebat, priuatusque vbi dictator erat, & sine magistratu censebatur. Et quia maximum dictatoris imperium, potestasque imperiosa erat, p actiones vel foedera iniussu suo inita, nullarum virium fuisse liquet: illaque suo iussu abrogari poterant & induci. Sed quamuis eò excellentiae creuerit dictator, vt summum teneret imperium praecipuaque maiestate pol-

ANNOTATIONES.

praefect. praetor. Aliquando tamen creatus fuit Dictator sine Magistro militum ex Senatusconsulto: cuiusmodi fuit M. Fabius Buteo apud eundem Liuium eod. lib. Licet Dionysius Halicarnassensis lib. 5. ad fi. dicat Dictatorem ad suam vsque aetatem nullum creatum fuisse sine Magistro militum.

y *Vel populo.*] Vt patebit infra.

z *Titum Largium.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. dicit hunc T. Largium primum dictatorem, Sp. Cassium Magistrum equitum creatos fuisse: nec tamen aperit an simul à populo aut Senatu creati fuerint. Halicar. verò ita scribit d. lib. 5. ad fi. Mox vt magistratum (Largius scilicet, primus Dictator) iniit, equitum Magistrum creauit Sp. Cassium, qui consulatum gesserat Olymp. 70.

a *Ita vt si quando.*] Polybius lib. 3. loquens de Q. Fabio Maximo Dictatore, & M. Minutio Ruffo ipsius Magistro equitum. Qui, inquit, magistratus imperio Dictatoris subiectus est, tenetque in exercitu eius locum, si quando abesse illum necessitas cogit.

b *Et licet.*] Liuius 3. Decad. libr. 2. Plutarchus tum in vita Fabij Maximi, tum Hannibalis. Sed Liuius non Dictatorem illum, sed Prodictatorem creatum fuisse dicit.

c *Cumque à principio.*] Hæc vsque ad clausulam, Et exinde, sunt Liuij 1. Dec. lib. 7.

d *Et exinde.*] Hæc vsque ad clausulam, Quo exemplo: sunt Plutarc. in Sylla.

e *Quo exemplo C. Caesar.*] Plutarchus in vita illius, & Sueton. cap. 77.

f *Erat igitur summum.*] Polybius loquens de creatione Q.

Fabij Maximi in Dictator. lib. 3. Liuius 3. Decad. libr. 2. & Aurelius Arcadius in l. 1. ff. de offi. praef. praet. & Pomponius Iurisconsultus in l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris.

g *Nam capite multare.*] Pomponius Iuriscons. vbi supra, & Fenestella in lib. de Magist. & alij.

h *Consulatu deicere.*] Sic L. Quinctius Cincinnatus Dictator L. Minutium abdicare se Consulatu coegit apud Liuium 1. Decad. lib. 3.

i *Honoresque aliis abrogare.*] Vt factum est à Cincinnato (vt diximus proximè) & à L. Papyrio Cursore, qui Q. Fabium Maximum Rutilianum Magistrum equitum veruit quicquam pro magistratu agere. vt habet Liuius 1. Decad. libro 8.

k *Qui tanta potestatis.*] Plutarchus in Fab. Max.

l *Nullique prouocare licebat.*] Liuius 1. Dec. lib. 3. Pomponius in d. l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris. & alibi diximus.

m *Denique Dictatore creato.*] Hæc vsque ad clausulam, illique non sunt Liuij, vbi nuper citauimus & Polybij lib. 3. & Plutarc. in Fab. Max. & in Antonio, & probl. cap. 81. & alibi dictum est supra.

n *Illique.*] Dionysius Halicarn. libr. 10. vbi loquitur de L. Quintio Cincinnato dictatore. Plutarc. in eodem Fabio Maximo, & Polybius d. lib. 3. & alibi quoque dictum est.

o *Qui etiam tanta maiestatis erat.*] Plutarc. ibi, & Liuius 3. Dec. lib. 2.

p *Actiones vel foedera.*] Nam & Furius Camillus Dictator, foedus initum à Senatu cum Gallis, qui urbem ceperant, quod non iuste factum fuisset, irritum fecit, apud Liuium 1. Decad. lib. 5.

leret, & ipsi tamen equo vehi minime ius erat. Id enim veteri lege exceptum fuerat: scilicet, ut inhibita nimia potestate, tantus honor aliquo fine præscriptus, populi suffragio indigeret. Ideo si quando in expeditionem eques ire vellet, ut equum sibi ascendere liceret, ad populum ferebat, ex quo permissu populi equo vehi poterat. ^r Quod tamen Cato iunior, licet in summo esset magistratu, minime curavit, nam maxima itinera & longas vias pedibus semper, nonnunquam cantherio farcinis adoperto, obiit expeditus, ^s sicut de Agesilao proditur. ^t Cumque ad sex menses dictaturæ munus antea præfinitum foret, multos debellatis & domitis hostibus & munere absoluto, ^u citra mensem dictatura excessisse comperimus, nonnullis etiam ultra annum, per denos vicesque dies prorogatum fuisse: alios oblatum dictaturæ munus renunciasse, sicut ^x de Terentio Varrone, qui ad Cannas insigni strage profligatus fuit, proditum est. ^y Alios cum dictatura simul consulatum gessisse, ^z quod de Sylla ^a & Cæsare legimus. ^b Quotiesque se abdicare & munere absolui volebat, prius magistrum equitum abire magistratu necessum erat, ne dictatore desito, equitum magister, qui proximum gerebat imperium, in summo solus honore aliquid moliretur. ^c Neque antè dictatura se abdicare illum sinebant, quàm iussu patrum prius consulibus creatis, qui reipublicæ præessent, imperium dimitteret: ^d quo dimisso, postquam honore abiit, pauca & modice loquutus, à populo & primoribus patrum frequenti amicorum officio stipatus, cum gratulatione & gaudio domum deducebatur: quod ferè omnibus magistratibus commune fuit, ^e nisi quod Cicero discessurus consulu, de rebus à se gestis, à Quinto Marcello prohibitus est concionari. ^f Proditum tamen memoriæ est, quosdam deposita dictatura se consules dixisse (quamvis pessimo exemplo) & cum collega consulatum gessisse. Quod malum ne serperet latius, tam consulto senatus, quàm tacito consensu sublatum fuit. ^g Illud certè conuenit inter omnes, dictatorem sine magistro equitum creari non licere. ^h Sicut enim à prima antiquitate tribunus Celerum Regi aderat, cuius ope Rex nitebatur, ⁱ & legatus consuli, ^k ac prætori quæstor auxilio & adiumento erant: sic ^l dictatori magister equitum, ^m & Imperatori præfectus prætorio. Quibus absentibus, hi quasi suffecti, honori præsidioque erant: ut si quando abesse, aut grauiori morbo laborare contingeret, ipsorum vicem gererent, & munia obirent: ac quædam inter eos societas & coniunctio imperij, virtutis & ignauitæ cuiusque testes forent. ⁿ Apud Lacedæmonios à Lycurgo institutum ferunt, ut octo & viginti seniores regi adessent, ac duo propinquiore, & contubernales, quos ipse elegerat, qui phytij appellatur, ut si quid casurum foret, animaduernerent, ipsiusque munia & officium obirent. ^o Nonnunquam ephori in expeditionem profecto regi custodem & imperij socium dedere, ^p tametsi augur perpetuus regum assessor foret. ^q In Meroë

Dictatori equo vehi non licebat.

Dictatura tempus præscriptum.

Tribunus Celerum adest regi.

Legatus consuli aderat.

Quæstor prætori.

Magister equitum dictatori.

Præfectus imperatori.

Octo & 20. seniores regi

Lacedæmoniorum ad erant.

Phytij.

Augur regum assessor.

In Meroë.

ANNOTATIONES.

^q *Ipsi tamen equo vehi minime ius erat.* Liuius 3. Dec. lib. 3. vbi de M. Iunio Dictatore loquitur. Plutarch. in Fabio Max. vbi tamen dicit ipsum Fabium à Senatu impetrasse, ut id sibi liceret.

^r *Quod tamen Cato iunior.* Plut. in vita illius.

^s *Sicut de Agesilao proditur.* Plutarchus in Agesilao.

^t *Cumque ad sex menses.* Liuius 3. Dec. lib. 3. in Dictatura M. Fabij Buteonis. & Plutarch. in Camillo. Pomponius in d. l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris.

^u *Citra mensem.* Liuius 1. Dec. lib. 3. & 9. Nam & L. Quintius Cincinnatus Dictator, intra sextum decimum diem, ex quo magistratum acceperat, profligato hoste, summam potestatem, quam in sex menses acceperat, statim deposuit, teste Dionysio Halicarn. lib. 10. & Plinio secundo, si is est, de Viris illustribus c. 17.

^x *De Terentio Varrone.* Liuius 3. Dec. lib. 2. Plutarch. in Fab. Maximo & Hannibale. Val. Maximus lib. 4. c. 5.

^y *Alios cum dictatura.* Quod probat duobus exemplis sequentibus.

^z *Quod de Sylla.* Appianus Ciuium bellorum lib. 1.

^a *Et Cæsare.* Sueton. in vita ipsius c. 76.

^b *Quotiesque se abdicare.* Nam apud Liuium 1. Decad. lib. 4. Mamercus Dictator iussit primum Magistrum equitum se magistratu abdicare, moxque se abdicauit.

^c *Neque antè.* Liuius 1. Dec. lib. 8.

^d *Quo dimisso.* Idem Liuius 1. Decad. lib. 2. vbi de M. Valerio Dictatore, Volusij filio loquitur.

^e *Nisi quod Cicero.* Nam & id ipse Cicero id scribit in Oratione in L. Pisonem, Ego, inquit, cum in concione abiens magistratu, dicere à Tribuno plebis prohiberer, quæ constitueram: cumque is mihi tantummodo, ut iurarem permetteret, sine vlla dubitatione iuravi, Remp. atque hanc urbem mea vnus opera esse saluam. Quem locum enarrans Asconius, Diximus, ait, iam antea à Q. Metello Nepote Trib. pleb. Ciceronem Consulatu abeuntem prohibitum esse

concionari de rebus, quas in eo magistratu gesserat.

^f *Proditum tamen memoriæ est.* Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi de L. Furio Camillo. Simul dictatorem increpabant, qui legis Liciniae spretæ mercedem consulatum priuata cupiditate, quàm publica iniuria foediorum, cœpisset, ut se ipse consulem dictator crearet.

^g *Illud certè conuenit.* Liuius 3. Dec. lib. 3. Sed vide quæ diximus supra in verbo, Is autem Dictator.

^h *Sicut enim à prima antiquitate.* Pomponius Iuricons. in d. l. 2. §. quod ad magistratus. & §. populo. ff. de orig. iuris.

ⁱ *Et legatus consuli.* Ulpianus in l. solet. ff. de offic. procons. & legat.

^k *Ac Prætori Quæstor.* Cicero act. 1. in Verrem sic scribit, Sic enim à maioribus nostris accepimus, Prætorum Quæstorum suo parentis loco esse oportere: nullam neque iustiorum, neque grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quàm prouinciæ, quàm officij, quàm publicam muneris societatem.

^l *Sic Dictatori.* Id vsque ad clausulam, Quibus. est Aurelij Arcadij in l. 1. ff. de offic. præf. prætor. & Pomponij in d. l. 2. §. populo. ff. de orig. iur.

^m *Et Imperatori præfectus prætorio.* Aurelius Arcadius & Pomponius vbi supra, & Budæus in tit. de offic. præf. prætor. & Cic. ad Q. Fratrem Asiæ Proconsulem.

ⁿ *Apud Lacedæmonios.* Plutarchus in Lycurgo. Herodotus in Erato vbi de Pytiis, quos Phytios vocat Alexander.

^o *Nonnunquam Ephori.* Idem Plutarch. in Cleomene.

^p *Tametsi augur.* Liuius 1. Dec. lib. 1. de Accio Nauio loquens. Auguriis certè sacerdotioque augurum tantus honos accessit, ut nihil belli domique postea nisi auspiciato gereretur.

^q *In Meroë.* Id de Meroë non memini me legisse: sed de Taprobane apud Solinum cap. 66. aut aliorum computatione 56. iisdem verbis, quibus hic Alexander utitur, ut constat

Geta.
Præfectus
prætorio.
Cæsari in-
stitutum.

Rex quadraginta rectores accipit. ^r Geta cogeonum qui regi adesset fecere: qui tantæ dignationis erat, ut diuina mente præditus haberetur. ^s Apud Abateos, qui intimus regi præsto aderat, frater dicebatur, qui prudentia anteibat cæteris. ^t Sed quod est de præfecto prætorio dictum, adnadamuertendum, temporis cursu procedente, ex longo interuallo à Cæsaribus fuisse institutum, ut qui senator esset, ad præfecturam prætorij euehi non posset: qui quum per senatum antea eligeretur, Augustus Cæsar habitu suffragiorum suspecto, statuit ut præfectus prætorio, de numero prætorum sorte eligeretur. ^u Cui, dum assumitur, Princeps gladium præcingit pro imperio & potestate. ^x In quo fertur egregium Traiani verbum, dum præfecto prætorio ensem cingeret, ut si iuste imperaret, pro se: sin iniuste, contra se illum fumeret, admonentis. ^y Cùmque antea vnus foret, ^z Commodus imperator, velut nimix potentix, duos esse voluit, eam potestatem velut in partes diuisam, tutiorem arbitratus: ^a quo etiam tempore tres præfecti prætorio fuere, ^b donec Seuerus Alexander imperator, ne non senator de senatore iudicaret, præfectos prætorio senatores iussit esse, ad eos enim senatorum cognitio, & iudicium, iusque & animaduersio spectauit. ^c Heliogabalus verò adeo præfecturam inquinauit, ut saltatorem, & histronicam professum, præfectum prætorij faceret.

Præfecti
prætorio.

ANNOTATIONES.

constet apertè ab eo id sumpsisse: ait enim, Quadraginta ergo rectores accipit, ne in causis capitum solus iudicet.

^r *Geta.*] Strabo lib. 7.

^s *Apud Abateos.*] Nabateos voluit, aut certè debuit dicere, ex Strabone, qui id de illis refert lib. 16.

^t *Sed quod est de Præfecto prætorij.*] Ex Iulio Capitolino in vita Pertinacis.

^u *Cui dum assumitur.*] Quod patet ex proximo exemplo.

^x *In quo fertur egregium Traiani verbum.*] Dion in vita illius, & Cassiodorus lib. Variarum 8. incip. Securus.

^y *Cùmque antea vnus foret.*] A tempore Claudij Cæsaris, qui duos ad vnum redegit, teste Tacito libr. 11. Nam antè Augustus duos crearat, ut tradit Dion in vita illius.

^z *Commodus Imperator.*] Herodianus lib. 1.

^a *Quo etiam tempore.*] Aelius Lampridius in vita ipsius Commodi.

^b *Donec Seuerus Alexander.*] Idem Lampridius in vita illius.

^c *Heliogabalus verò.*] Idem quoque Lampridius in eius vita. Alia autem quæ ad dictaturam pertinent, vide supra lib. 1. cap. 6.

Quid mina, quid drachma, quid assis, denarius, sestertium & talentum apud gentes diuersas valuerit.

CAPVT XXIIII.

Εἰ αὐτὸν πρῶτον Terentij comici, Chremes Menedemo consilium dans, ut amanti filio, quàm minimo dispendio consulat, ipsum his verbis affatur:

Et tibi perdere

Talentum hoc pacto satius est, quàm illo minam.

Putabant nonnulli studiosi, minam modicæ summæ moneram fuisse, ita ut vix denarij pondus æquaret: quod ferè ex sensu verborum constare videbatur: sed cum in pleraque non ignobilium authorum lectione versaremur, inuenimus minarum diuersa genera, qualitatésque multiplices, ita ut nummorum inexplicabiles species perscrutati, in magnis versaremur angustiis, cùm summa esset dissensio, nihilque explorati animaduerti diffiniri que posset. ^a Nam minarum quasdam ex drachmis septuagintaquinque constare legimus, quasdam Atticas, quarum sexaginta paruum talentum efficiunt: aliquam ponderis maioris quæ ex centum ferè & viginti denariis fit: ^b aliam apud Athenienses septuaginta trium drachmarum numero taxari: ^c nonnullas Euboicas, quarum septuaginta Babylonicum efficiunt talentum. Ex quo iudicare licet, non tam modici valoris minam apud priscos fuisse. ^d Ea enim *μνᾶ* dicitur Græcè, quæ tum nummi, tum libræ nomen habet: ^e apud quos siclis sexaginta communi æstimatione appendebat, qui obolos mille ducentos pariunt. ^f Nam viginti obolos siclum efficere haud dubium est. ^g Drachmarum quoque multiplicia fuere genera: ex quibus aliquæ denos efficiunt asses, aliquarum duæ & dimidiata integrum sestertium: ^h constititque drachmam Atticam & argenteum denarium Romanum paris æstimationis fuisse: nummumque, drachmam & denarium idem valuisse: quamuis alij contrà, qui duas drachmas & dimidiam, decem nummos nostrates efficere contédunt. Dion verò drachmas pro assibus accipit: centumque drachmis, cētum denariis argenteis æquari censuit, qui libram efficiunt, ⁱ quod Plutarchus &

Mina di-
uersa.

Siclus.
Drachma-
rum diuersa
genera.
Denarius
Romanus.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

^a *Nam minarum quasdam.*] Vide Plinium lib. 21. c. 34. Budæum de Assè, & Georgium Agricolam ut supra, huius lib. 2. c. 20.

^b *Aliam apud Athenienses.*] Plutarchus in Solone tradit eum centum drachmarum minam constituisse, cùm antè septuaginta trium fuisset.

^c *Nonnullas Euboicas.*] Herodotus lib. 3. Valet autem Babylonicum talentum 70. mnas Euboicas.

^d *Ea enim μνᾶ.*] Cælius Rhodiginus lib. antiq. lect. 10. c. 2. minæ, siue mnæ dimidium hemimnæum appellari scribit.

^e *Apud quos siclis sexaginta.*] Siclus didrachmū est, id est, nūmus continens duas drachmas, quarta pars stateris argēti 1. Reg. c. 9. Iosephus Antiquit. lib. 3. ait, Hebræorum numisma

esse, quatuor drachmas Atticas valēs. Budæus lib. 5. de Assè.

^f *Nam viginti oboli.*] Exodi 30. c. ita legitur, Siclus viginti obolos habet, media pars sicli offeretur Domino.

^g *Drachmarum quoque.*] Vide Pollucem lib. 9. & Seruium enarrantem illud Virgilij lib. 5. Æn. Auri argentique talenta. vbi talentum secundum varias gentes, varij esse ponderis dicit.

^h *Constititque drachmam Atticam.*] Linius 4. Decad. lib. 4. Tetradrachmam, inquit, vocant (de Atticis autem loquitur) trium ferè denariorum in singulis argentei est pondus, & Plinius lib. 21. c. 34. Drachma, inquit, denarij argentei habet pondus. Budæus lib. de Assè, paulò post princ.

ⁱ *Quod Plutarchus.*] In Catone maiore.

k Communi

alij testati sunt. ^k Communi tamen æstimatione, drachma sex obolis, aut æreis signatis appendebat, qui singuli quaternis quadrantibus valebant. ^l Obolus verò sex siliquas. ^m Siliquamque & scrupulum idem esse opinati sunt, ⁿ drachmamque in ponderibus partem vnciæ octauam fecisse, continere enim scrupulos tres, siliquas verò octodecim: ^o nam singulos scrupulos, sex siliquas habere constitit. ^p Drachma tamen Æginensium maior Attica, decem obolis permutabatur. ^q Denariorum quoque diuersa fuere genera: nam & denos asses singulos pondo denarios efficere legimus, ^r quod æs graue dicebatur, ^s vnde ex decem æreis denarius: ^t duosque cistophoros, denarij pondus pendere. ^u Nonnulli denarium ex siliquis vigintiquatuor confecere, alij ex octodecim, ^x drachmamque & denarium idem esse, ^y sexque millia denariorum integrum solidum efficere, ^z & hoc esse talentum Achaicum, arbitrati sunt. ^a Primo tamen Punico bello populus Romanus, cum ærarium laboraret, asses vnciales fecit, placuitque æreum denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium verò quaternis assibus valere, ita vt sestertius nummus drachmas quaternas faceret. ^b Notaque denariorum, bigæ & quadrigæ fuere: quare bigati & quadrigati dicti. ^c Postea verò lege à Papyrio lata, asses semiunciales facti. ^d In militari verò stipendio, denarius pro assibus decem militibus dabatur, ^e antea verò libralis assis, & dipondius æquè appendebat. ^f Quo autem tempore decemviri legum ferendarum causa imperitarunt, Romani librariis assibus vsi fuere: ^g tamen Quintus Fabius Maximus asses triunciales fecisse dicatur. ^h Cumque secundo Punico bello librarij asses fierent, vt populus ære alieno non magno incommodo leuaretur, debitaque exoluerentur, ex singulis assibus librariis senos percussere, ita vt ex librariis sextarij fierent, qui demptis tribus vnciis, tantundem valerent. Plerunque tamen compertum est, denos asses pondo singulas libras efficere. ⁱ Sed tamen assem minorem esse monetam, & haud multo æstimari, argumento est, quòd in multa à prætoribus irroganda, ^k bos centussibus æstimabatur, ouis verò decussibus. ^l Hos tamen asses Græci obolos, alij stipes dixere, quos exigui valoris fuisse haud dubie constat: nam singuli quaternis assibus valebant, & octo chalcis: ^m tamen Plinius decem chalcis obolum æstimari dixerit. ⁿ Treis enim obolus frequens continet siliquas, nonnunquam sex: ea enim quadragesimam supra centesimam partem vnciæ facit. ^o Eratque semiobolus, diobolus, triobolus, qui etiam quadrantes, dichalca & trichalca dicti. Obolique nomen tulit, ^p quòd vetus Atheniensium nummus obeliscum incussum habuit. ^q Sestertiorum verò quidam maiores, quidam minores fuere: qui ex quaternis assibus constabant. ^r Erat enim is sestertius quarta denarij pars, quo tempore decussis valebat: ^s ex quibus apparet, ex sedecim quoque assibus denarium constare: duasque drachmas & dimidiam, sestertiū conflare. ^t Alij ex duobus assibus & tertio semisse sestertium efficiunt, quem minimum appellant, quia non duos asses tantum, sed semissem quoque tertij assis con-

Obolus.
Siliqua.
Scrupulus.
Drach. Æginensium.
Denariorum genera.
Solidus integer.
Talentum Achaicum.
Asses vnciales.
Asses semiunciales.
Libralis assis.
Depondius.
Asses triunciales.
Assis minor moneta.
Obolus.
Stipes.
Chalcus.
Semiobolus.
Diobolus.
Triobolus.
Quadrantes.
Dichalca.
Oboli vnde dicti.
Sestertiorum genera.
Minor sestertius.
Minimum sestertius.

ANNOTATIONES.

^k Communi tamen æstimatione.] Plinius li. 21. c. 34. quem hic omnino vide.

^l Obolus verò sex siliquas.] Seruius vbi suprà, ex Varrone, dicit obolum continere sex æra.

^m Siliquamque & scrupulum idem esse.] Priscianus, aut quisquis est, in eo lib. de Ponderibus & mensuris post princ.

Semina sex alij siliquis latitantia curuis

Attribunt scrupulo.

ⁿ Drachmamque, in ponderibus.] Vide Budæum in lib. de Asse, Iulium Pollucem lib. 9.

^o Nam singulos scrupulos.] Plinius lib. 33. c. 3.

^p Drachma tamen Æginensium.] Budæus lib. 4. de Asse post princ. ex Polluce.

^q Denariorum quoque.] Idem Budæus ibid.

^r Quod æs graue dicebatur.] Liuius 1. Decad. lib. 4. Patres, inquit, bene cœptam rem perseueranter tueri, conferre ipsi primi: & quia nondum argentum signatum erat, æs graue plaustris quidam ad ærarium conuehentes, speciosam etiam collationem faciebant. Æris grauis meminit Plinius libro 33. cap. 3.

^s Vnde ex decem æreis.] Plutarch. in Camillo.

^t Duosque cistophoros.] Cælius Rhodiginus lib. 10. c. 2.

^u Nonnulli denarium.] Philippus Beroaldus in Caligula, ca. 46. dicit denarium sedecim assibus permutari solitum, vt quinarium octonis.

^x Drachmamque.] Budæ. in lib. de Asse non vno loco: quamuis Agricola in lib. de Ponderibus, hoc putet interesse inter denarium & drachmam, vt septem denarij octo drachmas, siue vnciam expleant.

^y Sexque millia denariorum.] Fest. Pompeius lib. 18. Atticum (non Achaicum) sex millium denarium.

^z Et hoc esse.] Atticum legendum ex Festo, vt proximè diximus.

^a Primo tamen.] Plinius d. lib. 33. c. 3.

^b Notaque denariorum bigæ.] Plinius ibid. & ibi suprà eodem lib. cap. 15.

^c Postea verò.] Plinius ibi.

^d In militari stipendio.] Budæus autoritate Vitruuij lib. 5.

^e Antea verò.] Plinius vbi suprà, & vide Varronem lib. 4. de lingua Latina, & Iurisconsultum in l. item, vt Sabinus ait. §. vltim. de hæredibus institu. & §. si plures vnciæ. instit. eodem tit.

^f Quo autem tempore.] Gellius lib. 20. c. 1.

^g Tamen Quintus Fabius.] Plinius d. lib. 33. c. 3.

^h Cumque secundo bello Punico.] Festus lib. 17. vbi de sestertiariis assibus. vide tamen Plinium vbi suprà.

ⁱ Sed tamen.] Quod in sequentibus probat.

^k Bos centussibus.] Centussi (inquit Varro lib. 4.) maius æris vocabulum non est. De centussi vide Budæum in d. lib. de Asse in duobus locis. & Pompeius Festus lib. 1. Æstimata poena ab antiquis ab ære dicta est, quòd eam æstimauerunt quæ: ouem decussis, bouem centussis, hoc est decem, vel centum assibus.

^l Hos tamen Asses.] Donatus in Andriam Terentij act. 2. sce. 2. Vide Varronem lib. 4. de ling. Lat.

^m Tamen Plinius.] Lib. 21. c. 34.

ⁿ Tres enim.] De hac rei nummaria ratione Budæus lib. 5. de Asse.

^o Eratque Semiobolus.] De his vide omnino Pollucem lib. 9.

^p Quod verum.] Imò verò Lacedæmoniorum ex Plutarcho in Lysandro.

^q Sestertiorum verò.] Budæus.

^r Erat enim.] Festus Pompeius d. lib. 17.

^s Ex quibus apparet.] Denarium argenteum fuisse, & denis assibus valuisse scribit Budæus in lib. de Asse 2. in princ.

^t Alij ex duobus assibus.] Sestertiū statim ab initio duos asses & semissem

Vide Tran-
quillū in vi-
ta Iulij circa
finem.
Maior se-
stertius.
Romani.
Talentum
Atticum.
De aureo
vide Alc. li.
Disposit. 3.
c. 9. & in l.
Etia aureos.
ff. de ver. sig.
Aureus.
Chrysius.
Statores.
Talentum
multiplex.
Atticum.
Alexandri-
num.
Neapolita-
num.
Syracusani.
Euboicum.
Achaicum.
Ptolemaicu.
Syrium.
Antioche-
num.
Babyloniū.
Talentū par-
uum & ma-
gnum ex
Prisciano.
Sestertium
Romanum.
Pondo.
Talenta non
ex pecunia
percussa.

tinebat. Fuit enim illius multiplex variæque natura. Eiusmodi sestertios fuisse opinamur, ^u quos Iulius Cæsar nouissimo testamento suo viritum trecentos populo legauit, cum amplioris summæ neque erogari potuissent, & ad exhibendum singulis tantam pecuniam vix illius sufficerent facultates. Maior verò ex centum drachmis Achaicis seu denariis constabat. Romani verò ex argenti libra, aut paulo infra, tria efficiunt sestertia, ita vt centum sestertia libris triginta argenti appenderent. ^x Alij sestertium ex dipondio & semisse conficiunt, qui duas libras & dimidiam facit. Quare vigintiquatuor sestertia talentum Atticum efficere relatum est, quòd (teste Varrone) sexaginta argenti libris taxabatur: quòd fit, vt eiusmodi sestertius nummus duas libras & dimidiam contineat. Sunt qui putent ex auri libra quadraginta millia ærium signari, ^y quod & Plinius arbitratus est. Mille quoque sestertiis vnum aureum computari, nouissimis Cæsarum temporibus, à iureconsultis legem Papiam interpretantibus, relatum accepimus: is autem aureus chrysius dicebatur: quorum septuagintaquinque in singulas expendebant libras. ^z Præter quos fuere stateres aurei, qui mina permutabantur: alij argentei, quorum decem chrysiū efficiunt. ^a Talentum quoque veteribus multiplex fuisse inuenimus, nec vnus generis, sed aliud Atticum, sex millium denariorum: aliud Alexandrinum, duodecim: Neapolitanum sex. Syracusanum trium summam non excessit, ^b Euboicum verò quatuor millium Romanæ monetæ, ^c Achaicum etiam sex millium fuisse asserūt: præter quod fuit ^d Ptolemaicum, Syrium, & Antiochenum, ^e & Babylonium, quod duabus minis Atticis taxabatur. Erantq; talentorum species multimodæ, ita vt sicut libra & pondo non æqua omnibus, ita dissimilia talenta fuerint. Est tamen proditum memoriæ, ex mille sestertiis talenta Attica paulo minus quadraginta effici, ex qua adnumeratione fit, ex viginti quinque sestertiis talentum Atticum conflare: communi tamen estimatione, talentum decuplo maius mina taxabatur. ^f Author idem est Priscianus, talentum paruum minarum sexaginta: magnum vero, octogintatrium, & vnciarum quatuor: Atticum verò magnum talentum, octoginta libras Romani ponderis pendere: paruum vero, sexaginta minis Atticis taxari. ^g Procedente mox tempore, talentum Atticum vigintiquatuor sestertiis Romanis æstimatum fuit. ea summa est vigintiquatuor nummorum millium: siquidem mille nummi, Romanorum quoque sestertium efficiunt. Quin etiam Atticum talentum quandoque sexdecim sestertiis taxari, ^h Varro significat ⁱ Ægyptiūque octoginta ponderibus pendere. ^k In tributorum verò taxatione adhibitum Romanis talentum, haud minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendebat. Cuius generis talenta, cum leges pacis Antiocho datæ sunt, Romanis æquis pensionibus exhibita fuere. Idemque in vectigalibus & portoriis seruari comperimus. ^l In qua quidem re fuit memoriæ proditum, Romanos victis gentibus nationibusque tributi nomine argentum, non aurum, indixisse. Sunt tamen exempla, centum talenta nonnunquam duodecim pondo Romanis ponderibus effecisse. ^m Pondo autem idem esse quod libra, omnes consentiunt. Quod quidem talentum plerunque non ex pecunia percussa, sed ex massa argenti ⁿ aurive, aut eboris, ferri quoque & aluminis, ^o aut ebeni, quod tributi loco ab Æthiopibus & Persarum regibus appendebatur, constare volunt. ^p Legimus singula millia talentum thuris annua Arabes regibus Persarum pensasse: ipsosq; ^q Æthiopes vicanos dentes elephantorum eisdem pendere consuisse:

ANNOTATIONES.

& semissem valuisse scribit idem Buædus d. lib. 2. & Plinius dict. lib. 33. c. 3.

^u Quos Iulius Cæsar.] Sueton. in vita illius, c. 83.

^x Alij sestertium.] Vide Gellium lib. 3. c. 17. & lib. 5. ca. 2. & Budæum in lib. de Assè.

^y Quod & Plinius.] Lib. 33. c. 3.

^z Præter quos.] Pollux lib. 9. c. 6.

^a Talentum quoque veteribus multiplex.] Multiplicium talentorum genera videbis apud Pollucem vbi supra, & Festum Pompeium lib. 18. Seruium lib. 5. Æneid. vbi supra & lib. 9. in eum locum,

— Auri duo magna talenta.

Vbi Virg. enumerat Alcanij dona pulcherrima, quorum spe ad memorabile facinus faciendum adolescentes, Eurialum & Nisum, alioqui per se satis paratos, inuitat. Et omnium copiosissimè & scientissimè Budæum in libris de Assè.

^b Euboicum.] Festus Pompeius lib. 5. & de hoc Liu. 4. Decad. lib. 7. Pro impensis, inquit, deinde in bellis factis 15. millia talentum Euboicorum dabit, quingenta præsentia, &c.

^c Achaicum.] Idem Bud. vbi supra.

^d Ptolemaicum.] Plinius d. lib. 33. c. 3.

^e Et Babylonium.] Id Herodotus lib. 3. scribit valere 70. minas Euboicas. Aelianus autem de Varia historia lib. 1. tradit id talentum conficere 72. minas Atticas.

^f Author est Priscianus.] Is in lib. de Ponderibus & mensuris, id tantum scribit de talento,

Cecropium superest post hæc docuisse talentum,
Sexaginta minas, seu vix sex millia drachmas,
Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.

^g Procedente mox tempore.] Gel. lib. 3. c. 17.

^h Varro significat.] Apud Plinium lib. 35. c. 11.

ⁱ Ægyptiūq;] Idem Varronis autoritate lib. 33. cap. 3. & Seruius d. lib. 5.

^k In tributorum verò.] Hæc vsque ad clausulam, Idemque in vectigalibus, sunt Liu. 4. Decad. libr. 8. cuius hæc verba sunt, In fœdere ipsius Antiochi, Argenti probi Attica talenta 12. millia dato intra 12. annos pensionibus æquis. talentum ne minus pondo 80. Romanis ponderibus pendat.

^l In qua quidem.] Vt videre licet ex eo loco Liu. & ex Gellio lib. 6. cap. 5.

^m Pondo autem.] Quintil. lib. 6. c. 4.

ⁿ Aurive aut eboris.] De his duobus Herod. lib. 3. qui Thalia inscribitur, vbi de talento Babylonico & muneribus & tributis, quæ Persarum regibus quotannis afferebantur, & Plinius lib. 12. c. 4.

^o Aut ebeni, quod tributi loco.] Herodotus & Plinius vbi supra.

^p Legimus.] Apud Herodotum d. lib. 3. & eius autoritate Plinium lib. 12. c. 17. ante fin.

^q Ipsosq; Æthiopes.] Herodotus dict. lib. 3. de Æthiopibus eorumque finitimis loquens, sic scribit, Portantque vsque ad meam memoriam binos semodios auri rudis, & duccenos fasces ebeni & quinos Æthiopes pueros, & vicanos grandes

† Romanosque à Corfis centum millia pondo ceræ, tributum nomine exegisse: Cappadoces, Persis quingentos equos, & mulorum duo millia annua dedisse. Plerumque ex pecunia percussa, quid frequens fuit: nam ex tribus aureis etiam talentum constare. ^s Pollux author est, quod aureis tribus Atticis valebat. ^t Aureum autem duabus drachmis Atticis taxabatur, argenteum verò minis Atticis sexaginta. Babylonicum verò, sæpe duo millia & septingentas minas Atticas effecisse volunt. † Ipsum tamen Romanum talentum quamspissimè septuaginta librarum fuit. Apud alios verò minimæ summæ, & parui æstimabatur, ^u Homero teste, qui in ludis funebribus Patrocli, cum primus victor bouem accepisset donum, ultimus duo talenta præmium tulit. ^x Hoc quoque ex authoribus constat, quod à condita vrbe ad Pyrrhum Regem populus Romanus argento signato minime usus fuit. rudi enim ære appenso, non numerato, utebantur: postque percussam monetam placuit denarium pro decem libris æreis, quinarium pro quinque, sestertium pro dipondio & semisse computari. ^y Fuisseque in veteri nummo æreo altera parte Ianum bifrontem, altera proram navis exculptam, & in antiqua moneta, bovis ouisque imagines: quæ res, Romanos gregibus olim & pecudibus valuisse, argumento fuit: quare pecunia dicta est. Iani autem bifrontis nota, & navis prora, ideo insculpta feruntur, ut priscos Latinos tunc efferum genus, cum pastoritiam vitam agerent, è fera agrestique vita, legibus & omni rerum affluentia, quæ illuc terra marique importabantur, à Iano, qui cultioris vitæ modum inuenit, excultos denotaret. ^z Neque omittendum quod Plinius naturalis historiæ retulit, Seruiliorum familiam trientem sacrum coluisse, illique statis diebus noua religione sacrum fecisse: qui quum varia specie & forma dissimili videretur, modo accessionem & fortunæ incrementa, nonnunquam damna familiæ præfignabat. Illud quoque admonitu non inutile dixerim, ^a Lugduni Romanos Imperatores argentum aurumque, & monetæ omne genus signare consueisse: siue quod prompta ibi ad cudendum metalli copia foret, seu quod munitissimus locus, & accessu difficilis ad confluentes, quod ibi Rhodano Arar commiscetur, esse censebatur.

Ex pecunia percussa.
Aureus.
Argenteus.
Talentum Romanorum.
Iliados 23.
A condita vrbe ad Pyrrhum nulla moneta fuerunt.
Nota & imagines nummarum apud veteres Romanos.
Seruiliorum familia trientem coluit. vide Plin. li. 34. ca. 13. nat. histo.
Lugduni omne monetæ genus à Ro. cudebatur.

ANNOTATIONES.

grandes elephantorum dentes. & ab eo Plin. d. lib. 12. cap. 4. ^r Romanosq; à Corfis.] Liuius 4. Decad. libr. 2. dicit ducenta millia pondo. Hanc autem ceram Corsicam habere vim quandam medicaminis, quoniam ex buxo fit, scribit Plinius lib. 21. cap. 14.

^s Pollux author est.] Lib. 9.

^t Aureum autem.] Herodotus d. lib. 3.

† Ipsum tamen Romanum.] Seruius autoritate Plauti in lib. 5. Aeneidos eo loco,

Auri argentiq; talenta.

& lib. 9. ibi,

Auri duo magna talenta.

^u Homero teste.] Idem Seruius d. lib. 5. vbi imitatione Homerica munera ante oculos ponit, à quo Alexander id accepit, sed vterque aberrauit. Neque enim tunc cum bouem antè proposuisset præmij loco, postea ultimo duo talenta præmij loco data sunt: sed ημιτάλαντον, id est semitalentum. Eius id carmen est ex lib. 23. Iliados,

Δευτέρῳ δ' αὖ βῆν δῶκε μέγαν ἢ πῶνα δῆμιον.

ἡμιτάλαντόν τ' χρυσὸν λοιπὸν ἔδωκε.

Sed alium locum eiusdem Homeri vide eo ipso libr. 23. in quo neutiquam bos, neque aurum, neque aliarum rerum præmium fuit, sed alia quæpiam. Eius in eam rem hi versus sunt,

ἰσπεῦσι μὲ ποσὶτα ποδῶκεσιν ἀγλ' ἀέθλα
δῆκε γυνῆκα ἀγλῶς ἀμύμονα ἔργ' εἰδυῖαν,
ἢ τεῖ ποδ' ὠπώντα δῶν ἢ εἰκοσίμεδον
τὸ ποσὶτα ἀτὰρ αὖ τὸ δευτέρῳ ἰσπεῦν ἔδωκεν
ἔξ' ἑτ', ἀδμήτῳ βρέφει ἡμίονον κύνεσσαν
αὐτὰρ τὸ τεῖτάτῳ ἀπυρρον κατέδωκε λείοντα,
καλὸν, τέσσαρα μέτρα κεχαιρότα, λευκὸν ἔτ' αὖτως,
τὸ δ' τετάρτῳ δῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα.

Sed is tamen locus satis probat quod Seruius & Alexander probare voluerunt. Nam si tertio, qui hunc præcedebat, pro præmio datus est nouus lebes quatuor metrarum, satis consequens, ut sequens tam magnum accepisset præmium, scilicet, duorum auri talentorum. Ex quo fit quod dicit Seruius, ut talentum minimum quid significet. Et cum postremum Homeri locum in id quod diximus expendit ipse Seruius lib. 9. ibi,

Auri duo magna talenta.

^x Hoc quoque.] Id totum vsque ad vers. Fuisseque in veteri. est Plinij lib. 33. c. 3.

^y Fuisseq; in veteri nummo.] Sed & hoc vsque ad vers. Neque omittendum. est Plinij vbi supra. & Præterea Plutarch. problem. cap. 40.

^z Neque omittendum quod Plinius.] Lib. 54. c. 13.

^a Lugduni Rom.] Id vsque ad fin. est Strab. lib. 4.

Quæ theatra Romæ fuerint, & qui circi, quorumq; extent vestigia, & quæ penitus conciderint.

C A P V T XXV.

IN conuentu cruditorum, præfente me sermo haberi cœptus est de ^a theatris, quæ multa in vrbe fuere, cur paucorum vestigia extent, cum plurima legamus fuisse: Romanosq; bellis confectis, adeo spectaculis deditos, ut illa apparatissime exhibentes, quouis magistratu aut honore dignos ducerent. Cùmque ex his quidam ^b Populum Romanum pedibus stantem, sine scena diu

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

^a De theatris.] De his in vniuersum vide Vitruuium li. lib. 5. c. 3. & 6. & Plinium lib. 36. c. 15. Et ex recentioribus Andream Fuluium Sabinum lib. 4. de Vrbis Antiq. c. 2. & seq. titulo, de Theatris & amphitheatris.

^b Populum Romanum pedibus stantem.] Cornelius Tacitus libro 14. vbi de Quinquennali Ludicro, quod Romæ institutum est Nerone quartum & Cornelio Cossio Coll. & ex eo idem Fuluius vbi supra, & Bartholomæus Marlianus Topographiæ vrbis Romæ lib. 3. cap. 17. titul. de Circo.

tus libro 14. vbi de Quinquennali Ludicro, quod Romæ institutum est Nerone quartum & Cornelio Cossio Coll. & ex eo idem Fuluius vbi supra, & Bartholomæus Marlianus Topographiæ vrbis Romæ lib. 3. cap. 17. titul. de Circo.

P. Cor. Nasica theatrum demoliri fecit.

Marcelli theatrum. Bibliotheca Octavia.

Scauri theatrum.

Curionis theatrum. Theatra temporanea. Theatrum apud Fidenas lapsum. Pompeij theatrum. Amphitheatrum à Iul. Cæs. exstructum.

spectasse assererent, ^c mox sub tabernaculis ligneis, aut arundine fultis, ^d quodd senatusconsulto intra urbem, propiusve mille passus theatra habere, aut ludos nisi stantem spectare non liceret: ideo rara fuisse, illorumque substructiones & diruta vestigia nunc extare: plures tamen fuere, qui plurimorum, quæ sequutis temporibus extructa sunt, non species modo, sed ne ruinas quidem apparere dicant. ^e Licet enim post secundum Punicum bellum, P. Cornelius Nasica, cum à censoribus locatum spectandis ludis theatrum extrueretur, velut publicis moribus nociturum demoliri fecerit, populusque stans aliquandiu spectauerit: ^f & Augusti tempore tria theatra solum, & amphitheatrum Romæ fuerint: tamen subsequente ævo, quin theatra, circi & porticus ingentis operis, plura & celebria Romæ fuerint, nemo dubitavit: nunc maxime cum urbs Roma eò excellentiæ & felicitatis crevit, ut ædificiorum magnitudine ad summum maiestatis fastigium deueniret. Constat enim veterum monumentis, ^g Marcelli theatrum operis sumptuosissimi, ad infimum Argileti, iuxta templum Pietatis conditum fuisse, quod Augustus Marcelli nomine inscripsit. ^h Octavia verò mater, Augusti soror, eius memoriæ bibliothecam addidit præcipui sumptus. ⁱ Hic est enim ille Marcellus, cui cum filiam Augustus desponsasset, haud multo post egregius adolescens acerbo funere sublatus fuit. Et theatrum Scauri, quod in ædilitate fecerat, triplici scena trecentarum sexaginta columnarum, signisque æneis tribus millibus conspicuum, cuius cauea (ut ^k author Plinius est) supra hominum octoginta millium capax erat. ^l Aut Curionis, qui post homines natos theatrum versatile & temporaneum mirabili commento construxit, operum longe maximum & conspiciendum. ^m Primus enim Lucius Mummius, exacto Achaico triumpho, theatrum temporaneum, & scenam lignea compage posuisse fertur. ⁿ Cumque apud Fidenas theatrum memorabili casu cum magna hominum perniciæ & ingenti strage corruisset, senatusconsulto cautum fuit, ne quis in posterum theatra nisi solidæ firmitatis extrueret. ^o Antea enim Pompeius Magnus perpetuo mansurum solida materia ædificauit primus, ^p in cuius dedicatione ludos dedit in circo, & elephantorum pugnam: quod illi fuit vitio & crimini datum, cum antea ligneis gradibus scena fieret: quod à Pompeio magna ex parte cœptum, ^q Caligulam perfecisse, ^r Neronemque in aduentu Tyridatis Armeniorum Regis inaurasse legimus. ^s Iuxta quod Iouis statua visenda magnitudine, ^t cui arcus marmoreus à Claudio Cæsare Tiberio dicatus, proximus erat: ^u cuius exemplo ^x Iulius Cæsar molem amphitheatri ingentem, in campo Martio substructionibus maximis crexit:

ANNOTATIONES.

^c *Mox sub tabernaculis ligneis.* C. Curio, qui bello Ciuili in Cæsarianis partibus obiit, theatra duo iuxta fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento. Plinius lib. 36. c. 15.

^d *Quod Senatusconsulto.* Valerius lib. 2. tit. de Institutis antiquis ad fin. c. de Vsu velutum primò reperto.

^e *Licet enim post secundum bellum Punicum.* Plin. lib. 36. c. 15. Florus epitome lib. 68. & D. Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 1. cap. 31.

^f *Et Augusti tempore.* De tribus Romæ theatris Strabo li. 5. vbi de Campo Martio & eius amœnitatibus & Amphitheatro. & Ouid. de Arte amandi lib. 3.

Visite conspicuis terna theatra locis.

^g *Marcelli theatrum.* Plin. lib. 7. c. 36. & lib. 8. ca. 17. Tacitus lib. 3. Plutarchus in Marcello in fi. & in lib. de Industria animalium. Asconius Pædianus in Orat. Cicer. pro M. Scauro. Lampridius in Alexandro. Sueton. in Augusto. c. 29. Seruius in lib. 7. Æneid. Virgil. ibi,

Sunt gemina belli porta (sic nomine dicunt)

Religione sacra.

Vbi & id dicit Numam Pompilium illud sacrarium, de quo ibi, fecisse circa vicum Argiletum, iuxta theatrum Marcelli. Ex quo Alexander hinc ansam accipit, ut diceret Marcelli theatrum fuisse ad infimum Argileti, quod tamen aliud est. Dion historiæ Romanæ lib. 43. & 54. scribit Theatrum Marcelli, Marcellianum dictum fuisse.

^h *Octavia verò.* Plutarchus in Marcello, Sueton. in Augusto, cap. 29.

ⁱ *Hic est enim ille Marcellus.* De quo Virg. lib. 6. Æneidos, ad finem.

Hæu miserande puer, si qua fata aspera rumpas,

Tu Marcellus eris.

& Sueton. in Augusto, c. 63. & Plinius lib. 19. c. 1. ad fin.

^k *Ut author est Plinius.* Lib. scilicet 36. c. 15.

^l *Aut Curionis.* Plinius vbi supra.

^m *Primus enim L. Mummius.* Corn. Tacit. lib. 14. & ex eo idem Fuluius Sabinus lib. 4. c. 2.

ⁿ *Cumq, apud Fidenas.* Cor. Tacit. li. 4. non adeò longe ante fin. & aliquid Paulus Orosius lib. 7. c. 2. paulo ante fin.

^o *Antea Pompeius Magnus.* Id ex Corn. Tacito est, lib. 14. cuius hæc verba sunt, Quippe erant qui Cn. quoque Pompeium incusatum à senioribus ferrent, quodd mensurâ theatri sedem posuisset. Nam antea subitariis gradibus & scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas, stantem populum spectauisse: si consideret, theatro dies totos ignauia continuaret. Idem paulò post, Sed & consultum parsimoniæ quodd perpetua sedes theatro locata sit, potius quàm immenso sumptu singulos per annos confurgeret ac strueretur. De hoc Pompeij theatro Plutar. & Dion in vita Pompeij, Cic. in Pisonem, & ibi Ascon. Pedia. Plin. lib. 7. c. 3. Sueton. in Nerone, c. 46. Appianus bellorum Ciuiliū lib. 2. Lucanus lib. 7. in prin. vbi de somnio Pompeij,

Nam Pompeiani visus sibi se de theatri

Innumeram effigiem Romana cernere plebis.

Cassiodorus Variarum lib. 4. epist. vlt. vbi dicit Pompeium ob id theatrum à se constructum Magnum fuisse appellatum, quod vix alibi reperies.

^p *In cuius dedicatione.* Asconius & Dion vbi supra.

^q *Caligulam perfecisse.* Sueton. in vita illius, cap. 21.

^r *Neronemq.* Plinius lib. 33. c. 3.

^s *Iuxta quod Iouis statua.* Plin. lib. 34. cap. 7. Talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeianus à vicinitate theatri.

^t *Cui arcus marmoreus à Claudio Cæsare.* Suet. in vita Claudij Cæsaris, cap. 11. sic scribit, Tiberio marmoreum arcum, iuxta Pompeij theatrum, decretum quidem olim à Senatu verum omisum, peregit.

^u *Cuius exemplo.* Scilicet Pompeij.

^x *Iulius Cæsar.* Cor. Tacitus scribit primū à C. Cæsare in campo Martio constitutum fuisse. Tranquillus in eod. cap. 44. destinatum fuisse duntaxat, atque apparatus omnem ab Antonio in Mausolei dedicatione dissectum. Dion in Iulio scribit, theatrum quodd à Iulio Cæsare extructum erat, amphitheatrum postea appellatum fuisse, quodd sedes absque

quam postea Augustus mausoleum ædificaturus (teste Tranquillo) demolitus fuit. ^y Et Cornelij Balbi theatrum, cui quatuor columnæ ex ophite lapide pro miraculo fuere, quorum nulla prorsus vestigia cernimus. ^z Et Pompeij amphitheatrum ampla magnitudine & molle: quippe tam profusi sumptus fuit, vt hominum XL. millia commode sedibus acciperet. ^a Necnon amphitheatrum Tauri summa impensa extructum: nec minus castrense, quod in Exquiliis fuit: & Neronis, cuius ne imago quidem extat. Cæsaris verò theatrum iuxta Capitolium, cuius tantum semiruta vestigia videmus, tanti splendoris fuit, vt urbem atque imperium honestaret. Quantæ autem admirationis fuisse amphitheatrum vrbe media credimus, ^b mirificum opus à Vespasiano fundatum, cum ipsius ferè demoliti nunc ruinas solidissima structura demiremur? In quo extruendo omnes Imperatores Regesque magnificentia antecessit, quibus monumentis illud decus maiestatis & imperij, quo vrbs Romana floruit, facile est coniectari. ^c Quid de theatro lapideo, iuxta quod ædem equestris fortunæ fuisse memorant, cuius ne vestigium quidem relictum est? ^d Circum verò maximum celebratissimum trium stadiorum longitudine, à Tarquinio Prisco locum spectaculis designatum, vbi Iunonis & Dianæ templa crexit, & mox à Cæsare dictatore mirifico opere instauratū videmus, illiusq; adhuc vestigia extare: ^e vbi Veneris ædes, quam Fabius ex mulctatitia pecunia faciendam curauit, ^f Liberiq; & Liberæ, ^g Iuuentutis ^h & Cere-
ris: quas Aul. Posthumus dictator vouerat, ⁱ atque Herculis phanum, ^k Solisq; & ^l Mercurij, ^m Bellonæ, & ⁿ Floræ ædes fuere: ^o ibique Lupercal, ^p & circum Flaminium vidimus aliquando, quorum

Corn. Balbi
theatrum.
Pop. ampli-
theatrum.
Tauri am-
phitheatrū.
Castrense.
Neronis.
Cæsaris.
Vespasiani.
Theat. lapi-
deum.
iuxta ædem
Veneris.
Circus ma-
ximus Tar-
quinij.

ANNOTATIONES.

absque scena vnde quaque haberet.

^y Et Cornelij Balbi.] Plinius lib. 36. c. 7.

^z Et Pompeij amphitheatrum.] Plin. eod. lib. 36. c. 15.

^a Necnon amphitheatrum Tauri.] Scilicet Statilij Tauri, ex Suetonio in Caligula, c. 18.

^b Mirificum.] Suetonius in vita illius, c. 9.

^c Quid de theatro lapideo.] Sed & fuere alia theatra Romæ, videlicet id quod à Traiano extructum fuit, quod postea ab Adriano est destructum, vt scribit Spartianus in vita ipsius Adriani. Aliud in pratis Vaticanis inter pontem Miluium & molem Adrianam, de quo Procopius. Guilielmus Postellus in lib. de Magistratibus Atheniensium, c. 18. scribit se vidisse theatri, sicut & hippodromi reliquias Constantinopoli, in foro Theodosij. Locus, ait, latus est circiter centum passus sesqui altera, aut ampliori longitudine: in extrema parte erat theatrum in medio aliquot columnæ, cum obelisco Aegyptiaco.

^d Circum verò.] De Circis in vniuersum vide Varronē lib. 1. aut aliorum dinumeratione 4. de ling. Lat. Vitruuium lib. 3. c. 2. & Ouid. lib. 2. Fastorum his versibus,

Hic vbi nunc fora sunt, lintres errare videres,

Quæq; iacent valles Maxime Circe iuæ.

Et Liuium 1. Dec. lib. 1. in Tarquinio Prisco post princ. his verbis, Tum primū circo, qui nunc Maximus dicitur, designatus locus est, loca diuina patribus equitibusq; vbi spectacula sibi quisque facerent, fori appellati. Vide præterea Dionysium Halic. lib. 3. & Plinium lib. 36. c. 15.

^e Vbi Veneris ædes.] Scilicet Gurgis ex Liuius, cuius verba ex 1. Dec. lib. 10. hic adscribimus, Eo anno Q. Fabius Gurgis Consul filius aliquot matronas ad populum stupri damnatas pecunia multauit, ex quo multatitio ære Veneris edē, quæ prope Circum est, faciendam curauit.

^f Liberiq;] Tacitus lib. 2. iisdem temporibus deūm ædes vetustate aut igni abolitas, cœptasque ab Augusto dedicauit Libero, Liberæque & Cereri, iuxta Circum maximum, quas A. Posthumus vouerat. Ad id ipsum prius dixerat Diodorus Siculus lib. 6. non longè à fin.

^g Iuuentutis.] Liu. 4. Dec. li. 6. Item Iuuentutis ædē in Circo Maximo C. Licinius Lucullus duūm vir dedicauit. vouerat eam sexdecim annis antè M. Liuius Coss. quo die Asdrubalem exercitūque eius cecidit. Idem censor eam faciendā locauit M. Cornelio & T. Sempronio Coss. Huius ædis Iuuentutis meminit Plinius duobus in locis, nempe lib. 29. c. 4. in princ. & lib. 35. c. 10.

^h Et Cereris.] Iam diximus suprā in verbo, Liberi que. ex Corn. Tacit. lib. 2. & Plinij lib. 35. c. 12.

ⁱ Atque Herculis phanum.] Hoc templum in Auentino cōstructum fuisse scribit Bartholomæus Marlianus, redditque causam quare nunc D. Alexio dedicatum sit à suis maiori-

bus. Fuit & aliud templum Herculis Custodis, vbi nunc D. Lucie templum est, in aditu Circi Maximi, vel (vt aliis placeat) Flaminij, de quo Ouid. Fastorum lib. 6.

Altera pars Circi custode sub Hercule tuta est,

Quod deus Euboico carmine munus habet,

Multæ fuerunt ædes Herculis Romæ, quarum ea cuius nunc meminit Ouid. condita est ad Circum Maximum à L. Sylla, monitu carminis Sibyllini, & pridie nonas Iunij dedicata. Huic idem Sylla decimas obtulit, author Plutarch. in Sylla.

^k Solisq;.] Corn Tacitus lib. 15.

^l Et Mercurij.] Ouidius lib. Fast. 5. Mercurij templum spectasse eundem Circum Maximum ait his verbis,

Templa tibi posuere patres spectantia Circum

Idibus, ex illo est hac tibi sacra dies.

^m Bellonæ.] Templi Bellonæ auctorem Appium Claudium fuisse ait Ouidius lib. 6. Fast.

Hoc sacrata die Tusco Bellona duello

Dicitur, & latio prospera semper adest, &c.

Titus Liuius 1. Dec. lib. 10. sic scribit, Dicitur Appius in medio pugnae discrimine, ita vt inter prima signa manibus ad cœlum sublatis conspiceretur, ita precatus esse, Bellona si hodie victoriam duis: ast ego templum tibi voueo. Erat autem & aliud templum Bellonæ extra urbem ad portam Carmentalem, in quo dabatur Senatus Coss. & aliis qui prouinciis debellatis triumphum petebant & legatis aliarum nationum, de quo nos alibi diximus.

ⁿ Et Floræ.] Tacitus lib. 2. vbi loquitur de ædibus Liberi & Liberæ, vti suprā diximus, continuè de æde Floræ hæc subiungit, Eodēque in loco ædem Floræ ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus constitutam. Hæc à Græcis *Χλωρίς* dicitur. Ouid. 5. Fast.

Chloris eram, quæ Flora vocor corrupta Latino

Nominis est nostri littera Græca sono.

^o Ibiq; Lupercal.] Seruius in illud Virgil. *Aeneid.* 8.

Ergo iter inceptum celerant rumore secundo.

Ficus, inquit, Ruminalis, ad quam eiectioni sunt Remus & Romulus, fuit vbi nunc est Lupercal in Circo. Hæc enim labebatur Tyberis, antequam Neptuno factis sacrificiis auerteretur. Dionysius Halicarnassæus lib. 1. Cæterum, ait, Arcades acceptis sub colle sedibus (de Auentino loquitur) ex ædificatis more patrio domiciliis, templa quoque construunt, primū Lycæo Pani iubente Theſmide (Arcadibus enim antiquissimus & honoratissimus est Pan) in loco quem Romani Lupercal nominant, nos Lycæum dicere possumus.

^p Et Circum Flaminium.] De quo Cice. epist. ad Attic. lib. 1. & in 3. in Ver. act. & ibi Ascon. Pædianus, Varro lib. 4. ling. Lat. Vitruuius lib. 4. cap. 7. Liuius 1. Dec. lib. 3. & 3. Dec. lib. 8.

Circus Neronis.
Circus Floræ.
Veneris Myrtæ.
Theatra nō modo ludis & spectaculis seruiebāt.
Græcorum theatra.

vix semiruta vestigia licet inspicere. Atque hic circus Flaminius est, & quondā prata Flaminia. ^r Iuxta quem Apollinis ædes ^s inter ipsum & olitorium forum, ^t in qua senatus haberi consuevit, ^u ac Iouis Statoris templum, ^x licet alterum in Porticu Metelli, ^y & tertium in radice Palatii fuisse legamus, quod à Romulo in pugna cum Tatius & Sabinis votum esse dicunt. ^z Fuit quoque Neronis circus in Vaticano, ^a & circus Floræ iuxta ipsius templum: ^b & intimus, quem iuxta urbis murum fuisse Varro significat: cuius licet inter mortua memoria sit, tamen figulos ibi proximos, & myrtetum, à quo sacellum Veneris Myrtæ, quæ Murtia dicta est, ^c & illius aram sub Auentino antiquissimam legimus. Hoc quoque non in postremis fuerit, prioribus seculis non modò spectaculis & ludis publicis veteres theatra habuisse frequentia, sed quum conciones, aut populi concilium haberi, vel toti plebi aliquid exhiberi vellent, id in theatro, vbi concionantem exaudire, & quò conuenire frequentius possent, ex alto suggestu sedentibus & silentibus cunctis, facere consuevit: ^d idque Græcis præcipuo in more fuisse, licet Athenis theatrum locus legitimæ concionis non esset: ^e quo malo vetus illa Græcia concidit, in quorum theatris concilio populi indicto, vbi rudes & ignaui promiscuè confederant, confusa populari & militari turba, variis & dissonis clamoribus insanæ concionis, bella suscipiebant, ciues proscribebant, prætores eligebant, præmiâque bene meritis ciuibus, interdum pœnas, circumductis vrnulis, inferebant.

ANNOTATIONES.

Martialis lib. 12. epigram. 76. Plutarch. problem. cap. 66. Iul. Florus epit. Liuij lib. 20. Festus Pompeius lib. 6. Plin. lib. 34. cap. 3. & lib. 36. cap. 5. & P. Victor in 9. Urbis regione, & Iul. Obsequens c. 114.

^q *Quondam prata Flaminia.* Liuius 1. Dec. lib. 3. Ea omnia in pratis Flaminis concilio plebis acta, quem nunc Circum Flaminium appellant, vide in seq.

^r *Iuxta quem Apollinis ædes.* Idem Liui. d. lib. 3. sed alio loco, Itaque inde Coss. ne criminationi locus esset, in prata Flaminia, vbi nunc ædes Apollinis est (Circum iam tum Apollinarem appellabant) auocauere Senatum.

^s *Inter ipsum.* Alcon. Pædianus in 4. in Ver. act.

^t *In qua Senatus.* Scilicet æde Apollinis, vt constat ex loco posteriori in verbo, Iuxta quem Apollinis ædes.

^u *Ac Iouis Statoris.* Macrobius lib. 3. Saturn. c. 4. post prin. autoritate Varronis lib. 8. rerum Diuinarum. Dionys. Halicarn. lib. 2. Extructis quoque templis aras consecrauerunt Diis, quibus in pugna vouerāt, Romulus Ioui Statori, apud portam Mugoniam ducentem è via sacra ad palatium, quod exercitum ipsius fugientem deus post preces stare fecisset & vti viribus.

^x *Licet alterum.* Vitruuius lib. 3. c. 1. vbi de Periptero æde disserit. Hæc ædes ad finem Circi Flaminij fuit à Q. Metello Macedonico facta, de qua Velleius Paterculus lib. 2. Fuit & aliud Iouis Statoris templum in radicibus Palatini, vbi nunc ædes D. Mariæ de Pœnis inferni.

^y *Et tertium.* Scilicet templum Iouis Statoris ex Liuius 1. Decad. lib. 1. & Plutarch. in Romulo. Dion. Halicarn. lib. 2.

^z *Fuit quoque Neronis Circus.* Plin. lib. 36. c. 11. & hic est, vt

opinor, quem idem Plinius Circum Vaticanum vocat lib. 16. cap. 40.

^a *Et Circus Floræ.* De æde Floræ iuxta Circum Maximum diximus. An autem fuerit alius Floræ Circus iuxta ipsum templum, nunc non recordor me legisse, nisi quod P. Victor, si is est, collocat Floræ templum & Circum in sexta Urbis regione.

^b *Et intimus.* Scilicet Circus ex Varrone cuius hæc omnia vsque ad clausulam, Et illius aram. sunt lib. 4. de lingua Latina. Sed & id quod dicitur de Venere Myrtæ, quæ & Murtia dicebatur, vide Plinium lib. 15. cap. 29. & Plutarch. proble. cap. 19. in fin.

^c *Et illius aram.* Plin. vbi suprâ, Ara, inquit, vetus fuit Veneri Myrtæ, quam nunc Murtiam vocant, sed is non dicit eam fuisse sub Auentino: verum id satis innuere videtur Liuius 1. Decad. lib. 1. cum scribit, Tum quoque multis militibus Latinorum in ciuitate acceptis, quibus vt iungeretur Palatio Auentinus ad Murtiæ datæ sedes. Festus autem Pompeius lib. 11. Murtiæ deæ sacellum erat sub monte Auentino, qui antea Murtius dicebatur.

^d *Idque Græcis.* Val. Max. lib. 2. c. 1. vbi de constantia legatorum Rom. In theatrum (vt est consuetudo Græciæ) introducti, legationem quibus acceperant verbis, peregerunt.

^e *Quo malo.* Strabo li. 3. alias causas euersionis veteris Græciæ scribit. Sed superioribus addas fuisse & Athenis theatra & inter cætera Dionysiacum ex Thucydide li. 8. & Odeum dictum à cantilenis (quasi cantilenarium dicas) ex Pausania in Atticis, in cuius vestibulo Ægyptiorum Regum sunt statuae.

Qui fuerit medius unguis, & infamis digitus, quibusque digitis quæ fuerint qualitates & nomina.

CAPVT XXVI.

Iuuenalis locus Saryr. 10.

ERSVASVM habent plerique, in versu Iuuenalis decimæ, dum inquit:

quum Fortuna ipse minaci

Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem:

per hæc verba id notari, quod vulgo omnes contumeliis conciti faciunt, vbi interiecto pollice inter medios proximos digitos, obscœnum in modum probum obiiciunt: quo argumento illum fastidire & despicere ostendunt. quod tamen longè secus in veteri vsu fuisse apparet: quippe ^a infamis

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

^a *Infamis digiti.* Persius satyra 2. hunc infamem appellat.

Infami digito & lustralibus antè salinis Expiat.

Et impudicum author Priapeiorum quisquis is fuit, Derides quoque fur: & impudicum.

Ostendis digitum mihi minanti.

Martialis lib. 6. epig. 69.

Ostendit digitum, sed impudicum,

Alconti, Dasioque, Symmachoque.

Qua autem ratione, intelliges ex Diogene Laërtio in Diogene Cynico.

^b *Fuit*

digiti obiectu, qui medius est, ipsum in quem obicitur, infamem notari duxerunt. ^b Fuit enim prisca *Medius di-* moris, ut si quos floccipenderent, aut insigni contumelia vel deformi conuicio afficerent, id obiectu *gius infam-* medij digiti protenti, non autem compressi, denotarent: quod est à Græcis usurpatum, ut contractis re- *mis.* liquis digitis, medium ignominiae causa protenderent, quod ^c *σκιμαλίσσαι* dixere. *σκιμαλίσαι* enim, præ- *σκιμαλίσαι.* tentare est digito an gallinae oua conceperint: ^d sicut *ἀδελφίζω*, ubi quempiam floccifacere osten- *ἀδελφίζω.* dunt. ^e Quare ab Atheniensibus medius catapygos, quasi cinædus & scortum, adnominatur, quod *κατόπυγος.* infamiam incuteret, & conuicium faceret. ^f Apud Græcos sycophanta aut holidocos, quasi obses- *Voces igno-* for viarum & latro, vel propudium, conuicium censebatur maximum: ^g sicut Persis, muliere virum in- *miniosa a-* gnaviorem appellare, nulla insignior cōtumelia fuit. Apud Ægyptios, asini nomen obiectare, magnum *pud diuer-* est ingerere probum, quod Typhonis hostis Orisidis colorem ferret. ^h Quare quum Persarum Regem *fos.* Ochum summi dedecoris loco Ægyptij asinum appellarent, intantum exarsit, ut diceret: Faciam ut hic asinus vestrum bouem depascatur, qui haud multò post, ingenti coacta manu, occupata Ægypto, Apim immolauit. In quo annotare succurrit, ⁱ quod tradit Herodotus, quod quum Scytharum equitatus, quò præcipuè valent, in Ægyptios irrueret, rugitu asinorum & mulorum insolito (quippe quum apud Scythas nulli sint, Ægyptiis verò frequentes) adeò equos Scytharum fuisse consternatos, ut protinus fugam fecerint, Ægyptiisque insignem victoriam dederint. ^k Id quoque à Martiale non inscite ostensum est:

Rideto multum, qui te Sextile cinædum

Dixerit, & digito porrigito medium.

Velut eo argumento virum improbissimæ nequitiae designaret. Ex quinque enim digitis, ^l quos sacros Mineræ religio sanxit, cuique suum nomen inditum fuit, & qualitas, neque ab re nominati sunt. ^m Pollex enim primus, quia aliis maior & longè princeps est, quodque reliquis antestat, & propè dominatur dictus, quippe cuius adiumento reliqui reguntur: itaque non immeritò ⁿ is apud Græcos *ἀντιχείρ*, quasi altera dicebatur manus, quum in vnaquaque re socius & adiutor sit. ^o Hunc premere antiqui iubent, quum alicui bene precantur & propitij sunt, bonum omen & efficaces preces futuras interpretati: ^p vtrumque verò pollicem iungere, vehementius laudare est: ^q vertere autem pollicem, malè precari. ^r Cūque pollex monocondylus sit, reliqui fuere dicondyli, id est, duplicis commissuræ: ^s ubi verò in digito non erat flexus, phalanx dicebatur. In pedibus autem, pollicis scandenti proximum, à saliendo ^t halluci dixere nomen. ^u Reliqui in pedibus digiti, monocampi, hoc est, vnius flexus fuere. In qua quidem re memoriæ proditum est, ^x Pyrrhi pollicem dextri pedis diuinam vim habuisse, ut splene laborantibus præsentissimo remedio succurreret: ^y qui etiam in pyra cum reliquo corpore absumi nequiuit: ^z sicut de Lamisco proditur, qui apud Lucanos regnavit, cui tertius digitus pedis lupinus erat. ^a Et de Artaxerxe, qui manu altera longior, Macrochir nomen

Pollex.
ἀντιχείρ.
Pollicem pre-
mere.
Pollicem
vtrumque
iungere.
Pollicem ver-
tere.
Pedum di-
giti.
Hallucis.
Pyrrhi pol-
lex pedis.
Lamisci ter-
tius digitus
pedis lupi-
nus.
Artaxer-
xes.
Macrochir.

ANNOTATIONES.

^b Fuit enim.] Vide infra eod.cap.

^c *Σκιμαλίσσαι.*] Rhodiginus lib.17.c.12.

^d Sicut *ἀδελφίζω.*] Idem Rhodiginus lib.26.c.21.

^e Quare ab Atheniensibus.] Rhodiginus lib.15.c.11. & lib.17.c.12.

^f Apud Græcos Sycophanta.] Vide omnino Athenæum Di-
pno sophistarum lib.3.cap.3. Rhodig.lib.18.c.9.ad fi. Eras-
mum in prouerbio Sycophanta.

^g Sicut Persis.] Herod.lib.9.de quo & nos diximus in no-
stris legibus Connubialibus lib.9.

^h Quare cum persarum Regem Ochum.] Rhodiginus lib.30.
cap.21.

ⁱ Quod tradit Herodotus.] In Melpomene, qui est liber 4.

^k Id quoque à Martiale.] Lib.scilicet 2.epig.28.

^l Quos sacros Mineræ.] Seruius in 7. eclog. Virgil. & alibi
dictum est.

^m Pollex enim.] Macrobius lib.7.Satur.c.13.

ⁿ Apud Græcos *ἀντιχείρ.*] Macrobius ubi supra, & Pollux lib.2.
Onomasticôn.

^o Hunc premere.] Plinius lib.28.c.2. Pollices, inquit, cum
faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. Antiquitus
in pollice erat fauoris studiique significatio: qui faueret
pollicem premebat: qui contra malè alicui cuperet, polli-
cem conuertebat. Erasmus in prouerbio, Premere polli-
cem, conuertere pollicem.

^p Vtrumque verò.] Horat.lib.epist.1.epist.8.

Consentire suis studiis qui crediderit te,

Fautor viroque tuum laudabit pollice ludum.

Et ibi Acron & Porphyryon interpretes. Erasmus ubi supra.

^q Vertere autem Pollicem.] Iuuenalis saty.3.

—Et verso pollice vulgi

Quemlibet occidunt populariter.

Et Prudentius in heroico carmine aduersus Symmachum
in fi.libri posterioris,

Et quoties victor ferrum iugulo inserit, illa

Delitias ait esse suas, pectusque iacentis

Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi.

^r Cūque pollex.] Aristot.lib.1.Animalium c.15.

^s Vbi verò in digito.] *φάλαγξ* enim est internodium in di-
gitis: id est digiti pars rigida, & quæ non flectitur, quæ inter
duos articulorum nodos est, ut τὸ τῆ δακτύλου καμπικόν sit
κόνδυλος. τὸ δ' ἀκαμπτον φάλαγξ.

^t Halluci dixere nomen.] Festus Pompeius lib.1. Allux, in-
quit, pollex scandens digitum proximum, quod velut insi-
luisse in alium videatur, quod Græce dicitur *ἄλλομαι*.

^u Reliqui in pedibus digiti.] Gaza ex Aristotele, ubi supra
proxime, *μονόκαμπτοι* (inquit) dicuntur omnes digiti pe-
dum, qui vnico inflexu adducuntur.

^x Pyrrhi pollicem.] Plutarchus in vita illius post princ. Plinius
lib.7.c.2. & lib.28.c.4.

^y Qui etiam in pyra.] Plutarchus & Plinius in eisdem locis.

^z Sicut de Lamisco.] Heraclides in Politicis.

^a Et de Artaxerxe.] Plutarchus in vita illius in princ. & in
Apophtheg. eiusdem. Et idem quoque de Dario, ut id co-
gnominis assequutus sit à brachiorum & vlnarum longi-
tudine, quæ tanta erat, ut genua contingeret, scribit Strabo
lib.15. ad fin. Est autem *μακρόχειρ* tanquam dicas longima-
nus. In hac autem pollicis tractatione non est prætermi-
tendum olim milites pollicibus eleuatis sacramentum mi-
litare eleuare solitos. Ideò, qui militiam derectare vole-
bant, sibi pollices amputabant, ne ad sacramentum adigi
passent. Propterea Augustus equitem Romanum, quod

Index. tulit. ^b Proximus vero à pollice, indicis nomen habet, ^c qui etiam salutaris vocabatur: ^d quo ori admoto, silentium indicimus: scilicet nil sanctius ad salutem, oris silentio æstimantes. ^e Ideò sacellum Angerona, quæ dea præsul silentij obsignato ore effingitur, ac inter antiquissimas religiones Romæ colebatur. ^f Hoc digito salutari Martium Septimium, qui ex fabro ferrario imperium tenuit, tantum valuisse dicunt, ut currus ex aduerso nitentes repulerit, & fortissimum quemque colliserit. ^g Tiberius quoque articulis ita firmis fuisse fertur, ut recens malum salutari digito terebraret. ^h Quod de Claudio secundo Cæsare traditur, qui digitis ita validis fuit, ut ictu digitorum aut pugno sæpe equi dentes excusserit. [†] Contrà verò Augustus illo persæpe laborauit, ita ut vix cornei circuli supplemento, scripturæ admoueret. ⁱ Hoc etiam indicamus, quare indicis nomen tulit, ^k exprobramus, ^l & minas inferimus. ^m Tertius, qui medius & reliquis maior est, famosus habetur, petulans & libidinosus, ⁿ cuius obiectu (ut modo significauimus) probrum obiectamus, alteriusque famam lædimus & detestamur: & quia deses & ignauus in medio situs, nulli rei adiumento est, idcirco despectissimus habitus: ^o Qui etiam verpus dicebatur: namque Iudæis vsque eò euiluit, ut interanea exulcerata, & putrescentia viscera, illo recondere & fouerent. ^p Fuitque adnotatum apud veteres Græcorum, ut qui medio digito tanquam per indicem aliquem ostenderent, arguerentur insanix. Quare verbum Diogenis proditur, multos per digitum insanire, quod medio digito se philosophantes peregrinis demonstrarent. Cùmque reliquos auro gemmisque insignirent, ^q hunc prisci Romani nudum & honore destitutum reliquere, veluti infami contumelia notaretur. ^r Galli verò & Britanni medio tantum annulos adiiciunt,

ANNOTATIONES.

duobus filiis adolescentibus, causa detrectandi sacamenti, pollices amputasset, ipsum bonaque eius hastæ subiecit, ut scribit Sueton. in vita ipsius Augusti cap. 24. Hanc enim rationem pollicis amputandi afferunt: sed ego malo cum aliis eam esse quod pollicibus amputatis inutiles & minus idonei ad arma tractanda redderentur. Apud Fortunianum autem Acromos huiusmodi est de decem militibus accusatis læsæ reipublicæ, quod tempore belli pollices sibi amputassent. Ammianus Marcellinus libr. 15. ad finem scribens de moribus Gallorum sic ait, Nec eorum aliquando quisquam, ut in Italia, munus Martiam pertimescens, pollicem sibi præcidit, quos ioculariter Murcos appellant.

^b Proximus verò à pollice.] Horat. lib. Sermon. 2. saty. 8. eademque vlt.

— Quid siquid forte lateret,
Indice monstraret digito.

Vbi Porphyrio interpres. Plinius lib. 28. c. 2. ad fin. sic scribit, Ungues refecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est: Quintilianus autem lib. 11. c. 3. qui de Pronunciatione est, id ei nomen ab indicando datum tradit.

^c Qui etiam salutaris vocabatur.] Sueton. in Augusto, c. 80. Martianus Capella de Nuptiis Philologiæ. Quidam, inquit, redimitus puer ad os compresso digito salutari, silentium annuebat. Trebellius Pollio in vita Martij Septimij, cuius verba paulò post adducemus. Et hunc ita vocari putat Beroaldus interpres Suetonij, quod silentium indicet: nam sermoni parci, ut inquit eleganter, & verè Plinius, multis de causis salutare est.

^d Quo ori admoto.] Id iam patet ex illo loco Capellæ. Sed & ex eo Apuleius lib. 1. Metamor. At ille digitum à pollice proximum ori suo admouens, & in stuporem attonitus, Tace tace, inquit. Is digitus in exprobrando & indicando, unde ei indicis nomen est, plurimum valet. Quo usum esse optimè Crassum oratorem, Cicero lib. 2. de Orat. Quintilianusque lib. 11. c. 3. notificant. Hucque nonnihil pertinet illud Iuuenalis satyra 1.

— Digito compeſce labellum,

Accusator erit, qui verum dixerit, hic est.

Atque illud Ouidij lib. Metam. 9. non longè à si. vbi Harpocratem silentij significat, qui digito ad os appposito pingebatur,

Quique premit vocem digitoque silentia suadet.

^e Ideo sacellum Angerona.] Plinius lib. 3. cap. 5. Solinus c. 1. C. Sempronius in lib. de Italiæ diuisione. Macrobius lib. 1. Satur. c. 10.

^f Hoc digito salutari M. Septimium.] Trebellius Pollio in

vita Septimij, Nullius, inquit, manus vel ad feriendum, vel ad impellendum fortiores fuisse, cùm in digitis nervos videretur habuisse, non venas. Nam & carra venientia digito salutari repulisse dicitur: & fortissimos quosque vno digito sic afflixisse, ut quasi ligni, vel ferri obtusioris ictu percussu dolerent. Hæc ille, qui & illum fuisse fabrum ferrarium dicit.

^g Tiberius.] Suetonius in vita illius c. 68.

^h Quod de Claudio Secundo.] Trebellius Pol. in vita illius, Digitis, ait, vsque adeo fortibus fuit, ut sæpe equis & mulis ictu pugni dentes excusserit.

[†] Contrà verò Augustus.] Suetonius in vita illius c. 80.

ⁱ Hoc etiam indicamus.] Suprà dictum est. Nam & ab indicando dictus est, ut etiam scribit Quintilianus lib. 11. c. 3. quod de pronunciatione est.

^k Exprobramus.] Vide suprà ibi, Quo ori admoto.

^l Et minas inferimas.] Quintilianus vbi suprà de manibus in vniuersum loquens, sic scribit, An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus? &c.

^m Tertius.] Dictum est suprà.

ⁿ Cuius obiectu.] Nam ut scribit Diogenes Laërtius, Diogenes ille Cynicus peregrinis quibusdam videre Demosthenem cupientibus, medium huic intendens digitum, Hic, ait, vobis est ille Atheniësum orator. Innuens scilicet Demosthenem esse mollem & effæminatum.

^o Qui etiam verpus.] Medius digitus verpus à verrendo podice dicitur, quod protensis duobus aliis vtrinque proximis complicatis digitus, inguinis speciem quandam referat. Ob quam etiam causam infamis à Persio vbi suprà num. 1. & impudicus à Martiale appellatur. Quo fit ut Iudæi peculiari vocabulo Verpi dicantur, qui præscripto legis præputium pueris præcidunt. Martialis Epigram. lib. 7. epig. 81.

Dum ludit media, populo spectante, palestra,

Delapsa est misero fibula, Verpus erat.

Iuuenal. saty. 14.

— Eadem nisi sacra colenti,

Quæsitum ad fontem solos deducere Verpos.

^p Fuitque adnotatum.] Id totum vsque ad clausulam, Cùmque reliquos. videtur fuisse sumptum ex illo loco Laërtij nuper à nobis suprà ibi, Cuius obiectu. adducto: sed aliter quàm Diogenes retulit.

^q Hunc prisci Romani nudum.] Ut satis intelligitur ex Plinio lib. 33. c. 1. dum scribit, eos primùm gestasse digitis, qui sunt minimis proximi. Postea proximis pollici, postremo & minimis.

^r Galli verò & Britanni.] De vtriusque Plinius d. lib. 33. c. 1.

s Prodi

illum præcipuo honore excolentes. ^s Proditumque est, annulum è sinistra in longissimum dextræ transferri, sæpe singultus & grauedines leuare. ^t Græcis verò medius, non famosi nomen habet, sed medici. Digitis enim apud illos hæc indita nomina fuere, ἀντιχειρ, δακτύλος, ἰατρός, δακτυλιώτης, ὠτίς, ac si dicas, pollex, index, medicus, annularis, auricularis. ^u Apud Pollucem hæc fuere nomina: Micros, hoc est, paruus, deinde paramesos qui sequitur, postea mesos, deinde lichanos, demum antichir aut megas. ^x Romani verò proximum minimo, annularem seu medicum nuncupant. ^y Illo enim, quum veniam poscimus à diis, locum Nemeseos (^z quæ dea vltrix malorum fuit, faulrix verò bonorum) post aurem dextram obsignamus. Ipsa enim Rhamnusia dicta, ibi locum venerationis habet. ^a Rhamnes enim à Marathone haud plus sexaginta stadiis abest, ^b vbi Nemesis phanum memoratu ^z præcipuum, ab Adrasco ædificatum, ^c cuius simulacrum altera manu fraxineum ramum, altera phialam gestat: ^d quem locum qui eam venerantur attingunt, quum in ipsa aure memoriæ locus foret. ^e Eundemque minimo proximum in sponsalibus annullo exornamus, quia tenuissimam venam inde ad cordis ima penetrare arbitrantur. Hunc Ægyptij tanquam sacrum multis odoribus delibutum habere assue- rant: habuissèque hoc proprium ferunt, vt complicatus, ^f senarium, qui perfectissimus est, numerum designaret. Minimum verò, quia omnibus minor, minus officij habet, quodque eius ope minus indigemus, propterea dici autumant: ^g cui etiam auriculari nomen est, quod illius ope aurium sordes, quæque in his incommoda sunt, adimimus & leuamus: tarditatique aurium, aut si quid in eis puditi fuerit vel purulenti, succurrimus. ^h Fuitque literis proditum, crebro scabere aurem dextram minimo, furoris signum esse: ⁱ eiusque tinnitum crebriorem, morbum corpori adactum præmonstrare. ^k Si quem tamen dimicationi vel pugnae veteres laceſſebant, minimo prouocante inuitabant. ^l Est quoque animaduertere, quod qui minimo gestatur annulus, achates dicitur: quo verò index ornatur, coriannos. ^m Latini autem lenis materiæ annulum, qui minimo gestatur, æstium nuncupant. ⁿ In auctionibus & locationibus attollere digitum, se emptorem & conductorem: ^o in certamine & pugna, dedi-

Medicus.

Annularis
Nemesis.Nemeseos
simulacrum.Minimus
seu auricu-
laris.Minimo
aurem dex-
teram sca-
bere.Minimo
prouocare.

Achates.

Coriannos.

Annulus

æstium.

Digitum
tollere.

ANNOTATIONES.

^s Proditumque est memoria.] Plinius lib. 28. cap. 6. Plerique anulum è sinistra in longissimum dextræ digitum transferre, &c. ibi loquitur de sternutamento.

^t Græcis verò medius.] Sic annotauit Iac. Tusanus in suo le- xico in dictione ἰατρός.

^u Apud Pollucem.] Lib. scilicet 2. c. 4. & iterum cap. 50.

^x Romani.] Gellius lib. 10. c. 10. Macrobius lib. 7. Satur. cap. 13. Porphyrio in Horatium lib. Sermonum 2. saty. 8. eadem- que vlt. vbi ita omnes digitos nuncupat, Pollicem, indicem, famosum, medicum, minimum.

^y Illo.] Plinius lib. 11. c. 45. Est post aurem æquæ dextram Nemeseos, quod referimus tacto ore proximum à minimo digitum, veniam sermonis à diis ibi recondentes.

^z Quæ dea.] Catullus epig. 47. ad Licinium,

— Precèsque nostras

Oramus caue despuas ocellis:

Ne pœnas Nemesis reposcat.

Et Ouidius lib. Tristium 5. eleg. 9.

Exigat ac dignas vltix Rhamnusia pœnas,

Imposito culcas qui mea fata pede.

Idem Ouid. memorem appellat lib. 14. Meta. quod vlcisci- tur superbos, cum ait,

— Memoremque time Rhamnusiadis iram.

Ammianus Marcellinus hoc graphice describit lib. 14. in fi.

^a Rhamnes enim à Marathone.] Pausanias in Atticis, qui est lib. 1.

^b Vbi Nemesis phanum.] Antimachus poëta Græcus, ex quo, atque etiam ex Strabone lib. 13. his verbis,

Est dea quam Nemesis dicunt, dea magna potensque,

Quæ bona cœlestium concessu cuncta deorum

Possidet: huic primus sacratam condidit aram

Fluminis Æsapi gelidas Adrastus ad vadas:

Atque ibi nunc colitur, seruâtque Adrastia nomen.

Intelligis hinc non Adrasco, sed Adraſto legendum esse. Nam & ipse Strabo hanc Nemesis Adraſtiam nuncupatam fuisse tradit. Vide Ammian. Marcell. vbi supra.

^c Cuius simulacrum.] Pausanias in Atticis & Suidas in Rhamnusia.

^d Quem locum.] Plinius lib. 11. cap. 45. ex quo hunc locum corriges.

^e Eundemque minimo proximum.] Gellius lib. 10. c. 10. Macrobius lib. 7. Satur. c. 13.

^f Senarium.] Macrobius d. lib. 7. c. 13. vbi reddit causam cur annulus in digito eo geratur, qui in sinistra manu minimo est proximus. Complicatus enim, inquit, senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omnifariam plenus, perfectus atque diuinus est.

^g Cui etiam auriculari.] Nam & Græcis ὠτίς & digitum minimum & aurem significat.

^h Fuitque literis proditum.] Ex Apuleio libr. 6. cuius hæc verba sunt, Quam vbi primum inductam, oblatamque conspexit Venus, latissimum cachinnum extollit, & qualem solent furenter irati: caputque quatens & adscalpens aurem dextram, &c.

ⁱ Eiusque tinnitum.] Consule medicos.

^k Si quem tamen dimicationi.] Horat. lib. 1. Serm. satyr. 4. in princip.

Crispinus minimo me prouocat, accipe si vis,

Accipe iam tabulas: detur nobis locus, hora,

Custodes: videamus vter plus scribere possit.

Vbi Acron & Porphyrio interpretes dicunt, eos solere minimo digito alios prouocare, qui volunt ostendere, plus esse virium in suo minimo digito, quam in alterius toto corpore.

^l Est quoque.] Id vsque ad clausulam, Latini autem, est Pollucis lib. 5. cap. 16. quo tractat de ornatu muliebri, ex quo intelliges hinc legendam acanes, non achates: & coriannos, non coriannum.

^m Latini verò.] Cælius Rhodiginus lib. 6. c. 12. sed quo auctore non magis prodit quam Alexander. Non recordor autem me alibi legisse. Vide tamen interpretem Iuuenal. saty. 1. ibi,

Ventilat æstium digitis sudantibus aurum.

ⁿ In auctionibus & locationibus.] Cicero 3. in Verrem act. Ne multa, inquit, loquuturum se esse confirmat. & paulò post, Locare incipit non proscripita, neque edicta die, alienissimo tempore ludis ipsis Rom. foro ornato. Itaque renunciat Rabonius illam decisionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores, digitum tollit Iunius patruus.

^o In certamine & pugna.] Persius saty. 5.

Nil tibi concessit ratio: digitum exere, peccat.

Nam & ad id eum locum trahit Erasimus Chilia. 3. cent. 4. cap. 14. Atque etiam illud Diui Hieronymi in dialogo Luciferiani & Orthodoxi, En tollo manum, cedo, viciſti. Sunt tamen

tionem : P manum verò protendere, pacem peti, significabant: quibus in usu erat, ritu prisco, ut qui forensia stipendia auspicabatur, brachium extra togam exerere non auderet.

ANNOTATIONES.

tamen qui eum locum Persij aliter intelligunt, de quo vide ibi interpretes, & quæ diximus supra eod. lib. c. 7.

p *Manum verò protendere.*] Quintil. lib. 11. c. 3. quod est de Pronuntiatione, Fir & ille habitus, qui esse in statuis paci-

ficator solet, qui inclinato in humerum dextrum capite, brachio ab aure protenso, manum infesto pollice protendit. Quamvis sunt qui ibi extendit legunt, quod tamen non longè abest.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVVM LIBER QVINTVS.

Locus ex Martiale, apud Gabrielem Altilium in conuiuio familiari inuicem discussus.

CAPVT I.

D Gabrielem Altilium, virum modestissimum, doctissimūque, cum quo mihi à prima adolescentia intima familiaritas fuit, quòd is tunc ad pontificatum euectus fuerat, nos & aliquot bonarum artium studiosi iuuenes, summo loco nati Neapoli, congratulatum veneramus: ad quem ut venimus, excepti ab eo comiter & benignè fuimus. Cūque complexi hominem in primis ædibus, post mutuam salutationem, lætis precationibus ei gratularemur, eūque honorem sibi à diis fortunari, & quod nobis diu in optatis fuerat, id nunc magnæ voluptati esse, ac bene locatum in homine morum honestate & omni doctrina conspicuo, sperareque illud sibi, & vrbi nostræ ornamento cessurum, profiteremur: post mutuos inter nos mira suauitate editos sermones ad multam diem, cum iam aduersperasceret, & cœnæ tempus appeteret, indeque nos digredi volentes vniuersi assurgeremus, impense rogauit: inuitauitque nos diu recusantes, atque excepit ipse admodum placidus & mitis, non grandi conuiuio, sed cœnula non iniucunda, minimèque sumptuosa & petulantia, verū admodum eleganti & frugi: olerum scilicet ferculo, thyrsis viridibus, minusculis cauliculis teneris tunc in florem erumpentibus, leuiter igni admotis, & pisciculis multo pipere & nuce conditis, cum præcoci vua, & primis pomis, ex Lucano suo, quæ ad se delata, secundas nobis mensas ipse præparat. Cūque miti castoque inter nos procedente sermone, variato lusu, ad finem cœnulæ ventum foret, quempiam, qui ibi assistebat, raræ indolis puerum, forma & specie liberali, literulis satis aspersum, ad se aduocauit, ac vnumquemque nostrū per vices dicere iussit, quod quisque vellet sibi ab illo cani epigramma. Cūque nonnullis enunciatis versibus, quos miris modulis & concentu admodum suauis, perquam festiuiter ad lyram ille decantarāt, à quodam nostrate in eo cœtu seruata eius vice, a hoc epigramma prolatum fuit:

*Martialis
locus enu-
cleatus.*

Quòd non argentum, quòd non tibi misimus aurum,

Hoc facimus causa Stella diserte tua:

Quisquis magna dedit, voluit sibi magna remitti:

Fictilibus nostris exoneratus eris.

*Liberalis
hominis na-
tura.*

Quos versus quum admodum concinniter suauiterque ille fuisset modulatus: Quid est, Altilius inquit, quod hic author dicit, quòd qui multas opes liberaliter largitus est, expetat ipse tantundem sibi reddi ab eo quem munere affecit, equidem ignoro: quum satis constet, quòd is qui ingenue liberalis est, non id appetit, ut beneficium pro beneficio sceneretur. Siquidem munificentia & liberalitas, quæ magni animi est, auaritiæ & appetentiæ quæ semper pusilli fuit, dispar longè & diuersa existit. Qui ergo munificus & liberalis est, & sponte largitur, is profecto ita liberalis est, ut quod dedit beneficium non mercetur: & quanto quisque magno & erecto animo est, ut ingētia largiatur, ita magni putat fuisse, multò plura & maiora si posset largiri, neque beneficij collati vnquam pœnitere. Alioqui qui opis emolumentive causa largitur, virtutis nomen amittit, ingētiæque eum animi bona scēdare necesse est.

ANNOTATIONES IN CAP. I.

a *Hoc epigramma.*] Id Martialis est lib. 4. epig. 60.

Neque enim (^b vt Cicero inquit) si ob tuam causam cuiquam commodus, beneficium id putandum est, sed sceneratio. Contrà verò auari & cupidi est, si quod fortè munus erogauit, tantundem aut multò plura postulare, & velut datæ mercis precium ferre, quæ si, vt videtis repugnantia sunt, quo nunc modo in vnum cocant, & in eodem subiecto sint, non sanè intelligo. Quum ergo author hic dicat, quod qui magna dedit, quod officium magni & liberalis est, magna sibi postulet remitti, quod esse cupidi & auari satis constat, equidem eundem liberalis dantis, & auari reposcentis, animum in vnum ponere videtur: quod esse minimè potest, nec decet. Cùmque vir quispiam haud sanè ineruditus, qui sermoni aderat, se maximè putare diceret, poetam non ingenui & liberalis, sed cupidi & turpis animi vim naturamque hoc epigrammate designasse, quod vsu compertum esset, alieni appetentem, eius ingenij esse, vt si quid benigna manu dedit, præpostero more & turbato gentium iure, maiora sibi reddi postulet: & ideo contra officium facit, qui ita beneficium dando sceneratur: istumque, quicumque est, qui tam stolide largitur, auari potius quàm liberalis officium ferre: Nunquam, inquit Akilius, tam rustica mula Martialem fuisse certè scio, vt quum liberalem exprimere ostendat, cupidum potius & appetentem designasse credatur, quum præsertim definito vtatur verbo: absonumque, & ab omni prorsus candore alienum videri poterat, turpis animi potius quàm verè ingenui vim exprimere voluisse. Et ad me conuersus, quid censerem in hac re, potissime interrogauit. Tum ego me arbitrari dixi, quod is qui munificus & liberalis est, licet ingenuè largiatur, & libenter officium faciat, tamen natura ita esse comparatum, vt qui beneficium accipit, eo consilio & animo sit, vt illi à quo accepit, ad tantundem sponte obligatus maneat, eumque pari obsequio deuinciat, vt similem, si occasio detur, gratiam referat, qui de se benemeritus fuit: idque sit, non animi appetentia, aut lucri spe suadente, sed quod ita homini natura præscripsit, vt ampla precia beneficiis demus. Siquidem ad promerendum nulla efficacior vis quàm officium manet. Atque ita hoc perspicuum est, fixum homini ingenitumque fuisse, vt sicut se à vi & iniuria tutari, & illatam contumeliam vlcisci, ac talionem reddere, iubente natura impellimur, ita collatum nobis officium alio officio pensare & conferre cogamur. ^c Nec tantum eadem mensura, sed multo maiore, si potest, beneficium remunerari, & bene cumulatam gratiam referre decet, nec vocare ad calculos expensorum & acceptorum. ^d Ideo non immeritò Gratias, vnam auersam, duasque nos aspicientes, veteres effinxere, quia geminata gratia, & cumulatior ad nos redire debet: ^e quarum nomina Pasithea, Aglaia, & Euphrosyne. ^f Apud Lacedæmonios traduntur duæ ab [†] Homero vna vxor Vulcani: illarumque ædes in foro medio veteres posuere, vt gratia meriti cuius in promptu foret, atque ad promerendum quisque esset facilis & expeditus. Quod quidem ius naturæ est, nullo iure ciuili aut plebiscito. ^g Itaque si quis eum qui de se benemeritus fuit, illiberali animo, alio officio non demeretur, neque illud gratè acceptum fert, quippe qui nihil adiumenti, nihil opis confert: is profecto tanquam violator humani iuris, ita de officio decedit, vt omni humana ope indignus, ingrati, criminosis, & mali hominis suspicionem non euadat, simulque famæ iacturam facere certum sit. ^h Quod apud Athenienses & ⁱ Macedones lege cauebatur, vt haud secus aduersus male meritos ingrati actio detur, ius iudiciumque dicatur, ac si ære alieno, aut graui crimine nexi forent: nam beneficij memoriam ^k (authore Demosthene) qui recipit, habere debet: qui verò dedit, statim obliuisci. ^l Persæ quoque illum qui accepto beneficio, gratiam, quum possit, non refert, graui pœna

Anari natura.

Qui beneficium accipit.

Gratiitudo naturaliter homini insita.

Gratie tres,

Gratiarum ades.

Lex Athe. & Macedonum in ingratos. Demost. dictum. Persæ.

ANNOTATIONES.

^b Vt Cicero inquit.] Lib. de Finibus.

^c Nec tantum eadem mensura.] Hesiodus in lib. operum & dierum,

ὅν μ' ἐμπεδὺς ἔργα ἔχουσιν, ὅν δ' ἐποδύνας αὐτῶν πρὸς μέγας, καὶ λόγον αἰεὶ δύναται.

Et ab eo Tullius lib. 1. Officior. monens imitandos agros fertiles, qui multò plus afferunt quàm acceperint. De Hesiodi sententia Erasim. Chil. 1. centu. 1. cap. 36. Eadem mensura, & nos abundè diximus in Commentariis nostris l. si vnquam. in verbo, Donatione largitus. num. 85. incip. Et ego.

^d Ideo non immeritò Gratias.] Seruius enarrans illud Virgilij lib. 1. Aeneidos, ad fi.

— At memor ille

Matris Acidalia.

Quod verò, inquit, vna auersa pingitur, duæ nos respicientes, hæc ratio est: quia profecta à nobis gratia duplex solet reuerti.

^e Quarum nomina.] Inter omnes conuenit tres esse Gratias: de nominibus autem non conuenit. Hesiodus in Theogonia eas nominat Aglaiam, Euphrosynem & Thaliā,

τρεῖς δ' οἱ Εὐφροσύνη χαρίτων τέκε καλλιπαρῆς ἀγλαΐην τε, καὶ Εὐφροσύνην. θαλίην τ' ἑρατεινάν.

Sed Homerus Iliad. lib. 14. vnam illarum Pasitheatē appellauit,

ἢ μ' ἐμοὶ δοῦσιν χαρίτων μίαν ὅπλοτε πάων παύσεν, ἢς τ' αὐτὸς ἐλδομαι ἥματα πάντα.

Quem sequutus Statius lib. 2. Thebaidos sic inquit,

Non hoc Pasithea blandarum prima sororum.

Vbi Lactantius interpres hanc dicit esse vnam gratiarum: alias autem vocari Aglaiam & Euphrosynam.

^f Apud Lacedæmonios traduntur duæ.] Scilicet Clyta siue Clyto & Phænua Thaygetæ filia. Pausanias libr. 3. & 6. & Plinius lib. 9.

[†] Ab Homero vna, vxor Vulcani.] Scilicet Iliados 18.

τὴν ἰδὴ παρομοῦσα χάρις ἀπαροχρήδευται καλῶν, καὶ ὅπως παύσεντος ἀμφιγυῖας.

Quo etiam spectat illud Plinij lib. 35. c. 10. Deesse iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: & quod Phanutius tradit vnam Gratiarum Vulcano esse coniunctam: ea fortè, vt dicit, causa, quod quæ arte fiunt, opera δὲ χάρις dicuntur.

^g Itaque si quis eū.] Hæc ex Seneca in libris de Beneficiis.

^h Quod apud Athenienses.] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. & expressius lib. 5. c. 3.

ⁱ Et Macedones.] Seneca lib. 3. illius operis de Beneficiis, tradit apud ipsos Macedonas solos datam esse aduersus ingratos actionem.

^k Authore Demosthene.] In Oratione de Corona.

^l Persæ quoque.] Xenophon lib. 1. Pædiæ Cyri.

in Germani.]

Germani.

prosequuntur, in eumque lege agere licet, tanquam magno esset scelere pollutus. ^m Germani contra: nam collati beneficij merito nihil sibi deberi putant, neque acceptis obligantur. Quum ergo author hic dicat, eum qui magna dedit, magna sibi velle remitti, non cupidi animum pensare voluisse putandum est, sed liberalis potius & ingenui, quodque natura iubente cogimur, ut eum qui beneficia in nos contulit, alio officio deuinciamus, certa stabilique sententia multa maiora, & quam maxima largiri: ⁿ quæ obligatio, ad *ἀντίδωρα* dicta est: beneficium enim cui collatum est, ad promerendum naturæ lex obligat & deuincit. Est, inquit Altilius, ita ut dicis, possetque veritas carminis & mens authoris ex tuo sensu facile iudicari, promptaque & expedita defensio foret, nisi aliud ex contextu verborum liqueret. Sed in hoc ego anceps adhuc & dubius sum, quod poeta istud non naturæ tribuit, sicut tu asseueras, ut ea cogente, qui beneficium accepit, alio officio obstrictus maneat, sed hoc tribuit voluntati dantis, illo scilicet qui sponte largitur, quique beneficium contulit, id postulante. Namque his utitur verbis:

Si quis magna dedit, voluit sibi magna remitti.

Quod verbum cupidi & expetentis est, & propterea auari. Conuincimur ergo authorem potius benemerentis voluntatem, quam vim naturæ pensitare voluisse. Et quum is qui largitur, eo animo sit, ut ob gratiam meriti tantundem repetat: profecto appetentem & turpem animum, non autem ingenuum & liberalem, præferre videtur. Ergo auari potius, non autem promptè liberalis animum poeta expendere voluit. Tum ego, Est, inquam, quod dubitetur: sed tamen, si vera & salubri ratione rem pensare volumus, qui mihi naturæ imperio ad dandum faciendumve deuinctus manet, eundem mihi velle obnoxium manere, qui à me officium accipit, profecto non negauerim, ut dare facerique teneatur quod natura imperat, quodque iura diuina & humana volunt, ne subeat ingrati culpâ, licet ego libenter dem, & ingenuè liberalis sim. Neque propterea animum videor deturpare, quod in quem beneficium contuli, eundem obnoxium mihi esse volo. Igitur quum lege naturæ, qui beneficium accipit, debitor maneat, proculdubio me velle, quod mihi naturæ imperio debetur, non negauerim: neque propterea liberalis officium imminuo, aut deturpo. Nam gratiæ debitor ita homini ingenua est, ut diuelli nullo modo queat: quam dantem appetere velut promeritum, non est contra officium: nisi sit fortasse quod tu secus arbitrêre. Tum Altilius miti, ut erat, ingenio: aut hoc, inquit, verum est, quod modo dixi, aut profecto sua tempora, in quibus qui multa dabant, multa repetere volebant, festiuiter (ut solet) poeta hic criminatur.

ANNOTATIONES.

^m Germani contra.] Corn. Tacitus lib. de Moribus Germanorum.

ⁿ Quæ obligatio, ad *ἀντίδωρα* dicta est.] Vlpianus in l. sed et si lege. §. consuluit. ff. de pet. hered.

Quot plebis tribuni à primordio urbis fuerint, quæue potestas, & qui consulari potestate, & qui tribuni æuarij.

CAPUT II.

Tribuni plebis bini, cum tribus collegis.

Tribuni decem.

T R I B U N I ^a plebis qui post secessionem ad sacrum montem, ut essent præsidio aduersus potentiam magistratuum, creati sunt, bini à principio fuere, ^b C. scilicet Licinius, & P. Albinus, è plebe homines, comitiis curiatis creati, qui tres collegas sibi desumpserunt, ita ^c ut quinque essent qui plebis tribunatum gererent, singuli ex singulis classibus: cautumque fuit, ne qui patricio eum gerere honorem liceret. ^d Cumque propter crebras patrum & plebis contentiones, seditio glisceret magis in dies, tribunorumque numerum augeri oporteret, qui munimentum essent libertatis, à L. Trebonio rogatione promulgata, ^e trigesimo post exacto anno cautum fuit, ut ^f decem numero potestas finiretur, binique ex singulis classibus fierent, qui iterum ac tertio refici, & in sequentes annos à seipsis creari poterant. ^g Tametsi, ne eosdem tribunos populus videret, ^h neve collegam cooptare ius foret, præcipua lege exceptum fuerit: qua lege cauebatur, ut essent sacrosancti, ⁱ in hæc verba:

ANNOTATIONES IN CAP. II.

^a **T**ribuni plebis.] Liuius 1. Decad. lib. 2. non vno in loco. Sed hæc aliter Dionysius Halicarnassensis lib. 6. non longè à fin. sic scribit, Plebs curiatis comitiis annuos magistratus creauit L. Iunium Brutum, C. Sicinium Bullatum, quos & antea Duces habuerat, cum hisque C. & P. Licinius, & Sp. Icilius Rugam. Hi quinque primi Tribunitiam potestatem acceperunt ad quartum Iduum Decembrium, quemadmodum sit & hoc tempore.

^b C. scilicet Licinius & P. Albinus.] Alios nominat Plutarchus in Coriolano, & Asconius Pædianus in orat. Cicer. pro Cornelio.

^c Ut quinque essent.] Pædianus & Dionysius Halicar. vbi supra.

^d Cumque propter crebras.] Liuius 1. Decad. lib. 3. Halicar. lib. 10. Pædianus vbi supra, Valerius Max. lib. 9. cap. 7.

post princip.

^e Trigesimo post.] Trigesimo sexto dicit Liuius vbi supra.

^f Decem.] In hoc numero etiam concordat Cicero in Orat. in Vatium non semel: quanquam aliquando vndecim fuisse legimus. Nam & Liuius 1. Decad. lib. 4. scribit L. Minutium vndecimum fuisse tribunum plebis cooptatum. Sed tamen ibi vide.

^g Tametsi eosdem.] Liuius lib. 3. 1. Decad. & alibi quoque dictum est.

^h Neve collegam.] Idem Liuius eiusdem Dec. lib. 4. Tranquillus tamen in Augusto, cap. 27. ad finem, scribit, Augustum potestatem Tribunitiam perpetuam recepisse, & in ea semel atque iterum per singula lustra collegam sibi cooptasse.

ⁱ In hæc verba.] Apud Ciceronem lib. 3. de Legibus. Ex quo intelliges

Plebs quos pro se contra vim, auxiliij ergo, decem creauerit, tribuni eius sunt: quodque hi prohibuissent, quodque hi plebem rogassent, ratum esto: sanctique sunt, neve plebem orbam tribunis relinquant. & infra. ^k Qui etiam eo potestatis venere, ut comitia consulum ^l pratorumve, ^m & aliorum magistratuum habere, & ne quid fieret, inhibere, ⁿ senatum dissolvere, ^o reliquis tribunis, & quibuscunque magistratibus diem dicere, ^p ararij curam gerere, ^q patricios cogere, ^r multam irrogare, atque senatus ^s decreta approbare & improbare poterant: eoque quod tribuni plebis sanxissent, ^t lege ab Hortensio lata cautum fuit, ut omnes tenerentur. Hinc quæ à tribunis plebis edita sunt, plebiscita dicuntur. Fuitque præcipuo quodam iure excelsa & insolens tribunitia potestas, ^u adeo ut M. Vettium in capitis dimicationem venisse, & ultimo affectum supplicio fuisse, quod transeunti tribuno non decederet de via, scriptum inueniamus, ^x donec Sylla rerum potens, cum reipub. imperitaret, tribunitiam potestatem ita fregit & comminuit, ut legem ferret, ne cui qui tribunatum gessisset, ad alios honores pateret aditus, velut indignus honore publico semper futurus. Intercessionem tamen liberam tribuno nihilominus reliquit, ^y quam postea Tiberius Gracchus in tribunatu collegis abrogauit. ^z Quæ quidem intercessio etiam pratoribus competeat: quippe intercedere etiam prator prætori poterat: ^a qui licet tantæ potestatis foret, ut etiam ^b consulem in carcerem ducere, dictatorique comminari, & multam irrogare posset: ^c si quid tamen scelesto consilio contra commoda plebis gessisset, aut exorta offensione apud collegas minus iuste intercessisset: poterat ei à reliquis tribunis dies ad populum dici, iussuq; populi aut tribunorum in carcerem duci eiq; tribunatus abrogari, & in exilium agi, & senatu amoueri. ^d Cn. enim Tremelio tribuno pl. in crimen adducto, quod M. Æmilio

Tribunorū plebis potestas.

Plebiscita unde dicta.

Potestas tribunitia insolens.

Hanc comminuit Sylla.

Intercessio tribunis relicta.

Tribunus plebis puniebatur à reliquis trib. & populo.

Cn. Tremelii.

ANNOTATIONES.

intelliges hic emendanda plurima verba huius legis. Quod autem sacrosancti essent, videre licet ex Dionys. Halicarn. lib. 6. ad fin. ubi etiam d. legem scribit.

^k *Qui etiam eo potestatis venere.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. & alibi quoque dictum est supra lib. 1. cap. 3.

^l *Pratorumve.*] Dionys. Halicarn. lib. 8.

^m *Et aliorum magistratuum.*] Diximus supra lib. 1. cap. 3.

ⁿ *Senatum dissolvere.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. non multo post princ. & Appianus lib. 2. bellorum Ciuium, ubi de Curione Trib. pleb. loquitur, & supra diximus d. lib. 1. cap. 3.

^o *Reliquis tribunis.*] Gellius lib. 13. cap. 12. scribit Tribunos plebis habuisse summam coercendi potestatem: ius vocandi non habuisse.

^p *Ararij curam gerere.*] Pomponius Iurisconsultus in l. 2. ff. de orig. iuris.

^q *Patricios cogere.*] Quando primum Tribuni pleb. senatum convocare aggressi sint, meditata oratione scribit Dionysius Halicarn. lib. Antiquit. 10.

^r *Multam irrogare.*] Liuius 5. Decad. lib. 3.

^s *Decreta approbare.*] Nam cum L. Manlius Acidinus à Senatu impetrasset, ut ex Hispania decedens, ouans urbem rediret, prohibitus est à M. Porcio Lecca Trib. plebis, ut retulit Liuius 4. Decad. lib. 4.

^t *Lege ab Hortensio lata.*] Plinius lib. 16. cap. 10. non multo post princ. Q. (inquit) Hortensius Dictator, cum plebs secessisset in Ianiculum legem in Esqueto tulit, ut quod ea iussisset omnes Quirites tenerent. Lælius Felix ad Q. Mutium apud Gellium lib. 15. c. 27. Ita ne leges quidem propriæ, sed plebiscita appellantur, quæ Tribunis plebis ferentibus accepta sunt. Quibus rogationibus antè patricij non tenebantur, donec Q. Hortensius Dictator eam legem tulit, ut eo iure quod plebes statuisset, omnes Quirites tenerentur. Et huius quoque legis meminit Pompon. Iuricon. l. 2. §. deinde cum esset. ff. de orig. iur. in hæc verba, Deinde cum esset in ciuitate lex duodecim tabularum, & ius ciuile, essent & legis actiones, euenit ut plebs in discordiam cum patribus perueniret & secederet, sibi que iura constitueret, quæ Plebiscita vocantur. Mox cum reuocata esset plebs, quia multæ discordiæ nascebantur de his plebiscitis: pro legibus placuit & ea obseruari, lege Hortensia lata. & ita factum est, ut inter plebiscita & leges species constituendi interesset & potestas eadem. Et Iustinianus in §. plebiscitum. instit. de iur. natur. gent. & ciuili, Sed & (inquit) plebiscita lege Hortensia lata non minus valere quam leges coeperunt. Et huius quoque Hortensij Dictatoris, qui plebem, quæ in Ianiculum secesserat, reuocauit, meminere Iul. Florus epit. Liuij lib. 11. ad finem. & D. August. de Ci-

uitate Dei, lib. 3. cap. 17. Quæ eò volui dicere, quoniam legitur apud Liuium 1. Decad. lib. 3. L. Valerium & M. Horatium Coss. cum veluti in cōtrouerso iure esset, tenerentur ne patres plebiscitis, legem centuriatis comitiis tulisse, ut quod tributum plebs iussisset, populus teneret. id est, ut id propter imbecilliores interpretes, vniuersos ciues, comprehensis etiam patricijs & Senatoribus, ut etiam disertè declaratur in d. §. plebiscitum. Subiungit autem Liuius, Quæ lege Tribunitijs rogationibus telum acerrimum datum est. Et eadem propemodum scribit Dionys. Halicarn. lib. 11. Sed & ipse Liuius 1. Decad. lib. 8. tradit T. Æmiliū Mamercum Consulem, dixisse Dictatorem Q. Publium Philonem suum collegam, qui res leges secundissimas plebi, aduersas nobilitati tulit: Primam, ut plebiscita omnes Quirites tenerent, ut ex his apertè intelligas non Hortensium Dictatorem primum eam legem plebiscitorum tulisse: sed antè non semel latam fuisse. Sed quia verisimile est, non passim obseruabatur, resistentibus semper patribus, tandem & tertio lata est ab ipso Hortensio, denique perpetuò obseruata. Ex quo & Hortensia dicta est.

^u *Adeo ut M. Vettium.*] Plutarchus in vita C. Gracchi.

^x *Donec Sylla.*] Cæsar Comment. belli Ciuilis lib. 1. non multo post princ. scribit Syllam omnibus rebus nudasse Tribunitiam potestatem, cui tantum intercessionem liberam reliquit. Q. Cicero sic inquit apud M. Tullium Fratrem lib. 3. de legibus, Quam ob rem in ista quidem re vehementer laudo Syllam, qui Trib. plebis sua lege iniuriæ faciendæ potestatem ademerit, auxiliij ferendi reliquerit. Pompeiumq; nostrum in cæteris rebus semper amplissimis summisque effero laudibus: de Tribunitia potestate taceo: neq; enim reprehendere libet, neque laudare possum. Appianus bellorum Ciuium lib. 1. Sylla Dictator, inquit, Tribunitiam potestatem adeo perfregit ac debilitauit, ut ferè ad nihilum redegerit, cum ex lege prohiberet eum, qui Tribunitiam gessisset, ulterius potestatem habere posse. Florus epit. Liuij 89. scribit omnem ferendum legum potestatem Trib. plebis à Sylla ademptam fuisse. Prætor hos vide Sueton. in Cæsare cap. 5. Asconium Pedianum in Orat. Ciceron. pro Cornelio Balbo, & 3. in Verrem act. ad fin.

^y *Quam postea Tib. Gracchus.*] Plutarchus in vita illius.

^z *Quæ quidem intercessio.*] Asconius Pedianus in 3. in Verrem act.

^a *Qui licet.*] Scilicet Tribunus plebis, ad eum enim redit.

^b *Consulem.*] Vide supra lib. 1. cap. 3. num. 8. & 9.

^c *Si quid tamen.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. & Plutarchus in Tiberio Graccho.

^d *Cæ. enim Tremelio.*] L. Florus epit. Liuij lib. 47. in princ.

L.Cotta.

Tribunus
plebis magi-
stratus tras-
latus est ad
senatores &
patricios.
Tribunorū
potestas au-
cta.
Lex C.Cot-
ta.
Augustus
tribunus se-
ptem & tri-
ginta annis.
Anni & tē-
pora ann. à
tribunis, an
consulibus
numeraren-
tur disce-
ptatum.
Tribuni cō-
sulari pote-
state.
Tribuni mi-
litum dicti.

Lepido pontifici maximo conuicium fecisset, contumeliæque & probris affecisset, à populo multa dicta fuit. ^e Et L. Cottam tribunum plebis, quum æs alienum abnegaret, eò quòd in ius vocari, & magistratus imperio cogi non posset, collegæ illum coëgere, comminatique sunt, nisi æs solueret alienum, se creditoribus illum dedituros, si postulassent. alique tribuni suffragio populi sæpe coerciti fuere, penes quem coercitio tribunorum fuit. ^f Sed tamen si tribunatus, plebis foret magistratus, & sequitis inde temporibus, à plebe ad senatum translatus fertur: ita ut senatores & patricij tribunatū gerere amplissimum munus putarent: quod post Syllæ tempora obseruatum inuenimus, ^h in tantum, ut extra urbem tribuno prouincias demandari, illisque cum imperio præfuisse, exercitus ductasse, fascibusque & lictores habuisse legamus. ⁱ Primusque Cotra legem tulit, ut tribunus gerere honores, & prouinciis præesse, ac magistratus extra urbem sortiri posset. ^k A principio enim extra urbem ultra mille passus tribuno nulla erat potestas aut imperium. ^l Demum Cæsares tribunitiam potestatem tam cupidè appetuerunt, ut magni muneris loco, proque regali potestate illis delata sit: ^m quippe Augustus, ne regis aut dictatoris nomen assumeret, tribunitiam potestatem velut sublime fastigium, & summa potentia subnixus foret, per septem & triginta annos perpetuam gessit. ⁿ Quam etiam Tiberius in quinquennium accepit: ^o ipsamque Druso cōferri à populo pro summo decore habuit. ^p Et deinceps Otho, & sequuti Cæsares amplissimi imperij loco appetuere, ^q licet serò Vespasianus illam fuerit assequutus. ^r Adeoque processit tribunitia potestas, ut actum aliquando fuerit in senatu, ut non à consulibus, sed ab his qui tribunitiam gererent potestatem, annos & tempora dinumerarent. ^s Postea verò à Nerone illi ordini infenso, tribunorum facultas maximis edictis coercita fuit, cautumque seuerè, ne tribuni ius prætorium aut consulum præriperent, nève quempiam ex Italia euocarent, cum quo lege agi posset, nève quid intra domum pro potestate agerent, nève illatam multam à tribunis quæstores ærarij intra menses quatuor in publicas tabulas referrent. Sed præter hos plebis tribunos, ^t fuere alij consulari potestate, anno trecentesimo decimotertio ab urbe condita, iisdem auspiciis quibus consules creati, tam ex plebe quàm patribus. Nam quum Canuleius legem ad populum ferre contendere, ut ex plebe consules facere liceret, patresque ne consulatus cum plebe promiscuus foret, vehementer obsisterent, eò res ducta est, ut tribuni militum consulari potestate fierent, tam ex plebe quàm patribus: idemque iuris quod consules haberent. Nam & sella curuli, & consulari prætexta, licitoribus & fascibus consularibus insignes erant: ac primò tres patricij creati, mox quum defectiones popu-

ANNOTATIONES.

^e Et L.Cottam.] Valer. Maximus lib. 6. cap. 5.

^f Sed tamen si Tribun.] Et non populi, ut dicit Appianus apud Liuium 1. Decad. lib. 2.

^g Sequitis inde temporibus.] Liuius 1. Decad. lib. 3. ubi dicit duos patricios consularisque Sp. Tarpeium & A. Aternium in Tribunos plebis fuisse cooptatos. & iterum lib. 4.

^h In tantum ut extra urbem.] Id quod ex sequentibus apparet.

ⁱ Primusque Cotta.] Ascon. Pedianus in Orat. Cic. pro Cornelio. Cicero autem in 3. in Verrem actio. scribit Q. Opimium adductum in iudicium, verbo, quòd cum esset Tribunus plebis, intercessisset contra legem Corneliam, quòd in Tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis voluntatem. Vbi Asconius, ut Tribuni plebis, inquit, aliorum quoque magistratuum capeffendorum potestatem haberent, persuasisse dicitur hanc legem Opimius.

^k A principio.] Liuius 1. Decad. lib. 3.

^l Demum Cæsares.] Id probat sequentibus exemplis. Sed huc quoque pertinet quod scribit Aelius Spartianus in vita Adriani post princ. Tribunus plebis factus est Candido & Quadrato iterum Cos. in quo magistratu ad perpetuam Tribunitiam potestatem omen sibi factum asserit, quòd penulas amiserit, quibus uti Tribuni plebis pluuia tempore solebant: Imperatores autem nunquam. Flavius Vopiscus in Aureliano dicit Tribunitiam potestatem esse partem maximam regalis imperij. & vide infra in verbo, Licet verò Vespasianus.

^m Quippe Augustus.] Appian. lib. 5. belli Ciuilis tradit Augustum perpetuum plebis Tribunum à Romanis fuisse delectum, ut à primo magistratu ipsum auerterent, hisque auspiciis initiumque eum Tribunitiam potestatem suscepisse, quam tamen, immemor promissionis, ad fulciendam monarchiam deponere noluit: atque insuper in priuignos suos Tiberium & Drusum transfudit. Sueton. quoque in vita illius, cap. 27. Tribunitiam, inquit, potestatem perpetuam recepit. Dion item in vita eiusdem rationem reddit cur Trib. potestatem perpetuam retinuerit. Cornel. Tacit. lib. 3. de potestate Tri-

bunitia loquens, Id, ait, summi fastigij vocabulum Augustus repetit, ne Regis aut Dictatoris nomen assumeret, ne tamè appellatione aliqua cætera præmineret. Sed antè lib. scilicet 1. describens pompam funeris Augusti, sic scribit, Continuata per triginta septem annos Tribunitia potestas. Ex quibus Taciti locis Alexander hæc assumpsit.

ⁿ Quam etiam Tiberius.] Dion in Augusto scribit Augustum Tiberio potestatem Tribunitiam dedisse in quinquennium.

^o Ipsamque Druso.] Tacitus lib. 3. Tiberius, inquit, mittit literas ad Senatum quæis potestatem Tribunitiam Druso petebat.

^p Et deinceps Otho.] Tacitus libro 17. Decernitur, inquit, Othoni Tribunitia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores.

^q Licet verò Vespasianus.] Suetonius in vita illius, cap. 12. Sed superioribus adde quod Iulius Capitolinus in Antonino Pio tradit ipsum Antoninum gratias in Senatu egisse, quòd factus esset patri (scilicet Hadriano) & in imperio Proconsulari & in Tribunitia potestate collega. Et in vita Macrini. Denique Macrino statim & Proconsulare imperium, & potestatem Tribunitiam detulerunt. Et in Maximino & Balbino, Decretis ergo omnibus Imperatoriis honoribus atque insignibus, percepta Tribunitia potestate, iure Proconsulari, Pontificatu Maximo, patris etiam nomine meruerunt imperium.

^r Adeoque processit.] Tacitus lib. 3. Marcus, ait, Syllanus ex contumelia Consulatus honorem principibus petiuit, dixitque pro sententia, ut publicis priuatisque monimentis ad memoriam temporum, non Consulatum nomina præscriberentur, sed eorum qui Tribunitiam potestatem gererent.

^s Postea verò à Nerone.] Hæc usque ad clausulam, Sed præter hos. sunt Taciti lib. 13.

^t Fuere & alij Consulari potestate.] Hæc usque ad clausulam, Donec desito. sunt Liuij 1. Decad. lib. 4. non vno in loco, & Diodori Siculi lib. 2.

lorum, & tot simul orientia bella tres obire non valerent, illorum numerus auctus fertur, ^u vt modò quatuor, modò quinque, ^x interdum sex, nonnunquam ^y octo crearentur, tunc quum à Romanis Veij diutino & graui bello premebantur. Ad tantam enim belli molem, tribunorum auxerunt numerum, quot nunquam antea facti, ^z per quod tempus tribus annis sine consulibus Romana res fuit, ^a sicut decemuiris legum ferendarum causa creatis, biennio defuere: donec desito tribunorum militum magistratu, & per ingentia certamina victo senatu, ^b vt consules etiam de plebe fierent, agrè nobilitas passa est. In qua re admirari succurrit, ^c quod Pomponius Iureconsultus de origine iuris literis prodidit, tribunos militares consulari potestate ad vigesimum numerum auctos Romæ fuisse: quod nunquam fando auditum, & apud authores tacitū & prætermisum est, quum tot tribunorum imperia ambiguis decretis certissimo exitio reipubl. fuissent. ^d Præter hos fuere ærarij tribuni, ^e ex tertio iudicum genere, quorum cognitio in pecuniariis & minoribus causis plerunque fuit: ^f quippe quum soli antea senatores iudicarent, ob eamq; rem inuisi plebi. fierent, C. Gracchus rogatione promulgata, trecentos ex equestri ordine adiecit iudices, parem senatoribus numerum, vt metu communicati imperij iudicia equa lance pensitarent: iudicaruntque aliquamdiu iudicia integrè & incorruptè. Victor deinde Sylla, sublati equestri ordinis iudiciis, solos senatores iuris cognitionem habere, & iudicia ferre iussit: qui annis decem licenter iudicia exercuere per turpitudinem & sordes, ^g donec ab Aurelio prætor, alia rogatione iterum communicata iudicia fuere senatui, equitibus, & tribunis ærariis: ^h quæ lex iudiciaria dicta est, quo tempore Verres peculatus criminis causam dixit: ⁱ Quibus vetitum lege Gabinia fuit, ne ex syngrapha ius dicere liceret. ^k Quos postea diuus Iulius noua constitutione abrogauit: nam iudicia ad duo tantum genera redegit, equestri scilicet ordinis & senatorij. Tribunos verò ærarios, quod erat tertium, sustulit: quos deinde restitutos, & iura sicut prius dixisse, facile crediderim: siquidem ^l Augustus Cæsar ad has iudicum decurias quartam adiecit, quæ ducenarij dicta est, quæ de minimis iudicaret. ^m M. deinde Plautius, nobilitate suffragante, tulisse ad populum dicitur, & peruicisse, vt singulæ tribus quindenos crearent iudices, qui numerus sexcentos vigintiquinque expleuit: inter quos erant senatores & plebeij, tribuni ærarij dicti. Quod compar fuit cum eo quod Athenis statutum comperimus, vt à mille quadringentis, furti aut ambitus & iniuriarū quandoque iudicatu sit. ⁿ post quos C. Calicula quintam adiecit decuriam, ^o Galba sextam adiecere recusauit. ^p quæ quidem diuersis erant discretæ nominibus. nanque alij tribuni æris, alij selecti nonnulli

A N N O T A T I O N E S.

^u *Vi modo quatuor.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. sic scribit, Quia duo Coss. obire tot simul bella nequirent, Tribunos militum tres creatos dicant, sine mentione promulgatæ legis de Consulibus creandis ex plebe: & imperio & insignibus consularibus vsos. Idem eodem scribit Tribunos militum Cōsulari potestate quatuor creatos fuisse: omnes iam functos eo honore.

^x *Interdum sex.*] Liuius d. 1. Decad. lib. 4. & 5. in princ.

^y *Nonnunquam octo.*] Idem d. lib. 5. in princ. his verbis, Romani auxere Tribunorum militum consulari potestate numerum octo, quod nunquam antea, creati. Sed adde aliquando decem ex eodē eiusdem Decad. lib. 3. Atque etiam senos denos in quatuor legiones fuisse creatos à populo ex 1. Decad. lib. 9. Sed vide an loquatur de Tribunis Consulari potestate, an alijs.

^z *Per quod tempus.*] Liuius Decad. 1. libro 4. & 5. Imo & aliquando quindecim quoque annis ex eodem illo ipso libro 5.

^a *Sicut decemuiris.*] Idem Liuius 1. Decad. lib. 3. Plinius Secundus de Viris illustribus cap. 21.

^b *Vt Consules etiam de plebe fierent.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. ad fin. Idem Plin d. lib. cap. 20.

^c *Quod Pomponius Iuriscon.*] In l. 2. §. deinde cum post. ff. de orig. iur.

^d *Præter hos fuere.*] De quibus Plinius lib. 34. cap. 1. & Festus Pompeius lib. 1. non multò post princ. & ij quos postea citabimus.

^e *Ex tertio.*] Asconius Pedianus in Orat. Ciceron. pro M. Scauro, pro L. Cornelio, & pro Milone.

^f *Quippe cum soli.*] Id vsque ad clausulam, Victor deinde Sylla. est Plutarchi in vita Gracchorum. At Florus epit. lib. 60. scribit Gracchū legem tulisse, qua equestrem ordinem cum Senatu consentientem corrumpere nitebatur. Statuerat enim, vt trecenti Senatores essent, equites sexcenti. id est, vt equester ordo bis tantum virium haberet.

^g *Donec ab Aurelio.*] Idem Asconius in Orat. Ciceron. in Pisonem paulò ante fi. & in d. Orat. pro L. Cornelio.

^h *Quæ lex iudiciaria dicta est.*] Ciceron. in d. Orat. in Pisonem, & ibi quoque Asconius ad fin.

ⁱ *Quibus vetitum lege Gabinia fuit.*] Cicero epistol. ad Atticum libro 5. epistol. vlti. Et postea, ait, venit in mentem fœneratoribus nihil se iuuare illud S. C. Quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. & lib. 6. epistol. 3. Audio, inquit, omnino Scaptium pœnitere: nam quod S. C. esse dicebat, vt ius ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est, quod pecuniam Salaminij cōtra legem Gabiniam sumperant. Vetabat autem Auli lex ius dici de ita sumpta pecunia. Auli autem dicit quod Aulus Gabinius Consul eam tulerat.

^k *Quos postea D. Iulius.*] Sueton. in Cæsare, cap. 41. hæc eadem ad verbum dicit.

^l *Augustus Cæsar.*] Sueton. in vita illius, cap. 32. & vide Plinium lib. 33. cap. 1. ad fin.

^m *M. deinde Plautius.*] Cicero in Oratio. pro Cornelio, Memoria, inquit, teneo, cum primum Senatores lege Plautia iudicarent, hominem diis ac nobilitati perinuisum, Cn. Pompeium causam lege Varia de maiestate dixisse. Quem locum enarrans Asconius Pedianus, M. (ait) Plautius Silanus Trib. plebis Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone Coss. secundo anno belli Italici, cum Equester ordo in iudiciis dominaretur, legem tulit adiuuantibus nobilibus: quæ lex vim eam habuit, quam Cicero significat: Nam ex ea lege tribus singulæ ex eo numero quinos denos suffragio creabant, qui eo anno iudicarent. Ex eo factum est, vt Senatores quoque in eo numero essent, & quidā etiam ex ipsa plebe.

ⁿ *Post quos C. Caligula.*] Suetonius in vita illius, cap. 16. & Plinius lib. 33. cap. 2. afferentes vterque rei rationem diuersam.

^o *Galba sextam.*] Suetonius in Galba, cap. 14. Iudicibus, inquit, sextam decuplariam adiei precantibus non modò negauit: sed etiam concessum à Claudio beneficium, ne hyeme initioque anni ad iudicandū euocarentur, eripuit.

^p *Quæ quidem diuersis.*] Plin. lib. 33. cap. 2. in princ.

Romani sine consulibus.

Consules de plebe iādem creati.

Tribuni militares 20.

Tribuni ærarij.

300. ex equestri ordine adiuncti senatoribus.

Aurelius prætor senator, Equites, Tribunos ærarios coniunxit iudicibus exercendis.

D. Iul. iudicia ad duo genera redegit.

Quarta iudicum decuria.

Ducenarij adiuncti.

M. Plautij lex.

Quinta decuria.

*Tribunorū
sortitio in
iure dicūdo.
Novi ciues
inter decu-
rias non iu-
dicabant.
In Porcia
basilica ius
dicebant.
Tribuni.
Horum offi-
cium.*

iudices, plerique Nongenti nuncupati: 9 quorum sortitio fiebat quoties iura dicturi erant, ne quid doli astūse admitteretur, neve iudicantis suspicio, iudicij fidem eleuaret. Illorum enim nomina insculpta tabellis, & in urnam coniecta, sorte educebantur. ^r Mansitq; constitutum ne quis ex nouis ciuibus collegio adnumeratus, inter decurias iudicaret: ^s vtq; in Porcia basilica, quam Cato erexit, non ē tribunali ^t ius dicerent, sicut prætore, ^u sed ē subselliis quod non summi honoris, sed minores essent magistratus: ^x quibus etiam hoc curæ fuit, vt publicam pecuniam signarent, illiusque curam agerent, fontiumque vincula seruarent. Verba legis fuere: Tribuni sunt, Domi pecuniam publicam custodiunt, Vincula fontium seruant, Æs, argentum, aurum publicè signant. ^y Hoc quoque meminisse non pigebit, quod tamen aduersus reliquos magistratus iure sacrosanctæ potestatis, tribunis plebis intercedere liceat, ita vt vno intercedente, nihil reliqui decernere valeant: tamen aduersus dictatorem vim, ^z aut Vestales virgines, quæ velut sacrosanctæ ab hominis tactu illæsæ manent, nulli tribunorum intercedere, vetare aut prohibere, facultas est.

ANNOTATIONES.

q *Quorum sortitio fiebat.*] Hic omnino vide quæ scripsimus in nostris Commentariis Primigeniorum cap. 17. in 1. opi. num. 52.

r *Mansitq; constitutum.*] Plin. lib. 33. cap. 1. in fin.

s *Vtq; in Porcia Basilica.*] De qua dictum est suprā. lib. 2. cap. 12.

t *Ius dicerent.*] Scilicet Tribuni plebis ex Plutarcho in Catone Vricense, & in probl. cap. 81.

u *Sed ē subselliis.*] Plutarch. vbi suprā proximè, & Ascon. Pedianus in Verrem act. 1. ibi, Alienum habet, hunc ta-

men à subselliis.

x *Quibus etiam hoc cura fuit.*] Legis in eam rem verba reperies apud Ciceronem lib. 3. de legib.

y *Hoc quoque.*] De his vide omnino quæ dicta sunt suprā lib. 1. cap. 4. num. 12. & multis seq.

z *Aut Vestales virgines.*] Vide infrā eodem lib. 5. cap. 12. vbi de Claudia Vestali, quæ iniussu populi patrem triumphantem complexa, ascenso simul curru vsque in Capitolium profecuta est, ne vetare aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.

Quonam modo per feciales inirentur fœdera, aut bella indicerentur, & quid ab exteris seruatum est.

CAPVT III.

*Feciales 20.
Fecialium
munera.*

*Legatorum
ius sanctū.*

FECIALES, ^a quos fœderibus sanciendo, & rebus repetendis, ac bellis indicendis Romanos habuisse constat, ^b à Tullo Hostilio, seu Anco Martio, ^c vt verò alij, à Numa Pōpilio creatos fuisse liquet, qui ab antiqua gente Equiculis iura & verba solennia, ^d quibus res repetuntur, & bella indicuntur, acceperunt. ^e Horum collegium à principio viginti fuere, quibus & patri patrato, vt nunquam lineo amictu vterentur, proprium fuit: ^f qui tamen fœderibus sanciendo, & bellis indicendis, ^g aut rebus repetendis, quæ præter ius præterque fas ademptæ sunt, adhiberentur: ^h tamen si qui legati populi Romani, qui iure gentium sancti sunt, à quouis populo aut natione violati forent, vt hi dederentur qui iura gentium temere violassent, per feciales cauebatur. ⁱ Erat enim veteribus ius legatorum sanctum & inuiolabile, cum hominum præsidio munitum, tum diuino iure

ANNOTATIONES IN CAP. III.

a *Feciales.*] Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. de lingua Latina, Feciales, inquit, quod fidei publicæ inter populos præerant: nam per hos fiebat, vt iustum conciperetur bellum (& inde desitum) & vt fœdere fides pacis constitueretur. Ex his mittebant, antequam conciperetur, qui res repeterent, & per hos etiam nunc fit fœdus, quod fides scribit Ennius dictum. De his vide Liuium 1. Decad. lib. 1. Fenestellam, aut quisquis is est, de Romanorum magistratibus, cap. 9. Gellium lib. 6. cap. 4. Dionysium Halicarnasense lib. 2. vbi fecialium officia & ritus describit. Plutar. in Numa, & in Camillo, & problem. cap. 62. & Seruium in illud 1. Æneid.

Regemq; dedit, qui fœdere certo, &c.

b *À Tullo Hostilio, seu Anco Martio.*] Nam de his duobus Liuius 1. Decad. lib. 1. in duobus locis agit.

c *Vt verò alij à Numa.*] Plutarchus in vita illius. Liuius & Halicarnass. vbi suprā.

d *Quibus.*] Seruius lib. 12. Æneid. in eum locum,

— Alij fontemq; ignemq; ferebant

Velati lino, & verbera tempora vincli.

Atqui, inquit, feciales & Paterpatratus, per quos bella vel fœdera confirmabantur, nunquam utebantur vestibus lineis. Vnde dicemus errorem factum, vt linea vestis contra morem adhiberetur ad fœdera, quæ firma futura non erāt. Scimus enim hoc vtrique seruare Virgilium, vt rebus quibus denegatur exitus, det etiam infirma principia. eiusque

rei adfert multa testimonia.

e *Horum collegium.*] Varro de vita populi Romani, apud Nonium Marcellum de Doctorum indagine, Fecialesque, inquit, viginti qui de rebus cognoscerent, iudicarent, & statuerent, constituerunt.

f *Qui tamen.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. in pluribus locis.

g *Aut rebus repetendis.*] Neque enim licebat bellum mouere prius quam feciales missi essent ad res repetendas, ex Liuius 1. Decad. lib. 4. Tunc quoque ne confestim bellum indiceretur, neve exercitus mitteretur, religio obstitit: Feciales prius mittendos ad res repetendas censuere. & vide paulò infrā.

h *Tamen si qui legati populi Rom.*] Appositè verbo, dederentur, vtitur. Nam qui fœdus violant, ij vt populo, cuius fœdus violant, dederentur, feciales postulabant. Varro vbi suprā, Si cuius, inquit, legati violati essent: qui id fecissent, quamuis nobiles essent, vt ciuitati dederentur, statuerunt. Et ē diuerso quoque, si qui Romani legatos exterarum gentium violassent, ij per feciales ipsis legatis tradebantur, vt videre est apud Liuium 4. Decad. lib. 8.

i *Erat enim veteribus.*] Statius lib. 2. Thebaid.

— Sed iussa patris tuiq; regressus

Legato, iustasq; preces vicere sororis.

Vbi Lactantius interpres, Tuti regressus, inquit, quod legatum nefas esset interfici: Sacrosancta enim sunt legationis officia. Citatque illud Cicer. in 1. Orat. Orator etiam inter hostium

defensum, quòd etiam inter bella & hostium tela incolume seruabatur. ^k Fuit ergo proprium collegij fecialium, tam de bellis iustisque fœderibus, pactionibusque & conditionibus populorum, Regum, terrarum & nationum, quàm de illatis iniuriis, sociis, fœderatisque gentibus cognoscere, raptaque, & hostili modo deuastata, belli iure repetere: tum si hostes æqua postulent, aut si præter legem fœderis se aliquid perpeffos querantur, si sua sponte, aut læsi & laceffiti arma sumpserint, si infida pax seruanda, si induciæ aut bella iuste indicta & pacta sint, si petita ex fœdere danda, si authores defectio- nis deposcendi, si contra fidem conuentionis & ius gentium venire liceat, animaduertere: ^l belli pa- cisque iura exequi, & perpenso iudicio æstimare. Quæ verba iuris fecialis sic habent: Belli, pacis, fœ- derum, induciarum, oratorum, feciales iudices sunt. & infra. ^m Sed tamen ea fœdera pactionesque quæ cum sociis inire decet, feciales sancire, aut pacta concipere, haud aliter poterant, quàm si consu- lis aut prætoris autoritate intercedente, senatusconsulto iussuque populi permissum foret: iniussu enim populi, aut citra senatus auctoritatem, nihil sanciri posse quod populum teneat, haud dubium est. ⁿ Fiebat enim senatusconsultum in hæc verba, vt priuas verbenas priuosque lapides prætorem po- scerent: qui verbenam ex arce, & sagmina (herbæ enim genus est) ^o ac lapidem filicem ex templo Iouis Feretrij daret, fecialesque ea secum ferrent, ^p ac porca adhibita, vetere præfatione priscis car- minibus ad præstitutam diem in foro, seu vbi conuenerat, enunciatis, ^q fecialis sceptrum manu te- nens, pro Iouis simulacro, tanquam is fœderi adhiberetur, ^r filo lanæ capite velatus, ^s & verbena coro-

*Feciales ni-
hil poterant
nisi prætoris
auctoritate,
aut senatus-
consulto in-
tercedente.]
Fœderis
percutiendi
ceremonia.*

ANNOTATIONES.

hostium tela incolumis versari potest.

^k *Fuit ergo proprium collegij.* Varro lib.2. & 3. de vita po- puli Romani apud Nonium Marcellum de Doctorum in- dagine, & Plutarchus in Camillo.

^l *Belli pacisque.* Cicero lib.2. de legibus. vbi adscripsit hæc ipsa verba.

^m *Sed tamen.* Liuius 1. Decad.lib.9. sic scribit, Consules profecti ad Pontium in colloquium, cum de fœdere victor agitaret, negarunt iniussu populi fœdus fieri posse, nec sine fecialibus ceremoniæque alia solèni. Et 3. Decad.li.10. non longè à fine. Tum (inquit) M. Atrilius & Q. Minutius Trib. plebis ad populum tulerunt, Vellent iuberentve Senatum decernere, vt cum Carthaginensibus pax fieret, & quem eam pacem dare, quémque ex Africa exercitus deportare iuberent. De pace vti rogatæ omnes tribus erant, iusserunt pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare. Ex hac rogatione Senatus decreuit, vt P. Scipio ex decem le- gatorum sententia, pacem cum populo Carthaginensi, qui- bus legibus ei videretur, faceret. Polybius lib.3. introducit quempiam Carthaginensem hæc dicentem, Deinde etiam si ictum fœdus fuerat, non teneri eo Carthaginenses, quòd absque autoritate Senatus & populi iussu ab Asdrubale priuato arbitrio ictum extitisset. Ad id adducere Roma- norum exemplum, quòd fœdus à Luctatio Coll. in Sicilia ictum: quia sine autoritate populi Romani factum erat, infringi debere iudicauerint.

ⁿ *Fiebat enim Senatusconsultum.* Liuius vbi suprà paulò post ea quæ ex eo illic adduximus, feciales cum in Africam ad fœdus ferendū ire iuberentur, ipsis postulātibus Senatus- consultum in hæc verba factum est, Vt primos lapides si- lices, priuasque verbenas secum ferrent: vti Prætor Roma- nus his imperaret, vt fœdus ferirent, illi Prætorum sagmi- na poscerent. Herbæ id genus ex arce sumptum dari fe- cialibus solet. Plinius autem lib.22.c.2. Verbenam quoque ex arce sumi dicit. Sed & lib.25.c.9. de ea verbena loquens, Hæc est, inquit, quam legatos ad hostes ferre iudicauimus. & vide paulò infra in verbo, Et verbena.

^o *Ac lapidem filicem.* Festus Pomp. lib.6. vbi de Ioue Fere- trio. Vide omnino Polybium d.lib.3.

^p *Ac porca adhibita.* Virgil.lib.8. Æneid.

Et casa iungebant fœdera porca. Sueton. in Claudio, cap.25. Cum regibus fœdus in foro dicit porca cæsa, ac vetere fecialium præfatione adhibita. Et Seruius enarrans illud ipsius Virgil.lib.1. Æneid.

Regemq; dedit qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.

Fœdus, inquit, dictum est, vel à fecialibus, per quos fiunt fœdera, vel à porca fœdè lacerata. citatque illud Virgilij suprà adductum, Verum Liuius non semel dicit porcum.

Nam 1. Decad.li.1. de eadem re loquens, sic scribit, Si prior defexit publico consilio, dolo malo, tu illo die Iupiter po- pulum Romanum sic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam. Et eiusdem Decad.lib.9. statim post ea quæ attuli- mus suprà ibi, Fiebat enim Senatusconsultum. subiungit, Quid enim aut sponsoribus in fœdere opus esset, aut ob- sidibus, vbi precatione res transigitur, per quem popu- lum fiat quominus legibus dictis stetur, vt eum ita Iupiter feriat, quemadmodum à fecialibus porcus ferietur. Sed & Seruius non satis sibi constans in enarratione illius loci 8. Æneid. Falsò, inquit, porca: nam ad hoc genus sacrificij porcus adhibebatur. Ergo aut vsurpauit genus: scilicet porcā pro porco, vt in aliis locis ibi designatis. Aut cer- tē illud ostendit: quia in omnibus sacris fœminini generis plus valent victimæ. Denique si per marem litare, succida- nea dabatur fœmina: si autem per fœminam non litassent, succidanea adhiberi non poterat. Idem Virgil. lib.12. de fœdere loquens,

Purag; in veste sacerdos

Setigera fœtum suis, intonsamq; bidentem

Attulit.

Quæ verba ad marem & ad fœminam trahi possunt.

^q *Fecialis sceptrum manu tenens.* Festus Pompeius lib.6. vbi de Ioue Feretrio loquitur, inquit, ex eius templo sceptrum sumebant, per quod iurarent.

^r *Filo lanæ.* Liuius 1. Decad.li.1. in Anco Martio, Legatus, inquit, vbi ad fines eorū venit vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen est) Audi Iupiter, inquit, &c. Verum Virgilius lib.12. lino vult videri eos velatos fuisse cum dicit,

Velati lino.

Vbi Seruius autoritate Capri & Iginij, dicit lectionem esse corruptam & pro lino legendum limo, continuòq; quid sit limus declarat, vt ibi videre poteris. Alibi autem docui- mus linum magis decere sacerdotes quàm lanam.

^s *Et verbena.* Virgil.d.lib.12. ad illud,

Velati lino.

mox subdit,

Et verbena tempora vincti.

Vbi Seruius, Verbena, ait, propriè est herba sacra sumpta de loco sacro Capitolij: qua coronabantur feciales, & Pa- ter patratus fœdera facturi, vel bella indicturi. Abusiue ta- men etiam verbenas vocamus omnes frondes sacratas; vt est laurus, oliua vel myrtus: vt Terentius in Andria act. 4. scena verò 4.

Ex ara hinc verbenas sume.

Nam Myrtum fuisse Menander testatur, de quo Terentius transtulit. Sed & Donatus in eum locū Terentij, Verbena. ait, quasi herbenæ, redimicula sunt ararum. Et sunt omnes herbæ

Tempus fœderis percutiendi.
Græcorum cæremonia in suscipiendis legatis hostium,
ἁποδοφῶσι.
Post fœdera inita.
Græci.
Athenienses.
Lacedæmonij Rom. constitutum.

natus, Iouem, Martem, cæterosque obtestari deos, & dira obsecratione precari debebat, ut si quis eorum fœdera violasset, aut illa sciens falleret, ita illum Iupiter feriret, quemadmodum ipse porcam percuteret. Quibus obtestationibus quàm sanctissimè prolatis, secundum rem diuinam precationemque, lapide silice porcam percutiebat: mox aqua & igne in sacris adhibitis, illam immolabant: qua cæsa, iura pacis & fœdera conuenta, ita esse ritè putauere, hanc fidem socialem & sanctissimum fœdus esse arbitrati, quo nihil sanctius firmissimumque fuit: ^x idque ante meridiem, & primo diluculo: nam post meridiem eas preces facere, aut fœdus percutere non licebat. A principio tamen conditæ vrbis, in fœderibus pacis pactionibusque: ^y pro verbena myrtus sumebatur. ^z Apud Græcos nisi præconibus adhibitis, legatos minimè hostium fines ingredi decebat, neque legationis munere fungi quenquam, nisi prius infusa aqua, ab eisdem manus abluissent, Iouique coronatis poculis propinassent. Hi tamen legati, qui cum patriis sacris Olympum aut Pythiam missi erant, sacri: qui vero fœdera percutiebant, quasi pacis arbitri & interpretes, ^a ἁποδοφῶσι dicti. ^b Quæ fœdera pactionesque postquam cum exteris & vltimis gentibus inita erant, Romani in templo Capitolini Iouis, columna aut æneis tabulis insculpta, ut perpetua monumenta extarent, nonnunquam in fastos & annales referebant, aut ^c in æde Iouis Piscij ^d in clypeo ligneo, corio bouis immolati inscripta. ^e Græci in Iouis Olympij templo, ^f & in arce Athenis, tanquam in abdito quodam: plerunque tabulis ex antiquo ære, ^g ut essent testata monumentis, sancta ^h & sacrata habuere: ⁱ nonnunquam in Isthmo aut ludis Pythiis, fœdera iacta, & leges dictas, pactionesque erectis titulis perpetuo tempore duraturis publicabant. ^k Athenienses plerunque intra urbem, ^l Lacedæmonij in Amycleo societatum & fœderum tabulas

ANNOTATIONES.

herbæ frondēsque festæ ad aras coronandas: vel omnes herbæ frondēsque ex aliquo puro loco decerptæ, citatque ipsum Menandrum. Hæc autem ea est quam verbenacam vocant, ut videre licet ex Plinio lib. 25. cap. 9. quæ ut tradit Ruellius hodie Gallis nostris vulgo Veruena dicitur.

^t Iouem, Martem cæterosque.] Liuius 1. Decad. lib. 1. in Anco Martio, ubi huius obtestationis verba ponit.

^u Lapidē silice.] Vide supra in verbo, Ac lapidem silicem.

^x Idq̃ ante meridiem.] Plin. d. lib. 25. cap. 9.

^y Pro verbena.] Vide supra in verbo, Et verbena.

^z Apud Græcos.] Homerus lib. 3. Iliados,

— ἀτὰρ κήρυκες ἀγαυοὶ

ὄρμια παρὰ θεῶν σὺναρον. κρητῆρ' ὃ οἶνον.

μίσρον, ἀτὰρ βασιλευσὶν ὕδωρ δὴ χεῖρας ἔχουσι.

Et cætera quæ sequuntur. & vide infra ubi partem horum afferemus.

^a ἁποδοφῶσι.] Apud Pollu. lib. 8. περὶ ὁρίσθων, &c.

^b Quæ fœdera.] Liuius 1. Decad. lib. 2. Tantumque sua laude obstitit famæ Coss. Martius, ut nisi fœdus cum Latinis columna ænea insculptum monumēto esset, ab Sp. Cassio vno, quia collega abfuerat, iactum: Posthumii Cominium bellum gessisse cum Volscis, memoria cessisset. Idem 3. Decad. lib. 6. Hæc, inquit, conuenerant, conscriptaque bienio post, Olympiæ ab Ætolis, in Capitolio ab Romanis, ut testata sacratissimis monumentis essent, sunt posita. Cicero pro Cornelio Balbo, Cum Latinis omnibus fœdus iactum Sp. Cassio, Posthumio Cominio Coss. quis ignorat? quod nuper in columna ænea meminimus post rostra incisum & perscriptum fuisse. Polybius libro 3. loquens de fœdere Romanorum & Carthagenensium. Dionysius Halicarnassensis lib. 4. de Tullio Rege loquens sic scribit, Collatis deinde oppidatim pecuniis, Dianæ templum ædificauit in Auentino eminentissimo vrbis tumulo & fœderis leges conscripsit ciuitatibus, ritusque celebrandi festi atque fori constituit. Et ne vlla iniuria temporum abolerentur, in ærea columna incidit decreta cōcilij, & ciuitates eius conuentus participes. ea columna permansit vsque ad ætatem nostram in Dianæ templo dedicata, inscripta literarū characteribus Græcanicis, qualibus olim utebatur Græcia.

^c In æde Iouis Piscij.] Legendum Pistij ex Dionysio Halicarnassense lib. 4. ubi de fœdere Tarquinij, Gabiorum & Sabinorum loquens, sic scribit, Huius iurisiurandi monumentum positum fuit in templo Iouis Pistij. Sed & Pistij mentionem facit idem Halicarnass. lib. 2. ubi de Curibus Sabinorum loquitur. Nonnulliq̃ eundem putant, quem & Fidium vocant, siue Sanctum: Nam & idem Sanctus & Fidius sunt vel Ouidio teste Fast. lib. 6. his verbis,

Querebam Nonas Sancto Fidiōne referrem,
An tibi Semipater.

Nisus enim fides est: ex quo & *nisos* & *nisos* fidelis & qui fidem seruat, dici potest. Vide Liliū Gregorium Gyraldum in Histor. de Diis Gentium syntagmate 2.

^d In clypeo ligneo.] Festus Pompeius libro 3. Clypeum, inquit, antiqui ob rotunditatem etiam corium bouis appellauerunt, in quo fœdus Gabiorum cum Romanis fuerat descriptum. Superioribus autem adde, quod nonnunquam fœdera in æde Castoris figebantur, ut diximus supra lib. 2. c. 2. Adde præcedentibus quod nonnunquam fœdera Romanorum cum cæteris gentibus fuisse in æs incisa in vrbis foro medio. Nam sic positum fuisse fœdus Agrippæ Regis cum Romanis scribit Iosephus lib. 19. Antiquitatum c. 4. in princ.

^e Græci in Iouis Olympij templo.] Id patet ex illo Liuij 3. Decad. lib. 6. supra relato ibi, Quæ fœdera. atque ex eo quod scribit Pausanias lib. 5. his verbis, Erectæ verò sunt & aliæ pilæ in fano Iouis Olympij, & ea inter cæteras, in qua fœdus testatum est, quod in annos centum Athenienses, Argiui & Mantuenses fecere. Cæterum Thucydides lib. 5. tradit Græcos huiusmodi fœderum titulos lapideos eridere in ludis Olympicis.

^f Et in arce Athenis.] Thucydides ubi supra dicit Athenis intra urbem.

^g Ut essent testata.] Sunt verba Liuij 3. Decad. lib. 6. supra adducta in verbo, Quæ fœdera.

^h Sancta & sacrata.] Verba sunt eiusdem 4. Decad. lib. 9. in fine Orationis Lycortæ Prætoris Achæorum. Sic enim scribit, Quæ iureiurando, quæ monumentis literarum in lapide insculptis in æternam memoriam sancta atque sacrata sint: ea cum periurio nostro tollere parant.

ⁱ Nonnunquam in Isthmo, aut ludis Pythiis.] De his duobus testis est Thucydides d. lib. 5.

^k Athenienses.] Idem Thucydides d. lib. 5. non semel, & dictum est supra.

^l Lacedæmonij in Amycleo.] Ibi quoq̃ Thucydides non semel. quo etiam in libro scribit Argiuos id facere in foro apud delubrum Apollinis, & Mantinees: item in foro in Iouis delubro. Sed quod ad Lacedæmonios spectat, Plutarchus probl. cap. 118. sic scribit, Lacedæmonij facta cum Tegeatibus pace, fœdere iacto, communem apud Alpheum columnam statuerunt, in qua cum alia multa, tum illud in primis scriptum erat, Messenios ex agro eiicerent, &c. Adde quod de Megalopolitanis scribit Polybius lib. 5. Cum in hac ciuitate dissensio esset, Aratus ciuiles omnes discordias sedauit, & exardescentem iam mutuo Megalopolitanorum iram

fideli custodia seruabant. ^m Eratque Romanis constitutum, ut nunquam cum hoste armato conditionem foederis acciperent, neque citra senatus aut populi iussum societates & foedera inirent, neque cum aliquibus pacato imperio, uti, nisi prius omnia diuina & humana tradidissent, & praesidium accepissent, aut denique societate & foedere adstricti essent. Feruntque Athenienses nunquam nisi in veste pulla, & malis victos, pacem & foedera inisse. Qua re significabant, suorum clade admonitos, & vltima ductos necessitate, post innumeras caedes viribus extenuatis pacem petere. Carthaginenses & Siculi federa & inducias non per feciales, sed per tubicinem saepe iniuerunt. Apud Graecos vero exterarumque nationes foederum percutiendorum multimodae species erant: nam porco, ariete & tauro immolatis, pacis foedus inire, & res repetere solebant, ⁿ qui belli tempore caduceatores dicti, in pace vero legati. ^o Ex quibus feriebant plerique foedera, vel pane praefixo, & inuicem gustato, ^p aut vini poculo epoto. ^{*} Nonnulli agnum marem candidi velleris, agnam vero pullam adhibebant: atque ex vtriusque vertice pilis dissectis, & vicissim distributis, manibusque aqua infusa, & vino pateris, mox Soli & Telluri illis immolatis, leges pacis & foedera inibant: quibus qui contraireret, turpissimo facinore & inextinguibili scelere tenebatur. ^q Fertur Aristides, ut ictum foedus cum omni Graecia firmaret, post diras execrationes, accensos ferreos orbis in mare deiecit, adiurans ut ita extinguerentur cum omni stirpe & gente, qui contra foedus irent, velut ignitum illud ferrum aqua. ^r Vel brachia circa humeros gladio feriendo, & per vices elicitum cruorem lingendo, quod Medis Lydisque sanctissimum foederis vinculum, & iusiurandum esse putabatur, quasi mutuo cruore sacratum. ^s Id quod Carmani frequentes factitarunt, ut in epulis percussa faciei vena, profluentem cruorem vino miscerent, inuicemque propinarent, summum foedus amicitiae, mutuum sanguinem gustasse rati. ^t Nasamonibus fidei dandae haec lex erat, ut porrectum vini poculum de manu alterius alter sumat, inuicemque hauriat: aut si poculum deesset, terrae cinerem lingerent. ^u Indis societas erat maxima de Tantalii aqua potare, de qua si qui vna bibissent, ea obtestatione tenebantur, ut eiusdem fati & fortunae foedus inisse censerentur. ^x Apud Arabes assuetum erat, ut acuta filice digitos manus expungerent: vestisque vtriusque laneos floccos sanguine qui inde fluxerat, delibutos, septem lapidibus delinirent, diroque carmine in execrationem capitis illius qui contraireret edito, paribus votis foedera percuterent. ^y Scythis grandem calicem mero plenum mutui sanguinis fuso cruore miscere, & postquam gladium & sagittas eo perfuderant, illum inuicem epotare, maximum erat concordiae vinculum: quo epoto, diuini humanique iuris foedus aequis legibus ictum erat. ^z Galli cum quibus fide & iureiurando iunguntur, omnes collatis militaribus signis adesse iubent. Britanni indictis coetibus & sacrificiis conspiratione fideque sanctiebant, atque ita communi consilio & vna mente, pia & aeterna pax inita censebatur. Neque omiserim Persas, apud quos inter vinum & epulas frequenti conuiuio, in quo uxores & filios, caeteroque quos charos habent, tanquam fidei pignora adhibebant, ibique inter sacra mensae, velut apud hospitales deos, foedera & pacta inibant, eam fide socialem rati, & mansurae pacis pignus inuiolabile. ^a Qui

Athe. quando foedera inibant.
Cartha. Siculi per tubicinem.
Foederis percutiendos mos apud externos Caduceatores.
Legati.

Medi & Lydi.
Carmani.

Nasamon.
Indi.

Arabes.

Scythae.

Galli.
Britanni.

Persae.

ANNOTATIONES.

iram publicè priuatimque restinxit. Capita vero conventionis columnae inscripserunt, & ad aram Vestae in Omario collocarunt.

^m *Eratque Romanis constitutum.* Plutarchus auctoritate Demadis in praecipis bonae valetudinis tuendae.

ⁿ *Qui belli.* Vide Festum Pompeium lib. 3. & Pollucem li. 8. quo loco supra citauimus, ubi de Spondophoro.

^o *Ex quibus.* Q. Curtius lib. 8. Et Rex medio cupiditatis ardore iussit afferri patrio more panem (hoc erat apud Macedones sanctissimum coeuntium pignus) quem diuisum gladio vterque libabat.

^p *Aut vini poculo epoto.* Homer. lib. 3. Iliados, quo loco supra citauimus ibi, Apud Graecos & paulo post,

οἶνον δ' ἐν κρητῆσι ἀφυσάμενοι δεπάεον.

^{*} *Nonnulli agnum marem.* Hec magna ex parte sunt ex Homero lib. 3. Iliados describente foedus initum inter Graecos & Troianos: cuius in eam rem hi sunt versus,

*οἶστέ δ' ἄν', ἔτερον λευκόν, ἐτέρω δ' μέλαινα
γῆ τε, καὶ ἡελίω.*

Id est,

Afferre autem agnos, alterum autem album, alteram autem nigram,

Terraque & Soli.

Et postea,

— κρητῆσι δ' οἶνον

μισχόν, ἀτὰρ βασιλεῦσιν ὕδωρ ὅτι χεῖρας ἐχέουσιν

ἀσπερίδης δ' ἐφυσάμενοι χεῖρας μάχαραν,

ἀρνῶν ἐκ κεφαλῶν τάρμεν τεύχεα.

Id est, ad verbum ex Andreae Diui translatione,

— Cratere autem vinum

Miscuerunt, & regibus aquam manibus fuderunt,

Atrides autem trahens manibus gladium,

Qui apud ensis magnam vaginam semper pendebat,

Agnorum ex capitibus incidit pilos.

^q *Fertur Aristides.* Plutarchus in vita ipsius. Et ad id alludit Sophocles in Antigone.

^r *Vel brachia.* Id usque ad versicul. Id quod. est Herodoti libro 1.

^s *Id quod Carmani.* Id ipsum facere Germanos tradit Possidonius & ex eo Athenaeus lib. 2. cap. 2. Ideo vereor ne Carmani hic scripserit Alexander pro Germani. Est enim lapsus lubricus, nec distat vnum ab altero, nisi duabus primis literis & iis quidem propè similibus.

^t *Nasamonibus.* Id quoque est Herodoti lib. 4.

^u *Indis.* Ex Philostrato in Appolonij vita, lib. 3. cap. 10.

^x *Apud Arabes.* Herodotus lib. 3. non multo post princ.

^y *Scythis.* Idem Herodotus lib. 4. Solinus ca. 25. Tertullianus in Apologetico 9. Pomponius Mela lib. 2. c. 1. non longe à si. Lucianus autem in Toxari dicit hos foedus iungere dissecto in minimas partes boue, quod Homoletos facere tradit Xenodotus, ut dicemus infra eod. lib. c. 8.

^z *Galli.* Julius Caesar Commentariorum belli Gallici libro 7. in principio. Et quoniam; inquit, in praesentia de obsidibus cauere inter se non possent, ne res effertur, ut iureiurando ac fide sanciantur, petunt, collatis militaribus signis (quod more eorum grauissima cerimonia continentur) ne facto initio belli à reliquis deserantur.

^a *Qui etiam mos Germanorum.* Cornelius Tacit. lib. de Moribus Germani.

Germani. etiam mos Germanorum fuit, ut de pace & bello, deque fœderibus, societatibus, amicitiiis, sponsaliis & pactis, in conuiuiis inter pocula decernant. ^b *Macroni.* quæ gens Persica est quum hastam more ipsorum barbaricam tradunt, aliamque more gentis cum qua fœdere iunguntur, accipiunt, se maxima & firmissima pactione teneri, & pari vinculo astringi putabant. ^c Ferunt nonnulli Clearchum Lacedæmoniorum ducem, cum barbaris quibusdam fœdus sanxisse, ut cæso Ioui tauro, lupo, apro & ariete, Græci gladios, barbari lanceas in sanguine victimarum intingerent. ^d Thraces quoque & Ægyptij è cornibus bouum vina libare alterna vice, conciliati amoris & mansuræ fidei certissima pignora censuere: quippe veteribus cornua bouum poculorum præstabant vicem. ^e Apud Armenios & Iberos præualuit mos, ut pollices manus, inuicem coniurantes necerent, mox arctissimo nodo perstrictis, collectum sanguinem leui ictu percuterent, manantemque inde cruorem lamberent. ^g In qua quidem re, proditur Rhadamistus regis Iberiæ filius, dum simulat cum Mithridate Armeniæ rege fœdus inire, & ob id colligandi pollices forent, eorum ad terram callido astu decidere simulasse, quo Mithridatis pedes vinculo inuasit, ipsumque cum vxore & liberis captiuos duxit, & nece affecit. ^h *Ætoli, & Parthi.* quia foroces & immanes, ⁱ Parthi, qui libertatem tuentes, nemini seruire patiebantur, aut vinculo fidei astringi, nullam fœderis legem pacisci assuerant. Si quid tamen vellent confœderatum licet ægrè & difficulter, apud altaria complexi dextras, tanquam diis testibus, & arbitris, postquam sacra libassent, pacta polliceri solebant, ita se æquissimo iure confociatos, & arcanum fœdus inire putantes. ^k Idem ab Hyrcanis ^l Medisque factitatum, ut dextras dextræ iungentes, conuentiones & pacta sancirent. ^m Fuitque literis proditum, ut si qui scelesti facinoris conscij, magni criminis admittendi coniurationem inirent, quò magis confociato facinori nexi forent, post diras imprecationes execrationesque, ij qui clandestino scelere obstringebantur, poculum humani sanguinis admixto mero circumferrent, omnesque ad facinus adiurati, de poculo libarent: aut iugulato homine, post exhaustum sanguinem, diris imprecationibus & furiali carmine exta tangerent. Quod quidem maximum vinculum communi scelere pollutis, & dira execratio habebatur. ⁿ Manetque constitutum apud Scythas, ut qui opis egeret, insigni calamitate pressus, immolato boue, & carnibus decoctis, supra tergus victimæ stratus humi expectet, donec quispiam opem laturus adueniat, carne delibata, dextro pede tergiori appposito: quo prodeunte, eo adstringebatur fœdere, quo nihil sanctius dici aut æstimari poterat. ^o Quod si cui bellum indicendum foret, aut pia & iusta arma mouenda, mos Romanus erat, prius res repeti, mox bellum denuntiari: quippe quum nullum putarent iustum bellum, nisi quod rebus petitis geratur, aut antea denunciatum foret, & solenni more indictum. ^p Fecialibus enim prohibentibus, aut non probantibus, neque consuli, neque senatui aut populo arma in hostes sumere licebat. ^q Sed tamen

ANNOTATIONES.

^b *Macroni.*] Xenophon de Cyri minoris expeditione libro 4.

^c *Ferunt nonnulli Clearchum.*] Idem Xenophon eiusd. operis libro 2.

^d *Thraces.*] Idem Xenophon in lib. Ascensus 7. ubi describit Senthæ Thracis conuiuium.

^e *E cornibus bouum.*] Nam & priscos homines ex bouinis cornibus bibere solitos tradit Athenæus lib. 11. cap. 8. in princ. Vnde, inquit, & cornutus Dionysius fingitur & taurus à compluribus poetis nuncupatur, atque taurina facie conspicitur in Cyrico. Subdit & alia multa in eam rem, ex quibus intelliges & alios multos populos ita usos fuisse. Hunc in insulis Orchadensium morem seruant qui sunt è nobilitate primi adhuc hodie: quemadmodum ego Io. Ferrerius Pedemontanus anno Dom. 1540. illic præfens cum essem, in comitatu R. Do. Roberti Reid. earum Insularum usque ad ultimam Tylem præfulis dignissimi, vidi.

^f *Apud Armenios & Iberos.*] Tacitus de his duobus loquens lib. 12. Mos, inquit, est regibus quoties in societatem coeant, implicare dextras, pollicesque inter se vincere, nodoque perstringere. Mox ut sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.

^g *In qua re proditur Rhadamistus.*] Et id idem Tacitus ubi supra.

^h *Ætoli.*] Inter Ætolos & Romanos ictum fœdus fuisse, scribit Livius 4. Dec. lib. 8.

ⁱ *Parthi.*] Cor. Tacitus lib. 2. & 11.

^k *Idem ab Hyrcanis.*] Tacitus eod. lib. 11.

^l *Medisque.*] De Medorum more in fœderibus ineundis sic scribit Herodotus lib. 1. Ineunt hæ gentes fœdera cum cætera ritu Græcorum, tum feriendo brachia, qua illa humeris connectuntur, ac mutuum sanguinem delingendo. Adde

& Romanis & Numidis ex Plutarcho in Scipione, & Campanis ex Liuius 3. Decad. lib. item 3. Vbi Calpurnius Campanus alloquens filium, Pauca, inquit, horæ sunt intra quas iurantes per quicquid deorum est, dextras dextræ iungentes, fidem obstrinximus, ut sacratis de mensis essemus &c. Idque vetus esse testimonio est illud Virgil. lib. 11. *Æneid.*

— *Coëant in fœdera dextra*

Qua datur. —

^m *Fuitque literis proditum.*] Sallustius in Catilina sic inquit, Fuere ea tempestate, qui dicerent Catilinam oratione habita, cum ad iurandum populares sceleris sui addiceret, humani corporis sanguinem vino permixtum in patetis circumtulisse: inde cum post execrationem omnes degustassent, sicuti in solennibus sacris fieri consuevit, dicitur aperuisse consilium, &c.

ⁿ *Manetque constitutum apud Scythas.*] Lucianus in Toxari. Hinc natum prouerbiū, In tergore bouis desedit. de quo Erasmus Chiliad. 3. cent. 5. cap. 99.

^o *Quod si cui bellum.*] Ad Romanos redit, & id Varronis est lib. 2. de vita populi Romani, apud Nonium Marcellum de Doctorum indagine. & Liuij 1. Decad. lib. 1. & iterum lib. 4. & diximus supra hoc eod. cap.

^p *Fecialibus enim.*] Varro ubi supra. Festus autem Pompeius lib. 8. Feciales, inquit, à feriendo dicti. apud hos enim belli pacisque faciendæ ius est. & dictum est supra hoc eod. cap. & vide infra proximiè seq.

^q *Sed tamen.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. non adeò longè à princ. loquens de bello indicendo Philippo Regi, Consultique, inquit, feciales ab Consule Sulpitio, bellum quod indicetur Regi Philippo, vtrum ipsi utique nunciari iuberent: an satis esset in finibus regni, quod proximum præsidium esset eò nunciari. Feciales decreuerunt, vtrum eorum fecisset, rectè facturum. Sed & vide eundem 1. Decad. lib. 1. in regno

quum res repetuntur, obseruatum est, vt populi iussu ad fines illorum ^r quatuor feciales, quos oratores nuncupant, ^s verbenam coronati, res petita irent, ac deos fœderum vltiores testes facerent. ^t Ex quibus verbenarius gramen cum terra euulsam ferebat ^u ex arce, legatusque ^x filo lanæ capite velato, res sibi dari clara voce posceret, ^y quæ clarigatio dicta, ^z his verbis: Iouem ego testem facio, si ego impie iniusteque illas res dedier populo Ro. mihi que exposco, tum patriæ compotem nunquam finas esse. ^a Quæ si præstituta die non darentur, post dies tres & triginta (tot enim solennes fuere) pater patratus, qui fecialium princeps erat, pariter coronatus bellum indiceret. Non enim quicumque ex fecialibus, ^b sed soli patri patrato indicendi belli facultas erat: quem fecialis verbenam caput & frontem cingens, indicendi belli aut percutiendi fœderis principem faciebat. Ibat enim pater patratus ad hostium fines, & verba solennia præfatus, bellum à populo Romano contra præscriptos hostes, ob legitimas quas censuerat causas, clara voce indicebat: postquam clarigationem mos erat, vt de senatus consilio, & populi iussu, ^c feciales hastam ferratam, aut sanguineam præustam, ad fines illorum iaceret: & non minus tribus puberibus præsentibus bellum indiceret. & ita denunciari & indici iustum piumque bellum putauere. Post quæ quasi classico personato, sublatis commerciis, militi arma capere, & copias cogere licebat, ad hostes ducere, excursions facere, prædæ agere, fines populari, eosque ferro ignique vastare: frumenta succidere, ædificia incendere atque omnia hostiliter agere. ^d Apud Carthaginienses hastam mittere vel caduceum, belli pacisque signum fuit. ^e Gallorum mos habuit, vt Druidis iubentibus, quum bellum indicendum foret, armatum concilium indicerent, penes quos arbitrium bellorum & pacis erat: & qui nouissimus accederet, nouis exemplorum modis afficeretur. tunc enim principium bellorum esse, & arma legitimè indicta putarunt. Græcis verò in vsu fuit, vt fecialis, post res repetitas, si ad constitutam diem non darentur, arietem in hostium agros statim immitteret, eo modo bellum indictum & armis vtilicere arbitrati. Corinthiis ^f & plerisque gentibus per caduceatorem bellum indicebatur, qui in pacis argumentum, ^g caduceum circumdata effigie anguim inuicem connexorum deferebat: quem tamen non admisisse, aut finibus excedere iussisse, nulli fraudi fuit, ^h Indis verò anchora erat pro caduceo, ⁱ Carthagenensibus tessera. ^k apud Syros signum dextræ, ^l quod apud Lingones erat hospitij symbolum. ^m Persæ lactacem herbam, velut caduceum &

Verbenarius.
Clarigatio.

Pater patratus.

Hasta pro-
iectio.

Carthagi-
nenses.
Galli.

Græci.

Corinthis.

Indi.
Syri.
Lingones.
Persæ.

A N N O T A T I O N E S.

regno Anci Martij, & Seruium enarrantem illud Virgilij lib. 9. Æneid. paulò post princ.

Principium pugnae, & campo sese arduus infert.

Atque illud lib. 10. in prin.

Tum res rapuisse licebit.

^r *Quatuor feciales.* Varro lib. 2. de vita populi Romani apud Nonium Marcellum de Doctorum indagine.

^s *Verbenam coronari.* Dictum est suprà in verbo, Et verbenam.

^t *Ex quibus verbenarius.* Plinius lib. 22. cap. 2. & lib. 25. c. 9. Liuius 3. Decad. lib. 10.

^u *Ex arce.* Liuius 1. Decadis libro 1. & 3. & 10. paulò ante finem.

^x *Filo lanæ capite velato.* De hoc quoque dictum est suprà in verbo, Filo lanæ.

^y *Quæ clarigatio dicta est.* Hic omnino vide quæ scripsimus in nostris Commentariis in l. si vñquam. in verbo, Susceperit liberos. num. 147. incip. quum etiã is infans. in vlt. editione anni 1553.

^z *His verbis: Iouem ego testem.* Hæc sunt Liuij 1. Dec. lib. 1. in Anco Martio.

^a *Quæ si præstituta die.* Hæc quoque sunt Liuij vbi suprà, & 4. Dec. lib. 1. & lib. 8. in oratio. Darij & Æmylij. & iterum 10. & Plutar. probl. c. 62.

^b *Sed soli patri patrato.* Vide Seruium in locis suprà proximè allegatis.

^c *Feciales hastam.* Liuius vbi suprà. Alexander autem Magnus in Asiam traiciens primus Macedonum è navi hastam iaculatus, litori Asiæ eam infixit, ac statim exiliuit de navi, visus quodammodo ope deorum captiuam terram occupare, vt tradit Diodorus Siculus libro 17. cap. 2. in prin.

^d *Apud Carthagenenses.* Festus Pompeius lib. 8. Carthagenenses, inquit, cum bellum vellent, Romam hastam misissent. Gellius autem lib. 10. c. 27. scribit populum Romanum misisse ad Carthagenenses hastam & caduceum, signa duo belli & pacis, ex quibus vtrum vellent eligerent: quod elegissent, id vnum, vt esse missum existimarent. Carthagenenses responderunt, neutrum sese eligere: sed posse qui attu-

lissent, vtrum mallent, relinquere: quod reliquissent, id sibi pro lecto futurum. Subditque Varronem nò hastam ipsam, neque ipsum caduceum, missa dicere: sed duas tesseras, in quarum altera caduceum, in altera simulachra hastæ fuerunt incisa. Sed & Polib. lib. 4. scribit Rhodios misisse legatum ad Byzantios, volentes id, quod in proverbio est, hastam simul & caduceum. Simillimum est huic proverbium, quod eleganter vsurpauit D. Hieronymus, Scuto pacem petere, de quo vide Erasmus Chil. 2. cent. 10. c. 96. ibi, Hastam, caduceum.

^e *Gallorum mos habuit.* Cæsar. lib. 5. belli Gallici non multò ante fi. Inducionarus armatum concilium incidit. Hoc more Gallorum est initium bellorum, quo lege communi omnes puberes armati conuenire coguntur: & qui ex his nouissimus venit, in còspectu multitudinis omnibus cruciatibus affectus necatur.

^f *Et plerisque gentibus.* Vide in seq.

^g *Caduceum circumdata.* Plinius lib. 29. cap. 3. non longè à fi. Hic tamen complexus anguim & efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie fecerunt: neque cristatos esse in caduceo mos est. Ex quo clarè intelligis hunc Alexandri locum esse depromptum. Sed & de huiusmodi caduceo vide Iul. Hyginum de signorum cælestium lib. 2. c. 8. vbi de lyra. & Macro. lib. 1. Satur. c. 19.

^h *Indis verò anchora.* Philostratus in vita Apollonij lib. 3. c. 3. vbi rationem reddit, his verbis, Gerebat autem manu aureâ anchoram, quam Indi pro caduceo habent, propterea quòd omnia tentat.

ⁱ *Carthagenenses tessera.* Suprà in verbo, Apud Carthagenenses.

^k *Apud Syros.* Tacitus li. 18. Centurionemque Sisennam dextras, concordie insignia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentem, variis artibus aggressus est.

^l *Quod apud Lingones.* Idem Tacitus lib. 17. Miserat, inquit, ciuitas Lingonum vetere instituto dona legionibus, dextras hospitij insigne.

^m *Persæ lactacem herbam.* Plinius lib. 26. cap. 4. ex cuius auctoritate Latacen lego.

n Athenien

Athenien-
ses.
Lacedæmo-
ni.
Græci ubi
congregien-
dum cū ho-
ste.
Pyropho-
rus.
l. sanctum.
ff. de rer. di-
uisio.
Sagmina.
Martian.
Iurisconsult.
Cerycium.
Aliud ius
fecialium.
Sodalitati
& hospitio
renunciare.

pacis symbolum ferebant. ⁿ Athenienses Eresionem cum indumento pro caduceo habebant. à La-
cedæmoniis per præcones sæpe bellum indictum est, apud quos mittere legatos cum lana, commi-
natio censebatur, nisi paritum fuisset, se madata exequuturos. ^o Præualuitque Græcorum mos, ut quo-
ties procinctæ acies congregi parant, ante prima signa staret vates laureos ferens ramos & corollas,
cui pyrophoro dixere nomen, quoniam lampada præferret: quem violare, summum habebatur nefas,
quod legati munere fungeretur: ^p utque in fœdere percutiendo hiceteria, hoc est, oleæ ramum cum
vitta lanea legati ferant: quo prætenso, ab omni sæuitia hostili & violenta incursione tuti erant. ^q De
sagminibus verò etiam apud Martianum iureconsultum de diuisione rerum, testatum inuenimus, cuius
verba sunt: Sagmina sunt herbæ quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret, sicut le-
gati Græcorum ferunt quæ vocantur hiceteria: tament si cerycium dici oportere nonnulli putent: *ἡ κερύ-
κειον* enim legatorum ornatus erat: *ἡ κερύκειον* supplicare dicitur. ^r In qua quidem re scitu dignum est,
olim Dario contra Scythas pugnaturus, ab illis caduceatorem missum cum aue, mure & rana, ac sa-
gittis quinque, tacitis ambagibus nullas opes contra Scythas præualere significantes. ^s Illud quoque
in iure fecialium quæsitum est, utrum regibus contra quos sumuntur arma, an verò in regni finibus,
aut aliquo eius præsidio, bellum indici oporteret, & an si contra socios federatosque arma sumenda
essent, amicitia prius renunciare necesse foret. Et placuit, siue coram, siue in præsidio, siue sodalitati
& fœderibus renunciatum fuisset, siue non, quodcunque eorum factum esset, ritè id factum vide-
ri. ^t Est tamen obseruatum, ut si qua contentio inter amicos intercederet, sodalitati prius & hospitio
renunciari. ^u nam & Germanicus Pisoni prius amicitiam, ^x & Crispinus Badio hospitium remisit.

ANNOTATIONES.

ⁿ *Athenienses Eresionem.*] Id ex Lactantio Grammatico in-
terprete Statij illud ipsius libro 12. Thebaidos enarrantis,

Mitte nemus circa, cultuq; insigne verendo,

Vittate laurus & supplicis arbor oliuæ.

Supplicis, ait, arbor oliuæ, per quam pax petitur supplican-
do, & in secundo diximus hanc ab Atheniensibus Eresio-
nem dici Hiceteriam. Supplicis autem oliuæ, non quod ip-
sa sit supplex, sed quod omnes qui rogant, hac suppliciter
vtuntur. Hæc ille. Ille autem locus Lactantij erat corruptus
in illis duabus dictionibus Eresionem & Hiceteriam: Sed
illum restituit Cælius Rhodiginus libro 12. capit. 19. Est
enim *εἰρεσιώτης*, ramus oleæ lana obuolutus (nam & *κέρκεον* siue
κέρκεον, lana siue vellus est) arborum fructibus, quæ Acrodia
vocant, circumpendentibus, qui ante ianuas ædium su-
spendi solebat in honorem Apollinis ad famem arcendam
ex oraculi præcepto. De quo Herodotus in vita Homeri,
Plutarch. in Theseo, Suidas & Aristophanis interpres tum
in Pluto, tum in equitibus. Et vide quod de ramis oliuæ ad
petendam pacem diximus supra lib. 2. cap. 19. & iterum lib.
4. cap. 7.

^o *Præualuitque Græcorum mos.*] Idem Cælius Rodiginus li. 8.
cap. 2. ubi Persarum luxum scribit, citatque Suidam & Pol-
lucem.

^p *Utiq; in fœdere percutiendo.*] Idem Lactantius Statij inter-
pres, cuius in eam rem verba adduximus. Est enim *ἡ κερύκειον*
veluti supplicatio, supplex libellus & propriè ramus oliuæ
supplices in manibus ferebant, ut dicit Aristophanis in-
terpres in Pluto eum locum enarrans act. 3.

ὅρα τὴν ὅτι τὸ βήματος καθεδύμενον

ἡ κερύκειον ἔκοντα μὲν τὸ πᾶν

Plutarchus in Theseo Græcè quidem, sed in hunc sensum,
Ductis igitur sortibus Theseus acceptis ex Prytaneo his,
quorum nomina exierant, in Delphinium profectus, Apol-
lini pro sua suorumque salute Hiceteriam peregit, quam vo-
cem interpres in supplicationem vertit. Sunt & nonnulli
qui putant Marcianum hac dictione usum fuisse in l. san-
ctum. ff. de rerum diuisio. ut scilicet ita legatur, Sunt autem
sagmina quædam herbæ, quas legati populi Romani fer-
re solebant, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum fe-
runt ea, quæ vocantur hiceteria. Et ea quidem vox non ma-
le sensui quadraret. Verum in Pandectis Florentinis legitur
Cerycia, eamque lectionem agnoscit Budæus, quæ & ad-
modum conuenit: nam ea dictio peræquè significat, ac si di-
xeris caducea. Cerix enim caduceator, fecialis, legatus, præ-
co est.

^q *De sagminibus verò.*] Locum & verba Marciani posuimus
supra proximè. Sed & tu de his vide præterea Liniu 1.

Decad. lib. 1. & 3. Decad. lib. 10. Plinium lib. 22. cap. 2. & lib.
25. cap. 10. & Festum Pompeium lib. 17.

^r *In qua re scitu dignum.*] Herodotus lib. 4. quod ex eo repe-
tit Athenæus lib. 8. c. 2.

^s *Illud quoque in iure fecialium.*] Linius 4. Dec. lib. 1. post prin-
cuius verba attulimus supra.

^t *Est tamen obseruatum.*] Id quod patet exemplis seqq.

^u *Nam & Germanicus.*] Apud Suetonium in Caligula, c. 3.
in fi. ubi id dicit fuisse more maiorum.

^x *Et Crispinus Badio.*] Linius 3. Decad. lib. 5. Cuius verba
libuit hic subtexere: nam est res memoria admodum digna.
T. (inquit) Quintio Crispino Badius Cāpanus hospes erat
perfamiliari hospitio iunctus. creuerat consuetudo, quod
æger Romæ apud Crispinum Badius ante defectionem Cā-
panam liberaliter, comiterque curatus fuerat. Tum Badius
progressus ante stationes, quæ pro porta stabant, euocari
Crispinum iussit. quod ubi est Crispino nunciatum, ratus
colloquium amicum ac familiare quæri, manente memoria
etiam in dissidio publicorum fœderum priuati iuris, pau-
lùm à cæteris processit. Postquam in conspectum venere,
Prouoco te, inquit, ad pugnam Crispine, Badius. con-
scendamus equos, summotisque aliis, vter bello melior sit,
decernamus. Ad ea Crispinus, nec sibi, nec illi ait hostes
deesse, in quibus virtutem ostendant se ab eo, etiā si in acie
occurrat, declinaturum, ne hospitali cæde dextram violet.
cōuersusque abibat. Enimvero ferocius tum Campanus in-
crepare mollitiem ignauiaque, & se digna probra in inson-
tem iacere, hospitalem hostem appellans, simulatremque par-
cere cui sciat parem se non esse. Si parum publicis fœderibus
ruptis dirempta simul & priuata iura esse putet, Badium
Campanum T. Quintio Crispino Romano palā omnibus,
duobus exercitibus audientibus, renunciare hospitium. ni-
hil sibi cum eo confociatum, nihil fœderatum hospiti cum
hoste, cuius patriam ac penates publicos, priuatosque op-
pugnatum venisset: si vir esset, congregaretur. Diu cunctan-
tem Crispinum perpulere turmales, ne impune insultare
Campanum pateretur. Itaque tantum moratum moratus,
dum Imperatores consuleret, permitterentne sibi extra or-
dinem in prouocantem hostem pugnare, permissu eorum
arma cepit, equumque conscendit, & Badium nomine com-
pellans ad pugnam euocauit. Nulla mora à Campano facta
est, infestis equis concurrere. Crispinus supra scutum sini-
strum humerum Badio hasta transfixit: superque delapsus
cum vulnere ex equo defiliit, ut pedes iacentem conficeret.
Badius priusquam opprimeretur, parma atque equo relicto,
ad suos aufugit. Crispinus equum, armaque capta, & cruen-
tam cuspidem insignis spoliis ostentans, cum magna laude
& gratu

y Amasis quoque animo præsumens Polycratis ruinam ex successu continuæ felicitatis, ut minus doleret, misit qui sodalitati & amicitia renuntiaret. z Eratque moris prisce, quoties dirimerent amicitias aut sodalitates, etiam domo interdicere, isque finis gratia foret. a Neque omiserim Tybarenos adeo iustos, ut non prius cum hoste congrediantur, quam diem, locum, & decertandi horam, ex fide per feciales hosti renuntiarent. b Quodque nonnulli prodiderunt, id quod mihi non probatur, & pro certo affirmare non ausim, legatum populi Romani, si mandata minus vera attulisset, aut parum integra fide foedus percussisset, velut si populus mandata dedisset, perinde teneri & foedere coerceri.

Tibarenorum erga hostes iustitia.

ANNOTATIONES.

& gratulatione militum ad Consules est deductus, laudatusque ibi magnifice & donis donatus. Et idem propemodum recensuit Vale. Maximus lib. 5. tit. de humanitate.

y *Amasis quoque.* Herodotus libr. 3. nonnihil Strabo lib. 14. non adeo longe à princip. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. paulò ante si. Vide Cicerone m. de Finibus lib. 5. ad si.

z *Eratque moris prisce.* Hinc Badius Campanus cum Crispino pugnaturus renuntiavit illi hospitium, ut est apud Livium 3. Decad. lib. 5. Cicero 4. in verrem act. Itaque iste vehementer Sthenio infensus, hospitium ei renuntiat: domo eius emigrat, atque adeo exit. Vide quæ supra dixi.

a *Neque omiserim Tibarenos.* Cælius lib. 18. cap. 30.

b *Quodque nonnulli prodiderunt.* Et hinc superioribus adde apud Samnites quoque fuisse feciales per quos foedera conficiebant, ut constat ex Livio 1. Decad. libro 8. ad finem. Et illud quoque quod ad facienda foedera apud veteres aqua & ignis adhibebantur, ut colligitur ex illo loco Virgilij li. 12. *Æneidos*,

— *Alij fontemque ignemque ferebant.*

Vbi & id observavit Servius, Vnde, ait, contra quos arcere volumus à nostro consortio, eis aqua & igni interdiciamus. id est rebus quibus consortia copulantur.

Pleraque veterum prænomena unde deducta fuerint, & denominata, & de Nonis Caprotinis quæ tradantur.

CAPUT IIII.

VARI à pluribus audio, unde veterum illa prænomena, Spurius, Sextus, Caius, Cneus, Titus, & pleraque à veteribus usurpata, deducta fuerint: quæque vis prænominum foret. Et dum prisce ritus, veterumque exempla cura cogitationeque admitto, dumque antiquitatis monumenta colligo, invenimus Romanos antiquissima prænomena velut notissima non integris dictionibus, sed succisis & simplicibus literis notare, ut T. pro Tito, L. pro Lucio, Q. pro Quinto: modo duplici, ut Cn. Sp. pro Cneo, Spurio: nonnunquam triplici, ut Sex. pro Sexto. a Et Cneos quidem à generando, b Titos à tuendo denominari: alteros, tanquam sobolis procreandæ auspicia sortiri: alteros quasi tuendæ patriæ omen assequuti forent. Vnde & Titulos, quod patriam tuerentur, c vel quod insignia capitis ea ornamenta ferrent, quibus Situlos dixere nomen, dictos autumant: d sicut Spurius, sine patre genitos denominari. Fuit enim prisce moris, ut quum sine patre certo aliquem notarent, illum non exarata dictione, sed per simplices diuisasque literas, scilicet per S & P, sine patre significarent. e Lucios quoque f & Manios ferunt, alteros quasi oriente luce, alteros quasi mane editos: g & Posthumos, quod post patris obitum editi essent, nuncupari. h Sexti verò, Quinti & Decimi, tum Nonij, Septimij, & Octacilij, à numero genituræ indita nomina fuere. i Plerique à Tullo Hostilio Quintios, sicut Servilios, Tullios, Geganios, Curiatios & Cloelios, ex Albanis Romam

Cnei.
Titi.
Spuri.
Lucij.
Manij.
Posthumij.
Sexti.
Quinti.
Decimi.
Nonij.
Septimij.
Octacilij.
Servilij.
Tullij.
Geganij.
Curiatij.
Cloelij.

ANNOTATIONES IN CAP. IIII.

a *Et Cneos quidem.* Festus Pompeius libr. 7. Gneus, inquit, & Cneus corporis insigne & prænomen à generando dicta esse, & ea ipsa ex Græco γένεω apparet. Alij à nœuo deducunt præposita c, litera, quod & astringit Festus dum dicit corporis insigne. Caius autem Titus Probus Epitome Valerij Maximi libro 10. Cneus, ait, ob insignem rem appellatus, quod vnum prænomen varia scriptura notatur: alij enim Neum, alij Gneum, alij Cneum scribunt. Qui G, litera in hoc prænomine vtuntur, antiquitatem sequi videntur, quæ multum ea litera vsa est. olim enim dicebant frugmentum, nunc frumentum refertur: & gnatura, modò natura. Igitur etiam nœuus, qui in corporibus gigni solet, Gneus appellatur, qui c, corruptione syllabæ delectari videtur, &c. Quintil. autem lib. 1. c. 13. Nec Gneus, inquit, eam literam in prænominis nota accipit, qua sonat.

b *Titos à tuendo.* Fest. Pompeius lib. 18. Tituli, ait, milites appellantur quasi tutuli, quod patriam tuerentur. unde & Titi prænomen ortum est. Verum Titus Probus in eo libro, Titus à Sabino nomine Tito fluxit.

c *Vel quod insignia capitis.* Festus lib. 18. dicit titulum vocari pileum lanatum forma è tali figuratum, quo flaminicæ ac pontifices utebantur.

d *Sicut Spurius.* Plutar. probl. c. 103. & vide Titum Probum vbi supra in verbo, Et Cneos quidem.

e *Lucios.* Varro lib. 2. de Analogia, Tit. Probus ibidem. vbi etiam dicit quosdam arbitrari à Lucumonibus Hetruscis, & Fest. Pompeius lib. 11.

f *Manios.* Varro, Probus, & Festus Pompeius in dictis locis, & Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 7. Aliter Sozinus Romanæ historiæ lib. 1. Nempe Manium, ut gentem Valeriam profectum esse à quodam Valerio, qui primus diis Manibus sacra fecit. Eius verba hæc sunt, τὸν τὴν βασιλὴν ὁ βασιλεὺς εὐρων, καὶ πῶς θυσιῶν, καὶ τὰς παννυχίδας ἐπιτελεσας, ἐκλήθη Μάνιος βασιλεὺς Ταραντίνων: τὸς τε γὰρ χρόνους θεὸς, Μάνιος, καὶ βασιλεὺς Ῥωμαῖοι, καὶ τὸ ὑγιαίνειν, βαλῆρε.

g *Et Posthumus.* Vide supra lib. 1. c. 9.

h *Sexti verò.* Nomina ipsa hæc satis indicant.

i *Plerique à Tullo Hostilio.* De his Sex. Livius 1. Decad. lib. 1. in Tullo Hostilio. Sed & quantum ad Tullios, T. Probus, vbi supra, dicit hos fuisse sic prænominatos omnis gratia, quasi tollendo, o, litera in v, conuersa, & quantum ad Cloelios Festus Pompeius libro 3. scribit Cloeliam familiam à Cloelio, vel (ut alij legunt) Cloantho, Aeneæ comite esse appellatam.

k *Eratque*

*Mamerci.
Martij.*

*Caius, Caia
quare præ-
nomina in-
stituta.*

*Prænomina
ex Sabinis
nominibus.
Serui &
mancipia.
Manumif-
si.*

*Adoptiui.
Addicti.*

*Abscissi.
Lenones.*

aduocatos ferunt. ^k Eratque proprium Quintiorum familiae, ut viri æquè ac fœminæ, nullo tempo-
re vtantur auro. ^l Mamercos (quod nomen Oscum est) à Marte genitos dicunt: ^m sicut Martios, quod
Æmyliorum prænomen fuit propriū. ⁿ Caius verò & Caia, æquè viris ac fœminis prænomina frequen-
tia fuer, emaximè in solennibus nuptiarum vsurpata, videlicet Caia Cæcilia, quæ Tanaquil dicta est,
felix faustumque coniugium fortunæque augurati. Quod etiam frequens prænomen Tarentinis fe-
runt, quo brutum, terrenum & colonum hominem designabant: Siquidem *γῆ* terra est, vnde *γῆ*
& *γῆ*, deducta volunt. ^o Et tametsi in veteribus monumentis C, litera Caium denotaret, ea tamen
inuersa hac figura *Ϛ*, Caiam designauit. ^p Illud tamen admonitu non inutile duxerim, neminem Ro-
manorum sine prænomine appellari: idque ex eo institutum, quod quum inter Romulum & Tatium
societas & communicatio imperij inita esset, ut vna consentio, vnus populus, vna mens atque idem
corpus, sublato discrimine notaretur, ut Romani Sabinorum, Sabini Romanorum nomina suis nomi-
nibus præponerent, æquato regni iure, & confociato imperio, cautum fuit. ^q Quare prænomina vete-
rum fuisse ex Sabinis nominibus deducta, multorum opinio fuit. Quin etiam excellentes viros, &
principali dignitate insignes, solis prænominibus nominasse, magnificentius honestiusque duxere, tan-
quam ob illorum amplitudinem vulgo noti & conspicui forent. ^r Cumque mancipiis & seruis nul-
lum cognomentum aut prænomen veteres impartirent, soloque appellarent nomine: si quando ta-
men manu emissi libertatem meruissent, ut inter seruilem personam & liberam discrimen nominis fo-
ret, cum illis ordo, honos & locus accesserit, prænomina patronorum, ac si disciplina & cultu Roma-
no essent educati, sæpissime sibi arrogarunt. ^s quare Marcipores, Lucipores, Publipores, à Marco, Lu-
cio, & Publio, multi seruitute exempti, nuncupati sunt. Nec modò libertorum hoc fuit proprium,
^t sed adoptiui filij & arrogati, adoptantium sæpe nomina & prænomina, atque cognomenta desum-
psere. ^u Inter quos erant addicti, qui tametsi nomen, prænomen ac tribum in præsentem habeant: illos
tamen seruasse, & sub alterius mancipio fuisse liquet. Fuere autem addicti, qui quum non essent sol-
uendo, creditoribus addicebantur: mox precio persoluto seu quauis causa, etiam citra domini volūta-
tem seruitute exēpti, & libertate donati sunt. ^x Præter hos erāt abscissi & lenones, æqua ferè cōditione
ac serui, nullo cognomento aut ordine, infames. nanque senatusconsulto prohibitum erat, ne abscis-
si, quibusque virilia exēcta forent, utpote semiuiri, aut lenones, quærendi iuris aut postulandi causa,
tribunalia adirent. ^y Ideo Vectilius leno in causa testamentaria à Q. Metello deiectus fuit, & à sub-

ANNOTATIONES.

^k *Eratque proprium Quintiorum.* Plinius lib. 3. c. 1.
^l *Mamercos.* Festus Pompeius lib. 11. Sed aliter Plutarchus
in Numa, & vide suprà lib. 1. c. 9.
^m *Sicut Martios.* Adde & Marios ex Tito Probo vbi suprà.
ⁿ *Caius verò & Caia.* Plutarchus proble. c. 28. scribit apud
priscos Romanos hunc fuisse morem, ut sponsam intro-
ducentes iuberent dicere, Vbi tu Caius, ego Caia, quod
quare dicebatur & quid significaret, declarat Quintilianus
lib. 1. cap. 13. Nam aliter quàm scribantur, aliqua enuncian-
tur. Et Caius c, litera notatur, ut quæ inuersa mulierem de-
clarat: quia tam Caias vocitatas esse, quàm Caios ex nuptia-
libus sacris apparet. Fest. Pompeius libro 14. Prænomini-
bus, inquit, fœminas esse appellatas, testimonio sunt Recilia
& Terentia, quæ ambæ Caiæ solitæ sunt appellari: pari mo-
do Lucia & Titia. quem locum & nos alibi attulimus. Ti-
tus Probus vbi suprà, Ista prænomina à viris tracta sunt,
Caia, Lucia, Publia, Mœrea. Cæterum Caia, vsu apud om-
nes celebrata est: Fertur enim Caiam Cæciliam Tarquinij
Prisci Regis vxorem, optimam lanificam fuisse, & ideo in-
stitutum fuit, ut nouæ nuptæ ante ianuam mariti interro-
gatæ, quænam vocarentur, Caiam se esse dicerent. Et vide
præterea quæ diximus in nostris legibus Connubialibus l.
10. numero 38. incip. Sed & præterea. Ut tamen non omit-
tam illud Ciceronis in Oratione pro Murena, ut quia in
aliquibus libris exempli causa id nomen inuenerant, puta-
runt omnes mulieres, quæ cōemptionem facerent, Caias
vocari.
^o *Et tametsi in veteribus.* Id iam dictum est ex Quintil. cu-
ius verba vide suprà in verbo, Caius verò & Caia.
^p *Illud tamen admonitu.* Vide Quintilianum lib. 7. c. 6. Prif-
cianum lib. 1. & Plutarchum in Romulo.
^q *Quare prænomina.* Valer. Maxim. lib. 10. de prænomine.
Romanos autem arbitrandum est ab Albanis & Sabinis
multiplicandorum nominum consuetudinem traxisse, quo-
niam ab illis orti sunt.
^r *Cumque mancipiis.* Id probat ex seq.

^s *Quare Marcipores.* De duobus primis Plinius lib. 3. c. 3. cap.
1. De primo & postremo Quintilia lib. 1. cap. 4. Itemque de
primo Festus Pompeius lib. 15. cuius verba hæc sunt, *Quin-*
tiper seruile nomen frequens apud antiquos erat, à præno-
mine domini ductū, ut Marcipor, Felicer: quamuis sint, qui
à numero natorum ex ancilla quinto loco dictum putent:
^t *Sed adoptiui filij.* Appianus libro 3. bellorum Ciuium
scribit Octauium, quem filium C. Cæsar adoptauerat,
Cæsarem appellatum Romanorum more, qui adoptiui fi-
liis adoptantium nomina solent imponere. Nam & Sueton-
ius in Cæsare, capit. 83. scribit eundem Octauium in fa-
miliam nomēque Cæsaris adoptatum fuisse. Sic quoque
Pomponius Attic. cognominatus est Cecilius à Q. Cecilio
qui moriens testamento eum adoptauerat, hæredemque ex
dodrante fecerat, ut tradit Cor. nepos, sine, ut alij ma-
lunt, Probus Æmylius in Attici vita. Sic longo ante tem-
pore duo priores filij Pauli Æmylij & horum maior à Fabio
Maximo, alter à Scipione Africano adoptati, ille Fabius
Maximus, hic Scipio appellati sunt apud Plutarchum in
Pauli Æmylij vita. Sic M. Brutus à Q. Cæpione adopta-
tus Q. Cæpio dictus, & P. Scipio à Q. Metello adoptatus
Q. Metellus Scipio dictus. Hucque spectat quod scribit
idem Suetonius in Tiberio, cap. 6. post reditum in urbem
à M. Gallio Senatore testamento adoptatus, hæreditate adi-
ta, mox nomine abstinuit: quod Gallius aduersarum Au-
gusto partium fuerat. Et quod prodit Tacitus libro 3. Cri-
spum, ait, equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum Ro-
manarum florētissimus author sororis nepotem, in nomen
adsciuit.
^u *Inter quos erant addicti.* Id vsque ad versi. Præter hos, est
magna ex parte Quintiliani libro 5. cap. 10. & iterum libro
7. cap. 4.
^x *Præter hos erant abscissi & lenones.* Hoc ex seq. probat.
^y *Ideo Vectilius leno in causa.* Valerius Maximus libro
7. capit. item 7. titulo de testamentis, quæ rescissa sunt in
fine.

sellio prohibitus, quia leno erat, quem pro libero propterea habendum non censuere. ^z Est tamen literis proditum, ut nisi inter ingenuos, aut ex ingenuis oriundos, nullum gentilitatis cognomen foret: nam servorum libertorumque nulla cognatio, nec gentilitas erat. ^a Apud Athenienses verò constitutum est, ut nemo ex femina genitus, maternum sibi nomen ascisceret: nam feminis indere familiae cognomenta lege vetabatur: id quod æquè à Romanis factitatum comperimus: tum, ne quis illas Athenias vocaret, edicto cautum fuit. ^b E diverso apud Lycios: nam ex matribus, non patribus gentilitia fuere nomina, filiasque non filios suos habuere heredes: plusque honoris feminis quam viris tributum est. ^c Neque omittendum, Nonis Iulij, quibus è vita concessit Romulus, quas caprotinas & vulgi fugam appellant, Romanos vrbe excedentes, ad Capreae paludem sacra facere: dumque ad rem diuinam vadunt, veterum prænomena, ut Caium, Lucium, Marcium, aliaque prisca nomina inclamare: ^d sicut in Oscophorijs Athenienses ob Ægei mortem, dolentium voces imitantur. ^e Ancillasque cultu decoras, in matronali habitu cum occurrentibus praelij imaginem effingere, quod olim cum Latinis Romani gessere: unde celebritatis causa & origo est, tectasque umbra caprifici, epulas & alia lætitiæ inuitamenta celebrare. In quibus sacris hoc servari meminimus, ut inter solennia de caprifici lacte apponatur. ^f Illud præterea notatum est, Romanas mulieres sine cognomento, solis prænominibus adiecto nomine denominari. ^g Quodque Marci prænomen, velut perniciosum & infame, plerique magnopere deuitarunt, postquam M. Manlio crimine affectati regni turpi iudicio convicto, ne cui gentili nomen M. Manlio foret, senatusconsulto cautum fuit: quod generi & nomini suo inustam dedecoris notam attulisset: ^h sicut Claudia gens, propter gentiliū flagitia, cum Luciorum alter cædis, alter latroninij damnatus foret, ad diluendam memoriam dedecoris, Lucij prænomen deuitavit. ⁱ Quodque Domitia gens, cæteris prætermisiss, Cn. & Lucij prænomen peculiare sibi desumpsit. Siquidem ex Ænobarbis (authore Tranquillo) continua serie tres, Lucij: reliqui verò, Cnei prænomen eadem serie vendicarunt.

Gentilitatis cognomē ingenuorum.

Femina nō indebāt familie cognomenta.

Lycijs fæmine magno in honore.

Nona Caprotine.

Oscophoria.

Romulieres solo prænominē denominabātur.

Marci prænomen vitatum.

Lucij prænomen vitatum à Claudia gente.

C. & Lucij prænomena in honore apud Domitiam gentē.

C. & Lucij prænomena in honore apud Domitiam gentē.

C. & Lucij prænomena in honore apud Domitiam gentē.

C. & Lucij prænomena in honore apud Domitiam gentē.

ANNOTATIONES.

^z Est tamen literis proditum.] Cic. in Topicis.

^a Apud Athenienses.] Vide nostros Commentarios Nobilitatis c. 18. num. 35. incip. Atheniensium.

^b E diverso apud Lycios.] Herodorus lib. 1.

^c Neque omittendum.] Hæc vsque ad versicul. Sicut in. sunt partim Varronis lib. 5. de ling. Latin. & magna ex parte Plutarchi, tum in Numa Pompilio, tum in Camillo. & Macrobij lib. 1. Saturn. c. 11. & Solini c. 2.

^d Sicut in Oscophorijs.] Plutarch. in Theseo.

^e Ancillasque cultu decoras.] Ad Romanos redit, & est totum id vsque ad vers. Illud præterea. ipsius Plutarchi in Camillo.

^f Illud præterea notatum est.] Plutar. in Mario in prin. Quandoquidem inter gentes ista nominum primum, quod Possidonius propriè nomen Romanis esse arbitratur, nulli mulieri imponitur. Vide Valer. Max. lib. 10.

^g Quodque Marci prænomen.] Liuius 1. Decad. lib. 6.

^h Sicut Claudia gens.] Suetonius in Tiberio c. 1.

ⁱ Quodque Domitia gens.] Idem Sueton. in Nerone, c. 1.

Quid sit apud Iureconsultos heliocaminus, quid Zeta, & unde deductum nomen, & denominatum.

CAPUT V.

IN circo Flaminio, dum post immodicos calores sole occiduo deambularem, adiit ad nos contubernalis meus quispiam proficiens in iure civili, sed nimis ineptè gloriosus: & percontatus est, quid esset ^a quod Vlpianus de servitutibus vrbiorum dixit: Quod si arbor à te compacta, heliocamino meo solem adimeret, eò quod umbram facit in loco heliocamini, id contra servitutem tibi facere non licere. Quid esset heliocaminus, percontabatur. Cùmque de verbi significatu ambigeretur, dixi heliocaminum vaporarium quoddam solare, & apricum locum dici, ad quem sol hybernus accedens, ipsum euaporat & calefacit, deductum nomen ^b ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ καμίνου, id est, solis vaporario seu æstuario. ^c Fuisseque moris prisce, ut iuxta zetam heliocaminus construatur. zeta enim locus erat vnus cubiculi capax, solem hybernum prospectans, ita constructa, ut per heliocaminum vaporem acciperet. Erat enim cubiculum hybernum frigori accommodatum, quod nunc sole, nunc igne æstuarer. ^d Quare Heliogabalum Indicos odores ad vaporandas zetas accendere consueuisse, authores tradunt. Fuit ergo opinio Vlpiani, quod si heliocamino meo & vaporario eiusmodi, ad quem sol admitti debet, arbor per te compacta officiat, ita quod ad eum admitti nequeat, id velut contra servitutem factum, non ritè factum videri.

Heliocaminus.

Zeta.

ANNOTATIONES IN CAP. V.

^a Quod Vlpianus.] In l. si actorem. ff. de servitutib. vrbiorum. præd. vbi Budæus in prioribus Annotationibus eam dictionem interpretatur, ut hic noster Alexander, citatque Plinium lib. epistol. 2. epistol. eius libri 17. vbi de diæta quadam, ait, ut alij legunt, zeta loquens, sic scribit, In hac heliocaminus quidem alià xistum, alià mare, vtraque solem

prospicit.

^b Fuisseque moris prisce.] Hic omnino vide Ioannem Mariam Cataneum, doctum interpretem Plinij in ea epistola.

^c Quare Heliogabalum.] Lampridius in eiusdem Heliogabali vita.

Quando primum interregnum ceptum fuerit, & quibus de causis interreges Romæ creari consueverint.

CAPUT VI.

*Interreges
quando pri-
mum creati.*

CL. patres.

*Interreges
quando &
qua de cau-
sa crearen-
tur.*

*Patres in-
terregem
creabant.*

*Qui inter-
reges crea-
bantur.*

Quo tempore Romulus ad Capræ paludem humanitatem exuisse fertur, satis constat patres conscriptos de regni successore sollicitos, decem decuriis factis, singulisque in singulas decurias creatis, ut decem imperitarent, unusque cum insigniis imperij & lictoribus esset, interreges creauisse, quod imperium per orbem ire, & quinque dierum spatio terminari iusserunt. ^b Alij per ternos quaternosque dies, interregni spatium per singulos iuisse, atque anno vno senatores, qui centum numero erant, imperium tenuisse ferunt. Plerique asserunt, cum ducenti senatores essent, à patribus fuisse constitutum, ut per quinos dies singuli qui fasces & imperij insignia habebant, imperitarent: functusque imperio primus, secundo, & reliquis deinceps, regni curam munusque traderet. nonnulli putant, quod cum centum & quinquaginta patres essent, singuli cum fascibus prodeuntes, sex noctis horas, & sex diei, Quirino imperitarunt, & sacrum fecerunt: tantundem Tatio, qui regni consors erat, annumque interuallum fuisse: donec Numa Pompilio Rege creato, Romulo regni successor datus est. Mansitque mos post exactos Reges, ut si qua fortuna aut casu consules creari nequirent, vel vitio creati forent, aut si qua turbulenta confusio & necessitas premeret, donec de consulatu decerneretur, aut dictator reipub. daretur, interreges præessent, qui populo vice consulum iura darent. ^c Quinetiam si contentio inter patres & plebem foret de magistratibus creandis, aut absentibus consulibus comitia haberi non possent, ^d vel vitio creatis magistratibus auspicia renouari oporteret: ^e vel consulibus morte sublati, ^f de comitiis & creandis consulibus contentio esset, interreges creari compertum est, ut essent qui comitia haberent, magistratuumque munia obirent. ^g Qui quidem interreges sine populi suffragio, ad concilium plebe non admissa, à patribus tantum auspiciatò creabantur. ^h Quotiesque per interregem comitia fiebant, in patrum potestate euentum comitiorum fuisse liquet: quippe nemo interrex, qui author comitiorum foret, nisi ex patribus erat. ⁱ Dicebat verò consulem plerumque interrex ex patrum decreto, quem ipsi voluissent, quod officium prodendi interregem, oratoris fuisse autumant: ^k poteratque non modo prætor, sed consul aut dictator interrex fieri. Et si quando proditus interrex, munus pro quo dicebatur, exequi nequiret, ^l exacto dierum quinque spatio, alius succedebat qui vices susciperet, donec per singulos in orbem irent, ut ^m modò tertius, ⁿ nunc quintus, ^o aut quartus, ^p nonnunquam quartusdecimus, ^q plerumque

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

^a *Vo tempore Romulus.* Liuius 1. Decad. lib. 1. Dionys. Halicarn. lib. 1. & latius lib. 2. Plutarchus in Numa Pompilio. Sed & quod illi de quinque diebus dixerunt, confirmat Asconius Pedianus in Orationem Ciceronis pro Milone.

^b *Alij per ternos.* Vide omnino Dion. Halic. d. lib. 2.

^c *Quinetiam si contentio.* Liuius 1. Decad. lib. 3. 4. & 7.

^d *Vel vitio creatis.* Idem Liuius eiusdem 1. Decad. libro 5. & 8.

^e *Vel Consulibus morte sublati.* Aut etiam morte implicatis, Liuius d. lib. 5.

^f *De comitiis & creandis Coss.* De utroque Liuius libr. 7. & Halicarnasseus lib. 9. vbi loquitur de creatione L. Lucretij, & T. Verurij Geminij Coss.

^g *Qui quidem interreges.* Halicarnasseus libro 3. sic scribit, Post cuius mortem Senatus accepto à populo arbitrio constituendi rempub. præsentis statu contentus creauit interreges: qui curiatis comitiis Regem elegerunt L. Tarquinium. Titus Liuius 1. Decad. lib. 1. Alia sententia asperior in speciem, quæ Patricios coire ad prodendum interregem iubebat. Et lib. 4. Patricij, cum sine curuli magistratu Resp. esset, coire & interregem creauere. Et lib. 6. Penes quos sunt auspicia: nempe penes patres. Nam plebeius nullus magistratus auspiciatò creatur. Nobis adeò sunt propria, ut non solum quos populus Patricios magistratus, non aliter, quam auspiciatò creet: sed nos quoque ipsi sine suffragio populi auspiciatò interregem prodamus. & Cicero pro domo sua, Auspiciæque populi Roman. si magistratus Patricij creati non sint, intereant necesse est, cum interrex nullus sit: quod & ipsum Patritium esse, & à Patritiis prodi necesse est.

^h *Quotiesq; per interregem comitia.* Hoc autem fiebat ob eas causas quas supra proximè attulimus.

ⁱ *Dicebat verò Consulem.* Liuius 1. Dec. lib. 3. vbi per inter-

regem creati sunt L. Valerius, & M. Horatius Coss. & iterum lib. 4. & Plutarch. in Pompeio, vbi dicit Pompeium à Sulpitio interrege Consulem creatum.

^k *Poteratq;.* Sic Valerius Publicola factus interrex Liuius Decad. 1. lib. 3. qui iam consul fuerat eidem eiusdem Decad. lib. 2. Sic & M. Furius Camillus factus interrex, quinquennio antè Dictator fuerat, ut patet ex eodem Liuius 1. Decad. lib. 5.

^l *Exacto quinque dierum spatio.* Halicarnasseus de huius magistratus creatione loquens sic scribit lib. 2. Ducenti patres conscripti ex quibus Senatum Rege Romulo constitutum diximus, distributi in decurias, decemuiris forte committebant vrbis imperium. Hi non simul, sed vnus post alium quinis diebus lictores habebant, ceteraque insignia regia, quæ ceu per manus tradebantur à primo deinceps vsque ad vltimum. Tum Quinqueduanus ille magistratus migrabat ad sequentem decuriam, & inde rursum ad aliam. Suprà etià dictum est ibi, Quo tempore Asconius Pedianus in Orat. pro Milone, & Appianus bellorum Ciuil. lib. 1.

^m *Ut modò tertius.* Liuius 1. Decad. lib. 5. in creatione L. Lucretij, & Seruij Sulpitij, & aliorum Tribunorum militum, & eod. lib. paulò antè, Interreges tres deinceps fuere L. Valerius, Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Camillus.

ⁿ *Nunc quintus.* Liuius 1. Dec. lib. 8. vbi Cornelius iterum & Cn. Domitius Coss. creati sunt per quintum demum interregem M. Valerium Coruinum.

^o *Aut quartus.* Halicarnasseus d. lib. 2.

^p *Nonnunquam quartusdecimus.* Liuius 1. Dec. li. 8. in creatione C. Petilij, & L. Mugilani Consulum.

^q *Plerumque vigesimus.* Liuius lib. 7. Decad. 1. scribit ad vndecimum vsque interregem aliquando peruentum fuisse. Infestam inde patribus plebem, interreges cum accepissent, ad vndecimum interregem seditionibus certatum est. Vide Dionysium Halicarnasæum.

vigesimus proditus interrex, consules magistratusve faceret, aut comitia haberet. ^r Quos quidem interreges dum honori præerant, consulum vicem gerere, idemque iuris & potestatis habere, haud dubium est, donec absoluto reipublicæ munere, interregum potestas finiretur. ^s In quo id plerumque euenisse comperimus, ut proditus interrex, comitiis quæ ipse habuisset, consul crearetur: sicut de L. Posthumio Metello traditur, qui his comitiis quibus interrex præerat, cum Iunio Bubulco consul factus est. Qui etiam tantæ potestatis erant, ut legem ferre possent, senatum consulere, & consulis munia obire. Hoc quoque dicere haud piget, sine causa interregem dicere haud licere: sed quum turbulente confusiones, aut tumultus comitia impedirent, ^t & nisi ad quartum calendas Februarias creari non licuisset. Et si quando comitiorum causa interrex proditus esset, quod plerumque usu veniebat, ^u nunquam ab eo qui primus proderetur, ^x sed qui secundo ^y aut tertio ^z ac deinceps in orbem issent, vel comitia haberi, vel dictatorem dici, aut consulem vel tribunum creari. ^a Fertur verò Sylla, cum summæ esset potentia, consulibus morbo sublati, per senatum interregem creari mandasse: scilicet qui non consulum comitia exemplo indiceret, sed ut se dictatorem ad imaginem antiquitatis, indictis comitiis crearet. Neque negauerim Cæsarem temporibus nullum interregnum fuisse, quum vnus imperio occupata repub. senatus esset negligens & remissus, & vix vlla foret libertatis imago, ^b nisi post Aurelianum, quum de principe deligendo senatus opinione vaga duceretur, & cum militibus tumultuantibus non consentiret, per sex menses deligendo principi interregnum fuisse: donec Tacitus in imperio assumptus fuit, qui summi principis spem ostendit. Tametsi morte sublati Cæsaribus, quoties de principe deligendo ambigebatur, ad senatum Romanam rem pertinuisse, multiplici exemplo probatum sit: ^c quod Traianus facere destinarat, ut si quid ei euenisset humanitus, principem reipublicæ senatus daret.

Interregum munus.

Interregum potestas.

Interregem temere dicere nō licebat.

Cæsari tēporibus nullum interregnum fuit. Cæsa. morte sublati ad senatum res Ro. pertinebat.

ANNOTATIONES.

^r Quos quidem interreges.] Fenestella cap. 4. & Pomponius Lætus cap. 5. de Rom. magistratibus. Blondus lib. 3. Romæ triumph.

^s In quo id plerumque.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Ex quo intellige Mugillo hic legendum esse non Metello.

^t Et nisi ad quartum Cal. Feb.] Asconius Pedianus in Orat. Ciceronis pro Milone dicit ad 14.

^u Nunquam ab eo qui primus.] Idem Asconius in Orat. Non fuit, inquit, moris, ut ab eo, qui primus interrex proditus erat, comitia haberentur.

^x Sed qui secundo.] Liuius 1. Decad. lib. 6. statim post prin. in creatione A. Valerij Publicolæ, & L. Virginij & aliorum Trib.

militum. & lib. 10. in creatione L. Cornelij Scipionis, & Cn. Fulvij Consulum.

^y Aut tertio.] Suprà eod. cap. dictum est in verbo, ut modò tertius.

^z Ac deinceps.] Nam & præter numeros præcedentes, videbis de vndecim (ut iam dictum est) apud Liuium 1. Decad. lib. 7. in creatione P. Valerij Publicolæ, & C. Martij Rutilij Consulum.

^a Fertur verò Sylla.] Appianus lib. 1. bellorum Ciuium.

^b Nisi post Aurelianum.] Flavius Vopiscus in vita Taciti Imperatoris in princ.

^c Quod Traianus.] Ælius Spartianus in vita Adriani.

Sacrificium Latinarum quomodo in Albano fiebat, & quæ erant feriae, quæve populi ad sacrum conuenirent.

CAPVT VII.

ROMANOS ^a Consules comitiis creatos, sortitis prouinciis, aut extra sortem datis, Latinas ferias indicare consueuisse, planè perspicuum est: Iouique Latiali in monte Albano sacrum facere, quod Latiar dixere, ubi carnem Latinis populis dare mos erat, quæ visceratio dicta. Est enim mons Albanus inter Albam & urbem Romam tractu ferè pari disiunctus, ubi templum à Tarquinio Superbo Ioui Latiali constructum ferunt, sacrumque institutum, ad quod Latini populi numero septem & sexaginta, stato tempore, nonnunquam noctu ad lumina frequentes conuenirent, ibique nundinas haberent: utque alij agnos, alij caseos, nonnulli lac, plerique molam ad commune epulum afferrent, & vnà taurum immolarent, concordii suffragio statutum erat: tauroque immolato, & cæsa victima, ritèque sacrificio perfecto, ut quisque populus qui ad sacrum accesserat, & quæque ciuitas carnem posceret, de tauroque partem acciperet, prisca moris erat. Principatus verò sacri & publici concilij caput, haud dubiè penes Romanos fuit. quas quidem ferias conceptiuas, non statiuas esse multi putarunt. ^b Cum enim feriarum quatuor essent genera, statiuæ, conceptiuæ, imperatiuæ, aut nundinæ: Statiuæ autem fuerunt, quæ statis diebus ac mensibus seruantur, veluti Saturnalia, Lupercalia, Agonalia: Conceptiuæ, quæ in diem certam à pontifice vel magistratu concipiuntur, quemadmodum Latinæ, Sementinæ, Paganalia, † vel Compitalia: Imperatiuæ, quas

Visceratio. Albanus mons. Templum Iouis Latialis. Feriarum quatuor genera. Statiuæ. Conceptiuæ. Imperatiuæ. Nundinæ. † Idè infra lib. 6. c. 11. qui Paganalia dicitur.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

^a Romanos Consules.] Id videre licet ex infinitis locis Liuij, ex quibus multa in seq. afferemus. Id autem prin. vsque ad vers. Cum enim feriatum. est Dionysij Halic. lib. 4. Sed de visceratione vide Varronem lib. 1. aut ex aliorum comput. 4. linguæ Lat. Liuium 4. Dec. lib. 2. statim post prin. & Seruium lib. 1. Æneidos in eundem locum,

Tergora diripiunt costis & viscera nudant.

Et lib. 6. eo loco,

Et solida imponit taurorum viscera flammis.

Vide infra in verbo, Propterea C. Flaminio.

^b Cum enim feriarum.] Hæc sunt Varronis li. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ, & Macrobij libro 1. Saturnal. cap. 16. Sed quas illi statiuas vocant, Festus Pompeius lib. 6. statas vocat, quod certo statutoque die obserua-

R R 2 reatur.

consul prætorve, aut pontifex maximus pro arbitrio indixit: ^c Nundinæ verò semper paganorum habitæ sunt feriæ, ^d quas Hortensius nefastas esse sanxit, ut rusticis qui nundinandi causa in urbem venerant, lites componere, & leges accipere facultas foret. ^e Quod quidem sacrum velut anniuersarium sine piaculo nec præmitti, nec supprimi poterat. Ideo si dilatum aut omissum foret, piaculum admitti putabatur: namque illud iterari, aut intermitteri, vel non suo tempore celebrari, prodigum erat. ^f Propterea Caio Flaminio, quod secundo Punico bello consul Latinas non indixisset, neque sacrum in Albano fecisset, sed lixæ modo sine more, sine auspiciis ad exercitum profectus esset, dirum fuit, & haud multò post publica clade expiatum: siquidem ad Trasimenum, quum inconsula audacia in hostes irruisset, depulsis & dissipatis copiis, totòque exercitu profligato, & nefanda cæde afflictò, prætermissi sacri pœnas dedit. ^g Quod si in eo sacro non omnes Latini carnem accepissent, ^h sed aliquid dilatum ⁱ præteritumve fuisset, aut neglectæ cæremonia, intermissumve solenne esset, tanquam non rite exhibitum foret, denuo instaurari oportebat. ^k Ea verò quæ non anniuersaria, sed calendaria dicuntur sacra, si quo casu aut fortuna dilata, vel suo tempore omissa forent, & differri, & nouari, & repeti posse sine piaculo veteres credidere. ^l Has ergo Latinas Tarquinius à principio in vnam diem indixit: post Reges verò exactos, altera populi iussu adiici cœpta fuit. Demum restituta plebe quæ ad sacrum montem secesserat, in tres aut quatuor dies indictas à consule vel præfecto Latinarum fuisse: interiecto deinde tempore, in decem dilatas seruatasque inuenimus. ^m Ultra quos, duò etiam post Latinas religiosi dies habiti, ⁿ quo tempore solenne ludicrum in Capitolio fieri, quadrigæque concito cursu decertare, victorque certaminis in palmam victoriæ absinthium bibere solebat: ^o quibus diebus si cum Latinis & populo Romano bellum inter eos aut dimicatio foret, induciæ dabantur, namque indictis feriis Latinos populos inuicem arma sumere, aut acie decernere, vel agros hostili modo vastare, sine graui prodigio non licebat: tunc enim odia offensionesque quiescebant. ^p Cumque post pugnam cum Veientibus ad Vesuuium, fœdus iktum fuerit cum Laurentibus, deinceps singulis annis post

A N N O T A T I O N E S.

rentur. & de Conceptiuis idem Festus lib. 3. vbi Conceptiua, inquit, feriæ festa dicebantur, quæ in certis diebus obseruabantur quotannis, ut Sementinæ, Compitalitiæ. Sed & de ipsis Sementinis ipse Varro, Rei rusticæ lib. 1. cap. 2. in princip. Et de Panagalibus Dionysius Halicarnasseus lib. 4. vbi declarat quæ ea sint, & Ouid. lib. 1. Fastorum his verbis,

*Ter quater euolui signantes tempora Fastos,
Nec sementina est vlla reperta dies.
Cum mihi (sensit enim) lux hæc indicitur, inquit
Musa, quid à Fastis non stata sacra petis?
Utq; dies incerta sacris, sic tempore certo
Seminibus iactis est ubi fœtus ager.*

^c Nundinæ verò.] Plin. lib. 18. c. 3. An autem hæc essent apud veteres non paruum dubium erat, ut videbis apud Macrobius d. lib. 1. c. 16.

^d Quas Hortensius.] Id accepisse videtur à Macrobio d. lib. 1. c. 16. qui tamen aliter dicere videtur. Festus autem Pomp. lib. 12. Nundinas, inquit, feriarum diem esse voluerunt antiqui, quo rustici mercandi, vendendique causa in urbem conuenirent, cumque nefastum, ne si liceret cum populo agi interpellarentur nundinatores.

^e Quod quidem sacrum.] Scilicet Latinarum feriarum. Nam & id videre licet ex multis Liuij locis, ex quibus nonnullos inferius adducemus.

^f Præterea, C. Flaminio.] Plutarchus in Hannibale, & Liuius 3. Decad. lib. 1. ad finem. ex quo intelliges id quod supra in princip. dictum est, Ioui Latiali id sacrum fieri solitum in monte Albano.

^g Quod si in eo sacro.] Liuius 4. Dec. lib. 2. Feriæ Latinæ pontificum decreto instauratæ sunt, quod ab Ardea questi in Senatu erant, sibi in monte Albano Latinis carnem, ut aliolet, datam non esse. Et lib. 7. Latinæ instauratæ, quod Laurentibus carnis, quæ dari deberet, dæxa non fuerat.

^h Sed aliquid dilatum.] Ut dictum est supra proximè. Non licebat autem differri hæc sacra, quia anniuersaria erant, ut dicemus infra in verbo, Ea verò quæ anniuersaria.

ⁱ Præteritumve fuisset.] Liuius 5. Decad. lib. 1. Latinæ feriæ fuere ad diem 111. Non. Maij: in quibus quia in vna hostia magistratus Lanuvinus precatus non erat, P. R. Quiritium, religioni fuit. Id cum ad Senatum relatum esset, Senatusque ad pontificum collegium reieccisset, pontificibus, quia non

rectè factæ Latinæ essent, instauratis Latinis, placuit Lanuvinos, quorum opera instauratæ essent, hostias præbere, &c. quæ sequuntur. Et hinc vide omnino quæ scripsimus in nostris Commentariis ad l. boues. §. hoc sermone. num. regulæ 26. incip. Adde quod apud ipsos Rom.

^k Ea verò quæ non anniuersaria.] Liuius 3. Decad. lib. 2. scribit Anniuersarium Cereris sacrum Cannensi clade intermissum fuisse: quia nec lugentibus id facere fas esset, nec vlla in illa tempestate matrona expers luctus fuerat. Seruius exparans locum illum Virgil. 8. Æneid.

*Interea sacra hæc (quando huc venistis amici)
Annua, quæ differre nefas, celebrate fauentes.*

Anniuersaria, inquit, sacrificia ideo non differuntur: quia nec iterari possunt. Nam Calendaria, si qua fuerint ratione dilata, possunt repeti, nec piaculum eorum intermissione committitur. Vide in d. nostris Commem. d. l. boues. num. regulæ 23. incip. Hucque.

^l Has verò Latinas Tarquinius.] Hæc vsque ad ea verba, Interiecto, deinde tempore. sunt Dionysij Halicarnassei lib. 6. ad finem. Cuius hæc verba sunt reddita Latinitati à Sigismundo Gelenio. Supplicationes etiam Senatus decreuit ob plebis in gratiam redditum, & Feriis Latinis diem tertium addidit, cum prius duo tantum fuerint, primus consecratus à Rege Tarquinio, quo tempore deuicit Heturiam, alter à populo additus, quando regibus pulsus libertatem adeptus est: tunc verò tertius accessit post reconciliatam plebem patribus. Adde & quartum postquam reconciliauit cum patribus plebem Camillus apud Liuium 1. Decad. lib. 6. in fine.

^m Ultra quos duo etiam.] Hæc alibi dicuntur opportunius.

ⁿ Quo tempore solenne.] Plinius lib. 27. cap. 7. de absinthio loquens sic scribit, De usu eius conuenit, herbæ facillimæ, atque inter paucas vtilissimæ, præterea sacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victorque absinthium bibit: credo sanitatem præmio dari honorificè arbitratis maioribus.

^o Quibus diebus.] Macrobius Saturn. lib. 1. c. 16.

^p Cumque post pugnam.] Liuius 1. Dec. lib. 8. Cum Laurentibus, ait, fœdus renouari iussu, renouaturque ex eo quotannis post diem decimum Latinarum.]

decimum Latinarum denuo innouari seruatum est. Sed sicut hoc sacrum in Albano, q sic Veneris templum Lauini celebre Latinis populis erat: ad quod conuenire, & annua sacra statò die facere affuerant, quorum Ardeates (qui antistites templi erant) præcipuam gessere curam. r Mansitque in posterum, vt si quod nomini Latino impenderet bellum, vitandæ iniuriæ causa, in Albano, s aut ad lucum Ferentinæ, quid facto opus foret, communi consilio decernerent. t Anagnini autem concilium Hernicis populis in circo quem maritimum vocant, indicebant. u Græcis verò conuentum Amphictyonum ab Amphictyone, Heleni filio, inuentum, quod fuit sanctissimum Græciæ concilium, huius instar sacri tenuisse dicunt, x ad quem duodecim florentes Græciæ vrbes initio veris & autumnu conuenire, & Cereri sacrum facere, deque maximis rebus communi decreto decernere solebant: quod ad Thermopylas indicebatur, & Pylaicum vocant. y Fuere autem populi qui exciti sedibus illuc confluebant, Iones, Dorij, Perhæbij, Bæotij, Magnetes, Achæi, Phthij, Melienses, Dolopes, Æniane, Delphi & Phocenses. z Præter quos Homolotus populos huius sacri imaginem prætulisse tradunt. Dissecto enim in minimas partes boue immolato, fœdus iungunt, & sacrum faciunt. Nec desunt qui Dianæ templum, quod est in Laconia finibus, huius figuram obtinere dicant. Illic enim Lacones & Messenij statuto sacrificio, quod in diem certam quotannis faciunt, crebra concilia indicunt, & aduersus maximos conatus de summa rerum consultant. a Lugduni quoque vbi Arar Rhodano commiscetur, communis ara finitimos conciuat populos numero sexaginta: ad quod sacrum singuli euocati, ingenti coacta manu, aduentabant, deque rebus magnis indicto concilio decernebant. b Concilium quoque Ætolorum, quod Panætolum vocant, magni nominis fuit, in quo nisi in Panætolo & Pyrrhiaco concilio de bello vel pace decerni nihil poterat. c In Palladis Ioniæ templo Pambœotia sacra concilio concurrente Bœotia tota & concilia populorum magno concursu ad omnes hostium motus frequentia fiunt. d Et Panægyres Athenis quinto quoque anno, e atque in Neptuni templo Heliconij ab vniuersis Ionibus conuentus & sacrum fit, quod vocant Panionia. Fuitque alter conuentus f Amphictyonum in Trœzena templo Neptuni inclyto, quod ex septem ciuitatibus

ANNOTATIONES.

q Sic Veneris templum Lauini.] Vide Halicarnassæum.

r Mansitq. in posterum.] Idem.

s Aut ad lucum Ferentinæ.] Liuius 1. Decad. li. 1. statim post princ. regni Tarquinij Superbi, iam magna, inquit, Tarquinij authoritas inter Latinorum proceres erat, cum in diem certam, vt ad lucum Ferentinæ conueniant, indicit: esse quæ agere de rebus communibus velit.

t Anagnini autem concilium Hernicis.] Liuius 1. Decad. lib. 9. non adeo longè ante fin. Id agrè passi Hernici, concilium populorum omnium habentibus Anagninis in circo quem Maritimum vocant: præter Analitratem, Ferentinatémque & Verulanum, omnes Hernici nominis populo Romano bellum indixerunt.

u Græcis verò conuentum Amphictyonum.] Cicero li. 2. de Inuent. Vnde decreta Amphictyonum citat Demosthenes in Oratione pro Ctesiphonte. Constat autem Amphictyonum conuentus ex septem Græciæ ciuitatibus, vt docet Strabo lib. 8. Vnde autem Amphictyonum nomen deducatur docet Dionys. Halicar. lib. 4. Amphictyonem Heleni filium commentum esse Amphictyonicum concilium, cui ab ipsius nomine nomen indiderunt. Huius concilij meminit Plin. lib. 3. c. 9. Pausanias lib. 10. dicit hunc Amphictyonem Deucalionis filium fuisse.

x Ad quem duodecim.] Hæc vsque ad versic. Fuere autem sunt Strabonis lib. 9. Sed & quod hic dicitur de Thermopylis idem dicunt Herodotus in Polymnia, & Pausanias in Achaicis, vbi & idem dicit de Delphis. Et quod hic Pylaicum dicit id concilium fuisse vocatum, potest videri Alexandrum aberrasse, & Pylæam dicere debuisse ex Strabone vbi supra. Pylaicum autem aliud dictum est, vt dicemus paulò post in verbo, Concilium quoque Ætolorum. ibi videto,

y Fuere autem populi.] Hæc Pausanias lib. 10. Sed quod ad Magnetes spectat, Liuius 4. Decad. li. 5. ita de his loquitur tanquam illorum esset proprium concilium.

z Præter quos Homolotus.] Homolotus legendum est ex Zenodoto, qui id de illis prodidit in enarratione illius prouerbij, βὲς ὁμολοτῶν. id est bos Homolottorum. Morem hanc Scythis fuisse testatur Lucianus in Toxaride.

a. Lugduni.] Strabo lib. 4. non semel.

b Concilium quoque Ætolorum.] Liuius 4. Decad. lib. 1. Con-

cilium, inquit, Ætolorum statuta die, quod Panætolum vocant, futurum erat. Et paulò post, Cum legibus cautum esset, ne de pace bellòve, nisi in Panætolo & Pylaico concilio ageretur, decernerent extemplò. Ex quo iam intelligis hic non Pyriachum, sed Pylaicum esse legendum. Nam & ita quoque vocatum fuisse dicit idem Liuius eiusd. 4. Decad. lib. 3. cum ita scribit, Cornelius Thermopylas, vbi frequens Græciæ statis diebus esse solet conuentus: (Pylaicum appellat) venit. Qui locus ambiguum reddit, quod supra ibi, Ad quem duodecim: diximus de Pylaico. Sunt autem qui in hoc Liuij postremo loco legunt non Pylaicum, sed Pylæam, de qua Strabo lib. 9. in aliquot locis. Ita tamen, vt intelligas Pylaicum, siue manis, Pylæam vocari, ob id quod ad Thermopylas indicebatur. Nam quas Græci Thermopylas vocant, indigenæ & accolæ Pylas appellant, vt tradit Herodotus lib. 7. vt non mirum sit, si is conuentus Pylaicus siue Pylæus, vel Pylæas vocetur ab eo loco. Nam & ipse Herodotus non multò post memorat Pylagoras Amphictyones apud Pylæam congregari. De quo & nos supra lib. 3. cap. 28. num. 3. Vide Budæum in Annotat. in Pandectas in l. vlt. de Senator.

c In Palladis Ioniæ templo Pambœotia.] Strabo lib. 8.

d Et Panægyres Athenis.] Panægyrias dicit Herodotus in Erato, his verbis, Quo factum est, vt ab huius pugnae tempore, quoties Athenienses ferunt hostias apud Panægyrias, id est, publicos conuentus, quæ quinto quoque anno fiunt, Atheniensis præco conceptis vrbs precetur bona Atheniensibus pariter & Plataënsibus.

e Atque in Neptuni templo Heliconij.] Strabo li. 8. scribit, Homerum huius sacrificij (vt quidam referunt) meminisse, cum inquit,

ἀντὶρ ὁ θυμὸν αἶδε, καὶ ἥρυσσε ὡς ὅτε ταῦτ' ἥρυσσε, ἐλκόμενον ἐλκάντων ἀμφὶ ἀνάκτα.

Ille animum spirat sic ructans taurus vt olim

Pertrahitur, Regis ructans Heliconij ad aras.

Idem Strabo lib. 14. sic scribit, Post Samium fretum quod Myralem versus est, Ephesum nauigantibus est Ephesiorum ora, ad dextram & Panionia, quæ tribus stadiis supra mare est, vbi Panionia communia omnium Ionum Festa. Neptuno Heliconio & sacrificium celebratur.

f Amphictyonum in Trœzena.] Strabo lib. 8.

Veneris tē-
plum apud
Latinos.

Concilium
Latinorū in
Albano aut
lucō Feren-
tino.

Anagnini.
Græci.
Amphi-
ctyones.
Græcorum.

Lugduni
ara.

Ætolorum
concilium.

Bæotorum.
Atheniēsū.

Ionum con-
uentus.

Amphicty-
onū conuen-
tus in Træ-
zena.

populi ad commune sacrum pari usu & commercio coibant. Hæ fuere, Athenæ, Præfium, Epidaurus, Ægina, Nauplia, Orchomenus, & Mynius. ^g Apud Cares autem Chrysaorei Iouis templum omnibus Caribus communis concilij locus erat. ^h Et Sybaritis Omarij Iouis delubrum, in quo Sybaritæ, Caulonitæ & Crodematæ conveniunt. ⁱ Et Doriis in Epitropio Apolline, ad quem convenientes cum vxoribus & liberis sacrificant, ibique ex omnibus oppidis & vicis, siqua consultatio fieret, ciues & incolæ concilio adesse assueant. ^k Præ ceteris verò Senonum conuentus fertur immanissimus, quò omnes eiusdem sanguinis, statuto tempore in syluam religione sacram conueniunt: cæsoq; publicè homine, barbara feritate victimam faciunt, & de bellis consultant. ^l Præter quos fuit conuentus in Olympia Dianæ Alpheoniæ, iuxta Alpheim: sicut Elaphiæ & Daphniæ ac Laureæ, qui annis singulis statò die celebrantur. ^m Vni soli feruntur Britanni, qui quum variis factionibus laborent, ad propulsandum commune periculum nullos aut paucissimos conuentus habent. ita fit, vt cum vires consociatas non non teneant, dum singuli oppugnantur, vniuersi succumbant. ⁿ In Albano autem, qui populi conuenirent, & carnem poscerent, hi ferme traduntur, Albenses, Albani, Esolani, Acientes, Abolani, Nubetani, Bolantij, Coretij, Ortenfes, Latinienes, Longani, Manates, Macrales, Munienes, Olliculani, Octulani, Pedani, Pelletaurini, Querculani, Sicanij, Sifolenses, Tolerenses, Corniculani, Ficulei, Vetuscamerij, Amerioli, Tutientes, Venatulani, Vicellenses. Præter hos fuere Ardeates, Violanenses, Bubetani, Corni, Variantani, Gabini, Lauinienes, Lauiniatæ, Lauicani, Nomentani, Bouillani, Prænestini, Attriciani, Scaptemij, ^o adde etiam Laurenses, cum quibus & Romanis post decimum Latinarum, singulis annis fœdus renouatur, vt percensuimus.

ANNOTATIONES.

^g Apud Cares autem.] Strabo lib. 14. Prope urbem, inquit, est Iouis Chrysaorei templum Caribus omnibus commune, quò illi sacrificaturi & de communibus rebus deliberaturi conueniunt, qui conuentus Chrysaoreus vocatur.

^h Et Sybaritis Omarij Iouis.] Thucydides. Vide Gyraldum de diis Gentium.

ⁱ Et Doriis.] Dionysius Halicar. lib. 4.

^k Præ ceteris verò.] Cæsar lib. 6. belli Gallici.

^l Præter quos fuit conuentus.] De his tribus cõuentibus Strabo lib. 8.

^m Vni soli feruntur Britanni.] Cæsar lib. belli Gallici 5.

ⁿ In Albano autem.] Hæc vsque ad versic. Adde etiam, sunt Plinij 3. cap. 5. sed sunt multa horum populorum vocabula corrupta.

^o Adde etiam Laurenses.] Laurenses dicendum ex Liuij, cuius hæc sunt 1. Decad lib. 8. cuius verba adduximus supra. Sed & adde præcedentibus alios Græcorum publicos conuentus: scilicet in Herculea Tarentinæ telluris æde, quod Alexander, Molossorum Rex, odio Græcorum compulsus, ad Thuriorum agrum traducere conatus est, apud Strabo. li. 6. non procul à fin. Et Achæorum quoque concilium apud Ægium, cuius meminit Polyb. lib. 4. & 5. non semel. & Pausan. lib. 7. Et Bubasti in honorem Diane, & in vrbe Busiri in honorem Isidis, & apud Aegyptum in vrbe Sai in honore Minervæ, & Heliopoli in honorem Solis, & in vrbe Buto in honorem Latonæ, & in vrbe Papremi in honorem Martis, vt scribit Herodotus lib. 2. Albanorum & Latinorum ad forum Ferentinum ex Dionysio Halic. lib. 3. 4. & iterum 5.

Qui ludi Olympici, qui Pythij, qui Isthmij, & qui Nemei, olim apud Græcos, & qui Circenses Romæ fuerint.

CAPVT VIII.

Olympici
ludi.

Olympicos
ludos quis
instituerit.

Væ a victoribus præmia in ludis olympicis fuerint, quibusve coronis donarentur, à nonnullis quæsitum est. Olympicos enim ludos propter olympij Iouis delubrum, ^b quod in Achaia fuit celebratissimum, dictos accepimus, qui iuxta Pisam & Elidem in campo cui Olympia nomen, magno conuentu totius Græciæ, certamine gymnico & equestri celebrari consueant: quod delubrum ^c in agro Pisano ab Elide trecentis ferè stadiis aberat. Pisæ autem pars erat Olympias. ^d Quos ab Hercule institutos in Pelopis honorem anno mundi quadringentesimo

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

^a Væ victoribus præmia.] Hoc cap. potissimum de quatuor illis Græciæ ludis celeberrimis differit: scilicet, Olympijs, Pythijs, Isthmij & Nemeis, de quibus extat versus Archiæ poëtæ epig. 1. lib. Epigrammaton,

τέσσερες εἰσιν ἀγῶνες ἀν' ἐλλάδα, τέσσερες ἴσοι:
οἱ δ' ὅς μ' ἀνιπῶν, οἱ δ' ὅς δ' ἀθανάτων.

ζῶός, Λητοῖδος, Παλαίμων, Ἀρχεμόριος:

ἄθλα δ' ἔ, κότιν μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Quos sic Latinos fecit Alciatus,

Sacra per Argiuas certamina quatuor vrbes

Sunt, duo facta viris, & duo cœlitibus.

Vt Iouis, & Phœbi, Melicertæq; Archemoriq;

Præmia sunt pinus, poma, apium, atque olea.

Sed quod κότινον vertit oleum vide infra ibi, Quos ab Hercule. & iterum ibi, Oleastro coronari. Vide etiam circa id initium. lib. 8. Herodoti & Diodorum Siculum lib. 5. c. 3.

^b Quod in Achaia.] Pomponius Mela lib. 2. c. 3. tit. de Macedonia, sic scribit, In Achaia atque Elide quondam Pisæ

Oenomai Elis & numen delubrumq; Olympij Iouis, certamine gymnico & singulari sanctitate, ipso quidem tamen simulacro, quod Phidiæ opus est, maximè nobile.

^c In agro Pisano.] Pindarus non obscure Olymp. Ode 2. 8. & 9. in princip. innuit ad Cronium collem prope Pisam Olympia celebrari solita: quod & aperte insinuant ibi interpretes & Seruius in libro 3. Georg. loco quem infra designabimus.

^d Quos ab Hercule institutos.] Pindarus Ode 3. Diodorus Siculus dicit lib. 5. c. 3. Olympicum certamen vtrique ab Hercule primum institutum, ipsum tamen non Pelopi, sed Ioui patri dedicasse. Solinus tamen 2. scribit, Certamen Olympicum, quod Hercules in honorem attau matris Pelopis ediderat, intermissum, ab Iphiclo eius filio instauratū fuisse post excidium Troiæ anno quadragesimo octauo. Pro cuius Solini sententia facit quod scribit Statius libro 6. Thebaidos post princip. loquens de Olympici certaminis institutione,

supra quatuor millia, fama distulit. ^e In quibus primus Coræbus, qui olympia vinceret, fuisse traditur. ^f Ipsūque Herculem stadium illic metatum, quod maius quā reliqua fuisse memorant. ^g Qui quidem Hercules non is fuit, qui ex Ioue & Alcmena natus fertur: sed qui in Creta genitus, inter Idæos Dactylos adnominatus est, certantibus ibidem Hercule, Pœneo, Epimede Iasio, & Ida fratribus Idæis. ^h Nonnulli ab Iphito eius filio, & Lycurgo olympicos inuentos primū autumant. ⁱ Plerique Oenomaum ludos & equorum cūsus apud Elidem edidisse volunt, ^k quorum præfecturam Elei longō tempore habuere, ^l in quibus Agrigentini equi atque Ætnæi semper præceleres habiti, & ^m ex Epiro primas in olympiacis meruere, ⁿ atque ex Venetia, in sacris certaminibus sæpe nobilitati sunt: ^o præcipui verò Nyfæi, quibus Persarum Reges utebantur, & apud Eleos educati, quibus non segnis equorum cura fuit: quippe qui equas finibus educatas iniri faciant, quod esset experimento cognitum, miræ felicitatis prolem inde provenire: sicut apud Argiuos ad lucum Agenoris hircos pecudibus admittunt, ut fecundissimos habeant fœtus, vberes & quæstuosos. Laudaturque Atheas Rex Scytharum, quod tanto equorum studio flagrauit, ut equum ipse pecteret, & manibus suis ornaret: qui quū à legatis Philippi conspiceretur, an ipse idem faceret interrogavit. ^p Fertur tamen Alcibiades septem quadrigas miræ pernicitatis ad olympia deduxisse, & victor fuisse. ^q Hecratites Theffalus equa prægnante olympia vicisse. ^r Atque Archidami Spartanorum Regis filia inter fœminas victricem palmam tulisse. ^s Ab Homero autem celebratur Clytoneus Phæacum velocissimus, in palæstra Euryalus, in saltu Anchialus, in pugilatu Laodamas, in disco Elatreus. ^t Præ cæteris proditur Theogenes cursu, lucta & pugilatu ita celebris famæ, ut mille & ducentas coronas tulerit. ^u Et Glaucus Demyli filius, qui cum ipsum arantem pugno excussum vomerem, aratro indidisse conspiceret, pater admirans illum, produxit in olympia: & quū arte aduersarij eluderetur, pater clamavit, ^v ἀπ' ἀέρος, id est, vulnus ab aratro, ut tam fortiter percuteret, sicut olim pugno vomerem aratro indiderat. quod ille audiens, & tunc vicit, & sæpe aliàs. Hôsque ludos qui varij & multiplices erant (^x nam palæstra, pugnis, cursu & lucta

Agrigentini & Ætnæi equi.

Hirci pecudibus admissi apud Argiuos. Athea equorum studium.

Qui Olympiam vicerint. Odys. 8.

Ludi Olympici varij.

ANNOTATIONES.

Hunc puer Alcides Pelopi certavit honorem:

Pulveremque fera crinem detorsit oliua.

Quem locum exponens Lactantius, Primus, inquit, Hercules hūc honorem manibus Pelopis exhibuit, qui erat Herculi per Alcmenam genere coniunctus. Appellat autem fetam oliuam, id est, agrestem, quæ oleaster Latinis dicitur, & Græcis ῥότινος, cuius fronde coronabantur Olympiorum victores, ut postea dicitur. Et vide suprà ibi, Quæ victoribus. Vide præterea Cælium Rhodiginum lib. 13. c. 17. ^e In quibus primus Coræbus.] Pausanias lib. 6. Plutarchus autem in Theseo tradit Herculem Iouis, & Alcmenæ filium Olympia quidem constituisse, ibique primum decertasse & palmam consecutum. Sed Euseb. in 10. de præparatione Evangelica dicit in Olympico stadio Corylum Argium primum victorem fuisse declaratum.

^f Ipsūque Herculem stadium.] Plutarchus in libro, cui titulus est, Quantum inter homines animi corporisque ingenio ac virtutibus intersit. & ex eo Gellius lib. 1. c. 1.

^g Qui quidem Hercules.] Vide omnino Pausaniam libr. 5. ubi amplissimè declarat originem huiusmodi ludorum, & id idem quod noster author dicit.

^h Nonnulli ab Iphito.] Solinus & Pausanias ubi suprà.

ⁱ Plerique Oenomaum.] Strabo lib. 8.

^k Quorum præfecturam Elei.] Ut dicitur infra.

^l In quibus Agrigentini equi.] Seruius enarrans illud Virgil. sub finem lib. 3. Æneid.

— Magnanimū quondam generator equorum.

Agragantem Siciliæ urbem, quam Latini Agrigentum dixerunt, laudat à fecunditate nobilium equorum: sic enim scribit. Nam (Pindaro teste) hi equi ad agonas Græciæ mittebantur. Legimus etiam, cum in Cappadocia equorum greges perissent, adductis oraculo Apollinis ex Agrigento gregibus, meliores repararunt. Hæc ille. Et ob id fortè tanti suos equos faciebant, ut post mortem tumulis eorum Pyramides erigerent, ut tradit Plinius lib. 8. c. 42.

^m Et ex Epiro.] Virgil. lib. 1. Georg.

— Eliadum palmas Epeiros equarum.

Ubi Seruius Epirus, ait, creat equas optimas, quæ apud Elidem palmas merentur in Iouis Olympici curuli certamine. Idemque Virgil. de equis loquens libr. 3. eiusdem operis,

Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes,

Et patriam Epeirum referat, forteisque Mycenæ,

Quo in loco idem Seruius, Quia, inquit, in Epiro sunt equæ optime, quibus exercetur curule certamen Iouis Olympici. ⁿ Atque ex Venetia.] Strabo lib. 5.

^o Præcipui verò Nyfæi.] De quibus Herodorus lib. 3. & iterum lib. 7. quo loco describit ordinem exercitus Xerxis, ubi dicit ipsum Xerxem eisdem uti. Sed & adde inter equos agilitate & currendi dexteritate præstantes Celtiberos & Parthicos positos à Strabone lib. 3.

^p Fertur tamen Alcibiades.] Plutarchus in Alcibiade ex Thucydide, Alcibiades, inquit, equos, quibus postea in Olympia vteretur, tanta cura & studio enutriuit, ut ad quinquennalem ludorum celebritatem septem quadrigas perduxerit, quod antea nemo vel Regum, vel priuatorum hominum adhuc fecerat. Vnde equorum (quos eò duxerat) alacritate secundum & quartum victor euasit. Quod indicant versus Euripidis, quos Donatus Acciaolus apud eundem Plutarchum, hunc in modum Latinos fecit,

Formosa proles Clinia te nunc canam,

Quam illo superbam præmiis vidit die,

Graiorum Olympia clarus cum viceras,

Et mox paratas tres quadrigarum tibi

Victorias labentium cursu rotis.

Iam voce praco nunc ad astra tulit,

Bis cinctum oliuæ fronde pallentis caput.

O gloriam tantam efferentem, quod tibi

Profecto soli, nemini certantium

Eueniret Graiorum Olympia rotis.

^q Et Hecratites.] Plinius lib. 10. c. 63. hunc Echekratidem vocat, cum de æquarum prægnantium natura loquens, inquit, Vicisse Olympia prægnantem Echekratidis Theffali inuenimus.

^r Atque Archidami Spartanorum Regis filia.] Pausanias lib. 3. ubi eam vocat Cyniscam.

^s Ab Homero.] Huius enim sunt hæc vsque ad versic. Præ cæteris proditur. lib. 8. Odysseæ.

^t Præ cæteris proditur Theogenes.] Pausanias libr. 6. scribit hunc Theagenem Thasium accepisse mille & quadringentas coronas.

^u Et Glaucus.] Hæc vsque ad ea verba, Hôsque ludos. sunt Pausaniæ lib. 6.

^x Nam palestra.] Vide suprà lib. 1. c. 20. & lib. 3. c. 21.

Græci per
olympiades
numerabāt.
Præfecti de-
cem olym-
piorum.
Panathe-
naa.
Mulieres
ad spectacu-
la olympica
non admit-
tebantur.
Chersonita.
Elei certa-
mini olym-
pico præfue-
re.
Quis pri-
mus nuda-
uerit corpus
in olympiis.

certabatur) y quinto quoque anno celebrari: quod tempus olympiadem dixere, unde Græci anno-
rum curricula & tempora dinumerant: z atque in his decem præfectos sorte ductos diiudicare, cele-
bris fama est, victoresque quorum virtus præcipua fuit, a oleastro coronari b vel callistephano (olea-
enim genus erat) velut grande virtutis præmium ferrent, & præter coronam, victori statuam c olympiæ
dicari: tametsi olympiæ victorem coronis aureis aut æneis vulgo donari quandoque proditum: d An-
tea enim in sacris certaminibus arboris ramus pro corona fuit: sic e Athenis panathenæa, f quibus
peplum Mineruæ ferebatur, singulis lustris sunt fieri solita, in quibus solenni carmine per tubicinem
& præconem ludicrum indicebatur: nudosque ad certandum ingredi athletas, neque congressurum
quempiam cum quo certaretur eligere, sed cum primo prodeunte congrediendum esse. g Neque ad
spectandum mulieres admitti, h præter vnam Pherenicem, quæ mater, filia & soror olympionicarum
fuit, & Cereris sacerdotes mulieres: neque barbaris pugnare licere, lege cauebatur. i Sicut Milcia-
di certamen equestre & gymnium Chersonitæ fecerunt, in quo nulli Lampasceno pugnare permit-
titur. k Proditumque memoriæ fuit, à prima olympiade vsque vigesimam sextam, Eleos Olympiaco
semper certamini præfuisse: l in quo licet prius athletæ subligacula ferrent, postea Lacedæmonij decer-
tantium corpora nudari, mox oleo perfundi edocuere. Primus enim qui nudare corpora in olympiis
aggressus fuerit, m Hacantus Lacedæmonius fuisse traditur. Antea enim pudori ducebant, nudatis

A N N O T A T I O N E S.

y Quinto quoque anno.] Pausanias lib. 5. vbi temporis ratio-
nem reddit.

z Atque in his decem præfectos.] Imò verò duos ex Pau-
sanias d. lib. 5. qui numerus, inquit, ad multos post annos ser-
uatus est. At quinta post & vicesima Olympiade iudices
nouem (Hellanodicas vocabant) creati. Eorum tres de
equorum cursu, totidem de quinquertio, de cæteris certa-
minibus reliqui tres cognoscebant.

a Oleastro coronari.] Herodotus lib. 8. non longè à prin. Pli-
nius lib. 15. c. 4. Philostratus in vita Apollonij lib. 5. c. 12. vbi
tamen Alemanus Rhinuccius interpres κορυμῶν vertit apio,
cùm oleastro dicere debuisset. Pausanias d. lib. 5. Interpres
Pindari in Olympicis. Aristophanes in Pluto. & Statius
lib. 6. Thebaidos, cuius in eam rem versus adduximus su-
prà in verbo, Quos ab Hercule institutos. & ibi Lactantius
interpres.

b Vel callistephano.] Aristoteles Mirabilium auscultatio-
num cap. 50. & Pausanias lib. 5. Ad dexteram oleaster se
ostendit, quem Callistephano appellat, quasi corona-
rium dicas. Ex ea enim arbore solenne est victoribus coro-
nam decerpere. Hæc Pausanias.

c Statuam Olympiæ dicari.] Plinius lib. 34. c. 4. Effigies, in-
quit, hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri
causa perpetuitatem merentium, primò sacrorum certami-
num victoria, maximèque Olympiæ, vbi omnium qui vi-
cissent, statuas dicari mos erat. Apud Suetonium in Nero-
ne, c. 24. ipse Nero postquam se victorem in certamine pro-
nunciauit. Ac ne cuius alterius hieronicarum memoria aut
vestigium extaret vnquam, subueriti & vnco trahi, abiici-
que in latrinas omnium statuas & imagines imperauit.

d Antea enim.] Hoc probat ex iis quæ sequuntur.

e Sic Athenis Panathenæa.] De quibus Isocrates in lib. cui
est titulus, Panathenæicus. Aristophanes in Nebulis. Euse-
bius in Chronicis, Plutarchus in Theseo & in Pericle. Pau-
sanias lib. 8. Suidas tradit duas Panathenæarum esse festiuita-
tes: alterà anniuersariâ, & quæ quotannis repeteretur: alte-
ram quinquennalem, & quod quinto quoque anno cele-
braretur: quæ etiam magna Panathenæa nuncupabatur.
Primus Erichthonius, Vulcani & Mineruæ filius, ea insti-
tuit. Postea Theseus cùm vicatim disiectum populū Athe-
niensem in ciuitatem euocasset, vnâque urbem fecisset,
decreuit. In hac celeritate neque senes, neque ignobiles, ne-
que viri certabant: sed pueri & puellæ sese manibus com-
plexi Pyrrhicam in theatro saltabant. Thucydides autem
lib. 6. scribit Hipparchum tyrannum ab Harmodio & Ari-
stogitone fuisse occisum, dum pompa minorum Panathe-
næarum ab ipso ordinaretur.

f Quibus peplum Mineruæ.] Virgil. in Cyri post princ.
Sed magno intexens (si fas est dicere) peplo,
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis.

Debita cùm casta soluntur dona Minervæ,
Tardave confecto redeunt Quinquatria ludo.

Est autem peplus vel peplum, vestis muliebris candida, ex
Lamberto Hortensio in illud lib. 1. Æneidi.

Interea ad templum non aqua Palladis ibant
Crimibus filia des passis, peplumque ferebant.

Erat & distincta clavis aureis, sine manicis, & ad extremos
vsque talos defluens, quæ simulacris diuorum, & primùm
quidem ab Atheniensibus Mineruæ offerebatur. Hinc ma-
tronæ Troianæ ab Homero τρυφώμενοι vocantur.

g Neque ad spectandum mulieres.] Statius lib. 1. Thebaidos,
—Exclusæq; expectant præmia matres.

Vbi Lactantius interpres scribit, Sacrorum lege prohibi-
tum esse, Olympicum certamen spectare mulieres. Id quod
astruit etiam Valerius Maximus lib. 8. c. 16. eodémque vlt.
cùm dicit Berenices quoque (sive vt aliis placet, Phereni-
ces) non vulgaris honos, cui soli omnium sceminarum
gymnico spectaculo interesse permissum est, cùm ad Olym-
pia filium certamen ingressum adduxisset, Olympionico
patre genita fratribus eandem palmam assecutis latera eius
cingentibus. Et vide nostras leges Connubiales l. 16. nu. 37.
incip. & ob hæc.

h Præter vnam Pherenicem.] Pausanias lib. 5. vbi & hanc
Callipatiram dicit fuisse vocatam. & Tzetzes Historiarum
Chil. 1. c. 23. & Pindari interpres, qui & hanc quoque Ari-
stopatiram appellant, & diximus in legibus Connubiali-
bus parte 4. nu. 37. incip. sed quid de certaminibus.

i Sicut Milciadi.] Herodotus lib. 6. Ei defuncto Chersoni-
tæ (vt mos est) conditori vrbis sacrificant, certamenque
equestre ac gymnium statuto tempore celebrant, in quo
nulli Lampacenorum certare permittitur.

k Proditumque memoria fuit.] A Strabone li. 8. & Pausania li. 5.
l In quo licet prius athleta.] Thucydides lib. 3. Diuus Augu-
stinus de Ciuitate Dei, lib. 14. c. 17. & diximus & probaui-
mus autoritate Homeri in dd. legib. Connubialib. parte 4.
nu. 36. incip. Sed & Dionysius.

m Hacantus Lacedæmonius.] Dionysius Halicarnassensis lib.
7. non hunc Hacantum, sed Neanthum vocat his verbis,
Post quos athletæ grauiorum leuiorūque certaminum,
nudi cætera, pudenda tantum tecti subligatibus campestri-
bus: qui mos Romæ manet nostro quoque tempore: sicut
olim fuit in Græcia, in qua nunc antiquatus est, orto à La-
cedæmoniis initio. Primus autem nudauit totum corpus in
Olympiaco stadio decurrens Neanthus Lacedæmonius.
Olympiade quintadecima: antea verò turpe habebatur
apud omnes Græcos toto corpore nudo certare, sicut colli-
gere licet ex Homero testium omnium grauissimo & anti-
quissimo, qui succinctos inducit heroas. Certè Aiæcis &
Vlyssis luctam ludis in Patrocli honorem funebribus (Ilia-
dos lib. 23.) describens sic ait,

corporibus apparere in ludis. ⁿ In his quoque institutū, ut qui largitione corruptis aduersariis, pugna-
rent, quique athletæ ad præscriptum tempus non venirent, multa plecterentur: utque nefario scele-
re conuicti, aut crimine damnati, nec in certamen venirent, neque ante commissionem spectaculi, ad
immolandum accederent: quippe athletarum parentes, & omnem stirpem citra labem esse volue-
runt. ^o Sorte quoque duci ad pugnandum paria athletarum, & de loco inter se pugiles decernere,
exemplis sæpe probatum est. Quæ sortitio fiebat, ut calculis in urnam coniectis, binæ compares literæ
inscriberentur: quique eductis sortibus pares sortiti erant, inuicem committerentur. ^p Horum ima-
ginem ludorum Cato Romam transtulisse dicitur, cum in theatro spectacula edidisset, victoribusque
non ex auro, sicut olim, sed ex oleastro, sicut in olympicis, coronas proposuisset, ^q cuius exemplo Au-
gustus post pugnam Actiacam, olympicorum imaginem & ludos illis æmulos apud Actium in si-
nū Ambracio Apollini consecrauit, illorumque curam multis propositis coronis Lacedæmoniis de-
mandauit. ^r Præter quos in agro Leontino, olympicos ludos Herculi palæstræ institutos Diodorus
memorat, qui si intermitterentur, sacerdotes muti fierent: & si sacra repeterent, liberarentur morbo.
^s Ferturque Sylla olympiade quinta & septuagesima supra centesimam, athletas & reliqua ex olympiis
certamina Romam traduxisse, & solum stadij cursum illis reliquisse. ^t Nero verò contra: namque ago-
na musicum olympiis addidit, & primus præter assuetum celebrauit: ^u in quibus aurigauit, ^x & co-
ronam meruit. ^y Fuitque literis proditum (si libet credere) ab immolato tauro deo, quem Myiodem
vōcant, dum Olympiorum celebritas manet, muscas ad vnum cateruatim Pisas concedere: rursusque
ludis absolutis, eodem reuerti: ^z sicut in Leucade apud Actium Apollinis, vbi Panegyri celebritas fu-
tura erat, muscas, boue immolato, illius distentas cruore protinus euolare. ^a Alteri ludi, à Pythone
interempto Pythij dicti, in Apollinis honorem celebres fuere, à Diomede primum instituti, magna re-
ligione sacri, in quibus victores lauro coronati triumpharunt: qui apud Delphos in Phocide, vbi tem-
plum Apollinis erat, magnopere culti concelebratique sunt: in quibus comædiæ & tragædiæ, & alia

*Instituta in
olymp.*

*Sorte educe-
bantur*

Athleta.

Imago o-

lympiorum

Romam à

Catone

translata.

Olympici

ludi in agro

Leontino.

Sylla athle-

tas ex olym-

piis Romam

traxit.

Nero in

olympiis.

Myiodes.

Pythij ludi

Premium

victoria.

ANNOTATIONES.

Tum sese in medium coetum duo magna dedere

Corpora heroum succincta.

Atque etiam manifestius idem liquet ex Odyssea libr. 18.

vbi Irum & Vlysem facit pugiles his versibus,

— *Diuus Vlyses*

Profilis in medium feruens, partique pudenda

Subligar iniecit.

Mendicum porro metu tergiuersantem fingens sic canit,

Est Iro frigidus tetigit præcordia sanguis,

illi cunctanti licet, inuito atque trementi

Subligar inducunt.

ⁿ In his quoque institutum.] Pausanias in Eliacis.

^o Sorte quoque duci.] Lucianus in Hermotimo.

^p Horum imaginem ludorum Cato.] Scilicet, Vticensis ex Plutarcho in vita illius.

^q Cuius exemplo Augustus.] Tranquillus in Augusto, c. 18.

de his ludis sic scribit, Quoque Actiacæ victoriæ memo-

ria celebrator & in posterū esset, urbem Nicopolim apud

Actium condidit, ludosque illic quinquennales constituit.

Instar (inquit Strabo Geographiæ lib. 7.) Olympiorum,

ludi Actij designantur, Actio Apollini consecrati, eorum

curæ Lacedæmonij præfecti sunt. Reliqui vici & circun-

habita loca, Nicopolcos iuri attributa sunt. Actia quoque

ipsi Deo prius & à finitimis agebantur & certatibus coro-

næ proponebantur: hac autem ætate Cæsar Augustus ho-

norificentius edidit. Ad ludos hos Actiacos allusit Virgi-

lius lib. 3. Æneid. in honorem Augusti sic scribens,

Actiæque Iliacis celebramus littora ludis.

Actium autem, authore eodem Strabone vbi supra, situm

est in faucibus sinus Ambracij, celeberrimi inter omnes

Europæos sinus.

^r Præter quos in agro Leontino.] Diodorus Siculus lib. 4. aut

aliorum supputatione 5. ca. 2. vbi de Hercule & duodecim

eius laboribus, cæterisque ab eo usque ad vitæ finem gestis.

Per agrum, inquit, Leontinum pergens, pulchritudinem

eius regionis admiratus, apud eos, à quibus honore exce-

ptus est, æterna sui reliquit monumenta. Paulò post, Iolao

nepoti templum ædificauit, ostenditque quomodo hono-

res ei ac sacra annua fierent, usque ad hoc tempus seruata.

Tanta verò eius templi maiestas habetur, reuentiæque, ut

qui à suetis deficiant sacris pueri, muti euadant & mortuis

similes. Idem si vouerint solita sacrificia, suscepto voto

statim fiunt à morbo liberi. Palæstræ insuper equorumque
certamina quotannis, ad quæ publicè omnes serui liberi-
que conueniunt, instituere, &c.

^s Ferturque Sylla.] Appianus bellorum Ciuium lib. 1. scri-

bit, In hunc modum, Romani regibus supra centesimam

Olympiadem in primis vsi, cum ab illis Democratia & an-

naïs Cōsulibus functi essent, aliis interiectis centū Olym-

piadibus iterum Reges experti sunt, Olympiade apud Græ-

cos quinta & septuaginta supra cētesimam, nullo in Olym-

piis certamine præterquam stadij cursu edito. Athletas

nempe & cætera spectacula Sylla Romam euocauit, veluti

solamina quædam belli Mithridatici, aut Itali, excusatione

adhibita, quasi populum à calore respirare & refrigerari cu-

peret.

^t Nero verò contra.] Suetonius in vita illius, c. 23. & 24.

^u In quibus aurigauit.] Idem ibi. c. 22.

^x Et coronam meruit.] Idem d. c. 24. Scribit Philostratus in

4. lib. c. 8. de vita Apollonij, Neronem, relicta regia, in Græ-

ciam venisse, subiicientem se præconi in Olympiis, Pythiis-

que: aitque eum vicisse in Isthmiis citharcedos & præco-

nes. Vicit etiā Tragædos in Olympiis, tunc cum de Isthmo

fodiendo dicitur cogitasse, ut ipsum nauibus peruium red-

deret. In Olympiis ter victorem fuisse Neronem testatur

idem Philostratus lib. 5. cap. 3. qui ait missos fuisse cursores

usque ad Gaditanos, qui iuberent supplicationes fieri ob

victoriam Neronis in Olympiis.

^y Fuitque literis proditum.] Apud Plinium lib. 29. c. 6. post

princ. Vide Pausaniam lib. 5. & 8. vbi loquitur de Ioue Mu-

scario. Cælius Rhodiginus lib. 23. c. 30.

^z Sicut in Leucade apud Actium.] Idē refert Gregorius Gy-

raldus de Diis Gentium syntag. 7. nullo quoque authore

citato: sed id est Eliani de Natura animalium lib. 2. c. 8.

^a Alteri ludi à Pythone interempto Pythij dicti.] Ouid. lib. 1.

Metam.

Instituit sacros celebri tertamine ludos

Pythia perdomita serpentis nomine dictos.

Hic iuuenum quicumque manu, pedibusque, rotæve

Vicerat, esculæa capiebat frondis honorem.

Plinius lib. 15. cap. 30. Lactantius interpres Statij libr. 6. in

princ. sic scribit, Prima ergo certaminum genera hæc fue-

runt: Olympia in honorem Pelopis: cuius victores oleastro

coronantur, Pythia in honorem Apollinis: cuius victores

lauro

Isthmij lu-
di.

Theseus
Isthmiorum
inuentor.
Isthmiorum
religiosa ob-
servatio.

Premia vi-
etorum.

Qui ter
olympia vi-
cisset.

Olympioni-
ces.

Ludi Ne-
mei.

Ceremonia
& certami-
nū genera.
Premium
victoriae.

fabularum argumenta spectatoribus exhiberi atque ad spectandum tibia & cantu inuitari solebant. ^b Tertij Isthmij in Isthmo Achaiae iuxta Corinthum in Megarensium sinu delubro Neptuni inclyto, inter Ionium & Aegæum, à conuentu totius Achaiae profusis sumptibus fiebant: qui in honorem Melicertæ seu Palæmonis, aut Portumni marini dei mansere: quos quidem noctu à principio, mox die celebrari institutum est. ^c Hos enim à Theseo æmulatione Herculis, qui olympia instituit, primū inuentos memorant, qui & quinquennales erant, tanta religione sacri, vt cum eos Cypselus tyrannus Corinthius intermisso more reliquisset, illorūque prope intermortua memoria esset, ne tanta celebritas prætermitteretur, Corinthij aliquanto enixius ex omni seculorum memoria solennes celebrarunt: ^d quos tanto deinceps studio coluere, vt ne deleta quidem Achaia à Lucio Mummio, & tota Corintho maximo bello conuulsa, ab eorum spectaculis desuerint. Cūque deserta Corintho celebrandis ludis ciues superesse nequirent, Sicyoniis proximis incolis, ne celebritas intermitteretur, cultum curamque demandarunt. In quibus præcipuus honor spectaculi ^e Atheniensibus datus: siquidem tantum spatij, quantum velum naus occuparet, vt cæteris præferrentur, subseliæque præcipua haberent, cum Corinthiis conuenisse dicuntur. Et quamuis in Isthmo victores, ^f apij coronam præmium ferrent, ^g postea pinea coronari, ^h demum à Solone, vt qui Isthmia vicisset, centum drachmas: qui verò olympia, quingentas ferret, cautum fuit. Præter quæ munera, hoc etiam victori tributum est, ⁱ vt victor statua donetur, ^k illique publicè decernantur alimenta. ^l Si autem ter olympia vicisset, statuae, quas iconas vocant, similitudine membrorū expressa dicarentur. ^m Nonnunquam, vt cum quadrigis triumphantium more vectentur in patriam, ⁿ aut pro ampliori munere, coronis vittisque exornentur: reuerfurque disiecta parte muri vrbes incant: statuæque in foro, & perpetua immunitate fruuntur: adeo vt Græcis olympionicem esse, maius censeretur munus, quàm Romæ de hostibus triumphus. ^o Quod Romanis etiam in usu fuit, vt athletas qui sacris certaminibus coronam meruissent, vacatione munerum curæ tutelæque & perpetua immunitate donarent. ^p Quartos autem Nemeos à Nemea sylua in Archemori honorem institutos ferunt: ^q hinc enim Lycurgi filius, Opheltis dictus, cui à serpente interempto, in patris solatium ludi mansere, quos dicunt Nemeos, quorum non minor apparatus & celebritas erat. ^r Tamen si à Molorcho, qui Herculem suscepit hospitio, cuius filius à leone interemptus fuerat, eo enecato, primū institutos dicant, in quibus maiorum imagines, sicut in funebri pompa, longo ordine repræsentari, atque equorum cursu, simul disco, cæstu & palæstra dimicari, ^s victorēque

ANNOTATIONES.

lauro coronantur. Isthmia in honorem Palæmonis & Leucothoë marinarum deorum, cuius victores pinu coronantur. Nemea in honorem Archemori, cuius victores apio coronantur. *Ælianus de Natura animalium lib. 6. c. 4. Aliter Strabo lib. 9.*

^b *Tertij Isthmij.* Strabo lib. 8. In Isthmo, inquit, Neptuni, quem Isthmium vocant, templum eminet, picearum arborum luco circumclusum, vbi ludos Isthmicos decertantes Corinthij celebrare soliti sunt. *Plinius lib. 4. c. 5. Statius 1. Thebaidos post princ.*

— *Et geminis vix fluctibus obstitit Isthmos.*

Ipsa suum genitrix, curuo delphine vagantem

Arripuit frenis: gremioque Palæmona pressit.

Et eius interpretes eiusdem operis lib. 4. post princ. ibi,

— *Quæque obiacet alto*

Isthmos, & à terris maria inclinata repellit.

Rursusque lib. 6. post princ. ibi,

Mox circum tristes seruata Palæmonis aras

Nigra superstitio: quotiens animosa resumit

Leucothoë gemitus: & amica ad littora festa

Tempestate venit: planctu conclamat vterque

Isthmos: echionia responsant flebile Theba.

Itēque lib. 7. in eum locum statim post princ.

— *Atque omne quod Isthmius umbo*

Detinet. —

Et non multò post ibi,

— *Gemini maris incolæ narrat*

Thebanum toto planxisse Palæmona ponto.

Solinus cap. 12. Pausanias lib. 10. Zenodotus in prouerbio ὄντος ὄντος. Seruius in eum locum Virgilij lib. 5. Æneid.

Et pater ipse manu magna Portumnus euntem

Impulit. —

^c *Hos enim à Theseo.* Plutarchus in vita illius. *Solinus c. 12. Pausanias in Corinthiacis.*

^d *Quos tanto deinceps.* Hæc vsque ad ea verba, In quibus præcipuus sunt Pausaniæ lib. 2. non longè à princ.

^e *Atheniensibus.* Plutarchus in Theseo.

^f *Apj coronam.* Diodorus Siculus lib. 16. c. 21. Plutarchus in Timoleone, & li. 4. Symposiacōn, & Diphilus apud Athenæum libr. 6. *Dipnosophistarum αὐτὸν τῶν σελίνων μαχόμενον ὡς περ ἰσχυρίσ.*

^g *Postea pinea.* Plutarchus in vtrisque illis locis, & Plinius lib. 15. c. 10. in fi. *Interpres Statij lib. 6. Thebaid. in prin. Ælianus de Animalibus lib. 6. cap. 1. Et hinc illud eiusdem Statij Sylvarum lib. 5. in Epicedio ad patrem,*

Nunc Atamantæa protectum tempora pinu.

Atamantæam pinum vocat coronam ex ludis Isthmicis, quoniam hi ludi Isthmici instituti erant in honorem Melicertæ filij Atamantis.

^h *Demum à Solone.* Plutarchus in vita illius.

ⁱ *Vt victor statua donetur.* Vide suprà in verbo, Statuam Olympiæ dicari.

^k *Illique publicè.* Vitruuius in princ. præfa. lib. 9.

^l *Si autem ter Olympia vicisset.* Plinius lib. 34. c. 4.

^m *Nonnunquam, vt cum quadrigis.* Vitruuius vbi suprà.

ⁿ *Aut pro ampliori munere.* Plutarchus lib. 2. Symposiacōn, & Suetonius in Nerone, cap. 25. vbi loquens de Neronis triumpho ob musicam victoriam, Dehinc, inquit, diruto circi maximi arcu per velabrum forūque, Palatium & Apollinem petiit.

^o *Quod Romanis.* Vlpianus lib. Digestorum 27. tit. 1. l. 8. de Athletis sic scribit, Athletæ habent à tutela excusationem: sed & qui sacris certaminibus coronati sunt. Vide Budæum in l. Athletas. ff. de his qui not. infra. Alciatum in l. vnica. C. de athletis.

^p *Quartos autem Nemeos à Nemea sylua.* Strabo libro 8. Probus & Seruius interpretes Virgilij in eum locum lib. 3. Georg.

Cuncta mihi Alphaum linguens, lucosque Molorchi.

^q *Hinc enim Lycurgi filius.* Pausanias lib. 2.

^r *Tamen si à Molorcho.* Probus & Seruius vbi suprà, & Lactantius interpret Statij lib. 4. Thebaidos, ibi,

Sacra Cleonæi cogunt vineta Molorchi.

^s *Victorēque apio.* Plinius lib. 19. c. 8. Lactantius interpret Statij.

apio coronari solebant: ideo quod super hanc herbam reptantem puerum, à dracone interemptum ferant. Inde ^r fuit Græcis apij corona funeralis, maiorumque sepulchris ex apio coronas apponi, illoque ornari & regi seruatum est, quæ sepulchrales dictæ. ^u In quibus Nemeis memoratur Arion equus pernecitatis eximia, excusso rectore Polynice, palmam tulisse. Præter quos fuit Delphis citharædorum certamen, quod & Pythia dixere, ad quod citharædi tibicines & fidicines concurrebant: ^x & in Delo certamen à Theseo institutum, in quo nouo exemplo palmæ victoribus dabantur. Romæ verò P. Cornelio Ruina, & C. Mario Rutilio consulib. palmæ primum victoribus dari cœptæ. ^y Alexander verò Macedo è Persa arbore coronas proposuit primus. ^z Pergami autem & ^a Athenis fuit pugna gallinaceorum ^b & coturnicum, tanti decoris, vt ad illud tanquam gladiatorium munus effusissimo studio omnes conuenirent. ^c Et certamen picturæ Corinthi & Delphis. Et ^d Æginæ sacra certamina ab Æaco inuenta, & Thebis heraclea & iolacea, Megaris verò dioclea. ^e Et ob taurum à Theseo interfectum, marathonea, in quibus phialam argenteam victor accipiebat: in Deliacis autem bouem, sicut in certamine dithyramborum poëtis dabatur bos, vel tripos cum inscripto epigrammate, & ^f Spartæ in certamine poëtarum, præmium ex farina & melle, quod syrmeam dixere. ^g In panathenæis verò oleiceramum velut amplum precium victor accipiebat. ^h Ea quidem duplicia fuere: nam & magna quinto quoque anno, & minora singulis fiebant. ⁱ Apud Pellenen erat Apollinis agon, vbi ex argento proposita præmia certantibus fuere, quæ theoxenion vocabant. ^k Et apud Plateas certamen gymnicum, in quo coronæ dabantur ex auro. ^l Et ludi eleutherij, quod illic Græcorum copiarum Mardonium cum trecentis millibus Persarum deleuissent: ^m & apud Rhodios ludi, qui vocantur halia, atque certamen hirundinum, & cornicum. ⁿ Erantque festa Iouis dialia ^o & pandia: ^p sicut Iunonis Heræa, ^q Musarum musæa, ^r Cereris demetria, ^s Mercurij hermea. ^t In quibus chlænæ vestes pelliceæ dabantur, quæ sæpe in agonibus fuere præmia. ^u Gymnica quoque in honorem Androgei Minos statuisse fertur, in quibus præmium victori pueros proposuit, ^x apud Nemeam verò obscura qua-

Arion equus.
Citharædo-
rum certa-
men.
Certamen
in Delo.
Gallinaceo-
rum & co-
turnicum
pugna.
Pictura cer-
tamen.
Æginea.
Heraclea.
Iolacea.
Dioclea.
Maratho-
nea.
Deliaca.
Dithyram-
bica.
Certamen
poëtarum.
Panathe-
naica du-
plicita.
Agon.
Theoxenion.
Gymnicum.
Eleutherij
ludi.
Halia.
Dialia.
Pandia.
Heræa.
Musæa.
Demetria

ANNOTATIONES.

Statij vbi suprà lib.6. Vnde & illud Iuuenalis saty.8.

Hæc opera, atque hæc sunt generosi principis artes,

Candentis fædo generosa ad pulpita saltu

Prostitui, Græciq; apium meruisse corona.

^t Inde fuit Græcis.] Plutarchus in Timoleone.

^u In quibus Nemeis.] De hoc equo Arione multa, aliorum autoritate, Pausanias lib.8. Statius lib.4. Thebaidos,

— Volucres pontis auriga sub ipsis

Comit equos, & inde iugo luctatur Arion.

Idem huius equi virtutem & alacritatem libr. 6. describit hoc modo,

Ducitur ante omnes rutilo manifestus Arion.

Ignem iube, Neptunus equo (si certa priorum

Fama patet) primus teneris lesisse lustralis

Ora, & litoreo domuisse, in puluere fertur

Verberibus parcens: etenim insatiatus eundi

Ardor, & hyberno par inconstantia ponto.

Sæpe per Ionium: Libicumq; natantibus ire

Interiectus equis, omnesq; assuetus in oras

Ceruleum deferre patrem: stupuere relicta

Nubila, certantes Eurique Notiq; sequuntur.

^x Et in Delo certamen.] Plutarchus in Theseo.

^y Alexander verò.] Plinius lib.15. cap.13. vbi de pruno & eius generibus ad fi. Et ob id, inquit, Alexander illa coronari victores ibi instituisse, in honorem atavi sui.

^z Pergami autem.] Idem Plinius lib.10. c.21. ad finem.

^a Et Athenis.] Alianus Variæ historiæ lib. 2. dicit à Themistocle id captum, Persis superatis.

^b Et coturnicum.] Lucianus in lib. qui Anacharsis, seu de Gymnasiis inscribitur.

^c Et certamen picturæ Corinthi & Delphis.] Plinius lib.35. c.9. in princ.

^d Ægina sacra certamina.] Plutarchus in Theseo.

^e Et ob taurum à Theseo interfectum Marathonea.] De hoc alibi.

^f Et Spartæ.] Sed & ibi certamen erat verberum & plagarum. Statius lib.4. post princ.

Et Lacodemonium Tyræ lectura cruorem.

Et ibi Lactantius interpres, qui non multò post scribit, id certamen fuisse iuxta fluuium Eurotæ: gloriosorem tamen illum fuisse, qui iuxta præscriptum numerum plagarum animæ non pepercerat, qui cum deuouisset spiritum

publicè funerabatur & capite coronabatur. Sed & de his idem lib.8. eiusdem operis,

— Et pugna laudatq; pralia matri.

Vbi id verberum certamen dicit Orestem è Scythia in Laconiam transtulisse.

^g In Panathenæis.] De his suprà ibi, Sic Athenis Panathenæa.

^h Ea quidem duplicia fuere.] Diximus suprà ibid. ex Suida.

ⁱ Apud Pellenen.] Idem nullo etiam authore Cælius Rhodig. lib.18. c.5. At illud Pausaniæ est lib.7. paulò antè fi.

^k Et apud Plateas.] Pausanias lib.9. post princ.

^l Et ludi Eleutherij.] Pausanias lib.9. non adeò longè à prin.

^m Et apud Rhodios ludi.] Idem, nullo quoque authore laudato, Cælius Rhodig. lib.16. c.24.

ⁿ Erantq; festa Iouis Dialia.] Legendum Diasia, quæ idem significat ac Iouialia Athenis celebrata, vt tradit Lucian. in Charidemo, & Suidas, & de his Aristophanes in Nebulis ἀτρεχῶς ἐπαδὸν τὰ τῶν θεῶν διασίω. & Hesychius, Quæ & ipsa eidem διὰ πόλιν vocantur. Quæ autem sint dialia intelliges ex Thucydide lib.1.

^o Et pandia.] Πάνδια festa Atheniensium post Dionisia in honorem ipsius Iouis, aut (vt alij dicunt) Lunæ, πάνδια γὰρ σεληνῆς, vel Pandionis, cui tribus cognominis erat, ex Etymo. ^p Sicut Iunonis Heræa.] Interpres Pindari tradit Argis Ἥραια. id est, Iunonis sacra celebrari: in quibus Hecatombæ, id est, cætum bouum sacrificium fiebat: huiusque celebritatis præmium fuisse æreum scutum & corona Myrtea. Et de huiusmodi Heræis mentionem facit Liuius 3. Decad. lib.7. Iuno autem Ἥραι & Ἥρη Græcis dicitur apud Homerum 4. Iliados post princ. & Platonem in Cratino, vbi eius nominis rationem dicit. Et vide infra lib.6. c.4.

^q Musarum Musæa.] Idem Rhodiginus lib.17. c.8.

^r Cereris Demetria.] Idem ibi, & Gyrardus de diis Gentium syntag.17.

^s Mercurij Hermea.] Idem Rhodiginus ibi.

^t In quibus chlænæ.] Strabo lib.8.

^u Gymnica quoque in honorem Androgei.] Plutarchus in Theseo. Gymnici autem ludi dicuntur in quibus corpora per gymnasticam disciplinā exercentur, quæ à Platone & Aristotele, principibus philosophorum, veluti maximè necessaria in primis probantur.

^x Apud Nemeam.] In honorem Archemori Lycurgi Thracum

Mulierum
in Hereis
ludis cur-
sus.

Pentathlon.
Quinquer-
tium.
Quinquer-
tiones.

Virginibus
apud Na-
samones ede-
batur certa-
men.
Ludi circē-
ses.

Circēses un-
de dicti.

dam ambage y hipposelinum dabatur donum, quibus muneribus cum præfatione virtutum victores donabantur. z Præter quæ fuerunt Promethea, vt currentes in palæstra, tedam ardentem gestarent, eamque defatigatus proximo, isque postea defectus alteri, & deinceps alius alij traderet, donec me- tam pertingerent. Ea quidem ara Promethei in Academia fuit, à qua ad urbem cum accensis eiusmodi facibus cursus erat. Estque animaduersum, olympicum stadium in Hereis ludis, sexta parte dempta, mulieribus patere, currebant enim collecta tunica, solutis comis, dextro exerto humero, in quibus vi- trici oleæ corona erat præmium, & bouis portio Iunoni immolata. Ex his ergo ludis, cum olympiaci & Isthmij a quinquennales forent, & nemei singula trieteride fierent, solennes reliqui annui mansere, b quorum frequens lusus erat, iaculatio, iactus disci, stadij cursus, palæstra & saltus, quem pentathlon Græci vocant, Latini quinquertium, ipsosque athletas, quinquertiones. Cùmque victoribus daba- tur corona, vetus erat mos, vt non illos qui vincerent, sed illorum patriam per præconem coronari ma- gna voce pronunciarent, mox ipsi præconi alter præco ante ludorum missionem coronam daret. Athenis verò lex iubebat, vt si quis coronaretur à senatu, in senatu præconium fieret: si à populo, in concione. c Proditum quoque memoriæ est, apud Nasamones à virginibus edi certamen quotannis ad Tritonidis paludem, quæ non cursu, sed pugnis & fustibus certabant: ex quibus si qua ictu concidisset, falsa censebatur virgo: victrix verò, armata vectabatur curru. Sed quod Græcis olympici fuere, hoc nimirum Romæ (quantum opinione auguror) circenses fuisse crediderim: quippe agonici circenses apud Elidem in honorem Iouis olympici pariter inuenti institutique sunt. Inde Romam aduocatos pu- tarim. d In Elide enim iuxta fluminis ripam angusto tramite, altero latere vrgente flumine, altero po- sitis gladiis, vt vtrinque præsens exitium esset, bigarum cursu certabatur, dimicatione perniciofa adeò, vt intra præscriptum illas coercere necesse foret: vnde circenses dicti. e Plerumque vnus equi cur- ru, qui celes f aliquando simplici biga, quæ Sinoris dicta est, pugna committebatur. g Quibus postea

ANNOTATIONES.

cum Regis filij, vt diximus supra ex Statio libr. 6. Thebai- dos.

y *Hipposelinum.*] Id est, grande apium apud Dioscoridem libr. 3. c. 95. Latini olusatrum appellant, Columella, Pullum olus. Atque oleris, inquit, puli radix. Vide Pliniū libr. 19. c. 8. z *Præter quæ fuerunt Promethea.*] Id vsque ad versiculum, Estque animaduersum, est Pausaniæ in Atticis. Meminit huius rei Herodotus, sed obiter in Vrania. Vide Erasmus Chiliadis primæ cent. 2. in proverbio, Cursu, lampada tra- do. Sed & (quod superioribus addere potes) in Dio Mace- doniæ vrbe, Alexander Ioui & Musis scenica fecit certami- na, quæ ab Archelao superiorum temporum Rege institu- ta fuerant, durauitque ea celebritas in diem nonum, cum Musis singulis diem vnum dedicasset. Author Diodorus Siculus libr. 17. c. 1. ad fin. Idem Alexander vinariæ potatio- nis certamen instituit, coronamque victori proposuit apud Plutarchum in vita ipsius. & Q. Curtium libr. 10. Alianus de Varia historia libr. 2. tradit ipsum Alexandrum in hono- rem Calani Brachmanis Indici Sophistæ, qui seipsum com- buisset, certamina musica, equestria & pugillatoria consti- tuisse: vsitatam etiam domesticamque concertationem in honore Calani superioribus certaminibus adiecisse, & po- tandi vini certamen instituisse, atque primas obtinere præ- mium constituisse talentum, proximo triginta minas, tercio decem. In his victoriam consecutus est Promachus. In Bac- chi etiam festo libationum, præmium ordinatum est ei, qui plus bibisset, corona aurea &c.

a *Quinquennales forent.*] Vt dictum est supra.

b *Quorum frequens lusus erat.*] De his quinque ludis, vide quæ diximus libr. 1. c. 20. & libr. 3. c. 21. Sed his, quæ vtrobi- que dicta sunt, adde illud Simonidis distichon,

ἰσθμία καὶ Πυθῶν Διοφῶν ὁ φίλων ἐρίκα
ἄλμα, ποδωκείω, δίσκον, ἀκοντὶ ἐρώω.

Id est ex Alciati nostri versione,

Isthmia Pythonis Diophon & Pythia vicit,
Et cursu, & iaculo, saltibus orbe, pale.

Et aliud quoque interpretis Pindari,

ἄλμα πόδι, δίσκος τεβολῇ, καὶ ἀκοντὶ ἐρώω,
καὶ δρόμῳ ἠδὲ πάλῃ, μίαν δ' ἐπλετο πᾶσι τελευτή.

Quod & sic vertit idem Alciatus,

Cum disci iactu, saltus pedis, impetus hasta
& atque pale, & cursus studium fuit omnibus idem.

c *Proditum quoque memoria est.*] Imò verò Aufes ex Hero-

doto libr. 4. non adeò longè à si. & de his quoque nonnihil Pomponius Mela libr. 1. cap. 7. loquens de incolis Tritonis amnis. Nam & Aufes circum Tritonem habitant, vt dicit idem Herod. vbi supra.

d *In Elide enim.*] Hæc vsque ad verba, Plerumque vnus equi. sunt Seruij in 3. Georg. ibi,

—Centum quadriungos agitato ad flumina currus.

Vbi præterea dicit alios à circumeundo Circenses vocari putare. Et idem propemodum scribit in libr. 8. Æneid. ibi,

—Magnis circensibus actis.

e *Plerumque vnus equi curru, qui Celes.*] Celetes vocabant eos, qui singulari, siue vno equo currebant, vt dicit Budæus in l. athletas ff. de his qui not. infam. & ante eum interpretes Aristophanis, qui & equum, quo hi Celetes currebant, Mo- natora Græcis dictum tradit. De his autem Plinius libr. 34. cap. 5. Equestres, inquit, vtrique statuæ Romanam celebra- tionem habent, orto, sine dubio, à Græcis exemplo. Sed illi Celetas tantum dicebant in sacris victores. Postea verò & qui bigis vel quadrigis vicissent. Et hinc idem Plinius euf- dem libri cap. 8. in duobus locis, Celtizontes, inquit, pueri dicti sunt, qui scilicet equorum singulorum certamine de- lectabantur. Palephatus autem vbi de Centauris loquitur, Iuuenes (inquit Græcè quidem, sed hoc sensu) quidam è radice montis profecti, à vico quodam vocato Nebula, ex- cogitant equos Celetas condocere, in hisque sedere: nam ante id tempus nesciebant in equis sedere, sed solum curribus utebantur. Ex quo intelligis non solum eum qui equo vno insidet: sed ipsum quoque equum singularem di- ci Celetem. Nam & apud Homerum Iliad. A. Celes equus dicitur, qui solus agitur, quasi Monampyx, vt nonnulli dicunt. Aliis autem Μονάμπυξ iubatus, vt apud Euripidem Μονάμπυκας πῶλοι. id est, κέλντες. Caterum Gellius libr. 10. c. 25. inter genera nauium celoces numerat, quas, vt dicit, Græci celetes vocant, scilicet à similitudine equorum Ce- letum, vt plerique omnes intelligunt.

f *Aliquando simplici biga, quæ Synoris dicta est.*] Legendum est Synoris ex Aristophanis interprete in Nebulis, qui ita scribit, Συνωρίς est currus non plenus, sed ex duobus iun- ctus equis, quem nunc diphron vocamus. Vide Rhodigi- num libr. 21. c. 31.

g *Quibus postea accessere Calpa & Apena.*] De quibus, & quid inter eas intersit, videbis apud Pausaniam libr. 5. & eundem Rhodigin. d. libr. 21. c. 31.

h *Nero.*]

accessere calpæ & apenæ. Calpæ currus trahebatur equa, apenæ mulas iugabat: ^h Nero verò in olympiis non bigis, sed decemiugi curru aurigasse & victor fuisse proditur. ⁱ Milciades verò quadrigario curriculo olympicam palmam reportauit. Traditumque memoriæ est, Romæ quadrigas ex asinis immenso constitisse, adeò vt quadrigæ quadringentis millibus venirent. ^k Ibi quoque formæ certamen haberi: victorq; armis donari, & ad templa vittatus deduci, myrtóque coronari solebat: sicut ^l in Cereris Eleusinæ festo prope Alpheim, speciei certamen erat: in quo animaduersum, ^m Tenedias mulieres omnium quot sunt in Asia, venustatis palmam tulisse, tametsi Hypepas tanquam venustatis præcipuæ, alij celebrarint, ⁿ & Homerus formosissimas in Hellade asseueret. Romam deinde circenses translatis, positis metis, non autem gladiis, eximie culti celebratique sunt, in quibus ^o septem fuere curricula solennia (nam septeno circuitu currebant aurigæ) ^p & viginti quinque missus, ^q quæ Domitianus ad quina spatia corripuit: missus vero, ad cetenos propagauit, vterque singulos quinos missus, sæpe Romani principes ^r venationem dedere, ^s aut Troiæ decursionem. Vltimus verò, quòd ex collatione populi fiebat, ærarius dictus. ^t equis enim mira velocitate currentibus insidentes, leuissimos currus ingenui pueri cursu quàm citatissimo agitabant, qui præcipua arte satis gnari doctique erant examussum feruare normam, ne ipsi aut quadrigæ agitatae, aliquo temporis puncto metas contingerent, vtque per singulos missus, idem currus per quina spatia sine offensione circuiret. ^u Quæ quidem metæ cum antea ligneæ fuissent, Claudius auratas instituit. ^x Fuitque moris, vt ante commissionem Circensium, ministri cum equis desultoriis missus exituros nunciarent. ^y In his quoque quatuor factiones pro anni temporibus, videlicet veneta quæ cerulea, prassina quæ viridis dicta est, alba, & rosea, miro fauentium studio coli celebratique solitæ sunt. Viridis enim color, veri dicatus erat, æstati roseus, hyemi venetus, albus autumnus. Nonnulli verò per elementa colores diuisere: quippe hyacinthus aëri dabatur, coccus ætheri, byssus terræ, purpura mari. ^z Pannoque versicolore per singulas factiones certabatur, in quibus spectantium fauor & aura popularis, gratiaque & studium, ad victoriam multum loci dedit, nam tanto fauentium studio hincinde certabatur, quum suos quisque clamore & plausu foueret, vt magis studio & colore panni, ac fauore quo affecti erant, quàm vera virtute niterentur. isque popularis fauor & gratia non dubiam plerunque victoriam dedit: adeò vt non populus modò, sed & principes ingenti studio & gratia factionum contenderent: ^a siquidem Vitellius venetæ factioni ita addictus erat, vt eos per æqua & iniqua amplo fauore prosequeretur, adeò vt quosdam qui

Calpa.
Apena.

Formæ certamen.

Certamen in festo Cereris de speciei venustate. Circenses Romam translatis. Ritus circensium ludorum.

Meta in circensibus. Factiones quatuor circensium.

ANNOTATIONES.

^h Nero.] Suetonius in vita illius, c. 24.

ⁱ Milciades.] Herodotus lib. 6. non ita longè à princ.

^k Ibi quoque formæ certamen.] Non intelligas Romæ, de qua postremò loquutus est, sed apud Eleos, de quibus antè loquutus fuerat. Et eius rei testis est Theophrast. & alij quos in id citauimus in legib. Connub. p. 2. nu. 49. incip. Hinc multa.

^l Sicut in Cereris Eleusina.] Nicias in Arcadicis, & ex eo Athenæus lib. 13. c. 33. tit. Certamina, de pulchritudine, & diximus vbi suprà proximè quo in loco videbis, & alia pulchritudinis certamina.

^m Tenedias mulieres.] Nymphodorus in Asiæ navigatione, & ex eo Athenæus d. lib. 13. c. 32. in fi. Omnium, inquit, quæ alibi nascuntur, pulcherrimas mulieres esse in Tenedo insula Troica affirmat.

ⁿ Et Homerus.] Lib. 2. Iliados in Catalogo.

^o Septem fuere curricula solennia.] Propertius lib. eleg. 24. ad Cynthiam,

^p Quæ quidem metæ.] Suetonius in Claudio, cap. 21. aut tophina, siue ex topho lapide, vt idem dicit, atque etiam Liuius 1. Decad. lib. 7.

^q Quæ Domitianus.] Suetonius in vita illius, c. 4. vbi de spectaculis per eum editis loquens, sic scribit, In hoc Circensium die, quò facilius centum missus peragerentur, singulos à septenis spatiis ad quina corripuit.

^r Venationem dedere.] Idem Suet. in C. Iulio Cæsare, c. 39. in

Augusto, c. 43. in Claudio, c. 21. & in Nerone, c. 7. in fi.

^s Aut Troiæ decursionem.] Suetonius in locis nuper citatis, & præterea in Nerone, c. 7. Cornelius Tacitus lib. 11. Sedente, inquit, Clodio Circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent, interque eos Britannicus Imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adscitus, fauor plebis acrior in Domitium loco præfagij acceptus est, Virgilius libr. 5. Æneidos,

^t Troiaq; nunc, pueri Troianum dicitur agmen.

Et vide inferius lib. 6. c. 19.

^u Quæ quidem metæ.] Suetonius in Claudio, cap. 21. aut tophina, siue ex topho lapide, vt idem dicit, atque etiam Liuius 1. Decad. lib. 7.

^x Fuitque moris.] Cassiodorus vbi suprà, & vide Suetonium in Cæsare, d. c. 39.

^y In his quoque quatuor factiones.] Cassiodorus poëta Thebanus in Græcorum epigrammatis. Et Sydonius Apollinaris in Hendecasyllabis,

^z Micant colores,

^a Albus & venetus virensq; rubensq;.

Et Cassiodorus Variarum lib. 3. epist. suprà designata. Et de viridi est etiam illud Iuuenalis satyra 11. ad finem,

Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem

Percutit, euentum viridis quo colligo panni.

^b Nansi deficeret, mœstam attonitamq; videres, &c.

Vbi vide Ioannem Britannicum, interpretem.

^c Pannoque versicolore.] Vide Plinium li. epistolarum 9. epist. 6. ad Caluissium, & Cassiodorum vbi suprà, & Paulum Diaconum libro 4. Historiæ Longobardicæ, cap. 11. vbi scribit imperante Phoca Prasinos & Venetos per Orientem, & Aegyptum Civile bellum fecisse, ac se mutua cæde prostrauisse. Et huc quoque pertinet illud Iuuenalis nuper citatum.

^d Siquidem Vitellius.] Sueton. in vita ipsius c. 14. Quosdam, inquit,

*Factionibus
quatuor duæ
addita.
Circensium
duo genera.
Imagines in
Circensibus
elata.*

*Munera il-
lius qui Cir-
censibus præ-
erat.*

*Cereales.
Circenses.
Seculares.
Nauales.*

*Observatio-
nes aliquot
in Circensi-
bus.*

*Cū quo nul-
lus in certa-
men prodire
vellet.*

*Unus duo-
bus commis-
sus.*

clare maledixerant, occidi iuberet. Sicut Prassinæ deditus erat ^b Caligula, ^c & Nero Cæsar. ^d Caligula enim sestertium vicies agitatori Cythico contulit. ^e Nero verò quum quereretur tractum prasinum agitatore, & ob id iurgaretur à magistro, de Hectore se loqui mentitus est. ^f Fertur autem Verus Antoninus à Venetæ factionis hominibus, quam odio execrabili prosequabatur, intoleranda probra & contumelias tulisse, quòd contra eos prassinæ studeret, illòsque studio & commodis prosequeretur. ^g Caracalla verò quum in aurigam, cui studebat, populus cauillatus esset, exercitum immisit, & pœnas exegit. ^h Ad has quatuor factiones, alias aurati purpureique panni Domitianum addidisse Suetonius memorat. Erantque circensium duo genera: Patricij, qui per patres plebeij, qui per plebem agebantur stato die, mense Nouembri, quos Claudius Imperator sæpe commisit & celebrauit. In quibus præter spectacula etiam deorum simulachra, ⁱ nonnunquam Imperatorum & Ducum imagines habitu triumphali, ob studium fauorémque popularem erga Principes, equestres aut pedestres, aliquando victorias cum palmis, ferculaque & tensa, currusque elephantorum produci, & prælata pompa efferri solebant. ^k Quare Germanici equestrem statuam ex ebore, circensi pompa prælatam comperimus. ^l Et Antoninus defunctæ Faustinae imaginem cunctis circensibus præferri voluit. quæ quidem imagines nonnunquam aureæ, vel argentæ, plerunque erant gypseæ, aut ex ebore. In quo illud adnotatum fuit, vt loca per quæ pompa & deorum simulacra vectabantur, ne recondita sacra è cœnaculis despicerentur, oraculo moniti, velis cooperirent. ^m Præualuitque mos, vt prætor aliùsve magistratus, qui ludis præerat, mappam aurigis mitteret, & cursus signum daret, quod erat futurorum circensium initium: id quod à Nerone certo euentu cœptum (vt Cassiodorus ait) fluxit ad posteros. Post quos adnumerantur circenses cereales ⁿ & seculares, ^o atque alij nauales, vbi in circo maximo immisso euripo, naues metis appositis, ne illas contingerent, cursu præcipiti concurrebant. Illud utique non in postremis fuerit, quòd tam in circensibus quàm sacris certaminibus, magna cura seruatum est, vt qui intempestiuè surgunt, aut qui ante alios exeunt, colaphis cédantur: quodque qui coronam meruisset, tanquam ad supremum fastigium ventum foret, nihil ultra de virium aut artis incremento speraret: vtque minus bonos fortèsque viros, qui ad certamen prouocarent, neque cum quo certaretur inuenirent, quum nemo luctari aut congregi audet, quàm eos qui fortiter pugnasent & vicissent, merita palma, aut posito constitutoque præmio donarent. neque enim minus coronari pugiles qui absque sudore in certaminibus, quàm qui pugnando palmam assequuti sunt, cauebatur: licet adnotatum quandoque exemplis legamus, vt si athleta eò fortitudinis processerit, vt non inueniret parem, plures vni obiicerentur, cum quibus periculum faceret & decertaret. nam vt victor quis declaretur, & victoriæ insigne ferat, æmulo opus esse dixerunt. ^p Neque prætereundum, gymnica certamina Eleis præcipua fuisse, thymelica Corinthiis, scenica Atheniensibus.

ANNOTATIONES.

inquit, & de plebe ob id ipsum quòd Venetæ factioni clarè maledixerant, interemit contemptu sui, & noua spe id ausos opinatus.

^b *Caligula.*] Suetonius in vita illius, c. 55. Prassinæ factioni ita addictus & deditus, vt cœnaret in stabulo assiduè & maneret. Dion quoque in vita ipsius ita scribit, Adeò autem studebat homini viridi veste induto, cui ex colore eius vestis Prasinus nomen fuit, vt nostris etiam temporibus locus, vbi ille currus agitabat, Caianus appelletur.

^c *Et Nero.*] Suetonius in vita illius, c. 22.

^d *Caligula enim.*] Suetonius in Caligula, c. 55. Agitatori Cythico (aut, vt alij legunt, Etyco) comestatione quadam in apophoretis vicies sestertium contulit.

^e *Nero verò.*] Idem Sueton. d. c. 22. vitæ ipsius.

^f *Fertur autem Verus Antoninus.*] Iulius Capitolinus in vita illius.

^g *Caracalla verò quum in aurigam.*] Herodianus libro 4. Denique (Græcè quidem, sed in hunc sensum, vt vertit Politianus) id quod nunquam aliàs factitatum, cum Circenses spectante eo populus Rom. in aurigam, cui studebat, nescio quid cauillatus esset, ratus sibi contumeliam illatam, repente omnem exercitum facere impetum iussit in populum, ac raptare & occidere quicumque in aurigam dixissent.

^h *Ad has quatuor factiones.*] Suetonius in Domitiano, c. 7.

ⁱ *Nonnunquam Imperatorum.*] Tacitus lib. 2. vbi de Germanici statua loquitur, Honores (vt quis amore in Germanicum) aut ingenio validus, reperi decretique: vt nomen

eius saluari carmine caneretur, sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque eas querceæ coronæ statuerentur, ludos Circenses eburna effigies præiret. Suetonius in Tito, c. 2. de Britannico loquens, Quorum, inquit, omnium mox memor, statuam ei auream in palatio posuit, & alteram ex ebore equestrem, quæ Circensi pompa, hodie quoque præfertur, dedicauit, prosecutusque est.

^k *Quare Germanici.*] Id iam diximus in præced.

^l *Et Antoninus defunctæ Faustinae.*] Scilicet Pius ex Iulio Capitolino in vita illius.

^m *Præualuitque mos.*] Id vsque ad vers. Post quos. est Cassiodori lib. 3. Variarum. & vide supra lib. 1. c. 25.

ⁿ *Seculares.*] De quibus Suetonius in Augusto, cap. 31. vbi iuvenes & puellas prohibuit nocturnis Secularium ludorum spectaculis, nisi secum haberent aliquem ex propinquis atque necessariis, seniore, qui veluti custos & moderator cohiberet à probro. & in Claudio, c. 21. & in Domitiano, cap. 4.

^o *Atque alij nauales.*] Suetonius in Cæsare, ca. 39. vbi de variis spectaculis, per eum editis, differit, & Plinius lib. 8. c. 7. in vita Heliogabali.

^p *Neque prætereundum gymnica.*] Hæc omnia vsque ad finem scribit Cælius Rhodiginus lib. 8. cap. 8. hæc legi ex vetere Græcorum auctore quem non nominat. Adde superioribus ex Strabonis lib. 15. Chalcidibus lucum imminere, Alexandro Philippi filio dictum. Hoc in loco certamen Alexandria nuncupatum ab vniuersa Ionia celebratur.

a Thales

Mira exempla quæ in montibus & lapidibus hodie visuntur, unde originem & causas duxerint.

CAPUT IX.

NGENS cupido animos stimulauit illorum, qui rerum naturæ originem & causas diligenti æstimatione scrutati sunt, quod orbis huius quem incolimus, immensi & inexplicabilis, totiusque naturæ rerum, cuius eternam vertiginem & irrequietum ambitum videmus, principium & origo sit: quod equidem immensæ quæstionis fuit. ^a Thales ille Milesius inter septem præcipuè celebratus, cum quo sacerdotes Ægyptij, & vates Pindarus, ex humore omnia constare dixerunt, Anaximenes ex aëre, Heraclitus Ephesius, Stoici, & Parmenides ignem, Anaximander Milesius infinitatem, Pythagoras numeros, Empedocles Agrigentinus quatuor elementa, Plato Deum & hylen, unde elementa deriuantur, Xenophanes aquam simul & terram, rerum originem principiumque duxerunt. Epicurus autem, Leucippus, & Democritus Abderites, ex atomis, siue ex paruis minutisque corporibus temerè concurrentibus, in vnum confusis & condensatis, omnium elementorum vim atque substantiam, rerumque formas, & figuras oriri dicunt. ^b Indi & Brachmanes præter quatuor elementa, quintam naturam, ex qua cælum & sidera constarent, effinxerant: hancque rerum machinam, & hunc terræ globum, quem incolimus, quandoque indigestum & confusum, nullo rerum discrimine, aut ordine, olim vnum chaos extitisse: postea diuino consilio & delectu, siue ex paruis huiusmodi corporibus & sempiterna illa incurfione atomorum, siue quia grauiora in profundum, leuia verò cælesti labefactata motu, & ancipiti contentione distracta, natura volente, in altum euoluere, hanc rerum faciem, & hunc quem aurimus aerem, istamque quam incolimus terram, mutuo licet contrario ful- tam nexu, ex illa illuione & turbulenta confusione emerfisse: & prout plus minúsve illius densatæ materiæ, vel humoris fuere participes, ita montes & edita, nunc conualles & depressa, modo maria & flumina, fontesque & lacus, camposque ac diuersas rerum facies, & tanta naturæ miracula, summum illum artificem & rectorem Deum, omnium conditorem: tantæque molis fabricatorem, diuino magisterio examinato modo effecisse: humorémque in vndas, leuiâque in aëra & ignes, quod- que minus defæcatum erat, in terras diuina sorte distincta recessisse: donec ad certam istam solidam- que peruenit speciem, aëremque quo fruimur, quemque incolimus & haurimus. In hisque forte eue- nisse, vt pleraque alterius speciei & formæ, in tantæ machinæ molitione cum terra simul coaluerint: hu- iusque rei argumentum esse, quod terram mobilem & solubilem, paulatim confusam, longissimo æuo in lapides durescere, diuersarumque rerum species intra lapidum viscera vnum corpus effici: illâque simul in omni æternitate condensari, ac diuersas facies quotidie artificem naturam moliri videmus. Quare diuersi coloris marmora, in quibus misturas inexplicabiles in vno nunc corpore concretas in- spicimus, quandoque disiuncta & separata, multiplicium corporum fuisse facile crediderim: quæ qui- dem res illius primæ originis & coaceruationis indubia argumenta præbet: siue quod nonnulli tra- dunt, diuersis cardinibus inductis aquis, vel mari sedibus suis excito, seu nimbis effusis, diluui- o quondam inundasset mundus: postea cum fluctibus & mari omnia miscerentur, desitis tempestati- bus, & terræ situ defæcato, post tot aquarum moles & agitationes fluctuum, solidas apparuisse terras: propterea in montibus, quamuis longè à mari, ea quæ in litoralibus vadis cernuntur, nunc inueniri: & quamuis mediterranea, specie tamen litorali apparere. In memoria mihi est, lapidem duri marmo- ris non vnus coloris vidisse in montibus Calabris, longo à mari recessu, in quo multiplices conchas maris congestas, & simul concretas cum ipso marmore, in vnum corpus coaluisse videres: quas qui- dem osseas & non lapideas esse, & quales in litoralibus vadis inspicimus, facile erat cernere. Quod si marmor in frustra dissectum refecasses, etiam multiplices conchas singulis frustis quasi nativas con- fidere, & cum lapide vnâ discindi videres. Quod profecto multum præstat argumenti, dissimilia corpora disiuncta prius, postea colluione rerum mista & longo æuo coaceruata coaluisse. Quod ge- nus marmoris, in quo conchylia videantur, plurima in Thessalia & Hæmonia præcipuè apparere au- thores memorant: atque in Ægypto salsuginem efudare. ^c Herodotus tradit, ita vt in collibus editio- ribus, ea quæ mari incito expuuntur, facile conspiciantur. Apud Megarenses quoque & omnem Ma- cedoniam, ex rupium præruptissimis faxis lapides excauari nonnulli testati sunt: in quibus plera- que specie appareant litorali, multaque ædificia & magnas moles ex illis construi. Iouianus Pontanus

*Philosopho- rum opinio- nes de rerum principijs.**Quinta es- sentia.**Chaos. Elementorum commistio.**Lapidum di- uersa species unde pro- ducta.**Concha in montibus.**Sal in mon- tibus. Trabs cum lapide con- creta.*

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

^a **T**hales ille Milesius.] Hæc vsque ad vers. Indi & Bra- chmanes sunt Plutarchi, li. 3. de Placitis philosopho- rum ca. 3. & aliorum quos tibi citauimus in nostris legibus Connubialibus glo. 5. num. 20. incip. nam & qui, & seq. & in Commentariis Nobilitatis c. 31. num. 533. posterioris edi- tionis incip. quid philosophorum pugnas.

^b **Indi & Brachmanes.**] Strabo lib. 15. Rhodiginus lib. 18. c. 31. Quod autem dicitur vnum chaos Hesiodi est in Ergis, quem potissimum sequitur Ouidius lib. 1. Metamor,

Ante mare & terras & (quod regit omnia) cælum,

Unus erat toto natura vultus in orbe,

Quem dixere chaos, rudis indigestaq; moles,

Nec quicquam nisi pondus iners, congestaq; eodem

Non bene iunctarum discordia semina rerum, &c.

Chaos etiam Hesiod. in Theogonia omnium rerum initium vocat quod ante omnes deos, deasque natum sit. Sex. Pompeius lib. 3. appellat, ex sententia Hesiodi confusam quandâ ab initio vnitatem, hiantem, patentemque in profundum, ex eo & χαῖν Græci, & nos hiare dicimus.

^c **Herodotus.**] Lib. 4.

*Adamas
celatus in
marmore
reptus.*

*Olū in silice
conclusum
reptum.
Caput Pa-
nisci in saxo
diffisso inue-
nitum.
Pulvis.
Puteolanus.
Sylva in
mari rubro.
Virgulta
aquis inie-
cta lapide-
scere.*

ad hoc æui vir haud dubiè clarus ingenio factisque, cum plerisque nobilibus, præsentem me, sermone in-
batur, se in promontorio Pausilyppi iuxta Neapolim, vi tēpestatis, ingenti lapsu proruto monte vidisse
in medio abscissi collis trabem ligneam, vndique latere montis duro lapide cinctam, cum montis dorso
concreuisse, & in vnum corpus coaluisse: & hanc rem mirificam, quæ non minore miraculo fuit, quàm
conchylia in montibus, non vni tantum spectaculo fuisse. Sed ne quis hoc fictum commentum arbi-
tretur, peruulgata res est, paucis ante nos seculis, dum Neapoli marmora ædificij causa discinderentur,
adamantem mire splendidum, non natiua vena, aut rudi & informi, sed absoluta artificis manu confe-
ctum & perpolitum, mira cælatura & arte, in medio marmoris concretum fabros inuenisse, eumque
pro miraculo Regi dono datum, inter cubiculi arcana conspicuum fuisse, hodièque inter illustria ad-
numerari. Præter quæ, mira profecto sunt quæ à plerisque digna memoratu produntur. Palamedes
amicus meus, calcaris fornacis præcipuus artifex, ingenio gnauo & industrio, author alioqui grauis,
sæpe mihi retulit, se dum marmora discinderet, in medio silicis, quæ nisi vi malleorum dirumpi haud
facile poterat, oleum quasi in vase conclusum inuenisse, odoris immensi, & aspectu iucundo, cui medi-
ca vis fuisse dicebatur: quo effuso, manus sibi diu miro odore fragrant. Quod ego quo pacto, stante
semper solida illa materia, illic coagulari aut occludi potuerit, non equidem scio. Nos etiam apud au-
thores legimus, si vera tradunt, ^d in Chiorum lapidicinis diffisso saxo, caput effictum Panisci appa-
ruisse: & ad Bætiam Hispaniæ, lapides nasci, quibus scissis, ex puro auro frustra & lapillos conspiciant:
^e & ab Europa vsque Elim quicquid oræ maritimæ mari abluitur, in saxa mutari: ^f aut quod de pul-
uere Puteolano traditur, qui marinis aquis tactis, durefcit in saxum: ^g & in mari rubro sylvas viuere,
^h oleamque & laurum in quibus fungi enascantur, qui mox sole tacti, conuertantur in pumicem. At-
que in Lucania, Cappadocia & ⁱ Hierapoli Mysiæ, nonnullas esse aquas, quibus virgulta & ligna
iniecta, breui post lapidescunt. Quod si aquis hoc datum est, siue lege factorum, siue consilio dei,
qui reliqua mundi opera æterna constitutione molitur, vt arenas & glaream, aliasque hoc genus spe-
cies consolidet & indurefcit: quanto probabilius est, parentem rerum naturam, longissimo æuo ea
quæ disiuncta fuerant, physica vi & ratione consolidare potuisse, cum præsertim montes lapidesque
adolescere in dies, exhaustaque effossionibus loca, sua vi rursus repleri, aliaque attenuari & imminui:
ac maria quæ sempiterna agitatione mouentur, alia recedere, pleraque inundare, ac locorum facies
mutari quotidie spectemus?

ANNOTATIONES.

^d In Chiorum lapidicinis.] Cicero li. 1. de Diuinatione, finge-
bat Carneades in Chiorum lapidicinis saxo diffisso caput
exitisse Panisci. Est autem Paniscus diminutiuum à Pane:
sicut Satyriscus à satyro.

^e Et ab Europa vsque Elim.] Plinius lib. 35. c. 13. vbi Oropon
non Europon dicit.

^f Aut quod de puluere Puteolano.] Plinius ibi. vbi & alia lo-
ca ponit in quibus id quoque fit. Et Seneca lib. 3. Natura-
lium quæstionum.

^g Et in mari rubro.] Idem Plinius lib. 13. cap. 25. non semel.

^h Oleamq; & laurum.] De vtraque idem Plinius ibi.

ⁱ Hierapoli Mysiæ.] Strabo lib. 13. non multò ante fin. Vbi
etiam dicit similem esse aquam in Laodicea. Sed & idem
eodem li. sed alio loco scribit quod circa Andira lapis qui-
dam inuenitur qui combustus ferrum fit: deinde cum terra
quadam in fornace, excoctus pseudargyrum exudat terra,
quæ terra si æs acceperit, fit mixtura quam orichalcum vo-
cant. In Hibernia locus est, vbi arbor infixæ terræ per aquam
fit in terræ lapis, in aqua ferrum: in aëre manet lignum. Vide
Hæctorem Boëtium in descriptione Regni Scotorum.

Quam varium & multiplex iusiurandum apud diuersas gentes fuerit, & per quos deos iurare consueuerint.

CAPUT X.

*Græci vete-
res.
Aliud.*

QUAM varium & multiplex iusiurandum apud gentes fuerit, à nonnullis proditum memo-
riæ est. ^a Per terram, per amnes, per fontes, per vndas fluentes, immanissimum sanctissi-
mumq; iusiurandum fuisse, Græcorum veteres credidere: ^b apud eosdemq; qui sanctam &
inuiolabilem præstant fidem, in Thesmophoræ, hoc est legiferæ Cereris templum descendere,
& quibusdam exhibitis sacris, deæ purpuram induere, incensisq; facibus, velut præsentibus numinibus,

ANNOTATIONES IN CAP. X.

^a **P**ER terram.] Hæc vsq; ad ver. apud eosdem. sunt Plutar.
in vita Demosthenis, ita scribentis, Demetrius autem
quodam loco immane illud iusiurandum iurasse dicit, per
terram, per fontes, per amnes, per vndas fluentes. Sed & per
terram nonnullos solitos iurare potest esse testimonio illud
D. Matthæi c. 5. Ego dico vobis non iurare omnino, neque
per coelum: quia thronus Dei est. neq; per terram: quia sca-
bellum est pedum eius. neque per Ierosolymam: quia ciuitas
est magni Regis. neque per caput tuum iuraueris: quia non
potes vnum capillum album facere aut nigrum. quod repe-
titur D. quoque Iacobi cap. 5. Et Homeri lib. 5. Odyssææ eo
loco quem tibi citabimus inferius vbi de Styge loquemur.
Et lib. Iliados 15. in illo Iunonis iuramento,

ἴστω νῦν τόδε γαῖα καὶ ἄρανός ἄρως ὑπερδεν,

καὶ τὸ κατεβόμβρον Σπυρὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος
ἄρκος, δεινότητος τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.
Σὴθ' ἱερὴ κεφαλὴ, καὶ νοῦτερόν τε λῆρος αὐτῶν
κεφάλιον, τὸ μὲν ἐκ ἀν' ἐγὼ ποτὲ μὰτ' οὐόσαιμι.
Sciat nunc hoc terra & coelum laetum supernè,
Et subterlabens Stygis aqua, quodq; maximum
Iuramentum grauissimumq; est beatis dijs:
Tuumq; sacrum caput, & noster lectus ipsorum
Iuuenilis, quem quidem non ego. vniquam temerè iurarem.

Id est,

^b Apud eosdem.] Hæc vsque ad versic. Aut per regium sce-
ptrum. sunt Plutarchi in vita Dionis, ad fi. Iuramentum ma-
gnum erat huiusmodi, Qui fidem præstat, in Cereris descē-
dit templum, & quibusdam peractis sacrificiis, deæ purpu-
ram induit, tum ardentem captans faculam iurat.

c. Aut

per quicquid est deorum deierare solebant: aut per regium sceptrum in quo iura dabant, teste Homero: quod præpotens iusiurandum regibus visum, ita vt maxima obstricti fide tenerentur. Nonnunquam verre apprehenso, & stricto in iugulum gladio, cælum, terras, solem, & vltices furias aduocare & testes facere, mox verre immolato, & in mare deiecto, iusiurandum præbere: quo præstito, nihil præterea querendum homini erat. Atheniensibus ex folis Græcis, per Isidem iurare licuit. Nonnunquam deorum aras tangere, sanctissimum iusiurandum putabatur. Apud Thebæos per Osiridem, Scythis per solium regis, aut per ventum & acinacem, solenne iuramentum fuit. Apud Epidaurios per Semelem, apud Thraces per Mercurium, Massagetis per Tanaim & Maotidem paludem. Cappadocibus per montem, quem pro deo colunt. Persarum mos erat, per mithram, hoc est, solem iurare. Egyptij allium, porrum & cepas, velut sanctissima numina venerati sunt, quæ fallere, aut illorum periurio adstringi, sine graui piaculo non licebat. Fertur Zeno per capparim, Iones per crambem, Lampon per anserem, Socrates per canē & platanum, ne per deos iuraret, aliquando per quercum & hircum. Sophocles per Laperfas, hoc est, Castorem & Pollucem, deierare consueuisse. Æthiopes per defunctos, quos colebant in vita, quorum corpora vitro seruabant, deierarunt, Lacones

ANNOTATIONES.

c *Aut per regium sceptrum.*] Homerus li. 1. Iliados ita Achillem iurasse scribit,

ἀλλ' ἐκ τοῦ ἔριω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὄρκον ὁμύμας,
ναι μὰ τὸδε σῆπτρον. Id est,

Sed tibi edico, & super magnum iusiurandum iuro,
Certe per hoc sceptrum.

d *In quo iura.*] Nam & Homer. paulò post ea hæc adducit,

νῦν αὐτὲ μὲν οὔτε ἀρχαῶν
ἐν παλαιῇσι ποταμοῖσι, δίκασπόλοι, οὔτε δέμους
πρὸς Διὸς εἰρήνην. ὁ δὲ τοῖς μέγας ἔσπε' ὄρκους.

Id est,

Nunc uerum ipsum filij Achinorum
In manibus portant iudices, quique leges

A Ioue hauserunt. hoc autem tibi erit magnum iuramentum.

e *Nonnunquam verre apprehenso.*] Id enim fuit Agamemnonis iusiurandum, affirmantis Briseidem à se incorruptā reddi, vbi confestim hæc lib. 15. Iliados subdit,

καὶ δὴ δόμαρχον καὶ πρὸς τὰ μὲν νηλεῖ χαλκῷ
καὶ μὲν Ταιδύβιος πολὺς ἄλδος ἐς μέγα λαῖτμα
ῤῥί' ὁπιδνήσας βόσιν ἰχθύσιν.

Dixit & iugulum apri absceidit sano ferro:

Hunc equidem Talthybius spumantis maris magnum fluctum
Iecit aduoluens escam piscibus.

f *Atheniensibus.*] Diodorus Siculus lib. 1. ca. 2. ad fin. sic inquit, Solos ex Græcis Athenienses per Isidem iurare, forma moribusque Egyptiis similes, pluraque alia his similia magis ambitiosè, quàm verè asseruntur.

g *Nonnunquam deorum.*] Iustinus lib. 24. & vide suprâ.

h *Apud Thebæos per Osiridem.*] Diodorus d. lib. 1. c. 2. Apud Thebaidos verò (quæ ciuitas antiquissima est omnium) incolas, maximum habetur iusiurandum per Osiridem in nubibus existentem. Hincque fortè illud Horatij epistol. lib. 1. epist. 17. ad Sæuam in fin.

— Per sanctum iuratus credat Osirim.

i *Scythis per solium Regis.*] Herodotus lib. 4. Est, inquit, Scythis mos plerunque iurandi per regium solium, cum maximum volunt interponere iusiurandum.

k *Aut per ventum & acinacem.*] De utroque Lucianus in Scythia, & in Toxari, vbi rationem reddit, quod ventus sit causa vitæ acinacis mortis.

l *Thraces per Mercurium.*] Herodot. lib. 5. post princ. sic scribit, Deos (Thraces) hos solos colūt, Martem, Liberum, Dianam: sed Reges præter populares etiam Mercurium: eumque diis præcipuè, per quem solum iurant, à quo progenitos quoque se aiunt.

m *Massagetis per Tanaim & Maotidem paludem.*] Maximus Tyrius Platonius Philosophus Sermone 38. Mons Cappadocibus est Deus, iusiurandum & simulachrum: Meotis palus & Tanais Massagetis.

n *Persarum mos erat.*] Ita enim vocat Artaxerxes apud Plutarchum in eius vita, & Ælianum lib. 1. de Varia historia. Et Cyrus apud Xenophontem in Oeconomico. Sed & per patrios deos eos nonnunquam iurasse testis est Q. Curtius lib. 4. vbi tradit, Tyriotem Persam sic iurasse apud Darium.

o *Egyptij allium, porrum, & cepas.*] De allio & cepis Plinius lib. 19. ca. 6. Allium, inquit, cepasque inter deos iureiurando habet Egyptus. Sed & de cepis & porro est illud Iuuenalis satyra 15. post princ. de Egyptiis loquens,

Porrum & cepe nefas violare ac frangere morsu.

O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis

Numina! —

& præterea de cepis Lucianus in Ioue Tragædo.

p *Fertur Zeno per capparim.*] Laërtius in vita ipsius Zenonis autoritate Demetrii Magnesij. Hesichius vbi de Rhadamanthus iuriurandis, & Athenæus lib. 9. c. 2. Neque mirabile sanè videri debet, si per brassicam quidam iurabant, quando Zeno Citicus, qui porticum condidit, cum Socratis iusiurandum per canem imitaretur, & ipse per capparim iurabat, vt inquit Eupodus in Memorabilibus. Est autem Capparim frutex firmioris ligni, senticosus & humilis.

q *Iones per Crambem.*] Καὶ ματὶ κράμβῃ. Apud Athenæum vbi suprâ, ex Eupolidis in fucatis & aliorum autoritate.

r *Lampon per anserem.*] Aristophanes in Auibus, Λάμπων δ' ὁμνῶσιν ἐτι καὶ νῦν καὶ χί' ὅταν ἐξάπατά τις τι. id est, Lampon autem iurat etiam & nunc anserem, quando decipit aliquis aliquid.

s *Socrates per canem.*] Laërtius Hesichius in locis citatis suprâ in verbo, Fertur Zeno. Tertullianus in Apologetico, cap. 13. Lactantius lib. 3. cap. 20. vbi & eum quoque iurasse per anserem. Diuus Augustinus in libr. de Vera religione, c. 2. in prin. vbi & illum dicit iurasse per lapidem quemlibet, & quicquid esset in promptu & quasi ad manū peruenisset. t *Et Platanum.*] Philostratus in vita Apollonij lib. 6. cap. 9. Socratis iuramenta in hæc verba describit, Tum Thepelson fuit, inquit, Socrates quidem Atheniensis senex fatuus, vt vos putabatis, is canem, anserem, platanum deos putās, per eos iurare consuevit.

u *Ne per deos iuraret.*] Hæc ratio est vnus Philostrati vbi suprâ, in fin. Minimè verò fatuus habitus est, inquit Apollonius, sed diuinus quidam vir, & verè sapiens: iurabat autē per ea, quæ dixisti, non tanquā deos, sed ne per deos iuraret.

x *Aliquando per quercum.*] Tertul. vbi suprâ.

y *Sophocles per Laperfas.*] Strabo li. 8. Apud Sophoclem per Laperfas, id est Geminos, iuratur: sicut & per Spartanos & Argiuos deos iuratur.

z *Æthiopes per defunctos.*] Strabo lib. 17. Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. & lib. 4. vel aliorum supputatione 3. c. 1. tit. de Æthiopibus, qui sunt vltra Libyam, deque his quæ apud eos antiqua feruntur: Aegyptiorum funera describens, inquit, Alij in vrbis fictilibus cōdentes, circa templa sepeliunt: per quos maximum habetur præstitum iuramentum.

a *Lacones.*] Strabo dict. lib. 8. nuper citato. Et adde Græcos iurasse per cæsos in Marathone ac Salamine propugnatores reipublicæ: quo iureiurando vsus est Demosthenes in oratione περὶ σεφάνης καὶ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι περὶ τὸν Διευεσάντες. quod ex eo annotauit Quintilianus lib. 9. c. 2. quod est de figuris sententiarum, & lib. 12. cap. 10. quod est de genere dicendi.

Armenij. per Spartanos & Argiuos deos. ^b Armenij iusiurandum de rebus magnis in templo Anaitidis deæ, quam maximi numinis instar habebant, ab ipsisque religiose colebatur, præstare consueverant. ^c Apud nonnullos per obscænos & foetidos cibos: ^d ab alijs per caput alterius, ^e aut per mensam & fruges: nonnunquam ^f super defectis carnibus, aut militaribus armis. ^g Apud Syracusanos, tactis cereis ignitis iurabatur. ^h Græcorum plerique per Rhadamantum, ⁱ Pythagorei per quaternionem: siquidem hunc numerum ad animæ integritatem spectare dicunt: in his fuere, mens, scientia, opinio, & sensus. ^k Aphri per viros insignes, qui virtutibus enituere: ^l Pœni per patrios deos, fidem iureiurando sacrarunt. Orpheus autem, si quis diuinam iustitiam attestari vellet, per numina octo iurare permisit, Ignem, Aquam, Terram, Cælum, Lunam, Solem, Phanem, & noctem. Philosophi per Socratem, tanquam numen sanctissimum, ^m Indi per aquam Sandaracinam, quæ apud magos è fonte manabat, maximum iusiurandum æstimarunt, ita ut deierantes graui nexu & certissimo exitio tenerentur. ⁿ Neque omiserim Prienensium spectatissimū iuramentum, qui cum ad internecionem ad locum qui dicitur Quercus, cum Milesiis graui bello decertassent, in eoque liberos & chara pignora amisissent, si quid sanctiore fœdere firmare vellent, per tenebras quæ apud Quercum, deierabant, ^o Sicut Augilis qui circa Cyrenem sunt, ^p & Nasamonibus, nisi per manes defunctorum, quos veluti deos colebant, iurare fas erat, illorum sepulchra contingentes: ^q quod Ægyptiis quoque in more fuit, ut per defunctos quos in fictilibus circa templa condiderant, maximum putarent iusiurandum, contra cuius religionem venire non licebat. ^r Pœnorum mos traditur, ut aram & sacra tangentes, ^s vel tagnum læua,

A N N O T A T I O N E S.

dicendi. Meminit etiam huius iusiurandi Athenæus li. 9. c. 6. de Septe sapientibus rei coquinariæ, cum sic scribit, Cum nos precaremur magnopere, summoque contenderemus studio, ut hanc nobis scientiam patefaceret, Non dicam, inquit, hoc anno, per eos qui mortui sunt in Marathone, ac eos qui bello nauali in Salamine decertarunt.

^b *Armenij iusiurandum.*] Strabo lib. 12. Zeletica regio, inquit, Zela urbem super aggere Semiramidis conditam habet, in ea templum est Anaitidis, quæ ab Armeniis colitur. Hoc in loco sacra cum sanctimonia maxima celebrantur, & iusiurandum de rebus maximis hinc fit.

^c *Apud nonnullos.*] Plinius lib. 2. c. 7. Gentes verò quædam animalia etiam aliqua & obscæna pro diis habent, ac multa dictu magis pudenda, per foetidos cibos & alia similia iurantes.

^d *Ab alijs per caput alterius.*] Homerus,

πατρὸς κεφαλὴν μέγαν ὄρκον ὀμῶμαι.

Et lib. Iliados 15. eo loco, quem supra adduximus, ubi Iuno ipsa iurat per caput Iouis. Et Virgilius lib. 9. Æneidos,

Per caput hoc iuro per quod pater antè solebat.

Ex quo intelligis non solum per caput alterius, sed & per suum iusiurandum concipere solere. Et Ouid. lib. de Ponto 3. epist. 3. ad Maximum,

Per mea tela faces, & per mea tela sagittas,

Per matrem iuro Cæsareumq; caput.

Et in epistola Briseidis ad Achillem,

Perq; tuum nostrumq; caput, quod iunximus vnâ,

Perq; tuos enses, cognita tela meis.

Nulla Mycenæum sociasse cubilia mecum

Iuro: fallentem deseruisse velis.

Apuleius lib. 3. Meta. Adiuro enim tuum mihi charissimum caput, nulli me prorsus, ac ne tibi quidem ipsi asseueranti posse credere, quod tu quicquam in meam cogitaris perniciem. A Iuvenale quoque satyra sexta dictum est,

—Nondum Græcis iurare paratis

Per caput alterius.—

Euangelica præceptio interdicit Matthæi 5. ne per caput nostrum iuremus.

^e *Aut per mensam, aut fruges.*] Festus Pompeius lib. 11. in fi. Mensa, inquit, frugibusque iurato, significat per mensam & fruges. Mensæ in ædibus sacris ararum vicem obtinebant.

^f *Nonnunquam super defectis carnibus.*] Lucianus in Toxaride.

^g *Apud Syracusanos.*] Plutarchus in Dione ad finem.

^h *Græcorum plerique per Rhadamantum.*] Nā verus est Græcorum adagium ῥαδάμανθυος ὄρκος. id est, Rhadamanthi iusiurandum pro verissimo apud Aristidem rhetorem in Peri-

cle. de quo vide Erasmus Chiliadis. 2. cent. 9. cap. 31.

ⁱ *Pythagorei per quaternionem.*] Polybius lib. 3. historiarum. Lucianus in vitarum autione post prin. & iterum in libello, cuius est titulus, Pro eo quod inter salutandum verbo lapsus fuerit. Hunc quaternarium numerum vocant τετρακτύς, ut ex eo carmine apparet, quem adducit Macrobius in primo commentario in Somnium Scipionis c. 6.

ἢ μὰ τὴν ἀμετέραν ψυχὰν ἡγάδοντα τετρακτύος.

Id est,

Non per eum à quo anima est datus ille quaternio nostra.

Existimant enim hunc numerum usque adeo ad animæ perfectionem pertinere, ut eum in arcanis venerentur. Pythagoras in Carminibus aureis Quaternionem sacrum animæ fontem vocat. Vide Erasmus loco supra proximè citato.

^k *Aphri per viros insignes.*] Herod. li. 4. Nasamonibus huius iusiurandi ritum tribuit.

^l *Pœni per patrios deos.*] Polybius d. li. 3. Historiarum, ubi ita dicit iurasse Carthagenenses in fœdere ab eis facto cum Romanis.

^m *Indi per aquam Sandaracinam.*] Philostratus in vita Apollonij, c. 3. sic scribit, Dicebatque Apollonius postmodum didicisse omnem, quæ sub puteo est terram Sādaracinam esse, aquam etiam eiusdem putei arcanam vim quandam habere arbitrabatur. Nec ex ea bibit aut haurit omnino quisquam. Putatur autem per omnem Indiam maximum esse iusiurandum, si quis per eam aquam iurauerit.

ⁿ *Neque omiserim Prienensium.*] Plutarc. probl. c. 133. & Zenodorus ex Aristotele in politia Samiorum.

^o *Sicut Augilis.*] Pomponius Mela lib. 1. ca. 8. ubi Cyrenai cam describit. Plinius lib. 5. c. 8. Solinus c. 44.

^p *Et Nasamonibus.*] Herodotus lib. 4. de his loquens, Iureiurando, inquit, ac diuinatione tali vtuntur per eos viros, qui iustissimi atque optimi apud illos fuisse dicuntur, iurant illorum sepulchra tangentes.

^q *Quod Ægyptiis.*] Imò verò Æthiopibus ex Strabone lib. 17. & Diodoro Siculo li. 4. c. 1. & supra diximus. Nihil enim tale de Ægyptiis reperitur.

^r *Pœnorum mos.*] Liuius 3. Decad. lib. 1. post princ. & Valerius Maximus lib. 9. c. 3. ubi de Hannibale loquitur. Sed alij quoque nonnulli id faciunt, ut colligi potest ex Cicerone in Oratione pro L. Flacco, Ergo is qui si aram tenens iurasset, nemo crederet, per epistolam quod volet, iniuratus probabit: Hincque illud prouerbum μέγιστον βωμὸς φίλος εἶναι. id est, usque ad aram amicus sum. Vide Erasmus Chil. 3. cent. 2. cap. 10. Meminit huius Polybius lib. 3. & Cæl. Antiq. libr. 21. cap. 15.

^s *Vel agnum læua.*] Idem Liuius eod. illo lib. sed alio loco. Eaque

dextra silicem tenentes, deos hominesque contestentur, ut si illos sciens falleret, ita se Iupiter feriret, quemadmodum ipse agnum percuteret. ^t Quin etiam vetus Romanis inoleuit mos, ut iuraturi per Iouem, modò ^u ad deorum aras sacrificio perfectò, ignem, aram atque exta rangerent: modò super cæsis hostiis iurarent: ^x nonnunquam lapidem silicem tenentes, hæc ad verbum proferrent, Si sciens fallo, me Iupiter, salua vrbe arcæque, bonis eiiciat, uti ego lapidem hunc eiicio. Quibus enunciat, lapidem manu emittebat: ideo per Iouem lapidem, solennissimum sanctissimumque iusiurandum veteribus fuisse proditum est, illudque intentiori cura seruari oportebat. ^y Quod quidem in fœderibus publicis solennius præstatur, ut fecialis, sumpto manibus lapide, pactis conuentis stare promitteret, in hæc verba: Si rectè ac sine dolo malo hoc fœdus, atque hoc iusiurandum facio, dii mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut facio, aut cogito, cæteris omnibus saluis solus ego peream, uti lapis hic è manibus meis decideret. Postquam precationem, manu lapidem eiiciebat, cui iuramento nullis opibus, nullòque negotio contraire fas erat. Præter quæ frequens Romanis fuit iusiurandum per deos & deorum numina, perque ^z terram, mare & sidera: [†] sicut per deum Fidium, ^a qui Sabinorum deus est, cuius ædes in Quirinali fuit. Per parentes verò præstari iusiurandum, illòsque iuramentis aduocare, illiberalis sermo est habitus. ^b Præ cæteris autem ex omni memoria sanctissimum iusiurandum apud Romanos visum est, ut iurans, terram tenens, cælum deòsque contestans conceptis verbis se & caput suum, ac stirpem & familiam, bona & fortunas, quibusdam additis precationibus

Romani.

Per Iouem lapidem.

Fecialium iuramentum.

Per deum Fidium.

Per parentes. Sanctissimum iusiurandum apud Romanos.

ANNOTATIONES.

Eaque ut rata scirent fore, agnum læua manu, dextra silicem retinens, si falleret, Iouem cæterosque precatus deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset: secundum precationem caput pecudis saxo elisit. Adde superioribus Ptolemæum Ceraunicum in templo Iouis sumptis in manibus altaribus, contingentem ipsa simulachra & puluina deorum, inauditis vltimisque execrationibus adiurasse se sincera fide matrimonium sororis petere, apud Iustinum lib. 24. Et Eleorum iusiurandum fuisse per Sopolim eorum deum, ex Pausania in Eliacis poster. Et Eupolidem per amygdalum apud Athenæum lib. 2. c. 10.

^t *Quinetiam vetus Romanis.* Liuius 1. Decad. lib. 1. Atque etiam per Cererem ex Iuuenale sat. 14.

Falsus erat testis, vendet periuria summa

Exigua, Cereris tangens aramq, pedemque.

Et per alios quoque ex Virgil. lib. 12. Æneidos,

Tango aras mediòsque ignes, & numina testor.

Vide Macrobi. lib. 3. c. 2.

^u *Ad deorum aras.* Ut patet ex iis quæ diximus in verbo, Vel agnum læua. in præced. præterea ex Iuuenale saty. 3.

— Iures licet & Samothracum

Et nostrorum aras. —

^x *Nonnunquam lapidem silicem.* Festus Pompeius libr. 10. statim post princ. Huc pertinet illud Ciceronis epistol. famil. lib. 7. epist. 1. Delitiæ verò tuæ noster Æsopus eiusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. Is iurare cum cepisset, vox eum defecit in loco illo, Si sciens fallo. Et rursus episto. eiusdem libr. 13. Quomodo autem tibi placebit Iouem lapidem iurare, cum scias iratum esse Iouem nemini posse? Phauorinus apud Gellium lib. 1. cap. 21. Iouem, inquit, lapidem, quod sanctissimum iusiurandum est habitum, paratus ego iurare. Apuleius in lib. de Deo Socratis, Quid igitur iurabo? per Iouem lapidem, Romano vetustissimo ritu? Huc quoque respicit quod scribitur in decretis canonicis 22. q. 5. c. ecce dico charitati vestræ, & qui per lapidem falsum iurat, periurus est. Ita enim legendum contendit Erasmus, non super lapidem, ut vulgò legitur. Quanquam & paulò post in §. Item obiiciatur qui iurat. Plutarch. in Sylla: Is, inquit, Capitolium ascendens lapidemque manu tenens, iurauit ei: deinde præsentem multitudinem imprecatus est, nisi amorem in illum (de L. Cinna loquitur) beneuolentiàmque seruasset, non secus ex vrbe extrudi ac lapis è manu: & lapidem abiecit in humum.

^y *Quod quidem in fœderibus publicis.* Polybius lib. 3. historiarum, loquens de fœdere Romanorum & Carthaginensium in hæc verba, Fecialis sumpto in manibus lapide, postquam de fœdere inter partes conuenerat, hæc verba dixit, Si rectè ac sine dolo malo hoc fœdus atque iusiurandum facio, dii mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago aut

cogito, ceteris omnibus saluis, in propriis patriis, in propriis legibus, in propriis laribus, in propriis templis, in propriis sepulchris solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decideret. Nec plura loquutus, manu lapidem deiiciebat. Nota quòd paulò antè dicit Romanos in eo fœdere iurare per Martem & Enualium. Vide Cælium lib. 21. cap. 5.

^z *Per terram.* Vide suprà ibi, Per terram, & Virgil. Æneid. 12.

Hæc eadem Ænea, terram, mare, sidera iuro,

Latoneq, genus duplex, Ianumq, bifrontem,

Vimq, deum infernam & diri sacraria Ditis.

Æneas ad Didonem apud Virgil. lib. 6.

Funeris heu tibi causa fui, per sidera iuro,

Per superos. —

[†] *Sicut per deum Fidium.* Plautus in Aſinaria statim post princip.

Per dium Fidium queris. Iurato mihi:

Video necesse esse eloqui quicquid roges.

Et hoc iusiurandum idem esse dicunt quod alij hoc vno vocabulo, composito tamen, Mediusfidius cōcipiunt. Nam Festus Pompeius lib. 11. Mediusfidius, inquit, compositum videtur, & significare Iouis filium, id est, Herculem, quòd Iouem Græcè Ζεύς Ἰδὴς, & nos Iouem ac Fidium pro filio, quòd sæpè antea pro I, litera d, utebantur. Quidam existimant iusiurandum esse per diui fidem, quidam per diurni temporis, id est, diei fidem. Hæc festus. Alij sic exponunt, Mediusfidius, hoc est, per deum Fidium. Nam Fidius deus est, qui fidei præest. Hoc autem iureiurando vsus est Cicero in Oratio. pro Roscio Amerino. Cecinna ad ipsum Ciceronem epistolar. famil. lib. 6. epist. 7. Et Brutus ad eundem eiusdem operis lib. 16. epistol. 3. Plinius epist. lib. 4. epist. 3. ^a *Qui Sabinorum Deus est.* Quod satis innuere videtur Varro lib. 1. aut aliorum computat. 4. de lingua Lat. Et Ouid. lib. 6. Fast. de eo loquens,

Quarebam, Nonas Sancto, Fidiōne referrem,

An tibi Semipater. Tunc mihi Sanctus ait:

Cicumque ex illis dederis, ego munus habebo:

Nomina trina fero, sic voluere Cures.

Hunc igitur veteres donarunt ade Sabin,

Inq, Quirinali constituere iugo.

^b *Præ cæteris autem.* Per terram & cælum solere nonnunquam iurari videri potest ex illis locis D. Matthæi cap. 5. & D. Iacobi cap. item 5. quibus vetatur iurari per cælum, & eo loco Homeri, quem tibi afferemus infra, ubi de Stygo aqua loquemur. Sed hîc non possum prætermittere aliam iurandi Romanorum formulam relata à Liuiio 3. Decad. lib. 2. ubi de Scipione cui postea Africano agnomē fuit, loquens, Pergit, inquit, deinde ire sequentibus paucis in hospitium

Per salutem & genium principis. deuoueret. ^c Post aliquot vero tempestates, per salutem ^d & genium principis deierare, longe præstantissimum iusiurandum haberi captum, cui nulla vi, nulloque imperio contraire fas erat. ^e Quod Tiberius Cæsar de se præstari vetuit. Nam ne in acta sua iurarent, nève nomen suum testarentur, aut genium, obstinatissimè restitit. ^f Quod etiam de Nerone proditur, ut cum antea in acta principum iurarent magistratus, collegam suum Antistium in sua acta iurare inhiuerit. ^g Caius Caligula maximum iuramentum, nec pro concione, nec ad milites, nisi per nomen Drusillæ præstitit, cui plus nimio addictus erat. ^h Claudius verò per Augustum. Est quoque omnium sermone celebratum, & magnis euentis periculisque expiatum, quod in ⁱ ara Palicorum, lacu seu cratere religioso, breui & profundo, semperque lurido, apud Siculos iuramentum præstabatur: ad quem multiplici scaturigine ebullientem, iurantes sponsione facta religiose accedebant: & qui caste & sine labe criminis iurasset, illæsus & validus abibat: qui verò contra religionem, iurisiurandi fidem abiurasset, reus criminis, in lacu demersus, læsæ conscientiæ & peierati numinis, morte pœnas dabat: in quorum templo fama fert, crateres quosdam incerta & cæca origine, igneos globos perpetim euomere, & feruentem aquam tetri odoris inde æstare. ^k Quod Aristoteles de fonte Acadino memoriæ prodidit, qui iuxta Palicos in Sicilia manat, in quo tabellas inscripto iuramento, si recte iuratum foret, supernatare, neque liquore perfundi asseuerat: si perperam, protinus in profundum rapi, neque apparere vltra. ^l Idem in Sardinia quasdam aquarum scaturigines facere, nam vbi periurium erat, quicumque in eis immerfus, cæcitate admissum facinus luebat: qui verò integer ad iusiurandum accedebat, incolumi fama clarius cernebat. ^m Iuxta Tyanam quoque fons Ioui sacer, frigidus ebullire traditur, qui quum cæteris foret innoxius, periuris

A N N O T A T I O N E S.

hospitium Metelli, & cum concilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat, inuenisset: stricto super capita consultantium gladio, Ex mei animi sententia, inquit, iuro, ut ego rempub. non deseram, neque alium ciuem Romanum deferere patiar. Si sciens fallo, tum me Iupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam pessimo leto afficias. In hæc verba L. Cæcili iures expostulo, cæteri que, qui adestis. Qui non iurauerit, in se hunc gladium strictum esse sciat.

^c *Post aliquot tempestates per salutem.* Verum & id priscis illis temporibus ita iurabatur, quando Ioseph, sanctissimus ille patriarcha non semel per salutem Pharaonis iurauerit, Genesis cap. 42. Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus. & paulò post, Per salutem Pharaonis exploratores estis. Sed & aliquando per salutem suam, scilicet iurantem. ^l qui per salutem. ff. de iureiur. vbi dicitur ita iurare per æquè esse ac si per Deum iuraretur.

^d *Et genium Principis.* Vel testimonio Iurisperiti in l. si duo patroni. §. ult. de iureiur. & Tertulliani in Apologetico, c. 28. 32. & 35. ex quo & illud Apuleij lib. 9. Metam. Contra commilitones, ibi, nec vspiam, illum delitescere adiurantes genium Principis contendebant. Sed & interdum per genium suum, aut eius cum quo loquereris, iurare mos fuit, ut videre licet ex Seneca ad Lucilium lib. 1. epist. 12. Iurat per genium meum se omnia facere, in nulla re cessare curam suam, sed illas vetulas esse. Quin etiam per ipsum Cæsarem plebs Romana, aliquando iurauit, ut & videre potes apud Suetonium in Cæsare, cap. 85. in fi. Plebs, inquit, apud eam longo tempore sacrificare, vota suscipere, controuersias quasdam interposito per Cæsarem iureiurando distrahere perseuerauit, & per principis venerationem ex l. 2. C. de reb. cred. Et si per principis venerationem quodam calore fuerit peieratum, inferri non placet.

^e *Quod Tiberius Cæsar.* Suetonius in vita illius, c. 26. Cornelius Tacitus lib. 1. Nomen patris patriæ Tiberius à populo sæpius ingestum, repudiavit: neque in acta sua iurari, quanquam censente Senatu, permisit. Dion Romanæ historiæ lib. 57. Adeo popularis erat (inquit loquens de Tiberio) in omni re, ut neque præter consuetudinem quicquam fieri natali suo, neque per suam fortunam iurare cuiquam permiserit: neque, si quis iurasset, ac periurij reus ageretur, id prosecutus est.

^f *Quod etiam de Nerone.* Tacitus lib. 13. statim post princ. Claudio Nerone L. Antistius Coll. cum in acta principis iurarent magistratus in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit, magni patrum laudibus, ut iuuenilis animus leuium quoque rerum gloria sublatum, maiores continuaret.

^g *[C. Caligula.]* Sueton. in vita illius, cap. 24. Sed & idem Caligula per salutem & fortunam sui equi (quem Velocissimum, aut Incitatum nominabat) iurabat, cumque inuitabat ad cœnam, ei que hordeum ex auro apponebat, fundebatque vinum in poculis aureis, seque eum consulem facturum pollicebatur: id quod fecisset omnino, si diutius vixisset. Author Dion lib. 59. & in vita illius.

^h *Claudius verò per Augustum.* Sueton. in vita Claudij, cap. 11. Conuersus, inquit, ad officia pietatis, iusiurandum neque sanctius sibi, neque crebrius instituit, quàm per Augustum.

ⁱ *In ara Palicorum.* Diodorus Siculus lib. 11. non multò ante finem. Stephanus in lib. de Urbibus. Macrobius lib. 5. Saturnal. c. 19. Quod si alia scire vis de huiusmodi Palicis, vide Seruium in lib. 9. Æneid. ibi,

—Symethia circum

Flumina, pinguis vbi & placabilis ara Palici.

Et Lactantium Placidum in lib. 12. Thebaidos Statij, ibi,

—Immites Busyridos aras

Odrisique famem stabuli, Siculosq; licebit

Exorare deos.—

^k *Quod Aristoteles de fonte Acadino.* Aristoteles in lib. de Mirabilibus auscultationibus, quasi ad verbum. & Stephanus vbi suprâ.

^l *Idem in Sardinia.* Solinus cap. 10. vbi de Sardinia insula, in fi. sic inquit, Sed qui oculis medentur, & coarguendis valent furibus. Nam quisquis sacramento raptum negat, lumina aquis attrectat. Vbi periurium non est, cernit clarius. Si perfidia abnuat, detegitur facinus cœcitate, & captus oculis, admissum tenebris fatetur. Rhennius in Dionysij periegesi sic inquit,

Sardinia postquam pelago circumflua tellus

Fonibus è liquidis præbet miracula mundo,

Quod sanant agros, pandunt, damnantq; nefando

Periuros furto quos tacto lumine cœcant.

Irrigarent vtinam hac tempestate terram omnem, ut terrore saltem pœnæ, à tot mendaciis ac periuriis homines abstinerent. Ex Sardois aquis non inelegas sumetur adagium, in furacem hominem, qui furtum etiam peierando constanter negat.

^m *Iuxta Tyanam.* Philostratus in vita Apollonij lib. 1. c. 4. Est (inquit Græcè quidem, sed hoc sensu) iuxta Tyanam, aqua Ioui (ut perhibent) sacrata, quam indigenæ extinguibilem vocant. Fons eius frigidus sanè scatet: ebullit autem non secus, atque igne calefactus lebes. Hanc puris & iuramenti fidem seruantibus viris aspectu placidam & gustu dulcem esse perhibet: periuris verò & infidis palam aduersari.

solùm postulas lucentes, & vomicas facit calamitosas. ⁿ Atque in Bithynia iuxta Brieti templum fons
caremoniis sacer, manare feruentis naturæ, vbi periuri velut vrente flamma necabantur, ita vt magno
malo periurium lueretur. ^o Tenet opinio, in Arcadia apud aquam Stygem (quæ è petra manabat præ-
sentissimi veneni) ad Nonacrim, idem iusiurandum præstari, sub insigni documento spretæ religio-
nis: namque in fraude & perfidia deierantium, extremini discriminis erat. Sicut subterraneus specus ad
Corinthum, qui Palæmonis dicitur, à nemine adiri fertur sine periurij pœna memorabili. ^p Fuitque
in vsu apud Athenienses, vt iusiurandum quod publicè in fœderibus præstatur, postquam per sena-
tum exhibitum erat, quo sanctius foret, quæstores: apud Argos verò, prætores confirmant: apud Man-
tineam, vates & belli Duces: in Elide autem, opifices & legum periti, nequid repentino motu imperi-
tæ multitudinis mutari, aut secus fieri dicique posset. Præ cæteris verò maximum vinculum iuramen-
ti ^q apud Samnites vetusta religione fuisse traditum est, vt ara in medio constituta, ac cæsis victimis,
omni aditu præsepto, iurans introducatur, & furiali carmine inter stragem victimarum dira execra-
tione adstringatur. Qui etiam Arcadibus mos erat, inter cædes victimarum solennem fidem & iusi-
urandum dare. ^r Græcis verò, libantes diis in ædibus sacris iurare, magnum vinculum iuramenti exi-
stimatum est. ^s Illud vtique profuerit admonuisse, diu seruatum apud Romanos, vt neque viri per Ca-
storem, neque mulieres per Herculem, iusiurandum darent: per Pollucem vero vtrique iurare non ve-
rantur: sæpius tamen masculi per deos, mulieres per deas iurare vsurparunt: licet ^t Socrates apud Pla-
tonem per Iunonem iurasse legatur. ^u Quodque qui Herculem aut Dionysium, ^x vel deum Phi-
dium iuraturi sunt, sub diuo iurare cogantur: sub tecto autem non decebat, quia cum obuiam eundo
periculis, laboribus maximis fuerint exerciti, in vmbra & sub tecto, tanquam sub ignauo ocio illos ap-
pellare turpe erat. ^y Fuit quoque literis proditum, pontifici maximo per deos iurare licuisse, per libertos

Fons in Bi-
thynia.
Styx in Ar-
cadia.
In specu
Palæmonis
apud Co-
rinthios.
Iuramenta
per quæsto-
res, præto-
res, vates,
& belli du-
ces, aliosque
confirmata.
Samnites.
Arcades.
Græci.
Viri per
Herculem,
femina ve-
rò per Ca-
storem iura-
bant.
Cæremoniæ.
Pontifex
Maxi. Fla-
men dialis
nō iurabat.

ANNOTATIONES.

uersari. Epota namque oculos pedesque ac manus peieran-
tis inuadit pustulis, ac vomica totum corpus inquinans:
neque illic discedendi facultas datur: sed ibidē permanen-
tes coram aqua ipsa suam deplorant calamitatem, palam
quod peierarunt profitentes. Similem fontem in Æthiopia
esse scribit Diodorus c. 5. vt quæ, inquit, pota in insaniam
vertens cogat occulta errata palam fateri.

ⁿ Atque in Bithynia.] Plinius lib. 3. cap. 2. Amnis, inquit,
Olachas in Bithynia Briazom alluit, hoc est & templo &
Deo nomen, cuius gurgite periuri notantur pati velut flam-
mam vrentem. Ex quo intelligis mendum esse in vocabulo
Brieti.

^o Tenet opinio in Arcadia apud aquam Stygem.] Hæc ex He-
rodoto lib. 6. vbi loquitur de Cleomene Spartanorum Re-
ge. Plinio lib. 2. c. 103. & lib. 3. c. 2. & Seneca lib. 3. Natura-
lium quæstionum. Virgil. lib. 6. Æneid. ibi,

Cocyti stagna alta vides Stygiæ paludem,

Dij cuius iurare timent & fallere numen.

Et lib. 9. eiusdem operis loquente de Ioue,

Dixerat, idq; ratum Stygi per flumina fratris,

Per pice torrenteis atraque voragine ripas

Annuit.

Et Statio lib. 8.

— Et Styx periuria diuim

Arguit.

Et Ausonio in Monosyllabilis versibus deorum,

Quæq; piat diuim periuria nocticolor Styx.

Apuleio lib. 6. Metamorph. Diis etiam, ipsique Ioui formi-
dabiles aquas Stygias, vel fando comperisti: quodque vos
deieratis per numina deorum, deos per Stygis maiestatem
folere? Seruio in lib. 6. Æneid. ibi,

Bis Stygios immare lacus, bis nigra videre

— Tartara.

Et ante hos Homero lib. 2. Iliados in Catalogo Græcorum,

Id est,

Iuramenti enim gravis Stygis aqua est fluxus.

Et lib. 5. Odyssæ,

ἴσω νῦν τόδε γαῖα καὶ ἑρῶος εὐρύς ὑπερθεῖν,

καὶ τὸ κατεβύβον εὐρύς ὑπερθεῖν, ὅς τε μέγας

ἄρκος δεινότατος τε πέλει μακάρεσσιν θεοῖσι.

Id est,

Sciat nunc hoc terra & celum latum desuper,

Et defluens Stygis aqua: quod maximum

Iusiurandum grauissimumque est beatissimis deis

Ante omnes Orpheus tradit deos peierantes per Stygem,
nouem milibus annorum puniri in Tartaro. quod ex eo re-
petit Seruius enarrans illud Virgilij lib. 6. Æneidos,

Ipsa deum pœnas docuit, perque omnia duxit.

Sicut subterraneus locus ad Corinthum, qui Palæmonis
dicitur, Pausanias in Corinthiacis, qui liber secundus est, de
Palæmonis æde loquens, sic scribit, Simulacra in hoc sunt,
Neptuni & Leucothææ & ipsius Palæmonis. Est & ædifi-
cium aliud, Adytum appellant, descensus in id subterraneus
est. Ibi Palæmonem occultatum esse perhibent. Quicum-
que ibi peierauerit, siue Corinthius sit, siue peregrinus, per-
iurij pœnas nulla ratione effugere potest.

^p Fuitque in vsu apud Athenienses.] Hæc ex Thucydidis lib.
5. sunt ad verbum desumpta.

^q Apud Samnites.] Liuius 1. Dec. lib. 10.

^r Græcis verò.] Vide Val. Max. lib. 2. c. 5. in fi. vbi de Xeno-
crate loquitur, quem Athenienses iurare non permisissent,
^s Illud vtique profuerit.] Hæc vsque ad versic. Sæpius tamen.
sunt Gellij lib. 11. c. 6. At Donatus in Andriam Terentij act.
3. scena 2. Per castorem, inquit, & Pollucem ornatua sunt
iurandi, apta fœminis. Nam ibi apud ipsum Terentium
Lesbia fœmina sic loquuta est,

Peracastor scitus puer natus est Pan. philo.

Cæterum Apuleius lib. 4. Metamorph. introducit anum
quandam non tam incitè quam eleganter iurantem per
Herculem, his verbis, Bono animo esto mehercules, nec
vanis somniorum figmentis terreare.

^t Licet Socrates apud Platonem.] In Gorgia.

^u Quodq; qui per Herculem, aut Dionysium.] De his duobus
Plutarchus proble. cap. 27. vbi rationem reddit: quia scilicet
Herculem & Dionysium ferunt, non vmbaticam vitam
domi egisse: sed foris & sub dio semper vixisse. Vel illud
potius per hanc rem occultè agitur, ne pueri insuescant
deierare. Hoc enim dum sub dio progrediuntur & in pro-
patulum, quasi de industria moram efficit, & deliberandi
dat spatium. Præterea proditum est Herculem in primis
religiosum fuisse, & ad iusiurandum verecundissimum:
quippe qui semel in omni vita iurauerit: idque soli Phyleo
Augei filio.

^x Vel deum Phidium.] Varro lib. 1. ant aliorum computa-
tione 4. de lingua Latina. Fidius Deus est, qui fidei præest,
& Iouis fuisse filius creditus est.

^y Fuitque literis proditum.] Seruius lib. 9. Æneid. eo loco su-
pra citato,

Per caput hoc iuro per quod pater ante solebat.

Ex quo

Phryges nō
iurabant.
Gallis &
Pœnis nul-
la religio
iurifurandi.
Venereum
iurifurandū.
Spartani
perfidia ta-
xati.

Theſſala fi-
des.
Parthi.
Aphri.
Syri.
Arabes.
Perſa.

Zenocratis
fides.

vero non licuiſſe. ^a Solus tamen flamen dialis iuramentum præſtare perpetua lege vetabatur: ^a ideo ſiquando in magiſtratu aſſumptus, per leges iurare tenebatur, alium qui vicem illius ageret, ſufficere, & ita in leges iurare cogeatur. ^b Subit tamen reputatio, idem apud Phryges ſeruari, qui non modò nullo iuramēto adiguntur, ſed nec alios ad deierandum cogunt. ^c Ferunt vero Gallos ^d & Pœnos nulla religione iurifurandi moueri, quin ubi viſum fuerit, deſœuiant, nullo rapinis modo aut ſæuitiæ præfinito. ^e Sicut Aphrodiſium iuramentum pro vano haberi veteres voluerunt: namque veteri adagio amantibus verum ludificare permiſſum eſt. ^f Fertur verò Dionyſij tyranni verbum, ſicut pueros talis, ita iuramentis homines frustrari oportere. ^g Illud quoque notatum eſt, Euripidem & ^h Ariſtophanem taxaffe Spartanos velut infidos damnosòſque, quibus nec ara, nec fides, nec iurifurandum foret. Idque vero teſtimonio probari, quod ⁱ corrupto muneribus rege Ariſtocrate, bello contra Meſſenios, læſa fide iurifurandi, primi Martiam virtutem venalem fecere. ^k Quod de Theſſalis quoque poëtæ tradunt, quibus ex fortuna pendet fides, cū bello Peloponneſiaco fœdera & deos obliti, in ipſa acie ab Athenienſibus ad Lacedæmonios mutatis ordinibus transfugerint. Quare Theſſala fides, velut vana & fluxa, in prouerbiū venit. ^l Parthis quoque fides nulla, niſi quantum expedit, quibus vtilitas ſemper eſt fide ſanctior, ^m idem Aphris ⁿ Syriſque. ^o Soli tamen Arabes Perſæque fidem ſeruare didicere, tanti enim fidem fecere, vt humanam ſocietatem cum fide tolli crederent, contraque vtilitatem fides illis ſemper antiquior fuit. ^p Vno tamen exemplo proditur Amapiſ Perſarum Dux labefactaſſe fidem, qui cum Barcæis ſuper occultam foſſam fœdus feriret, id ratum fore iurauit, quoad humus illa firma ſolidaque maneret: mox reſecta fouea fœdus ſoluit, & iurifurandum rupit. ^q Præ cæteris traditur Zenocrati tanta fides habita, vt quum nullius iniurati teſtimonium admitteretur, ſoli Athenienſes ſine iuramenti religione aſſenſere, eūque iniuratum, quod inueteratæ fidei eſſet, in fidem atque officium admiſere.

ANNOTATIONES.

Ex quo intelligis per liberos hic dicendum eſſe, non per liberos.

^a Solus tamen Flamen Dialis.] Liuius 4. Dec. lib. 1. ad finem. Plutarch. probl. cap. 43. ubi huius rationem reddit. Gellius lib. 10. c. 15. Feſtus Pompeius lib. 9.

^b Subit tamen recordatio idem apud Phryges.] Nicolaus *περὶ ἱθῶν*, & ex eo Stobæus c. 42.

^c Ferunt verò Gallos.] Cæſar in belli Gallici lib. 6. & Liuius 1. Decad. lib. 5. tradunt eos religioni deditos, quod & alibi dictum eſt ſuprà lib. 4. c. 13.

^d Et Pœnos.] Liuius 3. Decad. lib. 1. poſt princ. Has tantas virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia pluſquam Punica, nihil veri, nihil ſancti, nullus deūm metus, nullum iurifurandum, nulla religio.

^e Sicut Aphrodiſium iuramentum.] Plato in Sympoſio, & in Philebo apud Athenæum lib. 12. Procopius in vltima epiſtola ad Epiphanium. Et eò ſpectat Horatius libr. Carminum 2. Ode 8.

Ridet hoc, inquam, Venus ipſa: ridet

Simplices nymphæ, ſerus & Cupido,

Semper ardentes acuens ſagittas.

Cote cruenta.

Et Tibullus lib. 3. eleg. vltima,

— Periuria ridet amantem

Iupiter & ventos irrita ferre iubet.

Et Ouidius lib. 1. de Arte amandi,

Iuppiter ex alto periuria ridet amantem,

Et iubet Æolios in freta ferre notos.

Et è Græcis Callimachus,

ἄμωσον, ἀλλὰ λέγεαι θεατὸς ἐν ἔρωτι

ὄρκους μὴ δύνειν ἕατ' ἐν ἀθανάτων.

Id eſt ex verſione Eraſmi, qui priorem verſum dicit mendo non carere,

Iurauit, verum vulgò dicunt: in amore

Quod iuras, aures non penetrare deūm.

^f Fertur verò Dionyſij.] Plutarchus in lib. 2. Fortunæ Alexandri. Sed hoc ipſum Lyſandro tribuit idem author in Apophthegmatis ipſius Lyſandri. Alij Philippo Macedoni, vt tradit Ælianus de Varia hiſtoria lib. 7. c. 12.

^g Illud quoque notatum eſt, Euripidem.] Euripides Lacones, vt infidos deſcripſit in Andromacha,

ἔνοικος ἀπαρτὸς δόλια βυλδύθειαι

Id eſt,

Sparta inhabitatores, doſoſus Senatus,

h Et Ariſtophanem.] Ariſtophanes ſic ſcribit,

οἷσιν ὅτε βωμὸς, ὅτε πίσις, ὅτε ὄρκος μῦται.

Id eſt,

Quibus nec ara, nec fides, nec iurifurandum manet.

Vide Cælium Lect. antiq. lib. 18. c. 5. Sed & eorum ingenia aliud ſentire, aliud dicere tradit Herodotus lib. 9. Et vide quæ de illis diximus ſuprà lib. 4. c. 13.

ⁱ Quod corrupto muneribus Rege Ariſtocrate.] Pauſanias non ſemel lib. 4. qui de Meſſenicis eſt.

^k Quod de Theſſalis.] Prouerbiū eſt apud Suidam *διαπλῶν ὀφισμα*. id eſt, Theſſalorum commentum, quod natum ex alia hiſtoria dicit. Et de eorum fide lubrica Euripides in Phœnicis,

καὶ πῶς νοήσας ἑτεοκλῆς τὸ θεαταλῶν

εἰσῆγαγε τὸ ὀφισμὸν ὁμιλία χθονός.

Id eſt,

At ſentiens hoc Eteocles, mox Theſſalam

Adhibuit artem, gentis ob commercium.

Idem alibi,

πολλοὶ παρῆσαν, ἀλλ' ἄπσοι, θεπταλοί.

Id eſt,

Multus quidem aderat, lubrica fide

Grex Theſſalorum.

Vide Eraſmum Chil. 1. cent. 3. c. 10.

^l Partis quoque.] Iuſtinus lib. 41. de Parthis loquens, inquit, In libidinem proiectioni, in cibum parci: fides dictis promiſſisque nulla, niſi quatenus expedit. Paulò antè, Ingenia, ait, genti tumida, ſeditioſa, fraudulentia, procacia.

^m Idem Aphris.] Vide ſuprà lib. 4. c. 13. Nam & Septimius Seuerus Imperat. qui ipſe Apher fuit, nec iurifurandum fallere dubitabat, ſi ita vſus poſceret, teſte Herodiano.

ⁿ Syriſque.] Vide & tu eodem lib. 4. c. 13. Sed adde & Libyis ex Diodoro Siculo lib. 4. c. 4.

^o Soli tamen Arabes.] Herodotus lib. 3.

^p Vno tamen exemplo proditur Amapiſ.] Herod. lib. 4. non longè à fin.

^q Præ cæteris traditur Zenocrati.] Cicero ad Atticum lib. 1. epiſt. 12. & in Oratione pro Cornelio Balbo, ubi tamen nomen eius ſupprimat. Valerius Maximus lib. 2. c. 5. in fi. Et Laërtius in vita illius. Ex quibus intelliges Xenocrati hîc legendum eſſe. Vide Cælium Lect. antiquarum lib. 17. c. 9. num legendum ſit Xenocrati.

Quid sit exedra, quid menianum, de quibus apud Iureconsultos mentio frequens,
& quid embamma.

CAPUT XI.

EIT in perpetua quaestione apud iurisperitos, qui inter patronos causarum longe prestantissimi habiti sunt, quid exedra, & quid menianum esset: de quibus ^a ab Vlpiano de his qui deiecerunt, mentio fit. Et quum homo quispiam insigniter impudens, assereret fenestram genus fuisse exedram, qualem in nostris aedibus hodie conspiciamus, idque improbiissime contenderet: alij aliter censentes, sedem esse putarunt, qua viri maturo ingenio, studio & bonis artibus dediti, uti solitaere, idque Ciceronis autoritate significari, de natura deorum primo, ubi se in exedra sedentem differere asseuerat, cumque hic verbi significatus longe ab Vlpiani mente dissideret, animaduerti tandem, non sedem ab Vlpiano, sed cubiculum designari columnis fultum, & epistyliis pluribus, excisis spatiis, quibus prospectus in viam erat, aliquando sub dio, nonnunquam sub tecto: ^b menianum vero dici, proiectum protentumque spatium ultra aedes tignis porrectis, nullo munimento fultum ab imo, ambulandi prospiciendive causa, a Caio Menio Crassi collega, unde nomen mutuauit, inuentum. Cum enim Caius Menius Catone & Flacco consulibus domum venderet, ut ibi basilica extrueretur, ius vnius columnae supra quam tectum proiiceret, & tigna immitteret, sibi excepit, quod superiora latius paterent, & posterius prospectarent, cuius generis aedificia, inde meniana dicta, hodieque id nomen obtinuit: ^c idque a Labeone de priuatis aedificiis aptissime notari, cuius verba fuere: Proiecta sunt ea, quae ita prouehuntur, ut nunquam conquiescant. eiusmodi sunt meniana & subgrundia. Iterum quaerebatur, quid esset ^d embamma, de quo ab Vlpiano de vino & oleo legato, an aceto deceat annumerari, eleganter quaeritur. Cumque in verbi significato solliciti essent, neque id assequi viderentur posse, nos embamma censuimus contritos sapes dici, acido vino infusos, asperrimi gustus, ad acuendum excitandumque stomachum, a verbo *ἐμβάπτω*, quod est, intingo, seu (ut putant alij) acetum coagulatum, quod vino dilutum aut aqua, aceti saporem facit. Est igitur Vlpiani opinio, aceto legato, embamma perinde legato accedere, sicut acetum: quoniam eiusdem saporis & naturae sunt. Verba vero Vlpiani de vino legato, haec fuere: Si acetum quis legauerit, non continebitur legato acetum, quod vini numero fuit: embamma vero continebitur, quia aceti numero fuit.

l. si vero. ff. tit. allega.

Exedra.

Menianum.

Embamma. l. si quis vinum. §. si acetum. ff. de triti. vino & oleo lega.

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

^a **A** *B Vlpiano.* Lib. 33. ad edictum l. si vero plures. §. interdum. ff. de his qui deiec. vel effud. ubi ita scribitur, Iterum tamen, quod sine captione actoris fiat, oportebit praetorem aequitate motum potius dare actionem in eum, ex cuius cubiculo vel exedra deiectum est: licet plures in eodem coenaculo habitent. Hinc quaerit hic noster Alexander quid exedra sit, quod a nullo melius discere potes quam a Vitruuio lib. 5. c. 11. cuius haec verba sunt, Constituantur autem in tribus porticibus exedrae spatiosa, habentes sedes, in quibus Philosophi, Rhetores, reliquique qui studiis delectantur, sedentes disputare possit. Iulius Polux lib. 1. c. 4. tradit sessionem esse ubi viri confident. Vide tamen interim multa alia Ciceronis loca in id adducta a Budaeo nostro in eam l. si vero plures.

^b *Menianum vero dici.* Menianum non scribitur in d. l. si vero plures, sed Medianum, ita scilicet, Quod si ex Mediano coenaculi quid deiectum sit: verius est omnes teneri. Quam lectionem agnoscit Budaeus, qui declarat quid Medianum sit. Et sic quoque legitur in Pandectis Florentinis. Quod autem ad Menianum spectat, usae sunt leges nostrae

alibi, scilicet, in l. 2. §. cum quidam. ff. ne quid in loco publ. & in l. malum. ff. de verborum signific. & in l. Meniana. C. de aedif. priu. Vitruuius lib. 5. c. 1. Valerius Maximus lib. 9. c. 12. ubi de C. Licinio. & Suetonius in Caligula, cap. 18. in fi. Plinius lib. 34. c. 5. Quid autem id sit & unde dicatur, scies ex Nonio Marcello, & Festo Pompeio lib. 11. Diuus Hieronymus in interpretatione Psalmorum, enarrans illud ex Psalmo 101. Factus sum sicut passer solitarius in tecto. quid Meniana sint aperte declarat. cuius verba sunt haec, Palaestina & Aegypto, ubi vel scripti sunt diuini libri, vel interpretati, non habent in tectis culmina, sed domata: quae Romanae vel solaria, vel Meniana vocant, id est, plana tecta, quae transuersis trabibus sustentantur.

^c *Idem, a Labeone.* Citato a Iabolenio in d. l. malum. ff. de verb. signif.

^d *Embamma, de quo ab Vlpiano.* In l. si qui vinum. §. acetum. ff. de triti. vino & oleo leg. & de hoc quoque Columella lib. 12. cap. 55. & Marcellus medicus cap. 20. & cap. 30. & diximus in Commentariis Nobilitatis c. 31. nu. 288. inter medicamenta.

Quot virgines Vestales, quaeve illarum disciplina & institutio fuerit, quaeve afficiatur poena incesti damnata.

CAPUT XII.

QUI de Vestalibus virginibus memoriam reliquere, illas a Numa Pompilio primum lectas fuisse autumant, quod sacerdotium cum Albani oriundum esset, idem Numa inde translato sacro, Romam aduocauit: utque Vestae antistites assidue forent, praecipua virginitate & aliis caeremoniis sanctas fecit. Cuius instar sacri, ^b in Poliadis Mineruae templo multa religione inclyto, in Attica fuisse legimus, in quo virgines assidue degere, & lychnum inextincti luminis, ac

Vestales a Numa instituta. Virgines in Mineruae templo. Lychnus Athenis.

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

^a **N** *Uma Pompilio.* Plutarchus in vita illius. Liuius 1. Decad. lib. 1. Gellius lib. 21. cap. 12. Pompon. Latus lib. de sacrificiis c. 6.

^b *In Poliadis Mineruae templo.* Strabo lib. 9. Vrbs ipsa, in-

quit, saxum est in plano quaquauerfum habitato, quo in saxo vetustum Mineruae templum Poliadis surgit, in quo lucis inextinctae lychnus est, & virginum domus, quam Ictinus condidit, ubi Palladium est ex ebore perfectum, opus Phidiae.

^c *Lychnum*

Ignis perui-
gil apud
Delphos,
Persas,
Chaldaeos,
Medos &
Assyrios.
Diana Ec-
batana sa-
cerdotes.
Britanni.
Vestales in
templo Ve-
ste.
Vesta nul-
la effigies.
In Parcarū,
Cereris &
Proserpine
adibus nul-
la simula-
cra.
In Veste
templo sena-
tum cogi nō
licebat.

Palladium existere, multorum opinio fuit. ^c Lychnum quoque in arce Athenis Mineruæ consecratum ferunt, quem semel oleo repletum, assidue lumini alimenta sufficere ad insequentis anni eundem diem, prodiderunt. Ignem quoque peruiilem ^d apud Delphos custodiri à mulieribus quæ matrimonio solutæ erant, inuenimus: ^e vbi si quando exstinguebatur, ex Solis flamma peregrinum ignem elici oportebat. ^f Persæ quoque ignem habent peruiilem, sicut Chaldæi, Medi & Assyrij, vt deorum maximum, illique velut sacro numini hostias mactare, & sacra facere, atque ex illo euenta rerum interpretari assuērunt: ^h apud quos Dianæ Ecbatanæ templum fuit, quam Anatim vocant, cuius sacerdotes procul à virili contagio in perpetua virginitate degunt. ⁱ In Britannia quoque Mineruæ numen colitur, in cuius templo perpetui ignes nunquam canescere in fauillas, sed in faxeos globos verti ferebantur. ^k Hæ autem virgines in templo Vestæ, quod forma circulari fuit, inter Capitolium & Palatium morabantur assidue, ^l ad quod ingredi interdum vetabatur nemo: sub noctem verò adire, præ pudore, masculo non licebat, fœminæ verò fas erat. [†] In quo nulla Vestæ effigies aut simulacrum deæ cui immolarent viscebatur, quia Vestam nihil aliud quam animum & diuinum putarunt ignem, quæ diuina mens animo concipitur, oculis non videtur. Sicut ^m Corinthi ædes Parcarum, Cereris & Proserpinæ, nulla habere simulacra dicuntur. ⁿ Tametsi Vestam, virginis ore tympanum gestantis, quod ventos contineat, nonnulli effinxere: ^o cuius adytum ex fonte Camœnarum Vestæ consecrato, ex Numæ legibus, vestales spargere assuerant. ^p Quod quidem minimè inauguratum fuit, nequando in eo senatus cogeretur: ideo non esse templum aliqui existimarunt: licet in atrio Vestæ quod à

ANNOTATIONES.

^c *Lychnum in arce Athenis Mineruæ.*] Plutarchus in vita Numæ, & Probl. c. 75.

^d *Apud Delphos.*] Plutarch. in vita Numæ: vbi tamen, quantum ad id, de Delphis non loquitur: sed de Græcia, vbi perpetuus seruatur ignis, vt Pythiæ & Athenis: nisi si per Pythiam Delphos intelligo, quod magis credo & sequentia declarant.

^e *Vbi si quando exstinguebatur.*] Plutarchus in d. loco. Festus Pompeius lib. 9. vbi declarat quo modo id fieret, Ignis, Vestæ, inquit, si quando interstinctus esset, Virgines verberibus afficiebantur à Pontifice, quibus mos erat tabulam felicitis materiæ rādiu terebrare, quousque exceptum ignem cribro æneo virgo in ædem ferret. Seruius autem libro 4. Æneidos ibi,

—Vigilemque sacrauerat ignem
Excubias diuūm aternas.—

Definitio est æterni ignis. Quid est ignis peruigil? excubiæ deorum: nec vacat ratione, vt in aliquibus templis sit ignis peruigil: nam potestates, aut terrenæ sunt, aut æreæ, aut æthereæ: sed quia æther ignis, ideo in ætherearum potestatum templis ignis est, vt reddatur eis imago sui elemēti. Est autem in templo Iouis, qui æther est, & Mineruæ quæ supra ætherem est. Vnde de patris capite procreata esse dicitur. ^f *Persæ quoque.*] Strabo lib. 15. non multò ante si. Præcipue (inquit cum de Persarum sacrificiis loquitur) igni & aquæ sacrificant, igni arida ligna imponentes, adempto cortice & aruina superiniecta, deinde infuso oleo, succendunt, non inspirantes, sed ventilantes. Quod si quis inspirarit, aut mortuum quicquam cœnūmve in ignem immiserit, morte plectitur. ^q Curtius lib. 4. Procopius libr. 2. belli Persici. Pausanias Eliacorū priore lib. ad fin. de igne loquens, quem Magi suis præstigiis ex cinere miraculosè eliciunt, sic inquit, Sunt enim Lydis templa, qui Persici cognomine vocantur, vrbes Hiero, Cæsarea & Hypæpæ. In templo vtriusque vrbis amplissimo cellæ cum aris, super his cinis alio longè colore à vulgari cinere. Huc ingressus Magus, vbi foco lignis impositis, tiara caput velarit, implorat cognomen Dei, quicumque ille sit: Ex libro enim carmen recitat barbaricū, lingua planè ignota Græcis. vbi perorauit sponte sua è lignis, nullo igne admoto, purissima emicat flamma. ^g *Et Assyrij.*] Adde & Iudæos ex Leuitico cap. 6. Vbi ignis semper in altari ardebat, quem nutrebat sacerdos subiciens ligna mane per singulos dies, & imposito holocausto desuper adolebat adipēs pacificorum. Ignis erat iste perpetuus, qui nunquam deficiebat in altari. & Lybes ex Seruio vt suprā. Et Lacedæmonios quoque, qui cum expeditionem parant in externam regionem, *πυροφύες*, id est, ignifer ignem ab ara Iouis *ἀγνός*, id est, Ducis accensum

apud Regem inextinctum seruat. Apud Nicolaum *ἀγνός*, & ab eo Stobæus Collectaneorum cap. 42.

^h *Apud quos.*] Scilicet Persas in vita Artaxerxis.

ⁱ *In Britannia.*] Solinus cap. 35. in fi. Quibus fontibus, inquit, præsul est Mineruæ numen, in cuius æde perpetui ignes nunquam canescunt in fauillas: sed vbi cinis contabuit, vertitur in globos faxeos.

^k *Hæ autem virgines.*] Ad Romanos redit, Idque est ex Plutarcho in Numa, & Festo Pompeio lib. 16.

^l *Ad quod ingredi interdum.*] Dionysius Halicarnassæus lib. 2. Virgines, inquit, quæ deæ sacris operabantur quatuor erant ab initio & ius optandi eas penes Reges esse Numa voluit: postea tamen, propter sacrificiorum multitudinem, ad senarium numerum auctæ, in eo hodièque permanent, degentes in deæ fano: à cuius aditu nemo arcetur interdum: sed pernoctare intus fas est viro minimè.

[†] *In quo nulla Vesta effigies.*] Ouidius lib. 6. Fastorum, *Nec tu aliud Vestam, quam vinam intellige flammam,*
Natæque de flamma corpora nulla vides.

Iure igitur virgo est, quæ semina nulla remittit,

Nec capit, & Comites virginitatis amat.

Esse diu stultus Vesta simulachra putari,

Mox didici curuo nulla subesse tholo.

Ignis inextinctus templo celatur in illo,

Effigiem nullam Vesta nec ignis habent.

Verum apud Athenienses proximè Prytaneum (in quo Solinus leges perscriptæ adseruabantur) posita erant Pacis & Vestæ signa, vt tradit Pausani. lib. 1. idem lib. 2. scribit, iam qui in Vestæ apud Hermiones, transierint, ibi signum nullum vident, vnica ara est, & super eam sacra Vestæ faciunt. ^m *Sicut Corinthi.*] Pausanias lib. 2. de Corintho loquens, In Parcarum, inquit, Cereris & Proserpinæ æde signa aperta non sunt.

ⁿ *Tametsi Vestam.*] Id ex hoc authore refert Lilius Gyraldus lib. 4. de Diis Gentium, vt & Cælius antiq. Lect. lib. 15. cap. 14.

^o *Cuius adytum ex fonte Camœnarum.*] Plutarch. in Numa. Præterea, inquit, opus esse, Camœnis eum locum & quæ circum locum prata sunt, sacrare, quò frequenter ad suum congressum veniant. Fontem verò qui locum rigat, sacrum virginibus Vestalibus constituere, quò inde aquam quotidie sumentes inundent, atque aspergant templi adytum.

^p *Quod quidem minimè inauguratum fuit.*] Hæc vsque ad versic. Quibus Virginibus, sunt Seruij in 7. lib. Æneid. ibi,

—Delectos ordine ab omni

Centum oratores augusta ad mœnia Regis

Ire iubet.—

templo seiunctum erat, quandoque haberi senatum videamus. Quibus virginibus, ne sacra intermitterent & stipendium de publico statuit. Eas enim quatuor à principio fuisse tradunt. ^r quarum nomina Gegamia & Beremia, deinde Gamilia & Tarpeia, primum à Numa initiatae, & post Numam à regibus ad sacerdotium addictae. ^s Lapsis inde temporibus, quum populus in sex partes diuisus foret, vt pro eo sua quisque parte ministram haberet sacrorum, duas additas fuisse ferunt, donec aucto & propagato imperio, collegium Vestalium ^t ad vigenarium numerum constitutum fuit: quibus quæ præsidebat, ^u dicebatur maxima. [†] Has ergo arbitrio decretoq; pontif. maxi. in genuas, & libero patre genitas, etiam nolentes & ab inuitis ad sacerdotium cogi compertum est, eas præcipue, quibus summa integritas, pudor & virtus foret, nisi flaminis, pontificis, auguris, aut quindecimviri sacris faciundis, tubicinisve sacrorum, vel septemviri epulorum, aut salij filia foret: horum enim filias, inuitas & detrectantes ad sacerdotium cogi non posse, neque cuius pater tres aut supra filios non haberet: neque illam, cuius soror Vestalis fuisset capta, pontificum decreto cauebatur: neque illas, quarum mater cum viro dissidium fecisset, neque in eodem coniugio maneret. Quarum siqua mortem oppeteret, in demortuæ locum aliam capi oportebat: sed nec minor sex, neque decem annis maior capi poterat, quæve patrima & matrima non esset, neque ea quæ aliquo oris aut sensus vitio laboraret. Quæ dum capitur à pontifice max. non suo nomine, sed Amata appellatur, omen veteris denominationis sequuti. siquidem quæ prima Vestalis capta fuit, hoc nomine fertur nuncupata. Quibus quidem ad sacerdotium admissis, assidue insidens cura inerat ignis ^x sacri & æterni, qui ^y in penetralibus Vestæ in ^z fictilibus vasculis seruabatur, quasi cælestis arcani custodiam & curam fidelem per vices agere, ignemque seruare. Quibus propter sanctitatem & continuam virginitatem tantus est honos habitus, vt velut sacrosanctæ, ^a ab omni virorum contagio intactæ forent, ^b aduersusque eas, aut decreta iussusque earum, nulli magistratui intercedendi facultas erat. ^c Quibus hoc etiam tributum est, vt licet essent sub patris iure, postquam ad sacerdotium adscitæ sunt, sui iuris effectis, testandi manumittendique etiam sine curatore libera facultas foret. ^d Ipsæ tamen intestati hæreditatem adire, aut bonis succedere, vel ipsis intestatis hæredes aliqui esse nequibant, quod veteri scito apud Labeonem cauebatur. ^e Cumque soli Theratiæ

Quatuor primum Vestales, deinde sex, tandem viginti.

Etiam inuita ad hoc sacerdotium cogebantur.

Amata nomen Vestalibus impostum. Munus Vestalium. Honos Vestalium.

ANNOTATIONES.

Augusta, inquit, augurio consecrata. Hinc paulò post, Tectum augustum ingens. & nisi in augusto loco, Senatus consilium habere non poterat: vnde templum Vestæ non fuit augurio consecratum, ne illuc conueniret Senatus, vbi virgines erant. Nā hæc fuerat Numæ Pompilij. Ad atrium autem Vestæ conueniebatur, quod à templo remotum fuerat. Quod & nos, ni fallor, alibi recensuimus.

^q *Stipendium de publico statuit.* Scilicet Numa, vt Liuius 1. Decad. lib. 1. De Numa loquens sic scribit. Virginisque Vestæ legit: Alba oriundum sacerdotium & genti conditoris haud alienum. His, vt assidue templi antistites essent, stipendium de publico statuit: virginitate, aliisque cæremoniis venerabiles ac sanctas fecit.

^r *Quarum nomina.* Plutarchus in Numa, qui tamen has nominat Geganiam & Bereniam, deinde Camiliam & Tarpeiam.

^s *Lapsis inde temporibus.* Dionysius Halicarnasseus lib. 3. Sueton. in Augusto, cap. 31. & 101. Festus Pompeius lib. 17. ad finem sic scribit, Sex Vestæ sacerdotes constitutæ erant, vt populus pro sua quisque parte haberet ministræ sacrorum: quia ciuitas Romana in sex erat distributa partes. In primos, secundosque Titenses, Ramnes & Luceres. Plutar. vbi supra scribit Numam quatuor tantum instituisse: postea Seruimum Tullium duas addidisse: qui numerus senarius seruatus est.

^t *Ad vigenarium numerum.* Nescio vbi id Alexander acceperit, cum Dionysius & Plutarchus in dictis locis dicant illum numerum sex Vestalium, ad sua vsque tempora durasse: Sed puto Alexandrum ex eo deceptum fuisse quod de Vestalibus scribit Gellius libro 1. cap. 12. in hæc verba, Sed Papiam legem, inuenimus, qua cauetur, vt Pontif. Max. arbitrato virgines è populo viginti legantur, sortitiõque in concione ex eo numero fiat.

^u *Dicebatur maxima.* Sueton. in Domitiano, cap. 8. Mox Corneliam virginem maximam, absolutam olim, dehinc longo interuallo repetitam, atque conuictam, defodi imperauit. Virgo maxima, (vt inquit Beroaldus Suetonij interpreter) dicitur præfecta & princeps reliquarum virginum Vestalium, qualis hodie Abbatissa nuncupatur.

[†] *Has ergo.* Hæc omnia vsque ad versic. Quibus quidem,

sunt Gellij autoritate Labeonis Antistij & Capitonis Atteij lib. Noctium Atticarum 1. cap. 12.

^x *Ignis sacri & æterni.* Sic enim eum appellat Virg. li. 2. Æn. *Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.*

Et Liuius 1. Decad. lib. 5. Quid de æternis Vestæ ignibus, signoque, quod imperij pignus custodia eius templi teneatur, loquar? & 3. Decad. lib. 6. Vestæ ædem petitam & æternos ignes. Inextinctum autem vocat Ouid. lib. 6. Fastorum, quo loco citauimus supra ibi, In quo multa Vestæ. Perpetuum plurimi dicunt, vt Plutarch. in Numa, &c.

^y *In penetralibus.* Ex Virgilio vbi nuper citauimus.

^z *In fictilibus vasis.* Seruius in illud Virgilij Æneid. 11.

— *Consilij habitus non futilis auctor.*

De vase fictili loquens, sic scribit, non futilis auctor, id est non inanis. Nam futilis quoddam est vas lato ore, fundo angusto, quo utebantur in sacris Vestæ: quia aqua ad sacra hausta in terra non ponitur: quod si fiat, piaculum est. vnde & excogitatum vas est, quod stare non posset: sed positum statim effunderetur: inde & homo commissa non retinens, Futilis dicitur: contra non futilis, bonus in consiliis, non inanis.

^a *Ab omni virorum contagio.* Vt quæ perpetuam castitatem seruabant, vt scribit Plutarch. in Numa. Nam quæ virginitatem prodiderat, viua ad portam, quam Collinam vocant, defodiebatur. L. Florus in Numa, sic scribit, In primis focum Vestæ virginibus colendum dedit, vt ad simulachrum cœlestium syderum, custos imperij flamma vigilaret. Ignis porro inextincti custodes virgines erant, vt puram & incorruptam ignis substantiam inuiolatis item integrisque corporibus, illis commendarent: siue quod sterile ac infœcundum esset, scitè virginitati adiungerent. Cælius lib. 15. cap. 14.

^b *Aduersusque eas.* Sueton. in Tiberio, c. 2. Etiam virgo Vestalis fratrem iniussu populi triumphantem, ascenso simul curru vsque in Capitolium profecuta est, ne vetare, aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.

^c *Quibus hoc etiam tributum.* Plutarch. in Numa, & Gellius lib. 1. cap. 12.

^d *Ipsæ tamen.* Gell. vbi supra, ipsius Labeonis autoritate.

^e *Cumque soli Theratiæ.* Plutarchus hanc Tarquiniam vocat

TT in

*Theratia
vestalis ius
ferendi te-
stimoni.*

*Alia vesta-
liū munera.
Triginta
annorū ca-
stitas vesta-
libus pra-
scripta.*

*Honor ve-
stabilibus ex-
hibitus.*

*Vesta ignis
extinctus
prodigij loco
habitus.*

vestali, priuilegio honoris ius testimonij dicendi à populo datū esset, hinc effici colligique potest, ^f reliquas testimonij ferendi ius non habere: ^g eas tamen quum testimonium dicebant, iudicio & foro adesse oportebat. ^h Tum si qua dissidia & simultates, vel aliquæ exortæ offensiones fuissent, aut seditio intestina coorta inter ciues, vt vestalibus intercedentibus & deprecatricibus, & quasi internunciis, pacis fœdera inirentur, illarum curæ mandabatur: hisque mediis & procurantibus, offensarum culpârūque venia impetrabatur. ⁱ Testamenta quoque, & quæ secretioris consilij erant, quæve quis celari, & in abdito esse, & suo tempore in lucem promi volebat, apud illas deponebantur, vt in fideli custodia essent. ^k Quibus, postquam in sacerdotium adscitæ fuerunt, triginta annorum castitas præscripta fuit. primo enim decennio quæ ad cultum & arcanas cæremonias, ritūsque sacrorū spectarent, quæve vetustissimis carminibus & monumentis prodita erant, ediscebant: secundo verò, quæ didicere, opere complere & efficere: tertio autem decennio, sacra & instituta, ritūsque & cæremonias quas didicissent, alias edocere oportebat. Tum demum exacto circulo annorum triginta, velut emeritis stipendiis, liberum erat vel sacerdotio solui, & aliam vitam nancisci, vel si volet, alij nubere, & filios educere, aut sacrorum curā gerere, & eodem cultu ornatūque esse non vetabantur. ^l Tantæq; dignationis fuere, vt si extra atrium Vestæ prodire vellet, nisi præcedētibus fascibus ob honorem sacerdotij, foras exire non liceret. ^m Tum si vi morbi aut necessitate, templo excedebant, quò venerationis plus inesset, matronas & grandes natu matres, insignes morum verecundia & probitate, quæ eas comitarentur & custodirent, adhibebant: ⁿ cui ad omnem occursum, etiam consules prætoresque de via decedebant. ^o Quòd si dum foras vadunt, ad capitale quisquam supplicium traheretur, si obuiam fieret, ipsum tunc mortem oppetere, aut nouissimo exemplo affici nō decebat. Tantòque cultu & honore ob sanctitatem sacerdotij habitæ sunt, ^p vt seruitia fugitiua nondum urbem egressa, in loco precationis retinerent, & seruitute eximerent. Ad se quoque fugientes, ab iniuria prohibere, atque à cuiusque magistratus imperio intercedere poterant: ab eisque quum sacrosanctæ forent, aut decreto iussuque earum, nulli magistratui, nec tribuno plebis, qui pariter sacrosanctus est, prouocare permillum: tantūque illarum iussui virium & roboris fuit, ^q vt Claudia Vestalis patrem iniussu populi triumphantem, necui tribuno intercedere liceret, ascenso simul curru, in capitolium sequuta fuerit. ^r Quod si quando Vestæ ignis (cuius præcipuam ducebant curam) extinctus foret, id inter non minima prodigia habitum, magna semper mercede expiatum fuit: quippe ex eo formido, & non mediocris

ANNOTATIONES.

in Valerio Publicola, Gellius lib. 6. cap. 7. Terratjam. & diximus in nostris legib. Connubial. parte 9. num. 77. incip. sed nec ex vetustis in postrema edit.

^f *Reliquas ferendi testimonij ius non habere.* Quod & ipsum placuit Hermanopulo lib. 1. cap. 6. eius operis, cui titulum *ἡμετέριον νόμον* nuncupant. Cuius verba attulimus in dictis legib. Connubialibus, vbi suprâ, quæ omnino vide.

^g *Eas tamen cum testimonium dicebant.* Cornel. Celsus lib. 2. Cæterum Vrgulanæ potentia adeò nimia ciuitati erat, vt testis in causa quadam, quæ apud Senatum tractabatur, venire dedignaretur, missus est Prætor, qui domi interrogaret. cum virgines Vestales in foro & iudicio audiri, quoties testimonium dicerent, vetus mos fuerit. Cuius etiam mentionem fecimus in illis legib. Connubial. parte 10. num. 33. incip. Facit item.

^h *Tum si qua dissidia.* Nam & Vestales conciliarunt Iulium Cæsarem Syllæ illi infenso apud Sueton. in vita Cæsaris, cap. 1. Messalina autem tentauit à Claudio Imperatore, ab Hostia redeunte ad ipsius vltionem, veniam impetrare sui flagitij per Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam; vt Claudij aures adiret, & clementiam expeteret, apud Corn. Tacit. lib. 11. & Vitellius apud eundem lib. 9. Hinc ait Cicero in dissuasiōe legis Agrariæ 2. Si quid deliquero, nullæ sunt virgines, quæ me à vobis deprecantur, quamuis vulgò legatur imagines.

ⁱ *Testamenta quoque.* Sueton. in Cæsare, c. 83. & in Augusto, cap. omnium postremo, & Cornelius Tacitus lib. 1. vbi de testamento ipsius Augusti loquitur. & Plutarchus in Antonio, vbi testamenti ipsius meminit.

^k *Quibus postquam in sacerdotium.* Hæc vsque ad versic. Tantæq; dignationis. sunt Dionysij Halicarn. lib. 2. Plutarchi in Numa, & in lib. Num senī gerenda respub. Hincque etiam illud Prudentij lib. 2. in Symmachum,

*Tandem virgineam fastidit Vesta senectam,
Tum thalamis habilis timuit vigor, irrita nullus
Fœcundauit amor materno viscera partu,
Nubit annus veterana sacro perfuncta labore,*

Desertisq; focis, quibus est famulata iuuentus,

Transfert emeritas ad fulcra iugalia rugas,

Discit & in gelido noua nupta reperi se lecto.

Dicunt tamen Dionysius & Plutarchus id paucas fecisse, sed parum læto vitæ exitu & ominoso apud cæteras, ita vt libenter posthac virgines æuū exigerent in deæ contubernio.

^l *Tantæq; dignationis.* Plutarchus in Numa, Cum fascibus, cum prodeunt, deducuntur Dion lib. 47. Virginibus porro Vestalibus dederunt, vt singulis licitoribus vterentur, eò quòd quædam ex iis à cœna sub vesperam domum reuertens, cum quæ esset ignoraretur, vim passa fuerat.

^m *Tum si vi morbi aut necessitate.* Cælius Lect. antiq. lib. 15. cap. 14.

ⁿ *Cui ad omnem occursum.* Seneca lib. Declamat. 7. declam. 8. vbi præterea dicit magistratus illis fasces submittere, & D. Hieron. in Iouinianum lib. 1.

^o *Quòd si dum foras vadunt.* Plutarchus in Numa.

^p *Vt seruitia fugitiua.* Plin. lib. 28. cap. 2. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa vrbe mancipia fugitiua retinere in loco precationis.

^q *Vt Claudia Vestalis.* Cicero pro Cælio, Non virgo, inquit, illa Vestalis Claudia, quæ patrem cõplexa triumphantem, ab inimico Tribuno plebis de curru trahi passa nō est. Valer. lib. 5. cap. de Pietate erga parentes. Claudia Vestalis, inquit, cum patrem suum triumphantem è curru violenta Tribun. pleb. manu detrahi animaduertisset, mira celeritate vtrisque se interponendo, amplissimam potestatem inimicitiis accensam depulit. Igitur alterum triumphum pater in Capitolium, alterum filia in ædem Vestæ duxit. Sueton. in Tiberio, cap. 2. ad fin. non patrem, sed fratrem Claudiæ Vestalis virginis fuisse scribit his verbis, Etiam virgo Vestalis fratrem iniussu populi triumphantem, ascenso simul curru, vsque in Capitolium profecuta est, ne vetare, aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.

^r *Quod si quando Vesta ignis.* Hæc vsque ad versic. Ea verò, sunt Titi Liuij 3. Decad. lib. 8.

terror religioque senatui populoque incussa erat, illisque non procuratis, aut diis non propitiatis, à rebus agendis grauibisque negociis haud secus abstinebant, quam si dira & tetra prodigia, aut portentosa calamitosa prædicta forent. ^s Ea verò Vestalis, cuius custodia fuerat, obsecordiam, sicut ob alia crimina, à pontifice maximo, qui eas fidei custodia seruabat, flagro plectebatur. In abdito enim conclauis & penitus abstruso loco, eam obrento linteo flagris plectebat. Ignem verò extinctum ita suscitabat, ut vas æneum pellucidum trium angulorum, ad solis iubar obiceret, ita ut vndique accensus in orbem coiret: illudque usque adeo diuerberaret, donec cōceptum ignem arida materia clibano in ædem ferret. ^t Quem quidem nouum accendere calendis Martiis, quibus principium anni agebatur, quotannis solita sunt. Fuitque is ignis perpetuus ^u in penetralibus sacris, & penu Vestæ velut sanctiore recessu conditus: in quo ^x Palladium & dii ^y penates Troia aduecti, fatale pignus imperij colebatur, ^z ad quod nulli hominum, nisi vestalibus & pontificibus adire fas erat. ^a Qui quidem dii fuere duo iuuenes veteris artis & operæ paruis imagunculis sedentes, & militari more pila tenentes: ^b tametsi Palladium ab Ænea aduectum, nonnulli Apollinem & Neptunum ferant: ^c alij Troianam Palladem Romæ & Lauini, Luceriæ & Siritidæ demonstrari tradunt: qui ab Ænea in Italiam allati, Lauini manserunt primū, mox ab Iulo in Albam à se conditam translato, pristinam Lauini sedem sua sponte repetisse dicunt. Quod si quando Vestales sacra diis libarent, aut Vestæ rem diuinam facerent, eo cultu ornatumque erant, ^d ut licet vittata incederent, ^e album tunc vestimentū, ^f quod suffibulum vocant, oblon-

Vestalis cuius incuria ignis extinctus, flagris cesa a pontifice.

Ignis Vestæ resuscitandi ratio.

Palladium & dii penates in Vestali custodia.

Vestaliū ornatus in sacrificando. Suffibulum. Sacrificij modus.

ANNOTATIONES.

^s *Ea verò Vestalis.*] Hæc item usque ad ea verba, Ignem verò extinctum. sunt Liuij vbi supra, Valerij Maximi lib. 1. cap. 1. vbi de P. Licinio, Plutarchi in Numa, & Festi Pompeij lib. 9. & Iulij Obsequentis Prodigiorum c. 62.

^t *Quem quidem nouum accendere.*] Ouid. de Calendis Martiis loquens lib. 3. Fastorum,

Adde quod arcana fieri nouus ignis in æde

Dicitur, & vires flamma resecta capit.

^u *In penetralibus.*] Ex Virgilio lib. 2. Æneidos,

Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

Quod nos ad aliud supra citauimus.

^x *Palladium.*] De quo Virgil. lib. 2. Æneidos,

Fatale aggressi sacro anellere templo

Palladium, cæcis summa custodibus arcis,

Corripuere sacram effigiem.

Et ibi Seruius. Dionys. Halicarn. lib. 1. Strabo lib. 6. Plutarchus in Camillo, & in Parallelis c. 35. Pausanias in Atticis. Sed & ex Plutarcho maximè intelliges id Palladium asseruari solitum in penitissimis Vestæ ædibus. Pherecydes dicit omnia simulachra humana manu nō facta, & quicquid è cælo in terram deuoluitur, Palladia vocari. Meminit Herodianus lib. 1. Palladij, quod Commodi temporibus, templo Vestæ ardente, virgines Vestales in regiam per viam Sacram transtulerunt.

^y *Et dii Penates.*] Macrob. lib. 3. cap. 4. ex sententia lib. Rerum humanarum 2. refert Dardanum deos Penates ex Samothrace in Phrygiā, & Æneam ex Phrygia in Samothraciam detulisse. Penates quidam esse dixerunt, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus & rationem animi possidemus. Esse autem medium æthera Iouem, Iunonem verò inum æra cum terra, & Mineruam summum ætheris cacumen. Varro, ut est apud Arnob. lib. 3. contra Gentiles, Penates, ait, qui sunt introrsus atque in intimis penetralibus, cæli deos esse censet, quos loquimur, nec eorum numerum, nec nomina sciri. Hos Consentes, & Complices Ethrusci aiunt & nominant, quod vnā oriantur & occidunt vnā: sex mares & totidem fœminas nominibus ignotis, & iis nationis barbarissimæ: sed eos summi Iouis cōsiliarios ac Principes existimari. Nec defuerunt qui scriberent Iouem, Iunonem ac Mineruam, deos Penates existere: sine quibus viuere ac sapere nequeamus: sed qui penitus nos regant ratione, calore ac spiritu. Hæc Arnobius vbi supra. Hos Penates Æneas secum in Italiam deuexit. Virg. Æneid. 1.

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates

Classe veho mecum.

^z *Ad quod nulli hominum.*] Id ex Ælio Lampridio in vita Heliogabali. Nec Romanas, inquit, tantum extinguere voluit religiones, sed per orbem terræ, vnum studens, ut He-

liogabalus Deus vnus vbique coleretur: & in penum Vestæ, quod solæ virgines, solique pontifices adeunt, irruit, pollutus ipse omni contagione morum, cum his qui se polluerant.

^a *Qui quidem dii.*] Dionys. Halicarn. Antiq. Rom. lib. 1. de diis Penatibus loquens hæc scribit, Templum Romæ non procul foro ostēditur, secundum viam quæ ad Carinas fert compedio, situm in loco obscuro, propter circunieccta ædificia, qui Romano vulgo sub oliinis dicitur. In eo positæ sunt Troianorum deorum imagines, quas cuius fas est inspicere, cum inscriptione Denates, quæ Penates significat. Videntur enim mihi prisca ante inuentum P, vsurpasse pro eo D, literam. Sunt autem hastati duo iuuenes habitu sedentium admodum antiqui operis. Alia quoque multa in antiquis templis horum deorum idola conspeximus, & in omnibus duos iuuenes militari habitu. Lapis aliter vertit, ut videre est apud Gyraldum lib. Historiæ deorum 15.

^b *Tametsi Palladium.*] Macrob. d. lib. 3. cap. 4.

^c *Alij Palladem Troianam Romæ.*] Hæc usque ad ea verba, Qui ab Ænea. Sunt Strabonis Geographiæ lib. 6. Sed & de Lauinio Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. vbi de Troianis loquitur, ita scribit, Referam nunc quod suo seculo cognitum manauit ad posteros: Penates deos Æneam Troia aduectos Lauini collocasse: inde ab Ascanio filio eius Albam, quam ipse condiderat, tralatos, pristinum sacrarium repetisse: & quia id humana manu factum existimari poterat, relatos Albam, voluntatem suam altero transitu significasse.

^d *Ut licet vittata incederent.*] Ouid. 3. Fastorum de Syluia Vestali loquens,

Ignibus Iliacis aderam, cum lapsa capillis

Decidit ante sacros linea vittæ focos.

Et lib. 6. eiusdem operis,

Nullaque dicitur vittas temerasse sacerdos

Hoc Duce, nec viua defodietur humo.

Et lib. 3. Amorum eleg. 6. de Ilia Vestali,

Quo cultus abiire tui? quid sola vagaris?

Vitta nec eninctas impedit alba comas?

Nam & hinc vittata sacerdos Lucano lib. 1. dicitur,

Vestalemque chorū ducit vittata sacerdos,

Troianam soli cui fas vidisse Mineruam.

Et Iuuenalis satyra 4. post princ.

Cum quo nuper vittata iacebat

Sanguine adhuc vino terram subitura sacerdos.

Et id quoque videre licet ex Dionys. Halicarn. lib. 2.

^e *Album tunc vestimentum.*] Quod vel patet ex illo loco Ouid. lib. 3. Amorum nuper citato.

^f *Quod suffibulum.*] Totum id usque ad vers. Castaque mola.

TT 2 est

Scirpea effigies in Tiberim deiecta.

Lotos capellata.

Vestalium iusurandi.

Munus aliud Vestalium.

Honos.

Spectaculis admisse.

Vestalis incesti conuicta poena.

Stupratoris poena.

gum prætextum quadragulum in capite fumerent : illudque fibula subnecterent, & castaque mola^h & sale tuso, ac in ollam fictilem misso, & mox in aquam iniecto, sacra facerent, i calicibusque fictilibus, qui cululli dicti sunt, Vestæ & diis libarent : ^k scirpeasque effigies triginta numero, quas Argeos vocant, ex virgulto statis diebus in Tiberim deicerent, arasque deorum, numinibus accenso foculo, dicarent : quibus^l hoc proprium ferunt, vt defectum capillum tanquam sacrosanctum, vulgo atteri non sinerent : sed in loto arbore conspicuæ magnitudinis, quæ in Lucinæ ara colebatur, apponerent, cui ob id capillatæ nomen. ^m Tum si quando sacramento adigebatur, nisi per suam Vestam iurare licebat. Eratque Vestalium opus, annis singulis stata die, Regem sacrorum adire, vtque vigilaret, ne diuina intermitteret, præmonere præcaueretque. Tantæque dignationis & pudoris habitæ sunt, vt his præsentibus tanquam arbitris numinibus, non factis modò, sed & verbis obscænis & prætextatis abstinere : easque velut augusta & sancta templa, atque vnicum castitatis exemplar, religiosè obseruarent. Et tamen tanti exempli & disciplinæ forent, ⁿ illas tamen athletarum spectaculis & theatro interfuisse quandoque legimus, scilicet remisso officij munere, de concilij sententia. ^o Siqua verò detestabili scelere polluta, omnium sententiis pontificum incesti conuicta, & damnata foret, in eam manus aut vim inferre nulli licuit : sed postquam familiam in potestate habere, & sacris abstinere iussa fuerat, stata die sub effossa humo ad portam Collinam, in loco ^p cui Scelerato nomen, viam defodiebant, ^q virginis verò stupratorè in comitio cadebant ad necem. ^r In ea enim subterranea erat fouea, ad quam gradibus descensus, & in imo lectulus, lucerna ardens, panis simul & lac, item aqua, & in gutto oleum. ^s virginem verò damnatam, demptis vittis è vertice, feretro impositam, cultu miserabili, maximo omnium horrore, eò deducebant : quò vbi deducta fuerat, vinclis solutam, pontifex maximus solenne præfatus carmen, capite velato, ad ostium foueæ constituebat : & postquam introgressa fuerat, illo auerso, & scalis sublatis, desuperque aggesta humo, defodiebant viam, ita vt ab omni hominis tactu illæsa extingueretur. ^t Qua die tanquam lugubri & ominosa conster-

ANNOTATIONES.

est Festi Pompeij lib. 17. non longè ante finem, vbi de suffibulo loquitur. Suffibulum, inquit, vestimentum album erat, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite Vestales virgines sacrificantes habebant, idque fibula comprehendebatur.

g Castaq; mola.] Festus Pompeius lib. 3. paulò ante fi. Casta, inquit, mola genus sacrificij, quod Vestales faciebant.

h Et sale tuso.] Gyraldus historiæ deorum syntagmate 17. i Calicibusq; fictilibus, qui cululli dicti sunt.] Acron & Porphyryon interpretes in illud Horatij lib. 1. Car. Ode 31.

Diues & aureis

Mercator exsiccat culullis

Vina Syra reparata merce.

Propriè Cululli calices sunt, quidam fictiles, quibus Pontifices, virginisque Vestales, in sacris vtuntur. hic autem pro vrceolis & conchis posuit. Alibi autè idem Acron in illud eiusdem Horatij de Arte Poëtica non adeò longè à fi.

Reges dicuntur multis vrgere culullis

Et torquere mero, quem perspexisse laborant,

An sit amicitia dignus.

Culullis, inquit, id est, calicibus & est diminutium à Culeo & citat primum locum Horatij.

k Scirpeasq; effigies.] Varro lib. 3. seu aliorum computatio- ne 6. de ling. Lat. Argei, inquit, fiunt è scirpeis virgultis, simulachra sunt hominum triginta, ea quotannis pòte Sublicio à sacerdotibus publicè deiici solent in Tiberim. Festus Pompeius libro 1. Argeos, ait, vocabant scirpeas effigies, quæ per virgines Vestales annis singulis iaciebantur in Tiberim.

l Quibus hoc proprium ferunt.] Id vsque ad ea verba, Tum siquando. est Plinij lib. 16. cap. 44. post princ. Festus autem Pompeius lib. 3. scribit, Capillatam vel Capillarem arborem dici, in qua capillum tonsum suspendebant.

m Tum siquando sacramento adigebantur.] Seneca Declam. lib. 7. decla. 8.

n Illas tamen athletarum spectaculis.] Suetonius in Nerone, c. 12. in fin. sic scribit, Ad athletarum spectaculum inuitauit & virgines & Vestales, quia Olympiæ quoque sacerdotibus spectare conceditur. Cornel. Tacit. lib. 4. Vnde & Prudentius in Symmachum lib. 2. de his Vestalibus loquens,

Interea dum torta vagos ligat insula crines,

Fatalesq; adolet prunas innupta sacerdos,

Fertur per medias, vt publica pompa plateas,

Pilento residens molli, seq; ore relecto

Imputat attonita virgo spectabilis vrbi,

Inde ad confessum cauea pudor almus & expers

Sanguinis it pietas, hominum visura cruentos

Congressus, mortisque, & vulnera vendita pastu

Spectatura sacris oculis : sed & illa verendis

Vittarum insignis phaleris, fruiturq; lanistis.

o Si qua verò.] Hæc sunt Plutarchi in Numa, & Problem. cap. 96. Et vide nostras leges Connubiales parte 15. num. 120. incip. Nam & apud.

p Cui scelerato nomen.] Liuius 1. Decad. lib. 1. iterumque 8. vbi de Minutia Vestali. & Festus Pompeius lib. 17.

q Virginis verò stupratorem.] Dionys. lib. 8. paulò ante fin. vbi de Opimiæ corruptoribus. Tandem ad Pontifices delatum est, vnam Vestalium, ignis sacri custodum, Opimiam amissa virginitate, sacra pollueret. Cuius criminis vera confessione quæstionibus expressa, aliis quoque argumentis conuictam, traduxerunt per medium comitium, dempta prius capiti corona suis manibus, viamque defoderunt in specu subterraneo. Duos verò eius corruptores flagitij coargutos confestim necauerunt verberatos publicè. & lib. 9. scribit Vrbiniæ, virginitate amissa, amotam à sacris, & iudicio conuictam verberatam fuisse traductamq; per urbem viam defossam. Ex incesti autem patratoribus alterum sibi ipsi manus intulisse, alterum à Pontificibus comprehensum, in foro sub furca flagris cæsum atque necatum, atque ita demum pestilentiam desisse. Liuius 3. Decad. lib. 2. vbi de L. Cantilio scriba minorum Pontificum Floroniæ Vestalis stupratore, à Pontifice Maxim. virgis in comitio ad mortem vsque cæso, loquitur. Suetonius in Domitiano, c. 8. scribit Domitianum incesta virginū Vestalium à patre suo suo & fratre quoque neglecta, variè, ac seuerè coercuisse : priora capitali supplicio, posteriora morte veteri.

r In ea enim subterranea erat fouea.] Dionys. Halicarn. lib. 2. Plutarchus in Numa, & problem. cap. 96.

s Virginem verò damnatam.] Plutarchus in Numa.

t Qua die tanquam lugubri.] Idem Plutarch. ibidem. Quin & id nefas in prodigium vertebatur, quod sacrificiis expiabatur, vt videre est apud Liuium 3. Decad. lib. 2. & in locis quos nuper citauimus, & Iulium Obsequentem Prodigi- orum cap. 97.

u Popilia.]

nata vrbe, velut si repentinum incommodum accidisset, iustitio indicto, nihil publicæ magnæque rei agere licebat. Tanta videlicet cura, tantæque sollicitudine prisci cauebant, nequa in sacerdotes & deo dicatas virgines vis fieret. Fuere autem Vestales incesti damnatæ inter alias, ^u Popilia, ^x Æmylia, ^y Oppia, ^z Fabia, ^a Minutia, ^b Sextilia, ^c Opimia, & Fleronia, inter quas ^d Caparonia suspendio supplicium præuenit. ^e Fabia verò incesti causam dixit, cum ei Catilina obiiceretur, & quia soror Terentia Ciceronis erat, inducto crimine absoluta fuit. ^f Cornelia Maximilia absens & inaudita à Domitiano incesti rea, quum esset absoluta, non admissi forsan criminis, prauo iudicio pœnas dedit. ^g Cumque Urbina falsi criminis, virgis cæsa & viuâ defossa fuisset, religio urbem peruasit, immeritam pœnam luisse, quod pestilenti contagio matronæ mortuos edebant partus, ipsæque vnâ interibant, ob id admissum plecti, & merita noxâ puniri. ^h Posthumia verò ob mundio rem cultum, criminis insimulata, causam dixit: mox sine noxa & innocens comperta, de collegij sententia omnium votis absoluta fuit.

Vestales incesti damnatæ.
Quæ absolute.
Innocentes cõdemnatæ.]

ANNOTATIONES.

^u *Popilia.*] Paulus Orosius lib. 3. cap. 9. in fi. vbi non Popiliam, sed Minutiam virginem Vestalem incesti damnatam, viuamque obrutam in vico, qui Sceleratus dicitur, scribit. Euseb. Pompiliam vocat in Chronicis, Olymp. 73. Hæc autem à nonnullis Oppia dicitur, de qua paulò post.

^x *Æmylia.*] Asconius Pedianus in Orat. Ciceronis pro Milone, Plutarchus probl. cap. 83. Macrobius Fenestellæ auctoritate lib. 1. c. 10. dicit Æmyliam virginem 15. Kalend. Ianuariarum esse damnatam: quo die si Saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. L. Florus epit. Liuij lib. 63. Orosius lib. 5. cap. 14.

^y *Oppia.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. Accessere, ait, ad ægras iam omnium mentes prodigia cœlestia, prope quotidianas in vrbe agrisque ostendantia minas: motique ira numinis, causam nullam aliam vates canebant, publicè priuatimque nunc extis, nunc per aues cõsulti, quàm haud ritè sacra fieri. Qui terrores tamen eò euasere, vt Oppia virgo Vestalis incesti pœnas dederit. Iulius Obsequens Prodigiorum cap. 11. vbi dicit hanc à quibusdam fuisse vocatam Popiniam, ab aliis Popiliam.

^z *Fabia.*] Vide infra in verbo, Fabia verò incesti causam dixit.

^a *Minutia.*] Liuius 1. Decad. li. 8. Eo anno, inquit, Minutia Vestalis suspecta primò propter mundio rem cultum: insimulata deinde apud Pontifices ab indice seruo, cum decreto eorum iussa esset sacris abstinere, familiamque in potestate habere: facto iudicio, viuâ sub terram ad portam Collinam, dextra via stratam, defossa Scelerato campo. D. Hieronymus in Iouinianum lib. 1. Orosius lib. 3. c. 9. in fin.

^b *Sextilia.*] L. Florus epitome Liuij lib. 14. Paulus Orosius lib. 4. cap. 2. in fi.

^c *Opimia atque Fleronia.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. sic scribit, Territi etiam super tantas clades, cum cæteris prodigiis, tum quod duæ Vestales eo anno, Opimia atque Fleronia, stupri compertæ: & altera sub terram, vt mos est, ad por-

tam Collinam necata fuerat: altera sibimet ipsa mortem conscuerat. Dionys. Halicarn. lib. 8. ante fin. vt iam diximus in verbo, Virginis verò stupratorem.

^d *Caparonia.*] Paulus Orosius lib. 4. cap. 5. Eutropius Rerum Roman. lib. 2. Et hæc fortè est quam Plutarch. in vita Fabij Maximi dicit sibimet mortem conscuissè, cum in stupro deprehensa fuisset, sed eam non nominat. Aut ipsam et Fleronia, de qua loquutus est proximè, quæ & ipsa sibi mortem conscuiuit, vt iam in præced. diximus.

^e *Fabia verò incesti causam dixit.*] Asconius Pedianus in Cicer. Orat. in toga candida contra C. Antonium & Catilinam. Fabia, inquit, Vestalis causam incesti dixerat, cum ei Catilina obiiceretur: eratque absoluta hæc Fabia, quia soror erat Terentia Ciceronis.

^f *Cornelia Maximilla.*] Suetonius in Domitiano, c. 8. Plin. lib. Epist. 4. epist. 11. ad Cornelium Minutianum. Hinc non absurdè apud Plinium pro Corneliâ Maximillâ Vestalem, legi posset Corneliâ Maximam, vt conueniat cum sententia Tranquilli.

^g *Cumq; Urbina.*] Dionys. Halicarnass. lib. 9. huius Vestalis, quam Urbiniâ vocat, historiam aliter recenset, nempe hanc cæsam & viuam defossam, vt suprâ diximus ibi, Virginis verò stupr. & cum qui cum illa incestum patrauerat, in foro sub furca flagris cæsum & necatum.

^h *Posthumia verò.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. Eodem anno, inquit, Posthumia virgo Vestalis de incestu causam dixit, crimine innoxia: ob suspicionem propter cultum amœnorem, ingeniumque liberius, quàm virginem decet, parum abhorrens famam. Ampliatam, deinde absolutam pro collegij sententia Pont. Maxim. abstinere iocis, colique sanctè potius quàm scitè iussit. Ad eas autem quæ condemnatæ sunt, adde Suniam ex Eusebio Chronographo Olymp. 77. & Tutiam ex L. Floro Epito. Liuij lib. 20. Atque etiam Liciniam & Martiam ex eodem lib. 63. & Plutarcho proble. cap. 83.

Ex quibus veteres captare auspicia solerent, & auspiciorum quæ prospera, quæve piacularia sint.

CAPVT XIII.

RISCOS ^a Romanorum ad eò auspiciis deditos fuisse cõstat, vt post urbem conditam falsa illa superstitione & praua religione ducti, ^b nihil bello vel pace domi militiaq; agerent, nisi auspicato. Sed inter auspicia de quibus antiquitas fabulata est, quæ prospera, quæve piacularia sint, sæpe quæsitum est. ^c In primis receptum est, auspiciorū quinque genera obseruari ab augurandi peritis: primum ex cælo, secundum ex auibis, tertium ex tripudiis, quartum ex quadru-

Auspiciorū quinque genera.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

^a *Riscos Romanorum.*] Totum id ferè caput, vt alia multa ex hoc authore, Casparus in suos Commentarios, De præcipuis diuinationum generibus, inseruit. quo loco de Auguriis & Aruspicina tractat: nec hunc tamen nominat, nec alios, à quibus hæc acceperat. Suprà autem lib. 3. cap. 15. satis docuimus hæc omnia futilia esse, & sacris nostris literis prohibita.

^b *Nihil bello.*] Cicero lib. 1. & 2. de Diuinatione Liuius 1. Decad. lib. 1. & iterum lib. 6. ad fin. in Orat. Appij Claudij Crassi, vbi sic inquit, Auspiciis hanc urbem conditam esse, auspiciis bello ac pace, domi militiaq; omnia geri, quis est qui ignoret?

^c *In primis receptum est, auspiciorum quinque genera.*] Festus Pompeius lib. 15. hæc ad verbum scribit. Quinque genera, inquit,

Ceremonia
dum ex arce
augurium
petebatur.
Templa.
Ex calo.

pedibus, vltimum ex diris. ^d Ex his quædam oblatiua sunt, quæ non poscuntur: quædam impetratiua, quæ optata veniunt. ^e Oblatiua, non semper auspiciū facere: siquidē in potestate videntis sunt, an illa ad se pertinere velint. ^f In augurū enim disciplina hoc traditur primū, nulla auspicia, siue boni, siue mali prænuncia, ad eum qui illa obseruare negauit, pertinere: nam temerē iacta, & sine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. ^g Ex impetratiuis autem auspicia vera sumi sæpe notatum est. ^h Quotiesque augures ex arce augurium petunt, ⁱ lituum tenent sine nudo aduncum, ^k quo cœli regiones & certa spatia, quibus videnda ad se pertinere volebant, ^l quæ templa dicta sunt. ^m sedebat enim augur velato capite, & lituo cœli regiones notabat. Ex cœlo fit augurium, vt si læuum intonuisset, ⁿ quod

ANNOTATIONES.

inquit, signorum obseruant Augures, ex cœlo, ex auibus, ex tripudiis, ex quadrupedibus, ex diris.

^d Ex his quædam.] Seruius in lib. 6. Æneid. in eum locum,
*Vix ea fatus erat, gemina cum fortè columba
Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi sedere solo.*

Auguria, inquit Seruius, aut oblatiua sunt, quæ nō poscuntur: aut impetratiua, quæ optata veniunt. Quia ergo hoc oblatium fuit, dixit, fortè. & in 12. eiusdem operis, ibi,

*Hic aliud maius Iuturna adiungit, & alto
Dat signum cœlo, quo non præstantius ullum
Turbauit mentes Italas, monstroq; fefellit.*

Monstroque fefellit. bene fefellit, inquit. Nanque hoc augurium nec oblatium est, nec imperatium: sed immissum factione Iuturnæ, quod carere fide indicat sedes negata. Nam vbicunque firmum introducit augurium, dat ei firmissimam sedem, vt lib. 6.

*Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi sedere solo.*

Item in Mœri,

Ante sinistra caua monuisset ab ilice cornix.

In hoc autem augurio liberatum Cygnum in aquam cecidisse dicit, quam instabilem esse manifestum est. Et iterum paulò post, ibi,

*Hoc erat, hoc votis (inquit) quod sæpe petiui,
Accipio, agnoscoq; deos.*

Quasi imperatium (inquit idem Ser.) hoc augurium vult videri, Accipio, agnoscoque, de modo quasi oblatiuo loquitur. Nam in oblatiuis auguriis in potestate videntis est, vtrum id ad se pertinere velit, an refutet & abominetur. Ergo nunc augurium, dicit se libenter amplecti, & cognoscere circa se voluntatem deorum. Ex quo intelligis hūc legendum, Imperatiua, non Impetratiua.

^e Oblatiua non semper.] Seruius d. lib. 12. posteriori loco.

^f In augurum enim disciplina.] Seneca lib. 2. Naturalium quæstionum. & Plinius lib. 28. c. 2.

^g Ex impetratiuis.] Quod satis innuit Seruius vbi supra.

^h Quotiesq; augures ex arce.] Quod fieri solebat ex Liuiio 1. Decad. lib. 10. in Oratione P. Decij Muris in princip. Qui Iouis Optim. Max. ornatu decoratus, curru aureo per urbē vectus in Capitolium ascenderit, si conspiciatur cum capide ac Lituo, capite velato victimam cædat, auguriūve ex arce capiat.

ⁱ Lituum tenent sine nodo aduncum.] Cicero lib. 1. de Diuinatione. Quid lituus iste vester quod clarissimum est insigne auguratus. vnde nobis est traditus? Nempe eo Romulus regiones direxit rum, cum urbem condidit, qui quidem Romuli lituus: id est incuruum & leuiter à summo inflexum bacillum: quod ab eius litui, in quo canitur similitudine nomen inuenit, cum situs esset in curia Saliorum, quæ est in palatio, eaque deflagrasset, inuentus est integer. Liuius 1. Decad. libro 1. Accitus, inquit, sicut Romulus auguratō in vrbe condenda regnum adeptus est, de se quoque consuli iussit. Inde ab Augure, cui deinde honoris gratia, publicum id, perpetuumque sacerdotium fuit, deductus in arcem in lapide ad meridiem versus consedit. Augur ad læuam eius capite velato sedem cœpit, dextra manu baculum, sine nodo aduncum tenens, quem lituum appellarunt. Inde vbi prospectu in urbem agrumque capto deos precatus, regiones ab oriente ad occasum determinauit: dextras ad meri-

diem partes, læuāsque ad Septentrionem esse dixit: signum contra quod longissimè conspectum oculi ferebant, animo finiuit: tum lituo in læuam manum translato, dextra in capite Numæ imposita, precatus est ita, Iupiter pater, si est fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, Regem Romæ esse, vt tua signa nobis certa ac clara sint inter eos fines, quos feci. Tum peregit verbis auspicia, quæ mitti vellent. Quibus missis, declaratus Rex Numa de templo descendit. Plutarchus in Romulo sic lituum definit, Est autem, inquit, lituus, inflexus baculus, quo ad inaugurandum sedentes cœli spatia designant.

^k Quo cœli regiones.] Seruius in 9. Eglog. Virgil. ibi,
Ante sinistra caua, &c.
& lib. Æneid. 6. eo loco,

Ipsa sub ora viri.

Augures, inquit, designant lituo spacia & eis dant nomina: vt prima pars Antica, posterior, Postica: item dextra & sinistra. Designabant (vt annotauit Ser. in dicto loco lib. 6. Æneid.) item sibi certa spacia, quibus volebant videnda ad se pertinere. Id ex superiore Titi Liuij exemplo dignoscere potes.

^l Quæ templa dicta sunt.] Varro de ling. Lat. lib. 3. aut aliorū comput. 6. post princ.

^m Sedebat enim Augur.] Liuius 1. Decad. libro 1. loco supra allegato.

ⁿ Quod prosperi euentus.] Ennius apud Ciceronem lib. 2. de Diuinatione,

Cum tonuit læuum bene tempestate serena.

Ipse Cicero in lib. cui Marius nomen erat, qui, vt alij multi eiusdem, periit: sed ex eo se ipse citat in lib. 1. de Diuinatione.

Partibus intonuuit cœli pater ipse sinistris.

Et Virgil. lib. 2. Æneid.

Subitoq; fragore

Intonuuit læuum.

Vbi Donatus, Quod, ait, dixit læuum, debet prosperum intelligi: cuius ratio hæc est, læua in aliis contraria significant. In sacris autē signis idcirco prospera accipiuntur quæ sunt læua: quia sacrificantis, vel precantis latus læuum dextrum est eius, qui postulata largitur. Et Seruius, læuum prosperum est, quia cœleste: sinistrum autem, quantum ad auguria, à sinendo est, quod nos agere aliquid sinat. Et idē Virg. lib. 9. eiusdem operis,

Auduit & cœli genitor de parte serena

Intonuuit læuum.

Vbi Donatus idem scribit. Seruius autem læuum exponit prosperum: vt enim supra diximus, Quæ sinistra nobis videntur intuentibus cœlum, illis dextra sunt: non quod sinistra bona sint: sed, quod dextra cœli nobis sinistra sunt. Idē Virg. lib. 4. Georg. circa initium,

Si quem

Numina læua sinant, auditq; vocatus Apollo.

Vbi & ipse Seruius exponit, læua, id est, prospera. Et Plinius lib. 2. cap. 54. Læua, ait, prospera existimantur, quoniam læua parte mundi ortus est. Alter Plinius Iunior in Panegyrico, Nam cæteros Principes, aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus auium consulentibus nunciauit. Plutarchus problē. cap. 78. vbi eius rei alias quoque rationes reddit. Festus Pompeius lib. 17. tum vbi de sinistris auibus loquitur. quo loco primum dicit auctoritate Varronis lib. 5. Epistolicarum quæstionum, id quod iam diximus ex Seruio sinistrum

prosperi euentus putarunt esse : ° idem si fulgur à sinistra in dextram emicuiſſet , Hetruſca diſciplina : P quia quæ nobis læua ſunt , à diis dextra ex parte demitti putant. ¶ Ideo fulmen in rebus omnibus lætum auſpicium facit , bonique euentus eſt , ſi ſiniſtra ex parte venit. In auſpiciis enim quæ ſiniſtra ſunt , bene euentura putantur. ¶ Tametſi Græci dextra ex parte veniens augurium , auſpicatius putent. ¶ Ex his tamen dira habentur fulmina , quæ per ſeptentrionē in occaſum vergunt : quæ verò ex ortu ducunt originem , & in eandem partem cœli circumactu redeunt , ſummam portendunt felicitatem , quale oſtentum Syllæ dictatori oblatum memorant. ¶ aut quum fulmen è cœlo decidit , ruſuſque in ſublimi crebris ignibus micat , quod fortunatum fuiſſe nemo dubitauit. Ipſum tamen fulmen quacunque ex parte venit , ° comitia impedit. ¶ Ioue enim tonante nihil cum populo agi poſſe liquet. ¶ Si tamen tonet in comitiis , vitium oblatum creandis magiſtratibus , atque ideo obnunciari oportere. ¶ Si autem grandinet ſimul & fulminet , calamitatem præſignari volunt. ¶ Propterea cum omnes dii manu-

Græci.
Fulmina
dira, & cœ-
tra.

Fulmen co-
mitia impe-
diebat.

A N N O T A T I O N E S.

ſiniſtrum dici, quod ſinit. Deinde authoritate Aſinij, Capitonis & Cincij ſiniſtra auſpicia meliora eſſe , quàm dextra, tum vbi de ſiniſtro loquitur , vbi & authoritate Atteij Capitonis ſcribit, ſiniſtrum in auſpicando ſignificare lætum & proſperum auſpicium, Quibus adde illud Homeri libro 12. Iliados,

αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' αἰετὲρὰ λαὸν ἑέρων.

Id eſt,

Aquila altè volans, ad ſiniſtram populum retinens.

Quàquam poſtea ita loquatur, vt ſentiat nihil intereſſe inter ſiniſtrum & dextrum in his rebus, eius carmen id eſt,

— τὸ δ' ἂν μεταφρέπομ' ἐδ' ἀλεγιζώ,
εἴτ' ἐπ' δέξι' ἰωσι πρὸς ἡὼ τ' ἡελιόν τε,
εἴτ' ἐπ' αἰετὲρα τοίγ' ποτὶ ζόφον ὑπὸ ρέντα.

Illudque Statij lib. 3. Thebaidos,

*Signa feras, læuūq; tones. tunc omnis in aſtris
Conſonet arcana volucris bona murmura lingua.
Si prohibes, hic neſte moras, dextrisq; profundum
Alitibus pratexe diem.*

Vbi Lactantius interpres. Læuus, inquit, id eſt, bono omne confirmes auſpicia: quia optimum augurantibus ſignum eſt, id eſt, ſi de ſiniſtra cœli tonuerit. & paucis interiectis. Dextra enim parte in contrario, læua in bono. Et paulò poſt, De cœlo venientibus à dextra parte auibus auguria mala ſunt.

o *Idem ſi fulgur à ſiniſtra in dextram emicuiſſet.*] Dionyſius Halicarnarſeus libro 2. non adeò longè à princip. Peractis precibus fulgur à ſiniſtris ad dextra emicuit. Habent autem Romani talia pro additoriis, ſiue ex diſciplina Hetruſca, ſiue ita edocti à maioribus, hac ratione (vt equidem arbitror) quòd ſedes ſit optima in captandis auſpiciis, quæ Orientem ſpectet, vnde ſol & luna ſurgunt, ſtellæque tam fixæ quàm erraticæ, & vnde mundi motus ſumit exordium: cuius circulari vertigine cuncta, quæ in eo ſunt, modo ſuper terram exiſtunt, modo ſub terra latitant. Porro qui Orientem ſpectant, Septentriones à ſiniſtris habent, à dextris meridiem. Honoratius eſt autem prius quàm poſterius: ſublimis enim ab Aquilonari tractu polus attollitur, circa quem mundus voluitur, & è quinque ſphæræ circulis, qui vocatur Arcticus, hac parte ſemper eſt conſpicuus. At ab Auſtrali tractu, is qui vocatur Antarcitus, ſemper in ea parte delitet. Veriſimile eſt autem inter ſigna, quæ de cœlo ſeruantur, ea præcellere, quæ ſunt in parte optima. Et quoniam ad Orientem vergentia potiorē partem obtinent, quàm Occidentalia, tum in his ipſis celſiora ſunt auſtralibus aquilonaria, meritò habentur optima.

p *Quia quæ nobis læua ſunt.*] Seruius in li. 2. Æneid. poſt princip. ibi,

— Si mens non læua fuiſſet.

Contraria: Nam de humanis rebus id ſignificat: de diuinis verò proſperum.

q *Ideo fulmen.*] Vide ſuprà in verbo, Idem ſi fulgur à ſiniſtra.

r *Tametſi Græci.*] Cicero libro 2. de Diuinatione. authorem laudans eius rei Homerum: cuius (ni fallor) locus eſt lib. 2. Iliados,

ἀσράπλων ἐπιδέξι, ἐναίσιμα σήματα φαίνων.

Aut ex libro Odyſſeæ 15.

ὥς ἄρα οἱ εἰπόντι ἐπέπματο δέξιός ὄρνις,
αἰετὸς ἀργὴν χίνα φέρων ὀνύχεσσιν πέλωρον,
ἡμερὲν ἐξ αὐλῆς. οἱ δ' ἰύζοντες ἔποντο
ἄνθρωποι ἡδὲ γυναικες ὁδοσφιν ἐγγύθεν ἐλθόν.
δέξιός ἦϊε πρὸ δ' ἵππον, οἱ δ' ἐῖδόντες
γῆθησαν, καὶ πᾶσιν ἐνὶ φρεσὶ θυμὸς ἰάνθη.

Sed & Perſæ fulgura ac tonitrua dextra pro felici augurio ducunt, vt videre licet ex Xenophonte lib. 1. Pædiæ Cyri. vbi ſic inquit, Cyrus domum reuerſus, precatuſque Veſtam patriam, ac Iouem patrium aliòſque deos, pergebat ad exercitum, eumque pater vnà deducebat. Sed poſteaquàm ædis egreſſi ſunt, dicuntur fulgura ei atque tonitrua dextera eſſe facta. Quæ vbi apparuiſſent, nullo præterea vtentes alio augurio iter faciebāt, quòd ſigna Dei Opti. Maxi. nihil aliud portenderēt. Et iterum lib. 7. poſt princip. vbi Cyrus, inquit, equum aſcendit, ſteritque reſpiciens quæ erat perrecturus, fulmen dexterum inſonuit. Hic autem dixit, Te ſequemur, ô Iupiter Optim. Max. Vide Senecam lib. 2. Quæſt. Natur. s *Ex his tamen dira.*] Hæc vſque ad verſic. Aut cum fulmen, ſunt Plinij lib. 2. c. 54.

t *Aut cum fulmē.*] Et id quoque elicitur ex Plinio vbi ſuprà, ſed non adeò clarè.

u *Comitia impedit.*] Cicero libro 2. de Diuinatione. Liuius 3. Decadis libro 3. & 4. Decad. libro 10. tum, alibi, tum ad finem, Cornelius Tacitus libro 17. Plutarchus in Catone Vticenſi, vbi tradit Pompeium diſſoluiſſe Comititia, quibus Cato Vticenſis Prætor creabatur, quòd ſe tonitrua audiuiſſe dixiſſet.

x *Ioue enim tonante.*] Cicero in Vatinius ſcribit iam inde à Romulo decretum fuiſſe ab auguribus Ioue fulgente cum populo agi nefas eſſe. Idem Cicero Antoniana 5. Ioue enim, inquit, tonante cum populo agi non eſſe fas, quis ignorat? Et paulò poſt, Quam legem igitur ſe Augur dicit tulſiſſe, non modò tonante Ioue, ſed propè clamore cœleſti prohibente. Liuius 3. Decadis libro 3. ſcribit Marcellum conſulem creatum, magiſtratu amotum fuiſſe, quòd tonuiſſet, cum iniret conſulatum. Et libro 2. de Diuinatione. Itaque in noſtris Commentariis ſcriptum habemus. Ioue tonante, fulgurante comitia populi habere nefas. Aſconius in Orat. Cicer. in Piſonem.

y *Si tamen tonet in Comititiis.*] Ex his quos ſuprà citauimus in verbo, Ioue cum tonante.

z *Si verò grandinet.*] Tempeſtate Comititia dirempta fuiſſe apertè oſtendit Liuius 4. Decad. libro 10. in fine. Secundum triumphum Comititia edixit, quibus creati Coſſ. ſunt M. Iunius Brutus, A. Manlius Vulſo. Prætorum inde tribus creatis, Comititia tempeſtas diremit. Plinius lib. 18. cap. 28. in fi. refert tempeſtatum nomine grandines & procellas cæteraque ſimilia intelligi.

a *Propterea cum omnes dii.*] De huiusmodi manubiis deorſi, Seruius enarrans illud libri 1. Æneidos,

*Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,
Diſceitq; rates, enertiq; equora ventis.*

In libris Etruſcorum, inquit, lectum eſt, iactus fulminum

TT 4 manubias

*Manubiæ
Iouis cur
rubra.
Fulmina
diurna Io-
ui, nocturna
Plutoni tri-
buta.
Popysma.
Fulminis a-
uertendira-
tio.
Fulmina in
pollutis lu-
cis.
Bidental.
Tonitrus
impares, pa-
res, matuti-
ni, meridia-
ni, sereno tē-
pore emissi.*

bias albas nigrasque habeant, folius Iouis rubras esse volunt. ^b Et quamvis Hetrusci vates nouem diis fulminum iactus potestatesque tribuant, quorum vndecim fuere genera: ^c Romani tamen diurna Ioui, nocturna Summano (quem Plutonem dicunt) tradiderunt. Fuitque memoriae proditum, ea fulmina quæ solus Iupiter excutit, læta esse: quæ verò concilio deorum aduocato, auersa reputari. ^d Ideo fulgetras adorare, & popysmatibus obstrepere, consensum esse gentium Plinius notauit. ^e Est autem popysma, sibilus tenuis, ore emissus. Græci verò, vt vim tonitrus & speciem fulminantis cœli auerterent, pateris vina effundebant. ^f Thraces dum fulminat aut tonat, in cœlum sagittas intendunt, rati tonantem hostem esse Dei, quem ipsi colerent. ^g Paulo tamen Æmylio apud Amphipolim sacrificante, fulmen è cœlo emissum, quum sacra combussisset, regni mutationem portendit, quod mox consequutum est. ^h Fuitque opinio haruspicum, fulmina magnopere fieri in pollutis lucis: ⁱ ideo reliquias fulminis cum sacrificio sepelire dispersosque ignes in vnum cogere, & quadam tacita prece, terræ condere solebant, ^k quem locum bidental dixerunt. Nonnulli impares tonitrus boni ominis esse, & felicia portendere volunt: pares autem, diros euentus & calamitates: alij matutinos, ventum, imbrem verò, meridianos prædicere. ^m Serena tamen tempestate tonuisse, ⁿ hominesque ^o aut ædes sacras de cœlo tactas esse tristic euentus fuisse, & auspicii mali, sæpe notatum est. ^p Contra verò Homerus,

ANNOTATIONES.

manubias dici & certa esse numina possidentia fulminum iactus, vt Iouem, Vulcanum & Mineruam. Vnde cauendum est, ne aliis hæc numinibus demus. Et Festus Pompeius lib. 11. in princ. Manubiæ Iouis tres dicuntur esse: quarum vnæ sunt minimæ, quæ moneant placidæque sint. Altera, quæ maiores sunt, ac veniunt cum fragore, discutiantque ac diuellant, quæ à Ioue sint, & consilio deorum mitti existimantur. Tertiæ his ampliores, quæ cum igne veniant, & quamquam nullum sine igne fulgur sit, hæc propriam differetiam habeant, quod aut adurant, aut fuligine deformant, aut accendant, quæ statum mutant deorum consilio superiorum. ^b Et quamvis Etrusci vates. Seneca lib. 2. Natural. quæst. & Plinius lib. 2. cap. 52. in princ. sic inquit, Tuscorum literæ nouem deos emittere fulmina existimant, Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex his seruauere, diurna attribuentes Ioui, nocturna Summano, rariora sanè eadem de causa frigidioris cœli.

^c Romani tamen. Plinius vbi supra. Fest. Pompeius libro 4. in fi. Diurnum fulgur appellabant diurnum, quod putabant Iouis, vt nocturnum Summani. D. Augustin. lib. 4. cap. 23. prope fin. Romani, ait, veteres nescio quem Summanum, cui nocturna fulmina tribuebant, coluerunt magis quam Iouem, ad quem diurna fulmina pertinebant. Martianus Capella libro 2. Nuptiarum sic de Summano inquit, Denique omnis aëris à luna diffusio, sub Plutonis potestate consistit, qui etiam Summanus dicitur: quasi summus manium. Idem alio loco, Manes, inquit, corpori humano præfules attributi sunt, qui parentum seminibus manauerunt qui sub Plutonis potestate sunt: qui ideo Summanus dicitur, quasi Summus manium.

^d Ideo fulgetras. Plinius li. 28. cap. 2. Fulgetras adorare popysmis consensus gentium est. Sed hic legendum Popysmatibus duplici p. vide in seq.

^e Est autem popysma. Legendum Popysma à ποπύζω popysmis prosequor, sibilu. Aristophanes in Pluto,

— εἶθ' ὁ θεὸς ἐποπύσει
ἐξ ἡτάτω ἐν δύο δράκοντι ἐκ τῆς νεῶς.

— Postea deus sibilauit.

Exierunt igitur duo dracones è templo.

Et in Vespis καὶ ἀνασπάτω. id est, & si fulgurabo, ποπύζω sibilauit. vbi interpretes tradunt moris fuisse, ἢ ἀσπαύς ποπύζειν. id est, fulgetris applaudere. Hinc Popysma & popysmus sibilus. Vide Suidam & Nicatū Grammaticum & Maximū in Lexico, & Policianū lib. Miscellaneorum c. 32.

^f Thraces. Herodotus lib. 4. sic scribit, Thraces dum tonat fulguratque in cœlum sagittas excutunt, Deo minitantes, quod nullum alium præter suum esse arbitrantur.

^g Paulo autem Æmylio. Plutarchus in vita ipsius.

^h Fuitque opinio Haruspicum. Seneca Natural. quæst. lib. 1.

ⁱ Ideo reliquias fulminis. Seneca Nat. quæst. lib. 2. Lucanus libro 1,

— Aruus dispersos fulminis ignes

Colligit, & terra mœsto cum murmure condit,

Datq; locis nomen sacris tunc admonet aris

Electa ceruice marem. —

Iuuenal. satyra 7.

Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.

^k Quæ loco bidental dixeret. Horatius in Arte poetica in fine,

— In triste bidental

Mouerit incestus.

Vbi Acron & Porphyrius interpretes dicunt, Id quod Iouis fulmine percussus est, bidental dici, hocque expiari non posse. Et Persius saty. 2.

An quia non fibris ouium, Egennaq; iubente

Triste iaces lucis, euitandumq; bidental.

Aliter Festus Pompeius lib. 2. dicit, quoddam templum esse ita dictum, quod in eo bidentibus hostis sacrificaretur.

^l Alij matutinos. Plinius lib. 18. c. 35.

^m Serena verò tempestate. Sueton. in Tito, cap. 10. vbi inter omnia mortis ipsius signa, id ponit, quod potestate serena tonuerit. Dion libr. 37. Præterea quoque alia infesta signa euenerunt: multa enim fulmina per serenum delapsa sunt. Hoc alij pro læto felicique auspicio obseruauerunt, sicut indicat illud Ennianum apud Cicer. libr. 2. de Diuinatione, supra iam citatam,

Cum tonuit læuum bene tempestate serena.

Et quod inter omnia imperij Antoni Pij, scribit Iulius Capitolinus in vita illius, fulgur cœlo sereno sine noxa in eius domum venisse. Id autem naturali rationi tribuit Seneca lib. 1. Natural. quæst. cap. 1. ad finem, vbi ita inquit, Alij inter nubes eliduntur, alij sereno, si aër ad exprimendum ignes aptus fuit. Nam sereno quoque cœlo aliquando tonat, ex eadem causa, qua nubilo aère inter se colliso. Et lib. 2. cap. 8. Quare & sereno tonat? Quia tunc quoque per crassum & siccum aëra spiritus profilit.

ⁿ Hominesque. T. Liuius 3. Decad. libr. 2. Iulius Obsequens Prodigiorum c. 71. 83. & 87.

^o Aut ædes sacras. Plutarchus in Crasso: id sapissime inter prodigia positum fuisse, testantur Dion historicus & Liuius locis infinitis, & in 3. Decad. libro 1. 3. iterumque 8. & 4. Decad. libro 3. rursumque 7. Iulius Obsequens cap. 26. 55. 56. 60. & alibi, & Suetonius in Domitiano cap. 15. Continuis, inquit, octo mensibus tot fulgura facta, nuntiataque sunt, vt exclamauerit, Feriat iam quem volet. Tactum de cœlo Capitolium templumque Flauiae gētis. Item domus Palatina & cubiculum ipsius, atque etiam è basi statuae triumphalis titulus excussus vi procellæ in monimentum proximum decidit. Anastasius (authore Volaterrano in Anthropologia) fulmine ictus periit, anno imperij 36.

^p Contra verò Homerus. Scilicet libro Odyssææ 20,

ὡς ἔφατ' ὁ χόρυμνος, τὸ δ' ἔκλυε μνῆστρα ζεύς.

ἐν τῇ κατὰ δρόγοντι ἀπ' αἰχλόντος δολύμην

Iouem sereno intonuisse post effusas preces, felix omen & ratum auspicium fecit. ¶ M. Crasso castra quæ trans Euphratem metatus fuerat, bis fulmine icta, triste prodigium & infandas cædes attulere. ¶ Alij ex fulguribus quædam publica adnotarunt, alia priuata: Publica, non ultra trigessimum portendere annum, nisi in deditioe oppidi: priuata, non ultra decimum augurium facere, nisi in sponsalibus & natali die auspicata: ex quibus quædam postularia, alia pestifera, pleraque consiliaria dicta sunt, aut monitoria vel auxilia, hospitalia vel regalia, nonnulla peremptalia, quæ superuenientium fulgurum significationem perimunt. ¶ Ea enim tantam vim habent, vt quicquid alia portenderent, illorum interuentu tollatur. Quod verò interuentu fulminis portentum est, alterius significatione tolli nequit: x pestifera mortem, postularia sacrificiorum emendationem admonent. ¶ Pars multo maxima, tria fulminum genera fecit: consiliarium, quod post cogitatum negocium superuenit: autoritatis, quum post rem perfectam, bonum aut malum, quod futurum sit, prædicit: status, vbi nec opinantibus nobis fulmen interuenit. Quæ verò fortuita sunt, & in casu posita, nulla ratione subnixa, diuinationem non recipiunt: z Ex auibis verò, augures quasdam oscines, quasdam præpetes notarunt: oscines cantu, præpetes volatu augurium facere, & futura prædicere. a Semper enim cantus oscinis quum sinister est, secundissimus fuit. b Ex præpetibus autem aquila, vulture & buteone, sanquali & immusylo, lætantur, easque felices euentus esse, quum ingentibus alis patulæ & porrectæ volant. c Quasdam dixere

Fulgura publica, priuata.

Fulgura postularia, pestifera, consiliaria, monitoria, auxilia hospitalia, regalia, peremptalia.

Trium fulminum genera apud plures.

Auguria. Aues oscines,

Aues præpetes.

Aues funebres.

Superuaganea.

ANNOTATIONES.

ὁ δὲ ἰὼν ἐν νεφέων, ἤδησε ὃ διὸς ὀδυσεύς.

Id est,

Sic dixit precatu, hunc autem audiuit consiliarius Iupiter.

Statim autem tonuit à splendido olympo.

Ab alto ex nebulis, latatus est autem diuinus Ulysses.

Et lib. 2. non longè à filicet non ita clare,

— Ζεὺς δὲ μετὰ ἐκ τῶν σήματα φαίνων,

ἤδησεν τ' ἀρ' ἐπὶ τὰ πολύτας διὸς ὀδυσεύς,

ὅππῃ ῥά οἱ τέρας ἦκε κρόνῳ παῖς ἀγκυλομήτεω.

Id est,

Iupiter autem valde sonuit signa ostendens.

Latatus est postea peritolerans diuinus Ulysses.

Quod ei monstrum misit Saturni filius versuti.

q M. Crasso.] Plutarc. in vita ipsius, vbi de prodigiis mortem Crassorum præcedentibus loquitur.

r Alij ex fulguribus.] Seneca lib. 2. Natu. quæst. cap. 48. Priuata enim, inquit, fulgura negant ultra decimum annum, Publica ultra tricesimum posse differri. Plinius lib. 2. cap. 52. in fine, sic scribit, Caterum existimant non ultra decem annos portendere priuata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die, Publica non extra trigessimum annum, præterquam in deductione oppidorum. Et de his duobus Iuuenalis saty. 6. loquitur,

Atque aliquis senior, qui publica funera condit,

Plebeium in Circo positum est & in aggere fatum.

s Ex quibus quædam.] De his septem primis Seneca d. lib. Natural. quæst. cap. 49. & præterea de Postularibus Festus Pompeius lib. 14. Postularia fulgura, inquit, quæ votorum, aut sacrificiorum spretam religionem designant. Pestifera, quæ mortem aut exilium ostendunt.

t Nonnulla peremptalia.] Idem Festus autoritate Græchi d. loco, vbi tamen corruptè legitur, Parentalia. Ea enim à perimendo dicta sunt: quia scilicet, vt ille dicit, portenta vi sua perimunt duobus modis prioribus tollendis, aut maiore manubia, vt tertia secundæ, secunda primæ cedat, quod & planè declarat alibi eodem libro vbi de Postularibus loquitur.

u Ea enim tantam vim habent.] Quod iam ex Festo diximus, & id præterea scribit Seneca d. lib. 2. Natural. quæstio. cap. 34. Cuius hæc verba, Summam esse vim fulminum iudicant: quia quicquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum est, nec alterius significatione minuitur. Quidquid exta, quidquid aues minabantur, secundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denuntiatur, nec extis, nec aue contraria refellitur. Sed hæc tamen confestim reprobat, vt ibi videre poteris.

x Pestifera mortem.] Festus Pompeius d. lib. 14. addit aut exilium, vt etiam facit alibi eodem lib. vbi de Postularibus loquitur. & ante eum Seneca d. lib. Natu. quæst. c. 49. Pestifera, quæ mortem exiliumque portendunt.

y Pars multo maxima.] Hæc vsque ad ea verba, Ex auibis, sunt Senecæ vbi supra c. 39. ex autoritate Cecinnæ.

z Ex auibis.] Seruius in lib. 1. Æneid. ibi,

Aspice bis senos latanteis agmine cynos,

Ætheria quos lapsa plaga Iouis ales aperto

Turbabat cælo.

In auguriis, inquit, non solum aues considerantur: sed volatus in præpetibus & cantus in oscinibus: quia non omnes, nec omnibus dant auguria. Et li. 3. Æneidos in eum locum,

Et volucrum linguas & præpetis omina penne.

Aues, inquit, Seruius, oscinæ sunt, aut præpetes. Oscinæ ab os & cano dictæ, ore futura prædicunt: præpetes verò à volatu: sed præpetes aut superiora tenent, & præpetes dicuntur: aut inferiora, & inferæ appellantur. Præpetes autem, quia omnes aues superiora tenent volantes. Acron in Horatium Carminum lib. 3. Ode 27. ibi,

Oscinem cornuum prece suscitabo

Solis ab ortu.

Oscines, inquit, aues dicuntur, quæ voce augurium faciunt: præpetes quæ volatu, & citat illud Virgilianum. Et de præpetibus quoque loquitur F. Pompeius lib. 14. in duobus locis, & Gellius lib. 6. cap. item 6. Cicero autem lib. 2. de Natura deorum aliter has distinguit. Atque hæ non caperentur quidem nisi hominum ratione atque solertia: quamquam aues quasdam & alites & oscines, vt nostri augures appellant, rerum augurandarum causa esse natas putamus. Idem Cicero de Diuinat. lib. 1. Eademque efficit in auibis diuina mens, vt tum huc, tum illuc volent alites, tum à dextra, tum à sinistra parte canant oscines. Et apertius Epistol. fam. li. 6. episto. quoque 6. ad Cecinam, Non igitur ex alitis volatu, nec ex cantu sinistro oscinis, vt in nostra disciplina est, nec ex tripudiis solistimis, aut somniis tibi auguror: sed habeo alia quæ obseruem. Et apertissimè Plinius lib. 10. cap. 19. Nunc de secundo ordine dicamus, qui in duas diuiditur species, oscines & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaque præcedent & ordine. Ex quibus intelligis hos alites vocare, quos illi præpetes appellant.

a Semper enim cantus oscinis.] Seruius lib. 4. Æneid. in eum locum,

Solaq; culminibus ferali carmine bubo

Sæpe queri & longas in fletum ducere voces.

Omnes, inquit, aues oscines, bonæ: præpetes malæ sunt, & contræ.

b Ex præpetibus autem aquila.] Festus Pompeius lib. 1. non longè post princip. has omnes aues, inter alites ponit, quas hîc præpetes appellat: nam supra diximus easdem esse alites & præpetes.

c Quasdam dixere funebres.] Plinius lib. 10. cap. 12. Inauspicatas aues vocat, cornicem, cornum & bubonem. de bubone sic lo

*Auspicia
caduca.
Cliuia.
Auspicia
ex aquile
& vulturis
volatu.*

funebres, quæ omine auerso aliquid fieri vetant: ^d nonnullas superuaganeas, quæ ex summo acumine emittunt vocem: ^e alia caduca auspicia, cum in templo per augures metato aliquid excidit: ^f pleraque cliuia, quæ difficulter eueniunt. ^g Aquila si dextra ex parte venit, felix omen facit, ^h & magnarum rerum auspicia: ⁱ quas quidem volatu augurium facere, præcipue si stridentibus alis euolare videant, omen futuri maximi boni, ac læta & magna portendere dixerunt. [†] Vultures quoque Romulo in condenda vrbe præsens auspiciū fecere. Sed tamen vultures aquilarum fœtus implumes occidisse, nidôsque euertisse, ipsosque à pastu pedibus & rostro abegisse, ^k Tarquinio Superbo exilium, & regni amissionem quæ mox sequuta sunt, portenderunt. ^l Aquilam Tarquinio Prisco pileum detraxisse in

ANNOTATIONES.

sic loquitur in fi. Bubo funebris & maximè abominatus, publicis præcipue auspiciis, deserta incolit: nec tantum desolata, sed dira, etiam & inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis, sed gemitu. Itaque in urbibus aut omnino luce visus, dirum ostentum est. Priuatorum domibus insidentem plurimis scio non fuisse feralem. Volat nunquam quò libuit, sed transuersus aufertur. Capitolij cellam ipsam intrauit Sex. Papellio Istro, L. Pedanio Coss. propter quod nonis Martiis vrbs lustrata est eo anno. Incendiariam præterea auem inter inauspicatas enumerat cap. 13. eiusdem libri, Inauspicata est, inquit, & incendiaria auis, propter quam sæpenumero lustratam urbem inuenimus, sicut L. Cassio & C. Mario Coss. quo anno & bubone viso lustrata est. Ouidius lib. 1. Amorum, eleg. 12. de inauspicatis auibus scribit,

Ille dedit turpes rancis bubonibus umbras,

Vulturis in ramis & strigis ona tulit.

Statius Thebaidos 3.

—Diræ strident in nube volucres

Nocturna q̄ gemunt striges, & feralia bubo

Dira canens. —

Idem Ouid. Metamorphos. 5. bubonem ignauum & diri ominis vocat,

Fœda q̄ sit volucris, venturi nuncia luctus

Ignauus bubo, dirum mortalibus omen.

Vocat & prophanum, id est execrandum, & pessimi ominis, lib. 6. Metamor.

—Tectoḡ, prophanus

Incubuit bubo, thalami q̄ in culmine sedit.

Funereum præterea lib. 9. vocat,

—Ter omen

Funereus bubo, letali carmine fecit.

Ælius Lampridius in Commodio, inter prodigia eiusdem Commodi mortem præcedentia, scribit, Bubonem etiam supra cubiculum eius deprehensum esse tam Romæ quàm Lanuij.

^d *Nonnullas superuaganeas.*] Fest. Pomp. lib. 17. Superuaganea dicebatur ab auguribus auis, quæ ex summo cacumine vocē emisisset: dicta ita, quia super omnia vagatur, ac canit.

^e *Alia caduca.*] Idem Festus lib. 3. non longè à fi. Caduca auspicia dicunt, cum aliquid in templo excidit, veluti virga è manu.

^f *Pleraque cliuia.*] Idem Festus eodem libro, Cliuia auspicia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebat: omnia difficilia cliuia vocabant, unde & cliuia loca ardua.

^g *Aquila si ex dextra parte venit.*] Suetonius in Claudio, cap. 7. Euenitque, vt primitus ingredienti cum fascibus forum, præteruolans aquila dexteriore humero consideret. & in Vitellio, cap. 9. Prætermisso agmine lætum euenit auspiciū: siquidem à parte dextra repente aquila deuolauit: lustratisque signis, ingressos viam sensim antecessit. & in Domitiano, cap. 6. in fi. De qua victoria prius præfagiis, quàm nunciis comperit. Siquidem ipso, quo dimicatum est, die, statuam eius Romæ insignis aquila circumplexa peninis, clangores lætissimos edidit: pauloque post occisum Antonium adeò vulgatum est, vt caput eius quoque apportatum vidisse se plerique contenderent. Apud Liuium 1. Decad. libro 1. & Dionysium lib. 3. legimus quemadmodum aquila Lucumoni, qui postea L. Tarquinij Prisci nomen adeptus est, Romam commigranti, regni augurium fecit.

Alithersa senex ille Odyssææ lib. 2. ex Aquilarum volatu & genarum laceratione, reditum Vlyssis & procorum interitum auguratur, & Priamus lib. Iliados 24. ab Hecuba admonitus, Iouem orat, vt aquilam mittat, cuius volatu in bonam spem erectus, auspicioque secundo confusus ad naues Græcorum sese conferat,

*πῶμ' ἄνδρ' ὁ δῖος ἄγγελος, ὅς τέ σ' αὐτὸς
φίλτατ' ὀϊωνῶν, καὶ κράτ' ὅτ' ἐμίσσῃ
δῖον, ὁφρά μιν αὐτὸς ἐν ὀφθαλμοῖσι νοήσας,
τὸ πῖπυθ' ὅτ' ἵππας ἰὼ δαναῶν ταχυπόλων.*

Id est,

Mitte autem alitem velocem nuncium, qui tibi ipsi,

Dilectissimus inter alites, & cuius fortitudo est maxima,

Dexturum, vt eum ipse oculis percipiens,

Hoc fretus in naues eam Danaorum equitum.

^h *Et magnarum rerum auspicia.*] Seneca libr. 2. Naturalium quæst. ca. 32. Cur, inquit, aquilæ hic honor datus est, vt magnarum rerum faceret auspicia?

ⁱ *Quas quidem volatu augurium facere.*] Cornelius Tacitus libro 17. Lætum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum cogebat, ipso profectiois die, aquila leui meatu prout agmè incederet, velut Dux viæ præuolauit, longumque per spatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, vt haud dubium magnæ & prosperæ rei nomen acciperetur. Dion in Augusto, sic scribit, Cæsari aquila statim inito fœdere cum ambobus (Antonio scilicet & Lepido) supra tentorium stetit, moxque coruos duos aduolantes, qui ex alis eius plumas euellere conabantur, occidit: itaque ex utroque victoriam portendit. Hæc Dion lib. 47. in prin.

[†] *Vultures quoque Romulo.*] Liuius 1. Decad. libro 1. Dionysius Halicarnassæus lib. 1. Plutarchus in Romulo & omnes vbique. Et quòd vultures faciant bonum auspiciū testis est Appianus libro 3. bellorum Ciuium. Statius lib. 3. Thebaid.

Non venit auguriis melior quàm vultur.

Vbi Lactatius interpres scribit, vulturem solere bona omnia augurantibus ferre.

^k *Tarquinio Superbo.*] Et alia ex hac aue auspicia, vide apud Herodotum libro 3. vbi Dario cum septem Persis disceptante, apparuerunt septem accipitrum paria, insectantium duo paria vulturum, eosque vellicantium & insectantium. Plutarchum problem. cap. 93. & in vita Marij. Dion historicus auctor est libro 46. Post C. Cæsaris cadem Octauio in Campum Martium descendente vultures sex augurium fecisse: mox verò apud milites concionanti duodecim. Id ad Romulum, auguriūque eidem oblatum referens, regno quoque eius constanter se potiturum sperabat. Idem in Vitellio.

^l *Aquilam Tarquinio Prisco.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. de Lucumone, cui Tarquinio Prisco edidit nomen, loquens, Ei carpento sedenti cum vxore aquila suspensis demissa leniter alis, pileum aufert: superque carpentum cum magno clangore volitans, rursus velut ministerio diuinitus missa, capiti aptè reponit: inde sublimis abiit. Accepisse id augurium dicitur Tanaquil, perita, vt vulgo Hetrusci, celestium prodigiorum mulier excelsa & alta sperare virum iubet: eam alitem, ea regione cœli, & eius Dei nunciam venisse: circa summum culmen hominis auspiciū fecisse: leuasse humano superpositū capiti decus, vt diuinitus eidem redderet,

sublimi, deinde capiti reposuisse, regnum ominatā ferunt: sicut Aristander aquilæ augurio victorem Alexandrum prædiuinavit. Rursus correptum iaculum è manu satellitum abstulisse, & in profundum deiecis-ⁿse, velut prodigiosum ostentum Dionysio exilium, & regnum sibi abrogari, funestasque calamitates præmonstravit. ^o fuitque diu quæstionis, an sanqualis & immusylus inter aquilas censendi forent: quorum volatus licet æuo priore incognitus, secundissimos habere euentus censebatur. ^p Cumque ex auibus omnia multi obseruarint, præcipui fuere Cares, ^q quibus rex Caras ex auibus auspicium dedit primus. ^r Postea Arabes, Phryges, Cilices, Piseides, Pamphilij, & ^s Galli, auium cantus & volatus religiose obseruarunt: ex quibus vera auspicia ominati sunt: quibus obseruatis, haud secus quam ex oraculis euenta rerum & negotiorum præsumpsere. ^t Sæpe tamen vulturem in ædem Iouis, aut deorum volasse, prodigij loco receptum est: ideo velut portentum malique auspicij, procuratum fuit. ^u Si tamen vultures, corui, & aquilæ in vnum coirent, eadem haud dubiam: ^x & si grues volantes à recto flecterent cursu, & retrocederent, infandam nautis tempestatem, & mare procellosum, mox turbines & fluctus prænunciarunt. Ciconiam non vt grues prodigium facere dicunt, sed in auguriis non dubiam ferre concordie significationem. ^y Proxima est accipitrum natura: præcipuum verò genus, ^z quod circum appellant, altero pede claudum, quod fortunatum nuptiis & pecuariae rei opinati sunt. ^a Contrà miluus diri malique ominis, semperque infortunia præmonstrare creditus. ^b Triorchon

Quæ gentes
auguria po-
tissimū ob-
seruarint.

Sinistrum
omne ex vul-
turibus.

Ex vulturi-
bus, coruis
& aquilis
congregatis.

Ex grui-
bus.

Ex ciconia.

Ex accipi-
tre.

Ex miluo.

A N N O T A T I O N E S.

redderet. eadem ferè scribit Dionysius lib. 3.

^m Sicut Aristander.] Plutarchus in Alexandro. Q. Curtius lib. 4. non aquilam, sed coruum glebam vnguibus ferentem fuisse scribit.

ⁿ Velut prodigiosum ostentum Dionysio exilium.] Plutarch. in Dionē. Sed & alia ex aquila auspicia vide apud Homerum libro 15. iterumque 20. Odysseæ, Xenophontem Pædiæ Cyri libro 2. iterumque postea libro 6. expeditionis Cyri non vno in loco, Ciceronem libr. 2. de Diuinat. vbi de Deiotaro, Diodorum Siculum lib. 16. ca. 6. Virgil. lib. 12. Æneid. Valerium Maximum lib. 1. cap. 4. vbi de M. Bruto & Rege Deiotaro, Plinium lib. 15. cap. 13. & li. 25. cap. 5. Suetonium in Galba, cap. 1. & 4. & in Vespasiano, cap. 5. Plutarchum in vitis Timoleonis, Bruti & Marij, & in lib. de claris mulier. c. 15. & in Parallelis, cap. 11. Appianum bellorum Ciuium, lib. 4. Iustinum lib. 12. ad finem. & lib. 20. vbi de pugna Crotoniensium, & Locrentium, & iterum lib. 23. ad fi. Ælium de nat. Animalium lib. 13. c. 1.

^o Fuitque diu quæstionis.] Plinius lib. 10. cap. 7. & vide Liuium 1. Decad. lib. 1. Et Festum Pompeium lib. 9. vbi de Immusculo alite loquitur, & Iulium Obsequentem Prodigiorum cap. 63. vbi de Sanquali.

^p Cumque ex auibus omnia multi.] Et inter cæteros, præter eos quos hic noster author numerat, Vascones, Hispani & Pannonij ex Ælio Lampridio in Alexandro Seuero. Quod & de Pannoniis asseuerat Spartianus in Septimio Seuero.

^q Quibus Rex Caras.] Plinius lib. 7. cap. 56. Auguria ex auibus Car, à quo Caria appellata, reperit, vbi dicit Tiresiam Thebanum auspicia auium reperisse. Vide Polydorum Virgilium Vrbinate lib. 1. c. 24. de Inuentoribus rerum.

^r Postea.] De his sex prioribus nuncupatim tradit Cicero lib. 1. de Diuinat. non semel & iterum 2. Et præterea de Arabibus Philostratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 14. Arabes, inquit, ab auibus, non secus: atque ab oraculis, eorum quæ ventura sunt, auguria captant: id autē assequuntur (vt aiunt) draconum corde, aut epate in cibis assumpto. De Phrygibus Iuuenalis saty. 6.

Diuitibus responsa dabit Phryx augur, & Indus

Conductus dabit astrorum.

Nam Phryges, Cilices & Arabes (vt scribit Cicer. in 1. de Diu.) auium significationibus plurimū obtemperauerunt: quod idem factitatum in Vmbria se accepisse inquit. Et de Cilicibus Tacitus libr. 18. non multò post princ. vbi tradit scientiam artēque aruspicum Myram, aut, vt alij legunt, Thamiram Cilicia accitam in templum Paphiæ Veneris intulisse.

^s Galli.] Nuper diximus de Vasconibus, qui & ipsi Galli sūt. ^t Sæpe etiam vulturem in ædem Iouis.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Adde & frequenti foro in tabernam deuolasse.

^u Si tamen.] Dion historicus Roman. lib. 47. post princip. vbi prodigia Lepido facta describit, sic inquit, Vultures complures in templo Genij P. R. ac Concordiæ infederant, quibus adhuc in eodem loco commorantibus, cædes illæ, quales olim Sylla proscriptione vsus fuerat, editæ sunt, ac tota vrbs cadaueribus impleta. Eodem lib. vbi de prodigiis, quæ pugnam Philipensem præcesserant, sic scribit, Et (quod maximè perniciem eis significauit, ita, vt hostes quoque id animaduertent) multi vultures aliæque aues, quæ cadaueribus pascuntur, solos ipsos, exercitum scilicet Cassij & Bruti, volauere: in eos intuiti sunt, terribilēque clangorem & stridorem ediderunt.

^x Et si grues volantes.] Virgil. Georg. lib. 1.

— Nunquam imprudentibus imber

Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis

Æræ fugere grues.

Et lib. 10. Æneidos,

— Quales sub nubibus atris

Strimonia dant signa grues, atque æthera tranam

Cum sonitu, fugiuntque, notos clamore secundo.

Nam grues, inquit, significant tempestatem futuram, citatque priorem illum locum Virgil. Geor. 1. Horum enim (notorum scilicet) calorem fugiunt, cum reuertuntur in Thraciam. Plinius autem lib. 18. cap. 35. eoque vlt. Grues, inquit, silentio per sublime volantes serenitatem significant.

^y Proxima est accipitrum natura.] Quorum auguriū esse bonum affirmat Stat. lib. 3. Thebaidos, subiungens iis quæ supra diximus de vulture,

— Et Altis

Desuper accipitres exultauere rapinis.

^z Quod circum appellant.] Plinius lib. 10. cap. 8. Homerus autem lib. 15. Odysseæ Circum pro felici augurio memorat.

ὡς ἄρα οἱ εἰπόν τι ἐπὶ πλοῖτο δεξιὸς ὄρνις,

κίρκῃ Σπόλλωνος ταχὺς ἄγγελος

πλέμαχ' ὅτε ἄνω θεῶ ἐπ' ἔτατο δεξιὸς ὄρνις.

Vbi tamen Andræas Diuus vertit κίρκος, accipiter Aliud autem ex accipitribus auspicis videbis apud Herodotum li. 2.

^a Contrà miluus.] Plinius lib. 10. cap. 10. & c. 18. & vide Iul. Obsequentem Prodigiorum c. 71.

^b Thriorchon verò.] Idem Plinius libro 10. cap. 8. Trirochen à numero testium, cui principatum in auguriis Phœmonœ dedit: Buteonem hunc appellat Romani: familia etiam ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis naui sedisset. Æsalona Græci vocant, qui solus omni tempore apparet, cæteri hyeme abeunt. Distinctio generum ex auiditate. Alij non nisi ex terra rapiunt auem, alij non nisi circa arbores volitantem, alij sedentem in sublimi, aliqui volantem in aperto. Itaque & columbæ nouere ex iis pericula visoque confidunt, vel subuolant, contra naturam eius auxiliantes sibi.

Ex falcone.

Ex buteone.

Ex pico &

lusciniā. Ex

Ardeola.

Ex hirundi-

nibus.

Ex pico

marino.

Ex colūba.

Ex cygno.

Arist. circū

inter accipi-

trum genera

recenset.

verò, cui principatum dedere augures, ^c & falconem felicitis euentus, futuriq̃ue maximi boni spem habere augurio expertissimo compertum est. Est autem triorches quem buteonem antiquitas dixit, quique tres testes habeat, triorches dictus. Falconis verò augurium tam auspiciatissimum Thuscis fuit, ut viso augurio, Capuam in solo felicissimo condiderint. ^d Dario accipitrum visio duo vulturum paria vellicantium, omen fuit, quod è coniuratis sumpto supplicio, haud multò post Persarum regno potiretur. ^e Picus verò martius & lusciniā efficaci auspicio habentur, prosperaque semper & felicia decreuerunt. ^f Inter quæ ardeolas, quas leucos vocant, quum ad Austrum volant vel septentrionem, magna semper portendere voluerunt: solui enim pericula, & metus exinaniri eorum aspectu, multorum opinio fuit. ^g Lusciniā quæ in ore Stesichori infantis cecinit, talem illum futurum designauit, quantus postea fuit. ^h Contrà hirundines infausti ominis esse, & ancipitem afferre fortunam, multi prodiderunt: ⁱ Nam Cyro regi, dum contra Scythas bellum parat, hirundinum visio infaustam fecit expeditionem. ^k Eadem quoque Pyrrhi tabernaculo, ^l & naui Antonij insidentes, suscepti belli infelicitatem, & funestas clades portenderunt. ^m Picus quoque martius in capite prætoris iura reddentis deprensus & occisus, futurum excidium auguratus fuit: ⁿ vexillis verò Sabinorum infidens, felix augurium fecit. ^o Columba si comitata est, prosperos successus auguratur: cæteris autem nullius auspicii credita est: ^p sicut cycnus nautis, & his qui freto agi volunt, prosperos cursus denunciat: reliquis verò inauspicatus. Circum tamen de genere aquilarum columbam discerpentem vnguibz, felix nuncium attulisse ^q Homerus voluit. ^r Præposteros aut vespertinos gallorum cantus, optimi

ANNOTATIONES.

^c Et falconem.] Seruius in Virgil. lib. 10. Æneid. eo loco,

Et Capys, hinc nomen Campana ducitur urbi.

Scribit ab augurio falconis Capuam esse appellatam, quod Hetrusci eius urbis conditores Capyn inaugurantes viderunt. quo nomine falconem appellabant. Tamen quis alius eius vsus fuerit in auguriis non declarat.

^d Dario.] Herodotus lib. 3. vbi de Smerde mago, à septem Persis occiso, loquitur. & diximus suprā hoc eodem cap.

^e Picus verò Martius.] Plinius lib. 10. cap. 18. Pici, inquit, principales in Latio sunt in auguriis, à Rege qui nomen huic aui dedit.

^f Inter quæ ardeolas.] Plinius lib. 11. cap. 7. Et inter aues, inquit, ardeolarum genere, quos Leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi autem augurij, cum ad austrum volant Septemtrionemve. Solui enim pericula & metus narrant.

^g Lusciniā qua in ore Stesichori.] Plinius lib. 10. c. 29.

^h Contrà hirundines.] Horatius lib. 4. Carm. Ode 12.

Nidum ponit, Iryn flebiliter gemens,

Infelix auis & Cecropiæ domus

Æternum opprobrium, quod malè barbaras

Regum est vltia libidines.

Pausanias lib. 1. qui de Atticis, hirundinem infelicem vocat, ob miserabiles & luctuosos cantus. quod patet exemplo seq.

ⁱ Nam Cyro Regi.] Xenophon expeditionis Cyri lib. 1.

^k Eadem quoque Pyrrhi tabernaculo.] Plutarchus in Pyrrho.

^l Et naui Antonij.] Plutarchus in vita illius. Dion. li. 50. scribit hirundines circa Antonij tentorium, ac in prætoria naui ipsius nidificasse. Et adde quod ab Iulio Obsequente prodigiorum cap. 87. sic est traditum, Antiocho Regi Syriæ ingenti exercitu dimicanti, hirundines in tabernaculo nidum fecerunt: quo prodigio neglecto, prælium commisit & à Parthis occisus est. Et quod etiam ab Arriano Rerum gestarum Alexandri libro 1. non adeò longè à fi. sic scriptum est, Dum Alexander Halicarnassum obluderet, quiescente eo sub meridiem, hirundo quædam cum garritu maximo super dormientis caput volitare, & modò in hanc, modò in illam lecti partem sese inferre, ac turbulentiores quàm sit earum auium natura garritus edere, conspecta fuerat. Alexandrum tunc, utpote labore fatigatum, sumnus oppreserat: sed acutissimo auiculæ garritu tandem excitatus, eam continuò manu repulit. Tantum verò abfuit, ut vel repulsa aufugerit, ut rursus ipsius capituli insidens non prius discesserit, quàm prorsus expergefactus sit. Eam rem Alexander minimè negligendam arbitratus, cum Aristandrum Telmissem peritissimum vatem consulisset, parari sibi à domesticis insidias respondit: Cæterum fore, uti in-

sidia deprehenderentur. Hirundinem enim cum hominibus consuescere, ac cæterarum auium loquacissimam esse, ^m Picus quoque Martius.] Plinius lib. 10. c. 18. de Pico Martio loquens sic scribit, In capite prætoris vrbanus L. Tiberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere vates exitium imperio portendi si dimitteretur: at si exanimaretur, Prætori. Et ille protinus cõcerpsit: nec multò post impleuit prodigium. Valerius Maximus libro 5. cap. 6. de Pietate erga patriam: vbi de Ælio Prætoris, qui non modò suam, sed vniuersæ familiæ & generis incolumitatem patriæ saluti postposuit qui maluit picum, qui sibi ius dicenti in vertice confederat, eo fato ut capto & occiso eius domus grauissimam perniciem: respublica verò non paruam consecutura esset felicitatem, necare cum exitio suo, quàm eum conseruare cum reipub. detrimento. Frontinus Stratagematôn libro 4. cap. 5. Cælius, inquit, Prætor vrbanus, cum ei ius dicenti picus in capite insedisset, & aruspices respondissent, dimissa aue, hostium victoriam fore: necata, popul. Romanum superiorem, ac Cælium cum familia periturum, auem occidit: qua occisa, nostro exercitu vincente, ipse cum 14. Cæliis eadem familia in prælio est occisus. Hunc quidam non Cælium, sed Lælium fuisse, & Lælios, non Cælios perisse credunt. Hincque illud Horatij Car. lib. 3. Ode 27.

Teq̃, nec laeuis vetat ire picus,

Nec vaga cornix.

Vbi Acron à sinistra picum, mali ominis dicit, & vagam volatu cornicem.

ⁿ Vexillis verò Sabinorum.] Strabo lib. 5.

^o Columba.] Apollonius Rhodius lib. 3. Argonauticôn. Virgil. lib. 6. Æneidos,

Vix ea fatus erat, gemina cum fortè columba, &c.

Vbi Seruius, Ad Reges columbarum pertinet augurium quia columbæ nūquam solæ sunt: sicut nec Reges vnquam soli incedunt. Quod ad Cæsaris felicitatem pertinuisse, qui per Aeneam à Venere oriūsus est, videtur asserere Sueton. in Augusto, cap. 94. vbi de Palma arbore, quam Diuus Iulius conseruari, in omen victoriæ iussit.

^p Sicut cycnus nautis.] Virgil. lib. 1. Æneidos,

Aspice bis senos latantes agmine cycnos.

Et ibi Seruius, qui cycnos dicit solū nautis augurium dare, ut apparet in Ornythogonia,

Cycnus in auguriis nautis gratissimus ales,

Hunc optant semper, qui nunquam mergitur undis.

^q Homerus voluit.] Scilicet libro 15. Odysseæ, ut suprā dictum est.

^r Præposteros aut vespertinos gallorum cantus.] Plinius lib. 10. cap. 21. Habent, inquit, ostenta & præposteri eorum vespertiniq̃ue

euentus multi notauere. ^s Themistocli pridie quàm in Xerxem duceret, auditus gallorum cantus, victoriae mox futurae prænuncium fecit: idque ideo, quòd victus nequaquam canit: victor verò ostrepit & murmurat. ^t Contrà verò gallinarum: nam diri aliquid imminere, aut futurum incommodum, illarum cantus designauit. Inter reliquas verò inauspicatissima fertur ^u incendiaria & piacularis, propter quam vrbs saepe lustrata fuit. ^x Quae autem haec fuerit, maximae quaestionis est. ^y Coruus quoque inter aues inauspicatae est garrulitatis: pessimam verò coruorum significationem maximè quum glutunt vocem velut strangulati, Plinius notauit: ^z si verò ab ortu clara voce occinuerint, praesentem felicitatem: contrà verò ab occasu, exitium apportant. ^a Coruos tamen pullos deuorasse, reliquiasque in nidum detulisse, dissidium inter Syllam & Marium, quo plurimo sanguine pugnatum est, designauit. ^b Coruos quoque aurum corrosisse, velut dirum maliq̃ue portenti, procuratum fuit. Eadem quoque aues inuolantes obstrepentesque, ^c Alexandro Babyloniam ingressuro ^d & Ciceroni imminens periculū extremasq̃ arumnas prae monstrarunt. ^e A dextra tamen coruus, ^f & à sinistra cornix

Ex gallorū cantu.

Ex gallinarum cantu.

Ex coruis.

A N N O T A T I O N E S.

tinique cantus. Namque totis noctibus cantendo, Bœotiis nobilem illam aduersus Lacedaemonios praesagiūre victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

^s *Themistocli.* Cicero lib. 1. & 2. de Diuinat. id tribuit victoriae Thebanorum sic enim scribit, Cūque eodem tempore apud Thebaidam Triphonio res diuina fieret: gallos gallinaceos in eo loco sic assidue canere coepisse, vt nihil intermitterent. Tum augures dixisse Bœotio Thebanorum esse victoriam: propterea quòd auis illa victa silere solet, canere si vicisset. Plinius autem d. li. 10. c. 21. tribuit eam victoriam Bœotiis aduersus Lacedaemonios, vt patet in praeced.

^t *Contrà verò gallinarum.* Alia gallinarū auspicia, vide apud Plinium lib. 15. c. 30. & Suetonium in Galba, c. 1. & gallinacei apud eundem in Vitellio, c. 9. Mox Viennē pro tribunali iura reddenti gallinaceus supra humerum, & deinde in capite astitit.

^u *Incendiaria.* Plinius lib. 10. cap. 13. Aelius Lampridius in vita Commodi Antonini, non procul à fi. scribit, Et ante lucem fuerant etiam incendiariae aues, ac dirae. & Iulius Obsequens Prodigiorum cap. 100. Auis incendiaria & bubo in vrbe visæ. & 111. Auis, inquit, incendiaria visa occisaeque.

^x *Quae autem haec fuerit.* Plinius dicto lib. 10. cap. 13. de ea loquens, Quae sit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, Incendiariam esse quaecunque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. Alij spiriturincem eam vocant. sed haec ipsa quae esset inter aues, qui se scire diceret non inueni.

^y *Coruus.* Cornix dicere debuit ex eodem Plinio, qui haec eadem verba de ea dicit lib. 10. c. 12.

^z *Si verò ab ortu clara voce.* Horat. lib. 3. Car. Ode 27.

Oscinem coruum prece suscitabo

Solis ab ortu.

Vbi Acron interpres, Ab ortu enim solis prospera corui omina sunt, abuersa ab occasu. Liuius 1. Decad. lib. 10. Haec dicentem, inquit, coruus voce clara occinuit, quo laetus augurio Coss. affirmans nunquam humanis rebus magis praesentes interfuisse deos signa canere & clamorem tolli iussit.

^a *Coruos tamen pullos deuorasse.* Plutarch. in vita Syllae, vbi prodigia, quae bellum sociale praecesserant, describit: Tres corui, inquit, pullos in viam productos, deuorant, eorumque reliquias intra nidum retulerunt.

^b *Coruos quoque aurum corrosisse.* Liuius 3. Decad. li. 10. post princ. Aurum in Capitolio corui non lacerasse tantum rostris crediti, sed etiam edisse. & Plutarchus in Nicia describens portenta, quae expeditionem Atheniensium in Sicilia praecesserant, sic scribit, In Delphis autem Palladis aureum simulachrum enee palmę superpositum stabat, quod Athenienses, pro re bene ac feliciter aduersus Medos gesta, constituerant. Hoc diebus plurimis corui rostro vnguibusque petentes, quodammodo lacerare conabantur, ac palmae fructus, qui ex auro fabricati erant, partim vorantes absumpserunt, partim vi conuulsos deiecerunt.

^c *Alexandro Babyloniam ingressuro.* Plutarchus in vita illius non longè ante fi. Quod cum pauci faciens (Alexander scilicet) procederet, propinquus vrbi complures altercantes seque mutuo ferientes coruos aspexit, ex quibus nonnulli penes illum delapsi sunt.

^d *Et Ciceroni.* Plutarch. in vita ipsius prodigia Ciceronis mortem praecedentia describens, ita scribit, Hic Apollinis erat sacellum mari imminens, ex quo cum Cicero adremigraret littori, corui elati pennis, magno clāgore nauiculam impetunt: deinde super vtrisque cornibus antennarum insidentes, partim clamore strepere, partim capita funium exagitare. Tum omnibus id infautum ostentum visum est: verum descendit e puppi Cicero, & in diuersorio, veluti quietem captaturus, accubuit. Hinc corui super poste sedentes magis, ac magis tumultuoso clangore perstreperunt. Horum vnus descendens in cubiculum Ciceronis, pallium, quo cubans erat opertus, rostro ab eius fronte deduxit. Valerius Maximus lib. 1. ca. 4. de Auspiciis, Cū in villa Caietana esset, coruus in conspectu eius horologii ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togae eousque morsu tenuit, donec seruus ad occidendum eum milites venisse nunciaret. Appianus bellorum Ciuium lib. 4. Tacite accedentibus his, qui Ciceronem inquirebrā, corui aduolantes obstrepere coeperunt, eundem e somno excitantes, vestē quoque rostris, eousque attraxere e quiescentis corpore, quoad serui id signum a Deo missum arbitrati, lectica impositum iterum ad mare per profundam syluam occulto cale detulere.

^e *A dextra autem coruus.* Probus in 9. eglogam Virg. ibi, — Sed carmina tantum

Nostra valent Lycida tela inter Martia, quantum

Chaonias dicunt aquila veniente columbas.

Quoniam, inquit, in Chaonia regione Epyri in quercu arbore sedisse dicuntur, & humana voce dedisse responsa, & ita bonum augurium erat, si coruus dextra, cornix sinistra volaret, vt Cicero lib. 1. de Diuinatione non semel scribit, Quorum a dextris coruus, sinistra cornix facit augurium. Plautus in loco, quem mox citabo. Alia autem ex coruis auspicia, praeter ea quae enumerauimus, vide apud Liuium 1. Decad. lib. 7. vbi de T. Manlio, & 3. Decad. lib. 1. ad finem. Valerium Maximum lib. 1. ca. 4. vbi de Tiberio Graccho, atque etiam de Metello, Plutarchus in eodem Tibe. & Parallelis, scribit, Metellum, hominem patricium, suburbanum suum petentem, vidisse cædentes se inuicem alis cornos, augurique religione deterritum, Romam rediisse, vbi cum Vestæ templum incensum conspicatus esset, Palladiumque eripisset, oculis captum fuisse, & postmodum visum recuperasse. Iulius Obsequens Prodigiorum cap. 31. 34. 79. & alibi.

^f *Et à sinistra cornix.* Nam Mancinellus exponens carmen illud Virgilij in Tityro,

Sape sinistra caua prädixit ab ilice cornix

Aduertendum, inquit, cornicem videre vnicam, mali ominis esse: duas verò ominis boni. quod quidem & legi & expertus sum pluries, aded ipsa est inauspicata garrulitatis,

- Ex bubone.* vel & picus, spem non ambiguum & ratum auspicium fecere. ^h Maximè verò abominatus est bubo, tristis & dira avis, voce funesta & gemitu, qui formidolosa dirasque necessitates & magnas moles instare portendit: ipsum tamen cantu ⁱ & stridore querulo, dirum facere auspicium putant. ^k tacens, non semper malus fuit: quippe bubonis aspectus, ^l Agrippæ captiuo Iudæorum regnum portendisse fertur. ^m Noctua quoque non semper infortunia facit: namque volans, insignem de hoste victoriam quandoque apportauit. ⁿ Apud Athenienses enim, noctuæ volatus victoriæ semper fecit auspicium. ^o Si tamen sereno canit, tempestatem: tempestate verò si occinuerit, serenum nunciare fertur. ^p Eadem verò in hasta Regis Pyrrhi insidens contra Argos euntis, fatum illi & discrimen extremum prædixit.
- Ex apibus.* ^q Apes quoque suo examine dira ostenta sæpe & triste auspicium fecere, ^r sicut ante pugnam Pharsalicam in ara insidentes, ^s & in nauibus cōspectæ, dum per æquora ferrentur, Dioni & Pompeio Magno cladem perniciosam, & calamitosos casus prænotarunt. ^t Et quum in castris Bruti examen cōspiceretur, mutari castra haruspices iusserunt, ne quid diri portenderent. Nonnunquam felici euentu, ^u sicut quum in castris Drusi vna dependente insedere, quo tempore ad Arbalonem prosperrimè

ANNOTATIONES.

vt Plinius scribit lib. 10. c. 12. id est, infelicitis, quasi auspiciis repugnantibus. Ante hos Plautus in *Afinaria* act. 2. sce. 1.

Picus & cornix est ab laeva, coruos porro ab dextera: Consuadent.

^g *Vel picus.*] Plautus vbi suprà, & iam satis amplè diximus in hoc cap.

^h *Maximè verò abominatus est bubo.*] Ouid. *Metam.* lib. 15. inauspicatam auem bubonem vocat, his verbis,

Tristia mille locis Strygius dedit omina bubo.

Seneca in *Hercule furente*,

Hic vultur, illic lucifer bubo gemit.

Lucanus lib. 5.

Et lata iurantur aues bubone sinistro.

Silius Italicus lib. 8. belli Punici ad fin. recensens prodigia belli Cannensis,

Obseditq; frequens castrorum limina bubo.

Et Claudianus in *Eutropium* lib. 2.

Protinus excitis iter irremeabile signis

Arripit, infestog; iubet bubone moueri

Agmina. —

Vide Iulium Obsequentem prodigior. c. 85. 86. 90. & 92. & quæ suprà diximus de bubone, infelici aue.

ⁱ *Stridore querulo.*] Verba sunt Apuleij lib. 3. *Afini aurei*, sit bubo Pamphile, sic edito stridore querulo, iam sui periclitabunda, paulatim terra resultat, mox in altum sublimata, forinsecus lotis alis euolat. Nam auium stridor, in auibus, augurij signum est, Virg. lib. 1. *Æneid.*

Ut reduces illi ludunt stridentibus alis.

Et ibi Seruius.

^k *Tacens non semper malus est.*] Seruius (vt iam dictum est) in 4. *Æneid.* ibi,

— *Ferali carmine bubo.*

Nam non est mali ominis semper bubo, sed quum canit.

^l *Agrippa captiuo.*] Iosephus *Antiquitatum Iudaicarum* lib. 18. c. 8. vbi & aliud huius bubonis, scribit auspicium.

^m *Noctua quoque.*] Virgilius lib. 12. *Aeneidos*,

Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni.

Alitis in parua subito collecta figuram,

Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis

Nocte sedens, serum canit importuna per umbras:

Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora

Fertq; refertq; sonans, clypeumq; euerberat alis.

Vbi Seruius noctuam dicit non bubonem: nam ait, *Alitis* in parua. bubo autem maior est. Et Statius qui eam inter felicia auguria posuit lib. 3. *Thebaid.*

Flauæq; sonans auis vnca Minerva

Non venit auguriis melior quàm vultur.

ⁿ *Apud Athenienses.*] Plutarchus in *Themistocle* sic scribit, Produnt quidam authores Themistocli de rebus ex superiori naui tabulato differenti, noctuam visam ad dexteram nauium partem volatu delatam malo incedisse: quo omine in eius sententiam ierunt omnes, decertaturiq; nauali prælio parabantur. Sed & quod noctuæ volatus Atheniensibus ipsis victoria symbolum esset, tradunt. Suidas & Xenodotus

in enarratione illius prouerbij γλαυξ ἰπτα, siue ἰπτατε. id est noctua volat, siue volauit. De quo Erasmi. *Chil.* 1. cen. 1. c. 76. o *Si tamen sereno canit.*] Plinius lib. 18. ca. 35. eodémque vlt. Noctua in imbre garrula, serenitatem: sereno; tempestatem, indicat.

^p *Eadem verò in hasta Regis Pyrrhi.*] Aelianus *historiæ animalium* lib. 15. c. 59. de hoc augurio sic scribit, Accedenti ad seriam actionem homini, occurrentem noctuam inauspicatam significationem dare aiunt. Cui quidem rei testimonio fuit Pyrrhus Epirotarum Rex: cum in illius Argos proficiscentis hasta, quam erectam ferebat, hæc avis sedisset, ei malum auspicium dedit: Nam Argos ingressus, valde ingloria, atque ignobili morte occubuit. Quare mihi Homerus, lib. *Iliados* 10. præclare intellexisse videtur, auem hanc maliauspicij esse, cum Diomedem ad Castra Troianorum exploranda proficiscenti, Mineruam facit auspicatò mittentem Erodium, non noctuam. Contrà, Hieroni Adolescenti prima bella ineunti, aquila in clypeo, noctua in hasta consedit. Quod ostentum & in consilio cautum & manu promptum, Regemque futurum significabat, vt scribit Iustinus lib. 23. ad fin. De infelici noctuarum augurio Dion lib. 41. in prodigiis cladem Pompeij significantibus, Noctuas frequentes apparuisse scribit.

^q *Apes quoque suo examine.*] Liu. 3. Dec. lib. 1. iterum 4. & 7. Dion Nicæus lib. 41. paulò ante fin. inter signa Pompeij cladem denunciantia, scribit apes Pompeij signis militatibus insedisse. Plinius lib. 11. c. 17. vbi de apum regiminis ratione scribens, dicit, Apes tunc ostenta facere priuata ac publica, vna dependente in domibus templisve, sæpe expiata magnis euentibus. Cui concinit illud Iuuenalis satyra 13.

Atque examen apum longa confederit vna

Culmine delubri.

Sed & Tacitus lib. 2. inter prodigia, quæ M. Afilino M. Acilio Coss. Romæ obuenerunt, posuit, Fastigio Capitolij examē apum insedisse. Iulius Obsequens *Prodigiorum* cap. 95. & Claudianus in victoria Stidiconis contra Alaricum,

Et si quod fortasse quies neglexerit omen,

Addit cura nouis lapidosos grandinis ictus,

Molitasq; examen apes.

^r *Sicut ante pugnam Pharsalicam.*] Id respicit Pompeium, de quo statim loquitur, estq; Valerij Maximi lib. 1. c. 6. Appiani li. 2. bellorum Ciuium. Iulij Obsequentis *Prodigiorum* cap. 124.

^s *Et in nauibus cōspectæ.*] Id etiam respicit Dionem: sed id aliter refert Plutarchus in vita illius. At cum, inquit, examen apum circa Dionis naues à puppe cōspectum esset, de illo separatim sibi & amicis explicauit. Timere enim se ne res illius gerendæ cum honestate quidem plenæ sint, vbi perflo-ruerint, breui contabescant tempore.

^t *Et quum in castris Bruti.*] Plutar. in Bruto, sic scribit, Examē etiam apum circa locum quendam intra vallum insedisse, quem locum augures, superstitione commoti, clam excludere à castris.

^u *Sicut cum in castris Drusi.*] Plinius lib. 11. cap. 17. Sedere in castris

pugnatum fuit. * Ipsas verò apicem arboris infedisse, oppugnationis futuræ, & terribili belli afferre signa, multi adnotarunt: y quæ verò apes in ora infantis Platonis aduolarunt, haud dubiam spem eius magnitudinis attulerunt. z Aliter vesparum examen: nam calamitosum auspicium facere probatum est. Aues autem omnium generum circumuolasse, felicitatem magnæ fortunæ, diademæque regium mox futurum a Gordio ostenderunt. b Ferunt in Alexandria descriptione, cum ob gypsi inopiam mœnia farina frumenti designarentur, aues omnis generis illam depascentes, omen fecisse, horreum vicinis gentibus quandoque futuram. c Ex tripudiis verò esse auguria, veteres fabulati sunt: d vt si pulli non addixissent, e vel si vitulus è sacrificantium manibus proripuisset, f aut hostia profugisset, vel percussa mugitum dedisset, vel si inter sacrificandum aliquid triste oculis aut auribus occurrisset, g seu in extis caput iecinoris defuisset, quæ omnia fœdi euentus esse, nemo dubitauit. h Flaminio sacrificanti, vitulus qui multos cruore insperfit, omen magni terroris fecit. i Vel quum pulli è cauea addicerent & pascerentur, k ita quòd tripudium facerent solistimum, l quæ secundissima traduntur auspicia: nam pascentes aues videre, felicitatē portendere multi censuerunt, Lydi, m Perse, Iberi & Thraeces non ex auibus, sed maxima auguria ex vino obseruarunt. Nam vinum effundere, aut vestes vino

Ex vespid.
Ex omni ge-
neris auium
circuolant.
Auguria ex
tripudijs.

De hoc plu-
rali. 1.c.29.

Ex vino.

ANNOTATIONES.

in castris Drusi Imperatoris, cum prosperrimè pugnatum apud Arbalonem est, haud quaquam perpetua aruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper. Sed aliter Iul. Obsequens Prodig. c. 132. In Germania, in castris Drusi, examen apum in tabernaculo Hostilij Rutilij, præfæcti castrorum, confedit, ita vt funem prætendentem præfixamq; tentorio lanceam amplecteretur. Multitudo per insidias subiecta est. Ælian. autem Variæ historiæ lib. 12. c. 46. Dionysium, inquit, Hermocratis filium, aiunt, flumen equo traiecis-
se. cumque in luto equus concideret, eum defuisse, & ripæ compotem esse factum: atque sic relicto postmodum equo, quasi non amplius suo decessisse. Cum autem sequeretur equus & hinniret, reuersum esse. cumque apprehenderet eius iubam ad ascendendum, apum examen continuo manum circumdedit: atque de his interroganti, respondisse Dionysio Galeotas, Monarchiâ ea re præsignificari. Cic. lib. 1. de Diuinat.

x Ipsas verò apicem arboris infedisse.] Virg. lib. 7. Æneidos de lauro,

Huius apes summum dense (mirabile dictu)

Stridore ingenti, liquidum trans æthera vecta,

Obsedere apicem, & pedibus per mutua nexis

Examen subitum ramo frondente pependit.

Continuo vates, Externum cernimus, inquit,

Aduentare virum, & parteis petere agmen easdem

Partibus ex istdem & summa dominarier arce.

y Quæ vero apes in ora infantis Platonis.] Cicero lib. 1. de Diuinat. Plinius lib. 11. c. 17. Valerius Maximus lib. 1. c. 6. Ælian. de varia Historia lib. 10. ad fin. & iterum lib. 12. De Platone, inquit, dicitur quòd apes in ipsius ore fauum effecerint. Pindarum etiam, cum è patria domo fuisset expositus, aluerunt apes, pro lacte mella præbentes. Alia autem ex apibus auspicia, vide apud Plutarchum in vita Bruti alio in loco; quàm ex quo supra citauimus, videlicet in postrema pugna.

z Aliter vesparum.] Liuius 4. Dec. lib. 5. A Capua nunciatum est examen vesparum ingens in forū aduolasse, & in Martis æde confedisse. eas collectas cum cura & igni crematas esse. Horum prodigiorum causa, Decemviri libros adire iussi & nouendiale sacrum factum, & supplicatio indicta est, atque vrbs lustrata.

a Gordio.] Diodorus Siculus.

b Ferunt in Alexandria.] Valerius Maximus lib. 1. c. 4. vbi de Alexandro Magno. Plutarchus in Alexandro, Dehinc vrbs formam pro illius loci similitudine designari iussit. Quam ad rem cum tellus alba deesset, in nigri campi planitie, gyratum farina signum deducunt: cuius actæ rectius, velut ex fimbria, lineæ, chlamydis instar, interiorem efficiunt vrbs. Eius formam, summa cum delectatione, intuentem Rege, infinite multitudinis & generis omnifariam aues è proximo lacu ac flumine in eum repente locum, nubis in modum, prouolant, ita vt nihil farine relinquerent. Id Alexandrum per-

turbauit augurium: ast illum bona spe esse Aruspices moment: ab eo enim urbem condi, quæ feracissima variis hominibus futura sit educatrix. Ex passeribus quoque vide augurium apud eundem Plutarchum in Sylla, Cicero de Diuinatio. lib. 2. scribit Chalcantem ex passerum numero belli Troiani annos auguratum fuisse.

c Ex tripudijs.] Cic. lib. de Diuina. 2. & Liuius Dec. 1. lib. 10.

d Vt si pulli non addixissent.] Liuius 1. Dec. lib. 1. Cum omnium sacellorum inaugurationes admitterent aues, in Termini fano non addixere. & 3. Dec. lib. 2. & 10. Fabio auspicianti, inquit, priusquam egrederetur ab Tarento, aues semel atque iterum non addixerunt. & vide omnino quæ diximus supra lib. 2. c. 29.

e Vel si vitulus.] Liuius 3. Decad. lib. 1. in fi. Immolantique ei vitulus, iam ictus, è manibus sacrificantium sese cum proripuisset, multos circumstantes cruore resperfit. Fuga procul etiam maior apud ignaros quid trepidaretur & concursatio fuit: id à plerisque in omen magni terroris acceptum.

f Aut hostia profugisset.] Dion historicus lib. 45. scribit, Taurum in templo Vestæ mactatum, post rem sacram exiluisse, terroremque maximum intulisse.

g Seu in extis caput iecinoris.] Sicut contigit Cneo Seruilio Cepione, & Cn. Seruilio Gemino Coss. vt scribit Liuius 3. Decad. lib. 10. Consulum, inquit, alteri primam hostiam immolanti, caput iecinori defuit.

h Flaminio.] Liuius 3. Dec. lib. 1. in fi. Paucos post dies magistratum iniit: immolantique ei vitulus iam ictus, & c. vt paulò antè dictum est.

i Vel quum pulli è cauea addicerent.] Liuius 1. Decad. lib. 1. in duobus locis, & 3. Dec. lib. 7.

k Ita quod tripudium facerent solistimum.] Cic. lib. 1. & 2. de Diuination. quid sit tripudium solistimum exponit. Liuius præterea lib. 10. 1. Decad. Cum pulli non pascerentur, pullarius auspicium mentiri ausus, tripudium solistimum Coss. nunciauit. Coss. lætus, auspicium egregium esse & diis auctoribus rem gesturos pronunciat, signumque pugnae proponit.

l Quæ secundissima traduntur auspicia.] Cic. d. lib. 2. de Diuin. Cum igitur ossa iam cecidit ex ore pulli: tum auspicianti tripudium solistimum nunciant: Ergo hoc auspicium diuini quicquam habere potest. Liu. paulò post ea, quæ nuper citauimus, Coss. verba referens sic inquit, Mihi quidem tripudium nunciatum, Populo Romano exercitumque egregium auspicium est. & paucis interiectis, cum audisset pullarium emissio pilo ante signa cecidisse, Dij in prælio sunt, inquit, habet pœnam noxium caput. Ante Coss. hæc dicentem cornus voce clara occinuit. Quo lætus augurio consul affirmans, nunquam humanis rebus magis præsentis interfuisse deos, signa canere & clamorem tolli iussit.

m Perse.] Herodotus li. 1. Persarum mores describens, Poti, inquit, de rebus maximè seriis consultare consueuerunt. Nam si quando ipsis consultandum videtur, tum postea

Odyss. 13. inquinare, felicitis haud dubia fortunæ signa esse, augurati sunt: idque attestante ⁿ Homero, qui Vlyssæ discedente, & bona verba precante, Alcinoi uxorem humi facit vinum fundere, velut preces ratas diis habituris. ^o Germani ex hinnitu & fremitu equorum, monitus futurorum prædici putant, quos nullo opere contactos, candidi coloris plurimos educebant. ^p In Cappadocia ex myrrhinis virgis, in ^q Scythia ex salignis humi constratis: ^r alij ex vibrata salitione oculi, ^s quod augurium palmicum: in ^t Lycia ex piscibus, quos ichthyomantes vocant: ^u atque Enaries Androgeni ex tilia fronde vaticinantur, ^x Nasamones verò ex somniis ad sepulchra defunctorum. Fuitque apud Byfantios receptus mos, ut scombrorum regem videre, qui inter conchylia est miri aspectus, aut iunctum iumentum sterco emittere, fortunatissimos euentus faciat: quæ singula augurum disciplinis latius tradita & præcepta sunt. ^y Ex quadrupedibus autem fuere quæ pedestria dicuntur auguria: ut quæ à lupo, serpente, equo, vulpe, cæterisque reptilibus fiunt. ^z Lupum, si ad dextram commearit pleno aure, magnæ & prosperæ rei augurium facere, & nullum præstantius esse opinantur: ^a contra, lupos in Capitolio visos, prodigij loco est habitum, cuius causa lustratum Capitolium quandoque videmus. ^b Lupum quoque castra introisse, & laceratis obuiis intactum abiisse, exitium & cladem portendisse euentus docuit, toto postea exercitu ingenti clade affecto. ^c Rursus, quum cerua à lupo fugata, inter duas acies euasisset illæsa, insignem victoriam Romanis dedit. ^d Lupos quoque in foro visos, incolumes euasisse, armis opprimi patriam, & magna rerum momenta designauit. ^e Quum in Lybiam colonia duceretur, lupos metas quibus ager designabatur, mordicus dissipasse, velut diri euentus, effecit quo minus deduceretur. ^f Non sic Samnitibus deducenibus coloniâ, quo duce auspiciatâ deduxere, quare Hirpini dicti. ^g Fuitq;

ANNOTATIONES.

die ieiunant, proponitque is, qui ædibus illis, in quibus fortè consultatur, præest: & si placuerit atque ieiunauerint, videntur ipso: sin minus comprobetur abrogant: & de quibus ieiuni deliberauerint, de eisdem poti pronunciant.

ⁿ *Homera.* Is poeta lib. 13. paulò post princ. Odyssæ, scribit Vlyssæ descendente ab Alcino Rege Pheacum & Aretæ eius uxoris, posuisse poculum rotundum, & vndique intrò flexum in manibus ipsius Aretæ ἀμφικύπτειν. (de quo diximus supra lib. 3. cap. 10. vbi hunc locum Homeri citauimus) illique bene precatum, maritoque ac filiis. Sed nihil aliud, nec ibi, nec alibi, quod ad hanc rem pertineat, dicit: si me non fallit memoria.

^o *Germani ex hinnitu & fremitu equorum.* Tacitus li. de Moribus Germanorum, Proprium gentis, ait, equorum quoque præfagia ac monitus experiri. publicè aluntur iisdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru, sacerdos ac Rex, vel Princeps ciuitatis comitantur, hinnitûsque ac fremitus obseruat. Nec ulli auspicio maior fides non solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes. Se enim ministros deorum, illos cōscios putant.

^p *In Cappadocia ex myrrhinis virgis.* Cælius Antiq. lect. lib. 7. c. 29. Myrcinas virgas, non Myrrhinas legit.

^q *In Scythia.* Herodotus lib. 4.

^r *Alij ex vibrata salitione oculi.* De qua re Theocritus in Amaryllide, ἄλλ' ὁφθαλμοῖς με δεῖξ' ὅς. id est, Salit mihi oculus dexter. Plantus autem in Pseudolo id supercilio tribuit, cum dicit,

At id futurum vnde? unde dicam, nescio.

Nisi quia futurum est, ita supercilium salit.

Saliatores à nonnullis dicuntur, qui salientes oculos intuiti, odorantur præfagium. Cælius d. lib. 7. c. 29.

^s *Quod augurium palmicum.* De quo Posidonius scribit, ab oculi vibrata subsultatione, quæ res dicitur Græcè πάλαι, id est, vibratio, seu subsultatio, apud Gregorium Nazianzenum in Orat. de radio solis in aqua reflexo. Marcellus Virgilius apud Dioscoridem lib. 1. in fi. vbi recenset quædam à se verba, palpitationem ea voce dicit significari.

^t *Lycia ex.* Plinius lib. 32. cap. 2. de ingeniis & mansuetudine piscium & responsis, quæ dantur ex piscibus loquens, Nam in Lyciæ, inquit, Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula euocati veniunt ad augurium. Plutarchus de industria animalium, & alij, quos tibi citauit supra lib. 1. c. 29. Nec ibi solum ex piscibus sumuntur auguria, sed & alibi quoque ex eodem. Plinio lib. 9. c. 16. in princ.

^u *Atque Enaries.* Herodotus lib. 4. Enaries, inquit, qui sunt Androgyni, aiunt, sibi à Venere traditam diuinationem, tilia

fronde vaticinantes. Tiliam vbi quis triphaziam sciderit, digitis suis eam implicando ac resoluendo tractat, atq; hunc in modum vaticinantur. Sunt qui Narees legunt. Cælius loco supra citato.

^x *Nasamones.* Herodot. d. lib. 4. Diuinant ad suorum accedentes monumenta, & illi, vbi preces peregerunt, indormiunt. Vbi quodcunque per quietem insomnium viderunt, eo vtuntur.

^y *Ex quadrupedibus.* Festus Pompeius libro 14. Pedestria, inquit, auspicia arbitrabantur, quæ dabantur à vulpe, lupo, serpente, equo, cæterisque animalibus quadrupedibus.

^z *Lupum.* Plinius lib. 8. ca. 22. de lupis loquens, sic scribit, Inter auguria ad dexteram commearum præciso itinere, si pleno id ore fecerit, nullum omnium præstantius.

^a *Contra, lupos.* Liuius 1. Decad. lib. 3. & 4. Decad. lib. 2. & 3. Iulius Obsequens Prodigiorum c. 17.

^b *Lupum quoque castra intrasse.* Liuius 3. Decad. lib. 1.

^c *Rursus cum cerua à lupo.* Liuius 1. Dec. lib. 3. & Appianus lib. 1. bellorum Ciuiilium. Et è diuerso cerua à lupo fugata & occisa, ab eo exercitu ad quem fugeret, illi exitum portendit ex eodem Liuiio eiusdem 1. Dec. lib. 10.

^d *Lupos quoque in foro visos.* Liuius 4. Decad. lib. 3.

^e *Cum in Libyam.* Plutarchus in vita C. Gracchi, & Iulius Obsequens c. 93.

^f *Non sic Samnitibus deducenibus.* Festus Pompeius lib. 9. vbi Irpinos eos appellat à nomine Irpi, quem lupum dicunt Samnites: eum enim ducem sequuti, agros occupauere. vbi Irpinos eos appellat sine aspiratione. Nam & ea dictio est sub litera, l. Seruius autem libro 11. Æneidos in eum locum,

Summe deum sancti custos Soractis Apollo, &c.

Soractis, inquit, mons est Harpinorum in Flaminia collocatus: in hoc autem monte cum aliquando Diti patri sacrum persolueretur, nam Manibus consecratus est, subito venientes lupi exta rapuerunt: quod cum diu sequerentur, delati sunt ad quandam speluncam halitum ex se pestiferum emittentem, adeò ut iuxta stantes necaret, exinde orta pestilentia, quia fuerant lupos sequuti, de qua responsum est, Posse eam sedari, si lupos imitarentur. id est, rapto viuerent. quod postquam factum est, dicti sunt populi Hirpini Sorani. Nam lupi Sabinorum lingua Hirpi vocantur: Sorani verò à Dite. Nam Ditis pater Soranus vocatur, quasi lupi Ditis patris. Vnde memor rei paulò post Virg. Aruntem comparat lupo, quasi Hirpinum. In hoc autem Seruij loco semper Hirpius cum aspiratione scribitur.

^g *Fuitq; animaduersum.* Alia autem ex lupis auspicia vide apud

animaduersum, lupum subnigrum obuam factum, grande discrimen afferre. Iuuenca si annicula, aut mula si gemellos pepererit: ostentum dirum pestemq; denunciat. Sicut leonis aspectus famosus fuit & inglorius, itineraq; infesta facere creditus: namque hostium pugnam saepe portenderunt: ^h caprae verò salutaris: hæ enim ⁱ Carano eximia felicitatis duces fuere. ^k Asinum leonem occidisse, omen magni terroris fecisse, necemq; Alexandro portendisse, literis mandatum est. ^l Serpentem per impluium decidisse, aut iter comitantium interrupisse illasum, vel foetam vulpem obuam habuisse, ^m aut canem alienas ædes introisse, formidolosos casus, & insignem calamitatem facere periti adnotarunt. Serpentem quoque extis solennibus depastum, diri ominis & extremi exitij loco est habitum. ⁿ Contra, Sylla inter sacrificandum serpens visus, & elapsus, felicem victoriam dedit. ^o Suburbana verò colubris plena, equosque illis depastos, Cræso Lydorum regi ab externis regnum subigi portenderunt. ^p Mures quum candidi sunt, latum auspiciū faciunt, ^q licet illorum occentu dirimi auspicia dicantur. namque occentus foricis auditus, ^r Fabio Maximo dictaturam, ^s & C. Flaminio magisterium equitum, deponendi causam dedit. ^t Mures quoque in Argillæ fundamentis apparuisse pugnautes, ciues præferoces & militares haud dubio argumento præsignauit. Ea enim vrbs ad Strymonem bonis auspiciis condita, à muribus dicta est: sicut Coronæ ciuitas in Peloponneso ad Pamisi flumen, quod cornix ænea de fundamentis apparuit, felix nomen tulit. ^u Si quid tamen mures arroserint, tristitia semper & dira portenderunt. ^x Carboni Imperatori corrosis fasciis, quibus in calceatu utebatur, exitium prædixerunt: aurumque & clypeos corrosisse, Maricum portendere bellum. ^y Lepus quoque occurrens in via, infortunatum iter præfagit & ominosum, idem vulpes foeta, & canis prægnans. ^z Mustela

Ex iuuenca annicula aut mula parus.
Ex leonis aspectu.
Ex capra.
Ex asino leonem occidere.
Ex serpente, vulpe, cane.
Ex muribus.

Ex lepore.
Ex mustela.

A N N O T A T I O N E S.

apud Liuium 3. Decad. lib. 1. & lib. 7. & 4. Decad. lib. 2. & 5. Decad. lib. 1. & Plutarchum in Sylla. Iustinum lib. 23. ad fin. Iul. Obsequens Prod. c. 63. 73. & 86. Appianum lib. 4. bellor. Cibil.

^h Caprae verò salutaris.] Quod probat exemplo seq.
ⁱ Carano.] Solinus c. 14. aut vt alij computant, 15. Macedonem Caranus insequitur Dux Peloponnesiæ multitudinis, qui iuxta responsum datum à Deo, vbi caprarum pecus resedisse animaduertat, urbem condidit, quam dixit αἰγας, in qua sepeliri Reges mos erat. Hanc historiam Iustinus lib. 7. sic explicat, Caracanus cum magna multitudine Græcorum, sedes in Macedonia, responso oraculi, quærere iussus, cum in Æmathiam venisset, urbem Edyssam, non sentientibus oppidanis, propter imbrium & nebule magnitudinem, gregem caprarum imbrem fugientium, secutus occupauit: reuocatusque in memoriam, quo iussus erat, ducibus capris imperium quærere, regni sedem statuit, religiosèque postea obseruauit, quocunque agmen moueret, ante signa easdem capras habere, cæptorum duces habiturus, quas regni habuerat authores. Urbem Edyssam ob memoriam muneris Aegeam, populosque Aegeadas vocauit.

^k Asinum leonem occidisse.] Plutarchus in vita Alexandri, inter prodigia, quæ Alexandrum perturbabant, hoc scribit, Ex his enim, quos educabat, leonem quendam eximia magnitudinis ac formæ, mansuetus asellus calcibus exanimarat.

^l Serpentem quoque.] Liuius 3. Decad. lib. 5. Graccho, priusquam ex Lycanis moueret, sacrificanti, triste prodigium factum est. ad exta sacrificio perpetrato angues duo ex occulto allapsi edere iecur, conspectique repente ex oculis abiierunt. Id cum aruspicum monitu sacrificium instauraretur, atque intentius exta reserata seruarentur, iterum ac tertium venisse tradunt, libatoque iecinore intactos angues abiisse.

^m Aut canem.] Canis (vt scribit Dion historicus) lib. 45. Canes multi, inquit, noctu totam urbem peruagati, ac maximè ad lepidi Pontif. Max. ædes, concursu facto, vlularunt. Et lib. 50. canem in circo, cum maximè equestre certamen fieret, laniauit ac deuorauit.

ⁿ Contra, Sylla.] Cicero lib. 1. de Diuina. Valerius Maximus lib. 1. cap. 5. Alia autem ex serpentibus auspicia, vide apud Ciceronem d. lib. 1. de Diuinat. vbi de Roscio. & Virg. lib. 5. Æneidos,

*Dixerat hæc, aditis quum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placidè tumulum, lapsusq; per aras:*

Cerulea cui terga nota: maculosus ab auro

Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus

Mille trahit varios aduerso sole colores.

Obstupuit visu Æneas, ille agmine longo

Tandem inter pateras, & leuia pocula serpens,

Libauitq; dapes, rursusq; innoxius imo

Successit tumulo, & depasta altaria liquit.

Et ibi Seruium: Liuium 3. Decad. lib. 1. vbi de quodam Hannibalis somnio, & idem lib. 7. non multò post princ. & lib. 8. Valerium Maximum lib. 1. cap. 7. vbi de Hannibale. Iulium Obsequens. Prodigiorum c. 83. & 87. Cæterum Fla. Vopiscus in vita Aureliani Imperat. ponit inter omnia imperij ipsius, serpentem eius pueri peluem plerumque cinxisse, nec vnquã occidi potuisse. Et Iulius Capitolinus scribit serpentem circumdedit caput Maximini dormientis. & Dionem lib. 47. initio in portentis Cæsaris Augusti contra Lepidum & Antonium.

^o Suburbana verò colubris plena.] Herodotus li. 1. Hæc Cræso ratiocinante, omnia suburbana colubris impleta sunt. Quos, vt existerant, equi inter ambulandum cum ad pascua irent, comedebant. quod portentum coniectores Thelmisses interpretati sunt, Exercitum externum Cræso affuturum, qui cum afforet, indigenas subigeret, quod didicerant colubrum terræ filium esse: equum hostem & aduenam.

^p Mures ciuium candidi sunt.] Plinius lib. 8. c. 57.

^q Licet illorum occentu.] Plinius ibi: sed de forice loquitur, non de mure.

^r Fabio Maximo dictaturam.] Val. Maxim. lib. 1. c. 1. Plutarchus autem in Marcello, hunc non Fabium Maximum, sed Minutium vocat: nisi fortè vtrique id acciderit.

^s Et C. Flaminio.] Valerius & Plutarchus ibi.

^t Mures quoque in Argilla fundamentis.] Heraclides in Politicis ad fin.

^u Siquid tamen mures arroserint.] Cicero lib. 1. de Diuinatio. Liuius 3. Decad. lib. 7. & 10. post princ. & 4. Dec. lib. 10. in fi. Plutarchus in Sylla & Marcello.

^x Carboni.] Hæc vsque ad versi. Lepus quoque occurrens. sunt Plinij d. lib. 8. c. 57.

^y Lepus quoque.] Herod. lib. 4. vbi de pugna Darij apud Scythas. Idq; præsertim, si lepus iter ineundum, transuerso saltu velut discerneret, vt tradit Suidas, Polin. quædam authorem laudans. Alia autem de lepore auspicia vide apud Plutarch. in Apophtheg. Archidami Zeuxidami.

^z Mustela.] Apud Plautum in Stycho act. 3. scen. 2. Gelasimus Parasitus pro optimo auspicio accipit, quod mustela murem ei abstulit, his verbis,

Ex ariete.
Dira.
Ex vocibus
exceptis.

quoque, ^a sicut picus, à sinistra veniens, infausti ominis est. Feruntque arietem insolito colore natum miram felicitatem prenotasse. ^b Ex diris sunt offensiones pedum, ^c voces exaudita, ^d res oblata oculis & alia id genus, ex quibus certa captantur auspicia: ^e limen offendisse, laciniam adhæsisse, vel prolapsum cecidisse, obscenum ostentum esse, vulgò receptum est. ^f C. Flaminius quo tempore ad Thrasimenum oppressus interiit, quum in equum insilisset, equo prolapsus, repente corruit, diro & fædo euentu, quo ad internecionem crudelem in modum cæsus, occubuit. ^g Neroni Cæsari Alexandriam profecturo, lacinia adhæsit. ^h Diuus verò Augustus læuum sibi calceum præposterè indutum animaduertit, qua die seditione militari propè afflictus est. ⁱ Et Pompeio Magno pullum amiculum qua die ad Pharsaliam profligatus fuit, diras vastitates præmonstrauit. ^k Voces quoque exceptæ, in vtramque partem magnopere augurium fecerunt: ^l idcirco in rerum principiis, quod bonum, felix, faustumque foret, præfabantur veteres. ^m Quum maximas clades vrbs perpeffa fuisset, & ancipiti contentione agerent patres, an relicto patrio solo Veios migrarent, vox centurionis audita: **HEIC MANEBIMVS**

ANNOTATIONES.

Auspicio huc hodie ego optumo exiui foras.

Mustula murem mihi abstulit præter pedes.

Tum strenua obsonauit: spectatum hîc mihi est.

Mox cum parasitatio parum prosperè procederet, damnaus augurium mustelæ, sic inquit,

Certum est mustela posthac non credere:

Nam incertiore nullam noui bestiam:

Quin & ipsa decies in die mutat locum.

Eam auspicaui ego in re capitali mea.

Aliud præfagium mustelæ, vide apud Apuleium lib. 9. Vifa est, inquit, interea mustela mortuum serpentem forinsecus mordicus attrahens. Vbi Beroaldus interpres dicit vulgò receptum esse, Mustelam dira portendere, si viatori iter interruperit.

^a *Sicut picus.*] Dictum est suprâ ex Horatio libr. 3. Carmin. Ode 27.

^b *Ex diris sunt offensiones.*] De hoc iam diximus suprâ lib. 2. c. 26. vbi videre poteris.

^c *Voces exaudita.*] Vide infra.

^d *Res oblata oculis.*] Dion historicus lib. 42.

^e *Limen offendisse.*] Valerius Maximus lib. 1. tit. 4. Tiberius Gracchus cum ad res nouas pararetur, auspicia domi prima luce petiit, quæ illi perquam tristia responderunt, & ianua egressus, ita pedem offendit, ut digitus ei decuteretur. Iulius Obsequens Prodigiorum cap. 86. vbi loquitur de Tiberio Graccho. Proditum est, inquit, memoriæ Tiberium Gracchum, quo die periit, tristia neglexisse omina, cum domi, & in Capitolio sacrificanti dira portenderentur: domoque exiens, sinistro ad limen offenso pede, decusserit pollicem.

^f *C. Flaminius.*] Cicero lib. 1. de Diuination. vbi ostendit C. Flamini ostenta nullius esse momenti, ait, Quid bello Punico secundo? nonne C. Flaminius Coss. iterum neglexit signa rerum futurarum, magna cum clade Reip. qui exercitu lustrato, cum Aretium versus castrâ mouisset, & contra Annibalem legiones duceret, & ipse & equus eius ante signum Iouis Castoris sine causa repente concidit. Titus Liuius 3. Decad. libr. 2. Hæc simul increpans (de Flamini loquitur apud Aretium sedenti) cum ocyus signa conuelli iuberet, & ipse in equum insilisset, equus repente corruit, consulèque lapsum super caput effudit. Valerius Maximus lib. 1. ca. 6. C. Flaminius, inauspicatò Coss. creatus, cum apud locum Thrasimenum conflicturus, conuelli signa iussisset, lapso equo super caput eius, humi prostratus est. Verum huius temeritatis vti nam sua tantum, non etiam pop. Rom. maxima clade pœnas pependisset. In ea namque acie 15. millia Romanorum cæsa, 6. millia capta, 20. millia fugata sunt. Consul obtruncati corpus ad funerandum ab Annibale quaesitum est, qui quantum in ipso fuerat, Rom. sepelierat imperium,

^g *Neroni Cæsari.*] Suetonius in vita illius, c. 19. Natum cum circuitis templis in æde Vestæ resedisset, consurgenti ei primum lacinia adhæsit: deinde tanta caligo coorta est, ut dispicere non posset. Addit Tacit. lib. 15. omnes per artus Neronem contremuisse.

^h *Diuus verò Augustus.*] Plinius lib. 2. c. 7. Diuus Augustus læuum prodidit sibi calceum præposterè inductum, quo die seditione militari propè afflictus est. Sueton. cap. 92. in prin. Auspicia, inquit: & omina quædam pro certissimis obseruabat, Si manè sibi calceus perperam ac sinister pro dextero induceretur.

ⁱ *Et Pompeio Magno.*] Neque enim vlli alij prætexta pul- la uti licebat, quam ei, qui funus faciebat, Fustus Pompeius lib. 14.

^k *Voces quoque exceptæ.*] Cicero lib. 1. de Diuination. Dionysius Halicarn. lib. 7. non aded longè à fi. in principio Consulatus Q. Sulpicii Camerini, & Sp. Largij Flauij, Et (inquit) exaudite voces emisse à nemine. Et iterum lib. 8. paulò ante fi. Interea dum hæc in castris geruntur, in vrbe obseruata sunt multa prodigia deorum iram significantia, exaudita ominosa voces incerto authore, obseruata oculis nouæ spectrorum facies. Virg. lib. 1. Georg. illo carmine,

Vox quoque per lucos vulgò exaudita silentes

Ingens, & simulachra modis pallentia miris.

Vifa sub obscurum noctis. —

Et lib. 4. Æneidos,

Hinc exaudiri voces, & verba vocantis

Vifa viri, nox cum terras obscura teneret.

Plutarchus in Themistocle. Iulius Obsequens Prodigiorum cap. 83. vbi loquitur de C. Hostilio Mancino Coss. Iosephus de bello Iudaico, lib. 7. cap. 12. recensens prodigia excidium Hierosolymæ præcedentia, sic scribit, Festo autem die, quam Pentecosten vocant, nocte sacerdotes intimum templum, more suo, ad diuinas res celebrandas ingressi, primum quidem motum quendamque strepitum senserunt: postea verò, subitam vocem audire, quæ diceret, Migremus hinc. Et Eusebius historiæ Ecclesiasticæ libr. 3. cap. 6.

^l *Idcirco in rerum principiis.*] Sic enim loquutus est interrex in oratione ad populum de creando post Romuli mortem alio Rege, apud Liuium 1. Decad. libr. 1. sic in oratione legatorum ad plebem quæ in sacrum montem secesserat, apud eundem 1. Dec. libr. 3.

^m *Cum maximas clades.*] Valerius Maxim. lib. 1. c. 5. in prin. Vrbe à Gallis deleta, deliberantibus P. C. vtrum Veios migrarent, an sua mœnia restituerent, fortè eo tempore è præsidio cohortibus redeuntibus, Centurio in Comitio exclamaret, Signifer statue signum: hîc optimè manebimus. Ea enim voce audita, Senatus accipere omen se respondit. euestigioque Veios transeundi consilium omisit. Liuius 1. Decad. libr. 5. ad finem. Sed rem dubiam, inquit, decreuit opportunè vox emissa, quòd cum Senatus post paulò de his rebus in curia Hostilia haberetur, cohortesque ex præsidiis reuertentes fortè agmine forum transirent, Centurio in Comitio exclamauit: Signifer, statue signum, hîc manebimus optimè. Qua voce audita & Senatus accipere se omen ex curia egressus conclamauit & plebs circumfusa approbavit. Antiquata deinde lege, promiscuè vrbs ædificari cœpta. Plutarchus in Camillo eadem scribit.

o p t i m e , vrbis sedem stabilisse fertur. ⁿ Aliter Crasso in bellum profecturo, qui Cauneas ficus venales clamabat, illud omen fecit, quo spoliatus fama & fortunis omnibus, memorabili clade profligatus interiit. ^o Neroni rursus paucis ante ipsius cædem diebus, de Mausoleo vox exaudita fertur, nomine eum ciens. ^p Augusti quoque Cæsaris supremo digressu ab vrbe vox temerè emissa, augurium fecit, non amplius Romæ eum futurum: sicut ^q Scipioni in Aphricam profecturo, promontorium Pulchri incolumem spem ostendit: ^r contra Hannibali, quum ex Italia Aphricam peteret, sepulchrum diruptum, auspiciu feralè. ^s Bruto etiam & Cassio prodituris in aciem obuius Æthiops, calamitates præsignauit. Quare fœdissimè & cruento bello, atque intestina clade ita conflictati sunt, vt ambo vno prælio conciderent. ^t Fertur quoque Adrianus Cæsar ex Mauri occurso futuram mortem imaginatus. ^u Non sic Octauio Augusto, namque asinus, cui Nicontæ nomen, & asinarius cui Eutycho obuiam facti, omen certæ victoriæ attulere: Ac ne nimius videar, nè diutius studiosos fetigemus, de his hætenus dixisse, abundè fuerit. Illud quoque haud dubium, ^x sues comessè fœtus, inter prodigia minime reputari: siquidem id frequens, neque propterea ominosum fuisse, assiduis exemplis comprobatum est.

Ex Æthiops occurso.

A N N O T A T I O N E S.

ⁿ Aliter Crasso.] Plinius lib. 15. c. 19. ad fi. Ex hoc genere sunt, vt diximus, coctana & carica, quæque conscendenti nauim aduersus Parthos omen fecere M. Crasso, venales prædicantis voce cauneæ.

^o Neroni.] Suetonius in vita illius, c. 46.

^p Augusti quoque Cæsaris.] Sueton. in vita illius, cap. 97. Tiberium igitur in Illyricum dimissurus, & Beneuentum vsque prosequuturus, cum interpellatores aliis atque aliis causis in iure dicendo detinerent, exclamauit (quod & ipsum mox inter omina relatum est.) Non si omnia morarentur, amplius se posthac Romæ futurum.

^q Sicut Scipioni.] Liuius 3. Decad. lib. 9. Scipio, inquit, quod esset proximum promontorium percunctatus, cum Pulchri promontorium id vocari audisset, Placet omen, inquit, huc dirigite naues.

^r Contra Hannibali.] Liuius 3. Decad. lib. 10. Iussus è nautis vnus ascendere in malum, vt specularetur quam tenerent regionem, cum dixisset sepulchrum dirutum proram spectare, abominatus &c.

^s Bruto etiam & Cassio.] Appianus de vtroque loquens lib. 4. bellorum Ciuium non adeò longè à fi. sic scribit, Exercitui è castris exeunti, Æthiopem obuium factum memorant, quem vt iniquum omen auersati, interemere milites.

Et Plutarchus in vita Bruti, de ipso Bruto tantum loquitur, nam, vt ipse dicit, priore pugna Cassius interemptus fuerat. De hoc quoque Iul. Obsequens Prodigior. c. 130. in fi.

^t Fertur quoque Hadrianus.] Imò verò Septimius Severus ex Ælio Spartiano in vita illius, nec quicquam tale de Hadriano legitur.

^u Non sic Octauio Augusto.] Seton. in vita illius, cap. 96. Apud Actium descendenti in aciem asellus cum asinario occurrit, Eutycho homini, bestia, Nicon erat nomen. Vtriusque simulachrum æneum victor posuit in templo, in quod castrorum suorum locum vertit. Plutarchus in M. Antonio, Cæsari, inquit, ante lucem castris egresso, nauésque reuissent, hominem, qui asinum agitabat, obuium factum: roganti autem quòdnam ei nomen esset, respondisse, sibi quidem Eutycho nomen esse: asinum autem Niconta appellari: quamobrem postea cum ea loca ornaret Cæsar, statuit inter cætera hominem & asinum æneum.

^x Sues comessè fœtus.] Plinius lib. 8. c. 5. 1. Sed omnibus præcedentibus adde, ex ouis quoque augurium veteres sumere solitos: si igni scilicet, imposita oua rupto putamine effluxissent, portendere ei periculum, pro quo ea observatio facta fuisset à sacerdotibus. Ex quo illud Persij satyra 5.

— Quòque pericula rupto.

Quid senserit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice, quibúsque modis litigantes frustretur & deludat.

C A P V T X I I I I.

I E R O N Y M V S Porcarius, diuini humanique iuris sciens, homo liberi animi & acris ingenij fuit: præterque vberem facundiam, mira in eo eruditio, & in maledicendo libertas admisto sale: erat enim acri iudicio, & ad irridendum contentiosus & audax, non infacetus, ita vt iocis vrbis vnumquemque carperet, & ad viuum vsque lacefferet. Is in confessu nobilium, dum apud eum pro familiari consuetudine diuenterem, dicere solebat, quatuor modis iudicia eludi, veterum scitis traditum esse: odio, gratia, precio, aut timore: præter quæ nihil esse quod iudicum animos flectat à vero, literis mandatum dicebat. Sed tamen, si quis improbum aut perniciosum iudicem nactus fuerit, qui iudicio & legibus abuti velit, innumeris ferè modis iudicia eludi & præuaricari solere, contra ius, fasque. Quibus verò modis id fieret, memoriter ipse & expeditè differebat, neque enim solum iniquus iudex, inquit, qui alteri parti pronior est, longis interuallis differendo iudicium, clientem pro quo ius stare videt, frustratur & decipit, ita vt longa mora fatigatus, iudicium relinquere cogatur, aut donec alius instructior fiat, expectet, vt alter interim dolo victus occumbat: sed etiam quum non ex fide bona acta proponit & refert quum quæ vnus partis causam agunt, diligenter enunciat: quæ verò contra, suppressit & tacet, bonum ius alterius partis eludi atque obteri dicebat. Quin etiam multos vidisse asseribat, qui illum cum quo lis est, cui plus nimio fauet, quo pacto aduersarij velis se opponat, instruere non verentur, quum quid in re quaque consilij capiendum sit, alteri parti enuncient, ita vt ille paratior factus, bonum alterius ius euertat, & conuincat: quum alterius neque voces animis, nec querelas auribus admittant: & quum miser ille timidus imprudensque rerum, iudicis fidem implorando, frustra ipsius aures fatigauerit: iudex interim seuerus & vehemens loquenti obstrepat, eumque vel difficulter admittat, aut impotenti ore obiurget: vel si admittit ægrè & perinuitus,

Quatuor modis iudicia eludi.

Vbi sententia in orbem exploratur.

Isocratis dilum.

Adagium sceleratum apud patronos causarii.

diffimulato sermone vultuque, cum tædio admittere cogatur. Quorum quidem nequitia, & animi ad fallendum destinati, nulla maiora, inquit, argumenta sunt, quam quum reconditus ille sensus, & abstrusus animus, quam labem misero illi afferat, non facile dignoscatur. Quinetiam per sæpe euenire dicebat, ut malus iudex, ut illum improvidum ad insidias ducat, & vana spe ludificetur, se dubitare in quo nihil verendum sit, asseueret: si quod autem in causæ disceptationem anceps dubiumve fiat, illud dissimulanter omittat: ut cum maxime vicisse te credas, tunc tibi præcipue subeundum periculum sit. Nonnunquam euenire, ut quum diutius litigantem frustrari nequeat, precibus seu querelis fatigatus, causam in iudicio se producturum prædicat, aliorumque iudicum exploret vota, non ut causam a quo iudicio terminet, sed ut quo pacto inuadat ius alterius, solerter inquirat: illorumque votis in illius miseri perniciem exploratis, sine religione & fide ipsum perditum eat. Si verò non dubiam spem victoriæ viderit, iudiciorum & litium mora ita rem producat, ut quum finire nutu omnem disceptationem valeat, neutro inclinatis sententiis, suspensa omnia infectaque relinquat. Deumque ille contestans & hominum fidem, si quidem, quem appellet, quem obtestetur, quem imploret, nullum habet, diuturna expectatione & ampliore sumptu vexatus, de suo iure tandem decedere cogatur, quo fœdus dici æstimarique nihil potuit. Atque utinam non his artibus fœdissime vexatos, nec quotidianis damnis tenore vno opprimi miseros videremus. Postremo morem pessimo exemplo inualuisse dicebat, ut iudices non iure nec iudicio, sed per factionem & gratiam, aut libidinem, perque inuidiam iudiciorum vota conferant, illi præsertim, vbi in orbem super iure controuerso sententiæ explorantur. In qua quidem re, tanto certamine hincinde exardescunt studia, ut maledictis inter se & conuiciis, & plerumque manibus vix temperent, tantaque iudiciorum turpitudine fiat, ut nec iudicio, nec disceptatione, sed libidine, perque omnes cupiditates suffragentur, studiumque & gratiam aliquorum potius, quam vera iudicia inquirant. Ac mille modos referebat, quibus iniquus iudex, non iudicis, sed imputi latronis modo, velut officina nequitia, per auaritiam & sordes bonum alterius ius inuadat, vanaque iudicia precio aut gratia nundinetur: qui quidem non legum periti, sed euerfores potius humani iuris dicendi sunt. Recte igitur Isocrates nunquam effici existimauit posse, ut hi qui malè instituti, aut moribus prauis & inciuilibus sunt, iustitiam assequantur. Denique nihil malo iudice peius est, aduersus quem nec imperia magistratuum, nec leges valent: neque facile esse inuenire hominem, quem nec flectant preces, nec dona transuersum agant. Inualuitque vetus adagium apud causarum patronos, omni dimicatione, contentione, atque cura enitendum, ut iudicem quem quis nactus fuerit, partim gratia, partim precio aut pactione, dando & pollicendo, propensorem sibi quoquo modo parent, quo incolumi amico, nihil amplius querendum illi sit, isto enim maxime effici modo, ut cum ad voluntatem suam ille nutumque conuertat: & qui gratia plus possunt, causa plus valuisse videantur, illique vel nunquam causa cadant, vel præter ius fasque iudicata ferant, & victores fiant. Sed iam latius processu & liberius, quia me morum piget tædetque. Malè profecto humanis ingeniis nostra vitia consulere, quum iudicia quæ fidei tutelæque nostræ credita sunt, non ad salutem, sed ad perniciem humani generis cæci cupiditate verreamus.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

Nihil est in toto capite quod scholiis & illustrationibus nostris indigeat.

Quæ in sermonibus quotidianis vulgata proueria apud Romanos in usu fuerint, & quæ apud exteros frequentia. CAPUT XV.

Mutuum muli scabunt. Oleum & operam perdere.

Asini vellera querere.

Vulgata^a apud maiores proueria, quæ magis fuerint obuia, de quibus meminisse potuimus, præ multis & ferè innumeris, hæc plane accepimus: eaque licet breuibis conclusa sententiis, in sermone quotidiano usurpata, aliud dicere videantur, ut aliud sonent verba, aliud sentias, tamen sub alieno intellectu obliquis orationibus, quin magna plerumque sensa & rerum documenta appareant, nulli dubium fuit. Horum exemplorum plena vetustas est, nam si quos mutuo studio teneri, & consociatos sibi inuicem operas dare designabant, ^b mutuum mulos scabere dicebāt: quod scilicet ita opibus se iuuarent, & alter alteri præsidio esset, quemadmodum muli inuicem se confricantes scabunt. Contrà verò quum aliquis nihil proficit, & frustra operando fatigatur, ingenti periculo, fructu nullo, ^c oleum simul & operam perdere aiebant. Sicut Græcum adagium fuit, *ὄντ' ὠνάς ἔντ' αἰς*, hoc est, ^d asini vellera quæris, quasi ad id operam daret, vbi laborando nihil

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

^a *Vulgata apud maiores proueria.* Est diuinum Erasmi Roterodami Adagiorum opus.

^b *Mutuum mulos scabere.* Erasmus Chiliadis primæ, centuriæ septima, c. 96.

^c *Oleum & operam perdidit.* Erasmi. Chilia. 1. centu. 4. c. 62. Sed ut nonnihil leuem legentium laborem, primus locus Ciceronis illic citatus est ex lib. 7. epistol. famil. epist. eius-

dem lib. prima. Secundus ex 3. epist. ad Atticum epistola vnica. Tertius ex lib. 2. earundem epistol. omnium 32. incip. Prorsus ut scribis. Locus autem Macrobij est ex lib. 2. Saturnal. quod ab Erasmo dictum est, cap. 4.

^d *Asini vellera quæris.* Sive, Ab asino lanam. Erasmi. Chiliadis 1. centu. 4. c. 79. locus autem Aristophanis illic citatus est ex fabula, cui nomen Plutus.

c Caluum

proficeret. Cui affine est, *Θάλασσαν τίλλεις*, hoc est, ^e caluum vellis. Et quum quis laceffit ad pugnam, mox linquitur animo, vt comminus congrredi non audeat, ^f cantherium in fossa dixere: ^g sunt enim cantherij, equi testiculis defectis, & exectis genitalibus: qui quū semine careant, languidiores & degeneres sunt: ^h quare Scythijs & Sarmatis peculiare est, quos præferoces eunuchos facere, quò mollicitis animis mitiores fiant. Græco quoque proverbio increbuit, vt quum aliqua ita essent dissociata, vt non facile conuentura putarentur, ⁱ nihil esse cum fidibus graculo, ^k vel cum amaracino sui, dicerent. Fuisse enim amaracinum fragrantissimi odoris vnguentum, ex amaraco dilutum, authores memorant. Ad hunc sensum, ^l In lente vnguentum, cui proxime accedit, *ὄντι πρὸς αὐλὸν*, hoc est, ^m asinus ad tibiam, ⁿ & *ὄντι λύρας*. Et quum quis diuersus agitur, & ita dubius animi fluctuatur, vt nec abnuere, nec polliceri audeat, & in quamuis partē declinet, præfens damnum aut exitium videat, ^o se inter sacrum & saxum positum, vulgo iactitant: deductum ab eo, qui in fœdere ineundo porcam saxo ferit: sicut Græcum est adagium, *Προμηθεὺς ἀνάγκη*, quòd scilicet ita astrictus maneat, velut apud Diomedem hospites, quorum visceribus equas depauisse dicitur. In eum verò quem diuersa trahunt curæ, & incertus nutat, vt nunc in vnam, nunc in alteram inclinet sententiam, *ὁ μεταβολώτατος καὶ ὀρθότατος*, id est, ^q mutabilior cothurno, sermo percrebuit, cothurnum enim calceamenti genus esse quatuor angulorum, fabrefactum ita, vt vtrique pedi, ^r & viris ac mulieribus aptetur commodè, perspicuè constat. Rursus, si quid certum & destinatum esset, nec vana expectatione ferretur, ^s hoc re ad Sagram gesta certius esse: contrà verò, quum irrita caderent promissa, & vana spe ducerentur, se ^t auribus lupum tenere dicebant. Huc pertinet quod quotidiano fertur adagio, ^u inter os & offam multa incidere, quum aliquid discriminis in re certa & ferè explorata futurum timemus. Sicut Græco fuit adagio vsurpatum, *πολλὰ μετὰ πέλαι κύλικα καὶ χεῖλε ἀνέρε*, id est, ^x Multa cadunt inter calicem, supremâque labra. ^y Quod autem est de Sagra dictum, inde fluxit adagium, quòd quum decem Locrorum millia ad Sagram insperata victoria potiti essent aduersus Crotoniatarum centum & triginta millia, idque vix credibile videretur, postea certis authoribus re comperta, in proverbium cessit, vt quum quid certo certius significarent, re ad Sagram gesta nihil certius dicerent. Cumque ingenti animi solitudine premitur quispiam, resque ita vno in angusto sunt, vt trepidum diffidentemque animū gerat, omnisque moles negotiorum vno in loco inclinatura videatur, ^z hîc mihi aqua hæret, dicere solemus: tractum ab eo qui naufragium facit, qui aqua ori admota, penè submergitur. Et quum ex re quapiam totum pendet negocium, vbique tota moles periculi imminet, hîc ^a mihi prora & puppis est, vulgatus sermo fuit. Contrà verò, quum

ANNOTATIONES.

^e *Caluum vellis.* Erasmus Chiliad. 2. centur. 8. c. 37. Simillimum est illi Plautino in Persa act. 1. scena 1.

^f *Qua confidentia rogare tu à me tantum audes.*

^g *Argentum impudens? quin si egomet totius veneam, vix potest Recipi, quod tu rogas. Nam tu aquam è pumice nunc postulas.*

^h *Cantherium in fossa.* Erasmus Chiliad. 1. cent. 6. c. 21.

ⁱ *Sunt enim cantherij.* Varro de Agricultura lib. 2. c. 7. in fi. de equis & equabus loquens, sic inquit, Dempis enim testiculis fiunt quietiores & ideò quòd semine carent, ij Cantherij appellati, vt in fribus Maiales: gallis gallinaceis, Capi. Festus Pompeius lib. 3. Cantherius hoc distat ab equo, quod Maialis à verre, capus à gallo, veruex ab ariete. Est enim Cantherius equus, cui testiculi amputantur.

^h *Quare Scythijs & Sarmatis.* Strabo lib. 7. de vtrisque loquens, sic scribit, Scythicæ gentis & Sarmaticæ mos proprius est, equos eunuchos facere, vt mansuetiores ad parandum fiant. Parui enim sunt: at celeres & acres atque rebelles.

ⁱ *Nihil esse cum fidibus Graculo.* Erasmus Chil. 1. cent. 4. cap. 37. Locus Quintiliani ibi citatus est Institutionum lib. 1. cap. 17.

^k *Vel cum amaracino sui.* Erasmus. vbi suprà cap. seq. Locus Seruij est in lib. 1. Æneidos in eum locum,

—Ubi mollis amaracus illum

Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.

Dioscoridus lib. 3. c. 38. Virgil. lib. 1. Georgicôn. Flacci primus locus est. libr. Epistol. 1. epist. 2. Secundus eiusdem operis lib. 2. epist. item 2. Sed illi addas & lutulentam quoque fuem Cice. in 1. in Sallustium Orat. Itaque nihil aliud studet, nisi vt lutulentus sus cum quouis volutari. Locus Tullij est. lib. 2. Academic. quæstionum.

^l *In lente vnguentum.* Erasmus Chiliad. 1. cent. 7. cap. 23. Locus Dioscoridis est lib. 2. cap. 99. Tullij est lib. 1. ad Atticum epist. 14. incip. modò. Sed super hoc adagio, vide Cælium Rhodiginum lib. 7. c. 27. vbi latenter carpit Erasmus.

^m *Asinus ad tibiam.* Erasmus Chiliad. 4. centur. 1. c. 47.

ⁿ *Oros λύρας.* Id est, Asinus ad lyram, de quo Erasmus Chil. 1. cent. 4. c. 35. Locus Gellij est lib. 3. c. 16. Athenæi lib. 8. c. 7. Luciani 3. loco citati est in lucio, siue asino.

^o *Inter sacrum & saxum.* Erasmus Chilid. 1. centur. 1. c. 15. Locus Plauti est in Captiuis, actus 3. scena 4.

^p *Προμηθεὺς ἀνάγκη.* Id est, Diomedea necessitas, de quo Erasmus Chil. 1. cent. 9. c. 4.

^q *Mutabilior cothurno.* Idem Chil. 1. centur. 1. c. 94. Locus Virgilij est lib. 1. Æneid. Plutarchi in Pompeio, & Nicia. Homeri 1. locus est lib. Iliados 20. vbi illum inconstantem vocat.

^r *Viris & mulieribus.* Suidas, & vide nostras leges Connubiales parte 3. in ornamentis muliebribus, & infra eodem lib. c. 18.

^s *Hoc re ad Sagram gesta certius esse.* Erasmus Chil. 1. cent. 9. c. 23. Vide Strabonem lib. 6.

^t *Auribus lupum tenere.* Idem Erasmus Chil. 1. cent. 5. c. 25. Locus Terentij in Phor. est actus 3. scena 2. Locus Suetonij in Tiberio, est cap. 25. Sed adde iis quos citat Erasmus. Diuum Hieronymum aduersus Ioannem Origenistam: cuius hæc verba sunt, Nunc verò quasi auribus lupum apprehenderis, nec tenere potes, nec audes dimittere.

^u *Inter os & offam.* Idem Eras. Chil. 1. cent. 2. cap. 2. Locus Gellij est lib. 13. c. 16.

^x *Multa cadunt inter calicem supremâque labra.* Eras. Chil. 1. cent. 1. c. 1. Sed hîc vide omnino quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus glos. 2. nu. 31. incip. In quâ rem.

^y *Quod autem de Sagra.* Strabo lib. 6.

^z *Hic mihi aqua hæret.* Erasmus Chil. 1. cent. 4. c. 100. Locus Ciceronis ad Q. Fratrem lib. 2. est epist. eius lib. 5. in fi. cuius initium est, O literas mihi.

^a *Hic mihi prora & puppis.* Idem Eras. Chil. 1. cent. 1. c. 8. Locus Tullij Epist. fam. lib. vlt. est epist. eiusd. lib. 23. omnium verò epist. 42. incip. Et si manè Harpalum. Locus Apocalypsis

*Caluū vel-
lere.*

*Cantherius
in fossa.*

*Nihil cum
fidibus gra-
culo, vel*

*amaracino
sui.*

*In lente vn-
guentum.*

*Asinus ad
tibiam.*

*Asinus ad
lyram.*

*Inter sacrum
& saxum
stare.*

*Diomedea
necessitas.*

*Mutabilior
cothurno.*

*Re ad Sa-
gram gesta
certius.*

*Auribus
lupū tenere.*

*Inter os &
offam.*

*Multa ca-
dunt inter
calicem.*

*Locri ad
Sagram vi-
ctores.*

*Aqua hære-
re.*

*Prora &
puppis.*

In utramque aurem dormire.
Saltant senes.
Clitellas boni.
Sutor supra crepidas.
Mulus Marianus.
ἀκοντι.
κοιτι.
Cadmea victoria.
Laureola in mustaceis.
Bulla.
Calcaria currenti addere.
Oleum in ore gestare.
Byzena temeritas.
Nodum in scirpo querere.
Dignus cum quo in tenebris micent.
Fœnum in cornu habere.

exoneratum animum curis, discussa sollicitudine gerimus, ut bona spe impleamur, securos in ^b utramque aurem dormire pollicemur. Sicut rem saluam dicimus ^c saltante sene, tractum ab eo, quod cum circenses Romæ fierent, & turbatis ludis aduentu Hannibalis, in omen magni terroris receptum esset, postea reuersi, quum saltantem in circo senem inuenissent, rem saluam dixerunt. ^d Clitellas quoque boui admotas, quum munus viro inertis collatum viderent. Quique de rebus quarum nescius est, diiudicat, ^e suturem supra crepidas iudicare dicunt. Nouo quoque genere prouerbij in usu venit, ut qui tam ad imperandum, quam parendum iuxta paratus foret, quique non segniter mandata exequitur, ^f mulus Marianus diceretur, namque Marius quæcunque militibus mandauit ohera, ipse inter infimos obiit in primis. Quamuis furculas quibus sarcinas viatores gerunt, quas Marius primus commentus fuit, mulos Marianos alij dictos velint. Quotiesque victoria sine labore quæsitæ foret alicui, ^g ἀκοντι vicisse: contra verò ubi multo negotio victoria potiretur quispiam, ^h κοιτι vicisse dicimus, quum enim puluere aspersus athleta esset, ⁱ κοιτι vicisse dicebatur. Solere enim athletas, & multarum palmarum pugiles, ad vires refouendas puluere luctatorio inspergi, quo fortius dimicent, ferè peruulgatum est, ^h quem ex Nilo præcipuum fuisse voluit. Pari exemplo quum parum commodi affert victoria, & haud magno discrimine à victore victus abest, ⁱ Cadmea victoria dicitur. Apud Græcos verò ἀδάκρυς πόλεμος, hoc est, ^k bellum sine lachrymis: ^l Latinis autem laureola in mustaceis. ^m Bullam quoque dicebant, siquid haud multò post desitutum cernebant. Est enim in aquis spuma tumens, quæ ex crebra agitatione nascitur, punctoque temporis dissoluitur. ⁿ Quare sermo Diogenis in eos qui ob coronas olympicas lasciuirent gaudio, percrebuit, ut bullas accepisse diceret. ^o Et calcaria sponte currenti addita, si quem sua sponte ad audendum agendumque hortamur. ^p Oleum verò in ore gestare dixerunt, cui loqui inhibendum est, cuique verbum facere non licet. Contra, ubi quis lingua immodicus infinitæ licentiæ & audaciæ est, qui moderari linguam nesciat, ^q Byzena temeritas dicebatur: fuit enim Byzenus Neptuni filius, procax nimium & insolens. Et qui ingenio timido & diffidenti scrupulum facit, ubi faciendus minime foret, ^r nodum in scirpo querere dicebant. Si quem verò probum virum designabant, qui nihil contra honestum moliretur, tutoque eius fidei crederentur omnia, dignum esse cum ^s quo in tenebris micent, asseriebant. Qui verò ingenio perspicaci, nulli occasionis fraudis patet, ^t γέροντι πόλεμος ἢ ἀλίσκεται, hoc est, ^u Senex simia non capitur, prouerbiū fecit. Contra, si quis improbus ad nocendum paratus venit, ^u fœnum habere in cornu dictus est, erat enim prisca moris, bobus qui cornu

ANNOTATIONES.

calypsis est eius operis cap. 1.

^b *In utramque aurem dormire.*] Erasmi. Chil. 1. cent. 8. c. 19. Et vide nostras leges Connubiales parte 5. nu. 2.

^c *Saltante sene.*] Erasmus Chil. 3. cent. 1. c. 40. Sed quod ibi dicit Titum Liuium eius rei alicubi meminisse, Ni me, inquit, fallit memoria. Certè illum memoria fefellit, neque enim vspiam meminit Liuius: nisi etiam me fallit memoria.

^d *Clitellas quoque boni.*] Erasmi. Chil. 2. cent. 9. cap. 84. Locus Quintiliani lib. 5. est cap. 11. Tullij ad Attic. lib. 5. epist. eiusdem lib. 15. omnium 101.

^e *Suturem supra crepidas.*] Erasmi. Chiliad. 1. cent. 6. c. 16. Sed quod ibi de huius nepote, intellige Plinium, cuius locus est Epistolarum lib. 1. epist. 10. incip. Si quando vrbs nostra, cuius hæc verba sunt, ut enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Aristotelis locus est lib. 1. Ethicorum cap. 3. Atqui (ait) bene quisque iudicat ea, quæ cognoscit, & ipsorum bonus est iudex. Is ergo in vnaquaque re bene iudicat, qui in illa est eruditus.

^f *Mulus Marianus.*] Erasmi. Chil. 4. cent. 4. c. 79. At locus Festi Pompeij est lib. 10. Iulij Frontini Stratagematon c. 1.

^g *ἀκοντι.*] Id est, Citra puluerem, de quo Erasmi. Chil. 1. cent. 5. c. 79. Locus Plinij est lib. 35. c. 11. Gellij lib. 5. cap. 6. Horatij in epist. scilicet lib. 1. epist. quoque 1. & hoc quoque usus est Thucydides lib. 4. εἶπε μοι ὄντας εἰμένους, & αὐτῶν ὅπερ ἀκοντι δικάως ἀντὶ τῶν νικῶν τέλει, ubi Græcus interpretes exponit ἀμαχητι, id est, citra pugnam. Lucianus in dialogo quodam, cui titulus est, πόλεμος, ἀκοντι κρατήσομεν.

^h *Quem ex Nilo.*] Corporibus athletarum (ut scribit Cæsius lib. 25. cap. 16. ad fin.) iniectus puluis frigefacit & sudores restinguit.

ⁱ *Cadmea victoria.*] Erasmus Chiliad. 2. cent. 8. c. 34. Sed & adde, hoc prouerbiū vsurpasse Galenum tum in libro Hæreseon cap. (ut vulgò diuiditur) 15. tum in libro de Dipnoea.

^k *Bellum sine lachrymis.*] Idem Chil. 2. cent. 6. cap. 23. Sed &

adde hæc ex Plutarcho in Agesilao, cum de hac pugna sic scribit, Agesilaus militiam iam omnem propter senium penitus abdicarat: filius autem Archidamus, auxiliis à Sicilia tyranno acceptis, Arcadas pugna quam ἀδάκρυς id est, sine lachrymis, vocant, superauit: ubi ex suis neminem amisit, hostium verò plurimum cecidit.

^l *Latinis autem, laureola in mustaceis.*] Erasmi. Chiliad. 4. cent. 9. c. 87. Locus primus Tullij ad Atticum lib. 5. epist. eiusdem lib. 21. omnium eius operis 107. Secundus 2. libr. Epistolar. famil. epistol. eius lib. 9. omnium 20. incip. Tu vide. Catonis autem de Agricultura est cap. 121. & vide Plinium lib. 15. cap. 30. & vlt. ubi loquitur de lauro mustace in princ. ex Pompeio Lenæo.

^m *Bullam.*] Erasmi. Chil. 2. cent. 3. c. 48. ubi id latissime & elegantissime tractat.

ⁿ *Quare sermo Diogenis.*] Laërtius in vita Diogenis.

^o *Et calcaria sponte currenti.*] Erasmi. Chil. 1. cent. 2. c. 47. Locus Plinij est lib. epistolar. 1. epist. 8. incip. peropportune in princ. Ouid. lib. 2. de Arte amandi. Tullij primus locus ad Attic. lib. 6. epistol. eius lib. 1. omnium verò totius operis 210. incip. Accepi tuas literas. Secundus eiusdem epistolæ, sed longe postea. Estque eadem eiusdem Tullij sententia lib. 3. de Oratore.

^p *Oleum verò in ore gestare.*] Cælius Rhodi.

^q *Byzena temeritas.*] Erasmi. Chil. 4. cent. 2. c. 11.

^r *Nodum in scirpo querere.*] Idem Chiliad. 2. cent. 4. cap. 76. Festi autem locus est cap. 14. Locus Plauti in Menæchmis est act. 2. scena. 1. Terentij in Andria est actus 5. scena 4. Gellij est lib. 12. c. 6.

^s *Cum quo in tenebris micent.*] Erasmi. Paræmiographus Chil. 1. cent. 8. c. 32.

^t *Senex simia non capitur.*] Erasmi. Chiliad. 1. cent. 10. c. 31. Locus Laërtij est in vita Heraclidis Pontici.

^u *Fœnum habere in cornu.*] Erasmi. Chiliad. 1. cent. 1. c. 81. Locus Horatij est Sermorum lib. 1. saty. 4. D. Hieronymi est in epist. ad Ianuar.

peterent, sceni manipulos apponere, quò ad præcauendum homines paratiores forent: quare verbum Sicinij scurræ fuit in Crassum, ideo conuiciis parcere, quod scenum habere in cornu videret. ^x Dicit quoque ius ad assem, quum etiam minima librato examine moderata fuissent, voluere: & qui se victum fatebatur, ^y herbam do, prouerbio iactabatur: quippe supplices, & qui pacem petunt, ^z oleæ ramos, velamenta supplicum, aut gramen cum terra euulsum, victori offerebant, vel barbarico more fertis coronati occurrebant, quasi illos quibus porrigerent, ducerent meliores: ^a Mittere autem noctuas Athenas, γλαῦκας εἰς ἀθήνας vetus adagium fuit, quum ea quæ illi supersunt, alicui damus. Quum enim Athenis noctuæ affatim exuberent, qui illuc noctuas mitteret, nimirum ad ea loca merces ferret, vbi illæ redundarent. Et cum quis nescire simulat quæ percallet, ^b Cretes nescire pelagus vulgò dicitur: ex illo traditum quòd nemo Cretensis nauiculariam, & pelagi commercia nesciret. Quinetiam ex locis plura fluxere proueria. Nam si qui opibus claros & præpotentes flocci faciunt, ^c illis ne decimam quidem Siracusanorum esse: & cum loca & salubrem aërem celebrant, ^d Crotone salubriora dicunt; scilicet quòd Syracusas ditissimas, sicut Orchomenon in Bœotia, & Crotonem, composita aeris temperie saluberrimam ferunt. Etiam à personis plura adagia fluxerunt: nam & ^e Zenone continentior, & ^f Catone constantior, & ^g Aristide iustior crebrò usurpatum est. Eò pertinet, ^h non esse hominis cuiusque Corinthum petere, quòd præceptum in luxuriam ciuitas, ibique illecebræ libidinum forent, quæ magno parabantur. Tum si quem affectum, & negociis inutilem ducebant, in quo nihil adiumenti, nihil consilij foret, eum ⁱ de ponte deiici oportere monebant: siquidem grandæuos ætate, ad suffragia quæ comitiis dabantur, non admittebant. Quum verò vehementer laboratur, fortunæque in extremo sunt, ita vt nulla daretur spes melior, ^k rem ad triarios venisse, in prouerbium venit. Quum enim triarij in vltimo essent præsidio, vltra quos nihil opis sperabatur, quum abscissa omni spe, ad vltimum ventum esset, rem ad triarios venisse dicebant. Si quid autem tardè cogitatum, aut salubre consilium serò expensum fuisset, ^l serò Phryges sapere sermo fuit, quòd à Græcis fluxisse autumant: nam quum decimo exacto anno, post magnas clades Troiani Helenam, simul & iure belli quæsitam, Græcis restituenda censerent, serò Phryges sapere, prouerbium deductum est. Et qui in re quapiam parum sapere visus, damnum patitur, qui sibi sapiens prodesse nequit, nequicquam sapere dicitur: ad quam sententiam accedit Euripidis versus, μισῶ σοφὸν ὃς ἐκ αὐτοῦ σοφός, hoc est, ^m odi sapientem, qui sibi sapiens non est. Et qui astu & dolis nimium valet, ⁿ Corycæus nuncupatur, ex eo deductum, quòd ex Coryco latrones prædæ assueti, audacis ingenij & summæ solertiæ forent. In eos quoque qui præferunt lætitiā, quum intus angantur curis, quique blanditiis velant odium ^o risus Sardonius dicitur, quòd in Sardinia apiastro similis herba nascatur, cuius esus deducto ore velut ridentes homines mortem oppetere cogit. Si quis verò obrutus malis, cum fortuna fluctuatur, vt nihil

Dicere ius
ad assem.
Herbam
dare.

Noctuas
Athenas.
Cretes nesci-
re pelagus.
Ne decima
quidem
Siracusanor-
um pars.

Crotone sa-
lubrius.

Zenone cō-
tinentior.

Catone con-
stantior.

Aristide
iustior.

Non est cu-
iusque adire
Corinthum.

De ponte
deiicere.

Ad triarios
rem venisse.

Serò sapiūt
Phryges.

Nequicquā
sapere.

Corycæus.
Risus Sar-
donius.

A N N O T A T I O N E S.

^x Dicit quoque ius ad assem.] Nullum huiusmodi Prouer-
bium est apud Erasmus. Sed id sumpsisse videtur Alexan-
der ex Plinio Nepote epistol. lib. 1. episto. 15. incip. Heus tu.
At vereor ne is deceptus sit. Sunt enim verba Plinij hæc,
Heus tu, promittis ad cœnam, nec venis. Dicitur ius ad as-
sem impendium reddes, nec id modicum, neque enim il-
lud (ad assem) refertur ad (redditur ius) sed ad verba se-
quentia: vt scilicet ad assem reddat impendium, id est, in so-
lidum, siue integrum impendium vsque ad assem, vt scitissi-
mè annotauit interpres.

^y Herbam do.] Erasmus Chiliad. 2. centur. 9. c. 78. Locus Festi
Pompeij lib. 8. in princ. Et vide suprâ lib. 4. c. 7.

^z Olea ramos.] Virgil. lib. 8. Æneid. oliuam paciferam vo-
cat, his verbis

Paciferaq; manu ramum prætendit oliua.

^a Mittere autem noctuas Athenas.] Erasmus Chiliad. 1. cent.
2. c. 11. Vlulas Athenas. Locus Ciceronis primus ad Tor-
quatum est lib. epistolar. familiar. 6. epist. 3. totius operis 81.
incip. Superioribus literis. Secundus est lib. eiusdem operis
epist. vlt. & vide suprâ lib. 4. c. 15.

^b Cretes nescire pelagus.] Erasmus Chiliad. 1. cent. 2. cap. 31.
Cretensis mare. Locus Horatij ad Octauium est lib. epist. 2.
epist. 1.

^c Illis ne decimam quidem Syracusanorum.] Erasmus Chil. 2.
cent. 4. c. 45. & Strabo lib. 6.

^d Crotone salubriora.] Ibi cap. 43. Locus Dioscoridis lib. 4. c.
145. Sed illi adde Phalerium in epist. ad Simylum inter epi-
stolas rusticas Æliani.

^e Zenone continentior.] Eras. Chiliad. 1. cent. 10. c. 83.

^f Catone constantior.] Id prouerbium non extat apud Eras-
mum: nec scio an fuerit à quopiam antiquorū usurpatum.
Illud scio Catonem Uticensem fuisse omnium constantis-

simum, vt satis colligitur ex Plutarcho in vita illius, & Ci-
cerone ad Atticum lib. 1. epistol. 14. vbi illi tribuit constan-
tiam & integritatem.

^g Aristide iustior.] Nec id quoque ab Erasmo inter pro-
uerbia positum. Illud autem constat hunc iustum fuisse co-
gnominatum, ex Diodoro Siculo lib. 11. & Plutarco in vita
illius, & etiam in Apophthegmatis eiusdem.

^h Non esse hominis cuiusque adire Corinthum.] Erasmus Chi-
liad. 1. cent. 4. c. 1. Locus Horatij in epist. est lib. 1. epist. 17.
ad Scœnam. Hic autem adde Platonem lib. 3. de Repub. vi-
tuperasse Corinthium luxum blandientium meretricula-
rum, quod & nos alibi diximus.

ⁱ De ponte deiicere.] Erasmus Chiliad. 1. centur. 5. c. 37. Sexage-
narios de pōte deiicere. Locus Festi est lib. 4. vbi de Depon-
tanis loquitur, & lib. 17. vbi exponit qui Scaptæ diceban-
tur. Macrobius lib. 1. Satur. c. 5.

^k Rem ad triarios venisse.] Erasmus Chiliad. 1. cent. 1. c. 23. &
vide suprâ lib. 1. c. 5. & lib. 4. c. 7.

^l Serò Phryges sapere.] Eras. Chil. 1. cent. 1. c. 28. Locus Ci-
ceronis est epist. famil. lib. 7. epist. eius lib. 16. omnium 116.
Festi Pompeij lib. 17.

^m Odi sapientem, qui sibi sapiens non est.] Erasmus. 1. Chil. cent.
16. c. 20. Nequicquam sapit, qui sibi non sapit. Locus primus
Ciceronis est libro 7. epistolar. famil. epist. eius lib. 6. om-
nium 106. incip. In omnibus meis epistolis. Secundus lib.
13. eiusdem operis epistol. libr. est 27. omnium 288. incip.
Præcilium tibi commendo. Suetonij in Tiberio Cæsare,
cap. 59.

ⁿ Corycæus nuncupatur.] Erasmus Chiliad. 1. cent. 2. cap. 44.
Locus Pomp. Melæ de situ orbis, est libr. 1. cap. 17. vbi de
Ionia.

^o Risus Sardonius.] Erasmus Chiliad. 3. cent. 5. cap. 1. Locus
Solini

Equus Seianus.
Aurum Tolosanum.
Ut cecias nubes.
Grauiora Sambico.
Opprobrium victis.
Iucundi acti labores.

sibi prosperè cedat, illum p equum habere Seianum, q aut aurum Tolosanum asseuerant: quòd scilicet ita excidio & continuis cladibus premitur, vt qui aurum Tolosanum habuere, aut Seiani equum: sicut r de segmentis Helenæ, & Eriphyles s aut Hermionæ monili authores tradunt, quorum participes, ærumnarum continua mole oppressi, in extremum venère discrimen: sicut de t Agaue, u Iocasta, x Semele, y Argia & z Eriphyle apparet: quod & Græcis quoque vice prouerbij fuit, κακ' ἐφ' αὐτὸν ἔλκων ὥς τε κακίας νέφος, a mala ad se trahens, vt cecias nubes. Id etiã apud Eleos in prouerbium cessit, vt in eum qui continuis premitur malis, b grauiora Sambico pati dicerent. Quum verò quispiam iniqua contentione victus, vltèrius damno premitur, c Opprobrium victis, adagium erat: quod à Brenno, quum se Romani auro redimerent, sumptum memorant. Tritum quoque prouerbium fuit, d Iucundi acti labores, quum benè nauatam à nobis operam, suauis memoria repetimus. Et cum inter

A N N O T A T I O N E S.

Solini est c. 10. Seruij in Virg. eclog. 7. Apuleij lib. 2. Dioscoridis lib. 6. c. 14. Aristotel. de partibus animal. lib. 3. c. 10. Tullij epist. fam. lib. 7. epist. eius lib. 26. totius operis 126. incip. Quòd epistolam. Luciani secundus locus est in Ioue Tragædo.

p *Equum habere Seianum.*] Erasmus Chil. 1. centur. 10. cap. 97. Locus Virgi. est lib. 2. Æneidos. Trebellij Pollionis est in vita Quietii Tyranni 13. his verbis, Videtur non mihi prætereundum de Macrianorum familia, quæ hodièque floret, id dicere, quod speciale semper habuerunt, Alexandrum Magnum Macedonem viri in auro & argento, mulieres in reticulis & dextrocheriis, & in annulis, & in omni ornamentorum genere, exculptum semper habuerunt: eousque vt tunicæ & limbi penulæ matronales in familia eius hodièque sint, quæ Alexandri effigiem deliciis variantibus monstrent. Vidimus proximè Cornelium Macrum, in eadem familia virum, cum cœnam in templo Herculis daret pateram electrinam, quæ in medio vultum Alexandri haberet, & in circuitu omnem historiam contineret signis breuib; & minutulis, pontifici propinare: quam quidem circumferri ad omnes tanti illius viri cupidissimos iussit. Quod idcirco posui, quia dicuntur iuari in omni actu suo, qui Alexandrum expressum vel auro gestitant vel argento.

q *Aut aurum Tolosanum.*] Idem ibi cap. seq.

r *De segmentis Helena & Eriphyles.*] De his vtrisque Diodorus Siculus lib. 16. c. 15. Vxores quoque Phocensium Principum, quæ ausæ sunt monilib; raptis se exornare, impij facinoris pœnas non euitarunt. Quæ enim Helenæ monile gestare est solita, in meretricium probum incidit, pulchritudine sua eam expetentibus prostrata. Altera, eo quod fuerat Eriphylæ, subinde ad ornatum vtens, cum filius, quem natu maximum habebat, in furorem concitatus, ignem domui inieffisset, intra eam viua incendio extincta est. Eoque pacto qui Deum contemptui habere veriti non sunt, suppliciis, quæ narrauimus, ab vltoribus diis affecti sunt. Loquitur autè de templo Delphico expilato, cui affixa erant huiusmodi Helenæ & Eriphyles segmenta, vt tradit Athenæus lib. 16. c. 4. Apollodorus Atheniësis Bibliothecæ suæ de Deorum origine lib. 3. Plutarchus in libr. de Serapim vindieta, tradit Aristonem Eriphyles mundum muliebrem è templo Delphico rapuisse, vxoriquè dono attulisse: filium autem matri eius succensentem, domum incendisse, & omnes, qui in illa erant, concremasse.

s *Aut Hermiona monili.*] Id ipsum autem erat quod postea ad Eriphylem peruenit. Id enim primùm à Vulcano Veneri fabricatum fuisse dicitur, & deinde reginarum omnium, quæ Thebis vixerunt: quas istius monilis omine infelicitèr deperisse scribit Statius his verbis,

*Nec mirum: nam tu infaustos donante marito,
 Ornatus Argia geris, dirumq; monile
 Hermiones, longa est series: sed nota malorum
 Prosequar, vnde nouis tam sua potentia donis.
 Lemnius hæc, vt prisca fides, Mauortia longa
 Furta dolens, capto postquam nihil obstat amoris
 Pœna, nec vltices castigauere catenæ,
 Hermiones dotale decus sub luce ingali
 Spraxerat.*

Paulò post periculum huius monilis fidem fecit Hermione, quæ proximè experta est: nam in angues versa est cum marito: ob hanc causam, quòd Agenoris & Europæ filius draconè Martis, qui fontem custodiebat, occidit. Ideo vult Statius hoc contigisse, quia nuptialibus donis hoc monile possederat,

*Prima fides operi Cadmum comitata iacentem,
 Hermione, versis in sibila dira querelis,
 Illyricos longo sulcanit pectore campos.*

t *De Agaue.*] Huiusmodi venenis infecerat hoc monile Vulcanus (vt d. lib. scribit Statius) vt necesse esset hoc monile gestanti ærumnarum mole opprimi. Hoc enim vfa est Hermione, Agaue, Iocasta, Semele, Argia, vltimò Eriphyle, vt ex seqq. patebit. De Agaues furiis Lucanus lib. 1.

*—Ingens urbem cingebat Erynnis,
 Excursiens pronam flagranti vertice pinum,
 Stridentēque comas: Thebanam qualis Agaum
 Impulit.*

Vbi Sulpitius Lucani interpretes, Agaue, inquit, Cadmi & Hermiones filia, & Echionis vxor, subito furore correpta, Pentheum filium, Bacchi contemptorem, quem aprum esse putabat, dilaniauit. Idem Lucanus lib. 7.

Cum fureres Pentheum, aut cum descisset Agaue.

u *Iocasta.*] Nam & Statius, vbi suprâ, ad ea, quæ ex eo adduximus, id quoque addidit,

*Tæque etiam infelix perhibent Iocasta deorum
 Possedisse nefas, vultus hac laude colebas,
 Hæc quibus, hæc placitura toris: post longius ordo.*

Infelix (inquit Lactantius interpretes) quia non imposuit, per malorum experimenta, finem cupiditati. Nam hoc monile certum est Iocastam post Agaum habuisse.

x *Semele.*] Idem Statius, ibidem id quoque subiungit.

*Improba mox Semele vix dona nocentia collo
 Induit, & fallax intravit limina Iuno.*

Vbi Lactantius, Vult Semelen infelicitate huius monilis extinctam, & magis ornatus inuidia à Iunone, quàm pellicatus inductam, vt à Ioue improbè posceret, quid nefas esset corpus sustinere mortale. Semelen autem optimè improbam dixit, quòd voti fuit immodica: vt Iouem vellet cum fulmine.

y *Argia.*] De qua iam suprâ ex Statio, qui & postea quoque subdidit,

*Tum donis Argia nitet, vilesq; sororis
 Ornatus sacro præculta superuenit auro.*

z *Et Eriphyle.*] Suprà dictum est, & minor quòd repetit.

a *Mala ad se trahens, vt cecias nubes.*] Erasmi. Chil. 1. cent. 5. cap. 62.

b *Grauiora Sambico pati.*] Erasmus Chilia. 1. centur. 1. c. 80. Locus Plutarchi est in Problematis c. 160.

c *Opprobrium victis.*] Erasmi. Chiliad. 2. cent. 6. c. 1. Quid nisi victis dolor. Ex quo intelliges non illic opprobriū, sed dolor legendum, nam apud Plutarchum in Camillo, ex quo id sumptum est, legitur, ἡ τοῖς νικημένοις ὀδύνη. quæ postrema dictio dolorem significat, non opprobrium. Sed quod vñ victis scribit Erasmi. id ante Festum Pompeium scripserat Linius 1. Dec. lib. 5.

d *Iucundi acti labores.*] Erasmi. Chil. 2. centur. 3. c. 43. & iterum Chil. 4. cent. 9. c. 27. Iucunda malorum præteritorum memoria.

inter loquendum medio affatu is superuenit, de quo sermo fit, ^e lupum in fabula, qui minimè nos lo- Lupus in
fabula.
qui sinat, esse dixerunt: nam ferè constat, quem prior lupus viderit, proloqui nequisse. Cùmque fraus Malum con-
siliu con-
sultori pes-
simum.
animo agitata, à bono honestoque in prauum transit, atque in authoris redit perniciem, ^f Malum
consilium consultori pessimum, in adagium venit. ^g Ac mille modis euulgata proueria fuere, quo-
tidiano sermone vsurpata, quæ recensere superuacua disputationis foret: quare ne exequar singula,

ANNOTATIONES.

memoria. Virgilij locus est lib. 1. Æneid. Senecæ in Hercule
furente.

^e *Lupum in fabula.*] Erasm. Chil. 4. cent. 5. c. 50. Locus Te-
rentij in Adelphis est act. 4. sce. 1.

^f *Malum consilium, consultori pessimum.*] Erasm. Chil. 1. cent.
2. c. 14. Locus Valerij lib. 7. est tit. de sapienter dictis & fa-
ctis. qui primus est eiusdem lib. 7. vbi de Papyrio Cursore
Coss. loquitur.

^g *Ac mille modis euulgata proueria.*] Erasm. collegit 4151.
eademque doctè & eleganter locupletauit. Et ille quidem
omnem diligentiam in illis coaceruandis adhibuit, vir qui-
dem cùm in cæteris rebus, tum verò hîc (vt ex illis videre
est) diligentissimus. Sed quis omnia posset? Ego autem non-
nulla, ab eo prætermissa, hîc summatim subiicienda duxi. Nec
dubito quin & alia sint multò plura, quæ ipse Erasm. si diu-
tius vixisset, in infinitum auxisset.

ἡπὶ τοῦ ἡπὶ τοῦ ἀγῆ. 1.

Est apud Oribasium lib. 1. Euporiston c. 1. vbi apertè decla-
rat id esse antiquum prouerbum. Idque peræquè est, labor
laborem soluit, vel pellit. Estq; illis simile Clauus clauum,
Paxillus paxillum pellit scilicet, aut excutit.

Syri aduersus Phœnices. 2.

Est apud Suidam: Συρί πρὸς Φοίνικας, vbi versutus decipere
versutum fatagit. Simile illis, Cretenfis Cretensem; Creten-
fis cum Aegineta, de quibus Erasmus Chil. 1. cent. 2. c. 26. &
27. cùm improbus agit cum improbo, perfidus cum per-
fido.

Dixerat ille aliquid. 3.

Virgilius lib. 10. Æneidos, vbi Anxurum, vt ineptum facto-
rum & virtutis suæ ostentatorem perstringit, sic scribit,

Dixerat ille aliquid magnum, vimq; affore verbo

Crediderat, cœlog, animum fortasse ferebat.

Quo loco Seruius admonet prouerbialiter esse dictum, ac si
diceret, Non mirū sic occisum esse eum qui sibi plurimum
arrogabat.

Solutus hoc potuit Deus. 4.

Lat. Pacatus in Panegyrico, quem Theodosio scripsit, indi-
cat id esse prouerbum, Mirabamur te, inquit, post imperiū
esse priuatum: multò magis mirum est imperium ferre post
ocia. Solutus hoc (vt dicitur) potuit Deus.

Amicus amico bona, illius gratia vult. 5.

Aristoteles lib. 8. Ethicorum tum c. 2. tum quoque 7. in fin.
ostendit id vice prouerbij celebratum.

Area scelerum. 6.

Et id quidem prouerbialiter dictum videtur eadem figura,
qua Ilias malorum, apud Ciceronem etiam ad Attic. libr. 9.
epist. epist. pen. incip. Vtrunque ex tuo consilio. Reliqua (ô
dij,) qui comitatus, quæ (vt tu soles dicere) *νεκρία*, in qua erat
area scelerum.

Vereor Troas. 7.

ἰδὲ οὐ μὲν τρώας. Habet speciem prouerbij de formidolosis,
qui vel effœminatissimos ac profligatissimos quosque timet
apud Ciceronem multis in locis, vt intelligas id vice pro-
uerbij celebrasse: scilicet ad Atticum lib. 2. epist. eius lib. 5. &
totius operis 20. incip. Cupio quidem. Et lib. 7. epistol. 1. &
omnium 119. incip. Dederam quidem. & rursus epist. 10. &
omniū 129. incip. Vnam adhuc. & lib. 8. epist. vlt. incip. Om-
nia mihi. Quod & sumptum est ex illo versu Homeri lib. 6.
Iliados, quem integrum posuit Cicero primo illo loco, vbi
de Hectore loquitur,

ἰδὲ οὐ μὲν τρώας, ἢ τρώας ἐλκεσμένους.

Id est,

Vereor Troas, & Troianas longa pepla ferentes.

Ne pilum quidem. 8.

Idem Cic. eiusdem operis li. 5. epist. 20. omnium 107. incip.
Saturnalib. manè. Interea è Cappadocia ne pilum quidem.
Quod habet formam similem illius, Ne punctum quidem.
Chil. 4. cent. 4. c. 85. Simile etiam est illud, Cum puluisculo,
de quo Erasm. Chil. 2. cent. 8. c. 85.

Perire non posse, nisi crura fracta essent.

Idem quoque Cicero Philip. 13. docet id prouerbij loco di-
ci solitum. Illud tamen mirum, inquit, quod in hoc Planco
prouerbij loco dici solet, Perire enim non posse, nisi crura
fracta essent. Sic etiam ludit in Eruscinum pro Sex. Roscio
Amerino, Crura quidem vobis, inquit, nemo suffringet.

Manum & mentum. 10.

Pestus Pompeius lib. 11. id dicit esse prouerbum ex Græco
tractum. sed tam corrupti sunt ipsius codices, qui circunfe-
runtur, vt vix sensum aliquem excerpere queas.

Lacuna in auro. 11.

M. Tullius oppidò quàm decenter dixit (episto. lib. ad Attic.
12. epist. eius lib. 5. omnium 136. in princ.) Lacunam in auro
factam. Ne, scilicet, in re apparentes bona subit fraus aut
malitia. intelligi volens exinanitionem auri, & quasi vora-
ginem quandam ex furto & rapina. Cui simile est & illud
Persij saty. 5.

Nequa sub arato mendosum tinniat auro.

Sensus est, Ea es prudentia, vt æs auro coopertum etiam di-
gnoscas, vt solent mensarij. Allegoricos hoc dicit, eum vi-
tia velamento quodam virtutis obuoluta cognoscere. Hoc-
que sapientis est, qui vera libertate fruitur. Ita Britannicus
interpres. Scio autem illius loci Tulliani meminisse Eras-
mum in prouerbio Lacunam explere, Chiliad. 4. centur. 10.
cap. 88.

Cum insanis insanire & ipsi debemus. 12.

Galenus lib. 1. de Virtutibus naturalibus cap. 15. eodemque
penult. Quia verò, inquit, iam satis fabulati sumus & qui-
dem nolentes: sed vt est in prouerbio, Cum insanis insani-
re coacti.

Cæcæ diuitiæ. 13.

Plato lib. 1. de Legibus indicat id vice prouerbij fuisse vsur-
patum: Dupliciter, inquit, bona dicuntur: alia enim humana
sunt, alia diuina: dependent autem à diuinis & humanis. Di-
uinis igitur quæ maiora sunt, susceptis, minora etiam possi-
dentur. Illis autem speris vtrisque ciuitas priuatur. Mi-
norum verò primū est satietas, deinde pulchritudo, ter-
tiò vires ad cursum & ad alios corporis motus: quartò di-
uitiæ, quæ non cæcæ sunt, vt vulgò dicitur, si prudentiam
sequantur.

Pennatis pedibus. 14.

Sed & id prouerbum fuisse declarat Diuus Hieronymus in
epist. ad Florentium incip. Quantus cūm dicit, Ita vt ego il-
le tardissimus, quem intolerabilis languor vexat, pennatis,
vt aiūt, pedibus, certè charitate & voto te salutauerim. Qui-
bus verbis, vt & Erasmus dicit in scholiis, significabat mi-
ram celeritatem, sumpto prouerbio à Mercurio, cui pedi-
bus alas addidit Poëta. Sed id ipsi Erasmo, sua proueria
congerenti, effluxit.

Vltroneas putere merces. 15.

Est eiusdem Hieronymi ad Marcellam incip. Nuper cūm
pariter essemus (sunt enim multæ ipsius ad eandem) in fine

Pollicem pre-
mere.
In sinu des-
puere.
Vbi quis
malè audis-
set, aut ver-
bo offensus
fuisset.

quum non sit animus ea consecrari quæ ab aliis vberius explicata sunt & latius, de his hæcenus dixisse satis habeam. Illud utique antiqui moris erat, quod cum alicui precabantur benè, ut quicquid fuisset, cupitum, eueniret, ne quid diri aut infausti successum læderet, ^h pollicem premere iuebant. Quo- tiésque in propinqua spe futuri boni, veniam à diis petimus, ⁱ in sinum despuere solemus, velut ra- tas preces diis habituris. Cùmque in sermone quotidiano quispiam malè audisset, aut verbo vocève offensus foret, ^k dicto veniam poscere: in aduersis verò enunciatis, ^l meliora ominari, atque ^m inui- diam verbo abesse iuebant. In mentione defunctorum, illorum memoriam non sollicitari: in sordidis & obscænis dictis, ⁿ honorem auribus seruare, & ^o præfari honestatem, veteres consueſſe, memoriæ & literis proditum est.

A N N O T A T I O N E S.

eiusdem epistolæ, vbi dicit, velle se aliquid illi scribere de quibusdam, quæ memorat, Nisi, inquit, & modum epistolici characteris excederem, & tibi auiditatem magis delatæ de- berent facere quæstiones. Tritum quippe est prouerbium, Vltroneas putere merces: vnde & nos de industria retice- mus, ut auidius velis audire quæ tacita sūt. Vbi & ipse Hieronymus in scholiis, Nam suspectæ sunt, ait, emptori. Sic Horatius epistol. libro 2. epistol. item 2. in princ. ad Iulium Florum,

*Multa fidem promissa leuant, vbi plenius a quo
Laudat, venales qui vult extrudere merces.*

Ego verò mallem ad id referre, quod quæ spontè & sine la- bore, & veluti gratis offeruntur, minus placent, quàm quæ cum labore & precio adipiscimur. Scitum est illud Ausonij epigram. 39.

Hanc volo, quæ non volt: illam quæ volt, ego nolo:

Vincere volt animos, non satiare, Venus.

Oblatas sperno illecebras, detrecto negatas:

Nec satiare animum, nec cruciare volo.

* bis cincta.

Nec discincta Diana placet, nec nuda Cythere:*

Illæ voluptatis nil habet, hæc nimium:

Callida sed media Veneris mihi venditet artem

Fœmina, quæ iungat, quod volo nolo vocet.

Et illud item, Aquæ furtiux dulciores sunt: & Panis abscon- ditus suauis,

Nec ferre videt sua gaudia ventos. 16.

Virgil. 10. Æneidos. quo loco Seruius, Prouerbium est, in- quit, venti ferunt gaudia. id est, latatur incassum. Sic suprâ lib. 9.

— Sed aura

Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.

Vbi & idem Seruius, Quæ, ait, inutiliter iubentur, dicitur ventus discerpere: citatque priore loco illud eiusdem Virg. lib. 11. Æneidos,

Audyt: & voti Phœbus succedere partem

Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.

Illud autem Virgilij sumptum videtur ab Homero Odyſ- sææ lib. 8.

— *ἔπειτα δὲ δέχετ' ὁ βίβαν*

δεῖν δ', ἄρα τὸ φέρον ἀναπλάσσει ἀνδρῶν.

Id est, ad verbum,

— *Verbum si aliquid dictum est*

Durum, citò illud ferant rapientes procellæ.

Philadelphea opera. 17.

Philo ille Iudæus in lib. de vita Moſis, sic scribit, Ptolemæus fuit is, Philadelphus cognomine, tertius ab Alexandro Æ- gypti Rex, virtutibus regiis supra omnes ætatis suæ, supe- riorumque seculorum Principes nobilis, cuius nunc quoque ex rãto temporum interuallo decus est inclitum, ob tot re- liqta per ciuitates regionesque monumenta magnificentie, ut in prouerbium abierint sũptuosa opera ab illo Philadel- phea denominata.

Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud

cæteros olei. 18.

Plinius lib. 18. c. 11. id prouerbio celebratum fuisse satis de- clarat: vnde vulgò dictum, Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri.

Dioscuri saluatores. 19.

Ælianus Variæ historiæ lib. 1. ca. 30. Græcè quidem scripsit, sed hoc sensu, Ptolemæus Rex amasium habebat Galetam, pulcherrima forma præditum. Animus verò iuuenis longè formam superabat. persape igitur etiam Ptolemæus testi- monium ei perhibebat, inquiens, O lepidum caput, nulli vnquam vllius author incommodi extitisti: at multorum v- tilitatem promouisti. Accidit aliquando, ut cum Rege ado- leſcens equitaret. Cùm verò procul aliquos ad supplicium trahi videret, non oscitanter in hæc verba Regem affatus est, Sed ô Rex, inquit ad Ptolemæum, quandoquidem pro- spera quadam fontium istorum fortuna, equos conscendi- mus, age, si gratum est, calcaribus admotis & velocia perse- quentes, appareamus miseris, quasi Dioscuri saluatores & aduocati salutem ferentes: quod communi prouerbio de his diis vulgatum est. Verùm ille maximam voluptatem ca- piens ex eius bonitate, & propensum ad misericordiam ani- mum amplectens, tum nocentes seruauit, tum amoris, quem erga puerum gerebat, intentionem multum confir- mauit & auxit. Hæc ille. Hoc autem prouerbium proxi- mè accedit ad illud, Θεὸς δὲ ὁ μὲν πάντων εὐφραίνει. id est, Deus ex improviso apparens. De quo Erasmi Chiliad. 1. cent. 1. cap. 68.

h Pollicem premere.] Erasmus Chiliad. 1. cent. 8. cap. 46. Lo- cus Iuuenal. est satyra 3. Horat. epistol. lib. 1. epistol. 17. ad Lollium 2.

i In sinum despuere.] Id sumptum est ex Tibullo lib. 1. eleg. 2. in fine.

Hunc puer, hunc iuuenis turba circumstetit arcta:

Despuit in molles & sibi quisque sinus.

Erasmus autem Chiliad 5. cent. 1. cap. 25. Despuere malum. inter proueria posuit, nec citat Tibullum, vbi suprâ: sed Plinium non designato loco, sed est lib. 28. c. 4. Plauti autem locus est in Captiuis. Sed tu hic omnino vide, quæ scripsi- mus in legibus nostris Connubialibus parte 1. nu. 17. incip. Hincque illud,

k Dicto veniam petere.] Plinius Iunior lib. epist. 5. epist. eius lib. 6. totius operis 102. incip. Amaui curam. in fi. Vſque, in- quit, adhuc certe neminem ex his, quos eduxeram mecum, venia sit dicto, ibi amisi.

l Meliora ominari.] Cicero de claris Orat. Melius, quæso, ominare, inquit Brutus.

m Inuidiam verbo abesse.] Liuius 1. Dec. lib. 9. Absit verbo in- uidia, & ciuilia bella ſileant. Et 3. Decad. lib. 8. Ut non modo nobis (absit verbo inuidia) sed ne posteris quidem timenda nostris esset.

n Honorem auribus seruare.] Q. Curtius lib. 5. Ad vltimum opus (honor auribus habitus sit) ima corporum velamenta proiiciunt.

o Præfari honestatem.] Honorem, ni fallor, voluit dicere. Cicero li. 2. de Finibus, Eam autem ita persequitur, quæ pa- lato percipiatur, quæ auribus: cætera addit, quæ si appelles, honor præfandus sit. Et epist. fa. lib. 9. epist. eius lib. 22. totius operis 174. incip. Amo verecundiam. Nos autem ridiculè si dicimus, ille patrem strangulauit, honorem non præfamur: sin de Aurelia aliquid, aut Lolliæ, honor præfandus est. Nus- quam autem, quod meminerim, legi honestatem præfari.

a Tarquinius

Qui primus legem theatralē Romæ tulerit, & quot leges plebem ab optimatibus postea distinxerint.

CAPUT XVI.

INTER eos qui à prima origine spectacula Romæ ediderunt, ^a Tarquinius Priscus opulentiùs instructiusq; quàm aliquis Regum ludos fecisse dicitur. Is enim in ludorum apparatu, cultu & magnificentia omnes antecessit. Ab ipso enim ^b circus maximus spectaculis designatus locus fuit, qui postea ædificiorum magnitudine, & aulico apparatu præcipuus semper exhibendis ludis est habitus, in quo nunera ingenti apparatu mox exhibita fuere, diuisis locis plebi per singulas curias. Cumq; intercedentibus annis, patribus equitibusq;, ac plebi Romanæ confusa loca fuissent ubi spectarent, Corn. Scipione & T. Sempronio consulibus, ludis Romanis per ædiles curules discreta loca senatoria à populo fuere: utq; suis cuique honos seruaretur, lege cautum fuit: ut optimatibus subsellia proxima darentur. Quo tempore præcipua loca ^d in orchestra Senatoribus data sunt, ^e ubi in scena saltabatur, & chorus inducebatur: ^f podium imperatori & consulibus, ^g proscenia

*Tarquini
Prisci in e-
dendis spe-
ctaculis stu-
dium.
Circus ma-
ximus.
Loca in spe-
ctaculis pri-
confusa di-
creta.
Senatorum
locus.
Imperato-
ris.*

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

^a *Tarquinius Priscus.*] Dionysius Halicarnassensis lib. 3. in fin.

^b *Circus maximus.*] Halicarn. ubi supra, Liuius 1. Decad. lib. 3. Varro lib. 1. aut aliorum supputatione 4. de ling. Lat.

^c *Cumq; intercedentibus annis.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. Sextus Ælius Pætus, & C. Cornelius Cethegus Censores, gratiam ingentem apud Senatum pepererunt, quod ludis Romanis Ædilibus Curulibus imperarunt, ut loca senatoria fecernerent à populo: nam antea in promiscuo spectabant. Sed & postea eiusdem Decad. lib. 5. Megalesia, inquit, ludos scenicos, C. Attilius Serranus, L. Scribonius, Libo Ædiles curules primi fecerunt. Horum Ædiliū ludos Romanos primum Senatus à populo secretus spectauit: præbuitque sermones (sicut omnis nouitas solet) aliis tandem quod multo ante debuerit, tributum censentibus amplissimo ordini: aliis demptum ex dignitate populi quicquid maiestati patrum adiectum esset, interpretantibus: & omnia discrimina talia, quibus ordines discernentur, & concordia & libertati æquè minuenda esse. At quingentesimum octauum annum in promiscuo spectatum esse: quid repente factum, cur immisceri sibi in cauea patres plebem nollent? cur diues pauperem confessorē fastidiret? nouam & superbam libidinem ab nullius antea gentis Senatu neque desideratam, neque institutam. Postremo ipsum quoque Africanum, quod Consul author eius rei fuisset, pœnituisse ferunt. Adeo nihil motum ex antiquo probabile est veteribus, nisi quæ vultus euidenter arguit, stari malunt. Hæc ille Cicero autem in Orat. de Aruspicum responsis, Nam quid ego, inquit, de illis ludis loquar, quos in palatio nostri maiores ante templum in ipso Matris magnæ conspectu, Megalensibus fieri celebrariq; voluerunt? qui sunt more, institutisque maxime casti, solennes, religiosi: quibus ludis primum ante populi confessum Senatui locum P. Africanus iterum Coss. ille maior, dedit: ut ludos hæc lues impura pollueret. Idem in Oratione pro Cornelio maiestatis reo, P. Africanus ille superior, ut dicitur non solum à sapientissimis hominibus, qui tum erant, verum etiam à seipso saepe accusatus est, quod, cum Coss. esset, cum T. Longo, passus esset tum primum à populari confesso senatoria subsellia separari. Quo in loco Appianus interpres, Hoc, inquit, factum est secundo consulari Scipionis, post septimum annum quàm Carthaginensibus bello secundo data est pax. Factum id esse autem Antias tradidit ludis Romanis, quos fecerunt Ædiles curules, Attilius Serranus, T. Scribonius Libo: id eos fecisse iussu Censorum Sex. Ælij Peti, C. Cornelij Cethegi. Et videtur in hac oratione hunc quidem auctorem sequutus Cicero dixisse, passum esse Scipionem secerni à cætero confesso spectacula Senatorum. In ea autem, quam post aliquot annos habuit, de Aruspicum responsio, non passum esse Scipionem, sed ipsum auctorem fuisse dandi eum locum Senatoribus, videtur significare. verba eius adducit, quæ nos supra adscripsimus. Et postea subiungit. Non præterire autem vos volo, esse oratoriae calliditatis, ut, cum opus sit, eisdem rebus ab

utraque parte, vel à contrariis vtantur. Nam cum secundum Ciceronis opinionem, auctore Scipione Coss. Ædiles secretum ante omnes locum spectandi Senatoribus dederint, eodem illo facto Scipionis in hac quidē oratione, quia causa popularis erat premebaturque Senatus auctoritate, atque ob id dignitatem eius ordinis quàm possit maxime eleuari causæ expediebat, pœnituisse ait Scipionem, quod passus esset id fieri. In ea Orat. de Arusp. respons. quia in Senatu habebatur, cuius auribus erat blandiendum, & magnopere illum laudat, & non auctorem fuisse dandi: nam id erat leuius, sed ipsum etiam dedisse dicit. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1.

^d *In Orchestra.*] Vitruuius lib. 5. cap. 6. In Orchestra autem Senatorum sunt sedibus loca designata, & eius pulpiti altitudo sit, ne plus pedum quinque, uti qui in Orchestra sederint, spectare possint omnium agentium gestus. Iuuenalis saty. 3.

— *Similemq; videbis*

Orchestram & populum. —

Suet. in Nerone, c. 12. Deinde in Orchestram Senatūque descendit, & orationis quidem carminisque Latini coronā, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam sibi recepit. Ex quo clarè intelligis Orchestram non patuisse populo.

^e *Ubi in scena saltabatur.*] Orchestra ab ὀρχήστρα, id est, saltato, siue gesticulor, dictam, locum esse in theatro, ubi sunt designata Senatorum loca, voluit Vitruuius loco proximè citato. Id quidem apud Romanos: Nam Iulius Pol lux libro 4. cap. 19. Chori dicit esse propriam, ut scenam actorum.

^f *Podium Imperatori & Coss.*] Idem Suet. in Nerone, d. c. 12. paulò antea. Nam perrarò, inquit, præsidere, Cæterum accubās primum paruis foraminibus: deinde toto podio adaper to spectare consueuerat. Verum ex Iuuen. sat. 2. id omnibus patuisse videri potest, cum scribit,

Omnibus ad podium spectantibus.

Et in hac quoq; significatione podij vocabulo vsus est Aelius Spartianus in Septimio Seuero. Vitruuius lib. 3. ca. 3. lib. 5. c. 7. lib. 6. c. 4. lib. 7. c. 4. Podium menianorum habet speciem, locus scilicet ad spectandum habilis, cuius pars, quæ magis prouehitur, pulpitum est, veluti pergula quædam. Græci Podia Orthas appellant, ut scribunt Theodosius & Honorius Imp. lib. 8. C. de ædificiis priuatis. Vlpianus, sed in alia significatione, in l. quæsitum. §. item perticæ. ff. de fund. instruct. & Plinius lib. 37. cap. 3. eius nepos epist. lib. 5. epistol. 6. incip. Amaui.

^g *Proscenia & pulpita optimatibus.*] Budæus in Lathletas. ff. de iis qui notantur infamia, Ex Diomede, Proscenium sic definit, Erat in scena proscenium, id est, locus ante scenam porrectus, ubi pulpitum excitatum erat, quod actores fabularum prodirent: ita ut scena altior esset pulpito, pulpitum autem altius orchestra: quæ ipsa erat iocus saltantium, ob id orchestra dicta, quasi saltatorium. Virg. lib. Georg. 2.

Optimati.

Qui ludis
præsidebat.
Scena ludo-
rum.Tragica sce-
na.

Comica.

Satyrica.

Histrionum
locus.

Chori.

Populi.

Excuneati.

Græci.

Seniorum.

Iuuenum.

Senatorum

subsellia à

popularibus

seuincta.

& pulpita optimatibus, nonnunquam principi: ^h siquidem Nero è proscenio sæpe spectauit, ⁱ aliquan-
do è puluinari, quod in prima fronte theatri, spectaculorum locus erat. ^k Fertur tamen Augustus Cæ-
sar, legatos sociarum fœderatarumque gentium, in orchestra considerare vetuisse, quum quosdam liber-
tini generis illic spectare deprehendisset. Post aliquot verò ætates, vt imperator vnà cum sacerdoti-
bus in sella imperatoria ludis præsideret, consuetudo inualuit. ^l Quæ quidem scena in fronte theatri
ab vno cornu ad alteram porrigebatur versatilis, plerunque ductilis, multis columnis & epistilis ful-
ta: ^m quæ primò parietem non habuit, sed frondibus obumbrabatur: postea tabulis pictis in parietis
morem componi cœpta, quæ spectaculorum sedes præcipuæ inde habitæ. ⁿ Ea enim triplicis generis
erat: namque tragica columnis & deorum signis exornabatur, quibus & tabulis pictis, partim ab ami-
cis, partim è Græcia commodatis, utebantur: comica, ædificiorum figuram præfert: satyrica verò, mon-
tibus inumbratur & syluis. ^o In ea enim histrionum sedes erant, qui ad edendas in scena operas loca-
bantur. ^p In orchestra autem chori: reliqua verò loca popularia fuere, in quibus omnis sexus & ætas,
atque infimus ordo sine discrimine spectabat: qui verò à sedibus exclusi fuerant, ^q excuneati dicti.
^r Græci verò præter hæc buleuticum construxere in theatro, vbi seniores: sicut ephebicum, vbi iuuenes
spectarent. ^s Ante hanc verò legem, per annos quingentos sexaginta à condita vrbe, populus vnà cum
patribus promiscua iniquitate spectauit. ^t Postea verò P. Africanus superior quum consul esset cum
T. Longo, ludis Romanis plurima senatorum subsellia à populari confessu separari iussit. Et quum eo
discrimine aliorum studium, aliorum indignatio esset, præbuisse eius rei nouitas non mediocrem ple-
bi sermonem dicitur, ^u adeò vt ipsum Africanum, quod eius rei author fuisset, pœnituisse ferant:
gratiàmque ingentem apud ordinem senatorium ædiles pepererunt, qui sanxerunt, vt gradus digni-
tatisque cuiusque & fortunæ discrimen foret: mansitque aliquandiu lex seruata, vsuque didicere, mul-
tò præstabilius esse, seruato gradu cuiusque, quàm in colluione omnium spectaculis interesse. ^x Pro-
ditum tamen memoriæ est, tempore quo promiscuus spectaculorum vsus erat, nunquam plebeium

ANNOTATIONES.

—Baccho caper omnibus aris

Caditur, & veteres inueni proscenia ludi.

Vitruuius libro 5. cap. 5. vbi Guilielmus Philander, inter-
pres.^h Siquidem Nero.] Suetonius in d.c. in princ. Ludos specta-
uit, inquit, è proscenij fastigio.ⁱ Aliquando è puluinari.] Quod de Aug. Cæsare tradit Suet.
in vita illius, ca. 45. in prin. Ipse, inquit, Circenses ex amico-
rum ferè libertorumque cœnaculis spectabat, interdum è
puluinari, & quidem cum coniuge ac liberis sedens.^k Fertur tamen Aug. Cæsar.] Idem Suet. in vita illius, c. 44.
Romæ legatos liberarum sociarumque gentium vetuit in
orchestra considerare, cum quosdam etiam libertini generis
mitti deprehendisset.^l Quæ quidem scena.] Id ex Seruio est enarrante illud Virg.
lib. 3. Georgicôn.

Ipse caput tonsæ folijs ornatus oliuæ

Dona feram.

^m Quæ primò parietem non habuit.] Seruius in lib. 1. Æneid.
eo versu,

—Tum syluis scena coruscis

Desuper.

Antiquitus, inquit, theatri scena parietes non habebat, sed
de frondibus umbracula quærebant. Postea tabulata com-
posuerunt in modum parietis.ⁿ Ea enim triplicis generis erat.] Vitruuius lib. 5. c. 8. in princ.
Genera autem, ait, sunt scenarum tria, Vnum quod dicitur
Tragicum: alterum Comicum: Tertium Satyricum.^o In ea enim histrionum sedes erant.] Vitruuius d. lib. 5. cap. 8.
Ideoque apud eos Tragici & Comici actores in scena per-
agunt: reliqui autem artifices suas per orchestram præstant
actiones. Itaque ex eo scenici & thymelici Græcè separatim
nominantur. Vbi Philander interpres, Scenici, inquit, com-
plectuntur Comicos & Tragicos: Thymelicorum verò no-
mine intelligimus ludios citharædos, citharistas & tibici-
cines, atque id genus symphonicorum ^{πρωτὶ τοῦ θυμέλου}. Est au-
tem ^{θυμέλου} theatri pars vbi histriones suas actiones perfici-
ciunt.^p In orchestra autem Chori.] Iulius Pollux lib. 4. cap. 19. dicit
Orchestra Chori esse propriam, vt scenam actorum. Quæ
locum legas oportet, si theatri partes scire cupis.^q Excuneati dicti.] Apuleio lib. 10. Excuneati decenti voca-bulo dicuntur, qui in cuneo theatri sededi locum non ha-
bent, quasi extra cuneum exclusi. Cuneati autem, qui in cu-
neo dispositi sunt, & cunei figuram repræsentant. Ita Beroal-
dus Apuleij interpres de quibus Iuuenalis satyra 6.

—Cuneis an habent spectacula totis

Quod securus ames, quodq; inde excerpere possis.

Martialis epigram. lib. 1. epig. 83. in Sextilianum,

Aera sed à cuneis vltiora petis.

Suetonius in Augusto, ca. 44. Maritis è plebe proprios ordi-
nes assignauit: prætextatis cuneam suam, & proximum pe-
dagogis. Vitruuius lib. 5. ca. 6. Cunei spectaculorum in thea-
tro ita diuiduntur, & ante hos Virg. lib. 5. Æneidos,

Nuncius Anchisa ad tumultum cuneosq; theatri

Incensas perfert naues Eumelus.

^r Græci verò præter hæc buleuticum.] Idem de vtroque scilicet
Buleutico & Euphebio, scribit Cælius Rhodiginus lib. 8. c.
item 8. nullo quoque authore citato. Scio autem ^{βουλευτικόν}
Græcis aliud significare: nempe, consularem senatorium ad
consultandum aptum, ad Senatum pertinens, vt ^{βουλευτικὸν}
^{νόμος}, leges ad curiam, siue Senatum pertinentes apud De-
mosthenem. ^{βουλευτικὸς ὄρχηστρος}, iusiurandum Senatorum apud
Xenophontem lib. ^{ἐπὶ τῇ μνημονεύσει τῶν}. id est, de factis & dictis
Socratis, 1. De Ephebio autem pro loco in scena, vbi ephe-
bi, id est, iuuenes spectabant, siue pro ephorum & pube-
rum multitudine, est locus apud Lucianum. De bouleute-
rio Plinius lib. 36. ca. 15. sic scribit, Cyzici & Bouleuterium
vocant ædificium amplum, sine ferreo clauo ita disposita
contignatione, vt existimantur trabes sine fulturis ac repo-
nantur.^s Ante verò hanc legem.] Vide suprâ in princ.^t Postea verò P. Africanus.] Iam diximus suprâ in princ. ex
Liuio & aliis: sed & præterea videbis apud Valerium Maxi-
mum lib. 4. ca. 5. post princ. vbi de populi Romani verecun-
dia scribens, Sed vt, inquit, à laudibus eius ad facta venia-
mus: A condita vrbe vsque ad Africanum, & Tiberium Lō-
gum Coss. promiscuus Senatui & populo spectandorum lu-
dorum locus erat: nunquam tamen quisquam ex plebe in
theatro ante patres Cōscriptos spectare sustinuit. Adeò cir-
cumspecta nostræ ciuitatis verecundia fuit.^u Adeò vt ipsum Africanum.] Iam & ibi dictum est.^x Proditum est memoriæ.] Id ex Valerio Maximo vt suprâ
diximus.

præ modestia & verecundia, ante virum senatorium aut consularem spectare sustinuisse. Cùmque post aliquot tempora, plebs cum patribus confusis ordinibus nihilominus spectaret, Sext. Ælius Pætus, & L. Cornelius Cethegus censores, ne turba patribus misceretur, quum tantum hominum conflueret in theatrum, alio edicto statuere, quod non sine indignatione plebis factum memorant, quæ se despectui haberi, & contemptam esse arbitrata est: ^y tametsi Ælium Pætum in censura collegam prioris Scipionis fuisse nonnulli tradant. ^z Rursus quum haud longo post intervallo constitutione abrogata, senatus & populus solutissimo more spectarent, Attilius Serranus, & L. Scribonius Libo ædiles curules scenicis ludis & Romanis, ut diuisa loca plebeiorum à patribus essent, populusque discretus à senatoribus spectaret, quarta promulgata lege statuere, spectaueréque aliquandiu, ^a donec lege Iulia theatri ^b & Roscia, ut in quatuordecim ordinibus & subselliis proximioribus senatores atque equites spectarent semota plebe, optimatibus data facultas fuit. ^c Quorum numerum à diuo Iulio ad eò excretum fuisse constat, ut quatuordecim ordines, & proxima subsellia, solis senatoribus non sufficerent: ^d adeò ut Laberius Mimus inter equites sedere iussus, præ angustia recipi vix potuerit. ^e Quod & Syllæ temporibus iterum confusum fuisse crediderim: nam gladiatorum munus dedit, viris æque & mulieribus, locis promiscuis & indistinctis, in magna licentia spectandi, & sine vlllo discrimine honorum. ^f Cautum deinde lege Othonis fuit, quam Tribunus tulit, ut magis fortunarum & pecuniæ, quàm generis aut honorum ratio haberetur: & non modo patriciis, aut equestri ordinis, & senatoriis viris, sed summis honoribus functis, quibus quadringentorum sestertiorum ipsi, patri, auoque census non fuisset, spectandi in quatuordecim subselliis ius non esset, eaque loca honoris causa

*Ædiliū
sactio de di-
gnitatis cu-
iusque &
gradus di-
scrimine.*

*Æliū Pætū
& L. Cor-
nelij edictū.*

*Attilij Ser-
rani & L.
Scribonij
lex.*

*Senatoribus
& equitibus
14. subsellia
in spectacu-
lis.*

*Othonis
lex.*

A N N O T A T I O N E S.

^y *Tametsi Ælium Pætum.* Titus Liuius 4. Deca. lib. 2. Multis, inquit, claris petentibus viris, creati Censores P. Corn. Scipio Africanus, & P. Ælius Pætus.

^z *Rursus cum non longo post intervallo.* Dictum est supra in princ. ex Tito Liuiio, & Asconio Pædiano.

^a *Donec lege Iulia theatri.* Plin. lib. 33. c. 2. Hac de causa, inquit, constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri auoque paterno sestertia cccc. census fuisset. & lege Iulia Theatri in 14. ordinibus sedendi.

^b *Et Roscia.* Cor. Tacitus li. 15. ita scribit, & Horat. lib. epist. 1. epist. item 1.

Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum est

Nenia, qua regnum recte facientibus offert,

Et maribus Curijs & decantata Camillis?

Nam paulò antè dixerat,

Et quadringentis sex septem millia defunt,

Est animus tibi, sunt mores, & lingua, fidesq;

Plebs eris. at pueri ludentes, Rex eris, aiunt,

Si rectè facies.

Quo in loco Porphyrio, Lex, inquit, Roscia est, qua cauetur, ut proximis ab Orchestra 14. gradibus spectent, quibus census est quadringentorum sestertiorum. Et paulò post, Hæc lex Roscia equitibus data est, ut in primis 14. gradibus sederent ij, qui quadraginta sestertia haberent. Et de hac quoque lege Roscia idem Horatius Epodi Ode 4. ad Menæ libertum Pompeij Magni,

Sedilibusq; magnus in primis eques

Othone contempto sedet.

Vbi Acron interpres. Quia L. (ait) Roscius Otho legē Theatralem tulerat, ut in 14. ordinibus sederent equites. Et idem propemodum Porphyrio ibi. Pædianus in Orat. Ciceronis pro Cornelio, Roscia est, quam L. Roscius Otho biennio antè Coss. firmavit, ut in theatro equitibus Ro. 14. ordines spectandi gratia darentur. Seneca ad Lucilium lib. 5. epist. 44. At me Hercules multis quatuordecim gradus sunt clausi. Idem lib. 7. de beneficiis, c. 12. Equestris omnium equitum Romanorum sunt. Et lib. 4. Controuersiarum, Hos 14. gradus Equestris, ab ipsis equitibus appellat. L. Florus epit. Liuij li. 99. L. Roscius Trib. pleb. legem tulit, ut equitibus Ro. in theatro 14. gradus proximi assignarentur. Ante hos Cic. in Orat. pro Muræna, L. Otho, vir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendore, fructus quoque iucunditatis est restitutus. Plin. d. lib. 33. c. 2. Plutar. in Cicerone, Cùm hæc in theatri equites commixti plebi spectarent ludos, primus Otho eos à plebe dis-

iunxit, eumque sessum illis in spectacula designauit, quem nunc vsque præcipuum retinent. Quam rem cùm plebs ad ignominiam sibi existimaret, prodeunte in spectaculum Othone, cõtemeliose aduersus illum sibila efferre: tum equites contrà læto plausu illum susceperunt. Verum mox cùm iteratis altius sibilis, & iterum à maiori plausu equitum in iurgia alter in alterum prodiret, omne id theatrum inhonestæ speciei completum est. Quare cùm ea nouisset Cicero, plebem in phano Bellonæ ad se vocatam, adeò modestè increpuit, monuitq; ut cùm in spectaculum rediissent, Othoni alacri plausu alluderent, & equitibus de gloria & laude viri concertarent.

^c *Quorum numerum à D. Iulio.* Nam & Suetonius in Augusto, cap. 35. in princip. scribit, Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (erant enim super mille & quidem indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam & præmium allekti, quos abortiuos vulgus vocabat) ad modum pristinum, & splendorem redegit. Et vide in sequent.

^d *Adeò ut Laberius.* Ex Macrobio lib. 2. Satur. 3. cuius hæc verba sunt, Deinde cùm Laberius in fin. ludorum anulo aureo honoratus à Cæsare, euestigiò in 14. gradus ad spectandum transisset, violato ordine: & cùm detractus esset eques Romanus, & cùm Mimus remissus, ait Cicero prætereunti Laberio, & sedile quærenti, Recepissim te, nisi angustè sederem: simul & illum respuens, & in nouum Senatum iocatus, cuius numerum Cæsar supra fas auxerat. Nec impunè, respondit enim Laberius, Mirum si angustè sedes, qui soles duabus sellis sedere: exprobrata leuitate Ciceronis, qua immerito optimus ciuis malè audiebat.

^e *Quod & Syllæ temporibus.* Plutar. in Sylla. non longè à fi. Paucos post menses gladiatorum spectaculum edidit. Locis necdum distinctis, ac promiscuis in theatro viris, ac mulieribus, decoram specie fœminam & genere illustrem prope Syllam sedere contigit.

^f *Cautum deinde lege Othonis.* Vide supra in verbo, Et Roscia. & adde præterea Iuvenalem satyra 3.

Sic libitum vano, qui nos distinxit Othoni.
Et satyra 14. ad fi.

— *Effice summam*

Bis septem ordinibus, quam lex dignatur Othonis

Hæc quoque si rugam trahit, extenditq; labellum,

Sume duos equites, fac tertia quadraginta, &c.

^g *Et non modo patricijs.* Hæc vsque ad ea verba, Tantæque diuitiarum ratio, sunt Plinij li. 33. c. 2. cuius verba attulimus supra ibi, Donec lege Iulia, satisque probantur ex his, quæ diximus in præced.

Subselliorū
ornatus.

diuitibus solum constituta fuere. Quippe tenues & sordida inopia viros, quamuis claros illustresque, quibus quinquaginta sestertiorum non esset census, mixtim cum ditioribus in quatuordecim sedere, minimè decere arbitratus est. Tantæque diuitiarum ratio fuit, ut duo primi ordines tribunitiis & plebeiis ditioribus, exclusis patriciis, vacarent: idque non sine graui offensione nobilitatis. Quæ quidem subsellia ita compta habuere, ut^h crocum & vinum per singulos cuneos spargerent, ⁱ illosque præcipuis odoribus diluerent, ^k ac picturis exornarent, ^l nonnunquam minio, & ^m chryfocolla arenam circi sternerent, ⁿ ita ut Hadrianus balsama & crocum per gradus theatri strauisse feratur. ^o Primusque Claudius Pulcher fuisse traditur, qui scenam variis picturis signisque & tabulis ornauit: Trebonius auro, alij argento, plerique ebore. ^p Q. Catulus velis ^q Carbasinis theatrum textit: Lentulus Spinther ^r byssino velo. ^s Nero Cæsar auri ramenta pro arena strauit, ^t & vela stellata colore cæli posuit, ^u totumque Pompeij theatrum in vnum diem auro operuit. ^x C. verò Antonius & Murena scenam fecere argenteam. ^y Caius etiam Princeps pegma ex argento duxit. ^z Nonnunquam qui ludos dabat, ne populo sol officeret, aulæa suspendebant, plerumque supparo vsi sunt, quod posterior ætas pro aulæis accepit, ^a quæ non modò in theatro, sed in cubiculis ferè singulis habuere, ut siquid pulueris caderet, exciperetur. ^b Proditumque memoriæ est, Cn. Pompeium, ne populum æstus officeret, etiam aquæ decursum per subsellia duxisse: † mox diuum Cæsarem in ædilitate omni scenæ apparatu argenteo

ANNOTATIONES.

^h *Ut crocum & vinum.*] Plinius lib. 21. ca. 6. ad finem de croco loquens, Vfus eius, inquit, in coronis nusquam. Herba enim est folio angusto penè in capillamenti modum. Sed vino mirè congruit, præcipuè dulci: tritum & ad theatra replenda.

ⁱ *Illorumque præcipuis odoribus.*] Id exemplis sequent. probat ex Adriano.

^k *Ac picturis exornarent.*] Plinius lib. 35. cap. 4. cuius verba referemus infra ibi, Primusque Claudius. vbi de Claudio Pulchro.

^l *Nonnunquam minio.*] Plinius lib. 33. c. 7.

^m *Et Chryfocolla.*] Plinius lib. 33. c. 5. Visumque iam est Neronis Principis spectaculis arenam Circi Chryfocolla sterni, cum ipse concolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba. Et adde etiam ramenti lapidis specularis ex eodem Plinio lib. 36. c. 22. Inuenere, inquit, & alium vsum in ramenti quoque, Circum maximum ludis Circensibus sternendi, ut sit in commendatione candor.

ⁿ *Ita ut Adriano.*] Aelius Spartianus in Adriano Cæsare, sic scribit, In honorem Troiani Balsama & crocum per gradus theatri fluere iussit.

^o *Primusque Claudius Pulcher.*] Hæc vsque ad ea verba, Q. Catulus. sunt Valerij Maximi lib. 2. c. 1. vbi de Claudio Pulchro loquitur: nisi quod Petreium ille, quem hic Trebonium vocat. Et interim tamen vide Plinium lib. 35. ca. 4. de his ludis hæc scribentem, Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturæ, cum ad regularum similitudinem, corui decepti imagine, aduolarent.

^p *Q. Catulus.*] Hic deest dictio, umbris, ex Val. Max. vbi supra, vbi de Catulo, & Claudio Pulchro loquitur Religionē ludorum, inquit, crescentibus opibus, sequuta lauticia est. Eius instinctu Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium confessum velorum umbraculis textit. Plin. lib. 19. ca. 1. de lino & lini satione & eius generibus loquens, Postea in theatris, inquit, tantum umbræ fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. Nam quod hic subiicitur, Velis carbasinis, ad Lentulum Spintherem refertur, ut mox dicemus.

^q *Velis carbasinis.*] Ita id debes legere vno spiritu, Velis carbasinis theatrum textit Lentulus Spinther, & delendus est punctus, qui hic ponitur post verbum, Textit, ex Plinio vbi supra, cuius verba hæc sunt, Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinther Apollinariibus ludis. Valerius autem Maximus loco supra citato, dicit hunc Lentulum adornasse argentatis choragiis locum versatilem, quem fecerunt Lucius & Cinna.

^r *Byssino velo.*] Hic deest nomen eius, qui id fecit. Neque enim is Spinther fecit, sed alia, quæ iam diximus: nec si id fecisset omisissent Suetonius & Plinius eo loco, quo huiusmodi velorum theatralium differentias adscripserunt, nec memini me legisse, qui hoc velo Byssino theatra texerunt.

^s *Nero Cæsar auri ramenta.*] Dion Nicæus in Nerone de Teridate, Armeniorum Rege, scribens, dicit celebrem conuentum, decreto Senatus, in theatro actum esse, cuius non modò scenam, sed etiam ipsum totum circuitu intus inauratum, item cætera omnia, quæ intromittebantur, auro ornata fuisse: ipsumque diem his de causis Aureum cognominatum.

^t *Et vela stellata.*] Idem Dion d. loco, Peripetasmata, inquit, quæ in aère extensa erant ad defendendos solis ardores, purpurea fuerunt, stellis aureis circum vndique relucetibus. Plin. d. lib. 19. c. 1. Vela nuper colore cæli stellata per rudentes, terra etiam in amphiteathris Principis Neronis rubentes: in cauis ædium, & muscum à sole defendunt.

^u *Totumque Pompeij theatrum.*] Plinius libro 33. cap. 3. Nero, Claudij Cæs. successor, Pompeij theatrum operuit auro in vnum diem, quod Tyridati, Regi Armenia, ostenderat.

^x *Caius verò Antonius.*] Idem Plinius eodem loco, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Valerius Maximus d. lib. 2. c. 1. vbi de Claudio Pulchro.

^y *Caius etiam Princeps.*] Idem Plinius in eod. c. Item Lucius Murena, & Caius Princeps in Circo pegma duxit in quo fuere argenti pondo 124.

^z *Nonnunquam qui ludos dabant.*] Id sumptum videtur à Donato in fine præfationis Commentariorum in Terentiū, cuius hæc verba sunt, Aulæa quoque in scena in terra sternuntur, quod pictus ornatus erat ex Attalica regia, Romam vsque perlatus: pro quibus Siparia ætas posterior accepit. Est autem minutum velum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutantur. Quod tamen nonnihil differt ab his, quæ hic scripsit Alexander. Aulæa autem in vsu scenarum fuisse testimonio est illud Virgilij libro 3. Georg.

Vel scena ut versis discedat frontibus, utque

Purpurea intexti tollant aulea Britanni.

^a *Quæ non modò in theatro.*] Horat. Sermonum lib. 2. saty. 8. eademque vlt.

Interea suspensa graues aulea ruinas

In patinam fecere, trahentia pulueris atri,

Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.

Quia, ut dicit ibi Porphyrio interpret, Consuetudo apud antiquos fuit, ut aulæa sub cameras tenderent, ut si quid pulueris caderet, ab ipsis exciperetur.

^b *Proditumque est memoriæ Cneum Pompeium.*] Valerius Max. lib. 2. ca. 1. Cneus Pompeius ante omneis, aquæ per semitas decursu, æstium minuit feruorem.

[†] *Mox Diuum Cæsarem.*] Sueton. in vita illius, c. 10. loquitur de gestis ab eo in sua ædilitate: nec aliquid tamen de huiusmodi rebus dicit: nisi quod Aedilis, præter comitium ac forum basilicæque, etiam Capitolium ornauit porticibus ad tēpus extructis, in quibus abundante rerum copia, pars apparatus

visum esse, ^c qui etiam in munere gladiatorio, forum Romanum & viam sacram in clium vsque Capitolinum linteis contextit. ^d Apud Lacedæmonios verò in omni commissione ludorum, regum erant loca præcipua, quibus vt inter spectandum cuique liceret inniti, priuilegium datum est. Athenis si peregrinus publicis ludis in theatro saltaret, mille drachmarum poena muldebatur. ^e Qua etiam Othonis lege decoctoribus, qui fortunæ naufragio, non suo vitio decoxissent, certus in theatro locus constitutus erat, ^f sicut viatoribus tribunitiis, vt eorum quoque vera & salubris ratio haberetur. His quoque qui artem ludicram exercuissent, ne in quatuordecim sederent, eadem lege cauebatur. Qui verò quæstum sui corporis fecissent, quique vilitate & gula aut luxuria se authorassent, vel ære obligassent, à theatro arcebantur penitus. Quod Athenis quoque statutum ferunt, vt qui multis flagitiis dedecoratus, aut nota turpitudinis nefariæ insignis foret, à suggestis & ludis arceretur: idque adeò procaciter seruatum est, vt præfecti subselliorum per cuneos dispositi, à subselliis, in quibus immeriti sedebant, quibus equester non fuisset census, vi spectatores deicerent. ^g C. tamen Gracchum accepimus, cum animaduertisset contra instituta maiorum, patriciis & plebeiis loca spectaculorum mercede locari nullo delectu, accitis operariis & fabris illa fuisse demolitum. Solitosque Romanos Principes, ob multa in rempublicam merita, ^h Massiliensibus, ⁱ exterarumque gentium legatis ab vltimis oris, locum inter senatores spectandi, pro insigni munere largiri: in quo proditur memoriæ de Germanis lepidè factum, qui cum alios de Romanis benemeritos in senatorum subselliis spectassent, ne inferiores officio viderentur, ipsos non admissos, sua sponte subsellia adisse, & vnà confedissee. ^k Contrà verò L. Flaminium Q. Fratrem, cum senatu motus, in commissione ludorum humilis & despectus extrema in parte sederet, populus vniuersus ob fratris egregia facinora reuocauit, & inter consularia subsellia admisit. ^l Idem tamen Massilienses tam seueræ disciplinæ fuere, vt nullum aditum iuuentuti in scenam vel theatrum darent, quòd essent morum corruptela, ne per obscenos motus iuuenes impudicitia lasciuirent. ^m Augustus verò Cæsar milites atque equites ita discreuit à populo, vt eos qui bellis ciuilibus attrito patrimonio, equestrem censum non haberent, si tamen ipsis aut parentibus antea fuissent, in quatuordecim spectare permetteret, edicto legis non obstante: ⁿ qui etiam cuneum suum prætex-

*Peregrino
Athenis
saltare in
theatro non
licebat.
Atheatris
eiecti.*

*Ro. exteris
locū in spe-
taculis da-
bant.*

*Massilienses
iuuenes in
scenam vel
theatrum non
admisere.*

ANNOTATIONES.

paratus exponeretur. Verum id est Plin. lib. 33. c. 3. cuius hæc sunt verba, Cæsar, qui postea Dictator fuit, primus in Edilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argenteo usus est, feràsque argenteis vasis inceslere tum primum visum. ^c *Qui etiam in munere gladiatorio.* Plinius lib. 19. c. 1. ad finem. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, viamque sacram à domo sua ad clium vsque Capitolinum, quod munere gladiatorio mirabilius visum tradit. Dion Historicus in Iulio Cæsare, Porro autem magnificentissimi apparatus argumentum est, quòd ne sol spectatoribus molestus esset, peripetasmata serica supra extensa fuerunt: qui panni facti primò ad barbarorum voluptatem, ab illis ad nos ad muliebres delitias fuerunt importati.

^p *Apud Lacedæmonios.* Herodotus, Halicarnassensis in Erato, qui 6. liber est, Quoties aliqua publica visceratio fit, primi in cæna Reges discumbant, & iis primis distribui incipiat utrique eorum duplum omnium, & in spectaculis singulorum certaminum certis locis præsideant.

^e *Qua etiam Othonis lege.* Tullius Philippica 2. Illud tamen audaciæ turæ, quòd sedisti in 14. ordinibus, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus: quamuis quis fortunæ vitio, non suo, decoxisset. Spartianus de constitutionibus Adriani Principis loquens, Decoctorum, inquit, bonorum suorum, si suæ auctoritatis essent, catamidiari in amphitheatro & dimitti iussit: id est, deridendos per theatrum præberi.

^f *Sicut viatoribus Tribunitiis.* Tacitus lib. 16. Liberto & accusatori operæ, locus inter viatores tribunitios datur.

^g *C. tamen Gracchum.* Plutarchus in eius vita, Cum esset populus gladiatores in foro spectaturus, plerique magistratum pulpita ad spectandum circa forum extruxerant, eaque mercede locabant. Hæc eos amoliri Gracchus iussit.

^h *Massiliensibus.* Iustinus lib. 43. Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus spectaculorum in senatu datus, & fœdus æquo iure percussum.

ⁱ *Exterarumque gentium.* Hæc vsque ad versic. Contrà verò, sunt Cor. Taciti lib. 13. non procul à h. vbi de Frisiorum legatis loquitur, cuius hæc verba sunt; Profectique Romanam, dum aliis curis intentum Neronem operiuntur, inter ea, quæ Barbaris ostentantur, intrauere Pompeij theatrum,

quò magnitudinem populi viserent. Illic per ocium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum confessum caueæ, discrimina ordinum, qui eques, vbi Senatus percunctantur, aduertere quosdam cultu externo in sedibus Senatorum: & quinam forent rogantes, postquam audiuerant, earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent, *Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse*, exclamant, digrediunturque & inter patres confidunt: quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bona æmulatio.

^k *Contrà verò L. Flaminium.* Valerius Maximus lib. 4. c. 5. post princ. scribens de pop. Romani vetecundia, & L. Flaminio Senatu moro à Catone ob scorti amores, propter quos captiuum Gallum, aut propria manu confoderat, aut turpiter feriri iusserat, L. Flaminium, ait, extrema in parte theatri constitit, qui à M. Catone & Flacco Censoribus senatu motus fuerat, consulatus iam honore defunctus, frater etiam T. Flaminij Macedonia, Philippique victoris: omnes enim eum transire in locum dignitati suæ debitum coegerunt. Plutarch. in T. Flaminio, Cum ludi publicè spectarentur, & Patres conscripti digniori de more sedissent ordine, L. Flaminium in extrema theatri sede abiectus humilisque conspectus, populi in se misericordiam commouit. Mox itaque populus id acerbis ferens oculis, crebris eum clamoribus superiorem in partem transire coëgit, quem euestigio Consulares inter se viri sessum receperunt.

^l *Idem tamen Massilienses.* Valerius Maxi. lib. 2. c. 1. Eadem ciuitas (de Massiliensibus loquitur) seueritatis custos acerrima est, nullum aditum in scenam mimis dando, quorum argumenta maiore ex parte stuprorum continent actus: ne talia spectandi consuetudo, etiam imitandi licentiam sumat.

^m *Augustus verò.* Suetonius in vita illius, cap. 40. Quum autem plerique equitum, attrito bellis ciuilibus patrimonio, spectare ludos & quatuordecim non auderent metu poenæ theatrialis, pronunciauit non teneri ea, quibus ipsis, parentibusve equester census vnquam fuisset.

ⁿ *Qui etiam cuneum suum.* Hæc vsque ad verba, Mox Tiberius, sunt eiusdem Sueton. in Augusto, cap. 44.

Matrone
ab athleta-
rum specta-
culis reiecta.
Vestales.

Nero.
Domitia-
nus.
Alexander.
Caesarum
constitutum.

Romani de-
generarunt.
Decurio.

tatis & pædagogis assignauit: fœminas quoque, quæ promiscuæ antea assuerant, nisi ex superiore loco spectare iussit, adeo ut summa theatri deinceps solis matronis paterent: licet ab athletarum spectaculis noua constitutione omnem muliebre sexum postea abdicaret. Virginibus verò vestalibus contra prætoris tribunal locum dedit. Utque senatoribus quoties quid spectandum publicè ederetur, primus subselliorum ordo vacaret, cavit edicto. ^o Mox Tiberius spectantium immodestiam exilio multauit: & quum confusis nihilominus ordinibus, & sine discrimine personarum spectarent, p. Claudius Cæsar senatoribus loca restituit. Nero verò equitum subsellia sedibus plebeiorum, & inconditæ turbæ præposuit, ne equester ordo à plebe vulgari & sordidis hominibus indistinctus foret. ^q Quod & Domitianus sequutis temporibus renouata lege theatri, penè oblitterata, iterum fecisse dicitur. ^r Alexander autem Macedo militibus qui secum militiam meruissent, post emerita stipendia, priores sedes in theatro, utque coronati spectarent, pro munere largitus fuit. ^s Eratque constitutum Cæsarum temporibus, ut statio cohortis ludis assideret, ut theatralem licentiam cohiberent: & si quid turbarum aut maioris tumultus ingrueret, præsto forent. ^t Quam Nero Cæsar dimouit, quò maior species libertatis foret, & plebs modestiæ experimentum sua sponte daret. Illud sine controuersia conuenit, adeò post remporum curricula degenerasse Romanos & census æstimatione ferri solitos, ut non solum ad implendas equitis facultates, ^u non minus millibus quadringentis opus esse ducerent, ^x sed ad Decurionatum nullos, nisi quibus centum millium nummum census fuisset, promouendos putarent. ^y Qui quidem decurionatus, & domi & foris magistratus præcipuus fuit. Namque erat ^z decurio cubiculariorum præfectus, ^a & municipalis: tum ille ^b qui decem equitum turmis præfectus militabat, Decurio dictus est. ^c Fuitque Pomponij opinio, eos etiam qui in Senatum & concilium publicum adsciti fuerant, cum coloniæ deducebantur, quasi Principes coloniæ, quæ pars decima colonorum erat, decurionum numero censeretur.

ANNOTATIONES.

^o Mox Tiberius.] Suetonius in eius vita, c. 35.

^p Claudius Cæsar.] Suetonius in vita illius, c. 22. Circensibus loca equiti secreta à cæteris tribuit. Tacitus lib. 15.

^q Quod & Domitianus.] Suetonius in vita illius, c. 8. Suscepta morum correctione, licentiam theatralem promiscuè in equite spectandi inhibuit.

^r Alexander autem Macedo.] Curtius lib. 10. Eis deinde, inquit, nunc modestè inculatis, nunc comiter appellatis, complures bello inutiles exauthorauit, magnificentissimeque donatos dimisit. Scribens quoque ad Antipatrum, Macedoniæ præfectum, eis ad spectanda certamina priores in theatro sedes assignari, coronatosque sedere iussit.

^s Eratque constitutum Cæsarum temporibus.] Quod ex iis quæ sequuntur, patet.

^t Quam Nero Cæsar dimouit.] Tacit. lib. 14.

^u Non minus millibus quadringentis.] Quod & nos supra diximus & dicemus in seq. ex Plinio.

^x Sed ad Decurionatum.] Plinius Iunior epistolarum libr. episto. 19. incip. Municeps meus. Esse autem ibi centum millium censum, satis indicat quod apud nos Decurio est. Igitur ut te non Decurione solum, verum etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equitis facultates 300. millia nummum. Et nescio an alibi reperies de censu Decurionum.

^y Qui quidem Decurionatus.] Quod in sequentibus dicitur.

^z Decurio cubiculariorum.] Suetonius in Domitiano, c. 17. ubi loquitur de Saturio Decurione Cubiculariorum. Et is fortè est quem Ammianus Marcellinus lib. 20. vocat Decurionem Palatii; Sed cum ad latebras, inquit, secessisset occultas, accidentium varietate perterritus Iulianus, aliquis

Palatii Decurio, qui ordo est dignitatis, pleniore gradu signa Petulantium ingressus atque Celtarum, Facinus indignum turbulentè exclamat. Palatii Decurio dictus est is, qui præpositus erat Palatio.

^a Et Municipalis.] De quo titulus est ff. & C. de Decurionibus. Is autem apud nonnullos de causis capitalibus cognoscebat, ut intelliges ex Apuleio lib. 10. Metam. Nec in stabulo, sed in domo cuiusdam Decurionis diuertimus: statimque me commendato cuidam seruulo, ipse ad præpositum suum qui mille armatorum ducatum sustinebat, sollicitè proficiscitur. Vbi Beroald. interpres, Potest, ait, etiam accipi pro Senatore municipali. Etenim in municipiis dicitur Decurio: modò verò Decurionem accipe pro turmæ equitum præfecto. Cicero in Orat. pro Sextio loquitur de Decurionibus Capuæ. De Decurionibus scribit Pomponius in l. pupillus est, de verb. sig. Valla lib. 6. c. 32.

^b Qui decem equitum turmis.] Sed & decem equitibus, ut scribit Pompeius lib. 4. & qui item præest vni turmæ equitum, quæ 32. equites habet, ut tradit Vegetius de Re militari lib. 2. c. 14. Varro ante hos lib. 1. aut aliorum computa. 4. de ling. Latina, Turma, inquit, Terma est: Et in V abiit, quòd terdeni equites ex tribus tribubus Titensium, Ramnium, & Lucerum fiebant. Itaque primi singularum decuriarum Decuriones dicti, qui ab eo in singulis turmis, sunt etiam nunc terni.

^c Fuitque Pomponij opinio.] Scilicet Iurisconsulti in d. l. pupillus est. §. Decuriones. ff. de verb. significat. Decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quòd initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui deducerentur, consilij publici gratia conscribi solita sit. Alciat. in d. l. de Decurionibus amplissimè disserit.

Quid apud Scauolam Iurisconsultum sit hierosiarchus, & quid sit calix diatretus.

CAPUT XVII.

l. annua. §.
Attia. ff.

ESTERNO die inter duos iurisperitos, vefanos an furiosos vero magis nomine censendos, nescio, clamorosa disceptatio, & animosa contentio fuit, quid sibi veller ^a Scauola de legatis annuis, qui censuit, quod si testator ex redditu cœnaculi & horrei ^b hierosiarcho & libertis qui in templo illo erunt, decem annua reliquisset, non ipsius modò, sed & successoribus

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

^a Scauola.] In l. Annua his verbis. §. Attia fideicommissum. ff. de annuis legatis.

^b Hierosiarcho.] In ea l. non Hierosiarcho, sed hierophylaci: cum in cæteris codicibus, qui extant, tum in Pandectis Floren

legatum videri. Quid esset hierofiarthus, ab altero exquirebatur. Cúmque nugator ille vultu & voce immodesta facellum esse diceret, vel locum diuino cultui destinatum, & pleráque nugalia ex auctoritate interpretis effunderet: alter qui non minus insipiens & delirus erat, quonam modo successor facello dari posset, edoceri postulabat, cum Iureconsultus hominem signare videatur, non locum. Ille autem cum insolentius & audacius eodem se volueret, & iam non disceptatione, sed petulantissimis verbis vociferarentur tanto tumultu, vt vix manibus temperarent, tandem cum multum fuissent inuicem debacchati, sedato clamore, & contentione deposita, me, qui ad hos tumultus forte incideram, velut communem arbitrum appellarunt. Dixi ego falsa illos dúci opinione, qui hierofiarthum locum dicerent: aut facellum: sed eum dici conuenire, qui præpositus rebus sacris fuisset, quasi princeps sacrorum, ἱερεὺς, quod est sacrum, & δεῦς, quod princeps, quasi sacrarum rerum & sacerdotij caput, quod pontificis maximi proprium esse conuenit, ἱερεὺς enim sacerdos vocatur, cuius diuinarum rerum cura & procuratio est. Eum Græci δεῦς dicunt, quod idem plane significat. Quippe sacris præfunt cæremoniis, prædictionibusque deorum multiplici nomine censentur: namque ^e hierophantas aliquos, [†] alios hierodidascalos, nonnullos ^d hieronomos, plerosque ^e hierophylaces, ^f aut nomophylaces, qui frequentes erant, appellarunt, ^g aut stephephoros qui flaminum, ^h vel oronopulos, qui augurum loco fuere. Etiam quæsiuere ex me, quis esset calix diatretus vt explicarem, ⁱ de quo Vlpianum legem Aquiliam interpretatum, mentionem facere aiebant. Dixi ego quantú comminisci potui, diatretum calicem dici (vt Suidas interpretatur) vas torno politum & detornatum, cuius generis frequentia apud veteres fuere: tamen si diarectum nonnulli dici putent, quod (auctore Festo) per antiphrasim malum diem significat. qui sensus haud dubiè absonus foret atque impertinens. Censuit vero Vlpianus, quòd si calicem diatretum, hoc est, torno expolitum, artificij reficiendum aut aptandum dederim, si imperitia effractus foret, damni iniuria teneri qui suscepit: si verò quòd rimas habebat vitiosas, fuerit excusatus, artificem non teneri Aquilia, nisi periculo suo se facturum conuenisset: tunc enim ex locato agi oportere, Aquilia agi non posse.

Hierofiarthus.

ⁱ si seruus seruum. §. si calicem diatretum.
Calix diatretus.
Diarectum.

ANNOTATIONES.

Florentinis, vnde magis miror, quòd Alexander hic Hierofiartho legit. Præsertim quòd vix id nomen alibi reperies. Est autem Hierophylax, cuius mentio fit in d.l. annua. §. Attia, sacrarum rerum custos, quia ἱερεὺς, ὁ, prima syllaba communi dicitur, sacer, diuinus, sanctus, sacrosanctus, & φύλαξ, custos, vigil, asseruator, quem Latini Aeditum & Aeditum, id est, sacræ ædis tutorem, siue curam gerentem ab ædibus sacris, quas tuetur, vocant.

^e Hierophantas.] Apud Plutarchum in Numa, Philostratum de vita Apollonij lib. 4. cap. 6. vbi sic scribit, Verum sacrarum antistes, quem illi hierophantam appellant, illum sacris admittere noluit: asserens nunquam se initiaturum esse hominem incantatorem & dæmonibus non liberum. D. Hieronymus de Monogamia ad Geruntiam, & contra Iouinianum. In quem locum annotauit Erasmi. Hierophantas non propriè dici sacerdotes, sed sacrarum custodes, quos Latine vocamus aedituos, sic dicti sunt, siue ab eo quòd sacra ostenderent, siue quòd sacris vescerentur cibis. Dionysius Halicarnassensis lib. 2. de maximis apud Rom. sacerdotibus loquens, sic ait, Id genus sacerdotes, siue sacri doctores, siue sacrarum legum consulti, siue sacrarum custodes, rectè dicendi sunt, ego Hierophantas nostris appellari dixerim.

[†] Alios Hierodidascalos.] Id est, sacrarum professores. ^d Nonnullos Hieronomos.] Id est, sacræ disciplinæ & institutionis magistros & exactores, de quibus Budæus in Asle, lib. 4.

^e Plerosque Hierophylaces.] De quibus diximus supra in verbo, Hierofiartho.

^f Nomophylaces.] Pollux lib. 8. Nomophylaces, id est, legum custodes strophio candido redimiti sunt. In concionibus præsidibus assident, intercedentes siquid quod è re publ. non sit, sciscatur. Hi numero 12. erant, legumque custodiam habebant, ac magistratus omnia ex legum præscripto agere cogebant, hominumque facta ad leges reuocant.

bant. Sic Rhadamantus in vrbe, Talos in agris iuxta Platonem in eo libro, qui Minos, vel de lege inscribitur, Νομοφύλακες fuerunt, tales ferè erant quales Triumviri Romæ. Budæus in Pand. tit. de offic. præfec. prætorio. Plato Epist. 8. vult in rep. esse quinque & triginta bello & paci præfectos, legum obseruatores & custodes. De Nomophylacibus sic Columella lib. 12. cap. 2. ad finem, scribit, Quod etiam in bene moratis ciuitatibus semper est obseruatum, quarum primoribus, atque optimatibus, non satis visum est bonas leges habere, nisi custodes earum diligentissimos ciues creassent, quos Græci Νομοφύλακας appellant. Horum erat officium, eos, qui legibus parerent, laudibus prosequi, nec minus honoribus: eos autem, qui non parerent, pœna multare. Quod nunc scilicet faciunt magistratus assidua iurisdictione vim legum custodientes. Cicero lib. 3. de Legibus, Legum, inquit, custodiam nullam habemus. Itaque hæ leges sunt, quas apparitores nostri volunt: à librariis petimus: publicis literis consignatam memoriam publicam nullam habemus. Græci hoc diligentius, apud quos Nomophylaces creantur.

^g Aut stephephoros.] Sterophoros legendum: nam sic Græci Flamines vocant.

^h Vel. Oronopulos.] Nec id quid sit, nec vnde accepit, scio.

ⁱ De quo Vlpianum.] In l. si seruus seruum. §. si calicem diatretum, vt hic in margine annotauit vir certè doctissimus familiaris meus Ioannes Ferrerius Pedemontanus. Quid autem sit calix diatretus, de quo ibi loquitur Vlpianus, explicat Budæus in Annotationibus eius loci. Cælius Rhodiginus lib. 27. c. 27. & de his diatretis fit mentio à Martiale lib. Epigrammaton 12. epig. 71.

O quantum diatreta valent & quinque comati!

Tunc cum pauper erat, non sitiebat Aper.

Hincque Diatretarij horum calicum artifices in l. 1. C. de excusat. artif. lib. 10.

In quo

In quo discretus ordo plebeius à patricio fuerit, & in quo patricius à senatorio, quòdve discrimen in
vestibus apud diuersas gentes.

CAPVT. XVIII.

Ro. in duos
ordines di-
uisi.

Patriciorū
artes.

Plebeiorū.
Aduenarū.

Quæstus
Romanis
contemptus.

Thesens.

Hippoda-
mus.

Athenien-
ses.

Thespienses.
Nobiles

qui.

Scythæ.

OMVLVM^a vrbis authorem in duos ordines populum diuissse, plebeium scili-
cet & senatorium, illorumque progeniē patricos seu optimates, exemplo Athe-
nienſiū, quos *ἀπαρείδας* vocant: humiliores verò & inopem vulgum, plebeios nun-
cupasse: ^b hisque ingenuas artes reliquisse, videlicet patriciis militiam & magi-
stratus gerere, sacra facere, ius dicere, publica & vrbana negocia administrare:
plebeiis autem militiam, & agrorum curam, pecorisque depascēdi, reliquāsque in-
genuas artes demandasse, satis constat: mercaturam, sordidas pudendāsque artes,
vt popinariam, & quæ manuales sunt, ad vsum mortalitatis, aduenis, & his qui recens aduenerant, de-
legasse: Romanos verò seruilē ministerium & laboriosa negocia exercere noluisse, quibus omnem quæ-
stum sordidum interdixit: nam quæstus omnis patribus indecorus visus. Quod Theseum in Athena-
rum institutione, & Hippodamum Milesium in constituēdo optimo reipublicæ statu aliōsque vrbium
conditores fecisse, vt secreti ciuium ordines, & ingenua officia à seruilibus distincta forent, plerique li-
teris adnotarunt. hi enim remp. in triplicis status, qualitatēve homines diuisere. ^c Ion verò Athenas in
quatuor distinxit ordines: nam ex ciuibus quosdam agricolas, alios opifices designauit, nonnullos sa-
cris, reliquos vrbi præfecit. Thespienses autem in duo diuisi sunt genera, opifices & nobilitatem: ^d qui
adeo sordidas artes, & omnem quæstum aduersati fuere, vt ministerium aliquod didicisse, vel aruo stu-
diuisse, polluere nobilitatē crederent: itaque illorum paupertas maximè insignis fuit. ^e Denique Ægy-
ptij, Græci, Scythæ, Persæ, & Lydi, omnes qui artificio incumberent, pro ignobilibus ducebant: qui verò
militiæ, genorosos. ^f Scythis quoque & [†] Thracibus, qui in ocio degunt, honestissimi habentur, qui pru-

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

^a **R**omulum vrbis authorem.] Totum id principium vs-
que ad ea verba, Ion verò Athenas, sunt partim ex
Diony. Halicarnassæo lib. 2. cuius hæc verba sunt, Ita distri-
buto per tribus atque curias populo, agro quoque in tri-
ginta sortes æquales diuiso, singulas curias fortiri iussit,
exempto prius quantum in ministerium sacrorum ac tem-
plorum sufficeret, & quadam parte, quæ esset iuris publici.
Atque hæc fuit vna diuisio tam virorum, quam agrorum,
in qua Rex summam æqualitatem obseruasse visus est. Nūc
alteram dicendus sum virorum duntaxat, quæ ad subdito-
rum curam, honores ac dignitates pertinet. Illustres genere
& virtute celebres, opibusque, vt tum ferebant tempora,
abundantes, quibus essent liberi, secreuit ab obscuris, ege-
nis & humilibus. Inferioris fortunæ homines, Plebeios
vocauit. hi Græcis sunt *ἀνωτάτοι*: potiores verò, Patres, si-
ue quòd ætate anteirent alios, siue quòd haberent liberos,
siue propter nobilitatem generis, siue propter hæc omnia,
exemplo, vt videtur, ab Athenienſium repub. sumpto, quæ
florebat illo tempore. Hi enim, bifariam distributa multi-
tudo, Patritios appellabant ex illustribus familiis, & pol-
lentes opibus, penes quos fuit ciuitatis regimen: ceteros
ciues Rusticos, quibus nullum erat in repub. suffragium: li-
cet tandem hi quoque ad magistratus gerendos admissi
sunt. Principium, inquā, id partim est ex Plutarcho in The-
seo, sic enim scribit, Haud ramen confusum populum & in-
digestum ob multitudinem quæ nullo delectu, ac discrimi-
ne in urbem confluxerat, contemnendum putauit: verum
primus nobiles, quos *ἀπαρείδας* ipse vocauit, seiunxit
tum agricolas & artifices. Nobilibus quidem tractādi rem
diuinam, magistratus ex suo ordine creandi, administran-
dique leges, tum pia religiosaque interpretandi, definien-
dique potestatem fecit, cōsque cum cæteris ciuibus quasi
ad æqualitatem redegit, cum honore quidē & gloria nobi-
litas, vsu verò ac necessitate agricolæ, multitudine verò ar-
tifices superare viderentur.

^b *Hisque ingenuas artes.*] Halicarnassæus d. lib. 2. ad ea, quæ
suprà adduximus, hæc paulò post subiungit, Romulus por-
rò postquam discretuit potiores, ab inferioribus, mox legi-
bus latis præscripsit quid vtriusque faciendum: Vt Patricij
sacra curarent, magistratus gererent, ius redderent, secum
rempub. administrarent, res vrbanas obirent: Plebeij verò
ab his negociis immunes, quippe qui talium imperiti ef-
sent, nec vacaret eis propter inopiam, agros colerent, peco-
ra alerent, exercerent quæstiuosa opificia, ne seditiones ori-

rentur, sicut in aliis ciuitatibus, dum humiliores proru-
duntur cubito à potentioribus, aut egeni ac viles excellen-
tioribus inuident. Commendauit autem patriciis plebeios,
optione cuique è vulgo data, vt quem vellet patronum, sibi
legeret.

^c *Ion verò Athenas.*] Strabo libr. Geographiæ 8. sic scribit,
Ion superatis Eumolpi commilitonibus Thracibus, tātum
famæ ludisque consequutus est, vt Athenienses illi reipu-
blicæ gubernacula committerent. Qui primum quidem
omniū multitudinem quaternas diuisit in tribus, dehinc
in quatuor degendæ vitæ vias, quosdam enim agricultores
designauit, alios opifices, aliquos sacrorum faciendorum
curæ præfecit, nonnullos ciuitatis custodes.

^d *Qui adeo sordidas artes.*] Heraclides in Politicis in fi. Celijs
lib. 2. c. 48. eodēque vltim. in fine eadem scribit quæ Ale-
xāder, sed nullū citat authorem: Apud Thespienses, inquit,
turpe censebatur artē didicisse, vel aruo studuisse: propter
ea illorum paupertas, tum frequēs, tum insignis præcipuē.
^e *Denique Ægyptij.*] De his quoque Herodotus libr. 2.
Ægyptij, inquit, ex omnibus hominibus, atque ex omnibus
Ægyptiis, maximè illaboratum percipiunt fructum, qui
neque proscindendis aratro sulcis, neque subigendo solo,
neque quidquam aliud exercendo eorum, qui in aruis co-
lendis, ceteri mortales laborem tolerant: sed postquam flu-
uius sua sponte superueniens irrigauit rura, & rursus irri-
gata deseruit, tunc in suum quisque rus, iacto semine, sæs
mittit, conculcatōque à suis semine, messē deinde ex-
pectat, atque vbi suis semine versauerit, ita demum fru-
mentum percipit.

^f *Scythis quoque.*] Iustinus lib. 2. de Scythis loquens, Homi-
nibus, inquit, inter se fines nulli: neque enim agrum exer-
cent, nec domus illis vlla, aut rectum, aut sedes est, armenta
& pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines
errare solitis. Vxorēs liberōsque secum in plaustis vehunt:
quibus, coriis imbriū hyemisque causā tectis, pro domibus
vtūtur. Iustitia gentis ingeniis culta nō legibus. Aurū & ar-
gentum perinde aspernantur, ac reliqui mortales appetunt.
Lactē & melle vescuntur. Lanæ his vsus ac vestium igno-
tus. Hæc continentia illis morum quoque iustitiam dedit,
nihil alienum concupiscentibus, &c. Strabo lib. 15. scribit
Indos (qui Scytharum moribus vtuntur, vt 8. libr. scribit
Arrianus in Alexandro) ætati senum prærogatiuam nullam
tribuere, ni prudentia excellent.

[†] *Et Thracibus.*] Herodotus lib. 5. post princip. Ociosum,
inquit,

dentia & autoritate anteibant cæteris. & Arabes autem illorum politiam trifariam diuifere, ex quibus sacerdotes primi sunt, his addunt artifices, secundum agricolæ, tertium milites tenent locum. Quam institutionem ab Ægyptiis oriundam, multi in formandis vrbibus & moribus instituendis sectati fuerunt. ^h Quibus verò rebus patricij à plebe secernebantur, pluribus exemplis perspectum est, siquidem patricij, & qui nobilitate præstant, quique honestè geniti & liberaliter educati erant, ⁱ bullam in pectore, ^k lunulas in pedibus habebant. erant enim fibulæ eburnæ corniculantes instar lunæ. Quod à Numa institutum ferunt, vt senatores, eorumque posterij nigris calceis lunas annecterent. ^l Ab Arcadibus deductum, vt se profelenos designarent, velut amplissimum testimonium nobilitatis ferrent, quippe in calceis senatorum lunam adscripsisse, centenum numerum designauit, quo tunc senatores continebantur. Ea enim bulla, aurea fuisse traditur, ^m figuram cordis habens, qua etiam obfignasse dicuntur veteres: ⁿ cum plebeij & libertini scorteo loro munirentur: quam quidem pueri ingenui, ^o & illorum qui equo meruissent, filij, ad pubertatem vsque ^p vnà cum prætexta induebant: ^q illamque exacta pueritia, solenni festo Laribus suspendebant: sicut Romanæ puellæ, puellare rudimentum, ^r puppas Veneri Argiæ: & maturæ viro, compositum capillum Palladi, ^s Træzene verò puellæ Hippolyto

Arabes.
Patriciorum
à plebeis
distinctio.

Arcades
profeleni.

Bulla.
Bullam Laribus
suspendebant.

Puella puppas
Veneri,
& crinem
Palladi of-
ferebant.

ANNOTATIONES.

inquit, esse pro honestissimo habetur. Agricolatorem verò, pro cõtemptissimo. Et è bello atque rapto viuere pulcherrimum. Atque hi quidem sunt eorum insignissimi mores. Sed adde quòd & Lacedæmoniis Lycurgus abundantiam otij instituisse visus est: Nam & sordidam artem exercere prorsus nõ licebat, vt tradit Plutarchus in eorum institutis. ^g Arabes autem.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 10. sic scribit, Politia eorum trifariam partita est. Primum locum sacerdotes tenent, quibus adduntur artifices. Secundum agricolæ habent. Tertium milites, quibus pastores adiiciuntur. Sacerdotes omnium sunt duces: quibus & controuersiarum iudicia, & publicarum rerum arbitria permilla sunt. Rustici agros colunt, fructus omnes in commune conferentes. Pastores tum ea quæ ad sacra pertinent, tum reliqua in publicum, alia numero, pondere, alia cum omni ferunt diligentia. Nil enim priuatum cuiusdam est, domo atque orto exceptis. Milites patriam armis tutantur, Sacerdotes, vltra reliquos, deliciis vacant, vitam ducentes mundam & sumptuosam. Strabo lib. 16. nõ adeò longè à fi. de Arabiæ diuisione sic scribit, Sed alia quadam diuisione totam felicem regionem in quinque regna partiuntur, quorum aliud bellatores, & omniũ propugnatores habet; aliud agricultores, à quibus frumentum ad alios importatur: aliud eos, qui opificia & artes tractant: aliud myrrham fert: aliud thus.

^h Quibus verò rebus.] Ad Romanos redit.

ⁱ Bullam in pectore.] Plinius lib. 33. c. 1. A Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum in prætextæ annis occidisset hostem, bulla aurea donatum constat. vnde mos bullæ durauit, vt eorum, qui equo meruissent, filij insigne id haberent, cæteri lorum. Plutarch. problem. c. 101. Asconius in 3. in Verrem actio. Simul cum prætexta bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis scorteas, quasi bullientis aquæ sinus communiens pectusque puerile. Macrobius lib. Saturnal. 1. c. 6. Et vide in nostris Commentariis Nobilitatis cap. vlt. nu. 160. incip. Suprà sape.

^k Lunulas in pedibus.] Plutarchus probl. c. 76. Ratio ostendit longa disputatione, Quid est quod qui nobilitate præstare videntur, lunulas in calceis ferunt? An, vt dicit Castor, signum est eius, quæ in Luna esse dicitur habitationis, & quòd post mortem animæ rursus Lunam sub pedibus habeant. An quòd Arcades, qui cum Euandro in Italiam venerunt, Profelenes appellati, hoc est, Antelunares, eo calcei genere vterentur. Omitto cætera quæ apud Plutarch. legi possunt. Ex quo illud Iuuenal. satyra 7. placet.

Et nobilis & generosus

Appositam nigra Lunam subtexit aluta.

Et Statius Sylvarum lib. 5. in Protreptico ad Crispinum,

Genitum se curia sensit

Primaq; patritia clausit vestigia Luna.

Martialis Epigrammatum lib. 2.

Lunata nusquam pellis & nusquam toga.

Diximus in d. Commentariis Nobilitatis vbi suprà.

^l Ab Arcadibus deductum, vt se Profelenos.] Id est, ante lu-

nam natos, vt diximus suprà. Id etiam tradit Seruius in lib. 8. Æneid. in enarratione illius loci,

— Arcades ipsum

Credunt esse Iouem, quum saepe nigrantem

Ægida concuteret dextra, nimbosq; cerneret.

Sane, inquit, ad illud alludit, quòd primi dicuntur Ioui templa fecisse: nec enim longè sunt à monte Olympico: vnde eos dixit, Iouem vidisse, & quòd ipsi sunt Arcades *αργεῖοι* hoc id est, ante Lunam creati, vt Stat. lib. 4. Thebaidos,

Arcades huic veteres, aëtris, Lunaq; priores

Agmine fida satis. —

Ouidius Fastorum lib. 1.

Orta prior Luna (de se creditur illi)

A magno tellus Arcade nomen habet.

Idem lib. 2.

Ante Iouem genitum terras habuisse feruntur

Arcades, & Luna gens prior illa fuit.

Diximus in illis nostris Commentariis Nobilitatis cap. 19. num. 29.

^m Figuram cordis habens.] Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 6. Nonnulli, inquit, credunt ingenuis pueris attributum, vt cordis figuram in bulla ante pectus annecterent: quam inspicientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent.

ⁿ Cum plebeij & libertini scorteo lauro.] Diximus suprà in verbo, Bullam in pectore ex Plinio, & Asconio Pædiano. Macrobius lib. 1. Satur. c. 6. sic scribit, Ex quo concessum, vt libertinorum quoque filij, qui ex iusta duntaxat matrefamilias nati fuissent, togam prætextam & lorum in collo pro bullæ decore gestarent. Ex quo illud Iuuenal. sat. 5.

Vel nodus tantum, aut signum de paupere loro.

^o Et illorum qui equo meruissent.] Plinius d. lib. 33. cap. 1. & Macrobius d. lib. 1. c. 6.

^p Vnà cum prætexta.] Macrobius vbi suprà. Et Festus Pompeius lib. 2. ad fin. dum dicit, Bullam auream insigne fuisse puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis à pectore, vs significaretur eam æratem alterius regendam consilio.

^q Illamque exacta pueritia.] Persius saty. 5.

Bullaq; succinctis laribus donata pependit.

Huc quoque spectat illud Horatii Sermonum lib. 1. saty. 5.

Donasset iamne catbenam

Ex voto laribus, quarebat.

Ad lares pueri generosi, inquit Porphyrio interpres, egredi si pueritiæ annos, bullam auream suspendere consueuerant: sicut virgines, renunciantes virginati, puppas deæ Veneri condonabant.

^r Puppas Veneri Argiæ.] Persius saty. 2.

Nempe hoc quod Veneri donata à virgine puppa.

Nupturæ virgines, vt diximus suprà, suas puppas Veneri, vt felix faustumque esset matrimonium, consecrabant: vt & pueri virilem togam sumpturi, bullas laribus.

^s Træzene verò puella Hippolyto.] Pausanias libr. 2. Apud Træzenios, inquit, Hippolyto omni vitæ tempore sacerdos con-

Sanitatis si-
mulacrum.
Athenien-
sium adole-
scentes.

Barba pri-
ma diis ob-
lata.
Vestis bar-
barorum.

Romuli &
Camilli sta-
tua tunica-
ta.
Interula.
Subucula.
Indusia.
Prætexta.
Purpura.

crinem consecrabant. ^r In Sicyonia quoque *ὕψιας*, hoc est Sanitatis simulacrum fuit, cui virgines crines refecare, & capillos dicare solebant. ^u Athenienses cum ex ephebis excessissent, primitias crinium Delphos deferebant: & cum antiquiores comam circa tempora, aut posteriorum crinem Apollini & fluminibus tonderent, æuo succedente Theseus anteriorem capillum Delphis dedicauit, unde Theseis tonsura prodita est: cuius exemplo iuuenes cum primum ex ephebis excessissent, anteriorem comam Phœbo & Æsculapio aut Libero obtulere primitias: ^x postea Romani adolēcentes magnæ indolis, primæ lanuginis barbam diis consecrare vsurparunt. Et quum primò Romani ciues sine tunicis sola toga amicti forent, postea substrictas breuēsque tunicas citra humerum definentes habere. Talares verò & manicatas (quas Græci chirodotas vocant) aut discinctas induere, pro flagitio fuit, quod erat barbaris proprium, talares ferre & manicatas tunicas. Ideò Æmylianus Pauli filius, P. Sulpitio Gallo, quod tunicis manus totas operientibus vteretur: ^y & Cicero Verri, quod cum talari tunica & pallio purpureo incederet, vt probum obiecit. ^z Quæ quidē tunica toga tegebatur, sæpius prætexta. ^a Cato verò senior cum tunica sine manicis per hiemem incessit: ^b & Iunior nudis pedibus, veste fusca & sine tunica, sola toga accinctus, ius in foro dicit. Idque ex vetere instituto vsurparunt, quod ^c Romuli statuæ & Camilli in Capitolio & rostris togatæ sine tunicis erant: ^d Aurelianus tamen Cæsar manicatas & albas tunicas ex prouinciis diuersis, congiarium populo dedisse fertur. ^e Fuitque is corporis habitus non munditiis cultus, sed virilis, in quo personæ decor, & multa maiestas inerat: ^f intra tunicam verò interula, quam subuculam dixere, carni proxima, æquè à viris & mulieribus nullo discrimine sumebatur. Nam postquam binas tunicas Romani habere cœperunt, ^g Varro ait interiorem instituisse vocare subuculam, & indusiam. ^h Prætextam verò supra tunicam quisque honoratus & nobilis habebat, quam quidem ⁱ pueri patricij aliquando purpuream induebant. Inde enim

ANNOTATIONES.

dos consecratur, eisque sacrificia persoluuntur annua. Præterea & tale quippiam faciunt, Cuilibet puellæ ante nuptias coma detondetur, temploque illatam ipsa detonsa dedicat.

^r *In Sicyonia.*] Pausanias in Corinthiacis de Sicyoniorum templis & simulachris loquens, Eodem, inquit, ferme habitu est Hygeæ signum, neque enim illud facile cōspicias: Velatum enim vñdecumque est, partim comis, quas deæ mulieres detonderunt, partim verò Babylonæ vestis laciis: qua verò cumque re litare quis voluerit, eadem traditum est, illud etiam numen placari, cui est Hygeæ nomen (valetudinem bonam appellamus) Alexandri verò & Eumæmerioni, sua enim & ipsis signa sunt.

^u *Athenienses cum ex ephebis.*] Super his vsque ad ea verba, Postea Romani, vide omnino quæ scripsi in Commentariis Primigeniorum in præfat.

^x *Postea Romani.*] Suetonius in Nerone, cap. 12. sic scribit, Gymnico, quod in septis edebat, inter Buthyliæ apparatus, barbam primam posuit, conditum in auream pyxidem, & pretiosissimis margaritis adornatam Capitolio consecrauit. Martialis libr. 1. epigram. 88. vbi Encolpus, Auli Pudentis Centurionis puer, Phœbo consecrat comam,

Hos tibi, Phœbe, vult totos à vertice crines.

Encolpus, domini Centurionis amor:

Grata Pudens meriti tulerit cum præmia pili,

Quamprimum longas, Phœbe recide comas.

Et vide in dicta præfatione Primigenior. vbi suprâ. Dion in Nerone, Post hæc celebrauit festa alterius generis, quæ dicuntur Iuuenalia: ea propter barbam eius, quæ tum primum rasa fuerat, facta sunt: cuius pilos in spheram auream coniectos, Ioui Capitolino consecrauit.

^y *Et Cicero.*] In Verrem act. 6. Hoc in Verre reprehendit, quod Imperator populi Roma. qui cæsis victimis paludatus ex vrbe exisset, in prouincia sua non modò sine paludamento: sed etiam cum tunica pulla, quæ infimæ plebis & artificum propria est, in publicum prodiret. Valerius Maximus libr. 1. c. 6. in mali ominis numero posuit, quod M. Crasso, qui à Parthis cæsus est, pullum paludamentum sit traditum, cum in prælium exeuntibus album aut purpureum dari soleret.

^z *Quæ quidem tunica.*] Budæus in l. vlt. de Senator. Tunica autem, inquit, vestis est, cui toga superinduitur: nostri sericum vel setam vocant lingua vernacula. citatque Quinil. libr. 1. c. vlt. Nonius Marcellus vbi de generibus vestimen-

torum, Prætexta, ait, insigne Rom. quod supra tunicas honorati quique sumunt.

^a *Cato verò senior.*] Plutarchus in Catone Censorio, Cum autem, inquit, domum reuerteretur, hyeme quidem tunica, demptis manicis indutum, æstate verò nudum, labore cum feruis certare, quibus cum sedere solitum, eodem pane, eodemque vino vesci.

^b *Et Iunior.*] Plutarchus Catonis Vticensis laborum tolerantiam describens, Omnibus, inquit, ætatis suæ moribus se opposuit, vtpote improbis & à quibus contraria via eundum censebat. Itaque cum cæteris hominibus purpuream vestem saturatam murice, atque rutili coloris placere videret, ipse fuscam gerebat: interdum verò nudis, pedibus & absque tunica in publicum prodibat, non gloriam aliquam ex hac nouitate captans, sed seipsum assuefaciens obscœnis rebus duntaxat erubescere: cætera verò, vt ignobilia, aspernari.

^c *Romuli statuæ & Camilli.*] Plinius libr. 34. c. 6.

^d *Aurelianus.*] Fla. Vopiscus in vita illius, ad fi. sic scribit, Sciendum tamen, congiaria illum ter dedisse: donasse etiam pop. Romano tunicas albas manicatas ex diuersis prouinciis, & lineas Aphras atque Ægyptias puras.

^e *Fuitque is corporis habitus.*] Vopiscus in eodem Aureliano.

^f *Intra tunicam verò interula.*] Vide omnino nostras leges Connubiales glos. l. 3. inter ornamenta muliebria, vbi de interula, atque etiam de subucula loquor.

^g *Varro.*] Lib. 1. de vita populi Romani, vbi illum citat Nonius Marcellus in generibus vestimentorum.

^h *Prætextam verò.*] Asconius Pædianus in 3. in Verrem actione, sic scribit, Prætextam fuisse honestiorum, togam viliorum: communem etiam fuisse habitum & marium & fœminarum. Fuisse quoque Regum docet Plinius libr. 8. c. 48. & prætorum. Plutarchus in Pompeio dum dicit Prætores duos Sextilium & Belinum in ipsis prætextis cum ministris lictoribusque, ac cæteris eius magistratus insignibus, captiuos abductos fuisse. Hic vide omnino Macrobius libr. 1. Saturnalium cap. 6. vbi prætextæ originem & quomodo vsurpari cœperit à pueris, scribit.

ⁱ *Pueri patricij aliquando purpuream.*] Nam soli patricij purpura utebantur, vt scribit Plinius libr. 9. c. 36. Distinguit ab equite curiam, diis aduocatur placandis, omnemque vestem illuminat, in triumphali miscetur auro. Sed de hoc vide, quæ scripsi in Commentariis Nobilitatis, c. 37. eodemque vlt. nu. 160. incip. Suprà sæpe.

^k *Libertinis*

prima commendatio ineuntis ætatis, & specimen virtutis haberi cœptum.^k Libertinis autem & peregrinis, cum quibus nulla esset necessitudo, aut coniunctio sanguinis, prætexta vti olim non licebat: post aliquot verò tempora, vt libertinorum filij illa vterentur, vsus obtinuit.^l Quam quidem purpuram magno honori patriciis fuisse accepimus. Erat enim pro maiestate in pueritia, maximèque patricium ordinem à plebe diuidebat: nanque patriciis Tyriæ muricis purpura dabatur, cum equester ordo & plebeius purpuram non induerent, cuius vsus antiquissimum^m Plinius notauit. Sequutis inde temporibus, ad tantum fastigium deuenit, vtⁿ Catoni Vticensi ludos in veste purpurea spectandi facultas à senatu pro summo honoris gradu tributa sit. ^o Tribuno enim plebis, ^p vel plebeio homini purpuram induere, nulli erat fas. Hi enim penulis breui villo, ^q præcipuè pluuiæ tempore, ^r aut lacerna utebantur: quippe vestis tribuni plebis plebeiòrumque, penula plerùque fuit, ^s sicut fagi, ^t endromis, & ^u cuculli. ^x Erant enim frigoribus apti, ^y quibus Imperatores vti non decebat, ^z tametsi legamus Caligulam depictas penulas sæpe induisse. Et plebeiam purpuram distinctam à patricia in vsu fuisse: erat enim fusca & obsoleta, non murice & cocco, sed herbarum succis infecta. ^a Eadem verò penula senatores plerunque vsos foris inuenimus: intra urbem verò non licuit, donec Alexander imperator dum ætati consultum voluit, vt senatores ingrauescenti ætate intra urbem penulis vterentur, legem promulgasse dicitur, quas supra tunicam induebat, quòd essent villi grossioris: ^b sicut endromis longiori villo, pinguis & crassa, in frigoribus à diuitibus vsurpata. ^c Quam quidem prætextam ad virilem ætatem pueros deferre licuit; ^d post pubertatem verò, in septimo & decimo ætatis anno, dimissa prætexta, togam induebant, ^e aliquando puram ^f niuei candoris, quæ ^g virilis dicta est.

*Tribunorū
& plebeiòrum
vestes.*

*Purpura
plebeia.*

*Endromis.
Toga qua
ætate sumebatur.*

ANNOTATIONES.

^k *Libertinis autem.*] Hæc vsque ad versic. Quam quidem. sunt Macrobij, vbi nuper citauimus.

^l *Quam quidem purpuram.*] Suprà in verbo, Pueri patricij aliq.

^m *Plinius notauit.*] Lib. scilicet 9. cap. 39.

ⁿ *Catoni Vticensi.*] Plutarchus in vita illius.

^o *Tribuno enim plebis.*] Plutarchus Proble. cap. 81. vbi quærit quare Tribunus purpuram non portat, cum cæteri magistratus purpurati incedant. Cuius rei multas rationes subiungit, quas ille qui volet, videbit.

^p *Vel plebeio.*] Iam id dictum est.

^q *Præcipuè pluuiæ tempore.*] Spartianus enim in Adriano scribit, Tribunos plebis pluuiæ tempore penulis vti solere. Notum est autem illud Quintiliani lib. 6. cap. 4. Galba penulam roganti respondit, Non pluit, non est opus tibi: si pluit ego vtar. Sed hic omnino vide nostras leges Connubiales, l. 3. inter vestimenta muliebria.

^r *Aut lacerna.*] Vide infrà in verbo, Suprà quam multi lacernas.

^s *Sicut fagi.*] Quid fagus sit vel sagum & quorum sit vestis, discas ex Cicer. Philipp. 8. & iterum 14. Suetonio in Augusto, cap. 26. & in Othone cap. 2. & Nonio Marcello, quo loco tractat de genere vestimentorum. & vide infrà.

^t *Endromis.*] De Endromide vide dict. nostras leges Connubiales, vbi suprà & infrà in verbo, Sicut endromis.

^u *Cuculli.*] Vide infrà in verbo, Et cuculli.

^x *Erant enim frigoribus apti.*] Ex quo illud Horatij Epistola. lib. 1. epist. 11. ad Bullatium,

*Incolumi Rhodos & Mylene pulchra facit, quod
Penula solstitio, campestre niualibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.*

^y *Quibus Imperatores.*] Aelius Spartianus in Adriano.

^z *Tametsi legamus Caligulam.*] Suetonius in vita illius. c. 52. Sæpe, inquit, depictas, gemmarasque indutus penulas, manuleatus & armillatus in publicum processit, aliquando sericatus & cycladatus.

^a *Eadem verò penula.*] Id vsque ad versic. Sicut endromis. est Lampridij in vita Alexandri Imperatoris.

^b *Sicut endromis.*] Ex Martiale lib. 4. epigr. 19. & vide suprà in verbo, Endromis. & infrà.

^c *Quam quidem prætextam.*] Vide infrà in verbo, Quæ virilis. Pueritia ex censione Seruij Tullij 16. anno finiebatur, puerique esse existimabantur, qui minores essent annis septemdecim.

^d *Post pubertatem verò.*] Macrobi. lib. 1. cap. 6. Ouid. vide infrà ibi, Quam festa solemnique die.

^e *Aliquando puram.*] Cicero ad Atticum lib. 5. epist. 21. quæ

omnium est 107. Ego cum Laodiceam venero, Q. Fratri^s tui filio togam puram iubebo dari. & lib. 6. epist. 1. Q. togam puram Liberalibus cogitabam dare. Et lib. 7. epistol. 8. omnium 126. Habebamus autem in manibus Antonij concionem habitam 10. Caléd. In qua erat accusatio Pompeij vsque à toga pura. id est ab eius tyrocinio. Et iterum lib. 9. epistol. vltim. in princip. Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potissimum, togam puram dedi. Plinius lib. 8. cap. 48. Tanaquil prima texuit rectam tunicam, qua simul cum toga pura tyrones induuntur nouæque nuptæ. Ex poetis Catullus ad Mallium, epigr. 63.

Tempore quo primum vestis mihi tradita pura est:

Lucundum quum ætas florida ver ageret.

Lucanus in principio libri septimi,

Pura venerabilis æquæ

Quam currus ornamento toga.

Id est nec picta, nec triumphali, nec prætexta. Toga virilis etiam pura dicebatur, hoc est nullo purpuræ prætextu distincta.

^f *Niuei candoris.*] Hinc candidus vmbo dictus est Persio satyr. 5.

Cum blandi comites, totaq; impunè suburra

Permisset sparsisse oculos iam candidus vmbo.

Nam ibi interpretes, Vestis pura & candida, quam adolescentes tyrocinij die induebat, quæ à forma vmbonis & clypei (qui rotundus esse solet) Vmbo dicitur. Hanc Cicero appellat togam puram. Scribit enim ad Atticum (vt iam diximus) in tyrocinio filij Ciceronis, togam illi puram dedisse Arpini. Vel vmbo vestis huiusmodi appellatur: quia sit velut vmbonis & clypei loco, aduersus acerbiores & grauiore pædagogorū reprehensiones & castigationes: Vide Cælium Rhodiginum lib. 14. cap. 16. Sed huc spectare potest, quod Martialis togam niueam vocat lib. 1. epig. 14. ad Attalum,

Sordida cum tibi sit, verumtamen, Attale, dicit

Quisquis te niueam dicit habere togam.

^g *Quæ virilis dicta est.*] Cicero in Lælio, Horatius Car. lib. 1. Ode 36.

Memor

Acta non alio Rege puertia,

Mutateq; simul toga.

Puertia ibi dicit pro pueritia per syncopam. Nam, vt scribunt ibi interpretes, adolescentes deposita prætexta, togam accipiebant virilem. Seneca lib. epist. 1. Tenes utique memoria quantum gaudium senseris, cum, prætexta posita, sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es. Et de hac toga virili Liuius 3. Decadis libro 6. vbi loquitur de

*Toga vestis
promiscua
ad virum-
que sexum.
Bacchanalibus toga
virilis sum-
mebatur.
Toga arcta.*

Vela pro togis.

^h Eam tamen in quarto & vigesimo à multis sumptam comperimus, sæpius in decimoquinto, & sexto ac decimo. ⁱ quippe Augustus Octavius annorum sedecim, & ^k Caius Cæsar in vndeicesimo, ^l Nero autem vix pubescens, togam virilem sumpsit ante tempus, quò maturus imperio videretur. Diuus quoque ^m Antoninus philosophus, & ex Cæsaribus complures, in quintodecimo virilem desumpserunt togam, tunc cum præceps & lubrica iuuenum ætas videbatur. Quam supra prætextam nonnunquam Patricij sumebant, ⁿ cum plebeij sine prætexta, simplici toga amicirentur: quippe toga erat plebeiorum, & infimi ordinis, prætexta honestorum & nobilium. ^o Quod etiã circa mulieres servabatur. nam toga priscis seculis in usu promiscuo tam virorum quàm mulierum, nocturnumque ac diurnum indumentum fuit, ^p sicut palliolum & penula, postea verò illam distinxere. ^q quam festiva solemnique die, amplissimo cultu & apparatu magnifico probi adolescentes sumere solebant, præcipue Bacchanalibus. festis mense Martio, quibus diebus sumere virilem togam in religione fuit, ^r qua signabatur liberioris vitæ pueris facultatem dari. ^s Potentiores & insignes nobilitate & honoribus, etiam purpuream cum frequenti comitatu ^t apud delubra deorum induebant, ^u indeq; in forum excepti, solenni officio deducebantur. ^x Tenuiores etiam arctam inducere togam: nam pro opibus veteres, magnas & parvas habuerunt. ^y Claudius tamẽ Cæsar toga virili, die, sine apparatu aut solenni officio, in Capitolium deduci voluit. Supra tunicam verò vela pro togis induisse, animi fuit imbellis & eneruati. ^z Ea quidem toga cui purpura prætexebatur, illis tantum dari assuebat quorum patres magi-

ANNOTATIONES.

P. Cornelio Scipione, Ad hæc, inquit, iam inde ab initio præparans animos, ex quo togam virilem sumpsit, nullo die prius nullam publicam priuatamque rem egit, quàm in Capitolium iret. Sueton. in Augusto, cap. 94. & in Claudio, cap. 2. Lampridius in Commodo, Apuleius Apol. 2. non semel, & omnes ubique.

^h Eam tamen, &c.] Hoc probat exemplis sequentibus.

ⁱ Quippe Augustus.] Suetonius in vita illius, cap. 8. Quadrimus patrem amisit: duodecimum annum agens auiam Iuliam defunctam pro concione laudavit. Quadriennio post virili toga sumpta, militaribusque donis triumpho Cæsaris Africano donatus est: quamquam expers belli propter ætatem.

^k C. Cæsar.] Suetonius in Caligula, c. 10. Quam defunctam prætextatus etiam tum, pro rostris laudavit: transitque ad Antoniam auiam, & vndeicesimo ætatis anno accitus Capreas à Tiberio, vno atque eodem die togam sumpsit, barbaramque posuit, sine vlllo honore, qualis contigerat tyrocinio fratrum eius.

^l Nero autem vix pubescens.] Cornelius Tacitus lib. 12. T. L. Claudio Quintum, Ser. Cor. Orfito Coss. virilis toga Neroni maturata, quò capefcendæ reipub. habilis videretur. Et Cæsar adulationibus Senatus cessit, vt vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus proconsulare imperium extra urbem haberet, ac princeps iuventutis appellaretur.

^m Antoninus Philosophus.] Iulius Capitolinus in vita illius, Virilem togam sumpsit quintodecimo ætatis anno, statimque ei L. Ceionij Commodi filia desponsata est, ex Adriani voluntate. Nec multò post præfectus Latinarum feriarum fuit.

ⁿ Cum plebeij.] Id iam supra diximus ex Asconio in 3. in Verrem act.

^o Quod etiam circa mulieres.] Asconius vbi supra, & Servius in lib. 1. Æneidos, eo loco,

Romanos rerum dominos gentemq; togatam.

Bene, inquit, togatam: quia omnis sexus & conditio, toga utebatur. & Nonius Marcellus Afranij autoritate: & diximus in nostris legib. Connub. l. 3. inter vestimenta muliebria.

^p Sicut palliolum & penula.] Vlpianus Iurisconsultus in l. vestis. §. communia sunt. ff. de auro & argento lega. scribit pallium & penulam communia esse virorum & mulierum. Verum in §. virilia sunt. eiusdem l. ponit inter virilia. Sed vide dictas nostras leges Connubiales, vbi supra in Palliolo & penula.

^q Quam festiva solemnique die.] Ad togam refertur, & id est Ouidij lib. 3. Pastorum,

Restat, ut inueniam, quare toga libera detur,

Luciferis pueris candide Bacche tuis:

Sive quòd ipse puer semper iuuenisq; videris,

Et media est ætas inter virumque tibi.

Seu quia tu pater es, patres sua pignora natos

Commendant cura numinibusq; tuis.

Sive quòd es liber, vestis quoque libera per te

Sumitur, & vitæ liberioris iter.

An quia cum colerent prisci studiosius agros,

Et faceret patrio rure Senator opus.

Et caperet fasces à curvo Consul aratro,

Nec crimen duras esset habere manus.

^r Qua signabatur liberioris vitæ.] Ovidius vbi supra, & lib. 4. de Tristibus eleg. 9.

Interea tacito passu labentibus annis,

Liberior fratri sumpta mihiq; toga est.

Et Statius Sylvarum lib. 5. sylva 2.

Quem non corrumpit pubes effrena, nouaq;

Libertas properata togæ.

Propertius lib. 4. eleg. 1.

Mox vbi bulla rudi demissa est aurea collo,

Matri & ante deos libera sumpta toga.

^s Potentiores.] Macrobius dicto libro Saturnalium, 1. capit.

6. Libertinis verò nullo iure vt prætextis licebat, ac multò minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo: sed postea libertinorum quoque filiis prætextæ concessa est.

^t Apud delubra deorum.] Id dictum est in verbo, Quam festiva solemnique.

^u Inde, in forum excepti.] Seneca lib. epist. ad Lucil. 1. cuius verba adduximus supra in verbo, Quæ virilis dicta est.

^x Tenuiores etiam.] Ad quod respicit illud Horatij epistol. lib. 1. epist. 18. ad Lollium 2.

Arcta decet sanum comitem toga.

Vtebantur laxioribus & amplioribus togis diuites, quàm tenues homines, vt idem Horatius Ode 4. Epodon,

Vides ne sacram, metiente te, viam

Cum bis ter vlnarum toga.

Vt ora vertat, & huc euntium

Liberrima indignatio?

Porphyrus iustam togæ magnitudinem sex vlnis constituisse vult intelligi.

^y Claudius tamen Cæsar.] Suetonius in vita illius, cap. 2. Togæ virilis die, circa mediam noctem, sine solenni officio, lectica in Capitolium latus est.

^z Ea quidem toga.] Toga virilis à puerili distincta erat, quæ prætexta appellabatur: de qua loquens Macrobius in primo Saturn. cap. 6. ita inquit, Hinc deductus mos, vt prætextæ & bulla in usum nobilium puerorum usurparentur ad omen & vota conciliandæ virtutis.

a Nanque

stratus curules & insignes gesserant honores. ^a namque hic primus iuventæ & bonæ indolis habitus est honos oménque futuræ virtutis, & magni nominis æstimabatur. ^b Germani verò in primis experimentis framea & scuto adolescentes exornabant : illinc enim commendationē incuntis adolescentiæ auspicabantur. ^c Cretenſibus militaris stola, his & patera. Bithynis & Ponticis, focci & pallium. Argiuis pueris deferre clypeum,insigne munus:& primum decus adolescentiæ censebatur. ^d Eam verò togam extremam induebant Romani, sæpius rasam, nonnunquam pexam & villosam : namq; erat Romana grauitate digna, quam propriam habuere,sicut Græci pallium. Ideo qui Romani ciues esse desierant, aut ciuitatis iura amiserant, quique relegati, ^e quibûsque aqua & igni interdictum foret, togam induere non poterant : hi enim toga dimissa, pallium sumebant, quod Græcum fuisse satis constat. Togam verò rasam Phrygianam primum Augusti temporibus vsurpatam ^f Plinius asseuerat : ^g supra quam multi lacernas induxere, sæpe ludis festis in theatro,quæ amphitheatrales dictæ, ^h & militares erant : ⁱ aliæ coccineæ, ^k Bæoticæ verò albæ. ^l Quam togam plerique laxiorem,nōnulli breuiorem vsurparunt. ^m Legimus Catonem seniore præcurta toga & candida vsum, & nunquam centum drachmis maiore sumptu : ⁿ Cæsarem laticlauo fimbriato, laxiore cinctura : ^o Augustum quaternis tunicis, ^p togisq; nec restrictis,nec fufis, ^q cum thorace laneo femoralibusq; & tibialibus in-

Toga cum
purpura.
Germani.
Cretenſes.
Bithyni.
Pontici.
Argiui.
Pallium.

Toga rasa.
Lacerna.
Toga am-
phitheatra-
les.
Coccinea.
Bæotica.

ANNOTATIONES.

^a *Namque hic primus.*] Cicero lib. 3. de Legib. sic scribit, Suntôque Ædiles curatores vr̄bis, annonæ, ludorûmque solemnium. Ollisq; ad honoris amplioris gradum is primus ascensus esto. Hi iurisdictionem quidem habebant, quæ pars erat Prætoris, vt ait Vlpianus in l.stipulationum aliæ. ff. de verb.oblig. & Iustinianus in §. proponebant. de iure natur. gent. & ciu. imperium verò non habebant. ex minoribus enim magistratibus erant,vt ex Liuius & Gellio lib.14.cap.13. intelligitur: quorum alter prehendi ducique à maioribus magistratibus Ædilem scribit, alter à priuato in ius vocari. Itaque Verrina secunda sic scribit Tullius, Erit tum Consul Hortensius cum summo imperio & potestate: ego autem Ædilis, hoc est paulò amplius quam priuatus.

^b *Germani verò.*] Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum, sic scribit, Sed arma sumere non antè cuiquam moris, quàm ciuitas suffecturum probauerit. Tum in ipso concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus, scuto frameaque iuuenem ornant. Hæc apud illos toga, hic primus iuventæ honos: ante hoc domus pars videtur, mox reipublicæ.

^c *Cretenſibus.*] Strabo Geographiæ lib.10. Exinde ad vr̄bem reuertuntur, puerq; cum muneribus abscedit, tum adductum bimestri tempore in vr̄bem reducunt muneribus,& militari stola, & boue & patera donatum.

^d *Eam verò togam.*] Vt propria Romanorum toga, qui & ex hoc, gens togata dicta est : ita & Græcis pallium. Quod ostendit Quintilianus lib. 11. cap.3. quod de Pronunciatione est, cuius hæc verba sunt, Veteres ad calceos vsque togam demittebant,vt Græci pallium. Et Suetonius in Augusto, cap.98. Sed & cæteros cōtinuos dies inter varia munuscula, togas insuper ac pallia distribuit : lege proposita, vt Romani Græco, Græci Romano habitu & sermo ne vterentur. Hæc ille. Comœdiæ autem palliatæ dicebantur, quæ secundum ritus Græcorum Palliatorum fiebant, vt tradunt Donatus in præfatione Terentij & Diomedes Grammaticus.

^e *Quibûsque aqua & igni interdictum fuit.*] Iure togæ (vt inquit Plin. lib. epist. 5. epist. 11. omnium 77. incip. Audistine.) carent, quibus aqua & igni interdictum fuit.

^f *Plinius asseuerat.*] Lib. scilicet 8. c. 48. Togas rasas Phrygianasque D. Augusti nouissimis temporibus cœpisse, scribit Fenestella.

^g *Supra quam multi lacernas induxere.*] Martialis libro 14. epigr. 137.

*Amphitheatrales nos commendamus ad vsus
Cum tegit alpeſtes nostra lacerna togas.*

Et Iuuenalis saty. 9.

*Pingues aliquando lacernas
Munimenta togæ, duri crassiq; laboris.*

Et Suetonius in Augusto, cap. 40. in fin. Negotium Ædilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro, circove,

nisi positis lacernis, togatum consistere.

^h *Et militares.*] Propertius lib. 4. eleg. 3.

Omnibus, heu, portis pendent mea noxia vota,

Texitur hæc castris quarta lacerna tuis.

Et Ouid. lib. 2. Fastorum, loquens de Lucretia, quæ lacernam texebat marito suo, qui in castris erat,

Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant,

Inter quas tenui sic ait illa sono:

Mittenda est domino (nunc nunc properate puella)

Quamprimum nostra facta lacerna manu.

ⁱ *Alia coccinea.*] Est Martialis apophoretum lacernarû coccinearum lib. 14. cap. 131.

Si Veneto Prasinoq; faues quæ coccina sumis?

Ne fias ista transfuga sorte, vide.

^k *Bæotica verò albæ.*] Beticæ legendum est ex eodem Martiali, cuius item est aliud apophoretum hoc titulo lacernæ Beticæ, num. eiusdem lib. 133.

Non est lana mihi mendax, nec mutor ahenos:

Sic placeant Tyri, me mea tinxit ouis

Quo significatur eas esse albas & nullo colore mutatas. Nam & his lacernis albis utebantur in spectaculis, teste eodem Martiale lib. 4. epigr. 2.

Spectabat modò solus inter omnes

Nigris munus Oratius lacernis:

Cum plebs & minor ordo, maximusq;

Sancto cum duce candidus sederet.

Toto nix cecidit repente cælo.

Albis spectat Oratius lacernis.

^l *Quam togam.*] Dictum est suprâ in verbo, Eam verò togam.

^m *Legimus Catonem Seniore.*] Plutarchus in vita illius, Nunquam enim, inquit, veste maiore centum drachmarum sumptum vsum se refert. Vnde & est illud Horatij epist. lib. 1. epist. 20. ad Mœcenatem 3.

Quid? si quis vultu toruo ferus & pede nudo,

Exiguâq; toga simulet textore Catonem:

Virutemne representet, moresq; Catonis?

ⁿ *Cæsarem laticlauo.*] Suetonius in Iulio Cæsare. cap. 45. sic scribit, Etia cultu notabilem ferunt : vsum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec vnquam aliter, quàm super cum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura : vnde emanasse Syllæ dictum constat, optimates sæpius admonentis, Vt male præcinctum puerum cauerent. de laticlauo, vide Budæum in Pandect. in l. ult. de Senat.

^o *Augustum quaternis tunicis.*] Suetonius in vita illius, cap. 82. in princ. Hyeme quaternis, inquit, cum pingui toga tunicis, & subucula & thorace laneo & feminalibus & tibialibus muniebatur.

^p *Togisq; nec restrictis, nec fufis.*] Sunt verba Suetonij in Augusto, cap. 73.

^q *Cum thorace laneo.*] Id quod diximus & mox sequitur, de femoralibus & tibialibus est Suetonij d. cap. 82.

*Mæcenas.
Malacinus
appellatus.*

*Holoferica
vestis.
Prætexta
qui indu-
bantur.*

cessisse: ^r Mæcenatem molliori veste discinctum, ^s quare Malacinus dictus: ^t Marcum Antonium, tunica ad coxam cincta, & villosa chlamyde: & ^u Sextum Pompeium magni filium, post naualem victoriam, cæruleam semper desumpsisse: ^x Hortensium, cultiore habitu & elaborato: ^y Neronemque nullam vestem bis induisse, sæpiusque in ornatu tragico cum cothurnis prodiisse: & ^z Caligulam cum deorum insigniis, aurea barba & fulmine, aut cum fuscina & caduceo, plerumque Veneris habitu, aut gemmatum manuleatum & cycladatum, semperque triumphalia ornamenta gestasse: Vespasianumque, veste & habitu neglecto, & vix à gregario milite differente: ^a sicut de Alexandro Macedone proditum est, cultu habituque paulum à priuato abhorrente fuisse: ^b & Hierone Syracusano, qui regi vix decoro habitu incescit. ^c Sic diuus Seuerus vili amiculo & exigua veste adopertus, & à plebe vulgari nihil excellens. ^d Et Tacitus simili cultu cum æqualibus. nam in toga qua priuatus utebatur, in imperio sæpe visus fuit. ^e Contra Heliogabalus nimis sumptuosa & magni census. Is enim primus holofericam vestem induit. ^f Gallienus quoque cum chlamyde purpurea gemmatis fibulis, sæpius tunica aurata prodiit. ^g Fertur tamen Octavius Cæsar liberis Senatorum, in quibus esset virtutis specimen, quo frequentius Senatui assuescerent, sumpta virili toga laticlauum protinus dedisse. ^h togam verò prætextam, ædiles, quæstores, & qui magistratus & honores gerunt, veluti honoris ornamentum insigne

ANNOTATIONES.

^r *Mæcenatem.* Is Mæcenas alioqui vir multis virtutibus: maximè verò liberalitate in doctos adornatus: mollis tamen & delicatus fuit, & sermone & cæteris rebus, vt videre licet ex Seneca lib. epist. ad Lucilium 20. omnium 114. Suetonio in Augusto, cap. 86. Macrobio lib. 2. Saturn. c. 4. Ex quo & illud Iuuenalis satyr. 12. post princ.

— *Vestem*

Purpuream teneris quoque Mæcenatibus aptam,

Aque alias, quarum generosi graminis usum

Infecit natura pecus. —

^s *Quare Malacinus dictus.* Id sumptum est, ni admodum fallor, ex Horatio lib. Sermon. 1. satyr. 2. intelligente de Mæcenate, vt nonnulli asserunt: alij suspicantur, vt tradunt interpretes ibi,

Malchinus tunicis demissis ambulat.

Sic enim legunt, illi ipsi interpretes: atque ita dici molles, delicatos, dissolutos, dicunt. Alij ibi dicunt Malacinus, siue Malacus, quæ item dictio mollem significat, & Græcis & Latinis. Nam & Aristodemus, Aristocratis filius, Cumarum tyrānus, Malacus cognominatus est, quod mollis esset, minimeque iracundo ingenio, vt scribit Dionysius Halicarn. lib. 7. post princ. Nonnulli legunt Malthinum Mæcenatem ab Horatio ficto nomine esse appellatum, vel ἁπὸ τοῦ μάλδης, quæ est pix cum cera mixta: vel ἁπὸ τοῦ μάλδακᾶ, quod molle significat. Verum difficile creditu est Horatium vsque eò vel improbum, vel impudentem, vel maledicendi cupidum fuisse, vt ne Mæcenati quidem optimè de se merito & gratiosissimo apud Augustum viro pepercerit. Verisimilius itaque est alium quempiam suæ ætatis, conficto nomine, ab eo designari, qui nimis longis & demissis tunicis vteretur.

^t *M. Antonium.* Plutarchus in vita illius, sic scribit, Semper enim cum in oculis plurimum erat futurus, tunicam ad coxam cingebatur, permagnum suspēdebat gladium, chlamydem insuper asperam circundabat. Sed & adde veste quadrangula & calceamento Attico, ex Appiano lib. 5. bellorum Ciuium.

^u *Et Sex. Pompeium Magni filium.* Appianus bellorum Ciuium lib. 5. Ferunt, ait, ob hæc gloriabundum, solitam ab imperatoribus deferri chlamydem, Neptuni in morem ex purpureo in cæruleum mutasse colorem.

^x *Hortensium.* Gellius lib. 1. cap. 5. Macrobius lib. Saturn. cap. 13.

^y *Neronem.* Suetonius in vita illius, c. 30. Hoc idem Heliogabulum fecisse scribit Lampridius in vita illius: Nam calciamentum nunquam iterauit: annulos etiam negatur iterasse.

^z *Et Caligulam.* Hæc vsque ad versic. Vespasianumque. Sunt Suetonij in Caligula, cap. 52.

^a *Sicut de Alexandro Macedone.* Plutarchus in Alexandro.

^b *Et Hierone Syracusano.* Liuius 3. Decad. lib. 4. Nam qui,

inquit, per tot annos Hieronem, filiumque eius Gelonem nec vestis habitu, nec alio villo insigni differentes à cæteris ciuibus vidissent, conspexere purpuram ac diadema, ac satellites armatos, quadrigisque etiam alborum equorum interdum ex regia procedentem, morem Dionysij tyranni.

^c *Sic Diuus Seuerus.* Aelius Lāpridius in vita illius, Gemmas de calciamentis & vestibus tulit, quibus vsus fuerat Heliogabalus. veste, vt & pingitur, alba vsus est, nec aurata, penulis, togisque communibus. Herodianus de Seuerus lib. 2. loquens, Ipse, inquit, inter primos laborans, viliq; tabernaculo vtens, cibum potumque eundem, quem etiam cæteri milites capiebat. Nihil vnquam Imperatoriæ luxuriæ, nihil deliciarum ostentans, sic vt acceptior indies militibus fieret.

^d *Et Tacitus.* Flavius Vopiscus in vita Taciti Imperatoris. Togis, inquit, & tunicis iisdem est vsus quibus priuatus. Holofericā vestem viris omnibus interdixit. Et adde quod Annibal sæpe militari sagulo operiebatur, & vestitu nihil à cæteris excellenti, teste Liuius 3. Decad. lib. 1. Agesilaus Lacedæmoniorum Rex, authore Plutarcho, linea viliq; veste utebatur. Et Viriatus ille Hispanorum Dux, tantæ virtutis cōtinentiæq; fuit, vt cum Cōsulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis, non armorum, non vestis cultum, non denique victum mutauerit: sed in eo habitu, quo primum bellare cœpit, perseuerauerit, vt quiuis gregarius miles ipso Imperatore etiam opulentior videretur, vt tradit Iustinus lib. 44.

^e *Contra Heliogabulum.* Aelius Lampridius in illius vita, sic scribit, Primus Romanorum holoferica veste vsus fertur, cum iam subserica in vsu essent. Linteamen lotum nunquam attigit, mendicos dicens, qui linteis lotis vterentur.

^f *Gallienus quoque.* Trebellius Pollio in Gallienis, Decennia ludos, & pompam exquisito genere voluptatum, describens, ait, Ipse Gallienus medius cum picta toga & tunica palmata inter patres, omnibus sacerdotibus prætextatis Capitolium petiit.

^g *Fertur tamen Octavius Cæsar.* Suetonius in Augusto, c. 38. Liberis Senatorum, quo celerius reipubl. assuescerent, protinus virilem togam, latum clauum inducere, & curiæ interesse permisit.

^h *Togam verò prætextam.* Cicero in Oratione, quam habuit post reditum suum ad Senatum, Ille, inquit, vnguentis oblitus cum toga prætexta, quam omnes Prætores Aedilesque tum abiecerant, irrisit squalorem vestrum & lutum gratissimæ ciuitatis. Et Liuius 4. Decad. lib. 4. in Oratione Valerij Trib. plebis. Et de Aedilibus item Cicero in Oratione in Vatinius, Te, inquit, Aeditiam prætextam togam, quam frustra confeceris, vendidisse. Et in 7. in Verrem actione, post enumerata ea, quæ sibi incumbere in munere Aeditio, Ob earum, inquit, rerum laborem & solitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu senten-

induere soliti sunt, quæ ex purpura fuisse traditur, ⁱ nonnunquam bis tincta, quod acrius coloratur, *Dibapha.* *Distinctio* *vestitus in-*
ter patricios
& Senato-
res.
 dibapha dicta, quam Lentulus Spinther in ædilitate primus induisse fertur, cuius valor denariis mille in libras taxabatur. ^k Sed quod discriminis inter patricios & plebeios purpura faciebat, ut distinctum utrumque ordinem notaret, ^l hoc nimirum inter patricios & senatores laticlauius & tunica latiore purpura efficiebat. Is enim laticlauius & latior tunica, insignia ordinis Senatorij fuisse, quæ ordinem senatorium à patricio discernebant, quibus amplissimus ordo notabatur: quum reliquis patriciis, qui ad Senatum admissi non erant, illis uti non liceret. ^m Quamuis post aliquot ætates, etiam equestri ordini laticlauium distinctum à senatorio tributum inueniamus, ⁿ cuius usus postea à Cæsaribus pro insigni decoro impetrari consuevit. ^o In eo enim aureus clauus affigebatur, quem, quia frequens & promiscuus erat, ^p Tacitus Cæsar interdixit, aurumque clauatis vestibus uti prohibuit. ^q Erat præterea toga prætexta, consularis & prætorica, quam hi qui consulatum præturamve gerebant, ferre solitaue-
Toga præ-
texta, consu-
laris, & præ-
torica.
Vestis papa-
uerata.
Palmata
vestis.
 runt: ^r quam etiam in coloniis & municipiis cuicumque magistratui deferre ius erat. Ipsa enim & laticlauius inter antiquissima censentur urbis ornamenta: ^s quippe à Tullo Hostilio, ^t nonnulli à Balearibus inuentas primum autumant, quæ in omne æuum postea mansere, sicut vestem papaueratam antiquissimam habere originem volunt. ^u Etiam tunica palmata, & palmata toga triumphalis,

A N N O T A T I O N E S.

sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius, imagines ad memoriam prodendam.

ⁱ *Nonnunquam bis tincta.*] Id usque ad versic. Sed quod discriminis. est Plinij Nat. histor. lib. 9. cap. 39.

^k *Sed quod discriminis.*] De quo supra.

^l *Hoc nimirum inter patricios.*] Latum clauum fuisse nobiliorum satis constat ex Horatio sermonum lib. 1. satyr. 6.

— *Et latum demisit pectore clauum.*

Id est, tunicam latis clauis ornata. Erant autem hi clauis ornamenta quædam purpurea clauorum speciem præbentia, tunicis attexta, seu fortasse assuta: à quibus latus clauus dictus: id est, tunica lati clauis, quod erat insigne maiorum magistratum, ut Ædilium maiorum, Prætorum, Consul, denique Senatorum. Plin. lib. 33. cap. 1. Annuli distinguere alterum ordinem à plebe, ut semel cœperunt esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tantum. Sueton. in Vespasiano, cap. 2. Sumpta toga virili, latum clauum, quamquam fratre adempto, diu auersatus est: nec, ut tandem appeteret, compelli, nisi à matre potuit. Idem Suetonius in Tiberio, cap. 35. Senatori latum clauum ademit. Idem in C. Claudio, cap. 24. Latum clauum, quamuis initio affirmasset non lecturum se Senatorem, nisi ciuis Rom. ad nepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Rom. adoptatus esset. Et Mart. lib. epigr. 5. epig. 17. in Gelliam,

Dum te posse negas, nisi lato, Gellia, clauo

Nubere: nupsisti, Gellia, cistifero.

Liuius 3. Decad. lib. 7. inter munera, quæ Scipio Masanissæ filio dedit, tunicam lato clauo fuisse scribit, Tum puero, inquit, annulum aureum, tunicam lato clauo cum Hispano sagulo, & aurea fibula, equumque donat. Sueton. in Augusto, cap. 94. inter alia præfagia felicitatis Augusti, ponit, quod sumentis togam virilem, tunica latiui clauis resuta ex utraque parte ad pedes decidit: fuisseque qui interpretarentur, non aliud significare, quam ut is ordo, cuius insigne id esset, quandoque ei subiiceretur. Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. Tunica laticlauii donatum ad Masanissam remisit. Ouidius libro 4. Tristium eleg. 9. significans se latum clauum: id est, Senatoriam dignitatem non esse affectum,

Cepimus & tenera primos ætatis honores,

Deq. viris quondam pars tribus una fui,

Curia restabat, clauis mensura coacta est.

Manus erat nostris viribus illud opus.

^m *Quamuis post aliquot ætates.*] Vide Lampridium in Alexandro Seuero.

ⁿ *Cuius usus postea à Cæsaribus.*] Nam & id Plinius Sextio cuiuspiam à Traiano Cæsare impetrauit, ut ipse retulit lib. epistol. 2. epistol. 9. omnium 33. ad Apollinarem. sic enim scribit, Ego Sexto latum clauum à Cæsare nostro, ego quaesturam impetraui: meo suffragio peruenit ad ius tribunatus petendi, quem nisi obtinet in Senatu, vereor ut

decepisse Cæsarem videar.

^o *In eo enim aureus clauus affigebatur.*] Festus Pompeius lib. 14. in verbo, Picta. scribit tunicam palmatam à latitudine clauorum esse dictam, Quæ nunc, inquit ille, à genere picturæ appellatur. Quibus verbis satis indicat clauos illos in tunicis acu fuisse depictos. Varro lib. 8. de lingua Latina, Nam si quis tunicam ita consuit, ut altera plagula sit angusta clauis: altera latis, utraque pars in suo genere caret analogia.

^p *Tacitus Cæsar.*] Flavius Vopiscus in vita illius: Auroclauatis vestibus idem interdixit. Nam & ipse author Aureliano fuisse perhibetur, ut aurum à vestibus & cameris & pellibus submoneret.

^q *Erat præterea toga prætexta Consularis.*] Iam dictum est ex Plutarch. in Pompeio.

^r *Quam etiam in coloniis & municipiis.*] Liuius 4. Decad. li. 4. in Orat. Valerij Tribuni plebis, Purpura, inquit, viri utemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis utentur: Magistratibus in coloniis municipiisque, hæc Romæ infimo genere magistris virorum, togæ prætextæ habendæ ius permittemus.

^s *Quippe à Tullo Hostilio.*] Plinius lib. 9. cap. 39. Nam toga prætexta & latiore clauo Tull. Hostiliū è regibus primum usum, Hetruscis deuictis, satis constat. Liuius 1. Decad. li. 1. scribit, Togam prætextam apud Romanos ab Hetruscis sumptam fuisse.

^t *Nonnulli à Balearibus.*] Strabo lib. 3. Balearium ritus & mores describens, Hi, inquit, primi mortales laticlauium induisse feruntur.

^u *Etiam tunica palmata.*] Liuius 1. Decad. lib. 10. de insignibus triumphalibus loquens, Quod cum ita se habeat, cui deorum hominumve indignum videri potest, inquit, eis viris, quos vos sellis curulibus: toga prætexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali, laureaque honoraritis, quorū domos spoliis hostium affixis insignes inter alias feceritis, pontificalia atque auguralia insignia adiacere? & 3. Decadis lib. 10. Masanissam primum Regem appellatum, eximiusque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli & scipione eburneo, toga picta & palmata tunica donat. Sueton. in Claudio, cap. 17. in fin. Secuti triumphalia ornamenta eodem bello adepti, sed cæteri pedibus, & in prætexta, Crassus Frugi equo phalerato & in veste palmata, quod eum honorem iterauerat. Apuleius Apolog. 1. Vbi triumphantium, inquit, quadrigas albas & togam palmatam. Capitolinus in Gordianis, Palmatam tunicam & togam pictam primus Romanorum priuatus suam propriam habuit, cum antè Imperatores etiam de Capitolio, vel Palatio acciperent. Seruius enarrans eum locum Virgil. lib. 11. Æneid.

Munera portantes eborisq. auriq. talenta,

Et sellam regni, trabeamq. insignia nostri.

Sic scribit, Rom. enim Imperatorum insigne fuit sella curulis.

Vestes triu-
phales.
Abolla.
Trabea
Philosopho-
rum vestis.

* & toga picta, quas consules, & hi qui deuictis hostibus triumpharunt, veluti augustas, atque illustri & excelso honori debitas, accipiunt: præcipui cultus ornatúsque fuere: in quibus decus totius imperij, ingentisque virtutis specimen noscebatur. ^y Etenim palmata vestis in pace, consulis: victoria verò parta, triumphantis indumentum erat: quæ quidem purpureæ, ^z auro intextæ erant: ^a & nisi triumphalibus viris, ^b atque ex Capitolio & Palatio haud aliter dari essent Iouis solitæ, eo quòd tunica perquam similes, ^c tametsi scutulatam, Phrygiatam, furculatam quoque, vndulatam atque clauatam, inter triumphales aliqui annotarint. ^d Quam scutulatam Galli primùm intexerunt, sicut Phrygiatam Phryges. ^e Fertur tamen Gordianus tunicam & togam pictam primus ex Cæsaribus, dum priuatus ageret, propriam induisse: neque ex Capitolio (vt moris ^f erat) publicam desumpsisse. ^g Abolla autem externorum regum fertur, ^h sicut Romanorum trabea: magni tamen splendoris, qua rarenter Romanos vsos inuenimus. nam soli reges aut ⁱ consules trabeati incescere, ^k tametsi militarem ^l nonnulli senatorium amictum abollam fuisse dicant. ^m Quam plerique philosophi desumpsere, ⁿ licet Græ-

ANNOTATIONES.

rulis. Sicut etiam palmata toga dicitur, quam merebantur ij, qui de hostibus palmam reportassent. Et rursus eclog. 10. in eum locum,

Sanguineis ebuli baccis, minioq, rubentem.

Triumphantes, ait, qui omnia habent Iouis insignia, sceptrum & palmatam togam, qua utebantur illi, qui palmam merebantur.

x *Et toga picta.* Livius, vbi suprâ. Festus Pompeius vbi nuper citauimus, eandem dicit togam pictam & purpuream. Plinius lib. 8. c. 48. scribit pictas vestes iam apud Homerum fuisse, vnde triumphales nata.

y *Etenim palmata vestis.* Ausonius in Panegyrico, Palmata, inquit, vestis, vt in pace Consul est, sic in victoria triumphantis.

z *Auro erant intextæ.* Plutar. in Paulo Aemyllo, Ipse sequebatur ornatissimo curru inuectus, purpuram auro intextam indutus.

a *Et nisi triumphalibus.* Quod satis constat ex superioribus.

b *Atque ex Capitolio.* Vide omnino quæ dicam lib. 6. cap. 6. in fine. & diximus ibi, Etiam tunica palmata. ex Capitolino in Gordianis.

c *Tametsi.* Plinius lib. 8. c. 48.

d *Quam scutulatam Galli.* Plinius in eodem cap. 48. Ex quo disces hinc non Phrygiatam, sed Phrygianam esse legendum, nec scutulatam, sed foriculatam. Scutulatæ vestes appellantur, quòd orbibus quibusdam, quasi scutulis depictæ sint, Iuuenalis satyr. 2.

Cerulea indutus scutulata, aut galbana rafa.

e *Fertur Gordianus.* Vide in verbo, Etiam palmata tunica. ex Iulio Capitolino in Gordianis.

f *Vt moris erat.* Infrâ lib. 6. cap. 6. ad fin. Lampridius de Alexandro, Prætextâ & togam pictam nunquam, nisi Consul, accepit: & eâ quidem, quam de Iouis templo sumptam alij quoque accipiebant Prætores, aut Consules.

g *Abolla autem.* Suetonius in Caligula, c. 35. vbi de Ptolemæo, cui vestis pretiosa, causam mortis præstitit apud Caligulam. Ptolemæum, inquit, & acersitum è regno, & exceptum honorificè, non alia de causa percussit, quàm quòd edente se munus ingressum spectacula, conuertisse hominum oculos fulgore purpureæ abollæ animaduertit. Seruius in lib. 5. Æneid. in eum locum,

Duplicem ex humeris reiecit amictum.

Id est, inquit, abollam, quæ duplex est, sicut chlamys. Martialis lib. 8. epigr. 48.

Nescit cui dederit Tyriam Crispinus abollam,

Dum mutat cultus induiturq, togam.

h *Sicut Romanorum trabea.* Scilicet Regum ex Plinio d. lib. 8. cap. 48. Trabeis vsos accipio Reges. Et 9. lib. cap. 39. Purpureæ vsus Romæ semper fuisse video: sed Romulo in trabea. Nam & hinc Romulus trabeatus dicitur Ouid. lib. Fast. 1.

Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,

Cum rudibus populis annua iura daret.

Virgil. Æneid. 7.

Ipse Quirinali trabea, cinctuq, Gabino

Insignis. —

Vbi Seruius, ex Suetonij autoritate lib. de Vestium generibus, Trabearum tria genera ponit, Vnum diis consecratum, quod est tantum è purpura: Aliud Regum, quod est purpureum: habet tamen album mixtum purpuræ: fuitque (teste Virgilio lib. 11. loco, quem ibi, Etiam tunica palmata citauimus) Roman. Regum insigne. Tertium augurale, quod est è purpura & cocco. Ex hocque est illud Iuuenalis satyr. 8. ad fin. loquentis de Seruio Tullio Romanorum Rege 6.

Ancilla natus trabeam & diadema Quirini,

Et Fasces meruit Regum vltimus ille bonorum.

Cuiusmodi autem ea fuerit, declarat Dionys. Halicar. li. 2. circundistinctam fuisse purpura, sub tegmine puniceo, vestemque fuisse gentilem Romanis honorificam.

i *Aut Consules.* Dionys. Halicar. lib. 5. Ammianus Marcellinus lib. 26. Agentes igitur in memoratis vrbibus Principes, sumpsere primitus trabeas consulares, omnisque annus dispendiis grauib. rem Romanam afflixit. & Ausonius in Protrepico ad nepotem de studio puerili,

Vt trabeam, pictamq, togam, mea premia, Consul

Induerer, fastisq, meis prælatus haberer.

Sed & adde quoque Duces ex Dionys. Halicarn. d. lib. 5. Augures, vt dictum fuit in præced. & dicitur postea, & Equites Rom. Idibus Iulij, ex Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. vbi de ordine equestri, his verbis, Trabeatos verò Equites Idibus Iulij Q. Fabius transuehi instituit. Utebantur etiâ trabea in funebri pompa, si Cornelio Tacito credimus, qui lib. 3. in princip. in Germanici funere, sic ait, Igitur Tribunorum Centurionumque humeris cineres portabantur, præcedebant incompta signa, versi fasces: atque vbi colonias transgrederentur, atrata plebs, trabeati Equites, propibus loci vestem, odores, aliæque funerum solemnia cremabant.

k *Tametsi militarem.* Nonius Marcellus vbi de generibus vestimetorum, autoritate Varronis in Cosmophtorine.

l *Nonnulli Senatorium.* Ex quo Iuuenalis satyra 4.

— Rapta properabat abolla

Pegasus, attonita positus modo villicus vrbi.

Is Pegasus fuit Iuriconsultus celeberrimus, qui à Vespasiano vrbi præfectus fuit, vt illic dicit Iuuenalis & scribitur in l. 2. §. vlt. ff. de orig. iur.

m *Quam plerique Philosophi.* Martialis lib. 4. epigr. 56. loquens de Cosmo Cynico Philosopho,

Cerea quem nudi regit vxor abolla grabati,

Cui dat latratos obuia turba cibos.

Et Iuuenalis satyra 3. de Stoico quodam Philosopho,

— Atque audi facinus maioris abolla

Stoicus occidit baream, delator amicum,

Discipulumq, senex. —

Vbi Britannicus interpres, Ergo, inquit, maioris abolla, id est non militaris, sed philosophica: & ideo maioris & grauioris authoritatis.

n *Licet Græcos milites.* Iam dictum est suprâ pallium proprium esse Græcorum.

cos milites & o philosophos palliatos, p nonnunquam chlamydatos legamus. q Primus enim Romulus trabea usus fuit, r quæ triplicis generis erat: namque vnum diis consecratum, sola purpura intexebatur: aliud regium ex purpura, immixto albo, quam Reges Consulésve induebant: tertia auguralis fuit, quæ ex purpura fiebat & cocco: quo genere augures vti assuerant, dum auguria captant. Sæpius tamen sub tegmine puniceo, alterno textu purpura distinguebatur: neque sum ignarus, s Maurorum Numidarumque Regum amictum esse purpureum sagum. t Quare Iuba rex sagulo usus purpureo dicitur. u Assyriorum tunica partim purpurea fuit: x partim alba. y Medis autem, z Persis, & Armenis regibus ac Lydis, amictus purpureus quadrangulæ figura, & a Cidaris, b quamuis Persici reges triplici anaxyride & cultu duodecim millium talentorum quandoque vsi sint. c Phœnicibus verò, d Syris, & e Cilicibus regibus chlamys cum crepidibus: f Romanis quoque læna, g quæ χλαῖνα dicta, regales

Trabea triplicis generis.
Sagum.
Assyrii.
Medi.
Armeni.
Persæ.
Lydi.
Phœnices.
Syri.
Cilices.
Romani.

ANNOTATIONES.

o Philosophos palliatos.] Herodes Articus apud Gellium lib. 9. cap. 2. Video, ait, barbam & pallium, Philosophum non video.

p Nonnunquam chlamydatos.] Chlamys est propriè vestis militum, quæ & paludamentum vocatur apud Nonium Marcellum de generibus vestimentorum. & probat illud Plauti in Milite glorioso, actus 5. sce. 1.

Magis sapiens, de tunica, chlamide, & mucrone, qui speres.

Et Virgilij lib. 8. Æneidos,

— Ipse agmine Pallas

In medio, chlamyde & pictis conspectus in armis.

Ideo si hæc verba Alexandri ad milites referas, bene est: si ad Philosophos, vt verum fatear, nescio vbi ita Philosophi dicti sint. Eutropius autem de Gestis Roman. lib. 9. cap. ult. tradit quod ante Domitianum imperij insigne in chlamyde purpurea tantum erat, reliquæque communia, quod etiam scribit Eusebius in Chronicis.

q Primus enim Romulus.] Plinius lib. 9. c. 39. Hincque trabeatus dictus est Ouidio lib. 1. Fastorum, vt supra diximus. Diony. Halicarnass. lib. 2. loquens de Romuli primo triumpho, sic scribit, Ipse pompam extremus claudebat indutus purpuram, & coronatus laurea, quadrigisque inuectus, quod augustiorem se faceret.

r Quæ triplicis generis erat.] Hæc vsque ad versic. Sæpius tamen. Sunt Suetonij in libro de genere Vestium. & ex eo Sertij, vt diximus supra in verbo, Sicut Romanorum trabea.

s Maurorum, Numidarumque Regum.] Quod probat exemplo sequenti Iubæ, qui Rex fuit Maurorum ac Numidarum.

t Quare Iuba Rex.] A. Hirtius in Commēt. de bello Africo.

u Assyriorum tunica partim purpurea fuit.] Herodotus libro 1. Assyriorum amictum describens, Duabus tunicis, inquit, amictiuntur: vna linea vsque ad pedes demissa, altera super hanc lanea: postremò candida & breui penula circumdantur.

x Partim alba.] Strabo lib. 16. Assyriorum mores describens, Vestes, inquit, gerunt interiorem tunicam ex lino talarem, exteriorem ex lana, amictum album.

y Medis.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 1. Medorum (ait) tunicæ sunt purpureæ & amictus candidi.

z Persis.] Strabo libr. 15. ad finem, de Persarum habitu sic scribit, Persæ amictum æstate purpureum vel varium, hyeme autem varium, tiaras, Magorum infulis similes. Q. Curtius lib. 3. Cultum Regis luxuria notans, Purpureæ tunicæ medium album intextum fuisse, scribit.

a Et Cidaris.] Q. Curtius libro 3. Cidarim, inquit, Persæ capitis vocabantur insigne: hoc cærulea fascia albo distincta circuibat. In Leuitico capit. 8. Moyses, cum ante fores Tabernaculi lauisset Aaron & filios eius, vestiuit pontificem subucula linea, accingens eum balthæo, & induens eum tunica hiacynthina, & desuper humerale imposuit, Cidari quoque texit caput. A quibusdam Cidaris tiara creditur, alij coronam, alij strophium sacerdotale esse contendunt.

b Quamuis Persici Reges.] Strabo lib. 15. paulò ante fi. de Persarum Principum cultu loquens, Principes, inquit, anaxyridem triplicem habent, & tunicam manicatam, duplam,

genu tenuis, cuius suffultura candida est, exterior verò pars colore infecta. Q. Curtius d. lib. 3. Persarum Regis cultum describens, Pallam, inquit, auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se corruerent, adornabant: & zona aurea muliebriter cinctus, acinacem suspenderat, cui ex gemma erat vagina.

c Phœnicibus verò.] Herodotus lib. 7. Phœnicum & Syrorum, qui Palæstinam incolunt ornatum hunc in modum describit, Circa capita galeas Græcanicis proximas gerunt, induti thoracibus lineis, cum scutis vmbone carëtibus, cūque iaculis.

d Syris.] Dictum est in præced. de militum, non Regum ornatu.

e Cilicibus regibus.] Herodotus eodem libro 7. in Catalogo copiarum Xerxis scribit, Cilices laneis indutos vestibus, tulisse circa capita gentiles galeas, pro scutis pannulas è crudo bonis corio. & ibidem scribit, Reges Cypriorum mitris redimitos centum quinquaginta naues armatas duxisse.

f Romanis quoque læna.] Varro lib. 4. linguæ Latinæ, Læna, inquit, quod de lana multa: duarum enim togarum instar, vt antiquissimum mulierum Ricinium, sic hoc duplex virorum. Lænam Festus Pompeius scribit esse vestimenti generis habitus duplicis, eam quidam appellatam existimant Tuscè, quidam Græcè, quam Clænam dicunt. Nonius verò lib. de Vestimentorum generibus, putat esse Vestimentum militare, quod supra omnia vestimenta sumitur, citans illud Virgilij lib. 4. Æneidos,

— Tyriog, ardebat murice læna

Dimissa ex humeris. —

Vbi Seruius dicit, genus esse vestis, & propriè togam duplicem, amictum angularem. Eam verò Virgilius tribuit Æneæ, vt hinc fortè acceperit, quod Alexander hinc dicit. Cicero de Claris Orat. decet lænam etiam fuisse vestem sacerdotalem, qua Flamines vti solebant, quum sacrificia facerent, Qui, inquit, quum Coss. esset, eodémque tempore sacrificium publicum cum læna faceret, quod erat Flamen Carmentalis, plebis contra patres concitatione & seditione nunciata, vt erat læna amictus, ita venit in concionem. Dionysius libro 6. loquens de Castore & Polluce, sic scribit, Adolescentes dicuntur duo bellicas induti lænas in foro Ro. apparuisse.

g Quæ χλαῖνα dicta.] Erasmus Chiliad. 1. cent. 10. cap. 100. χλαῖνα, inquit, summa vestis est, quæ pro tempore sumitur ad ventos, pluuiam, frigusque depellendum, quasi Latine dicas Penula: citatque illud Iuuenalis satyra 5.

— Et multo stillaret penula nimbo.

Pollux lib. Onomasticon lib. 7. cap. 13. de Vestium speciebus duo Chlænatum genera potissimum fuisse tradit: alterum simplex ἀπλοῖς, ὡς ὁμιεῖς, χλαῖνας τ' ἐνδύμεναι ἔλας καὶ ὑπερδεν ἱστᾶσαι. Alterum duplex. διπλὴν ἐκτετατὴν, vt apud eundem, contra frigora comparatum. Mos autem erat Gallis lanis villosis vti. Galli lana quidem aspera, cæterum oblongis villis, vnde & hirsuta texunt sagula, quæ Lænæ vocantur: authore Strab. libr. 16. vbi Gallorum habitus & arma describit. Homerus lib. 2. Iliad. vbi Agamemnonem vestibus & armis instruit, videtur vsurpasse pro paludamento, seu pallio militari, quod Græci chlamyda vocant.

Taprobani.
Nabathai.

Sexticula.
Vestes ex
prouinciis
nominatae.

Discrimen
vestitus in
mulieribus.

Matrona.
Meretrices.

cultus ornatuſque fucere. ^h Taprobana rex ſyrmate veſtitur, ⁱ Cyrus ſtola medica, ^k Nabathæorum re-
ges ſola purpura. ^l Cleomenes ſæpius breui tunica amiſtus apparuit. ^m Antigonuſ & ⁿ Ariſtippuſ agre-
ſti, & regi vix decoro habitu. ^o Contra Demetriuſ non modo diademate, ſed veſte ex auro & purpura
conſpicuſ erat. ^p Sexticula verò non regia, ſed imperatoria veſtis fuiſſe traditur. ^q Athenienſes au-
tem reges ſæpe Creticum induebant: apud quos ex prouinciis veſtes nomina ſumpſere: nam præter
^r tarentinidam fuit Sardonica, ^s ſicula, ^t therea, ^u phrygia, & ^x caſiaca militibus propria, ac ^y deu-
toruga, ^z diphthera, ^a paſtoricia & ^b byſſacæna, ^c ac aliæ multiplicis generis. Sed quod discriminis
inter viros ſenatoriuſ & conſuleſ ac triumphaleſ, purpura & palmata veſtis faciebat, vt cæteriſ præ-
ſtarent: idem discriminis cultuſ, veſtituſque in mulieribuſ fuit. Etenim matronæ & ſpectatæ pud-
icitia muliereſ, ^d niſi nigro capillo, ^e & longè lateſque fuſa toga ad taloſ demiſſa, ſtolaſque & ^f flam-
meo, ac ^g vittis & ^h reticulo, quo capita velarent, utebantur: cum ⁱ meretriceſ flauuſ capilluſ

ANNOTATIONES.

^h *Taprobana Rex.*] Solinuſ cap. 66. Cultuſ, inquit, Rex diſſi-
mili à cæteriſ. Veſtitur ſyrmate, vt eſt habituſ, quo liberuſ
patrem amiciri videmuſ.

ⁱ *Cyrus ſtola Medica.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. Itaque
elegit ſtolam Medicam, & ipſe ferre, & vt familiareſ ea ute-
rentur perſuaſit. Hæc enim viſa eſt ei occultare, ſi quiſ de-
fectuſ aliquem haberet in corpore: præterea ea indutoſ &
pulcherrimoſ, & maximoſ oſtendere.

^k *Nabathæorum Reges.*] Strabo libro 16. non longè à ſi. Na-
bathæorum moreſ deſcribens, tradit Reges purpuratoſ in-
cedere.

^l *Cleomenes.*] Plutarchuſ Cleomeniſ facilitatem atque hu-
manitatem deſcribens, ſic ſcribit, Qui verò Cleomenem
adibant, cum tamen Rex dici ſimul & haberi vellet, non
purpuram, non laticlauuſ, non triclinioruſ, aut ſellaruſ
ingenteſ apparatuſ conſpiciebant, non liſtoruſ, aut ia-
nitoruſ turbam, non ſcribaruſ multitudinem, qui diu
multuſque rogati, vix tandem per literuſ reſpondere di-
gnantur: ſed ipſe breui tunica amiſtuſ, vltro ſeſe venienti-
buſ offerenſ aderat, petentibuſ comiter benignèque reſpō-
denſ, ſummaſque humanitate, & loqui & audire paratuſ.

^m *Antigonuſ.*] Plutarchuſ in Demetrio.

ⁿ *Et Ariſtippuſ.*] Id (puto) accepit à Plutarcho in Arato: ſed
iſ, ni fallor, de Arato intelligit, non de Ariſtippo: licet de eo
eodem in loco loquatur.

^o *Contra Demetriuſ.*] Plutarchuſ in illiuſ vita, Demetriuſ
diadema geſtare, veſtibuſque auro contextiſ, & purpura vt
tradit.

^p *Sexticula.*] Vnde id accepit, neſcio.

^q *Athenienſeſ autem Regeſ ſæpe Creticuſ.*] De hoc Rhodigi-
nuſ lib. 16. cap. 10. in princip. ſed nullo authore citato. Ad id
eſt Polluciſ lib. 7. cap. 17. de Byſſiniſ, vbi veſtem hanc Cla-
uatam vocat. ſic enim ait, Clauata quoque dicebatur Athe-
niſ, qua Rex utebatur.

^r *Tarentinidam.*] De hac quoque Cæliuſ Rhodiginuſ d. lib.
16. cap. 10. ſed nullo authore citato. Eſt autem Polluciſ di-
cto cap. 17. li. 7. vbi ſic ſcribit, Tarentinidiuſ, perſpicua ve-
ſtiſ eſt, à Tarentinoruſ uſu & luxuria denominata.

^s *Sardonica, ſicula.*] Idem Cæliuſ ex Polluce dd. lib. & cap. de
Byſſiniſ.

^t *Therea.*] Pollux d. lib. cap. 17. Therea, inquit, variegata. ca.
autem 13. declarat quare Teræuſ vocetur, hiſ verbis, Et
Teræuſ indumentuſ, aut ab inſula, aut quòd feram in-
textam habet, dicitur.

^u *Phrygia.*] Cæliuſ vbi ſuprà. Togaſ rafaſ, Phrygianafque
D. Auguſti tēporibuſ nouiſſimiſ cœpiſſe, ſcribit Fenella
apud Pliniuſ lib. 8. cap. 48. Pollux d. cap. 17. de Byſſiniſ,
Phrygia, inquit, muliebriſ, ab illiſ, quoruſ frequentiſſimuſ,
uſuſ eſt denominata.

^x *Caſiaca.*] Cæliuſ vbi ſuprà, vbi declarat quare ita vo-
cetur.

^y *Ac deutoruga.*] Deuterurga legenduſ. Iuliuſ Pollux d.
lib. 7. cap. 17. Biſ, inquit, operatam autem tunicam appella-
uerunt, quam nunc interſtinctam vocitant, & Deuterurgos
eoſ, qui huiuſmodi conficiunt. quod & Lyſippuſ in Bac-
chidibuſ oſtendit.

^z *Diphthera.*] Cæliuſ vbi ſuprà, de hac, nullo item citato
authore. Sed Iul. Pollux d. lib. 7. cap. 15. declarat cuiuſmodi
ſit: ſic enim ſcribit, Diphthera, tunica ſtriſta, habent cerui-
cal. Sed reperiſ in alia ſignificatione apud eundem eodem
lib. 7. in fine. Herod. lib. 5.

^a *Paſtoricia.*] Cæliuſ vbi ſuprà, hanc eandem cum ſuperiore
eſſe dicit.

^b *Byſſacæna.*] Idem Cæliuſ ibid.

^c *Et aliaſ multipliciſ generiſ.*] De quibuſ Noniuſ Marcelluſ
de genere Veſtimen. Cæliuſ & Pollux vbi ſuprà, & è recen-
tioribuſ in libro de Re veſtiaria.

^d *Niſi nigro capillo.*] Vide quæ ſtatim dicam in verbo, Me-
retriceſ flauuſ capilluſ haberent.

^e *Et longè lateſque fuſa toga.*] Voluit aut certè debuit dicere,
Stola ad taloſ demiſſa ex Horatio lib. 1. Serm. ſat. 2.

At taloſ ſtola demiſſa & circumdata palla.

Stolam eſſe muliebrem veſtem Vlpianuſ putauit in l. veſtiſ.
§. muliebria. ff. de auro & argento mundo leg. Muliebria
inquit, ſunt, quæ matriſ familiæ cauſa comparata ſunt,
quibuſ vir non facile vti poteſt ſine vituperatione: velu-
ti ſtolæ, pallia, tunica, capitia, zonæ, mitræ (quæ ma-
giſ capitiſ tegendi, quàm ornandi cauſa ſunt comparata)
plagula, penula. Cui Cicer. locuſ Philip. 2. ſuffragari
poteſt, Sumpſiſti virilem togam, quàm ſtatim muliebrem
ſtolam reddidiſti. Ouidiuſ libro 3. de Ponto, elegia 3. ad
Maximum,

Quaruſ nec vitta pudicoſ

Attingit crineſ, nec ſtola longa pedeſ.

Ex quo Cæſar Caligula (vt ſcribit Sueton. in vita Caligula,
cap. 23.) Liuiam proauſtam ſuam, Vlyſſem ſtolatuſ nomi-
nare ſolebat, ſignificanſ eam mulierem eſſe aſtutiſſimam.
Vide noſtraſ legeſ Connubialeſ l. 3. inter ornamenta mu-
liebria, vbi de Stola.

^f *Et Flammeo.*] Hoc enim ſiue veſtiſ, ſiue tegmen capitiſ,
quo magiſ, puto, utebatur matronæ, vt tradit Noniuſ Mar-
celluſ, vbi de genere veſtimentoruſ diſſerit. & vide in no-
ſtriſ legibuſ Connubial. vbi ſuprà.

^g *Ac vittis.*] Vide infrà in verbo, Abſque flammeo &
vitta.

^h *Et reticulo.*] Et id matronaſ decet, vt patet ex eo, quod ſcri-
bit Lampridiuſ in vita Alexandri Seueri, Matronaſ autem,
inquit, regiaſ contentaſ eſſe debere vno reticulo, atque in-
auribuſ. Hoc nobileſ Italicæ matronæ vtuntur.

ⁱ *Meretriceſ flauuſ capilluſ haberent.*] Seruiuſ enarranſ illud
Virgiliuſ ad fin. lib. 4. Æneid.

Nondum illi flauuſ Proſerpina vertice crinem

Abſtulerat.

Matronæ, inquit, nunquā datur flauuſ crineſ, ſed niger tātū,
cōtrā flaua coma dabatur meretricibuſ. vnde Iuuenaliſ ſat. 6.

Et nigrum flauo crinem abſcondente galero

Intrauit caliduſ veteri centone lupanar.

Ibi enim loquitur de Meſſalina, Claudij Imperatoriſ vxore,
quæ matronalem pudicitiam mentienſ, nigroſ crineſ fe-
rebat: ſed, vt erat omniuſ impudentiſſima, cum ad lu-
panar iret ſuam libidinem expletura, ne agnoſceretur, fla-
uo galero caput tegebat. Et huc quoque ſpectare poteſt
quod

haberent, ^k & togam subductiorem ^l absque flammeo & vitra : ^m quam togam virilem , quæ adulterij crimine damnatæ erant , dimissa stola , sumere cogeantur. namque meretrices prostabant cum toga ⁿ & stolis pullis , ^o quibus etiam ianthino & cocco uti inhibitum est. ^p Fuitque aliquando mulieribus vetitum , ne versicolori veste uterentur , lege Oppia : ^q quod etiam à Nerone factum memorant, qui mulieribus amethystini & Tyrij usum interdixit. ^r Quæ quidem stola plebeiis, quamvis honestis, non dabatur: siquidem patriciæ & grandes natu matres, illam honoris causa deferebant. erat enim ad imos pedes fluxa , ^s quam instita contexta ambibat. ^t Rectam verò tunicam & puram togam noua nupta induebat: quam etiam tyronibus, dum militiæ adscribuntur, tributam inuenimus. ^u Cyclas quoque, ^x palla & ^y ricinus ^z cum crocoto honestarum vestes fuere virginum & matronarum, ^a licet citha-

Stola.
Noua mu-
pta.
Cyclas.
Palla.
Ricinus.
Crocoton.

ANNOTATIONES.

quod Horatius lib. i. Car. Ode 5. Pyrrhæ meretrici flauum crinem tribuit,

*Cui flauam religas comam
Simplex munditiis?*

Et ante hos Euripides in Electra, introducit Electram hæc de Clytemnestra, matre impudica, dicentem,

Ξανθὸν καὶ ὠτρυνὸν πλόκαμον ἐξήσκηκας κόμης.

Id est,

Flauos speculi iudicio cincinnos componebas.

Verum huic sententiæ contradicit, quod scribit Ovidius de Lucretia loquens, matrona castissima, lib. 2. Fastorum non adeò longè à fi.

*Forma placet, niueusq; color, flauisq; capilli,
Qui ve aderat nulla factus ab arte decor.*

Et Catullus in Argonauticis, siue de Nuptiis Pelei, & Thetidos de Ariadna loquens,

Non flauo retinens sabilem vertice mitram.

Et in epig. de Coma Berenicis,

*Fixa corona foret: sed nos quoque fulgeremus
Deuota flauis verticis exuvie.*

^k Et togam subductiorem.] Nonius Marcellus, ubi de genere Vestimentorum : Meretrices, inquit, succinctiore veste utebantur. citatque illud Afranij, Meretrix cum veste longa, paregrino in loco solet tutandi causa sese sumere.

^l Absque flammeo & vitra.] Vitra honestarum matronarum, virginum & vestalium capitis tegmen erat. Tibullus lib. i. eleg. 6.

*Sit modo casta doce: quamvis non vitra ligatos
Impediat crines, nec stola longa pedes.*

Ovidius lib. 3. Fastorum, de Rheia Syluia Vestali,

*Ignibus Iliacis aderam, cum lapsa capillis
Decidit ante sacros linea vitra focos.*

Et lib. 4. de Veneris festo,

*Rite deam colitis latæ matresq; nurusq;,
Et vos queis vitra, longaq; vestis adest.*

Et lib. 2. de Tristib. volens ostendere, se libros de Arte, non scripisse grauioribus fœminis, post horum versuum repetitionem,

Este procul vitra. —

mox addit,

*Ecquid ab hac omnes rigadas summonimus arte,
Quas stola contingi, vitraq; sumpta vetat?*

Et alij, quos & nos adduximus in illis nostris legibus Connubialibus l. 3. inter ornamenta muliebria : ubi de vittis & de instita loquor. Ex quibus etiam intelligis vittam meretricibus denegari, ex Seruio lib. 7. Æneidos, ibi,

Soluite crinales vittas, capite orgia mecum.

Vittæ, inquit, solarum matronarum erant : nam meretricibus non debebantur. Et Virgilio d. lib. 7. paulò antè, de Aleto loquente, quæ reginam Amatam, Latini Regis uxorem, inuaserat, totumque illius corpus & habitum occuparat,

— Fit tortile collo

*Aurum ingens coluber: fit longe tenia vitra,
Inneclitq; comas, & membris lubricus errat.*

^m Quam togam virilem.] Nescio cur virilem addit: cum toga (ut iam diximus) fuerit communis virorum & mulierum, nemòque de his, qui de hac re loquuntur, de virili di-

cit. Illud autem certum, quòd mulieres adulterij damnatæ, aut compertæ remota stola, togam induebant, ut meretrici aptam. Ita enim prostare solebant cum togis puellæ, ut discernerentur à matronis : ut scribunt Acron & Porphyrio in id trahentes illud Horatij lib. i. Ser. satyra 2.

— Quid inter —

Est in matrona, ancilla, peccesse togata?

Illic enim togatam, meretricem significare, quam opponit matronæ. Sed & huc propius accedit illud Tibulli lib. 4. ad Sulpitiam,

*Sit tibi cura toga potior, pressumq; castillo
Scortum quam Serui filia Sulpitia.*

Nam illic togam pro meretrice posuit. Et illud quoque Iuuenalis saty. 2.

*Damnetur si vis, etiam Carphinia, talem
Non sumet damnata togam.*

Et Martialis lib. 2. epig. 39.

*Coccina famosa donas & ianthina mæcha,
Vis dare, quæ meruit, munera? mitte togam.*

Et nos quoque diximus in nostris legibus Connubialibus. ⁿ Et stolis pullis.] Pullus ex Virg. 3. lib. Georgic. pro nigro. & Tibullo lib. i. eleg. 2. & infinitis aliis locis.

^o Quibus etiam ianthino.] Quod satis innuit Martialis ubi nuper citauimus.

^p Fuitq; aliquando mulieribus vetitum.] Id est ex Liuiio 4. Decad. lib. 14. in princ.

^q Quod etiam à Nerone.] Tranquillus in Neronis vita, cap. 32. Et quum interdixisset, inquit, usum amethystini ac Tyrij coloris, summisissetque, qui nundinarum die, pauculas vncias venderet, præcluserat cunctos negotiatores.

^r Quæ quidem stola.] Iam supra dictum est non semel.

^s Quam instita contexta ambibat.] Horatius lib. i. Ser. sat. 2.

Quarum subsuta talos tegat instita veste.

Ovidius lib. i. de Arte amandi,

*Este procul vitra tenues, insigne pudoris,
Quæq; regis medios instita longa pedes.*

Diximus in dictis nostris legibus, ubi de Instita loquor inter ornamenta muliebria.

^t Rectam verò tunicam.] Plinius lib. 8. cap. 48. & alibi dictum est supra lib. 2. c. 5.

^u Cyclas quoque.] Iuuenalis sat. 6.

Hæc sunt quæ tenui sudant in Cyclade.

Et vide nostras leges Connubiales, ubi de Cyclade loquor.

^x Palla.] Nonius Marcellus, Pallam honestæ mulieris vestimentum esse scribit, hoc est tunice pallium. quod & hinc satis liquet, quòd Senatus Ro. misit dono ad Reginam Cleopatram pallam pictam cum amiculo purpureo, apud Liuium 3. Dec. lib. 7. non adeò longè à princ & de hac quoque in dd. ll. Connub.

^y Et Ricinus.] Dicitur etiam Ricinus. Marcellus dicit esse Palliolum fœmineum breue. Varro de vita populi Romani lib. i. Et quo, inquit, mulieres in aduersis rebus, ac luctibus, cum omnè vestitum delictiorem, ac luxuriosum postea institutum ponunt, Ricinia sumunt. Vide dict. leg. Connub. ubi de Ricinio.

^z Cum crocoto.] Vide dict. leg. Connubial. & infra in verbo, Crocoton quoque.

^a Licet citharædis quandoque palla.] Horatius in Arte poetica:

Syrma. rædis quâdoque palla in vfu fuit,^b quæ syrma dicta est^c erat enim tragædorū.^d Cyclas verò rotunda,^e quam Alexander Romanus imperator matronis regiis dedit, quæ plus sex vnciis auri non haberet cum reticulo: & pallium auro aspersum cum inauribus, & monili bacchato.^f Crocoton quoque rotunda & funbriata, sed tantum locupletibus concessa.^g Vittasque &^h supparum,ⁱ ac togam prætextam, solæ virgines deferebant, quæ nuptis non dabantur. Erant enim insignia pudoris & verecundiæ, quibus mos erat, capillos aut humeris defluentes, aut reticulo collectos ferre:^k licet vittarum duo genera inueniamus: virginalem vnam, alteram nuptialem, aut qua nubentes velabantur.^l Strophium verò pectoralem fasciam, vel capitis ornatum, nonnulli cingulum fuisse autumant, & soleas purpureas puellarū calceos. Sed tamen strophium, mitras & purpureas fasciolas, ancillarum fuisse amictus, multi testati sunt:^m idque à Cicerone Clodio obiectum, quod in strophio, mitra & purpurea fasciola, se ancillam mentitus, sacra Bonæ deæ polluisset.ⁿ Fasciolas verò crurules, crurum pedumque velamenta, æquè viris ac mulieribus communes aliqui volunt,^o quæ sæpe purpureæ,^p nonnunquam conchyliatæ erant.^q Fasciæ verò pectorales dabantur pueris,^r quæ virides fuere.^s Sicyonia^t & focci, calcei muliebres deli-

ANNOTATIONES.

*Post hunc personæ pallæ, repertor honesta
Æschylus.*

Et Iuuenalis de Citharædis loquens sat. 10.

Et quibus aurata mos est decurrere palla.

^b *Quæ Syrma dicta est.* Syrmate vti Reges insulæ Taprobanae diximus suprâ ex Solino c. 66.

^c *Erat enim tragædorum.* Syrma genus vestis, quæ in grauioribus poematis recitandis trahebatur ab histrionibus, Martialis lib. 4. ad Flaccum,

Musa nec insano Syrmate nostra tumet.

Et lib. 12. epig. 95. in Tuccam,

Transulit ad tragicos se nostra Thalia cothurnos,

Aptasti longum tu quoque Syrma tibi.

Iuuenalis satyra 8. vbi Neronem irridet, qui tragædias egit,

Ante pedes Domiti longum tu pone Thyeste

Syrma, vel Antigones, seu personam Menalippes.

Et iterum satyra 15. post princ. ponit Syrmata pro tragædiis,

Nam scelus à Pyrra, quanquam omnia Syrmata voluas,

Nullus apud tragicos populus facit.

^d *Cyclas verò rotunda.* Quod nomen ipsum indicat. nam Græci κύκλον, circulum, & κύκλω, circundo dicunt. Videretur autem esse vestis tenuissima, explicabilis & spatiosa.

^e *Quam Alexander Rom. Imp.* Lampridius in vita illius.

^f *Crocoton quoque rotunda.* Crocotæ dicuntur tunicae infectæ croceo colore: talia autem vestimenta delicata sunt & fœminea. Marcellus Mollicina, à mollicie dicta putat. Apud Græcos κρόκων & est εἶδος χιτῶνος, id est species tunicae: & ut inquit Suidas, Crocotos est ἐνδυμα ἐν κύκλῳ. id est, vestimentum orbiculatum. Plautus in Aulularia act. 3. scena 5. Crocotarios infectores dixit, qui crocota inficiunt, tinguntque vestes crocei coloris.

^g *Vittasque.* Vide, quæ suprâ diximus, & in nostris legibus Connubialibus.

^h *Et supparum.* Sex. Pompeius lib. 17. Supparum vestem puellarem interpretatur, eandemque esse existimat cum ea, quæ & subucula & camisia dicitur. quod Afranij testimonio probat, Puella non sum, supparo si induta sum. Varro autem libro 4. de ling. Lat. dicit esse genus togæ levis & angustæ, quodd suprâ induatur: quemadmodum subucula, quodd subtus induatur. Sed vide in nostris legibus Connubialibus.

ⁱ *Actogam prætextam.* De hac suprâ dictum est.

^k *Licet vittarum duo genera.* Vide in nostris legibus.

^l *Strophium.* Nonius Marcellus de genere Vestiment. dicit esse fasciam breuem, quæ virginalem papillarum tumorem cohibet, autoritate Turpilij, Plauti, Tullij, & Varronis, quibus alios addidimus in nostris legibus Connubialibus, vbi omnino vide. Hinc strophiarij dicti, strophiorum artifices, quorum meminit Plautus in Aulul. act. 3. scena 5. Martialis fasciam pectoralem appellat, sic scribens in Apophor. 134.

Fascia crescentes domine compesce papillas:

Ut sit, quod cupiat nostra, tegatq; manus.

^m *Idq; à Cicerone Clodio obiectum.* Ciceronis verba ex Oratione de Aruspicum responsis ad Senatum, hæc sunt, P. Claudius à crocota, à mitra, à muliebribus soleis, purpureisque fasciis: à strophio, à flagitio, à stupro est factus repente popularis: nisi enim mulieres exornatum ita deprehendissent, nisi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emissus esset, populari homine populus Rom. respub. ciue tali careret.

ⁿ *Fasciolas verò crurules.* Valerius Maximus lib. 6. cap. 2. de Pompeio candida fascia crus alligatum habente, Fauonium dixisse, Non refert qua in parte corporis sit diadema. Quintil. lib. 2. c. 3. Fascias, inquit, quibus crura vestiuntur. Sed tu omnino vide nostras leges Connubiales, ex quibus disces fascias fuisse pectorales & crinales.

^o *Quæ sæpe purpurea.* Quod constat ex eo loco Tullij citato in verbo, Idque à Cicerone. & præterea ex C. Caligula cap. 17. vbi illum dicit viris, pueris ac fœminis fascias purpureæ ac conchylij distribuisse. Et Iulius Capitolinus in vita Claudij Albini, Accessit, inquit, omen, quod cum pueri eius familiæ rufulis fasciis illigarentur: quod fortè lotæ atque vda essent rufulæ fasciolar, quas mater prægnans paraue- rat, purpurea matris illigatus est fascia: Vnde illi ioco nutriticis etiam Porphyrij nomen inditum est.

^p *Nonnunquam conchyliata.* Ex eodem illo loco Suetonij.

^q *Fasciæ quoque pectorales.* Ut patet ex illo Iulij Capitolini loco citato ibi, Quæ sæpe purpureæ. Sed & puellis & fœminis ad cohibendas earum mammas, ut patet ex Martialis apophoreto, citato in verbo, Strophium. & ex aliis, quos cito in legibus Connub.

^r *Quæ virides fuere.* Iuuenalis sat. 5.

Viridem thoraca iubebit.

Afferri.

Thorax enim Græcis pectus est, ut intelligi potest ex Celso libro 3. capit. 5. & Plinio lib. 20. cap. 12. & Iulio Polluce libro 7.

^s *Sicyonia.* Lucillius à Festo Pompeio citatus,

Et pedibus laua Sicyonia demit honesta.

Lucretius lib. 4.

Vnguenta & pulchra in pedibus Sicyonia ridet.

Et Tullius lib. 1. de Oratore, de Socrate loquens, Si mihi calceos Sicyonios attulisses, non vterer, quamuis essent habiles & apti ad pedem, quia non essent viles. Et horum etiam meminit Pollux lib. 7. c. 22. vbi scribit nomen ipsum indicare quorum inuentum sit.

^t *Et focci.* Hinc Socculi. Suetonius in Caligula, cap. 52. scribit, Caligulam nonnunquam in publicum processisse cum focco muliebri. Idem in Vitellio, cap. 2. Claudium vxoribus, libertisque addidit, ne qua non arte demeretur, pro maximo munere à Messalina petiit, ut sibi pedes præberet excalceandos: detractumque focculum dextrum inter togam, tunicasque gestauit assidue, nonnunquam osculabundus. Plinius lib. 9. cap. 35. Quin & margaritas pedibus, nec crepidarum tantum obstragulis, sed totis socculis addunt. & lib. 37. cap. 2. de C. Caligula loquens, qui super omnia

catoris cultus & amatorij. Erant enim veteribus calcei specie varia: nam ^u & gallicæ & ^x soleæ & ^y cothurni: tum ^z mullei albi, hederacei, cerei, & lintei, calceorum species sunt: qui ^a cum antea communes viris æquæ ac mulieribus forent, sequuti Cæsares, inter quos ^b Aurelianus, illos viris ademere, & foeminarum calceis addidere, & quas etiam ferunt compedes habuisse ex argento, cum ex auro ventarentur. ^d Qui mullei, sicut veteribus monumentis extat, olim fuere calcei Albanorum regum, deinde patriciorum facti, demum patriciis adempti, & mulieribus traditi. ^e sicut crepidas antea senatores, mox equites, demum milites habuere proprias. ^f Soleas autem calceamenta dixere, quibus plantarum calces in fine teguntur, habenis iuncta, cæteris propè nudis. ^g Apud Achæos autem calcei foeminarum fuere albi & tenues. Atheniensibus elaboratæ artis, ^h iphicratides dicti. Græcis ⁱ nymphides & ^k arpides, multiplici futura, ^l sicut Scythicæ, ^m Laconicæ, ⁿ Persicæ, ^o Amyclaidæ & ^p Alcibiadæ. ^q Persæ.

ANNOTATIONES.

omnia muliebria focculos induebat è margaritis. Isidorus lib. 19. Etymologiarum, cap. 33. eodémque vlt. dicit foccos & focculos ita dictos, quod foccum habeant, in quo pars plantæ iniiciatur.

^u *Gallicæ.*] Gellius lib. 13. cap. 20. refert T. Castritium discipulis suis probro vertisse, quod feriato die conspicerentur, lacernis induti & Gallicis calceati. scribitque id verbum esse nouū, nec diu ante ætatem Ciceronis vsurpari cœptum, citatque illud ipsius in secunda Antonianarum (id est Philippicarum, ita enim appellat ipse Cicero) cum Gallicis & lacerna cucurristi. Cui adde & alium eiusdem Ciceronis eadem Philipp. locum: Nam quod quærebas, quomodo redifsem, primum luce, nō tenebris: deinde cum calceis & toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. Gallicæ sunt soleæ lignæ, aut è subere, quibus foemina potissimum utebantur, quas crepidas appellari posse Gellius, vbi suprà affirmat. Hoc calciamenti genere vtuntur Galli pluvioso tempore. Vulgus (inquit Bayfius libro de Re vestiaria.) Galozas vocat, des *Galoches*.

^x *Et soleæ.*] Gellius vbi suprà, & Isidorus libro Etymologiarum 19. cap. 33. Solea, vt scribit Pompeius lib. 17. dicta est, quod solo pedis subiiciatur. Eas autem muliebres esse iam intelligis ex eo loco Ciceronis de Arusp. responsis, citato suprà in verbo, Idque à Cicerone. Solea (vt Pollux libro 7. cap. 22. definit) est leuis, vt pes puluerem tantum non contingat. Vulgus (vt scribit Bayfius) vocat, *Souliers à l'Apostolique*, quod iis calceati Apostoli domini pingi soleant. Inde soleatus soleis indutus. Cicero 7. in Verrem act. Stetit soleatus præter populi Romani cum pallio purpureo. Sed & alia quoque significat solea, vt videre est apud Pompeium eod. lib. 17. sed alio loco.

^y *Cothurni.*] Genus calciamenti, subere quodammodo subleuati, quo utebantur Tragædi: vt eminentiores apparent: & viatores, ne tam facile impingerent in lutum: item etiam virgines, vt grandiores apparent sub longa stola. Quapropter cothurnos ipsos de suris vincere solebant. Virgil. lib. 1. Æneidos, vbi Venus aduenienti filio, noluit se deam fateri, illique primum occurrit,

Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,

Purpureoq; alitè suras vincere cothurno.

Ex quo patet & his mulieres esse vsas, vt & ex illo loco Iuuenalis sat. 6.

— Aliam credas, cedo, si breue parui

Sortita est lateris spatium, breuiorq; videtur

Virgine Pygmæa, nullis adiuta cothurnis.

Sed de hoc amplius in nostris legibus Connubialibus, & vide præterea Isidorum, vbi suprà. Cothurnus (inquit Pollux lib. 7. cap. 22.) vtrique pedi conuenit: vnde & Therame-nem cothurnum vocarunt, propter eam, qua in rep. utebatur, alterationem.

^z *Mullei albi.*] Genus calciamentorum, vt tradit Festus Pompeius lib. 11. Sed quod Alexander subiungit albi, hederacei &c. nescio vnde acceperit. Scio autem Plinium lib. 9. ca. 17. autoritate Feneftellæ, scripsisse Mullo pisci datum nomen à colore mulleorum calceamentorum: ipsumque mullum (vt paulò post subdit) expirantem versicolori quadam & numerosa varietate spectari.

^a *Qui cum antea communes.*] Vt patet ex sequentibus.

^b *Aurelianus.*] Vopiscus in vita illius ad finem, Calceos mulleos, inquit, & cereos, & albos, & hederaceos viris omnibus tulit, mulieribus reliquit.

^c *Quas etiam ferunt compedes.*] Pollux lib. 7. c. 22. inter calceos memorat *κοῖνους*, id est, compedes calceos, scilicet, tenues & seniles. Iacobus Tufanus in Lexico Græcolatino, *κοῖνους*, *οδος*, inquit, calceamentum lacerum, non cooperiens totum pedem, præterea angustum. Hesychius scribit *κοῖνους*, id est, *ὑποδήματα κοινὰ*.

^d *Qui mullei.*] Festus Pompeius lib. 17. Mulleos, inquit, calciamentorum aiunt esse, quibus Albanorum Reges primi, deinde Patricij vsi sunt, quod probat autoritate M. Catonnis li. Orig. 7. Qui magistratum curulem cœpisse calceos mulleos allucinatos, cæteri perones. Item Tintinij in Setina, iam cum muleis te ostendisti, quos tibiatis in calceos, quos putant à mullando, id est, suendo dictos.

^e *Sicut crepidas.*] Seruius libro 8. Æneidos, in eum locum, *Et Tyrrena pedum circumdat vincula plantis.*

Eadem propè ad verbum dicit Pollux lib. 7. cap. 22. Crepidæ, inquit, habitus militaris: quas nonnulli poetarum, Arpides vocarunt. Quidam hoc nomen à crepitu, hoc est à sono, quem ambulando reddunt, dicunt appellatum. Certius tamen est ex Gellij li. 13. cap. 20. & Persij sat. 1. autoritatibus, dicere vocem esse Græcam. Eius calceamenti sutores crepidarios dixerunt.

^f *Soleas autem.*] Gellius ex T. Castritio Rhetore lib. 13. cap. 20. Omnia, inquit, fermè id genus, quibus plantarum calces tantum in fine teguntur, cætera propè nuda, & teretibus habenis iuncta sunt, soleas dixerunt, nonnunquam, voce Græca, crepidulas.

^g *Apud Achæos.*] Appianus bellor. Ciuil. lib. 5. scribit M. Antoniū sibi assumpsisse calciamenta candida, qualia Atheniensium sacerdotales, quos Phicasios vocant, deferre consueverunt. Pollux lib. 7. cap. 22. scribit, albos calceos maxime fuisse meretricios.

^h *Iphicratides.*] Pollux vbi suprà ab vtentibus dictos scribit.

ⁱ *Nymphides.*] Cælius lib. 28. cap. 27. Nymphides, inquit, calciamenta sunt muliebria & sponsalia.

^k *Et arpides.*] Pollux lib. 7. cap. 22. in princ. scribit crepidas à nonnullis poetarum *ἀρπιδας* vocari, vt suprà in verbo, Sicut crepidas.

^l *Sicut Scythicæ.*] Ab ea gente inuentæ, vt scribit Pollux vbi suprà.

^m *Laconicæ.*] Laconibus quoque inuentæ, vt ille dicit.

ⁿ *Persicæ.*] Huiusmodi calceos fuisse proprios mulieribus, scribit Pollux, vbi suprà, & vide infra in verbo, Persæ enim.

^o *Amyclaidæ.*] Et de his Pollux vbi suprà, qui dicit calceos liberaliores: ipso verò nomine locum significare: scilicet Amyclas.

^p *Et Alcibiadæ.*] Ab Alcibiade, qui iis utebatur Polluci eodem loco, & Athenæo ex Satyro lib. 12. Dipnosophist. cap. 16.

^q *Persæ enim.*] Strabo lib. 15. Persarum cultus & mores describens, Calceamentum, inquit, alium ac duplum. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. Calceos taleis habent, in quibus, qui eos ferunt, clām aliquid subiiciant, quo maiores esse videantur quam sunt.

Assyrii.]

Nabathæi.
Indi.
Nudo pede
qui incede-
bant.
Hispani.
Ligures
Antigonius.
Galli.
Imperato-
rum
Puella in-
nupta apud
Ægyptios.
Cupezia.

ſæ enim calceo vtuntur alto & duplo, vt magni appareant : ^r Affyrij paruo, ^s Ægyptij papyraceo, ^t Babylonij ſoleis Thebanis ſimilimo, ^u Cretenſes militari, ^x Nabathæi ſandalio. ^y Indi ex arborum corticibus nonnunquam ſoleas pedibus addebant. ^z Phocion verò nudo pede inceſſit, & ^a Cato Vti- cenſis mira patientia, ita vt vix cruda hyeme calcearetur : ^b quod de Socrate & ^c Ariſtodemone legimus. ^d Lycurgus quoque pueris Spartæ pro calceamento pedū nuditatem dedit, quò facilius accliuia aſcenderent, & decliuia peragrarent. ^e Empedocles ferro calceo incedebat. ^f Hispani è Sparto, Ligu- res Cantabrico, ^g Galli agreſtes perone. ^h Demetrius verò Antigoni eò vanitatis proceſſit, vt aureo cal- ceo calcearet. ⁱ Auguſtus altiuſculo vſus fuit, vt procerior videretur, ^k Caligula ſocco muliebri, ^l Dio- cletianus & ^m Heliogabalus gemmato, ⁿ Carinus gemmatis fibulis. ^o Apud Ægyptios autem innuptas puellas calceis vti non licet, vt euagandi licentia cohiberetur, quum nudo pede extra ſepta prodire ne- fas foret, ^p Cupezia, vero non muliebres, ſed tibicinum calcei erant. ^q Palla vero picta cum amiculo

ANNOTATIONES.

^r *Affyrij paruo.*] Strabo libro 16. ornatum ſcribens, ſic in- quit, Calceamentum gerunt non ſanè magnum.

^s *Ægyptij papyraceo.*] Herodotus libro 1. iterumque 2. Sed poſteriore loco de ſacerdotibus tantum Ægyptiis loquitur. Nec hi ſolum, ſed & hi, qui ſecundum flumen Indum ha- bitant calciamenta geſtant ex papyro,

^t *Babylonij ſoleis Thebanis ſimilimo.*] Herodotus lib. 1. Baby- loniorum cultus deſcribens, Calceos, inquit, gerunt gentis more, ſoleis Thebanis ſimilimos.

^u *Cretenſes militari.*] Strabo lib. 10. de Cretenſium moribus loquens, Præterea, inquit, & ſagulo & calceo vti militari, eiſque arma in primis pretioſiſſima fieri munera.

^x *Nabathæi ſandalio.*] Strabo lib. 16.

^y *Indi ex arborum corticibus.*] Philoſtratus in vita Apol- lonij libro 2. cap. 9. ſcribit eos qui ſecus Indum fluuium habitant, calciamenta ex arborum corticibus facta geſta- re. Arrianus in vita Alexandri lib. 8. ſcribit, Indos calceis vti corio elaboratis albo, altioribus, ac ſoleis variis, quò proce- riores appareant.

^z *Phocion nudo pede.*] Plutarchus in vita illius, Ruri, inquit, ac militiæ nudo ſemper inceſſit pede : niſi hyemis atrocior illum ad calceos impulſiſſet. Idcirco ferunt inter iocantes milites nullum fuiſſe ſignificandi crudelis frigoris certius argumentum, quàm affirmare calceatum Phocionem tunc fuiſſe.

^a *Et Cato Vti cenſis.*] Plutarchus in vita illius, Tantæ illum laboris patientiæ fuiſſe ſcribit, vt cum amici, qui vnà iter faciebant, equis veherentur, ſingulos ipſe adiens, & pariter cum illis loqueretur, pedibus ipſe vadens, cum illi vehe- rentur. Idem Plutarchus in eodem Catone, Sæpe ſine cal- ceis, & ſine tunica in publicum prodibat à prandio. Hinc illud Horatii lib. 1. epiſtol. epiſt. 19. ad aliud ſuprà eodem ca- citatum,

Quid? ſi quis vultu toruo ferus, & pede nudo,

Exiguæq; togæ ſimulet textore Catonem,

Virtutemve repræſentet, moreſq; Catonis?

^b *Quod de Socrate.*] Ariſtophanes apud Laërtiū, ſic ſcribit, *Etatus faſtu vias terit, oculiſq; innuit,*
Et diſcalciatus mala multa tolerat,
Et inter nos vultu grauitatem præſe fert.

^c *Et Ariſtodemone.*] Atque etiam de P. Scipione, & Germa- nico apud Cornelium Tacitum libro 2. vbi Germanici in Ægyptum profectionem deſcribit, Leuauit, inquit, aper- tis horreis pretia frugum, multaque in vulgus grata vſur- pauit, ſine milite incedere pedibus inteſtis, & pari cum Græcis amiſtu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem fa- ctitaſſe apud Siciliam, quamuis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus.

^d *Lycurgus.*] Plutarchus in Lycurgo, de adoleſcētum Spar- tanorum educatione loquens, Progreſſu ætatis eam iis iu- nioribus ſcilicet, exercitationem intendebant, vt ad cutem vſque ſeipſos tonderent, & diſcalciatos incedere, ac frequē- tius nudos ludere conſuefacerent.

^e *Empedocles ferro calceo.*] Imò æreo ex Laërtio in vita il- lius : Phauorinus (inquit Laërtius) in commentariis author eſt, crepidas item æreas & Delphicam ſumpſiſſe coronam.

Ælianus de Varia hiſtoria, lib. 12. cap. 32. ſcribit Empedo- clem vſum fuiſſe calceis æneis.

^f *Hispani è Sparto.*] Plinius Naturalis hiſtoriæ lib. 19. cap. 2. Sparti naturam & vſum eius deſcribens: Hinc, inquit, ſtra- ta ruſticis (Carthaginenſis Hiſpaniæ citerioris ſcilicet) eo- rum, hinc ignes faciſque, hinc calciamina, & paſtorum veſtis.

^g *Galli agreſtes perone.*] Pero ruſticum eſt calciamentum, vt inquit Seruius lib. 7. Acneidos, vbi priſcos Latinos perone in bellis vſos oſtendit,

— *Vestigia nuda ſinistri*

Inſtituere pedis, crudus regit altera pero.

Altus autem erat ad mediam tibiam, quominus limo ac lu- to aratorum pedes inficerentur. Iuuenalis. ſa. 14.

Nil vetitum feciſſe volet, quem non pudet alto

Per glaciem perone regi.

Budeus in annotationes in Pandectis in l. in naue, titu- lo locati, Perones tibialia ſunt laxa, quibus noſtrates ru- ſtici vtuntur, ſic dicta (vt arbitror) quòd peræ modo ſint informia. Hinc peronatus, peronibus calciatus apud Per- ſium ſat. 5.

Naui ſi poſcat ſibi peronatus arator

Luciferi rudis. —

Vulgus Gallicum *gueſtres* vocat, ſiue, *trique-houſes, ou botte & bourde.*

^h *Demetrius.*] Plutarchus Demetrii mollem veſtitum ta- xans, ſcribit eum auratis calceis pedes ornare ſolitum.

ⁱ *Auguſtus.*] Suetonius in vita illius, c. 79.

^k *Caligula ſocco muliebri.*] Plinius libr. 9. cap. 35. Sueton. in Caligula, cap. 52. Et diximus ſuprà, vbi de ſocco.

^l *Diocletianus.*] Eutropius libro de Geſtis Rom. 10. cap. 19. eodemque vlt. ſcribit Domitianum Imperatorem, or- namentum gemmarum veſtibus calciamentisq; indidiſſe. Et idem Eufebius in Chronicis : & Caſſiodorus in Coſſ. Romanis.

^m *Et Heliogabalus.*] Lampridius in vita illius, Habuit, in- quit, & in calciamentiſ gemmas & quidem ſculptas : quod riſum omnibus mouit, quaſi poſſent ſculpturæ nobilium artiſicum videri in gemmis, quæ pedibus adhærebant. Idem Lampridius in Alexandro Seuero non longè à princip. ſic ſcribit, Gemmas de calceamentiſ & veſtibus tulit, quibus vſus fuerat Heliogabalus.

ⁿ *Carinus.*] Flavius Vopiſcus in Carino, inquit, gemmas in calceis: niſi gemmata fibula vſus non eſt.

^o *Apud Ægyptios.*] Plutarchus in præceptis Connubiali- bus nu. 31. Ægyptiis mulieribus vti calceamentiſ patrius mos non fuit, vt ſeſe domi continerent.

^p *Cupezia verò.*] Nullibi legi Cupezia, & puto hic errorem eſſe in verbo, vel authoris, vel librarij, quod magis credo, & legendū eſſe Crupezia, de quibus Iulius Pollux lib. 7. Ono- maſticôn cap. 22. τὰ ὁ κρηπέζια ξύλινα ὑπόδημα πεπονημένα εἰς ἐνδοσμίον χόρον. Crupezia autem ligneum calciamentum fa- ctum ad auſpicationem chori. Vnde Crupeziphori Bœo- tes exiſtunt.

^q *Palla verò picta.*] Vide ad quid id referatur, niſi velit hanc quoque eſſe tibicinum.

r Apud

purpureo. ^r Apud Persas, stola Medica cum armillis & torque. Ægyptiis, sacra Isidis vestis, reginarum amictus ornatusque fuere, quibus insigniis velut verissimis notis, à vulgo secernebantur. Quam quidem pallam pueris, puellisque quandoque traditam legimus. ^s Apud Græcos verò, Arabes, ^t Lydos, Phryges ^u & Assyrios, longa stola, mitris & mittellis matronas & viros ornari, traditum est: ^x virorum apud eosdem, frequens vestis stola quadrata fuit. ^y Thessalis demissa chlamys erat omni tempore accommodatior. ^z calantica autem Romanis capitis fuit ornatus, non vestis. ^a Lycurgus iuuenibus vna tantum veste, eaque obsoleta, & nullo discrimine à cæteris vti toto anno permisit. ^b Zeno quoque nullum discrimen vestis esse inter ciues, sed eosdem amictus viros ac mulieres ferre præcipiebat. ^c Solon plus tribus vestibus quenquam vti, lege prohibuit. Apud reliquas vero gentes vestitus habitusque dissimiles fuere. ^d nam Gallis nobilioribus tinctas gestare vestes, aut saga hirsuta virgata: hyeme crassiora, æstate subtiliora longis villis, & ^e brachas ^f longis femoralibus ^g auro pictas, ^h intonfas, & varij coloris, ⁱ quas anaxyrides Græci vocant: tum ^k collo torques & monilia, frequens mos fuisse traditur. Quas quidem brachas, non apud Gallos modo, ^l sed Medos & ^m Scythas ⁿ aliosq; barbaros

*Persæ.
Reginarum
amictus apud
Ægyptios.
Mitra.
Mirella.
Thessala.
Calantica.
Una tantum
veste qui utebantur.
Galli nobiliores.
Anaxyrides.
Bracha.*

ANNOTATIONES.

^r *Apud Persas.* De habitu Persarum, & calciamentis, & stola medica iam diximus supra hoc eodem, ex Xenophonte & Strabone.

^s *Apud Græcos.* Plutarch. in Solone. Quos vbi conspexit Solon ab insula eò contendere, mulieres longè abire iussit, ex iuuenibus impuberes deligens, earum vestitu, mitris & calceamentis ornauit.

^t *Lydos, Phryges.* Seruius enarrans illud carmen Virgilij Æneidos 4.

Mæonia mentum mitra, crinemq; madentem.
Scribit Lydios, qui Mæones dicuntur, & Phryges mitris vfos fuisse.

^u *Et Assyrios.* Id est Babylonios ex Herodoto li. 1. Capita, inquit, habentes comata mitris redimiunt.

^x *Virorum apud eosdem.* Appianus de Ciuilib. Ro. bellis, lib. 5. de M. Antonio sic scribit, Exutus nempe curis omnibus, & Imperij obsequiis, stolam quadratam Græcorum more, pro patria & domestica induit.

^y *Thessalis.* Thessalicarum chlamydem meminit Pollux lib. 7. c. 13. cum scribit, Chlamydes verò Thessalicas, alas Thessalicas nuncuparunt. Et Thessalicanis, pro chlamydibus induimur.

^z *Calantica.* Tegmen est muliebre, quod capiti innectitur. Cicero in Clodium apud Nonium Marcellum, Tunc cum vincirentur pedes fasciis, cum Calanticam capiti accommodares? Vide in nostris legib. Connub.

^a *Lycurgus.* Plutarchus in antiquis Lacedæmoniorum institutis, Emenso, inquit, duodecimo ætatis anno, sine tunica iam degebant, pallium vnum in annum capientes. Iustinus lib. 3. inter præclara Lycurgi instituta, hoc refert, Iuuenibus non amplius vna veste vti toto anno permissum, nec quenquam cultius quam alterum progredi, nec epulari opulentiùs, ne imitatio in luxuriam verteretur. Sed & apud Cretenses pueri vna tantum veste tam per hyemem, quam per æstatem utebantur, authore Hæraclide in Politicis.

^b *Zeno quoque.* Citricus scilicet ex Laërtio in vita illius, Zenonem scribit eandem vestem viros ac mulieres indui præcepisse, nullamque corporis nudare partem.

^c *Solon.* Plutarch. in vita illius, Egressionibus quoque mulierum, ac fletibus, ac celebritatibus lege prospexit, vt omnem immodestiam intemperantiamq; cohiberet, exire cum tribus tantum vestibus iubens.

^d *Nam Gallis nobilioribus.* Strabo lib. 4. Gallorum habitus scribens, sic ait, Etenim aurea illis sunt gestamina, collo quidem torques: manibus autem & lacertis armillæ, dignitatis honores tinctas gestant vestes, & auro pictas. & paulò antè, Lana quidem aspera, cæterum oblongis villis, vnde & hirsuta texunt sagula. Diodorus Siculus lib. 6. aut aliorum supputatione 5. cap. 9. Manuum articulos, inquit, & brachia armillis aureis exornant. Circa collum insuper grandes torques gestant ex solido auro, & in digitis annulos. Et aliquot interiectis, Sagula ferunt virgata: hyeme quidem crassiora, æstate subtilia. Et ad id quod de Sagis dicitur spe-

ctat quod Cicero in Oratio. pro Fonteio Gallos vocat Sagatos.

^e *Brachas.* Sueton. in Iul. Cæsare, ca. 80. Galli in curia brachas deposuerunt, latum clauum sumpserunt. Vopiscus in Aureliani triumpho de Xenobia Imperatrice, Inter hæc fuit Tetricus chlamyde coccinea, tunica Galbina, brachis Gallicis ornatus. Tacitus lib. 18. Ornatum Cecinnæ mancipia & coloniae in superbiam trahebant, quod versicolore sagulo, brachas tegmen Barbarum indurus, Togatos alloqueretur. Hinc Narbonensem prouinciam antè Brachatam dictam fuisse constat Plinij testimonio lib. 3. c. 4. Cæterum D. Hieronymus ad Fabiolam de veste sacerdotali, & Diuus Ambrosius lib. Officior. 1. Brachas appellant feminalia, siue femoralia, quibus pudibunda velantur. Græci *βραχας*, vocantur. Nostri vulgò *brayes*, ou *haut de chausses*, vocant. Alij scribunt gemino cc. sine aspiratione.

^f *Longis femoralibus.* Strabo d. lib. 4. Sagis, inquit, vestiuntur, comas nutriunt, prolixis vtuntur femoralibus.

^g *Auro pictas.* Strabo ibi.

^h *Intonfas & varij coloris.* Strabo dicto libro 4. Diodorus vbi supra, Vestes ad terrorem intonfas ac coloris varij ferunt. Et huc alludit Tacitus loco citato in verbo, Brachas.

ⁱ *Quas Anaxyrides Græci vocant.* Diodorus vbi supra, scribit Gallos Anaxyridas brachas vocare, his verbis, *ἔθνη δὲ γὰρ καὶ ἀπὸ πηκτικαῖς, χιτῶνας δὲ σάπιδας χρώμασι παντοδαποῖς διηγεσθῆναι, καὶ ἀναξυρίδας ἐκείνοι βράχας πορεσσομένους.* id est, vestibus autem vtuntur mirabilibus, tunicas quidem tingunt floridas, & Anaxyridas illi appellant.

^k *Collo torques & monilia.* Dictum est supra in verbo, Nam Gallis nobilioribus.

^l *Sed Medos.* Brachatos appellat Persius saty. 3.

*Quæq; docet sapiens brachatis illita Medis
Porticus insomnis.*

Et quisquis est in carmine Priapeio,

Medis laxior Indicisq; brachis.

Ex quo etiam intelligis Indos, his vti solitos.

^m *Et Scythas.* Hoc etiam vestium genere vfos esse Scythas testatur Ouidius lib. 5. Tristium eleg. 8.

Pellibus & laxis arcant mala frigora brachis,

Oraq; sunt longis horrida tecta comis.

ⁿ *Aliosque Barbaros.* Brachis Persas vfos esse, testis est Herodotus libro 8. breues arcus ac breuia spicula, longas brachas gerentes, in pugnam eunt. Ouid. dict. lib. Trist. 5. eleg. 11.

Hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe,

Pro patrio cultu Persica bracha tegit.

Et Sarmatas apud Pomponium Melam lib. 2. ca. 1. Valerium Flaccum lib. Argonauticôn 5.

Et iam Sarmaticis permittant carbasa brachis.

Lucanum lib. 1. Pharsaliæ,

Et qui te laxis imitantur Sarmata brachis

Vagiones.

De Indis autem iam diximus ex obscuro carmine.

Endromis.
Cuculli.
Vectones.
Monilia
ferrea.
Gnidani.
Curetes.
Andrima-
chides.
Arabes.
Indi.
Nabathæi.
Medi.
Persæ.
Assyrii.
Maurusij.
Persæ.
Massageta.
Mardi.
Indi.

in usu comperimus: ° Tum endromides p & cuculli frigoribus apti, 9 Gallorum proptia commenta sunt. r Apud Vectones s & Cantabros, mulieres monilia ferrea collo circumdare, & à fronte protensum umbraculum, quod attrahant, quum velint, & retrahant. c Alias protentas comas in altum erigere, illasque baculo obuoluere: nonnullas sinciput expilare, magni decoris putabatur. u Gnidanorum vxoribus, qui iuxta Lotophagos sunt, multi æstimabatur fimbrias pelliceas ferre plurimas, quas munera adulterij sumebant, illaque præcipuæ dignationis erat, quæ pluribus fimbriis muniretur. x Sicut Curetibus, qui Ætoliæ incolunt, longas stolas puellares induere. y Et Andrimachidarum vxoribus vtroque crure æneam armillam innectere. z Arabibus Nabathæisque, tunicas cum subligaculis ferre. a Indorum fuit ornatus in veste candida, & carbasis miræ tenuitatis auro purpuræque distinctis. b Medorum oculis pictis incedere, colorato capillo, coma protensa, circa collum monili, & armillis circa manus, capite velato, c veste pellucida & fluida. d Contrà verò Persarum: nam crassiore utebantur, laxa & fluxa cinctura, nonnunquam stola Semiramidis. e Quare Alexander Macedo vtrorumque inspecto habitu, Persicam induit vestem, Medorum admittere recusauit. f Sic Gratianus Cæsar, deuictis Germanis, Romanum neglexit cultum, amictu Alano atque equo pariter usus. g Assyriorum mos erat duplici amiculo vestiri, altero lineo ad pedes demisso, altero laneo quod superinduebant. Maurusiis crassam vestem, aut laceram quam induebant, pro tempore variare utebatur. h Persæ amictum habent æstate purpureum, hyeme varium, i Troglodytæ serpentum k & piscium coria. l Massageta ex arborum corticibus amictus intexebat, Scythicis ferè similes. m Mardorum genti proprium fuit, crassiorem vestem & non vltra genua induere, proque capitis ornatu fundam fronti annectere. n Indi quo-

ANNOTATIONES.

o Tum endromides.] De his bis dictum est suprâ: sed quod frigori arcendo conueniat, ut hîc dicit, testimonio est Martialis lib. 4. epig. 19.

Sordida, sed gelido non aspernanda Decembri

Dona, peregrinam mittimus endromidem.

Et Iuuenalis satyr. 3. ostendens Græcos peritissimos esse ad adulandum,

— Igniculum Bruma si tempore poscas,

Accipit endromidem: si dixeris, Æstuo, sudat.

Idem satyr. 6. taxat mulieres Romanas quod endromide Tyria vterentur.

p Et Cuculli.] Columella lib. 1. c. 8. eodémque vlt. Cultam vestitâque familiam magis vtiliter, quàm delicatè habeat, munitâque diligenter à vento, frigore, pluuiâque, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel sagis cucullis. Id si fiat, nullus dies tam intolerabilis est, quo non sub diuo moliri aliquid possit. Est autem capitis tegmen, quod vulgò nostrates Cappam vocant. Ex quo Martialis lib. 5. c. 14.

Illinc cucullo prospicit caput tectus.

Et de hoc quoque Iuuenalis sat. 3.

Contentusq; illic Veneto, duroq; cucullo.

Et satyr. 6. Et hunc alij cucullionem diminutiue, Græcorum forma, vocant: & in his Cato Rei rusticæ, c. 2. & 135. & Iulius Capitolinus in vita Veri, his verbis, Fertur in tantum vitiorum Caianorum & Neronianorum ac Vitelliorum fuisse æmulum, ut vagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obrecto capite cucullione vulgari viatorio.

q Gallorum proptia commenta.] Scilicet ipsi cuculli, qui propriè Gallorum sunt, præsertim Santonum Galliarum populo- rum. Iuuenalis satyr. 8.

— Si nocturnus adulter,

Tempora Santonico velas adoperta cucullo.

Et Martialis lib. 14. epig. 128.

Gallia Santonico vestit te bardocucullo.

Nam ita appellat veluti cucullum bardorum: qui ipsis ex Gallis erant, in primis studio philosophiæ, vaticinationibus, & carminum laudati Straboni lib. 4. Diodoro Siculo lib. 6. c. 9. & Lucano lib. 1. Cucullorum etiam bardicorum mentio fit apud Iul. Capitolinum in vita Pertinacis.

r Apud Vectones.] Vectones legendum est ex Strabone, qui hæc de illis scribit lib. 3.

s Et Cantabros.] Idem Strabo ibid.

t Alias protentas.] Hæc vsque ad versi. Gnidanorum vxoribus, sunt Strabonis ibi, d. lib. 3.

u Gnidanorum vxoribus.] Herodotus lib. 4. Gnidanos hos vocat.

x Sicut Curetibus.] Strabo lib. 10. Curetum nominis rationem reddens, sic ait, Curetas Ætoliæ habitantes nomē hoc adeptos esse ferunt, quia sicuti κόραι, hoc est, puellæ, mulieres longas stolas induunt.

y Et Andrimachidarum.] Strabo lib. 4.

z Arabibus Nabathæisque.] De his duobus Strabo libro 16. paulò ante finem, Tunica, inquit, in subligaculis & sandaliis,

a Indorum.] Strabo lib. 15. & Q. Curtius lib. 8.

b Medorum.] Hæc vsque ad ea verba, Veste pellucida, sunt Xenophontis Pædiæ Cyri lib. 1. Et idem de Persis, ut scilicet, oculos suppingerent coloribus, tradit idem author eiusdem operis lib. 8.

c Veste pellucida & fluida.] Iustinus lib. 41. vbi idem dicit de Persis.

d Contrà verò Persarum.] Diximus suprâ ex Strabone & Curtio in verbo, Quamuis Persici reges.

e Quare Alexander Macedo.] Plutarchus tum in vita ipsius, tum in lib. de Fortuna, aut virtute eiusdem Alexandri, & Q. Curtius lib. 6. Iustinus lib. 12.

f Sic Gratianus Cæsar.] Paulus Diaconus lib. 11. de Gestis Roman.

g Assyriorum.] Herodot. de Babyloniis loquens, qui & ipsi Assyrii sunt, lib. 1. & Strabo lib. 16.

h Persæ.] Scilicet Principes ex Strabone lib. 15. cuius hæc sunt, ut & suprâ diximus. Nam, ut illic subdit, Multitudo tunicam duplam gerit, ad mediam vsq; tibiam descendantem, circum caput Sindonij panni volumen.

i Troglodytæ serpentum.] Troglodytas vesci non vestiri, carnibus serpentum, tradit Solinus c. 45.

k Et piscium coria.] Ut & Chelonophagi ex Pomponio Mela lib. 2. c. 8. quo de sinu Persico loquitur. Plinio lib. 6. ca. 24. Solino c. 67. in fi. Chelonophagi coriis piscium vestiuntur. Strabo lib. 16. Chelonophagi testudinum testis vestiuntur, quæ aded magnæ sunt, ut vel in eis naugent.

l Massageta.] Strabo lib. 11. Idémque de Germanis dicit Pomponius Mela lib. 3. cap. 3. vbi de Germania sic scribit, Viri, inquit, sagis velantur & libris arborum. Strabo lib. 15. scribit, Indicos philosophos, quos Syluicolas appellant, vestes ex arborum corticibus habere. Herodotus lib. 1. paulò ante fin. Massageta, inquit, & amictum, & victum habent Scythico similem.

m Mardorum.] Q. Curtius Mardorum mores & cultum corporis describens, sic ait, Comæ prominent hirtæ, vestis super genua est, funda vinciunt frontem: Hoc & ornamentum capitis & telum est.

n Indi.] Strabo lib. 15. in diuersis locis. Pomponius Mela lib.

que diffimiles habitus corporis mira specie varientur. Namque alij nudi agunt, ° nonnulli piscium, P ferarum aut q auium pellibus amicti sunt, r plerique lino, multi lana vestiuntur: alij in cultu corporis ita accurati, vt s faciem coloribus pingant, t candidam vestem induant, aurum gestent, u lapillis ornentur. x Mauri leonum, pardorum & vrsorum tergoribus, y alij serpentum & piscium coriis velantur. z Scythiæ magna pars tergore vulpium & murium operiti incedunt, a sicut Geloni hostium cutibus. b Britanni reliqua nudi, ventrem & ceruicem ferro cingunt. c Hispani primum breue sagulum, mox stolas & togas Romano more accipere, quare stolati dicti & rogati. d Gymnesiarum incolæ iunceo ornantur amictu, e Belgæ hirsuto sagulo, f Germani sago cum fibula: aut si desit fibula, spina conferta: locupletes verò stricta veste singulos artus exprimente. Quinetiam apud veteres sapientiæ professores, diuersi cultus corporis ornatusque fuere. Namque, g Diogenes corpore seminudo fuit, veste humili & fordida; qui quum Rhodios veste conspicuos cerneret, illos duxit nimium insolentes: rursus quum Lacedæmoniis in veste fordida & inhonesta occurrisset, etiam hos inso-

Mauri.
Geloni.
Britanni.
Hispani.
Gymnesia.
Belga.
Germani.
Philosophorum vestes.

ANNOTATIONES.

lib.3.cap.7.de India Solinus c.65.

o Nonnulli piscium.] Arrianus lib. 8. Rerum gestarum Alexandri. Solinus c.67. in fi.

p Ferarum.] Scilicet Sobij Indorum populi apud Curtium lib. 9. Sobiis pelles ferarum pro veste, clauæ pro telo erant. Indi quoque apud Arrianum d. libr. 8. cuius hæc sunt verba, Indi Pastores fuere, quemadmodum & Scythæ, qui neque agriculturæ student, neque vrbes incolunt, neque templa diis extruunt: sed plaustris errabundi in alia atque alia loca pro tempore commeant: pellibus ferarum, quas venando occiderant, amicti, arborum foliis pascebantur, & Sibesij, gens Indica, pellibus amiciebantur, vt Arrianus scribit eod. lib.8. Atque etiam Indi maritimi, apud eundem Curtium d. lib.9. his verbis, Ferarum pellibus tecti, piscibus sole duratis & maiorum quoque beluarum, quas fluctus eiicit, carne vescuntur. Qui & ipse postea in genere dicit Indos pellibus ferarum, quas venando occiderant, amictos fuisse. Quod & ipsum de Germanis tradit Tacitus de Moribus German. & Aegyptiis Diodorus Siculus lib.2.c.1. Et ex his est illud Lucetij lib.5.

Necdum res ignis scibant tractare, neque vi

Pellibus & spolijs corpus vestire ferarum,

Cæterum alij caprarum pellibus vestiebantur, vt Getuli & Sardi ex Varrone lib.2. Rei rusticæ, c.11. ad fi. Scythas quoque pellibus pro vestibus vt testimonio illud Arriani, quod hoc superius citauimus. Et Virgil. de his loquens libro 3. Georg.

Et pecudum fuluis velantur corpora fetis.

Vbi Seruius tradit huiusmodi vestes, Rhenones dici, citatq; Sallustium in historiis. Sed cui adde quod scribit Cæsar lib. 6. belli Gallici, Germanos vt paruis rhenonum tegmentis. Hucque etiam spectat quod de Camilla scribit Virg. lib.11. Aeneidos,

Pro crinali auro, pro longa tegmine palla.

Trigidis exuuiæ per dorsum a vertice pendent.

Et de alio quopiam lib.8.

— Quem fulua pelle leonis

Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.

Strabo lib.15. scribit Montanos Indiæ pellibus ceruorum vt, & peras radicibus, & medicamentis plenas gestare.

q Aut auium.] Seneca ad Lucilium epist. lib.14. episto. eius lib.2. omnium eius operis 90.

r Plerique lino, multi lana vestiuntur.] Solinus cap.65. de Indorum cultu loquens, sic scribit, Alij lineis, alij laneis peplis vestiuntur, pars nudi. Pomponius Mela lib.3. cap.7. de India loquens, eadem scribit. Adde & alios ex Indis ferre vestem de tegete, quam vbi è flumine messuerunt, incideruntque, plectentes in modum storeæ, tanquam thoracem sibi induunt.

s Faciem coloribus pingant.] Strabo li.15. Arrianus lib.8. Barbarum, ait, Indos alio atque alio colore fucare: vt in alijs alba, in alijs phœnicea, in nonnullis ruffa, in quibusdam viridis, in aliquibus nigra videatur. Similiter Agathyrsi. Virg. lib.4. Aeneidos,

Pictiq; Agathyrsi.

Vbi Seruius Agathyrsi, populi sunt Scythiæ, colentes Apollinem Hyperboreum, Picti, non stigmata habentes, sed pulchri, id est, Cyanea coma placentes. Hos Plinius lib.4. ca.12. scribit habere capillos cæruleos. Pomponius Mela libro 2. cap.1. vbi de Scythia Europæa loquens sic scribit, Agathyrsi ora artusque pingunt, vt quique maioribus præstant, ita magis vel minus: cæterum iidem omnes notis, & sic vt ablui nequeant. Solinus cap.25. Gelonis, inquit, Agathyrsi collimitantur cæruleo picti colore, fucatis in cæruleum crinibus. Et Geloni, de quibus & Virgilius libro 2. Georgicon,

Æoasq; domos Arabum, pictosq; Gelonos.

t Candidam vestem induant.] Strabo lib.15. In cultu, inquit, corporis nimij: nam & aurum gestant, & lapillis ornantur, & sindonem candidissimum induunt, & umbrellas secum portant.

u Lapillis ornentur.] Vt Nisæi, qui & ipsi sunt Indorum populi, vtebantur veste distincta maculis, vt prodit Arrianus lib. de Gestis Alexan.8.

x Mauri.] Strabo lib.17. Leonum, & pardalium, & vrsorum pelles induunt, & dormientibus substernunt.

y Alij serpentum.] Strabo dict. lib. paulò post, Nonnulli ex iis barbaris serpentum ac piscium coriis indumentis ac stramentis vtuntur.

z Scythiæ magna pars.] Seneca li.14. epist. ad Lucilium epist. eius lib.2. omnium eius operis 90. Num hodièque magna Scytharum pars tergis vulpium induitur, quæ tactu mollia & impenetrabilia ventis sunt?

a Sicut Geloni.] Herodotus lib.4. Solinus c.25. Geloni de hostium cutibus, & sibi indumenta faciunt & equis suis tegmina. Pomponius Mela lib.2. cap.1. ad finem. Geloni hostium cutibus equos seque velant: illos reliqui corporis, se caput.

b Britanni.] Herodotus lib.3.

c Hispani.] Liuius 3. Dec. lib.2.

d Gymnesiarum.] Strabo lib.3. autoritate Philetæ in lib. Interpretationum, Hirta, inquit, vestis, fordida, rarus limbus inuoluitur, & iunceum ornamentum, perinde ac iuncis circuncinctis: fundas verò aut iunceas, aut è fetis, aut neruis contextas gestant.

e Belgæ.] Strabo lib.4.

f Germani.] Pomponius Mela lib.3. ca.3. quo de Germania scribit, Viri, ait, sagis velantur, aut libris arborum. Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum, sic scribit, Tegmen omnibus sagum fibula: aut si desit, spina confertum. Cæsar lib. 6. belli Gallici, Pellibus, inquit, aut paruis rhenonum tegmentis vtuntur, magna corporis parte nuda. De Rhenonibus autem suprà diximus.

g Diogenes.] Aelianus lib.9. de varia Historia, tit. de Splendide vestitis, sic scribit. Diogenes cum venisset Olympiam, & Rhodaicos quosdam adolescentes videret pretiosis magnificisque vestibus amictos, cum risu inquit: Hoc nihil præter fastum. Deinde cum incideret in Lacedæmonios laceris squalentibusque tunicis amictos: Hæc, inquit, longe alia est superbia. Et vide in nostris legibus Connubial.

Corona au-
rea Pytha-
gora.

Antiquorū
vestitus ex
animalium
pellibus.
Cultus Ro-
manorum.
Lectica
mulierum.
Viri uxoris
nomine pri-
uilegium.
Athenienses.
Syracusani.
Ephesij.

lentes nuncupauit. ^b Pythagoras alba amictus veste, ⁱ neque ex mortuo animali quippiam ferens, au-
ream coronam gestabat, ^k nonnunquam purpuratus. ^l Crates manticam & fordidum palliolum. ^m A-
ristippus Socraticus Milesiam chlamydem, aliquando amictum viliores induebat, cetera nudus. ⁿ A-
ristoteles verò decorus habitu, & nitido vestitu fuit, tonsa coma, digitis redimitis auro. ^o Hippias cul-
tu visendus suis manibus elaborato, sicut ^p Apollonius Tyaneus linteis, & ^q Gorgias purpura conspi-
cui erant. ^r Heraclides molliori veste, ^s Zeno tenui pallio. ^t Empedocles Agrigentinus præter purpu-
ram, etiam calceamentis æreis incedebat. ^u Demosthenes molli tunica & nimis accurata, ^x Aristides
trita lacerna, ^y Socrates vilissima stola, ^z Xenophon cum thorace & clypeo. Fuitque Homeri opinio,
antiquissimos Græcorum, pelles leonum, ^a pardorumque, ouium & caprarum ac luporum à principio
induisse. Postea impotentia muliebri eò vesaniæ processum fuit, ut maximos indultæ cultus, ^b purpuræ-
que & auro, ac gemmis redimitæ procederent: armillas annulosque in digitis aureos, colloque moni-
lia, & catenas circa latera margaritis inserta, in auribus verò vniones & cylindros ad ostentationem
luxus, Romanæ mulieres ferrent: ipsasque auro fulgentes iuncto vehiculo & carpentis, festis profe-
stisque diebus per urbem perque oppida vehi proditum sit. Quod non modo Romanis, sed & socio-
rum Latini nominis vxoribus decoris causa tributum ferunt: quibusquidem vehiculis nisi castæ & spe-
ctatæ probitatis fuissent, aliàs vti non decebat: à quibus viri vnà sedentes, descendere minimè cogi po-
terant, quasi in tuto essent præsidio, priuilegio vxoris. ^c Quare Domitianus Cæsar nouo statuit edicto
ut probrosis fœminis lecticæ vsus adimeretur. ^d Fuitque apud Athenienses seruatum, ut Atticæ fœminæ
Doridam vestem, quam prius induebant, similimam Corinthiæ, ne fibulis necerentur, in lineam com-
mutarent: ^e & à Syracusanis lege sancitum, ne viri aut mulieres maiori sumptu ornarentur, ni prius se
constupratas, & omni nequitia impudicas docerent. ^f Quod propè cum Ephesiis cōpar fuit, qui quum

ANNOTATIONES.

l. 3. num. 56. incip. Diogenes.

^h *Pythagoras.*] Laërtius in vita illius. *Ælianus* de varia Hi-
storia, lib. 12. cap. 32. Pythagoras, inquit, Samius alba veste
amiciebatur, & gestabat coronam auream, atque Anaxyri-
des. Maximus Tyrius, Philosophus Platonius, Sermo-
ne 37.

ⁱ *Neque ex mortuo animali.*] Philostratus in vita Apollonij,
lib. 1. in princ. Vestitum, inquit, ex morticina materia confe-
ctum, renuisse Pythagoram dicunt, & ab animantium om-
nium esu abstinuisse: nec tale quicquam omnino sacrifican-
dum putasse.

^k *Nonnunquam purpuratus.*] Maximus Tyrius vbi supra in
fin. Pythagoram quidem purpura vestitum, Socratem vilis-
sima stola, Xenophontem & thorace & clypeo armatum,
Sinopeum pugilem, Telephis ipsius exemplo, baculo ac pe-
ra instructum: quorum omnium ornatus cum persona, quam
gererent, optimè faciebat.

^l *Crates.*] Thebanus scilicet. Laërtius in Cratis Thebani vita.

^m *Aristippus.*] Laërtius in vita ipsius, & Plutarchus in lib.
de Fortuna aut virtute Alexandri. Maximus Tyrius vbi su-
pra, Aristippus, inquit, ille, qui purpuram gestaret, vnguen-
tisque oblitus esset, haud intemperantior Diogene fuit.

ⁿ *Aristoteles.*] Eadem scribit Rauisius Textor Niuernensis
in sua officina: sed nullum citat authorem. Sed id est Dio-
genis Laërtij in vita Aristotelis in princ.

^o *Hippias.*] *Ælianus* de varia Historia, lib. 12. cap. 32. scri-
bit Hippia purpureis vestibus amictum in publico versa-
tum esse.

^p *Sicut Apollonius.*] Philostratus in vita illius, lib. 1. c. 6. Pri-
mum, ait, ex animalium vellere confectas vestes respuens,
lintheis amicti decreuit, & simul comam nutrire cœpit. &
alibi sæpe apud eundem Philostr.

^q *Gorgias.*] *Ælianus* d. li. de varia Hist. c. 32. scribit eum pur-
pureis vestibus vsu fuisse.

^r *Heraclides.*] Ponticus scilicet. Laërtius in vita illius. Hic,
inquit, mollicula veste utebatur, tumentique fuit corpore,
adeò ut illum Attici non iam Ponticum, sed Pompicum
vocarent.

^s *Zeno.*] Laërtius de Zenone Cittico hæc scribit, Erat autē
patientissimus, & simplicissimi viæ, crudisque cibis tan-
tum utebatur, & tenui pallio.

^t *Empedocles.*] Laërtius in vita illius, autoritate Neanthis
& Phauorini. *Ælianus* variæ Historiæ, lib. 12. c. 32. Empedo-
cles verò Agrigentinus, inquit, purpura utebatur & calceis

æneis. Philostratus in Helladicis.

^u *Demosthenes.*] Gellius li. 1. c. 5. Demosthenem, ait, tradunt
& vestitu ceteroque cultu corporis nitido, venustoque, ni-
misque accurato fuisse. Petrus Crinitus lib. 6. c. 9. vti etiam
Demades eiusdem temporis orator eximius, ex Plutarch. in
Phocione, cuius hæc verba sunt, Nam tibi vni, inquit Pho-
cion, maximè omnium ciuitas iure crediderit, homini vn-
guentato, & myrtum vndique redolenti, quòve nemo vide-
ri cupiat, aut in vestitu splendidior, aut domi lotior, aut in
omni luxus genere delicatior.

^x *Aristides.*] Plutarchus in Aristide. Cum ipsum trita la-
cerna indutum, in luce omnium, in oculis ciuitatis venire
intueamini. Philostratus in vita Apollonii lib. 6. c. 11. scribit
Aristidem Athenas rediisse eadem veste, & quidem vili ac
semilacera.

^y *Socrates.*] Maximus Tyrius d. Sermone 37. iam supra cita-
to, vbi de Pythagoræ purpura scripsimus. Sed adde & crepi-
dibus ex *Æliano* variæ Historiæ, lib. 4. c. 11. vbi de Sociatis
delitiis.

^z *Xenophon.*] Maximus Tyrius vbi supra, & *Ælianus* eiusd.
illius operis, li. 3. c. 24. de Xenophontis pulchritudinis amo-
re, Dicitur, inquit, habuisse scutum Argolicum, thoracem
Atticum, Galeam Bœotio artificio factam, equum Epidau-
rium.

^a *Pardorumque.*] Homerus lib. 3. Iliados post princ. vbi non
Græci, sed Paris introducitur,

παρδαλέα ὀψοισιν ἔχων.

Id est:

Pellem pardi humeris habens.

^b *Purpuræque auro.*] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. de vsu
vini mulieribus interdicto, Ceterum, inquit, ut non tristis
earum & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere
temporata esset indulgentibus maritis, & auro abundanti
& multa purpura vsæ sunt: & quò formam suam concin-
norem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere
rutilant.

^c *Quare Domitianus.*] Suetonius in vita illius, c. 8.

^d *Fuitque apud Athenienses.*] Strabo lib. 5.

^e *Et à Syracusanis.*] Philarchus lib. Historiarum 25. & ex eo
Athenæus Dipnosop. li. 12. c. 6. legem apud Syracusios fuisse
scribit, qua cautum erat, ne mulieres auro ornarentur, neve
floridas vestes gestarent, ac neque purpureos habentes cō-
textus, nisi siqua se publicam amicam esse fatoretur.

^f *Quod propè cum Ephesiis.*] Cicero libro 5. Academicarum

Quæstio

vitiis inquinatissimi essent, neminem frugi viuere passi sunt. Hermodorumque, quod vir probatissimus esset, vrbe exegere: & qui Romæ postea leges decemvirales interpretatus, ^h statua in comitio à populo donatus fuit. Hoc quoque inter cætera notatum est, ⁱ consules paludatos, ^k nonnunquam trabeatos, ^l paludatis lictoribus ad bella ducere solitos. ^m Namque erat paludamentum vestis imperatorum, qua summi duces persæpe utebantur: ⁿ ornatus tamen militaris, ^o quam chlamydem appellant. ^p Militesq; sagatos militiæ domique incedere consueisse. ^q Saga enim, ^r chlamys & ^s Lacerna, militum vestes fuere. ^t adde etiam lænam quam supremam induiebant, licet subsequutis temporibus ^u Antoninus Philosophus Augustus milites sub se stipendiarios, togatos esse iusserit, nec umquam sagatos incedere passus sit. ^x Mansitque diu Romæ constitutum, vt serui ingenuorum veste non uterentur: ^y quippe qui nec colobia, nec calceos habebant, quæ liberis dabantur. Crepidis quoque aut mulleis vti seruos aut plebeios, erat lege vetitum. ^z Syracusani verò, vt discrimen ingenuæ & seruilis personæ notaretur, seruis equi characterē inusserunt: ^a Samij quoque captiuos Athenienses, noctuæ figura: ^b Athenienses verò Samios bello captos, Sameæ naus signo deformarunt. Nonnunquam seruis literas

Hermodorus.
Paludamentum.
Chlamys.
Saga.
Lacerna.
Læna.
Seruorum ab ingenuis distinctio.
Nota fronti inusta seruis & captiuis.
Literati serui.

ANNOTATIONES.

Quæstionum, vbi Heraclytus Physicus Ephesios taxans ob expulsam vrbe Hermodorum, Vniuersos, ait, esse morte mulcandos, quod cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti sint, Nemo de nobis vnus excellat, sed si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit. Strabo lib. 14. huic sententiæ quadrat, sic scribit, In Epheso fuere viri memoratu digni, ex antiquis Heraclitus, cui cognomentum fuit Scotinon: item Hermodorus, de quo hic idem Strabo inquit, Dignos esse omnes Ephesios strangulari, qui Hermodorum virum inter eos frugi eiecerunt, dicentes, Nemo nostrum frugi esto, alioquin cum aliis eliciatur. Laërtius in Heraclito Ephesio, in princ. Acriter, inquit, Ephesios carpit, quod amicum suum Hermodorum eiicerent, dicens, Merentur Ephesij omnes adulti mori, impuberibusque urbem derelinquere, quoniam Hermodorum sui præstantissimum expulerunt dicentes, Nostrum nemo inæqualis sit: quoniam si quis erit talis, alibi & cum aliis.

^g *Qui Romæ.*] Strabo ad hæc quæ in præced. diximus subiiciens, inquit, Hic vir leges quasdam videtur Romanis conscripsisse. Hunc Plinius lib. 14. c. 5. scribit interpretem fuisse legum Decemviralium. Plinij verba in seq. subscribemus. Pomponius Iurisconsult. in l. 2. ff. de origine iuris. §. exactis deinde regibus. Hermodorum quendam Ephesium in Italia exulantem, authorem fuisse Decemviris tradit duodecim tabularum ferendarum.

^h *Statua in comitio.*] Plinius d. lib. c. 5. de Statuis Romæ positis, loquens, sic ait, Fuit & Hermodori Ephesij statua, in comitio legum, quas Decemviri scribebant, interpretis, publicè dicata.

ⁱ *Consules paludatos.*] Varro lib. 3. aut aliorum supputatione 6. ling. Latine. Liuius 1. Deca. lib. 9. loquens de T. Viturio Caluino, & Sp. Posthumio Coss. sub iugū missis apud Furculas Caudinas, tum à Coss. abire lictores iussi, paludamentaque detracta. Et 3. Decad. lib. 1. & 5. Deca. lib. 2. de Licinio Coss. & diximus supra lib. 3. c. 3.

^k *Nonnunquam trabeatos.*] Dionys. Halic. lib. 5. & diximus etiam vbi supra.

^l *Paludatis lictoribus.*] Liuius 1. Deca. lib. 1. & iterum 5. in Oratione M. Seruilij Coss. Et diximus quoque supra d. lib. 3. cap. item 3.

^m *Namque erat paludamentum.*] Varro lib. 6. ling. Lat. Valerius Max. lib. 1. c. 6. vbi de M. Crasso. Corn. Tacit. li. 18. vbi de Vitellio loquitur. Plutarch. in Crasso, & in Cæsare. Plin. lib. 22. c. 2. Coccum Imperatoriis dicatum paludamentis. Et vide supra lib. 2. c. 8. & d. lib. 3. c. 3.

ⁿ *Ornatus tamen militaris.*] Varro vbi supra. Liuius 1. Deca. li. 1. Princeps Horatius ibat tergemina spolia præ se gerens: cui soror virgo, quæ desponsa vni ex Curiatis fuerat, obuia ante portam Capenam fuit: cognitioque super humeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat, soluit crines, & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat. Et iterum lib. 9. & 3. Decad. lib. 5. Inter hæc dicta, paludamento circum læuum brachium intorto (nam ne scuta quidem secum extulerant) in hostes impetum fecit. Et alibi sæpe,

Festus autem Pompeius libro 14. tradit omnia ornamenta militaria paludamenta dici. Et Marcellus de Genere vest. dicit Aulæam esse tanquam paludamentum barbarici habitus militaris.

^o *Quam chlamydem appellant.*] Nonius Marcellus d. lib. de Genere vestiment. Eutropius autem lib. 10. c. 29. eodémque vlt. de Diocletiano Imperat. loquens, Nam prius Imperij insigne in chlamyde purpurea tantum erat, reliquaque communia.

^p *Militesq; sagatos.*] Capitolinus in M. Philosopho, Per Brundisium veniens in Italiam, togam & ipse sumpsit, & milites togatos esse iussit: nec vnquam fuerunt sagati sub eo milites.

^q *Saga enim.*] Sagum, vestis est index belli, vt toga pacis, quam tamen Consulares non gestabant: id quod ostendit Cicero Antoni. 8. Equidem P. C. quāquam hoc honore vsi, togati esse solent, cum est in sagis ciuitas: statui tamen, à vobis, cæterisque ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantæque perturbatione populi Romani non differre vestitu. Sagum Nonius, vbi supra, dicit esse vestimentum militare. Nam & hinc ad saga iri, pro eo quod est apparari bellum & ad arma procurrare: quod probat multis authoritatibus Erasmi. Chil. 4. centu. 8. c. 10. Sagati etiamnum erant ad bella exeuntes, vt paludati Consules, & reliqui exercituum Duces, qui Imperatores etiam vocabantur.

^r *Chlamys.*] Nam & inter militares vestes ponitur Polluci lib. 7. ca. 9. & Cassiodoro Variarum lib. 14. epist. 9. & dictum quoque est supra.

^s *Et lacerna.*] Iam diximus & probauimus esse militarem.

^t *Adde etiam lænam.*] Nonius vbi supra, Læna, inquit, vestimentum militare quod supra omnia vestimenta sumitur. Et vide supra.

^u *Antoninus Philosophus.*] Suprà in verbo, militesque sagatos. ex Capitolino.

^x *Mansitq; diu Romæ.*] Vt constat ex seq.

^y *Quippe qui nec colobia.*] Seruius enarrans eum locum Virg. lib. 1. Æneid.

Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.

Colobia autem appellant vestimenta mutila sine manicis & quasi trunca, à verbo Græco, *κολοβω*, id est, breuio, decurto, mutilo. De quibus crebra fit mentio apud scriptores Eccles. & in decretis Canonicis 19. q. 4. Colobiis antiqui utebantur, & vt author est Gel. lib. 7. c. 12. substrictas & breues tunicas citra humerum desinentes, sine manicis habebant: quod genus Græci dicunt *ἐξαρμάδας*. Nam tunica manicata non sine probro habebantur. Hæc Beroaldus interpres, in lib. 8. & 11. Metamor. Apuleij.

^z *Syracusani verò.*] Plutarch. in Nicia, ad fi. Nonnulli quoque pro seruis venditi, quibus equi characterē in fronte inurebant, quod seruitutis volebant argumentum esse.

^a *Samij quoque.*] Herodotus lib. 4. Plutarch. in Pericle, Samij persecuti contumeliis Athenienses, captiuis noctuam in frontibus inusserunt.

^b *Athenienses verò.*] Plutarchus vbi nuper citauimus.

Comam qui
nutriebant.
Amphima-
schalos.
Heteroma-
schalos.
Radenda
barba, consue-
tudo quādo
introducitur.
Ramēta au-
rea in capil-
lis.

inuissent, ^c qui literati dicti. ^d Apud Lacedæmonios quoque ingenui alebant comam: namque om-
nes comati erant, ^e cum seruos crines habere non deceret. ^f Idem in omni fere Græcia, ubi seruis nu-
trire comam nefas erat: qui etiam ab ingenuis distinguebantur tunica: ^g namque amphimachalos li-
beris, ^h heteromachalos seruitiis dabatur. ⁱ Apud Romanos vero ab vrbe condita ad annum
CCCCCLIII. iuuenes pariter ac ^k senes intonsos fuisse liquet. ^l Sed postquam Publius Tici-
nius à Sicilia tonsores adduxit Romam, inde ut iuuenes rasitarent barbam, capillumq; tonderent, ad annum
quadragesimum institutum mansit: post eum verò non licebat. Primus enim qui barbam quotidie rasi-
taret, Africanus traditur: deinde Augustus: ^m quod seruis vilioribus erat inhibendum, qui intonsa bar-
ba & capillo hirtio fuere. ⁿ Fuitq; animaduersum, ante Hadrianum Cæsarem imperatores barbam sepe
rasitauisse. Ipse enim ex Cæsaribus primus promissa barba incessit & capillo. ^o Commodus imperator
cum nulli tonsori crederet, sicut ^p Alexander Pheræus ^q & Dionysius, sibi ipse candente carbone iu-
glandium putaminibus barbam adurebat, ^r qui etiam fucato capillo cum ramentis aureis incessit.
^s Quod de Lucio Vero ^t & Galeno imperatoribus traditum est, qui auri scobem crinibus aspersere.

ANNOTATIONES.

Ælianus variæ Historiæ, li. 2. c. 9. sic scribit, Athenienses ca-
priuos Samiorum pinctis in facie notabant, quæ noctuam
referrent: quod ipsum etiam Atticum erat psephisma.

^c Qui literati dicti.] Serui literati dicuntur à literis fronti
inustis. Fortasse autem id accepit ex eo, quod Plutarch. ubi
suprà, tradit Aristophanem comicum ad ea stigmata, de qui-
bus postremo loco dictum est, respicere, cum scribit,

οὐκ ἔστιν οὐδὲν ὅστις ἐστὶν ὡς πολυχάματι.

Id est,

Populus Samiorum valde literatus est.

^d Apud Lacedæmonios.] Herodotus lib. 1. Lacedæmonij, in-
quit, legem tulerunt, ut in posterum comati essent, cum an-
te hac non fuissent. & lib. 7. Ea Lacedæmoniorum est con-
suetudo: Quoties adire animæ periculum debent, tunc ca-
pita comunt. Plutarchus in Lysandro, in prin. ubi scribit, vn-
de capitis intonsi orta sit consuetudo. & in Apophthegma-
tis Imperatorum ubi de Lycurgo, & in Apophthegmar. La-
conicis ubi de Nicandro, & Philostratus in vita Apollonij,
lib. 8. cap. 3. Spartanorum Rex Leonidas, fortitudinis causa,
comam gestabat, quod amicis modestiorem, hostibus verò
terribiliorem, propter ipsam videri se arbitrabatur. Hinc
& Spartani omnes nutrire comam cœpere, quod non mi-
nus hunc Regem, quàm Lycurgum, aut Iphitum venera-
rentur.

^e Cum seruos.] Aristophanes in Auibus.

ἐπειτα δὴτα δὴλ' ὡν κόμην ἔχεις,

Id est,

Ac dein seruus cum sis, portas comam?

Nam seruis apud Græcos comam nutrire nefas habebatur.
^f Idem in omni Græcia.] Cæteri autem ingenui ciues alebāt,
quod ex eo vel satis liquet: quod Homerus sæpe ἀχαιὸς κα-
ρποκόμωντας. id est, Græcos crinitos vocat, quod videre licet
ex lib. 2. Iliados non semel.

^g Namque amphimachalos.] Vestis habens duas manicas, quæ
liberis congruebat, ab axillis ita cognominata, quæ Græcis
vocantur μαχαλαί, ut Etymologici author annotat. Et Rho-
diginus lib. 16. c. 10.

^h Heteromachalos.] Dicebatur vestis seruitij dicata, mani-
cam tantum habens, ex etymolog. Cælius Rhodiginus ubi
suprà.

ⁱ Apud Romanos.] Plin. Varronis autoritate lib. 7. cap. 59.
Gellius li. 3. c. 4. Varro autem lib. Rei rusticæ, 2. c. 11. eodem-
que vlt. Omnino tonsores in Italia primum venisse, ex Si-
cilia dicuntur post Romam conditam anno quadringente-
simo quinquagesimo quarto, ut scriptum in publico Ardeę
in literis extat, eosque adduxisse P. Tici-
nium Menam. Olim
tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statua, quod
pleræque habent capillum & barbam magnam. Hinc Ouid.
lib. 2. Fastorum auos intonsos vocat,

Denique quodcumque est, quo corpora nostra piantur,

Hoc apud intonsos nomen habebat auos.

Et Capillatum Consulem Iuuenal. Et Catonem intonsum.
Horatius Car. lib. 2. Ode 15.

Non ita Romuli

Prescriptum, & intonsi Catonis

Auspicijs, veterumq; norma.

De quo etiam Lucanus lib. 2.

Ille nec horrificam sancto dimouit ab ore

Cæsariem, duroq; admisit gaudia vultu.

Ut primum tolli feralia viderat arma,

Intonsos rigidam in frontem descendere canos

Passus erat, mœstamq; genis increscere barbam.

^k Ac senes intonsos.] Hæc alibi latius & suo loco expli-
cantur.

^l Sed postquam P. Tici-
nius.] Hæc vsque ad ea verba, Quod
seruis sunt Plinij lib. 7. c. 59.

^m Quod seruis.] Diximus rasuram Seruilem fuisse, & Græ-
corum mancipia rasi fuisse, idque probauimus autoritate
Aristophanis in Auibus.

ⁿ Fuitq; animaduersum.] Dion Nicæus in Traiano. Ælius
Spartianus in Adriano, Statura fuit procerus, forma com-
ptus, flexo ad pectinem capillo, promissa barba, ut vulnera,
quæ in facie naturalia erant, tegeret.

^o Commodus Imperator.] Lampridius in vita illius, Fuit for-
ma quidem corporis iusta, vultu insubido, ut ebriosi solent,
& sermone incondito, capillo semper fucato, & auri ra-
mentis illuminato, adurens comam & barbam timore ton-
soris.

^p Sicut Alexander Pheræus.] Cicero lib. Offi. 2. Plutarch. in
Pelopida, Talamus, in quo dormire consueuerat, erat in fa-
stigio, atque ante illum custos, canis ligatus, terribilis omni-
bus, præterquam illis, qui consueuerant ibi versari, & ei qui
dabat cibum. Valerius Max. lib. 9. c. 14.

^q Et Dionysius.] Cicero lib. 5. Tuscul. quæst. Ita propter in-
iustam dominatus cupiditatem in carcerem quodammodo
ipse se incluserat. quin etiam, ne tonsori collum committe-
ret, tondere filias suas docuit. ita sordido ancillarique artifi-
cio regiæ virgines, ut tonstriculæ, tondebant barbam & ca-
pillum patris. & tamen ab iisipsis, cum iam essent adultæ,
ferrum remouit: instituitque ut candentibus iuglandium
putaminibus, barbam sibi & capillum adurerent. Idem Ci-
cero Offi. lib. 2. Quid censemus superiorem illum Diony-
sium, quo cruciatu timoris angitur solitum, qui cultros metuens
tonsores, candente carbone sibi adurebat capillum? Plutar-
chus in Dione, Eo timoris senior Dionysius processerat, ut
cum nemini fidem haberet, suspectos omnes duceret mor-
tales, ita ut capitis crines tonsorio radere cultro nequa-
quam auderet, sed pigmentarius quidam accedebat, ad-
urens carbone cæsariem. Valerius Maximus libro nono
cap. 14.

^r Qui etiam.] Scilicet Commodus: Id enim (ut diximus su-
prà in verbo, Commodus Imperator.) de eo refert Lampri-
dus in vita illius.

^s Quod de Lucio Vero.] Spartianus in Aelio Vero.

^t Et Galeno.] Galliæno legendum est, qui Imperator fuit. Id-
que de eo tradit Trebellius Pollio in vita illius, Crinibus
suis auri scrobem aspersit, radiatus sæpe processit. Nullus
autem ex imperatoribus Galenus dictus est.

^u Arabes.]

u Arabes, x Abantes & Mysij, ne in conflictu belli, hostibus præda forent, anteriorem capillum rasitarunt: y qui etiam puellarem capillum in rotundum tondebant, tempora subradentes. Ferunt z Curetas & Aetolos pariter, quum à fronte essent capillati, & crinibus ab hostibus raperentur, frontem abrasisse, & ab occipite cæsariem nutrisse. a Quod de Alexandro Macedone proditum est, qui barbam militibus radi iussit, ne hostili prædæ ansam darent. b Ferunt quoque Machlyes nativa consuetudine occiput crinitum gestare: sicut c Auses anteriorem capitis partem. d Contra Lycurgus Spartanos milites promisso capillo & comatos esse voluit, e licet more Laconico barbam ad cutem rasitarent: illos propterea aut venustiores, aut visu terribiliores esse arbitratus, apud eos enim populares à cæsarie noscitabantur. f Quod Mauris & g Britannis in more fuit, vt cincinnis ornati essent rutilis comis, & tam composito capillo, vt in incessu vix se contingi paterentur, omni corporis parte abrafa, præter caput & labrum. h Lycij comam tanti fecerunt, vt ne crines tonderent, æra pœnæ nomine Mau-

Qui capus
tondebant.

Coma cura
apud quos.

A N N O T A T I O N E S.

u Arabes.] Plutarchus in Theseo, Abantes primi anteriorem capitis partem abaserunt: quem quidem morem non ab Arabibus, vt quidam existimant, didicerunt: nec Mysios imitati, sed quod natura bellicosi essent, & cominus pugnandi, ac præter cæteros manus cum hostibus conferendi peritiam tenerent. & paulò post infert, Ne igitur vllas hostibus ad capiendum ansas darent, tondebantur.

x Abantes.] Idem Plutarchus vbi suprâ, & longo antè tempore Homerus lib. 2. Iliados in Catalogo non multò post princip.

Ἰδὲ δ' αὖ' Ἀβάντες ἔποντο τοὺς ὀπίθεν κομόωντες.

Id est,

Hunc & simul Abantes sequebantur veloces à tergo comati.

Vocat enim à tergo eos comatos, veluti essent à fronte decapillati. Statius lib. 7. Thebaidos,

—Chromin atque in terga comantes

Non ego Abantiadas, non te saxosa Cariste

Non humiles Aegæ, altumque Capharea dixi.

Pollux composita voce eos ὀπισθοκόμας eisdem appellat.

y Qui etiam.] Scilicet Arabes ex Herodot. lib. 3. non adeò longè, à princip. cuius in eam rem hæc verba sunt, κείωντο ὑποὺ καλὰ περικύωντες τὸς κροτάφους. id est, rondentur in orbem leuiter, rasis circunquaque temporibus. Quod & de Macis tradit idem Herodot. lib. 4. Quod scilicet summum verticem capitis tondebant, in medio capillos crescere sistentes, hinc atque hinc in orbem tendentes. Sed & Iudæi Solymos montes incolentes comam in orbem tondebant, si credimus Chæriolo veteri poetæ, cuius hunc versum citat Iosephus in libro contra Appianum, & Eusebius Evangelicæ Demonstrationis lib. 9.

αὐχμαλίσ κεφαλὰς τροχοειδέες.

Hoc est,

Squalentes capita, & tonfi orbiculariter omnes.

z Curetas & Aetolos.] De his duobus Strabo lib. 10. vbi & ob id illos κρητὰς. id est, detonsos appellatos fuisse & κῦρας. id est, tonsura, quod & ipsum tradit Athenæus lib. 12. c. 11. vbi adducit in eam rem hos Aeschyli versus ex Philarcho lib. 11. Historiarum,

χλευδόντε πλοκάμους ὥς παρθένοισ ἀβραῖς

ὁδὸν καλεῖν κρήτα λέγον ἦνεσαν.

Id est,

Fluens capillus mollium instar virginum,

Hinc virginalis dicier gens ambiit.

Eustathius in libr. 23. Iliados scribit, Curetes ad delitias alentes cincinnos, venustarum virginum more, à tonsura nomen esse adeptos. Priori etymo Curetes succenturiātur apud comicum Agathonem in Thyeste fabula, gloriantes nomen se accepisse à detonsa comâ, postquam à connubio ambitæ puellæ reiecti fuerant, his versibus,

—ἐπεὶ πλὴν παρθένου

δουράτερα μνησέοντες ὅκ' ἐτύχον

γάμος, κόμας κεράμετα, μάρτυρας τρυφῆς.

ἦπερ παθεῖν ἄνθρωπος παῖδά φρενὶ,

ἐπ' αὐτὸν γυνὴ δ' αὖτ' ἐχρὶς κλέος,

κρήτες ἔδ' κρήμιν χέειν τευχός.

Hos versus tumultuaria opera Latinos secit Hadrianus

Iunius, Hormani Medicus in Commentario de Coma, cap. 6. de Tonsuræ generibus,

Pronactis ambientes gnata nuptias

Passi repulsam, mox testes libidinis

Comas totondimus, animi solatium

Prostrati: gloria hinc sequitur cognominis

Tonsum ob capillum quod Curetes dicimur.

Quamquam & ipse Strabo, & alij id quoque nomen aliunde illis datum dicunt.

a Quod de Alexandro Macedone.] Plutarchus in Apophthegmatis ipsius Alexandri, & in Theseo. Chrysippus autem lib. 4. de Voluptate, & ex eo Athenæus lib. 13. c. 6. tradunt, Alexandri temporibus radendæ barbæ morem fuisse primum excogitatum, antea inusitatum, quando ille luxu Persico fractus atque euiratus, Macedonicam asperitatē prorsus exuisset.

b Ferunt quoque Machlyes.] Herodotus lib. 4. Machlyes quidem Africæ populi, occiput crinitum gestant, Auses verò anteriorem capitis partem.

c Sicut Auses.] Herodot. vbi suprâ. Sed his adde Arcades testimonio Virg. aut alterius authoris obsceni carminis, Fronte crinitos Arcades vides.

d Contra Lycurgus.] Plutarchus in vita illius, & in Apophthegmatis Laconicis.

e Licet more Laconico.] Apud Lacædemonios, vt esset discrimen aliquod inter magistratus & promiscuum vulgus, tum etiam vt plebs, in minimis morigera, imperio assuesceret, Ephori magistratum ineuntes, præcipere solebant, authore Plutarcho in Agide, & in lib. de Sera numinis vindicta, vt mentum tonderent, legibusque obtemperarent, ne sæuire cogerentur, teste Aristotele: Græcè enim est, κείρεσθαι ἢ μέγαρα ex quo liquet noluisse eos tollere penitus virilitatis signum: sed intra quosdam mediocritatis cancellos coercuisse. Hæc citat Hadrianus Iunius in Comment. de Coma, cap. 2. Idem Plutarch. in Alcibiade, & in Cleomene.

f Quod Mauris.] Strabo lib. 17. Ornare se satagebant comæ implexu & barba: quo fiebat vt inter ambulandum rarissime se mutuo contingerent, vt intactum maneret capillorum decus.

g Et Britannis.] Cæsar lib. 5. de bello Gallico, tradit Britannos omnem corporis partem rasitauisse, præter caput & superius labrum, quod barbarici illorum attribuendum est. Cicero pro Roscio Comædo, in C. Fannio Cherea rasuram vix mancipio dignam detestatur his verbis, Qui idcirco capite & superciliis semper est rasis, ne vllum viri boni pilū habere dicatur. Et iterū, Nonne ipsum caput, & supercilia penitus abrafa, olere malitiā & calliditatē videtur?

h Lycij.] Lycij tantū comam fecerunt, vt ne dubitarint quidem mulææ nomine fiscum Mausoli Cariz Regis inexplabilem, & hydropis instar, semper siticulosum, explere, quo liberis esse & immunibus liceret à legis imperio, quæ crinium tondendorum necessitatem proponebat, vt refert Aristoteles Oeconomicôn lib. 2. quam legem Condalus, Regis præfectus, commentus fuerat, vt ὅτι κεφάλαιον, hoc est, congiarium eliceret.

solo regi Caria soluere non dubitarent. ⁱ Argiui cum antea criniti essent, victi à Lacedæmoniis, amissis Tyriis, deplorandæ calamitatis causa capillos totonderunt, vouentes se non resumpturos, nisi Tyrias recepissent: ^k sicut Sybari à Crotoniatis direpta, vniuersi Milesij capita deraferunt, & ingentem luctum ediderunt. [†] Maxies vero dextram capitis partem comatam gerunt, sinistram radunt. ^l Lusitani autem comas tondere nefas ducunt, itaque illas diffundunt vt fœminæ. ^m Idem & Galli comati, quibus plurimus capillus erat, æquè maribus & fœminis, inde nomine imposito. ⁿ Indi capillū pectunt sæpius quàm tondent, barba semper intonsa. ^o Agathyrsi cæruleo fucantur capillo. ^p Arabes quoque intōsi fuere, barba solum abrafa. ^q Authores habeo, Scythas & ^r Parthos, quò maiorem terrorem incutiant, quòque subita & improuisa formidine hostes magis afficiant, hirsutis crinibus fuisse. ^s Idem apud Germanos Cattosque, quibus rufus erat crinis coactus in nodum: qui etiā duxere nefas barbam capillumque tondere, aut alio cultu esse, nisi hostis caput ex acie retulissent. ^t Quamuis tradatur Parthorum esse, capillum effundere, Germanorum iungere, Scytharum spargere. ^u Egyptiis vero flaua coma despectui erat, & lege cautum, ne quis eam ferret, quòd ea Typhonus fuisse dicebatur, ^x sicut Agrigentini cæruleum colorem interdixerunt, quod eo Phalaridis satellites vsi sunt. ^y Apud Sueuos

Flaua coma
apud Ægyptios con-
tempa.

ANNOTATIONES.

ⁱ *Argiui.*] Argiuos ob amissam in campis Thæreaticis victoriam, accisis in rebus lege cauisse, Ne quis comam nutriet ante recuperatum pristinae gloriæ decus, ab Herodoto lib. 1. proditum legimus, derelicto priore comam alendi studio. E diuerso, Lacones tum victores sanxere, Ne quis comam tonderet, abrogato more isto ipsis solenni.

^k *Sicut Sybari.*] Idè quoque nuper scripsit vir vtique multiscius Hadrianus iunius in Commentario de Coma, cap. 2. nullo præter morem authore citato. Verùm id est Strabonis lib. 6. & Herodoti in Eratho.

[†] *Maxies.*] Herodo. lib. 4. scribit Maxies dextram capitis partem capillatam gessisse, lænam rasisse. Credo tamen illos dici etiam Machlyes, de quibus diximus in verbo, Ferunt quoque Machlyes.

^l *Lusitani.*] Strabo lib. 3. scribit Lusitanos, qui in montibus horridam, & incultam vitam, humi ferarum ritu strati, degabant, longas, vt fœminæ, inferius diffundere comas solitos. Nec Persæ quoque comam tondébāt, ex quo à Delphico oraculo peculiari epitheto Criniti vocati sunt apud Herodorum lib. 6. Marcellinus lib. 23. Persas longis capillis hirsutos tradit.

^m *Idem & Galli comati.*] Strabo lib. 4. Plinius lib. 11. c. 37. Ex quo & comata Gallia eidem Plinio lib. 4. c. 17. & Ciceroni Philippic. 8. Virgil. lib. 8. Æneidos loquens de Gallo, qui in summum capitolij euaserat, quem Manlius, anserum clangore casu excitatus, vmbone deturbatum facile prostrauit, his verbis,

Aurea Casaries illis, atque aurea vestis.

ⁿ *Indi.*] Quintus Curtius lib. 8. scribit, Indos sæpius capillum pectere, quàm tondere, mentum semper intonsum esse, reliquam oris cutem ad speciem leuitaris exequare: quin etiam Regem ipsum in pectendo, ornandoque capillo, responsa legationibus, & iura popularibus reddere solitum. Solinus cap. 65. Indorum mores scribēs, ait, Indis omnibus promissa cæsaries non sine fuco cærulei, aut crocei coloris. Diodorus Siculus lib. 4. c. 5. scribit, Indorum moris esse per omnem vitam barbam nutrire, huncque morem à Dionysio accepisse, quem barbatum nominauerunt. Strabo lib. 15. scribit, Indos in victu frugales esse, præsertim in castris, comam & barbam nutrire, ornatu plurimo vti, & à furtis magnopere abstinere. Quin & Indos multum posuisse studij in pectendo, testimonio Ouidij lib. 3. Fastor. innotescit, epitheto isto hos insignientis,

Interea liber depexis crinibus Indos,

Vincit, & Eoo diues ab orbe redit.

^o *Agathyrsi.*] Agathyrsos cæruleo capillo notabiles facit Plinius lib. 4. c. 12. non adeò procul à fine. Solinus c. 20. aut aliorum comput. 25.

^p *Arabes.*] De his dictum est supra.

^q *Authores habeo Scythas.*] Scilicet Plutarc. in Crasso, & Quintum Curtium lib. 4. ita de Scythis loquentem. At interdiu primùm occursum terribiles Scytharum facies, Ba-
trianorumque, hirta illis ora, & intonsas comas esse,

^r *Et Parthos.*] Plutarc. in Crasso. Cum Parthorum cæteri sicut Scythæ penitus incultis, atque intonsis de industria crinibus vtantur, quo aspectu etiam & facie maiorem videntibus terrorem incutiant.

^s *Idem apud Germanos Cattosque.*] De vtrisque Cornelius Tacitus lib. de Moribus Germanorum, Apud Cattos, inquit, in consensum vertit, vt primùm adolescentes adoleuerint, crinem barbamque summittere, nec, nisi hoste cæso, exuere votiuum, obligatumque virtuti, oris habitum. Et de Sicambri, qui & ipsi Germani sunt, Martialis in Amphitheatro Cæsaris, epig. 3.

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri,

Atque aliter tortis crinibus Æthiopes.

Et de Germanis in vniuersum Iuuenalis sat. 13.

Cæcula quis stupuit Germani lumina? flauam

Casariem? & madido torquentem cornua cirro?

Nempe quòd hæc illis natura est omnibus vna.

Et Seneca lib. 3. c. 26. de Ira, Non est Æthiopis inter suos insignitus color, nec rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos dedecet.

^t *Quamuis tradatur Parthorum esse.*] Hadrianus Iunius in Commentario de Coma, eadem scribit, citatque Senecam. Adde & Euboicos, qui sinciput radebant, occipitiū comatum relinquētes: vnde ἰνδοκόμῃ, composita voce, dicebantur apud Pollucem lib. 2. μέρη τεύχων. Et è diuerso Thracum in frontem muliebriter demittere, ex quo & ipsi Homero ἀκοκόμῃ. id est, vt interpretantur nonnulli, in summo capite comantes, neque promissam crinium syluam alentes: sed ad iustum & medium quendam statum crinitos, vt libr. 4. Iliados ad finem annotat doctissimus Eustathius, quod & ipsum dicit Pollux vbi supra, licet Homerum non citet: quanquam alij aliò eam appellationem trahant, scilicet ad longos crines.

^u *Ægyptiis vero.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 4. loquens de Animalibus diis apud Ægyptios sacris, eorumque cultu, sic scribit, In Osiridis, veluti frugum ac fructuum repertoris memoriam apud posteros immortalem, boues rufos, quoniam videntur colore similes Typhoni, qui Osiridem necauit, immolari permissum. Et homines quoque colore Typhonis antiqui Reges ad sepulchrum Osiridis sacrificio mactabant. Qua ex causa pauci rufi Ægyptij, reperiebantur, externi plures.

^x *Sicut Agrigentini.*] Plutarc. in Politicis, Agrigentini, inquit, contra tyrannide liberati, publicè sancuerunt, nulli cæruleo colore vestimentum gestare liceret, idè quòd tyranni satellites & corporis eius stipatores eo colore subligaculis vti soliti erant.

^y *Apud Sueuos.*] Tacitus libello de Germanor. moribus, insigne scribit fuisse Sueuorum gentis, obliquare crinem nodoque substringere: quæ nota eos à reliquis Germanis, & ingenuorum conditionem à seruili separabat, & paulò post, sic scribit, Ea cura formæ, sed innoxia. Neque enim vt ament, amenturque, in altitudinem quandam & terrorem

adituri

vsurpatum est,horrentem capillum ligare in summo, vt hostibus terrori sint,vel retro flectere.^z Dacæ cum caput radat totum,in summo vertice cirrum crescere sinunt.^a Contrà Riphæi:nam mulieres pariter & viri detonso sunt vertice,& capillo derafo,adeò vt glabri videantur:^b sicut Myconij omnes caluitio laborant,^c æquè vt in Cauno omnes lienosi.^d Non sic in Ægypto,vbi raro caluitium fuit.^e Pro-
dunt authores,Atheniensium verustissimos capillis colligendis cicadas aureas annectere,vt eo argumen-
to autochthones,hoc est primos & sine origine se probarent.^f Caius vero Cæsar comatos tanto despe-
ctui habuit,vt quoties occurrerent,occipitio raso deturparet.^g Capillum vero aut barbam inficere co-
loribus,imbellis fuisse & eneruati,exēpla sunt.In primis^h Philippi Macedonis, qui quū ex amicis An-
tipatri arbitrum delegisset,quem aduertisset barbam & capillum inficere,protinus gradu deiecit,& iu-
dicare veruit,velut mendacem.Quod compar fuit cum eo qui Spartæ concionabatur,quem quū Ar-
chidamus rex fucato capillo vidisset,profari veruit,& in medio affatu exigi iussit.Cui non inconuenit,
ⁱ quod de Gorgia Leontino proditum est: qui cum in Olympiis de communi Græcorum concordia
insigniter peroraret,Melanthus eum ludibrio habuit,quòd de totius Græciæ concordia agitarer, qui
se,vxorem,& ancillam concordies habere nesciret:quæ ob zolotypiam irata, quotidie dissidium pete-
ret.^k In quo fuit experimentis cognitum,quòd his qui è Sybari biberent,fucarentur capilli nigri:^l qui

Riphæi.
Myconij.

Athenien-
sium cicada
in comis.
Barbā aut
capillum in-
ficere imbel-
le.

Capillorum
luxus.

ANNOTATIONES.

adituri bella compti,vt hostium oculis,ornantur.

^z Dacæ.] Idem scribit Hadrianus Iunius in dicto Com-
mentario de Coma,c.2.nullum tamen authorem citat.

^a Contrà Riphæi.] Legendum Arymphæi, ex Pomponio
Mela 1.cap.vltim.ad fin.his verbis,Tum continuis rupibus
latè,aspera & deserta regio ad Arymphæos vsque permit-
titur.His iustissimi mores,pro domibus nemora, alimenta
baccæ,& maribus & fœminis nuda sunt capita. Libet ad-
scribere Plinij verba,quæ cap.13.lib.6.vbi Riphæorum me-
minit,hæc sunt, Ibique Arymphæos quosdam accepimus,
haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora,
alimenta baccæ, capillus iuxta fœminis virisque in pro-
bro existimatur,ritus clementes. Solinus cap.27.omnia
quæ de Arymphæis scribit ex Plinio, vbi suprà,mutua-
tus est.

^b Sicut Myconij.] Strabo lib.10. Myconios, inquit,etiam
quidam caluos appellant, cum illud vitium ea passim exu-
beret in insula.Idem affirmat Plinius lib.11.cap.37. Atque
etiam nomina ex eo pilo scilicet capillatis Alpium incolis,
Galliæ Comatæ,vt tamen sit aliqua in hoc terrarum diffe-
rentia. Quippe Myconij, carentes eo gignuntur, sicut in
Cauno lienosi. Donatus interpretans Hecyram Terentij
act.3.scena 4.ibi,

—Callidemidem hospitem

Myconium,qui mecum unà aduectus est,conueni.

& paulò pòst,

Magnus,rubicundus,crispus,crassus,casius.

Imperitè, inquit, Terentium de Miconio crispum dixisse
aiunt, cum Apollodorus caluum dixerit: quod proprium
Myconiis est,vt Lucilius,

Myconi calua omnis iuuentus.

Vti etiam Orgenippæi tam viri quàm mulieres. Quod fe-
runt accidere propter vim natiuam aquæ, quam bibunt,
apud Xenodotum in Collectaneis in prouerbio νόμος ὁ
ῥαίος. & Argippæi apud Herodotum lib.4.nisi iidem sint.

^c Equè vt in Cauno.] Diximus ex Plinio in præced. Et ad-
de quòd Pella ciuitas lienosos facere solebat in balneis,vt
ex Machone apud Athenæum lib.8.c.7.non longè à princ.

^d Non sic in Ægypto.] Ægyptios paucissimos habuisse
caluos prædicatur, quòd soliti fuerint à pueris ad viam
vsque cutem radi,quò compactius spissiusque ad solem ca-
pitis os redditur,vt in Thalia non longè à princ.author est
Herodotus,& ex eo Eustathius in Dionysium Periegetem.

^e Produunt authores Atheniensium.] Plato in Menexeno,Ly-
sias in funebri concione,Aristophanes in Anibus.Apuleius
lib.vltimo Asini aurei.Thucydides initio historiæ de Athe-
nienfibus loquens,Postquā,inquit,desiere vti tunicis,& re-
ligatis capitis cirris aureas implicare cicadas. Philostratus
lib.2.Hellinicon,Draco Mineruæ,qui etiamnum in arcesta,
videtur populum Atheniensium salutare, propter aurum,
quod illi in cicadas capitum ornamenta conuertebant.
Gregorius Nazianzenus,

Cecropidæ indigena natam tellure cicadam
Innodant.

Lucianus in Nauigio, Maioribus nostris decorum videba-
tur senes coma luxuriare, religantes crobylum aurea cica-
da exceptum. Quem morem expressit & in Ciri Virg. seu
quicumque alius eius poematij author est,de Niso Pandio-
nide loquens,

Aurea solenni comtum quem fibula ritu

Mopsopio,tereti necebat dente cicada.

Et nos quoque diximus in nostris Commentariis Nobi-
litaris.

^f Caius verò Cæsar.] Scilicet Caligula apud Suetonium in
illius vita,c.35. Pulchros & comatos quoties sibi occurre-
rent,occipitio raso deturpabat.Sed & idem cum aliquando
magnam hominum multitudinem, siue eorum, qui erant
in vinculis,sine aliorum quorundam,eos omnes à caluo ad
caluum, vt dici solet, occidi iussit καὶ τὸ φαλακρὸν μέγας
φαλακρὸν. Hæc sunt verba Dionis referentis lib.58. quo il-
lius vitam describit.

^g Capillum verò.] Hoc probat exemplis seqq.

^h Philippi Macedonis.] Erasmus ex Plutarcho in Apoph-
thegmatis Philippi,Ex Antipatri amicis,inquit, quendam
in iudicum numerum ascripserat. Verumpòst vbi cogno-
uit illum tingere barbam & capillos, submouit eum, di-
cens, Qui in capillus fidus non esset,eum in rebus gerendis
non videri dignum cui fideretur.Fuco utebatur in tingen-
dis capillis,vbi non multum erat lucri:multò magis vfusus
erat fuco in publicis negociis, vbi dolus interdum ingens
adfert emolumentum.

ⁱ Quod de Gorgia Leontino.] Plutarchus in Præceptis Con-
nubialibus,c.45. Gorgia Oratore in Olympia Græcis ora-
tionem de concordia recitante,Melanthus quidam,Iste,in-
quit,de concordia disputat,qui sibi,vxori & ancillæ,tribus
folis,vt concordies essent,non persuasit. Nam Gorgiæ amor
quidam, & vxori zelotypia aduersus ancillam esse vide-
batur.

^k In quo fuit experimentum cognitum.] Plinius libr.31.cap.
2. Theophrastus in Thuriis, inquit, Crathim candorem
facere,Sybarim nigriciam bobus & pecoribus. Quin & ho-
mines sentire differentiam eam.Nam qui Sybarim bibunt,
nigriores esse,duriorefque & crispo capillo. Et vide in seq.

^l Qui verò è Crathi.] Plinius ad ea, quæ suprà proximè ad-
duxi, hæc subiungit, Qui ex Crathide bibant, candidos
mollioresque ac porrecta coma. Strabo lib.6. Crathis ho-
mines in eo lotos cæsarie candidos & flauos efficit,ac mul-
tis medetur morbis.Sotion,Hesigonus historicus, & tragi-
cus Euripides, vbi ait: ἂν ὑφραίνε καλλιστέρων ὁ ξανθὸν χεῖται
πυρραίνων κράθεις. Hoc est, Quam rigat pulchrè, qui flauos
rutilare facit crines Crathis. Est enim ea emendatior le-
ctio,quàm quæ in libris,qui circumferuntur,legitur,in hunc
modum, ἂν ὑφραίνε καλλιστέρων ὁ ξανθὸν χεῖται πυρραίνων
κράθεις.Illam lectionem agnoscit Eustathius.Idem de hoc amne
testatur

*Synthesi.
Lacernæ al-
bæ quando
sumebantur.
In veste
pulla ludis
interesse non
licebat.
In calami-
tate publica
luctus indi-
cia.*

verò è Crathi, flauī & fluxi,^m sicut de Clitumno proditur in Meuania.ⁿ Legimus tamen Hannibalem ducentem in Italiam, crinibus sæpe mutatis, se à Gallorum perfidia vindicasse, & Pyrrum coma coloribus fucata incessisse, ^o Romanasque matronas rutilare capillos consueſſe. Manſitque Romæ obseruatum, P in Saturnalibus synthefibus vti, quibus diebus dimiſſa toga synthefim ſumebant, q quamuis Nero Cæſar citra dies Saturnalitios synthefim induit diſcinctus & diſcalceatus. Diebus autem natalitiis, quibus natalem quifque ſuum annuum celebrabat, & calendis Ianuariis, ^r nonnunquam ludis Romanos, albas lacernas prætextasque indutos incedere, & ludos ſpectare, ^s nā in veſte pulla ludis intereſſe Auguſtus inhiuit, nève quis pullatorum media cauea ſederet, edicto cauit. ^t In ludis verò funebribus penulati ſpectatores erant. Penulas enim tūc populus ſumebat, cum in cæteris togati conuenirent, niſi in gladiatorio munere, ad quod frequentes penulati conuenire, quod Commodus imperator ſeruari iuſſit. ^u Ferunt primos Lacedæmonios, ne populus in ludis algeret, penulas ſumpſiſſe. ^x Antoninus verò Baſſianus nouo veſtis genere populum donauit, quare Caracallæ nomen tulit. ^y Auguſti verò tempore, toga rafa & Phrygiana dari cœptæ. Illud etiam admonendum exiſtimo, quoties inſigni calamitate vel clade, aut aliis belli caſibus populus affectus eſſet, in magna conſternatione ^z iuſti-

A N N O T A T I O N E S.

teſtatur Ouidius lib. 15. Metamorph. & de Sybari fluuiio ſimiliter, in hæc verba,

Crathis & hinc Sybaris veſtris conterminus ois,

Electro ſimiles faciunt, aurōque capillos.

^m *Sicut de Clitumno.*] Quod aperte innuit illud Virgilij lib. 2. Georgicōn,

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus

Viſtima: ſæpe tuo perſuſi flumine ſacro

Romanos ad templa deūm duxere triumphos.

Vbi Seruius ſcribit Clitumnum fluuium eſſe in Meuania, quæ pars eſt Vmbriæ partis Thuſciæ: de quo fluuiio dicit Plinius in Hiftoria naturali, quòd animalia, quæ cum potauerunt, albos fœtus creant. Subiungitque ideo maxima viſtima Virgilio dici, quia triumphantes de albis tauris ſacrificabant. Locus autem Plinij, à Seruiō citati, eſt lib. 2. c. 103. cuius hæc verba ſunt, In Phaliſco Clitumni amnis aqua pota, candidos boues facit. Sed & quoque id patet ex Statio Syluarum lib. 1. ſylua 4. ad ſi. in Soteria pro Rutilio Gallico,

—Nec ſi vacuet Meuania valles,

Aut præſent nivos Clitumna noualia tauros

Sufficiam. —

ⁿ *Legimus tamen Hannibalem.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. in princ. dicit illum mutafſe veſtem & tegumenta capitis, nulla crinium mentione facta. Plutarchus autem in vita illius, de ea re loquens, illud tantum dicit, eum Gallorum inſidiis propè circumuentum, calliditate ingenij periculum euafiſſe. At Polybij eſt lib. 3. cuius hæc verba, vt Latine verſa ſunt à non indocto interprete. Hannibal dum in hybernis ageret, inſidiis à Galli ſæpenumero petitus, Punico ingenio ſe defenderat: crines diuerſarum ætatum artiſcioſè compoſitos, ac laruatos parari iuſſit. His aſſiduè mutatis, variis etiā veſtibus laruatis, crinibus conuenientibus vtebatur: adeò vt non ſolum his, qui rarò eum viderant, ſed etiam familiaribus ignotus eſſet.

^o *Romanasque matronas.*] Cato in Originibus Mulieres, inquit, noſtræ capillum cinere vngitabant, vt rutilus eſſet crinis. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. titul. de vſu vini mulieribus interdicto, memoriæ prodidit, Mulieres Rom. indulgentibus maritis, quò earum pudicitia honeſto comitatis genere temperata eſſet, & quò formam ſuam concinniorefficerent, ſumma cum diligentia capillos cinere rutilaſſe.

^p *In Saturnalibus synthefibus.*] Ex quo illud eſt Martialis Apophoretum, Synthefis c. 141.

Dum toga per quinas gaudet requieſcere lucas,

Hos poteris cultus ſumere iure tuo.

Nam Saturnalia, feſta erant quinque dierum, vt hîc Martialis, aut ſeptem dierum, vt ſcribit Macro. Saturnal. lib. 1. c. 10. menſe Decembri Saturno dicata, quibus Romani, togis depoſitis, Synthefim, breuem veſtem & negotiis aptam ſumebant, ſeruſque diſcumbentibus inferuebant, munera vltro citroque mitti, remittiſque ſolebant.

^q *Quamuis Nero.*] Suetonius in vita illius, c. 51. Staturam & cultus corporis eius ſcribens, ſic inquit, Plerumque synthefim indutus, ligato circum collum ſudario, prodierit in publicum ſine cinctu & diſcalciatus.

^r *Nonnunquam ludis Romanis.*] Lacernis in ſpectaculis vſos fuiſſe, & potiſſimum candidis quæ togis ſuperinduebantur, ſatis indicat illud Martialis epigramma lib. 4. epig. 2. in Oratium quendam, qui cum ſolus nigra lacerna ſpectaculis intereſſet, cæteris omnibus albatis, factum eſt, vt repente candente niue, cæteris concolor redderetur. Verba eius hæc ſunt,

Spectabat modo ſolus inter omnes,

Nigris munus Oratius lacernis,

Quum plebs, & minor ordo maximusque

Sancto cum duce candidus ſederet.

Toto nix cecidit repente cælo:

Albis ſpectat Oratius lacernis.

Idem Martialis lib. 14. c. 137.

Amphitheatrales nos commendamur ad vſus,

Cum tegit argentes noſtra lacerna togas.

Quod nos ſuprà ad aliud citauimus.

^s *Nam in veſte pulla.*] Suetonius in Auguſto, c. 44. ſcribit, Auguſtum ſanxiſſe, ne quis pullatorum media cauea ſederet. Quamuis quidam codices habeant bullatorum (vt ſcribit Beroaldus interpres) & tunc ad pueros ingenuos, qui bulla aurea vtebantur erit referendum.

^t *In ludis funebribus.*] Hæc vſque ad verſicul. Ferunt primos Lacedæmonios. ſunt Lampridij in vita Commodi.

^u *Ferunt primos Lacedæmonios.*] Tertullianus in Apologetico, cap. 6.

^x *Antoninus verò Baſſianus.*] Ælius Spartianus in vita illius, Ipſe, inquit, Caracalli nomen accepit à veſtimento, quòd populo dederat. demifſo vſque ad talos, quòd antè nō fuerat: vnde hodièque dicuntur Caracallæ huiusmodi, in vſu maxime Romanæ plebis frequentatæ.

^y *Auguſti verò tempore.*] Plinius lib. 8. c. 48. & dictum eſt ſuprà hoc eodem cap.

^z *Iuſtitium indici.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. Dictator cum Magiſtro equitum in concionem venit, iuſtitium edicit, claudi tabernas tota vrbe iubet, vetat quenquam priuatæ quicquam rei facere. Et eiufdem Decad. lib. 4. vbi de bello Veientium, Iuſtitium in foro, tabernæque clauſæ. & lib. 9. loquens de exercitu Romano ſub iugum miſſo à Samnitibus apud Caudinas furculas, Poſtquam, inquit, deditiōem tam fœdè factam acceperrunt: extemploque, ſine vlla publica authoritate, conſeſſum in omnem formam luctus eſt. Tabernæ circa forum clauſæ iuſtitiumque in foro ſua ſponte cœptum prius, quàm indiſtum. Cornelius Tacitus lib. 2. vbi de morte Germanici, Hos, inquit, vulgi ſermones audita mors adeò incedit, vt ante ediſtum magiſtratum, ante Senatuſconſultum, ſumpto iuſtitio defererentur fora, clauderentur domus, paſſim ſilentia gemitus, nihil compositum in oſtentionem. Ouidius in Conſolatione ad Liuiam,

Liuiam,

tium indici, ^a claudi ærarium ^b & tabernas, ac iudicia tolli solere. Et quod per magnas calamitates fiebat in mœstiria publica, Romanos ^c dimissis togis, ^d positisque laticlavis & aureis annulis, ^e saga sumere, velut in luctu & summa sollicitudine se esse denotarent. ^f Si tamen consulares viri forent, licet ob calamitatem populus in sagis esset, ipsi tamen in togis erant, ne deformi tetròque habitu tantam dignitatem fœdarent. ^g Sed nec saga, donec lætiore fortuna, aut illustri victoria clades emendata foret, dimittebant. Qua victoria potiti, vel quum fufis fugatisque hostibus, fœdissimum bellum finitum foret, exuto iustitio, in communis signum lætitiæ, populus vniuersus prætextas, reliqui vero magistratus insignia & ornamenta sua ac pristinum ornatum cultumque sumebant. Illud quoque discrimen ordinum personarumque est notatu dignum, quod ^h apud Tapyras, ⁱ Basteranos & Iberos, incultasque nationes circa Hyrcaniam seruari meminimus, vt viri atras vestes induant, crinesque longiores gerant: fœminæ verò albis tunicis, ac breuibz tonsisque comis incedere cogantur. ^k Apud Parthos autem ^l Persasque equo vehi, vel pedes ire, nobilitatem à vulgo distinguerebat. nullus enim honestè genitus, pedibus incedebat: quod compar ferè cum Romanis fuit, quibus plebeia pedibus incedunt, matronæ nobiles lecticis vectabantur: ^m eisdemque Parthis qui principem locum habent, anaxyridem triplam induunt, & manicatam tunicam: plebs vero erat in tunicis sine manicis. ⁿ Apud Indos byssum induere, nisi nobilis, nemo poterat. ^o Thracibus punctos esse in facie, nobiliores demonstraui: non punctos, ignobiles & obscuros. ^p Idem Britannis, ^q Gelonis

Apud Tapyras, Basteranos & Iberos discrimen ordinum.
Parthi.
Persæ.
Indi.
Thracæ.
Britanni.
Gelon.

ANNOTATIONES.

Liuiam, loquens de morte Drusi ad Liuiam, iustitium describit,

Incerti clauduntq; domos, strepitantiq; per urbem,

Hic illi pauidi clamq; palamq; dolent.

Iura silent, mutaq; tacent sine vindice leges,

Aspiciunt toto purpura nulla foro.

Et Suetonius in Tiberio, cap. 52. Itaque, inquit, ne mortuo quidem perinde affectus est, sed tantum non statim post, à funere ad negotiorum consuetudinem rediit, iustitio longiore inhibito. Apuleius lib. 4. Metamorph. Cuncta etiam ciuitas congemebat, luctuque publico confestim congruè edicitur iustitium. Iustitium dicitur luctus publicus, sicuti docet Fulgentius Placiades, quod indici solebat in reipub. calamitatibus.

^a *Claudi ærarium.*] Cicero Orat. de Aruspicum responsis, Quæ sunt occultiora, quàm eius, qui ausus in concione est dicere, iustitium edici oportere, iurisdictionem intermitteri, claudi ærarium, iudicia tolli. Sed & domus claudi in luctu publico iam dicimus ex Tacito & Ouidio.

^b *Et tabernas.*] Hoc iam vidimus ex Liuiio vbi supra in verbo, Iustitium indici, & videre quoque poteris apud eundem 3. Dec. lib. 3.

^c *Dimissis togis.*] Vide infra in verbo, Saga sumere. in loco Orosij ibi citato.

^d *Positisq; laticlavis.*] De his duobus Liuius 1. Decad. lib. 9. vbi de pacis Caudinæ nuncio, ad ea, quæ supra ibi, Iustitium indici, ex eo diximus, subiungit, Lati clauis, aurei annuli positi. & iterum eodem lib. ad fin. vbi etiam dicit phaleras depositas Suetonius in Augusto, cap. 100. Alij, inquit, exequiarum die ponendos annulos, ferreosque sumendos censuerunt. Quod & nos alibi annotauimus. Sed ad id, quod de phaleris dictum est, adde Plinium libro 33. cap. 1.

^e *Saga sumere.*] Iulius Florus epitome Liuij lib. 72. Q. Seruilius Proconsul in oppido Asculo cum omnibus ciuibz Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est. Saga populus sumpsit. Et lib. seq. L. Cæsar Coss. feliciter contra Samnites pugnavit, ob eam victoriam Romæ saga posita sunt, quæ scilicet sumpserant d. lib. præcedenti. Paulus Orosius lib. 5. c. 18. Cùmque L. Iulius Cæsar ab exercitu Imperator appellatus esset, Romamque nuncios de victoria misisset, Senatus sagum, hoc est, vestem mœstoris, quam exorto sociali bello sumpserat, hac spe aridente deposuit, atque antiquum togæ decorem recuperavit.

^f *Si tamen consulares viri.*] Cicero Philippica 8. Equidem P. C. quanquàm hoc honore vsi, togati esse solent, cùm est in sagis ciuitas. Iam diximus supra vbi de toga.

^g *Sed nec saga.*] Quod videre licet ex locis Iulij Flori, & Orosij supra citatis in verbo, Saga sumere.

^h *Apud Tapyras.*] Strabo lib. 11. Tapyri atras vestes gerunt & comas longas, mulieres vestes cædidas, & comas breues.

ⁱ *Basteranos & Iberos.*] Strabo lib. 3.

^k *Apud Parthos.*] Iustinus lib. 41. Parthi equis omni tempore vectantur. Hoc discrimen inter seruos liberòsque esse, quod serui pedibus, liberi non nisi equis incedunt.

^l *Persasque.*] Strabo lib. 15.

^m *Eisdemque Parthis.*] Strabo dicto lib. 15. Apud Arhenienses autem tunica vtrimque manicata liberorum erat: vnicam autem manicam habens seruorum, vt scribit Pollux Onomasticon lib. 7. cap. 13. Verum apud Rom. minimè honestum erat tunicas ferre manicatas. Apud Virgiliū lib. 9. Æneidos, Romulus Numanus Trojanis hostibus ignauiam, & vt ita dicam, effœminationem obiiciens ait,

Vobis picta croco & fulgenti murice vestis,

Et tunica manicas & habent redimicula mitra.

Quem locū in id trahit Gellius lib. 7. c. 12. dicitque Q. Ennium Carthaginensium tunicatam iuuentutem non videri sine probro dixisse. Et P. Africanum Pauli filium, virum omnibus bonis artibus, atque omni virtute præditum, P. Gallo homini delicato, inter pleraque alia, quæ obiebat, id quoque probro dedisse, quod huiusmodi tunicis, manus totas operientibus, vteretur. Cicero quoque Catili. 2. probro Catilinæ obiecit quod manicatus esset, his verbis, Postremum autem genus est non solum numero, verum etiam genere ipso atque vita, quod proprium est Catilinæ, de eius delectu, imò verò de complexu eius ac sinu, quod pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videntis, manicatis & talaribus ac tritis tunicis, velis amictos, nō togis. Quod etiam vituperat Varro (testimonio Seruij, locum Virgilij supra dictum enarrantis) dicens, Manicatis & talaribus tunicis. Nam colobiis utebantur antiqui.

ⁿ *Apud Indos.*] Philostratus in vita Apollonij, lib. 2. cap. 9. scribit, Nobiliores Indiæ bisso indui. Byssum autem ex arbore nasci ferunt, quæ altitudine quidem populos æquat: foliis autem salici æquiparatur, hæc Philostratus.

^o *Thracibus.*] Herodotus lib. 5. post princ. Thracum mores scribens, sic ait, Punctas notis esse frontes, nobile iudicatur: non esse notatas punctis, ignobile. Cicero Offi. libr. 2. de Alexandro Pheræo, Barbarum, & eum quidem compunctum notis Threiciis distincto gladio, iubeat anteire.

^p *Idem Britannis.*] Herodianus lib. 3. vbi de Britannorum moribus, Britanni, inquit, ipsa notant corpora pictura varia, & omni fariâ formis animalium: quocirca nec induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant. Vide ll. Connub. l. 3. nu. 11. vbi de Glasto.

^q *Gelonis.*] Nam & hos pingi tradit Solinus lib. 25. Gelones Agathyrsis collimitantur cæruleo picti colore, fucatis in cæruleū crinibus. Hos pictos vocat Virgilius li. 2. Georgicōn,

Eoasque

Agathyrsi.
Aurum in
auribus.
Germanorū
vestes.
Suenorum.
Libyci.
Ægyptij.
Circumpada-
danorū lu-
elus ob
Phaetontis
casum.

& ^r Agathyrsis, apud quos qui cæruleo pinguntur, honoribus præstant: minus autem pingi, humilitatis signum erat. ^s Indis quoque, ^t Atheniensibus ^u & Persis, in auribus ferre aurum, nobilitatem designauit. ^x Ex Germanis viri clari illustrésque, stricta nec fluitante vtuntur veste: cæteri, sagis cum fibula. ^y Apud Sueuos ingenui obliquant crinem, & nodo substringunt, quum serui fluxa coma & crinibus incedant. In ^z Libya primores sagis velantur, vulgus vero bestiarum pellibus amicti sunt. ^a In Ægypto viri binis vtuntur vestibus, fœminæ singulis: ^b vniuersi nisi lineas ferre vestes non licebat. ^c Neque referre alienum fuerit, quod circumpadanis populis vsuuenisse tradūt, vt lugubres vestes lōgo tempore induerent, intestino mœrore affecti propter Phaethontis casum, quod de cœlo præcipitatus, fulmine ictus, & in Eridanum deiectus foret. Sicut in Daunla ^d Aristoteles refert mares & fœminas lugubria vestire, quo post Troiæ euerfionem, quum illuc delati sedes occupassent, vt orbatos se patria & fortunis indicarent, in posterum candidis abstinuissē, & pullas vestes desumpssē.

ANNOTATIONES.

Eoasque domos Arabum, pictosque Gelenos.
Id est, stigmata habentes (inquit Seruius) & sunt populi Scythiæ: citatque locum ipsius Virgil. quem mox adducemus.

^r *Et Agathyrsis.* Et hos pictos scribit Virg. Aneidos 4.

Creteque Dryopesque, fremunt, pictique Agathyrsi.
Vbi Seruius, contra quam dixerat priore loco, Populi sunt, inquit, Scythiæ, colentes Apollinem Hyperboreum: Picti, non stigmata habentes, sed pulchri: id est, Cyanea coma placentes. Pomponius Mela lib. 2. c. 1. de Scythia Europæa, Agathyrsi, inquit, ora artusque pingunt, vt quique maioribus præstant, ita magis vel minus, cæterum iisdem omnes notis: & sic, vt ablui nequeant. Et Solinus d. cap. ad ea, quæ proximè dicta sunt, subiungit, Nec hoc sine differentia. Nam quantò quis altero præstat, tantò propensiore nota tingitur, vt sit indicium humilitatis minus pingi.

^s *Indis quoque.* Arrianus de Gestis Alexand. lib. 8. In aures Indi gestant ex ebore, qui locupletiores sunt tantum: neque enim vulgò id genus ornamentum ferunt.

^t *Atheniensibus.* Apuleius lib. 1. de Dogmate Platonis, de his loquens, Auri, inquit, tantum reliquit, quantum puer, nobilitatis insigne, in auricula gestauit.

^u *Et Persis.* Vide tractatū nostrum Nobilitatis, ad finem.

^x *Ex Germanis.* Cornelius Tacitus in libello de Moribus & pop. Germaniæ, locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatæ & Parthi: sed stricta & singulos ar-

tus exprimente: cæteris omnibus tegumen, sagum, fibula, aut si desit, spina confertum.

^y *Apud Sueuos.* Idem Tacitus d. lib. quem citauimus supra, vbi de Sueuorum coma, id tamen addemus ex eodem Tacito, Sueuos vsque ad canitiem horrentem capillum retrò sequi, ac sæpe in ipso solo vertice religare, Principes ornatorem habere. Apud Ægyptios verò coma proluxa insigne nobilitatis fuit, teste Luciano in Nauigio.

^z *In Libya.* Pomponius Melalib. 1. cap. 8. quo Cyrenaicam describit, Primores, inquit, sagis velantur: vulgus bestiarum pecudumque pellibus.

^a *In Ægypto.* Herodotus lib. 2.

^b *Vniuersis.* Herodotus eodem libro, sed paulò post.

^c *Neque referre alienum fuerit.* Plinius lib. 3. c. 16. & lib. 37. cap. 2.

^d *Aristoteles refert.* Si is est: sunt enim qui addubitant, in de Mirabilibus auscultationibus, c. 106. Daunij omnes acolæque tam viri, quam fœminæ atratis tantum vestibus vtuntur: ea nimirum de causa, quòd Troianæ mulieres, dum captiue ad ea loca essent traductæ, metuentes ne grauem seruitutem sub mulieribus Græcis experirentur (nam tum ea loca inhabitabant) naues incenderunt: tum vt iugum seruire effugerent, tum vt viros, manendi necessitate imposita, detinerent. Adde superioribus quòd Persæ subligacula coriacea, reliquamque vestem è corio deferrebant, ex Herodoto lib. 1.

Qui numerus augurum, quæve potestas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur.

CAPVT XIX.

Augurum
numerus
impar.
Augures
quatuor.
Quinque.
Nonem.
Viginti qua-
tuor.
Augurum
dignitas.

VÆSTIONI diu res fuit, qui numerus augurū olim apud Romanos fuerit, quod sacerdotium magnæ religionis fuisse constat. ^a Et tamen à principio, vt in tribus centuriis, Ramnensi, Titienfi & Luceri, singuli essent augures constitutum foret, quorum numerum imparem esse decere arbitrati sunt: tamen sequutis temporibus, quin ad quatuor, mox quinque numerum aucti fuerint, nulla controuersia est: donec, vt non vltra nouem collegium excederet, senatusconsulto cautum fuit. Idque ante primum Punicum bellum, ^b quo tempore Sora & Alba coloniæ deductæ fuere. ^c Demum à Sylla dictatore collegium propagatum ferunt, vt vltra nouem, quindecim crearentur, ita vt quatuor & viginti essent. ^d Hi ergo velut interpretes internunciique deorum, tanta

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

^a *Et tamen à principio.* Hæc vsque ad versic. Idque ante primum. sunt Titi Liuij 1. Decad. lib. 10. Vide de his L. Gregorium syntag. 17. Historiæ deorum Gentilium fol. 742. & 743.

^b *Quo tempore Sora & Alba.* Liuius eodem libro, sed alio loco, nempe in principio eius libri. Cuius verba hæc sunt, Soram atque Albam coloniæ deductæ: Albam in Æquas sex millia colonorum scripta. Sora agri Volsci fuerat, sed possederant Samnites, eò quatuor millia hominum missa.

^c *Demum à Sylla Dictatore.* Sed aliter L. Florus epitome Liuij lib. 89. Sylla Dictator factus, quod nemo vnquam fe-

cerat, cum fascibus viginti quatuor processit, rebúsque nouis reipubl. statum confirmauit: Pontificum Augurumque collegium ampliauit, vt essent quindecim.

^d *Hi ergo veluti interpretes.* Sic enim Helenum augurem appellat Virgil. lib. 3. Æneid.

Troingena interpres diuū, qui numina Phœbi,

Qui tripodas, Clariq. lauros, qui sydera sentis,

Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

Sic Euander Carmentam matrem, Fatiloquam, Deūm interpretem vocat apud Liuij 1. Decad. lib. 1. non adeò longè à principio his verbis, Ioue nate Hercules salue, inquit. Te mihi mater veridica interpres deūm aucturum cœlestium numerum

dignationis habiti sunt, ut cum qui aruspiciam fecerat, in senatum adscribi, & inter patres legi, fas esse duceretur. ^e Regibus quoque sicut iura dare & sapere, ^f ita diuinare, regium munus erat. Itaque à primo ortu orbis, & iidem reges & augures erant, qui futura prædicerent, & iura darent. ^h Denique Romulus hoc sacerdotio præditus, optimus augur fuisse traditur. ⁱ Proditumque est, Romæ optimatum filios sex, Hetruriæ populis, ut augurandi artem ediscerent, ex decreto senatus in disciplinam tradi solitos, ut Romæ augurandi scientia & ars innotesceret. Quæ quidem incredibilis & penè diuina ^k Fesulis pollebat, ubi domicilium augurum esse ferebatur, ^l quod & veteri lege sancitum erat, in hæc verba, prodigia & portenta ad Hetruscos aruspices, si senatus iusserit, deferunto, Hetruriæque principes disciplinam discunto: quibus diuis decreuerint, procuranto, iisdem fulgura & ostenta pianto, auspicia seruant, auguri parento. & infra: ^m Singulis quoque tribubus olim singuli augures præficiiebantur, qui sacris cæremoniis prædictionibusque deorum præessent, publica priuataque auspicia curarent, sicut à Romulo constitutum fuit. ⁿ Postea verò comitiis curiatis, quæ pontificis maximi dicuntur, non à populo vniuerso, sed à minore parte, & selectis, quibus sacerdotia mandare curæ erat, de concilij sententia eligebantur: namque ipsi nominabant, quos dignissimos iudicant. ^o Nonnunquam si quis augur decessisset, à duobus vnus nominari, & à toto deinde collegio expeti & cooptari poterat: Qui postquam ad sacerdotium admissi fuerant, mox inaugurati, ut mos erat, captatisque auguriis in collegiū admittebantur. Et tamen si præsentibus admitterentur soli, sæpius tamen absentium habitam rationem comperimus, quod lege Iulia cauebatur. ^p Cumque sacerdotia semel collata, ob plurimas causas adimi solerent, solus auguratus perpetuus fuit: ideo semel collatus, quoad vita suppetit, etiam magnis intercedentibus causis viuenti non adimitur. ^q Quare Fabius Maximus proditur duobus & sexaginta annis summa cum

Reges & augures iidem.
Romulus augur.
Ro. sex optimatum filij Hetruscis traditi.
Augurum domicilium Fesulis.
Singulis tribubus singuli augures præficti.
Augurum creatia.
Auguratus munus non adimebatur.

ANNOTATIONES.

numerum cecinit. paulò ante, Euander venerabilior diuinitate credita Carinentæ matris, quam Fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum, miratæ hæ gentes fuerant. Et hi quidem nuncupatim interpretes Iouis religionū vocantur ex verbis legis 12. tabularum ascriptis Ciceroni lib. 2. de legibus. Idem Cicer. Anton. 13. Vtrum igitur augurem, Iouis Opt. Max. cuius interpretes, internuntiique sumus, vtrum populus Rom. libentius sanciet?

^e *Regibus quoque iura dare.* Id enim proprium Regum fuit, ut ex pluribus docui in nostris Commentariis Nobilitatis.

^f *Ita diuinare.* Vide sequentia.

^g *Iidem Reges & augures.* Ut statim patebit. Nec id solum apud Rom. sed & alios ex Cicerone lib. 1. de Diuinat. Sic Anius Deli insulæ Rex & sacerdos erat Virgilio lib. 3. Æneidos,

Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbius sacerdos.

Vbi Seruius, Apud maiores, inquit, Rex erat sacerdos & pontifex. Sic hodie Imperatores, pontifices diximus.

^h *Denique Romulus.* Cicero d. lib. 1. statim post prin. Principio huius urbis parens Romulus, non solum auspicatò, urbem condidisse: sed ipse etiam optimus augur fuisse traditur. Idem Cicero eod. lib. Itaque Romulus augur, ut apud Ennium, cum fratre item augure.

ⁱ *Proditumque est.* A Cicerone eodem illo li. cuius verba adscribimus, Quocirca bene apud maiores nostros Senatus tum, cum florebat imperium, decreuit, ut de Principum filiis sex singulis Etruriæ populis in disciplinam traderentur, ne ars tanta, propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem, atque quæstum. Festus autem Pompeius lib. 18. Tages, inquit, Genij filius & nepos Iouis, puer dicitur disciplinam aruspicij dedisse duodecim populis Etruriæ traditur. De hoc Cicero lib. 2. de Diuinat. scribit ad hunc modum, Tages quidam dicitur in agro Tarquinienfi, quum terra araretur, & sulcus altius esset impressus, extitisse repente, & eum affatus esse, qui arabat. Is autem Tages, ut in libris est Etruscorum puerili specie dicitur visus, sed senili fuisse prudentia. Eius aspectu cum obstupuisse bubulcus, clamoremque maiorem cum admiratione edidisset, concursum esse factum, totamque breui tempore in eum locum Etruriam conuenisse: tum illum plura loquutum multis audientibus, qui omnia eius verba exceperint, literisque mandauerint: omnem autem orationem fuisse eam, qua aruspiciæ disciplina contineretur: eam postea creuisse rebus nouis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Quidius libro 15.

Metamorphoseon,

*At nymphas tetigit noua res, & Amazone natus
Haud aliter stupuit, quam cum Tyrrhenus arator
Fatalem glebam motis aspexit in aruis,
Sponte sua primum, nulloque agit ante moueri,
Sumere mox hominis, terraque amittere formam,
Oraque, veniuris aperire recentia fatis.
Indigenæ dixere Tages, qui primus Etruscum
Edocuit gentem casus aperire futuros.*

^k *Fesulis.* Cicero ubi supra.

^l *Quod & veteri lege sancitum.* Cicero 2. de legibus, ubi hæc omnia huius legis verba, paucis exceptis, adscripsit. Valerius Max. lib. 1. c. 1. de Cerere placanda, Tantum, inquit, studium Antiquis non solum obseruandæ, sed etiam amplificandæ religionis fuit, ut florentissima tum & opulentissima ciuitate decem Principum filij S. C. singulis Etruriæ populis, percipiendæ sacrorum disciplinæ gratia, traderentur. In quo Cicero tantum à Valerio dissentit de numero: Sex enim Principum filios tantum scribit Cice. Valerius autem decem.

^m *Singulis quoque tribubus.* Liuius 1. Dec. lib. 10. Cum inter augures constet imparem numerum debere esse: ut tres antiquæ tribus, Ramnenses, Tatienses, Luceres, suum quæque habeant augurem. Pomp. Latus de Sacerdotiis Ro. Primum tres augures fuere, à tribus tribubus.

ⁿ *Postea verò comitiis curiatis.* Gruchius de Curiatis comitiis, lib. 3. c. 2. Comititia autem peculiaria auguribus creandis disces ex Liuius 4. Dec. lib. 9.

^o *Nonnunquam si quis augur decessisset.* Cicero lib. 2. de legibus & Philippica 2. Augur augurem in demortui locum nominando cooptabat, ut testatur Cicero Philipp. 13. his verbis, In primis paternum auguratus locum, in quem ego eum (ut quod à patre accepi, filio reddam) mea nominatione cooptabo.

^p *Cumque sacerdotia.* Hæc vsque ad vers. Quare Fab. sunt Liuij 1. Dec. lib. 1. & Plutarchi probl. c. 99.

^q *Quare Fabius Maximus.* Liuius 3. Decad. lib. 10. dieit eum augurem duos & quadraginta annos fuisse. Plinius lib. 7. cap. 48. Quintus Fabius Maximus, inquit, tribus & sexaginta annis augur fuit. Valerius Maximus Alexandro subscribit, his verbis, Quintus autem Fabius Maximus duobus & sexaginta annis auguratus sacerdotium sustinuit, robusta iam ætate id adeptus: quæ vtraque tempora, si in vnum conferantur, facile seculi modum expleuerint. Sed & Paulus Aemilius augur factus, sic patriis moribus intendit, sic veterum circa diuina obseruantiam disciplinamque cognouit,

Augur qui hulus habet.

Aues ex hulusata.

Aetatis ratio in augurum collegio.

Augurum munus.

Lex auguralis.

Non augur unus, sed totum collegium auspicia interpretatur.

Augurium cum ex arce peteretur.

Lituus auguris.

Templa.

Lituus regium insigne.

Regiones in caelo ab auguribus notatae.

laude auguratum gessisse ad ultimam senectam. ^r Si quis tamen augur hulus pateretur, licet in sacerdotio foret, augurandi tamen ius non habebat. Ex hulusatis quoque auibus auguria captari non licere, (siquidem morbosae aues auspicia nulla faciunt) saepe relatum est. ^s In augurum enim collegio illud praecipue seruatur, ut sicut quisque aetate praecedat, ita maxime primatum teneat: quippe inter augures maiores natu, etiam his qui cum imperio sunt, praeferruntur. ^t Horum ergo proprium fuit, ex auibus vaticinia obseruare, signaque rerum futurarum, & à diis monita, contemplari: si opportunè euolassent, aut sedes idoneas acceperint, obnunciare: de prodigiis, somniis, auguriis atque oraculis, portentis, extisque responsa dare. Tum obseruationes auspiciorum, procuraciones expiationesque, vatum libros, portentorum explanationes, & monita deorum edicere, si quid ingruente fato casurum foret, & quod saluis auspiciis fieret. Quodve augurium laetum quodve piaculare esset, quod minas caelestes ingruentesque calamitates, aut fatale exitium afferret, praemonere & vaticinari, quae lege augurali latius decreta & perscripta sunt, cuius verba adscripsi: Interpretes Iouis optimi maximi publici augures, signis & auspiciis postea vidento, disciplinam tenento, sacerdotesque vineta, virgetaque & salicta publica augurando, quique agent rem duelli, quique populare auspicium praemonento, ollique obtemperanto, diuorumque iras prouidento: hisque parento, coeli que fulgura regionibus ratis denotanto, urbemque & templa & agros, liberata & effata habento: quaeque augures iniusta, nefasta, vitiosa, dira dixerint, irrita infectaque sunt: quique non paruerit, capitale esto: & infra. Ipsique auguriis auspiciisque captandis interesse debent, eaque notare, ac inspicere & referre, & an egregiè esset litatum, declarare: quibusque hostiis, & quibus sacris ac supplicationibus, & quae ad puluinaria, tetra prodigia procurarentur aut expiarentur, enunciare. Sed tamen soli auguri sine collegio auspicia interpretari non licuit: totum enim collegium censere, & sententiam ferre decebat, si quid exquisitius interpretari vellent, si durior fortè casus ambiguus foret interpretationis, qui in dubium controuersiamque veniret: ad quos etiam de singulis prodigiis & portentis, quae eorum praedictio foret, & an foedo vel felici exitu euentura essent, omnes tanquam ad adytum aliquem consultum ibant. ^u Tum si qui magistratus vitio creati forent, eorum responso vel admittebantur, vel magistratu abire cogeabantur: itaque Dictatores, Consules, Praetores, & reliqui magistratus vitio creati, nequid diuini obstaret, ex responso aruspicum, magistratu abire saepe coacti sunt. ^x Poterantque augures propter tetra prodigia, aut si quid officeret, comitia creandis magistratibus vel impedire vel vitare. Quotiesque ex arce augurium petebant, ^y lituum sine nodo, hoc est baculum à summo inflexum, in parte qua robustior est, quod ^z insigne augurale fuit, tenebant: ^a quo coeli regiones & certa spatia, quibus videnda ad se pertinere volebant, quae templa dicta sunt praefinirent, & certa finitione signarent, ut quod dextrum, quodve sinistrum esset, oculis & animo metiri possent: nam manu coeli spatia notare, saluis auspiciis, non licebat. ^b Quo quidem lituo augur prospectu in urbem, atque agros captato, regiones ab oriente ad occasum terminabat, limite decumano, & cardine ex transuerso, signo metato, quo oculi ferrent quam longissimè. ^c Qui quidem lituus etiam regium fuit insigne, in quo potestas dirimendarum litium esse noscebatur. ^d Proditumque memoriae est, Romuli lituum ambas cuspides ab imo &

ANNOTATIONES.

gnouit, ut nominis & honoris duntaxat gratia concupitum prius, auguratum inter supremos magistratus habendum ostenderit, philosophis astipulatus, qui religionem scientiam cultus diuini esse definiunt, ut in eius vita scripsit Plutarchus.

^r Si quis augur.] Hæc vsque ad vers. In augurum. sunt Plutarchi probl. c. 37. & iterum 73.

^s In augurum enim collegio.] Cicero in libro de Senectute, Neque, ait, solum honore antecedentibus, sed iis etiam, qui cum imperio sunt, maiores natu augures anteponuntur.

^t Horum ergo proprium.] Hæc propemodum sunt Ciceronis lib. 2. de legibus. ubi & ipsam legem auguralem posuit.

^u Tum si qui magistratus.] Cicero lib. 2. de legibus. Liuius 1. Decad. lib. 8. Valerius Max. lib. 1. cap. 1. ubi loquitur de Tib. Graccho.

^x Poterantque augures.] Cicero lib. 2. de legibus. & in 2. Philipp. cuius hæc verba sunt, Tum hic bonus augur eo se sacerdotio praeditum esse dixit, ut comitia auspiciis, vel impedire, vel vitare posset.

^y Lituum sine nodo.] Cicero lib. 1. de Diuinat. Liuius 1. Dec. lib. 1. Augur dextra manu baculum, sine nodo aduncum tenens, quem lituum appellauerunt. Plutarchus in Romulo, lituus est inflexus baculus, quo ad inaugurandum sedentes coeli spatia designant.

^z Insigne augurale fuit.] Seruius in lib. 3. Georgicon ibi,

— Lituosque pati, tractusque gementem

Ferre rotam. —

Lituus erat augurum baculus aduncus, sine nodo. Gellius lib. 5. cap. 8. Lituus est virga brevis, in parte, qua robustior est, incurua, qua augures vtuntur. Quod & ipsum asserit Cicero lib. 1. de Diuinatione. Quid, inquit, lituus iste vester (quod clarissimum est insigne auguratus) unde vobis est traditus? Nempe eo Romulus regiones direxit tum, cum urbem condidit. Qui quidem Romuli lituus, id est incuruum & leuiter à summo inflexum bacillum (quod ab eius litui, quo cauitur, similitudine nomen inuenit) cum situs esset in Curia Saliorum quae est in Palatio, eaque deflagrasset, inuentus est integer. Macrobius lib. Saturnal. 5. cap. 8.

^a Quo coeli regiones.] Liuius 1. Dec. lib. 1. Seruius lib. 7. Aeneidos, in eum locum,

Ipsa Quirinali lituo.

Lituus, inquit, incuruus augurum baculus, quo utebantur ad designanda coeli spatia: nam manu non licebat. Et in lib. 6. Aeneid.

Ipsa sub ora viri.

Et nos alibi iam latè diximus.

^b Quo quidem lituo.] Plutarchus in Numa Pompilio.

^c Qui quidem lituus.] Seruius ad ea quae ibi, Quo coeli regiones, ex Virgil. in 7. Aeneidos, subiungit, vel lituum, id est, regium baculum, in quo potestas erat dirimendarum litium.

^d Proditumque.] Plutarchus in Romulo.

à summo inflexas habuisse, præter formam litui auguralis. ^e Ex notatis verò regionibus, prima antica, posterior postica, tum dextra & sinistra dictæ. ^f Quamuis Hetrusci vates cœlestium prodigiorum periti, cœlum in duodecim partes diuiserint, anticamque ad occiduum, quoniam omnis illuc inclinat motus & posticam ad orientem: dextras ad septentrionem, sinistras verò ad meridiem proclinare voluerunt. ^g Sedebat enim augur velato capite, ^h & duplici toga augurali, quæ læna dicta est, ⁱ vel trabea amictus ex purpura & cocco, cum captabat auspicia, & lituo cœli regiones notabat. ^k ipseque cæsa victima obseruatis notatisque signis, longum carmen præfatus, preces effundebat: quas si forte non rite didicisset, ne quid præpostere diceretur, aliquo præeunte emittebat. Græcis verò augur non trabea amictus, sed toga candida velatus, poscit auguria. ^l Macedonibus quoque vates in amictu candido auream gerens coronam, captat auguria, & vaticinatur. Post effusas verò preces, oculis in cœlum fixis, ^m sedere conuenit, momentis omnibus paratum intentumque toto animo affixum, ⁿ facto vbique silentio, ne quid videretur audireturve, quod auspiciū dirimeret, quoad de cœlo seruasset, captataque auguria & signa missa forent: quibus missis, ^o ex auibus quæ oscines, quæ præpetes vel inferæ, & an tacitæ vel strepentes aduolarent, & si dextra vel sinistra, ^p quæve admissiue essent, ^q & quæ arcule, ^r quæve cliuæ, aut inebæ, quæ vetarent. Tum si motus pronus vel obliquus, supinus an rectus, aut in latera referebat: conueniebaturque extemplo augurem adire, & ^s auguriū firmari: namque vnum vidisse auspiciū, non erat satis. Adnotatumque exemplis est, non vbique & passim auguri captare auspicia licere, quia nisi in præscriptis destinatisque locis, ^t quibus Thesqua nomen,

Vestitus auguris & ceremonia in augurijs captandis, vide item c. 13.
Græci. Macedones. Loca in quibus auguria obseruabantur. Magistri augurum munus. Notandum.

A N N O T A T I O N E S.

^e Ex notatis verò regionibus.] Varro lib. 6. linguæ Latinæ, non multò post princ. Eius, inquit, templi partes quatuor: sinistra ab Oriente, dextra ab occasu, antica ad Meridiem, postica ad Septentrionem. Festus Pompeius lib. 14. Quæ ante nos sunt, antica, & quæ post nos sunt, postica dicuntur: & dexteram anticam, sinistram posticam dicimus. Sic etiam ea cœli pars, quæ sole illustratur ad Meridiem, antica nominatur: quæ ad Septentrionem est, postica: rursum, quæ diuiditur in duas partes Orientem, atque Occidentem. Seruius in 9. eclog. ibi,

Ante sinistra caua.

Augures, inquit, designant lituo spatia, & eis dant nomina, vt prima pars antica, posterior postica, item dextra & sinistra: vt iam alibi diximus. Et in lib. 2. Æneid. ibi,

Limen erat cecag, fores.

Per posticum, inquit, ingressus est. nam fores anteriores obfessæ erant. Est autem posticum neutri generis. Horatius Epistolarum lib. 1. epist. 5. ad Torquatum,

Atria seruantem postico falle clientem.

Nam antica & postica, in fœminino genere, augurale est. Idem Seruius in lib. 6. Æneid. eo loco, vbi, Moris est, inquit, vt captantes auguria, certa sibi spatia designent, quibus volebant, videnda ad se pertinere: quod spatium totum appellatur, & extremæ partes, antica & postica vocabantur.

^f Quamuis Hetrusci.] Aliter philosophi. Nam Pythagoras, Plato, Aristoteles, dextras mûdi partes Orientales dixere, à quibus initium motus: sinistras Occidentales. Empedocles dextras mundi partes iuxta circulum solstitialem æstium: sinistras iuxta hyemalem iudicauit.

^g Sedebat enim augur.] Plutarchus Numæ imperij auspicia & ingressus scribens, Capitolium, inquit, ascendit, vbi qui auguribus præerat, illum velato capite, ad Meridiem vertens, precatus est. Liuius 1. Dec. lib. 1. Augur ad læuam eius, capite velato, sedem cepit,

^h Et duplici toga augurali.] Diximus suprâ hoc eodem libro cap. 18. Lænam esse genus vestis. Quæ est propriè duplex amictus auguralis. sic etiam, vt puto, legit Alexander: quamuis in omnibus libris, quos hactenus vidi, auguralis legatur.

ⁱ Vel Trabea.] Diximus præterea ex Suetonij libello de genere vesti. Tertium genus trabeæ esse augurale ex purpura & cocco mistum.

^k Ipseque cæsa victima.] Plutarch. in Numa.

^l Macedonibus.] Q. Curtius li. 4. vbi loquitur de Aristandro vate Alexandri Macedonis.

^m Sedere conuenit.] Seruius in lib. 6. Æneidos ibi,

Sic effatus vestigia pressit

Observans, quæ signa ferant.

Quia, inquit, ad auguria captanda, post preces, immobiles, vel stabant, vel sedebant. Sed idem enarrâs illud ipsius Virgilij in princ. lib. 9.

— Lucotum fortè parentis

Pilumni, Turnus sacratæ valle sedebat.

Secundum, ait, augureis, sedere est auguria captare: nam post designatas cœli partes, à sedentibus captantur auguria. quod & ipse suprâ lib. 7. latenter ostendit, inducens Picum Regem solum sedentem,

— Paruaque sedebat

Succinctus trabea.

Quod est augurum, cum alios stantes induxerit.

ⁿ Facto vbique silentio.] Plutarchus in Numa captante auguria, sic scribit, Silentium summum tanta in multitudine forum tenebat, cunctis euentum obseruantibus, & de futuro suspensis.

^o Ex auibus quæ oscines, quæ præpetes.] Dictum est supra hoc eodem lib. c. 13.

^p Quæve admissiue essent.] Festus Pompeius lib. 1. Admissiue aues dicebantur ab auguribus, quæ consulentem iuberent.

^q Et quæ arcule.] Idem Pompeius, Arcula dicebatur auis, quæ in auspicijs vetabat aliquid fieri.

^r Quæve cliuæ.] Cliuæ auspicia dicebant (teste Festo lib. 3.) quæ aliquid fieri prohibebant. & iam de his cliuæ auspicijs diximus suprâ d. c. 13.

^s Et auguriū firmari.] Virgilius libro secundo Æneidos,

Da deinde auxilium pater, atque hæc omnia firma.

Quo in loco Seruius, Non sufficit, inquit, Romano more, vnum vidisse auguriū, nisi firmetur ex simili: nam ex dissimilibus posterioribus, dissoluuntur priora.

^t Quibus Tesqua nomen.] Festus Pompeius li. 18. Tesqua loca augurio designata. Cicero aspera esse ait & difficilia. Horatius 1. Epistol. 14.

— Nam quæ deserta & inhospita Tesqua

Credis, amœna vocat, mecum qui sentit: & odit,

Quæ tu pulchra vocas. —

Vbi Acron dicit, Tesqua loca deserta & difficilia, lingua Sabinorum dici: & deserta & repleta sentibus sic nominari. Porphyrio alter interpretes, dicit esse loca aspera & syluestria. Lucanus lib. 6. non longè à princ. Tesqua nemorosa vocat,

Amplexus fines, saltus, nemorosaque, tesqua.

Varro lib. 6. de lingua Latina, non admodum longè à princ. Tesca scribit per c, literam, putatque tesca dicta, quasi tuesca, à tuendis sacris: locaque quædam agrestia interpretatur,

*Auspicij
tempora.*

*Augur fe-
ralia nō at-
trectabat.*

*Post augu-
rium obser-
uata.*

*Pontifex &
augur si-
mul.*

*Maiores
magistratus
augurium
minori præ-
ferebatur.*

aut in arce, vel ad veteres curias, augures. ^x pontifices vero, nisi in postmuriis, auspicia captare fas erat. ^y Sed sciendum non omnibus auguribus, sed solo magistro augurum de cælo auspicari licuisse: qui huic muneri præfectus, magister à collegio eligebatur. ^z Obseruatūque, ut si extra urbem, aut in pomærio, vel domo conducta, seu quouis tabernaculo, quod cœperat, augur auspicetur, & inter augurandum nondum firmis signis, urbem aut pomærium inauspicatō transgressus foret, ut rite caprentur auspicia, primum omitti tabernaculum, & alterum sumi necesse fore: denuōque auspicari oportere, ex quo nouus auspiciorum instauratur aspectus. ^a Et cum certa dies auspiciis dicata esset, post mediam noctem ad mediam futuram diem auspicari licere. Septima autem aut sexta diei hora, non decebat: ^b namque incipiente aut crescente die, non autem desinente, iusta auspicia fuere. Post Sextilem quoque mensem, quo tempore aues aut imbecillæ aut morbosæ sunt, vel pulli earum imperfecti, auspicari non licuit: eo enim tempore à pontifice maximo de cælo seruare vetabatur. In quod fuit constitutum, ut non modò ^c morbosis auibus, sed ^d cuicunque funeri augur ad mouere manus, & feralia attrectare vetaretur. Si autem post augurium susceptum ad aquam venire contingeret, ne eius interuentu augurium frustraretur, quod aquæ intercessu interrumpi certum est, fufis precibus aquam haurire, & vota promittere oportebat. ^e Poteratq; idem & pontifex & augur esse, duobusq; simul sacerdotiis præponi, cui etiam licitor præibat, sicut pontifici maximo. Et tamen post susceptos honores, auguratus conferri soleret, tamen ^f Fabius Maximus admodum adolescens, priusquam vllum

ANNOTATIONES.

tatur, Deo cuiusdam consecrata, Accij testimonio id ipsum confirmans ex tragœdia, cui Philoctetæ nomen est, in hunc modum citato, Lemnia qui tu es mortalis, quæ in deserta & tesca te apportes loca? Loca enim quæ sint, designat, cum dicit Lemnia. Prætolare & celsa Cabyrum delubra tenes, mysteriâque pristina castis concepta sacris. Deinde Volcania templa sub ipsis collibus, in quos delatus locos dicitur, Alto ab limine cæli. Et Næuius. Expirante vapore vides unde ignes cluet mortalibus diueis. Quare hic qui tesca dixit non errauit: neque ideo quod sancta, sed quod ibi mysteria fiunt, ac tuentur, tuesca dicta, post tesca. Hæc Varro.

^u *Aut in arce.* Plutarchus in vita Numæ scribit, Numam auguribus sacerdotibusque assumptis Capitolium ascendisse ad captandum augurium.

^x *Pontifices vero.* Id, ni fallor, accepit à Festo Pompeio lib. 14. dum scribit, Postmuriū pontificale pomærium, ubi pontifices auspicabantur. Dictum autem pomærium, quasi promuriū, id est, proximum muro. Et vix alibi id verbum inuenies: nullibi autem (nisi admodum decipior) postmuriū, quo utitur hic Alexander, & credo eum legisse postmuriū, non postmuriū. Scio autem pomærium, aut, ut alij legunt, pomerium dictum, quod esset post murum: vel testimonio Varronis lib. 1. aut aliorum computatione 4. linguæ Latinæ. aut Liuij 1. Decad. lib. 1. in hunc modum, Pomærium, verbi vim solam intuentes, postmæniū interpretantur esse. Est autem magis circumcæniū, locus, quem in condendis urbibus quondam Hetrusci, quæ murum ducturi erant, certis circa terminis inauguratō consecrabant: ut neque interiore parte ædificia mænibus continuarentur, quæ nunc vulgò etiam coniunguntur, & extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spacium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quàm quod murus, post id pomærium Romani appellarunt, & in urbis incremento semper quantum mænia processura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur. In pomærio autem pontifices auspicari solitos, videri potest ex eo quod scribit Cicero li. 2. de Natura deorum, loquens de Tiberio Graccho augure, his verbis, Itaque tum illos exire iussit, post autem è provincia literas ad collegium misit, se, cum legeret libros, recordatum esse vitio sibi tabernaculum captum fuisse in hortos Scipionis: quod cum pomæriū postea intrasset habendi Senatus causa in redeundo, cum idem pomærium transiret, auspicari esset oblitus. Itaque vitio Coss. creatos esse. Repetitur hoc exemplum lib. 1. de Diuinat. à Valerio lib. 1. tit. 1. de Cultu deorum, & à Plutarcho in Marcello. Sed interim aduerte ad id, quod scribit Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 6. *Æneid.*

— Sic effatus, vestigia pressit.

Quia, inquit, propriè effata, sunt augurū preces: Vnde ager, post pomæria, vocatur effatus, ubi captabantur auguria. Gellius lib. 13. ca. 14. Pomærium quid esset, augures populi Romani qui libros de auspiciis scripserunt, istiusmodi sententia definierunt, Pomærium est locus intra agrum effatus, per totius urbis circuitum pone muros regionibus certis determinatus, qui facit finem urbani auspicij.

^y *Sed sciendum est non omnibus.* Plutarchus in Numa, Capitolium ascendit, ubi qui auguribus præerat, Numæ caput dextra manu tenens, precatus est, & contra quàm longissimè prospectum oculi ferebant, quæ à diis immortalibus auspicia signa mitterentur, circumlustrabat.

^z *Obseruatūq; est.* Valerius Maximus lib. 1. ca. 1. de Cultu deorum, A Tiberio, inquit. Graccho ad collegium augurum literis ex provincia missis, quibus significabat se, cum libros ad sacra populi pertinentes legeret, animaduertisse vitio, tabernaculum captum, comitiis consularibus, quæ ipse fecisset: eaque re ab auguribus ad Senatum relata, iussu eius C. Figulus è Gallia, Scipio Nasica è Corsica Romam redierunt, & se consulatu abdicauerunt. Cicero lib. 2. de Diuinatione. Auspiciū optimum habemus ad omnes res, præter quàm ad comitia: quod quidem institutum reipub. causa est: ut comitorum vel in iudiciis populi, vel in iure legum, vel in creandis magistratibus, Principes ciuitatis erant interpretes. At Tiber. Gracchi literis Scipio & Figulus, quod cum augures iudicassent eos vitio creatos esse, magistratu se abdicauerunt. Quod & supra proximè, ubi de postmuriū pontificum diximus ex Cicerone libro 2. de Nat. deorum.

^a *Et cum certa dies.* A. Gellius lib. 3. c. 2. Magistratus quando vna die eis auspicandum est, & id super quo auspicauerunt, agendum, post mediam noctem auspicatur, & post meridiē sole magno: auspicatūque esse & egisse ex eodem die dicuntur. Macrobius lib. 1. Saturn. c. 3.

^b *Namque incipiente.* Hæc vsque ad versic. In quo id fuit const. sunt Plutarchi problem. cap. 37. ubi horum rationem reddit.

^c *Morbosis auibus.* Quod supra dictum est.

^d *Sed cuicunque funeri.* Cornelius Tacitus lib. 1. Neque, inquit, Imperatorem auguratu, & vetustissimis cæremoniis præditum attrectare feralia debuisse.

^e *Poteratq; idem.* Nam Q. Fabius Maximus augur & pontifex simul fuit, ex Liuij 3. Decad. lib. 10.

^f *Fabius Maximus admodum adolescens.* Vt patet ex Liuij 4. Decad. lib. 3. Sed & idem Liuius 3. Decad. lib. 9. in fine. tradit Titum Sempronium, admodum adolescentem, augurem creatum: quod tunc, inquit, perrarum erat in mandandis sacerdotiis. Titus Sempronius Gracchus (ut memorie prodidit Plutarchus in Gracchis) P. filius feditio-
forum

gereret magistratum, auguratum gessisse dicitur. Quotiesque pro diuersis captarentur, illius prauale re auspicia, qui in summo esset magistratu, certum est: ideo Consulis auspicia, si cum Prætoris confundantur, præponi haud dubium esse. ^g Fuitque exemplis cognitum, apud augures optimis auspiciis ea geri, quæ pro Reipubl. salute susciperentur: quæ contra, inauspicata esse & monstrifica. Illud quoque dixisse non ab re fuerit, ^h occentu soricis dirimi auspicia, ⁱ sicut aquæ interuentu irrita fiunt: ^k utque luminaria domus auguralis semper aperta sint, nulloq; operculo claudantur. Quodque quum auspicia captant, cælo non turbido nec procelloso aut pluuiis, sed aura silenti & placida, ubi omnia pura & tranquilla sunt, auspicentur, ne venti flatus aut tempestas auium gressus à suo cursu diuertat. ^l Estque obseruatum, ut minora auspicia semper maioribus cedant, licet priora sint. ^m Siquidem cornicis aut columbarum auspicia, aquila superueniente irrita fiunt: aquilarum verò augurium, fulmine adueniente nullum est.

ANNOTATIONES.

forum Gracchorum pater, qui bis Coss. & censor fuit, idemque & summus augur & vir sapiens, vir mira fortitudine & æquitate præditus, cooptatus in collegium augurum, cum esset admodum adolescens. Paulus Æmylius, qui Persem cepit, iuuenis factus est augur, ut scribit Plutarch. in vita Pauli Æmylij.

^g Fuitq; exemplis cognitum.] Id dictum est Q. Fabij Maximi apud Tullium in Catone maiore, ubi sic scribit, Augur cum esset, dicere ausus est, Optimis auspiciis ea geri, quæ pro reipub. salute fierent: quæ contra temp. ferrentur, auspicia contra fieri. Cicero Philip. 11. Iupiter ipse sanxit, ut omnia, quæ reipub. salutaria essent, legitima & iusta haberentur. Vbi videtur Cicero illud Hectoris ad Polydamantem fratrem exprimere, cum is augurem suaderet de rebus gerendis consulere Iliad. 12.

Εἰς οὐρανὸν ἀεὶς θ' ἀνύμενος καὶ πᾶσι.

Id est,

Augurium optimum, pro patria pugnare.

Eobanus sic vertit,

Augurium tamen est, quod præualeat omnibus, unum

Pro patria pugnare, armis defendere ciues.

Ita etiam vertit Budæus,

Augurium felix patriam tutatier unum.

Quæ & ipsa sententia citata est, & probata Aristoteli Rhetoricorum lib. 2. ipsi Ciceroni ad Atticum lib. 2. epistol. 19.

Plinio Iuniori li. epist. 1. epist. 18. ad Tranquillum. Aphthonio in præexercitamentis, & Plutarcho in lib. de fortuna & virtute Alexandri.

^h Occentu soricis.] Valerius Max. li. 1. c. 1. de Cultu deorum, de Fabio Maximo Occentus soricis auditus, Fabio Maximo Dictaturam, C. Flaminio magisterium equitum deponendi causam præbuit. Plinius lib. 8. c. 57. Soricum occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus.

ⁱ Sicut aqua interuentu.] De quo supra dictum est.

^k Vig. luminaria domus.] Hæc usque ad vers. Estque obseruatum, sunt Plutarchi problemat. cap. 72. ubi horum reddit rationem.

^l Estq; obseruatum.] Seruius in 9. eclog. Virg. enarrans illud, Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.

Sed idem paulò aliter in 12. Æneid. in eum locum,

Cesserit Ausonio si fors victoria Turno.

Sit, inquit, in auguriis prima posterioribus cedere. Vide Gellium lib. 13. c. 14. & in seq.

^m Siquidem cornicis, aut columbarum.] Quod non obscure probat illud Virgilij ecloga 9. Ex quo loco ipse Seruius dicit in posteriore illo loco, id ideo esse, quia aquila plus potest, quàm columba. ut & ipse dicit eiusdem loci autoritate in libr. 2. eiusdem operis ibi,

Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,

Aspice nos.—

Qui essent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio.

CAPUT XX.

NCEPS quæstio fuit apud grammaticos, ambiguo sensu in vtramque partem agitata, qui essent equi funales, qui in solenni triumphi apparatu iuxta triumphantis currum incedebant. Nuper in cœtu patriciorum, in controuersiam certamenque venit, quonam modo accipi conueniat, ^a quod est in Tranquillo dictum, Tiberium Actiaco triumpho Augusti currum fuisse comitatum sinistriori funali equo, quum Germanicus dexteriori veheretur: qui essent funales equi, quærebatur. Cumque varia & ferè populari opinione ferrentur, nobisque quum minimè probarentur, visum tandem est, funales dici equos, qui funibus alligati currum triumphantis traherent: quibus præeuntibus, summi imperatores vectabantur triumphi die, in quibus ingenui pueri sedere veteri more solebant. Prætextatos enim filios in equis triumphantium vehi, ^b & Cicero meminit,

Funales equi apud Suetonium. Prætextati filij in equis triumphantium.

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

^a Quod est in Tranquillo.] In Tiberij Cæsaris vita, ca. 6. sic scribit, Dehinc pubescens, Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est sinistriori funali equo, quum Marcellus, Octauiae filius, dexteriori veheretur. Itidem Statius in sexto Thebaidos, in ludis Archemori, equum nomine Thoen dixisse videtur funalem, qui iugalis erat, & in cursu equestri Armeto inseruiebat, tanquam tertius ille habernalis in triga, Sic enim ait,

—Nec verbera voce

Nominibusq; cient Pholoen Admetus & Irin

Funalemq; Thoen.—

Equi lauris iuncti hinc & inde currui triumphali, funales dicebantur, & alio nomine Habenales. Cuius rei mentio fit à Dionysio in 8. Antiquitatum, scribente Institutum vetus fuisse & heroicum, ut trium equorum curus in ludis decurrerent. Duobus enim equis iunctis tertius iuxta adhibebatur, Habenalis, dictus: qui victus loris à prætertrahendo, simulque iungendo *μαχηρ* vocabatur à prisca.

^b Et Cicero meminit.] In Oratione pro L. Muræna, Aut cum sedere, inquit, in equis triumphantium prætextati potissimum filij soleant.

& multi prodidere. ^c Quare Paulus Æmylius, deuieta Macedonia, filios duos impuberes: & ^d Germanicus currum quinque liberis onustum, in triumpho duxit. ^e M. quoque Antoninus Philosophus, & Verus triumphi die mille puellas virgines in equis triumphalibus vexere. ^f Vel quod in his infiderent qui funalia præferebant & faces, propterea funales dictos veterum autoritate probari: & nam peruulgatum ferè est, faces & lumina tam in apparatu triumphi quàm iuxta triumphantem deferri solere. ^h Diuus enim Cæsar ad lumina quadringenta in Capitolium triumphans ascendit, elephantis lychnos dextra sinistraq; gestantibus. Quod eò constitutū ferunt, tum vt spectatior triumphi apparatus & conspectior foret, tum vt lumina, si fortè tenebris obortis, pompæ triumphali non sufficeret dies, ad arcendas tenebras præstò forent: ipseq; triumphans, luminibus circa adhibitis, conspectior fieret. Propterea haud ab re visum, sicut in Cæsaris triumpho elephantos lychnos gestasse legimus, compari modo funalia & faces equos iuxta triumphantem ferre, dici probabiliter posse. Vnde funales equos à funalibus, quæ in equis triumphalibus præferebant, probè dici argumentamur. Ex quibus licuit nobis æstimare, vel quòd funibus currum traherent, vel quòd faces iuxta triumphantem deferrent, sicut veteri exemplo probatum est, funales equos dici & æstimari.

ANNOTATIONES.

^c Quare P. Æmylius.] Id accepisse videtur à Plutarcho in vita ipsius.

^d Et Germanicus.] Cornelius Tacitus de Germanici triumpho sic scribit, C. Cælio, L. Pomponio Coss. Germanicus Cæsar ad 7. Calend. Iunias triumphauit de Cheruscis Cat-tisque, & Angriuariis, quæq; aliæ nationes vsque ad Albim colunt: lecta spolia, captiui, simulachra mōtium, fluminum, præliorum, bellūque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. Augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis onustus.

^e M. quoque Antoninus Philosophus.] Iulius Capitolinus in vita illius.

^f Vel quod in his infiderent.] Vtruncunque sit, certè clarum est, funale dici à fune: nam & funale pro ipso fune accipitur apud Liuium 5. Deca. lib. 2. paulò ante si. Funda media, duo funalia imparia habebat. Accipitur & pro re quapiam lucente ex fune, aut cera, aut alia re pingui composita. Vnde & funalis cereus apud Valerium Maximum, vbi loquitur de C. Duillio, lib. 3. c. 7. C. autem Duillius, qui primus naualem triumphū ex Pœnis retulit, quotiescunque epulaturus erat: ad funalem cereum, præeunte tibicine & fidicine à cœna domum reuerti solitus est. Et simpliciter funali pro cereo

apud Cicero. de Senect. Delectabatur, inquit, crebro funali & tibicine: quæ si nullo exemplo priuatus sumpserat, tantum licentiæ dabat gloria. Et Plinius, aut quisquis est, in lib. de viris Illust. Duillio, inquit, concessum est, vt prælucente funali & præcinente tibicine, à cœna publica rediret. Hic simpliciter funale appellat, quod Valerius, vbi supra, vocat cereum funalem. Ouid. lib. 12. Metam.

— Et primus ab æde

Lampadibus densum rapuit funale coruscis.

Syllius Italicus libr. 6. in fine. De hoc eodem Duillio, loquens, ait,

Cui nocturnus honos funalia clara sacerq;

Post epulas tibicen adest.

Seruius in illud lib. 1. Æneidos in fine,

— Et noctem flammis funalia vincunt.

Funalia, inquit, à funibus, qui intra ceram sunt. Hos ante vsum papyri cera circumdatos habebant. Vnde funera dicta: quia funes incensi illa præcedebant.

^g Nam peruulgatum est faces.] Vt patet exemplo seq.

^h D. enim Cæsar.] Sucto. in vita illius, c. 37. sic tradit, Ascenditque Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra atque sinistra lychnuchos gestantibus.

Qui fuerit apud veteres cœnandi vsus, quæve hora prandij & cœna, quotq; singulis lectis cœnitabant, & quid apud externos.

CAPVT XXI.

Torus & ci-
bus primi
seculi.
Mensa.

ANTIQUIS ^a torum ex palustri vlua, & ^b ex stramento, ^c vel ex cespite fuisse, ^d & longo tempore ex pulte non pane Romanos vicitasse, perspicuum exemplis & probatum est: postea quum annis intercedentibus ex illo agresti cultu desitum esset, ^e mensas in quibus epularentur, ex

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

^a Antiquis torum ex palustri vlua.] Naso libr. Fastorum primo, inopiam & frugalitatem priscorum Romanorum graphicè describens, ait,

Dum casa Martigenam capiebat parua Quirinum,

Et dabat exiguum fluminis vlua torum.

Et paulò post,

Nec pudor in stipula placidam cepisse quietem,

Et fœnum capiti supposuisse, fuit.

^b Et ex stramento.] Iuuenalis sat. 6. in princ.

Syluestrem montana torum cùm sterneret uxor

Fronibus, & culmo, vicinarumq; ferarum

Pellibus. —

Plinius lib. 18. c. 3. Quies, somnusque in stramentis erat. vide in præced.

^c Vel ex cespite.] Seneca in Hercule Octæo act. 2.

Cespes Tyrio melior ostro

Solet impavidos ducere somnos.

Virgilius libro 8. Æneidos describens Euandri in Æneam beneuolentiam, qui eum epulis solemnibus accepit, Sic enim ait,

Hæc vbi dicta: dapes iubet & sublatæ reponi

Pocula, gramineq; viros locat ipse sedili,

Præcipuumq; toro & villosi pelle leonis

Accipit Æneam. —

^d Et longo tempore ex pulte.] Plinius libro 18. cap. 8. Pulte non pane vixisse longo tempore Romanos manifestum: quoniam inde & pulmentaria hodièque dicuntur. Et Ennius, antiquissimus vates, obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulte fritilla conficiuntur: videturque tam puls ignota Græciæ fuisse, quàm Italiæ polenta. Valerius Maximus libro 2. cap. 1. de modo comedendi antiquorum, Erant, inquit, ad eò continentiaæ attenti, vt frequentior apud eos pultis vsus, quàm panis esset.

^e Mensas, in quibus epularentur, ex acere.] Ex Plinio lib. 33. c. 11. Ante se autem paulò lignea rotunda solida, nec multò maiora quàm mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cepisse. Et de acere quoque probat illud Virgilianum lib. 8. Æneidos,

Solioq;

acere aut fraxino^f quadratas, & deinde orbiculas fecisse, in quibus pranderent & cœnarent, satis constat. Quem morem à Laconibus Romanos sumpsisse crediderim, quibus nullæ fuere mensæ nisi ex robore. Romanis enim antea lecti erant^h Archiaci & Bœotici, humiles & breues. ⁱ Labentibus deinde moribus, tantæ luxuriæ factæ sunt, ut ærati primum lecti, abaci, triclinia, & monopodia, quæ Cn. Manlius Asia deuicta primum vexit in triumpho, deinde^k citreæ mensæ, ^l quæ elephantinis pedibus sustinebantur, ^m orbiculatæ, magno sumptu fierent, ⁿ quarum precium auro appendebat, ^o aut ex ebore^p vel testudine, sectis putaminibus in laminas, quod Carbilius Pollio instituit primus: adeo ut non modò menses, sed lectos & repositoria testudinū putamine vestirent. ^q In cœnaculis enim domorū aut ^r tricliniis

ANNOTATIONES.

—Soliōque inuitat acerno.

Illudque Martialis mensæ acernæ aphophoretum 90. libro 14.

Non sum crispa quidem, nec sylua filia Maure,

Sed norunt lautas & mea ligna dapes.

^f *Quadratas.* Plinius d. lib. 33. c. 11.

^g *Deinde orbiculatas.* Athenæus lib. 11. c. 13. reddit rationem quare prisca circulares mensas parabant. Quod in orbem & circuitum factum est, orbiculatum dicitur. Vnde poma orbiculata à Varrone lib. 1. de Re rusti. c. 59. quæ rotunda sunt, figuramque habent orbis in rotundum circumacti. Vide infra ex Seruio. Et Sueton. in Nerone. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò diebus ac noctibus, vice mundi circumageretur.

^h *Archiaci.* Horatius Epistolarum lib. 1. epist. 5. in princ.

Si pōies Archiacis conuiua recumbere lectis.

Archaicis nonnulli doctissimi viri legunt. Sunt autem Græco nomine Archaici lecti Latino antiqui: id est, antiquo modo & more fabricati. Vtitur hoc nomine Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Quomodo autem mensæ Archaicæ, eodem modo, & lecti Archaici sunt appellati: suntque intelligendi lecti imperitè & parum eleganter facti.

ⁱ *Labentibus deinde moribus.* Hæc vsque ad ea verba, Deinde citreæ mensæ. sunt Liuij 4. Dec. lib. 9. non adeo procul à princ. Et super eo quod dictum est de Asia, Plinius lib. 33. cap. 11. sic scribit, Asia primum deuicta luxuriam misit in Italiam, &c.

^k *Citreæ mensæ.* Est huiusmodi mensæ citreæ apophoretum Martialis lib. 14. c. 89.

Accipe felices, Athlantica munera syluas,

Aurea quæ dederit dona, minora dabit.

Athlantica autem appellat, quod in Athlante monte Mauritanis sylua est, quæ citrum arborem & cedrum producit, unde mensarum infania: quas fœminæ viris contra margaritas regerunt, ut scribit Plinius lib. 13. c. 15. in princ. ubi & tu videbis immensa mensarum pretia. Et de his mensis citreis est illud Lucani lib. 9.

Sed citri contenta comis vinebat, & umbris

In nemus ignotum nostra venere secures,

Extremoque epulas mensasq; petiuimus orbe.

Sunt tamen qui ibi legunt cedri: nam & ex ea arbore mensas fuisse factas satis constat ex Plinio lib. 13. c. 15.

^l *Quæ elephantinis pedibus sustinebantur.* Vide infra proxime.

^m *Orbiculate.* Seruius in eum locum Virgilij lib. 3. Æneidos,

Ambefas subigat malis absumere mensas.

Ambefas, inquit, vndique esas: id est, rotundas. Maiores enim has habebant, in honore deorum Paniceas.

ⁿ *Quarum pretium auro appendebant.* Ad quod nonnihil illud Martialis nuper citatum.

^o *Aut ex ebore.* Celsus Iurisconsult. in l. Labeo. ff. de suppel. leg. Nam, inquit, fictili, aut lignea, aut vitrea, aut area denique suppellectili utebantur: nunc ex ebore, atque testudine & argento: iam ex auro etiam atque gemmis suppellectili vtuntur. Iuuenalis satyra 11.

At nunc diuitibus cœnandi nulla voluptas,

Nil rhombus, nil dama sapit, putere videntur

Vnguenta, atque rose, latos nisi sustinet orbes

Grande ebur & magno sublimis pardus hiatu.

Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,

Et Mauri celeres, & Mauro obscurior Indus,

Et quos deposuit Nabatheo bellua saltu,

Iam nimios capitique graues.

^p *Vel testudine, sectis.* Hæc vsque ad ea verba, In cœnaculis enim, sunt Plinij lic. 9. c. 11. Testudinum putamina, inquit, secare in laminas, lectosque & repositoria his vestire, Carbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij. Sed & lectos olim ex testudine factos fuisse, testis est Philo Iudæus in lib. de vita contemplatiua his verbis, Triclinia lectos habent eburneos, aut testudineos, aut pretiosioris materiæ, gemmatos plerosque, stratos auro intexta purpura, vel aliis floridis coloribus variis oculis allicientibus. Et Lucianus in Asino aureo, καὶ οὗτοι μὲν γὰρ χαλάρους ἰνδικῆς πεποιημένον. id est, lectus erat magnus ex Indica testudine factus. Et ex eo Apuleius libr. 10. eiusdem tituli, Lectus, inquit, Indica testudine perlucidus, plumea congerie tumidus, veste serica floridus. Iuuenalis satyr. 11.

Nemo inter curas & seria duxit habendum,

Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,

Clarum Troiugentis factura & nobile fulcrum.

Vnde est illa indignatio Senecæ in lib. 7. de beneficiis cap. 9. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & fœdissimorum pigerrimorumque animalium testas, ingentibus pretiis emptas, in quibus ipsa illa, quæ placet varietas, subtilis medicatis, in similitudinem veri coloratur. Plinius lib. 16. cap. 43. Portentosa ingenia appellat, quæ materiam in mari quæsiuere ad lectos, testudinemque in hoc secuere. Idem quoque Plinius libr. 33. cap. 11. autoritate Fenestellæ, dicit Tiberij Cæsaris principatu testudine repositoriis argentum addi cœptum. Vide præterea in præced.

^q *In cœnaculis.* Varro lib. 4. Vbi cubabant, cubiculum: vbi cœnabant, cœnaculum vocitabant. Posteaquam in superiore parte cœnare cœperunt: superioris domus vniuersa cœnacula dicta. Posteaquam vbi cœnabant, plura facere cœperunt, ut in castris ab hyeme hyberna. Hybernum domus vocarunt: contra æstiuum. Cœnacula dicuntur ad quæ scalis ascenditur, ut scribit Festus Pompeius lib. 3. Sed & de cœnaculo diximus supra lib. 3. c. 14.

^r *Aut tricliniis stratis tribus lectis.* Seruius lib. 1. Æneidos in eum locum,

—Aulais iam se regina superbis

Aurea composuit sponda.

Scribit antiquos stratis tribus lectis epulari solitos, errareque eos, qui triclinium dicunt ipsam basilicam, aut cœnationem. Vnde Cicero in Oratione pro Murena, Atque ille rogatus, ut triclinium sterneret, strauit pelliculis hædinis lectulos punicanos. Et Horat. Serm. lib. 1. sat. 4.

Sape tribus lectis videas cœnare quaternos.

Vbi Acron interpres, id est duodecim in triclinio: nam & inde triclinium dictum est, à tribus lectis. Iuuenalis sat. 5.

—Ergo duo post,

Si libuit, menses neglectum adhibere clientem,

Tertia ne vacuo cessaret culcitra lecto,

Vnà simus ait.

Ex quibus Iuuenalis verbis apertissimū est, triclinium discubitorium tribus fuisse instructum lectis, atque inde nomen accepisse.

Tres lecti in
cœnaculis
& tricliniis.
Perse.
Pausania
frugalitas.
Græci.
Romani.
Mense ar-
genteæ.
Prandium
& cœna in
propatulo.
Cœna ini-
tium.
Secunde
mensæ.

tribus lectis, s̄ prisci illi sedentes cœnitabant, in quibus tres fuisse mensas t̄ Varro significat, ex qui-
bus vna vinaria orbiculata, cylibantum dicta, à poculis quas κύλικας Græci vocant: altera lapidea,
oblonga columella suffulta, cui cartibulum: tertia, quadrata quæ vasa detinebat, cui vrnarium dixere
nomen. u Perseæ verò, quum antea in vimineis toris discumberent, postea lectos auro fulgentes, &
gemmis magnificè construxere, in quibus vasa non minoris census adæquarunt, quos tanto censu ex-
cultos, ac regium apparatus in castris, Pausanias quum deuicto Mardonio ad Plataeas vidisset illo ne-
glecto, modica mensa Laconicam cœnam fecisse dicitur. Græci in symposio Græciensi frequenter cœ-
nitantur. x Apud Romanos verò Heliogabalus argenteas primas mensas habuisse dicitur: y quibus
in solemni epulo duæ tantum mensæ adhibebantur, vna carniū, altera pomorum. z Namque vete-
ribus cibus mundus erat & simplex, neque operosis condituris, aut appetentia exquisitus, sed sine
apparatu & sine impensa. a Prandium enim & cœna in propatulo fiebat, quia palam cœnare de-
decus non erat: secretò verò cœnitasse, probro & ignominia fuit. b Id quod Lacedæmoniis Lycurgi
lege cauebatur: quod ideo constitutum ferunt, ne quis splendidius altero vesceretur. Hyeméque ad
focum, æstiuo anni tempore in aprico cœnitabant. c Ouum verò & mel, initiū cœnæ fecere, d in secun-
dis mēsis, poma & e mel, sicut ad principia conuiuij, f & multiformes nuces dari assuevere. g Apud ma-
iores autē semen candidi papaueris cum melle & h lactuca plerunque mensas secundas fecit. i deinde

ANNOTATIONES.

s̄ *Prisci illi sedentes.*] Vide infra.
t̄ *Varro.*] Lib. 4. de lingua Lat.
u *Perseæ verò.*] Hæc vsque ad versū Græci in symposio. sunt
Herodoti lib. 9. Plutarchi in Apophtheg. Pausaniæ, &
Cleombroti.
x *Apud Romanos verò Heliogabalus.*] Lampridius in vita
illius. Primus deinde mensas & capsas argenteas habuit.
y *Quibus.*] Seruius in lib. 1. Æneidos ibi,
Postquam exempta fames epulis, mensaq; remota.
Vbi non carniū dicit, sed epularum, quod non longè di-
stat: nisi quòd alterum altero generalius est. Verum idem
Seruius in lib. 8. eiusdem operis in eum locum,
Instaurant epulas & mensæ grata secunda
Dona ferunt.—
Idem dicit quod hîc Alexander.
z *Namque veteribus.*] Hoc in sequentibus videbitur.
a *Prandium enim & cœna in propatulo fiebat.*] Valerius Ma-
ximus lib. 2. cap. 1. Fuit, inquit, etiam illa simplicitas anti-
quorum in cibo capiendō humanitatis simul & continen-
tiæ certissimus index. Nam maximè vitis prandere & cœ-
nare in propatulo, verecundiæ non erat, nec sanè vllas epu-
las habebant, quas populi oculis subiicere erubescerent. Et
Isidorus lib. Etymologiarum 20. cap. 2. Macrobius verò
lib. 3. Saturnal. cap. 17. in princ. scribit legibus Rom. præce-
ptum fuisse, vt parentibus ianuis pransitaretur & cœnita-
retur. Sic vt oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus
fieret. Hinc est quòd Iuuenalis sat. 1. conqueritur suorum
temporum mores, qui à prisca illa viuendi norma declina-
sent, quòdque suæ ætatis homines maiorum instituta mu-
tassent, propter luxuriam, nec iam in propatulo, sed intra
priuatas ædes multiiuga, luxuriosaque, & lautè parata cœ-
na cœnarent,

— *Quis fercula septem*

Secretò cœnauit auus.—

b *Id quod Lacedæmoniis.*] Plutarch. in probl. c. 32. & ante il-
lum, Strabo lib. 15. vbi idem dicit de Indis. Sed & Reges
ipsi Lacedæmonij, cum domi erant, in commune conuiua-
bantur, vt tradit idem Plutarch. in Agesilao. Et Ægyptij, &
Mossynœci in propatulo vescabantur. Priorum, scilicet,
Ægyptiorum testis est Herodotus, cum ait, Domi ventrem
exonerant, exterius in viis comedunt: reddentes rationem.
Quæ sunt turpia, sed necessaria, ea in occulto fieri debere:
palam verò quæ non sunt turpia. Posteriorum Pomponius
Mala lib. 1. c. 21.

c *Ouum verò.*] Horatius Serm. lib. 1. sat. 3.

— *Si collibuisse, ab ouo*

Vsque ad mala citaret, Io Bacche, modò summa

Poce, modò hac resonans, quæ choris quattuor ima.

Vbi Porphyrius interpres, Ouum enim, inquit, hodièque
initium cœnæ, quippe cum in gustu statim à balneis offe-

ratur: mala autem apud veteres inter cætera secundæ men-
sæ offerebantur. Athenæus lib. 2. Dipnopsō. autoritate
Naucratis, scribit in conuiuiis oua apponi solita. Idem
tradit lib. 14. c. 17. etiam in secunda mensa oua apponi, his
verbis, ἐδίδδοτο ὃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ παπέζῃ.
d *In secundis mensis poma.*] Iam dictum est nuper ex Hora-
tio & ipsius interprete. Sed non omittendus Ouidius in
elegia de Nuce,

Poma cadunt mensis non interdicta secundis.

Vbi etiam intelligit de nucibus. Pollux lib. 6. cap. 11. spe-
ciatim nominat ea, quæ secundæ mensæ erant apud Græ-
cos.

e *Et Mel.*] Infra in verbo, Apud maiores autem.

f *Et multiformes nuces.*] Suprà ibi, In secundis mensis po-
ma. & infra ibi, Deinde vt vna. ex Horatio. Præterea vide-
bis Athenæum lib. 14. cap. 17. ex Clearcho in Pandroso, his
verbis,

Cape aquam in manus, nequaquam bene habet, cape bone.

Nihil peius puer, impone mensæ nuces ac bellaria.

Et Macrobius lib. 3. Satur. c. 18.

g *Apud maiores autem.*] Plinius lib. 19. cap. 8. non procul à
fin. Papaueris, inquit, satui, candidi semen tostum in secun-
da mensa cum melle apud antiquos dabatur.

h *Et lactuca.*] Horatius Serm. lib. 2. sat. 4.

— *Nam lactuca innatat acri*

Post vinum stomacho.—

Vbi Porphyrius interpres, Hinc, inquit, apparet apud vete-
res vltimis mensis lactucam dari solitam & Martialis lib.
13. epig. 14.

Claudere quæ cœnas lactuca solebat anorum.

Dic mihi cur nostras inchoat illa dapēs?

Athenæus autem lib. 3. c. 11. Omnibus, inquit, antiquis in
more positum erat, vt neque vuluas ante cœnam afferrent,
neque lactucas, vel aliud huiusmodi quidpiam, velut no-
stris temporibus inualuit consuetudo.

i *Deinde, vt vna.*] Virgilius loquens de vna Rhodia lib. 2.
Georg.

Non ego te mensis & diis accepta secundis

Transferim Rhodia.—

Et Horatius Serm. lib. 2. sat. quoque 2.

— *Tum pensilis vna secundas,*

Et nux ornabat mensas, cum duplice ficu.

Martialis lib. 5. epig. 120. ad Toranium,

Mense munera si voles secunda,

Marcentes tibi porrigentur vna,

Et nomen pyra, quæ ferunt Syrorum:

Et quas docta Neapolis creauit.

Lento castaneæ vapore tosta.

Vinum tu facies bonum bibendo.

Posthæc omnia fortè si mouebit

Bacche.

vt vua, ficus, pyrum, & alia pomorum genera darentur^k bellaria in usu fuit: Iberis autem, vt in sym-^{Iberi.}
 possis glandem in secundis mensis tribuant, magni putabatur.¹ Græcis oua cum turdis & leporinis^{Græci.}
 carnibus, ac mellitis placentis, secundæ mensæ frequentius data sunt: quibus erat iste mos, vt in fine
 cœnæ linguas igne torridas, post sermones degustandas darent.^m Præcipua tamen bellaria traduntur^{Attica bel-}
 fuisse Attica lauta atque eximia.^{laria.} ⁿ Platonis vero bellaria fuere ficus, cicer, faba, myrti baccæ, & ex fa-^{Platonis}
 go glans prunis tosta.^{bellaria.} ^o Fertur Heliogabalus pro luxus affluentia parasitos in secundis mensis nouo
 genere edulij saginasse: nam cereas dapes, aut lignea edulia vel eburnea, sæpe fictilia aut marmorea
 exhibuit, quum per singulos missus tantum biberent, velut vescerentur, & manus abluerent.^p Panem^{Panes &}
 verò paniceasque mensas non argenteis vasculis, sed vimineis canistris Romani inferebant: Græci verò^{panicea mē-}
 per promas.^q Quos ex multiplici genere variarunt: ^r nam & plebeius erat, & filigineus, qui candore^{sa.}
 præstabat: & tritico, præcipuè ^s Campano, quod (authore Varrone) cæteris præstaret, ^t sicut in Falerno^{Panis spe-}
 vinum, ^u in Casinati oleum, in ^x Tusculano ficum, in ^y Tarentino mel præferebatur cæteris. ^z Erat &

ANNOTATIONES.

*Bacchus, quam solet, esuritionem,
 Succurrent tibi nobiles oliua,
 Piceni modo, quas tulere rami,
 Et feruens cicer, & tepens lupinus.
 Parua est cœnula, quis potest negare?*

Ex quibus intelligis quæ eo tēpore fuerunt secundæ mēsa.
^k Bellaria.] Ea significant omne genus secundæ mensæ,
 nam quæ *πύματα* Græci, vel *παραμάται* dixerunt, ea vete-
 res nostri bellaria appellarunt, vt tradit Gellius lib. 13. c. 11.
 & Macrobius lib. 2. c. 8. & lib. 3. c. 18. in princ. Scriblitas au-
 tem, quæ inter bellaria sunt, esse secundæ mēsa docet Mar-
 tialis lib. 3. epig. 17. his verbis,

*Circumlata diu mensis scriblita secundis
 Vrebat nimio sua calore manus.*

Heraclides autem Tarentinus apud Athenæum lib. 2. c. 10.
 vtrum bellaria in principio cœnæ apponi debeant, vt in
 quibusdam Asiæ locis, & in Græcia consueuerunt, an in fi-
 ne. Nam si in fine, maiore accidit nutrimento in ventrem
 & viscera prius ingresso, nuces, bibendi gratia, illatas cibis-
 que immixtas, inflationes & nutrimenti ipsius corruptiones
 operari, quia id quod sequitur natura supernatare, & ad
 digerendum est operosum: ex quo cruditates fiunt & ven-
 tris oppressiones.

^l Græcis oua.] Hæc vsque ad versu. Quibus erat. sunt Athe-
 næi lib. 14. Dipnosophist. c. 17. autoritate Aristophanis in
 Leptinisco, Alexidis in Polychlea & aliorum, Dabatur, in-
 quit, ouum etiam in secunda mensa, velut lepores, turdisque
 cum placentis inferebantur. Sed quòd ad placentas, de qui-
 bus hîc. Varro in satyra Menippea apud Gellium libro 12.
 (aliàs 13.) cap. 11. & Macrobius lib. 2. Satur. cap. 8. de secunda
 mensa eas remouet.

^m Præcipua tamen bellaria.] Plato lib. 3. de Republ. vitupe-
 rat huiusmodi bellaria, quæ tamen plurimis, vt dicit, iucun-
 da & delicata videntur.

ⁿ Platonis.] In lib. 2. de Iusto.

^o Fertur Heliogabalus.] Lampridius in illius vita, Parasitis
 in secunda mensa sæpe ceream cœnam, sæpe ligneam, sæpe
 eburneam, aliquando fictilem, nonnunquam marmoream
 etiam, vel lapideam exhibuit: ita vt omnia illis exhiberen-
 tur videnda de diuersa materia, qua ipse cœnabat, cum tan-
 tum biberent per singula fercula, & manus, quasi comedis-
 sent, lauarent.

^p Panem verò paniceasque mensas.] Seruius libr. 1. Æneidos
 eo loco,

*Dixit, & in mensa laticum libauit honorem,
 Primaq; libato summo tenuis attigit ore,*

Tangit, inquit, morem Rom. qui Paniceas sacratasque
 mensas habebant, in quibus libabant.

^q Quos ex.] Scilicet panes, & quod mox dicit, variarunt,
 scilicet, Romani, vt vtrumque ex sequentibus apparet.

^r Nam & plebeius & filigineus.] Plebeius quis sit nomen
 indicat: Siligineus autem delicatior erat. Seneca ad Lucil-
 lium epist. 120. Vtrum hic panis sit plebeius, an filigineus,
 ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult,
 sed impleri, & rursum 124. Non habet panem meus pistor,

sed habet villicus, sed habet attriensis, sed habet colonus:
 Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam illum te-
 nerum tibi, & filigineum fames reddet. Ideò non est ante
 edendum quàm illa imperet. Licet sint qui vtroque loco
 similagineum legant. Plinius autem lib. 18. c. 8. tradit Siligi-
 nem proprie dici tritici delitias. & cap. seq. in princ. E fili-
 gine, inquit, lautissimus panis, pistrinarumque opera lauda-
 tissima. Sed & iterum c. 10. princ. tradit similaginem ex tri-
 tico fieri laudatissimam. Et vt intelligas an, & quid inter
 vtramque, scilicet, filiginem, & similaginem intersit, vide
 ipsum Plinium dictis locis. Cæterum panis similaginei me-
 minit Ecclesiasticus c. 39. his verbis, Initium necessariæ rei
 vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum: sal, lac, & panis simi-
 lagineus, & mel, & botrus vuae, & oleum, & vestimentum.
 Sed & tu interim vide quid de albo pane scripsimus in
 Commentariis Nobilitatis cap. 20.

^s Campano.] Imò verò ipse Varro lib. 1. Rei rusticæ, cap. 2.
 tritico Apulo primas, vt farri Campano tribuit, Quod far,
 ait, cōferam Campano? quod triticum Apulo? quod vinum
 Falerno? quod oleum Venafro? & Plinius lib. 18. cap. 7. triti-
 cum Italicum cæteris præfert.

^t Sicut in falerno vinum.] Varro vbi suprâ, de quo & nos di-
 ximus in dictis Commentariis Nobilitatis, cap. 3. 1. nu. 454.
 incip. in libello.

^u In Casinati oleum.] Varro vbi suprâ, non Casinati, sed Ve-
 nafro, siue Venafrano principatum tribuit, vt etiam Strabo
 lib. 5. non semel, & Plinius lib. 15. cap. 2. Vnde & Horatius
 Car. lib. 2. Ode 6.

—Vbi non Hymeto

Mella decedunt, viridique certat

Bacca Venafro.—

Et lib. Serm. 2. sat. 4.

—Insuper addes

Pressa Venafrana quod bacca remisit oliua.

Idem Sat. 8. huius lib.

His mistum ius est oleo, quod prima Venafri

Pressit cella.—

Iuuenalis sat. 5.

Ipse Venafrano piscem perfudit.

Subaudi oleo.

Pæstitisse cæteris oleum Venafranum declarat hoc Martia-
 lis distichon lib. 13. Xenio 98.

Hoc tibi Campani sudauit bacca Venafri:

Vnguentum quoties sumis, & istud olet.

Verum Casinum & Venafrum eadem aut proxima videri
 possent ex Catone Rei rusticæ cap. 136. dum scribit quo pa-
 cto pollintione in agro Casinate & Venafri sic dari oport-
 teat. Sed eadem non esse constat ex eodem, qui ea separat
 cap. præcedenti, & Plin. lib. 3. c. 5.

^x In Tusculano ficum.] Laudantur & ficus Atticæ, & Læo-
 nicæ, & aliæ apud Athenæum multorum autoritate lib. 3.
 cap. quoque 3.

^y In Tarentino mel.] Quod & affirmat Horat. loco illo Car.
 lib. 2. Ode 6.

^z Erat & secundarius panis.] Plinius lib. 18. cap. 9. vbi hunc
 cibarium appellat his verbis, Et Cibarij, quod secundarium
 vocant

Placētārum
genera.
Cœna vete-
rum Roma-
norum.
Conuiuariū
numerus.
Adagium.
Græci.
Carmani.

secundarius panis, & ^a ostrearius, ^b artolaganus, ^c speustitius, ^d subcinericius, & ^e artoptesius: inter quæ pisanam velut saluberrimam ^f magnopere commendarunt, quæ à Græcis sumpta origine, ad Romanos fluxit. ^g Post quam alicam Romani inuenere, cuius Græci inexpertes sunt. Græcis quoque multiplicia panum genera comperimus: ^h nam & zymitas, hoc est fermentatos, & obelias, & cribanitas & canchrydias & apyritas, pytirias & pyrinos, panes legimus. ⁱ Placentarum quoque genera varia, tarentinas, crassianas, ficulas, clustras, plicias, guttatas, montianas, mustaceas & spiras, quæ sunt ex caseo. ^k Proditumque memoriæ est, antiquissimos Romanorum, cœnæ tantum panem adhibuisse, prandio verò carnibus vesci, ^l non elixis, sed assis & veru decoctis, aut frictis: ^m quibus Parthi abstinebant, ⁿ & nisi venatu quæsitis, nulli vesci permissum. ^o Et quum paucissimi conuiuæ erant, non minores tribus: quum plurimi, non ultra nouem in eadem mensa eisdemque lectis cœnitabant: ^p tametsi vetus feratur adagium, Septem conuiuium, nouem conuicium facere, quod scilicet obstrepente multitudine tumultuatur potius quàm in sobrio conuictu sint. ^q Græcis quatuor aut quinque conuictores vnus mensis adhibere, fatis erat. Carmanis verò separata singulis conuiuus sedes

ANNOTATIONES.

vocant, sextarios quatuor. Suetonius in Augusto, c. 76. Secundarium panem, & pisciculos minutos, & caseum bubulum manu pressum, & ficos virides biferas maximè appetebat. Isidorus lib. 1. Etymologiarum c. 2. Horatius epistol. lib. 2. epist. 1.

— *Vinit siliquis & pane secundo.*

^a *Et ostrearius.* Plinius lib. 18. c. 11. Panis, inquit, ipsius varia genera prosequi superuacuum videtur: aliàs ab obsoniis appellati, ut Ostrearii: aliàs à deliciis, ut Artolagani: aliàs à festinatione, ut Speustici: necnon à coquendi ratione, ut Furnacei, vel Artopticij, aut in clibanis cocti.

^b *Artolaganus.* Plinius d. lib. & cap. Hos tamen pro minus delicatis accipere videtur Cicero lib. 9. Epistolarum familiar. epistol. 20. eius lib. omnium verò 172. ad Papyrium Patum, Dediscendæ tibi sunt sportellæ & artolagani tui. Artogalanus autem genus cibi ab ἀρτο-, id est, panis, & λαγόν, quod Græcè dicitur, ut exponit Hesychius, author Græcus, genus placentæ ex simila in oleo coctæ in patella: est etiam, eodè authore, genus panis oleo aspersi. Et Athenæus lib. 3. c. 16.

^c *Speusticius.* Plinius d. 11. cap. lib. 18. à festinatione dici scribit: σπεύδω enim Græcè, festino significat.

^d *Subcinericius.* A ratione coquendi quidam panes nuncupati sunt, ut fumacei & subcinericij, qui sub cinere coquuntur. Græcè ἐν κρυφίᾳ ἀρτο-. At non memini me legisse apud Latinos de subcinericio pane, præterquam in facris Bibliis, ut Genesis c. 18. Iudicum c. 7. & 3. Regum 17. & 19. Osee cap. 7. & fortè alibi. Subcinericij panis mentionem facit apud Athenæum lib. 3. c. 15. Nicostatus in Ædituo, & ingeniosus obsonator Arcestratus.

^e *Artoptesius.* Plinius lib. 8. c. 9. & 11. Dicitur autem Artoptesius, ab artoptesia instrumento panibus coquendis accommodato: cuius meminit Plautus in Aulularia act. 2. sce. quoque 2.

Ego hinc artoptam ex proximo utendam peto

A Congrione.

Talis autem panis erat tostus & inde nomen. nam Græcè ἐστιάω, est aslo, siue torreo, & ἀρτο-, panis: vnde & artoptota instrumentum ad panem tostum faciendum. Hec Be-roaldus in Suet. Augustum c. 76. Est & alius panis Depsticius (ut id addas) apud Catonem Rei rusticæ, cap. 74. Sed nonnulli ibi legunt Depsitium.

^f *Magnopere commendarunt.* Plinius lib. 18. c. 7. & lib. 22. c. 25. & Galenus lib. 1. de Facultate aliment.

^g *Post quam, Alicam Ro. inuenere.* Plinius lib. 18. c. 11. Galenus vbi suprâ. Athenæus libro 1. Dipnos. in vniuersum tribuit Italis. De ea autem est apud Martialem libr. 13. xenium 6.

Nos alicam, mulsam poterit tibi mittere diues,

Si tibi noluerit mittere diues, eme.

Porro quo pacto ex hordeo aut zea, alica confici possit, docet Palladius lib. 7. qui Iunius inscribitur, c. 12. & Constantinus Cæsar lib. de Agricultura 3. c. 7.

^h *Nam & zymitas.* De his septem, præter quàm Apyritis

scribit Iulius Pollux lib. 6. c. 11. dicunturque ὀβελιαί, tanquam dicas veruales, quod scilicet verubus sunt assati, vel constipati: vel quia venderentur obolo. κριθανίται, clibanarij, de quibus Plinius d. lib. 18. c. 11. καρχηδίαί, ut legit Pollux vbi suprâ, siue etiam καρχηδίαί, qui aliquibus apyritæ, ex eo genere tritici, de quo Theophrastus lib. 8. historiæ Plantarum, c. 4. πυρρίαι, furfuracei cæteris (ut scribit Pollux) viliores. πύειοι, triticei. zymitis aduersi sunt azymi. Sed alia multa genera panis videbis apud eundem Pollucem in d. lib. Isidorum Etymologiar. lib. 20. c. 2. Rhodigin. lib. 9. c. 16.

ⁱ *Placentarum quoque genera.* Vide de his Cælius Rhodiginum vbi suprâ, & de aliis Pollucem in d. lib. cap. 11. & Athenæum lib. 14. c. 19.

^k *Proditumque est memoria.* Valerius lib. 2. c. 1.

^l *Non elixis, sed assis.* Hic omnino vide in nostris Commentariis Nobilitatis, cap. 31. vbi apertè multisque testimoniis docui veteres illos, & Græcos, & Romanos his uti solitos.

^m *Quibus Parthi abstinebant.* Veluti in sequentibus patebit.

ⁿ *Et nisi venatu quæsitis.* Iustinus lib. 41. Parthorum mores & victum describens, tradit Parthos carne non nisi venatibus quæsitâ vesci.

^o *Et cum paucissimi conuiuæ erant.* Gellius autoritate M. Varronis ex satyris Menippæis, lib. 13. c. 11. sic scribit, Dicit autem conuiuatarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, & progredi vsque ad Musarum: id est, proficisci à tribus, & consistere in nouem: ut cum paucissimi conuiuæ sunt, non pauciores sint, quàm tres: cum plurimi, non plures quàm nouem. Macrobius eiusdem Varronis autoritate lib. 1. c. 7. Hucque alludit illud Horatij Car. lib. 3. Ode 19.

— *Da, puer, auguris*

Muræne, tribus aut nouem

Miscetur cyathis pocula commodis.

Qui Musas amabat impareis,

Ternos ter cyathos attonitus petet

Vates, treis prohibet supra

Rixarum metuens, tangere Gratia

Nudis iuncta sororibus.

^p *Tametsi vetus feratur adagium.* Apud Iulium Capitolinum in vita L. Veri Imperatoris. De quo vide Erasmus Chiliadis primæ centuria 3. c. 97.

^q *Græcis quatuor aut quinque.* Athenæus libr. 1. Dipnosophist. cap. 1. vbi describit in eam rem versus Arcestrati Syraculij, vel Geloi in inscripta castronomia, ut voluit Chrysippus.

Cœnare vnâ homines hinc diuite mensa,

Atque adsint illi vel tres, vel quattuor omnes:

Non plures, vel quinque, foret nam cœna parata

Militibus rapide promptas rapientibus escas.

Quo significatur cœnuas aut tres, aut quatuor, aut ad summum quinque esse debere: aliàs mercenariorum & rapto viuere

sunt, & sua cuique in accubitu mensa. ^r Fertur tamen L. Verus imperator præter exempla maiorum, cum duodecim solenni conuiuio primus accubuisse. ^s In symposio autem Platonis octo conueniunt & viginti: ^t In quibus mensis Romani liberos cum pueris puellisque adhibebant, qui ad fulcra lectorum, ^u serui ad pedes. ^x In ipsis autem lectis cum viris cubantibus foeminae sedentes cœnitabant: ^y à principio enim maiores nostri sedentes epulabantur

L. Verus
numerū con-
uiuia au-
xit.

ANNOTATIONES.

viuentium conuentum esset. Sed id perpetuum non erat apud Græcos: quandoquidem apud Lacedæmonios conuenire solebant ad cœnam quindenī, aut paulò pauciores, vel plures, ut ait Plutarchus in vita Lycurgi. Alexander Seuerus multitudine conuiuiarum offendebatur, dicens, se in theatro & circo manducare.

^r Fertur tamen L. Verus.] Iulius Capitolinus in vita illius, Et notissimam eius quidem, inquit, fertur tale conuiuium, in quo primum duodecim accubuisse dicitur: quum sit notissimum dictum de numero conuiuiarum, Septem conuiuium, nouem verò conuicium.

^s In symposio autem Platonis.] Athenæus dicto lib. 1. c. item 1. ad finem. Verum in Timæo ipsius Platonis tres aut quinque requiruntur *εἰς δὲ τοῦ γενομένου πέντε τῶν*. At Lacedæmoniis in suis conuiujs (ut supra hoc eodem cap. diximus) conueniebant quindenī: ferebantque singuli farinæ medimnum singulis mensibus, vini choas octo, casei quinque minas: præterea obsonij gratia, perparum quiddam nummorum: ad hæc verò, si qui sacrificasset primitias: aut si quis venatus esset, partem prædæ in conuiuium mittebat, ut tradit Plutarchus in Lycurgo.

^t In quibus mensis.] Suetonius in Claudio, c. 32. Adhibebat, inquit, omni cœnæ & liberos suos cum pueris, puellisque nobilibus, qui, more veteri, ad fulcra sedentes, vescerentur. Cornelius Tacitus lib. 13. scribit moris fuisse principum liberos, cum cæteris eiusdem ætatis nobilibus sedentes vesci in aspectu propinquorum propria, & parciore mensa.

^u Serui ad pedes.] Seneca lib. 3. de Beneficijs, c. 27. Seruus, inquit, qui cœnanti ad pedes steterat, narrat, quæ inter cœnam ebrius dixisset. Suetonius in vita Caligulae, c. 26. illum arguit quòd nihilo reuerentior leniorque erga Senatū: quosdam summis honoribus functos, cœnanti ipsi modò ad pluteum, modò ad pedes stare succinctos linteo, passus esset. Cæterum scribit Agretius Grammaticus, circum pedes dici obsequia seruorum, ante pedes amicorum. Hinc est illud Cicero dictum in 3. in Verrem actione, Seruos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos & literatos suos esse dicebat, se emisse. Martialis autem lib. 3. epig. 40. seruos, qui conuiujs assistunt ad pedes simpliciter appellat.

At ipse retro flexus ad pedum turbam

Inter catellas anserum exta lambentes

Paritur apri glandulas palæstritis.

Idem lib. 7. epig. 19. ad pedes dicit,

Nec esculenta sufficit gula præda,

Misto lagenam replet ad pedes vino.

Et lib. 12. epig. 88.

Bis Contra soleas perdidisse sequestus,

Dum negligentem ducit ad pedes vernam,

Qui solus inopi præstat & facit turbam:

Excogitauit homo sagax & astutus,

Ne facere posset tale sepius damnum,

Excalceatus ire cœpit ad cœnam.

^x In ipsis autem lectis.] Sunt verba Valer. Maximi lib. 2. c. 1. post princ. Et ad id quod dicitur, Viris cubantibus illud sciendum est, de cœnantibus vel vescantibus dici solitum accumbere, discumbere, recumbere: sed id inter ea differre, quòd acumbere, deorum est: Virgil. lib. 1. Æneid.

—Tu das epulis accumbere diuinum.

Discumbere, hominum est: Idem Virg. in eod. lib.

Iam pater Æneas & iam Troiana iuuentus

Conueniunt, stratoq; super discumbitur ostro.

Et paulò post,

—Toris iussi discumbere pictis.

Recumbere ferarum est, hincque illud lib. 8. Æneidos de Cerbero,

—Te ianitor Orci

Ossa super recubans antro semesa cruento.

Hæc Acron in Horat. Carm. lib. 1. Ode 27. Verum hæc differentia non semper obseruatur. Nam & accumbere de hominibus dicitur apud Plautum in Amphitryone actus 2. scena 2.

A L C. *Cena apposta est, cœnauisti mecum, ego accubui simul.*

A M P H. *In eodem lecto? A L C. in eodem. S O S. hei non placet conuiuium.*

Ciceronem in 3. in Verrem actione, Tum ille negauit, moris esse Græcorum, ut in conuiuio virorum accumberent mulieres. De qua re loquens idem ipse Cicero paulò antè, verbo discumbendi usus est. Et 7. in Verrem actione, Mulieribus quotidie conuiuia essent, vir accumberet nemo, præter ipsum. Liuius 3. Decad. lib. 8. Cœnatumque simul apud Regem est, eodem etiam lecto Scipio atque Asdrubal (quia ita cordi Regi) accubuerunt. Vti etiam verbum accubare, quod est eiusdem significationis apud Ciceronem libr. 4. Tusculanar. quæst. Grauiissimus author in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, ut deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes, & in Catilinam, Qui mihi accubantes in conuiujs eructant in sermonibus suis cædem bonorum. Et Columellam lib. 11. c. 1. Nec nisi sacris diebus accubans cœnet. Sed & recumbere de hominibus quoque dici, probat illud Plinij Iunioris Epistolar. lib. 4. epist. eius lib. 22. omnium autem 88. incip. Interfui Principis. Cœnabat Nerva cum paucis, Veiento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Et iterum epist. omnium 100. Recumbebat mecum vir egregius Fidius Rufinus, super eum municipis ipsius. Et Mart. lib. 2. epigr. 19.

Debet Aricino conuiuia recumbere clipeo,

Quem tua felicem, Zoile, cœna facit.

Et lib. 7. epig. 77.

Sportula nulla datur, gratis conuiuia recumbis.

Sed quicquid sit de ea Acronis differentia, satis constat viros in conuiujs cubare solitos, siue id accumbere, aut accubare: siue discumbere, aut recumbere vocemus. Quod & videre quoque licet ex Cicerone ad Atticum lib. 5. epistol. eius lib. 1. omnium 87. Discubimus omnes præter illam: cui tamen Quintus de mēsa misit, illa reiecit. Et Gellio lib. 3. c. 19. Apud cœnam Faurini Philosophi cum discubitu fuerat, ceptusque apponi cibus, seruus assistens mensæ legere inceperat. Quod intellige secundum ea, quæ sequuntur.

^y A principio enim maiores.] Virgilius lib. 7. Æneidos,

Hæ sacris sedes epulis, hic ariete caso

Perpetuis soliti patres considerare mensis

Vbi Seruius, Maiores enim, inquit, nostri, sedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Creten-sibus, ut Varro docet in libris de Gente populi Romani, in quibus dicit quid à quaque traxerit gente. Quem etiam locum Virgilij in id expendit ipse Seruius in eundem lib. 1. Æneidos eo loco,

At domus interior regali splendida luxu

Instruitur.

Quod & ipsum antiqui Græci obseruabant ex Homero lib. 3. Odissæ,

ἀμφοτέρων ἑλκε χεῖρας, καὶ ἰδρύσσει δὲ δαῖτι.

Id est,

Amborum prehendit manum, & sedere fecit ad conuiuium.

Et ite

*Fœmina
apud Græ-
cos non ac-
cumbant
cum viris.
Græcorum
bibendi mos.
Scythiffare.
Propinatio.
Vini dilu-
tio apud
Græcos.*

^z Laconum more, ^a adhibitis etiam principum liberis apud summos viros, cum cæteris id ætatis pueris nobilibus, qui propria & parciore mensa, in conspectu affinium vescebantur. Apud ^b Græcos verò fœminas in vili conuiuio accumbere, nisi propinquorum, non licebat: ^c quibus consuetudo mansit vt in primis epulis breuioribus poculis transigerent, in fine verò laxiora adhiberent: quare ^d Græco more bibere, est capacioribus poculis haurire, ^e quibus lex data, vt in symposiis aut biberent, aut abirent. ^f Sicut apud Scythas scythiffare, erat intemperatius bibere. ^g Nonnulli Græco more bibere dicunt esse, quoties deos aut amicos inter pocula appellarent singulos nominatim, toties haurire, & largè merum bibere: vtque quum magistratus & honores dabant, vina pateris circumferrent: cumque alicui propinassent, nominatim designare cui poculum darent: & primò deos, deinde amicos appellare: totiesque haurire affatim, & bona à diis precari. ^h Et tametsi vino vim sapientiæ adhiberi putarent, si quando tamen vinum aqua admiscerent, illud tepefactis niuibis diluebant, nonnunquam marinam vino adhibebant, quo incorruptius foret. ⁱ Romanis etiam corollas poculis accipere,

ANNOTATIONES.

Et iterum ad finem eiusdem libri,

— *δύναμις ἐξουσίας.*

Id est,

— *Epulabantur sedentes.*

Ægyptij testimonio sacrorum Bibliorum, Genesis c. 43. ad finem, vbi sic scribit, Rursumque lota facie egressus Ioseph, continuit se, & ait, Ponite panes. Quibus appositis, seorsum Ioseph, & seorsum fratribus, Ægyptiis quoque, qui vescebantur simul, seorsum (illicitum est enim Ægyptiis comedere cum Hebræis, & prophanum putant huiusmodi conuiuium) sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatem suam. Id quod expendens Philo Iudæus in libro, cui titulus est, de Ioseph, Nondum, ait, discumbendi mos receptus erat. Et Heroës & Macedones, vt tradunt Duris, & Egesander, & ex eo Athenæus lib. 1. c. 11. Quod & testimonio Homeri scribit Athenæus lib. 5. c. 3.

Inde thronos sedere super sedesq. paratas.

Idem dicit Athenæus lib. 8. c. 13.

^z Laconum more.] Quod iam dictum est, ex Varrone & Seruio in præced.

^a Adhibitis etiam Principum liberis.] Hæc sunt Suetonij & Taciti, quorum verba supra adduximus in verbo, In quibus mensis.

^b Apud Græcos.] Cicero in 3. in Verrem actio. cuius etiam verba attulimus ibi, Serui ad pedes. & Probus Æmylius in proœmio eius lib. quo clarorum virorum vitas describit. Et idem quoque apud Macedones obseruatum fuisse, intelliges ex Herodoto lib. 5. & Iustino lib. 7. Mulier enim quæ contra viri voluntatem, vel eo ignorante, extraneorum conuiuia petierit, repudiari poterit, iuxta l. consensu. C. de repud. Conuiuia enim, Veneris præludia sunt. Accurs. in l. quod ait lex. ff. ad leg. Iul. de adult.

^c Quibus consuetudo mansit.] Alexander Aphrodisæus huius rationem reddit proble. c. 81. Et ex hoc miratur Anacharsis apud Laërtium in vita illius, cur Græci initio conuiuij paruis poculis vterentur: vbi verò saturati essent, maioribus. Athenæus lib. 1. c. 18. autoritate Aristotelis in Tyrrenorum legibus, scribit Tyrrenos cœnare cum mulieribus dispositis sub eodem vestimento.

^d Græco more bibere.] De quo Cicero in 3. in Verrem actione. Vos omnes Verres certiores facit quid opus esset, maturè veniunt, discumbitur: sit sermo inter eos & inuitatio, vt Græco more biberetur: hospes hortatur, poscunt maioribus poculis, celebratur omnium sermone lætitiæque conuiuium. Sed vide infra in verbo, Nonnulli Græco more.

^e Quibus lex data est.] Cicero lib. 5. Tusculan. quæst. Mihi, ait, quidem in vita seruanda videtur illa lex, quæ in Græcorum conuiuiis obtinetur: Aut bibat, inquit, aut abeat. & rectè. Aut enim fruatur pariter cum aliis voluptate potandi: aut, ne sobrius violentiam vinolentorum incidat, antè discebat. Sic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquant. Cantio Græca conuiualis hæc erat, πέντε μέγε, τρεῖς μέγε, ἅμα τέτταρα. hoc est, bibe quinque, bibe tres, bibe quatuor cyathos,

^f Sicut apud Scythas scythiffare.] Herodotus libr. 6. & ex eo, & Chameleonte Heracleote in libro de Temulentia Athenæus lib. 10. Dipnosophist. cap. 8. & rursus ex Hieronymo Rhodio in lib. de Ebrietate 11. c. 17. Erasmi. Chil. 2. cent. 3. c. 17. Quid autem sit Abscythiffare videbis apud eundem Athenæum lib. 12. c. 8. in fi.

^g Nonnulli Græco more.] Alconius Pædianus in d. 3. actio. in Verrem Ciceronis: Græco more bibere est cum cyathis mero plenis saltare: & primò deos, deinde amicos suos nominantes, toties merum bibere, quoties Deum & charos suos nominatim vocant. ad quem morem allusit Horatius lib. Car. 3. Ode 19.

Da Luna properè noua

Da noctis media, da puer auguris, &c.

Vbi Acron, Hoc modo veteres festiuitatem conuiuiorum celebrare consueuerant, vt singulos vini cyathos sub singulorum deorum, aut charissimorum hominum nomine in poculis apponi iuberent. & vide infra in verbo, Et ne intepescerent.

^h Et tametsi vino.] Martialis lib. 5. epig. 65.

Sextantes Calliste duos infunde Falerni

Tu super æstiuas Alcine funde niues.

Et lib. 12. epig. 17.

Ebria Setino sit sape & sape Falerno:

Nec nisi post niueam cacumba potat aquam.

Et lib. 14. epig. 103.

Setinos moneo nostra niue frange trientes,

Pauperiore mero tingere lina potes.

Et seq. epigram.

Attenuare niues norunt & lintea nostra:

Frigidior cælo non salit vnda tuo.

Et epig. 117.

Non potare niuem, sed aquam potare rigentem,

De niue commenta est ingeniosa sitis.

Et Plinius lib. 19. c. 4. Hi niues, illi glaciem potant, pœnâsque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor ætibus, excogitaturque, vt alienis mensibus nix algeat. Alter Plinius Iunior Epistolarum lib. 1. epist. 15. de quodam suo conuiuio loquens, Paratę erant, inquit, lactuca frigida, cochleæ ternæ, oua bina, alica cum mulso, & niue. Athenæus quoque lib. 3. c. 21. autoritate Alexidis & Dioxicratidis in Inscripto: Euthyclis in Decoctoribus, Xenophontis in Memorabilibus, Charetis Mytilenæi in Historiis de Alexandro: Strattidis in Refrigeratoriis, & Callistrati Commistorum lib. 7. Ostendit veteres niuibus in potu cum vino vfos fuisse. Quibus adde Ciceronem lib. 4. de Finibus, Quibus vinum diffusum sit è pleno cœnophoro, cui nihil dempserit nix. Ita enim eum locum emendauit Paulus Manutius. Sed illud tamen non omiserim huiusmodi aquam niualem esse admodum insalubrem, vt videre licet ex Aristotele probl. sectio. 24. quæst. 19. & Gellio lib. 19. cap. 5.

ⁱ Romanis etiam corollas.] Hinc enim illud Virgilij libro 1. Æneidos,

Crateras magnos statuunt & vina coronant.

^k festisque diebus coronatos & fertis redimitos epulari mos erat ^l cum lemniscis. erant enim fasciæ corollatæ, quæ coronis addebantur. cautumque fuit, ut Hetruscis corollis lemnisci tantum aurei darentur, ^m sumpta ab Ionibus consuetudine, qui in lautioribus culinis primi corollas inuenerunt: ⁿ quod ab Indis usurpatur, ut ad familiare conuiuium coronati accedant. Quinetiam vetuli moris erat, fercula exquisita & lautiora à ministris coronatis cum cantu & tibicine in cœnis solennibus afferri, ^o poculisque coronatis bibere, summamque cœnarum lautitiam tripatina distinguere, vna murænarum, altera luporum, tertia myxionis piscis: ^p & ne intepercerent, cum obsoniis focos quoque transferri institutum. Singulisque poculis singulos deos aut heroas, nonnunquam amicos aduocare, adstante cœntorum turba, ac toto seruitio & famulatu: quorum alter reliquias colligit, quæ è mensa cadunt, alter murmur cœpescit, alius sputa è pauimento, & si quid immundi est verrit. eoque pro-

Corona in conuiuijs.
Lemnisci.
Ferculorum in cœnis solennibus afferendi ratio.
Potandi ratio.
Famulorum munera in conuiuijs solennibus.

ANNOTATIONES.

Quia scilicet, ut scribit ibi Seruius, antiqui pocula coronabant. Et ad id quoque trahit illud libro 3. Æneid.

Tum pater Anchises magnum cratera corona

Induit, impleuitque mero, diuosque vocauit,

Stans celsa in puppi.—

Illudque lib. 7. eius operis,

Crateras magnos statuunt, & vina coronant.

Vbi idem Seruius dicit vina ibi accipi pro pateris, citatque locum illum proximum. Nec Romani tantum, sed & Græci id faciebant, vel Homero teste lib. 21. Odys.

—*κῆρυξ δὲ πρὸς τῆς πύλης ἐπέσειλκε ποτόιο.*

Quæ sententia etiam Tibulli autoritate lib. 21. eleg. 5. confirmari potest,

Aut è Veste sacris tendent umbracula certis

Vincta, coronatus stabit & ipse calix.

^k Festisque diebus coronati.] Coronatos antiquitus fuisse in computationibus, testimonio sunt Plautus, Virgil. Ovidius. Ille enim in Amphitryone act. 3. scena 4.

Capiam mihi coronam in caput, assimilabo me esse ebrium.

Et iterum in Pseudolo act. 5. scen. 2. post princ.

Quid te ego video? PSEUDO. cum corona ebrium Pseudolum tuum.

Virgilius de Sileno ebrio loquens ecloga 6.

Serta procul tantum capiti delapsa iacebant,

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Et lib. Æneid. 7.

—*Frondenti tempora ramo*

Implicat.—

Vbi Seruius, Diebus enim, inquit, festis ita epulabantur. Ex quo loco Alexander id accepisse videtur, quod hic dicit. Ouid. lib. 5. Fastorum,

Tempora subtilibus pinguntur tecta coronis,

Et latet iniecta splendida mensa rosa.

Ebrius incinctis Philyra conuiua capillis

Salat, & imprudens vititur arte meri.

Sutiles autem coronas solenneis fuisse, præsertim sacris, author est Plinius lib. 21. cap. 3. Sutiles, inquit, Saliorum sacris inuenimus & solennes cœnis. Ex quibus facile intelligis legendum apud Martialem sutilibus non subtilibus, ut quidam legunt, lib. 5. epigram. 65. quod & ad hunc locum pertinet,

Pinguescat nimio madidus mihi crinis amomo,

Lassenturque rosas tempora sutilibus.

Possentque videri Græcos obtinuisse ex Aristophane in Equitibus,

—*ὥσπερ κόινας, σέφανον μὲν ἔχων αὖτον δὲ φησὶ δὲ σπολαλῶς.*

Et Cratino in Mollibus, Nicostrato, Philoxeno Dithyrambico in Inscripta cœna, & Eubulo Tittheo, & ab his Athenæo lib. Dipnosophist. 15. cap. 13. Hanc autem rei causam Aristoteles & Ariston Peripateticus prodiderunt, vterque in suis libris Rerum amatoriarum. Et ex eis idē Athenæus eiusdem operis lib. 15. cap. 5. Nam cum veteres liberalius in suis symposiis, vino se inuitarent, & profusus biberent, ut capitis doloribus, qui ex vino largius hausto sunt, occurrerent, fasciis id & aliis ligamentis circumligabant. Postea autem progredientibus ætatibus hominum, ut assolet, ad explenda ornandaque antiquitatis inuenta, ingeniosum

semper genus, necessitati & vtilitati huic ornatum & elegantiam inesse voluit, inuentumque addidit decorem. Corollæ igitur in symposiorum licentia introductæ sunt, quæ & vsum priorem facile præstaret, & spectantium oculis nitidam etiam cultus elegantiam decenter afferrent. Nam & aliàs (ut id quoque addas) coronas ad valetudinē hominum compositas fuisse, testimonio est Plin. qui d. lib. 21. cap. 3. scribit in eis esse aliquam valetudinis portionem, in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi subrepente fallaciter. Quod & docet Dioscorid. lib. 4. c. 127. vbi de Hippoglossio tractat. Idem Plin. lib. 24. c. 10. vbi de smilace, Coronam, inquit, ex eo, smilace scilicet, factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. & cap. 12. statim à princ. Spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Et lib. 27. c. 11 etiam statim post princ. vbi de Hippoglossa. Capitis dolorem corona ex his (Hippoglossæ foliis) imposita minuit. & cap. seq. vbi de Polygono. Plutarch. probl. symposiacôn Decad. 3. probl. 1. Galenus lib. 2. Pharmac. loc. c. 2. & Marcellus Burdigalensis cap. 1. non semel.

^l Cum lemniscis.] Festus lib. 10. statim post prin. Lemnisci, id est, fasciæ coloræ dependentes ex coronis, propterea dicuntur, quod antiquissimum fuit genus coronarum laurearum. Plin. lib. 21. c. 3. Crassus diues, primus argento auroræ folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesseruntque & lemnisci, quos adiici, ipsarum coronarum honos erat apud Hetruscos, quibus iungi non nisi aurei debebant. Seruius lib. 2. Æneid. enarrans eum locum,

Puniceis ibant cincti tempora tenis.

Vittis, inquit, roseis. & significat lemniscatas coronas, quæ sunt de frondibus & discoloribus fasciis, ut ait Varro. Plutarchus in Sylla tradit sacrificanti Syllæ oblatam *καὶ κόρον*, laureæ coronæ speciem, *λημνίσκων δὲ κατὰ τὴν φύσιν*, id est, lemniscis duobus propendētib. Interpres verò pro lemniscis corymbos maluit reddere.

^m Sumpta ab Ionibus.] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. vbi de ciuitate Spartana, Audiuerant, inquit, inde, nempe ex Asia, & immodicos sumptus & omnia necessaria voluptatis genera fluxisse: primosque Ionas vnguenti, coronarumque in conuiuiis dandarum, & secundæ mensæ ponendæ consuetudinem, aut parua luxuriæ irritamenta, reperisse. Verum eum morem accepisse videntur à Prometheo, qui cum à Ioue vinculis liberatus fuisset, in Caucaaso coronam habuisse dicitur, ut se victorem impunè peccasse diceret. lege Higinum.

ⁿ Quod ab Indis usurpatur.] Alexander apud Q. Curtium lib. 9. exemplo Liberi patris coronatus cum exercitu, deuicta India, triumphauit.

^o Poculisque coronatis.] Suprà in verbo, Romanis etiam corollas.

^p Et ne intepercerent.] Vide suprà, vbi de Græcorum bibendi more diximus. Sed quibus adde Martialem illis, quæ ibi diximus, alludentem lib. 1. epigr. 39.

Nauia sex cyathis, septem Iustina bibatur,

Quinque Lycas, Lide quattuor, Ida tribus.

Omnia ab infuso numeretur amica falerno:

Et quia nulla venit, tu mihi Somne veni.

Verfatilia
laquearia
cœnationū.
Ægyptij.
Alij.
Græci.
Sal.
Romani.
Ægyptij.

Cretenses.
Lusitani.

cessere delitiæ, declinatis corruptisq; moribus, q vt totos apros vna mensa apponerent, quem r primus Romanorū Seruilius Rullus apposuisse fertur. Deinde multam venationem, & cōdimentorum varietatem apponi vsurpatum. Quinetiam versatilia cœnationū laquearia s Nero commētus fuit, vt quum fercula admittebātur, alia facies, cubiculi desineret, alia succederet. t Ægyptiorum mos traditur, vt in familiaribus cœnis brassicam præsumant in primis, eo edulij genere ebrietatē discuti arbitrati, u quam Cato oleribus præposuit cunctis, ita vt manē illam esse oporteret ieiunum. x Nonnulli nuces, lupinos, citrum & apium, quod venenis prodesse, velut antidotum, præcepere. y Græci vino madentes, oleo perungunt & sale, z qui etiam ante reliquas dapes, sal velut amicitie symbolum hospitibus apponunt: sicut a Romani lactucas, quod ebrietatem discuterent. Quinetiam b Ægyptiorum vsus erat, vt in solenni epulo propinquorum & affinium, qui decessere, aromatibus referta corpora iisdem lineamentis & specie recentissima, ac si viui essent, introducant: hisque præsentibus, & quasi conuiuiis adhibitis, epulentur: & si quando regum conuiuiis aduocarentur, vasa haberent, in quibus ventrem leuarent aut vomerent. c Cretensibus, accubantes vesci, instar magni criminis erat, itaque stantes epulabantur, d contra Lusitani: nam sedentes cœnitabant: e quod Alexander Macedo fecit, qui sedens

ANNOTATIONES.

q Totos apros vna mensa apponerent.] Ex quo illud Iuuenalis satyr. 1.

— Quanta est gula, qua sibi totos

Ponit apros, animal propter conuiuium natum.

Quamquam Tiberius Cæsar, vt scribit Suetonius in vita illius, cap. 34. affirmans omnia habere, quæ totum dimidiatum aprum apposuit. In cœnis lautioribus priscorum bini & terni mandebantur apri: quidam etiam apponebantur milliarij, sic appellati à pondere mille librarum: quorum Varro lib. 3. de Re rust. & Seneca Epist. lib. 21. meminerunt. r Primus Romanorum Seruilius Rullus.] Plin. lib. 8. cap. 51. vbi loquitur de solido apro, Solidum aprum, inquit, Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu legem Agrariam promulgauit.

s Nero commentus fuit.] Sueton. in vita illius, cap. 31. Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, vt flores ex fistulis, & vngueta desuper spargerentur. Seneca lib. 14. Epist. ad Lucil. 2. omnium epist. 91. de huiusmodi Versatilibus laquearibus hæc tradit ad hanc rem apprimè conducentia, Hodie vtrum tandem sapientiorum putas, qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat, qui euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat, aut versatilia cœnationū laquearia ita coagmentat, vt subinde alia facies, atque alia succedat, & toties recta, quoties fercula mutantur.

t Ægyptiorum mos.] Athenæus lib. 1. Dipnosoph. c. 30. eodemque vlti. vbi & idem dicit de Sibaritibus ex Timæo. Et quod hæc ebrietatē discutiatur, tradit Aristot. eius rei rationem reddens problem. sect. 3. q. 34. c. 17. Vide tamen Plin. lib. 20. cap. 9. qui scribit, Brassicam vino aduersari, vt inimicam vitibus. Antecedente in cibis caueri ebrietatem. Postea sumpta crapulam discuti. Sed vt redeam ad Athenæum, Is continuò subiungit, Raphanum ebrietatem quoque prohibere & discutere, autoritate Alexidis & Ebuli. Et veteres etiam Raphanum appellasse Brassicam, etiam autoritate Apollodori Carystij, Alexandridis, Nicocharis & Amphidis: Vt interim non prætermittam brassicam, & vitem sibi natura quadam occulta aduersari, vt vitis Brassicæ odorem fugiat, testis Theophrastus, & ex eo Athenæus vbi supra. in fin.

u Quam Cato.] In lib. de Re rust. cap. 157.

x Nonnulli nuces.] Seruius de his omnibus loquens in lib. 2. Georg. ibi,

— Ac membris agit atra venena.

Radices, ait, nuces, lupini, citrum, apium prosunt contra futurum, non contra iam acceptum. Vnde etiam ante alias vllas epulas hæc solebant apponere. Hæc Seruius. Sed quod ad apium pertinet, antiquitus cœnantes apio se coronabant. Horat. lib. 2. Carm. Ode 7.

— Quis vdo

Deproperare apio coronas,

Cur aue myrto? quem Venus arbitrum

Dicet bibendi? non ego sanius

Bacchabor Edonis recepto

Dulce mihi furere est amico.

Quod scilicet, vt ibi tradit Acron, apij corona ebrietatem prohibere dicitur. Et idem lib. 4. eiusdem operis Ode 11.

Est mihi nouum superantis annum

Plenus Albani cadus: est in horto,

Phylli, nec tendis apium coronis.

Vbi & ipse idem Acron, Alcæus, inquit, frequenter se dicit coronari, vel quia tardius depotatur, qui prehendet apio coronatus, vt,

Floribus, atque apio crines ornatus amaro.

Qui locus est apud Virgil. Eclo. 6. Plin. lib. 19. c. 8. de Apio scribit, Quod honos erat ipsi in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ. Ænea & socii eius, cum primum in Italiam deuenissent, humi discumbentibus, solum apio fuisse substratum, idque illis mensæ loco fuisse scribit Dionys. Halicarnass. lib. 1.

y Græci.] Vide an ad id adaptari possit quod tradit Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum, vbi de locis & enthymematis tractat: quanquam aliò respicere videatur. & probl. lib. 3. cap. 34.

z Qui etiam ante reliquas.] Vide Erasmus Chil. 1. cent. 64. c. 10. & Chil. 4. cent. 9. c. 80.

a Sicut Rom. lactucas.] Plin. lib. 20. cap. 7. & de his supra ibi, Et lactuca.

b Quinetiam Ægyptiorum.] Herodotus lib. 2.

c Cretensibus.] Seruius, autoritate Varronis in lib. de Gente populi Romani, in eum locum Virg. lib. 7. Æneid.

— Hic ariete caso

Perpetuis soliti parres considerare mensis.

Sic scribit, longis ad ordinem exæquatis sedentium. Maiores enim nostri sedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretensibus. Heraclides autem in Politicis scribit Cretenses sedentes in thronis epulari. Pyrgion quoque lib. 3. Legitimorum apud Athenæum libro 4. cap. 5. tradit Cretenses sedentes comedere, iunioribus illis ministrantibus. Quo etiam in loco idem Athenæus, eiusdem Pyrgionis & Dosiade libro 4. Rerum Cretensium autoritate, cuiusmodi eorum conuiuium essent memoriæ prodidit.

d Contra Lusitani.] Strabo lib. 3. de Lusitanorum ritibus, sic scribit, Pro oleo butyrū vsurpant, sedentes cœnitant, ædificatos in pariete hemicyclos habentes. Similiter & Illyrij apud Hermippum lib. 2. Philippicarū rerum, & ex eo Athenæus lib. 10. cap. 14. Illyrij, ait, cœnant bibuntque sedentes, mulieresque ducunt in conuentus.

e Quod Alexander Macedo.] Duris apud Athenæum lib. 1. Dipnosoph. cap. 11. & Plutarchus in vita ipsius Alexandri, Subdit autem Athenæus ex Hegesandro, in more positum fuisse apud Macedones, vt nullus decumberet inter conuiuas, nisi extra retia aprum interfecisset: tunc enim sedere inter conuiuantes licebat.

f Galli.]

vescebatur. Græci quoque in toris ex boum tergoribus assidentes, ordine ludunt & vescuntur.^f Galli, dum cœnant, in stramentis assident. ^g Galatæ in pellibus luporum aut canum. Cato iunior post ciuile bellum, non accumbens vt prius, sed sedens, cibo parciore vsus fuit. ^h Contra de Terentio Varrone & ⁱ Hannibale legitur, vt post afflictas res stâtes cœnarent. ^k Apud Indos solus rex in lecto ex stramentis facto accubat, cæteri sedentes epulantur. ^l Spartanis cōmunia erant cōuiuia, pauperes cum ditioribus eodem vescuntur obsonio: festisq; diebus, quos ^m Phiditia nuncupant, ⁿ nigrum ius ^o & panē igni duratum apponunt: ^p vtq; regi duplum obsoniorū quàm cæteris detur, lege sancitum erat, nō societatis gratia, sed vt posset obsonio quem vellet honorare. Qui etiā assuerant ^q excellentium virorum laudes ignauorum fœda scelera in epulis canere ad lyram, ^r quæ dicunt scolia. Idem apud Athenienses: nam in celebri epulo quod ^s Syssitiam vocant, ^t tenuiores cum ditioribus vnâ cōueniunt, & equalē obsoniorum partem ferunt. Cretenses eiusmodi comestationes, ^u andria dicunt, ^x Persæ titthenidia, ^y Græci

Græci.
Galli.
Galatæ.
Indi.
Spartani.
Phiditia.
Scolia.
Encomia ad
lyram.
Syssitia.
Andria.
Titthenidia.

ANNOTATIONES.

^f Galli.] Strabo lib. 4. Hanc etiam, inquit, in ætatem vulgò humi cubant, cœnantes in stramentis assident, plurima illis cum lacte esca.

^g Galatæ.] Diodorus Siculus cap. 6. aliàs 9. Cœnant sedendo omnes, non in sedibus, sed in solo super luporum, aut canum stratis pellibus. Alia de cœnis Galatarum videbis apud Athenæum lib. 1. cap. 11.

^h Contra de Terentio Varrone.] Iulius Frontinus lib. 4. Strategematon, cap. 5. barbam capillumque submisit, & postea nunquam recubans cibum cepit. eadem scribit Eutropius Rerum Rom. lib. 3. cap. 3.

ⁱ Et Hannibale.] Plutarchus in vita illius.

^k Apud Indos.] Philostratus in vita Apollonij, lib. 2. c. 12. cuius verba libuit subscribere, Rex in lecto è stramentis facto accubat: iuxtaque ipsum ex agnatis eius ad summum quinque, cæteri sedentes epulantur.

^l Spartanis.] Strabo lib. 10. Plutar. in Apophtheg. Lycurgi. ^m Phiditia nuncupant.] Aristot. Politicôn lib. 2. cap. 7. Cic. lib. 5. Tuscul. quæstio. Quid? Victum Lacedæmoniorum in Phiditiis nōne videmus? vbi cum tyrannus cœnauisset Dionysius negauit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. Plutarchus in Lycurgo. Cuiusmodi autem erant, ac quibus cibis in his Phiditiis vterentur, quantumque quisque in eo conferebat, sigillatim declarant Dicaearchus in Inscripto Tripolitico, Sphænius Reipubl. Laconicæ lib. 3. Molpis in opere eiusdem tituli, & alij apud Athen. lib. Dipnosoph. 4. cap. 4.

ⁿ Nigrum ius.] Cicero vbi supra, Plutarchus in Cleomene, & in antiquis Lacedæmoniorum institutis statim post princ. à Cicerone paulum dissentit. sic enim scribit, Ferunt Dionysium tyrannum emisisse Laconicum coquum huiusce iuris nigri gratia, illiq; imperasse, vt sibi ius illud concinneret, impensæ nulli parcens: quo degustato offensum despuisse: tunc Dionysio dixisse coquum, O Rex, hoc ius tunc gustandum est, cum Laconica exercitatione te exercueris. Exercitationes autē Laconicæ sunt, venatus, palæstra, eurotas, sol, puluis: quibus haud dubiè rebus fames & sitis parantur: quibus condimentis condiendæ sunt epulæ, si eas suauis scitiq; saporis esse concupiscimus.

^o Et panem igni duratum.] Plutarchus in Alcibiade, Nam cum viderent ipsum ad rondendā vsque ad cutem barbam, more Laconico, tonsores adhibere, & frigidis balneis vti & duro pane, nigroque iure vesci, vix adduci poterant vt crederent eum esse virum, quem acceperant in omni deliciarum genere fuisse versatum. Idem in Cleomene, Amicorum cuidam aliquando subitatus est, quod hospites conuiuio suscipiens, vinum nigrum & panem duratum igni apposuisset. vbi legendum videtur, ius: non vinum.

^p Vtq; Regi duplum.] Herodot. lib. 6. describens Spartano- rum Regum dignationes & iura, sic tradit, Quoties aliqua publica visceratio fit, primi in cœna Reges discumbāt: & iis primis distribui incipiat vtrique eorum duplum omnium, quàm cæteris conuiuiis. Xenophon in Orat. de Laudibus Agefilai, Duplicem, inquit, portionem in conuiuiis ex constituto accipiens, nec sic quidem tota vtebatur, verum simplici, nec integra ea contentus, reliquum distribue-

bat: ratus geminam Regi portionem dari, non societatis gratia, sed quò possit, quem velit honorare. Idem Xenophon in Repub. Lacedæmoniorum non procul à fi. Atque, vt Reges in publico discumberent, conuiuium eis publicum, Lycurgus scilicet, instituit, & duplici parte in cœna honorauit: non vt duplo magis quàm alij ederent, sed quò & ex hoc, quem vellent honorare quirent.

^q Excellentium virorum laudes.] Nam in Platonis Symposio Alcibiades Socratis laudes decantat. & apud Plutarchum in Aristotele Calisthenes Alexandri. Idque ipsum faciebant Romani, vt postea dicitur.

^r Quæ dicunt scolia.] De huiusmodi carminibus conuiualibus, quæ Græci scolia vocant, meminit Plato in Gorgia, Aristophanes in Auibus & in Vespis. Plutarchus Symposiacôn lib. 1. & in Musica, vbi, Pindari autoritate, huiusce carminis inuentionem tribuit Terpandro, cum ea nullus in cantu vsus antea fuisset. Scolia autem Græci interpretantur συμποτικά ᾄσματα, id est, conuiuales cantilenas: carmina conuiualia, sic dicta, quòd non quiuisset ea caneret, sed eruditè duntaxat. Vide Rhodiginum lect. Antiquarum lib. 12. c. 15. Erasmus in Prouerbiis, Admeti nœnia, Carica musa, canere ad myrtum.

^s Syssitiam vocant.] Strabo lib. 10. sic ait, Ideoque pueri ad conuentus, quos Grege appellabant, commeari videbantur: viri autem ætatis adultæ ad conuiuia, quæ Virilia vocabant συσσίτια, vt tenuiores æqualem cum locupletibus portionem è publicis alimentis asséquerentur.

^t Tenuiores cum ditioribus.] Plutarchus in Lycurgo, Nam, inquit, neque vsus, neque fructus, neque facies omnino, aut ostentatio fuerat magni apparatus, cum vnâ cum paupere opulentus ad cœnam iret.

^u Andria dicunt.] Aristoteles lib. Politicôn 2. cap. 5. 7. 8. & 10. Scribit Athenæus lib. 4. cap. 5. Conuiuantibus Cretensibus duas fuisse destinatas domos, vnâ quarum dicerent Andrion, siue virilem: alteram in qua dormirent hospites Cœmeterium: in Andrio duæ primæ cōstituebantur mensæ hospitibus destinatæ, prætereaque Xenicæ nuncupatæ, mox sequebantur reliquæ. Idem Athenæus libro 5. cap. 1. Dionys. Halicarn. lib. 2. Strabo autem lib. 10. dicit & apud eos esse συσσίτια.

^x Persæ Titthenidia.] De quibus etiam Rhodiginus lib. 27. cap. 25. nullo authore citato. Sed id, ni fallor, est Herodoti lib. 9. non longè à fi. Cœnæ, inquit, nomen Persicæ Τύετα, Græcè τέλειον, id est perfecta, in qua Rex solum caput ornatur, Persasque strenis donat. Sed ibi loquitur de cœna regali, quæ semel quotannis eo die, quo Rex creatus est, instituebatur, quæ ex eo repetit Athenæus de Persarum conuiuiis loquens lib. 4. Dipnosophist. cap. 6. dicitque Persarum idiomate Τύετα Græcè annum appellari. At Rhodig. vbi supra, ex Athen. lib. 4. c. 4. scribit. Titthenidia conuiuia celebrari, quando Titthæ, id est nutrices pueros deferrent mares in Dianæ templum, quam Corythalliam dicunt prope Tiassum ad Cletam.

^y Græci τέλειον.] Vide in præced. Athenæus autem libro 2. scribit Græcos sacra conuiuia τελείας vocare. Idem libr. 14. cap. 3. Caseos latos ac tennes Cretes Thalias appellant,

¶ Et quum vinum purum dabatur, obseruatum est, vt Iouem Sospitem aduocarent, ne temulentos faceret. Quum verò aqua dilutum, Iouem appellare Seruatorem. ¶ Persarum reges ante cibum de modestia disputant, ante sacrificium de iustitia, ante bellum de fortitudine. Et post trinam potationem, cum modestia epulati, bona à diis precabantur. Nonnulli inter bellaria honores diis ac magnis heroibus dabant. ¶ Quum verò apparatu magnifico exquisitissimæ epulæ dabantur, trinis ferculis, sequitis mox temporibus etiam senis, Romani cœnam exhibuere: idq; luxuria erat: ¶ quo modo Augustus conuiuia inisse fertur, quibus non amplius trinis ferculis, aut quum abundantissimè, senis conuiuabatur. ¶ Iulius verò Cæsar in Ægypto conuiuia multiplici ferculo protraxit cum Cleopatra ad primam lucē. ¶ Nero quoq; effusus in luxum & epulas, à medio die ad medias noctes, inter vina & scorta accubasse fertur. ¶ Domitianus nō vltra Solis occasum. ¶ Et Heliogabalus tam perditæ nequitie & luxuriæ fuisse, vt viginti duo fercula ingentium obsoniorū vna cœna admiserit, nunquā lotis linteaminibus vsus, sed nouis & recentibus semper, ¶ sicut Galenus qui aureis linteaminibus strauit. ¶ Caligula vna die centies sestertio cœnauit, qui etiam ex auro panes & obsonia apposuit. ¶ Vitellius quoq; inter apparatissimas epulas largissimo sumptu discubuit, qui vna cœna à fratre exceptus fuit, in qua duo millia lectissimorum piscium, & septem auium, apposita traduntur. ¶ Titus conuiuia instituit iucunda magis quàm profusa. ¶ Geta maxima prandia per singulas literas iubebat, vt pullum, perdicem, pauonem, porcellum, piscem & pernam vnīs epulis apponeret, & sic per singula elementa apparatus diuideret. ¶ Heliogabalus æstiuā conuiuia coloribus distinxit, & sicut Lucullus per deos. Auctor est Spartianus, Ælium Verum Imperatorem omnium primum excogitasse pentapharmacum præcipui saporis, ex sumine, phasianio, crustulo, aprugna siue perna & pauone, ¶ instar Vitellianæ patinæ,

Persarum reges.
Post epulas.
Quot fercula in apparatu magnifico.
Augusti conuiuia.
Iulij.
Neronis.
Domitiani.
Heliogabali.
Galenus.
Caligula.
Vitellij.
Titus.
Geta.
Æstiuā conuiuia.
Heliogabali.
Lucullus.
lus.
Ælij pentapharmacum.

ANNOTATIONES.

φυλακίδα νικῶνται, εἰς δὲ τείτον
σωτήρι πορσαίνοντος ὀλυμ-
πίου, αἰγίαν κατὰ
σένθεν μελιφθόγοις ἀοιδῶν.

Et ibi ipsius interpres doctissimus, qui & in id citat Sophoclem in Nauplio,

Ζεῦ παυσίλυπέ τε καὶ διὸς σωτήρι
σώτηρ τεῖτα κράτεις.

Et Eschylus in Epigonis,

λαίβας διὸς μὲ πορσίων ὀράει γάμος
ἥρας τε. εἴτα τίω δ' ὀτέρων γὰ κράσιν
ἥρωσι νεμῶ, εἴτα τείτον διὸς τῶ σωτήρος εὐταίην λίβα.

¶ *Et cum vinum purum.* Athenæus lib. 2. cap. 1. Dipnosophist. & lib. 10. cap. 9.

¶ *Persarum Reges.* Serinus apud Stobæum Sermone 42. οἱ περσῶν βασιλεῖς πρὸ μὲν τοῦ θυσιῶν, πρὸ δὲ τοῦ πίνειν, αἰγίαν ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ νόμος. Idē Stobæus de legibus & consuetudinibus, Sermone 44. sic vertit, Persarum Reges ante sacrificia de pietate differunt: antequam bibant, de temperantia: pugnaturi verò de fortitudine.

¶ *Quum verò apparatu magnifico.* Id probat ex eo quod sequitur de Augusto.

¶ *Quo modo Augustus.* Suetonius in vita illius, cap. 74. Cœnam ternis ferculis, aut quum abundantissimè, senis præbebat, vt non nimio sumptu, ita summa comitate. Verum veteres illi Rom. duobus tantum ferculis utebantur, vt tradit Seruius in lib. 1. Æneidos, vbi eius rei Catonem citat authorem. Satyricus & Iuuenalis satyr. 1. damnat quod septem ferculis recentiores cœnarent. Plin. lib. 11. cap. 53. vt perniciosam damnat ciborum varietatem, Homini cibus, inquit, vtilissimus, simplex. Aceruatio saporum pestifera, & condimenta perniciosiora. Sic Diffarius apud Macrobiū lib. 7. cap. 4. affirmat.

¶ *Iulius verò Cæsar.* Suetonius in eius vita, cap. 52. Lucan. lib. 10. Pharfalliæ luxuriosum conuiuium luculenter describit, quo Cleopatra Cæsarem accepit, quem dicit longis alloquiis produxisse noctem.

¶ *Nero quoque.* Suetonius in vita illius, cap. 27.

¶ *Domitianus.* Conuiuabatur frequenter, ac largè: sed penè raptim, certè non vltra solis occasum, nec vt postea commessaretur. Author Sueton. in Domitiano, cap. 21.

¶ *Et Heliogabalus.* Lampridius in vita illius, sic scribit, Exhibuit aliquando & tale conuiuium, vt haberet viginti & duo fercula ingentium epularum, sed per singula lauarent, & mulieribus vterentur, & ipse & amici, cum iureiurando quod efficerent voluptatem. & paulò ante, Linteamen

lotum nunquam attigit, Mendicos dicens, qui linteis lotis vterentur.

a *Sicut Galenus.* Imò & mantilibus, vt scribit Trebellius Pollio in vita illius. Sed hic legendum est Gallienus, vt alibi monuimus.

b *Caligula.* Seneca in lib. de Consolatione ad Albinam, cap. 9. C. Cæsar, inquit, quem mihi videtur rerum natura edidisse, vt ostenderet quid summa vitia in summa fortuna possent, centies sestertio cœnauit vno die, & in hoc omnium adiutus ingenio: vix tamen inuenit quo modo prouinciarum tributum vna cœna fieret. Suetonius in vita illius, cap. 37. Conuiuis ex auro panes & obsonia apponeret, Aut frugi hominem esse oportere dictitans, aut Cæsarem.

c *Vitellius.* Suetonius in vita illius, cap. 13. De hac cœna sic refert Eutropius lib. 8. cap. 5. & vlt. Notissima certè cœna memoriæ mandata est, quam Vitellius frater exhibuit, in qua supra cæteros sumptus duo millia piscium, & septem millia auium apposita traduntur.

d *Titus.* Idem Sueton. in vita illius, cap. 7.

e *Geta.* Ælius Spartianus sic in vita illius scribit, Habebat etiam istam consuetudinem, vt conuiuia, & maximè prandia, per singulas literas iuberet, scientibus seruis, velut in quo erat anser, aprugna, anas: item pullus, perdix, pauus, porcellus, piscis, perna, & quæ in eam literam genera edulium caderent: & item fasianus, farta, ficus, & talia.

f *Heliogabalus.* Ælius Lampridius in vita illius.

g *Sicut Lucullus per deos.* Plutarchus in Lucullo, & Carinus Imperator, authore Fla. Vopisco, per libras sed eo modo quo superiores, vt potè qui centum libras auium, centum piscium, mille diuersæ carnis in cōuiuio suo frequenter exhibuit.

h *Instar Vitellianæ.* Suet. in Vitellio, c. 13. Hanc quoq; exuperavit ipse dedicatione patinæ, quam ob immensam magnitudinē Clypeum Mineruæ αἰγίδα πλεῖστε dictabat. Plin. lib. 35. cap. 12. scribit hæc, At Hercules Vitellius in principatu suo ducentis sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis ædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero consulatu suo, in conquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, quàm illa foediores, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiciebat interisse 130. conuiuas. Huius patinæ Vitellianæ meminit Dion Nicaeus in Vitellio, his verbis, Patinam quidem vnā apparauit, in quam impendit decem millia aureorum, linguis cerebrisque & iecoribus

Æsopi patina.
Cæsaris.
Octavij.
Tiberij.
Theodosij.
Traiani.
Iuliani.
Regū Ægyptiorum.
Regū Persarum.
Antigoni.
Aristippi.
Agathoclis.
Annari Babylonij.
Annari Babylonij.
Potus in conuiuijs.
Vinum Græcum.
D. Cæsaris.
Vasa quibus vina in conuiuijs in ferebantur.

quæ immenso constitit, quam clypeum Mineruæ appellauit. Cui proxima fuit, ^l Æsopi patina, sexcentis sestertiis taxata, in qua aues vocales & canoras apposuit nummis sex singulas coemptas. ^k Pertinax verò imperator contrà, qui dimidiatas lactucas & carduos in priuata cœna apposuisse fertur. ^l Diuus quoque Cæsar, ^m & Octavius Augustus in quotidianis cœnis cibi minimi fuere & vulgari. ⁿ Tiberius diebus solennibus pridiana sæpe obsonia & semesa apposuit. ^o Theodosius modico & castrensi cibo contentus fuit. ^p Traianus etiam in vescendo frugalissimus fertur. ^q Laudaturq; Iulianus imperator, quòd statarium prandium caperet, castrensi cibo & ministro obuio contentus, qui per triduum, porcellum & leporem diuisit. ^r Regibus verò Ægypti in cœnarum magnificentia & regali luxu, nihil, præter vitulum & anserem apponere licuit. Regibus Persarum, nisi pane, pulte, cardamo & sale vesci. Antigonus etiam parco & vulgari cibo cōtentus fuit. ^s Aristippus, licet tyrannidem occupasset, cibo tamen vili refotus, & exclusis stipatoribus, cœnauit: ^t sicut Agathocles nunquam sine fictilibus, memor paternæ obscuritatis, quod figulo patre genitus foret, adeo quòd inter vasa aurea figulina semper admiserit. ^u Inter cæteros autem helluones Annarus Babylonix rex, tanti luxus fuisse proditur, & tam profundæ gulæ, vt stola muliebri amictus, mero & vnguento madens, centum & quingenta psaltriis simul accubantibus, velut officina nequitix magnis effusionibus cœnaret. ^x Vinum verò Græcum semel tantum etiam in lautissimis conuiuiis apponere solebant. nanque veteribus fere conuiuia iucunda magis quàm profusa. ^y Primusq; diuus Cæsar triumphalibus cœnis, quatuor vini genera, præter instituta maiorum dicitur apposuisse, Falernum, Chium, Lesbium, & Mamertinum. Antiquissimi (vt ^z Varro ait) primò vtres, deinde tinas, demū vini amphoras & cupas apposuerunt. ^a Quod

ANNOTATIONES.

piscium, & quarundam auium in eam coniectis. Hanc patinam cum fictilis esse non posset, propter magnitudinem argenteam fecit, eaque diu permansit, veluti res diis consecrata, quousque Adrianus eandem conspicatus, tolli ac dissipari iussit.

ⁱ *Æsopi patina.* Plin. lib. 10. cap. 51. Clodij Æsopi, tragici histrionis patinam celebrat sexcentis sestertiis taxatam: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone vocales, nummis sex singulas coemptas, nulla alia inductus suauitate, nisi vt his imitationem hominis manderet.

^k *Pertinax verò.* Iulius Capitolinus in Pertinace sic scribit, Cum verbis esset affabilis, re erat illiberalis, ac propè sordidus, vt dimidiatas lactucas & carduos in priuata vita cōuiuis apponeret: & nisi quod missum esset eduliū, quotquot essent amici, nouem libras carnis per tres missus ponebat.

^l *D. quoque Cæsar.* C. Oppius apud Sueton. in vita Cæsaris, cap. 53. docet C. Cæsarem adeò circa victum indifferetem fuisse, vt quondam ab hospite conditum oleum, pro viridi appositum, aspernantibus cæteris, solum etiā largius appetisse, ne hospitem, aut negligentiam, aut rusticitatis videretur arguere. Cæsaris circa victum facilitas, vel ex eo patet, quod scribit Plutarchus in eius vita, Mediolani apud hospitem Valerium Leonem cœnans, cum appositis asparagis Valerius vnguentum pro oleo instillasset, facile cōmanducauit, & opipare. Idq; molestè ferentes sodales castigauit: dicens, Debuit satis esse his, qui hoc improbant, hoc non vti: qui hanc rusticitatem culpat, non nisi rusticus esse potest.

^m *Et Octavius Augustus.* Sueton. cap. 76. de cibis Augusti loquens, Cibi, inquit, minimi erat, atque vulgari ferè.

ⁿ *Tiberius.* Idem Sueton. in vita illius, cap. 34. Et vt parsimoniam publicam exemplo quoque iuaret, solemnibus ipse cænis pridiana sæpe ac semesa obsonia apposuit.

^o *Theodosius.* Pacatus in Panegyrico ipsius Theodosij. vti etiam Septimius Seuerus ex Herodiano lib. 2. & Bassianus eius filius ex eodem lib. 4.

^p *Traianus.* Dion Nicæus in vita illius: vbi tamè dicit, quòd licet vinū largius biberet, sobrius tamen erat. Verum Aurel. Victor in epitomate vitæ illius tradit, tantum in eo fuisse maximarū rerum modum, vt quasi temperamento quodam virtutis micuisse videretur: nisi quia cibo vinoq; paululum deditus erat. Plin. Iunior in Panegyrico ipsius, Num tibi in medio cibus, semperq; mensa cōmunis? Num ipsum tempus epularū tuarum, cum frugalitas cōtrahat, extendit humanitas? & alia multa, quæ in eam sententiam subduntur.

^q *Laudaturq; Iulianus.* Ælius Spartianus in vita illius, Iulianus, ait, tantæ parsimonix fuisse perhibetur, vt per triduum porcellum, per triduum leporem diuideret, si quis ei

fortè misisset: sæpe autem nulla existente religione, oleribus leguminibusque contentus, sine carne cœnauerit. Iulianum laudat Marcellinus lib. 21. quòd fuerit sobrius Imperator his verbis, Ideo latens, quòd toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, sed paucis contentus & vilibus, oppida forinsecus transibat incautè, imitatus egregium illud Cyri veteris dictum, qui cum delatus ad hospitem interrogaretur ab eo, Quid ad conuiuium parari deberet, Panem respōderet solum: Sperare enim aiebat prope rium cœnaturum. Mira frugalitas in Imperatore & Rege Barbaro, quibus panis erat satis pro obsonio, quique sitim aquæ spe deferebant in cœnam.

^r *Regibus verò Ægypti.* Diodor. Siculus lib. 2. cap. 3. Herodotus ante eum, qui de sacerdotibus loquitur lib. 2.

^s *Aristippus.* Quis is fuerit nescio. Scio autem Aristippum Cyrenaicum Philosophum Socraticū molliter, sumptuosè & voluptariè vixisse, vt tradit Laërtius in vita illius. M. Cicero lib. 3. ad Q. Fratrem, Tum ab Aristippo, quem illæ magis voluptariæ disputationes delectarant, Cyrenaiica Philosophia manauit. Horatius Epistolarum lib. 1. epist. 17. ad Scæuam,

*Si pranderet olus patienter, regibus vti
 Nollet Aristippus: si sciret regibus vti,
 Fastidiret olus, qui me notat.*

Athenæus lib. 8. cap. 6. scribit, Aristippum Socraticum obsonij helluonem, reprehensum aliquando fuisse à Platone ob voracitatem obsonij. de Aristippi deliciis scribit idem Athenæus lib. 12. cap. 22.

^t *Sicut Agathocles.* Ausonius epigr. 9.

*Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea Regem,
 Atque abacum Samio sæpe onerasse luto.
 Fercula gemmarum cum poneret horrida vasis,
 Et misceret opes, pauperiemq; simul.
 Querenti causam, respondit, Rex ego qui sum
 Sicania, figulo sum genitore satius.
 Fortunam reuerenter habe, quicumque repente
 Dives ab exili progrediare loco.*

^u *Inter cæteros autem helluones Annarus.* Ctesias & ex eo Athenæus li. 12. cap. 13. vbi tamen non hunc Regem fuisse Baloniæ, sed ex primatibus regiis.

^x *Vinum autem Græcum.* Plin. lib. 14. cap. item 14. scribit, L. Lucullus puer apud patrem nunquam lautum conuiuium vidit, in quo plus semel Græcum vinum daretur.

^y *Primusq; Cæsar.* Idem Plin. eod. lib. 14. cap. 15.

^z *Vt Varro ait.* Libro de vita populi Romani apud Nonium Marcellum in generibus valorum & ponderum.

^a *Quod teste Homero.* Libro scilicet 9. Odys.

(teste Homero) heroicis temporibus fuit usurpatum, ut vina vtribus inferrent. Sylla præter omnis generis condimenta, vinum suprâ quadragenarium, epulò publicè præbito, populo dedit. ^b Arabes, quum longiori potu indulgerent, nemini supra duodena pocula bibere fas erat. ^c Germanis si indulgeris ebrietatem, quantum, concupiscunt, licet. Augustus ^d Octavius senos sextantes non excessit. ^e Hannibal nunquam plus festario vini indulgit. Cæsar ^f quoque vini parcissimus fuit, & bene diluti. ^g Alexander Macedo, ad vnumquenque calicem, multo colloquio sermonem protrahebat, qui ^h tamen aliquando triduo incaluit. ⁱ Fertur Vticensis quandoque ad auroram cum amicis perpotando vigilasse, non ut mergeret, sed ut reprimeret curas: ^k quod Plato non improbauit, quum largiori vino aliquando refici animos putaret. ^l Democritus verò quaternos cyathos festarios minimè censuit excedere oportere: ^m si quidem iuxta Anacharsim primum craterem ad sitim pertinere dixit, secundum ad hilaritatem, tertium ad voluptatem, quartum ad insaniam. ⁿ Vel, ut Ebulus poëta Cyprius, qui bene sentientibus tria tantum propinari pocula putauit: Sanitati primū, Amori alterum, tertium Somno, quartum non utique nostrum, sed iniuriæ: vltimū verò ἐρμην appellari voluit. ^o nam postremo Græci Mercurio litabant, velut somni largitori, & bono dæmoni, cui gratias agebant, καὶ αἰς ἀγαθὸν δαίμονα. ^p Persæ verò tribus libationibus factis, à diis immortalibus bona precati, conuiuium dissoluebant. ^q Tiberius

Sylla.
Arabes.
Germani.
Augustus.
Hannibal.
Cæsar.
Alexander.
Cato Vticē-
sis.
Plato.
Democri-
tus.
Anacharsi-
dis dictum.
Ebuli di-
ctum.
Persæ.
Tiberius.

ANNOTATIONES.

βῖν, ἀτὰρ αἶνον ἀσπὸν ἔχον μέλαν. ^o δινούο.

Id est,

Iui, sed caprinum utrem habebam nigri vini.

Et Iliad. lib. 3.

ἀρνε δύο, καὶ οἶνον εὐφρονα, καρπὸν ἀεϋρην,

ἀσπὸν ἐν αἰγείῳ.

Id est,

Agnos duos, & vinum lætum frutum terra

Vire in caprino.

Et id quidem videre licet ex sacris literis. Nam Iosue 9. cap. scribitur, Tulerunt sibi cibaria & vtres vinarios scissos atque confutos. & iterum paulò pòst, Vtres vini novos impleuimus. & 1. Reg. c. 4. Et tulit ducentos panes, & duos vtres vini. & eiusdem operis, cap. 25. Festinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes & duos vtres vini. & Matthæi cap. 9. Non mittimus vinum nouum in vtres veteres. Quod & repetitur Marci 2. & Lucæ 5.

^b Arabes.] Non omnes quidem, sed Nabathæi ex Strabone lib. 16. nō multò ante si. sic enim scribit, Rex Nabatheorum in apparatu maximo multa continuè cōiuiua celebrat, nemo supra duodena pocula bibit.

^c Germanis.] Cornel. Tacitus lib. de Moribus Germanorū.

^d Octavius.] Suetonius in vita illius, cap. 77. Vini quoque, inquit natura parcissimus erat. Non amplius ter bibere eam solitum super cœnam in castris apud Mutinam Corn. Nepos tradit. Postea quoties largissimè se inuitaret, senos sextantes non excessit: aut si excessisset, reiiciebat.

^e Hannibal.] Plutarchus in vita illius.

^f Cæsar quoque.] Suetonius in eiusdem Cæsaris vita, c. 53.

^g Alexander Macedo.] Plutarchus in vita illius scribit quòd maius loquendo quàm potando tempus ad vnumquenque calicem protrahebat, semper longius sermone producto.

^h Qui tamen aliquando triduo incaluit.] Ælianus Variæ historiæ, libro 3. capit. 23. de Alexandri crapula sic scribit, Verum illa non sunt amplius landanda in Alexandro, quòd cum quinta die mensis, ut fama est, perpotasset apud Eumæum, deinde sexta crapulam edormiuerit, neque plus illo die vixerit, quàm ut surgeret, & ducibus de craftina profectioe mandata daret, inquiens eam summo mane futuram, Septima deinde die epulatus est apud Perdiccam, qua se rursus vino ingurgitauit. & octaua dormiuit. Et decimoquinto die eiusdem mensis, iterum indulgit vino, & sequenti, solito more crapulam somno decoxit. Vigesimoquarto cœnauit apud Bagoam. Athenæus li. 10. cap. 11. Plurimum, inquit, bibebat Alexander, ita ut ob temulentiam sæpius duos dies dormiret ac duas noctes.

ⁱ Fertur Vticensis.] Scilicet Cato ex Plutarcho in vita illius.

^k Quod Plato.] In lib. 1. & 2. de legib. & ex eo Gellius lib. 15. cap. 2.

^l Democritus.] Plinius lib. 28. cap. 6. Numerum quoque quaternariam Demetrius condito volumine, & quare quaterni cyathi sextariue non essent potandi. vbi Demetrius, nō

Democritum scribit. Ex concilio verò Laodicensi, sacerdoti maximè non licebat ultra tertiam vicem poculum cōtingere. can. quando. 44. distinct. sed quantum id poculum esset non declarat. Ad hunc autem locum pertinet vetus illud Græcorum adagium, quò præcipitur ἢ πέντε πίνειν, ἢ τρεῖς, ἢ μὴ τέσσαρα. id est, Aut quinque bibe, aut tria, aut ne quatuor. Cuius meminit Plutarchus Symposiachò decade 9. Et Athenæus lib. 10. Dipnosophist. 16. & aliis eiusdem libri locis. De quo vide plenissimè Erasimum Chiliad. 2. cent. 3. c. 1.

^m Siquidem iuxta Anacharsim.] Laërtius in vita illius. Apuleius lib. 4. Floridorum: vbi tamē id Asclepiadi tribuere videtur, sub exemplo dictu digno & memoratu. Ait enim quatuor esse crateras vini: quarum prima pertinet ad sitim, secunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatem, quarta ad insaniam. Hæc autem ipse Anacharsis cum cerramen bibendi statutum fuisset apud Periantrum, primus præsentium omnium factus ebrius præmium præposterè experit, tãquam hic esset finis cuiusdam victoriæ inter potandum, sicuti etiam meta est cursus, ut tradit Athen. lib. 10. c. 12.

ⁿ Vel ut Ebulus poëta Cyprius.] Eubulus legendū est ex Athenæo referente id lib. 2. Dipnos. cap. 1. recitatque versus in eam rem ipsius Ebuli, qui sunt huiusmodi, quibus introducit Bacchum dicentem,

Prudentibus viris ego tres misceo

Crateras, vnum sanitatis gratia:

Primum bibunt hunc: grati amoris alterum,

Dulcis voluptatisq;. Ac inde tertium

Somni; bibunt hos turba, nam prudentium

Redeuntium domum. Nec est inde amplius

Quartus virorum potus, ast iniurie.

At quintus est clamoris. Est lasciuia

Sextus sacratus. Sugillationibus

Est septimus. Vocantis est octauus hinc

Est nonus ira.

Apuleius lib. 4. Floridorum, & Fulgentius in Methologicis, vbi de Dionysio alia potationum genera tradunt.

^o Nam postremo Græci Mercurio.] Pollux. autoritate Homeri, Onomasticon lib. 6. c. 16.

^p Persæ verò.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 2.

^q Tiberius.] Suetonius in vita illius, cap. 42. Plinius lib. 14. cap. vltim. loquens de Tiberio ad merum proniore: inquit, Eadem meri commendatione credidere L. Pisonem, vrbis Romæ curatorem, ab eo delectum, quòd biduo duabusque noctibus potationem continuasset apud ipsum iam Principem. Seneca quoque de hoc L. Pifone, Tyberij combibone, ebriosoque, cui præfectura vrbis ob hoc data est, sic scribit lib. 12. Epistol. ad Lucilium, epistol. lib. 11. omnium verò 84. L. Piso vrbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in conuiuium exigebat, vsque in horam sextam ferè dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officiū suum tamen (quo tutela vrbis continebatur) dili-

Traianus.
Bonofus.
Commodus.
Zenocrates.

Dionysius
iunior.
Socrates.
Mithridates.
Leonides.

Phigalei.
Promachus.
Novellius
Tricongius.
Prandij &
cœna tēpus.
Odyss. 14.

verò biduum & duas noctes potu cōtinuasse fertur, & Traianus capacioribus scyphis, sed citra ebrietatem bibisse.^s Bonofus autem bibit quantum nemo alius. Proditumque memoriæ est, Commodum Cæsarem in æstuationibus ingens vini poculum haurire cunctis acclamantibus, Viue Cæsar. Inter cæteros proditur^t Zenocrates philosophus, inuitante Dionysio, vini choam hausisse, & præmium tulisse: ^u atque Ennius nimio hausto mero, articulare morbum contraxisse, quo extinctus fuit. Apud^x Nabathæos verò plura duodenis exicasse pocula, erat ignominiosum: ^y Ipse verò Dionysius iunior vsque ad eò vino marcidus fuit, vt ad nonaginta dies mero incaluerit.^z Socrates tamen fertur nunquam vino hilarior fuisse, sed eodem statu semper. ^a Accusaturque Mithridates tantæ bibacitatis, vt præmia plus haurientibus proponeret. Neque subticendum, ^b quod Leonides aduersus Byzantios vinolentissimos fecisse dicitur, qui quum obsidione premeretur, neque ciues pro mœnibus continere posset, quod passim ad cauponas cursitarent, vt illos in officio haberet, ad mœnia cauponas & vinarias officinas disposuit, id quod apud^c Phigaleos bibacissimos pariter fecit. Inter omnes autem vinolentissimos^d Promachus Macedo memoratur, quatuor ingurgitans cantharos, & ob id ab Alexandro corona donatus, qui triduo superuixit postea. Et^e Nouellius Tricongius raræ gloriæ inter bibacissimos. ^f prandia verò prisca antelucana habere, meridianum cibum cœnam dicere solebant. ^g Quod & Græcis vetustissimo in vsu fuit: Namque Eumæum^h scribit Homerus matutina hora prandium fecisse. Postea illo more desito, seruatum est, ⁱ vt prandia in vsu non essent: sed qua hora cœna apparabatur, ea prandium fieret, [†] quod tempus nona esse consuevit, sæpe octaua: ante mediam verò diem præsum

ANNOTATIONES.

gentissimè administravit. Huic & Diuus Augustus dedit secreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tyberius proficiscens in Campaniam præfecturam vrbis dedit: cum multa in vrbe & suspecta relinqueret & inuisa: puto quod bene cesserat illi Pisonis ebrietas. Hactenus Seneca.

^t *Et Traianus.*] Dion in vita illius. Et vide quæ de eo dicta sunt supra.

^s *Bonofus autem.*] Fla. Vopiscus in vita illius, scribit eum hanc rem mirabilem habuisse, vt quantum bibisset, tantum mingeret: neque vnquam aut eius pectus, aut venter, aut vesica grauaretur. Vnde Aurelianus Imperator dicebat, Bonofum non vt viueret natum fuisse, sed vt biberet.

^t *Zenocrates.*] Laërtius in vita illius, Ælianus de Varia historia lib. 2. & lib. 10. cap. 12. Ex quibus intelliges non Zenocrates, sed Xenocrates legendum.

^u *Atque Ennius.*] Q. Serenus Sammonius. Nam & hinc Horatius lib. 1. Epistol. epist. 19. obiter eum perstringit, tãquam vino plus satis deditum: si tamen id seriò scripserit,

*Ennius ipse pater nunquam, nisi potus, ad arma
Prosiluit dicenda.* —

^x *Apud Nabathæos.*] Hoc iam supra diximus vbi de Arabibus disseruimus ex Strabone libro 16. ad finem.

^y *Ipse verò Dionysius iunior.*] Aristoteles in Republ. Syracusiorum, & eius autoritate Athenæus libro 10. cap. 12. non multò post princ. Plutarchus in Dione, & de eius vinofitate. Aristotel. libro 5. Politicôn cap. 10. & Ælianus Variæ historiæ, libro 2. & iterum 6. vbi Theopompi autoritate dicit eum nimia bibacitate oculos amisisse. Quod & ipsum, eiusdem testimonio, tradit Athenæus vbi supra. Iustinus lib. 21. Sublatis, inquit, deinde æmulis, in segnitiam lapsus, saginam corporis ex nimia luxuria, oculorumque valetudinem contraxit, ad eò vt non solem, non puluerem, non denique splendorem ferre lucis ipsius posset.

^z *Socrates.*] Laërtius in vita illius.

^a *Accusaturque Mithridates.*] Nicolaus Peripatheticus in 103. historia, & eius autoritate Athenæus Dipnos. lib. 1.

^b *Quod Leonides.*] Ælianus Variæ historiæ, lib. 3. cap. 14. Vinolentiam Byzantium scribens, ait, Leonides, Dux militaris Byzantium, in acerrima vrbis oppugnatione, cum hostes mœnia adorirentur, & illi relictis excubiis, totos dies in consuetis diuersoriis tererent, mandauit vt cauponæ ipsis in mœnia transferrentur. Quo sophismate serò tandem eis persuasit, vt aciem ne defererent, cum prætextus & causa, quamobrem abirent, non esset.

^c *Apud Phigaleos.*] Damon in lib. de Byzantio, & eius autoritate Athenæus lib. 10. cap. 14. testatur Leonidam, Ducem Byzantium, cauponarum scenas apud mœnia tendi

iussisse, ac vix tandem ordinem relinquentes constitisse.

^d *Promachus Macedo.*] Plutarchus in vita Alexandri, & de huius quoque bibacitate Ælianus Variæ historiæ li. 2. scribit eum consequutum fuisse victoriam in potandi vini certamine, quod Alexander instituerat in honorem Calani Brachmani Indici sophistæ. Athenæus lib. Dipnosophist. 10. c. 12. autoritate Charidis Mitylenæi in Historiis de iis, quæ pertinent ad Alexandrum.

^e *Nouellius Tricongius.*] Plinius lib. 14. cap. 22. eodémque vltim. Apud nos cognomen etiam Nouellius Torquatus Mediolanensis ad proconsulatum vsque à prætura honoribus gestis, tribus congiis (vnde & cognomen illi fuit) epotis vno impetu, spectante, miraculi gratia, Tyberio Principe in senecta iam seuerò, atque etiam aliàs sæuo, sed ipsa iuuenta ad merum prior fuerat.

^f *Prandia verò prisca.*] Prandium (inquit Festus Pompeius li. 14.) ex Græco est dictum: nam meridianum cibum cœnam vocabant. Idem Festus lib. 3. Cœna, ait, apud antiquos dicebatur, quod nunc est prandium. Vesperna, quam nunc cœnam appellamus. Nonius, Quæ nunc prandia sunt, cœnas Sabini habebant, & pro cœnis vespernas appellabant. Cœnam pro prandio posuit Terent. in Eunuchò actus 2. scena 3. ibi, Rogitare ad scœnam vt veniat.

^g *Quod & Græcis.*] Quod probat exemplo seq.

^h *Scribit Homerus.*] Odyssææ lib. 14.

αὐτὰρ ἐπεὶ δειπνῶσε καὶ ἤρασε θυμὸν ἑσθλόν.

ⁱ *Vt Prandia in vsu non essent.*] Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 4. Aeneid.

Nunc eadem labente die conuiuia querit.

Quia, inquit, in vsu non erant prandia, vt Iuuenalis,

Exul ab octaua Marius bibit.

Qui locus est sat. 1. Et Isidorus lib. 20. Etymologiarum cap. 2. At hæc Seruij sententia ab omnibus excluditur, eamque multis antiquorum scriptorum autoritatibus refellit Be-roaldus in notis ipsius Seruij, cuius hæc sunt verba, Non eo inficias, olim me pedibus iuisse in sententiam Seruij: sed ex multiplici, variâque lectione deprehendi apud prisca in vsu fuisse non minus prandia, quam cœnas, & homines bis in die saturos fieri solitos: quod in primis affirmat Cic. in 5. quæst. Tusc. Platonem solitum improbare vitam Italicorum: quoniam bis in die saturi fiebant. Apud Plautum & Terentium vetustissimos scriptores, prandia celebrantur &c. Lampridius in Alexandro Seuerò, His, inquit, refectus, aliquando prandium inibat aliquando cibum vsque ad cœnam differebat, prandit tamen sæpius.

[†] *Quod tempus nona esse consuevit.*] Martialis lib. 4. epig. 8. ad Euphemum,

Sufficit in nonam nitidis octaua palestris.

Imperat

fuisse, ^k vel antelucanam cœnam fecisse, crimini dabatur. Idque erat dissoluti & helluonis. ^l siquidem post forensia negocia transacta apud priscos fiebat prandium: cœnas verò, quod nocte plerunque fierent, ^m vespernas dixere. ⁿ Sed tamen prandium leue & modicum, cœna autem fuit copiosior: ^o tametsi Aristoteles largè prandendum, & parcè cœnandum putarit. Et licet Romanorum antiquissimos noctu cœnasse nonnulli opinati fuerint, constat tamen post multas ætates vsum inualuisse, vt post-meridianis horis vescerentur. ^p Persis quoque in meridie semel tantum vesci consuetudo fuit: ^q qui erat Æthiopum mos, vt vnico cibo contenti essent diebus singulis, vt alerent corpus, non saginarent: ^r tametsi abusus postea Persis inualuerit, vt à mane ad vesperam quicquid est temporis, vnico prandio cōcluderent. ^s Fertur Alexander Macedo appetente nocte cœnasse, & primo diluculo prandio accubuisse, ^t plerunque ad multam noctem cœnam protraxisse. ^u Galba ante lucem vescebatur, Cicero ante occasum solis perrarò discubuit. ^x Præ cæteris verò Tarentini vsurparunt, matutinis se poculis ingurgitare, adeò vt temulenti in forum conueniant. ^y Indi horam prandij aut cœnæ non nouerunt, sed vt cuique libitum, comessabantur: qui etiam Persarum ^z & Numidarum mos, vt quacunque hora vescerentur. ^a Diogenes quoque nullam temporis horam prandio definiuit. ^b Senioribusque velut ætate venerabilibus, aut his qui prudentia & autoritate anteirent, primi discubitus, & honoratior locus dari, ipsique sublata mensa primi assurgere consueuerant. ^c Erat autem Romanis locus honoratior, qui summus in mensa fuit: ^d nonnulli in medio discubuisse, honoratius putarunt. ^e In imo verò conuiuij

Vesperna.

Persæ.

Alexander.

Galba.

Cicero.

Tarentini.

Numida.

Diogenes.

Locratio
in cōmuniis.

ANNOTATIONES.

Imperat extructos frangere nona toros.

Athenis autem fieri solebat cum aduersperasset, vt videre licet ex Gellio lib. 17. c. 8. in princ.

^k *Vel antelucanam cœnam.*] Nam & hanc cœnam Catilinæ & fociis, vt probrum obiecit Cicero in 2. in eum Oratione: Quorum, inquit, omnis industria vitæ & vigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. Talis ebrietas in Pisonem arguitur. Vbi galli cantum audiuit, auum suum reuixisse putat, mensam tolli iubet.

^l *Siquidem post forensia negotia.*] Martialis id videtur exprimere d. lib. 4. epig. 8.

Prima salutaris atque altera continet hora.

Exercet raucos tertia caussidicos.

In quintam varios extendit Roma labores.

Sexta quies lassis, septima finis erit.

Sufficit in nonam vt supra proximè,

Hora libellorum decima est Pheme meorum.

Temperat ambrosias cum tua cura dapes.

^m *Vespernas dixere.*] Festus Pompeius vbi supra in verbo, Prandia verò. Isidorus lib. Etymologiarum 20. cap. 2. Est, inquit, cœna vespertina, quam Vespernam antiqui dicebant. Sic enim legendum est, non vespertina. vt vulgò legitur.

ⁿ *Sed tamen prandium leue.*] Cor. Celsus lib. 7. cum de hyeme loquitur, sic ait, Si prandet aliquis, vtilius est exiguum aliquid, & ipsum siccum sine carne, sine potione sumere. Æstatè verò & potione & cibo sapius corpus eget: ideo prandere quoque commodum est. Plinius li. 28. cap. 5. Hippocrates tradit non prandentium extra celerius senescere.

^o *Tametsi Aristoteles.*] Lib. probl. c. 32.

^p *Persis quoque in meridie.*] Nam & Xerxem Persarum Regem Herodotus libr. 7. tradit non solere bis in die cibum capere.

^q *Qui erat Æthiopum mos.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 1.

^r *Tametsi abusus postea Persis.*] Strabo lib. 15.

^s *Fertur Alexander.*] Plutarchus in lib. 2. de Fortuna & virtute Alexandri, sic scribit, Alexander prandio cum primùm diluculasset accumberebat, cœnæ verò iam appetente nocte. & de eius vinositatè iam supra diximus.

^t *Plerunque ad multam noctem.*] Plutarchus in Alexandro.

^u *Galba.*] Cibi plurimi traditur, quem tempore hyberno etiam ante lucem capere consueuerat. author Suetonius in Galba, c. 22.

^x *Præ cæteris verò Tarentini.*] Aelianus de Varia historia, lib. 12. cap. 30. Tarentinorum temulentiam hanc fuisse scribit his verbis, Tarentinis à summo mane poculis indulgere mos erat, & in medio plenòque hominum foro inebriari. De eorum præterea temulentia Plato lib. 1. de legibus, & Athenæus, Clearchi autoritate, lib. Dipnos. 12. c. 7.

^y *Indi.*] Strabo libro 15. Cætera, inquit, non facile ad-

mittat, vt quòd soli degant, & quòd non vna omnibus & cœnandi & potandi hora sit, sed vt cuique libitum sit.

^z *Et Numidarum.*] Strabo lib. 17. scribit necesse esse Numidas inopes esse, & plerunque radices edere, & carne, & lacte, & caseo vti. Sallustius in Iugurtha, scribit Numidas plerunque lacte & ferina vesci: & neque salem, neque alia gulæ irritamenta quærere: cibumque illis aduersus famem, atque sitim, non libidini, neque luxuriæ esse.

^a *Diogenes quoque.*] Nam is percõtanti qua quis hora prandere debeat. Si diues est, inquit, quum vult: si pauper, quum potest. Author Laërtius in vita illius.

^b *Senioribusque.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. De honore impenso senibus à iuuenibus, Gellius lib. 2. cap. 15. Iuuenalis satyr. 13.

Credebant hoc grande nefas & morte piandum,

Si iuuenis vetulo non assurrexerat.

Communi omnium gentium more comprobatur est (vt testatur Cicero lib. 1. de Inuentio.) vt maioribus natu à natu minoribus assurgatur. Id quod idem lib. 1. Officior. confirmat: Est igitur, inquit, adolescentis maiores natu vereri, exquæ iis deligere optimos & probatissimos, quorum consilio & autoritate nitatur.

^c *Erat autem Romanis.*] Vide nostros Commentarios Primigeniorum in præfat. num. 15. incip. Vndecimò, Seniores.

^d *Nonnulli in medio.*] Homerus libr. Iliados 24. Priamum collocat inter liberos,

— οὐδ' ἐν μέσοισι γέρας

ἐν τῷ πᾶσι ἐν χλαίνῃ κακαυμένῃ.

Et Virgilius Didonem reginam mediam quoque constituit lib. 1. Æneidos,

— Auleis iam se regina superbis

Aurea composuit sponda, mediamq; locauit.

Ex quo Donatus & Seruius interpretes annotarunt, eum locum apud veteres fuisse potiorè. Afferuntque illud Sallustij in historia Roman. quæ vtinam etiamnum extraret. Discubuere Sertorius inferior, in medio super eum T. Fabius Hispaniensis senator ex præscriptis, in summo Antonius, & infra scriba Sertorij Versius, & alter scriba Mécœnas in imo, medius inter Tarquinium & Denarium Perpenna. Hactenus Sallustius, qui ita Sertorij conuiuium describit, vt ipsum, quia dominus conuiuij erat, in imo loco, Senatorem in medio, tanquam honoratiori, collocarat. Idem autem Sallustius in Iugurtha, scribit apud Numidas mediū locum honori duci. Et Xenophon Pædiæ Cyri libr. 2. tradit, Cýrum solitum fuisse medium inter amicos honoratos discumbere. De quo & tu vide quæ plenius diximus in dictis Commentariis Primigeniorum in præfat. nu. 16. incip. Hoc intellige, & seq.

^e *In imo verò conuiuij.*] Iam dictum est in præced. ex Sallustij,

Græci. dominus cœnabat. ^f Apud Græcos non modo loci dignitate viros fama præcellentes in concilio vel mensa, sed poculis maioribus, & carne opimiore honestabant. ^g Indis vt cuique in mentē venit, in quacunque parte lecti discumbere licet. non enim honorū personæue ratio in mensa habetur. ^h Apud Persas magna ratio mēsa, præsertim regiæ fuit, in qua præter matrem, & regis coniugem, nemini interesse permittitur, ⁱ tametsi matronas quandoque adhibitas legamus. *Ægyptiis* autem si quis ad cœnam regis non vocatus accederet, capitis luit pœnam. Post epulas verò ^k eruditas confabulationes, ^l deinde fides & tibia, ac symphonias & cantus, illorum qui maiorum laudes carmine decantabant, adhibere antiqui moris erat. ^m Abydeni in hospitali mensa & festis epulis postquā oppiparē epulati fuerant, infantes admittunt garrulos & festiuos, vt his obstrepentibus garrientibusque, conuiuæ alacriores fiant. ⁿ Romani etiam moriones, vt oris deformitate & stultitia oblectarent: nonnunquam petulantes & improbos scurras, qui lasciua licentia, & impudētissimis iocis, derisui essent. ^o Neque omittendum, quod de Sybaritis proditum est, apud quos omnium libidinum illecebræ fuere, vt ad festum conuiuium & solemne epulum non psaltrias modò & histriones, sed equos composito saltatu ad symphonix cantum psallentes introducant. Apud ^p Galatas & Celtas ad mensam, postquam vino incaluerant, ex pro- uocatione dimicatur ad vulnera: sicut apud Samnites inter epulas erat mos digladiari: ^q quod mox Campani odio in Samnites detractis armis vendicarunt, vt pro cœnarum magnificētia, paria pugna- rum destinarent. ^r Idem factum memoratur ab Indis, qui quum post epulas aureos crateres circumtu- lissent, strenuitatis & fortium factorum periculum facerent. ^s Octavius verò postquam fuerat discubi- tum, picturas inuersas conuiuiis venditabat, vt aut expleret desiderium, aut frustraretur, ^t nonnun-

ANNOTATIONES.

stij, Donati & Seruij sententia.

^f *Apud Græcos.*] Vt suprà de Spartanorum Regum digna- tionibus, & iure diximus ex Herodoto & Xenophonte. Et vide suprà in duobus locis, vbi declaratum est quid sit Græ- co more bibere.

^g *Indis.*] Philostratus in vita Apollonij, lib. 3. c. 8. Discu- buerunt, inquit, velut in cœnaculo, nullum tamen Regi præ- cipuum locum assignantes, quod apud Græcos Romanos- que maximi existimatur: sed vt cuique in mentem venit, ac- cubuere.

^h *Apud Persas.*] Plutarchus in Artaxerxe. Sed & quod ad coniugem pertinet, idem Author in Præceptis Connubia- libus, cap. 16. Cum Persarum, inquit, regibus legitimæ vxores accumbunt, vnâque comessant: cum verò ludere lasciuirique, ac se plusculum vino inuitare volunt, dimotis istis. citharistrias, meretriculas quoque ac pellices adhibent. Et rectè quidem vxores non sinunt intemperantiæ, ebrietatū- que participes fieri. At Heraclitus Cumanus, qui Persicas res scripsit, lib. 2. Inscriptorum apparatu apud Athenæum lib. 4. cap. 6. Sæpius, inquit, Rex solus & prander & cœnat: quamuis aliquando vnâ mulier cœnet & nonnulli filiorum. Post cœnam pellices canunt coram illo & tripudiant.

ⁱ *Tametsi matronas.*] Herodo. lib. 5. tradit, Persarum morem fuisse, vt quoties cœnam magnam exhiberent, concubinas & adolescentulas vxores ad assidendum introducerent. Sed & Plutarchus in Artaxerxe, tradit, Artaxerxē fratres Osta- nem, Oxathrem, natu iuniores, ad eandem mensam vocasse, & vnâ secum epulari voluisse. Et inibi quoque tradit Cy- rum iuniorem Aspasiā, & alias mulieres intromissas ad cœnam admisisse.

^k *Eruditas confabulationes.*] Gellius libro 13. cap. 11.

^l *Deinde fides & tibia.*] Hæc vsque ad versic. Abydeni. sunt Tullij & Valerij Maximi. Ille enim lib. 1. Tuscular. quæst. post princip. scribit esse in Catonis Originibus, Solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum homi- num virtutibus. Et lib. 4. eiusdem operis etiam post prin. ex illis quoque Catonis Originibus, Morem, inquit, apud Ma- iores hunc epularum fuisse, vt deinceps, qui accumberent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtu- tes. Hic autem, scilicet Valerius lib. 2. cap. 1. de Institutis an- tiquis, sic scribit, Maiores natu in conuiuiis ad tibia egre- gia superiorum opera carmine cōprehenso pangebant, quò ad ea imitanda iuuentutem alacriorem redderēt. Sed quod ad tibia pertinet, illud addendum ducimus, quod Vlysses apud Homerum lib. 21. Odyssæ ad fin. pronunciauit,

νῦν δ' ὦρ' ἔχ' ὄρπον ἀχαιῶσι τετυκίεθ' ἐν φάει, αὐτὰρ ἔπειτα καὶ ἄλλως ἐψάαθ'.

μολπῇ καὶ φόρμυγι, τὰ δ' τ' ἀναθήματα δαυτός.

Id est,

Nunc autem hora & cœnam Achinis preparare

In luce, at postea & aliter delectari

Cantu & cithara. Hæc enim additamenta conuiuij.

Sic enim ad verbum traducit Andræas Diuus. Et quod scri- bit Quintilianus lib. 1. cap. 17. Sed & vide infra in verbo, Hadrianus. vbi de Hadriano.

^m *Abydeni.*] De Abydenorum deliciis Athenæus lib. 12. ca. 9. ex Hermippo in Militibus, Aristophane in Galatea, Anti- phone in lib. Contumeliæ in Alcibiadem, Callino in Ele- giis, & Archiloco.

ⁿ *Romani etiam moriones.*] Suprà lib. 3. c. 21. diximus.

^o *Neque omittendum, quod de Sybaritis.*] De horum luxu & libidine Ælianus de Varia historia, lib. 1. cap. 19. & lib. 14. cap. 20. Plutarchus in Pelopida post princip. Athenæus lib. 12. Dipnosophist. ca. 6. Maximus Tyritus Ser. 11. 31. & 33. Ex recentioribus Erasmus Chil. 2. centur. item 2. cap. 65. Cæ- lius Rhodiginus lib. 7. cap. 9. Leonicus Variæ historiæ, lib. 3. cap. 97. Sed quod de equis priuatim dicit, id Suidæ est, & Æliani de Natura Animalium lib. 6. c. 23. & Athenæi vbi suprà.

^p *Apud Galatas & Celtas.*] De his duobus Diodorus Sicu- lus lib. 2. cap. 9. Et de Celtis Posidonius lib. Historiarum 23. & ex eo Athenæus libro 4. cap. 17.

^q *Quod mox Campani.*] Strabo lib. 5. ad fin. Eo, inquit, deli- ciarum prouecti sunt, vt ad gladiatorum paria depugnatu- rorum, conuiuas inuitarent ad cœnam, numerum quidem eorum pro cœnarum dignitate definientes. Et Posidonius libro 30. apud Athenæum libro 4. cap. 17. attestatur non- nullos ex Campanis singulari certamine inter conuiuia di- gladiari.

^r *Idem factum memoratur ab Indis.*] Philostratus in vita Apol- lonij, lib. 2. c. 12.

^s *Octavius verò.*] Suetonius in Augusto, cap. 75. Solebat, in- quit, & inæqualissimarum rerum sortes & auersas picturas in conuiuiis venditare, incertoque casu spem mercantium, vel frustrari, vel explere: ita vt per singulos lectos licitatio fieret, & seu iactura, seu lucrum communicaretur.

^t *Nonnunquam histriones, aut aretalogos.*] De vtrisque idem Sueton. in Augusto, ca. 74. Nam & ad communionem ser- monis tacentes, vel summissim fabulantes prouocabat, & aut acroamata & histriones, aut etiam triuiales ex circo lu- dios interponebat, ac frequentissimè aretalogos. Aretalo- gus autem is dicitur, qui fingendis mēdaciis auditores mo- uet ab arte verborum. Nam ἀρετή significat virtutem, & λόγος verba. Inuencal. sat. 15.

quam histriones, aut aretalogos admittebat. ^u Vespasianus dicacitati super cœnam & iocis scurrilibus vsque ad ineptias vacabat. ^x Tiberius ex lectione quotidianas quæstiones frequenti conuiuio proponebat. ^y Nero Cæsar citharædos aduocabat primi nominis. ^z Cato Vticensis à cœna deambulabat, ^a Pomponius Atticus libellos lectitabat. ^b Quod Alexander Seuerus fecit, vt in mensa familiari sæpe librum legeret: solitus vel legentes audire, vel aliis legentibus vesci. ^c Hadrianus comœdias, lectores & poetas admittebat. ^d Heliogabalus fortes conuiuales post cœnam proponebat, vt alius haberet decem camelos, alius muscas, vel auri libras, aut decem oua, vrsos, glires & lactucas decem. ^e Sylla quamuis ferox & impotens, in comestationibus comis erat & facilis. ^f Fertur quoque idem Seuerus Alexander, post epulas catulos cum porcellis & perdices ad pugnam sæpe committere. ^g & Cleomenes, sublati mensis, vinum crateris circumferre. ^h A Græcis verò ænigma & gryphos post conuiuialia lusus proponebatur, cuius captiones soluenti præmium carnis portio, non soluenti pœna erat vt salsum hauriret poculum. ⁱ Parthis admittere concubinas post epulas non improbat: vxores autem domi abditas, in virorum conspectum non abducunt. ^k Babylonis autem in conuiuio à principio, fœminarum modestus est habitus: paulatim deinde pudore prophanato, summa velamenta exuunt: & post epulas vltimis amiculis reuelatis pudibunda ostendunt, in omnemque licentiam iocorum & lasciuiarum, pudorem abiiciunt. ^l Fuitque veteri more seruatum, quod bibente aliquo ex conuiuio, mensam tolli non sinerent: namque auspicii mali & detestabilis putabatur. Quod si inter cœnandum ferculum à mensa reuocatum foret, nisi cœna continuaretur, nisi que appositis epulis vescerentur, inter dira fuisse. Quinetiam per mensas deflare, aut prolapsum cibum è manu non reddi, ominosum erat: ^m tametsi quorundam opinio fuerit, quæ è mensa decidunt in communi conuictu, nec tollere, nec gustare, illa heroum esse opinati. ⁿ Quodque apud honoratos & doctos viros, nunquam ferè sine lectione cœna fuit. Et quum conuietus frequens in cœnam & prandium diuisus foret, plerique

Vespasianus.
Tiberius.
Nero.
Cato Vticensis.
Pomp. Atticus.
Alex. Seuerus.
Hadrianus.
Heliogabalus.
Sylla.
Alex. Seuerus.
Cleomenes Græci.
Parthi.
Babylonij.
Auspicia & omina in conuiuio.
Lectio in cœna.
Temperantis exempla.

ANNOTATIONES.

— Aut risum fortasse quibusdam

Mouerat, vt mendax aretalogus.

^v Vespasianus.] Idem Suetonius in vita illius, capit. 22. Et, inquit, super cœnam autem & semper alias comissus multa ioco transigebat. Erat enim dicacitatis plurimæ, & sic scurrilis ac sordidæ, vt ne prætextatis quidem verbis abstineret.

^x Tiberius.] Idem Sueton. in vita Tiberij, cap. 70.

^y Nero Cæsar.] Inter cæteras disciplinas (vt memoriæ prodidit Sueton. in Nerone, cap. 20.) pueritiæ tempore imbutus & musica, statim vt imperium adeptus est, Terpnium citharædum, vigentem tunc præter alios, accersit: diebusque continuis post cœnam canenti in multam noctem assidens, paulatim & ipse meditari, exerceri que cœpit. Sic quoque Alcinous apud Homerum tum lib. 8. tum li. 13. post princ. continuò adhibent Demodocam citharædum. Sic & Dido apud Virgilium libro 1. Æneid. Iopam. Et in conuiuio deorum citharam pulsat Apollo apud eundem Homerum lib. Iliad. 1. ad finem,

— ἰδὲ ἐπὶ θυμὸς ἐδάετο δαυτὸς εἴης

ἢ ὡς φόρμιγγος περικαλλέος ἐκ' ἀπόλλωνος.

Id est,

— Neque amplius indignit conuiuio equali,

Neque lyra pulchra, quam tenebat Apollo.

Plinius Secundus Epistolarum lib. 1. epist. 15. scribens ad Euritium, qui ad cœnam illius, cum promississet, non venerat: Audisses, inquit, comœdum, vel lyristen, vel, quæ mea liberalitas, omneis.

^z Cato Vticensis.] Plutarchus in vita illius, nō multò ante fi.

^a Pomponius Atticus.] Cor. Nepos, aut quisquis is est, qui vitam illius diligentissimè & eloquentissimè scripsit.

^b Quod Alexander Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

^c Hadrianus.] Aelius Spartianus in vita illius, ad finem, In conuiuio, inquit, tragœdias, comœdias, attellanas sambucas, lectores, poetas pro re semper exhibuit. Vide Plinium citatum suprâ ibi, Nero Cæsar.

^d Heliogabalus.] Lampridius in vita illius.

^e Sylla.] Plutarchus in vita illius, scribit, Syllam inter potandum quotidianis dicacitatibus certasse, & cœnanti Syllæ nullum circa seria vsum fuisse.

^f Fertur quoque idem Alexander.] Lampridius in vita illius, Voluptates, ait, scenicas in conuiuio nunquam habuit, sed summa illa oblectatio fuit, vt catuli cum porcellis iude-

rent, aut perdices inter se pugnarent, aut aues paruulæ sursum ac deorsum volitarent.

^g Et Cleomenes.] Sublati mensis tripes æneus cum aneo cratere, qui vino plenus erat, inferri consuevit. Duæ præterea ex argento phialæ cotylas binas capientes, & argentea pocula admodum parua: his quantum cuique libuisset bibere licebat, nolenti autem nemo poculum porrigebat. Hec Plutarchus in Cleomene. De alterius autem Cleomenis vinolentia Aelianus de Varia historia, lib. 2. cap. 40. Quidam dediti potationibus & multipoti.

^h A Græcis verò ænigma & gryphos.] Quales scripsit Ausonius Edylium lib. 15.

ⁱ Parthis.] Iustinus lib. 41. Quamobrem (de Parthis loquitur) fœminis non conuiuia tantum virorum, verumetiam conspectum interdunt. Macrobius lib. 7. Satur. cap. 1. Docceat nos, inquit, vel peregrina institutio, & disciplina à Parthis petita: qui solent cum concubinis, non cum coniugibus inire conuiuia: tanquam has & in vulgus produci, & lasciuire quoque: illas non nisi abditas tueri deceat tectum pudorem. Quomodo autem Parthorum cœnæ fierent, videbis apud Athenæum lib. 4. cap. 14.

^k Babylonis.] Id vsque ad versic. Fuitque veteri more. sunt Q. Curtij lib. 5. non adeò longè à princ. Babylonij, inquit, maximè in vinum, & quæ ebrietatem sequuntur, effusi sunt. Fœminarum conuiuia ineuitium in principio modestus est habitus: deinde summa quæque amacula exuunt, paulatimque pudorem prophanant, ad vltimum (honos auribus habitus sit) ima corporum velamenta proiiciunt. nec meretricum hoc dedecus est, sed matronarum virorumque, apud quos comitas habetur vulgati corporis vilitas.

^l Fuitque veteri more seruatum.] Hæc omnia vsque ad versic. Quinetiam per mensas deflare. sunt Plinij lib. 28. c. 2. in diuersis locis.

^m Tametsi quorundam opinio.] Nam Aristophanes ἐν τοῖς ἡρώεσσιν in Heroibus, apud Laërtium in vita Pythagoræ, scribit, Heroum esse, quæ deciderint è mensa: ideoque ea gustare fas non erat. Quod & ipsum inter symbola Pythagorea multi reponunt τὰ περὶ τὰ μὴ ἀναρῆσθαι, id est, Quæ deciderint ne tollas. Aut vt alij efferunt, μὴ δὲ γυμνὰς αἰτ' ἀν' αὐτὸς τὴν τραπέζην καταπίειν, id est, Ne gustato quæcunque in mensa deciderint.

ⁿ Quodque apud honoratos.] Quod suprâ dictum est de Pomponio Attico.

Ingluies.
Siculi.
Saturitatis
templum.
Sicula men-
sa.
Syracusana
delicia.
Pharsali.
Bœotij.
Pulla veste
conuiuio
interesse non
decebat.
Cœnatoria
& tricli-
niaria con-
uiuio data.
Hadria-
nus.
Saloninus.

tanto temperamento & tenui conuictu fuere, ut sola cœna contenti, nunquam ante Solis occasum, & nisi post decimam accumberent: inter quos memoratur^o Asinius Pollio, qui quum esset tota die negotiosus, ita post decimam animum relaxauit, ut nec legendis minimis literulis vacaret. Quidam noctu alij media die negociis pausam fecere. ^p Nonnulli autem tanta ingluvie, & ventre tam voraci fuere, ut velut impuri helluones effusas perpotationes, & exquisita obsonia quadrifariam diuiderent, in ientacula, prandia, cœnas, & comestationes, semper instructis paratisque mensis tanto apparatu, donec vino madidi & crapula distenti fierent. Quod quidem obscuris sæuientibus moribus, à nonnullis pessimo exemplo factitatum est. Antea verò non licuit, ne ingentia animi bona, ingluvie corporis fœdarent. ^q Apud Siculos autem vsus erat, bis in die epulis saginari, & saturum fieri, quibus templum Saturitati dicatum erat. ^r Quare Siculæ mensæ, & Syracusanæ deliciæ tanquam lautissimæ in proverbium venerunt, & sicut apud Græcos Pharsali & Bœotij voracissimi habiti. Quare ab Atheniensibus fatui, rudes, & pingues dicti sunt, propter ἀδυναμίαν: quippe quum à conuiuio crudi discederent, distenti rursus se ingurgitabant. ^x Quod & Plato improbavit, ^y & Romani duxere nefas, ut bis in die saturum fieri, vecordis esse ducerent. ^z Hoc quoque apud conuiuas seruatum legimus, ut in familiari conuiuio, aut epulis lautioribus aliquem attractum, aut, pulla in veste discumbere ducerent nefas, nam depulso languore animi, non in tristitia cōuiuio interesse decet. ^a propterea Vatinio, quod in epulo Q. Arrij atra in veste accubuerat, à Cicerone obiectum, & crimini datum est: quippe bellos conuiuas, & conuictores, faciles in candida, non pulla veste accumbere decet, tametsi cœnatoria & tricliniaria conuiuio dari antiqui moris fuerit. ^b Ferturque Hadrianus Cæsar semper aut toga summissa, aut pallio reclusus, accubuisse. Et ^c Saloninus imperator, milites epulari cum sagis iussisse, hyeme gra-

ANNOTATIONES.

^o *Asinius Pollio.* Cælius Rhodiginus antiquit. lect. lib. 11. c. 1. sed nullo authore citato.

^p *Nonnulli.* Ut Vitellius, de quo Suetonius in vita illius, cap. 13. ita insit, Sed vel præcipue luxuriæ sæuitiæque deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam disperciebat, in ientacula, & prandia, & cœnas comestationesque, facile omnibus sufficiens vomitandi consuetudine.

^q *Apud Siculos.* Plato in epistola ad Dionis propinquos, & ex eo Cicero lib. 5. Tusculana. quæst. Est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos: in qua scriptum est his ferè verbis, Quòd cum venissem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum Syracusiarumque mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec vnquam pernoctare solum. Athenæus li. 12. cap. 10. Idem de Tyrrenis tradit Diod. Siculus lib. 6. c. 9.

^r *Quare Sicula mensa & Syracusana.* De his Plato & Cicero vbi supra, & Plato lib. 3. de Republ. Aristophanes ἐν Σέπταλῳ. Aristides in Pericle, Lucianus in dialogo Simili & Polystrati. Meminit & Macrobius Siculæ mensæ lib. 7. cap. 5. Vide Erasmus Chil. 2. cent. 2. c. 68.

^s *Sicut apud Græcos Pharsali.* Athenæus lib. 10. cap. 2. Carpiuntur, inquit, & Pharsalij, tanquam voraces, unde Mnesimachus in Philippo,

Venit quis, ut mensas comedat & Pharsaliis,

Hic nullus est, agunt bene isti, nunquid &

Vrbem vorant Achaicam coctam simul?

Et lib. 12. c. 10. autoritate Theopompi Philippicarum lib. 21. sic ait, Sumptuosissimi sunt omnium hominum Pharsalij ac pigerrimi.

^t *Et Bœotij.* Athenæus dicto libro 10. cap. 2. autoritate Eubuli in locis plurimis, Diphili in Bœotico, Mnesimachi in Busyride, Alexidis in Trophonio, Achei in certaminibus, Polybij Megalopolitani libro 20. Historiarum.

^u *Et pingues.* Homerus lib. 5. Iliados Bœotos populum valde pinguem dicit,

— πᾶρ δ' εἰ οἱ ἄλλοι

ναῖον βοιωτοὶ μάλα πῶνα δῆμον ἔχοντες.

Id est,

— Apud autem ipsum alij

Habitabant Bœotij valde pinguem populum habentes.

Horatius Epistol. lib. 2. epist. 1. ad Augustum,

— Quod si

Indicium subtile videndis artibus illud

Ad libros, & ad hæc Musarum dona vocares,

Bœotum in crasso iurares aëre natum.

M. Tullius lib. de Fato, ostendens quantum inter locorum

naturas intersit, ita scribit, Inter locorum naturas quantum intersit, videmus: alios esse salubres, alios pestilentes: in aliis esse pituitosos & quasi redundantes: in aliis exiccatos atque aridos: multaque sunt alia, quæ inter locum & locum plurimum differunt: Athenis tenue cælum, ex quo acutiores etiã putantur Attici: Crassum Thebis: itaque pingues Thebani & valentes. Quo ex loco intelligere licet Bœotios, qui crasso cælo vterentur (Thebæ enim in Bœotia fuerunt) pingues, crassos, atque habetes fuisse.

^x *Quod & Plato improbavit.* In d. epistol. ad propinquos Dionis, & ex eo Athenæus lib. 12. c. 10.

^y *Et Romani.* Cicero d. lib. 5. Tuscul. quæst.

^z *Hoc quoque apud conuiuas.* Quod videre licet ex eo quod sequitur. sed hic legendum attratum, non attractum: ex iis, quæ illico sequuntur. Sed hic fuit error librarij, ut opinor.

^a *Propterea Vatinio.* Cicero in Oratio. contra Vatinium: cuius hæc verba sunt, Atque illud etiam scire ex te cupio: quo consilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Q. Arrij, familiaris nostri, cum toga pulla accumberes? quem vnquam videris? quem audieris? quo exemplo, quo more feceris? Et paulò infra, Quis vnquam cœnauit attratus? Ita enim illud epulum est funebre, ut minus sit funeris: epulæ quidem ipsæ dignitatis. Et rursus paulò post, Quis vnquam in lectu domestico, quis in funere familiari cœnauit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, præter te, toga pulla data est? cum hominum millia accumberent: cum ipse epuli dominus Q. Arrius albus esset, tu in templum Castoris tecum C. Fidulo attrato, cæterisque tuis furiis funestum intulisti?

^b *Ferturque Hadrianus Cæsar.* Ælius Spartianus in vita illius, sic scribit, Ad conuiuium venientes Senatores, stans excepit: semperque aut pallio reclusus discubuit, aut toga submissa.

^c *Et Saloninus Imperator.* Hæc vsque ad versicul. Tum frequens. sunt Trebellij Pollionis in vita Salonini Gallieni: cuius verba quia memoratu & cognitu digna videntur, hic apponam, Cum cingula sua plerique militantiū, qui ad conuiuium venerant, ponerent, horta conuiuij Saloninus puer, siue Gallienus, his auratos constellatosque balteos rapuisse perhibetur: & cum esset difficile in aula Palatina requirere quod perisset, ac taciti militares viri detrimenta pertulissent, postea rogati ad conuiuium, cincti accubuerunt. Cūque ab his quæreretur, cur non soluerent cingulum, respondisse dicuntur, Salonino deferimus. Atque hinc tractū morem, ut deinceps cum Imperatore cincti discumberent.

d *Tura*

uibus, ætate tenuibus. Quo tempore seruatum est, vt milites cum imperatore cincti discumberent. d Tum frequens hæc fuit obseruatio, quod si quis ad cœnam benignè inuitatus iret, alios pari affectu aut sanguine coniunctos eisdem aduocare epulis non vetabatur, veluti comites secum & umbras duceret. e Sua autem sponte conuiuio aliis parato, se intromittere non decebat. Si qui verò non accersiti & αὐτόματῳ irent, in imam lecti spondam deduci iuebant. Tum si forsan minus tempestiuè, neque ad horam constitutam, conuiuia accederet, illum nisi triclinio circuitò, admitti non sinebant: & tunc epulari iussus, discumbebat. f Reges tamen Spartanorum serò prodeuntes, cœnæ parte mulctantur: quippe ad cœnam non euntibus binæ chœnices farinæ, & vini singulæ cotylæ mittuntur, & dupla verò præsentibus. h Ideo ephori Agidi regi Lacedæmoniorum quum ad Phiditia non accederet, cœnæ partem petenti abnegarunt. i Tum si quando inter epulas incendium quisquam nominaret, ne quid ea res diri portenderet, aquam sub mensam inspergebant: à quibus obseruatum est, vt aliquo ex conuiuarum numero è triclinio prodeunte, verri solum nullo modo sinerent, hoc infandū omen & perniciōsum portentum augurati. Si tamen ad lumina cœnarent, aut illa in triclinio essent, veteris instituti fuit, vt lumen in lychno non extinguerent, sed illud sua sponte emori sinerent. k Quodq; mensam præsci nunquam vacuam tolli iuebant, semperq; prandij partes superesse voluere: siue antiqui victus parsimoniā, siue morem, quo aliquid reliquiarum in mensa superesset, felix omen erat, veteri instituto adnotantes. Legimus, tamen, cœna peracta, reliquias & semesa obsonia ministris astantibus diuidi & circumferri, antiqui moris & exempli fuisse.

Umbras adducere ad conuiuium. Leges aliquot conuiuales.

ANNOTATIONES.

d Tum frequens hæc fuit obseruatio.] Plato in Symposio, & Plutarch. lib. 7. eiusdem operis, vbi de huiusmodi umbris loquitur, Horat. Epist. lib. 1. epist. 5. ad Torquatum,

— Locus est & pluribus umbris:

Sed nimis arcta premunt olida conuiuia capra.

Quem locum exponit Erasmus Chiliad. i. centur. i. c. 9. his verbis, Admonet Torquatum, vt ad cœnam veniat paucis comitatus, videlicet Bruto, Septimio & Sabino: non quod sit defuturus in accubitu locus, si velit plures umbras secum adducere: verum id futurum incommodi, vt alarum odor offendant conuiuij suauitatem, si angustius sedeatur. Deinde, si velit omnino plures umbras, id est, comites, præmoneat se de numero, ne non respondeat apparatus. Idem Horatius sat. 8. lib. 2.

— Quos Mæcenat adduxerat umbras.

Umbræ autem dicuntur conuiuæ, qui ad conuiuium eunt, à conuiuatore quidem non vocati, sed à vocatis ducti: illos videlicet sequentes, vt umbra corpus.

e Sua autem sponte.] Macrobius Homeri testimonio libr. 1. Saturna. c. 7. Superuenire fabulis non euocatos, haud equidem turpe existimatur: verum spontè irruere in conuiuium aliis præparatum, nec ab Homero sine nota, vel in fratre memoratum est. Locus autem Homeri est lib. 2. Iliados, vbi Menelaus non inuitatus, iuit ad conuiuium ab Agamemnone fratre summis Græcorum præparatum. Huius in eam rem carmen est,

κίχλησεν δ' ἡγευπας ἀεισῆας παρὰ χερσίν.

νέστορα μὲν ἀεθίππου καὶ ἰδομένηα ἀνακτα.
αὐτὰρ ἐπεὶ αἶαντε δύο, καὶ πεδείοιο ὕιον.
ἐκτόν δ' αὖτ' ὀδυσσεύα διὲ μῆτιν ἀπὸ λανθόν.
αὐτόματ' ὃ οἱ ἦλθε βολὴν ἀγασσάμεναι.
ἦδε γὰρ καὶ θυμὸν ἀδελφεὸν ὥς ἐπαιεῖτο.

Id est,

Vocauit insuper senes optimates ex omnibus Græcis.

Nestora quidem in primis & Idumeneum Regem:

Sed posthac Ataces duos & Tydei filium:

Sextum autem rursus Ulysses, Ioui consilio parem,

Ulysses autem ei venit voce bonus Menelaus.

Nouerat enim in animo fratrem, quomodo operaretur.

Lampridius autem in vita Alexandri Seueri, tradit ipsum non vocatum sæpius ad amicorum conuiuia itasse.

f Reges tamen Spartanorum.] Herodotus lib. 6.

g Dupla verò presentibus.] Suprà dictum est.

h Ideo Ephori Agidi.] Plutarchus in Apophthegmatis Lyncurgi. vbi præterea dicit Ephoros Agidem mulctasse quod ad Phiditia nō accessisset, sed apud uxorem cœnasset. Quod & nos suprà retulimus.

i Tum si quando inter epulas.] Hæc vsque ad versicul. Si tamen ad lumina. sunt Plinij libr. 18. cap. 2. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur: recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conuiuia, mensam vel repositorium tolli inauspicatissimum iudicatur.

k Quodq; mensam.] Plutarchus problem. c. 64.

Quæ ipse dictu admirabilia de umbrarum figuris noctibus ferè singulis Romæ expertus fuit.

CAPUT XXIII.

NOTA a & vulgata res est, ædes quasdam Romæ, quas ego incolui, euidentissimis ostentis ita infames, vt nemo illas incolere ausus fuerit, quin assiduis umbrarum illusionibus, & tetrīs imaginibus, noctibus ferè singulis inquietetur: in quibus præter nocturnos tumultus, quos medio ferè noctis silentio audiebamus, & horrendos fremitus cum eiulatu, stridulōque vocis sono, quibus lachrymari & tremere videbatur, speciem hominis squalida facie, vultu minaci, nigro corpore, & aspectu formidabili, nomen suum exprimentē, & opem implorantem, cernebamus. Sed

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

Id caput nullum est in Alexandro, verendūque ne Librarius, pro 22. posuerit 23. eūque numerum postea se-

quutus sit: verum ita, vt reperi, reliqui.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

a Nota & vulgata res est.] Simile quippiam refert Plin. Iunior Epist. li. 5. epist. 5. omnium 101. ad Maximum

incip. Nunciatum est. Sed, vt semel dicam, quid de hisce rebus sentiam, ego mera somnia esse puto.

CCC

a Vestibula

ne quis hoc fabulosum aut commentitium putet, author est Nicolaus Tuba, vir multę & expertę fidei, qui quum rei explorandę gratia, cum nonnullis doctis iuuenibus prima facie ad nos aduentasset, cupido incessit animo, hæc quę à me promebantur, vero testimonio experiri, & an vera essent intueri. Et ne quid inexpertum relinquerent, noctem peruigilem egere mecum, vt rem notam exploratamque haberent: neque eos opinio fefellit: nam cum accensis luminibus peruigiles starent, haud procul species hæc dira terribiliq; facie, & vultu tetro repræsentata est, quam ipsi tumultuari, & diris nos vocibus agitare videbant: cumque omnia clamore & tumultu streperent, post multa oculorum ludibria, tantum formidinis pauorisq; intulit, vt territi & trepidi vix mente incolumi satis constarent. Et cum totę ædes gemitu funesto miscerentur, singulisq; cubiculis pestis illa importuna obuersaretur, dum propius accederemus, illam retro cedere, & querula voce lumen effugere cernebamus. Demum cum multum diuque tumultuata fuisset, haud multo post vbi multum noctis processit, visio omnis illa dilapsa est. Sed præ cæteris quę ibi expertus sum, non omitam miraculum ingens, quod mihi planè vigilantiori maiore aliquando trepidatione haud multo post obuēnit: nam cum tenebris obortis, cubiculi fores obserassem firma sera, iaceremq; in lectulo, nulla adhuc quiete composita, lumine accenso, horribilem illam speciem foris iam tumultuari, & cubiculi forem manibus pulsare sentiebam. Nec multo post, simulacrum illud, opertis adictisq; foribus (vix credibile dictu) per commissuras & rimas in cubiculum se intromisit: quod sub lectulo meo iacens, cum Marcus alumnus & cliens meus, vtpote qui conspectu cubabat, tetra & dira facie aspiceret, pauore subito consternatus, luctu & gemitu omnia oplebat, ipsamq; intromissam non sine formidine clamabat. Idq; cum mihi, qui clausum cubiculi ostium aspicerem, vix credibile videretur, interim dirum illud simulacrum quod sub lectulo iacebat meo, manum & brachium protendere, lumenque quod iuxta aderat, extinguere vidimus: quo extincto, libellos meos, & quicquid rerum erat, querula voce miscere, ac omnia euertere non destitit. Mox cum ad tumultum exciti focij eò se contulissent, lumenq; intrōmissuri obuersarentur vestibulo, interim ipsam opertam cubiculi ostium manu aperire, & foras effugere vidimus. Erat enim ipsius species, vt planè perspeximus, simulacro hominis nigerrimo non ab similis. Illud utique mirum fuerit, dignumque memoratu, figuram illam, dum nobiscum sic luctaretur, quum fores cubiculi refferasset, ab his qui lumen intromisere, minimè conspectam: sed quum primū cubiculi fores exiuit, elapsam ex oculis illico discessisse, & in auras euanuisse.

Qui cultus domorum quondam fuerit, & quare maiorum imagines in postibus, & arma in atrijs & vestibulis haberent, & quid de exteris.

CAPVT XXIIII.

Vestibula
domorum.

Salutandi
mos apud
veteres.

VIBVS pristini decoris memoria relicta fuit, hoc etiam literis adnotasse accepi-
mus, amplas domos in primis gressibus ^a vestibula habuisse, quę spatia licet pars
ædium forent, tamen illa pro ædibus fuisse nemo ignorauit: erat enim locus va-
cuus, per quem de via ad fores patebat aditus, in quo præstolari qui salutatum ve-
nerant, aut si conuento opus foret, tempus opperiri solebant: ^b quod quidem pri-
ma aut altera diei hora esse consuevit. Fuit enim apud maiores non modica laus
illis qui ex claris familiis erant, quamplurimos clientes, non modò cateruas toga-
torum, sed & renuiorez amicos habere, à quibus obseruaretur quotidie & colerentur, cumq; his ad fo-
rum deducerentur frequenti comitatu: namque maximi decoris erat, amplos viros illustresq; etiam ab
infima plebe quotidie salutari, appeti, deduci, reduci & consuli, eisq; decedi & assurgi. ^c Fiebat enim

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

^a *Vestibula habuisse.* Plautus in Mostellaria actu 3. sce-
na quoque 3.

Viden' vestibulum ante ædeis & ambulacrum cuiusmodi?

Virgilius lib. 2. Aeneidos,

Vestibulum ante ipsum, primosq; in limine.

Vbi Seruius, Vestibulum, inquit, dicitur prima ianuę pars. Dictum autem vel quòd ianuam vestiatur, vt videmus came-
ram sustentatam columnis. Vel quoniam Vestę consecratū
est: vnde nubentes puellę limen non tangunt, ne numini
dicatum locum calcantes sacrilegium committant. Singula
enim domus sacra sunt, vt culmina diis penatibus: Mace-
ries, quę ambit domum, Hercæo Ioui. Idem Seruius alibi,
scilicet, lib. 6. Aeneidos, ibi,

Vestibulum ante ipsum, primosq; in faucibus orci.

Vestibulum, inquit, non habet etymologię proprietatem, vt
ait Varro: sed fit pro capto ingenij. Dicitur enim vestibul-
um, quòd vestiatur ianuam. Alij vestibulum à Vesta dictum
volunt: nam illi ianuam consecrata est: alij quòd nemo illic
stet. In limine enim solus est transitus, vt enim vesanum nō
sanum, sic vestibulum non stabulum. Ouid. lib. 6. Fastorum,
Vestibulum à Vesta nomen accepisse ait,

Hinc quoque vestibulum dici reor, vnde precamur

Quę famur. Vesta est, quę loca prima tenet.

Gellius libro 16. cap. 5. auctoritate Cæcilij Galli in libro de
significatione verborum, quę ad ius pertinent, Vestibu-
lum, inquit, non in ipsis ædibus, neque partem ædium:
sed locum ante ianuam domus vacuum, per quem à via adi-
tus accessusq; ad ædeis est: cum dextra sinistræque inter
ianuam testæque, quę sunt vię iuncta, spatium relinqui-
tur: atque ipsa ianuam procul à via est vacanti interstita. Et
quibusdam interiectis, Qui domos igitur amplas antiqui-
tus faciebant, locum ante ianuam relinquebant, qui inter
fores domus & viam medius esset. In eo loco qui domi-
num eius domus salutatum venerant, prius quàm admit-
terentur, consistebant: & neque in via stabant, neque in-
tra ædes erant. Et eadem propemodum scribit, tacito
Gellij nomine (vt semper aliàs) Macrobius libr. 6. Saturn.
cap. 8.

^b *Quod quidem prima.* Martialis lib. 4. epigr. 8. vt iam scri-
psimus suprà cap. 21.

^c *Fiebat enim salutatio.* Seruius enarrans eum locum lib. 1.
Aeneidos,

salutatio more prisco dextram iungendo dextræ: quippe cum referat Varro, omnem antiquorum honorem, dextrarum constituisse virtute, ^d nonnunquam osculo, ^e plerumque assurgendo, ^f caputque denudando, quod apud nostrates frequenti in usu est: mansitque obseruatum, ^g ut salutantes imperatorem, antequam admitterentur, interiores aulici scrutarentur, sinumque prætentarent, ne quis cum telo esset. Nonnunquam ut valentissimi serui catenis religati, pro ostio aditum custodirent, ne non vocati admitterentur. ^h Laudaturque Vespasianus, ⁱ M. Antoninus & ^k Alexander Seuerus imperatores, quod salutarentur patente cubiculo, ministris admissionalibus remotis. Apud Parthos verò regem adire vel salutare sine munere, nulli licitum erat. Quibus clientibus ab his quos sectabantur, ^l frequens sportula dabatur, ^m quæ prius centum quadrantes fuit: ⁿ deinde rectam dari institutum: ^o quare vocatores principis dicti, qui ad cœnam conuiuas admittebant: quorum nonnulli mercede accepta aliquos subdititios principum sæpe cœnis aduocarunt. ^p Quam Nero ad sportulas reuocauit, qui etiam plebi congiarium quadragenos nummos viritim dedit. ^q Siquidem imperatoris munus, quod populo dabatur congiarium dictum est: quod verò militibus, donatium. ^r Mox Domitianus sportulas ad cœnas reduxit: in ^s qua frequens obsonium panis, oleum & porcina caro dari solita, absque

Imperatore salutari.
Ostiarj serui.
Sportula clientibus salutantibus data.
Vocatore congiarij Donatium.
Congiaria diuersa à diuersis imperatoribus populo data.

A N N O T A T I O N E S.

—Cur dextra iungere dextram

Non datur?—

Maiorum fuit, inquit, hæc salutatio, cuius causam dicit Varro, Callimachum sequutus, asserens, omnem eorum honorem dexterarum constituisse virtute: ob quam rem hac se venerabantur corporis parte.

^d Nonnunquam osculo.] Id de Iuda proditore, qui osculo Iesum Christum tradidit Iudæis, ut scribitur Lucæ 22. Iudas, vnus ex duodecim appropinquauit Iesu, ut oscularetur eum. Iesus autem dixit illi, Iuda, osculo Filium hominis tradis: Persæ (ut scribunt Herodot. lib. 1. & Strabo lib. 15. ad fin.) salutationis loco se mutuo, si in via inuicem sibi occurrant, osculantur, & pares sint. Quod si alter fuerit humilior paulò, genas osculantur duntaxat. Vide Plutarchi. in problem.

^e Plerumque assurgendo.] Suet. in August. c. 56. scribit, Augustum acerbè tulisse, quod populus honoris causa assurrexisset filiis suis adhuc prætextatis. sic enim scribit, Eisdem prætextatis adhuc assurrectum ab vniuersis in theatro, & à stantibus plausum, grauissimè questus. Idem in Tyberio, ca. 31. Nec mirum, cum palàm esset, ipsum quoque eisdem assurgere, & decedere via. Plutarchus in Pompeij vita, & Appianus de Ciuilibus Rom. bellis lib. 1. tradunt, Syllam dictatorem solitum fuisse de sella assurgere privato Pompeio, & equo descendere, & caput aperire. Seruius enarrans illud Virg. lib. 1. Georg.

Timolus, & assurgit quibus & Rex ipse Phœneus.

Sic ait, Assurgit significat cedit: quod tractum est à sedentibus, qui in honorem alicuius surgere consueuerunt.

^f Caputque denudando.] Plutarchus problem. ca. 10. vbi rationem reddit cur deos salutantes caput operiunt: viros autem dignitate præditos & honore dignos, si etiam velati occurrerint, caput aperiunt: nam Æneas, prætereunte Diomede, caput operiens, rem diuinam fecit. Diximus & in præced. ex Plutarcho in Pompeio.

^g Ut salutantes Imperatorem.] Suetonius in Claudio, ca. 35. Reliquo autem tempore saluatoribus scrutatores semper apposuit, & quidem omnibus & acerbissimos. Herodia. lib. 3. Neque enim temere quisquam à Seuerio missus ad illum introducebatur, nisi prius deposito militari gladio, sinuque excussio.

^h Laudaturque Vespasianus.] Suetonius in vita illius c. 21.

ⁱ M. Antoninus.] Iul. Capitolinus in vita illius.

^k Alexander Seuerus.] Ælius Lampridius in vita illius, Salutaretur quasi vnus de Senatoribus patente velo, admissionalibus remotis. Admissionales autem dicuntur, qui aulicos admittunt in cubiculum Principis ad eum salutandum. Qui verò ei rei præerant, vocabantur Magistri admissionum, quorum Ammianus Marcellinus mentionem facit lib. 15.

^l Frequens sportula.] Iuuenalis Satyra 1. conqueritur imminutam esse prioris sportulæ liberalitatem,

—Sportula primo

Limine parua sedet, turba rapienda togata.

Martialis est distichon in Apophoretis, cui inscriptio est, Toga,

Si matutinos facile est tibi rumpere somnos,

Mentita veniet sportula multa toga.

^m Quæ prius centum quadrantes fuit.] Huc alludit Martialis lib. 1. epig. 2. ad Flaccum de sportula,

Dat Baiana mihi quadrantes sportula centum,

Inter delicias quid facit ista fames?

Et lib. 3. epig. 7. de sportula,

Centum miselli iam valete quadrantes,

Anteambulonis congiarium lassæ:

Quos diuidebat balneator elixus.

Quid cogitatis ô fames amicorum?

Regis superbi sportulæ recesserunt.

ⁿ Deinde rectam.] Idem Martial. lib. 8. epig. 50. ad Cæsarem Domitianum,

Grandia pollicitis quanto maiora dedisti,

Promissa est nobis sportula, recta data est.

Domitianus enim (ut scribit Suet. in vita illius, c. 7.) sportulas publicas sustulit, reuocata cœnarum rectarum consuetudine. Recta cœna sportulæ opposita erat. Liberaliores enim diuites, ciuilioresque saluatoribus suis legitimum conuiuium exhibebant: quæ recta cœna dicebatur. Sordidi autem & maligniores rectæ cœnæ loco sportulam tantum præbebant. Author Budæus ex l. si mulier. ff. de donat. inter vir. & uxorem.

^o Quare vocatores Principis.] Plinius lib. 35. ca. 10. de Apelle, sic ait, Subornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, ad Regis cœnam venit. Indignantique Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, ut diceret à quo eorum inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in parietem deliniauit, agnoscente vultum plani rege ex inchoato protinus.

^p Quam Nero ad sportulas reuocauit.] Suetonius in vita illius, c. 16. Adhibitus sumptibus modus, publicæ cœnæ ad sportulas redactæ.

^q Siquidem Imperatoris munus.] Cornelius Tacit. lib. 12. Aditum nomine eius donatium militi, congiarium plebeiis. Plinius Iunior in Panegyrico laudat Traianum quod congiarium populo dedisset, quo locupletatæ sunt tribus, cum donatium accepissent milites. Seneca lib. 4. de Beneficiis, Congiarium, inquit, munus est Imperatorum, quo donabatur populus, sicut donatio milites. Et ut author est Quintil. lib. 6. c. 4. de risu, Congiarium commune est liberalitatis atque mensuræ. Alexander Seuerus congiarium, authore Lampridio, ter populo dedit: donatium militibus ter: carnem populo addidit. Clauarium autem donatiui nomē est, ut scribit Tacitus lib. 19.

^r Mox Domitianus.] Hoc iam diximus suprâ ibi, Quæ prius centum quad. cum declararemus locum Martialis.

^s In qua frequens obsonium.] Scilicet sportula. Iuuenalis satyra 1.

vino. ^t Diuus verò Iulius ad conciliandum populi fauorem, frumentum viritim dedit ternos modios, & totidem olei libras, trecentos quoque nummos singulis, & centenos pro mora. ^u Augustus Octavius frumentum plebi gratuitum & menstruum, ^x Nero quadragenos nummos viritim congiarium largitus fuit. ^y Caius verò Cæsar trecentos sestertios, & forensia viris & pueris, ac fœminis fascias purpuræ & conchylij, nonnunquam pro sportulis panaria cum obsonio. ^z Domitianus etiam congiarium nummorum CCC. senatui, & equestri ordini panaria, plebi verò sportellas cum obsonio. ^a Cato Iunior nouo more tribuit sportulas: Græcis ex tritico, raphano, blito & apio, Romanis autem vini amphoras, carnes porcinas, ficus, & lignorum fascies. Quamuis apud antiquissimos sextarij lactis darentur, vini nunquam, ^b nisi quod à Cornelio Cethego in consulatu mustum rutatum populo datum est. Ancus verò Martius rex, salis modia sex millia congiarium populo erogasse fertur, ex quo tantum quisque ferebat, quantum in singulorum capita descriptum erat, ab vndecimo ætatis anno. ^c Augustus etiam tricenos & quadragenos, nonnunquam singulis quinquagenos & ducentenos nummos largitus fuit: ac ne minores quidem pueros præterit, ^d sicut Traianus infantes quoque ad sportulas admisit. Tiberius trecentenos viritim dedit, & prædium mille mensis. ^e Galba dedit populo congiarium, & epulum senatui & equestri ordini, ac præter epulas forensia viris, fœminis ac pueris fascias purpuræ & conchylij, quibus veteres pro caligis utebantur. ^f Et mox Nero, ^g Domitianus, ^h Hadrianus ⁱ & reliqui Cæsares munera populo sæpe largiti sunt. ^k Sed Hadrianus nouo more, aromata, balsama & crocum: nonnunquam duplex congiarium, ternis per singulos aureis diuisis. ^l Commodus singulis denarios septingenos videnos quinos. ^m Aurelianus verò ad Parthicum proditurus bellum, quum bilibres coronas singulis promississet, & aureas populus expectaret, siligineas dedit nouo genere panis, quo deinceps vsi fuere: qui tamen populo vniuerso panem, oleum & suillam carnem postea diuisit, ⁿ vinumque dare statuerat, nisi morte præuentus fuisset. ^o Fuitque obseruatum, vt principes assumpto imperio, ad conciliandum fauorem, congiarium darent populo, quod annum plerumque homines clarissimi & summis honoribus functi, pro officio & clientela velut stipendium capiebant. Erant ergo hi quos isti sectabantur, illorum patroni & defensores: sui que officij ducebant, in fidem illos & clientelam habere, tutelæque suæ ducere, & ope iuuare. Quinetiam non foris tantum, sed intra domesticos Lares, liberos feruosque salutatores comperimus, qui bis in die frequentes aderant: vt mane saluere, vesperi valere, domino aut patrono dicerent. ^p Nec non populis & nationibus, ac bonis & fidelibus sociis, patronos pu-

Duplex congiarium.
Congiarium sumpto imperio.
Patroni.
Clientes.
Domesticorum salutatio.
Populorum & nationum patroni.

A N N O T A T I O N E S.

Sportula quid referat, quantum rationibus addat.

Quid facient comites, quibus hinc toga, calcens hinc est,

Et panis fumusque domi? densissima centum

Quadrantes lectica petit, sequiturque maritum

Languida, vel pragnans & circumducitur uxor.

Vbi Domitius interpres, Ex sportula, inquit, omnia sibi comēbant, quæ & ad victum & cultum pertinerent. Vnde Martialis lib. 5. epig. 77.

Sportula nulla datur, gratis conuiuia recumbis:

Dic mihi, quid Roma Gargiliane facis?

Unde tibi togula est, & fusca pensio cellæ?

Unde datur quadrans, unde vir es Chiones?

^t *Diuus verò Iulius.*] Suetonius in vita illius, ca. 38. Populo, præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, tricenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim diuisit: & hoc amplius centenos pro mora.

^u *Augustus Octavius.*] Suet. c. 40. Ac ne plebs, frumentationum causa, frequentius à negotiis auocaretur, ter in annum quaternum mensium tesseræ dare destinauit: sed desideranti consuetudinem veterem, concessit rursus, vt sui cuiusque mensis acciperet. Et cap. seq. Frumentum quoque in annonæ difficultatibus sæpe leuissimo, interdum nullo pretio viritim admensus est, tesseræque nummarias duplicauit.

^x *Nero quadragenos.*] Idem Sueton. in Nerone, c. 10.

^y *C. verò Cæsar.*] Scilicet Caligula ex eodem in vita illius, cap. 17.

^z *Domitianus.*] Idem Suet. in vita illius, c. 4.

^a *Cato Iunior.*] Plutarchus in vita Catonis Vtiensis, Dona attribuit, Græcis quidem ex porro, & lactuca, & raphano, & blito, & apio: Romanis autem vini amphoras, carnes porcinas, & ficus, & cumeres, & lignorum fascies.

^b *Nisi quod à Cornelio Cethego.*] Plin. li. 19. c. 8. Inuenio mustum rutatum populo datum à Corn. Cethego, in consulatu collega Quintij Flamini, comitiis peractis.

^c *Augustus.*] Sueton. in vita illius, c. 41.

^d *Sicut Traianus.*] Plin. Iunior in Panegyrico laudat Traia-

num, quod in dando congiario infantes quoque admisisset, vt ita alimentis Principis crescerent, experirenturque ab infantia parentem publicum in munere educationis. Nullum est enim magno Principe, immortalitatemque meritu impediendi genus dignius, quam quod erogatur in posteros. Pauperibus educandis vna ratio est, bonus Princeps. Dion in Traiano, scribit eum ciuitatibus Italiæ multa largitum esse, ad educationem liberorum, in quos magna contulit beneficia. ^e *Galba.*] Tacitus lib. 17.

^f *Et mox Nero.*] Dion in Nerone.

^g *Domitianus.*] Idem Dion in vita illius.

^h *Adrianus.*] Idem Dion in vita illius.

ⁱ *Et reliqui Cæsares.*] Vt scribunt Ælius Spartianus in Septimio Seuero, Lampridius in Heliogabalo & Alexandro Seuero.

^k *Sed Adrianus.*] Hæc vsque ad versic. Commodus, sunt Ælij Spartiani in vita Adriani.

^l *Commodus.*] Lampridius in vita illius.

^m *Aurelianus.*] Flavius Vopiscus scribit, Aurelianus quo tempore proficiscebatur ad Orientem, bilibres coronas populo promississe, si victor rediret: & cum aureas populos speraret, neque Aurelianus aut posset, aut veller, coronas eum fecisse de panibus, qui nunc siliginei vocantur, & singulas quibusque donasse: ita vt siligineum suum quotidie toto æuo suo & vnusquisque reciperet, & posteris suis dimitteret. Nam & carnem porcina idem Aurelianus populo Rom. distribuit, quæ hodieque diuiditur.

ⁿ *Vinumque dare statuerat.*] Idem Vopiscus in Aureliano nō multo ante fi. Statuerat, inquit, & vinum gratuitum populo Rom. dare: vt quemadmodum oleum, & panis & porcina gratuita præberetur, sic etiam vinum daretur, quod perpetuum hac dispositione conceperat.

^o *Fuitque obseruatum.*] Vt patet ex iis, quæ dicta sunt supra in verbo, Siquidem Imperatoris munus. vbi de Imperatoris munere, & multis seq.

^p *Necnon populis & nationibus.*] Dionysius Halicarnassensis lib. 2.

blicè fuisse Romæ homines honestissimos summo loco natos, qui fortunarum propugnatores erant, & ciuitatum defensores non pœnitendi, quorum studio & fide singula negotia in senatu facerent, & promouerent: q̄ siquidem Syracusani in clientela Marcellorum fuere, Lacedæmonij in Claudiorum, Puteolani Brutorum, Neapolitani Liciniorum, ^r Bononienses Antoniorum. ^s Allobroges patrono Fabio Sanga vñ sunt. ^t Marius Herenniis, ^u Cæsar quoque Græcorum patrocínio plerunque affuit. Plebs ^x denique ipsa sub patriciorum equitumque Romanorum tutela per clientelas diuisa erat, quod à Romulo à primis originibus institutum ferunt, vt plebeij singulos patronos ex patribus legerent, quorum consilio & authoritate niterentur. Præterque vestibula fuere ^y caua ædium, & ^z peristylia, ad quæ quisque suo iure non vocatus admittebatur. ^a In foribus verò & atriis domorum, ara, focus & Lar familiaris erant. ^b namque focus erat ara deorum penatium, quem instar numinis habebant: ^c in quibus non deorum modò simulacra, quos singulis ædibus in larario colebant, sed imagines ac expressos vultus illorum qui familiæ decus fuere & ornamentum, ac principum & patronorum quos quisque colebat, habere assuerant. ^d Quare L. Vitellij, Vitellij pater, Narcissi & Pallantis imagines inter lares coluisse fertur. ^e cereæ enim imagines in atriis domorum singulis disponebatur armariis, quos ita celebrabant colebantque, ac si illi quorum vultus exprimebantur, viuerent. Quas festis diebus, &

Plebs per clientelas diuisa. Caua ædium & peristylia. In foribus & atriis.

Cereæ imagines in armariis.

ANNOTATIONES.

libr. 2. Plutarchus in Romulo. Cicero Philipp. 2. Vexauit Puteolanos, quod C. Cassium, quod Brutos patronos adoptassent. Mos enim fuit (vt ibi scribit Beroaldus) iste priscorum, vt singulæ nationes, atque adeò populi patronos Romæ peculiare haberent, in quorum essent clientela. Sic Siculi Marcellos habuerunt: Lacedæmonij in tutela Claudiorum extiterunt: Fabius Sanga patronus fuit Allobrogum. Quinetiam municipes mei Bononienses fuere in tutela Antoniorum, secutique sunt partes Antonianas in bellis Ciuilibus: vnde fit, vt cum patroni clientibus parentum loco sint, nefas esse videatur Bononiensem quempiam Antoniorum nomen incescere, & Antonios stilo perstringere. Hæc Beroaldus.

q̄ *Siquidem Syracusani.* Cicero in 6. in Ver. act. Itaque ille noster ciuis, summusque Imperator M. Marcellus, cuius virtute captæ, misericordia conseruatæ sunt Syracusæ, habitare in ea parte vr̄bis, quæ insula est, Syracusanum neminem voluit. Liuius 3. Dec. lib. 6. Legati (Syracusanorum scilicet) benignè appellati, ac dimissi, ad genua se Marcelli Coss. proiecerunt: obsecrantes, vt quæ deplorandæ ac leuandæ calamitatis causa dixissent, veniam eis daret, & in fidem & clientelam se, vr̄bemque Syracusas acciperet. Post hæc Consul clementer appellatos eos dimisit. Asconius Pædianus in 1. in Verrem act. Valerius Maximus lib. 4. c. 1. Cicero lib. Offic. 1. Apud maiores nostros, inquit, tantopere iustitia culta est, vt hi, qui ciuitates, aut nationes deuictas bello receperunt, earum patroni essent more maiorum.

r̄ *Bononienses.* Suetonius in Augusto, cap. 16. Bononiensibus quoque publicè, quod in Antoniorum clientela antiquitus essent, gratiam fecit coniurandi cum tota Italia pro partibus suis.

s̄ *Allobroges.* Dionysius Halicarnassæus lib. 2. vbi habundè scribit de coniunctionibus clientum & patronorum, quæ nihil distabant à necessitudinibus propinquorum: & quemadmodum clientes patronis indigentibus succurrebant. Appianus libro 2. bellorum Ciuiliū, Legati, inquit, rem Fab. Sangæ annunciant. Erat autem is Allobrogum patronus in vr̄be, vt cæteris populis olim Romæ adesse mos fuit. Salust. in Catil. Itaque Q. Fab. Sangæ, cuius patrocínio plurimum ciuitas utebatur, rem omnem, vt cognouerant, aperiant.

t̄ *Marius Herenniis.* Plutarchus in Mario, vbi dicit Mariū & eius parentes, Herenniorum familiæ semper clientes fuisse.

ū *Cæsar quoque Græcorum patrocínio.* Adde & tu quod Geruli fuere in tutela Marij ex Hircio in bello Africano. Nisæi Neronum ex Cicerone Epistolarum familiar. lib. 13. episto. 66. eiusdem lib. & omnium 337. Cyprij & Cappadoces Catonis, ex eodem Cicerone eiusdem operis lib. 15. epistol. 6. ad eundem Catonem. Locri, eiusdem Cicero. lib. de legib. 2. Atque etiam Campani, ex eodem in Oratio. in L. Pisonem. Mamertini, Q. Claudij Pulchri ex eodem Cicero. in 6. in Ver.

act. Segestani, P. Scipionis, ex eadem act. Magna pars citerioris Hispaniæ, Pompeij ex Cæsare lib. 2. belli Ciuilis. Samnites, Fabritij, ex Valerio Maximo lib. 4. cap. 3. Tifernates, Plinij Secundi ex eodem Plinio lib. Epist. 4. epist. 1. his verbis, Oppidum est prædiis nostris vicinum, nomen Tifernium, Tiberium, quod me penè adhuc puerum patronum cooptauit.

x̄ *Plebs denique.* Hæc vsque ad verba, Præterque. sunt Dionysij Halicarnassæi, & Plutarchi in Romulo.

ȳ *Caua ædium.* Vitruuius lib. 6. c. 3. in prin. vbi ea quinque generibus esse distincta dicit, quæ declarat. Id autem vno verbo Cauædium vocat Plinius Iunior Epist. lib. 1. epist. eius lib. 17. omnium 41. non semel.

z̄ *Et peristylia, ad quæ.* Vitruuius eodem lib. 6. c. 7.

ā *In foribus autem & atriis domorum.* Vide quæ seq.

b̄ *Namque focus erat ara.* Cato de Re rustica, cap. 5. dum loquitur de re diuina in foco facienda. Virgilius libro 12. Aeneidos,

In mediosq̄, focos, & dys communibus aras.

Et ibi Seruius. Et Ouidius lib. 1. de Tristibus, eleg. 3. vbi describit lachrymas, quas fudit vxor, posteaquam iussit Cæsar eum in exilium abire,

Illa etiam ante Lares sparsis prostrata capillis,

Coniigit extructos, ore tremente, cibos.

Hincque etiam illud Horatij Epodon Ode 2.

Sacrumq̄, vetustis extruat lignis focum

Lassi sub aduentum viri.

Vbi Porphyrio, Sacrum, ait, dicit, quia ara deorum penatū est focus. Et Acron, Diis, inquit, Penatibus sacer est. Et illud quoque Plauti in Aulularia act. 2. scena 5.

Hæc imponentur in foco nostro, lari,

Ut fortunatas faciat gnate nuptias.

c̄ *In quibus.* Scilicet atriis, ex Plinio lib. 35. c. 2. Apud maiores in atriis imagines hæ erant, quæ spectarentur: non signa externorum artificum, nec æra, aut marmora. Seneca libr. 3. de Beneficiis, c. 28. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine ac multis stemmatum illigata flexuris in parte prima ædium collocant, noti magis, quam nobiles sunt. Et ad Lucilium episto. 44. Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Vide infra lib. 6. cap. 14.

d̄ *Quare L. Vitellius.* Suetonius in Vitellio, cap. 2. scribit, Vitellium coluisse inter lares aureas Narcissi & Pallantis imagines.

ē *Cereæ enim imagines.* Plinius lib. 35. c. 2. ad id, quod nuper diximus, addit, Expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilicia funera. Semperque defuncto aliquo totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Et Ouidius lib. Amorum primo, eleg. 8.

*Imagines
familie in
exequiali-
bus pompis
eductæ.*

*Hostiū spo-
lia in atrijs.*

*Deorū tem-
pla spolijs
ornata.*

*Belgarum
mos.*

Galatarū.

Gelonorum.

*Ægyptio-
rum.*

*Pardalis
immunita-
tis signum.*

*Pindari do-
mū ab A-*

lexandro

parcitur.

Pinacotheca.

in summa gratulatione & lætitia, laureis fertis & floribus ornare, illorumque natales dies festa luce celebrare solebant. In luctu verò & gemitu familiæ tanquam conscij doloris essent, & tacita mœstitia funestarentur, deformare: ^f tantòque honore dignos putabant, vt illas cum singulis imaginum titulis, illorum præcipuè quorum dignitas maximæq; res gestæ fuere, in exequiali pompa & apparatu funeris extra ædes producerent, & longa serie velut familiæ decora repræsentarent, illæque defunctorum exequias, & vnà funus comitarentur. ^g Ita tradito more, vt domino aut aliquo ex familia vita functo, illius imago tam circa limina domus, quàm pro foribus locaretur, vt defuncti desiderium repræsentata illa species leniret, posteròsque ad præclara facinora domi forisque obeunda inuitaret. ^h In eisdem quoque atrijs & foribus, ac circa domorum limina, hostium spolia, quos quisque vicisset, quorumque victor extitisset, etiam enses & clypei, galleæque & currus, ac deuictarum nauium rostra, veluti auitæ gloriæ, & fortium factorum ornamenta affigi assueuere: quæ quanto vetustiora erant, tanto plus decoris & maiestatis habebant. ⁱ Ideo nec vetustate consumpta reficiebantur, nec effracta refarciebantur. Hæc enim omnium ad se vertebat oculos, quò intuentium animos cogitatio subiret, vt pari ipsi exemplo ad magna facinora, magnasque res inuitarentur. Nec solum priuatas domos, sed porticus & deorum templa hostilibus spolijs tanquam trophæis exornare, vetusti moris erat: tantique exempli fuere, vt illa posteris non mediocris stimulatio fuerit, ne degeres ipsi, nève ignaui tam claros triumphos turpibus factis dictisque fœdarent. ^k Adeoque hæc propria familiæ ornamenta sunt habita, vt quamuis alienatis ædibus, nouo domino spolia & imagines refigere non liceret. Hæcque statuas, quibus splendor & vetustas familiæ notabatur, amouere, est habitum nefas: ^l Belgarum verò fuit mos barbaricus, cæforum hostium capita postibus tanquam spolia affigere. ^m Qui etiam Galatarum, qui vltra Rhenum incolunt, vsus traditur, vt spolia hostium sanguine perfusa, & trunca capita foribus affigant. ⁿ Gelonorum hostium cutes, vt eæ omnibus spectaculo sint, ac fortium factorum insigne documētum, & hostibus pertimescendum foret. In Ægypto autem in vestibulis domorum alas vulturum proponere, indicium nobilitatis & vetustatis familiæ censebatur. Apud Phryges pardalis pro foribus affixa (Homero teste) signum immunitatis erat, ne hostium incurfibus pateret. ^o Alexander verò captis Thebis, vt Pindari domui parceret, illam inscribi iussit. ^p In eisdem quoque atrijs pinacothecæ non mediocri paratu dispositæ erant: in quibus tabulæ pictæ, cælatum argentum, stragula vestis, signa & ornamenta reponebantur. ^q Sicut Græcis fuere cheli & ^r cistæ, ^s phascoli & ^t riscus, in quibus egregia

ANNOTATIONES.

Nec te decipiant veteris plena atria cera

Tolle tuos tecum pauper amator auos.

Et Iuuenalis sat. 8.

Tota licet veteres exornent undique cera

Atria, Nobilitas sola est atque unica virtus.

Et in tota hac satyra insectatur eos, qui aut maiorū gloria, aut falsis fortunæ bonis efferuntur, existimantes veram inde hominis nobilitatem pendere. Apuleius lib. 6. Metamor. Et depictam in tabula fugæ præsentis imaginem, meæ domus atrio dedicabo.

^f *Tantòque honore.*] Hæc vsque ad versū. Ita tradito, sunt Plinij lib. 35. ca. 2. & aliorum, quos longo ordine tibi in eam rem cito in nostro Commentario Nobilitatis c. 20. num. postremæ editionis 150. incip. Id quod etiam.

^g *Ita tradito more.*] Suprà ex Plinio lib. 35. c. 2.

^h *In eisdem quoque atrijs.*] Plinius vbi suprà, Aliq; inquit, foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spolijs.

ⁱ *Ideo nec vetustate.*] Plutarchus c. 36.

^k *Adeoque hæc propria.*] Plinius d. lib. 35. c. 2. vbi ad illud quod suprà ibi, In eisdem quoq; adduximus, illud subiungit, Quæ nec emptori refringere liceret, triumphabātque, etiam, dominis mutatis, ipsæ domus. Et erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum introire in alienum triumphum. Cicero Antoniana 2. Antonij improbitatem arguit ex virtutis insigniis, quibus Pompeij domus erat ornata, quòd eam ingredi ausus sit, his verbis, An tu illa vestibula, rostra, spolia, cum aspexisti: domū tuam te intrare putas? fieri non potest.

^l *Belgarum verò.*] Strabo de his loquens lib. 4. E prælio decedentes ceruicibus equorum hostium capita suspendunt, eaque domum delata, vt sint spectaculo, postibus affigunt.

^m *Qui etiam Galatarum.*] Diodor. Siculus lib. 6. cap. 9. Capita hostium, in acie cadentium, abscissa equorum alligant collo. Hostium spolia sanguine perfusa, famulis tradunt, in foribus domorum cum cantu atque hymnis affigenda. Vi-

de Strabonem lib. 4.

ⁿ *Gelonorum.*] Herod. lib. 4. Plin. lib. 7. c. 2. Solinus c. 25.

^o *Alexander.*] Plutarchus in eius vita, dicit eum pepercisse stirpi Pindari, vti etiam Arrianus de Gestis illius, lib. 1.

^p *In eisdem quoque atrijs.*] De huiusmodi pinacothecis Vitruuius lib. 1. c. 2. & lib. 6. c. 4. & 6. Varro lib. Rei rusticæ, 1. c. 2. & 59. & Plinius lib. 35. cap. 2. post princ. inquit, Tabulæ pictorum pinacothecas implent. Sunt autem pinacothecæ repositoria tabularum pictarum. Ita exponit Beroal. in Sueto. Aug. cap. 72.

^q *Sicut Græci fuere cheli.*] Apud Homerum libr. 8. Odyssææ, Δεῦρο γυναι̃ φέρε χηλὸν ἀεεπρεπὴ̃ ἥτις ἀρίστη.

Id est,

Age mulier, fer arcam pulchram, qua optima.

& paulò post,

πόρρα δ' ἄρ' ἀρήτη̃ ξείνῳ̃ ἀεικαλλέα̃ χηλὸν
ἐξέφερον δαδάμοιο.

Id est,

Interea verò Arete hospiti pulchram cistam

Extulit ex thalamo.

^r *Cistæ.*] Apud Ciceronem in 5. in Ver. act. Quaternos H. S. quos mihi Senatus decreuit, & ex erario dedit, ego habebō, & in cistam transferam ex fisco. Et Iuuenalem satyra 3.

Iamq; vetus Græcos seruabat cistæ libellos.

Et Vlpianus Iurisconsultus in l. 1. §. si cistæ. ff. depositi. Si cistæ, inquit, signata deposita sit, vtrum cistæ tantum petetur, an & species comprehendendæ sint: Has Græci τὰ λάρες vocant, de quibus Homerus lib. 4. Odyssææ,

φυλὼ δ' ἄργύρεον τὰ λάρες φέρε.

Loquitur autem de ornamentis Helenæ. Iul. Pollux cap. 19. ponit cistas inter vestium repositoria.

^s *Phascoli.*] Apud Pollucem lib. 7. c. 29.

^t *Et riscus.*] Terentius in Eunuchō act. 4. scena 6.

c. Viden' tu illum Thais? p. vbi sita est? t. in riscō.

Odiōsa cessas?

Riscus Donatō cistæ est pelle contexta. Fenestra dicitur parua

supellex, & muliebris mundus seruabantur. Quæ atria plerumque inaugurata fuere: namque haud aliter in illis senatus cogi poterat, quam si inaugurata templa fuissent. Non tamen omnes, sed solas palatinas ædes inaugurari seruatum est, ut habita in his senatus decrerat, rata forent. Eas quidem ædes veluti augustissimas, vestibula regalia habere, cognitum est: atriaque patentiora, ^u peristylia amplissima, ^x & conclauia ^y insigni pauimento: ^z tricliniaque & ^a ampla prætoria, ac ^b cœnationes miræ cœlatura & arte. ^c Nonnunquam xysta, colles, nemora, hortos, ^d piscinas, ^e euripos, amnes, & aquarum ductus, ^f porticusque pauimentatas, cultu & laxitate conspicuas, ^g sylvasque & ^h ambulationes. ⁱ Si quidem in his publica concilia & iudicia, arbitriaque & conuentus frequentes fieri consueverant: inque earundem palatarum ædium vestibulo, & pro foribus regie, laurus semper & ciuica ex quercu, præcipuum insigne clementiæ Cæsarium, affixæ viscebantur. ^k Quæ quidem atria in primo aditu domus, & proxima ianuis extruebantur, in quibus matresfamilias degere, ^l & lanæ operam dare assueverant: ^m quod aliter à Græcis seruatum meminimus, quibus andronitis in primis ædibus erat, gynæceum verò ubi mulieres operabantur, in conclauis & recessu intimo, præ pudore & modestia locabantur. ⁿ Ideo non extra, sed ab intus fores pulsabantur, ne imparatas offenderent: quod etiam à Parthis usurpatur, ut gynæconitin in secreto domus à viris semotam haberent: ^p quippe quum non modò vxorum, sed pellicum pudicitiam ita suspectam habeant, ut nisi capite operto, & velato vehiculo, illas in publicum prodire sinant, neminique propius accedere liceat. ^q Apud quos reges quoque in penetralibus regie occlusi, sub specie maiestatis delitescunt. ^r Sed tamen triumphales domos hoc amplum habuisse ferunt, ut fores de via aperiantur, non intus, sicut de Publicolæ familia proditum est. Præter quæ,

Atria inaugurata. Senatus in atris cogebatur.

Matresfamilias in atris. Græci. Andronitis. Gynæceum. Parthorum zeloippia. Reges conclusi apud Parthos.

ANNOTATIONES.

parua in pariete, ad rerum repositionem plerumque relicta. Troianum est vocabulum, siue Phrygium. Nonius scribit esse loca in parietibus angusta.

^u *Peristylia.*] De quibus Vitruuius lib. 3. c. 1. lib. 5. c. 11. & lib. 6. c. 3. 7. 9. non semel. & lib. 7. c. 5. & 9.

^x *Et conclauia.*] De his Vitruuius c. 4. & 8. & lib. 7. c. 2. in fi. & c. 3. non semel. & c. 5. in princ. & c. 9.

^y *Insigni pauimento.*] De pauimentorum differentiis & nobilitate videbis apud Vitruuium sæpe, ut lib. 5. c. 10. & lib. 7. c. 1. & alibi. Et Ciceronem lib. 3. de Orat. Plinium lib. 36. c. 25. in princ. & Festum lib. 14.

^z *Tricliniaque.*] De his Vitruuius lib. 6. c. 6. non semel. & c. 7. 8. & 9. in princ.

^a *Et ampla prætoria.*] Asconius Pædianus in 3. contra Verrem actione, Veteres, inquit, omnem magistratum, cui pareret exercitus, Prætores appellauerunt. Vnde & Prætorium tabernaculum eius dicitur, & in castris porta prætoria, & hodie quoque præfectus prætorio. Tranquillus in Augusto, cap. 72. Ampla & operosa prætoria grauabatur, id est iniquo animo ferebat Augustus villas quasdam elegantius & sumptuosius extructas. Et in C. Caligula, c. 37. In extructionibus prætoriorum, atque villarum omni ratione posthabita, nihil tam efficere concupiscebat, quam quod posse effici negaretur. Vlpianus in l. plenum. ff. de vsu & habit. Prætorium urbanam villam appellauit, his verbis, Plenum autem vsu habere debet, si & villæ & prætorij relictus est. Vide Budæum in l. videamus. ff. loc. & cond.

^b *Et cœnationes.*] Budæus in l. si cuius rei vsusfructus. §. item si domus. ff. de Vsusfructu & quemadmodum quis vtatur, scribit, Cœnationes potentiorum esse, ut cœnacula inquilinorum & pauperum. Citatque illud Iuuenalis sat. 7.

—Et argentem rapiat cœnatio solem.

De his meminit Columella lib. 1. cap. 6. Plinius Iunior lib. 2. epistolarum eius lib. epist. 17. omnium 41. non semel. & lib. 5. cap. 6. Gustatorium, grauiorque cœnatio margini imponitur. hoc est, locus ubi cœnabant. Sueton. in Nerone, cap. 31. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò diebus, ac noctibus vice mundi circumageretur. Martialis lib. 2. epig. 59.

^c *Nonnunquam xysta.*] Vitruuius lib. 5. cap. 11. Hæc autem porticus *ξυστας* apud Græcos vocitatur, quod athletæ per hyberna tempora in tectis stadiis exercentur. Faciunda autem xysta sic videntur, ut sint inter duas porticus sylvas, aut platanones, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibique ex opere signino stationes. Et lib. 6. c. 10. Item aliæ res sunt similes, uti xystus, prothyron, telamones, & nonnulla alia eiusmodi. *ξυστας* enim Græca appellatione,

est porticus ampla latitudine, in qua athletæ per hyberna tempora exercentur. Nostri autem hypæthras, ambulationes xystos appellant, quas Græci *ξυστας* dicunt. Sed & xysti meminit Cicero in lib. de Claris Oratoribus. & libr. Academ. quæst. 4. & ad Atticum lib. 1. epist. 5. Plinius Iunior lib. Epist. 2. epist. 17. non semel. lib. 5. epist. eius operis 6. omnium 102. ad Apollinarem.

^d *Piscinas.*] Plinius Iunior in priore illo loco, & lib. 5. epist. 6. Varro Rei rust. lib. 3. cap. item 3. Cicero ad Attic. lib. 2. epist. 16. & ad Q. Fratrem lib. 3. epist. 23. Columell. lib. 1. c. 5. Plinius lib. 8. c. 16. & lib. 9. c. 17.

^e *Euripos.*] Vitruuius lib. 7. c. 5. Cicero lib. 2. de Legibus in princ. Ductus aquarum, quos isti Nilos & Euripos vocant, quis non, cum hæc videat, irriserit? Nam & statim hinc noster Alexander ductus aquarum subiungit.

^f *Porticusque pauimentatas.*] Ego admodum decipior, nisi id acceperit à Cicerone in Oratione pro Domo sua, In palatio pulcherrimo prospectu porticum cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat.

^g *Sylvasque.*] Vitruuius d. lib. 6. c. 10. & Plinius in d. epist. lib. 2. epist. 17.

^h *Et ambulationes.*] Idem Plinius eiusdem operis lib. 5. c. 3. Et Iulianus Iuricons. in l. si cuius rei vsusfr. (quæ olim incipiebat, æquissimum esse) §. usufructarius. versic. & si fortè. ff. de usufr. & quemad. quis vtatur fruatur. Vitruuius lib. 5. cap. 11.

ⁱ *Siquidem.*] Scilicet porticibus.

^k *Quæ quidem atria.*] Festus Pompeius lib. 1. ubi dicit unde atrium dicatur. Et vide Vitruuium lib. 6. c. 9.

^l *Et lanæ operam dare.*] Nam Asconius Pædianus in Orat. Cicer. pro Milone, scribit telas ex vetere more in atrio texti solitas.

^m *Quod aliter à Græcis.*] Paulus Æmylius in procemio vitatarum illustrium virorum. Vitruuius lib. 6. c. 9. & vide omnino nostras leges Connub. l. 10. nu. 21. & 22.

ⁿ *Ideo non extra.*] Ad Romanos redit, qui id faciebant, ut tradit Plutarch. probl. c. 9.

^o *Quod etiam à Parthis.*] Vide nu. seq.

^p *Quippe cum non modò.*] Idem propemodum de Persis scribit Plutarch. in Artaxerxe. Et vereor ne Alexander hic lapsus sit, Parthis tribuens quod Persarum est: præsertim cum nihil tale de Parthis loquitur.

^q *Apud quos.*] Hoc absque dubio de Persis est intelligendum, ut patet ex Herodoto lib. 3.

^r *Sed tamen triumphales domos.*] Ad Romanos reuertitur: idque vsque ad vers. Præterque. est Plinij libro 36. cap. 15.

Basilica ante potentiorum domos. Scholasticae exercitationes & declamationes. Talami descriptio. Cultus simplex à principio urbis. Platonis dictum. Indi. Galli. Britanni. Sueni. Ligures. Germani. Medi. Lateritia domus.

potentiorum domos^s basilicas habere ante vestibulum, magno ornamento duxere, ^t in quibus esset tribunal, tanquam plus inesset authoritatis, quod iudicia publica ante aedes darentur: nonnunquam scholasticae exercitationes & declamationes in his fierent, quippe quum frequens ibi esset auditorij locus: licet basilicas foro coniunctas plerumque legamus, in quibus conuenirent negotiatores, & mercatores exponerent. Communis tamen thalami descriptio sic erat, ut primo poneretur loco septum, ubi ianuam, mox aula, inde porticus peristylos soli exposita, postea ^u prodromus, ultimo domus, & in posticis aedium hortus. ^x Coenaculum verò supra aedes erat, scalis ferentibus in publicum, nonnunquam in eades versis. ^y A principio verò urbis tam simplex vitae cultus, ut rudi cimento constructas domos, & scandulis robusteis aut stramenteis contextam urbem per annos quadringentos usque ad Pyrrhi bellum legamus, ^z qui modicus cultus Hispanis, Aquitanis & ^a Lusitanis, ^b atque Aegyptiis fuit, quibus in modicis diuersoriis degere, sepulchra verò magnificentissima extruere patrij moris erat. ^c Non sic Agrigentini & Megareses: ^d nam iuxta Platonis verbum, aedificabant ut semper victuri, epulabantur ut morituri. ^e Indi quoque in cultu corporis accuratissimi erant: in sepulchris verò extruendis, parci & modici. ^f Gallis domicilia pluteis & cratibus intexere mos erat. ^g Britannis & ^h Sueuis, in tuguriis una cum armentis stabulari: ⁱ Liguribus montanis, speluncas & vastissimos specus in colore, aut cubilia modica & subobscura. ^k Germani non cohaerentibus edificiis habitant, sed suam quisque domum spacio circumdat. Medi diuersoria habent magnis recessibus circumdata, & nemoribus manu confitis: ^l alij late-

ANNOTATIONES.

^s *Basilicas.*] Cicero ad Atticum lib. 2. epist. 29. & in Verrem actione 6. & in Oratio. pro Murena. De Basilicis autem publicis dictum est supra lib. 2. c. 12.

^t *In quibus esset tribunal.*] Quintilianus lib. 12. c. 5. ad fi. Seneca lib. de Benefic. Fremitu iudiciorum basilicae resonant Plinius Iunior Epistola. lib. 2. epist. 11. Sequuntur auditores, actoribus similes, conducti & redempti mancipis: conuenitur in media basilica, ubi tam palam sportulae quam in triclinio dantur. Et lib. 5. epist. ultim. in princ. Descenderam in basilicam Iuliam, auditorus, quibus proxima comperendinatione respondere debeam.

^u *Prodromus.*] Nescio cur Alexander inter partes aedium prodromum posuerit, cuius significatio Latina est praecursor, antecedens, emissarius, de quo Cicero ad Atticum lib. 1. epist. 7. Nam mihi Pompeiani prodromi nunciant à parte Pompeium acturum. Et lib. 16. epist. 3. Prodromi nulli, satis illud oportune. Hinc Aquilones prodromi apud Plinium lib. 2. cap. 47. his verbis, Huius exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Et ficus prodromi apud eundem lib. 16. c. 26. in fine, Ficus & praecoces habet, quas Athenis prodromos vocant. Apud Theophrastum lib. 1. c. 1. *πρόδρομοι καρπῶν*, praecoces fructus dicuntur. Et apud eundem Plinium lib. 18. c. 28. Et esiarumque prodromi flatus incipiunt. Columella lib. 11. c. 2. Sexto, inquit, Idus Iulias prodromi flare incipiunt. Et hic certe errauit Alexander, vel librarius, quod magis puto: nam prodromus legendum est, non prodromus. Est autem prodromus pars aedium quam Latini vestibulum vocant. De quo Homerus lib. 14. Odissae parum post princ.

ἢ δ' ἄρ' ἐνὶ προδρόμῳ εὖρ' ἠέρον' ἔνθα οἱ αὐλὴν ὑψηλὴν δέδμητο περισκέπτῳ ἐνὶ χάρῳ.

Id est,

Hunc autem in vestibulo inuenit sedentem, ubi ei porticus

Alta aedificata erat circumspicio in loco.

Et lib. 15. eiusdem operis etiam post princ.

ὦρε δ' Τηλέμαχον, ὃς Νέστορος ἀγλαὸν υἱόν. ἔνδον δ' ἐν προδρόμῳ Μενελάου κλισίῳ.

Id est,

Inuenit autem Telemachum, & Nestoris inclitum filium

Dormientem in vestibulo domus Menelai illustris.

Nec tantum domorum priuatarum pars erat: sed & templorum, ex Polluce lib. 1. c. 2. post princ.

^x *Coenaculum.*] Varro lib. 5. de lingua Latina, & dictum est supra lib. 3. c. 14.

^y *A principio verò urbis.*] Hæc usque ad vers. Qui modicus cultus sunt Plinij lib. 16. cap. 10. post princ. autoritate Cor. Neposis.

^z *Qui modicus cultus Hispanis.*] Iustin. lib. 43.

^a *Et Lusitanis.*] Diod. Siculus lib. 6. cap. 9.

^b *Atque Aegyptiis.*] Id usque ad verba, Non sic. est Diod. Siculi lib. 2. c. 1.

^c *Non sic Agrigentini.*] Aelianus de Varia historia, lib. 12. c. 29. Plato, inquit, filius Aristonis, cum videret Agrigentinos magnis impensis aedificare, eodemque modo coenare: Agrigentini, inquit, aedificant, quasi semper victuri: & comedunt, quasi semper morituri.

^d *Nam iuxta Platonis.*] Id non Platoni, sed Diogeni tribuit Tertullianus in Apologetico, cap. 39. Plutarchus problem. 131. Megaresium luxum describens, sic ait, Megareses Theagene tyranno eiecto, parum diu in administranda republ. modestos se & temperatos praestiterunt. Inde multam, ut ait Plato, & intemperantem libertatem tribunis popularibus ipsis propinantibus, penitus corrupti, cum ceteris in rebus in locupletes & copiosos insolenter se gerere coeperunt, cum verò eorum domos inuadentes, homines pauperes splendide, & effuse conuiuari ac coenare volebant: idque si negaretur, omni violentia & petulantia utebantur. Denique facto plebiscito, usuras à creditoribus, quas antea soluisent, repetebant: idque Palintociam appellauerunt.

^e *Indi.*] Strabo lib. 15. Indi, inquit, in tumultis & sepulchris faciendis perparci, in cultu corporis nimij. Nam & aurum gestant & lapillis ornantur, & sindonem candidissimum induunt, & umbellas secum portant.

^f *Gallis domicilia.*] Idem Strabo lib. 4. Domicilia & pluteis & cratibus ad testudinem habent, & quidem permagna, multis impositis lacunaribus.

^h *Britannis.*] Idem Strabo lib. 4. non multò post ea, quæ supra adduxi, hæc subiungit, cum de Britannorum moribus & statura loquitur, Eorum urbes sunt nemora: latissimos enim circos, deiectis obstruunt arboribus, ubi constructis tuguriis, & ipsi pariter & armenta stabulantur.

^h *Et Sueuis.*] Tacitus in libello de Moribus Germanorum.

ⁱ *Liguribus.*] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 9. non longè ante fi. Ligures in terra cubant ut plurimum: rari sub tecto, aut in tuguriis iacent: plures ad caua saxa, speluncasque ab natura factas, ubi tegantur corpora, diuertunt.

^k *Germani.*] Cornelius Tacitus de Morib. Germanorum, Nullas, inquit, Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diuersi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vices locant non in nostrum morem connexis & cohaerentibus edificiis. Suam quisque domum spacio circumdat, siue aduersus casus ignis remedium, siue inscitia aedificandi. Herodianus lib. 7. non multò post princ. Rara, inquit, apud Germanos structura è lapide ac lateribus coctilibus, densisque potius syluis, quorum confixis coagmetatisque lignis, quædam quasi tabernacula aedificant.

^l *Alij lateritias.*] Hæc usque ad versicu. Scythæ. sunt Plinij lib. 7.

ritias fecere domos, quas Euryalus & Hyperpius inuenere primi. ^m Scythæ & ⁿ Nomades, quia fusi per agros sunt, carris quocumque fors tulit, pro tecto & lare vtuntur. ^o Hyperboreis nemora, vel luci, ac sparsa tuguria domus sunt: nam præaltas sylvas & rupes inuias incolunt. ^p Dardani foueas sub fimo, & sordidas ædes habet. Phryges olim & ^q Troglodytæ sub effossis tumulis, ^r Balears in saxi concavis, cuniculis ad corporis magnitudinem dimensis: alij ex vlu palustri latibula intexerunt. ^s Mardorum gens specus infodiunt montibus, in quos se, cōiuges & liberos receperant. ^t Æthiopes ^u & Indorum magna pars subterraneas domos habent: Massilienses ex paleis: in ^x Meroe ex palma, ^y Cathromotitæ ex ligno. ^z Indi quoque, ^a Ægyptij & [†] Britanni, ex arundinibus. ^b Ichthyophagi ex ostreis marinis, aut ex piscium ossibus tecta contignant. ^c Chelonophagi partim ex alga, partim ex testudinum testis, ^d gens circa Nasamones & Troglodytas, & ^e Chaldæi profugi ex sale. ^f Spitamæi ex ouorum putaminibus & pennis. ^g Contrà verò Arabes & Sabæi: nam limina, postes, cellas, fulcimenta, parietes & domorum tecta habent augustissima, ex ebore, auro & argento atque sumptuoso lapide & smaragdo, luxu ingenti, laquearia verò citro & ebore extructa, qualem Alcinoi domum ^h Homerus tradit, auro, argēto, electro

ANNOTATIONES.

lib. 7. c. 56. Quintus autem Curtius lib. 7. tradit, Parapamisadas, qui Bactrianis ad Occidentem coniuncti sunt, tuguria latere primò struere, & vsque ad summum ædificiorum fastigium eodem laterculo vti. Caterum structuram latiorē ab imo, paulatim incremento operis in arctius cogi, ad vltimum in carinæ maximè modum coire.

^m Scythæ.] Herodotus lib. 4. Strabo lib. 7. vbi de Sarmatis. Iustinus lib. 2. Scytharum mores scribens, ait, hominibus inter se fines nulli, neque enim agrum exercent, nec domus illis vlla, aut tectum, aut sedes est, armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. Philostratus in vita Apollinij, lib. 7. c. 12. tradit, Scythas in curribus vitam degere. Idem Nomades à Geographis dicuntur.

ⁿ Et Nomades.] Strabo lib. 7. Nomades vocat *ἀμαζόνες*, id est, plaustris ædium vice vtentes his verbis, Sed qui nunc caros habitant pro domibus, & Nomades, id est, pastores vocantur, qui pecoribus lacteque & caseo degunt, præsertim equino. Et idem repetit lib. 11. non procul à princ. Philostratus in vita Apollinij, lib. 6. c. 12. Illic, inquit, Æthiopes habitant, Nomades appellati, qui ciuitates in curribus positas habent. Sed & adde quòd Agathyrsi & Sauromatæ pro sedibus plaustra habent, teste Pomp. Mela lib. 2. c. 1. post princip.

^o Hyperboreis.] Pomp. Mela lib. 3. cap. 45. vbi de Scythia. Plinius lib. 4. cap. 12. & lib. 6. c. 13. vbi idem dicit de Arymphaeis: vti idem etiam Mela lib. 1. c. 21. eodemque vlt. Solinus lib. 26.

^p Dardani.] Strabo lib. 7. Dardani, inquit, natio prorsus agrestis, adeò vt sub fimo speluncas defossas incolant, degantque: studio tamen capti musicæ tibias & fides & id genus instrumenta vsurpant.

^q Et Troglodytæ.] Diodor. Siculus lib. 4. c. 3. Strabo lib. 11. vbi eos dicit habitare in cauernis. Plinius lib. 5. c. 8. scribit eos specus excauare, & hæc, inquit, illis domus. Et idem prope modum Solinus c. 44. Pomp. Mela lib. 1. c. 8. Cyrenaicam describens, dicit eos specus subire aliq̃ue serpentibus. Et Arrianus lib. 8. Nam & hinc ita appellari videntur *τρωγλοῦται*, id est, specu siue cauerna. & Martianus Capella lib. 6. quo loco de Africa loquitur, dicit eos habitare in specubus. Et Ælianus de Animalibus, lib. 9. c. 44. Troglodytæ, inquit, natio hominum in subterraneis degit cauernis, atque inde hoc nomen sibi vendicant. De quibus est & illud Virgilij lib. 3. Georg.

Ipsi in defossis specubus, secura sub alta

Ocia agunt terra.

Sed & his adde Sarmatas ob sæua hyemis admodum demersis in humum sedibus, specus, aut suffossa habitant, apud Pom. Melam lib. 2. c. 1.

^r Balears.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 5. Habitant in saxi concavis, iuxtaque præcipientes petras. Effossis cuniculis ad corporum tegumenta vtuntur, & vitæ securitatem.

^s Mardorum gens.] Q. Curtius lib. 5.

^t Æthiopes.] Herodotus lib. 3.

^u Et Indorum.] Idem Herod. libi, Æthiopes, eorumque finitimi, eodem quo Indi Calandæ vtuntur semine, subterraneasque obtinent domos.

^x In Meroe ex palma.] Strabo lib. 17.

^y Cathromotita ex ligno.] Id est lignorum compage ex Strabone lib. 16.

^z Indi.] Q. autem Curtius lib. 9. scribit Indos maritimos tuguria conchis & ceteris purgamentis maris instruere. Herod. d. lib. 3. dicit quosdā illorū habitare in palustribus fluminis.

^a Ægyptij.] Diodor. Siculus lib. 1. c. 3. & li. 2. c. 1. post prin.

[†] Et Britanni.] Et similiter Sardienses ex Herodoto lib. 5. & Septentrionales populi ex Plinio lib. 16. c. 36.

^b Ichthyophagi.] Strabo lib. 15. de his loquens, Domicilia ex ossibus cetorum & ostreorum conchis magna ex parte faciunt. Nam trabiū & fulcrorum vsum costæ præbēt, porras maxillæ, è vertebriis fiūt mortaria, in quibus pisces subiguntur. Et rursus lib. 16. de eisdem loquens, Hi in speluncis habitant: vel tuguriis oleæ frondibus contectis, & trabis ac tignis ex ossibus ac spinis cetorum perfectis.

^c Chelonophagi.] Strabo d. lib. 16. ad ea, quæ proximè adduximus, subiungit, At Chelonophagi testudinum testis conteguntur, quæ adeò magnæ sunt, vt vel in eis nauigent. Nonnulli ex alga mari eiecta ingentes & montuosos cumulos facientes, eos suffodiunt atque inhabitant. Plinius de testudinibus tantum lib. 6. c. 24. Sed & eos, qui Taprobannem habitant, testudinum superficie domos operiebant, vt tradit Martianus Capella lib. 6. vbi de India.

^d Gens circa Nasamones.] Hi sunt Hammanientes, qui sunt inter Nasamones (quos antea Mesammones Græci appellauere ab argumēto loci medios inter arenas sitos) & Troglodytas, qui domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt, vt scribit Plinius lib. 5. c. 5. Solinus c. 41. Et vide interim Herodotum lib. 4. & Plinium lib. 3. 1. c. 7. vbi & de Carrhis loquitur, qui muros domosque massis faciunt. At ipsa Nasamonum domicilia virgultis erant compacta suspensis circa lentiscos, & ea quoquò versus versatilia, vt scribit Herodotus illo lib. 4.

^e Chaldæi profugi.] Strabo lib. 16. In interiore, inquit, sinu vrbs iacet nomine Gerrha, quam Chaldæi tenebant, à Babylonia profugi, loca falsa, & domos ex sale habitantes, quas cum salis squamæ, propter solis ardorem separatæ, continuè cadunt, crebrò aquis aspergant, atque eo pacto continuant, parietes. Sūntque & alij, qui ex sale domos suas conficiunt, vt Athlantes ex Herodoto lib. 4. Et Carrhis habitant, oppido Arabiæ, vt diximus suprā proximè ex Plinio.

^f Spitamæi.] Strabo lib. 16. Plinius lib. 7. c. 2. scribit, Casas Spitamæorum luto, plumisque, & ouorum putaminibus construi. Aristoteles (teste ibidem Plinio) in cauernis viuere Pygmæos Spitamæos tradit.

^g Contrà verò Arabes & Sabæi.] De vtrisque Strabo lib. 16. Nabathæis autem, qui & ipsi sunt ex Arabibus, domus sunt ex lapide sumptuoso, vrbes sine mœnibus, vt idem Strabo tradit eodem lib. non multò ante fi.

^h Homerus tradit.] Lib. 7. Odyssææ non adeò procul à prin.

Adde

Nomades.
Hyperborei.
Dardani.
Phryges.
Troglodytæ.
Balears.
Mardi.
Æthiopes.
Indi.
Massiliens.
In Meroe.
Cathromotita.
Ichthyophagi.
Chelonophagi.
Chaldæi.
Spitamæi.
Arabes.
Sabæi.
Odiss. 7.

*Perſæ.
Indorū re-
gia.
Lycurgi in-
ſtitutum.
Athenieſes.*

*Auguſti
ediſtum.*

*Tyrii.
Inſtrumen-
ta domus.
Vlpianus in
l. quaſitum.
ſ. acetum. ff.
Centones.*

atque ebore fulgentem. ⁱ Perſæ quoque magnas gazas, & quicquid eſt auri, in domibus ponunt. Regum Indorum regia argenteis imaginibus tota diſtinguitur, eamque ex auro vites percurrunt, ſulte aureis columnis. ^k Fuitque inſtitutum Lycurgi apud Spartanos, vt domorum culmina ſecuri, ianuas verò ſerra diſcindant, ne quis inſignius altero ædificaret. ^l Quare Ageſilai domus ab inopi & priuata haud diſſimilis fuit, ^m ſicut Pompeij domus vſque ad tertium triumphum. ⁿ Athenieſes quum antea ſpecus & abditos ſaltus incolerent, primi lateritias ædes calce & cæmentis conſtruxere. Poſtea verò in tantum magnitudinis vrbs ædificia proceſſere, vt tota ædificiis exſurgens, in quatuor aut quinque contignationes, & multa tabulata tecta excitarent, maximasque domos maximis domibus impone- rent, vt orator ^o Ariſtides profeſſus fuit, ^p ita vt Auguſto Cæſari, ne vrbs ruinis laboraret magna mole ædificiorum, ne quis ſupra ſeptuaginta pedes ſublimius ædificaret, inhibere necèſſe fuerit, ^q licet ipſe modicas ædes incoleret, & toro modicè inſtrato cubaret. ^r Quod & Nero Cæſar poſt incenſam vrbeſ, dimenſis vicorum ordinibus & viarum ſpatiis, ſtatuit, ne vltra præſcriptum ædificia tollerentur. Quare Æmylius Porcina à L. Caſſio accuſatus, & pœna mulctatus fuit, quòd villam nimis ſublimem ædificaret, produntque Tyrios adeò editas maximis contignationibus domos aliquando ſtruxiſſe, vt parum abſuerit quin tota terræmotu corruerit. Sed quæ ſint inſtrumenta domus, quæ relicta domo in- ſtructa ad nouum dominum tranſeāt, ſæpe quaſitum eſt: & ^s præter imagines & affixa ſpolia, iſta etiam ^t Paulus Iureconſultus de inſtructo fundo adnotauit: Specularia, pegmata, canales, harpagones, ^u ha- mos, centones, ſiphones, ſcalas, perticas, ſpongiasque, quibus inſtrumentis domus contra vim ignis ad incertos caſus defenditur, ſqualor abluitur, & immunditiæ purgantur. ^x Dixere autem centones, ex

ANNOTATIONES.

Adde autem Aphrorum paſtoralium domos fuiſſe compa- ctas virgultis ſuſpenſis cum Lentifcis, & eas quoquò ver- ſus verſatiles ex Herod. lib. 4.

ⁱ *Perſæ quoque.*] Strabo lib. 15. ad ſi.

^k *Fuitque inſtitutum Lycurgi.*] Hæc vſque ad verſicul. Qua- re Ageſilai ſunt Plutarchi in Apophthegmatis ipſius Ly- curgi, in hæc verba, Percontantibus quibuſdam, cur re- ctum à ſecuri fabrefactum domibus imponi iuſſiſſet: ia- nuam autem ſolùm à ſerra, nullòque aliorum inſtrumento- rum: Vt ciues, inquit, omnibus in rebus, quas in domum inferunt, mediocritate vtantur, & nihil eorum, quæ aliis chara ſunt, habeant: qualia ſunt pocula, & lecti ac menſæ pretioſæ.

^l *Quare Ageſilai domus.*] Plutarchus in Ageſilao. Sed & Ro- muli domus canna, & ſtraminibus compoſita erat, ex Oui- dio de ea loquente lib. 3. Faſtorum,

*Quæ fuerit noſtri, ſi quæris, regia nati,
Aſpice de canna ſtraminibusq; domum.
In ſtipula placidi capiebat munera ſomni,
Et tamen ex illo venit in aſtra toro,*

Virgilius lib. 8. Æncidos,

Romuleoq; recens horrebat regia culmo.

Vbi Seruius ait, Curiam Calabriam dici, quam Romulus tæxerat culmis. Idem Ouid. lib. 1. Faſtor. Romuli regiam ca- ſam vocauit, vt,

*Dum caſa Martigenam capiebat parua Quirinum,
Et dabat exiguum fluminis vluu tuorum.*

Hæc poſtea ſummæ apud Ro. religioni fuit.

^m *Sicut Pompeij domus.*] Plutarchus in vita illius, Atqui, in- quit, Pompeius ipſe vſque ad tertium triumphum modicè atque incompoſitè habitauit. Pulchrum deinde cùm illud theatrum à Ro. longè diffamatum conſtruxiſſet, ſplendidio- rem domum, veluti à theatro appendicem, ædificauit: qua etiam ab inuidia intactus eſt.

ⁿ *Athenieſes.*] Plinius lib. 7. cap. 56.

^o *Ariſtides.*] Plutarchus in vita illius.

^p *Ita vt Auguſto Cæſ.*] Strabo lib. 5.

^q *Licet ipſe.*] Suetonius in Auguſto, cap. 72. & 73.

^r *Quod & Nero.*] Cornelius Tacitus lib. 15. Cæterùm, in- quit, vrbs, quæ domus ſupererant, non, vt poſt Gallica in- cendia, nulla diſtinctione, nec paſſim erectæ: ſed dimenſis vicorum ordinibus, & latis viarum ſpatiis, cohibita ædifi- rum altitudine, ac patefactis æreis, additiſque porticibus, quæ frontem inſularum protegerent.

^s *Et præter imagines & affixa ſpolia.*] De quibus ſuprà di- ctum eſt.

^t *Paulus Iuriſc.*] Imò verò Vlpianus in l. quaſitum. ſ. ſi do-

mus. & multis ſeqq. ff. de fundo inſtr. & inſtru. leg.

^u *Hamos.*] Hamas legendum eſt, non hamos in hoc loco Iuriſconſulti, vt etiā Alciatus lib. 1. Prætermiſſorum. Quod vel ſatis probatur ex alio loco Pauli Iuriſconſ. in l. nam ſa- lutem. ſ. ſciendum eſt autem. ff. de offi. præfecti. vigi. vbi ita ſcribitur, Sciendum eſt autem, præfectum vigilum per to- tam noctem vigilare debere: & oberrare calceatum, cum hamis & dolabris, vt curam adhibeat, omnes inquilinos admonere, ne per negligentiam aliquam incendiij caſus oriat. Plinius Iunior lib. Episto. 10. episto. 34. omnium 293. ad Traianum, Cùm diuerſam partem prouinciæ cir- cumirem, Nicodemæ vaſtiſſimum incendium multas pri- uatorum domos, & duo publica opera, quāquam via inter- iacente, Geruſiam & Iſſon, abſumpſit. Eſt autē latius ſpar- ſum, primùm violentia venti, deinde inertia hominum, quòd ſatis conſtat ocioſos, & immobiles tanti mali ſpecta- tores perſitiſſe, & alioqui nullus vſquam in publico ſipo (aut, vt alij legunt, & verius, ſipho) nulla hama, nullum de- nique inſtrumentum ad incendia compeſcenda, & hæc quidem, vt iam Principi parabantur. Catellianus autem Cotta memor. incip. Harpago. dicit in hoc loco Iuriſcon- ſul. hîc citato ab Alexandro, legendum Amas, ſine aſpiratione, vt etiam ſcribitur in Pandectis Florentinis. Sed in iſ- dem in d. ſ. ſciendum, cum aſpiratione legitur. Vide ipſum Cottam.

^x *Dixere autem centones.*] De his Siſenna lib. 4. Hiſtoriarum apud Nonium Marcellum, Toppis aceto madefactis cen- conibus integuntur, quos ſupra perpetua claſſi ſuſpenſa ci- licia obtenduntur. Plaütus in Epidico actus 3. ſcena 4.

Quin tu alium quæras, cui centones ſartias.

Id eſt (vt interpretatur Eraſmus Chiliad. 2. cent. 4. quem tu glorioſis mendaciis & conſarcinatis fabulamentis expleas. Cato Rei ruſticæ, c. 2. Funes veteres, nouosque fieri: Cento- nes, cuculiones familiam oportuiſſe ſibi ſarcire. Et cap. 59. Quoties cuique tunicam, aut ſagum dabis, prius veterem accipito, vnde centones fiant. Cæſar lib. 2. bellorum Ciui- lium, de obſidione Maſſiliæ loquens, Centonesque inſuper iniecerunt, ne aut tela tormentis miſſa tabulationem per- fringerent, aut ſaxa ex catapultis lateritiâ diſciterent. Et paulò poſt, Coria autem, ne ruruſ igni ac lapidibus cor- rumpantur, centonibus conteguntur. Et lib. 3. tradit milites aut ex centonibus, aut ex coriis tunicas ſibi feciſſe, quibus tela vitarent. Columel. lib. 1. c. 8. Cultam veſtitamque fami- liam magis vtiliter quàm delicatè habeat, munitamque di- ligenter à vento, frigore, pluuiæque, quæ cuncta prohiben- tur pellibus manicatis, centonibus conſectis, vel ſagis cu- cullis. Iuuenalis ſat. 6. de Meſſalina loquens,

villis grossioribus sagula intexta vilioribus pannis, quibus domorum tecta, tabulata aut lignæ machinæ militares, aduersus incendia, si ignis maior vis ingruat, muniuntur. ^y Siphones verò, fistulas folli-
bus iunctas, seu machinas hydraulicas, quibus agitatæ, ad superiora ædiū exhauriunt aquam, qui etiam
^z organa pneumatica dicti. ^a Harpagones, ferreas manus, seu asseres ferro vnco præfixo, quò igni furen-
ti obuiam irent, ^b quos ab Anacharse Scythia inuentos nonnulli volunt. ^c Pegmata verò compactam
machinam ex ære, marmore vel ligno, tum ornatus, tum commodi causa, instar illorum quæ in pompæ
apparatu producuntur, quibus etiam intra ædes vti assuerant. ^d Addit Paulus horologium æreum do-
mi non affixum, & prothyrum, relicta domo instructa ad dominum transire. ^e Est autem prothyrum
instar vestibuli, plerumque opertum, quod ante ædes & ostium fit: quod non esse vestibulum meritò
nonnulli putant, sed ligneam structuram in isto vestibulo ante fores: qua obstante quasi repagulo aper-
tis ianuis, quæ intus fiunt, non apparent, sumpsitque nomen à *πρὸ* quod ante significat, *θύρα* autem ia-
nua, vnde hypothyra valuarum illa hians cavitatis dicta. ^f Censuitque Pomponius iureconsultus ex au-
thoritate Labeonis, prothyra eiusmodi si pro ædibus sint affixa, ædium partem esse, tametsi facile de-
mi possint & reponi: sicut ligneam structuram, quæ æstate tolli, hyeme reponi solet, ædium esse Labeo
putauit, quoniam perpetua causa parata forent: itaque alienata domo, prothyra eiusmodi vnà cum do-
mo ad emptorem transire voluit. Verba verò Pomponij iureconsulti de verborum significatione, hæc
sunt. Idem Labeo ait, Prothyrum quod in ædibus fieri solet, ædium est.

Siphones.

Harpago-
nes.

Pegmata.

Prothyrum.

Hypothyra.

ANNOTATIONES.

Intrauit calidum veteri centone lupanar.

Ex quibus locis facile intelliges non vnā esse huius vo-
cabuli significationem, præter eam qua significat opuscu-
lum structum variis de locis, sensibulque diuersis carmini-
bus: cuius scilicet structura ita solidatur, vt coeant in vnum,
aut cæsi duo versus, aut vnus, aut sequēs cum medio. Nam
duos iunctim locare ineptum est, aut tres vna serie, meræ
nugæ, vt tradit Ausonius, qui & ipse Centonem consuit ex
solis poematis Virgilij, vti etiam Falconia opus alterius ar-
gumentum: vnde & Virgilij centones atque ex Homero cen-
tones dicti, de quibus D. Hieronymus in præfatione vete-
ris Testamenti.

^y Siphones.] De his quoque Cornelius Celsus. Columella
lib. 3. cap. 10. Naturali enim spiritu omne alimentum vi-
rentis, quasi quædam anima per medullam trunci, veluti
per siphonem, quem Diabetem vocant mechanici, trahitur
in summum. Et lib. 9. c. 14. de apibus loquens, Optimum est
per aditum vestibuli siphonibus dulcia liquamina immit-
tere, & ita penuriam temporum sustinere, dum Arturi or-
tus, & hirundinis aduentus commodiores polliceantur fu-
turas tempestates. Plinius lib. 2. c. 65. ad fin. de aqua in sum-
ma iuga erumpente, Quo spiritu acta, & pondere terræ ex-
pressa, siphonum modo emicat. Et lib. 3. c. 10. Ergo sugen-
tia ora forficibus præcidunt, ac veluti siphonibus defluit
sanguis, paulatimque morientium capita se contrahunt, nec
relinquuntur. Et Iuuenalis sat. 6.

— *Micturium hic,*

Effigiemq; dea longis siphonibus implet.

Et Plinius Iunior quo loco citauimus suprā in verbo, Ha-
mos. Indéque diminutivum Siphunculus apud eundem
Plinium Iuniorem lib. 5. epistol. eius lib. 6. omnium 101. In
fonte crater, circa hoc siphunculi plures, qui miscent incun-
dissimū murmur. Rursusque, E stibadio aqua, velut expres-
sa cubantium pondere, siphunculis effluit, cauato lapide su-
scipitur, gracili marmore continetur.

^z Organa pneumatica.] Plinius lib. 19. cap. 4. Si minus, è
puteo pertica, organisve pneumaticis, vel tellenonum hau-
stu rigandos. Ita enim dicuntur, tanquam dicas spiritalia,
quæ scilicet, vi flatus, vel spiritus aliquid hauriunt, vel at-
trahunt.

^a Harpagones.] Liuius 3. Decad. lib. 10. Asseres, inquit, fer-

reo vnco præfixi (harpagonas vocant milites) ex Punicis
nauibis iniici in Romanas coepti. Cæsar belli Ciuilis lib.
1. Antesignanos, centuriones, Cæsar ei classi attribuerat, qui
sibi id muneris depoposcerant, hi manus ferreas atque har-
pagones paraauerant. Hirtius de bello Hispaniensi, Secum-
que extulerant calcatas ad fossas complendas, & harpago-
nes ad casas, quæ stramentis à nostris hybernorum causa
ædificatæ erant, diruendas & incendendas. Dicuntur autem
ἄρπαξ id est, rapere. A quo etiam verbum har-
pagare in eadem significatione vsurpauit Plautus in Aulu-
laria act. 1. sce. 4.

— *Hei misero mihi,*

Aurum mihi intus harpagatum est.

Et in Bacchidibus actus 4. scena 4.

— *Nullus frugi*

*Esse potest homo, nisi qui bene, & malè facere tenet. im-
probus*

Cum improbus sit, harpaget, furibus furetur, quod queat.

^b Quos ab Anacharse Scythia.] Plinius lib. 7. c. 57. in fi.

^c Pegmata.] Seneca ad Lucilium, epist. 88. aperte ac diser-
tè declarat quæ, & qualia sint huiusmodi pegmata, vbi vi-
dere poteris: vti etiam Iosephus de bello Iudaico, lib. 7. c. 1.
Festus autem tradit pegmata esse ex ære, aut marmore ar-
mamenta: quæ, vt plurimum, in atriis, quandoque in porti-
cibus aulisque affigebantur, maiorum aliorumque fortium
virorum gesta certius quàm pictura ostendentia. Et de his
quoque Cicero ad Atticū lib. 4. epistol. eius lib. 8. omnium
77. Plinius lib. 3. c. 3. Sueton. in Claudio, c. 34. Iuuenalis sat.
4. Martialis in Amphitheatro Domitiani Cæsaris epigram.
2. & lib. 8. epigr. 33. ad Paulum.

^d Addit Paulus horologium.] Imò Vlpianus in d. l. quæsi-
tum. §. Papinianus. ff. de fun. instr.

^e Est autem prothyrum.] Vitruuius lib. 6. c. 10. Prothyra Græ-
cè dicuntur, quæ sunt ante in ianuis vestibula. & subdit,
Nos autem appellamus, prothyra, quæ Græcè dicuntur
πρόθυρα.

^f Censuitque Pomponius.] In l. statua, quæ est penul. ff. de ver-
bor. signific. Et ibi Alciatus eo nomine intellexit, quæ ex ta-
bulis conficiuntur, ad arcenda, dum valua aperiuntur, ir-
rumpentia frigora: aut tabularum vice, appositos ostiis ta-
petas, siue aula.

In extis inspiciendis quæ prospera, quæve dira sint, & quæ boni, quæve mali prænuncia.

CAPVT XXV.

V i augurum disciplinam obseruarunt, quique illorum præscita perscrutati sunt in fibris extis-
que inspiciendis, inter ea quæ dira aut secunda essent multum interfuisse volunt: licet alij alio
modo

Capite iocinoris nō inuentio inter exta.
Sedes vaticinij in hepate.
Extapestifera.
Omen felicitatis ex inspecto iocinore.

Infelicitatio.

Ex corde.

modo illa interpretari, & eorum euenta prædicere solebant. ^a Et tamen si in extis contineri cor, cerebrum, pulmonem, stomachum, lienem, hepar, seu iecur, communi opinione receptum fuit, ^b quas Græci *Φεράς* dicunt, incredibili fabrica conuicta, quorum ex habitu & colore, salubritatis & pestilentiz signa ostenduntur: tamen nullum discrimen vehementius fuit, ^c quàm si caput iocinoris, ^d vel ipsum iecur in extis defuisset, ^e quod caput extorum dicitur, tunc omen exitij malorumq; fuisse, funestumque & magni terroris, nisi in solitudine & metu, quia curas tunc perimere ^f putarunt. ^g Cùmque hepar ex non puro sanguine sit, quia sanguis purus cogitur circa cor: tamen in hepate sedem vaticinij esse, & præfagium futurorum, periti haruspices opinati sunt. Quo mense ^h Claudius Cæsar veneno interceptus fuit: sacrificanti iocinoris caput defuisse constat, ⁱ quod & Caio principi euenisse memorat: ^k quæ exta pestifera dicta fuere. ^l Si verò in iecore extremum ^m quod fibra dicitur, ita locaretur, vt ab ima fibra iocinora intrinsecus replicata essent, ⁿ aut si geminum iecur foret, per hæc læta & magna portendi, argumentaque felicitatis esse nemo dubitauit. ^o Auctum iecoris caput aut duplicatum, nimis lætū auspiciū facere, sicut exta duplicata magnas facere accessiones, prolationemq; finium & triumphū portendi voluerunt. ^p Et tamen si circa Brilerum & Thermen in Thracia, & in Chersoneso iuxta Propon-tidem tradat Plinius bina iocinora leporibus inesse, & si aliò transferatur, alterum interire: tamē id non esse prodigium, omnium opinione receptum est. ^q Syllæ immolanti iecur extrema sui parte speciem laureæ coronæ præ se tulit, mirabili ostento felicitatis futuræ. Si verò liuidum esset aut vitiosum, ^r vel si in coquendo distabuit, ^s aut sanies purulenta efflueret, ^t caputve fibrarum pustulas haberet, piaculare esse, & magna facere infortunia, constans opinio fuit. ^u Idcirco denuo augebantur victimæ, donec iterum cæsis hostiis litatū foret. ^x Ex corde quoque vnde sanguinis origo manat, licet à principio auspicia

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

a *Et tamen si in extis.* Cicero lib. 1. de Diuinatione. Plinius lib. 11. c. 37. Extæ homini ab inferiore viscerum parte separantur membranæ, quæ præcordia appellantur, quia cordi prætendantur, quod Græci appellantur phrenas. Festus lib. 5. dicit, Extæ dictæ, quod ea diis profecentur, quæ maximè extant, eminentque.

b *Quas Græci Φεράς.* Suprà in præcedenti ex Plinio.

c *Quam si caput iocinoris.* Cicero lib. 1. & 2. de Diuinat. Liuius 3. Decad. lib. 7. & 10. post princ. & 5. Dec. lib. 1. vbi de Cneo Cornelio, & Q. Petilio Coff. Plinius d. lib. 11. c. 37. Plutarch. in Cimone ad fi. & in Alexandro Magno non multum procul à fi. Iul. Obsequens Prodigiorum c. 76. & 126. Appianus lib. 2. bellorum Ciuium, vbi de prodigiis mortis Cæsar.

d *Vel ipsum iecur.* Liuius Decad. 5. lib. 1. Cneus Cornelius euocatus à viatore, cùm templo egressus esset, paulò post rediit confuso vultu: & exposuit patribus conscriptis, bouis fescenari, quem immolauisset, iecur defluxisse, id se victimario nuntiante parum credentem, ipsum aquam effundi ex olla, vbi exta coquerentur, iussisse, & vidisse cæteram integram partem extorum, iecur omne inenarrabiliter absumptum.

e *Quod caput extorum dicitur.* Ex Plinio vbi suprà id sumptum videtur: qui tamen id dicit. Hæc enim sunt ipsius verba, Iecur in dextra parte est: in eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis.

f *Putarunt.* Plinius d. lib. 11. c. 37.

g *Cùmque hepar.* Hæc vsque ad verba, Quo mense. sunt Apollonij Tyanæi apud Philostratum in vita illius, lib. 8. c. 3. non multò ante fi. cuius hæc sunt verba, Hepar, in quo vaticinij sedem esse dicunt artis periti, ex non puro sanguine constat: totum enim syncerum purumque sanguinem continet cor, eumque per venas in vniuersum corpus diffundit. Sed miror quod Alexander hîc ponere videtur iecur & hepar vt diuersa, cùm idem sunt: alterum autem Latinum, alterum Græcum.

h *Claudius Cæsar.* Plinius lib. 11. c. 37.

i *Quod & Caio Principi.* Idem Plinius ibi.

k *Quæ exta pestifera dicta sunt.* Fest. Pompeius lib. 14. Pestifera, ait, auspicia esse dicebant, cùm cor in extis, aut caput in iecore non fuisset.

l *Si verò in iecore.* Plinius vbi suprà, Diuo, inquit, Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, sex victimarū iocinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsūque duplicaturum intra annum imperium. Eadem fermè scribit Tranquillus in Augusto, c. 95.

m *Quod fibra dicitur.* Seruius in 10. lib. Æneidos in eum locum,

Cui pecudum fibra, cœli cui sydera parent.

Fibra, inquit, iecoris extremitas.

n *Aut si geminum iecur esset.* Plinius vbi suprà ita de hac re loquitur, vt nesciam an de gemino iecore, an de gemino capite iecoris intelligat, nam ad ea, quæ ex eo adduximus suprà ibi, Claudius Cæsar. addit continuò, M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Hannibale, defuit in extis: Sequenti deinde die geminum repertum est. At Valerius Maximus lib. 1. c. 6. scribit, M. Marcello sacrificanti iecur victimæ sine capite inuentum fuisse, cùm proxima victima iocinoris duplex caput habuisset, quibus inspectis aruspex respondit, non placere sibi exta, quæ prima trunca, secunda nimis læta apparuissent. Sed siue fuerit duplex iecur, siue iecoris caput duplex (vt scribit Valer.) id fuit inauspicatum Marcello, contra quàm hîc dicit Alexander ab Alexandro.

o *Auctum iecoris caput.* Vide præced. Sed ita vt non omittas quod Liuius 3. Decad. lib. 7. de eodem Marcello loquens, in hunc modum scribit, Immolasse eo die quidam memoriæ prodidere Coff. Marcellum: & prima hostia cæsa, iecur sine capite inuentum: in secunda omnia comparuisse, quæ assolent. Auctum etiam visum in capite, nec id sanè aruspici placuisse, quod secundum trunca & turpia exta, nimis læta apparuissent. Ex quo loco hæc Alexander accepisse videtur. Plutarchus in vita illius, scribit, Marcellum sumpto vate immolasse, primæque hostiæ iecur sine capite fuisse: secundæ quàm immensum caput aparuisse.

p *Et tamen si.* Plinius d. lib. c. 37.

q *Syllæ.* Plutarchus in vita illius.

r *Vel si in coquendo distabuit.* Liuius 5. Dec. lib. 1. Dum de his rebus in Senatu agitur, Cn. Cornelius euocatus à viatore, cùm templo egressus esset, paulò post rediit confuso vultu: & exposuit Patribus conscriptis, bouis fescenari, quem immolauisset, iecur defluxisse: id se victimario nuntiante parum credentem, ipsum aquam effundi ex olla, vbi exta coquerentur, iussisse, & vidisse cæteram integram partem extorum, iecur omne inenarrabiliter consumptum.

s *Aut sanies purulenta.* Cicero lib. 2. de Diuin. Iul. Obsequens Prodig. c. 64. in princ.

t *Caputve fibrarum.* Cic. d. lib. 2.

u *Idcirco denuo.* Vide omnino nostros Commentarios in I. boues. §. hoc sermone.

x *Ex corde quoque.* Hæc vsque ad versic. Hoc obseruauerunt. Sunt Plinij d. lib. 11. c. 37.

sumere minimè solerent, posteaquam in extis corda rimari cœperunt, quo tempore Pyrrhus post multiplices clades Italia pulsus fuit, hoc obseruarunt haruspices, y vt si cor silens iaceret, neque palpitaret, z aut in extis defuisset, calamitates portendi & magnas fortunæ minas crederent. a Diuo Cæsari, dum rerum potiretur, immolanti cor defuisse dicitur, tristissimo euentu: namque haud multo post conspiratione coniunctissimorum cæsus occubuit. b Quod de Pertinace proditum est, vt qua die morte sublatus fuit, sacrificanti non modò cor victimæ, sed hepar deesset. Si autem in summo corde c pinguedo foret, aut solito maius, d raptumve ab aquila aut auibus fuisset, nimium propitios deos ostenderunt. e Dum Hermocrates diis sacra faceret, raptum cor victimæ, & à coruo clarum in sublime, felix auspicium fecit, quo Cardiam urbem ad Corinthum auspicatissimè cōdidit. f Sicut auo Galbæ, fulgur procuranti, cum aquila exta rapuisset, & in sublimem quercum detulisset, imperium portendit. g Fuitque animaduersum, cor quibus prægrande esset, pauidos facere: quibus exiguum, aspectu formidabili, & audaces: quare Hermogenis summi rhetoris, & qui præcocissimi ingenij fuit, mortui dissecto corpore, hispidum cor inuentum est. h Tametsi tradatur apud eruditos, eos qui hebeti essent sensu, corde duro & spisso: qui verò ingenio valerent, molli fuisse: id i quod Plinius de Aristomene Messenio, & k alij de Lysandro, cuius defuncti cor pilosum inuentum esset, meminere. Fel quoque in extis augurium facere proditum est, quod sub hepate angusto ore, & fundo ampliore apparet, vt purum illud clarumq; reddat. l Si tamen geminum reperitur, licet prodigium sit, tamen magnæ spei fortunam portendit. m Quo enim tempore Augustus apud Actium profligato Antonio victor fuit, eo ipso victoriæ die, geminum fel in extis inuenisse traditur. n Arato quoque sacrificanti, cum geminum fel haruspex inspexisset, quæ capitali odio dissiderent, mox sincera fide conciliari, societatesq; & fœdera iungi prædixit, quod verissimo euentu postea consequutum est. Fuitque disciplina augurali traditum, o vt fel Neptuno perpetuò dicatum sit, velut humoris authori. p Quod si in extis prægrande fel inueniretur, prodigij loco est habitum. Sed quamuis prodigiosum, magna semper & felicia portedit. q Fert tamen Aristoteles in Naxo prægrande fel pecoribus innasci: r circa Chalcidē Eubœæ, s & in Ponto, pecori nullū esse: t ceruo

Cordis prægrandis vel exigui indicium.

Hermogenis & Aristomenis corda hispida.

Ex felle.

Fel Neptuno dicatum.

ANNOTATIONES.

y *Vt si cor silens iaceret.*] Cicero in lib. 2. de Diuinatione.

z *Aut in extis defuisset.*] Cicero lib. 2. de Diuin. Plin. lib. 28. c. 2. Val. Max. lib. 1. c. 6. vbi de Pompeio. Plutarch. in Cæsare inter mortis prodigia. Festus Pompeius lib. 14. vbi de pestiferis. Vide in seq.

a *Diuo Cæsari.*] Cicero lib. 1. de Diuinat. Maximo est argumento, quod paulò ante interitum Cæsaris contigit, qui cum immolaret illo die, quo primùm in sella aurea sedit, & cum purpurea veste processit, in extis bouis opimi cor non fuit. & lib. 2. eiusdem operis hanc repetit historiam. Meminit & Plinius dict. lib. 11. c. 37. Cæsari Dictatori, quo die primùm veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis cor defuit. Ouid. Metam. li. 15. enumerans prodigia quæ C. Cæsaris cædem præcesserunt, ait, Cæsumque caput reperitur in extis. Vbi Raphaël interpres, Extæ sine capite significant mortem alicui imminere.

b *Quod de Pertinace.*] Iulius Capitolinus in vita illius, Eadem die (qua scilicet cæsus est) immolante Pertinace, negatur in hostia cor repertum: & cum id vellet procurare, caput extorum non deprehendit.

c *Pinguedo foret.*] Plinius lib. 11. c. 37. In corde summo, pinguedo est quædam lætis extis.

d *Raptumve ab aquila aut auibus.*] Vt ex sequentibus videbitur in verbo, Sicut auo Galbæ.

e *Dum Hermocrates.*] Imò Hermocares ex Stephano, qui hæc de illo describit in lib. de Urbibus.

f *Sicut auo Galbæ.*] Sueton. in Galba, c. 4. Auo quoque eius fulgur procuranti, cum exta de manibus aquila rapuisset, & in frugiferam quercum contulisset, summum, sed serum imperium portendi familiæ responsum est.

g *Fuitq; animaduersum.*] Plinius li. 11. c. 37. Bruta existimantur animalia, quibus cor durum, riget: audacia, quibus paruum est: pauida, quibus prægrande. Aristoteles de Partibus animalium lib. 3. c. 4.

h *Tametsi tradatur.*] Aristoteles vbi supra, Quæ sensu, inquit, hebeti sunt, cor habent durum & spissum: quæ autem sensu valent, mollius.

i *Id quod Plinius.*] Hæc oratio non rectè hîc ponitur, sed poni debuit ante præcedentem, continuò post verbum, inuentum est. Estque Plinij d. lib. 11. c. 37. cuius verba libuit adscribere, quia notatu digna, Hirto corde gigni quosdam

homines proditur, neque alios fortioris esse industriæ, sicut Aristomenem Messenium, qui trecentos occidit Lacedæmonios. Ipse conuulneratus & captus semel per cauernam latomiarum euasit, angustos vulpium aditus sequutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus, lora cū corpore exussit. Tertiò capto, Lacedæmonij pectus dissecuere causa videndi, hirsutumque cor repertum est.

k *Et alij de Lysandro.*] Et de Leonide Lacedæmonio Plutarch. in Paralellis cap. 7. authoritate Aristidis primo rerum Persicarum lib. Homerus lib. 2. ad fi. Catalogi, Pylæmenium vocat hirsutum corde,

πυλαργῶν δ' ἦγετο πυλαμένης λάσιν ὄνρ.

Id est,

Paphlagonibus autem Pylæmenius habens densum cor.

Sed id aliò spectat, neque enim is mortuus erat: sed ad animum, ni fallor, referebat.

l *Si tamen geminum.*] Quod patet exemplo seq.

m *Quo enim tempore Augustus.*] Plinius lib. 11. c. 37.

n *Arato.*] Plutarchus in vita illius, Dicitur non multò antè Arato sacra facienti, in iecore duos felles extitisse, eadem pinguedine obuolutos: vatem quoque consultum dixisse, quæ capitalissimo odio dissiderent, ea per breui inter se firmissima amicitia coitura.

o *Vt fel Neptuno.*] Plinius d. lib. 11. ca. 37. de felle loquens, Aruspices, inquit, id Neptuno & humoris potètiæ dicauere.

p *Quod si in extis.*] Vide quæ sequuntur.

q *Fert tamen Aristoteles.*] Lib. de Historia animalium 1. cap. 18. Fellis priuationem, vel in victimis non vsquam percipi certum est: quippe cum parte quadam agri Chalcidici Eubœæ fel nūquam pecori sit: aut in Naxo omnib. fermè quadrupedibus adeò grande, vt qui sacra fecerint aduenæ stupefiant: rem scilicet, prodigij loco, sibi arbitantes, non talem esse naturam terræ illius quadrupedum. Et idem Arist. lib. 2. de Partibus animalium, cap. 2. Plinius lib. 11. cap. 37. At Ælianus lib. Animal. 11. cap. 29. scribit duplici felle in Naxo fuisse esse.

r *Circa Chalcidem.*] Plinius & Arist. vbi supra.

s *Et in Ponto.*] Ælian. de Natura animal. lib. 11. c. 29. At Plinius vbi supra, non id dicit simpliciter, sed eo carere, qui absynthio vescuntur in Ponto.

t *Ceruo.*] De his omnibus idem Plinius vbi supra.

Ex pulmo-
ne.

Ex liene.

Fordicidia
sacra.
Dracones in
extis appa-
ruisse.

quoque & damæ, equo, mulo & asino, camelo atque apro, usque defuisse. ^u Sicut perdices in Paphla-
gonia bina corda habere, ^x & in Bisaltia lepores bina iecora. Et in agro Cretensi pecora circa Gnoson
splenem habere tradunt, circa Cortynam non habere. Vel quod idem tradit in ^y Seripho insula, & in
^z Achanto Macedoniae, & ^a apud Cyrenem ranas non coaxare. Et ^b in Emathia Macedoniae sues vnun-
gulos nasci: atque ^c in Cappadocia mulas foetus parere, & ^d in Eleo agro mulos non educi, neque pro-
pterea ominosum aut prodigium videri. Pulmo verò sub corde est, ^e spirandi officina: is incisus & ge-
minus, tempus dirimere, & ^f diem differre traditur. ^g Si verò simplex esset & solidus, continuare tem-
porum curricula, nullasq; cunctationes & moras afferre, opinati sunt. ^h Si verò pulmonis fibra lateret,
aut cum corde & iecore coniunctus foret, vel si paruo distinguitur interuallo, miseros casus portende-
re voluerunt. ⁱ Lien aduersus iecur, sinistra in parte est: siquidem ventriculo annectitur in intestino: ut
iecur purum reddat. Quod si in dextram vergeret, ferale auspiciū, & prædicere quæ magno malo luun-
tur, haud dubium esse: ^k qui tamen abundans, homines decolores facit. ^l Quare in terra Caria Cau-
nios, quod sub graui cælo degunt, mirum in modum lienosos dicunt esse. ^m Vnde verbum Stratonici
citharædi, illic ambulare mortuos, quod omnes mirificè pallerent facie tabifica. In fordicidiis sacris,
ⁿ quibus hostias quæ vterum ferunt, immolare præcipitur, si foetus biceps aut mancus in vtero esset,
^o vel interaneis exulceratis appareret, exta eiusmodi imminentium malorum nuncia esse, credi-
tum est. ^p Dracones in extis apparuisse, lætum fecere auspiciū, ^q contra Graccho sacrificanti, ad
exta irrepisse adeo iocinore, necem futuram & imminens fatum portenderunt, quæ mox sub-

ANNOTATIONES.

^u *Sicut perdices.*] Plin. vbi suprâ, Theophrastus apud Gellium lib. 16. c. 15. Ælianus de Animal. lib. 10. c. 35.

^x *Et in Bisaltia.*] Gellius, vbi suprâ autoritate Theopompi, & Ælianus de Animal. lib. 1. c. 27. Aristoteles, aut quisquis is est, Mirab. Auscul. c. 118. Plinius autem d. lib. 11. c. 37. sic scribit, Bina iocinora leporibus circa Briletum, & Tharmen, & in Cherroneso ad Propontidem. vbi de Bisaltia non meminit.

^y *In Seripho insula.*] Plinius lib. 8. cap. 58. Mutæ sunt, inquit, ranæ in Seripho. vnde extat prouerbium, Rana Seriphia de quo Erasmus Chiliad. 1. cent. 5. c. 31.

^z *Et in Acantho Macedonia.*] Plin. lib. 11. c. 51.

^a *Et apud Cyrenem.*] Plinius lib. 8. c. 58. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis è continente vocalibus durat genus earum. Aristoteles d. lib. 1. de Mirabilib. auscultationibus. ca. 64. scribit, In Cyrene ranas mutas & sine voce esse.

^b *In Emathia Macedonia.*] Plinius lib. 11. cap. 46. & Aristot. d. lib. & c. In Macedonia Ematheolicis suis solidas vngulas esse scribit.

^c *Atque in Cappadocia.*] Aristot. d. lib. c. 65. Plin. lib. 11. c. 44. autoritate Theophrasti, scribit in Cappadocia vulgò mulas parere: sed esse id animal ibi sui generis.

^d *Et in Eleo agro.*] Pausanias Eliacorum priore lib. qui 5. est, sic scribit, Rhedam trahebant muli iugales bini, inuento neque prisco, neque eleganti: & alioqui antiquitus inter portenta Eleis muli fuere, atque adeo, ut animal id intra fines ali religio esset.

^e *Spirandi officina.*] Verba sunt Plinij lib. 11. cap. 37. sic scribentis, Sub eo, corde scilicet, pulmo est, spirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cauus. Aristoteles lib. 3. de Partibus animalium cap. 6. Pulmo igitur spirandi officio delegatus est, qui originem quidem sui motus accipit ex corde: sed sua tum amplitudine, tum inanitate, aditum spiritui patefacit: cum enim attollitur, influit spiritus: cum contrahitur, effluit. & non multò post in eiusdem ca. fin. Pulmo igitur, inquit, spirandi gratia datus omnino est, sed exanguis. Idem Aristot. in lib. de Spiracione, loquens de Cordulo pisce, qui pedibus subnititur, & branchias gerit, sic tradit, Huiusce rei causam illam ponimus, quod pulmones adiunguntur causa refrigerationis, quam flatus ipse præstaturus est. Ac spirabile quidem viscus, propterea Pneumon, hoc est, pulmo appellatus videtur, quod pneumatos, id est, flatus receptaculum se præbeat.

^f *Et diem differre traditur.*] Cicero lib. 1. de Diuinatione.

^g *Si verò simplex esset.*] Cicero eod. lib.

^h *Si verò pulmonis fibra lateret.*] Idem Cicero ibidem.

ⁱ *Lien.*] Hæc usque ad ea verba, Qui tamen, sunt Plinij dict.

lib. 11. c. 37. Aristot. de Historia animalium lib. 1. c. 18. Lien à læuo aequè in omnibus, quæ membra ista disposita habet per Naturam, non prodigiosè. Iam enim legitimum illum locum in nonnullis quadrupedum lienem cum iocinore permutasse visum est. Ventri lien annectitur, quæ omentum obducit.

^k *Qui tamen abundans.*] Vide infrâ ibi, Vnde verbum Stratonici.

^l *Quare in terra Caria Caunios.*] Plinius dicto libro 11. cap. 37.

^m *Vnde verbum Stratonici.*] Strabo lib. 14. de Cauno ciuitate loquens, Cum regio, ait, valde felix sit, omnes tamen consentunt urbem & æstate & autumno grauem esse, propter æstus ac pomorum copiam. Vnde huiusmodi quædam narrantur, quod Stratonicus citharædus videns Caunios colore admodum viridi, dixit hoc illud esse, quod poëta (Homerus lib. 6. scilicet) inquit,

ὄντι περ φύλλον ἄνθη, τοῖσδε δὲ ἀνδράσιν.

Id est,

Tale quidem genus est hominum, quale est foliorum.

Cum verò illum incusarent, quod urbem, ut morbidam, carperet: Ego (inquit) eam morbidam dicere ausim, vbi mortui ambulant.

ⁿ *Quibus hostias quæ vterum.*] Varro lib. 5. ling. Latinæ. Festus Pompeius lib. 6. non longè à princ. Fordicidiis, inquit, boues fordæ, id est, grauidæ immolabantur, dictæ à foetu. Ouid. 4. Fastor.

Forda, ferens bos est: fecundaq; dicta ferendo:

Hinc etiam foetus nomen habere putant.

Et Columella lib. 6. c. 24. Post vnum coitum forda non admittit taurum.

^o *Vel interaneis.*] Hæc superius explicata.

^p *Dracones in extis.*] Plinius lib. 11. c. 37. Cecinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur.

^q *Contra Graccho sacrificanti.*] Titus Linius 3. Decad. lib. 5. Tib. Graccho, inquit, priusquam ex Lucanis moueret, sacrificanti, triste prodigium factum est, ad exta sacrificio perpetrato, angues duo ex occulto allapsi, edere iecur, conspectiq; repente ex oculis abierunt. Id cum aruspicum monitu sacrificium instauraretur, atque intentius exta referata seruarentur, iterum ac tertium venisse tradunt, libatòque iocinore intactos angues abiisse. Cum aruspices ad Imperatorem id pertinere prodigium præmonuissent, & ab occultis cauendum hominibus, consiliisque: nulla tamen prouidentia fatum imminens moueri potuit. Vbi non de dracone, sed de anguibus, loquitur. Aliter Plutarch. in Gracchis. Alia autem ex dracone auguria, id apud Homerum lib. 2. Iliados, & Plutarchum in Crasso, vbi de Spartaco loquitur.

sequuta sunt. ^r Exta quoque de sacrificantis manu ab aquila fuisse rapta, tam efficaci auspicio fuere, ut nullum praesentius aut felicius fuerit. ^s Si tamen è manu decidissent vel viscera cruore infecta essent aut liuida, nigrisque distincta maculis, vel si omentum & membrana viscera continens, hians foret, aut sanguine suffusa, indubiam necem & fatale exitium portenderunt: ^t quale Crasso evenit, cum contra Parthos ducturus lustraret exercitum, documento futurae magnae calamitatis. Praecisa verò hostiarum capita suum sanguinem aut exta lambere, ^u Pyrrho sacrificanti obitum luctuosum & foedos euentus designarunt. ^x Idem Cimoni formicarum cateruas sanguinem victimae corripuisse, adnotarunt. Ferunt tamen diuinandi periti, sanguinem victimae crassiores & calidiores, efficaciores vim portendere: qui verò tenuior esset & frigidior, maiorem habere intelligentiam. Estque inter exempla, praecisum caput vict. mae fluctu maris absortum, atque exta non comparuisse, ^y Callicratidi Lacedaemonio interitum vitae attulisse. Subit tamen illa reputatio, veteribus tradi monumentis, ^z gallinaceorum fibras maximè diis gratas videri, ^a sicut talparum magi verissima dicunt, illisq; haud secus quam solenni victima pulcherrimè litari. Haec enim sunt exta argutissima, in quibus diuina mens inesse creditur. Fuisseque Cypriorum inuentum, ex suillis extis fieri diuinationem, quodque nisi ex sana victima, neque litari, nec futura praenosci poterant. Ea verò exta quae nihil habent diuinationis, quaeque expianti non litant, tanquam sine nutu, nulloque afflatu diuino, ^b muta dicuntur, quibus non esse litatum notabatur. Quae autem multum felicitatis & fortunae pollicentur, [†] regalia dicta sunt. Apud magos verò, talparum exta & ^c ranarum euentus fortunatos, nonnunquam magnos casus praedicere crediderunt. Cumque caetera viscera, detractis extis, postquam litatum erat, arae imposita igni darentur, ipsa tamen exta nunquam elixa: sed veru decocta apponebantur: sola tamen arietis exta aqua elixa sacris epulis apponuntur. ^d Neptuno verò & fluctibus quum sacra faciunt, mare ingressuri, aliquando ipsam hostiam, nonnunquam cruda exta in mare proiciunt, & vina infundunt. Illud utique non ab re fuerit meminisse quod periti rerum literis adnotarunt, singulis visceribus hominum suam vim & affectus innatos fuisse: idcirco ^e homines splene ridere, ^f felle irasci, ^g iecore amare, ^h corde sapere & ⁱ timere.

ANNOTATIONES.

^r *Extā quoque de sacrificantis.* De aquilae auguriis supra ca. 13. diximus.

^s *Si tamen è manu decidissent.* Plutarch. in Crasso, Cum Crassus, ut moris erat, sacrificio instituto lustraret exercitum, porrecta ab aruspice viscera è manibus cecidere: quod cum grauitè omnes, qui adstant, perturbasset, arridens Crassus, Talia nobis, inquit, incommoda senectus adfert: attamè arma nunquam è manibus ceciderunt. Huius celebris dicti meminit Erasmus in Apophthegmatis M. Crassi.

^t *Quale Crasso evenit.* Appianus in lib. qui Parthicus inscribitur, Postremo, inquit, cum solito more lustraret exercitum, & mactatis hostiis augur exta illi porrexisset, decidere è manibus. Qua in re cum praesentes subtristari cerneret, ritu edito, Huiusmodi, inquit, senectus est: sed nec armorum vlla è manibus effugient nostris. Quod iam supra ex Plutar. dictum est.

^u *Pyrrho.* Plinius lib. 11. c. 37. Et profectò nihil incredibile fit, existimantibus, Pyrrho Regi, quo die periit, praecisa hostiarum capita reppsisse, sanguinem suum lambentia.

^x *Idem Cimoni.* Plutarch. in vita illius ad finem, Cum vates de more victimam cecidisset, id sanguinis, quod iam humi congelatum erat, formicarum caterua paulatim corripientes ad Cimonem deportabant, & circa pedis pollicem extendentes, diu huic rei intentae singulos latuere.

^y *Callicratidi.* Plutarchus in Apophthegmatis illius, Facto sacrificio, cum ex vate audisset, extis exercitui quidem victoriam portendi, sed Imperatori mortem: nihil expauesactus, Haud penes vnum (inquit) sunt res Sparta: me siquidem mortuo, nihil deterius habitura est patria: sed si hostibus cesserò, aliquid decedet patriae. Itaque cum Cleandrum pro se ducem designasset, nauali praelio cum hostibus congressus, fortiter pugnans vitam cum morte commutauit. Non tamen declarat eorum extorum formam. Xenophon Rerum Graecarum lib. 1. tradit illum naui excussum in mare decidisse. Quod proximè accedit ad prodigium hic ab Alexandro relatum.

^z *Gallinaceorum fibras.* Cicero lib. 2. de Diuinatione. Plinius lib. 10. ca. 21. de Gallis, & quo modo castrentur loquens, Hi, inquit, maximè terrarum imperio imperant: extis etiam si-

brisque haud aliter quam optimae victimae diis grati.

^a *Sicut talparum.* Plinius lib. 30. c. 3.

^b *Muta dicuntur.* Festus Pompeius lib. 11. Muta exta appellabant, ex quibus nihil diminutionis animaduertebant.

[†] *Regalia dicta.* Pompeius lib. 16. Regalia, inquit, exta appellantur, quae potentibus insperatum pollicentur honorem, priuatis & humiliores haereditates, filio familiae dominationem.

^c *Et ranarum.* Nam ex ranarum visceribus, hoc est liene: iocinore, corde, lingua & officulo, multa veneficia posse fieri tradit Plinius lib. 32. c. 5. Hinc illud Iuuenal. sat. 3.

—— *Ranarum viscera nunquam*

Inspexi. ———

^d *Neptuno verò & fluctibus.* Liuius 3. Decad. lib. 9. post Scipionis precationem, haec scribit, Secundum eas preces cruda exta, caesa victima (vti mos) in mare proiecit.

^e *Homines splene ridere.* Persius sat. 1.

Quid faciam? sed sum petulanti splene cachinno.

Id est, lasciuo & in risum prurienti. Nam, vt scribit Plin. lib. 11. cap. 37. Splen, siue lien, risus atque iocorum sedes est. Et Seruius in illud Virg. lib. 8. Aeneid.

Hic verò Alcide furys exarserat atro

Felle dolor. ———

Quo, inquit, ita irascimur, & secundum Physicos, vt splene ridemus. Hinc illud peruulgatum,

Splen ridere facit, cogit amare iecur.

^f *Felle irasci.* Plinius lib. 11. c. 37. & lib. 28. c. 9. Fellis naturam & vsum describens, inquit, Inter omnia autem communia animalium, fel praestantius in effectu. Est enim vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Et hinc illud Virgilij citati in praeced.

^g *Iecore amare.* Suprà in verbo, Homines splene ridere.

^h *Corde sapere.* Plinius dict. lib. 11. cap. 37. dicit, mentem in corde habitare.

ⁱ *Et timere.* Lactantius lib. 6. c. 15. de affectibus loquens, sic scribit, Quod si, vt medici dicunt, laetitiae affectus in splene est, irae in felle, libidinis in iecore, timoris in corde: facilius est interficere animal ipsum, quam ex corpore aliquid euellere: quod est animantis naturam velle mutare.

Extā ab a-
quila rapta.
Extā è ma-
nu lapsa.

Capita ho-
stiarum praeci-
sa suum sā-
guinē lam-
bentia.

Crassi aut
tenuis san-
guinis in vi-
ctimis indi-
cia.

Ex gallina-
ceorum fibris.

Ex talparū.

Ex suillis
extis.

Sanam vi-
ctimam esse
oportebat.

Extā muta.

Regalia.

Extā quae
apponeretur
in victimis.

Neptuno &
fluctibus sa-
cificandi ra-
tio.

Sua quibus-
que visceri-
bus vis.

*Consualia, equitia, & ludi Apollinares, quando à Romanis fierent, quòve modo Diti sacra fiant,
& quo tempore.* CAPVT XXVI.

*Consualia.
Consus, atq;
eius templū.*

*Victima in
Consualibus.*

OMVLVM^a vrbs conditorem, pace cum finitimis parta, Neptuno equestri solennes fecisse ludos, Consualiaque appellasse, in^b quibus Sabinas rapuit, authores memorant. ^c Fuit enim Consus consilij deus, cuius ara in circo maximo, vndique aggesta humo, abdita erat, quòd arcanum esse consilium putarunt: ^d quam aram cum ludos celebrant, omnibus adire fas est, reliquo anni tempore non est licitum: in^e qua Romani sacrificiis igneis aliisq; solennibus festos agere dies assuerant, quæ feriæ publicæ dictæ sunt, ^f in quibus sacris victima erat mulus, quoniam id genus quadrupedum primum vehiculo iunctum fuisse credunt, eò quòd ^g Lunæ vehiculum traherent, ^h equosque & asinos coronis fertisque exornare, & ferari, neque illos labori admittere mos erat, quòd instituta nauigatione, quum omnium generum merces nauibus aduehantur, ocium quodammodo

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

^a *Romulum.*] Dionysius Halicarnasseus libro 2. Cum multæ ac validæ gentes Rom. essent finitimæ, amica nulla, volens eas conciliare sibi per connubia (qui mos contrahendæ societatis antiquis habebatur firmissimus) cogitansque alias ciuitates aspernaturas nouos conuenas, nec opibus potentes, nec rebus gestis nobiles: nullam tamen ex aduerso contentionem fore, si vim excusaret necessitas ex consensu Numitoris aui sui cepit consilium, raptis non paucis simul virginibus connubium quærere. Quæ sententia postquam placuit, primum Conso Deo, consiliorum occultorum præfidi vouit, si conatus succederet, solenne festum & sacrificium: deinde re cum Senatu communicata, illis quoque comprobantibus, indixit celebritatem festumque Neptuno diem, dimissis circum finitimas vrbes, qui inuitarent ad conuentum & certamina, quæ tunc instarent, tum virorum, tum equorum varia. Titus Liuius 1. Decad. libr. 1. paulò videtur dissentire à Dionysio, cum inquit, iam res Romana adeò erat valida, vt cuilibet finitimarum ciuitatum bello par esset: sed penuria mulierum, hominis ætatem duratura magnitudo erat: quippe quibus nec domi spes prolis, nec cum finitimis connubia essent. Tum ex consilio patrum Romulus legatos circa vicinas gentes misit: qui societatem connubiūque nouo populo peterent. Nusquam benignè legatio audita est: adeò simul omnes spernebant, simul tantam in medio crescentem molem sibi ac posteris metuebant: Agrè id Romana pubes passa, & haud dubiè ad vim spectare res cœpit: cui tempus locumque aptum vt daret Romulus, ægritudinem animi dissimulans, ludos ex industria parat Neptuno equestri solennes: Consualia vocat. Plutarchus in Romulo etiam huius historiæ meminit.

^b *In quibus Sabinas.*] Halicarnasseus ad ea, quæ dicta sunt in præced. adiungit, Facto deinde ad eam celebritatem consensu plurimorum hospitum cum vxoribus, simul & liberis, peractisque sacris Neptuni & certaminibus, extrema ludorum die, cum iam soluenda esset celebritas, mandat iuuenibus, dato signo, rapiant virgines, quæ spectatum venerant, quam cuique fors obtulerit, seruentq; castas illam noctem, postridie verò ad se adducant. Tum iuuenes cateruatim diuisi, vbi quod conuenerat signum elatum viderunt, discurrunt ad rapiendas virgines, magno tumultu ac vociferatione hospitum, maius aliquod malum suspicantium. Sequenti verò luce adductarum virginum mœstitia deiectos animos Romulus consolatus est, rapinam eam non ad iniuriā spectare, sed ad coniugium dictitans. Post hæc comperto pueliarum sexcentarum octogintatium numero, delegit totidem viros cœlibes, quibus eas in matrimonium dedit ritu cuiusque patrio, ignis & aquæ societatem inter coniuges pactus. Tit. Liuius & Plutarch. vbi suprà. Cornelius Nepos, si is est, lib. de Viris illustribus, c. 2. Præterea Varro lib. 5. de ling. Latina, Consualia à Conso dicta sunt, quòd tum feriæ publicæ ei Deo, & in circo ad aram eius ab sacerdotibus fiunt ludi illi, quibus virgines Sabinae raptæ.

^c *Fuit enim Consus.*] Dionysius Halicarnasseus vbi suprà.

Ouidius 3. Fastorum,

*Festa para Conso, Consus tibi cetera dices,
illo festa die, dum sua sacra canes.*

Festus Pompeius lib. 3. inquit, Consualia ludi dicebantur, quos in honorem Consi faciebant, quem Deum consilij putabant. Seruius in eum locum lib. 8. Æneidos,

Magnis Circensibus actis.

Raptæ, inquit, sunt Sabine consualibus, hoc est mense Martio. Consus autem est deus consiliorum: qui ideo templum sub tecto in Circo habet, vt ostendatur, tectum debere esse consilium: Hinc est quòd & fidei panno velata manu sacrificabatur: quia fides tecta esse debet, & velata. ideo autem dicato Consi simulachro, rapuerunt Sabinas, vt tegeretur initum de raptu consilium. Arnobius lib. 3. aduersus Gentes, Salutaria, inquit, & fida consilia nostris suggerit cogitationibus Consus: & in contrarios exitus cur assidue vertitur placitorum inopinata mutatio: Dionysius lib. 1. ait, Neptuno equestri templum ab Euandro in latio erectum, diemque festum statutum, quem illi *ἡ ποικίλην*, Latini Consualia nominant, quo die cessabant ab opere equi & muli fertisque redimebantur. Diuus Augustinus lib. 4. cap. 11. Ipse sit Deus Consus, præbendo consilia: & ipsa dea Sentia, sententias inspirando.

^d *Quam aram.*] Plutarch. in Romulo, inquit, fama vulgata ab eo primum est, cuiusdam Dei aram conditam sub terra inuenisse, eique Deo Conso nomen indiderunt, siue à consilio, quòd consiliarius foret, siue Neptunus equestris. Nam ara in circo maximo posita, quæ reliquum quidem tempus latet: in equestribus autem certaminibus aperitur.

^e *In qua Romani sacrificijs igneis.*] Dionys. Halicar. d. lib. 2. & ex eo Lilius Gyrardus Historiæ deorum, Syntagmate 5. sic scribit. Sacratam autem illam solennitatem nunc etiam Ro. celebrant, & Consualia vocant, in qua etiam ara subterranea constructa iuxta Circum maximum, circumfossa terra, sacrificiisque & igneis solennitatibus colitur, cursusq; equorum iunctorum agitur, & non iunctorum, Consus à Romanis, quem quidam interpretes in linguam Græcam, *ποικίλην*, & *σεσιχθων* esse dicunt, hoc est Neptunum & Terriquaflatorem: ac propterea subterranea coli ara eum tradunt, quòd hic Deus terram habeat.

^f *In quibus sacris.*] Festus Pompeius libro 11. ex quo Alexander hunc locum, ni fallor, accepit, id non ita dixit: sed eius hæc verba sunt, Mulis celebrabantur ludi in Circo maximo Consuales: quia id genus quadrupedum primum putatur cœptum currui, vehiculoque adiungi. Hæc ille, quibus nihil de immolatione dicit: sed his, non equis, hos ludos celebrari.

^g *Lunæ vehiculum traherent.*] Idem Pompeius continuò ante id quod supra proximè ex eo adduximus, Mulus, inquit, vehiculo Lunæ habetur, quòd tam ea sterilis sit, quam mulus: vel quòd vt mulus non suo genere, sed equis creetur, sic ea Solis, non suo fulgore luceat.

^h *Equosq;.*] Diximus suprà ibi, Fuit enim Consus. ex Halicarnassei lib. 1. Plutarchus probl. c. 47.

iumentis & remissio data sit: ⁱ vel quòd equos primùm Neptunus domuerat, & equitandi artem inuenerat, ^k quare Hippius dicebatur. Huic ^l Sextili mense die octauo post decimam, equestres ludos Romulum instituisse ferunt, quarto ab vrbe condita anno, qua die raptas Sabinas volunt: ^m tamen si mense Martio primùm Consualia instituta, eoque tempore raptas Sabinas nonnulli testati sint. ⁿ Plerique diis Laribus, dum Romani ludos celebrant, Romulum Sabinas rapuisse dicunt. ^o Erat ergo is ludus, vt equi & muli iuncti & soluti in circo maximo, magno spectantium studio currebant. ^p Qui verò fuerit raptarum numerus, inter authores discrepat: quidam non vltra triginta fuisse tradunt, quæ curiis nomina dedere: nonnulli quingentas, plerique septem & viginti, vt Valerius Antias: alij sexcentas & tres supra octoginta. Præterque ludos Consuales, Marti quoque in Martio campo idem Romulus ludos instituit, quos ab equorum cursu. ^q Equitia nuncupauit: ^r qui, si quando alluione Tiberis inundasset campum, in Cælio monte, vbi Martialis campus erat, colebatur. ^s sicut vi fluminis inundato circo maximo, extra portam Collinam ad ædem Veneris Erycinæ Apollinares celebrant. ^t Erant enim ludi Apollinares ex prædicto Martianorum carminum, quibus Cannensis clades scripta fuit, bello Punico secundo victoriæ causa instituti. Alij à Cornelio Sylla prætor vrbis ex responso Martianorum fratrum, à quibus fata Romanorum præscripta erant, inuentos dicunt fuisse. ^u In quibus decemviri Apollini boue aurata & duabus capris auratis, Latonæq; boue aurata, sacra Græco ritu facere assuerant, quos prætor præfidente, populum laureatum spectasse, Apollini pro cuiusque copiis stipe data, Titus Liuius author est. ^x Cumq; antea incerto die fierent, Publius Licinius Varus prætor vrbis legem tulit, vt dies ante tertium Nonas Quintiles his ludis status foret: isq; in perpetuū sacer haberi cœptus est. ^y In quorum celebritate, matronas spectatæ pudicitia in propatulo epulari, omniq; cæremoniæ genere festum diem agere produnt, puerosq; manibus amplexos psallere, & hymnos Apollini canere, ^z sicut Dianæ virgines. ^a Quæ quidem Equitia singulis annis duodecimo calendæ Maias in circo maximo celebrant, qui dies Cerealibus incurrebat, in quibus post equos, vulpes stipulis alligatæ, accensa flamma, cursitabant. ^b Præterq; aram Consi, quæ in circo fuit, ab accessu hominum semota, etiam ara Ditis & Proserpinæ in loco abdito in Martio campo ad Tarentum colebatur, locum denominatum, quòd ibi Tiberis

Neptunus
equorum do-
mitor.
Consualia
quando ce-
lebrata.
Ludi forma
in Consuali-
bus.
Sabinarum
raptarum
numerus.
Equitia.
Apollinares
ludi.

Sup. lib. 3. c.
12.
Apollinares
quo die cele-
brati.

Equitia
quædo cele-
brabantur.
Ara Ditis
& Proser-
pina.

A N N O T A T I O N E S.

ⁱ Vel quòd equos primùm Neptunus.] Pausanias in Achaicis, qui 7. lib. est.

^k Quare Hippius dicebatur.] Pausanias ibi, & in Arcadicis. Festus Pompeius lib. 8. rationes huius nominis tres addit, in hæc verba, Hippius, id est, equester Neptunus dictus est, vel quòd Pegasus ex eo & Pegafide natus sit: vel quòd equuleus, vt putant, loco eius suppositus Saturno fuerit, quæ pro Neptuno deuoraret: vel quòd tridentis ictu terra equum excierit, cui ob hoc in Illyrico quaternos equos iaciebant nono quoque anno in mare.

^l Sextili mense, die octauo.] Plutarch. in Romulo.

^m Tamen si mense Martio.] Seruius lib. 8. quo loco supra citauimus.

ⁿ Plerique diis laribus.] Asconius Pædianus in 2. in Verrem Ciceronis act.

^o Erat autem is ludus.] Vide supra ibi, In quibus sacris.

^p Qui verò fuerit numerus raptarum.] Plutarchus in Romulo eadem, sed diuersis verbis, scribit, quæ hîc Alexander, qui sic ait, Raptas esse quidam triginta tantum tradunt, à quibus & curias nuncupatas esse. Valerius autem Antias quingentas viginti & septem. Iuba autem (& Dionysius lib. 2.) sexcentas octuaginta tres.

^q Equitia.] Equiria legendum ex Varro. lib. 5. de ling. Lat. Ouid. lib. 2. Fast. ad fin.

Iamq; duæ restant noctes de mense secundo,

Marsq; citos iunctis curribus urget equos.

Ex vero positum permansit Equiria nomen,

Quæ deus in campo perspicit ipse suo.

^r Qui si quando alluione Tiberis.] Ouidius lib. 3. Fastorum,

Altera gramineo spectabis Equiria campo,

Quem Tiberis curuis in latus urget aquis.

Qui tamen eiecta si forte tenebitur vnda,

Cælius accipiet puluerulentus equos.

Festus Pompeius lib. 5. Equiria, inquit, ludi, quos Romulus Marti instituit per equorum cursum, qui in campo Martio exercebantur. Et lib. 11. Martialis campus in Cælio monte dicitur, quòd in eo Equiria solebant fieri, si quando aquæ Tiberis campum Martium occupassent.

^s Sicut vi fluminis.] Liuius 3. Decad. lib. 10. Inter quæ etiam

aquarum insolita magnitudo in religionem versa: nam ita abundauit Tiberis, vt ludi Apollinares, circo inundato, extra portam Collinam ad ædem Erycinæ Veneris parati sint. ^t Erant enim ludi Apollinares.] Liuius eiusdem Decad. lib. 5. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 17. Seruius in lib. 6. Æneidos in eum locum,

—Festosq; dies de nomine Phæbi.

Ludos Apollinares, inquit, qui secundum quosdam, bello Punico secundo, instituti sunt, tempore Syllano, ex responso Martiorum fratrum, quibus Sibylla prophetauerat, quorum extabant, vt Sibyllina responsa.

^u In quibus decemviri.] Hæc vsque ad versic. Cùmque sunt Liuij 3. Decad. lib. 5. & Macrobij vbi supra, & Festi Pompeij lib. 1. Hincque extat illud Ouidij lib. Metamor. 7.

—Indutaq; cornibus aurum

Victima, vota facit.

Et eiusdem operis lib. 10.

—Et blandis induta cornibus aurum,

Conciderant icta niuea cervice iuuenca.

Thuraq; fumabant.

Vbi Raphaël Regius interpres inquit, Cornua victimarum inaurari solebant.

^x Cumq; antea.] Hæc vsque ad versic. In quorum celebritate sunt Liuij 3. Dec. lib. 7.

^y In quorum celebritate.] Liuius 3. Dec. lib. 5. Hæc est, inquit, origo Ludorum Apollinarum, victoriæ nō valetudinis ergo, vt plerique rentur, votorum. Factosque populus coronatus spectauit, matronæ supplicauere, vulgò apertis ianuis in propatulo epulati sunt: celeberrq; dies omni cæremoniæ genere fuit. Macrob. vbi supra.

^z Sicut Dianæ virgines.] Titus Liuius 3. Decad. lib. 7. scribit, Tum septem & viginti virgines lōgam indutæ vestem carmen in Iunonem Reginam canentes ibant. Sed an ad rem faciat, vide.

^a Quæ quidem Equitia.] Suprà diximus ex Ouidio.

^b Præterq; aram.] Festus Pompeius li. 18. Terentum, inquit, locus in campo Martio dictus, quòd eo loco ara Ditis patris terra occultaretur. Sed hîc & apud illum legendum est Terentum ex his, quæ dicam in seq.

Deorum in-
ferorum ara
sub terra.
Sacra &
ludi ad ara
Ditis &
Proserpine.
Plutonis te-
plum.
Eumenidū
templum.
Quibus vi-
ctimis Diti
sacrificaba-
tur, & qua
ceremonia.
Manes.

ripas tereret, qui ^c Rumon propterea dictus ^d & Serra, ad quam rarus erat accessus hominum. ^e Diis enim inferis aram non à terra sublimem, sed sub effossa humo statui decere putabant, ad quam ex præcepto Sibyllini carminis, altero & quinquagesimo anno ab vrbe condita, sacra & ludos institutos memorant, ad eamque ter annis singulis accessum placandis manibus patere: videlicet postridie Vulcanalia, & ante sextum Idus Nouembris, & ante tertium Nonas Octobris. ^f Apud Eleos verò Plutonis templum semel tantum patefit, & quamuis patens, nulli introire licitum est. ^g Sicyonij quoque semel annis singulis Eumenidum prope Asopum diem agunt, & sacrum faciunt. ^h Cumq; humanis capitibus prius Ditem placarent, postea ab Hercule admoniti, hominū simulacra victimas dederunt. ⁱ Obseruatumque fuit, vt sterilibus pecudibus & iuuentis, ac vino, melle, lacte & sanguine Diti sacra fiant: ^k Quauquam Numæ legibus inferis diis vina libare vetaretur, his verbis: Vino rogum ne respargito. ^l Eas quidem aras, quæ plerumque ^m geminæ fuerunt & pares, dum sacra faciunt, sicut reliquas inferorum, nigris vittis aut cæruleis ornant, & cupresso. ⁿ Cumq; pecudes immolant, spirantem cruorem in effossam terram mittunt: vinumq; lac & mel vnà infundunt, visceraque cæfæ victimæ ter circum aras ducunt, igne accenso, hoc piaculari sacro inferos euocari arbitrati. ^o Inualuitq; mos, vt infernis diis facturi sacra, pares victimas easque sinistra immolent: ^p & quum manes expiandi sunt, pocula libent, rogumque vino, aut sepulchrum conuersa manu inspergant, in quibus litasse piaculum erat: nigrasque hostias immolent, vinaque effundant: vasaq; in ignem mittant, visceraque igni apposita oleo inspergant, quippe Diti sacra exhibentes, cui omnia perdere proprium est: lignaque sterilia è sepulchris eruta, atro igni apponant: neque oriente luce, vt superis, sed noctu, vel meridiè, aut decrecente die, hostiam immolare conuenit, capite ita constituto, vt terram non cælum spectet. ^q Cumque in deorum sacris qui rem diuinam facit, corporis prius ablutione purgetur: inferis qui funebria exhibiturus est,

ANNOTATIONES.

^c *Rumon.*] Hæc eadem Gyraldus Syntagmate 17. nullo auctore laudato. Sed hæc sunt Seruij enarrantis illud Virgilij lib. 8. Æneidos,

—Ego sum, pleno quem gurgite cernis
Stringentem ripas, & pingua culta secantem,
Ceruleus Tiberis, coelo gratissimus amnis.

Stringentem, inquit, id est radentem, imminuentem: Nam est Tiberini fluuij proprium: adeò vt ab Antiquis, Rumon dictus sit: quasi ripas ruminans & exedens. Etiam in sacris Serra dicebatur: vnde ait,

—Et pingua culta secantem.

In aliqua etiam vrbs parte, Terentum dicitur, eò quòd ripas terat. Hæc ille.

^d *Et Serra.*] Vide præcedentia.

^e *Dys enim inferis.*] Fest. Pompeius lib. 1. paulò ante fi. Altraria ab altitudine dicta sunt, quòd antiqui diis superis in edificiis à terra exaltatis sacra faciebant, diis terrestribus in terra, diis infernalibus in terra effossa.

^f *Apud Eleos.*] Gyrald. de Diis Gentium, lib. 17. nullo quoque auctore citato. sed id est ex Pausania lib. 6. qui de Elianis est non longè à fine. Iam verò (inquit Pausanias) Sumani ambitum & ædem (vtrunque enim Elei Sumano dedicarūt) semel quotannis aperiant, neque tunc introire cuiquam, præterquam sacrificulo, fas est. Soli omnium ex cognitis gentibus, Elei Ditem patrem ob huiusmodi causam venerantur. Cum exercitū ad Pylon, quæ in Elide est, oppugnandum Hercules adduxisset, opem ei ferente Minerva, præsto etiam sibi ad ferendum auxilium Summanum fuisse dicūt, quòd ei honores habuissent: vt qui in Herculem offensiore animo essent.

^g *Sicyonij.*] Idem quoque Gyraldus vbi suprà, quod est ex Pausania 2.

^h *Cumq; humanis capitibus.*] Idem Gyraldus ibi, ex Macrobio libro 1. cap. 7. cuius in eam rem verba adduxi, Cumque diu humanis capitibus Ditem, & virorum victimis Saturnum placare se crederent propter oraculum, in quo erat,

ὅ, κεφαλὰς ἀνδρῶν, ὅ, τὰ πρὸς πατρὶ πρὸς πατρὶ φῶτα.

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem, suasisse illorum posteris, vt faustis sacrificiis infausta mutarent, inferentes Diti non hominum capita: sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata: Et aras Saturnias non mactando viros, sed accensis luminibus excolentes: quia non solum virum, sed & lumina φῶτα significant.

ⁱ *Obseruatumq; fuit.*] Idem Gyraldus vbi suprà. Virg. Æneid.

6. ostendens ceremonias sacrorum, quæ diis inferis fiebant,

Quattuor hic primum nigrantes terga iuuenos
Constituit, fronti q; inuergit vina sacerdos,
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten coeloq; Ereboq; potentem.

& paulò post,

—Ipse atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum, magna q; sorori
Ense ferit, sterilem q; tibi Proserpina vaccam.
Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superq; oleum fundens ardentibus extis.

Tibullus lib. 3. eleg. 5. in fi.

Interea nigras pecudes promittite Diti,
Et niuei lactis pocula mixta mero.

Horatius lib. 2. Carm. Ode 14.

Non si tricenis, quotquot eunt dies,
Amice places illachrymabilem
Plutona tauris.

^k *Quauquam Numæ legibus.*] Plinius li. 14. c. 12. Numæ Regis, inquit, Posthumia lex est, Vino rogum ne respargito. datque huius legis rationem.

^l *Eas quidem aras.*] Idem Gyraldus vbi suprà.

^m *Gemina fuerunt & pares.*] Vide infrà in verbo, Inualuitque mos.

ⁿ *Cumq; pecudes immolant.*] Virgilius 5. Æneidos parentalia Anchisæ describens, ait,

Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho,
Fundit humi duo lacte nouo, duo sanguine sacro,
Purpureosq; iacit flores, &c.

^o *Inualuitq; mos.*] Plutarchus in Numa, vbi & illud dicit, Superis imparia litari. Quod & obseruans Seruius in illud Virgilij lib. 6. Æneidos, post iusta Miseno peracta,

Idem ter socios pura circumtulit unda, &c.

Aut sæpius, aut re vera ter. Licet enim à funere, contraxerit pollutionem: tamen omnis purgatio ad superos pertinet. vnde & ait, imparem numerum: aut quia hoc ratio exigit lustrationis.

^p *Et cum manes expiandi sunt.*] Lilius Gyraldus vbi suprà.

^q *Cumq; in deorum sacris.*] Et idem quoque Gyraldus vbi suprà, nullo item auctore citato: sed id ipsum scribit Seruius in enarratione eius loci lib. 4. Æneid.

Dic corpus properet fluminali spargere lymphæ.

omissa ablutione, leui tantum spargitur ramo. ^r Est tamen Fabij Seruiliiani pontificis maximi discipli-
na traditum, vt atro die manibus parentare non liceret, ne infesti manes fierent: quia quum in his sacris
Ianium & Iouem præfari necesse sit, quem atro die aduocare piaculare est, eo die solemnè precatione
vti, & inferis sacrum facere vetabantur. ^s Hi tamen ludi ad Tarentum seculares dicti, qui non stato
die, sed à prima origine singulis centum annis, ex præcepto Sibyllinorum carminum fiebant, quorum
^t author Valerius Publicola fuit, qui primus cæsis atris bobus, Diti maribus, Proserpinæ fœminis, tri-
noctio ludos ad Tarentum fecit. Proditur tamen decretum inter Pontifices, vt si defuncto cadaueri
iusta quispiam exhibere vult, & an humatum esset, in dubium veniret, satis haberent, si quibusdam sa-
cris precationibusque exhibitis, glebam absenti cadaueri, aut terram iniicerent, tæque iniecto pulue-
re, à labe erroris cadauer, manesque expiatis ducerent: atque si operto humo cadauere, os exceptum
fuiſſet, donec purgetur, inhumatum videri. ^u Est quoque notatum, in æde Libitinæ ea quæ humandis
corporibus vsui sunt, Romanos venditare, qui nisi mense exacto, & vespèri ac Februario mense, mor-
tuis dare inferias solebant. ^x Delphi verò apud aram Epitymbiæ Veneris manes euocabant, & defun-
ctis parentabant: Græci autem paucis à morte diebus feralia litabant defunctis obsequia, obseruatum-
que vt reliquo corpore combusto, plerumque digitum, membrumve, aut crines seponerent, quibus
tanquam cadaueri iusta persoluerent & parentarent. Exteris verò gentibus diuersa parentatio fuit. ^y namque apud Plataenses manibus peremptorum ciuium dabantur inferiæ, vt præcedente tibicine,
vehicula multa lauro & myrto fusca, cum coronis sequantur, mox lactis, vini & olei libationes succe-
dant: deinde purpuram indutus Princeps, cuius ductu res geruntur, exclusis seruis, mactato ante py-
ram tauro, vbi Iouem & Mercurium adorasset, manes illorum qui pro patria ceciderant, ad cœnam ad-
uocet: postea cratere merum libans, se defunctorum manibus propinare asseueret: hoc modo illos ve-
lut claro præconio excitos, expiari opinati. Achillis verò manes in Sigæo nisi nudos & vnguentis de-
libutos circa sepulchrum decurrentes, nudos expiare compertum est. ^z Apud Albanos, manibus de-
functorum parētare, aut iusta persolvere, nulli permittitur, quod defunctos humana ope putabāt non
egere. ^a Effedones purgatum defuncti caput inaurant, illique quotannis hostias mactant, & iusta per-
soluunt. ^b Augilæ, qui vltra Cyrenem sunt, nullos deos, præter defunctorum manes, putabant, ab illis
vbi tumulis incubuere, per somnia responsa accipere opinati. Ægyptij dum manibus defunctorum pa-
rentāt, post preces oppleti lacrymis, tumulum amplexātur & coronant: ^c quibus mos erat, in insula quæ

*Manibus
atro die pa-
rētare nefas
Ludi secu-
lares.*

*Cadaueri-
bus inhu-
matis iusta
exhibita.*

*Romani.
Delphi.
Græci.*

Exteri.

Albani.

*Effedones.
Augilæ.
Ægyptij.*

A N N O T A T I O N E S.

In eum locum trahens & illum eiusdem operis lib.6.

Spargens rore leui, & ramo felicitis oliua.

Et illum lib.2. eiusdem operis,

—Donec me flumine viuo

Abluero.

Quia sacrificantes, vt Seruius ait, diis superis abluebantur.

^r *Est tamen Fabij Seruiliiani.* Gyrardus vbi suprā. Mactobius
à me ante citatus lib.1. Satur.c.16. Sed & Fab. Max. Seruilia-
nus Pont. in lib.11. negat oportere atro die parentare: quia
tunc quoque Ianum, Iouemque præfari necesse est, quos
nominari atro die non oportet.

^s *Hi tamen ludi ad Tarentum.* Terentum legendum est, vt
suprā diximus, & docet Martialis lib.4. epig.1.

Hic colat ingenti redeuntia secula lūstro,

Et quæ Romuleus sacra Terentus habet.

Et lib.10. epig.63.

Bis mea Romano spectata est vita Terentio,

Et nihil extremos perdidit ante rogos.

Et Statij Sylvarum lib.1. syl.4.

Nec tantum induerint fati nona secula crimen,

Aut instaurati peccauerint ara Terenti.

Et Ausonij in Grypho ternario,

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo:

Qualia bis genito Thebis Trieterica Baccho.

Vide tamen Valerium Maximum, qui de his loquens Ta-
rentum vocat lib.2. c.1. vbi de Valesio quodam loquitur
viro locuplete & rusticæ vitæ, qui duobus filiis ægrotanti-
bus, & filia ad desperationem vsque medicorum laboran-
tibus, aquam calidam iis à foco petens, genibus innixus, la-
res familiares, vt puerorum periculum in ipsius caput trās-
ferrent, orauit: orta deinde vox est, Habitum eos saluos,
si continuo flumine Tiberis deuectos Tarentum portasset.
^t *Author Valerius Publicola.* Plutarchus in vita illius. Et
ei, quod de Trinoctio dicit, astipulatur Valerius Maximus,
& Ausonius vbi suprā, & Horatius de his ludis loquens in
carmine seculari,

Certus vndenos decies per annos

Orbis, vt canis, referatq; ludos,

Ter die claro, totiesq; grata

Nocte frequentes.

Nam, vt dicit Acron interpret ibi, Ludi seculares ternis
diebus & noctibus agebantur, pro cultu Solis die, & nocte
Lunæ.

^u *Est quoque notatum.* Plutarchus problemat.22.

^x *Delphi verò.* Plutarchus d. prob. 22. sic scribit, Delphis
enim Epitymbiæ Veneris exigua sanè statua posita osten-
ditur, ad quam manes ad parentationes & libationes, & eli-
cere, & euocare consueuerunt.

^y *Namque apud Plataenses.* Id totū vsque ad versic. Achil-
lis verò. est Plutarchi in Aristide.

^z *Apud Albanos.* Strabo lib. Geographiæ 11. eorum mo-
res describens, sic ait, Albani præcipue senectutem veneran-
tur non parentum modò, sed etiam cæterorum. Mortuo-
rum curam habere, aut meminisse nefas est: nam cum mor-
tuis pecunias defodiunt. Idcirco pauperes viuunt, cum pa-
trimonium nullum habeant.

^a *Effedones.* Herodotus in Melpomene, talibus eos mori-
bus vti tradit, Quoties pater alicui decessit, omnes eius pro-
pinqui pecora adducunt, quæ vbi mactauerunt, conciderunt-
que, concidunt & mortuum patrem illius, à quo conuiuium
accipiuntur, commistisque carnibus conuiuium exhibent.
Caput tamen defuncti denudatum, purgatūque inaurāt,
eoque pro simulachro vtuntur, agentes illi quotannis ma-
iores hostias ceremoniæque. Non diuersa ab his tradunt
Solinus c.25. Pomponius Mela in princ. Geographiæ lib.2.

^b *Augilæ.* Pompo. Mela Geograph. 1. c.8. vbi Cyrenaica
describit, Augilæ, inquit, manes tantum deos putant, per eos
deierant, eos vt oracula consulunt precatique quæ volunt,
vbi tumulis incubuere, pro responsis ferunt somnia. Soli-
nus c.44. quæ de Augilis scribit, sumpsit ex c.8. lib.5. Plinij.

^c *Quibus mos erat.* Seruius in illud Virgilij lib.6. Æncidos,
Sic demum lucos Stygios, regna inuia viuis *Aspiciet.*

Delphi.
Dely.

Geta.

Parentatio
ad Terei se-
pulchrum.
Romani.
Inferia mē-
se Decēbri.
Manium euo-
catio apud
Auernum.

Apium in
manium sa-
cris & ferali-
bus cœnis.

Abatos dicitur, ut si quo mersum in flumine cadauer non appareret, centū annis illi funus facerent, & ita manes expiarent. ^d Delphi cum Pyrrhi tumulum nullo honore antea coluissent, postea cum didicissent illum contra Gallos pro Delphis adfuisse, Pyrrhi manibus in posterum parentarunt. Delij verò pueri & puellæ, Hyperboreis virginibus vita functis, tonsis crinibus parentasse dicuntur, quos fufis inuolutos, supra illarum monumentum puellæ deponunt, pueri verò in sepulchris. Getarum lex erat, manes viri defuncti non aliter nisi morte vxoris expiari. ^e Ad Terei sepulchrum si qui parentant, aut immolant, hordei loco calculis vtuntur. ^f Romani verò floribus ornare sepulchrum, & sacrificio atque epulo defunctis parentare solent, nonnunquam thure & mero supplicare ^g sine tibicine, quibus in acie cæsis, fuit tam ara quàm annua parentatio constituta. Et tamen si mense Februarii mortuis dare inferias consueissent, ^h Decius tamen & Brutus, contra maiorum instituta, Decembri mense parentabant. Proditurque memoriæ Traianus imperator, in ea domo qua Alexander Macedo morte sublatus fuit, eius manibus parentasse, & sacrum fecisse. Maxima verò manium euocatio ⁱ (Homeri testimonio) apud Auernum traditur fuisse, in quo cæsis victimis, & carmine effuso, manes defunctorum ab inferis per diras execrationes eliciunt, mox tenuissima effigie, & hominis simulacro sub noctem apparente, responso excepto super quo consulturi venerant, è conspectu imago in auras puncto temporis dilabitur. ^k Notatumque & illud, in deorum manium sacris & feralibus cœnis, præter lentes & offas, apium apponi, quibus qui sacris intererant, vescabantur. ^l Neque solum spectacula & ludos, sed deorum sacrificia & manium parentationes, si quando minus rite exhibita, aut si non omnia iusta & solennia seruata essent, ex leuibus omissis causis, aut plus iusto seruatis, secundo & tertio ac sæpius veteres instaurare & reficere consueisse.

ANNOTATIONES.

Seneca, inquit, de sacris Ægyptiorum scribens, refert, iuxta Syenem, extremo Ægypti locum esse, quas Philas, id est, amicas vocant: quia illic placata est Isis irata, quod membra Osiridis mariti, non inueniebat: quæ inuenta, quum sepelire vellet, elegit vicinæ paludis tutissimum locum, quem ad transitum constat esse difficilem. Limosa enim est palus, & papyris referta, ultra hæc brevis insula inaccessa hominibus: dicta ab hoc *ἄλγος*. Hinc Lucanus lib. 10.

Hinc Abatos, quod nostra vocat veneranda vetustas.

Hæc palus Styx vocatur, quod tristitiam transeuntibus affert: sanè ad illam insulam, ab iis, qui sacris imbuti sunt, certis transitur diebus. Vicini autem populi cadauera suorum ad alteram regionem transferunt: sed, si quis in fluuium pereat, nec eius inueniatur cadauer, post ceterum ei annos persoluant officia. Hinc tractum est,

Centum errant annos, volitantq; hæc littora circum.

^d Delphi cum Pyrrhi.] Pausanias in Atticis.

^e Ad Terei sepulchrum.] Idem Gyrardus supra sæpius nullo authore laudato. Id autem est Pausaniæ in Atticis.

^f Romani verò.] Ouidius lib. 2. Fastorum,

Est honor & tumulis amicas placare paternas,

Paruaq; in extructas munera ferre pyras.

Parua petunt manes, pietas pro diuite grata est

Munere, non auidos Stryx habet ima deos.

Tegula porrectis satis est velata coronis.

Et sparsa fruges, paruaq; mica salis.

Inq; mero mollia Ceres, violaq; soluta:

Hæc habeat media texta relicta via.

Nec maiora vero: sed & his placabilis umbra est:

Adde preces positæ & sua verba focus.

^g Sine tibicine.] Seruius li. 11. Æneidos in funere Palladis ibi, It cælo clamorq; virum, clangorq; tubarum.

Antè eum, inquit, mortui ad tubam deducebantur, citatque illud Persij sat. 3.

Hic tuba candela, tandemq; beatulus alto

Compositus lecto.

^h Decius tamen & Brutus.] Textor in officina Sacrificiorum & victimarum genera describens, cum Parentalia definit, sic ait, Decius & Brutus parentabant Decembri mense: quia Saturno consecratus est hic mensis, quem habent in numero deorum inferorum.

ⁱ Homeris testimonio.] Odysseæ lib. 11.

^k Notatumque illud.] Plinius lib. 20. cap. 11. Plutarchus in Timoleone.

^l Neque solum.] Hic omnino vide, quæ scripsi in Commentariis in l. boues. §. hoc sermone.

Quæ sacra expiationis causa à Romanis seruabantur, & quibus ex causis fierent, quæve apud exteros.

CAPVT XXVII.

Sacra solennia & statata.

INTER plurima sacra quæ vetus religio habuit, quædã ^a solennia & statata fuerunt, quæ eodẽ stylo modoq; indici sæper & seruari solita sūt, quorū ritus & ceremonias transgredi aut omittere, ^b nulli

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

^a Quidam solennia & statata fuerunt.] Stata sacrificia sunt, quæ certis diebus fieri debent. Cato in ea, quam scribit de L. Vecturio, de sacrilegio commissio: cum ei equum ademit, apud Festum Pompeium, Tu, inquit, quod in te fuit, sacra statata, solennia sancta deseruisti. Cicero lib. 1. Tusculana. quæst. Cum enim illum ad solenne & statum sacrificium curru vehi ius esset. Et in Oratione de Aruspicum responsis, Maiores statas solennisque ceremonias. Ouid. li. 1. Fastorum,

Cum mihi (sensit enim) lux hæc indicitur, inquit

Musa, quid à Fastis non stata sacra petis?

Liuius 3. Dec. lib. 10. Statius lib. 1. Thebaidos,

—Inde hæc sacra statata quotannis

Solennes recolunt epula.

Sacra statata (inquit Lactantius interpres) constituta, quæ differri nefas est: Statata, ab eo quod stent, neque mutantur, neque differri possunt, ut Virgilius lib. 8. Æneidos,

Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,

Annua, quæ differre nefas, celebrate fauentes

Nobiscum, & iam nunc sociorum assuescite mensis.

Macrobius Satur. lib. 1. c. 16.

^b Nulli fas erat.] Ut patet ex eo loco Catonis, qui L. Vecturio equum ademit, quod ea sacra deseruisset.

c Siquidem

fas erat: c siquidē si lapidibus pluisset, Nouendiali semper sacro expiatū fuit, hoc enim sacrum d nouem dies colebatur, e quod vel prator urbanus, f vel pontifex maximus ex senatus decreto indicebat. g idq; vel cœlesti voce in Albano missa, vel aruspicum monitu. Si verò cœlestes minæ terrorēve, aut terra renunciarētur prodigia formidinēque, vel si terribilis species, aut quid nouum & inopinatū oblatū esset, h vt cū duo visi soles, i facēve de cœlo colluxisset. k aut crinita sidera insigni nouitate, vel igneus turbo, atque insolita mundi facies fulsisset, l strepitūve armorum de cœlo auditus, m & ingentibus procellis effusus imber foret, n vel misto sanguine Tiberis fluxisset, o tectaque publica p ædēve deorum de cœlo tacta essent, q aut alia terribilia monstra & prodigia cœlestia ostentantia minas apparerent, his auertendis terroribus, piacularibus sacrificiis factis ad placandas iras, r vel feriæ indicebantur, s aut lecti-

*Expiatio
vbi lapidi-
bus pluisset.
Vbi ex cœlo
ostenta ap-
paruerunt.*

A N N O T A T I O N E S.

c *Siquidem si lapidibus pluisset.* Liuius 1. Decad. lib. 1. & 3. Decad. lib. 1. paulo ante si. & iterum lib. 2. scribit, Præneste arduos lapides cœlo cecidisse. iterum 3. 5. 6. 7. & 10. vbi ita scribit, Et in palatio lapidibus pluit. id prodigium, more patrio, nouendiali sacro expiarum. Et 4. Decad. lib. 4. 5. 8. 9. Et 5. Decad. lib. 4. & alibi sæpe. Iulius Obsequens Prodigiorum c. 3. 33. 51. 52. & 54. & alibi sæpe. Appianus lib. 4. bellorum Ciuium, Imbres lapidei e cœlo missi, continua fulmina in templa statuāque deciderunt.

d *Nouem dies colebatur.* Liuius 1. Decad. lib. 1. Festus Pompeius lib. 12. vbi de Nouendialibus feriis.

e *Quod vel prator urbanus.* Sueton. in Claudio, c. 22.

f *Vel Pontifex maximus, &c.* Liuius 3. Decad. lib. 7.

g *Idq; vel cœlesti voce.* Liuius 1. Decad. lib. 1. Romanis quoque eodem prodigio Nouendiale sacrum publicè susceptum est: seu voce cœlesti ex Albano monte missa (nam id quoque traditur) seu aruspicum monitu: mansit certè solenne, vt quodcumque idem prodigium nunciaretur (scilicet cū lapides cœlo caderent) feriæ per nouem dies agerentur. Iul. Obsequens cap. 3. eadem scribit.

h *Vt cū duo visi soles.* Liuius 3. Decad. lib. 8. Et Albæ duos soles visos referebant. & eiusdem Decad. lib. 9. & 5. Dec. lib. 1. tres simul soles effulsisse tradit. Iulius Obsequens Prodig. c. 41. 43. & 72. & tres soles simul apud eundem cap. 66. 127. & 129. Et Capenæ duas interdū lunas ortas tradit idem Liuius 3. Decad. lib. 2. post princ. Obsequens cap. 30. Arimini tres lunas distantibus cœli regionibus exortas memoriæ prodidit. Appianus lib. 4. bello. Ciuil. Circa solem insolita apparere signa.

i *Facēve de cœlo colluxissent.* Liuius 3. Dec. lib. 3. & 5. Dec. lib. 1. non semel. & iterum lib. 3. & 5. & alibi sæpe. Iul. Obsequens c. 69. 88. 113. & 127. Ouid. Metam. lib. 15.

Sæpe faces vise mediis ardere sub astris.

k *Aut crinita sydera.* Plinius lib. 2. c. 25. Obsequens c. 127. Sueton. in Iulio Cæsare c. 88. Stella crinita per septem dies continuos fulsit, exorians circa vndecimam horam. Et Maro in laudem Cæsaris, illud videtur cecinisse ecloga 9. quæ Mœris inscribitur,

Ecce Dionai processit Cæsaris astrum.

Idem Suetonius in Nerone, cap. 36. Nec minore sæuitia foris, & in externos grassatus est. Stella crinita, quæ summis potestatibus exitium portendere vulgò putatur, per continuas noctes oriri cœperat. Seneca lib. Naturalium questionum 7. eodēque vltimo in quo agitur de Cometis, cap. 21. tradit hæc, Sex mensibus hic cometes, quem nos Neronis principatu lætissimo vidimus, spectandum se præbuit in diuersum illi Claudiano circumactum. Cornelius Tacitus lib. 14. Sydus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tanquam mutationem Regis portendat. & lib. 15. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuncia: Vis fulgurum non aliàs crebrior, & sydus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. Dion in Vespasiano, lib. 1. inquit, qui de comete nescio quid inter se colloquebantur, ait, Non mihi, sed Parthorum Regi mortem portendit: ille comatus est, ego caluus sum. *ἐκείνῳ δὲ κομᾶς, ἐγὼ δὲ φαλακρὸς εἶμι.* Albertus Magnus lib. 1. Meteororum vbi huius rei rationem reddit. Lucanus lib. 1.

Ignota obscuræ viderunt sydera noctes,

Ardeniemq; polum flammis, cœlogq; volantes

Obliquas per inane faces, crinemq; timendi

Syderis, & terris mutantem regna cometen.

Cicero lib. 2. de Natura Deorum, Tum facibus visis cœlestibus, tum stellis his, quas Græci cometas, nostri cincinnati vocant, quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum prænunciæ. Virgil. lib. 2. Georg. in fi.

Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno

Fulgura, nec diri toties arsere cometa.

l *Strepitūve armorum.* Virgilius lib. 1. Georgicōn,

Armorum sonitum toto Germania cœlo

Audit, insolitis tremuerunt moribus Alpes.

Ouidius libr. 15. Metamorphoseōn enumerans prodigia, quæ ante cædem Iulij Cæsaris apparuerunt, inquit,

Arma ferunt nigras inter crepitantia nubes,

Terribilesq; tubas, auditaq; cornua cœlo

Præmonuisse nefas: solis quoque tristis imago

Lurida sollicitis præbebat lumina terris.

Appianus lib. 4. bellorum Ciuium, scribit hominum immanes voces auditas, armorum strepitus, equorum cursus, inspectante nemine, auditos. Iulius Obsequens c. 105. scribit fremitus armorum ex inferno auditos.

m *Et ingentibus procellis.* Liuius 1. Dec. lib. 5.

n *Vel misto sanguine.* Virgil. lib. Æneid. 12.

—Recalent nostro Tyberina fluenta

Sanguine adhuc campi, ingentes ossibus alben

Et idem de aliis fluminibus & lacubus, ex Liuius 3. Decad. lib. 2. post princ. Nunciatum est, inquit, aquas Cærete sanguine mixtas fluxisse. & 4. Decad. lib. 3. scribit flumen Amertini cruentum fluxisse. Et 3. Decad. lib. 7. de aqua Albana, quæ cruenta fluxit. & eodem lib. Vulturnis sanguine lacum manasse. & non multo post, Minturnenses, terribilius quod esset, adiciebant: Sanguinis riuum in porta fluxisse. Et Obsequens c. 30. vbi de flumio Piceni.

o *Tectaq; publica.* Liuius 3. Decad. lib. 4. scribit, atrium publicum in Capitolio tactum de cœlo fuisse. Et eiusdem Decad. lib. 6. Murus ac portæ tactæ, & Atritiæ etiam Iouis ædes de cœlo tactæ fuerat. & lib. 5. murus turrēque quædam Cumis non ietæ modò fulminibus, sed etiam decussæ.

p *Ædēque deorum.* Idem Liuius 3. Decad. lib. 1. ad fin. Ædem Spei, quæ in foro Olitorio est, fulmine ietam. & lib. 4. Ædem in campo Vulcani de cœlo tactam. & lib. 7. Minturnis ædem Iouis, & lib. 8. & 4. Decad. lib. 2. & 7. & lib. 9. vbi de æde Opis. & alibi sæpissimè. & Obsequens cap. 71. vbi de æde Salutis.

q *Aut alia terribilia.* Liuius 3. Decad. lib. 10. post princ. & sæpe aliàs. aut si pestilentia grassaretur ex eodem 4. Decad. lib. 10. Aut si lacte plueret, ex eodem 3. Dec. lib. 7. Aut si luce tenebræ obortæ essent. 4. Decad. lib. 8. Et apud Obsequentem cap. 30. Aut stellæ per diem perpetuò apparerent, aut stellæ in longum productæ medio quasi aëre suspensæ. & Herodiano lib. 1.

r *Vel feriæ indicebantur.* Liuius 4. Dec. lib. 10. Senatus censuit & Coss. edixerunt, vt per totam Italiam triduum supplicatio & feriæ essent. Et 5. Decad. lib. 2. Horum prodigiorum causa, res diuinæ factæ, & supplicatio vnum diem feriæque habitæ. Et 5. Dec. lib. 1.

s *Aut lectisternia.* Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi primum lectisternium factum est, & lib. 7. post princ. & 3. Decad. lib. 1. ad finem, & lib. 2. post princ. Et de huiusmodi lectisterniis vide eundem

Supplicationes quibus ceremoniis fierent. sternia tribus stratis lectis, ^t Ioui, Vulcano & Mineruæ (siquidem hi iactus fulminū possidebant)^u nonnunquam ludorum celebritate, decreto pontificum procurabantur. ^x Fiebant enim supplicationes cum solenni precatōe vrbe tota, circa omnia delubra phanæque & puluinaria, in quibus honos diis dabatur: senatorēsque & patricij ^y cum coniugibus & liberis, ^z plerumque coronati, nonnunquam omnes tribus & ordines, præeunte pontifice maximo, aliquando duumviris, præcedentibus pueris ingenuis & libertinis, ac virginibus ^a patrimis & matrimis coronatis, vel ^b lauream tenentibus manu, ^c voce modulata pronunciantibus carmen, prælata pompa, frequentes supplicare, & pacem deum exposcere solebant. Græci verò si quando territi malis supplicabant, vetustum carmen inter vota precēque cani iubebant, hoc tenore. Beatorum antiquissima sanitas, in omni tempore tecum sum. ^d Quæ quidem puluinaria, apparatus lecticæ diuorum erant, in quibus numina pro maiestate iuxta aras sublimia extabant, ^e quibus fasciculi ex verbenis (struppi vocati) pro capitibus locabantur. Hæ quoque supplicationes, si quod iustum bellum in exterarum nationes indictum, aut si pro aris focisque & deorum templis, ac solo patrio pugnandum foret, ut ea res populo Romano focisque ac nomini Latino bene & feliciter eueniret, utque bonis auspiciis ac diis bene iuuantibus arma fumerent. ^f Ac victoribus bello viris, ob res feliciter ductu eorum gestas, in quibus grates diis agebant, & mulierēsque eximios cultus, viri prætextas atque amplissima ornamenta fumerant à senatu maximi muneris loco sæpe tributæ sunt, ^h modò plurium dierum, modò paucorum, prout magnificè gesta, & prosperi successus postulabant. ⁱ Diuo Iulio in expeditione Gallica, contra quos multiplici clade dimicatum est, ob claras pugnas quindecim dierum supplicatio decreta fuit. ^k Et D. Brutus ob profligatum Antonium bello Mutinensi (quod antea contigit nulli) quinquaginta dierum supplicationes meruit. ^l Cicero quoque in senatu C. Octauio ob res feliciter gestas, per omnia templa phanæque pariter quinquaginta dierum supplicationes decreuit. ^m In quibus grandes natu matres manibus amplexæ, atque viri semotim coronati procedere & cum bonis precatōibus & faustis ominibus ad templa conuenire, & diis gratias agere solebant. In his quoque præcipuè ciues lætari, ⁿ quod vitulari dixe-

A N N O T A T I O N E S.

eundem 4. Dec. lib. 6. in princ. Et Valerium Maximum lib. 2. c. 1. vbi de Valesio quodam loquitur. Et de P. Valerio Publicola, qui primus Coss. fuit cum Bruto, fecitque lectisternium per trinoctium. Vide præterea Seruium in 12. libr. Æneid. Virgilij in eum locum,

— Et diri sacraria Ditis.

Vbi sic ait, Lectisternia dicuntur, vbi in templo homines federe consueverunt. Diuum Augustinum lib. Ciuitatis 3. c. 17. & Censorinum de die Natali.

^t Ioui, Vulcano, & Mineruæ.] Liuius 3. Decad. lib. 2.

^u Nonnunquam ludorum celebritate.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Et cum vis morbi nec humanis consiliis, nec ope diuina leuaretur, victis superstitione animis, ludi quoque scenici, noua res bellicoso populo (nam circi modo spectaculum fuerat) inter alia cælestis iræ placamina instituti dicuntur. Et eiusdem Decad. lib. 7. vbi, ut prodigia, quæ nunciata erant, procurarentur, decretum fuit, ut C. Hostilius prætor ludos Apollinis, sicut his annis voti factique erant, voueret faceretque. & iterum eodem lib. 7. & eiusdem Dec. lib. 10.

^x Fiebant enim supplicationes.] Liuius 3. Dec. lib. 1. ad fin. & 4. Decad. lib. 10. & sæpe aliàs. & Iulius Obsequens cap. 54.

^y Cum coniugibus & liberis.] Liuius 3. Dec. lib. 2.

^z Plerumque coronati.] Liuius 4. Decad. lib. 4. cuius verba afferemus infra. & lib. 6. & 10. & 5. Decad. lib. 3.

^a Patrimis & matrimis.] Liuius 4. Decad. lib. 7. post princ. Supplicatio earum religionum causa fuit, quibus diis Decemviri ex libris ut fieret, ediderunt. Decem ingenui, decem virgines, patrimi omnes, matrimi que omnes ad id sacrificium adhibiti, & Decemviri lactentibus nocte rem diuinam fecerunt. Patrimi & Matrimi dicuntur, qui patrem, aut matrem adhuc viuentem habent. Iulius Obseq. c. 55.

^b Lauream tenentibus manu.] Liuius 4. Dec. lib. 10. Maiores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes supplicauerunt.

^c Voce modulata pronunciantibus carmen.] Liuius 3. Decad. lib. 7. quo loco infra citabimus, & 4. Decad. lib. 1. Carmen præterea ab ter nouenis virginibus cani per urbem iusserunt, donumque Iunoni Reginae ferri.

^d Quæ quidem puluinaria.] Seruius lib. 3. Georgicōn ad finem, Puluinaria, inquit, pro templis ponimus, cum sint propriè lectuli, qui sterni in quibusdam templis consueant,

Acron in Horatium lib. 1. Carm. 17. Puluinaria, ait, dicebantur, aut lecti deorum, aut tabulata, in quibus stabant numina, ut eminentiora viderentur. Solebant Rom. vel deuictis hostibus, ut vidimus, vel quouis alio modo rep. bene gesta, & periculo propulsato, ad omnia puluinaria deorum supplicationem decernere, atque aliquot dies festos lætitia publica celebrandos indicere. Sic Cicero Catilin. 3. Quamobrem Quirites quoniam ad omnia puluinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus & liberis vestris.

^e Quibus fasciculi ex verbenis.] Festus Pompeius lib. 17. non adeò longè à fi. Struppi, ait, vocabantur in puluinaribus fasciculi de verbenis facti, qui pro deorum capitibus ponebantur.

^f Ac victoribus bello viris.] Quod exēplis postea probatur. ^g Mulierēsque eximios cultus.] Liuius 3. Decad. lib. 7. & 8. dicit amplissima veste, omni solutas metu, cum liberis, diis immortalibus gratias egisse.

^h Modò plurium dierum.] Liuius 1. Decad. lib. 3. vbi de supplicatione decreta ob victoriā L. Valerij & M. Horatij Coss. & lib. 5. vbi de supplicatione etiam decreta ob Veios captos, & alibi sæpe, & videbis etiam ex seq.

ⁱ Diuo Iulio.] Plutarchus in vita illius, Hæc vbi Senatui renunciata sunt, per sacrificia indictasque solennitates, quindecim dierum supplicatio, quantum vlla in victoria nunquam superiori tempore obtigerat, diis immortalibus decreta est. Cæsar li. 2. belli Gallici in fi. Ob easque res ex literis Cæsaris dies quindecim supplicatio decreta est: quod ante id tēpus acciderat nulli. Sed & eidē supplicatio viginti dierum à Senatu decreta est, ut & idē scribit lib. 4. eiusdem operis in fi.

^k Et Decius Brutus.] Legendum Decimus ex Appiano Alexandrino, qui id refert lib. bellorum Ciuilium 2. & 3.

^l Cicero quoque in Senatu C. Octauio.] Cicero Antoniana 14. nomine trium Imperatorum Octauij Cæsaris, Hirtij & Pansæ Consulium, quinquaginta dierum supplicationes decreuit ob res in Antonium gestas. Appianus bellorum Ciuilium lib. 3. supplicationes ob res in Antonium gestas 50. dierum anniuersarias Senatus habendas censuit, quod nec unquam bello Celtico, aut aliis in præliis decreuere Rom.

^m In quibus grandes natu matres.] Liuius 1. Dec. lib. 5.

ⁿ Quod vitulari dixere.] Macrobius lib. 3. c. 2. autoritate

Titij

re, ° delubra patere; P aras sacrificiis fumare, q honoréque ac donis cumulari, r nonnunquam vinum
 & thus publicè dari legimus. Fuitque supplicatio aliquando prærogatiua triumphi: nam quibus ob
 res bene gestas supplicationes decretæ sunt, haud multo post feliciter confectis bellis, à senatu specio-
 sos triumphos datos comperimus. Obseruatúmque, vt quoties obsecrationes, supplicationesque aut le-
 ctiſternia indicebantur, t à iurgiis & litibus temperarent, u vinctisque vincula demerent:& tamen ob
 rei militaris facinora aut partam victoriam supplicatio decerni soleret duci absenti, x vni tamen Cice-
 roni rogato & præſenti, quod rempub. è coniuratorum manibus eripuerat, & ciues conseruarat, suppli-
 catio decreta fuit. Estque animaduersum, plerumque à matronis quibus viri essent, Iunoni supplica-
 tum, primùm in Capitolio, deinde in mari proximo, vnde hausta aqua templum & simulacrum insper-
 gebant. y Post aliquot verò ætates, defluxis moribus, & collapsa disciplina militari, ob leuissimas sæpe
 causas, & quæ ad rempub. vix pertinerent, supplicationes decretas inuenimus: z quippe Neroni ob re-
 citationem carminum in theatro, vel ob fugas ciuium infandas, & ob publicas clades, quod sæuitum
 esset in noxiorum bona, & leuib. de causis sæpe decreuit supplicationem senatus. nam quoties fugas
 aut cædes iussisset Nero, toties diis grates habitas authores referunt. Fuitque ista vaga popularis sup-
 plicatio. Græcis autem ob prosperos successus, & partam de hostibus victoriam, rarerent supplicatio,
 sæpius epulum per singulas tribus publicè dari, & ludi indici solebant. Si cui tamen supplicatio pro in-
 signibus factis dabatur, apud Athenienses seruatum est, vt vasa aurea & argentea in pompis efferrent,
 & sacra decernerent, quasi hoc magnificum laudationis munus foret. a Si verò semimares, aut insoliti
 animalium partus, & alia monstra informia edita essent, iusso foetu exportari, & in mare vel flumen

Supplicatio
triumphi præ-
rogatiua.

Ciceroni.

Iunoni.
Supplicationes ob leuif-
simas cau-
sas.

Neroni.

Græci.

Athenienses.
Vbi monstra
edita essent.

ANNOTATIONES.

Titij & Varronis. Nonius Marcellus, Vitulantes, inquit, ve-
 teres gaudentes dixerunt, dictum à bonæ vitæ commodo:
 sicuti qui nunc est in summa lætitia viuere eum dicimus:
 Nonius Lycurgo, Vt in venatu vitulantes ex suis non mit-
 tant pœnis decoratos fetis. Hæc Nonius. Festus lib. vltim. à
 vitulis deducit, qui summa in pratis lætitiâ exultant. Vitu-
 lans, inquit, lætans gaudio, vt prato vitulus. Ennius, Habet
 is coronam vitulans victoria. Quibus adde Plautum in Per-
 sa actus 2. scena 3.

Opes, spes bonas, copias, commodanti lubens, vitulorq. marito.
 Delubra patere.] Supplicationem solennem Romæ scri-
 bit Liuius 3. Decad. lib. 2. Item 4. Decad. lib. 10. ritus suppli-
 cationis in pestilentia describit Virgil. lib. 4. Æneid.

Principio delubra aduent. pacemq. per aras
 Exequirunt. —

Vbi Seruius, Delubrum, inquit, dictum est, vt supra, propter
 locum, in quo manus abluuntur, vel propter tectum con-
 iunctum, aut ligneum simulachrum, delubrum dicimus li-
 bro, id est, raso ligno factum: quod Græcè εἰδωλον dicitur.
 Macrobius lib. 3. cap. 4. Varronis autoritate scribit, Delu-
 brum alios extimare locum esse, in quo, præter ædem, sit
 area assumpta: alios in quo Dei simulachrum dedicatum
 sit. Ita dictum, quod in eo dii ponantur: sicut candelabrum
 dicitur: vbi candela figitur. Cicero lib. 3. de Natura Deo-
 rum. Est mihi tecum pro aris & focis certamen & pro deo-
 rum templis atque delubris.

Aras sacrificiis fumare.] Seruius in eum locum Virgilij
 ecloga 1.

Quotannis
 Bissenos cui nostra dies altaria fumant.

Honoréque ac donis cumulari.] Liu. 3. Dec. lib. 7. Vide Gy-
 raldum histo. Deor. syntagmate 17. vbi de supplicationibus
 & lectiſterniis.

Nonnunquam vinum.] Liuius 1. Dec. lib. 10. Auerrunco-
 rum causa supplicationes in biduum Senatus decreuit: pu-
 blicè vinum ac thus præbitum.

Et thus.] Plinius lib. 22. c. 24. ad si. scribit thure & costo
 suplicari. Liuius vbi supra.

A iurgiis & litibus.] Apud Ciceronem lib. 2. de legibus:
 Lex est, feriis iurgia amouento, easque in famulis, operi-
 bus patrat, habento. Sic lib. 1. de Diuinat. se ita explicat,
 Rebusque diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis
 imperabatur: inque feriis imperandis, vt litibus & iurgiis se
 abstinere, quod ad omnia pertinet. Hincque illud Ouidij
 loquentis de sacrificiis lib. Fastorum 1.

Prospera lux oritur, linguisq. animisq. fauete:
 Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Lite vacent aures, insanæque protinus absint

iurgia, differ opus limida iurba tuum.

u Vinctisque vincula demerent.] Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi de
 lectiſternio primùm Romæ facto loquitur.

x Vni tamen Ciceroni.] Cicer. in Catil. Orat. 3. Atque etiam,
 inquit, supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum
 merito, meo nomine decreta est, Quirites: quod mihi pri-
 mùm post urbem conditam togato contigit: & his decreta
 verbis est, Quod urbem incendiis, cæde ciues, Italiam bello
 liberaſsem. Quæ supplicatio, si cum cæteris conferatur,
 Quirites, hoc interfit, quod cætera bene gesta, hæc vna
 conseruata Republ. constituta est: Et in Pisonem, Mihi ro-
 gato Senatus, vt multis bene gesta, sed vt nemini, conser-
 uatæ Reipub. singulari genere supplicationis deorum im-
 mortalium templa patefecit. Et Antoniana 2. & 14. item in
 Catilin. Orat. 4. item pro Sylla.

y Post aliquot verò ætates.] Id probat ex sequentibus.

z Quippe Neroni.] Hæc vsque ad versic. Fuitque sunt Cor.
 Taciti lib. 14. sæpe, & præsertim in fi.
 a Si verò semimares.] Liuius lib. 4. Decad. 1. obſcænos ani-
 malium, & errantis in alienos naturæ foetus scribens, ait,
 Antè omnia abominati semimares, iussiq. in mare extem-
 plo deportari: sicut proximè C. Claudio, M. Liuius Cos. de-
 portatus similis prodigij foetus erat: nihilominus Decem-
 viros adire libros de porteto eo iusserunt. Decemviri ex li-
 bris res diuinas easdem, quæ proximè secundum id prodigi-
 um factæ essent, imperarunt. Carmen præterea ab ter no-
 uenis virginibus cani per urbem iusserunt, donumque Iuno-
 ni Reginae ferri. Et lib. 9. Sub idem tempus & ex Umbria
 nunciatum est, Semimarem duodecim ferme annos natum
 inuentum. Id prodigium abominantes, arceri Rom. agro,
 necarique quamprimùm iusserunt. Semimares autè appel-
 lat his locis Androgynos, siue Hermaphroditos, qui scilicet
 ambigui, siue vtriusque sexus sunt, vt declarat ipse Liuius
 illo priore loco. Nam & hi primùm pro prodigio & mon-
 stro habiti sunt, vt tradit Cicero li. 1. de Diuinatione, Quid
 ortus Androgyni? nonne fatale quoddam monstrum fuit?
 Plinius lib. 7. c. 3. Gignuntur & vtriusque sexus, quos Her-
 maphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos, & in
 prodigiis habitos, nunc verò in deliciis. Quod & ipsum iis-
 dem verbis repetit Gellius lib. 9. c. 4. in fi. Nam & hos par-
 tus prodigiosos fuisse constat ex eodem Liuius 3. Dec. lib. 7.
 vbi inter alia quædã prodigia id ponit, Et Sinuessæ natum
 ambiguo inter marem ac foeminam sexu infantem, quos
 Androgynos vulgus, vt pleraque faciliore ad duplicanda
 verba Græco sermone, appellat. Et lib. 7. de simili partu lo-
 quens, Id verò aruspices ex Hetruria acciti foedum ac turpe
 prodigium

Ob bubonē
aut lupum
cellam Io.
aut Capit.
ingressum.
Amburbia-
lis victima.
Solitaurilia
& eorūdem
ceremonia.

Quid in lu-
stris conden-
dis precaba-
tur à diis.

Athenienses.

deiici, à ternouenis virginibus carmen per urbem canebatur, donum deinde Iunoni ferebatur.^b Quod si bubo^c vel lupus cellam Iouis, aut Capitolium intrasset, propter id prodigium, tedē aut victimā, non-
nunquam sulphuris^d & aquæ lustratione urbem aut Capitolium expiarūt & lustrarunt, ^e quæ victima Amburbialis dicta. Licet singulo^f perfecto quinquennio, per censores urbem lustrari sue, oue & tauro, aut verre, & tauro, & ariete, qui circumducebantur, quæ Solitaurilia vocantur, inueniamus. In quo fuit constitutum, ut mense Februario, & quo tempore urbs lustratur, ^h Februo (qui lustrationi præest) in primis litarent, & sacrum facerent: mox censor in magna ordinum frequentia deos imperij præsides solenni precatione aduocaret, ut rem Romanam, vrbes, templa, fines, aquas perpetuò seruarent incolumes, & prosperos successus darent, dubiisque conatibus adessent: malæque auerruncarent, votæque in sequens lustrum promitterent: circumque urbis pomerium sereno cælo, pontifices, flamines, & omnes augures, sacrificuli & vates, Vestales virgines, galli sacerdotes, septemviri epulorum, quindecimviri sacrorum, & salij, sequentibus patribus & omni plebe, ⁱ Gabino ritu cum solenni precatione procederēt. Cūque in precationis carmine, quum lustrum conderent, antea rogaretur, ut dij immortales rem Romanam volentes propitiique propagarent, & ampliorem facerent: postea aucto propagatōque latè imperio ad summum culmen, Scipio Æmylianus censor, in condendo lustro, non ut ampliorem facerent, sed tantum ut rem Romanam seruarent incolumem, rogari iussit, tanquam ad vltimum amplitudinis prouecta esset. Mansitque diu mos, ut in omni precatione quam pro populo facerent, pro senatu quoque & quiritibus precarentur: neque fas esset, in solenni prece sine altero alterum nominare: sicut^k Athenienses (ut refert Theopompus) quum vota diis effunderent, Chiis & sibi prospera precabantur, & in Panegyris, quæ singulis quinquenniis fiebant, per præconem sibi & Plataensibus bona precari vsurparunt. ^l Deinde Philippo subirati propter continuas clades & belli mala decreto sanxerunt, ut quoties sacerdotes prospera Atheniensi populo, sociisque & exercitui precabantur, toties Philippum, liberos, terrestres naualesque copias, atque omnem Macedoniam, exitiali carmine & diris

ANNOTATIONES.

prodigium dicere: extorrem agro Rom. procul terræ contactu alto mergendum, viuum in arcam condidere, prouectumque in mare proiecerunt. Deceuerunt item Pontifices, ut virgines ter nouenæ per urbem euntes carmen canerēt. Et Iulius Obsequēs c. 81. Lunæ, inquit, Androgynus natus, præcepto aruspicum in mare deportatus. Postea verò desiit id prodigiū haberi necariq; , sed in deliciis haberi, ut diximus ex Plinio: hincq; captū est quæri, Vtrū mas, an fœmina existimādi sint: responsumque est, Eius sexus esse existimandū, qui in eo præualeat. l. quæritur. ff. de statu hominum.

^b Quod si bubo.] Plinius lib. 10. c. 12.

^c Vel lupus.] Liuius 1. Decad. lib. 3. Lupos, inquit, in Capitolio viros ferunt à canibus fugatos: ob id prodigium lustratum Capitolium esse.

^d Et aquæ lustratione.] Vide infra in verbo, Sulphur. & iterum in verbo, Ouo. & duobus seqq.

^e Quæ victima Amburbialis dicta.] Festus Pompeius lib. 1. Amburbiales, inquit, hostiæ dicebantur, quæ circum terminos urbis Romæ ducebantur. Gyrardus de Hist. Deorum syntag. 17.

^f Perfecto quinquennio.] Asconius Pædianus 1. in Verrem act. quæ Diuinitas dicitur, Censores, inquit, completo quinquennio urbem lustrabant, & Solitaurilia sacrificia de sue, oue, tauro faciebant. Et de huiusmodi Solitaurilibus Cato rei Rusticæ c. 141. non semel, Vbi Suouitaurilibus (sic enim ea sacra nominat) dicit immolari porcum, agnum & vitulum: docetque sacrificij ritum. Varro lib. quoque rei Rusticæ 2. c. 1. Et quod, inquit, populus Romanus cum lustratur, Suouitaurilibus circumaguntur verres, aries, taurus. Dionysius Halicarn. Solitaurilibus, inquit, hostiæ taurus, aries, & hircus ter circumductæ circum exercitum, Marti mactatæ sunt. Liuius 1. Decad. lib. 8. Quintilianus lib. 1. cap. 10. Festus Pompeius lib. 17. non longè à princip. tradit Solitaurilia hostiarum trium diuersi generis immolationem significare, tauri, arietis, veris: quod omnes eæ solidi integrique sunt corporis. Pomponius Lætus de Magistrat. Rom. Diomedes autem Charisius lib. 1. Artis Grammaticæ, Solitaurilia, ait, quidam putant dicenda à victimis sue, oue, & tauro: sed Valgius de Rebus per epistolam quæsitis, Solitaurilia dicta ait esse, & à solis maribus sumptum esse: Hæc Diomedes.

^g Quo tempore urbs lustratur.] Ouidius lib. 2. Fastorum sta-

tim post princ. Et Festus Pompeius lib. 6. vbi de Februario mense. Varro lib. 5. de lingua Latina. Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 13.

^h Februo.] Macrobius vbi suprā. Censorinus de die Natali, cap. 18. Diuus Augustinus lib. 7. cap. 7. Ciuitatis Dei, Idem, inquit, terminalia eodem mense Februario celebrari dicunt, cum sit sacrum purgatorium, quod vocant Februum, vnde mensis nomen habet. Quidius loco suprā proximè citato,

Februa Romani dixerunt piamina patres

Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.

Et paulò post,

Denique quodcumque est, quo corpora nostra piantur,

Hoc apud insonsos nomen habebat auos.

Mensis ab his dictus: sancta quia pelle luperci

Omne solum lustrant: idq; piamen habent.

Aut quia placatis sunt tempora pura sepulchris,

Tunc cum ferales præteriere dies.

Omne nefas, omnemq; mali purgamine causam,

Credebant nostri tollere posse senes.

ⁱ Gabino ritu.] Liuius 1. Decad. lib. 8. deuotionis faciendæ ritus scribens, de Decio Coll. ait, Ipse incinctus cinctu Gabino, armatus in equum insiluit: ac se in medios immisit. Lucanus Pharsaliæ lib. 1. Romanorum morem in urbis lustratione graphicè describens, sic inquit,

Mox iubet, & totam pauidis à cinibus urbem

Ambiri, & festo purgantes moenia lustro,

Longa per extremos pomeria cingere fines.

Pontifices sacri, quibus est permissa potestas,

Turba minor sequitur ritu succincta Gabino:

Vestalemq; chorū ducit vittata sacerdos,

Troianam soli cui fas vidisse Minervam.

^k Sicut Athenienses.] Herodotus lib. 6. scribit, Athenienses sibi & Plataensibus bona precari solere.

^l Deinde Philippo.] Liuius 4. Decad. lib. 1. de Atheniensibus loquens, Sacerdotes, ait, publicos, quotiescunq; pro populo Atheniensi, sociisque, & exercitibus, & classibus eorum precarentur, toties detestari atque execrari Philippū & liberos eius, regnūque, terrestres naualesque copias, Macedonum genus omne, nomēque. Nec hīc omittendum quod etiam de Lacedæmoniis tradit Plutarchus in Antiquis eorum institutis, illos suis precibus adicere solitos, ut iniuriis quoque

imprecationibus detestarentur. ^m Nero tamen dum Isthmi opus auspicatur, in præfationis carmine sibi tantum & populo Romano bona precatus fuit, dissimulata senatus mentione. ⁿ Utque cum lustrum fieret, publicus luctus populo minueretur, quia in publica lætitia illuie & luctu fœdari non decebat. ^o Sulphur quoque lustrationibus adhiberi plerique volunt. fuit enim religiosum, maximèque valuit procurandis religionibus ad expiandas suffitu domos, quæ lustratio in rebus pluribus fiebat ob incolunitatem. ^p Nam vitula præcedente, aut agna coronata, messis, ager, fundus, terra, grex vel pecus ^q ter circumlustrabatur, prosequente agrestium turba cum fistula solennique psaltatu & clamoribus, deum deamve cui sacra fiunt, inuocante, uti morbos, vastitudinem, calamitates & intemperies prohiberent, frumentaque grandire & bene venire sinerent, pastores pecoræque seruarent. ^r Quod quidem ambaruale sacrum etiam tutandis imperij finibus fiebat. Primus enim imperij finis, festi locus, ad quintum sextumve lapidem ab ^s vrbe notabatur: Mox Lauini, ubi diis patriis Romani reges pro salute vrbs sacrum facere assuerant. Postea Ancò regnante, usque ad mare imperium prolatum. Ostiaque in ora Tiberis condita. Tempore deinde procedente, longè dilato auctoque imperio, post magnos progressus aliis in locis, ubi fines Romani imperij erant, pontifices vno simul tempore velut in patrio solo sacrum concelebrarunt, & ambarualem victimam fecerunt: donec Romani imperij terminus à Gadibus ad mare rubrum & Oceanum, & ab oriente ad Euphratem, quod Lucullus processit, & Oluros, quod ductu Pompeij Magni Romana signa illata sunt, imperij terminus propagatus fuit: à meridiano verò ad tractum Libyæ, & à Septentrione ad Rhenum & Istrum, qui quidem latius processerunt, ^u quàm Cyri imperium fuisse traditur, cuius regnū terminos habuit ab oriente mare rubrum, à septentrione Pontum Euxinum, ab occidente Cyprum & Ægyptum, à meridie verò Æthiopiam. ^x Si tamen ager lustrandus foret, ita lustrabatur, ut Iunoni & Iano vina libarent prius, mox Martem patrem, ut sciens volensque propitius adesset sibi & familiæ, aduocarent, agrumque perfecto sacrificio lustrarent. ^y Apud Græcos vrbs exëplo Epimenidis lustrabatur, ut binas oves nigri & cædidi velleris ex vrbe pagove, quod ire vellent, liberas dimitterent, subsequutis custodibus, qui illas ubicunque accubuissent, beneficienti deo immolarent. ^z Gallis verò lustrandi urbem usus erat, ut hominē purioribus cibis anno faginarent, ac festo die vrbe tota circumductum, extra pomœrium educerent, eumque mox lapidibus obruerent. ^a Si autem oves lustrarentur, obseruatū est, ut pastor summo diluculo aqua illas inspergeret & sulphure, herbæque Sabina & lauro igne succensis, circum ouilia suffumigaret: eumque sacro carmine, milio & libo cum lacte & sapa Pali sacra faceret: quo suffitu pecora expiari, & morbos depelli, ac diras tabes

Nero.
In lustru pu-
blicos luctus
minutus.
Sulphur lu-
strationibus
adhibuit.

Ambaruale
sacrum ad tu-
tandum im-
perium.
Ostia quæ-
do condita.

Agri lu-
stratio.
Græci,

Galli.

A N N O T A T I O N E S.

quoque affici possint. Preces autem ipsorum esse, ut ex bonis actionibus bona darentur, & nihil aliud.

^m Nero tamen.] Cornel. Tacitus lib. 16.

ⁿ Utque cum lustrum fieret.] Fest. Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, populo luctus ædis dedicatione, cum à Censoribus lustrum cõdebatur, cum votum publicè susceptum soluebatur.

^o Sulphur quoque lustrationibus.] Dioscorides lib. 7. cap. 78. Plinius lib. 35. cap. 15. author est, sulphur habere in religionibus locum ad expiandas suffitu domos. Proclus nobilis Platonius scribit in lib. de sacrificiis, Sacerdotes in purificationibus, uti solitos sulphure, atque asphaltu, hoc est, bitumine, aqua marina aspergentes: quoniam (ut ille inquit) purificat sulphur propter odoris acumen, aqua verò marina propter igneam portionem. Apuleius triplicem in sacrificiis purgationem signat. Ibidem, inquit, simulachris ritè dispositis, nauem faberrimè factam, picturis miris circumseptus variegatam, summus sacerdos teda lucida, & ouo, & sulphure, solenniissimas preces de casto præfatus ore, quam purissimè purificatam, dea nūcupauit dedicauitque. Ouid. Metam. lib. 7.

^q Terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat. Tibullus lib. 1. eleg. 5.

^r Ipseque, ter circum lustrauit sulphure puro, Carmine cum magico præcinnisset anus.

Et Propertius lib. 4. eleg. 9.

^s Imperat & totas iterum mutare lacernas.

^t Terque meum tetigit sulphuris igne caput.

Iuuenalis satyra secunda, quem infra citabimus, cum de triplici animarum purgatione agetur. Et diximus etiam in nostris Commentariis Nobilitatis, cap. 3. num. 199. incip. & cum sulphur. & vide etiam infra ibi, Ouo. ubi de ouo & duobus seq.

^u Nam vitula præcedente.] Seruius in Virgil. eclog. 3. ibi,

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venio.

^q Ter circum lustrabatur.] Suprà in verbo, Sulphur quoque

^r Quod quidem Ambaruale sacrum.] Suprà lib. 3. cap. 12.

^s Ab vrbe notabatur.] Strabo lib. 5.

^t Donec Rom. Imperij.] Appianus in Procœmio historiæ Libycæ.

^u Quam Cyri Imperium.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8.

^x Si tamen ager lustrandus foret.] Id Catonis est rei Rusticæ cap. 141. Virgil. 1. Georg.

— Et cum lustrabimus agros.

^y Apud Græcos.] Gyrard. syntag. 17. nullo authore citato.

^z Gallis verò.] Idem Gyrardus eodem lib. nullo item authore citato: sed ex Lactantio interprete Statij lib. 10. Thebaidos in eum locum,

— Et tandem matri data flere potestas:

Lustralémne feris ego te puer inclyte Thebis,

Deuotumque caput, vilis cen mater alebam?

Lustrare ciuitatem, inquit, humana hostia Gallicus mos est: nam aliquis de egentissimis pollicebatur præmiis, ut se ad hoc venderet, qui anno toto publicis sumptibus alebatur purioribus cibis: denique certo & solenni die per rotam ciuitatem ductus ex vrbe, extra pomœria saxis occidebatur à populo.

^a Si autem oves lustrarentur.] Idem Gyrardus ubi suprà, sed nullo authore citato. verum hæc usque ad versic. Quod si exercitus. sunt Ouidij lib. 4. Fasto.

^b Pastor oves saturas ad prima crepuscula lustrat:

Vnda prius spargat, virgaque verrat humum.

Frondebis & fixis decorentur ouilia ramis,

Et tegat ornatas longa corona fores.

Cerulei fiant puro de sulphure fumi,

Tedaque fumanti sulphure balot ouis.

Ure maris rores, tedamque herbasque Sabinas,

Et crepet in medijs laurus adusta focis.

Libaque de milio milij fiscella sequatur,

Rustica precipue est hic dea lata cibo.

Exercitus. exterminari putarunt. ^b Quod si exercitus lustrandus esset, is instructus, præcedente sue aut hirco, oue & tauro, in campo Martio lustrabatur, armatosque milites, pedites equitesque lauro coronatos rem diuinam & lustrale sacrificium facere oportebat. ^c sub diuo, vt fuit à Seruio institutum, qui hoc lustrationis genus inuenit primus: ^d quem diem Armilustrum nuncupant: ^e in quo id magnopere seruatur, vt qui hostias ducunt, eligantur bonis nominibus, inde certa omina & felices successus toto exercitui captantes. ^f Mansitque constitutum, vt quum exercitus & castra lustrabantur, triticum militibus pro cuiusque cõtubernio daretur, & singulis drachmæ, muneræque & donatiuum, voræque in proximum lustrum exoluenda duces promitterent. ^g Macedonibus verò inter diuisam hostiam, priorem ad dexteram, posteriorem ad læuam viæ, aut discissæ canis viscera, armatas copias & exercitum traducere, instructo paratoque milite præcedere, & simulacrum pugnae edere: cumque cohorte regia, & omni belli apparatu, arma ab vltima origine regum proferre, & sacrum piaculare facere, lustrandi mox fuit. ^h Xerxes autem milite detrectante militiam, in duas partes dissecto, exercitum traduxit, & hac victima execrabili milites lustrauit, & crimina expiauit. ⁱ Si verò classes naualesque copiae lustrarentur disposita classe in litore, aram quæ mari abluebatur, construere conuenit: in qua sacerdotes victimas caderent, mox circumstante exercitu, cæsam victimam atque extra per classem in litore dispositam nauiculis circumferrent, cum solenni carmine & precatatione, ducibus vnà insidentibus in scaphis: diuisæque hostiæ partem in mare cum visceribus porricerent, partem verò flammis adolerent, eo modo classem lustrari, & calamitates depelli opinati. ^k Rogus quoque militari more lustrabatur, vt instructæ armatæque acies ter circum incensam pyram, vbi defunctos in acie cremabant, arma quatientes cum luctu & lamentabili carmine, nunc frena & balteos, nunc galeas & cristas, sæpius enses & arma spoliæque in ignem mitterent, & cum tripudiis decurrerent: hostiisque ad rogam immolatis, inferias occisorum manibus darēt: flammæque extincta, occisorum cineres multo arenæ aggere cumulerent, quum tot vnæ singulis non

ANNOTATIONES.

Adde dapes mulctramque suas, dapibusque refectus

Syluicolam tepido lacte precare Palem.

Ad id quoque pertinet quod Tibullus lib. 1. eleg. 1. scribit,

Hic ego pastoremque meum lustrare quotannis,

Et placidam soleo spargere lacte Palem.

Et ad id quoque quod de sapa etiam hic dicitur, est ipsius Ouidij non adeo longè ab his, quæ ex illo supra diximus.

Quæ precor, eueniant: & nos faciamus ad vnum

Pastorum domina grandia liba Pali.

His dea placanda est, hæc tu conuersus ad ortus

Dic quater, & vino perlue rore manus.

Tunc licet apposita veluti cratere camella,

Lac niueum potes, purpureamque, saram.

^b Quod si exercitus lustrandus esset.] Gyraldus vbi supra. At id est Liuij 1. Decad. lib. 1. in regno Seruij Tulli, & Dionysij Halicarnassei lib. 4.

^c Sub diuo.] Plutarchus in Bruto.

^d Quem diem Armilustrum.] Varro libro 4. linguæ Latinæ hoc nomen ab ambitu lustrum dictum existimat, quod ibi circumferretur pompa & equi currerent. Aliter Plutarchus in Romulo.

^e In quo id magnopere seruatur.] Cicero lib. 1. de Diuinatione, In lustranda colonia ab eo qui eam deduceret: & cum Imperator exercitum, Censor populū lustraret, bonis omnibus, qui hostias adducerent, eligebantur.

^f Mansitque constitutum.] Plutarch. in Bruto.

^g Macedonibus verò.] Id vsque ad versic. Xerxes autem. est Liuij 4. Decad. lib. 10. & Q. Curtij lib. 10. Macedonum, inquit, Reges ita lustrare soliti erant milites, vt discissæ canis viscera vltimo in campo, in quem deduceretur exercitus, ab vtraque abiicerentur parte. Intra id spatium armati omnes starent, hinc milites, hinc equites, illinc phalanx.

^h Xerxes autem.] Herodot. lib. 7. scribit quod cum Pythius Lydius, cœlesti ostento perterritus, à Xerxe petiisset militiæ vacationem pro suo filio natu maximo: is ob id admodum indignatus, iussit eundem filiū discindi medium: cuiusque discissi dimidium ad dexteram viæ, & dimidium ad sinistram disponi, illacque exercitum transire.

ⁱ Si verò classes.] Idem Gyraldus vbi supra, & in libro de Nauigiis. Sed id est ex Liuij 3. Decad. lib. 9. sic scribente, Vbi illuxit: Scipio è prætoria naue, silentio per præconem facto, Dij deæque, inquit, qui maria terræque colitis, vos precor, quæsoque, quæ in meo imperio gesta sunt, geruntur, postque gerentur: ea mihi populo, plebique Romanæ, sociis,

nominique Latino, qui populi Romani, quique meam sectam, imperium, auspiciumque terra, mari, amnibusque sequuntur, bene vertant: eaque vos omnia bene iuuetis: bonis auctibus auxitis: saluos incolumesque, victis perduellionibus, victores spoliis decoratos, præda onustos, triumphantesque mecū domos reduces sistatis: inimicorū hostiumque, vlciscendorum copiam faxitis: quæque populus Carthaginensis in ciuitatem nostram facere molitus est, ea vt mihi populoque Rom. in ciuitatem Carthaginensium exempla edendi facultatem detis. Secundum eas preces cruda extra cæsa victima (vti mos) in mare proiecit, tubæque signum dedit proficiscendi. Ita enim vulgò legitur: sed ego nō proiecit legendum puto, sed proricit: per ea, quæ alibi de proriciendo verbo diximus. Sed & de huiusmodi classium lustratione, Appianus lib. 5. belli Ciuilis, Cæsar classis exercitum hoc modo purgauit, Altaria primum maris in littore sita alluuntur vndis, multitudo omnis circumquaque magno silentio per naues affidet: Sacerdotes in mari confidentes sacra faciunt, terque per exercitum scaphis circumuecti, purgamina sacra deferunt, ducibus vnà ad nauigantibus & purgamina extollentibus, vt ab exercitu infelicia quæque depellant. Diuidentes deinde ea, partem in mare proriciunt, partem altaribus impositam flammis adolent, ac protinus multitudo omnis ea benedicit. Sic Romani classem solent perpurgare. Virgil. lib. 5. Æneid.

Dij quibus imperium pelagi, quorum aquora curro,

Vobis latus ego hoc candentem in littore taurum

Constituam ante aras voti reus, extag, salsos

Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

^k Rogus quoque militari more lustrabatur.] Hæc omnino sunt Virgilij lib. 11. Æneidos, cuius hæc verba sunt,

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis

Decurrere rogos, ter mœstum funeris ignem

Lustrauere in equis, vlulatusque ore dedere.

Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma.

It cœlo clamorque virum, clangorque tubarum.

Hinc alij spolia occisis direpta Latinis

Coniiciunt igni, galeas, ensesque, decoros,

Frangunt, feruentesque rotas: pars, munera nota,

Ipsorum clypeos, & non felicia tela

Multa bonum circa mactantur corpora morti.

Setigerosque, sues, raptasque ex omnibus agris

In flammam iugulant pecudes: tum littore toto

Arduentes spectant socios, semustaque, seruant,

sufficerent. ^l Curias quoque & populum purgari acceperimus, ut excerptum vitulum ex fordæ bouis immolata vtero (sicut in ^m Fordicidiis mos est) per vestalem natu grandiore igni comburerent, exque illius cinere, & equi sanguine, adustisque fabarum stipulis suffimen fieret, quo populus & curiæ Palilibus purgantur: quod quidē in templo Vestæ præcipua cura ad dubios casus & incerta fortunæ seruabatur, hoc modo ab infortuniis populum vniuersum expiari putantes. ⁿ Præter quæ, Tubulustria veteres celebrarunt, diebus quibus Martio mense tubæ sacrorum in atrio Sutorio lustrabantur. Somnia quoque meticulosa & curas, fluminis ablutione purgari, & fascinationes, ^o salua ieiuna repelli, veteri superstitione creditum est. ^p Apud Athenienses & ^q Lydos sacrum piacularare fit, ut conciones, theatra & populum minutis porcellis lustrent per peristiarchos, & ita calamitates auerteret & auerruncarent. Sed quod est de sulphure dictum, idem de lauro & verbena compertum est: ^r siquidem verbenæ & laurus suffitionibus frequens fuit, propter religionem animo incussam, quod qui aliquo essent piaculo polluti, sæpius sulphure, [†] nonnunquam aqua, ^t ouo, igni, verbena & lauro expiantur. ^u Tres enim istæ species veteribus fuere vsu frequentes: aut enim teda & sulfure purgari, vel aqua ablui, vel aëre ven-

Curiarū ac
populi lu-
statio.
Tubulu-
stria.
Somnia
curarum &
fascinationū.
Athenienses.
Peristiar-
chi.
Sulphur in
sacris.
Verbena.
Laurus.
Tres purgā-
di species.

ANNOTATIONES.

Busta: neque auelli possunt, nox humida donec

Inuertit cælum stellis ardentibus aptum.

^l *Curias quoque & populum purgari.*] Suprà cap. 25. ex Varro. Ad illas autem lustrationes adde & domorum lustrationem fieri solitam aqua pura & oliuæ frondibus, ut satis colligitur ex illo loco Virgilij lib. 6. Æneidos,

Spargens rore leui & ramo felicitis oliuæ

Lustrantq; domos. —

Vbi & id annotauit Donatus, vbi & hac lustratione dicit homines & classes, & cetera omnia purgari & expiari. De vrbis lustratione diximus suprà ex Lucano.

^m *Sicut in Fordicidiis.*] Diximus suprà cap. 25. non adeo longè à fi.

ⁿ *Præter quæ, Tubulustria.*] Varro lib. 5. de ling. Lat. Tubilustrum, inquit, appellatur, quod eo die in atrio Sutorio sacrorum tubæ lustrantur. Ouid. lib. 3. Fastorum,

Summa dies è quinque tubam lustrare canoram

Admonet, & fortis sacrificare dea.

Et lib. 5.

Proxima Vulcani lux est, quam lustraria dicunt:

Lustrantur pura, quas facit ille, tubæ.

Festus Pompeius li. 18. Ex quibus intelliges nonnullos hæc Tubilustria vocare. Et de his quoque diximus suprà lib. 2. cap. 22. ad fin. & iterum lib. 3. cap. 6.

^o *Salua ieiuna repelli.*] Plin. lib. 28. cap. 4.

^p *Apud Athenienses.*] Cælius Rhodiginus lib. 6. cap. 12. & lib. 27. cap. 17. vbi sic scribit, Morem quippe Athenis fuisse produnt, conciones expurgandi atque theatra, & omnino quemlibet populi conuentum. Id verò minutis fiebat porcellis, quos nominabant Catharsia. Eiusmodi obibant munus, qui dicebantur à collustratione Peristiarchi.

^q *Et Lydos.*] Herodot. lib. 1.

^r *Siquidem verbenæ.*] Terent. in Andria act. 4. scena item 4.

—Ex ara hinc sume verbenas tibi,

Atque eas substerne. —

Vbi Donatus interpres, Verbenæ quasi herbenæ redimicula sunt ararum. Et paulò post, Verbenæ sunt omnes herbenæ, frondisque festæ ad aras coronandas: vel omnes herbenæ frondisque ex aliquo loco puro decerptæ. Et Virgil. ecloga 8.

Verbenasq; adole pingues, & mascula thura.

Et lib. 12. Æneidos ibi,

—Et verbenæ tempora vincti.

Vbi Seruius, Abusiue Verbenas vocamus omnes frondes sacras, ut est laurus, oliua, vel myrtus: citatque illud Terentij suprà adductum. nam myrtum fuisse Menander testatur, de quo Terentius transtulit. Et Horatius lib. 1. Carminum Ode 19. de Glycera,

Hic vinum mihi cespitem, hic

Verbenas pueri ponere, thuraq;

Bimi cum patera meri.

Maçtata veniet lenior hostia.

Vbi Acron, Verbenæ, inquit, aut terra virens, aut cespes ad sacrificium. & Ode 11. lib. 4.

—Ara castis

Vincta verbenis aues immolato

Spargier agno.

Vbi idem Acron, Verbenæ sunt omnes herbenæ, frondisque festæ ad aras coronandas: dictæ quasi herbenæ. Est autem Verbenæ (ut scribit Plinius lib. 22. c. 2.) gramen ex arce cum sua terra euulsum. Hac utebantur legati cum ad hostes clarigatum, id est, res raptas clarè repetitum, mittebantur. Hac Iouis mensa verrebat, domus purgabatur, ac lustrabantur, ut scribit idem Plin. lib. 25. c. 9. Dioscorides autem ante Plinium lib. 4. c. 56. dicit quod *ἱερὰ βοτάνη* dicta est. id est, sacra verbenæ, quod scilicet, ut omnes tradunt, ad amuleta & expiationes commendetur. Sed & ex Apuleio Apolog. 1. & Metam. lib. 11. perspicue intelligitur Verbenæ vsu esse in sacris Quintus Curtius lib. 4. scribit, Verbenas in auguris manu præferri dum litaret, his verbis, Alexander non aliàs magis territus, ad vota & preces Aristandrum vocari iubet. Ille in candida veste verbenas manu præferens, capite velato præibat preces Regis, Iouem, Mineruam, Victoriâque propiciantis.

^s *Et laurus.*] Plinius lib. 15. cap. 30. eodémque vlt. & Festus Pompeius lib. 10. vbi loquitur de laureatis militibus. & Iuuenalis quo loco quem tibi infra citabo.

[†] *Nonnunquam aqua.*] Virgil. d. lib. 12.

—Alij fontem, ignemq; ferebant.

Vbi fontem pro aqua posuit, ut & ibi annotauit Seruius.

^t *Ouo.*] Oua adhiberi in lustrationibus, sacrificiis & expiationibus, multorum testimoniis docemur. Ouid. li. 2. de Arte,

Et veniat, quæ lustret annis lectumque locumque:

Præferat & tremula sulphur & oua manu.

Et Iuuenalis sat. 6.

Grande sonat, metuq; iubet Septembris & Austri

Adueniunt, nisi se centum lustrauerit ouis.

Hincq; Lucianus in dialogo, cui titulus est, *κατάπες ἢ τὸ παρὸν*, dixit τὰ ἐν αὐτῷ καθαροῦ ὄνα, id est, purgationum oua: ostendens oua esse. Apul. lib. 11. dicit, summum sacerdotem Isis teda lucida, & ouo, & sulphure, solenniissimisque precibus in nauis expiatione vsu fuisse: quod iam suprà diximus. Cælius lib. 27. cap. 17. huius rationem reddit.

^u *Tres enim istæ species.*] Hæc vsque ad versu. Quod Homeri sunt Virgilij lib. 6. Æneidos, vbi Anchises de animarum purgatione poetice responderet Æneæ filio,

—Alia panduntur inaneis

Suspensa ad ventos: alijs sub gurgite vasto

Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Nam, ut scribit Seruius ibi, In sacris omnibus triplex est hominis purgatio: aut teda purgatur & sulphure, aut aqua abluuntur, aut aëre ventilantur. quod erat in sacris Liberi. Hoc enim est quod inquit Virgil. lib. 2. Georg.

Et te Bacche vocant per carmina læta, tibiq;

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

Nam, ut ibi inquit Seruius, per oscilla genus purgationis, quod maximum est, intelligimus. Id autem quod apud Iuuenalem tangitur sat. 2.

Odyss. xxj.
circa finem.

Expurgandi
genus, dys
perpetuò ali
cui iratis.

Myrtus.
Oleum, bitu-
men & as
cũ sulphure
lustrationi-
bus adhibe-
ri solium.
Portentorum
expiatio.
In terre-
motu.
Nomen dei
subtrahatur
in terramo-
tus expia-
tione.

tilari solebant, * quod Homeri testimonio à Græcis seruatum legimus: apud quem Vlysses eadem procorum igne & sulphure expiari iussit. y & Orestes aqua, quæ septem fluminibus confundebatur, ablutus, dimisit furorem: z quam marinam esse cõuenit, quum propter vim igneam magnopere purgationibus consentanea putetur: nanque mari sæpe expiantur quæ violata sunt. a Troezeni quoque vt à materna cæde Orestem expiant, ex Hippocrene aquam adhibuerunt. Inter reliquas verò expiationes proditur rarum expiandi genus, vt qui deos sibi iratos & nunquam propitios cerneret, linctus lucernam & laurum manu tenens, genibus obrepere debeat, & vocibus acclamare, numinaque sibi irata palam profiteri. b Ipsam verò laurum, quum suffitionibus & magicæ adhiberetur, accendere & igni ad mouere conuenit: quæ si admota sonantius crepat, haud dubiè propitia numina designauit: si verò nullo murmure tacet, infelicitatem. c Aliter in prophanis vsibus oleam aut laurum comburere, infandi auspicij erat: d præterque laurum etiam myrtum suffitionibus addiderunt. Oleumq; & bitumen marina inspersum aqua, admisto sulphure, atque æs, in lustrationibus expiationibusque adhiberi compertum est. maximaque dabatur opera, ne quibus diebus vrbs populûsve excidium aut calamitatem insignem passi fuissent, lustrum quoquo modo fieret, quia foedo exitu & graui strage omnia casura putabantur. Quod si bouem aliudve animal loquutum, aut hoc genus portenta nunciata forent, veteris instituti erat, sub diuo senatum & patrum concilium haberi, quod expiationis genus putarunt. Fiebat enim senatus non in Rostris, neque in curia, e vbi habetur frequens: sed in loco aprico, & patienti cælo, ab auguribus tamen inaugurato, ne irritum senatusconsultum fieret. f Si verò terra ingenti concussa motu aut vrbs agrive contremiscerent, quod rarò euenire, & magna portendere dixerunt, sæpius supplicationem in triduum decreuere, duumuiris præeuntibus: nonnunquam vt ex vna familia omnes coronati supplicarent, g vel ferias prætor urbanus agris leuandis mentibus indiceret, concione aduocata. h Nomen verò dei cui sacrum fieret, suppresserat, i vtque iurgiis & litibus temperarent, admonebat. k Fuitque animaduersum, nunquam urbem Romam tremuisse, quin alicuius futuri mali prænuncium esset: l vtque semel motu terræ enunciato, pro quo feriæ indictæ, conceptæve erant,

ANNOTATIONES.

Quoties hic talis ad illos

Umbra venit, cuperent lustrari, si qua darentur

Sulphura cum tedis, & si foret humida laurus.

Subditque Seruius Virgilium in illo loco bonum ordinem executum fuisse: vt antè æriam, inde aquæ, post ignis diceret purgationem. Sed & idem Seruius enarrans d. locum lib. 2. Georg. dicit, Sacra Liberi patris ad purgationem, animæ pertinere. Omnem item purgationem, aut per aquam, aut per ignem, aut per ærem fieri.

x Quod Homeri testimonio.] Lib. scilicet 22. Odyss. ad fin.

ὅστις δέ τινα καὶ κακῶν ἄκος, ὅστις δέ μοι πῦρ,

ὅφρα δειώσω μέγας.

Id est,

Porta sulphur anis malorū medelam, porta autem mihi ignem,

Vt suffiam domum.

y Et Orestes aqua.] Pausanias lib. 2.

z Quam marinam esse conuenit.] Cicero in Oratione pro Sexto Roscio, Mare, inquit, quo omnia, quæ violata sunt, expiari putantur. Et vide omnino, quæ de hoc scripsimus in nostris Comment. de Nobilitate cap. 31. nu. posterioris editionis § 89. incip. Præsertim autem. & num. seq.

a Troezeni.] Pausan. d. lib. 2. qui Corinthiaca inscribitur.

b Ipsam verò laurum.] Eustathius in lib. 1. Iliados Homeri. Et hinc illud Tibulli lib. 2. eleg. 6.

Ut succensa sacris crepitet bene laurea flammis,

Omne quo felix, & sacer annus eat.

Laurus ubi bona signa dedit, gaudete coloni:

Distendet spicis horrea plena Ceres.

Et Propert. lib. 2. eleg. 27. ad Iouem pro amica ægotante,

Deficiunt magico torti sub carmine rhombi,

Et tacet extincto laurus adusta foco.

Claudianus de ea lib. 2. de Raptu Proserpinæ,

Veniuri præscia laurus

Fluctuat.

Et 3. Panegyri Fatidicam eā vocat, vel quod Apollini fatidico Deo dicata est: vel quod ex eius crematæ strepitu futura colligebant, vt iam probauimus. sic autem ait Claud.

Quæ numine tanto

Littora fatidicæ antollunt Delia lauros.

Quamquam & hæc posteriora loca ad aliud referri possunt ex Antiphone, Philochoro, Artemone, Serapione, & Asca-

lone, vt eos refert Fulgentius Placiades lib. 7. vbi loquitur de lauro.

c Aliter in prophanis vsibus.] Plin. lib. 15. cap. 30. eodemque vltimo, sic scribit, Adcoque in prophanis vsibus pollui laurum & oleam fas non est, vt ne propiciandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræve debeant.

d Præterq; laurum etiam myrtum.] Plin. eod. lib. 15. c. 29. & lib. 16. cap. 32.

e Vbi habetur frequens.] Liuius 1. Decad. lib. 5. ad finem.

f Si verò terra ingenti concussa motu.] Liuius 4. Decad. lib. 4. non adeò procul à fine, Principio, inquit, anni, quo L. Cornelius, Q. Minutius Cossi. fuerunt, terræ motus ita crebri nunciabantur, vt non rei tantum ipsius, sed feriarum quoque ob id indictarum homines tæderet. nam neque Senatus haberi, neque republ. administrari poterat, sacrificando expiandoque occupatis Consulibus. Postremò decemuiris adire libros iussis, ex responso eorum supplicatio per triduum fuit coronati ad omnia puluinaria supplicauerunt.

g Vel ferias prætor urbanus.] Suetonius in Claudio, cap. 22. Obseruauitque sedulò, vt quoties terra in vrbe mouisset, ferias aduocata concione, prætor indiceret.

h Nomen verò Dei.] Gellius Noctium Attic. lib. 2. cap. 28. Veteres, inquit, Rom. cum in omnibus aliis vitæ officiis, tum in constituendis religionibus, atque in diis immortalibus animaduertendis castissimi cautissimi que, vbi terram mouisse senserant, nunciatumve erat, ferias eius rei causa edicto imperabant. Sed Dei nomen, ita vti solet, cui seruari ferias oporteret, statuere & edicere quiescebant, ne alium pro alio nominando falsa religione populum alligarent. Eas ferias si quis polluisset, piaculòque ob hanc rem remotus esset: hostiam si deo, si deæ immolabant. Idque ita ex decreto Pont. obseruatum esse M. Varro dicit: quoniam & qua vi, & per quem deorum dearumve terra tremaret, incertum esset.

i Vtq; iurgiis & litibus temperarent.] Cicero libro secundo de legib. & lib. 1. de Diuinatione. & dictum est supra hoc eodem cap.

k Fuitq; animaduersum.] Plin. lib. 2. cap. 84. in fi. Nusquam vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuncium esset.

l Vtq; semel motu terræ enunciato.] Liuius 4. Decad. lib. 4. vbi his,

alium terræmotum eadem die nemo enunciaret, quod scdum & magni discriminis foret. ^m Cur autem dei nomen cui sacrum fieret, supprimebant, illud causæ traditur, quod cum telluris motorem certum deum, qui eam vim haberet, veteres non dignoscerent, illum qui huic rei præesset, nuncupare pontificales vetarunt libri: & ne ancipiti æstimatione ferrentur, aliūque pro alio deo colerent, aut non offensum numen placarent, satius duxere, dei nomen cui sacra fierent, suppressere, quàm illum frustra aut perperam nominare. ⁿ Illud verò non est ab re dixisse, quod apud Athenienses servatum legimus, vt si qua enunciarentur monstra, quæ expiatione egerent, Agyis, id est, vestibulariis diis, in semitis viarum sacra exhiberent: ^o quare Agyleus Apollo colebatur eximiè, vt si id bene & feliciter casurum esset, prosperos successus darent, & promissa firmarent atque admitterent: si verò moles aliqua instaret mali, aditu inhibito & obsepto auerterent & auerruncarent.

*Athenien-
sum expia-
tio in mon-
stris enun-
ciatis.*

ANNOTATIONES.

his, quæ ex eo adduximus supra ibi, Si verò terra ingenti. hæc subiunxit, Item ex autoritate Senatus Coll. edixerūt, ne quis quo die terræmotu nunciato, feriæ indictæ essent, eo die alium terræmotum nunciaret.

^m Cur autem Dei nomen.] Hæc sunt Platonis in Philebo, Æschyli in Agamemnone, Euripidis apud Clemētem Alexandrinum li. 5. Stromatōn, Catulli in hymno ad Dianam, & Gellij d. lib. 2. cap. 28.

ⁿ Illud verò non est ab re dixisse.] Interpres Aristophanis. Sed quod hic author noster interpretatur Agyis, id est, vestibularius, reprehenditur, nomine tamen suppresso, à Lilio Gyraldo de diis Gentium, lib. 7. vbi de Agyeo Apolline loquitur: vbi tu, si libet, videto.

^o Quare Agyleus Apollo.] Horat. lib. 4. Carm. Ode 6. & ibi Acron & Porphyrius, & Pausanias in Arcad. & Eleorum lib. 1. & Macrobius lib. 1. Saturn. c. 9. Gyrald. vbi supra.

Quæ affinitas cum Sexto Tarquinio Superbi filio, & quæ Collatino cum Bruto, & Lucretiæ cum utroque fuerit.

CAPVT XXVIII.

UPER Ouidij Nasonis versu de Fastis secundo, vbi Lucretia Sextum Tarquinium Superbi filium singulari scelere & audacia, domi excepit, hostem pro hospite, quum illius stuprandæ mala eum libido cepisset, dum inquit:

Comiter excipitur, sanguine iunctus erat

Quo iure cognationis Lucretia Sexto Tarquinio iungeretur, & quid Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, affinitatis cum Lucretia fuerit, apud studiosos, animo tunc ocioso & remisso inter circulares iocos quærebatur, superuacua tunc forsan disputatione. Cūque nonnulli ob incertam cognationem Tarquinij, Collatini & Egerij, ancipiti æstimatione ferrentur: nos in re obscura ob vetustatem, dum cognationis gradū per omnia exempla colligimus, inuenimus Iunium Brutum Tarquinia sorore Superbi regis natum, vtpote ex sorore genitum, Superbo nepotem fuisse. Collatinus verò, cui Lucretia nupta fuit, quum Egerij filius foret, siue (vt nōnulli tradunt) nepos: ipseque Egerius cū Tarquinij Prisci frater fuerit, nihil ambigitur, quod si Tarquinius Priscus Superbo auus extitit, quin Collatinus nepos Egerij, frater patruelis Superbo, & Sexto auunculus fiat. Quod si Egerium Collatino patrem dicamus fuisse, prout frequens opinio est, haud dubiè Collatinus Superbo non frater, sed velut ex fratre aui natus, maior auunculus foret, inuicēque Sextus Tarquinius Collatino pronepos fieret: Lucretia verò eo gradu quo Sextus Tarquinius Collatino sanguine iunctus erat, eodem affinitatis iure Sextum attingeret. Quod si Collatinus & Brutus ex duabus Tarquinij sororibus editi sint, prout alij censent, nulla controuersia est, quin Collatinus & Brutus arctissimo gradu cōiuncti fiant, ipseque Sextus Lucretiæ nepos sit. Si autem Tarquinius Priscus Superbo non auus, sed pater fuit, vt multi exequuti sunt, Collatinus Egerij filius, & Superbus, velut ex duobus germanis prognati, fratres patruelis erunt, Lucretiæque Collatini vxor, nulla dubitatio foret, quin Sexto † auuncula censeatur, intēque Sextum & Lucretiam iura summæ necessitudinis forent. ^a Hic est enim ille Brutus omnium sermone celebratus, qui legū & libertatis summus autor & vindex, cum furere se simulasset, latētem animum nimium diu reconditū, suo tempore detexit: magnificaque oratione, non vecordis & dementis, auunculo imperium abrogauit: populūque Romanus auspiciū imperiūque sequuti suum, ex graui seruitio & dominatu regio se in libertatem vendicauit. Sed quod de Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, ^b idem de Decio Bruto, qui conspirans cum Cassio, necem Caio Cæsari intulere, ducēsque & assertores Romanæ maiestatis fuere, factum competimus. ^c siquidem hic propiore affinitate Cæsari, quàm Iunius Brutus Tarquinio iunctus fuit: nō enim nepos, vt ille, sed filius esse creditus est. Nā quum Seruilia soror Vticensis, matēque Bruti fuerit, cum qua adolescens Cæsar consuetudinem non sine probro habuisse fertur, cūque eo tempore Brutus ex Seruilia natus foret, haud dubiè Cæsaris filius vulgo habitus est, ^d Quod ipsum Cæsare die cædis suæ,

*Ouid. locus
in Fastis.*

Iunius Brutus Tarquinij Superbi nepos.

Collatini cū Superbo cognatio.

Collatini & Bruti cognatio.

Iunius Brutus. Decius Brutus.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVIII.

† ^Sexto auuncula.] De Lucretia loquitur, quam Sexti Tarquinij auunculam esse dicit, & nouè, vt arbitror.

^a Hic est enim ille Brutus.] Liuius 1. Decad. lib. 2.

^b Idem de Decio Bruto.] Legendū Decimo, vt præced. cap. admonuimus. quanquam non is est de quo loquitur, sed M. Brutus, vt videre licet apud Suetonium in Cæsare, c. 82.

Plutarchum in vita eiusdem Cæsaris, Appianum bellorum Ciuiliū, lib. 2.

^c Siquidem hic propiore affinitate.] Suetonius, Plutarchus & Appianus vbi supra.

^d Quod ipsum.] Sueton. vbi supra, Et si, inquit, tradiderunt quidam M. Bruto irruenti dixisse, & οὐ τέκνον; Et tu fili.

*Iunia Bruti
soror.
Porcia Ca-
tonis filia.*

*Moriē sibi
consciscere
apud quos
laudi & a-
pud quos
contra pro-
bro daba-
tur.*

*Platonis
sententia de
morte sibi
non consci-
scenda.*

quum vndique infestis mucronibus appeteretur, dixisse ferunt. ^e Iunia verò tertia soror Bruti, Cassio nupta fuit. ^f Porcia autem Catonis filia, mulier non muliebris spiritus, quum Bruto nupsisset, eum miris modis, & super omnium amorum ardores amasse fertur, & ex qua Bibulum tulit. ^h Quæ cum post afflictas fortunas Bruti necem audisset, quum mori animo destinasset, idque fixum statutumque haberet, & ne vim sibi afferret, vetita arma fuissent: ea præsentia animi fuit, ut clauso cubiculi ostio, ne cuius interuentus facinus moraretur, incenso carbone, & sibi in fauces indito, memor generis & Romani nominis, necem sibi ipsa consciuit: tantus vigor animi ingenique fuit, tantique spiritus mulier, admonitu patris, qui pariter manus sibi mortifero vulnere intulerat, fuisse credita est. ⁱ In qua quidem re subit recordatio, veteribus literis & annalium monumentis extare, quod tametsi apud varias gentes vim sibi afferre, & necem sua sponte consciscere, dignum laude & magni fuerit habitum: apud Thebanos tamen qui mortem sibi consciuit, & nulla fuit laude dignus: quin potius id crimini dabatur & probro, eoque facinore pudendam inscitiam & imperitiam coarguebat suam, velut sui carnifex, immanisque naturæ foret. ^k Athenienses verò cum necem quisquam sibi manu consciuisset, defuncto cadaueri manum tanquam facinorosam abscindunt: illamque diuisam à corpore, inhumatam relinquunt, reliquum verò cadauer humo tegunt. ^l Quod Platonis documentum fuit, qui censuit optimum quemque infracto animo vim fortunæ & incurfus calamitatum potius ferre, & nisi cum dies promissus aduenerit, neminem iniussu Dei mortem sibi consciscere, aut ante tempus fato fungi oportere: idque magnificentius præclariúsque videri.

ANNOTATIONES.

^e *Iunia.*] Plutarchus in Bruto.

^f *Porcia autem.*] Plutarchus ibi. Valerius Maximus lib. 3. cap. 2. ubi quod hîc dicit, non muliebris spiritus: alter, nimè muliebris animi dixerat.

^g *Ex qua Bibulum tulit.*] Hîc memoria lapsus est Alexander: nam Porcia non ex Bruto, sed ex priore marito hunc Bibulum susceperat, ut tradit Plutarchus ubi supra.

^h *Quæ cum post afflictas fortunas.*] Valet. Maxi. lib. 4. cap. 6. Plutarchus in Bruto in fine, Porcia, inquit, cum mori statuisset, & nemo amicorum assentiebat: imò diligenti cura id prohibebant, ex igne ardentes prunas arripuisse, atque bibisse: deinde os claudentem sic vitam extinxisse. Martialis lib. 1. epigr. 99.

Coniugis audisset fatum cum Porcia Bruti.

*Et subtrac̃ta sibi quæreret arma dolor;
Nondum scitis, ait, mortem non posse negari:
Credideram satis hoc vos docuisse patrem.
Dixit, & ardentes avido bibit ore favillas:
I nunc & ferrum turba molesta nega.*

ⁱ *In qua quidem re.*] Vide omnino quæ scripsimus in nostris Commentariis Nobilitatis, cap. 3. num. 501. incip. Ex quo illud. & seq. & iterum incip. Præter ea & eos qui sibi, & multis seq.

^k *Athenienses.*] Æschines in Oratione aduersus Ctesiphontem.

^l *Quod Platonis documentum.*] Tum in Phedone, tum in lib. 9. de legib.

ALEXAN

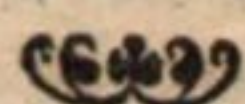

ALEXANDRIA B

ALEXANDRO IVRISPERITI

NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM

LIBER SEXTVS.

*Locus ex tertio Ciceronis de Officiis, quid venditor emptori præstare teneatur,
cum Sigismundo in suburbano discussus.*

CAPVT I.

VM Sigismundo Fulginate, viro docto, & multarum rerum cognitione claro, vetus mihi à prima adolescentia consuetudo fuit. Is quanquam multis rerum actionibus, pluribusque muneribus apud pontifices magno vsui foret, siquando tamen negociis pausa fieret, (quod vix illi contingere poterat, ut in tanta mole rerum ab immodico labore conquiesceret) id quod ocij dabatur, lectioni clarorum virorum, aut suorum temporum scribendis annalibus, rebusque vel pace vel bello gestis, perlibenter exhibebat. Nonnunquam in suo prædiolo in monte Ianiculo, miro prospectu & collibus amæno, vbi ædiculas habebat, cum amicis se recipiebat, ibique lepidis iucundisque sermonibus, id quod erat laxamenti, vnà familiarissimè conferebat. Præstabat nonnunquam nobis ipse cœnulam, ut non nimis insolentem, sic profectò sobriam & modestam, ac temporibus consentaneam: & ut erat ipse comis, facilisque natura, ita facilem nobis victum, non exquisitis valde obsoniis apparabat, siquidem asparagos altilis acido vino & pipere conditos cum iusculo tepidulo, ac ferculum cucurbitæ, cum immatura vua ibidem expressa, & decocta largo succo, quibus perlibenter vescebatur, obsonia nobis exhibebat: addebat etiam pyrum pomumque persicum miro odore fragrantia. Post cœnulam verò, siquando ocium erat à negociis, ut animo vacaret, illius sermonibus & congressus spectatæ virtutis ac pacis artibus & ingenio clari viri diutius perfruebar. Forte autem quum æstiuo anni tempore postmeridianis horis, eius rogatu accersituque ad eum ventitarem, eundem ad aquulam perspicuo liquore & frigore manantem per rosata, arbusculasque vndique topiario opere dispositas, perque hortensia ablaqueata, & lætissima vireta nacti sumus: aderant ibi complures honesti adolescentes, latinæ græcæque eloquentiæ professores, cum quibus de litterarum studiis perquam libenter sermocinabatur, quos ipse minutis quæstiunculis variæ eruditionis diuersimodè exercebat. Inter quos adolescens quispiam indolis bonæ, libellum Ciceronis de officiis tertium lectitabat, præterque multa ad edictum ædilium pertinentia, quæ ex fide bona emptorem venditori præstare oportere censuit, hæc legebantur: Si pestilentes ædes quis vendat, quæ salubres habebantur, aut in quibus serpentes sint, teneri venditorem ex edicto ædilium, id quod dolo vendiderat, recipere, emptori que premium reddere. Idem: Si in annonæ caritate frumentum aliquò aduexerim, solusque ego sciam multos illuc frumenta aduecturos, ita ut illorum aduentu inopiam paulò post leuaturi sint, illa me etiam nota facere, neque subticendum, ut taciturnitate mea capiantur, plurisque quàm æquum sit, frumentum ego vendam: omnia denique quæ venditor sciat, ne emptor ignoret, in distrahendis rebus ex bona fide præstari oportere, & pleraque hoc genus periucundè lectitabat. Cùmque hæc & multa in hanc sententiam ille legisset: Quoniam, inquit Sigismundus, istud accadat modo, ut venditor ea quæ diuersa & longè aliena sunt, in distrahendis mercibus præstare teneatur, equidem ignoro: nam ut in re quam distrahere quispiam vult, quid morbi vitijque sit, emptori palam facere debeat, puto ad edictum ædilium pertinere, ut si seruus fur erròve sit, aut equus calce, vel bos cornu petere soleat, aut quod nunc Cicero dixit, ædes pestilentes sint, habeanturque salubres, vel quid oculi vitij latentisque morbi sit, illud enunciari debere, facile, inquit, assenserim: quæ verò extrinsecus manent in casu posita, illa per venditorem prædici, ad eaque edictum ædilium, legesve vllas extendi, nequaquam, inquit, mihi quisquam persuadet. Ideo se mirari Ciceronem, qui tanquam aliquid morbi vitijque inesset in re vendita, perinde id quod postea euenturum, & in casu & fortuna situm esset, per venditorem prænunciari voluerit. Cùmque ex his qui assistebant, quidam ætate grauis, & in literis satis proficiens, se arbitrari respondisset, quòd sicut quædam ad morbum vitiumque rei venditæ vix pertinent, sed tamen quouis modo pro-

Sigismundus Fulginate.

Ciceronis locus.

*Edictū ve-
tus ædiliū.*

*Alexandri
enarratio
loci Cicero-
nis.*

*Emptorem
in re modi-
ca decipi
posse.*

Vir bonus.

Similis.

futura sunt, nosse ædiles, ne emptores capiantur, à venditoribus enunciari & palam fieri mandaue-
runt, ita hoc quoque iussisse: Sicut (inquit) vetus edictum ædiliū fuit, ne veteranus seruus pro no-
uitio veneat, etiam si nullo morbo vitiōque affectus sit: utque si mulus castratus sit, tametsi æquē
bonus, emptorem non latere voluerunt: ita si sciam aliquos in summa frumenti inopia, paulò post an-
nonæ caritatem leuaturos, illa à me prænosci debere, ne fraudis occasio detur, pariter censuerunt,
atque ex æquo & bono iusserunt, ut quod proscribenti liquet, etiam si fortè euenturum sit, enunciari
debeat, ne quod venditor sciat, emptor ignoret. Nunquam (inquit Sigismundus) id mihi in men-
tem venire posset, neque quisquam mihi argumentis defenderet, ut edictum ædiliū hoc comprehen-
dere sentiam, ut euenta negotiorum, quæ temere & fortuito futura sunt, per venditorem prædici
debeant, quæ si reticeantur, redhibitioni propterea locus sit, quum istud asserere, summæ mihi vi-
deatur improbitatis & inscitæ. Cūque ex me quid mihi probaretur exquireret, respondi magni re-
ferre, in re de qua agitur, quid morbi vitiūque esset enunciare, an quæ casu futura sint, prædicere &
diuinare. Quæ enim insunt in re quæ distrahitur, & ad ipsius pertinent notionem, quam venditor
antè præsenfit, ut si quo morbo vitiōque laboret, vel labe afficiatur, ex edicto ædiliū nota facere
iubemur emptori: quæ verò pendent à casu & fortuna, & diuersa sunt, nullis nos legibus aut edictis
cogi enunciare. Quid enim interest mea, si naus ex Asia veniens, huc merces allatura, & paulò post
arctissimam annonam leuatura sit, dummodo in re de qua agitur, nihil dolo malo factum sit? Alio-
qui dicendum foret, an frumenti, olei & vini, quod distrahere quispiam volet, annona vel caritas
eo anno futura sit, vel si cancri sidere, aut vastitate, seu alia frugum peste, aut ira deūm, fata interi-
tura, vel hostium strage, vel chasinate, ea res deperitura sit: quod (ut videtis) non est in re de qua
agitur, sed in casu positum: & illa prædicere, profectò ridiculum foret. Nam quod edicto ædi-
liū cautum est, ut præstetur à venditore, ne quid in re proscripta vitij lateat, nève quid veri reti-
ceatur, aut fictum quid accersitūve aliquid sit aliunde, & quod stetur pacti & conuenti formulæ,
satis esse lege prospectum, ne quid vitij latentis supprimatur, quod ipse sciat, emptor ignoret. Alio-
qui ipsum redhibitorio iudicio teneri certum est, idque non adeò seuerè & restrictè iure ciuili tradi-
tum esse, sed parcè & molliter: quippe si quid venditor dixit commendandæ suæ mercis causa, illud
præstari ædiles non coegere, ut si seruum frugi, dicto audientem esse venditor dixerit. quæ enim com-
mendandæ mercis causa in venditionibus dicuntur, venditorem non obligant: neque enim consti-
tuta auctione ita quis proscribit, fundum sterilem aut domum pestilentem vendo. At si dicat seruum
literatum, artificem, nomenclatorem, arithmeticum, fabrum aut textorem, quò pluris veneat, id
præstare proculdubio cogitur. Præterea in re modica decipi emptorem posse, etiam iureconsulti vo-
luere. Non enim redhibitorio iudicio teneri dixerunt eum, qui pluris aliquanto rem distraxit, quam
quanti æstimata sit: siquidem res bona fide vendita, propter minimam rem inempta fieri non debet.
Sed ubi ita immenso mercatur quispiam, ut magnam pati iacturam necesse habeat, tunc redhibitio-
ni locum fore, edicto ædiliū cautum fuisse. Quod si ita est, huic sententiæ conuenit, hocque ar-
gumento conuincimur, ut neque eum qui nauem huc frumentum aduecturam, cuius aduentus an-
nonæ caritatem & arctos commeatus leuaturus sit: neque eum qui frumenta diripi, agros vastari, vel
annum aduersum frugibus, longè antè præsenferit, & minimè enunciarit, redhibitorio iudicio te-
neri arbitrer: cum hæc non insint in re quæ proscribitur, sed in euentu fortunæ. Et quod nunc Cice-
ro inquit, eum qui rem distrahit, debere, etiam quæ aliunde futura sunt, enunciare, ut si nauem huc
frumentum aduecturam sciat, quo vilitas annonæ consequutura, aut venditæ merces viliores futu-
ræ sint, emptori prædicere, profectò eò pertineret crediderim, ut præcipi intelligamus, ab eo qui ex
intimo artificio virum bonum instituit, & ita instituit, ut ne minima quidem in re quouis prætextu
contra iura legesque contraque humani generis societatem aliquid admissurus sit: non eum qui de ci-
uilibus actionibus, quantumque moribus legibusque permissum sit, inquirat. Quæstioni diu res fuit,
quid virum bonum, quid ciuilem & politicum deceat. Viro enim bono hoc datur, ut ubique sanctus,
ubique castus, honesti cultor, pius & integer sit, cuius ne erratum quidem minimum fuerit, ne di-
cam vitium: qui nullo malo perterritus, nulla calamitate victus fortunæ cedat, nihil experat, nihil
dicat, nihil faciat in vita, nisi summa cum laude & dignitate, in nulla re delinquat, nullius rei pæ-
niteat, seruétque fœdera humani generis ita inuiolata in magnis minimisque rebus, ut ne minima
quidem conscientie labe detineatur. Ciuilem verò dixere hominem, qui legum iudiciorumque me-
tuens, quantum moribus legibusque tributum est, id tanto temperamenro agit, ut quoad fieri pos-
sit, nihil perperam aut inconsultè admissurus sit qui sua prouidentia, religione, fide, quantumque
ratione prouideri potuit, reipublicæ & ciuium salutis consulat, legibus pareat, patriam tueatur, pro-
ximos amet, refrenet libidines, & indomitas cupiditates, verecundiam seruét, atque etiam si in ali-
quo delinquit, id tamen agit, ut ciuilia officia, humanique generis fœdera quam minimum lædat:
quippe quum nos optimum dicimus, cui pauciora defunt. Quæ cum ita sint, non fuit ab re, ut sanctus
iste homo tam defæcato animo & tam integer, quem nos magis fingimus quam inuenimus, non mo-
do si quid esset in re vitij, sed & si quid aliunde futurum putaret, ut nullam officij partem deferat, quā-
uis minimum prædicere teneatur. Hæc nos cum Sigismundo Fulginate, ingenij magni & spectatæ vir-
tutis viro, flagrante diei æstu, incredibili suauitate differebamus.

Quæ maxima fuerint oracula, quæve templa celebria apud plerasque gentes, in magna religione & cultu.

CAPVT II.

INTER^a oracula quæ apud Græcos Aphrosque præcipuo cultu fuerunt, ad quæ homines ventitabant, ^b Delphicum in terris clarissimum fuisse cultu, & religione longè excellens, vno omnium testimonio traditum est. fuit enim Delphos totius orbis ^c vmbilicus, commune humani generis oraculum, ^d in monte Parnasso excelsio & præruptè alto sita ciuitas, nullis mœnibus, sed tantum abruptis rupibus saxisque munita, arduo & difficili ascensu, in quo Nyfa ciuitas Libero consecrata, Cyrrha verò ad montis radices iuxta mare. ^e Erat autem Parnassus Phocidis mons in Bœotia, in duos diuisus colles, Thitorea & Hyampeum, quorum alter Libero, Apollini alter dicati fuere. ^f Helicon verò Musis. ^g In Cythæronis autem vertice Sparticarum nymphaeum antrum colebatur, qui mons iuxta Olympum situs erat, supra quem Olympi editissimus vertex decem fere stadiis attollebatur. Qui eiusdem nominis mons & ^h in Macedonia, ⁱ & in Thessalia, ^k Mysia, ^l Cilicia, ^m Elide, & ⁿ Arcadia excelsus quidem attollitur.

*Delphicum
oraculum.
Delphos.*

*Parnassus
bicollis.*

*Cythæron
Sparticarum
nymphaeum
antrum.*

ANNOTATIONES IN CAP. II.

^a *Inter oracula.*] Horum omnium dæmones authores esse tradit Eusebius Præparationis Euangelicæ, libro 1. cap. 3. in fi. & Demonstrationis Euangelicæ, libro 5. cap. 1. post princ.

^b *Delphicum.*] Huius oraculi meminit Homerus lib. Odyssææ 8. cum scribit Agamænonem ab illo responsum petiisse,

*ὥς γὰρ οἱ χεῖρον μυνήσατο ποῖεσσι δῶκεν
πυθὸς ἐν ἡραδίῃ.*

Et ij quos infra citabo.

^c *Umbilicus.*] Author Priapeorum,
Delphos Pythius orbis umbilicus.

Strabo lib. 9. In medio namque quodammodo Græciæ, & intra & extra Isthmum, imò & totius orbis consistere videbatur: unde & telluris umbilicum appellabant. Et ante hos Pindarus, & Ennius apud Varronem lib. 3. aut aliorum supputatione 6. linguæ Latinæ, O sancte Apollo, qui umbilicum terrarum obtines. Id quod etiam citat ex poeta, quem non nominat, Cicero libro 2. de Diuinatione, Nam umbilicum (inquit Varro) dictum aiunt ab umbilico nostro, quod is medius locus sit terrarum, ut umbilicus in nobis: quod utrunque est falsum. Neque hic locus est terrarum medius, neque noster umbilicus est hominis medius. Itaque pingitur, qui vocatur *ἰσθμὸν* à Pythagora, ut media cœli ac terræ linea ducatur infra umbilicum, per id, quo discernitur homo mas, an fœmina sit, ubi ortus humanus similis, ut in mundo. Ibi enim omnia nascuntur in medio, quod terra mûdi media. Præterea si quod medium, id est umbilicus, ut pila terræ: non Delphis medium, & terræ medium non hoc, sed, quod vocant, Delphis in æde foramen. adlatum est quiddam, ut thesauri speciem, quod Græci *ὀμφαλὸν* umbilicum dixerunt. Vitruuius autem lib. de Architectura, 3. cap. 1. Item, inquit, corporis centrum medium naturaliter est umbilicus. Namque si homo collocatus fuerit supinus, manibus & pedibus pansis, circiniq; collocatum centrum in umbilico eius, circumagendo rotundationem utrarumque manuum & pedum digiti linea tangentur. Hæc ille. quibus docet umbilicum hominis esse medium totius corporis: non ut par sit distàtia ab eo ad verticem capitis & ad pedes ipsius, sed ut passis manibus & pedibus fiat similis rotunditas. Idem censet Galenus lib. 2. de Placitis Hippocratis, & Platonis: & lib. 15. de Vsu partium. Ex quo fit, ut umbilicus pro medio in quacunque re ponatur. Cicero in 6. in Verré actione, Ennam, ciuitatem Siciliæ, vocat eius insulæ umbilicum. Raptam, inquit, Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Ennensium nemore arbitrantur, qui locus, quod in media insula est situs, Siciliæ umbilicus nominatur. Liuius 4. Dec. lib. 5. Iam primum Ætolos, qui umbilicum Græciæ incoherent, in armis eum inuenturum, antesignanos ad asperrima quæque belli paratos. Sicuti Italiæ umbilicus in Reatino agro ponitur Plinio lib. 3. cap. 12. & Solino cap. 8. uterque Varronis autoritate. Ante hos Plautus in Menæchmi actu 1. sce. 2.

Dies quidem iam ad umbilicum est dimidiatus mortuus.

Scio autem aliàs vmbilicum vsurpari pro fine. Horat. Epod. Ode 14.

Deus, deus nam me vetat,

Inceptos olim promissum carmen, iambos

Ad vmbilicum adducere.

Id est, absolueret, finire. Solebāt enim veteres illi librorum suorum tegumenta vmbilicis ornare. Aut (inquit Porphyrio) in fine lib. vmbilici ex ligno, aut osse solent poni. Catullus ad Varum,

Noni vmbilici, lora rubra, membrana

Defecta, plumbo & pumice omnia equata.

Et Martialis idem librum quartum hoc epigramate clausit,

Ohe iam satis est, ohe libelle,

Iam peruenimus vsque ad vmbilicos,

Tu procedere adhuc & ire quaris,

Nec summa potes in scheda teneri.

Et lib. 5. epig. 6.

Nunquam grandia nec molesta poscit,

Quæ cedro decorata, purpurâq;

Nigris pagina creuit vmbilicis.

Et alibi sæpe.

^d *In monte Parnasso.*] Hæc descriptio maxima ex parte est Strabonis lib. 9.

^e *Erat autem Parnassus.*] Herodotus lib. 8. ubi & hos colles ita ut hîc appellat. Seruius lib. 10. Æneidos in eum locum,

Pandite nunc Heliconæ dea, cantusq; mouete.

Parnassus mons, inquit, Thessaliæ iuxta Bœotiam, qui in duo finditur iuga, Cithæronem Liberi, & Heliconem Apollinis & Musarum. Hanc Seruij opinionem sequitur Lactantius Grammaticus primo Thebaidos Statij.

^f *Helicon verò Musis.*] Seruius & Lactantius ubi supra: & ante hos Strabo lib. 10. Qui, inquit, Musis Heliconæ consecrarunt, Thraces fuere, Bœotiæ accolæ. & libro 9. Helicon mons Bœotiæ iuxta Thebas, atque Phocidi vicinus, non procul à Parnasso, eiq; æmulus & altitudine & circuitu, qui & ipse Apollini sacer est & Musis. Plinius libro 4. capit. 7.

^g *In Cithæronis autem vertice.*] Pausanias in Bæoticis. ubi nymphas has Cithæronidas vaticinatas priscis temporibus sermone hominum vulgatum fuisse scribit. vocat autem eas Sphragidas, non Sparticas.

^h *Et in Macedonia.*] Varro lib. 6. de lingua Latina, & Seruius in lib. 4. Æneidos.

ⁱ *Et in Thessalia.*] Ut dictum est ex Seruio supra in verbo, In monte Parnasso. Mela lib. 2. c. 3.

^k *Mysia.*] Strabo lib. 12. Prusa vrbs est, in Olympo Mysiæ sita. Et eodem lib. Propontidi imminent Olympus Mysius, & Ida. Vide etiam Herodotum libro 1.

^l *Cilicia.*] Idem lib. 14.

^m *Elide.*] Idem Strabo lib. 8.

ⁿ *Et Arcadia.*] Pausanias in Arcadicis, qui est liber octauus. Ad læuam Heræ Lycæum mons est, quem Olympum etiam: Sacrum alij Arcadum iugum nuncupant.

o *Templum*

Templi A-
pollinis lo-
cus apud
Delphos.
Cæmonia
& ritus
Delphici
oraculi con-
sulendi.

Alexander
Pythiæ co-
egit vatici-
nari.
Python.
Pythia fe-
sta.
Pythij ludi.
Pythia.
Pytheum.
Pythij
Spartano-
rum.

o Templum verò intra vrbs ambitum fuit, quod pariter non manu extructa, sed natiua præcipitia munuere aditu difficili & angusto: quippe quem ex quinque lapidibus tantum, velut mole obiecta, obstructum ferant. in medio autem exigua planities, & in ea hiatus, ex quo ventus & acer spiritus manans, mentes vatum in vecordiam vertit. Eoque spiritu ex infimo specu edito, quasi diuino afflatu Phœbas in tripode stans, mente furibunda, statis diebus quibus fari licet, consulentibus responsa canit: licet p ferant Apollinem sex mensibus apud Lycios, sex apud Delum vaticinari, reliqua verò oracula aliquando Idibus, nonnunquam calendis: nunc die oriente, nunc desinente, responsa dabant: q quæ à mulieribus tantum, quæ erant templi vates, vaticinantis in modum ferebantur. r In quo id præcipuum fuit, vt qui oraculum consulit, breui admodum oratione quid velit exposcat, s vtque nulum Latine edatur oraculum, neque edi priusquam ab imo, dum sacrificant, tota victima contremiscat: nec capitis commotionem satis esse, sed omnibus illam partibus quati oportere. t In quo proditur memoriæ, cum infasto die Pythiam reluctantem & inuitam Alexander cogeret, illam vi coactâ, quod esset inuictus, respondisse: quod pro omine acceptum veridico præfagio, futuræ magnitudinis prænuncium fecit. In eo quidem templo, Apollinis simulacrum fuit humana effigie: in u Delo, Draconis: x in Licia verò lupi. y Quam urbem Python, ob interfectum pythonem, dictam comperimus: nam z & Pythius Apollo, a & Pythia festa, & b ludi Pythij, & c ipsa vates Pythia dicta, & d Pytheum oraculi locus. Spartæ quoque Pythios nuncupant, qui Delphos ad consulendum oraculum mittebantur, qui publicè cum regibus cibaria habent, & vescuntur vnâ. e Huc ex omni orbe praua religione incussa, quæ se hominum vanitas confundebat, viri principali dignitate insignes, frequentes consultum ibant, eaque ex omnibus vera & longè clarissima oracula habita sunt. Quare regum populorumque amplissimis donis, muneribusque, & multarum vrbiū thesauris refertum templum fuit: inter quos

ANNOTATIONES.

o Templum verò.] Iustinus lib. 24. Strabo lib. 9. Diodorus Siculus lib. 16. cap. 6. vbi huius oraculi rationem describit Plinius lib. 24. c. 47. ad fi.

p Licet ferant Apollinem.] Hæc vsque ad versu. Quæ à mulieribus sunt Seruij tum lib. 4. in enarratione eius loci,

Qualis, vbi hybernæ Lyciam, Xantiq, fluentia

Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo.

Aliud, inquit, agens, aliud ostendit. Nam Apollo sex mensibus hyemalibus, apud Paratam Lyciæ urbem: & sex æstiuus, apud Delum dat responsa. Tum lib. 6. statim post princ.

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.

Et huic, quod de Lyciis dicitur, ad stipulatur, quod Homerus libro 4. Iliados, Apollini nomen dedit λυκηγενί,

εὐχαιο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενί, κλυτοτόξῳ.

Id est,

Voue autem Apollini Lycegeni, glorioso in arcu.

Lycium quoque eum appellatum fuisse constat ex Pausania in Atticis & Corinthiacis, Diodoro Siculo lib. 6. cap. 17. Macrobio Satur. lib. 1. cap. 17. Propertio lib. 3. eleg. 1. & aliis. Et quod in Lycia fuerit Apollinis oraculū, tradit Fest. Pompeius lib. 10. Ex quo & Lyciæ sortes Virgil. li. 4. Æneid.

Italiam Lyciæ iussere capeffere sortes.

& paulo post,

Nunc Lyciæ sortes: nunc & Ioue missus ab ipso

Interpres diuū fert horrida iussa per auras.

Et Statio lib. 3. Thebaidos,

—Lyciæq, parent contendere sortes.

q Quæ à mulieribus tantum.] Strabo lib. 9.

r In quo id præcipuum fuit.] Philostratus in vita Apollonij lib. 6. cap. 5. de oraculo Delphico loquens, inquit, ibi, vt tu ipse nosti, qui ab oraculo aliquid poscit, breui admodum oratione, quid poscat, exponit.

s Vtq, nullum Latine edatur oraculum.] Quāquā apud Apuleium lib. Asini aurei 4. Apollo Milesius, Græcus & Ionicus propter Milesiæ conditorem, sic Latina sorte respondit,

Montis in excelsi scopulo desiste puellam,

Ornatam mundo funerei thalami.

Nec speres generum mortali stirpe creatum,

Sed sauum atque ferum, vipereumq, malum.

Qui pennis volitans super æthera cuncta fatigat,

Flammaq, & ferro singula debilitat.

Quem tremis ipse Iouis, quo numina terrificantur,

Flumina horrescunt & Stygia tenebræ.

t In quo proditur memoria.] Plutarchus in Alexandro, sic scribit, Volens, Alexander scilicet, illius gratia expeditionis,

diuinum consulere oraculum, Delphos venit. Tum fortè nefasti dies agebantur, in quibus ne fari quidem illi mos est oraculo. Quamobrem cum ipsam primò vatem reluctantem, seque lege tuentem orasset, ipse inuitam trahens templum ascendit. Ea verò studio ac hominis importunitate victa, Inuictus es, inquit, fili. Qua voce accepta Alexander, haud alio sibi opus esse vaticinio dixit, verum assensum se, quod ab ea cupiebat, oraculum. Nec multò antè, scilicet anno sexto Philippi patris Alexandri (vt scribit Diodorus Siculus lib. 16.) Philomelus Pythiam vti aliquid sibi de patriæ rebus prædiceret, monuit: & cum vates eam ipsius patriam sibi videri responderet, minari & cogere eam, vt tripoda incenderet, cœpit Philomelus. At cuius vim inferentis asperitatem offensa mulier, cum dixisset, Tibi quidem quodlibet permittitur: lætus plurimum, verbum id, vt pote oraculum rebus suis aptissimum, accepit Philomelus. quod tamen tandem ei cessit pessimè.

v In Delo, Draconis.] Strabo lib. 9.

x In Lycia verò lupi.] Pausanias in Corinthiacis.

y Quam urbem Python.] Pausanias lib. 10.

z Et Pythius Apollo.] Propertius lib. 2. c. 29.

Deinde inter matrem Deus ipse, interq, sororem

Pythiæ in longa carmina veste sonat.

Pausanias libro 2. & 5. Ita autem dictus à Python serpente, Terra genito, quem Apollo, adhuc puer, sagittis suis confecit, apud Ouid. lib. 1. Metamor. cuius hæc verba sunt,

Illa quidem nollet, sed te quoque maxime Python

Tum genuit populisq, nouis incognite serpens

Terror eras, tantum spaij de monte tenebas.

Hunc Deus Arcitenens, & nunquam talibus armis

Antè, nisi in damis, capreisq, fugacibus, vsus,

Mille grauem telis exhausta penè pharetra

Perdidit; effuso per vulnera nigra veneno.

Arnobius contra Gentiles lib. 3. & 8.

a Et Pythia festa.] Ouid. lib. 1. Metamor.

Instituit sacros celebri certamine ludos

Pythia perdomita serpentis nomine dictos.

Huius certaminis victores, teste Luciano, lauro coronabantur, additis pomis ex Apollinis templo sumptis.

b Ludi Pythij.] Strabo lib. 9. & vide sup. lib. 5. c. 8.

c Et ipsa vates Pythia.] Strabo d. li. 9. Diod. li. 16. sup. citato.

d Et Pytheum oraculi locus.] Herodotus lib. 6. Sunt autem Pythij, qui Delphos ad consulenda oracula mittuntur, quique publicè cum regibus pascuntur.

e Huc ex omni orbe.] Strabo lib. 9.

f Quod

Agillinorum & Spinenſium non in poſtremis gazæ fuere. ^f Quod quidem cuncta oracula antiquitate excellēbat. Proximum huic fertur ^g Dodonæi Iouis oraculum. ^h Dodona enim ampla in Epiro ciuitas, & ſatis florens habita. Epirus autem Molofforum regnum erat. Templum verò iuxta nemus Ioui ſacrum, in quo arbores reſponſa dare dicebantur, omnibus circa populis ſanctum, à Pelafgis conſtructum, & paludibus circumfulum, ⁱ quercuſque vocales illic fuiſſe fama vulgauit, ad quas vt in dubiis caſibus reſponſa acciperent, capti ſuperſtitione homines religioſe accedebant. ^k Fuitque proditum memoriæ, quercui Dodonææ famulantes, diuinandi facultatem accipere: ^l ſoliſque Bæotiis, ſi quando conſulto opus foret, viros reſponſa dare, ^m primamque fagum & columbam Dodonæ vaticinatam quotieſque oraculum edebatur, ⁿ lebetes æneos ad numerum, ſiue caſu, ſiue conſultò, tinnitus edere canoros. ^o In quo Deucalion & Pirrha deſinētibus aquis, poſt diluuiū concediſſe, & numen conſuluiſſe perhibentur. ^p Subinde Alexander Epiri rex eodem oraculo monitus, vt urbem Pandosiam & annem Acheruſium, tanquam fatalia loca vitaret, in reſponſis habuit, oraculi ſortem de his quæ in Theſprotis eſſent, intelligere arbitratuſ: qui quū inſeſtiſſimas gentes in Brutiis armis petit, & belli iure vaſtat, apud eiufdem nominis loca, inſanda ſtrage victus, oraculi fidem veram impleuit. ^q Quod quidem templum Philippus Mecedo (velut immanis prædo) ſicut pleraque omni rapinarū genere vaſtauit, & incendit: vaſa que & quæ precioſa erant, immiſſo exercitu diripuit. ^r In eo quoque fons ſacer viſe-

Agillino-
rum & Spi-
nenſium gazæ
in templo
Apollinis
Delphici.
Dodonaum
oraculum.
Epirus.
Oracula
Apollinis
ambigua.
Templum
Apollinis.
Delphici &
Philip. va-
ſtatum.

ANNOTATIONES.

^f Quod quidem cuncta oracula.] Nam & id antiquitate dicit inſigne Strabo d. lib. 9.

^g Dodonæi Iouis.] Vt etiam tradit Seruius in lib. 3. Æneid. quo loco ſtatim citabimus.

^h Dodona enim ampla in Epiro.] Herodotus lib. 2. non ſemel. Strabo lib. 5. 7. & nonnihil lib. 16. Liuius 1. Decad. lib. 8. Pomponius Mela lib. 2. cap. 3. vbi de Macedonia. Plinius in Præfatione li. 4. Probus in lib. 1. Georg. Virgilij. Solinus ca. 22. Stephanus de urbibus in Dodona, Lactantius, Statij interpres lib. 3. Theb. ibi.

Et nemorum Dodona parens.

Scribit Dodonæum oraculum fuiſſe in Epiro, vbi de quercu columba omnibus reſponſa dabat. Ipſe autem Strabo d. lib. 7. non multò ante fin. dicit hoc oraculum, quemadmodum & cætera, quodammodo dereliſtum eſſe.

ⁱ Quercuſque vocales.] Ex quo illud Homeri loquentis de huiusmodi oraculo lib. Odyſſææ 19.

ἢ δ' ἐς Δωδώνην φάτο βηῖναι, ὅφρα Θέοιο

ἐν δρυὶς ὑψιπόμοιο διὸς βελὺν ἐπακῶσαι.

Hunc autem in Dodonem dicebat ire, vt Dei

Ex quercu alta Iouis conſilium audiret.

Illud Heſiodi apud Strabonem libro 7. non procul à fine, Δωδώνην φηρὺν τε πελασγῶν ἱερὰν ἔχειν. Id eſt,

Atque habita Graiis oracula quercus.

Et ibi Probus & Seruius interpretes, & idem Probus in lib. 1. eiufdem operis.

^k Fuitque proditum.] Herodotus lib. 2. hanc hiftoriam copioſe explicat. De hac ipſa re etiam plura, & quidem doctè, cõgeſſit Lanus Parrafius 1. Raptus Proſerpinæ ſuper illud,

Vnde datæ populis fruges, & glande relictæ

Ceſſerit inuentis Dodonia quercus ariſtis.

^l Solisque Bæotiis.] Strabo libro 9. vbi eius rei rationem reddit.

^m Primamque fagum & columbam.] Herodotus dicto lib. 2. Id tamen fabuloſum eſſe autumat Strabo lib. 7. paulò ante ſi. Vide tamen Dionyſium Halicarnaſſeum libr. 1. & Probum in d. lib. 1. Georg. Seruium in 9. eclog. Virgilij paulò poſt prin. In Epiro, inquit, dicitur nemus fuiſſe, in quo reſponſa dabant columbæ: quod ideò fingitur, quia lingua Theſſala Peliades & columbæ & vaticinatrices vocantur. Ouid. Metamor. 13.

Vocalemque ſua terram Dodonida quercu.

ⁿ Lebetes æneos.] Eraſmus Chiliadis 1. centur. 1. cap. 7. Dodonæum æs tam apud Græcos, quàm Latinos in proverbium ceſſiſſe de homine improbæ & importunæ loquacitatis ex diuerſis ſcriptoriſ ſi. In Dodona duæ fuerant ſublimēs columnæ, in altera peluis ærea, in altera penſile pueri ſimulachrum, flagellum æreum manu tollentis. Quoties autem ventus vehementius flaſſet, fieri conſuevit, vt ſcutica impulſa crebrius lebetem feriret. Is autem percuſſus tinnitum reddebat, multum temporis durantem. At Suidas

tradit ex quodam Damone, Iouis Dodonæi oraculum lebetibus æreis vndique ſeptum fuiſſe, ita coniunctim collocatis, vt inuicem ſeſe contingerent. Itaque neceſſe erat fieri, vt vno aliquo lebetum percuſſo, viciffim omnes reſonarēt, ſonitu mutuo contactu ab aliis ad alios ſuccedente. Durabatque in longum tempus tinnitus ille, videlicet in orbem redeunte ſono. Ad has pelues reſpexit Virg. lib. 3. Æneidos, commemorans hoſpitalia dona, quæ priſcorum conſuetudine, Æneæ digreſſuro, tum hoſpiti, tum ciui ſuo, Helenus, Epiri, poſt Pyrrhum, Rex, & Andromachæ maritus, donarit, his verbis,

Ingens argentum, Dodonaosque lebetes.

^o In quo Deucalion & Pyrrha.] Parnaſſus, ſicut Stephanus narrat, olim Larnaſſus vocari erat ſolitus, propter ea quòd Deucalionis illuc appulit λάρναξ, hoc eſt linter contectus, ſiue arca, quam Deucalion ædificauit cõſilio Promethei patris. Ludou. Viues in cap. 10. lib. 18. Ciuitatis Dei.

^p Subinde Alexander Epiri Rex.] Hæc vſque ad verſicul Quod Quidem templū. ſunt Strabonis li. 6. & Iuſtini lib. 12.

^q Quod quidem templum Philippus Mecedo.] Sed Actoli huius templi porticus omnes demoliri ſunt: ornamenta, quæ maximo ſtudio atque impenſa adhibita fuerant, deiecerunt: neque ſolum ſuperiorem partem incendio concremarunt, verumetiam mœnia ipſa funditus eruere. Euerterunt ſtatuas numero vltra duo millia, quamplurimas etiam fregerunt, ab his duntaxat abſtinentes, quæ vel figuras, vel inſcriptiones deorum habebant, vt ſcribit Polybius lib. 5. ^r In eoque fons ſacer.] Pomponius Mela lib. 2. cap. 3. In Epiro Dodonæi Iouis templum, & fons ideo ſacer, quòd cum ſit frigidus, & immerſas faces, ſicut cæteri, extinguat: vbi ſine igne procul admoventur, accendit. Huius fontis meminit Solinus cap. 12. Plinius cap. 103. libro 3. In Dodone, inquit, Iouis fons cum ſit gelidus, & immerſas faces, extinguat, ſi extinctæ admoventur, accendit. Idem meridie ſemper deficit, qua de cauſa Anapaumenon vocant. Mox increſcens ad medium noctis exuberat, ab eo rursus ſenſim deficit. Lucretius hunc fontem deſcribens, in 6. cauſam cur id accidat, conatur oſtendere. Eius verſus, quòd elegantes ſunt, adſcripſimus,

Frigidus eſt etiam fons, ſupra quem ſita ſape

Stuppa iacit flammas, concepto protinus igni,

Tedaque conſimili regione accenſa per undas

Collucet, quocunque natans impellitur auris,

Nimirum quia ſunt in aqua permulta vaporis

Semina, de terraque neceſſe eſt funditus ipſa

Ignis corpora per totum conſiſtere fontem,

Et ſimul expirare ſoras, exireque in auras,

Non tam viua tamen, calidus queat ut fieri fons.

Diuſ Auguſtinus lib. 21. cap. 7. Ciuitatis Dei, Prodigioſis huiusmodi naturæ operibus rarò aliam rationem prætexi ait, quàm quòd talis eorum ſit natura.

Fos in tem-
plo.
Oraculum
Apollinis
Dindymæi.
Branchus.

Oraculum
Latonæ.
Bruti
vrbs.

Delij sortes.

Tanacra.
Templi. A-
pollinis in
Delo honos.

batur, qui quum faces accensas extingueret, admotas procul accendit.^s Tertiū verò Dindymæi Apollinis oraculum antiquissimum, & multi nominis habetur, quod Branchidarum nuncupant. Branchus enim Theffalus fuit Apollini dilectus, & filius habitus, quem interfectum dolens, templo & diuinitate sacrauit.^c Is autem Apollo Milesius dictus.^u Est autem Miletus totius Ioniæ caput. Templum verò ad decem & octo stadia ab vrbe, à littore autem viginti aberat, maxima mole & profusis sumptibus extructum, auctumque amplissimis donis.^x quod Xerxes deorum hominumque contemptor, dum innumerabilibus copiis Græciæ bellum parat, nulla religione aut deum verecundia, sicut multa, incendiis & ruinis deformauit, templumque & aras euertit.^y Annis deinde intercedentibus, Milesij oraculo moniti, vberiori impensa illud omnium maximum & dignum tanto numine restaurarunt, ita vt ob magnitudinem fastigio extruendo nullæ contignationes suffecerint.^z Quartum in vrbe Bruti Latonæ oraculum inclytum diuitiis memorant. Vrbs autem Bruti in Ægypto contra Nili ostium, quod Sebeniticum dicitur. Templum verò media in vrbe situm, omnibus circà populis sanctum, & cæremoniis sacrum erat, porticum habens decem passibus altam, in quo^a oraculum Cambyfi redditum est, in Ecbatanis illum decessurum, ambiguo nomine decepto, cū altera apud Syros, altera in Medis essent.^b Delij quoque sortes & oracula, indubia semper habita sunt. Fuit autem Delos vna ex Cycladibus, cui nomē^c Ortygia:^d ædes verò mari imminebat, à qua proximus in Eubœam traiectus erat: quinque enim passuum millibus ab^e Tanacra aberat. Tanacra autem in Eubœa vetus traditur ciuitas.^f In quo quidem templo ipsum Apollinem natum & alitum fabulantur, g tantæ religionis, vt ne Persæ quidem cum innumerabilibus copiis bellum parant, & omnia belli iure vastant, violentas aut sacrilegas admouere manus ausi fuerint: in cuius ara nullum immolari animal proditum est: h quare morbo & pestilenti contagione coacti Delij, id decreto sanxerunt, ne homines defunctos ibi crema-

ANNOTATIONES.

s *Tertiū verò Dindymæi Apollinis.*] Hæc sunt Herodoti lib. 1. Strabonis lib. 11. & 14. non multò post princ. Pomp. Mele lib. 1. cap. 17. vbi de Ionia in princip. Post Basilicum, inquit, Ionia aliquot se ambagibus sinuat, & primum à Possidio promontorio inflexum inchoas, cingit oraculum Apollinis, dictum olim Branchidæ, nunc Didymi. & Plinij lib. 5. c. 29. Statius lib. 3. Thebaidos,

— *Patrioq, æqualis honori*

Branchus.—

Vbi Lactantius Placidus, eiusdem Statij interpres, Terentiani versus sic citat,

— *Branchiada Phœbo cantasse Ioniq,*

Pastorem Branchum, cum captus amore pudico,

Fatidicas sortes docuit depromere Paan.

Branchus Theffalus fuit dilectus Apollini, vt Hiacinthus, quem acriter interfectum dolens, templo & sepulchro consecrauit. Hæc Lactantius. Legendum esse autem Didymæus non Dindymæus, autoritatibus supra citatis patet.

t *Is autem Apollo Milesius.*] Nam & hunc Milesium appellat Apuleius Metam. lib. 4. Dei, inquit, Milesij vetustissimum percontatur oraculum, quem postea Apollinem esse dicit. Huius etiam oraculi Milesij meminit Apul. lib. 5. Metam. & Sozomenus in historia, vbi de Licinij interitu agit, huius oraculi ita meminit, Denique etiam Græci dicunt, tunc eum expertum fuisse diuinationem Milesij Didymæi Apollinis, eique consulenti de bello, respondisse Deum per hos Homeri versus,

O senior, seruat iuuenis te miles in armis,

Te durè excipiet senium, & tua vita soluta est.

In vulgatis Sozimeni excerptis pro Milesij & Didymæi, Latinus interpres parū hoc tenens, Miletij & Gemini interpretatus est, vt scribit Gyrardus Historiæ Deorū, syntag. 7.

u *Est autem Miletus.*] Plinius lib. 5. cap. 29. Miletus, inquit, Ioniæ caput, Lelegeis antè & Pityusa & Anaetoria nominata, super 80. vrbiū per cuncta maria genitrix. Mela d. lib. 1. c. 17. vbi de Ionia.

x *Quod Xerxes.*] Strabo lib. 14. post princip. de Didymæo Milesio, sic scribit, Post Possidium Milesium est oraculum Apollini Didymæo sacrum apud Branchidas ad decem & octo stadia ascendenti: id à Xerxe incensum est, quemadmodum cætera templa omnia, Ephesio excepto. Branchidæ autem Dei thesauris Persæ traditis, cum eo fugiētes abscefferunt, ne proditiōis & sacrilegij pœnas penderent.

y *Annis deinde intercedentibus.*] Idem Strabo ad ea subiūgit,

Postea Milesij templum construxerunt omniū maximum, quod propter magnitudinem remāsit sine tecto, variis antiquarum artium donis sumptuosissime honoratum.

z *Quartum in vrbe Bruti Latonæ.*] Herodotus lib. 2. in duobus locis. Strabo lib. 17. Sed hic ex iis legendum est Buti, non Bruti.

a *Oraculum Cambyfi redditum.*] Herodotus in Thalia, qui tertius liber est, Sed cū fuisset iam antea Cambyfi redditum ex vrbe Buti oraculum, eum in Ecbatanis decessurum, ipse interpretabatur se in Ecbatanis Mediæ, vbi res eius omnis erat, senem vita functurum: at oraculum in Ecbatanis Syriæ loquebatur.

b *Delij quoque sortes.*] Seruius in lib. 3. Æneidos, ibi,

Sacra mari colitur medio gratissima tellus

Nereidum matri.—

Dicta est insula, Delos scilicet, primò Ortygia, quia Græcè ὄρνις dicitur coturnix: & quia postea emergens apparuit, Delos. Nam Ἀλόν, manifestum dicunt. Vel quod verius, quia Apollinis oracula, quæ vbique obscura sunt, illic manifesta dantur. Plinius c. 12. lib. 4. Ipsa, inquit, longè clarissima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos.

c *Ortygia.*] Strabo lib. 10. Solinus c. 17. & 18.

d *Ædes verò mari imminebat, à qua.*] Liuius 4. Decadis libro 5. ad finem, Templum, inquit, est Apollinis Delium imminens mari, quinque millia passuum à Tanagra abest, minus quatuor millium inde in proxima Eubœa est mari traiectus.

e *Tanagra autem in Eubœa.*] Ptolemæo lib. 3. ca. 15. Tanagra est oppidum Bœotiae Mediterraneæ.

f *In quo quidem templo.*] Cicero in 5. in Verrem act. de eo templo loquens, est enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas, vt in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur.

g *Tantæ religionis, vt ne Persæ quidem.*] Cicero in ea ipsa Oratione paulò post ea, quæ nuper ex eo diximus, de eodem templo loquens, Tantaque eius autoritas religionis & est, & semper fuit, vt ne Persæ quidem cū bellū toti Græciæ, diis hominibusque indixissent, & mille numero nauium classē ad Delum appulissent, quicquam conarentur, aut violare, aut attingere. Hanc historiam abundè scribit Herodotus lib. 6.

h *Quare morbo & pestilenti.*] Thucydides libro 4. scribit in Delo nec parere, nec sepelire, nec canem alere fas fuisse.

Strabo

rent, néve sepelirent, ⁱ neque in Delo canes alerent, scilicet vt ab omni cæde insula immunis foret. ^k Cúmque oraculo moniti Athenienses Delum expiarent, hoc expiationis genus inuenere, vt cadauera sepulchris condita inde eruerent: ^l atque edixere, ne quis in Delo moreretur, néve quis homo nasceretur: sed morituri & pariturae mulieres, in Rhenam insulam Delo proximam transmigrarent. ^m Cuius aræ hoc proditur mirum & monstrificum, vt ex dextris cornibus animalium mira arte compactis erecta fuerit: ⁿ sicut Thebis aram Apollinis Spodij ex sacrificiorum cineribus constructam ferunt, vnde cognomen tulit, ^o quam nonnulli inter orbis miracula adnumerant: ^p ad quam quum accessisset Pythagoras, ipsum ob religionem adorasse fertur: ^q & ne aram sanguine fœdaret, hostiam immolare minimè voluit, sed frumento, hordeo, atque placenta, sine igne sacrum fecit. ^r Quæ insula tantæ sanctitudinis habita est, vt ad eam quotannis Athenienses tacti religione, variis mercibus onustam nauim mitterent, quo tempore quenquam vinciri, aut supplicio affici, religioni fuit, donec rediret nauis. ^s Cúmque cætera responsa Apollinis sub nubilo verborum & sensu ambiguo redderentur, ^t sola Delij oracula nullo tegmento exposita atque aperta fuere. ^u Etiam in Attica ara Iouis supremi exemplo haud dissimili traditur, ad quam nihil conuenit animatum immolari: sed variis libamentis & bellariis absque vino sacrificatur. ^x In Paphiæ quoque Veneris ara, licet ex cæsis hostiis caprentur auspicia, illic tamen sanguinem effundere non decebat: igne enim puro & precibus tantum altaria adolentur, in cuius sacris certissima hædorum fibris fides habita semper. ^y In Patara quoque Lyciæ oraculum

In Delo nemo vel nascebatur, vel moriebatur.
Ara Apollinis Spodij.
Rhenæ insule sanctitudo.
Delij oracula aperta.
Ara Iouis

in Attica.
Ara Paphiæ Veneris.
In Patara.

ANNOTATIONES.

Strabo lib. 10. Haud enim, ait, inter Delon mortuos aut sepelire, aut cremare fas est.

ⁱ Neque in Delo canem.] Strabo d. lib. ad ea subiungit, Canem etiam in Delo alere nefas.

^k Cumq; oraculo moniti, &c.] Strab. d. lib. 10.

^l Atque edixere.] Plutarchus in Apophthegmatis Pausaniæ Cleobroti scribit, Mulieres ex lege, quæ apud Delios erat, neque parere, neque mortuos sepelire. Et Pausanias libr. 2. idem de Æsculapij luco dicit, ait enim, Æsculapij lucum circumquaque montes cingunt, intra cuius ambitum mori nequaquam, aut nasci religio est. eodem scilicet ritu, qui & in Delo insula seruatur.

^m Cuius aræ.] Id Plutarchi est in libello, quo differit, vtra animalia prudentiora sint, an aquigena, an verò terrigena. Verum idem in Theseo de ara in Delo scribit, non quidem ex dextris, sed ex sinistris tantum cornibus compactam, quæ καράτων βοιών appellat. id est corneam aram. Sed utcunque sit, Ouidius non exprimens ex vtris sit, in epistola Cydippes ad Acontium hæc de ea re scribit,

Miror & innumeris structam de cornibus aram,

Et de qua pariens arbore nixa dea est.

Quin & Callimachus poeta in Apollinis hymno, quadrimum adhuc Apollinem scribit ex cornibus Cynthiadum caprarum, quas soror Diana in venatu occiderat, aram cōpegisse, fundamentaque item & parietem è solis struxisse cornibus. ipsius autem sunt hæc verba,

τεράεσσι τὰ περὶ τὰ θεμέλια Φοῖβος ἔπηξε
καλὴν ἐν ὀρυγίῃ θεῖνῃ ἐνδοθὶ λίμνῃς,
ἄρτεμις ἀρρώσσοι καρήατα πωλεχὲς αἰγῶν
Κυνθιάδων φορέσκειν, ὅθ' ἔπηξε βοιών Ἀπόλλων,
δείματο μὲν καράων ἐδέθλια, πῆξεν δὲ βοιών
ἐκ καράων, καράς δὲ πῆξεν ὑπεβάλλετο τοίχῃς.

Quadrimum prima fundamenta Phœbus iecit,

Pulchra in Ortygia orbiculari in lacu.

Diana venata cornua assidue caprarum

Cynthiadum tulit, ipse verò connexuit aram Apollo,

Extruxit quidem cornibus fundamenta, compegit autem aram

Ex cornibus, corneos verò circumduxit parietes.

Laërtius quoque Diogenes ceratinæ aræ, hoc est, cornibus factæ, mentionem nonnullam facit in Pythagoræ vita.

ⁿ Sicut Thebis aram Apollinis Spodij.] Pausanias lib. 9. qui de Bœoticis est. Supra lapidem, inquit, Sophronisterra est Apollinis ara, cognomento Spodij, è victimarum cineribus congesta.

^o Quam nonnulli inter orbis miracula.] Cassiodorus autem lib. 7. Variarum, epistola incip. Romanæ. inter septem orbis miracula id minimè ponit.

^p Ad quam cum accessisset Pythagoras.] Diogenes Laërtius in vita ipsius, & Macrobius lib. 3. Satur. c. 6. post princ. Con-

stat enim (sicut Cloatius Verus Ordinatorum lib. 2. docet) esse Deli aram, apud quam hostia non cæditur, sed tantum solenni Deum prece venerantur. Verba Cloatij hæc sunt, Delij ara est Apollinis Γονήτορες, in qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram, velut inuiolatam, adorasse produnt. Vbi Macrobius Apollinem Γονήτορας: id est genitorem, non Spodium vocat. Spodos autem siue Spodium, cineris genus est, quod ex fornacibus ærariis sarsum euolat, atque inde recidit in pauimentum.

^q Et ne aram sanguine fœdaret.] Laërtius vbi supra. Vide Censorium de die Natali.

^r Quæ insula.] Herodotus lib. 6. Erat enim Atheniensium in Sunio biremis quædam, quam Delum iam inde à Theseo quotannis mittebant.

^s Cumq; cætera responsa.] Herodotus libro 1. in Græcorum oraculis & alibi sæpe. Eusebius Præparationis Euangelicæ lib.

^t Sola Delij oracula.] Id ex Seruio supra diximus hoc eod. c. 2. ibi, Delij quoque sortes. & ad ea adiungit idem Seruius, quod quamuis quædam oracula Apollinis obscura sint, tamen semper vera sunt. Philostratus item in vita Apollonij lib. 6. tradit Apollinem Delium, nullis portentis præmissis, quæ sibi videntur, respondere.

^u Etiam in Attica ara Iouis supremi.] Deorum enim supremus est Iupiter. Pausanias lib. 1. qui de Atticis est, In vestibulo Iouis supremi ara est, ad quam victimas non cædunt: sed liba duntaxat apponunt, ac vino quo minus vtantur religione probantur. Et de huiusmodi quoque Ioue Hypato, id est, altissimo, supremo. Idem Pausanias lib. 9. qui de Bœoticis est. Gyrardus Historiæ deorum syntag. 11. Orphæi carmen citat his verbis,

χαῖρε ἀνὰ προπάτωρ Ζεὺς ἀφδίτε, χαῖρ' ὕπατε Ζεῦ.

^x In Paphia Veneris ara.] Cornelius Tacitus lib. 18. Titus Vespasianus, oram Achaiæ & Asiæ, ac læua maris præteruectus, cum in Cyprum insulam peruenisset, cupido illum incessit adeundi visendique templum Paphiæ Veneris inclytum per indigenas aduenasque. Tantum Cinarades sacerdos consulitur. Hostiæ, vt quisque vouisset, mares deliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbris, quanquam in aperto, madescunt. Simulachrum deæ non effigie humana. Continuis orbis latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens.

^y In Patara quoque.] Pomp. Mela lib. 1. c. 15. de Lycia. Vnde Pataraus Apollo dictus Horatio lib. 3. Carm. Ode 4.

— Qui Lyciæ tenet

Dumeta, natalemq; syluam,

Delius & Pataraeus Apollo.

In Patara (vt diximus ex Seru. supra in verbo incip. Licet ferant

Lycia for-
tes,
Amphiaraj
& Tropho-
nij oracula.

Fons in Am-
phiaraj tē-
plo.

Ara Ar-
dali.
Trophonij
& Amphiaraj
templa.
Thebæ di-
uerse.

Apollinis & delubrum magnæ felicitatis fertur, in quo sex anni mensibus responsa dantur, quæ Lyciæ fortes dictæ. ^z Eò enim excellentiæ creuit, vt opibus ac fide Delphico haud ab simile fuerit. ^a Præter quæ, Amphiaraj & ^b Trophonij oracula, Græcis inclytæ religionis fuere: ea enim vetustate & fide præcipua habita sunt. Fuit enim Amphiaræus diuinus vates, ^c cui Oropij diuinos honores decreuere, ædémque illi candido marmore dedere: quem tanto cultu studioque Græcia honorauit, ^d vt inter deos illum reciperet: in eoque solo ac sede vbi humatus sepultusque est, ^e certissima responsa daret, ^f quæ quidem in somnis edebantur: nam post purgationem & sacrificia diis, quorum nomina in ara insculpta erant, mactato ariete, pellem substernebant, in qua incubantes, somnia captabant, illorum significatus & euenta mox interpretati. ^g Erátque publica constitutione sancitum, vt in Amphiaraj templo nullus Thebanus obdormisceret, aut vaticinaretur. ^h Fons quoque in eo visebatur, ad quem qui accepto oraculo morbo leuabantur, argentum & aurum signatum mittere tenebantur. ⁱ Apud Canopum quoque in templo Serapis, ^k & in phano Pasiphaes, & in ^l Pergamo Æsculapij ^m atque in Narbaca apud Hyrcanos oracula pariter ex somniis edebantur. ⁿ & apud Troezenos Ardali ara, in qua Somno & Musis immolabatur: quique responsa accipiunt, integrum diem à cibo, à vino autem triduum abstinerere conuenit. ^o à quibus edita fors olim Mardonio fuit, qua contra Spartanos in acie pugnant occubuit. Quibus quidem oraculis populi omnes cæca opinione ducti, tantum fidei dedere, vt eorum responsis moniti, sæuientes tempestates & prælia vitasse credantur. Quod quidem ^p Amphiaraj templum in Attica: ^q Trophonij verò apud Thebas Bœotiæ fuit, ^r à Cadmo (vt dicitur) conditas,

ANNOTATIONES.

ferant Apollinem.) sex mensibus hyemalibus Apollinis dabantur responsa. Statius lib. 1. Thebaid. ad fin.

Phœbe parens, seu te Lyciæ Patara a niuosis

Exercent dumeta iugis. —

Festus Pompeius lib. 10. scribit, Lycij Apollinis oraculum in Lycia maximæ claritatis fuisse ob luporum interfectionem. *λύκος* enim lupus est.

^z *Eò enim excellentiæ.*] Pomponius Mela, vbi suprâ proximè, de Patara, Lyciæ oppido, loquens, ait, Illam nobilem facit delubrum Apollinis, quondam opibus, & oraculi fide Delphico simile.

^a *Præter quæ Amphiaraj.*] Cic. lib. 1. de Diuin. Atque etiam ante hos Amphiaræus & Tyresias non humiles & obscuri, neque eorum similes, vt apud Ennium est, qui sui quæstus causa facta suscitant sententias: sed clari, & præstantes viri, qui auibus & signis admoniti, futura dicebant: quorum de altero etiam apud inferos Homer. ait solum sapere: ceteros umbrarum vagari modo. Amphiaræum verò sic honorauit fama Græciæ, Deus vt haberetur, atque vt ab eius solo, in quo est humatus, oracula peteretur. Amphiaraj templi meminit Strabo lib. 9. & Val. Max. lib. 9. c. 16.

^b *Et Trophonij.*] Herodotus lib. 1. Cicero Tusculan. questio. lib. 1. Liuius 5. Deca. lib. 5. Strabo lib. 9. Plura Erasmi. scribit Chil. 1. cent. 7. cap. 77. parœmia, In antro Trophonij vaticinatus est.

^c *Cui Oropij.*] Strabo dict. lib. 9. Pausanias lib. 1. In deorum, inquit, numerum Amphiaræum primi omnium Oropij retulerunt, quos reliqui Græci sequuti sunt. Et paucis interiectis, apud Oropios templum Amphiaræo, & eidem è candido lapide signum dedicatum est, &c.

^d *Inter deos illum reciperent.*] Cicero loco nuper citato ibi, Præter quæ Amphiaraj. & seq.

^e *Certissima responsa daret.*] Cicero d. loco. Statius lib. 7. Pausanias d. lib. 1. & 2. Amphiaræum coniectandi somnij solertissimum fuisse ostendit his verbis, Constat illum somniorum diuinatione tradita, tum demum in deorum numerum relatum. Consulendi quidem causa qui accedunt, lustrantur omnes. Pro piaculo res diuina est, quam cum Amphiaræo ipsi faciunt, tum cæteris, quorum in eadem ara inscripta sunt nomina. Deinde arietem immolant, cuius substrata pelle dormientes, nocturna visa expectant.

^f *Quæ quidem in somnis.*] Pausanias d. lib. 1. Et huius quoque meminit Herodotus li. 8. & Philostratus in vita Apollonij, lib. 2. c. 14. vbi sacerdotes eos, qui responsa accipere volunt, integrum diem à cibo, à vino autem triduo iubent abstinerere, vt pura expurgatæque anima ostensorum rationes colligere melius possint.

^g *Erátque publica constitutione sancitum.*] Herodotus d. lib. 8.

^h *Fons quoque in eo visebatur.*] Pausanias d. lib. 1. Est etiam, ait, apud Oropios fons templo proximus, quem Amphiaræi nuncupant: ad quem neque diuinam rem faciunt, neque aut ad lustrandum, aut ad manus lauandas, aqua ea vti fas putant. Solum, qui morbo, oraculi monitu, leuati fuerint, signatum aurum, argentumve, more maiorum, in fontem abiciunt.

ⁱ *Apud Canopum quoque in templo Serapis.*] Strabo lib. 17.

^k *Et in phano Pasiphaes.*] Plutarchus tum in vita Agilis, tum Cleomenis.

^l *Et in Pergamo Æsculapij.*] Pausanias lib. 4. Nam & hic Pergameus & Pergamenus dictus est. Martial. lib. 9. epigr. 17. de coma Euarini,

Consilium formæ speculum, dulcesq; capillos

Pergameo posuit dona sacrata Deo.

Statius de eadem Euarini coma loquens Sylvarum libro 3. sylua 4.

Pergameas intrasse domos, vbi maximus agris

Auxiliator adest, & festinentia sistens

Fata salutifero mitis Deus incubat angui.

Et Q. Serenus Santonicus statim post princ.

Tuq; potens ariis, reduces qui tradere vitas

Nosti, atque in cælum manes reuocare sepultos,

Qui colis Ægeas, qui Pergama, quiq; Epidaurum.

^m *Atque in Narbaca apud Hircanos.*] Strabo lib. 11. Hic etiam Narbaca ciuitas est, in qua oraculum est eorum, qui ex insomniis respondent.

ⁿ *Et apud Troezenos Ardali ara.*] Pausanias lib. 2. qui de Corinthiacis est. & Stephanus in lib. de Urbibus.

^o *A quibus edita fors olim Mardonio.*] Plutarch. in Aristide.

^p *Amphiaraj templum in Attica.*] Pausanias lib. 1. qui Attica inscribitur.

^q *Trophonij verò apud Thebas Bœotiæ.*] Herodotus lib. 8. Strabo lib. 9.

^r *A Cadmo, vt dicitur, conditas.*] Diodorus Siculus lib. 5. c. 1. in princ. & lib. 6. ca. 11. & Lactantius Placidus in lib. 7. Thebaidos Statij. Et hinc illas Cadmeas vocat Homerus Iliados lib. 5.

ἀγγελῶ ἐς Θήβας πολέας μὲν Καδμείωνας.

Id est,

Legatus ad Thebas multos inter Cadmeos.

Et Propertius lib. 1. eleg. 7. in princ. ad Ponticum poëtam,

Cum tibi Cadmeæ dicuntur Pontice Thebæ,

Armaq; fraterna tristia militia.

Alij ab Amphione, vt Strabo lib. vltim. Solinus c. 12. sic scribit, Bœotia Thebis enitet. Thebas condidit Amphion, non quòd lyra saxa duxerit, (neque enim par est id ita gestum videri) sed quòd affatus suauitate homines rupium incolas,

* Bacchi & Herculis patriam, * quas Alexander Macedo diruit, ciuibus sub corona venundatis, " quæ ἐπιπύλαι dictæ sunt, quæ ciuitas iuxta Magnesium & Thessaliam haud longè à mari sita est: vbi Trophonij oraculum multi nominis, qui quum à Bœotiis de Thebano bello consuleretur, ibiq; res diuina fieret, * gallos gallinaceos perpetim cecinisse ferunt, quo concentu Thebanis insignis victoria prædicta fuit. γ Aliæ verò Thebæ in Ægypto fuere in regione Thebaida † εκατόμυλαι, z quas nonnulli Heliopolim, plerique Thebas dixere, a quæ ciuitas à Busiri condita, stadiorum centum quadraginta ambitu ferebatur. b Aliæ in Thessalia iuxta Amphisum amnem, quæ c Phthioticæ dictæ. Et in d Lycia aliæ Thebæ, patria Andromedes. e Aliæ iuxta Miletum: in f Ionia quoq; in g Syria, h in Attica, Cataonia, & in i Italia apud Lucanos Thebæ fuisse traduntur. k Præter quod fuit Trophonij Iouis oraculū in Lebadia Bœotia, in hiatu subterraneo, tetro & horrido, imo & angusto recessu, ad quem scalis descen-

Trophonij
Iouis oraculum.

ANNOTATIONES.

incolas, incultis moribus rudes, ad obsequij ciuilem pellexerit disciplinam. Alij denique ab Ogyge Rege, vt Varro Rei rusticæ, lib. 3. c. 1.

s Bacchi & Herculis patriam.] Plautus in Amphitryone. Diodorus Siculus d. lib. 6. c. 11. & Solinus d. c. 12. ad hæc quæ in præced. citauimus, subiungit. Vrbs ista numinibus apud se ortis gloriantur, vt perhibent, qui sacris carminibus Herculem & Liberum celebrant. Vnde à Seneca in Hercule furēte, Ferax deorum terra vocatur. Plin. lib. 4. c. 7. Hincq; Theocritus ipsum Herculem Bœotium vocat.

t Quas Alexander Macedo diruit.] Plutarchus in Alexandro, & Demosthene. Arrianus quoque in vita Alexandri lib. 1. Polybius lib. 5. & Curtius lib. 2.

u Quæ ἐπιπύλαι dictæ sunt.] Id est, septem portarum. Homerus lib. 4. Iliados,

ἡμεῖς δὲ Θήβας εἰς ἑπτὰ πύλους.

Id est,

Nos etiam Thebarum sedem cepimus septem portarum.

Ouidius lib. 13. Metam. de eadem,

Vrbs erat, & septem posses ostendere portas,

Hæ pro nomine erant, & quæ foret illa docebant.

Et Pindarus sæpe tum in Nemæis, Ode 9. tum in Isthmiis Ode 1. ad fin. & Hesiodus lib. 1. Operum & dierum,

— ἐφ' ἐπιπύλων Θήβης καὶ μῦθον γαῖης.

Ouidius lib. 2. Tristium eleg. 1. eademque vlt.

Cur iacui Thebas, & mihi uulnera fratrum?

Et septem portas sub duce quamque suo?

Et Statius lib. 3. Thebaidos, volens ostendere Niobem quatuordecim filios habuisse ait,

— Miseroq; tumultu

Bina per ingentes stipabant funera portas.

Et rursus paulo ante,

— Tunc visa leuari

Culmina, septenaq; iugo concurrere porta.

Lactantius in lib. 7. Thebaidos Statij. Apuleius li. 4. Metam. Vix enim Thebas Heptapylos accessimus, quod est huic discipline primarium studium. Pausanias lib. 9. septem portarum nomina ponit.

x Gallos gallinaceos.] Cicero lib. 1. de Diuinatione. & Plin. lib. 10. cap. 21.

y Aliæ verò Thebæ in Ægypto.] Plinius lib. 36. c. 8. & ca. 14. vbi tradit hoc totum oppidum pensile fuisse.

† Εκατόμυλαι.] Id est, centum portarum. Homerus lib. 9. Iliados,

— εἰς ὅσα Θήβας

Ἀργυπίας, ὅθεν πᾶσαι δόμοις ἐν κτήματι καὶ

εἰς ἑκατόμυλούς εἰσι.

Id est,

— Nec quanta Thebas

Ægyptias, ubi multa in domibus opes iacent,

Quæ centum portarum sunt.

Et ex eo Strabo lib. 17. Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. Iuuenalis sat. 15. statim post princ.

Atque vetus Thebæ centum iacet obruta portis.

z Quas nonnulli Heliopolim.] Diodorus Siculus lib. 1. ca. 2. & lib. 3. c. 1. Herodotus autem libr. 2. dicit Heliopolim distare à Thebis Ægyptiis spacio quatuor millium octogintorum

& sexaginta stadiorum: verum Strabo d. lib. 17. non Heliopolim, sed Dispolim vocat. Et de his Thebis vide præterea Pomp. Melam lib. 1.

a Quæ ciuitas à Busiri.] Id vsque ad versic. Aliæ in Thessalia. est Diodori Siculi lib. 1. c. 2.

b Aliæ in Thessalia.] Apud Solinum li. 13. aut aliorum comput. 14.

c Quæ Phthioticæ.] Apud Liuium 4. Decad. lib. 3. Thessalorum, inquit, genti, præter libertatem concessam, Achæi Phthiotæ dati, Thebis Phthioticis & Pharsalo excepto. Et eiusdem Dec. lib. 9. Thebas Phthias vnum maritimum emporium fuisse quondam Thessalis quæstuosum & frugiferum. Et 3. Decad. lib. 8. Incolebant urbem eam profugi ab Thebis Phthioticis. Et apud Strab. lib. 9. Thessalis apud Plinium lib. 4. c. 8.

d In Lycia aliæ Thebæ, patria Andromaches.] Vnde illâ Thebanam vocat Ouid. lib. 4. Tristium, eleg. 3.

Nec cruciari minus, quam cum Thebana cruentum

Hectora Thessalico vidit ab axe rapi.

Hæ Ἀνδρoμάχη dictæ sunt Homero lib. 6. Iliados, vnde scribit, Andromacham Hectoris uxorem & Astianactis matrem, natam esse ex Eetione Cilicenis imperante. Ex quo intelligis hîc Cilicia, non Lycia legendum esse. Versus Homeri hi sunt,

Ἀνδρoμάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος ἡετίωνος.

ἡετίωνος, ὅς ἐναθεν Ἀσoπλάκῳ ὑλίσσῃ,

Θίβῃ Ἀσoπλάκῃ, Κιλικίῃσ' ἀνδρoπῆν ἀνάσσει.

Id est,

Andromache, filia magnanimi Eetionis:

Qui quidem Eetion habitabat in Hypoplaco syluoso,

Thebis in Hypoplacijs, Cilicibus viris imperans.

Et paulo post,

ἐν δὲ πόλιν πέρσεν Κιλικίῃν εὐ ναιετάουσαν

Θίβῃ ὑπὸ πύλων, καὶ δ' ἐκταγεν ἡετίωνα.

Id est,

Et ciuitatem deuastauit Cilicum bene habitam:

Thebas celsi portas: interfecit autem Eetionem.

Vt interim non omittas eundem Homerum lib. 1. eiusdem operis,

ὥρμαιβ' ἐς Θίβῃν ἑρπύπολιν ἡετίωνος,

Id est,

Iuimus in Thebæ sacram ciuitatem Eetionis.

Sed & de Thebis Hypoplacijs Strabo lib. 13.

e Aliæ iuxta Miletum.] Vide Stephanum in libr. de Urbibus.

f In Ionia.] Hæ, ni fallor, sunt Thebæ Dirceæ, vel Asopie, de quibus Strabo lib. 8.

g In Syria.] Stephanus in libro de urbibus.

h In Attica & Cataonia.] bus.

i Et in Italia apud Lucanos.] Cato hanc interiisse tradit, & ex eo Plinius lib. 3. c. 11. Fuere & aliæ Thebæ Corsicæ cognominatæ apud Iones iuxta Heliconem Plinio lib. 4. c. 3. Aliæ item à Libero conditæ in Aphrica Diuo Hieronymo in epistolam Diui Pauli ad Galatas, quas nunc dicit Thebesten vocari. Aliæ item in Pamphylia Straboni li. 14. Stephanus autem in lib. de Urbibus nouem Thebas annumerat.

k Præter quod fuit Trophonij Iouis oraculū in Lebadia.] Herodotus

Ex Tropho-
nij antro re-
uersi semper
tristes.

Lethæ fons.
Memoriæ
fons.

Thasiorum
vina.

Trophonij
statua.

Iouis Am-
monij ora-
culum.

Cæremoniæ.

Ioui Am-
monio exhi-
bita atque
eius imago.

Apis oracu-
lum & eius
forma.

sus erat: quò consulentes magnis difficultatibus descendere nudos, aut in veste alba, & lineo vel purpureo amiculo, placentasque lemurebus offerre oportebat, ne quo periculo forent aut noxæ, haustoque oraculo, per alium terræ hiatus ad superiora niti.¹ In quo illud proditur mirum, eum qui post consultum oraculum inde digressus foret, animo semper afflicto & iacenti, nunquam ridere solitum esse: ^m iuxta quod duo fontes visebantur, alter Lethæ, cuius aquam descensuri si haurirent, omnium daretur obliuio: alter Memoriæ, ex cuius haustu, omnium quæ vnquam vidisset, recordatio subiret.ⁿ Sicut Thasii duo vini genera nasci produntur, alterum quod somnum conciliaret, alterum quod fugaret.^o Ipsius verò statua non in templo, sed in tumulo nimis edito visebatur, quæ ferreis obeliscis obsepta erat. Fuit quoque vltra Cyrenem in extimo sinu ^p apud Garamantes ^q Iouis Ammonis augustissimū & antiquissimū oraculum, in vastis solitudinibus & campis torridis, siccitate sterili, ac nudo solo: ad quod sole exurente, æstu flagrantissimo, ^r per immensas arenarum moles, vastamq; planitiem calore & siti infestam, vix iter cuiquam tolerabile fuit: siquidem ventus eas sicut fluctus nunc huc, nunc illuc agitare, & campos velut maria infestare solet: nubes enim pulueres vehit, & fæda tempestate vexat. Post quæ, nemus frequenti sylua oleæque, & proceris arboribus, ^s fontibusq; passim manantibus amœnum, in mediis arenis & situ arido haud plus quadraginta stadiorum oraculi septa claudebat: vltra verò latè deserta regio, vestigio humano inaccessa. Circà verò Ammonij passim loca incolunt. ^t Ipse verò Ammon hircino capite & pelle amictus multis cæremoniis colebatur. ^u Hunc sacerdotes, quum responsa petunt, aurato nauigio vectare, & patrium carmen canere, eoq; propitiato, petentibus responsa dare solebant, quæ non verbis, ^x sed nutu signisq; subobscuris ab Ammone edebantur. ^y Quod quidem ad tantæ maiestatis fastigium venit, vt illuc post Cambysem, Alexandrū Macedonem, per ingentes æstus, omni tractu sitiente, penetrasse, pro miraculo fuerit. ^z In Ægypto quoque Apis oraculum omnium

ANNOTATIONES.

dotus lib. 8. Strabo lib. 4. Pausanias in Bœoticis. Liuius. 5. Dec. lib. 5. Maximus Tyrius Sermo 26. post princ. sic scribit, Sed in antro quoque Trophonij (nam & huius herois oraculum est circa Lebadiam urbem) qui dæmonem adire velit, amictu induitur lineo, talari purpureoque, libaque in manibus habens, supinus angusto ingreditur hostiolo, vbi vel visu, vel auditu consequitur, vt quum inde erepserit, sibi ipse interpres vatesque fiat. Plutarchus in Sylla, Philostrat. in vita Apollonij lib. 8. c. 8. ex quo maxima pars horum, quæ hîc Alexander dicit, sumpta est.

¹ In quo illud proditur. Imò verò Pausan. in Bœoticis scribit, digressos ab antro resipiscere paulò post, & pristinam mentem cum risu recipere.

^m Iuxta quod duo fontes. Hæc vsque ad versicul. Sicut Thasii, sunt Plinij lib. 3. cap. 2. Pausanias loco proximè citato hæc scribit, Sunt fontes duo inter se proximi. Bibenda illic est Lethes, quæ dicitur aqua, quò cunctorum ei, quæ memoria complectebatur, obliuio contingat: Mnemosynes deinde, id est, Memoriæ, aquas potat, vt ne mens effluat, quominus, quæ intra ea penetralia viderit, omnia memoria contineat.

ⁿ Sicut Thasii. Theophrastus Historiæ plantarum libro 9. ca. 20. ad finem, Apud Thassium, inquit, vinum somnificum arte quadam conficitur: & aliud, quò potum vigilantissimos facit. Plinius lib. 14. cap. 18. Thasios duo genera vini facere proditur: Vnum quo somnus concilietur, alterum quo fugetur.

^o Ipsius verò statua. Redit ad Trophonium: idque est ex Philostrato & Pausania vbi supra.

^p Apud Garamantes. Vnde Garamanticus dictus est Silio Italico lib. 14.

^q Fer pater afflicti, fer, ait, Garamantice vates. Rebus opem: inq; Italos da certa effundere tela.

^r Iouis Ammonis. De huiusmodi Ammone Herodot. lib. 2. & lib. 4. Diodorus Siculus lib. 4. cap. vlt. Strabo lib. 17. qui scribit hoc oraculum suo tempore omnino defecisse. Pomponius Mela lib. 1. cap. 7. vbi Cyrenaicam describit. Lucanus lib. 9.

^s Ventum erat ad templum Libycis quod gentibus vnum

^t Inculti Garamantes habent: stat corniger illic

^u Iuppiter, vt memorat, sed non aut fulmina vibrans,

^v Aut similis nostro: sed tortis cornibus Ammon.

Silius Italicus lib. 3. in princ.

^x Qua sublime sedens Cyrbais amulus antris

^y Inter anhelantes Garamanthas corniger Ammon

Fatidico pandit venientia secula luco.

Et in fine eiusdem libri,

Hic vbi nunc aras lucosq; videris opacos,

Ductore electo gregis (admirabile dictu)

Lanigeri capitis media inter cornua perstans,

Marmaricis ales populis responsa canebat.

Solinus cap. 40. Plutarchus in Alexandro. Q. Curtius lib. 4.

Arrianus. lib. de Gestis Alexand. 3. Seruius in 4. lib. Æneid.

Virgilij ibi,

Hic Ammone satius rapta Garamantide nympha.

Lactantius Placidus in lib. 3. Thebaidos Statij ibi,

Caonias sonuisse tibi: licet aridus Ammon

Inuideat.

^r Per immensas arenarum moles. Nam, vt inquit Seruius loco nuper citato, inde nomen sumpsit, quia *ἀμμος* arena est.

^s Fontibusq;. Hæc sunt verba Q. Curtij d. lib. 4.

^t Ipse verò Ammon. Herodotus tum lib. 2. tum lib. 4. Macrobius libro 1. cap. 21. Festus Pompeius lib. 8. Eustathius in Dionysium de Situ orbis. Seruius in eum locum libro 4. Æneidos,

Protinus ad Regem cursus detorquet Hiarbam.

Qui locus in memoriâ reuocat id, quod scribit Plin. lib. 37. c. 10. Lapidem quendam vocari, Hammonis cornu inter sacratissimas Aethiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornu effigiem reddentem, promittentemque prædiuina somnia repræsentare.

^u Hunc sacerdotes. Curtius d. lib. 4. Hunc, inquit, cum responsum petitur, nauigio aurato gestant sacerdotes, cum multis argenteis pateris ab utroque nauigij latere pendentibus. Sequuntur matronæ virginisque, patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo propiciari Iouem credunt, vt certum edat oraculum.

^x Sed nutu signisq; sub obscuris. Strabo lib. 17. Hinc Seruius vbi supra, dicit illius simulachrum capite arietino fuisse.

^y In Ægypto. Strabo lib. 17. Plinius lib. 8. cap. 46. Statius lib. 3. Thebaidos ibi,

Niliacumq; pecus patrioq; æqualis honori

Branchus.

Et ibi Lactantius interpres, Apim, inquit, dicit taurum lunatum Isidis, quòd Aegyptiis motu corporis sui & quibusdam signis futura prædicit. Solin. in Polyhistore c. 45. Pomponius Mela lib. 1. c. 9. vbi de Ægypto.

^z Apud Aethiopes. Alianus Historiæ animalium, libro 3. cap. 17.

sermone celebratur: erat enim bos, qui & Serapis dictus, corpore niger, candida fronte, in tergore alba nota insignis duplicibus pillis in cauda, & lingua cantharo notatus, quem certos vitæ annos excedere non licebat. Hunc in lacum demersum Ægyptij, indicto iustitio, veste abscissa, & laceratis crinibus defunctum plangebant: inuento verò, mirificè lætabantur. Responsa autem dare non ut reliqua oracula solitus, sed si manu oblatum pabulum sumpsisset à consulentibus, secundos euentus, atque omnia prospera decernebat: si verò abnueret, in dubio malo & memorandis cladibus casura diuinabat. Ideo quum à Germanico pabulum oblatum renuisset, funestum omen & indubiam necem, quæ paulò post sequuta est, prænuñciauit. A Tenediis verò seruatum est, prægnantem vaccam enutriri, cui veluti puerperæ famulantur. Apud Æthiopes gens est (Nubas vocant) & ^a in Aphrica Ptoembari, quibus regis vice, canis dominatur, quem mirificè obseruant, ex illius motu & nutu imperia, & quæ sint placita augurantes. ^b Persis quoque (ut author est Aristophanes) aliquando gallus regis vice præfuit & imperitauit. Sed præter hæc oracula, quæ augustissima & sancta habita sunt, templa quoque diuitiis & sanctitate inclita præcipua celebrantur: ^c in Græcia, Olympij: in ^d Arabia, Triphili: in Cydonia, Dictæi: in Alexandria, Iouis Sinopitæ: in Libya & Andro Dionysij: ^e in Epidauro, Æsculapij: ^f in Isthmo & ^g Tanaro, ^h Sumio Eubœæ, ⁱ atque Attica ^k & Calabris, Neptuni ^l in Acarnania, ^{*} Apollinis Actij, ^m in Claro,

Responsa
Apis.

Tenedij.
Æthiopes.
Ptoembari.
Persæ.
Templa di-
uitijs & sã-
ctitate in-
clita.
* Vide Stra-
bonem lib. 7.

ANNOTATIONES.

a Et in Aphrica Ptoembari.] Plin. lib. 6. c. 30. At ex Aphrica parte Ptoembari, Ptoemphane, qui canem pro Rege habet, motu eius imperia augurantes. Solinus c. 43. His proximi, inquit, summam regiæ potestatis cani tradunt, de cuius motibus quidnam imperitet, augurantur. Cicero autem lib. 1. de Legibus, tradit gentes esse quæ canem, ut Deum colunt. Vide eundem lib. 1. de Natura Deorum.

b Persis quoque, ut author est Aristophanes.] In Fabula, cui titulus ὄρνιθες id est, de Auiibus,

ὥς δ' ἔρχ' ὁδοὶ τοίνυν τ' ἀνθρώπων ἦρχον το παλαιόν
ἀλλ' ὄρνιθες, καὶ σίληνον πολλ' ὅτι τεκμήρια τῶτων,
ἀντίκα δ' ὑμῖν παρ' ἐπιδείξω τ' ἀλεξάνον ὥς ἐπυράννη,
ἦρχε τεσσάρων παρ' ὅτων πάντων, Δαρειὺς ἔχ' Μεγαβύζην,
ὥς τε καλεῖται Περσικὸς ὄρνις, ἐπὶ τ' ἀρχῆς ἔτ' ἐκείνης

Id est,

Quod autem non Dei igitur hominibus imperauit antiquitus.
Sed aues & regnabant, multa sunt signa horum:
Statim autem vobis primum ostendam gallum, quod regnabat,
Imperabatq; Persis primum omnibus, Dario & Megabyzo,
Quare vocatur Persica auis, à dominatione adhuc illa.

c In Græcia, Olympij.] Vide paulò infra.

d In Arabia, Triphili.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 10.

e In Epidauro Æsculapij.] Plinius lib. 4. c. 5. In Saronico, inquit, Epidaurum oppidum, Æsculapij delubro celebre. Strabo lib. 8. Epidaurus non parum insignis est ciuitas, præsertim ex Æsculapij claritate nobilitata, quem varia morborum genera curasse somniati sunt homines. Erat verò templum ægrotantium multitudine vsquequaq; refertum, pendentibusque tabellis, in quibus sanati langores erant inscripti. Solinus c. 2. Epidauro decus est Æsculapij sacellum, cui incubantes ægrotudinū remedia capeffunt de monitis somniorum. Meminit Aristophanes in Pluto, & Plautus in Curculione, actus 2. scena 1. in prin. his verbis,

Migrare certu' est iam nunc è phano foras,
Quando Æsculapii ita sentio sententiam:
Ut qui me nihili faciat, nec saluum velit.
Valetudo decrefcit, accrescit labor:
Nam iam, quasi zona, liene cinctus ambulo:
Geminos in ventre habere videor filios.

Hinc Epidaurus dictus est Ouidio lib. 15. Metamor.

Æquore placato patrias Epidaurius aras
Linguit. —

f In Isthmo.] Vnde Isthmius dictus est. Strabo lib. 8. Ad Schenuntem portum angustissima Isthmi tellus est, quæ nauigia transuectantur, vbi est Neptuni phanum Isthmij. Et eodem li. in Isthmo Neptuni, quem Isthmium vocant, templum eminet, picearum arborum luco circumclusum, vbi Isthmios ludos celebratos, Corinthij celebrare soliti sunt. Solinus c. 12. Pausanias in Corinthiacis, & Laconicis.

g Et Tanaro.] Vnde Tanarius Neptunus dictus, ut Suidas tradit. Est autem Tanarus authore Seruio in lib. 4. Georg. promontorium Laconiae, circa finem Maleæ, vbi infero-

rum dicitur esse descensus. Virg. d. lib. 4. de descensu Orphei ad inferos,

Tanarias etiam fauces, alta hostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manesq; adyt Regemq; tremendum,
Nesciaq; humanis precibus mansuescere corda.

Hinc igitur Tanarius Deus Neptunus dictus Propertio lib. 1. eleg. 13. ad Gallum,

Non sic Emonia Salmonida mistus Enipeo
Tanarius facili pressit amore Deus.

Vnde Tanarium malum in prouerbiū abiit, de quo Erasmus Chiliad. 3. cent. 7. c. 85.

h Sumio Eubœæ.] Herodot. lib. 7. Polymnia, scribit templum Neptuni cognomine Liberatoris in Euboicis ad Artemisum structum esse.

i Atque Attica.] Pausan. lib. 1. qui de Atticis est.

k Et Calabris, Neptuni.] Plutarchus in Demosthene, scribit, Demosthenem confugisse in Calabriam ad templum Neptuni. Quod & ipsum antè scripserat Pomp. Mela lib. 2. c. 7. vbi de Mediterranei maris insulis. Attamen aduerte quod plerique omnes codices Plutarchi & alijs viri minime indocti Calabriam Ægei referunt, pro Calauria falsò: putòq; hinc legendum Calauria ex Pausania in Atticis Strabone lib. 8. Ouidio lib. Metamor. 10. & Mela hoc loco posteriore, cuius hæc sunt verba, Troëzonio Calauria inter ignobiles, alias leto Demosthenis nobilis.

l In Acarnania Apollinis Actij.] Stephanus de Urbibus.

m In Claro.] Posset videri Alexandrum debuisse dicere in Colophone, vbi est Clarij Apollinis oraculum apud Plin. lib. 2. c. 103. in cuius Clarij specu lucana est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiore vita. Solinum c. 43. aut aliorum supputatione 53. Non lógè Epheso Colophon ciuitas nobilis oraculo Clarij Apollinis. Vide tamen Pomponium Melam lib. 1. c. 17. de Ionia. Plinium lib. 5. c. 29. & Iamblichum de Mysterijs Aegyptiorum. Et de hoc quoque oraculo est illud Virgilij lib. 3. Aeneidos,

Qui tripodas, Clarij lauros, qui sydera sentis.

Vbi Seruius dicit, Clarium oppidum est in finibus Colophoniorum: vnde Apollo Clarius: & per lauros oraculum intelligit. Id quod facit pro Alexandro: nisi quod pro Claro, Clario debuit dicere: nisi hinc mendum sit, quod magis credo: nam postea Clario dicit. Et de hoc quoque Statius libro 8. Thebaidos,

Nec clarias hac luce fores, Didymaæq; quisquam
Limina. —

Cæterum Strabo lib. 14. scribit ante Colophonem, ciuitatem Ionicam Apollinis Clarij, lucum esse: móxque Clarum, non Clarium vocat locum ipsum, ut proinde intelligas Clarum & Clarium indifferenter vocari. Apollo apud Ouidium Metamorph. lib. 1. artificiosè potentiam suam commemorans, ait,

Mihi Delphica tellus, —

Templum in Olympio. ⁿ Actio ° & Leucade, ^p Lycia & ^q Selenuntia, Apollinis: ^r in Cappadocia, Bellonæ: in eadēque, & ^s Ionia atque ^t Epheso, Dianæ: ^u in Halicarnasso, Mineruæ: in ^x Papho, Veneris: in ^y Bosphoro, Apaturiæ: in ^z Cypro, Acreæ Veneris: in ^a Locris, Proserpinæ: in ^b Achaia ° & Catina, Cereris: in ^d Samo, ^e Argis, ^f Metaponto, & in ^g Lucania, Iunonis. Sed quod est de Olympio dictum, hoc templum

A N N O T A T I O N E S.

Et Claros, & Tenedos, Pataraq, regia seruit.

ⁿ *Actio.*] Actæ Apollinis oraculum memorat Strabo libro 13. Et hinc Actius Apollo dictus Virgilio lib. 8.

Actius hac cernens arcum tendebat Apollo

Desuper. —

Et Propertius lib. 4. eleg. 6. de Pugna Actiaca nauali, qua totam historiam complexus est, quæ apud scriptores est celebratissima,

Actius hinc traxit, Phœbus monumenta, quod eius

Una decem viciis missa sagitta rates.

Callimachus apud Hyginum, de Argo, in finibus Magnesiæ ad Actij Apollinis templum, quod Argonautæ proficiscientes statuissē existimantur, Argon constructam fuisse dicit. Cæterum Actium (authore Dione Romanæ historiæ, lib. 50.) Apollinis templum est e regione portuum, qui sunt apud Nicopolim, ante fauces sinus Ambracij situm: qui sinus per angustias longè sese effundens, ipse, & qui ante eum positi sunt loci, appellendis nauibus, stationique sunt commodatissimi. Hoc templum Cæsar Octavius, ut idem Dion scribit, lib. 51. in princip. maius extruxit, & ludos Musicos & Gymnicos, & equestre certamen cum sacro quinquennali, eidem Apol. constituit, & nauium genera usque ad decirem & captis nauibus consecrauit.

^o *Et Leucade.*] Idem Apollo à Leucade promontorio Leucadius Deus dictus est. Propertius lib. 3. eleg. 10. tit. Fœminas imperare amantibus, in fin.

Leucadius versas acies memorabit Apollo:

Tantum operis belli sustulit una dies.

Ouid. lib. Tristium 3. eleg. 1. reddens rationem cur Augusti ianua lauro velaretur, & ea Augustus coronaretur,

An quia perpetuos meruit domus ista triumphos?

An quia Leucadio semper amata Deo est?

Et lib. 5. eleg. 3.

Vel rapida flammis vrar patienter in Aetna,

Vel freta Leucadi mittar in alta Dei.

Et Sappho apud Ouidium,

Phœbus ab excelsa, quantum pater, aspiciat equor:

Actæum populi, Leucadiumq, vocant.

Strabo lib. 8. scribit, Corinthios Leucadem in insulæ formam redeigisse: & habere Apollinis Leucata phanum, ibique saltum fieri, qui ad sedandos amores valere creditur. Quo in loco Sappho prima dicitur, superbè ab excelsa se deiecisſe petra, stimulante Cupidine. Insula hæc Leucata, murato nomine, Leucada vocata est: redditq; rationem ibi idem Strabo.

^p *Lycia.*] Ut suprà dictum est.

^q *Et Selenuntia.*] Strabo lib. 10. post principium. Fuit & Selenuncij, inquit, Apollinis oraculum. Verùm Hellopienses Istiæa transtulerunt, & urbem amplissimam reddiderunt, violentius ingruente tyranno Philistide, post rem apud Leuctram gestam: Alia Apollinis oracula videbis infra in fin.

^r *In Cappadocia, Bellonæ.*] Strabo libro 12. non multò post princip. ubi de Cappadocia loquitur, sic ait, In Antitauto conualles sunt profundæ & angustæ, in quibus sunt Comana ciuitas memoratu digna & Bellonæ fanum, quod illi Comana vocant,

^s *Et Ionia.*] Pausanias in Achaicis.

^t *Atque Epheso Diana.*] Solinus cap. 53. Epheso decus templum Dianæ Amazonum fabrica adeò magnificum, ut Xerxes cum omnia Asiatica templa igni daret, huic vni pepercerit. Plinius lib. 36. c. 14. templum hoc Dianæ ita describit, Magnificentiae vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terremotus sentiret, aut hiatus timeret. Rur-

sus ne in lubrico atque instabili fœdamenta tantæ molis locarentur, antè calcatis ea substruere carbonibus, dein velleribus lanæ, a quibus autem & qua materia constructum sit, scribit idem Plinius c. 40. lib. 16. & alibi. Fuisse etiam ab Amazonibus conditum author est etiam Mela lib. 1. cap. 17. Ibi Ephesus & Dianæ clarissimum templum, quod Amazones Asia potitæ consecrasse traduntur. quod confirmat Iustinus lib. 2. Meminit etiam huius templi D. Lucas Actorum c. 19. Adde & Ortygia insula ipsius Dianæ ex Diodoro Siculo lib. 6. c. 2. post princ. Diana, inquit, in Syraculis insulam à diis accepit Ortygiam ab ea tum oraculorum responso, tum voce nominatam.

^u *In Halicarnasso, Mineruæ.*] Herod. lib. 13.

^x *In Papho, Veneris.*] Cornelius Tacitus libr. 18. quem locum iam adduximus suprà hoc eodem cap. ubi de Veneris Paphiæ ara. Suetonius in Tito, cap. 5. Adeoque, inquit, Paphiæ Veneris oraculo, dum de nauigatione consuluit, etiam de imperij spe confirmatus est. Virg. lib. 1. Æneidos de Veneris loquens,

Ipsa Paphum sublimis abit sedesq, reuifit

Lata suas, ubi templum illi, centumq, Sabao

Ture calant ara, fertusq, recentibus halant.

Strabo lib. 14. non procul à fin. Paphum & Palæpaphum celebrat, Paphum quidem ab Agenore conditam: Palæpaphum verò vetutiorem, Veneris templo illustrem.

^y *In Bosphoro, Apaturia.*] Scribit Pausanias in Corinthiacis Ætram compressam à Neptuno: Eam ob rem Æthram Mineruæ Apaturiæ delubrum, quasi Fallacis dixeris, dedicasse, insulamque Sphæria, quæ antè dicebatur, Sacram nominasse: Instituisse eandem, ut Troezeniorum virgines ante nuptias zonam Apaturiæ Mineruæ dicarent.

^z *In Cypro, Acreæ Veneris.*] Strabo lib. 14. de Cypro loquens, scribit, Montis summum Olympum dici, ubi Veneris Acreæ templum est, quod nec videre, nec adire mulieribus licet. De Iunonis autem Acreæ oraculo videbis postea in fine.

^a *In Locris, Proserpina.*] Titus Liuius 3. Decad. lib. 9. in egregia illa Locrensi oratione, Fanum est apud nos Proserpinæ, de cuius sanctitate templi credo aliquam famam ad vos peruenisse Pyrrhi bello: qui cum ex Sicilia rediens Locros classe præterueheretur, inter alia fœda, quæ propter fidem nostram erga vos in ciuitatem nostram facinora edidit, thesauros quoque Proserpinæ intactos ad eam diem, spoliavit: atque ita pecunia in naues imposita, ipse terra est profectus. Quid ergo euenit P. C. classis postero die fœdissima tempestate lacerata, omnesque naues, quæ sacram pecuniam habebant, in littora nostra eiectæ sunt: qua tanta clade edoctus tandem deos esse superbissimus Rex, pecuniam omnem inquisitam in thesauros Proserpinæ referri iussit. Valerius Maximus li. 1. c. 2. de Neglecta religione. Lactantius lib. 2. c. 8.

^b *In Achaia.*] Plutarchus in Iside & Osiride, & alij, quos statim citabo.

^c *Et Catina.*] Vnde Catinensis Ceres dicta ab oppido Siciliæ Ætnæ propinquo, ut ostendit Lactantius lib. 2. cap. 4. Cuius tanta fuit religio, ut adire templi eius secreta penetralia nefas esset.

^d *In Samo.*] Diodor. Siculus lib. 6. c. 11. Pausanias in Achaicis. Tertullianus in Apologetico, c. 24.

^e *Argis.*] Pausanias in Atticis & Corinthiacis.

^f *Metaponto.*] Plinius lib. 14. c. 1. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. De hoc etiam paulò post dicetur in verbo, Metapontinæ Iunonis.

^g *Et in Lucania, Iunonis.*] Strabo lib. 6. in princ. Plutarch. in Pompeio.

^h in agro Pisano fuit, haud procul ab Elide, ante quod Lucus agresti olea confitus, & stadium omnium maximum, iuxta quod Alpheus præterfluens ex Arcadia, mare ingreditur. ⁱ In phano autem Iouis Triphili, columna ex solido auro multo æuo vetusta, cum titulis rerum gestarum sacrata viscebatur, quam ipsum Iouem statuisse ferunt. ^k Acræ verò Veneris templum mulieribus nec videre, nec adire fas est. ^l Sicut Eunosti phanum in Tanagra adeò mulieribus interdictum fuit, ut si quo infortunio aut vastitate Tanagræi opprimerentur, diligenter inquirerent, nequa mulier consultò aut casu templo appropinquasset. ^m Castabalis Persicæ Dianæ phanum tantæ fuit religionis, ut illic dicatæ virgines (quod vix credi potest) super prunas nudis pedibus ambulent innoxia: ⁿ sicut in templo Feroniæ super ignem afflati numine incedebant: ^o & ad montem Soractis, familiæ quas Hirpias vocant, super incensam struem insultabant impune, ^p quibus perpetuo senatusconsulto vacatio munerum data est. ^q In Achaia autem Cereris templo fons manat cæremoniis sacer, in quem grauiore morbo impliciti introspectantes, speculo in fontem demisso, euenta valetudinis internoscant: ^r sicut Trallibus in antro Charonio, ^s & apud Ægyptios in Isidis, ^t & in Melopidæ semideæ templo in Bubasto, ab ægrotis valetudinis remedia insomniis præsciuntur. Fuitque mos, ut hi qui morbis leuari meruissent, remedia, & qua curatione leuaretur, ^u in æde Æsculapij velut in albo proponerent, ut essent sempiterno monumento, & cæteros exemplo iuuant. ^x Contrariæ verò religionis Catinensis Cereris, quam Achaia, sacrarium fuit, ad istud enim viris accedere non licet, sacra verò per mulieres ministrari, & virgines perfici solebant: cuius simulacrum non modò tangere, sed ne videre quidem homini fas. ^y Samiæ autem Iunonis dignum sua amplitudine templum, inter septem orbis miracula adnumeratur, quod ab

Columna in templo Iouis Triphili. Templum Acræ Veneris & Eunostimulieribus adire nefas. Persicæ Dianæ phanum. Fons in Achaia Cereris templo. Catinensis Cereris sacrarium. Samia Iunonis templum.

ANNOTATIONES.

^h In Agro Pisano.] Strabo lib. 8.

ⁱ In phano autem Iouis Triphili.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 10. in fi. dicit, Iouis Triphili sacerdotes scripta ostendere quædam ab Ioue relicta, quo tempore templum construxit, scribit præterea patriam illam refertam esse auro, argento, ære, stanno, ferro: quorum nil extra insulam asportari licet: & alia multa. Sed nihil de Columna aurea. Verum Lactantius Diuinarum institutionum, lib. 1. c. 11. huius columnæ meminit, his verbis, Antiquus author Euhemerus, qui fuit ex ciuitate Messana, res gestas Iouis & cæterorum, qui dii putantur, collegit, historiamque contexuit ex titulis & inscriptionibus sacris, quæ in antiquissimis templis habebantur, maximèque in phano Iouis Triphili, vbi auream columnam positam esse ab ipso Ioue, titulus indicabat: in qua columna gesta sua perscripsit, ut monumenta essent posteris rerum suarum.

^k Acræ verò Veneris templum.] Dictum est supra ex Strab. lib. 14. non multò antè.

^l Sicut Eunosti phanum.] Plutarchus Proble. 153. Sed & in Italia olim sacro Herculis mulieribus interesse non licebat, ex Macrobio lib. 1. c. 12.

^m Castabalis Persicæ Dianæ phanum.] Strabo libr. 12. non adeò multò post princ. Castabalis, inquit, est Dianæ Persicæ phanum, vbi dicunt sacras mulieres illas nudis pedibus super prunas ingredi.

ⁿ Sicut in templo Feroniæ.] Strabo lib. 5. Sub monte autem Soractæ vrbs est Feronia, quo nomine & dea quædā nuncupatur, quam finitimi miro dignantur honore. Eodem in loco ipsius templum est mirificum sacri genus habens. Nam qui eius numine afflantur, nudis pedibus prunas, & copiosum inambulāt sub hac dæmone, nulla læsione, cinerē.

^o Et ad montem Soractis, familiæ, quas Hirpias vocant.] Plinius lib. 7. c. 2. Haud procul vrbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucae, quæ vocantur Hirpiæ, quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ex Plinio Solinus cap. 8. sic scribit, Per paucae familiæ sunt in agro Faliscorum, quos Hirpios vocant. Hi sacrificium annuum ad Soractem montem Apollini faciunt. Idque operantes gesticulationibus religiosis impune exultant, ardentibus lignorum struibus, in honorem diuinæ rei flammis parcentibus. Cuius deuotionis ministerium munificentia Senatus honoratum, Hirpis perpetuò omnium munerum vacationem dedit. Hanc rem cecinit Virgil. libr. 11. Æneidos his versibus,

*Summe deum sanctis custos Soractis Apollo
Quem primi colimus, cui pineus ardor acernus*

Pascitur, & medium freti pietate per ignem

Cultores multa premimus vestigia pruna.

Super quo loco plura Seruius ad huius rei notitiam docte tradit, inter quæ hæc scribit, Varro ubique expugnator religionis, ait, quum quoddam medicamentum describeret, Ut solent Hirpini, qui ambulaturi per ignes medicamento platas tingunt, Silius Italicus de eadem re sic lib. 5. cecinit,

Tum Soracte satum, præstantem corpore, & armis

Æquanum noscens patrio cui ritus in aruo

Cum pius arcitenens accensis gaudet acernis,

Extæ ter innocuos latum portare per ignes,

Sic in Appollinea semper vestigia pruna

Inuiolata teras, victorq; vaporis ad aras

Dona serenato referat vestigia Phœbo.

Strabo lib. 5. scribit ea sacra non Phœbo, sed Feroniæ celebrari solita, ut diximus in præced. Hirpi autem Sabinorum lingua lupi vocantur. Lege Seruium vbi supra.

^p Quibus perpetuo Senatusconsulto.] Plinius vbi supra ad ea, quæ nuper adduximus subiungit, Et ob id perpetuo S. C. militiæ, omniumque aliorum munerum vacationem habent. Solinus d. cap. 8.

^q In Achaia autem Cereris templo.] Achææ legendum est ex Herodoto in Terpsicore. Pausanias in Achaicis, Pro Cereris æde, inquit, fons est, qui à templo lapideo pariete secluditur: ad eum fontem per exteriorem tramitem descenditur. Ibi oraculum maximè veridicum est. Cognoscuntur ex eo non rerum omnium, sed morborum duntaxat euenta. Speculum tenui suspensum filo demittunt, ut in fonte omnino non mergatur, sed imo ambitu summam aquam contingat. Vbi odores adoleuerint, & ritè deā precati fuerint, inspicunt in speculum, & ex eius imaginibus periturusne an victurus is æger sit, de quo consuluerunt, diuinant. Neque latius huius aquæ diuinatio patet.

^r Sicut in Trallibus in antro Charonio.] Strabo lib. 14.

^s Et apud Ægyptios Isidis.] Diodor. Siculus lib. 1. c. 2. tradit Isidem in somnis opitulari palam eis, quos cēsuerit dignos.

^t Et in Melopidæ.] Vide Iamblichum de Mysteriis Ægyptiorum.

^u In æde Æsculapij.] Strabo lib. 8. de eo loquens, Erat, verò templum ægrotantium multitudine usquequaque refertum, pendentibusque tabellis, in quibus sanati languores erant inscripti. Et de eo dictum est supra.

^x Contrariæ verò religionis Catinensis Cereris.] Lactantius lib. 2. cap. 4. vbi & hanc Cererem Ennensem quoque vocatam dicit.

^y Samiæ autem Iunonis.] Huius templi Samiæ Iunonis meminit Diod. Siculus lib. 6. c. 11. Lactantius lib. 1. cap. 17. vbi

Lacinia
Iunonis
ara.
Paphia Ve-
neris ara.
Metaponti-
na Iunonis
templum.
Liberi pa-
tris.
Ephesia
Diane.
Neptuni.
Putei apud
Pythopolim.
Colophony
vates.
Ligirai.
Vates Apol-
linis in Cla-
rio.
Fons Liberi
in Andro.
Sacra Dio-
nysij in Bi-
saltia.
Ægireses.
Hierapolis
antrum.
Fons apud
Potnias.

vrbe haud plus viginti stadiis aberat. ^z In Lacinia Iunonis ara miracula affingunt, vt cineres in ara perflantibus ventis immobiles maneant, ^a sicut ara Veneris Paphia sub palustri celo nullis pluuiis humectatur. ^b Metapontina Iunonis templum hoc pro miraculo habuit, vt vitigineis columnis fulci- retur. In Libya Liberi patris templum & oppidum ab vno eodémque bis inueniri negant. ^c Ephesia autem Dianæ supra omnium seculorum memoriam celebratissima & augustissima ædes fuit, magnis effusionibus & profusissima impensa à tota Asia constructa septem stadiis ab vrbe, nudo & palustri so- lo: in cuius festo annuo iuuenes primo flore ætatis, & virgines cultu excellenti procedere ad templum prælata pompa, & festum diem agere, sponsaliaque inuicem inire consueverant. ^d Delubrum verò Ne- ptuni in Achaia, Erechtheum cognominatum, hoc memorabile habuit, vt aqua in puteo flante austro fluctuaret, cæteris verò perflantibus vêtis iaceret immota: cui compar Aristoteles tradit de Pythopoli vrbe ad Ascaniam paludem, cuius putei hyeme exsiccantur, æstate verò ad superficiem redundant. ^e & apud Gades in Herculis templo, puteum inandante Oceano exsiccari. ^f Quod verò de Clario dici- mus, est animaduertendum, in Claro Iouem, Neptunum & Plutonem, mûdum fuisse sortitos, qui mox nugis innumeris orbem impleuere. ^g Et Colophone in Apollinis delubro vates multa aqua epota, ex subiecta lacuna spiritu diuino tactos responsa dare: ^h sicut apud Ligiræos in Thracia, ex intimo adyto Libero cōsecrato plurimo mero exhausto, veluti numine afflatus vaticinari. ⁱ Fuitque animaduersum, in Clario Apollinis, non fœminam, vt Delphis, sed certis è familiis sacerdotes, aut ex Mileto accitos, plerumque literarum ignaros, hausta fontis aqua, vaticinia referre. ^k Et in Andro, in templo Liberi pa- tris manare fontem, qui Nonis Ianuarij vini saporem habeat: quod si è conspectu templi auferatur, rursus in aquam transeat. Nec defuere qui crederent ^l apud Heleos in Bacchi festo, quod *Θύαν* vocant, tres lebetes in templo sua sponte repleti vino. ^m Et in Bisaltia templum Dionysij esse, in quo cùm sacra persoluuntur, si grata deo sunt, mira lux effunditur: contra verò, miræ tenebræ. ⁿ Atque in Ægira, nisi sanguine tauri epoto, sacerdotem non vaticinari. ^o Cui compar miraculum fertur Hierapolis antrum esse, quod quum mortiferum exhalet, in eo intereunt omnia, nisi eiacta, & quæ virilitatem amiserunt. ^p Et apud Potnias Bœotia manare fontem, ex quo equæ indigenæ haurientes, concitentur in rabiem. ^q Mi- rum quoque quod circa Halicarnassum antistiti Mineruæ euenire traditur, vt quoties Amphictyen- sibus, qui ea loca incolunt, aliquid aduersi casurum foret, grandis illis nascatur barba, quasi eo portento futuras illis calamitates respondere, ^r sicut in terra Caria, mulieribus templo dicatis, pilos in genis au- mento innasce, futuræ diuinationis signum erat.

A N N O T A T I O N E S.

Varro insulam Samum prius Partheniā nominatā scribit. ^z In Lacinia Iunonis ara.] Liuius 3. Dec. lib. 4. post princ. de templo Iunonis Lacinia loquens, ait, Fama est aram esse in vestibulo templi, cuius cinerem nullus vnquam moueat ventus. Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. de Miraculis. Plinius lib. 2. c. 107.

a Sicut ara Veneris Paphia.] Plinius lib. 2. c. 96. Celebre pha- num habet Veneris Paphos, in cuius quandam arcam non impluit.

b Metapontina Iunonis.] Plinius lib. 14. c. 1. post principium.

c Ephesia autem Diana.] Strabo lib. 14. Plinius lib. 6. c. 40. & lib. 36. c. 14. & iam diximus supra non multò antè.

d Delubrum verò Neptuni.] Pausanias in Atticis qui pri- mus liber est.

e Et apud Gades in Herculis templo.] Strabo lib. 3. vbi mul- tas eius rei rationes reddit ex aliis authoribus. Et Plinius lib. 2. c. 97. ad fin.

f Quod verò de Clario diximus.] De hac diuisione vide om- nino quæ scripsi in nostris Commentariis Primigeniorum.

g Et Colophone in Apollinis delubro.] Plinius lib. 2. cap. 103.

Tacitus lib. 2. de Clarij Apollinis oraculo Colophone, ait, Non fœmina illic, vt apud Delphos, sed certis è familiis & fermè Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultan- tium, & nomina audit: tum in specum digressus, hausta fon- tis arcani aqua, ignarus plerumque literarum & carmi- num, edit responsa, versibus compositis, super rebus, quas quis mente concepit: & ferebatur, Germanico per ambages (vt mos oraculis) maturum exitium cecinisse. Et ad id quod de aqua epota dicit, vide Macrobi. lib. 1. Satur. cap. 18. post princ.

h Sicut apud Ligiræos.] Lege Ligyreos ex Macrobio, qui id dicit d. lib. Satur. 1. c. 18. ad princ.

i Fuitque animaduersum, in Clario Apollinis.] Hæc vsque ad versic. Et in Andro. sunt Cor. Taciti vbi supra ibi, Et Co- lophone in Apollinis.

k Et in Andro.] Plinius lib. 2. c. 103.

l Apud Heleos in Bacchi festo.] Eleos scribendum est ex Pausania, qui hæc de illis scribit lib. 6. qui de Eliacis est, non longè ante fi.

m Et in Bisaltia templum Dionysij.] Herodotus lib. 7.

n Atque in Ægira.] Plinius lib. 28. c. 9.

o Cui compar miraculum fertur Hierapolis.] Strabo lib. 13. ad finem, scribit, Gallos gallinaceos exectos ad aquam, quæ apud Hierapolim est, & Plutonium os, illæfos accedere, ita vt etiam vsque ad os appropinquent & introspeciant, & immergantur, quousque possint spiritum continere: reli- qua verò animalia, si introrsum progrediatur, statim mori. p Et apud Potnias Bœotia.] Paulò aliter Plinius lib. 25. c. 8. Circa Abderam, inquit, & limitem, qui Diomedis vocatur, equi pasti inflammantur rabie, circa Potnias verò asini.

q Mirum quoque quod circa Halicarnassum.] Herodotus lib. 8. Incolunt Pedesenses super Halicarnassum: apud quos hoc rei fertur contingere, vt quoties Amphictyen- sibus (qui circa eam urbem habitant) aliquid aduersi cer- tum intra tempus est euerturum, tunc antistiti, quæ illic Mi- neruæ est, grandis barba nascatur: quæ res bis apud eos accidit.

r Sicut in terra Caria.] Sed hîc adde alia multa oracula præter ea, quæ ab Alexandro in hoc capite relata sunt: sci- licet, in Hylia ciuitate Bœotia tēplum Apollinis dimidiata sui parte perfectum erat: Sacer præterea puteus, de quo bi- bentes vaticinabatur. author Pausan. lib. 9. qui de Bœoticis est. Et in Meroë Iouis oraculum apud Herodotum lib. 2. Et Lajj oraculum apud eundem lib. 5. Et Baccidis apud eundem lib. 7. & 8. non admodum longè à principio. & Pausanias lib. 4. Et oraculum Martis apud eundem lib. 2. & Mysos Thra- ces, eodem teste eod. lib. 7. Et in Matiera oraculum Martis antiquissimum, non absimile illi Dodonæo celebrato in fa- bulis, nisi quòd illic in sacra quercu sedentem columbam dicunt vaticinari solitam. Apud Aborigines quis diuinitus missa

missa, quam picum vocant, Græci *δρυοκόλας* nominant, idem faciebat in columna lignea, author Dionysius Halicarnasseus. Et Dionysij apud Satras, Thraciæ populos, oraculum in editissimis montibus ex Hero. lib. 7. Et Apollinis Proi in phano ipsius sito supra paludem Copaidem, ante montem, proximè Acræphiam, ex eodem Herodot. lib. 8. Et Iouis Ithomitæ Thucididi, & Archegetæ eidem lib. 6. & Menesthei lib. 3. Et Palicorum Macrobio lib. 5. Satur. c. 19. Et Amphilocho in Mallo vrbe Cliciæ, quod Pausanias lib. 1. scribit sua ætate fuisse omniū verissimum. Et de eo quoque nonnihil Iustinus martyr Apologia 2. ad Antoninum Pium, & Liuius 5. Decad. lib. 5. vbi id templum dicit esse in Oropo, ibique ipsum Amphilocho coli pro Deo. Est & oppidū Abydum (vt scribit Ammianus Marcellinus lib. 19.) Thebaidis parte situm extrema. Hic Besæ Dei localiter appellati, oraculum quoddam futura pandebat, priscis circum iacentium ceremoniis solitum coli. Et Theagenis apud Thasios oraculum, de quo Pausanias lib. 6. Et Aristei Proconnesij & Cleomedis apud Astypalæos Plutarcho in Romulo. Et Telluris, Pausaniæ in Eliacis. Et Carmeli Dei, si verum dicit Suet. in Vespasiano, cap. 5. & Nicephorij Iouis Spartiano in vita Adriani post principium, ex libro Apollonij Syri Platonici, Et Fauni apud Virgil. lib. 7. Æneidos, vbi docet oraculis Fauni admonitum Latinum, vt generum externum sibi asciscat,

At Rex sollicitus monstis, oracula Fauni

Fatidici genitoris adit, lucosq; sub alta

Consulit Albunea, nemorum qua maxima sacro

Fonte sonat, seuamq; exalat opoea Nephitim.

Et Orphei, Apollinis concessu in Lesbo, de quo Philostratus in vita Apollonij lib. 4. c. 4. Et Fortunæ Prænestinæ, de quo Cicero lib. 2. de Diuinat. Suet. in Tibetio, cap. 6. & in Domitiano, cap. 15. Propert. lib. 2. eleg. 30. ad Cythiam,

Nam quid Prænests dubias ô Cynthia sortes,

Quid petis Achei moenia Thelegoni?

Et Statius lib. Sylvarum 1. sylua 3.

Et Prænestina poterant migrare sorores.

Et Gerionis oraculum in Italia iuxta Patauium, Suetonio in Tyberio, cap. 14. Et Fortunæ Antianæ eidem in Caligula, cap. 57. Macrobius in 1. Saturn. c. 24. apud Antium Fortunarum fuisse, quæ promouebantur ad danda responsa,

Qui fuerint legati consulum vel pratorum, quæue iurisdictio aut illorum potestas sit.

CAPVT III.

CONSULES^a designatos cum primū prouincias sortiti essent, legatos sibi nominare, velut comites expeditionis, & adiutores negotiorum, quorum ope cōsiliōque niterentur, quique ipsorū vices gererēt quoties abesse contingeret, vulgo notatum est: qui, sicut duo erant consules, ipsi duo pariter fuere, quos vel præsentes legebat senatus, magna prudentia viros, summis honoribus functos, vel absentes nominabat: quibus post consules totius prouinciæ legionūque atque exercitus curatio mandata est.^b Tametsi nonnullos à consulibus nominatos, vt pari voto & vna mente rempub. administrarent, ex decreto senatus sæpissime legationis munere functos legamus. Vnusquisque ergo consul suum legatum habebat, quo præcipuo consultore ac ministro consiliorum, in rebus gerendis, delectūque habendo, totāque administranda prouincia utebatur, quorum consilio & autoritate vel prælia suscipiebant, vel bello abstinebant: qui etiam decreta consulum, & arcana consilia sæpissime exquebantur cum fide & cura.^c Consulibusque functis consulatu, & finito

Singuli consules legatum sibi adsciscabant.

Legati consulis à consulibus constituti.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

^a *Consules designatos.*] Dictatores, Consules, & Proconsoles legatos habuisse scribunt Titus Liuius lib. 4. 1. Decadis, & multis aliis in locis. & Florus epitome Liuij lib. 70. Pomp. Lætus lib. de Magistrat. Rom.

^b *Tametsi nonnullos à Cons. nominatos.*] Nam & L. Cor. Scipio Consul tres sibi legatos nominauit, Sex. Degitium, L. Ampustium, & C. Fabritium Luscinum, teste Liuius 4. Decad. lib. 7. non procul à princ. Et Q. Cicero frater duos optimos legatos sibi legit, Tuberonem, Halienum & Gratidium, vt scribit ipse Cicero Epist. ad Q. Fratrem 1. epist. 1. Quan-

Martialis lib. 5. epig. 1. ad Cæs. Domitianum,

Seu tua veridica discunt responsa sorores,

Plana suburbani quæ cubat vnda freti.

Et apud Orobiā vbi veracissimum oraculum, vt tradit Strabo lib. 10. post princ. Et Abæ, quæ sunt circa Phociam Apollinis delubrū locuplex & thesauris donariisque compluribus exornatum: in quo vt tunc, ita nunc redduntur oracula, Straboni lib. 9. Herodoto lib. 7. & 8. Est & in Colchica regione Leucotheæ phanum, quod Phryxus cōdidit, atque illius oraculum, vbi aries non mactatur, olim diues, ætate Strabonis à Pharnace, paulò post à Mithridate Pergameno direptum. author Strabo lib. 11. Autolyçi in Sinope, Sthenidis opus, eid. lib. 12. Et in Cilicia Dianæ Sarpenodiæ phanum & oraculum, vbi numine perciti responsa dabant, eidem lib. 14. Est & in agro Saunio, circa rumulum, quem Drion vocant, Basilica Calchantis in summo vertice, cui petentes oracula nigrantem immolant arietem, & strata in pelle dormiunt, apud eundem lib. 6. Et in Auerno Homerica defunctorum vaticinia fuisse ferunt, ibique oraculū extitisse, eodem teste lib. 5. Et Menestei quoque oraculum apud eundem lib. 3. Et Tauropolæ, apud eundem lib. 16. Et Musæi, Herodoto lib. 8. Et Iunonis Acceæ oraculum apud Corinthios inter Lechæum & Pagas Herodoto lib. 8. Est & Sena in Britannico mari Osismicis aduersa littoribus, Gallici nominis oraculo insignis, cuius antistites, perpetua virginitate sanctæ numero nouem esse traduntur apud Pomp. Melam lib. 3. c. 6. Et Erinnyum oraculum apud Herod. lib. 4. Et alia Apollinis oracula, scilicet, Tegyris apud Plutarchum in Pelopida, & in Grynæo Myrineorum oppido ex Strabone lib. 13. Et Seruio in eum locum lib. 4. Æneidos,

Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo.

Iuxta Clazomenas, ait, urbem Asiæ, nemus est Grynæum, vbi Apollo colitur, inde igitur sumit epicheton Grynæi, licet in Delo acceperit oraculum. Hæc ibi. Et in Daphne vrbe Syriæ Straboni lib. 16. Et in Hiera Liuius 3. Decad. lib. 8. Æsculapij in Ægis Philostrato in vita Apollonij, lib. 1. c. 5. Et apud Argiuos Apollinis Diradiotæ, vbi singulis mensibus agna noctu immolatur, mulierque fatidica, cui viri consuetudo interdicta est, victimæ sanguine libato, furore diuinitus afflatur. Pausanias libr. 2. Fuere & oracula in Ismeno, & Abis apud eundem lib. 2. & 4.

quam, inquit, Legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suæ: de quibus honore & dignitate, & ætate præstat Tubero, quem ego arbitror, præsertim cum scribat historiam, nullos ex suis annalibus posse deligere, quos velit & possit imitari. Halienus autē noster cum animo & beneuolentia, tum verò etiam imitatione viuendi. Nam quid ego de Gratidio dicam? quem certò scio ita laborare de exstimatione sua, vt propter amorem in nos fraternum, etiam de nostra laborat.

^c *Consulibusque functis Consulatu.*] Fenestella in lib. de Magistrat.

Quales legati consulum eligebantur.

Legatorum consulum officia & auctoritas.

Legati munus.

Imperatoris munus.

Legatorum triumphus.

magistratu, legatos velut legationis munere functos, honore abire oportebat: qui quidem plerumque ex plebe aut patribus, nonnunquam prætorij aut consulares fuere. Etiam prætores urbis, quique antea consulatum gessissent, & magnos bello viros, & functos honoribus & triumphis, homines fidos acceptosque, legationis munere fungi comperimus: illorumque procuratore & cura, provincias ab hostili incurfu defensas, & sæpe in officio retentas fuisse: quorum etiam auctoritas tam in administranda provincia, quam ducendo exercitu acieque instruenda, & quando essent ad motori copias, tanti fuit, ut absentibus vel impeditis Consulibus, summam imperij teneret. Consiliorum & fortium factorum, ac merita virtutis & ignavia cuiusque qua cura, qua fide & diligentia, quaque disciplina militari, duces exercitui & castris præfuisent, si quid fictum vanumque aut parum integra veritate afferrent, locupletissimi testes erant: soli denique gesta consulum diligenti æstimatione perpendere & pensitare debebant. Tum consulibus laborantibus, aut morbo implicitis, vel fato perfunctis, ipsi superesse, & munia obire poterant: namque ipsorum erat officium, fiduciarum reipub. operam dare, post consulem prætorémve, non tamen idem iuris & potestatis habere, ne imperatorias sibi partes vendicarent: siquidem legati munus est, omnia ad præscriptum imperiumque consulis agere: imperatoris verò, summæ rei consulere, & liberum tenere imperium, eo consultore & ministro. M. Claudius legatus contra literas L. Cornelij consulis de pugna aduersus Boios ad senatum magnificè scriptas, priuatim de consulis negligentia pluribus per literas significauit, quæ illi mox exitio criminique fuerunt: namque illum criminando effecit, quo minus L. Cornelius de Boiis triumpharet: ipsiusque denegati triumphi, testimonium legati, præcipua causa fuit. Quanquam Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, in crimen adductus, acta per se causa in senatu, crimine absolutus, de Gallogræcis magnificè triumpharit. Quinetiam siquid per legatos in provincia absentibus consulibus, & dum eorum vicem gerunt, fortiter ac dignum laude & triumpho gestum foret, poterat sine consule solus legatus suo iure & merito triumphare. De Parthis & Pacoro Ventidius M. Antonij legatus, sine Antonio, licet nouo exemplo, triumphauit. Caius etiam Marius legatus Metelli consulis, ipsum criminando, effecit, ut posthabito Metello de Iugurtha triumpharit. ante cuius currum cum duobus filiis ductus est in triumpho. Quinetiam patrem filio legatum fuisse, & fratrem fratri, sæpissimè compertum est. Q. Fabium Maximum, Q. filio consuli legatum aduersus Samnites ad Suessulâ obuiam prodiisse: & cum experiri vellet an sciret consulem agere, iussu ab eo obsequium præstitisse, & equo descendisse, auctores memorant. P. que Scipionem, cui Africano fuit cognomen, Scipioni fratri aduersus Antiochum consuli

ANNOTATIONES.

gistrat. Rom. tit. de Leg. Procos.

d *Qui quidem plerumque ex plebe.* Vt C. Marius, Metelli legatus Arpinas erat, secundum Plutarchum in Mario, & Salustium in Iugurtha.

e *Nonnunquam Prætorij.* Nam & Q. Fabius Max. Rutilianus quinque Consularibus, summa cum gloria peractis, omnibusque & virtutibus, & vitæ emeritis stipendiis, legatus ire Fabio Gurgiti filio ad bellum difficile & periculosum, conficiendum grauatus non est, teste Val. Maximo lib. 2. c. 1. de More, quem maiores obseruabant in vrbe. Et lib. 5. c. 7. in princ. & Plutarchus in vita ipsius Fabij Max. paulò ante fin. & in apophthegm. eiusdè, & ante hos Liuius lib. 4. 3. dec. non adèd procul à fine.

f *Quique antea consulatum gessissent.* Suprà in verbo, Nonnunquam Prætorij.

g *Functo honoribus & triumphis.* Nam & Q. Fabius, de quo iam diximus, antequam filio legatus fuisset, triumphos clarissimos ex infestissimis hostibus reportauerat, ut tradit Pluta. in vita ipsius.

h *Ut absentibus Coss.* Aut etiam Dictatore, & Magistro equitum, ut videre licet ex Dionysio Halicarnasseo lib. 6. vbi loquitur de T. Ebutio Helua Magistro equit. A. Posthumij dictatoris, & M. Valerio ipsius legato. Et ex Liuiio 1. dec. lib. 8. vbi de eodem M. Valerio legato.

i *Tum Coss. laborantibus.* Ita etiam fecit C. Sulpitius Legatus L. Genutij Cos. in bello aduersus Hernicos, occiso ipso Consule, apud Liuium 1. dec. lib. 7.

k *Non tamen idem iuris.* Cæsar lib. 3. belli ciu. de P. Sylla Legato Cæsaris loquens sic scribit: At plerique existimant, si acius insequi voluisset, bellum eo die potuisse finiri: cuius consilium reprehendendum non videtur. Aliæ enim sunt legati partes, atque Imperatoris. Alter omnia agere ad præscriptum, alter liberè ad summam rerum consulere debet. Sylla à Cæsare castris relictus, liberatis suis, hoc fuit contentus, neque prælio decertare voluit: quæ res tamen for-

tasse aliquem reciperet casum, ne imperatorias sibi partes sumpsisse videretur.

l *M. Claudius.* Liuius 4. Dec. lib. 5. non multò post principium.

m *Quanquam Cn. Manlius.* Liuius eiusdè 4. decad. lib. 8. & 9.

n *Quinetiam siquid, &c.* Vt patet exemplis sequentibus.

o *De Parthis & Pacoro Ventidius.* Plutarc. in Antonio. Gellius lib. 15. c. 4. Dion in historia ipsius M. Antonij. Et vide Plinium lib. 7. c. 43. & infra cap. 6.

p *C. etiam Marius.* Plutar. in vita illius, Paulus Orosius lib. 5. c. 14. Sallustius autem in Iugurtha in fin. dicit illum Calendis Ianuariis magna gloria Consulem de Iugurtha triumphasse.

q *Ante cuius currum.* Paulus Orosius d. lib. 5. c. 14.

r *Quinetiam patrem filio.* Hoc mox probat Q. Fabij Maximi exemplo. Sed adde è diuerso filium patri aliquando legatum fuisse: ut fuit Titus Vespasiano patri, ex Paulo Orosio lib. 7. c. 5. in fi. & Gordianus filius Gordiano patri Procos. Africæ, teste Iulio Capitolino in Gordianis non semel.

s *Et fratrem fratri.* Id quod probat exemplo Scipionis Africani ibi, P. que Scipionem.

t *Q. Fabium Max.* Liuius 3. dec. lib. 4. His procuratis (inquit) ex decreto Pontificum, profecti Coss. Sempronius in Lucanos, in Apuliam Fabius. Pater filio legatus ad Suessulam in castra venit. cum obuiam filius progredèretur, lictoresque verecundia maiestatis eius taciti antecirer non summoventes patrem, præter vndecim fasces equo præuectus senex, ut Consul, animaduerrere proximum lictorem iussit: & is ut descenderet ex equo, inclamauit: tum demum desiliens, Experiri, inquit, volui fili, satin' scires Consulem te esse. Vale. Maximus lib. 2. c. 1. vbi de More, quem maiores obseruabant in vrbe. ut diximus suprà.

u *P. q. Scipionem.* Lius 4. Decad. lib. 7. post princ. sic scribit, Cum res aut noua, aut vetustate exemplorum memoria iam

destinato, legatum venisse: tantumque authoritate effecisse, ut victo Anthiocho, & pace Eumèni concessa, frater cuius legatus venerat, de Antiocho & omni Asia triumpharet, ob Asiãque à se victam, Asiatici cognomen reportaret. * Illud quoque notatum est, quoties consuli prorogatum fuisset imperium, etiam legati munus ad id tempus diffundi sæpe & prorogari. 7 Animaduersumque & illud, à primis originibus legatum proconsulis sine equo ingredi consueffe: postea verò à Seuerò institutum, ut in vehiculis sederet, & siue morte obita, siue casu legatus in prouincia esse desisset, legationis munus solum consulem sine senatu dedisse: ipsumque consulem aut senatum 2 unum pluresve legatos imperatori impedito, qui vicem suam gererent, & rebus gerendis sufficerent, sapius creauisse, comitesque expeditionis dedisse. C. 4 Cæsari imperatori, cuius in re militari præcipua virtus fuit, dum contra efferas gentes bellum parat, decem legatos consilij socios decreuit senatus, quibus adiutoribus & ministris magnas res gessisse fertur. b Pompeius quoque bello piratico, contra tot prædones & communes hostes omni genere rapinarum grassantes, quum solus superesse nequiret, quinque & viginti legatos accepit, c tametsi aliquando solus ipse legati munus obiret. d Q. etiam Fuluius consuli graui vulnere affecto, quum exercitui & castris præesse nequiret aduersus Hannibalem, ex patrum decreto tres legati additi fuere. Quinetiam in expeditionem iturum consulem, plures & vltra sex legatos comites duxisse compertum est: e quibus lictores cum fascibus pro munere dignitate publice dabantur, qui illos velut publico magistratui præcedebant. Subsequentis postea temporibus, in ratum legatorum munus processit, & ad id fastigij deuenit, ut quoties laborantibus prouinciis subsidia mittenda forent, aut si quid publici priuatique negotij maneret, vbi plurimum laboris & periculi impederet, ea frequens senatus per legatos decerneret, illisque prouinciæ administrandæ munus curamque delegaret, f quæ libera dicta legatio est: nam soli sine consule aut prætore, legati munere fungebantur. g Quæ etiam legatio à senatu vel populo sapissime dabatur his qui honestam proficiscendi causam, aut prætextum fugæ per speciem honoris quærent, quò honoratius exciperentur. Quin & scriptum legimus obseruatumque fuisse, legatos legionum non in senatu modò, sed à ducibus exercituum plerumque creari, h qui singulis pluribusque legionibus præpositi, illarum administrationem curamque gererent: qui si quid per occa-

Legati munus prorogatum. Legatus proconsulis. Legati imperatorum.

Legatorum lictores.

Libera legatio.

Legati legionum vbi crearentur.

ANNOTATIONES.

iam exoletæ, relata expectatione certaminis Senatum exisset, P. Scipio Africanus dixit, Si L. Scipioni fratri suo prouinciã Græciã decreuissent, se legatum iturum. Hec vox magno assensu audita sustulit certamen. Plutarch. in vita ipsius Scipionis. Gellius lib. 4. c. 18. Plinius Secundus, si is est, de Viris illustribus, cap. 49. & 53. Appianus in Syrico, Florus lib. 2. c. 8. Sed cui adde Spurio Furio Còsuli alterum Furium ipsius fratrem ei datum legatum, apud eundem Liuium 1. Dec. lib. 3. Et Q. Fuluius Flacco Consuli, C. Fuluius Flaccum fratrem legatum datum apud eundem Liuium 3. Dec. lib. 5. & 6.

x Illud quoque notatum est. Nam & Procos. legatos habuisse docuimus supra lib. 2. cap. 27. & hoc quoque cap. in princip.

y Animaduersumq. illud. Id vsque ad ea verba, Et siue morte. sunt Spartiani in vita Septimij Seueri.

z Unum pluresve legatos. Ut patet exemplis sequentibus.

a C. Cæsari. Cicero lib. 1. Epist. fam. epist. 7. non longè à fin. Stipendium, inquit, Cæsari decretum est. & decem legati, & ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est.

b Pompeius quoque. Plutarchus in vita illius, 24. tantum dicit.

c Tametsi aliquando solus. Plutar. vbi supra.

d Q. etiam Fuluius. Liuius 3. Dec. lib. 7. Itaque & Q. Fabium filium ad exercitum Venusianum miserunt: & ad Consulē tres legati missi.

e Quibus lictores. Legatos lictores habuisse cum fascibus constat ex Spartiano in Septimio Seuerò non longè à princip.

f Quæ libera dicta legatio est. Budæus in posterioribus annot. in Pædectas, tit. de legat. Legationes liberæ, inquit, olim ornamenti tantum causa ab Senatu impetrabantur: quemadmodum Honorarij magistratus à Principibus honestamenti causa conceduntur, titulòque tenus obeuntur & geruntur. Hæ ab his Senatoribus impetrabantur, quibus negotia futura erant in Prouinciis, ut qui hæreditates persequi, aut legata, aut qui nomina exigere volebant in Prouinciis, legatorum personis acceptis commendabiliores controuersias haberent, atque fauorabiliore. Quamobrem lege XII. tabul. id vetitum erat, his verbis: Rei suæ ergo ne

quis legatus esto. Quæ verba Cicero lib. de legib. 3. exponit. Hæc Budæus. Cicero contra Rullum, Legatos vestros auctoritate tenui, qui rerum priuatarum causa legationes liberæ obeunt, tamen extere nationes ferre vix possunt. Graue est enim nomen imperij; idque etiam in leui persona pertimescitur, propterea quòd vestro non suo nomine abutuntur. Cicero has legationes liberæ in suo Consulatu repressit, & annuas fecit: postea lex Iulia quinquennales indulgit. Ad Atticum lib. 15. epist. 6. Habent, ut opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi potest: bella est autem huius iuris quinquennij licentia. Idem Cicero pro Flacco scribit, Liberæ legationes multos sæpe bonos viros sumpsisse causa nomina exigendi. Suetonius in Tiberio, cap. 31. Prætor, inquit, designatus liberam legationem impetrauit. Legationis liberæ meminerunt Plutarchus in Gracchis, & Brutus lib. 1. 1. Epistolarum familiar. epistola 1. Idem Cic. ad Atticum lib. 4. epist. 2. vbi legationem votiuam appellat, ad votum postulantis concessam.

g Quæ etiam legatio. In illis locis, præferim Plutarchi in Gracchis, vbi refert, Senatum Scipioni Nasicæ liberam legationem in Asia decreuisse, quum ob mortem Tiberij Gracchi, cuius author fuerat ipse Nasica, videret plebē aduersus illum malè animatā, & iam de vindicta cogitantem.

h Qui singulis. Tacitus lib. 18. memorat Vedium Aquilam tertiæ decimæ legionis legatum fuisse, & lib. 19. Fabium Fabulum quintæ legionis legatum. Et Cæsar lib. 1. belli Punico ad si. tradit se singulis legionibus singulos legatos, & Quæstorem præfecisse, testes suæ quæque virtutis. Et ipsi Cæsari aduersus Gallos pugnanti Cicero legatus 14. legionis fuit. & Roscius 13. ut scribit Cæsar lib. belli Gallici primo. Idemque de Prolegato Cornelius Tacitus lib. 15. vbi tradit, Viuium Annium Corbulonis generum Prolegatum quintæ legioni fuisse impositum.

i Pluribusve legionibus. Velleius Paterculus volumine posteriori, Reddatur, inquit, verum L. Asprenati testimonium, qui legatus sub aumculo suo Varo militans, gnaua, virilique opera duarum legionum, quibus præerat, exercitum immunem tanta calamitate seruauit, maturæque ad inferiora hyberna descendendo, vacillantium etiam cis Rhe-

num

*Legati in
ordinem re-
dacti.*

*Quæstor le-
gatus prala-
tus.*

*Legatus in
Aphricam
missus.*

*Agessilaus
legatus.*

fionem & licentiam dignum animaduersione admisissent poterat eis legationis munus abrogari, & de gradu deiici: quotiesque quæstor cum legato consulis concurret in eisdem actionibus & pari causa, quæstor, tanquam plus ferat honoris, præponi solet. ^k Nec modò consulem, sed & prætorem legatos in prouincia vnum pluresve habere, quorum consilio niterentur, nisi prætores urbani forent, quibus nihil opus esse legatis censuerunt. Illud quoque proditum est, legatum qui in Aphricam accederet, si quid operæ præcium, aut dignum laude in prouincia admisisset, haud multo post, inculpatæ vitæ testimonio illam proconsulem administrasse. Tum si quando in acie vel castris, vrgentibus hostibus, consulto opus foret, per legatum qui summæ rerum præerat, & primas tenebat post consulem, rem ad consilium deferri, vbi legati legionum, primos centurionum, quæstores, tribunique & præfecti castrorum consultantes, capita conferebant: & quicquid opus erat facto, communi animo consilioque decernebant: & demum vt erant sententiæ, legati iudicio imperioque sanciebant. ^l Ab exteris verò Agessilaus proditur tanti legati munus fecisse, vt quamuis imperator maximus, legatorum tamen officia obire non dubitaret.

ANNOTATIONES.

num sitarum gentium animos confirmauit. Et Tacitus lib. 20. Mummium Lupercum legatum (is duarum legionum hybernis præerat) egredi aduersus hostem iubet. Et Cæsar lib. 5. belli Gallici, Sed meridie cum Cæsar pabulandi causa, tres legiones, atque omnem equitatum cum C. Trebonio legato misisset.

^k *Nec modò Consulem aut Prætorem.* Tacitus in vita Iulij Agricolæ, Nec legatus, inquit, Prætorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio: ita successor simul & vltor electus rarissima moderatione maluit videri inuenisse bonos quàm fecisse. Et Aelius Spartianus in vita

Adriani, Legatus, ait, Prætorius in Pannoniam inferiorem missus, Sarmatas compressit, disciplinam militarem tenuit, procuratores latius euagantes coercuit: ob hoc Coll. factus est.

^l *Ab exteris verò Agessilaus.* Plutarchus in vita illius. Sed adde & alia ad huiusmodi legatos pertinentia: Nam Aelius Spartianus in Septimio Seuero tradit, quòd tum primum factum est, vt legati vehiculo sederent, qui antè pedibus ambulabant. Idem Spartianus in vita Adriani, scribit ipsum Adrianum Armenis Regem habere permisisse, cum sub Traiano legatum habuissent.

*Qui magni dij, qui communes, aut indigetes dicti, quæve deorum cognomenta, & Iunonis
Romæ templa fuerint.*

CAPVT IIII.

*Magni dij.
Dij duode-
cim maio-
rū gentium.
Dij Penates.*

DEORVM ^a quos prisca coluere, nomina potestatesque multiplices olim veteres statuisse, haud ambiguum est: nam quidam ex his Magni, quos Græci θεῶν μεγάλων vocant, plerique Communes dicti sunt, inferioris notæ. ^b Magni fuere, Iupiter, Minerua, Mercurius, quos è Samothracia in Italiam Aeneas attulit. ^c Alij maiorum gentium deos, duodecim statuere: hi fuere Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus: virorū autem, Iupiter, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus, Apollo: ^d qui etiam

ANNOTATIONES IN CAP. IIII.

^a *Deorum.* Vide Tullium Tusc. quæst. lib. 1. Varronem lib. 1. de Re rustica, cap. 5. Senecam Natural. quæst. lib. 2. cap. 41. Lactantium lib. 1. cap. 20. Liuium 3. Decad. lib. 4. & 5. in Oratione Furij Camilli & alibi sæpe. Diuum Augustinum de Ciuitate Dei, lib. 4. cap. 8. Arnobius disceptationum aduersus Gentes, lib. 3. Deos & eorum officia ridicula scribens, ait, Illud verò, quod sequitur, quale est, quòd deos vobis inducitis alios fabros, alios medicos, alios lanarios, nautas, citharistas, aulædos, venatores, pastores, & quòd superat, rusticos. Et ille, inquit, musicus Deus est: & hic alter diuinus est. Cæteri enim dij non sunt, & ventura prædicere inscia nesciunt, atque ignorantia futurorum. Obstetricis ille informatus artibus, medicorum alius institutus est disciplinis. Ergone singuli sua in re pollent, nec in auxilium vocati alienis possunt in partibus subuenire? Hic in sermone facundus est, atque in verborum continuationibus promptus: bardis enim sunt alij, nec possunt aliquid scitum (si oratio facienda est) eloqui. Hæc Arnobius.

^b *Magni fuere Iupiter.* Seruius libr. 3. Aeneidos in eum locum,

Cum sociis, natōque, penatibus, & magnis diis.

Varro (inquit Seruius) vnum dicit esse, penates & magnos deos: nam sic in Basi scribebatur, Magnis diis, & tamen hoc pro honore dici, nam dij magni sunt, Iupiter, Minerua, Mercurius, qui Romæ colebantur. Penates verò apud Laurolauinium: vnde apparet non esse vnum. Macrobius lib. 3. cap. 4.

^c *Alij maiorum gentium deos duodecim.* Lactantius libr. de Falsa religione, 1. c. 15. Herodotus lib. 2. inter 12. deos Herculem nominat. Duodecim sunt dij sex mares, & sex feminæ

totidem, quorum imagines auratæ ad forum stabant, vt refert Varro Rerum rusticarum, lib. 1. c. 1. Hos Ennius disticho est complexus,

*Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.*

Consentes appellant, quasi consentientes in eo quod est gerendum. Meminit & horum deorum Diuus August. lib. 4. c. 23. Ciuitatis Dei.

^d *Qui etiam dij penates &c.* Seruius in libro 8. Aeneidos, ibi,

Cum patribus, populōque, penatibus, & magnis diis.

Alij, inquit, volunt vnum esse, alij separant: vt magnos deos accipias, Iouem, Mineruam, Mercurium, quos Aeneas de Samothracia sustulit. Iā qui fuerint dij penates, quos Aeneas in Italiam portauit, non conuenit. Macrobius lib. 3. cap. 4. ex variis varia colligit. Sunt qui Neptunum & Apollinem velint, quos Virgilius libr. 2. Aeneidos muros Troianos extruxisse scribit. Alij Vestam dicunt. Nam Virgilius cum dixisset,

Sacra suosq; tibi commendat Troia Penates.

Mox addit,

Sic ait, & manibus vittas, Vestamque potentem.

Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Vestam non tam puto ex penatibus fuisse, quàm penatibus additum focum. Ideo Dictator, cæteri que magistratus Romani, quo die dignitatem inibant, Vestæ & penatibus sacra faciebant, vt scribit Macrobius, vbi suprà. Cicero lib. de Natura deorum, 2. Nam Vestæ nomen à Græcis: ea est enim quæ ab illis ἱεῖα dicuntur. Vis autem eius ad aras & focos pertinet. Itaque in ea dea, quòd est rerum custos intimarum, omnis & præcatio & sacrificio extrema est. Nec longe

dij penates ab Ænea appellati : ^e Magnique dicti , vel quòd reliquos genere famaue præcellerent, vel quòd infinitæ potestatis forent. ^f M. Varro Cælum & Terram principes deorum , ^g Ægyptij Serapim & Isim , ^h in Latio Saturnum & Opim : ⁱ plerique deos penates Magnos opinati sunt. ^k Dixere autem penates, per quos spiramus , ^l & corporis & animi vires possidemus. ^m Hos dicunt esse Iouem in medio æthere, Iunonem in imo , in summo verò Mineruam, alij Apollinem & Neptunum. ⁿ Martem verò, Bellonam & Victoriā, communes & vſitatiores deos nuncupari, ea (vt dicunt) causa, quòd omnibus præsto sunt , & modò ab vno , nunc ab alio beneficia conferri , & passim homines iuuari putant. Nonnulli matrem deūm , Solem , Lunam , Plutonem & Martem , communes dixere deos , quòd hi fermè ab omnibus frequenti cultu curaque obseruantur : ^o nam Persæ Ignem deum colunt : ^p Scythæ præcipuum deorum Martem , cui equos immolant. ^q Massagetæ & ^r Pœni , Solem & Lunam, alij Plutonem , velut præcipua numina venerantur , ^s licet Solem Persarum , ^t Lunam Græcorum præsidem nonnulli credant. ^u Varro autem, qui magna inquisitione collegit , ex omni deorum turba,

Magni unde.
Penates qui.

Dij communes.

Persæ.
Scythæ.

Massagetæ.
Pœni.

Alij.
Græci.

A N N O T A T I O N E S.

longè ab hac vi dij penates , siue à penu ducto nomine (est enim omne quo vescuntur homines , penus) siue ab eo quòd penitus insident, ex quo etiam penetrales à poetis vocantur.

^e Magnique dicti.] Macrob. d. lib. 3. c. 4. Penates Troiani erant magni dij *ἄλλοι μεγάλοι* , qui vrbi & Latio præsidebant. Vide D. August. Ciuitat. Dei, lib. 1. c. 3.

^f M. Varro.] Lib. 1. aut aliorum computat. 4. linguæ Latinæ, Terra enim & Cælum, vt Samothracum initia docent, sunt Dei magni, & hi, quos dixi, multis nominibus. Nam neque , quas Ambracia ante portas statuit duas virilis species aeneas , Dei magni: neque, vt volgus putat, hi Samothracæ dij , qui Castor & Pollux: sed hi mas & foemina : & hi, quos augurum libri scriptos habent sic , Diuipotes : & sunt pro illis, qui in Samothrace *δυνατοὶ θεοὶ*. Hæc duo cælum , & terra : quòd anima & corpus , humidum & frigidum.

^g Ægyptij.] Strabo lib. 17. Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. Varro d. lib. 4. Principes dei Cælum & Terra: hi dei iidem, qui in Ægypto Serapis & Isis, & eos Harpocrates digito significat. Lactantius lib. 1. c. 13.

^h In Latio.] Varro ad ea quæ in præced. adduxi, addit, Principes in Latio Saturnus & Ops. Lactantius lib. 1. c. 15.

ⁱ Plerique deos penates.] Macrobius lib. 3. cap. 4. Dionysius Halicarnassensis lib. 1. de his diis Penatibus sic scribit, Cum Penatibus , quos Æneas à Troia deuectos Lauinij collocauerat, templum extructum esset cum adyto, & delubra Lauinij translata in intimum templum recondita , sequenti nocte clausis, vt cum maximè foribus, & inuiolatis reſto simul atque parietibus, spontè sua simulachra in pristinas bases transisse reperta sunt : denuoque Lauinij transportata cum votis & sacrificiorum placaminibus , in eundem locum rursus reuerſa sunt. Dubitatum est diu quidnam facto opus esset , cum neque sine diis patriis habitandum censerent , neque in semel relictas sedes remigrandum: tandem placuit sententia , quæ & religioni deorum & vtilitati hominum satisfaceret. Visum enim est simulachra suo loco sinere , & viros qui sacrorum curam gerant , ex Alba ad Lauinium habitandum reducere. Hos deos Romani Penates vocant, Græci vario modo conati significationem reddere, nunc *πρωῖνες*, nunc *ὑπεδελῖνες* : alij *κτιστὲς* , aut *μυχοῖνες*, aut *ἐρμῖνες*. Harum appellationum singulæ iuxta aliquem proprietatem eis congruunt: fierique potest, vt licet diuersis modis , omnes tamen eis conueniant. Eorum effigiem atque habitum Timæus describit in hunc modum. Sacra apud Lauinium reposita esse caducea partim ferrea, partim ærea, Troianūque vas fictile, idque se cognouisse ait ex ipsis ciuib. Hæc Halicarnass. Hos Penetrales vocat Seneca in Thebaide actu 2. scena 5.

^k Dixere autem Penates.] Macrob. vbi suprâ. ex quo intelliges hîc legendum esse, per quos penitus spiramus.

^l Et corporis & animi vires possidemus.] Macrobius ibi , & ante eum Cicero libro 2. de Natura Deorum , loco citato in verbo , Qui etiam dij Penates. Alia autem de diis Penatibus apud ipsum Macrobiū vbi suprâ, & Seruiū lib.

3. Æneidos, ibi,

Ipsūq; pater, genus à quo principe nostrum.

Quod dicit, inquit, A quo principe genus nostrum est, potest generaliter intelligi : vnde originem ducimus, vt deos Penates, quasi Troianos intelligas: & ad ritū referri, de quo dicit Labeo in libris , qui appellantur de Diis animalibus, quibus ait esse quædam sacra, quibus animæ humanæ vertuntur in deos , qui appellantur Animales, quòd de animalibus fiant. Hi autem sunt dij Penates & vitales.

^m Hos dicunt esse.] Hæc vsque ad versic. Martem verò, sunt Macrobij vbi suprâ, sed diuersis in locis.

ⁿ Martem verò.] Et hæc vsque ad versic. Nam Persæ, sunt Seruij in lib. 12. Æneid in eum locum,

In mediosq; focos, & dijs communibus aras.

Sic enim scribit ibi Seruius , Dij communes sunt, vt alij dicunt, Mars, Bellona, Victoria: quod hi in bello vtrique parti possunt fauere. Vt autem altioris scientiæ hominibus placeat, Dij communes sunt, qui *ἀλλοτρίοι* dicuntur. id est, qui cæli certas non habent partes , sed generaliter à cunctis coluntur : vbique enim eos esse manifestum est, vt Mater deūm, cuius potestas in zonis est. Nam & ideo Mater deūm dicitur , quòd cum omnibus eius est communis potestas. Alij communes deos volunt, Solem, Lunam, Plutonem, Martem: hi enim apud homines inueniuntur, & sunt in omnibus terris. Prior tamen sensus est simplex & magis aptus negotio. Hæc ille. Sed his diis communibus adde & Herculem , Virgilio teste lib. 8. Æneid. de eo loquente,

Communemq; vocare deum.

Et ibi omnino vide Seruiū declarante quare deus communis Hercules dicatur.

^o Nam Persæ ignem deum colunt.] Herodotus in Thalia, qui tertius liber est: Strabo lib. 15. & alij plurimi à me memorati in Commentariis Nobilitatis, c. 31. nu. 138.

^p Scythæ.] Herod. lib. 5. At idem lib. 4. dicit, Hos solos deorum propitiare, Vestam ante omnes: deinde Iouem ac Telurem, existimantes Iouis coniugē esse. Post hos Apollinem, & Cælestem Venerem, & Martem & Herculem. Pauloque post scribit eos immolare Marti, cum boues & alia pecora, tum præcipuè equos.

^q Massagetæ.] Strabo lib. 11. Scythæ, inquit, tantummodo Solem deum putant , atque illi equum mactant. Tomyris Massagetarum regina, teste Herodot. lib. 1. Clio, in epistola, quam ad Cyrum misit, iurat per Solem Massagetarum dominum. Ex diis (idem inquit paulò post in fi. eiusdem lib. de Massagetis loquens) vnū Solem venerantur , cui equos immolant. Hic autem est eis mos sacrificandi, vt deorum perniciosissimo è pecoribus omnibus perniciosissimū mactent. Xenophon expeditionis Cyri lib. 4. memorat apud Barbaros moris fuisse, Soli equum sacrificare.

^r Et Pœni.] Idem Gyrardus de diis Gentium, ad fi. sed id est Herodoti lib. 4.

^s Licet Solem Persarum.] Herodotus lib. 1.

^t Lunam Græcorum.] Cicero lib. 2. de Natura deorum.

^u Varro autem.] Apud D. Augustinum Ciuitatis Dei, lib. 4. c. 23. & lib. 7. c. 2. & vide Max. Tyrium Serm. 1.

Dij selecti. ^x quos supra triginta millia fuisse autumat, quosdam seclusit, quos selectos nuncupavit: ^y hi fuere, Ianus, Iupiter, Saturnus, Mercurius, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptunus, Liber, Orcus, Iuno, Geniales *dij.* Tellus, Ceres, Luna, Diana, Venus, & Vesta, illosq; selectos velut vſitatoria numina appellauit. ^z Geniales verò deos multi putant, Aquam, Terram, Ignem & Aerem: his addunt Solem & Lunam, ex quibus *Genius.* feminibus gignuntur omnia, quibus natali die quisque sacrum facit, quòd gignendarum rerum vim *Genij duo.* haberent, ^a qui Genius deorum filius, & parens hominum habetur. Tamen binos Genios ab ipso natali die cuique mortali deorum munere datos, bonum scilicet & malum, ^b Empedocles reputarit, *Sua cuiusq;* ^c Menander vnum. ^d Alij Iunonem & Genium suum singulis dederunt, quasi præsides & oppugnatores. ^e Lares quoque inter deos receptos fuisse, multorum testimonio probatur, quos antiqui inferiores *Iuno & Genius.* dixere deos, qui priuatarum ædium, ^f triuiorum, viarumq; ^g atque vrbis curam agunt: ideo ^h Præstites nuncupati. ⁱ Hos Ægyptij quatuor fuisse putant, quos simulatque in lucem editus fuisset homo, illius peruigilem curam agere opinantur, quorum nomina Dymon, Tychis, Heros & Anachis. ^k Fuitque *Lares.*

 Lares quatuor.

A N N O T A T I O N E S.

^x Quos supra 30. millia.] Apud ipsum Augustinum ubi supra. Pindarus ante illum dicebat 30. esse millia. At Max. Tyrius, qui illum citat d. Ser. 1. dicit innumerabiles esse: sed id refert ad opera & effectus diuinitatis.

^y Hi fuere Ianus.] Augustinus ubi supra.

^z Geniales verò deos multi putarunt.] Festus Pompeius libr. 7. Geniales deos dixerunt, Aquam, Terram, Ignem, Aerem. Ea enim sunt semina rerum quæ Græcorum alij *συνετα*, alij *αἰετα*, alij *ἀπομυ* vocant. Duodecim quoque signa Lunam & Solem inter hos deos computabant. Geniales autem dicti à gerendo, quia plurimum posse putabantur, quos postea gerulos appellarunt.

^a Qui Genius deorum filius & parens.] Fest. Pompeius d. lib. 7. Genium (inquit) appellabant deum, qui vim obtineret rerum omnium gerendarum. Anstusius: Genius (inquit) est deorum filius & parens hominum, ex quo homines gignuntur. Et propterea Genius meus nominatur: quia me genuit. Alij Genium esse putarunt vniuscuiusque loci deum. Hæc Festus D. Augustinus libr. 7. Ciuitatis Dei cap. 13. ex Valerio Sorano, sic scribit: Quid est Genius? Deus est (inquit) qui præpositus est, ac vim habet omnium rerum gignendarum. Quem alium hanc vim habere credunt, quàm mundum, cui dictum est, Iupiter omnipotens progenitor genitrixque: Et cum alio loco Genium dicit esse vniuscuiusq; animum rationalem, & ideo esse singulos singulorum: talem autem mundi animum deum esse, ad hoc idem vtrique reuocat, vt tanquam vniuersalis Genius ipse mundi animus esse credatur. Hic est igitur quem appellant Iouem. Nam si omnis Genius Deus, & omnis viri animus Genius: sequitur, vt sit omnis viri animus deus: quod si & ipsos abhorrebat absurditas ipsa compellit, restat vt eum singulariter & excellenter dicant deum Genium, quem dicunt mundi animum, ac per hoc Iouem. Christophorus Ladinus in Horatium Carminum lib. 3. Ode 17. ad Ælium Lamiam, ibi,

—Cras Genium mero

Curabis & porco bimestri.—

Genio, inquit, sacrificabant optimo vino, & lautissimis epulis: Ergo quando bene corpus curabant, Genio indulgere dicebantur. Contra quando paruo difficilique victu utebantur, Genium suum fraudare putabant.

^b Empedocles.] Apud Plutarchum in lib. de Tranquillitate animi. Et id ipsum voluit Euclides Socraticus, & Lucilius li. 9. Satyrar. apud Censorium lib. 2. de die Natali, & Seruius in eum locum quem paulò infra citabimus.

^c Menander vnum.] Vt tradit Plutar. ubi supra. Quanquam & ipse Menander duos tribuit illis senariis,

ἀπὸν δαίμον ἀνδρὶ τὸν ἡμετέριον,

ἀπὸν δὲ καὶ μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

^d Alij.] Scilicet Epistolarum lib. 2. epist. 19. aliàs 20. Alia de Geniis, vide apud Plutarchum de Placitis philosoph. lib. 1. c. 8. & Lactantium lib. 2. c. 15. Seruium enarrantem supplicia, quæ sunt apud manes, in lib. 6. Æneidos, ibi,

Quisque suos patimur manes.

Cuius hæc sunt verba, Nam cum nascimur, duos Genios sortimur. vnus est qui hortatur ad bona: alter, qui deprauat,

ad mala. Nec incongruè dicuntur Genij: quia cum vnusquisque genitus fuerit, ei statim obseruatores deputantur, quibus assistentibus post mortem, aut asserimur in meliorem vitam, aut condemnatur in deteriore: per quos aut vacationem meremur, aut reditum in corpora. Ergo manes, Genios dicit, quos cum vita sortimur.

^e Lares quoque.] Laris familiaris meminit Cato Rei rusticæ, c. 2. Plautus in Prologo Aululariæ,

Ego Lar sum familiaris ex hac familia,

Unde exeuntem me aspexistis.

Sallustius in Catilinæ Oratione, Illos binas, aut amplius domos continuare: nobis Larem familiarem nusquam vllum esse? Apuleius in lib. de Deo Socratis. Cæterum Lares deos domesticos fuisse scribit Tertullianus in Apologet. c. 13. & domus custodes esse Plutarchus problem. c. 51. & Arnobius contra gentes, lib. 3. Et vide supra lib. 5. c. 24.

^f Triuiorum viarumq;.] Arnobius ubi nuper, scribit vulgus arbitrari Lares vicorum atque itinerum deos esse, ex eo quòd Græci vicos cognominant Lauras.

^g Atque vrbis.] De Laribus vrbium custodibus Ouid. lib. 5. Fastorum,

Stant quoque pro nobis, & præsumt mœnibus vrbis,

Et sunt præsentis, auxiliumq; ferunt.

Et canis ante pedes saxo fabricatus eodem

Stabat quæ standi cum Lare causa fuit?

Seruat vterque domum, domino quoque fidus vterque est.

Compita grata Deo: compita grata cani.

Et Lucanus lib. 1. Pharsaliæ,

—Vrbisq; laborem

Testatos sudore Lares.—

Et idem Ouid. Fastorum lib. 2.

Futq; grauis, geminosq; parit, qui compita seruant:

Et vigilant nostra semper in vrbe lares.

^h Ideo Præstites nuncupati.] Ouidius lib. 5. Fastorum,

Præstitibus Maia Laribus videre Calenda

Aram constitui, paruaq; signa Deum.

Et paulò post cur sic dicantur declarat,

Causa tamen positi fuerat cognominis illis,

Quòd præstant oculis omnia tuta suis.

Præsides autem hos vocat Plutarchus, problemat. cap. 51. quòd scilicet præsumt. Festus Pompeius lib. 14. Præstitem, inquit, in eadem significatione dicebant, qua nunc dicimus antistitem.

ⁱ Hos Ægyptij.] Macrobius lib. 1. Satur. c. 19. paulò ante fi. Ex quo intelliges Alexandrum aberrasse in appellationibus quorundam ex his quatuor. Huius verba sunt, Ægyptij deos Præstites homini nascenti quatuor adesse memorant, *δαίμονα, τὸν χλωρῶτα, ἀνὰ χλω.* horumque rationem reddit. Scio autem Plinium locutum fuisse de Ananchitide lib. 37. cap. 4. ad finem, ubi ita dicit vocari adamantem lapidem, quòd metus vanos expellat à mente. Idem eiusdem lib. cap. 11. dicit Ananchitide gemma euocari imagines deorum in hydromantia.

^k Fuitq; Platonis opinio.] Vide Apuleium tum in libro de Deo Socratis, tam lib. de Dogmate Platonis: Marcianum Capel

Platonis opinio, homines qui summa integritate vixissent, post fata effici Lares: si verò improbi detestabilesque fuissent, Lemures. ¹ Ipse enim trinas fecit deorum species, ex quibus vnus est summus, primus & solus deus: alteri medij, quos cælicolas vocat: tertij, qui diis sunt minores, cælicolis maiores. ^m Dæmones verò ministros deorum, custodes autem hominum putauit. ⁿ Dij nempe ruris & agriculturalum, quos vitæ agrestis homines & rustici coluerunt, hi feruntur: Iupiter, Tellus, Sol & Luna, Ceres & Liber, Rubigus & Flóra, Minerua & Venus, Lympha & Bonus euentus, qui morbos, vastitudinem, calamitatem, intemperiesq; depellunt. ^o Præter hos fuere dij indigetes, qui ex hominibus in deorum numerum asciti, propter eximias belli pacisque artes, quòd de genere humano bene meriti essent, post mortem numinibus æquati, celebrem posteris memoriam reliquerunt, vt ^p Hercules & Æneas, quem vocant indigetem, Castor & Pollux, Æsculapius & Romulus: ^q atque alij, qui dum vixere, functi laboribus, ob fortia facinora generi humano exhibita, tanto honore habiti cultique sunt, vt ex hominibus in deorum cœtum asciti, pro diis celebrarentur & colerentur, quos velut ascriptitios & novos incolas post fata in cœlum receptos putauere. Fuit enim hæc consentiens obseruatio, ^r præcipue apud Lacones, vt eximios præclarosque viros, qui obuiam eundo periculis, rempub. auxissent, ob egregia facinora ciuib; & patriæ exhibita, vt gratiam meriti redderent, in deorum sedes receptos consecrarent, & in cœlum tollerent, illisque diuinos honores & humano fastigio ampliora decernerent: templaque, flamines, puluinar & aras, ac sedes immortalitatis exhiberent. Græci verò propter beneficia viuientes etiam cœlo consecrare & immortalitate donare consueuerunt, ^s quam apotheosin dixerunt: ^t sicut de Platone & ^u Agefilao legimus, atque aliis, qui in cœtum cælestium recepti, in vita diuinos

Platonis opinio.

Dæmones. Dy agriculturalum. Dy indigetes.

Lacones homines de re. pu. bene meritos in deorum catalogum referebant.

Græci viuētes.

Apotheosis.

ANNOTATIONES.

Capellam in Nuptiis Mercurij & Philologia. Diuus Augustinus li. de Ciuitate Dei, 9. c. 11. opinionem Platoniorum, qua putant animas hominum dæmones esse post corpora, sic scribit, [Dicit quidē & animas hominum dæmones esse, & ex hominibus fieri Lares, si boni sunt: Lemures seu Laruas, si mali.]

¹ Ipse enim trinas. Apud Apuleium de Dogmate Platonis. ^m Dæmones vero ministros deorum. Apul. ibi, vbi & hos dicit Genios Lares posse nuncupari.

ⁿ Dij nempe ruris & agriculturalum. Varro, qui & hos nuncupatim, vt hic, nominat, lib. 1. de Re rustica, c. 1. Et hos deos Rurationis vocat Apuleius Apologia 1. quibus dicit primitias segetis, vitis & gregis impartiri debere.

^o Præter hos fuere dij Indigetes. Seruius enarrans illud lib. 1. Georg. ad finem,

Dij patrij Indigetes, & Romule, Vestaq; mater. Indigetes, ait, propriè sunt dij ex hominibus facti, quasi in diis agentes. Abusiue autem omnes dij possunt dici Indigetes, tanquam nullius rei egentes. Sed & idem in enarratione eius loci lib. 12. Æneidos,

Indigetem Æneam scis ipsa, & scire fateris
Deberi cælo, fatisq; ad sidera tolli.

Indigetes, inquit, dij duplici ratione dicuntur. Vel secundum Lucretium, quòd nullius rei egeant, qui ait,

— Nihil indiga cura.

Vel certè Indigetes dij sunt ex hominibus facti, & dicti Indigetes quasi in diis agentes. Quod quidem hoc posterius satis indicat illud ipsius Virg. dicto lib. 12. Æneidos. Et hinc hanc quoque sententiam Macrobius lib. 1. de Somnio Scipionis, cap. 9. adfert versus Hesiodi in Latinum sermonem ita versos,

Indigetes diui fato summi Iouis hi sunt,
Quondam homines, modo cum superis humana tenentes,
Largi, ac munifici, ius Regum nunc quoque nacti.

Versus autem Græci hi sunt,

τοὶ μὲν δαίμονες εἰσι θεὸς μεγάλα δὴ βουλὰς,
ἰδὲ τοὶ ἐπὶ χθονὶ φύλακες θνητῶν ἀνδρῶπων,
οἱ βασιλεύουσιν τε δίκας καὶ ῥέτλια ἔργα.
πλετοῦσι, καὶ πάντα γέρας ἀσπίδι ἔχον.

Festus autem Pompeius lib. 9. Indigetes dij, quorum nomina vulgari non licet. Et quibusdam interiectis, Indiges, inquit, Æneas ab Ascanio appellatus est, cum pugnans cum Mezétio nusquam apparuisset, in cuius nomine etiam templum construxit,

^p Vt Hercules. Hæc vsque ad vers. Atque alij, præter quàm quod de Ænea dicitur, sunt Ciceronis ex Legibus 12. tabul. lib. 1. vt nonnulli existimant, quarum hæc verba sunt, Diuos,

& illos, qui cælestes semper habiti, colunt, & ollos, quos eundo cælo merita vocauerint, Herculem, Liberum, Æsculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum. In quam etiam sententiam Cicero li. 2. de Natura deorum, Suscepit, autem vita hominum, & consuetudo communis, vt beneficiis excellentes viros in cœlum fama ac voluntate tollerent: hinc Hercules, Castor & Pollux, hinc Æsculapius, hinc liber. Et paucis interiectis, item hinc etiam Romulum, quem quidam esse Quirinum putant: quorum cum remanerent animi, atque æternitate fruerentur, dij ritè sunt habiti, cum & optimi essent, & æterni. Sed quod de Ænea hic dicitur, constat ex eo loco Virgilij lib. 12. Æneidos Indigetem fuisse vocatum. Quod & asserit Ouidius lib. 4. Metamor. de eodem loquens,

Lustratum genitrix diuino corpus odore
Unxit, & ambrosia, cum dulci nectare mixta,
Contigit os, fecitq; deum, quem turba Quirini
Nuncupat Indigetem, temploq; arisq; recepit.

Tibullus lib. 2. elegia 6. de eo loquens,

Illic sanctus eris, cum te veneranda Numici
Unda, deum cælo miserit Indigetem.

Liuius 1. Decad. lib. 1. post princ. cum scribit, de eo loquens, Situs est, quemcunque cum dici ius fasque est, super Numicum fluuium. Iouem Indigetem appellant. & Gellius lib. 2, c. 16. & Solinus c. 8. Sed & de diis Indigetibus. Ouidius lib. Metam. 15. ad fi.

Dij precor Æneæ comites, quibus ensis & ignis
Cesserunt, dijq; Indigetes, genitorq; Quirina
Vrbis & inuicti genitor Gradine Quirini,
Vestaq; Casareos inter sacra penates,
Et cum Casarea tu Phœbe domestice Vesta.

Liuius Decad. 1. lib. 8. Lares diui Noueniles, diui quorum est potestas nostrorum hostiumque.

^q Atque alij. Vt Liber, ex Cicerone in locis suprà citatis. Nam & Plinius lib. 2. c. 7. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus adscribantur. Idem Cic. lib. de Natura deorum 3.

^r Præcipue apud Lacones. Vide Aristotelem lib. 7. Ethicorum cap. 1.

^s Quam apotheosin dixerunt. Herodianus lib. 4. in princ. quibus cæremoniis hæc inter deos relatio, & in catalogum deorum adscriptio, apud Rom. fieri consuevit, eleganter describit. Seruius in lib. 5. Æneidos post prin. & dicitur quoque postea.

^t Sicut de Platone. Non memini id legisse de Platone. sed vide in seq.

^u Et Agefilao. Plutarchus in Apoph. Agefilai. Et vereor

*Cæsares Ro.
inter deos
relati.
Nominis
mutatio, cū
quis in deo-
rum nume-
rum refer-
retur.
Indorum dī
indigetes.
Meroitarū.
Germano-
rum.*

honores meruere: illisq; certamina, ludos & sacra anniuersaria dicarunt: tanquam numinibus aut heroibus: illis præsertim, qui tyrannos exegerunt, aut vindices libertatis fuerunt. Hi tanquam mortale fastigium egressi, omnium consensu in conciliū cælestium asciti, pro diis haberi & coli cœpti sunt.^x Hinc etiam Romani Cæsares, quorum opera & virtute res Romana creuit, & imperij fines latè propagati sunt, post funera immortalī memoria consecrarunt, & in deos receperunt, qui ob æternam gloriam dii indigetes dicti, nominibus plerunque mutatis, & nouis cooptatis: ^y siquidem Romulus, Quirinus: ^z Ino, Matuta: Leucothea, ^a Albunea: ^b Melicerta, Palæmon & Portumnus: ^c Leda, Nemesis: ^d Circe, Marica: ^e Nerfilia, Hora: ^f Rhea, deorum mater: Idæa, Dindymena: Philena, Pessinuntia, & Cybele, ^g Berecynthia, dictæ sunt. ^h Indi verò Iouem pluuialem, & Gangem flumen: velut indigetes deos, carmine incondito venerantur. ⁱ Meroitæ Herculem, Pana, & Ifim: ^k Germani Tuistonem

ANNOTATIONES.

ne hic vel Alexander, vel librarius aberrarit, & sit legendum de Plutone Agefilao. Nam Eschylus apud Athenæum lib. 3. c. 10. scribit ipsum Agefilaum Plutonem fuisse vocatum, vti Aristarchum Iouem, Simonides poëta.

^x Hinc etiam Ro. Cæsares.] Id videre licet ex Sueton. & aliis vitarum Imperatorum scriptoribus vbique.

^y Siquidem Romulus, Quirinus.] Vt & suprà dictū est ex Cicerone in verbo, Vt Hercules. & præterea scripserunt Liu. 1. Dec. lib. 1. Plutarch. in Romulo, Lactantius lib. 1. cap. 21. Et vide infrà ibi, Nam & Cureris.

^z Ino.] Ino, Matuta, Leucothea eadem Ciceroni 1. Tuscul. cuius hæc verba sunt, Quid? Ino Cadmi filia, nonne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? Et lib. de Natura deorum 3. Quid deinde Ino dea dicetur, & Leucothea à Græcis, à nobis Matuta dicetur, cū sit Cadmi filia? Et paulò antè, Iam verò in Græcia multos habent ex hominibus deos, Alabandum Alabandi, Tenedi Tenem: Leucothoem, quæ fuit Ino, & eius Palæmonem filium cuncta Græcia, Herculem Aesculapium, Tyndaridas: Romulū nostri aliōsque complures quos quasi nouos & ascriptitios ciues in cælum receptos putant. Ex quo & Ouidius lib. 6. Fa-

*Leucothea Graijs, Matuta vocabere nostris,
In portus nato ius erit omne tuo.*

Ouid. 4. Metamor.

— Abstulit illis

*Quod mortale fuit, maiestatemq; verendam
Imposuit, nomenq; simul faciemq; nouauit,
Leucotheaq; deam cum matre Palæmona dixit.*

Hanc Orpheus νῆαν σωτῆραν nominat. Hinc apud Propertiū, Hanc miser implorat nauita Leucotheam.

Vide Hyginum Fabularum c. 224. Plutarchum in Camillo, Pausaniam lib. 4. Messenica. Lactantium Firmianum lib. 1. c. 21. vbi ita scribit, Solent enim mortuis consecratis nomina immutari: credo ne quis putet eos homines fuisse. Nam & Romulus post mortem Quirinus dictus est, & Leda, Nemesis: & Circe, Marica: & Ino, postquàm se præcipitauit in mare, Leucothea, matèrque, Matuta, & Melicertes filius eius Palæmon atque Portumnus. Vide præterea Lactantium interpretem Statij lib. 1. Theb. post princ.

^a Albunea.] De qua Virgilius lib. 7. Aeneidos,

— Lucosq; sub alta

*Consulit Albunea, nemorum qua maxima sacro
Fonte sonat, seuamq; exhalat opaca Mephiim.*

Et ibi Seruius, Albunea dicta est ab aquæ qualitate, quæ ex eo fonte est: vnde etiam nonnulli ipsam Leucotheam volunt. Acron & Porphyrio interpretes Horatij lib. 1. Carm. Ode 7. ibi,

Quam domus Albunea resonantis.

Lactantius Diuinarum institut. lib. 1. c. 6.

^b Melicerta, Palæmon & Portumnus.] De his tribus, quos eundem esse his tribus nominibus vocatum, vide Ciceronem dict. lib. 3. de Natura deorum, & lib. 1. Tuscul. quæst. & Ouidium lib. 6. Fast. cū scribit,

*Quem nos Portumnus sua lingua Palæmona dicit,
Este precor nostris æquis uterque locis.*

Festus Pompeius lib. 14. vbi de Portumno, & lib. 3. vbi de Clauē. Seruius & Probus alterum interpretem, in 5. lib.

Aeneidos in eum locum,

*Et pater ipse manu magna Portumnus euntem
Impulit.*

Et iterum lib. 1. Georg. ibi,

*Votaq; seruati soluent in litore nauta
Glaucos, & Panopea, & Ino Melicerta.*

Lactantium lib. 1. c. 21. & alterum Lactantium Statij interpretem lib. 2. Thebaidos in eum locum,

*— Iamq; arua gradu Theumesia, & arces
Intrat Agenoreas.*

Et lib. 7. ibi,

Thebanum toto planxisse Palæmona ponto.

^c Leda, Nemesis.] Lactantius Diuinarum institut. d. lib. 1. c. 21. At Pausanias in Atticis, & Isaacius eas diuersas faciunt. De hac autem Virg. lib. 7. Aeneidos.

^d Circe, Marica.] Lactantius Firmianus vbi suprà ibi, Albunea. Et Seruius lib. 7. Aeneidos in eum locum,

*Hunc Fauno & nymphe genitum Laurente Marica
Accipimus.*

Maricam dicit vxorem fuisse Fauni, quæ est dea littoris Minturnensium, iuxta Lirim fluuium. Horatius lib. 3. Carm. Ode 17.

*Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, & innantem Marica
Littoribus tenuisse Lirim
Latè tyrannus.*

Vbi Porphyrio interpretis inquit, Maricam autem Minturnenses maximè colunt, cuius etiam lucus in ipsa Minturnensi ciuitate est. Lucanus lib. 2.

— Et umbrosa Liris per regna Marica.

Et Liuius 3. Decad. lib. 7. vbi dicit Minturnis lucum Maricæ de cælo tactum.

^e Herfilia, Ora.] Ouid. Metamor. lib. 14.

*— Romuleos cum virgine Thaumantæa
Ingreditur colles: vbi sydnus ab æthere lapsus
Decidit in terras, à cuius lumine flagrans
Herfilia crinis cum sydere cessit in auras.
Hanc manibus notis Romane conditor urbis
Excipit, & priscum pariter cum corpore nomen
Mutat, oramq; vocat, quæ nunc dea iuncta Quirino est.*

Ex quibus verbis Herfilia, non Norfilia legendum esse intelligis.

^f Rhea.] Hæc vsque ad verbum, Berecynthia. sunt Strabonis lib. 10. Et præterea de Idæa & Pessinuntia Liuij 3. Decad. lib. 9. rursusque de Pessinuntia Plutarchi in Mario, & Apuleij lib. 11. Metamor. & Herod. lib. 1.

^g Berecynthia.] Vide infrà hoc eod. cap.

^h Indi verò.] Hæc vsque ad verbum, Meroitæ. sunt Strabonis lib. 15.

ⁱ Meroita.] Strabo li. 17. Meroitæ, inquit, vltra alium quendam barbarum, deum etiam Herculem, Pana, & Ifim colūt. Herodotus autem lib. 2. tradit eos solos deorum Iouem & Liberum colere.

^k Germani.] Cornelius Tacitus de moribus Germanorum, in princip. Celebrant, inquit, carminibus antiquis (quod vnum apud illos memoriæ & annalium genus est) Tuistonem deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis conditorēque fuisse. Berofus de regibus Babyloniarum & Assyrio

deum terra editum, & Mannum filium: ^l Astymphalissi Achillem: ^m Persæ, Amanum & Anandatum: ⁿ Veneti Diomedem instar numinis habent, cui etiam ^o candidum immolabant equum. ^p Sicut Ægyptij Isidem, Mauri Iubam, Pœni Vranum, Macedones Gabyrum, Latini Faunum, ^q Siculi Adranum, ^r Libyci Psaphonem, ne omnes percēseam deos. Is enim Psaphon quum despectissimus esset, & vltimē notæ, vocales aues edocuit hæc verba eloqui, Magnus deus Psaphon: quibus dimissis in lucos, audita voce, apud rudes populos est pro deo habitus. ^s Thraces Zamolxin, ^t Syri Astartem, ^u Adad & ^x Agartin: ^y Arabes Dyasarem, ^z Horici Tibilinum, ^a & Aphri Cælestum. ^b Ægiolenses, Maceranas deas: ^c & gens iuxta Naucraticum Ægypti, Theutum, velut præsentissima numina coluerunt, qui omnes ex hominibus post funera diuinitate donati, diique indigetes post consecrationem habiti sunt. ^d Quam quidem sic fieri nouimus, vt imperatore qui referendus in deos & consecrandus erat, vita functo, pyram in tabernaculi formam construerent, quod auro & ebore, signisq; & tabulis pictis exornatum mirificè, aliode super breuiori, vsque ad tertiam contignationem erigebant, aquila cum omnium deorum aggestu in summo culmine locata: lectoq; contracto purpura & auro, in quo defuncti effigies iacebat: senatus, equester ordo, ac viri triumphales, quiq; amplissimos honores gesserant, procedentes lectum deferebant in pyram, cum carmine & hymnis, omnibusque humanis diuinisque aggestis honoribus.

ANNOTATIONES.

Assyriorum. Vide Corn. Tacitum in libello de Morib. Germanorum.

^l *Astymphalissi, Achillem.*] Vbi id scriptum sit nescio: sed nec qui sint hi Astymphalissi scio. In Epiro tamen legi Achillem vt deum coli, & lingua eorum *Astetum* vocari, vt tradit Plutarchus in Pyrrho in princ. Eique sacram eadem in insula, in qua sepultus est, ante Borysthenem apud Plinium lib. 10. cap. 28. aut aliorum computat. 22. templum Achillis esse, & eidem solemnes ludos Brasiis. Pausanias lib. 3. scribit. Et in Euxino circa Nili hostia insulam Achilli sacram. cui Luce nomen. Denique Achillis fanum esse in Arcadia, quod recludi religio est: at puberibus omnibus, quocunque pugnaturi descendunt, solemne esse Achilli, ante pugnam, rem diuinam facere. scribit Pausanias lib. 3. qui de Laconicis est.

^m *Persæ Amanum & Anandatum.*] Strabo de vtroque lib. 11. & iterum lib. 15. paulò ante fi.

ⁿ *Veneti Diomedem.*] Strabo lib. 5. non adeò longè à princ. & lib. 6.

^o *Candidum immolabant equum.*] Strabo d. lib. 5. In Venetis fanè, inquit, quidam Diomedi insignes existunt honores. Nam candidus illi immolatur equus.

^p *Sicut Ægyptij Isidem.*] Hæc vsque ad verbum, Siculi. sunt Lactantij lib. 1. cap. 15. Ex quo, ex eodem loco, adde, Sabini Sancum, Romani Quirinum. Sed quod de Ægyptiis tradit, tradiderunt & omnes rerum Ægyptiacarum scriptores. Sed & quod de Iuba hîc dicitur, præter Lactantium, tradit etiam Tertullianus in Apolog. cap. 21. & Arnobius contra Gentes lib. 8.

^q *Siculi Adranum.*] Plutarch. in Timoleone, & in Paralellis. ^r *Libyci Psaphonem.*] Hæc vsque ad versicul. Thraces. sunt Max. Tyr. Ser. 19. & Apostolij Bizantij. Et vide Erasmm Chil. 1. cent. 2. ca. vlt. *Ψάφονος ὄρνιθες.* id est Psaphonis aues. Simile quippiam de Annone Carthaginensi, qui seipsum pro deo venditare voluit, narrat Ælian. variæ historiæ libr. 14. cap. 30.

^s *Thraces Zamolxin.*] Herodotus lib. 4. de Getis loquens, qui sunt fortissimi Thracum, vbi dicit eum, qui defunctus est, meare ad Zamolxin dæmonem, quem nonnulli eorum opinantur eundem esse Gebeleizem. Strabo lib. 7. de iisdem Getis loquens, hos Menandri versus Græcos citat,

πάντες μὲν οἱ θράκες μέλιστα δ' οἱ γὰρ ἡμεῖς ἀπάντων
ἢ γὰρ αὐτὸς εὐχόμενος ἐκείθεν εἶναι τὸ θεῖον,
ὃ σφάξ' ἐν κρατὶς ἱερῆν.

Et Origenes aduersus Celsum li. 3. & Laërtius in Pythagora in princ. Herodotus autem lib. 5. post princ. scribit Thraces è diis hos solos colere, Martem, Liberum, Dianam: sed reges, præter populares, etiam Mercurium, eumque è diis præcipuè, per quem solum iurant. At idem lib. 9. ad fin. tradit eosdem Thraces Plestoro Indigenæ deo immolare. Adde & tu Scythas Zamolxin colere ex Luciano in Scythia si-

ue Hospite. Sed hic alius est ab illo Zalmoxi, quem Thraces colunt, vt videre licet ex Strab. lib. 4.

^t *Syri Astartem.*] Herodotus lib. 1. Arnob. aduersus Gentes lib. 8. Tertullianus in Apolog. cap. 23. & vide nostras leges connubiales in l. 15. num. 30.

^u *Adad.*] Macrobius lib. Satur. 1. c. 23. scribit Iouem, & Assyriorum Adad, eundem esse quem Solem his verbis, Et ne sermo per singula nomina deorum vageretur, accipe quid Assyrij de Solis potentia opinentur. Deo enim, quem summum maximumque venerantur, Adad nomen dederunt. Eius nominis interpretatio significat, vnus. Hunc ergo, vt potentissimum deum, adorant,

^x *Et Agartin.*] Lege Atargatim ex Macrobio vbi suprâ, qui ad ea, quæ proximè adduxi, hæc subiungit. Sed subiungunt eidem deam nomine Atargatim: omnemque potestatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, Solem, Terramq; intelligentes. Sed adde & easdem colere Adadunephron gemmam ex Plin. lib. 37. c. 11. quæ fortè est is Adad, de quo Macrobius vbi suprâ.

^y *Arabes Tyasarem.*] Tertullianus in Apolog. cap. 23. Dyasarem autem hunc vocat Stephanus. Herodot. autem lib. 3. post princ. solos deorum arbitrari Dionysium, quem Vrotalr: & Vraniam, quam Ailat appellant. Strabo tamen lib. 15. scribit, duos tantum deos ab illis Arabibus coli, Iouem scilicet, & Bacchum, qui quæ ad vitam pertinent, principalia dant.

^z *Horici Tibilinum.*] Lege Norici, ex Tertulliano, qui hæc de illis scribit d. c. 23.

^a *Et Aphri Cælestum.*] Tertullianus d. c. 23. & hic Cælestus is est, quem Græci Vranum vocant, quem Pœnos, qui ipsi Afri sunt, colere dictum est. Vlpianus autem epitome Instit. c. 2. §. deos. scribit Cælestum Salmensis coli Carthagine. Et hic Cælestus, siue Vranus is idem est, qui Clus Eunio & aliis vocatur.

^b *Ægiolenses, Maceranas deas.*] Eugionenses, siue Eugiates, & Maceras legendum ex Plutarch. qui idem de illis dicit in vita Marcelli.

^c *Et gēs iuxta Naucraticum Ægypti, Theutum.*] Plato in Phædro non adeò longè à fi. vbi ait, Audiui equidem circa Naucraticum Ægypti priscum quendam fuisse deorum, cui dicata sit auis, quam Ibm vocant, Dæmoni autem ipsi nomen Theuth. Et de eo quoque idem Plato in Philebo, & dicemus postea eodem c. Sed his adde Cilices, Mopsum: Acharnanes, Amphilocum: Thebanos, Amphiarum: Lebadios, Trophonium, pro diis colere apud Origenem aduersus Celsum lib. 3.

^d *Quam quidem sic fieri nouimus.*] Apud Herodianum describentem Septimij Seueri Apotheosin lib. 4. in princ. Herodotum, & Prudentium in Apotheosi 14. Platonem lib. vlt. de Repub. Ciceronem in Somnio Scip. & Lucanum describentem apotheosin Pompeij lib. 9. in princ.

Senatuscon-
sultum.
Diocletia-
nus.
Constanti-
nus.
Agésilai
dictum.
Empedoclis
ambitio.
Eutimus.
Dij patrij.

Demum incensa pyra, quum vapore & fumo aquila agitata, è summo culmine tabernaculi aera petiisset, religio incussa fuit, ipsius animam per inane cœlum petiisse, ipsumq; defæcato quod mortale erat & caducum, in numero cœlestium & concilio deorum recipi & haberi. ^e Quam consecrationem apotheosin Græci nuncuparunt, qui deinceps inter diuos relatus, pro deo colebatur. Fuitq; senatusconsulto cautum, ne quis ex Cæsaribus, nisi ex decreto patrum, inter deos referretur: ^f Mirum tamen de Diocletiano proditur, quod sponte deposito imperio, nonum post annum, primus sine imperio, populi iussu, patribus authoribus, cœlestes honores & apotheosin meruit. Et de Constantino Maximo, qui diuersarum religionum assensu, ab ethnicis inter diuos relatus fuit, & à Christianis inter sanctos. ^g Feruntq; magnum illum Agésilauum, cum à Thasiis apotheosi honoratus, & inter diuos relatus fuisset viuens, illos interrogasse, vt si deos facendi potestatem haberent, prius seipso consecrarent, postea se deificarent. ^h Contrà Empedocles: nam tanto studio captus fuit, vt pro numine coleretur, vt in mediū Ætnæ incendium viuens se deiiceret. ⁱ Inter ceteros proditur Eutimus poëta Locris oriundus oraculi iussu viuens consecratus, & inter diuos relatus. ^k Patrios autem dixerunt deos, qui singulis vrbibus præfunt, illarumque præfides & propugnatores sunt, ^l vt Apollo & ^m Minerua Athenis, ⁿ Iliensibus & Gnosiiis, qui inde illam oriundā ferunt, ^o licet Alalcomenij suam dicant. ^p Thebis Bœotiis liber ^q & Hercules, ^r Iuno Carthagini, quam humano cruore placabant, ^s eademq; Sarno, ^t Spartæ ^u & Mycenis, ^x atque

A N N O T A T I O N E S.

^e *Quam consecrationem apotheosin Græc.*] Vt iam intelligis ex præcedentibus, atque etiam ex Tertulliano in Apolog. cap. 34. in fine. & Seruio in lib. 5. Æneid. Virgil. in duobus locis.

^f *Mirum tamen de Diocletiano.*] Eutropius de Gestis Romanorum, lib. 9. cap. vlt. Pomponius Lærus in Compendio Ro. historiæ, vbi de Nemese dea, sic de Diocletiano scribit, Diocletianus, qui ab tanto rerum culmine secesserat, nullius consilio adduci potuit, vt pœniteret. Igitur priuatus cum esset, post mortem inter diuos relatus est.

^g *Feruntq; magnum illum Agésilauum.*] Dictum est suprâ in verbo, Et Agésilao.

^h *Contrà Empedocles.*] Strabo lib. 6. Laërtius in vita illius, & diximus in nostris Commentariis Nobilitatis.

ⁱ *Inter ceteros proditur Eutimus poëta.*] Pycta legendum est ex Plin. qui id de eo refert lib. 7. c. 47. Est autem Pycta idem quod pugil. Vide omnino Hermolaum Barbarum in Castigationibus Plinij lib. 9. aliàs 7. c. 47.

^k *Patrios verò dixerunt deos.*] Seruius lib. 1. Georgic. ad finem. eo loco,

Dij patrij Indigetes.

Patrij dij sunt, inquit, qui præfunt singulis ciuitatibus, vt Minerua Athenis, Iuno Carthagini. Et alibi horum deorum mentionem facit Virgilius lib. 2. Æneidos,

Dij patrij seruate domum.

Et Cicero in Verrem act. 3. & vide infrâ eodem lib. cap. vlt. ad finem.

^l *Ut Apollo.*] Cicero lib. 3. de Natura deorum. Vulcani item complures. Primus cœlo natus, ex quo & Minerua Apollinem eum, cuius in tutela Athenas antiqui historici esse voluerunt.

^m *Minerua Athenis.*] Seruius vbi suprâ proximè, Lucianus in lib. de Sacrificiis. Plutarchus in Themistocle, & Lactantius lib. 1. c. 15. sic scribit, Nempe Apollinem Delphi Deliq; Mineruam Athenienses: quæ quidem Græcis Athena dicta, vel ipso vocabulo se ei Reipu. familiarem esse testatur.

ⁿ *Iliensibus.*] Strabo lib. 13.

^o *Licet Alalcomenij suam dicant.*] Strabo lib. 8. Alalcomenij, inquit, vetustum Mineruæ templum habent, eximia veneratione cultum, ibique deam natam esse aiunt, sicut & Argis Iunonem. Proinde Poëtam Homerum, vtramque per eorum patriam nominatim protulisse. Nam lib. Iliados 4. post princ. ἀλαλκομένην vocat illo versu,

ἦν τ' ἄρ' ἔν τε καὶ ἀλαλκομένης ἁδύνῃ.

Stattius lib. 7. Thebaidos,

Ducit Ithonaos & Alalcomenaa Minerva

Agmina. —

Vbi Lactantius Grammaticus, interpres scribit, Alalcomænæ ciuitas est Bœotia, in qua regnavit Herculis filius. Et paulò post, In qua nata Alcmena, Herculis mater, & in qua etiam colebatur Minerua, Pausan. in Bœoticis, Alalcomænæ

(inquit) non magnus est vicus, ad radices imas modicè editi montis. Loco nomen datum ferunt ab Alalcomæno homine indigena, à quo fuerit Minerua enutrita. Sed & Mineruæ Alalcomænidis meminit Ælianus Variæ historiæ libro 12. cap. 59.

^p *Thebis Bœotij Liber.*] Pausanias lib. 9.

^q *Et Hercules.*] Plinius lib. 4. c. 7. & Pausanias in dict. lib. 9. de Bœoticis.

^r *Iuno Carthagini.*] Venus apud Virg. lib. 1. Æneidos, periculum, in quo versabatur Æneas apud Didonem, exaggersans à persona Iunonis aduersariæ, Iunonia Hospitia (vt interpretatur Seruius) Carthaginensia vocat, his verbis,

Vereor quò se Iunonia vertant

Hospitia.

Et antè aliquot versibus interiectis,

Hic templum ingens Iunoni Sidonia Dido,

Condebat, donis opulentum & numine diuæ.

Et in eod. lib. paulò post princ. tradit, Carthaginem præ cæteris locis contempta patria, præcipuè à Iunone cultam fuisse, cum ait

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam

Posthabita coluisse Samo: hic illius arma,

Hic currus fuit, hoc Regnum dea gentibus esse

(Si qua fata sinant) iam tum tenditq; fouetq;.

^s *Eademq; Samo.*] Diuus Augustinus lib. 6. de Ciuitate Dei, c. 7. Sacra sunt Iunonis, & hæc in eius dilecta insula Samo celebrantur, vbi nuptum data fuit Ioui. Lactantius ex Varone lib. 1. c. 17. Plutarch. in Pompeio, Pausanias in Achaicis, Tertullian. in Apolog. c. 24. Et vide suprâ ibi, Iuno Carthagini. quod Seruius scribit in postremum Virg. locum citatum, dum interpretans illud,

Posthabita coluisse Samo. —

Non contempta, inquit, sed in secundis partibus habita. Amabat enim Samum genitale solum, sed magis Carthaginem. Sic Iuuenalis sat. 16.

Et Samia genitrix, quæ delectatur arena.

Cicero lib. 2. de Legibus, Atheniensis, inquit, Clisthenes Iunoni Samiæ, ciuis egregius, cum rebus timeret suis, filiarum dotes concredidit. Apul. lib. 6. Metamor.

^t *Spartæ.*] Homerus lib. 4. Iliados de Iunone,

ἦτοι ἐμοὶ τρεῖς καὶ πολὺ φιλοτάται εἰσι πόλεις,

Ἄργος τε, Σπάρτη τε, καὶ Ἀργυρεά μινυην.

Certè mihi tres quidem multò dilectissima sunt ciuitates,

Argosq; Spartaq; & latiniua Mycena.

^u *Et Mycenis.*] Homerus vbi suprâ, & præterea Pausanias in Corinthiacis.

^x *Atque Argis.*] Homerus ibi, Plutarchus in Pompeio, Lucianus in li. de Sacrificiis, Interpres Theocriti, Tertullianus in Corona militis. Hincque etiam illud Virgilij libr. 1. Æneidos non longè à princ.

— *Veterisq; memor Saturnia belli,*

Argis, y vbi nata fertur: z Venus Cypro & a Papho, Apollo Rhodiis, b Lemno Vulcanus, c Naxus Libero: d idemque Apollo Delphis, e Tanarus Neptuno, f Cyzicenis Pallas, g quod ea vrbs pro dote illi fuerat. h Tenediis, Tenes deus: i Alabandensibus Alabandus, k Cretenfibus Diana, quam Britomartem vocant: l Thespiensibus m & Parianis Cupido, n Romanis verò Mars: qui præcipuo honore insignes à suis ciuibus colebantur eximiè: quamuis numen quod vrbi præfesset, o palam facere nefas putarent, ne euocationes quæ ad auertenda numina quæ vrbibus præfunt, fieri ab hostibus solent, ipsis aliquando innotescerent. p Erat enim vetus mos, vt in vrbium obsidione, vbi ad vltimam dimicationem ventum esset, tutelares deos, sub quorum præsidio vrbs foret, certo carmine & verbis conceptis in nouas sedes euocarent, templaque ampliora & solennes aras illis promitterent, nefas opinati, deos vrbium præfides, vrbe hostiliter direpta, velut mancipia captiuos habere. Persis verò & Ægyptiis nullos patrios habere deos in vsu fuit, quod euocationibus illos migrare ex oppidis, & si ne tutela deferi timerent. q Alij vincla & catenas annectebant diis. Nonnulli sponsores à diis pete-

Dei nomen occultum, in cuius tutela erat vrbs. Vrbe expugnaturi, diis tutelaribus alia loca promittebant. Persæ. Ægyptij.

ANNOTATIONES.

Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis. Vbi Seruius, Charis, ait, Argis. Illic enim eam coli omnibus notum est.

y Vbi nata fertur.] Nam & eam ἀργείη vocat Homerus lib. Iliados 4. post princ. ἦρ' ἢ ἀργείη. quem locum citauimus ibi, Licet Alalcomenij, quod scilicet eam Argis natam dicunt, vt scribit Strabo lib. 9.

z Venus Cypro.] Cor. Tacitus lib. 18. & omnes vbique. Nam & hinc Cypria dicta est, Tibullus lib. 3. leg. 3.

Et faueas concha Cypria vecta tua. Ex quo Fest. Pompeius, Cypria, inquit, Venus, quod ei primum in Cypro insula templum sit constitutum: vel quia parientibus præsideat, quod Græcè κούρη parere sit.

a Et Papho.] Lactantius lib. 1. c. 15. Tertul. in Apologetico cap. 24. Lucianus d. lib. de Sacrificiis. Hincque illud Virg. lib. 1. Æneid.

Ipsa Paphum sublimis abis, sedesq; reuisit
Lata suas.

Estque Tegeæ templum Veneri Paphiæ apud Pausaniam lib. 8. non adeo longè à fine.

b Lemno Vulcanus.] Lactantius vbi suprâ. Solinus cap. 21. Lemnij, inquit, Vulcanum colunt, ideo in Lemno metropolis Hephæstia. Vulcanum Virg. lib. 8. Æneid. Lemnium patrem vocat,

Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris.
Vide suprâ lib. 2. c. 14.

c Naxus Libero.] Lactantius eodem loco.

d Idemque Apollo Delphis.] Hinc Delphicus cognominatus est. Ouid. Fastor. lib. 3. ad fi.

Mittitur ad Tripodas certa qui sorte reportet,
Quam sterili terra Delphicus edat opem.

Et Metamorphoseon lib. 2.

—Placuit tibi Delphice certè;

Dum vel casta fuit, vel inobseruata.

Et lib. 1. Metamorp.

—Mibi delphica tellus,

Et Claros, & Tenedos, Pataraq; regia seruit.

Orpheus in Hymnis,

Γρόνι' ἢ, σμινδεῦ, πινδοκτόνε, δελφικὴ μένιν.
Sed & adde & Deliis ex Luciano vbi suprâ. Nam & hinc Delius vocatus est, Tibullus lib. 3. eleg. 6.

Fulserit hic niueis Delius alitibus.

Et Cynthius vbique: nam Delos Cynthus appellatur, vt tradit Stephanus. Aut certè Cynthus Delimons est, vt scribit Festus Pompeius lib. 3. ex quo dicit Apollinem Cynthium vocatum. Sunt tamen qui aliò referunt hanc Delij appellationem, de quo Macrobius lib. Saturn. 1. c. 17.

e Tanarus Neptuno.] Strabo lib. 8. Probus Æmylius in Pausania, & Plutarchus in Pompeio.

f Cyzicenis Pallas.] Adde & Nemesis ex Strabone lib. 13.

g Quod ea vrbs illi pro dote fuerat.] Plutarchus in Lucullo.

h Tenediis, Tenes.] Cicero in Verrem actio. 3. Tenedo (prætereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus Deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur: hunc

ipsum, inquam, Tenem, pulcherrimè factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit, magno cum gemitu ciuitatis. Idem Cicero libro 3. de Natura deorum. Strabo lib. 13. Diodorus Siculus lib. 6. cap. 17. Plutarchus problem. cap. 141. Hæc Tenedus multis notata est prouerbis, de quibus Erasmi. in prouerb. τενέδος ἀνδραγωγός. Vide Ciceronem libro de Natura deorum, fol. 130. in 8. Rob. Steph.

i Alabandensibus.] Cicero d. lib. 3. de Natura deorum, Alabandenses quidem sanctius Alabandū colunt, à quo est vrbs illa condita, quam quenquam nobilium deorum, apud quos non inurbanè Stratoniceus, vt multa, cum quidam ei molestus Alabandum Deum esse confirmaret, Herculem negaret. Ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules sit iratus, Stephanus de Vrbibus.

k Cretenfibus Diana, quam Britomartem vocant.] Strabo lib. 10. Pausanias lib. 2. qui de Corinthiacis est. & iterum lib. 3. qui de Laconicis.

l Thespiensibus.] Cicero in Verrem actione 6. Strabo lib. 9. Thespias, inquit, prius nobilitauit Cupido, Praxitellis opus suis sculptum manibus. Donum verò cōsecrauit Thespiensibus Glycerium meretrix ab illis genus ducens, munus illud ab artifice consecuta. Plinius lib. 36. cap. 5. Pausanias libro 9.

m Et Parianis.] Plinius vbi suprâ, sic scribit, Eiusdem & Cupido à Cicerone obiectus Verri, ille propter quem Te-spæ viscebantur, nunc in Octauiae scholis positus. Eiusdem & alter nudus in Pario, colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria.

n Ro. verò Mars.] Adde & Mygdoniis Rheam ex Luciano in lib. de Sacrificiis.

o Palam facere nefas putauerunt.] Plutarchus problem. cap. 61. Seruius in lib. 1. Geor. ad fi. Macrobius lib. 3. c. 9. & vide suprâ lib. 2. c. 22.

p Erat enim vetus mos.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Plinius lib. 28. c. 2. Verrius, inquit, Flaccus authores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittitque illi eundem aut ampliorem locum apud Ro. cultūve. Durat in Pontificum disciplina id sacrum: constâtque ideo occultatum, in cuius Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Desigi quidem diris imprecationibus nemo non metuit. Macrobius d. Saturn. lib. 3. c. 9.

q Alij vincla & catenas.] Vt statim probat Tyrriorū exemplo, cui adde Lacedæmonios simulachrum Martis, quem Enyalium vocant, compedibus illigasse, vt tradit Pausanias lib. 3. id eos fecisse eodem consilio, quo Athenienses victoriam ἀντεγειν, id est, sine pennis, aut inuolucrum, siue implumem appellant. Illi enim vinculis impeditum à se nunquam Martem discessurum: hi semper mansuram secum, quæ pennis careat, Victoriam interpretantur. Sed & idem Pausanias lib. 5. scribit, Calamidem apud Mantinenses eandem Victoriam sine alis effinxisse, imitatus statuam illam, quæ Athenis ἀντεγειν dicitur.

*Patrij di &
tutelares.*

*Matrona-
lia.*

*Iunonis va-
ria potesta-
tes.*

bant ne euocarentur & abirent.^r Tyrij enim obsidione pressi, Herculis simulacrum, quod magna reli-
gione colunt, ne urbem defereret, aurea catena deuinxere. Neque solum insignes vrbes conspicue ma-
gnitudinis, ^s sed oppida penè deformata, & modici vici, ne hostili vastarentur incurfu, patrios
deos coluisse feruntur, ^t siquidem Crustumeni Deluentinum peculiarem habuere, Narnienses Vi-
ridianum, Asculani Ancariam, Volsinienfes Nurciam, Otriculani Valentiam, Sutritini quoque Nor-
ciam. ^u Sed tametsi peculiaris Iuno Carthagini fuerit, & præcipuum numen, Romæ tamen non mi-
noris obseruantia cultusque habita est: quippe quàm cordi Romanis, & quàm regali magnificentia
cultu celebrataque sit, illud argumento fuerit, quod post initum consulatum consules * Iunoni Sospi-
tæ sacrum faciunt, ^y quodque singulorum mensium calendas, præcipue Martias, suo numini dica-
runt, & sanctas habuerunt: quare matronalia dicta, quod matronæ illas celebrant pro coniugiis, &
sacrum faciunt, ^z quodque ea die Iunonis ædes coli cœpta fuit: ^a sicut Aprili mense Veneri matronæ
myrto coronatæ lauant. ^b Eius varia ^c potestates & nomina olim fuere: ^d nam & Curetis, ^e Lucina,

ANNOTATIONES.

^r Tyrij.] Plutarc. problem. cap. 61. & in Alexandro. Q. Cur-
tius in rebus gestis, eiusdem lib. 4. Diodorus Siculus, vbi di-
cit, hinc Apollinem Philalexandrum tum fuisse cognomi-
natum, cum Alexander Apollini catenas aureas & com-
pedes, à Tyriis iniectos detraxisset.

^s Sed oppida penè deformata.] Hoc probat exemplis seqq.
^t Siquidem Crustumeni.] Hæc vsque ad versu. Sed tametsi.
funt Tertulliani in Apolog. c. 23. Sed & de Nortia est il-
lud Liuij 1. dec. lib. 7. Volsiniis quoque clauos indices nu-
meri annorum fixos in templo Nortia Hetruscæ deæ com-
parere, diligens talium monumentorum author Cinthius
affirmat. Iuuenalis sat. 10.

— Idem populus, si Nortia Tusco

Fauisset.

Huius autem deæ nomine sortem fortunamque signifi-
cari Martianus Capella in libr. de nuptiis Philologiae cap. 9.
scribit.

^u Sed tametsi peculiaris Iuno Carthagi.] Vt supra dictum est.
^x Consules Iunoni Sospitæ.] Cic. pro L. Muræna in fin. sic
scribit, Date etiã Lanuino municipio honestissimo, quod
in hac causa frequens mœstumque vidistis. Nolite à sacris
patriis Iunonis Sospitæ, cui omnes Coss. facere necesse est,
domesticum & suum Consulem potissimum auellere. Li-
uius 1. dec. lib. 8. Iunonis Sospitæ meminit his verbis, La-
nuuinis ciuitas data sacraque sua reddita cum eo, vt ædes
Iunonis Sospitæ Iunonis communis Lanuuinis municipi-
bus cum populo Romano esset. Et 4. dec. lib. 2. scribit votam
ædem Iunoni Sospitæ à Cn. Cornelio Coss. bello Gallico,
quo victoriam reportauit. Et eiusdem dec. lib. 10. Lanu-
uij simulachrum Iunonis Sospitæ lacrymasse.

^y Quodq, singulorum mensium Cal.] Seruius enarrans illum
locum Virgilij lib. 8. Æneid.

Curibusq, seueris.

In communem (inquit) mulierum honorem **Calendæ** eis
dicatæ sunt Martiæ, Horat. lib. 3. ad Mœcenatem ode 8.

Martiis calebs quid agam Calendis.

Atque idcirco Iuuenalis sat. 9. Martias scemineas appellat.

— Longaque cathedra

Munera scemineis tractat secreta Calendis.

Vbi Ioannes Britannicus interpres sic scribit, Calendis igitur
Martiis munera mulieribus mittebantur ab amicis, si-
cuti mense Decembri quinque diebus viris, quo tempore
Saturnalia celebrabatur. Et quemadmodum mulieres Cal.
Martiis seruos cœna excipiebant, tanquam exhortantes eos
ad insequentis anni operam: sic & viri in Saturnalibus ser-
uos in cœnam admittebant, tanquam eis gratias agentes
operæ toto anno nauatæ. Vnde Tibullus in primo limine
3. lib. ad Nearam,

Martis Romani festæ venere Calende,

Exoriens nostris hic fuit annus auis:

Et vaga nunc certa discurrunt undique pompa,

Perq, vias urbis munera, perq, domos.

Dicite Pierides, quonam donetur honore

Seu mea, seu fallor, chara Neara tamen.

Colebant eundem & puellæ. Idem Tibull. lib. 4.

Sulpitia est tibi culta tuis, Mars magne, Calendis:

Spektatum è cœlo (si sapias) ipse veni.

Mittebant & sua matronæ munera. Plautus in Milite glo-
rioso, act. 3. scena 2.

Da mihi vir Calendis, quæ mittam, quum Martia venerint.

Mulieres autem Martias Calendas colebant (vt scribit Ser-
uius d. loco) in memoriam belli cum Sabinis compositi:
nam tali die Sabine mulieres bella sedarunt. Sed hæc latius
describuntur ab Ouidio lib. 3. Fast. illis versibus,

Cum sis officiis Gradiue virilibus aptus,

Dic mihi matrone cur tua festa colant?

Et multis seqq.

^z Quodque ea die.] Festus Pompeius lib. 11. Martias, inquit,
Calendas matronæ celebrabant, quod eo die Iunonis Luci-
næ ædes coli cœpta sit. Ex quo & illud Ouidij li. 3. Fastorū,

Illic à nurbus Iunoni templa Latinis

Hac sunt (si memini) publica facta die.

^a Sicut Aprili mense Veneri.] Ouidius lib. 4. Fastorum,

Vos quoque sub viridi myrto iubet illa lauari,

Causaq, cur iubeat, discite, certa subest,

Et Macrobi. lib. 1. Satur. c. 12.

^b Eius.] Scilicet Iunonis, vt ex sequentibus patet.

^c Varia potestates.] Seruius de ipsa Iunone loquens libr. 1.
Æneidos ad princ. in eum locum,

Quo numine laeso,

Et in lib. 8. Æneid. ibi,

— Tibi enim tibi maxima Iuno.

Varia, inquit, sunt eius potestates, vt Curetis, Lucina, Ma-
trona, Regina. & dicunt Theologi ipsam esse Matrem
Deum, quæ Terra dicitur. Macrobius lib. 1. Satur. c. 17. non
multo post princ.

^d Nam & Curetis.] Caro in lib. de Originibus, si eius est
liber, qui ipsius nomine circumfertur in fi. Quirinalis, in-
quit, collis à Iunone Sabinorum dea, quam illi Curitim, id
est, hastatam Iunonem vocant. Etenim hastam Curim &
Curinam proferunt: quia his simul & Hetruscis non est li-
tera q, sicut Romanis. Inde Quirites. Festus Pompeius lib.
3. vbi de Cœlibari hasta loquitur, Matronæ, ait, in tutela Iu-
nonis Curetis sunt, quæ ita appellabatur à ferēda, hasta quæ
lingua Sabinorum Curis dicitur. Et alibi eodem libro, Cu-
ris est Sabine hasta: vnde Romulus Quirinus, quia eam fe-
rebat, dictus: & Romani à Quirino Quirites dicuntur. Et
paulo post, Curitim Iunonem appellabant, qui eandem
ferre hastam putabant. Et alibi quoque eodem libro, Cu-
riales mensæ, in quibus immolabatur Iunoni, quæ Cu-
ris dicta est. Seruius in libr. 1. Æneid. quo loco in præce-
dentibus citauimus, Multa, inquit, habet nomina Iuno,
quæ vritur curru & hasta, assertque illud ipsius Virgilij
eod. lib. 1.

— Hic illius arma,

Hic currus fuit. —

In quo à nonnullis reprehenditur ob id quod de curru di-
cit, tanquam ab eo intelligeret Curitim eam vocari,

^e Lucina.] Terentius in Andria, actus 3. scena 1.

Iuno Lucina fer opem, serua me obsecro.

^f Matrona, ^g Regina, & ^h Opigena, quoniam parturientibus opem fert, ⁱ Hera, ^k Iterduca, ^l Cinxia, atque Hippia: ^m à Thuscis Cypra, ⁿ à Laurentibus Calendaris, à ^o Corinthiis Anetistos dicta est, quam matrē quoque Deūm nuncupant, ^p alij Pelasgā: q̄ sicut Venus, Cypris, ^r Adonis, ^s Verticorda, ^t Aphrodite ^u ab Assyriis Melitta, ^x ab Arabibus Alitta, ^y à Græcis Pitho, ^z ab Eleis Vrania, ^a à Scythis Arginipasa, ^b à Cypriis Barbata, ^c etiā Calua, ^d Armata, ^e Pādemus, ^f Apostropha & ^g Callipygos: à ^h Thebanis

Veneris diuersa nomina apud diuersos.

A N N O T A T I O N E S.

Vbi Donatus, Latinè, inquit, Iuno à iuuando dicta, Lucina, ab eo quòd in lucem producit. Et eius loci Terentiani auctoritate, Seruius vbi nuper citauimus, post ea, quæ ibi ex eo diximus, subiunxit, de eadem Iunone loquens, dicit eam præesse parturientibus. Varro autem lib. 4. de lingua Latina, A Latinis, ait, Iuno Lucina dicta, vel quòd terra, vt Phyci dicunt, iuuat & lucet: vel quòd ab luce eius, qua quis conceptus est, vna iuuat, donec mensibus actis produxit in lucem. Facta igitur à iuuādo, & luce Iuno Lucina: à quo parientes eam inuocant. Plinius lib. 16. cap. 44. Iunonem ita dictam putat à luco, vbi & eius ædes condita fuit, & lotos miræ vetustatis. Cui adstipulatur illud Ouidij lib. 2. Fastorum,

Gratia Lucina dedit hæc tibi nomina lucus

Aut quia principium tu dea lucis babes.

Parce precor grauidis facilis Lucina puellis,

Maturumq; vtero molliter aufer onus.

Meminit & Lucinæ Iunonis D. August. cap. 11. Ciuitatis Dei, lib. 4.

^f *Matrona.*] Liuius 3. Decad. lib. 11. non multò ante si. dicit signum æneum Matronæ Iunoni in Auentino fuisse ædificatum.

^g *Regina.*] Varro lib. 4. paulò ante ea, quæ suprà ibi, Lucina diximus, scribit, Quòd Iouis Iuno coniux, & is cælum, hæc terra, quæ eadem tellus: & ea dicta, quòd ea cum Ioue iuuat Iuno: & Regina, quòd hæc omnia terrestria regit. Liuius 1. Decad. lib. 5. in Oratione Camilli Dictatoris. & 3. Dec. lib. 2. post princ. vbi de Iunone Regina in Auentino. & iterū lib. 7. non semel. Plinius lib. 35. c. 10. ex carmine, quod in pictura Ardeatis templi insculptum est. Plutarchus in vita Camilli. P. Victor in 13. regione vrbs Romæ. Ante hos Cicero in Oratione ad Equites Ro. antè quàm in exilium irer. Hucque alludit Virg. lib. 1. Æneidos,

Est ego quæ diuinum incedo Regina, Iouisq;

Et soror & coniux.

^h *Opigena.*] Festus Pompeius lib. 9. Opigenam, inquit, Iunonem Matronæ colebant, quòd eam ferre opem in partu laborantibus credebatur. D. August. Ciuit. Dei, lib. 4. c. 11.

ⁱ *Hera.*] Ennius apud Ciceronem lib. 1. Officior.

Uisne velit, an me regnare Hera, quidve ferat fors,

Virtute experiamur.

Plato autem in Cratylo *Ἥρα*, inquit, verò Iuno, quasi *ἱερὰ*, id est, amabilis, propter amorem, quo Iupiter in eam afficitur. ^k *Iterduca.*] Aut, vt alij pronunciant, Iterducam apud Marianum Capellam in nuptiis Mercurij & Philologiæ. & D. August. de Ciuitate Dei, lib. 7. cap. 3. & Arnob. contra Gentes, lib. 3.

^l *Cinxia.*] Martianus Capella, & Arnobius vbi suprà, & Festus Pompeius lib. 3. Cinxiæ, inquit, Iunonis nomē sanctum habebatur in nuptiis, quòd initio coniugij solutio erat cinguli, quo noua nupta erat cincta.

^m *A Thuscis Cypra.*] Strabo lib. 5. sic scribit, Piceni emporium Catellum est. Porro verò Cypræ templum situm est, Thuscorum ædificium: nam illi Iunonem Cypram nominant. Et Silius Italicus lib. 8.

Et quis listoreæ fumant altaria Cupræ.

Cupræ enim pro Cypræ more antiquorum.

ⁿ *A Laurentibus Calendaris.*] Macrobius Satur. lib. 1. vbi huius appellationis rationem reddit.

^o *A Corinthiis Anetistos.*] Vnde id acceperit Alexander prorsus ignoro, nec memini me vsquam legisse.

^p *Alij Pelasgam.*] Propertius lib. 2. c. 28.

An contempta tibi Iunonis templa Pelasgæ?

Cur autem sic vocata sit, discēs ex Eustatio, qui scribit Sa-

mm Pelasgam dictam à quibusdam Pelasgis, ex quibus & Iuno Pelasga dicta est, vt quæ Samia esset, vt dictum est suprà.

^q *Sicut Venus Cypris.*] Vbiq; apud Homerum, & alios scriptores Cypris & Cypria vocatur, de quo & nos aliquid suprà diximus.

^r *Adonis.*] Ausim sanctè deierare, nusquam id nomen tributum fuisse Veneri. Noti autem sunt omnibus ardentissimi Veneris in Adonidem, speciosissimū adolescentē amores descripti ab Ouid. Metamor. 10. Hinc Adonia, Adoniorum, festa, Adoniæ dicata. Ammianus Histor. lib. 22. Euenarat iisdem diebus annuo cursu completo Adonia celebrari, ritu veteri, amato Veneris (vt fabulæ fingunt) apri dente ferali deleto.

^s *Verticorda.*] Valerius Maximus lib. 8. c. vlt. vbi de Sulpitia Seruij Paterculi filia, Quinti Flauij vxore, loquens, huius nominis causam & originem reddit. Et nos quoque diximus in nostris legibus Connubialibus l. 15. nu. 45.

^t *Aphrodite.*] Vide omnino eas leges Connub.

^u *Ab Assyriis Melitta.*] Herodotus lib. 1. Clío.

^x *Ab Arabibus Alitta.*] Idem Herodotus dicto lib. 1.

^y *A Græcis Pitho.*] Id accepit à Plutarcho prob. c. 10. sed erranter. Nam Plutarchus ibi, vt diuersas appellat Venerem & Pitho, id est, suadelam.

^z *Ab Eleis Vrania.*] Pausanias in Atticis, iterūq; in Eleis & Bœoticis. & vide Lucianum in Amoribus.

^a *A Scythis Arginipasa.*] Strabo lib. 4. Melpomene, scribit, Scythas cœlestem Venerem Artimpasam, Neptunum Thaimimaladem nuncupare.

^b *A Cypriis Barbata.*] Vide Macrobius lib. 3. Saturnal. c. 8. interpretantem eum Virgil. locum lib. 2. Æneidos,

Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes

Expedior. —

Vbi etiam Seruius scribit in Cypro Barbata Veneris simulachrum esse, quæ *ἀφρόδιτρον* vocatur.

^c *Eriam Calua.*] Lactantio Diuinarum institutionum, lib. 1. c. 20. Vrbe à Gallis occupata, obsessi in Capitolio Romani, cum ex mulierum capillis tormenta fecissent, ædem Veneri Caluæ consecrarunt. Iulio Capitolino in vita Maximianorum. Et vide nostras leges Connubiales l. 15. nu. 34.

^d *Armata.*] Lactantius ibi. Pausanias lib. 3. Vide etiam dictas leges Connub. l. 15. nu. 34.

^e *Pandemus.*] Id est, Popularis Venus. Pausanias lib. 6. iterūque 9. Theocritus in Epigrammate. Artemidorus in lib. de Interpretatione somnii. Pandemo rem sacram facit Lucianus in Dialogis amatoriis. Laërtius vbi suprà.

^f *Apostropha.*] Tres Veneres sunt, quarū vnā Cœlestem, Popularem alteram, tertiam Apostrophiam nominant. Cognomina imposuit Harmonia. Vranix purum significas, & corporū cupiditate vacātem amorem: Popularis, ob Venerios congressus: Iam verò Apostrophix numen coli instituit: id est, Aduersatricis, quo ab exlege cupiditate, & incestis stupris hominum genus auerteret. Hæc Pausanias lib. 9. Hanc nos vertibilem Venerem dicere possumus: seu, vt Gyrardus Historiæ deorum Syntagmate 13. scribit, Verticordiam. Et & Epistrophix aliud Veneris nomen apud eundem Pausan. lib. 1. quod ab animaduertendo deductum est.

^g *Callipygos.*] Athenæus lib. 12. c. 32. ex Cercida Megalopolitano in suis Iambis, huius nominis causam & originem scribit, hunc videre licet. Callipygos Latinè Venus dicitur pulchriclinis natium dea.

^h *A Thebanis Præpotens.*] De hoc nihil reperi. Pausanias autem libro 9. memorat simulachra apud Thebanos antiquissima.

i A Persa

Apollinis.

Præpotens, à i Persis Mitra appellata est. k Nec minus Apollinem nominibus variis vocatum ferunt: nā l apud Athamanas Titan, m apud Ægyptios Osiris: n à Persis, vbi in antro colitur, Mithra nuncupatur, à o Lydiis Lymios, p ab aliis Eleus: q In Taurominio Archigetes, à r Syracusanis Themites, à s Græcis Tyreos, cui sacrum ante fores faciunt: t apud Pachyni incolas Libyssinus, u à Scythis Oetofcyros, x à Lesbii Myricæus, quod myrices, hoc est, virgas teneret: y apud Spartanos Carnius dictus est, z ab Atheniensibus Patrous & a Alexicacos, b à Milesiis & Deliis Vlios & † Pæonicus, c in Arcadia Epi-

A N N O T A T I O N E S.

i *A Persis quoque Mitra.]* Herodotus in Thalia. Statius lib. 1. Thebaid. in fi.

Adsis ô memor hospitij: Iunoniaq; arua

Dexter ames: seu te roseum Tuana vocari

Gentis Achemenia ritu, seu præstat Osyrim

Frugiferum: seu Persæi sub rupibus antri

Indignata sequi torquentem cornua Mitram.

k *Nec minus Apollinem.]* Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 17.

l *Apud Athamanas Titan.]* Statius loco supra allegato ibi,

A Persis quoque Mitra. & ibi Lactantius interpres dicit Apollinem à diuersis gentibus variis appellari nominibus. Apud Achemenios enim Titan vocatur, apud Ægyptios Osiris, apud Persas vbi in antro colitur, Mitra vocatur. Quod autem dicit (Statius scilicet) torquentem cornua, ad illud pertinet, quod simulachrum eius fingitur reluctantis tauri cornua retentare: quo significatur Lunam, ab eo lumen accipere, cum coeperit ab eius radiis segregari. Ex quibus intelligis hinc non Athamanas, sed Achemenios esse legendum. Solem autem, qui & ipse est, vbiq; Titanum vocari palam est. Ouidius Fastorum lib. 1.

Respicit Tuana actas vbi terius Idus,

Fient Parrasia sacra relata dea.

Alia autem de Titane reperies apud Pansaniam lib. 2.

m *Apud Ægyptios Osiris.]* Herodotus libr. 2. Laërtius in Procemio. Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 21. Statius vbi supra, & ibi Lactantius interpres sic scribit,

—Seu præstat Osiri.

Secundum Ægyptios, qui Osirim Solem interpretantur: per quem prouentum frugibus existimant posse contingere, quæ sacra primum Persæ habuerunt, à Persis Phryges, à Phrygibus Romani.

u *A Persis.]* Duris lib. 7. historiarum apud Athenæum lib. 10. c. 3. Lactantius Grammaticus vbi supra.

o *A Lydiis Lymios.]* Læmius legendum est ex Macrobius lib. 1. Saturn. c. 17. vbi declarat eius cognominis rationem.

p *Ab aliis Eleus.]* Eleus voluit, aut certe debuit dicere ex Macrobio eo in loco, qui originem & rationem eius nominis tradit. Quanquam & ipse ἑλεος vocetur Euripidi apud eundem Macr. eo ipso loco.

q *In Taurominio Archigetes.]* Thucydides lib. 6. & Appianus Bellorum civilium lib. 5. Ad Taurominium itaque (inquit) delatus, copias veluti ingressurus emisit. Non suspicientibus ipsum custodibus, ultra Onobalam fluuium, & Veneris templum classem impulit, & ad Archigetem cursum dirigit, deum quasi vallum eo loco positurus, & Taurominium abinde expugnaturus. Archigetes quidem ex Apollinis habetur simulachris, quod primum illi sacrum statuere in Siciliam sedes transferentes.

r *A Syracusanis Themites.]* Cicero in Verrem acti, pro signis, vbi Syracusæ describuntur, quæ est quinta, cuius hæc verba sunt, Præterea duo tēpla sunt egregia, Cereris vnū, alterum Liberi, signūque Apollinis, qui Themistes vocatur, pulcherrimum & maximum: quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. Suetonius in Tiberio c. 74. quo in loco Philippus Beroaldus interpres, vir doctissimus, sic scribit, Cum his M. Tullij verbis ita quadrant Tranquilli verba, vt ab illo mutuatus esse videatur. Cicero Apollinem Temenitem vocat pulcherrimum & maximum. Hic (Tranquil. scilicet) dixit amplitudinis & artis eximie. Sed hoc vnum, quæso, lector attende, quod in codicibus Tullianis Apollo Themites vocatur, quem Tranquillus Temenitem dicit. Ex quo videtur aut hinc aut illic esse mendum. Nam si à fonte Temenite, qui in agro Syracusano est

(cuius meminit Plinius lib. 3. c. 8.) nomen accepit, erratum erit in libris Ciceronianis: & pro Themites corrigendum Temenites. Sed vide ne potius Themites apud Suetonium Tranquillum legendum sit, sicut & apud Ciceronem passim legitur: tanquam Apollo Themites cognominetur à Themide fabulis celebrata, quæ fatidica fuit, & ante Apollinem tenebat oraculum Delphicum, vt dicit Ouidius Metamor. lib. 1. quam præesse vaticiniis prodidit Marcellinus li. 23. & vt author est Strabo lib. 9. olim & Apollo & Themis humano generi vtilitatem afferre cupientes, oraculum simul comparare decreuerunt. Hæc Philippus Beroaldus. s *A Græcis Tyreos.]* Macrobius lib. 1. Saturn. c. 9. Etenim (inquit) sicut Nigidius quoque refert. apud Græcos Apollo collitur, qui Ὀυρᾶς vocatur. Eiusque aras ante fores suas celebrant: ipsum exitus & introitus demonstrantes potentem. Et Tertullianus lib. de Coronis.

t *Apud Pachyni incolas Libyssinus.]* Macrobius d. lib. 1. c. 17. Hinc est, quod apud Pachynum, Siciliæ promontorium, Apollo Libyssinus eximia religione celebratur. Nam cum Libyci inuasuri Siciliā, classem appulissent ad id promontorium: Apollo, qui ibi colitur, inuocatus ab incolis, immissa hostibus peste, & penè cunctis subita morte interceptis, Libyssinus cognominatus est. Ex quibus intelligis hinc legendum Libyssinus.

u *A Scythis Oetofcyros.]* Herodotus lib. 4. & Hesychius. Ex quibus intelliges hinc Oetofcyros esse legendum.

x *A Lesbii Myricæus.]* Interpres Nicandri in Theriacis in eum locum,

—ὃν αἰὲν Ἀπόλλων

μαντείας κορυφαῖον ἐδύκατο καὶ τέμνει ἀνδρῶν.

Multa de Myrica, deque eius vaticiniis subinfert.

y *Apud Spartanos Carnius.]* Macrobius d. lib. 1. c. 18. vbi & huius nominis rationem dat. Pausanias lib. 2. 3. & 4. declarat & huius cognominis originem.

z *Ab Atheniensibus Patrous.]* Macrobius vbi sup. Pausan. lib. 1.

a *Et Alexicacos.]* Macrobius ibi, & Pausanias li. 6. & iterum lib. 8. ex quibus intelliges quare ita dictus est, & nos quoque diximus in nostris Commentariis Nobilitatis cap. 31. nu. 9. incip. Pausanias.

b *A Milesiis.]* Strabo lib. 14. non multò post prin. Quidam Apollinem, inquit, Vlion vocant, vt Milesij ac Delij. id est salutiferum & Pæonicum. Nam ἑλω. idem est, quod valeo: hinc ἑλῶ. id est, cicatrix dicitur. & illud ἑλετε καὶ μέγα κέρει. id est, iamque vale & salue. Apollo enim salutifer est, & Artemis, ex eo quod integros faciat. Macrobius lib. 1. cap. 17. ex Menandro, scribit, Milesios Ἀπόλλωνι ἑλῶ pro salute sua immolare. Et subdit Pherecidem referre, Thesea, cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, vouisse pro salute, atque reditu suo, Ἀπόλλωνι ἑλῶ, καὶ ἀρτέμιδι ἑλῶ. Sed & paulò antè, Eundem (inquit, de ipso Apolline loquens) deum præstantem salubribus causis ἑλῶν appellant. id est sanitatis auctorem, vt ait Homerus,

ἑλέτε καὶ μέγα κέρει.

Qui locus est in hymno ipsius Apollinis. Et vide in dictis nostris Commentariis Nobilitatis vbi supra, nu. 8. incip. à medicina.

† *Et Pæonicus.]* Macrobius d. lib. 1. c. 17. Iuuenalis sat. 6.

Parce precor Pæan & depone sagittas,

Nil pueri faciunt, ipsam configite matrem,

Amphion clamat: sed Pæan contrahit arcum.

Claudianus in Gigantomachia,

Implorat Pæana suum conterita Delos.

c *In Arcadia Epicurius.]* Legendum Epicurius, id est, auxili-

liaris,

curus, ^d apud Eleos Obsophagus : ^e ab aliis Lycius, ^f Phœbus, ^g Phaneus, ^h Ismenus, & ⁱ Orius dice-

A N N O T A T I O N E S.

liaris, ex Pausania lib. 8. non semel.

^d *Apud Eleos Obsophagus.*] Polemon in epistola ad Attalum, idque perinde significat ac obsonatorem siue manduconem, apud Athenæum lib. 8. c. 6.

^e *Ab aliis Lycius.*] Siue Lycæus. Pausanias lib. 1. & 2. non semel. Philostratus in Imaginibus. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 17. ubi huius nominis causas varias ex antiquis authoribus recenset. Festus Pompeius libr. 10. Lycij, inquit, Apollinis oraculum in Lycia maximæ claritatis fuit, ob luporum interfectionem. λυκος enim lupus est.

^f *Phœbus.*] Cornificius apud Macrobius ubi suprâ, ita dicit illum appellari *ἡ τοῦ ποταμοῦ βία*, id est, quod vi fertur. subditque Macrobius, plerisque à specie & nitore Phœbum dictum putare, id est, *καθαρόν, & λαμπρόν*. Et vide Phurnutum, & Apollinis Rhodij interpretes in lib. 2. Argonauticon, & Heraclidem Ponticum in Allegoriis Homeri.

^g *Phaneus.*] Macrobius ubi suprâ, Phaneta, inquit, Apollinem appellant *ἡ τοῦ φαίνεσθαι, ἐπειδὴ φαίνεται νέος*, quia Sol quotidie renouat sese. Vnde Virgil.

Mane nouum.

Qui locus est lib. 3. Georgic. Alij autem dicunt ita vocari, vel ab apparitione, vel quod eo nomine coleretur à Chiis, cuius meminit Achæus in Ophale, & Hesychius. Stephanus autem in Urbibus *φαίνας* promontorium Chij scribit, vnde Phanæus Apollo dicitur: sic verò dictum ab *ἀναφανίσσει*, quod illic apparuerit Delos Latonæ. Phurnutus scribit Apollinem Delium & Phanæum denominatum *ἡ τοῦ ἀναφανίσσει*, id est, à manifestando, quod videlicet omnia illustret, quæ sunt in mundo: sicut Phanæi Apollinis phanum constructum *ἀναφανίσσεως*, id est, illustrantis omnia. Quæ maiori ex parte etiam memorat Lilius Gregorius Gyraldus de Diis Gentium, Syntag. 7.

^h *Ismenus.*] Hinc Ismenius: Herodotus libr. 1. Clio. Siquidem apud Thebas Bœotias tripus aureus, quem illic Apollini nuncupauit Ismenio. Et iterum lib. 5. Quin ipse vidi apud Thebas Bœotias in Ismenij Apollinis templo, literas Cadmæas in tripodibus, quibusdam incisas, magna ex parte consimiles. Ionicis. Pausanias in Corinthiacis & Bœoticis. Stephanus in libro de urbibus vult Apollinem Ismenium appellatum fuisse à fluuio Ismeno.

ⁱ *Orius.*] Horius dicendum cum aspiratione, ex Pausania lib. 2. non aded longè à princ. Horium, inquit, quam ob rem appellent, nihil pro certo habeo dicere: coniectura adducor, sinibus, vel armis, vel iure poritos, Apollini Horio, hoc est, ac si Terminatori dicas, vota soluisse. Sed his adde multa cognomina Apollinis ex Macrobio eodem lib. 1. cap. 17. videlicet Hermes *ἑρμῆς*, Icius *ἰκίος*, Pæan *παῖαν*: de quo Festus Pompeius libr. 14. Pæan, inquit, Appollinem vocauerunt, quod sagittarum ictu eum nocere putabant. Est enim *παῖαν* ferire. Alij quoddam remediis faceret finem talis grauitatis. Loxias, Delius, Nomius, de quo Phurnutus, & Cicero lib. 3. de Natura deorum. *ἀργονόμις*, id est, agnorum custos, de quo Philostratus in Heroicis, Pollux lib. 2. & diximus in legibus Connubialibus in l. 2. glos. 2. nu. 33. *ναπαῖος*, de quo & Stephanus de Urbibus, & Hellanicus in secundo Lesbicon. Chrysocomos, id est, auricomus, de quo etiam Phurnutus, & ita sæpe Homerus & Hesiodus eum vocauerunt. *Ακασεκόμις*, id est, intonsus. Argyrotoxus, Smytheus, *σκιᾶλλος*, *πυκνῶς*. de quo Strabo lib. 13. Virgilius lib. 3. *Æneidos*, & Statius lib. 1. Thebaidos, & vtriusque interpretes. *πυθῖος*, Pythius. & horum omnium origines & causas describit. Et ex his Pausanias meminit. Smynthæi lib. 10. & Pythij lib. 1. non semel, & lib. 2. 4. 5. & 8. ad fi. Sed & præter hæc alia multa cognomina ipsius Apollinis memorat idem Pausanias hæc sunt, scilicet, lib. 1. Delphinus de quo etiam Plutarchus in Theseo, & in lib. de Industria animalium, Atqui, inquit, & Dictynna Dianæ, & Delphinij Apollinis ara, templaque per Græciā multa passim sunt. Pollux Onomasticon lib. 8. c. 33. Forum apud Delphinium, ab Ægeo

constitutum est: dedicatum autem est Apollini Delphinio & Delphinia Dianæ, primusque ibi iudicatus est Theseus, expians cædem ab illo occisorum latronum & Pallantidarum, quos occidisse quidem confessus est: hoc autem iure fecisse affirmavit. Decatephorus, id est, Decumanus. Parnopius, tanquam dicas Locustarius à locustis, aut Culiciarius, siue Bruchis aut culicibus ab eo expulsi. Dionysodorus, id est, à Baccho dictus. Agyieus, id est Compitalis, seu mauis, Compitalicius, siue etiam viarum præses, non semel in eo lib. & iterum lib. 2. & 8. Et de hoc quoque Horatius lib. 4. Carm. Ode 6.

Phœbe, qui Xanto lauis amne crineis,

Daunia defende decus camæna

Laus Agyien.

Et ibi interpretes, Suidas, & Arpocraton, & Pollux lib. 9. *προφύγιος*, id est, prælagus, siue præuidens. Pæon, Agræus, id est, agrestis. Prostaterius, cuius etiam meminit Sophocles in Electra, & Hesychius. Dictus est autem Apollo Prostaterius, quod ante ianuas statueretur. Latous ad fin. eius lib. 1. de quo Horat. lib. 1. Car. Ode 31.

Frui paratis & valido mihi

Latœ donec.

Statius lib. 1. Sylvarum syl. 2. in Epithalamio Stellæ & Violantillæ,

Latous vatum pater, & Semeleius Euan.

Item lib. 2. Clarius, Didymæus. De quo Strabo lib. 14. & Vlpianus Epitome institutionum, c. 22. §. deos. ubi ita scribit, Deos hæredes instituere nō possumus, præter eos, quos Senatusconsulto, constitutionibus principum instituere concessum est: sicuti Iouem Tarpeium, Apollinem Didymæum, Martem in Gallia, Mineruam Meliensem, Herculem Gaditanum, Dianam Ephesiam, Matrem deorum Cybelen, eam, quæ Smirnæ colitur, & Cœlestum Salinensem, Carthaginis. Diradiotes, Ægyptius, Maleates, de quo etiam lib. 3. Thearius, Epibaterius, tanquam dicas consensor: Platanistius, Pythæus non semel in eo lib. 2. Hic enim alius est à Pythio, de quo suprâ. Et de hoc quoque ipse Pausanias lib. 3. Item ex lib. 3. Acritas, Carnias, Epidelius: nisi is locus sit, qui Apollini sacer est: nam id incertum est apud Pausaniam. Amazonius. Et lib. 4. Amyclæus. De quo & Thucydides lib. 5. Polybius lib. item 5. Strabo lib. 8. Athenæus lib. 6. c. 4. & lib. 5. Thecmius. & lib. 6. Acesius. de quo & nos diximus in Commentariis Nobilitatis, cap. 3. num. 9. incip. Pausanias. & lib. 7. Thyreus, Theoxenus. & lib. 8. Actius, de quo Virgilius lib. 8. & Propertius (vt iam diximus) lib. 4. eleg. 6. de pugna Actiaca nauali. Cereates, Onceates, Parrhasius, Clarius. Et lib. 9. Spodius, id est, Cinericius: quoniam eius ara de victimarum cineribus esset extructa. Polios, quod æquè ac canus dicitur. Boëdromius, de quo & Callimachus in Hymno. Prouis, de quo Herodotus lib. 7. Lycophron, Stesichorus & Alexander, & ab eo fortè *πρωίον*, Prouis templum in Bœotia supra paludem Copiadem lib. 8. Et idem Pausanias lib. 10. Sitalcas. Alia quoque Athenæus, scilicet, Grynæus. Is namque lib. 4. citat Hermiam in lib. 2. de Apolline Grynæo. & Cumæus eodem loco. Sunt & alia, præter illa, plurima à Lilio Gregorio Gyrardo ex antiquis authoribus recensita in libris de Diis Gentium, Syntagmate 17. videlicet, Lycostonus, Lycegenes, ex Homero, cuius locus est lib. 4. Iliados, licet eum locum non designet. Lycoreus, Cœlispex, Delphicus, Triopius, *κερδῶς*, id est, Lucio, Pythoctoros, Hecatombæus, Philesius, Parparius, Tortor, Hyperionides, siue Hyperion, Phaësimbrotus. Epitropius, *μαλλός*, Homerodromus, Bel, siue Beles, Hecatebeletes, Hecatebolos, Hecærgus, Pegæus, *ἄναξ*, id est, Rex, Thyreus, Dicæus, siue Diræus, Palatinus, Leucadius, Theoxenus, Hysius, Pataræus, Cytinus, Daphnæus, Corypæus, Hylata, Tegyræus, *μεταγείνιος*, Abæus, Lithesius, Geruntius, Thelchinus, Mystes, Genitor, Eutresites, Acræphius, Helius, Embasius, & Ecbasius, Gergithius, Hyacinthides,

Apollo & Liber eisdem sacris culti. Bacchi cognomina diversa. Minerva varia cognomina.

batur. ^k Observatumque apud Thraces, Lacedæmonios & Bæotios fuit, Apollinem & Liberum patrem eadem sacra habere, iisdemque honoribus coli. ^l Baccho verò Siculi Morichum dixere nomen: ^m Arabes, Oracal & ⁿ Adoneum: ^o alij Lyæum, ^p Erebinthium, ^q Sabazium: ^r Lacedæmonij Scythitem & Milichium vocitarunt, cuius faciem, musto intingere, & fucis ornare vetus mos erat. Tradunt quoque Minervas diuersis cognominari nominibus: ^s nam & Trigemina,

A N N O T A T I O N E S.

thides, Cous, Thymbræus, Tyrbanos, Aphetor, Enholmos, Chrysoxos, Clytoroxos, Arcitenens, Chrysochetes, Crinitus, Chrysaor, Leschecorius, Lescinariis, Orchestes, Phyxius, Nappæus, Telmissius, Eutryptos, Tornax, Larissenus, Stobæus, Tilphossius, Tilphusa, Telphusius, Phyllæus, Tarrhæus, Selinuncius, Salganeus, Musagetes (nec in repertorio Pausaniæ, vbi Musarum ductor, nam idem est) Marmarinus, Aleuromantis, Tragijs, Ixijs, Styracites, Illeus, Ægletus, Mantous, Dynastas, Cataon, Cillæus, Helius, siue Hielios, Erifatheus, Cassius, Astypalæus, Odryseus, Euryalus, Zoteatas, Zotelestes, Therelimius, Eresius, Thyius, Thoapus, Thecmius, Sosianus, siue Sufianus, Aperca. Quibus & tu adde quod *ἐνοχλῖος* à Sophocle dicitur, ab ea parte scilicet, Tripodis, in qua Vates sedere solebat, vt scribitur in Commentariis Aristophanis.

^k *Observatumque.* Id vsque ad versic. Baccho. est Macrobij multorum testimonio lib. 1. Saturnal. c. 18.

^l *Baccho verò Siculi Morichum.* Xenodotus, aut, vt alij vocant, Zenobius, in collectaneis.

^m *Arabes, Oracal.* Herodotus lib. 3. non longè post princ. scribit hos Dionysium, quem Vrotalt, & Vraniam, quam Atilat vocant, solos deorum esse arbitrati.

ⁿ *Et Adoneum.* Ausonius Epigrammate 30.

*Ogygia me Bacchum vocat,
Osirim Ægyptus putat,
Mysta Phanacem nominant,
Dionyson Indi existimant,
Romana sacra Liberum,
Arabica gens Adoneum,
Lucaniacus Pantheum.*

^o *Alij Lyæum.* Plutarchus in lib. de Cohibenda iracundia. Ouid. lib. Metam. 4. post princ. nomina Bacchi enumerans, sic ait,

*Thuraq, dant, Bacchumq, vocant, Bromiumque, Lyeumque,
Ignigenamque, satumq, iterum, solumq, Bimatrem.*

Idem Ouid. Amorum lib. 2. eleg. 11.

*Illic apposito narrabis multa Lyæo,
Penè sit vt medijs obruta nauis aquis.*

Et lib. 3. eleg. 15. & vlt.

*Cornigar increpuit thyrso grauiore Lyæus:
Pulsanda est magnis area maior aquis.*

Phurnulius & Seruius huius cognominis rationem reddit lib. 4. Æneidos, ibi,

Gens epulata toris Leneum libat honorem.

^p *Erebinthium.* Hesychius ἐρεβινθίος δῖονος, vsurpat pro eo, qui nullius rei homo sit, nec dignus: iuxta, inquit, prouerbium, Cicerinum ius. de quo Erasmus Chil. 2. cen. 6. c. 47.

^q *Sabazium.* Strabo lib. 10. ex Demosthene in oratione de corona. Diodorus Siculus lib. 4. cap. 2. vbi de Baccho & eius cognominibus, sic ait, Traditur quoque & alter multa prior ætate fuisse Bacchus, quem aiunt ex Ioue & Proserpina natum, & à nonnullis appellatum Sebazim. Huius genus sacra, honorésque propter pudorem nocturna occultaque agunt. Stephanus de Urbibus, vbi de Sabis loquitur, Cic. lib. 2. de legib. Nouis verò deos (inquit) & in his colèdis nocturnas peruigilationes sic Aristophanes facetissimus poëta veteris comœdiæ vexat, vt apud eum Sabazius, & quidam alij dij de peregrinis iudicati è ciuitate eiician- tur. De Sabazio sic Cicero lib. 3. de Natura deorum scribit. Tertium Dionysium Caprio patre, eumque regè Asiæ præfuisse dicunt, cui Sabazea sunt instituta. Citatur τὸ σαβάζιον epitheton ex Orpheo. Reperitur certè apud Aristophanem cum in Vespis, tum in auibus. Commentator ait sic Bac-

chum, seu Dionysium à Thracibus nominari. Atque idem in Auibus annotat, Sabazion à Phrygibus coli, eiusque sacerdotes σαβῆς fuisse dictos. citatque authorem Heracleoten. Monet præterea hanc appellationem ipsum habere à sacris. Nam barbaros σαβᾶσιν dicere τὸ ἐνάζειν ἢ τὸ δααμῶν.

^r *Lacedæmonij Scythitem & Milichium.* Sosibius tradit Sy- citem Dionysium à Lacedæmoniis cultum, quod peræque significat atque ficulneum: verum Hesychius Syccatem legere videtur. Atque ideo sic appellatum, quod ab eo ficum repertam dicunt: quo etiam nomine Milichius aliquando dictus est, quod & milica ficus appellata est. Pausanias autem lib. 1. iterumque 2. Milichij Iouis meminit & lib. 10. ad finem, Milichiorum deorum, quos interpretantur blandos, placidos, mites, iucundoss, mansuetos, clementes, placabiles. Et Plutarch. in lib. de cohibenda ira scribit deorum regem Milichium appellari. Extatque epigramma Leonis Philosophi de Milichio Ioue lib. epigram. 1.

— μὴ δ' νοήσω,

ζῶντος μεγαλῆστο λαχὼν δρόνον ἀνέεσσι αὐτόν.

Id est,

Ne quidem intelligam Iouis Milichij sortitus solum, hominis perniciem. His autem Bacchi cognominibus adde Omeften & Mauolen, quæ sunt crudelitatis & insaniz cognomina ex lib. Plutar. de cohibenda ira. Et Euion ex Horatio Carm. lib. 1. ode 18.

Monet Sithonijs non leuis Euius.

Et Ouid. lib. 1. de arte amandi,

*Pars Hymeneæ canunt, pars Eui, eui clamat:
Sic coeant sacro nuptia deusq, toro.*

Persio Satyra 1.

— *Et Lyncem Menas flexura Corymbis
Euion ingeminet, reparabilis adsonat Echo.*

Statio lib. 2. Thebaidos,

*Et tunc forte dies noto signato Tonantis
Fulmine, præcepti cum te tener Euiæ partus
Transmisere patri.*

Dictus est autem Euius Bacchus, quod cum in Gigantomachia dimicans non apparuisset, Iupiter pater eum à Gigantibus discerptum iudicauit, dixitque Heu, quæ vox gementis est, deinde adiecit υἱός, id est, filius. Acron tamen in Horatium ait, Bacchum in ea contra Gigantes pugna in leonem à Ioue mutatum, Gigantem interfecisse in conspectu patris, ad cuius facinoris comprobationem, dixerit Iupiter, εὖ υἱέ, id est, ô bone fili. Horatius 2. Car. ode 19.

— *Eue, parce Liber.*

Parce graui metuende thyrso,

Et paulò post:

*Tu, cum parentis regna per arduum
Cohors Gigantum scanderet impia,
Rhæcum retorsisti, leonis
Vngibus, horribiliq, mala.*

Hinc patronymicum Euias, quod Bacchi sacerdotem significat. Hor. Car. lib. 3. ode 25.

— *Non secus in ingis*

Ex somnis stupet Euias,

Hebrum prospiciens & niue candidam Thracem.

De nominibus Bacci copiosè Ouid. lib. Metam. 4. Diod. Siculus lib. 4. c. 2. & Lilius Gyrardus de Diis gentiū Syntag. 8. s. *Nam & Trigemina.* Nullibi, quod sciam, Mineruam Triginam vocatam legi: verum Tritoniam & Tritogeniam sapissimè. De primo Herodotus 4. lib. Silius Italicus lib. 3.

Glauco^zpis & ^u Sais ab Ægyptiis appellatur: ^x à Mileſiis Aſſiſia, apud quos mirificum fuit templum: à ^y Græcis Artemis, ^z à Cretenſibus Dictynna, ^a Phœbe & Diana: ^b à Siculis Lyen, quia parturientium ſoluit dolores. ^c Prima enim fertur Iouis filia: ſecunda, Nilo orta, quā Ægyptij Saleten dixerunt: tertia quam Arcades Chorion nominant: quarta Pallantis, quæ patrē interemit ipſam vitare conantem, cui pinnarum talaria affinxerunt. Mercurium quoque mutiplici ferunt vocatum nomine: ^d Galli

ANNOTATIONES.

*Hinc qui ſtagna colunt Tritonidos alia paludis,
Qua virgo, vt fama eſt, bellatrix inclita lymphæ,
Inuenio primam Libyen perſudit oliuo.*

Idem lib.9.

Et Pallas Libycis Tritonidos edita lymphis.

Pomponius Mela lib. 1. cap. 7. vbi Africam minorem deſcribit, Super hunc, inquit, ingens palus amnem Tritona recipit, ipſa Tritonis: vnde & Mineruæ cognomen inditum eſt, vt incolæ arbitrantur ibi genitæ, faciuntque ei fabulæ aliquam fidem, quod, quem natalem eius putant, ludicris virginum inter ſe decertantium celebrant. Lucanus Melæ accinit lib.9. his verſibus:

Torpentem Tritonos adit illaſa paludem.

Hanc (vt fama) deus, quem toto littore pontus

Audit ventofa perſlantem littora concha:

Hanc & Pallas amat, patrio quod vertice nata,

Terrarum primam Libyen (nam proxima celo eſt,

Quod probat ipſe calor) tetigit, ſtagniq; quieta

Vultus vidit aqua, poſuitq; in margine plantas,

Et ſe dilecta Tritonida dixit ab vnda.

De ſecundo Diodorus Siculus lib.3. cap.5. & lib.6. cap.15. Cuſtodiam, inquit, filiæ Mineruæ permiſit, paulò ante hæc tempora circa Tritonem fluuium, vnde & Tritonia dicta eſt, genitæ. Sext. Pompeius lib.18. ſcribit Tritogoniam Mineruam à ripa Tritonis fluminis dictam, quod ibi primitus ſit viſa. Seruius in lib.2. Æneidos ibi,

Nec dubijs ea ſigna dedit Tritonia monſtris.

Tritonia (inquit) aut quaſi terribilis *τῆς τῆς*, id eſt, timere, aut ſecundum Lucanum, vt diximus. Heſychius. Plutar. in lib. de Iſide & Oſiride. Verùm Hecaten Tergeminam dictam probat illud Virgilij lib.4. Æneid.

Tergeminamq; Hecaten, tria virginis ora Diana.

Ex quo & Alexander poſſet hic excuſari: quoniam nonnulli putant Hecaten & Dianam eandem eſſe. Cui opinioni refragatur ille idem locus, qui eas, vt diuerſas ponit, ne longè teſtimonia alia petamus.

^z *Glauco^zpis.*] Hoc eſt, glauca oculos, vel cœſia Minerua. Cicero lib. 1. de Nat. deor. Iſto enim modo dicere licebit Iouem ſemper barbatum, Apollinem ſemper imberbem, cœſios oculos Mineruæ, cæruleos eſſe Neptuni. Mineruæ autem perpetuum eſſe apud Homerum. & alios videbis in noſtris legibus connubialib.1.2.

^u *Et Sais.*] Herodot. lib.2. Cicero lib.3. de Natur. deorum, quo loco infra citabimus. Propertius lib.2. elegia 2.

Mercurioq; Sais fertur Boëbeidos vndis

Virgineum primò compoſuiſſe latus.

Arnobius aduerſus gentes lib.3.

^x *A Mileſiis Aſſiſia.*] Aſia ſcribendum eſt, aut Aſſeſia: vtroque enim nomine cognominata eſt. Priore ſcilicet apud Pauſan. lib. 3. non adeò longè à fin. Inter eas ipſas ruinas templum extat Mineruæ cognomento Aſiæ. Pollucem & Caſtorem erexiſſe tradunt, quo tempore à Colchica expeditione reduces reuerterunt, fuiſſe verò & Colchis Aſiæ Mineruæ templum. Altero verò apud Herodotum libro 1. Duodecimo autem anno incēſis ab exercitu ſegetibus, hoc rei fieri contigit, ſegetes vt erant incenſæ, valido vrgente vento, celerrimè peruaſerunt Mineruæ templum, cognomento Aſſeſia, quo incendio templum deſlagrauit. Et Stephanus de Urbibus autoritate Theopompi lib.24.

^y *A Græcis Artemis.*] Non memini me legiſſe Mineruam Artemidem dictam, ſed tantum Dianam vbique, & huius appellationis rationem docet Plato in Cratylo, vt etiam Strabo lib.14. Apollo, inquit, ſalutifer eſt. Et Artemis ex eo

dicatur, quod integros faciat. Macrobi. lib.1. Saturn. cap.15. & Phurnutus. ſed vide, quæ dicam infra.

^z *A Cretenſibus Dictynna.*] Nec Mineruam quoque ita vocatam à Cretēſibus, aut aliis, ſed Dianam apud Diodorum Siculum lib.6. cap.15. aut aliorū computatione lib.5. c.15. Palephatus in lib. *ἀμύμων*. Et hoc quoque nomine appellat Tibullus lib.1. eleg.4. ad Priapum,

Perq; ſuas impune ſinit Dictynna ſagittas.

Aſſerues, crines perq; Minerva ſuos.

Ouid. Metamorph. lib.2.

Ecce ſuo comitata choro Dictynna, per altum

Menalon ingrediens.

Et Statius lib.9. Thebaidos,

Per te Maternos mitis Dictynna labores,

Et ibi Laſtantiuſ interpres ſic ſcribit, Dictynna ob id dicta Diana Britomartis filia, virgo Cretenſis Diana à retibus piſcatorū, quæ Græcè *δίκτυα* nominatur: à quibus huius corpus inuentum, extractum eſt. Inſula tamen Creta peſtilentia laborauit, quam euadere penitus nequiuiffent, niſi templum Dianæ inſtituiſſent, eamq; Dictynnā vocaſſent à retibus. Et Pauſan. lib.3. non longè à fin. & iterum lib.10. quam (inquit) Ambroſſenſes potiſſimum venerantur.

^a *Phœbe & Diana.*] Nec vſquam reperies Mineruam Phœbam dictam, ſed Lunam, quæ à plurimis eadem cum Diana exiſtimatur. Virgil. lib.1. Georg. de Luna,

—Vento ſemper rubet aurea Phœbe.

Ouid. lib.1. Metamorph. non longè poſt princ.

Nec noua creſcendo reparabat cornua Phœbe.

Et iterum eodem lib. de Diana,

—Fugit altera nomen amantiſ

Sylvarum latebris, captinarumq; ferarum

Exuuijs gaudens, innuptaq; amula Phœbes,

Vitta coërcebat poſitos ſine lege capillos.

Et lib.2. eiufdem operis de Luna,

Quanto ſplendidior, quam cætera ſydera fulget

Lucifer, & quanto, quam Lucifer aurea Phœbe.

Et lib.6. eiufdem operis de Luna,

Deſine, Phœbus ait, poëna mora longa querela eſt.

Dixit idem Phœbe.

Et in epiſt. Acontij ad Cydippen ad fi. in epilogo de Diana,

Hæc tibi me in ſomnis iaculatrix ſcribere Phœbe,

Hæc tibi me vigilans ſcribere iuſſit Amor.

^b *A Siculis Lyen.*] Diomedes & Probus id cognominis Dianæ à Siculis adſcribunt: cuiuſq; rei cauſam afferunt. Hæc eorū verba ſunt, Antequam Hiero Syracuſas expugnaret, morbo Sicilia laborabat (vel, vt Probus ait, lue pecora interibant) variis & aſſiduis caremoniis Dianam placantes, finem malis inuenerunt, eandem Lyen cognominauerunt, quaſi ſolutricem malorum.

^c *Prima enim.*] Hæc vſque ad verbum, Mercurium. ſunt Ciceronis lib.3. de Natura deorum, Minerua prima, inquit, quam Apolliniſ matrem ſuprà diximus. ſecunda orta Nilo, quam Ægyptij Saiæ colunt. Tertia, quam à Ioue generatam ſuprà diximus. Quarta, Ioue nata, & Coryphe Oceani filia, quam Arcades Coriam nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt. Quinta, Pallantis, quæ patrem dicitur interemiſſe, virginitatē ſuam violare conantem, cui pinnarum talaria affingunt. Ex quibus vides Alexandrum hic vnam omiſſiſſe, & perperam Saleten, pro Saiten hic poſuiſſe. Ex hiſque intelligis totum hunc Alexandri locum ab illis verbis, A Græcis Artemis. eſſe corruptum ac conſuſum.

^d *Galli Theutatem.*] Id eſt, mortis deum Lucan. lib.1.

HHH

Ex

Cybeles no-
mina.Iunonis a-
des & ara
diuersa Ro-
ma.

etenim Theutatem, ^e Ægyptij verò Their appellarunt, ^f quos quinque numerari plerique autumant, ^g sicut Vulcanos plures. ^h Cybelem quoque alij Rheam dixere, ⁱ alij Berecynthiam, ^k plerique Bonam deam. ^l Isidem verò Phryges Pessinuntiam matrem deum vocant: ^m Attici Cecropiam Mineruam, Cyprij Paphiam Venerem, Cretes Dictynnam Dianam, Siculi Stygiam Proserpinam, Eleusini vetustam Cererem, alij Iunonem, nonnulli Bellonam, plerique Hecaten. ⁿ Prima verò Iunonis ædes à Camillo dicata est in Auentino, quæ cæteris longè multumque præstitit, ad quam simulachrum Iunonis Veientanæ allatum memorant, quam Reginam nominatam volunt. ^o Altera in Capitolio, iuxta P quam sacri anseres pascebantur, quæ & Regina dicta est. ^q Tertia in arce, cognomento Monetæ, in area in qua M. Manlij Capitolini domus fuit, quam à L. Furio dictatore votam nonnulli memorant. nam quum nouo motu tota vrbs contremisceret, & quibus piamentis, cuiue

ANNOTATIONES.

Ex quibus immitis placatur sanguine diro

Theuates, horrensque feris altaribus Hesus.

Lactantius lib. 1. cap. 21. Liuius 3. Decad. lib. 6. in oppugnatione nouæ Carthaginis, Quod vbi versus Scipio in tumultum, quem Mercurium Theutatem appellant, aduertit, multis partibus nudata defensoribus mænia, esse omnes è castris excitos ire ad oppugnandum urbem & ferre scalas iubet.

^e *Ægyptij Their.*] Plato in Philebo & Phædro Theuth dicit. de quo & nos supra diximus. Lactantius Diuinarum Instit. lib. 1. cap. 6. Apud Cicer. lib. scilicet 3. de Diuinat. inquit, C. Cotta pontifex disputans contra Stoicos, de religionibus & varietate opinionum, quæ solent esse de diis, vt more Academicorum omnia faceret incerta, quinque fuisse Mercurios ait: & enumeratis per ordinem quatuor, quintum fuisse eum à quo Argus occisus sit, ob eamque causam in Ægyptum profugisse, atque Ægyptiis leges ac literas tradidisse. Hunc Ægyptij Theuth appellant, à quo apud eos primus anni sui mensis, id est, September, nomen accepit. Idem oppidum condidit, quod etiam nunc Græcè vocatur ἐρμούπολις, & Saitæ seruant & colunt eam religiosè: Qui tamen si homo fuerit antiquissimus, tamen & instructissimus omni genere doctrinæ, adeò vt ei multarum rerum & artium scientia Trismegisto cognomen imponebant. Hactenus Lactantius.

^f *Quos quinque numerari.*] Scilicet Mercurios ex Cicerone vbi supra.

^g *Sicut Vulcanos plures.*] Cicero d. lib. 3. de Natura deorum, paulò ante ea quæ supra adduximus, sic scribit, Vulcani item complures. Primus cælo natus, ex quo & Minerua Apollinem eum, cuius in tutela Athenas antiqui historici esse voluerunt. Secundus in Nilo natus Opas, vt Ægyptij appellant, quem custodem esse Ægypti volunt. Tertius è tertio Ioue & Iunone, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse. Quartus Mænalio natus, qui tenuit insulas propter Siciliam, quæ Vulcaniæ nominabantur.

^h *Cybelem quoque alij Rheam dixere.*] Strabo libro 10. non semel.

ⁱ *Alij Berecynthiam.*] Strabo ibi, & Virgil. lib. 6. *Æneid.*

Qualis Berecynthia mater

Inuehitur curru Phrygiæ turrata per vrbes.

Et lib. 9.

Ipsa deum fertur genitrix Berecynthia magnum

Vocibus his affata Iouem.

Et ibi Seruius declarans cur ita vocetur, & D. Augustinus lib. Ciuitatis Dei 2. cap. 4. & Fulgentius Mythologicôn lib. 3. vbi de ipsa Berecynthia & Aty. Hincque cornu Berecynthium Horatio lib. 1. Carm. Ode 18.

Saua tene cum Berecynthio

Cornu tympana.

Quo scilicet excitabantur ad furorem sacerdotes Cybeles Berecynthiæ. Ouid. lib. 4. Fastorum,

Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu

Flabit, & Idea festa parentis erunt.

Atque etiam tubæ Berecynthiæ eidem Horat. lib. 3. Carm. Ode 19.

Cur Berecynthia

Cessant flamina tibia?

Vbi Acron & Porphyrius interpretes scribunt, Berecynthiam esse urbem Phrygiæ: vnde & tibiæ Phrygiæ, quæ sacris Matris deum adhiberi consueuerant.

^k *Plerique Bonam deam.*] Vide infra cap. 7.

^l *Isidem verò Phryges.*] Strabo lib. 10. & Apuleius lib. 11. non multò post princ.

^m *Attici Cecropiam Mineruam.*] Hæc omnia vsque ad verbum, Prima. sunt Apuleij d. lib. 11.

ⁿ *Prima verò Iunonis ædes à Camillo.*] Liuius 1. Decad. li. 5. in tribus locis, & 3. Decad. lib. 2. post princip. iterumque lib. 7. vbi dicit, tactam de cælo ædem in Auentino Iunonis Reginæ. Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. Plutarchus in Camillo, Lactantius lib. 2. cap. 17. P. Victor in 13. regione vrbs. Pomponius Lætus in Compendio Historiarum Rom. vbi de Magnitudine imperij Rom. loquitur, scribit, M. Furium Camillum, captis Veis, Veientanam Iunonem vrbi intulisse.

^o *Altera in Capitolio.*] Cicero in Orat. ad Equites Rom. antequam iret in exilium, Nunc ego, inquit, Iupiter Opt. Max. cuius nutu ac ditione sola terrarum gubernantur: teque particeps connubij socia ac regni Regina Iuno: teque Tritonia armipotens, Gorgona, Pallas, Minerua, cæterique dij, deæque immortales, qui excellenti tumultu ciuitatis sedem Capitolij incolitis constitutam, &c. oro atque obsecro, ferte opem pariter Reip. cunctaque; ciuitati, meisque; fortunis. Templum etiam Iunonis Reginæ habuisse Capitolium, testis est Liuius, vbi de bello gesto à Cn. Flamini contra Ligures. Valerius Maxim. lib. 1. cap. 8. de Miraculis, scribit, Voluntarium Iunonis Monetæ, quam Liuius Reginam vocat, in urbem Rom. transitum.

^p *Iuxta quem sacri anseres.*] Anseres Romanis curæ fuisse ob Capitolium defensum eisque cibaria à Censoribus locari testantur Plinius libro 10. cap. 22. & Seruius in libro 8. *Æneid.* ibi,

Atque hic auratis volitans argenteus anser

Porticibus Gallos in limine adesse iubebat.

In capitolio, inquit, in honorem illius anseris, qui Gallorum nunciarat aduentum, positus fuerat anser argenteus. Marlianus lib. 2. c. 5.

^q *Tertia in Arce.*] Monetam à monendo dictam esse Cicero de Diuinat. 1. monet his verbis, Vocem ab æde Iunonis ex arce extitisse, quo circa Iunonem illam appellatam Monetam. Ouidius lib. 1. Fastor.

Candida te nixeo posuit lux proxima templo;

Quæ fert sublimes alta Moneta gradus.

Nunc bene prospicies Latiam Concordia turbam;

Nunc te sacrata constituere manus.

Furius antiquum populi superator Hetrusci

Vouerat, & voti soluerat ille fidem.

Id Camili voto factum canit idem Ouidius libro Fastor. 6.

Arce quoque ex summa Iunoni templa Moneta,

Ex voto memorant facta Camille tuo.

Ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam

A Capitolino reppulit arma Ioue.

Liuius 1. Dec. lib. 7. Anno, inquit, postquam vota erat, ædes Monetæ dedicatur, C. M. Rutilio III. T. Manlio Torquato II. Coss. Prodigium extemplò dedicationem sequutum, simile vestuto montis Albani prodigio. Plutarchus in

Romulo

deo factum fieret, non dinoscerent, ex arce vocem auditam ferunt, monentem, ut sue plena sacrum Iunoni & procuratio fieret: inde Monetæ nomen datum. ^r Nouimus quoque in vico Iugario aram Iunonis Iugæ conspici, quæ coniugiis præesse dicebatur, ^s sicut Cinxia & ^t Gamelia Iuno, à nubentibus sanctè colebatur: cui sacrificantes, obseruabant ut bilem à visceribus hostiæ dimoueant, illamq; iuxta aram defodiant loco abdito & operto, ut signarent sine bili matrimonia esse oportere. ^u In Exquilis quoque Lacinia Iunonis templum fuit, & ^x in foro Olitorio ara Iunonis Matutæ: ^y Ædem in Palatio etiam Iunonis Sospitæ summo honore cultam inuenimus, iuxta templum Cybeles, ^z cuius aram Numæ legibus pellex tangere vetabatur. ^a Nam in colle Viminali, ^b & in porticu Octauia, Iunonis templum & aram fuisse vulgo proditum memoriæ est. Neque omittendum, noua religione & barbara cæremonia apud diuersas gentes Iunoni sacrum fieri: ^c nam Lauini templum Iunonis erat, & iuxta specus, unde prodiens draco, virginis manu pascebatur. ^d In Syria in phano antiquissimo sacerdotes dum Iunoni sacrificant, inuicem digladiantur, ^e sicut Corybantes in sacris magnæ deæ, & ^f in templo Dianæ apud Ariciam: apud Crotonem sacerdos breui scuto superstans sacrum facit, & victi-

Sacra Iunonis diuersa.

A N N O T A T I O N E S.

Romulo scribit, Tatium Sabinorum Regem eā vrbis partem incoluisse, vbi nunc Monetæ est templum, qua ex Palatio in Circum maximū itur, iuxta quem locū sunt, quos pulchræ Monetæ gradus vocant. Tatius in arce, vbi nunc est ædes Iunonis Monetæ, qui anno quinto, quā ingressus urbem fuerat, à Laurentibus interemptus, septima & vigesima Olympiade, hominem exiit, ut inquit Solinus cap. 2. Lactantius cap. 8. lib. 2. Monetæ ædem Cal. Iun. dedicatam scribit Macrob. Satur. lib. 1. cap. 12. Hanc Lucanus lib. 1. Castrensem vocat,

Numina miscbit castrensis flamma Monetæ.

^r *Nouimus quoque in vico Iugario.*] Festus Pompeius lib. 9. non longè post princ. Iugarius vicus dictus Romæ, quia ibi fuerat ara Iunonis Iugæ, quam putabant matrimonia iungere. Et de hac quoque Iunone Iuga, siue Iugali, Seruius in 4. lib. Æneid. super hæc Didonis verba,

Ne cui me vinco vellem sociare iugali.

Propter iugum, inquit, quod imponebatur matrimonio coniungendis: unde & Iuno Iugalis dicitur.

^s *Sicut Cinxia.*] Iam de ea suprâ diximus.

^t *Et Gamelia.*] Hoc est, Nuptialis Iuno, in nuptiis colebatur. Plutarchus in Præceptis Connubialibus cap. 28. Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 3. Et huius quoque meminit Græcus Pindari interpres.

^u *In Exquilis quoque Lacinia.*] Virgil. lib. Æneid. 3.

Artollit se diua Lacinia contra.

Et ibi Seruius, Lacinia, inquit, templum Iunonis Lacinia, à rege conditore, ut quibusdam placet, dicitur. Vel, secundum alios, à latrone Lacinio, quē illic Hercules interemit: & in hoc expiato loco, templum Iunoni condidit. Strabo lib. 6. Post Scylletium Crotoniarum fines sunt & Iapygum terna promontoria: deinde Lacinium Iunonis templum, superiori ætate locupletissimum, donisque frequentissimis plenum. Liuius 3. Dec. lib. 4. Sex millia aberat ab vrbe nobile templum, ipsa vrbe nobilius, Lacinia Iunonis, sanctum omnibus circa populis. Et lib. 8. in fin. Propter Iunonis Lacinia templum æstatem Hannibal egit, ibique aram condidit, dedicauitq; cum ingenti rerum ab se gestarum titulo Punicis, Græcisq; litteris insculpto. Et lib. 10. eiusdem Dec. Hannibal, quod roboris in exercitu erat in Africam transfuevit: multis Italici generis, quia in Africam sequuturos abnuentes, concesserant in Iunonis Lacinia delubrum, inuiolatum ad eam diem, in templo ipso fœdè interfectis. Et 4. Dec. lib. 7. post princ. Romæ Iunonis Lacinia templum de cælo tactum erat, ita ut fastigium valuæq; deformarentur. Et 5. Dec. lib. 2. post prin. Iterumque postea aliquot interiectis scribit eius templi violati vltionem. Plin. lib. 7. c. 7. scribit in Lacinia Iunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus vndique procellis. Valer. Max. li. 1. cap. 2. de Neglecta religione, scribit Ful. Flaccum non impune tulisse quod in Censura regulas marmoreas ex Iunonis Lacinia templo in ædem Fortunæ equestris, quam Romæ faciebat, transtulerit. Lactant. lib. 2. cap. 8.

^x *In foro Olitorio ara Iunonis Matutæ.*] Liu. 4. Decad. lib. 4.

non longè à fi. Ædes eo anno aliquot dedicatæ sunt: vna Iunonis Matutæ in foro Olitorio, vota locatq; quadriennio antè à C. Cornelio Cos. Gallico bello. Cæsar idem dedicauit. Altera Fauni. P. Victor in vndecima vrbis regione eam in foro Olitorio constituit.

^y *Ædem in Palatio etiam Iunonis Sospitæ.*] Ouidius Fastor. lib. 2.

Principio mensis Phrygia contermina matri.

Sospita delubris dicitur aucta nouis.

Cicero lib. 1. de Natu. deorum, quatuor Iunones inter se confert: duas Sospitas prius, vnam nimirum quæ Romæ colebatur, cuius templū in Palatino fuisse memoratur: alteram Lanuuinam. Romanorum Sospita, Lanuuiorūque Iuno, velut eadem suo apud Cic. d. loco depingitur habitu. Fuit enim eadē id quod ex oratione pro Murena sub finē, & ex Liuiο lib. 8. ab V. C. colligitur. Textum & Cicer. & Liuij iā suprâ adduximus, P. Victor in decima regione delubrum Sospitæ Iunonis ædis matris deūm fuisse conterminum, scribit. Cic. lib. 1. de Diuin. Marlianus lib. 2. c. 18.

^z *Cuius aram Numæ legibus.*] Gellius lib. 4. c. 3. Legis hæc verba sunt, Pellex ædem Iouis ne tangito. Fest. Pompeius eius legis verba ponit, in quibus Iunonis simpliciter, non Sospitæ fit mentio.

^a *Nam in colle Viminali.*] P. Victor in regione quinta, constituit templum Iunonis Lucinae in colle Viminali.

^b *Et in porticu Octauia.*] Plinius lib. 36. cap. 5. Intra Octauia porticus, inquit, in Iunonis æde Æsculapius & Diana. Marlianus lib. 3. cap. 11. Porticum Octauia *ἀσκληπιόσι* signauit Ouid. lib. 1. de Arte hoc versu,

Aut vbi muneribus nati sua munera mater

Addidit externo marmore diues opus.

^c *Nam Lauini.*] Cicero lib. de Natu. deorum 1. Liuius 1. Dec. lib. 8. & 3. Decad. lib. 2. post princ. & lib. 9. & 4. Decad. lib. 10. vbi scribit Lauinij simulachrum Iunonis Sospitæ lachrymasse.

^d *In Syria.*] Lucianus in Lucio, siue asino, de Syriacis sacerdotibus scribens, inquit, Illi mitras proicientes, & ceruicem subtus intorquentes, gladiis brachia dissecabant.

^e *Sicut Corybantes.*] Vide Platonem in Euthydemo. Strabo lib. 10. Lucanus lib. 1.

Crinemq; rotantes

Sanguineum populis vularum tristia Galli.

Corybantes, qui & Galli dicebatur, sacerdotes sunt Cybeles deūm matris. Hī infani caput per furorē rotant cultrisque faciem & musculos corporis totius dissecant, moribus quoque seipos impetunt, cum maiore se correptos furorē, vel simulant, vel reuera sentiunt. Apul. lib. 8. Metam.

^f *Et in templo Diana apud Ariciam.*] Iuxta Ariciam lucus est Dianæ, Artemisium vocant, vbi Barbaricus Scythicusque mos obseruatur. Namque sacerdos instituitur fugitiuus quidam vir gladium tenens, & insultus semper circumspectans, & ut inquit Strabo lib. 5. ad se tutandum strenue paratus. Scribit Seruius in hoc Artemisio fuisse arborem illam quam celebrat Virgil. in 6. (ibi,

HHH 2 Aureus

Lysandria. mam Iunoni cædit. In Samo nisi habitu nubentis & nuptiarum solennibus seruatis, Iunoni sacrum facere non licet. In 8 Stymphalo Arcadiæ Iunoni triplex sacrum ex tribus cognominibus fit: vnum, velut puellæ: alterum, vt Ioui nuptæ: tertium, velut viduæ. ^h Sami quoque, vt dicata Iunoni templa, Lysandria vocentur, senatusconsulto cautum fuit: & Argis in ara Iunonis nulli externo aut peregrino sacrum facere permittitur.

ANNOTATIONES.

Aureus, & folijs, & lento vimine ramus.)

de qua infringi ramum non licebat. Hanc historiam Pausanias in Corinthiacis tangit, qui sacerdotes apud Aritiā alij alijs succedebant: non enim ingenui hoc munus obibant, sed serui idem fugitiui: qui singulari certamine inter se dimicant, cum victoria etiam sacerdotium adipiscebantur: semperque victor idem & successor alterius erat, quem morem etiamnum suis temporibus durasse scribit. Id peculiariter regnum vocabatur, & ipse sacerdos rex Nemo-rens is dictus à nemore illo Dianæ sacro, quod Artemisium nuncupari significauimus. Hinc ab Ouidio dictum est in 3. Fastor.

Regna tenent fortes manibus, pedibusq; fugaces,

Et perit exemplo postmodo quisque suo.

Item in primo de Arte amandi,

Ecce suburbana templum nemorale Diana,

Partaq; per gladios regna nocente manu.

Hinc Val. Flaccus in 2. Argonaut.

— Et soli non mitis Aritia regi.

Lucanus quoque lib. 3.

Qua sublime nemus, Scythica qua regna Diana.

Caligula, qui omnium commodis incommodabat, immisit quendam fugitiuum robustiorem, qui cum rege illo Aricino sacerdote, qui iam multos annos sacerdotio potitus erat, depugnaret: vt ita superatus & vita spoliaretur & sacerdotio, etsi sacerdotium erat vilioris conditionis. Author Tranquillus in Caligula cap. 35.

g *In Stymphalo.*] Pausan. lib. 8. In antiqua Stymphalo (inquit) Temenum habitasse aiunt, Pelasgi filium, eumque Iunonem educaisse, & tria templa Deæ extruxisse, totidem etiam indidisse ei cognomenta. Cum virgo adhuc esset *παῖδα*, id est adolescentulam appellauit. Ioui autem iam nuptam, *τέλειαν*, id est perfectam. A Ioue denique, cum ob dissidium, qualecunque tandem id fuerit, discesset, & Stymphalum rediisset, *χίραν*, id est, Viduam nominauit.

h *Sami quoque.*] Plutarchus in Lysandro.

Ex quibus oppidis, quibusq; regionibus, aut terrarum oris ingenio clari & præcipua doctrina viri plures euasere.

CAPUT V.

EX multis magnis animis, amplissimisq; ingeniis, quæ vnquam vidimus aut legimus, illorum qui studio disciplinarum exteras nationes conquisiuere, in primis ^a Homerus fuit, Orpheus, ^b Eudoxus, ^c Democritus, ^d Pythagoras, ^e Archyta, & ^f Plato, clari sapientia: qui ad Gymnosophistas, spectandosque fiderum motus, disciplinasque ediscendas, tanquam ad mercaturam bonarum artium profecti sunt. ^g Is verò Eudoxus summus perhibetur astrologus, qua tēpestate Galli Senones urbem peruastarunt. ^h Pythagoras Tarquinij Superbi tempore vigit. ⁱ Platonem verò post quadringentesimum urbis annum ad Dionysium venisse fama vulgavit. Archyta autem dum

ANNOTATIONES IN CAP. V.

a *Homerus.*] Herodotus in libello de vita Homeri.

b *Eudoxus.*] Diogenes Laërtius in vita illius.

c *Democritus.*] Idem Laërtius in vita illius post princ. & Cicero lib. 5. de Finib. Platonis & Pythagoræ peregrinationes scribens, de Democrito sic tradit, Cur hæc eadem Democritus (qui verè falsòve quæreremus) dicitur oculis se priuasse: certè vt quàm minimè animus à cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos, quid quærens aliud nisi beatam vitam, quàm si etiam in rerum cognitione ponebat: tamen ex illa inuestigatione naturæ consequi volebat, vt esset bono animo. Idem enim ille summum bonum *εὐδαιμόνιαν*, & sæpe *ἀνακρίαν* appellat: id est animum terrore liberum.

d *Pythagoras.*] Id enim amore indagandæ veritatis, ad Ægyptios, Magos, & Persas vsque penetrauit, vt scribit Lactantius lib. 4. cap. 2. & ante eum Cicero lib. 5. de Finibus.

e *Archyta.*] Laërtius in vita illius, & Platouis. Huius Architæ modestiam in ira sic scribit Cic. Tusc. 4. ex quo illud laudatur Architæ, qui cum villico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, accepissem nisi iratus essem.

f *Plato.*] Nam idem de eo scribit ac de Pythagora Lactantius, vbi nuper citauimus. Et de Platone quoque Cic. dicto lib. de Finib. Cur, inquit, Plato Ægyptum peragrauit? vt à sacerdotibus barbaris numeros & cælestia acciperet? cur post Tarentum ad Architam? cur ad ceteros Pythagoreos Ethecratem, Timeum, Acrionem, Locros, vt cum Socratem expressisset, adiungeret Pythagoreorum disciplinam, eaque quæ Socrates repudiabat, addisceret? Plato post Socratis obitum ad Italiam iterum venit, & Pythagoreos Eurytum Tarentinum, & seniore Architam sectatus, atq; ad Indos

& Magos intendisset animū, nisi eum bella tunc vetuissent Asiatica. Author Apuleius in Dogmate Platonis. Et Cicero Tusc. 1.

g *Is verò Eudoxus.*] Eusebius Cronographus in Olympiade 97. Aul. verò Gellius lib. 17. cap. 21. scribit, hunc Eudoxum Astrologum in Græcia nobilitatum fuisse, non longo tempore post bellum Senonicum, cum Galli Romam præter Capitolium cæperunt, Lacædæmonique ab Atheniensibus apud Corinthum superati sunt duce Phormione. Strabo lib. 17. scribit Eudoxum cum Platone in Ægyptum profectum, & cum sacerdotibus annos tredecim versatum fuisse.

h *Pythagoras.*] Liu. 1. Decad. lib. 1. de Numæ electione loquens, sic scribit, Authorem doctrinæ eius, quia non extat alius, falsò Samium Pythagoram edunt, quæ Seruio Tullo regnante Romæ, ceterum amplius post annos, in vltima Italiæ ora, circa Metapontum Heracleamque & Crotonem iuuenum æmulantium studia cætus habuisse constat. Aul. Gell. vbi sup. Postea, inquit, Pythagoras Samius in Italiam venit, Tarquinij filio regnum obtinente, cui cognomen tum Superbus fuit. Euseb. in Olymp. 64. Cic. lib. 2. de Orat. Quidam (inquit) Numam Pompilium illū regem nostrum, fuisse Pythagoreum ferunt, qui annis permultis antè fuit, quàm ipse Pythagoras: quo etiam maior vir habendus est, cum illam sapientiam constituendæ ciuitatis duobus propè seculis antè cognouit, quàm eam Græci natam esse senserunt. Pythagoras Samius floruit in ea parte Italiæ, quæ magna Græcia dicta est, regnante Tarquinio Superbo, vt ait Cic. Tusc. 1.

i *Platonem verò.*] Gellius vbi suprâ scribit, Paucis annis post

Eudoxus.

Pythagoras.

Plato.

Archyta.

discendi studio flagrat, multas per oras peregrinatus, captus à piratis, & venundatus est. ^k Sic Thales ille Milesius, cuius sunt multa & miranda inuenta, ^l deinde Solon & ^m Lycurgus, vt legum sanctorumque quas tulere, causas rationesque curiosius pensarent, aliique illustres viri, nullū vitæ cultum aut paratum requirentes, partim Ægyptios & Æthiopes, partim Syros, Arabas, Persas, Parthos, Hyrcanos & Indos, omnes denique terrarum fibras, ac diuersi orbis vltimas oras rimando, nihil inexpertum reliquere, dum studia bonarum artium, & veri cognitionem vndique emendicarent, ita vt ex omnibus sapientissimis viris, quos vlla vnquā tulit ætas, in patrio solo paucissimos funeratos inuenias. Quibus exculti doctrinis, tantum processere, vt multa ingeniorum doctrinarumque monumenta posteris reliquerint: suasque non vrbes modò & oppida, sed regiones & gētes magnis nominibus nobilitarint. ⁿ Præcipuè verò Miletus Ioniæ, multiplici doctrina præditis viris excelluisse fertur: nam & Thaletis astrologi, qui inter sapientes adnominatur, Anaximenis philosophi mathematicorum nobilissimi, qui horologium ostendit primus: Timothei musici, & Anaximandri physici, Hecatei historici, atque Æschini oratoris, qui magno in precio fuere, aliisque scientissimis viris floruisse fertur. ^o Ingenia quoque Asiatica sua laude fraudanda non sunt. Ex hac enim poëta Anacreon, Mynnermus, & Antimachus, claro præconio celebrati: deinde Hipponax, & Sappho, atque Alcæus poëta, qui lyricos inuenit. Præter hos, Xanthus, Hecateus, Herodotus, Ephorus & Theopompus historici, & aliique præcipua doctrina viri, illam sempiternæ laudi memoriæque commendarunt. ^q Fuit præterea Cartheia seu Iulis, parua circa Delon insula, clara ingeniis virisque: ex ea enim Simonides poëta, qui scripsit multa præclare & Bacchylides, deinde Erasistratus medendi arte clarus, cuius plura documenta sunt: atque Aristo Bionis æmulus ex Peripatetica disciplina, duxere originem. ^r Nec minus ex Bithynia & Cyrenis, non dispari laude censendi. Ex illa enim Zenocrates philosophus, & Dionysius dialecticus, Hipparchus & Theodosius. Item Theophanes orator, in causis forēsis versatus egregiè, & Asclepiades medicus. Ex ^s Cyrenis verò Callimachus, qui elegos scripsit primus, quo tempore Liuius poëta Romæ fabulā dedit: & Aristippus Socraticus floruisse dicitur, ^t cuius filia Areta tantum ingenio valuit, vt post Aristippum scholas cum laude rexit, & disciplinas docuerit. ^u Præter quas vr-

Thales.
Solon.
Lycurgus.

Ex Miletq
Ionia.

Ex Asia
viri docti.

Ex Car-
theia seu
Iulide.

Ex Bithy-
nia.

Ex Cyrenis.
Alia vrbes
doctis viris
clare.

ANNOTATIONES.

post Alexandrum natum, Platonem philosophum ad Dionysium Siciliæ tyrannum posteriorem profectum fuisse.

^k Sic Thales ille Milesius.] Laërtius in vita illius.

^l Deinde Solon.] Plutarchus & Laërtius, vterque in vita illius.

^m Et Lycurgus.] Plutarchus in vita quoque illius.

ⁿ Præcipuè verò Miletus.] Hæc vsque ad vers. Ingenia quoque. sunt Strabonis lib. 14. non multò post princ. & alibi quoque eodē libro. Et de ipso Thalete, Timotheo & Anaximandro. Pomp. Mela lib. 1. cap. 17. Sed quod hic dicitur, Anaximandrum primum ostendisse horologium, Plinij est lib. 2. cap. 76. Sed qui primus Romanis id fecit, discas ex eodem lib. 7. cap. 60.

^o Ingenia quoque Asiatica.] Hæc magna ex parte vsque ad versic. Alique præcipua. sunt Solini cap. 43. aut aliorum computatione 53. quibus addit Poëtas, & multos alios excellentes doctrina & ingenio viros: sic enim inquit, Ingenia Asiatica inelyta per gentes fuere. Poëta Anacreon, inde Mimnermus & Antimachus: deinde Hipponax, deinde Alcæus, inter quos etiam Sappho mulier. At historiæ conditores Xanthus, Hecateus, Herodotus, cum quibus Ephorus & Theopompus.

^p Aliq, præcipua.] Vt Xenophanes physicus qui poemata de Sillis fecit, & Polymnastum in musica doctum, ex eodem Strabone lib. 14. Bias, Pittacus, Cleantes, Anaxagoras & Heraclitus ex Solino vbi suprâ, & priuatim de singulis Diogenes Laërtius.

^q Fuit præterea Cartheia seu Iulis.] Hæc vsque ad vers. Nec minus. sunt Strabonis lib. 10. Duæ verò, inquit, restant, Cartheia scilicet, & quam Iulidem appellant, ad quas reliquarū habitatores cōcurrunt, Cartheiam quidē à Pœcēssa, Iulidem verò à Corissia. Ex Iulide Simonides condendorum author carminum, duxit originem, necnon illius ex fratre nepos Bacchylides & postea Erasistratus medicus insignis. & ex Peripateticorum secta philosophorum Aristoteli, Bionis Borystenensis æmulus.

^r Nec minus ex Bithynia.] Hæc vsque ad vers. Ex Cyrenis. sunt eiusdem Strabonis lib. 12. Sed & Hipparchum Bithynium fuisse constat ex Æliano lib. de Animalibus 7. c. 8.

^s Ex Cyrenis verò Callimachus.] Ea vrbs, vt Strabo lib. 17.

scribit, viros claros complures habuit, qui & libertati optimè præesse poterant & imminentibus Barbaris fortiter resistere. Et paulò post sic scribit, Ex Cyrene illustres fuere, Aristippus Socraticus, qui Cyrenaicam philosophiam instituit, & Areta eius filia, quæ in schola successit, & Aristippus filius, qui matri successit, & ^{μνῆστρα} cognominatus est, & Anniceris, qui Cyrenaicam sectam videtur emendasse, & Anniceriam ab ea deriuasse. Callimachus quoque Cyrenæus est & Eratosthenes, ambo ab Ægypti regibus in honore habit. Alter poëta simul & grammaticæ studiosus: alter & in his, & in philosophia, & in mathematicis præstantissimus. Hæc Strabo. Quod autem de Liuius poëta hic dicitur, nonnihil dissidet ab eo quod scribit Gellius d. lib. 17. cap. 21. cum ait, Neque diu post Callimachus poëta Cyrenensis Alexandria apud Ptolemæum Regem celebratus est. Annis deinde postea paulò pluribus, quàm viginti, cum Pœnis pace facta, Coss. Claudio Centone Appij Cæsi filio, & M. Sempronio Tuditano, primus omnium L. Liuius poëta fabulas docere Romæ cœpit.

^t Cuius filia Areta.] Diogenes in Aristippo. Strabo vbi suprâ.

^u Præter quas vrbes, Tharsus.] Strabo libro 14. refert tantum studium Tharsensibus circa philosophiam fuisse & alias disciplinas, quæ in corona versabantur, vt Athenas & Alexandriam & alia loca, in quibus scholæ & philosophiæ exercitationes fierent, superarent: Sed & in hoc plurimum excellere, quod hic indigenæ discunt, peregrini verò non multi huc adueniunt. Ex Tarso, vt scribit ibidem Strabo, viri illustres fuere, ex Stoicis, Antipater, Archeaus, & Nestor, & duo Anthenodori: quorum qui Cordylion dictus est, cum M. Catone vixit, & apud eum mortuus est. Alter verò Sandonis filius, quem à vico quodam Cananitam dicunt, Cæsaris præceptor fuit, & in honore maximo apud illum habitus est. Clarissima præterea hæc vrbs fuit eo ipso, quod Paulum Apostolum alumnū habuit, virum vnice in religione nostra Christiana memorabilem, vt scribitur Acto. cap. 22. in princ. Solinus cap. 51. Matrem vrbiū Tarson vocat, tum ob eius vetustatem, tum ob excellens in ea vrbe studium.

Simonides. bes, Tarsus, ^x Alabanda, ^y Tyrus, ^z Gnidus, ^a Rhodus, variis eruditionibus & doctrinis excelluere, præcipuosque & summo ingenio viros eduxere. ^b Sed quod est de Simonide dictum, magni exempli illius casus fuere, bis monitu diuini, partim ruina, partim naufragio erepti. ^c Asclepiades verò publico fertur præconio, quod phreneticos & mente imminuta laborantes, consensu sonorum, mirabili experimento ad sanitatem reuocarit. ^d De Anacreonte inter mira exempla fatum memoratur, & memorabilis illa mors, acino vix passæ strangulati: quæ res infirmitatis humanæ nos commonefacit, fortunæque varietatis, atque imminentiū calamitatum, vitæque variis casibus expositæ, magna nobis documenta dari.

Asclepiades.

Anacreontis interitus.

ANNOTATIONES.

^x *Alabanda.*] Alabanda (vt scribit lib. 14. idem Strabo) vrbs duobus montibus subiecta est, ita dispositis, vt sistæ inuersæ aspectum exhibeant, &c. Alabanda homines molles & suffitos habet, & psaltrias multas. Hinc viri memorabiles fuere duo fratres, oratores, Menecles & Hierocles: item Apollonius & Molon, qui Rhodum migrauerunt.

^y *Tyrus.*] Fuit nomen proprium patris Didonis, vt author est Iustinus lib. 18. qui ab aliis Belus est. Hæc vrbs Maximum Tyrium, Philosophum Platoniciū, alumnum habuit. Is de variis quæstionibus ad multas philosophiæ partes pertinentibus, perpetuæ orationis composuit Sermones, quos anno 1557. excusit Henricus Steph. Typographus.

^z *Gnidus.*] Strabo lib. 14. Viti, inquit, è Gnido memorabiles fuere, primū Eudoxus Mathematicus, Platonis sodalis: postea Agatharchides, Peripateticus, vir historicus, ætate nostra Theopompus, Diuo Cæsari familiaris, & qui apud eum maximè potest. Item Artemidorus eius filius. Hinc Cresias fuit, qui Xerxem medicatus est, & res Syricas & Persicas conscripsit.

^a *Rhodus.*] Strabo d. lib. 14.

^b *Sed quod de Simonide.*] Cicero lib. 1. de Diuinatione Simonidis somnium referens, Quid, inquit, illa duo somnia, quæ creberrimè commemorantur à Stoicis? Quis tandem potest contemnere vnum de Simonide? qui cum ignotum quendam proiectū mortuum vidisset, eūque humanisset, haberetque in animo nauim cōscendere, moneri visus est, ne id faceret, ab eo, quem sepultura affecerat: si nauigasset, eum naufragio periturū. Itaque Simonidem redisse, perisse ceteros, qui tum nauigassent. Hoc somnium refert etiam Valerius Maximus lib. 1. cap. 7. tit. de Somniis. Hunc etiam Simonidem beneficium salutis à diis accepisse scribit Cicero lib. 2. de Oratore ad finem, his verbis, Cum cœnaret Cratone in Thessalia Simonides apud Scopam, fortuna-

tum hominem & nobilem, cecinissetque id carmen, quod in eum scripisset, in quo multa ornandi causa poetarum more, in Castorē scripta & Pollucem fuissent, nimis illum sordide Simonidi dixisse, se dimidium eius ei quod pactus esset, pro illo carmine daturum: reliquum à suis Tyndaridis, quos æquè laudasset, peteret, si ei videretur. Paulò post esse ferunt nunciatum Simonidi vt prodiret: iuvenes stare ad ianuam duos quosdam, qui eum magnopere euocarent, surrexisse illum ipsum, prodisse, vidisse neminem. Hoc interim spatio conclauē illud, vbi epularetur Seopas, concidisse, ea ruina ipsum oppressum cum suis interisse: quos cum humare vellent sui, neq; possent obtritōs internoscere vllō modo, Simonides dicitur ex eo quod meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator vniuscuiusque sepeliendi fuisse. Hac tum re admonitus inuenisse fertur, ordinem esse maximè qui memoriæ lumen afferret. Hactenus Cicero. Valerius Maximus hæc etiam historiam narrat lib. 1. tit. 8. de Miraculis.

^c *Asclepiades.*] Cælius Aurelianus Chronicōn lib. 1. cap. 5. Cenforino de die Natali. & Martiano Capella lib. 9. cap. 6. & diximus in nostris Commentariis Nobilitatis, cap. 31.

^d *De Anacreonte.*] Valerius Maximus lib. 9. cap. 12. tit. de Mortibus non vulgaribus, scribit, Anacreontem bis humanæ vitæ modum supergressum, & vix passæ succo tenues & exiles virium reliquias fouentem, vnius grani humore pertinacius faucibus inhaerente, absumptum fuisse. Plinius verò lib. 7. cap. 7. conceptum hominum & generationem scribens, inquit, Atqui etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente: aut etiam, vt Anacreon poeta, acino vix passæ: vt Fabius Senator Prætor, in lactis haustu vno pilo strangulatus. Is demum profectò vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memorem fuerit.

Quo apparatu, & qua pompa quantoq; omnium studio olim Romani triumphos agerent: quis ordo seruari, & quæ in triumpho ferri consueverant. CAPUT VI.

QUÆ triumphantium pompa & quis ordo fuerit, quantoque omnium studio & apparatu ducibus exercituum, post res feliciter gestas triumphus deferri consueffet, inter cetera veterum monumentis traditum est. ^b In primis fuit obseruatum, vt qui imperatores rebus bene gestis, post multa facinora militaria, domitis hostibus triumphum poscerent, pacatam prouinciam successori in primis traderent, exercitumq; victorem, & opimum præda, testemque virtutis & ignauitæ cuiusque, meritiq; & immeriti, Romam reducerent. ^c Inq; ædem Bellonæ extra urbem senatu euocato, ^d (neque enim triumphum petenti, urbem inire fas erat) de rebus à se gestis magnificè,

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

^a *Quæ triumphantium pompa.*] De triūphis in vniuersum vide Valerium Maximum lib. 2. cap. 3. quod est de Iure triumphandi. Plutarch. in Romulo. Sed quibus adde & Dionysium Bacchum omnium primum de Indis triumphasse elephanto Indico vectum, vt scribit Diodorus Siculus lib. 5. cap. 2.

^b *In primis fuit obseruatum.*] Hoc patet ex infinitis Liuij locis.

^c *Inq; ædem Bellonæ.*] Liuius 3. Decad. lib. 6. vbi de Marcelli triumpho loquitur. & lib. 8. vbi de triumpho Scipionis loquitur. iterumque vbi de triumpho Neronis & Claudij. rarsumque lib. 9. vbi de triumpho siue ouatione L. Manlij.

Et 4. Decad. lib. 3. vbi de triumpho Cethegi de Insubribus. Et 4. Decad. lib. 2. vbi de triumpho C. Cicereij prætoris, & alibi sæpe. Adde etiam in ædem Apollinis apud eundem 4. Decad. lib. 7. non multò ante fin. vbi de L. Æmylio Regillo, qui classe præfectum Antiochi Regis deuicerat. Extra urbem, inquit, in ædem Apollinis cum Senatus datus esset, auditis rebus gestis L. Æmylij Regilli, quantis cum classibus hostium dimicasset, quot inde naues demersisset aut cepisset, magno consensu patrum triumphus naualis est decretus. & iterum lib. 9. post princ. vbi de M. Fuluij Proconf. triumpho ex Ætolia.

^d *Neque enim triumphum petenti urbem inire fas erat.*] Cælius inter

Triumphū petenti quæ prius faciēda & obseruanda erāt.

quæ oppida, quasque prouincias bello vicissent, aut quibus cum hostibus signis collatis conflixissent, quæque egregia ipsi fecissent, quotque hostium millia cecidissent, omnia denique belli decora, ordine differebant: ^e ubi legatos, tribunos militum, centuriones, milites denique exercitus, quod notior testatorque eorum virtus foret, adesse oportebat, ut merita illius virtutis, cui tantus honor debebatur, si quid veri vanique referretur, testes forent. ^f Augustus verò Octavius in templo Martis Ultoris, quod in foro suo posuit, senatum de bellis, deque triumphis consuli, utque prouincias cum imperio petitori inde deducerentur, in eoque reuersi ex prouincia triumphorum insignia deponerent, decreto sancit: ^g tamen in Martio campo, & in pratis Flaminiis, non semel de triumpho actum inueniamus. Apud Argiuos ex militia reuersi duces, cum militum agmine totoque exercitu, in Charadro extra urbem concilium aduocabant: ibique de militaribus donis, quæ cuique deberetur, optimatum consensu decernebant. ^h Sæpius tamen absenti duei: quum de rebus gestis egregiè, maximè cognitum esset, à senatu decretus triumphus fuit. ⁱ Cumque res bello gestæ, triumpho dignæ viderentur, prout erant sententiæ, populi iussu, patribus authoribus, triumphum decernebant: aut si senatus aduersaretur, per tribunos ad populum ferri posse populūque citra senatus auctoritatem triumphos sæpe decreuisse compertum est. ^k Valerio & Horatio consulibus, victis Sabinis & Volscis, quum triumphus negaretur, L. Icilius tribunus plebis de illorum triumpho ad populum tulit, qui primi ex scito plebis, nullo decernente senatu, triumpharunt. Et ^l M. Rutilio dictatori de plebe homini, deditis & victis hostibus, sine patrum auctoritate, solo iussu populi triumphare licuit. ^m Tamen plures, quum Romæ aduersante senatu honos negaretur, in Albano honestos triumphos egisse legamus. ⁿ Primusque M. Papyrius Masso, quum Romæ negaretur, in Albano, & ^o alij illius exemplo triumpharunt. ^p M. verò Antonio magnæ inuidiæ fuit, quod quum deberet Romæ, Alexandria de Parthis triumphauit. Et ^q Domitio Enobarbo, quod deuictis Aruernis, nullo decernente senatu, elephanto vectus, velut triumphans totam Italiā peruagarit. Mansitque diu mos Romæ de domitis nationibus & hostibus bello victis triumphandi, ^r ad Probum usque imperatorem: is enim ultimus Cæsarum triumphasse traditur: post quem oblitterata virtute militari, quum vigor ille animi desuisset, & imperium deflexisset, nulli Cæsarum triumphasse leguntur: ^s quamuis alij Bellisarium, qui sub Iustiniano meruit coronam, postremum omnium triumphasse contendunt. Fuitque maximè cognitum, à condita vrbe ad Vespasianum & Titum, deuictis debellatisque nationibus ab ultimo orbe, Romanos per tot secula ^t viginti supra trecentos triumphos egisse. ^u exque Samnitibus solum, hostibus prævalentibus, multiplici tandem clade affectis & debellatis, quatuor supra triginta triumphos inisse: ^x pluriesque de Gallis quàm de reliquo

Argiis.

Absentibus decretus triumphus. Triumphus à populo decreti sine senatus auctoritate.

Probus ultimus Cæsarum triumphauit. Bellisarius. Ro. de Gallis sæpe triumphauit.

ANNOTATIONES.

inter Epistolas familiares Ciceronis lib. 8. epistol. eiusdem lib. 6. totius verò voluminis 140. cum scribit, Neque enim stultè Appius, qui simulatque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique postulationem abiecerat. Suetonius in Cæsare, cap. 18. Plutarchus in eodē Cæsare, & Pompeio, & Catone Vticensi, Appianus bellorum Ciuium, lib. 2. non adeò longè à princ. ubi de Cæsare loquitur. ^e Vbi.] Torus hic locus sumptus est ex Liuiō 4. Decad. lib. 1. ad fin. cuius hæc verba sunt, C. Aurelius Coss. cum ex prouincia comitiorum causa venisset, quæstus est L. Furio Prætori ita triumphum decreuisse Senatum, ut nullus, nisi eius, qui triumphaturus esset, haud eorum, qui bello interfuissent, verba audiret. Maiores ideo instituisse, ut legati, Trib. militum, Centuriones, milites denique triumpho adessent, ut virtutes rerum gestarum eius, cui tantus honos haberetur, publicè viderentur. Ecquem ex eo exercitu, qui cū Gallis pugnauerit, si non militem, lixam saltem fuisse, quæ percunctari posset Senatus, quod veri prætor vanive referret. Sed & idem eiusdem Decad. lib. 7. loquens de triumpho M. Acilij de Regē Antiocho & Ætolis, Milites, inquit, tantum, qui sequerentur curtum, defuerunt: alioqui magnificus, & spectaculo, & facie (aliàs fama.) rerum triumphus fuit. ^f Augustus verò Octavius.] Suetonius in vita illius, cap. 29. ^g Tamen in Martio Campo, & in pratis Flaminiis.] De vtrisque Liuius 1. Dec. lib. 3. ubi de triumpho L. Valerij & M. Horatij agit. ^h Sæpius tamen &c.] Ad Romanos redit. ⁱ Cumque res bello gestæ.] Hæc ex sequentibus patebant. ^k Valerio & Horatio.] Id usque ad versicul. Et M. Rutilio. sunt Liuij d. 1. Decad. lib. 3. ubi supra, & Dionysij Halicarnassæi lib. 2. ^l Et M. Rutilio.] Idem Liuius eiusdem 1. Decad. lib. 7.

^m Tamen plures.] Ut retulit ipse Liuius 5. Dec. lib. 5. ex Oratione M. Seruilij, & ex sequentibus quoque patebit. ⁿ Primusque M. Papyrius Masso.] Valerius Maximus lib. 3. cap. 6. Plinius lib. 15. cap. 29. ad fin. sic scribit, L. Piso tradit, Papyrium Massonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Coris, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. ^o Et alij.] Ut M. Marcellus apud Plutarchum in vita illius, & Liuium 3. Decad. lib. 6. & Plinium Secundum, si is est, de Viris illustribus, ca. 41. Et Q. Minutius apud Liuium 4. Dec. lib. 5. Et C. Circeius apud eundem 5. Decad. lib. 2. Et P. Seruilij Priscus apud Dionysium Halicarnassæum lib. 6. ^p M. verò Antonio.] Plutarchus in vita illius. ^q Et Domitio Enobarbo.] Suetonius in Nerone, cap. 2. ^r Ad probum usque.] Hunc enim triumphasse de Germanis & Blemys, venationemque in Circo amplissimam populo dedisse, scribit Flavius Vopiscus in vita illius. ^s Quamuis alij Belisarium.] Pomponius Lætus in vita Fl. Val. Iustiniani de Belisarij triumpho sic scribit, Persas, qui transgressis limitibus, Mesopotamiā, Cœlesyriam, Syriamque prædati sunt, Belisarius legatus, ab Augusto missus, prælio fudit fugauitque. Trans Euphratem abire coëgit, veteres firmavit limites. Iura imperij toto Orienti asseruit, cum victoria redeuntem, & aureo curru triumphantem, Iustinianus magna lætitia excepit. Idemque dux triumpho insignis, & rebus gestis clarus, recuperata Africa, Gelimerem, Vandalorum Regem, victum catenis Constantinopolim misit. Carthaginem firmitus, quàm antea, restituit. Triumphus maior ac pretiosior Persico fuit &c. ^t Viginti supra trecentos.] Paulus Orosius lib. 7. cap. 6. ^u Exque Samnitibus.] Multos ex his triumphos describit Liuius ubique. At is 1. Decad. lib. 7. scribit triumphos ex ipsis plures penè quàm annos ab vrbe condita. ^x Pluriesque de Gallis.] Liuius 4. Decad. li. 8. in Oratione Cn.

orbe terrarum, duces Romanos triumphasse. Et tamen si Romanis tantum ciuibus olim triumphus decerneretur, y vni tamen Cornelio Balbo externo & Gaditano, ob deuictos Garamantes, tributum legimus. z Mirumque prodi de Ventidio Basso, qui ductus in triumpho, & mulio, eò processit, vt Romanorum primus felicitate mira de Parthis triumpharit. a Fuluius postea Thufculanus, cum & ciuis & consul Thufculi fuisset, & ad Romanos transisset, tam feliciter egit, vt Thufculum extra sortem velut prouinciam assequutus, triumphum Romæ de sua patria egerit, eo ipso anno ciuitate donatus, & consul factus. b M. quoque Perpenna Græcus homo, postea, consul, de Aristonico iustissimum Romæ duxit triumphum. c Proditus tamen est Fuluius Flaccus tantæ moderationis fuisse, vt decretum sibi triumphi honorem ob modestiam recusarit. d Et M. Fabius, quia fratrem bello amiserat, triumpho cessisse. e Tiberius quoque Cæsar de Illyriis parta victoria, triumphare noluit, consternata tunc ciuitate propter Varianam cladem: f sicut Marius deuictis Theutonis triumphum distulit, conspicius patriam aduentantibus Cimbris laborare. g Septimius quoque Senerus, deuictis Parthis, quum pedum valetudine laboraret, triumphum recusauit. Igitur decreto triumpho, Romani magistratus & omnes tribus obuia, flaminesque purpura, & sacerdotes ac pontifices apiculis velati, laudantes gratantesque, atque viri triumphales consularesque, cunctaque nobilitas & senatus in prætexta & laticlavis, tum omnis sexus & ætas frequentes cum coniugibus & liberis in lætitia publica, omnibus denique ordinibus effusis, cum gaudio ad excipiendum visendumque prodibant. h Apud Athenienses verò siquando summi duces rebus feliciter gestis urbem inirent, non modò à magistratibus & omnibus ordinibus frequenter obuiam itum est: sed deorum quoque imagines producere obuiam, & diem Victoriæ consecrare mos erat. i Ingredienti deinde, longo ordine, montium, fluminum, oppidorum & urbium species, quas bello peruicerat, & vi expugnarat, præcedebant. Vrbes enim, montes & flumina, regionesque, quas imperatores bello domuissent, in triumpho duci vetusti moris erat: k quare T. Quintius dictator, Præneste in deditionem accepto, signum Præneste duxit triumphans, l & M. Marcellus Syracusas, & m Scipio

ANNOTATIONES.

Manlij Coss. & Florus Epit. lib. 1. c. 6. de bello Samnitico.

y *Vni tamen Cornelio Balbo.* Plinius libro 5. cap. item. 5. & iterum lib. 7. cap. 43. & Solinus cap. 42.

z *Mirumque prodi de Ventidio Basso.* Plutarchus & Dion vterque in vita M. Antonij. Valerius Maximus libro 6. cap. 10. Plinius lib. 7. cap. 43. Triumphare, inquit, P. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Æsculano Cn. Pompeij Strabonis duxit puerum. quanquam Massurius author est, bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem castrensem suffraganeum fuisse: plurimi, iuuentam inopem in caligula militari tolerasse. Gellius lib. 15. cap. 4. Iuuenalis sat. 7.

Ventidius quidem? quid Tullius? an ne aliud quam

Sydus, & occulti miranda potentia fati?

Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos:

Felix ille tamen, cornu quoque rarior albo.

a *Fuluius verò Thufculanus.* Plinius d. libro 7. c. 43. varia Fortunæ exempla describens, sic inquit, Est & L. Fuluius inter insignia exempla Thufculanorum rebellantium Consul: eodemque honore, cum transisset, exornatus confestim à populo Rom. qui solus eodem anno, quo fuerat hostis, Romæ triumphauit ex iis, quorum Consul fuerat.

b *M. quoque Perpenna.* Valerius Maximus lib. 3. cap. 4. de his, qui humili loco nati, clari euaserunt. Paulus Orosius lib. 5. cap. 10. Et Eutropius lib. 4. cap. 3. scribunt illū deuicto Aristonico apud Stratonice ciuitatem, Pergami morbo correptum diem obiisse. De quo & Iustinus lib. 36. in fi.

c *Proditus tamen est Fuluius Flaccus.* Vale. Maximus libro 2. capit. 3. de iure triumphandi. Quid facias, inquit, Cn. Ful. Flacco, qui tam expetendum aliis honorem triumphi, decretum sibi à Senatu ob res bene gestas spreuit ac repudiavit?

d *Et M. Fabius.* Dionysius Halicarnassensis lib. 9. Liuius 1. Decad. libr. 2. Itaque Consul, inquit, decernente Senatu triumphum, si exercitus sine imperatore triumphare possit, pro eximia eo bello opera facile passurum respondit: se familia funesta Q. Fabij fratris morte, rep. ex parte orba Consule altero amisso, publico priuatoque deformem luctu lauream non accepturum. Valerius Maximus lib. 5. ca. item 5. de pietate erga fratres, Paulus Orosius lib. 2. cap. 5.

e *Tiberius quoque Cæsar.* Suetonius in vita illius, cap. 17. triumphum ipse distulit, mœsta ciuitate, clade Variana. Ni-

hilominus urbem prætextatus & laurea coronatus intravit: positumque in septis tribunal Senatu astante, conscendit: ac medius inter duos Coss. cum Augusto simul sedit: vnde, populo consalutato, circum templa deductus est.

f *Sicut Marius.* Plutarchus in vita illius, & L. Florus Epitome Liuij lib. 68.

g *Septimius quoque Senerus.* Ælius Spartianus in vita illius. Inde, ait, in Syriam rediit victor, & Parthicum sibi deferentibus Patribus triumphum, idcirco recusauit, quod consistere in curru affectus articulari morbo non posset. Quibus adde quod Cicero cum sibi Senatus triumphum decerneret, Gratius sibi, inquit, fore cõposita intestina seditione, se triumphum Cæsaris sequi, vt scribit Plutarch. in Cicero. Et P. Scipio Nasica, à Senatu vir optimus iudicatus, imperatoris nomen à militibus, & ab Senatu triumphum recusauit oblatum, vt scribit Plinius Secundus, si is est, de Viris illustribus, cap. 44.

h *Apud Athenienses.* Sic enim fecerunt cum Alcibiades ab exilio reuenteretur, authore Plutarcho in vita illius.

i *Ingredienti deinde longo ordine.* Plinius lib. 2. cap. 5. Et de montibus & fluminibus Cornelius Tacitus lib. 2. Germanicus Cæsar ad 7. Cal. Iunias triumphauit de Cheruscis Chatisque & Angruariis, quæque aliæ nationes vsque ad Albim colunt: vecta spolia, captiui, simulachra montium, fluminum, præliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur.

k *Quare T. Quintius.* Titus Liuius 1. Decad. lib. 6. T. Quintius semel acie victor, binis castris hostium, nouem oppidis vi captis, Præneste in deditionem accepto, Romam reuertit triumphansque signum Præneste deuictum Iouis Imperatoris in Capitolium tulit. Vide Festum Pompeium lib. 18. vbi de triente loquitur.

l *Et M. Marcellus.* Negat Valerius Maximus lib. 2. cap. 3. titu. de iure triumphandi. ei decretum fuisse triumphum ob captas Syracusas: quia sine vlllo magistratu ad id missus fuerat. Plutarchus verò in vita illius dicit eum triumphasse in Albano monte, ac in vrbe onationem fecisse, quod & ipsum tradit fecisse Liuius 3. Decad. li. 6. & detulisse in triumphum simulachrum Syracusarum.

m *Scipio Asiaticus.* Liuius 4. Dec. libr. 7. ad fin. Haud ita multò post, inquit, L. Scipio ad urbem venit: qui ne cognomine fratri cederet, Asiaticum se appellari voluit: & in Senatu,

Asiaticus centum triginta oppidorum simulacra vno triumpho detulit, ⁿ & C. Cæsar Massiliam, Nili-
 lum, Rhenum, Rhodanumque ex auro, & fatum ex ebre. Sæpe etiam præ multitudine oppidorum
^o effictas turres pro expugnatis urbibus, captarum ciuitatum simulachra ferentes, in triumpho, detu-
 lere. ^p Fertur Sylla quum omnes Asiae & Græciae vrbes bello domitas in triumpho duxisset, nulla Ro-
 manorum oppida, aut ciuium imagines ducere voluisse: ^q non sic Cæsar: nam imagines Scipionis, Pe-
 treij & Catonis, inter pompæ fercula repræsentauit. ^r Inter quæ tabellas grandioribus literis inscriptas,
 cum titulis, in quibus naues captæ, vrbes tributo affectæ, seruæ, aut vectigales, in fidemve acceptæ, op-
 pidaque expugnata, gentes perdomitæ, & reges bello victi continebantur. ^s Tum pegmata in tertium
 quartumque nidum velut exertis ramis, surgentia, & simulachra bellorū artifici manu elaborata, præ-
 ferebant: vbi captarum urbium præliorūque effictæ species erant: vbi acies victas & fugatas, perculsos
 cōsternatosque hostes, castellorū excidia, exercitusque intra fusos, vrbes populari, ferro ignique vastari,
 ædificia incendi, mœnia disturbari, claustra reuelli, totasque imagines præliorum effictas, facile erat
 cernere. ^t His succedebant spolia hostiū, & captiua arma, tum currus spoliis onusti, militariaque signa
 ex domitis gentibus non erecta, sed inuersa. ^u Post hæc catapultæ, ballistæ, & tormentorū omne genus
 vi expugnatum, ac belli apparatus, machineque ad urbium excidia, rostraque nauium vi captarum, ^x na-
 uesque rostratæ bello victæ, proferebantur: ^y quare Lucullus longas & rostratas decem ultra centum in
 triumpho duxit. ^z Præterea falcati currus, clypei que insignes & scuta, quibus ^a L. Papyrius dictator de
 Samnitibus triumphans forum ornauit, tum lecticæ aureæ, ^b æneæque vel argentea signa ex deuictis
 gentibus, quorum supra ducenta octoginta, & marmorea ferè totidem, ^c M. Fuluius in triumpho quem
 de Ætolis & Cephallenia habuit, carpentis vexit. ^d Currusque aurei vel argentei, ^e vasaque aurea &
 argentea omnis generis, spoliæque ciuitatum vi captarum: ^f tum coronæ aureæ, & urbium dona, &
 populorum, quibus à fociis & fœdere iunctis pro virtute dux donatus fuerat, suo ordine sequeban-
 tur, ^g quarum nonnullos supra octingentas & duo millia detulisse comperimus. ^h Quodque auri vel
 argenti facti signati que ex manubiis & urbium spoliis, partim rudibus massis quæsitum foret, id om-
 ne deferri in triumpho, & perscriptum in tabulis in ærarium est condi solitum. ⁱ Legimus Scipionem,
 cui Aphricano fuit cognomen, bello Carthaginensi, ex præda argenti cælati pondo numero quadrin-
 genta, & vasorum aureorum pondo ducenta millia: ^k Paulumque Æmylium, deuicta Macedonia,

Tabella in
triumpho
prælatæ.

A N N O T A T I O N E S.

Senatu, & in cōcione de rebus ab se gestis disseruit. Et pau-
 cis interiectis, sic scribit, Triumphauit mense intercalario
 pridie Cal. Martias, qui triumphus spectaculo oculorum
 maior quàm Africani fratris eius fuit. Tulit in triumpho si-
 gna militaria 234. oppidorum simulachra 134. &c.

ⁿ Et C. Cæsar. Massiliam in triumphum à Cæsare portatam
 fuisse testatur Ciceronis lamentatio lib. Offic. 2. his verbis,
 Itaque vexatis & perditis exteris nationibus, ad exemplum
 amissi imperij, portari in triumpho Massiliam vidimus, &
 ex ea vrbe triumphari, sine qua nunquam nostri Impera-
 tores ex Transalpinis bellis triūpharunt. Id confirmat Phi-
 lippica 8. Quousque enim Massiliam oppugnabis? ne trium-
 phus quidem finem fecit belli, per quem sublata est vrbs
 ea, sine qua numquam ex Transalpinis gentibus maiores
 nostri triumpharunt? Triumphorum C. Iulij Cæsaris me-
 minerunt Appianus bellorum Ciuium lib. 4. Plutarchus &
 Tranquillus vterque in C. Cæsare. Sabellicus Enneadis 6.
 lib. 7. & Velleius Paterculus Historiæ Ro. lib. 1.

^o Effictas turres. Nam Strabo scribit libro 3. in triumphos
 turres ductas, quas in gratiam triumphantium vrbes appel-
 labant.

^p Fertur Sylla. Valerius Maximus li. 2. cap. 3. de iure trium-
 phandi.

^q Non sic Cæsar. Appianus bellorum Ciuium lib. 2. & vide
 infra.

^r Inter quæ. Hæc maxima ex parte sunt Liuij in triumpho
 Q. Cincinnati ab eo descripti 1. Decad. libro 3. Plutarchi in
 vita Romuli, Pauli Æmylij & Luculli. Sunt hæc præterea
 Iosephi belli Iudaici, lib. 7. cap. 24. in triumpho Vespasiani
 & Titi.

^s Tum pegmata in tertium quartumve nidum. Id priuatim est
 Iosephi vbi supra. & vide supra lib. 5. c. 24.

^t His succedebant spolia hostium & captiua arma. Liuius in
 triumphis M. Fuluij, & Cn. Manlij 4. Decad. lib. 9. post prin.

^u Post hæc catapultæ &c. Liuius in triumpho, aut potius
 Ouatione M. Marcelli 3. Decad. li. 6. & in triumpho M. Fuluij
 4. Decad. lib. 9.

^x Nauesque rostratæ. Vt patet ex seq. exemplo.

^y Quare Lucullus. Plutarchus in vita illius.

^z Præterea falcati currus. Plutarchus ibi.

^a L. Papyrius Dictator. Liuius 1. Decad. lib. 9.

^b Æneæque vel argentea signa. Cic. in Verrem act. 3. P. Ser-
 uilius quæ signa, atque ornamenta ex vrbe hostium & vir-
 tute capta, belli lege, atque imperatorio iure sustulit, ea po-
 pulo Rom. apportauit, per triumphum vexit, in tabulas
 publicas ad ærarium perscribenda curauit. Liuius in trium-
 pho Marcelli, 3. Decad. lib. 6. & in triumpho Q. Flamini, 4.
 Decad. lib. 4. & in dicto triumpho Fuluij eiusdem Decad.
 libro 9.

^c M. Fuluius. Liuius 4. Decad. lib. 9. non multò post princ.

^d Currusque aurei vel argentei. Pomponius Lærus in trium-
 pho Diocletiani, cum describit magnitudinem imperij
 Romani.

^e Vasaque aurea & argentea. Idem Pompo. in d. triumpho
 Diocletiani, & in vita F. Val. Iustiniani.

^f Tum Corona aurea. L. Manlius (vt Liuius 4. Decad. li. 9. tra-
 dit) centum quinquaginta coronas aureas in triumpho tu-
 lit, C. Calphurnius Piso Prætor de Lusitanis & Celtiberis
 triumphans 84. Q. Ful. Flaccus ceterum viginti quatuor. Scri-
 bit & idem Liuius 4. Decad. lib. 10. L. Æmylium Paulum
 triumphantem de Liguribus quinque & viginti aureas co-
 ronas transtulisse.

^g Quarum. Scilicet coronarum aurearum. Nam Appianus
 lib. bellorum Ciuium 2. tradit Cæsarem in suis triumphis
 tulisse coronas aureas duas, & viginti ac octingentas supra
 duo millia, quæ quatuor supra decem & quadringentarum
 amplius viginti que millium librarum pondus excederent.
 ex quo haud dubiè id Alexander accepit.

^h Quodque auri vel argenti facti signati que. Id videre licet in
 omnibus triūphis descriptis à Liuiio, Plutarcho & ceteris.

ⁱ Legimus Scipionem. Plinius libro 33. cap. 11. scribit, Sci-
 pionem Africanum, cum de Pœnis triumpharet, 4470. pon-
 do transtulisse. Aliter Liuius 3. Decad. lib. 10. ad fin. Nam
 scribit Scipionem tulisse in ærarium argenti pondo ceterum
 millia 23.

^k Paulumque Æmylium. Plutarchus in vita illius, Valerius
 Maximus

Herculis signum ante triumphantem praelatum.

Syracusani.

vasorum aureorum, auriq̃ue & argenti signati tantum detulisse, vt ex illo populus Romanus tributum pendere desierit. ¹ Quinetiam Herculis signum ante triumphantem non rarò in pompa vehi solere, tum si quid visendum & memorabile, atque æuo priore incognitum, in deuicta prouincia fuisset, velut rem spectatissimam nouo inueto vnà afferri compertum est. ⁿ Vespasianus Iudæa capta, balsamum nunquam aliàs visam arborem, & ^o Pompeius victo Mithridate ebum, primi ostenderunt. ^p Eundemq̃ue Pompeium tertio triumpho, quem de Asia & Ponto habuit, inter solemnia, alucum cum tesseris lusorium è gemmis duabus magnitudinis miræ, nulla gemmarum ad eam accedente, detulisse: ^q & Aurelianum Cæsare, præter alia spectatissima, tigrides, alces, & camelopardales in triumphipompa ostendisse, authores memorant. ^r Præter quæ, elephantos aut ^s equos in bello captos, ^t simul & obsides qui à fœderatis gentibus & sociis dati erant, tanquam pacis pignora deduci notatum est. ^u Quimos Syracusanis frequens erat, vt captiuos equos tonsis crinibus, victores autem lauro coronatos ducerent in triumpho. ^x Elephantos autem Curius Dentatus post Italia victum fugatumq̃ue Pyrrhum, quatuor captiuos detulit primus. ^y L. quoque Cæcilius Metellus, rebus aduersus Pœnos feliciter gestis, primo Punico bello centum & viginti: ^z & P. Cornelius Nasica triumpho Gallico, præter multa memoranda, equorum gregem bello captorum: & ^a Scipio Asiaticus, deuicto Antiocho, vltra mille & ducentos eburneos dentes: & ^b Cn. Manlius, deuicta Asia, monopodia & abacos, ac triclinia ærata, vestemq̃ue stragulam, detulere. ^c post hos tubicines multiplici sono classicum canentes incedebant, quos longo ordine cādidi boues, ^d tauriq̃ue auratis cornibus, infusisq̃ue & vittis ornati & auro, mox immolandi sequebantur. ^e Hos comitabantur succincti adolescentes, aureas argenteasq̃ue patinas tenentes. ^f Quibus succedebant tribuni militum, centuriones, præfecti, equitesq̃ue insignes ac pedites victoris exercitus, qui ob egregia facinora & nauatam in bello operam, dona militaria meruissent. ^g Nec non milites, quorū spectatissima virtus in bello fuit, quiq̃ue ab imperatore ciuicis, muralibus, castrensibusve coronis, torquibusq̃ue aureis, phaleris aut armillis donati erāt, insignes militaribus donis spoliis armisq̃ue fulgentes præibant, sequentibus mox legatis & tribunis legionū in equis. ^h Tū reges & ⁱ captiui

ANNOTATIONES.

Maximus lib. 4. ca. 3. de Abstinencia & continentia: Plinius lib. 33. cap. 3. Intulit & Æmylius Paulus, Perseo Rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: à quo tempore populus Rom. pendere tributum desit.

¹ *Quinetiam Herculis signum.*] Asconius Pædianus in 3. in Verrem act. Herculis, inquit, signa ante triumphantem vehi per urbem solebant.

^m *Tum si quid visendum &c.*] Quod probat exemplis seqq.

ⁿ *Vespasianus.*] Plinius lib. 12. c. 25.

^o *Pompeius victo Mithridate.*] Idem Plinius lib. 12. c. 4. Solinus c. 55. aut aliorū computatio 65. Ebum ex India Romæ Mithridaicto triumpho primum Magnus Pœpeius exhibuit.

^p *Eundemq̃ue Pompeium.*] Plinius lib. 37. c. 2.

^q *Et Aurelianū Cæsarem.*] Princeps totius orbis Aurelianus (vt scribit Flavius Vopiscus in vita illius) pacatis per Occidentē Gallis atque vndique terris, Romam iter flexit, vt de Zenobia & Tetrico, hoc est, de Oriente & occidente triumphum Romanis oculis exhiberet. Triumphatē præcesserunt elephanti viginti, feræ mansuetæ Libycæ, Palæstinæ diuersæ ducetæ, quas statim Aurelianus priuatis donauit, ne fiscum annonis grauaret. Tigrides quatuor, camelopardali, alces, cætera talia per ordinem ducta.

^r *Præter quæ elephantos.*] Vt videbis paulò post.

^s *Aut equos.*] Quod statim etiam exemplo comprobabit.

^t *Simul & obsides.*] Nam & Q. Flaminius in suo triumpho obsides multos duxit: & inter hos Demetrium Regis Philippi filium, & Armenem Nabidis Lacedæmoniorū tyranni filium, vt tradit Liuius 4. Decad. lib. 4. & Eutropius de Gestis Romanorum libr. 4. cap. 1. Pompeius quoque multos obsides in suo triumpho duxit, vt paulò post dicemus.

^u *Quimos Syracusanis.*] Plutarchus in Nicia paulò ante fin. Ipsi coronati, suisq̃ue eleganter exornatis equis, hostium tonsis, in urbem rediuerunt.

^x *Elephantos autem Curius Dentatus.*] Seneca lib. de Breuitate vitæ, ca. 13. vbi tamen deridet eos, qui hæc scrutantur. Et Marcellus quoque captis Syracusis, octo elephantos, Punicæ victoriæ signum duxit, vt scribit Liuius 3. Dec. lib. 6. & vide Plinium lib. 8. cap. 6.

^y *L. quoque Cæcilius Metellus.*] L. Flor. Epit. Liuij c. 19. scribit, Cæcilium Metellum, rebus aduersus Pœnos prospere ge-

stis, speciosissimum egisse triumphum, 13. ducibus hostium & centum viginti elephatis in eo ductis. Seneca vbi supra. Plinius lib. 7. cap. 43. & lib. 8. cap. 6. & lib. 18. cap. 3. Et ante hos Dionysius Halicarnassæus libr. 2. loquens de incendio, quod accidit quando primum Romani cū Pœnis bello cōflictabatur propter Siciliam, scribit L. Cæcilium Metellum, virum Consularem, qui deuictis in Sicilia Carthaginensibus, in celebri illo triumpo 130. elephantos traduxerat, posthabito publicæ vtilitatis priuato periculo, irrupisse in ardēs penetræ, sacræq̃ue à virginibus deserta è flammis eripuisse. ^z *Et P. Cor. Nasica.*] Liuius 4. Decad. lib. 6. ad fin. scribit, P. Cor. Nasicam Coss. triumphasse de Boiis, & in eo Gallicis carpentis arma, signaq̃ue & spolia omnis generis transfuixisse, & vasa ænea Gallica; & cum captiuis nobilibus equorum quoque gregem traduxisse.

^a *Scipio Asiaticus.*] Liuius 4. Decadis lib. 7. dicit 1231.

^b *Et Cn. Manlius.*] Plinius lib. 34. cap. 3.

^c *Post hos tubicines.*] Plutarchus in Paulo Æmylio, & Iuuenalis describens pompas triumphorum satyra 10.

Illic cornicines, hinc prædentia longi

Agminis officia, & niueos ad frena Quirites.

^d *Tauriq̃ue auratis cornibus.*] Pomponius Lætus in Diocletiani triumpho de Persis ac Assyriis, sic scribit, Hinc ferculorum multitudo, & hos sequebantur tubicines bellicum clagorem intonantes: deinde boues auratis cornibus, quorum medios vittæ cingebant: necnon & frōtibz vittatos ad sacrificium succincti popæ, hoc est, ministri agebant. Seruius in lib. 2. Georg. Virgilij in eum locum,

— *Et Maxima taurus Victima.* —

Et Plutarchus vbi supra.

^e *Hos comitabantur succincti adolescentes.*] Plutarchus ibi.

^f *Quibus succedebant Tribuni.*] Id reperies in omnibus penè triumphis ab authoribus descriptis.

^g *Necnō milites.*] Et id quoque. Sed quod hîc addes, Hi laureati in triumpū procedebāt, Liuius 5. Dec. li. item 5. in Oratione M. Seruilij, Militū quidē propria est causa: qui & ipsi laureati, & quisque donis, quibus donati sunt insignes, triumpum nomine cient, suasq̃ue & Imperatoris laudes canentes per urbem incedunt.

^h *Tum Reges.*] Plutarchus in Paulo Æmylio & Pompeio.

ⁱ *Et Captiui nobiles.*] Liuius 4. Decad. lib. 3. in triumpho Cn. Cornelij.

nobiles, & si qui bello capti insignes forent, ^k præcipuè hostium duces, contra quos indictum fuisset bellum, ex tanto fastigio deiecti, in vehiculis aut ferculis, cæteri verò cateruatim ^l vincti catenis in seruitij notam, præcedebant. ^m Quare Pompeius Magnus regum filios & obsides numero quatuor & triginta supra trecetos prætulisse fertur, inter quos Tigranem, Aristobulum, & Mithridatis filios quinque, filias verò duas. ⁿ Caius quoque Cæsar Aphricano triumpho, Iubæ regis filium infantem, qui mox clarus ingenio euasit, ante currum duxit. ^o Et quum Catonis, Scipionis & Petreij, aliorumque imagines variis casibus affectas detulisset, Pompeij simulachrum deferri passus non fuit. ^p Quòd si morte obita minimè duci valuissent, illorum imagines & simulachra persæpe delata sunt. ^q Cùm enim Scipio, deuiçta Carthagine, Hasdrubalem, & ^r Paulus Æmylius Perseum & filios, ^s Mariusq; Iugurtham regno deturbatos, cõtra decus regum duxissent captiuos in triumpho, ^t Augustus post bellum Actiacũ Alexandrino triumpho, quum Cleopatram ducere nequiret, ipsius imaginem quæ manu sibi mortem cõsciuerat, exanguem detulit. In quo omnes gazas Ptolemæorum congestas, tantumque auri & pecuniarum inuexit, vt precia possessionum venalium exinde duplicia statuerentur. ^u Proditumque memoriæ est, Lucillum triumpho Mithridatico aureum Mithridatis simulachrum sex pedum, & clypeum ex preciosis gemmis præter alia insignia detulisse: & ^x Pompeium Magnum Pharnacis statuam argenteam, & suam verò ex margaritis, & signa aurea tria, & alia myrrhina, coronasque ex gemmis & margaritis tres & triginta adduxisse: ^z captiuosque belli iure vinctos duci noluisse, sed patrio more succinctos ire iussit, quos, exacta pompa, regali munificentia liberos donatosque remisit. Scipio verò Æmylianus expugnata Numantia, nec spolia, nec prædam, nec captiuos tulit: quippe quum quicquid esset auri vel argenti, & spoliolum ac preciosissimarum rerum, & demũ se ipsos Numantini cæde & incẽdio absumperant, nullaque re nisi victoria ipse potitus fuerit. ^a Id tamen in triumphali pompa seruatum meminimus, vt quum de foro in Capitolium flecteret triumphans, hostium captiuos insignes, qui semina discordiarum & belli authores fuissent, in custodiam detrudi iuberet, vt exacta pompa neci darentur: ^b quare quum Adiatorix tetrarcha Galatarum, quod in triumpho Actiaco ductus, seruato more iugu-

Captiui in triumphum ducti.

Imagines ducum hostium mortuorum in triumphum ductæ.

Hostium captiuorum insigniores, in custodiam tradebantur.

A N N O T A T I O N E S.

Cornelij de Gallis & Insucribus. & eiusdem Decad. lib. 7. in triumpho M. Acilij. & lib. 10. in triumpho L. Aemylij Pauli Procons. de Liguribus Ingaunis, vbi captiui multi Principes ante currum ducti sunt. Iosephus de bello Iudaico, lib. 7. cap. 24. in triumpho Vespasiani & Titij. & Dionysius Halicarnassensis lib. 8. in triumpho Sicinij. Ex quo & illud Iuuenalis sat. 10. de triumpho Marij loquentis,

— Quid illo ciue tulisset

Naturam in terris, quid Roma beatius unquam,

Si circumducto captiuorum agmine, & omni

Bellorum pompa, animam exhalasset opimam?

^k *Præcipuè hostium duces.* Liuius vbi supra, scilicet 4. Decad. lib. 3. vbi dicit, Almicarem ducem Pænorum ductum fuisse in triumpho Cn. Cornelij. & d. lib. 7. captiuos nobiles, Etolos, & regios duces sex & triginta in triumpho M. Acilij, & eodem libro ad finem, duces regios & purpuratos duos, & triginta in triumpho Scipionis Asiatici. & li. 9. non multò post prin. septem & viginti duces. Et rursus eo lib. duo & quinquaginta duces hostium ducti ante currum Cn. Manlij.

^l *Vincti catenis.* Hinc illud Propertij lib. 2. ele. 1.

Aut Regum auratis circumdata colla catenis,

Actiaq; in sacra currere rostra via.

Stattius libro Sylvarum 3. sylua 2. in Propontico Metij Celeris,

Actias Ausonias fugit Cleopatra catenas.

Nec tantum cæteri, sed & Reges & Reginas catenatas duci, vt probatur ex illo Statij loco, & ex eo quod Perseus, Macedonia Rex, ita ductus est à Paulo Aemylio apud Liuium 5. Decad. lib. 5. & Zenobia Orientis Regina, vincta, triumphata est ab Aureliano, vt author est Flavius Vopiscus in vita Aureliani.

^m *Quare Pompeius Magnus.* Plutarchus in vita illius, tradit eum in triumpho non Tigranem sed ipsius filium, cum vxore & filia ipsius Regis, & Tigranis vxorem Sofimam, Aristobulum Regem Iudæorum, Mithridatis sororem cum quinque liberis, Scytharum quamplurimas mulieres, Albanorum & Iberorum ac Regis Commagenorum obsides. Pompeij triumphum splendidissimum scribit Appianus in libro, qui Mithridaticus inscribitur, ad fin.

ⁿ *C. quoque Cæsar.* Plutarchus in vita illius, Appianus lib. 2.

bellorum Ciuiliū.

^o *Et cum Catonis.* Hæc vsque ad versū. Quod si morte. sunt Appiani vbi supra.

^p *Quòd si morte obita.* Id patet ex sequentib.

^q *Cum enim Scipio.* Scilicet posterior nepos prioris, ex Eutropio li. 4. cap. 3. Et ipse prior Syphacem Massiliorum Regem ex Polybio lib. 16.

^r *Et Paulus Æmylius.* Liuius 5. Decad. libro 5. Plutarchus in vita illius, Eutropius lib. 4. c. 1. Adde & quòd confestim Anitius in triumphum duxit Gentium Illycorum Regem cum coniuge & liberis, & Caranantium fratrem Regis, & aliquot nobiles, vt etiam Liuius paulò post eodem li. 5. scribit, & Eutropius vbi supra.

^s *Mariusq; Iugurtham.* Plutarchus in vita ipsius Marij.

^t *Augustus post bellum Actiacum.* Plutarchus in vita Antonij.

^u *Proditumq; est memoria Lucillum.* Plutarch. in vita illius Luculli.

^x *Et Pompeium Magnum Pharnacis.* Plinius lib. 33. c. 12. Iam enim, inquit, triumpho Magni pōpeij reperimus translata Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteosque.

^y *Suam verò ex margaritis.* Idem Plinius li. 37. cap. 2. Pompeij luxum reprehendens sic scribit: Imago Cn. Pompeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probioris venerandique per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis seueritate victa & veriore luxuriæ triumpho.

^z *Captiuosq;.* Appianus in libro qui Mithridaticus inscribitur, non procul à fine, hunc Pompeij Magni triumphum copiosissimè describit.

^a *Id tamen in triumphali pompa seruatum.* Id patet ex seq. & ex Iosepho lib. 7. cap. 24.

^b *Quare cum Adiatorix.* Strabo libro 12. in duobus locis. Posterioris loci libuit verba adscribere, propter singularem duorum fratrum inter se amorem. Quare Strabonis verba sunt hæc, Augustus, scilicet Cæsar, Adiatorigem cum vxore ac filiis in triumphum ducens, illum cum filio maiore statuit interimere. Maior verò hic erat: sed cum secundus ex fratribus militibus, qui eum ducebant, se maiorem affirmaret, diu inter ambos contentio fuit, quousque parentes

Traianus
mortuus
triūphauit.
Veientium
ducis ima-
go represē-
tata per se-
nem decre-
pitum inter
solennia.
Corona tri-
umphantium
prælatæ.
Citharædi
& tibicines.
Delirus.
Ciceria &
Manduci
effigies.
Apparatus
magnificen-
tia.
Triumphā-
tis ornatus.

latus fuisset cum filio, insciente Augusto, nimium indoluisse Augustus, & lachrymas effudisse fertur. ^c Hadrianus quoque triumphum qui Traiano debebatur, quum morte obita triumphare nequisset, illi defuncto exhibuit: quippe triumphus apparatu præcedente, & omni præda, Traiani imaginem tanquam victoris insignis victoriæ, cuius ipse dux & author fuit, in triumphali curru vexit. Et † quia Romulus patrum memoria captis Veis, Veientium ducem senio affectum in triumpho captiuum duxit, inde ut inter solennia decrepitus senex, exoletus & excors, qui æmula facie illud mētiretur, puerili bulla ornatus ante currum duceretur, aliquandiu mansit, præcone Sardonum senem proclamante: nam Veios Sardonum fuisse coloniā veteres tradidere. ^d Imperatori quæ triumphanti oleagineis sertis ornati ^e aureas coronas præferebant ministri, quæ his qui triumphum meritum procurassent, dari assuerant. ^f Vniuerso mox senatu in albis prætextis iuxta currum longè maximum triumphus spectaculum exhibente. ^g Tum citharædorum & tibicinum solertissimi artifices, quos Lydios vocant, canentes psallentesque ibant coronati. ^h In quorum medio quispiam penè delirus, qui inconditis iocis ineptire videbatur, in talari veste, fimbriis aureis & armillis ornatus, lasciuia gesticulatione vsque ad ineptias, risus commouebat. ⁱ Inter quos Ciceriæ effigiem argutam, & ^k Manduci, magnis malis, ore hianti, cum crepitu dentiū, ^l aut Petreia quæ ebriam anum effingebat, nonnunquam adhibuere. ^m Tantaque erat apparatus magnificentia, ut cum dies exponendis rebus suffectura non videretur, plerunque triduū, nonnunquam dies integros & noctes totas in apparatu populi tributis legamus. ⁿ Siquidem Æmylius Paulus de rege Persa, & ^o Q. Flaminius de Macedonia triduo triumpharunt. ^p Iulius Cæsar quater eodē mense, & ^q diuus Augustus tres egit triumphos continuo triduo. Ipse verò triumphans, cui tantus honos dabatur, ^r curru

ANNOTATIONES.

parentes Dynto persuasere, ut iuniori cederet, asserentes, cum ipse ætate esset prouectior, maiorem de matre ac reliquo fratre curam habiturum. Itaque alter cum patre interemptus est: alter verò seruatus. Cæsar ubi viros interemptos sensit, doluit vehementer. Quare eos, qui seruati erant, beneficio & cura prosecutus, dignitatem eis impertiuit.

^c Hadrianus.] Id vsque ad versicul. Et quia. est Ælij Spartiani in vita ipsius Hadriani, sic scribentis, Cum triumphum ei Senatus, qui Traiano debitus erat detulisset, recusauit ipse, atque imaginem Traiani curru triumphali vexit, ut optimus Imperator, ne post mortem quidem triumphus amitteret dignitatem.

† Et quia Romulus.] Id vsque ad versic. Imperatori quæ triumphanti. est Plutarchi in vita ipsius Romuli.

^d Imperatori quæ triumphanti.] Hic vide Plinium lib. 33. c. 1.

^e Aureas coronas.] Festus Pompeius lib. 18. cuius verba afferimus postea.

^f Vniuerso mox Senatu.] Ælius Lampridius in Alexandro Seuerō: Post hæc cum ingenti gloria, comitante Senatu, equestri ordine, atque omni populo, &c.

^g Tum citharædorum & tibicinum.] Dictum est supra.

^h In quorum medio.] Id probatur ex seqq. Sed quod hic Alexander dicit inconditis iocis, Liuius 1. Decad. lib. 4. carmina incondita appellat in triumpho Mamerci Æmylij Dictatoris de Veientibus & Fidenatibus.

ⁱ Inter quos Ciceria.] Ciceriæ legendum ex Festo Pompeio lib. 3. Ciceria, inquit, appellabatur effigies quædam arguta & loquax ridiculi gratia, quæ in pompa vehi solita sit. in idque allegat Catonem in M. Ceciliū. Vide infra in verbo, Aut Petreia.

^k Et Manduci.] Idem Pompeius lib. 11. Manduci effigies, ait, in pompa antiquorum inter cæteras ridiculas, formidolosasque ire solebat magnis malis, ac latè dehiscens, & ingentem dentibus sonitum faciens, de qua Plautus ait in Rudente act. 2. sce. 6.

Quid si aliquò ad ludos me pro manduca locem.

L. Quapropter? C. quia pol clarè crepito dentibus.

Vide in seq.

^l Aut Petreia.] Idem Festus lib. 14. Petreia, inquit, vocabatur, quæ pompam præcedens in coloniis, aut municipiis, imitabatur anum ebriam, ab agri vitio scilicet petris appellatam. Sed nota quòd ex his tribus nullum comperitur nominatim fuisse triumphis adhibitum, ut hic noster Alexander contendit.

^m Tantaque erat apparatus magnitudo.] Id ex sequentibus patet.

ⁿ Siquidem Æmylius Paulus.] Liuius 4. Decad. lib. 4. & Plutarchus in vita ipsius Æmylij.

^o Et Q. Flaminius.] Liuius in eodem illo libro, & Plutar. in Flaminio.

^p Iulius Cæsar.] Suetonius in vita illius, cap. 37. & Appianus li. 2. bellorum Ciu. Romam reuersus, inquit, Cæsar quatuor interpositis diebus peregit triumphos.

^q Et Diuus Augustus.] Suetonius in vita illius, cap. 22. & Seruius ad fin. lib. 8. Æneidos, ibi,

At Cæsar triplici inuictus Romana triumpho

Mœnia, diis Italis votum immortale sacabat.

Treis enim, inquit, Augustus habuit triumphos. Nā primo die triumphauit exercitus, qui Antonium vicerat. Secundo, qui Dalmatas vicerat. Tertio ipse cum Alexandrino est ingressus triumpho.

^r Curru aurato.] Liuius 1. Decad. lib. 10. Appianus in Libyco, Scipionis triumphum duobus locis describens in priore sic ait, Scipio post hæc ex Libya in Italiam profectus, vniuersas copias classe traduxit, Romamque ad triumphum reuersus est, quem omnium ante se splendidissimum dicitur egisse. Eius forma, ut nunc sit, ab illis seruata est, fuit autem eiusmodi. Sertis redimiti omnes, præcinentibus tubis curus spoliis referros deducebant. Ferēbantur & lignæ turres captarum urbium simulachra præferentes: scripturæ deinde & imagines earū, quas gessissent. Aurum deinceps & argentum partim rudibus massis, partim notis, aut huiusmodi impressum figuris. Coronæ præterea, quas virtutis gratia vrbes, aut socij, aut exercitus vrbi parentes militibus dedissent. Candidi subinde bones & elephantis illos sequebantur. Post hos Carthaginensium ac Numidarum Principes bello capti. Imperatorem lictores præibant purpureis amicti vestibus, tum citharædorum ac tibiarum turba ad Hetruscæ similitudinem pompæ. Hi succincti, coronisque aureis redimiti, suo quique ordine canentes psallentesque prodibant. Hos Lydios appellant: ut faciliè crediderim Hetruscos à Lydiis sumpsisse originē. Horum in medio quispiam talari veste, fimbriis ac armillis auro splendentibus amictus, gestus varios edebat, hostibusque deuictis insultans, risus vndique ciebat. Post thuris & odorum copia Imperatorem circumsteterat, quæ curru deaurato, multifariamque notis refulgente, candidi vehebant equi, auream capite gestantes coronam lapillis ornatam gemmisque. Hic vestem succinctus purpuream, patrio more, aureis intextam syderibus, altera manu eburneum sceptrum, altera laurum præferebat, quem Romani victoriæ insigne profitetur. Vehebantur & cum eo pueri virginisque, & ad habenas hinc inde cognati iuuenes: demum, qui exercitum secuti fuerāt, scriptores, ministri, scutiferi: postremò exercitus in turmas aciesque diuisus, currum sequebantur. Milites quoque lauro

aurato sublimis, atque ornatu humano augustior, ^s quatuor insignibus equis, cæteris altior & magnificentior vehebatur, præcedentibus lictoribus, coronatus ^t in purpura, cum insigniis imperij & magistratus quem gerebat: qui ut conspectior videretur, ^u minio illini solebat, exemplo Assyriorum & ^x Medorum, apud quos inungi oculos, & faciem pingi, ex Cyri instituto assuetum est. ^y Persarum reges heliathe cum adipe leonino, & ^z Æthiopum procures minio colorantur, quò facie non inuenusta, sed pro imperij maiestate, forma conspicui fiant. ^a Scire tamen licet, Romulum cum de Veientibus triumphauit, sine curru egisse triumphum. ^b Primumque Tarquinium Priscum, ut verò plures certioresque tradunt, Valerium Publicolam, quòd Thuscus bello vicerat, quadriugo curru triumphasse. Gestamentumque triumphantium apud prius seculum bullam fuisse, remediis inditis in ea, quæ còtra inuidiam proficeret, ^c postea Camillum, quod antea licuit nulli, in triumpho albertibus equis urbem inisse tradunt. Procedente mox tempore, ^d Pompeius magnus triumpho Aphricano, ^e & D. Cæsar Gallico, elephatis, ^f & Marcus Antonius leonibus ad currum, præter aliorum instituta, triumpharunt. ^g Nero autem Cæsar monstifico inuento hermaphroditas equas portenti loco ad currum duxit. ^h Heliogabalus maiore infania, quaternis canibus, mox tigris vestatus fuit. ⁱ Aurelianus etiam ceruis ad currum triumphauit. ^k Inter cæteros proditur Sesostris Ægypti rex, regno impotenti insolens, eò ferociæ processisse, ut forte ductos reges, annis singulis ad currum iungeret, ut ea pompa per omnium ora vectaretur triumphans. ^l Quod non absimile à Tigranis insolentia videtur, qui tanta fuit secordia, ut reges & dynastæ feruilia præberent. ^m Alexander tamen Seuerus imperator, quum de Persis triumpharet, non curru triumphali, sed pedibus, sequente curru quatuor elephantorum, palatium ascendit. ⁿ Tarquinius verò

Romulus sine curru triumphauit. Quis primus in curru triumphauit.

Sesostris insolentia. Tigranis insolentia.

ANNOTATIONES.

lauro redimiti, laurum manu ferentes, quibus meritorum insignia adiuncta aderant, qui primores hos quidem laudibus ferrent, hos salibus infectarentur, nonnullos infamia notarent. Hæc Appianus.

^s *Quatuor insignibus equis.*] Vide paulò post & in præced. Hos autem equos triumphantium niueos vocat Tibullus lib. 1. eleg. 7.

At te victrices lauros Messala gerentem,

Portabat niueis currus eburnus equis.

^t *In purpura, cum insigniis.*] Miror quomodo Alexander insigniis dixerit, non insignibus, cum notum sit omnibus, Bartolum à Laurentio Valla fuisse derisum in titulo illius libelli de Insigniis & armis. Sed, quod ad rem pertinet, Seruius eclo. 10. cuius titulus est Gallus, ibi,

— Quem vidimus opsi

Sanguineis ebulli baccis minioq, rubentem.

Scribit triumphantes habere omnia Iouis insignia, sceptrum & palmatam togam, qua utebantur illi, qui palmam mercebantur. Vnde, inquit, ait Iuuenal.

— In tunica Iouis.

De quo & nos alibi diximus.

^u *Minio illini solebant.*] Plinius lib. 33. cap. 7. tradit Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, & triumphantum corpora: sic Camillum triumphasse. Seruius ad id, quod proximè diximus, addit, triumphantes faciem illinire de rubrica instar coloris ætherei.

^x *Ex Medorum.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. ad finem, scribit, Medos habere ornatores, qui & coloribus eos liniunt, infricantque, aliâque decenter aptent.

^y *Persarum Reges.*] Plinius lib. 24. c. 17. scribit, Heliathe cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perungi Magos & Persarum Reges, ut fiat corpus aspectu iucundum.

^z *Et Æthiopum procures.*] Plinius lib. 33. c. 7.

^a *Scire tamen licet Romulum.*] Plutarchus in vita ipsius Romuli, Còtra verò Dionysius Halicarnassæus lib. 2. dicit eum in curru triumphasse.

^b *Primumque Tarquinium Priscum.*] Plutarchus in Romulo, & Publicola. Adde autem quòd Fabius auus Fabij illius Maxi. curru triugo triumphauit, ut author est Plutarchus in vita ipsius Fabij Maximi. Pomp. Lætus in Compendio Ro. historiæ, vbi de triumpho & ouatione differit.

^c *Postea Camillum.*] Liuius 1. Dec. lib. 5. Plinius Secundus, aut quisquis is est, in lib. de viris illustribus, c. 23. Veios, inquit, decenni obsidione domuit, deque iis triumphauit. Postmodum crimini datum, quòd albis equis triumphasset, & prædam iniquè diuississet: die dicta, ab Apuleio Tribuno ple-

bis damnatus, Ardeam concessit. Et Plutarchus in vita illius. Verum Seruius in 4. Æneidos, ibi,

— Sola fuga nautas comitabor onantes.

Ita de ea re loquitur, tanquàm id perpetuum esset, ut triumphantes quatuor albis equis uterentur. Appianus in Libyco de quatuor equis non scribit, sed simpliciter de equis candidis. Et Apul. apol. 1. idemque, inquit, triumphantibus quadrigis. Idem etiam Tibullus loco nuper supra citato.

^d *Pompeius Magnus.*] Plinius lib. 8. c. 2.

^e *Et Diuus Cæsar.*] Suetonius in vita illius, c. 37. Sed Gordianus Imperator in triumpho quoque suo elephantis vectus est, ut tradit Iulius Capitolinus in vita ipsius.

^f *Et M. Antonius.*] Plinius lib. 8. c. 16. vbi de leonibus, sic scribit, Leones iugo subdidit, primusque Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem Civili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis campis: non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante.

^g *Nero autem Cæsar.*] Plinius lib. 11. c. 49.

^h *Heliogabalus.*] Ælius Lampridius in vita illius, sic scribit, Canes quaternos ingentes iunxit ad currum, & sic est vectus intra domum regiam: idque primatus in agris suis fecit. Processit in publicum, & quatuor cernis iunctis ingentibus. Iunxit sibi & leones, Matrem magnam se appellans. Iunxit & tigres, Liberum se vocans, eodemque habitu agens, quo dii pinguntur, quos imitabatur.

ⁱ *Aurelianus.*] Flavius Vopiscus in vita illius, Fuit, inquit, alius currus quatuor cernis iunctus, qui fuisse dicitur Regis Gotthorum: quo, ut multi memoriæ tradiderunt, Capitolium Aurelianus inuectus est, ut illic caderet cernos, quos cum eodem curru captos vouisse Ioui optimo maximo ferebatur.

^k *Inter cæteros proditur Sesostris.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 1. Plinius lib. 33. c. 2. Lucanus lib. 10.

Venit ad occasum mundiq, extrema Sesostris,

Qui Pharios currus Regum cernicibus egit.

^l *Quod non absimile.*] Plutar. in Lucullo.

^m *Alexander tamen Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius, Particum Seueri triumphum scribès, ait, Post hæc cum ingenti gloria, comitante Senatu, equestri ordine, atque omni populo, circumfusus undique mulieribus & infantibus, maxime militum coniugibus, pedes palatium conscendit: cum retro currus triumphalis à quatuor elephantis traheretur. Leuabatur manibus omnium Alexader: vixque illi per horas quatuor ambulare permissum est, undique omnibus clamantibus, Salua Roma, quia saluus est Alexader. ⁿ *Tarquinius verò Priscus.*] Plinius libro 33. cap. 3. paulò

Ex quibus
coronæ triū-
phales con-
cinnabatur.

Serius in
curru triū-
phali.

Coronæ post
triumphum
Ioui Capit.
vel templis
dicata.

Equis triū-
phantium in-
sidentes.

Florū spar-
sio.

Qui currū
sequebatur.

Priscus aurea tunica processit ornatus. ° Pompeius chlamyde Magni Alexandri. Ipsos verò triumphantibus P myrto prius (authore Masurio) q mox lauro plexa, & ex laureto, r quod à Liuia Augusta patrum erat, postquam Cæsares imperitarunt: s deinde aurea coronari institutum ferunt. Ex lauro autem ideo, vel quod spectatissima t in monte Parnasso, vel quod fulmine afflari nunquam compertum sit. u Quam quidem coronam, non ipsos triumphantes gestare, sed seruum in curru eodem, qui supra illius verticem ipsam teneret, post se habere tradunt. x Suspiciari licet, vel quod onere ferendo triumphantem fatigari minimè volebant, vel ut humanæ fragilitatis memor foret, quū iuxta assidere seruum in eodem videret curru, ne per insolentiam nimis sibi placeret, & triumphatu superbiret. Quam quidem exacto triumpho y in gremio Capitolini Iouis locare, z vel templis dicare solebant, quod beneficio deorum immortalium de hostibus triumphare contigisset. Sunt tamen authores, in altera triumphantis manu laurum, a in altera teneri sceptrum, dum triumphali vehitur curru. In equis verò triumphantium, b ingenui pueri, aut virgines nondum adultæ, proxima cognatione iunctæ, ad habenas cognati & affines c in veste candida, d iuxta latera scribæ & ministri, qui ducem sequuti comites expeditionis fuerant, comitabantur. e Interim per vias effusi omnis sexus & ætas in cōmuni gaudio flores iacere, & passim diis libare, alij victimas cedere, vndique thuris & odorum copia exhalare. f Post currum verò captiui, seruitute exempti, & libertate donati, sequebantur, omnes capitibus rasis & pileati, quasi effugisse seruitutis tempestatem videretur. g Quare Titi Flaminij currum, qui de Macedonia & Nabide triumphauit, Romanorum supra duo millia captiuorum, qui bello capti ab Hannibale diuenditi fuerant, quos per vniuersam Græciam conquisitos redemerat, liberi postliminio capitibus rasis sequuti sunt. h Et Cneo Cornelio, qui de Insubribus & Cenomanis triumphauit, turba Cremonensium Placen-

ANNOTATIONES.

ante fin. Verrij autoritate.

o Pompeius chlamyde.] Appianus in Mithridatico ad fi.

p Myrto, prius authore Masurio.] Plinius lib. 15. c. 29.

q Mox lauro.] Idem Plinius eodem lib. 15. c. 30. eodemque vlt. & Gellius lib. 5. c. 6. cuius hæc verba sunt, Triumphales coronæ sunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur. Id vulgò dicitur Aurum coronarium. Hæ antiquitus ex lauro erant, post fieri ex auro cœptæ. Et huc pertinet illud Virgilij ecloga 8.

— Atque hanc sine tempora circum.

Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

Et ibi Seruius. Et Horatius Carm. lib. 2. Ode 1.

(Cui laurus æternos honores

Dalmatico perperit triumpho.

Et vide Seru. lib. 6. Æneid. ibi,

— Et ramo felicitis oliuæ.

Et quod dicitur in verbo, Deinde aurea coronari.

r Quod à Liuia Augusta.] Plinius d. lib. 15. cap. 30. Dion in vita Augusti.

s Deinde aurea coronari.] Suprà dictum est ibi, Mox lauro. Sed adde Dionysium Halicarnass. & Festum Pompeium lib. 18. vbi triumphales, inquit, coronæ sunt, quæ Imperatori victori aureæ præferuntur, quæ temporibus antiquis, propter paupertatem, laureæ erant.

t In monte Parnasso.] Plinius lib. 15. c. 30.

u Quam quidem coronam.] Vt satis innuit Pompeius nuper citatus, & Plinius lib. 33. c. 1. his verbis, Et cum corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æquè triumphantis, & serui fortasse coronam sustentis. Et Iuue. qui hunc seruum publicum fuisse dicit satyr. 10.

Quid si vidisset Pratorem in curribus altis

Extantem, & medio sublimem in puluere Circi

In tunica Iouis, & picta Sarrana ferentem

Ex humeris aulae toga, magnæq; corona

Tantum orbem, quanto ceruix non sufficit vlla?

Quippe tener sudans hanc publicus, & sibi Consul

Ne placeat, curru seruus portatur eodem.

x Suspiciari licet.] Rationem secundam amplectitur Iuuenalis vbi suprà.

y In gremio Capitolini Iouis locare.] Seneca in lib. de Consolat. ad Albinam, c. 10. vbi de Curio Dentato, quem tamen non nominat, loquens, Sed minùs beatè, inquit, vivebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audit, cum vilissimum cibum in foro ipse manu sua versaret, illa, qua iam sæpe hoste percusserat, laureamque in Capitolini Iouis gremio

reposuerat. Plinius d. lib. 15. c. 30. inquit, Fasces Imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiā noua victoria attulit, Alter Plinius Iunior in Panegyrico, Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, ut inuicti Imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. Hanc Imperator Nerua in gremio Iouis collocarat. Et rursus, Nec quia vel pater tibi triūphalis, vel adoptionis die dicata Capitolino Ioui laurus idcirco ex occasione omni quæris triūphos. Dion de Domitiani triumphis, De Sarmatis, inquit, lauream Capitolino Ioui retulit. Et Pacatus in Panegyrico Theodosij, Depositis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales viri rusticabantur.

z Vel templis dicare.] Plinius lib. 5. c. 4.

a In altera teneri sceptrum.] Id enim inter cæra triumphantium insignia ponit Seruius enarrans illud Virgilij, quod suprà eodem cap. retulimus. Et planè indicat Iuuenalis Sat. 10. non longè à princ.

Da nunc & volucrem scepro, qui surgat eburno.

Vbi interpretes Georg. Valla, Volucrum, aquilam, quæ in sceptri eburnei vertice confedit. Nam & Dionysius Halicarn. lib. 5. loquens de triumpho Menenij Agrippæ, scribit triumphantes sceptrum gestare: ouantes verò minimè.

b Ingenui pueri aut virgines.] Appianus in Libyco. Iul. Capitolinus in vita Marci Antonini.

c In veste candida.] Ad quod potest videri alluisse illud Martialis lib. 8. epig. 64. ad Domitianum.

Hic lauro ridimita comas, & candida cultu

Roma salutauit voce, manuq; ducem.

Grande loci meritum, testantur & altera dona,

Stat sacer edomitæ gentibus arcus ouans.

d Iuxta latera scribæ & ministri.] Appianus in Libyco.

e Interim per vias.] Idem Appianus loco, quem suprà citauimus.

f Post currum verò captiui seruitute exempti.] Quod videre licet ex Valer. Max. lib. 5. cap. 2. de Gratis, vbi de Terentio Culeone loquitur, qui Scipionis Africanæ superioris currum triumphantis, quia captus à Carthagenensibus & ab eo recuperatus fuerat, pileum capite gerens, secutus est.

g Quare Titi Flaminij.] Plutarchus in vita illius. Valerius Maximus d. lib. cap. 2. dicit id contigisse Flaminio non cum de Nabide, sed cum de Philippo Rege triumpharet. Et de hoc quoque loquens Linius 4. Decad. lib. 4. Præbuerunt, inquit, speciem triumpho capitibus rasis secuti, qui seruitute exempti fuerant. Idem scribit Eutropius de Gestis Rom. lib. 4. cap. 1.

h Et Cn. Cornelio.] Liuius 4. Dec. lib. 3.

i L. Furio.]

tinorumque colonorum, ab eo obsidione & seruitute exempti, pileati post currum incessere. Proditum tamen memoria est, ⁱ Lucio Furio qui in prætura de Gallis triumphauit, nec captiuos præcessisse, nec spolia prælata, nec milites sequutos. ^k Marcumque Aciliū de Antiocho & Ætolis sine militibus triumphasse, & sine exercitu. ^l Fuere tamen qui traderent, tribunos præfectosque legionum, centuriones & legatos, equis aut carpento insidentes, interdum pedibus, in pompa triumphali currum prosequutos: ^m nam Tiberium triumphantem legati legionum cum triumphalibus ornamentis sequuti fuere. ⁿ Et Messalina post Claudij Cæsaris currum carpento vecta fuit. ^o Et Aurelianus Cæsar Zenobiam vincens aureis catenis carpento duxit. ^p Post hæc victrices legiones, militesque victoris exercitus armati, ac diuisi in turmas, pleni fortunarum gloriæque cum iocorum lasciuia, & ^q carmine triumphali, ludibundi, & spoliis ornati, ^r verba & inconditos versus in triumphantem militari modo iactantes, sequebantur. ^s Quare Camillus, Romulus, & parens patriæ, ac conditor vrbs: ^t sicut Marius Cimbrico triumpho, tertius conditor appellatus est, ^u & Cæsar inter militares iocos à Nicomede subactus, & mæchus Gallus, Lapsana quoque se vixisse apud Dyrrachium, milites in Cæsarem inter iocos cauillati fuere. ^x M. verò Manlium in triumpho quem de Gallogræcis habuit, milites inter iocos velut nimis indulgentem & ambitiosum taxauere. ^y Dūque per urbem pompa & tantus ordo procedit, per vias perque omnes aditus & deorum templa patentia passim tricliniis stratis, omnium generum, ætatum & ordinum effusa multitudo inter vota precésque ad aras diis libabant, hostias mactabant, grates diis agebant, conceptamque lætitiā, cantu & carmine, ac lætis acclamationibus significabāt: donec cum omni apparatu, cumque his militaribus iocis ^z per mediam urbem & Velabrum, perque Sacram viā læti & ouantes ^a in Capitolium ascenderent, ^b vbi tauros in pompa ductos in Iouis optimi maximi templo immolabat, ^c quos priusquam de nece hostium ducis certissimis constaret argumentis, triumphantem minimè immolare debere, multi arbitrati sunt. ^d Epulū post hæc magnificentissimum, & lautum omni apparatus genere, vberimis amplissimisque obsoniis ac sumptu magnifico publicè dabatur, in quo

*Ioci liberi
& acclamationes in
triumphantem.*

*Sacrificia in
Capitolio.
Epulum
triumphale.*

A N N O T A T I O N E S.

ⁱ *L. Furio.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. non multò ante fi. & diximus supra.

^k *Marcumque Acilium.*] Idem Liuius 4. Dec. lib. 7.

^l *Fuere tamen qui tradiderunt.*] Quod probat ex sequentibus.

^m *Nam Tiberium.*] Suetonius in vita illius, c. 20. A Germania, inquit, in urbem post Biennium regressus, triumphum, quem distulerat, egit, prosequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat.

ⁿ *Et Messalina.*] Idem in vita Claudij, c. 17.

^o *Ex Aurelianus Cæsar.*] Flavius Vopiscus in vita illius, Incedebat, inquit, Zenobia, ornata gemmis, catenis aureis, quas alij sustentabant. Trebellius autem Pollio in Zenobia paulò diuersius, historiam hanc scribens, ait, Ducta est igitur Zenobia per triumphum ea specie, ut nihil pompabilius populo Romano videretur, iam primū ornata gemmis ingentibus, ita ut ornamentorum onere laboraret. Fertur enim mulier fortissima sapissime retulisse, cum diceret se gemmarum onera ferre non posse. Vincit erant pedes auro, manus etiam catenis aureis: nec collo aureum vinculum deerat, quod scurra Persicus præferebat.

^p *Post hæc victrices.*] Iam satis dictum est supra.

^q *Carminē triumphali.*] Liuius 5. Decad. lib. 5. in triumpho Acilij. & Appianus in Libyco. Huic sententiæ adstipulatur Martialis lib. 1. epigram. 5. ad Cæsarem,

Consuere iocos vestri quoque ferre triumphi:

Materiam dictis nec pudet esse ducem.

^r *Verba & inconditos versus.*] Suprà dictum est de inconditis iocis & carminibus, quibus adde quod scribit Dionys. Halicarn. lib. 7. paulò ante fi. his verbis. Hi serias illas saltationes ridiculè imitabantur deprauantes per ludibrium, quibus lusibus satyricis salibusque iam inde à priscis seculis delectatos Romanos apparerè triumphis etiam. Permittitur enim victores deducuntibus Iambos & diæteria iacere in Imperatores clarissimos, quemadmodum Athenis solebant pompam in plaustris ducentes, scommatibus obuios impetere: nunc autem extemporalibus vtuntur versiculis.

^s *Quare Camillus.*] Plutarchus in vita illius, Liuius 1. Dec. lib. 5. Dictator, Camillus, recuperata ex hostibus patria, triumphans in urbem redit: interque iocos militares, quos inconditos iaciunt, Romulus, ac parens patriæ, conditorque alter vrbs, haud vanis laudibus appellabatur. Et iterum lib. 7. in princ.

^t *Sicut Marius.*] Plutarchus in Mario, Populus, inquit, præfertim tertium Romæ instauratorem Marium appellabat, quod non minori discrimine tunc Romæ seruauisset, quàm Gallico bello. Itaque læti omnes Romani cum filiis atque vxoribus Mario & diis domi libabant.

^u *Et Cæsar.*] Suetonius in vita illius, c. 49. sic scribit, Gallico denique triumpho milites eius inter cætera carmina, qualia currum prosequentes, ioculariter canunt, etiam vulgatissimum illud pronunciauerunt,

Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem.

Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Gallias,

Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem.

^x *M. verò Manlium.*] Liuius 4. Dec. lib. 9. non multò post princ. Multi, inquit, omnium ordinum donati militaribus donis, currum secuti sunt: carminaque à militibus ea in imperatorem dicta, ut facillè appareret in ducem indulgentem ambitiosumque ea dici, triumphum esse militari magis fauore, quàm populari celebrem.

^y *Dūque per urbem pompa, &c.*] Id dictum est. Præterea Pomponius Lætus magnitudinem imperij Rom. scribens, hunc triumphantium morem graphicè tradit.

^z *Per mediam urbem & Velabrum.*] Suetonius in Cæsare, cap. 37. Gallici triumphi die Velabrum præteruehens, penè curru excussus est, axe defrauto.

^a *In Capitolium ascenderent.*] Suetonius vbi supra proximè. Iosephus belli Iudaici, lib. 7. c. 24. in descriptione triumphi celeberrimi Vespæ. & Titi.

^b *Vbi tauros.*] Seruius in lib. 9. Æneidos, ibi,

Et statuam ante aras.

Pomponius Lætus vbi supra.

^c *Quos priusquam.*] Iosephus vbi supra, sic scribit, Pompæ finis fuit Capitolini Iouis templum, quò postquam ventum est, constitere. Erat autem vetus mos patrius, operiri donec ducis hostium mortem quispiam nunciaret. Is erat Simon Gioræ, tunc inter captiuos in pompa traductus: laqueo verò circumdatus per forum trahebatur, quo eum simul cæderent, qui ducebant. Postquam igitur eum finem vitæ habere nunciatum est, omniumque fauor securus est, tunc hostias inchoauere: hisque secundo per vota solennia omine peractis in palatium recessere.

^d *Epulum.*] Columella lib. 9. Et de triumphantium epulo Posidonius lib. 2. historiarum, & ex eo Athenæus lib. 4. c. 15.

D. Caesaris
epulum.

Tiberij.

Epula legio-
nibus vi-
ctricibus
ante fores
exhibita.
Coronarium
aurum im-
peratori da-
tum post
triumphum.
Munera
data militi-
bus.
Dona triu-
phanti à se-
natu & po-
pulo data.

turdos & murenas inter obsonia apparari, & vina præcipua, atque vnguenta minio delibuta exhiberi consueverant. ^c Quare diuus Cæsar meritò celebratur, qui Africano triumpho, præter obsonia apparatissima, vno die in duobus & viginti millibus tricliniorum instructis, paratisq; mensis epulum regali magnificentia, ac vini falerni amphoras centum, & Chij cados centum populo dedisse fertur, vbi ^f sex murænarum millia vna cœna exhibuit. ^g Tiberius quoque mille mensis prandium parauit. ^h Ad illud etiam consules inuitari, mox ne venirent rogari solebant, scilicet ne quis maior triumphante honorem qui illi debebatur, præriperet, utq; locus honestissimus triumphanti, cui tantus honos habitus est, daretur, ut illum à cœna omnis ordo & ætas officij causa domum sine offensione reduceret, quæ præsentibus consulibus alteri tribui non decebat. ⁱ Interdum verò notatum est, epulas, extructasque mensas, ante domos in promiscuo vsu rerum omnium victricibus legionibus, quo agmine triumphantem sequebantur, exhibitas fuisse. Et post triumphum, ut gratia esset cumulatio, ^k aurum coronarium ex victis bello gentibus, ob concessam vitam, imperatori dari: ^l quod quidem nisi triumpho recepto præstari non decebat, pro eo quòd pro corona triumphis à sociis & bello victis gentibus quasi vectigal dabatur, ^m quod Hadrianus primò Italiæ remisit, & in prouinciis minuit. ⁿ Deinde verò Alexander Seuerus vnà cum negociatorio, populo illud dono dedit. Togas quoque ^o & sagula, ^p aræque & dona multiplicia, singulis militibus pro meritis ab imperatore elargiri. ^q In quo id seruatum est, ut quod pediti, duplex centurioni, triplex equiti daretur, vnà cum stipendio militari & frumento duplici: tribuno verò, multo magis. Animaduersumque & illud est, imperatorem, cui belli summa commissa fuit, decreto iam triumpho, antequam urbem iniret, sæpe tribunos, præfectos, equites, centurionesque ob fortia facinora militaribus donis in primis ornasse, & benemeritis præmia largitum esse: ipsosq; cum donis & insigniis militaribus in pompa triumphis præcedere triumphantem, nonnunquam sequi consueisse. ^r Præterq; assuetos honores, vel locum in Circo ad spectandum cum laurea & sella curuli inter viros triumphales consularésque sibi & posteris, ^s vel ut in veste triumphali ludos spectaret, arcumque marmoreum, ^t nonnunquam statuam in foro pedestrem aut equestrem, ampliore sumptu cum decretis & titulis honorum, in Comitio, in Rostris, in Foro, in Palatio, in Capitolio, ^u aut in cella Iouis (qui rarissimus honor contigit) senatum & populum triumphanti, aliæque insignia virtutum dona honores dedisse.

ANNOTATIONES.

& lib. 5. c. 15. eodemque vlt. Ex quibus præterea intelliges id conuiuium fieri solitum in templo Herculis.

^e *Quare diuus Cæsar.* Suetonius in vita illius, c. 38. Plutarchus in vita illius. Plinius lib. 14. c. 15.

^f *Sex murænarum millia.* Plinius lib. 9. c. 55.

^g *Tiberius quoque.* Suetonius in vita illius, c. 20. Prandium, inquit, dein populo mille mensis, & congiarium tricenos nummos viritim dedit.

^h *Ad illud etiam Coss.* Hæc vsque ad versi. Interdum verò sunt ex Plutarcho probl. 80.

ⁱ *Interdum verò notatum est epulas, &c.* Nam Cæsar in suis triumphis adiecit epulum & viscerationem apud Sueton. in vita ipsius, c. 38. Idque solum fieri in triumphis tradit Columella lib. 9.

^k *Aurum coronarium.* Id iam supra dictum est ex Gel. lib. 5. c. 6. atque videre licet ex Seruio lib. 8. Æneidos ad fin. ibi,

*Dona recognoscit populorum aptatq; superbis
Postibus.*

Aurum, inquit, coronarium dicit, quod hodie à victis gentibus datur. Imponebant autem hoc Imperatores propter concessam vitam. Et de huiusmodi auro coronario, meminit Cicero in Oratione in Pisonem, Mitto aurum coronarium, quod lex & decerni & accipi vetat, nisi Imperatoribus ex prouincia decedentibus ad decorandum triumphum. Præter hos, vide I. Iudæorum. C. de Iudæis. & l. 1. C. de auro coronario. & Spartianum in Hadriano, Capitolinum in Antonino Pio, Lampridium in Alex. Seuerio, Ammianum Marcellinum lib. 2. & Dionem lib. 49.

^l *Quod quidem nisi triumpho recepto.* Quod patet ex eo quod confestim subdit de Hadriano.

^m *Quod Hadrianus primò.* Spartianus in vita illius.

ⁿ *Deinde verò Alexander Seuerus.* Ælius Lampridius in vita illius.

^o *Et sagula.* Titus Liuius 1. Dec. lib. 10. in triumpho Q. Fabij scribit, Data ex præda militibus æris octogeni bini, sagæque & tunice, præmia illa tempestate militiæ haudquaquam spernenda. Verum ista latius, & suo loco explicantur.

^p *Aræq;.* Ut in triumpho Pompeij apud Plutarchum in vita illius.

^q *In quo id seruatum est.* Et id quidem factum fuisse in triumpho Q. Flamini de Macedonia & Nabido refert Liuius 4. Decad. lib. 4. Atque etiam in triumpho P. Scipionis Nasicæ eiusdem Dec. lib. 6. Et in triumpho Scipionis Asiatici eiusd. Dec. lib. 7. ad fin. Et in triumpho M. Fuluij Flacci lib. eiusd. Decad. 10. Et in triumpho Q. Fuluij ex Liguribus non multò post, ad fin. eiusdem lib. 10. Et triumpho Tiberij Sempronij Gracchi. Et in triumpho C. Claudij Pulchri. 5. Decad. lib. 1. & in triumpho Pauli Æmylij, 5. Decad. lib. 5. & Anitij ibid. At idem 4. Decad. lib. 3. dicit in duobus triumphis Cn. Cornelij de Insubribus & Cenomanis, & Q. Minutij de Liguribus & Boiis septuagenos æris militibus diuisos: duplex equiti, triplex centurioni. Et eodem lib. 3. in triumpho Marcelli in pedites singulos, datos octingentos æris, triplex equiti centurionique. Sed & illo eodem Decad. lib. 4. tradit in triumpho M. Portij Catonis ex Hispania militibus ex præda diuisos fuisse in singulos ducenos septuagenos æris, triplex equi nec quicquam loquitur de centurionibus: vti similiter 5. Decad. lib. 5. scribit, de victa Macedonia, ex præda 400. denarios in equitem, & ducentos fuisse peditibus diuisos, nec de centurionibus loquitur.

^r *Præterq; assuetos honores, vel locum in circo.* Liuius 1. Decad. lib. 2. vbi id scribit tributum fuisse M. Valerio Dictatori post triumphum posterisque ipsius. Hæc enim sunt verba illius, Super solitos honores locus in circo ipsi, posterisque ad spectaculum datus, sella in eo loco curulis posita.

^s *Vel in veste triumphali.* Id enim fuisse concessum. L. Paulo Æmylio tradit Plinius, aut quisquis est, qui illum elegantissimum librum edidit de Viris illustribus, c. 54.

^t *Nonnunquam statuam.* Sic Q. Martio Tremulo statua equestris decreta est in foro, apud Liuium 1. Decad. lib. 9. paulo ante fin. Cuius hæc verba sunt, Martius de Hernicis triumphans in urbem rediit: statuæque equestris in foro decreta est, quæ ante templum Castoris posita est.

^u *Aut in cella Iouis.* Vnde id accepit nescio. Illud autem scio,

scio, triumphantes plerumque sibi solere induere tunicam Iouis, vt tradit Seruius in eclo. 10. Virgilij, quam ex templo Iouis sumebant, ex Liiuo 1. Dec. lib. 10. vbi sic scribit, qui Iouis Opt. Maximi ornatu decoratus, curru aurato per vrbenā vectus in Capitolium ascenderit. Ex quo illud Iuuenalis satyra 10. in princ.

Quid si vidisset Pratorem in curribus altis

*Extantem & medio sublimem in puluere Circi,
In tunica Iouis.*

De hac autem re ita loquuntur Lampridius in Alexandro Seuero, & Capitolinus in Gordianis, vt videri possit huiusmodi tunicas, scilicet prætextā, pictam togam, & palmatam non nisi ex templo Iouis etiam Imperatores, & quosuis alios sibi sumere consueuisse, non etiam priuatos habuisse.

Responsum Raphaeli Volaterrano, quare legum & causarum studio intermisso in his mitioribus studijs oblectaremur.

CAPVT VII.

QUÆREBAT aliquando ex me, dum Romæ agerem, Raphael Volaterranus, vir insignis doctrinæ & virtutis, cui ad mores emendatissimos, grauitas libero homine digna, non modicam accessionem faciebat, quid causæ foret, quod quum causarum patrocinij & foro vsque à pueritia essem addictus, illis posthabitis, & quasi forensibus negociis prætermisissis, in his studiis mitioribus ita me oblectarem, vt causarum patrocinij bellum indixisse viderer. Cui hoc causæ referebam, quod leges quæ ad communem vtilitatem editæ, studio & labore maximo quæsitæ & meditatæ nobis forent, neque ab his qui iura darent coli, neque perinde vt oporteret, præcipi viderem, doleremque iuridicundo illos plerumque præsidere, qui eas vel turpiter ignorarent, vel per gratiam & sordes faciliè corrumpi sinerent: & quibus seruandarum legum præcipua imminet cura, hi maximè legum seita contemnerent: quibus rebus effici, vt tot scita & decreta veterum monumētis nobis tradita, maximisque ingenijs elaborata, & tam pensiculatè expensa, vnus homunculus nequissimus audacissimisque, ignarus legum, iudiciorum & fori, qui magistratui præesset, non salubri temperamento, nec disceptatione ac iudicio, sed ausu temerario, & omni iure neglecto, ad suam libidinem per scelus & nequitiam euerteret. Horum non minima exempla dicebam fore ea quæ dudum experti vidimus. Nuper quum Romæ custodias cognoscerem, operæ precium fuit videre, quæ rerum miracula monstris & portentis similia, ac dictu fastidienda, quæve turpitudines ad aliquorum libidinem admitterentur contra ius fasque, siquidem sacerdotem quempiam in his nacti sumus, grauem & sanctum virum, vita & moribus ornatissimum, hominem profectò honestæ & magnæ laudis, diu tenebris & carcere maceratum, indignissimam fortunam subire coactum, pro eo quod pecuniam sibi traditam ab eo qui illam furto subtraxerat, vt vero domino restitueretur, illius iussu mandatque restituerat, suppresso authore: ipsūque quæstionibus subdi vidimus, & tormentis vexari, vt illum qui conscientia culpæ, & spe veniæ adductus, abstulisse confessus fuerat, palam faceret, delinquentisque delicta, quæ ille pœnitens culpæ dixerat, enunciaret: quo discrimine adactus pauper senior, confitentis peccatum & delinquentem enunciare coactus fuit: quod quidem scripto iure vetitum, sanctionibusque & decretis interdictum esse constat. Rursus alium immani scelere coopertum, hominem impurissimum turpissimūque, qui maximorum criminum reus, testibus, tabulis, testimoniis, & certissimis documentis conuictus fuerat, quæ nec ipse gloriabundus diffitebatur, quique legum iudiciorūque pœnis sauiissimè coercendus erat, ab eisdem ergastulis, sola præsentis temeritate, nullo negotio dimitti & liberari, aliasque audacias & turpitudines, ne dicam scelera indigna auditu profatūque, quæ vix credenti non modò enunciata, sed visa & comperta fuere. Iason Matassalanus, & Ludouicus Matha, quum sacerdotalibus quibus fugebantur muneribus cedere nollent, quæsitis occasionebus ad inimicorum libidinem, tetro carcere vsque eò tenti fuere, donec illorum arbitrio singulis ornamentis, fama, & fortunis omnibus exturbati, quoad illis liberet, excruciatī sunt, non vero iudicio, sed præsentis sola temeritate & libidine: ne prosequar viros vitæ inculpatissimæ, summa integritate & fide, falsis criminibus circumuentos ab impotentibus inimicis miseros & laborantes, in quos grauiter crudeliterque consultum vidimus, vel vt afflictas fortunas inuaderent, ipsosque de possessione & antiquissimis sedibus deturbarent, vel vt inuidorum libidini obtemperarent: aliaque in miseros edita exempla, nulla pietate in supplices & calamitosos, eosque innoxios turpibus iudiciis conflictari, & vsque premi ab his, qui gratia & opibus plus possunt pollētque: alios vero authores manifesti facinoris, ne appellari quidem. Quæ quum viderem, patronisque contra vim potentiorum aut gratiam nihil præsidij esse, nihil opis, frustra nos in legum controuersis, & ediscendis tot casuum varietatibus tam pensiculatè editis, tantum laboris & vigiliarum suscipere, tantoque nos studio fatigari dicebam, quum ad ignauissimi impurissimique cuiusque temeritate, qui iuri dicundo præsideret, quem leges virum bonum esse volunt, non æquo iure, sed ad gratiam & libidinem iudicia ferri, decretaque legum tanto consilio edita, conuelli & labefactari viderem.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

Hoc caput nullis indiget Commentarijs.

Quæ sit Bona dea, & quæ à veteribus illi sacra fierent, quidve Rubigalia, Floralia & Vinalia forent.

CAPUT VIII.

Varia sententia quæ esset Bona dea.

Ceremonia in sacris Bonæ deæ.

Mellaria. Sacra Bonæ deæ quo in loco fiebant.

NTER eos quibus ista indagare curæ fuit, sæpe quæsitum est, ^a quæ sit bona dea, cuius numen tantopere coli à Romanis legimus: quod sacrum à principio originum inchoatum, dum imperium stetit, incredibili cæremonia colebatur. Multi putauere Floram, Bonam deam esse, quæ Flauij seu Fauni quondam vxor, vino madens, ^b myrteis flagris à viro cæsa, postea cum facti pœniteret, & ipsius desiderio tabesceret, diuinis honoribus coli cœpta fuit: in cuius ædem licet florum omne genus importent, myrtum tamen inferre non decebat, in memoriam veteris mulctæ, ^c sicut in Tenedo tibicinem adire Tenis templum, aut Achillis mentionem facere ob veteris ignominie memoriam verabatur. Et apud Rhodios præconem accedere ad Occidionis templum, interdictum erat. ^d Quidam Græcorum ex Liberi matribus illam effinxere: alij Medeam, plerique Semelem, multi Proserpinam putant: ^e Romani Dryada Fauni vxorem, ^f cuius ne nomen quidem viros intelligere fas erat. ^g Qui verò Bonam deam dicunt Fauni vxorem, illam tam illibatæ castitatis fuisse opinati sunt, vt extra Gynæceum nunquam egressa, nec virum viderit vnquam, nec à viro conspecta, nomenque fando nullibi auditum sit. Quæ quidem sacra quum Maio mense pro salute populi fierent, quicquid esset masculum, ^h domo exigebatur, ita vt non modò extra conspectum summouerentur viri, ⁱ sed masculæ quoque picturæ tegerentur: ^k quod compar Mysiæ Cereris sacrum obtinere dicunt: in quo ^l quum septem operentur dies, tertia à templo exactis viris, ^m pulsis etiam canibus maribus, mulieres celebrabant. Cumq; in sacris Bonæ deæ vino libetur, illud non suo nomine nuncupant, ⁿ sed lac dicunt esse, vini tamen amphoram in sacris obuolutam apponunt, ^o quam dixere Mellariam: ^p ad quod sacrum nisi castas, quæq; à viris abstinuissent, nullas accedere licebat, ^q templumque deæ neque

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

^a *Quæ sit Bona dea.*] Hic omnino vide Macrobi. lib. 1. Saturnalium cap. 12.

^b *Myrteis flagris.*] Plutarch. probl. c. 19. Quid est, quod Floræ, quam Bonā deam nominant, omni florum genere templum exornantes mulieres, domum myrtos nō importent: præsertim cum ambiciosius cunctis germinum ac florum varietatibus vti soleant? An illud est quod à fabulatoribus dicitur, Floram Flauij diuinatoris vxorem fuisse, quæ cum vino clanculum vberius vteretur, deprehensam myrtheis virgis ac flagris à viro cæsam fuisse, dicitur inde factum esse, vt myrtus in eius ædem nō inferatur? Vinum autem cum mulieres ei libant, lac appellant.

^c *Sicut in Tenedo.*] Idem Plutarch. eiusdem operis c. 141. vbi eius rei rationem reddit. Diodorus Siculus li. 5. c. 17. Verum, inquit, propter cuiusdam tibicinis testimonium, qui noueræ infidiis fauerat, legem sanxit, ne quis tibicen templum ingrederetur. Belli Troiani tempore, cum Achilles Tenem occidisset, quo tempore Græci Tenedum depopulati sunt, statuerunt postea Tenedij, vt nulli deinceps liceret templo restituto, in eo Achillem nominare.

^d *Quidam Græcorum.*] Hæc vsque ad versicul. Romani. sunt Macrobij d. lib. 1. Satur. c. 12.

^e *Romani Dryada.*] Plutarchus. Varro autem filiam ipsius Fauni hanc putat apud Macrobiū vbi suprā.

^f *Cuius ne nomen quidem.*] Macrobius ibi, Hæc, inquit, apud Græcos δὲς γυναικεία dicitur, quam Varro filiam Fauni tradit, adeo pudicam, vt extra γυναικονίταιν nunquam sit egressa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec virum vnquam viderit, nec à viro visa sit: propter quod nec vir templum eius ingreditur.

^g *Qui verò.*] Macrobius loco præced. citato. Et Lactantius ex Varrone lib. 1. c. 22. & vide nostras leges Connubiales, l. 10. num. 26. incip. Et huc quoque.

^h *Domo exigebatur.*] Plutarch. in Cæsare, & probl. c. 19. & ante hoc Cicero in Oratione de Aruspiciū responsis, in P. Clodium de sacris bonæ deæ loquens, sic scribit, Quod quidem sacrificium nemo, nisi P. Clodius, omni memoria violauit: nemo in quem adiit, nemo neglexit, nemo vir aspice-re non horruit, quod sit per virgines Vestales, sit pro P. R. in ea domo, quæ est in imperio, sit incredibili cæremonia: sit ei deæ, cuius ne nomen quidem viros scire fas est: quam iste idcirco bonam dicit, quod in tanto sibi scelere ignorauerit.

& in eundem, Hominemque eum, qui puluinaribus Bonæ deæ stuprum intulerit, eaque sacra, quæ viri oculis, ne imprudens quidem aspici fas est, non solum aspectu virili, sed flagitio stuproque violarit.

ⁱ *Sed mascula quoque picturæ.*] Seneca ad Luciliū, li. 16. epist. scribit, viros omnes à conspectu religionis Bonæ deæ sic arceri, vt picturæ quoque masculorum animalium contegantur. De quo & illud Iuuenalis sat. 2.

— Vbi velari pictura iubetur,

Quæcunque alterius sexus imitata figuram est.

Et vide omnino dictas nostras leges Connubiales vbi suprā. ^k *Quod compar Mysiæ Cereris.*] Idem scribit Lilius Gyrard. de Diis Gentium, syntagm. 14. nullo quoque authore citato. Sed, ne ignores, id totum est Pausan. lib. 7. quo Achaica describit, in fin. Sed addendum Catanenſis quoque Cereris eam fuisse religionem, vt adire eius templi secreta penetralia viris nefas esset, vt tradit Lactantius lib. 2. c. 4.

^l *Cum septem operentur dies.*] Vide nostras leges Connubiales, l. 15, num. 115. incip. Illud quoque ex antiq. & seq.

^m *Pulsis etiam canibus maribus.*] Pausanias d. lib. 7. de Mysiæ Cereris sacrificiorum ritus scribēs, ait, Solenne item septem dierum Cereri celebrant. Diē autem festi tertio è templo viri se subducunt. Relictæ itaque mulieres ea noctu peragunt, quæ ritus postulat. Non autem viri solum expelluntur, sed è canibus etiam mares. Postero autem die reuersos in templum viros derident, & dictariis exagitant mulieres, & has vicissim viri.

ⁿ *Sed lac esse dicunt.*] Plutarch. probl. c. 19. Macrobi. d. lib. 1. c. 12. Athenæus autem lib. 10. Dipnosoph. c. 15. scribit, Aristophanem vocasse vinum ἀφροδίτης γάλα, Lac Veneris, quod sit ipsius Veneris incitamentum.

^o *Quam dixere Mellariam.*] Plutarch. vt suprā citauimus.

^p *Ad quod sacrum nisi castas.*] Idem Plutarch. ibi, An quodd, inquit, à multis tum verò rebus Veneris castæ ac puræ sacrum illud obeunt? Non solum enim viros excludunt, sed cum solenne sacrificium faciunt, quicquid masculum est domo exigunt.

^q *Templumq; deæ nec virum ingredi.*] Tibullus lib. 1. eleg. 6.

Exibit quam sæpe time: seu visere dicet

Sacra bone maribus non adeunda dea.

Et vide nostras leges Connubiales vbi suprā, & quod suprā diximus.

virum ingredi, nec interesse permittitur: cuius limina purpureis vittis velabantur, & quæ non ubique & passim, sed in maximi pontificis domo, in recessu intimo, nocte, non autem die fiebant. Et licet nocturna sacra prisco ritu mulieribus interdicta fuerint, in hoc tamen sacro quum pro populo facerent, mulieres noctu interesse non vetatur: quod quidem tantæ religionis est habitum, ut illud vestales virgines obirent, & per illas sacrum fieret. Cuius ædes alteræ in Auentino, & alteræ iuxta Isidis templum fuere, ad nouam viam. Alij dixere Bonam deam, quam Græci Gynæceiam nuncupant, cuius festis diebus palmitibus tabernacula mulieres intexunt, interque solennia draconem apponunt. Quod sacrum non in pontificis domo, sed in ædibus quisque suis celebrare assueat, aut illis quæ essent in imperio consulari, vel prætorii dignitate. Dúmque sacrum fit, cunctos mares domo exigunt, ne polluerentur, & piaculum fieret, quum ritu sacrorum neque deam conspici, neque sacerdotes palam fieri liceat: Vxor enim exornata, domo maribus exactis, nouem continuas noctes operata furiali incessu, cum æris crepitu & phanatico discursu sacra peragit: aliis simili temulentia ad id sacrum accitis mulieribus: unde occasio frequens mœchandi, & facultas adulteris data est. In cuius sacrificiis canes immolantur: quique huic supplicant, maledictis & probris deam incessunt, neminemque optant bonum inuenire, qui domi nascatur: quippe eam dixere Bonam deam, quæ ex corruptis generationes faciat, quare illam Gynæceiam quasi rerum genitricem, vocant. Quod sacrum Damium à more præpostero, ipsaque Damia, sacerdosque Damiatrix dicta. Cuius instar apud Siculos dicunt fuisse, apud quos sacrum Cereri decem diebus, verbis turpibus & obscænis celebrari produnt, magna verborum licentia, scilicet arbitrata, ex obscenitate verborum, & iocorum lasciuia, Cereris luctum mœrorumque læuari, quem ex raptu filię conceperat. Nonnulli Opem dixere Bonam deam, quæ & Maia dicta est, quam nominibus variis, Faunam & Fatuam, & matrem deum, & Idæam, Pessinuntiam, Cybelem, Rheam & Phrygiam nuncupant, quia hominibus fauet, & opem liberis

Religio.

Ædes, Bonæ deæ.

Gynæceia. Ceremonia.

Mœchandi occasio in sacris Bonæ deæ.

Damium. Cereris sacrum.

Ops.

Opis varia nomina.

ANNOTATIONES.

r *Quæ non ubique & passim, sed in maximi pontificis domo.* Scilicet sacrificia deæ, de quo paulò infra.

s *Et licet nocturna sacra.* De quo omnino vide quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus l. 16. nu. 42. incip. Septimum, ne vxores, & seqq.

t *In hoc tamen sacro.* Nam & in hoc sacro, quod nocturnum erat à mulieribus tantum celebrabatur ex Plutarcho in Cæsare, & in Cicerone, & aliis ubique, & dicitur mox postea.

u *Vt illud Vestales.* Cicero in Oratione de Aruspicium responsis loco supra citato, & Plutarchus in Cicerone.

x *Cuius ædes altera in Auentino.* Scilicet Bonæ deæ. Idque est P. Victoris in 13. regione vrbis Romæ.

y *Alteræ iuxta Isidis templum.* Idem Victor in 12. regione.

z *Quam Græci Gynæceiam.* Macrobius, ut diximus supra, lib. 1. c. 12. aliàs Genesiam. Vide Plutarch. in Cæsare.

a *Quod sacrum non in Pontificis domo.* Plutarchus in Cicerone dicit ea sacra fieri quotannis in domo Consulis. Vide eundem in Cæsare.

b *Cunctos mares domo exigunt.* Plutarchus proble. c. 19. ut supra dictum est.

c *Nouem continuas noctes.* Id non in sacris Bonæ deæ fieri, sed Isidis scribit Propertius lib. 2. elegia 33.

Tristia iam redeunt ierum solennia nobis

Cynthia cum noctes est operata nouem.

Atque utinam Nilo pereat, quæ sacra repente

Misit matronis Inachis Ausoniis.

Quæ dea tam cupidos toties diuisit amantes,

Quæcunque illa fuit, semper amara fuit.

Et de Cereris sacris, quæ Græci Thesmophoria vocant, Ouid. lib. 10. Metamor.

Perq̃ nouem noctes Venerem, tactusq̃ virilis

In vetitis numerant.

Vide nostras leges Connubiales l. 15. num. 15. incip. Illud quoque patebit ex seq.

d *Vnde occasio frequens mœchandi.* Vide dictas leges Connub. l. 16.

e *In cuius sacrificiis.* Hæc vsque ad vers. Quod sacrum, sunt Plutarchi probl. c. 52.

f *Quod sacrum Damium.* Hæc vsque ad vers. Cuius instar, sunt Festi Pompeij lib. 4. cuius hæc verba sunt, Damium sacrificium, quod fiebat in operto in honorem Bonæ deæ, dictum à contrarietate, quod minimè esset *δαίμων*, id est,

publicum, Dea quoque ipsa, *δαία*, & sacerdos *δαίμων* appellabatur.

g *Cuius instar apud Siculos.* Diodorus lib. 5. c. 2. non adeò procul à fi. Cereri verò, inquit, cum semen in terram iacitur, apparatu ac magnificentia exquisita decem dies festos agunt, priorem repræsentantes vitam: quibus diebus turpiliquio inuicem uti consueuere, ut deæ dolor ex filię raptu conceptus, risu & verborum scurrilitate mitigaretur.

h *Nonnulli Opem dixere Bonam deam.* Hæc vsque ad verba, Et Matrem deum, sunt Macrobij lib. 1. Satur. c. 12. aliorum autoritate.

i *Et Matrem deum.* Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina.

k *Idæam, Pessinuntiam, Cybelem.* Hæc tria sunt Strab. lib. 10. & primum quoque Liuij 3. Decad. lib. 9. Ex quo etiam est illud Tibulli lib. 1. eleg. 4.

At qui non audit Musas, qui vendit amorem,

Ideæ currus ille sequatur Opis.

Et Virgilij lib. 10. Æneidos,

Alma parens Ideæ deum, cui Dindyma cordi,

Turrigeræq̃ vrbes, biingiæq̃ ad frena leones.

Et rursus lib. 9.

Tympana vos, buxusq̃ vocat Berecynthia matris

Ideæ.

Et Ouidij lib. 4. Fastorum,

Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu

Flabit & Ideæ festa parentis erunt.

Et ante hos Lucretij de eadem loquentis lib. 2.

Hanc variæ gentes antiquo more sacrorum

Ideam vocitant matrem, Phrygiæq̃ cateruas

Dant comites: quia primum ex illis finibus edunt

Per terrarum orbem fruges cœpisse creari.

l *Rheam.* Vide Strabonem d. lib. 10. & supra eod. lib. c. 4.

m *Et Phrygiam.* Vide eundem. Et hinc illud Virg. lib. 4. Æneidos,

Qualis Berecynthia mater

Inuehitur curru Phrygiæ turrita per vrbes.

Et ibi Seruius, & Hesichius, & Phurnutus, qui ita eam dicit vocari, quod à Phygibus maximè coleretur.

n *Et Opem liberis præstat.* Id respicit quod supra dixit, eam Opim à quibusdam, à quibusdam verò Bonam deam nuncupari. Et hinc vide Macrobi. lib. 1. cap. 12. & Mythologicon lib. 1. cap. 3.

Fatua.
Ceremonia.
Opis simu-
lacrum.
Ceremonia
in sacris Isi-
dis.

Festorum quo-
rundam no-
mina.
Sacra popu-
laria.
Opis aedes.
Aedes
Horta sem-
per reclusa.
Isidis aedes.

præstat: ° *Fatuamque dictam*, quod infantes in lucem editos, fandi modos & verba edoceat: P cui qui vota concipiunt, manu terram tangentes velut parenti & genitrici supplicant. q Cumque in omnibus sacris, qui rem diuinam facit, velare caput soleat, huic aperto capite & inuelato sacrificat. r Quam deam Ægyptiis celebre numen fuisse asseuerant: s cuius simulacrum sinistra scyphum tenet, dextra sistrum: hoc est æneum crepitaculum, quod non spiritu, sed motu concussum personat, ab illisque Isis dicta, cui peruigilia excubiæque nocturnæ à puellis peraguntur. t Cuius sacerdotes linea amicti stola, per urbem lugentes vagabantur, mox læti sacra perficiunt: u in cuius festo qui ex collegio sunt sacerdotes, diuersas facies induunt ornatu vario: nam alius inciectus balteo, militem agit, alius venabulo venator incedit, alius longa stola foeminam mentitur, nonnulli cum fascibus præcedunt velut magistratus. x Post quæ mulieres candidis amiculis ferta ferentes cum speculis & pectine ante simulacrum deæ famulantur, ipsamque comentes cum lucernis & lampade sequuntur. y Et quia Saturni & Vulcani vxor dicitur, ideo flamen Vulcanalis calendis Maiis illi rem diuinam facit, & prægnantem suam mactat Maiæ & Mercurio, z cuius ferias Saturnalibus incurere notatum est, festosque illi dies Opalia fuisse, quæ tertio die post Saturnalia aguntur: a sicut Robigalia, Floralia, Vinalia Agonalia, Carmentalia, Angeronalia & Vertumnalia. b Præter quæ fuerunt sacra popularia non certis familiis tributa, vt c Fornacalia, d Palilia, Laralia: e Fuit autem ædes Opis in Capitolio vna, f altera in vico Iugario Opis & Saturni. Notatumque his qui Ope indigerent, ad asylum Cereris panem dari, quibus nunquam templum clauderetur, sicut ædem Hortæ reclusam esse voluerunt, quum sit hortari, ad res magnas adducere. n Isidis verò ædes vna patricia, altera verò Antenodora dicta est, cuius templum in re-

ANNOTATIONES.

o *Fatuamque dictam.*] Et hic quoque.

p *Cui qui vota concipiunt.*] Diuus Augustinus Varronis auctoritate lib. 7.

q *Cumque in omnibus sacris.*] Plutarchus proble. c. 11.

r *Quam deam.*] Scilicet Isidem, de qua aliquid supra dixit, & statim post declarat.

s *Cuius simulacrum.*] Seruius in libr. 8. Æneidos enarrans illud,

Regina in mediis patrio vocat agmina sistro.

Isis, ait, est genius Ægypti, qui per sistri motum, quod gerit in dextra, Nili accessus significat & recessus: per situlam, quam sinistra retinet, ostendit fluentiam omnium lacunarum. Isis autem lingua Ægyptiorum est terra, quam Isim volunt esse. Alibi autem ostendimus sistrum Ægyptiorum esse proprium.

t *Cuius sacerdotes linea.*] Iuuenalis de his loquens saty. 6.

Qui grege linigero circumdatus, & grege caluo.

Plangentis populi currit latrator Anubis.

Hincque dea linigera dicta est Ouidio lib. 1. Meta.

Nunc dea linigera colitur celeberrima turba.

Et lib. 1. de Ponto eleg. 1. ad Brutum,

Vidi ego linigera numen violasse fatentem

Isidis, Iliacos ante sedere focos.

Et alibi quoque diximus, scilicet lib. 2. c. 9.

u *In cuius festo.*] Hæc sunt Apuleij lib. 11. Metamorphoseos huiusmodi festum describentis, Hic inciectus balteo militem gerebat, illum succinctum chlamyde crepidæ & venabula venatorem fecerant. Alius foccis obauratis indutus serica veste, mundoque precioso, & adtextis capite crinibus, incessu perfluo foeminam mentiebatur. Et post pauca, Nec ille deerat qui magistratum fascibus purpuræque luderet. x *Post quæ mulieres.*] Hæc quoque sunt Apuleij eodem libro quibusdam interiectis, Mulieres, inquit, candido splendentes amicine, vario lætantes gestamine, verno florentes coronamine, quæ de gremio per viam, qua sacer incedebat comitatus, solum sternebant flosculis, aliæque nitentibus speculis ponè tergum reuersis, venienti deæ obuium monstrarent obsequium. Et quæ pectines eburneos ferentes, gestu brachiorum, flexuque digitorum ornatum & obpexum crinium regalum fingerent: illæ etiam quæ cæteris vnguentis & geniali balsamo, guttatim excusso, conspergebant plateas.

y *Et quia Saturni & Vulcani vxor.*] Ad Romanos redit, & de Ope intelligit, quam vxorem & sororem Saturni fuisse scribit Fulgentius libro Mythologicon 1. c. 3. Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 10. Lactantius lib. 1. c. 13. & ante hos Diodorus Siculus lib. 3. Bibliothecæ: aliis 4. c. 5.

z *Cuius ferias.*] Varro lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ, Saturnalia, inquit, dicta à Saturno, quod eo die feriæ eius fierent.

a *Sicut Robigalia.*] De his septem, sex vide paulò infra. Sed quod hic Angeronalia vocat, Agonalia dicendum est, vt patet ex his, quæ statim dicet de Agonalibus. Quamquam etiam fuerunt festa Angeronalia dicta ab Angerona Varro lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ.

b *Præter quæ fuerunt sacra popularia.*] Fest. Pompeius lib. 14. Popularia, inquit, sacra sunt (vt ait Labeo) quæ omnes ciues faciunt, ne certis familiis attributa sunt: vt Fornacalia, Palilia, Laralia.

c *Fornacalia.*] De quibus Plinius lib. 18. c. 2. de Numa loquens, sic scribit, Is & Fornacalia instituit farris torrendi ferias, & equè religiosas terminis agrorum. Plutarchus proble. c. 89. & in Numa Pompilio. Festus Pompeius lib. 6. Et ex poetis Ouidius 2. Fastor.

Curio legitimis tunc Fornacalia verbis

Maximus indicit, nec stata sacra facit.

Hincque dea Fornacalis eidem lib. 6. eiusdem operis.

Sola prius fumis torrebant farræ coloni,

Et Farnasali sunt sua sacra deæ.

Nam & ea Fornax dicta est apud eundem lib. 2. eiusdem operis,

Facta dea est Fornax: læti fornace coloni

Orant, vt fruges temperet illa suas.

De qua Lactantius Falsæ religionis lib. 1. cap. 20. & Festus Pompeius lib. 6. in princ.

d *Palilia.*] De quibus etiam Varro lib. Rei rusti. 3. c. 1. & linguæ Latinæ d. lib. 5. Cicero lib. 5. de Diuinat. Tibullus lib. 2. eleg. 6. Ouidius lib. 14. Metamorp. & lib. Fastor. 4. itemque 6. Propertius lib. 4. eleg. 1. & 4. Persius sat. 1. Festus Pompeius lib. 15. vbi de Pale & Parilibus loquitur. Ex quibus intelliges & hæc Parilia quoque vocari, de quibus alibi diximus.

e *Fuit autem Opis in Capitolio vna.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. Addita, inquit, & vnum diem supplicatio est ex decreto Pontificum, quod ædes Opis in Capitolio de cælo tacta erat.

f *Altera in vico Iugario &c.*] P. Victor in 8. regione vrbis Romæ meminit ædis Opis, & Saturni in vico Iugario.

g *Sicut ædem Hortæ.*] Plutarchus proble. c. 45.

h *Isidis verò ædis vna patricia.*] P. Victor in 5. regione vrbis Romæ. Spartianus in vita Adriani. Ex quo illud Iuuenalis satyr. 6.

A Meroë portabit aquas, vt spargat in æde

Isidis, antiquæ quæ proxima surgit ouili.

Et horum prior Dionysius Halicarnassæus lib. 5.

i *Sciendum*

gione Martij campi fuit, proximū Tiberi, iuxta Septa & Ouile. Sed quia de Agonalibus loquor, ⁱ sciendum Agonalia statuas ferias fuisse, ^k quibus Iano V. Idus Ianuarias mactatur aries: ^l dictique Agonales dies, quod à principe ciuitatis princeps gregis immolabatur: quippe antiqui agein mactare dixerūt, quod verbum in solennibus frequens vsurpatur, ^m quorum authorem Numam Pompilium ferunt. ⁿ Carmentalia verò à matribus familias annis singulis fiunt decimo octauo calendas Februarias, ^o in quibus aliquid scortum aut sua morte peremptum attulisse, magnum crimen erat. ^p Robigalia à Numa quoque instituta sunt, ne rubigo segetes, néve vredo, aut grando inuaderet. Ideo sexto calendas Maij agebātur, quo die ^q Robigo deo sacrum fieri docuit. ^r Floralia à Flora sumpsere nomē, qui vt arbores affatim efflorescerent, ad iustāque magnitudinem fructus accederent, quarto calendas Maij, oraculo moniti sacra constituerunt, namque hæc tempora frugibus metuenda sunt. ^s In cuius festis diebus scēminas quæ vulgato corpore quæstum faciunt, denudari, & pudendis obscēnisque inuelatis, per luxum & lasciuiam currere, & impudicos iocos agere seruatum est: ^t quibus etiam ædiles cicer, fabas & missilia plebi spargere assuerant, leporēsque & capreas, aliāque mitia animalia ludis admittere, quos in vico patricio, aut proximo celebrabant, noctūque accensis facibus, cum multa obscēnitate verborum per urbem vadere, & ad tubæ sonitum conuenire. ^u Fuit enim Flora nobile scortum, huius author argumenti, quæ quum præpotens esset, & diuitiis afflueret, populum Romanum morte obita hæredem fecit, pecuniāque annuam ludis exhiberi voluit. ^x quorum instar ludorum Antisteria apud Athenienses simili licētia fuere. ^y Vertumnalia verò dies festos Vertumno dicatos habuere Octobri mense, cuius sacellum in vico Turario erat vertētibz se ad dexteram sub basilicæ angulo: ^z qui deus mercaturæ & vertendarum rerum habitus. ^a Vinalia autem erant duplicia: altera vinis degustandis duodecimo calendas Martias, quum vina pura sunt, quo die Ioui nouum vinum libare mos est, quod ex dolo haustum, calpare eximebant. ^b Altera, quibus flamen dialis vindemiam auspicatus maturis vuis, vinum legere, & vindemiam fieri iubet: quibus diebus agnam Ioui immolant, intērque cæsa & porrecta, vinum legit, quo tempore ex phano Veneris vinū affatim effundebant. ^c Fuitque veteri lege sancitum, vt flamen Martialis diceret diem veteri vino libando, medicaminis causa. Inde vsurpatum verbum: *Nouum vetus vinum bibo, nouo veteri vino morbo medeor.* Vnde Meditrinæ nomen deæ, cuius sacra Meditrinalia, & dies Meditrinalis. Sicut ad primitias pomorum noua esse dicebant vetera, & alia exoptabant noua, ominis causa. ^d Præter quæ fuerunt Rustica vinalia, quod Veneri ædes tunc dicata foret,

Agonalia.
Agonales dies.Agon.
Carmentalia.Robigalia.
Floralia.Cæremonia
in floralibus.

Flora.

Antisteria
Vertumnalia.

Vinalia.

Meditrina
sacra.
Rustica vinalia.

ANNOTATIONES.

ⁱ Sciendum Agonalia.] Macrobius lib. 1. c. 4.^k Quibus Iano V. Idus.] Ouidius lib. 1. Fastor.*Quattuor adde dies, ductis ex ordine Nonis,**Ianus Agonali luce piandus erit.**Nominis esse potest succinctus causa minister,**Hostia cœlitibus quo feriente cadit.**Qui calido strictos tincturus sanguine cultros**Semper agæne rogat, nec nisi iussus agit.**Pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu**Nomen Agonalem credit habere diem.*

Et cætera quæ sequuntur.

^l Dictique Agonales dies.] Varro lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ, his verbis, Dies Agonales per quos Rex in regia arietem immolat, dicti ab agone, eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. Alij autem alias causas afferunt, vt Ouidius vbi suprā.^m Quorum authorem Numam.] Plutarchus in vita ipsius.ⁿ Carmentalia verò.] Varro dicto lib. 5. & idem Plutarchus in Romulo, Dionysius Halicarnassæus lib. 1. Antiquitarum Rom. scribit, Euandro & Carmentæ Romanos quotannis sacrificasse, quemadmodum reliquis heroibus ac dæmonibus: arāsque dicatas eis etiam fuisse, Carmentæ apud Carmentalem portam sub Capitolio, Euandro apud Auentinum collem prope portam Trigeminam.^o In quibus aliquid Scortum.] Gyraldus syntagmate 17.^p Robigalia.] Varro lib. 1. Rei rusticæ, cap. 1. & d. lib. 5. de ling. Lat. & Plinius lib. 18. cap. 29. Rubigalia, inquit, Numa constituit anno regni sui 11. quæ nunc aguntur ad 7. Cal. Maij: quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Festus Pomp. lib. 16.^q Robigo deo.] Plinius, & Festus Pompeius vbi suprā.^r Floralia.] Varro d. lib. 1. Rei rusticæ, c. 1. Plinius d. lib. 18. cap. 29. Lactantius lib. 1. c. 20. Macrobius lib. 1. c. 4. D. August. Ciuitatis Dei, lib. 4. c. 8. & lib. 6. cap. 7.^s In cuius festis diebus.] Plinius vbi suprā. Gyraldus Historiæ deorum syntag. 1.^t Quibus etiam Aediles.] Valerius Maximus lib. 2. c. 5.^u Fuit enim Flora.] Lactantius lib. 1. c. 20. Huic deæ Ouid. Fast. 5. quod floribus præsit, Zephyrum ventū dat maritum.^x Quorum instar, &c.] Gyraldus in libro de Annis & mensibus, cæterisque anni partibus, de his pluribus scribit. Rhodiginus lib. 29. c. 1. autoritate Apollodori, scribit Antisteria in vniuersum quidem vocari festa Bacchi, priuatim verò Pithegia.^y Vertumnalia verò.] Varro d. lib. 5. de lingua Latina. Festus Pompeius lib. 19.^z Qui Deus.] Donatus in Adelphos Terentij in duobus locis.^a Vinalia autem.] Varro d. lib. 5. linguæ Latinæ. Plinius lib. 18. c. 29. Vnde Ouidius lib. 4. Fastorum,*Cur igitur festum Veneris Vinalia dicant,**Queritis? & quare sit Iouis ista dies?*

Et paulò post,

*Hostica Tyrrheno vota est vindemia Regi,**Iuppiter è Latio palmitè dona feres.**Vota valent meliora: cadit Mezētius ingens,**Atque indignanti pectore plangit humum.**Venerat Autumnus calcandis sordidus vuis.**Redduntur meritò debita vina Ioui.**Dicta dies hinc est Vinalia, Iuppiter illa**Vendicat, & festis gaudet inesse suis.*^b Altera, quibus flamen dialis.] Vinalia (inquit Varro vbi suprā) à vino. Hic dies Iouis, non Veneris. Huius rei cura non leuis in Latio. Nam aliquot locis vindemiæ primū à sacerdotibus publicè fiebant, vt Romæ etiam nunc: nam Flamen Dialis auspicatur vindemiam: & vt iussit vinum legere, agna Ioui facit: inter cuius extra cæsa, & porrecta flamen prorsus vinum legit.^c Fuitque veteri lege sancitum.] Varro ibi, & Festus Pompeius lib. 10. non longè ante fin. vbi de Meditrinalibus.^d Præter quæ fuerunt rustica Vinalia.] Varro vbi suprā, Vinalia, inquit, rustica dicuntur ante duodecimum diem Calendas

Lex apud
Thusculanos.
Laurentum
lex.
Græcorum.
Romani.

eiûsque tutelæ olitores addicerentur, quibus diebus erant feriati, quæ dies tempestatibus leniendis solennis habebatur, qua nouum vinum in urbem ferre, & in cellis vinariis condere affuerant. ^e Apud Thusculanos lege cautum erat, ne quis nouum vinum, antequam Vinalia calentur, in urbem inueheret: Laurentibus, ne quis pomum ex alieno legeret in arimum, quod humeris vectaretur: Græcis, ante vernum æquinoctium, ne quis vitem incideret, neque vnam ante æquinoctium autumnale gustaret: ^f Romanis vino & nouis frugibus, antequam sacerdos primitias libasset, vesci non licuit: ^g Græcis quoque in usu erat, in festo cui Pithægia nomen, quo dolia relinuntur, vinum affatim haurire, ad cuius potum non seruos modò, sed mercenarios, clientes & rusticam turbam aduocabant.

ANNOTATIONES.

lendas Septembris: quod tum Veneri dedicata ædis, & orti eius tutelæ assignantur, ac tum sunt feriati olitores. Festus Pompeius lib. 16. vbi de rusticis Vinalibus.

^e Apud Tusculanos.] Varro non multò ante ea, quæ in præced. citauimus, In Tusculanis, ait, sacris est: Vinum nouum ne vehatur in urbem antè, quàm Vinalia kalentur.

^f Romanis.] Plinius lib. 18. cap. 2. Ac ne, inquit, degustabant quidem nouas fruges aut vina, antè quàm sacerdotes primitias libassent.

^g Græcis quoque in usu erat, in festo, cui Pithægia.] Cælius

Rhodiginus Antiquarum lectionum, lib. 28. c. 25. sic scribit, Pithægia, inquit Proclus, festum veteribus erat, quo in vini participatum & seruos aduocabant & mercenarios: relinabantur enim tunc primùm dolia, proinde facta re diuina, Dionysiaci doni communicatio omnibus patebat. Comprecabantur verò, vt Plutarchus inquit, ἀβλαβὴν καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς τῶν φαρμάκων καὶ χεῖρον ὄντως, id est, innoxiam salubremque ipsis medicamenti potionem. Vndecima mensis die factitari hoc Athenis consueuisse, produnt auctores. Hæc Cælius.

Tantum & quantum comparatiuo nonnunquam coniungi, eadèque pro domo sæpe apud authores inueniri.

CAPUT IX.

Taxanus
Laurentius
Valla Ele-
gantiarum
lib. 1. c. 18.

VM à tumultuariis negociis ingenij vegetandi causa animum ad mansuetiores musas quandoque diuertere, incidimus fortè ad id temporis quum hæc commentaremur, in libellum Elegantiarum (quem sic inscripserat) grammatici cuiuspiam docti hominis & confidentis, qui pleraque exquisitè & non indisertè ex authoribus adnotasse videbatur. In quibus ita scriptum legimus: Tantum & quantum, verbo & positiuo: tanto & quanto, comparatiuo iungi oportere, vt quanto es doctior, tanto es melior: quantum potes, tantum elabora. Arguitque Lactantium velut parum disertè loquitum: Quanto frequenter impellitur tanto firmiter roboratur. Sed quum nos longè secus à probatissimis hæc obseruata legissemus, profectò id non vsquequaque verum putamus: ipsumque qui inter grammaticos principem locum facilè tenuit, quod citra calumniam dictum sit, incuriose processisse. Esto enim quòd sic fuerit ab authoribus sæpe vsurpatum, quin secus dici scribique possit citra reprehensionem, non negauerim: siquidem & tantum cum quanto & cum positiuo aut comparatiuo iungi non indisertè, plerumque videmus. Fuitque hæc oratio non erudita solùm, sed suis numeris omnibus absoluta. Titus Liuius tertio ab vrbe condita: Quantum iuniores patrum plebi se magis insinuabant, eo acrius contrà tribuni tendebant, Lucius Florus epitomarum secundo: Numancia, inquit, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus. Idem de Cassiano bello: Sed quāto est efficacior fortuna quàm virtus, tantum esse virtutem. Plinius Nepos epistolarum vltimo: Quantum ab huiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius, &c. Tacitus historiarum quinto: Tiberius, inquit, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in lusus. Plinius quoque historiæ naturalis decimosextimo, multum superlatiuo iunxit: Domus, inquit, multum pulcherrima consensu omnium ætate ea in cole Quirinali, C. Aquilij fuit. Quin etiam dixit grammaticus noster, proximè accedere ad vim comparatiuorum ante & post, vt tanto ego ante veni, non tantum. Contra quod authoritas Plinij & aliorum obuia est Naturalis historiæ 18. Quantum igitur vniuersas terras ager Campanus antecedit, tantum ipsum pars eius quæ Laboriæ dicitur. Cæsar commentario 6. Omni, inquit, nobilitate Heduium interfecta, tantum potentia antecesserunt, & aliis passim authoribus probatissimis, in quibus liquet, tantum cum quanto, & comparatiuo & positiuo, non absque cultu Latini sermonis iungi licere. In eodem quoque libello scriptum fuit, Eadem singulari pro templo, plurali numero pro domo accipi oportere, nisi sacras adiecisset, quod tamen secus dictum definitumque plerumque est. Q. Curtius lib. 5. (Stabant inquit) ad fores ædis eius, in qua rex vescebatur, & alibi: Excubabant seruatis noctium vicibus, proximi foribus ædis. Cicero pro Cluentio: Atque illo tempore, inquit, in æde T. Annij hominis honestissimi Scalenus accersitus ab Oppianico venit. Rursus ædes plurali pro templo T. Liuius non semel ponit: Duumviri, inquit, creati fuere ædibus dedicandis. Suetonius in Claudio: Spectacula, inquit, edidit, quum prius ad superiores

Cap. 1.

In eundem
lib. 3. c. 7.

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

ID caput ex eorum num. est, quibus Alexander Laurentium Vallam vellicar, eius tamè nomine suppresso: idque ex duobus locis ipsius Vallæ. Primus est in lib. Elegantiarum primo cap. 18. alter libro eiusdem operis tertio cap. 7. Sed

aduerte quòd locus Cornelij Taciti hinc designati lib. 5. est mendosus. Is enim est lib. 4. vbi sic scribitur, Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus & molibus infederat, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in
luxus

ædes supplicasset. Neque abnuerim, quin frequens habeat usus, ut ædes pluratio numero pro domo, pro templo verò singulari dici conueniat. Sed tamen quin altero etiam modo Latine dici possit, isque sermo citra reprehensionem probabilis sit, licet parcius circumspectiusque antiqua dicta & veterum autoritas facit.

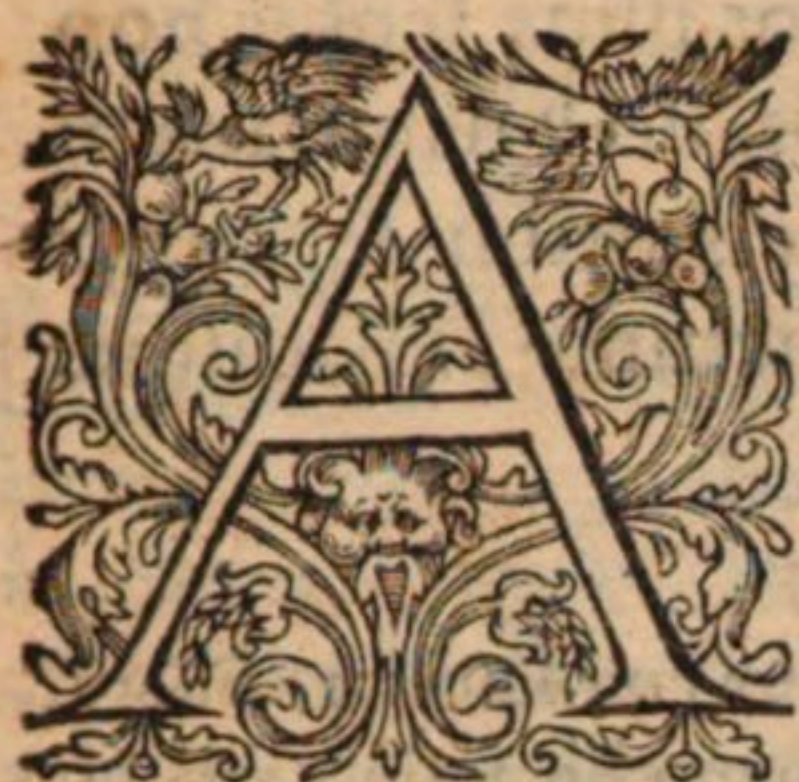
A N N O T A T I O N E S.

luxus & malum otium resolutus. vbi legendum, ut vides, in luxus non lusus. Locus autem prior Plinij est lib. 17. cap. 1. Sed hic locus est hic corruptus, nam in emendationibus

codicibus ita legitur, Multò verò pulcherrima consensu omnium ætate ea in colle Viminali C. Apulij equitis Rom. Posterior autem locus ipsius Plinij est lib. 18. c. 11.

Qua lege duodecim tabularum utiliter & commode, quæve parum consultè, & nimis seuerè scripta videbantur.

C A P V T X.

Condita^a vrbe ad annum ferè trecentimum, populum Romanum ancipiti bello distractum, sine legibus certis, suis tantum moribus vixisse, neque externas leges conquisisse satis constat. trecentesimo demum exacto anno post finitimos superatos bello, quietis rebus, quum respublica legibus formanda videretur, decemuiros legum ferendarum causa creauerunt: qui Athenas profecti ad iura statuenda, ut peregrina instituta, scita, morèsque noscerent, diuino consilio leges duodecim tabulis in æs incisas, in foro proposuere, excerptas à Solonis legibus, quæ axibus ligneis continebantur, quibus boni æquique iussa, prauis delictorumque depulsio, tum iudiciorum ordo, & bene viuendi norma, pœnæque ac præmia constituta sunt: à quibus postea omnis diuini humanique nostri iuris sanctior manauit. Quæ quidè leges quum longi temporis abusu antiquatæ essent, & vetustate consenuissent, nouis postea editis, quæ eadem illa continerent, licet mutatis verbis, eadem tamen scita & constituta mansere. Primi enim qui leges scriptas proposuere, æquandæ libertatis causa. ^b Zephyrij fuere Locri in Brutiis, à Zephyrio promontorio dicti, Aiakis Oilei socij: ^c licet alij in Bœotia Locri Opuntij prodantur, ^d Patrocli patria: ^e alij Epicnemidij in eadem Bœotia: alij Ozolæ à malo odore nuncupati, in Libia. ^f His ergo Zephyriis Zeleucus, Spartanorum & Cretensium placita imitatus, qui à Minoe vetustas leges acceperunt, acerbiores leges conscripsit, pœnâsque iure debitas, iuris atque iniuriæ regulas, scripto præfiniuit, ut metu iudiciorum & pœnarum à criminibus abstererent. Antea enim omnis animaduersio criminis, non scripto iure, sed iudicis arbitrio edebatur. ^g Postea Athenienses à Dracone & Solone scriptas leges in Prytaneo ab eo fixas & propositas, iurâque & iudicia acceperunt. ^h Demum Romani moderando iura, summis infimisque æquando, illorum exemplo scriptas promulgarunt. ⁱ Et sicut Cretensibus Minos, sic ^k Zoroastes Bactrianis & Persis leges dedit, ^l Charonda Carthaginensibus, ^m Zamolxis Scythis, ⁿ Plato & Magnesiis & Siculis, ^o Ægyptiis

Populus Romanus trecentos annos sine legibus vixit. Decemuiros quando primum creati. Leges 12. tabularum Athenis Romæ traductæ. Leges scriptæ à quibus primum propositæ. Zeleucus.

Legum lattores diuersarum gentium.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. X.

^a *Condita vrbe.*] Hæc sunt Liuij 1. Decad. libr. 3. & Pomponij Iuriconsulti in l. 2. ff. de orig. iur.

^b *Zephyrij fuere Locri.*] Strabo lib. 6. Ex quo intelliges hic legendum esse Epizephyri, & iterum lib. 9.

^c *Licet alij in Bœotia Locri Opuntij.*] Strabo d. lib. 9.

^d *Patrocli patria.*] Ceterum (inquit Strabo d. lib. 9.) ex Opuntia terra natum esse Patroclum testatur Homerus, qui cum eadem patrasset inuitus, fuga se subtraxit ad Peleum.

^e *Alij Ozole à malo odore nuncupati.*] Strabo ibi. Plutarchus problem. c. 128. vbi & alias rationes huius appellationis affert & Seruius lib. 3. Æneidos in eum locum,

Hic & Narij posuerunt mœnia Locri.

^f *His verò Zephyriis Zeleucus.*] Diodorus lib. 12. Strabo lib. 6. Ephori autoritate & ante eum Aristoteles Politicon lib. 2. c. 10.

^g *Postea Athenienses à Dracone & Solone.*] Plutarchus in Solone, Diogenes Laërtius in vita ipsius Solonis, Gellius lib. 12. c. 18. & alij plurimi. Sed tu adde alios Atheniensium legum lattores Cæadem, aut, ut alij vocant, Caladem, ex Pausania lib. 1. qui de Atticis est.

^h *Demum Romani.*] Liuius & Pompeius supra iam citati.

ⁱ *Et sicut Cretensibus Minos.*] Aristoteles lib. 7. Politicon c. 10. Strabo lib. 16. Diodorus Siculus lib. 2. c. 1. & lib. 6. c. 15. Leges præterea multas, inquit, Cretensibus dedit, simulans eas ab se in quadam spelunca meditatas. Et hinc legifer Minos dicitur Ouidio lib. 3. Amorum elegia nona, aut decima ad Cererem,

Optauit Minos similes sibi legifer annos.

Sed & Ceres ipsis quoque Cretensibus leges dedit, ex Dio-

doro lib. 6. aut 5. cap. 2.

^k *Sic & Zoroastes Bactrianis.*] Zoroastes, (authoribus Plinio lib. 7. cap. 16. & lib. 30. cap. 1. Iustino lib. 1. & Sabellico Enneadis 1. lib. 5.) Bactrianorum Rex, Astrologiæ peritissimus, Magicas artes creditur inuenisse, legesque Bactrianis dedisse.

^l *Charonda Carthaginensibus.*] Charondas legendum est. nec is quidem Carthaginensibus, sed Thuriis, aut, ut alij vocant, Tyriis, leges dedit apud Diodorum Siculum lib. 12. & Valerium Maximum lib. 6. c. 5. de Iustitia.

^m *Zamolxis Scythis.*] Herodotus lib. 4. Melpomene, Strabo lib. 7. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. memoriæ prodiderunt Zamolxin Getis (qui ex genere Scytharum sunt) leges dedisse.

ⁿ *Plato Magnesiis & Siculis.*] Sed & ipsis Siculis Timoleon vnâ cum Cephalo & Dionysio Corinthiis leges tulit ex Plutarcho in Timoleone. At Plato rogatus à Cyrenensibus, ut ipsis leges scriberet, ac reip. statum componeret, recusauit dicens: Perdifficile esse condere leges tam felicibus: indicans (ut scribit Erasmus Rhoterod. ex Plutarch. in Lucullo in Apophthegmatis Platonis) eos non facile parere salubribus monitis, qui successu rerum elati sibi felices viderentur.

^o *Ægyptiis verò Minos.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 5. Post antiquam, inquit, Ægyptiorum vitam, quâ deum heroumque tempore fuisse fabulantur, tradunt persuasisse primum multitudini scriptis uti legibus Menam, magni animi virum, vitæque inter omnes probatæ. Ex quibus verbis intelligis Menam, non Minam legendum.

Lacedæmonij iure scripto nō utebantur.

Indi.

Quæ olim in 12. tabulis scripta, parum compertum.

Hermodorus.

Quædam ex 12. tabulis relata.

verò Minas, ^p Trismegistus, ^q & Bocorus, ^r Thebanis Philolaus, ^s Andronodorus Chalcidensibus, qui in Thracia sunt, ^t Protagoras autem Thuriis, ^u quibus postea abrogatis & inductis, Metellus deuicta Creta, illas cum Romanis commutauit. ^x Lacedæmonij verò non iure scripto, sed moribus tantum vsu annorum comprobatis, pro lege vsi sunt. Ideo Lycurgus leges scriptas Spartanis nullas dedit, sed omnium consensu mores, tanquam si lex edita fuisset, experiundo obseruarunt. ^y Indi quoque literas non nouere, sed æquissimos mores, legis vice habuere: hique adeò tenaces fuere, vt omni scripto iuri antecederent. Sed quæ priscis institutis per conditores Romani iuris eisdem tabulis ad verbum scripta fuerint, parum comperta sunt, quum ad manum non sint, nullique annales extent, nullaque monumenta vetustatis: nisi quòd pauca quæ ad morum disciplinam & iudicia spectant, intercise authores produnt. ^z Extantque (vt multi asserunt) Hermodori Ephesij legum decemuiralium primi interpretis scripta relata, cuius statua ob id fuit in comitio erecta. ^a Ex quibus pleraque exploratè & satis vtiliter, quædam duricer, & inhumanè, nonnulla remissè & leniter videntur constituta, quorum aliqua probanda, multa velut immitia & agrestia refellenda sunt, nisi fortè multo æuo intercisos & reconditos illius sensus non tenemus. Ex his non alienum fuerit aliqua, licet nimis peruetusta & obsoleta, annotasse: ^b nam faciem carpere, ^c & genas radere virginibus, mulieres percommode verabāt: ^d neque magicis artibus segetem ex alieno traducere, ^e neque defunctorum corpora in vrbe vri aut sepeliri vtiliter sanciuerunt: ^f eiulatusque

ANNOTATIONES.

^p *Trismegistus.*] Hunc quintum fuisse Mercurium scribit Cicero lib. 3. de Natura deorum, his verbis, Quintus, Mercurius scilicet, quem colunt Pheneatæ, qui & Argum dicitur interemisse, ob eamque causam Ægypto præfuisse, atque Ægyptiis leges & literas tradidisse. Hunc Ægyptij Theyn appellant, eodemque nomine anni primus mensis apud eos vocatur. Hactenus Cicero. Lactantius Firmianus lib. Diuinarum institutionum, cap. 6. de hoc Mercurio loquens, Idem, inquit, oppidum condidit, quod etiam nunc Græcè vocatur ἐρμόπολις: & Saitæ seruant & colunt eum religiosè. Qui tametsi homo fuerit antiquissimus, tamen & instructissimus omni genere doctrinæ: adeò, vt ei multarum rerum & artium scientia, Trismegisto cognomen imponerent.

^q *Et Bocorus.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 3. vbi hunc Bocchoridem appellat, cum sic scribit, Legum, quæ ad hominum commercia pertinent, Bocchoridem latorem scribunt fuisse. Eusebius lib. Chronicon 3. c. 10. vbi hunc vocat Bocchorum. Sed Sasochois, vir prudentia excellens, geometriæque inuentor, leges multas, quæ ad deum religionem cultumque pertinent, prioribus addidit, ac Ægyptiis astrorum cursus ostendit apud Aristotelem Politicon lib. 7. cap. 10. & Diodorum Siculum lib. 2. cap. 5. vbi vltra ipsum Sasochoim, tradit & Sesostrum, Verchorim, Amasim, & Darium Xerxis patrem, leges tulisse. Sed & Isidem Ægyptiis leges statuisse, quibus iustitia æquè omnibus seruaretur, vi atque iniuria, timore poenæ, sublatis: hæcque de causa priscos Græcos Isidem legiferam appellasse, tanquam primam legum inuentricem, scribit ipse idem Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2.

^r *Thebanis Philolaus.*] Aristoteles libro 2. Politicon cap. 10.

^s *Andronodorus Chalcidensibus.*] Imò Androdamas ex Aristotele vbi supra proximè.

^t *Protagoras autem Thuriis.*] Diogenes Laërtius in vita illius in princ.

^u *Quibus postea abrogatis & inductis Metellus.*] Sed & superioribus adde Pythagoram Crotoniatis leges dedisse ex Diogene Laërtio in vita illius. Saturnum Latinis ex Virgilio lib. 8. Æneid.

Primus ab aethereo venit Saturnus Olympo,

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis

Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari

Maluit: his quoniam tutus latuisset in oris.

Phidonem Corinthiis ex Aristotele lib. 2. Politicon cap. 4. Hippodamum Milesiis eodem lib. cap. 6. Italum Oenotriis, qui nunc Ausonij dicuntur ex ipso Aristotele lib. 7. Politic. c. 10. Meteromasdem Persis, vt coniectari potest ex Plutarcho in libello, cui titulus est, In principe requiri doctrinam. Zatrastem simulato nomine Arianis ex Diodoro Siculo lib. 2. c. 5. Macarium, Cyrenaici Iouis filium, Lesbiis ex eo-

dem lib. 6. c. 16. Dioclem Syracusis ex eod. Diodoro lib. 12. Nicodorum Mantinensibus ex Æliano lib. 2. de Varia historia. Arymbam & Tharcitam Epirotis, vt de primo testatur Iustinus lib. 17. de secundo Plutarchus in Pyrrho post princ. Dionysium Bacchum Indis ex Diodoro Siculo lib. 3. c. 10. & Arriano de gestis Alexandri lib. 8. & Charondam Rheginis ex Heraclide in Politicis, vt interim prætermittam Mosem Iudeis ex sacris nostris Bibliis. Cererem autem primam omnium leges tulisse, quibus homines iuste pieque viuere assuescerent, & inde Legiferam dictam tradit Diodorus Siculus lib. 6. c. 2. & iterum 15. Ex quo illud Virgilij lib. 4. Æneidos.

— *Maestant lectas de more bidentes*

Legifera Cereri. —

Vbi Seruius scribit, Leges enim ipsa dicitur inuenisse. nam & sacra ipsius Thesmophoria vocantur, sed hoc ideo fingitur, quia ante inuentum frumentum à Cerere, homines passim sine lege vagabantur, quæ feritas interrupta est inuento vsu frumentorum, postquam ex agrorum diuisione nata sunt iura.

^x *Lacedæmonij verò.*] Plutarchus in Lycurgo.

^y *Indi quoque.*] Diodorus lib. 3. Strabo lib. 14.

^z *Extantque, (vt multi asserunt) Hermodori.*] Hic vir, vt inquit Strabo lib. 14. leges quasdam videtur Romanis conscripsisse. Hermodorum in Italia exulantem, fuisse authorem decem viris 12. tab. ferendarum, quæ ea de causa Decemvirciles dicuntur, diximus supra lib. 5. c. 18.

^a *Ex quibus pleraque.*] Aul. Gellius lib. 20. c. 1.

^b *Nam faciem carpere.*] Seruius in 12. Æneid. Virgilij eo loco,

Et roseas laniata comas.

Vbi Seruius, Moris fuit, inquit, vt ante rogos humanus sanguis effunderetur, vel captiuorum, vel gladiatorum: quorum si fortè copia non fuisset, laniantes foeminae genas, suum effundebant cruorem, vt rogis illa imago restitueretur. Tamen sciendum, cautum lege duodecim tabularum, ne mulieres carperent faciem: his verbis, MULIER FACIEM NE CARPITO. Cicero lib. 2. de Legibus.

^c *Et Genas radere virginibus.*] Plinius lib. 11. c. 37. Infra oculos malæ, homini tantum, quas prisci genas vocabant, duodecim tabularum interdicto radi à foeminis eas vetantes. Pudoris hæc sedes.

^d *Neque magicis artibus segetem.*] Vide paulò infra.

^e *Neque defunctorum corpora in vrbe vri.*] Cicero in secundo libro de Legibus, vbi huius rei rationem reddit, & de hoc satis abundè diximus supra lib. 3. c. 2.

^f *Eiulatusque.*] Vt patebit ex seq. & tradit etiam Cicero lib. 2. Tuscul. quæst. Ingemiscere, ait, nonnunquam viro concessum est, idque rarò: eiulatus ne mulieri quidem. Et hic mirum est fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt.

& flebiles questus, quotidianasque lachrymas, & cantus lugubres in funeribus inhibuere: sicut à Solone constitutum fuerat. Verba ex ea lege hæc sunt: ^h Faciem ne carpito, ⁱ néve alienam segetem pellexeris. ^k mulieres genas ne radunto, ^l néve lessum funeris ergo habento. ^m in vrbe ne vrito, néve sepelito. ⁿ Tum si quis in suo arbore panxit, à vicini fundo quinque saltè pedes abesse voluit, in hæc verba, Si quid in agro plantaueris, quinque pedes à vicino abesto: Si ficum aut oleam, pedes nouem abesto. ^o Quod autem alienam segetem pellicere veneficiis lex vetuit, ideo cautum est, quòd carmine euocari fruges, & aliò transferri veteres credidere: quòd ne liceret ad alterius iniuriam condere, etià lege sanxerunt. ^p Insuper filios sub patris iure esse, illòsque victus necessitatisve causa patrio iure vendere, & precium quæstui esse, vsque ad tertiam auctionem, néve id fraudi ignominiaue esset, ^q neq; filiis quicquam in bonis esse, patribus viuientibus, voluere nisi patrio iure emācipatione solutus foret, ^r aut se iubente sponsam filius duxisset, quod antea à Numa Pompilio cautum fuerat, ^s quem etiam pater occidere poterat. Sed quum à prisca illa seueritate postea defuissent, sequuti interpretes ius naturæ, meritò

*Carminē
euocabatur
fruges.
Sanctio de
patribus er-
ga filios, &
contra.*

A N N O T A T I O N E S.

^g Sicut à Solone constitutum fuerat.] Cicero libro 2. de Legibus, Plutarchus in Solone, ἀμυχὰς κοπομένην ἀφείλεν, id est, lacerationes plangentium sustulit.

^h Faciem ne carpito.] Seruius, vt diximus suprà, verbum legis immutat: nam cum in lege dicatur, Genas ne radunto, ipse legit, Faciem ne carpito: fortassis vt intellectus fieret illustrior.

ⁱ Néve alienam segetem.] Plinius lib. 18. cap. 6. quo loco loquitur de C. Furio Cresino. & vide eundem lib. 28. c. 2. vbi mentionem facit 12. tabul.

^k Mulieres genas ne radunto.] Et id item suprà. Sed adde Ciceronem lib. 2. de Leg. vbi in duobus locis adscribit hæc verba huius legis.

^l Néve lessum funeris ergo habento.] Cicero eodem libro in duobus locis, & in priore exponit eam dictionem lessum pro lugubri eiulatione: voxque est fictitia per Onomatopaiam. Plautus in Truculento act. 4. sce. 2.

—Thetis quoque etiam

Lamentando lessum fecit filio.

^m In vrbe ne vrito, néve sepelito.] Suprà ibi, Neque defunctorum corpora.

ⁿ Tum si quis in suo arborem panxit.] Hæc verba legis 12. tabul. sunt apud Cicer. d. lib. 2. de Legibus.

^o Quod autem alienam segetem.] Plin. lib. 28. cap. 6.

^p Insuper filios sub patris iure esse.] Dionysius Halicarnassensis libro 2. vbi describit leges Romuli, Romanus, inquit, legislator permisit etiam patri vendere filium, nihil deterrius crudelitatis specie, quòd res grauior videri posset, quàm pro affectu domestico, quòdque maximè quis miretur in hac dissoluta disciplina Græcorum educatus, quasi durum & tyrannicum, hoc quoque patri concessit, licere illi terna filij venditione pecuniam quærere, maiorem largitus potestatem patri in filium, quàm hero in mancipium. Seruus enim semel venditus, deinde libertatem adeptus, in posterum sui iuris est. Filius verò à patre venditus, si liber fieret, rursus sub patris potestatem redigebatur. Iterum quoque venundatus & liberatus, seruus, vt antè, patris reddebatur: post tertiam demum venditionem eximebatur è patris potestate. Hactenus Dionysius. Hinc, vt scribit Francisc. Balduinus Iuriconsul. in legem Romuli 17. tres illæ in emancipandis liberis imaginariæ venditiones & manumissiones, quarum fit in iure Ciuili mentio. Sic enim demum extincto patris iure filij ius magis in tuto veteres fore iudicabant. Atque hanc quidem Romuli legem tam placuisse Romanis, ait Dionysius, vt etiam relata sit inter 12. Tabul. & multis annis seuerissimè seruata. Numa tamen ab initio eam non nihil mitigauit. Cæterum ius alioqui vendendi filijfamil. planè patri ademptum fuisse tempore nostrorum Iuriconsultorū, certo adfirmare nō possum: quamuis eorū responsa nullam esse tradant liberi hominis venditionem: & creditorem tradant relegandum esse, qui sciens à parente pignori acceperit filiumfamilias, & patrem euictionis nomine obligari, qui filium suū tanquam seruum ignoranti emptori vendidisset. Sed posteriorū Cæsarum rescriptis planè sublatam fuisse hanc venditionis speciem satis constat.

Extat Diocletiani atque Maximiani rescriptum in l. 1. C. de patribus qui filios suos distrax. Liberos à parentibus neque venditionis, neque donationis titulo, neque pignoris iure, aut alio quolibet modo, nec sub prætextu ignorantia accipientis in aliū transferri posse. Constantinus tamen postea in l. 2. C. illo titulo, singularem vnum (vt vocat) casum excepit. Voluit enim, vt inops pater, non habēs vnde se alar, possit filium vendere sanguinolentum, hoc est, recens natum, & adhuc à matre rubentem: qui tamē in suam iterum ingenuitatē asseri possit, restituto emptori precio, aut alio oblato mancipio. Sed humaniores sunt illæ aliæ duæ, quæ extant lib. 11. integri Codicis Theodosiani, de alimentis, quæ inopes parentes de publico petere debent, si domi non habent quo suam sobolem alant. Hæc Balduinus. Huius Constitutionis verba hinc libuit adscribere, Prouinciales egestate victus atque alimoniam inopia laborantes liberos suos vendere, vt oppignerare cognouimus. Quisquis igitur huiusmodi reperietur, qui nulla rei familiaris substantia fultus est, quique liberos suos sægrè ac difficilè sustollent per fiscum nostrum, antè, quàm fiat calamitati obnoxius, adiuuetur, ita, vt proconsules præsidēsque, & rationales per vniuersam Africam habeant potestatem, & vniuersis, quos aduerterint in gestate miserabili constitutos stipem necessariam largiantur, atque ex horreis substantiam tribuant competentem.

^q Neque filijs.] Alciatus in l. pactum, quod detuli. C. de pactis. num. 3. post Bart. in l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de liber. & posthum. & ante eos Dionys. Halicarn. lib. 8. de Sp. Cassio loquens, qui ob affectatum regnum de rupe præcipitatus est, sic ait, Quid si pater eius iudex simul & accusator punitorque fuisset, nec domus eius esset diruta, nec bona publicata. Apud Romanos enim nihil filij possident viuīs patribus: sed licet eis & pecuniis & corporibus filiorum vti arbitrari suo.

^r Aut se iubente sponsam filius duxisset.] Numa Pompilius Romuli successor, ab initio, hanc Romuli legem non nihil mitigauit, vt his verbis scribit idem Dionysius lib. 2. Si pater filio concesserit uxorem ducere, futuram sacrorum ac bonorum iuxta leges participem, patri posthac nullum ius esto vendendi filium, quod ille non scripisset, nisi antè ius fuisset patri vendendi filios. Sicuti & Vlpianus l. 1. §. vlt. ff. de libe. exhib. ait, non posse patrem filiam nuptam abducere: ne bene concordantia matrimonia iure patriæ potestatis turbentur.

^s Quem etiam pater occidere poterat.] Romanorum legislator Romulus (authore Dionysio d. lib. 2.) Solonis, Pittaci, Charondaq; leges permittentes patribus filios exheredare, domove pellere, non satis graues esse iudicans ad coercendam iuuenum contumaciam, & vt parenti suus honos conseruaretur, omnem potestatem patri dedit in filium, idque toto vitæ tempore, siue in carcerem eum mittere, siue flagris cadere, siue vinctum ablegare ad rustica opera, siue necare libeat, etiamsi filius tractet Rempubl. etiamsi magistratus gerat maximos, etiamsi liberalitatis laudem publicè sit promeritus. Quo iure vsi sunt Brutus, Manlius

*Modus vñ
dēdi pueros
aut manci-
pia.*

*Legis actio.
Filius me-
retrici, aut
artibus non
instructus,
patrē alere
non cogeba-
tur.*

cauerunt, vt liberi parentes alant, aut vinciantur. Quam emancipationem, seu cuius rei alienationem, secundum formulas antiqui iuris ita fieri iubebat, vt non minus quinque testibus Romanis ciuibus & libripende, qui libram æneam tenebat, is qui mancipium accipit, æs tenens, ita dicat, *Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio*: post quæ verba, ære percutit libram, atque illi æs dat, à quo mancipium accipit, quasi per imaginariam venditionem precij loco, in ius suum & ditionem vendicaret de alterius manu. Quæcunque igitur alienatio duodecim tabulis haud aliter nisi hac solennitate fieri iure poterat, aut cessione, quæ fieret apud magistratū populi Romani, vt cui res iure ceditur, rem tenens ita vendiceret: *Hunc ego hominem ex iure Quiritium meū esse aio*: mox prætor interroget eum qui cedit, an contrā vendiceret. quo negante aut tacente, ei qui vendicarat, rem addicit. Idq; legis actio dicitur, quia traditione pura cessio rei Mancipi non explicabatur. Quare vsurpatur, vt in emptione rerum quæ Mancipi sunt, libra interponeretur, & libripens. Si tamen filius è muliere quæ vulgato corpore quæstum fecit, & non iustis nuptiis editus, aut à patre nullis foret artibus instructus, lege Solonis patrem alere minimè cogi poterat. Glandem quoque suam in alienum fundum pro-

ANNOTATIONES.

Torquatus & Sp. Cassius, vt idem dicit idem Dionys. lib. 8. Non fuit tamen (vt Balduinus scribit in d. 17. l. Romuli.) ea semper qualem Romulus instituit. M. Brutus in quadā sua ad Atticū epistola, Dominum, inquit, ne parentem quidem Maiores nostri voluerūt esse. Sed & in pietate magis, quàm atrocitate consistere debere patriam potestatem, iudicauit Adrianus Imperator l. 5. ff. ad leg. Pomp. de parricid. & temperatissimam eam esse oportere Seneca pronūciauit. Sanè ius olim patri fuisse vitæ & necis in filiū Constantinus ait l. vlt. C. de pat. potest. & Paulus noster fatetur l. 1. ff. de lib. & posthu. non minus licuisse occidere, quàm exheredare filium familiās. Sed licuisse magis aliquando, quàm licere non obscure significant. Nam & abdicationem, qua Græci vtebātur, sustulerunt. l. abdicatio. C. de pat. potest. & ne maiorem quidem vllam parentum asperitatem in castigandis filiis leges Romanæ tolerarunt. Certè Traianus l. vlti. ff. si quis à paren. manu. voluit, vt pater cogereetur emancipare filium, quem contra pietatem malè tractabat. & ex consilio Neratij Prisci, & Aristonis, tam inhumano patri denegauit bonorū possessionem, quæ manumissori datur. Sed & memoriæ proditum est, Auxonem Equitem Romanum, quodd filium suum virgis immoderatus cæcidisset, sic Romæ publicè à parētibus omnibus, & filiis familiās, nihil equestrem dignitatem reueritis obessum esse, vt suis eum stylis confoderet: & Augustus vix potuerit cōfossū liberare. Certè rescripta Cæsarum non patiuntur emendationem propinquorum (vt vocant) in immensum extendi: & si quod sit delictum filiis familiās, grauiori aliquo supplicio dignum dedi nolunt magistratuum iudicio. Sed & cum videret Romuli lex, ideoq; pater Horatij illius Tergemini, qui, quodd sororem occiderat, homicidij accusabatur, cōtenderet iudicem se esse debere: reclamauit Rex Seruius Tullius, populūque Rom. iudicium relinqui voluit. Testis est Dionys. lib. 3. Ergo nunc parens sit potius accusator, quàm iudex. Durus fortasse videbitur & crudelis pater, qui filium capitis faciat reum. Sed o singularem legum Romanarū humanitatem. Si quis pius clemensque parens infelicem filium, ne alius eum accuset, cogatur offerre iudicem misericordiæ: volunt filio remitti extremū supplicium: ne contra pietatem, atq; humanitatem, pater filio vitam, quam dedit, sua delatione eripere videatur. Sic enim dicitur (l. 13. §. vlt. de re militari.) Diuus Pius desertorē, qui à patre suo fuerat oblatas, in diuiniorem tantum militiam dari iussisse: ne videretur pater ad supplicium filium obtulisse. Haftenus Balduinus.

Liberi parentes alant, aut vinciantur. Parentum necessitatibus liberos succurrere iustum esse scripsit D. Antoninus Pius l. 1. C. de alendis liberis à parentib. Diui fratres à competentem iudice cogendos filios, vt patris alimenta præstent, rescripserunt l. 2. C. eod. Iustinianus in l. fin. §. ipsum autem filium. ab ipsis liberis parentes alendos esse, si inopia ex vtraq; parte vertitur, edixit. Sed & naturali ratione eos cogendos liberos Vlpianus respondit in l. si quis à liberis. §. parens. ff. de agnoscen. vel alend. lib. vel parent. Huius legis meminit Quintil. lib. 5. c. 10. hanc præterea legem sæpe vi-

debis apud Declamatores, scilicet, Senecā, Quintilianum, & reliquos. Hæc enim facit initium 1. & 7. declamat. lib. 1. Declamationum Senecæ: rursumque 7. lib. 2. & 20. lib. 4. Controuersiarum ipsius Senecæ. & 5. declam. Quintiliani. u. *Quam emancipationem.* Hæc sunt Cicer. lib. 2. de Legib. & Boëtij in tertia parte Commentariorum in Topic. Ciceronis in eum locum, Abalienatio est eius rei, quæ Mancipi est, aut traditio alteri nexu, &c. Definit enim, inquit Boëtius, quid sit abalienatio eius rei, quæ Mancipi est, dicens, Abalienatio, est rei, quæ Mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut cessio in iure, inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Nam iure ciuili fieri aliquid non inter alios, nisi inter ciues Rom. potest: quorum est etiam ius ciuile, quod 12. tabul. continetur. Omnes verò res, quæ abalienari possunt, id est quæ à nostro ad alterius transire dominiū possunt, Mancipi dictæ sunt. Mancipi res veteres appellabant, quæ ita abalienabantur, vt ea abalienatio per quandam nexum fieret solennitatem. Nexus verò est quædam iuris solennitas, quæ fiebat eo modo, quo in Institutionibus Caius exponit. Eiusdem autem Caij lib. 1. Instit. de Nexu faciēdo, hæc verba sunt, Est autē Mancipatio, imaginaria quædam venditio, quod ipsum ius proprium Rom. est ciuium. eaque res ita agitur, Adhibitis non minus quàm quinque testibus ciuibus Romanis puberibus, & præterea alio eiusdem conditionis, qui librā æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is, qui mancipium accipit, ita dicit, *Hunc hominem ex iure Quiritium meum esse aio*, isque mihi emptus est ære, æneaq; libra. Deinde ære percutit libram: idq; æs dat ei à quo mancipium accipit, quasi pretij loco. Quæcunque igitur res lege 12. tabul. aliter, nisi per hanc solennitatem, abalienari poterat. Sui iuris autem ceteræ res nec Mancipi vocabantur. Eadem verò etiam in iure cedebantur. Cessio verò tali fiebat modo, Apud magistratum populi Romani, vel apud Prætorem, vel apud Præsidentem prouinciæ, is, cui res in iure ceditur, rem tenens ita vindicat, *Hunc hominem ex iure Quiritium meū esse aio*. Deinde postquam hic vindicauerit, Prætor interrogat, qui eum cedit, an contrā vendicat. quo negante, aut tacente tunc ei, qui vindicauerit, eam rem addicit. idque legis actio vocabatur. Haftenus Boëtius. Huius abalienationis meminit Hor. epist. libro 2. epist. vlt. illis carminibus,

Si proprium est, quod quis libra mercatur & ære,

Quadam (si credis consultis) mancipat usus.

Meminit & Plutarchus in lib. de Sera numinis vindicta. x. *Si tamen filius.* Plutarchus in vita Solonis auctoritate Heraclidis Pontici, nam ibi subdit, Qui in congressione & commercio mulieris decorum non seruat, is facile declarat, se non liberorum gratia ad eam rem impelli, sed voluptati potius indulgere. Ideoque mercede se priuat, nec sibi ius parentis in liberos reliquum facit, quibus ipsa procreatione dedecus & ignominiam attulit. Aliud tamen nostris legibus, quibus pater & filius naturales sese mutuo alere debent, vt supra diximus.

Glandem quoque suam. Plinius lib. 16. cap. 5. Cautum est, inquit,

cidentem, vt liceat tollere in alieno, ^z quique iniuria alterius arbores cecidisset, in singulas ficos æris viginti quinque pœnam soluere cogebat. ^a Tum inter iura stillicidiorum & parietum, nequis ædibus tignum iniunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstari, ^b nève quadrupes pauperiem alteri faxit, sed dari animal pro noxa, aut eius offerri æstimatione lege cauebatur. ^c Quod à Solone statutum erat, vt si canis morfu affecisset quippiam, quatuor pedum capistro nexus dederetur, quod de omni quoque pecore sancitum est. ^d Iisdemque legibus quoties de alicuius statu causa agitur, vt liber an seruus sit, in dubium veniat, dari vindicias secundum libertatem aut seruitutem cauebatur. ^e Vtque ad agrum meum per tuum eunti via mihi pateat, quæ in porrecto octo, in anfractu sedecim pedum foret. ^f Dari autem vindicias secundum libertatem tunc dicebatur, quum prætor super assertione liberi capitis, aut seruilis personæ, quem asserto seruum aut liberum dicit, de quo ambigitur, datis induciis, decernit edicto, ne interim asserto vis inferri valeat per assertorem, sed in libertate qua fungitur, maneat. Cum verò prætor assertum in seruitute pro seruo teneri apud assertorem interim iubet, vindiciæ secundum seruitutem dicuntur dari. ^g Furta quoque eadem lex vsque adeo auersata est, & tam seuera correctione plectit, vt furem manifestum in seruitutem tradat illi cui furto quid subtractum foret. Furem verò nocte deprensam, quoquomodo: die verò, si telo se defenderet, & demum cum clamore occidi permiserit, in hæc verba: Si [†] nox furtum factum sit, si im aliquis occidit, iure casus esto. ^h Furta

De stillicidijs & parietibus.

Vindicia secundum libertatem.

De vindicijs vide l. 2.

§. initium. ff. de orig. iur.

Vindicia secundum seruitutem.

Lex de furiis l. si pignore finem. ff. de fur.

ANNOTATIONES.

inquit, lege 12. Tabul. vt glandem in alienum fundum proidentem liceret colligere. Idque etiam attestatur Iurisconsultus in l. vnica. ff. de glande legenda. Sed & tu interim vide l. Iulianus. §. 2. ff. ad exhib.

^z *Quique iniuria alterius arbores cecidisset.* Idem Plinius lib. 17. cap. 1. Fuit, inquit, & arborum cura legibus priscis: cautumque est duodecim tabulis, vt qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris 25. De quo & tu vide l. 1. ff. arbor. furtim Cæsar. & totum cum tit. & l. duobus. §. colonus. ff. de iure iur.

^a *Tum inter iura stillicidiorum & parietum.* Vlpianus in l. 1. ff. de tigno iniuncto. & l. gemina. ff. ad exhibendum. & Paulus in l. in rem actio. §. tignum. ff. de rei vendit. Idem l. de eo. ff. de donat. inter virum & vxor. Caius l. adeo quidem. §. sed & si. ff. de acquir. rer. dom. vbi sic scribit, omne, quod in ædificatur solo cedit: nec tamen ideo is, qui materiæ dominus fuerit, desit dominus eius esse: sed tantisper neque vendicare eam potest, neque ad exhibendum de ea agere, propter legem 12. tabularum: qua cauetur ne quis tignum alienum ædibus suis iniunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstet. & Paulus l. qui res suas. §. vlti. in fi. ff. de solut. & liberat. & Iustinianus in §. cum in suo. instit. de rerum diuisione.

^b *Nève quadrupes.* Vlpianus l. 1. in princ. ff. si quadrupes pauper. fec. dicat. Si quadrupes, inquit, pauperiem fecisse dicatur, actio ex l. 12. tab. descendit: quæ lex voluit, aut dari, quod nocuit, id est, animal, quod noxiam commisit: aut æstimationem noxiæ offerri. Noxia autem est ipsum delictum. Quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet. & Iustinianus in §. 1. instit. eod. tit. sic scribit, Animalium nomine, quæ ratione carent, si qua lasciuia, aut pauore, aut feritate pauperiem fecerint: noxalis actio lege 12. tabul. prodita est.

^c *Quod à Solone.* Plutarchus in Solone, Noxa, inquit, quadrupedum legem tulit, qua canem, qui quidpiam morfu affecisset, trunco quatuor pedum alligatum dedi iussit, commentum ad securitatem elegans.

^d *Iisdemque legibus.* Pomponius Iurisconsultus in l. 2. ff. de orig. iur. & ante illum Dionysius Halicarnassensis libro 2. Paulus in lege, ordinata. Caius in l. si de libertate. ff. de liberali causa.

^e *Vtque ad agrum meum.* Caius l. viæ. ff. de seruit. rust. præd. Viæ ex l. 12. tab. in porrectum octo pedes habeat: in anfractum, id est vbi flexum est, sedecim. Varro lib. 6. ling. Lat. in verbo, Anfracto.

^f *Dari autem vindicias.* Pomponius in l. 2. §. initium. 13. ff. de orig. iuris. & ibidem Budæus & Zasius. Vide præterea Festum Pompeium lib. 19.

^g *Furta quoque eadem lex.* Totum hoc 12. Tab. caput commemorat Gellius lib. 11. cap. 18. cum probare vult Decemuiros neque pari seueritate in puniendis omnium generum furibus, neque remissa nimis lenitate vsos esse. Audiebant

illi quam acerbè Draco Atheniësis furta omnia puniri voluerat, quam leniter Solon, qui sublato mortis supplicio, dupli tantum pœnam furibus indixit. Audiebant apud Lacedæmonios quanta esset furtorum & quam impia licentia. Prudenter ipsi delegerunt mediam quandam rationem puniendi coercendique furti: quod quidem impunè grassari non potest, quin omnis tollatur humana societas. Et quidem quod attinet ad primum caput huiusce legis Decemuiralis, extat quoque apud Ciceronem. Is enim in Oratione pro Milone, Duodecim Tabulæ, inquit, nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem si se telo defenderet, interfici impunè voluerunt. Sed & Caius noster scribit l. 4. ad legem Aquiliam, Legem 12. Tabul. furem noctu deprehensum occidere permisisse: vt tamen id ipsum cum clamore testificetur. hancque legem enarrans lib. 1. ad leg. 12. Tabul. quid hinc telum appelletur, quamque latè pateat eius significatio, pluribus verbis explicuit: extatque eius interpretatio in Pandectis l. 233. si cauilletur. §. telum vulgò. ff. de verb. signif. & à Iustiniano repetita in Instit. §. telum. Instit. de pub. iud. Sanè tamè Vlpia. adiecit (l. furem nocturnum. ff. ad leg. Corn. de sic.) furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impunè ferre, si parcere ei sine periculo non potuit. Porro, vt Romani post Decemuiros prohibuerunt aliquem de saxo præcipitari, l. si diutino. 25. ff. de pœnis. sic & liberum hominem alicui addici, seruumque illi fieri pœnæ causa, noluerunt. Ergo furti siue manifesti, siue nec manifesti pœna mutata est, & ad pecuniariam reuocata. Testis quidem est Polybius, extremum illud supplicium *ἐυλοκότης* mansisse in castris Rom. aduersus eos, qui quid in iis furarentur. Sed aliorum furtorum, quæ quidem priuata essent (nam peculatus & sacrilegij grauior pœna est) non nisi multam pecuniariam esse voluerunt. Pœna manifesti furti (inquit Iustin. l. vlti. de fur.) quadrupli est tam ex serui, quam liberi persona: nec manifesti dupli. Hæc Franciscus Balduinus in leg. 54. 12. Tabul.

[†] *Si nox furtum.* Hic nox inusitatissimè legitur. Ab eo autem quod is, non eum casu accusatiuo, sed im dixerunt. Sic Macrobius. Nam Festus non im, sed en ab eo quod est is, deduci scribit. Ego tamen em per m, in fine scribendum puto. Moueret me vetusti codicis Macrobiani auctoritas, vt im legendum putarem, incastigatusque Festi exemplar suspicaret, nisi id esset scriptum in dictionibus ab E, litera incipientibus. Vide Cælium Calcagninum Lect. antiquarum lib. 2. cap. 3.

^h *Furta quoque per lancem & licium.* Francisc. Balduinus in leg. 57. 12. Tabul. FURTA PER LANCEN LICIVM QUE CONCEPTA SICVT MANIFESTA VINDICANTOR. Sic scribit, Decemuiros furta, quæ per lancem liciumque concepta essent, perinde ac si manifesta forent, vindicasse, testis est Gellius lib. 11. c. 18. Sed vellem etiam addidisset atque explicuisset, quæ tandem ea furta

Furta per
lancem &
licium con-
cepta.
Spartanis
furta impu-
nita.
Cardaces.
Scythæ.
Indi.
Tauroscy-
thæ.
Solonis san-
ctio.
Draconis
lex.

quoque per lancem & licium concepta, velut manifesta, seueriori pœna puniuit. ⁱ E diuerso Lycurgus Spartanis furta impunita esse voluit, quò magis acuerentur ingenia, animoq; essent vegeto & solerti, ^k exemplo Germanorum ^l & Ægyptiorum, qui furta legibus inulta reliquere. ^m Si tamen sacerdoti exhibita fuissent, furi ablata rei pars lucro accedebat. ⁿ Apud Persas fuere Cardaces, quibus nullus erat rapinis modus. nam per occasionem & licentiam rapto viuere permittitur. ^o Fertur tamen Dionysius senior, quum sceleris conuictos grauius puniret, illos qui vestes furabantur, impunè abire iussisse. ^p Contra verò apud Scythas, quibus nihil erat furto grauius, seuerissima enim plectebantur pœna, qui turbato gentium iure, de possessione dominos euerterent. ^q Indi quoque à rapinis velut contra hominum societatem, contraque diuinum humanumque ius magnopere abstinere, adeò vt siquis vectigal furatus esset, capite lueret: tametsi Herodotus autor sit, Tauroscythas furandi licentia sibi victum quæritare. Id ^r quod Solon apud Athenas sanctionibus magnopere vetuit, cauens vt siquis quod non posuisset tolleretur, tanquam improbus pœnas daret. ^s Præ cæteris Draco legumlator, vt ab

A N N O T A T I O N E S.

sint. magna certè molestia posteritatem liberasset, quam tantò etiam magis id ignorare pudit, quod etiam Gellius alio loco (scilicet, lib. 16. cap. 10.) vehementer rideat quendam Iurisperitum, qui vt ignorantiam in hoc genere suam excusaret, causabatur furtorum quæstiones cum lance & licio euauisse, omnemque illam 12. Tabul. antiquitatem. Tatij Alpini coniectura, aliorum interpretum commentis probabilior esse videtur, furta hæc fuisse, quæ religionis obtentu impostores quidam, tanquam sacrificuli, licio succincti, & lancem ad colligendas stipes circumferentes committebant sacrilegis proxima, nempe rerum, si minus, ad ministerium Dei consecratarum, collectarum tamen ad sacrificia, & eorum nomine. Sacrorum ministros licio succinctos fuisse, ideòque etiam Lictores dictos esse, ostendit Ouid. lib. 2. Fastorum. Lances quoque inter sacrificia fuisse vel illud Virgilij lib. 8. Æneidos indicio est,

Dona ferunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.

Si sacrilegos huius generis fures atque impostores coercere voluerunt 12. Tabul. & prudenter & religiosè factum id est. Eorum nequitia si postea indulset posteritas vel superstitione fascinata, vel talium nebulonum furtis iam satis assueta: nimium certè vecors fuit. Sanè Cicero lib. 2. de Legibus edit hanc legem, PRÆTER IDÆÆ MATRIS FAMVLOS, EOSQVE IUSTIS DIEBUS, NEQVIS STIPEM COGITO. Deinde subiicit, Stipem sustulimus, nisi eam, quam ad paucos dies propriam Idææ Matris excepimus. Implet enim superstitione animos, & exhaurit domos. Tolerat ergo Cicero *μυσαγύρις*. (sic enim vocabantur) cum sua mendicitate, cum suis stipulationibus, alios eius farina non tolerat stipulatores. Hactenus Franciscus Balduinus.

ⁱ E diuerso Lycurgus.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 4. & in Republica Lacedæmoniorum. Gell. d. lib. 11. cap. 18. Plutar. in Lycurgo, Sed ne fallaris, ita furari apud eos licebat, modò ne deprehenderentur in furto, vt scribit idem Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis, Alius, inquit, quidam puellus, cum adesset tempus quo lege cautum erat, vt ingenui pueri quod quisque posset ita furarentur, ne deprehenderentur in furto (nam id turpe erat) viam vulpeculam, quam pueri, quibus cum erat, furati fuerat, accepit seruandam. Sed aduenientibus iis, qui amiserant, ad quærendum illam, sub veste quamprimùm occultauit. Fera verò sauien- te, ac pueri ipsius latus ad viscera vsque lacerante, tantisper tolerauit ne deprehenderetur, dum ij, qui quærebant, abissent. Sed cum pueri, id quod factum erat, vidissent, accusaruntque dicentes: Melius erat manifestare vulpeculam, quam vsque ad mortem occultare. Minimè verò, inquit, sed satius est doloribus immori, quam in furto deprehendi, ac propter mollitiem turpiter vitam affectasse videri. Et non multò post, Furantur, inquit, illic pueri etiam ex esculentis quicquid possunt, discètes dextrè imponere vel dormientibus, vel in diligenter sua seruantibus. Deprehensio pœna erat vapulare & esurire.

^k Exemplo Germanorum.] Cæsar lib. 6. Commentariorum Germanorum mores & victus rationem scribens, ait, La-

trocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis sunt: atque ea iuuentutis exercendæ, ac desidæ minuendæ causa fieri prædicant.

^l Et Ægyptiorum.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3. Gellius lib. 11. cap. 18.

^m Si tamen sacerdoti.] Diodorus vbi suprà, Lex præterea priuatim de furibus apud solos Ægyptios hæc erat. Iubebat eos qui furari volebant, nomen suum apud Principem sacerdotum scribere, atque euestigiò furtu ad eum deferre. Similiter quibus res furto erepta erat, apud eundem rei sublata tempus, diem & horam scribere tenebantur. Hoc modo faciliè inuento furto, qui rem amississet, quarta multabatur parte, quæ daretur furi. Satius lator legis esse duxit, cum impossibile esset furta prohiberi, potius alicuius portionis, quam totius rei amissæ homines iacturam pati. Similiter & Samij Mercurio Charidote rem diuinā facientes, volenti & furari & latrocinari permittit. Quia oraculo relicta insula Mycalem cum migrassent, præda ac rapinis decem annis vitam duxerunt: deinde in insulam reuersi Samij hostes superarunt. Plutar. problem. cap. 168.

ⁿ Apud Persas.] Strabo lib. 15. ad fin.

^o Fertur tamen Dionysius senior.] Dionysius, authore Plutarcho in Apophthegmatis eiusdem, cum in aliorum scelerum patratores seuerè animaduerteteret, vestium furibus parcere solet: vt Syracusij cœnare inter se & inebriari desinerent. Solent enim lopodytæ, id est vestium fures in balneis frequentibusque conuiujs venari. Quemadmodum autem in balneis vestes deponuntur: ita in conuiujs summæ vestes abiici solent, vt togæ palliæque. Hæc Erasmus ex Plutarcho in Apophtheg. Dionysij.

^p Contra verò apud Scythas.] Iustinus ex Trogo Pompeio, lib. 2. Scytharum mores describens, Nullum, ait, scelus apud eos furto grauius: quippe sine tecto, munimentoque pecora & armenta habentibus, quid saluum esset, si furari liceret?

^q Indi quoque.] Hæc vsque ad versic. Tametsi. sunt Strab. lib. 15. Quinetiam apud Bactrianos, qui vel pauca furatus esset, sputis dedecorabatur, vt ex autoritate Bardasanis scribit Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 6. cap. 6. Et qui apud Artios aliquid, vel minimū furabatur, obruebatur, vt ille quoque dicit eodē loco. Et apud Locros, si quis in furto deprehenderetur, oculis priuabatur, vt testis est Heraclides in Politicis.

^r Id quod Solon.] Laërtius in vita illius. Vide nostras Consuetudines.

^s Præ cæteris Draco.] Plutarchus in vita Solonis ἀπεισι ἀμαρτάνουσι μὴ ἀζημία θάνατον τὸς λάχνας κλέψαντες ἢ ὀπώραν ὁμοίως κολλάζουσι τοῖς ἱεροσύλοις, καὶ ἀνδροφόνους. id est, omnium flagitiorum vna pœna mors, qui olera, aut mollioris corticis fructus surripuerint, vt sacrilegi & homicidæ puniantur. Gellius lib. 11. cap. 18. post princ. Draco, inquit, leges, quibus Athenienses vterentur, primus omnium tulit. In illis legibus furem cuiuscunque modi furti, supplicio capitis puniendum esse, & alia quæ nimis seuerè censuit sanxitque.

alieno omnes manum abstinere, furta tam morosissime pensitavit, ut eum qui stercoreandi causa, sterco bubulum abstulisset, aut olera, capitis supplicio afficeret: ^t censuitque furto teneri etiam qui iumentum aliorum, quam quod utendum acceperat, deduceret. ^u In Lycia ferunt constitutum, ut si liber homo quippiam furatur, libertate amissa, servus cogatur esse & mancipium. ^x Alexander quoque Severus adeo vindex furtorum fuit, ut praeter severissimas poenas, nullum raptorem aut furem salutationi admiserit, illosque velut nequissimos e conspectu summoverit. ^y Dixere autem furta per lancem & liciu, quod fures qui in alienas penetrabant aedes, plerumque (ut est sagax furum solertia) liciu ferebant, quo furta alligarent: & lancem pra oculis, ne innotescerent. ^z Eadem quoque lex coetus nocturnos & coitiones in vrbe nocte fieri vetuit: ^a quod lapsu mox temporis obliteratum, postea Gabinia lege innouatum fuit. ^b Noctemque ita lex definiuit, ut post solis occasum noctem esse decernerent. Verba legis haec sunt: Ante meridiem causam conuicito, quum perorant ambo praesentes: post meridiem praesenti litem addicito, si ambo praesentes. Sol occasus suprema tempestas esto. ^c Venditaeque rei & traditae, nisi persoluto precio vel satisfacto, haud aliter rem ad emptorem transferri voluit. ^d Furtiuaeque rei usucapionem & dominium inhibuit. ^e Quo etiam iure cauebatur, in rebus vendundis ea praestari oportere, quae essent nuncupata, ita ut pacti & conuenti stetur formulae: quae qui inficiatus foret, duplicem subiret poenam. Quod mox a iureconsultis, qui formulas de dolo malo inuenerunt, cautius statutum est. nam in ^f re vendita si quid esset vitij, quod emptor ignoret, venditor sciat, reticentiam quoque mulctari iusserunt. ^g Erat tamen lege constitutum, ut si quis peteret quod inficiaretur dubia argumentorum fide, ambo, petitor & reus aereos quingentos apud pontificem deponerent, quod iuramentum dicebatur: & demum re discussa, victor pro quo iudicium staret, nummos reciperet: victi vero ad aerarium ferebatur. ^h Et tamen si lege duodecim tabularum, usucapione biennali fundi dominium transfret ad emptorem, nihilque de urbanis caueretur praediis, iureconsulti postea legem interpretati, idem pla-

Licij.
Alexander
Severus.

Furta per
lancem &
liciu.

Noctis de-
finitio secun-
dum legem.
De rerum
venditioni-
bus.

Reticentia
in venditione
mulctanda.
Iuramentum
per pecuniam
depositam.

A N N O T A T I O N E S.

^t *Censuitque furto teneri.* Gellius lib. 7. cap. 15. & hoc quoque nostris legibus observatur, ut scribitur in l. qui iumenta 40. ff. de furtis. Qui, inquit, iumenta sibi commodata longius duxerit, alienave re invito domino usus sit: furtum facit. & l. si ut certo loco. §. §. sed interdum. Vlpianus sic scribit, Sed interdum & mortis damnum ad eum, qui commodatum rogavit, pertinet. nam si tibi equum commodauero ut ad villam adduceres, tu ad bellum duxeris: commodati teneberis. idem erit & in homine. Restrigitur si volente domino id facere existimauit. Angelus in §. furtum. ff. de oblig. quae ex malefic.

^u *In Lycia.* Nicolaus *de iur.* & ex eo Stob. Serm. 42.

^x *Alexander quoque Severus.* Lampridius in vita illius. T. autem Iunius, ut id addas, cum apud Claudium Caesarem coenaret, argenteum poculum (siue scyphum aureum, ut scribit Sueton. in vita Claudij cap. 32.) clam sustulit: quod cum Caesar audisset, furtum illud non alia poena ultus est, quam postridie eum rursus ad coenam inuitavit, qui cum venisset, iussit ministris, ut nullum illi argenteum poculum, sed fictilia omnia adferrent atque apponeret. Plutar. in vita Galbae. Hanc historiam Corn. Tacit. lib. 17. sic scribit, Titus Iunius seruili deinceps probro respersus est, tanquam scyphum aureum in conuiuium Claudij furatus. Et Claudius postera die, soli omnium Iunio fictilibus ministrari iussit.

^y *Dixere autem furta per lancem & liciu.* Festus Pompeius lib. 10. Lance, inquit, & licio dicebatur apud antiquos, quia qui furtum ibat quaerere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat, propter matrum familiae, aut virginum praesentiam. Scribit quidem Festus antiquam illam quaerendi furti in aedibus alienis fuisse solennitatem, vel ne viderentur uxores & mulieres, quas religiosè ac seuerè olim & Graecos & Latinos obseruasse, ut nunc etiam, nullus ignorat: vel ne terrentur, vel aliam ob causam. Furtum autem quod quis committebat, furtum quaerens in aedibus alienis, per lancem & liciu conceptum dicebatur: quia licio cinctus & lancem ante oculos tenens furtum faciebat. De huiusmodi furto iam non multo ante ex Francisco Balduino satis ample diximus.

^z *Eademque lex coetus nocturnos.* Portius Latro in illa elegantissima declamatione aduersus Catilinam, Primum, inquit, 12. Tabul. cautum esse cognoscimus, ne quis in vrbe coetus nocturnos agitar.

^a *Quod lapsu temporis.* Idem Portius ibi ad supra proximè dicta adiungit, Deinde lege Gabinia promulgatum, qui con-

ciones vllas clandestinas in vrbe conflauisset, more maiorum, capitali supplicio mulctaretur.

^b *Noctemque ita lex definiuit.* Macrobius lib. 1. Satur. c. 3. Censorinus de die Natali, cap. 19.

^c *Venditaeque rei & traditae.* Id ex legibus 12. Tab. esse testatur Iustinianus in §. venditae. Instit. de rerum diuis. Paulus in l. quod vendidi. 19. ff. de contrahenda empt. Quod vendidi & tradidi, ait, non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum: vel etiam fidem habuerimus emptori sine vlla satisfactione. Et Vlpianus in l. procuratoris. §. sed & si dedi. ad finem scribit, Quia res venditae, non alias desinent esse meae (quamuis vendidero) nisi aere soluto, vel fideiussore dato, vel alias satisfactio: dicendum erit, vindicare posse me.

^d *Furtiuaeque rei usucapionem.* Id & ex legibus 12. Tab. tradit idem Iustinianus in §. Fortunae. instit. de usucap. Et id quidem postea confirmatum est lege Attilia, aut, ut alij vocant, Atinia apud Gellium lib. 17. cap. 7. & Paulus l. 4. §. quod autem. ff. de usucap.

^e *Quo etiam iure cauebatur.* Haec lex 12. Tabul. ex Graecis legibus esse videtur. Idem quoque cauisse videntur Aediles apud Vlpianum in l. 1. ff. de edil. edict.

^f *In re vendita si quid esset vitij.* Venditorem vitium morbumve scientem omnia detrimenta, quae ex emptione emptor traxerit, praestare oportere Iulianus apud Vlpianum scribit l. Iulianus. ff. de actione empti. ex edicto aedilium quod extat in l. 1. ff. de edilicio edict. Huius legis meminisse Cicero lib. 3. de Offic. ubi sic scribit, Ac de iure quidè praediorum sancitum est apud nos in iure ciuili, ut in his vendendis vitia dicerentur, quae nota essent venditori. Nam cum ex 12. Tabul. satis esset ea praestari, quae essent lingua nuncupata, quae qui inficiatus esset, dupli poenam subiret, a Iurisconsultis etiam reticentiae poena est constituta. Quicquid est in praedio vitij, id statuerunt, si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset, praestari oportere.

^g *Erat tamen lege constitutum.* De hoc articulo vide ff. iudicatum solui. & ff. in ius vocati ut eant. & ff. qui satisfd. cog. & C. de iureiur. propter calum. dan. Cui satisfactioni successit hodie ex Francisci Regis I. constitutione apud Gallos domicilij electio. Porro non legi litigatores deponere so. aureos. Tu tamen interim vide tit. de satisfd. Instit. lib. 4. c. 11.

^h *Et tamen si lege duodecim tabularum, usucapione biennali fundi.* Cicero in Topicis, & Oratione pro Cecinna, & in Oratione de Aruspiciu responsis.

citum iuris æquitare ad vrbana transtulere. ⁱ qua etiam lege cautum fuit, vt vestibulum sepulchri, sicut sepulchrum, vsucapere non liceret. ^k Frugem quoque alterius aratro quæsitam nocte pauisse, vel infame carmen proposuisse, puberi duodecim tabulis capitale fuit: impuberi verò, prætoris arbitrato fustis pœna. ^l Eumq; qui hostem concitasset, aut opem tulisset, capite puniuit. ^m Furti quoque noxalis actio; lege duodecim tabularum constituta erat, vt si seruus quadrupèsve furtum damnūve admisit, vel fraude aut perfidia quid patrauit, dedendo seruū aut quadrupedem liberetur dominus. ⁿ Quod si seruus equusve meus in stadio coronā meruisset, domino deberi cauebatur, his verbis: Qui coronam parit ipse, pecuniāve, eius virtutis ergo arguitur, quam seruus equūve meruissent. Et hæc omnia sapientia prope singulari eisdē tabulis sancita & sacrata fuere. ^o Nec tantum circa corrigendos plectendosque mores, sed circa vltimas voluntates, & bonorum successiones testamento debitas, & ad parentum bona admissiōē, eisdem tabulis iura perscripta sunt. ^p Nam masculos æquē ac fœminas ad bona parentum pariter vocauit, & eosq; siue testamento valido, siue nullo. ^r nec solum natos, sed posthumos, ^s inuitos & necessarios hæredes esse iussit, ^t pròque hæreditariis portionibus legata distribui voluit. ^u Quod olim Ephialtes ephorus Lacedæmoniis lege prohibuit: nam rogationem tulit nimis insolentem, vt liceret patri, filiis omissis, extraneos scribere successores: hoc agens, vt filium quem odio prosequeretur, exhæredaret. ^x Solon verò, nisi extarent filij, quos testator voluit, scribi hæredes iussit pro voluntate. ^y Apud Arabes lege cauetur, vt fratres gentilium hæreditatū successores antecedant filios,

Furti actio.

Leges 12. Tabul. circa vltimas voluntates.

Ephialtis rogatio.

Solon.

Arabes.

A N N O T A T I O N E S.

ⁱ *Qua etiam lege cautum fuit, vt vestibulum sepulchri.* Cicero lib. 2. de Legibus.

^k *Frugem quoque alterius aratro.* Plinius lib. 18. cap. 3. Frugem quidem, ait, aratro quæsitam furtim nocte pauisse, ac secuisse, puberi 12. Tabul. capitale erat, suspensumque Cereris pecari iubebāt grauius quàm in homicidio cōuictum: Impubem prætoris arbitrato verberari, noxiāve duplionēve decerni. Idem libro 28. cap. 2. cū probare vult magicarum incantationum aliquam esse vim, ait legum ipsarum in 12. Tab. verba fuisse, *QVI FRUGES EXCANTASSET.* & alibi, *QVI MALVM CARMEN INCANTASSET.* De eo quod de impubere dixit, vide Gellium lib. 11. cap. 18.

^l *Eumq; qui hostem concitasset.* Huius legis testis est Martianus in l. 3. ff. ad leg. Iul. maiest. his verbis, Lex 12. Tabul. iubet eum, qui hostem concitauerit, quīve ciuem hosti tradiderit, capite puniri. Vbi aduerte in antiquis Digestorum libris scriptum esse, *Quīve opem hosti tradiderit.* & non ciuem.

^m *Furti quoque noxalis actio.* Vlpianus Celsi autoritate in l. 2. ff. de noxa, act.

ⁿ *Quod si seruus equusq; meus.* Plinius lib. 21. cap. 3. totum hoc caput nobis suppeditauit (vt scribit Franciscus Balduinus in l. 14. duodecim tab.) & aliqua etiam in parte interpretatus est. Sic enim lib. 21. cap. 3. loquens de coronis ait: Semper autoritas vel ludicro quæsitum fuit. Nanque ad certamina in circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quoscunque mittebant. Inde illa 12. Tab. lex, *QVI CORONAM PARIT, IPSE PECVNIÆVE EIVS, VIRTUTIS ERGO ARGVITVR.* Quam serui equūve meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? vt ipsi mortuo, parentibusque eius, dū intus positus esset, forisve ferretur, sine fraude esset imposita. Aliās in vsu promiscuo ne ludicræ quidem erant. Hæc Plin. Cicero quoque lib. 2. de Legib. huius nobis rei testis esse potest. Cū enim dixisset, Per 12. Tabul. sublatam esse seruilem vincturam, & circumpotationem funebrem, & sumptuosam resperisionē: addit, Longas quoque coronas esse sublatas. Coronas lemniscatas intelligit, quas cadaueribus imponi prohibuerūt Decemuires. Tum verò subiicit, Illa iam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam, & ei qui peperisset, & eius parenti, sine fraude esse lex impositam iubet.

^o *Nec tantum circa corrigendos plectendosq; mores.* Leges enim 12. Tab. circa successiones prouidisse author est Vlpianus in l. 1. is autem 11. ff. de iure patron. Idem Vlpianus in l. lege obuenire. 13. 1. ff. de verb. signif. Lege, inquit, obuenire hæreditatem non improprie quis dixerit, & eam, quæ ex testamento deferretur: quia lege 12. Tabul. testamentariæ hæreditates cōfirmantur, & Iustinianus in l. lege 12.

Tabul. 14. §. vlt. C. de legit. hæred. & in §. intestatorum autem. Instit. de hæred. quæ ab intest. defer. & in §. necessarij. Instit. de hæred. qual. & differ.

^p *Nam masculos æquē ac fœminas.* Iustinianus in d. l. lege 12. Tabul. in princ. C. de legit. hæred. Lege, inquit, 12. Tab. bene humano generi prospectum est, quæ vnā cōsonantiam tam in maribus quàm in fœminis legitimis, & in eorum successione necnon & liberis obseruādā esse existimauit: nullo discrimine in successione habito, cū natura vtrunque corpus ediderit, vt maneat suis vicibus immortale, & alterum alterius auxilio egeat, & vno semoto, & alterum corrumpatur.

^q *Eosq; siue testamento valido, siue nullo.* Lege vlt. C. famil. eriscun. vbi sic scribit, Iudicio familiæ eriscundæ (licet ab intestato ad successionem liberi vocentur) seruato Senatūsculti auxilio, defuncti dispositio custodiatur. & l. hac consultissima. §. ex imperfecto. C. de testamentis.

^r *Nec solum natos, sed posthumos.* Vlpianus in l. intestato. 3. §. vtrique. & Iulianus in l. Titius. 6. ff. de suis & legit. Diocletianus & Maximianus in l. intestato. C. cod. tit. Iustinianus in §. 1. Instit. de hæred. quæ ab intest. defer.

^s *Inuitos & necessarios.* Iustinianus in §. necessarij. Instit. de hæred. quali. & diff. Necessarij verò, inquit, ideo dicuntur, quia omnino siue velint, siue nolint, tã ab intestato, quàm ex testamēto ex lege 12. Tab. hæredes fiunt. quod & ipsum traditur in l. is, qui putat 15. & l. necessariis. 57. ff. de acquir. vel omitten. hæred. l. conditionib. 5. ff. de conditione & demonstr. vbi Paulus eleganter & ad instituti sermonis nostri rationem accommodatē scribit, Necessarios hæredes propter patriam potestatem dici.

^t *Proq; hæreditariis portionibus.* Iustinianus in l. maximum vitium 4. de liberis præter. scribit l. 12. Tab. fœminas æquē ac mares ad intestatorum successiones admisisse.

^u *Quod olim Ephialtes.* Franciscus Balduinus in 26. duodecim Tab. legem hunc Epitadem vocat. sic enim scribit, Initio mirari aliquis posset, Decemuiros liberam patribus dedisse potestatem filiorum exhæredandorum, aliorūque quos vellent hæredum instituendorum, cū quidem Solon legem ferens testamentariam, filiorum causam exceperit, quos bonis paternis iniuria fraudari iniquum esse iudicabat, quanquam & apud Græcos inuentus vnus Epitades sit, qui dixerit in fraudem filiorū, vt cuique liberum esset, cuicunque tandem vellet, patrimonium suum legare ac testamento relinquere: hoc interim agens captans, vt filium, quem oderat immerentem etiam posset exhæredare. Ac primū quidem populus non intellexit astuti hominis mentem: sed vbi patefactum id est, iniusta lex hæc repudiata fuisse dicitur.

^x *Solon verò.* Plutarchus in vita illius.

^y *Apud Arabes.* Strabo lib. 16.

quia natu grandiores sunt : Lycij populi filias, non filios, hæredes nuncupant, ^z & à matribus cognomen-
 ta ferunt. ^a quinetiam apud Cantabros vetus erat mos, vt maribus omiſſis filias ex aſſe inſtituant.
^b Germanis verò de bonis teſtari non licebat: ſed ſi liberi extarent, ad inſteſtati patris hæreditatem ad-
 mittebantur: ſi minus, proximiores propinqui. ^c Apud Æthiopes ad regni ſucceſſionem, non regis, ſed
 fratrum filij vocabantur. Proditum tamen memoriæ eſt, ^d Metelli filios Romæ à patre hæreditate ex-
 cluſos, teſtamentum tamen irritum non feciſſe, ſatius arbitrati, bonorum extorres fieri, quàm qua-
 lem cunq; patris voluntatem non tueri. ^e Non ſic Hortenſius orator, & Fuluius Flaccus, nam celeſtiſ-
 ſimos filios, & parricidij conuiſtos, quamuis bonis ſe abdicaturos iuraſſent, hæredes tamen bonorum
 reliquere. ^f Attilia verò Variola cum à patre octogenario hæreditate excluſa eſſet, centumviri tamen
 iudicio ad patris bona admiſſa fuit, pro eo quòd vndecimo poſt die nouercam ei ſuperduxerat, velut
 decrepitus pater ætate deſiperet. Libertorum quoque hæreditatem, & tutelam filiorum, ſi inſteſtati de-
 ceſſiſſent, ad patronum pertinere. Quibuſq; tutor datus non eſſet, proximòs agnatos, velut fide &
 conſtantia ſingulari, ad tutelam & curam aduocauit. Fuitq; apud Thuriòs lege cautum, vt bonorũ &
 fortunarum pupilli, agnati proximi curam agerent: ipſius verò educatio, & morum inſtitutio, maternis
 affinibus daretur. ^g Solonis tamen lege cautum fuit, ne is tutor eſſet, ad quem poſt obitũ, pupilli bona
 redundarent, nequa fraus, neu quis dolus compoſitus pupillo exitio forèt: ^h quæ tutela fiduciaria dicta:
ⁱ quippe fiduciam is habere dicitur, cui res aliqua mancipatur & creditur, vt haud multo poſt illam
 mancipanti reddat. ^k Eos Lacedæmonij *ἐποδῖνες* nuncupant, qui alterius tutelam curamq; ſuſcipiunt.
 Apud Indos lege cauetur, vt patre defuncto, filiis tutores duo, qui illorum cura agerent, peregrini, non
 ciues dentur. ^l Atque ſi nemo ſuus hæres patri exiſteret decedenti, proximòs agnatos hæredes iuſſit eſ-
 ſe, his verbis: Agnatus proximus familiam habeto. Si tamen capite minuti eſſent, illos ad bona dece-
 dentis lex non admittebat. ^m Patronumq; ad bona liberti tunc demum peculiumq; admiſit, ſi ne-
 mo ſuus hæres foret. ⁿ Suſpectumq; tutorem à pupilli tutela amoueri, ^o furioſoſq; & prodigos,
 quiq; patrimonium profuſis ſumptibus debacchantur, in agnatorum tutela & cura eſſe voluit: qui-
 bus etiam bonorum adminiſtratio lege interdicta fuit. ^p Viro quoque ab vxore diuertere, ^q aut res

Lycij.
Cantabri.
Germani.
Æthiopũ
regni hære-
ditas.

Libertorum
bona.
Tutores.
Thuriõrum
lex.

Solonis lex.
Tutela
fiduciaria.

Πρόδοι.
Tutores duo
filiorũ apud
Indos.

Capite mi-
nui ad hæ-
reditatem
non admiſſi.
Diuortium.

A N N O T A T I O N E S.

^z Et à matribus cognomen ta ferunt.] Plutarch. de Claris mu-
 lieribus, cap. 9. in ſi. Lege, ait, apud Xanthios cautum eſt, vt
 à matribus non à patribus filij generis nomen ſortiantur.
 Ho etiam refert Herodot. lib. 1.

^a Quinetiam apud Cantabros.] Strabo lib. 3.

^b Germanis.] Tacitus de Moribus Germanorum, Sororum
 filiis, inquit, idem apud auunculum, qui apud patrem ho-
 nor. & paulò poſt, Heredes tamẽ ſucceſſoreſq; ſui cuique
 liberi: & nullum teſtamentum. Si liberi non ſunt, proximus
 gradus in poſſeſſione fratres, patrui, auunculi.

^c Apud Æthiopes.] Liuius 3. Decad. lib. 9. hoc Numidis,
 non Æthiopibus tribuit, his verbis de Maſaniſſa loquens.
 Regnum ad fratrem Regis Deſalcem prægrandem natu
 (mos ita apud Numidas eſt) peruenit.

^d Metelli filios.] Valerius Maximus lib. 7. cap. 8. de Teſtamẽ-
 tis, quæ rara manſerunt.

^e Non ſic Hortenſius orator, & Ful. Flaccus.] De his duobus
 idem Valerius lib. 5. cap. 9. de Parentum moderatione ad-
 uerſus ſuſceptos liberos.

^f Attilia verò Variola.] Plinius Iunior Epistol. li. 6. epistol. 33.
 ad Romanum quæ in c. tollite cuncta. vbi tamen non Atti-
 lia hæc nominatur, ſed Accia.

^g Solonis tamen lege.] Dioge. Laërtius in vita illius.

^h Quæ tutela fiduciaria.] Ad Romanos redit. & de hac Iuſti-
 nianus in §. 1. Inſtit. de fiduciaria tutela.

ⁱ Quippe fiduciam is habere dicitur.] Boëtius li. 4. Commen-
 tatorum in Topica Ciceronis. De quo omnino vide no-
 ſtrum tractatum Retractum tit. 2. in præfat. nu. 37.

^k Eos Lacedæmonij *ἐποδῖνες*.] Plutarchus in vita Romuli, &
 vide noſtros Commentarios Iuris primigeniorum, quæſt.
 40. nu. 208. incip. Idq; iure veteri.

^l Atque ſi nemo ſuus hæres.] Vlpianus in illis fragmentis iu-
 ris ciuilibus, quæ ipſius nomine circunferuntur, & huius quo-
 que legis meminit Iuſtinianus in §. 1. Inſtit. de leg. agnat.
 ſucceſſ.

^m Patronumq; ad bonã liberti.] Iuſtinianus in §. 1. In-
 ſtitut. de ſucceſſione libertorum. vbi ſic ſcribit, Nam ita
 demum lex 12. Tabul. ad hæreditatem liberi vocabat pa-
 tronum, ſi inſteſtatus mortuus eſſet libertus, herede ſuo nul-
 lo relicto.

ⁿ Suſpectumq; tutorem.] Vlpianus in l. 1. ff. de ſuſpectis tu-
 toribus, Sciendum eſt, inquit, ſuſpecti crimen è lege 12. Ta-
 bul. deſcendere. & Iuſtinianus in §. 1. Inſtit. eod. tit. vbi ea-
 dem ſunt verba.

^o Furioſoſq; & prodigos.] Vlpianus in l. 1. in princip. ff. de Cu-
 ratoribus furioſo, & aliis, extra minores, dandis, Lege, ait,
 12. Tabul. prodigo interdicitur bonorum adminiſtratione.
 & Paulus in l. ſæpe. 13. eod. tit. Sæpe ad alium è lege 12. Tab.
 curatio furioſi aut prodigi pertinet, alij Prætor adminiſtra-
 tionem dat: ſcilicet cum ille legitimus inhabilis ad eam rem
 videatur. Huius legis verba lib. 1. Rhetor. ad Herennium,
 referuntur, Si furioſus exiſſet, agnatorum gentiliũque in
 eo pecuniãque eius poteſtas eſto.

^p Viro quoque ab vxore diuertere.] Lege, conſenſu. C. de repu-
 diis ſcribit Iuſtinianus, matrimonium non poſſe diſſolui ab
 altero coniugum ſine legitima cauſa. Plutarch. in vita Ro-
 muli, ſcribit eum tribus tantũ de cauſis diuortium mari-
 tis permiſſiſſe: quarum prima eſt, ſi vxores veneficium in li-
 beros commiſiſſent: altera, ſi partum ſubieciſſent: tertia, ſi
 probri quid cum alienis viris feciſſent. Quod ſi quis alia de
 cauſa vxorem dimiſiſſet, tum ſtatuiſſe, vt eius bonorũ pars
 vxori adiudicaretur: pars Cereri ſacra eſſet.

^q Aut res ſuas ſibi habere.] Hæc verba erant propria diuor-
 tij ex l. 2. ff. de diuortiis, vbi verba hæc Caij ex lib. 12. ad edi-
 ctum provinciale proferuntur, In repudiis autem & renun-
 ciationibus cõprobata ſunt hæc verba, R E S T I T U I S T I B I
 H A B E T O. itẽ hæc, T V A S R E S T I B I A G I T O. Cicero
 Philippica 2. Frugi factus eſt. Mimam illam ſuam ſuas res
 ſibi habere iuſſit. Ex 12. Tabulis cauſã addidit, exegit. Hinc
 Alcmena in Plauti Amphitryone act. 3. ſcena 2. diuertens à
 marito, ait,

Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.
 Quintil. declamat. 263. Martialis lib. 10. epigram. 41. in Pro-
 culeiam,

Menſe nouo iam veterem Proculeia maritum
 Deſeris, atque iubet res ſibi habere ſuas.

Apuleius libro 5. Metamor. Confeſtim, inquit, toro meo
 diuerte, tibiq; res tuas habeto. Plura diximus in noſtris
 legibus Connubialibus, in gloſſa 8. num. 2. incip. Hincq;
 prodierunt.

*Solutio de-
biti.
De patro-
nis erga cli-
entem.
Persarum
& Indorū
lex.
Mendacij
detestatio,
& contra.
Mendacia
iure secun-
dum varias
species va-
riis modis
puniuntur.*

suas sibi habere, nisi causa legitimè cognita, eiusdē tabulis verabatur: quo diuortio nulla vxoris culpa subsequuto, dos integra repetebatur.^s Si verò culpa inesset, vsque ad dimidium dotis in singulos liberos sexta à marito retinebatur. Interdum si diuortium fieret, quod melius æquius esset, apud virum manere: quod verò non esset melius æquius, id vxor post diuortium vendicare iubebatur.^r Quòd si in confessum aut iudicatum lis data foret, triginta dies exoluendo debito præfixi fuere Verba legis sunt: *Æris cōfessi, rebusque iudicatis, triginta dies iusti sunt, post deinde manus iniectio esto.*^u Quòd si clientem, aut eum qui in fidem patrociniūque venit, quisquam nequam & improbus fraude aut dolo frustraretur, eum lex haud secus puniuit, ac si capitali iudicio esset affectus, in hæc verba. Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto. Neque enim leui animaduersione dignum censuit eum, qui fidem labefactasset, quique frustraretur illum, qui in suam fidem & cliētelam venit, seque illi commisit & credidit:^x Nam clientem qui tutelæ patroni se commisit, chariorem haberi quàm propinquos affinesque, veteres voluere: id quod Persis y & Indis magni criminis instar erat, quorum lege cauetur, vt qui clientem decepisset, z quique ter mendacio abusus fuisset, illi omnē vitam silentium indiceretur, nulloque magistratu aut honore dignus haberetur.^a Artaxerxes quoque mirificè mendaciū auersatus fuit, adeò vt mendacis hominis linguā triplici clauo affigi iusserit.^b Fertur Epaminundas tam seuerus

ANNOTATIONES.

^r *Quo diuortio nulla vxoris culpa.*] Iustinianus in d. l. consensu, §. vir quoque pari. vers. si autem aliter. C. de repudiis. sic scribit, Si autem aliter vxori suæ renunciare voluerit, dotem redhibeat, & ante nuptias donationem amittat.

^s *Si verò culpa esset.*] Idem in eadem l. §. si verò filio. C. eod.

^t *Quod si in confessum aut iudicatum.*] Gellius lib. 20. cap. 1. vbi hæc verba legis 12. Tabul. sic ponit, Sic enim, opinor, verba sunt legis, *Æris confessi, rebusque iure iudicatis, triginta dies iusti sunt.* Post deinde manus iniecto esto. in ius ducito in iudicatum facit. Hæc Gellius.

^u *Quod si clientem.*] Hæc lex sumpta videtur ex Commentariis Seruij in libro 6. *Æneidos*, vbi locum illum exponēs, — *Et frans innexa clienti.*

Ex lege, inquit, 12. Tabul. venit, in quibus scriptum est, PATRONVS SI CLIENTI FRAVDEM FECERIT, SACER ESTO. Si enim clientes, quasi colentes sunt, patroni, quasi patres: tantundem est clientem, quantum filium fallere. Et hoc posse fieri ex Horatij dictis intelligimus, qui cum loqueretur (lib. Carm. 2. Ode 18.) de auaris potentibus, ait de vicino cliente,

— *Pellitur paternos*

In sinu ferens deos. —

Vrbano tamen hoc displicet, & dicitur esse hoc, magisque contrarium, cum magis patronos decipiant frequenter clientes. Vult autem intelligi præuaricatores, qui patroni sunt clientum, quos nunc Susceptos vocamus. Hactenus Seruius.

^x *Nam clientem.*] Dionysius Halicarnassensis li. 2. tum etiam Plutarchus in Romuli vita in hæc ferè verba scribit, Vt cum de plebe quisque ex patritijs aliquem sibi patronum cooptasset, cumque hic illum in fidem suam recepisset, tum alter alteri pro sua quisque facultate opem ferret: patronus quidem authoritate & potentia: cliens autem obseruantia, & cum opus esset, fortunis. Nam ille se clienti in ciuilibus negotiis iuris interpretem, in iudiciis defensorem, in rebus denique omnibus consiliarium præstabat: hic contra patronum honore & obseruantia prosequabatur, in filiabus etiam elocandis, liberis ab hostibus redimendis, multis pecuniariis præstandis, ære alieno dissoluendo, pecunia, cum opus erat, iuuabat. Mutua autem hæc inter se iura habebant, vt neque accusandi, neque testimonij dicendi, neque exercendarum inimicitiarum potestas inter illos esset. Itaque Aulus Gellius lib. 20. cap. 1. & lib. 5. c. 13. scribit, Moris obseruationisque populi Rom. fuisse, vt clientem in fidem receptum, patroni chariorem haberent, quàm propinquos: eumque etiam aduersus hos tueretur: neque peius vllum facinus existimasse, quàm si quis probaretur clientem derisui habuisse: quin & licuisse patronis testimonium pro cliente aduersus cognatos dicere, aduersus clientem non licuisse. Iam verò quod in hac lege sancitur, vt si patronus ius illud violarit, sacer sit: consentaneum est cum iis, quæ Dionysius eo, quem antea citauimus loco, scribit: Romulum

saxisse, vt cuius ius esset illum, tanquam diti sacrum interficere: morēque Romanis fuisse, vt quos impunè occidi vellent, eorum corpora Deo cuiquam, ac præcipuè alicui ex inferis deuouerent. Quapropter per multas ætates permanserunt (vt addit Dionysius) mutua patronorū ac clientum officia, haud secus quàm cognatæ necessitudines, posteris per manus tradita: & maxima laus erat nobilium habere clientes quāplurimos, tam hæreditariū clientelārū, quàm partarum virtute propria: ingēnsque certamen erat vtrisque ne vincerentur mutua gratia & beneuolentia, dum clientes nullum patronis negant ministeriū, vicissim patroni nullo corrumpi possunt pretio, vt clientes molestari sinerent.

^y *Et Indis.*] Huius rei rationem reddit *Ælianus Variæ* hystoriæ, li. 4. in princ. his verbis, Sed neque fas est, hominem Indum aut iniuriam inferre, aut pati. Proinde neque syngropham, aut depositum faciunt.

^z *Quis, ter mendacio abusus fuisset.*] Diodorus Siculus libro 3. Bibliothecæ cap. 10. Apud Indos, inquit, qui philosophus falsa prædixerit, nullam, præter quàm quòd perpetuò filet, pœnam subit. Strabo lib. 15. de iisdem loquens, ait: Publicè Reges in eo conuentu, qui maximus apud eos sit, cum nouo anno incipiente, philosophi omnes cum Rege ad venationem exeunt: & quicquid quisque composuerit, vel obseruauerit eo anno de fructibus, de animalibus, de re publica, in medium proferunt. vbi qui ter mendax deprehensus fuerit, ei per totam vitam ex lege silētium indicitur: qui vera dixerit, immunis & omni tributo exemptus censetur. Arrianus lib. 8. gestorum Alexandri, de Indorum Sophistis ita scribit, Si quis eorum ter in diuinando errauerit, silentij tantum pœna multatur. Deinde scribit mentiri apud eos nefas esse: nec Indorum quenquam in iudicium, quod mentitus esset, vocatum esse: Tantum apud eos verum ac fides valet. Philostratus in vita Apollonij, libro 2. adolescentes apud Indos omni vitio carere oportere ostendens, ait, Quòd si in mēdacio deprehensus, aut deceptus ipse vnquā fuerit, hac multatur pœna, vt nullo amplius magistratu, aut dignitate fungi possit, quia communem hominum societatem mentiendo fraudauerit. Persæ (de quibus hic loquitur Alexander) liberos suos, vt tradit Herodotus lib. 1. Clio, à quinto anno incipientes vsque ad vicefimum, tribus duntaxat instituūt, equitare, arcu sagittas excutere, vera loqui. & paulò post, Turpissimū apud eos ducitur mentiri: secundo loco, æs alienum debere, cum ob alias multas causas, tum quòd necessum est eum, qui debet, mendacio quoque obnoxium esse. Xenophon Pædiæ Cyri libro 3. scribit mendacium odiosum esse apud Persas.

^a *Artaxerxes.*] Plutarchus in vita illius, Alterius, inquit, quòd ad defectionem duos quoque ex hostibus se additurum pollicitus in mendacio deprehensus esset, linguam tribus clauis configi iussit.

^b *Fertur Epaminundas.*] Probus *Æmylius* in vita illius, Adeo, inquit, veritatis fuit diligens, vt ne ioco quidem mentire

veritatis cultor fuisse, ut ne ioco quidem quandoque mentitus sit. Ediuerso Ægyptiis nullus mentien-
di modus, summaque mentiendi impunitas erat. Eademque lex, ut ex duabus pluribusve sententiis
decretisve, quoties ancipiti res contentione distrahitur, semper ut antiquo abroget nouum, utque po-
stremum quod populus iussisset, id ratum foret, sancitum voluit, & pleraque notatu & scitu digna: que
omnia perpenso iudicio, & librato moderamine, à priscis legum conditoribus commodè constituta
sunt: quorum argumento coniicimus, quàm examinato modo prisci, iuris interpretes scita legum pro-
mulgarunt. Contrà verò multa incuriosè & subrusticè, partim insolenter & inhumanè, non probabi-
li, nec recto iudicio eadem lege decreta videntur & constituta, quæ forsan aut segniter peruisa, aut
negligenter animaduersa fuere: nam de qua re iudicio disceptabatur, in re præsentī & apud prætorem
exhibita, ex lege duodecim tabularum correptio manus fiebat, quod ex iure manu confertum dici-
tur, atque de ea nisi coram exhibita, minimè decerni, aut iure agi lege poterat. Quodque si homo in
iudiciū citatur, & morbo aut senio affectus, ad ingrediendum inualidus foret, iumentum aut plau-
strum lex dari iubebat, quò æger ille fortè spiritū exhalans, supremis annis sisteretur: videlicet nondum
per patronos & assertores aut sponsores agendi forma constituta: cuius verba adscripsi: Si in ius vocat,
si morbus, cuiusve vitium exitit, qui in ius vocabit, iumentum dato: si nolet, arceram ne sternito. Id
quod lege Ælia postea fuit sublatū, cautumque ut locuples in iudicio clienti adesset, in hæc verba: Assi-
duo vindex assiduus esto. Dixere autē assiduū, qui pluribus assibus & fortunis locuples foret. Nec

*Nouū an-
tiquo arro-
gat.
Quedam
inciviliter
& incurio-
se decreta.
Ex iure
manu con-
fertum.*

ANNOTATIONES.

mentiretur.

c *Eademque lex, ut ex duabus.* Ad Romanos redit, idque est
Titī Liuij 1. Dec. lib. 9.

d *Ult. postremum quod populus iussisset.* Liuius 1. Decad. lib.
3. & 8.

e *Et pleraque.* Hæc vsque ad versicul. Nam de qua re. sunt
maxima ex parte Sex. Cecilij Iurisperiti, & Phauorini
apud Gellium lib. 20. c. 1.

f *Quod ex iure manu confertum.* Cicero lib. 1. de Oratore,
Multisque præessem qui aut interdicto tecum contenderet
aut te ex iure manu confertum vocarent, quod in alienas
possessiones tam temere irruisses. Budæus in Pandectas,
Transcundum, inquit, ad alia, quorum in primis occurrit,
ex iure manu confertum, quod verbum est antiqui iuris.
Varro libro 2. de lingua Latina, Conferere manum dicimus
cum hoste, inde ex iure manu confertum vocant. Quid
autem sit manu confertum, Gellius libro 20. capit. 9. do-
cet, cuius verba huc pauca transcripsimus. De vindicatione
enim loquens, id est, rei vindicatione, quæ olim in re
præsentī ex 12. Tabul. iure fiebat, ita inquit, Sed postquam
prætores propagatis Italiæ finibus, latis iurisdictionibus, ne-
gotiis occupati, proficisci, vindiciarum dicendarum causa,
in longinquas res grauabantur, institutum est contra 12.
Tab. tacito consensu, ut litigantes non ex iure apud Præto-
rem manum conferrent, sed ex iure manu confertum voca-
rent, id est, alter alterum ex iure ad conferendam manum in
rem, de qua ageretur, vocaret. Atque profecti simul in agrū,
de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, uti vnam glebam in
ius in urbem ad Prætorem deferrent, & in ea gleba, tãquam
in toto agro, vindicarent. Cicero pro Muræna formulæ ver-
ba huiusmodi fuisse ait, Fundus, qui est in agro, qui Sabi-
nus vocatur, meus est. cum ego ex iure meum esse aio. Ibi
ego te ex iure manu confertum voco. Hæc erant verba eius,
qui vindicabat. A quo verò vindicabatur, eius hæc erant
verba, Vnde tu me ex iure manu confertum vocasti, inde
ibi ego te reuoco. Cicero in Oratore loco nuper citato me-
taphoricòs hac locutione vsus est in persona Scævolæ. Hæc
Budæus.

g *Quodque si homo in iudiciū citatur.* Phauorinus Philoso-
phus apud Gellium libro 20. capit. 1. existimans morbum
hic appellari ægrotationem grauem cum febris rapida: &
iumentum dici pecus aliquod vnicum tergo vehens, inhu-
manam esse hanc legem iudicat, ut qui ægrotum domi suæ
cubantem, iumento impositum in ius rapi & veluti afferri,
noua funeris specie, iuberet. Sed Cæcilius Iurisperitus,
nequaquam ita esse probat. Nam, inquit, morbus in lege
istā non febriculofus, neque nimium grauis: sed vitium
aliquod imbecillitatis, atque inualentia demonstratur, non
periculum vitæ ostenditur. Iumentum quoque non id so-

lūm significat, quod nunc dicitur: sed vectabulum etiam,
quod adiunctis pecoribus trahebatur. Veteres enim nostri
iumentum à iungendo dixerunt. Arcera autē vocatur plau-
strum tectum vndique & munitum, quasi arca quædam
magna vestimentis instrata, qua nimis ægri, aut senes por-
tari cubantes solebant. His explicatis sic Phauorino respon-
det: Quænam tibi igitur acerbitas esse visa est, quod in ius
vocato pauperrimo homini, vel inopi, qui aut pedibus for-
tè ægris esset, aut quo alio casu ingredi non quiret, plau-
strum esse dandum censuerunt: neque inferni tamen deli-
catè arceram iusserunt: quoniam satis esset inualido huius-
modi vectabulum. Atque id fecerunt, ne causatio ista ægri
corporis perpetuam vacationem daret fidem detrectanti-
bus, iurisque actiones declinantibus. Hæc Cæcilius. Legis
autem verba apud eundem Gellium hæc sunt, Si in ius vo-
cat, si morbus, æuitasque vitium esset, qui in ius vocabit, iu-
mentum: si nolet, arceram ne sternito.

h *Id quod lege Ælia.* Cicero in Topicis non adeò longè à
princ. Cum, inquit, lex Ælia Sentia, assiduo vindicem assi-
duum esse iubeat, locupletem iubet locupletari. Locuples
enim assiduus, ut ait Ælius, appellatus est ab ære dando.
Hoc caput ita scriptum esse testatur Gellius libro 16. capit.
10. Assiduo vindex assiduus esto, Proletario cui quiuis
volet vindex est. Huc pertinere videtur, quod Caius libro
2. ad l. 12. Tabul. protulit in l. quos nos hostes. §. locuples.
234. ff. de verborum significatione, Locuples est, qui satis
idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor restituen-
dam esse petit.

i *Dixere autem assiduū.* Cicero & Gellius vbi suprā. Assi-
duus in 12. Tabul. & pro locuplete, & facillè munus facien-
te: dictus ab assibus, id est, ære dando, cum id tempora Rei-
publicæ postularent. Aut à muneris pro familiari copia fa-
ciendi assiduitate. Quintilianus lib. 5. cap. 10. Festus Pom-
peius lib. 1. Alij assiduū, inquit, locupletem, quasi multo-
rum assium dictum putauerunt. Alij eum, qui sumptu pro-
prio militabat, ab assibus dando vocatum existimarunt.

k *Nec minus seuerè.* Phauorinus Philosophus, apud Gel-
lium d. lib. 20. cap. 1. hanc legem reprehendebat, quod in ea
scriptum esset, *Quin & si membrum alter imprudens ruperit.*
Cæcilius respōdet, Decem viros iniuriis atrocioribus talio-
nem apposuisse, dum eo metu coercere homines volunt, &
minuere extinguereque violētiam pulsandi atque lædendi.
Neque eius, qui membrum alteri rupisset, & pacisci tamen
de redimenda talione nollet, tantam esse habendam ratio-
nem, ut an prudens imprudensve rupisset, spectandum pu-
tarent. Deinde subiicit, Et quæ, obsecro te, ista acerbitas
est, si idem fiat in te, quod tute in Alio feceris? Præsertim
cum habeas facultatem paciscendi, & non necesse sit pati
talionem: nisi eam tu elegeris? Quod edictum Prætorum
de æstiman

*Lex crude-
lis in debi-
tores.*

*Seisach-
theia.*

*Amnestias
lex.*

*Ægyptij.
Defuncto-
rum corpo-
ra oppigno-
rata.*

*Athenien-
ses.*

Bæotij.

Indi.

*Depositum
abiuratum.*

*Falsi testi-
monij cen-
sura.*

*Periurij co-
nuieti.*

*Iudicis cor-
rupti pœna.*

minus seuerè quàm duriter:quòd si quis consultò aut casu, alterius membrum rupit aut secuit, è pacto talio pœna erat. ¹ Tum quod simile monstri est, & omnem exuperat secordiam. Si ob æs alienum creditori debitor addictus foret, post distractum patrimonium, re familiari destitutus, postque vincula & catenas, membra eius breuissimo laniatu ad creditorum libidinem diuidi iubebat, iniquissimo decreto sæuæ atrocitatis immanitatisque. Verba legis sunt: In ius ducito, ni iudicatum faxit, aut se vi & iure vendicat, statim ducito, vincito, aut neruo & compedibus quindecim pondo, nec minore: si volet, maiore vincito: si volet, suo viuito: ni suo viuit, qui eum vinctum habet, libras farris indies: si volet, plus dato. Tertiis nundinis parteis secanto, si plus minusve secuerint, sine fraude esto, & infra. ^m Hanc verò legem Athenis Solon antea abrogarat: nam corpus pro re addici, au super eo scenerari, sanctionibus vetuit, quæ lex Seisachtheia dicta, quasi oneris leuamen, qua antea cauit, vt præter bona debitoris, in tergum & corpus nulla vexatio esset: sicut post 30. tyrannos, parta libertate, ⁿ Athenienses Amnestiam, hoc est, malorum obliuionem, legem edidere, qua veterum admissorum impunitas dabatur. ^o Idem ab Ægyptiis cautum affirmant, vt vltra res & bona debitoris, nulla in corpus animaduersio foret: nam pecuniæ creditæ bona, non corpus dixere obnoxium, ^p quibus in vsu erat, vt defunctorum corpora vnguents delibuta, ac si viui essent, creditori oppignorarent, & super his scenerarètur, magno dedecore illorum qui constituta die non reluissent. ^q Post aliquot verò tempora ab Atheniensibus cautum fuit, vt si litem pater nō persoluisset, filius exoluere, & vinclis publicis interim detineri cogeretur, sicut de Cimone & aliis traditur. Apud Bæotios qui es alienum non dissoluit, in foro sedere cogitur: & circumstante plebe, in os & ora corbè accipere: qua nulla fuit ignominia maior. Indis verò qui creditum moratur, à creditore reus agitur: mox præfixa die, si non soluit, manu trunca, & oculo effosso, morte afficitur. Apud Pisidas quoque de abrato deposito maximum erat iudicium, vt abiurans facinus morte lueret. ^r Nec minus seuerè, quod falsum testimoniū dixisse cōuictum, de saxo lex deiici iubebat: ^s quod ab Ægyptiis ductum facile crediderim, quibus omne periurium, & veri ludificatio, diis abiuratis, morte luebatur, quòd deos vnà atque homines offendisset. ^t Mox subsequutis legibus, mitior pœna periurio data est, quarum verba sunt: Periurij pœna diuina, exitium: humana, dedecus violati iurisiurandi esto. ^u Apud Indos verò de periurio conuictus, manuum pedumque digitis & extremis membris decurtabatur. ^x Iudicem quoque aut arbitrum iure datū, conuictum ob rem iudicandam pecuniā acci-

ANNOTATIONES.

de æstimandis iniuriis probabilius esse his potest: Nolo hoc ignores, hanc quoque ipsam talionem ad æstimationem iudicis redigi necessariò solitam. Nam si reus, qui depacisci noluerat, iudici talionem imperanti non parebat, æstimata lite, iudex hominem pecuniæ damnabat: atque ita si reo & pactio grauis, & acerba talio visa fuerat, seueritas legis ad pecuniæ multam redibat. Hæc Cæcilius vbi supra.

¹ Tum quod simile monstri.] Hæc vsque ad versic. Hanc verò. sunt Gellij eod. lib. 20. c. 1.

^m Hanc verò legem Athenis Solon abrogauit.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3. Plutarchus & Laërtius, vterque in vita ipsius Solonis. Idem Plutarchus in Politicis ad Traianum, & in libro de Fortuna & virtute Alexandri, & dictum est supra lib. 1. cap. 8.

ⁿ Athenienses Amnestiam.] Cicero Philippica 1. in princ. sic scribit, Nec verò vsquam discedebam, nec à republica deiiciebam oculos, ex eo die quo in ædem Telluris conuocati sumus, in quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis, Atheniensiumque renouaui vetus exemplum: Græcum etiam verbum (ἀμνηστία) vsurpauī, quod tum in sedandis discordiis vsurpauerat ciuitas illa, atque omnem memoriam discordiarum obliuione sempiterna delendam censui. Historia apud luculentos scriptores sic perscripta est, Thrasybulus ciuitatem Athenarum oppressam à triginta tyrannis, cum in libertatem vindicasset, atque Atticos palabundos in patriam reduxisset, non minori prudentia ac moderatione vsus, quàm fortitudine, ad cuncta pacificanda, pacemque reconciliandam, legem tulit saluberrimam, Ne quis antea actarum rerum accusaretur: Ne qua præteritarum iniuriarum mentio fieret: Ne quis mulctaretur. Et hanc Athenienses ἀμνηστία vocauerunt, hoc est, legem obliuionis: qua concussus & labens Atticæ reipublicæ status in pristinum habitum est reuocatus. Multi authores huius legis meminere. Valerius Maximus lib. 4. titu. 1. de Moderatione. Plutarchus in Politicis ad Traianum. Flavius Vopiscus in vita Aureliani. Paulus Orosius lib. 2. cap. 15. paulò ante fi. Paulus Æmylius in Thrasybulo. Iustinus lib. 5. Extrat quoque Emblema Clarissimi viri D. Andrea Alciati, cuius ti-

tulus est, Optimus ciuis,

Dum iustis patriam Thrasybulus vindicat armis,

Dumq; simultates ponere quenque iubet.

Concors ordo omnis, magni instar muneris, illi

Palladia fertum frondis habere dedit.

Cinge comam Thrasybule, geras hunc solus honorem:

In magna nemo est emulus vrbe tibi.

^o Idem ab Ægyptiis.] Diodorus Siculus lib. 2. c. 3.

^p Quibus in vsu erat.] Idem Diodorus dicto libro 2. cap. 5. circa medium, Mos est, inquit, apud eos, defunctorum parentum corpora dare in pignus creditori. Summa illos, qui non redimunt, sequitur infamia & sepultura carent.

^q Post aliquot verò tempora ab Atheniensibus.] Paulus Æmylius in vita Cimonis. Valerius Maximus lib. 5. cap. 4. vbi de Cimonis pietate erga patrem loquitur.

^r Nec minus seuerè.] Redit ad legem 12. Tabul. Idque est ex Gellio lib. 1. cap. 18. & lib. 20. cap. 1. paulò antè fi. Hoc autem genus supplicij sublatum fuisse, neminemque sic damnari posse, vt de saxo præcipitetur, scribit Modestinus Iuriconsultus in l. si diutino. 25. ff. de pœnis. De huiusmodi autem pœna alibi diximus.

^s Quod ab Ægyptiis.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3. cuius hæc verba sunt, Periuri capite multabantur, tanquam qui duplici tenerentur scelere, vt qui & pietatem in deos violarent, & fidem inter homines tollerent, maximum vinculum societatis humanæ.

^t Mox subsequutis legibus.] Cicero libro 2. de Legibus, vbi ponit hæc ipsa huius legis verba.

^u Apud Indos.] Strabo de his loquens lib. 15. Qui falsus, inquit, testis deprehenditur, extremis decurtatur. Apud Scythas periurij pœna capitis amputatio est.

^x Iudicem quoque.] Ad Romanos redit, ex quorum legibus Decemviralibus hæc erat, vt scribit Gellius libro 20. cap. 1. Verustissimum iudicis, qui pecunia corrumpi se passus est, seuerissimè puniti extat exemplum in Cambyse Persarum Regis historia apud Herodotum libro 5. Terpsicore. Is Sisamnem vnum ex Regiis iudicibus, quòd iniuste ob pecuniam

pere, aut qui turpe iudicium nundinatur, non minore seueritate capite puniuit, cuius rei causa post aliquot secula y M. Cinius legem tulit ad populum, qua causidici munera ob patrocina largiri vetuit, xpiusque lege repetita z postea Claudius iussit, vt sine patrono quisque vitæ rationem redderet. a Contra verò in eum qui insigni contumelia quempiam affecisset, tam leuem multam dixit, vt illi qui summa turpitudine foedatus erat, vltra vigintiquinque æris multam conuicians non deberet, vt tantulo impendio summa iniuria lueretur. Verba legis sunt: Si quis alteri iniuriam faxit, vigintiquinque æris pœna sunt. b Si quis tamen occentauisset, aut carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumque alteri, capitale sit. c Solon verò seueriori disciplina coercuit iniurias: nam pro conuicio popularem voluit actionem dari, ita vt cuius agendi facultas foret. Cumque masculorum progeniem ad parentum bona sine discrimine lex vocaret: illos qui per foeminini sexus necessitudinē pariter sunt coniuncti, ita osos habuit, vt nec inter matrem & filiam ius succedendi daret. d Et quum propter membrum ruptum fractumve talionem constituerit, his verbis: Si quis membrum rupit, in eum talio esto: illi qui alteri os fregit, quum ea corporis pars sanctior in homine sit, ob id amissum nimium tenuiter pœnam dixit, cum propter oris dignitatem seueriori pœna vindicandum foret. e Decedentium quoque voluntates ita lex fouit, vt omne patrimonium, & quicquid in bonis esset, testatori legare permiserit, nihil apud hæredem qui onus aditionis habet, ex defuncti substantia remanente. Verba legis sunt: Vti legassit suæ rei quisque, ita ius esto. Et pleraque hoc genus quæ acerbissima, dura nimis & agrestia visa sunt. Quod autem lex, si cliens morbo, fontico impeditur quo minus fisci valeat, iubet diē iudicij esse diffusum, ex bono & æquo factum crediderim. Siquidem sequuti iurisconsulti legem 12. tabularum interpretati, morbo impedito, iudiciorum tempora dilabi voluere. Sed cum omnis illa decēuiralis seueritas, ac tristis & inhumana ratio tam lege Ebutia quàm aliis edictis, penitus inducta fuerint, postea sequuti iuris interpretes, miti & tractabili ratione easdem leges indefesso studio interpretati, abrogatis his quæ duriora, quæ verò æquiora videbantur sequuti, propositas controuersias vberius explicarunt: itaque effecerunt, vt graui perpena iudicio, æquissima nobis iura sanctissimaque hodie tradantur.

ANNOTATIONES.

pecuniam iudicasset, occidi iussit, interēptoque detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicauerat, intendit: ibidemque eius filium Otanem sedere iudicem præcepit, atque in memoria habere in quo tribunali iudicaret. Darius etiam ille primus Sandocem, qui iniquam sententiam ob pecuniam tulerat, cruce affixit, vt tradit idem Herodotus lib. 7. Polymnia.

y *Marcus Cinius leges tulit.* Corn. Tacitus lib. 11. Confurgunt, inquit, Patres legemque Titiam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam, donumve accipiat. Idem lib. 13. hanc Cinciam vocat, Eius opprimendi gratia repetitum credebatur S. C. pœnaque legis aduersus eos, qui pretio causas orauissent. Priore tamen loco Taciti nonnulli sunt, qui existiment non Titia, sed Cincia legendum esse, quod probabilius est. Legitur in Decretis canonicis 11. quæst. 3. quod non licet iudici vendere iustum iudicium, & si liceat aduocato vendere iustum patrocinium, & Iurisconsulto rectum consilium. Nero, vt scribit Suetonius cap. 17. voluit, vt iusta merces, a litigatoribus daretur patronis pro patrociniis, sed nullam omnino dari voluit iudici pro iudicio. Quod legi Titia contrarium est.

z *Postea Claudius.* Suetonius in Claudio, c. 16. Nec quenquam nisi sua voce, vtcunque quis posset, ac sine patrono rationem vitæ passus est reddere.

Sacrum septimontium in quibus locis vrbis fieret, quæve septem colles vrbis sint, quæve in illis precipue dignationis loca forent.

S EPTIMONTIUM a festum agere Romanos, quod septimus vrbis collis additus foret, apud aucthores legimus: quo tēpore in septē locis sacrum fieri b Varro significat, Palatio, Suburra, Velia, Pagutali, Cælio, Oppio & Cespio: c quo die per urbem vehiculis ferri criminofum erat, d qui Paganalia

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

a *Septimontium.* Id initium vsque ad versic. Sicut inter. Sest propē totum Festi Pompeij li. 17. in duobus locis. Sueton. in Domitiano, cap. 4. Septimontiali, inquit, sacrorum die Senarii, equitūque panariis, plebeis sportellis cum obsonio distributis.

b *Varro.* Scilicet lib. 2. aut, vt alij computant, 5. de lingua

a *Contra verò in eum.* Hæc vsque ad versicu. Si quis tamen. sunt Gellij lib. 20. c. 1.

b *Si quis tamen occentauisset.* Festus Pompeius lib. 13. Occentassent, inquit, antiqui dicebant, quod nunc conuicium fecerint, dicimus: quod id clarè & cum quodam canore fit, vt procul exaudiri possit, quod turpe habetur, quia non sine causa fieri putatur. Et hoc quidem verbo vtitur Plautus act. 1. scena 2.

— *Pha. Quid si adeam foreis,*

Atque occentem?

Et in Persa act. 4. scena 4.

Huc enim illi noctu occentabunt ostium, exurent foreis.

Sed non video quod illic id verbum cum significatum habeat, quæ illi Festus tribuit, nec quoque occurrit locus unde Alexander id acceperit, quod hic dicit.

c *Solon verò.* Plutarchus in eius vita.

d *Et cum propter membrum ruptum.* Gellius lib. 20. c. 1. & in §. pœna autem. Instit. de iniuriis.

e *Decedentium quoque voluntates.* Vlpianus in Epitome Institutionum tit. 11. qui de Tutelis est, §. testamento. huius legis verba sic ponit, Vti legassit super pecunia tutelave suæ rei, ita ius esto: qui tutores datiui appellantur. Sunt & aliæ multæ leges 12. Tab. ab aliis auctoribus memoratæ, vt videre licet ex l. de eo. 64. ff. de donationibus inter virū & uxorem.

CAPUT XI.

Septimontium festū. Sacrum in septem locis fiebat. Paganalia

Latina. c *Quo die per urbem vehiculis.* Plutarchus problemat. ca. 69. vbi eius rei rationem reddit.

d *Qui Paganalia dictus.* Id, ni fallor, sumprum est ex Varrone d. lib. 5. linguae Latinae, qui tamen id aliter dicit. Huius verba sunt, Dies Septimontium nominatus ab his septem montibus,

*Palatiar.
Fagutal.
Capitolinus
prius Sa-
turnius &
Tarpeius
dictus.
Templa in
Capitolio
& iuxta.
Anseres in
Capitolio
iuxta Iouis
tonantis
templum.
Qua in Ca-
pitolio ser-
uabantur.
Alia tepla
iuxta Capi-
tolium.
Iouis simu-
lachrum.*

dictus, quod non populi, sed montanorum & agrestium dies festus erat. Quod enim in Palatio sacrum fiebat, ^c Palatiar, ^f sicut in Viminali, Fagutal dictum est. & Sicut inter vrbis colles Capitolinum fuisse precipuum nemo dubitat, qui Saturnius ab Arcadibus, qui ea loca incolebant, primò nuncupatus, portamque illic excitati castelli Saturniam habuit, phanumque Saturni in Capitolij faucibus, quod ærarium populi Romani fuit: qui etiam Tarpeius à Vestali oppressa, armis, postea Capitolinus ex hominis capite inuento dum templi fundamenta effodiunt, denominatus est: in quo præter Iouis optimi max. templū, ^h Iunonis Reginae ⁱ & Mineræ ædes fuere. ^k Tria enim sacella paruo distincta spatio visebantur, medium Iouis tonantis, ad dextram Mineræ, ad sinistram Iunonis. Quod quidem Iouis templum semper Sabinis patuisse traditum est ex fœdere quod inter Romulum & Tatiū ictum fuit. ^l Iuxta quod sacri anseres, qui pernigiles excubitores erant, affluentibus cibo pascebantur. ^m In eoque fœdera cum Carthaginensibus icta & innouata, & ⁿ cū Attalo Pergami rege, æneis tabulis, ^o pactionesque & priuilegia, ^p senatusconsulta, plebiscita, & immunitates, vsque ab exordio vrbis cum exteris gentibus inita seruabantur: quæ non modò in tabulis, ^q sed in clypeis quoque quandoque scripta fuere. Siquidem fœdus Gabiorum cum Romanis, in corio bouis rotundo instar clypei descriptum visebatur. ^r Fidei quoque & ^s Termini templa iuxta erant: Martis verò ^t & Iunonis Monetæ in arce, ^u cuius solum, domus M. Manlij Capitolini perniciosi ciuis fuisse traditur: qui nouarum rerum cupiens, regnum appetere aggressus est, in quem fuit iusta animaduersione vindicatum. Quæ quidem arx Capitolio adhæsit, excubiis valloque circumdata, in qua situm erat Iouis simulachrum ab ortu vrbis è cupresso. ^x Mentis

ANNOTATIONES.

montibus, in quibus sita vrbs est. Feriæ non populi, sed montanorum modo, vt Paganalibus, qui sunt alicuius pagi. Montanorum igitur dicit, scilicet eorum, qui in illis septem montibus habitabant. De Paganalibus autem est illud Ouidij li. 1. Fastorum,

*Pagus agat festum, pagum lustrate coloni,
Et date paganis annua liba focis.*

Festum igitur Septimontium erat montanorum, Paganalia paganorum, siue rusticorum, siue agrestium, quæ hic confundit Alexander.

^c *Palatiar.* Festus Pompeius d. lib. 17. vbi de Septimontio priore loco loquitur. At idem eo ipso libro paulò ante si. Sacrificium, inquit, quod fiebat Romæ in monte Palatino, Palatiar dicebatur. Ex quibus intelligis id dici & Palatiar & Palatuar, nisi in altero locorum mendum sit.

^f *Sicut in Viminali Fagutal.* Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. linguæ Latinæ. At Festus Pompeius lib. 6. Fagutal, inquit, sacellum Iouis, in quo fuit fagus arbor, quæ Ioui sacra habebatur. De Ioue autem Fagutali Plinius lib. 16. cap. 10. post princ. Et de lacu Fagutali Solinus c. 2. & Iugi Fagutalis P. Victor in 5. regione.

^g *Sicut inter vrbis colles Capitolinum &c.* Hæc vsque ad versiculum, In quo sunt Varronis de lingua Latina, dicto libro 4. & Solini cap. 2. Sed de eo quod dicit ærario populi Romani, quod fuit in phano Saturni, vide ea, quæ scripsimus in nostris Retractibus. Et quod item dicit de capite hominis inuento, est etiam Titi Liuij 1. Decadis libro 5. ad finem in Oratione Camilli, Hic Capitolium est, vbi quondam capite humano inuento responsum est, eo loco caput rerum summamque imperij fore. & Cornelij Nepotis in eo libro, qui de Viris illustribus inscribitur cap. 8.

^h *Iunonis Reginae.* Nam & templum huius Iunonis Reginae fuisse in Capitolio, videre est apud Cicero. in Oratio. ad Equites Romanos, antequam irer in exilium. Sed fuit & eiusdem Iunonis Reginae aliud templum in Auentino, & P. Victorem in 13. regione vrbis, vt diximus supra cap. 4. huius libri sexti, & vide ibi, Tria enim.

ⁱ *Et Mineræ.* Vide d. c. 4. & in seq.

^k *Tria enim sacella.* Liuius 1. Decad. libro 6. facit Manlium Capitolinum à viatore arreptum, hæc pronunciantem, Iupiter optime maxime, Iunoque Regina, ac Minerua, cæteri que dii deæque, qui Capitolium arcemque incolitis, sicine vestrum militem ac præsidem finitis vexari ab inimicis?

^l *Iuxta quod sacri anseres.* Plutarchus in vita Camilli, & vide eundem problema. 98. & Plinium lib. 10. cap. 22. in principio. Cicero in Oratione pro Roscio, Anseribus, inquit, cibaria publicè locantur & canes aluntur in Capitolio. Barr,

Marlianus Topographiæ vrbis Romæ, lib. 2. cap. 4. Vide supra hoc cod. lib. cap. 4.

^m *In eoq. fœdera cum Carthaginensibus icta.* Polybius lib. 3. scribit fœdera, quæ inter Romanos & Carthaginenses icta fuerunt perscripta in tabulis, quæ conspiciebantur in templo Iouis Capitolini, vbi ab Ædilibus diligentissime custodiebantur. Et cum cæteris, vt patet ex sequen. & ex Liuius 1. Decad. lib. 2. vbi de fœdere Roman. cum Latinis populis 3. Decad. lib. 6. de fœdere Rom. & Ætolorum. & 4. Decad. lib. 6. de fœdere Rom. & Antiochi. Appianus in libro, qui Syrius inscribitur, & vide supra lib. 5. c. 3.

ⁿ *Et cum Attalo Pergami Rege.* Liuius Dec. 4. lib. 7.

^o *Pactionesq. & priuilegia.* Titus Liuius 1. Dec. lib. 2. scribit fœdus cum Latinis ab Sp. Cassio vno, quia collega abfuerat, ictum, columna ænea insculptum fuisse, vt monumento esset. & iam alibi dictum est.

^p *Senatusconsulta.* Suetonius in Vespasiano, cap. 8. de restitutione Capitolij loquens, Instrumentum, inquit, imperij pulcherrimum ac vetustissimum confecit: quo continebantur penè ab exordio vrbis Senatusconsulta, plebiscita de societate & fœdere, ac priuilegio cuiusque concessis.

^q *Sed in Clypeis quoque.* Hæc vsque ad versic. Fidei sunt Festi Pompeij lib. 3. cuius hæc verba sunt, Clypeum antiqui ob rotunditatem etiam corium bouis appellarunt, in quo fœdus Gabiorum cum Romanis fuerat descriptum.

^r *Fidei quoque.* Nam & Fidei templum fuisse in Capitolio, testes sunt Cicero lib. 3. de Officiis, & Plinius lib. 35. ca. 10. inter picturas Aristidis Thebani, Spectata est, inquit, & in æde Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. & diximus lib. 2. c. 22.

^s *Et Termini.* Liuius 1. dec. lib. 5. ad fin.

^t *Et Iunonis Monetæ.* Liuius 1. dec. lib. 7. Solinus cap. 1. Vide supra cap. 4.

^u *Cuius solum, domus M. Manlij caput.* Liuius 1. dec. lib. 6. de ipsius damnatione loquens, Adiectæ mortuo notæ sunt: publica vna, quod cum domus eius fuisset, vbi ædes arque officina Monetæ est, latum ad populum est, ne quis Patricius in arce, aut Capitolio habitaret. Plutarch. in Camillo, Ouidius lib. 6. Fastorum,

*Arce quoque ex summa Iunoni templa Monetæ
Ex voto memorant facta Camille tuo.*

Antè domus Manli fuerat, qui Gallica quondam

A Capitolino reppulsi arma Ioue.

^x *Mentis quoque.* Liuius 3. dec. lib. 3. T. Octacilius Crassus posteaquam ædem Mentis in Capitolio dedicauit: in Siciliam cum imperio qui classi præesset, missus. Sed vide supra lib. 2. cap. 4.

quoque & Veneris Ericinæ, & atque Opis & Iuuentutis ædiculæ inibi fuere: atque omnia deorum simulachra in Capitolio fuisse produntur, inter quæ ara Iouis Pistoris, & Veneris Caluæ, quam sub recto nominare religio non sinebat, ibique atrium publicum, & Curiam Calabram, quæ casæ Romuli proxima fuit, vbi minor pontifex festos enunciabat dies. Ædémque tonantis Iouis ab Augusto, nouamque aliam custodi Ioui conditam à Domitiano, authores memorant. Quæ curia & Romuli casa in memoriam vetustatis è culmo fuit & stramentis, quo mos veterum & humilis ille cultus notaretur: sicut Areopagus Athenis ad antiquitatis exemplar luto & palea tegebatur. Hunc montem aspiciatò cõditum post incensam à Gallis urbem, quasi propugnaculum imperij, saxo quadrato cinctum fuisse memorant, quem Horatius Puluillus vnâ cum templo dedicauit. Interiecto deinde quadringentorum & quindecim annorû spatio, incendio absumptum Sylla restituit. Mox magnificis operibus & imaginibus magni sumptus exornatus mons fuit, præcipuè Iouis & Apollinis statua cubitorum triginta à Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe translata, quæ deinde restitutum Quintus Catulus dedicauit, quod vnû suæ felicitati defuisse Sylla testatus fuit. Sed quû rursus in Vitellij seditione, dissidentibus

Omnia deorum simulachra in Capitolio.
Curia Calabra.
Casa Romuli.
Areopagus.
Capitolium excusum à Sylla restitutum.

ANNOTATIONES.

y *Et Veneris Ericynæ.*] Liuius vbi suprâ, cuius hæc verba sunt, Interea Duumviri creati sunt, Q. Fabius Maximus, & T. Octacilius Crassus, ædibus dedicandis, Menti Octacilius, Fabius Veneri Ericynæ. Vtraque in Capitolio est, canali vno discretæ. Et vide suprâ dicto lib. 2. c. 4.

z *Atque Opis.*] Liuius 4. Dec. lib. 9. Addita, inquit, & vnum diem supplicatio est ex decreto Pontificum, quod ædes Opis in Capitolio de cœlo tacta erat.

a *Et Iuuentutis.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. ad fin. & Plinius lib. 35. cap. 10. Pinxit hic, inquit, raptum Proserpinæ: quæ tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculâ Iuuentutis. Fuit autè & alia ædes Iuuentutis in Circo maximo, quam vouit M. Liuius Consul, quo die Asdrubalem exercitumque eius cæcidit, & sexdecim post annis C. Licinius Lucullus Duumvir dedicauit apud Liuium 4. Decad. libr. 6.

b *Atque omnia deorum simulachra.*] Seruius in lib. 2. Æneidos in eum locum,

Panthus Otriades arcis Phœbiq; sacerdos. sic ait, Aut subrogatum intelligimus: aut, quod melius est, morem Romanum tetigit. In Capitolio enim deorum omnium simulachra colebantur. Nam Manlius Capitolinus apud Liuium 1. Dec. lib. 6. ad ea, quæ suprâ ibi, Tria enim sacella ex eo adduximus: post scilicet Iouem, Iunonem reginam, ac Mineruam ab eo inuocatos, subdit, Cæterique dii deæque qui Capitolium arcemque tenent. Et P. Victor in 8. regione urbis tradit in Capitolio omnium deorum simulachra celebrari, ex quo hunc locum deprompsit Alexander.

c *Inter quæ ara Iouis Pistoris.*] Ouidius lib. 6. Fastorum,

Nomine quàm pretio celebratior arce Tonantis,

Discant Pistoris quid velit ara Iouis.

Cincta premebantur truibus Capitolia Gallis,

Pecerat obsidio iam diuturna famem.

Et cætera quæ sequuntur. Hanc historiam post Ovidium sic describit Lactantius Firmianus lib. 1. c. 20. Eodem tempore Ioui quoq; Pistori ara apposita est, quod eos in quiete monuisset, vt ex omni frumento, quod haberent, panem facerent, & in hostium castra iactarent, eoque facto soluta est obsidio, desperantibus Gallis inopia subiici posse Romanos.

d *Et Veneris Caluæ.*] Lactantius dicto lib. 1. c. 20. Iulius Capitolinus in Maximinis ad finem scribit, quod tanta fide Aquileienses contra Maximinum pro Senatu fuerunt, vt funes de capillis mulierum facerent, cum deessent nerui ad sagittas emittendas: quod aliquando Romæ dicitur factum. Vnde in honorem matronarum templum Veneri Caluæ Senatus decreuit. Veneris Caluæ meminit & D. Augustinus epist. 44. ad Maximum Grammaticum. Bar. Marlianus Topographiæ urbis Romæ lib. 2. c. 6. Veneri Caluæ, inquit, fanum in Capitolio Romani constituere in honorem matronarum: quia capta vrbe à Gallis, deficientibus funibus, ex illarum capillis eas fecissent.

e *Quam sub tecto nominare.*] Idem L. Gyrardus Syntag. 13. nullo etiam authore laudato.

f *Ibique atrium publicum.*] Liuius 3. Dec. lib. 4. Tacta de cœlo atrium publicum in Capitolio, ædem in campo Vulcani, &c.

† *Et Curiam Calabram.*] Hæc vsque ad versic. Ædémque. sunt Macrobij lib. 1. Saturnal. cap. 15. cuius hæc verba sunt, Itaq; sacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, calata, id est, vocata in Capitolium plebe, iuxta Curiam Calabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad Nonas superessent, pronuntiabat: & quintanas quidem quinquies dicto verbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat.

g *Ædémque Tonantis Iouis.*] Plinius lib. 34. cap. 8. & lib. 36. cap. 6. Suetonius in Augusto cap. 29. P. Victor in regione 8. urbis Romæ.

h *Nouamque aliam Custodi Ioui.*] Suetonius in vita Domitiani c. 5. Tacitus lib. 19. in Capitolij conflagratione, Domitianus prima irruptione apud ædituum occultatus, solertia liberti lineo amictu turbæ sacrificarum immixtus, ignoratus apud Cornelium primum paternum clietem iuxta Velabrum delituit. Ac potiùte rerum patre, disiecto æditui cõtubernio modicum sacellum Ioui Conseruatori aramque posuit, casusque suos in marmore expressit. Mox imperium adeptus, Ioui Custodi templum ingens, seque in sinu dei sacrauit.

i *Quæ Curia & Romuli casa.*] Virgilius lib. Æneid. 8.

Romuleoq; recens horrebat regia culmo.

Vbi Seruius, Curiam, inquit Calabram dicit, quam Romulus texerat culmis. ad quam calabatur, id est, vocabatur Senatus & populus à rege sacrificulo: vt quoniam adhuc fasti non essent, ludorum & sacrificiorum prænoscerent dies.

k *Hunc montem.*] Sabellicus Enneadis 4. lib. 1.

l *Quem Horatius Puluillus.*] Liuius 1. Dec. lib. 2. non adeò longè à principio, Plutarchus in Publicola.

m *Interiecto deinde.*] Corne. Tacitus lib. 19. Arserat, inquit, & antè Capitolium ciuili bello, sed fraude priuata. Appianus Bellorum ciuilium lib. 1. Plutarchus in eodem Publicola de Capitolij consecratione loquès, sic scribit. Primum à Tarquinio exædificatum, dedicauit Horatius: bellis autem ciuilibus igni consumptum est. At secundum instaurauit quidem Sylla, dedicationi autem Catulus inscriptus, Sylla morte intercepto.

n *Quod vnum suæ felicitati.*] Sunt verba Plinij libro 7. cap. 43.

o *Sed cum rursus in Vitellij seditione.*] Cornelius Tacitus lib. 19. in vita ipsius Vitellij, Vix (inquit) reuersus erat Martianus in Capitolium, quod velut arcem tutissimam insederant, cum repente milites Vitelliani furentes, nullo duce, ascendunt erecta acie in Capitolium: vbi exorto conflictu Flauiani Vitellianos obruebant tegulis saxisque, nec tamen sisti poterant scandentes Vitelliani. Tunc Capitolium clausis foribus indefensum & indireptum flagrauit. Ambigitur vtrum oppugnatores ignem testis iniecerint, an obfessi, quæ crebrior fama est, quo nitentes ac progressos depulerint.

Capitolinus
in Vitellij
seditione
euerfus, Ca-
pitolia item
in aliis locis.
Byrsa.
Larissa.
Acrocorin-
thus.
Munichia.
Cecropia.
Pelasgicum.
Cyathis.
Amastris.
Bibraete.

prætorianis à plebe, ciuili rabie esset euerfus, p Vespasianus illum denuo restituere aggressus, non per-
fecit, morte præuentus, q demum Domitianus in imperio restitutum consecrauit. r Sed præter hoc fuit
aliud Capitolium Capuæ, arx munitissima: s aliud Beneuenti: t sicut apud Carthagenenses Byrsa opus
inuictum latè prospectans, u Æsculapio (vt ferunt) dicatum, quod erat Carthagini instar Capitolij. x Et
apud Argos arces duæ, y ex quibus Larissa egregiè munita. z Et Corinthi Acrocorinthus munitissi-
mus vertex, a qui vrbi imminet: b atque Athenis Munychia c & Cecropia, cui *ωολις* nomen, locus
natura magis quàm opere septus: d nam Pelasgicum (quæ Athenarum pars editior erat) incolere ora-
culo moniti vetabantur. e Sufis autem Mnemonium, f in Samo Cyathis g & Amastris, iuxta Paphla-
goniam Sesamis pro arce fuit & munimeto, h apud Heduos Bibraete, Brutiorum Triuortex, i Syracusis

A N N O T A T I O N E S.

p *Vespasianus illum denuo restituere aggressus.* Aurelius Vi-
ctor in Domitiano, Suetonius in Vespasiano c. 8.

q *Demum Domitianus.* Idem Aurelius ibi, & Sueton. in
vita ipsius Domitiani cap. 5. Plurima & amplissima opera
incendio absumpta restituit, in quibus erat & Capitolium,
quod rursus arserat: sed omnia sub titulo tantum suo, ac si-
ne vlla pristini authoris memoria. Plutarchus in Publicola
ad ea, quæ sup. ibi, Interiecto deinde adduximus, subiungit,
Hoc autem rursus in Vitellij seditionibus euersum ac di-
rutum. Tertium Vespasianus, ea qua in cæteris felicitate
usus, de integro reficere aggressus, opus perfecit. Sed in-
structi deinde à se templi euerfionem non vidit: sed tantò
Syllæ fortuna præstitit, quòd illum mors ante consecratio-
nem eripuit, hic ante desolationem decessit. Vnà enim cum
Vespasiani interitu inflammatum Capitolium, incensumque
est. Hoc autem quartum à Domitiano perfectum, & conse-
cratum est.

r *Sed præter hoc fuit aliud Capitolium Capuæ.* Suetonius in
Tiberio c. 40. & in Caligula, scribit hoc Capitolium Idibus
Martis de cælo tactum fuisse. De quo Silius lib. 11. scri-
bens Campanos monstrasse Annibali loca Capuæ illu-
striora, sic ait,

— *Monstrant Capitolia celsa,*

Stellantesq; docent campos, Cereremq; benignam.

s *Aliud Beneuenti.* Suetonius, aut quisquis is est, in lib. de
claris Grammaticis, vbi de Orbilio loquitur, Statua Orbi-
lij, inquit, Beneuenti ostenditur in Capitolio ad sinistram
latus marmoreo habitu sedentis ac palliati, appositis duo-
bus scriniis.

t *Sicut apud Carthagenenses.* Virgilius lib. 1. Æneidos,

Mercatiq; solum, facti de nomine Byrsam,

Taurino quantum possent circumdare tergo.

Vbi seruius sic scribit, Carthago enim entea speciem ha-
buit duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur:
cuius interior pars Byrsa, exterior Magalia. Huius rei testis
est Corn. Nepos in eo libro, qui Vita illustrium inscribi-
tur. Strabo lib. 17. Appianus in Lybico post princip. huius
appellationis rationem reddit. Et circa eiusdem libri me-
dium ita inquit, Quæ ad meridiem spectant & ad mediter-
ranea, vbi & Byrsa est supra collum triplici muro claudun-
tur. Paulus Orosius lib. 4. cap. 22. Carthaginis situm descri-
bens, ait, Arx, cui Byrsæ nomen erat, paulò amplius, quàm
duo millia passuum tenebat.

u *Æsculapio, vt ferunt, dicatum.* Strabo lib. 17. In media, in-
quit, ferè vrbe arx fuit, quam Byrsam vocarunt. Superci-
lium satis erectum est circumcirca habitatum, in cuius ver-
tice Æsculapij templum erat, quod Asdrubalis vxor capta
vrbe secum concremauit.

x *Et apud Argos arces duæ.* Liuius 4. Decad. lib. item 4. vbi
tamen eas non nominat.

y *Ex quibus Larissa.* Apud Strabonem lib. 9. & ipsum Li-
uium 4. Dec. lib. 2. & Pausaniam lib. 2. & 3. & Statium lib. 1.
Thebaidos,

Donec ab Inachiis victa caligine tectis

Emicuit lucem deuexa in mœnia fundens

Laryssæus apex.

Lactantius interpres ibi, Nos non debet, inquit, confunde-
re, quòd & Thessaliæ ciuitas Laryssa dicitur: à qua & La-
ryssæus Achilles: hæc enim, quam nunc memorat Statius,

arx est ciuitatis Argiuæ, quæ Laryssa dicitur.

z *Et Corinthi Acrocorinthus.* Polybius lib. 2. & iterum 4.
Liuius 4. Decad. lib. 3. Pomponius Mela lib. 2. c. 3. Plinius
lib. 4. c. item 4. Statius lib. 7. Thebaidos,

jam pronis Gradius equis Ephyræa premebat

Littora, quæ summas caput Acrocorinthus in auras

Tollit, & alterna geminum mare protegit umbra.

Plutarchus in Arato, Martianus Capella, vbi de tertio sinu
Europæ loquitur.

a *Qui vrbi imminet.* Videntur hinc confestim subdenda es-
se quæ postea s. ab hinc linea scribuntur his verbis, Quam
Acrocorinthus.

b *Atque Athenis Munychia.* Thucydides lib. 8. belli Pelo-
ponnesiaci. Strabo lib. 9. Statius lib. 5. Sylvarum in Epice-
dio ad patrem,

Quo non Munychia quicquam præstantius arces

Doctaq; Cyrene, Spartæve animosa creauit.

Plutarchus in Solone, & in Demetrio, & Phocione.

c *Et Cecropia.* Plinius lib. 7. cap. 56. Oppidum, inquit, Ce-
crops à se appellauit Cecropiam, quæ nunc arx est Athe-
nis. Fuit quoque Acropolis Athenarum arx, de qua Lactan-
tius interpres Statij libr. 12. Thebaidos non multò ante
fin. ibi,

Ipse quoque in pugnas vacuatur collis. —

Sic scribit, Acropolim dicit arcem Athenarum, de qua
Neptuno & Mineruæ dicitur fuisse certamen, percussa à
Neptuno terra, equum dedit, indicium belli, Minerua verò
oliuam, pacis insigne.

d *Nam Pelasgicum.* Thucydides lib. 2. belli Peloponnesia-
ci non adeò longè à princ. Atheniensium ex agris in urbem
commigrationem scribens, sic inquit, Necnon Pelasgicum
quod vocatur, summæ vrbi subiectum, quodque inhabita-
re nefas erat: prout & Pythici oraculi sine versus verba-
tur, dicente,

— *Satiùsq; Pelasgicum ocia seruet.*

Strabo autem lib. 9. scribit Pelasgicum portionem Athena-
rum ita dictum à Pelasgis. Pausanias lib. 1. tradit Pelasgos
cinxisse muris Athenarum arcem, præter eam partem, quam
Cimon, Miltiadis filius, extruxit.

e *Sufis autem Mnemonium.* Memnonium legèdum ex Stra-
bone lib. 15. qui ita scribit, Susa enim à Titono condita di-
cuntur, Memnonis patre, ambitu 100. & 20. stadiorum figu-
ra oblonga, cuius arx Memnonium dicitur.

f *In Samo Cyathis.* Liuius 4. Decad. lib. 8. Quatuor, inquit,
menses obsidionem Samæi sustinuerunt: cum ex paucis
quotidie aliqui eorum caderent, aut vulnerarentur: & qui
supererant, fessi & corporibus & animis essent, Romani
nocte per arcem, quam Cyatidem vocant (nam vrbs in ma-
re deuexa in occidentem vergit) muro superato in forum
peruenerunt.

g *Et Amastris.* Strabo lib. 12. in duobus locis, & Plinius
lib. 6. c. 2.

h *Apud Heduos Bibraete.* Strabo lib. 4. Cæsar autem lib. 1.
belli Gallici, & iterum lib. 7. dicit id oppidum esse Heduo-
rum longè maximum ac copiosissimum: & vt dicit secun-
do illo loco, maximæ authoritatis.

i *Syraculis Acradina.* Cicero in Syracusarum vrbs de-
scriptione, act. in Verrem 5. de Acradina, sic scribit, Altera
autem est vrbs Syraculis (cui nomen Acradina est) in qua
forum

Acradina, ^k Messenæ autem Ithome. Quam Acrocorinthum Philippus si haberet, utroque cornu bouem tenere ^l Demetrius dictauit: sicut Græciæ compedes, Corinthum, Chalcidem & Demetriadem, ^m idem Philippus appellauit. ⁿ Arx verò Thebana, Cadmea dicebatur: ^o Ægypti regum Memphis, ^p Babylonis Ptera, Hierosolymis Mesade, ^q Massiliensibus Ephesium. ^r Palatinus verò mons Capitolio proximus, quin Arcades habeat authores, nemo dubitat, quem à Palantia vrbe Arcadiæ dictum autumant, ipsumque Aborigines, & Reate profectos tenuisse: aut à balatu pecorum, seu Pale pastorum dea, vel à Palatia Latini vxore, siue ab Hyperborea Palantis filia, vel quòd ibi Pallas defunctus sit, nomen sortitum volunt. Constatq; prima fundamenta vrbis ibi iacta, ^s Romamq; quadratam Romulum fundasse, Palatinumque, ne opportunus iniuriæ foret, muniuisse. ^t Postea ædem Victoriæ, ^u & templum Apollinis & Musarum, ^x quod magna mole construxit, cum bibliotheca græca latinæque Augustum addidisse: ^y ibique sacellum deæ Viriplacæ, ^z ad quod vir & vxor dissidentes conuenire, & in gratiam æquissimis animis redire assuerant, ^a ac Febris phanum, ^b ædémque matris magnæ, ^c quæ Berecynthia dicta est, ^d ac templum Lunæ Noctiluca, ^e delubrumque Iunonis sospitæ haud longè post extracta fuisse.

ANNOTATIONES.

forum maximum, pulcherrima porticus, ornatissimum Prætorium, amplissima est curia, templumque egregium Iouis Olympij. Diodorus Siculus lib. 11. Acradinam Syracusarum vrbis partem, ingenti muro munitam scribit. Acradinæ meminerunt Liuius 3. Dec. lib. 5. & Plutarchus in Timoleone, Dione & Marcello.

^k *Messenæ autem Ithome.*] Strabo lib. 8. in duobus locis, & Plutarchus in Arato.

^l *Demetrius.*] Scilicet Phaleræus. De quo idem Strabo dicto lib. 8. sic scribit, Quocirca Demetrius Paleræus Philippo commodè dixisse visus est: Quin has, inquit, vrbes ambas capeffis, si adipiscendæ Peloponnesi cupiditate duceris? Vtroque enim cornu bouem continebis: cornua quidem Ithonem, atque Acrocorinthum: bouem verò Peloponnesum esse dictitans. Plutarchus in dd. locis eadem fermè refert.

^m *Idem Philippus appellauit.*] Apud eundem Strabonem lib. 9. Polybium lib. 17. Liuium 4. Dec. lib. 2. Plutarchum in Arato.

ⁿ *Arx verò Thebana, Cadmea dicebatur.*] Strabo eodè lib. 9. Paulus Æmylius, & Plutarchus vterque in Pelopida: & idè Plutarchus in Alexandro Magno, & in Agesilao, Diodorus Siculus lib. 17. c. 1. Pausanias lib. 3. & iterum lib. 9. Ammianus de gestis Alexandri, lib. 1.

^o *Ægypti Regum Memphis.*] Strabo lib. 17. Diodorus Siculus lib. 2. c. 1.

^p *Babyloniis Ptera.*] Herodotus lib. 1. Clio, Cræsus, inquit, exercitu traiccto, venit in Cappadociæ locum, qui dicitur Ptera, omnium eius regionis tutissimum, iuxta urbem Sinopen, ferè ad pontum Euxinum. Plutarchus autem in Demetrio, scribit duas Babylonis arces fuisse, quas non nominat.

^q *Massiliensibus Ephesium.*] Adde autè superioribus Ifauron arcem Ciliciæ apud L. Florum Epit. lib. 3. c. 6. in bello Piratico, & totius Græciæ arcem Peloponnesum Straboni lib. 8. non multò post princ. Byziam arcem Regum Thraciæ, à Terei nefasto crimine hirundinibus inuisam, dicit Plinius lib. 4. c. 11. Tirynte Lycimnam, ab ædificatore Lycimno dictam, Strabo dicto lib. 8. Et Geram Chalcidèsum Diodorus Siculus lib. 16. c. 12. Et Iampharniam caput arcemque Medicæ Liuius 3. Dec. lib. 6. Pergama & Ilion Troiæ. Seruius lib. 2. Æneidos, ibi,

—Et prolapsa videntem

Pergama.

Et de Pergamo est illud Homeri lib. 6. Iliados ad fi,

ὡς υἱὸς Πριάμου Πάρις καὶ Παρυάμιος ἄρκυς
τεύχεσι παμφαίνων, ὡς τ' ἡλέκτωρ ἐβέλκεται.

Id est,

Sic filius Priami Paris à Pergami arce

Armis undique fulgens tanquam sol pergebat.

Salmacidam Halicarnassi Arrianus gestorum Alexandri, lib. 1. Ortham Phalamæorum Strabo lib. 9. Iulyi vici arx est Chrysoma Strabo lib. 14. Et Lissi Acrolissum Polybius lib. 8.

^r *Palatinus verò mons.*] Hæc sunt Varronis lib. 1. aut aliorum computatione lib. 4. linguæ Latinæ. & Virgilij libr. 8 Æneidos his versibus,

Arcades his oris genus à Palante profectum,

Qui regem Euandrum comites, qui signa secuti

Delegere locum, & posuere in montibus urbem

Pallantis proauì de nomine Pallanteum.

Et Seruij ibi, & Liuij 1. Dec. lib. 1.

^s *Romamque quadratam.*] Ennius,

Et quis tum curat Romæ regnare quadratæ.

Cato in Originibus, Plutarchus in Romulo. vbi nuncupatum dicit illam condidisse urbem in eo loco, quem *πόρτυον* vocabant. Dionysius Halicarnasæus non longè à si. lib. 1. Solinus cap. 2. P. Victor in 10. regione vrbis. Festus Pompeius lib. 15. vbi illud Ennij citat.

^t *Postea ædem Victoriæ.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. Victoriæ, ait, oménque accipere: sedémque ei diuæ dare, dicare Capitolium, templum Iouis Opt. Maximi in ea arce vrbis Romæ sacratam, volentem propitiámque, firmam & stabilem fore populo Romano. Et iterum lib. 9. Ea per manus succedentes deinceps aliæ aliis, omni effusa ciuitate obuiam, thuribulis ante ianuas positis, quæ præferebatur, atque accenso thure, precantibus, vt volens propitiáque urbem Romam iniret, in ædem Victoriæ, quæ est in palatio: pertulere deam pridie Idus Aprilis, isque dies festus fuit.

^u *Et templum Apollinis.*] Vide infrà ibi, Quod magna mole constructum.

^x *Quod magna mole constructum.*] Intellige de templo Apollinis ex Suetonio in Augusto, c. 29. In æde Apollinis (quæ in Palatio erat, vt scribit Victor in 10. vrbis regione) lychni pendebant instar arboris mala ferentis.

^y *Ibique sacellum deæ Viriplacæ.*] Idem P. Victor in 10. vrbis regione.

^z *Ad quod vir & vxor dissidentes.*] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Quoties, inquit, inter virum & vxorem aliquid iurgij intercesserat, in sacellum deæ Viriplacæ, quod est in Palatio, veniebant: & ibi inuicem loquuti, quæ voluerát, contentione animorum deposita, concordēs reuertebantur. Et vide nostras leges Connubiales.

^a *Ac Febris phanum.*] Cicero lib. 3. de Natura deorum, Plinius lib. 2. cap. 7. Ælianus de Varia historia, lib. 12. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. vbi de Veneratione Febris. P. Victor in 10. regione vrbis.

^b *Ædémque Matris magnæ.*] Idem P. Victor ibi.

^c *Quæ Berecynthia dicta est.*] Vt dictum est suprà eodem lib. cap. 4.

^d *Ac templum Lunæ Noctiluca.*] Varro libr. 1. aut aliorum computatione 4. linguæ Latinæ, Luna, inquit, quòd sola lucet noctu. itaque ea dicta Noctiluca in Palatio: nam ibi noctu lucet templum.

^e *Delubrumque Iunonis Sospitæ.*] P. Victor in 10. regione, scribit, Iunonis Sospitæ delubrum ædi Matris deum fuisse conterminum.

LLL 1 f Etiam

Acradina.
Ithome.
Cadmea.
Memphis.
Ptera.
Mesade.
Ephesium.
Palatinus
mons unde
dictus.
Victoria
ædes.
Apollinis.
Musarum.
Viriplacæ.
Febris.
Matris ma-
gnæ Iunonis
sospitæ.

Vestæ lucus.
Lupercal.

Domus in
Palatino.
Iouis Statoris
templum.

* *Semoni*
fano.
Auentinus
mons unde
appellatus.
Templa &
ara in
Auentino.

^f Etiam lucus Vestæ à Palatij radice, ad nouam vsque viam deuexus fuit: & Lupercal, vbi Romulus & Remus aliti feruntur & educati. Regionemque Palatij^h ad capita bubula multos inibi nominasse, vbi postea sacrarium fuit.ⁱ Huicque regioni Germalia, ac Sacriportum, & domum Scauri spectare, quam Clodius mercatus fuerat, & ad Sacram vsque viam portendi Varro significat. Ibi quoque præclara domus Cn. Octauij, qui ex ea familia cōsul fuit primus.^k Crassiq; oratoris,^l Q. Catuli, atque C. Aquilij, & Lepidi. ^m Templum quoque Iouis Statoris in Palatij radice cōstructum à Romulo, quo tempore inter Romanos & Sabinos pugnatū est, multi asseuerant. ⁿ Ibique Ciceronis domus, ^o quæ iussu Clodij demolita, in porticum Libertatis trāsata fuit, fuisse fertur: ^p cui postea & ^q Valerio Maximo ædes impesa publica ædificatas ferunt. ^r Ac Vitrubij Vacci, qui author defectionis fuerat: quas dirutas vnā cum bonis * Semoni fango consecratas, T. Liuius author est. ^s De Auentino autem, quod ibi rex Albanorum seu Aboriginum Auentinus, prælio fusus & sepultus, monti nomen dederit: vel ab aduētū, quod commune omnium Latinorum Dianæ templum ibi erat, ad quod finitimi frequentes ventitabant: siue ab aduētū, quod olim paludibus disclusus mons erat, ratibusque aduēti illuc cōmeabant: an ab Auentē amne Sabinorum, qui loca tenere (vt Varro significat) dictus sit, incerta opinio est. ^t Qui quidem collis modicē altus, duodecim fere stadiorum ambitu esse ferebatur. ^u In quo præter Dianæ templum, ^x vbi boum cornua suspēdebant, ^y Lauretum, ^z atque Iunonis reginæ, ^a & Mineruæ tēpla fuere. ^b Ibique

ANNOTATIONES.

^f *Etiam lucus Vestæ.* Marlianus Topographiæ vrbis Rom. lib. 2. c. 12. Cicero de Diuinatione, lib. 1. Exaudita vox est à luco Vestæ, cui à Palatij radice in nouam viam deuexus est, vt muri & portæ reficerentur.

^g *Et Lupercal.* Virgil. lib. 8. *Aeneidos*,
— *Et gelida monstrat sub rupe Lupercal.*

Et ibi Seruius. P. Victor in 10. regione. Pomponius Lætus de Antiquitatibus vrbis Romæ.

^h *Ad capita bubula.* Suetonius in Augusto, c. 5. Natus est Augustus, inquit, Marco Tul. Cicerone & Antonio Consul. lib. 9. Calend. Octobris, paulo ante solis exortum, regione Palatij, ad capita bubula, vbi nunc sacrarium habetur, aliquanto post, quā excessit, constitutum.

ⁱ *Huicque regioni Germalia ac Sacriportum.* De his duobus Varro libr. 4. de ling. Latina, & de Sacriporto Lucanus libr. 2.

Itam quot apud Sacri cecidere cadauera portum?

Et Florus Epitome Liuij lib. 87.

^k *Crassiq; oratoris.* Plinius lib. 17. c. 1. post princ. P. Victor in 5. vrbis regione.

^l *Q. Catuli, atque Q. Aquilij.* Plinius & P. Victor iisdem locis, & præterea ipse Victor in 10. vrbis reg.

^m *Templum quoque Iouis Statoris.* Ouidius lib. 6. Fastorum ad fin.

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim

Ante Palatini condidit ora iugi.

Et Liuius 1. Decad. lib. 1. Plutarchus in vita Ciceronis, & P. Victor in 10. regione vrbis.

ⁿ *Ibique Ciceronis domus.* Plutar. & Victor vbi suprā. Et adde etiam Tarquinij Prisci ex Liuius 1. Dec. lib. 1.

^o *Quæ iussu Clodij demolita.* Plutarchus vbi suprā, Cæterum, inquit, Clodius, eiectō Cicerone, incendio tradit eius villas, incendio dat eius domum, ibique Libertatis templum erigit.

^p *Cui postea.* Cicero in Oratione contra L. Pisonem, Me consequentibus, inquit, diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quā expilaras, quam incenderas, Pontifices, Consules, Prætores collocarunt, mihiq; quod ante me nemini, pecunia publica ædificandam domum censuerunt, & ibi Asconius Pædianus interpres doctissimus, & Plutarchus ad hæc, quæ suprā ex eo adduximus, subiungit, Decreuit Senatus omnes ciuitates, quæ Cicero in exilio fouissent, ornare laudibus, domumque ac villas, quas Clodius combusserat, ære publico reparari.

^q *Et Valerio Maximo.* Asconius vbi suprā, sic scribit, Valerio Maximo, vt Antias tradidit, inter alios honores domus quoque publicæ ædificata est in Palatio: cuius exitus, quod magis insignis esset, in publicum versus declinareretur: hoc est extra priuatum aperiretur.

^r *Ac Vitrubij.* Imò Vitruuij ex Liuius, qui id refert 1. Dec. libr. 8. Sic etenim scribit, Eodem anno Priuernas bellum

initum: cuius socij Fundani, dux etiam Fundanus fuit Vitruuius Vaccus, vir non domi solum, sed etiam Romæ clarus, ædes fuere in Palatio eius, quæ Vacci prata diruto ædificio, publicatōque solo appellata. Et nonnullis interiectis, Vitruuiū in carcerem Senatus asseruari iussit, quoad Consul redisset, tum verberatum necari: ædes eius, quæ essent in Palatio, diruendas, bona Semoni Sango censuerunt consecranda: quodque æris ex eis redactum est, ex eo ænei orbes facti, positi in sacello Sangi versus eodem Quirini. Vide Cælium Lect. antiq. lib. 2. c. 3.

^s *De Auentino autem.* Hic vide Varronem lib. 1. aut aliorum computatione 4. Liuium 1. Dec. lib. 1. & omnino Seruium lib. 7. En. in eum locum,

Pulcher Auentinus.

Festum Pompeium lib. 1. Et id quod de Dianæ templo hic dicit, est ipsius Liuij 1. Dec. lib. 1. in Seruio Tullio, & Festi Pompeij lib. 3. & ante hos Dionysij Halicarnassei lib. 3. vbi id tribuit Anco Martio. Et vide Plutarc. Probl. c. 4. Propertius lib. 4. eleg. 9.

Phyllis, Auentina, quædam est vicina Diane,

Sobria grata parum, cum bibit omne decet.

Martialis lib. 6. eleg. 9.

Laudat Auentina vicinus Sura Diane.

Auentinensem verò vocat Val. Maximus, Quisquis, inquit, Auentinē deæ immolasset, &c. Huc quoque spectat illud, *Quæque Auentinum tenet Algidumq; quindecim Diana preces virorum caret.*

^t *Qui quidem collis.* Dionysius Halicarnassensis lib. 3. scribit, Ancum, collem hunc modicē editum: & in orbem stadia ferme 18. complectentem, muro cinxisse. & lib. 10. sic scribit, Collis Auentinus est 12. ferme stadiorum ambitu comprehensus mœnibus, qui non tum totus habitabatur, sed nemorosus erat & publicus.

^u *In quo præter Diana templum.* P. Victor in 13. reg. Bart. Mar. lib. 4. Vrbis Romæ Topo. c. 3. 4. 5.

^x *Vbi boum cornua suspēdebant.* Plutarchus probl. c. 4. huius rei rationem reddit.

^y *Lauretum.* P. Victor in 13. regione, quæ de Auentino est, scribit fuisse Vicum Loreti (ita enim ibi scribitur) maioris, vbi erat Vortumnus. In Auentino (vt scribit Marlianus d. lib. 4. c. 5.) sita erat Laurentum sylua Ioui facta, in qua Valentinianus 11. Constantini & Gallæ Placidæ filius fuit interfectus. Et Titum Tatium regem sepultum fuisse, scribit Sex. Pompeius.

^z *Atque Iunonis Regina.* Liuius 1. Decad. lib. 5. & 5. lib. 3. post princ. & iterum lib. 7. Plutarchus in Camillo. & Victor vbi suprā.

^a *Et Mineruæ.* P. Victor in eodem loco. Marlianus d. lib. cap. 5.

^b *Ibique ædes Bonæ deæ.* P. Victor ibi. Marlianus d. libr. 4. cap. 3. scribit ædem Diuæ Mariæ, cognomento Auentinæ, esse

ædes Bonæ deæ, ^c & Libertatis, ^d quam ex mulctatitia pecunia Gracchus faciendam locauit. ^e Forūque pistorium, ^f & scalæ Gemoniæ, ^g ex quibus damnati dabantur præcipites: ^h araque Ioui Elicio, ad eliciendos fulgurum monitus, à Tullo Hostilio dicata: ⁱ ac ædes Lunæ, ^k Remonūque, quem locum Remus ad inaugurandum templa cepit, & ^l Armilustrum, vbi Tatiū Romulō consors regni, sepultus erat: ^m atque ara Veneris Myrtæ, quam Murtiam vocant, fuisse traduntur. ⁿ Illud planè constat, primos Latinos, capta vrbe Politorio ab Anco Martio, Auentinum incoluisse. ^o Procedente mox tempore, cautum fuisse, vt in Saturnalibus ad illum frequentes Romani commearent. ^p Quodque ex septem vrbis collibus, quum cæteri intra pomerium sint, solus ab vrbe disclusus, intra mœnia longo tempore admissus non fuit: siue quod plebs eò secessisset, siue quod Remo auspicante, illic non aues addixissent, velut ominosum, extra pomerium fuisse. ^q Cælius verò à Cælio * Iubenko Hetrusco, qui cum non parua manu Romulo contra Latinos ducenti suppetias tulit, quod ibi locum & sedem habuere, dictus cognominatusque est, ^r cui quondam Querculano nomē, quod multiplici quercu

Latini
Auentinum
primi inco-
tuerunt.
Auentinum
diu extra
urbem.
Cælius collis
vnde d. Etus.
* Vibenno.
Quercula-
nus.

ANNOTATIONES.

esse in ea parte montis Auentini, quæ planiciem respicit, vbi olim fuit Bonæ deæ templum.

^c *Et Libertatis.* Idem P. Victor ibi, & Festus Pompeius lib. 10. & Marlianus d. lib. c. 3.

^d *Quam ex mulctatitia pecunia Gracchus.* Liuius 3. Dec. lib. 4. post princ.

^e *Forūque Pistorium.* Victor d. 13. regione.

^f *Et Scala Gemoniæ.* Idem Victor in eodem loco.

^g *Ex quibus damnati dabantur præcipites.* Suetonius in Tiberio, cap. 75. & in Vitellio, cap. 17. & diximus supra lib. 3. cap. 5.

^h *Aræque Ioui Elicio.* Ouidius Fastorum lib. 3.

Elicium cælo te Iuppiter: unde minores

Te celebrant, Eliciumq; vocant.

Liuius 1. Decad. lib. 1. vbi tamen non Tullium Hostilium, sed Numam eam dicasse scribit. Plinius lib. 2. cap. 53. vbi de fulminibus euocandis agit, lucosque & aras & sacra habemus, interque Statores & Tonantes & Feretrios, Elicium quoque accepimus Iouem.

ⁱ *Ac ædes Lunæ.* Ouidius lib. 3. Fastorum in fi.

Luna regit menses, huius quoque tempora mensis

Finit, Auentino Luna colenda iugo.

Liuius 4. Decad. lib. 10. post princ. Atrox cum vento tempestas signa ænea in Capitolio deiecit: forem ex æde Lunæ, quæ in Auentino est, raptam tulit. P. Victor in d. 13. regione.

^k *Remonūque.* Remoriam (Festus Pompeius lib. 16. scribit) locus est in summo Auentino, vbi Remus de vrbe condenda fuerat auspiciatus. Remorium vocat P. Victor vbi supra. Dionysius Halicarnassæus lib. 1. Remurium vocat.

^l *Et Armilustrum.* Plutarchus in Romulo scribit, Armilustrum locum esse in Auentino vbi Romulus T. Tatiū (is pari potestate cum Romulo regnabat, vt scribit Dionysius lib. 2.) sepeliuit. Varro linguæ Latinæ, lib. 4. Armilustrum, inquit, ab ambitu lustris locus: item Circus maximus quod circum spectaculis ædificatus, vbi ludi fiunt, & quod ibi circum metas fertur pompa & equi currunt. & infra lib. 5. Armilustrum ab eo quod in Armilustro armati sacra faciunt: nisi locus potius dictus ab eis, sed quod de eis prius, id ab luendo, aut lustris, id est, quod circumibant ludentes ancilibus armati. Festus verò Pompeius Armilustrum, inquit, festum erat apud Romanos, quo res diuinas armati faciebant, ac dum sacrificarent tubis canebant. Romani enim arma priuatim habebant, sed ad expeditiones bellicas ex Armilustro accipiebant, eoque referebant bellis confectis. Hinc Spartianus dicit, Vespasianum ex Armilustro arma legionibus permisisse.

^m *Atque ara Veneris Myrtæ, quam Murtiam vocant.* Plinius lib. 15. cap. 29. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrtæ, quam nunc Murtiam vocant. Festus Pompeius lib. 11. Murtæ deæ sacellum erat sub monte Auentino, qui antè Murtæ vocabatur. Ex quibus duobus locis Alexander totam hanc orationem confecit. Ante hos Liuius 1. Decad. lib. 1. sub regno Anci Martij, Tum quoque multis millibus Lati-

norum in ciuitatem acceptis: quibus, vt iungeretur Palatio Auentinum ad Murtiæ datæ sedes. Marlianus lib. 4. c. 5. P. autem Victor ædem Murtiæ in 11. regione collocauit. Plutarchus in problematis c. 75. Quam modò Murtiam Venerem, olim Myrteam vocabant.

ⁿ *Illud planè constat.* Liuius 1. Dec. lib. 1. in Anco Martio, Ancus demandata cura flaminibus, sacerdotibusque aliis, exercitu nouo conscripto profectus Politorium, urbem Latinorum, vi cepit: secutusque morem regum priorum, qui rem Romanam auxerant, hostibus in ciuitatem accipiendis, multitudinem omnem Romam traduxit. Et cum circa Palatium sedem veteres Romani, Sabini Capitolium & arcem, Cælium montem Albani implessent, Auentinum nouæ multitudini datum. Vide Marliandum lib. 1. c. 4.

^o *Procedente mox tempore.* Gellius lib. 13. c. 14.

^p *Quodq; ex septem vrbis collibus.* Hæc vsque ad versic. Cælius verò, sunt Senecæ in lib. de breuitate vitæ, cuius hæc verba sunt, Hoc scire magis prodest, quàm Auentinum montem extra Pomerium esse, propter alteram ex duabus causis: aut quod plebs eò secessisset: aut quod Remo auspicante, illo loco aues non addixissent.

^q *Cælius verò à Cælio Iubenko.* Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina, sic scribit, In Suburanæ regionis parte Princeps est Cælius mons à Cælio Vibenno Tusco Duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio contra Sabinum Regem. Hi post Cælij obitum, quod nimis munita loca tenerent, neque sine suspitione essent, deducti dicuntur in planum, ab eis dictus vicus Tuscus: & ideo ibi Vortumnus stare, quod is Deus Etruriæ. Principes, qui à suspitione liberi erant, traductos volunt in eum locum, qui vocatur Cæliolus, Festus Pompeius lib. 3. Cælius mons dictus est à Cæle quodam ex Etruria, qui Romulo auxilium aduersus Sabinos præbuit, eo quod in eo domicilium habuit. Ouidius lib. 3. Fastorum,

Cælius ex alto qua mons descendit in æquum,

Hic vbi non plana est, sed propè plana via est,

Parua licet videas capta delubra Minervæ,

Quæ dea natali cepit habere suo.

Cornelius Tacitus lib. 4. Vide Seruium in lib. 6. Æneidos Virgilij, ibi,

Septem quæ vna sibi muro circumdedit vrbes.

^r *Cui quondam Querculano.* Querquetulanum vocat Tacitus vbi supra: sic enim scribit, Haud fuerit absurdum tradere montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis syluæ frequens fecundusque erat: mox Cælium appellatum à Cæle Vibenna, qui Dux Gentis Etruscæ cum auxilium appellauisset, sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu queis alius Regū dedit: nam scriptores in eo dissentiant. Cætera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam, ac foro propinqua habitauisse, vnde Tusculum vicum è vocabulo aduenarum dictum. Hactenus Tacitus. Festus Pompeius ait, Nymphas Querquetulanas appellatas, præsidentes Querqueto, quod genus syluæ erat intra portam, quæ ab eo dicta sit Querquetulana.

Templa, domus, & sacella in Caelio.

Aquæductus Romæ diversi.

septus muniretur. ^s Quum verò Tullus Hostilius, Alba diruta, Albanos Romam traduxisset, Cœlium vrbi addidit: quoque frequentius incoletur, ibi sumpsit regiam, ex quo ad plana vrbs leni cliuo, & propè æquus descensus erat. ^t In eo templum diui Claudij à Nerone demolitum, postea à Vespasiano instauratum, magna mole constructum erat: ibique ^u Mamurræ domus, ^x & Tetricorum ædes, ^y Fauni, ^z Veneris & Cupidinis templa fuere, ^a & Carnæ deæ sacellum, ^b quæ vitalia fouere dicebatur. ^c Campusque Martialis, in quo siquando Tiberis superfusus campum Martium inundaret, Equitia fiebant. In eo quoque duo aquæductus, ^d alter Claudij in Palatium, ^e Caracallæ alter in Capitolium hodie visuntur. Constat enim, Romæ aquarum multiplices ductus fuisse temporibus variis: ^f nam præter Appiam, ^g Cæruleam & Curtiam, ^h fuit Anio vetus, ⁱ Martia, ^k Tepula, Iulia, ^l Virgo,

ANNOTATIONES.

^s *Cum verò Tullus Hostilius.*] Liuius 1. Dec. lib. 1. Roma interim crescit Albæ ruinis, duplicatur ciuium numerus, Cælius additur vrbi mons: & quo frequentius habitaretur, eandem sedem Tullus regie capit, ibique deinde habitauit.

^t *In eo templum Diui Claudij.*] Suetonius Tranquillus in Vespasiano, c. 9. Fecit, inquit, & noua opera, templum Pacis foro proximum, Diuique Claudij in Caelio monte, cœptum quidem ab Agrippina, sed à Nerone propè funditus destructum.

^u *ibi, Mamurræ domus.*] Plinius lib. 36. c. 6. sic ait, Primum Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Caelio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurræ Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæsaris in Gallia.

^x *Et Tetricorum ædes.*] Trebellius Pollio in vita Tetrici Iunioris, triginta illorum tyrannorum 23. Tetricorum domus, inquit, hodieque extat in monte Caelio inter duos lucos contra Isium Metellinum pulcherrima, in qua Aurelianus pictus est, utriusque prætextam tribuens Senatoriam dignitatem, accipiens ab his sceptrum, coronam ciuicam picturatum de musæo.

^y *Fauni.*] Marlianus Topographiæ vrbs Romæ lib. 4. c. 9. de Caelio monte, curia hostilia, & mansionibus Albanorum agens, In proximo est, inquit, templum circulari forma, multis per ambitum columnis adornatum, D. Stephanus nunc sacratum: olim verò Fauno, ut ex titulo quodam ibi reperto omnes consentiunt. Fuit & aliud huius templum in insula Tiberina ex Ouid. lib. 2. Fastor.

Idibus agrestis fument altaria Fauni,

Hic, ubi discretas insula rumpit aquas.

^z *Veneris & Cupidinis.*] Marlianus paulò post ea quæ nuper adduximus, scribit in hunc modum, Sessoriani palatium inter portam Næuiam & ædem nunc sanctæ Crucis in Hicero. olim Veneris & Cupidinis.

^a *Et Carnæ deæ sacellum.*] Macrobius Satur. lib. 1. c. 12. Nisi autoritate in commentariis Fastorum sic tradit, Brutus, qui primus Romæ Consul factus est, pulso Tarquinio, sacrum Carnæ deæ in Caelio monte voti reus fecit. Et de hac iam diximus suprâ lib. 2. c. 22.

^b *Quæ vitalia fouere dicebatur.*] Macrobius vbi suprâ subdit, Hanc deam vitalibus humanis præesse credunt. Ab ea denique petitur, ut iecinora & corda, quæque sunt intrinsecus viscera, salua conseruet. Et quia cordis beneficio, cuius dissimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici status extitit. Hanc deam, quæ vitalibus præest, templo sacrauit.

^c *Campusque Martialis.*] Varro lib. 2. aut aliorum computatione 5. & Festus Pompeius lib. 11. Martialis, ait, campus in Caelio monte dicitur, quod in eo Equiria solebant fieri, si quando aquæ Tiberis Martium occupassent. Ex quo intelligis fuisse diuersos campos Martialem & Martium. Et hunc quoque P. Victor collocat in 2. vrbs regione, quæ est Cælimontium.

^d *Alter Claudij in Palatium.*] Videndus Front. de Aquæductibus.

^e *Caracalla alter in Capitolium.*] Videndus quoque est idem Frontinus, in eodem libro de Aquæductibus.

^f *Nam præter Appiam.*] De qua Liuius 1. Decad. lib. 9. Plinius lib. 36. cap. 15. P. Victor in libro de Vrbs Romæ re-

gionibus & locis paulò ante fin.

^g *Cæruleam & Curtiam.*] Suetonius in Claudio c. 20. Claudie aquæ gelidos & vberes fontes, quorum alteri Cæruleo, alteri Curtio, & Albulino nomen est, simulque riuum Anienis nouo lapideo opere in vrbem perduxit, diuisitque in plurimos & ornatissimos lacus. Frontinus lib. 1. de Aquæductibus, sic inquit, Caligula duos ductus inchoauit, quos Claudius consummauit, alteri, quod ex fontibus Cæruleo & Curtio perducebatur, Claudie datum est nomen. Alter Anio nouus appellari cœperat. Plinius vbi suprâ proximè, Vicit, inquit, antecedentes aquarum ductus nouissimum impediū operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadragesimo ad eam excelcitatem, ut in omnes vrbs montes leuarentur, influxere Curtius & Cæruleus fontes. Erogatum in id opus sestertium ter millies. P. Victor vbi suprâ. Vide Marlianus lib. 5. c. 26.

^h *Fuit Anio vetus.*] Plinius d. lib. 36. c. 15. Frontinus lib. 1. de Aquæduc. M. Curius Dentatus, ait, qui Censuram cum L. Papirio Cursore gessit, Anionis, qui nunc dicitur Vetus, aquam perducendam in vrbem ex manubiis de Pyrrho captis curauit Sp. Carbilio, L. Papirio Coss.

ⁱ *Martia.*] Plinius lib. 31. c. 3. eam Marciam vocat, Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma præconio vrbs, Marcia est inter reliqua deum munere vrbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufcia, fons autem ipse Picania. Oritur in vltimis montibus Pelinorum, transit Marfos & Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox specu Merfa, in Tiburtina se aperit 9. M. p. fornicibus structis perducta. Martialis lib. 6. epig. 42. de Hetrusci thermis loquens,

*Ritus si placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido vapore,
Cruda virgine, Martiæve mergi,
Quæ tam candida, tam serena lucet,
Ut multas tibi suspiceris undas,
Et credas vaciam nitere Lygdon.*

Et P. Victor vbi suprâ.

^k *Tepula Iulia.*] Plinius lib. 36. c. 15. Victor vbi suprâ. Frontinus lib. 1. de Aquæduct. & Marlianus d. lib. 4. c. 17.

^l *Virgo.*] M. Agrippa Virginem aquam adduxit (ut scribit Plinius lib. 31. c. 3.) ab octauo lapidis diuerticulo 11. millia passuum, Prænestina via. Iuxta est Herculaneus riuus, quem refugiens virginis nomen obrinuit. Horum omnium comparatione differentia supradicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum præstet Marcia hauitu. Martialis vbi nuper citauimus. Iulius Frontinus libr. 1. de Aquæductibus aliam huius nominis rationem reddens, ita scribit, Idem Agrippa cum iam tertium Coss. fuisset, C. Sentio & Sp. Lucretio Consul. post annum decimum tertium, quam Iuliam deduxerat, Virginem in agro quoque Luculano collectam, Romam perduxit. Virgo appellata est, quod quærentibus aquam militibus, puella virguncula quædam venas monstrauit, quas secuti qui foderant, ingentem aquæ modum inuenerunt. Edicula fonti appositæ, hæc virginem pictura ostendit. Cassiodorus libr. Variarum 7. epist. incip. Quauis Romulus. vbi dicit hanc appellari Virginem, quod nullis sordibus polluitur. Cum enim aliæ pluuiarum nimietate terrena commixtione violentur, hæc ærem perpetuò serenum purissimè labes ynda meretur. Sunt enim

^m Alstetina quæ Augusta, ⁿ Claudia, & ^o Anio nouus, quæ in urbem influunt: inter quas Martia præcipuo nitore fluit, ex P. Fucino lacu defluens, ^q quam P. & Quintius Martij Romam primi deduxere. ^r Cærulea verò & Curtia à C. Cæsare & Claudio magno impediò, & substructionibus maximis, à quadagesimo lapide ad urbem ductæ fuere. ^s Inter quas Claudia ex Cælio monte in Auentinum perenni manabat fonte: cuius aqueductus duos ^t Caligula innouauit, qui ex fontibus Cæruleo & Curtio deducti, pro eo quòd illos Claudius nouo lapideo opere absoluisse, Claudiae dictæ sunt aquæ. Alter verò ^u Anio nouus, in plurimos & vberes lacus diuisus fuit. ^x Reliquæ à conditoribus, aut à locis denominantur, quarum hodie ductus sumptuosissimi operis licet inspicere, partim extantes, partim collapsos & deformatos. Hunc montem ^y (authore Tranquillo) quum multæ insulæ in eo deflagrassent, Tiberius Cæsar precio exhibito restituit, quem propterea Augustum ex suo nomine nuncupauit. ^z Exquilias autem Seruius Tullius auxit: & ut loco dignitas foret, regiam ibi sumpsit: ^a quas quòd excultæ ab eo potissimè fuerint, Exquilias nuncupauit: ^b tametsi ab excubiis regis dictas nonnulli credant: ^c antea enim quòd sexticeps erat, Cespius nomē tulit. Hic ex urbis collibus solus duplici iugo & aggerem munitur, quum reliqui singulis contenti sint: ex quibus alter Cespius nuncupatur, alter Oppius: qui & lacum Fugulatem, hortos Meccenatis, & Larium, & Querculanum, sacellumque & lucum Martis

Claudia
aqua.

Exquilias.

Exquiliarū
duo aggeres.

ANNOTATIONES.

enim hæc propria eius verba. Et P. Victor vbi supra.

^m *Alstetina.*] P. Victor in eodem loco, vbi ita scribit, Halisia siue Halisientena, quæ Augusta. Frontinus vbi supra ita scribit, Augustus in supplementum Martiæ, quoties siccitates egerent auxilio, aliam aquam, eiusdem bonitatis, opere subterraneo, perduxit vsque ad Martium riuum, quæ ab inuentore appellatur Augusta. Et paulò antè, Quæ ratio mouerit Augustum prouidentissimum Principem, producenti Alstetinam aquam, quæ vocatur Augusta, non satis perspicio, nullius gratiæ, imò & parum salubrem, & nusquam in vsus populi fluentem, nisi fortè cum opus Naumachiæ aggrediretur, ne quid salubrioribus aquis detraheret, hanc proprio opere perduxit: & quod Naumachiæ coeperat superesse, hortis subiacentibus, & priuatorum vsibus ad irrigandum concessit.

ⁿ *Claudia.*] P. Victor ibi. Cassiodorus vbi supra, Claudium, inquit, per totam fastigij molem sic ad Auentini caput esse perductam, ut cum ibi ex alto ceciderit, cacumen illud excelsum, quasi imam vallem irrigare videatur. Ægyptius Nilus, certis temporibus crescens, per campos iacentes, superducto diluuiò, aère sereno turbulentus exæstuat. Sed quanto pulchrius Claudiam Romanam per tot siccas montium summitates lauacris ac domibus liquores purissimos fistularum vberibus emisisse: & ita æqualiter fluere, ut nunquam se possit desiderata subducere? Ille enim dum recedit, limus est: dum venit insperatè, diluuium. Quis ergo famosum Nilum urbis nostræ fluminibus non æstimeret esse superatum? Quando ille incolas suos, aut veniendo terret, aut recedendo restituit. Hactenus Cassiodorus.

^o *Et Anio nouus.*] Frontinus lib. 1. de Aqueductibus, Quoniam, inquit, duæ Anienis aquæ in urbem fluere coeperant, ut facilius appellationibus dignoscerentur, Anio nouus vocari coepit: & quod illas omnes præcesserat prior Anio, cognomen ei veteris est adiectum. De hoc autem ait Ouidius lib. 4. Metamorph.

Quas Anienis aquæ, cursuq; breuissimus almo.

Et Plinius lib. 8. epist. 17. illum dicit delicatissimū amnium. ^p *Ex Fucino lacu.*] Ut tradit Strabo lib. 5. De Fucino lacu Martiæ aquæ fontes emanare scriptis mandatum est, quæ rigationes Romæ propinant, quæque reliquas super aquas probentur.

^q *Quam P. & Quintius Martij.*] Plinius lib. 3. c. 3. de Aqua Martia loquens ad ea, quæ citauimus ibi, Virgo. addit, Primus eam in urbem ducere auspicatus est Ancus Martius, vnus è regibus: postea Q. Martius Rex in prætura. Rursusque restituit M. Agrippa. Plutarchus in vita Coriolani in princ. Frontinus lib. 2. c. 2. tradit eam à Traiano in Auentinum deductam fuisse.

^r *Cærulea verò & Curtia.*] Plinius lib. 36. c. 15. quem citauimus supra in verbo, Fuit Anio vetus.

^s *Inter quas Claudia.*] Idem li. 2. c. 2. scribit solam Claudiam à Cælio in Auentinū vsque per arcus Neronianos perduc.

^t *Caligula.*] Suetonius in vita illius, Plinius, Frontinus & alij vbi supra. Et hinc, ut opinor, hæc aqua Caiana dicta est Cornelio Tacito lib. 18. quod scilicet ipse C. Caligula eam inchoauerat. Nam & sic Caianam necem vocauit Suetonius in Tito, cap. 2. in princ. scilicet ipsius C. Caligulæ.

^u *Anio nouus.*] Frontinus d. lib. 1. Anio nouus Sublacensi via ad milliariū 62. in suo riuo excipitur ex flumine, quod cum terras cultas circum se habeat soli pinguis, & inde ripas solutiores, etiam sine pluuiarū iniuria limosum & turbulentum fluit: idèoque à faucibus ductus interposita est piscina limaria, vbi inter amnem & specum confisteret & liquaretur aqua. Sic quoque quoties imbres superueniunt, turbida peruenit in urbem. Iungitur ei riuus Herculanus oriens eadem via ad milliariū 43. è regione fontium Claudiae trans flumen viamque natura purissimus, sed mixtus gratiam splendoris sui amittit. Cur autem vocetur Anio nouus, diximus supra. Vide item eundem Frontinum lib. 2. cap. 2.

^x *Reliquæ.*] Nam & alias multas enumerat P. Victor vbi supra: scilicet Herculanam, Damnatam, Traianā, Anniam, Argentianam, Ciminiam, Sabatinam, Aureliam, Septimianam, Seuerianam, Antonianam, Alexandrinam.

^y *Authore Tranquillo.*] In Tiberio, c. 48.

^z *Exquilias autem Seruius Tullius auxit.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. Seruius, inquit, addit duos colles, Quirinalem Viminalēque: inde deinceps auget Exquilias: ibique ipse, ut loco dignitas fieret, habitat. Dionysius Halicarnassensis lib. 4. Vrbis duos colles Viminalē & Exquilinū addidit, singulos iusta oppidi magnitudinem: atque ibi loca ciuibus lare carentibus ad ædificandum distribuit: ipse quoque Exquilias habitauit, loco religionis eius commodissimo. Dionysij verba in hunc sensum accipe: quia contra Liuium sentire videtur, Romulum & Tatium illorum montium quasdam particulas vrbis addidisse, Tulliumque Regē maiore postea ambitu esse complexum. Id enim Liuius innuere voluit: cum ait, Exquilias auxit. Nam si auxit, ergo pars ipsarum intra urbem fuerat recepta.

^a *Quas quòd excultæ.*] Varro lib. 1. de lingua Latina, aut aliorum computatione 4.

^b *Tametsi ab excubiis.*] Varro ibi, & Ouidius libro 3. Fastorum,

Adde, quòd excubias vbi Rex Romanus agebat,

Qui nunc Exquilias nomina collis habet.

^c *Antea enim quòd sexticeps erat.*] Hæc omnia ad verbum, Cuius festa, sunt Varronis vbi supra, præter id quod de hortis Meccenatis, & de templo Malæ Fortunæ, de quibus Varro nihil eo loco dicit. Sed quantum ad primum, id est, hortos Meccenatis, testis est P. Victor in 5. regione urbis Romæ. Alterius, scilicet, Malæ Fortunæ, Plinius lib. 2. c. 7. Idèoque etiam publicè Febri phanum in Palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem larium ara, & Malæ Fortunæ Exquilias.

Quirinalis
collis unde
dictus.

Quirinalis
aggeres &
nomina.
* Lani.

Viminalis
collis unde.

Porta vi-
minalis.
Salustiani
horti.

vnà complexus est. Malæ quoque Fortunæ, & Iunonis Lucinæ templa, cuius festa dies calendis Martiis colebatur à matronis, quod^d parturientibus opem ferret, &^e lucem daret. Extra verò Exquilias locus fuit, ^f cui Puticolæ nomen, vbi puteos in quos defunctorum publicè cadauera in subiectam foueam mittebantur, fuisse proditum est, & exemplo Themistoclis, qui Melitæ templum iuxta domum constituit, in quo damnatorum corpora cum vestibis & laqueis condebantur. ^h Quirinalis quoque & ⁱ Viminalis, quin inter septem numerentur, nulla controuersia est, ^k sed Quirinalis à Quirini phano, qui ibi colebatur, siue quod à Curibus profecti loca tenuerunt, nuncupatur, ^l qui Agonius, ^m & porta quæ illuc ferebat, Agonensis, quæ etiam Collina dicta. Cùmque in Quirinali diuersi aggeres forent, singuli sua nomina sortiti fuere. ⁿ Namque ex his vni Tricepsos ad ædem Quirini, ^o contra quam sacellum Semonis * Sangi visebatur: ^p alteri Salutari, ob Salutis ædem: tertio ^q Mutiali, ad ædem dei Diffidij, nomen erat, vt Varro inquit. ^r In eo quoque Numa Pompilius domum habuit, quæ ad Augusti tempora mansit incolumis, ^s vbi & Primogeniæ Fortunæ templum, ^t quæ Publica dicta est, ac ^u Fidij Sabini dei, ^x Salutis ^y & Floræ, templa fuere. ^z Habuitque circum multa memoria dignum, & ^a vallem Quirinalem, vbi Pomponij Artici domus, cui Tamphilianæ nomen, ^b aliasque domos clarissimas. ^c Viminalis verò, vel ab ara Iouis Viminæi, vel quod ibi viminum sylua esset, denominatus fertur: ^d vbi campus Viminalis, ^e lucus Petelinus, & ^f templum Iunonis Lucinæ. ^g Qui quidem colles à Seruio Tullio post censum perfectum vrbi additi sunt. Hinc enim, adiecto Exquilino & Viminali, quod intermedij spatij est, stadiorum sex è Collina porta ad Exquilinam, turribus muniuit, & muro sepsit, nequando excursiones illinc fierent, & hostium præsidium foret: in cuius medio porta Viminalis nomen habet. ^h Habuitque hortos Salustianos, qui præter amœnitatem, profusissimi sumptus erant. Post aliquot verò tempora ædibus pulcherrimis magnæ molis ornatus mons fuit. Inter quas conspicuè magnitudinis ⁱ M. Crassi

ANNOTATIONES.

^d *Quod parturientibus opem ferret.* Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. & alibi diximus.

^e *Et lucem daret.* Varro ibi, & Ouidius, qui & aliam rationem reddit lib. 6. Fastor.

Gratia Lucina dedit hæc tibi nomina lucis,

Aut quia principium tu dea lucis habes.

^f *Cui Puticola.* Varro vbi suprâ, Extra oppida, inquit, à puteis Puticolæ, quod ibi in puteis obruebantur homines: nisi potius, vt Ælius scribit, Puticolæ quod putrescebant ibi cadauera proiecta: qui locus publicus vltra Exquilias. Festus Pompeius lib. 14. non longè à princ. Puticuli, ait, sunt appellati, quod vetustissimum genus sepulturæ, vt puteus fuerit: & dicti puticuli, quia ibi cadauera putrescerent. Ex quibus intelligis hîc apud Alexandrum non Puticolæ, sed Puticuli legendum.

^g *Exemplo Themistoclis.* Plutarchus in vita illius.

^h *Quirinalis quoque.* De hoc colle Ouid. 6. Fastor, de Fidio loquens,

Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini,

Inq. Quirinali constituere iugo.

Et vide infra in verbo, Sed Quirinalis.

ⁱ *Et Viminalis.* Tertiæ regionis colles, inquit Varro lib. 4. linguæ Latinæ, ab quinque deorum fanis appellati: è queis nobiles duo colles, Viminalis à Ioue Viminio, quod ibi sunt aræ eius, aut quod ibi vimineta fuerunt. P. Victor in 5. regione.

^k *Sed Quirinalis à Quirini phano.* Varro addit ad prædicta, Collis Quirinalis vbi Quirini fanum, qui à Curetibus, qui cum Tit. Tatius Curibus venerunt Romam, quod ibi habuerunt castra. Fest. Pompeius lib. 15.

^l *Qui Agonius.* Festus Pompeius vbi suprâ, sed sunt eius rei verba corrupta. Et præterea lib. 1. vbi de Agoniis sacrificiis.

^m *Et porta, quæ illuc ferebat, Agonensis.* Festus Pompeius in postremo loco allegato, eo nomine appellatam esse dicit, quod inundato Circo Flaminio, Agonales ludi, qui in eo celebrabantur, extra ipsam portarentur: ludosque ipsos ideo Agonales esse dictos, quia locus in quo initio facti sunt, fuerit sine angulo. Agonia sacrificia, quæ fiebant in monte, hinc Romæ mons Quirinalis, eodem autore dicitur Agonis & Collina porta Agonensis: & vide suprâ lib. 4. cap. 6.

ⁿ *Namque ex his vni Tricepsos ad ædem.* Varro d. lib. 4.

^o *Contra quam sacellum Semonis Sangi.* Liuius 1. Decad. lib. 8.

^p *Alteri Salutari.* Varro d. lib. 4. Festus Pompeius lib. 7.

^q *Tertio Mutiali.* Varro ibi, Collis Mutialis, inquit, quin-
ticepsos, apud ædem Dei Fidij in delubro, vbi ædituus habitare solet. Sed hîc ex Varrone & aliis legendum est ad ædem Dei Fidij.

^r *In eoque Numa.* Solinus c. 2.

^s *Vbi est Primogenia Fortuna templum.* Liuius 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad. lib. 4. & 6. Decad. lib. 3. & Plutarch. in lib. de Fortuna Rom & problem. cap. 74. 106. & alibi quoque diximus.

^t *Quæ publica est.* P. Victor in 6. regione vrbis Romæ.

^u *Ac Fidij Sabini Dei.* Varro d. lib. 4. Ouidius Fastorum 6. Victor in d. 6. regione, & diximus suprâ lib. 5. c. 10.

^x *Salutis.* P. Victor in d. 6. regione. & de hac quoque vide Liuium 1. Dec. lib. 9. & Macrobius lib. 1. c. 16. & 20. Festum Pompeium lib. 17. & suprâ lib. 4. c. 16.

^y *Et Floræ.* P. Victor ibi. Tacitus autem lib. 2. scribit ædem Floræ iuxta Circum maximum ab L. & M. Publiciis constitutam.

^z *Habuitque Circum.* P. Victor ibi.

^a *Et Vallem Quirinalem, vbi Pomponij.* Id totum est Probi Æmylij in vita ipsius Attici, sed Pamphilianam vocat eam domum, quam hîc Tamphilianam nuncupat. P. autem Victor hanc Attici domum ponit in 6. regione in qua erat collis Quirinalis.

^b *Aliasque domos.* Vt domus Domitiani, vt tradit Victor ibi.

^c *Viminalis verò.* Varro linguæ Latinæ lib. 4. Festus Pompeius lib. 19.

^d *Vbi est campus Viminalis.* Victor in 5. vrbis regione.

^e *Lucus Petelinus.* Victor in eodem loco. Marlianus lib. 1. Topographiæ vrbis Romæ, c. 8. Liuius Dec. 3. lib. 6. Ita prædicta die in Petilinum lucum extra portam Flumentanam, vnde conspectus in Capitolinum non est, concilium populi indictum.

^f *Et templum Iunonis Lucinæ.* Victor ibi.

^g *Qui quidem Colles à Seruio Tullio.* Hæc vsque ad versic. In cuius medio sunt Varronis lib. 5.

^h *Habuitque hortos Salustianos.* P. Victor in 6. regione vrbis. Meminit horum quoque Plinius lib. 7. c. 16. Vide Plutar. in Crasso.

ⁱ *M. Crassi domus.* Imò verò L. Crassi illius oratoris celeberrimi ex Plinio lib. 17. cap. 1. & dictum est suprâ, quam & P. Victor in 5. regione M. Crassi domum collocet in colle Viminali.

k Qui

domus, nec minore sumptu C. Aquilij equitis iuris scientissimi, * qui primus de dolo malo inuenit formulas, cuius pleraque extant egregie constituta: ¹ necnon Q. Catuli instructas, aliasque Romanorum ciuium ades conspicuas, in eodem colle annotauere annales.

ANNOTATIONES.

k *Qui primus de dolo malo inuenit formulas.*] Cicero libr. 3. Officiorum, Nondum enim, inquit, Aquilius collega & familiaris meus, eas pertulerat de dolo malo formulas. In quibus ipsis, cum ex eo quaereretur quid esset dolus malus: re-

spondebat, cum esset aliud simulatum, aliud actum. Vide ff. ad leg. Aquil.

l *Necnon Q. Catuli.*] Plinius vbi nuper citauimus.

Qui flamines primi Romae fuerint, quodque flaminis officium, quibusve essent caeremoniis addicti.

CAPVT XII.

UMA ^a Pompilius summus religionum cultor, inter caetera inuenta & constituta, flaminem Iouis assiduum sacerdotem legisse fertur, qui re & aestimatione magna fuit, eumque insigni veste, toga praetexta, & curuli sella, ac lictore adornasse, duosque illi flamines adsciuisse, vnum Marti, Quirino alterum, genere famaue longè principes, quibus sacra faciendi & victimas immolandi datum munus erat. ^b Post aliquot verò tempestates, aucta ciuitate, quum augeri sacerdotia oporteret, quindecim flamines constituti fuere, qui omnes à diis quibus sacra faciebant, cognomenta sortiti sunt, ^c quorum primus Dialis, vltimus Pomonalis. Pomona enim, pomorum dea est: ^d Martialis verò, Viminalis, ^e Quirinalis, ^f Vulcanalis, Carmentalis, ^g Falacer & ^h Palatualis, ⁱ ac Peciri flamen, Martiani sodalis, & reliqui deinceps post Dialem fuere: ^k Dialis enim, quod Iouis sacerdos foret. Furinalis à Furina, cuius etiam ^l feriae Furinales. ^m Falacer à Falacre pomorum deo. ⁿ Palatualis verò quia illi deae in cuius tutela Palatium erat, sacra faciebat, nomina cepere: post quos nonnullis ex Caesaribus in deos relatis, post funera flamines tributū ex Caesarum nominibus, quorum sacris praerant, denominantur: ^o vt Martianus, ^p Helianus,

Dialis.
Furinalis.
Falacer.
Palatualis.

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

a *Uma Pompilius.*] Id princ. est Liuij 1. Dec. lib. 1. vbi sic scribit, Sed quia in ciuitate bellicosa plures Romuli quam Numae similes reges putabat fore, iturosque ipsos ad bella, ne sacra regiae vicis defererentur, Flaminem Ioui assiduum sacerdotem creauit insignique eum veste, & curuli regia sella adornauit. Huic duos Flamines adiecit, Marti vnum, alterum Quirino. Est item Plutarchi in vita ipsius Numae, & D. Augustini de Ciuitate Dei lib. 2. cap. 15. Flaminis caeremonias & leges scribunt, cum Plutarc. in Problemat. tum Gellius lib. 10. c. 15. ex Fabio Pictore, Masurio Sabino, Varrone, & aliis, tum etiam Fenestella in libello de Sacerdotiis Romanorum c. 5.

b *Post aliquot verò tempora.*] Hæc vsque ad versic. Post quos, sunt magna ex parte Varronis lib. 1. aut aliorum computatione 4. & iterum 3. aut 6. Linguae Latinae, & aliorum, quos tibi citabo in seq. Idem Fenestella cap. 8.

c *Quorum primus Dialis.*] Festus Pompeius lib. 11. Maximæ (inquit) dignationis flamen Dialis est inter quindecim Flamines: & cum caeteri discrimina maiestatis suae habeant, minimæ habetur Pomalis, quod Pomona lenissimo fructui agrorum praesidet pomis. Tu tamen eundem vide lib. 13. vbi de ordine sacerdotum.

d *Martialis verò.*] De quo Liuius 5. Dec. lib. 4. vbi de P. Quintilio Varo flamine Martiali vita functo. & lib. 5. vbi de L. Posthumio Albino Flamine Martiali inaugurato eo anno. Val. Maxi. lib. 1. c. 1. de cultu deorum, Metellus, inquit, Pont. Max. Posthumium Consulem, eundemque flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petentem, ne à sacris discederet, multa indicta, passus non est. Fest. Pompeius d. lib. 13. & Macrobius lib. 3. Satur. c. 13. vbi scribit luxuriosam cenam Metelli Pontif. max. quo die Lætulus flamen Martialis inauguratus est à L. Iulio Cesare Augure. Cic. Philipp. 11. Crassus Consul Pontif. Maximus Flacco collega Flaminij Martiali mulctam dixit, si à sacris discessisset: quam mulctam populus remisit.

e *Quirinalis.*] De quo Liuius 1. Dec. lib. 1. & 4. Decad. lib. 7. in duobus locis, quibus loquitur de Q. Fabio Pictore. & Val. Maximus lib. 1. c. 1. de Cultu deor. de L. Furio Bibaculo, & Festus d. lib. 13.

f *Vulcanalis.*] Varro vbi supra.

g *Falacer.*] Vide infra in verbo, Falacer.

h *Palatualis.*] A Palatua, inquit Varro lib. 6. & vide infra ibi, Palatualis.

i *Ac Peciri flamen Martiani sodalis.*] Id haud dubie accepit à Iulio Capitolino in vita Pertinacis, ad fin. vbi sic scribitur, Filius Pertinacis Peciri flamē est factus Marciani sodalis. Sic enim legebatur in antiquis codicibus, sed corrupte. Nam vera lectio hæc est, Filius Pertinacis patris flamen est factus. Marciani sodales, &c. vt dicam in verbo, Helianus.

k *Dialis enim quod Iouis sacerdos esset.*] Varro libr. 4. Cum Dialis, inquit, à Ioue sit, qui Dionis est. Verum Festus Pompeius libro 6. vbi de flamine loquitur, dicit Dialem flaminem appellari à Dio, à quo vita dari putabatur hominibus.

l *Feriae Furinales.*] Festus Pompeius dicto lib. 6. Furinalia, inquit, sacra Furinae, quam deam dicebant. Cicero lib. 3. de Natura deorum Eumenidas commemorans, Quae, inquit, si deae sunt & Athenis fanum est, & apud nos, vt ego interpretor lucus Furinae. Furiae sunt specularices (credo) & vindices facinorum & sceleris.

m *Falacer à Falacre pomorum Deo.*] Id, vt iam diximus, est Varronis d. lib. 4. Sed locus ipsius Varronis adeo obscurus est, vt minimè intelligam quid velit dicere. & ei videtur contradicere id quod supra ibi, Quorum primus Dialis, adduximus ex Fest. Pompeio lib. 11. Idem verò Varro lib. 4. Flamen, ait, Falacer à diuo patre Falacre, nec adiecit, pomorum Deo, vt hic Alexander dicit: sed id, vt pato, voluit iungere ex eodem d. lib. 6.

n *Palatualis verò.*] Festus Pompeius lib. 14. Palatualis, inquit, flamen constitutus est ad sacrificandum ei deae, in cuius tutela Palatium est.

o *Vt Martianus.*] Vide in seq. & supra ibi, Et Peciri flamen.

p *Helianus.*] Heluianus legendum est ex Iulio Capitolino in vita Pertinacis ad fin. Marciani sodales, qui diui Marci sacra curabant, Heluiani dicti sunt propter Heluium Pertinacem. Ita enim habet vera lectio, quae corrupta erat in antiquis codicibus, vt iam diximus. Sed & de his loquens Aelius Spartianus in Septimio Seuero, Furus, inquit, censoria

Fla. curiales.
Fla. plebis.
Singularis curialis bini præpositi sacerdotes.

Adiiciales & adipales cœnæ.
Fla. à quibus creantur.

Flamines unde dicti.
Fla. dialis albo galero insignis.

Antoninianus, & reliqui. Erantque curiales flamines, maiores plebis verò minores: nā præter præscriptos, quum in sua quisque curia publica sacra facerent, singulisque curiis sui ministri essent, à quibus sacra populo dabantur, hi nimirum curiales flamines, eò quòd curiis præessent, dicti sunt, singulis enim curiis bini præpositi erant sacerdotes, honesti ordinis, moribus & virtute præstantes, quorum nemo citra quinquagesimum annum inferior ætate fuit: qui nisi à collegio nominarentur, ad flaminium admitti non poterant. Quippe sacerdotes, nisi quos dignissimos putabant, ad collegium nullos admifere, admissique inaugurabantur: quo die auguribus, pontificibus, regi sacrorum, & vestalibus virginibus, cœnas opiparas magnificè apparabant, quæ adiiciales seu adipales dictæ. Nonnunquam verò pontificem maximum flaminem creauisse exemplis relatum est, siquidem Cneus Valerius Flaccus à Publio Licinio pontifice maximo Dialis flamen creatus, sacerdotium gessit magnificè, qui quum fuisset vita & moribus inquinatissimus, & parum secunda fama, postea summa religione & continentia flaminio præfuit, magnoque honore & pudore spectatissimus euasit. Sæpe tamen à dictatore flaminem proditum, plerumque à populo vel principe, comperimus. Qui tamen proditus esset, non tamen sacerdotium gerebat, quin à pontificibus prius esset in collegium cooptratus. Qui quidem, quòd pileum gestaret, in quo virgula oleaginea modicum lanæ habens in summo, instar fungi inerat, flamines quasi filamines dicti sunt, quem quum per æstum ferre non possent, dempto pileo, caput ligabant filo, quòd nudo capite incedere fas non erat. Solus tamen inter reliquos flamines Dialis albo galero insignis est, quem nisi ex ouis albæ tergore Ioui immolata fieri non decebat, ut eo insignia reliquis conspicuus foret. Festo tamen die flamen & si æstu laboraret, filo dēpto, pileum

ANNOTATIONES.

rium Pertinacis imagini duxit, eumque inter diuos sacrauit, addito flamine & sodalibus Heluianis, qui Marciani fuerant: se quoque Pertinacem vocari iussit.

q Antoninianus. Idem Capitolinus in Antonino Pio, & in Antonino Philosopho, & Spartianus in Caracalla.

r Et reliqui. Ut Aurelianus ex Capitolino in Antonino Pio, & Alexandrinus ex Lampridio in Alexandro Seuerio.

s Erantque. Festus Pompeius lib. 1. Maiores, ait, flamines appellabantur Patricij generis, minores plebei.

t Hi nimirum Curiales flamines. Pompeius lib. 3. Curiales flamines curiarum sacerdotes.

u Qui nisi à collegio nominarentur. Augur enim Augurem cooptrabat in demortui locum, ut testatur Cicero Philippica 14. his verbis. In primis paternum Auguratus locum, in quem ego eum, ut quod à patre accepi filio reddam, mea nominatione cooptrabo.

x Quo die. Macrobius Saturnal. lib. 3. c. 13. Cœnarum autem Auguralium meminit Cicero lib. 7. Epistolarum Familiarium ad Gallum. & Varro lib. 3. de Re rustica, cap. 6. ubi sic scribit, Primus omnium Q. Hortensius Augurali adiicali cœna pauones posuisse dicitur, quod protinus factum, tam luxuriosi, quam seueri boni viri laudabant.

y Cœnas opiparas. Quod satis indicat Horatius Carm. 2. Ode 14. in fi.

Absumet hares Cacuba dignior

Seruata centum clauibus, & mero

Tinget paumentum superbo

Pontificum potiore cœnis.

Quo loco Cælius Rhodiginus scribit prælutas cœnas Pontificales dici prouerbio. Quod & Macrobius obseruat loco suprâ citato, ubi vetustissimam quandam Pontificis cœnam describit dicens summo apparatu eam, & omnigenis lauticiis affatim instructam fuisse.

z Quæ adiiciales. Plinius lib. 10. c. 20. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortensius adiicali cœna sacerdotij. Et lib. 29. cap. 4. post princ. de Catulina loquens, Catulos lactentes adeò puros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum vice vterentur his. Genito manè catulo res diuina fit, & in cœnis deum etiam, num ponitur catulina. Adiicialibus quidē epulis celebrem fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. Hactenus Plinius. In qua re tamen tibi sciendum est utrobique in quibusdam codicibus Plinij Adiicali & Adicialibus legi. Quod autem dicit Plinius de Fabulis Plauti, Fabula in Saturio nomen erat, ut videre licet ex Festo Pompeio, ubi scribit Catulinam carnem esitauisse, hoc est, comedisse Romanos. Plautus in Saturione refert, hæc ille, sed ea Comœdia in-

iuria temporis periit.

a Adipales. Festus Adipales cœnas sacerdotum vocat, quæ & Adiiciales dicuntur.

b Nonnunquam verò. Hæc vsque ad versicul. Sæpe tamen, sunt Liuij 3. Decad. lib. 7. Flaminem Dialem inuictum inaugurari coëgit P. Licinus Pontifex Maximus C. Valerium Flaccum. Sunt & Valerij Maximi lib. 6. cap. 9. de Mutatione morum fortunæ. ubi paulò amplius hanc historiam scribens: ait, C. Valerius Flaccus à P. Licinio Pont. Maximo flamen factus, quo facilius à vitiis recederet, ad curam sacrorum & caeremoniarum conuerso animo, vsus duce frugalitatis religione, quantum prius luxuriæ fuerat exemplum, tantum postea modestiæ & sanctitatis specimen euasit.

c Qui quidem quòd pileum gestaret. Fest. Pompeius lib. 1. Albogalerus, ait, à galea nominatur. Est enim pileum capitis, quo Flamines, id est, sacerdotes Iouis utebantur: fiebant enim ex hostia alba Ioui cæsa, cui affigebatur apex virgula oleaginea.

d Modicum lanæ habens. Virgilius lib. 8. Æneid.

Lanigerosque apices.

Et ibi Seruius Honoratus sic scribit, Flamines in capite habebant pileum, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid: quod cum per æstus ferre non possent, filo tantum capita religare coeperunt: nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat. Vnde à filo, quo utebantur, Flamines dicti sunt, quasi filamines.

e Flamines quasi filamines. Festus Pompeius lib. 6. Flamen, ait, Dialis dictus, quòd filo assidue veletur, idemque appellatur Flamen quasi filamen. Et Seruius ubi nuper. Aliter autem Plutarchus in Numa, à pileo quasi Pilamines dictos scribit. quem & ipsum vide problematum c. 39.

f Quem cum per æstum. Seruius ubi suprâ in verbo, Modicum lanæ habens.

g Quòd nudo capite incedere fas non erat. Flamines, scribit Varro libr. 4. linguæ Latinæ, quòd in Latio capite velato erant semper, ac caput cinctum habebant filo, Flamines dicti. Gellius lib. 10. c. 15. caeremonias & leges Flaminis scribens sic ait, Ac sine apice sub dio esse licitum non est: sub tecto uti libet. & Seruius ubi suprâ ibi, Modicum lanæ habens.

h Dialis albo galero insignis est. Fest. Pompeius quo loco citauimus suprâ in verbo, Qui quidem quòd pileum, & Gellius d. lib. 10. c. 15. ex M. Varronis lib. 2. Rerum diuinarum verbis, Is solus, inquit, album habet galerum, vel quòd maximus est, vel quòd Ioui immolata hostia albato fieri oporteat.

i Festo tamen die. Seruius in d. lib. 8. ubi suprâ ad ea, quæ adduxi

sumebat: tunc enim filo ligasse caput, non satis erat.^k Quippe celebri die flaminem sine pileo esse non conuenit.^l Est tamen obseruatum inter flamines, Dialectem assidue pileum lanamque gestare, quum reliquis flaminibus, tunc quum sacrum faciunt, & festa ac religiosa die cum pileo esse deceat.^m Si tamen mortem oppetere Dialectem forte contingeret, tunc quum agit animam, cum pileo esse minimè conuenit: deposito enim pileo decumbere, & animam efflare oportebat.ⁿ Aliter apud Ægyptios, nam sacrarum literarum scriptores, qui loco flaminis sunt, puniceum filum pro insigni capitis, non pileum deferunt.^o Horum ergo in sacrificiis deorum, non minimum ius potestatisque fuit. Nam quæ sacra diis darentur, & quæ victimæ caderentur, & quando exta offerrentur, & an perfecto sacrificio litatum foret, enunciare debebant: tum sacrorum cura & cæremoniæ ad eos spectauit & pertinuit.^p Quod sacerdotium non ^q sicut auguris, perpetuum erat: siquidem si sacra non ritè fecisset, aut neglectæ religionis flamen argui posset, seu aliquid aduersus constitutum faceret, flaminio abire oportebat.^r Sulpitius enim flamen, quod inter sacrificandum apex prolapsus fuisset, sacerdotio deiectus fuit.^s Caius etiam Claudius, & Cornelius Cethegus, quod exta victimæ perperam dederat, abire flaminio necessum habuit.^t Cumque flamen sacra diis dare, & hostiam immolare vult, flamineum puerum aut puellam iuxta habebat, qui parati intentique ministerio, & sacrificanti præsto forent, quæque exequenda, quæ patrii moris & ritus erant, sacris ministraret: ^u quos non nisi ingenuos, patrimos & matrimos esse decebat.^x Cui ad sacra eunti, præco Præcimitator dictus, præire & præmonere solebat populo, ut dum sacra fiunt, ab opere cessarent: qui si contumacius parerent, pignoribus & multa pledebantur: neque enim flaminem aut regem sacrorum religiosis diebus aut feriatis opus facientem videre fas erat. Quin etiam dum operabatur sacris, eo corporis ornatu erat, ^y ut fibulis æneis accinctus, victimas caderet, & diis libaret.^z Ipsiusque uxorem, ^a cui flaminicæ nomen, quoties tonitrua audisset, feriari necessum erat.^b Cui hoc est muneris loco datum, ut à viro diuertere non liceret: ^c namque ipse vnus vir uxoris, & flaminica viri vnus vxor eligebatur: ^d sicut Ægyptij ad Tauri sacra semel maritum assumpsere.^e Cumque

Sacrarii literarum scriptores loco flaminum apud Ægyptios. Flaminium munus. Fla. quibus de causis sacerdotio eiecerentur. Flamini pueri aut puella ministerio utebatur. Flamen in sacris. Ornatus flaminis. Flaminica vxor flaminis. Flamē vnica duntaxat uxorem ducebat.

A N N O T A T I O N E S.

adduximus, addit, Verum festis diebus filo deposito pilea necesse erat accipere, quæ, secundum alios, ad ostendendam sacerdotij eminentiam sunt reperta: sicut columnæ mortuis nobilibus superponuntur ad ostendendum eorum culmen. Alij dicunt propter eminentiam dignitatis: sed quia cum sacrificarent apud Laurolauinium, & eis exta frequenter aues, de vicinis venientes lucis, arriperent, eminentia virgarum eas terrere voluerint. Exinde etiam consuetudo permansit, ut apud Laurolauinium ingentes haberentur virgæ, non breues, ut in vrbe. Sunt etiam qui Flamines à gestamine pilei, quasi Pilamines dici putant. Hactenus Seruius.

^k *Quippe celebri die.* Plutarchus probl. Rom. c. 39.

^l *Est tamen obseruatum.* Apud Appianum bellorum Ciuium lib. 1. Quo etiam pertinet illud lib. 2. Æneidos,

Ecce leuis summo de vertice visus Iuli

Fundere lumen apex.

Vbi Seruius, Apex, inquit, propriè in summo Flaminis pileo virga lanata, hoc est, cuius extremitati modica lana est: quod primum constat apud Albam Ascanium statuisse. Sed eos in capite lanam tulisse satis videri potest ex eo Prudentij loco in Apotheosi,

Flamen & ipse suas miratur vertice laurus

Cedere

^m *Si tamen mortem oppetere.* Idem Appianus d. libr. 1. sed alio loco loquens de L. Merula Flamine Diali, Itaque, inquit, Merula venas sibi incidit, & ex tabellis illi adstantibus clarè deprehensum est eum pileum prius abiicisse. Non enim sacerdotem fas fuit eo indutum mortem obire.

ⁿ *Aliter apud Ægyptios.* Vide Diodorum Siculum lib. 6. c. 10. Herodotum in Euterpe.

^o *Horum ergo.* Ad Romanos redit. Pomponius Lætus de Sacerdotiis Ro. c. 10. Fenestella c. 8.

^p *Quod sacerdotium.* Id probat ex sequentibus.

^q *Sicut Auguris.* Augur enim perpetuus erat, quod dictum est lib. 5. c. 19.

^r *Sulpitius.* Val. Maximus lib. 1. c. 1.

^s *C. etiam Claudius & Cor. Cethegus.* De his duobus Liuius 3. Decad. lib. 6. C. Claudius Flamen Dialis quod Extæ perperam dederat, Flaminio abiit. & Valerius Maximus d. lib. 1. c. 1. de Cultu deorum, ubi scribit P. Cælium, M. Cornelium, M. Cethegum, & C. Claudium propter exta parum curiose adnota aris deorum immortalium, variis tem-

poribus, bellisque diuersis Flaminio abire iussos ac coactos fuisse.

^t *Cumque Flamen sacra diis dare.* Pomponius Lætus & Fenestella ubi supra.

^u *Quos non nisi ingenuos.* Liuius Dec. 4. lib. 7. non adeo procul à princ. de procuratione prodigiorum, Decem ingenni, inquit, decem virgines, patrimi omnes matrimique ad id sacrificium adhibiti. Festus Pompeius lib. 6. non longè à fine, Flaminus, inquit, Camillus puer dicebatur ingenuus patrimos & matrimos, qui Flaminii Diali ad sacrificia præministrabat: antiqui enim ministros Camillos dicebant. Et paulò post, Flaminia dicebatur sacerdotalis, quæ Flaminie Diali præministrabat: eaque patrimos & matrimos erat, id est, patrem matremve adhuc viuos habebat. Sed & idem lib. 11. Matrimos ac patrimos dicuntur, quibus patres & matres adhuc viuunt. Et lib. 14. Sed ad id quod de Camillo dictum est, vide quæ proximè dicta sunt supra lib. 4. c. 17. Pater patrimos dicebatur apud antiquos, qui cum iam pater ipse esset, habebat etiam tunc patrem.

^x *Cui ad sacra eunti, præco Præcimitator.* Hæc vsque ad versicul. Quinetiam, fere sunt Festi Pompeij lib. 14. apud quem tamen legitur, Præcimitatores. Sunt autem qui non ineptè proclamatores legunt.

^y *Ut fibulis æneis amictus.* Festus Pompeius lib. 9. In fibulati sacrificabant Flamines propter vsum æris antiquissimum æneis fibulis.

^z *Ipsiusque uxorem.* Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 16. sic scribit, Flaminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos.

^a *Cui Flaminica nomen.* Passim apud omnes. Sed & Flaminicæ dicebantur, ut ex Trogo dicemus postea.

^b *Cui hoc est muneris loco.* Gellius lib. 10. c. 15. Flaminē amissa vxore flaminio decedere. & matrimonium Flaminis sola morte dirimi. Plutarchus probl. 49.

^c *Namque ipse vnus vir uxoris & Flaminica.* Tertullianus in libro de Exhortatione castitatis, & in libro de Monogamia utrobique in fi.

^d *Sicut Ægyptij ad Tauri sacra.* Diodorus Siculus lib. 2. c. 3. & vide infra.

^e *Cumque ob sacerdotij dignitatem.* Liuius 3. Decad. lib. 7. C. Flaccus flamē captus à P. Licinio Pontifice Maximo, ita repete exiit antiquos mores, ut nemo tota iuuetute haberetur

*Carbasus
fla. indumē-
tum.*

*Fla. à belli
muneribus
nō in totum
immunes.*

*Fla. provin-
ciis aliquo-
ties prae-
erat. Caremonia
quibus fla-
men dialis
astrictus
erat.*

*Fla. dialis
uxore de-
functā, sa-
cerdotio ce-
dere cogeba-
tur.*

ob sacerdotij dignitatem, in senatum venire, & sententiam dicere, antea flamine licuerit, idque post temporum curricula eorum desidia oblitteratum esset, L. Flaccus flamen rem longè intermissam reuocauit, eique & reliquis flaminibus, ut veteri iure usurpato, in senatum ingredi, & publico concilio interesse, rogamque praetextam, & amplissimi ordinis ornamenta habere liceret, senatus consulto datum est, ^f tametsi carbasum flaminis indumentum proprium fuisse dicant. ^g Ex eo enim, quoties frequēs senatus haberetur, flamine haud secus quàm senatori in curiam veniendi, consultandi, suffragandi, censendiue potestas data fuit. Et tametsi flamines sacerdotio addicti essent, non ^h tamen à belli muneribus erant immunes, saepiusque res à patribus tentata, & in vtramque partem sermonibus agitata fuit, desuperque lex lata fuisset, ut tam flamines quàm reliqui sacerdotes militiae munere vacarēt, nisi Gallorum imminente tumultu, quum respublica milite egeret, à militia minimè auocandos decreuissent. ⁱ Saepè tamen flamines, ne ad bellū irent, religionē inhibitos ferunt: ^k quippe Cæcilius Metellus pontifex max. Aul. Posthumium consulem, quoniam flamen Martialis erat, ne ad bellum proficisceretur, neve stipendia faceret, inhibuit, ^l aliōsque vetitos fuisse constat, ne cura belli, & rei militaris procuratio, illos à sacris auocaret. ^m Nonnunquam verò Dialem flaminem extra Italiam fortitum provinciam inuenimus asserentem, nullas religiones Diali, Martiali, & Quirinali provincias fortiri vetuisse. ⁿ Augustus tamen Octavius annuam absentiam, & provinciarum administrationem Diali concedi vetuit, ne à cura sacrorum nimium diu abesset. ^o Qui quidem sicut inter flamines honore præcipuus, sic maximis caeremoniis astrictus erat: ^p quippe soli flamine in primis iurare non licebat, nefas æstimantes, cui deorum sacra & caeremoniae credita sunt, ipsi verbo asserenti fidem non habere: cui hoc munus impendebat, ut singulis Idibus, quas feriatas habebat, bouem Ioui immolaret: ^q utque ad flaminium assumptus, è patrio iure immunis confestim sui potens fiat. ^r Eidemque sub diuo vngi, ^s vel sine interula esse, ^t aut equo vehi, ^u noctemve vnam ab vrbe abesse non licebat. ^x Si tamen aduersa valetudo Dialem incessisset, pontificis maximi arbitrio ultra binoctiū abesse poterat, dum ne diebus publici sacrificij, nec saepius

ANNOTATIONES.

retur prior: nec probatior primoribus patrum, suis pariter alienisque esset. Huius famæ consensu elatus ad iustam fiduciam sui, rem intermissam per multos annos ob indignitatem Flaminum priorum repetiuit, ut in Senatum introiret. Ingressum eum curiā cum L. Licinius Prætor inde eduxisset, Tribunos plebis appellauit Flamen. Vetustum ius sacerdotij repetebat, datum id cum toga prætexta, & sella curuli C. Flaminio esse. Prætor non exoletis vetustate annalium exemplis stare ius: sed recentissimæ cuiusque consuetudinis usu volebat, nec patrum, nec aiorū memoria Dialem quenquam id ius usurpasse. Tribuni rem inertia Flaminum oblitteratam ipsis, non sacerdotio damno fuisse cum æquum censuissent, ne ipso quidem contrā tendente Prætor magno assensu patrum plebisque Flaminem in Senatum introduxerunt: omnibus ita existimantibus, magis sanctitate vitæ, quàm sacerdotij iure rem eam Flaminem obtinuisse.

^f *Tametsi carbasum Flaminis indumentum.*] Vnde id acceperit nescio, illud scio Valer. Maximum id indumenti genus tribuisse Vestali lib. 1. c. 1. de Cultu deorum, vbi de Æmylia virgine Vestali. Cæterum de Carbaso vide Nonium Marcellum de Genere vestimentorum.

^g *Ex eo enim quoties.*] Id ex sequela eius est, quod supra ibi, Cumque ob sacerdotij diximus ex Liuiō.

^h *Non tamen à belli muneribus.*] Hæc vsque ad versicu. Saepè tamen sunt Plutarchi in Camillo, vbi scribit apud Romanos lege cautum fuisse, ut sacerdotes immunes essent à militia: nisi vrgeret bellum Gallicum, quod & nos diximus supra lib. 2. c. 8. vbi & de Ægyptiis & Indis loquuti sumus.

ⁱ *Sæpe tamen Flamines ne ad bellum irent.*] Gellius d. lib. 10. cap. 15. & probatur ex seq. & vide etiam ibi, Aliōsque vetitos.

^k *Quippe Cæcilius Metellus.*] Val. Maximus lib. 1. cap. 1. de Cultu deorum. & L. Florus Epitome Liuij lib. 59.

^l *Aliōsque vetitos.*] Ut M. Æmylium Regillum ex Liuiō 3. Decad. lib. 4. in Oratione Q. Fabij, Restat, inquit, ut pauca de eis in quos prærogatiuæ fauor inclinauit, dicā, M. Æmylias Regillus Flamen est Quirinalis, quem neque mittere à sacris, neque retinere possumus, ut non deūm, aut belli deferamus curam. Et Q. Fabium Pictorem ex eodem 4. Decad. lib. 7. cuius hæc verba sunt, Q. Fabius Pictor Flamen Quirinalis & Prætor, Sardiniam provinciam fortitus est.

Prius quàm in provincias Prætores irent, certamen inter P. Liciniū Pontificem Maximum fuit, & Q. Fabium Pictorem Flaminem Quirinalem, quare patrum memoria inter L. Metellum & Posthumium Albinum fuerat. Cos. illum cum C. Lucretio collega in Siciliam ad classem proficiscentem, ad sacra retinuerat Metellus Pontif. Maxim. Prætorum hunc, ne in Sardiniam proficisceretur, P. Licinius tenuit. & in Senatu, & ad populum magnis contētionibus certatum est: & imperia inhibita vltro citroque, & pignora capta, & mulctæ dictæ, & Tribuni appellati, & prouocatum ad populum est. Religio ad postremum vicit, & dicto audiens esse Flamen Pontifici iussus, & mulctæ ex iussu populi remissa. Ita provinciae creptæ prætorum magistratu abdicare se conantem, patres autoritate sua deterruerunt: & ut ius inter peregrinos diceret, decreuerunt.

^m *Nonnunquam verò Dialem Flaminem extra Italiam.*] Cornelius Tacitus lib. 3. vbi de Seruio Maluginensi Flamine Diali imperium Proconsulare Asiæ ambiente dissetit.

ⁿ *Augustus tamen Octavius.*] Idem Cornel. Tacitus d. lib. 3. non adeo procul à fi.

^o *Qui quidem sicut inter Flamines.*] Festus Pompeius lib. 1. 1. & dictum est supra in verbo, Quorum primus Dialis.

^p *Quippe soli flamine in primis iurare non licebat.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. in fine. Plutarchus. problem. c. 43. Gellius lib. 10. c. 15. Festus Pompeius lib. 9.

^q *Utque ad flaminium assumptus.*] Cornel. Tacitus lib. 4.

^r *Eidemque sub diuo vngi.*] Plutarchus prob. c. 39. vbi rationem reddit.

^s *Vel sine interula esse.*] Gellius d. lib. 10. c. 15.

^t *Aut equo vehi.*] Plutarchus & Gellius vbi supra, & præter ea Festus Pompeius lib. 5. rationem reddens, ait, æquo vehi flamine Diali non licebat, ne si longius digrederetur, sacra negligerentur.

^u *Noctemve vnam.*] Liuius 1. Dec. lib. 5. in Oratione M. Furij Camilli Dictatoris, flamine Diali noctem vnam manere extra urbem nefas est. Plutarchus, qui huius rationes tres affert: vbi supra.

^x *Si tamen aduersa valetudo.*] Cornelius Tacitus lib. 3. Quoties, inquit, valetudo aduersa Flaminem Dialem incessisset, ut Pontificis Maximi arbitrio dum ne plusquam binoctium abesset, dum ne diebus publici sacrificij, neu saepius quàm bis eundem in annum,

y *Dialemque*

quàm bis eodem anno procul fiat. ^y Dialémque, coniuge defuncta, flaminio abire oportebat, quia sine coniuge esse, ^z aut iterum coniugio copulari non decebat: nanque bis nupti, sacerdotio pel-
luntur. ^a Quod ab Ægyptiis æquè seruatum est, vt semel tantum sacerdoti nubere fas sit, quum re-
liqui pro voluntate & facultatibus plures capiant. ^b Frumentum quoque, ^c farinam, & ^d carnem
crudam, ^e canem, capram vel ^f equum tangere vetabatur. ^g Hederam Dialis si attigisset, ^h vel an-
nulum cum gemma, ⁱ aut nodum habuisset, piaculum admitti putabatur: ^k fabam tangere aut no-
minare, ^l vel funebres tibias audire, Diali flaminii non licet: ^m neque enim feralia attrectare fas erat.
ⁿ Capillum si tonderet, nisi æneis cultris, velut turpissimo facinore tenebatur. Quod à Sabinis sum-
ptum crediderim, quibus æneo cultro sacerdotes capillum tondere præcipitur. ^o Ignem ex Dialis fla-
minis domo efferri, nisi sacrorum causa, aut ^p procinctam classem videre, paratâque ad bellum copias,
piaculare est. ^q Mortuâque pecudis corio flaminii calceos fieri, nefandum: ^r cuius sacerdoti ab vrbe
tribus abesse noctibus non licet: ^s aliisque cæremoniis Dialis astrictus erat, quibus à vilioribus sacer-
dotibus reliquisque flaminibus cultu & ornatu longè sanctior erat atque conspectior. ^t Ægyptiis verò
diu seruatus inoleuit mos, vt sacerdoti nec fabam ferere aut comesse, neque aspicere liceret: quibus
erat constitutum, lege apud Memphim lata, vt Isidis sacerdotes semper derafo sint capite: vtque tertia
quaque die corpus eradant, & frigida abluant, ter die, noctu bis: piscium quoque etiâ tactu abstineant,
nedum esu: vestémque lineam, calceos papyraceos gerant: ^u ouillis, ^x nec suillis carnibus vescantur:

Sacerdoti-
bus semel
tantum nu-
bere fas.

Ægyptiorū
sacerdotum
cæremonia.

ANNOTATIONES.

^y *Dialémque, coniuge defuncta.*] Trogus historicus lib.22. cu-
ius hæc verba sunt apud Priscianum lib. 5. cap.1. Papirio
propter Flaminia flaminio abiit. Plutarch. problem. c. 49.
Gellius lib.10.cap.15.

^z *Aut iterum coniugio copulari.*] Plutarchus vbi nuper ci-
tauimus. & Tertullianus in libro de Monogamia ad fin. &
in libro de Exhortatione castitatis etiam ad fi.

^a *Quod ab Ægyptiis.*] Diodorus Siculus lib.2.cap.3.

^b *Frumentum.*] Legendum est, Fermentum ex Plutarcho
Problematum c.109. vbi huius rationem reddit, & Gellio
lib.10.c.15.

^c *Farinam.*] Plutarchus & Gellius in iisdem locis.

^d *Et carnem crudam.*] Plutarch. problem. c.110. vbi huius
prohibitionis rationem reddit. & Gellius vbi suprâ.

^e *Canem.*] Idem Plutarch. Problem. c.111. cuius hæc verba
sunt, Quid est quod cane & capella sacerdotem adeò ab-
stinere voluerunt, vt non modò attingere, sed ne appellare
quidem liceret? An quod capram quasi luxuriosam, atque
olidam abhorrent? an quod tanquam morbidam time-
rēt? Videtur etenim præter cætera animalia comitali mor-
bo tentari, & qui gustarint aut attigerint, huiusmodi ali-
quid inurere. Huius rei causam assignant pporos angustos,
quibus clausis etiam spiritus sapissimè includitur, quod
arguit vocis tenuitas. Quicunque enim hoc morbi genere
tentantur, similem capellæ vocem edunt. Canis verò est
minus quidem luxuriosus & foetidus: quanquam sunt qui
dicant, ne canem quidem in Atheniensium arcem admitti
fas esse, nec Delum insulam attingere, quod in propatulo
& passim coëat, qua in re aliorum animalium dissimilis
sit: nam boues, equi, sues, non in propatulo ineunt. Sed ve-
ram causam penitus ignorant. Canis enim templis omni-
bus idcirco arcetur, quod pugnax est animal, & in primis
fetox, vt tutum supplicibus perfugium præbeant. Verifi-
mile igitur est Iouis sacerdotem, tanquam animatam &
sacram quandam effigiem ac simulachrum, ad quod omni-
bus, tanquam ad aram, confugere liceat, egenis ac supplici-
bus repositum esse, vnde nec deterreri, nec arceri omnino
possint. Quocirca in ipso ianuæ vestibulo ac limine, eidem
posita erat lectica.

^f *Equum.*] Gellius lib.10.cap.15.

^g *Hederam.*] Plutarch. Problem. cap.112. Gellius vbi suprâ.
Festus Pompeius lib.8. rationem reddit.

^h *Vel annulum.*] Gellius & Festus vbi suprâ.

ⁱ *Aut nodum habuisset.*] Idem iisdem in locis.

^k *Fabam.*] Gellius quoque vbi suprâ, & Festus lib. 6. vbi
rationem reddit. & vide Plutarchum Problem. cap.95.

^l *Vel funebres tibias.*] Idem Festus eodem libro 6. sed alio
loco.

^m *Neque enim feralia attrectare.*] Cornelius Tacitus lib.1.

ⁿ *Capillum si tonderet, nisi aneis cultris.*] Seruius lib.1. Æneid.
in eum locum,

Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaq;

Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.

Aerea ideo (inquit) vel quod æs magis in vsu veteres habe-
bant, vel quod religioni magis apta est hæc materies. De-
nique Flamen Dialis æreis cultris tondebatur. Vide Gel-
lium vbi suprâ.

^o *Ignem ex Dialis Flaminis domo.*] Gellius lib.10. cap.15. &
Festus Pompeius d.lib.6. sed alio quoque loco.

^p *Aut procinctam classem videre.*] Gellius ibi. & ipse Festus
Pompeius lib.14. vbi declarat quid sit procincta classis, vt
etiam facit alio loco eiusdem libri.

^q *Mortua pecudis corio.*] Idem Pompeius lib.11.

^r *Cuius sacerdoti ab vrbe tribus, &c.*] Plutarch. Problematum
cap.39.

^s *Aliisque cæremoniis Dialis astrictus erat.*] Id constat ex Gel-
lio vbi suprâ.

^t *Ægyptiis verò.*] Hæc vsque ad Versicul. Ouillis. sunt He-
rodoti lib.2. Eutopæ, Fabas Ægyptij in sua terra nec ad-
modum ferunt, neque natas, aut crudas, aut in aqua coctas
edunt. Sacerdotes verò ne aspicere quidem sustinent, arbi-
trantes haud mundum illud legumen esse. Ad id quod di-
cit de faba, præter Herodotum, adde Plinium, qui autori-
tate Varronis lib.18.c.12. tradit Flaminem faba non vesci,
quoniam in flore eius lugubres litteræ reperiantur. Et ad
id quod de raso capite dicit, adde illud Apuleij loquentis
de huiusmodi sacerdotibus lib.vlt. Afini aurei, Hi capillum
derasi funditus, vertice prænitentes, magnæ religioni ter-
rena sydera, æreis & argenteis, imò verò aureis etiam fistris
argutū tinnitum constrepentes. Hinc calui passim à poetis
vocantur. Iuuenalis sat.6.

Qui grege linigero circumdatus, & grege caluo. Martialis,

Linigero fugiunt calui.

Quinetiam Lampridius de Imperatore Cómodo scribens,
sic inquit, Sacra Isidis coluit, vt & caput raderet, Anubim
portaret. Qui loci probant & illud quod de veste linea di-
ctum est, vt etiam illud Ouidij Metam. lib.1.

Nunc dea Linigera colitur celeberrima turba.

Et Suetonij in Othone cap. 12. eodémque vltimo. Sacra
etiam Isidis sæpe in linea religiosâque veste propalâm ce-
lebrasse.

^u *Ouillis.*] Cur Ægyptij ab ouibus & arietibus abstineant,
rationem reddit Herodotus lib.2. in Euterpe.

^x *Nec suillis carnibus.*] Idem Herodotus dicto lib.2. Euter-
pe, Suem Ægyptij spurcam belluam arbitrantur: quam si
quis vel transeundo contigerit, abit lotū sese cum ipsis ve-
stimētis ad flumen. Eoq; soli omnium subulci in Ægypto.

Græcorum
Stephano-
phori.

Hebraeorū
sacerdotes.

Flaminica
dialis care-
monia.
Vide Ca-
lium lib. 15.
cap. 8.

¶ sal cibis nō adhibeant : a vino abstineant, aut si bibere libet, perparco vtantur : a mare detestentur & nautas : a quibus institutum est, Apidi potum dare ex peculiari puteo, nō ex Nili aqua. Apud Græcos verò flaminibus, b Stephanophoris nomen fuit, quibus ferre coronam & comam promissam, proprium erat : qui etiam arma sumere, aut Phocensium agros inuadere lege vetabantur : c Poliadis quoque Minervæ flamini hoc dabatur præcipuum, vt caseum recentem tangere perpetua lege vetaretur : Phœbi verò aureum sceptrum coronis & vittis redimitum ferre. Flamini autem Ephefiæ Dianæ, qui cunuchus erat, d Megabyzo nomen fuit, e Cereris verò Eumolpidi. f Apud Hebræos Essai summi sacerdotēs loco flaminis erant, qui vino, coniugio & carnibus abstinent, & duriori cubili degunt. Sed præter Dialis præscriptas cæremonias, aliæ fuerūt vxori flaminis præstitutæ, quas perpetua lege seruare tenebatur, quum ex Romuli constituto sacerdotum vxores cum viris consecrentur, præscriptisq; cæremoniis teneantur, nanque s flaminica quum ad Argos vadit, neque comere caput, neque capillum pectere debet : h quotiesque tonitrua audisset, feriata erat : cui i mense Iunio, nisi post Idus, nec vngues secare, nec capillum comere, neque virum tangere permissum : cuius vnguium & capilli præsegmina subtus arborem * silicam terra operiri necessum erat : k Illi quoque fabis vesci, aut l gradus supra tres ascendere, minimè licet : m solaq; Dialis vxor sacrorum causa sub viri potestate & iure est. n Fuitq; amictus

ANNOTATIONES.

& si indigenæ, tamen nullum ingrediuntur in templum : nemōque aut filiam cuiuspiam eorum nuptum dare vult, aut cuiuspiam eorum filiam in matrimonium ducere. Ipsi inter se subulci dant, accipiuntque filias.

y Sal cibis non adhibeant.] Plutar. in Sympotiacis problem. dec. 5. c. 10. vbi tradit causam cur sal diuinum Poëta dixerit, scribit quod in vniuersum à salis vsu abstineant se Ægyptiorum sacerdotes, qui castitatē inoffensam seruant : adeo vt insulso pane vescantur. Qua ergo ratione, id quod sacrosanctum est, & diuinum, prophanat & auersantur ? Nec ipsi cum Græcis pugnant : nam castitas generis propagationem, risum, vsu vini, pleraque etiam, quæ sunt alioqui seria & haudquaquam friuola, amputat & è medio tollit. Proinde fortassis ipsi, quibus castitatis vnicum est studium, à sale, vtpote, qui caloris vi libidinem proritat (id quod nouelli asserunt) abstinent. Adde, quod veritati est consonum, eos salem fugere, ceu delicatissimum obsonium. Sal enim tantum non reliquorum obsoniorum obsonium est & condimentum : quapropter & Gratiam sunt qui illum appellant, quod cibi potissimam partem & vtilem condulcoret. Sal corpori nutrimenti caput est, & cibo robur solidumq; temperamentum ad vrgendam appetentiam præbet. Præterea illud considera, num & inde diuinitas illi accesserit, quod & corpora mortua diu imputribilia durabiliq; conseruando, morti quodammodo reluctari videatur, nec patitur cadauer omnino computrescere atque in nihilum redigi. Et paulò post, Profectò non parum conferre ad genituram sal putatur, in qua Ægyptios esse sententia memineras modò. Qui canibus alendis studium ponunt, vbi in Venerem sunt segniores, præter alias escas, salis muriq; conditis carnibus extitant iacentem Venerem, morantemque vim seminalem prouocant. Præter ea quæ per mare salem conuectant naues onerariæ, innumeram murium copiam producant, fœmellis etiam citra congressum parientibus, vbi salem illixerint. Quinetiam arbitror Venerem Salsuginem dicere, fictitiâque de ea, ceu mari orta, fabulam prodere poëtas, dum volūt fœcundam prolificamque salis naturam incitare. Hactenus Plutarchus.

z Vino abstineant.] Cælius Rhodiginus libro 5. cap. 12. a Mare detestentur & nautas.] Idem Cælius vbi supra. b Stephanophoris.] Herculis sacerdos apud Tharfos Stephanophoros dicebatur, dignitate præsigni, scribit Cælius Rhodiginus lib. 5. cap. 12. sed nullum, more suo, citat auctorem.

c Poliadis quoque Minervæ.] Strabo lib. 9. d Megabyso.] Laërtius in Xenophonte, Profectus deinde Epheum, dimidium auri, quod secum tulerat, Megabyso Dianæ sacerdoti seruadum tradit quoad reuerteretur. Plin. lib. 35. c. 10. scribit, Megabyzi sacerdotis pompam pictam esse in Dianæ Ephefiæ templo, & cap. 11. eiusdem sepulchrum ibidem ostendi. Huius præterea sacerdotis Dianæ meminerunt Quintilianus lib. 5. cap. 12. & Appian, Bello-

rum ciuiliam lib. 4.

e Cereris verò Eumolpidi.] Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. ad fi. Et vide Eschinem in Oratione aduersus Ctesiphontem.

f Apud Hebræos Essai.] Porphyrius in lib. de Abstinencia carniū, & ex eo Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 9. cap. 1. Plinius lib. 5. cap. 17. eos Essenos vocat, eorūque ritus, mores, & superstitionem describit. Quinetiam Philo Iudæus hæc & multa alia, miranda quidem, de his scribit in libro cui titulus est, Quod liber sit, quisquis virtuti studet.

g Flaminica cum ad Argos vadit.] Gellius lib. 10. cap. 15. Et Ouid. de Flaminica loquens lib. 6. Fastorum, scribit,

Non mihi detonsum crinem depectere buxo,

Non vngues ferro subsecuisse licet.

Non tetigisse virum, quamuis Iouis ille sacerdos,

Quamuis perpetua sit mihi lege datum.

Et ibi Antonius interpres Gellij autoritate d. lib. 10. c. 15. Flaminica, inquit, coniunx cum iret ad Argos, nec comabat caput, nec pectebat capillum. similiter & hoc mense Iunio, ante stercus delatum. Eidem à Calend. Iuniis ante id tempus nec licebat secare vngues, nec virum tangere, hoc est Flaminem Dialem : cuius vnguium & capilli tegmina subter arborem silicam terra operiebantur. Eiusdem capillum non tondebat, nisi qui liber homo esset. Idem Ouid. lib. Fastorum 3. de Flaminica,

His etiam coniux capitis discincta Dialis

Lucibus, impexas debet habere comas.

h Quotiesq; tonitrua audisset.] Macrobius lib. 1. Satur. c. 16. & supra dictum est.

i Cui mense Iunio.] Gellius d. lib. 10. c. 15. & diximus supra in verbo, Flaminica cum ad Argos vadit.

k Illi quoque fabis vesci.] Festus Pompeius lib. 6. Fabam, inquit, nec tangere, nec nominare Diali Flamini licet, quod ea putatur ad mortuos pertinere : nam & Lemuralibus iacitur Laruis, & parentalibus sacrificiis adhibetur, & in flore eius luctus literæ apparere videntur. Id Varro confirmat apud Plin. lib. 18. cap. 12. Eadem hebetare sensus existimata est & somnia facere. Cicer. lib. 1. de Diuinat. Ex quo etiam Pythagoricis interdictū putatur, ne faba vescerentur, quod habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis verè contrariam.

l Aut gradus supra tres ascendere.] Gellius dicto lib. 10. cap. 15. Flaminicæ scalas, quæ Græcè *κλίμακες* appellantur plus tribus gradibus ascendere religiosum.

m Solaq; Dialis vxor.] Cornelius Tacitus lib. 4. Igitur, ait, tractatis religionibus, placitum, instituto Flaminum nihil demutari. Sed lata lex, qua Flaminica Dialis, sacrorum causa, in potestate viri, cætera promiscuo fœminarum iure ageret.

n Fuitq; amictus Flaminica.] Festus Pompeius lib. 16. Granij autoritate scribit, Ricas & Rículas esse muliebre cingulū capitis, quo pro vitta Flaminica redimitur. Et eodem lib.

flaminicæ purpureus quadratus fimbriatus, cui nomen ricæ, quo velut palliolo utebatur. ° Plerique flammecum vestem flaminicæ proprium duxere, cui cælum fulmineum color, & p tutulum capitis ornatus, cui inerat vitta purpurea, quæ crinibus annectitur. 9 Hoc quoque non in postremis fuerit, quod si quis nocens ad flaminem accederet, illo die ab omni pœna criminis tutus erat: qui si vinclis nexus foret, eisdem solutus laxabatur. Ac licet sacerdoti, vt rebus diuinis impensius vacaret, néve à sacris cultuque & religione deorum, aliarum rerum cura seiungeretur, magistratus gerere nō liceret: tamen & flaminem honores gessisse, & consulatum vnà & flaminium administrasse, ac tam rebus diuinis quàm humanis præfuisse, atque vtriusque honoris ornamenta gestasse, apud multos tradita memoria est.

Flaminica amictus.

Flamen aliquando alios etiam magistratus simul gerebat.

ANNOTATIONES.

lib. in fi. Rica, inquit, vestimentum quadratum, fimbriatum & purpureum, quo Flaminicæ pro palliolo utebantur. Ex quo loco hæc Alexander haud dubiè assumpsit. Varro li. 4. de lingua Latina, Rica, ait, à ritu: quod Romano ritu sacrificium sceminæ cum faciunt, capita velant.

° Plerique Flammecum vestem Flaminicæ.] Festus lib. 6. Flammecum amicitur nubens omnis boni causa, quod eo assidue utebatur Flaminica.

p Et tutulum capitis ornatus.] Festus lib. 18. non adeo procul à prin. Vide Varronem lib. 3. aut ex aliorum comput. 6.

ling. Lat. & Fulgentium in lib. vocum antiq. ad Calcidium. q Hoc autem non in postremis fuerit.] Hæc vsque ad versic. Ac licet. sunt A. Gellij lib. 10. cap. 15.

r Tamen & Flaminem honores gessisse.] Nam eosdem fuisse Flamines & Prætores atq; etiam Consules legimus. Videlicet Q. Fabium Pictorem simul & Flaminem Quirinalem apud Liuium 4. Decad. lib. 7. non semel. Et C. Valerium Flaminem Dialem & Prætozem eiusdē Decad. 4. lib. 9. vt non mirum videri debeat, si & Flamen Ædilis curulis esse poterat, vt fuit idem Val. Flactus apud eundem 4. Dec. lib. 2.

In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriasque phalanx diuidatur, & quæ illius descriptio fuerit.

CAPVT XIII.

Q VOD a legio quondam apud Romanos fuit, id phalangem b Græcis, c Macedonibus & d Dardanis, e exterisq; nationibus valuisse, monumentis proditum est. f Ea enim in libero campo, & siquando expatiari licuit, magno vsui fuit. Cum verò arctis faucibus & præruptis saxis, aut inter viarū angusta premitur, non est ea vis potestasque: quippe Macedonica phalanx immobilis, & semper ex stabili peditum agmine, nec partiri, nec diuidi facilis erat, quod in Romana legione longè secus: quotiesque coniunctos seruat ordines, & suis turmis ita fertur instructa, vt continenti agmine vir viro, armis arma coniuncta forent, magno præsidio munita, ad victoriā maxima momenta fecit: sicut Orthia phalanx, quæ in cornua procedit, & in profunditatē ita instruebatur, vt nec à tergo assiliri, nec à fronte occursari, neque à lateribus præ magnitudine circumueniri posset: h quod etiam Macedonicæ phalangi erat proprium, prælongas hastas ante clypeos obicere, ita vt nisi in libero campo eius nullus vsus foret. i Si verò laxatis ordinibus semel esset dissoluta, robore simul atque

Phalanx.

Macedonica phalanx.

Orthia phalanx.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

a Q UOD legio quondam.] Seruius libro 2. Æneid. in eum locum,

Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat

A Tenedo, tacita per amica silentia luna.

Phalanx, inquit, Macedonum lingua, legio. Quod & ipsum dicit lib. 11. eiusdem operis,

— Tum mæsta phalanx Teucrig, sequuntur.

b Græcis.] Vt patet ex d. illo loco Æneid. 2. & lib. 6. eiusdem operis,

Et Danaum procures Agamemnoniæq; phalanges.

Et ex Homero li. 4. Iliados, vbi de ipsis Græcis & Troianis,

ἀλλὰ νῖον συνοεινόμεναι κίοντο φάλαγγες

πρὶν δ' ἰσχυροῦσθαι, ἢ ἀχαιῶν.

Et priuatim de Atheniensibus idem Homerus lib. 2. eiusdem operis,

ἔπειτα δ' ἄγεον ἕνα ἀδελφῶν ἴσαντο φάλαγγες.

c Macedonibus.] Quod iam supra dictum est ex Seruio. Et eorum quidem phalanx propriè erat, vt videre licet ex Liuiio 1. Decad. lib. 8. cum dicit, Et quod antea phalanges similes Macedonicis, hoc postea manipulatim structa acies coepit esse. & omnes vbique. Et vide infra.

d Et Dardanis.] Nam & de his loquitur Homerus d. lib. 4. & Virgilius lib. 11. loco supra allegato ibi, Quod legio quondam. Et de his tribus Vegetius Rei militaris, lib. 2. c. item 2. in princ.

e Exterisq; nationibus.] Vt Arcadibus apud Virgil. libro 12. Æneidos,

At fratres animosa phalanx accensaq; lucis,

Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum Corripiunt, caciq; ruunt. —

Et Marmaridibus apud Silium Italicum lib. 5.

Non ego Marmaridum mediam penetrare phalangem,

Cyniphiæq; globos dubitarem irrumpere turme.

Et Heluetiis Cæsar lib. 1. belli Gallici, Milites nostri è loco superiore pilis missis, facile hostium phalangem perfregerunt. Et de Romanis, vt postea dicitur.

f Ea enim in libero campo.] Liuius 4. Decad. lib. 1. Erant, ait, pleraque syluestria circa, incommoda phalangi, maximè Macedonum: quæ, nisi vbi prælongis hastis velut vallum ante clypeos obiecit (quod vt fiat, libero campo opus est) nullius admodū vsus est. Ex quo loco hinc haud dubiè sumptus est.

g Semper ex stabili peditum agmine.] Quintus Curtius li. 3. de Macedonibus loquens, Sed Macedonū acies torua sanè & inculta, clypeis hastisque immobiles cuneos & conserta robora virorum teget. Ipsi phalangem vocant peditum stabile agmen. Vir viro, armis arma conserta sunt, ad nutum monentis intenti, sequi signa, ordines seruare didicere. Quod imperatur, omnes exaudiunt: obistere, circuire, discurrere, in cornu mutare pugnam, non duces magis, quàm milites callent. Hactenus Curtius.

h Quod etiam Macedonia phalangi.] Hæc sunt ex Liuiio 4. Decadis lib. 1. cuius verba adduximus supra ibi, Ea enim in libero campo.

i Si verò laxatis ordinibus.] Hoc alibi attigimus ex Vegetio.

Phalanx ex
quot consta-
bat apud di-
uersas gētes.
Phalangia.
Sarrissopho-
rus.
Singularū
partiū pha-
langis no-
mina.
Quadrup-
laris.
Duplaris.
Cornua.
Simplaris.
Meros.
Cohors mil-
liaria.
Tribunus
maior.
Quingen-
taria.
Tribunus
minor.
Manipuli.
Manipu-
larius.
* Synagia.
Centuria.
Centurio.
Centuria
simplex.
Decuria
quadrup-
laris.
Decuria
duplaris.
Decuria
simplaris.
Ro. phalan-
ge vsi.

ordine dissipato, omnis vis virtusque eius puncto temporis dissoluuntur. ^k Hanc, qui de instruendis aciebus memoriam reliquere, quique in ea describenda multum studij & operæ contriuerent, ^l ex nouem armatorum millibus alij ex viginti quinque millibus, vt Syri: Persæ ex quadraginta millibus definiere. Cuius exemplo Perseus aduersus Æmylium Paulum ex quadraginta millibus phalangem instruxit, ^m Alexander Romanus imperator ex triginta millibus, ⁿ Macedones verò ex sedecim millibus, trecentis octoginta quatuor militibus constare dixerunt, quos phalangitas vocant: ^o sicut à Philippo primum, mox ab Alexandro descripta fuit, qua quidē externi duces velut firmissimo robore vsi fuere: nam tanti momenti fuit, vt incredibile dictu sit, quā parua manu quantas copias fuderit. Sequentis inde tempestatibus, Græcorum duces diuersas turmas legionesq; describere, inter quas Macedonum robur ^p Sarrissophorus magni æstimatur, quo velut firmissimo munimento in posterum vsi sunt. Lacedæmonij raras instruxere phalanges, Germani densatis agminibus, scutis capita contexti, obiectis parmis, phalangem ita composuerunt, vt ad irrumpendum magna momenta faceret. ^q Ea verò phalanx ita descripta erat, vt in minimas partes diuidi, rursus momento temporis in vnum colligi posset: quoque distinctior esset, singulæ ipsius partes propria sortitæ sunt nomina: Siquidem hæc phalanx quadruplaris, in singulas duplares diuiditur, ^r quibus cornua nomen indidere: quarum singulæ octo millia centum nonaginta duos milites habent, decurias verò quingentas duodecim. Hanc postea duplarem in duas simplares iterum partiti fuere, quarum singulas ex hominibus quatuor millibus octoginta sex effecerunt. Item simplaris ista in duas rursus diuiditur partes, quibus nomen Meros, quæ hominum duorum millium quadraginta trium describitur, quarū quælibet ex centum vigintiocto decuriis constat. Rursus Meros cohortem milliariam facit: ea autem est hominum mille vigintiquatuor, hoc est, centuriarū sexagintaquatuor, cuius præfectus maior tribunus appellatur. Ista deinde milliaria in duas quingentarias, quarum singulæ homines quingentos duodecim, centurias trigintaduas habet, eiusque ductor tribunus minor: eandemq; quingentariam in duos manipulos partiti sunt. ^s Singuli verò manipuli homines recipiunt ducentos quinquaginta sex, decurias verò sedecim, cui doctor manipularius præerat, quam ^{*} & Synagiam vocant. Rursus manipulum duas centurias facere volunt, ^t quarum quælibet milites centum vigintiocto, hoc est, octo decurias capit. Nam duplicata centuria manipulū facit, ^u cuius præfectus centurio ordinarius vocatur. Simplex verò centuria duas quadruplares decurias facit, quarum singulæ hominum sexagintaquatuor: quæ quadruplaris in duas duplares diuiditur, quarum ex trigintaduobus militibus fiunt singulæ: duplarisque decuria in simplarem, quæ ex sedecim militibus scribi diciq; consuevit. ^x Hæc enim totius phalangis Macedonicæ, quam ex sedecim millibus trecentis octogintaquatuor militibus veteres effecerunt, percommoda descriptio fuit. In qua duo sunt cornua, duplaresque phalanges duæ, simplares quatuor, partes octo cohortes milliariæ sedecim, quingentariæ trigintaduas, manipuli sexagintaquatuor, centuriæ ceterum vigintiocto, decuriæ quadruplares ducentæ quinquaginta sex, duplares sexcentæ duodecim, simplares mille vigintiquatuor. Ex his ergo effici cogiq; potest, quid phalanx, quid cohors, manipulus, centuria, decuriave sit, quantumque militum in disponēdis aciebus externa descriptione vnaquæque capere assuevit. [†] Qua quidem phalange Romanos duces contra exterarum gentes aliquando vsos comperimus, illamque non vno militum

A N N O T A T I O N E S.

^k Hanc.] Scilicet phalangem Macedonicam.

^l Ex nouem armatorum millibus.] Octo dicit Vegetius lib. 2. cap. item 2.

^m Alexander Rom. Imperator.] Lampridius in vita illius.

ⁿ Macedones verò.] Liuius 4. Decad. lib. 7. loquens de exercitu Antiochi, Regia, inquit, acies 10. & 6. millia peditum more Macedonum armati fuere, qui Phalangitæ appellabantur. Et de hac quoq; Phalangitarum appellatione, idem 5. Dec. lib. 2. & iterum 3. Nec tamen idem semper fuit numerus Phalangis. Nam Polybius lib. 5. Phalanx, ait, circiter viginti quinque millia continebat. & alibi eod. lib. Phalangis multitudo ultra viginti hominum millia continebat.

^o Sicut à Philippo primum.] Scilicet Alexandri Magni patre ex Diodoro Siculo lib. 16. c. 1.

^p Sarrissophorus.] Id est, Sarissas deferens. Vide infra cap. 22. De his autem Quintus Curtius libro 4. Itaque Alexander Aretem Ducem hastatorum, quos Sarrissophoros vocabant, aduersus Scythas mittit. Liuius 4. Dec. lib. 6. Tum Macedonum robur, quos Sarrissophoros appellabant, velut firmamentum circa ipsas munitiones, constituit. Ex quo loco Alexander hunc locum desumpsit. Sarissa Macedonum describit Ælianus de Instruendis aciebus, cap. 4.

^q Ea verò phalanx.] Hæc propemodum sunt Æliani de Instruendis aciebus, & Modesti de Vocabulis rei militaris ad Tacitum Augustum.

^r Quibus cornua.] Terentius in Eunuchis act. 4. sce. 7.

Tu Simalia in sinistrum cornu, tu Syrisce in dextrum.

Cæsar libro 1. bel. Gall. Ipse à dextro cornu prælium commisit & omnes vbique.

^s Singuli verò manipuli.] Aliter Liuius 1. Dec. lib. 8. Seruius lib. 1. in eum locum,

Tu Voluse armaari Volsorum edice maniples.

Manipulis, inquit, significeris, qui secundum antiquum morem in legione triginta erant. Legio autem habebat sex cohortes, sexaginta centurias: licet in his rebus accessu temporis ducū varietas semper mutauerit militiæ disciplinam. Vide Vegetium Rei militaris lib. 2. cap. 6. & quæ dicta sunt supra lib. 1. c. 5.

^t Quarum quælibet milites 128.] Aliter festus Pompeius lib. 3. vbi de centuria loquitur.

^u Cuius præfectus Centurio ordinarius.] Vide tamen an & qui huic præerant Duplicarij dicebantur. Nam Liuius 1. Decad. libro 2. de Apio loquens, Ad hoc Centuriones Duplicariosque, qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit.

^x Hæc enim totius phalangis Macedonicæ.] Vide supra in verbo, Macedones. Phalangis Macedoniae formam describit Appianus in libro, qui Syrius inscribitur.

[†] Quæ quidem phalange Romanos.] Cæsar libro 1. bellorum Civilium, Suetonius in Nerone, cap. 19. Tacitus lib. 8. Herodianus lib. 4. vbi de phalange Macedonica Antonini Bassiani. & in seq. Nam & Athenæus li. 6. Dipnosophistar. ca. 8. eodemque

numero descripsisse: y nam contra Mithridatem & Archelaum Sylla, & Romani plerique duces contra exteros phalange vfi sunt. z Postea verò manipulatim struere aciem cœpere, illamque in plures ordines, turmas, decurias centuriasque, atque ordines diuifere. a Galli verò & Celtiberi, b atque exteræ nationes pleræque, non phalangem, sed cateruas habuere, hominum denum, aliquando senum millium. Sed quod est de cohorte milliaria dictum vel quingentaria, licet animaduertere, illam diffimili modo c Græcos variasse, qui pro tempore & locis, & prout quisque commodum putauit, cohortes non vna facie describere: d siquidē Polybius ex nonaginta hominibus cohortem fecit, Callisthenes ex septingentis, Ephorus ex quingentis, Gorgias ex quadringentis lectis viris, quam sacram nuncupauit. Samnites quadragenariam fecere cohortem, quæ e Linteata dicta. Camertes sexcentorum hominum cohortem Romanis aliquando misere ex fœdere. f Nestor verò apud Homerum, per singulas tribus cohortes disposuit, vt in conflictu præliorum alter alteri opem ferret, & inuicem se iuuarent. Fuitq; miræ obseruationis apud Græcos, vt prima cohors tanquam firmissimum robur ex quadringentis militibus fiat, à Romanis verò præter milliariam & quingentariam, etiam ex ducentis militibus primum Syllæ temporibus cohortem descriptam fuisse, apud multos nota memoria est.

Galli.
Celtiberi.

Milliaria
& quingen-
taria cohortis
variatio
apud Græcos.
Iliados B.

ANNOTATIONES.

eodēque vltimo, tradit, Romanos à Tyrrhenis accepisse, easque in pugnas constituere à Samnitibus didicisse.

y Nam contra Mithridatem & Archelaum Sylla.] Appianus in Mithridatico.

z Postea verò manipul.] Liuius 1. Decad. li. 8. & quod antea phalanges similes Macedonicis erant, hoc postea manipulatim structa acies cœpit esse.

a Galli verò & Celtiberi.] De his duobus & aliis pluribus Barbaricis nationibus Vegetius lib. 2. cap. item 2.

b Atque exteræ nationes.] Vt Germani ex Cor. Tacito li. 20.

c Græcos variasse.] Vt patet ex seq.

d Siquidem Polybius.] Lib. 12.

e Quæ Linteata dicta.] Liuius 1. Decad. lib. 10. huius nominis rationem reddens, inquit, Ea legio Linteata ab integumento consepti, quo sacrata nobilitas erat, appellata est. Festus Pompeius libro 10. non longè à princ. Legio Samnitum Linteata appellata est, quod Samnites iurantes singuli ad aram velis linteis circumdatam, non cessuros se Romano militi iurauerant.

f Nestor verò apud Homerum.] Lib. Iliad. 1.

Res sacra, religiosa & sancta, quæ censerentur apud veteres, quibûsque sacrum aut sanctum facere licuit.

CAPVT XIII.

Es a sacras, religiosas & sanctas, in nullius semper bonis fuisse, veteri lege seruatum est: erant enim sacra diuino cultui mancipata. Ait enim Trebatius, Quicquid deorum ergò habetur, sacrum est, siue ædes, siue ara, vel signum, locus aut pecunia, siue quicquid aliud more institutóque ciuitatis ritè diis consecratum foret. b Ea verò consecratio, vel à consule aut imperatore c accenso foculo fit, d cum tibicine, e verbis priscis & solennibus, f præeunte verò pontifice maximo præfante cermen, g capite velato, & concione aduocata, ac iussu populi, h iniussu enim populi, iuxta diuinas traditiones, cōsecrari ædem, terram, agrum, aut sanciri, nihil poterat. i Postea latum ad populum fuit, plébsque sciuit, vt in templi consecratione aræve, etiam iussus senatus, tribunorumq;

Sacrum quid.
l. sacra. ff. de
rerum diuis.
& s. sacra
Inst. eodem.
Consecratio-
nis ceremo-
nia.
Iniussu po-
puli nihil
consecraba-
tur.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

a Res sacras.] Id initium est ex l. in tantum. §. sacra res. ff. de rerum diuis. & §. nullius. Instit. eod. tit. & vide Macrobius lib. 3. cap. 3.

b Ea verò consecratio.] Liuius 1. Decad. lib. 9. ad fin. cuius hæc verba sunt, C. Flavius Cn. filius scriba, patre libertino humili fortuna natus, cæterum callidus vir & facundus, ædem Cōcordiæ in area Vulcani summa inuidia nobilium dedicauit, coactûsque consensu populi Cornelius Barbatus Pontifex Maximus verba præire: cum more maiorum negaret nisi Coss. aut Imperatorē posse templum dedicare. Sed quod dicit Consulem aut Imperatorem, adde & Prætorem, vel etiam Propratorem ex Cornelio Tacito lib. 20. quo loco citabimus inferius.

c Accenso foco.] Cicero in Oratione pro domo sua ad Pontifices de Consecratione loquēs, Atqui C. Attinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui proauit tui P. Scipio, consecrauit foculo posito in rostris, adhibitoque tibicine. Et infra, Quid ergo illa tua tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid prisca illa verba voluerunt? Et vide infra num. 7.

d Cum tibicine.] Cicero dictis locis.

e Verbis priscis & solennibus.] Id ex Cicerone est in ea ipsa Oratione pro domo sua ad Pontifices, Ego verò si omnia solennibus verbis veteribus & priscis institutis acta esse di-

cerem, &c. Et paulò post, Si Tribunus plebis verbis non minus priscis & solennibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit, non valebit? Et vide in præced.

f Præeunte verò Pontifice Maximo.] Liuius vbi supra lib. 3. & Corn. Tacitus lib. 20. quo loco infra citabimus.

g Capite velato & concione aduocata.] Cicero in d. Oratione pro domo sua, Sed quid ego cæteros? Tu tu, inquam, capite velato, concione aduocata, foculo posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumque donaria consecraſti.

h Iniussu populi.] Cicero in illa eadem Oratione, Video, inquit, esse legem veterem Tribunitiæ, quæ vetet iniussu plebis ædes, terram, arcem consecrare. quam postea dicit Q. Papyrium rogasse, ob idque legem Papyriam vocatam fuisse. Idem ad Atticum epist. 2. lib. 4. loquens pro domo sua, quam dedicari Clodius contendebat, Cum Pontifex, inquit, ei rei præfectus esset, neque populi iussu, neque plebiscitis id facere iussus esset, videri, posse sine religione eam partem aræ mihi restitui.

i Postea latum ad populum fuit.] Liuius 1. Decad. lib. 9. ad finem subdens ea quæ supra ex eo adduximus, Itaque, ait, ex autoritate Senatus latum ad populum est, ne quis templum aramve iniussu Senatus, aut Tribunorum plebis partibus maioris dedicaret.

*Papyria
lex.*

*Platonis
sententia.
Aliæ obser-
uationes.*

*Græci.
Cæremonia
in tēpli con-
secratione.
Sabina her-
ba in dedi-
cationibus.
In dedicāda
ara vel si-
mulacro.*

*Atheniēses.
Cōsecratio-
nis verba
articulatē
exprimēda.*

*Demosthen.
blæsus.*

*Luctus re-
missus.*

plebis maior pars interesset: in ^k quod illud seruatum est, ne vna cella duobus diis dicetur. ^l Demum lege Papyria non modò templa & aras, sed ne priuatas quidem ædes sine iussu populi consecrare, aut sempiterna religione obligare licuit: nam quod priuatus religionis ergò sacrauit, sacrum non esse consentiunt omnes. Fuitq; Platonis sententia, vt deorum delubra nemo priuatus cōstituat, satis arbitratus ad immolādum publica templa patere. ^m Funestamq; familiam, aut hominē funere pollutū, templum arāmve dedicare, aut à lugentibus sacrificari, vel aliquid consecrari, vetabatur: nāque in luctu diis supplicare, non sacrificare licebat, quum sine gemitu aut morsu animi sacris interesse deceat. ⁿ Propterea in sacrificiis anniuersariis, & ædis dedicatione, publicū luctum minui perpetua lege cauebatur. ^o Tum siquādo exitiali bello & terribili strage dimicatum foret, ne propter luctus acerbitem & intestinum vrbis malum sacra Cereris intermitterentur, lugendi tempus ad certam fuit diem præfinitum: quod etiam Græcis in vsu erat, vt in annua Cereris celebritate, funestos interesse, ^p aut vota exoluere, vetaretur. Templi verò consecratio fiebat, vt qui templum ædēve dedicaturus erat, ^q postem tenens, ^r accenso foculo, & aduocato numine cui templū ædēve sacratur, se ex prophano vsu & humano iure, templum, cellam, mensas, arulas, quæque eò pertinent, eximere, eaque conceptis verbis ipsi numini (nominat numen) diuina humanaque omnia consecrare dicarēque affirmet, Sabina herba ad sacrum adhibita, sine qua templum ædēve, phana aut sacella, minimè dicari putarunt posse. ^s Fuitq; constitutū, vt in dedicanda ara vel simulacro, postē teneri non oporteret, in ædē verò necessum foret: in quo est animaduersum, si parum rectē tabernaculum captū esset, crimen spretæ religionis admitti. Atheniensibus verò in ara cōsecranda, vel statua dedicanda, mulieres in veste versicolori ollas leguminum circumferunt, illasque gratias agentes, erectioribus diuidunt. ^t Notatūque & illud, consecrationis verba ritē concipi oportere, ne syllaba vel verbo cadant. ^u quare Metellum pontificem ædem dedicaturum, quum balbus esset, multum laborasse ferunt, vt verbū Opiferæ, ritē exprimere, & sine offensione posset: ^x sicut Demosthenes linguæ impedimento offensus, adeò blæsus erat, vt in exprimendo ^y literam, multum laborasse dicant, pro qua ^z proferebat. ^z Vtque in consecratione ædis, siquando luctus

ANNOTATIONES.

^k *In quod illud seruatum est.* Valerius Maxi. lib. 1. cap. 1. de Cultu deorum, vbi de Marcello & templo Honoris, Cū Marcello, inquit, quintum Consulatum gerens, templum Honori & Virtuti, Clastidio prius, deinde Syracusis potitus nuncupatis debitum votis consecrare vellet, à collegio Pontificū impeditus est, negante vnam cellam duobus diis rectē dicari: futurum enim, si quid prodigij accidisset in ea, ne dignosceretur, vtri rem diuinam fieri oporteret: nec duobus nisi certis diis vnā sacrificari solere: ea Pontificum admonitione effectum est, vt Marcello separatis ædibus, Honoris ac Virtutis simulachra statueret: neque aut collegio Pontificum authoritas amplissimi viri, aut Marcello adiectio impensæ impedimento fuit, quo minus religionibus suis tenor, suaq; obseruatio redderetur. Liuius Decad. 3. lib. 7. Marcellum aliæ atque aliæ obiectæ animo religiones tenebant: in quibus quodd, cū bello Gallico ad Clastidium ædem Honori & Virtuti vouisset, dedicatio eius à Pontificibus impediēbatur, quodd negabant vnam cellam amplius quā vni Deo rectē dedicari. Quia, si de cælo tacta, aut prodigij aliquid in ea factum esset, difficilis procuratio foret: quodd vtri Deo diuina res fieret, sciri non posset. Neque enim duobus nisi certis deis ritē vna hostia fieri. Ita addita Virtutis ædes approperato opere: neque tamen ab ipso ædes eæ dedicatæ sunt. Meminit Florus in Liuij Epitome lib. 19.

^l *Demum lege Papyria.* Cicero in Oratione pro domo sua ad Pont. & vide suprā in verbo, In iussu populi.

^m *Funestamq; familiam.* Liuius 3. Decad. lib. 2. loquens de clade Cannensi, Tum priuatæ quoque per domos clades vulgatæ sunt: adeoque totam vrbem oppleuit luctus, vt sacrum anniuersarium Cereris intermissum sit: quia nec lugentibus id facere est fas, nec vlla in illa tempestate matrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eandem causam alia quoque sacra publica aut priuata defererentur, Senatus consulto diebus 30. luctus est finitus.

ⁿ *Propterea in sacrificijs.* Festus Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, populo luctus ædis dedicatione, cū à Censoribus lustrum condebatur, cū votum publicè susceptum soluebatur.

^o *Tum si quando.* Id quod diximus ex Liuiō in verbo, Funestamque familiam.

^p *Aut vota soluere.* Festus Pompeius loco suprā citato ibi, Propterea in sacrificijs.

^q *Postem tenens.* Liuius 1. Decad. lib. 2. in dedicatione ædis Iouis in Capitolio, sic scribit, Postem iam tenenti consuli, foedum inter precationem deū nuncium incuriunt: mortuum eius filium esse, funestaque familia dedicare eum templum non posse. Non crediderit factum, an tantum animo roboris fuerit, nec traditur certum, nec interpretatio est facilis. Nihil aliud ad eum nunciū à proposito auersus, quā vt cadauer efferri iuberet: tenens postem, precationem peragit & dedicat templum. Valerius Maximus libro 5. cap. 10. Horatius Pulullus cū in Capitolio Ioui Optim. Maxim. ædem Pontifex dedicaret, interque nuncupationem solennium verborum postem tenens, mortuum esse filium audisset, neque manum à poste remouit, ne tanti templi dedicationem interromperet: neque vultum à publica religione ad priuatum dolorem reflexit, ne patris magis quā Pontificis partes egisse videretur. Seneca de Consolatione ad Martiam. Ante hos Cicero in d. Oratione pro domo sua, Verbōne Pontifices putatis, si is postem tenuerit, & aliquid dixerit, domum vniuscuiusque consecrare posset.

^r *Accenso foculo.* Dictum est suprā in verbo, Accenso foco.

^s *Fuitq; constitutum.* Cicero in Oratione pro domo sua ad Pontif. Postem teneri in dedicatione oportere videor audisse templi. & paulò post, Simulachrum autem aut aram si dedicasti, sine religione loco moueri potest.

^t *Notatūq; & illud.* Quod probat exemplo seq.

^u *Quare Metellum.* Plinius lib. 11. cap. 37. Metellum Pontificem adeò inexplanatæ fuisse linguæ accepimus, vt multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opiferæ dicere.

^x *Sicut Demosthenes.* Plutarchus in vita illius.

^y *Vtq; in consecratione ædis.* Festus Pompeius lib. 11. Minuebatur populo luctus ædis dedicatione.

^z *Cumq; omnia sacra.* Id vsque ad versic. Religiosum sunt Macrobij libro 3. cap. 7. Veteres nullum, animal sacrum in finibus suis esse patiebantur: sed abigebant ad fines deorum, quibus sacrum esset: animas verò sacratorum hominum, quos Græci ζῶντας vocant, diis debitas existimabant,

Quem

publico populus teneretur, dimissis sagis, candidas vestes induant. ^z Cumque omnia sacra tanquam diis debita, violari nefas foret: hominem tamen sacrum & deo deuotum morte afficere, nefas non putarunt, tanquam illius anima diis deuota, amplius humani commercij non sit. ^a Religiosum verò locum eum facere dicunt, qui defunctum cadauer aut cineres in locum suum defert, quive mortuum in prædio locove suo humo tegit: ^b locus tamen vbi crematur corpus, prius quàm iniecta gleba sit, non ideo religiosus manet, sed prophanus. ^c Sed quum à prima origine intra suas quisque ædes defossa cadauera haberent, ^d vnde Lares in singulis ædibus colendi religio peruasit, in ^e Larario, in quo præter deorum penatium, etiam insignium virorum, quas venerarentur, effictas imagines habebant: ^f quare Seuerus imperator religione tactus, Christum, Abraham, Orpheum & Apollonium, velut deos, intra ædes veneratus est: ^g postea lege 12. tabularum, ne intra urbem sepelire liceret, probè cautum fuit. ^h itaque in agris quisque suis sepulchra & loculos, in quibus cineres suorum conderent habuere. ⁱ Cineres tamen illorum qui triumphassent, aut ^k imperatorum, summorumque ducum, qui rempub. auxissent, ^l virginumque Vestalium, in urbem ferri, & in foro condi licebat. ^m Primumque Traianum Augustum sepulchrū in foro meruisse accepimus, ⁿ quod & posteris deinceps datum est. A qua institutione postea desitū esse crediderim: ^o namque Hadrianus, & mox Antoninus Pius Augustus, ius antiquum renouans, ne cui intra urbem sepelire liceret, edictis decretisque sanciuere. ^q Quæ Platonis etiam institutio fuit, vt in agro infœcundo & sterili sepulchra constituerentur, ne viuientibus officiat. Cumque tota familia sepulchri patrisfamilias particeps foret (quippe extra sacra & legem inferri cadauer non licebat) procedente mox tempore, ne in genus & posteros sepulchra descenderent, alia fuit lege san-

Homo sacer.
In loco consecrando.
Sepeliendi locus apud præcos Romanos.
Imagines in larario.

Quorū cineres in urbe sepelire licebat.

Sepulchra familie.

ANNOTATIONES.

Quemadmodum igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat, à se tamen dimittere non dubitant: sic animas, quas sacras in cælum mitti posse arbitrati sunt, viduatas corpore quàm primū illò ire voluerunt. Vide Festū Pompeium lib. 17.

^a *Religiosum verò locum.*] Martianus in l. in tantum, §. religiosum, ff. de rerum diuis. & repetitur in §. religiosum, eodem titul. Idque videre licet ex toto penè tit. ff. de religiosis & sumptibus funerum.

^b *Locus verò vbi crematur corpus.*] Cicero lib. 2. de Legibus: Prius quàm in os iniecta gleba est, locus ille, vbi crematum est corpus, nihil habet religionis: iniecta gleba tum & ille humatus est, & sepulchrum vocatur, ac tum denique multa religiosa iura complectitur.

^c *Sed cum à prima origine.*] Seruius in eum locum libro 5. Æneidos,

*Præterea, si nona diem mortalibus alnum
Aurora extulerit.*

Sciendum, inquit, quia apud maiores, vbi quis vbiunque fuisset extinctus, ad domum suam referebatur, & illic qui erant octauo die incendebant, nono sepeliebatur. Et rursum libro 6. vbi de Miseno summo artifice in sono tubæ loquitur,

Sedibus hunc refer ante suis & conde sepulchro.

Sic scribit, Apud Maiores omnes in suis domibus sepeliebantur: vnde ortum est, vt Lares colerentur in domibus: vnde etiam Laruas vocamus.

^d *Vnde Lares.*] Seruius vbi suprā. Et vide suprā libro 5. capit. 24.

^e *In Larario in quo &c.*] Quod probat ex seqq.

^f *Quare Seuerus Imperator.*] Scilicet Alexander Seuerus ex Lampridio, qui id de eo refert in vita ipsius: cuius hæc verba sunt, Vfus viuendi eidem hic fuit: Primum, vt si facultas esset, id est, si non cum vxore cubuisset, matutinis horis in Larario suo, in quo & diuos Principes, sed optimos electos & animas sanctiores, in queis & Appollonium, & quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham & Orpheum, & huiusmodi deos habebat, ac maiorum effigies, rem diuinam faciebat.

^g *Postea lege 12. Tabularum.*] Cicero lib. 2. de Legibus, vbi eius legis verba sic scribit, Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve vrito. Quod postea Duillio Consule Senatus prohibuit, & legauit (aut vt alij legunt) cauit ne quis in urbe sepeliretur, vt scribit Seruius in 11. libr. Æneidos Virgilij quo loco statim citabimus. Et hinc omnino vide suprā lib. 3. cap. 2.

^h *Itaque in agris quisque suis.*] Vt videre licet ex Cicerone in Oratione pro Sex. Roscio, Cui de tanto patrimonio ne iter quidem ad sepulchrum patrum relictum est. Et Horatio Serm. lib. 1. Sat. 8. illis versibus,

*Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat, hæres monumentum ne sequeretur.*

Et Liuius 1. Decad. lib. 6. Quod & apud Græcos obseruabatur, vt docet Æschines aduersus Timachum, & Aristophanes in ἐκκλησιάζουσιν, siue concionantibus. Et apud Hebræos, vt docent Sacrae literæ Genesis cap. 23. Abrahamus sepeliuit vxorem suam Saram in spelunca duplici, quam quadringentis siclis argenti probatæ monetæ publicæ emerat ab Ephronē, præsentibus filiis Hetb. Et vt testatur D. Iohannes cap. 19. in fi. Iosephus ab Arimathea, & Nicodemus corpus D. nostri Iesu Christi linteis cum aromatibus obligatum, vt Iudæis sepeliendi mos erat, posuerunt in monumento nouo, exciso in petra, & in quo nondum quisquam positus fuerat, quod erat in horto iuxta locum vbi crucifixus fuerat.

ⁱ *Cineres tamen illorum, qui triumphassent.*] Plutarchus probl. cap. 79.

^k *Aut Imperatorum.*] Seruius in li. 11. Æneid. in eū locum, — *Auectaq; parium*

Finitimos tollunt in agros, vrbique remittunt.

Et vide suprā lib. 3. cap. 2. ad fi.

^l *Virginumque Vestalium.*] Seruius in eodem loco, vbi & id dicit, Ipsas quoque Vestales, viuas tamen intra urbem in campo Scelerato obrutas fuisse. quod & nos alibi diximus. ^m *Primumque Traianum.*] Solus omnium, authore Eutropio lib. 8. in princ. omnium Traianus intra urbem sepultus est. Ossa collata in vnum auream, in foro quod ædificauit, sub columna sita sunt. Sic autem scribit Sex. Aurelius Victor, Huius scilicet Traiani, exusti corporis cineres relati Romā, humati que Traiani foro sub eius columna, & imago superposita, sicuti triumphantes solent, in urbem inuenta, Senatu præeunte & exercitu.

ⁿ *Quod & posteris deinceps datum.*] Id pugnat cum eo quod confestim sequitur. nam Hadrianus nullo alio intermedio post ipsum Traianum imperauit.

^o *Namque Hadrianus.*] Vlpianus in l. Prætor ait. 3. §. Diuus, ff. de sepulchro violato. scribit, Hadrianum rescripto sua poenam statuisse quadraginta aureorum, & in eos qui in ciuitate sepeliunt, quam fisco inferri iussit, & in magistratus, qui hoc passi sunt, locumque publicari iussit & corpus transferri.

^q *Quæ Platonis etiam institutio fuit.*] In libro 12. de Legibus,

Sepulchra
pro dignita-
te & opi-
bus.
Lex de se-
pulchris
struendis.
Epitaphium
& Epita-
phium.
Demetrii
sanctio.
Sylla.
Lycurgi.
Solonis.
Ægyptiis
tria sepul-
chorum ge-
nera.
Æthiopes.
Indi.
Germani.
Cyrus.
Romani.
Megaren-
ses.
Diogenis
sepeliendi
ratio.

citum, donec nouo postea edicto ad genus & familiam pertinere. Quæ quidem pro dignitate & opibus fiebant maiora, si imperatores aut summos duces amplis honoribus functos, sepelire contingeret: minora verò, si mediocris fortunæ viros sepulchro condi curarent. In quibus literis adnotabant, quot pedes à fronte, quot in latitudinem sacer locus procederet. Sed quum profusissimæ impensæ, & magnæ moles sepulchrorum quotidie fierent, sequutis inde temporibus, ne ampliori opère excitari sepulchrum, s̄ quàm quod quinque diebus absolueretur, r̄ nec maiori lapide, quàm qui laudes sepulti & titulos honorum acciperet, lege cautum fuit: u quod Græci epitaphium, siue x epitaphium dixerent, y id quod Plato legibus cauit, & Græci sancire, ne quis maioris operæ sepulchrum excitaret, quàm quod decem homines triduo perficerent: z néve Hermas in Ceramico apponere, a aut longè petito proœmio epigramma inscribere fas foret. b Mox Demetrius rex nouis sepulturis modum statuit, sanxitque super defuncti cineres erigi columellam, quæ vltra cubitos tres non extaret. Quod Sylla lege promulgata constituit, qua funebres impensæ, & ambitiosæ exequiæ, atque ad rogi munera, necnon conuiuiorum impendia, præscripto fine taxabantur: qui tamen in Metellæ coniugis funere legem suam transgressus, profusione maxima exequias dedit. Lycurgus verò defuncti nomen tumulo ascribi vetuit, nisi illius qui fortiter pro patria occubuisset, & operam in bello reipub. nauasset. c Solon verò pœna coercuit illos, qui sepulchra delerent, aut in gentilia alienum inferrent. d Ægyptiis tria fuere sepulchrorum genera: vnum præcipuum & maximi sumptus, quod argenti talento taxabatur: medium, minarum viginti: humile verò, ex leui materia minimæ impensæ. e Clariora fuere Æthiopibus: nam ditiorum monumenta ex auro fiunt, tenuiorum ex argento, inopes autem conduntur fictilibus. f Indi & g Germani operosa sepulchra, vt graui defunctis, aspernati sunt, itaque humili condebantur tumulo. h Cyrus verò apud Xenophontem, non auro, nec argento condi, sed terræ corpus reddi voluit velut matri. Singulosque singulis sepulchris condi apud Romanos diu permansit, i quod ab Atheniensibus usurpatum est. Megarense contra: nam tres aut quatuor defuncta corpora singulis condebant tumulis prona: k contra Diogenes Cynicus. nam corpus in faciem sepeliri censuit, inferiora aliquando conuertenda arbitratus. In publico tamen non fuisse ius sepulturæ, ex decreto pontificum ca-

ANNOTATIONES.

bus, Nullum, ait, in loco fecundo & agro ad culturam apto sepulchrum fiat. Sed is locus corpora defunctorum recipiat, qui ad cætera inutilis, & ad id tantum commodus viuentis minimè lædit. Nec enim à viuis & à mortuis terræ matris fecunditas impedienda est. Nemo ergo aut viuens, aut mortuus aliquem alimento priuet.

r *Quæ quidem pro dignitate & opibus.* Quod & nostris legibus probatur, at si quis. l. 4. §. hæc actio. illis verbis, Æquum autem accipitur ex dignitate eius, qui funeratus est: ex causa, ex tempore: ex bona fide: vt neque plus imputetur sumptus nomine, quàm factum est: neque tantum, quantum factum est, si immodicè factum est. Debet enim haberi ratio facultatum eius, in quem factum est: & ipsius rei, quæ vltra modum sine causa consumitur. Vide supra lib. 3. cap. 7. incip. Eam verò pyram. Ex legibus autem Platonis libro 12. Lex, inquit, ista sit, vt qui maximi census est, ad funus & sepulturam non plus quàm minas quinque impendat, qui secundi tres, tertij duas, quarti vnam: atque ita singulorum modica erit impensa.

s *Quàm quod quinque diebus.* Id Platonis est dicto libro 12. de Legibus, Agger, inquit, de sepulchris loquens, non altior sit eo cumulo, quem viri quinque diebus construere possunt.

t *Nec maiori lapide.* Plato ibi, Lapides, ait, superstruantur non maiores quàm vt possint defuncti laudes quatuor solum heroicis versibus editas comprehendere.

u *Quod Græci Epitaphium.* Epitaphium siue Epicedium, canticum quod dicitur cadaveri nondum sepulto: alio nomine Nænia dicitur, ex ἐν super, & ὠδή canticum.

x *Siue Epitaphium.* Cicero lib. 5. de Legibus. D. Hieronymus D. Augustino respondens, Epitaphium asserit propriè scribi mortuorum: sicut ab ipso epitaphium Nepotiani scriptum est. Liber item D. Hieronymi, qui de viris illustribus inscribitur, à quibusdam dicitur Epitaphium, qui titulus, vt inquit Diuus Augustinus, probari posset, si eorū tantum hominū, vel vitas, vel scripta contineret, qui iā defuncti essent.

y *Id quod Plato legibus.* Lib. 12. de Legib. & vide infra in verbo, Néve Hermas in Ceramico.

z *Néve Hermas in Ceramico.* Cicero lib. 2. de Legibus paulò ante fin. Sed post aliquanto, propter has amplitudines se-

pulchrorum, quas in Ceramico videmus, lege sancitum est, nequis sepulchrum faceret operosius, quàm quod decem homines effecerint triduo: neque id opere tectorio exornari, nec Hermas hos quos vocant, licebat imponi: nec de mortui laude nisi in publicis sepulturis: nec ab alio, si qui publicè ad eam rem constitutus esset, dici licebat.

a *Aut longè petito proœmio.* Cicero d. lib. 2. de Legibus.

b *Mox Demetrius Rex.* Cicero d. lib. 4. de Demetrio, Sepulchris, inquit, nouis finiuit modum. Nam super terræ cumulum noluit quid statui, nisi columellam tribus cubitis, ne altiore, aut mensam, aut labellum: & huic procuratori certum magistratum præfecerat.

c *Solon.* Cicero d. lib. 2. de Legibus. De sepulchris autem nihil est apud Solonem amplius, quàm nequis ea debeat, néve alienum inferat, pœnæque est, si quis bustum (nam id puto appellari τύμβον) aut monumentum, inquit, aut columnam violarit, deiecerit, fregerit.

d *Ægyptiis.* Diodorus Siculus lib. 2. c. 5.

e *Clariora fuere Æthiopibus.* Vide Herodotum lib. 3. Diodorus Siculus lib. 3. c. 5.

f *Indi.* Strabo lib. 15.

g *Et Germani.* Cornelius Tacitus de Morib. Germanorū.

h *Cyrus apud Xenophontem.* Libro 8. Pædiæ Cyri, cuius hæc verba sunt, τὸ δ' ἐμὸν σῶμα, ὃ παῖδες, ὅταν τελευτήσω, μήτε ἐν χερσὶ θῆτε, μήτε ἐν ἀργυρῷ, μήτε ἐν ἄλλῳ μηδενί, ἀλλ' ὡς τάχιστα τῇ γῇ ἀπόδοτε. Cicero lib. 2. de Legib. Ac mihi quidem, inquit, antiquissimum sepulturæ genus illud fuisse videtur quo apud Xenophontem Cyrus vitur, Redditur enim terræ corpus, & ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur. Tu tamen de ipsius Cyri sepulchro vide Arrianum libro 6. gestorum Alexandri, vbi aliud voluisse videtur.

i *Quod ab Atheniensibus.* Plutarchus in Solone sic scribit, In sepeliendo Megarense mortuos ad Orientem conuertunt, Athenienses versus Occidentem. Instat contra Heras Megarense, aitque Megarense etiam mortuorum corpora ad Occidentem humi mandare. Illud præterea maius adiungit, Atheniensium singulos singula sepulchra habere, Megarense tres & quatuor vno sepeliri.

k *Contra Diogenes Cynicus.* Laërtius in vita illius.

uebatur. Sed quum vis morbi Romæ passim per ignota capita vagaretur, ¹ Antoninus Philosophus Augustus, ut passim in vrbe liceret humari, cavit edicto, loco non definito. ^m Si qui tamen tyranni male de republica meriti, supplicio affecti essent, aut si qui laqueo & morte inhonesta, aut malo læto occubuissent, ⁿ vel cælesti essent afflati numine, illos condi sepulchro, aut humari non decebat, itaque insepulti abiiciebantur. ^o Vnius tamen Phocionis publico iudicio damnati, quum insepultum cadauer iaceret, seruilis manus sepelisse fertur. ^p Si autem de cælo sepulchrum tactum, aut fulmine ictum esset, locum à deo expeti, & propterea consecrari putarunt, ^q quod Lycurgo, ^r & Euripidi poëtæ contigisse ferunt, quorum sepulchra de cælo tacta sunt. ^s Eratque Græcis lege cautum, ut qui patrimonium prodegerat, sepulchro patrio non humaretur, sed externo: ^t Néve quis ob prodicionem reus, Athenis tumularetur, tanquam ob crimen famosus foret. ^u Ideo Phocionis, aliorumque qui prodicionis infimulati pœnas dederant, cadauera extra fines Atticos exegerunt. ^x Cimon verò Milticiadis filius, ut pater qui obierat in carcere, humaretur, captiuum se præstitit, & seruituti mancipauit. ^y Apud Ægyptios si quem prauis moribus vixisse contingeret, eiectum cadauer in vastis solitudinibus exponunt. ^z Persæ damnatorum corpora feris & canibus abiiciunt. In quo illud traditur mirum, quod cum

Tyranni & qui sibi mortem conscuerant, non sepulti.

Græcorum lex in prodigos. Proditores.

Ægyptij. Persæ.

ANNOTATIONES.

1. Antoninus Philosophus.] Lampridius in vita illius, Tanta, inquit, pestilentia fuit, ut vehiculis cadauera sint exportata farracisque. Tunc autem Antonini leges sepeliendi, sepulchrorumque acerrimas sanxerunt: quandoquidem cauerunt, ut si quis vellet, fabricaret sepulchrum: quod hodièque seruatur.

m Si qui tamen tyranni.] Appianus libro 2. bellorum Ciuium, Leges, inquit, tyrannorum corpora insepulta iubent abiici.

n Vel cælesti afflati essent numine.] Adde & sacrilegos communi Græcorum lege insepultos abiici iussos ex Diodoro Siculo lib. 16. cap. 6. Et eos qui sibi mortem consciuissent, nisi causam iustam protulissent. Vnde Quintiliano, si is est, deamat. 4. hæc lex celebratur, Qui causas voluntariæ mortis in Senatu nõ reddiderit, insepultus abiiciatur. Nam ut scribit Hegesippus lib. 3. cap. 17. Deus omnipotens thesaurum nobis optimum dedit, atque inclusum in hoc vase fictili, & consignatum commisit nobis custodiendum quoad ipsi placeat reposcere. Nonne in utroque crimen est, vel reicere depositum non reposcenti, qui dederit: vel reposcenti negare? Si hominis depositum violare pœna infamiæ est, quantò magis violare depositum Dei? Depositum Dei anima est in hoc corpore, anima quæ mortis istius, capax nõ fit. Non enim vllò mortis vinculo astringitur, atque alligatur, sed videtur mortem operari, cum soluitur corpore, atque de cõmisso sibi contubernio seiungitur. Cur igitur ante repetitum depositum mortem irrogamus, & animam quasi inutilem à nobis remittimus, atque e domo nostra excludimus, & corpus sine decore & gratia sui in terrâ resolvimus? Cur exeundi hinc præceptum non expectamus? Miles tesseram expectat, seruius imperium. Si quis horum sine præcepto exierit: alter desertor, alter fugitiuus est. Qui hominem fugit, pœnæ obnoxius est, quãuis improbum fugerit dominum: nos optimum omnium fugientes, possumus non adstringi impietatis flagitio? Et nõ multò post subiungit, Hæc non solum moribus hominum, sed etiam legibus interdicta accepimus. Namque alij insepultos proici iubent eos, qui in se ferrum deiecerunt. Dignum est enim, ut qui patris imperium non expectauerunt, priuètur quasi quodam matris gremio, terræ sepulchro. Alij dexteram manum abscindunt defunctis, ut separetur à membris sui corporis, quod aduersus corpus suum vesano militauit furore. Sed hunc exitum sacrilegi ferunt, aut proditores, vel percussores parentum, qui verum patrem non agnouerunt, nec sese cognoscunt. Ideo aut penitus sepeliri prohibentur, aut non toti sepeliuntur. Quod & à Iosepho traditur Belli Iudaici lib. 3. cap. 14. his verbis, Denique si qui se occiderint, apud nos quidem vsque ad solis occasum insepultos abiici decretum est, cum etiam hostes sepeliri fas esse ducamus: apud alios autem & dextræ iubentur abscindi eiusmodi mortuorum, quæ in ipsos armata sunt: quoniam ut corpus ab anima, ita manum esse à corpore alienam existimarent. Quin & qui in calamitate parentes deseruerunt (teste Quintiliano declam.

6.) insepulti abiiciuntur.

o Vnius tamen Phocionis.] Prob. Æmylius in vita illius in fi. Aliter Plutar. in vita illius ad fi. qui Atheniensium in Phocionem mortuum crudelitatem ostendens sic scribit, Atteij inimici, quorum nondum erat in viuum satis explicata crudelitas, mortui quoque corpus atrociter infectati sunt. Illud enim nullo prorsus igne succenso, nullo funesto lumine, nulla denique non honoris modò, sed ne humanitatis quidem significatione, Atticis exportari finibus edixerunt. Diciturque ex illius familiaribus neminem eius corpus contingere ausum, sed Conopionem quendam curandis funeribus quæstum facere solitum, mercede accepta, in Eleusina deportasse cadauer, ibique igne ex agro Megarico sumpto, id concremassse.

p Si autem de cælo sepulchrum tactum.] Quod probat exemplis seqq.

q Quod Lycurgo.] Plutarchus in vita illius in fi. Quamobrem, inquit, & Aristoteles ait, minoribus Lacædemonem quàm par esset prosequi Lycurgum honoribus, tametsi maximis prosequuntur. Nam & templum ei condidere, & singulis annis, ut deo, sacra faciebant. Dicitur autem cum eius reliquiæ domum veherentur, de cælo tactas esse.

r Et Euripidi.] Plutarchus in eodem loco, vbi dicit id eis solis illustribus viris obtigisse, his verbis, Hoc verò non facile alteri cuiquam ex illustribus præterquàm Euripidi accidisse, & mortuo & condito in Macedonia iuxta Arethusam. Itaque argumentum ac testimonium magnum iis est, qui sunt Euripidis studiosi, illi soli post mortem contigisse, quæ prius diis immortalibus dilectissimo piissimoque Lycurgo contigissent.

s Eratque Græcis lege cautum.] Et id quidem de Abderitis tradit Laërtius in Democrito.

t Néve quis ob prodicionem reus, Athenis tumularetur.] Thucydides libro 1. non adeò longè à fi. vbi de morte & sepultura Themistoclis loquitur. Et Xenophon libro 1. Rerum Græcarum, vbi & idem de sacrilegis dicit. Ad quod & tu vide supra in verbo, Vel cælesti afflati essent numine.

u Ideo Phocionis.] Valerius Maximus li. 5. c. 3. de Ingratis sic scribit, Phocion his dotibus, quæ ad pariendum honorem potentissimæ iudicantur, clementia & liberalitate instructissimus, non tantum in eculeo Atheniësis impositus est, sed certè post obitum nullam Atticæ regionis, quæ ossibus eius iniiceretur, glebulam inuenit. Iussus extra fines proijci, intra quos optimus ciuis vixerat. Plutarchus loco quem citauimus supra ibi, Vnius tamen Phocionis.

x Cimon vero Milticiadis.] Probus Æmylius in vita illius post princ.

y Apud Ægyptios.] Ægyptij (authore Diodo. Siculo lib. 2. cap. 5.) iudicum sententia corpus eius, qui comprobatus est malè vixisse, sepulchro priuant.

z Persæ.] Id vsque ad versi. Hostium tamen sunt Plutarchi in Artaxerxe.

a Hostium

Clearchi
Cadauer.
Hostium
sepulchra.

Pecudum
sepulchra
& exequia.

Ægyptij.

Athenien-
sium tribuū
mos de iis
qui bello ce-
ciderant.

Clearchi cadauer ob crimen infimulati canibus expositum foret, magna vis venti exorients, illud puluere texit, tanquam diis significantibus immeritum pœnas dedisse. ^a Hostium tamen sepulchra nobis religiosa non sunt: ideo violari sine piaculo possunt, lapidesque inde sublato in quemlibet vsum conuertere, non est vetitum. Atque licet Athenis magna fuerit sepulchrorum cura, non minor tamen Romanis, qui publica monumenta etiam pauperibus & seruis vbi conderentur ædificarunt. Apud Græcos quoque detestabili crimine obnoxius erat, & capitis pœna dignus, qui insepultum cadauer reliquisset, adeo, vt equos & canes parentis affectu, ^b Cimonem ^c & Xantippum luxisset, & tumultu indidisse legamus. ^d Anser quoque Lacydi philosopho ita adhæsisse fertur, vt nec domi, neque foris ab eo discederet: quem elatum funere, effusis lachrymis sepeliuit. ^e Alexander quoque Bucephalo duxit exequias, ^f sicut Agrigētini equis sepulchra & pyramides erexere. ^g Inter quos Augustus Octavius, ^h & postea Hadrianus Cæsar equo tumulum fecisse traduntur maximi sumptus, & carmen inscripsisse. ⁱ Commodus quoque Prasino equo mortuo sepulchrum in Vaticano fecit. ^k Et Romani coruo dedere exequias, præcedente tibicine, duorum Æthiopum humeris elato: ^l Ægyptij verò quum feles aut aliquod animal moritur, cuius superstitioni addicti sunt, sindone contectū, & sale atque aromatibus delibutum, sepeliunt. ^m Quare circa Myridis paludem cornicis atque ibidis sepulchra sumptuoso lapide viscebantur. ⁿ Tantaque apud Græcos cura sepulturæ fuit, vt decem prætores, quod bello nauali apud Arginusas vi tempestatis acti, defunctos in acie non sepelissent, ab Atheniensibus capitis accersiti, & ultimo supplicio affecti sint. ^o Et Lacedæmonij dum contra Messenios ducunt, ne milites qui bello ceciderant, insepulti manerent, tesseras in brachiis insculptis nominibus habuere. Inoleuitque mos Athenis, vt singulæ tribus singulas arcas, in quibus cadauera & dispersas reliquias illorum qui bello ceciderant, suæ cuiusque tribus inquisita colligerent, in expeditione vehiculis ferant. Vnus autem torus constratus

ANNOTATIONES.

^a *Hostium tamen sepulchra.*] Caius in l. sepulchra. 4. ff. de sepulchro violato. Sepulchra, inquit, hostium religiosa nobis non sunt: ideoque lapides inde sublato in quemlibet vsum cōuertere possumus: nec sepulchri violati actio competit.

^b *Cimonem.*] Plutarchus in Catone Censorio, Equarum Cimonis sepulchra, quibus olympia ter cum vicit, penes ipsius monumentum videntur.

^c *Et Xantippum.*] Plutarchus ibi addit, Quid quod etiam canes familiares ac domesticos cum alij multi, tum Xantippus ille priscus diligentissime humados curauerunt? Is enim canem, qui eo tempore, quo ciuitas vrbe relicta Salamina trans mittebat, triremi secum enatauerat, in arce sepeliuit. Cui etiam loco Cynotaphium cognomentum est. Præterea in Themistocle hanc historiam sic scribit, Memoratur Xantippi Pericli patris canis, quod abeuntis domini desiderium & solitudinem ferre non posset, in mare insiluisse, natando triremem assecutus in Salaminem esse delatus, ibique expirans continuo interiisse: quo in loco etiam his temporibus, Canis tumulum vocant, vbi sepulchrum eius fuisse traditur. Ælianus de Varia historia lib. 8. cap. 4. scribit, Poliarchum quoque canes & gallos, si quibus oblectatus fuisset, mortuos publicè extulisse, & amicos suos ad funus aduocasse, splendideque eos sepelisse, & in illorum monumentis columnam erexisse, in eisque illorum epitaphia insculpsisse.

^d *Anser quoque Lacydi.*] Plinius lib. 10. c. 22.

^e *Alexander quoque Bucephalo.*] Pomponius Mela lib. 2. ca. 47. Plinius lib. 6. cap. 20. & lib. 8. cap. 42. scribit, Alexandrum Bucephalo defuncto exequias duxisse urbemque tumulo circumdedit nōmine eius. Solinus cap. 47. aut aliorum computatione 57. Plutarchus in vita ipsius Alexandri, vbi & idem dicit de cane nomine Perita. Et vide Diodorum Siculum lib. 17. Quintum Curtium lib. 5. Iustinum lib. 12. Gellium lib. 5. cap. 2. Arrianum lib. 5.

^f *Sicut Agrigētini.*] Pomponius Mela vbi supra, Plinius lib. 8. cap. 42. Solinus vbi etiam nuper.

^g *Inter quos Augustus Octavius.*] Plinius d. lib. 8. ca. 42. Fecit, inquit, & Diuus Augustus equo tumulum, in quo Germanici Cæsaris carmen est. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habentur.

^h *Et postea Hadrianus Cæsar.*] Dion in vita illius, Magnò, inquit, argumento est, eum studio venandi delectatum fuisse, quod Borysthēni equo, quo libenter in venationibus utebatur, mortuo monumentum ædificauit, erexitque columnam inscripto epigrammate. Ælius etiam Spartianus in vita

illius, Equos, ait, & canes sic amauit, vt eis sepulturam constitueret.

ⁱ *Commodus.*] Non ille quidem filius Antonini Philosophi, nec Ælius Verus, qui & Ceionius Commodus dictus est, quem Hadrianus adoptauit: sed alius Verus eius filius, qui & Commodus dictus est ex Iulio Capitolino in vita illius, cuius hæc verba sunt, Nam & volucris equo Prasino aureum simulachrum fecerat, quod secum portabat. Cui quidem passas vuas & nucleos in vicē hordei in præsepe ponebat, quem sagis fuco tinctis coopertum in Tiberiana ad se adduci iubebat. Cui mortuo sepulchrum in Vaticano fecit.

^k *Et Romani coruo.*] Plinius lib. 10. c. 43.

^l *Ægyptij.*] Herodotus libro 2. de Ægyptiorum superstitione loquens, Quibuscunque in domibus, inquit, vltro felis opetit mortem, earum domorum habitatores cuncti supercilia radunt. & paulò post, Efferuntur feles mortuæ ad sacra tecta, vbi falsæ sepeliuntur in vrbe Bubasti. Diodorus Siculus lib. 2. c. 4. de Animalibus diis apud Ægyptios & eorum cultus & sepultura, cum aliquod eorum animalium, felis, canis, ichneumonis scilicet, moritur, sindone contectum, cum vlulatu pectus percutientes, sale liniunt, ac cedri liquore, vnguētisque odoriferis, quò diutius seruetur corpus vinctum, in sacris locis sepeliunt. Euseb. Præparationis Euang. lib. 2. cap. 1.

^m *Quare circa Myridis paludem.*] Ælianus de Animalibus, lib. 6. cap. 7. & dictum est supra lib. 1. cap. 27. De huiusmodi autem animalium sepulturis Statius Syluar. lib. 2. in Epicedio Pileti his versibus,

—Genuit inter bella peremptum

Parthus equum fidosq; canes fleuere Molossi,

Et volucres habuere rogam, coruusq; Maronis.

ⁿ *Tantaque apud Græcos.*] Hæc vsque ad vers. Et Lacedæmonij. sunt Valerij Maximi libro 9. cap. 8. de Temeritate. nisi quod non decem Prætores, sed decem Imperatores dicit. Quancquàm scio & Prætoris appellationem trahi ad Imperatorem. Valerij verba hæc sunt, Atheniensium ciuitas ad vefaniam vsque temeraria, quæ decem imperatores suos, & quidem à pulcherrima victoria venientes, capitali iudicio exceptos, necauit, quod militum corpora, sæuitia maris interpellante, sepulturæ mandare non potuissent: necessitatem puniens, cum honorare virtutem deberet.

^o *Et Lacedæmonij.*] Sed & adde apud Romanos magna laudi datum fuisse Pompeio, quod eorum cadauera, qui in Triario aduersus Mithridatem infelicitè dimicauerant, & qui inhumati adhuc fuerant, splendide ac decorè tumularit.

Quod

inanis ducebatur, illorum qui conquisiti non apparerent: & postquam in publicis sepulchris illa condissent, ne essent inhonorati, insigni testimonio pietatis in defunctos, solenni oratione de ipsorum laudibus, quod pro patria mortem pugnando passi fuerant, illos magnificis verbis atque honoribus extulerunt: ^p tametsi ea procuratio funeris, inter pudendas & minimè ingenuas artes haberetur. ^q Si cuius tamen ossa cineresque in alienum sepulchrum deferrentur, illa erueret loci dominus, & sine pontificum decreto aliò transferre non poterat. Est tamen lege cautum, ut locus fulmine ictus, illico religiosus, & in nullius bonis fiat, quod eum deus consecrasset videbatur: ^r utque iuxta sepulchrum nouum, propiusve sexaginta pedes, inuito domino ædes admouere non liceat. Ideo inuiolabilia habita, ^s quæ nec præscribi poterant, nec vsucapi, sicut nec publica. ^t Et tam Romana lege ^u quam Solonis, ne quis alienum bustum violaret aut deiiceret, grauiissima fuit pœna interdictum: quare sepulchri violati actio constituta est. Notatumque & illud, sepulchra & loca religiosa ipsa antiquitate sanctiora fieri, ^x eoque diruto, nihilominus religiosum locum esse: quippe sepulchrorum sanctitas in ipso solo manet. Sancta verò dicuntur loca, quæ sacrata legibus, plebiscitisve sancita, pœnis adiectis, inuiolata manent: siquidem sanctiones aut obtestatione, aut consecratione, vel pœnis consecrantur. ^y Itaque muri & mœnia ciuitatum, quod illa transgredi non licet, & ^z tam intra quam extra pomerium omnes ab his arcentur, ^a nec cuiquam ædificia illis admouere fas est, augusta & sancta dicta sunt: ideo illibata iuris sanctione defenduntur. Capitale enim fuit, & seueriori pœna coercitum, ^b etiam lege Romuli, illi, qui mœnia transgressus attigisset. ^c Neque mœnia solum, sed ipsum pomerium, quantumque circa mœnia loci est, quod nec coli, neque atari fas erat, sanctum esse liquet. Tametsi sacra & religiosa, quâdoque sancta dicta sint. ^d Leges quoque quarum iussa pœnis & suppliciis ac religionibus in æternum coercentur, eò quia

Oratio funebris.
Locus fulmine ictus, religiosus & sacer fit.
Lex de non violando alieno busto.
Antiquas sanctitatem augebat.
Pomerium sanctum.
Sacra & religiosa sancta.
Leges sanctæ.
Leges breues esse conuenit.

A N N O T A T I O N E S.

Quod cum Lucullus neglexisset, iure odij materiam nactus est, ut ex Plutarcho scriptum est in vita Pompeij.

^p Tametsi ea procuratio funeris. Cicero lib. 2. seruilem Polinetorum familiam vocat.

^q Si cuius tamen ossa. Id Vlpiani est in l. ossa. 8. in princ. ff. de relig. & sumpt. fun.

^r Vig. iuxta sepulchrum nouum. Hæc lex teste Cicerone lib. 2. de Legibus, non adeò procul à fine xii. Tabul. est. Eius verba sunt hæc, Duæ sunt præterea leges de sepulchris: quarum altera priuatorum ædificiis, altera ipsis sepulchris cauet. Nam quod rogum bustumve nouum vetat propius sexaginta pedes adiacere ædes alienas inuito domino, incendium veretur acerbum. Quamobrem autem lex adiciat Nouum, intelliges ex verbis Pomponij in l. 3. ff. de Mortuo inferendo & sepulchro ædificando. cum ita loquitur, Si propius ædes tuas quis ædificet sepulchrum, opus nouum tu nunciare poteris: sed facto opere nullam habebis actionem, nisi Quod vi aut clam: Si propius ædificium alienum intra legitimum modum mortuus illatus sit: postea eum prohibere non poterit ædificij dominus, quod minus alium mortuum eò inferat, vel monumentum ædificet: si ab initio domino sciente hoc fecerit. ex quibus verbis datur intelligi, quare lex addiderit Nouum: quasi videlicet, ubi quis semel id passus sit tacite suo iuri renunciasse videtur.

^s Quæ nec præscribi poterant, nec vsucapi. Non enim ea alienari possunt §. sacre res. Instit. de Rerum diuisione. Ideo nec vsucapi. l. alienationis. 28. ff. de verb. signif.

^t Et tam Romana lege. ff. & C. de sepulchro violato per totum.

^u Quam Solonis. Cicero d. lib. 2.

^x Eoque diruto. Iustinianus in §. sacre. versi. locus. Instit. de rerum diuis. Locus autem, inquit, in quo ædes sacre sunt ædificatae, etiam diruto ædificio, sacer adhuc manet.

^y Itaque muri & mœnia ciuitatum. Cicero lib. 2. de Natura deorum, Plutarchus in Romulo, & nostræ leges in l. sanctum est. 8. §. in municipiis quoque muros esse sanctos, Sabinum rectè respondisse, Cassius refert: prohiberi quoque oportere, ne quid in his immitteretur. Et Vlpianus in l. sacra loca. 9. §. muros. ff. de rerum diuisione. cum ait, Muros municipales nec reficere licet sine principis, vel præsidis auctoritate, nec aliquid eis coniungere, vel supponere. Res sacra non recipit æstimationem. Et Iustinianus in §. sanctæ. Instit. eo. tit. Sanctæ quoque res, inquit, veluti muri & portæ ciuitatis, quodammodo diuini iuris sunt, & ideo nullius in bonis sunt. Ideo autem muros sanctos dicimus: quia pœna capitis constituta est, in eos, qui aliquid in muros deliquere

runt. Et huc ferè respicit Homerus dum Thebanæ mœnia sepæ vocat lib. 4. Iliados,

οἱ γὰρ τὸν ἑστατόνθ' ἑρὰ πᾶσι τοῖς τεύχεα θύουσιν.

Quamquam & aliò referri potest.

^z Et tam intra quam extra pomerium. Liuius 1. Decad. libro 1. Pomerium est circa murum locus, quem in condendis urbibus quondam Hetrusci quæ murum ducturi erant, certis circa terminis inauguratò consecrabant, ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgò etiam coniungunt, & extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spatium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, Pomerium Romani appellarent: & in urbis incrementum semper, quantum mœnia processura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur.

^a Nec cuiquam ædificia. In d. §. muros.

^b Etiam lege Romuli. Ex hocque Remum ipsius Romuli fratrem ideo interemptum ferunt, quod mœnia Romæ transiisset, pronunciasseque Romulum sic deinde, Quicumque alius transiliet mœnia mea interfectum iri. Et hæc vulgatiore fama fuit, ut scribit Liuius 1. Dec. lib. 1. Quamuis, ut idem dicit, alij aliter Remum interfectum tradant. Et priorem sententiam sequutus est Propertius lib. 3. elegia 7. ad Mecænatem,

Celsaq; Romanis decerpta palatia tauris

Ordinar. & caso mœnia firma Remo.

Et Lucanus lib. 1.

Frater primi maduerunt sanguine muri.

Plutarchus in Romulo, & problemat. capit. 26. Pomponius in l. vltim. ff. de rerum diuis. sic scribit, Siquis violauerit muros, capite punietur: sicuti si quis transcendat scalis admotis, vel alia qualibet ratione. Nam ciues Romanos alià quam per portas, egredi non licet: cum id hostile & abominandum sit. Nam Romuli frater Remus occisus traditur, ob id quod murum transcendere voluerit. Et Iustinianus in d. §. sanctæ. Instit. eod. tit. Alteram autem sequutus est Seruius, fabulosam illam priorem existimans in lib. 6. Æn.

—Vident ut gemina stent vertice crista.

^c Neque mœnia solum, sed ipsum pomerium. Liuius 1. Decad. libro 1. in regno Seruij Tullij, ubi declarat quid sit pomerium. Textum citauimus supra in verbo, Etiam lege Romuli.

^d Leges quoque. Vlpianus in l. sacra. 9. §. propriè dicimus. ff. de rerum diuis.

c Quas

Platonis
sententia de
legum pau-
citate.
Cleonis opi-
nio.
Quas leges
ratas habebant Ro-
mani.
Sacrosan-
ctum.
Nova legis
author ex-
ecrabilis a-
pud Ægi-
netas.
Legum abro-
gatio.
Porta cur
sancta non
esset.

non debent pœnæ sanctione corrumpi, sanctæ dicuntur: quas breues esse conuenit, velut monita ora-
culorum diuinitus missa, vt paucis iubeant, non pluribus disputent, suadeantque magis quam commi-
nentur: e quas quidem Plato iussit esse quam paucissimas: nam si suo iure funguntur magistratus, nihil
opus esse multiplici lege putauit: vbi verò horum improbitate aliò detorquentur, ex legum multitudine
perniciem afferri dicebat: f Fuitque opinio Cleonis apud Thucydidem, satius esse malis legibus as-
suetam ciuitatem non facile mutari, quam bonis inconstanter vti. g Sed tamen leges à populo latæ, ali-
ter ratæ non habentur, quam si patres authores fiant, h postquam fuit de cœlo seruatum, nisi que ad po-
pulum prius latæ, scriba suggerente, cōsensu populi, i non per vim, iussuque senatus k trinundino pro-
mulgatæ, & per præconem prolata, iurata & l recepta, in m foro proposita, ac in ærarium condita fuisse.
n Nam sacrosanctum quid fieri minimè poterat, nisi per populum plebemque sacratum esset. o Ideo
consulibus legem Curiatam ferentibus, quia à populo non recepta, sed à tribuno plebis sæpe interces-
sum fuerat, pro lege habita non est. p Proditumque memoriæ fuit, malos mores optimis ferendis legi-
bus sæpe causam dedisse: quia vbi perperam viuitur, multiplicibus edundis legibus magna datur occa-
sio. q Inde apud Æginetas cautum est, vt qui nouæ condendæ legis causam daret, inuisus omnibus &
execrabilis fieret. Sic apud Indos, si quis aliquid perniciosi inuenisset, nisi protinus remedio succurre-
ret, morte plectebatur. r Quæ quidem leges, licet in æternum editæ, quum aut vsus coarguit, aut rerum
status facit inutiles, pro tempore mutari & induci, ac facile abrogari possunt. s Porta verò ciuitatis non
vt mœnia, sanctæ sunt: quia quum per illas defuncta ferantur corpora, sacrosanctas minimè putarunt:
quod enim funestum est, id sacrum aut sanctum fieri minimè potest, tametsi alia feratur causa. t Cum
enim vrbiū conditores mœnia signarent, incincti ritu Gabino, id est, toga reiecta circa humeros, tan-
tum ad dextram interius, vaccam æneo aratro iungebant, stitiamque tenentes incuruam, ita vt omnes
glebæ in interiorē ruerent partem, perfecto sacrificio mœnia signabant: vbi verò portæ futuræ erant,
id loci minimè fulcabant, sed aratrum suspendentes, portarum spatia reliquere intacta. Ideo quum
mœnia signata solemnī sacrificio, sancta sint: portæ, quia signari illas vel fulcari minimè decebat,
sanctæ minimè fuere. In quo id seruatum meminimus, vt fruges in subiectam foueam demittant, &

A N N O T A T I O N E S.

e Quas quidem Plato iussit esse quam breuissimas.] Lib. de Le-
gibus 12. & ex eo Strabo lib. 6. sic scribit, Hoc & à Platone
dictum est, quibus leges adsunt plurimæ, ac pœnæ plurimæ,
iis & viuendi ritus deprauatos esse. Sicut quibus plures ad-
sunt medici, iis & ægrotudines per multas adesse, probabile
est. Quod postremum de medicis repetit ipse Plato de Re-
pub. lib. 3.

f Fuitque opinio Cleonis apud Thucyd.] Lib. 1. belli Pelopon-
nesiaci.

g Sed tamen leges à populo latæ.] Legum ferendarum morem
scribit Franciscus Maturantius in Comment. in Philip. 1.
Ciceronis. Vide Macrobi. Satur. lib. 3. c. 17.

h Postquam fuit de cœlo seruatum.] Cicero Philip. 5. Quam le-
gem igitur se Augur dicit tulisse non modò tonante Ioue,
sed propè cœlesti clamore prohibente, hanc dubitabit con-
tra auspicia latam esse. Augures tantæ authoritatis fuerunt,
vt nihil neque domi, neque foris, nisi auspiciatò gereretur:
quod Valerius docet lib. 2. cap. 1. de Institutis antiquis. Et
Cicero in Oratione in L. Pisonem queritur Obnunciatio-
nem, qua perniciosi legibus resistebatur, Fusia & Helia le-
gibus (quas propugnacula muròsque tranquillitatis atque
ocij vocat) euerfam esse.

i Non per vim.] Idem Cicero d. Phil. 5. Quibus de causis,
inquit, eas leges, quas M. Antonius tulisse dicitur, omnes
censeo per vim & contra auspicia latas, hisque legibus po-
pulum non teneri. Idem Philip. 15. Acta Antoni, inquit, re-
scidistis, leges refixistis: per vim & contra auspicia latas de-
creuistis.

k Trinundino promulgata.] Cicero in Oratione ad Pontifi-
ces pro domo sua, Si quod in cæteris legibus trinundinum
esse oportet, in adoptione satis est trium esse horarum, ni-
hil reprehendo. Et Philip. 5. Quid? promulgata fuit? quid?
nonne antè lata quam scripta? nonne antè factam vidimus,
quam futuram quisquam est suspicatus? Vbi lex Cæcilia &
Didia? vbi promulgatio? trinundinum? vbi pœnæ recenti le-
ge Iunia & Licinia? Quintilianus lib. 2. cap. 4. de legibus lo-
quens, Siue non trinò fortè nundino promulgata, siue non
idoneo die fuit, siue cōtra intercessionē, vel auspicia, aliud-
ve quid, quod legitime obstat, dicitur lata esse. Suetonius in
Augusto, cap. 67. Gellius lib. 4. cap. 9. Macrobius lib. 1. Satur.

cap. 16.

l Et recepta.] Vbi leges in Senatu approbatæ erant, & S. C.
factum erat, scribebatur, & plures authoritate suam ad-
scribebant: cuius rei exemplum extat in epistol. Celij 7. lib.
8. omnium autem 142. apud Ciceronem in Epistolis Fami-
liarib. Dion. Halicarn. lib. 11. vbi de Curiatis & Centuriatis
concionibus.

m In foro proposita.] Seruius in lib. 6. Æneid. in eum locum,
—Fixit leges pretio atque refixit.

Possumus, inquit, Antonium secundum Ciceronem in Phi-
lippicis accipere. Fixit autem ideo, quia incisa in æreista-
bulis leges affigebantur parietibus. Locus autem Ciceronis
est Philip. 1. vt opinor, vbi ita scribit, Quæ ita conseruanda
concordiæ causa arbitratus sum, vt non modò quas viuus
Cæsar leges tulisset, infirmandas hoc tempore non par-
rem: sed ne illas quidem quas post mortem Cæsaris prola-
tas esse & fixas videtis.

n Nam sacrosanctum.] Cicero in Oratione pro L. Cornelio
Balbo, Sacrosanctum, inquit, esse nihil potest, nisi quod per
populum plebemve sancitum videretur.

o Ideo Consulibus legem Curiatam ferentibus.] Dionys. Halicar.
d. lib. 7. 9. & 11. Vide Gellium lib. 15. cap. 27. & Sueton. in
Augusto, cap. 65. & Beroald. ibi.

p Proditumque memoria fuit.] Sallustius in Catilinam.

q Inde apud Æginetas.] Diodorus Siculus lib. 12. scribit,
Charondam sanxisse, si quem cuiuspiam legis abroganda li-
bido seu necessitas adduxisset, ei collum laqueo inductum
primùm circumdare: tum sic ornatum in concionem ad po-
stulandam à populo legis emendationem prodire oportere:
quam si non obtinuisset, laqueo, quo vinctus accesserat,
strangulabatur.

r Quæ quidem leges.] Liuius 4. Decad. libro 4. in Oratione
Valerij Tribuni plebis, quam habuit pro Oppia lege abro-
ganda.

s Porta verò ciuitatis.] Plutarchus in Romulo, & probl. cap.
26. & alibi diximus.

t Cum enim vrbiū conditor.] Virgilius lib. 5. Æneidos,
Interea Æneas urbem designat aratro.

Vbi Seruius eadem quæ Alexander hic scripsit, posuit, &
nonnihil Plutarchus in locis nuperrimè citatis. & vide in-
frà

ex vicina terra exaggerent, bouesque sulcatis mœnibus immolent. Macedones verò vbi primum vrbis mœnia futura erant, polentam inter solennia adhibuere.^u Quod quidem aratrum non ædificandis modò vrbibus, sed illis funditus euertendis inducebatur, quasi segetes ibi mox futuras denotarent.^x Fuitque constitutum, vt nemo Cæsarum, nisi qui imperij fines propagasset, non prouinciali, sed Italico agro quæsito, nationesque signis collatis & iusto prælio perdomuisset, ius proferendi pomœrij haberet.^y In qua re est animaduersum, Syllam vltimum Romanorum, pomœrium protulisse: & post Syllam, Claudium Cæsarem terminos vrbis propagasse.^z Si verò non pomœrium, sed templi ambitus & area consecranda forent, eam consecrationem fieri accepimus, vt serena luce omnem aream & spatium vitris coronisque euinceret. Mox milites & vestales virgines cum pueris puellisque patrimis & matrimis, ex quatuor fontibus aquam spargerent, boueque & tauro aream lustrarent. Prætorque præfides deos precatus, & magistratus vnà sacerdotisque & senatus, cum equitibus & populo, saxum ingens fundamentis iniicerent, passimque auri & argenti stipes, & metallorum primitias nullis fornacibus euictas aggerarent. In quo præcipuè cauendum, ne saxum, aurumve in aliud opus destinatum apponant.^a Notatumque & illud, vt non solum funesti à consecratione & sacris arceantur, sed manci, quique insignes debilitate corporis, aut membro non satis vtilis sunt, velut indigni qui sacra tractarent, propterea M. Sergius ob prauitatem imminutionemque corporis à sacris vt mancus amotus fuit, quòd sacra tractare nequisset. Quod Persis quoque in vsu fuisse traditum est, quibus morbo affectum oculo aut membro deficientem, dominari, vel sacris præesse inhibetur. Quòdque res & loca deorum immortalium diuino cultui mancipata, iussu populi per pontifices mutari & transferri, ac prophana fieri posse, verbis conceptis, amota religione, sæpe compertum est.

Non cuius Cæsari ius proferendi pomœria. Templi ambitus consecratio.

Manci, mutilati, debiles, & funesti à consecratione reiecti.

A N N O T A T I O N E S.

frà ibi, Quod quidem aratrum.

^u *Quod quidem aratrum.*] Horatius lib. 1. Carm. Ode 16.

Ira Thyestem exitio graui

Strauere: & altis vrbibus vltima

Sistere causæ, cur perirent

Funditus, imprimeretq; muris

Hostile aratrum exercitus insolens.

Vbi Acron interpres, Hæc, inquit, consuetudo fuit condendis atque euertendis ciuitatibus, vt aratro fierent: vt de condenda illud Virgilij, quod nos suprâ citauimus in verbo, Cum enim vrbium conditor, & de euertenda Cicero Philipp. 2. Vt vexillum tolleret & aratrum circumduceret. Et huc spectat illud Modestini in l. si vsusfructus. 21. ff. quibus modis vsusfructus amittatur. Si vsusfructus ciuitati legetur, & aratrum in ea ducatur, vt passa est Carthago, ciuitas esse definit: ideòque quasi morte definit habere vsusfructum. Illud quoque Lucani lib. 7.

Sarmaticumq; premit succinctus Consul aratrum.

^x *Fuitque constitutum, vt nemo Cæsarum.*] Seneca in libro de Breuitate vitæ, & Cornelius Tacitus lib. 12. Et vide Gellium lib. 13. c. 14.

^y *In qua re animaduersum est Syllam.*] Hæc sunt Gellij vbi nuper citauimus: vbi Syllam & Claudium, quos & ipse memorat, tradit Diuum quoque Iulium post Syllam pomœrium protulisse.

^z *Si verò non pomœrium, sed templi ambitus.*] Hæc vsque ad versic. Notatumque fuit. sunt Cornelij Taciti lib. 20. cuius hæc verba sunt, Vndecimo Calendas Iunias, serena luce spacium omne, quod templo dicabatur, euinctum vitris coronisque ingressi milites, quibus fausta omnia, felicibus ramis: dein virgines Vestales cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua, riuis & fontibus, amnibusque hausta, perluere. Tum Heluidius Priscus, Prætor, præeunte Plauto Heliano Pontifice, lustrata bonæ taurisque area, & super cespitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Minervam, præfidesque imperij deos precatus vt cœpta prosperarent, sedesque suas pietate hominum inchoatas, diuina ope attollerent, vittas, quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus, & sacerdotes, & Senatus, & eques, & magna pars populi studio lætitiæque connixi, saxum ingens traxere: passimque iniectæ sunt fundamentis argenti auriq; stipes, & metallorum primitiæ, nullis fornacibus victæ, sed vt gignuntur. Prædixere Aruspices ne temeraretur opus saxo, auròve in aliud destinato.

^a *Notatumque & illud.*] De funestis testis est Seruius in lib. 11. Æneidos in princ. ibi,

— Quamquam & sociis dare tempus humanis

Præcipitant curæ, turbataq; funere mens est.

Et alibi diximus. De Mancis Plinius lib. 7. c. 28. vbi & id de M. Sergio dicit. Et vide nostras leges Cōnubiales l. 2. nu. 59.

Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Voconia quæ esset, & quæ Furia, & Falcidia, explanatur.

C A P V T X V.

V M Palatini fori iudicia opperiremur, & tædio interdum ac mora offenderemur, in bibliothecam pontificum, quæ ibi fuit proxima, sæpe diuertebamus: ibique in quoscunque incideramus libellos, varia lectione cum amicis conterebamus. Cumque Ciceronis Catonem maiorem inibi fortè nacti essemus, hæc verba quæ ex persona Catonis Cicero memorat, in eo tunc pensitabamus. Cum ego quinque & sexaginta annos natus, legem Voconiam magna voce & bonis lateribus suasissem. Quid Voconia lege, quam tunc Cato suasisit, cautum fuisset, apud nonnullos qui aderant, quærebatur. Et quum ex nostratibus homo quispiam fori & iudiciorum non ignarus, idem quod Furia & Falcidia, Voconia lege cauere respondisset, ne scilicet testatori ex bonis suis ultra dodrantem legare liceret: vtque quarta hæreditatis pars scripto hæredi saltem maneret incolumis: sapiusque hanc legem abrogatam noua constitutione excitatam esse, & pleraque induceret: dixi ego, indubio errore labi illos, qui idem Voconia, quod Furia aut Falcidia, statutum fuisse contenderent: quippe Furia & Falcidia, contra legis 12. tabularum antiquissima decreta à principio latæ fuere. Quum enim duodecim tabulis quomodo volet, & cui quantumque volet, de bonis disponendi, illaque siue institu-

Ciceronis locus in Catone.

Non idem Voconia lege quod Furia & Falcidia statui.

N N N

tionis,

Lex Voconia.

Falcidia lex.

Domitiani statutum in mœchas. Censur.

tionis, siue legati iure relinquendi, data facultas foret: postea lege Falcidia & Furia, ut nisi ad dodrantem legare liceret, statutum fuit. Interiectis inde temporibus, Q. ^a Volumnius Saxa Tri. pl. tulit ad populum, ne quis heredem mulierem faceret, coercitæq; eo plebiscito mulierum hereditates sunt. Mox lege Voconia, quam C. Voconius Aricinus Tri. pl. tulit, sancitum fuit, ut non fœminas modò, sed ne quis census heredem etiam vnicam relinqueret filiam, quam legem Cato persuasit: quo quidem plebiscito, ne liceret legare mulieribus ultra quadrantem, sub graui documento verabatur: nam quum solidæ hereditates, & magna patrimonia mulieribus assidue legarentur, prorsus ut admirabile videatur, quantum mulierum opes hereditatibus accreuissent: quum obuiam eundum putarent, ne tam immodicæ largitiones mulieribus fieret, quibus temere abutebantur, cautum fuit lege Voconia, ut non ultra quadrantem, hoc est, quartam hereditatis partem, mulieribus ex quouis peculio obuicire posset. Lege autem Falcidia non quadrantem, sicut in Voconia, sed ne ultra dodrantem in legatis cuius absumere potestas foret, cauebatur, ut saltem quarta pars hereditatis & bonorum, heredi scripto, qui in bona & nomē adscitus erat, maneret incolumis. Quod enim Voconia lex mulieribus tantum interdixit, ne ultra quadrantem legaretur, lex Falcidia ad omnium hereditatem extendit, cauens ne ultra dodrantem, hoc est, nouem uncias testatori in legatis absumere facultas foret. Post aliquot verò ætates, quum multi adulteri præteritis liberis integrum allem mœchis testamento relinquerent, Domitianus Cæsar salubri constitutione, probrosis fœminis quæ mœcharentur, ius capiendi hereditates legatæque ademit, neve lecticis vectarentur, inhibuit. Quod autem verbis legis cauebatur, ne quis census heredem etiam vnicam relinqueret filiam, cæsus is dicebatur, qui multam pecuniam & ultra centum millia nummum in possessione haberet: nam cui multæ essent pecuniæ, multi cæsus æstimabatur. Verba verò legis duodecim tabularum, quibus libera facultas disponendi testatori datur, hæc fuere: Vti legassit suæ rei quisque, ita ius esto.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

^a Volumnius Saxa.] Ludouicus Viues in Augist. de Ciuitate Dei, lib. 3. c. 21. pro Volumnio reponit Voconium.

Quid responderim Hieronymo Massaino, cur in eodem forem statu semper, quum ad honores admitterentur alij. CAPUT XVI.

Hieronymus Massainus.

EMIRABATUR aliquando Hieronymus Massainus, vir multæ eruditionis, & in studiis bonarum artium non minus atque in rerum actionibus versatus abunde, cur, quum plurimos futes & ignauos ad honores & sacerdotia promotos, magnosque & opulentos quotidie videat, me tamen ipse in eadem fortuna eodemque semper tenore aspiceret, cui mercedem laborum studiorumque deberi putaret. Quotiesque in eos sermones venit, obiurgabundus & commoto similis meam segnitie accusabat, increpitaque ignauia, Tantis tu (inquit) laboribus tam diu nihil sapere didicisti? Cumque me non nimis laborare, & mea forte & parabili fortuna contentum respondissem, is ut me erigeret, languentemque spem excitaret, consilium dedit ut facerem, quod quempiam hominem astu & insigni arte longè clarissimum fecisse comperit, qui quum nullis bonis artibus ad pontificatum obrepere posset, dolia vini præcipui pleraque mercatus, ea pontifici dono dedit, suspicatus fore id quod euenit: quo maximè munere effecit, ut proximo senatu multa ampliora tulerit: namque & honoribus & pontificio donatus postea fuit. Aliosque referebat homines despectissimos turpissimosque, qui prædæ & rapinis assueti, pecunias siue iure, siue iniuria calamitosas erogatas, aut vi extortas, ad fiscum conferebant: quibus artibus effecere, ut clari præpotentesque euaderent. Aliosque ignobiles & obscuros sortis infimæ, atque è cæno emersos, ut aiunt, qui quum permodica re familiari essent, & gratia pollerent, tantum valuisse, ut ad sacerdotia & pontificatus, quum multi clari & disertis viri concurrerent, omnium suffragatione cæteris prælati sint. Innumerisque referebat alios moribus perditissimis, qui sceleris magnitudine ex infima fortuna ad honores obrepere. Memoria tenet, quum pueris nobis quidam magna doctrina, & in primis honestus vir, non minus græcè quàm latinè doctus, nihil præsidij, nihil sibi opis ad degendam vitam parare potuisset, vitamque admodum tenuem & anxiam duceret, cum inuidos mores cerneret, ac probitati præclusam viam, & quid sibi faciendum esset, animo volueret, ut aliquod in posterum vite subsidium parare posset, eò vesaniæ processit, ut coactus inopia, obscœnis & libero homine indignis artibus vacaret (quibus verò artibus, non libet dicere: ita fœdæ & pudendæ sunt) confecta que fuit sibi res ex sententia, namque haud multo post & sacerdotio & opibus actus, affluens & beatus tranquillissimè vitam egit. Adeò despecta fortuna, ubi nullus honos virtuti est, extrema experiri aliquando cogit. Quibus ego exemplis admonitus, vehementer animo consternatus sum, ne quando ut eiusmodi honores appeterem, subirem scelesti consilij & conscientie notam. Longè igitur multumque præstat, satiusque fuit, uti ingenio meo, vacuumque his molestiis, modico ciuilique cultu contentum esse, neque in ambitionem non necessariam incurrere, quàm bona animi, si qua sibi homo studio & labore parauit, ea turpi quæstu pessimo exemplo fœdare.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

Hoc caput nullis indiget scholiis.

Quibus

Quibus ex causis ouare ducibus licebat, & in quibus ouatio differt à triumpho.

CAPVT XVII.

ROMANI^a duces, qui in hostes victricia tulere arma, si minus ea quæ gesserant, triumpho digna forent, vt tantum ferrent honoris, persæpe quum domum reuertissent, minoribus triumphis & ouatione honestati sunt, quam^b Græci *ἐὐαν* nuncupant. Causæ verò ouandi, nec triumphandi, hæ ferme traduntur, ^c Si non debellati hostes penitus, sed solum pericula depulsa sunt: fusi quæ & fugati, perculsi & consternati, aut à populationibus coerciti, nō autem multis & magnis cladibus affecti forent. ^d Si ignominia tantum acceptæ cladis eleuata, ^e vel paululum laboris admissum, ^f aut non in sua & sibi constituta, sed in aliena prouincia res gessissent. Qui enim alieno auspicio res gesserunt, de prouincia triumphos agere non poterant. ^g Si nondum pacata prouincia reliquæ bellorū superessent, ^h Si bella non rite indicta, ⁱ vel cum hoste non legitimo, sed populo Romano indigno, ^k vt cum seruis, piratis ^l & fugitiuis bellū fuisset. ^m Vel si deditione facta, mediocri certamine, & incruento prælio pugnatum esset. ⁿ Aut si ex prouincia exercitus non deportatus, nec successori traditus foret. His omnibus ouare, nec triumphare legitimo triumpho permissum est. ^o Primus enim Posthumius Tubertus traditur, qui bello Sabino victor, quod haud multo negotio hostem fuderat, urbem ouans iniit: inde institutum, vt ob præmissas causas ouatio detur, non triumphus. ^p Pompa verò & apparatus idem ferè ouantis qui & triumphantis, sed tamen minor perhibetur: ^q nam & vniuerso senatu, & omnibus ordinibus obuiam effusis, paratu magno urbem inibat. ^r Et oppida bello capta, signaque militaria, spoliæque & captiua arma, muneraque quibus donatus fuerat, præ se gerebat. Tum duces bello capti, & obsides dati, bellorum machinæ, ^s & currus, ^t vasaque aurea & argentea, ^u ac quicquid pecuniarum ex manubiis & præda exactum foret, etiam coronæ oppidorum, quibus à sociis honestatus

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

^a *Romani Duces.*] Super hoc capite, vide Dionysium Halicarnasense lib. 1. Plutarchum in vita Marcelli, & Gellium lib. 5. c. 6.

^b *Quam Græci ἐὐαν.*] Plutarchus vbi supra. Et *ἐὐαν*, vt scribit Dionysius Halicarnasense lib. 5. Posthumium, inquit, minore pompa & humiliore, quam deprauato vocabulo nominant Ouationem quasi *ἐὐαν*.

^c *Si non debellati hostes.*] Dionysius libr. 8. vbi de ouatione C. Aquilij de Hernicis.

^d *Si ignominia tantum acceptæ cladis eleuata.*] Vide infra in verbo, Primus enim Posthumius Tubertus.

^e *Vel paululum laboris.*] Plinius lib. 15. c. 29. Gellius lib. 5. c. 6. Festus Pompeius lib. 13. vbi de ouali corona.

^f *Aut non in sua.*] Titus Liuius 4. Decad. lib. 4. in ouatione M. Heluij, Causa, inquit, triūphi negandi Senatui fuit, quod alieno auspicio, & in aliena prouincia pugnasset. Vide supra lib. 1. c. 22.

^g *Si nondum pacata prouincia.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi de Manlio Proconsule, dictum supra lib. 1. c. 22.

^h *Si bella non rite indicta.*] Sunt verba in eam rem Gellij d. lib. 5. c. 6.

ⁱ *Vel cum hoste non legitimo.*] Cum iusto hoste dicit Gellius ibi.

^k *Vt cum seruis & piratis.*] De his vtrisque Gellius in eodem loco.

^l *Et fugitiuis.*] Plinius lib. 15. c. 29. in fi. Scribit autem Gellius d. lib. cap. 5. Crassum, cum bello fugitiuorum confecto ouans rediret, coronam myrteam, qua ouantes coronabantur, insolenter aspernatum esse, & lauro, quæ triumphantibus dicata est, voluisse coronari. Vide infra.

^m *Vel si deditione facta.*] Plinius & Gellius in dictis locis.

ⁿ *Aut si ex prouincia exercitus non deportatus.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi etiam de Manlio Proconsule loquitur.

^o *Primus enim Posthumius Tubertus.*] Plinius lib. 15. c. 29. in fin. cuius hæc verba sunt, Bellicis quoque se rebus inseruit, triumphansque de Sabinis Posthumius Tubertus in Consulatu (qui primus omnium ouans ingressus urbem est: quoniam rem leuiter sine cruore gesserat) myrto Veneris coronatus incessit, optabilemque arborem etiam hostibus fecit. Sed aliter Dionysius Halicarnasense lib. 5. vbi dicit hæc causam fuisse, quod ei triumphus non fuerit decretus, tantum ouatio, ob cladem paulò antè acceptam cum ignomi-

nia, quando multis desideratis, parum abfuerit quin ipse in fuga veniret in potestatem hostium. Nam, vt non multò antè scribit, Posthumius in sinistro cornu abolendæ ignominia cupido, dextrum hostium cornu impulit, nullo vtræ respectu, dummodo vinceret, velut infans certusque mori, coniiciens se in hostes medios. Pomponius Lætus meminit huius Tuberti in Compendio historiae Romanae. ^p *Pompa verò & apparatus.*] Idem Dionysius d. lib. 5. differre triumphum ab ouatione dicit, quod in hac dux non curru, sed pedibus in urbem præcedit pompam militum: deinde pro intertexta auro trabea induitur toga prætexta, qui quotidianus cultus est Prætorum atque Consulm. nec sceptrum gestat, vt triumphantes, sed tantum lauream, in cæteris nullo discrimine. Et lib. 9. in fine omnino, Lucretius, inquit, triumphans urbem inuectus est, Veturius ouans rediit ex S. C. pompa pari cætera, nisi quod pedibus non curru ingressus est.

^q *Nam & vniuerso Senatu.*] Gellius d. lib. 5. c. 6. & Seruius lib. 4. Aeneidos, in eum locum, vbi quid ouatio differat à triumpho scribit,

—Sola fuga nautas comitabor ouanteis.

Ouatio, inquit, minor est triumphus. Qui enim ouationem meretur, & vno equo vitur, & à plebeiis vel ab equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ouibus sacrificat, vnde & ouatio. Qui autem triumphat, albis equis vitur quatuor, & Senatu præeunte in Capitolio de tauris sacrificat.

^r *Et oppida bello capta.*] Hæc omnia in ouationibus, vt in triumphis fiebant, vt diximus supra hoc eod. lib. c. 6. vbi de triumpho Mithridatico diximus ex Appiano.

^s *Et currus.*] Nam & hinc fortè currus ouantes vocat Propertius lib. 3. elegia 8. ad Meccenatem,

Persequar & currus viroque ab litore ouantes

Parthorum, astuta tela remissa fuga.

Quamquam & aliò possit referri, & vide infra ibi, Sola plebe, aut equestri ordine.

^t *Vasaque aurea & argentea.*] Hæc portabantur in ouatione, vt in triumpho de quo diximus supra lib. 6. cap. item 6.

^u *Ac quicquid pecuniarum ex manubiis & præda.*] Nam & Appius Clodius Cento ex Celtiberis ouans decem millia pondo argenti, quinque auri in ærarium tulit, apud Liuium 5. Decad. lib. 1. ad finem. M. Heluius ouans (vt idem

Myrtea corona ouantis.
Ouantes initio sine exercitu & legionibus pedibus urbem ingrediebantur.
Laurea corona ouantium.
Equitum ornatus in ouatione.
Ouantium sacra.
Ouatio unde dicta.
Tibia in ouatione.
Obuia procedentium, qui equo veherentur, & contra.

fuerat. ^x Tum si qui milites donis militaribus, torquibusque & armillis donati essent, pulcherrimo comitatu præcedebant. Ipse verò dux cui ouandi honos datur, ^y myrtea insignis corona ^z sceptrum manu tenens, ^a non triumphali picta vel aurata veste, nec ^b curru quadriiugo, vt triumphantes, ^c sed purpurea decorus, ^d insidens equo. Neque senatu sub prætextis iuxta currum, triumphantis more, ^e sed eo subsequente, ^f sola plebe & equestri ordine, aut equitibus præeuntibus incedebat. Sed notandum, eos quibus ouandi dabatur ius, prius seculis sine exercitu aut legionibus ^g vrbē pedibus iniuisse: ^h lapsis post ea temporibus, vt equo veherentur, morem præualuisse: exque duobus imperatoribus rebus bene gestis, alteri triumphum, alteri vt ouans urbem iniret, datum esse. ^k Cum Lucretio Tricipitino Veturio consul de Volscis & Æquis triumphauit: sed alteri, vt curru quadriiugo triumphantem legiones sequerentur: Veturio verò, vt sine legionibus ouans equo veheretur, à senatu datum fuit. ^l Bello etiam Punico secundo, Marcus Liuius & Claudius Nero de Hasdrubale & Poenis triumpharunt: sed Liuius curru triumphans cum legionibus, Nero autem sine exercitu equo urbem inisse proditur. ^m Interdum verò ouantes lauro, non myrto coronatos inuenimus: siquidem Marcus Crassus de fugitiuis & Spartaco, quos collatis signis vicerat, ex consulto senatus, lauro coronatus ouasse traditur. ⁿ Et Tiberius Cæsar quum de Vindelicis mæsta ciuitate propter repentinū incommodum triumphare nolleret, non equo, sed curru cum triumphalibus ornamentis lauro ornatus, ouans ingressus est. ^o Turmas quoque equitum non lauro, sed olea ornatas, ^p cum militaribus iocis & versibus inconditis ouanti præcedere, non subsequi, vt in triumphis solet: ^q neque ouantes candidos tauros aut boues mactare, vt erat triumphanti mos, sed coronatas oues ante se agere, illasque exacta pompa immolare compertum est, quare ouationem dixere. Neque, ^r clangentibus tubis, vt ille Martius solet, sed modulantibus tibiis deduci. ^s Illud quoque notatum perhibent, tam in maioribus quàm minoribus triumphis, nisi quibus præcipui honoris aut priuilegij prærogatiua indultum fuisset, vt equo vectarentur, omnes qui ouanti aut triumphanti prodirent obuam, quique erant comites, pedibus & non equo incessisse: quod longo post tempore obseruatum mansisse in triumphali pompa, multa documenta sunt.

ANNOTATIONES.

Liuius scribit 4. Decad. lib. item 4.) Argenti infecti tulit in ærarium quatuordecim millia pondo septingenta triginta duo, & signati bigatorum 17. millia 22. & Olscensis argenti 12. millia 438.

^x Tum si qui milites.] Gellius lib. 5. c. 6. in fi. autoritate Massurij scribit, milites non sequi solitos ouantes, sed vniuersum Senatum: quod dictum est supra.

^y Myrtea insignis corona.] Plinius lib. 5. cap. 29. ad finem. Plutarchus in Marcello & in Crasso. Gellius d. libr. 5. cap. 6. vbi rationem reddit, quod ouatio non Martius, sed Veneris triumphus foret. Festus Pompeius libro 13. vbi de quali corona. Idem autem lib. 11. dicit Papyrium Myrtea corona vsum fuisse, quod Sardos in campis Myrteis superasset.

^z Sceptrum manu tenens.] Dionysius Halicarnassensis lib. 5. vt iam diximus supra in pompa & apparatu ouantis, scribit ouantes sceptrum non gestare, vt triumphantes, sed tantum lauream.

^a Non triumphali picta vel aurata veste.] Dionysius d. lib. 5. vbi de ouatione Posthumij de Sabinis.

^b Nec curru quadriiugo, vt triumphantes.] Nam hi eo curru vtebantur in triumpho, vt diximus supra cap. 6. huius lib. 6. vide infra ibi, Insidens equo.

^c Sed purpurea decorus.] Suetonius in Nerone cap. 25.

^d Insidens equo.] Sabinus Massurius apud Gellium lib. 5. c. 6. in fi. pedibus ingredi ouantes dicit. Verum Tiberius Cæsar, vt scribit Suetonius in vita illius, c. 9. veterem morem aspernatus, curru, instar triumphantium, non equo, vel pedibus instar ouantium, urbem introiuit. Dion plurimos ouantes equo vectos fuisse dicit. Nam de Cæsare, ἰππέοντι ἐν τῷ ἀλβανῷ. De Augusto, τὸ ἐφ' ἵπποις ἐξελάσσει. De Druso, τὸ ὅτι κέλιτ' ἐς τὸ ἄστυ ἐλάσσει. De Tiberio, τὰ ὅτι τῷ κέλιτ' ὁπνίμια ἐπιμύει. De Antonio, ὅτι ἵππων αὐτὸς ἐξάραγοντες.

^e Sed eo subsequente.] Gellius d. lib. 5. c. 6.

^f Sola plebe, aut equestri ordine.] Seruius d. lib. 4. loco supra citato in verbo, Et currus.

^g Urbem pedibus iniuisse.] Dionysius lib. 5. vbi de ouatione Posthumij, & lib. 8. vbi de ouatione Aquilij, cuius verba adduximus supra. Et Plutar. in Marcello.

^h Lapsis verò temporibus.] Vt dictum est supra ibi, Insidens equo.

ⁱ Exq. duobus Imperatoribus.] Vide supra lib. 1. c. 22.

^k Cum Lucretio.] Hæc vsque ad versic. Bello. sunt Liuij Decad. 1. lib. 5.

^l Bello etiam Punico secundo.] Valerius Maximus lib. 4. c. 1. de Animi moderatione. Et vide supra lib. 1. c. 22.

^m Interdum verò ouans lauro.] Hæc vsque ad versic. Et Tiberius. sunt Plinij lib. 15. c. 29. ad fi. Plutarchi in Crasso. & Gellij lib. 5. c. 6. Et vide quod dixi ex Dionysio Halicarnassense lib. 5. supra ibi, Sceptrum manu tenens. Et adde M. Valerium vtraque corona & laurea & myrtea vsum fuisse ex Plinio vbi supra.

ⁿ Et Tiberius Cæsar.] Suetonius in vita illius, cap. 9. sic scribit, Quas ob res & ouans & curru urbem ingressus est primus, vt quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo nec antea tributo genere honoris.

^o Turmas quoque equitum.] Plinius lib. 15. c. 4. Oleæ honorem Romana maiestas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronando: item minoribus triumphis ouantes,

^p Cum militaribus iocis & versibus inconditis.] Vt videre licet supra cap. 6.

^q Neque ouantes candidos tauros.] Plutarchus in Marcello. Festus Pompeius lib. 13. vbi de ouantibus loquitur. Seruius in d. lib. 4. Æneidos vbi supra. Pomponius Lætus in d. Romanæ historiæ compendio.

^r Clangentibus tubis.] Ouationem (scribit Plutarchus vbi supra) non in curru laureatus, nec circumclangentibus tubis, at pedes patricijs in calceis, modulantibus tibiis, myrteam gestans coronam ita peregit, vt nulla belli facies esset, sed omnia iucundum magis quàm terribilem præ se ferrent aspectum.

^s Illud quoque notatum perhibent.] Supra cap. 6.

Qui erant tribuni militum in Romanis castris, quæve potestas & officium foret, aut iurisdictio.

CAPVT XVIII.

TRIBUNOS^a militum qui castris & legionibus præerant, imperium in milites habere, exercituique & summæ rerum præesse, ferè peruulgatum est. ^b Qui tametsi à primis originibus terni ex singulis tribubus, Ramnensi, Titienſi, & Luceri crearentur: ^c tamen militari lege, vt singulis quatuor legionibus ^d seni ac deni tribuni præessent, sancitum erat. ^e Qui licet à consulibus & summis ducibus antea eligerentur, post aliquot ætates vt militari suffragio & prærogatiua crearentur, militibus munus datum fuit. Lapsis mox temporibus, vt populi suffragio & tribuni rogatione fierent, ^f lege cautum fuit: ex quibus qui à consulibus creabantur, ^g Rufuli, mox Rutuli nuncupati, eo quòd Rutilius Rufus consul de illorum imperio primus tulisset. Aliorum verò tribunorum militarium duo fuere genera, aut enim suffecti erant, aut comitiati. Suffecti, militari suffragio in castris. ^h Comitiati verò populi iussu comitiis creabantur. ⁱ Demum sequuti Cæsares, tribunos ipsi delegere, homines insigni testimonio, in quibus esset specimen magnæ & expertæ virtutis. ^k Quare Hadrianus Cæsar viros ætatis exactæ & summæ prudentiæ, doctos ætate & vsu ad tribunatum euexit: vetuitque edicto, ne imberbis adolescensve, tribunus fieret. ^l Fuitque prisca moris, vt quum princeps ad tribunatum quempiam eueheret, gladium illi in manū traderet: quo signabatur, in milites iure militari habere imperium. Cuius edicti verba sic habent: Milites quibus iussi erunt, parento, eorumque tribuni sunt, & infra. ^m Huic Lacones & præsidij præfecto harmosten dixere nomen, qui magistratus semestris erat. ⁿ Illorumque præcipuum munus, castrorum & exercitus curam agere, ne sine munimento, sine custodiis sint, peruigiles excubias iubere, ne quid occulto speculatu hostes moliri possint. ^o In primisque

Tribuni militum nonem. Singularum legionum seni tribuni.

Tribuni per quos eligentur.

Tribu. Rufuli & Rutuli.

Tribuni Suffecti.

Comitiati.

Tribuni à Cæsaribus creati.

Harmosten. Tribuni officia.

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

^a *Tribunos militum.*] Multa de huiusmodi Tribunis militum Liuius 1. Dec. lib. 3. & 4. non semel, & 5. in princ. & 6. & 9.

^b *Qui tametsi à primis originibus terni.*] Varro linguæ Latinæ lib. 1. aut aliorum computa. 4. Tribuni militum, inquit, quòd terni tribus tribubus Ramnium, Lucerum, Tatiensium olim ad exercitum mitebantur.

^c *Tamen militari lege.*] Vide supra lib. 1. c. 5. vbi de hac eadem re.

^d *Seni ac deni.*] Liuius 1. Dec. lib. 9.

^e *Qui licet à Coss.*] Vt videre licet ex Polybio lib. 6.

^f *Lege cautum fuit.*] Illud tamen in illis tandem nouatum propter Macedonicum bellum in Perſea Regem Macedonum, quòd Consules ex S. C. ad populum tulerunt, ne Tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed Consulum Prætorumque in iis faciendis iudicium arbitriumque esset, vt scribit Liuius 5. Dec. lib. 2.

^g *Rufuli mox Rutuli.*] De his duobus Liuius 1. Decad. lib. 7. Asconius Pædianus in 2. in Verrem actione, Tribunorum militarium, inquit, duo genera. Primum eorum qui Rufuli dicuntur. Hi in exercitu creati solent. Alij sunt comitiati qui Romæ in comitiis designantur. Festus Pompeius lib. 16. sic scribit, Rufuli appellabantur Tribuni militum à Consule facti, non à populo: de quorum iure, quòd Rutilius Rufus legem tulerit, Rufuli, ac post Rutuli sunt appellati.

^h *Comitiati verò.*] Asconius Pædianus vbi supra, & de his etiam alibi supra lib. 4. c. 3.

ⁱ *Demum secuti Cæsares.*] Vt patet ex sequentibus.

^k *Quare Adrianus Cæsar.*] Spartianus in vita illius: Cuius hæc verba sunt, nec Tribunum nisi plena barba faceret, aut eius ætatis, quæ prudentia & annis Tribunatus robur impleret, nec pateretur quicquam Tribunum à milite accipere. Flavius autem Vopiscus in vita Probi Imperatoris tradit ipsum Probum adolescentem & propè imberbem Tribu- militum factum fuisse Valeriani Imperatoris iudicio. Sed & longis ante temporibus legimus Scipionem Africanum superiorem, admodum iuuenem Trib. militum fuisse apud Valer. Maximum lib. 5. c. 6. de Pietate erga patriam. Extat apud nos l. si Rufinus. 4. C. de testam. milit. qua cautum est Tribun. minorem annis testantem non posse dare libertatem feruis. & l. ult. eod. tit. quia licet antiquis legibus permitteretur pupillis, si Tribunatus numerum meriti fuissent, testamentum posse conficere: id tamen Iustinianus illius legis author abrogauit.

^l *Fuitque prisca moris.*] Hinc est quod Traianus Imperator cum Tribunatum militum Suræ Licinio traderet, parazonium quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexit: ac, Talem, inquit, enseni accipe, quem pro me ita demum strinxeris, si iuste imperaui: quòd si perperam quicquam per me fieri cognoueris, eò in perniciem meam utaris, velim.

^m *Hinc Lacones & præsidij præfecto Harmosten.*] Dionysius Halicarnassæus lib. 5. non multò ante fin. Quoties (inquit) nec leges tuerentur iustitiam, nec magistratus ad legum tutelam sufficerent, & in temporum nouitatibus opus esset institutis non tam optimis, quàm ad præsentem rerum statum accommodatissimis, non solum in improvisis casuum aduersitatibus, verum nonnunquam & in immodicis prosperitatibus, quæ bonam constitutionem Reipub. corrumpere, celeremque ac liberam correctionem postularent, necesse erat, regias ac tyrannicas potestates rursus in medium proferre conuelatas honestioribus vocabulis. Sic Theſſali Archos, sic Lacedæmonij Harmostas eos appellabant pro tyrannis vel regibus: quòd religio esset restituere potestates cum iureiurando & deuotione abrogatas deorum monitu. Thucydides lib. 1. vbi Laurentius Valla Harmosten vertit Præfectum. Plutarchus in Lycurgo, vbi Læpus Florentinus vertit Conciliator. Cæterum Xenophon in Rebus Græcorum multos Lacedæmoniorum Harmostas memorat. Idem Plutarchus in Alcibiade, Cum Calcedoniis, inquit, bellare adortus est, quòd defecissent Lacedæmoniorum præsidio & Harmostæ. Cæterum Xenophon in Rebus Græcorum multos Lacedæmoniorum Harmostas memorat: scilicet lib. 1. Clearchum: lib. 2. Stenelaum & Lyſandrum lib. 3. post princ. Thimbronem, & paulò post Dercyllidem, iterumque Lysippum, & alibi eodem libr. Tyſaphernes & Pharnabazus his cõditionibus pacem Dercyllidæ obtulerunt, Si Lacedæmoniorum Harmostæ ex regiis ciuitatibus abirent. Pausanias lib. 9. scribit, Thebanos post Leuctrensem victoriam Harmostas Lacedæmoniorum præfectos, quos in ciuitatibus ipsi Lacedæmonij cõstituerant, eiecisse. Aliter autem Harmostas accipit Pollux lib. 1. c. 10. *αἱ συνμαχῶν ἐπιτροπῶν καὶ πολιορκῶν.* & lib. 3. cap. item 3. *αἱ μνηστῆρας.*

ⁿ *Illorumque præcipuum munus.*] Redit ad magistros militum Romanorum. Iurisconsultus in l. officium. §. fin. de re militari.

^o *In primisque milites ad solenne iusiurandum adigere.*] Iulius

Tribuni statio. milites ad solenne iusiurandum adigere: neque enim militi arma capere fas erat, ni prius apud tribunum legitimum præstitisset iusiurandum, & qui etiam in castris iura dabant: quóque in promptu essent, & nihil moraretur imperium illorum statio in castrorum principiis erat, ubi tribunal habere, & iura dare assuerant, *q* quibus non virgas, vt consuli aut prætori, sed ad terrorem audaciæ, vites lictores præferebant, contumacesque milites Romani vel Latini nominis, iussa minus exequentes, non virgis, sed vitibus per centuriones: externos verò fustibus plectebant. *s* Alexander tamen Seuerus tribunis non lictores aut apparitores, sed milites anteire iussit, quatuor tribuno, sex duci, decem verò legato. *t* Erátque militari lege cautum, vt si miles dum cæditur ob crimen, vitem frangeret, aut centurionis vel tribuni manum teneret, de gradu deiectus, militia amoueretur: si autem violētas manus inferret, capite lueret. *u* Cúmque reliqui milites passim ferreos haberēt annulos, tribunis tamen, centurionibus & legatis, aut his quibus ordo & imperium erat, aurei dabantur: *x* à quibus siue in hostes ducere, siue castrametari, siue in prima acie & fronte locari, aut in subsidiis poni, vel in stationes & vigilias ire conueniret, tesseram milites petebant. Ipsi verò ab imperatore, quod dari oportebat, signū assumebant, copiasque equitum & peditum, quoties dimicandum erat, ornari & instrui, atque in aciem educi iuebant. Milites quoque in cōflictu præliorū, singulos & vniuersos hortari & monere, atque in cessantes animaduerte- re, tribuni proprium munus erat. Missionem quoque militibus perfunctis militia, si causam probarent, ex autoritate & iussu consulum dabant. *y* Quod Fuluius cohortem legionis in qua tribunus erat, si- ne iussu consulum missam fecerat, Quintus Fuluius Flaccus censor illum ararium fecit, & senatu amo- uit. *z* Si qui tamen post missionem studio pugnæ militare cuperent, nisi secundo sacramento adscripti essent, arma sumere, & merere, aut in hostes tendere nequibant. *a* Marcellus notauit tribunorum mili- tum officium esse, milites in castris habere dicto audientes, & intentos imperio, ad exercitationes de- ducere, in stationes mittere, claues portarum suscipere, ne occulta colloquia serant, néve quis author noui consilij cum hostibus moliri quid possit, stationes, vigilias, munitionesque ne infrequentes sint, nonnunquam interdium, sæpius noctu circuire, milites singulis momentis instructos paratosque habere, siue pabulatum, siue frumentatum vadant, præsertim si in procinctu hostes sint, exploratōque in ho- stes ducere. Cúmque frumentum militibus admetitur, ne quid minus æquo impartiant, interesse, néve perniciofa fame, aut inopia afficiantur, vtque præparati commeatus abunde sufficiant alimentis, ne arma, viri, equi aut pecunia desint, cū imperatore multo antè præuidere (nam Romani duces rationem commerciorum præcipuam habuere semper) castris locum capere, valetudinarios inspicere, sauciorum

*Tribuni mi-
litū officium
ex Marcel-
lo.*

A N N O T A T I O N E S.

Frontinus lib. 4. Stratagematōn cap. 1. L. Flacco & C. Var- rone Coss. milites primo iureiurando facti sunt: antè enim sacramento tantummodo à Tribunis rogabantur: cæterum ipsi inter se tantum coniurabant se fugæ, atque formidinis causa non abituros, neque ex ordine recessuros nisi teli pe- tendi feriendive hostis, aut ciuis seruandi causa. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 7. Æneidos,

Ipsæ vocat pugnas, sequitur tum cætera pubes.

Sacramentum, inquit, erat in quo vnusquisque miles iurat se non recedere, nisi præcepto Consulis post impleta sti- pendia: id est, militiæ tempora, scilicet viginti quinque annos.

p *Qui etiam in castris iura dabant.* Jurisconsultus in d. l. of- ficiū. Polybius lib. 6.

q *Quibus non virgas.* Vide in seq. Virgas pro Licetoribus posuit Iuuenalis sat. 8.

Præcedant ipsas illi te Consule virgas.

r *Sed vitibus per Centuriones.* Plinius lib. 14. c. 1. paulò ante si. de vitibus loquens, Quid, quod (ait) insertæ castris sum- mam rerum naturam imperiūque continent? Centurio- num in manu vitis & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit Aquilas, atque etiam in delictis poenā ipsam honorat. Et Cornelius Tacitus lib. 1. Centurio, inquit, Lu- cilius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Ce- dō alterum, indiderant: quia fracta vite in tergo militis, al- teram clara voce, ac rursus aliam poscebat. Iuuenalis lo- quens de Mario satyra 8.

Nodosam posthæc frangebat vertice vitem,

Si lentus pigra muniret castra dolabra.

Silius Italicus de Ennio, quem Centurionem fuisse dicit lib. 12.

Ennius antiqua Mæssippi ab origine Regis

Miscebat primas acies, Latiaq. superbum

Vitis adornabat dextra decus.

Martianus Iuriconsultus in l. militis agrum. 13. ff. de re mi-

litari, sic scribit, Irreuerens miles non tantum à Tribuno vel Centurione, sed etiam à principali coercendus est. Nam eum, qui Centurioni castigare se volenti restiterit, veteres notauerunt: si vitem tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punitur. Plinij locum de vite Centuriali scite admodum exponit Petrus Crinitus lib. 22. de Honestâ disciplina, cap. 2.

s *Alexander tamen Seuerus.* Ælius Lampridius in vita il- lius, Apparitores denique, inquit, nullos esse passus est Tri- bunis aut ducibus, nisi milites anteire voluit: iussitque vt ante Tribunal, quatuor milites ambulant: ante ducem, sex: ante legatum, decem: hi que ad domos suas reciperētur.

t *Erátque militari lege cautum.* In d. l. milites agrum. §. irre- uerēs. cuius verba adscripsimus supra in verbo, Sed vitibus per Centurionem.

u *Cumq. reliqui milites passim ferreos haberent annulos.* Quod & hinc videre licet quod Septimius Seuerus Imperator primus omnium militibus permisit aureis annulis vtī, vt tradit Herodianus lib. 3. Et vide Plinium lib. 33. c. 2. Liuius 1. Decad. lib. 3. neminem nisi equitem atque eorum ipso- rum primores annulum aureum pro insigni gestasse.

x *A quibus.* Scilicet Tribunis militum. Ex Polybio lib. 6. & Vegetio lib. 2. c. 9.

y *Quod Fuluius.* Valerius Maximus lib. 2. c. 2. de Disci- plina militari, Q. Fuluius Flaccus, inquit, Censor Fuluium fra- trem cohortem legionis, in qua Tribunus militum erat, iniussu Consulis domum dimittere ausum, Senatu amouit. Idem scribit Iul. Frontinus Stratagematōn lib. 4. c. 1.

z *Si qui tamen post missionem.* Vnde Cato ad Pompilium scripsit, vt si filium pateretur in exercitu remanere, secun- do eum obligaret sacramento: quia priore amisso iure cum hostibus pugnare non poterat. Hæc Cicero libro 1. Officior.

a *Marcellus notauit.* Imò Martianus in dicta l. officium. §. vlt. ff. de re militari. Flavius Vegetius lib. 2. c. 12.

b *Neque*

curam agere, nomina militum memoria tenere. Quippe imperatorem aut tribunum ignorare milites, pudenda infcitia est. ^b Neque aliud Othonem ad imperium euexit, quàm quòd quemque militum in agmine, in stationibus, in itinere nomine compellabat suo, ex hoc gratiam & studia hominum assequutus. ^c Querelas quoque militum audire, illorumque delicta militari lege plectere, infidum dan-
sumque militem militia gradu deicere, tribunorum potestatis est. ^d Fertur tamen Aurelianus Caesar tam seueræ disciplinæ fuisse, ut tribuno per epistolam mandarit, ut militum manus contineret, ne quis pullum aut ouem raperet, aut vuam ex vincis, aut segete spicas: ut arma terfa, calceamenta fortia, vestis noua, equus defricatus, & mulus centurionatus foret. ^e Fuitque antiqui moris, ut miles in castris ad centurionem, centurio ad tribunum, manè salutatum vadat, & ad edictum præstò sit. Ac licet tribunis militum centuriones subsint & decuriones, ipsi tamen legati imperio parent. ^f Eratque militari lege cautum, ne quis ubi tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset: ^g namque centurio, decurio, & ordinis ductor tribuno inferiores sunt. Alexander verò Macedo tanti tribunos & decuriones fecit, ut neminem nisi sexagenarium ordines ducere siuerit. ^h Hoc quoque notatum est, eum qui præconium faceret, inter decuriones admitti non liceret, & multo magis inter tribunos. Si tamen antea præconium fecisset, & postea artem desuisset, ad decurionatum admitti poterat, ad tribunatum non utique. Insuper obseruatum, ut si quando in aliquos iusta mouenda forent arma, senatum per tribunum militum de bello indicendo ad populum sæpe tulisse. ⁱ Quòdque veteri instituto ad tribunatum admitti nemo poterat, nisi prius alam duxisset: neque alam ducere, nisi cohorti præfuisset: siquidem cohors erat ala inferior: tribunatus verò legionum, post alam conferri darique consuevit.

Aureliani disciplina in militarem rapacitatē.

Qui ad tribunatū admissi.

A N N O T A T I O N E S.

^b *Neque aliud Othonem.*] Cornelius Tacitus lib. 17. sic scribit de Othone Imperatore, In itinere, in agmine, in stationibus vetustissimū quemque militum nomine vocans, ac Neroniani comitatus contubernales appellando, alios agnoscere, quosdam requirere, & pecunia, aut gratia iuuare, studia militum, iam pridem spe successionis affectauerat.

^c *Querelas quoque militum.*] Redit ad d. l. Martiani, de qua supra in verbo, Marcellus notauit. Id enim ex ea lege est. Polyb. autē lib. 6. Oportet, inquit, ut milites pareant Tribunis, Tribuni ad Consules referant. Attamen potestatem habet Tribunus mulctandi, pignoris capiendi, cædendique.

^d *Fertur tamen Aurelianus Caesar.*] Huius epistola militaris est ad vicarium suum data (ut scribit Flavius Vospicus in Aureliano) huiusmodi: Si vis Tribunus esse, imò si vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, segetem nemo deterat: oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit. De præda hostis, non de lachrymis provincialium habeat: arma terfa sint: ferramenta samiat, calciamenta fortia. Vestis noua vestem veterem excludat: Stipendium in baltheo, non in popina habeat. Torquem brachialem & annulum apponat: equum saginarium suum defricet, captum animal non vendat, mulum centuriatum committere curet. Alter alteri, quasi seruus, obsequatur: a medicis

gratis curentur. Aruspicius nihil dent: in hospitiiis castè se agant: qui litrem fecerit, vapulet.

^e *Fuitque antiqui moris.*] Polybius lib. 6. Equites ordinumque ductores omnes, inquit, oriēte luce accedant ad Tribb. tentoria, Tribuni ad Consulem: ille quod instat agendum, Tribunis edicit, Tribuni Equitibus, ordinumque ductoribus: iij multitudini promunt, tempore opportuno.

^f *Eratq; militari lege cautum.*] Liu. 1. Dec. lib. 7. paulò ante fig. *Namque Centurio.*] Liuius 1. Dec. lib. 8. in contentione L. Papyrij Dictatoris, & M. Fabij ob Q. Fabium, qui contra edictum Dictatoris pugnans, vicerat, Cum, ait, polluta semel militari disciplina, non miles Centurionis, non Centurio Tribuni, non Tribunus legati, non legatus Consulis, non Magister equitum Dictatoris pareat imperio.

^h *Hoc quoque notatum est.*] Hæc vsque ad versic. Insuper. sunt Ciceronis Epistola. famil. lib. 6. epistola 19. ad Leptam, incip. Simul ut accepi. ubi sic scribitur, Neque enim erat ferendum, cum qui hodie haruspicinam facerent, in Senatu Romæ legerentur, in municipiis decuriones esse nò licere.

ⁱ *Quòdque veteri instituto.*] Quibus adde apud Liuium 5. Decad. lib. 4. L. Æmylio Paulo, & C. Licinio Consul. Senatum decreuisse, ut in octo legiones parem numerum Tribunorum Consules, & populus crearent: creare autem neminem eo anno placuisse, nisi qui honorem gessisset.

Qui ludi scenici, qui Megalenses, qui Taurij, Compitalitij, Iuuenales, & Honorarij fuerint.

CAPVT XIX.

INTER spectatissimos ludos, qui plurimi Romæ fuerunt, ^a Romani ludi à regibus instituti primum, ^b qui & magni, & ^c Circenses dicti, præcipui semper habiti sunt, ^d Ioui, Iunoni, & Mineruæ

A N N O T A T I O N E S I N C A P. XIX.

^a *Romani ludi à regibus.*] Circenses ludos primus Romæ fecit Romulus, quarto mense ab vrbe condita, ut scribit Fabius Pictor, quo die Sabinas rapuit. Circenses dictos scribit Seruius in lib. 8. Æneidos, quòd ensibus circundarentur. Nam cum rudis vetustas non loca huiusmodi ludis apta edificasset, inter enses & flumina eos agebāt, ut ignauis vtrunque præsens esset periculum. Postea Tarquinio Prisco Rege locus est designatus Circo, qui postmodum Maximus est dictus, ut Liuius refert 1. Dec. lib. 1. Tum primum Circo, qui nunc Maximus dicitur, designatus locus est: loca diuisa patribus, equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent, Fori appellati. Ludicrum fuit equi, pugilisque ex Hetruria maximè acciti. Solennes deinde annui mansere ludi, Romani Magnique variè appellati.

^b *Qui & Magni.*] Liuius ubi supra. Cicero 2. in Verrem actione, Hi, inquit, ludi dies quindecim auferent: deinde

continuo Romani consequentur. Vbi Asconius Pædianus sic scribit, Roman. ludi sub regibus instituti sunt, Magnique appellati, quòd magnis impensis dati: tunc primum ludis impensa sunt ducenta millia nummum. Alij magnos ludos factos putant, quòd consiliorum secretorum Deo, id est, Neptuno lati, tum Regi & rerum conditarum & diis magnis, id est, Laribus vrbis Romæ dati sunt, quibus aiunt raptas Sabinas esse: ut videatur propter hoc dicere Virgilius lib. 8. Æneidos,

— *Magnis Circensibus actis.*

Festus Pompeius lib. 1. ubi de ipsis magnis ludis, Magnos ludos Romanos appellabāt, quos in honorem Iouis, quem principem deorum putabant, faciebant.

^c *Et Circenses dicti, &c.*] Virgilio ubi supra, & Suetonio in Cæsare, c. 39. & Nerone, c. 1. & ubique apud authores.

^d *Ioui, Iunoni & Mineruæ.*] Cicero 7. in Verre actio. Nunc

Sui cuique
deorū ludi.
Prætoris
edictum de
ludis.

Ludi ma-
gni.

f. anno 394.
Scenici ludi
quando pri-
mum facti.

Comœdia-
rum sex ge-
nera.

celebres: ^e nam singulis diis singuli erant dicati ludi: ^f quippe venationes & munera Saturno, scenici Libero, Circenses Neptuno: aliique aliis numinibus dabantur, quos ad placanda numina vnà cum sacrificiis, & cūque cantu & tibia celebrabant, prætoris edicto id decernente in hæc verba: Ludis publicis, quod sine curriculo & sine corporis certatione fiat, popularem lætitiā cantu, fidibus & tibiis moderantō, eaque cum diuino honore iunguntō, & infra. Quos etiam vrgente bellorum tumultu præmittere duxerunt nefas. ^h Quum enim secundo Punico bello externis hostibus Italia afflictaretur, & cuncta bello arderent, eosdem magnificè apparatusque factos, & in plures dies instauratos, ⁱ oleique congios in vicos datos fuisse comperimus. ^k Postea confectis bellis & rebus contra Samnites gestis, magnificè Romanos faciendos curasse, illōsque coronatum populum spectasse, victoribūque palmas è Græcia translato more, atque epulum ludorum causa ædiles dedisse, Titus Liuius author est. ^l Fuere quoque ludi magni, quos post pugnam ad Trasimenum votos inuenimus, æris trecentis trigintatribus millibus, bobus albis quadringentis, multisque hostiis & aliis diuitiis clari, ^m quos à Marco Acilio consule in apparatu belli contra Antiochum iterum votos, & magno sumptu exolutos, ac dies decem continuos celebratos tradunt: ⁿ in quorum celebritate, præcipua per singula puluinaria mittebantur munera. ^o Anno inde ab vrbe * ferè quadringentesimo, quum vis morbi ingens urbem peruassisset, & graui cælo vulgarentur morbi, tantaque tabes & vis mali ingrueret, vt nullum pestis suffugium foret, quum ope diuina luem minimè leuari crederent, victis superstitione animis, scenici primū ludi apparatu magnifico facti sunt, quos ludiones ex Hetruria, motibus non indecoris, versibus ridiculis cum cantu & tibicine adhibitis histrionibus, saltantes celebrarunt. ^p Eōsque ab ædilibus curulibus secundo Punico bello, per quatrīdium instauratos, ^q ac noctu luminibus accensis celebrari, ^r missiliaque varij generis spargi, authores memorant: in ^s quibus inter ludicra scenæ, comœdiæ repræsentari solebant, multis fabularum argumentis, & apparatu vario, ^t quarum sex fuere genera: namque ex his alia stataria, alia motoria, alia togata, nōnullæ palliata, pleræque prætextata, ^u aut Atellana. ^x Eratque constitutum, vt comœdi cum soccis proscenia inirent, actores tragœdiarum cum cothurnis: planipedes excalceati: ^y scenici certatores nudi, circa pudenda tantū velati. ^z Vtque ad ostentationem scenæ,

ANNOTATIONES.

sum designatus Ædilis. Scio mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani nominati sunt, maxima cum dignitate ac religione, Ioui, Iunoni, Minervæ esse faciendos.

^e *Nam singulis diis.* Lactantius Firmianus lib. 6. c. 20. ad fi. de Vero cultu, Paulatim, inquit, & cæteris diis idem honos tribui cœpit, singulique ludi numinibus eorum consecrati sunt, sicut Sisinnius Capito in libris Spectaculorū docet.

^f *Quippe venationes.* Lactantius ante ea quæ suprā adduxi, scribit, Et primitus quidem venationes, quæ vocantur munera, Saturno attributæ sunt: ludi autem scenici Libero, Circenses Neptuno. Idem Lactantius c. 6. Epitomes diuinarum institutionum, vbi de Spectaculis, quæ vitanda sapientibus & cauenda, censet, his verbis, Munerum editiones Saturno factæ sunt. Scena Liberi patris est. Ludi verò Circenses Neptuno dicati putantur: vt iam qui spectat, vel interest, relicto Dei cultu, ad profanos ritus transisse videatur.

^g *Cūque cantu & tibia.* Vide sequentia.

^h *Quum enim secundo Punico bello.* Liuius 3. Dec. lib. 2. & iterum 3. & lib. 5. non longè à principio.

ⁱ *Oleique congios.* Id Liuij est loco illo postremo, sic enim scribit, Ludi Romani pro temporis illius copiis magnificè facti, & diem vnum instaurati, & congij olei in vicos singulos dati.

^k *Postea confectis bellis, & rebus contra Samnites gestis.* Post triumphum Lucij Papyrij de Samnitibus, authore Liuius 1. Decad. lib. 10. ad fin. Eodem anno coronati primū ob res bello bene gestas ludos Romanos spectauerunt: palmæque tum primū translato è Græcia more, victoribus data.

^l *Fuere quoque ludi magni.* Liuius 3. Decad. lib. 2. satis longè à princ. Eiusdem, inquit, rei causa ludi magni voti æris 334. millibus, & triente: præter ea bubus Ioui 300. multis aliis diuis bubus albis atque cæteris hostiis.

^m *Quos à M. Acilio.* Liuius 4. Decad. lib. 6. Certa deinde sorte S. C. factum est: quod populus Rom. eo tempore duellum iussisset cum Rege Antiocho esse, quique sub imperio eius essent, vt eius rei causa supplicationem imperarent Coss. vtique M. Acilius Cos. ludos magnos Ioui voueret, & dona ad omnia puluinaria,

ⁿ *In quorum celebritate.* Votum Acilij Liuius post ea, quæ suprā adduximus hæc scribit, Id votum in hæc verba, præeunte P. Licinio Pont. Maximo, Coss. nuncupauit, Si duellum, quod cū Antiocho Rege sumi populus iussit, ex sententia S P Q R. confectum erit: cum tibi, Iupiter, populus Roman. ludos magnos dies 10. continuos faciet, donaque ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia quantam Senatus decreuerit. Quisquis magistratus eos ludos quādo, vbi-que faxit, hi ludi rectè facti, donaque data rectè sunt.

^o *Anno inde.* Liuius 1. Decad. lib. 7. post princ. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. de Institutis antiquis. Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 1. c. 32. lib. 2. c. 8. & lib. 3. c. 17.

^p *Eōsque ab Ædilibus curulibus.* Liuius 3. Decad. lib. 4. Ludos, inquit, scenicos per quatrīdium eo anno primū factos ab Ædilibus curulibus memoriæ proditur.

^q *Ac noctu luminibus accensis.* Suetonius in Caligula, cap. 18. Scenicos ludos & assidue, & varij generis, multifariam fecit, quondam etiam nocturnos, accensis tota vrbe luminibus,

^r *Missiliaque.* Idem ibidem iis, quæ proximè adduximus, hæc subiungit, Sparfit & missilia variarum rerum, & panaria cum obsonio viritim diuisit. Idem in Nerone, c. 12. Sparfa & populo missilia omnium rerum per omnes dies.

^s *In quibus inter ludicra scenæ.* De scenarum diuersitate & generibus dictum fuit suprā lib. 5. c. 16.

^t *Quarum sex fuere genera.* Donatus in vita Terentij.

^u *Aut Atellana.* Liuius 1. Dec. lib. 7. non multò post princ. Atellani, authore Festo Pompeio lib. 14. propriè vocantur personati: quia ius est iis non cogi in scenam ponere personam, quod cæteris histrionibus pati necesse est.

^x *Erātque constitutum.* Soccus non solum muliebre calciamento, sed & histrionicū esse, testis est Horatius in Arte,

Hunc socci cepere pedem grandesq; cothurni.

Alternis aptum sermonibus, & populareis

Vincentem strepitus, & natum rebus agendis.

De Cothurno dictum est suprā lib. 5. c. 15.

^y *Scenici certatores nudi, circa pudenda tantū velati.* Vide omnino nostras leges Connubiales l. 16. nu. 3. 1. & seqq.

^z *Vtq; ad ostentationem.* Hoc ex sequentibus probatur.

a Quippe

in argumentum fabulæ pro personis quas gerebant, varios amictus induerent: ^a quippe Agamemnon sceptrum ferebat, pellem bubulcus, Achilles arma, Telephus penulam & peram, ita ut pro fabulæ argumento congruens apparatus fieret per artifices scenicos, qui imitarentur affectus. ^b Utque in scena quinque tantum seruantur actus: nam scenico ludioni quinquies prodeunti, ultra prodire nō licuit: quod in tragœdia quoque seruatum est, ut non plures quàm quinque personarum actus fierent. ^c Utque finito argumento, & scena personis vacua, chorus & tibicen introducatur. In veteri verò comœdia seruatur, ut primarum partium communes actiones sint, aut gesta militiæ domique: postremarum verò conuiuia, cantus, potiones & lusus. ^d Postea, seu ob morum prauitatem, seu quia mali exempli ludi erant, perniciemque ciuibus afferebant, ita scenicos infectati sunt, ^e ut Scipio Nasica in censura scenicos ludiones tribu mouisse, & ærarios fecisse dicatur, ^f licet institutum foret, ut actores Atellanarum tribu non mouerentur, sed stipendia facerent & mererent: fuitque vetus mos diu seruatus, ut primitiæ spectaculorum à ludicris scenicorum choreis inciperent. ^g Cùmque Idæam deorum matrem ex Pessinunte Romani aduocassent, præter munera & apparatus magnificentiam, ludos in honorem deæ instituerunt, qui præcipui inde habiti sunt, quos Marcus Iunius Brutus cum templo in Palatio dedicauit, qui etiam scenici dicti: illosque ^h Megalenses appellarunt, ⁱ illorumque curam ædiles gerere, ac ^k veris initio prælata diuitiarum pompa celebrare: ^l permissaque ludendi licentia, personatos iuuenes, magistratuum priuatorumque munia & personas, & facta dictaque imitari, ^m & ante deæ simulachrum ludere, ⁿ matronasque spectatæ pudicitia in his psallere, memoriæ datum est. Quibus diebus Romanæ consuetudinis erat, conuiuia & sodalitates inuicem agere, & comedari, victu tamen frugali & modesto, nec die tantum, sed noctu epulari: namque hi ludi præcipue casti, magno fauore spectantium conspici erant, ^o ad quos seruos adire nō licebat: illosque prætores & magistratus purpurati, in toga & prætexta,

Decor ob-
seruatio in
vestibus.

Comœdia
antiqua ob-
seruationes.

ANNOTATIONES.

^a Quippe Agamemnon.] Sceptrum, quod propriè Iouis erat, ad Reges & Principes & magistratus translatus est. Virgilius lib. 1. Æneidos,

— Celsa sedet Æolus arce

Sceptra tenens.

Ouidius Amorum lib. 3. eleg. 1.

Leua manus sceptrum latè regale tenebat:

Lydius apta pedum sceptrum cothurnus erat.

Horatius in Arte, ut habitus ita verba personæ conuenientia tribuenda esse censet, his versibus,

Telephe, vel Peleu male si mandata loqueris,

Aut dormitabo, aut ridebo: tristitia mœstum

Vultum verba decent: iratum, plena minarum:

Ludentem, lascinia seuerum, seria dictu.

Et paulò post:

Intererit multum Dauidne loquatur an Heros,

Maturusne senex: an adhuc florente iuuenta

Feruidus: an matrona potens, an sedula nutrix:

Mercatorve vagus, cultorve virentis agelli:

Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.

Aut famam sequere, aut sibi conuenientia finge

Scriptor: honoratum si forte reponis Achillem:

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer:

Iura neget sibi nata: nihil non arroget armis,

Sit Medea ferox, inuictaque flebilis Ino,

Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes, &c.

^b Vig. in scena quinque tantum seruantur actus.] Vide Donatum in vita Terentij. Horatius de Arte poetica,

Neve minor quinto, neu sit productior actu

Fabula, qua posci vult, & spectata reponi.

^c Vig. finito argumento.] Ut videre licet in Tragœdiis Senecæ, & aliis Tragœdiarum scriptoribus.

^d Postea.] Ex sequentibus patet.

^e Ut Scipio Nasica.] Cicero in libris de Repub. & ex eo D. Augustinus de Ciuitate Dei lib. 1. c. 31. & lib. 2. cap. 13. Val. Maximus lib. 2. cap. 1. de Institutis antiquis, ubi loquitur de Institutis scenicis, sic inquit, Cæterum, authore P. Scipione Nasica, omnem apparatus operis eorum (scenicorum nempe portentorum) subiectum hastæ venire placuit. Atque etiam S. C. cautum est, ne quis in vrbe propiusve passus mille subsellia posuisset, sedensve ludos spectare veller, ut scilicet remissioni animorum iniuncta standi virilitas propria Romanæ gentis nota esset.

^f Licet institutum foret, ut actores Atellanarum.] Liuius 1. Decad. lib. 7. post princ. Valerius Maximus ubi nuper cita-

uimus, Atellani autem, inquit, ab Osci acciti sunt, quod genus delectationis Italica seueritate temperatum, idcircoque vacuum nota est: nam neque tribu mouetur, neque à militibus stipendiis repellitur.

^g Cùmque Idæam deorum matrem.] Liuius 4. Decad. lib. 6. Et eundem 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad. lib. item 4.

^h Illosque Megalenses appellauerunt.] Liuius, qui & ea Megalesia vocat, 3. Dec. lib. 4. Festus Pompeius, Megalesia, inquit, ludos Matris magnæ appellabant. Cur autem sic appellati sint, scribit Varro lib. 4. linguæ Latinæ, his verbis, Megalesia dicta à Græcis, quod ex libris Sibyllinis accersita ab Attalo Rege Pergami prope murum Megalesion, ubi templum eius deæ, aduecta inde Romam. Cicero de Arusp. responsis, Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templum in ipso Matris magnæ conspectu Megalensibus fieri celebrarique voluerunt? qui sunt more, institutisque maximè casti, solennes, religiosi.

ⁱ Illorumque curam Ædiles gerere.] Id videre licet ex Liuius in infinitis locis, & inter cætera 1. Dec. lib. 7. & Cicer. in d. Orat. de Arusp. respon.

^k Ac veris initio.] Scilicet pridie Idus Aprileis, ut scribit Liuius 4. Dec. lib. 6.

^l Permissaque ludendi licentia.] Primi annis singulis ludi scenici erant Megalesia, in quibus histriones ad nouum opus egredientes, mira lascinia, spurcissima & turpissima quæque in Matrem deum & Atym dictitabant: tum & alij per id temporis, etiam honestissimi Romanorum cultu dissimulato, ut nosci non possent, licentiosissimè per urbem vagabantur, nullis verbis factisque fœdis parentes, ut author est Herodianus in Commod.

^m Et ante deæ simulachrum.] D. Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 2. c. 4. & seq.

ⁿ Matronasque.] Cicero in d. Oratione de Aruspicum responsis, ubi publicos Matris deum ludos negligenter esse factos, & ob id pollutos ostendit, ita scribit, Quod si quis liber, aut spectandi, aut etiam religionis causa accesserat, manus afferebantur, quod matrona nulla adiit propter vim confessumque seruorum.

^o Ad quos seruos adire.] Cicero in d. Orat. de Arusp. respon. Istiusmodi, inquit, Megalesia fecit pater tuus: istiusmodi patrus: Is mihi etiam generis sui mentionem facit, cum Athenionis, aut spartaci exemplo ludos facere maluerit, quàm C. aut Appij Claudiorum? Illi cum ludos facerent, seruos de cauea exire iubebant. Tu in alteram seruos immisisti, ex altera liberos cieisti. Itaque qui antea voce præconis à liberis

*Purpura
Megarensis.*

*Ludi Tau-
rij.*

*Ludi Com-
pitalitij.*

*Ludi iuue-
nales.*

atque in ornatu maximo celebrarunt: P quare purpura Megarensis in vulgi prouerbum venit. q Quibus diebus stipem cogere, Idææ matrisfamilias proprium fuit, quod edicto cauebatur his verbis. Præter Idææ matrisfamilias, eosque iustis diebus, ne quis stipem cogito, & infra. In quibus fuit constitutum, ut patricij Megalensibus motitarent, plebs verò Cerealibus. r Præter hos fuere Taurij diis inferis consecrati, quorum origo fertur antiquissima: quum enim regnante Superbo, vis morbi & insanabilis permicies per omnes vrbs regiones & compita peruagata esset, assiduisque funeribus exhausta ciuitas foret, atque ob esum carniū taurorum pestifer annus grauidas mulieres ita affecisset, ut fisti pestilentia nequiret, in deorum inferorum placamenta hos ludos concelebrarunt, qui Taurij dicti, quòd ob taurinæ carnis morbum, inuenti primū concelebratique sunt, s in quibus metas circumcurrere, velut in Circensibus seruatum est. t Compitalitios verò u Laribus, x quos bis in anno vernis æstiuisque floribus ornabant, dicatos plerique autumāt, quorum origo ab vltima antiquitate fuisse proditur. y Cū enim Prisco Tarquinio regnante, in foco genitale repē apparuisset, quo in sinu admoto, mater Seruij Tullij Ocrestes, stupens miraculo, haud multo post Seruium Tullium enixa peperit, qui mox regno successit, & quòd puero caput arserit, Laris filius esse creditus est: inde Compitalitij ludi primū instituti, inuentique fuere, z quos per vicorum magistros fieri, & in compitis celebrari, ac per multum temporis desitos, quum solennia ludorum intermittere nefas esset, post L. Lufellum & C. Marium consules à L. Pisone reuocatos, & magno apparatu instauratos memorant, qui postea non per vicorum magistros, sed præfectos vicorum celebrari cœpti, & demum sublati collegiis, haud multo post discussi fuere. Tametsi ab Atheniensibus primū institutos Compitalitios nonnulli credāt, in quibus præmium victori hircus donabatur: a post quos, Iuuenales, funebres & seculares, vario & solerti ingenio inde recepti paratique sunt: in iuuenalibus enim, licet iuuenum causa instituti forent, in hisque adolescentes per lusus & lasciuia admitterentur, b plerūque tamen anus, & grandæuas natu matres, senesque ingrauescēti ætate, ludis admissos comperimus. c Lusus erat, quem ludebant turmæ puerorum primo ætatis flore, & iuuenes generosi spiritus, ut equis instratis, hinc inde dispositis turmis, tanquam acie instructa, composito agmine, in iustæ modum pugnæ cursitarent, speciēque prælij, modo in occursum cundo, nunc à tergo & in gyrum occurfando præberent, & campestem incurfionem facerent, d specimēque magnæ

ANNOTATIONES.

liberis semouebantur: tuis ludis, non voce, sed manu liberos à se segregabant.

p *Quare purpura Megarensis.* Aristot. lib. 4. Ethic. c. 2.

q *Quibus diebus.* Hæc vsque ad vers. In quibus. sunt Ciceronis lib. 2. de Legibus, & iam diximus suprā hoc eodem lib. vbi de 12. Tab.

r *Præter hos fuere Taurij.* Hæc quoque vsque ad versic. In quibus metas. sunt Festi Pompeij libr. 18. De ludis autem Taurilibus Liuius 4. Dec. lib. 9.

s *In quibus metas circumcurrere.* Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. de lingua Latina.

t *Compitalitios.* Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 7. Suetonius in Augusto, cap. 31. Nonnulla etiam ex antiquis cæremoniis paulatim abolita restituit: ut Salutis augurium, Diale flaminium, sacrum Lupercale, ludos seculares & compitalitios.

u *Laribus.* Ouidius lib. 1. Fastorum,

*Futq; grauis geminosq; parit, quia compita seruant,
Et vigilam nostra semper in vrbe Lares.*

Et Varro lib. 2. aut aliorum computatio. 5. de lingua Latina. Et Dionysius Halicarnassensis lib. 4. vbi & id dicit, Sacrificis Compitalia sacra facientibus non ingenuos, sed seruos ministrare voluit, quasi hoc gratius esset Laribus: quod festum nostra quoque ætate Romani, agitant paucis diebus post Saturnalia comprimis celebre, & sumptuosum Compitalium appellatione: durātque mos ille priscus in sacris placandi Genios per seruorum ministeria, qui temporaria libertate fruuntur per eos dies, ut hac honorifica humanitate mansuetiores redditi, dominos chariores habeant, & leuius ferant suæ fortunæ inclementiam.

x *Quos bis in anno.* Suetonius in Augusto, cap. 31. Compitales Lares ornare bis in anno instituit, vernis floribus & æstiuis.

y *Cū enim Tarquinio Prisco regnante.* Hæc vsque ad vers. Quos per. sunt Plinij lib. 36. c. 27. eodēque vlt. in fi.

z *Quos per vicorum magistros fieri.* Et hæc quoque vsque ad versic. Tametsi. sunt Asconij Pædiani in Orationem Ciceronis contra Pisonem.

a *Post quos Iuuenales.* De quibus Suetonius in Nerone, c. 11. Scribit Iulius Capitolinus Gordianum edidisse de proprio

per quadriduum ludos Scenicos & Iuuenalia. Sidonius Apollinaris,

Iam fama Iuuenalibus peractis.

Suetonius autem in Caligula, cap. 17. in fi. tradit illum, ut lætitiā publicā in perpetuum quoque augeret, adiecisse diem Saturnalibus, appellasseque Iuuenalem.

b *Plerumque tamen anus, & grandæuas.* Suetonius in Nerone, c. 11. in princ. Spectaculorum plurima & varia genera edidit: Iuuenales, Circenses, Senicos ludos, gladiatorium munus. Iuuenalibus senes quoque Consulares, anūsque matronas recepit ad lulum. Cornelius Tacitus lib. 14. Nero instituit ludos Iuuenalium vocabulo, in quos passim nomina data. Non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti honores impedimento, quominus Græci Latiniq; histriones artem exercerent, vsque ad gestusmodosque haud viriles. Dion in Nerone, Iuuenalibus, inquit, ludis interfuerunt multi, sed in primis nobilissimi viri. Cuius rei argumētum est, quòd Ælia Catula, scēmina nobilissima atque ditissima, ac iam grandis natu (nata erat annos octoginta) saltauit: Cæteri, qui propter senectutem, & morbos præcipuē, nihil poterant facere, saltabant. Se enim exercebat vnusquisque ut poterat, erantque ob eas res scholæ constitutæ, quas frequentabant clarissimi viri, mulieres, puellæ, adolescentuli, vetulæ, senes. Quod si quis non posset aliter spectaculum præbere, ad choreas ibat, cūque multi pudore adducti, ea facerent personati, Nero, petente populo, ab eis personas auferebat, eosque patefaciebat hominibus, apud quos ipsi paulò antè magistratus gesserant.

c *Lusus erat.* Id ex Virgilio est, huiusmodi ludum describente lib. 5. Æneidos,

Olli discurrere pares atque agmina terni

Diductis soluere choris, rursusq; vocati

Conuertere vias, infestaq; tela tulere.

Inde alios ineunt cursus, aliosq; recursus

Aduersis spatiis, alternosq; orbibus orbes

Impediunt, pugnaq; cient simulachra sub armis.

Et nunc terga fuga nudant, nunc spicula vertunt

Infensi, facta pariter nunc pace feruntur.

d *Specimēq; magna indolis.* Hæc sunt in Augusto, cap. 43.

onius

indolis, & commendationem ineuntis adolescentiæ præ se ferrent, ita ut qualis quisque futurus esset, cuiusque spei, facile eniteret. ^e In his quoque pyrrhicham saltari accepimus, quæ integris viribus moribus, magno fauentium studio fiebat: quæ primum inuenta fertur in ^f Creta, & nonnulli à Laconibus ad res bellicas facile obeundas, ^h ut armati leui flexu & saltu, nunc se contrahendo, nunc in altum exiliendo, nunc declinando, tela & plagas vitarent, disciplinamque ediscerent, ⁱ quæ enoplia saltatio dicta est, quam ^k Tranquillus Troiam nuncupauit: ^l idque à Romulo institutum ferunt, ut cum armis saltarent milites saltatione, quam bellicrepam dixit. ^m Sicut in Panathenæis armatos pueros saltare voluerunt, in quibus pueri puellæque forma conspici, manibus amplexi, nunc in orbem, nunc in obliquum per diuersos flexus pyrrhicham in theatro saltabant. ⁿ Postea verò Gaditani modi, & mollissimæ saltationes, quum essent minus notæ, inuenta fuere, in plures diuise species: in ^o chironomiam, quæ

Pyrricha.

Enoplia saltatio.

Saltatio in panathenæis.

Saltationes molles.

ANNOTATIONES.

cuius verba adscribemus infra in verbo, Quam Tranquillus Troiam nuncupauit.

^e *In his quoque Pyrrhicham.* Seruius in lib. 5. Æneidos quo loco citabimus infra ibi, Quam Tranquillus. De huiusmodi autem saltatione Plato lib. 7. de Legibus, Plinius lib. 7. c. 56. Suetonius in Cæsare, c. 39. Pyrrhicham, inquit, saltauerunt Asiæ Bithyniæque Principum liberi, & in Nerone, c. 12. Athenæus Dipnosophistarum lib. 14. c. 12. Apuleius lib. 10. & 11. de Asino aureo refert pueros puellæque Græcanicam saltasse Pyrrhicham, cum nunc in orbem rotarum flexuosi, nunc in quadratum cuneati, discursus reciprocos explicarent. Pollux lib. 4. c. 14. Scholiastes Homericus Iliados lib. 11. Spartianus in Hadriano, Ammianus Marcellinus lib. 16. Et ex horum plurimis intelliges cuiusmodi hæc saltatio fuerit. Vide Erasmus Chil. 3. centur. 7. c. 71. Pyrrhichen oculis præ se ferens.

^f *In Creta.* Pyrrhica saltatio est Græcanica, quam Pyrrhus in Creta primus inuenit, author Plinius ubi supra. Scribit Strabo in 10. Pyrrhicham repertam fuisse à Pyrrhicho Curite pro iuuenibus ad disciplinam militarem exercendis. Straboni astipulatur Solinus cap. 16. ubi de Creta insula, qui saltationem hanc expressit his verbis, Pyrrhichen docuit Creta Pyrrhicho repertore. Equestres turmas prima docuit lasciuas vertigines implicare: ex qua disciplina bellicæ rei usus datus.

^g *Nonnulli à Laconibus.* Quintilianus lib. 1. c. 19. Lacedæmonios, inquit, etiã saltationem quandam, tanquã ad bella quoque utilem, habuisse inter exercitationes accepimus. Athenæus d. lib. 14. c. 12. scribit, Aristoxenum Pyrrhichã à quodam genere Lacone appellationem consecutam esse, ac his etiam temporibus Pyrrhichum nomẽ esse Laconicum.

^h *Ut armati.* Nam & hanc ita describit Plato lib. 7. de Legibus, Motus, inquit, Pyrrhiches imitatur flexus corporum, quibus tela, plagæque vitantur declinando, concedendo, exiliendo in altum humique se contrahendo: contrarios itẽ gestus imitatur, quibus videlicet contra alios quicquam infertur sagittando, iaculando, feriendo. Diodorus Siculus lib. 5. c. 15. scribit, Cretam reperisse ensẽ, galeam, ac cum armis saltandi morem, quorum strepitu permagno Saturnus deceptus est.

ⁱ *Quæ Enoplia.* Dionysius Halicarnassæus lib. 7. hæc saltationem Pyrrhicham enopliam esse, hoc est armatam tradit. Pollux lib. 4. c. 14. Quamuis hæc à Pyrrhica distinguere videatur Strabo d. lib. 10. Plinius d. lib. 7. c. 56. Saltationem, inquit, armatam Curetes docuere Pyrrhicham Pyrrhus, utranque in Creta.

^k *Quam Tranquillus Troiam nuncupauit.* In Cæsare, c. 39. Troiam ludit, turma duplex, maiorum minorumve puerorum, & in Augusto, 43. Sed & Troiæ ludum edidit frequentissimè maiorum minorumve puerorum delectu, præfeditque moris existimans, clarę stirpis indolem sic notescere. & in Tiberio, cap. 6. in fine. Præfedit & Actiacis ludis & Troianis Circensibus, ductor turmæ puerorum maiorum. & in Claudio, c. 21. Ac super quadrigarum certamina Troiæ ludum exhibuit, & in Nerone, c. 7. in princ. Tener adhuc, necdum maturâ pueritia, Circensibus ludis Troiam constantissimè fauorabiliterque ludit. Et de hoc quoque ludo Cornelius Tacitus lib. 11. Sedente Claudio Circensibus lu-

dis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent, interque eos Britannicus Imperatore genitus, è L. Domitij adoptione mox in Imperium, & cognomentum Neronis ascitus, fauore plebis acrior in Domitium loco præfagij acceptus est. Huius autem ludi originem videbis apud Virgilium lib. 5. Æneidos, multis versibus, quos supra adduximus ibi, Lusus erat. Quibus paulò post & hos subiecit, quibus ostendit hunc ludum illinc ad Romanos fluxisse,

*Hunc morem cursus atque hæc certamina primus
Ascanius, longam muris cum cingeret Albam,*

Rettulit & præfatos docuit celebrare Latinos:

Quo pater ipse modo secum, quo Troia pubes

Albani docuere suos. Hinc maxima porro

Accepit Roma, & patrium seruauit honorem:

Troiæq; nunc, pueri Troiam dicitur agmen.

Quo in loco Seruius, Ut ait Suetonius Tranquillus, ludus ipse quem vulgò Pyrrhicham appellant, Troia vocatur, cuius expressit originem in libro de Puerorum lusiis. Huius quoque meminit Dion Nicæus lib. 43. ubi de ludis & certaminibus à Cæsare populo exhibitis, Etiam, inquit, Troiam, antiquo more, Patritiorum filij luserunt: iuuenesque, qui dignitate æquales erant, curribus certauerunt. & lib. 48. de Agrippæ prætura, Et Troiam vocatum ludum per nobiles pueros magnificè exercebat. Et lib. 51. ubi de ludis in consecratione templi Iulij factis, Ludi omnis generis, inquit, facti sunt Patriciique pueri Troiam luserunt, virique simili ratione equis celestibus bigisque & quadrigis certauerunt.

^l *Idq; à Romulo institutum fuit.* Festus Pompeius lib. 2. Bellicrepam, inquit, saltationem dicebant, quando cum armis saltabant, quod à Romulo institutum est, ne simile patere-
tur, quod fecerat ipse, cum à ludis Sabinorum virgines rapuit.

^m *Sicut in Panathenæis.* Isocrates in eo libro, qui Panathenæicus inscribitur. Thucydides lib. 6. De his Plato in Parmenide, Aristophanes in Nubibus, Plutarchus in Theseo, Eusebius chronographus, ubi de Agone gymnico, Maximus Tyrius Sermone 33. & 36. Pausanias lib. 4.

ⁿ *Postea verò Gaditani modi.* Martialis lib. 5. epig. 109. in Cotilum,

Cantica qui Nili, qui Gaditana susurrat,

Qui mouet in varios brachia vorsa modos.

Et rursus epig. 120. ad Toranium,

Nec de Gadibus improbis puella,

Vibrabunt sine fine prurientes

Lasciuos docili tremore lumbos.

Et lib. 6. epig. 70. de Thelesina,

Edere lasciuos & Bethica crustata gestus,

Et Gaditanis ludere docta modis.

Et lib. 14. epig. 203. de Puella Gaditana,

Tam tremulum crissat, tam blandum prurit, ut ipsum

Masturbatorem fecerit Hippolytum.

Et Iuuenalis satyra 11.

Forſitan expectas ut Gaditana canoro

Incipiat prurire choro, plausuq; probata

Ad terram tremulo descendant clune puella,

Irritamentum Veneris languentis.

^o *In Chironomiam, quæ manuum gestu.* Idem Iuuen. sat. 6.

Chironomus

Ludi fune-
bres.
Designato-
res.

Athenien-
ses.

manuum gestu: p halma, quæ pedum: q lactisma, quæ calcibus ad humeros iactis saltabantur, quorum inuentores Iones fuisse dicunt, vnde gestus quoque pantomimi fluxere: in quo id fuit constitutum, ut in chironomia alij gestus subiti, alij miserabiles, alij longi nomina ferrent. s Funebres verò ludos etiam inter ludicra scenæ exhiberi accepimus, t & post ludos epulum datum, quibus qui præerant, u designatores dicti, in x quibus gladiatorum paria, qui venalem habent sanguinem modò plura, nunc pauciora, nonnunquam familiæ lanistarum ad gladiaturam comparatæ, digladiari, vulneraque & cædes accipere solebant: y quos in defunctorum illustrium memoriam ea de causa institutos ferunt, quod quum hostes bello victi feruique ad sepulchra summorum ducum olim sæuè iugularentur, & sanguinem effunderent, idque posteris sæuum & inhumanum videretur scelus, cautum fuit, ut sæua illa desita consuetudine, ferui libertique, & damnati capite, ac gladiatores bustuarij, qui venalem habent sanguinem, vsu armorum & astu eruditi, conducti precio per lanistas, digladiarentur: in quibus in æmulationem certamenque virtutis, licet dimicatione perniciofa, vulnera acciperent darèntque, & ferro decernerent: in qua si quis fortè succumberet, mercedem lanista perdit gladiatoris accipiebat. Athenienses verò fures & sicarios pecunia comparatos, armis instruebant, quos, ut in scena dimicarent, inuicem committebant: z apud quos vsus obtinuit, ut imperatore vita functo, duodecim captiui ad sepulchrum iugulati, tumultentur vnà. a Quæ munera licet summæ immanitatis forent, duces in bellum profecturi, Romæ plerumque populo exhibere: b scilicet ut vulnera cernere assuescerent, cædèsque & prælia non formidarent, quibus certa lex data, ut multo grauioribus armis pugnare discant, utque diutius in pugna simulachris armati assuescant, ut in patientia laborum educati, in conflictu pugna minus laborarent, neque ut tyrones corporibus animisque deficerent. Utque lanistæ cum hastis & sudibus primò introducantur, mox gladiis decernant, ad præliumque incedant tunicati. Utque ante congressum multa fiant, quæ non ad vulnus, sed ad speciem gesticationis, & motus agilitatē videantur: procedente mox pugna, ut nudi digladiantur, neque in vulnere ingemiscant, nève iniussi decumbant, nève postquam decubuissent, ferrum accipere iussi, segnes & cunctabundi accipiant, aut retractent. c Ad quod certamen insignes nobilitate & opibus, neque obscuri generis homines plerumque prodire: d nam & Nero Cæsar CCCC. senatores, & DC. equites ad ferrum exhibuit. Et Domitiani temporibus nobiles ad

ANNOTATIONES.

Chironomon Ladam molli saltante Batillo

Tuscia vesica non imperat.

Quintilianus lib. i. c. i. Et certè quod facere oporteat, non indignū est discere, cum præsertim hæc Chironomia, quæ est (ut nomine ipso declaratur) lex gestus, & ab illis temporibus heroicis orta sit, & à summis Græciæ viris, & ab ipso Socrate probata, à Platone quoque in parte ciuiliū posita virtutum, & à Chrysippo in præceptis de Liberorum educatione compositis, non omissa.

p Halma, quæ pedum.] ἄλμα, saltum Græci vocant. Domitius Calderinus, Iuuenalis interpres, in eum locum supra proximè citatum hoc genus saltationis, quod motu pedum vehementiore fit, Thermastrida vocat.

q Lactisma, quæ calcibus.] Domitius vbi supra, saltationum Græcorum genera diuidens, ἐλακτίσμα, inquit, calcibus ad humerum iactis, à mulieribus fiebat.

r Ut in Chironomia.] Domitius Calderinus vbi supra.

s Funebres verò ludos.] Liuius 4. Decad. lib. i. ad finem. Donatus in præfatione Terentij. Relege, quæ non incuriosè diximus de Ludis funebribus, supra lib. 3. c. 7.

t Et post ludos epulum.] Suetonius in Cæsare, c. 26. Munus, inquit, populo, epulumque pronunciauit in filia memoriam: quod ante eum nemo fecit.

u Designatores dicti.] Donatus in Adelphis, de quibus in l. Athletas. 4. de his, qui notantur infamia. Vide ibi omnino Budæum in suis Annotationibus.

x In quibus gladiatorum paria.] Ita enim committebantur ex Suetonio in Augusto, cap. 44. ad fi. & in Domitiano, c. 4. & Plutarcho in Cæsare.

y Quos in defunctorum illustrium memoriam.] Hæc vsque ad versic. In qua, desumpta sunt ex Virgilio lib. 10. Æneidos,

— Salmone creatos

Quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfers,

Viuientes rapit, inferias quos immolet umbris,

Captiuosq; rogi perfundat sanguine flammæ.

Quo loco Seruius, Sanè, ait, mos erat in sepulchris virorum fortium captiuos necari: quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulchra dimicare, qui à bustis Bustuarij dicti sunt.

z Apud quos.] Nam & apud Homerum Iliados libr. 23. Achilles in funere Patrocli duodecim viros fortes mactauit, & cum cadauere illius igni tradidit,

Δώδεκα μὲν πρῶτον μεμαυμένων υἱέας ἑδίδες,
τὰς δ' ἅμα σοὶ πάντας αὐτῷ ἑδίδει.

Id est,

Duodecim quidem Troianorum magnanimorum filios fortes,
Quos vnà tecum omnes ignis absorbit.

a Quæ munera.] Iustinianus Imperator lib. i. i. Codicis tit. 43. non immeritò prohibet gladiatoria spectacula, tanquam cruenta præberi. D. Cyprianus in epistola ad Donatum gladiatoria voluptatem in primis, execratur his verbis, Paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudeliū luminum sanguis oblectet: homo occiditur in hominis voluptatem: & ut quis possit occidere, peritiam est, vsus est, ars est: scelus non tantum geritur, sed docetur. Hæc præterea gladiatoria munera de testatur Lactantius Firmianus lib. 6. de Vero cultu, c. 20.

b Scilicet ut vulnera cernere assuescerent.] Pomponius Latus in Compendio Romanæ historiæ, vbi de Nemese dea. Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino Imperatoribus, Celebratis sacris, ait, datis ludis scenicis, ludisque Circensibus, gladiatorio etiam munere, Maximus susceptis votis in Capitolio, ad bellum contra Maximinum missus est cum exercitu ingenti, prætorianis Romæ manentibus. Vnde autem mos tractas sit, ut proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium, & venatus darent, breuiter dicendum est. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hostes factam, ut ciuium sanguine litato, specie pugnatum se Nemesis, id est, vis quædam fortunæ satiare. Alij hoc literis tradunt, quod verissimilius credo, ituros ad bellum Rom. debuisse pugnas videre, & vulnera & ferrum, & nudas inter se cohortes: ne dimicante in bello armatos hostes timerent, aut vulnera, & sanguinem perhorrescerent. Hactenus Capitolinus.

c Ad quod certamen.] Ut patet ex sequentibus.

d Nam & Nero Cæsar.] Suetonius in vita ipsius c. 12. Exhibuit, inquit, ad ferrum etiam quadringentos Senatores, sexcentosque Equites Romanos, & quosdā fortunæ atque estimationis integræ: ex iisdē ordinibus cōfectoresque ferarum,

specimen virtutis ostendendum, in arenam prodire nō dubitarunt, ^c qui non virorum modò pugnās, sed & fœminarum noctu commisit: ^f donec cautum fuit, ne equites Romani ludō & arenā pollueretur. Primus enim qui gladiatorium edidit munus, ^g Iunius Brutus, in honorem defuncti patris, fuisse traditur. Alij Appium Claudium & Fulvium consules in foro boario gladiatores commisisse primos asseuerant. ^h In quo præter apparatus magnificentiam, immanissimas feras, hominēque, qui cum his concurrerent, ad pugnā exhibuit. ⁱ Ad quos matronas admitti erat lege vetitū, ne immanitati aut feritati assuescerent: sicut ab athletarum spectaculis muliebrem sexum ^k Augustus auocauit & dimouit. Non sic Cretenſibus, qui præcipuas & magno natu mulieres ad gladiatorij munus admittebant: & Spartæ nulla est tam nobilis mulier, quæ precio conductā non ad scenam prodeat. Cumq; antea gladiatorij ludi imperatorum munus forent, ^l Claudius princeps, ut pecunia quæstorum fierent, cauit edicto: quos propter cædes & immanitatem, quodq; mali exempli essent, postea edi prohibuit. ^m Et quia nonnulli inopes & modicis facultatibus, sordida mercede conductos gladiatores ad ferrum exhibebant, Tiberio imperante, senatusconsulto cautum fuit, ne quis gladiatorium munus daret, cui minus quadringentis millibus census esset. Post aliquot verò ætates Theodoricus Gothorum rex ita gladiatores odio prosequutus fuit, ut optantibus Romanis, non modò illos denegari, sed nunquam postea edi permiserit. Fuitq; in usu, ut in funebribus essent spectatores penulati, quā in cæteris togati conuenirent. ⁿ Seculares verò ludos, quod singulis centundecem annis, vel quod semel tantum hominis ætate fierent, dictos accepimus. Nam seculum veteres hac finitione terminarunt. ^o Alij nisi decurso trium ætatum spatio, seculares fieri negauerunt, ^p qui supra Tiberim, ^q sæpius in Capitolio, magna frequentia & fa-

Quis pri-
mus gladi-
atorium mu-
nus dederit.
Matronis
ludis iuter
esse vetitū.
Cretenſes.
Spartani.

Quibus gla-
diorum mu-
nus dare
permisſum.

Ludi secu-
lares.

ANNOTATIONES.

rum, & varia arenæ ministeria. Corn. Tacitus lib. 15. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed fœminarum illustrium, Senatorumque filiorum plures per arenam fœdati sunt. Hinc illud Iuuenalis Saty. 8.

*Qui sedet, & spectat triscurria Patriciorum,
Planipedes audit Fabios, ridere potest qui
Mamercorum alapas. quanti sua funera vendant
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.
Nec dubitant celsi Prætoris vendere ludis.*

^e *Qui non virorum modò pugnās, sed & fœminarum noctu commisit.* Sueton. in vita Domitiani cap. 4. Venationes (inquit) gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos commisit, nec virorum modò pugnās, sed & fœminarum. Ziphilinus è Dione in Domitiano, Noctu sæpe exhibebat certamina, in eaque nonnas & mulieres introducebat. Exhibitas præterea à Domitiano fuisse fœminarum pugnās testatur Papius, cum ait in 1. Sylvarum, sylua vlt.

*Stat sexus rudis, insciusq; ferri,
Et pugnās capit improbus viriles:
Credas ad Tanaim, ferumq; Phasin, &c.*

Iuuenalis mulierum impudētiam Satyrica mordacitate dilacerans, quæ Domitiani temporibus in venationes & pugnās theatrales descendebant, inquit:

*Nania Thuscum
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.*

^f *Donec cautum fuit, ne Equites Romani.* Tranquillus in D. Octauio Augusto, cap. 43. scribit, Augustum ad scenicas & gladiatorias operas, & equitibus Romanis aliquando usum fuisse, verum prius, quàm Senatusconsulto interdiceretur: postea nihil sanè præterquàm adoleſcētulum Lucium honestè natum exhibuisse, tantum ut ostenderet quod erat, bipedali minor, librarum septendecim, ac vocis immensæ. Vlpianus Iurisconsultus. l. quod ait Prætor. 2. ff. de his, qui notantur infamia, §. vlt. scribit eos, qui quæstus causa in certamina descendunt, & omnes propter præmium in scenam prodeuntes, famosos esse. Diuus Augustinus lib. 2. Ciuitatis Dei, cap. 27. scribit, Romanos priuasse virtutis honore, tribu mouisse, agnouisse turpes & fecisse infames eos, qui scenicas artes & obscenos ludos exercerent.

^g *Iunius Brutus.* Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de Institutis antiquis testis est, gladiatorium munus primum Romæ datum esse in foro Boario, Appio Claudio, Q. Fulvio Consulibus. Dederunt autem Marcus & Decius filij Bruti, funebri memoria, patris cineres honorando. Verum Iulius Florus de vno Iunij Bruti filio Decio tantum loquitur, non de Marco; sic enim scribit, Epitome Liuij lib. 16. Diuus

Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus.

^h *In quo.* Liuius 4. Decad. lib. 9. scribit, P. Licinij funeris causa viscerationem datam, & gladiatores 120. pugnasse, & ludos funebres per triduum factos: & post ludos epulum.

ⁱ *Ad quos matronas admitti.* Contra tamen innuit Suetonius in Augusto, cap. 44. dum sic scribit, Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiscuè spectari solenne olim erat, nisi ex superiore loco spectare concessit.

^k *Augustus.* Eodem illo cap. 44. Et vide hinc omnino quæ scripsimus in legibus Connubialib. l. 16. num. 37. incip. Et ob hæc. ubi multa videbis ad hanc rem pertinentia.

^l *Claudius Princeps.* Ante Claudium Iulius Cæsar Aedilis 20. ac 300. gladiatorum paria exhibuit apud Plutarchum in vita illius.

^m *Et quia nonnulli.* Suetonius in Tiberio, cap. 34. scribit, Tiberium ludorū ac munerum impensas corripuisse, mercedibus scenicorum rescissis, paribusque gladiatorum ad certum numerum redactis.

ⁿ *Seculares verò ludos.* Horatius in Carmine seculari, *Certus vndenos decies per annos
Orbis, ut cantus, referatq; ludos
Ter die claro, totiesq; grata
Nocte frequentes.*

Quam lectionem agnoscunt omnes interpretes, licet sint qui ibi legant nō Vndenos, sed Vt denos. Cui lectioni astipulatur Festus Pompeius lib. 17. cum scribit, Seculares ludi apud Romanos post centum annos fiebant: quia seculum centum annos extendi existimabant. Et Censorinus de Die natali, lib. 6. ubi originem horum ludorum describit. Ludorum secularium meminit etiam Diuus Augustinus libro 3. cap. 18. & ibi Ludouicus Viues interpres, quem vide. Vide præterea Pomponium Latum in Epit. Rom. historiae, ubi de Imperio Philippi, & Liliū Gregorium Gyraldum de Annis & mensibus.

^o *Alij nisi decurso.* Herodianus lib. 3. in vita Seueri, Seculares, inquit, hi tum appellabantur, celebrati (ut aiunt) decurso trium spatio ætatum: siquidem vrbe tota, atque Italia præcones itabant conuocatum omnes ad ludos, quos nec vidissent hætenus, nec visuri postmodò forent. Ita scilicet interuallum præteritæ, futuræque celebritatis, supra omnem esse hominum ætatem significantes.

^p *Qui supra Tiberim.* Scilicet in Vaticano, ut videre est in Suetonio in Claudio, cap. 21. qui quidem Vaticanus erat in Transiberina regione. Sed Suetonius loquitur de Circensibus, quia sæpe vna Circenses fiebant, ut postea dicitur.

^q *Sæpius in Capitolio.* Centesimodecimo anno (ut scribit

Seculariū
ludorum
origo.

Ludi thea-
trales &
honorarij.

uore sunt edi soliti: ^r ad quos licet præco inuitaret ad ludos, quos nec vidisset quisquam, nec visurus esset, illos tamen citra hunc annorum numerum per sæpe celebratos comperimus: ^s nam & Diuus Augustus seculares fecit, ^t & haud multo post Claudius celebrauit, quo interuallo sexagintatres haud amplius interfuere anni. ^u Mox Domitianus illos instaurauit, habita temporis ratione, ex quo ab Augusto editi fuerant, quos Romæ per omnia theatra fieri seruatum est, in ^x quibus trinoctio tecta caligine bobus atris ad Tarentum sacrum Plutoni & Proserpinæ, lectisternium, peruigilia & supplicationes instar Cereris initiorum fieri solebant, carmine & hymnis in Capitolio à pueris puellisque patrimis & matrimis, in Apollinis & Dianæ laudem modulato, ^y cum quibus sæpe Circenses dabantur vnà. Quorum institutio fertur antiquissima. ^z Cum enim Valerius Publicola, qui reges eiecit, tres filios morbo laborantes ex voto recepisset incolumes, voti reus, hos instituit primus, & celebrauit: quos antea præteritos vel intermissos ^a Diuus Augustus magnifico apparatu celebrauit, quamuis non vera ratione dimensa. ^b In quibus iuuenes sine aliquo maiore natu propinquorum nocturno spectaculo interesse vetuit. ^c Postremò Domitianus septimos exhibuit, ad sua tempora ab ortu vr̄bis obseruatos. Et demum post curricula temporum, Philippus ^d Imperator, millesimo vr̄bis anno ex omni seculorum memoria, apparatissimos seculares fecit: in quibus præter elephantos triginta, leones, tigres, alces atque hyænas & bebos, etiam gladiatorum paria mille, hippopotamum, & rhinocerotem, ferasq; immanissimas venationi dedit. ^e Præter quos fuere ludi theatrales & honorarij, qui æquè ac funebres statim non sunt: sed vt quisque ad honores, vt ædilitatem, præturam vel consulatum euectus erat, ad conciliandum populi fauorem maxima hos lætitia coluit & celebrauit: ^f in quibus elephantorum ^g & leonum pugnas, aliarumque beluarum ^h venationes frequenter exhibitas inuenimus: ⁱ Primus enim Scæuola in curuli ædilitate leonum pugnas dedisse fertur, ^k mox Pompeius iubatos trecentos quindecim, ^l Cæsar quadringentos: ^m donec senatuscōsulto cautū fuit, ne Africas in vr̄bē inueherent. Contrà Cneus Aufidius tribunus plebis: nam Circensium causa importari iussit. ⁿ Postea Augustus

ANNOTATIONES.

Acron) à pueris puellisq; impuberibus in Capitolio cantabatur carmen illud Horatianum, quod nuper citauimus.

^r *Ad quos licet præco.*] Herodianus lib. 3. in vita Septimij Seueri, & Suetonius in Claudio vbi suprà.

^s *Nam D. Augustus.*] Suetonius in vita illius, cap. 31. Plin. lib. 7. cap. 48.

^t *Et haud multo post Claudius.*] Idem Sueton. in Claudio, cap. 21. Corn. Tacitus lib. 11. Plinius vbi nuper, Censorinus in d. lib. de Die natali, cap. 14.

^u *Mox Domitianus.*] Idem Autor in vita ipsius cap. 4. Aurelius in vita eiusdem, in fine. Tacitus & Censorinus vbi suprà. Martialis lib. 4. epigr. 1. de Natali Domitiani,

Hic colat ingenti redeuntia secula lustro,

Et quæ Romuleus sacra Terentus habet.

^x *In quibus trinoctio.*] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. de Institutis antiquis. vbi de Valesio loquitur, vbi item de Valerio Publicola. Hincq; illud Aufonij in Numero ternario,

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo.

^y *Cum quibus sæpe Circenses.*] Vt etiam patet ex Suetonio in Domitiano, d. cap. 4.

^z *Cum enim Val. Publicola.*] Valer. Maximus vbi suprà, & vide Censorinum etiam vbi suprà.

^a *D. Augustus.*] Dictum est suprà.

^b *In quibus iuuenes.*] Suetonius in Augusto, cap. 31.

^c *Postremo Domitianus, &c.*] Tacitus lib. 11.

^d *Philippus Imperator.*] Hæc vsque ad versic. Præter quos. sunt Iulij Capitolini in Gordianis. de quo etiam nonnihil Eutropius lib. 9. cap. 4. Paulus Orosius lib. 7. cap. 13. Et ad id quod de Hippopotamo dicit, adde quod Plin. lib. 8. cap. 26. scribit, M. Scaurum Ædilem primum omnium Hippopotamum Ædilitatis suæ ludis ostendisse. Et ad id quod de Rhinocerote dicit, adde quod idem Plinius eiusdem lib. 8. cap. 20. Pompeium Magnum omnium primum Rhinocerotem ludis Circensibus exhibuisse.

^e *Præter quos fuere ludi Theatrales.*] De huiusmodi ludis Honorariis Suet. in Augusto, cap. 32. Ne quod autem, ait, maleficium, negotiumve impunitate vel mora elaberetur, triginta amplius dies, qui Honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodauit. Festus Pom. lib. 8. Honorarios ludos, ait, quos & Liberalia dicebant. Et hos quidem Hermolaus Barbarus in Plinianis castigationibus c. 4. ita dicit vocari ab honore, qui eos ludos populo edebant.

^f *In quibus elephantorum.*] Vt abundè videbis apud Plinium lib. 8. cap. 7. & Senecam in lib. de Breuitate vitæ, cap. 13. vbi dicit Pompeium primum in Circo elephantorum duodeviginti pugnam edidisse: quamuis Plin. in d. c. 7. scribit viginti: aut, vt quidam, ait, tradunt 17.

^g *Et leonum pugnas.*] Vt patebit ex sequentibus.

^h *Venationes.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. tradit, Spurio Posthumio Albino, & Martio Coss. athletarum certamen tum primum Romanis spectaculo fuisse, & venationem datam leonum & pantherarum, Suetonio in Domitiano, cap. 4.

ⁱ *Primus enim Scæuola.*] Plin. lib. 8. cap. 16. Solinus cap. 40. aut aliorum comput. 30. vbi de Africa, Spectaculum, ait, ex leonibus primus edidit Scæuola Publij filius in curuli ædilitate. Verum Seneca in d. lib. de Breuitate vitæ, c. 13. scribit primum L. Syllam in Circo leones solutos dedisse, cum alioquin tunc alligati darentur ad conficiendos missis à Rege Boccho ioculatoribus, vt vulgò legitur: verum iaculatoribus legendum puto.

^k *Mox Pompeius.*] Plinius vbi suprà. Plutarchus autem in eius vita dicit quingentos. Dion historicus lib. 39. tradit, Pompeium theatrum dedicauisse, & in eodem spectacula cum musica, ludosque gymnicos exhibuisse, atque in Circo equorum certamen, multarumq; & varij generis beluarum venationes præbuisse. Quinque enim dierum spatio quingenti leones confecti sunt, elephantique octodecim cum armatis depugnaverunt, partim in ipsa pugna mortui, partim paulò post. Nam populus aliquos, etiam inuito Pompeio, miseratus est, cum vulnerati à pugna destitissent, circuncunctesque ad cælum proboscibus lamentati sunt, ita vt sermoni occasionem præberent, non id ab ipsis temerè, aut casu fieri, sed iusiurandum, quo persuasi ex Africa ducti erant, implorantibus, suisque vindictam deos poscentibus. Fertur enim haud prius eos in naues ingressos esse, quàm à ducentibus iuramento sibi cautum esset de omni iniuria. Hæc Dion vbi suprà.

^l *Cæsar.*] Plinius d. lib. 8. cap. 16.

^m *Donec Senatusconsulto.*] Plin. lib. 8. cap. 17. Senatusconsultum, inquit, fuit verus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitque Circensium gratia importare.

ⁿ *Postea Augustus tigrim.*] Plinius d. cap. 17. paulò post ea, quæ in præced. adduximus, subiungit, D. Augustus Q. Tuberone,

tigrim, ° & Domitius Ænobarbus centum vrsos Numidicos in ædilitate, & totidem venatores Æthiopes dedit. Hæc enim expectatio munerum, quantum studij & fauoris ad conciliandum popularium animos attulerit, quum magnifico sumptu exhibita fuissent, enarratu difficile est: siquidem qui illa amplè & largiter dedissent, aut qui munificentia reliquos anteissent, facilimos aditus ad honores, consulatus & præturas, reliquosque magistratus, proximis comitiis habuere: quorum cura & procuratio præcipua ædilium erat. p Et qui illos ob secordiam prætermisisset, populare odium & offensam haud dubiè incurrit, & velut sordidus & parum ciuilis, est pro despectissimo habitus. Mamercus enim homini ditissimo, quòd ædilitatem ne sumptus in exhibendis ludis faceret, assequi nõ curasset, in consulatu repulsam tulit. q In his enim res commentitias, fabellas & scenas repræsentare, tum monstra & visu incognita, venationesque & pugnas populo dare assuerant: r ad quas mulieres descendisse, & cum immanissimis fere sæpe depugnasse comperimus, s tanto omnium studio, vt triginta & amplius dies, sepositis negociis, Romani ludis impederent: quos postea Augustus coarctauit, ne ludorum celebritas nimium diu actus forenses & negocia moraretur. t Theatrales quoque ludos in Liberi patris honorem inuentos fuisse, omnes ferè consentiunt, u quos ab Atheniensibus originem duxisse ferunt, qui x primi Nouembri mense Bacchanalia & ludos gymnicos ac Liberales celebrarunt, tanta licentia, vt nympha- rum & heroum habitu bacchantes prodirent in forum, & ad sonum tibie cum lasciuia gesticulatione compositis modis psallerent, vinumque cum bellariis, libaque ex melle, magna bibendi licentia circunferrent: y quos plerunque populus coronatus spectauit. Quæ sacra præterquam quòd per anum deliram & temulentam indicerentur, eò insolentia processere, vt z mulieres virique ornati hedera, crine fluxo, lymphatis animis debacchatae, cum thyrsis velut insanientes & furore afflatae obuios ferirent: ministri quoque phanatici non minore vesania ferulas gestarent, tanta temulentia & verborum licentia, vt a Marcus Varro, nisi ab amentibus fieri potuisse negaret: b quare ministrae Mænades

Munera
huiusmodi
scenica ad
honores viâ
parabant.

Theatrali
origo.
Bacchana-
lii licentia.

Bacchana-
lia per anu
indiceban-
tur.

ANNOTATIONES.

berone, Fabio Maximo Coss. 4. Nonas Maias theatri Marcelli dedicatione, tigrim primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactam. Deinde 18. eiusdem libri capite, tradit, Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis tigrim (quæ Camelopardalis etiam vocatur) primum visam Romæ.

o Et Domitius Ænobarbus.] Plinius d. lib. cap. 36. ad finem, Annalibus, inquit, notatum est, M. Pisone, M. Messala Coss. ad 14. Caléd. Octob. Domitium Ænobarbum Ædilem curulem vrsos Numidicos centum & totidem venatores Æthiops in Circo dedisse. Deinde subiungit, Miror adiectum Numidicos fuisse, cum in Africa vrsos non gigni constet. Solinus cap. 39. aut aliorum distinct. 29. vbi de Numidia & in ea visis. Dion autem in Augusto, tradit, P. Seruilius Prætor tempore ipsius Augusti trecentos vrsos, totidemque alias feras exhibuisse & occidisse.

p Et qui illos.] Vt patet ex sequentibus.

q In his enim res commentitias, fabellas.] Hæc alibi latius explicantur.

r Ad quas mulieres descendisse.] Sueton. in Nerone, cap. 11. de Circensibus loquens, Ex utroque, inquit, ordine & sexu plerique ludicras partes sustinuerunt. Et in Domitiano, cap. 4. vt supra iam diximus, tradit ipsum Domitianum venationes gladiatorumque & noctibus ad lychnios non virorum modò pugnas, sed & fœminarum exhibuisse. Martialis quoque describens Amphitheatrum Domitiani in prin. sui lib. epigr. 6. mentionem facit fœminei prælij, cum sic ait,

Belliger inuictis quòd Mars tibi sauit in armis,
Non satis est Cæsar, sauit & ipsa Venus.
Prostratum Nemees, & vasta in valle leonem
Nobile, & Herculeum fama canebat opus.
Prisca fides taceat: nam post tua munera Cæsar
Hæc iam fœminea vidimus acta manu.

Hinc illud Iuuenalis satyra 2.

Luctantur pauca, comedunt colliphia pauca.

s Tanto omnium studio, vt triginta.] Hæc vsque ad versic. Theatrales. sunt Sueton. in Augusto, cap. 32. cuius verba adduximus supra, vbi de ludis honorariis.

t Theatrales quoque ludos.] Seruius enarrans illud Virgilij lib. 2. Georgicorum,

Et veteres ineunt proscenia ludi.

Primi, inquit, ludi Theatrales ex Liberalibus nati sunt, ideo veteres ait. Illudque lib. 11. Æneid.

Aut vbi curua choros indixit tibi a Bacchi.

Bacchi, ait, ideo dicit: quia apud veteres ludi Theatrales

non erant, nisi in honorem Liberi patris.

u Quos ab Atheniensibus.] Virgilius d. lib. 2. Georgic. subiungit,

Præmiâq; ingentes pagos & compita circum,
Theseida posuere.

Et ibi Seruius exponens Theseidæ, id est, Athenienses, qui primi ludos instituere Liberales.

x Qui primi Nouembri mense.] Plutarch. in Theseo, scribit, Minoen in honorem Androgei filij, Gymnica certamina statuisse: præmiûmque victoribus pueros (quos secum Theseus adduxerat) tradidisse tantisper in Labyrinthi custodia asseruatos. De Bacchanalibus & Bacchi sacris D. August. lib. 7. cap. 21. & alibi sæpe.

y Quos plerunque populus coronatus.] Liuius 3. Decad. lib. 5.

z Ut mulieres.] Lucianus in Baccho, Mulieres insanæ & furiosæ coronis hederaceis ornatae, ceruinis pellibus induta, hastulas quasdam paruas gerentes, quibus ferrum non adest: sed thyrsis redimita sunt, & scuta quædam leniter resonantia, siquis tantum manu tetigerit, similia scutis tympana. Hederam autem Baccho sacram ostendimus supra lib. 4. cap. 17.

a Ut M. Varro.] Diuus Aurelius Augustinus lib. 6. cap. 9. Bacchanalia, inquit, summa celebrantur insania. Vbi Varro ipse confitetur à Bacchantibus fieri non posse, nisi mente commota. Vbi Ludouicus Viues, interpres, sic scribit, Nam si quieta essent, tranquillaque mente, nunquam talia facerent: partim inepta, stultaque, partim abominandæ sceditatis, partim crudelia atque inhumana. Multæ enim cædes per huiusmodi sacrificiorum furorem committebantur. Sic occisi sunt Pantheus, & Ninus Indiæ Rex, & Lycurgus Thrax, & Orpheus.

b Quare ministrae Mænades dictæ.] Et Bacchus ipse Mænolus, quasi totus furens, vt scribit D. Clemens Eusebio citante. Diodorus Siculus lib. 2. cap. item 2. In multis Græcis urbibus triennio Bacchides mulieres cõueniunt: apud quas de more virgines thyrsim ferunt, in honorem Dei Bacchantes, eiq; per coetus sacrificantes. Postremò memoriam Mænadam, quæ feruntur illi Deo astitisse, hymnis & cantu renouant. Et de his Ouid. lib. 4. Fastor.

Mentis inops rapitur, vt quas audire solemus,
Threicias fufis Mænadas ire comis.

Iuuenalis satyra sexta,

— Et cornu pariter vinoq; feruntur

Attonita, crinemq; rotant ululante priapo

Vannus.

Nyctileia
Bacchanalia
inhibita.Orgia in
Thracia.
Euiane.
Babylonijs.
Helei.
Lauinijs.

dictæ, c inter quos Sileni, Satyri, Bacchæ, Lenæ & Chiæ, Mimallones, Naiades, Nymphæ & Tityri sacris operabantur. In his quoque comestationes, d thyrsi, e tibiæ & cantus frequentes erant. f Et quoniam ad animæ purgationem pertinere dicerent, g etiam vannum quo triticum purgatur: h & ouum sphaerali figura adhibebant. Quæ sacra procedente tempore, quum ex diurnis nocturna fierent (vnde i Nyctileia appellata sunt) promiscuis ingenuorum & fœminarum stupris, cum strepitu & vlulatu in omne facinus & libidinem, perpetuo senatuscôfulto, non in vrbe modò, sed per omnem Italiâ coërcita fuere: maximisque pœnis inhibitum, ne Bacchanalia Romæ, néve in Italia fierent, quum in contubernio sordidissimorum patrarentur, essentque maximorum scelerum causa & seminarium. Apud Thracas Orgia Bacchi ab k Orpheo instituta, nisi à menstruosis fiebant. l Euianes Bacchi festa celebrant, in quibus ludiones, primò, mox spectatores multo vino epoto, ad arma concurrunt. A Babylonijs quoque festus dies Baccho plurimo mero exhausto colebatur, in quo noctem perennem lasciuis gesticulationibus & largiori potu indulgebant. Apud Heleos Bacchæ Dionysio psallentes modulata voce, precantur vt bouino pede ad se accedat. m Lauini integer mensis Libero dicabatur, quibus diebus obscœnis verbis & spurcissimis vti permissum: n quod Heliogabalus instituisse fertur, vt in vindemiarum

A N N O T A T I O N E S.

Menades.——

Persius satyra prima,

——Et lyncem Manas flexura corymbis,

Euion ingeminat.——

Catullus autem Mænades hederigeras vocat.

c Inter quos.] Hæc vsque ad versic. In his quoque, sunt Strabonis lib. 10. Ex quo intelligis hîc mendum esse in vocabulo Chiæ, & Thyiæ esse legendum. Sed adde ad id quod de Silenis, Satyris, & Mimallonibus hîc dicitur, illud Ouid. de Arte amandi, lib. 1.

Ecce Mimallonides sparsis in terga capillis,

Ecce leues Satyri præuia turba Dei:

Ebrius ecce senex pando Silenus asello

Vix sedet, & pressas continet arte iubas.

Dum sequitur Bacchas, Bacchæ fugiuntq; petuntq;

Quadrupedem ferula dum malus urget eques.

In caput aurito cecidit delapsus asello,

Clamarunt Satyri, Surge age, surge pater.

Et præterea de Mimallonibus Sidonius Apollinaris in præfatione Panegyrici Antemio Augusto consuli,

Tum Faunis Dryades, Satyrisq; Mimallones actæ

Fuderunt lepidum rustica turba melos.

Et Statij interpres Lactant. lib. 4. Thebaidos, qui Bacchas & Mimallones eandem dicit, citatque illud Persij satyra 1.

Torua Mimalloneis impleunt cornua bombis.

d Thyrsi.] Quod patet ex eo loco Luciani non longè antè adducto. Macrobi. libro 1. cap. 19. scribit, Bacchum tenere thyrsum, his verbis, Cùm thyrsum tenet, quid aliud, quàm latens telum geritur, cuius mucro hedera lambente protegitur.

e Tibiæ & cantus.] Vt videre licet ex Suetonio in Domitiano, cap. 4.

f Et quoniam ad animæ purgationem.] Seruius in Virg. quo loco statim citabimus.

g Etiam vannum.] Nam & vannum ad sacra pertinere satis constat ex Apuleio lib. 11. Metam. vbi is loquens de sacris Isidis, quam Cererem nonnulli esse putant, Quintus, inquit, auream vannum, aureis congestam ramulis: & alius ferebat amphoram. Quod etiam non obscure indicat Virgilius lib. 1. Georgicôn,

Arbutæ crates, & mystica vannus Iacchi.

Vbi Seruius, Ideo, inquit, quòd Liberi patris sacra ad purgationem animæ pertinebât, & sic homines eius mysteriis purgabantur, sicut vannis frumenta purgantur. Hinc est quod dicitur, Osyridis membra à Typhone dilaniata, Isis cribro superposuisse. Nam idem est Liber pater, in cuius mysteriis vannus est, quia (vt diximus) animas purgat. Vnde & Liber, ab eo quòd liberet, dictus est: quem Orpheus à gigantibus dicit esse disceptum.

h Et ouum sphaerali figura adhibebant.] Ouum quoque sacris & purgationibus adhibitum fuisse, alibi abundè diximus.

i Nyctileia appellata sunt.] Seruius enarrans eum locum

lib. 4. Æneidos,

——Nocturnusq; vocat clamore Citharon.

Nocte, inquit, celebratus: vnde ipsa sacra Nyctileia dicebantur, quæ populus Romanus exclusit causa turpitudinis. Nyctileius pater Bacchus dictus est Ouidio libro 1. de Arte amandi,

Ergo, vbi contigerint positi tibi munera Bacchi,

Atque erit in socij fœmina parte tori:

Nyctileumq; patrem, nocturnaq; sacra precare

Ne iubeant capiti vina nocere tuo.

Et apud eundem lib. 4. Metam. inter cætera Bacchi nomina hoc quoque ponitur,

Nyctileumq; Eleleusq; parens, & Iacchus & Euan.

Et Plutarchum in eo libro, qui inscribitur de Eo quod erat in Delphis, & Pausaniam lib. 1.

k Ab Orpheo instituta.] Seruius in lib. 6. Æncid. in eum locum,

Illa chorum simulans euanteis orgia circum

Ducebat Phrygias.——

Et Anripater Sidonius, cuius in id carmen ita in Latinum vertit Gregorius Gyraldus,

Quig; sacros ritus atque orgia mystica Bacchi

Repperit.——

l Euianes Bacchi.] Maximus Tyrius, Philosophus Platonicus, Sermone 12. Quapropter, inquit, minimè ego Euianum spectacula laudatim, quibus inter potadum, tam actores, quàm etiam spectatores solent oblectari. Euianes duo ad tibiæ sonum, quam alter ab his modulatur, simulant pugnam: horum alter agricolam aratoremque agit, alter grassatoris personam, seque ideo armis instruit: prope agricolam quoque posita sunt arma. Vbi grassator in conspectum agricolæ venit, protinus agricola, dimisso iugo, accurrit ad arma: quibus acceptis dein ineunt pugnam, in eaque & ictuum & vulnere & mutilationum imagines quam similes reddunt: spectacula videlicet conuiuio indigna. Vide Athenæum lib. 1. cap. 8. in fin.

m Lauini.] D. Aurelius Augustinus Ciuit. Dei lib. 7. c. 21. sacrorum Liberi patris turpitudinem acriter lacerans, sic scribit ex Varrone, In oppido Lauinio vnus Libero totus mensis tribuebatur, cuius diebus omnes verbis flagitiosissimis utebantur, donec illud membrum per forum transuectum esset, atque in loco suo quiesceret. Cui membro inhonesto matrem familiam honestissimam palam coronam necesse erat imponere.

n Quod Heliogabali.] Ælius Lampridius in vita illius, Ferunt multi (inquit) ab ipso primùm repertum, vt in vindemiarum festiuo multa in dominos iocularia, & audientibus dominis dicerentur, quæ ipse composuerat, & Græca maximè. Horum pleraque Marius Maximus dicit in vita ipsius Heliogabali. Erant amici improbi & senes quidam, & specie philosophi, qui caput reticulo componerent, qui improba quædam pati se dicerent, qui maritos se habere iactarent. Hactenus Lampridius,

festis multa impudica & obscœna iactarentur in dominos : ° id quod nostrates seruare etiamnum solenne habent:donec per forum virile membrum plauastro transueherent,cui matrona spectata pudicitia velut sancto numini coronā imponebat. P Quod etiam Varro fieri cōsuesse in reliqua Italia scribit, tanta turpitudine,vt per dies festos Liberi membrum per agros plostellis:mox in urbem cum cantu & vlulatu ferrent. q Ab Ægyptiis tāto abusu Bacchanalia fiebant,vt temero ingurgitati,statuas cubitales per pagos circūferant,protenta mentula,magnitudine visenda,præcunte tibia & choro,cum Mercurij statua veretro porrecto:quas fœminæ & magno natu matres velut pompam triumphalem præ se agebant, tam fœdo spectaculo, vt nihil improbius aut nequius foret. r Eadem quoque licentia Athenis vulgò vsurpatur Nouembri mense,quo Bacchanalia celebrabant, vt phanatica multitudo Baccharum habitu per urbem procederet. s Fuit præterea quinquennale ludicrum, in quo tam versu quàm prosa oratione græcè latinèque, tum musica per citharædos & citharistas, tum gymnici ludis certabatur: t quos Nero Cæsar primus ad morem Græci certaminis è Græcia Romam deduxisse, Iouiç Capitoli- no dicasse, atque singulis quinquenniis magno certamine animorū celebrasse fertur, iam intermissos ducentis annis u à Lucij Mummij triumpho, qui primus hoc spectaculi genus in urbē præstitit. In quibus quantum quisque facundia experimento, aut candore ingenij eniteret, facile apparebat. x C. verò Caligula, horum instar, miscellos Lugduni fecit, græcæ latinæq; facundia experimento. In quo certamine lege sancitum erat, vt victi victoribus hoc præmij darent, vt ipsorum laudes tanquam obnoxij scriberent, & carmine celebrarent. y Postea à Domitiano triplex institutum ferunt Capitolino Ioui, Musicum, Equestre & Gymnicum, aliquanto plurium coronatorū, in z quibus Papinius Statius victus fertur, victor autē & ter coronatus in certamine Albano, a quod Domitianus pariter instituit. In quo poëtæ certatim Mineræ psallebant hymnos. b In eo verò Publius Mimographus palmam tulisse dicitur. Athenis quoque ad Thesei sepulchrum celebres hi ludi mansere, in quibus tragædorum certamen magno cōuentu totius Græciæ fuisse tradunt. Eò enim viri eloquētissimi ex omni Græcia exciti confluxere, c inter quos Æschylus primus tragædiam dedit, in ea victor Sophocles, victus Æschylus, haud multo post mœrore victus occubuit, quibus etiam ludis decē iudices ex singulis curiis præfuere. d Fuitq; in more, vt hircus præmium tragædo foret. Vtque lyrii iuuenecam immolarent, tragædi hircum, poëtæ taurum. e Proditur tamen comicus Menander, quum centum & octo scripsisset fabulas, in certamine comædorum, licet esset superior, tamen ambitu & factione à Philomene victus renunciatus. In Elide quoque poëtæ accepto themate, carminibus certabant, victorq; coronam ferebat

Ægyptij.

Ludicrum quinquennale.

Triplex ludicrū quinquennale.

Tragædorum certamen.

Hircus tragædi præmium. Poëtarum certamen in Elide.

ANNOTATIONES.

o Id quod nostrates.] D. Augustinus ante ea, quæ suprà adduximus, hæc scribit, Inter cætera, quæ prætermittere, quoniam multa sunt, cogor : In Italiæ compitis, quædam dicit (M. Varro scilicet) sacra Liberi celebrata cum tanta licentia turpitudinis, vt in eius honorem pudenda virilia coleantur : non saltem aliquantum verecundiore secreto, sed in propatulo exultate nequitia. Nam hoc turpe membrum per Liberi dies festos cum honore magno plostellis impositum, prius per rura in compitis, & usque in urbem postea vestibatur. Deinde subiungit ea, quæ suprà adduximus in verbo Lauini.

p Quod etiam Varro.] Hæc quæ ex D. Augustino adduximus, Varronis sunt, vbi suprà.

q Ab Ægyptiis.] Herodotus lib.2.

r Eadem quoque licentia Athenis.] Dionys. Halicarn. lib.7. in descriptione ludorum Latinorum, paulò ante fi.

s Fuit præterea quinquennale ludicrum.] Tacitus lib. 16. post princ. Sueton. in Augusto, cap.98.

t Quos Nero Cæsar.] Corn. Tacitus vbi nuper, & Sueton. in Nerone cap. 12. Instituit, inquit, & quinquennale certamen primus omnium Romæ more Græco triplex, musicum, gymnicum, & equestre, quod appellauit Neronia.

u A L. Mummij triumpho.] Corn. Tacit. li. 14. Neque ququam, inquit, Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degenerauisse, ducentis iam annis à L. Mummij triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbē præbuerit.

x C. verò Caligula.] Hæc usque ad versic. Postea, sunt Suetonij in vita ipsius Caligulæ cap. 20. qui ad ea addit, Eos autem, qui maximè displicuissent, scripta sua spongia, linguaque delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.

y Postea à Domitiano.] Idè Suetonius in Domitiani ipsius vita cap.4.

z In quibus Papinius Statius.] Vt videre est apud ipsummet Statium Sylvarum lib.4. Sylua 2. in fin.

Lux mihi, Troiana qualis sub collibus Alba,
Cum modò Germanas acies, modò Dacæ sonantem
Prælia, Palladio tua me manus induit auro.

a Quod Domitianus.] Idem Suetonius & Papinius vbi suprà.

b In eo verò Publius Mimographus.] Macrobi. lib.1. Saturn. cap.7. Productus, inquit, Publius, natione Syrus, Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenam locauerant, prouocauit, vt singuli secum, posita inuicem materia, pro tempore contenderent. Nec vllò recusante, superauit omnes : in quibus & Laberium. Vnde Cæsar arridens hoc modo pronunciauit : Fauente tibi me victus es Laberi à Syro. Statimque Publio palmam & Laberio anulum aureum cum quingentis sestertiis dedit. Nonnihil etiam scripsit Gellius lib.17. cap.14.

c Inter quos Æschylus.] Aliter eum interfisse tradit Valerius Maximus lib.9. cap. 12. de Mortibus non vulgaribus. Nam in Sicilia mœnibus urbis, in qua morabatur, egressus, aprico loco refedit, super quem aquila testudinem ferens, elusa splendore capitis (erat enim capillis vacuum) perinde atque lapidi eam illisit, vt fractæ testudinis carne vesceretur, eoque ictu origo & principium fortioris tragædiæ extinctum est. Ita Valerius. E diuerso autem Philippides comædiarum poëta haud ignobilis, cum in certamine poëtarum præter spem vicisset, & latissimè gauderet, inter illud gaudiū repente mortuus est, vt scribit Gell. lib.3. cap.15.

d Fuitq; in more vt hircus.] Horatius in Arte poëtica,
Carminē qui tragico vilem certauit ob hœdum.

Et ibi Acron & Porphyrio interpretes. Donatus in suis in Terentium præludiis, Diomedes Grammaticus lib.3. Priscianus lib.4. & Isidorus lib.8. cap.7. Nam & ἥρως Græcis hircus est.

e Proditur tamen comicus Menander.] Gellius lib.17. cap.4. Quintil. lib.10. cap.1.

donum ; Sicut Archelaus Mausolo agona proposuit & ludos , in quibus doctissimi sæpe decertarunt , inter quos Theopompus Isocratis discipulus , omnium consensu , propter singularem vim ingenij , victoriam tulit. ^f Vna tamen proditur Corinna , musca lyrica dicta , tanta eruditione claruisse , vt Thebis cum Pindaro carminibus certaret , & quinquies victrix foret. Et Aristophanes quum certamini poetarum iudex præfideret , poetæ illaudato victoriâ dedisse , quod sua , non aliena recitasset. ^g Euthymus quoque Locris oriundus tam diserta scripsit carmina , vt olympicis ludis semper victor fuerit , semel tantum vni posthabitus. ^h Quinetiam Neapoli quinquennale certamen fuisse tradunt musicum & gymnicum , illis æmulum , quæ in Græcia summa laude celebrantur , ⁱ quod etiam noctibus magna luce ignium singulis quinquenniis Romæ fiebat , magnis oratorum & vatum certaminibus. ^k Neque omiserim à quibusdam traditum memoriæ , Hesiodum carminibus cum Homero in certamine poetarum contendisse , victoremq; Hesiodum epigramma cum tripode in Helicone posuisse. ^l Erant præter hos plebeij ludi spectatissimi , qui exactis regibus pro plebis libertate primum dati sunt : quos nonnulli post secessionem ad sacrum montem institutos ferunt , ob consociatos patrum plebisq; animos , ^m quos postea Lucius Sylla , perdomitis hostibus , magna plebis expectatione restituit : ⁿ quorum ædiles plebis arbitri & moderatores erant , in quorum celebritate seruatum meminimus , vt quoties instaurarentur , ab his ludorum causa ^o epulum daretur , ^p quos ex variis causis non semel instauratos comperimus. ^q Cereales verò quin in Cereris honorem magnificentissimè fierent , nulla controuersia est , ^r quos

A N N O T A T I O N E S.

^f Vna tamen proditur Corinna.] Pausan. lib. 9. qui de Bœoticis est , & alij à me citati in legibus Connubialib. l. 11.

^g Euthymus.] Plinius lib. 7. cap. 47.

^h Quinetiam Neapoli.] Strabo lib. 5. Geographiæ , Iubente oraculo Neapoli agonem celebratum tradit. Et lib. 9. Apud eos , ait , quinquennialis sacer ille musicus & gymnicus complures dies celebrabatur agon , illis æmulus , qui per Græciam clarissima celebritate geruntur. Suetonius in Augusto , cap. 98. Horum certaminum meminit Statius Neapolitanus poeta lib. 2. Sylvarum sylua 2. vbi de Surrentino Pollij statim post princ.

*Huc me post patrij letum quinquennia lustris,
Cum stadio iam pigra quies , canusq; sederet
Pulvis , ad Ambracias conuersa Gymnade frondes,
Trans gentile fretum placidi facundia Polli
Detulit.* —

Et rursus lib. 5. sylua 3. in Epicedio in patrem ,

*Ille tuis toties præstrinxit tempora fertis,
Cum stata laudato caneret quinquennia versu.*

Tacitus lib. 14. Quinquennale ludicrum Romæ institutum est ad modum Græci certaminis. Ælius verò Spartianus in Hadriano in fin. scribit , Antoninum Pium templum ipsi Hadriano pro sepulchro apud Puteolos constituisse , & quinquennale certamen.

ⁱ Quod etiam noctibus.] Fuit & hoc quinquennale certamen in Cæsarea ciuitate ab Herode institutum præmiis victori propositis , vt tradit Egesippus lib. 1. cap. 31. Iosephus antiquitatum Iudaicarum , lib. 15. cap. 10.

^k Neque omiserim.] Gellius lib. 3. c. 11. Hoc autè epigramma , cuius is meminit , nobis Dion scriptum reliquit ,

*ἡσίοδος μέγας ἐλκάνισι τὸν δ' ἀνέθηκε
ὑμῶν νικησας ἐν χαλκίδι δῖον ὄμιρον.*

Quod sic vertit Lilius Gregorius Gyraldus ,

*Hesiodus posuit Musis Heliconibus istum,
Cum cantu vicit diuinum in Chalcide Homerum.*

De qua re etiam Plutarchus 1. Symposiacôn , & in Conuiuiio septem sapientum , vbi descripsit versus , quibus ipsi decertarunt. Homerus quidem ita ,

*μῦσαι μοι ἐννεπ' ἐκείνα τὰ μὲν' ἐγένοντο πάροςθεν,
μὲν' ἔσται μετόπισθεν.*

Id est ,

*Musa mihi referas , que non unquam antè fuere,
Nève futura retro.*

Cui mox respondit Hesiodus ,

*ἀλλ' ὅταν ἀμφὶ δῖος τύμῳ χαναχίποδες ἵππος
ἄρματα σιωπῇσι πῶν ἐπειγόμενοι πᾶσι νίκης.*

Id est ,

*Verum cornipedes quando Iouis ante sepulchrum
Festinantes propter palmam plaustra terebant.*

Ob idque Hesiodum maximè omnium admirationi fuisse , atque tripodis præmium assecutum. Huiusque certaminis iudicem fuisse ferunt Panidem Regem Chalcidis , vnde natum sit prouerbum Πανίδου ὑψιφῶ. id est , Panidis suffragium. De quo Erasmus Chil. 3. cent. 1. cap. 32. Fuere tamen qui Homerum faciunt Hesiodo longè antiquiorem , & inter hos Cicero lib. de Senect. Porphyrius & Solinus cap. 7. Cyrillus lib. 1. contra Iulianum , & Eusebius Chronographus. De qua re Heraclides Póticus duos dialogos scripsit. Sed & tu vide de his Senecam lib. 13. Epistolarum , epist. 89. Gellium d. lib. 3. c. 11. Pausaniam in Bœoticis , & Vel-leium Paterculum lib. 1.

^l Erant præter hos plebeij ludi.] Liuius 3. dec. lib. 3. Cicero 2. in Verrem act. & ibi Asconius interpretes sic scribit , Victoriæ ludos Sylla instituit bello ciuili victor. Secundum quos , Plebeij ludi : quos exactis regibus pro libertate fecerunt : aut pro reconciliatione plebis post secessionem in Auentinum. Meminit etiam horum ludorum Valer. Maxi. lib. 1. cap. 7. de Somniis , vbi de T. Latino.

^m Quos postea L. Sylla.] Appianus bellorum Ciuilium lib. 1. scribit , L. Syllam Athletas & cætera spectacula Romam euocauisse , veluti solamina quædam belli Mithridatici , aut Itali , excusatione adhibita , quasi populum à calore respirare & refrigerari cuperet.

ⁿ Quorum Ædiles plebis.] Ludos Romanos , vt faciendos curabant Ædiles Curules , sic Plebejos Ædiles plebis , auctore Liuius 3. Decad. lib. 7. qui scribit ludos Rom. semel instauratos ab Ædilibus Curulibus Q. Metello , & C. Seruilio. & Plebeiis ludis biduum instauratum ab Q. Manlio , & M. Cæcilio Ædilibus plebis , & Iouis epulum factum , ludorum causa. Et 4. Dec. lib. 1. paulò post principium , Ludi , inquit , Romani Scenici eo anno magnificè , apparatusque facti ab Ædilibus curulibus L. Valerio Flacco , & T. Quintio Flaminio , biduum instaurati sunt. Et Plebeij ludi ter toti instaurati ab Ædilibus plebis L. Apustio Fullone , & Q. Minucio Rufo : qui in ædilitate prætor creatus erat. & Iouis epulum factum ludorum causa. Et multis aliis in locis , vt eiusdem Decad. lib. 2. non procul à princ.

^o Epulum daretur.] Liuius 3. Decad. lib. 5. non adeò longè à prin. Ludi , inquit , per biduum instaurati : & Iouis epulum fuit , ludorum causa. & 4. Decad. lib. 3. & vide in præced.

^p Quos ex variis causis.] Vide Titum Liuium , & Dionysium vbi suprà.

^q Cereales verò.] Varro lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ , & Liuius 3. Decad. lib. 10. Tacitus lib. 15. in fi. Vtque , inquit , Circensium Cerealiū ludicrum pluribus equitum cursibus celebraretur.

^r Quos Circenses dictos nonnulli.] Scilicet Valerius Maximus lib. 2. c. 1. de Institutis antiquis , vbi de more & institutione

circenses dictos nonnulli volunt:^s nam & deorum imagines in his longo ordine produci, ^t & circum metas cursu contendere solebant, ^u ouumque in cerealis pompæ apparatu numerabatur primum, ^x in quibus peruigilia noctu fiebant, ^y sicut in sacris Isidis excubiæ: in ^z his quoque ædiles plebis pro equorum cursu plerumque gladiatorum certamen exhibuere. ^a Cereri enim ad quintum calendas Aprilis annis singulis Romani rem diuinam more patrio facere assuerant: ^b quæ sacra, quod è Græcia translata essent, & per Græcos curata, Græca dicta sunt. ^c Fuisse enim in Græcia sacra Eleusina Cereris spectatissima, authores memorant, ^d quæ obscura luce fiebant, ^e sacerdotesque facibus discurrentes cursu phanatico sacra peragebant, à quibus velut sanctissimis & impollutis, impij consceleratique amuebantur, ^f voce præconis, ita ut templum velut omni religione sanctum, alicuius criminis aut noxæ conficio adire non liceret: quod si quis adiisset non initiatus, capite luebat: ^g ad quod Nero conscientia sceleris agitatus, ingredi veritus fuit. ^h Non sic Antoninus Philosophus Augustus: nam fretus innocentia & vitæ integritate, sine discrimine adiuit. ⁱ Cuius mysteria magno silentio incluta, velut arcanum quid,

Ludi Cereales seu Circenses. Sacra Græca.

Cereris mysteria.

A N N O T A T I O N E S.

tione ludorum, nunc plebeios, nunc Circenses eos variè nominat. Tacitus li. 15. de Nerone loquens, Tandem, inquit, statuere Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exequi destinata: quia Cæsar rarus egressu, domoque aut hortis clausis ad ludicra Circi ventitabat. Vide Politianum Miscellaneorum c. 85.

^s Nam & deorum imagines.] Multa odorum fragrantia deorum simulachra auro argentoque cælata virorum humeris in hac ludorum pompa circumferri, tradit Dionysius Halicarnassensis libro 7. in fi. & ex eo Sabellicus lib. 9. enneadis 2. Rapsod. Macrobius libro 1. cap. 23. Vehitur enim simulachrum Dei Heliopolitani ferculo, veluti vehuntur in pompa ludorum Circensium deorum simulachra.

^t Et circum metas.] Varro linguæ Lat. libro 4. Circus, ait, Maximus dictus, quod circum spectaculis ædificatus, vbi ludi fiunt, & quod ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt.

^u Ouumque.] Varro Rei rusticæ, lib. 1. cap. 2. Nam non modò, inquit, ouum illud sublatum est, quod ludis Circensibus nouissimi curriculi finem facit quadrigis: sed ne illud quidem ouum vidimus quod in Cereali pompa ferri solet esse primum.

^x In quibus peruigilia fiebant.] Cor. Tacitus libro 15. vbi de Iunone propitiata, per matronas primum in Capitolio, deinde apud proximum mare: sic scribit, Vnde hausta aqua, templum & simulachrum deæ prosperum est, & lectisteria & peruigilia celebrare fœminæ, quibus mariti erant. Suetonius in Caligula, capit. 54. Nec alia de causa videtur eo die, quo periit, peruigilium indixisse, quàm ut initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicaretur. Herodianus lib. 3. Vidimus, inquit, sub illo quosdam omnis generis ludos cunctis editos theatris, simulque supplicationes & peruigilia ad formam Cereris celebratos. Vide Politianum in Miscellaneis ca. 58. vbi de origine & ritu Secularium ludorum.

^y Sicut in sacris Isidis excubiæ.] Apuleius lib. 11. Metamorph.

^z In his quoque Ædiles.] Dion. lib. 7. quadragesimoque ante deuietum Brutum ait, ut Ædiles plebei gladiatorum certamina pro equorum cursibus Cereri exhibuerint.

^a Cereri enim ad quintum Calend. Aprilis.] Ouidius in Fastis 4.

Proxima victricem cum Romam inspexerit Eos,

Et dederit Phœbo stella fugata locum,

Circus erit pompa celebr, numeroque deorum,

Primaque ventosis palma petetur equis.

Hinc Cereris ludi, non est opus indice causæ:

Sponte dea munus promeritumque patet.

Vbi videre licet interpretes eadem propè scribentes, quæ hinc Alexander: quamuis non 5. Cal. sed 5. Idus Mensis Roman. Aprilis scilicet Cerealia celebrari scribant.

^b Quæ sacra.] Cicero in Oratione pro Cornelio Balbo, Sacra Cereris Iudices, summa maiores nostri religione confici ceremoniaque voluerunt. Quæ cum esse assumpta de Græcia, & per Græcas semper curata sunt sacerdotes, & Græca omnia nominata, & iterum libro 2. de Legibus, Nève quem initiant, nisi, ut assolet, Cereri, Græco sacro. Festus

Pompeius lib. 7. Græca sacra festa Cereris ex Græcia translata, quæ ob inuentionem Proserpinæ matronæ colebant: quæ sacra dum non essent matronæ quæ facerent, propter cladem Cannensem, & frequentiam lugentium, institutum est ne amplius triginta diebus lugeretur.

^c Fuisse enim in Græcia sacra Eleusina Cereris.] Diuus Augustinus libro 7. capit. 20. Lactantius Firmianus Falsæ religionis, libro 1. cap. 21. Lilius Gyrardus Historiæ deorum, syntag. 14.

^d Quæ obscura nocte fiebant.] Vide interpretes Ouid. loco supra citato, & Gyrardum d. Syntag. Erasmus Chiliadis 2. cæt. 5. cap. 66. scribit, Eleusinia & noctu, & in operto fieri & exclusis matribus.

^e Sacerdotesque facibus.] Vnde illud Claudiani lib. 1. de Raptu Proserpinæ,

—Iam magnus ab imis

Auditur fremitus terris, templumque remugit

Cecropidum, sanctasque faces attollit Eleusis.

Sacerdotes Cereris à facium gestatione Daduchos appellatos, iam supra diximus.

^f Voce præconis.] Suetonius in Nerone, ca. 34. Peregrinatione quidem Græciæ Eleusiniis sacris, quorum initiatione impij & scelerati voce præconis summoerentur, interesse non ausus est. Ælius Lampridius in Alexandro Seuerò, scribit eum iussisse quemadmodum in Eleusinis sacris dicitur, ut nemo ingrediatur, nisi qui se innocentem nouit. Ad quod nonnulli referant illud Virgilianum lib. 6. Æneid.

—Procul, o procul este profani,

Conclamat vates. —

Sed Seruius ibi profanos intelligit pro sacris non initiatis: qui (inquit) fanum intrare non poterant. Liuius 4. decad. li. 1. tradit quod cum Acarnanes duo iuuenes per initiorum dies non initiati templum Cereris imprudentes religionis cum cætera turba ingressi essent, rãquam ob infandum scelus, interfecti sunt. Et vide locum Catulli, quem tibi afferam infra in verbo, In cuius sacrificio.

^g Ad quod Nero.] Sueto. vbi nuper citauimus.

^h Non sic Antoninus Philosophus.] Qui (ut refert Capitolinus in vita illius) ut se innocentem probaret, Ceteris templum adiit, & sacrarium solus ingressus est.

ⁱ Cuius mysteria magno silentio incluta.] Nam & Numenio philosopho, inter philosophos occultorum curiosiori, offensam numinum, quod Eleusina sacra interpretandi vulgauerit, somnia prodiderunt: Viso sibi ipsas Eleusinas deas habitu meretricio antè apertum lupanar videre prostantes: admirantique & causas non conuenientis numinibus turpitudinis, consulenti respondisse iratas: ab ipso se adyto pudicitia suæ vi abstractas, & passim aduentibus prostitutas, ut relatum est à Macrobio libro 1. de Somnio Scipionis capit. 2. ad fi. Alcibiades, ut tradit Plutarchus accusatus fuit, quod sacra Cereris enunciaisset. Iustinus libro 5. scribit Attica Cereris festa nulla re magis quàm silentio constare. Aristophanes in Nebulis hæc sacra ob id ἀπρὸς τῶν ἄλλων id est non dicenda sacra vocat. Gregorius Nazianzenus in Sermone solemnitatis Epiphaniarum, quem sic vertit Lud.

*Sacra Ce-
reris apud
Athenas.*

*Siculi.
Græci.
Martiales.
Piscatori.
Castrenses.
Miscella-
nei.
Palatini.
Augustales.*

sanctumque in vulgus efferre non licebat. ^k Quod sacrum à solis matronis fiebat annis singulis. ^l Ro-
mani que in toga candida spectare ludos, mulieresque in veste alba pariter sacrum facere solebant: in
quo id fuit observatum, ut tunc diis gratum esse censerent, si à latis nec funere pollutis celebraretur.
Utque in sacris Cereris ante noctem epuletur nemo, ^m atque à vino in primis ⁿ & Venere abstineant.
^o Utque quinto quoque anno ex Sibyllinis carminibus prodigiorum causa ieiunium fiat: ^p inter quæ
præcipuum fuit, ut sacris initiatos, calda abluerent primum, quod castitati prodesse ducerent. ^q Apud
Athenas in sacris Cereris, quæ dicuntur Adonia, mulieres simulachra defunctorum efferre, multa-
que funesta & calamitosa iusto comploratu & gemitu effingere tradunt: ^r in cuius sacrificio Atticæ vir-
gines inter solemnia, reposita cistis sacra capitibus quam occultè deferunt, quum Cereri sacrum quā
occultissimis cæremoniis fieret: ^s quippe prophano homini Cereris mundum videre nefas erat. ^t Apud
Siculos verò Cereri & Proserpinæ diuerso anni tempore sacrum fit. Proserpinæ enim maturis messi-
bus decem festos agunt dies: Cereri verò, quum semen in terram mittitur. ^u Græcis autem in tribus
ludis, præterquam in Cerealibus, accensas faces gestare vetus mos habuit, in Prometheis in Vulcaniis,
in Panathenaicis. ^x Præter hos fuere ludi martiales Marti dicati, ^y & alij piscatori, ex quæstu piscan-
tium. ^z Alij castrenses, qui in castris prætorianis plerunque cum venatione dabantur: ^a nonnulli mis-
cellanei, ex ludionum multiplici genere: ^b alij Palatini, in Palatio triduo celebrari soliti in diui Iulij
honorem, qui victam armis rempublicam in dominationem vertit. ^c Alij Capitolini, quod Iupiter op-
timus maximus suam sedem seruasset, qui aliis solemnibus additi, collegiumque nouum (authore se-
natu) institutum fuit. ^d Præcipui Augustales, quos Tiberii tempore tribuni plebis in Augusti honorem
facere instituerunt. Athenis verò & in omni Græcia multiplices fuere ludi, in quibus ad aucupandam

ANNOTATIONES.

Vines, Neque nobis virgo aliqua rapitur, nec Ceres errat,
nec Celeos adducit, & Triptolemos, & Dracones, partim-
que agit, & partim patitur: nam pudet me diem afferre sa-
crificiis nocturnis, & ex mysterio turpitudinem efficere. Scit
Eleusis hæc, & spectatores rerum quæ tacentur, & certè si-
lentio dignæ sunt. hæc Greg. Nazian.

^k Quod sacrum à solis matronis.] Val. Max. li. 1. ca. 1. de Cultu
deorum. Liuius 3. dec. lib. 2. Festus Pompeius loco supra ci-
tato in verbo, Quæ sacra. & iam alibi diximus.

^l Romaniq; in toga candida.] Valer. Maximus vbi supra. Ovi-
dius Metamor. lib. 10.

Festa pie Cereris celebrabant annua matres,

Illa quibus nivea velata corpora veste,

Primitias frugum dant spicae farta suarum.

Quod à lugentibus fieri nefas erat, scribit Liuius vbi supra
proximè. & Plutar. in Fabio Max. scribit deos fortunatorum
honoribus lætari.

^m Atq; vino in primis.] Virgilius lib. 1. Georg.

Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,

Cui tu lacte fauos, & miki dilue vino.

Quo loco Seruius ostendit aliud esse Cereris sacrificium,
aliud Orci nuptias. In hoc enim vinum non inferebatur, in
illo utique. De nuptiis Orci loquens Plautus in Aulularia,
inquit:

Cereris nuptias facturi estis, quia nihil temeti allatum video.

ⁿ Et Venere abstineant.] De qua re vide omnino quæ scripsi-
mus in nostris legib. Connub. l. 15. num. 116. incip. Ovidius.

^o Utq; quinto quoque anno.] Liuius 4. dec. li. 6. Eorum, inquit,
prodigiorum causa libros Sibyllinos ex S. C. Decemviri
cum adissent, renunciarunt, ieiunium instituendum Cereri
esse: & id quinto quoque anno seruandum. At quod iei-
unium pertinet id quod scribit Plutarchus in Demosthene,
quod in his sacris Cereris mulieres ieiunabant.

^p Inter quæ præcipuum fuit.] Apuleius videndus super his.

^q Apud Athenas.] Plutarchus in Alcibiade, & in Nicia, &
Ammianus Marcellinus lib. 22.

^r In cuius sacrificio.] Nam & hinc hæ virgines Canephoræ
dicebantur, quasi dicas Canistriphoræ: de quibus Pausanias
lib. 1. Catullus in nuptiis Pelei & Thetidos,

Pars obscura canis celebrabant orgia cistis,

Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani.

Nam & hæ Cereris, & cæterorum deorum sacra Orgia di-
cebantur, licet Bacchi sacris magis conueniant, ut scribit
Seruius 4. Æneid.

^s Quippe profano homini.] Catullus vbi nuper, & diximus
supra in verbo, Voce præconis,

^t Apud Siculos.] Imò (ut apud Phornutum legitur) Semen-
tis tempore Proserpinæ festa celebrabantur. Cum verò mes-
sis esset Cereri sacra, ferebant herbam virentem, cum ludo
& lætitia: in illa raptam, in hac repertam significantes Pro-
serpinam. Vide Lilius Gyraldum Historiæ deorum, syntag.
6. vbi de Proserpina.

^u Græcis autem in tribus ludis.] Horum trium ludorum me-
minit Cælius Rhodig. Lectionum antiq. lib. 1. cap. 27.

^x Præter hos fuere ludi Martiales.] Suetonius in Claudio, ca.
4. in princip. in Augusti epistola ad Liuiam de testimonio
Claudij. quos, ut ibi scribit Beroaldus interpres, Augustus
instituit in honorem Martis vltoris. Meminit & horum lu-
dorum Trebellius Pollio in Diuo Claudio, cum inquit, Fe-
cerat hoc etiam adolescens in militia, cum ludicro Martiali
in campo luctamen inter fortissimos quosque monstraret.
^y Et alij piscatori.] Festus Pompeius lib. 14. Piscatori, inquit,
ludi vocantur, qui fieri solent pro quæstu piscantium men-
se Iunio trans Tyberim. Et alibi eod. lib. Piscatori ludus vo-
cantur, qui quotannis mense Iunio trans Tyberim fieri so-
lent à populo Romano pro piscatoribus. Tyberinis, quorum
quæstus non in macellum peruenit, sed ferè in aream Vul-
cani: quia id genus pisciculorum maiorum datur ei Deo pro
animis humanis.

^z Alij Castrenses.] Sueton. in Claudio, cap. 21. Anniver-
sarium in castris prætorianis, sine venatione apparatusque ex-
hibuit. Ex quo intelligis castrenses aliquando cum venatio-
ne, aliquando sine, editos.

^a Nonnulli Miscellanei.] Iuuenalis satyra 11.

— Sic veniunt miscellanea ludi.

Suetonius in Caligula, cap. 20. Edidit & peregrè spectacula
in Sicilia, Syraculis hasticos ludos, & in Gallia Lugduni
Miscellos.

^b Alij Palatini.] Erant Palatini ludi (ut scribit Iosephus An-
tiquitatum Iudaicarum, lib. 19. cap. 1.) qui in honorem Cæ-
saris Dictatoris in Palatio triduo celebrabantur, circa tem-
plum illi eodem loco erectum. Hos nobiles cum filiis, simul
& coniugibus libenter spectare solebant. De his quoque
ludis meminit Suetonius in Caligula, cap. 56.

^c Alij Capitolini.] Liuius 1. decad. lib. 5. Ludi Capitolini fie-
rent, quod Iupiter optimus maximus suam sedem atque ar-
cem populi Ro. in re trepida tutatus esset: collegiumque ad
eam rem M. Furius Dictator constitueret ex iis, qui in Ca-
pitolio atque arce habitarent, Senatus retulit.

^d Præcipui Augustales.] Tacitus lib. 1. Dion. in Augusto, dicit
hos ludos celebratos fuisse in vita ipsius Augusti, die natali
eiusdem.

popularem gratiam, Theophrastus fructum diuitiarum putauit maximum: nam ^e Panathenæa, ^f Dionysia, ^g Scirophoria, ^h Haloa, & ⁱ Apaturia celebra fuere. ^k Apud Lacedæmonios Gymnopodia, ^l Hyacinthia & ^m Chori, ⁿ Patavij, Cestici ab Antenore inuenti, quos inter reliquos annumerasse non ab re fuit. Illud utique verum est, quod quamuis ludorum multiplices species forent, tamen ædilitia largitione quatuor curari impensius assuerant, ^o Megalenses, Funebres, Circenses & ^p Apollinares, magno semper apparatu & habitu, in quibus non tuba aut fistula, ut in aliis, sed sola tibia canebant. Quodque vetusto more quoties festi ludi edebantur, illos omnis ætas, sexus & ordo, ^q plerunque coronati spectabant: ^r quare Lucius Crassus cognomento Diues, quod corollas ex auro & argēto imitatione foliorum in ludis populo dedisset, celebri memoria habetur. ^s Fuitque prisca moris, ut populus in theatro vel circo sæpe ludicrum à principe postularer, cuius præcipuo studio teneretur: quotiesque princeps aut imperator, qui perdomitis hostibus triumphasset, vel popularis homo plebi percharus, ad ludos & theatrum iret, quum primum in conspectu prodiret, communi omnium plausu, & fauore concionis, faustisque acclamationibus totis theatris exciperetur: nonnunquam vniuersus populus aduenienti principi assurgere, & lacernas deponere solebant, ut togati apparerent, qui honor summis tantum ducibus, aut viris summa integritate & fide ob merita in populum dabatur. ^t Contra verò deformatus ignominia, aut infensus infestusque populo, clamoribus explodebatur & sibilis. Tum si quando ludi remisse & leniter, aut non legitime celebrarentur, vel si quo infortunio aut casu repente constitissent, aut si tibicen conticuisset, vel inter solemnia ludorum commissio spectaculo, ex subita lætitia ad repentinum motum translati essent, aut si in enunciandis ludis versu ædilis errasset aut verbo, vel ante commissionem ludorum, siue dum eduntur, tumultus repens, aut aliquid triste auribus oculisque occurrisset, & ex variis causis tanquam si nefario scelere polluti essent, eiusmodi admissa, ludorum instauratione procurabantur & expiabantur. Cum enim pompa duceretur, quod ^u obuius seruus loris medio circo vapularer, infauisto augurio ludos pollutos pontifices putarunt. ^x Et quum in cæremoniarum apparatu thesa procederet, quod equo consternato auriga habenas sinistra corripuisset, currumque perperam egisset & circumflexisset, velut ominosum, ludorum instauratione opus esse iudicarunt.

ANNOTATIONES.

^e *Panathenæa.* De quibus iam supra dictum est.

^f *Dionysia.* Thucydides lib. 5. Maximus Tyrius Sermone 33. & iterum 36. Optima, inquit, Athenis Dionysia sunt, optima etiam Panathenæa: sed tamen celebrantur ab his, qui odia reciproca exercent. Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2. Pollux lib. 8. cap. 30. *ὁ ἀρχαῖος ποῖν.*

^g *Scirophoria.* Maximus Tyrius d. Sermone 33. ad fin. Cæterum apud eosdem mensis quispiam Scirophorion dicebatur, ut tradit Strabo lib. 9. Scirophorion porro, ut scribit Gyrardus in li. de Annis & mēsis, vltimus est Atheniensium mensis, qui in Maium nostrum cadit: dictus à Sciris id est, umbraculis, quod hic mensis ædificationibus aptus sit.

^h *Haloa.* Idem Max. Tyrius ibidem.

ⁱ *Et Apaturia.* Herodotus li. 1. & in vita Homeri Max. Tyrius vbi supra. Tertullianus in Apologetico cap. 39. Sed superioribus adde & Dialia ex Thucydide li. 1. & Targelia ex Polluce vbi supra.

^k *Apud Lacedæmonios Gymnopodia.* Max. Tyrius d. Sermone 36. Plutarchus in Agefilao, & in lib. de Musica, Gymnopodia, inquit, chori erant Spartæ puerorum, qui nudis pedibus cum tripudio laudes deorum canebant in honorem Spartanorum, qui pro patria in Theræis occubuerant. Pausanias in Laconicis, Athenæus lib. 15. c. 8. Suidas, Hesychius, qui hæc appellat *Γυμνοποδία*, dicitque quosdam tradere in hoc festo Spartiatis adolefcētes ordine circumstantes aram, quæ in Amyclis est, terga mutuis verberibus cedere consueisse. Sed id minimè verum: nam in ipso foro festum sine verberibus agebatur, choreâ adolescentibus nudis ducentibus.

^l *Hyacinthia.* Herodotus lib. 9. eodémque vlt. Thucydides lib. 5. Strabo lib. 6. Philostratus in vita Apollonij, lib. 6. Maximus Tyrius dictis Sermone 33. & 36. Et ex Poëtis Ouidius lib. 10. Metamor.

Nec genuisse pudet Spartem Hyacinthon, honorq;

Durat in hoc aui. celebrandaq; more priorum

Annua pralata redeunt Hyacinthia pompa.

Vnde autem & quare instituta sint & quando celebrabantur, reperies apud Athenæum lib. 4. c. item 4. ex Policrate in Rebus Laconicis.

^m *Et Chori.* Max. Tyrius vbi supra.

ⁿ *Patavij, Cestici.* Cor. Tacitus lib. 16.

^o *Megalenses, Funebres, Circenses.* De quibus supra.

^p *Et Apollinares.* Cicero Philippica 1. & 10. scribit Brutum Prætorem absentem Apollinares ludos fieri procurasse. Meminit & horum ludorum idem Cicero ad Atticum lib. 2. Epistol. epist. eius libri 17. omnium eius voluminis 35. Originem horum ludorum disce ex Liuius 3. decad. lib. 5. & 7. Macrobio Satur. lib. 1. c. 17.

^q *Plerunque coronati.* Liuius 3. decad. lib. 5. Hæc est, inquit, origo ludorum Apollinarium, victoriæ non valetudinis ergo, ut plerique rentur, votorum: factosque populus spectauit coronatus, matronæ supplicauere, vulgò apertis ianuis in propatulo epulati sunt, celebræque dies omni cæremoniarum genere fuit. Seruius in lib. 5. Æneid. ibi,

— Et cingite tempora ramis.

Ex Romano, inquit, more: nam festis ludis omnis ætas coronata spectabat. quod ostendit per Æneam, Acestem, Ascanium, per quos omnem demonstrat ætatem.

^r *Quare L. Crassus.* Plinius lib. 21. cap. 3. in princ. Crassus, inquit, diues, primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit.

^s *Fuitq; prisca moris.* Domitianus populo potestatem fecit binâ paria è suo ludo postulandi. author Tranquillus in Domitiano, cap. 4.

^t *Contra verò deformatus ignominia.* Velleius Paterculus libro 2. de Titio, qui Pompeium filium iugulauerat, loquens: Cui intantum, ait, durauit hoc facinore contractum odium, ut mox ludos in theatro Pompeij faciens, execratione populi spectaculo quod præbebat, pelleretur.

^u *Quod obuius seruus loris medio circo vapularer.* Cicero lib. 1. de Diuinatione, vbi de T. Latino, Liuius 1. dec. li. 2. D. Augustinus lib. 4. c. 21. Lactantius lib. 2. c. 8.

^x *Et cum in cæremoniarum.* His autē Romanorum ludis adde & Nouendiales, de quibus Seruius li. 5. Æneid. in eū locum, *Prætereâ si nona diem mortalibus alnum Extulerit.*

Et Apollinares, de quibus lib. 6. eiusdem operis,

Tum Phæbo & Triuiâ solido de marmore templâ

Instituam festosq; dies de nomine Phæbi.

Et ibi Seruius declarat quando, & à quo hi ludi Apollinares instituti sunt, ut dictum est supra libro 5. cap. 26.

a Solites

Ludi multiplices in Gracia.

Lacedæmoni.

Ludi quatuor impensius curati.

Spectatores coronati.

Honor principi theatri in gradienti exhibitus.

Cum ludis minus bene agerentur.

Qui esset urbis praefectus, quodve officium, quarumq; rerum cognitionem animadversionemq; haberet.

CAPVT XX.

*Praefectus
urbis ad
quid crea-
tus.*

Origo praefecturae.

*Praefectura
intermissa
saepè & re-
uocata.*

*Munera
alia.
Praefecti.*

SOLITOS^a Romanos fuisse, quum reges & postea consules praetoresque reipublicae causa abessent, ne quis repens tumultus fieret, neve urbs sine imperio esset, aut hostium incurfibus pateret, praefectum creare, qui urbi moenibusque praesideret, ius redderet, & subitis mederetur, saepe notatum est: qui si quid in vrbe turbatum esset, quum res postularer, iuventutem armare, & per loca opportuna disponere, arma telaque in propugnaculis ingerere, castella comunire, muros turrefque praesidio firmare, atque omnia custodiis vigiliisque instructa habere, portas claudere, pro portis stationes, ^b dispositosque stationarios milites ad tuendam populi quietem tenere deberet. Et ne quid falleret, aut nudatum praesidiis esset, animaduerrere & oculis perlustrare, nihil denique curae aut laboris omittere. ^c Qui tamen si urbi praefectus foret, in suburbis aequae cognitionem animadversionemque habebat, illique exercitus demandatos, & gerendi belli saepe negotium datum esse liquet. Quam praefecturam a prima antiquitate Romae fuisse, multiplici exemplo apparet. ^d Siquidem a Romulo primus Romulius, ^e a Tullo Hostilio Mumartius, & ^f Sp. Lucretius pater Lucretiae, regnante Superbo, urbis praefecturam meruere: deinde consulibus eam curationem demandarunt. ^g Post aliquot vero aetates, tanquam non ciuile munus, a multis aspernatum est, ita ut eam curationem velut ignobilem repudiantibus plurimis, Q. Seruilius ut altercationes dirimeret, filium substituerit, eumque extra sortem urbi praefecerit. Quam saepe intermissam fuisse crediderim: ^h quippe Augustus urbis praefecturam, tanquam nouum munus & officium, creauit. ⁱ Demum in tantum processit, ut Nero a cognitionibus praefecturae urbis, honoris initia auspicaretur: & ^k Piso viginti annos praefecturam urbis, velut instar magni muneris, gerere non dubitauit. ^l Extatque diui Severi epistola ad Fabium Culleonem, qua cognitio criminum per totam Italiam ad praefectum urbis delegatur. ^m Relegandi quoque ad insulas, vel deportandi quos delicti enormitas postulat, ⁿ querelasque seruorum libertorumque audiendi, si de patronis dominisque querantur, ius illi potestasque fuit: ^o carniunq; & fori boarj piscarij, & suarij cura cognitioque ad eundem spectauit & pertinuit. ^p Etiam senatum per urbis praefectum vocari & consuli posse, atque absentibus vel impeditis consulibus senatus consultum fieri, nulla controuersia est. Denique diligenter curare nequa pars urbis labaret, neve per occasionem & licentiam aliquid plebs moliri posset: ^q neve quid circa urbis custodiam aut munus vigiliarum segniter exequutum foret, quod ab ho-

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

^a *Solitos Romanos.* Id usque ad versu. Qui si quid. est Cor. nelij Taciti lib. 5. cuius haec verba sunt, de L. Pisone loquentis, Sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus urbi recens, continuam potestatem, & insolentia parendi grauiorem mire temperauit. namque antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac subitis mederetur: feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post Tullo Hostilio Numam Martium, & ab Tarquinio Superbo, Spurius Lucretium impositos, dein Consules mandabant.

^b *Dispositosq; stationarios milites.* Vlpia. in l. 1. §. quies. ff. de officio praefecti urbi. Et sane, inquit, debet dispositos milites stationarios habere, ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi, quid ubi agatur.

^c *Qui tamen si urbi praefectus foret, in suburbis.* Hic omnino vide d. l. 1. in princ. & in versicu. Quicquid. & l. ult. eod. tit.

^d *Siquidem a Romulo primus Romulius.* Tacitus ubi supra in verbo, Solitos Romanos.

^e *A Tullo Hostilio Mumartius.* Cor. Tacitus ubi supra hunc non Mumartium, sed Numam Martium vocat.

^f *Et Sp. Lucretius pater Lucretiae.* Dionysius Halicarnassensis lib. 4. Haec est, inquit, Sp. Lucretij filia, quem tyrannus discedens urbi praefectum reliquit. Fenestella, si is est, quod minimè credo, de Magistratibus Ro. cap. 6. in princ.

^g *Post aliquot vero aetates.* Haec usque ad versu. Quam saepe. sunt Liuij 1. Decad. lib. 4. Facto S. C. ut quo ex Tribunis ad bellum proficiscerentur, vnus res Romae curaret: certamen subito inter Tribunos exortum, se quisque belli ducem potiore ferre: curam urbis, ut ingrata ignobilemque aspernari. Cum parum decorum inter collegas certamen mirabundi patres conspicerent, Q. Seruilius, Quando nec ordinis huius vlla, inquit, nec Reipublicae est verecundia, patria maiestas altercationem istam dirimet: filius meus extra sortem urbi praerit.

^h *Quippe Augustus.* Suetonius in vita illius, cap. 37.

ⁱ *Demum in tantum processit.* Suetonius in Nerone, cap. 7.

^k *Et Piso.* Tacitus d. lib. 5.

^l *Extatq; Severi epistola.* Apud Vlpianum in l. 1. ff. de officio praefecti urbi. Vide tamen eandem legem in §. initio.

^m *Relegandi quoque.* In d. l. 1. §. relegandi.

ⁿ *Querelasq;.* Ex d. l. 1. §. seruos. ubi sic scribit, Seruos, qui ad statuas confugerunt: vel sua pecunia emptos, ut manumittantur: de dominis querentes audiet.

^o *Carniunq;.* Haec usque ad versu. Etiam Senatum. sunt d. l. 1. §. cura. Cura carnis, inquit, omnis, ut iusto precio prebeatur, ad curam praefecturae pertinet: ideo & forum suarium sub ipsius cura est. sed & caeterorum siue pecorum, siue armentorum, quod ad huiusmodi praebitionem spectat, ad ipsius curam pertinet. Sunt haec etiam Fenestellae, aut quisquis is est, ubi supra citauimus.

^p *Etiam Senatum.* Varro lib. 4. Epistolicarum quaestionum, & Atteius Capito in Collectaneorum capit. 259. & ex his Gellius lib. 14. cap. ult. licet, ut ipse ait, Mutius id negaret.

^q *Neve quid circa urbis custodiam.* Nam & Praefectus urbi ob id Custos urbis vocatus est Iuuenali satyra 13. his versibus,

Hac quota pars scelerum, qua custos Gallicus urbis

Usq; a Lucifero, donec lux occidat, audit.

Fuit enim is Rutilius Gallicus tempore Domitiani, quo Iuuenalis vixit, Praefectus urbi, de quo etiam Statius libro 1. Sylua 4.

—Dubitataq; sydera cernit

Gallicus, es caelo, dis es Germanice cordi.

Quis neget? erubuit tanto spoliare ministro

Imperium Fortuna tuum. &c.

Et paulo post:

Quippe manet, longumq; aeo redeunte manebit,

Quem penes intrepida mitis custodia Roma.

mine impigro antè perspicere potuisset, praevidere praeuereque debebat: tanti que exempli fuit, ut quum foedissimo bello respublica affligeretur, saepe urbi saluti fuisse & imperio, magna que attulisse praesidia compertum sit. ^r Sed notandum, hunc praefectum aut patriciae gentis virum, aut senatorem, deligi consueisse: idque ^s exemplo Marci Messalae oratoris, qui Augusti tempore urbis praefectus fuit, facile dignosci, licet sexto post die magistratu se abdicarit, non ingenuam & parum civilem potestatem esse ratus. ^t Et tamen si Lucium Pisonem & ^u Cossium praefectos urbis vino indulgisse, & multum noctis conuiuiis exegisse legamus, adeo ut biduum & duas noctes cum Tiberio largiore potu indulgerint, illos tamen satis grauitur & inoffense urbis tutelam administrasse, controuersia non est. Procedente mox tempore, in tantum praefectura urbis processit, ^x ut Sabino Vespasiani fratri ad praefecturam processisse, magni muneris loco fuerit: ^y & Pertinax imperator ex praefectura urbis ad imperium prouectus sit. Rursus post aliquod interuallum, tam infimae sortis habita est, ^z ut Heliogabalus omnes lenones ad praefecturam urbis prouehere destinarit. ^a Qui verò praefectus Latinarum erat, etiam non senator fieri poterat: quippe quum citra aetatem senatoriam saepe annis iunior crearetur ex nobilioribus: idcirco praefecto Latinarum, senatum habere non licuisse notatum est: inter quos Marcus Antoninus Philosophus, qui postea imperitauit, annis iunior ^b praefecturam urbis gessisse proditur. ^c A Priensibus quoque in Neptuni Heliconij sacro, quod cum Ionibus commune fuit, iuuenis aetate vix adulta praefectus creabatur, & rex. ^d Ab Indis in sex quinterniones urbis praefectura diuiditur: namque alij peregrinos recipiunt, alij vitam & mores notant, nonnulli defunctorum bona mortesque inquirunt, alij vendendis mercibus praesunt: multi venditarum rerum exigunt decimas, ita ut omne ciuitatis regimen illi moderentur. ^e Graecis verò urbis praefectus *ἐθνάρχης* dicebatur, ipsaque praefectura *ἐθναρχία*. ^f Praeter quem fuit praetoriarum cohortium praefectus, & annonaeque & vigilum, qui in numero magistratuum

Praefecti qui deligebantur.
Lucy Pisonis & Cossii praefectorum vino-lentia.
Praefectura honos & paulo post vilis.
Praefectus latinarum.
Priensenses.
Praefectus in sacro Neptuni Heliconij.
Indi.
Graeci.
Εθναρχης.

A N N O T A T I O N E S.

Sed & Seneca, quo loco statim citabo, & Iosephus, Custodem urbis appellant, quem Suetonius in Tiberio cap. 41. Praefectum fuisse dicit.

^r *Sed notandum.* Quod probat exemplo seq. ^s *Exemplo M. Messalae.* Eusebius chronographus loquens de temporibus Augusti, Messala, inquit, Coruinus primus Praefectus urbis factus, sexto die magistratu se abdicauit, incivilem potestatem esse contestans. At Conelius Tacitus dicto libro 5. aliam abdicationis magistratus affert rationem, cum ita scribit, Primusque Messala Coruinus eam potestatem & paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi.

^t *Et tamen si L. Pisonem.* Seneca epistolarum ad Lucillum li. 12. Epistol. eius libro 1. omnium 84. L. Piso, inquit, urbis custos ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in conuiuiis exagebat, usque in horam sextam ferè dormiebat, hoc eius erat matutinum officium: suum tamen, quo tutela urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic & D. Augustus secreta dedit mandata, cum illum praeponeret Thraciae, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniam praefecturam urbis dedit, cum multa in urbe & suspecta relinqueret, & inuisa. puto quod bene cesserit illi Pisonis ebrietas. Haec tamen Seneca, Suetonius in Tiberio cap. 42. Postea, inquit, princeps in ipsa publicorum morum correptione cum Pomponio Flacco & L. Pione noctem, continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri Praefecturam urbis confestim detulit. Ex quibus locis supra ostendimus Praefectum urbis, custodem quoque urbis vocari.

^u *Et Cossium.* Nam & Seneca ubi supra paulo post ea, quae ex eo adduximus, subiungit, Postea Cossium fecit urbis praefectum, virum grauem, moderatum: sed merum vino & madentem adeo, ut ex Senatu aliquando, in quem e conuiuiis venerat, oppressus inexcitabili somno tolleretur.

^x *Ut Sabino Vespasiani fratri.* Hunc fuisse praefectum urbis liquet ex Cornel. Tacito libro 19. & Suetonio in Vespasiano cap. 1.

^y *Et Pertinax.* Iulius Capitolinus in vita illius, Post hoc, inquit, praefectus urbi factus: in qua praefectura post Fuscianum, hominem seuerum, Pertinax micissimus & humanissimus fuit, & ipsi Commodus plurimum placuit: quia ille esset iterum cum Pertinax factus est, & Commodus interempto, Imperator confirmatus in castra ductus est.

^z *Ut Heliogabalus.* Lampridius in Heliogabalo sic scribit, Praefectum urbicum saepe post cenam ad potandum vocabat, adhibitis & praefectis Praetorio, ita ut si recusarent, magistri eorum eos cogerent. Voluit & per singulas vrbes lenones praefectos urbi facere, & ut essent in vrbe 14. & fecisset si vixisset, promoturus omnes turpissimos, & vltimae professionis homines.

^a *Qui verò Praefectus Latinarum erat.* Haec usque ad versic. Inter quos. sunt Gellij libro 14. cap. 8. eodemque ult. vide in seq.

^b *Praefecturam urbis.* Latinarum posset videri voluisse dicere, aut certe debuisset ex Iulio Capitolino in vita ipsius Antonini Philosophi, qui sic scribit, Virilem togam, sumpsit quintodecimo aetatis anno, statimque ei L. Ceionij Commodi filia desponsata est ex Hadriani voluntate. Nec multo post praefectus feriarum Latinarum fuit. Haec tamen Capitolinus. Verum qui Praefectus urbi erat, eidem & Latinarum causa relinquebatur, ut patet ex Gellio ubi nuper citauimus. Ex quo & Tacitus lib. 4. Caeterum postulandis, inquit, reis, tam continuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus Praefectum urbis Drusum auspicandi gratia tribunal ingressum adierit Calphurnius Saluanus in Sext. Mariu. Et lib. 5. de L. Pione Praefecto urbis post ea, quae supra ex eo diximus in prin. huius capit. haec addit, Duratque simulachrum quoties ob ferias Latinas praeficitur, qui Consulare munus usurpet.

^c *A Priensibus.* Herodotus lib. 1. Clito. Strabo lib. 8.

^d *Ab Indis.* Haec usque ad versic. Graecis verò. sunt Strabonis lib. 15.

^e *Graecis verò urbis praefectus.* Apud Iosephum libro 2. Belli Iudaici Archelaus Ethnarchos memoratur. Nam Ethnarchos, inquit, praefectus gentis, & ipsa praefectura Ethnarchia.

^f *Praeter quem fuit praetoriarum cohortium praefectus.* De hoc forte intellexit Herodianus libro 3. in vita Seueri, cum de Plautiano praefecto cohortium urbanarum loquitur. Alibi autem scilicet in principio libri quinti, scribit Macrinum fuisse praefectum cohortis, ut Capitolinus scribit Pertinacem praefectum cohortis in Syriam profectum. De praefecto cohortis sit etiam mentio in l. praefectus. 64. ff. de ritu nuptiarum. Vide infra in verbo, Et haud multo post praefectus castrorum.

^g *Annonae.* Haec usque ad versic. Ad praefectum. sunt Pomponij Iurisconsulti in l. 2. §. sanè praefectus. ff. de origine iuris.

*Praefectus
annonae.
Praefectus
morum.
Praefectus
castrorum,
legionum,
& palatii.*

populi Romani non sunt, sed extra ordinem utilitatis causa creati.^h Ad praefectum enim vigilum de incendiariis, de furibus, de effraCTORIBUS, de receptatoribus, cognitio pertinuit:ⁱ Augustus verò Octavius quum plura orirentur incendia Romae, septem cohortes opportunis locis constituit, ut vnaquaeque binas urbis regiones tueretur, quas praefecto vigilum subiecit.^k Praefectus verò annonae ad levandum frumenti inopiam, conuectis com meatibus, plerumque urbi praefuit & imperio.^l Praeter quos fuit praefectus morum,^m quem censorem nuncupant, & ⁿ haud multo post praefectus castrorum & ^o legionum, ac ^p praefectus palatii temporibus Caesarum nouissimis additi, quae dignitas proxima Caesarum magnitudini fuit: ^q cui praefectura Cleander à Commodo praepositus memoratur, ^r qui propter morum insolentiam, cum filiis vna crudeli supplicio excarnificatus, poenas dedit: Et ^s Similis sub Hadriano, qui deposita palatii praefectura, ad ocium se tradidit, moriensque inscripsit tumulo, quod quum multos exegisset annos, septem tantum vixit, quibus ocio se dederat.^t Celebratur quoque Opilius Ma-

ANNOTATIONES.

^h *Ad praefectum enim vigilum.* Hæc vsque ad versic. Augustus. sunt Pauli in l. 3. §. cognoscit. ff. de officio praefecti vigilum. Cuius hæc verba sunt, Cognoscit praefectus vigilum de incendiariis, effraCTORIBUS, furibus, raptoribus & (foran legendum receptatoribus.) receptatoribus: nisi si qua tam atrox, tamque famosa sit persona, ut praefecto urbi remittatur. Hæc præterea sunt Cassiodori lib. Variarum 7. epistol. incipiente, Quamuis nomen tuum. & seq.

ⁱ *Augustus verò Octavius.* Paulus in l. 1. in fi. cum duabus ll. seqq. eod. tit. Strabo verò li. 5. scribit, ipsum Augustum Caesarem ad urbanos sui generis defectus præcipuam curam adhibuisse, institutis è libertinorum numero militibus, qui aduersus incendia ferrent opem.

^k *Praefectus verò annonae.* De hoc vide Livium qui huius originem tradit i. dec. lib. 4. ibique dicit L. Minutium praefectum annonae fuisse creatum. Corn. Tacitum lib. 13. Appianum lib. 2. Bellorum civilium, ubi de Pompeio praefecto annonae. Vbi sic scribit, Romani assidua fame diutius vexati, Pompeium annonae omnis praefectum & prouisorem elegere: eidemque, ut Piratico olim bello, viginti Senatorij ordinis viros addidere, quos ille vicissim per prouincias partitus est. Ipse nationes vndique percurrrens, urbem frumento, cæterisque ad victum necessariis, impleuit. Quae ex causa ad ampliorem adhuc gloriam potestatemque peruenit. Marcellum in l. mulierem. 13. in princ. ff. de accus. Vide præterea Cassiodorum libro 6. Variarum, ubi declarat quod sit huius praefecti munus. & l. 1. C. de officio praefecti urbi.

^l *Praeter quos praefectus morum.* Huiusmodi praefectus erat apud Carthaginenses, ut videre licet ex Probo Aemilio in vita Hannibalis.

^m *Quem Censorem nuncupant.* Scilicet Romani, de quo amplè dictum est supra lib. 3. c. 13.

ⁿ *Et haud multo post praefectus castrorum.* De hoc Praefecto Dionysius Halicarnasseus lib. 4. ad fi. Literas receptas, inquit, praefecti castrorum à Tyranno relictis T. Herminius & M. Horatius pro concione legerunt: perquisitaque per singulas centurias sententia militum, quid opus facto sit, cum vniuersi censerent approbanda decreta urbanorum civium, noluerunt amplius Tarquinium admittere. Cornelius Tacitus libro 1. in duobus locis, dum loquitur de Aufidieno Rufo, & Mennio castrorum praefectis, & dum alibi in eodem lib. dicit, Non Tribunus ultra, non castrorum praefectus ius obtinuit. Et lib. 12. dicit, Praefectum castrorum & legionarias cohortes extruendis apud Siluras praesidiis relictas circumfundunt. Et lib. 13. ubi meminit Istici Capitonis praefecti castrorum. Et lib. 14. Poeni Posthumi. Et li. 18. Iulij Grati vno loco, & Alpheni Varii, in altero. Et rursus ibi, Ante Aquilam, inquit, praefecti castrorum. Et lib. 19. Minutij Iusti praefecti castrorum septimae legionis. Et eodem libro Cassij Longini. Et Velleius Paterculus libro 2. Interempto, inquit, praefecto castrorum, praefectisque cohortium. Et Suetonius in Vespasiano cap. 1. ubi de Vespasio Pollione, ter Tribuno militum, praefecto quoque castrorum. Vegetius lib. 2. c. 10. declarans quod fuerit munus huius praefecti, sic scribit, Ad huius officium praefecti castrorum positio, valli & fos-

sae destinatio pertinebat. Tabernacula vel casae militum cum impedimentis omnibus nutu ipsius curabantur. Praeterea aegri contubernales, & medici, à quibus curabantur, expensae etiam ad eius industriam pertinebant. Vehicula sagittarij, necnon etiam ferramenta, quibus materies serratur vel caeditur, quibusque aperiuntur fossae circa situm valli & aquae ductus. Item ligna, vel stramina, arietes, onagri, balistae, cæteraque genera tormentorum, ne deessent aliquando procurabat. Is post longam probatamque militiam peritissimus omnium legebatur, ut rectè doceret alios, quod ipse cum laude fecisset. Haecenus Vegetius.

^o *Et legionum.* Modestinus in lib. de Nominibus militariibus, ubi declarat quod munus eius fuerit. Et Vegetius Rei militaris lib. 2. cap. 9. Et noster Scauola in l. Titium. 17. §. Praefectus legionis. ff. de administrat. tutor. Et is fortè erat, quem Praefectum exercituum vocat Herodianus li. 4. in vita Antonini, loquens de Audentio & Macrino, praefectis exercituum. Nec multo post scilicet in princ. li. 5. scribit eundem Macrinum iam Imperatorem fuisse praefectum cohortis, quod nos etiam supra diximus in verbo, Praeter quem fuit Praetoriarum cohort. praefect. Ex quo possumus intelligere eundem esse praefectum exercituum & cohortis.

^p *Ac praefectus palatii.* Ut patet ex sequentibus.

^q *Cui Praefectura Cleander.* Vereor ne hic Alexander lapsus sit. Hic enim Cleander, Phryx genere, à Commodo Praefectus praetorio creatus est, ut tradit Herodianus libro 1. Et Lampridius in vita ipsius Commodi. Nisi eundem existimes esse Praefectum praetorij, siue praetorio, & Praefectum palatii. Fuisse autem & Praefectos praetorio testis est & Cor. Tacitus lib. 17. ubi memorat Cor. Laconem Praefectum praetorij. Et Spartianus in Adriano Tatianum & Septitiu Clarum Praefectos praetorio, & in Didio Iuliano Tullium Crispinum. Huncque magistratum gessisse Vlpianum sub Alexandro Seuero, ut liquet ex Lampridio in vita eiusdem Seueri, & ex l. ex diui. 4. C. de locato & conducto. ubi Imper. Seuerus Domitium Vlpianum parentem suum appellat, his verbis, Qui si maiorem animaduersionem exigere remprehenderit, ad Domitium Vlpianum Praefectum praetorio, & parentem meum remittere curabit. Fuit & Papinianus Praefectus praetorio, ut scribit Dion in Alexandro Seuero, & Antonino Caracalla. Extatque titulus huic officio priuatum dicatus ff. & C. de officio Praefecti praetorio.

^r *Qui propter morum insolentiam.* Herodianus & Lampridius ubi supra.

^s *Et Similis sub Hadriano.* De hoc Simili Dion in Adriano, Similis, inquit, nemini moribus & virtute secundus, cum Centurio esset, eumque Traianus ante Praefectos aduocauisset, Turpe est, inquit, tibi Caesar cum Centurione, remotis Praefectis, disserere. Is deinde Praefecturam Praetorianorum inuitus obiit, quae postea se ipse abdicauit, ac vix tandem dimissus, ruri reliquos septem vitae annos conquieuit, suoque sepulchro moriens inscribi iussit hæc verba. Hic iacet Similis, cuius ætas multorum annorum fuit, ipse septem duntaxat annos vixit.

^t *Celebratur quoque Opilius Macrinus.* Iulius Capitolinus, & Dion in vita illius, non longè à princ,

erinus qui ex humili fortuna per Caracallam palatio præfectus, mox ad imperium conscendit. ^u Illud quoque à veteribus factitatum nouimus, vt quatuordecim curatores vrbs vnà cum præfecto tam vrbi quàm urbanis negociis præfint. ^x Sed & illud notatum, ad vrbs præfectum appellationes omnium potestatum, & illorum qui in honore erant, pertinuisse, ipsarumque cognitionem animaduersionemque habuisse: quod quidem noua constitutione à posteris seruatum est. ^y Antea enim ex constituto Neronis appellationes à iudicibus ad senatum fiebant: cautumque fuit, vt qui à priuatis iudicibus ad senatum prouocassent, tantum pecuniæ pœnæ nomine exoluere cogerentur, quantum qui imperatorem appellassent. ^z A senatu verò ad principem appellare non licere, oratione diui Hadriani cauebatur: ^a nec à præfecto prætorio, qui principis locum tenuit, appellare licuit. ^b C. tamen Caligula nimias appellationes inhibuisse fertur, liberamque iurisdictionem magistratibus dedisse, ita vt sine appellatione iudicatum exequerentur, & placita seruarent. ^c Quinetiam illud quæsitum est, an tutorum curatorumque, qui nequiter & inofficiose in tutela curaque de officio decedentes, versati fuissent: aut filiorum, qui parentes, quos venerari decet, contumeliis probrisque affecissent, in eosque turpissimum facinus admittentes, impias manus intulissent, cognitionem animaduersionemque præfectus haberet. Et placuit ab vrbs præfecto in tutores curatoresque, qui in euidenti calumnia tutelam curamque gessissent: aut in filios, qui parentum dicto contumaces, & minus audientes forent, animaduerti cognoscique posse. ^d Quod quidem tam legibus & senatusconsultis, quàm decretis edictisque principum aliis super alia editis & promulgatis sancitum est.

14. vrbs curatores. Appellationes omnium potestatum ad vrbs præfectum pertinere. D. Hadriani edictum. Appellationes nimie inhibita.

ANNOTATIONES.

^u Illud quoque.] Alius Lampridius in vita Alexandri Seueri, Fecit, inquit, Romæ curatores vrbs quatuordecim, sed ex Consularibus viris, quos audire negotia urbana cum Præfecto vrbs iussit, ita vt omnes, aut magna pars adessent, cum acta fierent.

^x Sed & illud notatum ad vrbs Præfecturam.] Iustinianus in l. Præfectus vrbs. 3. scribit, Præfectum vrbi præesse cunctis officialibus & potestatibus, & l. seq. Vniuersos ciues & collegia Præfecto subdita esse.

^y Antea enim ex constituto Neronis.] Hæc vsque ad versic. A Senatu, sunt Corn. Taciti lib. 13.

^z A Senatu verò ad Principem.] Sunt verba Vlpiani in l. 1. §. 1. ff. à quibus appellare non licet.

^a Nec à Præfecto prætorio.] Vt scribitur in l. vnica. §. his cunabalis. ff. de officio Præfecti prætorio. & Hermogenianus in l. Præfecti. 17. ff. de minoribus. & l. 1. C. de sententiis Præfectorum prætorio.

^b C. tamen Caligula.] Suetonius in vita illius, cap. 16. Magistratibus, inquit, liberam iurisdictionem & sine sui appellatione concessit.

^c Quinetiam illud quæsitum.] Hæc vsque ad fi. de Præfecto vrbs intelliguntur, vt ex seqq. patet. Suntq; ea, quæ de tutoribus & curatoribus loquuntur, Vlpiani in l. 1. item solēt. ff. de officio Præfecti vrbs. At ea quæ de filij in parētes contumeliis loquitur, sunt eiusdē Vlpiani in d. l. §. cum patronus.

^d Quod quidem tam legibus.] Vt l. 1. ff. de ingra. lib. cum fi.

Miraculum de homine, qui extrusus è carcere, rursusque in eum intrusus, inferna se loca adiuisse enarrauit.

CAPVT XXI.

INTER fabulosa miracula, & puerilibus fabellis similia, multas magnasque res, quæ vix credi dicique possunt, nullum tam impudens mendacium creditum est, quàm quod ad hosce annos in Pelignis euenisse dicunt, quod quum nouum commentum putaretur, & temere vulgatum, id verum postea fuisse, tam fama celebri, quæ vbique peruasit & vulgata est, quàm multorum testimonio, qui rem gestam didicere, non fictis sermonibus, sed certissimis experimentis compertum est. Quo autem pacto se res habuerit, hoc traditur modo: In Pelignis oppidum vetustum est, cuius nomen prætereo libens, licet obscura origine, haud tamen ignobile. In eo dominus qui vrbi præerat, superbè auarèque ciuibus imperitabat, ac trucibus dictis factisque in subditos seruilem in modum animaduertere solebat, eosque licet imperata facerent, neque segniter mandata exequerentur, ob leues plerumque causas, pœnis & damno mulctabat. Fortè autem quum homo quispiam alioqui bonus, sed tenui re familiari, inops atque despectus, ipsius domini venaticum canem, cuius miro studio tenebatur, ita verberare affecisset, vt ob id perisse putaretur: quum id dominus rescisset, vehementer offensus, eum truci & minaci vultu grauiter increpitum, in pessimum coniecit carcerem: ibique quum vinctus graui custodia teneretur, post aliquot dies, hi quibus diligens ipsius cura mandata erat, clauso iam carcere, & tam foribus quàm omni aditu perseperto, ne elabi posset, quum ad illum accederent, vt solebant, in eodem intus carcere nusquam inuenire: qui diu conquisitus, quum non appareret, nullumque effugij vestigium extaret, rem ad dominum detulere: quod quum credi vix posset, ipseque mirum in modum obstupesceret, post tres ferme dies, iisdem foribus pessulo firmatis, idem ipse qui modò carceri addictus fuerat, imprudentibus omnibus, & nemine conscio, rursus in eodem intus carcere intrusus apparuit: custodesque, vt cibum afferrent, aduocauit: qui quum propere accessissent, omnesque miraculo obstupescerent, eum vultu tetro, & horribili facie, luxatis vstisque membris, aliter longè atque pridem fuerat, conspexere: quem quum interrogassent, vnde elapsus, & rursus in eodem intrusus carcere foret, quibusque in locis fuisset, & vnde tam fædo & tetro cultu emerisset: ipse velut elinguis, quum nullum proferret verbum, sed attonito stupentique similis foret, vt ad dominum quantocyus admitteretur, postulauit: habere quod illi propere nunciaret, magnum, nec differendum. Cumque ad eum protinus

PPP

admissus

admissus esset, rem mirificam & admirabilem, ac dictu audituque formidolosa, & vix credenda miracula dicere orsus fuit: Nam se ab inferis (si libet credere) remissum enarrauit, siquidem quum diutius carceris squalorem ferre nequiret, seu desperatione victus, seu iudicium reformidans, inops consilij, malum dæmonē vt sibi præsto esset, seque ex tam tetro carcere relaxaret, aduocasse dixit. Nec multo post, dæmonem fædo aspectu & terribili facie in eodem intus carcere aspexisse, & secum pactum fuisse, ab eodemque & ferreis claustris, non sine graui pressura extrusum, in loca deinde inferna, & profundas vastitates, ac fundum telluris intimæ actum esse præcipitem, singulaque lustrasse: impiorumque supplicia, & sedes consceleratas, æternasque tenebras & æumnas vidisse, ac loca fæda & formidolosa, regesque & summos duces in abrupto hiatu & profundo voraginis densa mersos caligine afflicti, & furiarum ardentibus facibus agitari: gemitusque & eiulatus, ac dies noctesque ploratus mulierum & virorum audisse: pontificesque vidisse infulis & trabeis purpura & auro distinctis, ac gemis ornatos, aliasque miserabiles facies omnis generis hominum, ætatum & ordinum, in cultu vario afflictas, & iacentes inter præaltas voragines, alios immenso limo haustos æternis suppliciis & nocte cruciari, ipsorumque damnata scelera sempiterno dolore puniri: inter quos plures quos nouerat in vita, adnotauit, & præcipuè intimum familiarem, quem dum in vita ageret, æqualem sodalemque habuerat, alloquutum dixit: ab eo probè agnitus, & miti satis sermone requisitus fuit, quid rerum ageretur, & quid reliqui spei sibi foret. Ipseque quum prægrauo seruitio & crudeli dominatu vsque premi respondisset, illum mandasse, vt domino enunciaret, cauere nequid tale ageret in posterum, nè graui tributo & iniquo vectigali subditos opprimeret: namque illi vacuam sedem, quam propè cernebat, præstitutam esse prædixit. Et vt haud dubius promissi foret, fidemque vt dicto haberet, meminisse (inquit) illum debere secreti consilij & mutæ pactiois, quam dum vnà militarent, & in castris agerent, clam iniuissent, quorum nemo particeps aut conscius vnquam fuit: quod consilium quum memoriter ille enunciaisset, & non solum dicta conuentaque, sed & singula verba sponsionisque quibus vterque astrictus erat, recēsuisset, ipsum dominum ordine hæc audientem, animo serio & attentiore factum, mirum in modum obstupuisse: ingensque animo formido incussa fuit, consideranti quonam modo, quæ soli sibi credita, & nulli vnquam enunciata fuere, homo ille hebes & tardus ingenio, quasi numine afflatus, explorata haberet, eaque vultu interrito enunciaret. Adiciunt miraculo, eundem interrogasse illum cum quo tunc sermo erat apud inferos, qui nitido cultu vestituque apparato videbatur, nunquid aliquo cruciatu afflicterentur qui insigni veste & auro conspicui forent: illumque respondisse, perenni incendio, interque maximos cruciatus, & sempiterno dolore vsque premi & afflicti, idque totum quod auro & purpura fulgeret, ignem atque incendium esse. Et quum ipse id experiri volens, propius manum purpuræ admouisset, admonitum ab eo fuisse, ne tangeret, & tamen efficere nequisse, vt non ex caloris afflatu palmam sibi manus, quam tunc ostendebat, incendio & ipsi purpuræ admotam deflagraret. Erat enim pustulis liuētibus, & tetrīs hulceribus veluti tabe & igne sacro, maloque quod latius serpere videbatur, fere consumpta. Referunt præterea qui illum adiuere, eum postquam ab inferis emerit, quasi mente consternata, hebetique aurium oculorumque sensu affectus foret, semper cogitabundum in rarum prodire sermonem, vixque sæpius interrogatum colloquenti respondisse. Vultu verò tam tetro & aspectu tam deformi reuertisse, vt qui dudum à coniuge & liberis probe agnitus foret, is postquam remeauit ab inferis, tam diro vultu, toriusque facie corporis dissimilis effectus est, vt vix eundem illum esse crederent: sæpiusque obortis lachrymis, ob faciei diritatem, & speciem hominis fædissimè mutatam, notos affinesque ipsum alloquutos fuisse: ægréque vt ante obitum qui mox consequutus est, res suas dispensaret, ac liberis & posteritati consuleret, vitæ spatium habuisse.

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

Hoc caput nihil aliud quàm historiam, aut potius fabulam sui temporis recitat.

Quot militum ordines, cuiusve generis milites in Romana militia olim militare consueverant, & qui apud exteros.

CAPUT XXII.

MILITVM ordines, quos Romani duces habuere, quibus res magnas gessere, hi ferme traduntur, nomine diuersi: ^a namque Rorarij dicti, cum quibus primi erant congressus, qui leuibus muniti armis, parmam & gladium gerentes, sicut ros ante pluuiam, sic priusquam procurrerēt, aut acies

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

^a **N**amque Rorarij.] Varro lib. 3. aut aliorum comput. 6. de ling. Lat. Rorarij, inquit, dicti sunt à rore, qui bellū committebant antè: idè quòd antè rorat quàm pluit. Liuius 1. Dec. lib. 8. Primum, inquit, vexillum triarios ducebat, veteranum militem spectatæ virtutis: secundum Rorarios, minus roboris ætate factisque: tertium accensos minimæ fiduciæ manum, eò & in postremam aciem reiciebantur. Nonius Marcellus in Generibus armorum, vbi declarat quare ita dicantur, sic scribit, Rorarij appellabantur milites,

qui antequam congressæ essent acies, primò non multis iaculis inibant prælium: tractum quòd ante maximas pluuias cælum rorare incipiat. Festus Pompeius lib. 1. vbi de adscriptiis loquitur, Alij, inquit, Rorarios, quòd id genus hominum, antequam acies coirent, in modum rorantis tempestatis, dimicaret, & iterum lib. 16. Rorarios, inquit, milites vocabant, qui leui armatura primi prælium committebant, quòd vt ante imbrem ferè rorare solet: sic illi ante grauem armaturam, quòd prodibant, Rorarij dicti.

^b Qui

Rorarij.

admovent, hostem incessebant, & primos concursus excipiebant. Præmittebatur enim levis armatura, quæ eliceret, & hostem gradu moueret, mox equitatum libero cursu & robora legionum immitterebant, quæ longius pellerent & fugarent. ^b Qui etiam antesignani, eo quod primi agminis erant, dicti: sicut apud Persas homotimi milites in principiis erant, qui magnopere apud reges nobilitati sunt: inter ^d quos peltati & ^e cetrati, qui peltas cetrasque ^f (scutorum enim genera sunt) deferabant, haud multo discrimine diuersas, & pelta enim cetræ haud dissimilis est: ^h namque erat cetra scutum ex loro, quo Aphri, Hispani, Galli & Persæ plerumque vsi sunt, in rhombi figuram: ⁱ pelta verò, breue scutum instar lunæ: ^k parma, figuræ latioris & circularis: ^l Lusitanis verò scuta fuere duorum pedum latitudinis, quæ nec fibula, nec ansa, nec loro necebantur. ^m Numidica ex coriis sicut ⁿ Græcis. ^o Oretanis & ^p Gallis quandoque pro munimento fuit pelta, ^q quæ erant enses obtusa cuspide, ^r scuta verò debilia. ^s Hiphicrates quoque pro parma militibus peltam dedit, hastæque modum duplicauit, & gladios longiores fecit, quare peltastæ appellati. ^t Thracibus & ^u Belgis dabatur pelta, quam meridem dixerunt. ^x Liguribus ænea parma. ^y Sardis pugio cum pelta. ^z Celtiberis leue scutum & rotundum. ^a Caius verò Marius parmulas militibus inhiuit, illas minus habiles & superuacuas arbitratus. ^b Romani autem clypeos

ANNOTATIONES.

^b Qui etiam antesignani.] Ciceroni Philipp. 2. Cæsari lib. 1. & iterum 3. belli Ciuilis. Liuius 1. Dec. lib. 2. 6. & 7. Nonio Marcello inter Armorum genera.

^c Sicut apud Persas.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 1. post princ. & lib. 7. ad fin.

^d Inter quos peltati.] Liuius 1. Decad. lib. 8. non multo post princ. Menippum, inquit, quendam ex regiis ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud dissimilis est) Chalcidem mittit. Et hinc puellæ peltatæ Ouidio lib. Amorum 2. eleg. 14. in princ.

^e Quid iuuat immunes belli cessare puellas.

^f Nec fera peltatas agmina velle sequi?

^g Et cetrati.] De quibus idem Liuius 3. Dec. lib. 1. & 4. Dec. lib. 5. & 5. Dec. lib. 4. & alibi sæpe.

^h Scutorum enim genera sunt.] Nonius Marcellus tum in Generibus armorum, tum alibi, & Seruius lib. 8. Æneidos in eum locum,

—Scutis protecti corpora longis.

Festus Pompeius lib. 14. vbi de pelta loquitur.

ⁱ Pelta enim cetræ haud dissimilis est.] Quæ sunt verba Liuii citata supra in verbo, Et cetrati. Et idem intelliges ex eodem 4. Decad. lib. 1. cum scribit, Nocte cetratos, quos Peltastas vocant, loco opportuno inter bina castra in insidiis abdiderat.

^h Namque erat cetra scutum ex loro.] Seruius lib. 7. Æneidos in eum locum,

^x Lauas cetra tegit.

Cetra, inquit, scutum loreum, quo Africi & Hispani vtuntur. Liuius 4. Dec. lib. 1. Hispani sine vlla mole in vtres vestimentis coniectis, ipsi cetræ superpositis incubantes, flumen transnatauere. Et ante hos Cæsar lib. 1. belli Ciuilis, Erant legiones Afranij tres, Petreij duæ, præterea scutatæ citerioris prouinciæ, & cetratæ vltioris Hispaniæ cohortes circiter octoginta.

ⁱ Pelta verò, breue scutum, &c.] Ælianus de Instituendis aciebus. Seruius enarrans illud libri 1. Æneidos,

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Scutis, inquit, breuissimis in modum lunæ iam mediæ. Latantius Statij interpres lib. 5. Thebaidos in eum locum,

^o Lunatumq; putes agmen descendere.

^k Parma, figuræ latioris & circularis.] Varro apud Nonium Marcellum de Genere armorum, statim post princ. Quem sequuntur cum rotundis velites leues parmis. Polybius in libello de Castrametatione, quæ portionem facit 6. libri, Parma, inquit, firmitatem habet tum ob structuram, tum ob magnitudinem, quæ tutando corpori sit satis, nam cum sit rotunda tripedalem habet diametrum. Vide tamen Nonium Marcellum de Genere armorum: vbi dicit, Parmam breue scutum esse, quod & ipsum dixerat Varro linguæ Latine lib. 1. aut aliorum computatione 4. dum dicit ita vocari, quod à medio in omnes partes par sit. Et de hac Virgilius lib. 9. Æneidos,

Ense leuis nudo, parmaq; inglorius alba.

Liuius 1. Decad. lib. 8. & 3. Dec. lib. 2. vbi de Numidis loquitur. Martialis lib. 14. epig. 219. de parma, ait,

Hæc quæ sæpe solet vinci, quæ vincere raro,

Parma tibi scutum pumilionis erat.

Et omnes vbique. Hinc Parmula diminutiue Horatio lib. Carm. 2. Ode 7.

Tecum Philippos, & celerem fugam

Sensisti, relicta non bene parmula.

A qua dicti sunt Parmularij Quintiliano lib. 2. cap. 11. post princ. Ego, inquit, Parmularius sum. Et Suetonio in Domitiano, cap. 10. Cum hoc titulo impiè loquutus Parmularius. Et parmatum à parma Liuius 1. Dec. lib. 4. Dat signum Volscis Imperator, vt parmatum nouæ cohorti hostium locus detur.

^l Lusitanis.] Strabo lib. 3. Scutum duum pedum ad latitudinem gestant, curuum ad anteriora prospectans, loris dependens, cui neque fibula, neque ansa vlla est.

^m Numidica ex coriis.] Hæc autem parmas vocat Liuius 3. Dec. lib. 2. vbi de pugna Cannensi.

ⁿ Sicut Græcis.] Vide infra, ex Strabone.

^o Oretanis.] Strabo lib. 3.

^p Et Gallis.] Strabo lib. 4.

^q Quæ erant enses obtusa cuspide.] Scilicet Gallis ex Polybio lib. 3. & Liuius Dec. 3. lib. 2. vbi de Cannensi pugna loquitur, & dicitur postea in hoc eodem capite.

^r Scuta verò debilia.] Ipsi quoque Gallis erant scuta longa, sed ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipsa plena Liuius 4. Dec. lib. 8.

^s Hiphicrates.] Probus Æmylius in vita illius.

^t Thracibus.] Maximus Tyrius Sermone 3. in princ. & Herodotus lib. 7. de Thracibus loquens, sic ait: Ferentes præterea iacula & peltas & pugiunculos.

^u Et Belgis.] Strabo lib. 4. Gladius longus à dextro dependens latere, clypeus longus, hastæ ad proportionem, & Meris peltæ genus est, id est, iaculi.

^x Liguribus.] Strabo eodem lib. 4. sed multo post ea, quæ in præced. adduximus, Ligurum mores scribens, ait, Non multi admodum equo militant: pedites verò in tumultuariis, præsertim pugnæ, optimi, æreis autem vtentes parmis: vnde cōiecturam dedere, se origine Græcos esse. Tanquam & Græci eisdem parmis æneis vtrentur. Vide Diodorum Siculum lib. 6. c. 9. non longe ante fi.

^y Sardis pugio cum pelta.] Strabo lib. 7. scribit, Sardos ritu Gallico armari.

^z Celtiberis.] Diod. Siculus lib. 6. c. 9.

^a Caius verò Marius.] Legendum C. Martius ex Festo Pompeio lib. 14. vbi de Parmulis loquitur, nisi illic mendum sit, quod magis credo.

^b Romani autem.] Apuleius Apologia prima. Et Seruius enarrans eum locum lib. 9. Æneidos,

Tercentum scutati omnes Volscente magistro.

Ad id referens illud ipsum Virgilij de equitibus loquentis: nam (vt inquit Ser.) clypei pedum sunt: scuta verò equi-

Antesignani.
Homotimi.
Peltati.
Cetrati.
Cetra.
Pelta.
Parma.
Lusitanorum.
Numidica.
Peltastæ.
Merides.
ænea.
Parma.
ænea.
Clypei.

peditibus, scuta equitibus dedere: quos quidem milites à prima origine clypeis vsos comperimus: postquam verò stipendiarij facti sunt, mutato armorum genere, scuta maius tegmentum pro clypeis accepere, sicut Latini populi (quare scutata & cetrata cohortes dictæ) quæ ex cratibus plerumque intexebant. Antea enim Romulus Argolico scuto utebatur. Post verò idum cum Tatio fedus, Romani, dimisso Argolico, Sabinorum accepere scuta, suaque Romulus cum Sabinis arma commutauit, quibus postea Romani vsi sunt. Samnitibus lara, ad summum æquali fastigio fuere, in imo verò cuneata. Maris amplissima, quæ Decumana dicta sunt. Lucani quoque scuta ex vimine confecta, coriis tegebant. Græci frequenter russatis, Carthaginenses albis, nonnunquã clypeis diuersa insignia ferentibus utebantur. Corinthij rubris. Alba verò ferre scuta, Romanis erat ignominie loco: nam fortes utebantur pictis, Pœni ex auro sculptis imaginibus. Germani scuta lectissimis coloribus distinxere. Græci quoque diuersa insignia, & numina addiderunt: quippe Græcorum clypeis Neptunus inerat, Troianorum Minerva, Vlysses Delphinis insigne in scuto prætulit, Agamemnon formidinẽ capite leonino cum epigrammate. Nicia scutũ auro fulgebat & purpura Lacedæmonij, Messenij, literas descripsere. Alcibiales Cupidinem cum sagittis, Neocorus Aliarcus draconem, Demosthenes in scuto aureis literis Bonam Fortunam inscripsit: Legio ad Cordubam Pompeij nomen. Persis verò cratis erat in manu læua, gladius vel securis in dextris. Fertur Alexander Macedo argyroaspidas ab argenteis

A N N O T A T I O N E S.

tum, vt hæc breuiora: illi verò longiores. Cuiusmodi autem erat hic Romanorum clypeus, discas ex Polybio lib. 6. quo loco eorum castrametationem describit.

c Quos quidem milites.] Liuius Decad. 1. lib. 8. Adeo nihil apud Latinos dissonum ab Romana republica, præter animos, erat. Clypeis antea Romanis vsi sunt: deinde postquam stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecere. Hinc facile colligere possumus Romanos clypeis vsos, cum Latinos iis Romanorum more vsos legamus. Sed & Romanos olim Argolico clypeo vsos testantur Plutarchus in Romulo, & Dionysius Halicarnassensis lib. 4.

d Scuta maius tegmentum.] Verba sunt Liuij 1. Dec. lib. 9. in comparatione Alexandri & Romanorum.

e Sicut Latini populi.] Liuius 1. Dec. lib. 8. Latini, inquit, clypeis Romanis antea vsi sunt: deinde postquam stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecere.

f Quare scutata &c.] Scutatos milites dicit Cicero Philippica 2. Agmine quadrato cum gladiis sequuntur scutati milites. Et equites Liuius 4. Dec. lib. 8.

g Et cetrata cohortes.] Cæsar lib. 1. bellorum Ciuium, & dictum est supra in verbo, Et cetrati.

h Quæ ex cratib.] Vide infra in verbo, Lucani.

i Antea enim Romulus.] Romulum & Romanos vsos fuisse Argolico clypeo & scuto, tradunt Plutarchus in vita Romuli, & Dionysius Halicarnassensis lib. 4. Is autem clypeus Argolicus magnus erat, vt scribit Seruius in lib. Æneidos in eum locum.

Argolici clypei, aut Pæbea lampadis instar.

k Samnitibus lara.] Liuius 1. Dec. lib. 9.

l Maris.] Festus Pompeius lib. 1. Albesia scuta dicebantur, quibus Albenes, qui sunt Marci generis, vsi sunt. Hæc eadem Decumana vocabantur, quod essent amplissima, vt decumani fluctus.

m Lucani.] Dionysius Halicarnassensis lib. 5. Liuius 3. Dec. lib. 1. in Saguntinorum obsidione. Seruius Sallustij auctoritate in lib. 7. Æneidos in eum locum.

Elephantis, salignas

Umborum crates.

Aduatici quoque Gallorum populi scutis ex cortice, aut viminibus intextis, quæ subito (vt temporis exiguitas postulabat) pellibus induxerant, utebantur, apud Cæsarem Gallici belli, lib. 2. ad fin.

n Carthaginenses albis.] Plutarchus in Timoleone, vt etiam Cimbri & Tentones apud eundem Plutarchum in Marij, & Thræces apud eundem in Paulo Æmylio.

o Alba verò ferre scuta.] Virgilius lib. 7. Æneid.

Parma, inglorius alba.

Et huc quoque spectat illud Persij satyra 5.

Permisit sparsisse oculos iam candidus umbo.

p Nam fortes utebantur pictis.] Virgil. lib. 7. Æneidos.

Et picti scuta Labici.

Vbi Seruius id annotat, citatque illud Virgilij in præced. adductum.

q Pœni.] Plinius lib. 35. c. 3. Pœni, inquit, ex auro factitauerunt & clypeos & imagines, secumque in castris tulere. Certè captis eis talem Hasdrubalis inuenit Q. Marius, Scipionum in Hispania ultor: isque clypeus supra fores Capitolinae ædis vsque ad incendium primum fuit.

r Germani.] Cornelius Tacitus lib. Historiarum, vbi hæc de illis scribit, Non lorica Germani, non galeam, ne scuta quidem ferro neruove firmata, sed viminum textus, vcl tenuis, & fucaras colore tabulas. Et idem Tacitus in libro de Moribus German. non adeò longè à prin. Scutaque tantum lectissimis coloribus distinguunt, paucis lorica, vix vni alterique cassis aut galea. Ex quo loco hunc certè Alexander sumpsit.

s Quippe Græcorum.] Hæc vsque ad versicul. Vlysses, sunt Seruij enarrantis illud Virgilij lib. 2. Æneidos,

Vadimus immixti Danais haud numine nostro.

t Vlysses.] Stesichorus, & ex eo Plutarchus rationem reddens in libro de Industria animi ad fin.

u Agamemnon.] Pausanias lib. 5. In Agamemnonis, inquit, clypeo Terror expressus est leonis capite, cum hac inscriptione,

Hic paucor est hominum, manibus gerit hunc Agamemnon.

x Nicia scutum.] Plutarchus in vita ipsius ad fin. Pollux Onomasticon lib. 1. c. 10. ὁπλῶν ὀνόματα. vbi ita scribit, λεγεται ἡ νικίαν πορφύραν καὶ χρυσὸν μίξαντα κοσμήσασθαι τὴν ἀσπίδα. Sed & Herculis clypeus ex Philostrato in vita Appollonij lib. 2.

y Alcibiades.] Plutarchus in vita ipsius, scribit fuisse illi clypeum aureum non patrio villo insigni, se Cupidine fulminifero inscriptum. Satyrus autem historicus apud Athenæum Dipnosophistarum lib. 12. c. 16. Scribit ipsum Alcibiadem vti solitum clypeo auro, atque ebore confecto, in quo insigne erat κεραυνὸν ἢ χαλκὸν, id est, fulmen incuruans, ac flectens.

z Demosthenes.] Plutarchus in vita illius, Literis, inquit, aureis, ita in eius clypeo scriptum erat, ἀγαθὴ τύχη. Et his adde Theseum in clypeo depictam faciem leonis, & Polynnem apri tulisse, vt refert Apollodorus Bibliotheces lib. 3.

a Legio ad Cordubam.] Hirtius lib. 4. qui de bello Alexandrino est.

b Persis verò.] Xenophon Pædia Cyri lib. 1. iterumque 2. non multò post princ. Hæc autem, inquit, sunt circa petus, thorax, & ceteris in læua manu, & mucro ac securis in manu dextra. Et iterum postea, Hoc solum eis reliquit, vt cum gladio cratæque & thorace pugnarent. Aliter Strabo lib. 15. ad fin.

c Fertur Alexander.] Liuius 3. Decad. lib. 7. & 4. Dec. lib. 7. vbi loquitur de Antiochi militibus aduersus Romanos. Iustinus lib. 12. Q. Curtius lib. 4. Paulus Orosius lib. 3. c. 21.

d Sicut

clypeis, sicut ^d Alexander Seuerus imperator chrysoaspidas ab aureis nuncupasse: ^e id quod à Samnitibus fuit vsurpatum, vt argenteis aureisque scutis ornarentur. ^f Galatæ animalium formas æneas scuto effinxere, sicut ^g Lacedæmonius quispiam in ingenti scuto muscam effictam habuit: ^h & Hanno Carthaginensis argenteo clypeo cum imagine Barchini Hasdrubalis conspicuus erat. ⁱ Cleomenes verò docuit Lacedæmonios clypeum non ex annulo suspensum, sed brachio insertum habere, quo se firmius protegerent. ^k Philopœmenes Achæis, cū antea scutis leuioribus, & ad protegēda corpora minus habilibus vterentur, pro scuto clypeum, pro hastili sarissam dedit: qui tamē scutati pedites ferreas ocreas in dextro crure inducebant, ne crure effracto, neci expositi forent. Sarmatis verò nulla scuta fuere: namque in conflictu præliorum defendi scuto inhihentur: itaque ad vulnera expositi toto corpore patebant. ^l Deinde pilani, qui pilis depugnabant, dicti. ^m Fuit enim pilum hastile, habens & ferrum pedale, & trigonum stylo præacuto, quod stupa colligatum emittebant, interdum hastam habens trium pedum, nec minoris proeminentiæ ferrea veruta: ⁿ quo emisso, velut ad id dato signo, citato gradu in hostes ibant: mox strictis gladiis collato pede, cōminus rem gerebant: quæ ab hostibus missa, Romani sæpe densatis scutis excipiebant: tametsi nonnunquam tanto ardore animorum ad arma cōcursum, & in hostes itum est, vt ne mora in pilis emittendis fieret, illa abiicerent, & strictis gladiis cominus rem gererent: ^o quæ quidem pila Romanis propria, & sua fuere arma: ^p telum haud dubiè quàm hasta vehementius: ^q sicut gessa Gallorum, ^r sarissæ Macedonum, ^s lancea Hispanorum, gladius Lacedæmoniorum, ^t acinacis

Hanno.
Lacedæmo-
ny.
Achæi.
Sarissa.
Sarmate.

Pilani.
Pilum.

Gessa.
Sarissa.
Lancea.
Gladius.
Acinacis.

A N N O T A T I O N E S.

^d Sicut Alexander Seuerus.] Ælius Lamprid. in vita illius.

^e Id quod à Samnitibus.] Liu. 1. Dec. lib. 9. & 10.

^f Galatæ.] Diodorus Siculus lib. 5. aut, vt alij supputant, lib. 6. cap. 9. Quidam, inquit, in scutis animalium formas æreas paulum eminentes gestant & ad ornatum, & ad corporis tutelam fabricatas.

^g Sicut Lacedæmonius quispiam.] Erasmus ex Plutarcho in Apophthegmatis Laconum innominatorum lib. 2. Lacon quidam, inquit, in clypeo pro insigni gerens muscam, eamque non maiorem vera, quibusdam irridentibus, dicētibūsq; quod id studio fecisset, quod lateret: Imò, inquit, vt sim conspicuus: Tam enim propè accedo ad hostes, vt ab ipsis insigne cuiusmodi sit, videri possit.

^h Et Hanno Carthaginensis.] Liuius 3. Dec. lib. 5. In ea præda, inquit, fuisse clypeum argenteum pondo centum triginta octo cum imagine Barchini Asdrubalis. Sed adde superioribus Sophanem Dercelensem habuisse anchoram insignitam in scuto. quod nunquam aquiescens assidue rotabatur apud Herodotum lib. 9. Et Auentinus centum angues & hydram serpentibus cinctam apud Virgilium lib. 7. Aeneidos,

—Satius Hercule pulchro

Pulcher Auentinus, clypeoq; insigne paternum

Centum angues, cinctamq; gerit serpentibus hydram.

ⁱ Cleomenes.] Plutarchus in vita illius.

^k Philopœmenes.] Idem Plutarchus in vita illius.

^l Deinde Pilani.] Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina, vnde & Antepilani Marcellino lib. 16. Sed & sunt qui Pilatos hos vocant, vt Liuius 1. Decad. lib. 3. vti & Pilatas cohortes Martialis lib. 10. epig. 48.

Nunciat octauam Phariæ sua turba iuuenca.

Et Pilata redit iamque subitq; cohors.

Vnde & Præpilati ipsi Liuius 3. Decad. lib. 6. & Marcellino libro 24.

^m Fuit enim pilum.] Liuius 3. Dec. lib. 1. in Saguntinorū obsidione, & Dionysius Halicarnassensis li. 5. Vegetius li. 2. c. 29.

ⁿ Quo emisso.] Hæc vsque ad ver. Quæ quidem, sunt Liuius 1. Dec. lib. 9. cuius hæc verba sunt, Vadunt in prælium, vrgentes signiferos: & ne mora in concursu pilis emittendis, stringēdisque inde gladiis esset, pila, velut dato ad id signo abiiciunt, strictisque gladiis cursu in hostem feruntur.

^o Quæ quidem pila Romanis propria.] Liuius 1. Decad. lib. 9. Halicarnassensis lib. 5. Receperunt, inquit, animos, & spei nonnihil ex quibusdam prodigiis, sed maximè ex hoc ultimo, quod processit diem prælij, Ex pilis defixis ante tentoria: Tela sunt hæc Romanorum, quæ primo congressu eiaculantur, oblonga hastilia crassamento, quod manum compleat tripedaneis ferreis vtrinque præfixa veruculis, vnà cum ferro longitudine paria mediocribus iaculis. Ser-

uius in lib. 7. Aeneidos in eum locum,

Pila manu, seuosq; gerunt in bella dolones.

Pila, inquit, proprie est hasta Romana, vt Gessa Gallorum, Sarissæ Macedonum.

^p Telum.] Hæc verba sunt Liuius 1. Dec. lib. 9.

^q Sicut Gessa Gallorum.] Cæsar lib. 2. belli Gall. Seruius vbi supra ibi, Quæ quidem pila Romanis. Nonius Marcell. inter genera armorum, Lactantius Statij interpres lib. 4. Thebaidos statim post princ. in eum locum,

—Pars Gessa manu, pars robora flammis

Indurata diu.—

Citatque illud Virgilij de Gallis loquentis carmen lib. 8. quod id apertissime probat,

—Duo quisque Alpina coruscant

Gessa manu.—

Vbi & ipse Seruius tradit, Gallos vocare Gessos viros fortes. Et Claudianus in Eutropium lib. 2.

Nuper ab Oceano Gallorum exercitus ingens.

Illis ante vagus tandem regionibus hæsit,

Gessaq; deposuit, Graio iam mitis amictu.

Gessa item Hetruscorum fuisse scribit Liuius 1. Dec. lib. 9. Fuisse & Gessorum vsum ab Iberis ad Romanos translatum tradit Athenæus lib. 6. c. 8. eodemque vlt. At Gerra Persarum fuere apud Herodotum lib. 9.

^r Sarissæ Macedonum.] Liuius 1. Decad. lib. 9. in comparatione Alexandri & Macedonum. & 4. Decad. lib. 7. vbi dicit has esse prælongas hastas, rursusque lib. 8. & Ouidius lib. 12. Metamorph.

Qui clypeo, gladioque Macedonicaq; sarissa.

Statius lib. 7. Thebaidos,

Fraxineas vibrant Macedum de more sarissas.

Et ibi Lactantius Placidus interpres, & Lucanus lib. 8.

Primi pellas arcu fregere sarissas.

Pellæas enim vocat à Pella regia Macedonum, ex qua & Alexander Pellæus dictus est Iuuenali sat. 10.

Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis.

Et Plutarchus tum in Flamineo, tum in Paulo Æmylio, Q. Curtius lib. 9. Festus Pompeius lib. 17. & Seruius d. lib. 7. vbi supra.

^s Lancea Hispanorum.] Gellius autoritate Varronis lib. 15. c. 30. in fi. vbi de petorito, quod vehiculū appellatur, sic scribit, Quo in loco Varro libro 14. Rerum diuinarum, cum de petorito dixisset, esse id verbum Gallicum, lanceam quoque dicit non Latinum, sed Hispanicum verbum esse.

^t Acinacis Medorum.] Horat. lib. 1. Carminum Ode 27.

Vino & lucernis Medus acinacis

Immane quantum discrepat.

Vbi tamen Acron dicit Persarum gladium esse, vti etiam

Falarica.
Sagaris.
Romphea.
Framea.
Sparus.
Cateia.
Sica.
C. Marij
iacula.
Lacedæmo-
ny. Galata
Spatha.
Hastati.
Tyrones.
Milites
etate robu-
stiores.
Triarij.

Medorum, ^u falarica Saguntinorum, ^x sagaris Persarum, ^y romphæa Thracum, ^z framea Germanorum, & ^a sparus rusticorum. ^b Theutonicorum verò cateia. ^c Erat enim hasta angusto & breui ferro, ^d romphæa autem ingentis longitudinis. ^e Tamen si Hispanicū gladium admodum breuem, & ^f sarissam prælongam hastam ferro affixo legamus. ^g Etiam sica Romanis frequens & peculiaris fuit: quippe Romani milites utroque latere ferebant sicas, dextra breuiorem, sinistra longiorem. ^h Proditumque memorie est, C. Marium noua primū forma iacula fecisse: nam quum duplici telo antea munirentur, ipse alterum admisit, alterum sustulit, & loco illius clauum panxit, quo firmitus impingerent. ⁱ Marcellus ad Nolam longiora pila militibus distribuit, quò ferirent vehementius, quum Carthaginenses breuioribus, & minus habilibus vterentur. ^k Cleomenes verò docuit Lacedæmonios pro lancea sarissis vti, quas vtraque manu torquere assuefecit. ^l Galatæ pro ensibus spathas gestabant oblongas, quas à dextro latere catenis subnectebant. ^m Post quos hastati, qui hastam gessaque ferebant, qui etiam in prima fronte positi, hastis præualidis ferro munitis militabant: erant enim ferè tyrones, tunc primū militiae adscripti. ⁿ Deinde principes ordines ducebant, milites robustiores ætate, & vsu doctiores, ab hastatis per interualla diuisi. ^o Tertij vexilli triarij fuere, qui si qua maior vis ingrueret, aut durior casus, principes repelleret, compressis ordinibus, vno continēte agmine totam aciem clauderent, laxatos languentēque ordines magnis viribus repararent. Tantique roboris erant, ut rebus abscissis & deploratis, sæpe

A N N O T A T I O N E S.

dixerat Herodotus lib. 7. in voto Xerxis. Porphyrius autem Parthorum, vterque pro omni gladio positum. Valerius Flaccus libr. 6. Argonauticon dicit esse gladium quo Persæ vtuntur,

Insignis manicis, insignis acinace dextra.

^u Falarica Saguntinorum.] Liuius 3. Decad. lib. 1. declarans cuiusmodi telum id erat, sic ait, Falarica erat Saguntinis, missile telum hastili oblongo & cætera tereti, præterquam ad extremum, vnde ferrum extabat: id, sicut in pilo, quadratum stappa circumligabant, lineabantque pice: ferrum autem tres in longum habebat pedes, ut cum armis transfigere corpus posset: sed id maximè, etiam si hæssisset in scuto, nec penetrasset in corpus, pauorem faciebat: quod cum medium accensum mitteretur, conceptumque ipso motu multo maiorem ignem ferret, arma omitti cogebat, nudumque militem ad insequentes ictus præbebat. Virgilius lib. 9. Aeneidos, Turnum falaricam iaculari manu potuisse ostendit,

*Sed magnum stridens contorta falarica venit
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squamma lorica fidelis & auro
Sustinuit: collapsa ruunt immania membra:*

Dat tellus gemitum & clypeum superimponat ingens.

Vnde autem dicta sit falarica, & cuiusmodi fuerit, discite ex Seruio ibi, qui plura de hac machina scribit. Vide etiam Vegetium lib. 2.

^x Sagaris Persarum.] Strabo lib. 15. ad fin. Sed adde & hanc fuisse Massagetarum ex Herodoto lib. 1. ad finem.

^y Romphæa Thracum.] Liuius 1. Decad. lib. 1. Gellius lib. 10. c. 15. & infra in verbo, Romphæa verò.

^z Framea Germanorum.] Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum, vbi describit illius formam, ut statim dicemus: & de hac quoque Iuuenalis satyra 13.

Et Martis frameam & Cyrrhei spicula vatis.

^a Et sparus rusticorum.] Virgilius lib. 11.

Agrestisq; manus armat sparus.

Et ibi Seruius, Sparus, inquit, est rusticum telum in modum pedis recuruum. Et Nonius Marcellus inter genera armorum in duobus locis, sparum enumerat. Probus autem Æmylius tradit Epaminundam à Lacedæmoniis sparo fuisse occisum.

^b Theutonicorum verò.] Virgilius lib. 7. Aeneid.

Theutonico ritu solui vibrare cateias.

Vbi Donatus, Hi omnes, inquit, imitati Theutonas, mittebant telorum species, quæ Cateiæ dicebantur. Seruius autem dicit esse tela Gallica, vnde etiam Theutonicorum ritum dixit. At Pierius scribit in Romano codice, & quibusdam aliis Catelas illic legi.

^c Erat enim hasta.] De framea intelligit, idque est Cornelij Taciti de Moribus Germanorum, non adeo longè à princ. Rari, inquit, gladiis, aut maioribus lanceis vtuntur: hastas,

vel ipsorum vocabulo, frameas gerunt angusto & breui ferro, sed ita acri & ad vsum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel comminus, vel eminus pugnent. & eques quidem scuto frameaque contentus est.

^d Romphæa verò.] Liuius 4. Decad. lib. 1. Thracas, inquit, Romphæa, ingentis & ipsæ longitudinis inter adiectos vndique ramos impediabant.

^e Tamen si Hispanicum.] Ut facile colligi potest ex Liuius 4. Decad. lib. 8. cuius verba afferemus ibi, Inter leuis armaturæ. Idem Liuius 4. Decad. lib. 1. de gladio Hispanorum loquens, Postquam gladio Hispaniensi det truncata corpora, brachiis abscissis, aut tota cervice defecta, diuisi à corpore capita, patentiaque viscera, & foeditatem aliam vulnorum viderunt: aduersus quæ tela, quosque viros pugnandum esset, pauidi vulgò cernebant.

^f Et Sarissam prælongam.] Liuius 4. Decad. lib. 7. Ibi, inquit, simul perturbati ordines, & impeditus intercursum suorum vsus prælongarum hastarum (Sarissas Macedones vocant) intulere signa Romanæ legiones, & pila inter turbatos coniecere, & eiusdem Decad. lib. 8. Per operculi foramina prælongæ hastæ, quas Sarissas vocant, ad summouendos hostes prominebant. diximus supra in verbo, Sarissa Macedonum. Vegetius autem lib. 3. cap. 24. dicit Sarissas esse longissimos contos.

^g Etiam sica Romanis.] Cicero in 3. in Verrem actione, è quibus ille maximum sicarum numerum extulit. Hincque apud Romanos Sicarij, de quibus extat apud Iuriconsultos titulus, Ad legem Corneliam de Sicariis. & Ciceronem in Oratione pro Roscio, & Suetonium in Cæsare, c. 11. Fuitque etiam sica Persarum propria ex Strabone describente Persarum mores & instituta lib. 15. ad fin. sic enim scribit, Persæ sagarim & sicas habent, circum caput pileum turritum, circum pectus thoracem squamosum. Et adde superioribus macheram fuisse peculiarem Getarum, qui ob id Macherophori dicti sunt Thucydidi lib. 2. ad fin. Atque etiam Thracum ex eodem quoque lib. 2.

^h Proditumque memoria est, C. Marium.] Plutarchus in vita illius.

ⁱ Marcellus ad Nolam.] Idem Plutarchus in vita ipsius Marcelli.

^k Cleomenes.] Ipse Plutar. in vita ipsius.

^l Galatæ.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 9. scribit, Galatas pro ensibus ferreis spathas gerere oblongas, area catena à dextro latere pendentes. Vegetius lib. 2. cap. 16. scribit Spathas vocari gladios maiores.

^m Post quos hastati.] Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. de lingua Latina, Liuius 1. Decad. lib. 8. Vide Ælianum de Instruendis aciebus, qui aliter hastatos videtur accipere, & quæ scripsimus supra lib. 4. c. 7.

ⁿ Deinde Principes.] Vide & supra eodem lib. 4. c. 7.

^o Tertij vexilli triarij.] Vide item ibi, & præterea lib. 1. c. 5.

debilitatam virtutem, & fractos restituerent animos. ^p Præter hos velites, quod vestiti, & nullis armis muniti, quod expeditiores forent, ^q inter levis armaturæ milites locabantur, ^r quibus parma tripedales, breuiores quàm equestres, & iacula quaternos longa pedes, ferro præfixo, data sunt, ex celeri cursu quasi volantes dicti, prompti ad excursiones, qui ad prosequendum inclinatam semel aciem, vagos effusosque prædatores excipiendum, infestasque populationes & varietatem inhibendum, tum ad subita belli & repentinas incurSIONES mirum dictu est quanto præsidio fuerint. ^s Hi enim secundo Punico ardente bello, dum Romani ad Capuam sedent, vt contra equites, quibus hostis præualebat, repugnarent, à Fulvio Flacco proconsule primùm inuenti institutique sunt. Quibus additi sequentibus bellis plerumque sagittarij, & ^t cohors Peligna velitaribus armis, quorum tela ad remittendum imperitis inhabilia traduntur. Rursus inter militum ordines alij descripti sunt, quibus ^u prætorianis nomen, qui iuxta ducis prætorium excubantes, honore atque ordine præstabant, hi enim præcipuo robore & virtute illustres equites, magna & firma præsidia fuere, quippe qui circa principis tabernaculum, & imperatoris latera militabant, quum nobilitate & honoribus anteirent. ^x Hos antea ^y Celeres à Romulo dictos ferunt: siquidem Romulus trecentos circa se pacis bellique temporibus habuit expeditos, quos Celeres nuncupauit: ^z qui postea Flexumines, demum Trossuli, quod oppidum Tuscorum Trossulum sine peditum opera vi cepissent, dicti sunt: ^a quos Numa dissoluit, & antiquata militia missos fecit. ^b Primus enim Tarquinius Superbus custodiam ferocissimorum circa se habuit, vt noctu penes regiam excubarent, die autem illius latera cingerent. ^c Obseruatumque fuit, vt is summam militiæ gereret, & imperatoris vice fungeretur, qui prætoria castra & prætorianos haberet: namque omnis cura & procuratio rei militaris, desito imperio veteri, ^d penes prætorianos fuit, qui quandoque quum Romæ iuxta pomerium castra metantur, magnarum dissensionum causam præbuere: nam per celebria vrbis loca super assumendo principe inextricabiles sæpe pugnas conferebant. ^e Ideo Tiberius Cæsar, ne per ho-

Velites.

Sagittarij
& Peligna
cohors addi-
ti velitis.
Prætoriani.Celeres.
Flexumi-
nes.
Trossuli.Imperator
quis.

ANNOTATIONES.

^p Præter hos velites.] Liuius 3. Decad. lib. 10. Valer. Max. lib. 2. cap. 2. de Institutis antiquis. Ælianus vbi supra. Et de his quoque idem Liuius 4. Decad. lib. 4. & 6. Cicero de Claris oratoribus. Ouid. in Ibm, Vegetius lib. 3. c. 16. & 24. Nonius Marcellus de Genere armorum paulò post princ.

^q Inter levis armaturæ milites locabantur.] Liuius 5. Decad. lib. 2. paulò ante fin. Ipse velitis ad firmanda leuium armorum auxilia adiectis, ad tamulum præcedit.

^r Quibus parma tripedales.] Liuius 4. Dec. lib. 8. vbi de his loquens ait, Hic miles tripedalem parmam habet, & in dextra hastas, quibus eminens vitur: gladio Hispaniensi est cinctus, quod si pede collato pugnandum est, translatis in laeuam hastis, stringit gladium.

^s Hi enim secundo Punico.] Valer. Maximus lib. 2. c. 1. de Institutis antiquis. Ex quo intelliges, hos non à Fulvio Flacco Imperatore, non Proconsule, inuentos, sed à Q. Neuius vno ex eius Centurionibus.

^t Ex cohors Peligna.] De qua Liuius 3. Decad. lib. 5. Et de ea quoque diximus supra lib. 1. c. 6.

^u Prætorianis nomen.] De quibus Plinius lib. 6. c. 29. Corn. Tacitus lib. 17. non semel. Suetonius in Tiberio, c. 37. & in Galba, c. 16.

^x Hos.] Id est velites, vt patet, & seq.

^y Celeres à Romulo dictos.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Senatu deinde, inquit, ex centum senioribus constituto, videns quod iuuenum quoque sibi opus esset aliqua manu ad tutelam corporis, & quorum in rebus vrgentibus vteretur ministeriis, 300. roburissimos ex nobilissimis familiis delectos circa se habuit, commédatos curiarum suffragiis, quemadmodum Senatores antea, denos per singulas curias. His in vniuersum fuit nomen, sic vt & nunc Celeres: vt plerique tradunt à celeritate ministerij iuxta rationem Romani vocabuli. Liuius 1. Dec. lib. 1. Trecentosque armatos ad custodiam corporis, quos Celeres appellauit, non in bello solum, sed etiam in pace habuit. Plutarchus in Romulo & in Numa Pompilio. Seruius in eum locum Virgil. libr. 9.

^z Trecentum scutari equites. Volscente magistro. Et iterum lib. 1. in eum locum,

^a Necnon Messapii contra celeresque Latini. Alludit, inquit, ad militiam Romanam: namque & equites habuit Romulus, vt illo diximus loco,

^b Trecentum scutari equites. Quos Celeres appellauit, vel à celeritate, vel à duce Cele-

re, qui dicitur Remum occidisse: in cuius gratiæ vicem, à Romulo fieri Tribunus equitum meruit, & Tribunus Celerum appellatus est. Et Festus Pompeius lib. 3. Vide Plutarch. in Rom.

^z Qui postea Flexumines, demum Trossuli.] De his duobus Plinius lib. 33. c. 2. Quinetiam ipsum equitum nomen sæpe variatum est, in his quoque, qui ad equitatum trahebantur, Celeres sub Romulo regibusque appellati sunt, deinde Flexumines: postea Trossuli, cum oppidum in Tuscis citra Volscinios passuum 9. Mi. sine vilo peditum adiumento cepissent eius vocabuli. Idque durauit vltra C. Gracchum. Iunius certe, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis, Quod ad equestrem ordinem attinet, antea Trossulos vocabant, nunc equites vocant: ideo quia non intelligunt Trossulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari: & causam, quæ supra indicata est, exponit, inuitosque etiamnum tamen Trossulos vocari. Hactenus Plinius. Et præterea de Trossulis Persius satyra prima, vt nonnulli intelligunt,

—Vnde istud dedecus, in quo
Trossulus exultat tibi per subsellia leuis?

Quamuis alij aliter intelligant. Festus autem Pompeius lib. 18. Trossuli, inquit, equites dicti, quod oppidum Tuscorum Trossulum sine opera peditum ceperint. Aliter Nonius Marcellus, qui Trossulos dictos purat, quasi torosulos, hoc est, bene habitos, & musculorum toris præualidos: citatque testimonium Varronis ex Sesiuiulysse, Nunc emunt, Trossuli, nardo nitidi, vulgò Arico talento equum.

^a Quos Numa dissoluit.] Dionysius Halicarn. lib. 2. Plutarchus in vita Numæ.

^b Primus enim Tarquinius Superbus.] Liuius 1. Decad. lib. 1. Dionysius Halicarnassensis lib. 4. Primus, inquit, satellitio se stipauit audacissimorum hominum, gladios & lanceas gestantiam, exteriorum & ciuium: qui noctu excubantes circa regiam, interdum comitantes eum per vias, tutum reddebant ab insidiis. Sed adde quod apud exteros Periander Corinthius primus armatis circumseptus incessit, authore Laërtio in vita illius.

^c Obseruatumque fuit.] Hoc ex sequentibus intelligitur.

^d Penes Prætorianos fuit.] Et id quoque ex sequentibus.

^e Ideo Tiberius Cæsar.] Suetonius in vita illius cap. 37. Romæ, inquit, castra constituit, quibus Prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hospitia dispersæ continebantur.

*Cohortes
circa latera
consulum &
Cesarum.
Foedere Ro-
iuncti.
Reges Asiae.
Argyraspides.
Lacedaemo-
nii reges.
Athenienses.
Thebani.
Macedones.
Corynepho-
ri. Præcipi-
tes.*

spitia dispersi, populares tumultus fererent, extra frequentia vrbis prætorianis loca dedit. ^f Denique in tantum viribus processere, ut quem vellent, ad spem imperij impellerent, & in principem assumerent, & assumptumque mox deturbarent, essentque arbitri totius imperij & moderatores, qui etiam speculatorum ordinem habebant promptissimorum, qui circa ducis latera excubabant: ^h unde magni sæpe duces adiumenta sumpserunt: ⁱ quippe Africanus primus fortissimum quemque delegit, qui ab eo non discederent, & cætero belli munere vacarent. Sequuti deinde consules, ^k & demum Cæsares, cohortes circa latera, veluti firma & valida præsidia habuerunt. In vrbe quoque ex præfectura Rheatina delecti milites ad latera consulum excubantes, sæpe reipub. operam nauarunt. Manus quoque equitum Romanorum armata, præsidij causa senatui plerumque affuit. Cato quoque promptos circa se Firmianos habuisse fertur. Fuitque moris populi Romani, sociali fide & foedere iunctis, quos reges appellauisset, turmam equitum Romanorum honoris causa, & militarem custodiam velut præsidium impartiri. ^l Reges quoque Asiae, militum cohortes & robora virorum habuere, quos Argyraspidas à genere armorum nuncuparunt. ^m Lacedæmoniorum reges generosissimos iuuenes trecentos habuere custodes. ⁿ Athenienses sacram cohortem, ^o quæ ex se inuicem amantibus constabat: ^p quæ etiam apud Thebanos fuit. Alexander Macedo clypeatos, ^q & Persarum mille satellites excubitores adsciuit. ^r Macedonum quoque reges obseruarunt nobilium liberos habere, qui noctu seruatis vicibus, pro foribus vbi rex quiescebat, excubarent. ^s Alexander Epiri ducentos Lucanorum exules habuit expeditos. ^t Aratus verò ad corporis custodiam delectos milites accepisse fertur. ^u Pisistratus Corynephoros. ^x Marius satellites, quos vocauit Præcipites. ^y Et Sulpitius tribunus, Marij tempore, manum equitum iuniorum custodes aduocauit. ^z Cùmque symbola in castris ab Antigono de nece Eumenis darentur, Macedones mille milites expeditos ad ipsius custodiam dederunt. ^a Dionysius præualidis seruis latera muniuit, &

ANNOTATIONES.

^f Denique in tantum viribus processere.] Scilicet Prætoriani milites, ut videre licet ex Suetonio in Galba, c. 16. Alio Spartiano in Didio Iuliano, Iosepho loquente de Claudio ad imperium assumpto lib. 19. Antiquitatum Iudaicarum, cap. 2. & 3. & lib. 20. c. 5. vbi de Nerone.

^g Assumptumque mox deturbarent.] Ex eodẽ loco Suetonij.

^h Unde magni Duces.] Ut ex sequentib. patet.

ⁱ Quippe Africanus.] Liuius 3. Dec. lib. 9. statim in fronte, Scipio, inquit, posteaquam in Siciliam venit, voluntarios milites ordinauit, centuriavitque ex iis trecentos iuuenes florentes ætate, & virium robore insignes circa se habebat, ignorantes quem ad vsum neque centuriati, neque armati seruarentur. Sed non eò fecit, ut essent sui corporis custodes, sed aliò spectabat, ut postea declarat. Festus Pompeius lib. 16. vbi de Prætoria cohorte, Scipio, ait, Africanus primus fortissimum quemque delegit, qui ab eo in bello non discederent, & cætero munere militiæ vacarent, & sexquipler stipendium acciperent. Ex quo loco id haud dubiè accepit Alexander.

^k Et demum Cæsares.] Herodianus lib. 2. vbi de Pertinace. Id verò vrbana cohortes Imperatorum custodiæ adhibitæ grauitèr molestæque ferebant. Idem eodem libro in Oratione Pertinacis, Vos autem Principis curæ custodiæque, & propulsandis aliunde periculis adhibitos, &c.

^l Reges quoque Asiae.] Liuius 4. Decad. lib. 7. loquens de Antiocho Rege Asiae, Ab eadem, inquit, parte paululum producto cornu regia cohors erat: Argyraspides à genere armorum appellabantur.

^m Lacedæmoniorum Reges.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Herodot. verò lib. 6. dicit centum.

ⁿ Athenienses sacram cohortem.] Sed & erant Macedonibus sacra alæ apud Liuium Decad. 5. lib. 2. Medius omnium Rex (de Perseo Macedonam Rege loquitur) erat: circa eum agema quod vocant, equitumque sacra alæ. Et lib. 4. non adeò procul à fi. Princeps fugæ Rex ipse erat, iam à Pydna cum sacris alis equitum Pellam petebat.

^o Quæ ex se inuicem amantibus constabat.] Ut erat Alexandro Magno cohors amicorum apud Arrianum de Gestis ipsius Alexandri lib. 1. non semel, & postremo loco eam quoque regiam appellat. Et lib. 2. vbi duas amicorum turmas fuisse dicit, quarum altera Anthebusia, altera Lagæa vocabatur.

^p Quæ etiam apud Thebanos fuit.] Scilicet sacra cohors ex Plutarcho in Alexandro. Et apud hos quoque erat Sacrum præsidium ex eodem Plutarcho in Pelopida, nisi idem sit

quod sacra illa cohors.

^q Et Persarum mille satellites.] Iustinus de eo loquens lib. 12. Nunc quoque, ait, custodiam corporis sui non Macedonibus tantum se, verum etiam illis (de Persis loquitur) crediturum. Atque ita mille ex his iuuenes in numerum satellitum legit: auxiliorum quoque portionem armatam in disciplinam Macedonum exercitui suo miscet. Q. Curtius lib. 10. scribit Alexandrum Persis corporis sui custodiam credidisse, Persas satellites, Persas apparitores fecisse, quod & ipsum tradit Plutarchus in vita illius. At Arrianus lib. 6. Gestorum ipsius Alexandri prodit eum aliquando septem sui corporis custodes habuisse, quos Somatophylacas verbo Græco appellabant.

^r Macedonum quoque reges.] Curtius in vniuersum loquens de his Macedonum regibus lib. 8. Alianus (priuatim loquens de Philippo) Variæ historiæ lib. 14. in fi. Erat & his regibus cohors regia, quæ scilicet ad custodiam corporis delecta erat, apud Liuium 3. Dec. lib. 8. post princ. vbi loquens de Philippo illo postremo eius nominis Macedonum, Ibi exercitu omni derelicto cū cohorte regia Deme-triadem sese recepit. Idem autem 5. Decad. lib. 6. dicit eam cohortem regiam Nicanoris appellatam.

^s Alexander Epiri.] Liuius 1. Dec. lib. 8.

^t Aratus.] Plutarchus in vita illius.

^u Pisistratus Corynephoros.] Plutarchus in Solone. Ea autem vox significat Latine clauigerum, siue claua pugnans.

^x Marius.] Vnde id Alexander accepit nescio, nisi ex eo quod Plutarchus in vita illius appellat Ludium quendam præcipitem, quem sibi ipse Marius in septimo Consulatu asciuit. Alibi autem ipsius satellites Bardæos non semel vocauit, quos ex seruis sibi delegerat.

^y Et Sulpitius Tribunus.] Plutarch. in Mario.

^z Cùmque symbola.] Plutarchus in vita Eumenis.

^a Dionysius.] Val. Maximus lib. 9. cap. 14. Age, Dionysius Syracusanorum tyrannus, huiusce tormenti quàm longa fabula, qui duo de quadraginta annorum dominationem in hunc modum peregit, Summotis amicis, in eorum locum ferocissimarum gentium homines, & ex familiis locupletum electos, præualidos seruos, quibus latera sua committeret, substituit. Cicero autem lib. 5. Tusculanarum questionum scribit illum iis quos ex familiis locupletum seruos delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis & feris barbaris corporis custodiam commisisse.

offeris barbaris commisit custodiam, ^b quos quum dimitti Plato suasset, penè in discrimen vitæ & diffidiū venit. ^c Petreius beneficiariis & cetratis stipatus fuit. ^d Apud Persas turmæ immortalium, quæ ex decem millibus constabant, ad extremos seruabantur casus, ^e qui aureos torques, & manicatas tunicas habuere distinctas auro, ex quibus mille selectis. ^f Melophoris dixerè nomen: donec Theodosio imperante, ab Ardaburio & nomen & genus immortalium desiere: quorum instar ordo equitum apud Gallos fuit, quæ Thymocresiam, ^g Græci somatophylacas vocant. ^h Cyrus custodes corporis eunuchos habuit, quo magis in officio essent, eos præter illecebras voluptatum, firmissimum præsidium ratus. ⁱ Indi verò reges, peruigiles mulieres habuere excubantes. ^k Masinissa parum hominibus credens, salutem suam canibus vallauit. ^l Iulius autem Cæsar, ommissis excubiis, custodes corporis nullos admisit, satius arbitratus, semel morti succumbere, quam metu assiduo detineri. ^m Augustus Calaguritanorum & Germanorum manum aduocauit: sicut ⁿ Tiberius Germanos, ^o & Galba euocatos. ^p Caius autem Cæsar ligula Batauos. ^q Antoninus etiam Germanos equites acciuit. ^r Traianus quoque sine stipatoribus aut militari custodia per diu vixit. Fuitque literis proditum, excubias militares & corporis custodes, non Cæsaribus modò, ^s sed Augustis mulieribus, ut matri & coniugi imperatoris, olim apparuisse. ^t Secundi

ANNOTATIONES.

^b Quos clem dimitti Plato suasset.] Lærtius in illius vita lib. 5. non de satellitio loquutum ait, sed cum de tyrannide disliceret, eamque vituperaret, dicente Dionysio, Verba tua otiosorum senum sunt, Platoneque respondente, Et tua tyrannidem sapiunt: ob id iratum Dionysium de Platone trucidando cogitasse refert.

^c Petreius.] Cæsar lib. 1. Belli ciuilib: Petreius verò non deserit sese, armat familiam: cum hac & prætoriam cohortem Cetratorum, barbarisque equitibus paucis, beneficiariis suis, quos suæ custodiæ causa habere consueuerat, improviso ad vallum aduolat. Et de his beneficiariis militibus Plinius Iunior Epistolarum lib. 10. epist. 281. incip. Gabius Bassus, cuius hæc sunt verba, Quatum perspicere potui, vir egregius & indulgentia tua dignus: cui ego notum feci præcepisse te, ut ex cohortibus, quibus me præesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, Centurione vno. Et Vegetius lib. 3.

^d Apud Persas.] Herodotus lib. 7. & 8. Et de his quoque Diodorus Siculus lib. 11. Athenæus lib. 12. c. 3. Persarum luxum describens, sic scribit, Regem mulieres trecentæ insuper obseruant, quemadmodum testatur Heraclydes Cynæus lib. 1. Rerum Persicarum, quæ die quidem dormiunt, ut postea pernoctent, atque per noctem canunt lychnis accensis, & cytharam pulsan. Vtitur illis rex sapius prope aulam Maliferorum (erant autem hi satellites, genere quidem Persæ omnes, qui aurea mala in hastis gestabant, mille numero: qui etiam optimi ex decem millibus Persarum Asianatorum vocatorum eligebantur) ac pedes per horum aulam incedebat Sardiæcæ tenuibus tapetibus suppositis, super quibus nulli, præterquam regi, incedere licebat.

^e Qui aureos torques.] Herodotus vbi supra.

^f Melophoris.] De quibus Ælianus Variæ historiæ lib. 9. c. 2. vbi de Alexandro. Et Arrianus lib. 7. de gestis Alexandri ad si. Quamobrem is mihi videtur Macedonum ordinibus Persas Melophoros inseruisse: equitibus verò qui pari cum iis honore essent. Melphori, id est, gestantes in spiculis mala, ut est apud Herodotum.

^g Græci Somatophylacas.] Diximus supra ex Arriano in verbo, Et Persarum mille satellites.

^h Cyrus.] Xenophon Pædiæ lib. 7. Herodotus idem dicit de Smerde Cyris imperante, lib. 3.

ⁱ Indi verò reges.] Strabo lib. 15. Et vide Philostratum in vita Apollonij lib. 2. c. 11. vbi scribit in regia Phraotis Indorum regis nullos custodes fuisse, nullos satellites: sed velut in clarorum virorum domibus paucos familiares tres aut ad summum quatuor homines.

^k Masinissa.] Val. Maximus lib. 9. c. 14.

^l Iulius autem Cæsar.] Plutarch. in vita illius.

^m Augustus.] Suetonius in vita illius c. 49. Ex militaribus copiis certum numerum partim in vrbe, partim in sui custodiam allegit: dimissa Calaguritanorum manu, quam usque ad cladem Antonium, item Germanorum, quam usque ad cladem Varianam inter armigeros circa se habuerat,

ⁿ Tiberius Germanos.] Cor. Tacitus lib. 1.

^o Et Galba.] Suetonius in vita illius, cap. 10. Et de his quoque inferius dicitur.

^p Caius autem Caligula Batauos.] Suetonius in vita illius, cap. 43. Adde & Germanos ex eodem c. 45. & 58.

^q Antoninus.] Scilicet Bassianus Seueri filius, ex Herodiano lib. 4. Cæterum, inquit, Germanos sibi omnes adiunxit, atque in amicitiam conciliauit, sic ut ex his socios bellorum, & custodes corporis validissimum quemque & pulcherrimum sibi adsciuerit.

^r Traianus.] Dion in vita illius. Sic dilectus, inquit, & charus ciuibus, hosti duntaxat formidabilis, venationes præterea, conuiuia, seria, & iocos, frequenter cum amicis ac familiaribus exercebat. In quorum demos sapius vix quatuor comitantibus, etiam sine satellite diuertebat: & familiarius cum his recumbens quiescebat.

^s Sed Augustis mulieribus.] Cornelius Tacitus lib. 13. de Agrippina, Neronis matre, loquens, Sed adde præcedentibus triginta Atheniensium Tyrannos, qui se rectores nuncupabant, tria millia satellitum sibi statuisset, teste Iustino lib. 5. Antipatrum, vnum ex Alexandri successoribus, Thraces satellites habuisse ex Plutarcho in vita Demosthenis. Oroëtem, Sardibus à Cyro præfectum, mille Persarum satellitibus doriphoris, id est, hastatis, siue hastas ferentibus, stipatum fuisse apud Herodotum lib. 3. Artavaudem, Armeniorum Regem, sex millia lectorum equitum circa se, custodiæ tantum causa, semper tenuisse, apud Plutarchum in Crasso. Surenam, Parthum potentissimum, mille cataphractos equites & totidem leuiter armatos, custodiendi corporis gratia, circa se continne detinuisse, apud eundem Plutarchum in ipso Crasso. Et Iubam Regem duo millia Hispanorum & Gallorum equitum, suæ custodiæ causa, circum se habere consueisse, apud Cæsarem lib. 2. belli Ciuilib. Aristodemum Cumanum cognomento Malacam, tyrannum, satellitium ex vinctis nocte solutis & damnatis capitis, quorum magnus erat numerus, armatisque vnâ cum amicis aliis, in quibus erant Hetrusci captiui iuuenes, circa se constituisse, ex Dionys. Halicarn. lib. 7. Adde præterea Mithridatem Ponticum Regem, qui cum somnum caperet, sui corporis custodiam non modò armis & satellitibus excubitoribus committebat, sed & tauro & equo & ceruo, quos mansuefactos habebat. Ij enim ad custodiam eius dormientis aduigilantes, si quis accederet, illius sensum ex ipsa respiratio, ne, quam mox percipiebat, atque ille mugitu, alter hinnitu, alius sua propria voce, eum è somno excitabant. Author Ælianus lib. 4. c. 4.

^t Secundi ordinis.] De vexillaribus cohortibus. Cornelius Tacitus lib. 18. Dextra fronte prima legio incescit, cum duabus vexillaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Liuius autem 4. Decad. lib. 5. Vexillarios vocat. Inferre vexillarios iussit signa. Alibi idem vexillarium posuisse videtur, pro antesignano 1. Decad. lib. 8. Ordo sexagenos milites, duos Centuriones, vexillarium vnum habebat, vti etiam Corn.

Tacitus

Beneficiarij.
Cetrati.
Turma immortalium.
Melophori.
Thymochresia.
Somatophylaces.
Cyrus.
Indi Reges.
Masinissa.
Iulius.
Augustus.
Tiberius.
Galba.
Caligula.
Traianus.
Antoninus.

Vexillares
cohortes.
Legionarij.

Cataphra-
cti.

Cataphra-
ctorum ar-
ma.

Thorax
Amasis re-
gis.

Statarij.
Crupellarij.
Clibanarij.

ordinis cohortium vrbatarum milites ex Romanis frequenter adscripti sunt, ex quibus vexillares co-
hortes delegere. ^a Tertij legionarij, qui legionibus adscripti militabāt, qui tam ex ciuibus quā Latinis
nominis, & fœdere iunctis ciuitatibus sacramento adsciti erant: quōque facilius dignoscerentur, diuer-
sa habuere insignia: ^x namque aliis prætoriani, aliis legionarij, atque vrbatarum cohortium milites vte-
bantur insigniis. ^y Præter quos fuere cataphracti loricati equites, ^z ferro muniti, & fulti grauioribus ar-
mis, qui stabili gradu congredi, & vim excipere solebant: quibus arma erant, galea, clypeus, ocreæ, lori-
ca, omnia ex ære, hasta & gladius: cassides verò & thoraces peditibus similes. Hęc enim præ reliquis for-
tis & inuicta acies, tanto robore munimentōque fuisse traditur, vt trepidam diffidētēque aciem ple-
rumque repararit. Erat enim manus hæc validissima, præq; cæteris terrori hostibus & formidini, ab his-
que gentes sæpius subactæ fuerunt & domitæ: quibus & equis operimenta fuere lintea, quæ ferreis la-
minis instar plumæ neceiebantur, profectò munimentum contra omne telum insuperabile: ^a quæ tanti
fuere, vt eas Hiphicrates cum æneis cōmutarit, illasque Atheniensibus dederit. Priscis verò seculis per-
pauci linteis thoracibus (^b Homero teste) depugnarunt. Maximæ verò firmitatis celebratur ^c thorax
ille linteus Amasis Ægyptij regis, cuius singula fila trecentis sexaginta aliis constabāt, in quo ex auro &
lana versicolore, diuersis animalium figuris inscriptæ eius venationes erant. ^d Nonnunquam equites
galeis & clypeis ferro coruscantibus, in equis insidentes pariter ferro ærēque munitis, in acies prodie-
runt: qui licet multimodis munirentur armis, furas tamen & femora nuda armis habebant, quò expe-
ditiores pedibus forent, ^e quos statarios vocatos ferunt, quippe graue agmen, qui nisi firma manu &
lento gressu prodibant in aciem. ^f Galli crupellarios vocarunt: quibus continuum tegmen erat ictibus
impenetrabile. ^g Persæ clibanarios: ^h quod erat propriū Sarmatarum, ferreis laminis, aut præduro corio

ANNOTATIONES.

Tacitus lib. 17. Viso cominus armatorum agmine, vexil-
larius comitantis Galbam cohortis, dereptam Galbæ ima-
ginem solo afflixit.

^u Tertij legionarij. Nam & hinc Iulius Carus miles legio-
narius Cornelio Tacito d. lib. 17. Et de his quoque infra.

^x Namque aliis. Cor. Tacitus d. lib. 17.

^y Præter quos fuere Cataphracti. Liuius 4. Decad. lib. 5. non
multò ante fi. Equitum innumerabilem vim traici Hele-
sponto in Europam, partim loricanos, quos Cataphractos
vocant. Et lib. 7. His tria millia peditum loricatorum (Ca-
taphractos ipsi appellant) adiunxit. Ex quibus intelligis, non
solum equites, sed & pedites loricanos Cataphractos dici.
Aliter autem Ælianus de Instruendis aciebus. Trebellius
autem Pollio in vita Claudij Secundi, hos Cataphractarios
vocat, Huic ex regione Dardania dabis milites ducentos,
ex Cataphractariis centum. Atque etiam Lampridius in
Alexandro Seuero, Cataphractarios, quos illi Clinabarios
vocāt, decem millia in bello interemimus. Cæterum Thu-
cydides lib. 1. belli Peloponnesiaci non adeò longè à princ.
Belli Peloponnesiaci meminit Cataphractarum nauium, id
est, constatarum, siue testarum. Vti & Polybius lib. 6. vbi
de militari Romanor. disciplina.

^z Ferro muniti. Seruius lib. 11. Æneidos in eum locum,
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis, auro conferta tegebat.

Cataphracti, inquit, equites dicuntur, qui & ipsi muniti fer-
ro sunt, & equos similiter munitos habent: de quibus Sal-
lustius, Equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis la-
minis in modum plumæ aduexerant. Quod & probat illud
eiusdem Sallustij lib. 4. Historiarum apud Nonium Marcel-
lum de Genere armorum, Qui prægredebantur equites
Cataphracti ferrea omni specie.

^a Quæ tanti fuere, vt eas Hiphicrates. Paulus Æmylius in
vita illius.

^b Homero teste. Libro secundo Iliados in Catalogo post
princ. de Aiace Locrensi,

ἀλλὰ πολὺ μείων, ὀλίγον μὲν ἐλὼ λευθώρηξ.

Id est,

Sed multò minor: paruum enim erat lineum thoracem habens.

Rursumque ibi paulò ante fi. de Amphio,

ἦν ἥρχ' Ἀφροίτης τε, καὶ Ἀμφιόωνος λευθώρηξ.

Id est,

His imperabat Adraštusq; & Amphius linithorax.

Quod & ex eo annotauit Plinius lib. 19. c. 1. ad fi. cuius hæc
verba sunt, Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse tes-
tis est Homerus, Sed & apud Xenophontem in Pædia

Cyri lib. 6. Abradatas Rex Susorum induebatur thorace li-
neo more patrio. Apud eundem in expeditione Cyri Mi-
noris lib. 4. Calybes linteis loricanos ad imum vsque ventrem
municbantur: pro plumulis, arctè contortis sparteis funi-
culis utebantur. Plutarchus in vita Alexandri tradit illum
aliquando thoraca duplicem induisse, quem thoracem ex
lino spoliis acceperat. Sed & de huiusmodi thoracibus li-
neis Liuius 1. Decad. lib. 4. Et Pausanias lib. 1. qui de Atticis
est, vbi de Sarmatis siue Nomadibus, id est, vagis pastoribus,
loquitur.

^c Thorax ille linteus Amasis. Herodotus libr. 3. & Plinius
lib. 19. cap. 1. Mirentur hoc, ignorantēs in Ægyptij quon-
dam Regis, quem Amasim vocant, thorace in Rhodiorum
insula ostendi in templo Mineræ 365. filis singula fila
constare.

^d Nonnunquam equites. Vide Polybium lib. 6. vbi de mili-
tari Ro. disciplina.

^e Quos Statarios. De quibus Liuius 1. Dec. lib. 9. Statarius,
inquit, vterque miles ordines seruans.

^f Galli crupellarios vocarunt. Corn. Tacitus lib. 3. de Gallis
loquens, Cæteri, inquit, cum venabulis & cultris, quæque
alia venantibus tela sunt, adduntur è seruitiis gladiaturæ
destinati, quibus more gentico continuum ferri tegmen
(crupellarios vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipien-
dis impenetrabiles.

^g Persæ Clibanarios. Ammianus Marcellinus lib. 16. pom-
pam Constantij in introitu vrbis Romę describens, sic scri-
bit, Et incedebat hincinde ordo geminus armatorum, cly-
peatus atque cristatus, corusco lumine radians, nitidis lori-
cis indutus, sparsique cataphracti equites, quos Clibanar-
ios dicunt Persæ, thoracū muniti tegminibus, & limbis
ferreis cincti, vt Praxitelis manu polita crederes simulachra
non viros. Lampridius in Alexandro Seuero, cuius verba
suprà adduximus in verbo, Præter quos fuere Cataphracti.

^h Quod erat proprium Sarmatarum. Corn. Tacitus lib. 17.
Sarmatarum armaturam scribens, ait, Namque dictu mi-
rum, vt sit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipsos: ni-
hil ad pedestrem pugnam tam ignauum: vbi per turmas ad-
uenere, vix vlla acies obstitit. Id principibus, & nobilissi-
mo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio con-
sertum, vt aduersus ictus impenetrabile, ita impetu hostium
prouolutis inhabile ad resurgendum. Aliter tamen eos ar-
matus tradit Pausanias lib. 1. Equis, inquit, non ad belli mu-
nia solum vtruntur: sed ex eodem pecore & hostias diis cæ-
dunt, & sibi cibum comparant. Ungulas vbi legerint per-
purgatas, ac dissectas ad similitudinē squamarum draconis
expolunt.

conferto muniri: qui quum turmis instructi vadunt, mirum dictu quanti roboris quantæque formidinis sint. Illorum verò pedestri pugna nihil ignauius. Græcis quoque dissimiles equitum fuere species: nam quidam ⁱ hippotoxotæ dicti, alij ^k scenophori, ^l plerique Iphicratæses summæ laudis, ^m sicut apud Romanos Fabiani: ⁿ alij Dimachæ grauioribus armis, qui quum opus est, pedestres fiunt acies: ^o nonnulli hippagogi: ^p multi amphippi, qui equis duobus merebant. Ultra quos in Romanis castris, ^q Accensi stipendia fecere, qui in demortuorum locum suffecti cooptatiue fuerant, quasi ad censum adiecti qui & adscriptitij, quod suppletes numerum militum, legionibus adscribebantur. ^r Fuitque nomen ordinis militaris, sicut principes, cōmentarienses, vel cornicularij. Inter leuis verò armaturæ milites, ^s ferentarij

Equitum
Græcorum
species.
Hippotoxo-
ta.
Scenophori.
Iphicraten-
ses.
Fabiani.
Dimacha.
Hippago.
Amphippi.
Accensi seu
adscriptitij.
Principes.
Commenta-
rienses.
Cornicula-
rij.
Ferentarij.

A N N O T A T I O N E S.

expoliunt. Quod si quis draconem non viderit, haud errarit, si opus illud vngulis confectum pineæ nucis adhuc viridis torulis simile esse putarit. Has itaque squamulas perforant, & equinis, vel bubulis neruulis consuunt, inde sibi loricas concinnant: quæ neque elegantia, neque firmitate lorice Græcorum inferiores sunt. Eæ namque tum comminus, tum eminus percussæ, ictus sustinent. Nam linteæ lorica, haudquaquam pugnantibus vtilis, quod ferro vehementius immisso peruiæ sunt, sed venatoribus certo præsidio sunt.

ⁱ Hippotoxotæ.] Apud Herodotum lib. 9. Thucydidem lib. 2. Cæsarem lib. 3. belli Ciuilis non multò post princ. Duceti ex Syria à Comageno Antiocho, cui magna præmia Pompeius tribuit, missi erant, in his plerique Hippotoxotæ. Hirtium in bello Africo. Pollucem Onomasticon lib. 1. c. 10. *οὗτοι σκευὴν πολεμικὴν ἔχοντες ὀπλίται.* Hi autem ita dicuntur, quasi dicas, Equites sagittarij.

^k Alij scenophori.] Pollux vbi nuper.

^l Plerique Iphicratenses.] Vide in seq. annotat.

^m Sicut apud Romanos Fabiani.] Probus Aemilius in vita Hiphicratis, Quem quidem, inquit, sic omni disciplina militari erudit, ut quemadmodum quondam Fabiani milites, Romani milites appellari sunt: sic Hiphicratæses apud Græcos in summa laude fuerunt.

ⁿ Alij Dimachæ.] Pollux vbi item suprâ proximè citauimus, vbi dicit eos ab Alexandro inuentos. Et Q. Currius lib. 5. in vita Alexandri Magni: vbi illos non Dimachas, sed Dimichas vocat, nisi mendum sit, sic enim scribit, Itaque delectis equitum sex millibus, trecetos, quos Dimichas appellant, adiungit: dorso hi grauiora onera portabant, ceterum equis vehabantur: cum res & locus posceret pedestris acies erat. Ita autem dicebantur à duplici genere pugnae & equestris & pedestris, ut declarat Iulius Pollux vbi suprâ. Dimacharum meminit Cælius Rhodiginus Lætionum antiquarum, lib. 21. c. 31. in princ.

^o Nonnulli Hippagogi.] Iulius Pollux vbi suprâ, Equitum species recensens ita scribit, Hippotoxotæ, doratophori, contophori, hypaspistæ, scenophori, Hippagogi, anippi. Verum apud Herodotum lib. 6. & iterum 7. & Liuium 5. Dec. lib. 4. Hippagogi sunt quædā nauium species, quæ scilicet equos vehunt, nam & hoc nomen indicat. Liuij verba hæc sunt, Fortè postero die quàm Subota classis tenuit, quinque & triginta naues, quas Hippagogas vocant, ab Elea profectæ, cum equitibus Gallis equisque Phanas promontorium Chiorum petebant.

^p Multi Amphippi.] Pollux ibi post Hippagogi continuo hæc subdit, *ἀνίπποι δύο δ' ἑχόντες ἵππους, καὶ ὁ ἕτερος, προσήρπτο δαλέρω,* &c. id est, anippi, hi verò duos habebant equos, alter ab altero trahebatur: ita demum exercitatis militibus, ut in alterum nullo negotio transilire possent. Et fortè illic legendum non *ἀνίπποι*, sed *ἀμφίπποι*, ut hic noster author loquitur. Quanquàm scio Herodotum lib. 1. scripsisse Masagetas esse *ἵππους καὶ ἀνίππους*. id est, ex equis præliari. Et de Amphippis his Alianus quoque de Instruendis aciebus, quo loco de Antistomo phalange differit. Et Suidas vbi de vocabulis rei militaris. Vide Rhodiginum libro 21. cap. 30.

^q Accensi.] Festus Pompeius lib. 1. Accensi, ait, dicebantur, qui in locum mortuorum militum subito subrogabantur: dicti ita, quia ad censum adiciebantur. Alibi quoque eod.

libro, Ascriptitij veluti quidam scripti dicebantur, qui splendens legionibus adscribebantur. Hos & Accensos dicebant, quod ad legionum censum essent adscripti. Vegetius lib. 2. c. 19. Ad obsequia Iudicum, vel Tribunorum, nec non etiam principalium deputabantur milites, qui vocabantur Accensi, hoc est, postea additi, quàm fuisset legio completa, quos nunc Supernumerarios vocant. Sed & tu vide tandem lib. 3. c. 14. & Varronem lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ non longè à fine, & iterum lib. 6. & Nonium Marcellum: Et quæ alibi dixi de Accensi alia significatione, & quæ dicam in sequentibus. Vide præterea Budæum in posterioribus annotationibus, vbi de Optione.

^r Fuitque nomen ordinis.] Hæc sunt ex Asconio Padiano in 3. in Verrem actio. cuius hæc eadem verba sunt, Accensus nomen est ordinis & promotionis in militia, ut nunc dicitur Princeps, vel Commentariensis, aut Cornicularius. Hæc enim nomina de legionaria militia sumpta sunt. Sed & de Principibus Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. Principes, inquit, qui principiò gladiis, & post commutata re militari minus illustres sunt. De duobus alteris Iul. Firmicus lib. 3. c. 31. Erunt Cornicularij, Commentarienses, Clauicularij. De Commentariensibus quoque, sed in aliis significationibus Paulus in l. in fraudem. §. à debitore, versic. quotiens apud. ff. de iure fisci. vbi Commentariensis, ut scribit Accursius, pro eo, cui sunt acta commissa, accipitur. Aliter autem ponitur in l. ad Commentariensem C. de custodia reorum, vbi pro principe carceris accipitur. Sed & de Corniculario Valer. Maximus lib. 6. c. 1. de Pudicitia, vbi de Trib. plebis. Iulius Frontinus Stratagematôn lib. 3. Suetonius in Domitiano, c. 17. Vegetius lib. 2. de Re militari, c. 24. Qui, inquit, sub vno curiculo militabant Centurio, & sui milites ambo cornicularij dicebantur. Symmachus lib. 1. Epistolarum ad Theodosium, Prætorianus vrbæ cohortium miles ad Corniculariorum gradum inculpati laboris diuturnitate promotus. Et leges nostræ scilicet in l. sacris scriniis 2. C. de proximis sacrorum scriniarum lib. 2. & ibi vide Alciatum. ^s Ferentarij.] Nonius Marcellus in armorum genere, Ferentarij, ait, leuis armaturæ milites, qui quod opus esset auxilio ferrent, ex cursu leui, armis grauib. non impediti. Cato de Re militari, Inde partem equitatus Ferentarij prædatum misit. Sallustius in Catilina, Postquàm eò ventum est, vnde à Ferentariis prælium committi posset. Hæc Nonius. Festus autè Pompeius lib. 1. de Ascriptitiis loquens, Quos, ait, nonnulli Ferentarios dicebant, quod fundis lapidibusque præliaturi, ea modò ferrent, quæ in hostes iacerent. Et lib. 6. Ferentarij auxiliares in bello à ferendo auxilio dicti, vel quia fundis & lapidibus pugnant, quæ tela feruntur, non tenentur. Et iterum eo. lib. paulò ante si. Ferentarij leuis armaturæ pugnatore. Ante vtrumque Varro de lingua Latina lib. 3. aut aliorum comput. 6. enarrans illum locum Plauti in Trinummo, scribit, Ferentarium à ferendo, id est, inanè & sine fructu: aut quod Ferentarij equites hi dicti, qui eo modo habebant arma quæ ferrentur, ut iaculum. Is autem locus Plauti est in ea fabula actu 2. scena 4.

Satin' tu sanus mentis, aut animi tui, qui conditionem

Hanc repudies? nam illum tibi Ferentarium esse amicam

Inuentum intelligo.

Et de his quoque Tacitus lib. 12. Sed eò quoque irrupere Ferentarius, grauisque miles. Et Vegetius lib. 1. Rei militaris, c. 20. Aliter autem Ferentarios accipere videtur Alianus in libro

Funditores. non in postremis erant, ^t funditores dicti, ex ^u Balearibus frequentes, qui saxis & sudibus, ^x velut nimbo grandinis, & omni genere telorum quæ feruntur, non autem geruntur, procul hostem missilibus arcent, & in fugam agunt: ^y nonnunquam ense congrediuntur comminus, qui etiam in cornibus & hostem petere e minus solebant, ^z quibus singulis tres fundæ è neruo vel iunco, aut setis simplici habena fuere: ^a interdum triplici scutali fundis, sicut ab Ægio, Patris & Dymis funditores vsi sunt, cum scuto & iaculo præfusto, qui vnà cum sagittariis & iaculatoribus incedebant: ^b qui vsus apud Indos præcipuus erat, vt misso lapide extremos pueri capillos attingant impunè. ^c Hi inferioris ordinis quàm pedites, despectissimique inter milites habiti sunt: quare huic conditæ turbæ, ad populandum vastandumque agros magis quàm iustæ pugnæ idoneæ, Cyrus seruos præfecit, quasi illos non militare, sed prædæ & rapinis assuetos, seruilia exercere duceret. Tametsi sagittariorum & funditorum plerumque delecta manus non temerè congressi, magna ad victoriam momenta fecere. Qui quidem sagittarij cum thorace, tibialibus & pharetra, ense accincti, nonnunquam sine pharetra cum hasta & scuto præliabantur. Græcis verò, licet ex diuersis prouinciis funditores & sagittarij stipendia fecerint, ^d tamen Cirtæi & Elymæi præcipui habiti sunt. ^e Fertur Scipio Africanus aduersus Numantinos dimicaturus, omnibus centuriis delectos sagittarios funditorésque miscuisse: qua descriptione effecit, vt de Numantinis insignem victoriam tulerit. Metellus quoque ducens in Iugurtham, funditores & sagittarios inter menipulos diuisit, ita vt parum abfuerit quin ingenti victoria potiretur. ^f Calones verò lixasque, licet militiæ sacramento adigi non solerent, siquidem seruilia ministrabant militibus, illos tamen

ANNOTATIONES.

in libro de Instruendis aciebus.

^t *Funditores dicti.* Quod scilicet fundis vterentur, vt dictum est. Nam & Nonius Marcellus vbi suprâ, Funditores, inquit, sunt, qui fundis magnis dimicant. Sallustius in Iugurtha, Itaque ipse cum expeditis cohortibus, item funditorum & sagittariorum delecta manu apud primos erat. Sisenna Historiarum 3. Ac post armatos funditores & sagittarios ponit.

^u *Ex Balearibus frequentes.* Virgilius lib. 1. Georgic.

Stupea torquentem Balearis verbera funde.

Vbi Seruius scribit à Balearibus insulis Hispaniæ, vbi inuenta est funda, sic dictas. Probus autem dicit, Balearis insulas Hispaniam continuare, ibique optimos funditores esse. Et Ouidius lib. 2. Metam.

Non secus exarsit quàm cum Balearica fundum

Funda iacit: volat illud, & incandescit eundo.

Et Polybius lib. 3. vbi dicit eam gentem & insulam, propter fundarum vsum sic nominatas. Et Lucanus lib. 1.

Impiger & torto Balearis verbere funda

Ocyor. —

Et lib. 3. vocat, Lygdamum Massiliensem tortorem habena Balearis, id est, agitatore fundæ, ex qua torta & rotata emittuntur saxa,

Lygdamus excussa Balearis tortor habena

Glande petens, solido fregit caua tempora plumbo.

Diodorus Siculus lib. 6. c. 6. Aliæ quoque, inquit, sunt insulæ Iberiæ oppositæ, à Græcis Gymnesiæ, ab incolarum nuditate, qui ætatis tempore absque vestibus incedunt, ab accolis verò ac Romanis Balearis, à fundæ iactu, qua rectius quàm reliqui, lapides iaciunt, appellatæ. Strabo lib. 3. Cæsar lib. 2. belli Gallici, Plinius lib. 3. c. 5. Florus Epitomæ Liuij lib. 60. scribit, Balearis vel à teli missu appellatos fuisse: vel à Baleo Herculis comite, ibi relicto tunc, cum Hercules ad Geryonem nauigaret. Vegetius lib. 1. cap. 16. (aliàs 10.) Aut certè Balearis dicuntur, à verbo βάλλειν, quod iacere & ferire significat. Dicunturque Gymnesiæ, vt alibi & suprâ diximus.

^x *Veluti nymbo grandinis.* Liuius d. libr. 8. Decad. 3. dicit grandinis modo, sic enim scribit, Tanta vis lapidum creberimæ grandinis modo in propinquantem iam terræ classem effusa est, vt intrare portum non ausi, auerterent in altum naues.

^y *Nonnunquam ense congrediuntur.* Nam & ipse Liuius 4. Dec. lib. 7. Camelis, ait, insidebant Arabes sagittarij, gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, vt ex tanta altitudine contingere hostem possent.

^z *Quibus singulis tres fundæ.* Lucius Florus Epitomatum lib. 3. in bello Balearico ita scribit, Tribus quisque fundis

præliatur: certos esse quis miretur ictus, cum hæc sola genti arma sint, id vnum ab infantia studium, cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsa monstrante percussit.

^a *Interdum.* Hæc sunt Liuij 4. Decad. lib. 8. cuius hæc verba sunt, Centum funditores ab Ægio, & Patris & Dymis acciti. A pueris ij more quodam gentis, saxis globosis, quibus ferme arenæ immistis strata litora sunt, funda mare apertum incessentes exercebantur. Itaque longius certiusque, & validiore ictu quàm Balearis funditor, eo telo vsi sunt, & est non simplicis habena, vt balearica aliarumque gêcium funda: sed triplex scutale crebris suturis duratum, ne fluxa habena voluteretur in iactu glans, sed librata cum sederit, velut neruo missa excutitur, coronas modici circuli magno ex intervallo loci assueti traicere, non capita solum hostium vulnerabant, sed quem locum destinassent oris.

^b *Qui vsus apud Indos.* Philostratus in vita Appollonij, lib. 2. c. 12. scribens strenuitates Indorum post potationem sanè periculosas, Funda, ait, etiam adeò subtiliter iaculantur, vt emissio lapide aut glande pueri extremos duntaxat capillos attingant.

^c *Hi.* Scilicet funditores, ex Xenophonte Pædiæ Cyri libro 6.

^d *Tamen Cirtæi & Elymæi.* Liuius 4. Dec. lib. 7. horum duorum meminit his verbis, Extremum cornu clauderent quatuor millia misti Cirtæi funditores, 4. & Elymæi sagittarij.

^e *Fertur Scipio Africanus.* Sallustius in bello Iugurthino, de Metello cum hoste pugnaruto loquens, ait, ibi commutatis ordinibus in dextro latere, quod proximum hostibus erat, triplicibus subsidiis aciem instruxit. Inter manipulos funditores & sagittarios dispertit: equitatum omnem in cornibus locat.

^f *Calones lixasque.* De his duobus Liuius 3. Dec. lib. 3. Impediméta sublequi iussit, calones lixasque, & inualidos milites vallum ferre. Et de calonibus præterea Liuius 1. Dec. lib. 5. 7. & iterum 10. Cicero lib. 3. de Natura deorum, Cæsar lib. 2. Belli Gallici, vbi scribit Calones etiam inermes, armatis hostibus occurrissè. Horatius lib. 1. Sermonum, Sat. 1.

Hunc perminxerunt Calones. —

Et ibi Porphyrius interpres, & idem Horatius lib. Epistol. 1. epist. 14.

— *Inuidet vsum*

Lignorum & pecoris tibi calo argutus & horti.

Et ibi item Porphyrius. Et Nonius Marcellus, & Festus Pompeius lib. 3. & lib. 4. vbi exponit verbum procalare. Seruius in lib. 6. Æneidos, statim post princ. Et Vegetius lib. 3. cap. 6. Ex quibus intelliges qui ij, & vnde dicebantur. Et de Lixis quoque Liuius 1. Decad. lib. 5. & 3. Dec. lib. 1. & 4. Decad. lib. 9. Silius Italicus lib. 5.

Mistus

in aciem prodiiſſe, bonam fidelēque operam reipub. ſæpe nauaſſe comperimus, tunc quum acciſis rebus,& re exterminata,militūque fracta virtute,militiam militare coacti ſunt:qui quòd ligneas clauas vel vallum geſtarent, dicti Calones fuere. g Calas enim antiqui dixerunt fuſtes, quos ſerui portabant in comitatu dominorum, dum in expeditionem vadunt, ſeu ἀπὸ τῶν καλῶν. h Lixæ quoque, qui exercitum ſequuti quæſtus cauſa,aquam militibus curabant. i Sicut Brutiarij,quorum opera veluti ſeruorum magiſtratus utebantur,perſæpe militarunt,& munera fecerunt. Quum enim ſecundo Punico bello poſt Cannenſem cladem,Brutij ad Hannibalem primi defeciſſent,poſtea deuictō Hannibale,eos Romani,neque milites ſcripſere,neque pro ſociis habuere,ſed magiſtratibus præſtare iuſſerunt ſeruorum munia militiæ domique:ſicut k Picentes ob initam cum Hannibale ſocietatem, pro militari officio,viatorum & tabellariorum operas præbuere. Super eos quos dixi adnumerantur caligati, quibus caligis militaribus vti permiſſum:tameſi pro l caligatis omne militum genus à militari caliga multi accipi contendant:quæ quidem ferreis clauis multiplicibus munitæ erant. † Præter quos legitimi euocati,& tumultuarij milites fuere,legitimi,quòd militiæ ſacramento iuſto delectu adſcripti militabant, euocati,qui ex prouinciis ſociſque ciuitatibus æquo iure & ſœdere iunctis,non Latini nominis,militiæ munere fungebantur:qui non milites ſed pro militibus habiti ſunt. m Milites enim nominis Latini, proximè morem Romanum inſtructi erant,lingua,moribus,armorum genere congruentes,diſciplina

Calones unde dicti.
Calas.
Brutiarij.

Picentes.

Caligati.
Legitimi.
Euocati.

Milites nominis latini.

A N N O T A T I O N E S.

Miſtus eques,nec diſcretis leuia arma maniplis,

Infertiꝝ globo pedites,& inutile Marti

Lixarum vulgus. —

Lucanus lib.9.

Stat dum lixa bibat. —

Nonius Marcellus quo loco vocabulum elixus declarat. Feſtus Pompeius lib.10. Ex quibus intelliges, qui & ij, & vnde dicebantur.

g *Calas enim.*] Id ex Seruio eſt, vbi nuper citauimus. Sed vide Porphyriōnem in Horatium d.lib.1.ſatyræ 2.

h *Lixæ quoque.*] Seruius vbi ſuprà: Feſtus autem Pompeius,Lixæ,ait,qui exercitum ſequuntur quæſtus gratia,dicti,quòd extra ordinem ſint militiæ,eis que liceat quod libuerit:alij eos à Licu appellatōs dicunt,quod & ille Herculem ſit ſequutus:quidam à liguriendo quæſtum.

i *Sicut Brutiarij.*] Hæc vſque ad verſicul. Sicut Picentes, ſunt Gellij lib.10.c.3. ad finem. & Feſti Pompeij lib.2. Ex quibus intelliges Brutiani hîc legendum eſſe, non Brutiarij.Petrus Crinitus Honeſtæ diſciplinæ lib.2. cap.7. docet Brutios pro viliffimis ſeruis habitos, quòd cum ad Annibalem primi defeciſſent,eo fugato Senatus ſententiam tulit,vt nunquam deinde pro ſociis populi Romani haberentur,ſed eis,vt ſeruis vterentur. Multa de his Cælius lib.33. c.13.& in ſeq.

k *Sicut Picentes.*] Strabo lib.5.in ſi.Picentum,inquit,metropolis erat quondam Picentia,nûc verò per vicōs vitam agunt,ab Romanis expulſi, propter initam cum Annibale ſocietatem. Quo quidem in tempore pro militari officio,vt viatoris publici,aut tabellarij operam explerēt,assignati ſunt,quemadmodum & Lucani & Brutij eaſdem ob cauſas.

l *Caligati.*] De his ſæpe in noſtris legibus,vt in l.2.in princ. ff. de iis, qui notantur infamia. vbi Vlpianus ita ſcribit, Quod ait Prætor, Qui ab exercitu diſmiſſus erit:diſmiſſum accipere debemus militem Caligatum:id eſt,vt inquit Accuſius,inſimum & obſcurum.ſic Venuleius in l.de militibus. ff. de cuſtodia & exhibitioe reorum,& in l. à Caligato 21.C. de nuptiis,& ibi gloſſa. Caligatus,ait, dicitur ille, qui habet ocreas ferreas.& §.quiſquis.authen. quibus modis naturales efficiuntur legitimi. Suetonius in Auguſto,c.25. Coronas vallares ac murales quàm parciffimè & ſine ambitione,ac ſæpe etiam Caligatis tribuit.

† *Præter quos legitimi euocati.*] Seruius enarrans eum locum Virgilij lib.2.Æneid.

Fas mihi Graiorum ſacrata reſoluere iura.

Ne,inquit, inſidat in ſacramenti pœnam. Sunt enim tria militiæ genera.Plerumque enim euocati dicuntur,& non ſunt milites,ſed pro milite.Salluſt.Neu quis miles,ſiue pro milite:item ipſe ab iis omneis euocatos & céturiones.Plerumque tumultuarij,hoc eſt,qui ad vnum militent bellum. Plerumque ſacramento rogati:quia poſt electionem in

Rempubicam iurant:& hi ſunt, qui habent plenam militiam: nam quinque & viginti annis tenentur, ſubdiſque, Hæc tria genera ſacramenti tangere Virgilium, vt ibi declarat.Idem lib.7.in eum locum,

Ipſe vocat pugnas,ſequitur tum cætera pubes.

Tria ſunt,ait,militiæ genera. Sacramentum, in quo vnusquisque miles iurat ſe non recedere, niſi præcepto Conſulis,poſt completa ſtipendia,id eſt,militiæ tempora.Coniuratio, quæ ſit in tumultu, id eſt, Italico bello & Gallico: quando vicinum vrbis periculum, ſingulos iurare non patitur,vt inter Gabios fuit.Euocatio, quod genus non tangit,nam ad ſubitum bellum euocabatur:vnde etiam Conſul ſolebat dicere, Qui vult rempublicam ſaluam fore,me ſequatur.Et lib.8.in princ. Apud maiores noſtros tria erant militiæ genera in bellis gerendis:nam aut legitima erat militia,aut coniuratio,aut euocatio.Legitima erat militia eorum,qui ſinguli iurabant pro republica ſe eſſe facturos,nec diſcedebant niſi completis ſtipendiis,id eſt,militiæ temporibus,& ſacramentum vocabatur. Aut certè ſi eſſet tumultus,id eſt,bellum Italicum,vel Gallicum,in quibus ex periculi vicinitate erat timor multus,quia ſingulos interrogare non vacabat:qui fuerat ducturus exercitum,ibat ad Capitolium,& exinde proferens duo vexilla, vnum roſeum, quod pedites euocabat:& vnum cœruleū, quod erat equitum. Nam cœruleus color eſt maris, à cuius Deo equum conſtat inuentum,dicebat, Qui rempublicam vult ſaluam eſſe,me ſequatur,& qui conueniſſent ſimul iurabant:& dicebatur iſta militia Coniuratio.Fiebat etiam euocatio:nam ad diuerſa loca diuerſi,propter cogendos mittebātur exercitus.Euocatorum autē authores ſæpe mentionem faciunt Cæſar lib.3.Commentariorum belli Ciuilis,Erat Craſtinus euocatus in exercitu Cæſaris. Et lib.5. Cumque Idem animaduerti cœptum eſſet,ſubito legati euocati que obſecrare Cæſarem, ne dubitaret ſignum dare. Cicero Epistolæ fam. lib.3.epiſto.illius lib.5. omnium 35. Itaque virum fortem, mihi que in primis probatum Antonium præfectum euocatorum niſi ad te,cui,ſi tibi videretur, cohortes traderes.Suetonius in Auguſto,cap.56. Affuit & clientibus ſicut ſcutario cuidam, euocato quondam ſuo, qui poſtulabatur iniuriarum. Et in Galba, c.10. Delegit & equeſtris ordinis iuuenes, qui manente annulorum aureorum uſu, euocati appellarentur,excubiâſque circa cubiculum ſuum vice militum agerent.Et in Veſpaſiano,cap.1.T.Flavius Petronius municeps Reatinus, bello ciuili Pompeianarum partium centurio,incertum ſponte,an euocatus profugit ex Pharſalica acie,domūque ſe contulit.Et Velleius Paterculus lib.2.Deciderat Caſſij caput,cum euocatus aduenit, nuncians Brutum eſſe victorem. Tacitus lib.17. ſcribit quosdam dixiſſe Terentium euocatum occidiſſe Galbam.

m *Milites enim nominis Latini.*] Liuius 1.Dec.lib.8.

QQQ

n Qui

*Tumultuarij.
Proletarij.
Capite cēsi.*

Volones.

denique & cultu Romano, ⁿ qui plerumque Gabino ritu toga circuncincta, ita ut lacinia reuocata hominem cingeret, militarunt. ^o Tumultuarij verò dicti, qui repentino aduentu hostium, quum in discrimine extremo res foret, per trepidationem & metum raptim militiæ adscribebantur. ^p Etiam proletarios, & capite cēfos quandoque munera fecisse, & reipub. operam nauasse comperimus. Erant enim hi tenuissimi, & modicarum facultatum, qui non ultra mille quingenta æris in censum referebant, domi ad prolem excitandam destinati, dimissa militia, & sacramento soluti, qui temporibus reipub. difficilimis, quum vndique imperium fluctuaret, rebus abscissis, milites quandoque scripti sunt. ^q Sicut quum post Cannensem pugnam, seruitia, obæratos & mercenarios, ac capitalia ausos, militiæ sacramento adigere populus coactus fuit, numero octo millium qui in exemplum iusti milites militarunt, ^r quos volones dixere, quod sponte militiæ adsciti, libertatis studio militiam meruissent. ^s Fuitque animaduersum, in Romanis castris, nisi ingenuos & libertinos seruitute exemptos, militiam meruisse neminem, præterquam secundo Punico bello, quo Hannibal Pœnus Italiam omni clade belli peruehbat, quo populus Romanus extremo discrimine adactus, rem desuetam usurpauit, primumque seruitia sacramento adegit. ^t Postea sociali bello ex libertinis duodecim cohortes bonæ fidelis operæ reipub. na-

ANNOTATIONES.

ⁿ *Qui plerumque Gabino ritu.*] Idem Liuius ubi supra, ubi de Decio Cof.

^o *Tumultuarij.*] Seruius locis citatis supra in verbo, Præter quos legitimi euocati. Et huiusmodi militum tumultuariorum meminit Cæsar lib. 4. belli Ciuilis, Mittit P. Sextium ad C. Pletorium Quæstorem, ut legionem adduceret, quæ ex tumultuariis militibus in Ponto confecta erat. Hincque Liuius 1. Dec. lib. 5. & iterum lib. 8. & 4. Dec. lib. 1. & iterum lib. 5. post prin. Mens ea Senatus fuit, ut in Hispania tumultuarij milites legerentur. Et iterum, Itaque placere Senatui, ad eum exercitum, quem haberet, tumultuariorum militum ad 12. millia pedites, & quadringentos equites scribere eum, quibus oram maritimam prouinciæ, quæ vergeret in Græciam, tueri posset. Hinc etiam tumultuarij exercitus Liuius 1. Decad. lib. 5. Quippe quibus velut tumultuario exercitu raptim ducto agrè ad vndecimum lapidem occursum est. Et lib. 8. Tumultuarij vndique exercitus raptim conscriptus conuenit. Et tumultuariæ cohortes eidem 4. Dec. lib. 10. cuius verba paulò post adducemus. Et eosdem vel milites, vel exercitus, vel cohortes, vel legiones tumultuarias, vel subitarias fuisse, satis constat ex multis ipsius Liuij locis. Nam 4. Decad. lib. 1. non longè à princ. Duabus legionibus subitariis tumultus eius causa scriptis, additisque ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium Præfectum socium hac tumultuaria manu per Umbriam, quam tribum Sappiniam vocant, agrum Boiorum invadere iussit. Et 4. Dec. lib. 10. Permissum ut quæ irent, protinus subitarios milites scriberent, ducerentque secum. Nam & statim post, Et Prætori Q. Petilio imperatum est, ut duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias scriberet. Et rursum postea scribit, Senatum censuisse subitarios milites tumultus causa conscriptos primo quoque tempore dimitti. Et 5. Decad. lib. 1. C. Claudius Proconsul, audita rebellionem Ligurum, præter eas copias, quas secum Parmæ habebat, subitariis collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admouit. Et de his quoque subitariis militibus idem Liuius 1. Dec. lib. 3. Ad eum explendum Latini Hernicique, & colonia Antium dare Quintio subitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iussi.

^p *Etiam proletarios & capite cēfos.*] Hos eosdem esse constat ex Festo Pompeio lib. 14. Et vide Valerium Maximum lib. 2. c. 1. de Institutis antiquis. & Gellium lib. 16. c. 10. cuius maxima ex parte sunt ea, quæ hic dicit Alexander. Et præterea Nonium Marcellum. D. August. Ciuitatis Dei, lib. 3. c. 17. cuius hæc verba sunt, Tum verò tam multa bella ubique crebruerunt, ut inopia militum Proletarij illi, qui eo quod proli gignendæ vacabant, ob egestatem militare non valentes, hoc nomen acceperant, militiæ conscriberentur. Vide ibi interpretem. Paulum Orosium lib. 4. cap. 1. ubi Proletarios dicit eos esse, qui in vrbe sufficiendæ semper proli causa vacabant: eos tamen in bello Tarentino militiæ fuisse adscriptos urgente vltima necessitate.

^q *Sicut cum post Cannensem pugnam.*] Liuius 3. Dec. lib. 2. in

duobus locis. Valerius Maximus & Seruius quo loco statim citabimus ibi, Fuitque animaduersum. Macrobius Saturnal. lib. 1. c. 11. Ante id tamē tempus ij, qui ad militiam non adigebantur, urgente necessitate coacti sunt militare apud Liuium 1. Decad. lib. 7. Et cum (quod per magnos tumultus fieri solitum erat) iustitio indicto delectus sine vacationibus habitus esset. Et lib. 8. Mamercus, cui Gallicum bellum euenerat, scribere exercitum sine vlla vacationis venia: quin opificum quoque vulgus, & sellularij, minimè militiæ idoneum genus, exciti dicuntur.

^r *Quos volones dixere.*] Liuius 3. Decad. lib. 3. de T. Sempronio Conf. ibi, quia ociosa statiuæ erant, crebrò decurrere milites cogebat, ut tyrones (ea maxima pars volonum erat) assuescerent signa sequi, & in acie agnoscere ordines suos. Et lib. 4. Legiones magna ex parte volonum habebat, qui iam alterum annum libertatē tacitè mereri, quam postulare palam maluerant. Et paulò post, Tunc quod ad volones attineret, omnes ait malle laudatos à se, dignos indignosque, quam quenquam eo die castigatum esse: quod bonum, faustum, felixque reipublicæ ipsisque esset, omnes eos liberos esse iubere. Festus Pompeius lib. 9. Macrobius dicto lib. 1. Satur. c. 10.

^s *Fuitque animaduersum.*] Ex Valer. Maximo lib. 7. cap. 6. post princ. de Senatu populoque Rom. cuius hæc verba sunt, Nam aliquot aduersis præliis Secundo Punico bello exhausta militari iuuentute Romana, Senatus, auctore Tiberio Graccho Cos. censuit, ut publicè serui aduersus propulsandorum hostium impetum emerentur: eaque de re per Tribunos plebis apud populum lata rogatione, tres creati sunt viri, qui quatuor & viginti millia seruorum comparauerunt: adactosque iureiurando strenuam se fortemque operam daturos, quoad Pœni essent in Italia, datis armis in castra miserunt. Et non multò post de Ciuitate Rom. Cannensis autem clades adeo urbem nostram vehemèter contudit, ut opera M. Iunij Dictaturam reipubl. administrantis, spolia hostium affixa templis deorum numini consecrata, instrumenta militiæ conuellerentur: ac prætextati pueri arma induerent, adiudicatorum etiam & capitali crimine damnatorum sex millia conscriberentur. De quare quoque & tu vide Liuium 3. Dec. lib. 2. 3. & 4. in Oratione L. Valerij, & Seruium lib. 9. Æneidos Virgilij in eū locum, — *Vetisq; ad Troiam miserit armis.*

Vbi ita scribit, Seruos sanè nunquam militasse constat, nisi seruitute deposita, excepto Hannibalis tempore, cum post Cannensem prælium in tanta necessitate fuit vrbs Roma, ut ne liberandorum quidem seruorum daretur facultas. Vide etiam Macrobius d. lib. 1. Satur. c. 11.

^t *Postea sociali bello.*] Macrobius ubi supra. Sed & M. Cato, qui Vticæ præerat, delectus quotidie libertinorum Afrorum, seruorum denique & cuiusque modi generis hominum, qui modò per ætatem arma ferre poterant, habere, atque sub manū Scipioni in castra submittere non intermittebat, ut tradit Hirtius in bello Africano lib. 5. Et Pompeius quoque

uarunt. ^u Mox Iulius Cæsar ex magna parte perdomitis hostibus, quum ob bellorum clades in locum decedentium nullos sufficere valeret, commodatos militiæ adscripsit. ^x Augustus quoque Octavius bello Illyrico & Germanico cohortes libertorum legit, quos voluntarios appellavit, illósque cum ingenuis commisceri, aut eodem vti armorum genere vetuit. ^y Hos quoque Romæ incendiorum causa, & si grauior tumultus oriretur, instructos paratósque habuit. Ipse enim seruos, qui ciuilibus bellis, stipendia fecerant, confectis bellis, dominis restituit. Lapsis inde temporibus, ^z Antoninus Cæsar voluntarios, quos obsequentes latrones vocauit, & gladiatores contra hostes præpotentes militiæ armavit. ^a Cleomenes quoque dux Lacedæmoniorum, seruitia ad nouem millia libertate donasse, & militiæ adscripsisse fertur, quum bellis attriti milite indigerent. ^b Sed tamen capite censos propter inopiam & modicam rem familiarem, diu sacramento adscribere non licuit: donec C. Marius capite censos militiæ muneribus fungi, & militare coëgit, qui in exemplum iusti militis militauerunt. ^d Postremò causarij dicti, quibus causæ ne mererent, legitimæ suppetebant: ^e sicut beneficiarij, qui perfuncti militia, & data missione, post nauatam insigniter operam, muneris vacatione donati, & militia missi fuere: tamen si beneficiarios, quòd beneficio tribunorum ad militiam euecti erant, ^f nonnulli dictos credant, ^g Tria enim fuere missionum genera, quibus milites exautorabantur: Honestæ, quum emeritis stipendiis, & functis commodis missionum, vacationis munere donantur, quo tempore scuta, gladios & arma ^h dicabant Laribus, ⁱ sicut gladiatores Herculi, quòd diis iuantibus perfuncti militia, rudem acceperant: ^k quod missionis tempus, militi quinquagenario erat definitum. ^l Alij, nisi decennio stipendia meruissent, missionem petere neminem putarunt posse. More tamen Romano, militare sacramentum in vndecimum diffundebatur annus: quo exacto, militia perfunctis missio dabatur. ^m Deinde,

ANNOTATIONES.

quoque copias vndique omnes ex nouis delectibus ad se cogi iussit: seruos pastores aduersus Cæsarem armavit, atque his equos attribuit: ex his circiter trecentos equites confecit. vt tradit ipse Cæsar lib. 1. belli Ciuilis.

^u *Mox Iulius Cæsar.*] Macrobius item vbi supra.

^x *Augustus quoque.*] Macrobius ibi, & Suetonius in vita illius, c. 25. sic scribit, Libertino milite præterquam Romæ incendiorum causa, & si tumultus in grauiore annona metueretur, bis vsus est: semel ad præsidium coloniarum Illyricum contingentium: iterum ad tutelam ripæ Rheni fluminis: eosque seruos adhuc viris, foeminisque periculosis: indictos, ac sine mora manumissos, sub priore vexillo habuit, neque aut commistos cum ingenuis, aut eodem modo armatos.

^y *Hos quoque Romæ incendiorum causa.*] Suetonius ibi.

^z *Antoninus Cæsar.*] Scilicet Philosophus, ex Capitolino in vita illius. Sed hinc nonnihil errat Alexander, neque enim hi latrones vocati sunt, sed Voluntarij: sed alij ita appellati sunt: nam verba illius hæc sunt, Seruos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam parauit, quos Obsequentes appellavit. Latrones etiam Dalmatiæ, atque Dardaniæ milites fecit. Armavit & Diocmitas: emit & Germanorum auxilia contra Germanos.

^a *Cleomenes.*] Macrobius d. lib. 1. Saturn. c. 11. Sed & (quod addes superioribus) Thebani ab Alexandro Magno obsecsi, seruos libertate donatos in valli propugnatione hostibus opposuerunt, apud Diodorum Siculum lib. 17. c. 1.

^b *Sed tamen capite censos.*] Hoc probat exemplo seq.

^c *Donec C. Marius.*] Sallustius in Iugurtha, Marius, inquit, interea milites scribere, non, more maiorum, ex classibus, sed vti cuiusque libido erat, capite censos plerosque. Id factum alij inopia bonorum, alij per ambitionem Consulibus memorabant. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. de Institutis antiquis. Plutarchus in vita Marij, Gellius lib. 16. c. 10.

^d *Postremò causarij.*] De quibus Liuius 1. Decad. lib. 7. Tertius, inquit, exercitus ex causariis senioribusque à T. Quintio conscribebatur, qui vrbi mœnibusque præsidio sit. Spartianus in Hadriano, Profectus in Gallias omnes Causarios liberalitatibus subleuauit. Et hinc Causaria missio dicta est, de qua postea dicetur.

^e *Sicut beneficiarij.*] Festus lib. 2. Et de his Cæsar lib. 3. belli Gallici, Euocatorum, ait, circiter duo millia, quæ ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum conuenerant. Aliiter accepisse videtur ipse Cæsar eiusdem operis belli Ciuilis, lib. 2. De beneficiariis supra diximus hoc cap. vbi de Perreio.

^f *Nonnulli.*] Scilicet Vegetius Rei militaris, lib. 2. c. 7.

^g *Tria enim fuere missionum genera.*] Hæc sunt ex Vlpiano in l. 2. §. ignominia. ff. de iis, qui notantur infamia. Cuius hæc verba sunt, Ignominia causa, hoc ideo adiectum est, quoniam multa genera sunt missionum. Est honesta, quæ emeritis stipendiis, vel ante ab Imperatore indulgetur. Est causaria, quæ propter valetudinem laboribus militiæ soluit. Est ignominiosa. Ignominiosa autem missio toties est, quoties is, qui mittit, addit nominatim, ignominia causa se mittere: sæper enim debet addere cur miles mittatur. Et Martianus Iuriconsultus in l. milites agrum. §. missionum. ff. de re milit. Missionum, inquit, generales causæ sunt tres: Honestæ, Causaria, Ignominiosa. Honestæ est, quæ tempore militiæ impleto datur. Causaria, cum quis vitio animi, vel corporis minus idoneus militiæ renunciatur. Ignominiosa causa est, cum quis propter delictum sacramento soluitur: & is, qui ignominia missus est, neque Romæ, neque in sacro comitatu agere potest. Et si sine ignominia mentione missi sunt, nihilominus ignominia missi intelliguntur.

^h *Dicabant laribus.*] Ouidius lib. 4. Tristium, elegia 7.

Miles vt emeritis non est satis utilis armis,

Ponit ad antiquos, quæ tulit arma, lares.

Sic igitur tarda vires adimēte senecta,

Me quoque donari iam rude tempus erat.

ⁱ *Sicut gladiatores Herculi.*] Horatius Epistolarum lib. 1. epistola 1. ad Meccenatem,

— Veianius armis

Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,

Ne populum extrema toties exoret arena.

Vbi vide Porphyriionem & Acronem interpretes.

^k *Quod missionis tempus.*] Iam diximus supra lib. 1. c. 20.

^l *Alij nisi decennio.*] Plutarchus in vita Caij Gracchi. Sed tu vide Polybium in libello de Romana castrametatione, qui portio est libri 6. eiusdem in princ.

^m *Deinde, vt decimussextus.*] Hæc vsque ad versicu. Prætorianæ cohortes, sunt Cornelij Taciti lib. 1. Igitur voluntatis inter se rationibus, placitum, vt epistolæ nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis, exautorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, cæterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata, quæ petierant, exolui duplicarique. Iterumque ad finem eius libri Centesimam rerum venalium post bella ciuilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius militare ararium eo subsidio niri, simul imparem oneri rempublicam, nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur. Ita proximæ seditionis male consulta, quibus sexdecim stipendiorum

*Causaria
missio.
Ignominio-
sa.
Militia ex
authorati.
Militum
varia nomi-
na.
Gregarij.
Legionarij.
Alarij.
Manipula-
rij.*

vt decimussextus annus stipendij finem faceret, Tiberio imperante cautum fuit, qui etiam militie tem-
pus ad vigesimum annum propagauit, cauitque vt nisi post vigesimum annum, missio militi non dare-
tur: pratorianæ verò cohortes, nisi annis sedecim militassent, ad penates & domesticos Lares non re-
mittebantur. Apud Assyrios autem Ninus Semiramis filius, annis singulis copias sacramento solutas
domum remisit. Rursus novos milites, militiae sacramento, nullo praestituto tempore, adegit: quos ta-
men ultra annum militiae nunquam adscripsit. ⁿ Causaria verò missio dicitur, quum senecta aut valetu-
dine aduersa, vitioue corporis, domos vellet aut res inuifere suas, vel viribus parum validi, minus ido-
nei muneribus essent. Ignominiosa, quæ & probrosa dicitur, quum militi ob delictum & graue cri-
men, quibus reus agitur, vt quia transfuga, desertor, aut fugitiuus arguitur, vel timide & diffidenter
cum hoste concreditur, ignominia notatus, & militia exautoratus fuit: ^o in qua re licet animaduerte-
re, quòd si tribunus militem exautorauit, hoc est, insignia militaria illi ademit, infamia quoque affecif-
se videbatur. ^p Post aliquot verò tempestates noui milites nominibus variis à Cæsaribus, penes quos
fuit ius arbitriumque rerum omnium, militiae adigi cœpere, ^q nam præter gregarios, qui vilissimi in-
ter milites sunt, fuere ^r legionarij, ^s alarij atque ^t manipulares, qui quidem in legionibus, alis, vel
manipulis militabant: ^u ex quibus Nero Augustanos, & ^x diuus Claudius Dacilianos milites le-
git. ^y Probus verò Decimanos, ^z Alexander Seuerus Ostensionales, ^a Tiberius Vigesianos,

ANNOTATIONES.

finem expresseant, abolita in posterum. Vide Iustinianum
in l. 1. C. de excusationibus veteranorum. Et l. vltim. lib. 10.
C. de his, qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt,
vbi ita scribitur, Veteranorum ita demum onerum & mu-
nerum personalium vacatio iure conceditur, si post vicesi-
mum annum militiae, quam in legione vel vexillatione mi-
litauerunt, honestam, vel causariam missionem consecuti
esse ostendantur.

ⁿ *Causaria verò missio.* De tribus missionum generibus
nempe honesta, causaria & legitima, diximus ex Vlpiano
& Martiano in verbo, Tria enim fuere missionum genera.
^o *In qua re.* In d. l. 2. §. causaria, versicul. sed & si eum, de
his, qui not. inf.

^p *Post aliquot verò tempestates.* Id probatur ex sequentibus.
^q *Nam præter gregarios.* De quibus Cicero in Orat. pro
Plancio, Sallustius in Iugurtha, Liuius 3. Decad. lib. 8. Co-
lumella lib. 6. in præfatione. Corn. Tacitus lib. 1. & 14. non
semel, Suetonius in Augusto, c. 14.

^r *Legionarij.* De quibus Cæsar libr. belli Civilis 1. & ite-
rum 3. & 5. belli Gallici. Asinius Pollio inter Epistolas fa-
miliares Ciceronis, epistola 32. Tacitus lib. 12. & 18. & ali-
bi sæpe. Hirtius in bello Hispaniensi, Alexadrino, & iterum
Africano. Hincque etiam cohortes legionariæ apud Cæsa-
rem lib. 1. belli Civilis, & Liuium 4. Dec. lib. 4.

^s *Alarij.* De quibus Cæsar belli Gallici, lib. 1. Civilis lib.
2. Cicer. Epistolar. famil. lib. 2. episto. ad Cælium 16. Hinc-
que cohortes Alariæ ipsi Cæsari libr. 1. iterumque 2. belli
Civilis. Liuius 1. Decad. lib. 10. Et equites Alarij Liuius 4. De-
cad. lib. 2. & 10. Tacitus lib. 12. Hincque alæ dicuntur, quòd
circum legiones dextra sinistraque, tanquam alæ in auium
corporibus, locabantur, vt dicit Gellius lib. 16. c. 14. Quod
& Seruius scribit in lib. 4. in eum locum,

Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt.
Et lib. 11.

— *Et virginis alæ Camilla.*

Alæ, inquit, equites dicuntur, quòd alarum vice pedites, si-
ue pedestrem exercitum tegunt, nam & alam equitum vo-
cat Liuius 3. Decad. lib. 6. Plurisque aliquanto damni hæc alæ
equitum amissa Hannibali, quam Salapia fuit. Et alæ legio-
num Ciceroni lib. 2. Offic. & ad Atticū lib. 11. epistola eius
libri 10. omnium 216. Accedit Hispania, & alienata alæ le-
gionum: nec vis eadem, nec voluntaria.

^t *Manipulares.* Plauto in Mostellaria actus 1. scena 3.
in fin.

Conueniunt manipulares: eccos, prædam participes petunt.
Vbi per syncopen Manipulares metri gratia. Et rursum
eiusdem fabulæ act. 5. sce. 1. post princ.

Post, quam ex obsidione in tutum educi manipulares meos.
Et in Milite glorioso act. 3. sce. 2. post princ.

Si centuriati bene sunt manipulares mei.
Cæsar belli Gallici, lib. 7. & belli Civilis, lib. 2. Cicero ad

Atticum lib. 9. epistola eius lib. 12. omnium 178. post princ.
Amens mihi fuisse videor à principio: & me vna hæc res
torquet, quòd non omnibus in rebus labentem, vel potius
ruentem Pompeium, tanquam vnus manipularis, sequutus
sim. Ouidius Fastorum,

*Pertica suspensos portabat longa maniplos,
Vnde manipularis nomina miles habet.*

Seruius lib. 11. Æneidos, in eum locum,

Disiecti, duces, desolati, manipuli.

Signiferi, inquit, deserti, quod est nimij discriminis: nam-
que hoc vbique dux præcipit, vt frequenter circa se sint
milites, sicut in Sallustio legimus. Manipuli autem dicti sunt
signiferi: quia sub Romulo pauper adhuc Romanus exerci-
tus hastis fœni manipulos alligabat, & hos pro signis gere-
bat, vnde hoc nomen remansit, hætenus Seruius. Vide que
dicta sunt supra lib. 4. c. 2.

^u *Ex quibus Nero Augustanos.* Corn. Tacitus lib. 14. Ne-
ronis gesta scribens, Tuncque primum conscripti sunt
equites Romani, cognomento Augustanorum, ætate ac ro-
bore conspicui, & pars ingenio procaces alij in spe po-
tentia.

^x *Et diuus Claudius Dacilianos.* Scilicet, secundus, qui post
Gallienum, Valeriani filiū, imperauit, ex Trebellio Pollio-
ne in vita illius, Quæso igitur, inquit, mi Venuste, si mihi
fidem exhibes, vt cum facias à Grato & Herenniano pla-
cari, nescientibus hoc militibus Dacilianis, qui iam sequuntur,
ne grauer ferant.

^y *Probus verò Decimanos.* Flavius Vospicus in vita ipsius
Probi. Et horum meminit Hirtius lib. 5. qui de bello Afri-
co est, Non agnosco signa Decimanorum. Cornelius Tacitus
lib. 13. & 21. & Pomponius Mela lib. 2. c. 5. vbi horum
coloniam fuisse Martium Narbonem tradit. At idem Hir-
tius lib. 6. qui de bello Hispaniensi est, Decumanos vocat,
Hic Decumani suum locum cornu dextrum tenebant. vti
Suetonius in Cæsare, c. 70. in princ. Quamquam & Decu-
mani alios quoque significant: scilicet Publicanorum Prin-
cipes, qui quæstus sui causa decimas redimunt, vt scribit
Asconius Pædianus in 1. in Verrem act. De quibus ipse Ci-
cero in 4. & 5. act.

^z *Alexander Seuerus Ostensionales.* Alius Lampridius in
vita ipsius Alexandri, Milites, inquit, quos Ostensionales
vocant, non pretiosis, sed speciosis, clarisque vestibus orna-
bat: nec multum insignibus, aut ad apparatus regium, auri
& serici deputabat, dicens, Imperium in virtute esse, non in
decore.

^a *Tiberius Vigesianos.* Corn. Tacitus lib. 1. de Tiberio lo-
quens, non vigesimianos scribit, sed vigesianos, sic enim
ait, Turbanturque densis Germanorum cateruis leues
cohortes, cum Cæsar aduectus ad Vicesimanos voce ma-
gna, Hoc illud tēpus obliterandæ seditionis, clamitabat, per-
gerent, properarent culpam in decus vertere. Et non paucis
interiectis.

& alij ^b Primanos, ^c Secundanos, ^d Quartanos, ^e Quartadecimanos, ^f Vndeigesimanos, ^g Duode-
uigesimanos à legionum numero, magnæ & expertæ virtutis. Apud Spartanos Neodomada omnium ^{Neodoma-}
habentur fortissimi, quos ^h Persæ gardates dicunt. ⁱ Antoninus Cæsar lectos milites, Pitamitem & La-
conicam centuriam appellauit. ^k Ægyptij ^l & Æthiopes, calasiries & hermothybies: Antiochus alam ^{Gardates le-}
mille equitum, Gencam: ^m Dion verò Dionianos. ⁿ Illud tamen ad memoriam insigne est, milites Ro- ^{cti milites,}
mani nominis à condita vrbe ad tribunos militares, & captam à Gallis urbem, per annos ferè trecen- ^{Calasiries,}
tos quinquaginta suo sumptu & impensa meruisse, ac stipendia fecisse: parte enim anni sub pellibus ^{Hermothy-}
militabant: parte verò, liberis, vxori & penatibus, sibi que ac familiæ, agrum colendo, & rei rusticæ na- ^{bies.}
uando operam, necessaria parabant. Quo autem tempore Veij diutina obsidione & intestino malo ob- ^{Genea.}
fessi fuere, quum hyemare oporteret in castris, Romani vtiles & necessario exemplo docti, militibus sti- ^{Dioniani.}
pendium de publico statuere, tunc primum collata stipe, æra militibus constituta sunt. Et deinceps re- ^{Ro. initio}
liqua militia, sumptu & ære publico meruere. Nonnulli Anxure capto sub tribunis militaribus, pa- ^{nullis stipē-}
tres stipendium annuum militibus decreuisse memorat: ^{dis milita-}
quod quidem denis assibus in dies singulos ^{bant.}
taxabatur. ^p Postea Tiberio regnante, singuli denarii diurni dati, prætorianis verò bini. Scipio Africa-
nus instituit, vt prætorianis sesquiplez stipendium daretur, hoc est, integrum & dimidiatum. ^q Do-
mitianus, quartum stipendium aureos ternos, militi tradidisse fertur. ^r Apud Germanos epulæ & largi
conuictus militi pro stipendio fuere. Cyrus ternos obolos singulis nautis stipendium dedit, quibus
Lyfander vnum adiici procurauit. ^s Ægyptij calasiriis & hermothybiis, quos præcipuos habebant mi- ^{Calasiries,}
lites, præter prædia dabant panis tosti pondera definita, & carnis bubulæ minas singulis: vini verò ^{Hermothyb.}
sextarios quaternos. ^t Mercenario milite populus Romanus perrarò adiutus fuit: solum enim Punico ^{Milites}
bello Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho consulibus, ope externa adiutus bella gessit, ^{mercenary,}
in Hispania Celtiberi stipendiarij militis auxilio fultus, legiones duxit, ^{Linus libr.}
quos latrones, quod mercede ^{4. Decad. 3.}
militaret, quasi seruientes, nuncupauit antiquitas, qui plerumque circa imperatoris latera excubabant.

A N N O T A T I O N E S.

interiectis, Deliguntur legiones quinta dextro lateri, vnde-
uigesima in læuum, Primani ducendum ad agmen, Vicefi-
maius aduersum sequuturos.

^b *Alij Primanos.* Idem Tacitus vbi supra proximè, & lib.
17. 18. 19. & 20. & sæpe alibi.

^c *Secundanos.* Idem Cor. lib. 21. & Lilius 4. Dec. lib. 1. post
princ. & lib. 4. in duobus locis, vbi clarè declarat hos dici
milites secundæ legionis. Hos autem fuisse ex oppido Arau-
sione Gallie Narbonensis, tradunt Pomponius Mela lib. 2.
cap. 5. & Plinius lib. 3. c. 4. Hos autem Hirtius in bello Ale-
xandrino Secundarios vocat, nisi ibi mendum sit. Adde &
tu Tertianos ex Cornel. Tacito lib. 12. & 19. non semel. &
lib. 21. in princ.

^d *Quartanos.* Idem Tacitus lib. 20. & Iulius Cæpirolinus
in Claudio. Et adde Quintanos apud eundem Tacitum lib.
1. 7. 18. & 20. Sextanos apud Pomponium Melam lib. 2. c.
5. & Plinium lib. 3. c. 4. vbi hos dicunt fuisse ex Arelate. Se-
ptimanos ex ipso Tacito lib. 19. non semel, & Pomponio
Mela eodem illo loco, vbi eos Septumanos appellat, eosque
fuisse ex Blittera Narbonensis Gallie: vt etiam Plinius
vbi supra. Et Vndeimanos ex eod. Tacito lib. 1. Et Tertia-
decimanos ex ipso Tacito d. lib. 1.

^e *Quartadecimanos.* Cornelius Tacitus d. lib. 1. & lib. 4. 15.
& 18. sæpe: vbi aliquando eos Quartadecumanos vocat,
& lib. 19. 20. & 21. Adde Quintadecimanos apud eundem
lib. 1. & 20. Et Sextadecimanos apud eundem lib. 19. non
semel.

^f *Vndeigesimanos.* Idem Tacitus lib. 1. non semel, & lib.
20. & Hirtius in bello Alexandrino.

^g *Duodeuigesimanos.* Idem Tacitus lib. 19. & 20. Adde &
Vnauigesimanos apud eundem lib. 18. Et Duo & vige-
simanos ex eod. lib. 21. in princ.

^h *Quos Persæ Gardates dicunt.* Probus Æmylius in vita
Datamis.

ⁱ *Antoninus Cæsar.* Scilicet Bassianus Caracalla, ex Hero-
diano lib. 4. cuius hæc sunt in vita ipsius Bassiani. Sed hic
legendum non Pitamitem, sed Pitanicam. Nam, vt ille di-
cit, ita hanc centuriam appellauit, quod eam à Spartanis
iuuenibus confecit.

^k *Ægyptij.* Herodotus lib. 2. paulò ante finem, & lib. 9.

^l *Et Æthiopes.* Herodotus d. lib. 9.

^m *Dion.* Ita milites Dionis vocabat Sossis quispiam apud

Platarchum in vita ipsius Dionis, qui & ipse postea sic eos
appellat.

ⁿ *Illud tamen ad memoriam.* Hæc omnia vsque ad versicus
Quod quidem, sunt maiori ex parte Liliij 1. Dec. lib. 4. non
longè à fi. & iterum lib. 5. tum paulò post princ. tum statim
postea in Oratione Appij Claudij.

^o *Quod quidem denis assibus.* Et hæc sunt Taciti lib. 1.

^p *Postea Tiberio regnante.* Idem Tacitus eodem lib. 1.

^q *Domitianus.* Suetonius in vita illius, c. 7. in fine.

^r *Apud Germanos.* Cornelius Tacitus libr. de Moribus
Germanorum.

^s *Ægyptij.* Herodotus lib. 2. paulò ante fi. & lib. 9. de hoc
etiam dictum est supra in verbo, Ægyptij.

^t *Mercenario milite.* Hæc vsque ad versicu. Et in Hispania,
sunt Liliij 3. Dec. lib. 4. in fi.

^u *Et in Hispania.* Et hæc sunt ipsius Liliij eiusdem 3. De-
cad. libro 5. non semel, & Plutarchi in vita Catonis Cen-
soriij.

^x *Quos latrones.* Festus Pompeius lib. 10. Latrones, inquit,
eos antiqui dicebant, qui conducti militabant, quasi *λα-
τῶντες*, id est, seruientes: nam *λατῶν* est seruitus. Alibi au-
tem, scilicet lib. 17. Stipatores corporis custodes, quos anti-
qui latrones vocabant: stipati enim ferro circundant cor-
pora Regum. Seruius libro 12. Æneidos ad principium,
λατῶντες, inquit, dicimus obsequi & seruire mercede. Vnde
latrones vocantur conducti milites. Moris autem erat, vt
hos Imperator & circa se haberet, & primos mitteret ad
omne discrimen. At Varro ante hos lib. 3. aut aliorum com-
putatione 6. Latrones dicti à latere, qui circum latera erant
Regi, atque ad latera habebant ferrum: quos postea à stipa-
tione Stipatores appellarunt, & qui conducebantur. Ea
enim merces dicitur Græcè *κέρδος*, ab eo veteres poëta
nonnunquam milites appellant latrones, quod item vt mi-
lites cum ferro, aut quod latent ad insidias faciendas. At-
que ita ex veteribus poëtis vsus est Plautus in Milite glo-
rioso actu 1. scena 1. ad fi.

Videtur: tempus est, vt eamus ad forum.

Vt in tabellis, quas consignauit hic heri.

Latronibus ego dinumerem stipendium.

Nam Rex Seleucus me opere orauit maximo.

Vt sibi latrones cogerem & conscriberem.

Et de his quoque Hesychius.

Galli. y Galli gessatas vocant milites mercenarios. z Inter ceteros Cares mercede militasse, & auxilia condu-
 Gessatas. xisse traduntur, ideo viliores habiti. a Fertur tamen Prusias conductis in Thracia mercenariis militi-
 Cares. bus, ita Byzantios obsedisse, ut extra mœnia progredi nequirent. b Parthi nec mercenarios, nec ordi-
 Prusias. narios habent exercitus, quibus nec certa imperia, nec duces erant. Sed postquam iussu regis ad bel-
 Parthi. lum educti fuerant, confectis bellis, ad propria dilapsi, nullam mercedem stipendiorum perferunt, nisi
 Britanni. prædam. Britanni non ære signato militant, sed aurum, argentum, & alia metalla precium victoriæ fe-
 Scythæ. runt. c Scythis, nisi capite hostis oblato, miles prædæ particeps fieri nequit. Chij autem quum servis
 Chij. mercenariis pro milite vterentur, bello subacti, servis propriis vincti traditi, & in exilium acti sunt, sicut
 Syracusani. Syracusis aliquando possessores à clientibus exacti fuere. d Fertur verò Cato senior cum Celtiberorum
 Armorum. manū ducentis talentis, & nimis magno stipendio cōduxisset, & ob id increpitus ab amicis foret, quòd
 militarium. summam nunquam exolvere valeret, respondisse: si vicetimus, ex hostili præda illis satisfiet, si victi for-
 atque orna- san erimus, non habebunt unde petant. Fuit præterea memoriæ literis proditum, apud tot dissonas gen-
 tum apud. tes, linguis moribusque differentes, varia etiam armorum specie & dissimili ornatu milites in aciem
 varias gen- prodire, & cum hostibus congregi consueisse, quem sibi quisque proprium & peculiarem fecit. e Etenim
 tes diversi- Vascones tecto capite aut cum galea pugnare nefas habent. f Aetoli & Pelasgi dextro pede nudo dimi-
 tas. cant, & sinistro crure vestito armis. g Albani & Iberi ferarum tergo caput amicti. h Sacæ Scythica
 Vascones. gens, cristatis galeis in acutum definentibus. i Lacones pileati. k Persæ turrato pileo, l Lusitani cristata
 Aetoli. galea, & neruata casside, aut mitratis frontibus, & iaculo hamato, m Paphlagonæ hasta, n Spartani bre-
 Pelasgi. ui pugione præliantur. Salentini exerto humero. o Gallogræci nullo vestitu calceatūque amicti, quip-
 Albani. pe qui nunquam nisi in pugna nudentur. p Baleares discincti. q Cares funda. r Persæ, s Parthi,
 Iberi. Paphlago- nes.

ANNOTATIONES.

Spartani.
 Salentini.
 Gallogræci.
 Cares.
 Parthi.

y [Galli.] Plutarchus in Marcello. Seruius autem enarrans eum locum lib. 8. Æneid. Virgil.

— Duo quisque Alpina coruscant

Gessa manu. —

Hasas, inquit, viriles. Nam etiam viros fortes Galli Gesos vocant, & vide supra in verbo, Sicut Gessa Gallorum. z [Inter ceteros Cares.] Pomponius Mela lib. 1. cap. 16. Cares gens usque eò quondam armorum pugnaeque amans, ut aliena etiam bella mercede agerent. Strabo lib. 14. tradit hos tota quondam errasse Græcia, passimque stipendiis meruisse. Suidas scribit hos primos mortalium mercede militasse. Sed & adde Athenienses & Thessalos aliquando quoque mercede militasse, ut videre licet apud Plutarchum in Apophthegmatis Alexandri. Et in uniuersum Græcos, apud eundem in Timoleone: ubi dicit eos ita militasse sub Carthaginensibus, & Q. Curtium lib. 3. & 5. ubi priore loco dicit eos sub Dario, & posteriore sub Alexandro militasse. Et Gallos apud Iustinum lib. 25. & Celtas, qui & ipsi ex Gallis sunt, apud Appianum in Libyco. Mardos & Iberos ex Plutarcho in Lucullo. Ceterum Arrianus gestorum Alexandri, lib. 2. tradit ab ipso Alexandro mercenarios milites primos in acie fuisse collocatos.

a [Fertur tamen Prusias.] Et Perseus Macedonum Rex, ex Plutarcho in Paulo Æmylio.

b [Parthi.] Idem autem exercitum non, ut alij liberorum, sed maiorem partem seruorum habent, ita ut Antonio illic bellum referenti cum 50. millia equitum occurrerent, soli 500. liberi fuerunt, ut scribit Iustinus lib. 41.

c [Scythis.] Herodotus lib. 4. Nam capite allato, sit prædæ quancunque ceperit, particeps, alioqui expers.

d [Fertur autem Cato senior.] Plutarchus in vita illius.

e [Etenim Vascones.] Sed & Persæ quoque nudo capite præliabantur, ut tradit Xenophon in Cyro minore lib. 1. quamuis Herodotus circa capita pileas, quas vocant tiaras, impetrabilia gestare testetur lib. 7.

f [Aetoli & Pelasgi.] De ytrisque Macrobius lib. 5. Saturn. 18. At Hernici contra pugnant nudo pede sinistro, altero armato: ut videre licet apud Virgilium lib. 7. Æneid.

g [Vestigia nuda sinistra] Instituire pedis, crudus tegit altera perna.

h [Crurisq. sinistri] Dimidium tegment.

Ea autem de Aetolis est ex Enripide loco à Macrobio citato: quem tamen Aristoteles in lib. 2. de Poëtis in hoc reprehendit, quòd Aetoli non sinistram pedem nudum, sed dex-

trum: ac Virgilium sequi maluisse Aristotelem.

g [Albani & Iberi.] De his duobus Strabo sic ait lib. 11. Clypeos & thoracas habent, item ferinas galeas, quemadmodum Iberes ex Albana regione. De his etiam Plutar. in Pompeio, sed paulò aliter.

h [Sacæ.] Herodotus lib. 7. i [Lacones pileati.] Festus Pompeius lib. 14. Pilea Castori & Polluci dederunt antiqui, quia Lacones fuerant, quibus pileatis pugnare mos est.

k [Persæ.] Strabo lib. 15. non procul à fine.

l [Lusitani.] Idem lib. 3.

m [Paphlagonæ.] Maximus Tyrius sermone 3. post princ.

n [Spartani.] Plutarchus in Licurgo.

o [Gallogræci.] Liuius 4. Dec. lib. 8.

p [Baleares discincti.] Strabo lib. 3. uti & Massesylos & Lybes, de quibus dicemus in fine huius cap.

q [Cares funda.] Maximus Tyrius ser. 3. in princ. Sed & adde ipsos Baleares, ut plenè supra diximus. Et Acarnanæ, ex Thucydide belli Peloponnesiaci, lib. 2. Et Rhodios, ex eod. lib. 6. & Xenophonte lib. 5. expeditio. Cyri minoris. Et Cyreos, ex Liuius 4. Dec. lib. 7. Et Cretenses ex Appiano bellorum Ciuium, lib. 2. non semel. Et Persas, ex Strabone lib. 15. Et Carduchos, ex ipso Xenophonte eiusdem illius operis lib. 4. Thraces, ex Appiano lib. 2. bellorum Ciuium: & Maurusios & Gymnesios, ex Appiano in Libyco. Et Ligystos, qui adeò solerter fundam agitant, ut conspectis aubus singulas ictibus singulis destinent, tanquam certi momento omnes casuras, ut scribit Aristoteles in lib. Mirabilium auscultationum. Sed ne erres, Baleares de quibus locuti sumus, Gymnastæ quoque dicuntur: quos hic, ni fallor, interpres Appiani Gymnastos vocat.

r [Persæ.] Xenophon lib. 1. Pædiæ Cyri. Herodotus lib. 1. ubi hos dicit docere liberos suos sagittate. Strabo lib. 15. Hincque illud Virgilij lib. 4. Georgic.

s [Parthi.] Seneca ad Lucillum epist. 36. Si, inquit, in Parthia natus esset, arcum infans statim tenderet Suetonius in Vespasiano cap. 6. in fin. ubi Vologesus rex Parthorum ipsi Vespasiano promisit quadraginta millia sagittariorum. Appianus lib. 4. bellorum ciuium, ubi de exercitu Brutij & Cassij. Plutarchus in Crasso. Herodianus lib. 1. & iterum 4. in epistola Antonini Bassiani ad Artabanum Parthorum regem. Dion in Pompeio. Et ex poetis Virgilius quo loco citabimus infra proximè in verbo Cydones, & Catullus epigram. 11. ubi eos sagittiferos appellat: & Claudianus in Epitha

^a Cydones, ^u & Macæ sagittis. ^x Thraces peltati cum iaculis & romphæa. ^y Lacones gladio breuiori. ^z Carthaginenses breuibus spiculis. ^a Oretani iaculo, funda, & gladio. ^b Numidæ & Massæsylii effrenatis equis, & sine ephippiis, mirabili velocitate, ita ut modò citato agmine fugiant, modò insequantur, miræ ad cauendum solertia: nonnunquam binos trahentes desultorios equos, ita ut inter pugnam dum ex fesso in recentē armati confestim transcehdant, quod compar fuit ^c cum Sueuis & Dardanis, qui pariter confestim pugnant & cedunt. Samnites vibrare hastas antequam dimicent, assuerant: quibus in prælio non vtuntur. Euboici & ^d Aphri hastis congregiuntur, quas vocant phalangas. ^e Cretenses Cydonio arcu & saltu. ^f Andabata nisi obscuro cælo, nouo & inusitato genere, clausis & conuiuentibus oculis, aut in caligine & tenebris pugnant. ^g Idem apud Arios, qui iuxta Suenos incolunt, ut nisi atra nocte præliari liceat, nigro scuto, corpore colore fucato, & oculis vinctis. ^h Auctyles quoque Libyci populi, noctu pugnare discunt: diē habent inducias. ⁱ At non Parthi, quibus pugnare in tenebris est lege vetitum. ^k Lacones verò, ut in tenebris pugnare discerent, nunquam noctu præuio lumine incedebant. ^l Contra Athenienses: nam ē cubiculo egredi noctu, nisi prælato lumine, Solonis lege vetabantur. ^m Galli prælongis gladiis, & sine mucronibus, & vastis scutis supra vmbilicum, nudi dimicabant. ⁿ Hispani breuioribus & acuminatis, leues agilitate corporum, & armorum habitu: nam linteis prætextis, cum purpura & candidissimis tunicis præliantur. ^o Egyptij scutis oblongis, ita ut vix hostem conspiciant, & magnis hastis. ^p Achæi breuioribus, neque ad protegēda corpora habilibus, & hastilibus minoribus, quibus Philopœmenes pro scuto clypeum, pro hastili sarissam dedit. ^q Macedones graui armatura, ^r breui gladiolo, & leuibz peltis. Medi & ^s Thessali equitatu valent.

A N N O T A T I O N E S.

Epithalamio Honorij & Mariæ in princ.

Princeps corusco sordere pulchrior, auditoque ob. 1. 2. lib.

Parthis sagittas tendere certis. 1. 2. lib. 1. 2. lib.

Et vide infra in verbo, Parthi, & in ver. Aut sagittis.

Cydones. Strabo lib. 10. & Virg. lib. 12. *Æneid.*

Non secus ac nerno per nubem impulsæ sagittæ

Armatæ seu Parthus quam felle veneni,

Parthus sine Cydon reum immodicabile torfit,

Stridens & celeres incognita transiit umbras.

u Et Macæ. Quod hi sagittis vtantur, non memini me legisse.

De eorum autem in bello tegumētis dicemus infra.

x Thraces. Maximus Tyrius Serm. 3. in princip. & iterum

Serm. 7. & quod de iaculis dicit Ouidius in Ibm.

y Lacones. Plutarchus & in Lycurgo, & in Dione ad fin.

& in Apophthegmatis Agidis & Antalcidæ. Ex quo & La-

cæna quæpiam, nomen enim ignoratur, ad filium dicentem

se paruum ensẽ habere, Adde, inquit, & gressum: quod &

ipse Plutarchus refert in Apophtheg. Laconicis.

z Carthaginenses. Plutarchus in Marcello. Distribuerat au-

tem naualis belli longiora pila militibus, eminũsque illis

ferrẽ Carthaginenses docuerat: qui cũ iaculari nesciant,

breuibus vtuntur manu spiculis.

a Oretani. Strabo lib. 3.

b Numidæ & Massæsylii. De iis duobz Strabo lib. 17. nisi

hi iidem sint, quod eidem placet in alio loco eiusdem libri.

Et de ipsis quoque Numidis Liuius 3. Dec. lib. 3. Nec om-

nes Numidæ in dextro locati cornu, sed quibus desultorum

in modum binos trahentibus equos inter acerrimam sæpe

pugnam in recentem equum ex fesso transsultare moris

erat. Tanta velocitas ipsis, tamque docile equorum genus

est. Idem quoque 4. Dec. lib. 5. Equi, inquit, paruuli & gra-

ciles, discinctus & inermis eques, præterquam quod iacula

secum portat, equi sine frenis. Et paulo pòst, Numinæ ade-

quiritare, dein refugere, sed propius saltu paulatim euehi: &

cætèra quæ sequuntur. Adde autem, quod & huiusmodi

equis desultoriis utebantur Indi apud Herodotum lib. 7. Et

de his quoque Suetonius in Cæsare c. 39.

c Cum Sueuis. Cæsar de bello Gallico lib. 4. non longè à

princ. Equestribz præliis sæpe ex equis desiliunt, ac pedi-

bz præliantur, equosque eodem remanere vestigio assue-

faciunt, ad quos se celeriter, cum vsus est, recipiunt.

d Et Aphri. Plinius lib. 7. cap. 56. Prælium, inquit, Aphri

contra Egyptios primum federe fustibus, quos vocat pha-

lāgas. Et de huiusmodi phalangis Cæsar lib. 2. belli Ciuilis.

Vide Nonium Marcellum vbi de phalangis autoritate

Varronis lib. 4. de vita populi Romani.

e Cretenses. Ouidius lib. 2. Metamorph.

—Cydonio fundebat spicula cornu.

Est autem Cydon insignē Crætæ oppidum, teste Plinio lib.

15. c. 11. Sed & hi pugnas faciunt comminus & fustibus, ut

tradit Heraclides in Politicis.

f Andabata. D. Hieronymus in Iouinianum, Melius est

clausis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare.

Et rursus aduersus Heluidium, More Andabatarum in te-

nebris gladium vibrans, &c.

g Idem apud Arios. Cornelius Tacitus lib. de moribus

Germanorum, non multò ante finem.

h Auctyles quoque Libyci. Nam id ipsum facere βασιλτεῖς

λίγες, Basultos Libyes tradit Nicolaus ἀπὸ ἐδῶν apud Sto-

bæum serm. 42.

i At non Parthi. Plutarchus in Crasso & in Antonio.

k Lacones verò. Plutarchus in Apophthegm. Laconicis.

Sed nec sic, si luna esset rotunda, id est, in plenilunio, in bel-

lum non procedebant, ut scribit Strabo lib. 9. De quo & tu

vide Lucianum in libello de Astrologia, & ante hunc He-

rodotum lib. 6. & Diogenianum in Adagio, ἀκρόαυς σελήνης.

De quo Erasmus chil. 1. c. 85.

l Contra Athenienses. Plutarchus in vita Solonis.

m Galli. Strabo lib. 4. Liuius 3. Dec. lib. 2. in pugna Can-

nensi, & 4. Dec. lib. 8. in oratione Cn. Manlij & Polybius lib.

3. vbi loquens de illa ead. Cannensi pugna, Gallis, inquit,

Hispanisque scuta eiusdem formæ erant, dispares ac dissi-

miles gladij. Nam Hispani quidem breuitate agiles, & cum

mucronibus non minus punctim quam cæsim feriebant.

Gallici verò prælongi ac sine mucronibus verant. Harum

gentium aspectus specie ipsa ac nouitate rei terribiles vi-

debantur. Galli supra vmbilicum nudi pugnant, Hispani

linteis purpura prætextis & candidissimis tunicis prælia-

bantur. Ex quibus intelligis hunc locum & sequentem fuisse

ab Alexandro desumptum.

n Hispani. Liuius dict. 3. Dec. lib. 2. & Polybius vbi supra.

Et vide quæ dixi de gladio Hispaniensis supra hoc eodem

cap. in verbo, Hispanum gladium. Ipse autem Polybius lib.

6. quo loco describit Romanorum castrametationem, dicit

ensem Hispaniensem ancipitem esse, & mucrone cæsimio.

o Egyptij. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6. non semel, &

iterum lib. 7. & Maximus Tyrius Serm. 3. in princ.

p Achæi. Plutarchus in Philopœmene.

q Macedones graui armatura. Maximus Tyrius Serm. 3. in

princ. Nam & hos galeatos fuisse tradit Polybius lib. 4.

r Breui gladiolo & leuibz peltis. Hæc duo sunt Plutarchi

in vita Pauli Æmilij.

s Et Thessali. Maximus Tyrius Serm. 3. in princ.

QQQ 4

Adde

Cydones.
Maca.
Thraces.
Carthagi-
nenses.
Oretani.
Numidæ.
Massæsylii.
Samnites.
Euboici.
Cretenses.
Andabata.
Ary.
Auctyles.
Parthi.
Lacones.
Athenienses.
Galli.
Hispani.
Egyptij.
Achæi.
Macedones.
Medi.
Thessali.

Massagetae.
Assyrii.
Syri.
Arabes.
Britanni.
Bathriani.
Indi.
Mauri.
Laxamathæ.
Nomades.
Roxani.
Æthiopes.
Parthi.

^t Massagetae equis & peditibus. Assyrij, Syri, ^u Arabes, [†] atque Asiatici ferè omnes frequentius de curru præliantur: sicut ^x Britanni, qui ingentibus gladiis sine mucrone, ^y & breuib. cetris ictus excipiunt. ^z Ipsi etiam Arabes velocibus camelis comminus oblongo gladio, eminus arcu & sagitta, ^a Bathriani bipennibus & leuib. scutis. ^b Indi arcu tricubitali vel hasta, pelta, & lato gladio. ^c Mauri leonum & elephantum pellibus vrsorumque amicti bella gerunt. ^d Circa Mæotim Laxamathæ viri pedibus, fœminæ equestri prælio, non ense, sed laqueo depugnât. ^e Sicut Nomades, qui Persicè viuunt, hostem illaqueatum conficiunt. Ex ^f Germanis Roxani scuto, thorace & galea ex crudo bouis corio, reliqui immenso scuto armantur, & hasta enormi. ^g Æthiopes arcubus longis non minus quatuor cubitis, & sagittis longissimis. ^h Parthi missilibus telis, aut ⁱ sagittis affuescunt, citis cohortibus ^k nunc occurrentes, nunc terga dantes, simulata fuga: ^l quod apud Scythas & ^m Germanos fortissimum pugnae genus censebatur, ut cedere loco & rursus instare, pro consilio haberent: ⁿ quibus vsus erat cum fœminis equabus præliari, quod vesicas cursu leuarent: mares verò in aciem non producere: ^o sicut Bathriani fœminas camelos, ad bella præparant, maribus in expeditione non vtuntur. Sed tametsi Persæ, Medi & Assyrij, effuso cursu procurando, eminus iaculis & sagittis hostem incesserent, haud longis inde tem-

ANNOTATIONES.

Adde & Galatas Istrum incolentes, quos Basternas vocant, ex Plutarcho in Paulo Æmylio: & Scythæ ex Plinio lib. 8. cap. 42.

^t Massagetae.] Herodotus lib. 1. ad finem.

^u Arabes.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 1. aliàs 10. & Lucanus lib. 7. ibi,

— Arabesq; soluto

Arcu turba minax, &c.

[†] Atque Asiatici.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6. vbi de his. Et adde Pharusios & Nigretes ex Strabone lib. 17. Et Zabeces, vbi fœminæ aurigantur curtus in bellum, ex Herodoto lib. 4. Et Pœnos, ex eodem lib. 7. Curribus autem falcatis vsos fuisse Persas, testimonio est Q. Curtius lib. 4. & alibi sæpe.

^x Sicut Britanni.] Qui scilicet ex curribus præliantur Diodoro Siculo lib. 6. c. 8. & Pomponio Melæ lib. 3. c. 6. vbi & hos dicit falcatis axibus vti.

^y Et breuib. cetris.] Herodianus lib. 3. scribit eos scuto angusto & lancea esse contentos, & gladio nudis corporibus dependente. Tacitus autem lib. 12. tradit apud illos nulla loricarum galearumve tegmina fuisse.

^z Ipsi etiam Arabes.] Liuius 4. Decad. lib. 7. His, inquit, infidebant Arabes sagittarij gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, ut ex tanta altitudine contingere hostem possent. At Arabes Agrani dicti vtebantur arcu & lancea, & gladio & funda, & magna ex parte bipennibus: ut tradit Strabo lib. 13. Sed & adde Vrsilianos in Aphrica, & Macetes vti camelis in bellis, authore Vegetio libro 3. cap. 23.

^a Bathriani.] De his Herodotus lib. 7. & Quintus Curtius lib. 3. non admodum longè à princ. vbi tamen hos Barchanos vocat, nisi mendum sit, quod minimè credo. Nam postea de Bathrianis separatim loquitur. Sed & adde quod nuper de Arabibus diximus. Et quod Penthesilea etiam bipenni in bello vtebatur. Claudius in Eutroplum lib. 1.

— Danaï fugere bipennem

Penthesilea tuam. —

^b Inde arcu tricubitali.] Indorum sagittæ sunt binorum cubitorum, quas emittunt maiore nixu, quàm effectu, ex Q. Curtio lib. 8. & iterum lib. 9. Postea autem eodem lib. 8. scribit eos longas & prægrauas & nisi prius in terram statuerint arcum, non satis aptè & commodè eas imponi. Ante hunc Strabo lib. 15. horum tradit armaturam esse arcum & sagittas tricubitales, vel hastam & peltam & gladium latum, tricubitalem. Ex quo hunc omnino locum accepit Alexander.

^c Mauri.] Strabo lib. 17. Sed & Macæ in bellum pelles terrestrium struthionum pro tegumento ferunt, ut tradit Herodotus lib. 4.

^d Circa Mæotim Laxamathæ.] Pomponius Mela libro 1. cap. 21.

^e Sicut Nomades.] Herodotus lib. 7. & Pausanias lib. 1. vbi & eosdem Sarmatas vocari dicit.

^f Ex Germanis Roxani.] Strabo lib. 7.

^g Æthiopes.] Herodotus lib. 7. Strabo lib. 17. Hi autem Æthiopes, qui Silli vocantur, Orygum eornibus pro armis vtuntur, ut scribit idem Strabo lib. 16. Sed Æthiopes Megabari clauas gerunt ferreis nodis ferratas. Vtuntur etiam lanceis & scutis ex corio confectis, reliqui arcu & lancea, ut & ipse scribit eodem lib. 16. Sed & Diodorus Siculus lib. 4. c. 1. de Æthiopibus, qui vtrasque Nili ripas, insulasque in Nilo sitas habitant, Arma, inquit, ferunt scuta ex corio crudo bonis, ac paruas hastas, & ex his alij præacutas fudes, quandoque ligneos arcus quatuor cubitorum, quibus sagittant altero protenso pede. Consumptis sagittis, sudibus pugnant.

^h Parthi.] Cornelius Tacitus lib. 15. & Plutarchus in vita Marcelli, & Crassi.

ⁱ Aut sagittis.] Idem Plutarchus in Crasso. Virgil.

Fidentemq; fuga Parthum, versisq; sagittis.

^k Nunc occurrentes, nunc terga dantes, &c.] Virgilius vbi supra. Tacitus lib. 5. cuius eadem hæc verba sunt. Iustinus lib. 41. Plutarchus vbi supra. Hincque Lucanus lib. 8. Parthorum fugax bellum vocat.

^l Quod apud Scythas.] Plutarchus in Mario. Porphyrio in Horatium lib. 1. Car. Ode 35. vbi hinc dicit eos profugos dici ab Horatio ibi.

^m Et Germanos.] Tacitus in lib. de Moribus Germanorum.

ⁿ Quibus vsus erat.] Scilicet Scythis, ex Plinio lib. 8. c. 43. Homerus autem lib. 2. Iliados in Catalogo tribuit palmam velocitatis equabus Pheretiadiis ab Eumelo ductis ad bellum Troianum. Hi enim sunt versus illius,

τίς τ' ἄρ' ἦν, ὃς ἄριστος ἔην, σὺ μοι ἐννεπὶ μῦθον

ἀνδρῶν, ἃς ἴππων, οἳ δ' μὲν ἀπὸ δ' ἰππῶν ἐπέντο.

ἴπποι μὲν μέγ' ἀριστοὶ ἦσαν φησὶν Ἰάδου,

τὰς εὐμελὸς ἔλαυνε ποδῶν καὶ ὀνυχῶν ὄψι.

Id est,

Quis horum optimus erat, tu mihi dic Musa,

Ipsorum & equorum, qui simul Atridas sequebantur.

Eque quidem multo optima erant Pheretiadae,

Quas Eumelus ductabat, veloces pedibus tanquam aues.

Hucque spectat illud Virgilij lib. 1. Georg.

— Eliadum palmas Epiros equarum.

Vbi Seruius, equas dicit, quia velociores sunt quàm equi: quia (ut ait Plinius) inter currendum emittunt vrinam. Locus autem ipsius est lib. 8. c. 42. Probus autem in eundem locum Virgilij, Quare, inquit, equarum potius quàm equorum dicat, ipse rationem suam explicat, cum ait lib. 3. eiusdem operis,

Seu quis Olympiaca miratus premia palma

Pascit equos, seu quis fortes ad aratra iuuenecos

Corpora præcipue matrum legat, &c.

^o Sicut Bathriani.] Solinus c. 62. aut aliorum computatione 52. Cuius, ut opinor, ratio est, quod cameli mares in currendo non sunt pares fœminis: ut scribit Herodotus libro 3.

poribus Persæ optimates, thorace pectus, scuto sinistram, dextram gladio vel securi munierunt. P Lydi quoque & plerique barbari, longis braccis & longis cristis, sed breui arcu & spiculo armantur. Quod autem de Cydoniis loquor non omittendum, nullos Græcorum præter Cretenses sagittis uti, institutum patrium esse: nec solum Cydones, & Parthos cateruis sagittariorum valere, quos^s hippotoxotas vocant, sed & Æthiopes, Arabas, Indos, Scythas, Bathras, Sarmatas, adde Ægyptios, & orientis populos, contra ingentes hostium copias, calamorum & sagittarum iactu præcipue valuisse, quibus plerumque solem obumbrant, & ideo serenos exoptant dies, præ cæteris Magnesiæ artem sagittandi habuisse traduntur præcipuam, vbi oppidum & Mothona, in quo Philippus sagittæ iactu amisit oculum. Scythis autem adeo sagittarum studium fuit, ut dextra ac sinistra pariter iaculati, & vice alterna in hostes mittere, sublato discrimine, callerent.

ANNOTATIONES.

p *Lydi quoque.*] Et hi quidem erant equitatus periti, hastasque per longas gestabant, ex Herodoto lib. 1. Sed & sagittarij erant apud Polybium lib. 5.

q *Præter Cretenses.*] Nam hos sagittarios optimos fuisse videre est ex Xenophote in expeditione Cyri minoris lib. 3. Thucydide lib. 6. belli Peloponnesiaci. Cæsare belli Gallici, lib. 2. & item lib. 3. non multo post princ. Diodorus Siculus lib. 6. c. 15. Strabo lib. 1. Liuius 4. Dec. lib. 7. & 8. Pausanias lib. 1. vbi scribit, antiquis temporibus ex omnibus Græcis Cretensibus gentilitium telum sagittas fuisse, ex quo loco Alexander accepisse videtur id quod hic scribit. Plutarchus in Gracchis, Q. Curtius lib. 4. Ælianus Variæ historiæ, lib. 1. Max. Tyrius Serm. 7. Arrianus Gestorum Alexand. lib. 2. Solinus cap. 16. Trebellius Pollio in vita Claudij Secundi. Hincque illud Virg. lib. 3. Georg.

— *Cressamq; Pharetram.*

Et ibi Probus, qui eos dicit optimos esse sagittarios. Et vide quæ dixi supra lib. 1. cap. 20. Cydones Cretenses dici tradit Seruius in lib. 10. Æneidos in eum locum,

— *Infelix noua gaudia Cydon.*

Nam & Cydona mater urbium Cretensium dicebatur, ut tradit Lucius Florus Epito. 3. in bello Cretico. Et hinc illa Lucani lib. 7.

— *Et Creta Cydonas*

Misit. —

Quod hic author noster ignorasse videtur.

r *Nec solum Cydones, Persas & Parthos.*] De quibus tribus supra dictum est hoc eodem cap.

s *Quos Hippotoxotas.*] Id est, equites sagittarios, de quibus supra diximus hoc eodem cap.

t *Sed Æthiopes.*] Ut diximus supra hoc eodem cap. in verbo, Æthiopes. Sed quibus adde Nificastas & Nifiras ipsorum Æthiopum populos, ita dictos, non quod trinos & quaternos oculos haberent: sed quia sagittis præcipua contemplatione vterentur, ex Plin. lib. 6. c. 30.

u *Arabas.*] De Arabibus sagittariis diximus item supra ex Liuius. Cui adde & eundem Liuium 4. Dec. lib. 7. & Plinium lib. 16. c. 36. Appianum Alexandrinum bellor. Ciuiliū, lib. 4. vbi describit exercitum Bruti & Cassij.

x *Indos.*] Plinius vbi supra. Et hos fuisse sagittarios optimos tradit Philostratus in vita Apollonij, lib. 2. c. 12.

y *Scythas.*] Xenophon lib. 3. Expeditionis Cyri minoris, Plinius vbi supra, & Q. Curtius lib. 7. in Oratione Legatorum Scytharum ad Alexandrum. Ex quo Virgilius de his loquens in Ciri,

— *Et gens illa quidem sumptis haud tarda pharetris.*

Et Horatius lib. 3. Carm. Ode 8.

— *Iam Scythæ laxo meditentur arcu*

Cedere campis.

Et præcipue Geloni, qui ex his sunt. Horatius lib. 3. Carm. Ode 4.

— *Visam pharetratos Gelonos.*

Vbi Acron, Geloni, inquit, gens Scythiæ sagittis potens: citatque illud Virgilianum. De Dacis, qui & ipsi ex Scythis sunt, est illud Horatij eod. lib. 3. Ode 6.

— *Deleuit urbem Dacus & Æthiops,*

Hic classe formidatus, ille

Missilibus melior sagittis.

Vbi Acron dicit hos Germanos esse, citans illud,

— *Aut coniurat descendens Dacus ab Istro.*

Et de Iazygibus, qui & ipsi sunt Scythæ, Ouidius in Ibim,

— *Pugnabunt iaculis dum Thraces, Iazyges arcu.*

Ita enim legendum monet Mycittus, non Iapyges.

z *Bathras.*] Bactros dicit Plinius, à quo totus hic locus sumptus est, dicto lib. 16. c. 36.

a *Sarmatas.*] Cornelius Tacitus lib. 5. Plinius vbi supra.

b *Adde Ægyptios.*] Plinius ibidem.

c *Et Orientis populos.*] Plinius item in eodem loco, & Iulius Capitolinus in vita Maximini senioris, cuius hæc verba sunt, Et ob hoc maxime orientalia secum trahebat auxilia: quia nulli magis contra Germanos, quam expediti sagittarij valent.

d *Calamorum.*] Nam & Plinius vbi supra scribit hos, qui supra proximè nominati sunt, calamis in bello uti.

e *Quibus plerumque solem obumbrant, & ideo, &c.*] Sunt verba Plinij in eodem loco.

f *Præ cæteris Magnesijs.*] Solinus cap. 13. aut aliorum distinctione 14.

g *Mothona.*] Methona vel Methone legendum est ex Iustino & alijs quos statim citabo.

h *In quo Philippus.*] Iustinus libr. 7. ad fin. Solinus vbi supra. Diodorus Siculus lib. 16. Callisthenes lib. 3. rerum memorabilium, & ex eo Plutarchus in Paralellis c. 15. & in vita Sertorij. Adde autem & omnibus superioribus sagittariis Carduchos, quos Xenophon in Cyro Iuniore libr. 4. scribit fuisse sagittandi peritissimos, ac arcubus vsos fuisse ternum cubitorum, sagittis nihilo binum cubitum breuioribus, neruum intendisse, applicato ad imum arcum læuo pede, sagittasque senta & loricas penetrasse. Et Sacos ex eodem Xenophonte in Pædia Cyri libr. 5. Et Massagetæ ex Herodoto lib. 1. ad finem. Gelonos ex Virgilio, qui eos sagittiferos vocat lib. 8. Æneid. ad fin. Et laxamathas ex Pomponio Mela lib. 1. c. 20. Basilides ex eodem lib. 2. cap. 1. Mauros ex Herodiano lib. 6. ante fin. & lib. 7. vbi eos Maurusios appellat, nam & hi iidem sunt. Medos ex Lucano libr. 4. ibi,

— *Æquaturusq; sagittas*

Medorum. —

Et Appiano lib. 4. bellorum ciuiliū in descriptione exercitus Bruti & Cassij. Getas ex Ouidio lib. Tristium 4. eleg. 10. eademque vltim.

— *Iuncta pharetratis Sarmatis ora Getis.*

Odryssios, Triballos, & Illyrios ex Diodoro Siculo lib. 17. c. 2. Et Armenios ex Æliano de Instruendis aciebus cap. 45. Dacos ex Liuius 4. Decad. lib. 5. in descriptione exercitus Romanorum & regis Antiochi. Albanos ex Strabone lib. 11. vbi eos dicit iaculatores & sagittarios habere clypeos & thoraces & ferinas galeas. Quod volui & ad hoc caput adicere, quo non solum de arcubus & sagittis, sed & de alijs gentilitiorum armorum generibus tractatur. Ideoque & hæc præterea addam Massæsylios & Lybes uti soliros pelta parua ex corio confecta, lancea lata & parua distinctos, ex Strabone lib. 17. Volscos dolomibus etiam uti soliros, ex Probo in Virgilium lib. 2. Georg. in id referente illud ipsius Virgilij.

— *Volscosque verutos.*

Quasi

Quasi scilicet veru & dolon idem sit. Ionibus fuisse breues arcus & breuia spicula & longas brachas, longasque in capite cristas ex Herodoto lib. 5. Deruicibus hastas ferro prae-fixas, & nonnullis eorum hastas igne daratas, ex Q. Curtio

lib. 3. Sobiis Indorum populis clauas pro telo fuisse, ex eodem lib. 9. Chalybibus hastas longas ad cubita 15. vnica prae-fixa cuspidē, ex Xenophonte de Cyri minoris expeditione lib. 4.

Quid sit lex, quid plebiscitum, senatusve consultum, quid prae-torum edicta, vel responsa prudentum.

CAPVT XXIII.

Nulla leges
Ro. ex scri-
pto populi
iudicio.

Leges cu-
riatae.

Leges sa-
cratae.

Papyria-
num ius.

Quae demum
leges ratae
erant Ro-
manis.

Qua lex
abrogari po-
terat, & pro
infecta ha-
beri.

Trinundino
leges ferri.

Legis abro-
gatio ad
gratiam pri-
uati cuius-
piam.

Iuris diui-
sio.

Fas.

Leges sa-
cratae.

ERVM est^a quod proditur ab authoribus, à principio originum nullas apud Ro-
manos ex scripto populi iudicio leges latas fuisse: sed quod reges iudicium statue-
bant, id pro lege seruabatur. ^b Arbitria enim principum pro legibus erant: quippe
condendarum legum ius arbitriumque tunc penes reges erat, quum delictorum
pœnas præmiâque constituunt, & querelas ciuium criminationesque admittunt.
^c Hinc à Romulo leges curiatae, & reliquis regibus, præcipue à Seruio Tullio, abs-
que populi consilio, sed tantum cōsulto senatu, ^d leges sacratae fuere, quibus etiam
reges tenebantur: quas sine ordine latas ^e Papyrius in vnum collegit & aceruauit, vnde ius Papyria-
num dictum. Quum verò exterminatis regibus, consules & annui magistratus præessent, ius potestatis
que omnis legis condendae consulibus collata fuit: qui quoties ex vsu erat, ex consulto senatus leges
ad populum tulere, quæ firmæ illibataeque mansere. Neque consules modò, sed dictatores prætores,
ædiles, censorésque ad populum iura dare, & legem ferre poterant, eaque promulgata & demum lata
populi iussu, patribus authoribus, ita summos ac infimos astringebat, vt obedienter imperata facere
oporteret. Quòd si in lege ferenda populus aduersaretur, aut senatus illam non acciperet, quippe qui
eam ferri aut promulgari non sineret, nullius exempli, nullarumque virium esse censebatur. Ferebat
enim præco legem ad populum ex authoritate & iussu dictatoris, consulis, prætorisve, subiiciente
verba & præeunte scriba: qui quum illam promulgasset, id demum firmum erat, si in eo quod lege ca-
uebatur, populus author fieret. Ipsaque lata & promulgata, atque in æs incisa, & in ærarium condita, ita
eius scitis omnes astringebat, vt eius firma maneret authoritas: aduersusque eam si quid factum foret,
posset non iure factum videri. Multa quoque per legem lata aduersus eum qui secus fecisset, impunè
irrogari quibat. Si quid tamen ea promulgata, addendum legi foret, detrahendumve, antequam in fo-
ro proposita, & in æs incisa fuisset, facile licebat: postea verò vetabatur. ^f Si tamen non trinundino lex
promulgaretur, ^g aut Ioue tonante, vel per vim & minas, ^h seu per fulgura & tempestates, vel die omi-
noso & piaculari edita: ⁱ si contra plebis tribunorumve intercessionem, ^k aut denique contra auspicia
feratur: si neque iurata per consules tribunosve esset, poterat haud dubiè abrogari, & pro infecta habe-
ri. Quare quum M. Iubilius Drusus tri. pl. leges pro optimatibus tulisset, Philippus consul qui ei in-
fensus aderat, obtinuit à senatu, vt leges eius vno senatusconsulto tollerentur, quia contra auspicia latae
erant, propterea illis populum non teneri. Neque enim fas erat pro lege recipi, quod vitio, & non iusto
imperio editum fuisset aut promulgatum: idque ^l lege veteri cauebatur, his verbis: Legum iusta impe-
ria sunt, hisque ciues modeste & sine recusatione parento, & infra: ^m Dictum est autem trinundino
leges ferri, quòd tribus nundinis proponi leges, demum promulgari deberent. ⁿ Si quid tamen alicui
ob gratiam, quòd dignum aliquod operæ precium fecisset, contra ius publicum aut legem scriptam
indulgendum foret, nonnunquam senatu postulante, populi iussu lex abrogabatur, vt ille legibus sol-
ueretur, exemplo Lacedæmoniorum, & ius interim conuiuebat, eademque post annum ferebatur de-
nuo. ^o Alexander verò Seuerus imperator nullam sacrasse dicitur legem sine XX. iurisperitorum, &
quingenta disertissimorum consilio. Quod quidem ius, in legem, morem, & æquitatem veteres di-
uiserunt: ^p iusque ad res humanas, fas ad religionem pertinere voluerunt. ^q Sed notandum, non so-
lùm leges editas consensu populi sacratas, sed & scita plebis, senatusconsulta, edicta magistratum, ac

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

^a *Quod proditur ab authoribus.* Dionysio Halicarnass. lib. 2. Livio 1. Decad. lib. 1. Plutarcho in Romulo, & Numa Pompilio, & Pomponio Iuriconsulto in l. 2. in princ. ff. de orig. Iuris.

^b *Arbitria enim principum.* Iustinus lib. 1. in principio.

^c *Hinc à Romulo leges Curiaæ & reliquis, &c.* Dionysius Halicarnass. libr. 1. & Pomponius Iuriconsultus vbi su-
prà. Et de huiusmodi legibus Livius 1. Decad. lib. 5. Corne-
lius Tacitus lib. 2. Suetonius in Augusto cap. 65.

^d *Leges sacratae fuerunt.* Aliter Festus Pompeius lib. 17.

^e *Papyrius.* Id haud dubiè est dicta l. 2. in princ. ff. de orig. Iuris. Vide Zesum ibid.

^f *Si tamen non trinundino.* Vide paulò post in verbo, Di-
ctum est autem.

^g *Aut Ioue tonante.* Leges enim comitiis fiebant: at (vt ait Cicero lib. 2. de Diuinatione) Ioue tonante, fulgurante, co-
mitia haberi nefas.

^h *Seu per fulgura, &c.* Hoc probatum est ex Cicerone su-
prà in verbo, Aut Ioue tonante. Idem in Vatinius Ioue ful-
gente, cum populo agi nefas esse.

ⁱ *Si contra plebis Tribunorumve intercessionem.* Hinc Cic. lib. 3. de Legib. Parere iubet lex intercessori. Et idem ibid. In-
tercessor rei malæ salutaris ciuis esto.

^k *Aut denique contra auspicia.* Id statim probabitur exem-
plo infra in verbo, Quare cum M. Iubilius.

^l *Idq. lege veteri cauebatur, Legum, &c.* Cic. de legibus lib. 3.

^m *Dictum est autem trinundino.* Macrobius lib. 1. Satur. c. 16.

ⁿ *Si quid tamen alicui ob gratiam.* Vide l. 1. versic. planè. ff. de constitu. princ. & §. sed & quod. versic. planè. Instit. de iu-
re natur. gent. & ciuili.

^o *Alexander verò Seuerus.* Ælius Lampridius in vita illius.

^p *Iusque.* Ex decretis cano. in c. 2. dist. 1. ibi. Fas lex diuina,
ius lex humana.

^q *Sed notandum.* Hæc vsque ad verba, Et res, sunt Papi-
niani

iuris peritorum authoritates & responsa, demum placita principum, ^r & res iudicatas, vim legis habuissent: in quibus civile omne ius consistit. Animaduersionis enim metu, magistratus dum audacia & facinoribus obuiam eunt, his veluti legibus omnes alligarunt. ^s Erant enim plebiscita, quæ rogatione tribunitia legis condendæ causa plebs statuebat: quæ licet à plebe scita essent, illa tamen vim legis habere haud dubium est. ^t Quintus enim Hortensius quum plebs in Ianiculum secessisset, in Esculeto legem tulit, ut ea quæ plebs iussisset, omnes Quirites tenerent: ^u quam L. Valerius, & M. Horatius antea tulerant centuriatis comitiis. ^x Magni tamen inter plebiscita legesque intererat, quod plebiscita, ^y tribuno rogante, de his quæ ad plebē pertinerent: ^z leges verò, consule vel prætore, aut alio magistratu consulente, rogabantur. ^a Qui tamen populus differt à plebe, quod in populo patricij, senatores, cunctaque nobilitas insunt: in plebe verò patricij non insunt. Non tamen quicquid populus iussit, ratum esse decet: quia quod ius non esset, populus iubere non poterat. ^b Senatus quoque consulta, tametsi ad populum non ferantur, si tamen ea tribuni probassent, & rata esse vellent, legis vim vbtinuere. Erat enim senatusconsultum, quod senatu iubente decernebatur sine lege. Hæc enim illa sunt decreta & consulta patrum, quæ iuris statuendi causa, non ob priuatam vtilitatem decreto amplissimi ordinis statuuntur: quæ tunc rata erant, si tribuni plebis ea censuissent, aliter poterat senatusconsultum per intercessionem tribunitias impediri. ^c Fuitque diu obseruatum, in omnibus senatusconsultis, in quibus aliquem solui placebat, adiicere, ut de ea re ad populum feratur, quod postea adiici desitum est. ^d Præter quæ prætorum edicta, quæ iuris statuendi causa ^e in albo proponuntur, legum vicem habuere, ut quum doli metusve causa, aut vi quod factum sit vel clam, se ratum non habiturum promittit: quæ quidem edicta, vel civilis iuris declarandi, vel interpretandi, adiuuandi, supplendive causa, à prætore proponebantur: quod ius honorarium dictum est. Et quum prætores olim ob gratiam plerumque variè ius dicerent, ^f Cornelius legem tulit, ut nisi ex edictis suis perpetuis, & scripto iure prætores iura dare non possent. Fuitque constitutum, ut non prætores modò, ^g sed ædiles, censoresque de his quæ cuiusque magistratus iurisdictionis sunt, quoties varia & commutabilis ratio aliquid noui decernendi causam daret, edicta proponerent, eaque circumspectè edita, velut iura legesque promulgaras seruari mandarent, ita ut si quid contra factum esset, poterat in eum haud secus lege agi, quàm si decreta legum labefactasset, aut præterisset. In quibus etià seruatum comperimus, tunc quum proponuntur aut eduntur, in primis nomen Cæsaris cum honore præfari. Et tametsi annuam dici legem edicta prætorum quidam censuerint, constat tamen, illorum constituta haud secus quàm si perpetua lex esset, sæpe valuisse. ^h Estque memoriæ proditum, ut instar edictorum, prætoris interdicta valeant: nam si quid bono publico ne fieret interdixit, haud secus in eos animaduertit, qui admisere aliquid contra vetitum, quàm si quid fieri iussisset, & ob nequitiam paritum non fuisset. ⁱ Responsa denique prudentum pro legibus sæpe habita & recepta sunt. Quum enim interpretandi iuris, & sententiæ ferendæ de his quæ in controuersiam veniunt, potestas his tributa esset, illorum responsa, librata moderatione edita, nimirum eam vim obtinere, ac si leges sacratæ fuissent: quæ quidem tantæ authoritatis fuere, ut suppressa ratione, illorum placita instar

Plebiscita.

Plebiscitorum & legum differentia. Populi & plebis differentia. Senatusconsultum.

Prætorum edicta.

Lex Cornelia.

Responsa prudentum.

ANNOTATIONES.

niani in l. ius autem. ff. de iustit. & iure. & Iustiniani in §. constat. verfic. scriptum, & multis sequent. Institut. de iure natural. gent. & civili. Et dicuntur postea sigillatim.

^r Et res iudicatas.] A principe per l. vltim. C. de legib. vbi intelliges ex nostris legum interpretibus quomodo id sit intelligendum. Quid autem de rebus alienum iudicium, tractant & illi in eodem loco, & in l. nemo. C. de sentent. & interloc. om. iudic.

^s Erant enim plebiscita.] Iustinianus in §. plebiscitum. Institut. de iure natural. gent. & civili. Et huius rei exemplum habes apud Liuium 1. Decad. lib. 3. Tribunatu, inquit, inito L. Icilius plebem rogauit, plebs sciuit, ne cui, &c.

^t Quintus enim Hortensius.] Plinius lib. 16. c. 10. post princ. Ideoque hæc lex Hortensia dicta est in l. 2. §. deinde cum esset. ff. de origine iur. & in dicto §. plebiscitum. vers. Sed & plebiscita. Instit. de iure natural. gent. & civili, & de his supra diximus.

^u Quam L. Valerius, & M. Horatius.] Liuius 1. Decad. lib. 3. de his Consulibus loquens, Omnium, inquit, primum cum veluti in controuerso iure esset, tenerenturve patres plebiscitis, legem centuriatis comitiis tulere, ut quod tributim plebs iussisset, populum teneret. Qua lege Tribunitiis rogationibus telum acerrimum datum est. Idem quoque eiusdem 1. Decad. lib. 8. scribit, Q. Publium Philonem dictatorem legem tulisse, ut plebiscita omnes Quirites tenerent.

^x Magni tamen inter plebiscita legesque.] Hoc ex sequentibus patebit.

^y Tribuno rogante.] Quod iam supra dictum est in verbo,

Erant enim plebiscita.

^z Leges verò.] Iustinianus in §. lex est. Institut. de iure natural. gent. & civili.

^a Qui tamen populus differt à plebe.] Idem in §. plebiscitum. vers. plebs autem. eod. tit. & capite, & ab eo Gellius lib. 10. cap. 20. Et vide omnino quæ scripsi in Commentariis de Nobilitate, cap. 37. num. 24. incip. Populi appellatione, & multis seq.

^b Senatus quoque consulta.] Vide l. 2. §. deinde quia difficile. ff. de orig. iur. & l. non ambigitur. ff. de legib. & §. senatusconsultum. ff. de iure natural. gent. & civili. & cap. senatusconsultum distinct. 2.

^c Fuitque diu obseruatum.] Id est Asconij Padiani in argumento orationis Ciceronis pro C. Cornelio maiestatis reo.

^d Præter quæ prætorum edicta.] Dicta l. 2. §. eodem tempore. ff. de orig. iur. & §. prætorum. Instit. de iure natural. gent. & civili. Et vide omnino quæ de officio & munere prætorum scripta sunt supra lib. 2. c. 15.

^e In albo proponuntur.] Vide etiam supra lib. 2. c. 8.

^f Cornelius legem tulit.] Asconius Padianus in illo ipso argumento orationis Ciceronis pro C. Cornelio.

^g Sed Ædiles.] In d. §. prætorum. versic. proponebant. Instit. de iure natural. gent. & civili, & patet ex l. 1. in princ. ff. de ædilit. edict.

^h Estque memoria proditum.] Vide ff. & Institut. de interd. per rotum.

ⁱ Responsa denique prudentum.] Iustinianus in §. responsa, Instit. de iure natural. gent. & civili.

k Ante

Respondendi ius quādo primo datum. Verba sunt Pomponij in l. 2. non longe à fine. ff. de orig. iur. Jurisperitus peculiaris ad dāda responsa apud Mazacenos.

Iurisconsultis quibus interpretandi ius datum.

Caracalla insolentia. Principum placita.

Priuata decreta principum.

Responsio principū per libellos.

Egregium Antiochi edictum.

legis haberent. ^k Ante verò Augusti tempora ius respondendi de iure controuerso, nulli datum fuit: sed qui studiorum suorum fiduciam habebant, consulentibus responsa dabant. Primus enim Augustus iureconsultis, velut legum ministris, de iure respondendi super his quæ in dubium disceptatione inque venirent, munus dedisse fertur: & ex illo traditum, vt respondendi interpretandique iura, pro beneficio à principe peteretur facultas. ^l Quare à Tiberio Cæsare, Sabino iureconsulto interpretandi iuris, magni muneris loco, ius tributum fuit: & ^m post eū reliqui Cæsares id muneris sui esse voluere, ⁿ adeo vt quum ab Hadriano viri prætorij, vt de iure respondere liceret, pro beneficio peterent, respondisse dicatur, hoc non peti à principe, sed præstari solere: & ideo si quis sui fiduciam haberet, essetque iuris sciens, respondendi se facultatem non negaturum. Quare illorum responsis leges nonnunquam editæ, sæpius interpretatæ sunt. ^o Feruntque Mazacenos iuxta Cappadoces, cum Charondæ legibus vterentur, ne sine interprete legum scita seruarent, si quod dubium ius emergeret, aliquem peritum iuris elegisse, cuius responsis & dictis parerent. ^p Eiusmodi fuere tam Papiniani, Seruij, Sulpitij, Pauli & Scæuolæ: quàm Vlpiani, Trebatij, Tuberonis, Cassij, & Saluij Iuliani, aliorumque iuriscōsultorum magno studio curaque elaboratæ sententiæ: quibus tam leges quàm plebiscita, prætorumque edicta, & senatusconsulta interpretandi facultas erat, proque illorum responsis in iudicio & foro ius sæpe dictum est. ^q Hic enim Cassius nepos fuit Tuberonis ex filia, quæ neptis erat Seruij Sulpitij, iuris scientissimus & consultissimus, Papinianus verò Scæuolæ discipulus, & vt in pluriū est monumentis, sub Seuerō principe in summam commēdationem venit. Vlpianus autem, Paulus, Pomponius, Triphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, Alphenus, Aphricanus, Florentius, Martianus, Callistratus, Hermogenes & Venuleius, sub Alexandro Seuerō floruerunt, in eius societate & iura familiaritatis allekti, Papiniani omnes discipuli. Vlpianum verò ipse Alexander præ cæteris ob morum probitatem, & singularem iuris scientiam, amplissimis honoribus honestauit, & re familiari auxit: qui tamen ab Heliogabalo, quod bonus vir esset, officio motus fuit. Alphenus verò ab adolescentia tonstrinam exercuit, ^r mox sub Sulpitio iuris scientissimus euasit, ita vt consul effici, & decedens, publico funere efferri meruerit. Trebatius, licet sub disciplina Ciceronis iuris peritissimus, aliquot libros de iure ciuili composuisset, & de religionibus nouem, tamen & versu heroico plurimum valuit, & inter poetas adnumeratus est. ^s Saluius autem Iulianus, proauus fuit Didio Iuliano, qui post Pertinacem, imperium tenuit. ^t Papinianū verò Caracalla iussit interfici, quod fratris necem quem interfecerat, apud senatum excusare nollet, asserentē non tam facile patricidium excusari posse, quàm fieri. ^u Fertur verò Caligula, ^x qui hostis humani generis dictus est, omnia iuriscōsultorum placita inducere, & præter se nullum de iure respondere voluisse. ^y Postremò principum placita, quæ constitutiones appellantur, pro legibus etiam recepta fuere. Nam quum diuus Cæsar, & sequuti principes summam imperij haberent, & soli iura darent, omnis condendæ legis ius potestasque lege Hortensia à populo ad principem translata fuit, ita vt quod principum decretis communis iuris decernendi causa statutū esset, etiam sine populi consilio pro lege haberetur. ^z Non tamen omnis Cæsaris voluntas lex putanda est, quia si quid princeps nō publico decreto, vt inter exempla referatur, sed priuati iuris causa statuisset, id nō esse legē conuenit: quippe priuata decreta principis in exemplum nō deducuntur. Diuus autem Traianus vir omni laude dignus, quum priuilegiis ab se editis, aut ob merita indultis, multos inniti, atque in exemplum trahi videret, veritus ne contra leges moresque maiorum, ad alias causas perferrentur, illaque in iudiciis & foro pro lege acciperent, diplomatibus libellisque nunquam ex scripto respondebat, ne perniciosum inde exemplum, & quasi seminarium mali oriretur: sed tantum verbo, quibus visum est, assensisse fertur, aut priuilegia induxisse. Tamen si vetus mos esset, principem scripto adire, & consulentibus per libellos respondere. ^a Quod & Nero fecit, qui in iure dicundo, nisi scripto, & sequenti die postulatoribus respondit. ^b Proditur tertius Antiochus tanti decreta legum fecisse, vt datis diplomatibus edixerit, vt si quid suo iussu contra leges & iura decretū foret, ne sibi parerent, impunēque aduersaretur: ^c cuius exemplo Agesilaus, non aliter pro-

ANNOTATIONES.

^k *Ante verò Augusti tempora.*] Pomponius in l. 2. §. & vt obiter. ff. de orig. iuris.

^l *Quare à Tiberio Cæsare.*] Idem ibid. versic. ergo Sabino.

^m *Et post eum, &c.*] Vt probatur ex sequentibus.

ⁿ *Adeo vt cum ab Adriano.*] Et id quoque est d. l. 2. vbi supra, versic. & ideo optimus.

^o *Feruntque Mazacenos.*] Strabo lib. 17.

^p *Eiusmodi fuere.*] Sunt nomina nostrorum Iuriscōsultorum.

^q *Hic enim Cassius.*] In d. l. 2. §. huic successit. ff. de orig. iuris.

^r *Mox sub Sulpitio.*] In d. l. 2. §. ad hoc versic. ex his auditoribus.

^s *Saluius autem Iulianus.*] Aelius Spartianus in vita Didij Iuliani, in princ.

^t *Papinianus verò.*] Aelius Spartianus in vita ipsius Caracallæ.

^u *Fertur verò Caligula.*] Suetonius in vita illius cap. 34.

^x *Qui hostis humani generis.*] Plinius lib. 7. c. 8. appellat hunc Caium Caligulam & Domitium Neronem facies humani generis, & postea ipsum Neronem hostem generis humani.

^y *Postremò principum placita.*] Vlpianus in l. 1. ff. de constitution. princ. Iustinianus in §. sed & quod principi. Instit. de iure natur. gent. & ciuili.

^z *Non tamen omnis Cæsaris voluntas.*] Is locus supra est allegatus in verbo, Postremò principum, &c.

^a *Quod & Nero fecit.*] Suetonius in vita illius, cap. 15. in princ. & Tacitus.

^b *Proditur tertius Antiochus.*] Plutarchus in Apophtheg. Imperatorum.

^c *Cuius exemplo Agesilaus.*] Idem in Apoph. Laconicis, Cum quidam, inquit, ei aliquando dixisset, Promisisti, ac sæpius idem repeteret, Per Iouem, ait, si quidem iustum est: sin minus, dixi quidem, sed non promisi.

missa præstare voluit, quàm si iusta essent. Marcus quoque Antonius orator è tot millibus orationum, nullam ex scripto edidit concionem : vt si quid parum laude dignum, & contra legum decreta in his compertum esset, posset à se dictum inficiari. Quod parum prospiciens L. Crassus orator, quum à M. Bruto increpitus esset apud iudices, quòd ex duabus orationibus capita inter se contraria edidisset, respondit, orationes esse causarum & temporum, non autem hominum & patronorum.

Qui primi de plebe ad dictaturam, consulatum, & praturam, aliosq; magistratus euecti fuerint, & de Ephoris quæ trandantur.

C A P V T XXIII.

V o tempore in monte sacro ^a magistratus sibi plebs creauit, quos sacrosanctos fecit, id cautum est, ne cui patricio illos capere liceret, quod non ab re sancitum fuit: Nam quum aduersus potentiam patriciorum, tribunum propugnatorem fauorémque sibi plebs creasset, vt querelas criminationesque in patres acciperet, periniquum videbatur, vt in quo defensores sibi plebs adsciuerat, ad id fastigium honoris, illos qui sibi infensi infestique erant, aduocaret: ^b quorum instar Ephori apud Lacedæmonios habuere: qui sicut tribuni plebis Romæ consularem potestatem, ita regum Spartanorum insolentiam reprimerent, ne imperio abuterentur, nimiaque ferocia & audacia assuescerent. ^c Qui à principio quinque ex amicorum numero fuere, vt ministri regum auxilio allekti, scilicet quum reges foris bella gererent, ipsi domui iura darēt, ^d primùm à Theopompo Spartanorum rege instituti necessitatis causa, ^e licet Spartana lege cautum fuerit, vtrique regi cum exercitu foras prodire non licere. ^f Paulatim eò licentiæ processere, vt regi non assurgerent, ^g & seorsum tribunal haberent, ^h & non modò magistratus comprimerent, & in disquisitionem vocarent, ac de vendendis emendisque rebus cognoscerent, sed regi, quid facto opus erat, præscriberent, quibusque annis copia educendæ forent, quòque tempore equitatus, aut grauis armatura, & peditum acies promouendæ, enunciarent. Adeoque omnium rerum gerendarum censores erant, vt ⁱ Archidamum Lacedæmoniorum regem graui affecerint multa, quòd cum vxore exigui corporis nuptias contraxisset, quòd liberos tantum non reges se genituros cogitasset, ipsumque in disquisitionem vocare, & in carcerem trudere, atque morte afficere possent, sicut ^k de Pausania, ^l Agide, & aliis factitatum accepimus, ^m eoque insolentiæ processere, vt quum inissent magistratum, seruis primùm bellum indicerent, quod olim cum Messeniis conspirassent magnisque calamitatibus & multiplici incommodo Spartam affecissent: ⁿ mox, vt singuli barbam rasitarent, per præconem edicerent, vt si qui minus dicto audientes forent, internoscerent. ^o Vtque maiori formidini essent, iuxta triclinium vbi tribunal habebant, Timoris sacellum erexere. ^p Vtque occasionem regis criminandi scrutarentur, singulis nouenniis cælum & sidera silenti nocte obseruarunt, vt si stellam ex cæli regione in aliam declinantem aut radiantem vidissent, reges contra deos aliquid molitos criminarentur: itaque efficiebant, vt regimini cedere, & magistratu abire cogerentur. ^q Erat tamen ius regi, vt si ab Ephoris vocatus, primæ & alteri iussioni non pareret, contumacia fraudi non esset: tertiæ nisi paruisset, imperio cogi poterat. Qui quidem Ephori vnà cum regibus singulis mensibus mutuò iurabant, pro legibus Lycurgi imperatum ire, & regnum incòcussum tenere. ^r Hos postea Cleomenes, quum crudelem in modum dominarentur, sustulit, & restituta regi

*Lex Spartana.
Ephorum insolentia.*

Sacellum timoris.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

^a *Magistratus sibi plebs creauit, quos sacrosanctos fecit.*] Intelligit de Tribunis plebis, vt videre est ex iis quæ diximus supra lib. i. cap. 5.

^b *Quorum instar Ephori apud Lacedæmonios.*] Thepompus cum primus instituisset, vt ephori Lacedæmone crearentur, ita futuri regia potestati oppositi, quemadmodum Romæ Consulari imperio Tribuni plebis sunt obiecti, atque illi vxor dixisset, id egisse illum, vt filiis minorem potestatem relinqueret, Relinquam, inquit, sed diuturniorem, Plutarchus in Lycurgo, & ante hunc Cicero li. 3. de legibus. Quare, inquit, nec Ephori Lacedæmone sine causa oppositi regibus, nec apud nos Consulib. Tribuni.

^c *Qui à principio quinque.*] Plutarchus in Cleomene.

^d *Primùm à Theopompo.*] Id iam dictum est ex Plutarcho supra hoc eodem cap. in verbo, Quorum instar Ephori.

^e *Licet Spartana lege.*] Herodotus libr. 5. Ob quam Regum dissensionem lex apud Spartam lata est, non licere vtrique Regi cum exercitu prodire.

^f *Paulatim eò licentiæ processere.*] Plutarchus in Cleomene.

^g *Et seorsum tribunal haberent.*] Idem ibid.

^h *Et non modò.*] Hoc videre est ex eodem in eiusdem Cleomenis vita.

ⁱ *Vt Archidamum.*] Plutarch. in Agesilao autoritate Theophrasti, de quo & vide nostras leges Connubiales l. 2. num.

73. incip. E nostris. Sed Plistonactem & ipsum Regem, ob rem quampiam malè administratam pecunia multarunt: quam cum ob magnitudinem soluere non posset, ex Lacedæmone secessit, vt tradit idem Plutarchus in Pericle. Et Agidem quoque Regem quòd reuersus ab exercitu, quo Athenienses debellarat, apud vxorem cœnauerat, multarunt, eodem teste in Apoph. Lycurgi. Sed & Agesilaum illum magnum multarunt prius, quòd cines communes sibi soli vëdicaret: deinde quòd inermis magno se periculo obiecisset, vt & tradit idem author in vita illius.

^k *Sicut de Pausania.*] Thucydides lib. i. belli Peloponnesiaci, & Xenophon rerum Græcurum, lib. 3. in fi. & Probus Æmy. in vita ipsius Pausaniæ.

^l *Agide.*] Plutarchus in vita illius.

^m *Eoq; insolentiæ processere.*] Plutarchus in vita Lycurgi, ex Aristotelis autoritate in Politicis lib. 2. c. 6.

ⁿ *Mox, vt singuli barbam rasitarent.*] Plutarchus in Cleomene, eiusdem Aristotelis testimonio.

^o *Vtq; maiori formidini.*] Plutarchus ibid.

^p *Vtq; occasionem Regis criminandi.*] Hæc vsque ad versic. Erat tamen sunt Plutarchi in Agide.

^q *Erat tamen ius.*] Idem Plutarch. in Cleomene.

^r *Hos postea Cleomenes.*] Plutarchus in vita illius, & in vita Arati,

*Ephori gra-
du deieci
Plebeij ma-
gistratus.*

*Patricij
magistratus
cum plebe
communicati.*

*Extera gē-
tes ad ma-
gistratus
Roma. pro-
uecta. Tri-
bunatus
plebis à pa-
triciis ca-
pius.*

*Honos tri-
bunitia po-
testatis.
Trib. ple.
potestate
abutentes.*

potestate, illos de gradu deiecit, & dominium abrogauit. ^s Si tamen reges dissentirent, variatis sententiis, illi qui videretur melior, standum erat: quod si in vnam sententiam conuenirent, nulli ephorum contraire fas erat. ^t Ergo plebeios magistratus nulli patricio sumere licebat: ^u Idque Volero tribunus plebis rogatione promulgata statuit, plebsque sciuit, ut plebeij magistratus sine patribus, sed tantum admissa plebe, tribunitiis comitiis fierent. Cumque patricij magistratus auspiciis fierent, solos plebeios inauspicatos esse, & minoribus regi auspiciis, peruulgatum est. Et tamen ad dictaturam, consulatum, praeturam & censuram nulli nisi patricij antea admitterentur, tamen sequentis temporibus patricij magistratus cum plebe communicati fuere: ^x Siquidem Sextius primus de plebe consul factus est, quod deinde fuit Licinia lege cautum, ^y quam C. Licinius & L. Sextius tri. pl. promulgarunt, ut consulatus cum plebe communis foret. ^z Quintus quoque Publius Philo praeturam, ^a & Caius Licinius Stolo, de plebe homines, magisterium equitum cum patribus gessere. ^b Quinctiam dictaturam, in qua summus splendor & amplitudo erat, censuramque cum plebe communicatam inuenimus: ^c nam & Caius Martius Rutilus primus dictator & censor, ^d deinde Q. Pompeius, & Q. Metellus uterque ex plebe censores facti sunt, ^e quam legem Philo dictator tulisse fertur. Omnes denique patricij magistratus, ^f etiam pontificatus, & sacerdotia cum plebe communicata fuere. Nec modò ex plebe ciues, ^g sed Latini nominis, & deum exterarum gentium populi, ad magistratus & honores Romae prouecti fuerunt. ^h Tribunatū verò plebis longo tempore nihil cum patribus consociatum habuisse comperimus, nisi quum finito decemuirali imperio, novos tribunos plebis cooptari oporteret, Spurium Tarpeium & Aulum Aeternium patricios & consulares, in collegium tribuni adsciuerunt. Et ⁱ mox Minutius magister equitum, qui de Spurio Melio sumpsit pœnas, & postea Appius Pulcher, ut Ptolemeo bellum indiceret, & ^k deinde Publius Clodius, ut tribunus plebis fieret, à patribus ad plebem transuere: donec post Syllae tempora tribunatus plebis passim à patriciis & summis honoribus functis, appeti coepit: qui prouincias sortiri, & imperium gerere, atque cum fascibus & lictoribus etiam extra urbem incedere coeperunt. Tantiq̃ue postea honoris habitus est, ut populum Romanum ^l Octauio Augusto, & ^m deinceps Caesaribus, tribunatum plebis dedisse, pro magno fuere munere existimatum. Illud est tamē minimè prætereundū, ⁿ quod quum à tribuno ple. dies dici consuli prætorigue possit, ^o ipse tamen iure sacrosanctæ potestatis ab omni potentia magistratus immunis erat. ^p Si tamen potestate tradita abuteretur, aut si iura plebis minueret, vel ubi intercedendum minimè fuisset, intercederet, seu si contra commoda plebis aliquid molitus esset, poterat ei dies dici, & à consule vel tribunis reus agi: cunctisque suffragantibus tribubus, de gradu deiici, & pœnis coerceri. Tunc enim sacrosanctus esse desinebat, & prophanus erat.

ANNOTATIONES.

^s Si tamen Reges dissentirent.] Idem in vita Agidis.

^t Ergo Plebeios.] Redit ad Romanos, & de hoc supra dictum est in princ. huius cap.

^u Idq̃ Volero Tribunus plebis.] Liuius 1. decad. lib. 2. non adeò longè à fine.

^x Siquidem Sextius.] Liuius 1. Decad. lib. 6. in fi. & lib. 7. in princ. & lib. 10. in Oratione P. Decij Muris. & Plutarchus in Camillo. Plinius autem Secundus de viris illustribus, ca. 20. dicit, Licinium Stolonem primum è plebe Consulem factum. de quo etiam dictum est supra lib. 1. cap. 9.

^y Quam C. Licinius.] Gellius libro 17. cap. 21. Imò tandem non licuit duos simul patricios Consules creari, teste Liuius 3. Decad. lib. 7. & 4. Decad. lib. 9. Vide tamen supra lib. 3. cap. 3. post princ.

^z Q. quoque Publius Philo.] Liuius 1. Dec. lib. 3.

^a Et C. Licinius Stolo.] Idem Liuius 1. Dec. lib. 7.

^b Quinctiam dictaturam.] Hoc probat in seq.

^c Nam & Caius Martius Rutilus.] Liuius 1. Decad. li. 7. & lib. 10. in ea Oratione P. Decij. Lucius autem Florus Epitome ipsius Liuij li. 13. scribit, Domitium Censorem primum ex plebe lustrum fecisse.

^d Deinde Q. Pompeius, & Q. Metellus.] De his duobus ipse Florus d. Epitom. lib. 59.

^e Quam legem Philo Dictator.] Liuius 1. Decad. lib. 8.

^f Etiam Pontificatus & sacerdotia.] Liuius 1. Decad. libro 10. Primus autem omnium Pontifex Maximus ex plebe creatus est T. Coruncanus, teste Floro d. Epitom. lib. 18.

^g Sed Latini nominis.] Hic vide Liuium 1. Decad. lib. 8. non multò post princ.

^h Tribunatum verò plebis.] Hec vsque ad versiculum, Et mox. sunt Liuij 1. Dec. lib. 3.

ⁱ Et mox Minutius.] Liuius 1. Dec. lib. 4.

^k Et deinde P. Clodius.] Plutarchus in vita Catonis Vtiensis.

^l Octauio Augusto.] Disces ex Appiano Alexandrino lib. 5. belli Ciuilis, Augustum in perpetuum plebis Tribunum fuisse à Romanis delectum, ut à primo magistratu ipsum auerterent: hisque auspiciis initisque eum Tribunitiam potestatem suscepisse, quam tamen immemor ad fulciendam monarchiam deponere noluit, atque insuper in priuignos suos Tiberium & Drusum transfudisse. Suetonius quoque in ipsius Augusti vita cap. 27. Tribunitiam potestatem perpetuam recepit. Tacitus lib. 3. Tiberius fama moderationis parta, quod ingruentes accusatores represserat, mittit litteras ad Senatum, queis potestatem Tribunitiam Druso petebat, id summi fastigij vocabulum Augustus reperit, ne Regis aut Dictatoris nomen assumeret: ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret.

^m Et deinceps Caesaribus.] Ut Vespasiano, ex Plinio in proœmio historiæ naturalis non longè post princip. Triumphalis & Censorius tu, sextumque Consul, ac Tribunitiæ potestatis particeps. Et Traiano, ex altero Plinio in Panegyrico ipsius Traiani, Simul filius, simul Cæsar, mox Imperator & consors Tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es. Et Adriano, & Antonino Pio, ex Iulio Capitolino in vita ipsius Pij. Et Antonino Philosopho, ex eodē in vita illius. Spartianus autem in vita ipsius Imper. Adriani scribit illum à Traiano Tribunum plebis factum, in quo magistratu ad perpetuam Tribunitiam potestatem omen sibi factum asserit, quod penulas amiserat, quibus uti Tribuni plebis pluuia tempore solebant, Imperatores autem nunquam.

ⁿ Quod cum à Tribuno pleb. dies dici Consuli prætorigue.] De hoc iam dictum est libro 1. cap. 3.

^o Ipse tamen iure sacrosanctæ potestatis.] Vide & tu supra eodem lib. 1. c. 3.

^p Si tamen potestate tradita abuteretur.] Hæc vsque ad vers. Quod nouem, sunt Plutarchi in Tiberio Gracco.

q Quod

¶ Quod nouem tribuni plebis cum Sp. Cassio, ne magistratus more maiorum subrogarentur, contra libertatem populi Romani coniurarant, Publius Mutius tribunus plebis eis non solum tribunatum abrogauit, sed & pœnas debitas iure & lege inferri peruicit. Et Tiberius Gracchus in tribunatu Octauium collegam contra commoda plebis intercedentem, tribuum maiori parte suffragante, potestate priuauit. Verba verò legis quibus tribunus plebis sacrosanctus fit, ascripti: Tribunum inuitum, tanquam vnū ē multis, nemo cogito agere, neque verberato, neque alteri ut verberet imperato, neque occidito, neque occidi iubeto. Si quis autem prohibitorū horum quid fecerit, impius execrabilisq; esto, bonaq; eius publicato ad sacra Cereris: & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis expiatus esto.

Legis verba de tribunis sacrosanctis.

ANNOTATIONES.

¶ *Quod nouem Tribuni.*] Valerius Maximus lib.6.cap.3.
¶ *Et Tiberius Gracchus.*] Plutarchus in vita illius.

¶ *Verba autem legis.*] Hæc vsque ad finem capitis desumpta sunt ex Liiuo 1.Decad.lib.3.

Quas acies, quosve exercitus, qui duces parua manu profligarint, quæue flumina Xerxis exercitus epotarit.

CAPVT XXV.

CIES profligatas & exercitus parua manu cæsos ad interitum, ita ut vix pauci superfuissent, tres præcipuos ab autoribus memoratos ferunt, licet ex omni antiquitate si quis reputare volet, innumeras inueniet. Quum enim Assyriorū rex Cyrus contra Scythas cum valido exercitu occēpisset bellum facere, postquam eos ingenti clade afflixit, cæso etiā vnico regis filio, Tomyris regina Scytharum dissimulans ægritudinem animi, inter angustissimos tramites Assyrios nacta, ita illos cæcidit, ut parua manu hostium ingentes copias fuderit, ducentaq; millia Persarum vna acie trucidarit, tanta cæde, ut ne nuncius quidem luctuosæ cladis superfuerit. Alterā, quum inter Locrenses Epizephyrios & Crotoniatis fauientibus odiis certaretur, tanto furore animorum, & quasi vtorcordia ad pugnam fuisse procursum ferunt, ut quindecim Locrorum millia aduersus Crotoniatarum centum viginti millia sæuē & atrociter pugnam inire non dubitarint, Locrensesq; tam parua manu tot millia Crotoniatarum felicitate mira vno prælio attriuerint, ita prorsus, ut ex ea strage pauci vix fuga elapsi superfuisse dicantur, eaque ad Sagram Metaponti fluium commissa pugna, ad posteros celebrem memoriam nominis dederit, vulgo iactato prouerbio, ἀλὴν δέσπερα τὴν Πηλὶ σάγγει. Tertiā, cum duce Milciade in campis Marathonis contra Artaphernem & Darym Darij præfectos, ab Atheniensibus vno prælio feliciter pugnatum & debellatum est, in qua decem Atheniensium millia, Persarum plus centum decem millia crudelem in modum afflixerunt, toto cæso exercitu. Fuit autem Marathon Atticæ ciuitas, ab Athenis haud plus decem millibus passuum distans. Iterum quum annis intercedentibus, contra Xerxem arma Græciæ inferentem qui bellum diis hominib;que indixerat, memorabilis Spartanorum ad Thermopylas, & claustra illa tam natura quàm munimēto inexpugnabilia, pugna commissa fuit, trophæis & monumentis celebrata: quorum tam insolens victoria proditur, ut decem hominum millia, duce Leonida, contra innumerabiles Persarum copias claustra tenere, & sexcenti Spartani, quingentorum millium castra inuadere non dubitarint: vbi tanta strage ad satietatem sauitum est, ut difficile dictu sit, Spartanorum Atheniensiumque, ut singulorum præcipuam virtutem, vel vniuersorum laudes dinumerare: ad id verò cladis processum, ut quid funerū absumptum sit, illud argumento fuerit, quod cadauera passim strata prælio vel tempestate, corporaque morbo & vastitate enecta, aliosq; alia peste absumptos, mare & terra vix ceperit: quique modò terrestres naualesque copias vltra decies centena peditum, equitū verò octoginta millia armatorū, in expeditionem duxerat, cuique sexcenta millia frumenti modia diurna cibo, & tot flumina exhausta potui non suffecerint: is cum multa cæde & fuga à paucissimis cæsus & profligatus, incōsulti certaminis, & temerariæ expeditionis insignes pœnas dederit: ipseq; tanti exercitus imperator magnificus tāta clade oppressus, inermi naue per stragem corporum armorūque vix effugerit. In qua quidem re non minori miraculo proditur, tantas copias ab vno Pythio Bithyno epulo exceptas magnificè, frumentoque, veste ac viatico adiutas. Fuit illa quoque memorabilis exēpli clades celebrata sermonibus, cum ad Granicum amnem, aut Arbelam, vel quum ad Amanicas Pylas in faucibus angustis ab Alexandro signis collatis

Tres exercitus parua manu profligati. Tomyris aduersus Assyrios,

Locrenses aduersus Crotoniatis.

Proverbiū.

Spartani aduersus Xerxem.

Pugna Alexandri aduersus Darium apud Granicum,

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

¶ *Vm enim Assyriorum Rex Cyrus.*] Hæc prima historia latissimè refertur ab Herodoto lib.1. non longè ante fi. & Iustino lib.1.
¶ *Alteram cum inter Locrenses.*] Strabo libro 6. & Iustinus lib.20. qui non consentiunt in numero occisorum, & non nihil Cicero lib.2.de Natura deorum.
¶ *Tertiā cum duce Milciade.*] Herodotus libro 6. Probus Amylius in vita ipsius Milciadis, Plutarchus in Aristide, & in Paralellis, cap.1. & Iustinus lib.2. & Paulus Orosius lib.2.cap.9. vbi dicit ducenta millia Persarum cecidisse.
¶ *Fuit autem Marathon.*] Strabo lib.9. Herodot. lib.6. non

ciuitatem, sed locum esse dicit his verbis, Etenim erat locus Atticæ Marathon, proximè Eretriam, ad equitandum opportunissimus. Et Pausanias lib.1.
¶ *Iterum cum annis intercedentibus.*] Herodotus lib.7. Diodorus Siculus lib.11. & Plutarchus in Themistocle.
¶ *In qua quidem re non minori miraculo.*] Iustinus libro 12. Q. Curtius libro 3. & Herodotus libro 7. Et vide Paulum Orosium lib.4. cap.1. Adde autem superioribus Agathoclem cum duobus tantum millibus suorum 30. millia Pœnorum Hannone duce interfecisse, duobus tantum ex suis desideratis.

Romanorū
parua ma-
nu victoria.

cum Dario pugnatum est, in qua prope ad internecionem dimicatum fuit: vbi vltra centum millia Persarum peditum feruntur cæsa, equitum verò decem millia: ex Macedonibus verò nō vltra triginta-duo pedites, equites autem centum quinquaginta occidisse. Ad Granicum verò barbarorum viginti millia, equitum verò duo millia fœdum in modum occubuere, quum ex Alexandri exercitu triginta quatuor fuisse desideratos, quidam monumentis testati sint. Romani autem licet incredibili felicitate sæpe hostium copias ad extremum exitium profligarint, tamen præcipuis cladibus, & infanda strage maximè hostem affecere, vel quum g. M. Liuius & Claudius Nero Hasdrubalem suppetias Hannibali ferentem, ad Metaurum ingenti strage debellarunt, vbi par Cannensū cladi exitium redditum fuisse memorant. ^h Vel quum Fabius Æmylianus vix triginta millibus militum ad Rhodanum plus ducenta Gallorum millia ingenti strage deleuit. ⁱ Vel quum contra Antiochū haud minus feliciter pugnatum est, plus quinquaginta millibus hostium cæsis, vigintiquatuor equitibus, & trecentis peditibus Rom. desideratis. ^k Aut quū C. Marius Cimbros & Theutonios ad aquas Sextias parua manu cæcidit. ^l Vel quum Sylla cōtra Mithridatem ad Orchomenum & Cheroniam ducens, illius copias fudit, & in intimas solitudines egit. ^m Aut quum cōtra Archelaū non longè à Piræo cōmisso prælio, ita eū deformauit, vt ex viginti hostiū millibus vix decem superfuerint, ex Syllæ verò exercitu vix quatuordecim desiderati sint. ⁿ Aut quum Pompeius eundē Mithridatem strage atrocissima perculit, quadraginta millibus hostiū cæsis, non pluribus viginti ex suis interfectis. ^o Vel quum Lucullus contra Tigranem bellum magnis conatibus aggressus, multiplici eum clade affecit, in quo Romanorum vix pars vigesima copiis hostium accedere visa est: cuius pugnae tanta Romanorū felicitas fuisse traditur, vt vltra centum millia hostium promiscua cæde occisa, Romanorum verò non vltra centum vulnerati, occisi autem quinque dicantur. Tam paruo impēdio tam insolens victoria stetit. ^p Ælij quoque Galli in expeditione Arabica memorabilis victoria inter illustria adnumeratur, vt post excidia & vastationes agrorum, pluribus oppidis expugnatis, plus triginta hominū millibus fœdè cæsis, & profligatis, non amplius septem ex suis interfectis, illustri victoria potitus fuerit. ^q Mitto Caij Cæsaris felicitatem, cuius longè latèque diffusa virtus fuit, quoties belli casibus agitatus contra Aquitanos, Heluetios, Aruernos, reliquosque Gallos & Germanos, aliasq; exterar & incultis moribus gentes, parua manu innumeras hostiū copias fudit. Quoties aduersus maximos conatus inops ipse & imparatus præsentissimo animo restitit: quoties admotas hostiliter legiones fudit, quot prælia confecit, quàm firmissima hostiū præsidia sæpe conuulsi, & labefactauit, quas vrbes & gentes vi & obsidione domuit, aut deditas in deditionem fidemq; recepit, ita vt an virtute animi & mentis magnitudine, an felicitate & fortuna plus valuerit, difficile sit diiudicare. Sed post tot successus & felicitates vna Romaporum clades inter exempla memoratur insignis, ^r quum Lucius Bebius in Hispaniam ducens, agmine inexplorato per abditos saltus & inuias regiones in insidias præcipitatus, circumuentus à Liguribus & oppressus est, oportueritque Massilienses tam luctuosam cladem per nuncios Romanis significare. ^s Altera post Cannensem cladem cum duce Caio Manlio & Quinto Cepione, à Cimbris & Theutonis, legionibus fuis, plus octoginta Romanorum & sociorū millia ad Rhodanum fœdè cæsa & debellata fuere: vbi tantum cladis acceptum, vt vix decem superfuisse dicantur: qua clade populus Romanus in tanto pauore & luctu fuit, vt velut vltima publicorum malorum passus, iustitio indicto, sicut in magna cōsternatione assolet, prætextas & laticlauios dimiserit, & saga sumpserit. Sed super omnem indignitatem fœdi exempli & memoriæ est,

ANNOTATIONES.

g. *Vel cum Marcus Liuius.* Liuius 3. Decad. lib. 8. & Plutarchus in Hannibale.

h. *Vel cum Fabius Æmylianus.* Strabo lib. 4.

i. *Vel cum contra Antiochum.* Liuius 4. Decad. lib. 6. Valerij Antiatis autoritate scribit ex 10. milenis militum Regij exercitus 40. millia cecidisse, supra 5. millia capta, Romanorum autem 150. interfectos fuisse. Sed & idem eiusdem Decad. lib. 7. aliam aduersus ipsum Antiochum pugna, quæ ea est, cuius Alexander hic meminit, in qua (inquit Liuius) ad quinquaginta millia peditum Regis, & equitum quatuor millia fuisse cæsa dicuntur: Romanorum autem non plus 300. pedites, quatuor & viginti equites, de Eumenis exercitu, qui cum his pugnabat, quinque & viginti.

k. *Aut cum C. Marius.* Plutarchus in vita illius, & L. Florus Epitome Liuij lib. 68. vbi scribit cæsa fuisse 200. millia, capta nonaginta. Paulus Orosius in interfectis cum illo cōuenit, sed captos fuisse 80. millia. Et paulò post scribit alio prælio ipsum Marium eosdem vicisse, in quo 140. millia cæsa sunt, 40. millia capta. Atque ita duobus illis præliis 350. millia eorum occisa, & 140. millia capta, absque innumera mulierum multitudine, quæ se suosque paruulos fœmineo furore, vi autem virili necauerunt. Vide Lucium Florum Epit. 3. in bello Cymbrico. Et de hac quoque re loquens Seneca libro de Ira 1. Quid Cymbrorum Theuto-

nicorum tot millia superfusa Alpibus ira sustulit, vt tantæ cladis notitiam ad suos non nuncius, sed fama pertulerit?

l. *Vel cum Sylla contra Mithridatem.* Hoc cum sequenti coniungi debet. Archelaus enim ex ducibus Mithridatis vnus erat: vt videre est ex Plutarcho in Sylla.

m. *Aut contra Archelaum.* Appianus Alexandrinus in bello Mithridatico, Paulus Orosius historiarum lib. 6. c. 2. Aliter Plutarchus in vita Syllæ.

n. *Aut cum Pompeius.* Appianus ibid. & Paulus Orosius dicto lib. 6. cap. 4. vbi scribit ex exercitu Regis 40. millia fuisse cæsa aut capta, ex Romanis vix 40. interfectis.

o. *Vel cum Lucullus.* Plutarchus in vita illius, & vide Paulum Orosium d. lib. 6. cap. 3.

p. *Ælij quoque Galli in expeditione Arabum.* Vide Strabonem lib. 7. vbi de hac Galli expeditione, & libro 16. non longè à fine, vbi multò plura, & nonnihil lib. 17. & Plinius lib. 6. cap. 28.

q. *Mitto Caij Cæsaris felicitatem.* Ipse Cæsar in Commentariis de bello Gallico, Suetonius & Plutarchus in vita illius, Paulus Orosius lib. 6. cap. 9.

r. *Cum Lucius Bebius.* Liuius 4. Decad. lib. 7. paulò ante finem, vbi non declarat quanta illa clades fuerit.

s. *Altera post Cannensem cladem.* Florus Epitome Liuij lib. 67. & Paulus Orosius autoritate Antiatis lib. 5. cap. 15.

t. *Quod*

quod de Valeriano Cæsare recentiore memoria proditum est, qui, quum optimus fuerit, infelix apparuit tamen, postquam vis illa vigorq; & virtus bellica, atque antiquum belli decus exoleuit, qui in expeditione in Persas quum foedissimo euentu pugnasset, à Sapore Persarum rege, occiso exercitu, captus, usque eò deformatus fuit, tantisque contumeliis obnoxius, ut post afflictas fortunas, nulla verecundia pristinae maiestatis, contra decus imperij, regi Persarum equum ascensuro, humi prostratus dorso gradum faceret. adeò Romani indignissimam fortunam, & grauissimos casus, ac sortis humanae varietatem, velut magna documenta mortalitatis, nonnunquam experti fuere. ^u In qua quidem re proditur verbum Galeni filij vecordis & deliri, qui qua die de captiuitate patris rescivit, parum curans, verbum Catonis usurpauit: Sciebam, inquit, me genuisse mortalem. ^x Quæ autem flumina à tot millibus Persarum epota, Xerxi non suffecerint, hæc præcipue traduntur: Scamander & Onochonus in Thessalia: Simois in Phrygia, qui ex Ida sub Ilio decurrens quandoque torrentior, ad Sigeum mare ingreditur: Chydorus in Bœotia, Lyfus in Samothracia, qui per Thasios fluit: Mænala iuxta Hellespontum in Lyfimachia. Addit Herodotus lacum in sinu eodem triginta stadiorum, quem sola iumenta Persarum, quum aqua subsalsum saporem habeat, & potui insalubris homini sit, paucis diebus exsiccauere.

Flumina
à Xerxis
exercitu
epota.

ANNOTATIONES.

^t Quod de Valeriano Cæsare.] Aurelius Victor in vita ipsius Valeriani, Eutropius de Gestis Romanorum, libr. 8. Paulus Orosius lib. Historiarum 7. c. 15.

^u In qua quidem re proditur verbum Galeni filij.] Trebellius Pollio in vita illius: sed ex quo discis, non Galeni legendum esse, sed Gallieni.

^x Quæ autem flumina.] Hæc usque ad finem sunt Herodoti

lib. 7. in diuersis locis, præterquam quod de Simoide hic dicitur. Verum ille ipse eodem libr. dicit Epidamnum eorum qui Achaiam perlabuntur, maximum, nisi agrè admodum impeditauisse. Nec solus Herodotus scripsit flumina ab exercitu exhausta, nam & id quoque dicit Diodorus Siculus, qui tamen illa non nominat lib. 11.

Quid varia gentes de dijs senserint, & quàm impia & detestanda sacra apud exteras gentes fuerint.

CAPVT XXVI.

VAM impia & falsa inter gentes olim de diis opinio fuerit, quàmque multiformes deorum vanitates, & quàm infandis sacri prisca deos coluerint, dictu referre difficile est: ^a siquidem primi mortales nulla doctrinae schola, nec ratione aut lege, sed suo quisque ingenio, & prout impetus animi rulit, deos geniosque adoptando, numina coluerunt. Primos enim qui antiquissimi fuerunt, ^b hastas colere coepisse, aut ligna delibrata corticibus pro diis veneratos accepimus: inde à Romanis religio fluxit, ut singulis deorum simulachris hastas darent: ^c tamen antiquissimos Romanorum, centum septuaginta annos sine deorum imaginibus vixisse nonnulli testati sint. ^d Indi quicquid colere coeperunt, præcipue maximas arbores deos putauerunt, illasque pro numinibus venerati sunt, quas ferro violasse capitale fuit: ^e ex quibus nonnulli draconem quinque iugerum, velut Liberi patris simulachrum, coluerunt: ^f Persæ & ^g Massagetae Cælum, Iouem. ^h Solem verò deum maximum dixerunt, ⁱ equosque illi sacrauerunt, quibus interdictum erat, ne quem præter Solem deum colerent. Quicquid verò quernis arboribus nascebatur, è Cælo missum putabant: ^k iidem Soli, Lunæ, Telluri & Igni, Aquæ ac Ventis sacrum facere instituerunt, quos omnes deos, Ignem verò præcipuum duxerunt: quæ ^l etiam magorum opinio fuit, ^m cui Thales adstipulatur, qui Ignem tam religiose coluerunt, ut cremare corpora ducerent nefas, ne contagio cadaueris, deorum maximum violarent. Multos comperi

Hasta.
Ligna de-
librata.
Indorum
arbores.
Draco.
Cælum.
Iupiter.
Sol.
Luna.
Aqua.
Tellus.
Ignis.
Aqua.
Venti.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

^a Siquidem primi mortales.] Plinius lib. 2. c. 7.

^b Hastas colere.] Iustinus li. 43. Nam & hastas pro Marte coluisse Romanos, auctoritate Varronis tradit Arnobius contra Gentes, lib. 5.

^c Tamen antiquissimos Romanorum.] Dionysius Halicarnass. lib. 1. Plutarch. in Numa, Clemens Alexandrinus lib. Stromat. Eusebius Cæsariensis Euangelicæ præparationis libr. 6. cap. 21. Sic Persæ nec statuas, nec aras erigebant, sed in loco excelso sacrificabant, ut author est Strabo lib. 15. non adeò longè à fine.

^d Indi.] Quintus Curtius lib. 8. Deos, inquit, putant quicquid colere coeperunt, arbores maximè, quas violare capitale est, ut hic noster Alexander videtur legere, arbores maximas, non autem maximè.

^e Ex quibus nonnulli Draconem.] Maximus Tyrius Serm. 38.

^f Persæ.] Strabo lib. 15. non multò ante fin. vbi dicit Cælum Iouem esse eos putare. Asconius Pædianus in 3. in Verrem action.

^g Massagetae.] Herodotus lib. 1. in fine.

^h Solem verò.] Strabo vbi nuper citauimus in verbo, Persæ.

ⁱ Equosq;.] Herodotus d. lib. 1. in fine. Ex diis vnum Solem

venerant, cui equos immolant. Et Iustinus lib. 1.

^k Idem.] Scilicet Persæ, ex Herodoto libr. 1. & Strabone libr. 15. Nec ij soli ignem & aquam colunt, sed & Aegyptij, ut tradit Porphyrius in libr. de Abstinencia carniū, & Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 3. cap. 2. Quod & de aqua scribit Lucianus in Ioue Tragædo. Herodotus autem libr. 7. scribit ex Magorum sententia Lunam esse Persarum præsidem. Et ad id quod de Ventis hic dicitur, vide supra lib. 3. c. 22. Et vide etiam omnino quæ scripsi in Commentariis Nobilitatis c. 31. num. 575. incip. Ut non tam. & num. 591. incip. Ex quibus vbi videbis & hos & alios multos ignem & aquam pro numinibus colere.

^l Quæ etiam Magorum opinio.] Herodotus lib. 3. Diogenes Laërtius in Proemio.

^m Cui Thales adstipulatur.] Vereor ne hic Alexander falsus sit: neque enim aliquid tale de eo reperitur: sed id, quod aquam principium rerum omnium esse dicebat, ut scribit Tullius lib. 1. de Natura Deorum, & alij multi, quos tibi citauimus in illis Commentariis Nobilitatis, cap. 31. num. 586. incip. Fuerunt, ut fortè pro aqua ignem hic posuerit memoria lapsus.

Mars.
Ensis.
Vifcus.
Collis ma-
rinus.
Mons.
Meander.
Marfyas.
Acinavis.
Sol.
Luna.
Pifces.
Columba.
Teftudines.
Bos.
Vacca.
Leo.
Capra.
Hircus.
Aquila.
Lupus.
Cepus.
Acor.
Cercopit.
Apis.
Ifis.
Ofiris.
Serapis.
Crocodili.
Ichneumo.
Ibes.
Feles.
Scarabai.
Vulcanus.
Sidera.
Horus.

perfuafum habere, Martem peruigilem deum effe, & præfentiffimum numen: ⁿ quare Neuri qui iuxta Boryfthenem funt, enfes pro Martis fimulacro adorabant. ^o Sunt qui arbitretur, vifco, quod in querna arbore nafcebat, nullum præfentius numen æftimari. Hi fuerunt Druidæ, quorum vana fuperftitio inter mortales præcipua fuiſſe traditur. ^p Alij mari porrectum collem velut præfentem deum coluerunt, quod eo occluſa vallis æſtu Oceani non inundaret. ^q Cappadocibus quoque Mons deus habetur. ^r Et Phryges Mæandro & Marfyæ facrificat. ^s Scythæ illi inhospitales, qui in intimas folitudines acti funt, ſuper ſarmentorum fascibus vetuſtiſſimo collato acinaci, velut Martis fimulacro, annuis hoſtiis litabant. Pœni Soli & Lunæ vniuerſi facrificant. ^t Syri occæcatis animis piſces & ^u columbâ deos ſibi cōſecra-
runt. ^x Troglodytæ teſtudines, ^y Heliopolitani Bouem, ^z Memphitæ verò Vaccam, ^a Lentopolitani Leonem, ^b Capram & Hircum Mendefij, ^c Thebani Aquilam, ^d Lycopolitani Lupum, ^e Babylonij verò Cepum, ab his velut propitio numine petita accipere arbitantes. ^f Cyrenaici Acorem, magnum deum muſcarum æſtimarunt. ^g Arabes ad Memnonium, Cercopithecum cælo dicarunt, illius opem in rebus afflictiſ implorantes. ^h Mitto Ægyptiorum ſuperſtitionem, & falſarum opinionum ineptias, qui Apim præcipuo honore venerati, ſolum reſpoſa dare, & proſperos euentus, aut futuras calamitates præmoſtrare fabulati funt, ⁱ modò Iſim & ^k Ofiridem, ^l modò Serapim, & quod dicere piget, ^m croco-
codilos, ⁿ à quibus hominē deuorari, tanquam à deo expetitū, magni muneris habebatur loco, ^o modò Ichneumones, ^p Ibes & fœda animalia, aliaq; ludibria religionum, velut deorum numina colentes, ita vt gentes aliquas quæ ^q Felem auream, ^r & alios qui Scarabæos pro diis haberēt, circa Scyonem fuiſſe legamus. ^s Germani Solem, Vulcanum & Lunam, ſolos deos quos cernebant, opinati funt: ^t quæ Ana-
ximandri opinio fuit, vt cæleſtia ſidera deos effe crederet. ^u Quinetiam Ægyptij Solis ſimulacrum diplomatibus conſignatis adorant, quem Horum nuncupant, illudque precibus & votis frequentant

A N N O T A T I O N E S.

ⁿ *Quare Neuri.*] Herodotus lib. 4. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. ad fi. Solinus cap. 29.

^o *Sunt qui arbitrentur vifco.*] Hæc vſque ad verſiculum, Alij. funt ex Plinio deſumpta libro 16. cap. 44. eodẽque vltimo.

^p *Alij.*] Scilicet Lybes apud Maximum Tyrium Serm. 38. ^q *Cappadocibus.*] Maximus eodem Serimone.

^r *Et Phryges.*] Et Maſſagetæ Mæotidi paludi, & Tanai, ex eodem Maximo eodem loco. Adde quod & Magi Strimoni equos candidos facrificauerunt, ex Herodoto lib. 7.

^s *Scythæ.*] Herodotus lib. 4. Lucianus in Ioue Tragædo, Arnobius contra Gentes, lib. 5.

^t *Syri occæcatis animis Piſces.*] Xenophon Exercitationis minoris, lib. 1. aliàs 3. Cicero de Natura deorum, libro 3. Diodorus Siculus lib. 3. cap. 2. & Hyginus.

^u *Et columbam.*] Xenophon vbi ſuprà, Diodorus Siculus lib. 3. c. 5. non multò ante fin. Lucianus in Ioue Tragædo.

^x *Troglodytæ.*] Plinius lib. 9. cap. 10.

^y *Heliopolitani bouem.*] Strabo libro 17. in duobus locis, Diodorus Siculus lib. 2. cap. 4. vbi hunc bouem Mneum vocat.

^z *Memphitæ vaccam.*] Imo Momemphitæ, ex eodem Strabone d. lib. 17.

^a *Lentopolitani leonem.*] Idem Strabo ibi, & Diodorus Siculus lib. 2. cap. 4.

^b *Capram & hircum Mendefij.*] Herodotus lib. 1. Verum hi cum capras, tum verò capros hircosve omnes venerantur. Vide Strabonem vbi ſuprà: & de hirco Diodorus Siculus vbi etiam diximus, qui tamen ciuitatem in qua hircus colitur, nõ Mendem vocat, ſed Midetam: niſi eæ diuerſæ ſint. Et Maximus Tyrius etiam de hirco, id Ægyptiis in vniuerſum tribuens d. Serm. 38.

^c *Thebani aquilam.*] Strabo & Diodor. vbi ſuprà.

^d *Lycopolitani lupum.*] Macrobius lib. Saturn. 1. cap. 17. vbi hæc ſcribit, *λύκον* autem Solem vocati, etiam Lycopolitana Thebaidis ciuitas teſtimonio eſt, quæ pari religione Apollinem, itẽmque lupum, hoc eſt *λύκον* colit, in vtroque ſolem venerans.

^e *Babylonij verò Cepum.*] Idem ibid. quoque.

^f *Cyrenaici Acorem.*] Vide Plin. lib. 10. cap. 28.

^g *Arabes.*] Solinus, & Iuuenalis ſaty. 15. poſt princ.

Effigies ſacri nitet aurea Cercopitheci,

Dimidio magna reſonant vbi Memnone chorda.

^h *Mitto Ægyptiorum ſuperſtitiones.*] Strabo, & Diodorus vbi ſuprà in multis locis, Plinius lib. 8. cap. 46. Herodotus

lib. 2. Solinus cap. 35. aut aliorum diſtinct. 45. Lucianus in libro de Sacrificiis, in fine.

ⁱ *Modo Iſim.*] Strabo ibidem.

^k *Et Ofiridem.*] Idem ibidem.

^l *Modo Serapim.*] Idem Strabo etiam ibidem.

^m *Crocodilos.*] Strabo ibid. & Diodorus Siculus d. li. 2. c. 4. in prin. & poſteà dicit crocodilum coli apud Miridem paludem. Hincq; illud Iuuenalis ſatyra 15. in princ.

Quis neſcit, Voluſi Bithynice, qualia demens

Ægyptus portenta colat? crocodilum adorat.

Vide etiam Herodotum lib. 2. de his fuſiffimè tractantem.

ⁿ *A quibus hominem deuorari.*] Strabo ibi.

^o *Modo Ichneumones.*] Strabo, & Diodorus vbi ſuprà.

^p *Ibes.*] Vterque in iſdem locis & Herodotus lib. 2. inſuper & Tertullianus aduerſus Marcionem lib. 2.

^q *Quæ felem aureum.*] Plinius libro 6. capit. 29. ſcribit in Radata oppido felem aureum coli. Strabo autem & Diodorus Siculus, vbi ſuprà ſimpliciter dicunt felem ab Ægyptiis coli.

^r *Et alios qui Scarabæos.*] Plinius lib. 30. cap. 11. tradit quartanis febribus prodeſſe ſcarabæum, qui pilulas voluit, atque ob id Ægypti magnam partem Scarabæos inter numina colere. Porphyrius in libro de Abſtinentia animalium, & ab eo Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 3. c. 2. Porro Ariſtophanes in ea fabula cui *ειπώνος* nomen eſt, ſiue ſetid, ſiue ridiculò (qui mos illius frequens eſt) Scarabæos dicit eſſe in tutela Iouis Catæbatiſ, id eſt, deſponſoriſ. Et hætenus Alexander de Diis Ægyptiorum. Virgil. autem lib. 8. Æneid. de iis loquens ſic ſcribit,

Omnigenumq; deum monſtra. —

^s *Germani.*] Id Cæſariſ eſt lib. 6. de bello Gallico, Deorum, inquit, numero Germani eos ſolos ducunt quos cernunt, & quorum apertè opibus iuuantur, Solem, & Vulcanum & Lunam. Reliquos ne fama quidem acceperunt. Tacitus tamen libro de Moribus Germanorum, eos dicit Mercurium, Herculem & Martem venerari: & de Marte quoque teſtis eſt Suetonius in Vitellio, cap. 10. Sed & alios quoque deos colere videbis ſuprà hoc eodem lib. cap. 4.

^t *Quæ Anaximandri opinio fuit.*] Apud Plutarchum de Placitis Philoſophorum, lib. 1. cap. 7. quæ etiam fuit ipſius Pythagoræ, vt tradit Laërtius in vita illius.

^u *Quinetiam Ægyptij.*] Idẽ ſcribit Lilius Gyraldus de diis Gentium, ſyntagm. 1. ad finem, ſed nullo quoque authore citato. Sed tu vide Macrobi. Saturnal. lib. 1. cap. 21. vbi & id ſimulachrum deſcribit.

assidue. ^x Arabes Iouem & Bacchum. ^y Æthiopes ex diis vnum mortalem, alterum immortalem putant: ^z nonnulli Pœnam & Beneficium, ^a Assyrij ^b & Persæ vnum bonorum largitorem, alterum malorum. Fuere qui crederent nullos deos esse, cæci & excordes, omniaque agi fato, animasque cum corporibus interire vnâ. Ex his præter ^c Diagoram & ^d Theodorum Cyrenæum, ^e Euemerum Tegeatem, & ^f Callimachum, ^g ac Prodicum Cœum, ^h aliosque plures, qui ⁱ *ἄθροισι* dicti, fuere ⁱ Callaici gens moribus effera, cultu inhumano & fero, neque more neque iure viuentes. Numidæ Ammonem in desertis arenis magnis honoribus frequentant. ^k Celtiberi cuiusdam deo, cuius etiâ nomen ignorabant, plena Luna nocturnum sacrû facere, & ante cuiusque fores saltibus indecoris pernoctare didicerunt. Quod si illorum sacrificia scrutari, ac barbaros externosque ritus eruere conamur: quàm impios cultus, & quàm infanda sacra, apud tot efferas nationes vario gentium ritu inueniemus? ^l Scythotauri pro hostiis Dianæ aduenas immolabant, Laodicæi Palladi virginem, ^m Arcades Ioui Lycæo puerû. ⁿ Plerique iuxta Borysthenem vecordi animo homines victimas dare, & in sacrificiis deorum humanis ossibus adolere solebant. ^o Blemmyæ, ^p Cimbri, ^q Galli, ^r Druidæ & ^s Germani, statis diebus, humanis litant hostiis, & cruore captiuorum adolent aras, tunc propitiari deum maximè arbitrati, quû per cruciatum homines excarnificarent, ex pœnis hominum diuinationem & ^t auguria captantes. ^u Fuitque apud Phœnices & Carthaginenses nimium diu seruatum, vt infantes principali honore insignes sorte ductos, in regio ornatu Saturno immolarent hostias: & quæ fors morti destinarat, morti subtrahere non licebat: quare multorum ciuium largis fletibus deplorata funera fuere: à quibus sacris quû desuissent, postea victi ab Agathocle, deos propterea subiratos arbitantes, vt numen placarent, ducentos nobilium filios mactarunt ad aras, adeò cæca mortalitas sub nomine religionis ad infandas cædes agebatur præceptis. Id quod à Rhodiis & Cretensibus factitatum comperimus, vt hominem epulis grauatum, ac pueros impuberes festis diebus Saturno mactarent. In Chio & Salamine mos multa secula viguit, vt Diomedi & ^x Dionysio homines discerptos iugularent. Eiusdemque Dionysij templum in Arcadia fuit, in quo puellæ ad aram

Bacchus.
Pœna.
Beneficium.
Athei.
Ammon.
Deus igno-
tus.
Sacrificia.
Aduena
immolati.
Virgo.
Puer.
Homines
& ossa hu-
mana.
Humana
hostia.
Infantes
immolati.
Homines
discerpti.
Puella ad
necem fla-
gellata.
Pueri fla-
gellati.

ANNOTATIONES.

^x Arabes.] Arrianus autem de Gestis Alexandri, lib. 7. dicit duos tantum deos Arabes colere, Cœlum & Dionysium, huiusque rei rationem reddit,

^y Æthiopes.] Strabo lib. 17.

^z Nonnulli.] Scilicet Democritus apud Plin. lib. 1. cap. 7.

^a Assyrij.] Idem Gyrardus vbi supra.

^b Et Persæ.] Et idem quoque ibi.

^c Diagoram.] Hunc enim Atheum fuisse tradunt Cicero li. 1. de Natura Deorum. Diodorus Siculus li. 13. Plutarchus de Placitis Philosophorum, lib. 1. cap. 7. Sextus Empiricus Pyrrhorum li. 4. Max. Tyrius Sermone 1. Arnobius contra Gentes, lib. 8. Lactantius lib. 1. cap. 2. & in lib. de Ira Dei, c. 9. Ælianus de Animalibus.

^d Et Theodorum Cyrenæum.] Plutarchus vbi supra, Laërtius in vita Aristippi, & in vita Bionis, & alibi sæpe. Arnobius d. lib. 8. Laërtius præcipue loco postremo citato. Sextus Empiricus vbi supra. Ante hos omnes Philo Iudæus in lib. cui titulus est, Quod liber sit, quisque virtuti studet.

^e Euemerum Tegeatem.] Plutarchus & Sextus vbi supra.

^f Et Callimachum.] Vide omnino ibi, duobus in locis.

^g Ac Prodicum Cœum.] Sextus vbi supra.

^h Aliosque.] Vt Hippon & Herestratus apud Ælium vbi supra in verbo, Diagoram. Et in horum numero Epicurus non meritò poni potest, qui, vt scribit Cicero lib. 1. de Natura Deorum, ne in offensionem Atheniensem caderet, verbis quidem deos reliquit, re sustulit.

ⁱ Callaici.] Strabo lib. 3. Callaici, inquit, nullum Deum esse aiunt.

^k Celtiberi.] Strabo dicto libro 3. Celtiberi & eorum vicini in Boream habitantes, cuiusdam Deo, cuius nomen non extat, rotunda Luna, tempore nocturno ante fores per omnes domos pernoctant, saltus agitant. Nec apud hos tantum, sed & apud Athenienses deos quosdam ignotos fuisse, testis est Philostratus in vita Apollonij, libro 6. & Pausanias lib. 1. & sacræ literæ Actorum cap. 17.

^l Scythotauri.] Herodotus libro 4. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. Solinus cap. 20. aut aliorum numeratione 25. Zenodotus in Collectaneis in illo prouerbio, *νόμος ἢ χάρις* Et idem de Scythis simpliciter Lucianus in lib. de Sacrificiis non longè à fine. & Philostratus dicto lib. 6. cap. 10. Sed & de his scribit Herodotus li. 4. quod ex captiuis centesimum quemque immolabant. Lucanus autem de his li. 1. vbi post-

quàm locutus est de Teutate & Heso, qui sanguine humano placabantur, subdit,

Et Tauris Scythica non melior ara Diana.

De Tauris autem dicitur postea in verbo, Longum est exequi. Caterum Paulus Orosius in præfat. lib. 5. meminit crudelissimæ circa aduenas Tauricæ Danæ litationis.

^m Arcades.] Plinius lib. 8. cap. 22. & Suidas.

ⁿ Plerique iuxta Borysthenem.] Id est, Neuri, ex Herodoto libro 4. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. Solinus c. 20. aut aliorum computatione 25. in princ.

^o Blemmyæ.] Procopius lib. 1. de bello Persico.

^p Cimbri.] Strabo lib. 7. quem tu vide, propter execrandam istiusmodi sacrificiorum consuetudinem. De his etiam vide Dionysium Halicarnasæum lib. 1.

^q Galli.] Cicero in Oratio. pro M. Fonteio de Gallis loquens, Siquando, inquit, aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrantur, humanis hostiis eorum aras ac templa funestant, vt ne religionem quidem colere possint, nisi eam ipsam prius scelere violarint. Quis enim ignorat eos usque ad hanc diem retinere illam immanem ac barbaram consuetudinem hominum immolandum? Cæsar lib. 6. belli Gallici. Strabo lib. 4. & 14. Diodorus Siculus lib. 5. & 6. c. 9. Dionysius Halicarnasæus lib. 1. Plinius lib. 30. cap. 1. paulò ante finem. Solinus ca. 33. aut, vt alij secant, 34. Pomponius Mela lib. 3. cap. 2. Lactantius li. 1. cap. 21. Galli Hesium atque Teutatem humano cruore placabant deos. Martianus Capella loquens de Narbonensi Gallia, lib. 6.

^r Druidæ.] Cæsar, & Pomponius Mela & Plinius vbi supra. Tacitus lib. 14. & Strabo lib. 4.

^s Et Germani.] Vide infra in verbo, Germani.

^t Auguria captantes.] Strabo d. li. 4. & iterum copiosè li. 7.

^u Fuitque apud Phœnices & Carthaginenses.] Plato in Dialogo, cui titulus est Minos, vel, de lege. Dionysius Halicarnasæus libro 1. Diodorus Siculus lib. 20. Plutarchus in Apoph. Imperatorum, vbi de Gelone. Silius Italicus ad finem lib. 4. Punicorum illis versibus,

Mos fuit in populis, quos condidit aduena Dido,

(Infandum dictu) paruos imponere natos, &c.

Tertullianus in Apologetico, cap. 9. Lactantius li. 1. cap. 21. Eusebius libro 4. Præparationis Euangelicæ. Iustinus lib. 19. in duobus locis. Paulus Orosius lib. 4. cap. 6.

^x Et Dionysio.] Plutarchus in Themistocle, loquens de

*Viuis homi-
nes exusti.
Bois & Cel-
tia.
Trecenti
homines
vno sacrifi-
cio.
Homines
iugulati &
immolati.
Homines
affixi sudi-
bus.
Dextra
diis oblata.
Homo lan-
cea ictus.
Humanus
cruor.
Homo casus
publicè.
Viuentes
iuvenes de-
fossi.
Viuis homi-
nes sacrifi-
cati.
Tauri.
Leucadij.
Homo im-
molatus.*

flagellabantur ad necem : sicut Spartæ in ara Mercurij & y Orthiæ Dianæ pueri. ^z Quinetiam alij in-
 genti simulachro viminibus intexto, & viuis hominibus oppleto, ac igne succenso, hominibusque fœ-
 dum in modum exanimatis, maximum holocaustum diis offerre putauerunt. Boiis & ^a Celtis purga-
 to captiui hostis capite, caluariam auro cælare, & eo poculo in solemnibus libare, religiosissimum erat.
^b Proditur Aristomenes Messenius, Ioui, quem Ithometem appellant, trecentos simul homines, in
 quibus Theopompus fuit, vno sacrificio mactasse : & ^c Lacedæmonios eò vefaniæ processisse, vt Mar-
 ti humana victima litarent. ^d Galatæ & Massagetæ non aliter deos rite consuli arbitrati sunt, quàm iu-
 gularo homine apud aras deorum, ex cuius casu, tum ex membrorum laniatu, & fluxu sanguinis, fu-
 tura diuinabant. ^e Cimbri noxios homines seruatos, sudibus affixos, diis pro hostiis dabāt. ^f Galli præter
 Hesium & Theutatem Mercurium, quos humano cruore placabant, grauioribus morbis aut periculis
 affecti, ad placandas deorum aras, aut homines immolabant, aut se immolatuos vouebant : ad cū-
 ius aram etiam grandæuos ætate pro victimis profecabant. ^g Lusitanis vetus mos erat, ex intestinis
 hominum extra prospicere, atque inde omina & diuinationes captare, abscissasque captiuorum dex-
 tras pro munere diis offerre. ^h Thraces Zamolxim, quem maximum deum putant, non aliter fieri pro-
 pitium æstimarunt, quàm si ad aram facili lancearum ictu homo concideret, eam optimam & diis gra-
 tissimam victimam opinati. ⁱ Germani quoque ritu barbarico, Mercurio humano cruore litare religio-
 sissimum putant. ^k Idem fecere Senones, qui cæso publicè homine, infanda sacra statis diebus anni ce-
 lebrabant, his portentis, delicta expiari opinati. ^l Persis quoque ad habendas diis gratias, viuentes
 iuvenes, eosque spirantes sub terra defodere assuetum fuit : quem morem Græcis inoleuisse accepi-
 mus, vt in anniuersaria celebritate Baccho viuos homines sacrificet : qui que ita fuisset immolatus, ma-
 ximam inter suos probitatis laudem ferat. ^m Longum est exequi, qui Taurorum mores fuerint, vt apud
 aram hominem sisterent, & post solemnes preces, hominis caput claua ferirent, illudque cruci affige-
 rent, truncumque corpus ex ingenti rupe in præceps darent, ⁿ quod cum Leucadiis commune fuisse
 traditur, vt in Apollinis sacro, auertendæ deorum iræ hominem de montis specula deiicerent, & in
 mare præcipitem agerent. ^o Fuitque apud Albanos vsurpatum, vt hominē sacris initiatū, qui sanctitate

ANNOTATIONES.

Euphrantide vate. Themistoclem manu apprehendens, ius-
 sit adolescentes primitias, votis nuncupatis, Omestæ Dio-
 nysio immolari. Idem in Pelopida. Tum etiam qui sub The-
 mistocle immani Dionysio mactati sunt ante Salaminæ pu-
 gnam naualem.

y *Et Orthia Diana.* Plutarchus in vita Lycurgi. Cui rei ne
 fides derogetur, efficiunt pueri, quos nostra etiam tempe-
 state vidimus aliquoties ad aram Dianæ Orthiæ verberibus
 cæsos mori. Pausanias lib. 3. & Philostratus de vita Appol-
 lonij, li. 6. ca. 10. de Lacedæmoniis loquens, Verberū autem,
 inquit, consuetudo in Scythicæ Dianæ honorem seruatur.
 quod ita, vt aiunt, oracula præceperunt. Et de hac re etiam
 Cicero quamuis Mercurij, aut Dianæ aram non nominet,
 lib. 2. Tusculan. quæst. Spartæ verò, inquit, pueri ad aram sic
 verberibus accipiuntur, vt multus è visceribus sanguis exeat
 nonnunquam etiam, vt, cum ibi essem, audiebam vsque ad
 necem.

z *Quinetiam alij.* Hi sunt Galli, ex Cæsare in Commenta-
 riis de bello Gallico, lib. 6. his verbis, Alij immani magnitu-
 dine simulachra habent, quorum cõtecta viminibus mem-
 bra viuis hominibus complent, quibus succensis circum-
 uenti flamma examinantur homines, &c. Et etiam Strabo
 libro 4. de iis sic scripsit, Magnam etiam è sceno coorto sta-
 ruam apparantes, ei que lignum iniectantes, pecoraque &
 varias immittentes beluas atque homines, holocaustum fa-
 ciebant.

a *Et Celtis.* Et simile quippiam refert Paulus Orosius Hi-
 storiarum lib. 5. cap. 22.

b *Proditur Aristomenes Messenius.* Pausanias li. 4. Fecit post-
 hæc Aristomenes Ioui sacrū, quam Hecatompheoniam vo-
 cant : quasi Centucidium dicas : id sacrū fieri patrio institu-
 to traditum ab iis, qui in pugna hostes centum occidissent.
 De hoc etiam Clemens Alexandrinus in libro quo ad veri-
 tatem Gentes hortatur, & ex eo Eusebius lib. Præparatio-
 nis Euangelicæ, & Cyrillus in li. contra Iulianum Cæsarem.

c *Et Lacedæmonios.* Philostratus de vita Apollonij, lib. 6. c.
 10. Cur igitur, inquit Thespiesion, peregrinos hospites Dia-
 næ non sacrificant, sicut facere quondam consueuerunt?

d *Galatæ.* Diodorus Siculus lib. 6. c. 9.

e *Cimbri.* Vide Strabonem lib. 7.

f *Galli.* Lactantius lib. 1. cap. 21. Et Lucanus li. 1.

Et quibus immitis placatur sanguine diro

Theutates, horrendūq, feris altaribus Hesus.

Et vide supra hoc eodem cap. in verbo, Galli.

g *Lusitanis.* Strabo lib. 3. vnde hæc ad verbum sunt omnia
 desumpta.

h *Thraces.* Herodotus lib. 4. & Origenes aduersus Celsum,
 libro 3. Et de his quoque Sextus Rufus in historia Roma-
 norum scribit, quod captiuos hostium suis diis dicabant,
 sanguinemque humanum in ossibus capitū potabāt. Quod
 & ipsum tradit Lucius Florus Epito. 2. in bello Thracio. Sed
 & de iisdem Herodotus ipse li. 9. scribit, Oebazum in Thra-
 ciam fuga elapsum, eos Plestoro indigenæ Deo ritu suo im-
 molasse.

i *Germani.* Cornelius Tacitus in li. quem de Moribus Ger-
 manorum inscripsit.

k *Idem fecere Senones.* Legendum est Semnones, ex eodem
 Tacito illo ipso libro.

l *Persis quoque.* Herodotus libro 7. Audientes, inquit, eum
 locum Nouem vias Hedonorum appellari, totidem illic
 pueros ac virgines puellarum indigenarum filios viuos de-
 foderunt. Persicum enim est defodere viuentes. Nam &
 Amestrim Xerxis vxorem, iam prouectæ ætatis, audio bis
 septem illustrium Persarum liberos defodisse, ad referen-
 dam pro se gratiam Deo, qui sub terra fertur esse.

m *Longum est exequi, qui Taurorum mores.* Virgini naufra-
 gos immolant, & quoscunque Græcos illuc delatos. Hoc
 modo postquam preces peregerunt, hominis caput claua
 feriunt : truncum eius quidam aiunt perturbari è rupe (nam
 in tupe prærupta templum est eorum situm) cruci caput af-
 figunt. De his etiam Lactantius lib. 1. cap. 21. Paulus autem
 Orosius in præfatione lib. 5. meminit litaturæ crudelissimæ
 circa aduenas Tauricæ Dianæ. Seruius enarrans illud Vir-
 giliij lib. 7. Æneid.

—Placabilis ira Diana.

Non qualis, ait, antè fuit, vel apud Tauros humano gaudens
 sanguine.

n *Quod cum Leucadiis.* Strabo lib. 10. Et vide nostras leges
 Connubiales l. 15. numero 100. incip. Memoratur.

o *Fuitq, apud Albanos.* Strabo libr. 11. Quidam huius ne-
 gotij

polleret, diu seruatum, & oppipare faginaturn, apud aras fisterent, eumque furiali carmine excantatum, quibusdam additis precationibus, cum aliis hostiis immolarent. Tantaque animorum insipientia fuit, & tam præceps libido imperiti vulgi, vt omnes ferè mortales in p templis coire, & nefandis libidinibus immisceri, ac pudendis genitalibus sacrum facere, quod precationis seminarium forent, nefas non putarent, ita vt Britannis longo tempore mos inoleuerit, coniuges, & nurus nudas, & succo herbarum delibutas, ad templa ducere, & ita supplicare, ac captiuorum sanguine diis litare. Et Corinthi supra mille prostitutas in templo Veneris assidue degere, & inflammata libidine, quæstui meretricio operam dare, & velut sacrorum ministras deæ famulari. Piget referre Romanos tunc rerum dominos, quibus fœdera, leges & sacra exteris dare nationibus imperium fuit, quanto in errore, & quàm tetra caligine versatus fuit victor ille gentium populus, & totius dominator orbis, omni superstitioni obnoxius. Iunones & Genios quotidie sibi asciscendo, & noua numina adoptando: qui etiam extraordinaria sacra ex fatalibus libris facere coacti, Græcum, & Græcam, totidemque Gallos, in foro boario ad placandas deorum iras, sub terras viuos defodere veriti non fuerunt. Licuitque diu in sacris hominem interimere, & diis immolare, adeo vt Saturnum & Latialem Iouem humana placarent hostia, cuius simulachrum, dum sacrificant, humano sanguine prolucebant: donec Cneo Cornelio Lentulo, & Publio Licinio Crasso consulibus, senatusconsulto cautum fuit, ne nouam inducere religionem, neue hominem immolare, aut humano sanguine litare cuiquam liceret. Item præter notissimos deos homini vix initiato, & nondum in lucem edito, turbas deorum tanquam pedisse, quos atque pædagogos, & tot vanitates præfecere: y Profam, z Postuertam, a Egeriam, b Fluoniam,

Coitus in sacris.

Britanni litant sanguine captiuorum.

Meretrices in templo Veneris habitantes.

Romani. Homines viui defossi.

Homines immolare apud Romanos quando vetitum.

ANNOTATIONES.

gotij ignarus sacram hastam tenens, qua mos est hominem mactari, atque ex multitudine procedens, eam in cor per latus vrget, illo cadente, quædam diuinationis signa captant atque in commune proferunt, tum corpore in locum quendam delato, id omnes supergrediuntur huiusmodi piaculo vtentes. Sed superioribus addendum puto, quod & Ægyptij homines rufos ad sepulchrum Osiridis sacrificio mactabant, teste Diodoro Siculo libro 2. Et Achæi, qui ex Athamantis genere natu maximus esset aditu curiæ interdicebant: quod si quis fortè adiisset, continuo mactabatur toto corpore coronis cooperto, Herodoto lib. 7. Et Tarquinienses 307. milites Romanos captos immolarunt, apud Liuium 1. Dec. lib. 7. Et Pœni omnibus annis Herculi humana victima sacrificabant, Plinio lib. 36. cap. 5. Et Britanni hospites pro hostia immolabant, Acroni enarranti illud Horatij lib. Carm. 3. Ode 4.

Visam Britannos hospitibus feros.

Et apud Siculos Palacidij primum humano sanguine placabantur: sed postea quibusdam sacris mitigati sunt. Seruius in illud Virgilij lib. 9. Æneid.

—Placabilis ara Palici.

Et Lactantius enarrans illud Statij lib. 12. Thebaid.

—Siculusq; licebit

Exorare deos.

Athenienses in insula Lemno, si quis centum hostes interfecisset, Marti hominem sacrificabant, vt autoritate Diophanti Lacedæmonij, & Sosicratis scribit Fulgentius in interpretatione vocum antiquarum, cap. 5. vbi de nefrendibus suis tractat. Idem Athenienses tres filios Sandarices sororis Xerxis Regis viuos captos Euphronitidis vatis iussu Omestæ Libero patri immolarunt, teste Plutarch. in Aristide. Busiris Ægyptiorum Rex aduenas & hospites immolare solebat. Ex quo Virgilius lib. 3. Æneidos post princ.

Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Vbi Probus & Seruius id annotarunt. Itali etiam Ioui & Saturno homines immolabant, teste Lactantio lib. 1. c. 21. his verbis, Galli Hefum atque Teutatem humano cruore placabant deos: qui sane feralis ritus diu similiter apud Italos stetit, qui Latialem Iouem & Saturnum humana placabant hostia. Et Romani post Cannensem cladem homines (vt deos iratos sibi placarent) immolarunt, vt est apud Liuium, 3. Decad. lib. 2. Interim, inquit, ex fatalibus libris sacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario sub terra viui demissi sunt in locum saxo consepum, ibi antè hostiis humanis Romano sacro imbutum. Hoc autem postea edicto est abolitum, vt testatur Plinius Naturalis historiæ, lib. 30. cap. 1. his ver-

bis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur.

p In templis coire.] Vide omnino quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus l. 15. num. 105. incip. Quanquam. & multis sequentibus.

q Ac captiuorum sanguine.] Solinus cap. 25. aut aliorum sectione 35. & Acron in Horatium lib. Carm. 3. Ode 4. & Plinius lib. 30. cap. 1. de Magia loquens (quæ præcipue humana constabat victima) sic ait, Britannia hodieque eam attonitè celebrat, vt dedisse Persis videatur. Et paulò post in fine capitis, Non satis æstimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiofissimum erat, mandì verò etiam saluberrimum.

r Et Corinthi.] Strabo lib. 8. Et vide Athenæum lib. 13. cap. 11. & dictas leges nostras Connubiales l. 15. quo loco nuper citauimus.

s Iunones.] Hæc vsque ad versic. Qui etiam. sunt Plinij lib. 2. cap. 7. vide etiam Ciceronem li. 2. de Natura deorum. Sed & Genios, Seneca lib. epist. ad Lucilium 19. epist. omnium 110. & Lactantius lib. 2. cap. 15. & alibi diximus.

t Qui etiam.] Liuius 3. decad. lib. 2. & Plinius lib. 28. c. 2. non multò post principium.

u Vt Saturnum & Latialem Iouem.] De his duobus Lactantius lib. 1. c. 21. & diximus suprâ.

x Donec Cn. Cornelio Lentulo.] Plin. li. 30. c. 1. Et vide omnino quæ scripsimus in nostris Com. Retractuum tit. 1. in præfat. num. 59. incip. Sed quantum. Et diximus etiam suprâ hoc eod. cap. in verbo, Fuitque apud Albanos.

y Profam.] De hac Gellius lib. 16. c. 16. in fi. Quando contra naturam fortè conuersi in pedes pueri, brachiis plerunque diductis retineri solent, egrius tunc mulieres enituntur. Huius periculi deprecandi gratia, aræ statutz sunt Romæ duabus Carmetibus: quarum altera Postuorta nominata est, Profam altera, à recti peruersique partus & potestate & homine.

z Postuertam.] Gellius vbi suprâ proximè. & Macrobius lib. 1. Satur. c. 7. vbi Postuortam appellat, nisi hæc alia dea fuerit, quod magis puto: nam & illic Anteuortæ alterius deæ meminit, eaque aliunde dictas fuisse tradit.

a Egeriam.] Apud Festum Pomp. li. 5. vbi dicit eam ab egerendo partu dictam: ob quod à mulieribus colebatur. Ea autem colebatur in luco Aricino, cum qua Numa Pompilius & connubium & colloquium se habere simulabat, vt author est Plutarchus in vita Numæ, & Liuius 1. Decad. lib. 1. Ouidius lib. 3. Fastor.

Egeria est quæ præbet aquas, dea grata Camænis,

Illæ Numæ coniunx, consiliūq; fuit.

b Fluoniam.] De qua Martianus Capel. in nuptiis Mercurij, & Arno

^c Lucinam, ^d Pilumnus, Picumnus, ^e Edusam, ^f Potinam, ^g Maiam, quæ Fatua dicta est, quos sibi deos finxit antiquitas, etiam ^h Stabilinum, & Statanum, ac Fabulinum, ⁱ aliosque Magnos, ^k alios Geniales, ^l alios Indigetes, ^m nonnullos Patrios deos venerati. Ad eodè ignara superstitio hominum mentes depravat, & nonnunquam sapientum animos transfuersos agit. Quantum debemus CHRISTO domino, regi & doctori nostro, quem verum Deum veneramur & scimus, quo præmonstrante explosa ferarum gētium doctrina, rituque immani & barbaro, veram religionem edocti, humanitatem & verum Deum colimus cunctisque erroribus, & infandis ineptiis, quas prisca coluere, quid quæque deceat, & quibus sacris, quaque mente Deum colere oporteat, noscitur?

ANNOTATIONES.

& Arnobius aduersus Gentes, & Festus Pompeius libro 6. vbi ita vocatam Iunonem dicit, quod eam sanguinis fluore in conceptu retinere dicebant. Et nos quoque de hac diximus supra lib. 2. cap. 25.

^c *Lucinam.* Est autem partuum præses, teste Seruio, Terentius in Andr.

Iuno Lucina fer opem.

Virgilius in Pollione, id est, Bucolic. eclog. 4.

Castæ fauæ Lucina, tuus iam regnat Apollo.

In quibus locis modò pro Iunone, modò pro Diana capitur. Cicero lib. 2. de Natura deorum, Luna à lucendo nominata sit: eadem est enim Lucina. Itaque ut apud Græcos Dianam, eamque luciferam, sic apud nostros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant, &c. Plinius lib. 16. c. 44. putat Lucinam dici, quod oculis præsit & luci. Sunt etiam qui à luco dictam putant, qui Romæ Iunoni sacer est in Exquiliis. Vnde Ovidius lib. 2. Fastor.

Gratia Lucina: dedit hæc tibi nomina lucis:

Aut quia principium tu dea lucis habes.

De hac etiam diximus supra hoc eodem lib. 6. cap. 4. in verbo, Lucina.

^d *Pilumnus, Picumnus.* Hi duo dicebantur dii coniugales Varroni lib. 2. de vita populi Romani, apud Nonium Marcellum de Doctorum indagine, vbi & hos præsidēs auspicis coniugalibus designatos esse dicit. Seruius autem in prin. lib. 9. Æneid. priorem dicit usum inuenisse frumenti pinsendi, vnde à pistoribus colitur, & ab ipso pilum dictum. Alterum stercoratorum agrorum usum inuenisse, vnde & Sterquilinus dictus. Virgilius lib. 10. Æneid.

Cui Pilumnus auus, cui diua Venilia mater.

^e *Edusam.* Educam dicit Varro, & ex eo Donatus in Phormionem Terentij, & Edulicam, Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 4. cap. 11. & iterum cap. 34. eodemque ultimo. Vide etiam Nonium Marcellum lib. de Proprietate sermonis in verbo, Edusa.

^f *Potinam.* Varro, Donatus, & Augustinus vbi supra, & etiam eundem Nonium.

^g *Maiam, quæ Fatua dicta est.* Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 12. Hanc eandem, etiam Bonam, Faunamque, Opemque, & Fatuam, Pontificum libris indigitari. Dicta est autem Fatua à fando, eodem teste Macrobius. ibid. Fuit & alia Maia Atlantis filia & Mercurij mater. Virgilius 8. Æneid.

Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.

At Maiam (auditis si quicquam credimus) Atlas,

Idem Atlas generat, cœli qui sydera fulcit.

^h *Stabilinum, & Statanum, ac Fabulinum.* De his tribus Cato Censorinus de liberis educandis apud Nonium Marcell. de Doctorum indagine. Verum non Stabilinum legendum, sed Stalitium videtur ex D. Augustino de Ciuitate Dei, lib. 4. c. 21. vbi ita dici à stando scribit.

ⁱ *Aliosque Magnos.* De Magnis diis Virgilius lib. 3. Æneid. non longè post princ.

Cum sociis, natoque Penatibus, & magnis Diis.

Vbi Seruius, eos nominat qui ita dicebantur. Et de his quoque dictum est supra hoc eodem lib. 6. cap. 4. Vide etiam Macrobius lib. 3. Satur. cap. 4.

^k *Alios Geniales.* Festus Pompeius libro 7. & diximus supra ibid.

^l *Alios Indigetes.* Virgilius lib. 1. Georg.

Dij patrij indigetes.

Vbi Seruius Patrij dii sunt, qui præsunt singulis ciuitatibus, ut Minerva Athenis, Iuno Carthagini. Indigetes autem propriè sunt dii ex hominibus facti, quasi in diis agentes Liuius 1. Decad. lib. 8. Lares, dii nouenfiles, dii indigetes, diui quorum est potestas nostrorum hostiumque. Idem Seruius in illud Virgilij lib. 12. Æneidos,

Indigetam Æneam scis ipsa, & scire fateris

Deberi cœlo, fatisque ad sydera tolli.

Et Strabo lib. 15. dum loquitur de diis Indorum. Festus li. 9. & Macrob. in somnium Scipionis lib. 1. c. 9.

^m *Nonnullos Patrios deos.* Virgilius. libro 1. Georg. & ibi Seruius, ut diximus supra proximè. Et Tibullus libro 2. elegia 1.

Dij patrij, purgamus agros, &c.

Cicero Philip. 2. Repetebant præterea deos penates, patrios, aras, &c. Et Dionysius Halicarn. qui & hos Hercæos & Genethlios à quibusdam vocari dicit. Corn. Tacitus lib. 1. Cerni, inquit, adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ diis patriis suspendere. Paulus Orosius lib. 6. cap. 5. Et vide supra eodem libro 4. Sed & alios multos deos poteris addere ex Varrone, & ex eod. Diuo Augustino de Ciuitate Dei, libro 4. cap. 8. 11. & 21. & aliis eiusdem libri & Arnobio in libris contra Gentes.

F I N I S.

INDEX

RERVM AC VOCVM,

SCITV MAXIME DIGNARVM

IN SEX GENIALIVM DIERVM

LIBRVS ALEXANDRI AB

ALEXANDRO.

ABATOS insula quæ. 589.590
 abdomina à quibus & cur epulis
 interdicta. 249
 abiectis armis plausu facere, quid.
 350
 Abij & Caluij Scythis qui qualés-
 que habiti. 381.397
 abluendi cadaueris, & vngendi, &
 vestiendi mos olim quis. 221.222
 abluendorum infantium mos olim quis. 178
 abolla quorum vestis. 528
 aboriginum Rex quidam, vbinam Romæ cæsus & sepul-
 tus. 670
 abraham à quo ethnico Imperatore inter Lares cultus.
 685
 abradata conus in bello cuiusmodi. 59
 abretano Ioui quid immolare, piaculare sit. 253
 abrogari quæ leges poterant. 730
 abrogatio legum quando aut quomodo fieret. 690
 abscindere aurem amicitia causa, vbi frequens. 75
 abscissi, Romæ olim qui, & quomodo habiti. 462
 absentes ædilitatem quin acti. 335
 absentibus quando triumphus decerneretur. 82.592
 absentium ratio vbi nulla. 331
 absinthio marino qui maxime vtantur in sacris. 403
 absolutionis notula seu literæ apud Romanos quæ. 212.
 213
 absque mola salsa & igne nullum fieri sacrum. 408
 absque philosopho vbi nullum fiat sacrum. 409
 abstinere vino quibus sit maxima mulcta. 213
 abydu quorum regia. 219
 Academia Athenis quid. 239
 acadinus fons quid miri præstare solitus. 482
 acæna quid. 133
 acca Larentia quæ. 74
 accæ Larentia cur instituta sacra. 75
 accendendi ignis in sacrificio mores qui. 410
 accensas faces gestare, quibus in ludis familiare. 710
 accensi qui. 11.725
 accensus quis, & quod eius officium. 77
 accessus ad inferos proximus, vbi olim creditus. 228
 accij Synceri laus. 89
 accipitris effictio Aegyptiis quid. 158
 accipitrem necasse, Aegyptiis quantum nefas. 213
 accipitres qualia adferre omina putentur. 497. & seq.
 accius poeta tragicus, quando & vnde natus. 88
 accubandi in conuiuio mos. 560. & seq.
 accusatori horæ ad dicendum præscriptæ quot. 371
 accusatori subscriptores aut suggestores in dicendo adesse.
 215
 acerra quid. 343
 acetabulum quot sit drachmarum. 164
 achæi quot & quales summum magistratum gerentes ha-
 bere soleant. 208

achæorum de Imperatore suo institum quod. 4
 achaicus conuentus ex quot constiterit ciuitatibus. 312
 achaicus quis qua de re cognominatus. 113
 achates annulus quis. 447
 acherites vnde dictus. 123
 acherusius specus quis. 228
 achilles cuius occisor. 7
 achilles apud quos vel nominari vetitus. 138
 achilles quantis donis ab Agamemnone donatus. 418
 achillis asylum vbi. 286
 achillis mentionem facere vbi capitale sit. 648
 achillis præceptores qui. 179
 achillis templum non intrari ab auibus. 137
 achillis super morte Patrocli quantus luctus. 223
 achillem qui vt Deum colant. 623
 aciei disponendæ modi seu formæ quales ac quot. 461.
 & seq.
 acierum vulgaris apud Romanos ordo quis. 341
 acierum instruendarum alia atque alia ratio. 343. & seq.
 acilij de Antiocho triumphus quis. 645
 acinacem qui quomodo pro Deo colant. 744
 acinaces quorum proprii. 719.720
 acino vna passæ quis poeta aliquando strangulatus. 636
 acor quis quorum Deus. 744
 acradina Syracusis quid. 669
 acra Veneris templum quibus adire vetitum. 613
 acrocorinthus quid. 668
 acrocorinthum qui haberet, quid habere dictus. 669
 acron dux à quo victus. 42
 acronis error. 218
 actuarij quomodo orationes quantumuis præcipitatas ex-
 cipere soliti. 194
 actus proprie quid sit. 161
 actus quadrati duo, quid. ibid.
 actus in comædiis ac tragædiis quot tantum seruare soliti.
 699
 acutis lapidibus cur forum à Catone stratum. 127
 Adad siue Adadus quorum Deus. 623
 adagiorum aliquot paucis explicatorum catalogus. 506.
 507. & seq.
 adagium sceleratum inter patronos causarum, quod. 506
 adamas perpolitus in medio marmore vbi repertus. 478
 addicti, quales serui dicerentur. 462
 adespota qui dicti. 462
 adiatrix quo in triumpho & quanto Augusti luctu occi-
 sus. 597
 adiciales cœnæ quæ. 274
 adipales cœnæ quæ. 676
 adlecti patres qui. 364
 administrationibus quæ regio partita. 193. & seq.
 ad myrtum canere. 176
 adolescentæ Maia qui immolent. 178
 adolescentes vbi in sacris flagellarentur. 411
 adoneus quis quibus sit Deus. 630

Index.

adonia Athenis sacra quæ.	710	ægyptij quomodo sacerdotes eligere soliti.	117
adonis quæ dea vocata.	627	ægyptij quorum animalium figuris, affectus hominum in-	
adoptiones irritæ quæ.	112	dicarint.	158
adeptui filij quorum ferrent nomina.	462	ægyptiorum cum sororibus incestus.	69
adorari reges ubi & quomodo solent.	153	ægyptiorum dea.	623
adorationem qui imperatores aut exegerint, aut respue-	ibid.	ægyptiorum regum cognomina.	7
rint.		ægyptiorum ridiculus in sacrificiis mos.	411
adorea quid.	414	ægyptiorum sacerdotum sanctitudo quanta.	398
ad palum exerceri.	58	ægyptiorum sacra Romæ vetita.	160
ad præpositionis vis.	188	ægyptiis principes deorum qui.	619. & seq.
ἀδερφός πολεμῶν quid.	508	ælij Catti consulis abstinencia quanta.	248
adranus quorum deus.	623	æliorum quanta aliquando Romæ modestia & frugali-	
adriaticum mare unde sic dictum.	313	tas.	247. 248
adscriptitij milites qui.	725	æmylia tribus unde dicta.	50
ad triarios rem redisse, quid.	509	æmyliani Scipionis res gestæ quantæ.	52
aduenas qui pro hostiis mactare soleant.	361	æmyliorum (rectius Aemiliorum lege cum iudicio non in	
adulta Iuno quibus propitia præcipuè habita.	105	hactantum editione authorem nostrum sequimur) ori-	
adultus Iupiter quibus potissimum inuocari solitus.	ibid.	go & etymologia quæ.	28
adultera ubi pro supplicio omnibus exponi solita.	316	æneas quod militare signum vexerit in Latium.	319
adulteram ubi viro liceat punire, non vxori adulterum.		æneæ regia quæ.	369
ibid.		æneus taurus, quorum fuerit olim militare signum.	319
adulteria qua potissimum lege coercita.	316. & seq.	ænobarbi unde dicti.	24
adulteria ubi vel impunita, vel ignota.	317	æolius canendi modus qualis.	322
adulterij apud diuersos quàm diuersa pœna.	ibid.	æquanimitas cuius aliquando tessera.	325
adulterij suspectam quomodo Hebræi experiri aut punire		æquimelum quid.	302
soleant.	318	æquinoctiales horæ quæ.	426
adulterinæ Lyfimachi literæ quomodo à Pyrrho deprehen-		ær purus aut crassus ubi.	230
sa.	152	ærem, rerum omnium principium quis asserat.	477
adulteri quàm grauitè à Cæsare Tiberio puniti.	357. &	ære grano qui ad quid vterentur.	428
sequentibus.		ærarium à Cæsare expoliatum, quàm fuerit diues.	95
adulterorum Athenis pœna quæ.	317	ærarium Romæ in cuius dei æde fuerit & cur.	ibid.
adulteris opportuna sacra quæ.	649	ærarium sanctius ubi & quod.	ibid.
adunci nati indicium.	154	ærarij cura à quibus ad quos translata.	94
Æacus cur Iouis filius habitus.	139	æraria diuersorum populorum ubi quondam fuerint.	95.
ææa quo signo militari vsa.	319	& seq.	
æclon quid.	562	æraria extra urbem quibus in oppidis Romani habuerint.	
ædes deorum Romæ quales.	97	95	
ædes Herculis Romæ quàm variæ.	137	ære diruti qui.	131
ædes Iunonis Romæ quot.	271	ære fuso, non signato, qui in commerciis vtantur.	387
ædes sacras dicare quorum fuerit.	ibid.	ære graui quomodo vterentur Romani in emptionibus.	
ædes quomodo & singulariter & pluraliter vsurpetur.	652	388	
& seq.		ærei nummi in Latio inuentor quis.	388
ædes sacras de cælo tangi, quid auspicij sit.	494	æris quantus in Macedonia prouentus.	362
ædes siue sacella in Capitolino colle quot.	666	æschines orator cuius.	635
ædium sacrarum cura penes quos esse soleat.	263	æschylus quo in certamine, à quo, quanto cum morte	
ædificia in publicum porrecta demoliri quorum fuerit.		victus.	707
ibid.		æsculapij festa Athenis quando.	281
ædificiorum apud diuersos ratio quàm diuersa.	666	æsculapij phanum extra urbem quare.	97
ædiles an fuerint sacrosancti.	336	æsculapio quæ tantum animalia offerantur.	253
ædiles in Thessalia qui qualésve fuerint.	ibid.	æfopi patina quanti constiterit.	564
ædiles primum creati, qui, quales & quot fuerint.	333. 334.	Æstatem auream vouere quid sit.	297
ædiles quibus potissimum incumbere solerent.	711	æstate quomodo prandere solerent.	246
ædiliū munus quod.	333. 334	æstiuus annulus quis.	447
ædiliū potestas nimia coercita.	334	æs ubi seminetur & crescat vt frumentum.	354
ædilibus animaduertenda quæ.	336	ætās admittendorum in senatum quæ.	374
ædilitas quando cœpta.	333	ætās consulum aut aliorum magistratuum quæ tantum fue-	
ædilitas quibus interdicta.	336	rit.	211
ædilitatis honos quantus.	334	ætās fungendi magistratus apud diuersos alia atque alia.	
ædilitatis repulsam passus, ac postea imperium adeptus		340	
quis.	335	ætās militiæ adscribendorum olim quæ.	54
ædilitatem cum alio magistratu iungi licuisse.	ibid.	ætās muneris publici præstituta quæ.	339
ægira vrbs vrbi.	313	æthiopis fortuitus occurus, quid quibus præsignarit.	
ægirensia varicina quo tantum sanguine poto edantur.		505	
613		æthiopes quid seu quantum Dario tributū penderent.	
ægisthus quàm mire fabuletur enutritus.	197	362	
ægyptus in quot præfecturas seu regiones partita.	186	æthiopes quomodo & quàm diuersè à reliquis nationibus	
ægyptus quando primum & à quo in prouinciam reda-		scribere soliti.	194
cta.	7	æthiopes quomodo puerorum indolem experiantur.	
ægyptus quid præ cæteris regionibus proprium habuerit.		362	
190		æthiopes quo pacto mori ac sepeliri soleant.	204
ægyptij cuiusmodi in bellis vsu signis.	319. 320	æthiopum amictus militaris cuius sit coloris.	56
ægyptij & Athenienses quomodo scœnus inhibuerint.	119	ætæ incendio quis se, vt deus haberetur, iniecerit.	624
		æroli	

Index.

ætoli natura quales.	381	albanorum reges quo cognomine appellati.	5
ætolorum concilium quale.	467	albi quid præ se ferant.	155
ætolorum in prælio mos quis.	732	albis lapillis qui quid notent.	284
Affinitas Sex. Tarquinij & Collatini quanta.	599	albis scutis qui vterentur.	718
affixos sudibus homines, qui quomodo diis immolarent.	746	albis vestibus vbi tantum mulieres, nigris tantum viri vtantur.	545
afracta quid.	324	albo gallo quis semper sacrificare soleret rex.	254
Agathes tyches ædes olim celeberrima vbi.	42	album pontificis & aliorum.	110
agamemnonis præceptor quis.	180	album prætoris	111
agarthis quorum numen.	623	albunea dea quæ.	622
agathoclis in epulis moderatio quanta.	564	albus color cui tempori dicatus.	475
agema ala quæ.	14	alcibiades quo in bellis naualibus vsus signo.	324.325
ager Romanus vbi terminaretur.	17	alcibiadis in clypeo insigne quale.	718
ageronalia festa quæ.	650	alcibiadi exitium suum quomodo præsignatum.	423.424
agefilaus quam Lycurgi legem abrogarit.	215	alcæus poeta cuius & quid primus inuenerit.	631
agefilaus qua de re accusetur.	347	alces à quo quibus in ludis publicitus exhibitæ.	704
agefilaus Rex quàm pueriliter cum filiolo ludere solitus.	293	alcmeon cuius discipulus.	87
agefilai apophthegmata.	19.624	alcmon riuius vbi.	393
agefilai pia sententia & laus.	398	alea quibus & quando vetita.	295
ἀγάρηες quos Persæ vocent.	80	alea qui principes quàm maximè delectati.	293
aggerum in Quirinali colle nomina quæ.	674	alexander Epirota quale habuerit aliquando Dodonæ vaticinium.	605
agis Rex quò aliquando confugerit.	287	alexander Indum nauigans, qualibus nauium signis vsus.	325
agidis Regis ornatus militaris.	57	alexander Macedo per quos contextis vestibus vsus.	352
agidis Regis quantum in foeneratores odium.	19	alexander quid exercitij ociofis militibus imposuerit.	58
agillina, cuius olim regionis vrbs, & quo deinceps nomine dicta.	313	alexander quos potissimum militiæ adscriberet.	55.56
aglaia quæ.	ibid.	alexander quoto Februarij die & natus & mortuus.	423
agmina Germanorum in præliis qualia.	682	alexander Seuerus quàm multa introduxerit noua vestigalia.	363
agna cui deæ sacra.	255	alexander Seuerus qua se oblectare solitus re.	293
agon, qualis aut quorum in sacrificiis vox.	409	alexandri contra Darium victoria inaudita.	741
agon quid.	352	alexandri dies natalis quis.	280
agonales dies qui.	ibid.	alexandri imaginem in annulis qui olim tulerint.	160
agonalia quid.	651	alexandri in annulo signum quod, & quale.	ibid.
agonensis porta Romæ quæ.	674	alexandri præceptor quis.	180
agones in sacris qui.	408	alexandri tabernaculum quomodo ornari solitum.	35
agonius collis Romæ qui.	674	alexandri vestitus militaris quàm fuerit insignis.	57
agoranomi Græcis qui.	356	alexandri Seueri laus.	19
agradianæ portæ vbi.	396	alexandri Seueri modestia seu superbia in triumpho.	644
agratij triumuii qui.	273	alexandri Seueri singulare quoddam inuentum.	111
agricolarum dii qui.	621	alexandria quot & quas habuerit regias.	220
agricultura quàm fuerit olim honesta.	247	alexandriæ & alibi qui triumpharint, non Romæ, quam quam Romani.	637
agrigentini quales Platoni.	578	alexandriæ magnificentia quomodo ex auibus prædicta.	501
agrigentini quàm studeant seu insaniant equis.	688	alexandriam fascis cur non ingrederentur.	81
agri male culti aut arati pœna olim quæ.	247	alexandrinæ naues quo proprio vtantur insigni.	324
agrippæ vnde dicti.	30	alexandrini natura quales.	380
agrippæ Herodi quæ auis regnum portenderit.	500	alexandrinorum vetus in conscribendis militibus mos.	56
agrippæ Scythiis qui quantique putentur.	381.382	alexandro Alexandrio quid Romæ aliquando monstri apparuerit.	118
agrippina qualem in senatu aliquando locum adepta.	373	alexandro quæ aues interitum præsignarint.	499
agrippinæ quot lictores tribut.	79	alexandro quid coacta Pythia responderit.	604
agrorum lustrandorum ratio quæ.	595	alexandros qui deus cognominatus.	138
agrorum metiendorum alia atque alia ratio.	133	alia atque alia fuisse legionariorum, prætorianorum, auxiliarium vnus & eiusdem exercitus signa.	319.320
ægyj dii qui.	547	alica quibus ignota.	556
agyleus quis Deus & cur dictus.	ibid.	alienam segetem pellicere, quæ lex quomodo vetuerit.	655
Aiacis asylum vbi.	286	alieni æris cognitio penes quos esse soleat.	263
aiax quid, quòd cum Hectore pugnasset, adeptus.	418	alieni æris solutio quomodo & quàm rigide exigi solita.	664
aij Dei ara vbi.	150	alieno milite an & quomodo Romani vsi.	14.15
αἰσώμη Græcis qui.	432	alienum canem ædes intrasse, quid portendat.	503
αἰσώμη quæ dea cognominata.	254	alitta quæ quibus sic vocetur dea.	627
αἰσώμη vicisse, quid.	508	allium iurando testari qui soleant.	479. & seq.
Alabandei quàm ridicule simulachra fingant.	378	allobroges cui Romano cognomen dederint.	114
alabandus quorum Deus.	625	allobroges in cuius fuerint clientela.	575
alæ diis appictæ quot.	378	alloquutionis templum vbi.	150
alalcomenij quam apud se deam natam iactitent.	624	alogij reus apud Græcos quis.	340
alano habitu quis Imperatorum primus vsus.	536	alopecia tribus quæ.	51
alarij qui.	730	alphenus cuius discipulus, & eius de supellectili sententia.	52
alarum diuersa apud Græcos nomina.	13		
alaudam quis quam legionem nuncuparit.	ibid.		
alba creta quorum pedes illinerentur.	275		
alba vestis quibus gentibus sit vestis lugubris.	222		
alba in veste quæ ludos spectarent.	710		
albanorum in sepeliendo consuetudo quàm ridicula.	202		

Index.

alphenus ex tēfore quantus euaserit iurifconsultus.	738	ἀναγνώσκω qui dicti.	194
altaria terrestrium & inferorum quàm diuersè fierent.	407	ἀνακολυπῆναι quæ.	105
altenius mons vbi, & quid ibi miri fiat.	145	analecta quid.	429
altitudo certa domorum vbi, à quo, & cur præscripta.	580	anandatus quorum Deus.	623
alueum lusorium è gemmis preciosissimis quis triumpho intulerit.	639	anasterion quis apud Athenas mensis.	307
Amalthæa cuius sibillæ nomen.	270	anatis dea quæ.	486
amanuenses qui.	310	anaximandri opinio de diis quæ.	744
amanus quorum deus.	623	anaximenes quid primus excogitarit.	427
amare cui intestino addicatur.	585	anaxyrdes quid.	535
amaricinum quid.	507	ancaria quæ seu quorum dea.	626
amasis quomodo ab vnoquoque vitæ rationem exigi iussit.	262	ancilla serpentem enixa, quid portenderit.	198
amasis Persæ in Barceos quanta perfidia.	484	ancillarum vestes quales.	532
amasis regis cuiusmodi in ocio oblectamenta.	293	anci Martij regia vbi, & quid ibi Cicero passus.	218
amasi quale à militibus impositum diadema.	83	ancon quid loci Carthagine olim esset.	214
amastris arx quæ.	668	ancora cuius olim Regis in annulo insigne.	159
amata quæ virgo, suo nomine tacito, vocari soleret.	687	ancora pro caduceo qui vsi.	459
amatorius vultus quo colore insinuetur.	155	ancoræ imago in femore quibus natiua fuerit.	159
amatum non fuisse, vbi & quibus dedecus sit.	175	ancylia vnde ferri solita.	76
amazone quis in annulo pro signo vsus.	160	ancylum mouendorum & condendorum consuetudo quæ ibi.	
ambaruale sacrum vbi, & cur & quando fieret.	252.595	andramitis Lydorum rex quid primus fecerit.	176
ambitio Athenis quid intulerit.	278	andria cretensibus quid.	561
ambitio quanta Romanos aliquando inuaserit.	277.278	andrimachidarum in locandis nuptui filiabus mos.	72
ambitiosi quàm soleant populo assentari.	277	andronitis quæ domorum pars fuerit.	577
ambitus quàm variis legibus retusus.	ibid.	andronodorus quorum legislator.	654
ambitus seu area templi alicuius, quibus cæremoniis consecratur.	691	anemotis Pallas quæ, & cuius rei dominium habeat.	298
ambronum in præliis aggrediendis mos.	342	anetis qualis dea.	71
ambrosia qui in sacris ornentur.	403	anetistos quæ dea à quibus sic appellata.	627
amburbialis victima quæ.	594	angerona qualis dea, & quomodo effingi solita.	446
ambustus, cuius Romani cognomen, & vnde.	29	angiportus patricius.	147
ametridis (alij Amestridis reginæ quàm sceleratum & impium votum.	301	anguillæ effigies quibusdam quid.	158
amicos Romani quos nominarent.	434.435.	anguillarum tergo qui olim castigarentur.	180
amictus Gabinus quis.	44	anguillas coronatas qui diis offerre soliti.	255
amictus mortuorum, laneos an lineos esse oporteret.	220.	anguium in Syria mirabilis quædam natura.	145
& seq.		animaduersio dominorum in seruos qualis.	655
amictus regum aliquot, qualis.	529. & seq.	animaduersio in malos tutores aut filios contumaces, ad quem pertineret.	715
ammon à quibus maximè cultus.	745	animaduersio in peccantem quare fiat.	213
ammonis effigies qualis.	610	animaduertere in reos aut facinorosos quorum fuerit.	271.
ammonij oraculum vbi & quàm olim celebre.	610		
ammoniorum oraculorum petendorum cæremoniæ quæ.		272	
&c.	610	animalia ab Aegyptiis immolari solita quæ.	253
amnemones in Gnido qui.	365	animalia alia atque alia diuersis diis seu deabus sacra, quæ.	
amnestia lex quæ.	664		252.253
amœbæum carmen vbi potissimum cani solitum.	106	animalia hostiis apta quæ.	250
amor erga vxorem quis.	52	animalium figuris qui olim pro literis vsi.	193
amori & Amicitia qui qua de causa ante prælium sacrificent.	342	animalium pellibus qui pro vestibus vsi.	538
amori siue amouendi à sacris, qui.	691	animas mortales esse qui philosophi opinati.	745
amphiarus quis, & quibus post mortem honoribus cultus.	608	aniensis tribus quando cæteris tribubus addita.	50
amphiarai templum & oraculum quanti olim putatum.		anio vetus & nouus, quales Romæ fluuioli.	673
ibidem.		anna Perenna qualis nympha.	279
amphietyonici conuentus populi qui & quot.	467	annales maximi qui dicti.	114
amphietyonum conuentus qualis aut vnde.	ibid.	annaria lex quæ.	339
amphietyonum conuentus ex quibus conficeretur aut constaret.	313	annarus Rex quàm fuerit luxuriosus.	564
amphycipellum quid.	242	annularis seu medicus.	447
amphimafchalos quorum tunica.	540	annulus nuptialis cui digito inferi solitus.	447
amphippi qui.	725	annulus sponsæ quis dictus, & qualis fuerit.	101
amphitheatra olim Romæ qualia ac quanta.	442.443	annulo donari à Rege apud Persas, quid.	75.160
amphitheatrales togæ.	525	annulo ferreo vbi promiscuè vtantur omnes.	160
amphora vini vna quis aliquando ambitus damnatus.	277	annulo quis digitus cur potissimum ornatur.	447
amphorarum diuersitas quæ.	162.163	annuli aurei quando è digitis olim deponendi fuerint.	159
ampliationis tabella quæ.	212	annulorum aliquot species.	447
amygdalæ quibus quotidianus cibus & panis vice sint.	245	annulorum aureorum ius an aliquando promiscuum Romæ fuerit.	189.190
Anacharsis in Athenienses dictum quod.	370	annulorum aureorum promiscuus vsus quādo cœperit.	160
anachis deolus quis.	620	annulorum ius quibus initio Romæ concessum.	189
anacreontis quàm mira mors.	636	annulorum quæ in castris differentia.	191
		annulis qualia diuersi insculpta seu infixata habuerint signa.	
		159	
		annulos quos & qui initio gestarent Romani.	ibid.
		annus à diuersis gentibus quomodo metiri aut distingui soleant.	303.304
		annus magnus quis seu quid.	304.305
		anni symbolum Aegyptiis quale.	305
		annum	

Index.

annum verum qui tandem repererint.	304.305	apes cuius aliquando infantis ori infederint.	501
anni & tempora vt à tribunispl. numerarentur, non à con-		apes quem olim infantem melle aluerint.	197
fulibus aliquando motum fuisse.	452	apes quid præsignare auguribus dicantur.	500. & seq.
anni quot sub tribunis sine consulibus acti.	ibid.	aphester Gnidiis quid.	365
annorum aliquot diuersorum catalogus.	305	aphetæ qui dicti.	285
annorum numerus vnde Athenis, vnde Lacedæmone fieri		aphetor quid.	3
solitus.	276	aphrica cui cognomen dederit.	121
annona duplex quibus dari solita.	416.417	aphricanus minor quis.	ibid.
annonæ cura penes quos magistratus Romæ fuerit.	334	aphri natura quales.	380
annonæ præfectus quid curaret.	714	aphri pastorij quomodo & quæ vota facere soliti.	300
an omnis Cæsaris voluntas, lex habenda sit.	738	aphrodisium iuramentum quale.	484
anonymi pueri vbi sint.	179	aphrodite quæ dea vocetur.	627
an partus ancillæ in qua vsusfructus legatus est, in fructu sit		aphrorum Deus quis.	623
iurisconsultis habendus.	31.32	aphrorum vestes militares cuius essent coloris.	41
an sapienti vxor ducenda.	348	apis aut serapis quid.	610.611
Anser cui propriè dicatus.	258	apis quibus maxime cultus.	744
anserem mortuum quis philosophus quàm luxerit.	688	apidis oracula qualia, & quibus modis redderentur.	611
anseris sacri vbi quondam Romæ alerentur.	666	apidi ex qua tantum aqua potus exhiberetur.	680
anseribus qui vel vtantur in sacris, vel non vtantur.	253	apium herba qualis.	109
antæus vnde genitus.	139	apium quibus in sacris adhiberi solitum.	590
antæi regia olim vbi fuerit.	219	apij coronæ quales.	473
antenodora cuius deæ ædes.	651	apio in quibus ludis victor coronaretur.	ibid.
anteriorem capillum, qui cur abradant.	541	apio opus esse vbi olim prouerbialiter diceretur.	109
antesignani qui dicti.	717	apobate quid ludi sit.	294
antesignanis cedentibus, quomodo acies mutaretur.	344	apocinus quid.	182
antesterion quis quibus sit mensis.	307	apolecti Aetolis qui.	372
anthesis tribus quando cæteris addita, & eius prærogatiua.		apolectum Aetoli quid vocent.	365
50		apodectæ Athenis quid.	265
antica regio auguribus quæ.	549	apolides qui.	309
antichir quid.	445	apollo & Liber apud quos eisdem & sacris & honoribus	
antidota contra Venerem.	450	colerentur.	630
antigonus Rex quomodo Romæ occisus.	398	apollo & Minerua quibus gentibus patrij dii sint.	625
antigoni de Pyrrho elogium.	217	apollo, quorum aliquando fuerit tessera.	325
antigoni Regis insolentia & diadema.	53	apollo vbi natus & alitus.	606
antigoni Regis præceptor quis.	84	apollinis cognomina quàm essent diuersa.	628
antimachus poeta quis ac cuius.	180	apollinis simulachra in diuersis tēplis quæ diuersa. 603. & seq.	
antiochia quorum regia.	635	apollinis templa Romæ vbi & quàm multa.	98
antiochius cadus quanti capax sit.	220	apollini quàm variè apud Græcos litari solitum.	251
antiochus quo nomine alam militum præcipuam (si recte		apollinares ludi cur, quando & à quo instituti.	587
scriptum) nominarit.	163	apollonius Tyaneus quid à diis petere solitus.	407
antiochi apophthegma.	14.731	apollonio Tyaneo vnde & quàm preciosus annulus.	160
antiochi in exercitu ornando luxus quantus.	738	apollonium quis Imperator cum Christo quomodo colue-	
antiochi Soteris tessera quæ.	191	rit.	685
antiochi superbia inaudita.	325	apophthegmata aliquot insignia.	37.52.53.54.181.182
antisteria quid.	125	aposisis quid.	182
antisthenes quàm paruo contentus vixerit.	651	apostasium quid.	285
antistius quàm de nihilo repudiarit vxorem.	248	apostropha dea quæ.	627
antonini Cæsaris tessera qualis.	350	apotheosis quid.	622. & seq.
antonini cognomine qui Imperatores vsi.	325	apotheoseos cæremonia seu rationes olim quæ.	623
antonini Philosophi laus, innocentia & integritas quanta.	4	apparandæ expeditionis tēpus præfinitum olim quod.	326
141.709		apparitiones spirituum nocturnas, non esse omnino nugas.	
antonini Pij laus.	19	571. & seq.	
antonius Cleopatæ vbi aliquando præter morem trium-		apparitores qui, & ex qua potissimum natione fierent.	77
pharit.	637	appellationes à quo, ad quem, quomodo vel licitæ vel illi-	
antonius qua ludi specie, quo omine, à quo victus.	295	citæ fuerint.	715
antonius orator cur ex multis orationibus suis nullam edi-		appendices conuiuij quæ.	182.183
derit.	739	appetitus dea vbi olim culta.	41
antonij in Actiaco prælio signum nauale quod.	324	appia via quanta & quàm celebris.	264
antonij in triumpho quanta ostentatio.	870	appius Claudius quàm confidens in iudicium venerit, ta-	
antonij tessera qualis.	325	meti reus.	215
antonio quæ volucres suam præsignarint cladem.	498	appius cur Cæcus seu cæcatus.	135
antoniorum familia vnde orta.	21	appius Pulcher qua fortuna iudicium populi aliquando	
anus vbi & quo authore luctentur vulgo cum viris.	181	euaserit.	332
anymphi qui dicti.	397	appij in Potitios sacerdotes quanta cædes.	135
anyti ambitio quanta.	278	appij vnde dicti.	25
Aosis quale flumen.	314	appij Cæci qualis censura.	265
Apaturia Athenis quid.	711	appuli qui & vbi sint.	88
apelles quo habitu fortunam depinxerit.	40	aprilis cui deæ sacer.	307
apena quid.	476	aprilis Idus cui & quamobrem festæ.	279
aperto capite esse an tecto, vtrum salubrius.	151	apri milliarij qui.	296
aperto capite semper incedere, quàm salubre.	58	apros integros vna mensa qui apponerent.	560
		apuli (aliàs Appuli) cui vento sacrificare soliti.	297

Index.

Aqua à quibus adorata.	743	archigetes quis à quibus cognominatus Deus.	694
aqua mellita quibus diis aut deabus libetur.	258	archilochus cur à Lacedæmoniis eiectus.	131
aqua Mercurij Romæ vbi & quàm celebris.	393	archinus Thebanis quid.	232
aqua omnia constare, cuius philosophi opinio.	202	archita (alibi Architas) quomodo & à quibus aliquando captus.	635
aquæ asperzione quid olim inter gentiles fieri putatum.	397	archytas cuius discipulus & vbi natus.	87
aquæductus quid sit.	161	archontes Athenis qui & quot.	276
aquæductuum cura penes quos olim esset.	271	arcirma quid.	195
aquæductus Romæ qui & quot.	672.673	arcium aliquot insignium catalogus.	668. & seq.
aquæ & ignis quis olim in expiando vsus.	598	ardali ara vbi & qualis.	608
aquæmanaria quid.	54	ardeolæ quid volatu portendant.	498
aquæ principium rerum omnium qui attribuant.	477	area Romæ ante Telluris ædem, cuius aliquando fuerit domus.	301
aquam in certaminibus qui quibus aspergere soliti.	240	areopagitæ à quo constituti.	364
aquarum in periuros miracula ac vindictæ quæ.	482	areopagitæ quomodo sententias ferre soliti.	211
aquarum in sacris vsus ac religio quanta.	405	areopagus quid & vbi, ac quantus eius honor.	ibid.
aquila aurea qui antelata.	84	areopagus quomodo & cur tam incultè tegetetur.	667
aquila quando & quale omen ferat.	496	areta cuius filia, & quàm docta, & quid miri fecerit.	635
aquilæ augurium quæ impediatur.	551	aretium, quæ cuius regionis vrbs.	313
aquilæ militaris signi apud Romanos color quis.	319	argentum deliquatū vbi, & quomodo è terra fodiatur.	354
aquilæ seu fulminis nomina vnde quibusdam data.	124	argentum & aurum quibus aliquando maxime inuisum ac vile.	387.388
aquilæ signum quàm nobile apud Romanos, & vnde illis allatum.	319	argentum nationibus deuictis tributi nomine impositum non aurum.	440
aquilam qui tanquam numen adorarint.	744	argentum vbi primò signatum.	388
aquilæ centū quibus in sacris, & pro quibus offerretur.	297	argenti cælati pondo quot semel in triumpho allata.	639
aquilij iurisperiti laus, & domus eius Romæ vbi.	675	argenti libras quot, diuitibus transgredi non liceret.	248
aquilij cur sic appellati.	23	argento & auro qui theatra ornerent.	516
aquilina fistula quæ.	400	argentatis rhedis vti quibus olim indultum.	373
Ara duodecim diis dicata.	45	argenteam fuisse aquilam militarē Romanorum, & cur.	319
ara ex solis dextris animalium cornibus cōstructa quæ.	607	argentei nūmi vsus quando primū Romæ inualerit.	388
ara maxima Herculis quæ & vbi.	136	argeos quæ simulachra veteres appellarint.	490
aræ deorum apud quos pro asyis essent.	287	arges quis cur dictus.	124
aræ Herculis variæ.	137.138	argilla quibus auspiciis condita, & vnde sic vocata.	503
aræ inferorum quomodo ornentur.	588	argiletum.	146
aræ inferorum rarò accessæ.	ibid.	arginipasa, quæ quibus olim fuerit dea.	627
ararum diuersitas quanta.	401	argiui natura quales.	379
aras deorum tangere, quibusdam quid.	479	argiui quàm Philippo aliquando adulati.	331
arabia ad quid ab Alexandro Magno destinata.	220	argiuorum moneta qualis.	389
arabicæ reip. diuisio quæ.	521	argiuorum post funus quàm sumptuosa magnificentia.	234
arabum abominandus quidam mos.	72	argorum factiones quot.	326
arabum Deus quis.	623	argyroaspidae aut argyraspidæ, qui dicti.	718.719
arabum in ædificando luxus quantus.	579	aticia forum quid aliquando passum.	129
arabum pontifices quæ ornentur.	117	arietis capite qui pro galea in bellis vsi.	59
arabum sepultura quàm sit inhonesta.	204	arietis exta quomodo in sacrificiis coquantur.	412
araneæ letiferi morsus vbi.	146	arietis insolito colore auspiciū quale.	504
ara Paphiæ Veneris quid miri habeat.	614	arietem agris hostium immittere, Græcis quid.	459
arare à triumpho statim quis non erubuerit.	247	arietes vbi sint sacrosancti.	376
aratri vel cōdendis vel euertēdis vrbibus vsus quis.	690.691	arij qui & quomodo pugnent.	733
aratus quàm grande aliquando votum fecerit, sed inhuma-	299	arimaspi qualibus vtantur fistulis.	400
nam, & quomodo persoluerit.	299	arion equus quibus in ludis quàm mirè victor euaserit.	473
aratus quoties fuerit Imperator.	5	aristander quid quomodo Alexandro Magno diuinarit.	497
arati satellites quot.	722	aristarum solarum decussione quid quidam tyrannus in-	198
arbores chartis faciendis appositæ quæ.	192	nuerit.	198
arbores diuersæ diis diuersis sacratæ quæ.	402	aristides qua potissimum re gloriari solitus.	248
arbores infaultæ quæ.	403	aristides vnde in exilium actus.	283
arbores maximas qui pro diis venerati.	743	aristidis sapientia in vitanda contentione.	343
arbores priuatis diis sacræ quæ.	402	aristidis vestitus quis.	538
arbitria principum quando fuerint leges.	736	aristide iustior, quid.	509
arbusculæ in Phasi contra adulterium medicina quæ.	318	aristippus Socraticus quando floruerit.	635
arbuta.	119	aristo quis ac cuias.	635
arcades annum quæ terminent.	304	aristobulus vnde quis dictus.	124
arcano concilio quæ gentes vsæ.	371.372	aristocratia quid.	435
arcarij qui.	309	aristodemus tyrannus quo astu oppressus.	199
arcera quid.	195	aristodemi in optimatum filios edictum quod.	132
arceri à sacris qui soleant.	399	aristogitonis nomen cur seruis Indi prohibitum.	310
arces aliquot insignes, seu oppida instar arcium.	668.669	aristogitonis quàm sanctum fuerit Athenis nomen.	289
archagathus medico quid Romæ primo datum.	357	aristomenes quot centenarios hominum vno sacrificio ma-	745
archelai Regis super Euripide luctus quantus.	223	ctarit.	745
archemoro qui ludi qua de causa instituti.	472	aristomenis cor quale.	583
archi Thessalis qui.	432	aristophanis in poetico certamine iudicis, iudiciū quàm mirum.	708
architas Tarentinus quæ se oblectare solitus.	292		Aristo
archidamus quàm leui de causa quàm grauius mulctatus.	739		
archicrosynes quis.	115		

Index.

Aristophontes quàm sæpe causam dixerit, semper absolutus.	215	afinalis tribus quæ.	51
aristotelis pro Nicanore cuiusmodi votum.	298	asinus ad tibiam seu lyram, quid.	507
aristotelis vestitus qualis.	538	asinus atque asinarius quibus nominibus quam cui victoriam prædiuinarint.	505
arithmetica vbi vulgo pueri docerentur.	181	asinus cui deo proprie immolari solitus.	255
arma quæ quibus vel concessa, vel vetita.	718. & seq.	asinus leonem occidēs, quale Alexandro magno omen.	503
armata dea quæ.	627	asini & regis vocabula quo in ludo mereri solita.	294
armata concilia Gallis quid, & quomodo fierent.	459	asini nomine vocari, quantum Aegyptiis probum.	445
armat os in concilium venire, quibus peculiare.	369	asini vellera quærere, quid.	506
armenia in quot gubernationes diuisa.	187	asinij Pollionis temperantia.	570
armillæ quibus solis darentur.	416	asini quando feriantur.	510
armilustrum.	596	asini quibus qua de causa inuisi.	323
armorum amissionum poena.	131. 132	asini vbi nulli, vbi multi.	445
armorum apud diuersos diuersitas quanta.	718. & seq.	asina quæ quibus dea.	632
armorum seu ornatuum militarium quanta diuersis varietas.	732	asius canendi modus qualis.	322
armorum quanta esset militibus observatio.	35	asparagi spinas in sacrificiis cremare, quibus nefas.	410
arnation Achæis quid.	365	asparago vbi sponsæ coronentur.	102
arniensis tribus quando in urbem recepta.	49	aspendiorum nummi quales.	389
arnophagon cuiusmodi apud Athenas iudicium.	276	asper cur dictus Trebonius.	28
arnophorum quale quantumve Athenis concilium.	364	asphalus quid.	291
arotæ Syraculis qui.	289	as quid sit.	1
arpides, calcei quales.	533	asari quæ oporteret in sacris, quæ elixari.	412
arripere.	73	assentatio candidatorum quanta.	328. 329
arrogationes in quibus comitiis fieri solitæ.	331	asses librarij & triunciales.	439
arroso murium quid portendat.	503	asses quot singulis cœnis impendendi præfixi.	247
ars ludicra quando adhuc Romæ probro fuerit.	239	asses sponsæ iam cum viro congressæ, quot & quomodo spargi soliti.	104
arsaces quis fuerit.	6	asses vnciales & semiunciales.	439
arsacis cognomen qui reges vsurparint.	ibid.	assiduus quis dictus.	663
artabæ diuersitas quæ.	163	assis moneta qualis.	439
artaxata quorum regia.	219	assueti prædæ & rapinis, inter milites qui haberentur.	726
artaxerxes cur Macrochir vulgo cognominatus.	445	assurgere cui, quid.	151
artaxerxes (rectius legendum Astyages) quo contra Cyrum colore vestium vsus.	56	assyrij, quando potissimum se lauent.	428
artaxerxis cum filiabus suis incestus matrimonialis.	69	assyriorum reges quæ aliquando vocati.	6
artaxerxis in delinquentes milites poena quæ.	122	assyriorum regum thesauri vbi recondi consueuerint.	95
artaxerxis pro salute vxoris cuiusmodi votum.	298	astandes qui Persis dicti.	80
artemisia regina quàm Xerxi honorata.	373	astartes quorum deus.	623
artemisiæ trophæum.	67	astrorum natura quæ.	379. 380. & seq.
artemon quid sit.	73	astragali Græcis quid.	290
artes patriciorum ac plebeiorum quàm distinctæ.	520	astragalizontes qui.	ibid.
artes sordidæ quæ, & quibus permixtæ.	ibid.	astrologorum aliquot insignium catalogus.	164
artetij seruus qua de causa quomodo digne fuerit multatus.	286	astus ne an violentia in hoste magis laudetur.	66
artemis quæ quibus dea.	632	astutiæ singularis tyrannorum aliquot exempla.	198. 199
artibus diuersis quàm variè diuersi afficiantur.	384	astyagis somnium quale, & quos exitus sortitum.	310
artificio incumbere, quibus sordidum.	520	astymphaliforum deus quis.	623
artini in Epidauro qui.	364	astynomi Athenis qui.	276
artium liberalium doctores à quo ciuitate donati.	357	asyla aliquot seruis vbi.	286. 287
artolaganus quid.	556	asyla bastiarum omnium vbi.	376
artoptesius panis.	ibid.	asyla apud Spartam quæ.	ibid.
aruales fratres qui, quot, & vnde dicti.	74	asylorum aliquot recensio.	287
aruina cur quidam nominati.	25	asylorum immunitas per quem seu quos sublata.	286. 287
arulam super aram in sacris qui quomodo faciant.	401	Ataulphi Gothorum regis superbia.	4
arundine qui rex cum pueris equitare solitus.	293	atellanarum actores quo priuilegio donati.	50
arundinetum.	119	atheas rex quàm fuerit equorum studiosus.	469
arundinum fructu quæ gens vulgo victit.	246	athenais quidnam prophetissæ fuerit.	270
aruspex quomodo cæsæ hostiæ viscera rimaretur.	407	athenæ cui vento sacra facere consueuerint.	297
arx Capitolio adhærens, quæ quantave fuerit.	666	athenæ eadem ne nunc quæ olim, an aliæ & aliæ dicendæ.	201
arymphæi quanto quibus in precio fuerint.	381	athenæ in quot olim factiones diuisæ.	326
Asarota quid.	429	athenæ in quot ordines distinctæ.	520
asclepiades medicus cuius, ac quantus.	636	athenarum aer qualis.	378
acoliasmus quid.	182	athenis quoto cuiusque mensis die cui deo sacrificetur.	251
asculanorum dea quæ.	686	athenienses quàm ægre quenquam externum ciuitate donarent.	360
asianorum in comportandis preciosissimis quibusque in militiam, mos.	327	athenienses quomodo & quàm pie mortuos sepelire soliti.	204
asiaticarum gentium fortissima olim quæ.	314	atheniensis moneta qualis.	389
asiaticorum aliquot excellentium ingeniorum catalogus.	635	atheniensium in bene meritis dona quæ.	388
asiaticus quis Scipionum cognominatus.	122	atheniensium in consultando infelicitas propè fatalis.	370
asiarchæ Trallianis qui.	432	atheniensium in faciendis votis cæremoniæ quæ.	298
asina vnde quidam cognominatus.	30	atheniensium in Istmiis priuilegium quod.	472

Index.

athenienſium in literas hoſtis deprenſas modeltia quæ.	152	augurum numerus initio ac deinceps quantus.	546
athenienſium in nubendis filiabus mos.	71	auguſtale in caſtris tabernaculum, quomodo & vbi fieri ſo-	
athenienſium magiſtratus quis eſſe ſolitus.	208	litum.	35
athenienſium magiſtratus quibus miniſtris ſeu inſignibus		auguſtales ludi qui.	710
incedere ſoleret.	80	auguſtales ſacerdotes qui.	256
athenienſium militare ſignum quale.	319	auguſtales ſodales.	75
athenienſium regum cognomenta quæ.	6	auguſtarum nomen quæ mulieres ſortitæ.	3
athenienſium ſenatus quantus.	364	auguſtus Octauius per quos conſectis veſtibus uſus.	352
athenienſium ſummus magiſtratus quis.	276	auguſtus Octauius quid nummis ſuis incuti iuſſerit.	390
athenienſium theſaurus vbi recondi ſolitus:	95	auguſtus quàm infirmo fuerit indice.	446
athenienſium tribuum nomina.	51	auguſtus quanti ſenatores fecerit.	366
athenienſibus qui leges ſcriptas tradiderint.	653	auguſtus quo ludi genere maximè uſus.	292
athenio quis quantuſque fuerit.	326	auguſtus quos vt præceptor docuerit.	180
athenionem vocare quid præ ſe ferat.	ibid.	auguſtus quoties fuerit imperator.	45
ἀθεός qui dicti.	745	auguſtus quoties Ianum clauſerit.	43
ἀθεοίτης quid.	445	auguſti in annulo ſignum quod	159
athletæ victi, quo pacem modo peti oſtendant.	347	auguſti in corpore quales eſſent notæ.	ibid.
athletarum paria locique quomodo per ſortes diſpone-		auguſti in deſertores ſtationum pœna quæ.	35
rentur.	471	auguſti in Pollionem petulantia ſeu mordacitas.	105.106
athletarum quàm variæ ſpecies.	239	auguſti nomen quo die Octauius adeptus.	279
athletarum ſtatuz quo habitu ſeu ſtatu fieri ſolerent.	378	auguſti præceptor quis.	180
atholiſ, cuius vnus & vxor & filia fuerit.	69	auguſti ſcelus.	351
atinium plebiſcitum quid tribunis plebis permitteret.	9	auguſtani qui.	730
atlantum mos in dandis nominibus quis.	179	auguſto qui dies maximè fuerint ſuſpecti.	424
atomos quis rerum principia ſtatuert.	477	auguſto quid à militibus aliquando obiectum.	417.418
atri dies qui.	107.421	auium diuerſarum auguria quæ.	497. & ſeq.
atris veſtibus vbi tantum viri vtantur, albis tantum mulie-		auium & piſcium millia quot vna cœna cui appoſita.	563
res.	545	auium laniatio (actiua) quibus honeſta ſepultura.	203
atrium ab Afinio Pollione ſtructurum, quod.	218	auium omnis generis circumuolatus, quid Gordio porten-	
atria quæ pars domus eſſent.	577	derit.	501
atria quid, & quàm varia.	218	auium præpetum felices quæ.	495
atria quomodo ornari & inaugurari ſolita.	577	auium apud augures quæ ſiue quot ſpecies.	ibid.
atriarij qui.	308	aula locus in Parthenio quis.	376
atrophez Fortunæ ædes.	39	auletes qui rex cur dictus.	7
attalida tribus quæ.	51	auletes cur Ptolemæorum quidam cognominatus.	7
attalus quidnam germano Eumeni fecerit.	73	aura captandi auſpicij qualis debeat eſſe.	551
attalus quid primus inſtituerit.	352	aura ſeu tempeſtas nuptiis aduerſa quæ.	99.100
attali regia vbi.	219	auratis cornibus quæ victimæ procedant.	258
attali regis oblectamentum in ocio quale.	292	aurea catena qui cur quem deum vinxerint.	626
atteius quibus diris M. Craſſum deuouerit.	299.300	aurei nummi Romæ quando primùm ſignati.	388
atticum talentum quot argenti libras valeret.	440	aureis columnis vites alicubi ſuſtentari.	119
atilius qua de cauſa velut parricida in mare deiectus.	269	aurelia porta quæ.	394
Auari natura qualis.	449	aureliani Cæſaris quàm ſeuera in rapacitatem militarem	
auctylum mos præliandi quis.	733	diſciplina.	697
auenti amni quis collis Romæ ſuum debeat nomen.	670	aureliani exercitium.	58
auentinus cur diu intra urbem non admiſſus,	671	aureliani in triumpho inſolentia qualis.	642
auentini etymologia.	ibid.	aureliorum origo & etymologia.	248
auentini templa quæ.	ibid.	aurem dextrâ minimo ſcabere crebrò, quid præ ſe ferat.	447
auentino monti quis nomen dederit.	ibid.	aureorum vaſorum pondo quot in triumpho vno aliquan-	
auentinum qui primi incoluerint.	ibid.	do lata.	639
auerno propria victima quæ.	257	aureos annulos geſtandi ius quibus datum.	191
auerruncus deus quis.	41	aureum ſceptrum cui ſacerdoti ferre liceret.	680
aues cui infanti alimentum aliquando præſtiterint.	197	aureus gallus lanceæ affixus, cuius inſigne.	319
aues quatuor ſupra tribunal vbi & cur pendeant.	211	aureusne an ferreus olim eſſet annulus nuptialis.	159
auguli (aliàs Augilæ & Augili) qui, & quomodo iurare ſoli-		aureus quot drachmis conſtet.	441
ti.	480	aurichalcum apud quos precioſius auro.	387
augilarum dij qui.	ibid.	auricularis digitus quis.	447
augurale inſigne quod.	548	aurifera fluentia quæ.	314
augurandi cæremoniæ quæ.	749	aurifodinis damnati qui.	210
augurandi ex arce mos augurum qualis.	492	auri geſtandi uſus quando inualuerit.	191
augurandi ius quis, licet augur non haberet.	547	auri uſum quis militibus interdixerit, quuſve indulſerit.	257
auguratum ſemel vni datum, nunquam eidem viuo adimi		auris ima cui dicata.	158
potuiſſe.	547	aurium indicia quæ.	155
augurem qui ſemper aſſeſſe voluerint ſenatui.	367	auro quando ſignari cceptum.	160
augures quantæ fuerint olim exiſtimationis.	547	auroræ lacerti qui.	153
auguri tangere vetitum quid.	550	auroræ quid ſolitum litari.	258
auguria ex auibus captandi peritiſſimæ nationes quæ.	495	aurum in auribus ferre, quid.	155.546
& ſeq.		aurum vbi proueniat ſeu naſcatur in vitibus.	353. & ſeq.
auguria quàm olim à Romanis curata.	184	aurum quis primus veſtibus intexere docuerit.	352
augurij ex arce petendi ratio quæ.	548	aurum Tholoſanum habere quid.	510
auguris mentientis pœna & infortunium.	87	auſpex quis.	99
augurum munus quod.	115.548	auſpicandorum comitiorum mos quis.	331
		auſpi	

Index.

auspicatum semper & sacrificatum oportuisse antè quàm fieret senatusconsultum. 368
auspicij è pullis capiendi ritus. 85
auspicij tempora certa quæ. 550
auspicij tristes signa in sacrificiis quæ. 258
auspicia dira quando sint feliciora bonis. 483
auspicia ex animalibus diuersis diuersa. 86.87
auspicia ex signis militaribus quæ,& quomodo capi soleant. 319

auspicia in conuiujs sinistra quæ. 569
auspicia quæ quibus cedant. 551
auspicia qui magistratus non haberent. 185
auspiciorum aliquot annotatio. 491.492
auspiciis optimis quæ gerantur. 551
auspiciis qui præessent. 115
autochthones qui dicantur. 543
autographum quid. 192
auxiliarios qua cautione sibi adsciscerent Romani. 14.15
Azauenici cognomen quis sibi vsurparit. 122

B

Babylon cuius regia. 219
babylon quantum singulis diebus aliquando tributum daret. 362
babylonis portæ aliquot tribus nominibus dictæ. 397
babyloniarum mulierum temulentia, impudentia, lasciuia, impudicitia quanta. 569
babylonij quàm vafre à Zopyro circumuenti. 199
babyloniorum incestus infandus. 69
bacchanalia Aegyptiaca turpitudinis quantæ. 707
bacchanalia per totam Italiam quando interdicta. 706
bacchanalia quo aliquando mense fierent, & quanta eorum licentia. 524.707
bacchanalium ministræ quæ, ministræque qui. 705
baccharum apud Heleos mores & orationes. 482
baccharum in quibus festis vsus. 705
bacchi cognomina varia quæ. 630
bacchi apud Babylonem festa qualia. 706
bacchylides poeta cuius. 635
bactrianorum legislator quis. 654
bactriani qui & quàm horridi. 108
bactrianismus quid. 182
bagoe nymphe quam descripserit artem. 270
bagoij qui Reges dicti. 6
balbura cuius conuentus oppidum. 313
balbutici insignia quædam exempla & iucunda. 684
baleares cui Romano cognomentum dederint. 120
baleares quàm oderint aurum & argentum. 387
baleares quomodo præliantur. 732
balearium in elocandis virginibus mos quis. 72
balneandi horæ hyeme aut æstate quæ. 428.& seq.
balnea Agrippæ quot. 427
balnea Cumana quàm sint celebria. 118
balnea patriciorum & plebeiorum distincta vbi. 428
balnea quando tantum paterent. 427
balnea virorum ac mulierum etiam inter ethnicos quosdam distincta. ibid.
balneis qui Imperatores plus satis dediti fuerint. 427.428
balsamum quis in triumpho primus ostenderit. 639
balteos argenteos quibus olim ferre liceret. 191
bablysa Tigrani quid fuerit. 96
bambycatij quàm excrentur aurum & alia metalla. 387
barathrum quid loci Romæ fuerit. 214
barbæ radendæ mos quando primū Romæ introductus. 540
barbam apud aliquem ponere, Longobardis quid. 75
barbam primam qui quibus consecrent. 521
barbam tondere aut alere, quibus sit luctus indicium. 222
barbata quæ quibus cognominata dea. 627
barbata Venus vbi. 377
barbarorum vestes quales. 522
barchæi vbi, & quætailorum in defunctos crudelitas. 203
barritus quid. 342
basilius quis magistratus Athenis dictus. 276

basilicæ aliquot Romanæ quæ. 126
basilicæ domorum quæ,& quem in vsu fierent. 578
bassianus Imperator, cur Caracalla dictus. 544
bassiani Imp. exercitum quod. 58
basterna quid. 196
bataui Regem recens electum qui honorare soliti. 63
batauis quo in honore equester ordo fuerit. 191
batauorum satellitio quis Imperator maxime fesus & vsus. 723

batrachium forum vbi. 128
baucalium quod vasis genus. 242
Beatus apud Scythas quis. 178
bebius quanta clade à Lyguribus cæsus. 742
bebos quis quibus in ludis dederit. 704
belgarum in consultationibus silentium & mos quis. 369
belgarum vestitus quis. 537
belides, cuius vrbis portæ. 397
bellariorum aliquot apud veteres descriptio. 554.555
bellicrepa saltatio quæ. 701
belisarius an Romæ triumpharit. 637
bellona quæ dea. 632
bellonæ ædes cur in urbem diu non admissa. 97
bellonæ in ædem quando senatus euocaretur. 636
bellonæ pro templo quid consul initio belli facere consueuerit. 44
bellonæ quàm ridiculè & immaniter sacrificari solitū. 253
bellum iustum quod. 458
bellum sine lachrymis, quid. 508
bellum illaturis, nō propulsaturis, dies atros obseruari. 425
belli sumendi initium ex cuius Dei dabatur æde. 44
belli indictio quæ olim fieri solita. 76.458
benefactor vnde quis aliquando cognominatus. 124
beneficiarij qui. 719
beneficiarium satellitio quis maxime vsus. 723
beneficium accipiens, quo debeat esse animo. 449
beneficium à quibus tanquam Deus veneratum. 745
beneficij mentio cui habenda. 449
benemeritus de repub. nemo indonatus. 417
bene precandi aut deuouendi in sacris mores olim qui. 594
benesperantis Fortunæ ædes. 39. & seq.
bene valere, cuius aliquando fuerit tessera. 325
berecynthia dea quæ. 622.632
berecynthiæ seu magnæ matris ædes vbi. 669
berenice quid Hierosol. pro voto exoluendo fecerit. 298.299
berofus quid primus inuenisse dicatur. 193
beroso quid honoris apud Athenas exhibitum. 88
bestia pauperiem seu damnum faciens, cui & quomodo mulctanda. 657
bestiæ cum hominibus publicè in pugna commissæ. 703
bestiarum pellibus vestiri, in Libya quid signet. 546
bestiarum simulachra, quibus Romani pro signis vterentur, quæ. 318.319
bestiis obici quorum poena. 215.216
betullæ, rectius betulæ, virgis qui fascis constarent. 81
Bibacitas quorundam quanta. 566
bibendi ratio apud diuersos olim quæ. 565.& seq.
bibere vinum vbi capitale. 244
bibienus quomodo adulterū deprehensū punierit. 317.318
bibliotheca Attali, qualium fuerit chartarum. 192
bibliotheca Philadelphi quàm fuerit insignis. 7. & seq.
bibliotheca Ptolemæi quando & à quo combusta. ibid.
biblos quid olim veteres nuncuparint. 193
bibracte Heduis quid. 668
bibulus COS. cuius ex qua filius. 600
bicarium, quod vasis genus. 242
bicus quid vasis sit. ibid.
bidental quid. 494
biduum & duas noctes qui aliquando potando continuarent. 566
bifrons Ianus quorum monetæ incussus. 387
bifrons quis Deus effectus. 44
bifronti acie qui pugnent. 343
biga

Index.

bigamia quibus olim inuisa.	348	brachmanum impudens impudicitia in virgines pauperes	71
bigæ quorum nummorum nota.	439	quæ.	71
bigati nummi qui.	388.439	brachmanibus quot passim licuerit habere vxores.	70
bilis quibus potissimum in sacrificio dimouenda.	633	branchidarum templum quod.	606
bimæ pecudes quàm sint sacrificiis aptæ.	251.252	branchus quis, & quàm Apollini dilectus.	ibid.
bina corda quibus sint auibus.	583	brassica à quo cunctis oleribus prælata.	560
bini & bini summum magistratū gerentes apud quos olim essent.	207.208	brassica quorum præcipuus cibus.	178
bini Reges apud quos olim simul crearentur.	ibid. & 433	brassicam qui cur primò apponere soliti.	554
bionis in lugentes diæterium festiuum.	223	brasylæ sententia quædam insignis.	347
bipennibus qui maxime vrantur pugnando.	733. & seq.	breuiloquentia Laconum.	437. & seq.
bis idem delictum militiæ an venia dignum.	135	britannian vlla habuerint olim concilia.	468
bis nuptæ aut pupti, sacerdotio etiã ethnico inhabiles.	399	britannii olim cuiusmodi vterentur ædibus.	578
bithyni louem qui vocent.	167	britannii quibus animalibus in epulis vel sacrificiis abstineant.	253
bithynia quàm excellentia protulerit ingenia.	635	britannorū impietas, & libido impudens in sacris quæ.	101
bithynorum Regum cognomentum.	6	britannorum mos quidam abominandus.	79
bitumen in lustrando adhiberi quomodo soleret.	598	britannorum quàm ridiculus vestitus.	537
Blemmyarum immanitas in sacrificiis quæ.	745	britannorum vestitus militaris quo fuerit colore.	57
blutium cuius regia.	219	britomartis quæ dea cognominata.	258
Boarium forum Romæ cuius Dei ædem habuerit.	126	britomartus à quo victus.	43
bobutineses quomodo fuerint ciues Romani.	358	brixiana quæ cuius oppidi porta.	396
bocorus quorum legislator.	654	bronci vnde dicti.	25
boedromion quis quibus sit mensis.	307	brutus primus consul, quis qualisve fuerit.	599
bœotici scyphi quales.	242	brutus quàm fuerit Superbo propinquus sanguine, licet depulsor.	ibid.
bœotij natura quales.	382	bruti alicuius animalis verba quomodo expiarentur.	598
bœotiorum conuentus vbi.	467	bruti cum Lucretia affinitas quæ.	599
bœotiorum in contrahendis nuptiis mos.	71. & seq.	bruti de vsu fructu ancillæ, sententia quæ.	32
bogus Rex à quo Romæ occisus.	217	bruti naui quo signo ab aliis internoscetur.	323
boiorum præcipua tribus quæ.	125	bruti in Aegypto vrbs, qualis.	606
boiorum vestitus militaris quo fuerit olim colore.	56	brutiaci templi & oraculi quanta fama.	ibid.
bombycum mira natiuitas, vita, operatio & mors.	354	brutij natura quales.	379
bona damnatorum quem in vsum conuerti solita.	301.302	brutiarj quales olim habiti.	727
bona dea quæ.	632.649	brutorum familiæ proprium quid.	599
bona dea quo alio nomine dicta.	256	Bubo, quæ cuius conuentus vrbs.	313
bonæ deæ sacra qualia.	648	bubonis auspicia qualia.	500
bonæ deæ templum quo fuerit in colle.	649	bubone aut lupo templum intrante, quid fieri soleret.	594
bona fortuna, cuius aliquando in clypeo insigne.	718	bubulcorum familia vnde sic vocata.	22
bonæ fortunæ ædes.	38.39	buccina quomodo in prætorianis, & quomodo in consularibus castris vterentur.	321
bona Porcenæ venalia proclamari in auctionibus seruorum, quid.	276	buccinatores quando in bellis canere soliti.	ibid.
boni viri officia quæ.	602	bucephalo exequias quis aliquando curarit.	688
bononia qualis fuerit colonia.	358	bullæ cur in pectore hæreat.	155
bononieneses in quorum essent Romæ clientela.	575	bullæ patriciorum quid esset rei.	521
bonus euentus Deus quomodo effingi solitus.	378	bullæ quid, & qui quando illa donarentur.	179
bonus maritus, quàm præstet magno in rep. viro.	350	bullæ definitio quæ.	508
boreas à quibus qua de causa voto honoratus.	297	bullam esse, quid.	ibid.
bos à quibus pro Deo cultus.	86.87	bullam in pectore qui gestarent.	521
bos cuius lege cur immolari prohibitus.	252	buleuticum in theatris quid.	733
bos fuluus cui propria victima.	257	bupalus cuiusmodi fecerit Fortunæ simulachrum.	40
bos iugalis an ad sacrificia vtilis fuerit.	251	bupeciorum, si recte scriptum, familia vnde sic dicta.	22
bos quot centussibus Romæ semper æstimatus.	215.387. & 439.	buphonus quis.	116
bonis imaginem qui nummis olim incusserint.	588	buprestis quid.	110
bouem ex pane fictum qui cui aliquando obtulerint.	260	burri cur quidam dicti.	23
boues ad sacra vnde peti potissimum, & quomodo fariari soleant.	251	busiris quas Thebas condiderit.	609
boues præferoces vbi sponte à muliere se offerri sinat.	258	busiritæ cur non vrantur tubis.	323
bouum aures & cornua quibus in bello pro conis sint.	59	buti alieni non violandi leges quæ.	689
bouum cornibus vina libare in fœdexibus pangendis, quid.	458	buteo quid & eius augurium quale.	25.498
bouum cornua cur quo in templo suspendi solita.	670	buteonis cognomen vnde quidam Romæ nactus.	25
bouum cruda coria quomodo à quibusdam militiæ vsa.	59	buxentinis cur ciuitas Rø. aliquando negata.	358
Bracca quorum vestis.	535	buzigia familia quæ.	116
brachia cui deæ sacra.	153	byblus, cuius aliquando fuerit regia.	219
brachia & manus inermes tendere, militiæ quid præ se ferat.	346	byzantij à Turcis expugnandi prodigia quæ.	268
brachmanes qualibus vrantur chartis.	193	byzena temeritas quid.	508
brachmanes (aut Brachmanæ) quanto sint Indis in precio.	381	byzenus quis fuerit.	ibid.
brachmanum in defunctos sepeliendos impietas quanta.	202.203	byrsa Carthagini quid.	668
brachmanum in puerorū indole experienda mos quis.	177	byssus vbi & quomodo proueniat.	354
		byssum induere, Indis quid.	545
		C	
		Aballatio quid & quibus imprecari solita.	300
		cabira, cuius conuentus vrbs.	313
		cacogamia iudicia quæ.	348
			caço

Index.

calceotechnos unde quis dictus.	125	calceus præpostere indutus Augusto quid.	504
cadaver patris ubi fœneratores à filiis olim exigent.	19	calcei diuersarum gentium quales	533. & seq.
cadaveri inhumato quo more iusta exhiberentur.	589	calceorum species quàm variæ.	533
cadavera quomodo & cur quidam conuiuuiis inferrent.	560	calceis senatorum lunam adscripsisse, quid notaret.	521
cadavera quomodo primum Romæ humarentur.	201. 202	calculum ediscere soliti qui.	181
cadavera quot diebus, priusquam sepelirentur, asseruari solita.	221	calda abluere castitati prodesse.	710
cadaveribus humanis quæ gentes vescantur.	203	calda quomodo olim lauaretur.	427
cadmea (si recte scriptum) Thebanis quid.	669	calderini cum Perotto similtas quanta.	429
cadmea victoria quid.	508	calendæ singulæ cui sacræ.	281
cadmus quas Thebas condiderit.	609	calendaria sacra quæ.	466
cadmus quid primus inuenerit.	193	calendaris quæ dea à quibus cognominata.	627
cadmi asylum ubi.	286	calendis singulis quid regibus Spartæ dari solitum.	381
caduca auspicia quæ.	492	calicibus duobus potare, Scythis quid.	418
caducei diuersarum nationum quales.	459. & seq.	calicem diis propinandorum ordo quis.	562. 563
caduceum effigie anguium circumdatū deferre, quid.	ibid.	calida lauare, quibus à quo veritum seu dissuasum.	428
cadus quid.	162. 243	caligæ militares quibus muniti solitæ.	60
cadiscus quid.	243	caligati qui.	727
Cæci cur quidam Romæ cognominati.	22	caligatos quos semper esse oportuerit.	60
cæcilij unde dicti.	27	caligis nondum inuentis, quomodo crura tegi solita.	82
cæcinæ (aliàs Cæcinnæ) mira quædam ars.	80	caligula Cæsar Batauis ad quid vsus.	723
cæcitate quæ aqua periuros afficiat.	482	caligula quam licentiam seruis contra dominos permiserit.	286
cælibatus cur & ubi olim mulctatus.	263	caligula qualis & ante imperium, & in imperio fuerit.	ibid.
cælij montis templa & domus.	671. 672	caligula quas aues sibi, vt Deo mactari iusserit.	255
cælum & Solem qui maxime coluerint.	743	caligulæ auaritia.	362. 363
cælum & Terra Varroni quid.	619	caligulæ cauillus.	46
cære, cuius regionis vrbs, & quo alio nomine dicta.	313	caligulæ infania.	123
cæremoniæ denariæ & tricenariæ quales.	296	caligulæ insolentia & despectio in iuriscōsultos quanta.	738
cæremoniæ inaugurandi regno quæ.	82	caligulæ iuramentum maximum quod.	482
cæremoniæ in maxima Herculis ara quæ.	136	caligulæ quæ aliquando tessera.	325
cæricæ horæ quæ.	426	calistephanos quid.	470
cæsar dictator quibus in triumpho dictæis impetitus.	645	calistiæ semine qui vice panis vtantur.	246
cæsar quid significet, & quæ familia cur sic dicta.	29	callaici quàm effera & impia gens.	745
cæsar quibus nominibus præcipuas legiones appellarit.	13	callaici qui & ubi sint.	121
cæsaris ad Mundam Hispaniæ necessitas quanta.	36	callaicus quis unde cognominatus.	ibid.
cæsaris dictatoris superbia.	158	callicratidis in Iones dictærium festiuium.	289
cæsaris contra Pompeium tessera quæ.	325	callicyrij Cretibus qui.	289
cæsaris epulum triumphale, quantum.	646	callimachus cuius, ac quid scripserit primus, & quo tempore.	635
cæsaris in triumpho ostentatio quæ.	642	callimachi impietas quæ.	745
cæsaris nomen quis Imperator recusarit.	5153	callinicos unde quis dictus.	123
cæsares adorari se qui voluerint.	153	callipygos quæ dea vocata.	627
cæsares aliquot inter deos relati.	624	calliyrij Syracusanis qui.	289
cæsares an diadematis vti sint, & qui.	84	calonum quis vsus, & quæ etymologia.	727
cæsares ex prouinciis subactis cognominati qui.	122	calotechnos quis inter Græcos cognominatus.	125
cæsares qui quoties quotidie balnearentur.	427. & seq.	calpa quid.	475
cæsares non vti satellitibus qui.	723	calphurnij unde orti.	21. 27
cæsarum quis aliquando scabellum Regis Persarum factus.	742. 743.	calua Fortuna quæ.	39
cæsones unde cognominati.	29	calua quæ dea cognominata.	627
cæsorum in bellis filij quid olim adipiscerentur.	418	caluæ ubi vulgo & mulieres sint, non solum viri.	543
caia, quomodo vnica litera scribi soleret.	462	caluariam cælare auto, & ex ea bibere quibus religiosum.	746
caia & Caius, quibus olim peculiaria nomina.	ibid.	caluitio natura qui laborent.	543
caius Gracchus unde occisus.	53	caluum vellere, quid.	507
caius Tarentinus quid.	462	cambysis ærarium ubi.	95
caij & Caiæ nomine cur sponsus & sponsa omnis in sponsalibus nominaretur.	99	cambysis horrida in corruptum iudicem pœna quæ.	211
calabria curia ubi.	47	cambysis cum sororibus suis incestus.	69
calabria cui vento maximè sit obnoxia.	297	cambysis somnium quale.	310
calabri qui.	88	cambysi quale ex Brutiaco oraculo datum responsum.	606
calæ quid.	727	camertes quot, quis, quare ciuitate donarit.	357
calamaria fistula qui vtantur.	400	camelaria quid.	267
calamis qui in præliis vti.	735	camelarij qui.	ibid.
calamitates quomodo cælitus præmonstrari solitæ.	268. 269	camelas qui in præliis vsurpent, non camelos.	734
calamitosi quomodo apud Scythas opem implorent, seu fœdus ineant.	458. & seq.	camelis qui militiæ vtantur.	734
calamitosi quomodo quid vouere aut deuouere soliti.	299	camelos qui cui seu quibus immolare soliti.	252
calantica vestis quæ.	535	camillon quid.	105
calasiries (aliàs calasirij) apud Aegyptios qui.	56. 731.	camillus cui fortunæ ædem dicarit.	38
calata comitia, quæ quomodo fierent, quid tractarent.	330	camilli dictatura quàm fuerit longa.	17
calcaria currenti addere, quid.	508	camilli triumphij quot.	64
calceamenta tantum candida quos ferre oporteret.	116	camilli qui dicti.	405
		camma callidum vindicandi mariti sui facinus.	100
		campani natura quales.	372
		cam	

Index.

campanis Romanas vxores ducere aliquando pro munere concessum.	106	capitales duumviri qui.	271 272
campanorum ala, quot equitum fuerit, & quanti precij.	14	capitalia militum crimina quæ.	129
campus Martialis vbi.	672	capite aperto seu operto quibus sacrificetur.	171.172
campus Martius vnde dictus, & cuius olim fuerit.	301	capite censi qui.	728
campus Rediculi quis & vbi.	98	capite censis quis Imperator maxime vsus.	729
campus sceleratus quis.	108	capite minuti: an ad hæreditatem admitterentur.	661
canarium augurium quod.	257	capite nudo qui præliantur.	732
candaces quæ reginæ nominatæ.	7	capite raso quos semper esse oporteat sacerdotes.	117
candelabrum tot lychnorum quot dies anni, vbi & vnde fixum.	45	capite velato an non velato sacrificantem esse necesse sit.	650
candida Alexandri fascia Lyfimacho fortuitu imposita, quid veri portenderit.	82	capitis iudicium quomodo Romæ ferretur.	216
candida in toga qui ludos spectare soliti.	710	capitis sanctitas & principatus.	150.151
candidati cur sine toga ad comitia venire iussi.	277	capitolia extra Romam plura.	668
candidatorum mos.	328	capitolini ludi qui.	710
candidatorum supplicatio ac humilitas quanta.	329	capitolinus cliuus vbi.	148
candys quorum Regum diadema.	82	capitolinus collis quis antea & vnde dictus.	666
canendi studium olim apud Romanos quantum.	183	capitolio quæ seruarentur.	ibid.
canendi tibia modus quàm diuersus apud diuersos.	321.322	capitolium à quibus quoties restitutum.	667
canere ad tibiam, quomodo olim habitum.	176	capitones vnde appellati.	23
canem diuersæ gentes quibus immolarent.	257	capnomantes qui dicti.	410
canem Romani cui immolent.	376	cappadoces libertatem à Romanis deprecari.	188
canes, cuius templum non ingredi dicerentur.	ibid.	cappadoces natura quales.	380
canes quàm variè à diuersis immolarentur.	257	cappadocia in quot præturas seu satrapeas partita.	187
canes quem in usum, & quàm impium apud Hyrcanos nutrentur.	203	capparim iurare solitus quis.	479
canes quibus in templis tanquam æditui fuerint.	9	capra quem infantem aliquando lactasse dicatur.	197
canes vbi dominorum rogis semetipsos iniecerint.	230	capra quibus diis dicata.	256
canes mortuos qui quasi homines luxerint, ac sepeliuerint.	688	capra vbi sacrificiis inepta.	253
canibus obiiicere cadauera humana, vbi olim peculiare.	203	capra vbi sponte ad sacrificium prodeat è syluis.	376
canibus in triumpho quis Imperator vectus.	643	capræ aspectus quid portendat.	503
canibus quis pro satellitibus aliquando vsus.	712	capræ quibus diis aptè sacrificentur.	254
canibus regis cibum dare tributi nomine, qui olim coacti.	362	capram qui adorarint.	744
caniculæ sidus quo animali placari solitum.	257	caprarij vbi in summo sint honore.	376
canis cui deæ immolaretur.	649	caprariorum familia quare sic appellata.	22
canis cui infanti aliquando vbera præbuerit.	197	capricornum qui nummis incusserint.	390
canis, cuius aliquando fuerit militare signum.	319	caprifici lac quibus in sacris vsui fuerit.	463
canis è sacris eiectionis ratio.	136	capriliorum familia vnde nomen adepta.	22
canis in talorum ludo quid.	291	caprini oculi quale de se præbeant indicium.	154
canis prægnans itineranti obuia, quid portendat.	503	caprinis pellibus quorum arcus ornari consueverint.	58
canis vbi aliquando loquutus.	268	caprotinæ Nonæ quæ, & quid in his Romæ fieri cõsuetum.	463
canis quibus gentibus vt Rex aut Deus præsit.	611	caprotinæ quid.	422
canum multitudo vbi per ærem ferri visa.	268	capsæ quid Iugurtha reconditum habuerit.	96
canopica cuius urbis porta.	396	capsarij qui.	309
cantabrorum mira quædam amicitia lex.	74	capti quomodo in triumpho veherentur aut ferrentur.	641
cantherium in fossa, quid.	507	captis vrbibus quid Romani facere consueverint.	276. & seq.
cantherius quid.	119.507	captiui à quibus, & inter quos lenissimè habitati.	361
cantica nuptialia apud Græcos qualia.	104	captiui equi quomodo in triumphis ducerentur.	640
cantilenæ aliquot nuptiales apud Græcos.	105	captiuorum ex cruciatu longo, qui quomodo augurari so- lerent.	745
cantu & choris qui præstent.	383	captiuorum sanguine qui litarent.	747
caparonia vestalis quomodo & cur seipsam occiderit.	491	captiuos qui in sacris mactent.	745
capenæ portæ quàm multiplices aquarum decursus.	392	captiuos quot cum Imperatore mortuo, qui iugulatos sepe- lirent.	702
capillata arbor quæ.	490	capua quo auspicio condita.	498
capilli tondendi aut non tondendi mos quàm diuersus di- uersis.	541. & seq.	capuz distincta fora quæ.	128
capillis operiri cadauera, cuius olim fuerit indicium.	222	caput extorum quot.	582
capillorum luxus quantus.	543.544	caput hostiæ qui abscindendo excrentur & abiciant.	410
capillum compositum quæ Palladi mitterent.	327	caput quanta hominis pars.	153
capillum pectere & barbam Spartani quando potissimum soliti.	323	caput reuelare cui quid.	151
capillum defectum qui quibus qua de causa vouerent.	298	caput victimæ fluctu maris absorberi, quid.	585
capillus Vestalium quomodo aut vbi asseruaretur.	490	caracalla Imperator quæ tyrannicè Papinianum occiderit.	738
capistro quis apud Macedones cingi soleret.	61	caracallæ cognomen vnde.	544
capita bubula vicus quis.	148	caracallæ Imp. exercitatio assidua quæ.	58
capita hostiarum præcisa, suum lambere sanguinem quid.	583	caracallæ incestus quis.	70
capita hostium qui foribus seu postibus affigere consueverint.	576	caramanges Persis qui.	208
capita legis Iuliæ permulta.	316	carano quæ bestia quam felicitatem portenderint.	503
capita quibus in sacrificio velanda.	399	caras quid Caribus primus tradiderit.	497
capita scutis subdere, Romanis quid signet.	346	carbafus cuius proprium indumentum.	678
		carbilius quid Romæ primus fecisse dicatur.	180
		carbone candente qui cur barbam suam adurere soliti.	540
		carbone incenso quæ sibi scemina mortem conscuerint.	600
		carbone mortuo sacrificare, quid præ se ferat.	410
		carbone notari solitum quid.	212
		carcerum diuersa apud diuersas gentes cognomina.	214
		cadat	

Index.

cardaces qui,& quàm furaces.	658	castori & Polluci qui vota facere soliti.	300
cardamo qui vt pane vtantur.	246	castoris & Pollucis ædes vbi.	125
cardia vrbs quo auspicio condita.	583	castorium melos quale.	322
cares qualibus in bello conis vfi.	59	castra mouendi signum,quo cantu fieri solitum.	320.321
cares quo fructuum in genere potissimum abundant.	245	castrari adulteri vbi solerent.	317.318
cares quot mensium statuunt annum.	304	castrenses ludi qui.	710
caribus milites quomodo sepeliantur.	205	castrensis corona qualis.	415
caricis solis qui victitarit.	246	castrorum militarium apud Romanos forma quæ.	33.34
carinæ viæ vnde dictæ.	148	castrorum mutatio crebra,laudi an vitio danda.	44
carinia vrbs vbi seu quæ.	313	catadromus quid sit.	267
carmanæ virgines quo tantum modo nubant.	72	cataldus quorum episcopus & patronus, & quid prodigij non ita pridem exhibuerit.	268
carmen infame proponere, quàm fuerit olim periculosum.	660.665	catalogi qui dicti.	55
carmenta nympa cuius mater.	391	cataphraëti qui.	724
carmenta quid prima inuenisse feratur.	193	cataphraëtorum arma quæ & quot.	ibid.
carmentæ quæ sacrificent.	394	cateiæ quibus propriæ,& quid.	720
carmentalia quæ,& quando fierent.	651	catenæ cur diis quibusdam iniectæ.	626
carmentalis porta quo alio nomine dicta.	391	catheorum virgines qua lege aut more nuptui dentur.	71
carmentis phanum,& Carmentalis porta vbi.	391	cati qui dicti.	26.27
carmina in triumphantes iaci consueta, qualia.	645	cato Censorius quoties accusatus & absolutus.	215
carminis ipsius à Græcis in supplicando vsitati, ipsissima verba quæ.	800	cato quàm fuerit assiduus in senatu.	367
carnæ deæ quomodo sacrificaretur.	169	cato quibus ludis maxime deditus fuerit.	292
carnæ deæ sacellum vbi,& cui ipsa rei præsit.	672	cato quibus quàm maxime hostis.	304
carnes victimales quàm variè coquerentur.	410	cato quomodo humari voluerit.	202
carnibus abstinentes qui.	398	cato quomodo se oblectare solitus.	292
carnibus olim abstinuisse subinde & ethnîcos.	ibid.	cato quos laterones habuerit.	722
carnibus ouillis,non suillis,qui sacerdotes vescerentur.	679	cato senex quomodo in ciuitatem venerit.	358
carnibus tantum,non pane,quæ natio vesci solita.	246	cato Uticensis quid contumeliæ Pompeio intulerit.	215
carnibus vesci quomodo & quando Romani consueverint.	556	cato cui vxorem suam aliquandiu mutuatus.	72
carnius mensis quis.	307	catone constantiorem esse,quid.	509
carnius quis Deus dictus.	628	catones quo habitu inceserint.	521
carolus Gallus quomodo vastarit regnū Neapolitanū.	269	catonis in seruos asperitas quanta.	285
charondas quas in quos pœnas statuerit.	300	catonis Censorij qualis censura.	264
charondæ legibus qui vterentur.	738	catonis de coercendo scœnore laus.	19
carpentum quid.	195	catonis de militibus nimio conductis dictærium seu cauillus.	732
carpicus quis Imperator cognominari noluerit.	122	catonis de Scipione elogium.	53
carruca quid.	195.196.197	catonis de sua vxore quàm insigne testimonium.	179
carrucis non nisi mille quis proficisci solitus.	197	catonis effigiē qui tyrannus in triumpho duxerit.	639.641
carrus seu carri quid.	195	catonis in eundo pedibus dexteritas ac laboriositas quæ.	437
carthagine cur Græcum idioma doceri vetitum.	194	catonis in docendo filio suo studium quantum.	180
carthagenensibus quàm odiosi sint peregrini.	361	catonis in educandis infantibus diligentia quæ.	178.& seq.
carthagenensium in dando militibus annulos,mos.	160	catonis in effœminatos Romanos scomma.	349
carthagenensium in luctu mos.	223	cattorum capillus qualis.	542
carthagenensium seueritas in magistratus malos,quæta.	340	cattorum in ferendis annulis mos quis.	160
carthagenensium summus magistratus quis dictus.	208	catularia porta quæ,aut vnde sic dicta.	393
carthaginiis dea præcipua quæ.	624	catuli recens editi,quibus cœnis adhiberentur.	257
carthago in quot factiones diuisa.	326	catulorum & perdicum pugnas quis Imperator oblectare se solitus.	293
carthago quando primum Romanis tributaria facta.	43	catulus lactens cui pro qua re mactari solitus.	257
carthago quomodo mortuos sepelire consueta.	202	catum quid sonet.	27
cartheia insula quæ habuerit excellentia ingenia.	635	caua ædium & peristylia.	575
cartibulum quid.	554	caucasij quàm Herculem venerentur.	138
caruilius Ruga quid primus Romæ tentarit.	351	caucius quis,& cur sic cognominatus.	121
casa Romuli vbi & qualis quôve fuerit tecto.	667	caudex cur Appius dictus.	26
casaluades quid.	419	caudis equinis qui super galeas militiæ vfi.	59
casaluum Athenis quid.	ibid.	cauendum in merandis castris potissimum quid.	33
caseum recentem tangere cui illicitum.	680	cauneas ficus venales clamans,quale M. Crasso ornen tulerit.	503
casuaca qualis vestis.	530	caunorum vestitus militaris,cuius esset coloris.	56
casorides & casoritæ quid.	419	causaria missio quæ.	730
caspij quàm sint impij in senes,& quomodo eos conficiant.	203	causiani quos deplorent,& quibus congaudeant.	174
casij & Bruti occisorum Cæsaris affinitas quæ.	599	causidici quomodo inter se conspirantes, clientes inuicem emungant.	506
casij de regno affectato damnati domus, qui postmodum facta.	301	causidicis munera dari vetita.	665
casus Alexandri Magni quo fuisset ornatu.	59.60	cautio in Pontifice eligendo seu admittendo quæ.	113.& seq.
casius iurisconsultus quis.	738	cautiones aliquot militares.	59
castimonia ethnicorum sacerdotum.	397	Ceas seu Ceades quid carceris fuerit.	214
castitati qualis ablutio conducatur.	710	cecropia Athenis quid.	668
castnienti Veneri quid immolari soleret.	253	cecropia Minerua quæ.	632
castor viris ad iurandum prohibitus.	483	cecropidæ qui.	6
castori & Polluci quæ dies sacra.	280	cecropis cognomine qui Reges vfi.	ibid.

Index.

cecropus quorum primus Rex.	51	domibus ratio quæ.	575-576
cedendi vltro ac rursus instandi arte qui vterentur.	344-345	cereas dapes quis aliquando exhibuerit.	555
cedendo seu fugam simulando qui maxime pugnent.	734	cereos mittendi in Saturnalibus mos vnde.	169
cedentis aut pugnam detrectantis confessio quid præ se ferat.	345. & seq.	cereris apud Athenas sacra quæ.	710
cedri succus quàm efficax in conseruadis mortuis, & quàm noxius viucentibus.	202	cereris & Alexandri effigiebus (liceat ita loqui) quis pro insigni militiæ vsus.	319
celeres à Romulo qui dicti.	721	cereris quàm diuersa sacra.	613
celeris cognomen vnde.	25	cereris sacra quàm olim Græcis & Romanis sancta.	709
celes quid.	474	cereri quid offerre fas aut nefas.	257
celibaris quid.	101	cereri quomodo olim litatum.	171
celosta quid.	419	cereri sacrum cur obscænis dictis fieri solitum.	649
celtæ qui Herculem cognominarint.	138	certaminis ineundi indicia qui solita fieri.	320. & seq.
celtiberi quàm cuneo valeant.	343	certaminum diuersorum apud Græcos olim celebritas quanta.	473
celtiberi quàm ridicule Deum suum ignotum colerent.	745	certatores scenici quo habitu in scenas prodirent.	698
celtiberi quomodo deflerent defunctos.	224	cerua à lupis fugata, libera euadēs, quale faceret omen.	504
cenestellæ cognomen vnde.	25	cerua cui deæ sacra.	254
ceninenses qui, & quid contra Romulum egerint.	42	cerua quem aliquando infantem aluerit.	197
censo hastaria.	133	cæruleus color quibusdam inuisus.	542
censor quis filium suū reum capitis egerit & occiderit.	265	ceruleus seu venetus color cui tempori dicatus.	542
censorem bis eundem fieri non licuisse.	266	ceruis in triumpho quis vectus.	644
censores apud diuersas gentes qui qualēsve fuerint.	262	cerycium quid.	460
censores à tribunis plebis in vincula coniecti qui.	265	cesiarum in tristando cum natis, & gaudento cum mortuis, mos.	174
censores in quos magistratus ius haberent, in quos non.	262	cespius quis mons quare dictus.	673
censores primi omnium creati qui.	261	cestici ludi vnde, & vbi instituti.	711
censorum altero mortuo, an licuerit in eius locum sufficere alium.	265	cethegorum familiæ proprium quid.	22
censorum munus quod.	261. 262	cetra quid.	717
censorum origo, potestas, dignitas, officiū.	260. 261. & seq.	cetrati qui.	ibid.
censorum potestas à quo primū imminuta.	264	Choalemas vnde quis dictus.	124
censura quanti olim apud Siculos habita.	264	chatriæ documentū excipiendo impetui comodū quod.	378
censura quot annorum primo, quot deinceps fuerit.	261	chalcicon Spartæ quid.	287
censuram adipisci qui soleant.	264. & seq.	chalcidici pulli qui.	85
censuram quis aliquando vnus ac solus præter morem gesserit.	265	chalcidenes quæ aliquando in Italia occuparint loca.	89
censura clari qui.	264	chaldaicus annus quantus.	306
census quis quomodo diceretur.	692	chalcecum Spartæ quid.	287
census senatorius quantus.	374	chalcus.	439
centenariæ cœnæ quæ.	296	chamæpus quis dictus.	103
centesima rerum venaliū quomodo à Tiberio relaxata.	363	chaos qui statuerint.	477
centum boues, centum oues, centum sues quo in sacro simul offerrentur.	297	charnius quid.	115
centumuirales causæ quorum soleant exercitium esse.	275	charonda (si rectè scriptum) quorum legislator.	653
centumuitalia iudicia qualia.	274	charonia & Sacra cuius vrbs portæ.	396
centumuiti Carthagine soliti esse qui.	275. & seq.	chartæ ex quarum arborum corticibus olim fieri solite.	192. & seq.
centumuiti Romæ, qui, quot, & quomodo creati.	274	chartarum diuersa genera quot.	ibid.
centuria Piramites & Laconica Antonino quid.	731	cheloni quales seu quorum nummi.	389
centuria quo constet.	682	chij in quot factiones diuisi.	327
centuriæ quot legionem iustam efficiant.	14	chij quomodo à seruis mercenariis oppressi.	732
centurias, peditum esse, non equitum.	11	chiliarchus Persis quid.	432
centuriata comitia quæ, & quomodo indicerentur.	327	chilones vnde sic vocati.	23
centurio cui absque medio sublit.	12	chiorum libertas olim quæ.	362
centurio ordinarius quis.	682	chiorum mœnia nobilissimi lapidis qui à Cicerone despecta.	48
centurio primus quibus aliis nominibus dictus.	11	chiorum moneta quæ.	389
centurioni duplex dari, quod pediti simplex daretur.	646	chiorum natura communis quæ.	380
centurionibus quis quotidie, & præsertim manè, salutandus.	697	chirodoræ tunicæ quæ.	722
cepas qui pro diis habuerint.	479	chirographum quid.	192
cepus à quibus pro Deo cultus.	744	chironomia quod saltandi genus.	722
cera defunctos qui & cur oblinant.	203	chius in ludo talorum, quid.	291
ceram qui tributum nomine darent.	441	chlamyde Alexandri Magni quis in triumpho Romæ vsus.	644
ceramicus Athenis quid.	418	chlams quale vestimentum.	539
ceramon quid carceris in Cypro fuerit.	214	chlænæ, cuiusmodi vestes, & quorum victorum præmia.	25. 473. 529.
ceraunia cuius regionis vrbs.	313	choe quis Aegyptiis sit mensis.	307
cerberus vnde, & cuius ope ab inferis eductus.	138	cholargea curja vbi.	47
cercetibus grauissima olim pœna quæ.	214	chœnix, quora modij pars.	162
cercopithecum pro Deo qui colant.	744	chœreatæ qui dicti.	51
cercuria quid.	324	chone quis Athenis cognominatus.	124
cereæ tabellæ quoduplices olim & quales.	192. 193	choragium thymelicum quid.	239
cereales ædiles qui.	333	chori & tibicinis quis quandove in scenicis vsus.	698
cereales ludi qui, & cui dicati.	709	chorios quæ Minerua dicta.	631
cereatū imaginum olim apud Romanos in magnatum		chreos	

Index.

chreocopia lex quæ.	19	circenses, quales & vnde dicti.	474
chrestus inter Græcos quis cognominatus.	124	circensium genera quot.	476
chriæ Græcis quid.	180	circensium ritus qui.	475
christo quantum propter quid debeant mortales.	748	circi ex aquilarum genere auspicium quale.	476
christum cum Orpheo & Apollonio quis imperator ethni-		circio vento cur Augustus votum fecerit & sacrum.	297
cus inter Lares suos coluerit.	685	circorum aliquot descriptio ac magnitudo quæ.	443.444
chronius quis Athenis mensis.	307	circuncisio quibus gentibus familiaris.	176
chrysaorei Iouis templum Caribus quid.	468	circus auis qualis.	497
chryssippi cum incestuosis consensus.	69	circus maximus à quo primum designatus.	513
chrysius quid.	440	cirrum in capitis vertice qui solum nutrant.	543
chrysoaspidae qui dicti.	719	cirtha quorum regum regia.	219
chrysoftomos quis olim dictus.	124	cisiarius quid.	194
chydorus fluuius quis, & à quibus epotus.	743	cisium quid.	ibid.
Ciaxares quid primus egerit.	188	cissia cuius vrbs portæ.	391
cibaria anserum in Capitolio à quibus curari solita.	265	cistophori quorum nummi.	389
cibi vulgares diuersarum nationum qui.	245. & seq.	cithara qui militiæ vtantur.	322
cibus puerorum apud Persas quis.	177	citharcedorum certamen publicum vbi & quale.	473
cibus sponfi & sponsæ apud diuersos quis.	178	citharcedis à conuiuio quis Imp. se oblectare solitus.	569
cicadas qui cur capillis suis innectant.	543	citirizi promontorio quis regum suos thesauros committe-	
ciceriæ effigies quomodo in triumphis ferretur.	642	ret.	96
cicero an aliquando aperuit literarium ludum.	68	ciue Rom. artes indignæ quæ.	357
cicero quando & vnde imperator dictus.	4	ciuica corona vnde fiat, quanti que fuerit olim honoris.	415
cicero quomodo ciuitatem adeptus.	358	ciuile ius penes quos solos olim fuerit.	114. & seq.
cicerones vnde sic dicti.	21	ciuis Romanus quo tantum modo ad mortem damnari so-	
ciceronis domus, quid post exilium domini facta.	302. 670	litus.	214
ciceronis in epistolis & Officiis & pro Milone loca aliquot		ciuis Romani priuilegia quæ, & à quo sublata.	282. & seq.
explanantur.	108. 217. 601. 691	ciuium Romanorum imagines quis primus in triumpho	
ciceronis lex de ambitu.	278	duxerit.	639
ciceronis præceptor quis.	180	ciuitas quam liberaliter sine discrimine dari soletur.	359
ciceroni in exilium profecturo quàm sit vulgo commiserat-		ciuitas sine suffragio, quibus data, ac postea cum suffragio.	
um.	215	358	
ciceroni quæ aues ærumnas suas prædiuinarint.	499	ciuitatē, id est, ius ciuis Romani, an & quomodo quis amit-	
ciceroni quid ex publico pro adempta domo redditum.	670	teret.	355. 356
ciceroni quid honoris Romæ ultra omnes contigerit.	593	ciuitatem quàm parcè Romani initio darent.	356
ciceroni quid præ omnibus consulibus negatum.	437	ciuitatem qui suam externis non communicarint.	360.
ciconia cuiusmodi auspicium adferre solita.	497	& seq.	
ciconia in sceptro, quorum regum insigne, & quid signifi-		ciuitate donati, an & suffragiorum ius habuerint.	356
carit.	84	ciuitates Achaici (lege cum attentione: deesse videtur vnus	
ciconiam in Thessalia occidisse quantum scelus.	213	oppidi nomen) conuentus quæ & quot.	313
cicurius nomen vnde.	28	ciuitatum aliquot exterarum ac veterum portæ quibus no-	
cicuta aut venenum, vbi publica sit poena.	211	minibus dictæ.	395. 396
cicuta sorbitione qui castrentur.	398	ciuitatum duarum an vnus & idem possit esse ciuis.	356
cidaris quorum regum diadema.	82	Clacci cur quidam dicti.	23
cidaris actiaræ differentia quæ.	84	clades & victoriæ aliquot incredibiles quantæ.	741
cilices natura quales.	380	clandestina conciliabula cur & inter ethnicos vetita.	333
cilicum regis diadema quale.	83	clamor dissonus aut æqualis in primo congressu, quid præ-	
cimbri mortuos quomodo lugeant.	224	signet.	341
cimbri quid pro ornatu galeæ vsurparint.	59	clamoribus aut sibilis in theatro qui exploderentur.	711.
cimbri quo cantu seu pulsu militiæ vsi.	323	& seq.	
cimbri quomodo turmas in acie colligarent catenis.	345	clarigatio quid.	459
cimbrorum quanta in sacrificiis impietas.	746	clarij Apollinis vates quæ.	614
cimbrorum militare signum quod.	319	clarium, cuius fori nomen.	128
cimbrorum natura & vires quales.	382	clarota quid nominis sit.	288
cimiliarchium aurum quod.	95	classium lustrandarum mos quis.	596
cimon quàm ridicula de causa Themistocli prælatus.	183	claua caput hominis in sacrificio qui feriant, & postea cruci	
cimonis erga patrem defunctum pietas quæ.	205. 688	affigant.	746
cincinnatus triumphalis vir quàm studidus agriculturæ.	247	claudia tribus vnde dicta.	49
cincinnati cognomen vnde.	30	claudia Vestalis quomodo patri suo triumphum stabilierit.	
cincius (si recte scriptum) quam legem tulerit.	277	488	
cineres ex qua ara nullis omnino ventis diffidentur.	614	claudia aquæ quæ.	673
cineres quorum in urbem referre, & in foro condere lice-		claudius Cæsar quem menssem ex suo vocatit nomine.	308
ret.	685	claudius Centimanus cuius literæ intuentor fabuletur.	26
cineres quoto à crematione die, & qui colligere soliti.	232	claudius quo maximè ludo vti solitus.	299
cineres triumphantis à rogo in urbem ferri & condi licuif-		claudij Cæsaris tessera quæ.	325
se.	205	claudij de Boiis trophæum.	66
cingulum hominis cui deo sacrum.	53	claudij imperatoris in sceneratores edictum.	19
cingulum militare quibus apud Macedones vetitum.	61	claudiorum familia vnde Romam venerit.	26
cinxia cuius deæ cognomen.	627	clauas portarum castrensium in cuius essent custodia.	696
cinxia Iuno à quibus coleretur.	633	claua à dictatoribus pangi soliti, qui fuerint, & eorum ori-	
cipra (si recte scriptum) quæ dea à quibus cognominata.	627	go.	15. 16
circe quo post apothecum, nomine appellata.	622	claua figendi causæ.	16
circenses ludi cui deo sacri.	698	clazomenæ cuius regionis quale oppidum.	314

Index.

- cleander quam præfecturâ, quomodo, sub quo gesserit. 714
 cleantes quibus usus fuerit chartis. 193
 clearchus quàm mire seu diuinitus humatus. 688
 clearchi quantus fastus. 184
 cleombrotus ad quod asylum confugerit. 187
 cleomenes cur Lacedæmoniis & quàm leui de causa inui-
 sus. 249
 cleonis opinio de legibus quæ. 690
 cleopatra & Antonius quanto sibi adfectu deuincti fue-
 rint. 74
 cleopatra quomodo in triumpho ducta. 641
 clepsydris quot hora finiretur. 426
 clibanarij Persis qui. 724. 725
 clisthenes quomodo diuiserit tribus Athenienses. 51
 clitellas boui admouere, quid. 508
 clitera inuersa quid olim Romanis signarit. 462
 cliui Romæ præcipui qui & quot. 146. & seq.
 cliui vrbis qui. ibid.
 cliuia auspicia quæ. 496
 cloacæ quid sint, & quàm multæ Romæ fuerint. 267
 clodius cur à patribus ad plebem transisset. 740
 clodij in censores sanctio quæ. 264
 clodij vnde originem habuerint. 27
 clæliæ statua, vbi & qualis. 149
 clælij vnde Romam translati. 461
 cluacinæ Veneris templum vbi. 149
 cluentiorum origo quæ. 27
 cluere quid. 149
 clusiū cuius regionis ciuitas, & quo alio nomine dicta. 313
 clypeis qui vterentur. 717. 718
 clypeorum insignia seu picturæ quæ quibus olim fuerint.
 ibid.
 clypeus Mineruæ, Vitellio quid. 563. 564
 Cneus vnde deductum. 461
 Cnei Cornelij quàm speciosus triumphus. 644. 645
 Coclitis cognomen vnde. 23
 cœmeteria vbi & quomodo olim fieri solita. 205. & seq.
 coemptio nuptialis quomodo fieret. 100
 cœnaculariam exercere quid. 267
 cœnaculum quid sit. 266. 578
 cœnæ funerales quales. 234
 cœnandi loca hyeme & æstate quàm diuersa. 554. & seq.
 cœnandi tempus olim quod. 751
 cœnis panes tantum adhibere soliti qui. 556
 cœtus occulti & inter ethnicos vetiti. 333
 cogeonius Getis quid. 438
 cogi ad comitia qui nequirent. 332
 cogitata peccata an & quomodo punienda. 144
 cognati adulterorum quomodo & à quo puniri soliti. 317
 cognomenta aliena sumere, quibus quando licuerit. 191
 cognomina aliquot Romanorum quibus de causis, quibus-
 dam indicta. 21. 22
 cognomina ex oppidis aut regionibus deuictis, quibus Ro-
 mæ obuenerint. 120. & seq.
 cognomina Herculis quàm multa ac diuersa. 137
 cohors milliaria quæ. 682
 cohors Polybio, Callistheni, Ephoro, Gorgiæ ex quot con-
 stet. 683
 cohors sacra apud Athenas quæ & qualibus constaret. 722
 cohortis Pelignæ qualia tela. 721
 cohortes circa latera qui quomodo habere fuerint. 722
 cohortes legionis iustæ quot sint. 12
 cohortes scutatæ seu cetratæ quæ. 717
 cohortes vrbane quo à legionariis & prætorianis interno-
 scerentur. 724
 cohortium differentia. 11. 12
 cohortium milliariæ & quingentariæ quanta variatio. 683
 coi quàm impie senes è medio sustollere soliti. 203
 coire in templis publice in sacrificiis soliti qui. 747
 coitiones occultas facere non licere. 333
 coitus indiscretus apud quas olim nationes licitus. 72
 colabrisimus quid. 182
 colan quidam vrinator quantus. 165
 colchi quot pueros & virgines tributum nomine penderent.
 362
 colias in talorum ludo quid. 291
 collatina porta cur sic dicta. 394
 collatini cum Superbo cognatio quæ. 599
 collega consulis quomodo fieri solebat. 208
 collegium augurum totum, non vnus aliquis aut duo iudi-
 cabat. 548
 collegium sacerdotale Romæ primum quod. 74
 collem marinum qui cur maximè quasi deum coluerint.
 744
 colles Parnassi, qui & quot. 603
 colles Romæ quot. 391
 collina porta Romæ quo alio nomine dicta. 393
 coloniæ à municipiis quomodo differant. 358
 coloniarum genera quàm diuersa. ibid.
 colonides quid. 149
 colophon cuius regionis vrbis. 314
 colophone quomodo oracula edantur. 614
 colorare barbam aut capillum, quale. 542
 color deo gratus, quis. 403
 color vestium militarium apud diuersos quàm diuersus. 56
 & seq.
 colores scutorum seu clypeorum quàm fuerint alij atque
 alij. 718
 colorum hominis physiognomia iuxta Platonem. 155
 colubros ab equis depasci, Cræso quid. 503
 columba cuius auspicii quomodo sit. 498
 columba cui deæ sacra. 254
 columba vbi aliquando vaticinata. 605
 columbam qui pro dea venerati. 744
 columbas tabellariorum vice fuisse. 80
 columellæ vnde quidam nuncupati. 25
 columnæ in defuncti memoriam erigi solitæ vbi. 235
 comæ cura apud quos. 541
 comam alere aut tondere apud quos quid indicet. 222. 223
 comam alere qui milites soliti. 323
 comam qui nutrent. 540
 comas in altum protentas quomodo sceminæ gererent
 536. & seq.
 comati Galli cur dicti. 541
 comatos quis imperator maximè oderit. ibid.
 comedi ex victimis aut comburi quid apud quos licebat.
 410. & seq.
 comere capita Spartanis militibus quid. 323
 cometis visis, quid fieri solitum. 592
 comi in Gallia quid aliquando monstri horribilis visum &
 auditum. 268
 comica scena quomodo in theatris fieret. 514
 comitia Cæsar cum populo quomodo partitus sit. 330
 comitia consularia quomodo & per quos fieri solita. 207
 comitia illegitima quæ. 332
 comitia per quos diuersis de causis indici solita. ibid.
 comitia quàm facile perturbarentur. 329
 comitia quibus diebus fieri non licuerit. 331
 comitia quocunque fulmine impediri. 493
 comitiales dies qui. 563
 comitiati tribuni qui. 331
 comitij locus vbi, & eius etymologia. 149
 comitiis calatis quot tantum tribus interesse solerent. 330
 comitiis consularibus quos interesse decebat. ibid.
 comitiorum genera quot. 327
 comitiorum princeps quis. 328
 commentaculum virga qualis. 398
 comentarienses qui dicti. 725
 commercium sine pecunia quomodo fiat. 170
 commissum ante matrimonij solennitatem adulterium, an,
 & si postea matrimonium fiat, diluatur. 316
 commodi superbia quanta. 123
 commodum Cæsari quomodo sit assentatum in mutandis
 mensium nominibus. 308
 com

Index.

commonitio peccantis quare fiat. 213
commorientium sodalitas apud Aegyptios quæ. 74
communes dii qui. 619
communitas vxorum quàm execrabilis, & qui tamen philo-
sophi eam introduxerint. 318
comœdiæ in quibus ludis exhiberi solitæ. 698. & seq.
comœdiarum genera quot. ibid.
comœdorum insigne quod. ibid.
compedes Græciæ quæ & quot. 669
comperendini dies qui. 422
compitalitij ludi quibus diis cur & quando instituti. 700
compluiatæ vites. 119
compluium. ibid.
comus quid. 198
concaua saxa qui habitent. 579
concentus diuerforum instrumentorum quid notare soleat. 321
conceptuæ feriæ quæ. 465
conchæ in montibus vnde. 477
conchyliæ in marmoribus vbi inueniantur. ibid.
concilia aliquot diuerfarum nationum quot constiterint
personis. 364. 365
conciliorū in diuersis regionibus loca olim quæ. 467. & seq.
concinnare quid. 386
concinnator litium quid. ibid.
concio quomodo à consule, quomodo à tribuno plebis ad-
uocari solita. 327
concionis aduocandæ signum quo cantu fieri solitum. 321
concionem è libello legere licuisse. 371
concordiæ & Saturni templa vbi. 148
concumbere in epulationibus qui pro more habuerint. 562
concubinarum apud Persas honor quantus. ibid.
concubinas in conuiuia qui adducant, vxores nō item. 569
concubitus promiscuus. 72
conculsu & crepitu armorum quid indicari solitum. 326
conditio pacis aut fœderis cum hoste armato quibus veri-
ta. 457
confarratio. 100
confarrationis fœdus quàm fuerit sanctum. ibid.
confarrationis iure matrimonia inire soliti qui. 114
confessio facturi rem diuinam, qualis inter ethnicos fue-
rit. 397. & seq.
conflictus aggrediundi mos aut cæremoniæ quæ. 347.
& seq.
confœderationes quibus moribus apud diuersos fierent. 457. & seq.
congiaria diuersa quomodo & à quibus data. 573. 574
congiarium quid. 573
congiij quot amphoram faciant. 163
coni à Cyro vsi quales. 59
conidus centurio quàm mirum habuerit cassidis ornatum. ibid.
coniecturæ aliquot certæ ex somniis quæ. 32
coniuges nudas ad templa ducere soliti qui. 747
coniugij ineundi rationes diuersæ apud diuersos. 69. & seq.
coniugium inter diuersas nationes, an & quomodo ratum
olim fuerit. 69. & seq.
conipodes Epidauriis qui. 364
cōsciscere sibi mortem, qui laudi, qui probro duxerint. 600
conscripti patres qui. 364
consecrandi cæremoniæ quæ. 583. & seq.
consecrare quid iniussu populi illicitum. 683
consecratio alicuius rei, quibus verbis, ritibus aut cautelis
fieret. ibid.
consecrationis verba quàm oportuerit articulate exprimi. 684.
consecrationi alicui interesse qui vetarentur. 691
confi ara qualis, & vbi. 587
consilij sedes vbi. 155
constantia exempla mira. 13. & seq.
constantinus Maximus quanto & ab ethnicis & à Christia-
nis honore affectus. 624

consualia qui fuerint ludi. 587
consualium ludi quales. 586. 587
consuetudine mala delectari, qui pro pessima re imprecari
soleant. 299. 300
consuetudo sepeliendi vulgatissima olim quæ. 205. & seq.
consul cui immediate sublit. 15
consul qua cautione seu periculo adiri solitus. 78
consulares prouinciæ quæ. 186
consulatus cum plebe quando communicatus. 740
consulatus insignia olim quæ. 208. & seq.
consulatus quomodo dari solitus. 207
consulatum quis prius quàm ciuitatem adeptus. 431
consulis officium quod ac potestas. 210. 211
consulis potestas, ius, dignitas, honos, maiestas quæ. 78. 207.
& seq.
consuli ante finitū honorem, consulatū abrogari licuisse. 7
consulem à tribuno plebis in carcerem duci potuisse. 451
consulem vnum legitime creatum aliquando alterius no-
minandi ius habuisse. 211
consules de plebe quando creati. 453
consules extra urbem securibus vsos cum fascibus. 78
consules quot simul creari soliti. 208
consules vbi, quomodo & quando vota emittere soliti. 299
consulum alter plebeius quando primum admissus. 333
consulum vter alteri præferretur, aut vter fasces prius reci-
peret. 211
consulum vtri comitia habendi munus dari solitum. 332
consulibus quomodo imperia aliquando ultra annum pro-
rogarentur. 212
consulibus in caput ciuis Romani an & quomodo ius fue-
rit. 211
consulibus statim à creatione quid agendum. 209
consultandi inter pocula morem qui habeant. 562
confus quis seu cuius rei deus. 586
conuiuius pater quis. 45
conopie Hercules vbi. 138
conops quid significet. 41
contubernium quid sit, & ex quot constet. 12
contumelia à quibus vt dea culta. 41
conuentus Hispaniæ olim qui & quot. 187
conuentuum aliquot in diuersis nationibus loca quæ. 467
conuentuum aliquot publicorum, & celebrium descriptio. 313.
conuertens fortuna quæ olim dicta. 39
conuertentis fortunæ ædes. ibid.
conuicia apud diuersos quibus verbis fiant. 445
conuicia instar iocorum quomodo in triumphantes iace-
rentur. 645
conuiitij pcena quæ. 665
conuiuia serius veniens quomodo plecti soleret. 571
conuiuia paucissimi & plurimi in eadem mensa, quot. 556
conuiuandi cæremoniæ seu mores gentibus diuersis olim
quales. 554. & deinceps
conuiuando qui de magnis rebus agere soleant. 458
conuiuiarum vnus mense numerus apud diuersos quis. 556.
& seq.
conuiuia à quo cibo auspicari solita. 247. & seq.
conuiuia quorundam quàm longa. 563
copaidem coronatam qui diis offerre soliti. 255
copiæ magnæ à paruis deletæ quæ. 741
copides quid. 562
coponius quàm leui de causa ambitus damnatus. 244. 277
corallio qui galeas & scuta in bello ornent. 60
corallium qui vates propriè ferre soliti. 116
corbana quid. 96
corbulonis in cohortem hosti cedentem pcena. 132
corculorum cognomen quibus datum. 27
corculum vnde Scipio dictus. 28
corecyron quid. 324
cordile, aliàs Crodile quid. 84
cordis auspicia qualia. 582
cordis parui aut grandis, omina quæ. 583

Index.

cordi quæ potissimum vires insint.	585
cordus cur quis cognominatus.	30
coriannos quid.	447
cor in extis deesse, quid.	583
corinna quàm fuerit insignis poetria, & quoties Pindarum publice vicerit.	708
corinthei quot meretrices in quo templo prostare solerent.	747
corinthiaca moneta qualis.	389
corinthiorum tribus quot.	51
corinthus quàm sit nobilitata meretricatu.	509
coriis bouum qui pro nummis vsi.	387
coriis piscium aut serpentum qui pro vestibibus vsi.	537
corio duro qui in præliis munirentur.	724.725
coriolani nomen vnde.	108.121
cornelia Gracchorum mater quàm à viro amata.	52
cornelia tribus vnde.	50
cornelius Gallus quorum primus fuerit præses.	7
cornicines quando militiæ canere soliti.	321
cornicularij qui.	725
cornicis augurium quo alio augurio impediatur.	551
cornicis sepulchrum circa Myridis paludem quale.	688
cornicum natura.	99
cornix à sinistra, cuius ominis.	499.500
cornix nunciij vice cui regi fuerit.	81
cornix quàm olim felix nuptias contracturis auspiciu.	99
cornu dextrum qui præferant sinistro, & contra.	343. & seq.
cornua & tubæ simul canentes, quid innuere soleant.	321
cornua in prælio quæ.	682
cornuta Venus vbi.	253
cornuum cantus quid innuere solitus.	321
coræbus quid primus in Olympia assequutus.	469
coræbi sepulchrum vbi, & quàm illustre.	129
corollæ coniuales à quibus primum inuentæ.	559
coronæ ciuitas quo auspicio condita, & vnde dicta.	503
corona quæ matronæ donari solita.	352
coronæ à Caligula excogitatæ, quales.	416
coronæ à Vespasiano templis dicatæ, quales.	403
coronæ sponfarum ex quibus herbis fieri solita.	101
coronam triumphantis quis quomodo in curru triumphali teneret.	644
coronæ triumphatium quomodo vel in curru, vel quò post triumphum ferrentur.	ibid.
coronæ triumphantium vnde fieri soleant.	ibid.
coronarum militibus dari solitarum species quot.	414
coronarium aurum cui quomodo daretur, & à quo tandem sublatum.	646
coronatæ quæ victimæ procedere soleant.	258
coronatas oues ante se agere qui solerent.	694
coronatos epulari quibus familiare.	558. & seq.
coronatos incedere vbi & quando & quibus vulgò licitum.	81
corpora defuncta quo ritu olim cremarentur.	220. & seq.
corpus pro re an & quomodo addici debeat.	664
corsi quàm sint crudeles.	382
corticibus arborum qui pro vestimentis vsi.	536
coruini nomen vnde.	25
coruncanus quàm in ciuitatem venerit.	358
coruncani vnde in ciuitatem vocati.	359
coruus, qualis supplicij locus apud Thessalos.	214
coruus quid portendat.	499
coruo Romani quomodo exequias fecerint.	688
coruum pullos suos deuorare, & in nidum reliquias ferre quid.	499
corycæum esse quid.	509
corynepthori cuius tyranni satellites.	722
corynepthori qui à quibus appellati.	289
corytus quæ cuius regionis vrbs.	313
cosconius vicus.	148
cosmi Cretensibus quid.	208.433
cosi qui sint, & cur quidam sic cognominati.	24
cosi vinolentia quæ.	713
costarum nomen vnde.	28
cothurnus quid sit.	507
cottabifis quid.	141
cotula (fortè cotyla) quot vncias contineat.	163
coturnicum & gallinaceorum certamine qui ludere soliti.	81.295
cotyle quid vasis sit.	243
cotylam quot vncias faciant.	163
couinum quid.	196
Crassus ad Parthicum bellum proficiscens, quomodo ab Atteio execratus.	299.300
crassus diues quæ ex re popularem gratiam aucupatus.	711
crassus orator quàm egregiè semel in iudicio confusus.	739
crassi domus Romæ vbi.	674.675
crassi familiaritas in salutando, & temeritas in quadam re, quanta.	4.152
crasso quid auspicij fuerit, castra bis fulmine icti.	495
cratere regio bibere, quale quid Scythis sit.	418
crateri militare insigne quale.	319
craterum ordo in epulis quis.	565. & seq.
crateris paupertas quanta.	248
crathis fluij potus quales faciat capillos.	543.544
creandorum regum ratio diuersis nationibus quàm varia.	433. & seq.
creatio pontificum à collegio ad populum per quem & quando translata.	113
creditores quàm olim scirent in debitores.	664
creditu præstituta die non soluentis, quàm crudele apud Indos supplicium.	664
cremandi cadauera Romæ mos vnde & cur introductus.	201.202
cremandi corporis mortui ritus ac cæremoniæ quæ.	228
cremare corpora cur quibusdam fuerit nefas.	743
cremari in funere soliti qui, & qui non soliti.	237
creophagorum in circuncidendis mulieribus mos.	176
crepi qui dicti.	375
crepidæ quales calcei.	533
creta notari, quid.	212
cretenfes inter auxilia Romanorum mercede sæpe militasse.	58
cretenfes aliquando aquilam gestasse.	319
cretenfium in bello vsus quis.	ibid.
cretenfium natura qualis.	380
cretenfium pueri quid primum discere soliti.	181
cretes nescire pelagus, quid.	509
creticus Romæ quis & vnde cognominatus.	108.120
cretum dea præcipua quæ.	625
cretum præfecti quot.	365
crimina ante ius scriptum quomodo punirentur.	653
criminum minorum punitio cuiusmodi.	130
crinem nodo substringere, Sueuis quid sit.	546
criniū in luctu detondendorū mos quis, & apud quos.	222
crinibus humum verrere, quid.	157
crithologus (si rectè scriptum) quis olim diceretur.	250
crobylon quid.	84
crocodili à quibus vt numina culti.	87.167
crocodili effigies quid Aegyptiis præ se ferat.	158
crocoton quid.	71.531
cræsi regia vbi.	219
cræso quid portenti, antequàm à Cyro caperetur, oblatum.	198
croffus quid vasis sit.	242
croton quorum philosophorum parens.	87
crotone salubrius, quid.	509
crotoniatæ quàm miseranda clade à quibus ad internecionem cæsi.	741
crotoniatæ quid aliquando contra Locrenses voverint.	299
crotoniatarum quàm confusum esset concilium.	365
cruci qui magistratus Carthagine affigerentur.	340
crucifigi in sacrificiis canes vbi solerent.	257
cruenti & incruenti victorum quàm diuersa præmia.	67
cruorem mutuum lingere qui qua in re soliti.	457
crupellarij Gallis qui.	724
	cruc

Index.

cruri utriusque armillam æneam quæ fecerint innectant. 536
 cruribus taurorum qui cui deo sacrificent. 251
 crustumenum deus quis. 626
 crustumina tribus à quo nuncupata. 49
 crustuminiū vrbis vbi. ibid.
 cryſtallo incluſa ſolis imagine, quis pro ſigno militiæ uſus. 323
 Cubitorum differentia. 161
 cubitus quot palmis ſeu digitis conſtet. ibid.
 cuculli aut cucullus quorum veſtis. 523. 536
 cucurbitæ exarefactæ quid uſus præſtent. 242
 cucurbitæ lanigeræ vbi. 354
 cuique Iunonem & Genium qui cur dederint. 620
 cuiuſmodi aliquando monſtrum in Epiro captum. 238
 culeus quot amphorarum ſit. 162
 culiciarius Apollo vbi aliquando cultus. 42
 culmo quæ templa cur tegerentur. 666
 culter ſacrificij qualis. 409
 cultrarij in ſacris qui. ibid.
 cultro eodem vbi & diis imoletur, & de noxiis ſuppli-
 cium ſumatur. ibid.
 cultus deorum quanta olim impietate commiſti. 745. & ſeq.
 cululli, aliàs cululi quid. 490
 cumæ quàm vaſte Ariſtodemi tyrannide liberatæ. 199
 cumanorum ſtoliditas quanta. 382
 cumæi quomodo adulteras puniant. 317
 cunctator cur quidam dictus. 28
 cuneis in aciebus uſi qui. 343
 cuneus Romanorum cui ſolitus fieri. 345
 cupedinis forum. 127
 cupezia calcei quorum. 534
 cupido cum ſagittis, cuius olim inſigne. 718
 cupido quorum præcipuus deus. 625
 cupreſſus arbor quæ. 236. 237
 cupreſſus cui ſacra. ibid.
 curatores viarum Athenis quanti præcij fuerint. 264
 curatores vrbi quot præſuerint. 715
 cur author huius operis relictis cauſis forenſibus quieti ſe
 dederit. 647
 curetis quæ dea. 626
 curia per ſe, quid ſibi velit. 47
 curiæ Athenarum quàm multiplices. ibid.
 curiæ in decurias diuiſæ. 48
 curiæ olim Romæ quot. 47. & ſeq.
 curiæ veteres vbi. 48
 curiarum genera duo. 47
 curias luſtrandi ratio quæ. 597
 curiata comitia quæ, & quomodo indicerentur. 330
 curiata leges vnde lata. 736
 curiis ſingulis quot præpoſiti flamines. 676
 curiatij vnde Romam vocati. 461
 curiones quarum curiarum præpoſiti appellati. 48
 curiones vnde vocati. 27
 curionis theatrum quale. 442
 curiositas Aegyptiorum in dignoſcendis hoſtiis puris quan-
 ta. 252
 cūrius Dentatus quàm vili & paruo victitavit. 247
 currum ex aduerſo nitentem quis vno digito repulerit. 446
 curru quis primùm triumphavit. 643
 curruum diuerſæ aliquot ſpecies ſeu vocabula quæ. 194. 195
 curribus quæ gentes in præliis vtantur. 734
 curſandi circum altaria in ſacrificiis cæremoniæ. 412
 curſores aliquot inſignes. 164
 curſoris nomen vnde Papyrio obuenerit. 26
 curſu qui valeant potiffimum. 164
 cuſtodes legum Tiberio qui. 430
 cuſtodes ſeu laterones quot qui principes olim habuerint. 722
 cuſtodie quomodo in triumphis traderentur ad necandum. 641. 642
 cutes hoſtium qui quomodo tractare conſueſſi. 576
 cutibus hoſtium pro veſte ſeu tegmine qui uſi. 57

Cyathis arx quæ. 663
 cyathus quid ſeu quantum. 163
 cybele quo alio nomine dicta. 622
 cybelem qui nummis incuſſerint. 389
 cybeles aut (vt author noſter vtitur) Cybelis cognomina di-
 uerſa quæ. 632
 cybeli quid ſolum immolari conſueſſi. 253
 cybelis ſacerdotum ornatus, præſertim apud Sueuos. 116
 cybium aut cymbium quale poculi genus. 243
 cyborium quid. ibid.
 cycas quorum veſtis. 531
 cyclius modulus qualis & quorum. 322
 cyclopes vnde geniti. 139
 cyclops Rom. qui ſecundum quosdam cognominatus. 23
 cecynus qualium nauis auſpicioſum ſit. 498
 cydonum laus. 58
 cylibantum quid. 54. 554
 cyllaraium quid. 128
 cymbalis qui militiæ vtantur. 323
 cynoſarges. 98. 138
 cynoſarges (expende locum illum) Athenis quid. 239
 cynoſurci qui dicti. 52
 cypellum quid vaſis ſit. 242
 cyphela quid vaſis ſit. ibid.
 cypriarum virginum impudicitia quanta. 71
 cypriorum dea præcipua quæ. 625
 cypriorum principis prærogatiua Athenis quæ. 51
 cypris quæ dea cognominata. 627
 cyprius vicus quis, & cur ac vnde dictus. 108. 147
 cyrus qualem hymnum quibus diis milites ſuos in ipſo præ-
 lij aditu canere iuberet. 342
 cyrus quanta ſtrage à Tomyri regina occiſus. 741
 cyrus quo contra Artaxerxem (lege, ſi vis Aſtyagem) colore
 in bello uſus. 56
 cyrus quomodo expoſitus & educatus. 197
 cyrus quo militiæ uſus ſigno. 319
 cyrus quomodo ſepeliri voluerit. 686
 cyrus quos & quomodo tabellarios ſuos diſponeret. 80
 cyri conſilium de optimo milite deligendo quod. 56
 cyri diſciplina militaris. 58
 cyri exercitium militare. 34
 cyri imperium quos habuerit fines. 595
 cyri in caſtris tabernaculum quomodo fieri ſolitum. 35
 cyri quale de Dario ſomnium, & quos euētus ſortitum. 310
 cyri teſſera aliquando qualis. 325
 cyro exitum per quas aues præſignatum. 498
 cyrippus vnde quis dictus. 123
 cyræorum mos in educandis infantibus quis. 178
 cytheron mons vbi. 603
 cyziceni cuiuſmodi bouē Palladi aliquando obtulerint. 260
 cyzicenorum dea quæ. 625

D

Daciani Claudio qui. 730
 Dacorum in malè pugnantibus animaduerſio qualis. 132
 dactylotum quid. 243
 δαδύχων Græcis quid. 105
 daduchus quid. 115
 dæmones Platoni quid. 621
 dæmonum variæ apparitiones. 419. 420
 δακτυλίωτι quid. 449
 dama quorum apud Syros nomen. 288
 damiatrix & Damia quid. 649
 damium ſacrum quod. ibid.
 damnandi apud Romanos quàm varij modi. 213. & ſeq.
 damnationis notula ſeu literæ quæ. 212. & ſeq.
 damnatorum corpora qui beſtiis obiciant, non ſepeliant. 687
 damnatorum conſanguinei, licet inſontes, vbi cum damna-
 tis ipſis plecterentur. 210
 damnatus voti quis. 299
 darici ſtateres quorum nummi. 389
 darius quali in caſtris militaribus ſigno uſus. 323

Index.

54
603.& seq. 603
718
164
solim incol- 389
95
603
744
626
95
na. 211
433
119
473
220
is,quāta.204
ri profuerit. 70
eamentum 293
325
ses. 307.308
208.432
365
97
435
393
ugerit. 287
124
684
718
538
cerit. 469
ueretur. 169
438
233
184
1
27
446
27
de,nonalic- 401.402
estares,diffe- 618.& seq.
97
619.620
esset,cut 625
mplo fue- 667
562
167
376.625
621
241
332
664
384.385
ibid.
astigati. 60
bus plecten- 213
quām impia. 377
tio.264.265
s puniti.130
ibid.
deside-

Index.

- desides aut segnes vbi & quomodo mulctati. 262. & seq.
designatores in funebribus ludis qui dicerentur. 702
despectissimi inter milites qui. 726
desultoriis equis duobus qui in praeliis vtantur. 733
deucalion & Pyrrha cessante diluuiò quod oraculum con-
fuluerint. 605
deum vrbis nominare, nefas. 168
deunx quid. 2
deuorari à crocodilo, quibus magni muneris loco habitum. 744
deuoti à principe diis, quì tractarentur. 300
deuotio quæ dicta. 299
deuouendi ratio quæ & persolutio. 299. 300
deutoruga qualis vestis. 530
dextans quid. 2
dexterem bigæ equum qui cui mactare soliti. 255
dextra capitis pars quibus comata sit, non sinistra. 542
dextra & sinistra regiones auguribus quæ. 549
dextra vtrunque data vbi nuptiæ iniri solitæ. 100. 101
dextræ authoritas quæ. 158
dextræ digitis expassis effigies quid præ se ferat. 157
dextræ effigies apud Lingones quid innuat. 158
dextræ signum ferre, Syris quid. 459
dextrarum religio. 157. 158
dextras captiuorum qui quomodo diis immolent. 746
dextras dextris in federibus iungere, qui quomodo soliti. 458
dextro pede nudo, non sinistro, qui præliantur. 732
dextrum an sinistrum in auspiciis felicius. 493
dextrum cornu sinistro qui longe prætulerint. 343. 344
Diadema Alexandri Magni quod. 82
diadema regium, cuiusmodi aut quale quid olim fuerit. 81
diadema quorum insigne. 113
diademata diuersorum Regum qualia. 82. & seq.
diadematus, quis Romæ qua de causa cognominatus. 82
dialia cuius festa. 260. 473
dialis flamen vnde dictus. 675
dialis flaminis munera quæ. 677
diamantes quæ tribus dicta. 51
diampares cuius oppidi porta. 396
dianæ ædes Romæ viris cur inaccessa. 303
dianæ Ephesiæ flamen, qualis, quòve nomine fuerit. 680
dianæ nomen à quibus Mineræ detur. 632
dianæ Persicæ quid offerri solitum. 255
dianæ Persicæ phanū quàm olim religiosum putaretur. 613
dianæ quod animal dicatum. 255
dianæ sacra dies quæ. 280
diatretum quid. 519
diaretus calix quis. ibid.
diaulus. 161. 293
dibapha purpura quæ. 527
dicandæ aræ seu statuæ mores Græcis qui. 684
dicenti in senatu, quàm diu dicere continuò licuerit. 371
dicere ius ad assem, quid. 509
dichalca. 439
dicondyli digiti qui. 445
dictator è plebe primus quis. ibid. & 740
dictator quantæ apud quos fuerit potestatis. 435
dictator quibus de causis crearetur. 15
dictator quomodo diceretur, à quibus, quo loco, & tempo-
re. 15. 16. 207. 435. 436
dictatoris etymologia quæ. 435
dictatoris instar qui qualésve fuerint apud externos. 432
dictatoris quæ quantæve in omnes etiam consules potestas. 436
dictatori an & quatenus equo vehi liceret. 437
dictatori mulctam irrogare quis potuerit. 451
dictatori quot lictores cum fascibus & securibus adesse so-
liti. 78
dictatorem à consule, vbiunque esset dici consueffe. 16
dictatorem à populo, & è plebe dictum aliquando fuisse. 436
dictatore creato, quorum magistratuum potestas cesset. 8
dictatores duo quando & qui simul fuerint. 16
dictatura vnde Romam traducta. 432
dictaturæ Cæsaris & Syllæ quales. 436
dictaturæ tempus præstitutum quod. 437
dictaturam quot mensibus tantum gerere licitum. 17
dictæria in Iulium triumphantem iacta, quàm foeda. 645
dicto veniam postulare quando veteres solerent. 512
dictynna quæ quibus dea. 631
didonis soror quomodo à Romanis pro dea coli solita. 279
didymus cur testiculis suspensus. 318
dies olim siue breuis, siue longa, quot semper esset hora-
rum. 427
diei initia apud diuersos quàm diuersa. 421
diei partes olim quæ & quot. 426
diem dicere quid, & quomodo seu à quibus id fieret. 214
dies fausti & infauti qui. 421. 423
dies manium qui. 384
dies matrimonio contrahendo liciti seu illiciti qui. 107
dies quibus senatum haberi non liceret, qui. 374
dies quot annum faciant Persis. 303
dies Sigillariorum qui. 212
dierum aliquot differentia. 423. 424
dierum observatio à quibus impunè contempta. 425
diebus atris & infautis nec sacra facere licuisse. 426
diebus singulis quis aliquando nouis annulis vsus. 160
dies eosdè eadè de causa huic latos illi tristes esse. 423. 424
dies eosdem diuersorum annorum, eisdem & faustos, & in-
faustos fuisse. 425
diffarratio. 193
differendæ sententiæ notula iudicibus Romanis quæ. 212
differentia inter voces aliquot consignificatiuas. 281. 282
differentia vestitus patricij & senatorij. 527
difficultas quorundam principum in salutando aut resalu-
tando quanta. 152
diffidij ara Romæ vbi. 674
digamia quibus olim verita. 679
digitus medius cur dicatur infamis. 444. 445
digito medio annulos qui dent, qui non dent. 447
digitum attollere, quid. ibid.
digiti minimo proximi officium quid. 159
digiti cui Deo sacri. 153
digitorum pedis nomina quæ. 446
digitorum quinque suum esse cuique nomen. 445
digitorum singulorum Græca nomina quæ. 449
digitis qui maxime valuerint. 446
digitis micare qualis ludus. 294
digladiari à conuiuiis qui soliti. 568
digladiatorum sæua pugna cur Romæ admitteretur. 702
dignus quicum in tenebris micetur quid. 508
dij à salis nominari soliti qui. 76
dij Germanorum qui. 744
dij nocentes cur honorati. 41
dij nuptiarum qui & quot. 101
dij qui quibus in iurando testari veriti. 483
dij Roma ciecti qui. 183
dij variarum gentium quàm varij. 743. & seq.
diis duobus vnam cellam non dicari. 684
diis singulis sua fuisse sacra. 397
dimachæ qui. 725
dindymenum oraculum quale. 606
dindymena dea quæ. 622
diobolus. 439
diocletianus quomodo Deus factus. 624
diodori sententia optima quàm agere præualuerit in sena-
tu. 216
diceceres quid. 432
diogenes Cynicus quomodo seruum fugitiuum castigari. 284
diogenes Cynicus vbi & cur in faciem sepultus. 686
diogenes quantulo contentus vixerit. 248
diogenis in victores olympicos dictærium quod. 508
diogenis

Index.

diogenis vestitus quis.	537	domandorum equorum ars cui ascribatur.	587
diomedeas necessitas, quid sit.	507	domesticis laribus quid immolari solitum.	256
diomedearum auium natura qualis.	9	domi suæ qui mortuos suos sepelirent.	205
diomedes quorum Deus.	623	domibus qui nullis vrantur.	579
dion quem tyrannum profligarit.	425	domicilium plebis, Appio decemuiro quid loci fuerit.	214
dioniani milites quales.	731	dominorū in seruos crudelitas, quando & quomodo coer-	
dionysia Athenis quid.	711	cita.	285
dionysiaci in Bisaltia templi miraculum quod.	614	domitius Aenobarbus cuiusmodi erexit trophæa.	67
dionysiarthus quid.	432	domitianus cui mensi suum indiderit nomen.	308
dionysius à quo pulsus.	425	domitianus cuius deæ filius dici voluerit.	406
dionysius dialecticus, cuias.	635	domitianus qua calumnia Pompeianum & Flauium Sabi-	
dionysius ex quo magistratu ad tyrannidem venerit.	144	num occiderit.	289
dionysius qua cauillatione sibi monarchiam diuinarit.	369	domitianus quo maxime ludo delectatus.	292
dionysius quàm vafre Syracusarū tyrannidē adeptus.	199	domitij Aenobarbi quàm stulta superbia.	637
dionysius quorum Romæ nomen.	288	domitij Neronis proteruia in ædilitate quanta.	265
dionysius tyrannus quas mulieres vno tempore simul du-		domitiani inhibito castrorum geminandorum.	37
xerit.	70	domitiani in theatris inhiantes profusio.	174
dionysius tyrannus quibus se ludis oblectare solitus.	292	domitiani licet tyranni, pium quoddam statutum.	692
dionysij bibacitas quanta.	566	domitiani os quale.	155
dionysij de iuramentorum fide qualis sententia.	484	domitiani vesana superbia.	124
dionysij tyranni candelabrum quot lychnorum.	45	domorum apud diuersos figura seu structura quæ.	578
dionysij tyranni satellites quales.	722.723	domus aliquot magnorū virorū quàm fuerint humiles.	580
dionysij tyranni schola vbi, & quis eius præceptor.	68	domus Athenis quid carceris fuerit.	214
diorigius Achæis quid.	432	domus in Palatino quæ.	670
dioscuris quàm frugale prandium exhiberetur.	247	domus aliquot Romæ spectris quàm infames.	118
diphilum quid.	128	domus tribunorum plebis cur semper pateret.	9.10
diplethrum quid.	161	dona olim amplissima quæ.	414
diplon cuius vrbis porta.	436	dona vxori dare, vbi & cur sponso vetitum.	101
dipondius quantum appenderet.	439	donabi sepulchrum.	128
dipylus cuius vrbis porta.	396	donatium quid.	573
dirinoxeni qui cur dicti.	360	doriensium tribus quibus à Clisthene nominibus dictæ.	51
discerpti homines vbi, & quibus mactarentur.	745	doriphorus Mariandynis quid.	288.289
discincti, quomodo olim habiti.	60	dorius canendi modus qualis.	322
disciplina militaris.	54.55	dormientium in stationibus animaduersio olim quæ.	35
disciplina puerorum apud diuersos olim quæ.	174.175	dormire in vtramque aurem quid.	508
disciplinæ aliquot militares.	34. & seq.	doryxeni qui dicti.	361
discipulorum aliquot insignium Papiniani catalogus.	738	dos vxoria olim quanta.	351
discrimen vestium esse quis philosophus vetuerit.	535	doso quis cur dictus.	124
discorum iactui quæ olim virgines studerent.	181	dotatæ cognomen quæ cur nacta.	351
discus quid.	294	dotatæ ex publico quorum virorum filia.	ibid.
dispensatores qui.	309	dotas dandi aut recipiendi consuetudo diuersis gentibus	
disphendomena quàm horribile supplicium.	213	quæ.	351.352
dissectio canis in sacrificio Bæotiis quid.	257	dotis vxoriæ alienandæ an & quomodo vir haberet ius.	350.
diffidiis coniugatorū sedandis magistratus peculiaris.	352	& seq.	
diffidium Marij & Syllæ quo augurio præsignatum.	499	Drachma quot obolis aut scrupulis constet.	163.439
dithyrambus cuius Dei hymnus.	413	drachma pars vnciæ quota.	ibid.
diti quibus victimis sacrificetur.	588	drachmæ quot Isthmiaco, quot Olympico victori darentur.	
diti quomodo votum fiat.	300	438	
ditis & Proserpinæ ara vbi Romæ fuerit.	587	drachmarum genera quàm diuersa.	ibid.
diuersa anni principia quæ.	305	drachmas quot inquilini Athenis tributum nomine darent,	
diuersorum ordinum in exercitu cur alia atque alia signa.		quot inquilinæ.	360
724.		draco.	119
diuidendi regiones nomina olim diuersa quæ.	186. & seq.	draco cuius olim in clypeo signum.	718
diuidere sententiam in senatu quid.	369	draco curuus in se reflexus, cuius symbolum.	304
diuinationes ex cruciatu & laniatu hominum longo qui		draco quinque iugerum à quibus pro quo Deo cultus.	86.
quomodo captarent.	746	743	
diuites qua lege generosis prælati.	515	draconis effigie qui quem Deum colant.	604
diuitiæ maximæ olim habitæ quæ.	248	draconem in extis apparuisse quid.	584
diuitiarum Deus quo habitu pingi soleat.	378	dracon & Solen legislatores.	653
diuitiarum ratio quanta.	515	dracon quales ediderit leges.	214
diuortia qua cautela à quibus permilla.	351	dracon quomodo & cur occisus.	ibid.
diuortij causæ olim quæ.	350	draconis in furta lex quàm seuera.	658.659
diuortij faciendi ipsissima verba quæ.	351	draconarij milites qui.	320
Documenta militaria præcipua quæ.	60. & seq.	draconetti narratio mira de monstro marino.	237. & seq.
dodona vrbs quæ, & cuiusmodi habuerit oracula.	605	druidæ natura quales.	381
dodonæi pontifices cuiusmodi essent pedibus.	116	druidarum crudelitas quanta.	745
dodonæis quorum fuerit prophetissa.	270	druidarum superstitio omnium penè superstitionissima.	744
dodonæum oraculum seu templum quis diripuerit.	605	druidis initium anni quod.	305
dodrans quid sit.	2	druidis grauissimum supplicium quid.	114
dolichus.	293	druidis quæ sectæ in aliis regionibus adæquentur.	381
dolium nebulas humiditas emittens, vbi.	392.393	drusillæ matri quid Tiberius negarit.	79
dolon quid sit.	386	drusorum cognomen vnde.	25

Index.

Duces hostium mortui quomodo in triumphis ferrentur.

641.642.	
duci in triumpho solita quæ.	ibid.
ducibus summis quæ darentur.	417
ducti ad inferos & reducti mirum quoddam exemplum.	
715. & seq.	
ductor ordinis primi, & ductor popularium.	11
ductores ordinum quanti ab Alexandro æstimati.	697
ductum in triumpho, aliquanto post etiã triumphasse. ibid.	
ductus literarum à summo ad imum, & à dextra in læuam facere soliti qui.	194
duillij de prouocatione lex quæ.	338
dulopolis vbi & qualis.	288
duobus equis merentes, quo alio nomine dicti.	725
duo cur vni aliquando in certaminibus commissi.	476
duodecim fasces consulum quomodo per vices vnus tantum consul haberet, non simul vterque.	208
duodecim horis quomodo dies omnis diuideretur.	426.427
duodecim tabularum fragmenta aliquot.	654.662
duodenigesimani qui.	731
dupla Regi Spartano cur darentur obsonia.	561
duplaris decuria quot constet.	682
duplaris phalangis partes.	ibid.
duplex puniendi peccati causa.	213
duplicata exta quid portendant.	582
duumuii quot & quàm varij diuersis temporibus creati.	
269. & seq.	
duumuiorum munus quod.	271
dux & Rex inter Germanos quomodo quis fieret.	434
dux prudens quomodo aciem ex tempore dirigere debeat.	
341	
Dyafar siue Dyafares quorum Deus.	623
dyerota quid.	324
dymæ, cuius regionis seu conuentus ciuitas.	313
dymon quis Deus.	620
dynastes Paphlagonibus quid.	432
dynos quid.	243
E	
Adem ne Roma nunc quæ olim, an alia & alia dicenda.	
200	
eantidis tribus prærogatiuum.	51
Ebenum à quibus tributum nomine datum.	440
ebenum in triumpho quis primus ostenderit.	639
ebrietas quædam mira ac noua barbarum gentium.	245
ebrietas quo edulio discuti putetur.	558
ebrij quàm olim exosi.	244
ebrius Princeps quomodo Athenis plekti solitus.	ibid.
ebuli sententia de poculorum ordine lepida.	565
ebulium Rex quàm nequiter cælebs viueret.	72
ebuxia lex in ambitiosos.	277
Ecbatana duarum esse vrbium nomen.	606
ecbatana quorum regia.	219
è cælo auguria quomodo sumantur.	492.493
Echus Elidenfibus quid.	303
Ede ignis domine, cui Deo in sacrificiis proloqueretur.	410
edendi in conuiuio apud Indos mos quis.	562
edicta prætorum quam vim & quando haberent.	737
edictum ædilium ad mercatores proprie spectans, quod.	
601.602	
edusa.	748
edusa à quibus sacrificetur.	178
Effigies Iani quomodo fieri solita.	45
effigies sirpeæ quot singulis annis in Tiberim cur deicerentur.	490
effeminati natura populi qui.	382
effrenatis equis qui maxime pugnent.	733
effundere vinum, aut vestes inquinare, quibus latum sit omen.	502
Egeria.	747
egeriæ quæ mulieres immolent.	178
egnatia nymphæ ara quid miri præ cæteris habere fabuletur.	410

egyleæ qui dicti.

ἐκατόμυλαι Thebæ quæ.	609
Elca seu Ilea vrbs vbi.	87
elegos quis primus scripserit.	635
elegiæ Propertij quando reuerte, & quomodo deprauate.	90
elementa quatuor cum solè & luna quales dij habiti.	620
elementorum commissionem qui olim statuerint.	477
elephantis in triumpho vecti qui.	643
elephantinis libris quæ decreta mandarentur.	372
elephantinos dentes qui tributum nomine darent.	440
elephantos in ludis à populo honoratos fuisse.	173
elephantos quis primus in triumpho duxerit.	640
elephantorum pugnas qui quando ederent.	704
elephantum quis cuius legionis vexillo inscripserit.	320
eleus quis Deus dictus.	620
eleusa cuius regia.	219
eleusina & Lenæa sacra quàm impia & ridicula.	137
elicio Ioni qui d, cur, à quo dicatur.	671
eligendorum ex certo genere Regum consuetudo olim quæ.	433. & seq.
eluiani (fortè Heliani) sodales quando inuenti.	75
elymos quid, & vnde fiat.	400
Embamma quid.	485
ἐμβάπτω quid.	ibid.
emere ad pollinctum, quid.	234
emeritorum ætas.	133
emissarius.	119
empedocles quàm insanierit vt haberetur Deus.	624
empedoclis vestitus quis.	538
emporitani natura quales.	381
emporitanorum regio vbi.	381.382
emptions ac venditiones quomodo sine pecunia fiât.	387
emptorem quatenus decipere liceat.	602
emptori quid venditor præstare teneatur.	601
Encomia canere in conuiuiis, quibus peculiare.	561
encomion quid.	65.66
encotyle quid.	243.294
endromis quorum vestis.	523.536
ennius qua in vrbe natus.	88
ennius quem morbum bibendo contraxerit.	566
ennius quomodo sibyllas alicubi sit imitatus.	270
enoplia saltatio.	701
enses qui pro cuius Dei simulachro adorarint.	744
enyaterius modulus qualis.	322
Epaminundas cur Themistocli antelatus.	183
epaminundas quàm fuerit studiosus paupertatis.	248
epaminundæ in dormientem vigilem animaduersio seuera.	
35	
epaminundæ præceptor quis.	68
ἐπαγώνια quid.	73
ἐπαύλιστα δῶρα quæ.	105
epharmiota Cretibus quid.	288
ephebicum in theatris quid.	514
epheborum ludi qui.	295
ephemerides quid.	424
ephesiæ Dianæ templum quanti olim habitum, & quàm priuilegiatum, & qua nocte combustum.	286.314.423
ephesium Massiliensibus quid.	669
ephesus, quale cuius regionis oppidum.	314. & seq.
ephesij quàm fuerint nequitiosi.	538.539
ephiates quàm pauper & abstinent.	241
ephiatis rogatio de testamentis quàm iniqua.	660
ephori quales apud Lacedæmonios fuerint magistratus.	
739.	
ephori Spartani cui magistratui Romano assimilati.	334
ephororum insolentia.	739
ephororum in Reges Spartanos calumniæ inauditæ. ibid.	
ephororum tribunal qui aliquando concacariunt impunè.	
380	
ephoros quis sustulerit.	739.740
ephorus historicus, cuias.	635
epicharis in tormentis quanta patientia.	88
epichar	

Index.

epicharmus cur ab Hierone mulctatus.	179	equorum cadauera qui quasi hominum sepeliuerint.	688
epicharmus cuius discipulus.	87	equorum dea quæ.	300
epicnemedij Locri vbi.	653	equorum nutritio à quibus pro sæuissima imprecatione	ibid.
epicureis singulorum mensium festi dies qui.	281	habita.	ibid.
epicurus quando natus, & quàm discipulis suis amatus.	281	equos & iumenta tondere, apud quos quid indicet.	222
epicurus, quibus cuius sit Dei cognomen.	628. 629	equum qui cui Deo immolarent.	255
epicurus vbi docere solitus.	303	equum qui nummis incusserint.	389
epicuri imaginem quomodo multi olim vsurparint.	160	equum vendere quis ex qua tribu quem mutuò coegerit.	49
epicuri summa laus à summa frugalitate.	246	equus October dictus.	281
epidorpiæ quid.	54	equus quibus diis sacer.	254
epinicion quid.	66	equus Tiberij quid monstri ostendere visus.	57
epiodium quid.	686	Erasistratus quis ac cuias.	635
epiphanes quorum Regis cognomen.	7	erebinthius quis Deus dictus.	630
epiporropa.	60	erebo quomodo immolari solitum.	257
epiredium quid.	195	erechtheum Neptuni delubrum vbi, & quid habeat miri.	614
epirus quorum sit.	605	eremodiciam iudicium quod.	387
epitaphium quid.	686	ἐρημὸν quid.	ibid.
epithalamius hymnus quis.	105	ergamenis Aethiopum Regis singulare quoddam facinus.	
epitus poeta quid primus inter Latinos inceperit.	247	117	
epizeli Atheniensis monstrum & miraculum.	57	erithæræ qui dicti.	285
ἐπιτάφια Thebæ quæ.	609	eroticus cuius deæ hymnus,	413
epulandi mos diuersis quis.	557. & seq.	eruditio puerorum apud Persas qualis.	177
epulari in templis licuisse.	412	erythiba quid.	42
epulis transactis quid apud diuersos fieri solitum.	568.	erythibius Apollo vbi cultus.	ibid.
& seq.		erythræa quid, & quando vaticinata.	270
epulones qui, & vnde dicti.	274	Esculus cui sacra.	401
epulum triumphale quale.	645	elia sentia lex quid patrono ademerit.	285
Equa leporem enixa quando, & quid portenderit.	198	essedonum superstitio quæ.	588
equa quem infantem aluerit.	197. & seq.	essedonum quàm abominandus in defunctorum corpora	
equa prægnante quis aliquando Olympia vicerit.	469	mos.	203
equabus hermaphroditis in triumpho quis vectus.	643	essedum quid.	195
equabus qui cur in præliis vrantur, non equis.	734	essei Hebræis qui.	680
equinæ iubæ pro cristis apud quos vsæ.	59	Eteobutades qui.	115
equas quæ gens solum diis immolet.	255	etherica ala quæ.	14
equas qui cur finibus suis educatas coire sinant.	469	ἐθναρχὴς quid.	954
eques à censoribus quomodo notari seu mulctari solitus.	262	ἐθναρχία quid.	187
equester ordo Romæ quis, & quando cœptus, & quantus.	211. & seq.	Euagoras quàm ægrè ciuitate donatus.	360
equestris Fortunæ templum.	38	euclia cuiusmodi dea.	71
equestris ordinis diuisio quæ.	190	eucnemos vnde quis dictus.	123
equestribus statuis qui donati.	416	eucratis Rex quid & quàm dura à filio passus.	108
equi aliquot à quibus Cæsaribus quàm honorifice tumula-	688	eudemus vnde quis dictus.	123
ti.		eudoxi annus quid.	305
equi cataphractorum cuiusmodi laminis quasi plumis tege-	724	eudoxus quis quandòve fuerit.	633
rentur.		euelpidis Fortunæ templum.	39
equi figuram qui seruis inurant.	539	euemeri Tegeatis impietas quæ.	745
equi olim celeritate nobiles, qui & vbi.	469	euergetes quotus Ptolemæorum.	7
equi quando ferientur.	586	euergetes quid sonet, & vnde qui ita dictus.	ibid. & 123
equini capitis pelle cum auribus & iubis, qui militiæ pro	59	euianes cuiusmodi Baccho festa celebrent.	706
galea vsi.		eumeni satellites seu custodes quot dati.	722
equitandi studium Persis quantum.	182	eumenidibus quid & quomodo litaretur.	258
equitandi artem quis inuenerit.	587	eumenidibus vbi sacrum fiat.	588
equitatu quæ natio valeat, non peditatu.	725	eumenis regia vbi.	219
equitatu qui valeant.	384	eumenis signa militaria quæ.	319
equites Augustani à quo primum instituti.	190	eumolpidas publicis conciliis aliquando præfuisse.	364
equites in peditatum mutabiles quando liberet, qui.	725	eumolpis cuius deæ flamen appellaretur.	680
equiti triplex præmium cedere, vbi pediti simplex.	646	eundem honorem bis ambire an & quomodo liceret.	338
equitia (id est torneamenta) vbi Romæ fierent.	672	euni Syri ars & audacia mira.	125
equitia cui & à quo instituta.	587	eunosti phanum quibus ingredi vetitum.	615
equitibus cur in bellis duo fuerint equi.	351	eunuchas facere quis primus instituerit.	244
equitibus quid præter arma comportandum.	347	eunuchis quis Rex cur pro satellitibus vteretur.	723
equitiorum familia vnde sic appellata.	215	eunuchum esse cuius oporteret deæ flaminem.	680
equitis Romani censum quantum esse oporteret.	290	euocati milites qui.	727
equitum in bellis exercitatio quo cantu fieret.	321	euocatio manium vbi potissimum fieri solita.	590
equitum ornatus in ouatione.	694	euocationes deorum quomodo fierent.	168
equitum quanta & Græcis & Romanis differentia.	725	eupator, cuius Mithridatis cognomen.	6
equitum Ro. honor quantus & dignatio.	189	euphrosyne quæ.	449
equis castratis qui cur maxime vrantur.	507	eurybiadis superbia intempestiua.	343
equis triumphantium qui qualésve infiderent.	644	euripides in ludo talorum quid.	291
equo descendere honoris causa, quib. quos oporteret.	79	euripides tragicus quomodo ab Archelao Rege luctus sit.	223
equo vchi Persis quid.	545	euripidis in sibi non sapientem, sententia quæ.	509
		europi Regis oblectamentum in ocio quale.	293
		eustato	

Index.

eustatonus quale seu quorum Syracusis nomen. 288
 eutimus poeta quomodo viuus deificatus. 624
 eutimus poeta quoties Olympia vicerit. 708
 eutychus quidam nomine suo quid Augusto ominis tule-
 rit. 505
 Exactio tributorum quo per irrisiōem Athenis nomine
 dicta. 215
 exarchus (si recte scriptum) Longobardis quid. 432. 433
 excellentium aliquot ac doctorum virorum catalogus. 634.
 635
 exclusi comitiis Romæ qui. 332
 excubiæ in cuius deæ sacris fierent. 650
 excubiæ quo cantu militiæ indici soleant. 321
 excubiarum ante vallum ratio quæ. 34
 excubitores Alexander quot semper haberet. 722
 excunecti qui dicti. 514
 execratio sæuissima Lacedæmoniis quæ. 301
 exedra quid sit. 485
 exempla aliquot crudelium iudiciorum siue quæstionum.
 1647
 exempla aliquot strictæ disciplinæ militaris. 34. & seq.
 exempla parentum coram pueris olim quæ. 279. & seq.
 exemplum singularis sæuitiæ Tarquinij & Thrasylbuli par.
 198
 exequialis cœna quæ. 234
 exercitia diuersarum nationum quàm diuersa. 382
 exercitia iuuentutis Ro. quæ. 293
 exercitia militaria diuersa. 58. & seq.
 exercitia puerilia Romæ quæ. 70
 exercitus an crebra mutatione castrorum exercendus. 34
 exercitus educendi indicia quomodo fierent. 321. & seq.
 exercitus in aere vbi & quando visus. 268
 exercitus lustrandi mos quis. 596
 exercitus lustratio quomodo & quibus tantum animalibus
 fieret. 253
 exercitus magni ad internecionem cæsi qui. 741. & seq.
 exercitus vnius castra diuersa à quo vetita. 37
 exertis dextris incedere, quid. 346
 exerto humero qui præliantur. 732
 exilio plectendi genus quotuplex. 213
 exilium qualis pœna. 213
 exotica vnguenta vbi & olim vendi prohibita. 249
 expeditionibus apri, sed præliis inepti olim qui. 58
 expiandi mores quàm diuersi. 592
 expiandi seu purgandi species præcipuæ quæ & quot. 597
 expurgari quis quomodo diis sibi perpetuè iratis posset.
 598
 exquiliarum etymologia, & capita eius quot. 673
 exquiliarum templa & domus quæ. 673. & seq.
 exquilias quis præcipuè incoluerit & auxerit. 673. & seq.
 exquilina porta quæ aliàs dicta. 392
 exquilina tribus à quo reliquis addita. 48. 49
 exta ab aquilis rapta, quàm sint augurio felici. 585
 exta cruda in manus obtulisse, Spartanis quid. 156. 157
 exta hominum qui quomodo in sacrificiis rimarentur. 746
 exta muta ac regalia quæ. 585
 exta quomodo specialiter coquerentur. 585
 exta solennia depasci à serpente, quid sit. 503
 exteri Romæ ad magistratum prouecti. 366. 740
 externi in imperium adsciti. 360
 externi milites an & quomodo à Romanis militiæ admissi.
 561
 externorum militum quanta apud quosdā existimatio. 638
 exteros etiam Romæ triumphasse. 638
 extis singulis suam inesse vim. 585
 extorum inspiciendorum ratio olim quæ. 581. & deinde.
 582
 extorum nomine quæ intestina contineantur. 582
 extra ordinem de rep. dicere quibus liceret. 369
 extremos pueri capillos qui iaculatores lapide tangerent ex
 industria impunè. 726
 exul quando ciuitatem amisisse censeretur. 355. & seq.
 Eua quid Græci vocent. 693

εὐμεταβολώτερος καὶ ὁρνε, quid. 507
 F
 Fabia alba aut nigra in iudicio ferendo Græcis quid. 213
 fabam quibus nec ferere, nec esse, nec aspicere liceret.
 679
 fabas iacere aut assumere, quibus festis solitum. 259
 fabis qui in suffragando vterentur. 369
 fabius Rullus qua potissimum re Maximi nomen adeptus.
 49
 fabij Gurgitis quàm fuerit insignis censura. 264
 fabij vnde appellati. 21
 fabricij abstinentia quanta. 191
 fabulino qui sacrificent. 178
 fabulinus Deus quis. 748
 faces nuptiales è qua tantum arbore, & à quibus accendi
 tantum solitæ. 105
 faciem carpere quæ lex quibus vetet. 654
 facies duas eadem cernice prominentes, qui hummis olim
 incusserint. 389
 factio omnis forensis in quas tribus à Fabio Rullo coacta.
 49
 factiones aliquot diuersarum nationum quales. 326
 factiones Circensium quot & quales. 475. & seq.
 factiones Græcorum potissimæ quæ. 326
 fagi corticem quibusdam religiosum esse. 403
 fagus vbi aliquando vaticinata. 605
 fagutal vbi, & quid. 148. 666
 falacer quis vel Deus, vel Dei flamen dictus. 673
 falarica quorum propria. 720
 falcidia lex quid vetaret. 691. 692
 falcidiæ legis sententiæ de testatore seu legato, excutitur. 172
 falcones cur quidam dicti. 25
 falconis auguria qualia. 498
 falsum testimonium dicentis supplicium, quod. 664
 fama dea vbi culta. 41
 fame & siti vbi vulgo mori senes cogantur. 203
 familia liberratis vindex ac patrona quæ. 338
 familiaritatis intimæ apud diuersos indicia quæ. 74
 familiarum aliquot, ex quibus solis Reges eligerentur, no-
 mina quæ. 433. & seq.
 famulorum in conuiujs celebribus munera quæ. 559
 fannia lex. 246. 247. 249
 far ad sacrificia impurum quod. 250
 farina frumenti cuius vrbs moenia designata. 673
 farris hemina aut quartarius, quantum & quorum donum.
 414
 fati quo tempore vel liceat, vel non liceat. 424
 fas ad quid pertineat. 736
 fasces dictatoris quot. 436
 fasces etiam Vestalibus præferri solitos. 488
 fasces & lictores consulum quot. 208
 fasces licetorum ex qualibus virgis fierent. 81
 fasces per vices modò apud hunc, modò apud illum COS.
 fuisse. 208
 fasces è lauro quando magistratui anteferrentur. 79
 fasciarum vsus ante caligas quis. 82
 fascinationes quomodo olim repelli putarentur. 597
 fasciolæ crurules quæ. 532
 fascium summissio. 79
 fasianos quis Imperator sibi tanquam Deo mactari edixe-
 rit. 255
 fasti dies qui, & vnde dicantur. 424
 fatentes crimina sua sponte, vbi absoluti solerent. 213
 fato omnia agi, qui philosophati. 745
 fatua dea quæ, & vnde dicta. 649. 748
 faucibus tribus incerta origo & infelicitas. 50
 fauiani qui dicti. 375
 faunalia quando agerentur. 281
 fauni vxor quàm fuerit casta. 648
 fauno quid immolaretur. 255. 376
 faunus qualis Dens. 376
 fax nuptialis quando faceret dirum omen. 103

Index.

Febris phanum quotuplex. 41
febris phanum vbi. 147.669
februarius cui Deo dicatus. 307
februarius quibus infelix ac suspectus. 413
februarij idibus quid soleat fieri. 279
februatq; Iunoni quando, quomodo & à quibus sacrum fiat. 375
februus cur & quando potissimum litaretur. 594
feciales quid ex Feretrij Iouis æde sumere soliti. 43
feciales vnde primum creati, & quot initio fuerint. 454
fecialium iuramentum. 411
fecialium munus quod. 455
fecialium potestas quo termino circumscripita. 455. & seq.
fel cui Deo cur dicatum. 583
fel nigri canis & genitale sub limine sponsi cur. 104
fel quibus animalibus qua in regione nullum. 583.584
feles à quibus vt dij cultæ. 744
feles aut aliæ bestię pro diis cultæ, quàm magnificè ab Aegyptiis sepelirentur. 688
felicitas seu Victoria, cuius aliquando fuerint tesserae. 325. & seq.
felicitatis portenta aliquot mira. 197
felis morientis in Aegypto quantus luctus. 224
fellis omina qualia. 583
felli quæ vis tribuatur. 585
femora & suræ equitum cur armis carerent. 724
fenestræ portæ nomen vnde. 395
ferales cœnæ quæ. 259
feralia cuiusmodi festa, aut vnde dicta. 107.259
feralibus cœnis quid apponi solitum. 590
fararum tergore qui caput in præliis regant. 732
ferculorum cœnis solennibus inferendorum cæremoniæ quæ. 559. & seq.
ferculorum lin epulis Heliogabali numerus seu multitudo quæ. 563
ferentarij qui. 725.726
ferentina porta vnde dicta. 394
feretrij Iouis templum. 42
feretrius Iupiter vnde cognominatus. 43
feretrum cadaueris ferre soliti qui. 226
feriæ ædibus dicatæ, quæ. 279
feriarum genera quot. 465
ferina caro quibus quotidianus, cibis. 245
feronia quorum dea. 355
ferreo calceo quis vsus. 534
ferri in triumphis solita quæ. 638. & seq.
ferro qui ventrem tantum & ceruicem militię regant catera nudi. 537
ferreos annulos quibus passim ferre permitteretur. 191
ferula qui olim plecterentur. 180
fescennini versus vnde & qui appellati. 105
festa magnæ licentiæ apud diuersos quæ. 169.170
festi dies qui. 422
festorum aliquot catalogus. 425
festum Fortis Fortunæ quando celebraretur. 38
fesulæ quàm olim celebres fuerint auguratu. 547
Fibra quid. 582
fibræ gallinaceorum quales. 585
fibulas aureas quibus solum habere permissum. 191
fictilia aut marmorea edulia quis aliquando exhibuerit. 555
fictilia quàm diis grata. 419
fictitiis victimis quando vti liceret. 260
ficubus qui maxime victitarent. 245
ficus optimæ cuiates. 555
fidei dandæ in foederibus barbarici mores qui. 457
fidei & Termini templa vbi. 167
fidei sacrum quomodo fieret. 169
fidei seruandæ tenacissimi olim populi qui. 484
fidei templum vbi. 167
fidenæ, cuius olim regionis oppidum. 313
fidenatis cognomine quis cur Romæ dictus. 108.120
fides quibus vel nulla vel parua. 484

fides quomodo cui detur. 157. & seq.
fidibus militiæ qui vsi. 322
fidibus sonare quanto olim in precio. 182. & seq.
fidij templum vbi. 674
fidius quis, seu quorum Deus. 481
fiduciaria tutela quæ. 661
figura membri virilis à quibus Ro. qua religione culta. 280
figuræ aliæ atque aliæ sceptris insculptæ. 84. & seq.
figuræ castrorum aliæ atque aliæ. 33
figuris animalium qui pro literis vterentur. 193
filamines qui primum, & inde flamines dicti. 676. & seq.
filiabus Aristidis quid honoris publicè exhibitum. 351
filiæ Regis sacrorum quid haberent priuilegij. 312
filiæ quibus in hæreditatem succedant, non filij. 661
filiæ ad Vestæ sacerdotium cogendæ, aut non cogendæ, quæ. 487
filiidæ pœna quæ. 210
filij ingenui vbi seruilis pati cogantur. 177
filij parentes mortuos efferre vbi solerent. 222
filiis, patre viuo pecunia cur non credenda. 17
filius patrem alere non obnoxius, quis. 656. & seq.
fio qui sacerdotes quomodo & quando vterentur. 677
filum puniceum qui ferre pro pileo soliti. ibid.
fimbrias pelliceas gestare quibus decorum. 529
fines imperij Ro. olim qui. 595
firmatio matrimonij apud diuersos quomodo fiat. 70.71. & seq.
fistularum species aliquot. 400
fistulis qui militiæ vsi. 323
Flagris qui vel in se, vel in alios inter sacrificandum seuiant. 411
flamen Iouis seu Dialis à quo primum institutus, & quantæ authoritatis fuerit. 675. & seq.
flamen nocentibus quandiu sit asylo. 681
flamines an senatus & militiæ muneribus vacarent. 678
flamen Vulcanalis cui deæ quo die sacrum faceret. 650
flamines curiales qui. 676
flamines in Cæsarum honorem instituti, qui & quàm diuersi. 675.676
flamines qui & vnde crearentur. 676
flaminibus quibus & quandiu prouinciæ demandatæ. 678
flaminibus tactu, nominatu, auditu illicita quæ. 679
flaminica quæ, & eius munus quod. 677
flaminicæ amictus ac officia quæ. 680
flamini diebus festis visu nefas quid esset. 677
flamini cui omnino iurare interdictum. 484
flamini neque sine vxore esse licitum, neque mortua vna aliam ducere. 679
flaminij contra Gallos votum. 299
flaminij de Gallis trophæum. 66
flaminij quàm speciosus triumphus. 644
flaminio qui qua de causa priuatus. 677
flaminiorum familiæ proprium quid. 22
flaminis etymologia quæ. 676
flaminis prodendi causa dictatorem aliquando creatum fuisse. 16
flaminium non fuisse perpetuum, sed adimi ob demeritum potuisse. 677
flaminium insigne quale. ibid.
flaminum munus quod. ibid.
flammæ ex cuius equi ore egredi visæ. 57
flammeum sponsæ cuius esset coloris. 102.103
flaua coma quibus accepta, quibus contempta. 542
flexumines qui. 721
flora quæ qualisve fuerit & meretrix & dea. 648
flora quo alio nomine dicta, & quomodo ei vino litetur. 258
floræ & Salutis templum vbi. 674
floralia quæ & vnde dicta, & cur ac quando fierent. 651
florentinus quid nomine suppellectilis comprehendat. 53
florum in triumphis sparsio quæ. 644
fluctibus quæ natio parentes suos operiendos sepeliat. 204
fluctibus

Index.

fluctibus seu Neptuno quid nautæ obicere soliti.	585	fornix Calphurnius & Fabius vbi.	149
flumentana porta quæ.	395	fororum Atheniensium cognomina.	128
fluminibus qui mortuos tanquam sepulchro iniicerent.	204	fororum Romæ nomina quæ & quot.	125. & seq.
fluonia.	747.748	fortis Fortunæ ædes vbi.	38
fluoniæ Iunoni à quibus immoletur.	178	fortuna mala quibus de causis olim culta.	39
fluvius pater quis.	48	fortunæ cultores seu despectores, qui facti.	40
fluvij aliquot sacri.	401	fortunæ deæ quàm diuersa fuerint cognomina.	37.38
fluvij auriferi qui.	314	fortunæ quàm varia simulachra.	39. & seq.
fluvij à Xerxis exercitu epoti qui & quot.	743	fortunæ malæ templum vbi.	674
fluvialis canis pelle quæ natio pro galeis vsa.	59	fortunæ Primogeniæ templum vbi.	ibid.
fluviorum seu rivulorum vrbis Romæ catalogus.	672. & seq.	fortunæ templa Romæ vbi.	98
Focaneus.	119	fortunarum trium incerti nominis templum, vbi.	39
focarij qui.	308	forum Romanum vbi & quot.	125
focus olim quid.	575	fossarum pro castris latitudo & altitudo quanta.	36
foederatæ in Hispania ciuitates quot.	359	foveas qui quomodo habitent.	529
foederatæ in Sicilia vrbes quæ.	359	Framea & scutum, vbi adolescentium ornatus.	525
foederati quibus donis ornarentur.	418	frameæ quibus propriæ.	720
foederis percutiendi mores ac tempus.	455.456.457	fratres vbi præcedant filios in hæreditate.	660.661
foederum monumenta vbi aut quomodo custodirentur.	456	fratris filiam ducere Romæ licitum fuisse.	70
foedissima animalia qui pro diis coluerint.	744	fregellæ quid.	147
foemina quibus gentibus dominetur, non vir.	434	fremitus equorum à quibus obseruaretur.	502
foeminæ quæ à quibus arcerentur ludis.	470	frigida qui tantum lauent.	427
foeminæ quot tantum vestibus vterentur in Aegypto, quot viri.	546	fritillus quid.	291
foeminæ vbi honoratiores quàm viri.	463	frons cui deo sacra.	153
foeminarum apud Germanos & Spartanos authoritas quanta.	373	fronti quorum nota inuri solita.	284
foeminarum de venustate publicum. certamen vbi.	475	fronticius (fortè rectius Fronditius) vnde quis cognominatus.	31
foeminarum hæreditates quomodo coercitæ.	691	frontis indicia quàm diuersa.	153
foeminarum ordo quomodo olim discretus.	190	frontones cur quidam nuncupati.	23
foeminarum pugnas quis noctu commiserit.	703	frugalitas Romæ olim quæ.	245
foeminarum Romanarum nomina tantum quot.	31	frugalitatis aliquot in regibus exempla.	564. & seq.
foeminas etiam inter se in Olympicis certasse.	470	frugalitatis exempla inter Græcos olim quanta.	248
foeminas non dare cognomena familiis.	463	frugem alienam noctu pauisse, qua lege fuerit capitale.	660
foeminas qui principes publicis conciliis admiserint.	373	fruges euocari & aliò traduci quomodo solerent.	655
foeminis cur nomina citius quàm maribus inderentur.	183	fruges quomodo olim teri seu pinsi solitæ.	245
foeminis probrosis legata & lecticas quis ademerit.	692	frugi cognomen quis vnde adeptus.	30
foeminæ victimæ vbi illicitæ.	259	frugum primitiæ cui offerrentur.	257
foeminini generis victimas potiores esse quàm masculini. ibid.	19	frumenti prouisio quorum magistratuum interfuerit.	333
foeneratorum aliquot libidinosæ crudelitas.	19	Fucato capillo quis imperator incedere solitus.	540
foenerator olim quanto grauius alicubi quàm fur damnatus.	ibid.	fucatum capillum qui maximè oderint.	543
foeni manipulus quorum olim signum.	318	fugato aut fugienti hosti quæ gens ex natura non instet.	344
foenum in cornu gerere, quid.	508.509	fugientem exercitum qui potissimum insequerentur.	ibid.
foenus quibus gentibus ignotum, quibus exosum.	19	fugientes temere ex prælio, quomodo & à suis reprimerentur.	345
foenus quomodo paulatim abrogatum.	18	fugitiui serui vbi, aut quomodo seruitute eximerentur.	286. & seq.
foeta vulpes occurrens, quid portendar.	503	fugulatis lacus vbi.	673
foetus animalium quoto à partu die ad sacrificia puri haberentur.	251.252	fulcimenta vitium quotuplicia.	119
foetus biceps aut mancus in auspiciis quid.	584. & seq.	fulgetras adorare quid.	494
foliis palmarum scribas olim vsos pro chartis.	192	fulgurum species diuersæ quæ.	ibid.
folliculorum ludus.	292	fulmina dira aut felicia quæ.	495
follium ludus qualis & quorum sit.	294	fulmine ictos non cremari in funere.	237
fons vno quotannis die vini saporem habens, vbi.	614	fulmine icta quàm sint religiosa.	689
fontanilis porta quæ.	395	fulmine quorum sepulchra tacta.	687
fontes obliuionis & memoriæ vbi.	610	fulminis auertendi ratio Græcis quæ.	494
fontis cuiusdam mira natura.	605.606	fulminum genera tria quæ.	495
fontis oleo manantis miraculum.	35	fulminum iactus qui dii possidere crediti.	592
fontium aliquot periuros vlciscentium miracula.	482.483	fuluij Flacci laus à modestia.	661
fora aliquot apud exteros quæ cognominata.	128. & seq.	fuluio quid à Carone obiectum.	417
fordicidia quo alio nomine dicta.	256.584	funales equi qui.	551
fordicidiis quales tantum victimæ caderentur.	584	funda qui maximè pugnent.	732
fore amandum aut amaturum, an Latine dicatur.	20	fundis quot & qualibus Baleares vrantur.	726
fores Iani quot.	44	funditores qui.	ibid.
fores virga lictorum percuti, quid indicaret.	79	funebres aues quæ.	495
forma domorum Romæ qualis.	577. & seq.	funebres ludi quales.	234
formæ certamen publicum inter mulieres vbi.	475	funebres laudatio vnde initium habuerit.	232.689
formicæ cui aliquando tritici grana dormienti ingesserint.	197	funeralis lex quæ.	227
formicas sanguinem victimæ auferre quid.	585	funere perfecto fieri solita quæ & quàm diuersa.	233
fornacalia cuiusmodi vel festa, vel sacra.	250.650	fungi qui quomodo in pumicem conuertantur.	478. & seq.
fornacarius quis.	309	fungos in cariosis nauibus natos, viuas aues fieri.	353
		funus efferendi ritus olim quis.	224. & seq.
		fuo quid olim verbi fuerit.	20

Index.

furcam gestare soliti qui.	283	gallinaceorum & coturnicum pugna publica olim vbi fieret.	473
furca qui quomodo plecterentur.	217	gallinaceum aliquando Persis vt regem praeuissse.	611
furciferi qui & quomodo dicti.	284	gallinaceus quibus diis sacer.	253.254
fur diurnus aut nocturnus quomodo tractari solitus.	657	gallinarum cantus quid mali praeferre putetur.	499
fures cui imperatori maximè inuisi.	659	gallis natura insitum quid.	379
fures & ficarios qui quando inuicem committerent.	702	gallogræci quàm mirè præliantur.	732
fures quàm sint odiosi Scythis.	658	gallorum contra Romanos votum quale & econuerso.	299
fures vbi & cui furta offerant.	394	gallorum immanis in sepultura magnatum mos quis.	231
furia lege quid statutum.	694	gallorum in pingues odium atque lex.	175
furij de Gallis triumphus qualis.	645	gallorum in pugna arma seu ornamenta quæ.	733
furinalis flamen à qua dea cognominatus.	675	gallorum in sacris impietas quanta.	745
furiorum etymologia.	25	gallorum præposterij cantus quid prædiuinent.	499
furta militum quomodo aliquando punita.	133	gallorum plerique pro vallo castrensi quid habuerint.	36
furta per lancem & licium, quæ.	658	gallorum vestes quales.	534
furta quàm seuerè 12. tabulis punirentur.	657	gallos duos qui nummis incutiant.	389
furta quibus vel licita vel impunita.	658	gallos omnium sepiissime victos fuisse & rebellasse.	637.638
furto seu rapto qui viuant.	ibid.	gamelia Iuno à quibus coleretur.	633
furtum leuius quàm scænus quibus fuerit.	19	gamphantes qui, & quanto peregrinos odio prosequantur.	361
furtum vel minimum vbi capitale.	213	ganges flumen à quibus vt deus cultus.	622
furum dea quæ.	300	ganges quàm clarum flumen.	314
fustibus inter se decernentes puellæ vbi & cui deæ sacrificent.	255	ganymedis lacus vbi.	147
fustibus qui per centuriones castigarentur.	697	garamantici nomen quis recusarit.	129
fusos in via torquere cur quidâ scæminis vetuerint.	352.353	gardates Persis habiti qui.	731
futino deo quid noua nupta facere cogeretur.	71	garus piscium non squamatorum ad quid utilis.	398
G			
Gabij à Tarquinio quàm nequiter oppressi.	199	gaster quod vasis genus.	242
Gabini quàm mirè aliquando victoria hostium potiti.	44	gasterium quid.	ibid.
gabinius quem Ptolemæum in regnum reduxerit.	7	gaza cuius fuerit ærarium.	95
gabiufa porta quæ.	394	gaza Persicè quid sonet.	ibid.
gabrielis Altilij lapsus.	448	gazæ quid monstri aliquando visum.	238
gabyrus quorum deus.	623	γὰρ quid.	462
gades quibus præ vulgo deabus templa dicarint.	42	Geganizæ familiæ proprium quid.	27
gaditanorum modorum & saltationum species quàm variæ.	701	geganij vnde Romam deducti.	411
gagneo qui sacrificare soliti.	297	geganij vnde vocati.	27
γὰρ vnde dictum.	462	γὰρ quid.	462
galatæ natura quales.	380	gelonorum truculentia & ornatus militaris.	57
galatæ qualibus vtantur tubis.	323	gemea ala quæ.	14
galatæ quid pro ornatu galearum vsurparint.	60	geminum fel in extis, quid.	583
galatarum in clypeis insignia quæ.	719	geminus pater quis dictus.	45
galatarum ridiculus in funere mos olim quis.	232	gemmarum vsus in annulis quis & vnde.	159
galbæ imperatoris in fortunam fraus quomodo vltæ.	41	gemmiferi fluuij qui.	314
galbæ quomodo imperium prædiuinatum.	583	gemmis signare quando desitum.	160
galbæ vnde quidam dicti.	23.24	gemoniæ scalæ cuiusmodi pœnarum locus.	215
galbula auis quæ.	ibid.	genca (si rectè scriptum) Antiocho cuiusmodi ala.	731
galea cui regi pro diademate imposita.	83	genarum indicia quæ.	154.155
galearum insignia apud diuersos diuersa.	59	genas radere quæ lex quibus veter.	654
galenus Cæsar quæ aliquando fecerit vota.	296	geniales dij qui.	620.748
galenus Cæsar quales nummos cuderit.	390	genialis lectus quomodo & cui ornari solitus.	105
galeni in patrem captum scomma quod.	743	genitalibus membris sacrificatum vt diis olim fuisse.	747
galeni vestitus qualis.	527	geniti ex serua aut illegitimo coniugio, Athenis.	431
galeria tribus quando in urbem recepta.	50	genius quis putatus, & an duo sint.	620
galeriæ tribus prærogatiua.	50	gentes variæ quàm variis vtantur militiæ & instrumentis & ornamentis.	58. & seq.
galero albo quis flamen solus vteretur.	676	gentium maiorum deæ quæ.	620
galerus cuius olim proprium fuerit insigne.	112	genu alterum alteri imponere in senatu, quàm vitiosum.	371
gallia & Britannia in quot olim prouincias diuisa.	187	genutij in totam legionem animaduersio quæ.	132.133
gallia in quot factiones diuisa.	327	genutij tribuni pl. lex.	18
gallia quàm à circio vento afflicta aliquando sit.	297	genuum hominis religio quæ.	155
galli deum matri quomodo secando membra sua immolent.	253	geometria celebres qui.	384
galli qualibus militiæ vestibus vsi.	56.57	geometria vbi vulgo pueros doceretur.	181
galli quàm honorent victimas.	373	georgius Trapezuntius quid miri aliquando viderit.	238
galli quàm sumptuose ornarint galeas suas & scuta.	60	germalia vbi.	670
galli quid potissimum diis vouere soleant.	299	germanici de Germanis victis trophæum.	66
galli quomodo homines in sacris mactare & excruciare soliti.	746	germanici nomen quibus mensibus inditum.	308
galli mutuam in funere pecuniam cur darent.	229	germanico quid ab Apide prædiuinatum.	611
gallina cui nationi in epulis & sacris interdicta.	253	germani ex cuiusmodi rebus auspicia sumant.	502
gallinacei pro conis apud quos fuerint.	59	germani furibus non infensi.	658
gallinacei quàm habeant nobiles fibras.	585	germani pro vallo quid vsurpare soliti.	36
		germani pyras mortuorum quomodo extruere soliti.	229
		germani quàm fuerint olim hospitales.	361
		germani quibus ludis & quàm carè ludere soleant.	294
		Ger	

Index.

germani quod signum nummis incusserint. 389
 germani quo in honore sacerdotes habuerint. 117
 germani quo reges suos honore efficere fuerit. 83
 germani quomodo adulteras punire soliti. 317
 germani quomodo lauent. 428
 germanis foenus olim ignotum fuisse. 19
 germanis non fuisse templa, & quid pro templis fuerit. 403
 germanis satellitibus qui Cæsares vti. 723
 germanorum aliquibus plures vxores licitæ. 72
 germanorum dij qui. 622.623.744
 germanorum & Indorum sepulchra qualia. 728
 germanorum in bellis insignia cuiusmodi. 320
 germanorum in conflictu disciplina qualis. 344
 germanorum in dandis dotibus mos quis. 351
 germanorum in ædificando mos quis. 578
 germanorum in educandis pueris mos. 175
 germanorum in prælio aggrediundo mores qui. 342
 germanorum in sacrificiis truculentia quanta. 746
 germanorum in sententiis reiiciendis aut recipiendis mos
 quis. 369
 germanorum in sponalibus insignis mos. 101
 germanorum legati quid aliquando Romæ in theatro fe-
 cerint. 517
 germanorum matrimoniale ius quod. 351
 germanorum natura communis quæ. 382
 germanorum scuta qualia. 718
 germanorum seruitus qualis. 284
 germanorum stipendia olim quæ. 731
 germanorum vestitus qualis. 537
 gerri qui, & quàm crudeles in funere regis esse soleant. 231
 gerusia curia quorum fuerit. 47
 Gessa (alibi gesa) quibus propria. 719
 gessatæ Gallis qui. 732
 gestamen triumphantis quale quid fuerit. 643
 gestis ad Sagram certius quid. 507
 gestuum chironomix quanta diuersitas. 701.702
 Getæ Cæsaris mirus in apparandis ferculis mos. 563
 getæ quàm crudeliter manes virorum expient. 590
 Gillippi peculatus quomodo proditus. 389
 gingrinæ tibix quæ. 322
 Gladiatores in quibus potissimum ludis exhiberentur. 730
 gladiatoria munera exhibere quorum initio fuerit. ibid.
 gladiatorius ludus quando exhiberi solitus, & quibus ei
 interesse vetitum. 234
 gladiatorum munus quis primus Romæ ediderit. 703
 gladiaturam quis aliquando prohibuerit, & quibus tantum
 exhibere permissum. 703
 gladio breuiori, qui pugnent. 732
 gladios & lanceas in sanguine hostiæ tingere quid. 458
 gladius Hispanus qualis. 720
 gladius quibus olim proprius. 719
 glandem secundis mensis exhibere, quibus fuerit magnum. 183
 glandium vsus quibus frumenti loco fuerit. 245
 glans ex aliena arbore in alienum fundum cadens cuius sit. 656.657
 glastum quid sit. 57
 glaucopis dea quæ. 631
 glaucus quidam Demyli filius, quomodo Olympia vice-
 rit. 469
 γλαυκός eis αἰνῶν quid. 509
 glires epulis cur interdicti, & à quibus. 249
 Gnidius senatus capitem quot. 365
 gnidurgis quid. 324
 gnosos cuius aliquando regia. 219
 Gordiani cuiusdam relatio de spectris. 118
 gordij qualem eligere soliti regem. 433
 gordium cur ac quàm multæ aues circumuolarint. 198
 gorgias Leontinus quàm false in Olympiis irrisus. 543
 gorgonis mulieris Spartanæ celebre apophthegma. 350
 gorpas mensis quis. 307
 gortyni qua afficiant adulteros poena. 317

gonatus vnde dictus. 124
 Gracchi & Scipionis similitudo ac familiaritas. 52
 gracchi in deiectione de gradu plebis quod. 339
 gracchi lex pro incolumitate ciuis Romæ quæ. 284
 gracchorum alter vbi & quomodo occisus. 149
 graculo nihil esse cum fidibus, quid. 507
 gradius quis deus cognominatus. 197
 græca sacra Romæ quæ dicta. 709
 græcæ literæ vbi & cur olim disci veritæ. 194
 græcarum literarum inuentor quis. 193
 græci verecundiores cæteris nationibus erga cognatas. 69
 græcina capitis postulata, viri sui iudicio absoluta. 352
 græcis initium anni quod. 305
 græcorum aliquot abstinencia quanta. 248. & seq.
 græcorum in condendis defunctis antiquissima consuetu-
 do quæ. 275
 græcorum in funere ducis aut regis mos quis. 231
 græcorum in obsidione Troiæ insigne quod. 718
 græcorum more bibere, quid. 558
 græcorum mos audito fausto nuncio. 81
 græcorum mos in vouendo quis. 298
 græcorum natura qualis. 379.380
 græcostasis vbi Romæ olim fuerit. 47
 græcus sermo quàm Romæ inuisus. 373
 graminea corona cur & vnde dari solita. 415
 grammateus. 15
 grammaticæ Syris quid. 561.562
 grammaticum cuius & quod poculi genus. 242
 γραμματεὺς qui. 80
 γραφή quid. 192
 gratiæ quot, & quomodo pingi solitæ. 449. & seq.
 gratiarum ædes vbi. ibid.
 gratitudinem naturaliter homini insitam esse. ibid.
 gratuitum balneum quis Romæ exhibuerit. 428
 grauedines quomodo leuari putentur. 447
 gregarij qui habiti. 730
 gregario militi quid in castris habere vetitum. 60
 grex idem apud iurisperitos qui dicatur. 201.202
 grues à recto flectere cursu, nautis quid. 497
 grues volantes à quibus tabellariis superatæ. 80
 grypi Persis qui. 154
 Gurges cur quidam dictus. 281
 gutturnium quid. 54
 Gyala quid. 243
 gygius canendi modus qualis. 322
 gylippi cultus militaris quàm sordidus. 57
 gymnasia Athenis celeberrima quæ & quot. 239
 gymnasia quàm olim à Græcis culta. 181
 gymnesiæ quàm impiè mortuos sepelire soliti. 204
 gymnesiarum in elocandis nuptui virginibus mos. 72
 gymnasium Herculis apud Athenas, quid. 138
 gymneta quale Argiuis nomen. 288
 gymnico certamine qui potissimum valeant. 384
 gymnopodia Spartanis quid. 711
 gymnosophistæ in Aethiopia quales quantique putentur. 381
 gymnosophistæ quàm sobrij sint, & quibus solum vescan-
 tur. 398
 gymnosophistarum in conuiuiis consuetudo quæ. 562
 gynæceum quæ domus pars fuerit Græcis. 577
 gynæceia, si recte scriptum, dea quæ. 256.649
 gypso quæ gentes corpora sua militiæ illiniant. 57

H

Abentibus patrem superstitem, qui magistratus inter-
 dicti. 349
 habere equum Seianum, quid. 510
 habere pauca, & nullius indigere quidam precati. 407
 habis rex quàm miserè & mirabiliter educatus. 197
 habitudo corporis quæ. 55
 habitus sepeliendorum olim qualis. 205
 hacanthus quid primus in Olympiis introduxerit. 470.471
 hadriani Cæsaris apophthegma de iureconsultis. 738

Index.

hadrianus quo vocabulo legionem summam impartierit.	13	heliogabalus quàm contempserit senatum.	367
hæredes qui quomodo fierent.	660. & seq.	heliogabalus quâ turpia festa siue sacra instituerit.	706. 707
hæreditates mulieribus quis quo plebiscito ademert.	692	heliogabalus quid ridiculi primus fecerit.	373
hæreditatis in 12. partes diuisio.	1	heliogabalus quomodo inquinari prætorij præfecturâ.	438
hæreditatum ius apud diuersos quàm diuersum.	660. & seq.	heliogabali in secundis mensis luxus quis.	555
hæreere aquis, quid.	507	heliogabali in triumpho petulantia quanta.	643
halæ vnde quidam dicti.	24	heliogabali in theatris profusio.	174
halia qui apud Rhodum ludi.	473	heliogabali profusus in annulis vsus.	160
halicarnassus quorum regia.	219	heliopolis seu Thebæ Aegyptiæ à quo condita.	609
hallucus quid.	445	heliopolitani Aegyptiis qui qualésque æstimentur.	381
halma quid.	294. 702	heliotrapeza cuius carceris nomen.	214
haloa Athenis quid.	711	hellenes quorum reges dicti.	6
halteres quid.	294	helota quale Lacedæmoniis nomen.	288
hammonis imago qualis.	610	helotæ à Spartanis qui habiti.	360
hammonis responsum de sacris Græcorum insigne.	301	helotæ quàm seruitute astricti.	284
hannibal cur sæpe mutarit capillos.	544	helotæ qui.	360
hannibalis ab vrbe reditus, cuius Dei occasione dederit.	98	hemina quota sextarij pars.	163
hannibalis cum Gallis ictum fœdus quale fuerit.	373	hemina quot drachmis constet seu cyathis.	ibid.
hannibalis nomen seruis indi cui fuerit capitale.	289	hepar cuius rei sedes.	586
hannibalis superbia.	152	heptaphonos quæ porticus dicta.	303
hannonis in clypeo insigne.	719	hera quæ dea cognominata.	627
harmeniorum (fortè Armeniorum) virgines nupturæ quàm fœdè se gerant ante nuptias.	71	hera quarum Romæ nomen.	288
harmodij nomen quàm sit Athenis sanctum.	289. 310	heraci qui dicti.	51
harmostæ qui dicti.	432	heracleum quod poculi genus.	241. 242
harmostes Spartanis quid.	695	heraclitus quem sepeliendi morem docuerit.	202
harmosynis Spartanis quid.	352	heraclitus quo se ludi genere recreare soleret.	299
harpagones quid.	581	herbam dare quid.	509
harpaltum quid.	294	herbam do, quid signet.	347
harpocratem in gemmis pro signis aliquos vsurpasse.	159	herbis quibusdam quosdam emasculatos fuisse.	398
harpocrates cuiusmodi deus, & vnde natus.	160	hercitæ qui.	309
hasdrubal quo die perierit.	38	hercules à quibus gentibus maximè dilectus & cultus.	137.
hasta centumuiralis quæ.	274. 275	138	
hasta cruenta quæ, & quando proponi solita.	275	hercules basilicus in talis quid.	291
hasta publica quæ.	ibid.	hercules Conopius vbi cultus.	42
hasta salutis quæ.	276	hercules Gallicus quis.	377
hastæ in fines hostium proiectio, quid præ se ferret.	459	hercules inuictus cuius aliquando fuit tessera.	325
hastæ puræ quæ.	417	hercules quàm diuerse à diuersis cognominatus.	137
hastam dare vel adimere.	133	hercules quàm fuerit fœcundus.	102
hastam mittere aut caduceum, quid signet.	459	hercules quis quos ludos Pelopi instituerit.	468. 469
hasta qui maximè præliantur.	732	hercules quot putati.	138. 139
hastas inuicem permutare, Macronis quid.	458	herculis cognomen qui vulgò meruerint.	139
hastas qui pro diis coluerint.	743	herculis imago, cuius militare signum.	329
hastati qui.	720	herculis templum Romæ vbi.	98
hastati in qua aciei parte locandi.	341	herculi decimam vouere, quàm olim sanctum fuerit.	199
hastatos qui sequerentur.	343	herculi & Cereri quotidie quibus rebus immoletur.	256
Hebes tali qui.	154	herculi in Co quàm ineptè sacrificetur.	137
Hebetes quæ regio producat.	383	herculi quàm impiè à diuersis nationibus olim immolatum.	ibid.
hebræi vbi publicas pecunias deponere soliti.	96	herculi qui potissimum vota facere soleant.	300
hebræis grauissima multa seu pœna quæ.	213	herea cuius deæ festa.	473
hebræis initium anni quod.	305	hermea festa quæ.	ibid.
hebræorum pontificis ornatus.	116	hermen Aegyptij quem vocent mensem.	305
hebrus quàm inclytum cuius regionis flumen.	314	hermionensibus quid præter morè vulgarem vetitū sit.	228
hecate quæ quibusdam dea.	632	hermocrates quo auspicio urbem Cardiam condiderit.	383
hecates sacra qualia.	412	hermodorus cur Epheso exactus, & quid deinde Romæ meritis.	539. 654
hecatus cuius fuerit.	635	hermogenis dissecti cor quale inuentum.	583
hecatombas vouere quando solitum, & quid sit, & quomodo fiat.	297	hermolai Barbari laus.	200
hectoris præceptor quis.	180	hermothybies Aegyptiis qui.	731
hedera cui sacra.	402	hermothybium aut Hermothybiorum stipendia quæ.	ibid.
hedera quibus inuisa.	403	hermundiri qui vouere aut deuouere quid soliti.	298
hedera qui in sacris ominibus coronentur.	ibid.	hermus quas regiones alluat, & cui flumini mixtus, in quod mare influat.	314
hedera quis pro diademate vsus.	84	herodes quàm superbe causam apud Hyrcanum reus dixerit.	215
hederæ tactus cui illicitus.	679	herodotus historicus cuius.	635
hedui natura quales.	383	heroibus quæ animalia immolentur.	252
hedui quid primi ex peregrinis Romæ habuerint.	382	herophila cuius Sibyllæ nomen.	270
heduorum in sententiis dicendis mores qui.	369	heros cuius dei nomen.	620
heduorum summo magistratui quid non liceat.	9	herostratus qua nocte Ephesinæ Dianæ templum combusserit.	423
heleurum tribus quot.	51	hesiodus cui poetæ quo in certamine prælatus.	780
helicon quibus sacer.	603	hespe	
heliocaminus quid.	463		
heliogabalus cui imperatori fuerit deus.	406		

Index.

hesperum qui nummis incutiant.	389	histriones à quo Roma pulsi.	239
hesus quorum Deus.	746	histriones quàm chari Augusto.	50
heteromafchalos quorum tunica.	540	histriones quo studio ab Augusto culti.	329
heturiaz conuentus vbi nam olim, & quando seu quoties cogi solitus.	313	histrionum sedes in theatris quæ.	514
hetrusca disciplina quomodo Romani filios suos institue- rent.	547	histrionum species diuersæ.	238. & seq.
Hiatibus horrentiū animalium qui pro cristis in bello vsi.	59	histrionum vicus vbi, & quid aliquando passus.	148
hiberorum diuisio olim quæ.	52	Hodidocos quid signet, & quid conuicij præ se ferat.	445
hiberorum & Albanorum galeæ cuiusmodi.	59	hœdinæ chartæ quæ aliàs dictæ.	193
hiberorum mirus quidam amicitia mos.	74	hœdus cui deo offeratur.	255
hiceteria quid.	460	holographum quid.	192
hiectus Argiuis quàm in adulteros legem tulerit.	317	holoserica quis primus vsus.	526
hierapolitani antri miraculum.	614	homerus à quo aliquando poeta victus.	708
hieratica charta qualis.	192	homerus qualis nummi nomen.	389
hierax cur quis cognominatus.	124	homeri locus de rerum commutatione excussus.	390
hieroglyphica ex quanta miseria ad quantam dignitatem peruene- rit.	179	homeri præceptor quis.	180
hierodidascali qui.	519	homicida apud Memphis quomodo tractaretur.	212
hieronis canes quid miti fecerint.	230	homicidia inter Germanos qui luerentur olim.	215
hieronymi qui.	519	homicidij expiatio quæ.	404
hieronymi Massiani laus.	692	homicidij inter Romanos initio poena quæ.	213
hieronymi Porcarij laus.	505	hominem deuotū quomodo occidere licuerit impune.	301
hieronymi tyranni flagitia.	88	hominem occidens, modio leguminis vbi absolui solitus.	213
hierophantæ qui.	519	hominem sacrum cur facilius occidere licuerit, quàm non sacrum.	685
hierophantæ quomodo castrarentur.	398	hominem saginare ad sacra & inde mactare soliti qui.	746.
hierophylaces qui.	519	747	
hierosolarchus qui.	ibid.	homines de rupibus aut speculis sacrificij causa qui præci- pitant.	746
hilaria qui dies dictus.	425	homines immolare diis qui soliti.	745. & seq.
hiunitus equorum qui in auguriis maximè obseruent.	502	homines immolare quando Romæ vetitum.	747
hippagogi qui.	725	homines immolari & deuoueri quomodo soleant.	301
hipparchi quid seu qui.	134. 432	homines qui quomodo vel dii vel demones fiant.	621
hipparchia ala quæ.	14	homines seniores vbi mactentur & edantur vt boues.	1203
hipparchus Bithynus quàm fuerit excellēti ingenio vir.	635	homines viui in simulacro ingenti pro victimis exusti.	746
hipparchus quàm sæuus tyrannus, & à quibus occisus.	310	homines viui Romæ sacrificij causa defossi.	747
hippia quæ dea vocata.	627	hominis ciuilis officia quæ.	602
hippias cuius filius & quantus tyrannus & quomodo cæ- sus.	309	hominis plus in aqua quàm humo degentis miraculū.	165
hippicum quot stadia faciant, & quid sit.	162	homo cuiusmodi lancearum ictu à Thracibus mactari soli- tus.	746
hippiæ philosophi paupertas quanta.	248	homolœti quomodo fœdus iungant.	467
hippiæ somnium quale.	309	homolœdæ cuius oppidi portæ.	396
hippius quis deus cognominatus.	587	homotimi Persis qui.	717
hippoclidis salratio qualis.	182	honestæ missio quæ.	729
hippodromia forum quod.	128	honestas puerorum apud Persas quanta.	177
hippolyto quæ crinem consecrent.	522	honorarium ius quod.	737
hippolytus quis.	116	honorarij ludi quid.	704
hipponæ deæ quibus pro animalibus vota fieri solita.	300	honores & dignitates quàm indigne quidā assequantur.	692
hipponax poeta cuius.	635	honores summis viris in theatro quales exhiberentur.	711
hippopotamus quis Rom. in quibus ludis dederit.	704	honori quomodo sacrificetur.	172
hippopotamus in imo sceptri quid significet.	84	honoris templum vbi.	98
hipposelino qui victores donari soleant.	473. 474	hoplites quod ludi genus.	293
hippothonus Iupiter vbi cultus.	42	hora cuius deæ cognomen.	622
hippotonos quis deus dictus.	138	hora quorum dea & qui vota illi facere soliti.	300
hippotoxotæ qui.	725. 735	horæ accusanti & reo præscriptæ quot.	371
hircinis cornibus qui pro cristis vsi.	59	horæ diei & vigiliarum quot.	426
hircos qui cur pecudibus misceri sinant.	469	horæ sponalibus accommodæ quæ.	100
hircum qui adorarint.	744	horæ templum vbi.	46
hircum qui cui offerant.	255	horarum discrimina quomodo in castris fieri aut cani soli- ta.	321
hircus quorum poetarum & præmium & victima.	707	horarum genera quot.	426
hircus vbi ad sacra ineptus.	253	horas non semper æquales fuisse.	ibid.
hirpiæ familiæ quales, & earum priuilegia quæ.	615	horatius vnde Cocles dictus.	22. 23
hirpini vnde dicti.	502	hordæ quid.	426
hirundines cuius ominis sint.	498	hordales dies qui.	ibid.
hirundines quibus nuncij vice fuerint.	80	hordeacea fistula qui in sacris vtantur.	400
hirundinum & cornicum certamen publicum vbi.	473	hordeum pro frumento quibus aliquando poenæ nomine datum.	130
hispania in quot & quas prouincias diuisa.	187	horicorum (si rectè scriptum) deus quis.	623
hispaniæ oppida Latio donata quot.	359	hormius modulus qualis, & quando à Græcis vti solitus.	322
hispaniæ vniuersæ ius Latij vnde tributum.	ibid.	horologia olim qualia.	427
hispanorum in præliis agilitas quanta.	733	horologij cura penes quos Romæ esse soleat.	265. 266
hispanorum natiua proprietas qualis.	379		
hispidum cor quibus aliquando fuerit.	583		
histrionem quis præfectum prætorio crearit.	438		

Index.

horologij inuentor primus quis.	635	ialemos quid.	226
hortæ ædes cur semper reclusa.	650	iani nomina diuersa.	45.52
hortari quid.	ibid.	iani quotuplex in foro statua.	ibid.
hortensij quare sic vocati.	21	iani templa quot.	43.44
hortum colere, cuius regis delectamentum fuerit.	292	iani templum cur & pacis & belli index fuerit.	46
horus quis Aegyptiis deus.	744	iani templum quoties clausum.	43. & seq.
hosij qui dicti.	115	iani templum vbi & cuiusmodi fuerit.	43. & seq.
hositer.	ibid.	ianua pontificis quo insigni dignosceretur.	112
hospitales nationes quæ.	361	ianuæ cur & à quo serra diuidi iussæ.	580
hospites quàm fuerint inuisi Spartani & aliis quibusdam.	360	ianuæ sponfi quomodo ornari solitæ.	104
hospiti quot tantum diebus apud Indos conuersari liceret.	361	ianualis porta quæ.	394
hospitij symbolum Lingonibus quale.	459	ianuarij idibus quid fieri solitum.	279
hospitio aut amicitia renunciandi mos olim quis.	460	ianuarium & Februarium quis anno addiderit.	305
hospitum insignium aut legatorum peregre venientium tractatio cui magistratui commissa.	93	ianuarius cui deæ sacer.	307
hostia qua cautela cæderetur.	408.409	ianus bifrons cuius nummi signum.	441
hostia vetustiori aut iuniori quando litari solitum.	259	ianus, quomodo initium precationis & finis sit.	407
hostiæ cuique deo suæ.	400.401	ianus quot aras Romæ habuerit.	45
hostiæ diis ingratis, quales.	401	iapyges qui & vbi sint.	88
hostiæ maiores aut minores quomodo ornarentur.	402	iapygi vento qui vota faciant.	297
hostiæ solidæ quæ.	252	iasonis Matalani immeriti supplicium quod.	647
hostiarum genera quot.	249.250	iasus quid.	384
hostilia curia vbi quondam Romæ fuerit.	47	Iberorum (aliàs Hiberorum) in sepeliendis defunctis quàm crudelis ac mirus mos.	202.203
hostilibus laribus cur aliquando immolatum.	256	iberorum in pingues lex.	175
hostium spolia in qua domus parte seruarentur.	576	ibes Iberis quid.	432
hostius parricida quomodo plexus.	217	ibes seu ibides à quibus vt dij colerentur.	744
Hulceratas aues auspiciis inutiles esse.	548	ibidis sepulchrum in Aegypto quale.	688
hulceroso auguri quid vetitum.	ibid.	ibim occidisse in Aegypto, quantum peccatum.	213
humana corpora vbi pro vallo usurpata.	36	ibis vbi tanquam deus culta.	167
humana victima quando olim immolari solita & desita.	169. & seq.	Icadæ Epicureis quid.	281
humana victima qui cui sacrificent.	137.376.381.476	ichneumones à quibus vt dij culti.	744
humana vox quo ex simulachro aliquando edita.	38	icta seu tacta fulmine, quanti haberentur.	687
humandis corporibus necessaria, in quo templo vendi soleant.	457	ichthyomantes qui.	502
humani sanguinis poculo qualia fœdera iniri solita.	457	ichthyophagorum natura quæ.	165
humano cruore qui cui litent.	746	ichthyophagorum sepeliendi mortuos cõsuetudo quæ.	204
humano sanguine cuius dei simulachrum ablui solitum.	747	Idæa dea quæ.	649
humo tradere cadauera aut cremare, capitale vbi sit.	203	idæa quo alio nomine dicta.	622
hunnorum fœdus quoddam mirabile.	74	idea Platoni quid.	201
Hyacinthia Spartani quid.	711	idem diuersis legibus prohiberi & iuberi.	429. & seq.
hyacinthino cono quis in bello vsus.	59	idem propriè quid dicendum.	200.201
hyacintho qui coronentur in sacris.	403	identitas rerum secundum iurisperitos & physicos quàm diuersa.	ibid.
hyænas quis quibus in ludis exhibuerit.	704	idibus Martiis quid fieri sœtutum, & quomodo eæ aliquando vocari iussæ.	279
hyatarum tribus vbi fuerit & à quo dicta.	51	idomeneus quàm impium ob votum è Creta pulsus.	301
hyberni quàm crudeli pietate parentes mortuos prosequantur.	203	idos Aristoteli quid.	201
hydropotæ mulieres vbi.	244	idus Iulij quibus diis sacra.	280
hyeme quomodo olim pranderi solitum.	559. & seq.	idus Martij quo alio nomine dictæ.	422
hylea tribus quæ.	51	idus singulorum mensium quàm & cui solènes sint.	279.280
hymnorum species aliquot.	412.413	Iecori quæ propriè vis insit.	585
hyperparum pulchritudo quanta.	475	iecur geminum quid notet.	582
hyperboles quid vltimus Athenis pertulerit.	284	ieiunio qui inter ethnicos vacarent.	397
hyperborei qualibus vtantur domibus.	579	ieiunium quomodo Romæ aliquando indiceretur.	710
hyperboreorum quàm detestandus in senio confectos mos.	203	iepeus quid.	519
hypæthre quid.	239	Ignauio rem muliere dici quantum Persis conuicium.	445
hypingos cuius deæ hymnus.	412	ignem deum qui præcipue colant.	619
hypocausta quid sint.	268	ignem manu excipere quid.	156
hypocles Cumæus quas colonias deduxerit.	89	igni omnia constare, cuius assertio.	202
hyporchema quid.	413	igni qui rerum omnium principium adscribant.	477
hypothyra quid.	581	ignibus quis adulteros punire solitus.	318
hyrcanorum quàm execranda in sepeliendis defunctis consuetudo.	203	ignis à quibus vt deorum præcipuus veneratus.	744
hysteria quale festum.	253	ignis & aqua cur sponso & sponsæ in limine domus tangenda.	100
Iacula Marij qualia.	720	ignis in templis assidui qualis olim ratio.	485.486
Iaculis & romphæa qui potissimum pugnent.	733	ignis peruigil quibus olim gentibus in sacris esset.	486
iaculum ab aquila è manu satellitis ablatum, Dionysio quid.	497	ignis quod vel ex fumo, vel ex flamma omen præberet.	410
		ignis sacer quas aliquando fœminas præibat.	3
		ignis sacer quibus olim præferri solitus.	84
		ignis sacrificij ex quibus lignis fieri vetitus.	410
		ignis vbi frequens damnatorum pœna.	213.214
		ignis Vestæ extinctus quomodo resuscitari soleret.	488.489
		ignitæ tunica supplicium cuiusmodi.	216
		ignitæ	ignitæ

Index.

- ignito ferro quis quomodo in *foedere* faciendo. 457
igneibiles quibusdam qui. 520
ignominia solutio quomodo fieret. 134
ignominia nota quam quidam affecti. 133
ignominiosa missio qua. 730
ignotum Deum qui colere soliti. 745
in παλιν Græcis quid. 326
ἐκτελέειν quid. 460
illicet cuius in sacris vox. 413
illicet, quando & ubi potissimum dici solitum. 233
ilienses cur Herculi sacrificare vetuerint. 138
ilienses quomodo à Romanis honorati. 358
ilion cuius regia. 220
illaqueat hostem occidendi qui quem *usum* habeant. 734
illegitimè nati, an ciuium numero habendi. 360
illegitimæ nuptiæ qua. 106. 107
illegitimus filius an patrem alere teneatur. 656
illyrici quam aliquando Epidauriis inuisi. 361
illyricus in quot prouincias diuisa. 187
Inta cera quid. 2
imaginem Christi & Abraham quis ethnicus inter lares habuerit. 685
imagines deorum apud Romanos quam diu nullæ. 743
imagines deorum à quo vetitæ. 166
imagines deorum ubi nullæ. 403
imagines in circensibus deferri quomodo & qua solerent. 476
imagines in defuncti memoriam ferri solitæ qua. 235
imagines in funus productæ. 526
imagines principum & iudicum quomodo effigiandæ. 211
imagines variorum deorum quomodo pingi solitæ. 377.
& seq.
imaginum olim in domibus Ro. quanta cura. 575. & seq.
Ἰουλιανὸν Iulianum quis. 392
Ἰουλιανὸν quis dictus. 164
immolandi initium à quo animalium genere factum. 253
immolans ubi nil de sacrificio gustaret. 412
immolantes ubi victima soli vescerentur. *ibid.*
immolare, quota sacrificij pars. 408
immunes à tributis inter Græcos olim qui. 362
immusylus an ex aquilino genere sit. 497
impares hostiæ quibus mactari solitæ. 259
imperatiuæ feriæ qua. 465. 466
imperator quis aliquando diceretur. 65
imperatores cum plebe balneari soliti qui. 427
imperatores oppressa rep. qui dicti. 5
imperatores qui quibus mensibus sua indiderint nomina. 308
imperatores senatum honore profecuti qui. 366
imperatores vnde Cæsares & Augusti dicti. 3
imperatoris officium quod. 616
imperatorum aliquot frugalitas. 564
imperatorum aliquot vestitus quis. 525. & seq.
imperatorum capita quæ ornarentur. 153
imperatorum & ducum alij atque alij ornatus in bello. 56
imperatorum imagines quædo numis incudi cœptæ. 389. 390
imperatorum imagines pro qua re in bellis uti solitæ. 319
imperatorum in theatris locus quis. 513. 514
imperatorum nomine qui libera rep. vocati. 4
imperij Ro. fines olim qui. 595
imperium stabile quod. 199
impetiginosis templa ingredi ubi vetitum. 399
impetratiua auspicia qua. 492
impetus inferendi aut excipiendi consilium seu ratio qua. 342
impransum manere apud quos quem oporteat. 562
imprecatio pessima apud Getas qua. 301
imprecationes diræ quo fieri solitæ modo. 299
impressiones improuisæ quomodo fierent. 344
impueres pueros qui quando cui mactarent. 745
impudentia dea cur & à quibus culta. 41
Ἰναικὺν veteres quam virgam dixerint. 311
inarime quid à terræ motu passa. 90
incendiaria auis qua sit, & cuiusmodi augurium ferat. 499
incendiorum curam qui haberent. 714
incensio mutandorum castrorum cur instituta. 37
incensio machinarum valli, quibus & ubi pro vallo fuerit. 36
incestum facere quis dicatur. 317
incestus cum matre ac filia ubi licitus. 69
incestus diuersæ species quibus gentibus quotidiana. *ibid.*
incestus matris & filij apud quos olim laudatus. 6
incisas in æs, & in ære literas, an & quomodo indifferenter dicatur. 189
indusia vestis qua. 523
incruenta Aegyptiorum sacra. 167
incruenta quorum deorum sacra. 166
indefinita edendi tempora quibus. 566. & seq.
index digitus quis. 446
indi natura quales. 380
indi quot in tribus singulos populos diuiderent. 52
indi quam sint abstemij. 244
indigetes dij qui. 621
indigetes Indorum qui. 622
indis grauissima in fontes pœna qualis. 213
indorum in funere alicuius consuetudo qua. 131
indorum in nubendis filiabus mos. 71
indorum Regum cognomenta qua. 6
indorum Regum sceptræ vnde fiant. 84. 85
indorum vestitus quam varius. 536
inebriandi absque potu modus quis, & qui hoc vterentur. 244. 245
infames dies qui. 107
infamis digitus quis. 444. 445
infans penè editus, in matris aluum reuersus ubi, & quid. 198
infantes apud quos non nisi lacte materno alantur. 179
infantes lacte alendi ubi exponi Romæ soliti. 126
infantes nobilissimi à quibus Saturno immolarentur. 745
infantibus ubi vena capitis lana inuratur. 176
infelicitatis portenta aliquot miranda. 198
inferi quando placentur. 375
inferis sacrificandi mores & tempora qua. 587. & seq.
inferorum deorum aræ quomodo, aut ubi statuerentur. 588
inferorum hostiæ quales. 401
infinitati quis rerum omnium principium assignet. 477
insula sacerdotis, qualis. 406
ingenia diuersarum gentium qualia. 379. & seq.
ingeniosos quale solum producat. 382. & seq.
ingluiei summæ exempla. 569
ingratis dedecus quantum. 449
ingrati ubi maxime odiosi. *ibid.*
inhospitalitas aliquot nationum quanta. 361
inhumatum cadauer, quod putandum. 589
iniice, iniice, Aphris quid signet. 326
iniici in pyram corporis mortui solita qua. 229. 230. & seq.
initium anni quoties olim variatum. 305. & seq.
iniurato nemini militare licitum fuisse. 696
iniuges boues cui immolarentur. 254. 255
in lente vnguentum, quid. 507
ino qua post apotheosin dicta. 622
in, præpositionis energia. 188. & seq.
infani cur quidam cognominati. 28
insanire per digitum, quid. 446
in sinum despuere, quid. 512
insepulti qui abiicerentur. 687
insigne Iouis contra Titanas quod. 319
insignia nummorum apud Romanos olim qua. 388
insignia peculiaria diuersorum aliquot dignitatum. 112.
113
insomnia diuersorum quos exitus sortita. 309. & seq.
insomnia ferè contrarios euentus sortiri. 310
insolentia magnatum quorundam singularis. 152. & seq.
instau

Index.

instauratione ludorum quoties & quàm ridiculè opus esse putaretur.	711	ismenus quis Deus dictus.	629
instratum quid sit.	281	isocratis dictum de iustitia difficulter acquirèda, quod.	506
instrumenta castigandorum puerorum olim quæ.	180	isomerinæ horæ quæ.	426
instrumentorū aliquot domesticorū catalogus.	580. & seq.	isthmij ludi quales.	472
insubres cuiusmodi militiæ vñ signis.	320	isthmiorum quanta olim celebritas & studium.	ibid.
insubres quo vestium colore militiæ vñ.	57	istriae ac Nili aquas qui Reges inter gazas suas recondere.	406
insula ab omni cæde immunis quæ.	607	Itali natura quales.	379
insularij qui.	309	iter quid sit.	161
insulas aliquando regna nuncupari.	90	iterduca cuius deæ cognomen.	627
intercalandi mos olim apud diuersos quis.	304. 305	ithomæ arx quæ.	669
interceptor alienæ litris, quis.	386	ithometi Ioui quor centenarij hominum vno sacrificio mactati.	746
intercessio quibus potissimum competeret.	451	Iuba quorum Deus.	623
intercisi dies qui.	422	iubæ in desertores pœna.	130
interdicere igni & aqua.	216	iubæ regia vbi.	139
interdictorum prætoris autoritas quanta.	737	iubæ equinæ à quibus pro ornatu galeæ in bello vsæ.	39
interpret tabularum 12. primus quis, & quid nactus.	653.	iubennus (alij Vibennus) cui monti nomen dederit.	493
& seq.		iucundi labores acti, quid.	510
interpretandi iuris ius aut facultas quorū esset.	738. & seq.	iudæorum & Aegyptiorum sacra quando ex vrbe exacta.	160. 334
interreges qui, & quando primum creati.	464	iudæorum pontifex quàm ab Alexandro honoratus.	116
interregum potestas ac munus.	465	iudicandi ad mortem indicta causa Romæ vsus quis.	212
interrex à quibus & quando crearetur.	464	iudicandi noxios ad mortem consuetudo olim quæ.	217
inter sacrum & saxum, quid.	507	iudicia mulierum inter quos quanta.	373
interula quale vestimentum.	522	iudicia in quot ordines diuisa.	173
inuenio quid & quomodo significet.	62	iudicia olim Romæ quàm varia.	453. 454
inuentores literarum qui.	193	iudicia quot modis eludantur.	305
inuitæ ad Vestæ sacerdotium quæ cogi potuerint.	487	iudicis corrupti pœna.	664. 665
inuitamenta ad liberos procreandos in Perside & alibi quæta.	348. & seq.	iudicis mali mores.	506
inuiti ad senatum qui vel cogerentur, vel non cogerentur.	367	iudicium de haustu aquæ ex alienis fundis legato discutitur.	337
inuum quæ festa qui vocarint.	375	iudicium imagines quomodo Thebani effingerent.	211
ioci in triumphis quomodo iaci soleant.	645	iudicium in iudiciis qualia olim fuerint iuramenta.	217
iocinoris caput desiderari in extis, quid.	582	iuga Exquiliarum quæ & quot.	673
iocus lepidus in Demetrium libidinosum.	70	iugæ Iunonis ara & tutela quæ.	633
iol cuius olim regia.	219	iugalis Iuno vnde dicta.	100
iolai templum quàm miræ sanctitatis habitum.	138	iugam cur Iunonem cognominarint.	147
iones quàm sint seruituti dediti.	289	iugarius vicus vnde dictus.	ibid.
iones quem primi luxum adinuenerint.	ibid.	iugera agri quot cuique olim Romæ fuerint.	248
ionicus canendi modus qualis.	322	iugeri nomina pars quæ.	161
ionum in psallendo & saltando peritia.	182	iugerum quid.	ibid.
ioues à Varrone quot numerati.	139	iugulandæ victimæ ars quæ.	408
iouis quibus potissimum animalibus litetur.	250. & seq.	iugulati hominis exhausto sanguine exta tangere, quid.	458
iouiani Pontani laus, habitatio, patria.	1	iugum.	119
iouis filij qui dicti.	139	iuli seu Iulij vnde dicti.	29. 30
iouis filium quis se finxerit.	84	iuliæ leges quàm variæ.	316. & seq.
ἰουῖον quid sonet.	30	iuliani Cæsaris religio quæ.	397
Iphicratenes equites qui.	725	iuliani Saluius & Didius qui.	738
iphicratis disciplina.	57	iulij Cæsaris somnia aliquot qualia.	309. & seq.
ἰφικράτης quid.	300	iulij & Augusti curiæ.	47
Iræa cuius vrbis porta.	396	iulij vnde ciuitatem adsciti.	359
iracundi quo sint colore.	155	iulis insula quæ.	635
irasci, cui intestino tribuatur.	585	iulius Cæsar cui pedem suum osculandum præbuerit.	158
ire in sententiam aliorum, quos senatores oporteret.	367	iulius Cæsar quibus idibus occisus.	299
irrisiōis sedes vbi.	154	iulius quo ornatu solus ipse in bellis vteretur.	57
irus quos ex se fontes emittat.	314	iulus cuius deæ hymnus.	413
Isauria cui cognomen dederit.	121	iumenta gregariis militibus in castris vetita.	60
isiaci sacerdotes quomodo vestirentur.	116	iumentum aliorum quàm quo vtendum acceperit, ducens, an fur sit.	659
isichias cuius nomen.	ibid.	iumentum iunctum emittere stercus, auspiciū quale.	502
isidem iurare quibus solis inter Græcos permissum.	479	iunceo amictu qui ornentur.	537
isidi quod animal sacrum.	254	iunianus Maius quàm fuerit insignis somniorum cōiector.	32
isidi propria victima quæ.	257	iunij idus quibus festæ, & quo alio nomine dictæ.	279. 280
isidis apud Sueuos figura quæ.	377	iuniores an in senatu sententiam rogarentur.	368
isis quando à Romanis exacta.	160	iuno quæ quibusdam dea putetur.	632
isidis sacerdotum religio ac cæremoniæ quæ.	679	iuno quàm à Romanis culta.	626
isidis sacris inaugurandorum cæremoniæ.	82	iuno vbi nata, & præcipuè culta.	624. 625
isidis templa Romæ quot.	650	iunoni quàm diuersè ac impiè sacrificaretur.	633. 634
isis dea quæ.	622. 632. 650	iunoni quod pecus sacrum.	254
isis à quibus maxime culta.	744		iunonis
ismenias Thebanus quàm vafre in adorando Persarum Rege se gesserit.	153		
ismenias Theban. quomodo quosdam tibia sua sanarit.	145		

Index.

iunonis quàm sint varia nomina ac potestates. 626
iunonis Reginae & Mineruæ templa Romæ ubi. 670
iunonis vlnæ quales. 153
iupiter inuentor. 135
iuramenta diuersa apud diuersos. 61
iuramenta iudicum sanctissima olim quæ. 217
iuramenta magistratuum qualia. 339
iuramenta quibus gentibus nullius sint religionis. 484
iuramenti cognoscendi ius penes quem magistratum fuerit. 261
iuramento quis milites adigere solet. 695. 696
iuramentorum apud veteres formæ quàm variæ. 478. & seq.
iuramentum legitimum militare quando conceptum. 61
iuramentum per depositam pecuniam quomodo fiat. 659
iuramentum pontificis. 114
iurandi mos apud Siculos quis. 482
iurandi per res seu creaturas quàm olim diuersi modi. 478. & seq.
iurare cui flamini nefas. 678
iurare totius exercitus nomine quomodo veteres solerent. 62
iurare quæ gens, neque cogat quenquam, neque cogatur. 484
iurari à militibus olim solita quæ. 61
iure scripto qui non vsi. 654
iuribus diuersis eadem & edici & interdici. 429
iurisconsultorum aliquot insignium catalogus. 1738
iurisdicatio proconsulis quæ. 185
iurisiurandi militaris forma & ordo. 61
iurisiurandi modus ac verba apud diuersos quàm diuersa. 478. & seq.
iuris primaria diuisio quæ. 736
ius ad quid pertineat. ibid.
iusiurandum à quibus & quàm seuerè iudicari solitum. 263
iusiurandum consulis quod. 211
ius necis consuli ubi & ubi non esset. 78
iustitiæ effigies qualis. 378
iustitiam qui solum petere soliti. 407
iustus quis Græcorum cognominatus. 124
iuuenales ludi qui & quomodo fierent. 700
iuuenalis satyrici loca discutiuntur. 173. 240. 444
iuuena cui propria victima. 257
iuuena quorum poetarum victima. 707
iuuenculæ partus gemellorum, ominis qualis. 503
iuuenes ante prædium ubi & quomodo quid boni fecerint, examinauerent. 562
iuuenes viuos defodere sacrificij ergo quibus peculiare. 746
iuuentus Romana in quibus se causis primùm exerceret. 275
iuuentutis ædícula ubi. 667
K *Ἀκοξενία*.
κατάπη quid. 432
κρυόνιον quid. 460
καυδελισμός quid. 308
κλεινός quid. 175
κοιμή vicisse, quid. 508
κόραξ qualis supplicij locus. 214
κρατήρ *δικών* Græcis quid. 386
κ seu *θ* per se posita quid in iudiciis signarent. 212
κύβη quid. 290
κύκλοι quæ Græcis loca dicta. 213
κύλας Græcis quid. 554
L
Labarum quid, & quomodo pro vexillo vsurpatum. 320
labdalum quid. 75
labeones quare sic cognominati. 23
labeonis de suppellectile iudicium. 53
laberio Mimo quid aliquando in theatro acciderit. 515
laboremus, cuius aliquando tessera. 325
laboriosi vora cui faciant. 299

labradæi Iouis sceptrum. 84
lac cui offerri soleat. 255
lacanarum quanta ad scenas procliuitas. 703
lacenas solas viros parere, & eis dominari. 350
lacedæmonij in quorum essent Romæ clientela. 575
lacedæmonij quomodo educant infantes seu pueros. 175
lacedæmoniorum in elypeis insigne quale. 719
lacedæmoniorum in approbandis sententiis confusio quæ. 369
lacedæmoniorum peritia militaris & ordo. 15
lacedæmoniorum trophæum. 66
lacerna quale & quorum vestimentum. 523. 539
lacernæ albæ vsus quis & quando esset. 544
lacinia Iunonis templum ubi. 633
laciniam adhæsisse, quid. 504
lacones quàm paucis Antaxerxi & Philippo responderint. 152
laconistæ qui dicti. 124
laconum & Messeniorum conuentus ubi. 467
lactacem herbam ferre, Persis quid. 459. 460
lactaria columna quæ, & ubi. 126
lacte qui vt quotidiano cibo vterentur. 246
lactis quibus in sacris quis vsus. 258
lactisma quale saltationis genus. 702
lactucas qui cur primùm apponant. 560
lactucini vnde dicti. 21
lacus seu calix Palicorum in Sicilia, quid miri præstaret. 482
lacus stadiorum 30. à cuius vnus iumentis epotus. 743
lacydi philosopho quàm fuerit quidam anser charus. 688
ladæ cursoris miraculum. 164
læna qualis vestis. 539. 549
lænati (alibi Lænates) vnde quidam dicti. 25
læstrigones vnde geniti. 139
lætari quibus in epulis, etsi lautissimis, non liceret. 234
læuum fulmen cur felicius dextro. 492. 493
lagus quorum Rex cognominatus. 7
lamachi Ducis Athenarum paupertas quæ. 248
lamachi in bis peccantes dictum. 135
lamentationes funebres quis Athenis & cur sustulerit. 237
lamia meretrix quem Regem propè dementarit. 70
lamia cur quidam dicti. 28
lamij vnde ortum habuerint. 27
lamiscus quis, & quid miri habuerit. 445
lamyrus cur quis cognominatus. 124
lanceam habere genitiuis notis, quibus olim familiare. 159
lanceæ quibus propriæ. 719
lanæ vestes quibus in sacris inuisæ. 494
laneum ne an lineum oportuerit esse mortui vestitum. 221
lanificium mulieribus olim quàm fuerit decorum. 352
lanigera arbores ubi. 354
lanistæ quos vel committerent, vel quomodo committerentur. 702
λανίς ἄφρα quis quibus diceret. 413
laperla quid. 479
lapidare delinquentes, ubi consuetudo vulgaris. 213
lapidei pontes quando primùm Romæ structi. 111
lapides auriferi ubi. 478
lapideus populus ubi, & quis sic dictus. 378
lapidibus qui passim damnatos occidunt. 213
lapidibus qui quos obruant. 210
lapidicinis damnati qui. 216
lapidum aliquot miracula. 477. & seq.
lapidum diuersæ species vnde quotidie producantur. ibid.
lapidum iaciendorum quàm certi ac periti Indi. 726
lapis in Carysto quasi lana intextus, quid miri præ communibus lapillis habeat. 233
lapis niger fabrefactus, cuius Dei figura. 377
lapparum cognomentum vnde. 24
laquearia cœnationū versatilia, qualia Nero cœmentus. 560
laqueis quæ mulieres quomodo ex equis præliantur, non gladiis. 734
laralia

Index

laralia cuiusmodi sacra.	650	lecaltrix quid.	614
lar Deus, cuius aliquando tessera.	325	leccæ cognomen vnde.	419
lar Tolumnius quorum Rex, & à quo victus.	43	lectæ holtæ quæ.	25
larentalia quid.	75	lecticæ vsus quibus vetitus.	250
larentiæ Accæ vnde sacra instituta.	ibid.	lecticarum muliebrium vsus & priuilegium.	538
lares cuiusmodi numina sint, & qui aliàs dicti.	620	lecti in cœnaculis seu tricliniis quot.	ibid.
lares in qua domorum patre custodirentur.	575	lecti in funere defunctis strati qui.	554
lares quàm ridiculè ornarentur, & quid illis immolaretur.	170.171	lectisternia quando & quomodo fierent.	227
lares quomodo Platonî fierent.	621	leda post deificationem quo vocabulo dicta.	591.592
largitorem bonorum & malorum alium, atque alium esse qui tenerent.	745	legata quomodo distribuerentur.	621
laribus quæ dicentur arma.	729	legatarij qui dicti.	ibid.
laribus quid ex conuiujs cedat.	562	legati absque Imperatore qui triumpharint.	616
laribus quod animal dicatum.	254	legati consulum qui & vnde crearentur.	615
laribus quomodo olim sacrificatum.	170.171	legati cur aliquando in ordinem redacti.	618
larium in lario cultus vnde.	685	legati externi quàm ciuilitè olim è publico tractaretur.	93
larium numerus Aegyptijs quis.	620	legati in Aphricam priuilegium quod.	618
larua fora quæ.	128	legati legionum vbi crearentur.	617
lasanum quid.	240	legati munus exteris quibusdam quanti habitum.	616
laserpitij pondo quot C. Cæsar ex ærario rapuerit.	95	legati Persarum quomodo semel Athenis expediti.	347
lasthenis velocitas quanta.	164	legati quot vni Imperatori aliquando concessi.	617
laterculis coctilibus qui pro chartis vsi.	193	legatio libera quæ.	ibid.
lateres aureos quot C. Cæsar ex ærario sustulerit.	95	legatis audiendis qui potissimum mensis destinatus.	373.374
lateritias domus qui primi inuenerint.	578.579	legatis etiam lictores fuisse.	617
latiar cuiusmodi sacrum.	465	legato seorsim absque consule triumphum aliquando concessum fuisse.	616
lati-clauus equitum qualis.	190	legatorum ius quale.	454.455
lati-clauus quorum peculiaris vestis.	372.525	legatorum officium & authoritas quæ.	616
latij ius habere, quid præ se ferat.	359	legatos suscipiendi cæremoniæ Græcis quæ.	456
latina feriæ vbi, quomodo & à quibus agerentur.	465.466.	legatum filio patrem fuisse.	616
latina literæ vnde inuentæ.	193	legatus militiæ cui absque medio subfir.	15
latinarum feriarum dies quot.	465	legendi à conuiujs studio qui maxime tenerentur.	569
latine tantum in senatu loqui licuisse.	373	leges aliquot coniuales.	571
latine vbi nullum edi oraculum liceret.	604	leges aliquot de primitijs nō inuehēdis in urbē quæ.	651.652
latinis principes deorum qui.	618.619	leges aliquot pro seruis contra dominos.	284.285
latino sermone vti, quibus pro munere impartitum.	194	leges aliquot theatrales.	513. & seq.
latinorum concilia vbi olim haberi solita.	467	leges constituendarum vestalium quæ.	485. & seq.
latinorum Deus quis.	623	leges contra luxum quàm diuersæ.	249
latio suffragij à quo solùm daretur.	357	leges de publicandis proscriptorum bonis, quales, & vnde latæ.	302
latomia, quid carceris fuerit.	214	leges diuersæ de danda, aut adimenda, aut neganda ciuitate Rom.	357.358
latrocinia honesta vbi.	382	leges in fœneratores.	18.19
latrocinij natura dediti qui.	379	leges pro tergo aut capite ciuis Romani quæ.	282.283
latrones qui milites olim dicti.	731	leges quæ demum raræ fierent.	736
lattrunculorum ludus quis.	290	leges quàm multæ contra ambitum à diuersis latæ.	277
lauandi mos Scythijs quis.	428	leges quomodo à iudicibus iniquis aut indoctis opprimantur.	647
lauandi in balneis horæ præstitutæ quæ ac modus quis.	426	leges quomodo & vnde initio fierent.	736
lautia munera.	92.93	leges sanctas quàm deceat esse breues.	689.690
laudationes reorum vnde seu quando sublata.	215	leges scriptas qui primi proposuerint.	653
laudes deorum inter epulandum quomodo canerentur.	412	leges sepulchrales quæ & quàm variæ.	686
lauerna quorum dea.	394	leges Spartanorum quales.	654
lauernæ qui vota facerent.	300	legibus malis constanter vti, melius esse quàm bonis inconstanter.	690
lauernalis porta quæ.	394	legio & phalanx an idem sint.	681
lauicana porta quæ.	395	legio ex quot cohortibus fiat.	112
laurea corona cur potissimum in triumphis vterentur.	644	legio tota per quem securi percussa.	132.133
laurea quis ouando vsus.	694	legionarij à prætorianis & alijs quomodo inter noscerentur.	724
laureata iacula qui quando ferrent.	80	legionarij qui.	739
laureatæ literæ quæ.	ibid.	legionem non semper eiusdem numeri esse.	112
laureatam seu vittatam esse nauem, quid indicaret.	ibid.	legiones singulas suam aquilam habuisse inter Romanos.	319
laureati fasces quando COS. prælati.	ibid.	legionibus singulis quot præessent tribuni militares.	15
laurentius Valla taxatus.	20.62.189.281.384.385	legionibus victricibus quomodo epulum exhiberetur.	702
laureola in mustaceis.	508	legionis educendæ signum quo cantu fieri solitum.	320. & seq.
lauretum quo in colle Romæ esset.	670	legionis crymologia.	112
lauri accensæ auspicia quæ.	598	legionum diuersa nomina.	ibid.
lauri in sacris vsus quis.	597	legis actio quid.	656
lauro quibus in ludis qui coronarentur.	471	legis 12. tabularum decreta aliquot, qualia sint.	654. & seq.
laurus cui sacra.	402	legislato	
lauritiæ & luxuriæ genera quàm variæ.	249		
laxamathæ quam mirum habeant præliandi modum.	734		
laxamatharum virgines qua tantum ratione nubant.	72		
Læna in tormentis patientia quæ, & quis ei inde honor.	88		
lebetes ænei vbi spontæ numerosum sonum edant.	605		
lebetes quot quo in festo vbi sua sponte vino repleren-			

Index.

legislatōres aliquot diuerſorum qui.	653. & ſeq.	liberalitas quorundam principum erga publicos artium	
legis vim quæ dicta ſeu reſponſa habeant.	737	profefſores quanta.	181
legitimæ nuptiæ quæ.	106	liberalis hominis natura.	448
legitimi milites qui.	727	liberi qui parentes non alant, quomodo tractandi.	656
legulei inepti qui.	212	libero quid præcipuè immolaretur.	254
legum bonarum occaſio ſeu indicia quæ.	689. 690	liberorum & parentum vocabulo qui comprehendatur.	46
λεῖτροι qui.	79	liberos quatuor aut plures habentis, priuilegium quod.	349
leleges quàm nihili olim Trallibus habiti, & quæ leui mul-		liberos ſolùm & libertinos militare conſueſſe.	728
cta occiſi.	213	libertas Indorum & Taprobanitarum quanta.	284
lemnij cur Venerem non colant.	138	libertas minima quæ.	363
lemniorum Deus quis.	625	libertas minor ſeu media quæ.	ibid.
lemnifci quid.	559	libertas quibus ciuitatibus ſeu gentibus, vel data, vel adem-	
lemonia tribus à quo nuncupata.	49	pra.	358
lemuralia quot diebus quòve menſe fieri ſolita.	259	libertas ſeu licentia in Saturnalibus quæ.	169
lemuralibus quid offerri & quibus ſolitur.	ibid.	libertate donati quomodo triumphantem ſequi ſolerent.	
lemures qui quomodo iuxta Platonem fiant.	622	644	
lemures quomodo è domibus eiici ſoliti.	259	libertatem accipiens, quomodo ſimul & prænomen recipe-	
lemuria (fortè Remuria) quando agi ſolita.	107	ret.	462
lenæos Ionibus menſis quis.	307	libertatem in luſu deponere ſoliti qui.	294
lenones olim Romæ quàm fuerint contempti.	462	libertatem vbi quis furando amitteret.	659
lenonibus quis aliquando præfecturam vrbis commiſerit.	713	libertatis atrium vnde ſtructurum.	218
lenoria oppidum quod.	313	libertatis porticus cuius aliquando fuerit domus.	670
lentiginofi quàm olim inuiſi.	399	libertatis templum à quo & ex qua pecunia ſtructurum.	671
lentuli vnde ſic vocati	21	libertatum diuerſitas, & inter Græcos quanta.	362
leo cui dormienti ſudorem deterſerit.	198	libertatum ſpecies tres.	355
leo enſifer, cuius olim in annulo fuerit ſignum.	159	liberti ingrati quomodo noua ſeruitute afficerentur.	285
leonem qui nummis incuſſerint.	389	liberti leuiter peccantes quomodo punirentur.	ibid.
leonem qui pro Deo colerent.	744	libertinas ducere quibus vetitum.	429
leones centum quo in ſacro & pro quibus offerrentur.	297	libertini pro ciuibus ſe gerentes, quid à Claudio paſſi.	285
leonibus in triumpho quis veſtus.	643	libertini quando ius ſuffragij habere cœperint.	49
leonis aſpectus quid portendat.	503	libertinis quis primus ſenatum inquinari, & quis purgari.	
leontini à Phalaride quid iuſſi.	132	366	
leonum pellibus qui pro conis uſi.	59	libertorum annulo donatorum ius & conditio.	160
leonum pugnas qui quando exhiberent.	704	libertorum bona ad quem quomodo pertinerent.	661
lepidi vnde nuncupati.	28	libertorum dea quæ.	355
leporem & carrum qui nummis incuſſerint.	389	libertorum inſigne quod.	179
leporibus vbi inſint iecora bina.	584	libertus inter ſenatores duos medius ambulans, quæ expedi-	
leporis effigies Aegyptiis quid.	158	tus.	366
lepra, cuius regionis vrbs.	314	libitinæ ædes quarum rerum emporium.	589
lepræi quomodo adulteros puniant.	317	libitinenſis porta quæ.	395
leptis quàm diues olim eſſet.	362	libo quàm nequiter à Tiberio per fraudem circumuentus.	
lepus ab equa enixus aliquando quid portenderit.	198	286	
lepus cui genti in epulis aut ſacrificiis interdictus.	253	libra Italica quot vncijs ſeu denariis conſtet.	163
lepus occurrens quid portendat.	503	libra quot chryſijs conſtet.	440
leſbiorum fœditas venerea quàm non dicenda.	69	libralis aſſis quantum appenderet.	439
lethe fons vbi.	610	libſ, cuius olim regia.	219
lethes amnis vbi & qualis.	228	libycorum Deus quis.	623
lethes Perſis quid carceris eſſet.	214	libycus Hercules quis.	139
leucothea quo alio nomine dicta.	622	libyſſinus quis quibus Deus.	628
leucus auis quæ.	498	licentiæ magistratuum quibus legibus, & quoties obuia-	
leuioreſ pœnæ Romanis quæ.	213	tum.	336. & ſeq.
lex Camilli de maritandis ordinibus qualis.	263	lichanos quid.	447
lex contra ambitum prima quæ.	277	lichas quid ſit.	161
lex curiata quæ.	112	licinia & Mutia leges, cuius belli occaſio fuerint.	356
lex Græcorum in tyrannos.	145	licinij in Alabandæos ſcomma.	378
lex in cælibes.	348	licinij qui & vnde dicti.	22
lex in prætores quæ.	737	licium igni non obnoxium, ad quid olim præcipuè uſum.	
lex Iulia de adulteris quomodo in quo caſu intelligenda.	316	233	
lex Pompeia de quaſtura.	94	lictores cum bacillis tantum, quibus & vbi honoris cauſa	
lex quædam crudelis in Co inſula quæ.	213	permiſſi.	79
lex quomodo vnius alicuius ob gratiam aliquando ad tem-		lictores dictatoris quot.	436
pus abrogaretur.	736	lictores in vrbe quibus tantum permiſſi.	78. 79
lex veſtium militibus publice dandarum, vnde lata.	57	lictores prætoris quot.	143
Libandi in conuiuiis mos quis.	562	lictores quis primus habuerit.	77
libare, quota ſacrificij pars.	408	lictores vnde dicti.	ibid.
libellus repudij olim quis.	351	lictores vtrum ſinguli per ſe, an bini, ſeu terni magistratum	
liber quid, ſeu quæ corticis arborum pars.	192	præcederent.	78
libera ſeruo nubens, quomodo olim habita ſit.	431	lictorum munera quæ.	79
liberæ in Hiſpania ciuitates quot.	359	lienſ (aliàs lyenſ) locus & omina quæ.	584
liberæ in Sicilia vrbes quæ.	359	lienofi natura qui ſeu quales.	ibid.
		lienofi qui populi natura ſint.	ibid.
		ligiræi quomodo oracula ederent.	614

Index.

* ligna aris imposita, cuiusmodi ultro arserint.	410	α quis pro α proferre solitus.	684
ligna delibrata seu decorticata qui pro diis honorarint.	743	α quorum olim in clypeis insigne.	718
ligna mali ominis quæ.	410	α seu γ per se posita, quid iudicibus significarent.	212
ligna quibus in aquis lapidescant.	478	Lucani quomodo pueros educarent.	175
lignea edulia quis aliquando proposuerit.	555	lucensibus cuiusmodi fuerit ius ciuitatis.	358
ligures natura quales.	383	lucernas quis rex in ocio pro voluptate fabricaret.	293
* ligurum quotuplex diuisio.	ibid.	lucij Crassi magnanimitas.	328
limen offendisse, quid.	504	lucij prænomen quæ familia cur semper vitaret.	463
limi qui & vnde dicti.	22	lucina quæ dea.	626
lindi quàm ridiculè Herculi sacrificent.	137	lucinae lunonis templum vbi.	674
lineas tantum vestes quæ natio gerat.	546	lucinae quod hominis membrum sacrum.	154
lingonibus ciuitatem quis dederit.	319	lucipores qui.	462
lingua qui milites multarentur.	134	lucius vnde dictum.	ibid.
linguæ hostiarum quibus apud Græcos darentur.	410	lucos & nemora Germanis fuisse pro templis.	403
linguam mendacis quis quot clauis transfigi iusserit.	662	lucetiae cum stupratore suo cognatio quanta.	599. & seq.
linguas tostas quibus cur in cenæ fine apponere mos sit.	555	lucetius quo sub Rege præfectus vrbis.	712
lintheaminibus qualibus in conuiuio quidam vterentur.	563	luctuosos diis supplicare, non sacrificare debere.	684
lintheata cohors Samnitibus quid.	683	luctus apud Spartam publicus de Rege mortuo quis.	212
lintheis quid olim inscriberetur.	192	luctus indicia apud diuersas nationes quæ.	ibid.
lintheorum thoracum quis olim vsus.	724	luctus indicia in publica calamitate qualia.	544. 545
lintheum sarissæ appositum, quid quibus militiæ indicaret.	323	luctus publicus cur lustris condendo vetitus.	595
litare, quota sacrificij pars.	408	luctus publicus quibus in sacrificiis omitteretur.	684
literæ chartæque Phœnicum quales.	193	luctus summi indicia & exempla.	231. 232
literarum diuersarum inuentores diuersi qui.	ibid.	luctus tempus quot olim dierum esset aut mensium.	235
literas aut epistolas qui cur pyris mortuorum iniicerent.	232	lucullus qua potissimum re adeò ditatus fuerit.	203
literati serui qui.	539	lucullus qualem aliquando nauem Romam miserit.	80
literis primùm vsi qui.	192. 193. & seq.	lucullus quo ornatus solus ipse in bello vsus.	57
literis qui cur inurerentur.	284	luculli laus ob scœnus expulsus.	19
litibus publicis per quos dies supersederetur.	593	lucus Herculis apud Athenas quàm celebris, & à quo incen-	138
lituus augurum qualis.	548	sus.	670
lituus cuspide incurua, quibus sceptri vice fuerit.	84	lucus Vestæ vbi.	137
lituus quibus in bello peculiaris.	381	ludibriis cui à quibus sacrificetur.	568. & seq.
lituus quorum peculiare insignium.	113	ludicra sub cōiuiis aut post exhiberi solita quæ.	707
liuij & Claudij censorum quanta similtas.	26	ludicrum quinquennale triplex quis instituerit.	173
linus poeta quando floruerit.	635	ludiones quomodo à populo honorati.	711
lixæ cum virgis vbi magistratus præire soliti.	79	ludi ab ædilibus potissimum curari soliti qui.	97
lixæ equitibus interuagari prohibiti.	60	ludi Apollinares vbi extra urbem fieri soleant.	234
lixæ qui dicerentur.	726	ludi funebres vbi & quibus soleant exhiberi.	711
Loca augurandi certa fuisse, non fortuita.	549	ludi in Græcia quàm varij.	698
loca populi & patrum in spectaculis discreta.	513	ludi magni qui, & quando instituti.	180
loca senatus vocandi quæ.	367. 368	ludi magister Romæ primus quis.	336
locandi domos ratio alia atque alia, & quæ.	266. 267	ludi per ædiles edendi, qui.	711
locari ad dexteram, quid.	158	ludi quàm leuibus de causis pollui crederentur.	168.
locationis leges penes quos esse soleant.	265	ludorum aliquot publicorum inter Græcos ratio quæ.	647
lochis Alexandriæ quid.	385	& seq.	68
loci in conuiujs ratio quæ.	567	ludorum aliquot puerilium apud Græcos catalogos.	182
locrenses natura quales.	381	ludorum differentia & cura Romanis olim quanta.	441
locrenses quàm impia & ridicula vota diis facere soliti.	301	ludorum lusoriorum species variae.	467
locrensis moneta qualis.	389	ludorum tibiæ vnde fierent.	221. & seq.
locrensiū aduersus Crotoniatas votum quale.	299	ludos singulis diis suos fuisse.	699
locri Epizephyrij quanta clade Crotoniatas afflixerint.	741	ludouicus Matha quàm præter æquum in carcere excrucia-	227
locrorum insperata ad Sagram victoria quanta.	507	tus.	325
locrorum multiplicitas ac differentia quæ.	653	ludus literarius Ciceronis.	luminaria quot & quomodo Scipio nauibus distribuerit.
locus honoratior in mensa quis, & cui dari solet.	567	ludus saltatorius vbi publice olim fuerit.	ibid.
locustæ quorum sint quotidianus cibus.	245	lugduni quid Imperatores Romani facerent.	re oportuisse.
locustarum in Cyrenaica quanta vis, & vllas earum occidif-	213	lugdunum Gallis olim quid.	lumine noctu qui cur non vtantur.
se quantum peccatum.	598	lugendi mos apud diuersos quàm diuersus.	luna à quibus culta.
loquutiones brutorum quomodo expiarentur.	77	lugendi tempora cur præfinita.	lunæ ædes quo fuerit in colle.
lora in sinu qui & cur gestarent.	59	lugubrium vestium color quis.	lunæ & Soli quid Athenis libaretur.
loricarum tegmina quàm apud diuersos diuersa.	179	lumen in naui prætoria quid innuere solet.	lunæ noctilucae templum vbi.
lorum quorum insigne.	428	luminaria quot & quomodo Scipio nauibus distribuerit.	lunæ quod animal sacrum.
lotio antiquo qui in balneis vtantur, non aqua.	679	ibid.	lunaris annus quis.
lotionibus quot ac quàm assiduis qui sacerdotes vterentur.	462	luminaria (rectius liminaria) domus auguralis semper pate-	lunulæ quæ fibulæ dicerentur.
lotro qui pro pane vtantur.	ibid.	re oportuisse.	
lotometra qui panes conficiant.	204		
lotophagorum sepultura quæ.	490		
lotus capillata quæ.			

Index.

lunulas in pedibus qui ferrent.	521	lymios quis quibus sit Deus.	628
luno sacrificanti bus quid felicitatis obtingat.	349	lymiræ pisces ad quid præter morem accommodi.	86
lupa quos infantes aliquando aluerit.	197	lymirinorum in dignoscendis filiis ex promiscuo cōcubitu	
lupæ quid.	419	mos.	72
lupanarium aliquot cognomina.	ibid.	lyra quanto olim in precio esset.	183
lupercal vbi.	670	lyrica musca quæ mulier dicta.	708
lupercalibus quid immolaretur.	257	lyricorum vatum victima quæ.	ibid.
lupercalium origo, cæremoniæ, licentia quæ.	375	lysandria quæ templa dici iussa.	634
lupercorum impudentia, licentia, nequitia quanta.	ibid.	lysandri cor quale.	583
lupiarum vrbs vbi sita.	88	lysis cuius discipulus & cuias.	87
lupi effigie qui quem colant.	413	lyfias Pythagoreus cuius aliquando præceptor.	68
lupi rostrum in foribus villarum cur.	104	lysimachi canes quale quid aliquando fecerint.	230
lupinum quis habuerit tertium pedis digitum.	445	lysimacho quid candida Alexandri fascia portenderit.	82
luporum omina qualia.	502	lysus fluuius à quibus aliquando ebibitus.	743
lupum auribus tenere quid.	507		
lupum qui vt deum venerati.	744	M	
lupus in fabula quid.	511	Macedonia cui Romano cognomen dederit.	120
lurconis lex in ambitiosos.	278	macedonia in quot olim prouincias diuisa.	187
lusciniæ in cuius infantis ore aliquando cecinerit.	498	macedonicæ phalangis descriptio exquisita.	682
lusciniæ augurium quale.	ibid.	macedonicæ phalangis vsus quis.	681. & seq.
lusitania qualis prouincia, & eius conuentus quot.	187	macedonum deus quis.	623
lusitani destinatos morti quomodo occidant.	213	macedonum regia vbi & quæ.	220
lusitani qualibus vtantur in bello galeis.	60	macedonum lex quædam militaris.	61
lusitanorum in præliis arma & ornamenta quæ.	732	macella vnde dicta sint.	302
lusitanos comam alere vt foeminas.	542	macellus quidam cur supplicio affectus, & cui rei nomen	
lusorium opus à quo imperatore descriptum.	292	dederit.	ibid.
lustrandæ vrbs Romæ tempus & cæremoniæ quæ.	594	maceranæ quorum deæ.	623
lustrandi res diuersas cæremoniæ olim quæ.	595. & seq.	machyles qualia habeant occipitia.	541
lustratio eorum qui funeri interfuerant quomodo fieri so-		macrianorum familia quid proprium habuerit.	159. 160
lita.	233	macrobij Aethiopes quàm miro fonte ac quàm iucundè la-	
lustrationes quare aut quomodo fierent.	594. 595. & seq.	uent.	428
lustricus dies quis.	178	macrochir quis cur dictus.	445
lustris condendis quid precari solitum.	594	maetari vxorem ad sepulturam viri, vbi lex esset.	231
lustrum quibus diebus fieri prohibitum.	598	mæandro fluuiò aliquando sacrificatum fuisse.	744
luxu qui præstent.	384	mænades quæ.	705. 706
luxus mensarum Romæ quis.	553	mænala fluuius (si recte scriptum) à quibus aliquando epo-	
luxus Persarum quantus.	554	tus.	743
luxus quando primùm Romam inuaserit. quando Græciam.		mænali montes quorum asylum.	376
249		mæones vbi & qui.	314
luxus æstium apud Romanos.	538. & seq.	magi Indorum quàm rigide ac religiose viuant.	398
Lyæus cuius dei nomen.	630	magi Persis qui.	208. 381
lycabas quid.	304	magi quid nuncupandis votis addere soliti.	298
lycæum Athenis quid.	239	magia vbi & quos olim pueros doceretur.	181
lychni cognomen vnde quis habuerit.	124	magides quid.	54
lychnus inextinctus in quibus olim templis seruaretur.	485	magister equitum vnde nominari solitus.	436
lyciacus conuentus ex quot olim constaret vrribus.	313	magister populi olim quis.	431
lyciæ sortes quæ.	608	magistratui in prouinciam eunti, quid à sociis exhibitum	
lycij comam quanti fecerint.	541. 542	oporteret.	316
lyciorum in luctu mos qui.	223	magistratum eundem quoto demum anno eidem gerere li-	
lycius deus quis dictus.	629	ceret.	338
lycopolitæ cur non vtantur tubis.	323	magistratum vltra præscriptum tempus gerentes, quomodo	
lycurgi de sepeliendi more sententia.	202	à diuersis gentibus diuersè puniti.	340
lycurgi disciplina militaris.	347	magistratus finito honore vbi insignia deponere soliti.	125.
lycurgi diuifio militaris.	12	126	
lycurgi edictum quomodo in conciliis sententiæ diceren-		magistratus omnes cum plebe communicari.	740
tur.	369	magistratus Romanij regibus externis quomodo prælati.	384
lycurgi in seruos immanitas.	284	magistratus summi apud diuersos nomina diuersa.	431. 432
lycurgi lex quædam à quo & cur abrogata.	215	magistratum apud diuersos diuersa nomina quæ.	208.
lycurgi quanta ambitio.	278	& seq.	
lycurgi sacrificia qualia.	166	magistratum inter semutuos honor & cessio qualis.	79
lycurgus cuiusmodi leges quibus tradiderit.	654	magistratum violentia quibus legibus & quoties com-	
lydiæ oppida clarissima quæ.	314	pressa.	338. & seq.
lydi natura quales.	381	magistri militiæ apud Persas qui.	55
lydi quid primi excogitasse dicerentur.	387	magistri puerorum quales.	179
lydi qui olim dicti & vbi.	314	magistro augurum quid soli licuerit.	549
lydi quos ludos qua de causa inuenerint.	294	magnatum aliquot Ro. frugalitas & modestia.	247. 248
lydis quid à Cyro imperatum.	132	magnetarches quid.	432
lydius canendi modus qualis.	322	magni cognomen vnde Pompeio obuenerit.	29
lydius ornatus quis.	132	magni dij qui & cur sic dicti.	618
lydorum in dandis nuptui filiabus consuetudo.	72	magonis nomen seruis indere quis vetuerit.	289
lyen quæ quibus sit dea.	631	magophonia quæ dies dicta.	423
lyenis (alibi lienis) defectus quibus potissimum proficit.	165	magorum mira quædam commenta ad impediendum adul-	
		terium.	318

Index.

magorum commentum in nuptiis ineundis.	104	manum protendere quid.	448
maia dea quæ.	649	manus complicatis digitis effectio quid signet.	158
maia quo alio nomine dicta.	178	manus fidei sacra quæ.	157. & seq.
maia & Mercurio qui quid quo mense immolent.	279	manus imperatori protentari à militibus quale quid signet.	326
maiales quid.	120	manus in cælum tendere quid.	157
maiestatis reus quomodo puniretur.	316.317	manuum osculatio.	158
maij dies aliquot quibus vel læti, vel tristes.	423	marathon ciuitas vbi.	741
maij idibus quid fieri solitum.	279	marcelli theatrum quale & vnde structum.	218.442
maiores natu inter augures, etiam consulibus in eorum collegio præferri.	198	marcellorum familia vnde orta.	26
maiorum gentium dij qui.	618. & seq.	marcipores qui seu vnde dicti.	462
maius cui deo dicatus.	307	marci prænomen cui familiæ interdictum.	302
malacinus quis qua de causa dictus.	526	marci prænomen quibus inuisum ac infame.	463
malæ Fortunæ templum vbi.	39	marcomanni quomodo regem eligere soliti.	433
maleoli matricidæ pœna.	216	mardonio quid olim Troezenæ prædiuinatum.	608
maledica sacra quorum.	137	mare & nautas qui sacerdotes detestentur.	680
malici qui nuncupati.	25	mares quibus sacris interesse non deceret.	648
malleo qui victimas cedant.	409	mares Romani quot habuerint nomina.	31
malum consilium consultori pessimum quid.	511	marica cuius deæ cognomen.	622
malus naui an naui pars dicendus.	73	marici cuiusdam insigne facinus.	125
mamerci vnde orti.	28	mariani muli qui.	508
mamerco homini ditissimo cur negatus consulatus.	705	marij cadauer à Sylla quid passum.	201
mamercorum etymologia ac origo.	24.25	marij cuiusdam somnium verum.	32.33
mammularum cognomen vnde.	25	marij de Iugurtha ac Cimbris trophæa.	66
mamurræ domus vbi.	672	marij lex.	277.357
mamurrius faber quid artificiose effinxerit.	75	marij satellites qui dicti.	722
mancipes qui sint.	191	marina aqua ad quid potissimum conducatur.	598
mancipia ægra quomodo libera fiant.	285	marina aqua qui cur vinum diluant.	558
mancipia aut pueros vendendi mos quis.	656	marinos homines non esse fabulosos.	237. & seq.
mancipia qua de causa quibus adesse sacris nõ decebat.	137	maritandorum ordinum lex quæ.	349. & seq.
mancipia quomodo diuersis pœnis & quibus affici solebant.	284. & seq.	mariti mores, vxori legem esse.	349
manduci effigies quomodo in triumphis ferretur.	642	mariti vbi puerperarum instar decumbant, & quare.	178
manes ad cœnam vocari soliti.	589	maritis fuisse in vxores aliquod repudij ius, nullum vxoribus in viros.	350
manes quale in Phrygia nomen.	288	maritus vbi det vxori dotem, non ab ea recipiat.	351
manes quomodo expientur.	588	marius quid plebi restituerit.	207
manes seruus fugitiuus quàm leuiter, imò nihil à Diogene plexus.	284	marius quomodo ciuitatem nactus.	358
manibus parentare quo tempore & cur illicitum.	589	marius quo solum signo militiæ primus vsus.	319
manibus qui cur non parentent.	ibid.	marmaritimam herbam qui cui rei admiscere soliti.	298
manibus seu Diti quomodo vota fierent.	300	marmori conchæ concretæ vbi visæ.	477
manibus triumphantis quid seu quæ tenerentur.	644	marrhes rex quid miri habuerit.	81
manicatam tunicam ferre, Parthis quid.	545	mars cuius dei vxorem stuprarit.	138
manix deæ quomodo sacrificatum sit olim.	169. & seq.	mars quale nomen.	743.744
manij vnde dicti.	461	marforum pernitas qualis.	165
manilij vnde orti.	27	marfyæ aliquando sacrificatum fuisse.	744
manipulares qui.	318.730	marfyæ pellis vbi olim suspensa videri soleat.	129
manipuli centuriæ quot.	682	martiales ludi quid.	710
manipuli legionis iustæ quot.	14	martialis locus discussus.	125.315.429.448
manipulus fœni quomodo olim pro signo militari ferri solitus.	318	marti quæ diuersa animalia diuersæ gētes immolēt.	254. & seq.
manipulus leuis ex quot militibus constet, & cur sic dictus.	11	marti quod animal dicatur.	ibid.
manipulus quot hominibus constet.	682	martij vnde (si recte scriptum) dicti, & quibus id prænominis peculiare.	463
manium in sacris qualia sumi soleant auspicia.	260	martis ædes cur extra urbem fuerit.	97
manlij Capitolini domus quid post dominum occisum facta.	301.666	martis ædes vbi Romæ.	666
manlij rei ac dānati quàm nemo ex cognatis misertus.	215	martius cui deæ sacratus.	307
manlius Imperiosus cur dictator factus.	116	martius Coriolanus quid primum Romæ passus.	215
manlius qua de causa senatu motus.	179	martius mensis quàm variè à diuersis olim habitus.	307
manus cuius filius, quorumve deus.	623	mascula progenies vbi in hæreditatem succedit, non fœmina.	665
manes qui semper adesse senatui voluerint.	368	masculas picturas in quibus sacris abscondi oporteret.	648
mantua cuius olim regionis habuerit principatum.	313	masculini generis victimæ vbi meliores quàm fœminini, & vbi rursus contra.	259
manubix deorum cuius sint coloris, & cur Iouis tantum rubræ.	494	masinix cuiusmodi fuerint satellites.	723
manumissis plena libertas quando data.	363	massæ cur quidam nuncupati.	28
manumissi in quas tribus distributi.	49	massæylorum regiæ vbi olim fuerint, & quæ.	219
manumissio quomodo fieri solita.	355	massagetæ cui solum deo quid sacrificent.	255
manumitti apud proconsulem posse.	185	massagetæ quo vestium colore militiæ vsi.	56
manum occidentis seipsum, qui cur abscissam à cadauere proficiant.	600	massagetarum in senes immanitas quanta.	203
manum labris ad mouere, quid innuat.	407	massiliensium in morte alicuius consuetudo quæ.	214
		massiliensium lex in seruos malos qualis.	285
		massiliensium senatus quot constiterit personis.	364.365
		massiliensium seueritas ac honestas quanta.	517
		masurius	

Index.

maſurius Sabinus quid de Arualibus referat. 74
 mater Auguſti pręgnans quàm mirum habuerit ſomnium. 310.
 mater cuiuſmodi fluuius. 314
 mater deũ quę quibuſdam ſit. 649
 mater vbi natalibus filij nihil conferat aut officiat. 431
 materia domorum initio apud Romanos & alibi quę. 578
 materia & ſpecies iuriſconſultis quid. 200.201
 mathematicorum nobiliſſimus quis. 635
 matrem Romę quis primus occiderit, & quomodo plexus. 216
 matresfamilie in qua domus parte agerent. 577
 matri liberorum trium, quę fuerint priuilegia. 349
 matribus iſtis ſuos infantes alendos eſſe. 179
 matrimonia quoto cognationis gradu apud diuerſos licue-
 rint. 69
 matrimonij comoda quę & quanta. 348. & ſeq.
 matrimonij ineundi tempus apud Perſas, quod tantum. 107
 matris deũ effigies qualis. 378
 matrona quę dicta dea. 627
 matrona qualis (vab, turpitudinem) membro virili coronam
 Romę quibus in ſacris publicę imponeret. 706.707
 matronę cuiuſdam ſomniatricis excellentia. 32
 matronis in ſemitis viros cedere de via oportuiſſe. 351
 matronę quibus ſpectaculis eiecta. 518
 matronę quo beneficio funebrem laudationē adeptę. 350
 matrone, ſi diis placer, pudicę quid Veneri in ſinum offerre
 ſoleant. 280
 matronalia feſta quę. 306.307
 matronarum auro quando inops ærarium ſubleuat. 350
 matronis quibus ludis intereſſe prohibitum. 234
 matronis qui ludi vetiti. 703
 matrum ſtirpem vbi ſoboles ſequatur, non patrum. 661
 matuta cuius deę cognomen. 622
 matuta & mater deũ an eadem dea ſit. 253
 matutę lunonis ara vbi. 633
 matutę ſacellum vbi Romę. 126
 matutina tonitrua quid præferant. 494
 matutino tempore qui cur immolent. 406
 maurorum deus quis. 623
 maurorum ſingulis quot permiſſę vxores. 70
 maurorum veſtes quales. 537
 mauſolo quid Lycij pro non tondendo capillo darent. 541.
 542
 mauſolo quos ludos quis inſtituerit. 708
 machlyes, ſi rectę ſcriptũ, quàm ridicule capillos vel alant
 vel tondant. 541
 maxima apud Romanos olim multa quę. 215
 maximi cognomen quot Romę habuerint. 29
 maximini imperatoris exercitium. 58
 maximini inſolentia. 158
 maximus pontifex quis. 113
 mazacenorum in legibus dubiis interpretandis mos quis. 738
 Mechiris quis quibus ſit menſis. 307
 meccenatis ſutilitas in repudianda & reconcilianda vxore
 quanta. 350
 meccenatis horti Romę vbi. 673.678
 meccenatis in annulo ſignum. 159
 meccenatis teſſera qualis. 325
 meccenatis veſtitus quis. 526
 mediaſtini qui. 308
 mediateticus Capuę quid. 112
 medici à quo ciuitate donati. 351
 medicina celebres qui. 384
 medicus digitus quis. 447
 medij dij qui. 621
 medimnus quot modiis conſtet. 162
 medio digito aliquid indicantes, quibus inſanire putati. 446
 medirrina quę dea. 651
 meditrinalia & dies Meditrinales qui. ibid.
 medix quid. 432

medorum regum diadema quale. 82
 medorum veſtitus qualis. 536
 megabyzus quis cuius deę flamen. 680
 megalenſes quibus curari commiſſi & quo menſe quantif-
 que ſumptibus fierent. 700
 megalenſes ludi qui, cui & à quo dicati. 699
 megalobyzus cuius nomen. 116
 μεγαλοι deoi qui. 618
 megarenſes quàm inuiſi Athenis. 360.361
 megarenſes quo dicto à Platone inculati. 578
 megarenſium curia quomodo à M. Antonio irriſa. 48
 megarenſium tribus quot. 52
 megasthenes in Italia colonię. 89
 megistanes Perſis quid. 432
 megistanes quorum fuerit ſummus magiſtratus. 208
 megulę dos quanta. 351
 mel cui offerri ſolitus. 254
 mel in conuiuiis quando exhiberetur. 247
 mel optimum cuiate. 555
 melanthus qua de re quàm appoſitę Gorgiam irriſerit. 543
 meletidis ſtupiditas in numerando quanta. 181
 melicerta quis deus, & quibus aliis nominibus dictus. 472.
 622
 melici pulli qui. 85
 melij domus poſt necem domini quomodo dicta. 302
 μελίσσα quid. 243
 meliſſa cuius nomen. 116
 meliſſę nymphę inuentum quod, & cultus quantus. 406
 melita quid. 149
 melitę templum Athenis quale. 674
 melita quę quibus ſic appelletur dea. 627
 mellaria quid. 648
 melle qui deſunctos oblinant. 203
 mellis repertor Cyrenenſibus quis ſit. 169
 melophori Perſis qui. 723
 membra hominis religioſa quę. 150.151
 membri ruptę poena quę. 665
 membrum Liberi quàm turpiter olim per agros & vires
 veſtaretur. 707
 membrum virile quo menſe, quo cultu, à matronis Romę
 venerari, & quò deferri ſolitus. 280
 membrum virile quo in feſto per forum plauſtro vehere-
 tur. 707
 memmiorum origo quę. 27
 memnonis ſtatua quàm mira. 378
 memoria Othoni imperatori quanta fuerit. 697
 memorię ſons vbi. 610
 memorię locus vbi. 447
 memorię ſedes vbi. 158
 memoris ſignum apud Aegyptios quale quid. ibid.
 memphis Aegypti regibus quid. 669
 menader à quo poeta qua re aliquando ſuperatus. 707
 mendacium qui maximę auerſati. 662
 menelai præceptor quis. 180
 menelaus ex qua apud Lacedæmonem tribu. 51
 menianum quid. 485
 meniditę cuius vrbis portę. 396
 menis rex cur à Thebanis execratus. 248
 menſę apud Indos in conuiuiis quomodo affideatur. 562
 menſę & cibus primi ſeculi Romę quales. 552.553
 menſalis Iuno vbi culta. 48
 menſarij quinqueviri qui. 273
 menſarum in cœnaculis numerus quis, ac nomina quę. 554
 menſarum ſpecies quàm diuerſę. 54
 menſas vacuas tolli non licuiſſe. 247.571
 menſes cui dicati. 307
 menſes quibuſdam gentibus ſuſpecti. 423
 menſes quot annum conſtituant. 304. & ſeq.
 menſes ſinguli quorum Cæſarum nominibus dicti. 308
 menſes ſingulos ſua habere numina. ibid.
 menſis argenteis quis primus Romę uſus. 554

Index.

mensis mille quis aliquando pransus.	646	metelli de Sertorio victo trophæum quale.	66
mensis secundis apud Græcos quid exhiberetur.	246	metelli pontificis quantus labor in prolatione dictionis, Opifera.	684
mensis singulis seu lectis quot cœnare soliti.	246	metellorum aliquot in patrem suum pietas quanta.	661
mensis vnus quot conuiuias Græcis adhibere satis. 556. & seq.		metellus quas leges Cretibus ademerit, & quales dederit.	
mensium dies quot apud Indos.	304	654	
mensium diuersorum diuersa apud diuersos nomina.	306.	metellus quidam quàm leui de causa vxorem occiderit.	244
307		metia porta quæ.	395
menstruatis templa adire vbi vetitum.	399	metia tribus vnde dicta.	49
menstruum annum qui fecerint.	304	meticulosa curæ quomodo auertantur.	597
mensurarum aliquot nomina.	162.163	metij Suffetij quàm horrida pœna.	215
mensurarum castigatio quorum muneris fuerit.	316	metius Pomposianus qua calumnia à quo occisus.	289
mentiendi quibus modus nullus.	663	metretra quid dicatur.	124.163
mentina tribus quando instituta.	50	metretes quis vnde cognominatus.	124
mentis ædícula vbi.	666.667	mezentij quanta in viuos immanitas.	214
mentula porrecta statuas qui quibus in festis publicè per vicos ferrent.	707	Micotrapeza quid.	54
mentum tangere & genua apud Græcos quid.	156	micros digitus quis.	447
marcari quomodo solitum pecunia non signata.	387	mida quale Phrygibus nomen.	288
mercatores an ad magistratum admittendi.	340	mida regis fortuna quanta.	197
mercatorum deus ac festus dies quis.	279	midas in tesseris quid.	291
mercatus frequens quoto semper die haberi solitus.	247	migrare ex veteribus domibus in nouas quo mense Romæ solitum.	426
mercenario milite quomodo aut quando Romani vsi.	732	milciades ex qua fuerit Atheniensium tribu.	51
mercenariorum vilitas.	ibid.	milciades quid Athenis consecutus.	418
mercimonia apud diuersos quàm diuersè fiant.	387. & seq.	milciadis de Persis victoria quæ.	741
mercis commendandæ causa quæ dicuntur, an obligent.	601.602	miles cui immediatè subsit.	15
mercurij cognomina quàm sint varia.	631.632	mileti factiones quot.	326
mercurij quàm ridicula apud Græcos imago, ipsis tamen gloriosa.	377	miletus qualis Ioniæ ciuitas.	504
mercurio qui dies Athenis sacri.	281	miletus quot quantorumque excellentium ingeniorum parens.	635
mercuriorum numerus quis.	632	miliaria stathmi quot.	162
mercurium non ex omni ligno fieri cuius sententia.	377	milichius quis quibus deus.	630
mercurius quibus potissimum præsit.	279	militare sacramentum in quot duraret annos.	729
mercurius trismegistus quæ tria summè fuerit.	117	militaria dona quàm varia.	414
meretrices in cuius deæ festo nudas per urbem cursitare religiosum.	651	militaria ornamenta ad quid darentur.	418
meretrices quis qua de causa prostituerit Athenis primus.	317	militaria signa in qua aciei parte locari solita.	319.345
meretrices quomodo incederent.	530	militaria signa quomodo seu qualia ex se auspicia præbere solita.	320
meretrices quot assidue in cuius deæ templo famularentur & fornicarentur.	651	militaris quædam lex quomodo inobedientes castigandi.	696
meretricibus quando prostare liceret.	427	milite in duas partes dissecto, quis quomodo exercitum lustrarit.	596
meretricum vocabula aliquot diuersa.	419	militerius, cuius aliquando tessera.	325
meridiana tonitrua quid indicent.	494	milites Alexandri cur barbam radere iussi.	541
meridiano tempore qui immolent.	406	milites olim quantum oneris præter arma secum ferre soliti.	61
meridiem versus qui orent.	ibid.	milites quoto ætatis anno conscribi soliti.	54
meridies quomodo notari solitus.	427	milites Romani initio quot annos suis expensis meruissent.	731
meris quale sit scutum.	717	731	
meroenis sacerdotum quanta olim authoritas.	117	militia exauthorati quales haberentur.	730
meroes reginæ quæ vocentur.	7.8	militiæ apti nec tamen militare volentes à quibus mularentur.	264.265
meroitæ regem delinquentem quomodo puniant.	212	militiæ inidonei qui.	54
meroitæ regis dii qui.	622	militiæ ordo.	15
meroitæ quis qualisve imperet.	433	militiæ vetus quoddam constitutum.	60
meros cuius phalangis altera pars, & quot contineat.	682	militiæ vincula quæ & quot.	54. & seq.
mesa Varia à quo in senatum admissa.	373	milibus in nauali bello quid præter solitum faciendum.	347
mesade Iudæorum regibus quid.	669	milibus quis quotidie mane præsertim quomodo salutandus.	697
masapij qui & vbi sint.	88	milibus vbi vinum interdictum.	244
mesius mensis quis.	307	milium ætas apud Persas.	55
mesos digitus quis.	449	milium nomina ignorare in castris cui dedecorosum.	697
messala vnde dictus.	112	milium ordines ac species.	341
messalæ præfectura qualis.	713	milium ordines olim quot.	716. & seq.
messalina quomodo in triumpho vecta.	645	milium vocabula diuersa.	731
messeniorum olim insigne in clypeis quod.	717	milium vbi potissimum abundet.	245
metris cuius & vxor fuerit & filia.	69	mille paria gladiatorum quis in quibus ludis exhibuerit.	704
metæ in Circensibus quales.	475	mille sestertiis vnum aureum computari.	440
metagetnion quis apud quos dicatur mensis.	307	millia adolescentum quot à Traiano publicè erudita.	181
metallis damnare quid.	216	millia centum & viginti vbi à decem millibus cæsa.	507
metandorum castrorum ratio quæ.	33. & seq.	milli	
metapontinæ Iunonis templum quid præ solito habeat miri.	614		
metella Syllæ vxor quàm sumptuose funerata.	686		

Index.

- millia deorum quot. 619.620
milliaria cohors quot constet. 682
milliaria cohors quot equites & pedites contineat. 11
milliaria vasa quæ. 296
milliariæ cohortis partes quæ. 682
millibus vigintitricliniorum quis aliquando epulatus. 646
millies eandem vxorem duxisse quis quo conuicio dictus. 350
miluinæ tibiz quæ. 322
miluus qualia omnia præmonstraret. 497
mimallonum in quibus festis vsus. 706
minarum seu minarum species ac valores diuersi. 438
minas (si rectè scriptum) quibus leges tulerit. 653.654
minerua quorum dea, & vnde oriunda. 624
minerua quorum in clypeis insigne. 418
mineruæ cognomina quàm sint diuersa. 630.631
mineruæ effigie qui pro signo militari vsi. 319
mineruæ oculi qui. 153
mineruæ quibus animalibus Athenienses annua solennia facere solerent. 255
mineruæ quod animal sacrum. ibid.
mineruæ templum Romæ vbi. 147
minima Romanis multa quæ. 215
minimo prouocare quid. 447
minimus digitus cur sic dictus. ibid.
minimus pontifex quis. 114
minio arena circi strata. 407
minio in triumphis illini solitus quis. 643
minio qui corpora sua militiæ inficiant. 57
minio qui cur statuas deorum illinere soliti. 378
ministri flaminum qui aut quæ. 677
minermus poeta cuius. 635
minois regia vbi. 219
minorum gentium patres qui. 364
minos cur filius Iouis putatus. 139
minos quorum legislator. 653
minuendi luctus legitimi causæ extraordinariæ quæ. 237
minutia porta quæ. 393
minutius pro deo cultus. ibid.
minyæ quàm leui pœna Trallibus occidi potuerint. 213
mira quædam de adulteriis. 316.317
mira quædam de aquarum in periuros vindicta. 482
mira quædam de lapidibus. 477.478
mira quædam de notis congenitis. 159
mira quædam de venatu Herculis. 138
mira quædam de vrinatore. 165
mirabilia aliquot. 477. & seq.
mirabilia quædam diuersa regum diuersorum. 197
miracula aliquot ex somniis verè comperta. 32
miracula vitium in Germania qualia. 353
miraculorum orbis septem Thebis vnum quod. 607
miraculum fortitudinis in vno manus digito. 445
miraculum hominis ex carcere in tartarum ducti & reducti quale. 1715
miri quiddam. 59.145
miri quiddam de Alexandro Macedonum rege. 57
miri quiddam de cornice. 81
miri quiddam de oleastro. 129
mirum quid de canum erga dominos amore. 230
mirum quid de Cappadocibus. 188
mirum quid de columbis. 80
mirum quid de Galba. 41
mirum quid de muscis. 471
mirum quid de Numenio & Neoptolemo. 67
mirum quid de Prusæ regis filio. 27
myriceus quis cur sic cognominatus deus. 628
miscellanei ludi qui. 710
miscellos quos quis Lugduni publicè exhibuerit. 707
misericordiæ vbi ara statuta. 41
missio quibus & quando daretur. 730
missionem dare qui qua cautione poterant. 696
missionum genera quot. 729
missus circensium quot. 475
mithras quis dictus. 115
mithridates Armenus quàm perfidè à quo captus. 458
mithridates Pompeij quotus fuerit Mithridatum. 6
mithridates quorum rex. ibid.
mithridatis thesauri vbi adseruari consueverint. 96
mithridatis vxores qui seipsas interfecerint. 81
mitra aurea quorum regum insigne. 84
mitra quibus sit & dei & deæ nomen. 628
mittere legatos cum lana quid. 460
M, litera in fortibus Dionysio Syracusano oblata, cuius illi ansam dederit. 369
Mna quid & quot siclis appenderet. 438
mnemon vnde quis cognominatus. 124
memnonis regia vbi. 219
mnemonium alij Mennonium Sufis quid. 668
mnemosynæ quomodo literatur aut quid. 258
mneuis bos vbi cultus. 87
mnotæ in Creta qui vulgo nominati. 288
Modestini de supellectile existimatio. 53
modi contrahendarum nuptiarum olim quot. 99.100.114
modiolus quæ vasis species. 241
modiolus quota modij pars. 162
modius quot chœnices contineat seu sestertia. ibid.
modus agrorum cuique præscriptus olim quis. 248
mœchandi occasio in quibus potissimum sacris fuerit. 649
mœchas à testamentis quis, licet tyrannus, bene excluderet. 692
mœnia Romæ quot passuum millia comprehenderent. 391
mœnia seu muri ciuitatis quomodo sint sancti. 689
mœnium signandorum ratio seu cæremoniæ olim quæ. 689
mœnia urbium sancta esse. 395
mola salsa & farre quæ in sacris aspergi solerent. 414
mola salsa quid & quomodo fieri solita. 250
molarum vsus quàm diu Romæ incognitus. 245
mollior vitæ cultus à quo repertus putetur. 248.249
molonem græcè declamasse in senatu Ro. 373
molossorum reges qui dicti. 6
monadibus quæ natio diuisa. 187
moneta aurea vnde primum in Perside percussa. 387
moneta Iuno quæ. 632
moneta quandiu Romæ nulla. 441
moneta tempore Homeri poetæ qualis. 387
monetæ etymologia quæ. 633
monetæ percussæ millia quot à Cæsare depeculata. 95
monetaria Ro. imperatorum olim vbi. 441
monetarum aliquot diuersis gentibus peculiarium descriptio. 388. & seq.
monilia ferrea quæ mulieres gestare collo soleant. 536
monocampi digiti qui. 445
monocondylus digitus quis. ibid.
monogamos quos esse oportuerit sacerdotes. 677
mons à quibus pro deo habitus. 744
monstra quomodo expiarentur. 593
monstri expiandi apud Athenas mons quis. 419
monstri marini Theodoro Gazæ visi descriptio. 238
monstris visis quid fieri suetum. 591
monstroræ in bello visiones. 57
monstroræ aut defectuosi partus quomodo olim habiti. 177
monstroræ vnde gigni putati. 139
monumenta pauperum & seruorum qualia. 688
monyma regina qui se interfecerit. 81
mores pessimi quid tandem pariant boni. 690
morichum qui quem vocent deum. 630
morientis spiritum quis olim excipere solitus. 220
morpionem quis rex per ocium pro delectamento agere solebat. 293
morpionis in triumpho & alibi vsus quis. 568.642
morituros aut morientes sedere vbi oporteat, nō iacere. 221
mortalem deum vnum & alterum immortalem qui colant. 745

Index.

- morte mulctare qua tantum ratione licuerit ciuem Romanum. 283
- morti deo qui templa dicauerint. 41
- morti destinati vbi absque morte plectantur. 214
- mortis authorem sibi neminem esse debere. 600
- mortis in iudicio lato notula seu litera quæ. 212
- mortui in Aegypto qua oratione ante sepulchrum prosequi soleant. 232
- mortui in Aegypto quomodo humari consueuerint. 202
- mortui quomodo vna litera & qua indicari soleant. 212
- mortuis inferias dandi seu parentandi tempora. 590
- mortuo cui triumphus exhibitus. 642
- mortuos quæ gentes lætitia prosequantur. 175.237
- morum præfectus quis. 714
- Moschus Antimolus quàm fuerit frugalis. 246
- moſſyncæci quomodo regem delinquentem mulctent. 244
- mathona vrbs quæ & quid ibi Philippus Macedo. 735
- µ quorum olim in clypeis insigne. 718
- mugile qui Athenis plecterentur. 317
- mugitus boum inter immolandum quid præsignet. 259
- mugonia porta quæ aliàs dicta. 390
- mugonia vnde dicta. 395
- mulæ cum curru quibus olim nummis incussæ. 389
- mulæ partus incertus quid aliquando portenderit. 198
- mulæ partus quid portendat. 503
- mulæ vbi vulgo pariant. 584
- mulctæ pecuniariæ certam apud Romanos fuisse summam. 215
- mulctarum differentia. ibid.
- mulctarum militarium differentia quæ. 129
- muli & equi quot à quibus tributum nomine dati. 441
- muli vbi nulli educuntur. 584
- muliebres vestes cur quidam in lectu induant. 223
- muliebris veste vbi sponſum indui oporteat. 100
- muliebris fortunæ phanum vbi & cur ædificatum. 38
- muliebris vestitus discrimen. 530
- muliebrium calceorum species aliquot. 532.533
- mulieres an apud ethnicos castra sequi solitæ. 37
- mulieres an & quando primum in senatum admittæ. 373
- mulieres an & quomodo cum viris cœnarent. 557.558
- mulieres cum feris publicè depugnasse. 705
- mulieres in charorum funere iniicere in pyram solitæ quid. 230
- mulieres in Thracia quàm viris qua de causa odiosæ. 138
- mulieres nudas epulis introducere quale. 562
- mulieres quædam Germanis vt deæ cultæ. 373
- mulieres quando & cur primum in funere laude prosecutæ. 233
- mulieres quibus in sacris mutuo se conuitiis incesſere sacrum. 137
- mulieres Romanæ an vsæ prænominibus. 31
- mulieres seorsum à viris quibus in sacris procederent. 592
- mulieres Spartanæ quomodo incedant. 102
- mulieres tonsis esse crinibus quid sibi velit. 222
- mulieres vbi circumcidantur. 176
- mulieres vbi cum hircis coeant. 376
- mulieres vbi ex equis pugnent, viri pedibus. 734
- mulieres vbi maioris authoritatis quàm viri. 373
- mulieribus augustis etiã custodes siue satellites fuisse. 723
- mulieribus capita in sacrificiis velanda esse. 399
- mulieribus etiam lictores habere permissum. 79
- mulieribus per quem deum iurare interdictum. 484
- mulieribus qui reges pro custodibus vsi. ibid.
- mulieribus qui se abstineant in Aegypto. 398
- mulieribus Ro. nisi prænomen & nomen fuisse. 463
- mulieribus templa interdicta quæ. 613
- mulieris à monstro marino stupratæ prodigium. 238
- mulieris ebrium regem occidentis præmium apud Indos quantum. 244
- mulierum eadavera virorum qua cautione in rogis addi solita. 237
- mulierum in comitiis ratio nulla. 332
- mulierum in Hereis ludis stadiū seu cursus ratio quæ. 473
- mulierum incesſus differentia olim quæ. 545
- mulierum opus olim quod. 352
- mulio in triumpho ductus quis post de Parthis triumpharit. 638
- mullei quales calcei. 533
- mulsi pocillum quanti olim habitum. 244
- multitudo quomodo olim puniri solita per declamationem. 130
- mulus Marianus quid. 508
- mulus quorum sacrorum victima. 586
- mumartius sub Tullo Hostilio quàm præfecturam gesserit. 172
- mundanus annus quis. 305
- mundus Diogeni quid. 167
- mundus patere quando putatus. 384
- mundus vniuersus quomodo & vbi per tres Saturni filios diuisus. 614
- munera militibus dari solita quæ. 414. & seq.
- munera triumphantis qualia & quibus exhiberi solita. 646
- municipes qui qua de causa aliquando dicti. 358
- municipi ius quibus daretur. ibid.
- munychia Athenis quid. 668
- munychionis (id est Ianuarij) vnde vigesimo die quid Athenis fieri solitum. 280
- munychionis nomen cui detur Athenis mensi. 307
- murænarum cognominatio vnde. 31
- murænarum millia quot in qua cœna apposita. 646
- murari quis primus donatus. 417
- murari coronam quomodo fiat. 415
- murari cognomen quibus regibus inditum. 5
- murem qui nummis incusserint. 389
- mures candidi quid portendant. 503
- mures quomodo Aegyptiis aliquando subsidium tulerint. 376
- muris ciuitatum ædificia priuata cur non admouenda. 689
- murium coriis qui se vestiant. 537
- murtia vnde Venus dicta. 671
- murtia quæ dea vocata. ibid.
- mus qui Bæoticè vocetur. 42
- musca cui aliquando pro insigni fuerit. 719
- muscæ cuius templum non ingredi fabulatæ. 137
- muscæ quò ex quibus locis ad tempus cedere ac reuerti creditæ. 471
- musca quarum festa. 473
- museum quid Alexandria dictum. 220
- musica à quibus vituperata. 183
- musica quibus inuisa, quibus grata. ibid.
- musicæ honos olim quantus. ibid.
- musicæ studium apud veteres Græcos quantum. 176
- mustelæ omen quale. 503.504
- muta extra quæ. 585
- mutabilior cothurno quid. 507
- mutatio castrorum qui olim indicari solita. 36
- muti qui cuius in templo qua de causa facti. 138
- mutia quæ à quibus dies dicta. 423
- mutialis agger Romæ vbi. 674
- mutina qualis colonia. 358
- mutino quomodo sacrificent mulieres. 137
- mutationis porta quæ & vbi. 393
- mutuandi vxores ad tempus apud quos olim ius. 72
- mutuum mulos scabere quid. 506
- mutuum sanguinem vino mixtum qui quando bibere soliti. 458
- Mybarum vestes militares cuius fuerint coloris. 56
- myodes deus quis. 471
- myniarum imperator quis. 95
- mynias Chrysæ filius vbi & cuiusmodi habuerit araria. ibid.
- myrica qui vtantur in sacris. 403
- myrrham Sabæi cur non offerant. 408
- myrrhicinis (si rectè scriptum) virgis qui vaticinentur. 502
- myrtea

Index.

myrtea coronâ cui daretur. 694
myrteæ Veneris ara quæ. 671
myrti duæ ante Romuli templum, quid portendere solitæ. 45
myrtum cuius templo cur inferre non licuerit. 648
myrtum suffitionis adhiberi solitam esse. 598
myrtus cui sacra. 402
myſi quibus cæremoniis vouere quid soleant. 298
myſorum galeæ quo ſint ornatu. 60
myſteria Cereris qualia. 709.710

N

NAbathæzorum mos quidam abominandus. 72
nænia cuiuſmodi ſit cantio. 225.226
næniæ templum cur extra urbem fuerit. 98
naiadum in quibus feſtis repreſentatio. 954
nanciſcor quid ſignificet. 63
nandi quantum Rom.olim ſtudio. 58
napatia cuius regia. 219
napefinis quod fuerit ius ciuitatis. 468
nares totius populi qui Rex aliquando abſciderit. 214
narnienſium Deus quis. 626
narualium (aliq Narualorum)pontifex quàm ridiculo ſit ornatu. 117
naſamones quo morituros modo ſtatueret ſoliti. 221
naſi inditia quæ. 154
naſi mutilatio quibus gentibus ſummi ſupplicij loco habitata. 214
naſica quàm oderit ſcenicos. 699
naſica quid à ruſticis tribubus paſſus. 49
naſicæ cognomen vnde. 28
naſicæ cur quidam dicti. 25
naſicæ laus. 122
naſones vnde quidam Romæ cognominati. 23
naſuti & naſum habere qui dicantur. 154
natales quorundam dies quibus maximè felices. 423.424
natalis urbis Romæ dies quis. 168
natalitia feſta quomodo ſeruarentur. 168.169
natare qui olim diſcerent. 176
nati cum dentibus qui. 27
nationum aliquot ſingulares patroni Romæ olim qui. 574.
575
natorum ſub Delphino natura. 164
natos recens qui deplorent. 174
naturæ diuerſis gentibus propriæ quæ. 379.380. & ſeq.
naturalis annus quid. 305
nauales duumviri qui. 271
nauales ludi quomodo fierent. 476
nauali certamine quid ſingulariter præſtent. 383
naualis corona qualis. 415
naualis prælij ſigna ſeu iudicia,quo fieri ſoleant modo.323
naues luſtrandi ratio quæ. 596
naues ſingulæ quas ſeu quorum deorum imagines inſculptas gererent. 323.324
nauiſ Theſei quanto tempore Athenis quomodo conſervata. 200
nauiſ inſulis ornare in conflictu quid. 325
nauæ quibus diis vota facere potiffimum ſoleant. 300
nautarum ſub Cyro ſtipendium quod. 731
nautiorum cognomen vnde. 27
nauium inſignia & nomina priuata quæ. 324
Neapoli cuiuſmodi aliquando eſſe ſoleret publicum certamen. 708
neapolitani in quorum fuerint Romæ clientela. 575
neapolitani regni excidium quomodo olim prædictum. 261
neceſſitatis templum vbi. 46
necis poteſtas penes quem ſolum Romæ fuerit. 210.211
necſi ob ſcenus quando prohibitum. 18
ne decima quidem Syracuſanorum pars,quid. 509
neſaſti dies qui. 422
negligentes in re quærenda, vbi & quomodo mulſari ſoleant. 262

nemei ludi qui & quomodo inſtituti. 472
nemefeos locus quis. 158.159
nemefeos ſimulachrum quale. 447
nemefis cuius deæ nomen. 622
nemefis dea qualis. 447
neocori Aliaſci quod olim in clypeis inſigne. 718
neodomadæ qui habiti. 731
neoptolemi felices victoriæ. 67
neoptolemi militare vexillum quale. 319
neoptolemus cuius filius. 6
nepotes vnde quidam cognominati. 28
neptuno cur ſel dicatum. 583
neptuno ex quibus animalibus ſacrum ſiat. 250
neptuno qui dies Athenis ſacri. 281
neptunus quorum olim inſigne. 718
nequicquam ſapere quis dicatur. 509
nereis vbi & cui non ita multis abhinc annis viſa. 238
nero Cæſar quo habitu nummiſ ſe incudi iuſſerit. 390
nero gratiam popularem quo beneficio aucupatus. 363
nero præcipuæ legioni quod nomen dederit. 13
nero qualem militibus dederit aliquando teſſeram. 325
nero quàm deditus fuerit ludis. 471
nero quem menſem iuſſerit vocari Neroneum. 308
nero quid in libertos ingratos ſtatuerit. 285
nero quid ſignificet,& qui hoc nomine vocari. 26
nero quod ſacrum ſeu templum conſcientia ſclerum adire non auſus. 694
nero quot vehiculis proficiſci ſolitus. 197
neroni mors quomodo præſignata. 504
neroni quando & quibus de cauſis ſupplicationes decerni ſolerent. 593
neronis ædilitas qualis. 311
neronis in iure dicundo mos. 738
neronis in populum ſpectaculis inhiantem liberalitas. 174
neronis in triumpho iactantia quanta. 643
neronis quoddam ſtatutum. 339
nerſilia poſt deificationem quo vocabulo dicta. 622
nerua quid in ſeuos quosdam ſtatuerit. 283.286
neruarum cognomen vnde. 31
neſtorida quod poculi genus. 242
neuia porta. 395
neuius poeta quando & vbi natus. 88
neuri qui,& quid pro diis colant. 744
Nicanor vnde quis dictus. 123
nicia in condendis mortuis cura. 204.205
nicia nouum ad Syracuſas ſtratagema. 36
nicias quàm fuerit aſſiduus in ſenatu. 367
nicolai Perotri laus ſimul & vituperatio. 429
nicomedis cognomen quorum Regum fuerit. 6
niconia aſini nomen, Auguſto quid prædiuinari. 505
nidarion quid. 84
nigri quid præ ſe ferant. 155
nigtorum cognomen vnde. 23
nigrum albo qui præferant. 425.426
nihil eſſe cum amaracino ſui,quid. 507
nili aqua Aegyptiis quàm ſancta. 406
niliacus puluis ad quid olim potiffimum conduceret. 508
nimia ædificia Romæ quid Auguſtum timere fecerint. 580
nimias appellationes quis inhibuerit. 715
nines rubræ vbi. 333
niuibis tepefaſtis qui vinum diluerent. 558
Nobiles quibuſdam qui. 520
nobilitas in Perſide qua re vulgo innotefcat. 545
nobilium à plebe inter barbaros quale diſcrimen. 545
nobilium apud Germanos quantus reſpectus. 370
nobilium filij quot vno ſacrificio vbi maſtati. 745
nobilium puerorum inſigne quod. 179
noctæ tantum coniugia iniri ſolita. 103
noctes qui diebus præferant. 421
nocti Deo quod animal ſacrum. 254
noctis diſſinitio quæ. 659
noctu an interdum funera efferri ſoleant. 228
noctu,

Index.

Occen

Index.

Occentus murium quid portendat.	503	ominis boni indicia ex pullis.	86
occidentem versus qui orent.	406	ominis mali signa ex pullis.	85.86
occidentem versus qui mortuos in sepulchro statuunt.	204	ominum ex volucris peritissimi qui.	497
occidere bouem quam olim capitale.	252	Oneata qui dicti.	51
occidionis templum cui adire vetitum.	399	oneratæ navis lumina quot.	324
occiput quibus natura crinitum.	541	onochonus fluuius à quibus aliquando epotus.	743
ocellatæ nuces quæ.	295	onomadeus quis, & quam prudenter inimicos tulerit.	327
ochi Regis auaritia quanta.	349	ὄρεσ αὐλὸν quid.	507
ochus quo conuitio ab Aegyptiis affectus.	445	ὄρε πύκον ζῆτεν quid.	506
ociosi quomodo olim mulctati.	262	Opalia festa quæ.	650
ocium quibus sit honestum.	520	operimenta lintea equorum quam apud Romanos essent	
ocrestes quam prodigiose Ser. Tullium genuisse dicatur.		impenetrabilia.	724
700		opertanea sacra quæ.	256
oetacilij vnde dicti.	461	operto capite qui sacra facerent.	152
oetava cuiusque mensis dies, cui Athenis sacra.	281	opheltes quis dictus.	472
oetauij trophæum.	66	ophantina tribus vnde dicta.	50
october cui dicatus.	307	ophiufæ herbæ natura quæ.	214
octobri mense quid Athenis fieri solitum.	285	opi quomodo sacrificetur.	172
octobribus Idibus quid miri Romæ fieret.	ibid.	opiferæ vox, qui quam difficilis fuerit prolatus.	684
octogenarij à quo in militiam coacti.	55	opigena quæ dea cur sic dicta.	627
oculi effigies Aegyptiis quid.	158	opilius Macrinus quantis adulterum pœnis afficere sole-	
oculis clausis qui pugnent.	733	ret.	318
oculis pictis qui incedant.	536	opilius Macrinus quibus honoribus sensim ad imperium	
oculorum religio & indicia quæ.	154	venerit.	714.715
oculos & os morientis claudere solitus olim quis.	220. &	opima spolia quoties Romæ relata fuerint.	42.43
8. seq.		opima spolia quæ & vnde dicta.	43
Odoratorum imbrium in theatris sparsio.	173	opinionum de principiis rerum quam sint variae.	477
odorum ac picturarum in scenis profusio quanta.	516	opinionum gentium de diis quam diuersæ & ridiculæ & im-	
odorum in triumphis vel accensio, vel sparsio quæ.	644	piæ.	743. & seq.
Oenoandrum cuius sit conuentus oppidum.	313	opinionum variae de longitudine anni.	303.304
œtoscyros quis Deus.	628	opis deæ cognomina quæ.	649
Offendo quid seu quomodo signet.	63	opis ædes quot & vbi.	650
offensiones pedum quale facerent augurium.	184	opis ædícula vbi.	667
offensiones pedum quid portendant.	504	opis simulachrum quale.	650
offerre terram & aquam quid.	347	opis templum vbi.	147
ὄρε Hercules quis.	377	ὄρε quid.	192
ogmios quis quibus Deus.	138	opisthocomæ quid.	ibid.
ὄνομα quid.	243	opisthographa charta quid.	192
Olaræ ara quanti olim cultus.	128	opisthotonicus morbus quid.	ibid.
olea cui sacra.	402	opiter cur quis cognominatus.	30
olea quæ turmæ coronarentur.	694	oppidulis etiam & viculis singulis suos fuisse deos.	624.
oleæ corona cuius præmium.	474	&c.	
oleæ raturum offerre quid.	509	opprobrium victis, quid.	510
oleam aut laurum comburere, vulgo quid præ se ferret.		ops dea quæ, & quomodo illi votum fieret.	300.619.649
598		optima mater cuius aliquando tessera.	325
oleastro qui coronarentur.	470	optimates qui dicti.	520
oleastrum arma peperisse.	129	optimatum in theatris loca quæ.	513.514
olana Tigrani aliquando quid.	96	optimi cognomine quis aliquando honestatus & gauisus.	
oleum & oleam perdere, quid.	506	123	
oleum in lustrationibus quomodo adhiberetur.	598	optimi quique viri quid olim Athenis passi.	283. & seq.
oleum in ore gestare, quid.	508	optimum militem instar equi è longinquo petendum, quis	
oleum in filice dissecto vbi repertum.	478	Rex censuerit.	56
pleum vbi optimum.	555	optimus maximus quis dictus.	406
o. literæ effigie quis aliquando pro signo militiæ vsus.	323	optimus quis dicendus.	602
olitorium forum.	126	optimus vir quis aliquando Romæ habitus.	122
ollus læto datus est, quando & vbi proclamaretur.	222	opuntij Locri vbi.	653
olympia quid loci sit.	468	opuntiorum pontifices quot & quam diuersa carent.	115
olympias quid, & quot constet annis.	469.470	Ora maritima in saxa mutabilis, vbi & quæ.	477
olympias regina fratri nupta.	69	oracal quis quibus sit Deus.	630
olympici ludi qui & vbi.	468. & seq.	oracula ex somniis vbi olim captarentur.	608
olympici victoris præmium.	469	oraculi Delphici consulendi & dandi ritus qui.	604
olympicorum ludorum varietas quæ.	ibid. & seq.	oraculorum omniū clarissima olim habita quæ.	603. & seq.
olympij Iouis imago qualis.	377	oraculorum per insomnia ratio quæ.	310
olympionice esse, quanto olim fuerit honori.	472	ὄρε quid sit.	32
olympiorum imaginem qui Romam transfulerint.	471	orandum à diis quid.	407
olympicum templum vbi.	611	orata vnde quidam dicti.	31
olympus mons quam altus, & quam multi hoc nomine		orationes præmeditatas è libellis recitare licuisse.	371
montes dicti.	603	orca.	291
Omarij Iouis templum Sybaritis olim quid.	646	orchestra quorum in theatris olim sedes.	514
omen belli vnde Germani sumere soleant.	342	orcini qui.	309
omina ex iecore quæ.	82	ordicalia festa quæ.	256
omina ex pedum offensione quæ.	184	ordinem deferentis pœna.	60
		ordines	

Index.

ordines populi Romani quot.	520	Ozolæ qui & vnde dicti.	653
ordinis primi ductor, quibus aliis nominibus dictus.	11	ozolæ quo monetæ signo vtantur.	389
ordo ciborum in mensa quis.	247	P	
ordo equeſter quanti olim fuerit precij.	191	Pacem petentes, quid offerre ſoleant.	509
ordo ex quot militibus conſtet.	11	pacis ſigna ſeu indicia diuerſis diuerſa.	346.347
ordo magiſtratum in re militari qualis.	15	paſtolus quale flamen.	314
ordo rogandi ſenatus quis.	370	paſtorum faciendorum inter ethnicoſ rationes olim quæ.	457. & ſeq.
oreſtes qua potiffimum re à furore liberatus.	598	pacuius quando & vbi natus.	88
organa pneumatica quæ.	581	padus quàm nobile flumen.	314
orgia quæ cuius feſta.	706	pæan & proſodia cuius olim Dei hymni.	412.413
orientem verſus mortuos in ſepeliendo qui ſtatuere.	204	pædonomus quid.	181
orientem verſus qui orent.	406	pæronicus quis Deus cognominatus.	628
originarij qui.	309	pæti cur quidam cognominati.	22
origines rerum iuxta diuerſos quæ.	477	pætos habere oculos, laudi an vitio dandum.	ibid.
oris læſi pœna quæ.	665	pagana quædam lex.	352.353
orius quis Deus dictus.	629.630	paganalia feſta quæ.	465.665.666
ornamenta imperij vnde ſumpſerint Romani.	313	palæmon quid Dei ſit, & quibus aliis nominibus dictus.	472.622
ornatus flaminis quis.	677	palæmonis apud Corinthum ſpecus qualis.	485
oronopoli qui.	519	palæſtra qui ſe quàm maxime exercere ſoliti.	181.294
orphæi quot.	139	palæſtra qui valerent.	384
orpheum quis quomodo cum Chriſto coluerit.	685	palæſtras qui nummiſ incuterent.	389
orpheus à quibus diſcerptus.	138	palàm cibū capere cur olim & quàm in vſu fuerit.	246.554
orthiæ phalangis vſus quis.	681	palamedes quem ludum repererit.	290
orthius moduluſ, qualis, & à quibus in bello vſurpatus.	322	palaria luduſ.	58
ortygia cuius inſulæ nomen.	606	palatiar quid.	666
Oſchophoria Atheniſ quid.	280	palatij præſectura quanti habita.	714
oſcineſ aueſ quomodo augurium facerent.	495	palatina tribuſ vnde inſtituta.	48
oſculandi quotidianuſ vſuſ quando & à quo ſublatus.	244	palatini ludi qui.	710
oſculari amicoſ inter ſe, vbi & quomodo vſurpatuſ.	153	palatinuſ monſ vnde dictuſ, & quàm varia eiſ etymologia.	669
oſculuſ mulieribuſ quàm & cur ſimulatè daretur.	243	palatualiſ flamen à qua dea cognominatuſ.	675
oſiridem qui iurando teſtentur.	479	pale quod ludi genuſ.	293
oſiris à quibuſ maxime cultuſ.	744	paleſ quorum dea.	168
oſiriſ Aegyptiſiſ quiſ, & quomodo effingi ſolituſ.	376.377	pale vnde ſacra ſiant.	595
oſiriſ quale geſſerit inſigne.	318	palibroti qui aliquando dicti.	6
oſiriſ quiſ quibuſ ſit Deus.	628	palilia cuiuſmodi ſacra.	650
oſſibuſ humaniſ qui quomodo in ſacriſ vſi.	745	palilia quomodo ſeruentur.	167.168
oſſibuſ piſcium qui pro domorum materia vtorentur.	579	palla quorum veſtiſ.	531
oſtenſionaleſ qui dicti.	730	palladiuſ foruſ.	127
oſtenta è cœlo quomodo expiarentur.	590.591	palladiuſ quid, & à quibuſ cuſtodiri ſolituſ.	489
oſtia inferni quæ & vbi.	228	pallantiſ Claudiſ liberti quanta ſuperbia.	152
oſtia vrbeſ quando & vbi condita.	595	pallaſ quorum præcipua dea.	625
oſtraciſmi finiſ in quo factuſ.	284	palliuſ quibuſ peculiare.	525
oſtraciſmoſ quid.	283	pallor dea qualis.	41
oſtreariuſ panis.	556	palloriſ phana cur intra vrbeſ non eſſent.	98
oſtreiſ mariniſ qui domoſ conſtruerent.	579	palma vel palmuſ quot digitiſ conſtet.	161
Ortho præcipuæ legioni quod dederit nomen.	13	palma quibuſ victoriſ darentur.	473
orthonem quæ reſ ſola ad imperiuſ prouexerit.	679	palmata veſtiſ quorum.	527
orthoniſ ridicula quædam lex.	515	palmicuſ augurium quod.	502
ὄπις quid.	447	palmuliſ qui tanquam pane paſſim victitent.	246
otriculanorum dea quæ.	626	palmyrenſiuſ regina quid aliquando nominis conſecuta.	5
Oua & mel initio conuiuij dari ſolere.	104.105.247.554	paludamentuſ quale Romanis militibuſ publicè daretur.	56
ouandi cauſæ quæ.	693	paludamentuſ qualis & quorum veſtiſ aut inſigne.	210
ouans vrbeſ quiſ primuſ inierit.	ibid.	paludibuſ qui ſepelirentur.	203
ouanti an equiſ obuiâ procedere, ſeu comitari liceret.	694	paluſ quid.	58
ouantiſ ornatuſ & ſacra.	ibid.	palifci ara Siculiſ quid.	287
ouatio quibuſ concederetur.	64	pambœotica ſacra quæ.	467
ouationiſ etymologia & pompa.	694	pamenothuſ quiſ quibuſ menſiſ.	307
ouem aut pulluſ rapere quiſ Imperator vetuerit.	679	pamphiloruſ tribuſ quæ.	51
oues coronataſ ante ſe agere, & poſt maſtare qui ſoleant.	ibid.	pamphyliſ quem ventuſ colerent.	197
ibid.	ibid.	pan Aegyptiſiſ quantuſ.	375
oues quomodo luſtrarentur.	595	pan quiſ & quorum Deus.	300
ouicula vnde quidam cognominatuſ.	28	panætoliuſ quid.	467
ouidiſ locuſ quidam excuſſuſ.	62	panagya feſta quæ.	170
ouilia quid loci Romæ ſit.	149.329	panathena æ Atheniſ quid.	470
ouilli pecoriſ hoſtia quanti olim habita.	250	panathenaica quotuplicia fuerint.	473
ouiniſ cognomen vnde.	22	pancratiſteſ quid.	240
ouis cui immolaretur.	253	pancratium quid.	ibid. & 193
ouis quanti Romæ vulgo æſtimaretur.	215.388	pandana	
ouoruſ putaminibuſ qui domoſ faciant.	579		
ouuſ in quoruſ ludoruſ pompa numeraretur primū.	709		
ὄλαυορ.	12		

Index.

Pandana porta vnde & quo alio nomine dicta. 95.390
 pandemus cuius deæ cognomen. 627
 pandia cuius Dei festa. 473
 pandosiam & Acherusium quis oraculo vitare iussus. 605
 panebiorum Reges quomodo humarentur. 204
 panegyres Athenis quid. 467
 panem gladio diuisum, quibus olim gustare solemne. 100
 panemius Athenis mensis quis. 307
 panes & paniceæ mensæ qualibus canistris inferrentur. 555
 panes facere quale aut quarum aliquando opus. 245
 panes sanguinis guttas ex se emisisse quid aliquando portenderit. 198
 pani quod animal dicatum. 255
 panionia sacra quæ. 467
 panisci caput in diffisso saxo quomodo inuentum. 478
 panonium cuius cognomen. 128
 pannonia in quot & quas provincias diuisa. 187
 panos statua qualis. 375.376
 panum genera quàm varia & Græcis & Romanis. 555.556
 pansæ vnde quidam dicti. 24
 panthei sacerdotum munus quod. 116
 pantomimi à quibus Roma eiectioni, & à quibus restituti. 239
 papauerata vestis. 527
 papaueris candidi semen cum melle & lactuca quando apponeretur. 554
 papauerum decussione quid quidam tyrānus innuerit. 198
 papeus Scythice quid. 167
 paphia Venus quæ. 632
 paphlagonia in quot & quales partes diuisa. 187
 paphlagonum Reges qui dicti. 6
 papia lex à quo abrogata. 431
 papiliones ex vermibus nasci, & ex semine papilionum vermes. 354
 papinianus cuius discipulus, & quid supellectilis nomine comprehendat. 53
 papinianus quàm innocēter à quo Imperatore occisus. 738
 papinianus quis quantūve fuerit. 738
 pappas Bythinis quid. 167
 papyraceos calceos qui gerant. 679
 papyria tribus vnde dicta. 49
 papyriæ tribus cum Pollia tribu similtas quanta. 150
 papyrianum ius quod. 736
 papyri flore vbi coronentur dii. 403
 papyrij sceneratoris nequitia inaudita. 18
 papyriorum etymologia. 26
 papyrius quid primus omnium factus. 311
 papyrus vbi nascatur, & quomodo temperetur ad inscribendum. 192. & seq.
 par impar Romæ qui luderent. 294.295
 parabiston. 128
 paradromidæ quid. 239
 paralus quàm à Pericle defletus. 236
 paramesos digitus quis. 447
 paranympheus quis. 99
 parapatius quorum Rex, & qui cognominatus. 6
 parafanga quot stadiis constet. 162
 paratylmos, quæ quorum pœna. 317
 pardalis pro foribus affixa, Phrygibus quid. 576
 pardorum pelles quomodo in bellis vsæ. 59
 parentalia quomodo seruentur. 259
 parentandi mos quàm diuersus. 589. & seq.
 parentes aut cognatos defunctos comedere, vbi summa pietas. 203
 parentum & liberorum appellatione qui contineantur. 46
 parentum manes qui primitiis cœnarum impartiant. 562
 parere quid significet. 62
 pares victimæ quibus diis offerrentur. 259
 paria aliquot magistratuum se inuicē respicientium quæ. 437
 parianorum Deus præcipuus quis. 625
 paris quomodo educatus. 197
 paritura mulieres quò ex Delo commigrarent. 607
 parma qualis colonia. 358

parma quid. 717
 parmenides quis ac cuias. 87
 parnassus mons qualis. 603
 parochus. 103
 parcenius modulus qualis. 322
 parona quid. 324
 parrici quæstores qui & quot. 93
 parricidæ quàm horribiliter in Ægypto plecterentur. 210
 parricidij pœna quæ. 78
 parricus seu parricidius quæstor quis. 78
 partes sacrificij quæ & quot. 408
 parthenope cuius filia, & cui vrbi nomen dedit. 89
 parthenope quàm miserè patrum nostrorum memoria afflicta. 269
 parthi quàm seuerè punirent adulterium. 318
 parthi qualibus in bello tympanis vsi. 322
 parthorum Regum abominandus quidam mos. 6
 parthorum honestissima sepultura quæ, & ea ipsa quàm execranda. 203
 parthorum Reges quid in votis emittendis adhiberent. 298
 partium domus ordo seu dispositio qualis. 577. & seq.
 partium phalangis catalogus. 682. & seq.
 partibus monstrosis quid fieret. 593.594
 paruz Fortunæ ædes à quo dicata. 27
 pascentes aues videre quid portenderet. 501
 pasithea quæ. 449
 passus propriè quid sit. 161
 pastophorium quid. 115
 pastorum Deus quis. 300
 patareum oraculum & templum quale. 607.608
 pater patratus quis, & quod eius munus. 459
 patra, cuius regionis vrbs. 313
 patres initio quot in senatum lecti. 364
 patres plurimorum liberorum quàm honorati olim. 349
 patres vbi filiolos suos antequam septennes sint non videant. 177
 patri filium vouere seu deuouere quondam licuisse. 299
 patrij dii qui. 624
 patrios deos qui cur non haberent. 625
 patris quanta olim in filios potestas. 655
 patriciatus ordine donari qui. 373
 patricij ad plebē qui, & quomodo, & cur transferint. 740
 patricij qui dicti. 349.520
 patriciis quomodo ad plebem transire licuerit. 374
 patrocli cadauer quorum capillis & cur opertum. 223
 patroni clientem destituentis pœna quæ. 662
 patrous Deus quis dictus. 628
 patutius pater quis. 45
 paucitatem legum quis philosophus maximè probavit. 690
 pauli Æmylij filij quot, & quid ipsis acciderit. 122
 pauli Æmylij institutum. 34
 pauli Æmylij in vxorem suam repudiatam dictionem quod. 350
 pauli Æmylij, vel constantia, vel superbia. ibidem.
 pauli basilica vbi, & quanti taxata. 126
 pauli de suppellectile sententia. 53
 paulus Æmylius quantum ex Macedonia auri Romæ intulerit. 263
 paulus Æmylius quo beneficio populum Romanum affecerit. 264
 panones quis inter Romanos sibi, vt Deo immolari iussit. 255
 paonis surrepti quas quidam pœnas dedit. 133
 paupertas quando primùm Romæ probro haberi coepit. 248. & seq.
 paupertatis deæ sacellum vbi. 41.42
 paupertatis laus. 247.248
 paupertatis phana cur extra vrbes fuerint. 98
 paufania frugalitas quæ. 554
 paufanias quàm mire aliquando de Lydis victoria potitus. 44
 paufanias quomodo morte mulctatus. 287

Index.

pausicape qui olim plecterentur.	284	perdicibus alicubi esse corda bina.	584						
Peceucij qui.	88	perdicum Boeoticarum praescripta in aëre meta.	376						
pectus cui Deo sacrum.	153	perduellionis diem dicere quid.	271						
pecudum sepulchra quam quibus olim religiosa.	688	peregrinatio magnorum aliquot virorum, qualis.	634. 635						
pecunia vnde dicta, & à quo primum facta.	388	peregrini quam quibus odiosi.	360. 361						
pecuniae Atheniensis nomina aliquot ac signa.	389	peregrinis nomina Romana quis interdixerit.	361						
pecuniae quomodo in populū à Caesaribus sparsa.	173. 174	peregrinos urbem Romanam usurpantes quis securi percussisset.	357						
pecuniam ludere quibus tantum ludis licuerit.	293	peremptalia fulgura quae.	495						
pecuniam milites suā pugnae tempore ubi deponerent.	327	perenna vnde dictum.	279						
pecuniam mortuo in oculis qui adderent.	202	perennae cur & quando sacra fierent.	ibid.						
pecuniosi qua lege nobilibus praetari.	515	perfecta hostia quando diceretur.	409						
pedalij qui.	407	perfidiae qui populi maximè dediti.	484						
pedamen quid.	119	perfricasse faciem qui dicerentur.	155						
pedarij senatores qui.	189. 367	pergamenarum chartarum vsus & appellatio.	193						
pedatio quid.	119	pergami thesauros suos quis Rex recondideret.	96						
pedes cui Deo sacri.	153	pergamum cuius olim fuerit regia.	219						
pedes ire Persis quid.	345	periander (si rectè scriptum) qua de causa lapidatus.	94						
pedestri certamine qui potissimum valeant.	383	periandri laus simul & tyrannis quae.	198. 199						
pedestria auguria quae.	502	pericles quid primus fecerit.	232						
pedibus nudis esse & coma tota sacrificantē oportuisse.	404	pericles e qua fuerit curia.	47						
peditibus quae secum ferenda.	347	periclis cognomen quod.	124						
peditatu qui valeant & equitatu.	733	& contra suam ipsius legem conatus.	360. & de filij						
peditum in bello cantus seu instrumentum musicum quod.	320	morte luctus.	360. & lex.	236. & trophaea quot.	66				
pedum osculatio.	158	periuri quomodo olim quasi diuinitus deprehenderentur		& punirentur.	482. 483.				
pegasum qui nummis incuterent.	389	petiurij poena quae.	664						
pegmata quanta in triumphis ferri soleant.	639	periculosus cuius quis.	414						
pegmata quid.	581	perpenna consul externus de quo Romae triumphavit.	638						
peium Phrygiae Deiotaro quid.	95. 96	perpenna quomodo prius cōsul quam cuius Romae fuerit.	431						
pelargus cur quis dictus.	124	perse an vnquam Romae seruerint.	189						
pelasga quae dea cognominata.	627	perse quomodo vrbes in curias diuiserint.	52						
pelagicum quae pas Athenarum dicta.	668	persepolis quorum regia.	219						
pelatae qui dicti.	289	persarum arma qualia.	718. & Deus praecipuus quis.	167.					
pelias quomodo educatus.	197	& incestus cum sororibus quotidianus.	69. & in sepeliendo mos.	203. & insignia militaria quae.	329. & milites quam essent abstemij.	244. & natura qualis.	380. & quanta apud Marathonem strages.	741. & vestitus quis.	536
peligna cohors quae.	721	persas captiuos quis Imp. nummis incussisset.	390						
pellena cuius regis vrbs.	313	persas, ebrios de rebus maximis consultare.	370						
pelles haedinæ quo olim nomine dignatae.	193	persis charissimum quid.	329						
pellex cuius deae aram tangere vetabatur.	633	pertinacis Caesaris tessera quae.	325						
pellibus diuersarum ferarum qui maxime in praeliis utantur.	734	pertinax Caesar quam modicè cenaret.	654						
pellibus ferarum qui pro vestibibus utantur.	536. 537	peruigilia in quibus ludis fierent.	709						
pellices velut pignora charissima qui in militiam secum ferant.	327	perusia cuius regionis vrbs.	313						
pellici in sacris vetitum quid.	407	pes quot palmis seu digitis constet.	161						
pelopidas quam pauper & abstinentis fuerit.	248	pescennij frugalitas quanta.	191						
pelopidas quoties Imperatorem gesserit.	5	pestinuntia dea quae.	612. 632						
peloponnesi factiones quae.	327	pestifera exta & fulgura.	495. 582						
peloria festa quae.	170	pestilentia quomodo aliquando Romae sedata.	15. 16						
pelta e caelo cui in manus delapsa fabuletur.	75	pestilentiae sedandae causa dictatorem creari solitum.	ibid.						
pelta quid.	717	petalismus quid quibus esset.	284						
pelatarum duodecim custodes qui.	75	petaminarij qui sint.	164						
peltrati qui.	717	petauri ludus quis.	294						
peltratae qui dicti.	717	petauristae qui.	ibid.						
penates ab Aenea aduecti, quid fuerint & ubi custodirentur.	489	petere militiae, vt liceat defunctos sepelire, quid praefereat.	345						
penates dij qui.	619	petilij lex in ambitum quae.	277						
penestae qui vulgo Thessalis dicerentur.	288	petitij cuiusdam quam verum de Pompeio somnium.	310						
pennae variis distinctae coloribus, quibus pro cristis fuerint.	59	petoriturum quid.	196						
pena tractare ubi sit virorum opus, non mulierum.	353	petreij satellites qui.	723						
pentapharmacum quis primus excogitavit, & vnde constituit.	564	petreij simulachrum quis tyrannus in triumpho duxerit.	639. 641.						
pentathli qui.	293	Phaeasij qui dicti.	116						
pentathlon seu pentathlus quid.	293. 474	phaennis qualis prophetissa.	270						
penula quorum vestis.	523	phaethon in quem fluvium praecipitatus.	546						
penulae quando sumerentur.	544	phaeus color qualis.	217						
penulis quibus vti permissum.	372	phalangis descriptio ac partes quae.	682. & seq.						
peplum Mineruae quando ferretur.	470	phalangum non eundem semper fuisse numerum.	682. 683						
peplum quo Imperatores Graecorum donarentur, quale & quid.	65	phalanx ex quot constaret.	682						
per discessionem quomodo sententia ferretur.	369	phalaridis in Zenonem tyrannis quae.	87. 88						
per quam diuersas res à diuersis iurari solitum.	478. & seq.	phaler							

Index.

phalerina tribus quando veteribus addita. 50
 phalicus quid. 182
 phana aliquot sanctissima olim quæ. 613. 614
 phaneus cuius dei nomen. 629
 phanionas quos Græci vocent. 801
 phara oppidum vbi. 313
 pharaones qui dicti. 7
 phasidis fluij arbores quale sudarent vnguentum. 71
 pherecydes quid primus inuenisse putetur. 194
 phiala quæ vasis species. 241
 phiditia quæ quorum festa. 361
 philadelphi laus & parricidia. 7
 philadelphus vnde quis dictus. 123
 philelphi contentio de ludo literario Ciceronis. 68
 philena quæ aliàs dicta. 622
 philinus Epicureus quàm fuerit frugalis. 246
 philopæmenes quoties imperatorem gesserit. 35
 philippeis incussa signa quæ. 389
 philippi Macedonis tabernaculū vbi & quomodo fieret. 35
 philippo quæ dies quàm maximè fausta. 423
 philippus Cæsar quàm solennes ediderit ludos. 704
 philippus vbi alterum oculum sagitta perdiderit. 735
 philetor Græce quid. 175
 philolaus cuius discipulus. 87
 philolaus quorum legislator. 654
 philomator quis rex dictus. 7
 philomenes cui aliquando vati palmani publicè præripue-
 rit. 707
 philomenes quorum reges dicti. 6
 philonides quàm insignis cursor. 164
 philopator quis rex dictus. 7
 philosophi communitatem vxorum introducentes qui
 sint. 218
 philosophi deum nullum esse dicentes qui. 745
 philosophi Græcis quanto in precio fuerint. 381
 philosophi qui quàm diuersa de rerum principiis sene-
 rint. 477
 philosophica vestis quæ. 528. 529
 philosophorum aliquot vestitus qualis. 537. 538
 philyra quid. 193
 phiton qui rex cognominatus. 7
 phoca quale oppidum. 314
 phocion quàm acerbos habuerit militiæ delectus. 56
 phocionis ira, mors, sepultura, paupertas, magnanimitas. 360. 681
 phœbades vbi & quomodo responsa darent. 604
 phœbe cuius deæ nomen. 631
 phœbo qui dies sacri. 281
 phœbus cuius dei nomen. 629
 phœnices qualibus olim & literis & chartis vsi. 193
 phœnicopteros quis Rom. sibi vt deo mactari iusserit. 255
 phœnicum sacerdos quàm splendide incedere suetus. 117
 phœnicum virgines quàm impudicè dotem mererentur. 71
 photinus cuius occidendi author. 7
 phrenas Græci quid vocent. 582
 phrenetici quomodo vocum concentu resipiscant. 145
 phryges natura quales. 381
 phryges quàm odiant fures. 213
 phrygiæ deæ quomodo sacrificaretur. 253
 phrygiata vestis vnde inuenta. 528
 phrygiones qui dicti. 352
 phrygius canendi modus qualis. 322
 phthioticæ Thebæ quæ. 609
 phylactus quis magistratus. 217
 physiognomia ex oculis. 113
 phystos vnde quis cognominatus. 123
 phytij qui. 437
 Piaculare sacrum quomodo à Lydis fieri solitum. 597
 piacularis auis auspiciū quod. 499
 piacularis porta vnde dicta. 393
 picea arbor qualis. 19
 picentes quomodo propter fœdus cum Hannibale mul-

ctati. 726
 pici martij auspiciū quale. 498
 picta scuta qui gestarent. 718
 pictoris nomen Fabio vnde. 291
 pictura celebres qui. 384
 picturæ certamen publicum vbi. 473
 picturas inuersas quis imp. quomodo vendicaret. 568
 picum qui cui offerant. 1255
 picumno à quibus sacrificetur. 178
 picumnus. 748
 picus à sinistra cuius augurij. 499. 500
 pietas cuius aliquando tessera. 325
 pilagoras in Amphyctionibus quid. 303. & ibidem vbi est
 piloras lege pilagoras. 1
 pilæ ludus quis & quorum fuerit. 293
 pilani qui. 341
 pilarum differentia quæ. 292
 pilarum & effigierum in compitis suspensio vnde. 170
 pileati qui quomodo pugnent. 732
 pilentum quid. 196
 pileum capiti detractum ac rursus impositum ab aquila
 quid. 496. 497
 pileum in hasta proponi, quid significaret. 326
 pilosa qui habuerint corda. 583
 pilum quid & quibus proprium. 341. 719
 pilumni qui & vnde dicti. 22
 pilumno à quibus immolaretur. 178
 pilumnus. 748
 pinarij qui & quibus sacris operarentur. 135
 pinarij vnde orti. 28
 pinciana porta quæ. 394
 pindarus à qua poetria quoties publicè victus. 780
 pindarus quomodo ab Alexandro honoratus. 576
 pindenissus vbi & quid sit. 108
 pinea qui victores coronarentur. 471
 pingendi ars quàm olim celebris. 176
 pingues ad militiam inepti. 55
 pinus cui sacra. 402
 pyra quibus frumenti loco sint. 245
 pisani quod haberent ius ciuitatis. 358
 piscatoriij ludi qui. 710
 pisces auspiciis viles qui. 86
 pisces non squamosi quibus cœnis interdicti & cur. 234
 pisces quales qui cui (etiam si neget Hen. Agrippa) immo-
 larent. 255
 pisces qui pro diis colant. 743
 piscibus etiam tangendis qui abstinerent. 679
 piscibus qui augurentur. 428
 piscibus qui vt pane victitent. 245
 piscium sub signo nati quales. 165
 pisidæ qua afficerent adulteros ignominia. 317
 pisistrati statutum quoddam pium. 418
 pisistratus cuius esset curiæ. 47. 48
 pisistratus quàm astutè tyrannidem arripuerit. 214
 pisones vnde dicti. 211
 pisonis cuiusdam vinolentia quæ. 713
 pistores quandiu Romæ nulli. 245
 pistores vnde dicti. ibid.
 pistoris Iouis ara quæ. 667
 pistorium forum Romæ vbi. 127
 pistrino qui plecterentur. 284
 pitaci qui dicti. 52
 pitanites centuria Antonino quæ. 731
 pitaneta cohors. 12
 πῖθον ἢ γέρον ἢ ἀλίσκεται quid. 508
 pithecusa insula quando & quæ facta. 90
 pitho quæ quibus vocetur dea. 627
 pithægia quale festum. 632
 pittacus temulentos quæ mulctaret. 244
 pittaci cognomen quale. 125
 pituita quomodo sisti putaretur. 176
 pityocampa quid. 120

Index.

<i>πῆρς.</i>	<i>ibid.</i>	lingere quid.	457
pīus vnde quis cognominatus.	25	pollinctores qui.	229
placentarum aliquot genera.	556	pollinctura quid.	233
placencia qualis colonia.	358	pollionis bibliotheca qualis.	193
placentinorum quod ius ciuitatis.	<i>ibid.</i>	pollionis apophthegma.	105.106
placita principum quando pro legibus haberi ceptae.	738	<i>πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ</i> quid.	399
plagialos quid & vnde fiat.	400	polluere ludos quæ & quàm varia olim putarentur.	711
planci vnde vocati.	24	pollus histrio quàm fuerit excellens.	30
planipedes qui in scenam prodirent.	699	polluta loca fulminibus ferè tangi.	494
platæensium principi verita quæ.	141	pollux vtrique sexui ad iurandum communis.	483
platinæ laus ac studium.	170	polycrates vnde dictus.	123
plato quàm leuem delictis omnibus pœnam statuerit.	215	polycrati quis qua de causa amicitia renunciarit.	461
plato quantus athleta.	239.240	polyhistor vnde quis dictus.	124
plato quorum legislator.	653	pomœrij proferendi qui soli ius haberent.	691
plato quo tempore vixerit.	634	pomœrium sanctum quod.	689
platonis bellaria.	252. cœnæ. 247. sententia de principis rerum.	pomona dea quæ.	675
	477. magnitudo quomodo prænuntiata.	pomonalis flamen quis.	<i>ibid.</i>
	501. opinio de laribus & lemurib.	pomorum deus & dea qui.	<i>ibid.</i>
	621. pia quedam sententia.	pompa in funere olim quæ.	227
	600. ridenda opinio.	pompa triumphalis quot aliquando dies duraret.	642
plaustrum quid.	195	pompeij contra Cæsarem tessera qualis.	325
plauti & Plori vnde dicti.	24	pompeij curia cuius morte infamis.	47
plautus vbi & quomodo sibyllas imitatus.	270	pompeij erga Possidonium reuerentia & modestia quanta.	79
plebe qui non comprehendantur.	737	pompeij frons & os quale.	253
plebeij censores primi qui.	740	pompeij in triumpho superbia.	642
plebeij ludi quales.	708	pompeij lex in ambitiosos quæ.	277
plebeij magistratus quibus illiciti.	740	pompeij in annulo signum quod.	159
plebeij qui dicti.	520	pompeij modestia.	481
plebeius consul primus quis.	740	pompeij nomen cui legioni fuerit in clypeis insigne.	718
plebeius quomodo à censore notaretur.	262	pompeij theatrum quale.	443
plebiscita quæ seu quid.	737	pompeij trophæa.	67
plebiscita quos teneant.	736	pompeio clades quomodo præsignata.	500
plebiscitorum & legum differentia.	737	pompeio quid præ omnibus Romæ contigerit.	64
plebs quando consulatu exclusa.	207. & quando rursus potita.	pompeius Magnus à quo & per quos fraudulenter occisus.	7
plebs quomodo per clientelas diuisa.	575	pōpeius quàm leui de causa affectati regni suspectus.	81.82
plectendi fontes Spartanis mores qui.	211	pompeius qua in re à Cæsare de imperitia taxatus.	342
plethrum quid.	161	pompeius quī appellatit præcipuam legionem.	13
plotij sceneratoris inhumanitas ac nequitia quanta.	18	pompeius quid contra legem à se latam fecerit.	215
plumbeis libris quid inscriberetur.	192	pompiliana curia.	47
plumbæ resoluta qui necarentur.	214	pomponij Attici domus vbi.	674
plumbum in ripa positum quid.	73	pomponij de supellectile sententia.	53
pluralitas vxorum quibus gentibus familiaris.	70	pomponiorum nomen vnde.	28
plutarchi locus excutitur.	81	pomponius Lætus quid (si diis placet) aliquando inuenerit.	206
plutoni propria victima quæ.	257	pomptina tribus quando cœperit.	50
plutoni quæ tonitrua tributa.	494	ponderum aliquot nomina.	162. & seq.
plutonis templum vbi & cuiusmodi.	45.588	pondo quid.	440
plutonium os quid & vbi.	228	pons olim sacer habitus quis.	111
pluuia lapidea quomodo expiaretur.	590.591	pontia tribus vnde dicta.	49
pluuia excitandæ modus.	392	ponticorum regum nomina quæ.	6
pluuus Iupiter quis.	<i>ibid.</i>	pontifex maximus quis.	110
Poculorum ordo quis.	565	pontificatus quibus cum magistratibus simul esse poterat.	111. & seq.
Pædonomus.	181	pontifices an immunes fuerint à contributione pecuniaria.	113
pœcile Athenis quid.	303	pontifices initio creari soliti qui.	113
pœna à quibus vt deus culta.	743	pontifices minores qui dicti.	114
pœna fontis quoto post latam sententiam die sumi solita.	217	pontifici ad videndum illicita quæ.	<i>ibid.</i>
pœnæ aliæ atque alię in delinquentes statuta quæ.	213. & seq.	pontifici maximo iurare quomodo licuerit.	483
pœnæ duæ terribilissimæ & inaudita in fontes vbi.	213.214	pontificis etymologia.	111
pœnæ militares mitiores quæ.	129	pontificis maximi munus.	110
pœnorum deus quis.	623	pontificius honor quantus.	111
pœtarum certamen seu ludicrum quis instituerit.	707.708	pontificum numerus apud Romanos olim quantus.	110
poetarum victima quæ.	<i>ibid.</i>	popæ in sacris qui.	424
poetico in certamine præmium victoris quale.	473	popilij Lænatis mirum seu ridiculum factum.	25
polemarchi Aetolorum potestas quæ.	276	popylma quid.	494
polemarchos Athenis qualis fuerit magistratus.	<i>ibid.</i>	popularia sacra quæ.	657
poletem Epidaurij quem vocent.	361	populi prærogatiua potissima quæ.	366
poli quorum nummi.	389	populi purgandi seu lustrandi mos quis.	594
politia optima quæ.	434. & seq.	populo qui comprehendantur.	737
pollex quid & vnde dictus.	445	populo	
pollia tribus quando cæteris addita.	50		
pollicem premere, iungere, vertere quid.	445.512		
pollicibus inuicem arctissimè nexis expressum sanguinem			

Index.

populorum in Albano conuenire solitorum catalogus. 468
 populus cui sacra. 402
 populus Romanus in quot turmas diuisus. 477
 porca cui immolari solita. 252
 porcalis tribus quæ. 51
 porcia Catonis filia quàm dilexerit virum suum & quàm viriliter seipsam interemerit. 612.613
 porcij vnde in ciuitatem allekti. 359
 porciorem nomen vnde. 22
 porcus quibus diis sacer. 255
 porcus quibus ex omni scrofarum numero debebatur. 115
 porci qui. 661
 pornopion Apollo vbi cultus. 42
 porrici hostia quando diceretur. 410.411
 porrum à quibus numen habitum. 479
 portæ castrorum quot esse debeant. 33. & seq.
 portæ vrbis Romæ quot. 391
 portæ vrbium cur sanctæ non sint. 690
 portarum apud exteros cognomina aliquot propria quæ. 395.396
 portarum castrensiu nomina quæ. 34
 portarum Romæ multitudo ac nomina. 390. & seq.
 portenta aliquot mira. 197. & seq.
 porticus centenariæ seu miliarie quæ. 296
 porticus Rom. quàm variæ fuerint. 302. & seq.
 porticum apud diuersos nomina quæ. ibid.
 portis quot Roma initio contenta. 391
 portoria noua statuere quibus potestas fuerit. 263
 portuensis porta quæ aliàs dicta. 395
 portumno deo qui ludi fierent. 472
 portumnus quis deus. 622
 porus rex quale gesserit militiæ signum. 319
 possideo (si recte scribitur) quis quibus sit mensis. 307
 possidonius quanta à Pompeio reuerentia affectus. 79
 postem teneri in dedicando vbi necessarium & vbi non necessarium. 684
 posthumi qui & vnde dicti. 30.461
 postica regio auguribus quæ. 549
 postliminij ius. 355
 postuerta dea. 41
 postuertæ à quibus immolaretur. 178
 postularia fulgura quæ. 495
 potandi ratio in conuiujs solennibus quæ. 559
 potina. 748
 potinæ deæ qui sacrificent. ibid.
 potitij qui & quæ sacra curarint. 135
 potitionum genus quis extinxerit. ibid.
 potniensis in Bœotia fontis miraculum quod. 614
 potus veterum quis esset. 243.244
 Præcentoriæ tibie quæ. 322
 præcidanea porca quæ. 252.253
 præcimitator quid. 673
 præcincti quales olim habiti. 60
 præcipites cuius satellites dicti. 722
 præcipui quibusdam dij qui. 618.619
 præco & accensus vnde fieri consueverint. 77
 præcones à quibus honoribus prohiberentur. 697
 præcones in vendendis captiuis quid proclamant. 276
 præconis officium. 77
 prædator Iupiter quis. 299
 prædicere in contractibus venditorem quæ oporteat, quæ non. 601
 præfatio in sacris olim quæ. 399
 præfecti ex quibus fierent. 713
 præfecti in Olympijs quot & quomodo. 469
 præfecti vigilam cura quæ. 272
 præfecti vrbis officia quæ. 712
 præfectorum & Romæ & alibi quanta diuersitas. 713. & seq.
 præfectura prætorij à quo & quibus traderetur. 438
 præfectura vrbis intermissa quoties & reuocata. 712
 præfecturæ origo quæ. 712
 præfecturam vrbis qui sub quibus regibus gesserint. ibid.

præfectus castrorum cui sine medio sublit. 15
 præfectus Latinarum quis. 713
 præfectus vrbis ad quid crearetur. 313
 præfectus vrbis sub Romulo quis. ibid.
 præfixæ quid olim in luctu facerent. 225
 prægnans sus quàm sit sacrificijs apta. 256
 prægnans sus quibus quo die mactetur. 650
 prægnantes victimæ quibus tantum sacris mactari solitæ. 584
 præliandi instrumentis seu ornamentis quàm diuersis diuersi vtantur. 732
 præmia victoribus in ludis dari solita quæ. 469 & seq.
 prænestini quod habuerint ius ciuitatis Rom. 358
 prænomina quare instituta. 462
 prænomina Romana vnde & quomodo scribi solita. 461
 & seq.
 præpetes aues quomodo auspiciu faciant. 495
 præpotens quæ quibus dea vocata. 627.628
 præses Ægypti primus quis. 7
 præsidem, finito honore, qua cautione ex provincia discedere oportuerit. 339.340
 præsidiales provincie quæ. 186
 præsidum licentia in spectaculis edendis quomodo & à quo repressa. 339
 præstanda in vendendis rebus quæ. 659
 præstiti qui dij dicti. 620
 præsul inter salios quis appellatus. 76
 prætexta quorum fuerit vestis. 523
 prætextatus cui cognomen datum. 26
 prætores bini vbi imperitarint. 143
 prætores legatis non indigentes qui. 618
 prætores quando primum creati & illorum vis, potestas, numerus, officium. 139
 prætoria in castris porta quæ. 34
 prætorie naui quot Scipio lumina dederit. 325
 prætoriales provincie quæ. 186
 prætoriani milites qui. 721
 prætorianorum authoritas & vis quæ. ibid.
 prætoris in vrbe lictores quot. 78
 prætoris munus etiam apud exteros fuisse. 143
 prætura Aemylj Pauli quàm præter morem splendida. 143
 prandendi in propatulo mos cur introductus. 554
 prandendi seu cenandi gestus varij qui. 562
 prandij tempus olim quod. 566
 prasinus equus vbi à quo Cæsare quàm religiose tumulatus. 688
 præstinæ factioni in Circensibus qui imperatores maxime dediti. 476
 præcia militiæ olim maxima quæ. 414
 preciosarum rerum in theatris profusio. 173.174
 prehendere & in carcerem mittere tribuni plebis esse. 8
 presbyterorum aliquot Romæ indigna supplicia quæ. 647
 priami regia quæ & vbi. 220
 priapo quod animal immoletur. 255
 priapum & Venerem quis cui dederit pro tessera. 325
 primas post consulem seu imperatorem in castris quis haberet. 610
 primipilus quis diceretur. 31
 primipilus quot ex vexillis constet. ibid.
 primogeniæ Fortunæ templum vbi. 38
 princeps reip. optimus quis. 343
 princeps senatus a quis aut quomodo legi solitus. 370
 principalis via in castris quæ. 34
 principatuum summorum quàm diuersa apud diuersos vocabula. 431.432
 principes deorum secundum alios & alios qui. 618. & seq.
 principes milites qui & quæ in acie locum teneant. 342.720
 principia rerum secundum diuersos quæ. 477
 principis imago quomodo fingenda. 211
 principium anni olim quod. 305. & seq.
 principum aliquot insignium præceptores insignes qui. 179.
 180
 prisciani de talento paruo & magno sententia. 440

Index.

priuata principum decreta quomodo æstimanda.	998	prouinciæ quàm diu à Iulio præsidibus obtineri decreta.	
priuata templa verita.	684	339	
priuatum consecratum sacrum non esse.	ibid.	prouinciarum differentia olim quæ.	186.187
priuilegia publica aut priuata senatorum qualia.	372	prouocationes à quo tyranno inhibita.	338
priuilegium finorum aliquot magistratuum Romæ quod.	274	prouocationis iniquæ multa quæ.	338
pro quid significet.	581	pytanes qui.	208
probro notatus qui haberetur.	134	Psallendi & saltandi studium quibus probro obiectum.	183
probus Cæsar quid vltimus omnium habuerit imperato-	637	psametychus quo disposuerit exercitum modo.	344
rum.	417	psaphon quorum & quàm ridiculus deus.	623
probus Cæsar quot ante imperium donis ornatus.	90	psylli quomodo puerorum indolem experiantur.	177
prochyta quomodo insula facta.	184.185	Ptera Babylonis quid.	669
proconsul quis & quomodo crearetur.	ibid.	Περγάμους quos Græci vocent.	80
proconsulare officium cui primò oblatum.	186	ptisana quàm sit salubris.	556
proconsulares prouinciæ olim quæ.	188	ptoembarorum rex seu deus quàm ridiculus.	611
proconsularis honor quando interciderit.	185	ptolemæi bibliotheca quot voluminum fuerit.	193
proconsulatus insignia quæ.	185	ptolemæi cum sororibus suis incestus.	69
proconsulis fasces quot.	185	ptolemæi qui reges dicti.	7
proconsulis imperium non nisi extra Romam valuisse.	184.	ptolemæorum origo, successio & interitus.	ibid.
& seq.		ptolemæorum vltimus quis & quem occiderit.	ibid.
proconsulis intra urbem imperium quando valeret.	185.	ptolemæus Lagus seu Lagi filius quis factus sit.	ibid.
& seq.		Publica loca locare quorum olim fuerit.	263
proculorum cognomen vnde.	30	publicæ feriæ quæ.	586
prodesse contra venenum quæ putentur.	327	publicani quanto olim in precio fuerint.	190
prodicus Cæus quàm fuerit impius.	745	publicani qui dicti.	191
prodigialis Iupiter quali sacrificio placetur.	250	publiciæ tribus acceptatio.	50
prodigium ex fascibus laureatis.	80	publicola quàm auxerit senatum.	364
prodigorum sepultura qualis.	687	publicola quid primus Romæ fecerit.	232
proditores quomodo sepelirentur.	ibid.	publicolæ lex de prouocatione quæ.	338
profecturis in bellum quid publicè solitum præstari.	209	publicolæ pro ciue prouocante lex qualis.	330
profecturis in militiam Romæ quid fieret.	57	publicum hospitium quid carceris quibusdam dictum.	214
profecti dies qui.	422	publicus seu Publicius vicus vnde dictus.	148
prohibiti ex Olympicis ludis qui.	470	publipores vnde dicti.	462
proiecta edificia quæ.	485	publius Mimographus quo in certamine victor fuerit.	707
proletarij qui.	728	pudicitia patriciæ sacellum.	126
promachus potando quid ab Alexandro meritis.	566	pudicitia statua à qua solùm tangi licita.	147
promethea cuiusmodi vel ludi vel festa.	474	pudicitiarum plebeiæ & patriciæ aræ vbi.	ibid.
prometheus à quibus vinctus & à quo solutus.	138	pudor in balneando apud Romanos olim quantus.	281
promiscua balnea vbi.	428	pudori deo ara statuta vbi.	41
promontorium Pulchri Scipioni quale fuerit omeni.	437	pudoris sedes quæ.	155
promptuaria cella quid quibusdam loci fuerit.	214	puella marina cui non ita multis ab hinc annis visa.	238
promulsidaria quid.	243	puellæ ad cuius dei aram flagellarentur ad necem.	745.746
prona qui corpora sepeliant.	686	puellæ quomodo olim docerentur.	180
pronubus seu pronuba quæ.	99	puellæ vbi & quomodo radantur.	542
procemio vti aut affectus mouere orator vbi vetitus.	211	puellatoria tibis quæ.	322
propertij locus discussus.	89	pueri apud Persas quid discant & Aegyptios.	181. & seq.
propertius falso nauta putatus.	90	pueri grandiusculi apud quos olim educarentur.	180. & seq.
prophetæ Iouis in Creta quàm sobriè vixerint.	398	pueri in quorum deorum templo ad necem flagellarentur.	746
prophetis aliquot insignes apud veteres quæ.	270. & seq.	164	
propinatio in sacris quomodo fieret.	408	pueri nouem annorum miraculum pernecitatis inaudita.	
proprætores qui.	185	pueri puellæque in cœnis vbi seu quomodo sederent.	246
propria diuersis olim arma quæ.	719. & seq.	pueri qui & an si moriantur lugendi.	253
proprie Fortunæ templum.	39	pueriles aliquot ludi.	293.294
propudium vbi sit conuicij vocabulum.	445	puerorum diuersæ apud diuersos institutiones.	174. & seq.
propulsare iniuriam nullo non die licere.	425	puerorum officium olim quod.	247
proquæstores qui.	186	pueros in senatum venire solitos aliquando esse.	373
prora & puppis quid.	507	pueros militia quis adscripserit.	55
ptoram nauis qui nummis incusserint.	388.441	pueros quis deus vexare putatus.	178
prosa dea.	41	puerperæ vbi viris decumbentibus ministrant.	178
prosa à quibus olim immolaretur.	178	puerperij & puerorum apud Græcos ratio quæ.	178
prosa orationis inuentor quis.	194	puerum qui cui deo mactent.	745
proscribere qua ratione censoribus solis non liceret.	263	pugione breui qui maximè præliantur.	732
proserpinæ propria victima quæ.	257	pugnandi præcepta quis primùm Romæ tradiderit.	55
profodion quid.	413	pugnare extra ordinem iniussu ducis quàm strictè inhibi-	
prosperæ Fortunæ templum vbi & vnde dicatum.	38	tum.	133
prostitutæ quantum vectigalis Caligulæ darent.	362.363	pulchrorum familia quæ Romæ fuerit.	26
protagotas quorum legislator.	654	pulla veste conuiujs interesse cur illicitum.	570
proteruia quod sacrum.	256	pullarij mentientis poena.	86
prothyram quid.	581	pullarius quis.	86
prouincia prima omnium facta quæ.	359	pullis vestibus interesse ludis illicitum.	544
prouinciæ inter consules quomodo partiri soleant.	209.	pullis vestibus quæ natio militiæ vsa.	56
& seq.		pullorum è cauea emissorum auspicia.	85. & seq.
		pullorum	

Index.

pullorum Melicorum quantus olim honor.	85	quadrantal quot sextarios habeat.	163
pullum amiculum Pompeio quid portenderit.	504	quadranti quod signum incussum.	388.389
pullus vnde Fabius dictus.	29	quadrata stola quorum vestis.	535
pulmonis locus & munus & omina quæ.	584	quadrata initio Romam factam esse.	391.699
puls vnde Romani olim victitarint quomodo fieri solita.	245	quadratas fuisse aras.	401
pulsare quid significet.	282	quadrato agmine qui prælium incant.	343
pulte non pane quàm diu Romani vixerint.	245	quadrigæ ex asinis quàm olim Romæ charæ.	475
pulvere inspergi qui soliti.	508	quadrigæ quorum nummorum nota.	439
puluerij Iouis templum quale.	167	quadrigas agere vbi sit puellare studium.	181
pulueris Puteolani natura.	478	quadrigati qui.	388.439
puluinaria in lectisterniis deorum quid.	592	quadrigis Romæ distentus quis.	215
punctis suffragandi mos quando & à quo introductus.	329	quadringenta sestertia quos olim habere oportuerit.	190
punctos esse in facie Thracibus quid sit.	545	quadringentos aliquando senatores ad ferrum vel coactos vel inductos.	702
puniceas vestes militiæ habere quibus nationibus proprium.	56	quadringentos leones quis aliquando publicè exhibuerit.	704
puniendi aut occidendi facinorosos Romæ modi quàm diuersi.	213	quadrupedum auspicia qualia.	502
puniendorum delictorum ratio diuersa.	144.145	quadrupes auis vnus tantum diei vbi in arbore nascatur.	354
pupæ à quibus cui deæ offerri solitæ.	97	quadruplaris decuria quot constet.	682
pupas Veneri quæ mitterent.	522	quadruplaris phalangis partes quæ ac quot.	ibid.
pupilla tribus vnde dicta.	49	quadruplator quis.	386
pupinia seu Pupina tribus vnde dicta.	ibid.	quadruplatores qui & vnde dicti.	430
pura an impura sint animalia quomodo exploretur.	252	quæ ciuitates in Albano conuenire soleant.	468
puræ hostiæ quæ.	ibid.	quæ diis voueri solita.	295.296
purpura Megarensis quæ.	700	quæ diuersis legibus & iubeantur & vetentur.	429.& seq.
purpuram induere quibus licitum.	523	quæ fores intus, quæ foris aperirentur.	577
pustulis seu vomiceis quæ aqua periuros lædat.	482	quæ gentes neminem pro sceleribus occidant & qua tamen fontes pœna afficiant.	213
puteolani in quorum Rom. clientela.	575	quæ gentes pueros recens natos defleant.	174
puteolani pulueris natura quàm mira.	478	quæ in triumphis licita aut illicita ferre.	65
puteolanis quomodo ciuitas adempta.	358	quæ oppida seu regiones clarissima ingenia protulerint.	634.635.& seq.
puteorum aliquot miracula quæ.	614	quæ potissimum gentes Romæ gregatim vendi solitæ.	289
puticolæ quid loci Romæ & vbi fuerit.	674	quæ quibus auspicia si discordarent præferrentur.	496
Pygme (locus ille discutiatur) quibus quod ludi genus.	293	quæ quibus diis & deabus animalia offerenda.	249.250
pylagoras in Amphictyonibus quid.	313	quæ vrbes dehiscere facillime timeantur.	580
pylaicus conuentus quis.	467	quæ sitores qui.	93
pylaica cuius vrbis porta.	396	quæstio de aræ & ædium vsu legato non inutilis.	32
pyramides equis qui erigant.	688	quæstiones aliquot iucundæ de rerum identitate. 200.& seq.	
pyrensum tribus quor.	51	quæstiones proponere conuiuiis quis imperator solitus.	569
pyrophorus quis.	460	quæstionum exercendarum causa dictator creatus.	16
pyrrhi apophthegma quoddam insigne.	183	quæstor parricus quis.	78
pyrrhi Epirotæ qua ex re gloria singularis.	33	quæstores initio quot & quoties sensim multiplicati. 90.91	
pyrrhi in annulo signum.	159	quæstores principis candidati qui.	94
pyrrhi pollex dextri pedis quam habuerit virtutem.	445	quæstores quomodo & à quibus eligerentur.	92
pyrrhi regia vbi.	220	quæstoria in castris porta quæ.	34
pyrrhica quid saltationis fuerit.	701	quæstorium munus an legatorio muneri præster.	618
pyrrhidæ qui reges dicti.	6	quæstorum genera diuersa.	92
pyrrho exitium à quibus auibus præsignatum.	498	quæstorum officium.	90.91.& seq.
pyrrhus quam habuerit in se medicinam.	255	quæstura Catoni quàm studiose gesta.	92
pyrrhus cuius filius.	6	quæstura functi quid potissimum facere soleant.	276
pyrrhus quid precari à diis solitus.	407	quæstura quàm fuerit diuturnus magistratus.	91.& seq.
pyrsianactia Athenis quid.	303	quæstura quando inuenta.	90.91
pythagoras quæ aliquando animalia immolarit.	252	quæsturæ Atheniensium quantus honor.	94.& seq.
pythagoras quàm religiose aram Spodij honorarit.	607	quæsturæ honor quantus.	ibid.
pythagoras quo tempore floruerit.	634	quæsturam aditum fuisse ad reliquas dignitates.	93.94
pythagoras vnde ortus & eius peregrinatio.	87	quæstus Rom. interdictus quis.	520
pythagoræ discipuli aliquot præclari.	ibid.	qualibus victimis dij maximè placentur.	301
pythagoræ sacrificia qualia.	166	quàm diuersa populi ac senatus autoritas apud diuersos.	364.365.& seq.
pythagoræ vestitus qualis.	538	quàm diuersis effigiibus Apollo olim cultus.	604
pythagorei quomodo suos sepelirent.	202	quàm diu militiæ adscriptos militare oporteret.	729
pytheum quid.	604	quàm diu populus Rom. sine legibus vixerit.	653
pythia infasto die ab Alexandro vaticinari coacta quid dixerit.	ibid.	quàm impia & ridicula ethnicorum quorundam vota. 300. & seq.	
pythia vates & festa quæ.	ibid.	quàm leui de causa quidam Romæ triumpharint.	63
pythij Bithyni diuitiæ incredibiles quantæ.	741	quàm solerter acies instruerentur.	343.344
pythij ludi qui.	471.604	quanta & turpitudine & impudentia quibusdam olim sacris inesser.	706.707.& seq.
pythij Spartanis qui.	604	quanti olim balnearetur quisque.	427
python quæ vrbs cur dicta.	ibid.	quanto & tanto Latine quomodo vtenda sint.	652

Q Vadi ex quorum duntaxat genere regem eligere soliti.

Index.

Re

Index.

- Re ad Sagram gesta certius, quid. 507
receptitius seruus quis. 309
receptui canendi signum quo instrumento fieri solitum. 321. & seq.
recusare quid. 385
redemptor causarum quis. 386
redhibitioni in mercando quando locus sit. 602
rediculi Dei templum ubi, & cur sic dictum. 98
reducis Fortunæ ædes. 39
referendi alicuius inter deos cæremoniz olim quæ. 623
regalia exta quæ. 583
reges Aegypti morientes quàm vulgò lugeri soleant. 223. & seq.
reges è sacerdotibus ubi aliquando eligi consueverint. 117
reges externi quomodo à magistratu Romano prærentur. 79
reges quis currui suo præ ferocia iungere solitus. 643
reges quomodo & ubi passim sepeliri soliti. 205
reges ubi & qua causa occludantur. 577
regi Aegyptiorum mensura bibendi certa præscripta. 244
regi sacrorum proprium quid. 312
regiæ olim quot seu quæ Romæ fuerint. 218
regiæ Persarum ubi potissimum esse solitæ. 219
regiæ stirpis ubi nemo dominari finitur. 434
regiarum aliquot apud diuersas gentes assignatio. 219. 220
regibus appellatis à senatu quæ turma præsidij & honoris causa daretur. 722
regimen ciuitatis, quid per antiphrasin dictum. 214
regiminum trium optimum quod. 435
regina quæ dea dicta. 627
regina Iuno quæ. 632
regina sacrorum quæ, & quod eius priuilegium. 311
reginæ ubi regibus ipsis honoratiores. 83
reginarum Aegyptiacarum amictus qualis. 535
regionum ab auguribus in cælo notatarum nomina quæ. 549
regis nomen qui sacerdotes habuerint. 117
regis sacrorum officium quod, & quis eam dignitatem primus adeptus. 311. 312
regium nomen quibus olim maxime inuisum. 84. 434
regium nomen qui in Græcia primum adepti. 494. & seq.
regni inauguratio quomodo fieri solita. 82
regum aliquorum superbia aut modestia quanta. 152
regum capita quo insigni ornarentur. 153. & seq.
regum diuersorum diademata seu insignia. 82. 83. & seq.
regum eligendorum diuersis populis mores qui. 433. & seq.
regum reges, & maximi reges qui habiti. 83
rei non instar reorum in iudicium qui venerint. 215. & seq.
rei quorum seu cuius solius iudicio Romæ olim damnarentur. 214
reip. hostilia molientium pœna olim quæ. 216
relegare in insulas quid. 215
relegatio olim Romæ quàm rara. 289
religio aquilæ militaris apud Romanos quanta. 475
religiosa vestis quæ ac qualis. 404
religiosus quis quomodo fiat locus. 685
reliquatores qui dicti. 18. 19
reliquiæ fulminis quomodo tractari solitæ. 494
remuria quando agantur. 422
remus & Romulus ubi aliti. 670
renes cui deæ sacri. 153
reo, dicendi pro se horæ præstitutæ quot. 331
reo non comparente capitis accersito, quid olim fieri solitum. 217
reorum cognati ubi cum ipsis reis plectantur. 215
reorum habitus seu sordes quales. 214
reperio quid seu quomodo significet. 62
reperire vnde compositum. ibid.
repetundarum lex à quo primum lata. 28
repotia. 104
repudij causæ quæ, & quàm subinde leues. 350
repudium à quibus quàm vel punitum, vel egrè latum. ibid.
repudium cum vxore quis Romæ primus fecerit. 551
repulsam ædilitatis passus, consulatum tamen adeptus, quis. 335
rerum oculis oblatarum auspicia qualia. 502
respiciens Fortuna ubi templum habuerit. 39
respondendi de iure facultas vnde dari solita. 734
responsa prudentum sæpe pro legibus habita fuisse. ibid.
responsio principum per libellos quomodo fieret, & à quo cur vitata. 738
resurrectionem mortuorum quis philosophus quasi per transennam aduerterit. 686
reticentia in venditione quomodo mulctanda. 659
reus quod præ accusatore priuilegiū habere soleat. 215. 216.
reus voti quis. 299
rex sacrificulus seu sacrorum quis & cur creatus. 311
Rhadamanthus quid Assyriis primus intulerit. 193
rhadamasti perfidia callida quæ. 358
rhamnensis Fortunæ templum. 42
rhamnusia dea quæ. 447
rhautumena porta quæ. 393
rhudiarum vrbs ubi sita, & cuius patria. 88
rhea dea quæ, & quo alio nomine dicta. 622. 632
rheda quid. 195
rhena insula quæ. 607
rheginis (si rectè scriptum) natura insitum quid. 379
rheginorum moneta qualis. 389
rhinocerotem quis quibus in ludis exhibuerit. 704
rhodi statuarum quot. 378
rhombi figuram qui in acie effingant. 343
rhompheæ seu rhomphææ quibus proprie & quid. 720
rhozanorum galeæ, thoraces & scuta vnde fieri solita. 59
Rica quid. 681
ricinus quorum vestis. 164
ridere quo potissimum intestino fiat. 585
ridica quid. 119
ridicula vxorum ad tempus mutuatio quæ. 72
rifus Sardonius quid. 509
riui seu aquæ ductus Romæ quot. 672
Robigalia festa vnde & cur instituta. 352
robigo quando sacrificetur. 651
robigus Deus. 41
roboreæ frondes quàm Druidis familiares. 403
rogi lustratio quomodo fieret. 596
rogis amicorum qui seipso iniecerint. 230
rogo funerali inferri solita quæ. 229. 230
roma initio tribus tantum portis contenta. 390. & seq.
roma quot semel mensibus qua de causa magistratus non habuerit. 278
romani in quot ordines diuisi. 520
romani ludi qui, & quibus aliis nominibus dicti. 697. 698
romanorum cautio in externo milite assumendo quæ. 56
romanorum impietas, & crudelitas, & stultitia in sacrificiis quanta. 747
romanorum insignissimæ victoriæ & elades. 742. & seq.
romanorum quot millia in triumpho vno semel pileata ducta. 644
romanorum præcipuus Deus quis. 624
romanula porta quæ. 394
romilia tribus ex quibus instituta. 48
romphi quid. 119
romula porta quæ. 394
romuli abstinencia à vino. 244
romuli ex vulturibus augurium quod. 496
romuli lituus qualis. 548. 549
romuli nomen cur non vsurparint Reges seu Imperatores Romani. 56
romuli nutrix quæ. 74
romuli templum ubi, & an vnquam apertum. 45
romulus sub quo Rege præfecturam Romæ gesserit. 712
romulus & Remus quomodo expositi & aliti. 197
romulus post mortem quo nomine dictus. 622
romulus quo die mortuus. 464
romulus

Index.

romulus quomodo annum ordinavit.	305	sacres qui dicti.	251
roratij qui.	11.716	sacrificans quo more circumagat se in orbem.	398
rosij histrionis excellentia.	30	sacrificia abominanda & crudelia olim quæ.	745. & seq.
roseus color cui tempori dicatus.	475	sacrificia aliquot diuersorum diuersa.	249.250. & seq.
rostra quid, & vbi, & vnde sic appellata.	47	sacrificia triumphantis quæ.	645.646
rostratae naui quot lumina Scipio dederit.	325	sacrificio interdicere, quanta Gallis poena.	214
rostratam quis primus acceperit.	416	sacrificuli quidam vnde & cur eiectioni.	263
rotæ vbi & olim frequens noxiorum poena.	213	sacrilegorum poena quæ.	216. & seq.
ro(alias Rho)xani quid, & quomodo pugnare soliti.	734	sacri portus vbi.	669
Rubedo faciei Syllanæ quid præ se tulerit.	155	sacris interesse aut præesse qui prohibiti.	691
rubere genas quid.	ibid.	sacris qui præessent.	114
rubicundi quid præ se ferant.	ibid.	sacrorum ethnicorum quanta olim turpitudine & impietas.	742. & seq.
ru(alias Ro)bigalibus quid solitum offerri.	257	sacrorum faciendorum mos quis.	398
rubor aurium quid præ se ferat.	155	sacro sancti magistratus qui, & qui non.	336.450.451
rubra vestis apud Poenos tabernaculo ducis prætensa, quid.	323	sacro sancti tribunipulis quomodo.	741
rubris scutis qui vterentur.	718	sacro sanctum quomodo quid fieret.	690
rudiariorum ætas quæ.	5455	sacrum à matronis tantum quod fieret.	709.710
rudimenta tyronum.	57	sacrum in priuatis ædibus fieri solitum, quod.	649
ruffi vnde quidam dicti.	23	sacrum quid.	683
ruffuli tribuni qui.	695	sadraca cuius olim regia.	219
rugitu alinorum quomodo equitatus Scytharum aliquando fugatus.	445	saga quales vestes.	539
rullus vnde dictus.	29	sagares quibus proprii.	720
ruminae quid offeratur.	257.258	sagaria quid.	267
ruminae sacris vinum inferre, quale sit.	ibid.	sagis vti in Libya quid.	546
ruminales hostiæ quæ.	252	sagitta.	119.120
rumon quis locus dictus.	196	sagittandi exercitium, & peritissimi qui.	57.734
russata scuta qui ferrent.	718	sagittariorum arma, vsus, peritia ac utilitas quæ.	721.726
russatas vestes militiae gerere quibus gentibus peculiare.	76	sagittarius quorum nummis incussus.	389
rustica vinalia quæ.	651.652	sagittarum quantum quibusdam nationibus studiū.	734.735
rusticæ tribus quid peculiare habuerint.	49	sagittas in cista mitti ante regium tribunal, Persis quid.	57
rutilij vnde sibi nomen hoc adepti.	23	sagmina quales herbae.	460
rutilius consul quid primus instituerit.	55	sagogydæ Dionysio quid.	430
rutuli tribuni qui.	695	sagum purpureum quorum amictus.	529
S		sagum vel sagus quorum vestis.	523
Sabates lacus cui tribui nomen dedit.	49	saguntinorum ante sui deletionem portentum quod.	198
Sabatina tribus quando reliquis addita.	ibid.	sais quæ quibus dea.	631
Sabathus Æthiops quomodo fontes plectere solitus.	214	saitani quomodo Reges suos sepelirent.	204
Sabba quorum prophetissa.	270	salapia vbi sita.	88
Sabina herba quam in dedicationibus necessaria.	684	sale emptæ mancipia qui haberent.	289
Sabinæ quando seu quibus ludis raptæ.	586	sale cibis qui non adhiberent.	680
Sabinarum raptarum numerus.	587	sale qui cur primò opponerent.	650
Sabazius quis Deus vocatus.	630	salentini qui sint.	88
Saca quis à quo dies dictus.	423	salernitanis cur ciuitas adempta.	358
Sacæ qui sint, & quomodo pro sponsa certent.	71.72.732	saletes quæ Minerua dicta.	631
Sacarum galeæ quales.	60	salariis sacerdotij dignitas & æstimatio quanta.	76
Sacciperium quid sit.	104	salinis virgis qui diuinarent.	502
Saccularij qui.	309	salij qui, quot, & vnde inuenti.	75.76
Sacea festa quæ.	170	salinator quis cur cognominatus.	26
Sacerdotes è philosophis vbi eligi consueverint.	117	saliorum curia vbi.	47
Sacerdotes in Phrygia quam mire sepeliri soliti.	204	saliorum insigne quod.	75.76
Sacerdotij æstimatio quæ.	113	saliorum numerus & sacra.	76
Sacerdotij duobus eidem simul præesse licuisse.	550	salua ieiuna ad quid utilis.	597
Sacerdotio triplici qui vsi.	115	salsum haurire poculum, cuius esset poena.	569
Sacerdos Romæ confessionem poenitentis furis quomodo prodere coactus.	647. & seq.	saltandi in templis & circa aras mores qui.	413
Sacerdotum capilli quibus tantum cultris tonderentur.	679	saltandi species variae.	182.701
Sacerdotum castitas apud ethnicos quanta.	397.398	saltare apud quos olim in precio maximo esset.	182. & seq.
Sacerdotum comitia propria quæ.	330.331	saltatio è Suetonio Troiæ nomine dicta, quæ.	701
Sacerdotum dignitas quanta.	117	saltationes qui olim dicerent.	182
Sacerdotum quorundam quam ridiculus sacrificandi mos.	650	salustiani horri quales & vbi.	674
Sacra diis maxime grata quæ.	301	salutandi consuetudines quæ.	151.572.573
Sacra è cœnaculis despicere quomodo vetaretur.	476	salutaris digitus qui.	446
Sacra Iunonis quam sint varia.	633	salutaris porta quæ.	393
Sacra sine sanguine, quorum deorum sint.	166	salutem precari in sternutando.	184
Sacra via vbi & vnde dicta.	ibid.	salutis ædes cui aggeri nomen dedit.	674
Sacramento militari nõ adscriptis, quid in bello vetitū.	60.61	salutis ædes vbi.	393
Sacrarum literarum scriptores apud Ægyptios qui.	677	sambico grauiora pati, quid.	510
Sacratae leges quales.	736	sambulos vbi, & quid illic miri acciderit.	113
Sacratus homo & res sacrata, quam essent dissimili priuilegio.	685	sameæ (si rectè scriptum) nauis figuram qui captiuis inurerent.	539
		samena quid.	324
		samiæ Iunonis templū, miraculorū septē vnum esse.	713.714
		samnites	

Index.

famnites legioni præcipua quod darent nomen.	14	sceleratus campus vbi.	393
famnites quo ornatu seu colore militiæ vfi.	56. & seq.	sceleratus vicus qui dictus.	147
famnites quot triumphorum occasionem dederint.	637	scelere diuitias & honores potius quam virtute adipisci.	692
famnium in elocandis nuptum filiabus mos quis.	71	scenarum in theatris diuersitas quæ.	514. & seq.
fanam esse oportuisse victimam.	585	scenici ludi cui Deo dicati.	698
fanazarij Aethiopis laus.	89	scenici ludi quando primùm & cur facti.	698
sancta loca quæ.	689	scenici quales olim Romæ, quales in Græcia habiti.	239
sanctæ leges quæ.	689. 690	& seq.	
sanctiones quomodo consecrentur.	689	scenophori Græcis qui.	725
sanctior senatus quis & quibus esset.	372	scepsis cuius regia.	220
sanctitatem antiquitate sensim augeri.	689	sceptra diuersorum Regum qualia fuerint.	83. & seq.
sandaliarius Apollo & vicus vbi & vnde dictus.	148	sceptra quanti apud Babylonios habita.	85
sandalium quid.	ibid.	schœnus quot stadia contineat.	164
sandonychem, fortè sardonychen, quis cur annulo inclu-		scilis quantus vrinator.	165
sam gereret.	159	scipio Æmylianus à quibus veneno sublatus.	53
sandox, quodd malè iudicaret, quî à Dario punitus.	211	scipio quid sit, & vnde id cognominis quibusdam datu.	30
sandracotti qui dicti.	6	scipio quo se oblectare solitus.	292
sandracotto quid miri obtrigit.	198	scipionis Æmyliani laus.	37. 52. 122
sanguine cuius leges scriptæ.	214	scipionis Asiatici accusatio & liberatio.	52
sanguinem quibus aris inferre non licuerit.	607	scipionis de Mario vaticinium.	53
sanguinis victimarum tenuis aut crassi omina quæ.	585	scipionis imaginem quis tyrannus in triumpho duxerit.	639
sanitatis simulachro quid quæ offerre solitæ.	522	scironi qui sacrificarent.	297
sanqualis an ex aquilarum genere sit.	497	scitophoria Athenis quid.	711
sanqualis porta quæ.	394. 395	scita suffragiorum qui & quot custodirent.	329
sapere & timere cui potissimum intestino ascribantur.	585	scolia quid.	561
sapientium paucos in sua patria sepultos esse.	635	scombrorum Regem videre, omen quale.	502
saporis arrogantia quanta, & in Imperatorem contumelia.	152. 742. 743	scommata in triumphantes torqueri solita quæ.	645
sappho poetria cuius.	635	scorpiones letiferi vbi.	146
sapphus imaginem qui nummis incusserint.	389	scorta ex castris vbi & vnde exacta.	37
sappinia quorum præcipua tribus.	51	scotinus vnde quis dictus.	124
sarapodas quis cur dictus.	125	scribæ olim Romæ qui.	91
sardis cuius olim regionis metropolis.	314	scribarum apud Macedones dignitas quanta.	92
sarissophorus quid.	682	scribendi seu literas ducendi modus quàm diuersus.	194
sarissæ quid, & quibus propriæ.	719	scribis non licuisse fieri ædiles.	336
sarissas vtraque manu torquere quis docuerit.	ibid.	scrophæ cognomen vnde.	30
sarmatæ quo pugnae genere potissimum valerent.	343	scrupulum quot pedes faciant.	161
sarmatarum tegmina in bellis qualia.	724. 725	scrupulus quot siliquas contineat.	439
sarmentæ vbi sponte sua ignem super aras conciperent.	410	scurrarum vsus quis.	568
saron quid.	414	scuta quibus darentur.	718
sarracum quid.	195	scuti amissi pœna.	131
satellitibus quot qui olim vel Reges vel tyranni vfi.	722	scutis quantis & hastis Aegyptij præliarentur.	733
satorem familiæ Thebanæ proprium quid.	159	scutis qui nullis in præliis vterentur, sed nudi pugnaret.	719
satræpeis quæ regio diuisa.	187	scutorum diuersitas quanta.	717
satræpes in Cappadocia quid.	120	scutula quot vncias contineat.	163
saturnio quomodo tubæ lustrarentur.	171	scutulata vestis quorum inuentum.	528
saturnalia quî olim seruarentur.	169	scutum amittens, quàm olim execrabilis inter Germanos.	399
saturni ædes Romæ vbi.	94	scutum amittendis pœna.	131
saturni templa cur nusquam in Ægypto intra vrbes essent.	99	scyphus quod vasis genus.	241
saturni alæ cur quatuor putati.	378	scythæ quàm mire inebrientur.	244. 245
saturnia porta vnde dicta.	391	scythæ quàm mirum caduceatorem Dario miserint.	460
saturno quomodo ante & post Herculem sacrificaretur.	169	scytharum domos stabiles nullas esse.	579
saturnus & Ops qui quibus putati.	619	scytharum horribilis in sepeliendis cadaveribus mos.	203.
satyrica scena quomodo fieret.	514	204	
satyrorum in quibus festis repræsentatio.	706	scytharum in aduenas odium quod.	361
sauromatæ quid tantum diis patriis offerrent.	255	scytharum præcipuus Deus quis.	619
Scæa cuius vrbs quæ porta.	395. 396	scytharum virtutes & vitia communia quæ.	382
scæum quid sonet.	24	scythis maximum iuramentum quod.	479
scæuola quo ludendi genere se oblectare solitus.	292	scythis fare quid.	558
scæuolæ nomen vnde.	24	scythites quis quibus Deus.	630
scalæ anulariæ vicus vbi.	148	Seculares ludi qui, & quoto quoque anno fierent.	589. 703.
scalæ Gemoniæ vbi & quid.	215. & seq.	704	
scamander à quibus epotus.	743	secularium ludorum author, cæremoniæ, celebritas & ori-	ibid.
scaphium quid.	240	80 go.	
scaptia tribus vnde dicta.	49	seculum Gallis quid.	305
scaptia vrbs vbi.	ibid.	secundarum mensurarum initia quæ & apparatus.	554
scarabæos pro diis cultos esse.	744	secundarius panis qualis.	555. 556
scauri theatrum quàm capax.	442	secures etiam prætori extra urbem antelatas esse.	78
scaurorum cognomen vnde.	24	secures fascibus alligatæ, quid sibi voluerint.	213
scelerata castra quæ dicta.	108	secures in vrbe quibus tantum prælatæ.	78
scelerata porta quæ.	108. 391	securis quibus regibus loco sceptri fuerit.	84
		securim qui nummis incuterent.	389

Index.

securium abiectio post Reges exactos à quibus introducta.	78
sedendo aliorum opinioni accedere quomodo licuerit.	371
sedentes qui epularentur.	560.561
sedes singulæ singulis conuinis vbi fuerint.	556.557
sedigiti qui nuncupati.	25
segoregij quomodo filias suas nuptui locarent.	71
seianus equus.	510
seisachtheia lex quæ, & quid ea vox sonet.	668
seplasia cuius oppidi platea.	396
selecti dii qui.	620
seleuci in annulo signum quale.	159
seleuco quid miri obtrigit Pellæ.	410
selui temeritas & calamitas.	125
semel militiæ adscriptum, an & quomodo delere permis- sum.	55
semel tantum qui quotidie vescerentur.	567
semetris puer vbi locutus.	268
semidei qui dicti.	139
semimares aut monstrosi partus quomodo tractarentur.	593.594
semiobolus.	439
semitamidis contra viros pro vxoribus lex quæ.	349
semitamis quomodo exposita & alita.	197
semis quid.	2
semincia ex quot siliquis constet.	162
semodium quid faciat.	ibid.
semoni Sango quæ ædes dicatæ.	670
semonis Sangi sacellum vbi.	ibid.
sempronæ in maritum inuidia & scelus.	52
sempronius Musca quo mœchum affecerit supplicio.	318
sempronius quàm dilexerit vxorem suam.	52
sempronius quã leui de causa vxorẽ repudiarit.	234.235.350
senagia, aut potius synagia, quid.	682
senaculum (alibi senatulum) mulierum quis constituerit.	373
senator à cenfore quomodo notaretur.	262
senatores tyronum magistri à quo facti.	55
senatores initio creati quot.	364
senatores pauperes quomodo à quibusdam imperatoribus habiti.	374
senatores qui & à quibus fierent.	366
senatores quomodo & à quibus domum ducerentur.	374
senatores quot Romæ simul aliquando ad ferrum exhibiti.	702
senatores sub Iulio & Augusto Cæsaribus quot.	364
senatoris in theatro locus quis.	513
senatoris insignia quæ.	372
senatoris officium quod.	365
senatorum honos quantus ac despectus.	367
senatum quibus diebus haberi non licuerit.	331
senatus à Bruto quantum & à quibus ampliatus.	189
senatus in prodigiis curâdis vbi & quomodo haberetur.	598
senatus authoritas quanta.	365
senatus cogendi aut conuocandi ius penes quos tantum fuerit.	367. & seq.
senatus diuersarum gentiũ ex quot constarent personis.	364
senatus quoties per menses singulos haberetur.	378
senatusconsulta quomodo, vel supprimi, vel publicari soli- ta.	371
senatusconsulti in fœneratores ipsa verba.	17
senatusconsultum in candidatos.	278
senatuscõsultum quid, & quomodo demum ratũ fieret.	737
senectæ deæ sacellum vbi.	41.42
senem saltare quid.	508
senes à quibus apud Romanos militiæ adscripti.	56
senes vbi vulgo præcipitarentur ex altissimis rupibus in mare.	203
senio in talis quid.	291
seniorum apud Germanos respectus quis.	606
senis decrepiti figura ad quid in triumphis ferretur.	642
senones hominẽ publicè cæsum quomodo sacrificarẽt.	746
senonibus urbem inuasuris, quid miti Romæ factum.	268
senonum conuentus quàm esset aliquando immanis.	468
sententia in noxios quomodo ferretur.	217
sententiæ dicendæ ius non omnibus in senatu fuisse.	367
sententiæ in orbem ferendæ mos quis.	506
sententiam rogandi aut ferendi apud diuersos mos quis.	369
sepeliendi mos olim quis & quàm diuersus. 201. 202. & seq.	
sepelire viuos cum mortuis amicitia causa, quibus vulgare, 75.	
sepelire in vrbe, aut domi, aut iuxta templa, vbi licitum vel vetitum.	205
sepeliri in vrbibus, quæ leges quando vetuerint.	685
sepeliri quos non deceret.	687
septa quid loci esset.	149
september cui deo sacer.	307
september quibus initium anni.	305
septemmatrus.	171
septemviri epulonum qui.	274
septima cuiusque mensis dies cui olim sacra.	281
septimiana porta quæ.	395
septimij vnde dicti.	461
septimius Cæsar quantum vno digito valuerit.	446
septimontiu sacrũ seu festũ quomodo & vbi fieret.	665.666
septunx quid.	2
sepulchra aliquot insignia.	128.129
sepulchra hostium an religiosa habenda.	688
sepulchra in parentando quomodo ornarentur.	590
sepulchra operosa quæ gentes cur aspernatæ.	686
sepulchrales canes qui, & vbi olim vulgo habiti.	203
sepulchrales coronæ quæ.	473
sepulchri licet diruti sanctitatem in ipso solo manere.	689.
& seq.	
sepulchris fulmine tactis quid honoris haberetur.	687
sepulchris qui cibi quando inferrentur.	259
sepulchris singulis quot conderentur.	686
sepulchrorum genera & differentia apud Aegyptios quot ibid.	
sepulchrorum ratio quæ.	ibid.
sepulchrorum vbi maior cura quàm domorum.	578
sepulchrum dirutum Hannibali quale omen.	505
sepulchrum Romæ in foro quis primus adeptus.	685
sepultura indigni Aegyptiis qui.	687
sepultura intra urbem, vbi pro honore daretur.	ibid.
sepultura vbi extra, vbi intra vrbes fuerint.	205. & seq.
sepultura apud Aethiopes quàm fiant sumptuosa.	686
sepulturarum Græcis cura quæ.	688
serapidem Athenæ in cuius gratam quàm sacrum habue- rint.	160
serapidi quĩ sacrificetur.	167
serapidis forma quæ.	611
serapidis statua quàm mire ac fabre facta.	377
serapis à quibus cultus.	744
serapis & Isis qui quibus habiti.	619
serapis phana in Aegypto cur non nisi extra vrbes fuerint.	99
serapis quando Roma exactus.	160
serapis quomodo pingeretur.	377
sereno tonuisse, quid.	494
seres quàm vitent exteros.	361
sergiæ tribus nomen vnde.	50
sergiorum origo quæ.	27
seribus vnde proueniat sericum.	354
serici panni vsus quando primum emerferit.	ibid.
seriphij quomodo plectant fontes aut damnatos.	213
serò sapere Phryges, quid.	509
serpens quando latrarit.	218
serpens ab ancilla enixus, quid prodigij attulerit.	194
serpentem per impluuium decidisse, omen quale.	503
serpentis auguria aliquot.	ibid.
serra quis esset in vrbe locus.	588
serram qui nummis incusserint.	389
serranæ familiæ proprium quid.	22
serranæ fistula quales.	400
	seriani

Index.

ferrani vnde dicti. 22
 ferrati quorum nummi. 389
 fertorij in cohortē vnā qualis aliquando animaduersio. 132
 feruare bouem Græcis qui dicerentur. 283
 ferui adscripti qui. 355
 ferui è quibus sacris eiekti. 136. 137
 ferui iniuste vincti, quo præter solitū modo relaxarētur. 284
 ferui quàm rigide à Licurgo puniti. ibidem.
 ferui quando primum militiæ adscripti. 728. & seq.
 ferui à quo ciuitate donati. 356
 ferui quomodo à dominis plecterentur. 284
 ferui quomodo per furta liberi fierent. 363
 ferui trās mare aduekti, quo signo venū proponerētur. 275
 ferui vbi cum dominis mortuis concremarentur. 231
 feruij Tullij in quo delubro quale simulachrum. 39
 feruij Tullij natalis dies quis. 280
 feruij Tullij quàm prodigiosa conceptio. 700
 feruilia apud diuersas gentes nomina quæ. 288
 feruilia cuius adultera, & cuius mater. 599
 feruiliij vnde Romam translati. 461
 feruiliorum superstitio inaudita. 441
 feruilius cur falso tribunus plebis putatus. 9
 feruis comam alere vbi vetitum. 540
 feruis militibus quomodo Augustus vsus. 729
 feruis quæ vestes vetitæ. 540
 feruis vnum tantum fuisse nomen. 462
 feruitus leuior deditis quàm captis. 217
 feruitus vbi durissima, vbi rursus nulla. 284
 feruius Tullius cui Fortunæ ædem dicat. 37
 feruius Tullius quàm nefarie à filia sua tractatus. 107. 108
 ferum senatus quàm turbulentus. 365
 feruorum apud diuersos nomina propria quæ. 288
 feruorum dies festus quis. 280
 feruorum species quàm diuersæ. 308. 309
 feruus cur triumphanti in curru affideret. 644
 fesamis arx vbi. 668
 fesostris petulantia quanta. 643
 fesostris (aut Sefostridis) trophæa quàm impudica. 67
 sesquipes quot cubitos faciat. 161
 sestertia modij quot. 162
 sestertiorum genera quàm diuisa. 439
 sestertium Romanum. 440
 sestertius quot drachmis aut assibus aut libris constet. 438
 setæ hostiarum quæ primum iniicerentur igni. 408
 seu, cuiusmodi sit dictio. 96
 seueri Cæsaris quæ erga Christum & Abraham religio. 685
 seueri Imperatoris quanta laboris patientia. 58
 seueri Septimij tessera quæ. 325
 Sexagenarij an militiæ adscribendi. 56
 Sexagenarij senatoris priuilegium Romæ quod. 367
 Sexagenariis ducere vxores, vnde vetitum, vnde ve permis-
 sum. 429
 sexatrus. 171. 280
 sexcenta millia modiorum frumenti quotidie Xerxis exer-
 citui vix suffecisse. 741
 sexcentorum hominum capita quis aliquando vouerit. 299
 sexcentos aliquando equites ad ferrum exhibitos fuisse. 702
 sexta Februarij qualis. 423
 sextans quid. 1
 sextarius. 163. 164
 sextarij Italici vnciæ quot. 163
 sextarios quot congius haberet. ibid.
 sextarius Arabicus quid. ibid.
 sexti prænomen vnde. 461
 sexticeps mons Romæ quis. 673
 sextracula quorum vestis. 530
 sextilis cui Deo dicatus. 307
 sextricium quid dictum. 215
 sextula quot pedum sit. 162
 sexuiri quando creati. 273
 sexuum diuersorum balnea diuersa. 427
 seyx Fortunæ templum. 39

Si, aliàs Sy, baritanæ aquæ potus quales faciat capillos. 545
 sibartum erga Herculem cultus quis. 138
 sibylla quis aliquando cognominatus. 7
 sibyllæ arcana euulgare, quàm acriter olim vetitum. 269
 sibyllæ imaginem qui nummis suis incuderent. 389
 sibyllæ libri quando combusti. 270
 sibyllarum aliquot nomina & patria quæ. ibid. & seq.
 sibyllarum nomen quot sibi præcipue vendicent. ibi. & seq.
 sibyllina carmina quis quàm studiose conquiri iussit. 270
 sicæ quibus peculiare. 720
 siciliam quis à scenore liberarit. 19
 siciliquus quot scrupulis constet. 162
 sicinij in Crassum scomma. 509
 sicinius Dentatus quot vltra omnes donis honestatus. 417
 sicis duabus qui quomodo munirentur. 720
 sicli sexaginta quot obolos pariant. 438. & seq.
 siculæ mensæ quæ. 570
 siculi quando & quomodo Cereri ac Proserpinæ sacra fa-
 cerent. 710
 siculorum Deus quis. 623
 siculorum natura quæ. 382
 siculorum Reges quibus cætibus ad somnū inuitentur. 323
 siculorum Regum diadema. 83
 sidera à quibus vt dij culta. 744
 sigillaria quid. 212
 siginni, aliàs Syginni, qui & vbi. 181
 sigismundi Fulginatis laus. 601
 signa aliquot quibus diuersi Reges in annulis vsi fuere.
 159
 signa militaria hostium deuictorum quomodo in trium-
 phis ferrentur. 639
 signa militaria seu vexilla vbi in pace reconderebantur. 94
 signa quot & quàm diuersa Romani militiæ vsurparent.
 318. 319
 signis quæ diuersis diuersæ nationes in bellis vsæ. 319. & seq.
 signo aquilæ qui ante Romanos vsi. ibid.
 signorū militariū ante præliū, & in prælio locus quis. 319
 silenij in quibus festis repræsentarentur. 706
 silentij Deus quis. 160
 silentij indicendi signum quū militiæ fieret. 321
 silentium quantum haberi oporteret arcanorū senatus. 372
 silentium quorum esset olim rudimentum primum. 181
 silicernium quid. 234
 siliquæ quot drachmam faciant. 163
 siliquæ quot obolum faciant. 439
 silones vnde dicti. 23
 silus quid significet. ibid.
 simi nasi indicium. ibid.
 simi qui & vnde dicti. ibid.
 simia senex non facile capitur, quid. 508
 simia vbi pro dea culta. 167
 simiæ in cuius deæ templo solemnibus diebus saltarent. 314
 simois à quibus aliquando epotus. 743
 simonides quis ac cuias. 635
 simonidis felicitas quanta. 636
 simonidis inuentum quod. 193
 simplaris decuria quot constet. 682
 simulachra apud ethnicos quàm variè fierent. 377. & seq.
 simulacris cur hastæ affingantur. 743
 sinciput expilare, quibus venustum videretur. 536
 sinciput qui olim raderent, non occiput. 540
 sindonibus qui quomodo pro chartis vsi. 193
 sine patre quem esse, quomodo duabus tantum literis in-
 nueretur. 461
 sine puluere vincere, quid. 508
 singultus quo putarentur leuari. 447
 sinistra ex vulturibus omina qualia. 497
 sinistra adsidere, Cyro quid. 158
 sinistram attigisse, quid. ibid.
 sinistra capitis partē qui tantū raderent, non dextram. 542
 sinistrum cornu in præliis qui dextro præferrent. 543
 sino cum negatione, quid significet. 19

Index.

finoris quid.	474	foricis occentus quid impediret.	551
finorix quàm vafre ab ea cuius virum occiderat, vltus.	100	sororum incestus apud quas gentes licitus.	69
siphax quando & à quo victus.	38	sortes conuiuales Heliogabali quales.	569
siphismus quid.	182	sortes diuinatoriæ vbi & à quo primùm sitæ.	42
siphones quid.	581	fortiendi de ordine dicendi per literas mores qui.	369
firpeæ effigies à quibus & cur & quando in Tibrim dei-		fortiendi inter athletas de collega & loco mos quis.	471
cerentur.	279	fortitio de loco vbi fieret.	344
firpus pro sceptro à quo vsus.	83	fortitio tribunorum in iure dicundo quomodo fieret.	454
fisachthia lex quæ.	19	fospitæ Iunonis ædes vbi.	633
fistro qui in bellis vterentur.	321	fossidis versutia quæ, & quî deprehensa ac plexa.	199
fistrum quid sit.	650	foter vnde quis dictus.	123
fisymbrio vbi sponsæ coronentur.	101	Spado.	120
fitones vbi, & eorum dominium quale.	434	spartæ factiones quot & quæ.	327
fitula quid.	329	spartanæ tribus præcipuæ quæ.	51
fituli qui dicti.	461	spartanarum virginum exercitium.	181
σκιμαλίον seu σκιμαλίον quid.	445	spartani extrane urbem an intra, cœmeteria habuerint.	206
Smerdis quid à fratre perpeffus.	310	spartani Reges mortui quomodo lugerentur.	224
smilacis heredæ contemptus quis.	403	spartanis singulis singulas tantum licuisse habere vxores.	
Societatis intimæ mira quædam iura.	74. & seq.	70	
socios Romani quos putarent.	434. 435	spartanorum de classis præfecto institutum quod.	5
socratem iurare soliti qui.	480	spartanorum perfidia quanta.	484
socrates per quid iuraret.	479	spartanorum quanta ad Thermopylas victoria.	741
socrates quàm abstinens esset, & paruo contentus.	248	spartanorum Regum potestas quæ.	433
socrates quora Februarij natus.	423	spartanorum vestes militares cuius fuerint coloris.	57
socrates quid precandum docuerit.	407	sparus quibus proprius.	720
socrates quo se oblectare solitus ludo.	292	spatæ Galatarum quales.	ibid.
socrates vxorem suam amico aliquandiu mutuatus.	72	species aliquot luxus.	249
socratis vestitus, & vxores vno eodémque tempore quot.	70. 538	spectaculis & vestales, licet religiosas, interfuisse.	490
socrum genero nequaquam apud Romanos copulari li-		spectaculis quàm dediti Romani.	513. & deinde.
cuisse.	69	spectaculorum primitiæ quî & vnde inciperent.	513
sodalitates Ideæ matris quando inuentæ.	75	spectare, aut cœlum, aut terram quæ hostiæ deberent.	408
sodalitarum variarum inuentio.	ibid.	spectri apparitio.	118
sogdianorum regia quæ.	220	spectrorum exempla aliquot.	419. 420
sol à quibus olim maxime veneratus.	743	spei templa Romæ quot & vbi.	98
sol & luna qui habiti.	619	speuticius quid.	556
sol quomodo pingeretur.	377	sphæræ ludus quis.	294
sol quorum signum militare.	319	sphæristerium quid sit.	267
solaria quomodo distinguerentur.	427	sphæromachia quid.	294
solaris annus quis.	304	sphinctæ quid.	419
solduni, aliàs soldurij, apud Gallos qui.	74	sphingis imago quibus fuerit militare signum.	319
soleæ purpureæ quarum calcei.	533	spicas ex segete carpere quis militibus interdixerit.	697
soleæ quid.	ibid.	spicea corona alba quorum insigne.	74
solennia sacra.	590. 591	spiculis breuibibus qui pugnent.	733
foli quod animal sacrum.	254	spiræ vnde fiant.	556
solibus duobus visis, quid solitum fieri.	591	spirituum illusiones non esse omnino fabulosas.	419. & seq.
solidus integer quis.	439	spitama quid sit.	161
solis ac Spei templa vbi.	147. 148	spitamæi quales construerent domos.	579
solis quàm sint diuersæ apud diuersos effigies.	377	splen quibus deficiat.	164
solis templum Persis quod.	167	splene laborantibus quis Rex olim mederetur.	258
solitaurilia quæ, & quomodo fierent.	594	splenem pecoribus alicubi esse, alicubi non esse.	584
solon à quibus in exilium actus.	283	spleni quæ vis tribuatur.	585
solon tur parricidis pœnam nullam statuerit.	216	spodij Apollinis ara quàm mira.	607
solon quomodo mensus sit annum.	304	spolia opima à quibus relata.	42. 43
solonis aduersus adulteria remedium quale.	317	spolia quî voueri solita & exolui.	299. 300
solonis aliquot leges.	73. 162. 252. 318. 351. 360	spoliis hostilibus quomodo vel templa vel priuatæ ædes	
solutioni quot dies præstituerentur.	662	ornarentur.	576
somatophylaces Græcis qui.	723	σπονδοφύλας qui dicti.	456
somnia plerumque vana quæ.	310	sponsa vbi veste virili vtatur.	105
somnia quomodo & in quibus templis ad diuinandum ca-		sponsa vnde dicta.	104
ptarentur.	608	sponsæ apud Indos quanti mercentur.	351. & seq.
somnia quomodo purgarentur.	597	sponsalium etymologia.	99
somniis ad sepulchra qui diuinare solerent.	502	sponsalium dirimendorum ipsissima verba quæ.	351
somniorum aliquot verorum descriptio.	32	sponsam lugeri à viro, quis nefas arbitratus	239
somniorum ratio quæ.	309. 310	sponsi caput quî Athenis ornaretur.	104
somno vbi immolaretur.	608	sponsiones à diis quibusdam quales & cur exactæ.	626
somnum fugantia & conciliantia vîna, quæ.	610	sponsus ac sponsa omnis cur & quando non suis appella-	
fontes in Æthiopia quàm præter morem vulgarem puni-		rentur nominibus.	99
rentur.	212	sportula salutantium quæ.	573
sophocles per quid iurare.	479	spurij qui dicantur.	461
sophocles quem poetam quo in certamine vicerit.	707	Squamosi tantum pisces quibus cœnis, & cur inferrentur.	
foricis occentus quem deponere dictaturam coegerit.	503	234.	
		Stabilinus quis deus.	748
		stadium	

Index.

stadium quid.	161.293	stygis in Arcadia qualis aqua.	483
stagnis qui mortuos vt sepulchro immittant.	204	Sua qualiacūq; sint proferre honestius esse quā aliena.	708
standōne an sedendo sententiæ dicerentur.	370.371	sua cuique deo ac deæ sacrificia & victimæ.	250
stanneos nummos qui percusserint.	388	suadela quibus potissimum præflet.	105
stantes prandere coacti milites qui.	37	sualis tribus quæ.	51
stantes qui epulentur.	560	suauitatio vxoris coram filia quem senatu mouerit.	179
stasimon quid.	413	sub corona & de lapide empti qui.	275
stata sacrificia quæ.	590	sub hasta publica vendere quid.	276
statano qui immolarent.	178	sub pileo vendendi mancipia ius quod.	ibid.
statanus quis deus.	748	sub tecto qui nunquam religionis ergo degerent.	398
statarij qui.	724	subcollari honoris causa soliti qui.	83
stater quid seu quantum.	163	subditi pontifici qui.	113
stateris aurei & argentei valor.	440	subitariae legiones quæ.	326
stathmus quot parasangas contineat.	162	sublicij pontis cura cui olim Romæ incumberet.	111
statiij Romæ qui ferè dicti.	288	subscriptores qui essent.	215
statio tribunorum in castris vbinam esse soleret.	696	subsellia equitibus & senatoribus in theatris discreta à ple-	
stationum castrensiū diuersa nomina quæ.	34	be quot.	515
statiuæ feriæ quæ.	465	subselliorum in theatris ornatus qualis.	ibid.
statijs poeta quibus in ludis aut vicerit aut victus fuerit.		substitutio pontificis qui fieret.	113
707		subucula qualis vestis.	523
statoris Iouis templum vbi.	670	subulcis omnibus vbi templa ingredi vetitum.	399
statuaria celebres qui.	384	suburrana tribus quando & à quo instituta.	48.49
statuarum diuersis in locis multitudo olim quanta.	378	succedendi ius inter matrē & filiā quæ lex nō admittat.	665
statuta aliquot de vestitu.	538.& seq.	successio regni apud Æthiopes quā insolita.	661
statuta Augusti theatralia quæ.	517.& seq.	successus magnos ex magna calamitate qui olim adepti.	197
statumen quid.	119	succussianus ager cui vico nomen dederit.	148
stella marina vulpino sanguine illita ad quid magi vsi.	104	sudorem militarem quā probavit Cyrus.	58
stellatina tribus quando in urbem recepta.	49	sues quibus vel accepti vel inuisi.	253
stephanophori Græcis qui.	680	suetonij locus discussus.	1.2
stephephori qui.	519	sueui quomodo capillum gerant.	542.543
sternutamenta quid augurij faciant.	183	sufes vel suffes Carthaginensibus quis.	208.432
stefichorius in taxillis quid.	291	suffecti tribuni qui.	695
stefichoro infanti quæ auis quale tulerit augurium.	498	suffibulum qualis & quarum vestis.	489
stichus quale seu quorum olim Romæ nomen.	288	suffimine quo populus olim creditus purgari.	596
stigmata sceminiis cur inurerentur à viris.	138	sufficio quid expiationis esset.	233
stillicidiorum lex quæ.	657	suffocare victimam qui cur soliti.	408
stipem cogere quibus per quos dies liceret.	700	suffragandi ius quibus tantum senatoribus esset.	367
stipendia militum olim quæ seu quanta.	731	suffragandi rationes quā diuersæ.	329
stipendia puerorū magistris publicè à quibus tributa.	181	suffragatoribus cur aliquando nummi decreti.	332
stipendiariæ in Hispania ciuitates quot.	359	suffragia alia atque alia diuersis comitiis lata quomodo	
stipendium in dies singulos initio quantum ac deinceps		ponderarentur.	330
quā & quoties variatum.	731	suffragia ferendi mos quis.	369
stipendium quæ gentes non darent, sed prædam tantum		suffragia in iudicio æqualia pro reo facere.	216
militibus concederent.	732	suffragia plebis vbi potissimum valuerint, & vbi contrā di-	
stipendium quando primum Romanis militibus dari cœ-		uitum.	329.& seq.
ptum.	731	suffragia quomodo ferrentur.	329
stipes olim quales.	439	suffragij ius longe aliud fuisse atque ius ciuitatis.	357
stipis in populum spargendæ mos olim quis.	173	suibus qui semper abstinerent.	253
stipite perforari à summo ad imum vbi olim proximorum		suillorum familia vnde sic dicta.	22
pœna.	216	suillum pecus primum omnium sacrificiis adhibitum.	253
stipite qui hostias mactarent.	409	sulphur cur lustrationibus adhiberi solitum.	595
stoa quid.	303	sulphuris in sacris vsus quis.	642
stoici vbi philosopharentur.	ibid.	sulpitij seruus ob proditum dominū quomodo plexus.	286
stola longa quarum vestis.	535	sulpitij tribunipl. lex quæ & quomodo ab ipso violata sit.	18
stolones qui dicti.	21	sulpitius flamen qua de causa sacerdotio priuatus.	677
strabones vnde quidam cognominati.	ibid.	sulpitius quā leui de causa vxorem repudiavit.	350
stragula quid sit.	281	sumanus quis & quæ illi tonitrua tradita.	494
stratageis quæ regio diuisa.	187	summenium (rectius summcenium) quid.	419
stratonis discipulus quis rex fuerit.	7	sumptuariæ leges quando sint abrogatæ.	249
streniæ sacellum vbi.	149	supellex quid & eius nomine quæ res contineantur.	53
strictis vestibus vti Germanis quid signet.	546	superbo Tarquinio quid ominis vultures attulerint.	496
strigosiorem equum habentis multa.	131	supercilia cui deæ sacra.	154
strobilus quid.	282	superciliorum indicia.	ibid.
strophium quid vestis fuerit.	532	superorum ara quomodo fieret.	401
struppi quid.	592	superorum hostiæ quales.	ibid.
struthiocameli pennis qui quomodo militiæ vsi.	59	superstites quomodo vna litera notarentur & qua.	212
studia puerorum olim qualia.	181	superstitiones variæ & impiæ inter ethnicos olim quæ.	
studia quæ quibus post conuiuium pecularia.	568.& seq.	743.& seq.	
studium siue infania quorundam erga equos quantum.	688	superuaganeæ aues quæ.	496
stulti vbi diiudicarent olim sententias sapientum.	370	supina cur quis corpora humari voluerit.	686
stuprator Vestalium quomodo puniretur.	490	supparo quæ naues pro insigni soleant vti.	324
stygia Proserpina quæ.	632	supplicationes apud Græcos quomodo fierent.	593

Index.

supplicationes ob futes causas decretæ cui & quæ.	593	ragus quàm celebre cuius regionis flumen.	314
supplicationes quando cur quomodo fierent.	592	talcheorum in elocandis filiabus consuetudo.	71
supplicia noxiorum apud diuerfos quàm diuerfa.	213	talentorum genera quàm diuerfa.	440
supplicia vnde seu quare dicta.	215	talentum Atticum quot constet sestertiis.	ibid.
supplicio afficiendi in Ægypto quomodo paulò ante mor-	212	talentum quot aureis constet.	440.441
tem tractarentur.		tali aurei quorum ludus.	295
supplicum gestus apud diuerfos quàm diuerfi.	223.224	talio qua in re liceat.	665
supremum Salue & Vale quando olim diceretur.	233	talionis lex quàm rigida.	664
surarum cognomen vnde.	24	talis quomodo ludi solitum.	290
suras cur Romani inermes in præliis seruarent.	724	talparum fibræ quales.	585
susa quorum ærarium ac regia.	95.219	tamphilana cuius domus Romæ dicta.	674
sutor vltra crepidas quid.	580	tanacra cuius regionis vrbs.	606
sutrinis quod esset ius ciuitatis.	358	tanaquilis quanta castitas.	99.462
sutrinorum dea quæ.	626	tanaquilis reginæ solertia.	395
Sybaris quorum olim regia.	219	tangere flamines quæ vetarentur.	679
sybaritarum in conuiujs illecebræ quæ.	568	tantali aqua quàm sit Indis religiosa.	457
sycophanta nomen quàm probrosum.	445	tantum & quantum quomodo vsurpentur.	652
syginnorum virgines quomodo nuptum locentur.	72	tapyras mutuare quando volunt vxores.	72.73
sylla qua aliquando vsus tessera.	325	tarantati qui.	145
sylla quam legem à se latam ipse infregerit.	356	tarantula quid.	ibid.
sylla quibus & dederit pro libito & ademerit ciuitatem		taras cuius filius & quorum nummis incussus.	389
Rom.	356	tarantina moneta qualis.	ibid.
sylla quid suæ felicitati deesse conquestus.	667	terentinorum præsul & summus patronus quis.	268
sylla quid Sulpitij seruo fecerit.	286	tarentū quis locus in vrbe Roma fuerit & vnde dictus.	587
sylla quomodo dictaturam arripuerit.	436	tarentum quorum philosophorum mater.	88
sylla quot creauit senatores.	364	tarpeia rupes cuiusmodi torturæ aut pœnæ locus.	213.214
syllabam etiam legis transgredi vbi capitale.	214	tarpeius mons vnde dictus.	666
syllæ de Archelao trophæum quale.	66	tarquinij Prisci sceptrum.	84
syllæ in annulo signum quod.	159	tarquinij quæ cuius olim regionis ciuitas.	313
syllæ quid primo Romæ factum.	201	tarquinij Superbi callidum & tyrannicum factum.	199
syllæ serpens quid portenderit.	503	tarquinio Prisco quod ex aquila auguriū captum.	496.497
syllarum appellatio vnde.	31	tarquinio superbo quid prodigij obuenerit antequam exu-	
syllæ in mari rubro.	478	laret.	268
syllano quibus pro animalibus vota fierent & quæ.	300	tarquiniolorum ager quid Romæ postea factus.	301
syllano quid immolaretur.	255	tauri quos cum regibus viuos sepeliant.	75
syllanus quis & quàm noxius deus.	178	tauri vnde quidam cognominati.	22
sylluij qui reges dicti.	5	taurij ludi qui & cur sic vel dicti vel instituti.	700
συλλογισμοι qui dicti.	74	taurina porta vnde dicta.	392
syndones quomodo mortuos sepeliant.	205	taurum qui cui immolent.	255
syngrapha quid.	192	taurus cui deæ facer.	ibid.
syn h. sibus qui quando vterentur.	544	taurus cui propriè dicatus.	257
syracusanæ deliciæ quæ.	570	taxila quorum regia.	219
syracusani in quorum fuerint clientela.	575	taxiles qui reges vocati.	6
syracusani natura quales.	382	taxillorum ludus qualis.	391
syracusanis Hercules quàm charus & cultus.	138	taxillorum impudentia impudica in virgines egentes.	71
syri natura quales.	380	taxillorum in condendis cadaueribus humanis quàm im-	
syri quàm impense coluerint fortunam.	42	pius mos.	202
syrra quorum vestis.	531.532	Tegeatum de Lacedæmoniis quanta & quàm insperata ri-	
syrræa quid.	473	ctoria.	345
syrrorum à quoto anno masculi, à quoto fœminæ tributum		tegeatum superbia quanta.	343
darent.	362	telia Græcis quid.	561.562
syrrorum deus quis.	623	telluris inuocandæ mos quis.	300
syssitia quid.	561	telluris templum vbi.	148
T		tellus à quibus coleretur.	743
T Litera quem aliquando numerum significarit.	45	temenitida cuius oppidi porta.	396
T litera quid tribuniplex vellent.	9	temperantiæ summæ exempla.	569.570
T seu A per se posita quid in sententijs ferendis signarint.	212	tempestati quid solitum immolari.	255
Tabellæ in triumphis quales præferrentur.	639	templa auguribus dicta quæ.	492
tabellaria lex quæ.	329	templa augurum quæ.	548
tabellarij publici à quo qua de causa instituti.	363	templa clarissima olim quæ.	603. & seq.
tabellariorum nomina diuerfa.	80	templa etiam in castris apud ethnicos fieri solita.	36
tabellarum cerearum vsus olim quis esset.	192.193	templa publica esse debere.	684
tabellis sententiam qui ferrent.	213	templa sine tecto quibus olim dijs fierent.	166.167
tabernaculorum castrensium materia olim quæ.	35	templa vbi nulla.	40
tabulæ publicæ in cuius dei templo Romæ seruarentur.	94	templum ab vno eodémque bis inuentu impossibile cuius	
tabularum duodecim seueritas in filios quanta.	654. & seq.	& vbi.	614
racita senatusconsulta quæ.	371	tempora conuocandi senatus quæ.	368
raciti Cæsaris edictū pro dominis contra seruos quod.	286	tempora Græci vnde numerent.	470
raciturnitas in sacris quàm necessaria.	398	tempora prandendi & cenandi olim quæ.	566
racitus Cæsar cui mensi suum indiderit nomen.	308	tempora sacrificijs maxime idonea quæ.	406
tanarij quem deum præcipue coluerint.	624	temporales horæ quæ.	426
		teneatica cuius vrbs porta.	396

Index!

tenediae mulieres quàm olim pulchritudine nobiles. 475
 tenediorum deus quis. 625
 tenediorum in Achillem odium quantum. 138
 tenediorum in adulteros lex quàm seuera. 317
 tenes deus quis. 625
 tenis templum quibus adire nefas. 648
 tepocon quid Græci vocent. 194
 ter Olympia vincentis quantus olim fuerit honor. 472
 ter sex in iactû taxillorum quanta victoria. 291
 ter solum in vita lauare vbi statutum. 428
 terentij locus quidam elucidatus. 17
 terentina tribus incertæ originis. 50
 terminalia festa quæ. 167
 termini sacrum quale & templum. 166. 167
 termini templum vbi. 666
 terræmotui quis deus præsit ignorari. 598. 599
 terræmotum Romæ nullum nisi mali alicuius prænuntium
 fuisse. 598
 terræmotus quomodo expiarentur. ibid.
 terræ quale votum vouerit aliquando Artaxerxes. 298
 terræ quomodo sacrificetur. 168. 169
 terræ simulacrum quale. 377. 392
 tesqua quorum locorum nomen. 548
 tessera alia atque alia significatio. 321. & seq.
 tessera frumentariæ à quo in populum sparsa. 174
 tessera lusoriæ quales. 290
 tessera militaris quale quid sit, & quàm diuersè dari soleat,
 325
 tesseram in castris vnde alij & alij peterent. 696
 testiculis aliquando suspensus qua de causa quis. 318
 testamenta quibus custodienda tradi Romæ solita. 488
 testamentaria ex duodecim tabulis lex quàm æqua. 660
 testamentorum genera quot. 331
 testamentum militare quomodo fieri solitum. 331
 testandi de bonis ratio apud Germanos nulla. 660
 testantium vetus mos. 2
 testatoribus qua lege nimium permissum. 665
 testatori quid quæ leges vel concedant vel negent. 691. 692
 testatori Solonis lege quid permissum. 660
 testudines qui vt deos honorarint. 744
 testudinibus qui vulgò victitent vt pane. 246
 testudinum in laminas sectarum mensis quis primus Romæ
 vsus. 553
 testudinum putaminibus quæ sensim vestiri cœpta. ibid.
 testudinum testis qui domos construant. 579
 testudo quorum nummis incussa. 589
 tetracina quorum nummus. ibid.
 tetracomus quid. 182
 tetragonus lapis quorum deus. 377
 tetrapolitani conuentus oppida quæ. 313
 tetrarchiis quæ regio diuisa. 187
 tetricorum domus vbi. 521
 tetricus à quo victus. 65
 tetrici qualibus vtantur in bello cristis. 69
 Thala & Capsa quid Iugurthæ fuerint. 96
 thalassio quid sit. 104
 thalassius quis fuerit. ibid.
 thales astrologus quis cuiusue fuerit. 635
 thales quomodo annum distinxerit. 304
 thales quomodo mortuos sepeliri iusserit. 202
 thales vbi sepulchrum habere voluerit. 129
 thaletis cauillatio seu tergiuersatio de non ducenda vxore,
 348
 thargelion mensis qualis. 423
 thasiorum vina quàm miræ & diuersæ naturæ. 610
 theatra quibus rebus quàm profuse ornarentur. 516
 theatrales ludj quales & à quibus ederentur. 704
 theatralium origo. 705
 thearris qui arcerentur. 517
 theatrorum quanta cura apud Romanos & profusio. 513.
 & seq.
 theatrorum Romæ olim quanta multitudo ac celebritas

443. & seq.
 thebani quo vterentur aliquando signo militari. 319
 thebarum aer qualis. 379
 thebarum diuersitas quæ. 608. 609
 thebis Bœotiis dij patrij qui. 624
 their Ægyptiis quid. 305
 themistocles à Spartanis quali corona donatus. 418
 themistocles ex qua fuerit Atheniensium tribu. 51
 themistocli quàm leui de causa quidam prælati. 183
 themistocli victoriam de Xerxe quæ auis præsignarit. 499
 themistoclis dexteritas in vitanda contentione. 343
 themistoclis exilium. 283
 themistoclis sepulchrum vbi & quàm insigne. 128
 themites quis deus. 628
 thesmothera. 144
 thensa quale quid. 196
 theodori cuiusdam inaudita constantia. 88
 theodori Cyrenæi superstitio & impietas quanta. 745
 theodoricus Gothus quo maxime tempore placidus esse
 solebat. 292
 theodorus Gaza quid aliquando monstri in Peloponneso
 viderit. 238
 theodosius Imperator qualia aliquando fecerit vota. 296.
 & seq.
 theophanes quis ac quantus orator. 635
 theophrasti laus & sèrètia de remedio viperini morsus. 145
 theophrasto fructus diuitiarum maximus quis. 710. 711
 theopompus à quo in quo sacrificio mactatus. 746
 theopompus historicus cuius. 635
 theopompus quo in certamine palmam tulerit. 708
 theoxenion quid. 473
 therani quos defunctos lugeant aut non lugeant. 235
 theratiæ Vestali quid à populo datum. 487. 488
 thermæ olim Romæ quàm multæ ac sumptuosæ. 427
 thermarum cura penes quos fuerit. 335
 thermopylæ quorum vel clade vel victoria illustres. 741
 theryclia quid. 243
 thesauri diuersorum regum vbi reconditi. 95. 96
 thesauri publici diuersarum nationum vbi olim tutò habi-
 ti. ibid.
 thesaurus quid apud Messenios loci fuerit. 214
 thesei sepulchrum quod habuerit priuilegium. 287
 thesei tonsura quæ. 522
 theseus quid Atheniensibus boni contulerit. 6
 thesmophora quid sonet. 478. 479
 thesmotheræ quales Athenis fuerint. 276
 thespensium ordines quot. 520
 thespensium præcipuus deus quis. 625
 thesprotius ager vbi sit. 89
 thessala fides quid. 484
 thessali in quot factiones diuisi. 326
 thessali qua potissimum re præstent. 384
 thessalorum regum cognomen. 6
 thetes qui dicti. 289
 thetidis pedes qui. 154
 theutates quis quibus deus. 632. 746
 theutones pro conis quo militiæ vsi. 59
 theutus quorum deus. 315
 thyas cuius nomen. 116
 thiatas qui quibus sit mensis. 307
 timoleon Syracusanus quis. 372
 thoraces equorum apud Romanos olim quales. 724
 thorax regis Amasis linteus quàm fuerit mirus. 724
 thraces quomodo mortuos efferrent. 224
 thracia in quot prouincias à Romanis partita. 187
 thracum deus quis. 623
 thracum in congaudendo mortuis & congemendo recens
 natis consuetudo quæ. 174
 thracum in Orpheum amor quantus. 138
 thracum militaris color quis. 56
 thracum sapientes quàm mirè mori & sepeliri soliti. 204
 thrasybuli Milecij vafrum ac tyrannicum consilium. 198
 Z Z Z 3 thucy

Index.

thucydides cuius fuerit progeniei.	51	donarint.	360
thurij cui vento vota persoluerint.	297	ns mē quid.	399
thuriarum tribus quot.	31	titan qui dies cui dictus.	423
thus qui tributi nomine darent.	440	titan quis quibus sit deus.	628
thusci vici appellatio vnde.	146	titia aues quæ.	75
thuscorum ciuitates excellentiores quæ & quot.	313	titienſis tribus quo alio nomine & vnde dicta.	48
thuscorum origo quæ & etymologia.	312	titij sodales vnde dicti.	75
tusculanus quis de ſua ipſius patria vrbe triumpharit.	638	titthenidia Perſis quid.	562
thya cuiusmodi feſtum.	614	tituli vnde dicti.	461
thybis quis quibus ſit menſis.	307	titus vnde dictum.	ibid.
thymele quid.	239	tityri in quibus ludis repræſentarentur.	706
thymelici qui.	ibid.	tityrus vnde genitus.	139
thymocrefia Gallis quid.	723	Toga Gabina quæ fuerit.	44
thymuchi Maſilienſibus qui.	364.465	toga qualis ſeu quorum fuerit veſtis.	524
thynnos diis immolari.	256	toga quando ſumeretur ab adoleſcentibus.	523
thyolci Græcis qui.	312	togarum diuerſitas quanta.	524. & ſeq.
thyra quid.	581	togati ſerui Heliogabalo qui.	367
Tiara quale regum diadema.	82	togis qui vterentur ſoli.	524.525
tibareni qui & vbi.	174	tolgus cuius regia.	220
tiberij imperatoris lex de ſœnore tollendo.	18	tomyris quanta ſtrage Cyrum & Perſas occiderit.	741
tiberij præceptor quis.	180	toparchiis quæ regio diuiſa.	187
tiberij ſtatue vbi pro aſylo fuerint.	287	topiarij qui & vnde dicti.	308
tiberius quàm ne per ſe iuraretur reſtiterit.	482	tonando quid ridiculi Thraces facere ſolerent.	494
tiberius Cæſar quàm oderit Græciſmum.	373	tondendi capilli mos quando introductus.	540
tiberius Cæſar quàm reſugerit alicui menſi ſuum indere nomen.	308	tondendi in luctu mos quibus ſit.	ibid.
tiberius Gracchus vnde & quomodo occiſus.	52	tonderi vbi & mulieribus & viris peculiare.	543
tiberius quàm gratos habuerit delatores.	430	tronitrua diurna cui deo attribuerentur.	494
tiberius quàm legi cauillationem intulerit.	286	tonitrua quæ quid portendant.	ibid.
tiberius quibus aſylis ius abrogatum reſtituerit.	288	tonitrus vim auertere quomodo Græci ſolerent.	ibid.
tiberius quid contra luxum tentarit & tamen omiſerit.	249	tormenta inaudita noxiarum Romæ quando inoleuerint & qualia.	216
tibia in quorum funere uſurpari ſolita.	226	tormetorum in morti deſtinatos horribilia aliquot exempla.	ibid.
tibia Phrygia quàm variū edere ſoleat ſonum.	322	torquati cognomen vnde.	25
tibiæ ſacrorum vnde fierent.	400	torquibus quibus Romani, quibus exteri donarentur.	416
tibiarum genera quàm diuerſa & qui illis militiæ vti ſoleant.	321.460	tortus aut vinctus an vnquam ciuitatem adipiſceretur.	357
tibicines militiæ quando canerent.	321	tot quis Ægyptiis ſit menſis.	307
tibicines quomodo aliquando Roma expulſi & eò reducti.	278.279	Trabea quàm fuerit diuerſa.	528
tibicines quomodo viperarum morſibus medeantur.	145	trabea quorum veſtis.	210
tibicinum feſtus dies quis & quàm ridicule tranſigi ſolitus.	278.279	trabs in monte cum lapidibus concreta vbi.	478
tibiis in bello uſi qui.	321	traduces quid.	119
tibiis quàm parce & quando tantum Indi vterentur.	ibid.	tragelinus cuius apud quos ſit menſis nomen.	307
tibiis qui præſtent.	384	tragica ſcena quomodo fieret.	514
tibiis ſolis qui quando vterentur.	694	tragædi præmiū quod.	707
tibilineus deus quis.	613	tragædiam primus quis dedit.	ibid.
tibure fuiſſe ætarium populi Romani & cur.	95	tragædorum certamen vbi.	ibidem.
tiburtes quo iure ciuitatem adepti.	358	tragædorum inſigne quod.	698
tigranes quomodo ſuum diadema ante pedes Pompeij proiecerit.	82	traiani apophthegma.	438
tigranes quorum regum cognomentum.	6	traiani modeſtia, laus & prudentia.	152
tigranes quot fuerint.	ibid.	traiani pietas quanta.	181
tigranis inſolentia quanta.	643	traianus ex Hiſpano imperator.	360
tigribus in triumpho quis veſtus.	ibid.	traianus qua in domo manibus Alexandri Magni parentari.	590
tigrides in triumpho quis tulerit.	640	traianus quas regiones in prouincias redegerit.	188
tilia frondibus qui ominentur.	502	tralliani quàm leuem in homicidas quosdam pœnam ſta-	213
τίλλειν φάλαγγιν quid.	507	tuerint.	ibid.
timere à ſomno quid portendat.	310	trallienſium ſacerdotum honor quantus.	117
timoleontis dies natalis quibus & feſta & fauſta.	423	transfuge quomodo tractarentur, aut in acie locaretur.	345
timolus ſeu Tmolus quos & quales ex ſe fœres emittat.	314	transfugarum pœna.	132
timonium quid Alexandria dictum.	220	transitorium forum quod.	127
timor deus quis.	41	τράμλας quæ Græcis loca dicta.	276
timoris ſacellum qui vbi cur erexerint.	739	trapezæ quid.	54
timoris templum cur extra vrbes fuerint.	41	trapezophoræ quid.	ibid.
timothei tibicinis in docendo mos quis.	177	trapezuntius quid monſtri in mari viderit.	238
timotheus ex fortunato quàm inſornatus.	40.41	traspodicei qui dicti.	52
timotheus quo cantu Alexandrum veluti furentem ad arma concitare ſolebat.	322	trauſorum mos in condolendo natis & conſolando mortuis.	174
tinnitu aurium quid præſentiat.	158	trebatius quàm fuerit doctus & excellens vir.	738
tintinnabula & tympana militiæ qui uſurpent.	319	trecentos ex ordine equeſtri iudices ſenatoribus quis adie-	453
tyrtæum poetam cur Spartani alioqui inhospitales ciuitate		cerit quis rurfum ademerit.	704
		trecentos leones quis aliquando publicè exhibuerit.	376
		trenalis Mineruæ ſimulacrum quale.	tres

Index.

tres liberos habentis priuilegium quod.	349	trietris quid.	305
tresviri inter sacerdotes adsciti qui.	274	trigemina dea quæ.	730.631
treuiri quali cantu, seu ululatu prælium ineant.	342	trigemina porta vnde dicta.	394
treuiri quali cantu, seu ululatu prælium ineant.	380	trigillia porta quæ.	395
triarij qui.	11.720	triginta aliquando dies continuos ludis tantum impenfos fuisse.	705
triarij quos sequantur & quales fuerint.	342.343	triginta annorum castitas quibus virginibus præscripta sit.	488
trialis cuius vrbis porta.	396	triginta dies ad quid olim militi præstituerentur.	326
triarius.	171.280	triginta iudices Ægyptiis quomodo creati soliti.	276
triballi quomodo copias suas diuidere soleant.	343	trigon quid loci sit.	268
tribubus singulis augures præfectos fuisse.	547	trigonia porta vnde dicta.	390
tribunal apud Bithynos qui statui solitum.	211	trinundino leges ferri quid.	736
tribunatus militari qui qua cautione olim admitteretur.	697	triobolus.	439
tribunatus plebis quomodo tandem auctus & à patribus appetitus.	450. & seq.	triorches cuiusmodi præbeat auspicia & quid sit.	497.498
tribuni ærarij munus seu ius quod.	173. & seq.	triorches quid.	32
tribuni ærarij qui.	453	triphili Iouis columna aurea qualis.	613
tribuni consulari potestate quando creati & quot.	452	triplex apud Martialem forum quid velit.	125
tribuni militares quot aliquando simul fuerint.	453	triplex Iunoni sacrum vbi & quomodo simul fiat.	633
tribuni militum quam haberent potestatem & vnde crearentur.	695	tripodes quid.	54
tribuni plebis aduersum quos nihil possent.	454	tripudiis quomodo aut qualia fiant auspicia.	501
tribuniplex imperium extra urbem quousque valeret.	9	tripudium auium.	85
tribuniplex initio quot.	450	trismegisti laus.	117
tribuniplex mulctari qui.	451	trismegistus quibus leges tulerit.	654
tribuniplex officium.	173	tritæa cuius regionis vrbs.	313
tribunipl. quando primum creati.	7.8	triticum optimum quod.	555
tribuniplex quando senatores effici cœperint.	9	tritonis cuiusdam seu hominis marini apparitio vera & facinus.	238
tribunipl. quomodo si delinquerent castigarentur.	740.741	triuertex Brutiis quid.	668
tribuni qui dicti.	11	triumphalis porta quæ.	395
tribuni singularum legionum quot.	695	triumphalis statua quibus daretur.	417
tribunitia potestas quam græci Cæsaribus quibusdam fuerit.	452	triumphaliū virorum priuilegia quæ.	419
tribunitia potestas quam insolens & quam à Sylla comminuta.	451	triumphandi causæ exiles abrogatæ.	63
tribunitiæ potestatis honor quantus.	740.741	triumphandi causæ quibus in locis tractari solitæ.	636.637
tribunoplebis an & quam diu abesse vbi liceret.	9	triumphandi leges.	65
tribunoplebis intra curiam frequenti senatui adesse illicitum.	9	triumphantes vtrum ire in urbem pedibus an vehi consueuerint.	ibid.
tribunoplebis quando & vbi lictores concessi.	78	triumphanti ipsi proximè præferri solitum quid.	639. & seq.
tribunorum militarium genera quot.	695. & seq.	triumphanti quis coronam supra caput sustentaret.	644
tribunorum militarium officia quæ.	57.695	triumphanti senatus quid exhibere solitus.	646
tribunorumpl. an vlla fuerit contra dictatorem potestas.	8	triumphantis equis qui veherentur.	551.552
tribunorumplebis authoritas quæ & quanta.	8.9	triumphantis ornatus quis.	642.643
tribunorumpl. potestas initio quæ & vltra quot passus extra urbem non esset.	48. & seq.	triumphantium aliquot insolentia quæ.	ibid.
tribunumpl. neminem patre superstite esse posse.	9	triumphare de ciue Romano quando primum & cui permillum.	63
tribunus maior ac minor quis.	682	triumphare proconsules quomodo & an potuerint.	185
tribunus militaris cui immediate sublit.	15	triumphi cæremoniæ ac pompa quæ.	638
tribunus plebis delinquens quomodo & à quibus corrigeretur.	451	triumphi Græcorum qui.	63
tribus Athenarum quot.	51	triumphi prærogatiua quid esset.	638
tribus Augusto peculiariter additæ quæ.	49	triumphi Romæ quot acti.	637
tribus Hiberorum quot.	52	triumphorum ab initio causæ quam exiles.	63
tribus Indorum quot.	ibid.	triumphos aliquando à populo non senatu decretos fuisse.	637
tribus mensibus qui annum metiantur.	304	triumphos qui qua de causa recusarint.	638
tribus quæ olim dictæ.	11	triumphum petenti quæ primum factu necessaria.	636
tribus quæque in quot curias diuisa.	48. & seq.	triumphus quanti olim habitus sit.	64
tribus Romæ olim quot & quæ nomina earum.	48. & seq.	triumphus quibus etsi meritis qua de re negatus.	64.65
tribus Turiorum quot & quæ.	51	triumuii capitales qui & cur ac quando creati.	271.272
tributa comitia quæ.	331	triumuii quomodo ius dare soliti.	272
tributum seu vicatim quæ comitia fieri solita.	ibid.	triumuiorum diuersitas quanta.	ibid.
tributo dando quis Romam liberarit.	163	troas in quot principatus diuisa.	187
tricennalia vota.	296	troglorum porta vbi.	396
tricepsos Romæ quid.	674	troglodytæ quam ridiculè mortuos sepelire soliti.	204
trichalca.	440	troglodytæ quid vulgo bibant.	244
trieliniorū millia quot vno die quis instructa habuerit.	646	troglodytarū abominādas in elocandis virginibus mos.	72
tridentem qui qua de causa nummis incuriant.	389	troglodytarum pernecitas quanta.	165
triennales ludi qui.	474	troiam quid saltationis Suetonius vocarit.	701
triens à quibus pro deo cultus.	441	troianorum in clypeis insigne quod.	718
triens in os sepeliendi cur olim ingeri solitus.	228	troianos aliquando aquilam gestasse pro insigni.	319
triens quid.	2	tromentina tribus quando in urbem recepta.	49
trienti quæ signa incussa.	388.389	trophæa qui reges qua de causa etsi meriti non ponant.	67
		trophæa quibus statuerentur & quo loco.	66

Index.

trophæorum diuersitas quanta.	ibid.	vacci prata.	302
trophæum Fabij ad Rhodanum quale.	ibid.	valentia quæ seu quorum dea.	626
trophæum quid.	ibid.	valeria de prouocatione lex quæ.	338
trophonij antrum egressi quales semper essent.	610	valerianus Cæsar quàm miserenda seruitute afflictatus.	743
trophonij templum ac oraculum vbi & quale.	608	valerianus quî appellarit summam legionem.	14
trossuli qui dicti.	721	valeriorum etymologia.	26
trulla quid sit.	240	valgorum cognomen vnde.	24
tryphon cuius regis cognomen.	7	valerius Soranus cur occisus.	168
Tuba à quo qualis inuenta, & quî primùm fieri solita.	321	valetudinis remedia quomodo & vbi ex diuinatione capta-	
tuba in quorum funere vteretur.	226	rentur.	613
tuba quibus fieret peculiare in bello signum.	320.321	vlla quantus grammaticus.	652
tubæ qua de causa quibus gentibus inhibita.	323	valli crassitudo.	36
tubæ sacrorum vbi lustrarentur.	219	vallum castrense vnde & quî fieret.	ibid.
tubarum cantus quid indicaret.	320.321	vanni qui quibus in sacris vsus.	706
tubarum lustratio qualis.	597	vari vnde quidam dicti.	24
tubero quæ supellectilis appellatione comprehendat.	53	varro quo nomine appellarit præcipuam legionem	13
tuberonum laus à frugalitate & modestia.	248	varroni principes deorum qui.	619.620
tubulustria quid.	597	varroni quantus olim habitus honos.	193
tubulustrium quid.	171	varronis de Bacchanalibus illustre apophthegma.	705
tuditanorum cognomentum vnde.	25	vasa quibus vina conuiujs inferrentur quæ.	566. & seq.
tudites quid sint.	ibid.	vasa in conuiujs ventri leuando idonea qui haberent.	561
tuistio (si recte scriptum) quorum deus.	622.623	vasconum in præliis mos quis.	732
tullia in patrem flagitium quantum.	108	vasorum conclamatio cuius esset indicium.	36
tullianum quid loci fuerit.	214	vasorum vinariorum species aliquot.	241.242
tulli Hostilij turmæ quæ.	48	vatiarum cognomen vnde.	24
tullij vnde Romam translati.	161.162	vaticana porta quæ.	395
tulliola (credat qui vult) corpus vbi inuentum.	206	vaticinandi mos inter sibyllas olim quis.	270
tumultuaria manus quæ.	326	vaticinij sedes cui insit intestino.	582
tumultuarij milites qui.	728	vatinij vnde dicti.	24
tunicæ regum in funere cremandorum quales.	233	Vbij quo sonitu prælium inirent.	342
tunicam sine manicis gestare Parthis quid.	545	Vestigal furari quibus summè capitale.	213
turcici belli portenta horribilia quæ.	268	vestigales inter Græcos olim qui.	362
turderani Hispanis qua veneratione habiti.	381	vestigalia noua instituendi quibus ius esset.	263
turma quadrata.	12	vestigalia per quos constituerentur.	336
turma quot equites contineat.	11	vestigalium nouorum ac sordidorum inuectores.	362.363
turmæ immortalium apud Persas quid.	723	vehiculorum genera quàm diuersa.	194.195
turmis quot populus Rom. aliquando distinctus.	347	veientes qui.	43
turpitudine nequissima in quibus olim festis exerceretur.	706. & seq.	veij quale cuius regionis oppidum.	313
turtur marina quorum sit militare signum.	319	veious quis deus puratus.	376
tutanus quorum deus & qui vota illi faciant.	300	veiouid quid immolaretur.	256
tutelares dii quomodo euocarentur.	626	veious simulachrum ac templum.	376
tutelarum magistratus quis & vnde creatus.	140	velaturam, si recte scriptum, qui facere dicantur.	267
tutor quis esse non poterat.	593	velina tribus quæ & vnde dicta.	50
tutores quomodo & ex quibus constituerentur.	ibid.	velites qui & vnde dicti.	721
tutulum qualis sit ornatus.	681	velū aut signū deponere in prælio nauali quid innuat.	325
Tybarenorum quanta erga hostes iustitia.	461	vena è quo digito ad cor pertingat.	159
tybius quid nominis sit.	213	vena quibus militibus cur solueretur.	134
tychis deus quis.	620	venalem qui sanguinem habere dicti.	234
tympana Parthorum qualia.	322	venalis quorum sit sanguis.	702
tympanis qui in sacris vrantur.	400	venas capitis qui quibus qua de causa inurerent.	176
typhoni cuiusmodi boues Ægyptij immolent.	253	venationum ludi cui sacri.	698
tyrannidis specimen quoddam insigne cuiusmodi.	268	venatu qui præstarent.	383
tyrannorum aliquot fastus inauditus.	152	vendendi captiuos aut res captas mos quis.	275.276
tyrannorum aliquot callida & tyrannica facta.	198. & seq.	vendendi hominis mos ac verba quæ.	656.657
tyrannorum filij apud Græcos qui habiti.	144	venditor emptori prædicere quæ debeat quæ non debeat.	601.602
tyreos quis quibus sit deus.	628	venefici in Perside quàm horribiliter occiderentur.	214
tyriorum in consultationibus mos.	369.370	venenatas herbas plantare cui regi pro delectamento fuc-	
tyriorum sacerdos quanto in honore fuerit.	117	rit.	293
tyrones inter quos & in qua aciei parte locarentur.	341	veneno sublati.	53
tyrones qui.	720	venerem à falsis nominari nefas.	76
tyronum ætas quanta.	54	venerem reprimentia quæ.	398
tyrunculorum custos ac magister.	55	veneres quot.	139
tyrrhenum mare vnde id nominis adeptum.	312	venereum iusiurandum quale.	489
tyrrhenus cuius filius & cui regioni nomen dederit.	ibid.	veneri in Attide quàm nefariè sacrificaretur.	137
τυρηνος quæ.	39	veneri quàm diuersè immolaretur.	253
		veneri quid ridiculi, ea tamen dignum Romanæ matronæ	
		offerrent.	280.281
		veneri quod animal dicatum.	253
		veneris cognomina quàm sint multa.	627. & seq.
		veneris Erycinæ & Caluz ædícula & ara vbi.	667
		veneris Hericinz (aliàs Erycinæ) templū extra urbem cur.	97
		veneris	

VAcatio munerum quibus daretur. 438
 vacca à quibus & vbi pro dea coleretur. 87.744
 vacca cui Veneri immolaretur. 253
 vacca prægnans à quibus instar puerperæ obseruaretur. 611
 veccæ quàm prosequantur fures. 213

Index.

veneris effigies quàm variæ ac ridiculæ.	377	vestium furta quis tyrannus non puniret.	658
venetæ factioni in Circensibus quis imperator maximè de-		vestium induendarum exuendarumve religio quæ.	281
ditus.	475.476	vetulonia cuius olim regionis ciuitas & quid Romæ dede-	
venetorum deus quis.	623	rit.	313
venox quis cur appellatus.	29	veturiæ tribus priuilegium.	50.365
venti à quibus vt dij culti.	744	veturio à sceneratore quid intentatum.	18
ventidij Bassi fortuna ac virtus quanta.	592	vetusta Ceres quæ.	632
ventidij triumphus qualis.	616	vexilla militaria diuersarum gentium qualia.	319.& seq.
ventis quibus qui vota fecerint.	297	vexilla singula singulis turmis, manipulis, cohortibus fuisse.	ibid.
ventis vbi & quando à quibus & cur aræ extructæ.	ibid.	vexillares cohortes ex quibus legerentur.	724
ventrem leuare in conuiujs vbi minimè dedecet.	560	vexillum quot ex hominibus fiat.	111
venus genitrix cuius aliquando fuerit tessera.	325	Via propriè quid sit.	161
venus in Lemno coli cur vetita.	138	viæ aliquot insignes lapidibus stratæ extra Romam quæ.	264
venus in talis quid.	291	viæ sacræ apud Athenas & Mylasas.	149
venus vbi præcipuè culta.	625	viæ vrbis Romæ quæ.	146.& seq.
ver sacrû quomodo voueatur & quid in se cõprehendat.	297	viarum apud Indos purgatio, distinctio, & cura quæ.	264
verba localia cum accusatiuo quomodo construantur.	188	viarum Romæ nomina & celeberrimæ quæ.	146.& seq.
verbenæ in sacris vsus quis.	476.597	viarum verrèdarum cura ad quos magistratus spectaret.	334
verbenarius.	459	vias cui curarent.	263
verberare quid sit.	282	viatores cui deo vota nuncupent & supplicent.	300
vergobretus Heduis quid.	432	viatores regij qui.	77
vermiculi sericum nentes quàm mirè nascantur, neant, ac		vicarij consulum qui.	142.143
intereant.	354	vicarij prætorum qui.	ibid.
vernæ qui & vnde dicti.	342	vicarius dictatoris quis.	ibid.
veronica cuius regina, & quæ seipsam interfecerit.	81	vicarius seruus quis.	309
verpus digitus quis.	446	vicennalia vota.	296
verrem qui cui mactarent.	255	vicefimarium aurum quod.	95
verruca quid sit.	28	vicorum Romæ cognomina quæ & vnde.	146.& seq.
verrucosus quis cognominatus.	ibid.	victi quàm fuerint Athenis & Spartæ cõtempni.	360.& seq.
versura seu vorura quando vetita.	18.& seq.	victima vna an duobus seu incertis diis offerenda.	259
verticorda quæ dea & cur sic dicta.	97.627	victimæ maiores quomodo offerrentur & quomodo mino-	
vertina (si recte scribitur) quædo & cur epulis interdicta.	249	res.	258
vertumnalia quæ & quando agerentur.	651	victimæ tempestiuæ quæ.	251.252
vertumni ædes vbi.	146	victimarij qui.	408
veruex vbi & cur idibus Ianuarij immolaretur.	279	victimarum carnes quàm diuersæ à diuersis torrerentur.	410
vesparum examen quid portendat.	501	victoria incruenta à quibus maximè laudata.	67
vespasiani auaritia.	363	victoria tacita quæ.	346
vespasiani dicacitas quanta.	569	victoriæ ædes vbi.	669
vespasiani in sceneratores edictum.	19	victoriæ & clades Romanorum maximæ quæ.	742
vespasianus quas regiones in prouincias redegerit.	188	victoriarum & cladium maximarum catalogus.	741.& seq.
vespasianus quo maximè tempore affabilis esset.	252	victoriati quales nummi.	388
vesper noctis an diei pars.	426	victorino quid olim publicè honoris habitum.	193
vespernæ quid.	567	victorum in Olympijs celebrium catalogus.	469
vesta quid esse credita.	486	victoris in Hereis præmium quale.	474
vestæ quomodo aut quid libaretur.	258	victum quo in certamine laudem victoris scribere oportet.	707
vestæ templum quale & quæ adiretur.	486.487	vicus Athenarum præcipuus quis.	149
vestales de scelere conuictæ quomodo aut vbi occideren-		viduæ cuius matrimonium non deuotandum.	263
tur.	490	viduæ intra quot à mariti morte dies nubere vetitum.	235
vestales incesti damnatæ quæ.	ibid.	viduæ quoto ad summum mensem post viri mortem alij nu-	
vestales initio quæ & quot.	487	bere licuerit.	352
vestales vnde vel institutæ vel Romam translata.	485	vigesimalima cuiusque mensis dies qualis.	423
vestali etiam fasces præferri & à cõsulis de via cedi.	488	vigesimalini qui & vnde dicti.	730.731
vestalibus etiam lictores fuisse.	78	vigesimaliarum vectigal quis sustulerit.	363
vestalibus per quid tantum iurare licitum.	490	vigiliæ noctis quot.	426
vestalibus quoto religionis suæ anno licuerit nubere.	488	vigiliæ quo cantu militiæ indicerentur.	34
vestalis ignem vestæ extinguere finientis poena.	489	vigiliarum castrensium vices quæ fierent.	ibid.
vestalium honos ac dignitas quæ.	488	vigiliarum horæ quot.	426
vestalium otia, cura ac religio quæ.	488	vigilum præfecti officium quod.	713.714
vestes è regionibus vbi nomen habeant.	530	viginti duobus (olim mirum) ferculis vna in cœna quis ali-	
vestes militares apud alios aliæ atque aliæ.	56	quando vsus.	563
vestes sacrificantium quales.	403	vigintiuiratus qualis fuerit magistratus.	274
vestes senatoriæ quales.	372	viminalis collis Romæ vnde dictus.	674
vestibula domorum quid.	572	viminalis porta Romæ quæ & quo alio nomine appellata.	392.674
vestibularijs diis qui quando sacrificarent.	449	viminalis templa ac ædificia.	674
vestibus qualibus Romani vsi.	522	vimineos toros qui aureis commutarint.	554
vestibus quot vt Solon permiserit.	535	vina diis libanda quæ.	258
vestimenta regum diuersorum qualia.	525.529.530	vinalia quæ & quotuplicia.	651
vestimentorum aliquot nomina quæ.	531.& seq.	vinclis suis quibus hostem vincere vellent qui ipsi aliquan-	
vestitus auguris in augurio occupati, quis.	548	do vincti.	345
vestitus Caesarum aliquot qualis.	526		vinclis
vestitus foeminis interdictus quis.	530		
vestitus virilis ac muliebris discrimen olim quod.	544		

Index.

vinētis per quos dies vincula adimerentur.	593	viscum qui pro deo colant.	381
vinētum in sacris vbi nihil esse deceret, vbi contra oportere.	404	viscus in quercu quibus olim quantum fuerit numen.	743
vincula fontium qui seruarent.	454	visiones aliquot diuerforum quales habuerint successus.	309.310
vindelicis de, quis quomodo Romam ouans ingressus.	693	vitellio pontifici quid ominosi acciderit.	111
vindenissa cuius nomen.	14	vitellio quàm mirum Viennæ obuenerit prodigium.	198
vindicte secundum libertatem aut seruitutem quomodo darentur.	657	vitellius præcipuæ legionis quod indiderit nomen.	13
vindicta qualis virgula & vnde sic dicta.	355	vitellius quanta aliquando cœna exceptus.	563
vini conuiuii exhibendi ratio quæ.	564	vitellius recusatum Cæsaris nomen resumit.	3
vini diluendi ratio Græcis quæ olim fuerit.	558	vitæ aut centurionis manum inter cædendum tenentis pœna quæ.	696
vini puri aut diluti bibendi cæremonia quæ.	563	vites aliquas in Germania aurum proferre.	533
vini vsus quibus olim Romæ interdictus.	243	vites quibus præferrentur à lictoribus in castris.	696
vinibibæ mulieres quomodo aliquando Romæ mulctatæ.	243.244	vitia diuersarum regionum naturalia quæ.	379. & seq.
vino cui deo sacrum fiat.	254	vitibus hedera vbi præferatur.	403
vino madentis Græci quomodo perungant.	560	vitibus qui cæderentur.	60.363.696
vino mancipia qui mercarentur.	289	vitigineis columnis quod templum sustentaretur.	614
vino qui vel abstineant vel parcissime vtantur.	398.680	vitiligatorum qui dicti.	386
vino quorum magistratibus qua de causa abstinendum.	340	vitilium folia contra quid remedio sint.	398
vinum in quibus sacris lac vocetur.	648	vitrea Fortuna.	40
vinum optimum cuiate.	555	vitrea Fortuna simulachrum vbi per vices haberetur.	ibid.
vinum quibus in sacrificiis litari aut nō litari solitū.	257.258	vitro qui mortuos adseruarent.	204
violentiæ phanum vbi.	46	vitruuij Vacci ædibus quid factum.	670
viperæ solo halitu letales aut minus letales vbi.	146	vitruuius cuius basilicæ architectus.	126
vir bonus quis habendus.	602	vittæ quarum & quotuplices sint.	532
virga auguralis quæ.	84	vittati cognomen vnde.	25
virgæ fascium qui magistratibus præferebantur, ex qua fuerint arbore.	81	vittatus quis aliquando vulgo dictus.	82
virgilij præceptor quis.	180	vitulæ quàm fuerint laudatæ in sacrificiis.	251
virginem viuam qui cui deæ mactarent.	745	vitulari quid.	592.593
virgines Spartanæ quomodo excercerentur.	181	vitulina dea vbi coleretur.	41
virgines (hoc est, innuptæ) vbi communes.	317	vitulus cæsus multos cruore inspergens Flaminio quid ominatus.	501
virgines in Ægypto cur calceis non vterentur.	534	vitul' ex forda boue cæsus quādo & pro quo offerrentur.	597
virgines in Minervæ templo Athenis quales.	485.486	viuæ sepultæ Vestales quæ.	490
virgines nudis pedibus innoxie super prunas ambulantes quæ.	613	viui diis ascripti qui.	621
virgines pauperes quàm impudicè apud Taxillos venum qd prostituantur.	71	viui mortuos in funere cur sequantur.	227
virgines prostituere quibus olim sanctum opus.	301	viuos defodere vbi sit pium ac familiare.	301
virginis Fortunæ templum.	39	viuos mortuis tantum colligando quis cruciari solitus.	214
virginum ac viduarū in nuptiis adeundis diuersitas quæ.	107	Vlios quis deus dictus.	618
virginum certamen apud Nasamones quale.	474	vlna quid.	161
virginum fœditas apud nationes quasdam quanta.	71	vlpiani honor & despectio quæ.	738
virginum vestes propriæ quæ.	532	vlpium forum.	127
virgis qualibus quæ nationes in auspicando vtantur.	502	vltimus triumphantium Cæsarium quis.	637
virgis qui cæderentur.	213.363	vlysses quæ animalia cui Deo litare solitus.	351
virgulta quibus in aquis lapidescant.	478	vlyssis in clypeo insigne quod.	718
viri excellentes quomodo dii fierent.	620.621	Vmbraculis vti quibus permissum.	372
viri in lectica vxoris priuilegium quale.	538	umbraculum à fronte protensum quæ gestarent.	336
viri quibus in regionibus subint dominio vxorum.	349.350	umbrarum apparitiones non esse omnino fabulosas.	118
viri seorsum à fœminis quibus in sacris quomodo procederent.	592	umbrarum diuisio quæ.	426
viri infantium recens natum curam vbi habeant, non puerperæ.	178	umbras adducere ad conuiuium, quid.	571
viriatii Lusitani arrogantia & trophæa.	67	umbricia cur quinquennali exilio mulctata.	285
viridianus quis seu quorum deus.	626	Vna tantum veste qui vterentur.	535
viridomarus quorum dux, & à quo victus.	43	vncia quot scrupulis constet.	162
viridis color cui tempori dicatus.	475	vnciæ assis quot.	1.2
virilia qui & qua re sibi amputarent.	398	vnciæ pars quota, sextula.	162
virilia adulteris vbi execarentur.	317	vnde uigesimali qui.	731
virilis Fortunæ templum à quibus frequentaretur.	38	vnguentarij à quibus & vbi aliquando abiecti.	249
viriplacæ ædes vbi.	669	vniones in auribus ferre, quid, & quæ solerent.	155.338
viriplacæ sacello quid potissimum tractaretur.	352	vnus Dei esse hostiam vnā.	400.401
viris inaccessa sacra.	648	vnus imperium melius esse, quàm vel paucorum, vel plurimorum.	435
viris per quem deum Romæ iurare vetitum.	483	vnus tantū viri aut vxoris quā quē vne oporteret esse.	677
virium plus quàm ingenij qui habere dicti.	383	vnunguli sues vbi.	584
virtutes gentium diuersarum naturales quæ.	379. & seq.	Vocatores principis qui.	573
virtutis ædes vbi.	393	voces ignominiosæ apud diuersos quæ.	445. & seq.
viscatæ Fortunæ templum.	38	voconia lex quæ, & quàm dura in mulieres.	692
visceratio quid.	234	vocum temere auditarum omina qualia.	504
viscerationes post funus exhiberi solitæ quæ.	234	volaterræ, cuius regionis vrbs.	313
		volones qui dicti.	728
		volscinæ tribus origo qualis.	50
		voluniensium dea quæ.	626
		voltuna quorum olim dea.	314
		volucres	

Index.

volucres diuersæ qualia ferrent auspicia.	494.& seq.	vxores à viris defleri, quis nefas putarit.	235
voluntarios milites quos qui nuncuparint.	729	vxores plures quādo primū vni permisse apud Romanos.	70
volupiae facellum vbi.	394	vxores quæ & vbi marito mortuo commori solitæ.	230
vomere in conuiuiis vbi receptum.	560	vxores vbi emanant.	69
vomerem (author noster vtitur in genere neutro) futuri vbi capitale.	213	vxores vbi sint communes.	317
vopisci qui & vnde dicti.	30	vxori apud Germanos, viro mortuo, alteri nubere negatum.	351
vota Ægyptiorum pro pueris ægrotis qualia.	298	vxori quæ contra virum actio detur.	349
vota aliquot mutua seu reciproca à quibus quomodo facta.	299	vxoris sororem, sed mortuæ, Romanis ducere licuisse.	69
vota quā diuersa per diuersos fieri solita.	295.& seq.	vxoris repudiata desiderio qui quantūque vir aliquando extabuerit.	350.351
voti faciendi aut exoluendi ratio seu motus quis.	ibid.	vxori nullam fuisse repudiandi viri potestatem.	350
votorum conceptio penes quos olim fuerit.	111	vxoribus vim inferentes, qui olim habiti.	349
votorum concipiendorum cæremoniæ quæ.	300	vxorum delicta vbi aut quomodo iudicarentur.	352
votorum irrevocabilitas quæ.	296.297	vxorum imperio vbi subsint viri.	349.350
vouendi, regibus Persarum & Ponti cæremoniæ quæ.	298	X	
vox de mausoleo audita, Neroni quid.	505	Xanthus historicus cuias.	635
vox incerta Gallos aduentare dicentis, vbi olim audita.	268	Xenarchus à bibacitate quod cognomen adeptus.	124
Vrania quæ quibus habita dea.	627	Ξνϋ & Iupiter quis.	361
vraniæ quomodo Athenis sacrificaretur.	258	xenophanis acre in Ægyptios scomma.	411
vranius quorum Deus.	623	xenophanis de rerum principiis opinio quæ.	477
urbano prætori quot tantum dies vrbi abesse liceret.	143	xenophon quo vestitu vsus.	538
vrbes Persicæ quomodo diuiderentur.	51	xerxes quantum cladis ad Termopylas à paucis admodum Spartanis acceperit.	741
vrbes quomodo in triumpho ducerentur.	638.& seq.	xerxi neminem statura aut forma præstitisse.	434
vrbinates quot ius ciuitatis adepti.	358	xerxi quis qua de causa natalis fuerit dies.	423
vrbiū lustrandarum quā variæ & impiæ cæremoniæ.	595	xerxis abominanda lustrandi exercitus ratio quæ.	596
vrinandi artifices summi olim habiti, qui.	428	xerxis impietas quanta.	606
vrinatores aliquot insignes.	165	xerxis in Babylonios pœna quæ.	132
vrna cuius dimidium sit.	162	xerxis visio quem exitum sortita.	310
vrnæ quot Italicæ, & quot Atticæ faciant amphoræ.	ibid.	Xystarchus quid.	239
vrnarium quæ mensa dicta.	554	Ξυστος quid.	ibid.
vrnarium quid.	54	xystici qui dicti.	ibid.
vrnarium quot amphoræ faciant.	162.& seq.	Ξυστος quid sit.	268
vrsa quem infantem aluisse fabuletur.	197	Z	
vrsinis pellibus qui super galeas aut loricas vsi.	59	Z In sortibus qualis habita litera.	212
vrso centū quis aliquando publicè ad venandū dederit.	705	Zama cuius olim regia.	219
Vsura à quo Spartæ exterminata.	19	zamolxis (alij Zamolxis) quorum legislator.	623.746
vsurā odibiliorē quā furtū quibusdā gentibus fuisse.	18.19.	zamolxis quorum legislator.	653
vsusfructus legatio quomodo iuxta Manilium & Scæuolam intelligenda.	31.32	ze, quem olim numerum significaret.	45
Vt cæcias nubes, quid.	510	zeleucus Locrensis quomodo adulteros puniret.	318
vtica quorum aliquando regia.	219	zeleucus Locrensis quā sit auersatus vinum.	244
vticensium senatus, capitum quot.	364	zeleucus quibus Locris quas scripserit leges.	653
vtique manu qui iacularentur.	735	zelotypia Parthorum quanta.	577
Vuam ex vineis legere quis militibus non concesserit.	697	zeno cuius discipulus, & cuias.	87
vulcani ædes cuius magistratus concilium esset.	9	zeno quid in vestitu prohibuerit.	535
vulcani ædes cur diu in urbem non admissa.	97	zenobia à quo victa.	65
vulcani vxor quæ putata.	650	zenobia qualibus in triūpho catenis vincta veheretur.	645
vulcano quid voueri, & quomodo exolui soleat.	298	zenobia regina Imperatoris nomen adepta.	5
vulcano quomodo sacrificaretur.	256	zenocrates (alibi Xenocrates) quid bibendo meritis.	566
vulcanus quorum præcipuus Deus.	625	zenocrates quis ac cuias.	635
vulcanus vbi educatus & præcipuè cultus.	134	zenocrati quanta olim fides habita.	484
vulpem foetam obuam habere, quid.	503	zenodotium vrbs à quo subacta.	4
vulpes accensis facibus, quibus in ludis currere coactæ.	587	zenone constantiorem esse, quid.	509
vulpina pelle qui pro casside vsi.	59	zenones complures fuisse.	87
vulpis effigies Ægyptiis quid indicet.	158	zenonis constantia aduersus Phalarim.	88
vulpium pellibus qui se tegant.	537	zenonis iuramentum quale.	479
vulsiuēses quid aliquādo foeditatis in filiabus suis passi.	72	zenonis ridicula quædam opinio.	318
vulsinium cuius regionis vrbs.	313	zenonis vestitus quis.	538
vultures cuiusmodi aliquando auguria præstiterint.	496	zephyrij Locri quid primi fecerint.	653
vulturibus defunctos homines obicere, quibus gentibus familiare.	203	zeta quid loci sit.	463
vulturius in talorum ludo quid.	291	zeteta seu Ζητῆς quid.	19
vulturum alas in vestibulis habere, quid.	576	zeugma vbi, & quid Assyriis aliquando fuerit.	96
vulua epulis quando & cur interdicta.	249	Zonam sponsæ quis soluere consuevit.	102.& seq.
vxorem suam ad tēpus alicui mutuare, vbi olim licuerit.	72	zopyri & Tarquinij facinus seu perfidia par, quæ.	199
vxorem pontificis quantæ oporteret esse castitatis.	114	zoroastes quorum legislator.	653
		zymita quid.	556

OBSERVATIONES ALIQVOT IN LIBROS GENIALIVM DIERVM ALEX.

AB ALEX. PRAEDICTIS NOSTRIS
annotationibus inferendæ.

Pagina 46. lib. 1. cap. 16. linea 2. lege exequentissimo: nomen è participio: & Gellianum est lib. 10. cap. 12.

Pag. 48. c. 17. Romilia ergo tribus. Alexander hic 35. tribus fuisse scribit, ut toto capite liquet. Tribus olim Roma ratione triplici fuere distincta, in urbanas & suburbanas, quæ fuerunt liberinorum: & rusticanas, quæ ingenuorum. Urbana, ex sententia Varronis, quatuor: Suburana, Palatina, Esquilina, Colina. Suburbana una tantum, Romulia. Rusticana autem 30. Emilia, Amiensis, Claudia, Cornelia, Crustumina, Fabia, Falerina, Galeria, Lemonia, Metia, Narniensis, Oriculana, Oufentina, Papiria, Pollia, Pontina, Popilia, Publicia, Pupinia, Quirina, Sabbatina, Scaptia, Sergia, Stellatina, Terentina, Tromentina, Veientana, Velina, Veturia, Volitina. Sic enim Paulus Manutius paulò aliter quàm Alexander has tribus nominat, ut videre est in scholijs quæ in Ciceronis epistolas edidit, appositis, qui de ijs meminerunt scriptoribus.

Pag. 54. cap. 19. Delphica dici vasa. Quid si legas, Deliaa dici vasa? quòd ea sint vasa præstantissima, quæ Deliaa vocantur. Plinius lib. 34. Antiquissima aris gloria Deliaci fuit mercatus in Delo, concelebrata toto orbe.

Pag. 54. cap. 20. censione. Improprè dixit, nam pro arbitrio hic capiuntur. Censio enim propriè castigatio est. Eadem voce vititur infra lib. 3. cap. 13. fol. 266. in simili quoque significatione.

Pag. 55. cap. 20. propter demerita exautoratus. Demerita dixit vulgari & non satis Latina voce, in hac saltem significatione, pro qua hoc loco accipi deberet. Eandem vocem similiter usurpat infra lib. 3. cap. 13.

Pag. 75. cap. 26. peltam æneam de cælo. Linius & reliqui Latini omnes, Ancile, & non peltam vocant.

Pag. 96. lib. 2. cap. 2. Hebraei in Thrace & Tauro Hiericuntis: Strabo lib. 16. fol. 503. Et loca ubi gazæ recondita erat, quorum duo Thrax, atque Taurus in Hiericuntis ingressu sita erant.

Pag. 106. cap. 5. dare solitauerunt. Gelliano more loquitur lib. 7. cap. 1.

Pag. 131. cap. 13. sub diuo. Melius sub dio: quamvis sub diuo alicubi apud Horatium & Plinium lib. 14. cap. 21. legatur, sed male.

Pag. 133. cap. 13. commanipulones. Hac voce vititur Spartianus pro militibus eiusdem manipuli.

Pag. 135. cap. 14. Adde inscriptioni capitis ad marginem hæc, Vide de hoc capite L. Gregorij iudicium, Syntagmate 17. historiae deorum gentilium fol. 450. B.

Pag. 161. cap. 20. scrupulum dici, qui decem pedum longitudinis simul & latitudinis habet, id est, ut nos interpretamur, qui denis pedibus omnifariam clauditur.

Pag. 163. ad princip. ibi, quippe qui decem vnciæ cotyl. efficit. Hunc locum de Græcorum mensuris explicat diligentius Georgius Agricola lib. 2.

Pag. 187. cap. 2. Lusitania verò, &c. Infra quoque libro 4. cap. 10. Inter quos, Pacenses & Emeritenses in Lusitania iuris Italici fuere.

Pag. 194. cap. 30. quod Tapocon Græci appellant. Scribit

Sexius Pompeius, Tapocon appellantur Græci genus scribendi sinistrorsum versus, ut nunc dextrorsum versus scribimus. Reliqua vide apud L. Gregorium dialogo 1. fol. 19. De poetica, & poetarum historia.

Pag. 265. lib. 3. cap. 13. Iouemque miniandum, id est, minio illinendum. Vide Plinium natur. historia. lib. 13. cap. 7.

Pag. 270. cap. 16. Sibyllarum quatuor præcipuè, &c. Id habet Alexander ex Eliano varia historia lib. 12. fol. 198. Sed de Sibyllis & earum numero certissimo, plenius habet L. Gregorius dialogo 2. historia poetarum fol. 235.

Pag. 279. cap. 18. annare, &c. Ex Macrobio lib. 1. Saturnal. cap. 8. dicitur & perennare.

Pag. 289. cap. 20. Athenienses verò Harmodij, &c. Idem Alexander paulò inferius cap. 26. huius libri hanc historiam aliter narrat. Alter verò, inquit, eiusdem Pisistrati filius Hipparchus, qui multorum tyrannorum seuitiam antecessit, quum patriam & ciues impotenti dominatu opprimeret, coniuratione in caput tyranni facta, ab Harmodio & Aristogetone fortissimis iuuenibus, non sine omnium salute cæsus fuit.

Pag. 298. cap. 22. Iouique militari, &c. Vide L. Gregorium Syntag. 2. fol. 127. historia deorum gentilium.

Pag. 299. cap. 22. Aratus verò Sicyonius cum 600. hominum. Vide Erasmus in prouer. Thessalorum commentum: qui centum hominum capita tantum fuisse scribit.

Pag. 313. cap. 28. à singulis vrbib. Pyloros: lege Pylagoras. Demosthenes in oratione pro Corona, de Æschine loquens, inquit: Nemine autem rem, ut opinor, præsciente, aut cauente (quem admodum apud vos talia fieri solent) designatus isto Pylagoras, & tribus autoritate ad Amphycliones venit.

Pag. 322. lib. 4. cap. 2. Nam præcentoriae erant, & Valsæ. Vide L. Greg. in poetarum historia. dial. 6. fol. 704.

Pag. 353. cap. 9. Iunius Dentatus, &c. Vide Hæctorem Boetium in histor. Scotorum fol. 14. in descriptione Regni. Restat, ait, iam de anseribus, quos Clakis appellant. Hanc ipsam historiam cum anserum pictura nos Gesnero misimus, quam suis libris de Avibus attexuit.

Pag. 390. ad fin. cap. 16. ad aram Consi. Idem Alexander infra lib. 5. cap. 26. Fuit enim Consus, inquit, Consilij Deus, cuius ara in Circo maximo.

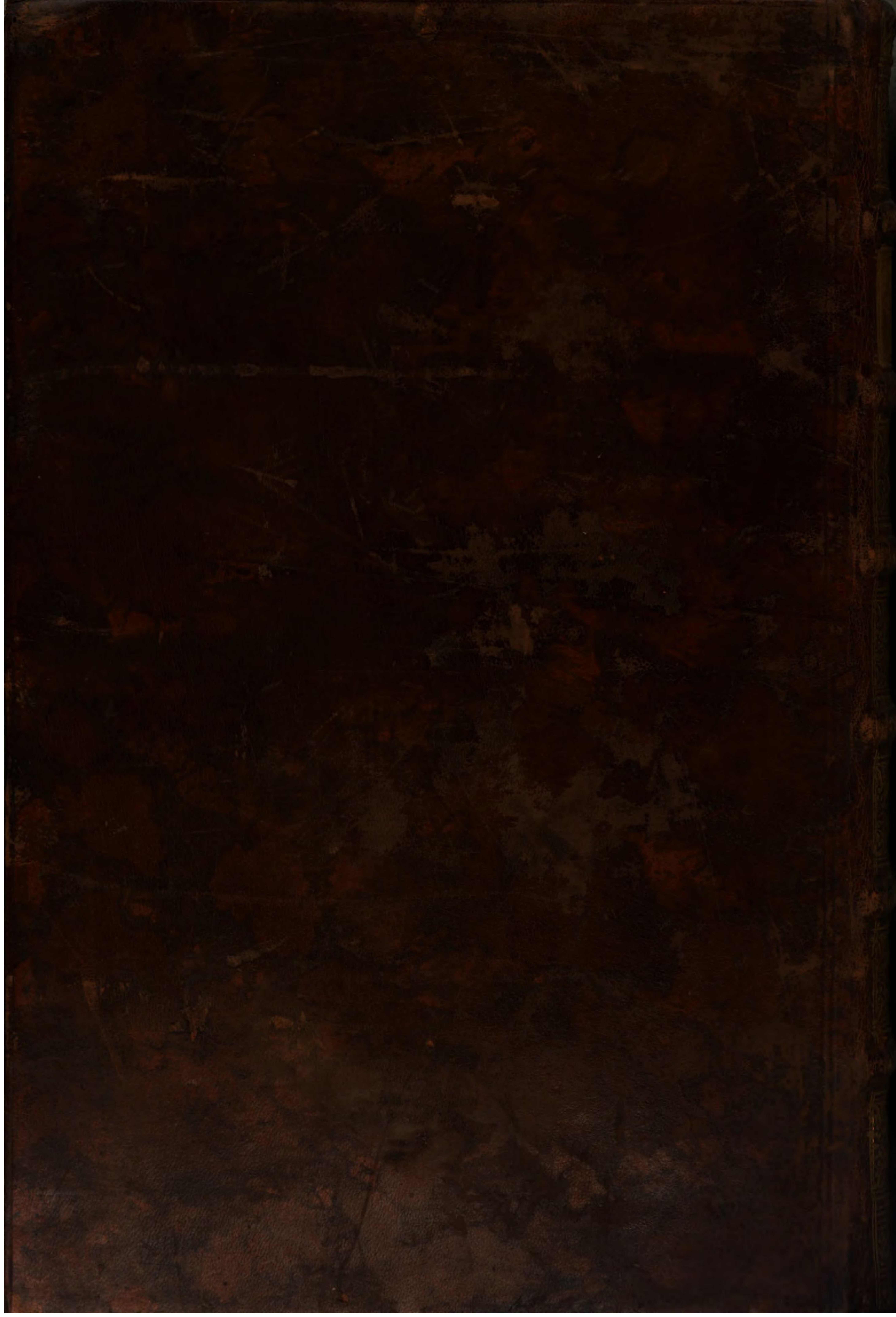
Pag. 410. cap. 17. Ede ignis domine. Dele ad marginem, Ecce φαῖτω πῦρ νέεε. Vide L. Gregorium Syntag. 17. fol. 741. A, historia Deorum Gentilium.

Hæc paucula quæ sequuntur, prout
erant, incastigata reliquimus.

Lib. 2. cap. 22. fol. 167. cui festi nomen. cap. 24. fol. 174. è ludis excedebant. quæ hic videtur aliquid deesse. cap. 29. fol. 189. quibus postea nongenti additi. Vide quid hic tantus numerus faciat, ac dele ad marginem, al. decem Liu. Nam Linius cum decem scribit, de tribunis plebis loquitur.

Lib. 4. cap. 18. fol. 418. largitus fuit. Sed quis is sit queritur.

F I N I S.

Tiraqueau, André,

Semestria in Genialium Dierum Alexandri ab Alexandro libri sex

Lugdunum 1614

2 Philol. 40

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10635506-5